יפתח יי' לך את
אוצרו הטוב

נביאים ראשונים

ודברתי על הנביאים ואנכי
חזון הרביתי וביד הנביאים אדמה כי
לא יעשה אדני יי דבר כי
אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים

סדר הנביאים ראשונים עם פי' רש"י וקמחי ורלב"ג
מנוקדים ומסרים על פי דרכי הסופרים קדמונינו
החוזים אשר האירו עינינו במחשך גלותינו הם
הקדושי' אנשי כנסת הגדולה ועל מעגלם ונתיבותם
דרכנו בבנין אותיות תלויים קטנים וגדולי' ועקומים
וניקוד סרבה על הכתב והכתב סרבה על הנקוד
וסתומים ופתוחים ונכתב ולא נקרא ונקרא ולא
נכתב ואותיות מנוזרות כל אלו מוגים עם רב העיון
ונדפסו במצות השר דניאל בומבירגי יצ"ו
ותהי ראשית ממלכתם היום יום ב"
כ"ה לחדש כסלו שנת רפ"ה
לפ"ק פה ויניציאה
העיר הגדולה:

ראשית חכמה יראת יי׳ שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד

רדק

אמר דוד המלך עליו השלום מי שהכין את לבבו להתעסק בחכמה תחלה
יתעסק ביראת יי׳ ויעשה ממנה שרש ועיקר וכל דרכיה יתנהג בחכמה
שילמד על הדרך שאמרו רבותינו ז״ל כל שיראת חטאו קודמת
לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת
יראת יי׳ היא התורה והמצוה ודברי הנביאים וקבלת החכמים בתורה שבעל פה
והחכמה היא חכמת הפילוסופיא ואם ילמד אדם חכמת הפילוסופיא תחלה יבהל ברוחו
ויעוו מצחו להכחיש האותות והמופתים הגדולים הנמצאים בכתב הקדש כי הם דברים
לא תכילם החכמה ההיא אמנם כאשר יקדים למוד התורה שהיא יראת יי׳ וישים בלבו
להאמין כל הכתו׳ בה ובכל כתבי הקדש וכאשר יתבונן בהם ימצא בהם דרכי החכמה
כמו שכתוב כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה
ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה כי אין צריך לומר התורה והמצוה שהם בנויות
על דרך השכל כי גם החוקים אשר נאמר עליהם כי אין להם טעם כן הוא שאין להם טעם נראה לרוב בני אדם אבל החכם המתבונן בהם ימצא טעמם
ברור ומבואר ואחרי התבונן החכם המבין בדרכי התורה וישימה יסוד לחכמה וישתדל בלבו לקרב את הדברים הרחוקים אל הדעת וילמד חכמת הפילוסופיא אחרי
כן לא תשתבש דעתו בלמדו החכמה בתורה אשר למד תחלה כי כבר תקעה יתד במקום נאמן ויקרב דרכי החכמה אליה בכל כחו ויכולתו ותהא שלמה משכורתו
ואמר שכל טוב לכל עושיהם פירוש שכל טוב עיון טוב והשגחה טובה יש לכל המשתדל בשניהם ביראת יי׳ ובחכמה כי גם ביראת יי׳ לא יהיה שלם אם לא יתעסק
בחכמה או יהיה פי׳ שכל טוב הצלחה טובה כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל כלו׳ שיצליח המתעסק בשתיהן בעולם הזה ובעולם הבא ואמרו רבותי׳ ז״ל לומדיהם לא
נאמר אלא עושיהם מלמד שהמעשה גדול ואף על פי שאמרו הם ג״כ התלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה לא הגדילו התלמוד אלא מפני שהוא מביא לידי מעשה
ולא יכשר המעשה מבלי הלמוד כמו שאמרו אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד אלא בודאי המעשה גדול כמו שאמר הכתוב ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם
למדו בעבור שתעשו ואמרו ר״זל כל מי שישנו בעשייה ישנו בלמיד׳ וכל מי שאינו בעשייה אינו בלמידה ואמרו עוד כל האו׳ אין לי אלא תורה אין לו תורה פי׳ שאו׳ אין לי
עסק בעשיית המצות אלא בקריאת התורה בלבד אין לו אפי׳ שכר קריאת התורה שנאמר ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם כל שישנו בעשייה ישנו בלמיד׳ וכל שאינו
בעשייה אינו בלמידה ואמרו כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה שנאמר ללא אלהי אמת וללא תורה פי׳ שהלמוד מאין מעשה אינו דבר מועיל אבל הוא
מריע ומזיק לעצמו ולזולתו ודמו חכמינו ז״ל התלמוד מבלי מעשה למי שבונה ביתו ואינו מציב לו דלתות כי בודאי יהיה אותו הבית משולח ונעזב כמדבר ומקבתם
דמו אותו למי שאין לו בית ובונה דלתות לבית כי טורח הדלתות ללא תועלת הוא ואמרו חכמינו ז״ל החכמ׳ מבלי מעש׳ היא טענ׳ הבור על ברואיו ואמרו מי שאין דבריו
דומין למעשהו הוא מביש את עצמו ואחר שביארנו כי המעשה הוא העיקר נאמר כי המעשה הוא על שני פנים וכל אחד מהם הוא עמוד גדול לשכר האדם בזה
ובבא האחד הוא מעשה המצות ושמירתם ודרכי המוסר ימצא בהם שכל טוב בעיני אלהים ואדם והמעשה האחר הוא כתיבת החכמות וביאור התורה והמצות
לחקקם על ספר למען יעמדו ימים רבים כי אם לא היו כותבים החכמים הקדמונים דבריהם על ספר כבר אבדו החכמות ושכחו המזמות ובטלו התורה והמצות
אבל החכמים ובעלי התורה בכתיבת דבריהם וביאוריהם על ספר ישאירו ברכה אחריהם ובודאי לא מתו החכמים ההם ואמרו רבותינו ז״ל הצדיקים אפי׳ במיתתן
קרואין חיים ואמרו משה רבינו ע״ה לא מת ואמר יתברך שמו בא כתבה על לוח אתם ועל ספר חקה ותהי ליום אחרון לעד עד עולם ועל כן חתם דוד עליו השלום
הפסוק שהקדמנו תהלתו עומדת לעד ויתפרש על המעשה הראשון שהקדמנו כי עושה מעשה היושר ושומר התורה והמצות והמתעסק בחכמה תהיה תהלתו בפי
האנשים לכמה דורות ונפשו גם כן עומדת לעד לעולם הבא עד עולם ויתפרש על המעשה השני כי כותב הספרי׳ תהלתו עומדת לעד לרואי הספרי׳ ההם וללומדיה׳
ועל כן נקראו החכמים בעלי אסופות לפי שאוספין דבריהם ודברי זולתם על ספר להיותם לעד למשמרת ולעולם למזכרת ויש להם שכר טוב בעמלם וצדקתם
עומדת לעד ועל כן ראיתי אנכי הצעיר דוד בר׳ יוסף קמחי ז״ל לכתוב על ספר ביאור דברי המקרא כאשר למדתי וקבלתי וכאשר תשיג יד מחשבתי באשר יי׳ אתי
אשר לו נאוה תהלות אשאל העזר להחל ולכלות כי הוא העוזר והסומך יתברך שמו ואכתוב הפסוקים אשר צריך לפרשם והמלים אשר צריך לדקדקם גם אכתוב
טעם כתוב וקרי וכתוב ולא קרי וקרי ולא כתוב כאשר אוכל לתת טעם לשניהם כל אחד ואחד במקומו ונרא׳ כי המלות האלה נמצאו כן לפי שבגלות
ראשונה אבדו הספרים ונטלטלו והחכמים יודעי התורה מתו ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה ליושנה מצאו מחלוקת בספרים
והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם ובמקום שלא השיגה דעתם על הבירור כתבו האחד ולא נקדו או כתבו מבחוץ ולא
כתבו מבפנים וכן כתבו בדרך אחד מבפני׳ ובדרך אחר מבחוץ ואכתוב בקצ׳ המקומו׳ תרגום יונתן
בן עוזיאל שיש בו פירושי׳ טובים ונאים גם אביא דברי רבותינו זכרונם לברכה
במקומות שאנו צריכים לפירושם ולקבלתם על כל פנים גם כן
אביא קצת הדרשות לאוהבי הדרש ועתה אחל
בעזרת המלמד לאדם
דעת׃

רלבג

אמר לוי בן גרשום אחר התהלה לאל והשאלה ממנו
להיישיר לפנינו דרכו ראינו לבאר דברי הנביאי׳
כולם ולספר התועלות המגיעות מהם אם בעיון
אם במדות אם בביאור קצת המצות התוריות כי קצתם נתבאר
עניינם בדברי הנביאים כמו שנבאר בע״ה בהגיענו למקום מקום
מהמקומות ההם ובמקומות [illegible] בהם דברים סותרים אם
מצד העיון או מצד שאר דברי הנביאים נעיר עליהם ונשתדל
בהתרת הספקות ההם כיד שכלנו כמו שהיה מנהגנו בביאורנו
ולדברי התורה ונתחיל מספר יהושע כי סדרנו את דברי התורה׃

INDEX

סדר הנביאים האשמורת התיכונה שלום התורה במעמד התורה

אחד ואחד דבר אשר נשפו ונשגבו:

וַיְהִי

ומורים מהם הוריה משיבי נפשות

[illegible]

רשי

ויהי אחרי מות משה. מחובר על סדר התור' המסויימת בפטירת משה וזה מחובר לה: משה

וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהֹוָה יד דסמי' וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן

וַהֲוָה בָּתַר דְּמִית מֹשֶׁה עַבְדָּא דַּיְיָ וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן

ויהי אחרי מות ד' דסמיכי בקריאה וסימ' ויהי אחרי מות אברהם ויברך. ויהי אחרי מות משה עבד יי'. ויהי אחרי מות יהושע וישאלו בני ישראל. ויהי אחרי מות שאול. וסימ' בלשון תרגום אבא רעיא שמשא ומלכא' ונמסר גם בסדר חיי:

רלבג

ויהי אחרי מות משה. ראוי שנחקור כי הגעת הנבואה לנביא במה שתיישר בו העם אם אל טוב נפשיי אם אל טוב גופיי הוא לתועלת העם ההוא. ומצד ההשגחה אל העם ההוא תגיע לנביא זאת הנבואה ואולם הנבואה שתגיע לנביא לעניניו בעצמו הנה הוא מצד ההשגחה עליו וזה כלו מבואר למי שעיין בזה בטבעיות ובדברינו בשני מספר מלחמות יי' ובבאורינו לספר איוב ולזה אמר כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל וגו' רצה בזה שהם בלתי צריכים למנחשים ולקוסמים להודיעם הענינים העתידים כי השם ית' להשגחתו על העם הזה יודיעם אלו הענינים באופן שלם על פי נביא ולזה לא ילכו לקראת נחשים וקוסמים אשר פיהם דבר שוא ולזאת הסבה אמר יפקוד יי' אלהי הרוחות וגו' אשר יוציאם ואשר יביאם ולזה בחר השם או ביהושע להיות לנביא לישר' אחרי מות משה עם מה שהשפיע לו משה מהשלימות להכינו אל זה כמו שהתבאר שם ולזה הוא מבואר כי בימי משה לא נצטרכו ישראל לנבואת יהושע ולזה ביאר הכתוב כי אחרי מות משה עבד יי' אז דבר השם אל יהושע אלו הדברים לא קודם זה והנה קרא יהושע בן נון משרת משה להעיר שהסבה היתה בהגעתו למדרגת הנבואה היותו משרת משה כי מפני זה היה תמיד עמו ולמד מחכמתו ומהנהגתו בכל פעולותיו מה שלא היה דרך לתלמיד שאינו משרת ללומדו ולזה אמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו וזה מתה שהורה כי גדולה שמושה יותר מלמודה כמו שביארו רבותינו ז"ל:

משה

רדק

ויהי אחרי מות משה עבד יי'. ונהג הלשון לכתוב ב במקומו' ו"ו שלא להוסיף ולחבר דבר אל דבר כמו ויהי ביום ה השלישי ויקח אברהם את עיניו ואלה בני כנען ואיה וענה ותשב תמר כרם ורכב וסוס והדומים להם וכבר כתבנו בספר מכלל אשר חברנו כי יש לפרשם לתוספת עם חסרון מעט לפי ענין כל אחד מהם לפי דרך המקרא ומלת ויהי תמצא בהתחלת הדברים ואף בראשית הספרים כמו זה וכן ויהי אחרי מות יהושע ויהי איש אחד מן הרמתים ויהי בשלשים שנה ויהי בימי שפוט השופטים ויהי בימי אחשורוש וכן ווי"ן אחרים בראשי הספרים ואם נאמר כי הטעם להדביק ספר אל ספר וענין זה אל הקודם לא יספיק הטעם בכלן ואמרו המפרשים כי הוי"ו הזאת היא כפ"ה רפה בלשון ישמעאל ודקדוק מלת יהי פירשתיה בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו כי בהיות המלה בהפסק אמרו יהי תהי בסגול האות הנוספת וחירק הה"א וכן יחי תחי והוא בהפוך התנועות מן יפן יקן מפני שרצו להסתיר הי"וד כמשפטם להסתיר אותיות אהו"י וכן מלת יהי תהי יחי תחי שהקלו תחלה המלה עוד והפכו בה התנועו' וכקרו שוא הה"א יהיה וח"ית יחיה תחת אות הנוספת בחירק האות הנוספ' ביהיה יחיה תיות הה"א והח"ית: אחרי. לשון רבים בשקל אשרי אלא שמלת אשרי רבים לעולם לא ימצא יחיד ולא כן מלת אחרי כי ימצא יחיד אח' הדברי' האלה וזולתו ורבוי מלת אשרי לפי שענינו טובות רבות כי לא יאושר האדם בטובה אחת שתמצא בו או בהצלחה אחת שתזדמן אליו לפיכך המלה בלשון רבים לעולם ורבוי מלת אחרי כמו רבוי מלת לפני כי האחורים כנגד הפנים אלא שהפנים לא ימצאו בלשון יחיד לעולם לפי שהרואה אותם והפונה אליהם ימצאו בעיניו רבים לעולם ולא יוכל לראות אבר אחד אשר בפנים מבלי חברו כי אברי הפנים שנים שנים גבות העינים והעינים ואפים ולחיים ושנים ושפתים ולא כן העורף שהוא אחר הפנים שהוא אחד כנגד הפנים וכאשר ימצא בלשון יחיד לפי שהוא אחד וכאשר ימצא בלשון רבים לפי שהוא אחר הפנים שהם רבים וכן כל צורת האדם לפניו מפואתות באיברים ולאחריו גוף שוה ולפני ואחרי יאמרו על גוף האדם וממנו כשאלים לשאר הדברים כמו ויחן את פני העיר מאחרי העיר והחונים לפני המשכן אחרי המשכן יחנו והדומים להם ויאמר לפני ואחרי על קדימת הזמן ועל התאחרו כי הפנים נקראים גם כן קדם ואחוריהם אחור כמו שנ' אחור וקדם צרתני ולכן נקראו הפנים קדם לפי שהם תחלת ההכרה באדם וההבדלה בו לפיכך שמו קדימת הזמן והתאחרו בשימוש לפני ואחרי ואמרו לפני בא יום יי' אחרי הדברים האלה והדומים להם וממנו אחרי מות משה ואינו רוצה לומר אחרי מות משה מיד אלא אחר זמן כמו שנפרש בפסוק מקצה שלשת ימים: עבד יי'. מי ששם כל כחו וכוונתו וכל השגחותיו בשם ית' ואף בהתעסקו בעניני העולם מתכוין לעבודת האל ית' הוא יקרא עבד יי' כמו אברהם עבדי דוד עבדי עבדי הנביאים שהם כמו העבד לאדון: בן נון. בחירק כמו בסגול ואמר בכל מקום בן נון בחירק ולא יאמר באחד מהם בסגול כמו שהוא מנהג ברוב לפי שהן נדבקות שתי המלות לעולם מפני שהם מלות זעירות ונדבקות ובהדבקם תקל הקריאה בחירק ולא כן בסגול:

משרת

רדק

משרת משה· והוא היה במקום משה לצאת ולבוא לפני ישראל ואחר שמת משה צוהו הקדוש ב"ה לעבור הירדן עם ישראל: לאמר· לפי שכשמתו במלת אמור עם הלמ"ד יותר משאר אותיות השמוש הסתירו האלף עם הלמ"ד מה שלא עשו כן עם השאר שאמרו באמור להם עם יי' וגו' ויהי באמור יהושע בהכעת האלף ופי' לאמר לאמר לישראל שהקדוש ב"ה צוהו לעבור את הירדן כי הבטיחם בכל מקום אשר תדרוך כף רגליכם בו וגו': קום עבור· קום ענין זירוז וכן קום משחהו קומו ועברו קום התהלך: להם וגו'· לבני ישראל כמו ויביאו את תרומה יי' ותראהו את הילד: כל מקום אשר תדרוך וגו'· כיון שתעברו את הירדן כל מקו' אשר תדרוך בו לכם יהיה כלומ' אני אתן לכם כח כדי שתכבשו הכל ואח"כ זכר קצת הגבולים· ודרש כל מקום אשר תדרוך וגו' לרבות חוצה לארץ: מהמדבר· הו' מדבר סין שהוא בגבול נגב: והלבנון הזה· הוא מקום ידוע בארץ ישראל ואמר הזה אף על פי שהוא מעבר ה הירדן לפי שהיה נראה משם להם וכן אמר משה ההר הטוב הזה והלבנון או אמר הזה על הידיעה כמו זה סיני זה עני לויתן זה: כל ארץ החתים· כי בארתה הפארה היה יושב החתי: מבוא השמש הים הגדול· הוא מערב ארץ ישרא' כמו שאמר בתורה עד הים ה האחרון ומה שאמ' הגדול כנגד שאר הימים שבארץ ישרא' שהם קטנים כמו ים המלח ים כנרת: אל תסור ממנו· שב אל משה ופירושו מדרכו הטוב' או פירושו ממנו מספר התורה ואף על פי שלא זכר הספר הנה זכר ה התורה ובמסרה סבירין ממנה: תשכיל· פירוש תצליח וכן ת"י בריל דתצלח וכן תרגם אנקלוס למען תשכיל בריל דתצלח: לא ימוש· נחלקו רבותינו ז"ל בזה הפסוק י"א שהוא מצוה לכל ימי האדם ואפילו ידע כל התורה כלה ויש אומרים שהוא ברכה והנראה כי היתה מצוה ליהושע וכן לכל אדם עד שידע התורה ואחר כך ילמוד החכמות·

רשי

משה עבדי מת· ואילו היה קיים בו הייתי חפץ ורבותינו דרשוהו על שלשת אפים הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה בא יהושע ושאל אמר לו הקב"ה משה עבדי מת והתורה על שמו נקראת לומר לך אי אפשר בא וטורדן במלחמה: כל מקום אשר תדרך· תדרך כיוצא בו כאמר למשה ושנינו בספרי אם ללמד על תחומי ארץ ישראל הרי הוא אומר מן המדבר ה והלבנון אם כן למה נאמר אשר תדרך כף אף חוצה לארץ מ משתכבשו את הארץ כל מה שתכבשו חוצה לארץ יהיה קודם ויהיה שלכם: מן הלבנון והמדבר הוא מדבר קדש מדבר צין שעל ידי אדום שהיה במקצוע דרומית ה מזרחית ודרך שם כ נכנסו לארץ שנאמר והנה אחנו בקדש וגו' ומצינו שהיה בדרומית מזרחי' שנ' והיה לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי א אדום וגו': ועד הנהר הגדול נהר פרת· זה רחבה מדרום לצפון כל ארץ החתים בכלל הזה ורחבה מדרום לצפון: כל ארץ החתי' ועד הים הגדול מבא השמש· לארכה מן המזרח למערב: חזק ואמץ: ברוך ארץ כמה שהוא אומר כי אתה תנחיל: רק חזק ואמץ מאד· בתורה כמה שהוא או' לשמור ולעשות ככל התורה: ספר התורה הזה· ספר משנה תורה היה לפניו: תשכיל· תצליח: הלא

משה ג' ר"פ בקריאה וסי' משה עבדי מת ועתה קום עבור· משה עבד יי' ובני ישראל הכום: משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו: תדרך ה' וחס' וסי' כל המקום אשר תדרך דמשנה תורה· וחברו כל מקום דיהושע· ואתה על במותימו תדרך· אתה הדרך זית ולא· על שחל ופתן תדרך· ונמסר גם בסדר עקב:

ל' רפתי' מכתוריו· ו' רפתי' משרת משה לאמר : משה עבדי
מת ועתה קום עבר את הירדן הזה
אתה וכל העם הזה אל הארץ אשר
ו' רפתי' ט' לפ אנכי נתן להם לבני ישראל : כל
אורייתא כל המקום מקום אשר תדרך כף רגלכם בו
לכם נתתיו כאשר דברתי אל משה
ב' ה"ר מ"ל וא' חס : מהמדבר והלבנון הזה ועד
הנהר הגדול נהר פרת כל ארץ
ד' החתים ועד הים הגדול מבוא
ט' ר"פ נכיס' השמש יהיה גבולכם : לא יתיצב
אורית' בכניך איש לפניך כל ימי חייך כאשר
הייתי עם משה אהיה עמך לא
ב' פתח ויאמר דוד ארפך ולא אעזבך : חזק ואמץ כי
אתה תנחיל את העם הזה את
הארץ אשר נשבעתי לאבותם לתת
להם : רק חזק ואמץ מאד לשמר
לעשות ככל התורה אשר צוך
ג' מת· זכרו· משה עבדי אל תסור ממנו ימין
ושמאול למען תשכיל בכל אשר
ט' ר"פ נכיס' תלך : לא ימוש ספר התורה הזה
מפיך והגית בו יומם ולילה למען
תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי
ג' חס'· ר' אז תצליח את דרכך ואז תשכיל :

משמשניה דמשה למימר :
משה עבדי מית וכען קום עיבר
ית ירדנא הדין את וכל עמא הדין
לארעא דאנא יהיב להון לבני
ישראל : כל אתרא דתדרך
פרסת רגלכון ביה לכון יהבתה
כמא דמלילית עם משה :
ממדברא ולבנונא הדין ועד
נהרא רבא נהרא דפרת כל
ארע חתאי ועד ימא רבא מעלני
שמשא יהא תחומכון : לא
יתעתד אנש קדמך כל יומי חייך
כמא דהוא מימרי בסעדיה דמשה
כן אהוי עמך לא אשבקינך ולא
ארחקינך : תקיף ועילם ארי
את תחסין ית עמא הדין ית
ארעא דקיימית לאבהתהון למתן
להון : לחוד תקיף ועילם לחדא
למטר למעבד ככל אוריתא ד
פקדך משה עבדי לא תסטי
מינה לימינא ולשמאלא בדיל
דתצלח בכל אתר דתהך :
לא יעדי סיפרא דאוריתא הדין
מפומך ותהי הגי ביה יימם ולילי
בדיל דתסר למעבד ככל דכתיב
ביה ארי בכן תצלח ית דרכך
ובכן תכשט :

והלבנון ה' ד' מלאים וא' חסר וסי' נמסר כסדר אלה הדברים: ממנו ו' סבירין ממנה וסי' נמסר בסדר צו: דרכך ג' חס' בקריאה וסי' הודיעני נא את דרכך ואדעך למען· כי אז תצליח את דרכך· העבר עיני מראות שוא בדרכך· ונמסר גם בסדר כי תשא: ואז ד' וסי' ואז יקרב לעשתו· ואז ירצו את עונם· ואז חיל מלך בבל צרים· ואז השכיל· ונמסר גם בסדר בא:

ופי' והגית בו יומם ולילה אחר שאמר לא ימוש הוא כפל דבר לחזק או פירוש והגית הגיון הלב כמו והגיון לבי לפניך יי' ופי' יומם ולילה לפירוש הראשון נראה שיהגה בו ביום ובלילה כל עת שימצא פנאי מעסקי מחיתו: תצליח את דרכך· חסר יו"ד הרבים מן המכתב והדומים לו כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואמר תצליח שהוא פועל יוצא ואף על פי שאין ההצלחה ביד האדם לפי שבשמרו מצות יי' ובשכרם תבוא לו ההצלחה הרי הוא כאילו מצליח דרכו או יהיה תצליח פועל עומד ויהיה את דרכיך כמו בדרכיך: ואז תשכיל· זה תרגם יונתן תכשט לפי שהוא קרוב לתצליח שלא לכשול את הלשון והוא קרוב לענין ההצלחה: הלא

רלבג

משה עבדי מת· ראוי שיובן מזה כי עבור ישראל את הירדן הזה לא הסכים השם ית' שיהיה בחיי משה כי הוא ית' גזר עליו שלא יעבור את הירדן לסבה התבארה בתורה ולזה נתאחר זה עד מות משה כי אין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא ואולי נתחברה לזה סבה אחרת וזה כי כבר נתבאר בספר שופטים כי עזב יהושע מהגוים ההם אומות למען נסות בם את ישראל השומרים הם את דרך יי' ללכת בם כאשר שמרו אבותם אם לא והנה אפשר כי ישראל לא היו ראויים שתגיע להם זאת ההצלחה על ידי משה כמו שכיון משה מתחלת הענין בצאתם מארץ מצרים וזה שאם היו אלו המלחמות נעשות על ידי משה היה משיג אל אלו האומות בכללן כליון חרוץ לעוצם מעלתו ותוקף הנפלאות הנעשות על ידו ולזה תמצא בסיחון ועוג שנלחם בהם משה שלא נשאר בהם שריד ופליט ולהיות ישראל בלתי ראויים לכמו זאת ההצלחה כמו שהתפרסם מדבר המרגלים לא זכו אל שתהיה זאת המלחמה על ידי משה והיתה על יד יהושע ולא היה כחו כל כך גדול ולזה נתעכב באלו המלחמות כמו שהתבאר במה שיבוא עד שהפריד המות בינו ובין השלמת המלחמות ההם וממה שיעיד על שזה העוצם השיג משה בעון ישראל מה שאמר במשנה תורה גם בי התאנף יי' בגללכם והנה הזהירו השם יתברך לבלתי נטות מדרכי התורה ימין ושמאל ר"ל שלא יוסיף לדבריה ולא יגרע מהן והנה נראה כי הנטיה לימין הוא כשיוסיף על דבריה והנטיה לשמאל כשיגרע מדבריה והזהירו גם כן שלא יתרשל מהעיון בה כי התלמוד מביא לידי מעשה בחלק המעשיי ממנה ולזה אין ראוי שיקצר האדם מלעיין בדברים המעשיים ממנה ויחשבכי די לו שיעשה המצות המעשיות ההם כי העיון בדברי תורה בזה יתישר בשלמות אל המעשה עם שזה יעמידהו על סוד זאת המצוה והתכלית המכוון בה ואולם העיון בחלק העיוני מהתורה שלא ייטיר למעשה הוא ממה שאין ספק בו שאין ראוי שיקצר האדם בו כי הוא בשלם שנכנס להייטיר המעיין בו אל השלימות האיכותי כמו שביארנו בביאורנו לדברי תורה· והנה

· אלא צויתיך חזק ואמץ · במלחמה כדאת׳ אל תערץ ואל תחת והיכן ציוהו בימי משה כמו שנאמר ויצו את יהושע בן נון וגו׳ ויצו את יהושע · ביום שתמו ימי בכי משה : בעוד שלשת ימים · בסוף שלשת ימים בעוד שתהא כאן שלשת ימים ואחר תעבורו : הכינו לכם צידה · כל דבר הצריך לדרך וכלי זיינם למלחמה אמר להם לתקן שאם אתה אומר במאכל ומשתה הרי היו מסתפקין במן שבכליהם עד אחד בניסן וכן הוא אומר וישבות המן ממחרת מר׳ : כל גבורי החיל · שבכם יעברו חלוצים : בעבר הירדן מזרח השמש · עבר מזרחי של ירדן : ימרה · יקניט את דבריך : וישלח יהושע · על כרחי צריך אני לומר שבתוך אבל משה שלחם שהרי לסוף שלשים יום שתמו ימי אבל משה עברו את הירדן שמשם אנו למדים שמתת משה בשבעה באדר כשאתה מוצא שלשים ושלש ולמפרע מיום שעלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון ועל כרחך משנשתלחו המרגלים לא עברו את הירדן עד יום חמישי שנאמר וישבו שלשת ימים עד שבו הרודפים בו בלילה ויעברו ויבאו אל יהושע בן נון וישכם יהושע בבקר ויסעו מהשטים הרי יום רביעי וילינו שם טרם יעבורו כנראה שלא עברו עד יום חמישי : חרם

חמשים ד׳ חס׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים · ואתם תעברו חמשים לפני אחיכם כל גבורי · חמשים תעברו לפני · וירד הוא ופורה נערו אל קצה החמשים · ונמסר גם בסדר בשלח : כל איש אשר ימרה כל ט׳ ראשי פסוק׳ בספרא וסי׳ כל מקום אשר תדרך כף רגלכם · כל איש אשר יברח את

הלוא צויתיך חזק ואמץ אל תערץ ואל תחת כי עמך יהוה אלהיך בכל אשר תלך : ויצו יהושע את שטרי העם לאמר : עברו בקרב המחנה וצוו את העם לאמר הכינו לכם צדה כי בעוד שלשת ימים אתם עברים את הירדן הזה לבוא לרשת את הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן לכם לרשתה : ולראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה אמר יהושע לאמר : זכור את הדבר אשר צוה אתכם משה עבד יהוה לאמר יהוה אלהיכם מניח לכם ונתן לכם את הארץ הזאת : נשיכם טפכם ומקניכם ישבו בארץ אשר נתן לכם משה בעבר הירדן ואתם תעברו חמשים לפני אחיכם כל גבורי החיל ועזרתם אותם : עד אשר יניח יהוה לאחיכם ככם וירשו גם המה את הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן להם ושבתם לארץ ירשתכם וירשתם אותה אשר נתן לכם משה עבד יהוה בעבר הירדן מזרח השמש : ויענו את יהושע לאמר כל אשר צויתנו נעשה ואל כל אשר תשלחנו נלך : ככל אשר שמענו אל משה כן נשמע אליך רק יהיה יהוה אלהיך עמך כאשר היה עם משה : כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצונו יומת רק חזק ואמץ :

ב וישלח יהושע בן נון מן השטים

הלא פקידתך תקיף ועילם לא תדחל ולא תתבר ארי בסעדך מימרא דיי אלהך בכל אתר דתהך : ופקיד יהושע ית סרכי עמא למימר : עברו בגו משריתא ופקידו ית עמא למימר אתקינו לכון זוודין ארי בסוף תלתא יומין אתון עברין ית ירדנא הדין למיעל למירת ית ארעא דיי אלהכון יהב לכון למרתה : ולשבט ראובן ולשבט גד ולפלגות שבטא דמנשה אמר יהושע למימר : הוו דכירין ית פתגמא דפקיד יתכון משה עבדא דיי למימר יי אלהכון מניח לכון ויהב לכון ית ארעא הדא : נשיכון טפליכון ובעירכון יתבון בארעא דיהב לכון משה בעברא דירדנא ואתון תעיברון מזרזין קדם אחוכון כל גברי חילא ותסעדון יתהון : עד דיניח יי לאחוכון כותכון ויירתון אף אינון ית ארעא דיי אלהכון יהב לכון ותתובון לארע ירותתכון ותירתון יתה דיהב לכון משה עבדא דיי בעברא דירדנא מדנח שמשא : ואתיבו ית יהושע למימר כל דפקדתנא נעבד ולכל אתר דתשלחננא נהך : ככל דקבלנא מן משה כן נקבל מינך לחוד יהי מימרא דיי אלהך בסעדך כמא דהוא בסעדיה דמשה : כל גבר דיסרב על מימרך ולא יקבל ית פתגמך לכל דתפקדיניה יתקטל לחוד תקף ועילם :

ושלח יהושע בר נון מן שטין

רדק

הלא צויתיך · מלת זרוז וכן הלא שמעת בתי הלא שלחתיך והדומים להם : כי עמך יי׳ אלהיך · כמו ואל משה אמר עלה אל יי׳ ואת יפתח ואת שמואל : הכינו לכם צדה · פירוש מיני מאכלי׳ זולתי המן כי עדיין היה יורד להם המן בכל מקום שהיו נוסעים עד ממחרת הפסח ולפי מה שאמרו חז״ל בו ביום שמת משה פסק המן אמרו הם גם כן כי בז׳ באדר שמת משה לקטו מן שהספיקו בו עד י״ו בניסן : בעוד שלשת ימים · כתרגומו בסוף תלתא יומין : זכור · מקור : כשיכ׳ טפכם · חסר וי״ו השימוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם : חמושים · כמו חלוצים : רק יהיה יי׳ אלהיך עמך · כלומ׳ שתלך בדרך משה שיהיה יי׳ עמך כאשר היה עם משה : רק חזק ואמץ · דרשו רבותינו ז״ל יומת יכול אפי׳ לדבר עבירה תלמוד לו׳ רק אכין ורקין מיעוטין הן : שנים

רלבג

כי ההולך בדרכי התורה ומעיין בה לפי מה שאפשר הוא מוסגח מאתו ית׳ ויחילו דרכיו בכל עת · וכזהו שלא יירא מהלחם בגוים ההם ואם היו חזקים מאד אבל יהיה לבו בטוח ביי׳ אשר ידע שכבר יצוה אות׳ : ויצו יהושע את שוטרי וגו׳ · אחשוב שזה הענין היה אח׳ ששלח יהושע המרגלי׳ והעד על זה שכבר נתאחרו המרגלי׳ שלשה ימים ובאו לפי פשטי הכתובים כי ביום הד׳ ולמחרת היום הרביעי השכי׳ יהושע וכל ישר׳ ובאו עד הירדן ולנו שם טרם יעבורו ויתכן עוד כי ביום ההוא בעינו שצוה יהושע שוטרי העם הזה שלח המרגלים והנה לא היה היום ההוא מתכין שלשת ימים שזכר כי הוא אמר בעוד שלשת ימי׳ ר״ל אחר היום ההוא

פיך · כל יושבי ההר מן הלבנון · כל ממלכת עוג · כל ערי בני אהרן הכהנים · כל ערים עשר ומגרשיהן · כל ערי הלוים בתוך · כל ערי הגרשני כל הערים לבני מררי : ולא ישמע ד׳ וסי׳ נמסר בסדר וארא :

והנה בתחלת היום החמישי ליום ההוא כשלמו אלו השלשת ימים והנה בעצם היום ההוא באו המרגלים לבית רחב ולנו שם הלילה ומה שאמרה ונחבתם שמה שלשת ימים רוצה לומר עד היום השלישי לכניסתן וכן מאמר ויבואו ההרה וישבו שם שלשת ימים עד שבו הרודפים רוצה לומר עד היום השלישי ויהיה חסר מלת עד וכמוהו ימצאו רבים כמו שבארנו בביאורנו לדברי תורה באמרו ארבעים יכנו שהרצון בו עד ארבעים · וכן מה שאמר ומושב בני ישראל וגו׳ שהרצון בו עד ארבע מאות ושלשים שנה וכן מה שאמר תספרו חמשים יום הרצון בו עד חמשים יום : בעוד שלשת ימים וגו׳ · הרצון בו זולת היום שהוא בו ואחר שיעברו אחריו שלשה ימים שלמים יהיה להם כן ולזה אמר אחר זה ויהי מקצה שלשת ימים וגו׳ להורות כי הרצון בזה אחר עבור שלשה ימים והנה נתאחר הענין עד הבקר כדי שיתפרסם לישראל עוצם המופת הזה ויראו זה בעיניהם והנה צוה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה שיקיימו התנאי שהתנה להם משה בתתו להם הארץ אשר מעבר הירדן לפאת מזרח וזכר שכבר הסכימו לשמוע אל דבריו באופן שהיו שומעין לדברי משה ושמי שיעבור על מצותו יומת כי כן יעדה התורה העובר על דברי נביא וכל שכן יהושע שהיה מלך ונביא · והתרו לו רק חזק ואמץ רוצה לומר שיתחזק להתנהג ככל דברי התורה כי אם יבוש לעבור על דבריה לא ישמעו אליו אלא אם היה זה לפי שעה וזה כי הוא והם מחוייבים לחזוק התורה · או ירצה באמרו חזק ואמץ מאד שיתחזק ויתאמץ על הנהגת העם בחריצות ולא יעזוב הנהגתם כי העם לא יתכן שיהיו זולת רועה כמו שאמר משה ולא תהיה עדת יי׳ כצאן אשר אין להם רועה ורלאי

רדק

שנים אנשים · פי׳ אנשים טובים ולא כאותן שהלכו בשליחות משה : חרש לאמר · הזהירם שילכו בשתיקה הולכים כחרשים שלא ירגישו בהם · כמו ויתחרשו כל הלילה ותי׳ ברז למימר ר״ל בסתר שלחם כי לא רצה שידעו כל ישראל כדי שלא יפחדו בשלחו מרגלים והוא לא שלחם אלא לפי שידע שיביאו בשליחות וירחיבו לב ישראל בבשורות טובות · ובדרש חרש כמו חרש הטעינם קדרות כדי שיראו קדרים ולא ירגישו בהם מהם אמרו כלי נגרות היה בידם כד״א מעש׳ חרש אבן ומהם פי׳ כמשמעו · ופשוטו אמר להם יהושע עשו עצמכם כחרשים ועמדו על רזיהם : את הארץ וגו׳ · הארץ בכלל ואת יריחו בפרט לפי שהיתה עיר גדולה : זונה · כמשמעה או מוכרת מזון כמו שת״י פונדקיתא והוא בשקל טובה והאמת דעת יונתן זונה מ ממש כיכן דרכו במקומו לתרג׳ זונה פונדקית וכן שתים נשים זונות פונדקן ואף על פי שתרגם מקבלן כפקת ברא ודעתו לפי שהזונה כפונדקיתא שמפקרת עצמה לכל : וישכבו שמה · להודיע כי לא היו שם מלא לילה אחד ובאותו לילה יצאו משם : ויאמר · בפתח המ״ם כמו תשבר ותשבב ותעצ׳ המגפה והדומים להם לחפור כמו לתור כי יתר מחפש דבר : ותקח האשה · כבר לקחה אותם וצפנת׳ טרם הכנס שלוחי המלך לביתה כשהרגיש׳ שנודע הדבר למלך : ותצפנו · כל אחד לבדו כדי שלא יכירו מקומם אם יעלו לגג · ובדרש אלו שני המרגלים היו כלב ופינחס ועמד לפניהם פינחס ולא הכירוהו ולא ראוהו לפי שהיה מלאך ואמר ותצפנו על כלב לבדו : ויהי השע׳ לסגור · עומד לסגור שחשך היום : והיא העלתם הגגה ותטמנם · כבר אמר למעלה ותצפנו ועתה אמר ותטמנ׳ להודיע איך טמנה אות׳ : בפשתי העץ · ר״ל שהיו עדין הפשתים בגבעוליהם והעלתם הגגה ליבשם והטמינה אותם בתוכם ופשתי העץ כמו עצי פשתים וכן שני תולעת תולעת שני : הערוכות · הפשתים לשון נקבות האחת פשתה והרבים פשתים כמו מן חטה חטים והיו ערוכות לה על הגג ליבשן : והאנשים רדפו אחריהם · לפי מחשבתם : על · כמו עד וכן וירכתו על צידון וכן יהגבו על מות כמו עד מות כי הוא שתי מלות : המעברות · במוא הבי״ת מגזיר׳ מעבר בצרי ואם לא כמצא המעברות נתפסו בקמץ הבי״ת מגזרת מעבר בקמץ : סגרו · המרגל׳ או אנשי העי׳ והוא הנכון כי הם לא ירדו מהגג מפחדם להם ומם שכבו להם : אחרי וגו׳ · אינו תוספת ביאור אלא אם היה אומר אחרי אשר יצאו ידמה אחר זמן והם לא אחרו לסגור השער מפחדם להם ואם היה אומר כאשר יצאו ולא אמר אחרי ידמה כי יתכף באתם מן השער סגרו ואם היו עושין כן היו מרגישים הרודפים כי המרגלים נחבאים שם אלא כשהרחיקו האנשים מהשער עד שלא ירגישו בסגירת השער סגרוהו וזה טעם אחרי כאשר : והמה טרם ישכבון · טרם שישכבו : עלתה

רשי

חרש · ברז כך תירגם יהונתן אמר להם עשו עצמכם כחרשים שלא ישתיקו דבריהם משניכם · ד״א הטעינו עצמכם קדרות כדי שיהו כרואים כקדרין : וראו את הארץ ואת יריחו · והלא יריחו בכלל ולמה יצאת שהיתה קשה כנגד כולם לפי שהיתה יושבת על הספר כתבא בו ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל והלא עשהאל בכלל היה ולמה יצא אלא שהיה קשה כנגד כול׳ כיוצא בו והמלך שלמ׳ אהב נשי׳ נכריות רבות ואת בת פרעה והלא בת פרעה בכלל היתה ולמה יצאת אלא שהית׳ מחבבה כנגד כולם וכלפי חטא שהחטיאתו יותר מכולן כך שנויה בספרי : אשה זונה · תירגם יהונתן פונדקיתא מוכרת מיני מזונות : לחפור · לרגל כמו משם חפר אוכל : ותצפנו · יש מקראות מדברים על הרבים כיחיד לפי ש שמיהרה בהטמנתם ובמקו׳ צר כאילו יחיד ומדרש אגדת תנחומא יש פנחס וכלב היו ו ופנחס עומד לפניהם ולא ראוהו לפי שהיה כמלאך · ד״א ותצפנו כל אחד ואחד בפני עצמו ודוגמתו מצינו שמן וקטרת ישמח לב ולא אמר ישמחו לב : בפשתי העץ · פשתים בגבעוליהן : על המעברות · מקום מעבר המים · שהיו סבורים שחזרו ל לאחוריהם אל ערבות מואב והירדן מפסיק ביניהם : והשע׳ סגרו · השוערים : ולא

לחפר ג׳ וחס׳ וסימ׳ הנה אנשים באו הנה הלילה · כי לחפר את כל הארץ באו · לחפר פרות ול׳עטלפים : שני האנשים ד׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר שופטים : יצאו ח׳ קמצין בקריאה וסימ׳ ויהי השער לסגור בחשך · ויאמר שאול אל יי׳ · ויאמר אם לשלום יצאו תפשום חיים ב׳ בפסוק · שמעו זאת בית יעקב הנקראים ·

א וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מִן־הַשִּׁטִּים
שְׁנַיִם־אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים חֶרֶשׁ לֵאמֹר
לְכוּ רְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וַיֵּלְכוּ
וַיָּבֹאוּ בֵּית־אִשָּׁה זוֹנָה וּשְׁמָהּ רָחָב
וַיִּשְׁכְּבוּ־שָׁמָּה׃ ב וַיֵּאָמַר לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ
לֵאמֹר הִנֵּה אֲנָשִׁים בָּאוּ הֵנָּה הַלַּיְלָה
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחְפֹּר אֶת־הָאָרֶץ׃
ג וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶל־רָחָב לֵאמֹר
הוֹצִיאִי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלַיִךְ
אֲשֶׁר־בָּאוּ לְבֵיתֵךְ כִּי לַחְפֹּר אֶת־כָּל־
הָאָרֶץ בָּאוּ׃ ד וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת־שְׁנֵי
הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנוֹ וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ
אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאַיִן
הֵמָּה׃ ה וַיְהִי הַשַּׁעַר לִסְגּוֹר בַּחֹשֶׁךְ
וְהָאֲנָשִׁים יָצָאוּ לֹא יָדַעְתִּי אָנָה הָלְכוּ
הָאֲנָשִׁים רִדְפוּ מַהֵר אַחֲרֵיהֶם
כִּי תַשִּׂיגוּם׃ ו וְהִיא הֶעֱלָתַם הַגָּגָה
וַתִּטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ הָעֲרֻכוֹת לָהּ
עַל־הַגָּג׃ ז וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם
דֶּרֶךְ הַיַּרְדֵּן עַל הַמַּעְבְּרוֹת וְהַשַּׁעַר
סָגָרוּ אַחֲרֵי כַּאֲשֶׁר יָצְאוּ הָרֹדְפִים
אַחֲרֵיהֶם׃ ח וְהֵמָּה טֶרֶם יִשְׁכָּבוּן

תְּרֵין גּוּבְרִין מְאַלְלִין, בְּרָז לְמֵימַר
אֱזִילוּ חֲזוֹ יָת אַרְעָא וְיָת יְרִיחוֹ
וַאֲזַלוּ וְעָלוּ לְבֵית אִתְּתָא פּוּנְדְּקִיתָא
וּשְׁמַהּ רָחָב וּשְׁכִיבוּ תַמָּן׃ וְאִתְּאֲמַר
לְמַלְכָּא דִירִיחוֹ לְמֵימַר הָא גּוּבְרַיָּא
אָתוֹ הָכָא בְּלֵילְיָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא׃ וּשְׁלַח מַלְכָּא
דִירִיחוֹ לְוָת רָחָב לְמֵימַר אַפִּיקִי
גּוּבְרַיָּא דַאֲתוֹ לְוָתִיךְ דְּעָלוּ לְבֵיתִיךְ
אֲרֵי לְאַלָּלָא יָת כָּל אַרְעָא אֲתוֹ׃
וּדְבָרַת אִתְּתָא יָת תְּרֵין גּוּבְרַיָּא
וְאַטְמַרְתִּנּוּן וַאֲמַרַת בְּקוּשְׁטָא
אֲתוֹ לְוָתִי גּוּבְרַיָּא וְלָא יְדַעִית אֲנָא
מְנָן אִינּוּן׃ וַהֲוָה עִדָּן לְמֵיחַד
תַּרְעָא בְּקַבְלָא וְגוּבְרַיָּא נְפָקוּ לָא
יְדַעִית לְאָן אֲזַלוּ גּוּבְרַיָּא רְדוֹפוּ
בִּפְרִיעַ בַּתְרֵיהוֹן אֲרֵי תַדְבְּקִנּוּן׃
וְהִיא אַסְּקַתִּנּוּן לְאִיגָּרָא
וְאַטְמַרְתִּנּוּן בִּטְעוּנֵי כִּתָּנָא דִּסְדִירִין
לַהּ עַל אִיגָּרָא׃ וְגוּבְרַיָּא רְדַפוּ
בַּתְרֵיהוֹן אוֹרַח יַרְדְּנָא עַד מְגִיזָתָא
וְתַרְעָא אֲחַדוּ בָּתַר דִּנְפַקוּ רָדְפַיָּא
בַּתְרֵיהוֹן׃ וְאִינּוּן עַד לָא שְׁכִיבוּ

וידרכו את לשונם קשתם שקר · מהאש יצאו והאש האכלם · באמר להם עם יי׳ אלה ומארצו · והאנשים ח׳ רפ׳ וס׳ בלשון ארמי רעיא דכליקו למשלח לרדופיא שבין לנחשא מיתיא בהשנותא ופירושם נמסר בסדר וינש :

רלבג

וראוי שנעיין בהתר ספק מה יקרה בענין הצווא׳ שצוה יהושע שוטרי העם ושלחו המרגלי׳ מה ענין אלו המרגלי׳ והנה איך שתהיה תשובתם בבאם לא ימנעו מלבוא בארץ לרשת אות׳ כי כבר יעד להם יהושע כי בעוד שלשת ימים יעברו הירדן לבא לרשת את הארץ ואם אמרנו שכבר שלח המרגלים קודם זה הנה יקשה גם כן למה לא סמך יהושע על דברי הש״י שהבטיחו שלא יתיצב איש בפניו כל ימי חייו ולמה הסכים לשלוח מרגלים עם מה שהתפרסם לו מה שהגיע מהתאחר במדבר ליש׳ על דבר המרגלים אשר שלח משה · ואנחנו אומרי׳ בהתר זה הספק ששלוח המרגלים הוא על התר שני דרכים · הדרך הא׳ לחקור אם יתכן שיתחדל להלחם בעם אשר הם שלוחים לרגל ארצם אם לא יתכן זה כאילו תאמר שיחקרו מהעם היושב בה המעט הוא אם רב החזק הוא הרפה ומה הערי׳ המבחני׳ אם במבצרים והנה פרי זה הרגל הוא אם בהמשך אל המלחמה או התרחק ממנה לפי מה שיספרו המרגלים · ואולם הדרך הב׳ הוא לחזק לב העם הנלחמים לבד כמו שנתפרסם מענין גדעון בן יואש כי היה סומך בדברי הש״י אחר שעשה לו אות שהוא ימכור עמו והנה הגיע מדרגתו בכחו בש״י עד שכבר שלח החיל שבא אליו מישראל להלחם עם מדין ולא השאיר מהם כי אם שלש מאות איש בדבר הש״י וע״כ לחזק לבו על דבר המלחמ׳ צוהו הש״י שירד אל המחנה הוא ופורה נערו וישמע מה ידברו ואחר תחזקנה ידיו והנה שמע שם מה שחזק לבו לבוא בקשרי המלחמה · וכן היה בשלוח המרגלים בזה המקום כמו שנבאר ר״ל שלא היה שלחם רק לחזק לב יהושע והעם כשישמעו שנפלה אימת ישר׳ עליהם וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפניהם · ואחר שהתיישב לנו זה הנה נבאר דברי זאת הפרשה לפי מנהגנו ונאמר כי מלת חרש תאמר בפנים רבים המכוון ממנה לפי מה שאראה הוא מענין אל תחרוש על רעך חורשי און שהוא מענין מחשבה הרצון בזה שכבר שלח יהושע שנים אנשים מרגלים מחשבת אנשי הארץ ר״ל שיחקרו אם נפלה אימת ישר׳ עליהם ואם נמוגו מפניהם כי בזה יתחזק מאד לב אנשי המלחמה ולזה תמצא שהם לא רגלו הארץ ואת יריחו כי אם בזה האופן לפי שכבר באו שם בלילה ובלילה בעצמה יצאו משם אחר שנתפרס׳ להם על פי רחב מחשבת הארץ ושכבר נמוגו כל יושבי הארץ מפניהם וזאת היתה נ״כ תשובתם ליהושע אמרו כי נתן השם בידינו את כל הארץ וגו׳ ולו היתה כונת יהושע שירגלו הארץ באופן הראשון היה ראוי שיאמרו ליהושע שלא יכלו לרגל את הארץ כי בלילה באו ובלילה ההוא הוכרחו לצאת משם ולזה הוא מבואר שהכוונה ברגלם היתה לרגל מחשבותם לבד כדי שיתחזק בזה לב אנשי המלחמה ואולם יתחזק בזה לב אנשי המלחמה כי זה המורך לב הוא הודעה מה יתבאר ממנה שזה מסודר להיותכן כמו שביארנו בשני מספר מלחמות יי׳ ובביאורינו לספר איוב · ולזה תמצא בהרבה מן האנשים שסביב הסעת אשר יובלו עברות להם שישיגם פחד מה · והנה אמר להם יהושע שירגלו מחשבת אנשי הארץ בכללות וביחוד מחשבת אנשי יריחו והוא מה שהזהירם לראות את הארץ ואת יריחו רוצה לומר שיראו מחשבותם באי זה אופן שיתכן להם זהבו והנה ספר שבופר זה למלך יריחו ושהסתירה אותם רחב בחכמתה למלט את נפשה ונפש בית אביה · והנה נספר אחר זה בזכרנו תועלותיה מה היה מאופן החכמה בדבריה · ותצפנו · ר״ל שצפנה כל אחד מהם במקו׳ מיוחד שאם ימצא האחד יוכל השני והיא לא התנבלות בזה לפי שכבר זכרה שהיה חשך בעת שיצאו ולזה איפש׳ שיצא האחד ובשאר השני והיא לא ידעה :

הוא אלהים ד' וס' ונשמע וימס לבבינו · וי' אלהים אמת · דעו כי יי' הוא אלהים · ויאמר יי' אלהי אבותינו ׃
והחיתם ג' חסרי' יו"ד בליש' חיות וס' ויאמרו החיתנו נמצא חן · והחיהם את אבי ואת אמי · לו החיתם אתם ·
ונמסר גם בסדר ויגש ׃ אחותי ה' חס' יו"ד בליש' בקריאה וסים' והחיתם את אבי ואת אמי · בצדקתך אחותך ·

והיא עלתה עליהם על־הגג ׃ ותאמר
אל־האנשים ידעתי כי־נתן יהוה
לכם את־הארץ וכי־נפלה אימתכם [ל]
עלינו וכי נמגו כל־ישבי הארץ [ד' וחס']
מפניכם ׃ כי שמענו את אשר־הוביש [ג' ומל']
יהוה את־מי ים־סוף מפניכם
בצאתכם ממצרים ואשר עשיתם [ל]
לשני מלכי האמרי אשר בעבר
הירדן לסיחן ולעוג אשר החרמתם [ל]
אותם ׃ ונשמע וימס לבבנו ולא־ [ג' ר' וחס']
קמה עוד רוח באיש מפניכם כי יהוה
אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל [ד' רקמ']
ועל־הארץ מתחת ׃ ועתה השבעו־ [ג']
נא לי ביהוה כי־עשיתי עמכם חסד
ועשיתם גם־אתם עם־בית אבי חסד
ונתתם לי אות אמת ׃ והחיתם את־ [ל' ונ' חס' בליש']
אבי ואת־אמי ואת־אחי ואת־אחותי [אחיותי ק']
ואת כל־אשר להם והצלתם את־ [וה' בליש']
נפשתינו ממות ׃ ויאמרו לה האנשים
נפשנו תחתיכם למות אם לא תגידו [תגידי וכו' דודי]
את־דברנו זה והיה בתת־יהוה לנו
את־הארץ ועשינו עמך חסד ואמת ׃
ותורדם בחבל בעד החלון כי ביתה [ל' ויתר תורדם לבתר']
בקיר החומה ובחומה היא יושבת ׃ [ב' בתוך עמי]
ותאמר להם ההרה לכו פן־יפגעו [יג' · ג']
בכם הרדפים ונחבתם שמה שלשת [ל' וחס' א']
ימים עד שב הרדפים ואחר תלכו [ב' חס' א' וכו]
לדרככם ׃ ויאמרו אליה האנשים
נקים אנחנו משבעתך הזה אשר [ג' חס' בליש' ב' נחס']
השבעתנו ׃ הנה אנחנו באים בארץ [ג']
את־תקות חוט השני הזה תקשרי [ל]
בחלון אשר הורדתנו בו ואת־אביך [ל' · ל']
ואת־אמך ואת־אחיך ואת כל־ [ח']
בית אביך תאספי אליך הביתה ׃ [ל' · ות]

והיא סליקת לותהון לאיגרא ׃
ואמרת לגבריא ידענא ארי יהב
יי' לכון ית ארעא וארי נפלת
אימתכון עלנא וארי איתברו כל
יתבי ארעא מן קדמיכון ׃ ארי
שמענא ית דיביש יי' ית מי ימא
דסוף מן קדמיכון במיפקכון מ
ממצרים ודי עבדתון לתרין מלכי
אמוראה די בעיבר דירדנא לסיחון
ולעוג די גמרתון יתהון ׃ ושמענא
ואיתמסי ליבנא ולא אשתארת
עוד רוח באינש מן קדמיכון ארי
יי' אלהכון הוא אלהא דשכינתיה
בשמיא מלעילא ושליט על ארעא
מלרע וכען קיימו כען לי במימר
דיי' ארי עבדית עימכון טיבו ו
ותעבדון אף אתון עם בית אבא
טיבו ותתנון לי את דקשוט ותיחון
ית אבא וית אמא וית אחי וית
אחתי וית כל דילהון ותשזבון
ית נפשתנא ממותא ׃ ואמרו לה
גבריא נפשנא מסירן חלף נ
נפשתיכו' לממת אם לא תחוון ית
פתגמנא דין ויהי כד יתן יי' לנא ית
ארעא ונעביד עימך טיבו וקשוט ׃
ושלשלתנון באטונא מן חרכא
ארי ביתה בכותל שורא ובשורא
היא יתבה ׃ ואמרת להון לטורא
אזילו דילמא יערעון בכון רדפיא
ותיטמרון תמן תלתא יומין עד
דיתובון רדפיא ובתר כן תהכון
לאורחכון ׃ ואמרו לה גברי' זכאין
אנחנא ממומתך הדא דקיימת
עלנא ׃ הא אנחנא עלין בארעא
ית הורא דחוט זהוריתא הדין
תקטרי בחרכא דשלשלתנא ביה
וית אבוך וית אמך וית אחך וית כל
בית אבוך תכנשין לותיך לביתא ׃

ואחותיהם צרויה ואביגיל · וקראו לשלשת אחותיהם · ויבאו אליו כל אחיו וכל אחיותיו ׃ ההרה י"ג וס' נמסר
בסדר דברים ובספר שופטי' סוף ס' א ׃ שמחו בספרא וס' ושמה רחב וישכבו שמה · ונחבתם שמה שלשת
ימים · אל תיגע שמה את כל העם · ויעלו מן העם שמה · לנוס שמה רוצח אשר · וחברו לנוס שמה אל עיר ׃

רשי

ולא קמה עוד רוח באיש · אפי' לשכב עם אשה אמרו אין לך כל שר ונגיד שלא בא אל רחב הזונה ובת עשר שנים היתה כשיצאו ישר' ממצרי' וזנתה כל ארבעים שנה ׃ אות אמת · שתעשו כשתבאו ותכבשו את העיר שתכירו האות ותחיוני ׃ ותורידם בחבל בעד החלון · באותו חבל וחלון היו הנואפים עולין אליה אמרה רבונו של עולם באלו חטאתי באלו תמחול לי ׃ עד שוב הרודפי' · ראתה ברוח הקדש שישובו לסוף שלשת ימים ׃ נקיים אנחנו · הרי אנו תולין הדבר בך לעשות ה האות הזה ׃ את תקות ׃ לשון קו וחבל ׃ רמז

רלב"ג

והיא עלתה עליה' · ר"ל אצלם כמו ועליו מטה מנשה ויבואו האנשים על הנשים ׃ כי יי' אלהיכם הוא אלהים · ולזה הוא שליט על כל כל אשר יחפוץ וינצח מי שהיה במערכתו שלא ינוצח בהלחמו עם ישרא' או שינצחם ׃ אם לא תגידו · הנה התנו בזה לפי שסבר שאלה מהם שיתנו לה אות אמת להחיות כל בית אביה והשביעה אותם על זה ביי' והנה אם היתה מגדת · ר דבריה' זה היה אפשר שיתערבו עם בית אביה רבים מבני יריחו ו ותכריחם שבועת' שלא להמית איש מהם כי לא יתברר להם אי זה מהם הוא מבית אביה עד שכבר היה אפשר שימלטו בזה האופן כל יושבי יריחו או י יתערבו עם כל יושבי הארץ וימלטו כלם ב בשבת זה ׃ ויאמרו אליה האנשים נקים אנחנו משבועתך · ר"ל אנחנו רוצים להיות נקים מזאת השבועה שלא תהיה לנו למכשול ולזה אנחנו צריכין ל לסדר הענין באופן נוכל להשמר בו ת מהכשל בה והנה א אנחנו נותנים לך אות אשתיודע בו הבי' הזה מזולתו והוא שתקשר בחלון את תקותנו' והנה אין שבועתינו ש שנמלט ממות בי' אביך אם ימצא אי זה שיהיה מהם חוץ מהבית הזה שאם נקשר בזה האופן הנה יחוייב שנמלט כל יושבי יריחו או כל יושבי הארץ אחר שלא יתברר לנו מי הם ממשפחתך וזה דבר לא נוכל להסכי' עליו כי הוא סות' למה שצותה התורה עלינו שלא תחיה כל נשמה מאלו הגוים מהמקומות הקרובים ולא מהרחוקים אשר לא יסכימו להיות לנו למס ולזה אנחנו מבארים שאין אנחנו נקשרים להחיות כי אם הנמצאים בזה הבית ׃ ואם

רדק

עלתה עליהם · כמו אליהם כמו וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ודברת על הנביאים כמו אל הנביאי' ורבים כהם כמו שכתבנו בספר מכלל ׃ ונשמע וימס לבבנו ולא קמה · כי האדם המפחד כאילו נפלה רוחו כדרך אל יפול לב אדם עליו ויונתן תרגם ולא קמה ולא אשתארת ׃ כי עשיתי עמכם חסד · החסד היא הטובה שיעשה אדם עם אחר שאין לו גמול עליו והיא עשתה עמהם חסד בהחביאה אותם כי הם לא גמלוה טובה עד הנה לפיכך א אמרה להם ועשיתם גם אתם עם בית אבי חסד ולא אמרה עמי כי בהחיותם אותה הוא אמת וחובה עליהם כי היא החיתה אותם ובהחיותם בית אביה היא חסד לפי' אמרו לה הם גם כן ועשינו עמך חסד ואמת להחיותה וחסד להחיות בית אביה ׃ אות אמת · האות שתתנו לי שתקיימו אותו ואל תכזבו בי ׃ נפשנו תחתיכם למות · אנו כמשו' עצמינו תחתיכ' למות למי שירצ' להמית אתכם ׃ תגידו · הראשון בוי"ו כנגדה וכנגד בי' אביה כי אי אפש' שלא היה שם עמה מבית אביה כי לא היתה יושב' יחיד' או אפש' שאמרו כנגד בית אביה ואע"פ שלא היו שם כמו שאמרו גם כן נפשנו תחתיכ' למות והשני תגידי ביו"ד כנגד' והסימ' דודי ומה היה דבר זה שאמרו לה שלא תגיד לא אמרו על דבר היותם שם בביתה שלא חשדו אותה שתגלה אותם בצאתם מביתה שהרי כחשה ע עליהם לשלוחי המלך אבל לאחר זמן כשבאו ישראל על ה העיר אי אפשר שלא נגלה הדבר כיון שאספה בית אביה לביתה אלא מה אמרו לה שלא תגיד ר דבר האות שיהיה להם עמה שאם תגיד יעשו גם כן האחרים שיהיה להם בית בחומ' להנצל והם יטעו בדבר זה ׃ ותורדם בחבל. כדי שלא ירגישו השכנים אם יצאו דרך שער ביתה אם תפתח אותו בעוד לילה אחרי אשר סגרו אותו ולפיכך הורידה אותם בחבל דרך החלון וזה היה כשכלתה לדבר עמהם או אחר שישנו מעט ׃ ובחומה היא יושבת ׃ אף על פי שהיה לה בית בחומה היה איפשר שהיה עיקר ישיבתה בתוך העיר לפיכך אמר ובחומה היא יושבת ׃ ונחבתם שמה · חסר אלף כחבא או שרשו חבה בה"א כי נמצאו בשורש הזה בה"א ׃ שלשת ימים · אז"ל מגיד ששרתה רוח הקדש על רחב ש שישובו לסוף שלשת ימים שאילו לא שרתה עליה רוח הקדש מאין היא יודעת שעתידין לחזור לסוף שלשת ימים ועל דרך הפשט כי מדרך הסברה אמרה זה כי מ מיריחו עד הירדן יום אחד או יותר מעט וחשבה כי בין הליכתן ושובם וחפירתם וחפושם בכל הדרך יהיו שלשת ימים ׃ שוב. בחולם ׃ נקיים אנחנו · פי' בתנאי זה · הנה אנחנו באים · כלו' הרי אנו תולין הדבר בך לעשות האות הזה ונקים אנחנו חסר יו"ד הרבים מהמכתב והיו"ד הכתו' למ"ד הפעל ונרגש כמו יו"ד עניים והם בשקל כתו' שעפים ׃ משבועתך הזה · פי' מדבר שבועתך זה ואף על פי שלא ספר הכתוב שנשבעו לה כיון שאמרה להם השבעו נא לי נראה שנשבעו לה כשאמרו לה נפשנו תחתיכם למות או השבעו נא לי בי' היא השבועה שהשביעה אותם והם קבלו השבועה כי אמרו לה נפשנו תחתיכם למות והדבר ההוא היא קבלת שבועה ׃ השבעתנו · בקמץ התי"ו ומשפטו בחירק ויש אומרים כי מפני ההפסק נתחלפה התנועה ואחר שירדו אמרו לה זה ושנו התנאי ונתנו לה אות ׃ את תקות חוט השני · פי' קו שזור ועשוי מחוטי שני וית' תורה דחוט זהוריתא ותרגום שפה לפיו סביב תורא יהא מקף לפומיה אם כן לפי דעתו פי' תקות חוט השני שפת בגד ארוג ואמרו הזה שראו אותו בבית טרם שירדו ומה שאמרו תקשרי בחלון בעת כבוש העיר ויש פותרין תקות כמו ויכלו באפס תקוה לשון קו וחבל ׃ הורדתנו · בא התי"ו בצרי מקו' חירק כי יבאו זה במקו' זה כמו יפעל ויפעל ׃

רמו בראשו. הוא נתחייב בדמו שלא שמר עצמו: ותשלחם. בדבור כלומר אמרה להם לכו לשלום: ותקשר. לא קשרה אותו עתה אחר שיצאו אלא ספר הכתוב כי כן עשתה כמו שצוו אותה שקשרה התקוה בחלון בעת כבוש העיר: וישובו. שבו אל הדרך כי כבר היו נחבאים בהר מפני הרודפים ובסוף ג׳ ימים יצאו מן המחבוא ושבו להם אל הדרך ללכת ל לדרכ׳: ויאמרו אל יהושע כי נתן יי׳. זהו סוף דבריה׳ ממה שספרו לו כי מלת כי הוא טעם אל הקודם:

רמו בראשו. עון הריגתו על ראשו תהא כי הוא יגרום מיתתו: רמו בראשנו. עון הריגתו תהא בראשנו: ויעברו. את הירדן: והלכתם אחריו. כשתראה מסע מכל המסעות שכל זמן שמשה קיים היה עמוד הענן נוסע תחלה ומראה להם הדרך. והארון נוסע אחר שני דגלים עכשיו הארון נוסע תחלה: והכהנים הלוים. לפי שיצאו כלם מלוי אבי עמרם נקראו לוים כמו שפיר׳ רבותינו בבראשי׳ רבה במ״ה מקומות נקראו כהנים לוים וזהו ט טעמו של דבר מר׳: אך רחוק יהיה. כבודו של מקום הוא: וביניו. כמו ובינו ודומה לו ישמח ישראל בעושיו. ד״א שתי ארונות היו של שכינה ושל יוסף מהלכין יחד: כאלפים

והיה י״ג בטעם פזר בקריאה וסימ׳ והיה אם לא יאמינו גם לשני האתות האלה. והיה בהניח יי׳ אלהיך לך. והיה בשמעו את דברי האלה. והיה כל אשר יצא מדלתי ביתך. והיה כנוח כפות רגלי הכהנים. ונקרבתם בבקר לשבטיכם. ויאמר יי׳ אל גדעון עוד. ואני הצעי״ר המאסף נרא״ה לי שזה אינו מן המנין כי הוא בזקף כי

יב בטע׳ פזרין והיה כל אשר יצא מדלתי ביתך
יו׳ יך׳ נ׳ חס כליש׳ החוצה דמו בראשו ואנחנו נקים
וכל אשר יהיה אתך בבית דמו
ב׳ וחבלים בראשנו אם יד תהיה בו: ואם
ג׳ חס׳ וכענין תגידי את דברנו זה והיינו נקים
נ׳ וחס׳ יג׳ משבעתך אשר השבעתנו: ותאמר
ב׳ כדבריכם כן הוא ותשלחם וילכו
ותקשר את תקות השני בחלון:
יג׳ וילכו ויבאו ההרה וישבו שם
שלשת ימים עד שבו הרדפים
ויבקשו הרדפים בכל הדרך ולא
ד׳ מצאו: וישבו שני האנשים וירדו
ל׳ מההר ויעברו ויבאו אל יהושע בן
ל׳ נון ויספרו לו את כל המצאות אותם
: ויאמרו אל יהושע כי נתן יהוה
יד דכות׳ ד׳ וחס ח׳ בידנו את כל הארץ וגם נמגו כל
ישבי הארץ מפנינו:
ג וישכם יהושע בבקר ויסעו
ל׳ מהשטים ויבאו עד הירדן הוא
ו׳ ל׳ וחס׳ וכל בני ישראל וילנו שם טרם
ה׳ דכות׳ יעברו: ויהי מקצה שלשת ימים
ויעברו השטרים בקרב המחנה:
ד׳ ל׳ חס׳ ויצוו את העם לאמר כראתכם
את ארון ברית יהוה אלהיכם
ג׳ והכהנים הלוים נשאים אתו ואתם
ל׳ תסעו ממקומכם והלכתם א
כיו ב׳ כתי׳ כן ח׳ אחריו: אך רחוק יהיה ביניכם ובינו

ויהי כל דיפוק מדשי ביתיך לברא
חובת קטוליה ברישיה ואנחנא
זכאין וכל די יהי עמך בביתא
חובת קטוליה ברישנא אם יד
אנש תהי ביה: ואם תחוין ית
פתגמנא דין ונהי זכאין ממומתיך
דקיימת עלנא: ואמרת כפתגמיכון
כן הוא ושלחתנון ואזלו וקטרת
ית תורא דזהוריתא בחרכא:
ואזלו ועלו לטורא ויתיבו תמן
תלתא יומין עד דתבו רדפיא
ובעו רדפיא בכל אורחא ולא
אשכחו: ותבו תרין גברין ונחיתו
מן טורא ועברו ואתו לות יהושע
בר נון ואשתעיאו ליה ית כל
דערעא יתהון: ואמרו ליהושע
ארי מסר יי׳ בידנא ית כל ארעא
ואף איתברו כל יתבי ארעא מן
קדמנא:
ואקדים יהושע בצפרא ונטלו
משיטין ואתו עד ירדנא הוא וכל
בני ישראל ובתו תמן קדם די
יעברון: והוה מסוף תלתא יומין
ועברו סרכיא בגו משריתא:
ופקידו ית עמא למימר במחזיכון
ית ארון קיימא דיי׳ אלהכון וכהניא
ולואי נטלין יתיה ואתון תטלון
מאתרכון ותהכון בתרוהי:
ברם רחיק יהי ביניכון וביניהי

מקצה שלשת ימים. הנה ראינו בתורה כי בשנת הארבעים ב בחדש שבט הוכיח משה רבינו ע״ה את ישראל ובו בחדש מת או בתחלת אדר שהרי בניסן עברו ישר׳ את הירדן עם יהושע וכבר מת משה ועברו ימי אבלו טרם נסעם מהשטי׳. ואמרו רז״ל כי בשבעה באדר מת משה וראו זה מן הפסוקים אחר הקבלה כיצד חשוב אחרי ז׳ ימים באדר שלשים יום ימי אבל משה תמצא שכשלמו השלשים יום בשבעה בניסן ושלשה ימים שהזהירם טרם עברם את הירדן להכין צידה כמצא סוף אותן שלש׳ ימים הוא עשרה בניסן ובו ביום עלו מן הירדן כמו שכתוב והעם עלו מן הירדן בעשו׳ לחדש הראשון ולא נוכל לאמר כי לא שלמו ימי האבל עד עבר׳ את הירדן שהרי בעודם בשטים בערבות מואב שלמו ימי האבל כמו שכתוב ב בערבות מואב שלשים יום אבל לולי הקבלה יוכל לומר האומ׳ כי בשבט מת משה או באדר קודם שבעה בו וכן מצינו בדברי רז״ל כיש מהם שאמרו בז׳ בשבט מת משה אף על פי שסוגית ה התלמוד היא כי בשבעה באדר מת משה וכר׳ כי הקבלה נכונה כן היא כי לא יתכן לפרש שהיו שם ימים בטלו׳ אחרי מות משה אלא היו ימי אבלו ואחר עבור ימי אבלו צוה הקב״ה את יהושע לעבור את הירדן והנה יהיה פי׳ ויהי אחרי מות משה אחר עבור ימי אבלו והוא שלשים יום כי אין רוח הקדש שורה על אבל ועל עצב כמו שאמר אלישע ועתה קחו לי מנגן וגו׳ ואמר ביעקב אבינו ותחי רוח יעקב ותרגם אונקלוס ושרת רוח נבואה על יעקב אבוהון כי כל ימי התאבלו על יוסף לא שרתה עליו רוח ה הקדש והנה ביום שלשים שהוא ז׳ בניסן אמר הקב״ה ליהושע קום עבור ובו ביום צוה יהושע לעבור בקרב המחנה ולומר הכינו לכם צידה כי בעוד שלשת ימים אתם עוברי׳ את הירדן והוא עשר׳ בניסן שעברו את הירדן כמו שכתוב ויהיה פי׳ מקצה שלשת ימים ביום שעברו שהוא סוף ג׳ ימים למה שאמר הכינו לכם צידה אבל המרגלי׳ שלחם יהושע תוך ימי אבל ושבו אל יהושע בשמנה בניסן והשכים יהושע בבקר ונסעו מהשטי׳ בתשע בניסן וילינו שם על שפת הירדן ובו ביום אמר יהושע אל העם התקדשו כי מחר ר״ל בעשרה בניסן יעשה יי׳ בקרבכם נפלאו׳: תוספת כתב הרב רבי יהודה ז״ל בענין כדקתך שאומרין בשבת במנחה יש אומרי׳ לכך אנו אומרים שלשה פסוקים של צדוק הדין לפי שנפטר משה רבי׳ עליו השלום במנחה בשבת ואינו כך ויש להוכיח מפרקא קמא דקדושין מכות חשבון עד׳ אבלו של משה שהיו שלשים יום ובעשור לחדש אחר כי כשעו ללכת על יריחו ויריחו נלכדה בשבת וכאשר כשלך החשבון למפרע נמצא שלא מת בשב׳ ויבאו את העם לאמ׳ כראותכ׳ וגו׳. ואתם תסעו ממקומכם וגו׳ והלכת׳ אחריו אמרו רז״ל ת״ר כיצד עברו ישראל את הירדן בכל יום ויום היה ארון נוסע אחר שני דגלים ואותו היום נסע תחלה שנ׳ הנה ארון הברית ארון כל הארץ עובר לפניכם בירדן ופרש״י ז״ל כשתראה המסע הזה משאר המסעות שכל זמן שמשה קיים היה עמוד הענן נוסע תחלה ומראה להם הדרך שנאמ׳ ההולך לפניכ׳ בדרך לתור לכם מקום וגו׳. ובענין יומם והארון אחר שני דגלים שנאמר ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנות וגו׳ ועכשו הארון נוסע תחלה שנאמר הנה ארון הברית וגו׳ עובר לפניכם בירדן כלומר מקדים לפניכם ליכנס בתוך הירדן ומה שאמר ונסעו מהר יי׳ דרך שלשת ימים וארון ברית יי׳ נוסע לפניהם. ארונו של משה היה שהיו בו שברי לוחות ולמען עובר תלמוד ויעבור את הכושי ליסגא דאקדומי הוא ע״כ: והכהנים הלוים. עד עתה הלוים היו נושאים הארון ועתה נשאוהו הכהני׳ להקדימו יותר מפני הנס שנעשה לפניו עתה ואמרו רז״ל בשלשה מקומות נשאו הכהנים את הארון כשעברו את הירדן וכשסבבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו וזה היה כשהיה דוד בורח מפני אבשלום שנ׳ ויעבר צדוק ואביתר הכהן את ארון האלהים ירושלם וכל זה להגדלת קדושתו ועוד מצינו במקו׳ אחר בבנין הבית שהעלוהו הכהנים מעיר דוד והביאוהו לבית קדשי הקדשים ואפשר כי לפני שהניחוהו במקומו היה שם לעולם לא מנו אלא שלש מקומות ובכלל שהחזירוהו למקומו הוא ועד עתה היה הארון נוסע אחר שני דגלים ועתה נסע תחלה: ובינו. וביניו כתיב וביניו קרי והכל אחד כי ימצא בלשון יחיד ובלשון רבים וים בו דרש כי שני ארונות היו של יוסף ושל שכינ׳ והיו מהלכין יחד: כאלפים

רלב״ג

ואם תגידי את דברינו זה. באופן שימלטו שאר יושבי העיר בזה הבית כשתודיעי להם שכבר נשבענו להחיות הנמצאים בו לא ת תקשרנו שבועתינו ל להחיותם. והנה שבו שני האנשים ביום הב׳ לשלוחם שהוא היום השני מהשלשה ימים שזכר יהושע במה ש שאמר בעוד שלשת י ימים אתם עוברים את הירדן והנה ביום השלישי מאלו השלשה ימים השכים יהושע בבקר להזדרז על זאת המלאכה כי המלאכה ליי׳ ובאו עד הירדן הו׳ וכל ישר׳ ולנו שם טרם יעברו את הירדן והנה לא עברו את הירדן בלילה ההוא אחר ל עבור השלשה ימים שזכר יהושע לסבות הא׳ כי השי׳ רצה שיתפרסם זה המופת לישראל כדי שתהיה אמונת׳ בו ית׳ וביהושע כביאו יותר חזקה ולזה חויב להמתין עבור ה הירדן עד בקר יום הד׳ והשני הוא שהשי׳ רצה שיהיה המופת הזה כלי להפיל אימה ופחד על כל מלכי האמורי והכנעני ולזה היה ראוי שיהיה בעת שיראו האנשים זה המופת וזה ביום. והשלישי הוא שרצה השי׳ שיתקדשו העם כדי שיהיו ראויים יותר אל שיעשה זה המופת בעבורם עם שזה הביאם לדקדק יותר בענין אלו הנפלאות כי זה ממה שיעירם להשיג מה שהיה בהם מהפלא והזרות ולזה הוכרח לומר שלנו שם טרם יעברו כי יחשב לפי שיעד יהושע להם שכאשר ישלמו ג׳ ימים יעברו את הירדן ויבא זה לחשב שיעברו

לא נמנה אלא י״ג במסורת בטעם פזר ואח״כ ברוב ספרים ישנים בדקתי ג״כ והוא כפזר ויש גמגום ובמס׳ אחרת לא נמנה זה מן מנין הפזרים. והיה כאשר יחלם הרעב. והיה כי תרבו ופריתם. והיה אם למוד ילמדו. ויאמר אלהים ירמיהו. וחמשה ועשרים אלף. והיה כאשר הייתם קללה בגוים יחד וליהונתן בן שאול: שני האנשים ד׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר שפטים: נמגו ד׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר בסדר בשלח: וכל בני ו׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא:

כָּאַלְפַּיִם אַמָּה בַּמִּדָּה אַל־תִּקְרְבוּ
אֵלָיו לְמַעַן אֲשֶׁר־תֵּדְעוּ אֶת־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ כִּי לֹא עֲבַרְתֶּם בַּדֶּרֶךְ
מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃
וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם הִתְקַדָּשׁוּ כִּי
מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם נִפְלָאוֹת׃
וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר
שְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וְעִבְרוּ לִפְנֵי
הָעָם וַיִּשְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וַיֵּלְכוּ
לִפְנֵי הָעָם׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם הַזֶּה
אָחֵל גַּדֶּלְךָ בְּעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
יֵדְעוּן כִּי כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה
אֶהְיֶה עִמָּךְ׃ וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת־הַכֹּהֲנִים
נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־הַבְּרִית לֵאמֹר כְּבֹאֲכֶם
עַד־קְצֵה מֵי הַיַּרְדֵּן בַּיַּרְדֵּן תַּעֲמֹדוּ׃
וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גֹּשׁוּ
הֵנָּה וְשִׁמְעוּ אֶת־דִּבְרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ בְּזֹאת תֵּדְעוּן כִּי אֵל
חַי בְּקִרְבְּכֶם וְהוֹרֵשׁ יוֹרִישׁ מִפְּנֵיכֶם
אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־הַחִוִּי
וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־הַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי
וְהַיְבוּסִי׃ הִנֵּה אֲרוֹן הַבְּרִית אֲדוֹן
כָּל־הָאָרֶץ עֹבֵר לִפְנֵיכֶם בַּיַּרְדֵּן׃
וְעַתָּה קְחוּ לָכֶם שְׁנֵי עָשָׂר אִישׁ
מִשִּׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ־אֶחָד אִישׁ־
אֶחָד לַשָּׁבֶט׃ וְהָיָה כְּנוֹחַ כַּפּוֹת
רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן יְהוָה
אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ בְּמֵי הַיַּרְדֵּן מֵי הַיַּרְדֵּן
יִכָּרֵתוּן הַמַּיִם הַיֹּרְדִים מִלְמָעְלָה

כִּתְרֵין אַלְפִין אַמִּין בְּמִשְׁחַתָא לָא תִקְרְבוּן לְוָתֵיהּ בְּדִיל דְּתֵידְעוּן יַת אוֹרְחָא דִּי תְהַכוּן בַּהּ אֲרֵי לָא עֲבַרְתּוּן בְּאוֹרְחָא מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי׃ וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעַמָּא אִזְדַּמְנוּ אֲרֵי מְחַר יַעֲבֵיד יְיָ בֵּינֵיכוֹן פְּרִישָׁן׃ וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְכַהֲנַיָּא לְמֵימַר טוּלוּ יַת אֲרוֹן קְיָמָא וְעִבָרוּ קֳדָם עַמָּא וּנְטָלוּ יַת אֲרוֹנָא דִּקְיָמָא וַאֲזָלוּ קֳדָם עַמָּא׃ וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ יוֹמָא הָדֵין אֲשָׁרֵי לְרַבָּיוּתָךְ בְּעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל דְּיֵדְעוּן אֲרֵי כְּמָא דַּהֲוָה מֵימְרִי בְּסַעֲדֵיהּ דְּמֹשֶׁה כֵּן יְהֵי מֵימְרִי בְּסַעְדָּךְ׃ וְאַתְּ תְּפַקֵּיד יַת כַּהֲנַיָּא נָטְלֵי אֲרוֹנָא דִּקְיָמָא לְמֵימַר כְּמִמְטֵיכוֹן עַד קְצַת מֵי יַרְדְּנָא בְּיַרְדְּנָא תְּקוּמוּן׃ וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִתְקְרִיבוּ הַלְכָא וּשְׁמָעוּ יַת פִּתְגָּמַיָּא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ בְּדָא תִּדְעוּן אֲרֵי אֱלָהּ קַיָּים אִתְרְעִי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ בֵּינֵיכוֹן וְתָרָכָא יְתָרֵיךְ מִן קֳדָמֵיכוֹן יַת כְּנַעֲנָאֵי וְיַת חִתָּאֵי וְיַת חִוָּאֵי וְיַת פְּרִיזָּאֵי וְיַת גִּרְגָּשָׁאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וִיבוּסָאֵי׃ הָא אֲרוֹן קְיָמָא דְּרִבּוֹן כָּל אַרְעָא עָבַר קֳדָמֵיכוֹן בְּיַרְדְּנָא׃ וּכְעַן דַּבָּרוּ לְכוֹן תְּרֵי עֲסַר גֻּבְרִין מִשִּׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל גַּבְרָא חַד גַּבְרָא חַד לְשִׁבְטָא׃ וִיהֵי כְּמִנַּח פַּרְסוֹת רִיגְלֵי כַּהֲנַיָּא נָטְלֵי אֲרוֹנָא דַּיְיָ רִיבּוֹן כָּל אַרְעָא בְּמֵי יַרְדְּנָא מֵי יַרְדְּנָא יִפְסְקוּן מַיָּא דְּנָחֲתִין מִלְעֵילָא

רשי

כאלפים אמה. שתהיו יכולין לילך ולהתפלל בשבת לפניו כך מפרש במדרש תנחומ' לפי שידע שיהיו לפני יריחו כרים בשב': למען אשר תדעו. מוסב על והלכתם אחריו כי לא עברת' בדרך ולא הלכת' לעניין מסע עד הנה: ויאמר יהושע. ביום הג' ויום שלשים של אבל היה ראשון לשלשת הימים: התקדשו. הזדמנו: כי מחר. כעברכם את הירדן וגו': נפלאות. תר' פרישן: ויאמר יהושע אל הכהנים. ביום המחר: שאו את ארון הברית. עד עכשיו נשאו לויים והיום כ כהנים: כבאכם עד קצה הירדן. כשתכנסו לפנים משפתו: בירדן תעמודו. עד אשר יעברו כל העם לעבר השני: גשו הנה. כנס את כולם בין שני בדי ארון וזה אחד מן המקומות שמחזיק המועט את המרובה: בזאת תדעון. במה שאתם רואין שכלכם מזומנמין כאן: הברי' ארון כל הארץ. ברית של הקב"ה שהוא ארון כל הארץ ואל ת תתמה על הה"א של ה הברית שהרבה מ מקראות מדברים כך כמו המסגרו' המכונו' העמק הפגרים: עובר לפניכם. מקדים לפניכם ליכנס לתוך הירדן: קחו לכם שני עשר איש. הכינו אותם להיות נכונים למה שאצוה אתכם כשתעבור את הירדן: המים היורדי' מלמעלה למט' כדרך כל הנהרות המושכים: ויעמדו

רלבג

את הירדן בתחלת ה הלילה שאחריה' ומפני זה הוכרח לבאר שלא עברו את הירדן כי אם ביום כדי שיתבא' יותר לדורו' הבאי' אמתת זה הספור ולזאת הסבה בעיב' צוה יהושע לשני' העם' איש שירימו להם אבן אחת לאיש על ש שכמו למען יהיו האבני' האלה לזכרון לבני ישר' על דבר זה המופת· והנה צוו השוטרי' את העם במצות יהושע שילכו אחר ארון ברית יי' שישאוהו הכהנים הלוים והנה הוצרכו לזאת הצואה כי בימי משה היה חנותם ונסעם על פי יי' מצד תנועת עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לנחותם הדרך ואולם עתה לא תהיה הליכתם בדרך בזה האופן אבל יהיו המנהיגים עתה הכהנים הלוים נושאי ארון ברית יי' על פי הנביא וכדי שיראו כלם היה ראוי שירחקו ממנו ולזה צוו אותם שירחקו ממנו אלפים אמה: והנה זכר אחר זה שכבר צוה יהושע אל העם שיתקדשו בעבור אלו הנפלאות שיעשה בקרבם אחר הלילה ההוא ולכהנים צוה שישאו ארון הברית ויעברו לפני העם · וזכר שכבר אמר השם ית' ליהושע כי יחל לגדל אותו בעיני כל ישראל עד שהתבאר להם כי כאשר היה עם משה כן יהיה עמו וזה אמנם יהיה בזה האופן שהישירו הש"י איך יעשה זה המופת: והוא שכבר הודיע להם יהושע זה המופת טרם בואו וייעד להם זמן והוא שכאשר ינוחו כפות רגלי הכהנים נושאי הארון במי הירדן ברגע ההוא יכרתון מי הירדן וזה אמנם יהיה בשיכרתון המים היורדים מלמעלה ויעמדו נד אחד ולא ירדו ולזה היה מחוייב שישוב מה שאחר המקום ההוא מהירדן חרבה כי המים אשר בו ירדו ולא יגר להם דבר מן המים היורדי' מלמעלה ולזה צוה שיעמדו רגלי הכהני' בירדן עד עבור כל העם והודיע' שתכף שיסירו הכהני' רגליה' משם ישובו מי הירדן למקומן ולפי

רדק

כאלפים אמה במדה. הכ"ף כ"ף השיעור כמו כ"ף כשש מאות איש כעשרים איש כאיפה שעורים ויתכן שהוא כ"ף האמתות לפי שאמר במדה וכמו זה הכ"ף כ"ף הדמיות כהיו' תמצאון אותו השבע' לי כיום ורוחב המים היה אז שני' עשר מיל כנגד מחנה ישראל כמו שפירשו רז"ל ואמר להם יהושע משעה שיכנסו לירדן יתרחקו מן ה ארון אלפים אמה והטעם שכוס שילכו רחוקים מן הארון הכתוב אומר הטעם למען תדעו את הדרך ויש בזה דרש כי מה שצוה להם רחוק יהיה ביניכם ובינו כאלפים אמה במדה על חנותם לפני יריחו צוה להם ו ואמר להם יהושע עתידין אתם לעשות שם ביריחו את השבת ל תרחיקו מן הארון יותר מאלפי' אמה לכל רוח ולמה כדי שיהיו רשאין לבא להתפלל לפני הארון בשבת ומ"מ במדה בפתח הבי"ת שמור על הידיע' ר"ל במדה הידוע' אצלם במלאכה המשכן: תדעו את הדרך כדי שלא תכנסו ב בערבוביא ותראו מרחוק הארון ותלכו דרך ישרה כלכם אחרי הארון: כי לא עברתם בדרך. בדרך הזה כלו' שיבקעו לפניכם המים: התקדשו. תהיו מזומנים לעבור והכינו כליכ' וכל דבריכ': מחר בעברכם את הירדן: יעשה יי' בקרבכם נפלאו'. והנפלאות בקיעת מי הירדן ועמוד המים נד אחד והיאך ידע יהושע זה ועדיין לא אמר לו השם ית' היום הזה אחל גדלך עד למחר ביום עבר' אלא כשאמ' לו ביום שלשים של אבל משה קום עבור אמר לו כי עד שלשה ימים תעברו את הירדן ואמר לו הנפלאו' שיעשה עמהם בעברם וזהו שאמר להם יהושע כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים ואף על פי שלא זכר זה הכתוב כשאמר לו קום עבור ה והירדן היה מלא על כל גדותיו אז הבין יהושע כי לא יתכן ע עברם את הירדן אלא בנפלאות שיעשה עמהם. ויאמר יהושע א הכהנים. ביום שעברו והוא בעצמו' לאחרים. כי כאשר הייתי עם משה כי כמו שבקעתי הים לפני משה כן אבקע הירדן לפניך ובזה ידעו כי כאשר הייתי עם מ משה כן אהיה עמך: עד קצה מי הירד'. עד קצה העב' השני שיצאו ממנו ושם עמדו נושאי הארון עד שעברו כל העם ומהמקום ההוא שביבות מצב רגלי הכהני' לקחו שתים עשרה אבנים ש והעבירום עמם ושתים עשרה אבנים אחרות הקים יהושע במקום מצב רגלי הכהנים וכל זה קודם שעברו נושאי הארון מתוך הירדן: גשו הנה. הקריבם והקהילם לפני הארון במקום שהיה שם יהושע והשמיעם את דברי יי': בזאת תדעון. טעמו לפניו שהאר' יעבור לפניה' ויכרתו מי הירדן ובאות הגדול הזה ידעון כי האל ית' בקרבם ויוריש הגוים מלפניה' ובדרש כי טעמו לת"ם גשו הנה הכניס' כלם בין שני בדי הארון וזה א' מן המקומו' שהחזיק המועט את המרובה: ואמ' להם בזאת תדעון בזאת הפליאה שאתם רואים שכולכם מזומנמין בין בדי הארון וזה הדרש רחוק כי אילו היה זה הפלא היה נזכר בכתוב: הנה ארון הברית ארון כל הארץ. חסר וארון שזכר עומד במקום שנים ופירושו ארון ארון כל הארץ או חסר ברית שהרי זכר הברית ופירוש ברית ארון כל הארץ ויש מי שפירש כי על הארון הוא אומר ארון כל הארץ לפי ששכן שם הכבוד וכן נקרא שם כי שם יי' צבאות עליו וכן קראו שם הארון יי' כשהיו אומרין בנוסעו קומה יי' ומובה יי' בנוחו וכן אמר עלה אלהים בתרועה אמר על הארון ואמר ארון כל הארץ כי על ידי הארון הראה האל ית' שהוא ארון כל הארץ והפך הטבעים כרצונו כי המים טבען להיות נגרים ועמדו נד אחד: ועתה קחו לכם. ולא אמר להם מה יעשו אלא הכין אותם טרם שיעברו ואחר שעברו העם אמר להם שירימו איש אבנו: ויעמדו

מסורה

התקדשו ג' קמצין וסימ' ויאמר יהושע אל העם התקדשו· כי כל הכתים הנמצאים· כי רבת בקהל אשור לי התקדשו: אחל ג' ב' קמץ וא' פתח וסימ' נמסר בסדר דברים: ידעון ד' וסימ' ויאמר יי' אל יהושע היום הזה אחל· כל תפלה כל תחנה דמלכים ודבהריה· שפתי צדיק ידעון רצון: ואתה תצוה ב' ראשי פסו' את בני ישראל· את הכהנים נשאי: גשו ג' וחס' וסימ' ואמר יהושע אל בני ישראל גשו· ויאמר שאול גשו· ויען יחזקיהו ויאמר:

ג' חס · ג' · ג' · ג' ל' קמץ וא' פתח· תלט · ג' ר"פ את בני ישראל· · ג' חס' · ג' · ד' רפי' · ד' · ג' לא הוריש · פתוכ' נמס סימן · ו' רפי' · יב בטעם כזר ב' עליהם · ה' · ג'

ויעמדו נד אחד. פי׳ שלא יתפשטו הנה והנה בהכריתם ולא ישטפו אותם המקומות אבל יעמדו נד אחד כמו שירדו המים כן יעמדו אלה על אלה ולא יתפשטו ולא יבאו מגדות הירדן: הארון הברית. הברי׳ חסר ופי׳ הארון ארון הברית: על כל גדותיו. על כל שפתיו מפה ומפה כל ימי קציר כלומר אף על פי שהיו ימי קציר היה מלא על כל גדותיו ובניסן עברו בעשור לחדש שהם ימי קציר. או פירושו כי כן מנהגו להיות מלא ימי הקציר ואמר והירדן היה מלא כמשפטו להיות מלא כל ימי קציר כי בהחל ימי החום יתפשר השלג אשר בהרי׳ וימלאו הנהרות וכן בדברי הימים כשעברו בני גד לדוד לעזרו הם אשר עברו את הירדן בחדש ה הראשון והוא מלא על כל גדותיו: הרחק מאד מאדם העיר. העיר הקרובה שם במקום שעברו היה שמה אדם ומה שאמר הרחק מאד להודיע כי לא נתפשטו המי׳ היורדים אלא קמו זה על זה נד אחד רחוקים מן העיר כמו שהיו מתחילה: והיורדים. פי׳ והמים היורדים אשר מתחת מ מקום הכריתה ירדו אל הים כ כמנהג הנחלים וקודם שעברו תמו אותם המים התחתונים כי הלכו כולם לים והעם עברו כ בחבשה בריוח כי לא היו מים אל למעלה מהם שקמו נד אחד ומה שכתיב באדם וקרי מאדם הכתוב אומר כי לולי שקמו המים נד אחד והיו מתפשטין היו כ נכנסים באדם העיר ושוטפין העיר אף על פי שהיתה רחוקה כל כך היו המים רבים אבל עתה שקמו נד אחד רחקו מאד׳ העיר מאד כמו שהיה הירדן רחוק מ מהעיר: בתוך הירדן הכן. מקור ר״ל מוכנים ומתוקנים כ כתרגומו מתקניא וכן ממצב רגלי הכהנים הכין ממקום ש שיהיו מוכנים ומתוקנים בו: ויאמר יי׳ אל יהושע. וכבר אמר קודם ויאמר יהושע אל בני ישר׳ גם הנה וכן ויקרא יהושע דבק עם ויהי כאשר תמו כל הגוי ל לעבור את הירדן לאמר שיאמר יהושע לבני ישר׳ קחו לכם וצוו אותם: עברו לפני ארון יי׳. נראה כי יהושע עבר באחרונה את הירדן והעבי׳ כל העם לפניו כדי שיהיו בטוחי׳ יותר כשנשאר אחריהם שהמים יעמדו נד אחד עד שיעבור הוא וכיון שעברו כלם קרא לאותם שנים עשר איש שהכין שהיו עמו ואמר להם ש שיעברו לפני הארון שהיה בתוך הירדן כי העבר האח׳ אשר יבאו מתוכו ואת להם שירימו איש אבן על שכמו ויעבירום עמם:

בעברו

וכבוא ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא והוא דין וסימ׳ נמסר בסדר תצא: והורדים על ים כל לשון ירידה אל כ״מ י״ד על
וסימ׳ במסר׳ רבת: לעבור ד׳ מלאים בקריאה וסימ׳ עד אשר תמו כל הגוי. ותנינא כל הגוי. ויהי כאשר
תם כל העם לעבור. לעבור בך בליעל: שבטי בני ישראל ג׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ והיו לאחד מבני שבט

ויקומון רוקבא חד: והוה כד נטלו
עמא מקרויהון למעבר ית ירדנא
וכהניא נטלי ארונא דקימא קדם
עמא: וכמיטי נטלי ארונא עד
ירדנא ורגלי כהניא נטלי ארונא
טבילא בקצת מיא וירדנא מלי על
כל כפוהי כל יומי חצדא: וקמו
מיא דנחתין מלעילא קמו רוקבא
חד רחיקין לחדא מאדם קרתא
דבסטר צרתן ודנחתין לימא
דמישרא לימא דמלחא שלימו
פסקו ועמא עברו לקביל יריחו:
וקמו כהניא נטלי ארון קימא דיי
ביבשתא בגו ירדנא מתקניא וכל
ישראל עברין ביבשתא עד ד
דשלימו כל עמא למעבר ית
ירדנא: והוה כד שלימו כל עמא
למיעבר ית ירדנא
ואמר יי ליהושע למימר: דברו
לכון מן עמא תרי עשר גברין
גברא חד גברא חד משבטא:
ופקידו יתהון למימר טולו לכון
מכא מגו ירדנא מאתר מקם רגלי
כהניא מתקניא תרתי עסרי א
אבניא ותעברינון יתהון עמכון
ותחתון יתהון בבית מבתא ד
דתביתון ביה בליליא:
וקרא יהושע לתרי
עשר גברא דאתקין מבני ישראל
גברא חד גברא חד משבטא:
ואמר להון יהושע עברו קדם
ארונא דיי אלהכון לגו ירדנא
ואריםו לכון גבר אבנא חדא על
כתפיה למנין שבטיא דבני יש
ישראל: בדיל דתהי דא את
ביניכון ארי ישאלון בניכון מחר
למימר מה אבניא האילין ל
לכון: ותימרון להון די פסקו מי
ירדנא מן קדם ארון קימא דיי

ויעמדו נד אחד: ויהי בנסע העם
מאהליהם לעבר את הירדן
והכהנים נשאי הארון הברית לפני
העם: ובבוא נשאי הארון עד הירדן
ורגלי הכהנים נשאי הארון נטבלו
בקצה המים והירדן מלא על כל
גדותיו כל ימי קציר: ויעמדו המים
הירדים מלמעלה קמו נד אחד
הרחק מאד באדם העיר אשר מצד
צרתן והירדים על ים הערבה ים
המלח תמו נכרתו והעם עברו נגד
יריחו: ויעמדו הכהנים נשאי הארון
ברית יהוה בחרבה בתוך הירדן
הכן וכל ישראל עברים בחרבה עד
אשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן
: ויהי כאשר תמו כל הגוי לעבור ד
את הירדן ויאמר יהוה
אל יהושע לאמר: קחו לכם מן
העם שנים עשר אנשים איש אחד
איש אחד משבט: וצוו אותם לאמר
שאו לכם מזה מתוך הירדן ממצב
רגלי הכהנים הכין שתים עשרה
אבנים והעברתם אותם עמכם
והנחתם אותם במלון אשר תלינו
בו הלילה: ויקרא
יהושע אל שנים העשר איש אשר
הכין מבני ישראל איש אחד איש
אחד משבט: ויאמר להם יהושע
עברו לפני ארון יהוה אלהיכם
אל תוך הירדן והרימו לכם איש
אבן אחת על שכמו למספר שבטי
בני ישראל: למען תהיה זאת אות
בקרבכם כי ישאלון בניכם מחר
לאמר מה האבנים האלה
לכם: ואמרתם להם אשר נכרתו
מימי הירדן מפני ארון ברית יהוה

בני ישראל לנשים. איש אבן אחת על שכמו למספר. ויעשו כן בני ישראל כאשר צוה יהושע: סימן
קדמ׳ כי ישאלון בניכם׳ תנינא אשר ישאלון בניכם. קדמ׳ מחר לאמור׳ תניינא מחר את אבותם לאמר.
קדמ׳ מה האבנים האלה לכם. תנינא מה האבני׳ האלה׳ קרבא שני׳ עשר איש לשבט׳ תנינא שני׳ עשר אנשים:

ויעמדו נד אחד. כשירדו המים עד מקום שנכרתו שם ואינם יורדים משם ולמטה אלא הם מתקבצים ונגרשין ועולין למעלה כיפין על גבי כיפין: נד. כמו כונס כנד נד קציר לשון גובה וכן חברים מנחם: גדותיו. לשון שפה גבוהה: כל ימי קציר. בימי ניסן ימי קציר הם: רחוק מאד. ממקום שעמדו שם נפסקו: מאדם העיר. כך שמה: והיורדים. אותם שהיו יורדי׳ משם ולמטה תחלה תמו כ נכרתו עברו כדרך מ הליכתן ככל הנחלים ההולכים אל הים עד אשר תמו: ויעמדו הכהנים. אצל שפת הירדן בתוך הירדן וכל זמן שעמדו לא ירדו המים העליונים למטה ובתוך כך כל העם עוברים בחרבה: הכן. מכוונים ונכונים זה כנגד זה ששני׳ עשר אבני׳. הם שנזכרים למעלה להיות כנוכים: עברו לפני ארון וגו׳. הכנסו עתה בירדן ו ועברו עד לפני הכהני׳ והעברתם אותם עמכ׳. כמצות משה לבנות מהם מזבח בהר עיבל ולכתוב עליה׳ את דברי התורה ובו ביום באו אל הר עיבל ובנו בהם את המזבח והעלו ע עולות ושלמים ואכלו ושתו וקפלו אותם ובאו ולנו בגלגל והיו ה האבנים האלה בגלגל לזכרון זה ושתים עשרה אבנים אחרות הקים יהושע בתוך ה הירדן: עד

רלב״ג

ולפי שזה הזמ׳ הו׳ בלתי מוגבל כי אפש׳ שיהיה זמן עבור העם הירדן ארוך אם יעברו ב במתון או קצר אם יעברו במהירות וכן הענין בזמן הנגע רגלי הכהנים בירדן הנה היה זה מגביל ענין הפלא הזה ומסיר ה הספק בו מהרואים אותו כי אם אמר אחר שיהושע היה יודע זמן הכר׳ הירדן וכמה מן הזמן עמד ואיך הנה אולייביה זה ספק מ מעט בענין זה המופת אבל בעבור שהוא לא נתן בזה זמן מוגבל כמו שזכרנו הנה אי אפשר לספק על זה המופת בזה האופן עם שהוא מבואר ממה שזכר מעמד המים

כי ישאלון תניין אחר ישאלון ואל׳ כי אחר ראיתם את מגרים

שיורדים נד אחד שזה בלתי אפשר בזולת מופת כמו שנבאר כשנאמר איך היה ענין זה המופת בזולת המופת׳ והנה ספר שכן היה הענין ר״ל שבבוא נושאי הארון עד הירדן ורגלי הכהנים נטבלו בקצה המים תכף עמדו המים היורדים מלמעלה כמו נד אחד הרחק מאד מן העיר שמה אדם אשר מצד צרתן והיורדים על ים הערבה תמו נכרתו בהפסק ירידת המים מלמעלה והעם עמדו נגד יריחו. ולפרסם זה המופת צוה לי״ב אנשים אשר הכין מבני ישראל איש אחד איש אחד משבט שירימו להם איש אבן אחת על שכמו למען יהיה זה אות בקרבם להזכירם ענין זה המופת.

וזכר

עד תום כל הדור׃ כמו ששנינו במסכ׳ סוטה׃ עומדים בירדן. אמר להם יהושע דעו
למה אתם עוברים את הירדן על מנת שתורישו את כל יושבי הארץ כו׳׃ ויהי כאשר
תם כל העם לעבור ויעבור ארון וגו׳. ארון לא כדרך שעברו האחרי׳ לא כמו שמפו׳
למטה בעניין   נתקו כפות רגלי הכהנים לאחוריהם אל החרבה על הספה

בעברו בירדן. במקצת ספרים העי״ן בגעיא נקרא בקמץ רחב והוא מן החלופים׃
הקים יהושע. אף על פי שלא ראינו שצוהו האל על אלה האבנים אחר שעשה ידענו
כי במצו׳ הא׳ ית׳ עשה׃ תחת מצב. מקו׳ מצב לא תחת רגליהם שהרי לא זזו משם עד
שנעשה כל מה שהיה להם לעשות כמו שכתו׳ עד תם כל הדבר׃ עד תם כל הדבר׃

לזכרון ח׳ ב׳ חס׳ וסי׳ נמסר בזכריה סימן ו׳ ׃ ויעברום ח׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ ויקחם ויעברם. ויעברום עמם אל
המלון. מעברים עם יי׳. ויקרא ישי אל אבינדב ויעברהו. והוא ירה החצי להעברו. ואבנר בן נר שר צבא אשר
לשאול לקח. וכל עם יהודה ויעברו את המלך כתיב. ויעברו את המלך ואת ביתו. וכל גבי נון דכו׳

בעברו בירדן נכרתו מי הירדן והיו ל׳
האבנים האלה לזכרון לבני ישראל ח׳ ב׳ חס׳
עד עולם׃ ויעשו כן בני ישראל
כאשר צוה יהושע וישאו שתי חס׳ ל׳
עשרה אבנים מתוך הירדן כאשר
דבר יהוה אל יהושע למספר שבטי ג׳ רסמי׳
בני ישראל ויעברום עמם אל ל׳ נחסר יו״ד
המלון וינחום שם׃ ושתים עשרה ה׳ חס׳ כליש׳
אבנים הקים יהושע בתוך הירדן
תחת מצב רגלי הכהנים נשאי ארון
הברית ויהיו שם עד היום הזה׃
והכהנים נשאי הארון עמדים בתוך
הירדן עד תם כל הדבר אשר צוה
יהוה את יהושע לדבר אל העם ככל
אשר צוה משה את יהושע וימהרו ל׳ ואתרן יכמיו
העם ויעברו׃ ויהי כאשר תם כל כ׳ כ׳ בטע׳ לפ
העם לעבור ויעבר ארון יהוה ד׳ חל׳ לו
והכהנים לפני העם׃ ויעברו בני
ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה
חמשים לפני בני ישראל כאשר ד׳ חס׳ כליש׳
דבר אליהם משה׃ כארבעים אלף ל׳
חלוצי הצבא עברו לפני יהוה
למלחמה אל ערבות יריחו׃
ביום ההוא גדל יהוה את יהושע ל׳ המן
בעיני כל ישראל ויראו אתו כאשר קלס׳ ד׳ חס׳
יראו את משה כל ימי חייו׃
ויאמר יהוה אל יהושע
לאמר׃ צוה את הכהנים נשאי ארון ג׳ זכ
העדות ויעלו מן הירדן׃ ויצו יהושע ג׳ רפין
את הכהנים לאמר עלו מן הירדן׃
ויהי בעלות הכהנים נשאי ארון בעלות י״ת ל׳
ברית יהוה מתוך הירדן נתקו
כפות רגלי הכהנים אל החרבה

במיעבריה בירדנא פסקו מי ירדנא
ויהוין אבניא האילין לדכרנא
לבני ישראל עד עלמא׃ ועבדו כן
בני ישראל כמא די פקיד יהושע
ונטלו תרתא עשרי אבניא מגו
ירדנא כמא דמליל יי עם יהושע
למניין שבטיא דבני ישראל
ואעברונון עמהון לבית מבתא
ואצנעונון תמן׃ ותרתא עשרי
אבניא אקים יהושע בגו ירדנא
באתר מיקם ריגלי כהניא נטלי
ארונא דקימא והוו תמן עד יומא
הדין׃ וכהניא נטלי ארונא קיימין
בגו ירדנא עד דשלים כל פתגמא
דפקיד יי ית יהושע למללא עם
עמא ככל דפקיד משה ית יהושע
ואותיאו עמא ועברו׃ והוה כד
שלים כל עמא למיעבר ועבר
ארונא דיי וכהניא קדם עמא׃
ועברו בני ראובן ובני גד ופלגות
שבטא דמנשה מזרזין קדם בני
ישראל כמא דמליל עמהון משה׃
כארבעין אלפין מזרזי חילא עברו
קדם עמא דיי לקרבא למישרי
יריחו׃ ביומא ההוא
רבי יי ית יהושע בעיני כל ישראל
ודחילו מיניה כמא דהוו דחלין מן
משה כל יומי חיוהי׃
ואמר יי ליהושע
למימר׃ פקיד ית כהניא נטלי
ארונא דסהדותא ויסקון מן
ירדנא׃ ופקיד יהושע ית כהניא
למימר סקו מן ירדנא׃ והוה כד
בעו למיסק כהניא נטלי ארון
קימא דיי מגו ירדנא אתנגיד פרסת
רגלי כהניא ונתא על יבשתא

במ״ג מ״ל וסי׳ והעבירני עליהם סביב. ויאמר המלך לעבדיו העבירוני. אשר יעבירוני עד אשר אבא אל
יהודה׃ ויעברו ב׳ וחס׳ וסי׳ וימהרו העם ויעברו. עלה הפרץ לפניהם. וא׳ יגעשו עס ויעברו׃ חמשים ד׳
וחס׳ וסי׳ נמסר לע״ל בספרא בסי׳ א׳ ובסדר בשלח׃ צוה ג׳ בקריא וסי׳ צוה את הכהנים נשאי ארון.
צוה ויכרתו לי ארזים מלבנון. צוה ישועות יעקב׃ ארון והעדות י״ב דסמיכי בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר כי תשא׃
ויעלו ג׳ רפין בקריא׳ וסי׳ צוה את הכהנים נשאי. יעורו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט. והשמיעו עליה בקולם׃

שנכנסו בה שהיו ע
עומדין אצלה וחזרו
המים לאחוריה׳ לילך
כתמול שלשם כמצא
ארון ונושאיו מצד זה
וכל ישראל מצד זה
כשא ארון את נושאיו
ועבר׃ לפני העם.
לעיני העם׃ צוה את
הכהנים. כאן פירש
הכתוב את האמור ל
למעלה היאך עבר א
ארון יי׳ והכהנים לפני
העם וגו׳׃ ויעלו מן
הירדן. ויעברו אין
כתיב כאן אלא ויעלו
למרכו שעל הספה ש
שהיו עומדין אצלה
עלו ואי אפשר לומר
שהיו עומדין אצל שפת
הירדן שבמערב שהכי
כאמר למעלה נטבלו
רגלי הכהנים בקצה
המים ושם ויעמדו ה
הכהנים וכל ישראל
עוברים׃ נתקו כפות
רגלי הכהני׳. מן המי׳
אל החרבה שאצלם׃
וישובו

רלבג

חכר עוד שמתי׳ עשרה
אבנים הקים יהושע
בתוך הירדן תחת מצב
רגלי הכהני ויתפרסם
להם שאצל מקומם
יעמדו מי הירדן נד
אחד. והנה זכר
שכבר מהרו העם ל
לעבור יותר מהחוק
הנהוג ודמה שכבר
עמו זה כדי שיתבאר
להם מדרגת יהושע
בענין זה המופת כי
אילו היה מוגבל זמן
עמידת מי הירדן עד
הזמן שהיה ראוי ש
שיעברו בו העם לפי
החק הנהוג היה ראוי
כשמהרו לעבו׳ שישארו
מי הירדן כך זמן מה
אחר עברם והנה ספר
שתכף עבור העם עבר
ארון יי׳ לפני העם ו
ותכף שבו מי הירדן
למקומם וזה גם כן
היה במצות הש״י כדי
שיתפרסם לישראל
עוצם זה המופת ר״ל
שכבר צוה הש״י את י
יהושע שיצוה הכהנים
נושאי הארון שיעלו מ
מהירדן תכף עבור
העם׃ והנה

בעלות י״ת מן אל מלין דכתי׳ כי״ת יקרי כף

הקמת האבנים בירדן והעברת
האבנים האחרות אל המלון׃
אשר צוה יי׳ את יהושע. כמו
שכתוב למעלה׃ ככל אשר צוה
משה את יהושע. כמו שכתוב
בתור׳ והיה ביום אשר תעברו את
הירדן׃ וימהרו. הקמת האבני׳
והעברתם ואחר כן עברו׃ ויהי
כאשר תם כל העם וגו׳. לפני העם
פי׳ הארון והכהנים שהיו לפני
העם קודם שתמו לעבור עברו
אחרי עבור העם. או פי׳ כאשר
תם כל העם לעבור המתינו על
שפת הירדן עד שעבר הארון
והלך לפני העם והלכו אחריו.
או יהיה פי׳ לפני העם לעיני
העם. ורז״ל פירשו בענין אחר
כל זה הענין ופירשו עד קצה מי
הירדן שירדן תעמדו בקצ׳ אמר
כנכנסו מתנו ושם עמדו הכהנים
והארון עד שעבר העם ופרשו
נתקו כפות רגלי הכהנים אל
החרב׳ אחרב׳ אמר בגדם והיא
הספ׳ אשר נכנסו ממנה וחזרו
לאחוריהם אל החרב׳ וזה שאמ׳
ויעלו מן הירדן שעלו מן הירדן
אל הספה כדי שיחזרו המים
למקומם קודם שיעבור הארון
כדי להראות להם נס אח׳ כמכאו
ארון והכהני׳ מצד אחד ויש׳ מצד
אחר והירדן מלא ביניהם נשא
ארון את נושאיו ועבר שנ׳ ויעבור
ארון יי׳ לפני העם ואני תמה
מזה הדרש מה הצריכם לזה
לאלה הפסוקים כי כבר פירשנו
אותם כלם לדעתנו ואפילו יהיה
כדבריהם פי׳ קצה מי הירדן ב
בספה אשר נכנסו ממנה כאש׳
תם כל העם לעבור עבר הארון
אחריהם ביבשה וכאמר נתקו
כפות רגלי הכהנים אל החרבה
מצד השני שבו המים למקומם
ולכה ראו שארון מצד זה וישרא׳
מצד זה ומה צריך לשא׳ ארון את
נושאיו ולעבור ואם היה נס כזה
לא היה הכתוב מפרש שהארון
נשא את נושאיו למעלה מן המים
ואפילו למי שמפרש דבריהם כ
כמשמעו שמפרש עד קצה מי ה
הירדן הקצה שיצאו ממנו כמו
שאנו מפרשים ומפרש ארון מצד
זה וישראל מצד זה כי כלם היו
מהספה אשר יצאו ממנה אלא
פי׳ מצד זה שהארו׳ היה על שפת
הירדן וישראל היו לפניו רחוקים
והו כמצד אחר אם כן הארון
שהיה אחרי העם איך את׳ ויעבור
לפני העם אלא כשא ארון את כ
נושאיו ועבר לפני העם אף על פי
כן מי הצריכ׳ לזה הנס וכי קשה

הוא לפרש שהמתינו אותו ישראל עד שעבר לפניהם כמו שפירשנו   או פירוש לפני העם לעיני העם כמו שפיר׳ והם שאמרו ידעו מה שאמרנו
כי דעתם רחבה מדעתנו׃ כארבעים אלף. הכ״ף כ״ף השיעור׃ גדל יי׳. שבקע הירדן לפניו כמו שבקע הים לפני משה׃ ויאמר יי׳ אל
יהושע וגו׳   צוה את הכהנים׃ וכבר אמר כי כבר אמר למעלה ויעבר ארון יי׳ ועתה ספר היאך עבר כי הקב״ה אמר ליהושע קודם זה שיצוה
את הכהנים שיעלו מן הירדן׃ ויהי בעלות הכהנים. בב״ית כתיב וקרי בכ״ף והענין אחד׃   וישבו

רדק

וישבו מי הירדן כתמול שלשום על כל גדותיו · בא להודיע כי במוב המים למקומם גם כן לא באו כאחד כי היו שוטפים בירידתם וביאתם חוץ מגדות הירדן אלא ירדו התחתונים עם קצת העליונים וכן מעט מעט עד אשר שבו כתמול שלשום ללכת על כל גדותיו : ויחנו בגלגל · והוא המלון אשר צוה יי' להניח שם האבנים ושם הקימם יהושע ובו ביום ם שעברו בא הגלגל שכא' במלון אשר תלינו בו הלילה ואמרו רז"ל כי יותר משששים מיל הוא הדרך שהלכו באותו היום מן הירדן ועד הגלגל וע"י נס הלכו הדרך ההוא אנשים ונשים וטף יותר מששים מיל באותו היום : אשר ישאלון בניכם · הנולדים הקטנים ואשר יולדו : אשר הוביש יי' את מי הירדן מפניכ' · דברי יהושע לבני ישרא' ליוצאים ממצרים ולילודים במדבר אשר הוביש מפנינו אנחנו שיצאנו ת ממצרים : יראתם · לגזרת פעל כי יראתם לגזר' פעל והוא עבר במקום עתיד כמו תראו ורבים כמוהו : עד עברנו · עד עברם קרי והם דברי הכותב : בעת

רשי

וישובו המים למקומם · כשנשא ארון משם זה וישראל משם זה כשהארון את משאיו ועבר ועל דבר זה נעשה עוזא כשאחז בארון כומאיו כשא עצמו לא כל שכן : הקים יהושע בגלגל · הוא המלון אשר לנו בו הלילה : אשר בעבר הירדן ימה · לבד שעברו בני ישראל הוא צד של מערבי ועד עכשיו היו בעבר מזרחי : חרבות

גדותיו ד' וסימ' וילכו כתמול שלשום ע לכל גדותיו · והירדן מלא · ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו· אלה הם אשר עברו את · הוביש ד' מל' וסי' כי שמענו את אשר הוביש · אשר הוביש ר"פ · ויהי כשמוע כל מלכי· כל הובאיש על עם בן כתיב : למען ו' פסו' אית בהון למען למען וסימ' כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ·

ותבו מי ירדנא לאתריהון ואזלו כמאתמלי ומדקדמוהי על כל כפוהי : ועמא סליקו מן ירדנא בעשרא לירחא קדמאה ושרו בגלגלא בסיפי מדנח יריחו : וית תרתא עשרי אבניא האילן דנסיבו מן ירדנא אקים יהושע בגלגלא : ואמר לבני ישראל למימר דישאלון בניכון מחר ית אבהתהון למימר מה אבניא האילן : ותהודעון ית בניכון למימר ביבשתא עבר ישראל ית ירדנא הדין : דיבש יי אלהכון ית מי ירדנא מן קדמיכון עד דעברתון כמא דעבד יי אלהכון לימא דסוף די יבש מן קדמנא עד דעברנא : בדיל דידעון כל עממי ארעא ית גבורתא דיי ארי תקיפא היא בדיל דתדחלון ית יי אלהכון כל יומיא : והוה כד שמעו כל מלכי אמוראי די בעיברא דירדנא מערבא וכל מלכי כנענאה די על ימא ית דיבש יי ית מי ירדנא מן קדם בני ישראל עד דעברו ואתמסי לבהון ולא אשתארת בהון עוד רוח מן קדם בני ישראל :

וישבו מי הירדן למקומם וילכו
ג' בספ' צ' בספ' ר' כתמול שלשם על כל גדותיו :
והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש
סג הראשון ויחנו בגלגל בקצה מזרח
יריחו : ואת שתים עשרה האבנים
האלה אשר לקחו מן הירדן הקים
ל' רסמי' יהושע בגלגל : ויאמר אל בני
ל' ישראל לאמר אשר ישאלון בניכם
מחר את אבותם לאמר מה האבנים
ל' האלה : והודעתם את בניכם לאמר
ביבשה עבר ישראל את הירדן הזה
ר'ת'ל : אשר הוביש יהוה אלהיכם את מי
הירדן מפניכם עד עברכם כאשר
עשה יהוה אלהיכם לים סוף אשר
ו' פסו' למען למען הוביש מפנינו עד עברנו : למען
דעת כל עמי הארץ את יד יהוה כי
ל' חזקה היא למען יראתם את יהוה
אלהיכם כל הימים :
ח ויהי כשמע כל מלכי האמרי אשר
ו' רסמי' בעבר הירדן ימה וכל מלכי הכנעני
אשר על הים את אשר הוביש יהוה
את מי הירדן מפני בני ישראל עד
פרס' כ"ה ת' עברנו וימס לבבם ולא היה בם עוד
רוח מפני בני ישראל :

כי מאת יי' היתה לחזק · למען דעת כל עמי הארץ · ואטמא אתם במתנותם · למען תינקו ושבעתם · למען שבח טבח · ונמסר גם בטדר וירא : וכ' ל' מלכי ו' וסימ' ויהי כשמוע כל מלכי האמרי · ויראו גוים את שם יי' · ולא נעשה פסח כמהו · וכל מלכי הארץ מבקשים דד"ה · לבד מאנשי החרים דמלכים · וחברו דד"ח :

רלבג

והנה זכר שהעם עלו מהירדן בעשור לחדש הראשון ויחנו בגלגל ושכבר הקים יהושע שם י"ב האבנים אשר הרימו השבטים עשר ם שהכין מבני ישראל ל למען יהיה זה לזכרון לבני ישראל עד עולם וזה ממה שיורה כי במקום המקדש שמו אותן כמו הענין ב בצנצנת המן ובמטה אהרן שהתבאר בתור' שהושמו לפני משכן יי' למשמרת והנה נקבע המשכן בגלגל זמן מה כמו שיבא ם שכבר עשו בני ישראל שם הפסח בארבעה עשר יום לחדש ולא היה אפשר שיעשוהו שם שלא היה שם ה המשכן · והנה יראה שלא הושמו האבנים האלה לפני העדות כמו הענין בצנצנת המן ומטה אהרן לפתי ם שבות האחת שלא נזכר בזה המקום זה אבל זכר שכבר ה הקימם יהושע בגלגל · והשנית שהוא ראוי שיהא הבדל עצום בין מופתי משה ומופת זולתו כמו שנזכ' בסוף התורה ולזה אין ראוי שישתתפו אלו הדברי' שהיו לזכרון לאלו ה המופתי' במקום אחד עם שאלו האבנים י יצטרך להם מקום גדול ולא יכילם המקום ההוא ועוד שכבר היה הבדל עצום בין צנצנת המן ומטה אהרן ובין האבנים האלה וזה כי בצנצנת המן היה בו המופת מתמיד עד שמה שהיה נמס בחום השמש ישאר ויתקיים זה הזמן הארוך וכן היה הענין במטה אהרן עם השקדים שגמל ואלו הענינים גם כן מה שעושה בו המופת בעצמו ואולם האבנים לא היה בהם בעצמותם מן הזרות והפלא ולא היה מה שנעשה בו המופת אבל היו סבה באופן מה לזכר ענין זה המופת כמו שנזכר בזה המקום ולזה היה די שיהיו במקום שיהיה בו המשכן כי שם יבואו ישראל בכללם שלש פעמים בשנה ויזכירום אלו האבנים ענין זה המופת עד שלם ולזה לא אמר בזה המקום שהקים יהושע אלו האבנים לפני השם אבל אמר שהקימם בגלגל כידי להזכיר זה המופת בזה האופן ומזה המקום יראה שאלו האבנים היו תמיד במקום משותף לכל ישראל כדי שיהיו זכרון מתמיד לכולם כמו שנזכר פה והנה למדו רבותינו ז"ל ממה שנזכר פה שבשבעה באדר מת משה וידמה שהסכימו שאותו אדר היה משלשים יום כי אז היו מקדשין החדש על פי הראיה ובו ביום שמת משה התחיל מספר השלשים יום שבכו אותו והנה היום השני מניסן היה היום השלשים ולפי שמקצת היום ככלו הנה שלח אז יהושע המרגלים ביום ההוא ובו ביום אמר לשוטרי ישראל כי בעוד שלשת ימים יעברו את הירדן והנה בסוף היום התשיעי לניסן לנו אצל הירדן וביום העשירי עברו את הירדן וחנו בגלגל ואולם אם היה בשנה ההיא אדר מעשרים ותשעה יום הנה יחוייב שנאמר שבששה באדר מת משה ולפי שכבר אמר משה ביום מותו בן מאה ועשרי' שנה אנכי היום למדנו שבכמו היום שמת נולד והנה זכר אחר זה שזה המופת הוסיף מורך לב לכל מלכי האמורי והכנעני וכבר נתפרסם זה המופת לכולם מצד מה שראו שנכרתו מי הירדן שהיו אצלם עת מה כי כבר נכרתו מימי הירדן ממקום רגלי הכהנים עד היום וכאשר חקרו בזה מצאו שהסבה היתה שהש"י הוביש מימי הירדן מפני בני ישראל עד עברם והנה נזכר בזה המקום שמה שעשה יהושע מאלו הדברים לפרסם זה המופת היה לפי מה שצוה משה את יהושע ולזה ידמה שמשה צוהו בביאור איך יעשה זה כשיכרתו מי הירדן על ידו כדי שיגיע מזה לכל ישראל זה התועלת האפשרי שיגיע ממנו · והנה ראוי שנחקור בכאן בהיתר ספק מה אינו מעט יקרה בזה המופת אשר נזכר פה וזה שכבר הפריש ז"ל כי לא יתחדש במופתים דבר חדש ולזה הוקשה לרבא מה שאמר ואם בריאה יברא יי' מפני מה שכתוב אין כל חדש תחת השמש והיתר הספק הזה כשאמר שזה המופת היה למהר זמן פתיחת הארץ פיה ובאור זה כי זה יקרה לארץ באורך הזמנים כשיעבר בבטנה איד מה עשני כמו שנתבאר בספר האותות והמופת היה לעשות בזולת זמן מורגש מה שיעשוהו הטבע בזמן ארוך · וכן הענין בהתהפך המטה נחש אבל לא יחדש הש"י דבר חדש אבל המצאות כולם ולזה לא יתכן שיעשה מהמטה נחש ויהיה תנין ונחש יחד וכן לא יתואר בעשיית דבר מה שיהיה מציאותו סותר עצמו כאילו תאמר עשיית מרובע הקוטר שוה לצלעו או עשיית משולש מקוים ישרים שיהיו זוויותיו פחות או יותר משתי זוויות נצבות או עשיית אש קר ומה שדומה לזה ממה שמציאותו סותר נפשו ובהיות הענין כן והיה משבע המים כשהיו מים בפועל שיהו מבקשי' המקום השפל הנה ידמה שיהיה המופת בדברים אשר לא ייוחס לש"י לעשות זה

המופת

המופת בכמו זה האופן ואם אמר אומר שכבר נתבאר בענין כבשן האש שבאו בו חנניה מישאל ועזריה ולא ניזוקו שכבר היה בלתי חס והוא אם אמרנו לו שהמופת לא היה שהוסר החום מהאש והוא אם הלא תראה שהאנשי' שהשליכום שם מתו מחוזק החום אבל זה המופת היה אם בשהסיר הש"י במופ' הטבע האשיי מהמקום שבאו בו חנניה וחבריו כמו שיראה מקצת דברי רבותי' ז"ל אם בשהקנה להם טבע שלא יזוקו בו מהאש כי כבר זכרו חכמי הרפואה שיש שם קצת דברים כשימשח אדם אחד אבר מאיבריו בהם לא יזיקהו האש והמופת היה לעשות זה בזולת סבותיו כמו הענין בפתיחת הארץ ובהיות הענין כן הנה איך היה הענין בזה מי יתן ואדע. וכאשר שכבר ידמה שכאמר שאין הכרתת מים בלתי נגרים דבר חדש כי כבר יקרה בזה למים כשיהיה להם דבר מונע מהתנועה ואפשר שחדש הש"י במופת באויר בסמוך למים ההם גשם ספירי עב מונע המים מהירידה או היה זה בשחדש רוח חזק שם במופת ידחה המים למקו' ההוא ולא יניחם לרדת כמו הענין בקריעת ים סוף כמו שבארנו בביאורינו לדברי תורה כי הש"י הרבה א' מה שיחבר אל המבלאת המופתים סבות מה ימעטו הזרות אשר בענין המופתים ההם ולזה תמצא שצוה ישעיהו שימרחו דבלת תאנים על שחין חזקיה כי יש לו מבוא בזה מבוא מה ועם כל זה אי אפשר בו שירפא השחין בכמו זה הזמן המעט וכן תמצא במה שצוה אלישע לנעמן שירחץ שבע פעמים בירדן כי הרחיצה במים הקרים יש לה מבוא מה בזה כמו שהוא מפורסם אלא שלא תשלם בה הרפואה בזה האופן מזולת שיחובר לזה מופת והנה הענין הזה בטבע כמו הענין במצות התוריות כי הכל מסודר מהשם ית' ולזה כשיצטרך לשם ית' לשנות הטבע מצד מה שזהו יותר טוב בעת ההיא ממה שיסודר מהטבע הנה יתרחק מזולו המעט שאיפשר כי השם ית' איננו שונא הסדור הטבעי כי הוא ברא וכן הענין בתורה ר"ל שכאשר יהיה יותר בעת ההיא הנטיה מדבריה הנה יהיה רשות לנביא או לבד לנטות מקצת דבריה או כמו מעשה אליהו בהר הכרמל וכשיהיה זה כן הנה ראוי שיטו או מדברי התורה היותר מעט שאיפש' ולזה תמצא במי שאחזו בולמוס שמאכילין אותו הקל תחלה · ובכאן הותר זה הספק:

ואולם

התועלות המגיעים מזה הספור הם י"ב:

התועלת הראשון הוא בעיון והו' שכבר תהיה הנבואה לנביא להשגיח על העם אשר הוא שלוח להם ולזה יחוייב מזה שאם לא יצטרך העם שתגיע להם זאת ההודעה על יד איש אחר ראוי לנבואה מפני הגעתה להם על יד נביא יותר שלם ממנו שלא תגיע נבואה לאיש ההוא הראוי לנבואה בעניני העם ולזה ספר שלא נתנבא יהושע אלא אחר מות משה כי לא נצטרך ליסר' ההודעה לזה על יד יהושע בשכבר נשלם להם זה באופן יותר שלם על יד משה:

השני הוא במדות והוא שראוי לתלמיד המבקש למוד השלמות האנושי' מהמלמד הנאו לזה שיעמוד לפניו תמיד וישרתהו כי אז יתכן לו ללמד ממנו בכללות כל הדברים שירצה הן מהפילוסופיא העיונית או המדינית או מהעניני' התוריים ולזה תמצ' שתאר יהושע בהגעת הנבואה לו בשהוא משרת משה כאילו יאמ' שמזה הצד הגיע לו מהשלמות מה שבעבורו היה ראוי לנבואה:

השלישי הוא להודיע שסבת בלתי עבור משה את הירדן היה חטא העם וזה למדנו בעבור ב' דברים מזה הספור האחד הוא שבזה המקום שהתבאר בו שלא הסכים הש"י שיעבור משה את הירדן ולזה נתן סבה במה שצוה יהושע שיעבור את הירדן אחר היות משה מת תמצא שקרא אותו הש"י עבדו וזה ממה שיורה כי לא היה זה לו בחטאו ולזה אמר במשנה תורה גם בי התאנף י"י בגללכם וגו' ואם יקשה בעיניך מה שביארה התורה שזה היה על אשר מרו את פי י"י לבלתי הקדישו בענין מי מריבה כאמר לך שזה לא יסתור א"ם גם בי התאנף י"י בגללכם וזה כי אולי היה נמשך לישראל מזאת ההקדשה מהתועלת באמונה בשם ית' מה שיהיו ראויים בו אל שתגיע להם ירושת הארץ בשלם שבפני' על יד משה והשנית שכבר התבאר במה שיבא שכבר נתעצל יהושע בירושת הארץ ושזה היה בסבה מאת השם למען נסות בם את ישראל השומרים הם את דרך י"י והוא מבואר שאם היה זה עושה על ידי משה היה משה משתדל בזה בזריזות יותר הלא תראה מה עשה לסיחון ולעוג שלא השאיר להם שריד במעט מהזמן:

הרביעי הוא במדות והוא שהוא ראוי למי שהוא ביום טובה שישתדל בהבאתה בזריזו' ולא יתעצל בזה ר"ל כי לא ידע אם הימים הבאים יהיו טובים כאלה או יפרידם המות ולזה תמצא שאחר שייעד השם ליהושע וכבר היה עמו כאש' היה עם משה עד שלא יתיצב איש בפניו הזהירו שיעש' זה בזריזות כדי שתשלם על ידו ירושת הארץ לישראל כי הש"י לא יקצר מלתת הטובות ביותר שלם שבפנים ואף על פי שכבר היה יהושע ידוע אבל חכמתו האלהית שכבר יתעצל יהושע בזה הנה עם כל זה הזהירו שישתדל בזה בזריזות כי הבחירה האנושית היא מושלת על זה כמו שביארנו בשלישי מספר מלחמות י"י ולזה אמר לו חזק ואמץ כי אתה תנחיל וגו':

החמישי הוא להודיע כי ההתמדה בעיון בתורה התמימה וההמשך אחריה סבה אל שיצליחו דרכי האדם ושישלם בעיון שהוא סבה להצלחת דרכי האדם ולזה אמר רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה וגו' כי אז תצליח ואז תשכיל כאילו התחכם הש"י להטיב את ישרא' בענין זאת הירושה באופן שיהיו ראויים אל שתגיע להם באופן שלם והנה פירשנו אמרו ואז תשכיל מענין השכל וידוע אותי שאם היה מענין ההצלחה יהיה אמרו ואז תשכיל מותר אין צורך בו:

הששי הוא במדות והוא שמי שיצטרך לעשות פועל אחד לתועלת מה והוא איפשר שיגיעו מהפועל ההוא תועלות אחרים כשיעשו אותו באופן מה הנה ראוי שלא יקצר מהגיע הפועל ההוא כל התועלו' האפשריו' וזה יהיה בשיעשהו באופן אשר יגיע ממנו שאר התועלות וכ"ש שראוי לו זה כשתהיה נמשך משאר התועלות השמר התועלת המכוון בזה הפועל באופן היותר שלם שאפשר ולזה תמצא כי יהושע כאשר הצטרך להכרית את מי הירדן למען יעברו העם בו בקלות ובזולת סכנה לחבר לזה מה שימשכו ממנו תועלות רבות ולזה הודיעם תחלה שבעוד שלשת ימים יהיה זה הפועל למען יכינו להם באלו הג' ימים צידה לדרך אשר הם הולכים בה והוא ההלוך לבוא לרשת את הארץ שהוא מלאכה לא ליום אחד ולא לשנים אבל לזמן ארוך עם שזה יוסיף לישראל האמנה ביהושע כשיראו הגעת מה שיראה להם בעת שהגביל אותו והודיעם כי בנוח כפות רגלי הכהני' בירדן יכרתו מימיו ומאחר עבור העם תכף יעלו הכהני' נושאי הארון מהירדן וישובו מי הירדן למקומם כי זה ממה שהיישיר העם להתקרב לעבודת הש"י אשר הוא שליט בכמו אלו הנפלאות העצומות ולשמוע למצות יהושע נביאו כי זה כלו ממה שייישיר העם אל שתבוא להם ירושת הארץ באופן שלם ולפרסם זה המופת הנפלא הקים יהושע האבנים תחת כפות רגלי הכהנים כדי שיראום כל ישראל כמו שזכרנו ובוא לשנים העשר איש אשר הכין להכין שתים עשר' האבנים להזכיר זה המופת בישראל עד עולם למען יראו תמיד אותם ויהיה זה סבה אל שיאריכו ימיהם על הארץ הטובה שהש"י נותן להם אשר הגיעם לירושתה עם שזה יהיה סבה להגיע להם ירושת הארץ באופן שלם כמו שביארנו ורבה עם זה שיהיה זה המופת ביום למען יתפרסם זה המופת לכל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה ולכל מלכי הכנעני אשר על הים וימס לבבם מפני בני יסר' כי זה כלו ממה שיעזור על נצחם והגעת ירושת הארץ על יסר' בשלמות ולזאת הסבה שלח יהושע מרגלים לחזק לב יסר' כשידעו שנפלה אימת' על כל הגוי' ההם שהם באו' להלחם עמם כמו שביארנו במה שקדם והנה זכר בזה הספור שיהושע עשה זה כאשר צוהו משה ע"ה כי משה היישירו אל שיעשה זה הענין בזה האופן השלם כמו שזכרנו במה שקדם:

השביעי והוא במדות הוא שהוא ראוי למי שירצה להציל איש מה מיד אחר שירצה עמו בדבריו כאלו הוא חושק שיפול האיש ההוא ביד רודפו כי בזה ימצא לו המכוון בהצלתו וזה שכבר יסמך הרודף על דבריו ויתכן לו בתחבולות למלט הנרדף ולזה תמצא כי כששלח המלך יריחו א' רחב הפונדקית שתוציא האנשים אליו מבני ישראל אמרה אחר שהצפינה אותם שאמת הוא זה אך לא חטאת בזה כי אילו ידעה היותם מבני ישרא' היתה מגלה זה למלכות ולעם כדי לתפשם וספרה שכבר יצאו אחר שהגיע חשך הלילה ולא ידעה אנה הלכו ונתנה עצה שירדפו מהר אחריהם כי ישיגום וזה ממה שהראתם שהיא חושקת שיפלו בידם ולזה האמינו יותר לדבריה ונשלמה בזה ההצלה למרגלים אשר כונה אליה:

השמיני והוא במדות הוא שראוי למי שירצה להציל איש מה בזה האופן הנזכר שישמר שלא יכזב בתחבולות דבריו במה שיתכן שתשיגהו התפיסה ולזה תמצא שרחב לא אמרה שלא באו אליה האנשים מבני ישראל כי זה ממה שישיגהו בו התפיסה בקלות ויהיה זה סבה אל שלא יגיע התכלית שכונה וכאשר אמרה שכבר יצאו משם זכרה לזה מאמר יהיה לה התנצלות בו אם ימצא מאמרה זה כוזב בכלל או בקצת והוא שכבר אמרה שזה היה בעת שהיה השער לסגור בחשך ויתכן מפני החשך שנדמה לה שיצאו שניה' ולא יצא כי אם אחד או כשאירו שניהם כי זה אפשר שיקרה מפני החשך:

התשיעי והוא במדו' הוא שכשיביא הכרת שתהיה סכנה מה לאנשים אשר ירצה האדם בהצלתם ראוי שיסדר היותם במקומות מתחלפין כדי שאם ימצא האחד אולי ינצל השני ולזה תמצא עם שדבריה יסבלו כי הולי לא יצא כי אם האחד ונדמה לה בחשך שיצאו שניהם והנה נשאר אחד מהם אצל הפתח והיא לא הרגישה ולזה יעזרוה דבריה להציל את השני ולזה תמצא ברחב שצפנה לכל אחד מאלו האנשים במקו' מיוחד שאם ימצא האחד אולי ינצל השני:

העשירי והוא במדות הוא שהוא שראוי שלא יקצר האדם על מה שאפשר לו הצלתו כשלא יהיה כל מה שיהיה בהצלתו אבל ראוי שישתדל להציל מה שאפשר להצילו אם רב אם מעט ולזה תמצא כי כשראתה רחב שאי אפשר לה הצלת עמה בכללם בפנים מהפנים השתדלה להציל בית אביה ואמנם ראתה שאי איפשר לה הצלת עמה בשום צד לפי שזה היה ממנה אם בתפישת המרגלים אם כשתשאל מהם זה ותשלחם בשלום ואולם בתפישת המרגלים לא ישלם לה זה כי כבר יוכלו יסר' להלחם עמה' בזולת רגול הארץ לפי מה שנתפרס' לה מעוצם יכלת אלהי ישרא' שיסנה מנהג הטבע בעבור ישראל ואם תשאל מהם הצלת כל עמה הנה הוא מבואר שזה לא יאות להם בשום פנים עם שיהיה עם גדול כזה בזולת הארץ ולזה השתדלה בהצלת המרגלים לפי מה שאפשר לה להחיות אותה ובית אביה והשביעה אותם בשם אלהי ישרא' על זה טרם הפרדם ממנה:

האחד עשר והוא במדות הוא שהוא ראוי לאדם שיעשה כל דבריו בחכמה גם בעת הפחד יתישב במה שיעשהו שלא תשיגהו החרטה עליו ולזה תמצא במרגלי' איך דקדקו בשבו' התנאים עם רחב באופ' שלא ישיגם בזה מה שתשיגהו עליו החרטה אחר זה כמו שביארנו:

השנים עשר הוא במדות והוא שאין ראוי להטיל קנאה בין האנשי' לתת יתרון לאיש א' על האחר במה שהם ראויים בו על אופן אחד ולזה תמצא שבחר יהושע איש אחד למטה באופן שיהיו י"ב למספר שבטי בני יסר' להכין האבנים שהיו מוגבלים להיות לזכרון לבני ישראל: תם

בעת ההיא · בעוד שהיו בגלגל צוה לו הא׳ למול כדי שיעשו פסח כי בי׳ לחדש עברו ובג׳ ימים היה להם להיות כשרים לעשות הפסח ולהזות ולטבול כי טמאי מתי׳ היו בהם ושיהיו כמולי׳ כלם כדי שיקריבו הפסח בי״ד ואר״זל כי בי׳ לחדש ביום בואם הזו כלם הזאה ראשונ׳ שהיא הזאת ג׳ ובערב הפסח עשו הזאה שנייה שהיא הזאת ז׳ שהרי צריך בין הזאה להזאה ד׳ ימים ומלו בט׳ ד׳ ימים וטבלו ועשו פסחיהם בטהרה ומפני מה לא מלו הילודים במדבר א׳ אר״זל כי מ׳ שנים שהיו ישראל במדבר לא נשבה להם רוח צפונית כי היכי דלא ליבדרו ענני כבוד לפי׳ לא מלו כי רוח צפונית רפואה למכתדם וזולתה סכנה ואמ׳ ביומא דעיבא וביומא דשות׳ לא מהלינן ולא מקוברינ׳ פי׳ אין מלין ואין מקיזין שותא היא רוח קדים כי היא סכנה למוציא דם ואם יאמר אדם וכי כל יום ויום כשהזכר נמול אדם שומר לו רוח צפונית יש לומר הטעם כי בכל יום נושבת כמו שאר״זל ד׳ רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית עם כל אח׳ מהן וברוב הימים היא לבדה גוברת על שאר הרוחות לפי׳ מלין בכל יום על הרוב ורוח צפונית היא המפזרת העננים כמו שכתוב רוח עברה ותטהרם ועל רוח צ צפונית הוא אומר כי אין יום בהיר וטהור אלא עם רוח צפונית וכן הוא אומ׳ מצפון זהב יאתא ועם שאר הרוחות ימצאו העננ׳ לרוב שאינן מתפזרות מפניהם ואף על פי שרוח צפונית עמהם כמו שאמרנו היא טפילה להם אבל בהיות׳ גוברת היא מפזרת העננ׳ ולפי שבמדב׳ לא נשבה בטלו המילה ורז״ל לא אמרו טעם למה אין נשמרים עתה מלימול ביומא דשות׳ אבל אמרו וכיון שהרגילו אינו מזיק וכן אמרו והאידנא דדשו בה רבי׳ שומר פתאי׳ יי׳ ואם יאמר אדם יכול היה הקב״ה להשיב רוח צפונית ולא יתבדרו ענני כבוד ולא תבטל מצות מילה אמת הוא כי לא יבצר ממנו מזמה יתברך וית׳ והוא ית׳ המצוה על המילה לשמנה ימים הוא התירם מהם ולא הזהירם למול הילודי׳ כל אותן שנ׳ לפי שהמצוה איננה בטלה כי אם לא היתה בזמנה יכולה להיות אחר זמן ובעבור האריך זמן המצוה לא ישנה הקב״ה מנהג העולם כי אע״פ שמשנה מנהג העולם בקצת הנסי׳ בקריע׳ ים סוף והירדן ועמידת השמש לא יעשה כן ברוב הנסים כי אפי׳ בנצוח המלחמו׳ ועזרו לאוהביו היה עושה ע״י סבה כמנהג העולם במלחמו׳ כמו שצוה מלחמ׳ יריחו הקפת העיר בשופרות כמו שעושין הצרי׳ על עיר להפחידם ולהבהילם וכמו שצוה במלחמ׳ העי׳ שים לך אורב לעיר מאחריה כמו שהוא מנהג העולם וכן במלחמו׳ אחרו׳ ולא נוכל לומ׳ כי שלא ברצון הי״ת נמנעו מלימול הילודי׳ במדבר כי לא ראינו שהוכיחם נביא על זה שלא מלו כל אותן שנים שהיו במדבר ומפני זה לא עשו גם כן פסח כי אם בשנה השנית שיצאו ממצרים לפי שהיו ערלים ומילת הזכרים אפי׳ מקצת׳ מעכבת מעשות הפסח שנ׳ המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו ויש דרש כי שבט לוי מלו במדב׳ וסמכו זה לפסוק ובריתך ינצורו ויש לפרש ג״כ כי לפי׳ לא מלו כל אותן השנים לפי שנ׳ על פי יי׳ יחנו ועל פי יי׳ יסעו ולא היו יודעים יום נסעם ואם היו מלים הילודים והיו נוסעים יום המילה היו הנמולים בסכנה מפני הדרך וזה הוא שאמר כי לא מלו אותם בדרך כי הנה ראינו מרע״ה איחר זמן מילת בנו בעבור הדרך וזהו שאמ׳ כי לא מלו אותם בדרך ואת׳ הנה ראינו שנענש משה על עכוב המילה ההיא כמו שכתוב ויבקש המיתו לא נענש אלא לפי שלא נתעכב במדין עד מול בנו ועד חיותו כי ביום נסעו לא נסע על פי הגבורה כי אע״פ שאמר לו הקב״ה לך שוב מצרים לא אמר לו שיסע בו ביום והיה לו למול את בנו ולהתעכב עד חיותו ואח״כ ללכת מצרי׳ במצו׳ הגבורה ועל כן הוכיחו בדרך על יד החולי ושמר לו עד שהיה במלון שיוכל למול שם ולהתעכב שם ומפני זה עשו פסח במדבר בשנ׳ השנית כי מלו כלם לפי שלא היו בדרך כי לא נסעו כל אותה שנה כי עשו המשכן שם במדבר סיני ולא אמר כי לא מלו אלא הילודים בדרך וכל זמן שהיו במדבר סיני לא היו בדרך וזהו טעם הנכון בעיני עשה לך תקן והכן כמו ויצהר לעשות אותו ופי׳ לך לעצמך שיהיה הוא המל ואחרים עמו כי לא יתכן שיהושע לבדו מל כל הערלים שהרי אמר לו חרבות צורים ואילו היה הוא המל לבדו די היה לו בחרב אחד ועוד בארבעה ימים היאך היה יכול יהושע לבדו למול כל הילודים במדבר זה לא יתכן או יתכן שלא מל הוא אלא אחד מהם אבל צוה אותם למול ואמר לך כי עליו מוטל כי הוא היה מנהיגם ומה שאמ׳ וימל כמו ויבן שלמה את הבית והדומי׳ להם: חרבות צורים · כתרגומו אזמלון חריפין אזמלים חדים וכן אף תשיב צור חרבו וכסמך המתואר אל התואר כמו מי המרים בני עלמי׳ או יהיה צורים שם זולתי תאר ויהיה פי׳ חרבות שיהיו להם חדודים: ושוב מול את בני ישר׳ שנית · חזור פעם אח׳ פעם במחנה למול ולכותם למול · ובאמרו ושוב מול אינו אומר פעם ושתים לבד אלא כמה פעמים עד שיגמר הדבר וכן ושבתי בבית יי׳ שאחזור שם תמיד כל ימי חיי וכן באמרו שנית אינו דוקא פעם ושתים לבד אלא פעם אחר פעם עד שיגמר הדבר וכן כסיל שונה באולתו אינו פעם ושתים לבד אלא פעם אחר פעם כמה פעמי׳ וכן ושם שונים אל תתערב שחוזרין פעם אחר פעם לרשעותם כמה פעמים ויש מר״זל שאמרו כי אמר שנית על הפריעה כי לא נתנה פריעת מילה לאברה׳ אבינו ודחו דברי׳ אלו ואמרו כי שנית ר״ל על ציצין המעכבין את המילה שמזהירו שיחזור עליהם שנית ויראה כי נמולו היטב אבל פריעת המילה נתנה לאברהם אבינו וכן הוא אומר בבראשית רבה אברהם אבינו פרע את מילתו: אל גבעת הערלות · כמו בגבעת וכן נפל אל המים כמו במים ואחרים רבים כמוהו ונקראת גבעת הערלות בעבור הערלות שנכרתו שם ומלת הערלות הוא משקל אחר כי מן ערלה יאמר ערלות כמו מן חכמה יאמ׳ חכמות: וזה הדבר אשר מל יהושע · וזה הדב׳ שבעבורו מל יהושע כי כל העם הילודי׳ במדבר לא מלו אותם לפי׳ נצטוה יהושע למולם: כל אנשי המלחמ׳ · ר״ל מבן עשרים שנה ומעלה כי אותם הם הפקודים ואותם מתו שהיו מולים זהו שאמר כי מולים היו והטע׳ להודיע כי זה שלא מלו לא בעבור שנשתכחה מהם מצו׳ מילה במצרי׳ או התרשלו עליה כי מולים היו כל העם היוצאים ואפי׳ לדברי בעל הדרש שאומ׳ שהתרשלו במילה במצרי׳ וסמך לפסוק גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו וכן

חרבות צורים · כתרגומו אזמלון חריפין וכן אף תשיב צור חרבו כשהחריפות כהפך לבדדין ואינו חותך יפה וכן כל כלי יוצר עליך: שנית · שמלו כבר בליל יציאתם ממצרים קהל גדול יחד וזו פעם שנייה שכל ארבעים שנה שהיו במדבר לא נשבה להם רוח צפונית ולא היה להם יום נוח למול כמו ששנינו ביבמו׳ ורבותינו אמרו שנית זו פריעת מילה שלא נתנה ל לאברהם אבינו: גבעת הערלות · על שם המאורע נקרא ם שנעשו כמין גבעה: וזה הדב׳ · על ידי דיבור מל אותם אמר להם סבורים אתם לירש את הארץ ערלים לא כך כאמר לאברהם ואתה את בריתי תשמר וגו׳ ונתתי לך ולזרעך א אחריך את ארץ מ מגוריך: כל העם היוצא · לא היה אחד מהם כאן שכולם מתו והם היו מולים שנאמ׳ כי מולים היו: לא מלו · כמו שפירשתי לא נשבה רוח צפונית והם הם שמלו עכשיו: ואת

וזה הדבר ד׳ ר״פ וסי׳ אשר תעשה להם לקדש · אשר מל יהושע · אשר תעשה · וזה הדבר אשר הרים יד: הילודים ג׳ ב׳ חסרים וא׳ מלא וסי׳ וכל העם הילודים במדבר בדרך בצאתם · במקום הזה · בירושלם דוד״ה · בתראה מלא:

בעת ההיא אמר יהוה אל־יהושע עשה לך חרבות צרים ושוב מל את־בני־ישראל שנית׃ ויעש־לו יהושע חרבות צרים וימל את־בני ישראל אל־גבעת הערלות׃ וזה הדבר אשר־מל יהושע כל־העם היצא ממצרים הזכרים כל אנשי המלחמה מתו במדבר בדרך בצאתם ממצרים׃ כי־מלים היו כל־העם היצאים וכל־העם הילדים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא־מלו׃ כי ארבעים שנה הלכו בני־ישראל במדבר עד־תם כל־הגוי אנשי ה המלחמה היצאים ממצרים אשר לא־שמעו בקול יהוה אשר נשבע יהוה להם לבלתי הראותם את־הארץ אשר נשבע יהוה לאבותם לתת לנו ארץ זבת חלב ודבש׃

ז׳ ב׳ וכנין · ל׳ ל׳ לג ר״פ · ל׳ וחס׳ · ג׳ במצעי׳ פסו׳ · ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ · ל׳ ומל׳

בעידנא ההיא אמר יי ליהושע עיבד לך אזמלון חריפין ותוב ג גזר ית בני ישראל תניינות׃ ועבד ליה יהושע אזמלון חריפין וגזר ית בני ישראל בגבעתא ז וקרא ליה גבעת ערלתא׃ ודין פתגמא די גזר יהושע כל עמא דנפק ממצרים דכריא כל גברי מגיחי קרבא מיתו במדברא ב באורחא במפקהון ממצרי׃ ארי גזירין הוו כל עמא די נפקו וכל עמא דאתילידו במדבר באורחא במיפקהון ממצרים לא גזרו׃ ארי ארבעין שנין הליכו בני ישראל במדבר עד דסף כל עמא גברי מגיחי קרבא דנפקו ממצרים דלא קבילו למימרא דיי דקיים יי להון בדיל דלא לאחזיותהון ית ארעא דקיים יי לאבהתהון למתן לנא ארעא עבדא חלב ודבש׃

רלבג

בעת ההיא אמר יי׳ אל יהושע עד אז יבנה י יהושע׳ חרבות צורים הרצון בו חרבו׳ החדי׳ והם הכנעי׳ מהנחשת אב״יר בלע״ז · ואמנם צוהו כדי שישגם י יהושע בזה המעט מהצער שאפשר בו כי יתכן בכמו אלו החרבות שיהיו בתכלית מהחדות ולזה תרגם יונתן אזמלון חריפין: ושוב מול את בני ישראל שנית · שבא כלל העם וזה שכבר נמולו בצאת׳ ממצרים לתכלית שינחלו אז את הארץ וכאשר חטאו עונותיהם ונגזר עליהם המות ואיחור עד ארבעים שנה מירושת הארץ הוצרכו עתה שנית לכמו זה הפועל ואולם שזאת המצוה מבואת בירושת הארץ הוא מבואר ממה שבאת׳ בתורה בפרשת לך לך כשנצטווה אברהם בזאת המצוה עם שכבר היה ראוי שיקיימו ישרא׳ דרכי התורה בכללם לפי מה שאיפשר ואז יתכן יותר שיעשה להם הש״י זאת ההטבה והחניכה ר״ל שירשו ארץ ז׳ גוים הנזכרים בתורה: גבעת הערלות · נקראת הגבעה בזה השם מפני הפועל שנעשה שם ר״ל מפני מילת כל העם הילודים במדבר והנה היו כלם ערלים לפי שלא היו יודעים העת אשר יצטרכו בו ליסע כי על פי יי׳ היו חונים כמו שהתבאר בתורה ואולי יצטרכו ליסע ביום הג׳ למילה והיה הסכנה לתינוק ולזה לא מל אחד מהילודים במדבר ולזאת הסבה לא עשו ישראל פסח במדבר כי אם אותו שנזכר בתורה לפי שכבר נולדו לרובם בנים אחר שתי שנים לצאתם ממצרים ומילת בניהם היתה מעכבת אותם מעשיית הפסח כמו שהתבאר בפרשת בא והנה ספר שאחר שמלו ישבו במקומם עד שחיתה המכה וזה כלו ממה שיורה שאין ראוי לנמול שיעתק ממקומו עד חיות המכה׃ היום

ואת בניהם הקים תחתם • ואת בניהם שהקים תחתיהם הם הילודים במדבר
אותם מל יהושע: וישבו תחתם • באתריהון • לא זזו על עיר: גלותי • הסירותי
את חרפת מצרים שהיו אומרים ראו כי רעה נגד פניכם   כוכב אחד יש ששמו
רעה והוא סימן של דם רואין אנו אותו עליכם במדבר והוא שאמר משה במדבר
למה יאמרו מצרים
לאמר ברעה הוציאם
והם אינם אומר יודעים
שהוא דם מילה וכשמלו
בימי יהושע ובא אותו
הדם הוסרה אותה ה
החרפה שעדיין ערב
רב שעלה עמהם היו
חוכים להם   כך
דרש ר׳ משה הדרשן:
גלותי • הסירותי
כמו גל מעלי חרפה
ויגל את האבן:
ממחרת הפסח • יום
הנפת העומ׳ שהקריבו
עומר תחלה ושבעה
באדר שמת משה פסק
המן היו מסתפקין עד
עכשיו ממן שבכליהם
שלקטו בשבעה באדר
שנאמר את המן אכלו
ארבעים שנה והלא
ארבעים שנה חסר ש
שלשים יום שהרי תחלת
ירידת המן בחמשה
עשר באייר   אמור
מעתה בחררה שהוציאו
ישראל ממצרים טעמו
טעם מן: ולא היה
עוד לבני ישראל מן •
לפיכך ויאכלו מעבור
הארץ יום היה להם
מן לא היו אוכלין מן
התבואה שהמן היה
נוח להם   משל אומר
לתינוק מפני מה אתה
אוכל פת שעורין לפי
שאין לי פת חטין
לכך נאמר לא היה עוד
וגו׳:   בהיות יהושע
ביריחו • מכאן לעיבורה של עיר שהיא מן העיר שאי אפשר לומר בתוך יריחו:
הלנו אתה • הלמסעדנא אתיתא: עתה

וכן מה שאמר בדמיך חיי פעמים ר״ל שתי דמי׳ דם פסח ודם מילה אע״פ כשאתם
מלו כלם קודם שעשו הפסח וזהו שאמר כי מולים היו כל העם היוצאים והנה
אותם שהיו מבן עשרים שנה ומעלה מתו במדבר ומבן עשרי׳ שנה ומטה כשארו
מולים ולא הוצרך יהושע למול אלא הילודי׳ במדבר שלא היו יכולי׳ למול בדרך כמו
שפירשנו ופירו׳ לא מלו לא מלו
אותם כי הוא פעל יוצא:
הקים • אמר הקים וכן לעם
עליה   בעבור זה עשה יי׳ לי
והדומים להם שיחסרו ש״ן או
מלת אשר וטע׳ הקים כי הקב״ה
הקים אותם תחת אבותם לירש
הארץ כמו שאמר להם אתננה
והם יירשוה: תחתם •
במקומם כמו שבו איש תחתיו:
חיותם • הרפאם כמו וימרחו
על השחין ויחי: חרפת מצרים •
לפי שיצאו האבות ממצרי׳ והיו
הבנים ערלים כמו המצריים ו
והערלה חרפה כמו שנאמר כי
חרפה היא לנו: גלגל •
נכפלה בו הפ״א כי מן גלותי
ואמרו גלגל וכן דרך לשון הקדש
בשמות הלקוחים מן הפעל ל
להוסיף בו אות או לגרוע ממנו
כמו נח מן ינחמנו שמואל כי
מיי׳ שאלתיו וגם להפך סדר
האותיות כמו יעבץ מן עצב:
ויאכלו מעבור הארץ • מהיום
אכלו מצות וקלוי כי החדש היה
אסור להם עד אחר הקרבת ה
העומר בששה עשר בניסן ו
ואפילו למצות מצה אסור מן ה
החדש שאין מצות עשה דוחה
את לא תעשה אלא אם כן ה
היתה כתובה בצדה ומאין היה
להם ישן ממה שהיו תגרי גוים
מוכרי׳ להם ומלת מעבור מוכיח
שהוא מן הישן כי אמרו כי נקר׳
עבור הדגן שהוא משנ׳ שעברה
ושנה הבאה נקראת תבואה:
ממחרת הפסח •   הוא ליל
חמשה עשר בניסן ויומו כי ה
הפסח קרב בארבעה עשר
ומחריתו הוא יום חמשה עשר וכן
בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני ישראל: וישבת המן
ממחרת • מאותו מחרת שזכר מאותו היום פסק המן כי לא היו צריכים שהרי
אכלו מעבור הארץ מצות וקלוי בחמשה עשר בניסן   ולדברי ר״זל שאמרו כי עד י״ו
בניסן אכלו המן יהיה פי׳ ממחרת ט״ו והוא י״ו כי אע״פ שאכלו בט״ו מצות וקלוי לא היה
מספיק להם מה שמצאו מעבור הארץ ואותו היום אכלו גם מהמן ולמחרת שהוא
י״ו בניסן אחר שהקריבו בו העומר והותרו בחדש מצאו הרבה מן החדש לאכל וזהו
שאמר ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא: ויהי בהיות יהושע ביריחו •
בגבול יריחו ומכאן סמכו ז״ל שעבורה של עיר דינו כעיר שהרי יהושע לא היה בתוך
העיר ואמר בהיות יהושע ביריחו כי כבשו מהגלגל אחר שנמולו שם הערלים ועשו

ואת בניהם ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ יום אשר עמדת לפני יי׳ אלהיך בחרב • ואת בניהם הקים תחתם אתם מל
יהושע • ויעשו האנשים • ואת בני המכים לא המית • ונמסר גם בסדר ואתחנן: אתם ו׳ חס׳ בספרא וסימ׳
אתם מל יהושע כי ערלים • עמק עבור • וישרפו אתם • ויסקלו אתם • ויצו אתם לאמר ראו אתם ארבים •

וְאֶת־בְּנֵיהֶם הֵקִים תַּחְתָּם אֹתָם מָל (ד׳ וחס׳)
יְהוֹשֻׁעַ כִּי־עֲרֵלִים הָיוּ כִּי לֹא־מָלוּ
אוֹתָם בַּדָּרֶךְ׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תַּמּוּ (ל׳ בטע׳ לפ)
כָל־הַגּוֹי לְהִמּוֹל וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם
בַּמַּחֲנֶה עַד־חֲיוֹתָם׃ (י״א בטע׳ מאריך כ״פ)
וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם גַּלּוֹתִי אֶת־חֶרְפַּת (ל׳ ומ״ל)
מִצְרַיִם מֵעֲלֵיכֶם וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם (ה׳ דסמי׳)
הַהוּא גִּלְגָּל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ וַיַּחֲנוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּגִּלְגָּל וַיַּעֲשׂוּ אֶת־
הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ (ד׳ אוריית׳ בראש׳)
בָּעֶרֶב בְּעַרְבוֹת יְרִיחוֹ׃ וַיֹּאכְלוּ
מֵעֲבוּר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח מַצּוֹת (כ׳ וכענין׳ ג׳)
וְקָלוּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה׃ וַיִּשְׁבֹּת (ל׳ ב׳ ביום השביעי ב׳)
הַמָּן מִמָּחֳרָת בְּאָכְלָם מֵעֲבוּר הָאָרֶץ
וְלֹא־הָיָה עוֹד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מָן (לא)
וַיֹּאכְלוּ מִתְּבוּאַת אֶרֶץ כְּנַעַן בַּשָּׁנָה
הַהִיא׃ וַיְהִי בִּהְיוֹת
יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא (ה׳ חס׳ את)
וְהִנֵּה־אִישׁ עֹמֵד לְנֶגְדּוֹ וְחַרְבּוֹ
שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו
וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אַתָּה אִם־לְצָרֵינוּ׃ (ל׳)

וְיַת בְּנֵיהוֹן דְּקָמוּ בָּתְרֵיהוֹן יַתְהוֹן
גְּזַר יְהוֹשֻׁעַ אֲרֵי עֲרְלִין הֲווֹ אֲרֵי לָא
גְּזָרוּ יַתְהוֹן בְּאוֹרְחָא׃ וַהֲוָה כַּד
שְׁלִימוּ כָל עַמָּא לְמִגְזַר וִיתִיבוּ ב
בְּאַתְרֵהוֹן בְּמַשְׁרִיתָא עַד ד
דְּאִיתַּסִיאוּ׃
וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ
יוֹמָא דֵין אַעְדֵּתִי יַת חִסּוּדֵי מִצְרָאֵי
מִן קֳדָמֵיכוֹן וּקְרָא שְׁמָא דְּאַתְרָא
הַהוּא גִּלְגְּלָא עַד יוֹמָא הָדֵין׃
וּשְׁרוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגְּלָא וַעֲבָדוּ
יַת פִּסְחָא בְּאַרְבְּעַת עַשְׂרָא יוֹמָא
לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא בְּמֵישְׁרֵי יְרִיחוֹ׃
וַאֲכָלוּ מֵעִיבוּרָא דְּאַרְעָא מִבָּתַר
פִּסְחָא פַּטִּיר וּקְלֵי בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין
׃ וּפְסַק מַנָּא מִיּוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי
בְּמֵיכַלְהוֹן מֵעִיבוּרָא דְּאַרְעָא וְלָא
הֲוָה עוֹד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מַנָּא וַאֲכָלוּ
מֵעֲלַלַת אַרְעָא דִּכְנַעַן בְּשַׁתָּא
הַהִיא׃ וַהֲוָה כַּד הֲוָה יְהוֹשֻׁעַ
בִּירִיחוֹ וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא
גַּבְרָא קָאִים לְקִבְלֵיהּ וְחַרְבֵּיהּ
שְׁלִיפָא בִּידֵיהּ וַאֲזַל יְהוֹשֻׁעַ לְוָתֵיהּ
וַאֲמַר לֵיהּ הֲלִמְסַעְדָּנָא אֲתֵיתָא
אִם לְבַעֲלֵי דְבָבָנָא׃

והוריש יי׳ מלפניכם: עד חיותם י״א בטעם מאריך וסימ׳ נמסר בסדר תבא: לחדש בערב ד׳ וסימ׳ נמסר
בסדר בא: וישא ה׳ חס׳ את וסימ׳ נמסר בריש סדר וירא:

רלבג

היום גלותי • הסירותי מעליכם חרפת מצרים ירצה לפי מה שאחשוב בחרפת
מצרים אמונותיהם הנפסדות כי ענין הפסח היה מביא ישר׳ להעתיק מהאמונות
ההם כמו שביארנו בפרשת בא   ואמנם אמר זה כי עד עתה סרה זאת המצוה
מהם לסבה שזכרנו   ולזה סמך לזה שכבר עשו שם את הפסח בי״ד יום לחדש
ואפשר שיהא הרצון בזה ההמשך לתאות המשגל כי המצרים היו פרוצי׳ בעריות
כמו שאמר בתורה בפרשת העריות כמעשה ארץ מצרים וגו׳   ולפי שהמילה
מכוונת להחליש כח זה האבר הוא מבואר שבענין המילה תסור מעליהם חרפת מצרים ויהיו יותר גדורים בענין המשגל   ואפשר שנאמר עוד שהרצון בזה שכבר הסיר
מהם חרפת מצרים שהיו אומרים כי ברעה הוציאם להרוג אותם ולכלותם לא להנחילם הארץ   והנה בהיותם מתאחרים במדבר ארבעים שנה היתה להם זאת החרפה
ואולם עתה ייעד אותם שכבר ירשו את הארץ אחר שכבר קיימו זאת המצוה ותסור מעליהם זאת החרפה   והביאור הראשון הוא הנראה יותר ואם לא מצאנוהו לאחד מן
הקודמים אשר הגיעו אלינו דבריהם: ויאכלו מעבור הארץ • הנה אמר זה לפי שלא הותר להם החדש עד מחרת הפסח   ובזה ראיה שמה שאמר בתורה ממחרת השבת
יניפנו הכהן   הרצון בו ממחרת הפסח והוא י״ו בניסן לא ממחרת שבת בראשית כמו שהיו אומרים הצדוקים שאם היה הענין כן הנה לא ימלט הענין מחלוקת אם שנאמר
שכבר קרה אז שהיה פסח ביום השבת או בזולת יום השבת ואם היה בזולת יום השבת הנה יצטרך לומר כי טעו יהושע וישראל בזה וזה דבר בלתי אפשר ואם היה בשבת
הנה לא היה ראוי שייחסהו אל מה שהוא במקרה אבל ראוי שייחסהו אל מה שהוא בעצם ויאמר ממחרת השבת כי הם לא עשו זה לפי זה הדע׳ מפני היות היום ההוא מחרת
הפסח אבל מפני היותו ממחרת השבת ולזה הוא מבואר שמה שאמ׳ בתורה ממחרת השבת אין הרצון בו שבת בראשית אבל הרצון בו ממחרת הפסח כי הפסח תקרא שבת
ר״ל היום החמשה עשר: וישבת המן ממחרת׳ הנה מצאנו בזה דעת לרבו׳ ז״ל קצתם אמרו שלא ירד המן אחר שמת משה אלא שכבר לקטו ממנו מה שהספיק להם עד זה הזמן
ועשו ממנו חלות וקצת׳ אמרו שכבר ירד המן עד היום ההוא ואחשוב שאמר הביא הא׳ שלא ירד המן אח׳ שמת משה ע זה המאמ׳ הוא היותו מרחיק היות מסודר מהנביא מופת
אחר מותו ולפי שזה המופת הנפלא אי אפשר שיהיה על יד נביא זולת משה חוייב ממנו שלא ירד המן אחר מותו לא הסכי׳ שהיה נעשה את׳ זה על יד יהושע ואשר כר׳ לנו לפי
מה שהשרשנו מענין המופתים בסוף המאמר הששי מספר מלחמותיי׳ הוא שזה המופת הנעשה על יד משה בענין המן נשאר עד היום הזה שאכלו מן החדש הלא תראה כי
מופת שמן המשחה היה נשאר תמיד כמו שביארנו במקומו וממה שיורה על זה הוא אמרו וישבת המן ולא אמר ויכלה המן וזה ממה שיורה שכבר היה יורד עד היום הזה
ועוד כי בתורה כשנזכרת ירידת המן זכר המן אכלו עד בואם אל ארץ נושבת וזה ממה שיורה שכל זה הענין נעשה על יד משה וכבר ביארנו בספר מלחמו׳ יי׳ איך יתכן זה:
ויהי בהיות יהושע ביריחו • ראוי שתדע שזה הענין היה במראה הנבואה ויורה על זה מה שאמר תכף ויאמר יי׳ אל יהושע כי הוא רחוק הראות המלאך בהקיץ   ובהתעסק
החושים על מנהגיהם והנה הרצון באמרו ויהי בהיות יהושע ביריחו מחשבתו משוטטת שם איך יעשה לאחרים העם היושב בה ומפני זה נדמה לו דבר מענייני המלחמה
וראה המלאך כאילו חרבו שלופה בידו ולזאת הסבה ג״כ שאל לו במראה הנבואה הלנו אתה אם לצרינו כמנהג הנלחמים ועניהו כי אין הענין כמו שחשב אבל הוא שר צבא
יי׳ והשר הוא הממונה להשגיח בישראל הוא אשר באמצעותו יביא השם ית׳ הנבואה לנביא מאת השי׳ ואמ׳ לו שיחלוץ נעלו מעל רגלו כדי שירגיש בענין המקום שהוא בו כי הו׳ קדש
וענין

הפסח ובאו להם ליריחו לכבשה וחנו את פני העיר והקב"ה שלח מלאכו להראות ליהושע כדי לחזקו לכבשה ולבשרו ונראה לו כדמות איש וחרבו שלופה בידו מורה על הגבורה ועל הנצוח כמו שנראה ליעקב אבינו ונאבק עמו לחזקו ולבשרו כמו שאמר לו כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל וכן בא ליהושע זה המלאך וחרבו שלופה בידו כדמות גבור מנצח והוא שאמר ליהושע ראה נתתי בידך את יריחו ואת מלכה : ויאמר לא. כלומר איכני כמו שאתה סבור איש בא להלחם אבל אני מלאך יי' וזהו שאמר שר צבא יי' שר צבאות מעלה ומטה כמו שנ' על מיכאל השר הגדול ולפי גדולתו וקדושתו נקדש ה המקום שנראה בו ליהושע לפי' אמר קדש הוא : עתה באתי. בעת שראיתני מה שאי'כן בבש' ודם וזה להחזיק בלבו כי מלאך הוא ויש בו דרש כי בא להפחיד על בטול תורה ועל שבטלו היום שעבר תמיד של בין הערבי' אמ' לו יהושע על איזה מהם באת אמר לו עתה באתי כלומר על בטול תורה שאתם בטלים עתה מיד וילן יהושע בתו' העמק שלן בעמקה של הלכה וזה הדרש רחוק כי אין שעת המלחמ' שעת תלמוד תורה ועוד כי פסוק וילן יהושע הוא רחוק מזה הפרשה כי הוא במלחמת העי ועוד כי כ כותב הדרש הזה טעה בפסוק וילן כי שני פסוקים הם וילן י יהושע סופו בתוך העם והפסוק האחר וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק ויש בו דרש אחר עתה באתי עתה באתי שני פ פעמים אני הוא שבאתי בימי משה רבך שנאמר הנה אנכי שולח מלאך וראה אותי ולא רצה שאלך עמו שאמר להקב"ה אנכי חפץ אלא בך מיד ויפל יהושע פניו ארצה : אל פניו. כמו על וכן אל ההרים לא אכל : ויריחו סוגרת ומסוגרת · סוגרת אנשיה בתוכה שלא יצא אדם מן העיר ומסוגרת שלא יכנס אדם בתוכה ופירושו בסופו אין יוצא ואין בא או כפל סוגרת ו ומסוגרת לרב הסגירה כמו ש שאמר התרגום אחידא בדשין וכו' : ויאמר יי' אל יהושע. ע"י המלאך הנראה לו והוא נקר' בשם יי' השולח אותו וכן מצאנו במלאך שנראה לגדעון ויאמר אליו יי' כי אהיה עמך ואמרו רז"ל כי שמי בקרבו אר"ש שמעון בן ל לקיש מלמד שהקב"ה משתף ש שמו על כל מלאך ומלאך : גבורי החיל. פי' אנשי יריחו ומלכם ואע"פ שהם גבורי החיל נתתים בידך : הקיף את העיר. כתב ביו"ד כמו אם היה בחירק ואף על פי שהוא בצרי וכן ויתגר לבני ישראל יגיד דבר : כה תעשה ששת ימים. אין לשאול טעם לסבות הגבורה למה היתה ההקפה הזאת וטעם שבעה כהנים ושבעה שופרות ושבע הקפות ושבעה ימים וטעם ההקפה בתרועה להבהיל העם אשר בתוך העיר ונפול החומה תחתי' למען ידעו כל עמי הארץ כי יי' נלחם לישרא' לא בחרב ובחנית ומספר השבעה ידוע סודו אבל מבינים מדע וכן שבעה מזבחות וז' פרים וז' אילים והשביעי הוא הנבחר בימים ובחדשי' ובשני' : היובלי' · האילים ובדברי רז"ל אר"ע כשהלכתי לערביא שמעתי שהיו קורין לדכרא יובלא : במשוך · בהאריך התקיעה : בשמעכם את קול השופר · כתיב בבי"ת וקרי בכ"ף והענין אחד : ונפלה חומת העיר תחתיה · יש לשאול בית רחב שהיה בחומה אם כאמר כי נפל ונפלה היא וביתה אביה זה לא יתכן כי אם היה כם כזה היה מספר אותו הכתוב ועוד שאמר באו בית האשה הזונה והוציאו משם את האשה כו' כי הבית היה קיים ולא נפל אבל הנר' בעיני כי לא נפלה כל חומת העיר אלא מה שהיה מן החומה את פני העיר נגד מחנה ישראל נפל ועלו העם איש נגדו ובית רחב היה בחומה מצד אחר שלא נפל ומה שאמ' תחתיה ר"ל שנבלעה במקומה תחת הארץ וכו' מתנה מעט על פני הארץ לזכרון הנס : ויאמרו אל העם · כתיב בוי"ו ופי' יהושע והכהנים וקרי בלא וי"ו ופי' יהושע : ויהי כאמר · בכ"ף :

רשי

עתה באתי · לעזרתך שאין אדם יכול להלחם עליה ולתופשה להפיל החומה אבל בימי משה רבך באתי ולא חפץ בי שנ' אם אין פניך הולכי' וגו' : שר צבא יי · ישר' שהו' צבא ליי' ומיכא' היה שנ' ומיכאל שרכם : סוגרת ומסוגר' כתרגומו. אחידא בדשין דפרזלא ומתקפא בעברין דנחש : היובלים. אילים : במשוך · בתקיעה אחרונה בהאריך התוקע את הקול : תחתיה · במקומה : והחלוץ

רגלך ה' חס' בליש' בקריא' וסי' של נעלך מעל רגלך דיהושע · והם תכו לרגליך ישא מדברותיך · ונעלך החלץ מעל רגלך · אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך · יטבעו בבוץ רגלך · וכל כתיבי' דכוו' חסרי' במ"א מלא · עד אשית אויביך הדום : יוצא ט' מלאים בקריא' וסי' במס' רבתא : שופרות היובלים חד מן ז' זוגין

וַאֲמַר לָא אֲרֵי אֲנָא מַלְאַךְ שְׁלִיחַ מִן קֳדָם יְיָ כְּעַן אֲתֵיתִי וּנְפַל יְהוֹשֻׁעַ עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא וּסְגִיד וַאֲמַר לֵיהּ מָה רִבּוֹנִי מְמַלֵּיל עִם עַבְדֵּיהּ׃ וַאֲמַר מַלְאֲכָא דִּשְׁלִיחַ מִן קֳדָם יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ שְׁרֵי סֵינָךְ מֵעַל רַגְלָךְ אֲרֵי אַתְרָא דִּי אַתְּ קָאֵים עֲלוֹהִי קַדִּישָׁא הוּא וַעֲבַד יְהוֹשֻׁעַ כֵּן׃

וִירִיחוֹ אֲחִידָא הֲוַת בְּדָשִׁין דְּפַרְזְלָא וּמְתַקְפָא בְּעַבְרִין דִּנְחָשׁ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵית דְּנָפֵיק מִינַהּ לְמֶעְבַּד קְרָבָא וְלֵית דְּעָלֵיל בְּגַוַּהּ לְמִשְׁאַל בִּשְׁלָמָא׃

וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ חֲזֵי דִּמְסָרִית בִּידָךְ יָת יְרִיחוֹ וְיָת מַלְכַּהּ גִּבּוֹרֵי חֵילָא׃ וְתַסְחֲרוּן יָת קַרְתָּא כָּל גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא אַקֵּיף יָת קַרְתָּא זִמְנָא חֲדָא כְּדֵין תַּעְבֵּד שִׁתָּא יוֹמִין׃ וְשַׁבְעָא כָהֲנַיָּא יִסְבוּן שַׁבְעָא שׁוֹפְרַיָּא דְּקֶרֶן דִּכְרַיָּא קֳדָם אֲרוֹנָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תַּסְחֲרוּן יָת קַרְתָּא שְׁבַע זִמְנִין וְכָהֲנַיָּא יִתְקְעוּן בְּשׁוֹפְרַיָּא׃ וִיהֵי בְּמֵיגַד בְּקֶרֶן דִּכְרַיָּא בְּמִשְׁמַעְכוֹן יָת קָל שׁוֹפָרָא יְיַבְּבוּן כָּל עַמָּא יַבָּבָא רַבָּא וְיִפּוֹל שׁוּרָא דְּקַרְתָּא וְיִתְבְּלַע תְּחוֹתַהּ וְיִסְקוּן עַמָּא גְּבַר לְקִבְלֵיהּ׃ וּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן לְכָהֲנַיָּא וַאֲמַר לְהוֹן טוּלוּ יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַּיְיָ וְשַׁבְעָא כָהֲנַיָּא יִטְּלוּן שַׁבְעָא שׁוֹפְרַיָּא דְּקֶרֶן דִּכְרַיָּא קֳדָם אֲרוֹנָא דַּיְיָ׃ וַאֲמַר לְעַמָּא עִיבַרוּ וְאַקִּיפוּ יָת קַרְתָּא וּמְזָרְזֵי חֵילָא יִעְבְּרוּן קֳדָם אֲרוֹנָא דַּיְיָ׃ וַהֲוָה כַּד אֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעַמָּא וְשַׁבְעָא כָהֲנַיָּא נָסְבֵי שַׁבְעָא שׁוֹפְרַיָּא דְּקֶרֶן דִּכְרַיָּא קֳדָם אֲרוֹנָא דַּיְיָ עָבְרִין וְתָקְעִין בְּשׁוֹפְרַיָּא וַאֲרוֹן קְיָמָא דַּיְיָ אָזֵיל בַּתְרֵיהוֹן׃

וַיֹּאמֶר לֹא כִּי אֲנִי שַׂר־צְבָא־יְהוָה עַתָּה בָאתִי וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל־פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ וַיֹּאמֶר לוֹ מָה אֲדֹנִי מְדַבֵּר אֶל־עַבְדּוֹ׃ וַיֹּאמֶר שַׂר־צְבָא יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ שַׁל־נַעַלְךָ מֵעַל רַגְלֶךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו קֹדֶשׁ הוּא וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כֵּן׃

וִירִיחוֹ סֹגֶרֶת וּמְסֻגֶּרֶת מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא׃

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־יְרִיחוֹ וְאֶת־מַלְכָּהּ גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל׃ וְסַבֹּתֶם אֶת־הָעִיר כֹּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַקִּיף אֶת־הָעִיר פַּעַם אֶחָת כֹּה תַעֲשֶׂה שֵׁשֶׁת יָמִים׃ וְשִׁבְעָה כֹהֲנִים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי הָאָרוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תָּסֹבּוּ אֶת־הָעִיר שֶׁבַע פְּעָמִים וְהַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת׃ וְהָיָה בִּמְשֹׁךְ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל בְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר יָרִיעוּ כָל־הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה וְנָפְלָה חוֹמַת הָעִיר תַּחְתֶּיהָ וְעָלוּ הָעָם אִישׁ נֶגְדּוֹ׃ וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן אֶל־הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וְשִׁבְעָה כֹהֲנִים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת יוֹבְלִים לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה׃ וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם עִבְרוּ וְסֹבּוּ אֶת־הָעִיר וְהֶחָלוּץ יַעֲבֹר לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה׃ וַיְהִי כֶּאֱמֹר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם וְשִׁבְעָה הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאִים שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי יְהוָה עָבְרוּ וְתָקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת וַאֲרוֹן בְּרִית יְהוָה הֹלֵךְ אַחֲרֵיהֶם׃

מן ד' תנינא משניא וסים' נמסר במסרה רבתא דאסדרנא בר"ש הא' חיבורא בערך ש"ן : בשמעכם י"א מלין כתיב ב' וקרי כ' וסי' במסרה רבתא :

רלבג

והנה כבואיי אלהי לא פועל דמיוני והנה הרגי' יהוש' בשזאת השסבה היא השבה כבואיי וזכר הכבוא' שהגיע לו בזה המקום וקוד' שיתחיל בזכרון הכבואה ההי' ספר שיריחו היתה ש סוגרת ומסוגרת מפני בני ישר' באופן שלא יוכל א' לצא' משם ולא ליכנס שם וזכר זה לפי שמזאת הסבה כצטרכו בהחרמת לזה המופת שהייתי' אותו שיו השם יתעלה בזאת הכבוא' והנה הסכים הש"י ל לעשו' כל שו המופתים עם ארון יי' להיישיר ישרא' לשמור ולעשות ככל הכתוב בו והיו שו המופתים בזה האופן מהזרות כדי להפיל אימה על הגוים ל בשמעם שו הכפלאות העצומות אשר עושה הש"י לישראל והיה זה המספר לשביעיות ר"ל שהקיפו העיר ז' ימים והיו שם ז' כהנים וז' שופרו' היובלי' ובזו' הז' הקיפו ז' פעמי' שזכרנו כמספר הז' שזכרנו בתורה כמו השמטה וז' שמטו' וז' שבתו' שני' וז' ימים ז' פעמים וז' ימי הפסח וז' ימי סוכה והנה הסכים הש"י ש שיעשה זה המופת ב באתכעו' זאת התרועה הגדול' כדי שיתעוררו ישראל ויקיצו משכת תרדמתם ויתנו אל לבם ענין שו הכפלאות העצומו' למען יראו את יי' עם שים לתרועה ה הגדולה רושם מעט בענין זה המופת כי הקול החזק יניע ה האויר תנועה חזק' שא שלא יתכן שיניע מזאת התנוע' כמו זה הפועל הנפלא שתפול החומ' החזקה תחתיה אם לא יחובר לזה המופת והנה צוה אותם יהושע שלא יריעו ולא ישמיעו את קולם עד היום הז' כדי שלא ירגישו בני העיר וישליכו אבנים מעל החומה ואף על פי שהיה אפשר לש"י לשמרם מזה על דרך המופ' הנה אין מדרך הש"י שיעש' המופתי' לבטלה ובמקומו' שאפשר בזולת מופת

והחלוץ. בני ראובן ובני גד היו עוברים לפניהם לפי שהיו בני גד גבורים ומכים בזרוע חזקה כמה שנאמר וטרף זרוע אף קדקד: והמאסף. שבט דן הנוסע אחרון והוא מאסף את כל המתעכבים האחרונים: ביום השביעי. שבת היה: והית חרם. הקדש כי היום שבת קדש וראוי להיות קדש שלל הנשלל בו: ועכרתם לשון מים עכורים: ויבאו

והחלוץ. פירשו בו שהם בני ראובן ובני גד וחצי שבט מנשה שעברו חלוצים לפני אחיהם: תוקעו. כן כתי׳ בו״ו ופירושו אשר תקעו והקרי הוא תוקעי ומבואר הוא: והמאסף. אמ׳ בו התרגום שבטא דדן לפי שהוא היה אחרון ברגלים כמו שנאמר עליו מאסף לכל המחנות: הלוך ותקוע. אינו אומר על המאסף שהיו תוקעים אלא כמו שאמר התרגום וכהניא אזלין ותקעי׳ בשופריא: עד יום אמרי אליכם. יש מפרשים כמו עת כמו יום צעקתי בלילה ואין צריך רק פירושו כמשמעו הוא יום השביעי: ויסב ארון יי׳ את העיר. פירו׳ יהושע הסב הארון את העיר: הקף. ארון יי׳ את העיר פעם אחת וזה היה ביום הראשון וראשון לימי השבוע כך קבלו רז״ל כי ביום ז׳ שנלכדה יריחו יום שבת היה ואף על פי שהרגו ושרפו בשבת מי שצוה על השבי׳ צוה לחלל שבת בכבוש׳ יריחו וכן בשאר עיירות שהיו ישר׳ צרים עליהן ואמרו בקבלה עד רדתה ואפילו בשבת וכמו שצוה גם כן להעלות עולות ב בשב׳: הולך ותקוע. כתיב הולך ר״ל שכמו שהיה המאסף הולך כן היו הכהנים תוקעים וקרי הלוך שהוא מקור והפירו׳ אחד: וישכימו בעלות השחר. כתיב בבי״ת וקרי בכ״ף: כמשפט הזה שבע פעמים. כמשפט הזה שעשו בששת הימים והיו שבע פעמים עם ההקפה הראשונה הזאת של יום השביעי רק ביום ההוא עשו יותר הקפו׳ כי הקיפו העיר שבע פעמים והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה היא ש שלא תבנה עוד וכל אשר בה שלא יהנה אדם מכל אשר בה ונראה כי הקב״ה אמר לו כן כי יהושע לא אמר דבר כזה מלבו ואף על פי שלא זכר זה הכתוב ימצאו כמוהו רבים ורז״ל אמרו כי יהושע אמר דבר זה מדעתו ולא אמר לו הקב״ה אמר יהושע יריחו כבושה תחלה לארץ ישרא׳ כוניאנה תרומה כאשה הזאת שמפרשת חלתה מתחלת ע עיסתה ועוד אמר יהושע בשבת לכדנו יריחו ושבת קדש שנאמר כי קדש היא לכ׳ כל מה שכבשנו בה יהיה קדש שנאמר קדש ליי׳ אוצר יי׳ יבא ואף ע״פ כן הקב״ה הסכים על ידו ומנין שהקב״ה הסכים על ידו שנאמ׳ חטא ישרא׳ וגם עברו את בריתי והיה זה אחד מג׳ שגזרו בית דין שלמטה והסכים הקב״ה עמהם: כי החבאתה. בשני סימני נקבה כמו ישועתה עזרתה וכל כפל לחזק הענין כמו שפירש׳ בספר מכלל והכפ׳ הנה לפי שהחביאה אותם יפה: שמרו מן החרם. שמרו עצמכם ושמרו איש את אחיו ומפני זה אמ׳ חטא ישראל מפני שלא נתנו עיניה׳ שלא יקח אדם משלל העיר דבר: פן תחרימו. פירושו ולקחתם מן החרם: אוצר יי׳ יבא. באהל מועד שהיה שם הקדש משלל מ מדין הזהב שנתנו שרי האלפים והמאות: ויבא

אחת ו׳ זקפין פתחין בקריא׳ וסי׳ קח צנצנת אחת ותן שמה מלא · ויסבו את העיר ביום השני · ויאמר אבישי אל דוד · ויחלק לכל העם לכל המון · ויאמר המלך גזרו את הילד הזה לשנים · והנה בכר עפרת דזכריה · וסי׳ בלשון תרגום צלוחית מקף אבישי פלג פלגות עגילי · וכל חקה מדה שנה תורה דכוו׳ חמשת

רלבג

והנה צוה שיחרימו כל אשר בעיר ולא י יהנו ממנו בדבר כדי שלא יטעו ישרא׳ במה שיגיע להם מההצלח׳ אחר זה ויחסוה אל מה שקנו משלל העיר ההיא ואולי יהיה זה סבה שיחשבו ש שאמונתם הית׳ טובה עד שגם מקניהם ו ונכסיהם מביאים ה הצלחה למי שיקנם ולזאת הסבה בעינה קלל מי שיבנה יריחו עד שיגיע הבנין ב בהיות כל בניו חיים ולא ישא׳לו בהשלמתו כי אם צעיר בניו וידמ׳ שפעולות יושבי יריחו ואמונתם היו יותר מ מגונות מפעול׳ שאר יושבי הארץ ואמונתם ולזה צוה שלא ישאר מהם רושם ולא מן ה העיר או היה זה לתת מורך לשאר הגוים עם שזאת הקללה ל היתה לפי הנבואה ולזה תמצא שכבר נתקיימה בימי אחאב אמר בימיו בנה חיאל בית האלי וצוה אותם שיצילו רחב הזונ׳ וכל אשר אתה בבי׳ כאשר נשבעו לה המרגלים · וספר

והחלוץ הלך לפני הכהנים תקעו
השופרות והמאסף הלך אחרי
הארון הלוך ותקוע בשופרות: ואת
העם צוה יהושע לאמר לא תריעו
ולא תשמיעו את קולכם ולא יצא
מפיכם דבר עד יום אמרי אליכם
הריעו והריעתם: ויסב ארון יהוה
את העיר הקף פעם אחת ויבאו
המחנה וילינו במחנה:
וישכם יהושע בבקר וישאו הכהנים
את ארון יהוה: ושבעה הכהנים
נשאים שבעה שופרות היבלים
לפני ארון יהוה הלכים הלוך ותקעו
בשופרות והחלוץ הלך לפניהם
והמאסף הלך אחרי ארון יהוה הולך
ותקוע בשופרות: ויסבו את העיר
ביום השני פעם אחת וישבו המחנה
כה עשו ששת ימים: ויהי ביום
השביעי וישכמו כעלות השחר
ויסבו את העיר כמשפט הזה שבע
פעמים רק ביום ההוא סבבו את
העיר שבע פעמים: ויהי בפעם
השביעית תקעו הכהנים בשופרות
ויאמר יהושע אל העם הריעו כי
נתן יהוה לכם את העיר: והיתה
העיר חרם היא וכל אשר בה ליהוה
רק רחב הזונה תחיה היא וכל אשר
אתה בבית כי החבאתה את
המלאכים אשר שלחנו: ורק אתם
שמרו מן החרם פן תחרימו ולקחתם
מן החרם ושמתם את מחנה ישראל
לחרם ועכרתם אותו: וכל כסף
וזהב וכלי נחשת וברזל קדש הוא
ליהוה אוצר יהוה יבוא: וירע העם
ויתקעו בשופרות ויהי כשמע העם
את קול השופר ויריעו העם תרועה
גדולה ותפל החומה תחתיה ויעל העם
העירה איש נגדו וילכדו את העיר:
ויחרימו את כל אשר בעיר מאיש
ועד אשה מנער ועד זקן ועד שור ושה

ומזרזי חילא אזלין קדם כהניא
תקעי שופריא ושיבטא דבית דן
אזיל בתר ארונא וכהניא אזלין
ותקעין בשופריא: וית עמא
פקיד יהושע למימר לא תיבבון
ולא תשמעון ית קלכון ולא יפוק
מפומכון פתגמא עד יומא ד
דאימר לכון יביבו ותיבבון:
ואסחר ארונא דיי ית קרתא
אקיף זמנא חדא ועלו במשריתא
ובתו במשריתא:
ואקדים יהושע
בצפרא ונטלו כהניא ית ארונא
דיי: ושבעא כהניא נסיבו שבעא
שופריא דקרן דיכריא קדם
ארונא דיי אזלין מיזל ותקעין
בשופריא ומזרזי חילא אזלין
קדמיהון ושיבטא דבית דן אזיל
בתר ארונא דיי וכהניא אזלין
ותקעין בשופריא: ואסחרו ית
קרתא ביומא תניינא זמנא חדא
ותבו למשריתא כדין עבדו שיתא
יומין: והוה ביומא שביעאה
ואקדימו כמיסק צפרא ואסחרו
ית קרתא כהילכתא הדין שבע
זמנין לחוד ביומא ההוא אקיפו
ית קרתא שבע זמנין: והוה
בזמנא שביעיתא תקעו כהניא
בשופריא ואמר יהושע לעמא
יביבו ארי יהב יי לכון ית קרתא:
ותהי קרתא חרמא היא וכל דבה
קדם יי לחוד רחב פונדקיתא תחי
היא וכל דעימה בבית ארי אטמרת
ית אזגדיא די שלחנא: ולחוד
אתון איסתמרו מן חרמא דילמא
תחרמו ותסבון מן חרמא ותשוון
ית משרית דישראל לחרמא ותעכרון
יתיה: וכל כספא ודהבא ומני
נחשא וברזלא קודשא אינון קדם
יי לאוצר בית מקדשא דיי יתעלון:
ויביבו עמא ותקעו בשופריא והות
כד שמע עמא ית קל שופרא ויביבו
עמא יבבא רבא ונפל שורא
דקרתא ואתבלע תחותוהי וסליק
עמא לקרתא גבר לקבליה וכבשו
ית קרתא: וגמרו ית כל דבקרתא
מגבר ועד איתא מעולימא ועד סבא ועד תור ואימר

ס׳ במא נקי יהיה לביתו שנה · ונמסר גם בסדר בשלח: ולקחתם ו׳ וסי׳ נמסר בסדר ויגש: העירה ט׳ בליש׳ וסי׳ ויקרעו שמלתם ויעמס · וירע העם ויתקעו בשופרות · ונס אל אחת · ויהונתן ואחימעץ · ואת קומי לבי · וישלח מלאכים אל אחאב · ויבא את המים · ובני עמון ראו דד״ה · העירה והקיצה:

ויבואו הנערים · כל משרת יקרא נער ואפילו יהיה זקן כמו יהושע בן נון נער
ואו האנשי׳ המרגלי׳ היו נערי יהושע או נערי אחד מגדולי ישר׳ : מחוץ למחנה ישר׳ ·
הניחום מבחוץ למחנה עד שיתגיירו וישובו לדת ישראל ואחר שנתגיירו ישבו בתוך
ישראל כמו שאמר ותשב בקרב ישר׳ עד היום הזה : החיה יהושע · שנוה לשמור
לה השבוע׳ שנשבעו לה המלאכי׳
כמו שאמ׳ רק רחב הזונה וגו׳ ·
ויש לפרש עוד החיה שנתן להם
מחיה ממון או נחלה במה שיחיו
וזהו שאמ׳ ותשב בקרב ישר׳ וזהו
הפי׳ הנכו׳ ויש בו דרש כי יהוש׳
לקח רחב לאשה וזהו החיה
כי כיון שראו שיהושע לקח רחב
לאש׳ נדבקו בבית אביה מגדולי
ישרא׳ ואף על פי שכתוב בשבעה
אומות לא תתחתן בם אמרו כי
רחב ובית אביה נכרים היו ב
בארץ ולא היו משבעה גוים
ויש מי שאומר כי כשנכנסו
מרגלים ששלח יהושע ביריחו
נתגיירה ועדיין לא נכנסו ישרא׳
לארץ וכל זה למי שאמר כי כתי׳
לא תתחתן בם בגיותן כתיב :
את העיר הזאת את יריחו ·
תוספת ביאור ורז״ל פירשו שלא
יבנו אותה ויקראו אותה בשם
עיר אחרת ושלא יבנו עיר אחרת
ויקראו שמה יריחו ומה
שהחרים יהושע שלא תבנה עוד
העיר כבר כתבנו הטעם בפסוק
והיתה העיר חרם · והחכם
הגדול רבינו משה בר מימון ז״ל
פיר׳ הטעם להיות המופת קיים
שנפלה חומת עיר יריחו תחתיה
כי כל מי שיראה החומה שוקע׳
בארץ יתבאר לו שאין זה תכונת
בנין נהרס כך אבל נשתקע ב
במופת : ובצעירו · שימותו כל
בניו מהבכור ועד הצעיר תוך
הזמן הזה מהוסד העיר עד ה
הצבת דלתיה : שמעו · והכפרד
שומע בשקל אורח : עם בית

ויבאו הנערים המרגלים · כאן היו צריכין זריזות וכעשו כנערים זריזים ובלילה
הראשון היו כמלאכים כאן שמסרו עצמן מן העבירה עם רחב הזונה לכך נקראו
שם מלאכים ולכך נקראו אנשים מלאכים נערים : בבכורו ייסדנה ובצעירו ·
בתחלה יסוד שיבנה בה ימות בנו הבכור ויקברנו וילך עד שימות הצעיר בגמר
המלאכה היא הצבת
הדלתות : עם בית

והוציאו ו׳ בקריא׳ וסי׳ והוציאו את בתולי הנער אל זקני · והוציאו אתו אל זקני עירו ואל שער · והוציאו את
הנערה אל פתח בית אביה · והוציאו את רחב הזונה · והוציאו אלי את חמשת · והוציאו את הנדה מן הקדש :
ויוציאו י״ב בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסוף סדר אמור : ותשב י״ב וסימ׳ נמסר בסדר וישב : וישבע ד׳ וסי׳ נמסר בסוף

וחמר לפתגם דחרב : ולתרין
גבריא דאלילו ית ארעא אמר
יהושע עולו לבית איתתא פ
פונדקיתא ואפיקו מתמן ית איתת
וית כל די לה כמא דקיימתון לה :
ועלו עולימיא מאללייא ואפיקו ית
רחב וית אבוהא וית אימה וית
אחוהא וית כל די להי וית כל
זרעיתהא אפיקו ואשרינון מבר
למשריתא דישר׳ : וקרתא אוקידו
בנורא וכל דיבה לחוד כספא
ודהבא ומאני נחשא ופרזלא יהבו
באוצר בית מקדשא דיי׳ : וית רחב
פונדקיתא וית בית אבוהא וית כל
דילה קיים יהושע ויתיבת בגו
ישר׳ עד יומא הדין ארי אטמרת ית
איזגדיא דשלח יהושע לאללאה ית
ארעא :
ואומי יהושע בעדנא ההיא למימר
ליט גברא קדם יי׳ דיקום ויבני ית
קרתא הדא ית יריחו בבכוריה
ישכללינה ובזעיר בנוהי יקים ד
דשהא :
והוה מימרא דיי׳ בסעדיה דיהושע
והוה שמעיה סגי בכל ארעא :
ושקרו בני ישראל שקר
בחרמא ונסיב עכן בר כרמי בר
זבדי בר זרח לשבטא דיהודה מן
חירמא ותקיף רוגזא דיי׳ בבני
ישראל :

וחמור לפי חרב : ולשנים האנשים
המרגלים את הארץ אמר יהושע
ו׳ בקרי׳ באו בית האשה הזונה והוציאו
משם את האשה ואת כל אשר
לה כאשר נשבעתם לה : ויבאו
י״ב הנערים המרגלים ויוציאו את
רחב ואת אביה ואת אמה ואת
אחיה ואת כל אשר לה ואת כל
ל׳ מל׳ · ב׳ תר׳ חס׳ וי״ו משפחותיה הוציאו ויניחום מחוץ
למחנה ישראל : והעיר שרפו באש
ל׳ וכל אשר בה רק הכסף והזהב וכלי
הנחשת והברזל נתנו אוצר בית
ל׳ יהוה : ואת רחב הזונה ואת בית
ל׳ אביה ואת כל אשר לה החיה
י״ב יהושע ותשב בקרב ישראל עד
ל׳ היום הזה כי החביאה את המלאכים
אשר שלח יהושע לרגל את יריחו :
ד׳ וישבע יהושע בעת
ההיא לאמר ארור האיש לפני יהוה
אשר יקום ובנה את העיר הזאת
ל׳ · ל׳ · ל׳ את יריחו בבכרו ייסדנה ובצעירו
ל׳ וכל ארמית דכו׳ ט׳ יציב דלתיה : ויהי
יהוה את יהושע ויהי שמעו בכל
ז הארץ : וימעלו בני ישראל מעל
בחרם ויקח עכן בן כרמי בן זבדי בן
זרח למטה יהודה מן החרם ויחר אף
ל׳ דסמי׳ יהוה בבני ישראל :

רלבג

וספר שכבר מעלו
בני ישרא׳ מעל בחרם
וביאר שזה המעל ה
היה שכבר לקח עכן
מן החר׳ מזה החטא
חרון אף על בני ישרא׳
עם שמתו מהם שלשי׳
וששה איש לפני יושבי
העיר וכבר יספיק
מספק ויאמ׳ איך יתכן
בזה בחק המשפט ה
האלהי לענוש על חטא
עכן בני ישראל וכבר
צותה התורה שלא י
יומתו האנשים כי אם
איש על חטאו ימות
וזה הספק בעינו יפול
במה שזכרה התורה
פוקד עון אבות על ב
בני׳ ועוד שכבר זכרו
ירמיה ויחזקא׳ שכבר
יגיע עת שלא יאמ׳ עוד
אבו׳ יאכלו בוסר ושני
בנים תקהינה וזה
סותר למה שזכרה ה
התורה מזה בחק ה
השם יתבר׳ ולא יתכן
שנאמר שעד העת ה
ההיא יהיה נוהג השם
יתב׳ לענוש הבנים על
חטא אבותם ואח׳ כך
ישנה מנהגו כי זה מ
מבואר הביטול ובהיו׳
הענין כן יהיה העיון
בזה מי יתן ואדע
ונאמר שכבר יותר זה
הספק בשנאמר ש
שהשם בלתי פוקד ע
עון אבות על בנים ב
בעצם כי זה יהיה עו׳
אבל אפשר מזולת עו׳

סדר ויחי : שמעו ט״ה בפרשת נדרי׳ וד׳ וסי׳ ויהי יי׳ את יהושע · מארץ רחוקה מאד באו עבדיך · שמענו
את שמעו רפו · כי גדול מרדכי בבית :

שימשך במקרה עונש מה לבנים בחטא האבות כי כמו זה לא יהיה בו עול כלל והמשל אם חטא אדם למלכות וענשהו בדין לאבד ממונו הנה יגיע מזה עונש לבניו שיהיו
עניים ולא יירשו דבר מנכסי אביהם שיהיו עתידין לירשם ובכמו זה אמר הנביא אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו וזה שלולי חטאם היינו שרויים על אדמתינו
אחרי הסקותינו מחטא ימשך ממנו שנגלה מעל אדמתינו אלו היינו שם ובזה האופן יקרה שהשם ית׳ פוקד עון אבות על בנים לא בעצמות וכבר יקרה באופן אחר שיטיב
עונש מה לבנים על חטא אבותם וזה אמנם יהיה כשחטאו האבות והיו הבנים אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וזה שאם היו הם המתחילים בזאת התכונה הפחותה היה
מספיק במוסרם עונש יותר קטן ממה שיצטרך במוסרם כשהיו אבותיהם בזאת התכונה הפחותה כי אז שבה אליהן קנין חזק ולא יוסרו אלא בשיגם עונש גדול על זה
ולזה יקרה ענשם יותר גדול מפני חטא האבות ולזאת הסבה תמצא גם כן שיעדה התורה כאשר יעברו ישראל על המצות ייסרם השם ית׳ שבע על חטאתיהם וכותה עם זה
לשופטים שלא יכו הרשע כי אם כדי רשעתו במספר אלא בענין בן סורר ומורה שישפטו אותו למיתה בעבור כי שערם באחריתו יהיה שבל ויהיה סבת זה כי השם ית׳ לא יביא
אלו הייסורין על צד העונש שאם היה הענין כן היה זה העונש עול בחק הש״י ר״ל שענשם החוטא יותר מן הראוי לפי מריו אבל יביא אותם על צד התוכחה וההשגחה ואין זה
עול אבל הוא חנינה והטבה המשל שאם רצה אדם לפרש בים עם ספינה מה והיה סוף הספינה ההיא לטבוע בים הנה אם יביא עליו הש״י ייסורים ימנעוהו מלכת בספינה
ההיא לא יהיה זה עונש אבל הטבה וחנינה וכן אם נסתבך אדם בעבירות סבוך מה והיה מפני זה מוכן להמשך אחריהן אם ישלח לו הש״י ייסורין יוסר בהם מהמשך אחר
הרע שנשקע בו הנה הוא מבואר כי יהיה לו הטבה וחנינה ובכאן הותר זה הספק שיקרה במה שאמר׳ התורה שבע על חטאתיכם ומה שאמר השם יתברך פוקד עון אבות
על בנים · ואמנם מה שנשאר מן הספק הוא מה שנזכר מענין עכן שחטא ונענשו על חטאו רבים זולתו והוא שחטא לא השיגהו עונש מהשם ית׳ בענין ההוא וכבר באו
בתורה ספורים דומים לזה ונאמר בהיתר זה הספק שהחיל והקבוץ המתאחד יתכן שיקרה בו זה בזולת עול וזה׳ שכאשר היה החיל בכללו באופן שיהיה מושגח מהשם
ית׳ השגחה שלימה לא יתכן שתאונה אליו רעה וכאשר חטא אחד מבני החיל חשוב כחיל באופן שתסור ההשגחה האלהית ממנו מצד שהוא כלו מתאחד ולזה יהיה מעולה
ונעזב למקרים ולזאת הסבה קרה שמתו ש׳ו השלשי׳ וששה איש עם היותם בלתי חוטאים בזה ולא מת עכן כי לא יקרה רע מצד העדר ההשגחה האלהית תכף למי שהוא ראוי
שיבאהו רע ולפי שעכן לא שם עצמו במקום הסכנה לא מת מפני העדר ההשגחה ממנו ואותם האנשים שמו עצמם במקום סכנה מתו מהם הראויים למות לפי מערכתם
ואולם שיזיק הקבוץ המתאחד בחטא האיש האחד הוא מבואר וזה כי הקבוץ ההוא הוא כמו איש אחד והאיש

רשי

עם בית און. אצל בית און: מקדם לבית אל. ממזרח לבית אל: עד השברים. עד דתברינון: ולו הואלנו. הלואי כשלכנו לשבת בעבר הירדן מזרחה בארץ סיחון ועוג שכבשה כבר: ומה תעשה לשמך. המשותף בשמנו זהו מדרשו ופשוטו ומה תעשה לשם גבורתך שיצא כבר ועתה יאמרו תשש כחו: קום לך. קם לך כתיב עמד לך מה שהתפללת ל לפני והזכרת. דבר אח' עמדת לך במחנה ולא יצאת עמהם ואני אמרתי אשר יוציאם ואשר יביאם כי אתה תביא את בני ישראל ואנכי אהיה עמך כי הוא יעבור לפני העם הזה והוא ינחי' אותם אם תלך אתה לפניה' יצליחו ואם לאו לא יצליחו. דבר אחר קום לך שבשבילך זאת להם לא אמרתי לך ל להקדים שלל העיר לבתים:

רדק

עם בית און. סמוך לבית און וכן עם באר לחי ראי סמוך: מקדם. ממזרח לבית אל וכזכרו סימנין אלה כראה כי עיר אחרת היתה ששמה עי אבל זאת היתה גדולה מהאחרת וידועה לפיכך נזכרת בכל מקום עם ה"א הידיעה ובערי בני עמון היתה עיר ששמה עי כמו שאומר בירמיה שודדה עי: כשלשים וששה איש. הר"ל זכות אברהם אבינו עמדה להם שם שהרי היו חייבין על החרם ולא הכו מהם אנשי העי כי אם ם שלשים וששה איש שלא זכר להם הקב"ה זכות אברהם שבנה שם מזבח שנאמר בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח ליי' וכ"ף כשלשים כ"ף השיעור. ויש מרז"ל שאמרו שהיא כ"ף הדמיון כי לא היו שלשים וששה אלא יאיר בן מנשה הכו ששקול כשלשי' וששה איש והוא רובה של סנהדרין ויש דרש כי הקב"ה אמר ליהושע אתה תנחיל כשתהיה עמהם אבל כאן שלא היה עמה' נכשלו ואחר שהכתוב אומר הטעם כי בעבור העון של החרם נכשלו אין לנו לבקש טעם אחר: לפני השער עד השברים. חסר מ"ם השמוש ומשפטו מלפני השער כלומר מלפני השער שבאו שם בני ישראל להלחם אותו מקו' רדפום עד השברים ושם הכו השלשים וששה ונקרא המקום כן לפי שנשברו שם ויונתן תרג' עד דתברינון: ויכום במורד. מקו' היה לפני העי שהיה משופע ויורד ובאותו מקו' הכום בנוסם: למה העברת. הה"א נקוד' בצרי והעי"ן בשוא ופתח שלא כמנהג כי המנהג הה"א בסגול והעי"ן בשוא או בסגול ובא כמוהו כלה בחכה העלה: ומה תעשה. בצרי השי"ן שלא כמנהג. וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל. ופירוש ומה תעשה לשמך הגדול שיאמרו הגוים מבלתי יכולת יי' והרי שמך כאילו נתמעט אצלם: למה זה אתה נופל על פניך. על דרך מה תצעק אלי כלומר איכך צריך בקשה ותחינה ישמידו החרם ואסלח להם: חטא ישראל. ולא תאמר חטא בשגגה אלא וגם עברו בריתי כי ברית נכרת' ביני וביניהם בהר סיני לשמוע כ כל אשר צויתים ואמרו וכן הוא ויקח ספר הברית ויקרא ב באזני העם והם אמרו כל אשר דבר יי' נעשה ונשמע וכן משה רבינו משפי הגבור נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך יי' אהיך אליו תשמעון והנה יהושע צוה אותם ואמ' להם שלא יקחו משלל העיר דבר והנה עברו הברית ש שלקחו משלל העיר: וגם לקחו מן החרם. כל גם בא לרבות ופי' הנה בעבור החרם כשלשה הנביא והוא יהושע מצוה בלא חרם ואם עברו המצוה עברו ת הבריתכ"ש כי בזדם החרם: וגם גנבו. כי אלו לקחו בפרהסיא לא היה כל כך רע אבל כשגנבו כאילו חשבו להסתיר מהבורא: וגם כחשו. או אולי הרגיש אדם בדבר וכיחש שכן או בעבור שסופו לכחש שהרי כחש עד שבקש ממנו יהושע ואמר לו בני שים נא כבוד ליי': וגם שמו בכליה'. וכל זה להכחיש יותר כמו שאמר והנם טמונים. ובדרש מה הם חמשה גם מלמד שעבר על ה' חומשי תורה:

שמלתיו ו' וס' נמסר בסדר עקב: וכל יושבי ח' דסמיכי בקריא' וסי' וישמעו הכנעני וכל ישבי. זקנינו וכל ישבי ארצנו. ויעל המלך בית יי' דמלכים. ואמרה אלהם שמעו דבר יי' מלכי יהודה. ואתה פשחור. כי חמס לבנון. כי אתה שלות גוים. הרים רעשו ממנו דנחום: יוכלו י"א בקריאה וס' ולא יוכלו בני ישראל לקום. אמתצם ולא יוכלו קום. ויהונתן ואחימעץ עמדים. צפין עורים כלם. תלחמו אליך ולא יוכלו לך. ונתתיך לעם הזה. על מי אדברה ואעידה. לכן כה אמר יי' הנני מביא רעה. ונח עגלך שמרון. נעו עורים בחוצות נגאלו בדם. מים רבים לא יוכלו לכבות:

וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֲנָשִׁים מִירִיחוֹ הָעַי אֲשֶׁר עִם־בֵּית אָוֶן מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר עֲלוּ וְרַגְּלוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיַּעֲלוּ הָאֲנָשִׁים וַיְרַגְּלוּ אֶת־הָעָי׃ וַיָּשֻׁבוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַל־יַעַל כָּל־הָעָם כְּאַלְפַּיִם אִישׁ אוֹ כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ יַעֲלוּ וְיַכּוּ אֶת־הָעָי אַל־תְּיַגַּע־שָׁמָּה אֶת־כָּל־הָעָם כִּי מְעַט הֵמָּה׃ וַיַּעֲלוּ מִן־הָעָם שָׁמָּה כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ וַיָּנֻסוּ לִפְנֵי אַנְשֵׁי הָעָי׃ וַיַּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעַי כִּשְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ וַיִּרְדְּפוּם לִפְנֵי הַשַּׁעַר עַד־הַשְּׁבָרִים וַיַּכּוּם בַּמּוֹרָד וַיִּמַּס לְבַב־הָעָם וַיְהִי לְמָיִם׃ וַיִּקְרַע יְהוֹשֻׁעַ שִׂמְלֹתָיו וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו אַרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה עַד־הָעֶרֶב הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עָפָר עַל־רֹאשָׁם׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה לָמָה הֵעֲבַרְתָּ הַעֲבִיר אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הַיַּרְדֵּן לָתֵת אֹתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַאֲבִידֵנוּ וְלוּ הוֹאַלְנוּ וַנֵּשֶׁב בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן׃ בִּי אֲדֹנָי מָה אֹמַר אַחֲרֵי אֲשֶׁר הָפַךְ יִשְׂרָאֵל עֹרֶף לִפְנֵי אֹיְבָיו׃ וְיִשְׁמְעוּ הַכְּנַעֲנִי וְכֹל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְנָסַבּוּ עָלֵינוּ וְהִכְרִיתוּ אֶת־שְׁמֵנוּ מִן־הָאָרֶץ וּמַה־תַּעֲשֵׂה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ קֻם לָךְ לָמָּה זֶּה אַתָּה נֹפֵל עַל־פָּנֶיךָ׃ חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן־הַחֵרֶם וְגַם גָּנְבוּ וְגַם כִּחֲשׁוּ וְגַם שָׂמוּ בִכְלֵיהֶם׃ וְלֹא יֻכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקוּם לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם עֹרֶף יִפְנוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם כִּי הָיוּ לְחֵרֶם לֹא אוֹסִיף לִהְיוֹת עִמָּכֶם אִם־לֹא תַשְׁמִידוּ הַחֵרֶם מִקִּרְבְּכֶם׃

ג' בכנכסים רכיס / ל' חסר / ל' / ו' כספ' / ל' דסמי' / ל' חס' ל / ל' וחד למים / כו' רכמי' / לא / ל' וכל להעביר רכו' / לב / ה' רסמי' / ה' דכמי' / ל' / ד' / ג' חס' קדם את העם / ה' ונס דין כנו' / ג' ל"ב ולא לא לא

ושלח יהושע גוברין מיריחו לעי דעם בית און ממדנח לבית אל ואמר להון למימר סקו ואלילו ית ארעא וסליקו גבריא ואלילו ית עי: ותבו לות יהושע ואמרו ליה לא יסק כל עמא כתרין אלפין גבריא או כתלתא אלפין גבריא יסקון וימחון ית עילא תרגיש לתמן ית כל עמא ארי זעירין אינון: וסליקו מן עמא לתמן כתלתא אלפין גבריא ואפכו קדם אינשי עי: וקטלו מנהון אינשי עי כתלתין ושיתא גבריא ורדפונון קדם תרעא עד דתברונון ומחונון במחתנא ואיתמסיליבא דעמא והות למיא: ובזע יהושע לבושוהי ונפל על אפוהי על ארעא קדם ארונא דיי עד רמשא הוא וסבי ישראל ואסיקו עפרא על רישיהון: ואמר יהושע קביל בעותי יי אלהים למא אעברתא אעברא ית עמא הדין ית ירדנא למימסר יתנא בידא דאימוראה לאובדותנא ולוי פון דשרינא ויתיבנא בעברא דירדנא: בבעו אלני מה אימר בתר דאחזרו ישראל קדלהון למהפך קדם בעלי דבביהון: וישמעון כנענאי וכל יתבי ארעא ויסתחרון עלנא וישיצון ית שמנא מן ארעא ומה את עבד בדיל שמך רבא: ואמר יי ליהושע קום לך למה דנן את רמי על אפך: חטא ישראל ואף עברו על קיימי דפקדית יתהון ואף נסיבו מן חרמא ואף גנבו ואף כדיבו ואף שויאו במניהון: ולא יכלון בני ישראל למקם קדם בעלי דבביהון קדלהון יחזרון למיפך קדם בעלי דבביהון ארי הוו לחרמא לא אוסיף למהוי מימרי בסעדכון אם לא תשיצון חירמא מביניכון:

רלבג

והאיש ממנו הוא כמו אבר מאיברי האיש ההוא וכמו שכשיחלה אבר מה מאברי האד' יזיק בו האדם ההוא בכללו כן כשיחטא איש אחד מהקבוץ ה ההוא יזיק בו כלל ם הקבוץ ובכאן הותרו כל הספקות ולזה תמצא שכאשר צוה השם יתברך ליהושע שיביא העונש הראוי על החטא לא הסכים שיענש על יד יהושע זולת החוטא וכבר יחזק מה שאמרנו ש שלא השיגם על זה מהעונש כי אם סור ההשגחה האלהית מה שאמר ולא אוסיף ל להיות עמכם אם לא תשמידו החרם מ מקרבכ' ויחס החטא לכל ישר' באמרו חטא ישראל מפני שזה ה הקבוץ היה מתאחד והנה צוה השם יתבר' שיחקרו מי היה ה החוטא בגורל ויחס משפט הגורל לשם יתברך כאמרו בחיק יוטל את הגורל ומיי' כל משפטו וידמה שהיתה הטלת זה ה הגורל לפני יי' כמו ה הענין בהטלת הגורל על חלוקת הארץ כמו שנזכר בזה הספר.

להאבידנו אורייתא להשמידנו ואל"ם להשחית ולהובדא עד סופא.

ויסמעו ב' רכין ויאמרו אחת.

והנה הסכמנו שיהיה זה הענין על פי הגורל לפי שהוא דעת רז"ל ויראה שהוא האמת בעצמו שאם היה זה על פי נביא או שהיו כשאו' באורים ותמי' לא היו צריכין לזה אבל יתבאר להם האיש בעצמו שעש' זה. והנה יפול ספק מה בענין הגורל איך יתכן שנאמר בו כי מיי' כל משפטו והנה ענין משפטו הוא בקרי אלא שהיתר זה הספק לא יקשה עם מה שהשרשנו וביארנו בספר מ' כי בענינים אשר בקרי סדור והגבלה ואולם בזה המקו' לא יהיה זה הספק רושם כי כבר היתה הטלתו על יד נביא לפני יי' כמו שזכרנו ועם כל זה הנה ראוי שנשתדל בהיתרו מצד אשר הגורלות.

ט"ל פ' קֻם קַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וְאָמַרְתָּ הִתְקַדְּשׁוּ
ה' לְמָחָר כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
חֵרֶם בְּקִרְבְּךָ יִשְׂרָאֵל לֹא תוּכַל לָקוּם
לִפְנֵי אֹיְבֶיךָ עַד־הֲסִירְכֶם הַחֵרֶם
ל' מִקִּרְבְּכֶם׃ וְנִקְרַבְתֶּם בַּבֹּקֶר
ג' בטעמ' לְשִׁבְטֵיכֶם וְהָיָה הַשֵּׁבֶט אֲשֶׁר־
ל' יִלְכְּדֶנּוּ יְהוָה יִקְרַב לַמִּשְׁפָּחוֹת
ל' וְהַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר־יִלְכְּדֶנָּה יְהוָה
תִּקְרַב לַבָּתִּים וְהַבַּיִת אֲשֶׁר יִלְכְּדֶנּוּ
יְהוָה יִקְרַב לַגְּבָרִים׃ וְהָיָה הַנִּלְכָּד
בַּחֵרֶם יִשָּׂרֵף בָּאֵשׁ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־
ל' אֲשֶׁר־לוֹ כִּי עָבַר אֶת־בְּרִית יְהוָה וְכִי־
עָשָׂה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל׃
וַיַּשְׁכֵּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיַּקְרֵב אֶת־
ב' ג' בטעמ' יִשְׂרָאֵל לִשְׁבָטָיו וַיִּלָּכֵד שֵׁבֶט יְהוּדָה׃
וַיַּקְרֵב אֶת־מִשְׁפַּחַת יְהוּדָה וַיִּלְכֹּד
אֵת מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי וַיַּקְרֵב אֶת־
כל קרי' כן כמא לגברי' וספרי' הלוים מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי לַגְּבָרִים וַיִּלָּכֵד זַבְדִּי׃
וַיַּקְרֵב אֶת־בֵּיתוֹ לַגְּבָרִים וַיִּלָּכֵד
עָכָן בֶּן־כַּרְמִי בֶּן־זַבְדִּי בֶּן־זֶרַח לְמַטֵּה
יְהוּדָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־עָכָן בְּנִי
שִׂים־נָא כָבוֹד לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
וְתֶן־לוֹ תוֹדָה וְהַגֶּד־נָא לִי מֶה עָשִׂיתָ
אַל־תְּכַחֵד מִמֶּנִּי׃ וַיַּעַן עָכָן אֶת־
ב"א פתחין ב' ונס אתנח' ב' יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמַר אָמְנָה אָנֹכִי חָטָאתִי
לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכָזֹאת וְכָזֹאת
יתיר ה"א עָשִׂיתִי׃ וָאֵרֶא בַשָּׁלָל אַדֶּרֶת שִׁנְעָר
אַחַת טוֹבָה וּמָאתַיִם שְׁקָלִים כֶּסֶף
ה' וּלְשׁוֹן זָהָב אֶחָד חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים

ט"ל פ' קוּם זַמֵּין יָת עַמָּא וְתֵימַר אִזְדַּמָּנוּ
ה' לִמְחָר אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל חֶרְמָא בֵּינָךְ יִשְׂרָאֵל לָא
תִיכּוּל לְמֵקָם קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבָךְ
עַד דְתַעְדוּן חֶרְמָא מִבֵּינֵיכוֹן׃
ל' וְתִתְקָרְבוּן בְּצַפְרָא לְשִׁבְטֵיכוֹן וִיהֵי
ג' בטעמ' שִׁבְטָא דְיִתְאֲחַד מִן קֳדָם יְיָ יִקְרַב
ל' לְזַרְעִין וְזַרְעִיתָא דְיִתְאֲחַד מִן
ל' קֳדָם יְיָ תִקְרַב לְבָתִּין וּבֵיתָא ד
דְיִתְאֲחַד מִן קֳדָם יְיָ יִתְקְרַב
לְגַבְרַיָא׃ וִיהֵי דְיִתְאֲחַד בְּחֶירְמָא
יִתּוֹקַד בְּנוּרָא יָתֵיהּ וְכָל דִילֵיהּ
ל' אֲרֵי עֲבַר עַל קְיָמָא דַיְיָ וַאֲרֵי עֲבַד
דְלָא כָשַׁר בְּיִשְׂרָאֵל׃
וְאַקְדֵּים יְהוֹשֻׁעַ בְּצַפְרָא וְקָרֵיב יַת
יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְטוֹהִי וְאִתְאֲחַד שִׁבְטָא
ב' ג' בטעמ' דְבֵית יְהוּדָה׃ וְקָרֵיב יַת זַרְעִית
יְהוּדָה וְאָחַד יַת זַרְעִית זֶרַח וְקָרֵיב
יַת זַרְעִית זֶרַח לְגַבְרַיָא וְאִתְאֲחַד
זַבְדִּי׃ וְקָרֵיב יַת בֵּיתֵיהּ לְגַבְרַיָא
וְאִתְאֲחַד עָכָן בַּר כַּרְמִי בַּר זַבְדִּי
בַּר זֶרַח לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה׃
וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעָכָן בְּרִי שַׁוִּי כְעַן
יְקָרָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל
וְהַב קֳדָמוֹהִי הוֹדָאָה וְחַוֵּי כְעַן לִי
מָה עֲבַדְתָּא לָא תְכַסֵּי מִינִּי׃
וַאֲתֵיב עָכָן יַת יְהוֹשֻׁעַ וַאֲמַר
ב"א פתחין ב' ונס אתנח' ב' בְּקוּשְׁטָא אֲנָא חָבֵית קֳדָם יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל וּכְדֵין וּכְדֵין עֲבָדִית׃
יתיר ה"א וַחֲזֵית בְּבִיזְתָא אִצְטְלֵי בַּבְלִי
חַד שַׁפִּיר וּמָאתַן סִילְעִין דִכְסַף
ה' וְלִישָּׁנָא דְדַהֲבָא חַד חַמְשִׁין סִילְעִין

קם ט' ראשי פסו' בקריא' וסי' קום התהלך בארץ לארכה· קום לך פדנה ארם· קם קדש את העם· קום רד לקראת אחאב· קום לך צרפתה· קום וירדת בית היוצר· קום לך אל נינוה· וחברו קום כי עליך הדבר· קם קדש חס': למחר ה' בקריא' וסי' נמסר בסדר וארא: ולשון ד' בקריאה וסי' ולשון זהב אחד חמשים שקלים· ולשון עלגים תמהר לדבר צחות· ולשון תהפוכות· ולשון חכמים מרפא· וללמדם ספר ולשון כשדים:

רדק

קדש התקדשו· ענין זימון: אשר ילכדנו יי'· אמרו כי העביר לפני הארון והנלכד הוא שהיה הארון קולטו שלא היה יכול לזוז משם ועוד אמרו כי העמיד כל השבטים לפני האורים והתומים ואבני החושן היו כתובים בו שמות השבטים ומי שאבנו כהה הוא הנלכד וכהה אבנו של יהודה ולדעת המשפחות והגברים עשו בקלפי על פי הגורל: יקרב למשפחות· פי' לגברים ראשי משפחות: תקרב לבתי'· לראשי בתי המשפחה: יקרב לגברים· לאנשי הבית: ישרף באש אותו ואת כל אשר לו· לפי שעבר בחרם יחרם כל רכושו ובניו ובנותיו הקטנים שהם בכלל ממונו אבל העונש ואם בניהם היו גדולים הם בני עונש לפי שראו ושתקו ועברו בחרם ואשה לא היתה לו ואם היתה לו לא ידעה דבר כי העלים ממנה שהרי הטמין אותו תחת הקרקע ומה שאמר ישרף באש כמו שנשרפה העיר שהיתה חרם כן ישרף העובר על החרם וכל אשר לו שהוא חרם: ויקרב את משפחת יהודה· הקריב שבט יהודה לראשי משפחות וזכר משפחה במקום שבט וקבר ל למשפחו' והכל לקבר כי כן דרך המקרא: וילכד את משפחת הזרחי· זה לבדו וילכד מן הקל בענין זה ואחר וילכד מן כפעל ופי' וילכד הארון לבדו: לגברי'· לאנשים ראשי בתי המשפחה: וילכד זבדי· שהיה ראש בית אב ויקרב אנשי הבית וילכד עכן: בני שים נא כבוד ליי'· בקש ממנו שיודה על עונו לשני דברים האחד לכפרת עונו שתהא מיתתו כפרתו בהודאת עונו ומכאן למדו שכל המומתין מתודין ולמדו כי כפר עונו מדכתי' יעכרך יי' ביום הזה ביום הזה נעכר ולא לעולם הבא והשני כדי שיודו בני ישראל בגורל או בקליטת הארון ויאמרו כי אמת הוא וכן אמרו רז"ל שאמ' עכן ליהושע בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן שני גדולי הדור אם אני מפיל ע עליכם על אחד מכם הוא נופל אמר לו יהושע לעכן בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות כי עתידה ארץ ישראל ליחלק בגורל: וכזאת וכזאת עשיתי· פירושו לפניו ואחריו בשלל ורז"ל דרשו כי מעל עכן בשלשה חרמים שנים בימי משה ואחד בימי יהושע שנא' כזאת וכזאת עשיתי והתודה עתה על שלשתן ויש אומ' בארבעה שלשה בימי משה חרמו של כנעני מלך ערד וחרמו של סיחון ועוג' וחרמו של מדין בכנעני שכתוב בו והחרמתי את עריהם ובמדין שנתנו הזהב קדש ליי' בסיחון ועוג אף על פי שכתוב בו בזזנו לנו אי אפשר שלא הקדישו מן השלל ליי' ואמרו מפני מה לא נענש בימי משה על שעבר בימי משה מהם אמרו שלא נענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן פירוש לא נענש בגלוי שנאמר הנסתרות ליי' אלהינו ומהם אמרו כי לא נענש על הנסתרות לעולם שנאמר עד עולם ועכשיו שנענש על על הנסתרות בגלוי לפי שלא היו נסתרות שהרי היו יודעים בו בניו ובנותיו: אדרת שנער· בגד חשוב שנעשה בבבל הנקרא שנער ובבראשית רבה אדרת שנער רבי חנינא בר רבי יצחק אומר פרפרא בבלאה ועוד בדברי רבותינו ז"ל רב אמר איצטלא דמילתא ושמואל אמר סרבלא דבריפלה: האהלי

רשי

לבתים· יש במשפחה אחת הרבה בתי אבות: לגברים· לראשי גולגלות כל אנשי הבית יבאו לגורל: קום ישרף באש· האהל והמטלטלין: אותו ואת כל אשר לו· כדין המפורש למטה אותו והבהמה בסקילה והזקף שהוא על באש מוכיח שהוא כפרד מאותו שכן מצינו מקראות שהטעם מחלקן כמו אחרי דרך מבוא השמש שאחרי מופלג מדרך על ידי הטעם וכן פתרונו הנלכד בחרם ישרף באש הראוי ל לישרף כמו שמפורש למטה: אותו ואת כל אשר לו· כדין האמור למטה וזה מקר' קצר ודומה לו כל מכה יבוסי ויגע בצנור לא פירש מה יהיה לו ובדברי הימים פירש והיה לראש אף כאן לא פי' מה יהיה באותו וכל אשר לו ולמטה פי': ויקרב את ישרא' · לפני החשן מקום שהשבטים כתובים ו ומסר לו הקב"ה סימן שהשבט שחטא אבנו כהה וכהתה אבנו של יהודה: ויקרב את משפחת יהודה·' לגורל את' קרב ראשי המשפחות אדם אחד מכל המשפח' והטילו גורל על מי יפול ואחר כך על כל בתי אבות של אותה משפחה ובא אדם אחד מכל בית אב לגורל ואחר כך באו כל אנשי א אותה הבית: שים נא כבוד· התחיל להוציא לעז על הגורל אמר לו בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן גדולי הדור אתם ה הטל גורל על שניכם ויפול על האחד אמר לו שים נא כבוד ב בבקש' ממך אל תוציא לעז על הגורלות שכן עתידה הארץ ליחלק: ויען עכן' ראה בני יהודה נאספי' למלחמ' אמר מוטב שאמות א אני לבדי ואל יהרגו כמה אלפים מישראל: כזאת וכזאת עשיתי· גם בחרמים אחרים בימי משה שנ' והחרמתי את עריהם ואראה בשלל· התבוננתי במה שכתוב בתורה ואכלת את שלל אויבך: אדרת שנער· איצטלא דמילת' בבלי תרגום שכל מלך שלא קנה לו פלטורין בארץ ישרא' לא נתקררה דעתו במלכותו שנא' ונתן לו את ארץ חמדת צבי צבאות גוים והיה למלך בבל פלטורין ביריחו וכשהיה בא לכאן לובש אותה: וירוצו

רלבג

והנה היתה מצות השם ית' שהנלכד בחרם ישרף באש כי הוא ברור אצל השם ית' שלא יפול הגורל כי אם על החוטא ועם כל זה מצאנו שהתחכם יהושע אל שיודה עכן זה קודם שפטו אותו בזה המשפט ואי אפשר שנאמר שכבר עשה זה יהושע כדי שיוכל לשפטו בדין ומפני שלא היו שם עדים רצה שתהיה שם הודאת פיו וזה לשתי סבות הא' שמה שהגיע ידיעתו בזה האופן מהשם ית' הוא ממה שלא אפשר שיפול בענינו ספק ולא מחלוקת והשנית כי אין להודאת פיו מבא בזה המשפט כלל כמו שהוא מפורסם בפרשת משפטים ולזה ידמה שכבר היה זה הענין באופן שזכרוהו רבותינו ז"ל רוצה לומר שכבר היה עכן ומשפחתו מוציאין לעז על הגורל בשהיו אומרים שאם יפילו הגורל על שני אנשי' צדיקים הנה יפול בלי ספק על אחד מהם עם היותו בלתי חוטא בזה ולסלק זה התרעומת והמחלוקת שהיה אפשר שיתחדש מזה התחכם יהושע להשתדל שיספר עכן זה וכאשר הודה זה הענין ספר שכבר שלח יהושע מלאכים וירוצו האהלה וירא מה שזכר שכבר שלחם שם במהירות כי יהושע היה ירא שימהרו אנשי משפחתו להוציא משם זה לכסות קלון עכן: ויציקום

רשי

וירוצו האהלה. שלא יקדימו שבט יהודה ויטלום משם להכחישם את הגורל: ויציקום. ואתיכונון ורבותינו אמרו בא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבונו של עולם על אלו יפלו רובה של סנהדרין: ואת בניו וכל ישראל לראות ברידויו וייסרו מלעשות כמוהו: ואת שורו ואת חמורו. לאבדם כמה שנאמר והיה כל הנלכד ישרף אותו וכל אשר לו: וירגמו אותו אבן. שחלל את השבת: וישרפו אותם. האהל והמטלטלין: ויסקלו אותם. השור והבהמ׳: תבזו לכם. ולא החרימו השלל עוד: עד התיקנו אותם. לשון תיק שנוציאם מ מתיק העיר דישפוריר בלע״ז ויש לפותרו לשון כתיקה כמו התיקם כצאן לטבחה: והורשתם. ותתרכון: תים

רדק

האהלה. בפתי ידיעותכמו והחצו הערכך והדומים לו: תחתיה. תחת האדרת: וירוצו האהלה. טעם וירוצו לשמחה שנגלה עון החרס על מי היה וישראל נקיים ורבי שמואל כתב טעם וירוצו שלא יקדימו שבט יהודה ויטלום משם כדי להכחיש הגורל: טמונה. האדרת: לשון הזהב. ר״ל שבט זהב שדומה ללשון: ויציקום לפני יי׳. ויעמידום לפני יי׳ כדי שיראו אותם כל ישרא׳ וידעו כח החרם ויזהרו מן החמדה ומן החרם ורז״ל אמרו ויציקום בא יהושע וחבטן בקרקע לפני המקום אמר רבונו של עולם על אלו תפול רובה של סנהדרי׳: את עכן בן זרח. סמך אותו לאבי אביו לקצר כי זרח היה ראש מ משפח׳: ויעלו אותם עמק עכור. היה לו לומ׳ ויורידו אבל נראה כי היה הר בין המחנה ובין ה העמק ואמר יעלו כנגד ההר ועל דרך הזה וירד הסלע: וירגמו. ואחר כך אמר וישרפו ואחר ויסקלו וכתב אדני אבי ז״ל כי דינם היה בשריפה כמו שכתוב ישרף באש אותו ואת כל אשר לו ופי׳ וירגמו אותו כשהיו מוליכין אותו לשרפ׳ היו רוגמין ומשליכין עליו אבנים מרוב ה כעסם עליו וכשהיו בעמק עכור שרפו אותו ואת כל אשר לו ואח׳ כן ויסקלו אותו באבנים כמו באבנים והם שרופים ואחר כן הקימו עליו גל אבני׳ גדול להיות לאות. ורז״ל פירשו וירגמו אותו אבן הוא לבדו וישרפו אותם ב באש בממונו הכתו׳ מדבר שכך נאמר לו מפי הגבורה הנלכד בחרם ישרף באש אותו ואת כל אשר לו אם כן מה תלמוד לומר וירגמו אותו לפי ששבת גנב והוציא ניריחו והטמין באהלו ונסקל על חלול שבת ונשרף על שמעל בחרם ומנין ששבת כלכדה יריחו שנאמר ויהי ביום השביעי וקבלו ר״ל שביעי לימי השבוע כמו שכתבנו: כאשר עשית ליריחו ולמלכה. כי הכל הרגו לפי חרב: תבזו לכם. כלומר זאת לא תהיה חרם כמו יריחו אבל תבזו אותה לכם לכל צרככם שלא יבא ממנה אוצר יי׳: התיקנו. פרשו נתק ר״ל עד שנתקן אותם מן העיר ברדפם אחרינו: ואתם תקומו מהאורב. שם כמו מהאורב וכמוהו שם בזה המשקל מלרע ואת היותר החרמנו ויטעהו שורק: והורשתם את העיר. את יושבי העיר תגרשום ותכלום: כתפשכם

האהלה ח׳ וסי׳ נמסר בספר שפטים סי״ד: ביום הזה ו׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ נמס׳ בסד׳ נח: ואת עמו ז׳ דסמיכי בקרי׳ וסי׳ נמסר בסדר בשלח: ואת ארצו ה׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ נמסר בסוף סדר חקת התורה: וכל עם ז׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ ויקם יהושע. ויעל יהושע. ויבא יהושע וכל עם המלחמה. ויאמר המלך הגלגלה. ותרא והנה

משקלו ואחמדם ואקחם והנם
טמנים בארץ בתוך האהלי והכסף
תחתיה: וישלח יהושע מלאכים
וירצו האהלה והנה טמונה באהלו
והכסף תחתיה: ויקחום מתוך האהל
ויבאום אל יהושע ואל כל בני
ישראל ויצקם לפני יהוה: ויקח
יהושע את עכן בן זרח ואת הכסף
ואת האדרת ואת לשון הזהב ואת
בניו ואת בנתיו ואת שורו ואת
חמורו ואת צאנו ואת אהלו ואת כל
אשר לו וכל ישראל עמו ויעלו אתם
עמק עכור: ויאמר יהושע מה
עכרתנו יעכרך יהוה ביום הזה
וירגמו אתו כל ישראל אבן וישרפו
אתם באש ויסקלו אתם באבנים:
ויקימו עליו גל אבנים גדול עד
היום הזה וישב יהוה מחרון אפו על
כן קרא שם המקום ההוא עמק עכור
עד היום הזה:
ח ויאמר יהוה אל יהושע אל תירא
ואל תחת קח עמך את כל עם
המלחמה וקום עלה העי ראה נתתי
בידך את מלך העי ואת עמו ואת
עירו ואת ארצו: ועשית לעי
ולמלכה כאשר עשית ליריחו ו
ולמלכה רק שללה ובהמתה תבזו
לכם שים לך ארב לעיר מאחריה:
ויקם יהושע וכל עם המלחמה
לעלות העי ויבחר יהושע שלשים
אלף איש גבורי החיל וישלחם ל
לילה: ויצו אתם לאמר ראו אתם
ארבים לעיר מאחרי העיר אל
תרחיקו מן העיר מאד והייתם
כלכם נכנים: ואני וכל העם אשר
אתי נקרב אל העיר והיה כי יצאו
לקראתנו כאשר בראשנה ונסנו
לפניהם: ויצאו אחרינו עד התיקנו
אותם מן העיר כי יאמרו נסים לפנינו
כאשר בראשנה ונסנו לפניהם:
ואתם תקמו מהאורב והורשתם את
העיר ונתנה יהוה אלהיכם בידכם:

מתקליה ורגגתנון ונסבתנון
והא אינון טמירין בארעא בגו
משכני וכספא תחותה: ושלח
יהושע איזגדין ורהטו למשכנא
והא טמירין במשכניה וכספא
תחותה: ונסיבונון מגו משכנא
ואיתיאונון לות יהושע ולות כל
בני ישראל ואתיכונון קדם יי:
ודבר יהושע ית עכן בר זרח וית
כספא וית איצטלא וית לישנא
דדהבא ודבר ית בנוהי וית
בנתיה וית תוריה וית חמריה
וית עניה וית משכניה וית כל
דיליה וכל ישראל עימיה ואסיקו
יתהון למישר עכור: ואמר יהושע
מה עכרתנא יעכרינך יי ביומא
הדין ורגמו יתיה כל ישראל באבניא
ואוקידו יתהון בנורא בתר ד
דרגימו יתהון באבניא: ואקימו
עלוהי דגור אבנין רב עד יומא
הדין ותב יי מתקוף רוגזיה על כן
קרא שמא דאתרא ההוא מישר
עכור עד יומא הדין:
ואמר יי ליהושע לא תדחל ולא
תתבר דבר עמך ית כל עמא עבדי
קרבא וקום סק לעי חזי דמסרית
בידך ית מלכא דעי וית עמיה
וית קרתיה וית ארעיה: ותעביד
לעי ולמלכה כמא דעבדת ליריחו
ולמלכה לחוד עדאה ובעירה
תבזון לכון אתקן לך כמנא ל
לקרתא מאחורהא: וקם יהושע
וכל עמא עבדי קרבא למיסק לעי
ובחר יהושע תלתין אלפין גברא
גיברי חילא ושלחינון בליליא:
ופקיד יתהון למימר חזו דאתון
כמנין לקרתא מאחורי קרתא לא
תרחיקון מן קרתא לחדא ותהון
כולכון מתקנין: ואנא וכל עמא
דעימי נתקרב לקרתא ויהי ארי
יפקון לקדמותנא כדבקדמיתא
וניפוך קדמיהון: ויפקון בתרנא
עד דניגוד יתהון מן קרתא ארי
יימרון תבירין קדמנא כיד ב
בקדמיתא וניפוך קדמיהון: ואתון
תקומון מכמנא ותתרכון ית קרתא
וימסרינה יי אלהכון בידכון:

רלבג

ויציקום לפני יי׳. פירשו בו ויעמידום מענין מצוקי ארץ ו ואפשר עוד שיהיה מענין יציקה והרצון בזה שלשון הזהב היה טמון תוך האדרת ו והכסף היה תחתיה והיו בו מאתי׳ שקלים וכשהביאו זה ל יהוש׳ וישראל הנה פשטו א אותם שם כדי שיראה לעין שהיו שם אלה ה הדברי׳ שהודה עכן: ויקח את עכן. הנה יספק מספק למה כ כענשו בניו ובנותיו והם לא חטאו בזה וידמה אם בשנאמר שכבר היו קטנים והיו בזה במכסת קניינו ש שצוה השם שיאבדו או שנאמ׳ שלא הובאו שם בניו ובנותיו ל להמיתם אבל לראות המשפט כדי שיוסרו שכמו זה הפועל ה המגונ׳ לא יעשו ומה שיורה על זה שכבר אמר אחר זה וירגמו אותו בני ישראל אבן ויקימו עליו גל אבנים גדול להורו׳ שלא מת שם אדם זולתו ות״מ וישרפו אותם באש ו ויסקלו אותם באבנים שב אל הבעלי חיים שהם שורו וחמורו ו וצאנו וספר שסרפום באש אחר שסקלו א אותם באבני׳ ולא כלל יחד סקילת הבעלי ה חיים עם סקילת עכן שהוא מבואר שלא י יוכללו יחד בזה הענין האדם והבעלי חיים והנה זכר שאחר זה שבה ההשגחה האלהית על ישראל וצוה השם ית׳ שיעשו מלחמה בתחבולות עם אנשי העיר לפי שכבר היה אפשר להחרימ׳ בזה האופן בזולת עשיית מוכת אחר כי אם יסכימו לצאת מהעיר לרדוף אחרי בני ישרא׳ לפי שבפעם הראשונה כחוס והנה הש״י לא יעשה מופת ללא צורך

וכל עם ז׳ וסי׳ יהושע סלק לגלגלא וסרים מלכא וחמא גברא

מסרה
והמלך עמד על העמוד כמשפט דמלכי׳. וחברו דדה״. שרי יהודה ושרי ירושלמי וסי׳ בלשון ארמי יהוש׳ סלק לגלגלא וסריס מלכא וחמא גברא: תקמו ב׳ וחס׳ וסי׳ ואתם תקמו מהאורב והורשתם. ונפלו ולא תקמו:

רדק

כתפשכם. מקור בכף: כדבר יי תעשו. שהרי אמר לו כאשר עשית ליריחו ויריחו שרפה באש: ראו צויתי אתכם. כלומר שתהיו זריזים: וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העם. באמצע המחנה לן בלילה ההוא כדי לזרזם כלם להשכים בבקר ולערוך המלחמה: ויפקד. השגיח בהם ונתן עינו עליהם איך הם מוכני' למלחמה: וכל העם המלחמה. חסר הנסמך ומשפטו העם עם המלחמה כמו הארון הברית: ויקח כחמשת אלפים איש. שיהיו גם כן אורב אולי שם אות סמוך לעי יותר מן הראשונים: וישימו. האורב והמחנה שמו עצמם וקרבו לעיר יותר ממה שהיו וכן אומ' במלחמת בן הדד על שומרון ויאמר שימו וישימו על העיר: ואת עקבו. כתרגומו וית כמניה כלומר מארבו מן ויעקבני כי המארב הוא ערמה: וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. כלומ' הלך הוא ואחרים עמו בתוך העמק שהמחנה שם לראות שומרי המחנה אם הם ערים או ישני' פן יצאו אנשי העי פתאום עליהם והכום: למועד. כתרגומו לזמנא דמתקן ליה כלומ' שהכין המלך ואמ' בשעת פלונית נהיה מוכני' כלנו לצאת למלחמה: לפני הערבה. לפני המישור אשר היה את פני העיר: וינגעו. הראו עצמם נגועים ונסים לפניהם וגם הם היו נגועים כי אי אפשר שהיו נסים לפניהם שלא היו נגועים בהם ואלו לא היו נגועים אלא מראים עצמם נגועים לכך היה אומר ויתנגעו מבנין התפעל כי כן המשפט: דרך המדבר. מקום מרעה הבהמות יקרא מדבר בין סמוך לעיר בין רחוק מן העיר לפי' אמר ורעו כבשים כדברם כעדר בתו' הדברו והוא מתרג' ויכהנו ודבר לפי שהרועה נוהג שם המקנה: ויזעקו. נתקבצו לרדוף אחריהם ולפי שהקבוץ ואסיפת העם הוא על ידי זעקה לפי' כאמ' בזה הלשון: אשר בעיר. כן כתיב וקרי בעי והכתוב מורה שנזעקו כל הנשארי' בעיר לרדוף אחריהם והקרי מורה אשר בעי וגבולה וכן כתיב ולא נשאר איש בעי ובבית אל: בכידון. כתרגומו ברמחא: ידיו. מקום כמו רועות על ידיהם או כח כתרגו' חילא: אל

רשי

מים לעי. שהעי מקדם לבית אל וביתאל מים לעי: וילן יהושע בתוך העם. להיות מוכן בהשכמת הבקר: ויעל הוא. כמו שאמ' לו המקו' אם הוא עובר לפניה' עוברין ואם לאו אין עוברין: ויקח כחמשת אלפים איש. אורב אחר אורב אחר קרוב לעיר מחבירו: וישימו העם. שימה זו לשון הזמנה סמוך לחומה להלחם כמו שנ' בבן הדד במלכים שימו על העיר וישימו: ואת עקבו. ואת ארבו כמו ויעקבני: וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. אמרו רבותינו שלן בעומקה של הלכה: למועד. לזמן היו' שנועצו יחד מאתמול באותה שעה כבא שהיו מנחשים ומעוננים: וינגעו. לשון נגע ואתברו הראו עצמן כאילו הם נגפים לפניהם: נטה בכידון. הוא היה סימן לאורב לבא מן המארב בראותו הכידון נטוי על העיר כידון איספייד בלע"ז: ידיס

מסורה

וישלחם ד' וסי' וישלחם יהושע וילכו. ויקם יהושע וכל עם. וישלחם לבנונה. ויקח אסא את כל: סימן קדמ' וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העם. תנינא וילך יהושע בלילה הוא בתוך העמק ואפ"כ אל עם עמקי: הוא וכל עמו ד' וסי' ויפנו ויעלו. ויצא סיחון לקראתנו. ונפן ונעל דרך הכשן. כראות מלך העי: לא

תרגום

וִיהֵי בְּמֵיחַדְכוֹן יַת קַרְתָּא תּוֹקְדוּן יַת קַרְתָּא בְּנוּרָא כְּפִתְגָמָא דַיְיָ תַּעְבְּדוּן חֲזוֹ דְּפַקֵּידִית יַתְכוֹן׃
וְשַׁלְחִינוּן יְהוֹשֻׁעַ וַאֲזַלוּ לִכְמָנָא וִיתִיבוּ בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין עַי מִמַּעְרַב לְעַי וּבַת יְהוֹשֻׁעַ בְּלֵילְיָא הַהוּא בְּגוֹ עַמָּא׃
וְאַקְדֵּים יְהוֹשֻׁעַ בְּצַפְרָא וּמְנָא יַת עַמָּא וּסְלֵיק הוּא וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם עַמָּא לְעָי׃ וְכָל עַמָּא עָבְדֵי קְרָבָא דְּעִימֵּיהּ סְלִיקוּ וְאִתְקָרַבוּ וַאֲתוֹ לָקֳבֵל קַרְתָּא וּשְׁרוֹ מִצִּיפּוּנָא לְעָי וְחֵילְתָא בֵּינוֹהִי וּבֵין עָי׃ וּדְבַר כְּחַמְשָׁא אַלְפִין גַּבְרָא וְשַׁוִּי יַתְהוֹן כְּמָנָא בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין עָי מִמַּעְרַב לְעָי׃ וְשַׁוִּיאוּ עַמָּא יַת כָּל מַשְׁרִיתָא דְּמִצִּיפּוּנָא לְקַרְתָּא וְיַת כְּמָנֵיהּ מַעְרַב לְקַרְתָּא וַאֲזַל יְהוֹשֻׁעַ בְּלֵילְיָא הַהִיא בְּגוֹ מֵישְׁרָא׃ וַהֲוָה כַּד חֲזָא מַלְכָּא דְעַי וְאוֹחִיאוּ וְאַקְדִּימוּ וּנְפַקוּ אֱינָשֵׁי קַרְתָּא לִקְדָמוּת יִשְׂרָאֵל לְאַגָּחָא קְרָבָא הוּא וְכָל עַמֵּיהּ לִזְמְנָא דִּימִתַּקַּן לֵיהּ לִקֳדָם מֵישְׁרָא וְאִינוּן לָא יָדְעִין אֲרֵי כְמָנָא לְהוֹן מֵאֲחוֹרֵי קַרְתָּא׃ וְאִתְבָּרוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל קֳדָמֵיהוֹן וְאַפַּכוּ לְאוֹרַח מַדְבְּרָא׃ וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל עַמָּא דִּי בְקַרְתָּא בְּעַי לְמִרְדַּף בַּתְרֵיהוֹן וּרְדַפוּ בָּתַר יְהוֹשֻׁעַ וְאִתְנְגִידוּ מִן קַרְתָּא׃ וְלָא אִשְׁתְּאַר אֱינָשׁ בְּעַי וּבֵית אֵל דְּלָא נְפַקוּ בָּתַר יִשְׂרָאֵל וּשְׁבַקוּ יַת קַרְתָּא כַּד פְּתִיחָא וּרְדַפוּ בָּתַר יִשְׂרָאֵל׃
וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ אֲרֵים בְּרוּמְחָא דִּי בִידָךְ עַל עַי אֲרֵי בִידָךְ אֶמְסְרִינַהּ וַאֲרֵים יְהוֹשֻׁעַ בְּרוּמְחָא דְּבִידֵיהּ עַל קַרְתָּא׃ וּכְמָנָא קָם בִּפְרִיעַ מֵאַתְרֵיהּ וּרְהַטוּ כַּד אֲרֵים יְדֵיהּ וְעָלוּ לְקַרְתָּא וְכַבְשׁוּהָא וְאוֹחִיאוּ וְאַדְלִיקוּ יַת קַרְתָּא בְּנוּרָא׃

מקרא

וְהָיָה כְּתָפְשְׂכֶם אֶת־הָעִיר תַּצִּיתוּ אֶת־הָעִיר בָּאֵשׁ כִּדְבַר יְהוָה תַּעֲשׂוּ רְאוּ צִוִּיתִי אֶתְכֶם׃
ד' וַיִּשְׁלָחֵם יְהוֹשֻׁעַ וַיֵּלְכוּ אֶל־הַמַּאְרָב וַיֵּשְׁבוּ בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעַי מִיָּם לָעָי וַיָּלֶן יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעָם׃
וַיַּשְׁכֵּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיִּפְקֹד אֶת־הָעָם וַיַּעַל הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הָעָם הָעָי׃ וְכָל־הָעָם הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ עָלוּ וַיִּגְּשׁוּ ו וַיָּבֹאוּ נֶגֶד הָעִיר וַיַּחֲנוּ מִצְּפוֹן לָעַי וְהַגַּי בֵּינָו וּבֵין הָעָי׃
כיו' וג' חס' ת' כלים וַיִּקַּח כַּחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ וַיָּשֶׂם אוֹתָם אֹרֵב בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעַי מִיָּם לָעִיר׃
כן כתי' ותרי מכח מלית וַיָּשִׂימוּ הָעָם אֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר מִצְּפוֹן לָעִיר וְאֶת־עֲקֵבוֹ מִיָּם לָעִיר וַיֵּלֶךְ ל' יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק׃
ל' נסע' כספ' וַיְהִי כִּרְאוֹת מֶלֶךְ־הָעַי וַיְמַהֲרוּ וַיַּשְׁכִּימוּ וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי־הָעִיר לִקְרַאת־יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמּוֹעֵד לִפְנֵי הָעֲרָבָה וְהוּא לֹא יָדַע כִּי־אֹרֵב לוֹ מֵאַחֲרֵי הָעִיר׃
ל' וַיִּנָּגְעוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל לִפְנֵיהֶם וַיָּנֻסוּ דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר׃
ל' וַיִּזָּעֲקוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בָּעִיר לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וַיִּנָּתְקוּ מִן־הָעִיר׃
בעי ק' ל' ר' דכתי' וְלֹא־נִשְׁאַר אִישׁ בָּעַי וּבֵית אֵל אֲשֶׁר לֹא־יָצְאוּ אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעַזְבוּ אֶת־הָעִיר פְּתוּחָה וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל׃
ג' בטע' יר' סבירין ובבית יק' ובית
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ נְטֵה בַּכִּידוֹן אֲשֶׁר־בְּיָדְךָ אֶל־הָעַי כִּי בְיָדְךָ אֶתְּנֶנָּה וַיֵּט יְהוֹשֻׁעַ בַּכִּידוֹן אֲשֶׁר־בְּיָדוֹ אֶל־הָעִיר׃
ג' מל' כלים ל' ה' וְהָאוֹרֵב קָם מְהֵרָה מִמְּקוֹמוֹ וַיָּרוּצוּ כִּנְטוֹת יָדוֹ וַיָּבֹאוּ הָעִיר וַיִּלְכְּדוּהָ וַיְמַהֲרוּ וַיַּצִּיתוּ אֶת־הָעִיר בָּאֵשׁ׃

מסורה

נשאר ד' דסמיכי בקריאה וסי' ולא נשאר איש בעי ובית אל. וישלח יהוא בכל ישר'. ויעלו ביהודה ויבקעוה דד"ה. ואני נשארתי לבדי: והאורב ג' מלאים בליש' וסי' והאורב קם מהרה. ואתם תקומו מהאורב. ויצילנו מכף אויב דעזרא: וילכדוה ה' בקריא' וסי' וילכדו בני מכיר בן מנשה גלעדה וילכדוה. והאורב קם מהרה ממקומו. ויעבר יהושע מלכיש עגלונה. ויעל יהושע מעגלונה. וילכדה מקצה שלש. ב' מנהון חס' קדמא' ובתראה. ונמסר גם בסדר מטות:

בית אל לתערבתי בית אל כתי' ותרי למדינחאי בית און כתי' בית אל קרי

רלבג

וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. אחשוב זה שמחשבתו והשתדלותו לא היתה בלילה ההוא כי אם ב בהישרת העם בדבר המלחמה הזאת וכדי שיבטח לבם יותר ולא ירך לבבם על מה ש שהיו נגפים בראשונה עלה יהושע וזקני ישר' לפני העם ולזה היה יהושע והזקני' במקום היותר מסוכן וזכר עם זה לזאת הסבה בעיני' לפי מה שאחשוב שכבר לן יהוש' בלילה ההוא בתוך העמק כי העמק הוא המקום ה היות' שפל והוא היותר מסוכן שבמקומות ב בדבר המלחמ' והנה לקח יהושע מהשלשי' אלף שבחר ה' אלפים איש היו אורב בין י ישראל ובין העי מים לעיר והנה הם היו במקום קרוב למקום יהושע עד שיתכן בהם שיראו כשיטה יהושע את ידו בכידון והוא הרומח אשר בו הכה והיו הנשארי' קרובים להם באופן שיתקבצו כולם בעת ההיא ובואו אל העיר וילכדוה והנה זכר וכבר יצאו אנשי העיר לקראת ישר' למלחמה למועד לפני הערבה אמר למועד להורות שכבמו העת שהיו יצאו לקראתם בפעם הראשונה יצאו עתה כי זה ממה שיחזק לב אנשי יושבי העי ויחשבו שכמו שנצחו אז ינצחו עתה ואמר לפני הערבה כי במקום ההוא לפי מה שאחשוב היו מנצחים בפעם הראשונה או אמ' לפני הערבה כי מהמקום ההוא יתכן שלא היו יכולין לראות האורב אשר מאחרי העיר ובזאת התחבולה הנכונה נצחום בקלות כי בראותם שעשן העיר עולה השמימה אשר שם טפם ונשיהם לא נשאר להם כח ולא רצון העומד והשיעור להלחם עם ישרא' באופן ראוי וזה מבואר מאד.

והנה

והנה כתלה מלך העי ולא הלינו נבלתו על העץ כמו שהזהירה התורה גם בהרוגי בית דין שלא לעשות האיסור והקימו עליו גל של אבנים בפתח שער העיר כדי שיתפרסם זה לשאר מלכי הגוים ויראו מהלחם עם ישראל: ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם י״ד: **התועלת הראשון** הוא במצו׳ והוא מה שזכר מענין המילה ומזה המקו׳ למדנו שמי שאיחר עשיית מצוה מה ראוי שיקיימנה תכף שימצא מקום שיוכל לקיימה ולזה תמצא שתכף שמצאו ישראל מקום אשר שיתנו בה עד שתחיה מכתם כוו בעשיית המילה ואולם אחר עבור אבל משה שתברר להם כי תוך שלשה ימים יסעו לעבר הירדן כמו שנזכ׳ במה שקדם ומזה המקום יתברר שמי שלא מל בשמיני לאי זה סבה שתהיה הנה אין ראוי לו ש שימתין עליה אחרי מצאו תקו׳ לעשייתה: **הב׳** הוא במדות והוא שראוי כשיבאנו הענין לעשו׳ פעולה מבערת הנה ראוי שיעשה אותה ב באופן אשר יגיע בו לו צער יותר מעט מבער ולזה באה המצוה ליהושע שיעשה חרבו׳ צורים ימול בהם בני ישראל: **הג׳** והוא במצות והוא כשימשך מעשיית המילה סכנה לתינוק ראוי שתמנע ממנו ולזה ספר שכב׳ נמנעו מלימול במדב׳ בשבת לכתם במדבר ארבעים שנה ועל פי ה׳ יחנו ועל פי ה׳ יסעו ולזה לא היו יודעים מתי יבא להם הצווי ליסע כי בהעלו׳ הענן יצטרכו ללכת כי על פי ה׳ יסעו ולזה יתכן שאם היו מלים אולי יבא להם הצווי ליסע קודם חיות מכת ה המילה ותהיה בזה ש סכנה לתינוק ולמולי׳ ולזאת הסבה זכר גם בזה המקום שכבר ישבו בני ישרא׳ תחתם עד חיותם: **הד׳** והוא בעניין תועלת המצוה הוא ל ללמדנו שיש למצות המילה רושם בהתמד׳ ההשגחה בישרא׳ עד שהיו ככנעים לירושת הארץ ולזה זכר שהקדים מצו׳ המילה קוד׳ שישתדלו בענין המלחמה ולזה גם כן אמר היום גלותי את חרפת מצרים לפי ה

השמימה ל״א בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר ואתחנן: בתוך ה׳ וסי׳ נמסר בסדר לך לך: ויקריבו ל׳ חס׳ בליש׳ וסי׳
נמסר בסדר ויקרא: ואת מלך ד׳ וסי׳ ואת מלך העי תפשו חי׳ ואת מלך העי תלה׳ ואת מלך מעכה׳

וַיִּפְנוּ אַנְשֵׁי הָעַי אַחֲרֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה עָלָה עֲשַׁן הָעִיר הַשָּׁמַיְמָה וְלֹא־הָיָה בָהֶם יָדַיִם לָנוּס הֵנָּה וָהֵנָּה וְהָעָם הַנָּס הַמִּדְבָּר נֶהְפַּךְ אֶל־הָרוֹדֵף: וִיהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל רָאוּ כִּי־לָכַד הָאֹרֵב אֶת־הָעִיר וְכִי עָלָה עֲשַׁן הָעִיר וַיָּשֻׁבוּ וַיַּכּוּ אֶת־אַנְשֵׁי הָעָי: וְאֵלֶּה יָצְאוּ מִן־הָעִיר לִקְרָאתָם וַיִּהְיוּ לְיִשְׂרָאֵל בַּתָּוֶךְ אֵלֶּה מִזֶּה וְאֵלֶּה מִזֶּה וַיַּכּוּ אוֹתָם עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לָהֶם שָׂרִיד וּפָלִיט: וְאֶת־מֶלֶךְ הָעַי תָּפְשׂוּ חָי וַיַּקְרִבוּ אֹתוֹ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ:

וַיְהִי כְּכַלּוֹת יִשְׂרָאֵל לַהֲרֹג אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָעַי בַּשָּׂדֶה בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר רְדָפוּם בּוֹ וַיִּפְּלוּ כֻלָּם לְפִי־חֶרֶב עַד־תֻּמָּם

וַיָּשֻׁבוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הָעַי וַיַּכּוּ אֹתָהּ לְפִי־חָרֶב: וַיְהִי כָל־הַנֹּפְלִים בַּיּוֹם הַהוּא מֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה שְׁנֵים עָשָׂר אָלֶף כֹּל אַנְשֵׁי הָעָי: וִיהוֹשֻׁעַ לֹא־הֵשִׁיב יָדוֹ אֲשֶׁר נָטָה בַּכִּידוֹן עַד אֲשֶׁר הֶחֱרִים אֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הָעָי: רַק הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל הָעִיר הַהִיא בָּזְזוּ לָהֶם יִשְׂרָאֵל כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ: וַיִּשְׂרֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָעָי וַיְשִׂימֶהָ תֵּל־עוֹלָם שְׁמָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה: וְאֶת־מֶלֶךְ הָעַי תָּלָה עַל־הָעֵץ עַד־עֵת הָעָרֶב וּכְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּרִידוּ אֶת־נִבְלָתוֹ מִן־הָעֵץ וַיַּשְׁלִיכוּ אוֹתָהּ אֶל־פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וַיָּקִימוּ עָלָיו גַּל־אֲבָנִים גָּדוֹל עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

וְאִתְפְּנִיאוּ אֱנָשֵׁי עַי לַאֲחוֹרֵיהוֹן וַחֲזוֹ וְהָא סָלִיק תְּנָנָא דְקַרְתָּא לְצֵית שְׁמַיָא וְלָא הֲוָה בְהוֹן חֵילָא לְמֵעְרַק לְכָא וּלְכָא וְעַמָּא דַאֲפִיךְ לְמַדְבְּרָא אִתְהַזַר עַל רָדְפָא: וִיהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל חֲזוֹ אֲרֵי כְבַשׁ בְּמַנָא יַת קַרְתָּא וַאֲרֵי סְלִיק תְּנָנָא דְקַרְתָּא וְתָבוּ וּמְחוֹ יַת אֱנָשֵׁי עָי: וְאִלֵּין נְפָקוּ מִן קַרְתָּא לְקַדָמוּתְהוֹן וַהֲווֹ לְיִשְׂרָאֵל בִּמְצִיעָא אִלֵּין מִכָּא וְאִלֵּין מִכָּא וּמְחוֹ יַתְהוֹן עַד דְלָא אִשְׁתְּאַר לְהוֹן שְׁאָר וּמְשֵׁיזִיב: וְיַת מַלְכָּא דְעַי אֲחָדוּ כַּד חַי וְקָרִיבוּ יָתֵיהּ לְוַת יְהוֹשֻׁעַ: וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִי יִשְׂרָאֵל לְקַטָּלָא יַת כָּל יָתְבֵי עַי בְּחַקְלָא בְּמַדְבְּרָא דִי רְדָפוּנוּן בֵּיהּ וְאִתְקְטָלוּ כּוּלְהוֹן לְפִתְגַם דְחָרֶב עַד דִשְׁלִימוּ וְתָבוּ כָל יִשְׂרָאֵל לְעַי וּמְחוֹ יָתָהּ לְפִתְגַם דְחָרֶב: וַהֲווֹ כָל דְאִתְקְטָלוּ בְּיוֹמָא הַהוּא מִגְּבַר וְעַד אִתְּתָא תְּרֵי עֲשַׂר אַלְפִין כֹּל אֱנָשֵׁי עָי: וִיהוֹשֻׁעַ לָא אֲתֵיב יְדֵיהּ דַאֲרֵים בְּרוּמְחָא עַד דְגָמַר יַת כָּל יָתְבֵי עָי: לְחוֹד בְּעִירָא וַעֲדֵי קַרְתָּא הַהִיא בְּזוּ לְהוֹן יִשְׂרָאֵל כְּפִתְגָמָא דַיְיָ דְפַקֵּיד יַת יְהוֹשֻׁעַ: וְאוֹקִיד יְהוֹשֻׁעַ יַת עָי וְשַׁוְיַהּ תֵּל חֲרִיב לְעָלַם לְצַדּוּ עַד יוֹמָא הָדֵין: וְיַת מַלְכָּא דְעַי צְלַב עַל צְלִיבָא עַד עִידַן רַמְשָׁא וּכְמֵיעַל שִׁמְשָׁא פַּקֵּיד יְהוֹשֻׁעַ וַאֲחִיתוּ יַת נְבֶלְתֵּיהּ מִן צְלִיבָא וּרְמוֹ יָתֵיהּ בְּמַעֲלָנָא תְּרַע קַרְתָּא וַאֲקִימוּ עֲלוֹהִי דְגוֹר אַבְנִין רַב עַד יוֹמָא הָדֵין:

רדק

אל הרודף. ישראל שהיו נסים אל המדבר נהפך אל אנשי העי שהיו רודפים אותם: בשדה במדבר. השדה כולל מקום זרע העבוד ומקו׳ מרעה הבהמו׳ גם כן לפיכך פי׳ במדבר אשר רדפום בו: ובבא השמש. כמו שכתוב לא תלין נבלתו על העץ ועל כל הנתלה בארץ ישראל מ מצות הכתוב: אז

רשי

ידים. כח: והעם הנס המדבר. ישראל שנסו אל המדבר כמו שאמור למעלה נהפך להלחם אל הרודף: ואלה יצאו מן העיר. האורב שהכית את העיר: את

וחברו: וכבא ג׳ בקריא׳ וסי׳ והיה לפנות ערב ירחץ במים׳ וכבוא נשאי הארון׳ וכבא השמש צוה יהושע׳
מציעהא מלא׳ ונמסר גם בסדר תצא:

הביאור האחרון שזכרנו בו וכבר הארכנו האמת׳ איך יגיע זה התועלת מזאת המצוה בביאורנו לדברי התורה: **הה׳** והוא במצות הוא להוסיף ביאור על מה שנאמר בתורה בהנפת העומר שהוא ממחרת השבת שלא רצה בו שבת בראשית כמו שהיו אומ׳ הצדוקים: **הו׳** והוא בעיון הוא שהשם ית׳ לא יעשה מופת ללא צורך ולזה את׳ שתכף שיוכלו לאכול מעבור הארץ שבת המן: **הז׳** והוא בעיון הוא שהנביא ראוי שיכין עצמו לנבואה שיצטרך שיה הוא בשישים מחשבתו שם ולזה זכר שכבר היה יהושע בירחו כשהגיע לו הנבואה ההיא ר״ל שכבר שוטטה מחשבתו שם כי הוא לא היה עדין ביריחו: **הח׳** והוא בעיון להודיע כי בהתערב ענין ההשגות הדמיונות יקרה במקצת דברים המגיעים במראה הנבואה שיהיו לפי הדמיונות אשר שוטטה מחשבתו בהם וזה תבוא גדול לעמוד על הרבה מהדברים בא הספור בהם בעניני הנבואות ולזה זכר בזה המקום כי יהושע היה מדמה תחלה בזה האיש שיהיה מאנשי המלחמה אשר לו או אשר כנגדו: **הט׳** הוא להיישיר ישראל בשיאמינו בשם ית׳ וייראו ממנו כי זה כלו מגיע אותם אל הצלחתם הנפשיית עם שבזה יתיישרו בזאת ההצלחה אשר השתדלותם בה עתה **הי׳** והוא במדות הוא שאין ראוי שיקפח שכר כל בריה אך ראוי שישולם גמול על כל מעשה טוב ולזה תמצא שצוה יהושע להחיות רחב וכל אשר אתה בבית וכתן הסבה בזה כי החביאה את המלאכים אשר שלח יהושע ולא כתן הסבה בזה שבועת המרגלים לה כי לא נקשרו ישראל בזה מפני שבועתם לה כי לא היה להם רשות על זה מיש׳ ולא היו ראשי העם שיקשרו העם בשבועתם וכן סיפר בשו׳ הענין כי רחב וכל אשר אתה בבית החיה יהושע ותשב בקרב ישר׳ כי החביאה המלאכים אשר שלח ואחר שכבר היתה הסכמתו להחיות רחב וכל אשר אתה בבית בעבור הטוב שגמלה למרגלים הנה השכים יהושע שיעשה זה על ידי המרגלים כדי שיקיימו שבועתם לה: **הי״א** והוא במדות הוא שהוא ראוי לכל כלל שתאחד למנוע קצת האנשים לקצת מחטוא לשם ית׳ כי כבר יכזקו הכלל בחטא היחיד הלא תראה כי עכן מעל בחרם ועל כל העדה היה קצף ולזאת הסבה צותה התורה הוכח תוכיח את עמיתך: **הי״ב** והוא במדות והוא שאין ראוי למושל שיעשה בבאו מה שאיפשר שתפול בו טענה שלא יעשה בצדק ולע״פ שצוה בזה מפי הגבור׳ אך ראוי שיתחכם להסיר הטענה ההיא באופן שלא תתחדש בזה מריבה וקטטה כי אולי יגיע מזה הפסד רב ובזה יקיים מה שבאתהו המצוה עליו מאת השם ולזה תמצא שכבר התחכם יהושע שיודה עכן חטאו לסלק מעליו הטענה

רדק

אז יבנה. אז כשעברו ישראל את הירדן ואין מוקדם ומאוחר בתורה כי כן כתוב בספר תורת משה והיה ביום אשר תעברו את הירדן וגו' והקמות לך אבנים גדולות ושדת אותם בשיד ובנית שם מזבח וגו' ואז הותרו הבמות כל זמן שהיו בגלגל וכן אמרו רבותינו ז"ל בו ביום עברו את הירדן ובאו להר גריזים ולהר עיבל והביאו את האבני' ושדום בשיד וכתבו עליהם את כל דברי התורה ובנו מזבח והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו ושמחו וברכו וקללו וקפלו את האבנים ולנו ואמרו אין הבמה כתרת אלא על ידי נביא שנאמר אז יבנה יהושע ומלת יבנה עתיד במקום עבר ויבא זה עם קשר מלת אז בהרבה מקומות כמו אז ישיר משה אז ישיר ישראל אז יבדיל משה אז ידבר יהושע אז יבנה שלמה אז תבא' אז יקהל שלמה

את משנה תורת משה. מן ושננתם לבניך אף על פי שאינו מפרשו ופירושו שנות התורה ופירושה על דרך כלל וכתב רבינו סעדיה ז"ל כי כתבו בהם מספר המצות כמו שהן כתובו' בהלכות ובאזהרו' ויפה אמר כי לא יתכן שכתבו בהן כל התורה רק הצורך דרך כלל ונחלקו רבותינו ז"ל מהם אמרו על גבי האבנים כתבוה ואחר כך שדו אות' בשיד ומהם אמרו מתחלה שדו את האבנים וכתבו התורה על גבי השיד ואמרו כי בשבעים לשון כתבו אותם דברי התורה כמו שנאמר בתורה באר היטב כדי שיבינו אותם כל עם ולשון שירצו אותם: חציו. ו' שבטים עלו להר גריזים שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימן וששה להר עיבל ראובן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי והכהני' והלוי' והארון עומדים למטה הכהנים מקיפים את הארון והלוים מקיפים את הכהנים וישראל מזה ומזה הפכו הלוים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה שנאמר לברך את העם ישראל בראשונ' וכך הוא מפורש בתור' את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל והיה אם שמוע תחלה ואחר כן והיה אם לא תשמע ופתחו ואמרו ברוך האיש אשר לא יעש' פסל ומסכה וגו' ואלו ואלו עונין אמן הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ארור האיש אשר יעשה פסל וגו' ואלו ואלו עונין אמן עד שגומרין כסדר הזה ברכות וקללות כך סדרו רבותינו ז"ל והקשו ואמרו איך אנו אומרים כי הלוים היו למטה והלא לוי למעלה שהרי היה הוא אחד מן הששה שבטים שהיו בהר גריזים ופירושו כי זקני כהונה ולויה למטה והשאר למעלה ומהם אמרו כל הראוי לשירות למטה והשאר למעלה: והחציו. כמו האהלי הערכך והדומים להם שבאו בשתי ידיעות ורבותינו ז"ל דרשו בו כ"ה ההא למעט כי מעטי' היו במספר החצי של הר עיבל מהחצי של הר גריזים ואף על פי שלוי למטה מפני שהיה יוסף עמהם שנאמר בהם ואני עם רב וגו' ומה שאמר אל מול הר גריזים אל מול הר עיבל שלא עמדו על ההר אלא בשיפוע ההר ובהר גריזים ובהר עיבל יש מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל הלא המה בעבר הירדן מעבר הירדן ואילך דברי רבי יהודה אחרי דרך מבוא השמש מקום שהחמה זורחת אצל אלוני מורה וכאמ' להלן ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה מה אלון מורה האמור להלן שכם אף אלון מורה האמור כאן שכם וזהו הר גריזים והר עיבל שבין הכותיים ר' אליעזר אומר לא זה הוא הר גריזי' והר עיבל שבין הכותיים הלא המה בעבר הירדן סמוך לירדן דרך מבוא השמש מקום שהחמה שוקעת בארץ הכנעני והלא אינה אלא ארץ חוי היושב בערבה והלא בין הרים וגבעות הן יושבין מול הגלגל והלא לא ראו את הגלגל ופירוש לדברי ר' אליעזר מהו הר גריזי' והר עיבל ב' גבשושיות עשו לאחד קראו הר גריזי' ולאחד קראו הר עיבל: ואחרי כן. הברכה הקללה. הוא שאמרו ברוך האיש ארור האיש או פי' והיה אם שמוע תשמע והיה אם לא תשמע:

לא

אָז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל בְּהַר עֵיבָל: כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה
עֶבֶד יְהוָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּכָּתוּב
בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה מִזְבַּח אֲבָנִים
שְׁלֵמוֹת אֲשֶׁר לֹא הֵנִיף עֲלֵיהֶן בַּרְזֶל
וַיַּעֲלוּ עָלָיו עֹלוֹת לַיהוָה וַיִּזְבְּחוּ
שְׁלָמִים: וַיִּכְתָּב שָׁם עַל הָאֲבָנִים
אֵת מִשְׁנֵה תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר כָּתַב
לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְכָל יִשְׂרָאֵל
וּזְקֵנָיו וְשֹׁטְרִים וְשֹׁפְטָיו עֹמְדִים
מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן נֶגֶד הַכֹּהֲנִים
הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה כַּגֵּר
כָּאֶזְרָח חֶצְיוֹ אֶל מוּל הַר גְּרִזִים
וְהַחֶצְיוֹ אֶל מוּל הַר עֵיבָל כַּאֲשֶׁר
צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה לְבָרֵךְ אֶת הָעָם
יִשְׂרָאֵל בָּרִאשֹׁנָה: וְאַחֲרֵי כֵן קָרָא
אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַבְּרָכָה
וְהַקְּלָלָה כְּכָל הַכָּתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה:

בְּכֵין בְּנָא יְהוֹשֻׁעַ מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ (ל דכות')
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא דְעֵיבָל:
כְּמָא דְפַקֵּיד מֹשֶׁה עַבְדָּא דַייָ יָת בְּנֵי (יד בסיפ')
יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִכְתִיב בְּסִפַר אוֹרַיְתָא (ג דכות')
דְמֹשֶׁה מַדְבַּח אַבְנִין שַׁלְמִין דְלָא (ז')
אִיתְּרַם עֲלֵיהוֹן בַּרְזְלָא וְאַסִּיקוּ
עֲלוֹהִי עֲלָוָן קֳדָם יְיָ וְנַכִיסוּ נִכְסַת
קוּדְשִׁין: וּכְתַב תַּמָּן עַל אַבְנַיָּא
יַת פַּתְשֶׁגֶן אוֹרַיְתָא דְמֹשֶׁה דִכְתַב (ד')
קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְכָל יִשְׂרָאֵל
וְסָבוֹהִי וְסַרְכוֹהִי וְדַיָּינוֹהִי קַיְימִין (ל)
מִכָּא וּמִכָּא לַאֲרוֹנָא קֳדָם כָּהֲנַיָּא (יב דסמי')
לֵיוָאֵי נַטְלֵי אֲרוֹנָא דִקְיָמָא דַייָ
כְּגִיוֹרָא כְּיַצִּיבָא פַּלְגֵיהוֹן לָקֳבֵל (ג')
טוּרָא דִגְרִיזִין וּפַלְגֵיהוֹן לָקֳבֵיל
טוּרָא דְעֵיבָל כְּמָא דְפַקֵּיד מֹשֶׁה (ל)
עַבְדָּא דַייָ לְבָרָכָא יַת עַמָּא יִשְׂרָאֵל (ט' נ')
בְּקַדְמֵיתָא: וּבָתַר כֵּן קְרָא יַת כָּל (יד חס')
פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא. בִּרְכָן וּלְוָטִין (ל כתו' וכבי')
כְּכָל דִכְתִיב בְּסִפְרָא דְאוֹרַיְתָא:

בספר תורת משה ג' דסמיכי בקריאה וסימ' כאשר צוה משה עבד יי' דיהושע. וחזקתם מאד לשמר ולעשת את. ואת בני המכים לא המית דמלכים: עליהן ז' בקריאה וסימ' ותנו בהן אש ושימו עליהן. וכתבת עליהן כל דברי. כאשר צוה משה עבד יי' דיהושע. ורגמו עליהן אבן. המתנבאות מלבהן. אשר קוניהן יהרגן. ותלכנה שתיהן עד באנה בית לחם. וכל ואת שתי הבליות וכל תכלית דכו': משנה ד' קמצין וסימ' והיה כשבתו על כסא. ויכתב שם על האבנים את. ויהרג זכרי גבור ד"ה. ושלמתי ראשנה משנה עונם דירמיה: הכהנים הלוים י"ג וסימ' נמסר בסדר שפטים: לברך ט' וסימ' נמסר בסדר בלק:

רשי

אז יבנה וגו'. פרשה זו כתובה מוקדם ומאוחר שמיו' שעברו את הירדן עשה כן: ויכתו' שם על האבני'. הן הן האבנים האמורי' למעלה לאח' מעשה זה קיפולו הסיר מעליה' והביאו' הגלגל: לברך את העם בראשונה. להקדים ברכו' לקללו' ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה: ויעשו

רלבג

והמחלוקת ואף על פי שכבר היה אפשר לו להשלים מצות השם ית' בזולת הורדת פיו כי לא היה יכולת לאח' מבני ישרא' למרות את פי הנביא כמו שאמרו שיו כל איש אשר ימרה את פיך וגו' ולזאת הסבה צוה יהושע גם כן למלאכיו שירוצו לאהל עכן כדי שימצאו מה שהודה ואז יתפרסם זה לישראל ולזאת הסבה הצי̇קום ופזרום לפני יי' כדי שיתפרסם לכלם שכבר היה מבואר במה שהביאו מלאכי יהושע אותם הדברי' שהודה עכן:

היג" והוא במדות והוא שראוי לכל משתדל בעשיית פועל מה שלא יקצר מהמצאת הסבו' המביאות התכלית אשר יכוין ומלהשבית כל הסבות המונעות התכלית ההוא ולזאת הסבה תמצא שסודר ענין יהושע במלחמה עם יושבי העי בכל אלו התחבולות הנפלאות וזה שכבר היו ישראל הנראים למלך העי בעמק ולזה יבטחו יושבי העי לצאת עליהם במלחמה כי הם היו בחולשה בתכלית לפי המקו' ההוא שהיו בו ר"ל מפני היותם בעמק עם שכבר חזק לבם עוד מפני היות זה בכמו המועד והמקום שהיו ישראל נגפים לפני יושבי העי בפעם הראשונה וחזק לבם גם כן לרדוף כלם אחריהם באופן שהניחו העיר פתוחה כי הם ראו אות' כלם נסים דרך המדבר והם לא ידעו שיהיה קצת החיל מאחריהם ובזה נשלם להם בקלות הכנס האורב בעיר והצית העיר באש והוא הקל מאד בענין החרמתם כי בראותם עשן העיר נבהלו מפני מות טפם ונשיהם ואבוד קניניהם וסגר זה להם דלתי ההשתדלות בענין מלחמת' שיתנהגו בה באופן ראוי ולזה מתו כלם בקלות ולזאת הסבה בעינה תלו מלך העי והקימו עליו גל אבנים גדול לירא הנשארים:

היד" והוא בדעות הוא שהשם ית' לא ישנה טבע המציאו' ומנהגו לעשו' מופת אם לא יביאו לזה הכרח מה ולזה תמצא כי מפני שהיה אפשר החרמת יושבי העי בקלות בכמו אלו התחבולות מצד מה שקרה במלחמה הראשונה שהיו ישראל נגפים לפניהם הנה לא הסכים השם ית' שיעשה זה בדרך מופת: אז יבנה יהושע מזבח ליי'. עד והארץ שקטה ממלחמ'. זכר שכבר בנה יהושע מזבח ליי' אהי ישר' בהר עיבל: כאשר צוה משה וגו' אבנים שלמות אשר לא הניף עליהן ברזל. כמו שצותה התורה וזה ממה שיורה שמה שאמר בתורה ואם מזבח אבנים תעשה לי היא מצוה לא רשות עם שכבר באה המצוה בבניית המזבח בהר עיבל וזכר שכתב שם על אבני המזבח פתשגן תורת משה אשר כתבה לפני בני ישראל והנה כבר התבאר בתורה שכבר שדו אותם בשיד כדי שיכתבו שם כתב מבואר ואחשוב שמה שכתב שם הוא זאת הברכה והקללה אשר קראו בזה המקום ככתו' בתור' משה וזהו מ"ש שכבר קרא שם את כל דברי התורה הברכה והקללה וזה לאות שמה שכתב שם לא היה בו זולת זה ואם איאפשר אלא שנורה שכתב שם כל התורה הנה אין זה זר מאד כל שכן אם היה המזבח גדול וגבוה ובכלל הנה אם היה בגודל מזבח בית' לפי מה שספרו מתנו רבותינו ז"ל היה מכיל זה בכתיבה בינונית והנה זה הוא הנראה בעיני ר"ל שמה שנכתב שם כלל התורה ואי אפשר שנאמר שיהיה משנה תורת משה רמז לעשר הדברות עד שנאמר שלא כתב שם כי אם עשרת הדברים וזה שהוא זכר שכבר כתבם משה לפני בני ישראל ומה שכתב שם משה לפני בני ישראל היה כלל התורה לא עשר הדברים לבד וקצת המפרשים אמרו שכבר כתב שם רמזים קצרים מתרי"ג מצות כמו הענין באזהרות אשר כהגנו לקרא' בחג השבועות ש"ם בהם רמזים קצרים מתרי"ג מצות וזה רחוק בעיני שכבר נזכר בתורה וכתבת על האבני' את כל דברי התורה הזאת באר היטב וזה מורה שמה שנכתב בתורה היה מבואר באופן שלם. והנה זכר שעשו שם כמו שצוה משה מענין הברכה והקללה לא כפל דבר ממה שנזכר מזה בפרשת כי תבא.

לֹא־הָיָה דָבָר מִכֹּל אֲשֶׁר־צִוָּה מֹשֶׁה אֲשֶׁר לֹא־קָרָא יְהוֹשֻׁעַ נֶגֶד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַגֵּר הַהֹלֵךְ בְּקִרְבָּם׃

ט וַיְהִי כִשְׁמֹעַ כָּל־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בָּהָר וּבַשְּׁפֵלָה וּבְכֹל חוֹף הַיָּם הַגָּדוֹל אֶל־מוּל הַלְּבָנוֹן הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי הַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ וַיִּתְקַבְּצוּ יַחְדָּו לְהִלָּחֵם עִם־יְהוֹשֻׁעַ וְעִם־יִשְׂרָאֵל פֶּה אֶחָד׃ וְיֹשְׁבֵי גִבְעוֹן שָׁמְעוּ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וְלָעָי׃ וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵמָּה בְּעָרְמָה וַיֵּלְכוּ וַיִּצְטַיָּרוּ וַיִּקְחוּ שַׂקִּים בָּלִים לַחֲמוֹרֵיהֶם וְנֹאדוֹת יַיִן בָּלִים וּמְבֻקָּעִים וּמְצֹרָרִים׃ וּנְעָלוֹת בָּלוֹת וּמְטֻלָּאוֹת בְּרַגְלֵיהֶם וּשְׂלָמוֹת בָּלוֹת עֲלֵיהֶם וְכֹל לֶחֶם צֵידָם יָבֵשׁ הָיָה נִקֻּדִים׃ וַיֵּלְכוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּל וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו וְאֶל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאנוּ וְעַתָּה כִּרְתוּ־לָנוּ בְרִית׃ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַחִוִּי אוּלַי בְּקִרְבִּי אַתָּה יוֹשֵׁב וְאֵיךְ אֶכְרָת־לְךָ בְרִית׃

ט״ל בסיפרא · ל׳ להתנו׳ · ג׳ מל׳ בלים · ל׳ · ל׳ · ד׳ כלים · ל׳ · ויאמר ק׳ · ל׳ מל׳ בספר · ל׳ מל׳

לָא הֲוָת פִּתְגָּמָא מִכֹּל דִּי פַקִּיד מֹשֶׁה דְּלָא קְרָא יְהוֹשֻׁעַ קֳדָם כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא וְגִיּוֹרַיָּא דְּאָזְלִין בֵּינֵיהוֹן׃ וַהֲוָה כַּד שְׁמָעוּ כָּל מַלְכַיָּא דִּי בְּעִיבְרָא דְיַרְדְּנָא בְּטוּרָא וּבִשְׁפֵלְתָּא וּבְכָל סְפַר יַמָּא רַבָּא דִּלְקֳבֵיל לִבְנָן חִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי כְּנַעֲנָאֵי פְּרִיזָאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי׃ וְאִתְכְּנַשׁוּ כַּחֲדָא לְאַגָּחָא קְרָבָא עִם יְהוֹשֻׁעַ וְעִם יִשְׂרָאֵל סִיעָא חֲדָא׃ וְיָתְבֵי גִבְעוֹן שְׁמָעוּ יַת דִּי עֲבַד יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וְלָעָי׃ וַעֲבָדוּ אַף אִינוּן בְּחוּכְמָא וְאִזְדָּוַדוּ וּנְסִיבוּ שַׂקִּין בָּלָן לַחֲמָרֵיהוֹן וְזִיקִין דַּחֲמַר בָּלָן וּמְבַזְּעִין וּמְצוֹרָרִין׃ וּמְסָנִין בָּלָן וּמְרַקְּעִין בְּרִיגְלֵיהוֹן וּכְסוּתָא בָלְיָא עֲלֵיהוֹן וְכָל לְחֵם זְוָדֵיהוֹן יָבֵשׁ הֲוָה כִּיסְנִין׃ וַאֲזָלוּ לְוָת יְהוֹשֻׁעַ לְמַשְׁרִיתָא לְגִלְגְּלָא וַאֲמָרוּ לֵיהּ וּלְאֵינַשׁ יִשְׂרָאֵל מֵאֲרַע רְחִיקָא אָתֵינָא וּכְעַן גְּזָרוּ לָנָא קְיָם׃ וַאֲמָרוּ אֱינַשׁ יִשְׂרָאֵל לְחִוָּאָה דִּילְמָא בֵּינָנָא אַתּוּן יָתְבִין וְאֵיכְדֵין נִגְזַר לְכוֹן קְיָם׃

רש״י

ויעשו גם המה בערמה · כמו שאמור בענין ויעשו גם הם בערמה כמו שעשו בני יעקב במרמה לשכם בן חמור שהיה חוי ויושבי גבעון מן החוי היו כמו שאמור בענין׃ ויצטירו · עשו עצמן כהולכים בשליחות לשון וציר בגוים שולח וכל תיבה שתחלת יסודה צדי כשהיא מתפעלת בלשון מתפעל או נתפעל באה ט״ית בתוכה וחולקת את אותיות שרשי התיבה כמו מה נצטדק מגזרת צדק שאומ׳ נצטדק וכן נשמיה יצטבע מגזל צבע׃ שקים בלים · שיהו נראים כבאים מארץ רחוקה׃ ומצוררים · לשון מבוקעים לשון ארמי ביריא רחיטי דמצרי תיקי׃ נקודים · ארס״ן בלע״ז לשון מוקד וכן תרגמו יונתן כסנין׃ אולי בקרבי אתה יושב · שמא מיושבי הארץ אתם׃ הצטידנו

רד״ק

לא היה דבר · כראה מהפסו׳ כי אחר שקראו הלוים הברכה והקללה פתח יהושע וקרא באזניהם כל התורה כל המצות מצות עשה ומצות לא תעשה׃ והגר ההולך בקרבם · כמו שכתו׳ בתורה בפרשת הקהל וגרך אשר בשעריך · ואמ׳ ההולך שהיו מתגיירין מן האומות בכל מקשיהם מפני הנפלאות אשר היו שומעים ורואים׃ פה אחד · בהסכמה אחת ועצה אחת ועל הדרך הזה ת״י סיעא חדא ולא פירש הקבוץ הזה עד שספר מעשה יושבי גבעון כי בעבורם התקבצו כמו שמספר למטה׃ גם המה · דרשו בו לרבות על בני יעקב שבאו להם במרמה כמו שאומ׳ במרמה וידברו והם היו חוי ויש לפרש גם לרבות על בני יריחו ועי כי הם עשו עם בני ישרא׳ להשמר מהם כמו שאמר ויריחו סוגרת ומסוגר׳ או להלחם עמהם כמו עי והם עשו גם הם כן אבל בערמה באו אליהם להשלים עמהם · ויש לפרש עוד גם לרבות על ערמת ישראל לפי מחשבת החוי כי הם חשבו כי בערמה הכו ישראל יריחו ועי שעלחו להם להשלים כדי שלא ישמרו מהם ואחר כך הכום והם באו להם בערמה אף על פי שהם בעצמם ידעו כי כשם לנגלו׳ להם ערמתם חשבו אחרי שיכרתו לנו ברית לא יעברו על בריתם אף על פי שיתגלה להם הערמה אחר כן׃ ויצטירו · עשו עצמם צירים ומלאכים באים מארץ רחוקה ומן התמה שתירגם אותו יונתן כמו צדלת איזדודו מן צדה שתרגמו זוודי׳ · נקודי׳ · ת״י כסנין ודברי רבותינו ז״ל פת הבאה בכסנין והוא פת עושי׳ אותו כעכין יבשין וכוססין אותו בבית המשת׳ ועוד מפרשי׳ אותו מענין נקוד וטלוא כלומר מעופש היה והלחם המעופש הוא נקודי׳ כי יש בלחם המעופש אדום וירוק ושחור נקודי׳ נקודי׳׃ ויאמרו · כן כתיב וקרי ויאמר והכתיב על הפרט והקרי על הכלל כמו שאמר איש ישראל׃ אל החוי · מבני החוי היו גבעון והערים הסמוכות להם שהיו בזאת העצה · ובדרש מה הוא החוי וכי חוים היו אלא שעשו מעשה חויא פי׳ נחש כלומר שרמו את ישראל כמו הנחש שרמה את חוה׃ אולי בקרבי אתה יושב · שאם היו יודעין שהם מארץ כנען היו אסורי׳ לכרות להם ברית שנאמר לא תכרת להם ברית ולא תחנם והברית הוא שיהיו בשלום עמם ולא יהיו עבדים להם ומקבלים מצותם וזה אסרה התורה ואף על פי שכולם אם היו משלימים היו מקבלים אותם כמו שכתוב לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישרא׳ בלתי החוי יושבי גבעון וגו׳ מכלל שאם השלימו היו מקבלים אותם כן הוא אבל בתנאי שיכריתו ע״ז מארצם ושיקבלו עליהם שבע מצות שהוזהר בהם אדם הראשון כמו שאמר הכתוב פן יחטיאו אותך לי תשמע כל זמן שהם בחטא ואינם מקיימים שבע מצות שחייבים בהם בני נח אסור להניחם לשבת בארץ אבל מצוה להחרימם ושלא לחיות מהם נשמה ואם היו משלימים ועוקרים ע״ז ומקבלים שבע מצות צריך עוד שיהיו למס ויהיו עובדים לישראל וכבושים תחת ידיהם כמו שהוא אומר יהיו לך למס ועבדוך וכן אמר בשלמה מלך ישראל כל העם הנותר מן האמורי החתי והפרזי החוי והיבוסי ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה אם כן מה בין שאר אומות לשבעה עממים יש ביניהם זה הדבר כי שאר האומות אם היו עושין מלחמה ולא רצו להשלים היו הורגים כל זכר בהם והנשים והטף היו בוזזים להם ומחיים אותם לעבדים אבל בשבע אומות אם לא רצו להשלים היה מצוה שלא לחיות מהם כל נשמה שנ׳ רק מהעמים לא תחיה כל נשמה ולכל האומות קורא להם שלום תחלה שנ׳ וקראת אליה לשלום ואפי׳ שבע אומות בכלל חוץ מעמון ומואב שנ׳ לא תדרוש שלומם וטובתם אבל אחר שהשלימו יושבי גבעון למה היו הורגי׳ אותם בני ישר׳ לולי השבועה לפי שהטעו אותם וכרתו להם ברית בטעות והיה בדין להרגם אם לא היה בדבר חלול השם מפני השבועה כי אע״פ שהיתה השבועה בטעו׳ אם לא יקיימוה היה בדבר חלול השם

רלב״ג

עוד זכר כי כאשר שמעו כל המלכי׳ אשר בעבר הירדן מה שעשה יהושע וישראל ליריחו ולעי התחכמו ולקחו עצה בזה להתחבר יחד כדי שיעזרו קצתם לקצתם ולא יכוחו אחד אחד כמו שהגיע הניצוח ליריחו ולעי מפני היותם יחידים והנה זאת היתה העצה שלקחו בזה אלו המלכי׳ והתחכמו בה · וזכר עם זה שיושבי גבעון עשו גם המה בערמה לקחת עצה שלא יגיעם נזק מפני בני ישראל וזה אמרו גם הם כי הראשונים עשו מה שעשו לקחת על זה עצה שלא יחרימום ישרא׳ ואילו לקחו עצה אחרת והערימו בזה האופן שזכר׃ ויצטירו · הוא מענין ציר כאמן לשולחיו והטעם שהם הראו עצמם כאילו הם שלוחים באים ממרחק׃ נקודים · הוא הפת היבש שמתפרך מכר יבשו לפירורין דקים׃ מארץ רחוקה באנו · יתכן שנתפרסם להם מה שצותה התורה לישראל שלא יחיו כל נשמה מהערים הקרובות אליהם אם לא ישלימו להשלים עמהם וכבר שלא צוה יהושע בכללות ר״ל לאלו המקומות הקרובים וקרא להם לשלום ולא השלימו ולזה היה מחוייב שלא יחיה מהם כל נשמה כמו שנזכר בפרשת שופטים ואמנם אמר לו שכבר שלח יהושע לקרוא לשלום לכל מקומות הגוים האלה כי היה מחוייב להם לקרוא לשלום אל כל עיר ועיר קודם שיבאו להלחם כמו שנזכר בפרשה וכבר זכר במקומות שכבר עשה יהושע ככל אשר צוה יי׳ את משה ולזה יתחייב שנודה שכבר שלח זה יהושע לאלו המקומות קודם שיסבים להלחם עמהם כמו שכתבו רבותינו ז״ל ולזה הערימו כשאמרו שהם באו מארץ רחוקה ועשו עצמם עבדים לישראל והיה מחוייב לפי משפטי התורה מקבלים בברית ויהיו להם למס ועבדים ועם להם יהושע שלום ויכרות להם ברית לחיותם ונשבעו להם נשיאי העדה והנה היתה סבת טעות ישראל והפלא בזה הענין כי לא שאלו את פי יי׳ עם היות אלעזר יהושע שהיה

תחבולה מיזון תלבי׳ קרוי׳ ואלכם אך את הזהב וגו׳ וכתוב והבאת לתכלית׳

לחמוריהם ג׳ מל׳ בליש׳ וסי׳ ויקחו שקים בלים · וגם תבן וגם מספא · ואת חמוריהם יקח׃ ושלמות ד׳ מל׳ וסי׳ ושלמות בלות · ובשלמות הרבה מאד · והמה מביאים איש מנחתו · וחברו דד״ה׃ בקרבי י״א בקריא׳ וסי׳ וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים · אולי בקרבי אתה יושב · אף רוחי בקרבי אשחרך · לנביאים נשבר לבי בקרבי · חם לבי בקרבי בהגגי · ורוח נכון חדש בקרבי · ברב שרעפי בקרבי · לבי יחל בקרבי · ולבי חלל בקרבי · נהפך לבי בקרבי כי מרה מריתי · סלה כל אבירי אדני בקרבי׃

הפס כי רבים ישמעו בשבועה ולא ישמעו בטעות ובעת השבועה לא הזכירו תנאי בשבועה ולפי שהטעו אותם הקנו בעבודתם ולא הניחום שיהיו למס עובד בלבד אלא שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לעדה · ויש מרבותינו ז״ל שאמרו כי נדר או שבועה שנעשה ברבים אין לו היתר ולמדו זה הדבר מדבר הגבעוני׳ שלא הכוס בעבור שנשבעו להם והחולקים עליהם אמרו כי בדבר הגבעוני׳ לא חלה השבועה עליהם כלל ש שהרי מוטעים היו ומה שלא הרגו׳ מפני קדוש השם שיאמרו העולם כמה חמורה עליהם ש שבועת יי׳ כי אפי׳ כשעשית בטעות לא יעברו עליה והפסוקים מוכיחים כדברי מי שאמר כי מפני שנעשית השבוע׳ ברבי׳ אין לה היתר שהרי אמרו הנשיאים ולא יהיה עלינו קצף על השבוע׳ ואם לא היה בדבר אלא מפני קדוש השם מה קצף היה בזה ואמ׳ רבותי׳ ז״ל כי שלשה כתבים שלח יהושע בכניסתן לארץ ש שלח להם מי שרוצה להשלים יבא וישלים וחזר ושלח להם מי שרוצה לעשות מלחמה יעשה מ מלחמה וחזר ושלח להם מי שרוצ׳ לפנות יפנה מי שהאמין בהקב״ה וחרד לדבריו הלך לו לאפריקי ואמ׳ בדרש כי הכנעני הוא שפנ׳ ומפני זה זכה להקרא לארץ ישראל ארץ כנען על שמו וזכה לארץ טובה שהיא אפריקי ויש אומרים כי הפרזי פנה לפניהם והלך לו אם כן למה הוצרכו יושבי גבעון להערים יקבלו השלום לפי שיהושע שלח בכלל לכלם ויושבי גבעון חשבו הלא גם כן שלא ליריחו ולעי ל להשלים והנה הכה אותם אולי לא יקום הבטחתו ליושבי הארץ הזאת ובמרמה הוא שולח להם להשלים כדי שלא ישמרו מהם לפיכך עשו גם המה בערמה ואמרו כי מארץ רחוק׳ הם כדי שיכרתו להם ברית:

ויאמרו אל יהושע וגו׳ · מארץ רחוקה מאד · כי שמענו שמעו ואת כל אשר עשה במצרים ואת כל אשר עש׳ לשני מלכי האמורי וגו׳ · זכרו מצרי׳ וסיחון ועוג ולא זכרו הירדן לפי שהיה דבר מ מצרי׳ וסיחון ועוג מימי׳ קדמוני׳ ודבר הירדן היה מזמן קרוב כ כלומר קראו ליהושע שלא שמעו דבר הירדן כלכך היא רחוקה ארצם: זקיננו · נכתב ביו״ד המשך בין הקו״ף והנו״ן שלא כ כמנהג ובדרש א״ר יוחנן זקינינו כתי׳ זקני אשמאי היו: הצטידנו אותו · לשון ספוק מזון מן צדה לדרך ופי׳ לקחנו אותו מבתינו להצטיד בו הדרך: ויקחו · יש מפרשי׳ אותו כמו למדו מן לקח טוב כלומר למדו והבינו מצידם שהיה יבש כי אמת אמרו · ויש לפרש ויקחו כמשמעו שלקחו מ מצידם ואכלו ממנו בברית כדי שיבטחו בהם ויונתן תרגם וקבילו גבריא לפי פתגמיהון: והחיה אותם · מקור: יחיו

שהיה נביא ואלעזר הכהן שהיו אבלו אורים ותומים כמו שאמרה התורה ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים והנה זאת השבועה אף ע״פ שהיתה בטעות לא הסכימו לעבור עליה כי יהיה בזה חלול השם אצל הגוים ויחשדו שאין יראת יי׳ בישראל והנה הנשיאים החיום באופן הראוי אילו היו משלימין עמהם תחלה כי התורה אמ׳ והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ו ועבדוך אלא שכבר הכבידו ענין עבדות הזה וזה שכבר היה אפשר לפי משפטי ה התורה אלו היו החקי׳ שיעשו מס מה לישרא׳ ויפטרו מעבדות אחר אלא שיעמדו ביניהם שפלים כעבדים אבל אם העמיסו עליהם ש שיעבדום בגופם באו העבודות הנכבדות ר״ל שיהיו חוטבי עצים ו ושואבי מים לכל העד׳ וזה היה אפשר עם קיום תנאיהם כי הם עשו עצמם עבדים ל לישרא׳ ועם כל זה רצו להראות להם לכבוד השם שלא עשקו מהם חקם הראוי להם ל מפני בואם עמהם ב בברית כי כבר רמו אותם באמרם שהיו מאר׳ רחוק׳ והם מפני זה בלתי משועבדים להם לעשו׳ חסד להם אחר זולתי מה ש שיוכרחו בו מצד ש שבועתם להם · ולפי שהשבוע׳ והברית היה לחיותם ושיהיו הם ע עבדים לישראל הנה כבר קיימו תנאם ע עמהם בזה האופן · והנה הוסיף יהושע על עבודתם שהסכימו עליו הנשיאים שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לביתיי׳ ולזה היו חוטבי עצים ושואבי מי׳ לכל העדה ולמזבח ה׳ : אדוני

ומאין ה׳ בקריא׳ וסי׳ ויאמר אליהם יהושע · ויבא ישעיה הנביא דמלכים · וחברו דישעיה · ויאמרו אליו הגידה נא לנו דיונה · וישא את עיניו וירא את האיש הארח : שמעו ט׳ קמצין ה׳ מנהון בפרשת נדרים וד׳ סי׳ נמסר לעיל בסיפרא בסי׳ ו׳ : זה ג׳ ראשי פסוקי׳ בטעם׳ מונח לפני לגרמיה וסי׳ זה יתנו כל העבר על הפקדים · זה

וַיֹּאמְרוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ עֲבָדֶיךָ אֲנָחְנוּ
וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ מִי אַתֶּם וּמֵאַיִן ה׳
תָּבֹאוּ׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה
מְאֹד בָּאוּ עֲבָדֶיךָ לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
כִּי־שָׁמַעְנוּ שָׁמְעוֹ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר ט׳ ה׳ מנהון בפרש׳ נדרי׳
עָשָׂה בְּמִצְרָיִם׃ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה
לִשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר ה
הַיַּרְדֵּן לְסִיחוֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן וּלְעוֹג
מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אֲשֶׁר בְּעַשְׁתָּרוֹת׃ וַיֹּאמְרוּ
אֵלֵינוּ זְקֵינֵינוּ וְכָל־יֹשְׁבֵי אַרְצֵנוּ ל חל׳ · ח׳
לֵאמֹר קְחוּ בְיֶדְכֶם צֵידָה לַדֶּרֶךְ וּלְכוּ
לִקְרָאתָם וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵיהֶם עַבְדֵיכֶם ב׳
אֲנָחְנוּ וְעַתָּה כִּרְתוּ־לָנוּ בְרִית׃ זֶה׀
לַחְמֵנוּ חָם הִצְטַיַּדְנוּ אֹתוֹ מִבָּתֵּינוּ ל׳
בְּיוֹם צֵאתֵנוּ לָלֶכֶת אֲלֵיכֶם וְעַתָּה הִנֵּה
יָבֵשׁ וְהָיָה נִקֻּדִים׃ וְאֵלֶּה נֹאדוֹת הַיַּיִן ל׳
אֲשֶׁר מִלֵּאנוּ חֲדָשִׁים וְהִנֵּה הִתְבַּקָּעוּ וְאֵלֶּה ל׳
שַׂלְמוֹתֵינוּ וּנְעָלֵינוּ בָּלוּ מֵרֹב הַדֶּרֶךְ ל׳ · ר׳
מְאֹד׃ וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים מִצֵּידָם וְאֶת־
פִּי יְהוָה לֹא שָׁאָלוּ׃ וַיַּעַשׂ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ ג׳ קמץ
שָׁלוֹם וַיִּכְרֹת לָהֶם בְּרִית לְחַיּוֹתָם ל׳ ויתר ולחיותם ·
וַיִּשָּׁבְעוּ לָהֶם נְשִׂיאֵי הָעֵדָה׃ וַיְהִי ה׳
מִקְצֵה שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַחֲרֵי אֲשֶׁר־
כָּרְתוּ לָהֶם בְּרִית וַיִּשְׁמְעוּ כִּי־קְרֹבִים
הֵם אֵלָיו וּבְקִרְבּוֹ הֵם יֹשְׁבִים׃ וַיִּסְעוּ ג׳
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל־עָרֵיהֶם
בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְעָרֵיהֶם גִּבְעוֹן
וְהַכְּפִירָה וּבְאֵרוֹת וְקִרְיַת יְעָרִים׃
וְלֹא הִכּוּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־נִשְׁבְּעוּ ב׳
לָהֶם נְשִׂיאֵי הָעֵדָה בַּיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּלֹּנוּ כָל־הָעֵדָה עַל־ ה
הַנְּשִׂיאִים׃ וַיֹּאמְרוּ כָל־הַנְּשִׂיאִים ל׳
אֶל־כָּל־הָעֵדָה אֲנַחְנוּ נִשְׁבַּעְנוּ לָהֶם
בַּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה לֹא
נוּכַל לִנְגֹּעַ בָּהֶם׃ זֹאת נַעֲשֶׂה ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳
לָהֶם וְהַחֲיֵה אוֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה עָלֵינוּ ל׳
קֶצֶף עַל־הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְנוּ
לָהֶם׃ וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם הַנְּשִׂיאִים ג׳

וַאֲמָרוּ לִיהוֹשֻׁעַ עַבְדָךְ אֲנַחְנָא
וַאֲמַר לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ מַן אַתּוּן וּמְנַן
אֲתֵיתוּן׃ וַאֲמָרוּ לֵיהּ מֵאֲרַע
רְחִיקָא לַחֲדָא אֲתוֹ עַבְדָךְ לִשְׁמָא
דַייָ אֱלָהָךְ אֲרֵי שְׁמַעְנָא יַת שְׁמַע
גְבוּרְתֵיהּ וְיַת כָּל דַעֲבַד בְּמִצְרָיִם׃
וְיַת כָּל דַעֲבַד לִתְרֵין מַלְכֵי
אֱמוֹרָאֵי דִי בְּעִיבְרָא דְיַרְדְנָא
לְסִיחוֹן מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן וּלְעוֹג
מַלְכָּא דְמַתְנַן דִבְעַשְׁתָּרוֹת׃ וַאֲמָרוּ
לָנָא סָבָנָא וְכָל יָתְבֵי אַרְעָנָא לְמֵימַר
סַבוּ בִּידְכוֹן זְוָדִין לְאוֹרְחָא וְאֵיזִילוּ
לְקַדָמוּתְהוֹן וְתֵימְרוּן לְהוֹן ע
עַבְדֵיכוֹן אֲנַחְנָא וּכְעַן גְזוּרוּ לָנָא
קְיָם׃ דֵין לַחְמָנָא כַּד חַמִים אִיזְדְוַדְנָא
יָתֵיהּ מִבָּתָנָא בְּיוֹם מִפְּקָנָא לְמֵיתֵי
לְוָתְכוֹן וּכְעַן הָא יַבֵּשׁ וַהֲוָה כִּיסְנִין
׃ וְאִלֵּין זִיקִין דַחֲמַר דִי מְלֵינָא כַּד
חַדְתִּין וְהָא אִתְבְּזָעוּ וְאִלֵּין ת
תּוֹתְבָנָא וּמְסָנָנָא בְּלִיאוּ מִסְּגֵי אוֹרְחָא
לַחֲדָא׃ וְקַבִּילוּ גַבְרַיָּא לְפִתְגָמֵיהוֹן
וְאוּלְפָן מִן קֳדָם יְיָ לָא תְבָעוּ׃
וַעֲבַד לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ שְׁלָם וּגְזַר
לְהוֹן קְיָם לְקַיָּמוּתְהוֹן וְקַיִימוּ
לְהוֹן רַבְרְבֵי כְנִישְׁתָּא׃ וַהֲוָה מִסּוֹף
תְּלָתָא יוֹמִין בָּתַר דִגְזָרוּ לְהוֹן קְיָם
וּשְׁמָעוּ אֲרֵי קְרִיבִין אִנּוּן לֵיהּ ו
וּבֵינֵיהוֹן אִנּוּן יָתְבִין׃ וּנְטָלוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַאֲתוֹ לְקִרְוֵיהוֹן בְּיוֹמָא
תְּלִיתָאָה וְקִירְוֵיהוֹן גִבְעוֹן וּכְפִירָה
וּבְאֵרוֹת וְקִרְיַת יְעָרִים׃ וְלָא מְחוֹנוּן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי קַיִימוּ לְהוֹן רַבְרְבֵי
כְנִישְׁתָּא בְּמֵימְרָא דַייָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל וְאִתְרַעֲמוּ כָּל כְּנִישְׁתָּא
עַל רַבְרְבַיָּא׃ וַאֲמָרוּ כָּל רַבְרְבַיָּא
לְכָל כְּנִישְׁתָּא אֲנַחְנָא קַיֵּימְנָא לְהוֹן
בְּמֵימְרָא דַייָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל וּכְעַן
לָא נִיכּוּל לְאַנְזָקָא בְּהוֹן׃ דָא
נַעְבֵּיד לְהוֹן וּנְקַיֵּים יַתְהוֹן וְלָא יְהֵי
עֲלָנָא רוּגְזָא עַל קְיָמָא דִי קַיֵּימְנָא
לְהוֹן׃ וַאֲמָרוּ לְהוֹן רַבְרְבַיָּא

זה נ״פ בטע׳ מונח לפני לגרמיה אנך

חם ל׳ קמץ וכל שום נגרדס׳

רשי

הצטיידנו · לשון צידה כשהולכוהו לצדה ל לדרך : ויקחו האנשי׳ מצידם · קבלו דבריה׳ שצרוס בפיהם לשון ואסר לא צדה : את

לחמנו חם הצטידנו אתו · זה רע בכל אשר נעשה׳ אנך׳ · ונמסר גם בריש סדר כי תשא׳ שאלו ג׳ קמצין וסי׳ ויקחו האנשים מצידם · נדרשתי ללא שאלו׳ · ההולכים לרדת מצרים · ובקרבו ג׳ בקריא׳ וסי׳ ובקרבו הם ישבים · ובקרבו ישים ארבו · ובקרבו ושית מרמה · לנגע ג׳ ב׳ חס וא׳ מלא וסי׳ נמסר בסדר וירא׳

אדני צדק מלך ירושלם. מצאנו שמו בתורה מלכי צדק וידמה שכל מלכי ירושלם היה שמם מלכי צדק או אדני צדק כי הכל ענין אחד כמו שהיה שם מלכי מצרים פרעה והנה זכר כי ה' מלכי האמורי הם וכל מחניהם חנו על גבעון וילחמו עליה וכבר שלחו אנשי גבעון ליהוש' שיעזרם כי ראוי לאדון שיציל עבדיו מיד הנלחמים עליהם וידמה שאל יהושע את פי יי' על זה ועלה מן הגלגל הוא וכל עם המלחמה עמו וכל גבורי החיל וכבר אמר השם יתברך אל יהושע קודם זה בשאלו את פיו על דבר זאת המלחמה שלא יירא מהמלכים האלה ומחניהם כי בידו יתנם והוא מיהר לבא עליהם כל הלילה ויהומם יי' לפני ישראל ויכם ישר' מכה גדולה בגבעון וירדפם דרך מעלה בית חורון וגו' ויהי בנוסם מפני בני ישרא' כלחם יי' בם מן השמים והמית מהם באבני הברד יותר ממאשר הרגו בני ישר' בחרב: אז

ויתנם יהושע ויהיו חוטבי עצים ושואבי מים לכל העדה. זה מקרא קצר כי הנשיאים אמרו ויהיו חוטבי עצים ושואבי מים והמקרא אחז דרך קצרה ואמר ויהיו בפתח הוא לשון עבר ויהיו כאשר דברו להם הנשיאי' וזה מעיד כי כן אמרו להם הנשיאי' ומה שאמרו הם לכל העדה ויהושע אמר להם לבית אלהי והא כיצד כל זמן שהיו העדה במחנה עד שלא נחלקה הארץ היו חוטבי עצים ושואבי מים לעדה אבל לאחר שנחלקה הארץ והיו ישרא' בעירו ובנחלתו כשארו הם חוטבי עצים ושואבי מים לבית אלהים בגלגל ובשילה ובנוב ובגבעון ובית עולמי' כמו שאמר אל המקום אשר יבחר ואמרו רבותי' ז"ל כי כיון שנתנם יהושע חוטבי עצים ושואבי מים גזר עליהם שלא יבאו בקהל כלומר שלא יתחתנו ישרא' בהם ותלה אסורן בזמן שבי' המקדש קיים שהרי אמ' לבית אלהי משמע כל זמן שהיו חוטבי עצי' ושואבי מים לבית אלהי וזהו כל זמן שבית המקד' קיים בא דוד וגזר עליהם לעולם וכן כתוב בספר עזרא ומן הנתינים שנתן דוד והשרים לעבודת הלוים: ונעשה את הדבר הזה. בצרי שלא כמנהג וכבר כתבנו הדומים להם בספר מכלל: ועתה הננו בידך. קל ובשוא הנון הראשונ': אדני צדק. כל מלכי ירושלם היו נקראים בזמן ההוא מלכי צדק או אדני צדק כמו שנאמר ומלכי צדק מלך שלם הוא ירושלם כמו שכתוב ויהי בשלם סכו ונקראו כן בעבור ירושלם שהוא מקום צדק: אז

יהיו ז' וסימ' ויאמרו אלהם הנשיאים יחיו. מתים בל יחיו רפאים. יחיו מתיך נבלתי. יי' עליהם יחיו. וגם אני נתתי להם. אבותיכם איה הם. מדוע רשעים יחיו: רחוקים ז' מלאים בקריאה וסי' רחוקים אנחנו מכם מאד. ורחוקים המה מצידונים. שמעו רחוקים אשר עשיתי. אבירי לב הרחוקים מצדקה ורחוקים

יחיו ויהיו חטבי עצים ושאבי מים לכל ז'
העדה כאשר דברו להם הנשיאים: ס"א יסן מכלתיו מוגה אלהם
ויקרא להם יהושע וידבר אליהם
לאמר למה רמיתם אתנו לאמר
רחוקים אנחנו מכם מאד ואתם ז' מל'
בקרבנו ישבים: ועתה ארורים אתם ג'
ולא יכרת מכם עבד וחטבי עצים ד'
ושאבי מים לבית אלהי: ויענו את
יהושע ויאמרו כי הגד הגד לעבדיך ב' לגררות
את אשר צוה יהוה אלהיך את משה
עבדו לתת לכם את כל הארץ
ולהשמיד את כל ישבי הארץ ד' י"ד
מפניכם וניראה מאד לנפשתינו
מפניכם ונעשה את הדבר הזה: ל'
ועתה הננו בידך כטוב וכישר ד' ב' י' ג'
בעיניך לעשות לנו עשה: ויעש ס"ה
להם כן ויצל אותם מיד בני ישראל
ולא הרגום: ויתנם יהושע ביום ל'
ההוא חטבי עצים ושאבי מים
לעדה ולמזבח יהוה עד היום הזה ב'
אל המקום אשר יבחר: ה' קמץ וכו' שכנזהם
ויהי כשמע אדני
צדק מלך ירושלם כי לכד יהושע
את העי ויחרימה כאשר עשה
ליריחו ולמלכה כן עשה לעי
ולמלכה וכי השלימו ישבי גבעון ל'
את ישראל ויהיו בקרבם:
וייראו מאד כי עיר גדולה גבעון
כאחת ערי הממלכה וכי היא ב' ספתיך. ל'
גדולה מן העי וכל אנשיה גברים: ל' ז' חס'
וישלח אדני צדק מלך ירושלם
אל הוהם מלך חברון ואל פראם ל'
מלך ירמות ואל יפיע מלך לכיש
ואל דביר מלך עגלון לאמר: עלו ל' מל' בספר
אלי ועזרני ונכה את גבעון כי ל' וחס' ל'
השלימה את יהושע ואת בני
ישראל: ויאספו ויעלו חמשת מלכי יב
האמרי מלך ירושלם מלך חברון
מלך ירמות מלך לכיש מלך עגלון
הם וכל מחניהם ויחנו על גבעון
וילחמו עליה: וישלחו אנשי גבעון
אל יהושע אל המחנה הגלגלה

ויהון ויהון מלקטי אעין ומלן מיא לכל
כנישתא כמא דמלילו להון רברבי
וקרא להון יהושע ומליל עמהון
למימר למא שקרתון בנא למימר
רחיקין אנחנא מנכון לחדא ואתון
בינינא יתבין: וכען ליטין אתון
ולא יפסקון מנכון עבדין ומלקטי
אעין ומלן מיא לבית מקדש
דאלהי: ואתיבו ית יהושע ואמרו
ארי חואה אתחוא לעבדך
ית דפקיד יי אלהך ית
משה עבדיה למתן לכון ית כל
ארעא ולשיצאה ית כל יתבי
ארעא מן קדמיכון ודחילנא
לחדא לנפשתנא מן קדמיכון
ועבדנא ית פתגמא הדין: וכען
הא אנחנא מסירין בידך כמא
דתקין וכמא דכשר בעינך למעבד
לנא עביד: ועבד להון כן ושיזיב
יתהון מיד בני ישראל ולא
קטלונון: ומנינון יהושע ביומא
ההיא ילקטי אעין ומלן מיא
לכנישתא ולמדבחא דיי עד יומא
הדין לאתרא די יתרעי:
והוה כד שמע אדוני
צדק מלכא דירושלם ארי כבש
יהושע ית עי וגמרה כמא דעבד
ליריחו ולמלכה כן עבד לעי ולמלכ'
וארי אשלימו יתבי גבעון עם
ישראל והוו ביניהון: ודחילו
לחדא ארי קרתא רבתא גבעון
כחדא מקרוי מלכותא וארי היא
רבא מן עי וכל גברהא גיברין:
ושלח אדוני צדק מלכא דירושלם
לות הוהם מלכא דחברון ולות
פראם מלכא דירמות ולות יפיע
מלכא דלכיש ולות דביר מלכא
דעגלון למימר: סקו לותי וסעדוני
ונימחי ית יתבי גבעו' ארי אשלימת
עם יהוש' ועם בני ישר': ואתכנשו
וסליקו חמשא מלכי אמוראה
מלכא דירושלם מלכא דחברון
מלכא דירמות מלכא דלכיש
מלכא דעגלון אינון וכל
משריתהון ושרו על גבעו' ואגיחו
קרבא עלה: ושלחו אינשי גבעון
לות יהושע למשריתא לגלגלא

יבאו ובנו בהיכל. הקרובים והרחוקים דמגלה. רחוק איש מאחז דעזרא: ארורים ג' בקרי' וסימ' ועתה ארורים אתם ולא יכרת. ואם בני אדם ארורים הם כי גרשונו. גער זדי' ארורי': ולהשמיד ד' וסימ' נמסר בסדר תבא: את כל יושבי הארץ ד' דסמיכי בקריא' וסימ' והורשת את יושבי הארץ דיהושע. ולהשמיד את כל יושבי הארץ. הנני ממלא את כל יושבי הארץ. כי כלה אך נבהלה יעשה דצפני': ולמזבח ב' וסי' ויתנם יהושע ביום הוא חטבי. ולמזבח הקטרת: יבחר ה' קמצין בקריא' וסימ' שלש פעמי' בשנה יראה כל זכורך. בבוא כל ישר' לראות את פני. ולמזבח יי' עד היום דיהושע. המסכן תרומה עץ לא ירקב. מי זה האיש ירא. וסימ' שבזה"ם: גברים ז' חס' וסימ' וכל אנשיה גברים. קשת גברים חתים. איך נפלו גברים. אתה ידעת את אביך. והיו כגברי' בוסים. עיר גברים עלה חכם. ששים גברים סביב: ויאספו יב בקריא' וסימ' נמסר בסדר כי תשא:

אז ידבר יהושע. ית' בכן שבח יהושע ויתכן כי אחר התפלה היתה השירה והשירה לא הזכיר או השירה היא וידום השמש והתפלה היא ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וכן זוכר אתה ברדם זו השירה במנין עשר שירות ולשון ידבר מורה על שירה לא על תפלה כמו וידבר דוד ליי' את דברי השירה׃ ויאמר בתפלתו לעיני ישר' שמש בגבעון דום. כלומר הפלא הזה יראה היום לעיני ישראל או לעיני ישראל דבק עם ויאמר כלומר התפלה הזאת א אמרה בקול לפני ישראל ופי' דום המתן כמו דמו עד הגיענו אליכם כלומר שיעמוד גלגל השמש במקומו ולא ירוץ כמשפטו׃ וירח בעמק אילון. ולירח אמר גם כן שיעמוד בעמק אילון ואף על פי שגבעון היה בגבול בנימן ואילון בגבול דן ידמה כי רדפו אותם והכום מגבעון עד אילון ובגבעון היה חצי היו' כשהתפלל שיעמוד השמש והא' שמע בקולו כמו שאמר ויעמוד השמש בחצי השמים ועמד עד שיעור שבין ע עמידתו ומרוצתו היה כיום תמי' והוא היום הארוך שבשנה והוא יום תקופת תמוז וכשבא השמש היו בעמק אילון והאיר הירח והיה הירח אז מן הרומ' בתחלת החדש או בשלישיתו והתפלל ע עליו שיעמוד הירח להאיר להם עד שתכלה נקמתם באויביהם וכן היה כמו שאמר וירח עמד עד יקום גוי אויביו וזאת הפליאה כתובה על ספר הישר והוא ספר תורת משה והוא מה שאמר הקב"ה ית' נגד כל עמך אעשה נפלאות וגו' כמו שפירש אא"א ז"ל כי שתי אותות אמר לו ב בפסוק ההוא קרינת פני משה והוא מה שאמר כי נורא הוא אשר אני עושה עמך ועמידת השמש ליהושע והוא מה שאמר נגד כל עמך אעשה נפלאו' ונתן לו אות קרוב לה אמי' באות רחוק ובדרש שלשים ושש שעות עמדו השמש והירח כיצד המלחמה היתה בערב שבת ונתיירא יהוש' שלא יחללו ישראל את השבת ופשט ידיו לתע' שיעמוד השמש ביום הששי כשיעור יום שבת והירח כשיעור ליל שבת ומוצאי שבת והם שלשים ושש שעות׃

עד

אז ידבר. אמ' שירה תחת השמש לפי שאמר לשמש דום דום מלומר שירה וכל זמן שהוא דומם ועומד ואינו מהלך שבכל עת הילוכו הוא אומר שירה ופשוטו של מקרא דום לשון המתנה כמו אם כה יאמרו אלינו דומו וכן דום ליי'׃ וירח בעמק אילון. אותה שעה היה הירח עומד כנגד עמק אילון והוא רחוק מגבעון שהרי גבעון בגבול בנימן ואילון בגבול דן׃

הלא

למימר לא תרשל ידך מעבדך סק
לותנא בפריע ופרוק לנא
וסעדנא ארי איתכנשו עלנא כל
מלכי אמוראה יתבי טורא׃ וסליק
יהושע מן גלגלא הוא וכל עם עבדי
קרבא עימיה וכל גיבורי חילא׃
ואמר יי' ליהושע לא תדחל מנהון
ארי בידך מסרתינון לא יתעתד
אנש מנהון קדמך׃ ואתא לותהון
יהושע בתכיף כל ליליא סליק מן
גלגלא׃ ותברינון יי' קדם ישראל
ומחנון מחתא רבא בגבעון
ורדפינון באורח מסקנא דבית
חורון ומחנון עד עזקה ועד
מקדה׃ והוה במיפכהון מן קדם
ישראל אינון במחתנא דבית
חורון ומן קדם יי' אתרמיאת
עליהון אבנין רברבן מן שמיא
עד דאתו לעזקה ומיתו סגיאין
דמיתו באבני ברדא מדקטילו
בני ישראל בחרבא׃

בכן שבח
יהושע קדם יי' ביומא דמסר יי' ית
אמוראה קדם בני ישראל ואמר
לעיני ישראל שמשא בגבעון א
אוריך וסיהרא במישר איילון׃

ג' זה חס' · לֵאמֹר אַל־תֶּרֶף יָדֶיךָ מֵעֲבָדֶיךָ עֲלֵה
ב' לבן אחיך · אֵלֵינוּ מְהֵרָה וְהוֹשִׁיעָה לָּנוּ וְעָזְרֵנוּ
כִּי נִקְבְּצוּ אֵלֵינוּ כָּל־מַלְכֵי הָאֱמֹרִי
יֹשְׁבֵי הָהָר׃ וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ מִן־הַגִּלְגָּל
ז' הוּא וְכָל־עַם הַמִּלְחָמָה עִמּוֹ וְכֹל
גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירָא
יתיר יוד · מֵהֶם כִּי בְיָדְךָ נְתַתִּים לֹא־יַעֲמֹד אִישׁ
מֵהֶם בְּפָנֶיךָ׃ וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ
פִּתְאֹם כָּל־הַלַּיְלָה עָלָה מִן־הַגִּלְגָּל׃
נ' · וַיְהֻמֵּם יְהוָה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּכֵּם מַכָּה
גְדוֹלָה בְּגִבְעוֹן וַיִּרְדְּפֵם דֶּרֶךְ מַעֲלֵה
יד כתו' פר ועד' ב' א' חס' · בֵית־חוֹרֹן וַיַּכֵּם עַד־עֲזֵקָה וְעַד־
מַקֵּדָה׃ וַיְהִי בְּנֻסָם מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל
ב' וא' ב' חס' · הֵם בְּמוֹרַד בֵּית־חוֹרֹן וַיהוָה הִשְׁלִיךְ
ו' יו' תכיין · עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת מִן־הַשָּׁמַיִם
עַד־עֲזֵקָה וַיָּמֻתוּ רַבִּים אֲשֶׁר־מֵתוּ
בְּאַבְנֵי הַבָּרָד מֵאֲשֶׁר הָרְגוּ בְּנֵי י
יִשְׂרָאֵל בֶּחָרֶב׃
אָז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַיהוָה בְּיוֹם
תֵּת יְהוָה אֶת־הָאֱמֹרִי לִפְנֵי בְּנֵי
ל' · יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמֶשׁ
ס' · בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן׃

רלבג

אז ידבר יהושע ליי'. בזאת הפר' יש ספקות רבות ראוי לעיין בהם הא' הוא שאם היה שהשמש עמד ובטל מהתנועה הנראית לנו הנה היה זה המופת יותר נפלא לאין שיעו' מהמופתים שנעשו ע"י משה וזה כי המופתי' ההם היו בשנוי טבע הנמצאות השפלות והוא יותר נפלא לאין שיעור מה שישתנה בו אלו הנמצאות ה הנכבדות לשנות את תפקידם משלוט על הנמצאו' השפלות האלו לשנות ענין סדורם כי בהם בעצמם נחקרון הסדר והיושר מה ש שלא יעלם ובכלל הנה זה ממה שאין צ צריך ביאור למי שעיין באלו העמוקות וכבר ביארנו זה באופן שלם בו' מספר מלחמות יי'

דום ב' מ"ל האלהי' והתהלל

ואם היה הענין כן הנה זה סותר מה שאמ' התורה שלא קם נביא עוד בישר' כמשה לכל האותו' והמופתי' אשר עשה משה לעיני כל ישר' ואם אמרנו שכבר נעשה כמו זה המופת ע"י משה ואם לא נזכר בתורה כמו שאמרו קצת ר"ז"ל הנה נשאר זה הספק בעינו כי כבר היה שוה לו יהוש' בגדול שבמופתים הנעשים על יד משה רבינו ע"ה עם שאם היה הענין כן היה ראוי שלא תשתוק התור' מלספר זה המופת הנפלא כי אנחנו נראה מכונת התורה לפרסם ענין המופתים והנפלאות כי זה ממה שיביא להאמין בשם ית' כמו שנזכר בתורה בענין המופתים שנעשו לפרעה אמר ולמען תספר באזני בנך וגו' וידעתם כי אני יי ועוד כי כבר יראה מפשטי אלו הדברים שלא נתבטל השמש מהתנועה ולא הירח וזה יתבאר מפנים מהם מה שאמר ולא אץ לבוא ר"ל שלא מהר לבוא וזה לא ישלול ממנו התנועה אבל ישלול ממנו מהירו' התנועה והמאמר שזה דרכו יתחייב לו התנועה בכמו אלו המאמרים השלמים אשר ידובר בהם בדברים מדרך מה הוא ומהם מה שאמר שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון ולא אמר שמש דום וירח אבל לקח להם מקום רחב היו נראים אז אל המקום ההוא והוא מבואר שמי שישלול התנועה מהמקום הרחב לא ישלול התנועה במוחלט כי כבר אפשר שיתנועע במקום רחב ההוא וכבר יתחייב זה המאמ' בכמו המאמרי' השלמים לשמש ולירח התנועה והמשל שמי שיאמר שפלוני עמד בארצו לכך וכך ימים הנה לא יתחייב מזה אלא שלא יצא מארצו אבל שכבר יתנועע בארצו או לא יהיה זה המאמר מדרך מה הוא כי יחוייב למי שישלול ממנו התנועה שיאמר שלא יתנועע לא שלא יצא מארצו וזה מבואר למי שעיין בסדרים ההגיונים אשר למלאכת המופתית ומהם מה שאמר ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע יי' בקול איש כי יי' נלחם לישר' הורה בזה כי זה המופת הוא בענין המלחמה בעצמותה ואם היה זה המופת בעמידה מהתנוע' לא היה לו רושם בענין המלחמ' כלל ומהם כי יתבאר מדבריו כי הש"י לא יעשה מופתי' כי אם לצורך או לקנות דעות אמיתיות ולא נזכר בכאן רושם בזה המופת באחד מאלו הצדדים ומהם שכבר התבאר בספר מלחמות יי' כי המופת לא יהיה על יד נביא באלו הנמצאות העליונים ר"ל הגרמים השמימיים ולזה הוא מבואר שלא היה זה המופת בזה הענין אשר יחשב בתחלת המחשבה שהיה בו המופת בזה הספור ואם יספק עלינו מספק על מה שפרשנו בזה ויאמר שכבר נראה שיעשה המופת ע"י נביא בשנוי סדר תנועת הסדר והוא מה שאמ' ישעיה לחזקיה כשאמ' מה אות כי ירפא יי לי ועליתי ביום השלישי בית יי' ויענהו הלך הצל י' מעלו' אם ישוב הצל אחורנית י' מעלות והוא מבואר שתנועת הצל לא תהיה כי אם בתנועת השמש ולזה יחוייב מזה שנוי סדר תנועת השמש נאמ' לו כי כשיעיין היטב במאמרי' שבאו בזה המקו' יתחייב שלא היה זה המופת בשהשתנה סדר תנועת השמש הנה איך יתכן שנאמ' שזה יהיה נקל הנה איך שישתנה זה הסדור הוא ענין נפלא מאד ולזה ראוי שנבאר הדברי' ההם ויתבאר מזה מה היה ענין המופת ההוא ונאמ' כי ידמה לפי הנראה לנו שכבר שם ישעיה הבחיר' בזה המופת לחזקיה ואמ' שזה האות יהיה באחד מב' דרכים האחד בשילך הצל י' מעלו' יותר על מה שהלך בזולת זמן או שישוב הצל אחורנית י' מעלו' והוא מבואר שאם היה זה המופת היה בענין המלחמה כמו שזכרנו ולזה הוא מבואר שזה המופת היה בזולת שנוי סדר תנועת השמש וזה יהיה לפי מה שאומ' והוא שכבר יתבאר בחוש שכאשר יהיו עננים תחת השמש באופן שירשם בהם ניצוצות וירוצו הנה הם יראו שיהיה השמש בזולת מקו' שהוא עם שכבר יראה אז נטיית צל השמש שיעור רב במעט זמן למזרח או למערב לצפון או לדרום לפי מצב העננים ההם וכד תנועתם וזה ממה שאין בו ספק כי תמיד יראה זה מן החוש בזה האופן ולפי שכבר ראה חזקיה אז מהעננים ומכד תנועתם שנקל לצל לנטות עשר מעלות יותר על מה שהלך שאל שיהיה הענין בהפך מה שהיה נראה שהיה נכון אז מכד תנועת העננים ההם ולזה שאל שישוב אחורנית הצל עשר מעלות והנה בספר ישעיה אמ' ותשב השמש עשר מעלו' במעלות אשר ירדה ר"ל לפי החוש ענין מופתי היה בצל כמו שנזכר שם אמ' הנני משיב את צל המעלו' ובכאן הותר זה הספק ואם ירבה אחד על כל פנים שיהיו אלו המופתים בשנוי סדר תנועת השמש לא אקפיד עליו בזה ומי יתן וכל הטועים לא יטעו יותר מזה השעור כי זה מגדיל לפי מחשבתו עוצם השם יתבר' ויכלתו. ואחר שהתישב זה הנה נשוב לבאר דברי זאת הפרשה ואומר שמאמר יהושע היה שטרם שיסור השמש מהיות על גבעון והירח מהיות על עמק אילון תשלם נקמת גוי אויביו אבל קצר הכתוב בזה ויורה על זה מה שאמ' אחריו וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו והרצון בזה שכבר דמם השמש בגבעון וירח בעמק אילון עד שנשלמה זאת המלאכה מהנקמה וזה היה ענין נפלא כי לא די שיעד שינקמו ישראל מהקמים עליהם אבל יעד עם זה שזאת הנקמה תשלם בזמן קצר כזה ולזה אמר ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע יי' בקול איש כי יי' נלחם בישראל ולזה היו יכולים להשלים הנקמה בזה הזמן הקצר כיד השם יתברך לא יתקבר ואמר לשמוע יי' וגו' לפי שלא ידעו השם יתברך שתשלם זו הנקמה בזה הזמן קצר אבל השם יתברך שמע לקולו על דרך מקיים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים׃ והנה

הלא היא כתובה · דבר זה כתב בתורה שאמר לו יעקב ליוסף זרעו של אפרים יהיה מלא הגוים אימתי ביום שעמדה חמה ליהושע כתמלא כל העולם שמעו של יהושע ויעמד השמש בחצי השמים ולא אץ לבא כיום תמים : גלו · גלגלו אבנים אל פי המערה : ולא חרץ לבני ישראל · הריאה מקרא קצר לא חרץ החורץ לאיש מבני ישראל את לשונו חרץ לשון דיבור הלשון וכן לא יחרץ כלב לשונו וכן אם תחרץ דרור תקרא ת תצעק קול תשואות המלחמ׳ : והאסדות

עד יקום גוי אויביו · כמו מאויביו וכן השמרו לכם עלות בהר : ולא היה כיום ההוא · ואף על פי שהיה שוב השמש אחורנית לחזקיהו האות ההוא היה לאות ולמופת וכתנו השם בעבור שיאמי׳ חזקיהו שיחיה מחליו והוא כאחד מן המופתים שנעשו על ידי משה אבל דרך תפלה שיתפלל אדם על שנוי הטבע ושעתר הבורא לאותה תפלה אם לא יהיה לתת בו אות ומופת לא היה ולא יהיה וזהו שאמר לשמוע בקול איש כי יי׳ נלחם לישר׳ : נחבאים · בשוא הבי״ת : במערה במקדה · במערה שהיתה בגבול מקדה : וזנבתם · תכריתו זנבם והוא סוף המחנה : ויבאו · ויו ויבואו כפ״א רפה בלשון ישמעאל ועכין הפסוק כן והשרידי׳ אשר שרדו מהם באו אל ערי המבצר : מקדה בשלום · למעלה אמר וישב יהושע וכל ישראל עמו אל המחנה הגלגלה תחלה אחרי כלות המלחמה שבו הגלגלה ו וכאשר אמר ליהושע כי המלכי׳ נחבאים במערה במקדה בא לו למקדה עד קצה המחנה וזהו מה שאומר שבוה ואחר שזנבו אותם שבו מקדה וצוה להמית את המלכים : לאיש את לשונו · ת״י לא הוה ניזקא לבני ישראל למרחק גבר ית נפשיה וכן תרג׳ אנקלוס לא יחרץ כלב לשונו לא ינזק כלבא בליסנים אבל י״ת לשונו נפשיה · והמפרשי׳ פירשו כי למ״ד לאיש נוספ׳ ופירשו איש מהם לא חרץ לבני ישראל את לשונו ולמ״ד זו כלמ״ד הרגו ל לאבנר והשלישי לאבשלום והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואפשר לפרש למ״ד לאיש משמש ופי׳ לאיש מבני ישראל כלומ׳ אין צריך לומר לבני ישר׳ כלומר אין צריך לומר לבני ישראל לרבים מהם שלא חרץ איש מהגוים ה האלה את לשונו כי אפילו לאיש אחד מבני ישראל לא חרץ איש מהגוים את לשונו : ההלכוא · באל״ף נח נוסף עם הוי״ו וכן ולא אבוא שמוע וכן כל הוא שבמקל׳ וה״א ההלכוא במקום אשר כמו ה״א ההקדיש שמואל והדומים לו כי לא תבא ה״א הידיעה על ה העוברים : ויהי

ביום י״א וסי׳ במסר׳ רבתא : ביום ההוא לפניו ולאחריו ד׳ פסוקי׳ אית כהון לפניו ולאחריו וסי׳ נמסר בסדר בא : הגלגלה ז׳ בקריא׳ וסי׳ וישלחו אנשי גבעון · וישב יהושע קדמאה ובתראה דיהודה · וישב המלך ויבא עד

וידם השמש וירח עמד עד־יקם גוי איביו הלא־היא כתובה על־ספר הישר ויעמד השמש בחצי השמים ולא־אץ לבוא כיום תמים : ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמע יהוה בקול איש כי יהוה נלחם לישראל :
וישב יהושע וכל־ישראל עמו אל־המחנה הגלגלה : וינסו חמשת המלכים האלה ויחבאו במערה במקדה : ויגד ליהושע לאמר נמצאו חמשת המלכים נחבאים במערה במקדה : ויאמר יהושע גלו אבנים גדלות אל־פי המערה והפקידו עליה אנשים לשמרם :
ואתם אל־תעמדו רדפו אחרי איביכם וזנבתם אותם אל־תתנום לבוא אל־עריהם כי נתנם יהוה אלהיכם בידכם : ויהי ככלות יהושע ובני ישראל להכותם מכה גדלה־מאד עד־תמם והשרידים שרדו מהם ויבאו אל־ערי המבצר : וישבו כל־העם אל־המחנה אל־יהושע מקדה בשלום לא־חרץ לבני ישראל לאיש את־לשנו : ויאמר יהושע פתחו את פי המערה והוציאו אלי את־חמשת המלכים האלה מן־המערה : ויעשו כן ויוציאו אליו את־חמשת המלכים האלה מן־המערה את מלך ירושלם את־מלך חברון את־מלך ירמות את־מלך לכיש את־מלך עגלון : ויהי כהוציאם את־המלכים האלה אל־יהושע ויקרא יהושע אל־כל־איש ישראל ויאמר אל־קציני אנשי המלחמה ההלכוא אתו קרבו שימו את־רגליכם על־צוארי המלכים האלה ויקרבו וישימו את־רגליהם על־צואריהם :

ואוריך שמשא וסיהרא קם עד דאתפרע עמא ישראל מבעלי דבביהון הלא היא כתיבא על ספרא דאוריתא וקם שמשא בפלגות שמיא ולא רחק למיעל כיום שלים : ולא הוה כיומא ההוא קדמוהי ובתרוהי דאיתקבלת קדם יי׳ צלות אינש ארי במימריה יי׳ מגיח קרבא לישר׳ : ותב יהושע וכל ישראל עימיה למשריתא לגלגלא : ואפכו חמשא מלכיא האילין ואטמרו במערתא במקדה : ואיתחוא ליהושע למימר אשתכחו חמשא מלכיא טמירין במערתא במקדה : ואמר יהושע קריבו אבנין רברבין קדם פומא דמערתא ומנו עלה גברין למטרהון : ואתון לא תקומון רדופו בתר בעלי דבביכון ותרבקון יתהון לא תשבוקונון למיעל לקירויהון ארי מסרינון יי׳ אלהכון בידיכון : והוה כד שיצי יהושע ובני ישראל לממחיהון מחתא רבתא לחדא עד דשלימו ומשיזביא אשתזיבו מנהון ועלו לקרוין כריכן : ותבו כל עמא למשריתא לות יהושע למקדה בשלם לא הוה ניזקא לבני ישראל למרחק גבר ית נפשיה : ואמר יהושע פתחו ית פומא דמערתא ואפיקו לותי ית חמשא מלכיא האילין מן מערתא : ועברו כן ואפיקו לותיה ית חמשא מלכיא האילין מן מערתא ית מלכא דירושלם ית מלכא דחברון ית מלכא דירמות ית מלכא דלכיש ית מלכא דעגלון : והוה כד אפיקו ית מלכיא האילין לות יהושע וקרא יהושע לכל אינש ישראל ואמר לשילטוני גברי מגיחי קרבא דאזלו עימי׳ קרבו שוו ית ריגליכון על צוארי מלכיא האילין וקריבו ושויאו ית רגליהון על צואריהון :

הירדן · ויעבר המלך הגלגלה וכמוהן · ואלישע שב : גלו ב׳ וסי׳ ויאמר יהושע גלו אבנים גדלת · גלו אלי היום אבן גדולה : ויציאו י״ב ד׳ מנהון מלאים וסי׳ נמסר בסוף סדר אמור ולעיל בסיפרא סימן ו׳ :

רלבג

והנה ספר הישר אחשוב שהיה נקרא כך ואבד עם הגלות וכבר רבו בו הפירושי׳ לרבותינו ז״ל וראוי מתדע כי השמ׳ יחדש היום ולזה כאמר שהיום ירד מאד כ כשקרב השמש לערב כי אז יחלש אור השמ׳ ומה שיהיה בו אור ה השמש יותר חזק הוא בעת היותו בחצי ה השמים הנה זה מ מבואר בנפשו מן ה החוש וזה יתבאר גם כן ממה שאמר וארח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון ה היום ר״ל שאורו יוסף עד נכון היום כן ארח צדיקים מתיסר תמיד אל תוספת השלמות והוא מבואר שבעת היות השמש בחצי ה השמים לא תוכר בו ירידה כי אם בעת א ארוך וזה מבואר מאד למי שעיין בחכמת ה התכונה עיון מעט וזה יתבאר גם כן מצד כלי המבט כמו האצטורלב ורביע ה העיגול כי אז לא תוכר לשמש ירידה באלו ה הכלי׳ בכמו חצי שעה ולזה אמר שכבר עמד השמ׳ אז בחצי השמי׳ כי כן היה מחוייב כי הם היו אצל גבעו׳ והיו רואי׳ השמש על גבעון ולא מהר השמ׳ לרדת כמו שדרך היום ה התמים שלא ימהר ה השמש לרדת בו ואחשב שאורך עיר גבעון היה ממזרח ל למערב וזאת התנועה לא תוכר מאד לשמש אבל חצי היו למיעוט שיעור ירידתו הנה זכר שמצד הנטייה הכראית לו מצד הירידה לא יצא שלא ירחה רחבה כנגד גבעון אף על פי שהיתה רחבה בר כי לא מיהר לבוא כמשפט ענין השמש אבל שתיכות היום · ובכאן נשלם ביאור דברי זאת הפרשה והותרו הספקות הנופלות בה · וזכר אחר זה חריצות יהושע בענין זאת המלחמה למהר להחרים אלו הגוים ושכבר הגיע לישראל מעוצם ההצלחה שכלם שבו בשלום לא הוכה אחד מהם ולא השתדלו האויבים להכות אחד מהם כי נפל פחדם עליהם · וזהו אמ׳ על צד המשל לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו · וצוה יהושע לקציני אנשי המלחמה שהלכו אתו שישימו רגליהם על צוארי מלכים האלה למען יירא הכנ׳ עניים מלהלחם בישראל ולזו הסבה תלם על חמשה עצים והושיבום במערה ושמו אבנים גדולות על פי המערה עם שזה היה מזכיר לישראל ענין המופת שנעשה בזאת המלחמה : עוד זכר

ויהי לעת בא השמש. מפני שמאת האר׳ היו תלוי׳ כקברי׳ אף על פי שאינם מבני ישראל כמו שאומר ולא תטמא את אדמתך כי המת שאינו נקבר הוא טומאת הארץ לפיכך צוה כן יהושע לעשות למלך העי ולחמשת המלכים האלה וכן לעתיד בגוג מגוג אמר וקברום בית ישר׳ למען טהר את הארץ: כאשר עש׳ למלך יריחו. להודיע כי לא תפשוהו חי ותלוהו אח׳ כן כמו שעשו למלך העי ולחמשת המלכים אלא הרגוהו בכלל ההרוגי׳ כמו שאמ׳ ויכה לפי חרב ואת מלכה: ביום השני. ביום השני לחנייתו עליה: ואת מלכה. והנה היה מלך חברון מחמשת המלכים שתלו אלא ידמה שהמליכו אחר כן מלך בחברון: ואת כל עריה. ואת כל הערים ואנשי הערים אשר על גבולה הקרואו על שמה: וישב יהושע. נראה כי כשעלה מעגלון לחברון עבר על דביר ולא נלחם עליה כי ראה להלחם עליה בחברון ואחר שלכד חברון שב לדביר ונלחם עליה: והנגב

בוא ל״ב מל׳ וס׳ נמסר בישעיה סים׳ ב׳: וישמו ד׳ חס׳ בקריא׳ וס׳ וישמו אבני׳ גדולו׳ על פי המערה. את ארון י״י
על העגלה. אל האבן הגדלה. וישמו לה ידים דמלכים. ונמסר גם בסדר מקץ: עד עצם היום הזה ג׳
וסימ׳ ולחם וקלי וכרמל. ויהי לעת בא השמש דיהושע. המה ואבתם פשעו בי דיחזקאל:
ויכה ג׳ וסימ׳ ואת מקדה לכד יהושע. ויתן י״י גם אתה. ויתן י״י את לכיש: וילכדוה ה׳ וס׳ נמסר

וַאֲמַר לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ לָא תִדְחֲלוּן וְלָא תִתַּבְרוּן תְּקִיפוּ וְעַלִּימוּ אֲרֵי כְדֵין יַעֲבֵד יְיָ לְכָל בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן דְּאַתּוּן מְגִיחִין קְרָבָא בְּהוֹן: וּמְחָנוּן יְהוֹשֻׁעַ בָּתַר כֵּן וְקַטְלִינוּן וּצְלַבִינוּן עַל חַמְשָׁא צְלִיבִין וַהֲווֹ צְלִיבִין עַל צְלִיבַיָּא עַד רַמְשָׁא: וַהֲוָה לְעִדַּן מֵיעַל שִׁמְשָׁא פַּקִּיד יְהוֹשֻׁעַ וְאַחִיתוּנוּן מֵעַל צְלִיבַיָּא וּרְמוֹנוּן לִמְעַרְתָּא דְּאִטְּמָרוּ תַּמָּן וְשַׁוִּיאוּ אַבְנִין רַבְרְבָן עַל פּוּמָא דִּמְעַרְתָּא עַד כְּרַן יוֹמָא הָדֵין: וְיָת מַקֵּדָה כְּבַשׁ יְהוֹשֻׁעַ בְּיוֹמָא הַהוּא וּמְחָהּ לְפִתְגַּם דְּחָרֶב וְיָת מַלְכַּהּ גַּמִּיר יָתְהוֹן וְיָת כָּל נַפְשָׁתָא דִּי בַהּ לָא אַשְׁאַר מְשֵׁיזֵיב וַעֲבַד לְמַלְכָּא דְמַקֵּדָה כְּמָא דַעֲבַד לְמַלְכָּא דִירִיחוֹ: וַעֲבַר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ מִמַּקֵּדָה לְלִבְנָה וְאַגִּיחַ קְרָבָא עִם לִבְנָה: וּמְסַר יְיָ אַף יָתַהּ בִּידָא דְיִשְׂרָאֵל וְיָת מַלְכַּהּ וּמְחָהּ לְפִתְגַּם דְּחָרֶב וְיָת כָּל נַפְשָׁתָא דִּי בַהּ לָא אַשְׁאַר בַּהּ מְשֵׁיזֵיב וַעֲבַד לְמַלְכַּהּ כְּמָא דַעֲבַד לְמַלְכָּא דִירִיחוֹ: וַעֲבַר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ מִלִּבְנָה לְלָכִישׁ וּשְׁרָא עֲלַהּ וְאַגִּיחַ קְרָב בַּהּ: וּמְסַר יְיָ יָת לָכִישׁ בִּידָא דְיִשְׂרָאֵל וּכְבָשַׁהּ בְּיוֹמָא תִנְיָנָא וּמְחָהּ לְפִתְגַּם דְּחָרֶב וְיָת כָּל נַפְשָׁתָא דְּבַהּ כְּכֹל דַּעֲבַד לְלִבְנָה: בְּכֵן סְלֵיק הוֹרָם מַלְכָּא דְגֶזֶר לְמִסְעַד יָת לָכִישׁ וּמְחָהִי יְהוֹשֻׁעַ וְיָת עַמֵּיהּ עַד דְּלָא אִשְׁתָּאַר לֵיהּ מְשֵׁיזֵיב: וַעֲבַר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ מִלָּכִישׁ לְעֶגְלוֹן וּשְׁרוֹ עֲלַהּ וְאַגִּיחוּ קְרָבָא עֲלַהּ: וּכְבָשׁוּהָ בְּיוֹמָא הַהוּא וּמְחוֹהָא לְפִתְגַּם דְּחָרֶב וְיָת כָּל נַפְשָׁתָא דְּבַהּ בְּיוֹמָא הַהוּא גַּמַּר כְּכֹל דַּעֲבַד לְלָכִישׁ: וּסְלֵיק יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ מֵעֶגְלוֹן לְחֶבְרוֹן וְאַגִּיחוּ קְרָבָא עֲלַהּ: וּכְבָשׁוּהָא וּמְחוֹהָא לְפִתְגַּם דְּחָרֶב וְיָת מַלְכַּהּ וְיָת כָּל קִרְוָהָא וְיָת כָּל נַפְשָׁתָא דְּבַהּ לָא אַשְׁאַר מְשֵׁיזֵיב כְּכֹל דַּעֲבַד לְעֶגְלוֹן וְגַמַּר יָתַהּ וְיָת כָּל נַפְשָׁתָא דְּבַהּ: וְתָב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ לִדְבִיר וְאַגִּיחַ קְרָבָא עֲלַהּ: וּכְבָשַׁהּ וְיָת מַלְכַּהּ

ג׳ ב׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ ולב׳ ד׳ חס׳ · ד׳ חס׳ · ל׳ · ג׳ ב׳ חס׳ יוד בסיפרא · ל״ט יתירא״ן · לה׳ בתכינת כסוין · ג׳ בענין · ל׳ דסמי׳ · לה׳ בתכינת כסוין · ל׳ וחס׳ · ז׳ · ל׳ וחס׳ · ה׳ ג׳ מנהון חל׳ · ל׳ · ט׳ · כל עגיגה כן ב׳ מח׳ דלבנה · ג׳ וחס׳

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תֵּחָתּוּ חִזְקוּ וְאִמְצוּ כִּי כָכָה יַעֲשֶׂה יְהוָה לְכָל־אֹיְבֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם נִלְחָמִים אוֹתָם: וַיַּכֵּם יְהוֹשֻׁעַ אַחֲרֵי־כֵן וַיְמִיתֵם וַיִּתְלֵם עַל חֲמִשָּׁה עֵצִים וַיִּהְיוּ תְּלוּיִם עַל־הָעֵצִים עַד־הָעָרֶב: וַיְהִי לְעֵת בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּרִידוּם מֵעַל הָעֵצִים וַיַּשְׁלִכֻם אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר נֶחְבְּאוּ־שָׁם וַיָּשִׂמוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת עַל־פִּי הַמְּעָרָה עַד־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה:

וְאֶת־מַקֵּדָה לָכַד יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם הַהוּא וַיַּכֶּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־מַלְכָּהּ הֶחֱרִם אוֹתָם וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא הִשְׁאִיר שָׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמֶלֶךְ מַקֵּדָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ:

וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִמַּקֵּדָה לִבְנָה וַיִּלָּחֶם עִם־לִבְנָה: וַיִּתֵּן יְהוָה גַּם־אוֹתָהּ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מַלְכָּהּ וַיַּכֶּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא־הִשְׁאִיר בָּהּ שָׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמַלְכָּהּ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ:

וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלִּבְנָה לָכִישָׁה וַיִּחַן עָלֶיהָ וַיִּלָּחֶם בָּהּ: וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־לָכִישׁ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיִּלְכְּדָהּ בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וַיַּכֶּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לְלִבְנָה:

אָז עָלָה הֹרָם מֶלֶךְ גֶּזֶר לַעְזֹר אֶת־לָכִישׁ וַיַּכֵּהוּ יְהוֹשֻׁעַ וְאֶת־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד:

וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלָּכִישׁ עֶגְלֹנָה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ: וַיִּלְכְּדוּהָ בַּיּוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֵת כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ בַּיּוֹם הַהוּא הֶחֱרִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לְלָכִישׁ: וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מֵעֶגְלוֹנָה חֶבְרוֹנָה וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ: וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ־לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־מַלְכָּהּ וְאֶת־כָּל־עָרֶיהָ וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא־הִשְׁאִיר שָׂרִיד כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לְעֶגְלוֹן וַיַּחֲרֵם אוֹתָהּ וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ:

וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ דְּבִרָה וַיִּלָּחֶם עָלֶיהָ: וַיִּלְכְּדָהּ וְאֶת־מַלְכָּהּ

עוד זכר שכבר לכד יהושע מקדה ולבנה ולכיש ועגלון וחברון ודביר באופן שהכה יהושע מקדש ברנע עד עזה ואת כל ארץ גשן עד גבעון בזמן קצר מרובה באין ה הפסק וזהו אמרו ואת כל המלכים האלה ואת ארצם לכד יהוש׳ פעם אחת ואחר שב יהושע וכל ישרא׳ אל המחנה הגלגל כי שם היה המשכן כמו שזכרנו. עוד

בגא׳ יג חל׳ וכל שמוא׳ וכתו׳ דמ׳ ב׳ מת חס׳

לעיל בסיפרא בסי׳ ח׳: חברונה ט׳ ח׳ מלאים וא׳ חס׳ וסימ׳ ויעל י׳ יהושע דמעגלונה ויאמ׳ דוד אנה אעלה. ויבאו כל שבטי ישראל אל דוד. ושל אחריו ויבאו כל זקני ישראל אל המלך חברונה קדמא דפסו׳ דמלכים. ויאמר לו המלך לך בשלום. ויקבצו כל ישראל אל דויד חברונה דד״ה. ושל אחריו ויבאו כל זקני ישר׳ אל המלך חברונה קדמא דפסו׳. כל אלה אנשי המלחמה דד״ה. ואלה מספרי ראשי החלוץ ל׳ לצבא באו דד״ה:

לנחלה ט"ו בקריאה וסימ' נמסר בסדר קרח:

כִּי־מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה לְחַזֵּק אֶת־לִבָּם לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה אֶת־יִשְׂרָאֵל לְמַעַן הַחֲרִימָם לְבִלְתִּי הֱיוֹת־לָהֶם תְּחִנָּה כִּי לְמַעַן הַשְׁמִידָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא וַיַּכְרֵת אֶת־הָעֲנָקִים מִן־הָהָר מִן־חֶבְרוֹן מִן־דְּבִר מִן־עֲנָב וּמִכֹּל הַר יְהוּדָה וּמִכֹּל הַר יִשְׂרָאֵל עִם־עָרֵיהֶם הֶחֱרִימָם יְהוֹשֻׁעַ: לֹא־נוֹתַר עֲנָקִים בְּאֶרֶץ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַק בְּעַזָּה בְּגַת וּבְאַשְׁדּוֹד נִשְׁאָרוּ: וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיִּתְּנָהּ יְהוֹשֻׁעַ לְנַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל כְּמַחְלְקֹתָם לְשִׁבְטֵיהֶם וְהָאָרֶץ שָׁקְטָה מִמִּלְחָמָה: פ

יב וְאֵלֶּה מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּ אֶת־אַרְצָם בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה הַשָּׁמֶשׁ מִנַּחַל אַרְנוֹן עַד־הַר חֶרְמוֹן וְכָל־הָעֲרָבָה מִזְרָחָה: סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הַיּוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן מֹשֵׁל מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנוֹן וְתוֹךְ הַנַּחַל וַחֲצִי הַגִּלְעָד וְעַד יַבֹּק הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן: וְהָעֲרָבָה עַד־יָם כִּנְרוֹת מִזְרָחָה וְעַד יָם הָעֲרָבָה יָם־הַמֶּלַח מִזְרָחָה

ארי מן קדם יי הות לתקפא ית לבהון לסדרא קרבא עם ישראל בדיל לגמרותהון בדיל דלא למהוי להון רחמין ארי בדיל לשיצותהון כמא דפקיד יי ית משה: ואתא יהושע בעדנא ההיא ושיצי ית גיבריא מן טורא מן חברון מן דביר מן ענב ומכל טורא דיהודה ומכל טורא דישראל עם קירויהון גמרינון יהושע: לא אשתאר גבריא בארע בני ישראל לחוד בעזה בגת ובאשדוד אישתארו: ונסיב יהושע ית כל ארעא ככל די מליל יי עם משה ויהבה יהושע לאחסנא לישראל בפלגותיהון לשבטיהון וארעא שדוכת מלמעבד קרבא:

ואילין מלכי ארעא דמחו בני ישראל ויריתו ית ארעהון בעברא דירדנא מדנח שמשא מנחלא דארנון עד טורא דחרמון וכל מישרא מדינחא: סיחון מלכא אימוראה דיתיב בחשבון שליט מערוער דעל כיף נחלא דארנון וגו נחלא ופלגות ארע גלעד ועד יובקא דנחלא תחומא דבני עמון: ומישרא עד ים גינוסר מדינחא ועד ימא דמישרא ימא דמלחא מדינחא

רשי

ועד יבק. הנחל שהם גבול ארץ בני עמון סוף מצר ארץ בני עמון ומשם והלאה היו בני עמון מושלים וחצי הגלעד גבול סיחון שם היה מצר ממשלת סיחון כ כשאמרנו למעלה ש שחצי הגלעד היה שלו וזה חצי השני של עוג: לכפת

רדק

לחזק את לבם. זה היה לשתי סבות האחת שהיה זה העונש שלהם כמו בפרעה ויחזק יי' את לב פרעה והשנית כמו שאומר הטעם כי למען השמידם כאשר צוה יי' את משה כמו שכתוב כי אתן בידכם את כל יושבי הארץ וגו' ואמר פן יחטיאו אותך לי: להם תחנה. כמו חנינה ורחמנות: ויכרת את הענקים. ולמעלה הוא אומר כי כלב הורישם כלב עשה במצות יהושע שנתן לו את ההר ועוד ירא' בספר שפטים כי אחרי מות יהושע הורישום בני יהודה והאמת כי בחיי יהושע הורישו ישר' חברון והענקי' אשר בהר חברון הכל הכריתו ומה שאמר כי כלב הורישם לפי שנתן לו יהושע חברון על פי יי' נקראת המלחמה על שמו ועל שם שבטו שהוא שבט יהודה והם השתדלו יותר במלחמת ההיא ופי' וילך יהודה אל ה הכנעני היושב בחברון שאמר בספר שפטים וכבר הלך אבל ספר אותו שם עם מה שכבשו אחרי מות יהושע וכן וילחמו בני יהוד' בירושלם פירושו וכבר נלחמו כי מלך ירושלם הוא ב בחשבון הל"א מלכי' שהכה יהושע ובני ישראל: הר יהודה. נקרא כן על שם סופו כי קודם שלקחו אותו לא היה נקרא כן: הר ישראל. כמו שפירשנו ל למעלה: רק בעזה. ומה שאמר בספר שפטים וילכד יהודה עזה ואת גבולה וגו' אחרי מות יהושע היה זה אבל בחיי יהושע הם ה הכריתו הענקים מן חברון ומן אלה המקומות שזכר ונשארו בעזה ובשאר ערי פלשתים עד שלכדם אחר כן יהודה: והארץ שקטה ממלחמ'. שלא התעוררו עוד הכנענים להאסף ולהלחם עם ישראל כי ראו כי נפלו ל לפניהם בכל המלחמו' וגם ישרא' עמדו באותה הארץ שכבשו ולא התעוררו לכבוש עוד וכשזקן י יהושע אמר לו האל ית' שיזרז ישראל לכבוש הארץ הנשארת ואמר ליהושע שיחלק אות' בחייו והתחיל בשני השבטים שהם י יהודה ויוסף כי נאמר לו ברוח הקדש שאלו ינחלו תחלה כי הם ראשי ישראל ואלה יעמדו על ב גבולי ארץ ישראל יהודה מדרום ויוסף מצפון והשבעה שבטים ביניהם וכיון שעלה גורל לאלו השבטים השנים וכבשו הגבולי' חשבו כי כל הארץ נכבשת כי המערב הים הגדול גבולו ו והמזרח הירדן וים כנרת לפיכ' נתעצלו לכבוש שבעה שבטים עד שבאו לשילה כי לא היו ח חוששין כיון שהיו הגבולי' בידם והכנענים הנשארים היו ביניהם וכל ישראל היו להם ערי' הרבה לשבת בארץ הנכבשת וכאשר באו לשילה אחר י"ד שנה משבאו לגלגל אמר להם יהושע שיכתבו הערים שבין יהודה ויוסף ויעשו מהם שבעה חלקים ואחר כך יטילו גורל ביניהן על פי הקלפי ועל פי יי' לשבעה השבטים: מלך

רלבג

עוד זכר שכבר הכרית יהושע הענקים כו והנה נזכ' במה שיבא כי כלב בן יפונ' הכרי' הענקי' מחברון ועתניאל בן קנז לכד דביר וזה בלתי סותר למה שבאן כי הכל היה מיוחס ליהושע כי הוא היה הראש המנהיג אותם בזה והנה נזכר אחר זה כי כבר נשאר הרבה עדין מן הארץ לרשתה אלא שע"ז כבר חלקה להם י יהושע בנחלה לישראל לשבטיהם כמו ש שנזכר אחר זה. וזכר עם זה שהארץ שקטה ממלחמה כי לא היו נלחמים עם ישראל ולא ישרא' עמהם ואף על פי שכבר נשאר הרבה מן הארץ לרשתה: **ואולם** התועלות המגיעים מזה הספור הם אלו:

התועלת הראשון במצות והוא מה שזכר מענין המזבח והר עיבל ומה שכלוה בזה ממה שכתוב לעשות שם כמו שנזכר בפרשת כי תבא והנה התועלת בזו המצוה הוא להוסיף אזהרה לישראל בענין שמירת התורה ולזה נכתבה שם ובאה שם הברכה למול הר גריזים למי שיקימה והקללה למול הר עיבל למי שיסור ממנה כי בזה היסרה אל שתדבק בשלמות ההשגחה האלהית בישרא' ויהיו מפני זה יותר ראוים לירושת הארץ: **השני** והוא במדות והוא שראוי לאדם להתישב בדבריו שיעשה אותם שלא ימהר בעשייתם בזולת עצה ואף על פי שכבר יראה בתחלת המחשבה שהענין ההוא ראוי שיעשה הלא תראה מה שקרה לישראל עם יושבי גבעון מפני שמהרו לכרות להם ברית טרם ששאלו את פי יי' כי כבר השיגה להם החרטה אחר זה כי זה ממה שהביאם לעבור באופן מה ממה שצוה בתורה שלא לחיות כל נשמה מהערים הקרובות אם לא מהערים הרחוקות אשר לא מערי הגוים האלה ר"ל מז' עממין: **השלישי** והוא במצות והוא כי השבועה אשר לפי הדין איננה שבועה כגון זאת לפי שהיתה שבועה בטעות עם שכבר היתה באופן מה לעבור על דברי תורה ראוי שתקויי' עם מי שאינו מאנשי אומתינו כדי שלא יהיה שם חלול השם ואולם הכבידו ענין עבודתם כמו שזכרנו לתת להם גמול מה על מרמתם: **הרביעי** והוא במדות והוא שראוי לאדון להשגיח על עבדיו ולהצילם מיד הקמי' עליהם הלא תראה איך התנהג יהושע עם אנשי גבעון ואף על פי שכבר רמו אותו לעזור להם כנגד ה' המלכים הקמים עליהם: **החמישי** הוא לפרסם ענין הנפלאות שעשה אז השם לישראל בזאת המלחמה עד שכבר המית מהם באבני הברד יותר ממה שהרגו ישראל בחרב ושתוך הזמן הקצר שהגביל יהושע כשלמה נקמת גוי אויביו להורות כי יי' נלחם לישראל ולפרסם זה המופת והספרות זכרו כוה שישיבו ה' המלכים תוך המערה ולשום אבנים גדולות על פי המערה להעיד כי לנצח ענין המלחמה הזאת לא רצו להמתין שיוציאו המלכים האלה משם אבל שמו אז על פי המערה אבנים גדולות ונשארו שם אנשים לשמרם בדרך שלא יאחרו ענין המלחמה הזאת וימהרו לרדוף אחר הנשארים קודם שיבאו אל עריהם בדרך שתשלם הנקמה תוך העת שהגביל יהושע: **הששי** והוא במדות שראוי לאדם בהיותו ביום טובה שישמח בו ר"ל שכאשר יראה היותו מצליח במה שעשה ראוי שימהר ויחיש מעשיו ולא ימתין לעשות מה שיוכל לעשות ביום אחד למחרת היום ההוא כי לא ידע מה ילד יום ולזה תמצא שספר איך עלה הענין ליהושע בהשתדלותו בזריזות בענין המלחמה עד שכבר זכר שבפעם אחת נכה יהושע מלכים רבים ואת ארצם והם עשרים מלכים שנזכרו בענין הלא"ה קודם מלך חצור ואחר זה כשהתרשל בזה לא נכח בימים רבים כי אם י"א מלכים שתמצא ממלך חצור עד סוף זכר המלכים ההם ולו השתדל בזה יהושע בזריזות אולי היה מכלה כל הגוים האלה אשר הוא בסוף הענין לישראל לפח ולמוקש: תם ואלה מלכי הארץ עד סוף הספר. זכר תחלה מה שנעשה ע"י משה מזאת המלחמה ואמר בזה תחלה אשר הכו בני ישראל והנה ראוי שייחס זה למשה עמהם כי על ידו נעשה ולזה זכר בסוף כי משה עבד יי' ובני ישראל עמו זה והנה לא הזכיר בזה תחילה שם משה להורות כי משה אע"פ שגדלה מעלתו מאד הנה היה נצוחו את המלכי' בזכות ישר' מצד ברית השם יתעלה בריתעם אבותיהם כמו שנזכר בתורה. ואחר

דרך בית הישמת ומתימן תחת
אשדות הפסגה: וגבול עוג מלך
הבשן מיתר הרפאים היושב
בעשתרות ובאדרעי: ומשל בהר
חרמון ובסלכה ובכל הבשן עד
גבול הגשורי והמעכתי וחצי הגלעד
גבול סיחון מלך חשבון: משה
עבד יהוה ובני ישראל הכום ויתנה
משה עבד יהוה ירשה לראובני
ולגדי ולחצי שבט המנשה:
ואלה מלכי הארץ אשר
הכה יהושע ובני ישראל בעבר
הירדן ימה מבעל גד בבקעת הלבנון
ועד ההר החלק העלה שעירה
ויתנה יהושע לשבטי ישראל ירשה
כמחלקתם: בהר ובשפלה ובערבה
ובאשדות ובמדבר ובנגב החתי
האמרי והכנעני הפרזי החוי
והיבוסי:

מלך	יריחו	אחד
מלך	העי אשר מצד בית אל	אחד:
מלך	ירושלם	אחד
מלך	חברון	אחד:
מלך	ירמות	אחד
מלך	לכיש	אחד:
מלך	עגלון	אחד
מלך	גזר	אחד:
מלך	דבר	אחד
מלך	גדר	אחד:
מלך	חרמה	אחד
מלך	ערד	אחד:
מלך	לבנה	אחד
מלך	עדלם	אחד:
מלך	מקדה	אחד
מלך	בית אל	אחד:
מלך	תפוח	אחד
מלך	חפר	אחד:
מלך	אפק	אחד
מלך	לשרון	אחד:
מלך	מדון	אחד
מלך	חצור	אחד:
מלך	שמרון מראון	אחד
מלך	אכשף	אחד:
מלך	תענך	אחד
מלך	מגדו	אחד:
מלך	קדש	אחד
מלך	יקנעם לכרמל	אחד:
מלך	דור לנפת דור	אחד
מלך	גוים לגלגל	אחד:
מלך	תרצה	אחד

כל מלכים שלשים ואחד:

אורח בית ישימות ומדרומא תחות
משפך מרמתא: ותחום עוג
מלכא דמתנן משאר גבריא דיתיב
בעשתרות ובאדרעי: ושליט
בטורא דחרמון ובסלכה ובכל
מתנן עד תחום גשורא ואפקירוס
ופלגות ארע דגלעד תחום סיחון
מלכא דחשבון: משה עבדא
דיי ובני ישראל מחונון ויהבה
משה עבדא דיי ירותא לשיבטא
דראובן ולשיבטא דגד ולפלגות
שיבטא דמנשה:
ואילין מלכי ארעא די מחא יהושע
ובני ישראל בעברא דירדנא
מערבא ממישר גד בבקעת ליבנן
ועד טורא פליגא דסליק לשעיר
ויהבה יהושע לשבטא ישראל
ירותא בפלגותהון: בטורא
ובשפלתא ובמישרא ובמשפך
מרמתא ובמדברא ובדרומא
חתאי ואמוראי וכנענאי ופריזאי
וחיואי ויבוסאי:

מלכא דיריחו חד
מלכא דעי דבסטר ביתאל חד:
מלכא דירושלם חד
מלכא דחברון חד:
מלכא דירמות חד
מלכא דלכיש חד:
מלכא דעגלון חד
מלכא דגזר חד:
מלכא דדביר חד
מלכא דגדר חד:
מלכא דחרמה חד
מלכא דערד חד:
מלכא דלבנא חד
מלכא דעדלם חד:
מלכא דמקדה חד
מלכא דביתאל חד:
מלכא דתפוח חד
מלכא דחפר חד:
מלכא דאפק חד
מלכא דלשרון חד:
מלכא דמרון חד
מלכא דחצור חד:
מלכא דשמרון מראון חד
מלכא דאכשף חד:
מלכא דתענך חד
מלכא דמגדו חד:
מלכא דקדש חד
מלכא דיקנעם לכרמלא חד:
מלכא דדור לפילכי דור חד
מלכא דעממין לגלגלא חד:
מלכא דתרצה חד
כל מלכיא תלתין וחד:

ו״כ ׳ ל״פ ׳ ג״פ ׳ יר כסיפ׳ ט״ו מנעות ככג ׳ נ׳ נ׳ ׳ ל׳ ׳ תתלפוס ׳ מלכי כנען ובני המן תריח על גבי תריח ולבנה על גבי לבנה ׳ כ״ל תט׳ כנ״ח ׳ כ״נ פכו׳ לי״ז כהון לא תריך וכא זעיר ׳ מ״ל מ״ל כנ״ח ׳ ל׳ לא קרי׳ א׳ ׳ ל׳ מס׳ ׳ ל׳

רדק

מלך יריחו אחד • כל אלה
מלכים ואחד מלכים שזוכר לא
היה מלך על עיר אחת לבדה
אלא כל עיר ועיר שזוכר היתה
ראש ממלכתו והיה מושל על
עירות וכפרים אחרים:
גלילות

מסרה

שעירה ג׳ בקריאה וסי׳ וישב ביום
ההוא עשו׳ יעבר נא אדני לפני
עבדו׳ ועד ההר החלק העולה
שעירה׳ ונמסר גם בסדר
וישלח: ובמדבר ג׳ בקריאה
וס׳ ובמדבר אשר ראית אשר׳
אשר עשיתי במצרים ובמדבר׳
בהר ובשפלה ובערבה: החתי
והיבוסי׳ ו׳ דסמיכי וסימ׳ ושלחתי
לפניך מלאך וגרשתי׳ כי החרם
תחרימם החתי׳ ויהי כשמע כל
מלכי האמרי׳ בהר ובשפלה
דיהושע׳ ותעברו את הירדן
דסוף יהושע׳ כל העם הנותר
דמלכים׳ ושארא והחוי
והיבוסי׳ ונמסר גם בסדר כי
תשא:

רלבג

ואחר זה זכר מלכי
הארץ אשר הכה
יהושע ובני ישראל
בעבר הירדן ימה
ושכבר נתנה יהושע
לשבטי ישראל ירושה
כמחלקות לפי האופן
הנזכר בתורה:
והנה

כמחלקותם כל קרי׳ כן כמ״א במחלקותם דעזר במשכב דוד אבין

רשי

לנפות דור׳ למלכא
דור: והארץ

חצי הספר

והארץ נשארה הרבה מאד · ממה שאמרתי לאברהם נשארה לרשתה שלא נכבשה : גלילות תרגומו בלעז : מן השיחור · הוא נילוס הוא נחל מצרים ; הוא סמוך לתחום מקצוע דרומי מערבי של ארץ ישראל כמו שאמר בחלה מקצי ולמערבו כיון שלא כיבש יהושע בחייו כל מצר הדרומי אלא ממדבר צן הוא ההר החלק העולה שעירה עד הנילוס הוא תחום עזה האמור למעלה מקדש ברנע עד עזה : חמשת סרני פלשתים וגו׳ · הוא סוף גמר המצר עד הים הגדול שבמערב : לכנעני תחשב · מארץ הכנעני שנתתי לאברהם היא העזתי והאשקלוני ששה סרנים היה מונה ומתחלה קרא חמשה אמר רבי יוחנן אדורכריקי שלהם חמשה החשובים חמשה היו שהעוים אינו מונה מן הסרנים החשובים ועוד ים לפרש חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני הם חמשה ועוד נשאר לכבוש ארץ העוים שאינם מן הפלשתים : עד גבול עקרון צפונה · העקרוני יושב על הים ומתפשט לצד הצפון יותר מן האחרים מתימן כל ארץ הכנעני פסוק ראשון מנה מצר הדרומי מן המזרח למערב וזה מונה את רוחב אותו המקצוע הנותר ליכבש כמה הוא מן הדרום לצפון מתימן כל ארץ הכנעני מתימן ומערה לצידוני עד אפיק עד האמורי והארץ הגבלי וכל הלבנון מזרח השמש ובמצר מזרחי נשאר לכבוש במקצוע הצפון כל הלבנון מבעל גד עד סוף המצר וברוחב מן המזרח למערב עד לבא חמת זהו כל מצר הצפוני שלבא חמת במקצוע צפונית מערבית באלה מסעי אנכי אורישם · אחרי מותך : הפילה לישר׳ בנחלה · ויכבום לאחר זמן כל שבט ושבט את שנפל בגורלו : עמו הראובני והגדי · עם חצי הראשון של מנשה הראובני והגדי לקחו נחלתם · מערוער אשר על שפת נחל ארנון · מונה והולך כל ארץ עבר הירדן ואח׳ כך מפרש גבול כל שבט ושבט ויתן משה למטה פלו׳ ופלוני ומיתר הרפאי׳ · שהרג כדר לעומר והמלכים אשר אתו כמה שנאמר ויכו את רפאי׳ בעשתרות קרני׳ : בהר

ועד גבול ד׳ בקריא׳ וסי׳ מן השיחור אשר על פני מצרים · ושלמה היה מושל · ויהי מושל בכל הממלכות ·
ממגדל סונה ועד גבול כוש ; והארץ ח׳ ראשי פסו׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר בראשית ; הפלה ו׳ חס׳ בליש׳ וסי׳
נמסר בסדר נשא ; אשי ט׳ כתיב יוד וס׳ נמסר בסדר צו ; וכל ערי י״א פסו׳ ריש ומצ׳ וכל וכל וס׳ נמסר בסד׳ צו ;

וִיהוֹשֻׁעַ זָקֵן בָּא בַּיָּמִים
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו אַתָּה זָקַנְתָּה בָּאתָ
בַיָּמִים וְהָאָרֶץ נִשְׁאֲרָה הַרְבֵּה־מְאֹד
לְרִשְׁתָּהּ׃ זֹאת הָאָרֶץ הַנִּשְׁאָרֶת כָּל־
גְּלִילוֹת הַפְּלִשְׁתִּים וְכָל־הַגְּשׁוּרִי׃
מִן־הַשִּׁיחוֹר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם
וְעַד גְּבוּל עֶקְרוֹן צָפוֹנָה לַכְּנַעֲנִי
תֵּחָשֵׁב חֲמֵשֶׁת סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים
הָעַזָּתִי וְהָאַשְׁדּוֹדִי הָאֶשְׁקְלוֹנִי הַגִּתִּי
וְהָעֶקְרוֹנִי וְהָעַוִּים׃ מִתֵּימָן כָּל־
אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וּמְעָרָה אֲשֶׁר לַצִּידֹנִים
עַד־אֲפֵקָה עַד גְּבוּל הָאֱמֹרִי׃
וְהָאָרֶץ הַגִּבְלִי וְכָל־הַלְּבָנוֹן מִזְרַח
הַשֶּׁמֶשׁ מִבַּעַל גָּד תַּחַת הַר־חֶרְמוֹן
עַד לְבוֹא חֲמָת׃ כָּל־יֹשְׁבֵי הָהָר
מִן־הַלְּבָנוֹן עַד־מִשְׂרְפֹת מַיִם כָּל־
צִידֹנִים אָנֹכִי אוֹרִישֵׁם מִפְּנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל רַק הַפִּלֶהָ לְיִשְׂרָאֵל בְּנַחֲלָה
כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ׃ וְעַתָּה חַלֵּק אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת בְּנַחֲלָה לְתִשְׁעַת
הַשְּׁבָטִים וַחֲצִי הַשֵּׁבֶט הַמְנַשֶּׁה׃
עִמּוֹ הָראוּבֵנִי וְהַגָּדִי לָקְחוּ נַחֲלָתָם
אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
מִזְרָחָה כַּאֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה עֶבֶד
יְהוָה׃ מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־
נַחַל אַרְנוֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַנַּחַל
וְכָל־הַמִּישֹׁר מֵידְבָא עַד־דִּיבוֹן׃
וְכֹל עָרֵי סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
מָלַךְ בְּחֶשְׁבּוֹן עַד־גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן׃
וְהַגִּלְעָד וּגְבוּל הַגְּשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי
וְכֹל הַר חֶרְמוֹן וְכָל־הַבָּשָׁן עַד־סַלְכָה׃
כָּל־מַמְלְכוּת עוֹג בַּבָּשָׁן אֲשֶׁר־
מָלַךְ בְּעַשְׁתָּרוֹת וּבְאֶדְרֶעִי הוּא
נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים וַיַּכֵּם מֹשֶׁה
וַיֹּרִשֵׁם׃ וְלֹא הוֹרִישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת־הַגְּשׁוּרִי וְאֶת־הַמַּעֲכָתִי וַיֵּשֶׁב
גְּשׁוּר וּמַעֲכָת בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם
הַזֶּה׃ רַק לְשֵׁבֶט הַלֵּוִי לֹא נָתַן נַחֲלָה
אִשֵּׁי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא נַחֲלָתוֹ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ׃ וַיִּתֵּן מֹשֶׁה
לְמַטֵּה בְנֵי־רְאוּבֵן לְמִשְׁפְּחֹתָם׃

וִיהוֹשֻׁעַ סִיב עַל בְּיוֹמִין וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ אַתְּ סַבְתָּא עֲלְתָא בְּיוֹמִין וְאַרְעָא אִשְׁתָּאֲרַת סַגִּיאָה לַחֲדָא לְמֵירְתַהּ ׃ דָּא אַרְעָא דְּאִשְׁתָּאֲרַת כָּל תְּחוּמֵי פְּלִשְׁתָּאֵי וְכָל גְּשׁוּרָאֵי ׃ מִן שִׁיחוֹר דִּי עַל אַפֵּי מִצְרַיִם וְעַד תְּחוּם עֶקְרוֹן צִיפּוּנָא עַל אַרְעָא כְּנַעֲנָא תִּתְמְנֵי חַמְשָׁא טוּרְנֵי פְּלִשְׁתָּאֵי עַזָּתָאֵי וְאַשְׁדּוֹדָאֵי אַשְׁקְלוֹנָאֵי גִּיתָּאֵי וְעֶקְרוֹנָאֵי וְעַוָּאֵי ׃ מִדָּרוֹמָא כָּל אַרְעָא כְּנַעֲנָאֵי וּמְעַרְתָּא דִּי לְצִידוֹנָאֵי עַד אֲפֵק עַד תְּחוּם אֱמוֹרָאָה ׃ וְאַרְעָא גִּיבְלִי וְכָל לִיבְנָן מַדְנַח שִׁמְשָׁא מִמֵּישַׁר גַּד שִׁיפּוֹלֵי טוּרָא דְּחֶרְמוֹן עַד מַעֲלָנָא דַּחֲמָת ׃ כָּל יָתְבֵי טוּרָא מִן לִבְנָן עַד חַרְצֵי מַיָּא כָּל צִידוֹנָאֵי בְּמֵימְרִי אֲתָרֵיכִינוּן מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְחוּד פְּלִיגְהָא לְיִשְׂרָאֵל בְּאַחְסָנָא כְּמָא דְּפַקֵּידְתָּךְ ׃ וּכְעַן פְּלִיג יַת אַרְעָא הָדָא בְּאַחְסָנָא לְתִשְׁעָא שִׁבְטִין וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִּמְנַשֶּׁה ׃ עִימֵּיהּ שִׁבְטָא רְאוּבֵן וְשִׁבְטָא גָּד קַבִּילוּ אַחְסַנְתְּהוֹן דִּיהַב לְהוֹן מֹשֶׁה בְּעִיבְרָא דְּיַרְדְּנָא מַדִּינְחָא כְּמָא דִּיהַב לְהוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַּיְיָ ׃ מֵעֲרוֹעֵר דְּעַל כֵּיף נַחֲלָא דְּאַרְנוֹן וְקַרְתָּא דִּי בְגוֹ נַחֲלָא וְכָל מֵישַׁר מֵידְבָא עַד דִּיבוֹן ׃ וְכָל קִירְוֵי סִיחוֹן מַלְכָּא דֶּאֱמוֹרָאָה דִּי מְלַךְ בְּחֶשְׁבּוֹן עַד תְּחוּם בְּנֵי עַמּוֹן ׃ וְאַרְעָא גִּלְעָד וּתְחוּם גְּשׁוּרָאָה וְאַפִּיקִירוֹס וְכָל טוּרָא דְּחֶרְמוֹן וְכָל מַתְנַן עַד סַלְכָה ׃ כָּל מַלְכוּת עוֹג בְּמַתְנַן דִּי מְלַךְ בְּעַשְׁתָּרוֹת וּבְאֶדְרֶעִי וְהוּא אִישְׁתְּאַר מִשְּׁאַר גִּיבָּרַיָּא וּמְחָנוּן מֹשֶׁה וְתָרֵיכִינוּן ׃ וְלָא תָרִיכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת גְּשׁוּרָאָה וְיַת אַפִּיקִירוֹס וִיתִיב גְּשׁוּרָאָה וְאַפִּיקִירוֹס בְּגוֹ יִשְׂרָאֵל עַד יוֹמָא הָדֵין ׃ לְחוּד שִׁבְטָא דְּלֵוִי לָא יְהַב אַחְסָנָא קוּרְבָּנַיָּא דַּייָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל אִינוּן אַחְסַנְתֵּיהּ כְּמָא דְּמַלֵּיל לֵיהּ ׃ וִיהַב מֹשֶׁה לְשִׁבְטָא בְּנֵי רְאוּבֵן לְזַרְעִיתְהוֹן ׃

רדק

גלילות · כמו גבול או כמו מחוז וכן גליל הגוים : מן השיחור · הוא נילוס נחל מצרים והוא למקצוע דרומית מערבית של ארץ ישראל שלא כבש יהושע כל מצר הדרומית אלא ממדבר צין היא הר החלק העולה שעירה עד הנילוס הוא תחום עזה האמור למעלה מקדש ברנע עד עזה : חמשת סרני פלשתים · הוא גמר המצר עד הים הגדול שבמערב וסרנים ענינם שרים : חמשת סרני · והעוים שזוכר בסוף הפסוק אינו מתכינם ובדברי רבותינו ז״ל ששה סרנים הוא מונה ומתחלה קראם חמשה אמ׳ רבי יוחנן אידורכריקי שלהם חמשה פי׳ אידורכריקי החשובים שבהם היו חמשה והעוים אינו מן הסרני׳ החשובים ועוד בדבריה׳ עוים מתימן באו וסמכו ענינו לפסוק הבא אחריו מתימן ולפי פשט הפסו׳ מתימן פי׳ מדרום כלומר מצר דרום נשארה כל ארץ הכנעני : והארץ הגבלי · חסר הנסמך ומשפטו הארץ ארץ הגבלי וכן הארון הברית : עמו הראובני והגדי · עם חצי שבט מנשה האחד ואמר עמו ואף על פי של שלא זכרו לפי שזכר החצי האחר אמר עמו כאילו זכרו : בהר

רלבג

והנה זכר כי יהושע היה זקן בא בימים והארץ נשארה הרבה מאד לרשת׳ ולא יתכן לו מצד זקנותו להשלי׳ המלחמה עם מלכים הנשארים וצוה אותו הש״י שיפילה לישראל בנחלה כאילו כבשוה כלה ר״ל לט׳ השבטים וחצי שבט מנשה כי הב׳ שבטים וחצי לקחו חלקם מעבר לירדן ואולם לשבט הלוי לא נתן נחלה כמו שנאמר בתורה ואולם נתנו ללוים בארץ ערים לשבת ומגרשיהם למקניהם וקנינם כמו שצוה הש״י את משה בתורה · והנה

ואת בלעם ג׳ וסמ׳כי וסי׳ ואת בלעם בן בעור והרגו בחרב׳ ואת בלעם בן בעור הקוסם׳ ואת בלעם ואת מגרשה דד״ה׳ ונמסר גם בסדר מטות : שבט מנשה ג׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ ויתן משה לחצי שבט מנשה׳ וישלחו בני ישר׳ ׳ ויבאו אל בני ראובן ׳ וחד השבט המנשה ׳ ועתה חלק את הארץ ׳ וב׳ באורית׳ שבט המנשה׳ וסי׳ ממלכת עוג נתתי לראובני ׳ שבט המנשה גלעדה : עוג בבשן ד׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר דברים :

ויהי להם הגבול מערוער אשר על-
שפת-נחל ארנון והעיר אשר בתוך-
הנחל וכל-המישר על-מידבא :
חשבון וכל-עריה אשר במישור
דיבון ובמות בעל ובית בעל מעון :
ויהצה וקדמת ומפעת : וקריתים
ושבמה וצרת השחר בהר העמק :
ובית פעור ואשדות הפסגה ובית
הישמות : וכל ערי המישר וכל-
ממלכות סיחון מלך האמרי אשר
מלך בחשבון אשר הכה משה אתו
ואת-נשיאי מדין את-אוי ואת-רקם
ואת-צור ואת-חור ואת-רבע נסיכי
סיחון ישבי הארץ : ואת-בלעם
בן-בעור הקוסם הרגו בני-ישראל
בחרב אל-חלליהם : ויהי גבול
בני ראובן הירדן וגבול זאת נחלת
בני-ראובן למשפחותם הערים
וחצריהן : ויתן משה
למטה גד לבני גד למשפחותם :
ויהי להם הגבול יעזר וכל-ערי
הגלעד וחצי ארץ בני עמון עד-
ערוער אשר על-פני רבה :
ומחשבון עד-רמת המצפה ובטנים
וממחנים עד-גבול לדבר : ובעמק
בית הרם ובית נמרה וסכות וצפון
יתר ממלכות סיחון מלך חשבון
הירדן וגבל עד-קצה ים-כנרת עבר
הירדן מזרחה : זאת נחלת בני-גד
למשפחתם הערים וחצריהם :
ויתן משה לחצי
שבט מנשה ויהי לחצי מטה בני-
מנשה למשפחותם : ויהי גבולם
ממחנים כל-הבשן כל-ממלכות
עוג מלך-הבשן וכל-חות יאיר אשר
בבשן ששים עיר : וחצי הגלעד
ועשתרות ואדרעי ערי ממלכות עוג
בבשן לבני מכיר בן-מנשה לחצי
בני-מכיר למשפחותם : אלה
אשר-נחל משה בערבות מואב
מעבר לירדן יריחו מזרחה :
ולשבט הלוי לא-נתן משה נחלה
יהוה אלהי ישראל הוא נחלתם
כאשר דבר להם :

והוה להון תחומא מערוער די
על כיף נחלא דארנון וקרתא
די בגו נחלא וכל מישרא עד
מידבא : חשבון וכל קירוהא די
במישרא דיבון ובמות בעל ובית
בעל מעון : ויהצה וקדמות
ומיפעת : וקריתים ושבמה
וצרת השחר בטורא דמישרא :
ובית פעור ומשפך מרמתא ובית
ישימות : וכל קרוי מישרא וכל
מלכות סיחון מלכא דאמוראה
דמלך בחשבון דמחא משה יתיה
וית רברבי מדין ית אוי וית רקם
וית צור וית חור וית רבע רברבי
סיחון יתבי ארעא : וית בלעם
בר בעור קסמא קטלו בני ישראל
בחרבא על קטיליהון : והוה
תחום בני ראובן ירדנא ותחומיה
דא אחסנת בני ראובן לזרעיתהון
קירויא ופצחיהן :
ויהב משה לשבטא דגד לבני גד
לזרעיתהון : והוה להון תחומא
יעזר וכל קירוי גלעד ופלגות
ארעא בני עמון עד ערוער די על
אפי רבה : ומחשבון עד רמת
מצפיא ובטונים וממחנים עד ת
תחום לדביר : ובמישרא בית
הרם ובית נמרה וסוכות וציפונא
שאר מלכות סיחון מלכא חשבון
ירדנא ותחומיה עד סיפי ים ג
גינוסר עברא דירדנא מדינחא :
דא אחסנת בני גד לזרעיתהון
קירויא ופצחיהן :
ויהב משה לפלגות שבטא
דמנשה והוה לפלגות שבטא
דבני מנשה לזרעיתהון :
והוה תחומהון ממחנים כל מתנן
כל מלכותיה דעוג מלכא דמתנן
וכל כפרני יאיר דבמתנן שתין
קירוין : ופלגות ארעא דגלעד
ועשתרות ואדרעי קירויא מ
מלכותיה דעוג במתנן לבני מכיר
בר מנשה לפלגות בני מכיר ל
לזרעיתהון : אילין די אחסין
משה במישריא דמואב מעיברא
לירדנא דיריחו מדינחא :
ולשבטא דלוי לא יהב משה
אחסנא מתנן דיהב להון יי
אלהא דישראל אינון א
אחסנתהון כמא דמליל להון :

בהר העמק׳ כתרגומו בטורא
דמישרא : נסיכי סיחון יושבי
הארץ ׳ אלה חמשת מלכי מדין
היו נסיכי סיחון בעוד שהיו ס
סיחון והאמרי יושבי הארץ ק
קודם שלכדום ישראל היו אלה
כשיאי הארץ נסיכי סיחון כי
תחת ממשלת סיחון היה מדין
בימים ההם : הקוסם ׳
להודיע כי לא נביא היה אלא
קוסם ונבואתו היתה לשעה או
לכבוד ישראל בא אליו מלאך יי׳
לדבר הכתוב׳ ההם ׳ ויש לשאול
איך מצאו בלעם שם והלא כתוב
וילך וישב למקומו אלא שחזר שם
לבקש שכרו על העצ׳ שנתן להם
למואב ולמדין להוכיח בנותיהם
היפות ויזנו ישראל עמהם ויהיה
קצף יי׳ בהם וזהו שאמר לכה
איעצך כמו שכתוב בדברי בלעם
וכשראה שנתקיימה עצתו הלך
למואב ולמדי׳ לבקש שכרו מהם :
אל חלליהם ׳ עם חלליהם וכמוהו
רבים ובתורה כתיב על חלליהם
והוא גם כן כמו עם כמו ויבאו
האנשים על הנשים עם הנשים
ואחרים זולתו ׳ ויש דורש
שהיו מלכי מדין עושים כשפים
עם בלעם ובורחים מפני חרב
ישראל ופורחין באויר כיון ש
שראה להם פנחס את הציץ
נפלו על חלליהם ועוד אמרו על
חלליהם שעשו לו ארבע מיתות
בית דין ועוד אמרו כי פנחס ה
הרגו : הירדן וגבול ׳ כתרגומו
ירדנא ותחומים כלומר הערים
הסמוכות אליו : לחצי בני
מכיר ׳ כי החצי האחר והם בני
גלעד שמה בתי אבות לקחו נ
נחלתם בארץ כנען : כי

בהר העמק ׳ בטורא
דמישרא : וחצי ארץ
בני עמון ׳ חצי מה
שכבשו מאר׳ בני עמון
מסיחון : הירדן
וגבול ׳ ירדנ׳ ותחומיה
הערים שעל שפתו :
הערים וחצריהם ׳
הערים המוקפות
חומה : וחצריהם ׳
ערי הפרזי בלא
חומה : אשר

ממלכות
כל כיכר׳
ממל כות וכל
קריי׳ ממלכת
במד׳ ממלכות

ויהי
הבשנ׳ ישן
מנא׳ תי ויהי׳
כל גבולם
ממחנים כל
הבשן וכל
ממלכות עוג
מלך הבשן
וכל חות
יאיר ומונה
מנחון כך

רשי

אשר נחלו אותם. אמר הנחילו אותם כי היו בני יוסף שני מטות תחת שבט לוי: כאשר עם לבבי. ולא כאשר עם פי שהמרגלים היו בעצה אחת וירא כלב לומר להם שלא יאמר כמותם ונשבא הכחישם וזהו שנאמר עקב היתה רוח אחרת שהיה אומר להם אחד בפה ואחד בלב: זה ארבעים וחמש שנה. למדנו שהיו בכיבוש הארץ שבע שנים שהרי בשנה השנית שלא משה המרגלים כשארו שלשים ושמונה שהלכו במדבר ושבע שכבשו הרי ארבעים וחמש: האדם

רדק

כי היו בני יוסף. אם תאמר לשבט לוי לא נתן נחלה היאך היו תשעת המטות וחצי המטה ושני מטות וחצי מעבר הירדן הנה י"ב ואם לוי איכו כמכה היאך היו י"ב לפי' אמר כי היו בני יוסף שני מטות והנה הם שנים עשר מטות: למקניהם ולקנינם. כתרגומו לבעיריהון ולגיתיהון ר"ל הבהמו' הגסו' ובהמו' דקות: כאש' עם לבבי. כי' כי כאש' היה עמהם עד שבאו אל המחנ' היה מסכי' עמהם בדבריו כדי שלא יהרגוהו וכאשר בא אל המחנה השיב דבר אמת כאשר עם לבבו וזהו שאמר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם פי ובדרך הדרש לפי שהתחיל לדבר בדבריהם כשאמר ויהם כלב התחיל ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמר' והם חשבו כי מסייע היה להם ושתקו: המסיו. כתב ביו"ד שהוא במקום למ"ד הפועל והיה משפטו המסיו בשורק הוי"ו על דרך כטיו רגלי והדומי' לו ובא היו"ד נחה והוי"ו נעה שלא כמנהג וי"ו הרבים בלשון הקדש אבל בלשון ארמי' יבא כמו כן אשתיו חמרא ורבי אחי רבי משה ז"ל כתבו בשקל הפעיל והוי"ו מקום למ"ד הפעל אמר כי כל אחד מאחי אשר עלו עמי המסה את לב העם: אשר דרכה רגלך בה. זו היא חברון שנאמר ויבא עד חברון ולא אמר ויבאו לפי שהמרגלים האחרים היו יראים לבא שם מפני הענקים כמו שאמר ושם אחימן וגו' כלב אף על פי שהיו שם אלה הענקים הגדולים בא שם כלב לפי' אמר לו משה שתהיה לו חברון לנחלה ואם לא נזכר זה בספר התורה ידוע כי אמת היה אחר שהמ' כלב ויהושע הודה לו וכן כתוב בשופטים ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה: החיה יי' אותי כאשר דבר. והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה: זה ארבעים וחמש. כי דבר המרגלי' היה בשנה השני' לצאת ממצרים והנה כשארו להם במדבר שלשי' ושמנה שנה ושבע שכבשו הנה ארבעים וחמש ומזה ראו ר"ז"ל כי בז' שנים כבשו הארץ וז' שחלקו ראו מפסוק בי"ד שנה אחר אשר הכתה העיר כי ישראל לא מנו ליובלות ושמטי' אלא אחר שחלקו והפסוק אומר כי ארבע עשרה שנה אחר החרבן היה תחלת יובל כמו שאומר בראש השנה בעשור לחדש ואיזו היא שנה שראש חדש שלה בעשור לחדש הוי אומר זו שנת יובל בא וחשוב משנכנסו ישראל לארץ אי אתה מוצא ארבע עשר' שנה אח' חרבן תחלת יובל אם לא תוציא י"ד שנה משנכנסו עד שמנו והם שבע שכבשו ושבע שחלקו: מאז דבר יי'. כי במצות האל אמר משה לכלב שתהיה לו חברון לנחלה: אשר הלך ישראל במדבר. טעמו לזה מ' וחמש שנה שזכר כלומר זה הזמן הארוך מן הדבר אשר דבר יי' עד היום לפי שהלך ישראל במדבר לח שנה בעון המרגלים וית דאזל עם ישראל במדברא פי' טעם אשר הלך עם משה: ובכחי

נחלו ד' קמצין וסימ' אלה אשר נחלו בני ישראל · כי בנות מנשה · אך שקר נחלו אבותינו · נחלו פתאים אולת · וחד ונחלו לעולם: בגורל הרפין וסימ' בגורל נחלתם ר"פ דיהושע · ויצו משה את בני ישראל לאמר זאת הארץ · אלה הנחלות · והדבר אשר נעשה · לא יהיה לך משליך חבל בגורל דמיכה: כל

יד ואלה אשר נחלו בני ישראל
בארץ כנען אשר נחלו אותם אלעזר
הכהן ויהושע בן נון וראשי אבות
המטות לבני ישראל: בגורל
נחלתם כאשר צוה יהוה ביד משה
לתשעת המטות וחצי המטה:
כי נתן משה נחלת שני המטות
וחצי המטה מעבר לירדן וללוים
לא נתן נחלה בתוכם: כי היו
בני יוסף שני מטות מנשה ואפרים
ולא נתנו חלק ללוים בארץ כי אם
ערים לשבת ומגרשיהם למקניהם
ולקנינם: כאשר צוה יהוה את
משה כן עשו בני ישראל ויחלקו
את הארץ: ויגשו
בני יהודה אל יהושע בגלגל ויאמר
אליו כלב בן יפנה הקנזי אתה
ידעת את הדבר אשר דבר יהוה
אל משה איש האלהים על אדותי
ועל אדותיך בקדש ברנע:
בן ארבעים שנה אנכי בשלח משה
עבד יהוה אתי מקדש ברנע לרגל
את הארץ ואשב אתו דבר כאשר
עם לבבי: ואחי אשר עלו עמי
המסיו את לב העם ואנכי מלאתי
אחרי יהוה אלהי: וישבע משה
ביום ההוא לאמר אם לא הארץ
אשר דרכה רגלך בה לך תהיה
לנחלה ולבניך עד עולם כי מלאת
אחרי יהוה אלהי: ועתה הנה החיה
יהוה אותי כאשר דבר זה ארבעים
וחמש שנה מאז דבר יהוה את הדבר
הזה אל משה אשר הלך ישראל
במדבר ועתה הנה אנכי היום בן
חמש ושמונים שנה:

ואילין דאחסינו בני ישראל ב
בארעא דכנען דאחסינו יתהון
אלעזר כהנא ויהושע בר נון ורישי
אבהת שבטיא לבני ישראל:
בעדבא איתפלגת להון אחסנתהו'
כמא דפקיד יי' בידא דמשה לתשעת
שבטין ופלגות שבטא: ארי יהב
משה אחסנת תרין שבטין ופלגות
שבטא מעברא לירדנא ולליואי
לא יהב אחסנא ביניהון: ארי
הוו בני יוסף תרין שיבטין מנשת
ואפרים ולא יהבו חולק לליואי
בארעא אלהן קירוין למיתב
ורוחיהון לבעירהון ולקנייניהון:
כמא דפקיד יי' ית משה כן עבדו
בני ישראל ופליגו ית ארעא:
וקריבו בני יהודה לות
יהושע בגלגלא ואמר ליה כלב
בר יפנה קניזאה את ידעתא ית
פיתגמא דמליל יי' עם משה נביא
דיי' על עיסק דילי ועל עיסק דילך
ברקם גיאה: בר ארבעין שנין
אנא כד שלח משה עבדא דיי' יתי
מרקם גיאה לאללא ית ארעא
ואתיבית יתיה פתגמא כמא דהוה
עם לבי: ואחי דסליקו עמי
תברו ית ליבא דעמא ואנא
אשלימית בתר דחלתא דיי' אלהי:
וקיים משה ביומא ההוא למימר
אם לא ארעא דידרכת פרסת
ריגלך בה דילך תהי לאחסנא
וליבנך עד עלמא ארי אשלימתא
בתר דחלתא דיי' אלהי: וכען
הא קיים יי' יתי כמא די מליל דנן
ארבעין וחמש שנין מעידן דמליל
יי' ית פיתגמא הדין עם משה
דאזל ישראל במדברא וכען הא אנא
יומא דין בר תמנן וחמש שנין:

רלבג

והנה זכר שכבר נגשו בני יהודה אל יהושע בגלגל כי היה המשכן שם אז ולזה היה שם יהושע והנה באו לשם עם כלב לכבודו כי נשיא היה עליה' ויורה על זה כי הוא לבדו דבר עם יהושע ולמדנו ממאמרו זה ארבעים וחמש שנה מאז דבר יי' את הדבר הזה אל משה כי שבעה שנים היה זמן כבוש הארץ כמו שזכרו רבותינו ז"ל וזה כי בשנה השנית לצאת בני ישר' מארץ מצרים כמנו ישר' כמו שנזכר בפרש' במדבר סיני ואחר מיכם שלח משה המרגלים ולפי שמעת היות משה לפני פרעה עד יום מותו היו ארבעים שנה כי הוא היה בן פ' בעמדו לפני פרע' הנה כשארו מעת בא המרגלים עד יום מותו ל"ח ויותר על זה מה שנשאר מהשנה השנית ולזה ראוי שיובן שמה שאמר בתור שעמדו מ' שנה ע"ה המרגלים יחסר מלת עד והוא ל"ט שנה ולזה הו' מבוא' שמעת מיתת משה רבינו ע"ה עד שאמר כלב זה המאמ' היו ה' שני' וחלק מהשנה השביעית ולפי שלא נשלם זה הכבוש עד אח' זה וזה כי אחר שכבש כלב את חברון זכר שהארץ שקטה ממלחמה הנה זה מ' מבואר שכבר יתכן שיהיו ימי הכבוש שבע שנים וכבר זכרו ר"ז"ל שימי החלוקה היו ג"כ שבע שנים ולא ידעתי לזה סמך שלם וידמה שכל קבלו זה בקבלה: ועלה

ספר מגרשיהן בב"א מגרשיהם וסימ' כי היו בני יוסף שני מטות · וכל קריאה דכוו' בב"א מגרשיהן וסי' כל הערים אשר · משה איש האלהים ו' בליש וסי' וזאת הברכה אשר ברך משה · ויגשו בני יהודה אל יהושע · ומשה איש האלהים בניו יקראו · ויקרא המלך דהואש · ועמדו על עמדים · ויקם ישוע בן יוצדק דעזרא · תפלה למשה איש האלהים · ושמנים למ"א ים וסימ' נמסר בסדר בראשית:

האדם הגדול בענקים הוא · אביהם של אחימן ששי ותלמי ארבע היה שמו · ד״א על שם אבא ושלשת הבנים שכן קורא ילדי הענק ׃ והארץ שקטה ממלחמה · מוסב לענין הראשון לאחר שבע שכיבשו סביבותיהם כבשו האמוריים ולא כאספו עוד למלחמה עליהם לכך התחילו לעסוק בחילוק הארץ ומדרש אגדה האדם הגדול בענקים הוא אברהם אבינו הוא · שגרם להם שהארץ שקטה ממלחמה ארבעי' שנה שנתעכבו במדבר בשכר שכברו את הזקן בקרית ארבע שאמרו לו נשיא אלהים אתה בתוכנו ׃ אל גבול אדום · סמוך למיצר אדום ׃ נגבה · בתחום מצר דרומי של ארץ ישראל ׃ מקצה תימן · בסוף כל המיצר ׃ ויהי להם גבול · מיצר דרומי של יהודה מקצה ים

ושם ״ג ר״פ וסימ׳ נמסר בסדר בראשית ׃ והיה תוצאת הגבול ז׳ כתיבין והוה וקרינן והיו וסימ׳ למעלה עקרבים דוידבר · נחל מצרים דיהודה · בית און · בית חורון · בית חגלה דבנימן · צאן אבדות היו עמי · ולא יהיה עוד לשני גיים · ונמסר גם בסדר מסעי ׃ לפאת צפונה ג׳ בקריאה וסימ׳ וגבול קדמה · ויהי להם

ל׳ עודני היום חזק כאשר ביום שלח
ל׳ והוא חד מן אל דכתי׳ אותי משה ככחי אז וככחי עתה
ל׳ ר למלחמה ולצאת ולבוא׃ ועתה
תנה לי את ההר הזה אשר דבר
יהוה ביום ההוא כי אתה שמעת
ביום ההוא כי ענקים שם וערים
ל׳ וכל קרי׳ גדלות ובצרות גדלות בצרות אולי יהוה אותי
והורשתים כאשר דבר יהוה׃
ויברכהו יהושע ויתן את חברון
ט״ו לכלב בן יפנה לנחלה׃ על כן
היתה חברון לכלב בן יפנה הקנזי
לנחלה עד היום הזה יען אשר מלא
ג׳ ל׳ אחרי יהוה אלהי ישראל׃ ושם
חברון לפנים קרית ארבע האדם
ל׳ ל׳ הגדול בענקים הוא והארץ שקטה
ממלחמה׃ ויהי טו
הגורל למטה בני יהודה למשפחתם
אל גבול אדום מדבר צן נגבה
מקצה תימן׃ ויהי להם גבול נגב
ל׳ חס׳ מקצה ים המלח מן הלשן הפנה
לא בטע׳ נגבה׃ ויצא אל מנגב למעלה
עקרבים ועבר צנה ועלה מנגב
לקדש ברנע ועבר חצרון ועלה א
ל׳ ל׳ אדרה ונסב הקרקעה׃ ועבר
והיו ק׳ עצמונה ויצא נחל מצרים והיה
תצאות הגבול ימה זה יהיה לכם
גבול נגב׃ וגבול קדמה ים המלח
ג׳ עד קצה הירדן וגבול לפאת צפונה
מלשון הים מקצה הירדן׃ ועלה
הגבול בית חגלה ועבר מצפון לבית
הערבה ועלה הגבול אבן בהן בן
ג׳ חס׳ ראובן׃ ועלה הגבול דברה
ח׳ ... אל מעמק עכור וצפונה פנה אל הגלגל
אשר נכח למעלה אדמים אשר
מנגב לנחל ועבר הגבול אל מי
עין שמש והיו תצאתיו א

עד כען אנא יומא דין תקיף כ
כד ביומא דשלח יתי משה כחילי
כבכן וכען חילי דכען לאגחא
קרבא ולמיפק ולמיעל׃ וכען
הב לי ית טורא הדין דמליל יי
ביומא ההוא ארי את שמעתא
ביומא ההוא ארי גברין תמן
וקירוין רברבן כריכן מאים יהא
מימרא דיי בסעדי ואתריכנון כמא
די מליל יי׃ וברכיה יהושע
ויהב ית חברון לכלב בר יפנה
לאחסנא׃ על כן הות חברון
לכלב בר יפנה קניזאה לאחסנא
עד יומא הדין חלף דאשלים בתר
דחלתא דיי אלהא דישראל׃
ושום חברון מלקדמין קרית
ארבע אינשא רב בגיבריא הוא
וארעא שדוכת מלמעבד קרבא׃
והוה עדבא לשיבטא
דבני יהודה לזרעיתהון על תחום
אדום מדברא דצן דרומא מסיפי
דרומא׃ והוה להון תחום
דרומא מסיפי ימא דמלחא מן
כיפא דמתפני לדרומא׃ ונפיק
לדרומא למסקנא דעקרבין
ועבר לצן וסליק מדרומא לרקם
גיאה ועבר לחצרון וסליק לאדר
ומסתחר לקרקעה׃ ועבר
לעצמון ונפק לנחלא דמצרים
והוו מפקנוהי דתחומא למערבא
דין יהא לכון תחום דרומא׃
ותחום קידומא ימא דמלחא עד
סיפי ירדנא ותחומא לרוח ציפונא
מכיף ימא מסיפי ירדנא׃
וסליק תחומא לבית חגלה ועבר
מציפונא לבית משר וסליק תחומא
לאבן בוהן בר ראובן׃
וסליק תחומא לדביר ממישר
עכור וציפונא מתפני לגלגלא
דלקביל מסקנא דאדומים ד
דמדרום לנחלא ועבר תחומא
למי עין שמש ויהון מפקנוהי

הגבול · זה הגבול הארץ דיחזקאל ׃ וצפונה ח׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר ואתחנן ׃ פנה ג׳ חס׳ וסימ׳ אשר לבבו פנה היום · וצפונה פנה אל הגלגל · אשר פנה דרך הקדים · ונמסר גם בריש סדר נצבים ׃

המלח הוא מקצוע דרומי מזרחית של ארץ ישראל באלה מסעי׃ מן הלשון · של ים ׃ ויצא אל מנגב למעלה עקרבים · איני אומר ויצא ונסב ותאר אלא במקום שחוט של גבול בולט אל החוץ או כונס לצד פנים שאינו הולך מכוון ׃ וכאן הוא בולט אל החוץ ובא מנגב לׅ למעלה עקרבי׳ בדרום של מעלה עקרבים נמצא שמעלה עקרבי׳ לפנים מן החוט ועבר ובא לו אל המערב׃ נגבה · לכן וכל תיבה שצריכ׳ למ״ד בתחלתה הטיל לה ה״א בסופה ׃ ועלה׳ · כל מה שהוא עולה מן המזרח לצד ירושלם הוא עולה ומירושלם והלאה ה הוא יורד כאן למרנו שירושלם גבוהה מכל ארץ ישראל וירושלם אינה נזכרת במיצר זה שבמיצר צפונית של יהודה היתה כמו שאמור בענין ׃ ועלה מנגב לקדש ברנע · החוט הולך לדרומה של קדש ברנע נמצא קדש לפנים מן החוט ׃ ועבר חצרון · לצד המערב הוא מונה והולך עד והיו ת תוצאותיו הימה ׃ תוצאו׳ · סופו של מיצר אל הים הגדול שהוא מיצר מערבי לכל ארץ ישראל נמצא גבול יהודה מחזיק כל א ארכה של ארץ ישרא׳ מן המזרח למערב ועומד בדרומה של ארץ ישראל ׃ וגבול קדמה · חוט המתוח למיצר מזרחי של י יהודה ׃ ים המלח · שהוא מקצוע דרומי מזרחי לארץ באלה מסעי ׃ עד קצה הירדן · רחבו של גבול יהוד׳ אינו אלא כנגד ים המלח עד מקום ש שהירדן נופל בים המלח שהירדן אף הוא במיצר מזרח של ארץ כנען כמו שכתו׳

מן ל׳ חלין דכתי׳ ת׳ ויקרי׳ ל׳

באלה מסעי במיצר מזרחי ויורד הגבול הירדנה והיו תוצאותיו ים המלח שהוא במקצוע וגבול לפאת צפונה חוט מיצר המתוח למיצר צפון מן המזרח למערב מלשון ים המלח ממקום שהירדן נופל בו שאמרנו שעם כלה רוחב גבול המיצר המזרחי ועלה לצד המערב בית חגלה ועבר החוט מצפון לבית הערבה בדרומה של ארץ ישרא׳ בית הערבה נמצא בית הערבה בתוך גבול יהודה לפנים מן החוט ׃ ועלה הגבול אבן בהן · כל מה שהולך עד ירושלם הוא עולה ׃ ועלה הגבול דבירה מעמק עכור · שהיה עמק עכור בין אבן בהן לדביר ׃ וצפונה פונה אל הגלגל · וכשמגיע כנגד הגלגל מרחיב הגבול ויוצא חוט המיצר לצד הצפון אל הגלגל אשר הוא נוכח מעלה אדומי׳ אשר שמעלה אדומים שבחל כנגד הנחל חוץ מן החוט שלא כגבול יהודה ׃ מנגב לנחל · עמק ומדרון היה בלא מים ׃ אל עין

רדק

וככחי עתה · באו שני כפי״ן הדמיון זה אחר זה כמו כעם ככהן כעבד כאדניו כאילו אמר העם ככהן והכהן כעם וכן כחי עתה ככחי אז וכחי אז ככחי עתה הכל שוה ׃ יו׳ אותי · כמו עמי וכן ואדברה אותך והדומים להם ׃ ויתן את חברון לכלב · פי׳ שדה העיר וחצריה כי העיר עצמה היתה מקלט כמו שאמר בספר ערי המקלט כי חברון ומגרשיה היו לכהנים ׃ קרית ארבע · ארב׳ הוא שם הענק והוא האדם הגדול בענקי׳ ׃ שקטה ממלחמה · כי התעצלו בני ישראל להוריש הכנענים ׃ נגבה · בקצה תימן מדבר צין היה לצד דרום ולא כל דרום הגבול אלא מקצה דרומו ׃ מן הלשון · לשון הים ות״י כיפא דמיתפני לדרומא ר״ל לשון סלע ׃ אל מנגב · אל המקום שהיה מנגב למעלה עקרבים ׃ זה יהיה לכם גבול נגב · היה לו לומר להם שהרי כל הפרשה בספור דברי׳ הוא ויתכן פירושו כי כן יהיה הגבול להם כמו שנ׳ בתור הזה יהיה לכם גבול נגב ׃ אבן בוהן בן ראובן · אדוני המקו׳ היה שמו בוהן בן ראובן וכן תרגם יונתן בר ראובן ושם המקום אבן אולי היתה שם אבן גדולה לסימן לגבול המקום ׃ א הגלגל אשר נכח למעלה אדמים · כקרא המקום גלגל ונקרא גלילות לענין ידוע אצלם ואדומי׳ גם כן שם מקום נקרא כך לענין ידוע אצלם · ות״י למסקנא דאדומים ׃ אל

רשי

אל עין רוגל. מעיין הכובסים תירגם יונתן עין קצרא וקורא את הכובס רוגל על שם שבועט את בגדי הצמר ברגליו פולון בלע"ז: אל כתף היבוסי מנגב. כמצלת ירושלם חוץ מן החוט והיכה בגבול יהודה אלא בגבול בנימן שהוא בצפונו של יהודה: עלה גי בן הנם. עודנו עולה מעט עד עין עיטם ומשם והלאה הוא יורד וזהו שאמרו רבותינו בשחיטת קדשי' סבור למיבנייה בעין עיטם שהוא גבוה מירושלם מעט: ותאר. לשון ונסב בעוגל כמו ובמחוגה יתארהו ויונתן תירג' אתכולם ויסחר: ויצא אל ערי הר עפרון. החוט יוצא לצד הצפון והגבול מרחיב עד ערי הר עפרון: ותאר הגבול בעלה. אין זה לצד המערב אלא בליטה לצד צפון: ונסב הגבול מבעלה ימה. עכשו חוזר למנינו הראשון מן המזרח למערב. אל כתף הר יערים מצפונ' שהיה חוט בצפונו של הר יערים כמצא הר יערי' בתוך גבול יהודה לפנים מן החוט: והיו תוצאות הגבול. סוף המיצר ימה אל ים הגדול שהוא מיצר מערבי: אל פי יי' ליהושע. כמה שאמר הקב"ה ליהושע: ויורש משם כלב. לאחר מיתת יהושע כי עדיין בימי יהושע לא נלכדה חברון כמה שנאמר בספר שפטים ולא נכתבה כאן אלא מפני החלוקה: קרית ספר. רבותינו אמרו אלו הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה שהחזיר עתניאל בן קנז מפילפולו: אחי כלב. מאמו: ותצנח. ואיתרכינת הטתה עצמה ליפול לרגליו: תנה לי ברכה. פרנסה: ארץ הנגב. חרבה כמו חרבו פני האדמ' ומתרג' נגובו שייקא בלע"ז בית מנוגב מכל טוב אדם שאין בו לא תורה: נתתני. ונתת לי. כמו דברו לשלום דבר אלין בני יצאוני יצאו ממני בשלם בשל להם: גלת. מעיינות:

רדק

אל עין רוגל. תי' לעין קצרא וקצרא בדברי רז"ל היא כובס הבגדים ותי' שרי' כובס חקל תשטא קצריא וכקרא הכובס רוגל לפי שמשפשף הבגדים ברגליו בעת שמכבסם: גי בן הנם. תי' חילת בר הינם והיה הגיא הזה סמוך לירושלם והוא המקום אשר טמא יאשיהו מפני הגלולים שהיו בו ושם אדוני המקום מקדש בן הנום והנום. ומה שנאמר ועלה הגבול והמקו' היה גיא אינו אומר ועלה כנגד הגיא אלא אל המקום שהיה בו הגיא בכל אלה הגבולים הוא אומ' ועלה כי ירושלם גבוה מכל הארצות: עמק רפאים. תי' במישר גבריא והוא שנאמר עליו כמקלט שבלי' בעמק רפאי' והיה המקום ההוא מוא מקום הגבורי' הענקי': ותאר הגבול. כל ותאר ת' ויסחר כמו ובמחוגה יתארהו שהוא ענין סבוב: מעין מי נפתוח. הוא הנקרא בדברי רז"ל עין עיטם: הימה הגדול וגבול. וגבול יהודה למערב היה הים הגדול: וגבול הים. כלומר הים הגדול וגבולו היה גבול יהוד' לצד מערב וכת"י ותחומיה: ושם דביר לפנים קרית ספר. אמרו רז"ל כי בלשון פרסי קוראין דביר לספר: עתניאל בן קנז אחי כלב. אמרו רז"ל כי אחיו מאמו היה כי כלב בן יפונה היה ועתניאל בן קנז. ומה שאמר על כלב הקנזי ייחס אותו לבעל אמו ויתכן לפרש כי אחיו מאביו ומאמו היה והיה שם אביו כלב בן יפונה וקנז כי הרבה נמצאי' שתי שמות לאדם אחד והנכון אצלי עוד כי קנז היה שם ראש המשפחה והתיחסו בני המשפח' אליו ובאמרו הקנזי או בן קנז הכל אחד כי רחוק הוא ליחס האדם לבעל אמו כי אפילו למשפח' האם לא מצאנו שיתיחס האדם כי אם לבית אבותיו ומה שאמר כל אלה בני מכיר אבי גלעד והיה שגוב ויאיר בני בת מכיר בעבור הערים שהיו ליאיר בארץ הגלעד אמ' כן: ויהי בבואה. בבואה בית השמוש ופי' כבואה לבית בעלה: ותסיתהו. הסיתה בעלה לשאול מאת אביה שדה ולא רצה הוא לשאול וכשראתה כן ותצנח מעל החמור כלומר הפילה עצמה מעל החמור שהיתה רוכבת עליו. ותי' ואתרכינת וכן תרגו' ותפל מעל הגמל: ברכה. תי' אחסנתא ויתכן לפרש ברכה ממש שהיא תוספת טובה כלומר שיוסיף לו על מה שנתן לה כי ירדמה שנתן לה ארץ נמאה ויבשה וזהו שאמרה ארץ הנגב נתתני תרגום חרבו המים נגיבו מיא ושאלה שיתן לה עוד השדה שהיו בו גלות המים להשקו' ארץ הנגב שנתן לה ופי' נתתני נתת לי ויש לפרש עוד ברכה כמו ברכה בכרי ויית ארץ הנגב אחרי לארע דרומה יהבתני. ופי' גלות מים מעיינות כמו גן נעול או פי' בריכות מים המכונסין ויית בית מקיא: ויהיו

מסורה

מעין ד' פתחין וסי' מעין מי נפתוח. וחברו. וכל מעין מים יסתמו. מעין גנים באר: שלושה ד' מלאים בנביאים וסימ' ויורש משם כלב את שלושה בני הענק. ויולדו לאבשלום. שערי' שלושה. ותאו שלושה מפו דיחזקאל. וכל מגלת אס תר דכוו' מלאים: ותצנח ג' וסימ' ויה בבואה ותסיתהו לשאול.

אֶל־עֵין רֹגֵל׃ וְעָלָה הַגְּבוּל גֵּי בֶן־הִנֹּם אֶל־כֶּתֶף הַיְבוּסִי מִנֶּגֶב הִיא יְרוּשָׁלִָם וְעָלָה הַגְּבוּל אֶל־רֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי גֵי־הִנֹּם יָמָּה אֲשֶׁר בִּקְצֵה עֵמֶק־רְפָאִים צָפֹנָה׃ וְתָאַר הַגְּבוּל מֵרֹאשׁ הָהָר אֶל־מַעְיַן מֵי נֶפְתּוֹחַ וְיָצָא אֶל־עָרֵי הַר־עֶפְרוֹן וְתָאַר הַגְּבוּל בַּעֲלָה הִיא קִרְיַת יְעָרִים׃ וְנָסַב הַגְּבוּל מִבַּעֲלָה יָמָּה אֶל־הַר שֵׂעִיר וְעָבַר אֶל־כֶּתֶף הַר־יְעָרִים מִצָּפוֹנָה הִיא כְסָלוֹן וְיָרַד בֵּית־שֶׁמֶשׁ וְעָבַר תִּמְנָה׃ וְיָצָא הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף עֶקְרוֹן צָפוֹנָה וְתָאַר הַגְּבוּל שִׁכְּרוֹנָה וְעָבַר הַר־הַבַּעֲלָה וְיָצָא יַבְנְאֵל וְהָיוּ תֹּצְאוֹת הַגְּבוּל יָמָּה׃ וּגְבוּל יָם הַיָּמָּה הַגָּדוֹל וּגְבוּל זֶה גְּבוּל בְּנֵי־יְהוּדָה סָבִיב לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ וּלְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה נָתַן חֵלֶק בְּתוֹךְ בְּנֵי־יְהוּדָה אֶל־פִּי יְהוָה לִיהוֹשֻׁעַ אֶת־קִרְיַת אַרְבַּע אֲבִי הָעֲנָק הִיא חֶבְרוֹן׃ וַיֹּרֶשׁ מִשָּׁם כָּלֵב אֶת־שְׁלוֹשָׁה בְּנֵי הָעֲנָק אֶת־שֵׁשַׁי וְאֶת־אֲחִימַן וְאֶת־תַּלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק׃ וַיַּעַל מִשָּׁם אֶל־יֹשְׁבֵי דְּבִר וְשֵׁם־דְּבִר לְפָנִים קִרְיַת־סֵפֶר׃ וַיֹּאמֶר כָּלֵב אֲשֶׁר־יַכֶּה אֶת־קִרְיַת־סֵפֶר וּלְכָדָהּ וְנָתַתִּי לוֹ אֶת־עַכְסָה בִתִּי לְאִשָּׁה׃ וַיִּלְכְּדָהּ עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז אֲחִי כָלֵב וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־עַכְסָה בִתּוֹ לְאִשָּׁה׃ וַיְהִי בְּבוֹאָהּ וַתְּסִיתֵהוּ לִשְׁאוֹל מֵאֵת־אָבִיהָ שָׂדֶה וַתִּצְנַח מֵעַל הַחֲמוֹר וַיֹּאמֶר־לָהּ כָּלֵב מַה־לָּךְ׃ וַתֹּאמֶר תְּנָה־לִּי בְרָכָה כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב נְתַתָּנִי וְנָתַתָּה לִי גֻּלֹּת מָיִם וַיִּתֶּן־לָהּ אֵת גֻּלֹּת עִלִּיּוֹת וְאֵת גֻּלֹּת תַּחְתִּיּוֹת׃

לְעֵין קַצְרָא׃ וְסָלֵיק תְּחוּמָא לְחֵילַת בַּר הִנֹּם דְּלְעִיבַר יְבוּס מִדָּרוֹמָא הִיא יְרוּשְׁלֵם וְסָלֵיק תְּחוּמָא לְרֵישׁ טוּרָא דְּעַל אַפֵּי חֵילַת הִנֹּם מַעַרְבָא דִּבְסְיָפֵי מֵישַׁר גִּיבָּרַיָּא צִפּוּנָא׃ וְיִסְחַר תְּחוּמָא מֵרֵישׁ טוּרָא לְמַבּוּעַ מֵי נֶפְתּוֹחַ וְנָפֵיק לְקִרְוֵי טוּרָא דְעֶפְרוֹן וְיִסְחַר תְּחוּמָא לְבַעֲלָה הִיא קִרְיַת יְעָרִים׃ וּמִסְתְּחַר תְּחוּמָא מִבַּעֲלָה לְיַמָּא לְטוּרָא דְשֵׂעִיר וְעָבַר לְעִיבַר טוּר יְעָרִים מִצִּפּוּנָא הִיא כְסָלוֹן וְנָחֵית לְבֵית שֶׁמֶשׁ וְעָבַר לְתִמְנָא׃ וְנָפֵיק תְּחוּמָא לְעִיבַר עֶקְרוֹן לְצִפּוּנָא וְיִסְחַר תְּחוּמָא לְשִׁכְּרוֹן וְעָבַר לְטוּר בַּעֲלָה וְנָפֵיק לְיַבְנְאֵל וַהֲווֹ מַפְקָנוֹהִי דִּתְחוּמָא לְיַמָּא׃ וּתְחוּם מַעַרְבָא יַמָּא רַבָּא וּתְחוּמָא דֵין תְּחוּם בְּנֵי יְהוּדָה סְחוֹר סְחוֹר לְזַרְעִיָּתְהוֹן׃ וּלְכָלֵב בַּר יְפֻנֶּה יְהַב חוּלָקָא בְּגוֹ בְּנֵי יְהוּדָה עַל מֵימְרָא דַייָ לִיהוֹשֻׁעַ יָת קִרְיַת אַרְבַּע אֲבוּהוֹן דְּגִבָּרַיָּא הִיא חֶבְרוֹן׃ וְתָרֵיךְ מִתַּמָּן כָּלֵב יָת תְּלָתָא בְּנֵי גִבָּרַיָּא יָת שֵׁשַׁי וְיָת אֲחִימַן וְיָת תַּלְמַי בְּנֵי גִבָּרַיָּא׃ וּסְלֵיק מִתַּמָּן לְוָת יָתְבֵי דְבִיר וְשׁוּם דְּבִיר מִלְּקַדְמִין קִרְיַת אַרְכֵי׃ וַאֲמַר כָּלֵב דְּמָחֵי יָת קִרְיַת אַרְכֵי וְכָבֵישׁ יָתַהּ וְאֶתֵּן לֵיהּ יָת עַכְסָה בְּרַתִּי לְאִתּוּ׃ וּכְבַשָׁהּ עָתְנִיאֵל בַּר קְנַז אֲחוּהִי דְכָלֵב וִיהַב לֵיהּ יָת עַכְסָה בְּרַתֵּיהּ לְאִתּוּ׃ וַהֲוָה בְּמֵיעֲלַהּ וְאַמְלְכְתֵיהּ לְמִשְׁאַל מִן אֲבוּהָא אַחְסַנְתָּא וְאִתְרְכִינַת מֵעַל חֲמָרָא וַאֲמַר לַהּ כָּלֵב מַה לִּיךְ׃ וַאֲמַרַת הַב לִי אַחְסַנְתָּא אֲרֵי לְאַרַע דָּרוֹמָא יְהַבְתַּנִי וְתִתֵּן לִי אֲתַר בֵּית שַׁקְיָא דְמַיָּא וִיהַב לַהּ יָת בֵּית שַׁקְיָא עִילָאָה וְיָת בֵּית שַׁקְיָא תַּחְתָּאָה׃

וחברו דשפטים. ותקח יעל אשת חבר את יתד האהל: גלת ז' חס' בקריאה וסימ' והאמר לו תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתי ג' בפסוק. וחברו ותאמר לו תנה לי ברכה דשפטים ג' בו. עמדים שנים דמלכים קדמ' דפסוק חס' ו"ו: תחתיות ז' בקריאה וסימ' ותאמר תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני דיהושע. שתני בבור התחתיות. והורדתיך את יורדי בור. רנו שמים כי עשה יי'. בן אדם נהה על המון מצרים. שם עילם וכל המונה. קראתי שמך יי' מבור:

רלבג

ועלה הגבול גי בן הנם אל כתף היבוסי מנגב היא ירושלם. ידמה מזה המקום שירושלם לא נתחלקה לשבטים ואולם מה שאמר אחר זה ואת היבוסי יושבי ירושלם לא יכלו בני יהודה להורישם וישב היבוסי את בני יהודה בירושלם יורה שירושלם היתה מנחלת בני יהודה כי לא אמ' לא יכלו בני ישראל להורישם אך אמר לא יכלו בני יהודה להורישם. ומתה שאמ' בנחלת בנימין במנין עריהם אשר נפלו להם בנחלה וצלע האלף והיבוסי היא ירושלם ידמה כי ירושלם היתה מנחלת בני בנימן ולזה נפלה המחלקת אם נתחלקה ירושלם לשבטים אם לא.

לב.

ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה. פי׳ כמו הסוף ויהי מקצה הערי׳ למטה בני יהודה אל גבול אדום בנגבה ולפיכך נקרו גברי לפי שהוא סמוך ובאמרו מקצה הוא שאמרו רז״ל לא מנה יהושע אלא הערים העומדות על הגבולים: כל ערים עשרים ותשע. ובפרטם תמצא לח׳ והתשע היתרו׳ היו לבני שמעון וספרם בנחלת בני יהודה בפרט לפי שהיו ב בנחלת בני יהודה כמו שאמר ויהי נחלתם בתוך נחלת בני יהודה וגם כתיב אלה הערים היתרות לשמעון באר שבע וחצר שועל בלה והיא בעלה שכתוב הנה ועצם ואל תולד ובתול זהו וכסיל שכתו׳ הנה וחרמה וצקלג ועין רמון והנה הם עשר בזה המנין והם מנויות בנחלת בני שמעון ואין לנו נותרות אלא תשע אלא כאמר כי בלה איגו בעלה ובתול איגו כסיל אף על פי שהוא נראה כן ועוד יש ערים ספורות למטה שמעון בנחלת יהודה והם גם כן ספורות בנחלת בני ש שמעון והם עתר ועשן כמו ש שכתוב וצקלג שזכר הנה לבני יהודה וזוכר אותה גם כן לבני שמעון ואנו רואי׳ כי מיום שישב בה דוד היתה למלכי יהודה נאמר כי לקחוה בני ישרא׳ בעת כבוש הארץ ונפלה לחלק שמעון ואחר כך לקחה מלך גת מהם עד שישב דוד בה על כן היתה למלכי יהוד׳ מהיום ההוא והלאה: שכה ועזקה. ועוד זוכר למטה מוכה וכן אשנה זוכר אותה בב׳ מקומות נקראו׳ בשם אחד והיה לאחד מהם שם לווי להבדיל ביניהם ולא נזכר בכתוב: ערים ארבע עשרה. ובפרטן תמצא חמש עשרה ואפשר כי הגדרה וגדרתים עיר אחת: והים הגדול וגבול. כתיב הגבול כלומר כי הים היה גבולם וקרי הגדול: לא

ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה׳ בגבול מטה יהודה הוא שאמרו רבותינו לא מנה יהושע אלא עיירות העומדות על הגבולי׳ כל ערים עשרים ותשע ובפרטן אתה מוצא עשרים ושמנה אלא היתרות כשלו בני שמעון מחבל בני יהודה ונזכרות הם בנחלת שמעון באר שבע ומולדה חצר שועל ועצם ואל תולד וחרמה וצקלג ועין ורמון המי תשע היתרות המנוית כאן ערים ארבע עשרה ובפרטן חמש עשרה אומ׳ אני תפוח והעינם אח׳ וזה פירושו תפוח והעין שלו הוא עין תפוח האמור בנחלת מנשה אל יושבי עין תפוח: והים הגדול וגבול. נסין סבים סקורין אלש״ם ב בלע״ז: לא

אשתאול ג׳ מלאים וסימ׳ בשפלה אשתאול וצרעה. וירדו אחיו וכל בית. ותחל רוח יי׳ לפעמו: ומגדל ז׳ בקריא׳ וסימ׳ ויאמרו הבה נבנה לנו עיר. צנן וחדשה ומגדל גד. ויראון ומגדל אל חרם. ומגדל עז היה בתוך העיר. יסוב כל הארץ כערבה מגבע לרמון. ומעל לשער אפרים. ועל שער ב׳ בו דעזרא:

זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־יְהוּדָה
לְמִשְׁפְּחֹתָם: וַיִּהְיוּ
הֶעָרִים מִקְצֵה לְמַטֵּה בְנֵי־יְהוּדָה אֶל־
גְּבוּל אֱדוֹם בַּנֶּגְבָּה קַבְצְאֵל וְעֵדֶר
וְיָגוּר: וְקִינָה וְדִימוֹנָה וְעַדְעָדָה:
וְקֶדֶשׁ וְחָצוֹר וְיִתְנָן: זִיף וָטֶלֶם
וּבְעָלוֹת: וְחָצוֹר חֲדַתָּה וּקְרִיּוֹת
חֶצְרוֹן הִיא חָצוֹר: אֲמָם וּשְׁמַע
וּמוֹלָדָה: וַחֲצַר גַּדָּה וְחֶשְׁמוֹן וּבֵית
פָּלֶט: וַחֲצַר שׁוּעָל וּבְאֵר שָׁבַע
וּבִזְיוֹתְיָה: בַּעֲלָה וְעִיִּים וָעָצֶם:
וְאֶלְתּוֹלַד וּכְסִיל וְחָרְמָה: וְצִקְלַג
וּמַדְמַנָּה וְסַנְסַנָּה: וּלְבָאוֹת וְשִׁלְחִים
וְעַיִן וְרִמּוֹן כָּל־עָרִים עֶשְׂרִים וָתֵשַׁע
וְחַצְרֵיהֶן: בַּשְּׁפֵלָה
אֶשְׁתָּאוֹל וְצָרְעָה וְאַשְׁנָה: וְזָנוֹחַ
וְעֵין גַּנִּים תַּפּוּחַ וְהָעֵינָם: יַרְמוּת
וַעֲדֻלָּם שׂוֹכֹה וַעֲזֵקָה: וְשַׁעֲרַיִם
וַעֲדִיתַיִם וְהַגְּדֵרָה וּגְדֵרֹתָיִם עָרִים
אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן:
צְנָן וַחֲדָשָׁה וּמִגְדַּל־גָּד:
וְדִלְעָן וְהַמִּצְפֶּה וְיָקְתְאֵל: לָכִישׁ
וּבָצְקַת וְעֶגְלוֹן: וְכַבּוֹן וְלַחְמָס
וְכִתְלִישׁ: וּגְדֵרוֹת בֵּית־דָּגוֹן וְנַעֲמָה
וּמַקֵּדָה עָרִים שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן:
לִבְנָה וָעֶתֶר וְעָשָׁן:
וְיִפְתָּח וְאַשְׁנָה וּנְצִיב: וּקְעִילָה
וְאַכְזִיב וּמָרֵאשָׁה עָרִים תֵּשַׁע
וְחַצְרֵיהֶן: עֶקְרוֹן
וּבְנֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ: מֵעֶקְרוֹן וָיָמָּה כֹּל
אֲשֶׁר־עַל־יַד אַשְׁדּוֹד וְחַצְרֵיהֶן:
אַשְׁדּוֹד בְּנוֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ
עַזָּה בְּנוֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ עַד־נַחַל מִצְרָיִם
וְהַיָּם הַגָּבוֹל וּגְבוּל:
וּבָהָר שָׁמִיר וְיַתִּיר וְשׂוֹכֹה: וְדַנָּה
וְקִרְיַת־סַנָּה הִיא דְבִר: וַעֲנָב
וְאֶשְׁתְּמֹה וְעָנִים: וְגֹשֶׁן וְחֹלֹן וְגִלֹה
עָרִים אַחַת־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן:
אֲרַב וְדוּמָה וְאֶשְׁעָן: וְיָנוּם וּבֵית־
תַּפּוּחַ וַאֲפֵקָה: וְחֻמְטָה וְקִרְיַת־
אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן וְצִיעֹר עָרִים תֵּשַׁע
וְחַצְרֵיהֶן: מָעוֹן כַּרְמֶל
וָזִיף וְיוּטָּה: וְיִזְרְעֶאל וְיָקְדְעָם וְזָנוֹחַ:

דָּא אַחֲסָנַת שִׁבְטָא דִבְנֵי יְהוּדָה
לְזַרְעֲיָתְהוֹן: וַהֲוָה קִירְוַיָּא מִסְּיָפֵי
לְשִׁבְטָא דִבְנֵי יְהוּדָה עַל תְּחוּם
אֱדוֹם בְּדָרוֹמָא קַבְצְאֵל וְעֵדֶר וְיָגוּר:
וְקִינָה וְדִימוֹנָה וְעַדְעָדָה:
וְקֶדֶשׁ וְחָצוֹר וְיִתְנָן: זִיף וְטֶלֶם
וּבְעָלוֹת: וְחָצוֹר חֲדַתָּה וּקְרִיּוֹת
חֶצְרוֹן הִיא חָצוֹר: אֲמָם וּשְׁמַע
וּמוֹלָדָה: וַחֲצַר גַּדָּה וְחֶשְׁמוֹן
וּבֵית פָּלֶט: וַחֲצַר שׁוּעָל וּבְאֵר
שֶׁבַע וּבִזְיוֹתְיָה: בַּעֲלָה וְעִיִּים
וְעָצֶם: וְאֶלְתּוֹלַד וּכְסִיל וְחָרְמָה:
וְצִקְלַג וּמַדְמַנָּה וְסַנְסַנָּה:
וּלְבָאוֹת וְשִׁלְחִים וְעַיִן וְרִמּוֹן כָּל
קִירְוַיָּא עַשְׂרִין וּתְשַׁע וּפַצְחֵיהֶן:
בִּשְׁפֵלְתָּא אֶשְׁתָּאוֹל
וְצָרְעָה וְאַשְׁנָה: וְזָנוֹחַ וְעֵין
גַּנִּים תַּפּוּחַ וְהָעֵינָם: יַרְמוּת
וַעֲדֻלָּם שׂוֹכֹה וַעֲזֵקָה: וְשַׁעֲרַיִם
וַעֲדִיתַיִם וְהַגְּדֵרָה וּגְדֵרוֹתָיִם קִירְוִין
אַרְבַּע עַסְרֵי וּפַצְחֵיהֶן:
צְנָן וַחֲדָשָׁה וּמִגְדַּל גָּד:
וְדִלְעָן וְהַמִּצְפָּה וְיָקְתְאֵל: לָכִישׁ
וּבָצְקַת וְעֶגְלוֹן: וְכַבּוֹן וְלַחְמָס
וְכִתְלִישׁ: וּגְדֵרוֹת בֵּית דָּגוֹן
וְנַעֲמָה וּמַקֵּדָה קִירְוִין שִׁית עַסְרֵי
וּפַצְחֵיהֶן: לִבְנָה
וְעֶתֶר וְעָשָׁן: וְיִפְתָּח וְאַשְׁנָה
וּנְצִיב: וּקְעִילָה וְאַכְזִיב וּמָרֵאשָׁה
קִירְוִין תְּשַׁע וּפַצְחֵיהֶן:
עֶקְרוֹן וְכַפְרָנַהָא וּפַצְחָהָא:
מֵעֶקְרוֹן וּלְמַעַרְבָא כָּל קִירְוַיָּא דְעַל
תְּחוּם אַשְׁדּוֹד וּפַצְחֵיהֶן:
אַשְׁדּוֹד כַּפְרָנַהָא וּפַצְחָהָא
עַזָּה כַּפְרָנַהָא וּפַצְחָהָא עַד נַחֲלָא
דְמִצְרַיִם וְיַמָּא רַבָּא וּתְחוּמֵיהּ:
וּבְטוּרָא שָׁמִיר וְיַתִּיר
וְשׂוֹכֹה: וְדַנָּה וְקִרְיַת סַנָּה הִיא
דְבִיר: וַעֲנָב וְאֶשְׁתְּמֹה וְעָנִים:
וְגוֹשֶׁן וְחוֹלוֹן וְגִילֹה קִירְוִין חֲדָא
עַסְרֵי וּפַצְחֵיהֶן:
אֲרַב וְדוּמָה וְאֶשְׁעָן: וְיָנוּם וּבֵית
תַּפּוּחַ וַאֲפֵקָה: וְחוּמְטָא וְקִרְיַת
אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן וְצִיעוֹר קִירְוִין
תְּשַׁע וּפַצְחֵיהֶן:
מָעוֹן כַּרְמֶל וְזִיף
וְיוּטָה: וְיִזְרְעֶאל וְיָקְדְעָם וְזָנוֹחַ:

ויפתח ג׳ ב׳ קמץ וא׳ פתח וסי׳ ויפתח ואשנה. ויפתח וגלעדי. ויפתח שפתיו עמך. חד שום קרתא חד שום גברא וחד לישן פתיחה: ויפתח ג׳ וסימ׳ בסדר לך לך: ובהר ב׳ וסי׳ יוצאים בבקעה ובהר. ובהר שמיר ויתיר:

כתרא ר״פ וקדמא ס״פ:

רשי

לא יכלו בני יהודה להורישם. שכינו בספרי ר' יהושע בן קרחה אומר יכולים היו אלא שלא היו רשאין מחמת השבועה שנשבע אברה' לאבימלך. ויבוסי זה לא על שם האומה הוא אלא מגדל דוד שהיה בירושלם ושמו יבוס ובני אותו מחוז מפלשתי' היו וכשכבשו בני יהודה את ירושלם לא הורישו את בני אותו מחוז : ויצא הגורל לבני יוסף. במיצר צפוני של גמר כיבושו של יהושע נפל להם הגורל כמו שאמור למטן ובני יוסף יעמדו על גבולם מצפון והרבה מן הארץ היה בין בני יהודה ובין בני יוסף : מירדן יריחו. למי יריחו שנטלו שאר השבטים אחריהם כמו שמנינו בשבט בנימן ויהי הגבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף מירדן יריחו למי יריחו התחיל הגבול למזרח : המדב' עולה מיריחו. אל המדבר עולה הגבול מיריחו ובא לו לצד מערב לביתאל : מזרחה עטרות אדר. למזרח מתחיל בעטרות אדר ומשם רוחב תחומו עד בית חורון הרי רחבו : ויצא הגבול. משם ארכו הימה לצד מערב אל המכמתת מצפון של המכמתת הולך החוט : ונסב הגבול. משפשט רוחב התחום לצד צפון והחוט יוצא בבליטתו במזרחה של תאנת שילו ועבר אותו. ועבר הגבול את תאנת שילה ועובר החוט ממזרח של נוחה כל זה בליטת הרוחב עד ויצא הירדן ושם עיר ושמה תפוח ומשם יסוב החוט למדת ארך הגבול ימה לנחל קנה : והערים המבדלות. גם זה עוד מנחלת אפרי' ערים היו להם מובדלות מתחומו ומובלעות בתוך נחלת בני מנש' : למכיר בכור מנשה. לפיכך נטל תחלה בימי משה בעבר הירדן ויהי לו הגלעד והבשן :
ויפלו

לוזה ד' בקריאה וסימ' ויבא יעקב לוזה אשר · ויצא מביתאל לוזה' ועבר משם הגבול לוזה ב' בפסוק:

הקין גבעה ותמנה ערים עשר
וחצריהן : חלחול בית
צור וגדור : ומערת ובית ענות
ואלתקן ערים שש וחצריהן :
קרית בעל היא קרית
יערים והרבה ערים שתים וחצריהן :
במדבר בית הערבה
מדין וסככה : והנבשן ועיר המלח
ועין גדי ערים שש וחצריהן :
ואת היבוסי יושבי
ירושלם לא יוכלו בני יהודה
להורישם וישב היבוסי את בני
יהודה בירושלם עד היום הזה :
יו ויצא הגורל לבני יוסף מירדן יריחו
למי יריחו מזרחה המדבר עלה
מיריחו בהר בית אל : ויצא מבית
אל לוזה ועבר אל גבול הארכי
עטרות : וירד ימה אל גבול היפלטי
עד גבול בית חרון תחתון ועד גזר
והיו תצאתו ימה : וינחלו בני
יוסף מנשה ואפרים : ויהי גבול
בני אפרים למשפחתם ויהי גבול
נחלתם מזרחה עטרות אדר עד בית
חרון עליון : ויצא הגבול הימה
המכמתת מצפון ונסב הגבול מזרחה
תאנת שלה ועבר אותו ממזרח
ינוחה : וירד מינוחה עטרות
ונערתה ופגע ביריחו ויצא הירדן :
מתפוח ילך הגבול ימה נחל קנה
והיו תצאתיו הימה זאת נחלת מטה
בני אפרים למשפחתם : והערים
המבדלות לבני אפרים בתוך נחלת
בני מנשה כל הערים וחצריהן :
ולא הורישו את הכנעני היושב
בגזר וישב הכנעני בקרב אפרים
עד היום הזה ויהי למס עבד :
יז ויהי הגורל למטה מנשה
כי הוא בכור יוסף למכיר בכור
מנשה אבי הגלעד כי הוא היה איש

הקין גבעה ותמנה קירוין עסר ופצחיהן : חלחול בית צור וגדור : ומערת ובית ענות ואלתקון קירוין שית ופצחיהן : קרית בעל היא קרית יערים והרבה קירוין תרתין ופצחיהן : במדברא בית מישרא מדין וסככה : ונבשן וקרית מלחא ועין גדי קירוין שית ופצחיהן : וית יבוסאי יתבי ירושלם לא יכילו בני יהודה לתרכותהון ויתיבו יבוסאי עם בני יהודה בירושלם עד יומא הדין : ונפק עדבא לבני יוסף מירדנא דיריחו למיא יריחו מדינחא למדברא דסליק מיריחו בטורא לביתאל : ונפיק מביתאל ללוז ועבר לתחום ארכי לעטרות : ונחית לימא לתחום יפליט עד תחום בית חורון ארעאה ועד גזר והוון מפקנוהי לימא : ואחסינו בני יוסף מנשה ואפרים : והוה תחום בני אפרים לזרעיתהו' והוה תחום אחסנתהון מדינחא עטרות אדר עד בית חורון עילאה : ונפיק תחומא לימא למכמתת מציפונא ומסתחר תחומא ממדינחא לתאנת שילה ועבר ליה ממדנח לינוח : ונחית מינוח לעטרות ולנערתה ומערע ביריחו ונפיק לירדנא : מתפוח אזיל תחומא לימא לנחלא דקנה והוון מפקנוהי לימא דא אחסנת שיבטא דבני אפרים לזרעיתהון : וקירויא דמפרשן לבני אפרים בגו אחסנת בני מנשה כל קירויא ופצחיהן : ולא תריכו ית כנענאי דיתיב בגזר ויתיבו כנענאי בגו בית אפרים עד יומא הדין והוו למסקי מסין פלחין : והוה עדבא לשבטא דמנשה ארי הוא בוכרא דיוסף למכיר בוכרא דמנשה אבוהי דגלעד ארי הוא הוה גבר

רדק

לא יוכלו בני יהודה להורישם. כת' יוכלו כי אף בזמן העתיד לא יוכלו עד שבא דוד וקרי יכלו כי לא יכלו אז להורישם בעת כבוש הארץ ואמרו רז"ל יכולין היו אלא שלא היו רשאים מפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך והיבוסי הזה לא היה היבוסי משבעה גוים אלא אדם אחד שהיה שמו יבוס והיה מפלשתים מזרע אבימלך ונקרא המקום על שמו יבוס ואנשי המשפחה ההיא יושבי ירושלם היה שמם יבוסי מתיחסים אל יבוס וכן ארונה היבוסי שהיה מלך המקו' ההוא ומבצר המקום הזה הוא ציון שהיא בירושלם ועד דוד לא היה נכבש המקום הזה ולדעת רז"ל לא כבשוהו מפני השבועה ודוד הסיר העורים והפסחים שהיו צלמי נחשת והיה כתו' בהם דבר השבועה ואחר כך כבש המגדל ההוא ואחר כך קנה דוד את עיר היבוסי לישרא' בממכר זהב נכתב לאחוזת עולם שנ' ויתן דוד לארונה במקום וגו' ועוד אמרו כי השבוע' היתה לי ולניני ולנכדי וכשכבשו בני יהודה את ירושלם היה נכד אבימלך חי עדיין ולא יכלו לכבוש המצודה עדיין מפני השבועה ובימי דוד לא היה עדיין הנכד חי ועוד נכתב כזה עוד בספר שמואל ולפי הפשט היה המבצר חזק ולא היה כח לבני יהוד' להורישם אולי היתה סבה מאת יי' שלא תלכד המצודה ההיא עד מלוך דוד מלך ישרא' כדי שתקרא על שמו לפי שהיה ראש ממלכת ישראל ומה שאמר עד היום הזה יהושע כת' כן כי הוא כתב ספרו לפי הקבלה וביתיו לא הורישם מירושלם ואף בימי דוד מצאנו שהיו שם : מבית אל לוזה. זה מקום היה שמו בית אל ואינו המקום שקרא יעקב אבינו בית אל כי אותו שמו לוז והנה הוא אומר שיצא הגבול מבית אל ללוז ומגבול בנימין היה לוז כמו שאומ' בנחלת בנימן ועבר משם הגבול לוזה אל כתף לוזה נגבה הוא בית אל : המבדלות. בחירק המ"ם והוא תואר או החירק מקום שורק והוא פעול מבניין הפעיל ופי' הערי' המבדלות לפי שאמר זאת נחלת מטה בני אפרי' אמר ועוד היו להם ערים בתוך נחלת מטה בני מנשה מבדלות ונכרות וידועות להם כמו שכתבו ותפרש אותם בספור נחלת בני מנשה : כי הוא בכור יוסף. כלומר לפי שהיה הוא בכור יוסף ומכיר היה בכורו והיה איש מלחמה זה גרם לו שבאה לו הנחלה בארץ הגלעד כי בני גד ובני ראובן שאלו אותה הארץ מפני שהיה להם מקנה רב והיא היתה ארץ מקנה אבל חצי שבט מנשה לא היה לו אלא מפני גבורתו של מכיר שלכד הארץ וזו הברכה היתה לו מפני שהיה אביו בכור יוסף והוא היה בכור גם כן ובעבורו רמז משה בברכתו בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדו : ויפלו

רלבג

כבר יפול ספק במה שנזכר בכאן מנחלת בני יהודה שאחר כך נתנו קצת מעריהם למטה שמעון ונזכר הסבה בזה כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם איך יתכן והנה היתה זאת החלוקה כלה בגורל על פי יי' האם נעלם מקנו דבר עד שיתן בתחלה לשבט יהודה יותר מהראוי ואחר כך כשראה שלא הספיק הוכרח לתת לשבט שמעון מנחלת בני יהודה הנה זה לא יתכן שידומה בזה האופן ואנחנו נאמ' בהיתר זה הספק כי תוך גבולות נחלת בני יהודה שהיו מכוונים מאת הש"י היו מן הערים יותר מן הראוי להם ולא נפלו כל הערים ההם לבני יהודה אך נתנו מפני היותם כלם בתוך גבולותיהם ואחר זה ביאר מה שהיה מאלו הערים לשבט שמעון ובזה נתקיים מה שאמר בתורה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל כמו שביארנו שם · והנה

ויפלו חבלי מנשה עשרה · בפתח החית · ומה שספר החבלים שנפלו למנשה להודיע חלקי בנות צלפחד כי חצי שבט מנשה הנותרים היו ששה בתי אבות אביעזר וחלק ואשריאל ושכם וחפר ושמידע ונטלו ששה חלקים ובנות צלפחד נטלו ד׳ חלקים חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וליוצאי מצרים נתחלקה הארץ לדעת רז״ל ואף על פי שיש ביניהם מחלוקת בדבר הרוב השוו בזה כי ליוצאי מצרים כ נתחלקה הארץ והנה בנות צלפחד נטלו חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר שהיה גם הוא מ מיוצאי מצרים וחלק בכורה שהיה צלפחד בכור וחלק אחי אביה׳ אחר שהיה מיוצאי מצרים ומת במדבר בלא בנים וזכה צלפחד בירושתו עם אחיו ׃ מאשר המכמתת · הגבול היה יוצא מגבול אשר למכמתת שהו׳ שם מקו׳ והוא היה על פני שכם ׃ וידברו

ויפלו חבלי מנשה עשרה · ששה לששה בתי אבות המנויים למעלה וארבע לבנות צלפחד לא שהיה כל אחת בית אב לעצמה אלא שנטלו ארבעה חלקים חלק של אביהם שהיה מיוצאי מצרים ולפי מניין היוצאין ממצרים נתחלקה הארץ וחלקו עם אחיו בנכסי חפר אביו שהיה גם הוא מיוצאי מצרים ושהיה בכור ונטל שני חלקים ועוד היה להם חלק אחי אביהם שמת במדבר בלא בנים ונטלו נחלה ב בחלקו כך אמרו ר רבותינו בבבא בתרא ולא הוזקק הכתוב להשמיענו מניין חלקי הבנות אלא ללמד ש שנטלו חלק בכורה ולהודיע שארץ ישראל חלק ירושה להם מ מוחזקת מאבותיהם שאילולי כן אין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק וארץ הגלעד שבעבר הירדן היתה לבני מ מנשה הנותרים ׃ ארץ תפוח · הכפרים והחצרי׳ ותפוח עצמה העיר היתה לבני א אפרי׳ ׃ אל גבול מנשה · על מיצר מנשה לסוף גבולו הערים האלה מתפוח עד נחל קנה לאפרי׳ היו בתוך ערי מנשה ׃ נגבה לאפרים · אפרים נטל חלקו מדרום לצד הארץ שבין בני יהודה לבני יוסף וצפונ׳ לבני מנשה מנשה נטל לצד צפון ׃ שלשת הנפת · תלתא פלכין ושלשת הנפות הנזכרות כאן של דור ושל עין דור היו כמו שאמו׳ למעלה בספר זה מלך דור לנפות דור ובמקום אחר אומר לנפות דאר מים וכאן כך הוא אומ׳ ואת יושבי דור ובנותיה שלשת נפות שהיו לה ׃ ויואל · ואבה ׃ וידברו בני יוסף · שבט מנשה ׃ עד

ד׳ פסוקי׳ את כהון בנות צלפחד ומשניין באתיהון וסי׳ נמסר בסדר פנחס ובסוף מסעי ׃ אל פי ה׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ גלו אבנים גדולות אל פי המערה · ולכלב בן יפנה נתנו חלק · ותקרבנה לפני אלעזר · ויתנו בני ישראל ללוים · לחם חמודות לא אכלתי ובשר ויין לא בא אל פי ׃ נחלו ד׳ קמצין וסימ׳ נמסר לעיל בהאי

מלחמה ויהי לו הגלעד והבשן ׃ ויהי לבני מנשה הנותרים למשפחתם לבני אביעזר ולבני חלק ולבני אשריאל ולבני שכם ולבני חפר ולבני שמידע אלה בני מנשה בן יוסף הזכרים למשפחתם ׃ ולצלפחד בן חפר בן גלעד בן מכיר בן מנשה לא היו לו בנים כי אם בנות ואלה שמות בנתיו מחלה ונעה חגלה מלכה ותרצה ׃ ותקרבנה לפני אלעזר הכהן ולפני יהושע בן נון ולפני הנשיאים לאמר יהוה צוה את משה לתת לנו נחלה בתוך אחינו ויתן להם אל פי יהוה נחלה בתוך אחי אביהן ׃ ויפלו חבלי מנשה עשרה לבד מארץ הגלעד והבשן אשר מעבר לירדן ׃ כי בנות מנשה נחלו נחלה בתוך בניו וארץ הגלעד היתה לבני מנשה הנותרים ׃ ויהי גבול מנשה מאשר המכמתת אשר על פני שכם והלך הגבול אל הימין אל ישבי עין תפוח ׃ למנשה היתה ארץ תפוח ותפוח אל גבול מנשה לבני אפרים ׃ וירד הגבול נחל קנה נגבה לנחל ערים האלה לאפרים בתוך ערי מנשה וגבול מנשה מצפון לנחל ויהי תצאתיו הימה ׃ נגבה לאפרים וצפונה למנשה ויהי הים גבולו ובאשר יפגעון מצפון וביששכר ממזרח ׃ ויהי למנשה ביששכר ובאשר בית שאן ובנותיה ויבלעם ובנותיה ואת ישבי דאר ובנותיה וישבי עין דר ובנותיה וישבי תענך ובנותיה וישבי מגדו ובנותיה שלשת הנפת ׃ ולא יכלו בני מנשה להוריש את הערים האלה ויואל הכנעני לשבת בארץ הזאת ׃ ויהי כי חזקו בני ישראל ויתנו את הכנעני למס והורש לא הורישו ׃

עבדי קרבין והות ליה ארעא גלעד ומתנן ׃ והוה לבני מנשה דאשתארו לזרעיתהו׳ לבני אביעזר ולבני חלק ולבני אשריאל ולבני שכם ולבני חפר ולבני שמידע אילין בני מנשה בר יוסף דכריא לזרעיתהון ׃ ולצלפחד בר חפר בר גלעד בר מכיר בר מנשה לא הוו ליה בנין אילהן בנן ואילין שמהת בנתיה מחלה ונועה חגלה מלכה ותרצה ׃ וקריבא לקדם אלעזר כהנא ולקדם יהושע בר נון ולקדם רברביא למימר יי פקיד ית משה למיתן לנא אחסנא בגו אחנא ויהב להון על מימרא דיי אחסנא בגו אחי אבוהן ׃ ונפלו עדבי מנשה עסרא בר מארעא דגלעד ומתנן דמעיברא לירדנא ׃ ארי בנת מנשה אחסינו אחסנא בגו בנוהי וארעא גלעד הות לבני מנשה דאישתארו ׃ והוה תחום מנשה מאשר למכמתת דיעל אפי שכם ואזל תחומא לימינא ליתבי עין תפוח ׃ למנשה הות ארע תפוח ותפוח על תחום מנשה לבני אפרים ׃ ונחית תחומא לנחלא דקנה לדרומא לנחלא קירויא האילין לאפרים בגו קירוי מנשה ותחום מנשה מציפונא לנחלא והוון מפקנוהי לימא ׃ דרומא לאפרים וציפונא למנשה והות ימא תחומיה ובאשר מערעין מציפונא וביששכר ממדינחא ׃ והוה למנשה ביששכר ובאשר בית שאן וכפרנהא ויבלעם וכפרנהא וית יתבי דאר וכפרנהא ויתבי עין דאר וכפרנהא ויתבי תענך וכפרנהא ויתבי מגדו וכפרנהא תלתא פילכין ׃ ולא יכילו בני מנשה לתרכא ית קירויא האילין ושרי כנענאה למיתב בארעא הדא ׃ והוה כד תקיפו בני ישראל ומניאו ית כנענאי למסקי מיסין ותרכא לא תריכונו ׃

ספרא סימן י״ד ׃ אשר על פני שכם י״ד פסוקים על אל אל וסימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו ׃ ותפוח ג׳ ב׳ מלאי׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ למנשה היתה ארץ תפוח · ותפח והעינם · רמנגם תמר ותפוח ׃ דאר ד׳ כתיב א׳ וסי׳ ויה׳ למנש׳ ביששכר קדמא דפסו׳ · ומנשה נפתלי׳ את עיר מקלט · בן אבינדב · נשמדו בעין דאר ׃ ויואל ו׳ בטעמא מלעיל ה׳ חס׳ וב׳ מלאים וסי׳ נמסר בסדר שמות ׃

רש"י

עד אשר כה ברכני ה'. אמר ר' אחא שנתרבה מנשה ממנין ראשון למנין שני עשרים אלף וחמש מאות כמנין כ"ה בגימטריא. למנין ראשון אתה מוצא במנשה בספר וידבר שנים ושלשים אלף ומאתים ובפנחס שנים וחמשים אלף ושבע מאות. ד"א עד אשר כה ברכה שנאמרה לאברהם כה יהיה זרעך נתקיים בי ולפי פשוטו עד אשר כה עד אשר כך כאשר אתה רואה: אם עם רב אתה. יש לך כח לכרות יערות ולפנותם כענין שקורין אישרטיר בלע"ז ושם תבנה ערים: ובראת. לשון כריתה כמו וברא אתהן בחרבותם אישרטרהם בלע"ז: אץ. רחוק לא ימצא לנו ההר כי אץ הוא לנו כאשר אמרת: לא ימצא. לא יספיק: ורכב ברזל. ומה שאתה אומר לעלות היערה ולכבוש בארץ הפרזי והרפאים עם חזק הוא אותו כנעני ורכב ברזל לו ואל תתמה אם קראו לפרזי ורפאים כנעני כי כולם בני כנען היו: כי הר יהיה לך. אותו שאמרתי לך עלה לך היערה: כי יער הוא ובראתו. כי יער הוא ואינו ראוי אלא לעם רב ויבראוהו ויפנוהו: ובראתו. אתה שאתה עם רב: והיה לך תוצאותיו כי תוריש את הכנעני. על ידי שאתה עם רב: כי רכב ברזל לו. ואין אחד משאר השבטים כדי להלחם בו כי חזק הוא ואתה יש בך היכולת וצריכנו ורבותינו פירשו עלה לך היערה החביאו עצמיכם ביערו' שלא תשלוט בכם עין הרע: וישכינו

אץ ד' וסימ' ולא אץ לבא כיום תמים. כי אץ לך הר אפרים. וכל אץ אך למחסור. חזית איש אץ בדבריו. וב' ואץ וסימ' ואץ ברגלים חוטא. ואץ להעשיר לא ינקה:

יהושע

וַיְדַבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף אֶת־
יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר מַדּוּעַ נָתַתָּה לִּי נַחֲלָה
גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וַאֲנִי עַם־רָב
עַד אֲשֶׁר־עַד־כֹּה בֵּרְכַנִי יְהוָה׃
וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ אִם־עַם־רַב
אַתָּה עֲלֵה לְךָ הַיַּעְרָה וּבֵרֵאתָ לְךָ
שָׁם בְּאֶרֶץ הַפְּרִזִּי וְהָרְפָאִים כִּי־אָץ
לְךָ הַר־אֶפְרָיִם׃ וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יוֹסֵף
לֹא־יִמָּצֵא לָנוּ הָהָר וְרֶכֶב בַּרְזֶל בְּכָל־
הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ־הָעֵמֶק לַאֲשֶׁר
בְּבֵית־שְׁאָן וּבְנוֹתֶיהָ וְלַאֲשֶׁר בְּעֵמֶק
יִזְרְעֶאל׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בֵּית
יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם וְלִמְנַשֶּׁה לֵאמֹר עַם־
רַב אַתָּה וְכֹחַ גָּדוֹל לָךְ לֹא־יִהְיֶה לְךָ
גּוֹרָל אֶחָד׃ כִּי הַר יִהְיֶה־לָּךְ כִּי־יַעַר
הוּא וּבֵרֵאתוֹ וְהָיָה לְךָ תֹּצְאֹתָיו כִּי־
תוֹרִישׁ אֶת־הַכְּנַעֲנִי כִּי רֶכֶב בַּרְזֶל לוֹ
כִּי חָזָק הוּא׃
יח וַיִּקָּהֲלוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁלֹה

תרגום

וּמַלִּילוּ בְּנֵי יוֹסֵף עִם יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר מָא דֵין יְהַבְתְּ לִי אַחְסָנָא עַדְבָא חַד וְחוּלַק חַד וַאֲנָא עַם סַגִּי עַד לְסַגִּי בָּרְכַנִי יְיָ׃ וַאֲמַר לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ אִם עַם סַגִּי אַתּוּן סַקוּ לְכוֹן לְחוּרְשָׁא וְתַתְקֵין לָךְ תַּמָּן אֲתַר בַּאֲרַע פְּרִיזָאֵי וְגִיבָּרַיָּא אֲרֵי עָק לְכוֹן טוּרָא דְהַר אֶפְרָיִם׃ וַאֲמָרוּ בְּנֵי יוֹסֵף לָא יַסְפֵּיק לָנָא טוּרָא וּרְתִיכִין דְּבַרְזְלָא בְּכָל כְּנַעֲנָאֵי דְיָתְבִין בַּאֲרַע מֵישְׁרָא לְדִבְבֵית שְׁאָן וּבְכַפְרָנָהָא וּלְדִבְמֵישַׁר יִזְרְעֶאל׃ וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְבֵית יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם וְלִמְנַשֶּׁה לְמֵימַר עַם סַגִּי אַתּוּן וְחֵיל סַגִּי לְכוֹן לָא יְהֵי לְכוֹן עַדְבָא חַד׃ אֲרֵי טוּרָא יְהֵי לָךְ אֲרֵי חוּרְשָׁא הוּא וְתַתְקִינִנֵּיהּ וִיהֵי לָךְ מַפְקָנוֹהִי אֲרֵי תְתָרְכוּן יָת כְּנַעֲנָאֵי אֲרֵי רְתִיכִין דְּבַרְזְלָא לֵיהּ אֲרֵי תַּקִּיפִין אִינוּן׃ וְאִתְכַּנַּשׁוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְשִׁילֹה

רד"ק

וידברו בני יוסף. שבט בני מנשה אבל בני אפרים לא היה להם לצעוק כי יותר היו בצאתם ממצרים ממה שהיו בבואם לארץ אבל בני מנשה היה יותר מספרם כשנכנסו לארץ ממספרם כשיצאו ממצרי' עשרים אלף וחמש מאות לפיכך צעקו לפי שאבותיהם שהיו מיוצאי מצרים היו מעטים והיו הם עם רב ולא נטלו חלקם אלא כנגד אבותיהם שהיו יוצאי מצרים שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו. ומה שאמר לאלה תחלק הארץ איש לפי פקודיו להוציא את הטפלי' שהיו אז פחותים מבני עשרים שלא נטלו חלק בארץ אלא לבני עשרים שנה כשנחלקה ולחשבון יוצאי מצרים ולפחותים מבני עשרים לא נתחלקה אף על פי שהגיעו לכלל עשרי' בשעת חילוק הארץ ומה שאומ' גורל אחד וחבל אחד לפי שארץ ישר' נתחלקה לשבטי' ועשו שנים עשר חלקים שוים מי שהיה עם רב בשבטו לא היה לו אלא כמו השבט האחר שהיו מעטים ומפני זה צעקו בני יוסף לפי שלא נתנו למנשה אלא כמו שבט אחר שהיה מעט ממנו ואף על פי שהיו עם רב וראיה עוד כי בני מנשה היו הצועקים ולא בני אפרים תשובתם ליהושע: לא ימצא לנו ההר וגו' לאשר בבית שאן ובנותיה והוא היה למנשה ומה שנתחלקה הארץ על פי י"י ועל פי הגורל מפני החלק היפה והחלק הרע כי מי שבא לחלקו חלק היפה על פי הגורל היה לו ומי שבא לחלקו חלק רע על פי הגורל היה לו ואף על פי כן היו מעלין בכספי' ומי שהיה לו חלק היפה היה מעלה בכספי' למי שהיה לו חלק רע ועל זה הסדר היתה חלוקת הארץ אלעזר מלובש באורים ותומים ויהושע וכל ישר' עומדי' לפניו וקלפי שבטים וקלפי תחומים מונחים לפניו והיה מכוין ברוח הקדש ואומר אם זבולון עולה תחום עכו עולה טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולון טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום עכו והיה מכוין ברוח הקדש עוד ואמר אם נפתלי עולה תחום גינוסר עולה טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום גינוסר וכן בכל שבט ושבט והשבט היה מחלק חלקות לבתי אבות לפי יוצאי מצרים וזהו שאמר לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט ומי שהיו רבים בתי אבות בצאתם ממצרים נטלו חלקים רבים ואע"פ שהיו עתה מעטים ומי שהיו מעטים בצאתם ממצרים נטלו חלקים מעטים ואף על פי שהיו עתה מרובים כמו בני יוסף ואע"פ שצעקו בני יוסף לא הועילה להם צעקתם כי לא היה יכול יהושע להוסיף להם נחלתם אלא כמו שנתנה להם על פי י"י על פי הגורל אבל יהושע נתן להם עצה שיכרתו היער שהיה סמוך לחלקם והוא היה ההר שהיה לאפרים ועמק ההר ההוא היה למנשה ואמר להם שהם יתפשטו בחלק אפרים ובארץ הפריזי והרפאים וזהו שאמר כי אץ לך הר אפרים כלומר אם רחוק לך הר אפרים תוסיף לך עוד אחר שתכרות יער ההר תוסיף לך עוד בארץ הפריזי והרפאי' הסמוכים: ובראת והיה לך. פי' תכרות יער הפריזי והרפאים ויהיה לך ההר ההוא לישוב ותרחיב בו נחלתך ברצון בני אפרים כי הם יתרצו בזה כי טוב להם שיהיה יישוב משיהיה יער ועוד כדי שיורישו הפרזי והוא הכנעני שזכר כי כל שבעה אומות נקראים כנענים כי כלם היו בני כנען לפיכך אמר להם ולא יהיה לך גורל אחד כלומר שתוסיף גורלך בנחלת בני אפרים והם אמרו לא ימצא לנו ההר אף על פי שנכרת היער ועוד אם תאמר שנוסיף בערי' הפרזי והרפאים רכב ברזל לכנעני היושב בעמק ההר ההוא ואנחנו יראים ממנו אמר להם יהושע לאפרים ולמנשה לאפרי' אמר שיעזרו לבני מנשה ויתרצו בכרתם היער לטובתם ולמנשה אמר אחר שאתה עם רב כח גדול לך ויכול אתה להוריש את הכנעני יושב העמק ואם לא תורישנו יזיק לך כי רכב ברזל לו לפיכ' צריך שתתחזק עד שתורישנו: ובראת. ענין כריתה. וכן וברא אתהן בחרבותן ות"י ותתקין לך תמן אתר ויש מפרשים ענין בחירה מענין ברו לכם איש: ויקהלו כל עדת בני ישר' שילה. וישכינו שם את אהל מועד. זה היה אחר י"ד שנה משבאו לארץ שבע שכבשו ושבע שחלקו וי"ד שנה אלה היה אהל מועד בגלגל ואחר כך השכינוהו בשילה ואז נאסרו הבמות כל זמן שהיה בשילה ואמרו רז"ל כי עשו בית של אבנים מלמטה והיריעו' מלמעלה כמו שאמר דוד וארון אלהים יושב בתוך היריעה כלומר שעדין לא היה אלא בתוך היריעה ועוד ראו זה מן הכתו' שאמ' ותביאהו בית י"י שילה אלמ' בית היה וכתיב ויטש משכן שילה אהל שיכן באדם אלמ' אהל היה הא כיצד מלמד שלא היה שם תקרה אלא בית אבנים מלמטה ויריעות מלמעלה והיה שם בשילה שס"ט שנה עד שהגלו פלשתים את הארו' ועליו נאמר ויטש משכן שילה אהל שיכן באדם:

שכנה

רלב"ג

והנה זכר שנחלת בני יוסף באה יחד עד שנבאר נכללה בגבולות אחרי' כמו שנזכר פה. והנה אחר זה שנבאר נתרעמו מזה ליהושע ואמרו לו מדוע נתת לנו נחלה גורל אחד וחבל אחד ואנחנו עם רב עד אשר עד כה ברכני י"י ולכן יתכן שיתוסף זרענו מאד בזה האופן עד שלא תכילם הארץ שנפלה להם בנחלה והנה יתבאר אופן רבויים מהמספר הנזכרים בפרשת פינחס שנבאר היו יותר ממטה ראובן ושמעון ובזה נתקיים מה שאמר יעקב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי כמו שביארנו במקומו. או ירצו בגורל אחד גורל מוגבל שלא יתכן להם להרחיבו במה שעתיד והשיב להם יהושע מה שראוי שיתפייסו בו והוא שבתוך נחלתם בעצמה יתכן להם להרחיב גבולם וזה שבהר ההוא היה יער גדול ואם יכרתו העצים אשר בו יתכן להם לשבת בו ועוד אמ' להם שיפנו בארץ הפריזי והרפאים הסמוכים להם וילחמו עמהם ויירשו ארצם אם לא יספיק להם הר אפרים עם יערו וענו בני יוסף לא יספיק לנו ההר עם יערו ומה שאמרת לנו להלחם עם הפריזי והרפאים הנה לא נוכל כי רכב ברזל בכל הכנעני היושב בארץ העמק לאשר בבית שאן ובנותיה ולאשר בעמק יזרעאל והשיב להם יהושע הנה באמת עם רב אתה וכח גדול לך מצד הרבוי אשר אתה מתרבה תמיד ולזה הוא מבואר ממה שנתתי לך איננו גורל אחד מוגבל שלא יתכן הרחבתו וזה כי ההר יהיה לך תוכל להרחיב את גבולך בו כי יער הוא ובראתו וזה ממה שיתכן לך בקלות מצד היותך עם רב והיה לך עוד תוצאות ההר ההוא ותרחיב גבולך מהצד ההוא כי תוריש את הכנעני מצד כחך הגדול והמלחמה עמו לא יתכן לזולתך משאר השבטים לפי שרכב ברזל לו וחזק הוא אך אתה תנצחהו כי עם גדול אתה וכח גדול לך. והנה זכר אחר זה שנבאר נקהלו כל עדת בני ישראל שילה וישכינו שם את אהל מועד ולקחוהו מהגלגל והנה זכר שהארץ אשר נכבשה היתה לפניהם והיו רואין אותה וחלקו אותה לשבטים הנזכרי' שיצאה נחלתם בכללה תוך המקו' הנכבש ואולם השבטים הנשארים לא נתבררה נחלתם עדין בגבולות ואף על פי שנתברר מה שיגיע לנחלתם מהארץ הנכבשת ולזה אמר שנבאר נותרו בבני ישר' אשר לא חלקו את נחלתם שבעה שבטים וגו'.

ולזה

רשי

ויסכינו שם את אהל מועד · שעשו במדבר ולא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן כך שכינו בשתיות קרסים : והארץ נכבשה לפניהם · משניכנס המשכן היתה הארץ נוחה ליכבש לפניהם : שבעה שבטים · שכבר קבלו נחלתם ראובן וגד וחצי שבט מנשה בימי משה בעבר הירדן ובארץ כנען כבר נפל גורל ליהודה ולאפרים ולחצי מנשה הרי חמשה שבטים : מתרפים · מתרשלין : לשבט · לכל שבט מן השבעה : לפי נחלתם · לשבעה חלקים · ולא בשוה אלא לפי השבטים הראוין לחלקה לרב לפי רובו ולמעט לפי מיעוטו כמה שנאמר לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו וגו' : והתחלקו אותה לשבעה חלקים · אותה שנכבשה כבר והעתידה ליכבש :

ויבאו ו' רפין בקריאה וסי' ואתה הרם את מטך ונטה את ידך · ואני הנני מחזק את לב מצרים · קום לך למסע · הבו לכם שלשה אנשים · על הר נשפה · בימים ההמה ילכו · ויבאו אליך כמבוא עם · בתרא מלא · ונמסר גם בסדר עקב · ובישעיה ריש סי' י"ג : ואתם ד' בטעם שני גרישין וסימ' ואתם תכתבו את הארץ · ואתם

וַיִּשְׁכִּינוּ שָׁם אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְהָאָרֶץ נִכְבְּשָׁה לִפְנֵיהֶם׃ וַיִּוָּתְרוּ בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא־חָלְקוּ אֶת־נַחֲלָתָם שִׁבְעָה שְׁבָטִים׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד־אָנָה אַתֶּם מִתְרַפִּים לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם׃ הָבוּ לָכֶם שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים לַשָּׁבֶט וְאֶשְׁלָחֵם וְיָקֻמוּ וְיִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ וְיִכְתְּבוּ אוֹתָהּ לְפִי נַחֲלָתָם וְיָבֹאוּ אֵלָי׃ וְהִתְחַלְּקוּ אֹתָהּ לְשִׁבְעָה חֲלָקִים יְהוּדָה יַעֲמֹד עַל־גְּבוּלוֹ מִנֶּגֶב וּבֵית יוֹסֵף יַעַמְדוּ עַל־גְּבוּלָם מִצָּפוֹן׃ וְאַתֶּם תִּכְתְּבוּ אֶת־הָאָרֶץ שִׁבְעָה חֲלָקִים וַהֲבֵאתֶם אֵלַי הֵנָּה וְיָרִיתִי לָכֶם גּוֹרָל פֹּה לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ כִּי אֵין־חֵלֶק לַלְוִיִּם בְּקִרְבְּכֶם כִּי־כְהֻנַּת יְהוָה נַחֲלָתוֹ וְגָד וּרְאוּבֵן וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה לָקְחוּ נַחֲלָתָם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה׃ וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים וַיֵּלֵכוּ וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הַהֹלְכִים לִכְתֹּב אֶת־הָאָרֶץ לֵאמֹר לְכוּ וְהִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ וְכִתְבוּ אוֹתָהּ וְשׁוּבוּ אֵלַי וּפֹה אַשְׁלִיךְ לָכֶם גּוֹרָל לִפְנֵי יְהוָה בְּשִׁלֹה׃ וַיֵּלְכוּ הָאֲנָשִׁים וַיַּעַבְרוּ בָאָרֶץ וַיִּכְתְּבוּהָ לֶעָרִים לְשִׁבְעָה חֲלָקִים עַל־סֵפֶר וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַמַּחֲנֶה שִׁלֹה׃ וַיַּשְׁלֵךְ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ גּוֹרָל בְּשִׁלֹה לִפְנֵי יְהוָה וַיְחַלֶּק־שָׁם יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָאָרֶץ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמַחְלְקֹתָם׃ וַיַּעַל גּוֹרַל מַטֵּה בְנֵי־בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיֵּצֵא גְּבוּל גּוֹרָלָם בֵּין בְּנֵי יְהוּדָה וּבֵין בְּנֵי יוֹסֵף׃ וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל לִפְאַת צָפוֹנָה מִן־הַיַּרְדֵּן וְעָלָה הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף יְרִיחוֹ מִצָּפוֹן וְעָלָה בָהָר יָמָּה וְהָיָה תֹּצְאֹתָיו מִדְבַּרָה בֵּית אָוֶן׃

וְאַשְׁרִיאוּ תַּמָּן יַת מַשְׁכַּן זִימְנָא וְאַרְעָא אִתְכְּבִישַׁת קֳדָמֵיהוֹן׃ וְאִישְׁתָּאֲרוּ בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דְּלָא פַלִּיגוּ יַת אַחֲסָנַתְהוֹן שַׁבְעָא שִׁבְטִין׃ וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אֵימָתַי אַתּוּן מִתְרַשְּׁלִין לְמֵיעַל לְמֵירַת יַת אַרְעָא דִיהַב לְכוֹן יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהַתְכוֹן׃ הָבוּ לְכוֹן תְּלָתָא גַבְרִין לְשִׁבְטָא וְאֶשְׁלְחִינּוּן וִיקוּמוּן וִיהַלְּכוּן בְּאַרְעָא וְיִכְתְּבוּן יָתַהּ לְפוּם אַחֲסַנְתְּהוֹן וְיֵיתוּן לְוָתִי׃ וְיִפַלְּגוּן יָתַהּ לְשִׁבְעָא חוּלָקִין דְּבֵית יְהוּדָה יְקוּמוּן עַל תְּחוּמֵיהוֹן מִדָּרוֹמָא וּדְבֵית יוֹסֵף יְקוּמוּן עַל תְּחוּמֵיהוֹן מִצִּפּוּנָא׃ וְאַתּוּן תִּכְתְּבוּן יַת אַרְעָא לְשַׁבְעָא חוּלָקִין וְתַיְתוּן לְוָתִי הַלְכָא וְאִירְמֵי לְכוֹן עַדְבָא הַלְכָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא׃ אֲרֵי לֵית חוּלַק לְלֵיוָאֵי בֵּינֵיכוֹן אֵילָהֵן מַתְּנָן דִּיהַב לְהוֹן יְיָ אִינּוּן אַחֲסַנְתְּהוֹן וְגָד וּרְאוּבֵן וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה קַבִּילוּ אַחֲסַנְתְּהוֹן מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא מַדִּינְחָא דִּיהַב לְהוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַייָ׃ וְקָמוּ גַּבְרַיָּא וַאֲזַלוּ וּפַקִּיד יְהוֹשֻׁעַ יַת דַּאֲזַלוּ לְמִכְתַּב יַת אַרְעָא לְמֵימַר אִיזִילוּ וְהַלִּיכוּ בְּאַרְעָא וּכְתוּבוּ יָתַהּ וְתוּבוּ לְוָתִי וְהָכָא אַרְמֵי לְכוֹן עַדְבִין קֳדָם יְיָ בְּשִׁילֹה׃ וַאֲזַלוּ גַּבְרַיָּא וַעֲבָרוּ בְּאַרְעָא וּכְתַבוּהָא לְקִירְוַיָּא לְשַׁבְעָא חוּלָקִין עַל סִפְרָא וַאֲתוֹ לְוַת יְהוֹשֻׁעַ לְמַשְׁרִיתָא לְשִׁילֹה׃ וּרְמָא לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ עַדְבָא בְּשִׁילֹה קֳדָם יְיָ וּפַלִּיג תַּמָּן יְהוֹשֻׁעַ יַת אַרְעָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּפַלְגוּתְהוֹן׃ וּסְלִיק עַדְבָא שִׁבְטָא דִבְנֵי בִנְיָמִן לְזַרְעֲיָתְהוֹן וּנְפַק תְּחוּם עַדְבֵיהוֹן בֵּין בְּנֵי יְהוּדָה וּבֵין בְּנֵי יוֹסֵף׃ וַהֲוָה לְהוֹן תְּחוּמָא לְרוּחַ צִפּוּנָא מִן יַרְדְּנָא וּסְלִיק תְּחוּמָא לְעִיבַר יְרִיחוֹ מִצִּיפּוּנָא וּסְלִיק בְּטוּרָא לְיַמָּה וַהֲווֹן מַפְּקָנוֹהִי לְמַדְבַּר בֵּית אָוֶן׃

קמתם על בית אבי · ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו · ואתם מוסיפים חרון על ישראל לחלל את השבת · וסי' בלשון ארמי קמון בטוריא וכתבן בשבתא : גורל ד' פתחין בליש' בקריא' וסי' ומגרל נחלתנו יגרע · נחלת דשבט הלוי · ויעל גורל מטה בנימן · על גורל הצדיקים · ונמסר גם בסדר מסעי : והיה ז' כתיב והיה וקרינן והיו וסי' נמסר בסדר מסעי ולעיל בהאי סיפרא סימן טו :

רדק

שבעה שבטים · כי ראובן וגד וחצי שבט מנשה לקחו נחלתם מעבר לירדן ובארץ כנען כבר נפל הגורל ליהוד' ולאפרי' ולחצי שבט מנשה כמו שפירש' למעלה למה קדמו הם בפסוק והארץ שקטה ממלחמת הראשון : והתחלקו אתה · פירוש והתחלקו בה פירוש בשבעה חלקי' שיכתבו יהיו מתחלקים אותם שבעה שבטים באותה הארץ : יהודה יעמוד על גבולו · כמו שנפל גורלו לדרום ארץ ישראל וכן בית יוסף יעמדו על גבולם כמו שנפל גורלם לארץ צפון של ארץ ישרא' וביניהם יקחו נחלתם שבעה שבטים הנותרי' בארץ הנכבשת ואשר עתיד להכבש : ואתם · אמ' כנגד השלוחים לכתוב הארץ : וריתי · והשלכתי : כי כהונת יי' נחלתו · כמו שאמ' בכתוב אשה יי' ונחלתו יאכלון והם כהונת יי' : ויקומו · וכאשר קמו האנשי' ללכת הזהירם ואמ' להם כך וכך תעשו : מדברה בית און · סמוך לבית און לפיכך הב"ת פתוחה ר"ל למדבר בית און :
וכלע

יהודה יעמד על גבולו מנגב · ארץ ישר' שמם נפל לו גורל כל המצר הדרומי ובית יוסף מצפון כמו שנפל להם שנכבש כבר ועוד יש הרבה לכבוש בד המיצר שבעל גד עד לבא חמת שהוא אצל ההר במיצר צפוני והשבעה שבטי' יחלקו אות' שבין יהוד' ליוסף ואותה העומד' ליכבש : וריתי · והשלכתי כמו ירה בים : ויהי להם הגבול לפאת צפונה · ויהי מצר גבול הצפוני שלהם מן הירדן שבמזרח מתחיל המיצר ועלה אל כתף יריחו מצפון ועלה ממש ל המערב לעבר יריחו ומוסף החוט בצפו' של יריחו כמצא' יריחו לפנים מן החוט בחלק בנימן : מדברה בית און · למדבר של בית און : ועבר

רלבג

ולזה צוה יהושע שישלחו שלשה אנשים לשבט ויתהלכו בארץ ויכתבו אותה לפי נחלתם ויבאו אליו כדי להשלים להם הארץ בכללה וזה לאות שאחר שנחלק' הארץ אשר כבשו יהושע ובני ישראל הוציאו אוהל מועד מהגלגל ולזה אמרו ר"זל שכבר עמד שם י"ד שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו והנה יספק מבפק איך צוה להם לכתוב את הארץ שבע' חלקים והנה לא היו השבטים שוים והתורה צותה להרבות לרב נחלתו ולהמעיט למעט ואם אמרנו שהם היו יודעי' מספר כל שבט ושבט אשר להם תחלק הארץ ולפי היחס ההו' היו כותבי' החלקי' הנה לא יהיה רושם לידיעת הגורל אחר זה כי לא יתכן שיגיע לשבט ההוא כי אם החלק אשר כתבו לו לפי היחס והנכון בעיני ששבעת החלקים היו שוים וירה הגורל אחר ואחר זה יהושע לפני יי' בשילה ומשם לקח כל אחד מהשבטים ההם חלקו לפי הראוי לו אם מעט הוסיפו לו החלק הראוי לו ואם היה יותר רב מהראוי לו פחתו לו ·

ועבר משם. לצד המערב לוזה: אל כתף לוזה נגבה היא בית אל. שקראה יעקב ולא זו היא ביתאל שאצל העי שהרי אמרנו בגבול יוסף ויצא מביתאל לוזה שמכיס היו ולוז לא בחלק בנימן היתה שהרי חוט המצר מלוז ולפנים הוא כמו שהוא אומר אל מכתף לוזה: מנגב. החוט הולך בדרומה של לוז כמצאת לוז מן החוט ולחוץ בנחלת בני יוסף וביתאל היתה בחלק בנימין כמו שכתוב למטה בענין: ותאר הגבול ונסב לפאת ים נגבה בעטרות אדר. כלה אורך הצפוני מן המזרח למערב ומשם נסב החוט לגבול המערב של בנימן לילך נגבה מן הצפון לדרום חוט המערבי מן ההר אשר על פני בית חורון נגבה מן ההר אשר בדרומה של בית חורון משם היה מתחיל מקצוע מערבית צפונית של ב בנימן ובא לו החוט מצפון לדרום: והיו תוצאותיו. מקצוע מערבי דרומית שלו אל קרית יערים של י יהודה כמצא רוחב ג גבול בנימן נוטל כל רוחב הארץ שבין י יהודה לאפרים גבול דרומי שלו עם גבול צפוני של יהודה ושם היה ירום כמו שאמור למטה בענין לפיכך היו לשני השבטים חלק בה וגבול צפוני של ב בנימן ודרומי של א אפרים נוגעין זה בזה ושם היה שילה בחלק אפרים כמה שנאמר ויטש משכן שילה וגו' ויתאם באהל יוסף ו ובשבט אפרים לא ב בחר ואף לבנימן היה בו חלק וכן שנינו ב במחיצת קדשים ב בשלשה מקומו שרתה להם שכינה לישראל בשילה ונוב ובית העולמים ובכולן לא שרתה אלא בחלקו של בנימן: זאת פאת ים. רוח מערבית מעטרות אדר עד קרית יערים ופאת נגבה ומיצר ד דרומי לבנימן והוא צ צפונו של יהודה וכל התחומין המנויין כאן כמנו בצפונו של יהודה וכל מקום שכתו' כאן וירד כתוב ביהודה ו ועלה לפי שכאן הוא מונה מן המערב ל למזרח ושם מנה מן המזרח למערב: ויצא הגבול ימה. לא ים אחר ולא ידעתי אי זה ים הוא: אל לשון ים המלח צפונה. בצפונו של לשון כמצא כל הלשון בחלקו של יהודה: אל קצה הירדן. מקום שהירדן נופל בים ה המלח והוא כנגה מ מקצוע מזרחית צ צפונית ליהודה וכאן הוא מונה מקצוע ד דרומית מזרחית ל לבנימן: והירדן יגבל אותו לפאת ק קדמ'. הירדן הווה לו לבנימן מיצר מזרחי שהירדן הולך על פני רוחב כל גבולו למזרח : ובלע האלף והיבוסי היא ירושלם. כל אחת עיר לעצמה וכן גבעת קרית חמש ערים בפסוק זה:

מעין ד' פתחין וסי' נמסר לעיל כהאי סיפרא סימן ט"ו: אל קצה ו' דסמיכי בקריא' וסי' ובני ישראל אכלו את המן ארבעים. וירד הגבול אל קצה ההר. ועבר הגבול אל כתף בית חגלה. וירד הוא ופורה נערו. צא נא לקראת אחז אתה ושאר. והנה יי' השמיע אל קצה הארץ. ונמסר גם בסדר בשלח: ו' פסוקין אל על אל

וְעָבַר מִשָּׁם הַגְּבוּל לוּזָה אֶל־כֶּתֶף ד' ב' כסו'
לוּזָה נֶגְבָּה הִיא בֵּית־אֵל וְיָרַד הַגְּבוּל
עַטְרוֹת אַדָּר עַל־הָהָר אֲשֶׁר מִנֶּגֶב ו'
לְבֵית־חֹרֹן תַּחְתּוֹן׃ וְתָאַר הַגְּבוּל
וְנָסַב לִפְאַת־יָם נֶגְבָּה מִן־הָהָר אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי בֵית־חֹרֹן נֶגְבָּה וְהָיָה יהיו ח'
תֹצְאֹתָיו אֶל־קִרְיַת־בַּעַל הִיא קִרְיַת
יְעָרִים עִיר בְּנֵי יְהוּדָה זֹאת פְּאַת־יָם׃
וּפְאַת־נֶגְבָּה מִקְצֵה קִרְיַת יְעָרִים
וְיָצָא הַגְּבוּל יָמָּה וְיָצָא אֶל־מַעְיַן מֵי ד' פתחין
נֶפְתּוֹחַ׃ וְיָרַד הַגְּבוּל אֶל־קְצֵה הָהָר ו'
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי גֵּי בֶן־הִנֹּם אֲשֶׁר בְּעֵמֶק כל ספיל' חס ח'
רְפָאִים צָפוֹנָה וְיָרַד גֵּי הִנֹּם אֶל־כֶּתֶף
הַיְבוּסִי נֶגְבָּה וְיָרַד עֵין רֹגֵל׃ וְתָאַר
מִצָּפוֹן וְיָצָא עֵין שֶׁמֶשׁ וְיָצָא אֶל־
גְּלִילוֹת אֲשֶׁר־נֹכַח מַעֲלֵה אֲדֻמִּים ל'
וְיָרַד אֶבֶן בֹּהַן בֶּן־רְאוּבֵן׃ וְעָבַר יהודה ועלה אבן בהן
אֶל־כֶּתֶף מוּל־הָעֲרָבָה צָפוֹנָה וְיָרַד
הָעֲרָבָתָה׃ וְעָבַר הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף
בֵּית־חָגְלָה צָפוֹנָה וְהָיָה תוֹצְאוֹתָיו והיו' תוצאות ח' ח'
הַגְּבוּל אֶל־לְשׁוֹן יָם־הַמֶּלַח צָפוֹנָה
אֶל־קְצֵה הַיַּרְדֵּן נֶגְבָּה זֶה גְּבוּל נֶגֶב׃
וְהַיַּרְדֵּן יִגְבֹּל־אֹתוֹ לִפְאַת־קֵדְמָה זֹאת יגבל ל'
נַחֲלַת בְּנֵי בִנְיָמִן לִגְבוּלֹתֶיהָ סָבִיב ד' ב' חס' וב' מל'
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃

וְהָיוּ הֶעָרִים לְמַטֵּה בְּנֵי בִנְיָמִן
לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם יְרִיחוֹ וּבֵית־חָגְלָה ב' חד חס'
וְעֵמֶק קְצִיץ׃ וּבֵית הָעֲרָבָה וּצְמָרַיִם ל'
וּבֵית־אֵל׃ וְהָעַוִּים וְהַפָּרָה וְעָפְרָה׃
וּכְפַר הָעַמֹּנִי וְהָעָפְנִי וָגָבַע עָרִים העמונה ל' ח'
שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃
גִּבְעוֹן וְהָרָמָה וּבְאֵרוֹת׃
וְהַמִּצְפֶּה וְהַכְּפִירָה וְהַמֹּצָה׃ ל' חס'
וְרֶקֶם וְיִרְפְּאֵל וְתַרְאֲלָה׃ וְצֵלַע ל' ל' ל'
הָאֶלֶף וְהַיְבוּסִי הִיא יְרוּשָׁלִַם נ'
גִּבְעַת קִרְיַת עָרִים אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה
וְחַצְרֵיהֶן זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי־בִנְיָמִן
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ כול חס' בחת

וְעָבַר מִתַּמָּן תְּחוּמָא לְלוּז לְעִיבַר
דְּלוּז דָּרוֹמָא הִיא בֵּיתְאֵל וְנָחֵית
תְּחוּמָא עַטְרוֹת אַדָּר עַל טוּרָא
דְּמִדָּרוֹם לְבֵית חוֹרוֹן אַרְעָאָה׃
וְתָאַר תְּחוּמָא וּמִסְתְּחַר לְרוּחַ
מַעַרְבָא לְדָרוֹמָא מִן טוּרָא דִּי עַל
אַפֵּי בֵּית חוֹרוֹן דָּרוֹמָא וַהֲווֹן
מַפְּקָנוֹהִי עַל קִרְיַת בַּעַל הִיא
קִרְיַת יְעָרִים קַרְתָּא דִּבְנֵי יְהוּדָה
דָּא רוּחַ מַעַרְבָא׃ וְרוּחַ דָּרוֹמָא
מִסְיָפֵי קִרְיַת יְעָרִים וְנָפִיק תְּחוּמָא
לְיַמָּא וְנָפִיק לְמַבּוּעַ מֵי נֶפְתּוֹחַ׃
וְנָחֵית תְּחוּמָא לִסְטַר טוּרָא דִּי עַל
אַפֵּי חֵילַת בַּר הִנֹּם דִּי בְּמֵישַׁר
גִּיבָּרַיָּא צִיפּוּנָא וְנָחֵית לְחֵילַת בַּר
הִנֹּם לְעִיבַר יְבוּס דָּרוֹמָא וְנָחֵית
לְעֵין קַצָּרָא׃ וְתָאַר מִצָּפוֹן וְנָפִיק
לְעֵין שֶׁמֶשׁ וְנָפִיק לִגְלִילָא דִּי לָקֳבֵיל
מַסְקָנָא דַּאֲדוּמִים וְנָחֵית לְאֶבֶן
בּוֹהַן בַּר רְאוּבֵן׃ וְעָבַר לְעִבְרָא
דִּלְקֳבֵיל מֵישְׁרָא צִיפּוּנָא וְנָחֵית
לְעַרְבָתָא׃ וְעָבַר תְּחוּמָא לְעִיבַר
בֵּית חָגְלָה לְצִפּוּנָא וַהֲווֹן מַפְּקָנוֹהִי
דִּתְחוּמָא לְכֵיף יַמָּא דְּמִלְחָא
צִיפּוּנָא לְסִיָפֵי יַרְדְּנָא דָּרוֹמָא דֵּין
תְּחוּם דָּרוֹמָא׃ וְיַרְדְּנָא תְּחוּמָא
לֵיהּ לְרוּחַ קִידוּמָא דָּא אַחֲסָנַת
בְּנֵי בִנְיָמִן לִתְחוּמָהָא סְחוֹר סְחוֹר
לְזַרְעֲיַתְהוֹן׃
וַהֲוָת קִירְוַיָּא לְשִׁבְטָא דִּבְנֵי בִנְיָמִן
לְזַרְעֲיַתְהוֹן יְרִיחוֹ וּבֵית חָגְלָה
וּמֵישַׁר קְצִיץ׃ וּבֵית מֵישְׁרָא
וּצְמָרַיִם וּבֵיתְאֵל׃ וְהָעַוִּים
וְהַפָּרָה וְעָפְרָה׃ וּכְפַר הָעַמּוֹנָה
וְהָעָפְנִי וְגֶבַע קִירְוִין תַּרְתָּא עַסְרֵי
וּפַצְחֵיהֶן׃ גִּבְעוֹן
וְרָמְתָא וּבְאֵרוֹת׃ וּמִצְפַּיָּא וּכְפִירָא
וְהַמּוֹצָה׃ וְרֶקֶם וְיִרְפְּאֵל וְתַרְאֲלָה
׃ וְצֵלַע אֶלֶף וִיבוּסָאֵי הִיא יְרוּשְׁלֵם
גִּבְעַת קִרְיַת קִירְוִין אַרְבַּע עַסְרֵי
וּפַצְחֵיהֶן דָּא אַחֲסָנַת בְּנֵי בִנְיָמִן
לְזַרְעֲיַתְהוֹן׃

בקריאה וסימ' ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה. וירד הגבול אל קצה ההר. ויאמר האיש אל יואב. ויאמר אוריה אל דוד. פתח הצלע התיכונה אל כתף. וינוסו הנותרים אפקה. ויאמר אלי המים האלה. ונמסר גם בסדר נח: לוזה ד' וסימ' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימ' י"ן: על ההר ד' וסימ' נמסר בסדר שמות: מעין ד' פתחין וסי' נמסר לעיל כהאי סיפרא סימן ט"ו: גי בגי ט' חס' א' בקריאה וסימ' על גי הצבעים. הוא הכה את אדום בגי מלח דמלכים. וטמא את התפת. כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה. גי העברים קדמת הים. וחוסמת היא את העוברים קדמ' דפסו'. כי יגיע גי הרים אל אצל. והוא העביר את בנו. לד ואונו גי החרשים. וכל יהושע דכוו' חסרים אל"ף: האלף ג' וסימ' נמסר בסדר פקודי:

רדק

ובלע האלף. הם שתי ערים וכן הוא אומר בארץ בנימן ב בצלע וכתיב ובלע אף וכן גבעת קרית הם שתי ערים: והיבוסי היא ירושלם. ובגורל בני יהודה אמר ג"כ כי היבוסי היא ירושלם בחלק יהודה והנה אומ' כי היא לבנימן כן הוא כי לכל אח' מהם היה לו חלק בה ואמרו רז"ל כי רצועה יוצאה מחלקו של יהודה לחלקו של בנימ' ובה מזבח בנוי והיה בנימן הצדיק מצטער עליה לבלעה שנ' חופף עליו כל היום ובין כתפיו שכן ויש אומרים המזבח היה בחלקו של בנימן שנ' ובין כתפיו שכן וי"א כי בין שניהם היה המזבח והנה חלק יהודה היה עולה גי בן הנם כתף היבוסי והיה עולה אל ראש ההר אשר על פני גי בן הנם ימה אש' בקצה עמק רפאי' ומראש ההר אל מעין מי נפתוח ואמרו כי הו' עין עיטם הנזכ' בדברי רז"ל וחלק בנימין היה כנגדו חלק יהודה היה עולה אל ההר וחלק בנימן היה יורד אל קצה ההר אשר בגי בן הנם אשר בעמק רפאים והיה יורד אל כתף היבוסי היא ירושלם נמצא שבין שניהם היה הגבול הזה זה עולה וזה יורד בהר

תרין ג' לבוסי' עטרות אדר: ותאר הגבול ונסב· והראם אתר יפנה· וכל ד"ה חורן כתיב ויכן שלמה את גרני תרן כתי'

ויצא

ועתר ב׳ קמצין ובסיפרא וסי׳ לבנה ועתר ועשן · עין רמון ועתר ועשן : ועשן ה׳ שום קרתא וסי׳ לבנה ועתר ועשן · עין רמון ועתר · ולאשר בכור עשן · ותכן ועשן · ואת עשן ואת מגרשיה : על גבול ה׳ וסי׳ נמסר בסדר חוקה : ומשם ט׳ וסי׳ נמסר בסדר חקה : למשפחותם ח׳ מלאים בספר יהושע וסי׳ קדמ׳ ובתרא דראובן · ובתרא דמנשה · קדמ׳ דשמעון ובתרא דזבולן · קדמ׳ ובתרא דיששכר · למטה בני אשר למשפחותם · וכל

רדק

באר שבע ושבע · עיר אחת : רב מהם · היה חלקם יותר ממה שראוי להם כי כבשו הרבה מהארץ ובני שמעון עלו עמם להלחם כמו שכתוב בספר שפטים ויאמר יהודה לשמעון אחיו וגו׳ : גתה חפר · הוא גת החפר אשר משם היה יונה בן אמתי הנביא כמו שנאמר עליו אשר מגת החפר : המתואר · כתרגומו דמסתחר : ובית לחם · איננו בית לחם אשר ליהודה כי תמצא ערים נקראים בשם אחד בשני מקומות כמו שכתבנו וכן וכן שכתבנו בית לחם אשר ליהוד׳ מבית לחם יהודה נראה כי אחד היה : עיר

יט ויצא הגורל השני לשמעון למטה בני־שמעון למשפחותם ויהי נחלתם בתוך נחלת בני־יהודה : ויהי להם בנחלתם באר־שבע ושבע ומולדה : וחצר שועל ובלה ועצם : ואלתולד ובתול וחרמה : וצקלג ובית־המרכבת וחצר סוסה : ובית לבאות ושרוחן ערים שלש־עשרה וחצריהן : עין רמון ועתר ועשן ערים ארבע וחצריהן : וכל־החצרים אשר סביבות הערים האלה עד־בעלת באר ראמת נגב זאת נחלת מטה בני־שמעון למשפחתם : מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי־היה חלק בני־יהודה רב מהם וינחלו בני־שמעון בתוך נחלתם :

ויעל הגורל השלישי לבני זבולן למשפחתם ויהי גבול נחלתם עד־שריד : ועלה גבולם לימה ומרעלה ופגע בדבשת ופגע אל־הנחל אשר על־פני יקנעם : ושב משריד קדמה מזרח השמש על־גבול כסלת תבר ויצא אל־הדברת ועלה יפיע : ומשם עבר קדמה מזרחה גתה חפר עתה קצין ויצא רמון המתאר הנעה : ונסב אתו הגבול מצפון חנתן והיו תצאתיו גי יפתח־אל : וקטת ונהלל ושמרון וידאלה ובית לחם ערים שתים־עשרה וחצריהן : זאת נחלת בני־זבולן למשפחותם הערים האלה וחצריהן :

ליששכר יצא הגורל הרביעי לבני יששכר למשפחותם : ויהי גבולם יזרעאלה והכסלות ושונם : וחפרים ושיאון ואנחרת : והרבית וקשיון ואבץ : ורמת ועין־גנים ועין חדה ובית פצץ : ופגע הגבול בתבור ושחצומה ובית שמש והיו תצאות גבולם הירדן ערים שש־עשרה וחצריהן : זאת נחלת מטה בני־יששכר למשפחותם הערים וחצריהן :

ויצא הגורל החמישי למטה בני־אשר למשפחותם : ויהי גבולם חלקת וחלי ובטן ואכשף :

ונפק עדבא תניינא לשמעון לשבטא דבני שמעון לזרעיתהון והוה אחסנתהון בגו אחסנת בני יהודה : והוה להון באחסנתהון באר שבע ושבע ומולדה : וחצר שועל ובלה ועצם : ואלתולד ובתול וחרמה : וצקלג ובית המרכבות וחצר סוסה : ובית לבאות ושרוחן קירוין תלת עסרי ופצחיהן : עין רמון ועתר ועשן קירוין ארבע ופצחיהן : וכל פצחיא די בסחרנות קירויא האילין עד בעלת באר רמת דרומא דא אחסנת שבטא דבני שמעון לזרעיתהון : מעדב בני יהודה אחסנת בני שמעון ארי הוה חולק בני יהודה סגי מנהון ואחסינו בני שמעון בגו אחסנתהון :

וסליק עדבא תליתאה לבני זבולן לזרעיתהון והוה תחום אחסנתהון עד שריד : וסליק תחומהון לימא ומרעלא ומערע בדבשת ומערע בנחלא די על אפי יקנעם : ותב משריד לקדומא מדנח שמשא על תחום כסלות תבור ונפיק לדברת וסליק ליפיע : ומתמן עבר לקידומא מדינחא גתה חפר לעתה קצין ונפיק לרימון דמתואר ומתמן מסתחר לניעה : ומסתחר ליה תחומא מציפונא לחנתון והוון מפקנוהי לחילת יפתח אל : וקטת ונהלל ושמרון וידאלה ובית לחם קירוין תרתא עסרי ופצחיהן : דא אחסנת בני זבולן לזרעיתהון קירויא האילין ופצחיהן :

ליששכר נפק עדבא רביעאה לבני יששכר לזרעיתהון : והוה תחומהון יזרעאל וכסלות ושונם : וחפרים ושיאון ואנחרת : והרבית וקשיון ואבץ : ורמת ועין גנים ועין חדה ובית פצץ : ומערע תחומא בתבור ושחצימה ובית שמש והוון מפקנוהי דתחומהון לירדנא קירוין שית עשרה ופצחיהן : דא אחסנת שבטא דבני יששכר לזרעיתהון קירויא ופצחיהן :

ונפק עדבא חמישאה לשבטא דבני אשר לזרעיתהון : והוה תחומהון חלקת וחלי ובטן ואכשף :

רשי

ויצא הגורל השני · שני לבנימן שגורל בנימן היה ראשון לשבעת השבטי׳ שאמר יהוש׳ לשלוחיו ויתחלקו אותה לשבעה חלקים שכבר נטלו יהוד׳ ויוסף כמו שנאמר שם יהוד׳ יעמד על גבולו מנגב וגו׳ מכאן ואילך מוכח והולך שבעה גורלות : רב מהם · מן הראוי להם : כסלות תבור · אומר אני שהוא לשון כסלים פלנק״ש בלע״ז לא בגובהו ולא בשיפוליו אלא בשיפועו וסמוך לאמצעו קרוב לצד אחוריו ולצד פניו כדרך שהכסלים עומדים בבהמ׳ ובמקו׳ שהוא אומר אזנו׳ תבור סמוך לראשו הוא במקום האזני׳ : קדמה מזרחה גתה חפר · ממזרח לגת החפ׳ שם עירו של יונה בן אמיתי : עתה קצין · שם העיר עתקצין : המתואר הנעה · המוסב אל נעה כלומר משם תאר הגבול לנעה וכן תירג׳ יונתן ונפיק לרמון ומתמן מסתחר לנעה : עיר

מסרה

כתובים דכוו׳ מל׳ : ועין ח׳ בקריא׳ וסי׳ וזנוח ועין גנים תפוח · והנבשן ועיר תמ׳לח ועין גדי · ועין גנים והנבשן וקדש ואדרעי · ועין חדה · וקדש ואדרעי ועין חצור · ועין ימנו כהה · ועין נואף שמרה נשף · ועין אלההם הות על שבי יהודיא · ה׳ קדמאי שום קרתא : חדה ה׳ בקריאה וסי׳ ועין גנים ועין חדה · וישם פי כחרב חדה · קח לך חרב חדה · ולשונם חרב חדה · חדה כחרב · ית קדמאה שום קרתא :

מבצר צר. קירות כריכן קירוי תוקפא׳ צר ׳לשון צור: מחבל אכזיבה. מעדב אכזיבה מגורל כזיב ועדי מבצר היו לנפתלי הבריס צר: צרעה ואשתאול. משל יהודה היו ונפל גורל לבני דן סמוך להם: ויצא גבול בני דן מהם. כאן נטלו קצת ועוד נפל להם גורל במקום אחר רחוק מגבולם ושאר שבטים מפסיקין ביניהם: וילחמו עם לשם. לאחר זמן בימי עתניאל בן קנז ובימי פסל מיכה כמה שנא׳ בספר שפטים: לשם. היא ליש האמורה ב בספר שפטים: חסר

עיר מבצר צר. מבצר שהיה בצור גבוה: אזנות תבור. ולמעלה בחלק זבלון אומר כסלות תבור ושני שמות היו לו לענין ידוע אצלם: וגבתון ובעלת. אינו בעלה הנזכר למעלה בנחלת בני יהודה כי אותו שמו בעלה בה״א וזה בעלת בתי״ו ורז״ל אמרו כי שניהם אחד והקשו הפסוקים ותרצו בתים של יהודה ושדות של דן: ויצא גבול בני דן מהם. פירוש מהם שלא הספיקה להם הארץ הנכבשת לחלקם והוצרכו ללכת אל לשם הוא ליש הנזכר בספר שפטים ולכבוש אותה ומגורלם היתה לשם אלא שלא היתה נכבשת עם שאר השבטים והם כבשוה לאחר זמן בימי פסל מיכה ויש לפרש כי לשם לא היתה מהארץ הנחלקת לשבעה חלקים ובני דן כל הגורל שנפל להם היה להם אלא שהם היו רבים ולא היה חלקם מספיק לבתי אבות שהיו בשבטים ויצאו לארץ רחוקה חוץ מחלקי השבטים ורגלו אותה והיתה הארץ טובה והלכו להם שם ולכדוה והיא היתה סוף תחום ארץ ישראל שהיה להם בימים ההם כמו שאמר מדן ועד באר שבע ובדברי רז״ל אמר רבי יצחק לשם זו פמיים ותניא ירדן יוצא ממערת פמיים ואמרו אמר רבי יוחנן למה נקרא שמה ירדן שיורד מדן: ורחבי

וירשו ז׳ חס׳ יוד בליש׳ וסי׳ וירש זרעך את. וירשוה וישבו בה. וילחמו עם לשם. ואלה מלכי הארץ. ויבאו וירשו אתה ולא דירמיה׳ וירשו את שכרון. וירשו את ערי הנגב: כשם ד׳ בקריא׳ וסי׳ כשם בנו חנוך.

ואלמלך ועמעד ומשאל ופגע בכרמל הימה ובשיחור לבנת: ושב מזרח השמש בית דגן ופגע בזבולן ובגי יפתח־אל צפונה בית העמק ונעיאל ויצא אל־כבול משמאל: ועברן ורחב וחמון וקנה עד צידון רבה: ושב הגבול הרמה ועד־עיר מבצר־צר ושב הגבול חסה ויהיו תצאתיו הימה מחבל אכזיבה: ועמה ואפק ורחב ערים עשרים ושתים וחצריהן: זאת נחלת מטה בני־אשר למשפחתם הערים האלה וחצריהן: לבני נפתלי יצא הגורל הששי לבני נפתלי למשפחתם: ויהי גבולם מחלף מאלון בצעננים ואדמי הנקב ויבנאל עד־לקום ויהי תצאתיו הירדן: ושב הגבול ימה אזנות תבור ויצא משם חוקקה ופגע בזבולן מנגב ובאשר פגע מים וביהודה הירדן מזרח השמש: וערי מבצר הצדים צר וחמת רקת וכנרת: ואדמה והרמה וחצור: וקדש ואדרעי ועין חצור: ויראון ומגדל־אל חרם ובית־ענת ובית שמש ערים תשע־עשרה וחצריהן: זאת נחלת מטה בני־נפתלי למשפחתם הערים וחצריהן: למטה בני־דן למשפחתם יצא הגורל השביעי: ויהי גבול נחלתם צרעה ואשתאול ועיר שמש: ושעלבין ואילון ויתלה: ואילון ותמנתה ועקרון: ואלתקה וגבתון ובעלת: ויהד ובני־ברק וגת־רמון: ומי הירקון והרקון עם־הגבול מול יפו: ויצא גבול בני־דן מהם ויעלו בני־דן וילחמו עם־לשם וילכדו אותה ויכו אותה לפי־חרב וירשו אותה וישבו בה ויקראו ללשם דן כשם דן אביהם: זאת נחלת מטה בני־דן למשפחתם הערים האלה וחצריהן:

ואלמלך ועמעד ומישאל ומערע בכרמלא לימא ובשיחור לבנת: ותאיב ממדנח שמשא בירת דגון ומערע בזבולן ובחילת יפתח אל לציפונא בירת מישרא ונעיאל ונפיק לכבול מסמלא: ועברון ורחוב וחמון וקנה עד צידון רבה: ותב תחומא לרמתא ועד קירוין כריכן קרוי תוקפא ותב תחומא לחוסה ויהון מפקנוהי לימא מעדב אכזיב: ועומה ואפק ורחוב קירוין תרתין ועשרין ופצחיהן: דא אחסנת שבטא דבני אשר לזרעיתהון קירויא האילין ופצחיהן:
לבני נפתלי נפק עדבא שתיתאה לבני נפתלי לזרעיתהון: והוה תחומיהון מחלף מאלון בצעננים ואדמי הנקב ויבנאל עד לקום והוון מפקנוהי לירדנא: ותאיב תחומא לימא לאזנות תבור ונפק מתמן לחקקה ומערע בזבולן מדרומא ובאשר יערע ממערבא וביהודה ירדנא מדנח שמשא: וקירוין כריכן הצדים צר וחמת רקת וכנרת: ואדמה והרמה וחצור: וקדש ואדרעי ועין חצור: ויראון ומגדל אל חרם ובית ענת ובית שמש קירוין תשע עשרה ופצחיהן: דא אחסנת שבטא דבני נפתלי לזרעיתהון קירויא ופצחיהן:
לשיבטא דבני דן לזרעיתהון נפקא עדבא שביעאה: והוה תחום אחסנתהון צרעה ואשתאול וקרית שמשא: ושעלבין ואילון ויתלה: ואילון ותמנתה ועקרון: ואלתקה וגבתון ובעלת: ויהוד ובני ברק וגת רמון: ומי הירקון ורקון עם תחומא דלקביל יפו: ונפק תחום בני דן מנהון וסליקו בני דן ואגיחו קרבא עם לשם וכבשו יתה ומחו יתה לפתגם דחרב ויריתו יתה ויתיבו בה וקרו ללשם דן כשום דן אבוהון: דא אחסנת שבטא דבני דן לזרעיתהון קירויא האילין ופצחיהן:

חקקה פליג׳ על הקוף אם דגש או רפי
ואדמה לאחור שום מרינה
ויתלה: ל׳ בס״ג וכל קרי׳ דכו׳ בה״א תמות

כשם דן אביהם דיהושע׳ וחברו דשפטים׳ כשם הגדולים אשר בארץ. ונמסר גם בסדר בראשית: ויכלו ג׳ וסי׳ ויכלו מחלק את הארץ. לנחל את הארץ. ויכלו בכל אנשים:

שאל ג̇ קמצין בקריא̇ וסי̇ את העיר אשר שאל · ויהי משקל נזמי הזהב · ויקרא יעבץ : ערי המקלט ד̇
דסמיכי וסי̇ נמסר בסדר מסעי : רוצח ד̇ מלאים בקריא̇ וסי̇ לנוס שמה רוצח דאז יבדיל משה · לנוס שמה
רוצח מכה נפש בשגגה דיהושע · אז ישוב הרוצח · לאור יקום רוצח יקטול עני ואביון · ונמסר גם בסדר
ואתחנן : עמדו ד̇ בקריאה וסי̇ והיו לכם הערים למקלט · וישב בעיר ההיא עד עמדו לפני · אלה היו ערי

וַיְכַלּוּ לִנְחֹל־אֶת־הָאָרֶץ
לִגְבוּלֹתֶיהָ וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נַחֲלָה
לִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן בְּתוֹכָם : עַל־פִּי
יְהוָה נָתְנוּ לוֹ אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר שָׁאָל
אֶת־תִּמְנַת־סֶרַח בְּהַר אֶפְרָיִם וַיִּבְנֶה
אֶת־הָעִיר וַיֵּשֶׁב בָּהּ : פ
אֵלֶּה הַנְּחָלֹת אֲשֶׁר נִחֲלוּ אֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת
לְמַטּוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּגוֹרָל בְּשִׁלֹה
לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיְכַלּוּ
מֵחַלֵּק אֶת־הָאָרֶץ :
כ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר :
דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם
אֶת־עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי
אֲלֵיכֶם בְּיַד־מֹשֶׁה : לָנוּס שָׁמָּה
רוֹצֵחַ מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה בִּבְלִי־דָעַת
וְהָיוּ לָכֶם לְמִקְלָט מִגֹּאֵל הַדָּם :
וְנָס אֶל־אַחַת מֵהֶעָרִים הָאֵלֶּה וְעָמַד
פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וְדִבֶּר בְּאָזְנֵי זִקְנֵי
הָעִיר־הַהִיא אֶת־דְּבָרָיו וְאָסְפוּ אֹתוֹ
הָעִירָה אֲלֵיהֶם וְנָתְנוּ־לוֹ מָקוֹם וְיָשַׁב
עִמָּם : וְכִי יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרָיו
וְלֹא־יַסְגִּרוּ אֶת־הָרֹצֵחַ בְּיָדוֹ כִּי בִבְלִי־
דַעַת הִכָּה אֶת־רֵעֵהוּ וְלֹא־שֹׂנֵא הוּא
לוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם : וְיָשַׁב בָּעִיר
הַהִיא עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט
עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה
בַּיָּמִים הָהֵם אָז יָשׁוּב הָרוֹצֵחַ וּבָא
אֶל־עִירוֹ וְאֶל־בֵּיתוֹ אֶל־הָעִיר אֲשֶׁר־
נָס מִשָּׁם : וַיַּקְדִּשׁוּ אֶת־קֶדֶשׁ בַּגָּלִיל
בְּהַר נַפְתָּלִי וְאֶת־שְׁכֶם בְּהַר אֶפְרָיִם
וְאֶת־קִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן בְּהַר
יְהוּדָה : וּמֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרִיחוֹ
מִזְרָחָה נָתְנוּ אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר
בַּמִּישֹׁר מִמַּטֵּה רְאוּבֵן וְאֶת־רָאמֹת
בַּגִּלְעָד מִמַּטֵּה־גָד וְאֶת־גָּלוֹן בַּבָּשָׁן
מִמַּטֵּה מְנַשֶּׁה : אֵלֶּה הָיוּ עָרֵי
הַמּוּעָדָה לְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר
הַגָּר בְּתוֹכָם לָנוּס שָׁמָּה כָּל־מַכֵּה־
נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְלֹא יָמוּת בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם
עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה :

וְשֵׁיצִיאוּ לְאַחְסָנָא יַת אַרְעָא ל
לִתְחוּמַהָא וִיהָבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל א
אַחְסָנָא לִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן בֵּינֵיהוֹן :
עַל מֵימְרָא דַיְיָ יְהַבוּ לֵיהּ יַת
קַרְתָּא דִי שְׁאַל יַת תִּמְנַת סֶרַח
בְּטוּרָא דְאֶפְרַיִם וּבְנָא יַת קַרְתָּא
וִיתֵיב בַּהּ : אִילֵין אַחְסְנָתָא דִי
אַחְסִין אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וִיהוֹשֻׁעַ בַּר
נוּן וְרֵישֵׁי אַבְהָתָא לְשִׁבְטַיָא דִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּעַדְבָא בְּשִׁלֹה קֳדָם יְיָ
בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְשֵׁיצִיאוּ ם
מִלְפַלָגָא יַת אַרְעָא :
וּמַלֵיל יְיָ עִם יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימָר :
מַלֵיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר הָבוּ
לְכוֹן יַת קִירְוֵי שֵׁיזָבוּתָא דְמַלֵילִית
עִמְּכוֹן בִּידָא דְמֹשֶׁה : לְמֵעֲרוֹק
לְתַמָּן קָטוֹלָא דְיִקְטוֹל נַפְשָׁא
בְּשָׁלוּ בְּלָא מַדָעֵיהּ וִיהַוְיָן לְכוֹן
לְשֵׁיזָבָא מִגָאֵיל דְמָא : וְיֵעִירוֹק
לַחֲדָא מִקִירְוַיָא הָאִילֵין וִיקוּם
בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע קַרְתָּא וִימַלֵיל
קֳדָם סָבֵי קַרְתָּא הַהִיא יַת פ
פִּיתְגָמוֹהִי וִיכַנְשׁוּן יָתֵיהּ לְקַרְתָּא
לְוַתְהוֹן וְיִתְּנוּן לֵיהּ אֲתַר וְיִתֵיב
עִמְּהוֹן : וַאֲרֵי יִרְדוֹף גָאֵיל
דְמָא בָּתְרוֹהִי וְלָא יִמְסְרוּן יַת
קָטוֹלָא בִּידֵיהּ אֲרֵי בְלָא מַדָעֵיהּ
קְטַל יַת חַבְרֵיהּ וְלָא שָׂנֵי הוּא לֵיהּ
מֵאִיתְמָלֵי וּמִדְקָמוֹהִי : וְיִתֵיב
בְּקַרְתָּא הַהִיא עַד דִיקוּם קֳדָם
כְּנִישְׁתָּא לְדִינָא עַד דִימוּת כַּהֲנָא
רַבָּא דִי יְהֵי בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן בְּכֵן
יְתֵיב קָטוֹלָא וְיֵעוֹל לְקַרְתֵּיהּ ז
וּלְבֵיתֵיהּ לְקַרְתָּא דִי עֲרַק מִתַּמָּן :
וְזַמִינוּ יַת קֶדֶשׁ בְּגָלִילָא בְּטוּרָא
דְבֵית נַפְתָּלִי וְיַת שְׁכֶם בְּטוּר דְבֵית
אֶפְרַיִם וְיַת קִרְיַת אַרְבַּע הִיא
חֶבְרוֹן בְּטוּרָא דְבֵית יְהוּדָה :
וּמֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא דִירִיחוֹ מַדִינְחָא
יְהַבוּ יַת בֶּצֶר בְּמַדְבְּרָא בְּמֵישְׁרָא
מִשִּׁבְטָא דִרְאוּבֵן וְיַת רָמוֹת ב
בְּגִלְעָד מִשִּׁבְטָא דְגָד וְיַת גּוֹלָן ב
בְּמַתְנָן מִשִּׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה :
אִילֵין הֲוָאָה קִירְוַיָא דִמְזַמְנָן
לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְגִיוֹרָא ד
דִי יִתְגַיְירוּן בֵּינֵיהוֹן לְמֵעֲרַק לְתַמָּן
כָּל דְיִקְטוֹל נַפְשָׁא בְּשָׁלוּ וְלָא ו
יְמוּת בִּידָא דְגָאֵיל דְמָא עַד ד
דִיקוּם קֳדָם כְּנִישְׁתָּא :

רשי

אשר כחלו · הכחילו : עד עמדו למשפט · אם יפטר מגלות יפטר ואם יתחייב גלות יחזי̇ לעיר מקלטו וישב שם עד מות הכהן הגדול : ומעבר לירדן יריחו מזרחה · נתנו בימי משה שנאמר את בצר במדבר וגו̇ : המועדה · ההזמנה היעודו לכך : לבני

רלבג

ואחר זה זכר שכבר נתנו ליהושע בן נון העיר אשר שאל והיה זה עפ̇ יי̇ להעיד שלא היה משוא פנים ב
כ בענין ירושת הארץ · ואחר

רדק

וראשי האבות למטות · כמו אבות המטות כלומר ראשי בתי אבות לכל שבט ושבט ור̇ז̇ל ם שמכו בזה הפסוק להפקר בית דין הפקר ואמרו וכי מה ענין ראשית אצל אבות אלא לומר לך מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו אף ראשית מנחילין את העם כל מה שירצו : תנו לכם את ערי · אחר שאמר ויכלו מחלק את הארץ צוה על ערי המקלט שלא כבשוו בה על ידי משה גם כן אלא אחר י ירושה וישיבה שנאמר כי יכרית יי̇ אלהיך וגו̇ : ונתנו לו מקום · פירשו ר̇ז̇ל שלא יהא שוכר בית כל ימי שבתו שם שנאמר ונתנו לו מקום : עד עמדו לפני העדה למשפט עד מות הכהן הגדול · הרוצח היה נס אל אחת הערים ובית דין שולחין אחריו ומביאין אותו ועומד למשפט אם נתחייב מיתה הורגין אותו אם נתחייב גלות משיבין אותו שם שנאמר וישב שם עד מות הכהן הגדול והמקרא קצר וטעם עד מות הכהן הגדול פירשוהו ר̇ז̇ל רבי מאיר אומר רוצח מקצר ימיו של אדם וכהן גדול מאריך ואינו דין שיהא המקצ̇ לפני המאריך ר̇ אומ̇ הרוצח מטמא את הארץ ומסלק את השכינה וכהן גדול מטהר וגרם לשכינה שתשרה על אדם בארץ אינו דין שיהיה זה אצל זה : ערי המועדה · שהיו נועדים שם כל מכה נפש בשגגה והוא שם בשקל מוסדה מן מוסדות הכלעות : לבני

המועזה לכל בני ישר̇ ולגר הגר · ויעמד המלך על עמדו · ונמסר גם בסדר מסעי : ויקדשו ג̇ חס̇ בליש̇
בקריא̇ וסי̇ ואיש כי יקדש ביתו קדש · ויקדשו את קדש בגליל בהר אפרים · והקדשם ליום הרגה̇ · וכל
מקדשים דכות̇ חס̇ : ואת ראמות ג̇ וסי̇ את בצר במדב̇ · ומעבר לירדן יריחו מזרח̇ דיהושע · ואת ראמות ואת :

כא
ויגשו ראשי אבות
הלוים אל אלעזר הכהן ואל יהושע
בן נון ואל ראשי אבות המטות
לבני ישראל : וידברו אליהם
בשלה בארץ כנען לאמר יהוה צוה
ביד משה לתת לנו ערים לשבת
ומגרשיהן לבהמתנו : ויתנו בני
ישראל ללוים מנחלתם אל פי יהוה
את הערים האלה ואת מגרשיהן :
ויצא הגורל למשפחת
הקהתי ויהי לבני אהרן הכהן מן
הלוים ממטה יהודה וממטה
השמעני וממטה בנימן בגורל ערים
שלש עשרה :
ולבני קהת הנותרים ממשפחת
מטה אפרים וממטה דן ומחצי מטה
מנשה בגורל ערים עשר :
ולבני גרשון ממשפחת מטה
יששכר וממטה אשר וממטה נפתלי
ומחצי מטה מנשה בבשן בגורל
ערים שלש עשרה :
לבני מררי למשפחתם ממטה ראובן
וממטה גד וממטה זבולן ערים
שתים עשרה :
ויתנו בני ישראל ללוים את הערים
האלה ואת מגרשיהן כאשר צוה
יהוה ביד משה בגורל :
ויתנו ממטה בני יהודה וממטה בני
שמעון את הערים האלה אשר יקרא
אתהן בשם : ויהי לבני אהרן
ממשפחות הקהתי מבני לוי כי להם
היה הגורל ראישנה : ויתנו להם את
קרית ארבע אבי הענוק היא חברון
בהר יהודה ואת מגרשה סביבתיה :
ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו
לכלב בן יפנה באחזתו :
ולבני אהרן הכהן נתנו את עיר
מקלט הרצח את חברון ואת מגרשה
ואת לבנה ואת מגרשה : ואת יתר
ואת מגרשה ואת אשתמע ואת
מגרשה : ואת חלן ואת מגרשה
ואת דבר ואת מגרשה : ואת עין
ואת מגרשה ואת יטה ואת מגרשה
את בית שמש ואת מגרשה ערים
תשע מאת שני השבטים האלה :
וממטה בנימן את
גבעון ואת מגרשה את גבע ואת
מגרשה : את ענתות ואת מגרשה

ה' כליש · כו"ל כ"כ נמ"א · נ"ה דכתי' · ג' חס' בכתי' · ו' רגסי' · ג' בטע' בענין · ו' רגסי' · נ' חס' בכבי' · ו' רגסי' · ג' בטע' בענין · צווי ביד משה ל' דסמי' · רד"ה יקראו אתהם · ראשנה ק' ל' ומל' · ג' · ב' מל' · ב' חס' · י"ג מל'

וקריבו רישי אבהת ליואי לות
אלעזר כהנא ולות יהושע בר נון
ולות רישי אבהת שבטיא לבני
ישראל : ומלילו עמהון בשילו
בארעא דכנען למימר יי פקיד ביד
משה למיתן לנא קירוין למיתב
ורווחיהן לבעירנא : ויהבו בני
ישראל לליואי מאחסנתהון על
מימרא דיי ית קרויא האילין וית
רווחיהן :
ונפק עדבא לזרעית קהת והוה
לבני אהרן כהנא מן ליואי משבט
דיהודה ומשבטא דשמעון
ומשבטא דבנימן בעדבא קירויא
תלת עשרי :
ולבני קהת
דאשתארו מזרעית שבטא
דאפרים ומשבטא דדן ומפלגות
שבטא דמנשה בעדבא קירוין
עשר :
ולבני גרשון מזרעית שבטא
דיששכר ומשבט דאשר ומשבט
דנפתלי ומפלגות שבטא דמנשה
במתנן בעדבא קירוין תלת עשרי:
לבני מררי
לזרעיתהון משבטא דראובן
ומשבטא דגד ומשבטא דזבולן
קירוין תרתא עשרי :
ויהבו בני ישראל לליואי ית קירויא
האילין וית רווחיהן כמא דפקיד
יי בידא דמשה בעדבא :
ויהבו משבט דבני יהודה ומשבט
דבני שמעון ית קירויא האילין
דאיתפרשא בשמהן : והוה לבני
אהרן מזרעית קהת מבני ליואי
ארי להון הוה עדבא בקדמיתא :
ויהבו להון ית קרית ארבע
אבוהון דגבריא היא חברון בטור
דיהודה וית רוחהא סחרנהא :
וית חקל קרתא וית רוחהא יהבו
לכלב בר יפנה באחסנתיה :
ולבני אהרן כהנא יהבו ית קרית
שזבות קטולא ית חברון וית
רוחהא וית לבנה וית רוחהא :
וית יתיר וית רוחהא וית אשתמע
וית רוחהא : וית חולון וית
רוחהא וית דביר וית רוחהא :
וית עין וית רוחהא וית יטה וית
רוחהא ית בית שמש וית רוחהא
קירוין תשע מן תרין שבטיא ה
האילין :
ומשבטא דבנימן ית
גבעון וית רוחהא ית גבע וית
רוחהא : ית ענתות וית רוחהא

רדק

לבני מררי · בזה הפסוק אומר כי שתים עשרה ערים היו לבני מררי ממטה ראובן וממטה גד וממטה זבולון ולמטה בספור הערים לא כתב אלא שמנה ערים ממטה זבולון ארבע וממטה גד ד' וממטה ראובן לא כתב ויש ספרי' מוגה בהם וממטה ראובן את בצר ואת מגרשיה את יהצה ואת מגרשיה את קדמות ואת מגרשיה ואת מיפעת ואת מגרשיה ערים ארבע ולא ראיתי שני פסוקים אלו בשום ספרים מדוייק אלא מוגה במקצתם וראיתי כי נשאל רבינו האיי ז"ל בזאת השאלה והשיב אף על פי דהכא לא חשיב להו בדברי הימי' חשיב להו כראה מתשובתו כי אינן כתובים בספריהם : אשר יקר' אתהם · מתחלה ספר מנין הערים ואח"כ ספר שמם ונכ"כ כמו שהיו קוראים אותם באותו הזמן ופי' אשר יקרא אשר יקרא הקורא כמו ויגד ליעקב והדומי' לו : כי להם היה הגורל ראשונ' · נכתב באלף וביו"ד האלף שרש והיו"ד למסך וכן הראשון הרס תולד באלף וביו"ד : אבי הענק · שם כלל לענקים ופי' אבי גדול הענקים כמו שאמר עליו האדם הגדול בענקים ואבי שם גדולה כמו אבי קרית יערים אבי דבר גדול דבר אף הכביא והדומים להם : ואת

רשי

ולבני קהת הנותרים · הם משה ובני קהת וחברון ועוזיאל מ ממשפחת מטה בני אפרי' מנחלת שבט בני אפרים נפלו להם אלו הערים שבכל שבט ושבט נטלו כמה שנ' מאת הרב תרבו ומאת המעט תמעיטו איש כפי נחלתו אשר ינחלו יתן מעריו ללוים : ואת

רלבג

ואחר זכר שכבר נתנו ערי מקלט מעבר ל לירדן כמו שבאה ה המצוה בזה בתורה ולא נצטרכנו לפר' בזה המקו' דבר זו המצוה לפי שכבר פירשנו זה בבאורינו לדברי תורה ונתנו גם כן ללוים ערי' לשבת ומגרשיהם לבהמתם כמו שנזכר בתורה וזה גם כן היה על פי השם ית' ובזה נשלם ללוים מה שאמ' אחלקם ביעקב וגו' כי היו מפוזרים ב בכל השבטי' · ואחר

מגרשה מ"ל כן תס' יור ונס"א זקן ומדוייק כו"ל תס' י' במ"כ חברון לבנה

כל ט"רפ בספרא וסי' כל מקום אשר תדרך כף רגלכם · כל איש אשר ימרה את פיך · כל יושבי ההר מן הלבנון · כל ממלכת עוג · כל ערי בני אהרן הכהנים · כל ערים עשר ומגרשיהם · כל ערי הגרשני · כל ערי הלוים בתוך · כל הערים לבני מררי · ונמסר גם לעיל בריש סיפרא בסוף סימן א :

וְאֶת־עַלְמוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע
: כָּל־עָרֵי בְנֵי־אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים שְׁלֹשׁ־
עֶשְׂרֵה עָרִים וּמִגְרְשֵׁיהֶן :
וּלְמִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי־קְהָת
הַלְוִיִּם הַנּוֹתָרִים מִבְּנֵי קְהָת וַיְהִי עָרֵי
גוֹרָלָם מִמַּטֵּה אֶפְרָיִם : וַיִּתְּנוּ לָהֶם
אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ בְּהַר אֶפְרָיִם וְאֶת־גֶּזֶר וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ : וְאֶת־קִבְצַיִם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־בֵּית חוֹרֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים
אַרְבַּע :
וּמִמַּטֵּה־דָן אֶת־אֶלְתְּקֵא וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
אֶת־גִּבְּתוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ : אֶת־
אַיָּלוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־גַּת־רִמּוֹן
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע :
וּמִמַּחֲצִית מַטֵּה
מְנַשֶּׁה אֶת־תַּעְנַךְ וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־
גַּת־רִמּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שְׁתָּיִם :
כָּל־עָרִים עֶשֶׂר וּמִגְרְשֵׁיהֶן לְמִשְׁפְּחוֹת
בְּנֵי־קְהָת הַנּוֹתָרִים :
וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפְּחֹת הַלְוִיִּם
מֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה אֶת־עִיר מִקְלַט
הָרֹצֵחַ אֶת־גָּלוֹן בַּבָּשָׁן וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־בְּעֶשְׁתְּרָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
עָרִים שְׁתָּיִם :
וּמִמַּטֵּה יִשָּׂשכָר אֶת־קִשְׁיוֹן וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ אֶת־דָּבְרַת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ : אֶת־
יַרְמוּת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־עֵין גַּנִּים
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע :
וּמִמַּטֵּה אָשֵׁר אֶת־
מִשְׁאָל וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־עַבְדּוֹן וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ : אֶת־חֶלְקָת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־רְחֹב וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע :
וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי
אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־קֶדֶשׁ
בַּגָּלִיל וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־חַמֹּת דֹּאר
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־קַרְתָּן וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שָׁלֹשׁ : כָּל־עָרֵי
הַגֵּרְשֻׁנִּי לְמִשְׁפְּחֹתָם שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה
עִיר וּמִגְרְשֵׁיהֶן :
וּלְמִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי־מְרָרִי הַלְוִיִּם
הַנּוֹתָרִים מֵאֵת מַטֵּה זְבוּלֻן אֶת־
יָקְנְעָם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־קַרְתָּה וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ : אֶת־דִּמְנָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־
נַהֲלָל וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע :
וּמִמַּטֵּה־גָד אֶת־עִיר
מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־רָמֹת בַּגִּלְעָד וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־מַחֲנַיִם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ :

וְיָת עַלְמוֹן וְיָת רְוָחֲהָא קִירְוִין
אַרְבַּע : כָּל קִירְוֵי בְּנֵי אַהֲרֹן
כַּהֲנַיָא תְּלַת עַשְׂרֵי קִירְוִין וּרְוָחֵיהֶן :
וּלְזַרְעֲיַת בְּנֵי
קְהָת לֵיוָאֵי דְּאִשְׁתְּאָרוּ מִבְּנֵי קְהָת
וַהֲוָאָה קִירְוֵי עַדְבְהוֹן מִשִּׁבְטָא
דִּבְנֵי אֶפְרָיִם : וִיהָבוּ לְהוֹן יָת קִרְיַת
שֵׁיזָבוּת קָטוֹלָא יָת שְׁכֶם וְיָת רְוָחָהָ
בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרָיִם וְיָת גֶּזֶר וְיָת
רְוָחָהָא : וְיָת קִבְצַיִם וְיָת רְוָחָהָא וְיָת
בֵּית חוֹרוֹן וְיָת רְוָחָהָא קִירְוִין
אַרְבַּע :
וּמִשִּׁבְטָא דְּדָן יָת אֶלְתְּקֵא וְיָת
רְוָחָהָא יָת גִּבְּתוֹן וְיָת רְוָחָהָא : יָת
אַיָּלוֹן וְיָת רְוָחָהָא יָת גַּת רִמּוֹן
וְיָת רְוָחָהָא קִירְוִין אַרְבַּע :
וּמִפַּלְגוּת שִׁבְטָא
דִּמְנַשֶּׁה יָת תַּעֲנָךְ וְיָת רְוָחָהָא וְיָת
גַּת רִימּוֹן וְיָת רְוָחָהָ קִירְוִין תַּרְתֵּין :
כָּל קִירְוִין עֲשַׂר וּרְוָחֵיהוֹן לְזַרְעֲיַת
בְּנֵי קְהָת דְּאִשְׁתְּאָרוּ :
וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִזַּרְעֲיַת לֵיוָאֵי
מִפַּלְגוּת שִׁבְטָא דִּמְנַשֶּׁה יָת קִרְיַת
שֵׁיזָבוּת קָטוֹלָא יָת גּוֹלָן בְּמַתְנָן וְיָת
רְוָחָהָא וְיָת בְּעֶשְׁתְּרָה וְיָת רְוָחָהָא
קִירְוִין תַּרְתֵּין :
וּמִשִּׁבְטָא
דְּיִשָּׂשכָר יָת קִשְׁיוֹן וְיָת רְוָחָהָא
יָת דָּבְרַת וְיָת רְוָחָהָא : יָת יַרְמוּת
וְיָת רְוָחָהָא יָת עֵין גַּנִּים וְיָת רְוָחָהָא
קִירְוִין אַרְבַּע :
וּמִשִּׁבְטָא דְּאָשֵׁר יָת מִשְׁאָל וְיָת
רְוָחָהָא יָת עַבְדּוֹן וְיָת רְוָחָהָא : יָת
חֶלְקָת וְיָת רְוָחָהָא וְיָת רְחוֹב וְיָת
רְוָחָהָא קִירְוִין אַרְבַּע :
וּמִשִּׁבְטָא דְּנַפְתָּלִי
יָת קִרְיַת שֵׁיזָבוּת קָטוֹלָא יָת קֶדֶשׁ
בַּגָּלִיל וְיָת רְוָחָהָא וְיָת חַמּוֹת דּוֹר
וְיָת רְוָחָהָא וְיָת קַרְתָּן וְיָת רְוָחָהָא
קִירְוִין תְּלַת : כָּל קִירְוֵי בְּנֵי גֵרְשׁוֹן
לְזַרְעֲיָתְהוֹן תְּלַת עַסְרֵי קִירְוִין
וּרְוָחֵיהֶן :
וּלְזַרְעֲיַת בְּנֵי מְרָרִי לֵיוָאֵי דִּי
אִשְׁתְּאָרוּ מִן שִׁבְטָא דִּזְבוּלֻן יָת
יָקְנְעָם וְיָת רְוָחָהָא וְיָת קַרְתָּה וְיָת
רְוָחָהָא : יָת דִּמְנָה וְיָת רְוָחָהָא
יָת נַהֲלָל וְיָת רְוָחָהָא קִירְוִין
אַרְבַּע :
וּמִשִּׁבְטָא דְגָד יָת קִרְיַת שֵׁיזָבוּת
קָטוֹלָא יָת רָמוֹת בַּגִּלְעָד וְיָת
רְוָחָהָא וְיָת מַחֲנַיִם וְיָת רְוָחָהָא :

רדק

ואת עלמון · הוא עלמת הנזכר בספר דברי הימי' והוא בחורים הנזכר בספר שמואל והכל לשון אחד : ואת גת רמון · וכן נזכר במחצית שבט מנשה דן ומחצי' מטה מנשה כל אחד מהם היה לו עיר ששמה גת רמון : ולחצי

רשי

ואת עלמון · ובדברי הימים ואת עלמת ה היא בחורים שיונתן מתרגם אותה עלמת : ואמר יקרא אתהן בשם · לפי שלא הזכי' למעלה את שמות ה הערים שנתנו להם ולמטה הוא מפרש א את שמותם לכך אמר אמר יקר' אתהן בשם : ומגרשיה

ט"לם בספר

ל"ד"ה ויהי ערי גבולם

ל"ח בעניין ושאר' ואת

ל' כתיב א ותר' כתיב ה'

ל"ח

ל"ח בעניין

כו"ל ח"ל ל"מב

ג' חס' בנבי'

גולן ח' ל'

ל'

ל'

ג' כטע' קדמה ואזלא בעניין

ג' ל"כ יתיר א'

פ' ל"פ בספר

ל"ח בעניין

ל'

כל פרי בני אהרן ערים וכל ערי הגרשני עיר סימן אל ג"ב

גלון ל"ב מלין כתיב מוקדם ומאוחר

משאל ל' וחד את משל והוא חד מן ר' זוגין קדמ' מפית אלף' תניין לא מפית אלף'

יש ספרי' מונה בהם ומוסיפים ראובן את בצר וגו' ובכל הספ' המדוייקי' הישנים לא נמצא ועיין בפי' הקמחי וגם במסכ' עיין כי בשמונה כ"ח את לא נמצא אלו בכללן חוץ ראית גאולת

וירשוה ז׳ חס׳ בלישני׳ בקריא׳ וסי׳ וירש זרעך את שער איביו · וירשוה וישבו בה · ירשו את ערי הנגב · אשר הכו בני ישראל · וירשו את שמרון · וילחמו עם לשם · ויבאו וירשו אתה ולא דירמיה · ונמסר גם לעיל סי״ט : וינח ז׳ רפין בקריאה וסי׳ ויעל הארבה על כל ארץ · וינח ביום השביעי · וחברו דמשנה תורה · וינח יי׳ להם מסביב · ויאמר ליהודה נבנה · וישמחו כל יהודה · ותשקט מלכות יהושפט ·

אֶת־חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־יַעְזֵר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ כָּל־עָרִים אַרְבַּע׃ כָּל־הֶעָרִים לִבְנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם הַנּוֹתָרִים מִמִּשְׁפְּחוֹת הַלְוִיִּם וַיְהִי גּוֹרָלָם עָרִים שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃ כֹּל עָרֵי הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ אֲחֻזַּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עָרִים אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה וּמִגְרְשֵׁיהֶן׃ תִּהְיֶינָה הֶעָרִים הָאֵלֶּה עִיר עִיר וּמִגְרָשֶׁיהָ סְבִיבֹתֶיהָ כֵּן לְכָל־הֶעָרִים הָאֵלֶּה׃

וַיִּתֵּן יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָתֵת לַאֲבוֹתָם וַיִּרָשׁוּהָ וַיֵּשְׁבוּ בָהּ׃ וַיָּנַח יְהוָה לָהֶם מִסָּבִיב כְּכֹל אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבוֹתָם וְלֹא־עָמַד אִישׁ בִּפְנֵיהֶם מִכָּל־אֹיְבֵיהֶם אֵת כָּל־אֹיְבֵיהֶם נָתַן יְהוָה בְּיָדָם׃ לֹא־נָפַל דָּבָר מִכֹּל הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל הַכֹּל בָּא׃

כב

אָז יִקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם שְׁמַרְתֶּם אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַתִּשְׁמְעוּ בְקוֹלִי לְכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִי אֶתְכֶם׃ לֹא־עֲזַבְתֶּם אֶת־אֲחֵיכֶם זֶה יָמִים רַבִּים עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִצְוַת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וְעַתָּה הֵנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לַאֲחֵיכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם וְעַתָּה פְּנוּ וּלְכוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן׃ רַק שִׁמְרוּ מְאֹד לַעֲשׂוֹת אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּלְדָבְקָה־בוֹ וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃ וַיְבָרְכֵם יְהוֹשֻׁעַ וַיְשַׁלְּחֵם וַיֵּלְכוּ אֶל־אָהֳלֵיהֶם׃ וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה נָתַן מֹשֶׁה בַּבָּשָׁן וּלְחֶצְיוֹ נָתַן יְהוֹשֻׁעַ עִם־אֲחֵיהֶם מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְגַם כִּי שִׁלְּחָם יְהוֹשֻׁעַ אֶל־אָהֳלֵיהֶם וַיְבָרְכֵם׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר בִּנְכָסִים רַבִּים שׁוּבוּ אֶל־אָהֳלֵיכֶם וּבְמִקְנֶה רַב־מְאֹד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבִנְחֹשֶׁת וּבְבַרְזֶל וּבִשְׂלָמוֹת הַרְבֵּה מְאֹד חִלְקוּ שְׁלַל־אֹיְבֵיכֶם עִם־אֲחֵיכֶם׃

יַת חֶשְׁבּוֹן וְיַת רְוַחְתַּהּ יַת יַעְזֵר וְיַת רְוַחְתַּהּ כָּל קִירְוִין אַרְבַּע׃ כָּל קִירְוַיָּא לִבְנֵי מְרָרִי לְזַרְעִיַתְהוֹן דִּי אִשְׁתְּאָרוּ מִזַּרְעִיַת לֵיוָאֵי וַהֲוָה עַדְבְהוֹן קִירְוִין תַּרְתָּא עַסְרֵי׃ כָּל קִירְוֵי לֵיוָאֵי בְּגוֹ אַחֲסָנַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִירְוִין אַרְבְּעִין וְתַמְנֵי וּרְוָחֵיהֶן׃ יֶהֶוְיָן קִירְוַיָּא הָאִילֵין קִירְוֵי קִירְוֵי וּרְוַחְתַּהּ סַחֲרָנָהָא כֵּן לְכָל קִירְוַיָּא הָאִילֵין׃ וִיהַב יְיָ לְיִשְׂרָאֵל יַת כָּל אַרְעָא דִּי קַיִּים לְמִתַּן לַאֲבָהַתְהוֹן וְאַחֲסִינוּהָא וִיתִיבוּ בַהּ׃ וְאַנִּיחַ יְיָ לְהוֹן מִסְחוֹר סְחוֹר כְּכֹל דְּקַיִּים לַאֲבָהַתְהוֹן וְלָא קָם אֱנַשׁ מִן קֳדָמֵיהוֹן מִן כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן יַת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן מְסַר יְיָ בִּידֵיהוֹן׃ לָא בַטִּיל פִּתְגָּמָא מִכֹּל פִּתְגָּמוֹהִי תַּקְנַיָּא דִּי מַלִּיל יְיָ עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל כּוּלְהוֹן אִתְקַיִּימוּ׃ בְּכֵין קְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן וּלְשִׁבְטָא דְגָד וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה׃ וַאֲמַר לְהוֹן אַתּוּן נְטַרְתּוּן יַת כָּל דְּפַקִּיד יַתְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ וְקַבֵּילְתּוּן לְמֵימְרִי לְכֹל דִּי פַקֵּידִית יַתְכוֹן׃ לָא שְׁבַקְתּוּן יַת אֲחֵיכוֹן דְּנַן יוֹמִין סַגִּיאִין עַד יוֹמָא הָדֵין וּנְטַרְתּוּן יַת מַטְּרַת תַּפְקֵידְתָּא מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ וּכְעַן אֲנִיחַ יְיָ אֱלָהֲכוֹן לַאֲחֵיכוֹן כְּמָא דִּי מַלִּיל לְהוֹן וּכְעַן אִתְפְּנִיאוּ וְאִיזִילוּ לְכוֹן לְקִירְוֵיכוֹן לַאֲרַע אַחֲסַנְתְּכוֹן דִּיהַב לְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ בְּעִיבְרָא דְיַרְדְּנָא׃ לְחוֹד אִסְתַּמַּרוּ לַחֲדָא לְמֶיעְבַּד יַת תַּפְקֵדְתָּא וְיַת אוֹרַיְתָא דִּי פַקֵּיד יַתְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ לְמִרְחַם יַת יְיָ אֱלָהֲכוֹן וּלְמֵהַךְ בְּכָל אוֹרְחָן דְּתַקְנַן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּיקּוּדוֹהִי וּלְאִתְקָרָבָא לְדַחֲלְתֵּיהּ וּלְמִפְלַח קֳדָמוֹהִי בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן׃ וּבָרֵיכִינוּן יְהוֹשֻׁעַ וְשַׁלְּחִינוּן וַאֲזַלוּ לְקִירְוֵיהוֹן׃ וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה יְהַב מֹשֶׁה בְּמַתְנַן וּלְפַלְגֵיהוֹן יְהַב יְהוֹשֻׁעַ עִם אֲחֵיהוֹן בְּעִיבְרָא דְיַרְדְּנָא לְמַעַרְבָא וְאַף אֲרֵי שַׁלְּחִינוּן יְהוֹשֻׁעַ לְקִירְוֵיהוֹן וּבָרֵיכִינוּן׃ וַאֲמַר לְהוֹן לְמֵימַר בְּנִכְסִין סַגִּיאִין תּוּבוּ לְקִירְוֵיכוֹן וּבִבְעִירָא סַגִּי לַחֲדָא בְּכַסְפָּא וּבְדַהֲבָא וּבִנְחָשָׁא וּבְבַרְזְלָא וּבִלְבוּשִׁין סַגִּילַחֲדָא פְּלִיגוּ בִּזַּת בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן עִם אֲחֵיכוֹן׃

רשי

ומגרשיה סביבותיה אלפים אמה לכל רוח. וגם כי שלחם יהושע לחצי שבט המנשה כאשר שלח את בני ראובן וגד׳ עם אחיכם · בני ראובן ובני גד וים פותרי׳ עם אחיכם שנשארו לשמור את הערי׳ עם הנשי׳ והטף ולא עברו את הירדן עם החלוצים גם הם בשלו חלק בבזה׃ לעלות

רלבג

ואחר זכר שלא נפל דבר מכל הדב׳ הטוב אשר דבר יי׳ אל בית ישראל הכל בא ואף על פי שכבר נשארו בהן ערין כמו שזכר במה שקדם הנה זה בלתי סותר מה שנזכ׳ בזה המקום כי כל הגוי׳ אשר נלחמו בהם נפלו בידם ואולם נשארו אלו בשבת עבלות יהושע וישראל לא בשבת העדר השגחת הש״י מהם ואח׳ זכר שכבר קרא יהושע לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה והזהירם מאד לשמור התור׳ וברכם ושלחם לאהליה׳ בנכסי׳ רבים ומקנה רב ובזהב ובכסף ובנחשת וברזל ובשלמו׳ הרבה כי חלקו שלל אויביהם עם אחיהם וכן היה ראוי כי כן חלקו כל ישראל שלל הערים אשר באו להם בנחלה כמו שנזכר בתורה׃ עוד

רדק

ולחצי שבט המנשה · ואף על פי שזכרו כשקרא להם יהושע חזר לתת טעם איך היו חצי שבט עם בני גד ובני ראובן׃ וגם כי שלחם · יש אומרים לחצי שבט מנשה ואף על פי שהיו בכלל וישלחם והנכון כי על כלם אמר ואף על פי שאמ׳ ויברכם יהושע וישלחם חזר אחר כן וגם כי שלחם ויברכם להשלים הדבר שאמ׳ להם כאשר שלחם שאמר להם בנכסי׳ רבי׳ שובו וברדם לאחר שנטלו רשות כשתהו שני ימים וחזרו ונטלו רשות פעם שנייה וזהו שאמר וגם כי שלחם יהושע וגו׳: חלקו שלל אויביכם עם אחיכם · אם אמ׳ לחצי שבט מנשה יהיה פירוש עם אחיכם בני גד ובני ראובן ואם אמר לכלם יהיה פירוש עם השבטים אשר בארץ כנען כמו שאמר בנכסים רבי׳ שובו שתחלקו עם אחיכם השבטים הבזה ויש מפרש עם אחיכם האנשים אשר הניחו בארץ הגלעד לשמור הערים אין לו טעם כי נשיהם וטעם הוא שהניחו׃ לעלות

ונמסר גם בסדר בא׃ ולא עמד ג׳ נמסר בסדר ויגש׃ לא ז׳ ר״פ בסיפר׳ וסי׳ לא יתיצב איש לפניך · לא ימוש ספר התורה · לא היה דבר מכל · לא היתה עיר · לא נותר ענקים · לא נפל דבר מכל · לא עזבתם את אחיכם׃ מצות יי׳ ג׳ וסימ׳ לא עזבתם את אחיכם · ויאמ׳ שמואל אל שאול נסכלת · מצות יי׳ ברה מאירת עינים · וסימ׳ בלשון תרגום לא שבקתון שמואל בזהרא׃ וישלחם ח׳ וסי׳ מעל יצחק · יצחק וילכו · ויברכם יהושע · וישלחם ביהודה · ויכרת את מרויהם · וחברו דדה״ · ביד פשעם · ויכרת להם כירה׃ בכסף ט״ו רפין וסימ׳ בכסף מלא · בנכסים רבים · כי קנה אקנה דשמואל · וחברו דדה״ · תנה לי מקום הגרן · והעלות עולות · הנה לי את כרמך · אשר מאן לתת לך · ולא בכסף תגאלו · בכסף ובזהב ייפהו · תרשיש סחרתך · ונביאיה בכסף יקסמו · ויוציאם בכסף וזהב · מימינו בכסף שתינו · וכל הנשאר דריש עזרא · וא׳ הנה צרפתיך ולא בכסף · וא׳ יכבד בזהב ובכסף׃

עד זכר שבשובם לנחלתם מעבר לירדן בנו אצל הירדן מזבח גדול למראה וחשבו ישראל שעמו זה להקריב עליו ונקהלו שילה לעלות עליהם לצבא והיתה עצתם לשלח להם תחלה פנחס בן אלעזר הכהן ועשרה נשיאים עמו מתפארת המטות וחצי המטה לדעת מה זה ועל מה זה ולהזהירם ולהוכיחם על זה כי כבר הוזהרו בתורה מעשות במת ציבור זולתי משכן יי׳ וגם במה ליחיד כאשר נאסרו מעת בואו אל המנוחה ואל הנחלה והנה היה משכן שילה מנוחה כמו שנתבאר בסוף זבחים ובית עולמים היה נחלה ולפי זה הענין היה מרד ביי׳ כי הכונה בשלא יעבד השם יתברך כי אם במקום אחד הוא להורות על היותו אחד כמו שביארנו בביאורנו לדברי התורה וזה הפך מה שעשו ישרא׳ כשנשקעו בע״ז עד שנתבאר שכבר היו להם בתי עבודה זרה בכל עריה׳ אח׳ הנביא מספר גנותן כי מספ׳ עריך היו אלהיך יהודה הנה אמרו ישראל לעלות עליהם לצבא להוכיח על זה ולבער הרע מקרבם כי זה מדרכי התורה כמו שנתבאר בתורה בעיר הנדחת ולזאת הסבה עלו ישראל לצבא על אחיה׳ על דבר פילגש בגבעה והסבה בזה שישמעו הנשארים ויראו ולא יוסיפו לעשות הרע הזה כי אולי ילמדו מזה הנשארים וישתבשו כלם בזה הפועל המגונה הלא תראה כי ירבעם בן נבט התחיל במרד ונמשכו אחריו כל מלכי ישראל הבאים אחריו ונשקעו בו גם כן בסוף הענין מלכי יהודה והיה זה סבת גלות ישראל מארצם ואבדן רבים מהם ולזאת הסבה אחשוב שאמרו פנחס והנשיאים לבני ראובן ולבני גד ולחצי שבט המנשה המעט לנו את עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היו׳ הזה ויהי הנגף וגו׳ ואתם תשובו היום מאחרי יי׳ והיה אם אתם תמרדו ביי׳ היום ומחר אל כל עדת ישר׳ יקצוף והנה אמרו זה כי אולי זה העון משך לב קצת העם עד שבעבור לא הטהרו ממנו עדיין שיקצתם למדו מזה ונשתבשו בזאת ההשתבשות כי זה דרך המרי ועוד כי הנגף היה בעדת יי׳ בעבור חטא היחידי׳ אשר התאחרו׳ שהיו מתאחרים בו כלל העם יקרה עונש לכלל בעבור חטא היחיד כמו שביארנו הסבה בזה בעון עכן ולזה יקרה שישובו היום מאחרי יי׳ ומחר אל כל עדת ישר׳ יקצוף אם מפני ההתאחרות שיהיה שבה לסור השגחת השם יתברך מהם כמו שבארנו במה שקדם ויקרה מזה העונשים בכללם על חטא אלו השבטים אם מפני המשכם אל החטא ולמדם קצתם מקצת ולזה אמרו ואותנו אל תמרדו כי מרדם ביי׳ והיה מרד בחטא ויהיה מרד בהם כי יראתם פן ישפו בעונם ומצד האחר היה מרד גם כן וזה כי הפרטים הם תחת הכלל ושם היתה סנהדרי גדולה אשר כל השבטים היו תחתיהם ואם יפרדו מהם ימרדו בזה · והנה

ומחר ו׳ בקריאה וסי׳ ויאמר יי׳ אל משה לך אל העם · ומחר אל כל עדת ישר׳ יקצוף · ומחר אתה ובניך עמי · שב בזה גם היום ומחר אשלחך · ומחר אתן איש אתך · ומחר אעשה כדבר המלך · ונמסר גם בסדר וישמע יתרו ׃

וישבו וילכו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה מאת בני ישראל משלה אשר בארץ כנען ללכת אל ארץ הגלעד אל ארץ אחזתם אשר נאחזו בה על פי יהוה ביד משה׃ ויבאו אל גלילות הירדן אשר בארץ כנען ויבנו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה שם מזבח על הירדן מזבח גדול למראה׃ וישמעו בני ישראל לאמר הנה בנו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה את המזבח אל מול ארץ כנען אל גלילות הירדן אל עבר בני ישראל׃ וישמעו בני ישראל ויקהלו כל עדת בני ישראל שלה לעלות עליהם לצבא׃

וישלחו בני ישראל אל בני ראובן ואל בני גד ואל חצי שבט מנשה אל ארץ הגלעד את פינחס בן אלעזר הכהן׃ ועשרה נשאים עמו נשיא אחד נשיא אחד לבית אב לכל מטות ישראל ואיש ראש בית אבותם המה לאלפי ישראל׃ ויבאו אל בני ראובן ואל בני גד ואל חצי שבט מנשה אל ארץ הגלעד וידברו אתם לאמר׃ כה אמרו כל עדת יהוה מה המעל הזה אשר מעלתם באלהי ישראל לשוב היום מאחרי יהוה בבנותכם לכם מזבח למרדכם היום ביהוה׃ המעט לנו את עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היום הזה ויהי הנגף בעדת יהוה׃ ואתם תשבו היום מאחרי יהוה והיה אתם תמרדו היום ביהוה ומחר אל כל עדת ישראל יקצף׃ ואך אם טמאה ארץ אחזתכם עברו לכם אל ארץ אחזת יהוה אשר שכן שם משכן יהוה והאחזו בתוכנו וביהוה אל תמרדו ואתנו אל תמרדו בבנתכם לכם מזבח מבלעדי מזבח יהוה אלהינו׃ ס

ותבו ואזלו בני ראובן ובני גד ופלגות שיבטא דמנשה מלות בני ישראל משילו די בארעא דכנען למיזל לארעא דגלעד לארעא אחסנתהון דאחסינו בה על מימרא דיי בידא דמשה׃ ואתו לגלילי ירדנא די בארעא דכנען ובנו בני ראובן ובני גד ופלגות שבטא דמנשה תמן מדבחא על ירדנא מדבח רב למחזי׃ ושמעו בני ישראל למימר הא בנו בני ראובן ובני גד ופלגות שבטא דמנשה ית מדבחא לקביל ארעא דכנען בגלילי ירדנא דלעיבר בני ישראל׃ ושמעו בני ישראל ואתכנישו כל כנישתא דבני ישראל לשילו למיסק עליהון לחילא׃

ושלחו בני ישראל לות בני ראובן ולות בני גד ולות פלגות שבטא דמנשה לארעא גלעד ית פינחס בר אלעזר כהנא׃ ועשרא רברבין עימיה רבא חד רבא חד לבית אבא לכל שבטיא דישראל וגבר ריש בית אבהתהון אינון לאלפיא דישראל׃ ואתו לות בני ראובן ולות בני גד ולות פלגות שבטא דמנשה לארעא דגלעד ומלילו עמהון למימר׃ כדין אמרו כל כנישתא דיי מא שקרא הדין די שקרתון במימרא דאלהא ישראל למיתב יומא דין מבתר פולחנא דיי במבנכון לכון מדבחא לממרדכון יומא דין במימרא דיי׃ הזעיר לנא ית חובא דפעור דלא אידכינא מיניה עד יומא הדין והות מחתא בכנישתא דיי׃ ואתון תתובון יומא דין מבתר פולחנא דיי ויהא אתון תמרדון יומא דין במימרא דיי ומחר על כל כנישתא דישראל יהי רוגזא׃ וברם אם מסאבא ארעא אחסנתכון עיברו לכון לארע אחסנת עמא דיי דישרא תמן משכנא דיי ואחסינו בינגא ובמימרא דיי לא תמרדון ובנא לא תמרדון במבניכון לכון מדבחא בר ממדבחא דיי אלהנא׃

רשי

לעלו׳ עליה׳ לצבא · לפי שנאסרו הבמו׳ משנקבע המשכן בשילה ׃ אם טמאה ארץ אחזתכם · שלא בחר הקב״ה להשרות בה שכינתו׃ ואותנו אל תמרדו · כמו ובנו יאל תמרודו׃ אל

רדק

לעלות עליהם לצבא · כמו בצבא כמו וישבו אתו לארץ לפניכם לחרב הרגתי לפנבי ולפי שחשבו כי להעלות עליו עולה וזבח עשו אותו ולהיות להם מזבח לבדם מבלי שיבואו למזב׳ יי׳ לשילה או באשר יהיה שם ומשבאו לשילה נאסרו הבמות שכך שניכו עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות משהוקם המשכן נאסרו הבמו׳ באו לגלגל הותרו הבמות באו לשילה נאסרו הבמות באו לנוב וגבעון הותרו הבמות באו לירושלם נאסרו הבמות ולא היה להם היתר עוד לפיכך חשבוהו להם לעון ולמרד ביי׳׃ ואיש ראש בית אבותם · כל איש מאלה העשרה שהלכו עם פנחס כל אחד היה בשבטו ראש בית אבות והמה היו הראשים לאלפי ישראל׃ ואך אם טמאה · פירו׳ אם טמאה בעיניכם לפי שאין המשכן שם עברו לכם אל ארץ אחזת יי׳׃ ואותנו אל תמרדו · כמו ובנו אל תמרדו וכן והתחלקו אותה כמו בה׃ מעל

ואם להעלו' ח' פסוקין בקריאה ואם ואם ואם וסי' ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל · ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך · ואם לא יגאל ואם מכר את השדה · ולבנות לנו מזבח לשוב מאחרי · ואם נביאים הם · ואם יחבאו בראש הכרמל · ואם אב אני איה כבודי · ואם תדרשהו ימצא לכם · ונמסר גם בסדר בחקתי : עולה ג' מל' בסיפרא וסי' ונאמ' נעשה · והיה כי יאמרו אלינו · לבנות לנו מזבח · ונמסר גם בסדר נשא : עבדת

הלוא עכן בן זרח מעל מעל בחרם ועל כל עדת ישראל היה קצף והוא איש אחד לא גוע בעונו : ויענו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה וידברו את ראשי אלפי ישראל : אל אלהים יהוה אל אלהים יהוה הוא ידע וישראל הוא ידע אם במרד ואם במעל ביהוה אל תושיענו היום הזה : לבנות לנו מזבח לשוב מאחרי יהוה ואם להעלות עליו עולה ומנחה ואם לעשות עליו זבחי שלמים יהוה הוא יבקש : ואם לא מדאגה מדבר עשינו את זאת לאמר מחר יאמרו בניכם לבנינו לאמר מה לכם וליהוה אלהי ישראל : וגבול נתן יהוה בנינו וביניכם בני ראובן ובני גד את הירדן אין לכם חלק ביהוה והשביתו בניכם את בנינו לבלתי ירא את יהוה : ונאמר נעשה נא לנו לבנות את המזבח לא לעולה ולא לזבח : כי עד הוא בינינו וביניכם ובין דרותינו אחרינו לעבד את עבדת יהוה לפניו בעלותינו ובזבחינו ובשלמינו ולא יאמרו בניכם מחר לבנינו אין לכם חלק ביהוה : ונאמר והיה כי יאמרו אלינו ואל דרתינו מחר ואמרנו ראו את תבנית מזבח יהוה אשר עשו אבותינו לא לעולה ולא לזבח כי עד הוא בינינו וביניכם : חלילה לנו ממנו למרד ביהוה ולשוב היום מאחרי יהוה לבנות מזבח לעלה למנחה ולזבח מלבד מזבח יהוה אלהינו אשר לפני משכנו : וישמע פינחס הכהן ונשיאי העדה וראשי אלפי ישראל אשר אתו את הדברים אשר דברו בני ראובן ובני גד ובני מנשה וייטב בעיניהם : ויאמר פינחס בן אלעזר הכהן אל בני ראובן ואל בני גד ואל בני מנשה היום ידענו כי בתוכנו יהוה אשר לא מעלתם ביהוה המעל הזה אז הצלתם את בני ישראל מיד יהוה :

הלא עכן בר זרח שקר שקרא בחרמא ועל כל כנישתא דישראל הוה רוגזא והוא גברא חדא לא מית בחוביה : ואתיבו בני ראובן ובני גד ופלגות שיבטא דמנשה ומלילו עם רישי אלפיא דישראל : אל אלהים יי אל אלהי יי קדמוהי ידיע וישראל בסופא ידע אם במרדא ואם בשקרא שקרנא במימרא דיי לא תפרקיננא יומא הדין : למבנא לנא מדבחא למיתב מבתר פולחנא דיי ואם לאסקא עלוהי עלתא ומנחתא ואם למעבד עלוהי נכסת קודשין יי הוא יתבע : ואם לא מיוצפא מפתגם עבדנא ית דא למימר מחר ימרון בניכון לבננא למימר לית לכון חולק במימרא דיי אלהא דישראל : ותחומא יהב יי בינננא וביניכון בני ראובן ובני גד ית ירדנא לית לכון חולק במימרא דיי ויבטלון בניכון ית בננא בדיל דלא למדחל מן קדם יי : ואמרנא נעבד כען לנא למבני ית מדבחא לא לעלתא ולא לניכסת קודשיא : ארי סהיד הוא בינננא וביניכון ובין דרנא בתרנא למפלח ית פולחנא דיי קדמוהי בעלותנא ובדבחנא ובניכסת קודשנא ולא ימרון בניכון לבננא מחר לית לכון חולק במימרא דיי : ואמרנא ויהי ארי ימרון לנא ולדרנא מחר ונימר חזו ית דמות מדבחא דיי די עבדו אבהתנא לא לעלתא ולא לנכסת קודשיא ארי סהיד הוא בינננא וביניכון : חס לנא מננא מלמחטי קדמוהי מלמירד במימרא דיי ולמתב יומא דין מבתר פולחנא דיי למבני מדבחא לעלתא למנחתא ולנכסת קודשיא בר ממדבחא דיי אלהנא די קדם משכניה : ושמע פינחס כהנא ורברבי כנישתא ורישי אלפיא דישראל די עימיה ית פתגמיא די מלילו בני ראובן ובני גד ובני מנשה ושפר בעיניהון : ואמר פינחס בר אלעזר כהנא לבני ראובן ולבני גד ולבני מנשה יומא דין ידענא ארי בינננא שריא שכינתא דיי דלא שקרתון במימרא דיי שיקרא הדין כבן שיזבתון ית בני ישראל מיד מימרא דיי :

רשי

אל אלהים יי' · אל כל האלהים הוא יי' היודע כי לא במרד וגו' וכשכפל לומר שני פעמים אלהים בעולם הזה ובעולם הבא : אל תושיענו · כלפי שכינ' אמרו : הוא יבקש · יפרע ממנו : מדאגה מדבר · מחמת דאגת יראת דבר חרפה שעשינו כמה שמפרש פן יאמרו בניהם מחר לחרף את בנינו שמילנו להקריב במשכן שילה שמא יאמרו מה לכם וליי' והלא גבול נתן בינינו וביניכם את הירדן אז דאגנו ועשינו כל דאגה שבמקרא לשון יראה הוא כמו דואג אני את היהודים דצדקיהו : כי עד הוא · שלא שילקו עצמינו מתורת מזבח : ויברכו

רלבג

והנה היתה תשובתם כי לא עשו זה לא לעולה ולא לזבח אך להיות להם לזכר כי הם מעם יי' ואם מאחרנו יהיו והעבר היה רק בינם ובין ארץ ישראל ולזאת הסבה קראו שם המזבח כי עד הוא בינותינו כי יי' האלהים וישר הדבר בעיני פנחס ובעיני הנשיאי' וישובו מאתם אל בני ישראל ויברכו בני ישראל את השם הנכבד שסמר אותם מעלות לבבא · ואחר

רדק

מעל מעל · הראשון פעל עבר הנון קמץ והנון פתח והשני שם כלו פתח ושניה' מלעיל הראשון מפני השני : לא גוע בעונו · לא גוע לבדו וכמוהו לא אחת ולא שתים לא פעם אחת לבדה ולא שתים לבדן : אל אלהים · כמו מלך מלכי' ואלהי' הם המלאכים והוא יתברך אל אלהים ואדני האדנים ואמר שני פעמי' לחזק הדבר ולהעמידו : הוא יודע · פי' הוא ידע הלבבות ויודע כוונתינו : וישראל הוא ידע · מכאן ואילך ידע ישראל כי כוונתינו לטובה לא במרד ולא במעל : ולא תושיענו · כנגד השם ית' : מדאגה מדבר · דאגתינו מזה הדבר מחר יאמרו בניכם לבנינו : ואמרנו · כאילו אמר ואמרו בנינו כי האבות במקום הבנים והבנים במקום האבו' כמו ואותנו הוציא משם : חלילה לנו ממנו · לפי שאמרו להם ואותנו אל תמרודו אמרו הם מאחת עצמינו היינו חדלים מלמרוד ביי' הניחו המרד שהיינו מורדים בכם : ויקראו

מסרה

יי' ג' דסמיכי וסימ' והניף אהרן את הלוים תנופה לפני · כי עד הוא בינינו וביניכ' · ותכון כל עבדת יי' · אנ"ד · ונמסר גם בסד' בהעלותך : ולשוב ג' בקריא' וסימ' חלילה לנו ממנו · ולא יהיה פליט ושריד · בי בשובכם אל יי' דד"ה ביחזקיהו :

ואחר זה זכר שכבר קרא יהושע לכל ישר׳ רוצה לומר למנהיגים אותם כי הוא רחוק שידבר דבריו עם כל ישראל והנה אלו המנהיגים זכר בהדרגה וזכר הזקנים תחלה והם הסנהדרין לפי מה שאחשו׳ כי שם היה קבוץ החכמים והם המנהיגים כל העם ואחר זכר ראשי העם והם הנשיאי׳ שכל אחד מהם ראש לשבט אחד ואחר זכר ראשי עיר ועיר והם השופטי׳ והשוטרי׳ והודיע׳ מה שנמשך להם מהטוב בלכתם אחר השם יתעלה ומה שנמשך להם מהרע בעזב׳ אותו ולזה הזהירם מהתחתן בגוים הנשארים כדי שלא ילמדו ממעשיהם ויבואו לעבור ברית יי׳ ולעבוד אלהים אחרי׳ והזהירם גם כן שלא יזכירו שם אלהיהם ולא יגרמו להשבע בשמם ושלא יעבדום ושלא ישתחוו להם כמו שבאו האזהרות על כל זה בתורה ל להודיעם שאם יעשו זה יהיה סבה לאבדם מעל האר׳ הטוב׳ אשר נתן להם יי׳. וזוה אות׳ לאהב׳ את יי ולדבקה בו ושיחזקו מאד ל לשמור ולעשות ככל הכתוב ולבלתי סור ממנו ימין ושמאל והנה קרא ימין ההוספ׳ על דברי תורה וקרא שמאל הגרעון ממנה כי בזה יהיה נוטה מ מדרכי התור׳ ועוד

רשי

ויברכו אלהי׳. והודיאו קדם יי׳ בני ישראל׃ ויקראו בני גד ובני ראובן כי עד הוא למזבח. הרי זה מן המקראות הקצרים ו וצריך להוסיף בו ת תיבה אחת ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח עד׃ ראו הפלתי לכם. בגורל לנחלה א את הגוים הנשארים ליכבש׃ ולמוטט

ולא אמרו ד׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ לעלות עליהם לצבא. איה המעלה אתנו מארץ. נירא נא את. העברים ברכת יי׳ אליכם׃ יי׳ האלהים י׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויקראו בני ראובן. ויאמרו אנשי בית שמש. אם יי׳ האלהים לנו אחרינו. ענני יי׳ ענני וידעו העם הזה. ויאמר דוד זה הוא. עתה תנו לבבכם דדה. ועוד דברו עבדיו. ואתנה את פני. ויברך עזרא. אשר בחרת באברם׃ ויהי בימים ג׳ דסמיכי בקריאה

וישב פינחס בן אלעזר הכהן והנשיאים מאת בני ראובן ומאת בני גד מארץ הגלעד אל ארץ כנען אל בני ישראל וישבו אותם דבר׃ וייטב הדבר בעיני בני ישראל ויברכו אלהים בני ישראל ולא אמרו לעלות עליהם לצבא לשחת את הארץ אשר בני ראובן ובני גד ישבים בה׃ ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד הוא בינתינו כי יהוה האלהים׃

כג ויהי מימים רבים אחרי אשר הניח יהוה לישראל מכל איביהם מסביב ויהושע זקן בא בימים׃ ויקרא יהושע לכל ישראל לזקניו ולראשיו ולשפטיו ולשטריו ויאמר אלהם אני זקנתי באתי בימים׃ ואתם ראיתם את כל אשר עשה יהוה אלהיכם לכל הגוים האלה מפניכם כי יהוה אלהיכם הוא הנלחם לכם׃ ראו הפלתי לכם את הגוים הנשארים האלה בנחלה לשבטיכם מן הירדן וכל הגוים אשר הכרתי והים הגדול מבוא השמש׃ ויהוה אלהיכם הוא יהדפם מפניכם והוריש אתם מלפניכם וירשתם את ארצם כאשר דבר יהוה אלהיכם לכם׃ וחזקתם מאד לשמר ולעשות את כל הכתוב בספר תורת משה לבלתי סור ממנו ימין ושמאול׃ לבלתי בוא בגוים האלה הנשארים האלה אתכם ובשם אלהיהם לא תזכירו ולא תשביעו ולא תעבדום ולא תשתחוו להם׃ כי אם ביהוה אלהיכם תדבקו כאשר עשיתם עד היום הזה׃ ויורש יהוה מפניכם גוים גדלים ועצומים ואתם לא עמד איש בפניכם עד היום הזה׃ איש אחד מכם ירדף אלף כי יהוה אלהיכם הוא הנלחם לכם כאשר דבר לכם׃ ונשמרתם מאד לנפשתיכם לאהבה את יהוה אלהיכם׃

ל׳ · ב׳ חד מל׳ וחד חס׳ הכינא · י״ז מלכהון חס׳ · ק״לט · ל׳ · ד׳ · ב׳ וכשופ׳ · י׳ דסמי׳ · ג׳ · ג׳ · ב׳ · ב׳ חס׳ נסיב׳ · פ״א · ג׳ · ב׳ למחן ירסו רעתום · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ט״ו · ג׳ דכתי׳ · ל׳ · יד חל׳ · ב׳ · ב׳ · ג׳ · כו״ל חס׳ במ״ב מ״ל · ג׳ · ל׳ · א׳

ותב פינחס בר אלעזר כהנא ורברביא מלות בני ראובן ומלות בני גד מארעא גלעד לארעא דכנען לות בני ישראל ואתיבו יתהון פתגמא׃ ושפר פתגמא בעיני בני ישראל ואודיאו קדם יי בני ישראל ולא אמרו למסק עליהון לחילא לחבלא ית ארעא דבני ראובן ובני גד יתבין בה׃ וקרו בני ראובן ובני גד למדבחא ארי סהיד הוא בינגא ארי יי הוא אלהים׃ והוו לזמן יומין סגיאין בתר דאניח יי לישראל מכל בעלי דבביהון מסחור סחור ויהושע סיב על ביומין׃ וקרא יהושע לכל ישראל לסבוהי ולרישוהי ולדיינוהי ו ולסרכוהי ואמר להון אנא סיבית עלית ביומין׃ ואתון חזיתון ית כל דעבד יי אלהכון לכל עממיא האילין מן קדמיכו׳ ארי יי אלהכון מימריה מגיח לכון׃ חזו די פליגית לכון ית עממיא די אישתארו האילין באחסנא לשיבטיכון מן ירדנא וכל עממיא דשיציתי וימא רבא מעלני שמשא׃ ויי אלהכו׳ הוא יתברינון מן קדמיכון ויתריך יתהון מן קדמיכון ותירתון ית ארעהון כמא די מליל יי אלהכון לכון׃ ותתקפון לחדא למטר ולמעבד ית כל דכתיב בספר אוריתא דמשה בדיל דלא למסטי מיניה לימינ׳ ולסמלא׃ בדיל דלא לאיתערבא בעממיא האילין די אישתארו האילין עמכון ובשום טעותהון לא תדכרון ולא ת תקיימון ולא תפלחונון ולא תסגדון להין׃ אילהין ברחלתא דיי אלהכון תדבקון כמא ד דעבדתון עד יומא הדין׃ ותריך יי מן קדמיכון עממין רברבין ותקיפין ואתון לא קם איניש קדמיכון עד יומא הדין׃ גברא חד מנכון ירדוף אלפא ארי יי אלהכון מימריה מגיח לכון כמא די מליל לכון׃ ותסתמרון לחדא לנפשתיכון למרחם ית יי אלהכון׃

רדק

ויקראו. פי׳ קראו למזבח עד כי עד הוא ביניתינו וכן ת״י וקרו בני גד ובני ראובן סהיד למדבחא ארי סהיד הוא ביננא׃ והים הגדול. פי׳ ועד הים הגדול כמו שכתב ועד הים הגדול מבוא השמש יהיה גבולכם׃ יהדפם. בקמץ חטף הדל״ת׃ ולא תשביעו. פי׳ אים אתחמירו׃ ירדוף אלף. עתיד במקום עבר ורבים כמוהן׃ ולמוטט

וסימ׳ אחרי אשר הניח יי׳ לישראל. וילחמו בני עמון עם. ויהי מימים בימי קציר חטים׃ בספר תור׳ משה ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ כאשר צוה משה עבד יי׳. וחזקתם מאד לשמור ולעשות. ואת בני המכים לא המית דמלכים׃ ונמסר גם בסיפרא דא בסימן ח׳׃ לא עמד ג׳ וסימ׳ ויורש יי׳ מפניהם׃ מדוע נסחף אביריך. אשרי האיש אשר׃ ונשמרתם ה׳ בקריא׳ וסימ׳ בסדר ואתחנן׃

ולשוטט בצדיכם · ישוטטו לבוא ולשלול כשיבותיכם · ולצנינים · לשון מחנות וכן ובאו עליך הצן כננה זו המקפת את האדם משלש רוחות כמה שנאמר כצנה רצון תעטרנו תסובבנו כמו ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו עטרים סובבים ׃ וארבה את זרעו · חסר הא כמה מריבות ונסיונות עשיתי עמו עד שלא נתתי לו זרעי ׃ ויבא

ולשוטט · כמו ולשוט מן שוט לסוס ׃ וידעתם בכל לבבכם ובכל נפשכם · כלומר שימו לבבכם ודעתכם על כל הדברים הטובים שבאו אליכם ולא יתכן להיותם מקרים אלא בכוונת מכוון אשר יעד אתכם בכל הטוב הזה ולא נפל דבר אחד מכל דבריו אשר דבר תוכלו להכיר כי מאתו בא לכם הכל ׃ עד השמידו אותכם · בחולם האלף וכן ובוא אותן ישפטו אותהם ׃ ויאסף יהושע · פעם אחרת כי הנה כתב למעלה ויקרא יהושע וכל ישראל אלא אסף אותם פעם אחרת והוכיחם פעם ושתים כדי שיהיו נזהרים לשמור התורה ׃ ויתיצבו לפני האלהים · נראה שהביאו ארון האלהים שם כדי לכרות הברית לפני הארון כמו שאמר ויכתוב יהושע בספר תורת אלהים נראה כי שם היה הארון שבו ספר התור׳ ואספם יהושע שכם ולא שילה שהיה הארון שם אולי על פי הדבר עשה זה שיכרתו הברית בשכם כי בו נתעכב אברהם אבינו תחלה כשנכנס לארץ כמו שכתוב ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם ועוד כי שם נעשה נס גדול ליעקב אבינו ושיזכרו אותו וידבקו בי׳ לבדו ועוד כי תחלת הנחלה אשר היה ליעקב בארץ ישראל בשכם היה שקנה חלקת השדה מיד בני חמור אבי שכם ושם אמר להם יהושע הסירו אהי הנכר אשר בקרבכם כמו שאמר יעקב לבניו בשכם הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם ׃ וארב · כתיב בלא הא וקרי וארבה בהא ושניהם שוים בדרך הדקדוק ויש בו דרש כי הכתוב הוא לשון ריב ומכה כלומר הרבה נסיונות נסיתיו ועמד בכלם ׃ ואתן לו את יצחק · ולא זכר את ישמעאל כי בן אמה היה ועוד שאמר לו גרש את האמה הזאת ואת בנה ׃ כאשר עשיתי בקרבו · הנגף שנגפתי אותם לא היה בפעם אחד אלא במכות רבות כאשר עשיתי המכות בקרבו ׃ ותבאו הימה · כנגד אותם זקני שעברו ים סוף וכן ועיניכם כנגד אותם זקנים שהיו עדיין בחיים ׃ ויבא

רלבג

ועוד זכר אחר זה ם שכבר אסף יהושע כל שבטי ישראל שכמה והביאם שם בברית י״י שקיימו וקבלו ע עליהם שנית לעבוד את י״י והנה עשה זה יהושע להוסיף להם אזהרה שלא יעבדו א להים אחרים כי נגלה לו מצד הנבואה כי סופם ללקות בזה והנה יוסיף זה להם החזקה מהמשך אחר העון הזה כי הם ב בעצמם קבלו עליהם זה לפני האלהים ולולי זה לא היה צריך לזה כי במה שקבלו ישר׳ במעמד הר סיני כ קבלו אלו הבאים א חריהם והנה זכר להם זה הנביא מה שאמר שהפליא חסדו השם יתעלה לנו והוא כי מתחלה היו כל אבותינו עובדי ע״ז והיה מושבם בעבר הנהר והש״י לקח משם אברהם אבינו והביאו לארץ כנען להיות ה הארץ ההיא נבחרת כדי שיהיה זרעו יותר שלם והנה זכר כי הוליך אותו בכל ארץ כנען כי המקומות ר רבו׳ מהנה היו ובכלם באה אליו הנבואה ל להורות על שלמות ה הארץ ההיא למי שהו׳ מוכן אל השלמות והנה זכר שנתן לו את יצחק ולא הזכי׳ שאר הבנים כי ביצחק לבדו יקרא לו זרע ואולם ביצחק זכר ם שנתן לו את יעקב ואת עשו ולא נמנע מ מלהזכיר עשו לפי ם שהיה לו צורך להזכי׳ כי נתן לו את הר שעיר לירושה ונמנעו ישרא׳ מלהלחם עמו עליה כמו שנזכר בתורה ו ואולם מבני אברהם לא היה אחר ם שהזהירתנו התורה מ מלהלחם עמם וזכר שיעקב ובניו ירדו מצרי׳ והוציאם משם הש״י ע״י משה ואהרן כאשר הרבה להכות את מ מצרים ואחר זה רבו עליהם ורדפו אחריה׳

והנה אנכי ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא ׃ בעברכם ב׳ דסמיכי וסימ׳ והיה בעברכם את הירדן · בעברכם את ברית י״י ׃ ויתיצבו ה׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו ובסדר וילך ׃ ואולך ד׳ בקריאה וסימ׳

כִּי אִם־שׁוֹב תָּשׁוּבוּ וּדְבַקְתֶּם בְּיֶתֶר
הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הַנִּשְׁאָרִים הָאֵלֶּה אִתְּכֶם
וְהִתְחַתַּנְתֶּם בָּהֶם וּבָאתֶם בָּהֶם וְהֵם
בָּכֶם׃ יָדוֹעַ תֵּדְעוּ כִּי לֹא יוֹסִיף יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם לְהוֹרִישׁ אֶת־הַגּוֹיִם ה
הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְפַח
וּלְמוֹקֵשׁ וּלְשֹׁטֵט בְּצִדֵּיכֶם וְלִצְנִנִים
בְּעֵינֵיכֶם עַד־אֲבָדְכֶם מֵעַל הָאֲדָמָה
הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ וְהִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ הַיּוֹם
בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ וִידַעְתֶּם בְּכָל־ ל
לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם כִּי לֹא־נָפַל
דָּבָר אֶחָד מִכֹּל הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים
אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲלֵיכֶם
הַכֹּל בָּאוּ לָכֶם לֹא־נָפַל מִמֶּנּוּ דָּבָר
אֶחָד׃ וְהָיָה כַּאֲשֶׁר־בָּא עֲלֵיכֶם כָּל־
הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֲלֵיכֶם כֵּן יָבִיא יְהוָה עֲלֵיכֶם אֵת כָּל־
הַדָּבָר הָרָע עַד־הַשְׁמִידוֹ אוֹתְכֶם מֵעַל
הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ בְּעָבְרְכֶם אֶת־בְּרִית
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם
וַהֲלַכְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם וְחָרָה אַף־יְהוָה
בָּכֶם וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ
הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם׃
כד וַיֶּאֱסֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל שְׁכֶמָה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
וּלְרָאשָׁיו וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרָיו ו
וַיִּתְיַצְּבוּ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים׃ וַיֹּאמֶר
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־הָעָם כֹּה־אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ א
אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם
וַאֲבִי נָחוֹר וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃
וָאֶקַּח אֶת־אֲבִיכֶם אֶת־
אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר וָאוֹלֵךְ אוֹתוֹ
בְּכָל־אֶרֶץ כְּנָעַן וָאַרְבֶּ ׳ אֶת־זַרְעוֹ
וָאֶתֶּן־לוֹ אֶת־יִצְחָק׃ וָאֶתֵּן לְיִצְחָק
אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־עֵשָׂו וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת
הַר שֵׂעִיר לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ וְיַעֲקֹב
וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם׃ וָאֶשְׁלַח אֶת־
מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וָאֶגֹּף אֶת־מִצְרַיִם
כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ וְאַחַר הוֹצֵאתִי
אֶתְכֶם׃ וָאוֹצִיא אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם
מִמִּצְרַיִם וַתָּבֹאוּ הַיָּמָּה וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵי אֲבוֹתֵיכֶם בְּרֶכֶב ו

אֲרֵי אִם מֵיתַב תְּתוּבוּן וְתִדְבְּקוּן בִּשְׁאָר עַמְמַיָא הָאִלֵּין דִּי אִשְׁתְּאָרוּ הָאִלֵּין עִמְּכוֹן וְתִתְחַתְּנוּן בְּהוֹן וְתִתְעָרְבוּן בְּהוֹן וְאִנּוּן יִתְעָרְבוּן בְּכוֹן׃ מִדַּע תִּדְעוּן אֲרֵי לָא יוֹסִיף מֵימְרָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן לְתָרָכָא יָת עַמְמַיָא הָאִלֵּין מִן קֳדָמֵיכוֹן וִיהוֹן לְכוֹן לְתַבִּיר וּלְתַקָּלָא וּלְסִיעַן נַטְלָן זַיְין לְקִבְלֵיכוֹן וּלְמַשִּׁירְיָן ם מַקְפַן כְּוָן עַד דְּתֵיבְדוּן מֵעַל אַרְעָא טַבְתָּא הָדָא דִּי יְהַב לְכוֹן יְיָ א אֱלָהֲכוֹן׃ וְהָא אֲנָא אָזֵיל יוֹמָא דֵין בְּאוֹרַח כָּל אַרְעָא וְתִדְעוּן בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן אֲרֵי לָא ב בְטֵיל פִּתְגָמָא חֲדָא מִכֹּל פִּתְגָמַיָא תַקְנַיָא דִּי מַלֵּיל יְיָ אֱלָהֲכוֹן עֲלֵיכוֹן כּוּלְהוֹן אִתְקַיָּימוּ לְכוֹן לָא בְטֵיל מִנְּכוֹן פִּתְגָמָא חֲדָא׃ וִיהֵי כְּמָא דְּאִתְקַיָּימוּ עֲלֵיכוֹן כָּל פִּתְגָמַיָא תַקְנַיָא דִּי מַלֵּיל יְיָ אֱלָהֲכוֹן עֲלֵיכוֹן כֵּן יַיְתֵי יְיָ עֲלֵיכוֹן יָת כָּל פִּתְגָמַיָא בִישַׁיָא עַד דִּישֵׁיצֵי יָתְכוֹן מֵעַל אַרְעָא טַבְתָּא הָדָא דִּי יְהַב לְכוֹן יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ בְּמִעְבַּרְכוֹן יָת קְיָמָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן דְּפַקִּיד יָתְכוֹן וְתַהֲכוּן וְתִפְלְחוּן לְטַעֲוַת עַמְמַיָא וְתִסְגְּדוּן לְהוֹן וְיִתְקֵיף רוּגְזָא דַּייָ בְּכוֹן ו וְתֵיבְדוּן בִּפְרִיעַ מֵעַל אַרְעָא טַבְתָּא דִּיהַב לְכוֹן׃ וּכְנַשׁ יְהוֹשֻׁעַ יָת כָּל שִׁבְטַיָא דְּיִשְׂרָאֵל לִשְׁכֶם וּקְרָא לְסָבֵי יִשְׂרָאֵל ו וּלְרֵישׁוֹהִי וּלְדַיָּינוֹהִי וּלְסַרְכוֹהִי וְאִתְעַתַּדוּ קֳדָם יְיָ׃ וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְכָל עַמָּא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר פְּרָת יְתִיבוּ א אֲבָהַתְכוֹן מֵעַלְמָא תֶּרַח אֲבוּהִי דְּאַבְרָהָם וַאֲבוּהִי דְּנָחוֹר וּפְלַחוּ לְטַעֲוַת עַמְמַיָא׃ וְדַבָּרִית יָת אֲבוּכוֹן יָת אַבְרָהָם מֵעֲבַר פְּרָת וְאוֹבֵילִית יָתֵיהּ בְּכָל אַרְעָא דִּכְנַעַן וְאַסְגֵּיתִי יָת בְּנוֹהִי וִיהָבִית לֵיהּ יָת יִצְחָק׃ וִיהָבִית לְיִצְחָק יָת יַעֲקֹב וְיָת עֵשָׂו וִיהָבִית לְעֵשָׂו יָת טוּרָא דְּשֵׂעִיר לְמֵירַת יָתֵיהּ וְיַעֲקֹב וּבְנוֹהִי נְחָתוּ לְמִצְרָיִם׃ וּשְׁלָחִית יָת מֹשֶׁה וְיָת אַהֲרֹן וּמְחֵית יָת מִצְרָאֵי כְּמָא דַּעֲבָדִית בֵּינֵיהוֹן וּבָתַר כֵּן אַפֵּקִית יָתְכוֹן׃ וְאַפֵּקִית יְיָ יָת אֲבָהַתְכוֹן מִמִּצְרַיִם וְאַתֵּיתוּן לְיַמָּא וּרְדַפוּ מִצְרָאֵי בָּתַר אֲבָהַתְכוֹן בִּרְתִיכִין

מסרה

ואולך אתכם קוממיות · ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר · ואולך אתו בכל ארץ כנען · ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה לרשת · ונמסר גם בסדר בחקתי ׃ ירדו מצרים ירידה מצרי׳ ד׳ כליש׳ בקריא׳ וסי׳ ויקומו וירדו מצרים ויעמדו · ויעקב ובניו ירדו מצרי׳ · ההלכי׳ לרדת מצרי׳ · הוי הירדי׳ מצרים לעזרה · ונמסר גם בסדר תבא ׃ הימה ו׳ בספרא וסי׳ ויצא הגבול הימה · מתפוח ילך הגבול · וירד הגבול נחל קנה · ופגע בכרמל הימה · מחבל אכזיבה · ואוציא את אבותיכ׳ ממצרי׳ ותבאו הימה ׃

אחרת אוריית׳ רביע וסי׳ מיזה רבינו יושב ומעריך עומד

ג׳ ריקדים שפטים לשטרים

המצרי׳ בחיל גדול וברכב ובפרשי׳ והשיגו אותם חוני׳ על הים עד שלא יכלו לברוח מהם והפליא השם ית׳ חסדו עמהם ושם ענן חשוך מאד בין ישר׳ ובין מצרי׳ וסבב שטבעו המצרי׳ בים באופן שנזכר בתור׳ והנה עיני קצת הדור ההו׳ היו רואו׳ בזמן ההו׳ לו האותו׳ והמופתי׳ אשר עשה הש״י במצרי׳ ואח׳ זה ישבו במדבר ימי׳ רבי׳ בסבת המרגלים ׃

ויבא עליו את הים. על פרעה ואף על פי שלא זכרו הרי זכר מצרים או אמר עליו
דרך כלל על מצרים ובדרש על כל יחיד ויחיד שבהם אמר שאם היה במצרים
אחד שלא היה רוצה להכנס לים היה הגל טורדו לים: ואביאה. כתוב בה״א וקרי
בלא ה״א והענין אחד: וילחם בישראל. והנה לא ראינו בתורה שנלחם בלק עם
ישראל וגם יפתח אמר אם נלחם
בנו אלא פירושו זו המלחמה עצה
ששלח לבלעם לקלל אתכם ו
והראה מתוך מעשיו כי אילו היה
יכול להלחם אתכם היה נלחם
כמו שכתוב אולי אוכל נכה בו
המחשבה הכתוב למעשה:
בעלי יריחו. והנה לא ראינו
שנלחמו בעלי יריחו בהם אבל
הכתוב אומר ויריחו סוגרת ו
ומסוגרת מפני בני ישראל אולי
יצאו מיריחו מגדולי העיר אל
מלכי כנען להזהירם ובין כך
נלכדה יריחו והם היו עם ה
המלכים שנתקבצו אחר כן ל
להלחם עם יהושע פה אחד
ואם נאמר כי משבעה גוים שזכר
הנה נתקבצו ליריחו לפי שהיתה
עומדת על הספר והיא מנעולת
של ארץ ישראל ונתקבצו שם ל
להלחם עם ישראל הנה לא ספר
הכתוב מלחמה זאת ואם היתה
למה לא ספר אותה הכתו׳ וזהו
דבר תימה אלא הנכון כמו ש
שפירשנו: שני מלכי האמורי.
פי׳ וגרשה שני מלכי האמרי גם
כן והם סיחון ועוג. וכן אמרו
רבותינו ז״ל שתי צרעות היו אחדא
דמשה ואחדא דיהושע והצרעה
הוא מין זבוב רע מטיל ארס
ואמרו כי היתה הצרעה מכה
בעיניהם ומסמא עיניהם ולא היו
יכולין להלחם ובאין ישראל ו
והורגין אותם כמו שאמר לא ב
בחרבך ולא בקשתך ותרגום
צרעה אריעיתא ואמ׳ למה נקרא
שמה ארעיתא שעומדת לקראת
אדם ומכה בפניו כדמתרגמינ׳
אשר קרך דארעך: לא בחרבך.
פי׳ אם לא היה עזר האל והוא
על דרך כי לא בקשתי אבטח
וחרבי לא תושיעני: בתמים.
שם לא תואר וכן אם באמת
ובתמים: והסירו את אלהים.
פי׳ אלהי כסף ואלהי זהב שלקחו
בעורים אשר בכסו ובמצרי׳ כמו
שכתוב ביחזקאל. אלהים

ויבא עליו את הים. על כל יחיד ויחיד שבהם שאם היה היחיד בורח שלא ליכנס
בים גל של ים רודף אחריו וקולטו: וילחמו בכם בעלי יריחו האמרי והפרזי וגו׳.
כל שבעה האומו׳ נזכרין כאן לפי שיריחו עומדת על הספר והית׳ נגרה ומנעולת
של ארץ ישראל נקבצו לתוכה מכל שבעה האומות גבורי החיל: אלהים

המצרים ה׳ בקריאה וסי׳ והיה כי יראו אותך המצרים ואמרו. ויראו המצרי׳ את האשה. וירעו אותנו המצרי׳
ויענונו. כי לא יוכלון המצרים לאכול. וישם מאפל. ונמסר גם בסדר לך לך: הצרעה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר

ובפרשין לימא דסוף:
וצעיקו קדם יי ושוי קבלא ביניכון
ובין מצראי ואיתי עלוהי ית ימא
וחפנון וחזאה עיניכון ית די ע
עבדית במצרים ויתיבתון במדברא
יומין סגיאין: ואעלית יתכון
לארע אמוראה דיתיב בעיברא
דירדנא ואגיחו קרבא עמכון
ומסרית יתהון בידכון ויריתתון
ית ארעהון ושיצתינון מן ק
קדמיכון: וקם בלק בר צפור
מלכא דמואב ואגיח קרבא
בישראל ושלח וקרא לבלעם בר
בעור למילט יתכון: ולא אביתי
לקבלא מן בלעם ובריך ברכא
יתכון ושזבית יתכון מן ידיה:
ועברתון ית ירדנא ואתיתון ליריחו
ואגיחו קרבא בכון יתבי יריחו
אמוראי ופרזאי וכנענאי וחיתאי
וגרגשאי חיואי ויבוסאי ומסרית
יתהון בידכון: ושלחית קדמיכון
ית ערעיתא ותריכית יתהון מן
קדמיכון תרין מלכי אמוראי לא
בחרבך ולא בקשתך: ויהבית
לכון ארעא די לא לאיתון בה
וקירוין די לא בניתון ויתיבתון
בהון כרמין וזיתין די לא נצבתון
אתון אכלין: וכען דחלו מן קדם
יי ופלחו קדמוהי בשלמותא ו
ובקושטא ואעדו ית טעותא די
פלחו אבהתכון בעיבר פרת ו
ובמצרים ופלחו קדם יי: ואם
ביש בעיניכון למיפלח קדם יי ב
בחרו לכון יומא דין קדם מן ת
תפלחון אם ית טעותא די פלחו
אבהתכון דבעיבר פרת ואם ית
טעות אמוראי די אתון יתבין ב
בארעהון ברם אנא ואנש ביתי
נפלח קדם יי: ואתיב עמא ואמר
חס לנא מלמשבק ית פולחנא דיי
למיפלח לטעות עממיא: ארי יי
אלהנא הוא דאסיק יתנא וית
אבהתנא מארעא דמצרים מבית
עבדותא ודי עבד לעינגא ית אתיא
וית רברבתא האילין ונטרנא בכל
אורחא די הליכנא בה ובכל עממי
די עברנא ביניהון: ותריך יי
ית כל עממיא וית אמוראה יתיב

וּבְפָרָשִׁים יַם־סוּף׃ וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה
וַיָּשֶׂם מַאֲפֵל בֵּינֵיכֶם וּבֵין הַמִּצְרִים
וַיָּבֵא עָלָיו אֶת־הַיָּם וַיְכַסֵּהוּ וַתִּרְאֶינָה
עֵינֵיכֶם אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בְּמִצְרָיִם
וַתֵּשְׁבוּ בַמִּדְבָּר יָמִים רַבִּים׃ וָאָבִאָה
אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי הַיּוֹשֵׁב בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן וַיִּלָּחֲמוּ אִתְּכֶם וָאֶתֵּן אוֹתָם
בְּיֶדְכֶם וַתִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצָם וָאַשְׁמִידֵם
מִפְּנֵיכֶם׃ וַיָּקָם בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ
מוֹאָב וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא
לְבִלְעָם בֶּן־בְּעוֹר לְקַלֵּל אֶתְכֶם׃
וְלֹא אָבִיתִי לִשְׁמֹעַ לְבִלְעָם וַיְבָרֶךְ
בָּרוֹךְ אֶתְכֶם וָאַצִּל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ׃
וַתַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן וַתָּבֹאוּ אֶל־יְרִיחוֹ
וַיִּלָּחֲמוּ בָכֶם בַּעֲלֵי־יְרִיחוֹ הָאֱמֹרִי
וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי
הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וָאֶתֵּן אוֹתָם בְּיֶדְכֶם׃
וָאֶשְׁלַח לִפְנֵיכֶם אֶת־הַצִּרְעָה וַתְּגָרֶשׁ
אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי לֹא
בְחַרְבְּךָ וְלֹא בְקַשְׁתֶּךָ׃ וָאֶתֵּן לָכֶם
אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָגַעְתָּ בָּהּ וְעָרִים אֲשֶׁר
לֹא־בְנִיתֶם וַתֵּשְׁבוּ בָּהֶם כְּרָמִים
וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־נְטַעְתֶּם אַתֶּם אֹכְלִים
׃ וְעַתָּה יְראוּ אֶת־יְהוָה וְעִבְדוּ אֹתוֹ
בְּתָמִים וּבֶאֱמֶת וְהָסִירוּ אֶת־אֱלֹהִים
אֲשֶׁר עָבְדוּ אֲבוֹתֵיכֶם בְּעֵבֶר הַנָּהָר
וּבְמִצְרַיִם וְעִבְדוּ אֶת־יְהוָה׃ וְאִם רַע
בְּעֵינֵיכֶם לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה בַּחֲרוּ לָכֶם
הַיּוֹם אֶת־מִי תַעֲבֹדוּן אִם אֶת־אֱלֹהִים
אֲשֶׁר־עָבְדוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר
הַנָּהָר וְאִם אֶת־אֱלֹהֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
אַתֶּם יֹשְׁבִים בְּאַרְצָם וְאָנֹכִי וּבֵיתִי
נַעֲבֹד אֶת־יְהוָה׃ וַיַּעַן
הָעָם וַיֹּאמֶר חָלִילָה לָּנוּ מֵעֲזֹב אֶת־
יְהוָה לַעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ כִּי יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ הוּא הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ וְאֶת־
אֲבֹתֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים
וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְעֵינֵינוּ אֶת־הָאֹתוֹת
הַגְּדֹלוֹת הָאֵלֶּה וַיִּשְׁמְרֵנוּ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר הָלַכְנוּ בָהּ וּבְכֹל הָעַמִּים אֲשֶׁר
עָבַרְנוּ בְּקִרְבָּם׃ וַיְגָרֶשׁ יְהוָה
אֶת־כָּל־הָעַמִּים וְאֶת־הָאֱמֹרִי יֹשֵׁב

רלבג

ואחר זה הביא אותם
אל ארץ האמרי היושב
בעבר הירדן והוא ארץ
סיחון ועוג שני מלכי
האמרי וירשו ישראל
ארצם מצד העזר ה
האלהי לא בחרבם ולא
בקשתם ואחר זה ה
השתדל בלק בן צפור
להלחם בישראל ב
בשקרא לבלעם בן ב
בעור לקלל אותם ולא
אבה השם לשמוע אל
בלעם ויברך ברוך א
אותם והצילם השם
גת׳ממנו כמו שנזכר
בתורה. ואחר זה
עברתם את הירדן ו
ובאת׳ ליריחו וירשתם
אותה ואח׳ זה נלחמו
בהם בעלי יריחו והם
מלכי האמרי והפרזי
והכנעני והחתי ו
והגרגשי החוי והיבוסי
שנלחמו עם ישראל
כמו שנזכר בזה ה
הספר וזה מתה שיור׳
שכל אחד מהמלכים
ההם היה לו חלק מה
ביריחו כמו שזכרו ר
רז״ל. והנה
שלחתי לכם הצרע׳ ר״ל
שחדש להם נזקין א
הוזקו בהן זולת חרב
המלחמה. ואחר
שזכר כל הטובות ש
שחנן השם ית׳ את י
ישראל צוה אותם לירא
את יי׳ ולעבוד אותו ו
ולהסיר את אלהי הנכר
מקרבם ולפי שידע מ
מתכונתם אז שלא ל
לעבד ע״ז עם מה ש
שמשך לבם אל זה ב
בדברים אלו אמ׳ להם
שאם רע בעיניה׳ לעבוד
את יי׳ יבחרו להם אלהי
אבותיהם אשר מעבר
הנהר שהרחיקם השם
מזה בכלם ולזה לקח
אברהם משם והוליכו
אל ארץ כנען שלא ל
לעבד אלהי האמרי אשר
הביאם השם לשבת ב
בארצם בשהורישום
את ארצם והנה א
אמונותיהם הכוזבות
ומנהגותיהם הפחותי׳
היו סבת שהקיאה ה
הארץ אותם כמו ש
שנזכר בתור׳ כי ברשע

לשמע אלא הדברים לשמע אל בלעם: יהושע לשמע לבלעם

מסרה
סקב: יראו ג׳ וסי׳ ועתה יראו
את יי׳. יראו את יי׳ קדשיו. אך
יראו את יי׳: ואש׳ עשה ז׳ דסמיכי
וסי׳ נמס׳ בסד׳ עקב: ואת האמרי
ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ וכנען ילד
את צידן בכורו. וחברו דודה.
ואת האמרי ואת הכנעני ואת
הגרגשי. ויגרש יי׳ את כל העמ׳.
ונמסר גם בסדר לך לך:

הגוי׳ ההם יי׳ מורישם מפניהם וזה היה ג״כ סבה להרחיק ישראל מאלהיהם לעבדם והודיעם גם כן יהושע עם זה שאם יבחרו לעבוד אלהים אחרים שלא יסכים עמהם
אך הוא וביתו יעבדו את יי׳ כדי להרחיקם עוד מלבחור בע״ז. והנה היה ההשתדלות באלו כדי שיקבלו עוד הדור ההוא לפני האלהים שלא לעבוד ע״ז כי זה היה ראוי
שירחיקם יותר מהמשך אחר ע״ז אחרי מות יהושע ועכ״ז לא נשמרו מזה כמו שנזכר בראש ספר שופטים: ויען העם וגו׳. וענה העם כי חלילה להם מעבוד אלהים
אחרים עם ראותם הטובות והנפלאות שחננם הש״י. והנה

אלהים קדושים. ברוב מקומות נקרא כל לשון רבנות לשון רבים כמו אדני יוסף אדוני הארץ אם בעליו עמו אשר הלכו אלהים לפדותו לפי שהשם הזה שם שררה הוא: עדים אתם בכם. ראה יהושע שעתידין לערער בימי יחזקאל ולומר נהיה כגוי׳ לפיכך הכביד עליהם עכשיו ולכך הושב להם בימי יחזקאל והעולה על רוחכם היה לא תהיה וגו׳ חי אני אם לא ביד חזקה וגו׳ כבר קבלתם עליכם בימי יהושע ולא תאמרו מה שקבלנו עלינו בימי משה כדי ליכנס לארץ עשינו הרי בימי יהושע כבר נכנסתם וקבלתם: וישם לו חק ומשפט בשכם. סידר להם שם החוקים שבתורה וקבלו עליהם: ויכתב יהושע וגו׳. ת״י וכתב יהושע ית פתגמיא האלין ואצנעינון בספר אוריתא דיי׳ ובמס׳ מכות נחלקו בו אמוראים חד אמר שמנה פסוקים מן וימת משה עד לעיני כל ישר׳ שהרי ספר תורה חסר והשלימו וחד אמר פרש׳ זו של ערי מקלט כתב בספרו כמו שהיו כתובי׳ בספר התורה: תחת האלה. תחות אלה היא מזוזת הפת׳ כמו שאומר האיל מ מזוזות חמשית ומרה אחת לאלים וי״א זו האלה אשר עם שכם שכתוב ביעקב ויטמן אותם יעקב תחת האלה אשר במקדש יי׳ כלפי שהביאו שם את ה הארון כמה שאמר למעלה ויתיצבו שם ל לפני האלהים: והאבן הזאת תהיה בנו לעדה וגו׳. הא אבנ׳ הדא תהי לנא כתרין לוחי אבן קיימא ארי יתה עבדנ׳ לסהדו ארי פתגמיא דכתיבי׳ עלה מעין כל פתגמיא דיי׳ דמליל ע עמנא וגם יש לפותרו כמשמעו כי היא שמע׳ את הדברים אשר ד דברתי לכם בשליחותו של מקום: בתמנת סרח. כך שמה ובמקום אחר הוא ק קורא אות׳ תמנת חרס על שם שהעמידו ת תמונ׳ החמה על קברו לומר זה הוא שהעמיד החמה וכל העובר ע עליה אומר חבל על זה שעשה דבר גדול כזה ומת וי״א תמנת חרס שמה ולמה נקר׳ שמה תמנת סרח על שם ש שפירותיה מסריחין מרוב שמנן: להר

קנוא ד׳ ב׳ מלאים וב׳ חס׳ וסי׳ לא תוכלו לעבוד את יי׳. אל קנוא ונוקם יי׳ דנחום. קנא קנאתי ליי׳ וחברו. תרויהון אלין ב׳ בתראי דאליהו חס׳: חטאותיכם ד׳ מלאים בליש׳ בקריא׳ וסי׳ אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם. וחטאותיכם הסתירו פנים מכם. וחטאותיכם מנעו הטוב מכם. בהגלות פשעיכם להראות חטאותיכם. ונמסר גם בסדר אחרי מות: וכלה ו׳ בקריא׳ וסי׳ וכלה הרעב את הארץ. וכלה מכפר את הקדש. וכלה אהרן ובניו לכסות את הקדש. ושב והרע לכם. וכלה ספיה. וכלה את מדות הבית. ונמסר גם בסדר אחרי מות: לעדה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר וירא:

הארץ מפנינו גם־אנחנו נעבד את־יהוה כי־הוא אלהינו: ויאמר יהושע אל־העם לא תוכלו לעבד את־יהוה כי־אלהים קדשים הוא אל־קנוא הוא לא־ישא לפשעכם ולחטאותיכם: כי תעזבו את־יהוה ועבדתם אלהי נכר ושב והרע לכם וכלה אתכם אחרי אשר־היטיב לכם: ויאמר העם אל־יהושע לא כי את־יהוה נעבד: ויאמר יהושע אל־העם עדים אתם בכם כי־אתם בחרתם לכם את־יהוה לעבד אותו ויאמרו עדים: ועתה הסירו את־אלהי הנכר אשר בקרבכם והטו את־לבבכם אל־יהוה אלהי ישראל: ויאמרו העם אל־יהושע את־יהוה אלהינו נעבד ובקולו נשמע: ויכרת יהושע ברית לעם ביום ההוא וישם לו חק ומשפט בשכם: ויכתב יהושע את־הדברים האלה בספר תורת אלהים ויקח אבן גדולה ויקימה שם תחת האלה אשר במקדש יהוה: ויאמר יהושע אל־כל־העם הנה האבן הזאת תהיה־בנו לעדה כי־היא שמעה את כל־אמרי יהוה אשר דבר עמנו והיתה בכם לעדה פן־תכחשון באלהיכם: וישלח יהושע את־העם איש לנחלתו: ויהי אחרי הדברים האלה וימת יהושע בן־נון עבד יהוה בן־מאה ועשר שנים: ויקברו אתו בגבול נחלתו בתמנת־סרח אשר בהר־אפרים

ארעא מן קדמנא אף אנחנא ניפלח קדם יי ארי הוא אלהנא: ואמר יהושע לעמא לא תוכלון למיפלח קדם יי ארי אלהא קדישא הוא אל קנא הוא מן קדם ידין דקשוט לא ישבוק לחוביכון ולחטאיכון: ארי תשבקון ית פולחנא דיי ותפלחון טעות עממיא ויתוב ויבאיש לכון וישיצי יתכון בתר דאוטיב לכון: ואמר עמא ליהושע לא אלהן קדם יי ניפלח: ואמר יהושע לעמא סהדין אתון בנפשתכון ארי אתון בחרתון לכון ית פולחנא דיי למפלח קדמוהי ואמרו סהדין: וכען אעדו ית טעות עממיא די ביניכון ואפנו ית לבכון לפולחנא דיי אלהא דישראל: ואמרו עמא ליהושע ית יי אלהנא ניפלח ולמימריה נקביל: וגזר יהושע קיים לעמא ביומא ההוא ושוי ליה קיים ודין בשכם: וכתב יהושע ית פתגמיא האילין ואצנעינון בספר אוריתא דיי ונסיב אבנא רבתא ואקימה תמן תחות אלתא די בבית מקדשא דיי: ואמר יהושע לכל עמא הא אבנא הדא תהי לנא כתרין לוחי אבן קיימא ארי יתה עבדנא לסהדו ארי פתגמיא דכתיבין עלה מעין כל פתגמיא דיי די מליל עימנא ותהי בכו לדכרן ולסהדו דילמא תכדבון קדם אלהכון: ושלח יהושע ית עמא גבר לאחסנתיה: והוה בתר פתגמיא האילין ומית יהושע בר נון עבדא דיי בר מאה ועשר שנין: וקברו יתיה בתחום אחסנתיה בתמנת סרח די בטורא דבית אפרים

רדק

אלהים קדושים הוא. קדושים לשון תפארת כמו שא׳ וכן ישמח ישראל בעושיו היה אלהי עושי: עדי׳ אתם בכם. אתם בעצמכם תהיו עדי׳ בכם כי אתם בחרתם לכם את יי׳ וי״מ עדים אתם בכם הנשמ׳ והגוף וכן האזינו השמי׳ ותשמ׳ הארץ שמעו שמי׳ והאזיני ארץ הנשמה מן השמים והגוף מן הארץ: וישם לו חק ומשפט פי׳ לו לעם ועניינו כמו שם שם לו חק ומשפט שסדר להם דרך כ כלל חקי התור׳ ומשפטי׳ וקבלום עליה׳ או פי׳ וישם לו חק ומשפט יהושע שם לעצמו חק ומשפט: בשכם. על הברית שכרת להם והחק והמשפט האבן והאלה ששם לעדי׳ ודברי הברית שכתב בספר תורת אלהים וי״ת ויהושע כת׳ ית פתגמיא האילין בספרא ואצנע בספר אוריתא דיי׳. ובדברי רז״ל ר׳ יהודה ור׳ נחמיה חד אמר שמנה פסוקי׳ שבתורה וחד אמר ערי מקלט ולא נראה לפי הפש׳ לא זה ולא זה והאמת הוא שת״י: תחת האלה. תרגם תמורת הנח אשר בתחת האלה אשר עם שכם. ובמדרש כי היא האלה שטמן תחתיה יעקב אלהי הנכר כמו שכתוב ויטמון אותם יעקב תחת האלה אשר עם שכם ואין כן דעת המתרגם שתרגם אלה בוטמא ותרגם האלה אלתא והיא מזוזת השער כמו ה האיל מזוזת השער ומרה אחת לאלים שתרגם און אליא: אשר במקדש יי׳. הבית שהיה שם הארון בשכם קראו מקדש ל לקדוש׳ הארון שהיה שם לשעה: אשר דבר עמנו. ת״י הפסוק כן ואמר יהוש׳ לכל עמא הא אבנא הדא תהי לנא כתרין לוחי אבן קיימ׳ ארי יתה עבדנ׳ לסהדו ארי פתגמיא דכתיבין עלה מעין כל פתגמיא דיי׳ די מליל עמנא וגו׳ ולפי הפשט אשר דבר עמנו ר״ל כי מה שדברתי עמכם והברית אשר כרתי עמכם לא מלבי כי הם אמרי יי׳ אשר דבר עמנו ב בהר סיני. ופי׳ כי היא שמעה על דרך ותשמע הארץ אמרי פי: בתמנת סרח. ובספר שפטים בתמנת חרס ושניהם אחד כמו כבש וכשב ורבו׳ דרשו בו מהם אמרו סרח שמה ולמה קראה חרס בשביל שנקבר שם יהושע שהעמיד חמה לישראל והחמה תקרא חרס כמו האומר לחרס ולא יזרח וי״א חרס שמה ולמה נקרא שמה סרח שהיו פירותיה מסריחין מרוב שמנן: מכפון

רלבג

והנה להרחיקם עוד מעבוד עבודה זרה א אמר להם כי אחר ש שיכנסו לעבודתו יתב׳ תקשה להם מאד ע עבודתו כי לא ישא ל לפשעיהם אם יסורו מאחריו לעבוד ע״ז אך יכלה אותם אחר אשר הטיב להם ולא אמר להם זה יהושע שיהיה הענין בבחירתם לסור מאחרי יי׳ כי כבר נקשרו בזה כל הדורות במעמד הר סיני אך אמר להם זה להוסיף להם הרחקה מעבוד ע״ז כמו שזכרנו עם שכבר היה יודע מטוב תכונת בעת ההיא שהם לא ישכימו בשום פנים לעבוד זולתי הש״י ואחר זה אמר להם יהושע שהם עדים בהם כי הם בחרו לעבוד את יי׳ להרחיקם יותר במה שאחר זה מעבוד ע״ז. ואמר להם שיסירו את אלהי הנכר אשר בקרבם ויטו לבבם אל יי׳ אלהי ישראל והוא אמר להם זה שאם נפתה לבם בסתר מאלה העבודות האלו אשר לאנשי הארץ יסירו מלבם הדעות הנפסדות בהם והם לא הודו שיצטרכו לזה אך השיבו כי הם יעבדו את יי׳ אלהי ישראל וישמעו בקולו: ויכרת יהושע ברית לעם. על זה להיותם עובדים את יי׳ ולהשמר זכר לזה המעשה למען יבושו ישר׳ אם יסורו מאחרי יי׳ כתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת האלהים והקים אבן גדולה תחת האלה אשר במקדש יי׳ להיות לזכר ולעדות על זה המעשה כמו שעשו יעקב ולבן במעשה הגל והמצבה להיות לעד ביניהם על בריתם את יי׳. אחר זה זכר שכבר מת יהושע בן מאה ועשר שנ׳ וקברו אותו בגבול נחלתו:

וזכר עוד שכבר עבדו ישר' את יי' כל ימי יהושע וכל ימי הזקני' אשר האריכו ימים אחרי יהושע ואשר ידעו את כל מעשה יי' אשר עשה לישר' והם יובאי' מצרים כי זולתם לא ידעו את כל המעשה וזכר אחר זה כי עצמות יוסף קברו במקום ההוא שהיה לבניו לנחלה וכי אלעזר בן אהרן מת ויקברו אתו בגבעת פנחס בנו אשר נתן לו בהר אפרי' ואם יאמר אומר איך היתה לפנחס אם לא היתה לאלעזר אמרנו לו כי יתכן שמת אלעזר היה יורשו פנחס לפי שרשי התורה ולזה כשנקבר נקבר בגבעת פנחס בנו ואולם רבותי' ז"ל אמרו בפרק יש נוחלין כי פנחס ירשה מאשתו וזה דרך דרש ואמנם הפשט הוא לפי מה שכתבנו׃ ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו׃

וישלח כ"ב וסי' נמסר בסדר נח׃ ויהי אחרי הדברים האלה ג' וסי' ויגד לאברהם. אביך חולה. וימת יהושע׃ ונמסר גם בסדר וירא׃ וכל ימי ג' וסי' הזקנים. וחברו. וכל ימי מלכי ישראל׃ במאה ה' רפין בקריאה וסי' ויקן

מִצְּפוֹן לְהַר־גָּעַשׁ׃ וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל ׀ יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וַאֲשֶׁר יָדְעוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל׃ וְאֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר־הֶעֱלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל ׀ מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִשְׁכֶם בְּחֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה יַעֲקֹב מֵאֵת בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה וַיִּהְיוּ לִבְנֵי־יוֹסֵף לְנַחֲלָה׃ וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן מֵת וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּגִבְעַת פִּינְחָס בְּנוֹ אֲשֶׁר נִתַּן־לוֹ בְּהַר אֶפְרָיִם׃

שכמים / ויעבדו העם ג' — ז' דכתי' — ה' רפין ג' ת"ך — י"

מִצְּפּוּנָא לְטוּר גָּעַשׁ׃ וּפְלַח יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יוֹמֵי סָבַיָּא דִּי אוֹרִיכוּ יוֹמִין בָּתַר יְהוֹשֻׁעַ וְדִידְעוּ יָת כָּל עוֹבָדָא דַּיְיָ דִּי עֲבַד לְיִשְׂרָאֵל׃ וְיָת גַּרְמֵי יוֹסֵף דְּאַסִּיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קְבָרוּ בִּשְׁכֶם בְּאַחְסָנַת חַקְלָא דִּקְנָא יַעֲקֹב מִבְּנֵי חֲמוֹר אֲבוּהִי דִּשְׁכֶם בְּמְאָה חוּרְפָן וַהֲווֹ לִבְנֵי יוֹסֵף לְאַחְסָנָא׃ וְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן מִית וּקְבָרוּ יָתֵיהּ בְּגִבְעַת דְּפִינְחָס בְּרֵיהּ דְּאִתְיְהִבַת לֵיהּ בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרָיִם׃

סכום הפסוקים של ספר יהושע שש מאות וחמשים וששה וסי' סנ"ו וחציו ומחשבן עד רמת גלעד וסדריו ארבעה עשר׃

את חלקת השדה אשר ׳ ואת עצמות יוסף אשר העלו ממצרים. אין חפץ למלך במהר. תנה את אשתי את מיכל. וישכר מישראל מאה אלף. ונמסר גם בסדר וישלח׃ קשיטה ג' וסי' נמסר בסדר וישלח׃

רשי

להר געש. מלמד שרעש עליהם ההר להורג' לפי שלא הספידוהו כראוי׃ האריכו ימים. ימים האריכו שנים לא האריכו ם שנענשו׃ קברו בשכם. משכם גנבוהו לשכם החזירוהו׃ בגבעת פנחס בנו. מהיכן היה לו לפנחס חלק בארץ שירש ת מאשתו׃

סליק ספר יהושע

רדק

מצפון להר געש. רבי ברכיה ורבי סימון בשם ריב"ל חזרנו על המקרא ולא מצאנו מקום ששמו הר געש אלא מה הוא הר געש על ידי שנתרשלו ישראל בו ולא הספידוהו כראוי רצה הקדוש ב"ה להגעש עליהם ההר ז"ל שגעש ההר ביום קבורתו׃ אשר העלו בני ישראל. אע"פ שכתוב ויעל משה את עצמות יוסף עמו הוא הזהיר את בני ישרא' להעלותם כמו ויבן שלמה והדומים לו ובדרש כל המתחיל במצוה ואחר גומרה נקראת על שם האחרון ממי אתה למד ממשה דכתי' ויעל משה את עצמות יוסף עמו כשתלק משה במדבר ולא נכנס לארץ והכניסו ישראל עצמותיו לארץ וקברו אותם ונתלית המצוה בהם דכתיב אשר העלו בני ישראל ממצרים אשר העלה משה אין כתוב כאן אלא אשר העלו׃ קברו בשכם. דרשו בו משכם גנבוהו ולשכם החזירוהו ולפי הפשט לפי שהיה שכם בחלק אפרים ולכבוד יוסף קברוהו בנחלה הראשונה אשר היה ליעקב אבינו בארץ ישראל ולפי דעתי בפסוק ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך רמז לו שיקבר שם בשכם זהו שאמר לך כי כבר זכר הבכורה שנתן לו שיטלו בניו שני חלקים׃ ויהיו לבני יוסף לנחלה. וחשבו להם העצמות לנחלה טובה שנקברו בנחלתם ודרשו בו על בני יוסף שהתעסקו בקבורת העצמות בנחלתם׃ אשר נתן לו בהר אפרים. אמרו רבותינו ז"ל מניין היה לו לפנחס שלא היה לו לאלעזר אלא מלמד שנשא פנחס אשה ומתה וירשה ומכאן שכמו לירושת הבעל ומהם אמרו כי אפשר שנפלה לו בשדה חרמים ויתכן גם כן לפרש כי ישראל נתנו לו כמו שנתנו לכלב ויהושע אבל לא על פי השם יתברך כמו שנתנו להם וזהו שאמר אשר נתן לו ואילו היתה ירושת אשתו או שדה חרמים לא היה אומר אשר נתן לו ורבותינו ז"ל אמרו כי לא נוכל לומר שקנה פנחס אותה גבעה דאם כן כמצאת שדה חוזרת ביובל ונמצא אותו צדיק קבור בקבר שאינו שלו אבל לשון נתן לו לא הקשה להם כי מצאנו לשון מתנה במכר כמו ויתן לי את מערת המכפלה ואם תאמר לפירושינו קשה גם כן שהרי מתנת יחיד חוזרת ביובל אבל מתנ' רבים אינה חוזרת וזאת הגבעה שבט אפרים נתנוה לו ולדבריהם שאמרו כי ירושת אשתו היתה הם אמרו גם כן כי ירושת הבעל אינה חוזרת ביובל וכן הדין׃

סליק ספר יהושע

רלבג

הא' הוא לפרסם עוצם השגח' השי' לישראל ושכבר קיים מה שנשבע ל לאבותינו ולזרע' שיתן להם את הארץ ולזה זכר מה שירשו מהאר' ע"י משה וע"י יהושע והמלכי' הרבים אשר נפלו בידם׃

הב' הוא במדות והוא שראוי לכל אדם שלא יקבר מעשות מה שאפשר מהטוב בחייו הלא ת תראה כי יהושע מפני שלא יכול להשלי' ירוש הארץ לישר' לא קבר לעשות מה שהיה א אפשר לו מהטוב והוא הפלת הארץ בנחלה לשבטים כי בזה היה תועלת כי הוא היה כ כביא ולא תשלם זאת החלוקה בשלמות למי שאינו נביא כי על פי יי' היתה כמו שזכר עם שכבר נמשך מזה ת תועלת שאם חלקו הארץ הנכבשת לבד היו ישר' מתעצלי' בירושת הנשאר מהארץ לדעתם שמה שיכבשו יגיע לכלל ישר' הנה לא יקום אחד מהשבטים אם לא יקומו כלם ואולי תהיה זאת העצלה סבה שלא תשלם להם ירושת הארץ אך כשידע כל שבט המגיע לו מזה יזדרז לכבוש הארץ ההיא לפי מה שאפשר ואם הוצרך אל העזר בקש אותו מאחד השבטים או יותר והבטיחו שהוא יעזור אותו גם כן לכבוש חלקו כמו שמצאנו שעשה שבט יהודה ושבט שמעון לפי מה שנזכר בראש ספר שופטים׃ השלישי הוא בזכירת המגיע לשבט ושבט מהארץ להציל מהקטטה והמריבה אם ברוב הימים יפול מחלוקת ביניהם בענין האר' הנה מה שנזכ' בזה המקו' מהמגיע לחלק חלק מהם ישמרם מהקטט׃ הרביעי הוא להזכיר קיום מה שייעד השם יתברך לכלב באשר מלא אחרי יי' ולא הלך בעצת שאר המרגלי' שהארץ אשר דרכה רגלו בה תהיה לו לנחלה ולבניו׃ החמשי הוא להודיע שכבר נתקיים ייעוד השם יתברך בשבט שמעו' ולוי במה שאמר יעקב אחלקם ביעקב ואפיצם בישר' כי כבר היו נחלותיהם מפוזרות כמו שזכרנו׃ הששי הוא להודיע שכבר קיימו ישראל מה שצוו בתורה להבדיל ערי המקל' ולתת ללוים ערים לשבת ומגרשיהן לבהמת' והנה קבצנו שתי המצות יחד כי ידמה שערי הכהנים והלוים כלם קולטות והנה התבאר מן התורה כי המזבח היה קולט ההורג בשוגג ולזה הוצרך לומר בהורג במזיד מעם מזבחי תקחנו למות כמו שביארנו שם וידמה כי מפני שכלל ערי המקלט עם ערי הלוי' הנשארו' בזה המספ' ואמ' בסוף שהם ערים מ"ח ומגרשיהן שכבר הקיפן זו לזו ולזה תהיינ' כלם קולטו'׃ השביעי והוא מה שלמדנו מהמזבח שבנו השבטים אשר מעבר הירדן כי כשירצה האדם דבר אפשר שיתחדש ממנו הפסד או נזק ראוי שיתחכם להסירו קודם בואו ולא ימנעהו מזה ראותו שלא יתכן הגעת ההפסד או הנזק ההוא כי אם לעתים רחוקים הלא תראה כי אלו השבטים כשראו כי בארך הזמן יהיה אפשר שיסבב היות הירדן מפסיק ביניהם ובין ארץ ישראל שימנעו בניהם מעבוד את יי' התחכמו להמציא דבר כשאר מורה שגם הם מעם יי' ולזה בנו שם המזבח ההוא שיהיה בתבנית מזבח יי' ויקראו שמו כי עד הוא בינותינו כי יי' האלהים ויהושע כאשר ראה גם כן אפשרות סור ישר' מאחרי יי' מצד מה שנשארו מן הגוים ההם שלא החרימום גם כן לפי מה שאפשר להצילם מזה והביאם מזה ש שיקבלו עליהם שבועת האל' לעבדו ולאהבה אותו ושלא לסור מאחריו להרחיקם יותר מזה הענין׃ השמיני הוא שלמדנו מענין שלוח פנחס והנשיאים לשבטים שהיו מעבר לירדן לחקור אמתת הענין קודם עלותם עליהם לצבא והוא כי גם בעניינים אשר יחשב שאין להמתין עליהם לעשותם כי אם תכף צריך להתישב ולחקור הענין הלא תראה כי לולא זאת החקירה היה נמשך מזה נזק רב בעלות בני ישר' לצבא על אחיהם והנה יחשב שאין להמתין על אלו הדברים שהם ככבר השם יתברך מפני הסבות שזכרו פנחס והנשיאים לשבטים האלו בזה המקום ולזה תמצא שלא המתין פנחס לקחת עצה ממשה רבינו בדבר זמרי אמרו רבותינו ז"ל כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב ומזה המקום יותר הספק איך לא נמלכו ישרא' בזה ביהושע שהיה נביא עם שהיה מהענינים הראויים לעשות לפי משפטי התורה בהטלת העונשים ראוי שיהיה המעשה בהם לפי דרכי התורה באופני החקירה המיוסדת בתורה לא שישאלו איך האמת בזה לנביא ואם באנו לבאר זה בזה המקום יארכו הדברים יותר מהראוי למה שאנחנו בו׃ התשיעי הוא מה שלמדנו שראוי לכל אדם שישתדל שיהיה נקבר בגבול מספחתו להסתיר שמו ולזה זכר בהקבר יהושע בגבול נחלתו והקבר יוסף בגבול נחלת בניו והקבר אלעזר בן אהרן בגבעת פנחס בנו ומזה המקום למדנו התועלת שהגיע מזה הסדר ליוסף בשנחלקו בניו לשני שבטים וזה כי בזה היה רבוי בגורלות לבני רחל ויתכן יותר שיגיע מקום קבורתה בנחלה לאחד מהם וכבר נתבאר שכן היה לפי מה שנזכר בספר שמואל׃

מ״מלין מן א׳ קדמ׳ נסיב ו״ו ואינון קריבין ליי וסי׳ ועבר יי׳ לנגוף · ודבר יי׳ אל משה · ואף יי׳ חרה בעם · ולמה יי׳ מביא אתנו · ויתעבר יי׳ בי · והפיץ יי׳ אתכם · ושב יי׳ אלהיך את · אלי עין בית · ונחם יי׳ עוד קרא לאמר · ונוקם יי׳ אל קנוא ונוקם יי׳ · ובא יי׳ ונסתם גיא הרי · ובחר יי׳ לכן כה אמר יי׳ שבתי · ויצא יי׳ ונלחם בגוי׳ · ומה יי׳

ונדעה נרדפה לדעת את

חד מן י״א מלין קריין ת׳ ולא כ׳ בן וסימניהון ויקרא וינחם דוד את בת שבע · ותכר׳ ויואב
שמנה עשרה דירמיה · באחר׳ לבכתני

ויהי

רלבג

ספר אחרי מות יהושע שאלו בני ישר׳ בי״י ר״ל באורי׳ ותומי׳ מי מהשבטי׳ יעלה בתחלה להלחם בכנעני הנשאר בארצות השבטי׳ וראוי שנדע שאין הרצון בזה שלא היו כשאין באורי׳ ותומי׳ בימי יהושע כי התור׳ העידה כי בימי יהושע ג״כ ישאלו במשפט האורי׳ · ואולם הרצון בזה כי אחרי מות יהושע הוצרכו לשאול מי יעלה בתחלה כי במלחמ׳ הראשונ׳ טרם נגדו׳ לשאר המלחמו׳ וזה שאם ינוצחו ישר׳ במלחמ׳ הראשונ׳ יאמרו הנשארי׳ מהגוים ההם סר צלם מעליה׳ ויתחזקו להלחם בהם ואם ינצחו אותם יפיל העניין מורך לב בגוי׳ ההם וינצחום ישר׳ בקלות · ולזה בחר השם שילחם תחלה מי שהוא ראוי יותר לנצח והוא שבט יהוד׳ וכבר יהודה שעלה אתו שמעון להלחם כאשר כשארו בגבולו מהגוים ההם והנה קצצו ב בהונות ידי אדני בזק ובהונות רגליו להפיל מורך על שאר המלכי׳ שירצו מלהלחם ב בימי׳ עם שסבר שבב זה השם ית׳ להשיב לו מדה כנגד מדה כמו שזכר כאשר עשיתי כן שלם לי אלהי׳ וזכר שהביאוהו אחר זה בירושלם ומת שם ו וכבר נלחמו בני יהוד׳ בירושלם קודם זה ולכדו אותה והכוה לפי חרב ואת העיר שלחו באש׃ וילך

ויהי אחרי מות ד׳ וסי׳ אברהם׳ משה · יהושע · שאול · ונמסר גם בסוף חיי ובריש יהושע · וסימ׳ בלשון תרגום אבא רעיא שמשא ומלכא׃ ונלחמה ד׳ בקריאה וסי׳ ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורל

א אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׁאֲלוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בַּיהוָה לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ
אֶל־הַכְּנַעֲנִי בַּתְּחִלָּה לְהִלָּחֶם בּוֹ׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה יְהוּדָה יַעֲלֶה הִנֵּה נָתַתִּי
אֶת־הָאָרֶץ בְּיָדוֹ׃ וַיֹּאמֶר יְהוּדָה
לְשִׁמְעוֹן אָחִיו עֲלֵה אִתִּי בְגוֹרָלִי
וְנִלָּחֲמָה בַּכְּנַעֲנִי וְהָלַכְתִּי גַם־
אֲנִי אִתְּךָ בְּגוֹרָלֶךָ וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ שִׁמְעוֹן׃
וַיַּעַל יְהוּדָה וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־הַכְּנַעֲנִי
וְהַפְּרִזִּי בְּיָדָם וַיַּכּוּם בְּבֶזֶק עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים אִישׁ׃ וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲדֹנִי בֶזֶק
בְּבֶזֶק וַיִּלָּחֲמוּ בּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי
וְאֶת־הַפְּרִזִּי׃ וַיָּנָס אֲדֹנִי בֶזֶק וַיִּרְדְּפוּ
אַחֲרָיו וַיֹּאחֲזוּ אֹתוֹ וַיְקַצְּצוּ אֶת־
בְּהֹנוֹת יָדָיו וְרַגְלָיו׃ וַיֹּאמֶר אֲדֹנִי־
בֶזֶק שִׁבְעִים מְלָכִים בְּהֹנוֹת יְדֵיהֶם
וְרַגְלֵיהֶם מְקֻצָּצִים הָיוּ מְלַקְּטִים תַּחַת
שֻׁלְחָנִי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי כֵּן שִׁלַּם־לִי
אֱלֹהִים וַיְבִיאֻהוּ יְרוּשָׁלַםִ וַיָּמָת שָׁם׃

וַהֲוָה בָּתַר דְּמִית יְהוֹשֻׁעַ
וּשְׁאִילוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימַר מַן יִסַּק לָנָא
לְוָת כְּנַעֲנָאָה בְּקַדְמֵיתָא לְאַגָּחָא
קְרָבָא בֵּיהּ׃ וַאֲמַר יְיָ יְהוּדָה יִסַּק
הָא מְסָרִית יַת יָתְבֵי אַרְעָא
בִּידֵיהּ׃ וַאֲמַר יְהוּדָה לְשִׁמְעוֹן אֲחוּהִי
סַק עִמִּי בְּעַדְבִי וּנְגִיחַ קְרָבָא עִם
כְּנַעֲנָאָה וְאֵיהַךְ אַף אֲנָא עִמָּךְ
בְּעַדְבָךְ וַאֲזַל עִימֵּיהּ שִׁמְעוֹן׃
וּסְלִיקוּ דְבֵית יְהוּדָה וּמְסַר יְיָ יַת
כְּנַעֲנָאָה וּפְרִיזָאָה בִּידֵהוֹן וּמְחוֹנוּן
בְּבֶזֶק עֲסַר אַלְפִין גַּבְרָא׃ וְאַשְׁכַּחוּ
יַת אֲדֹנִי בֶזֶק בְּבֶזֶק וַאֲגִיחוּ קְרָבָא
בֵּיהּ וּמְחוֹ יַת כְּנַעֲנָאֵי וְיַת פְּרִיזָאֵי׃
וַעֲרַק אֲדֹנִי בֶזֶק וּרְדַפוּ בַּתְרוֹהִי
וְאַחֲדוּ יָתֵיהּ וְקַצִּיצוּ יַת קַרְסוּלֵי
יְדוֹהִי וְרַגְלוֹהִי׃ וַאֲמַר אֲדֹנִי בֶזֶק
שַׁבְעִין מַלְכִין קַרְסוּלֵי יְדֵיהוֹן
וְרַגְלֵיהוֹן מְקַצְּצִין הֲווֹ מְלַקְּטִי לַחְמָא
תְּחוֹת פָּתוּרִי כְּמָא דַעֲבָדִית כֵּן שַׁלֵּים
לִי יְיָ וְאַיְתוּהִי לִירוּשְׁלֶם וּמִית תַּמָּן׃

ונלחמה · ויאמרו ליפתח לכה והיתה לנו לקצין · ויאמר הפלשתי אני חרפתי את ישראל · ונלחמה אתם במישור אם לא נחזק מהם׃ ויכום י״א בקריאה וסי׳ נמסר בסדר שלח לך׃

רשי

מי יעלה לנו אל הכנעני · על מקומות שהפלנו בגורל ועדיין לא כבשנו׃ יהודה יעלה · שבט יהודה יעלה תחלה לכבוש את גורלו׃ לשמעון אחיו · לשבט שמעון׃ עלה אתי · ועזרני לכבוש את מה שנפל בגורלי ויש פותרין יהודה יעלה הוא עתניאל הוא יעבץ שהלכו אותו במס׳ תמורה מה שמו יהודה אחיו שמעון שמו ולשמעון אחיו אמר שילך אתו׃ בבזק · שם מקום׃ שבעה מלכים וגו׳ · מכאן אתה למד מה גדולתן ועוסרן של מלכי כנען שהרי אדני בזק לא היה כדי למנות עם מלכי כנען בשם מלך וכתוב בו כאן׃ ויביאוהו ירושלם · שהלכו משם להלחם על ירושלם׃ שלחו

רדק

תנה אל כורא
לבן קמחי עזרה
ודעת נבחרה
בספר השופטים׃
ולב עבדך תתמוך
ואת ידו תסמוך
ומזדים תחשוך
ומדרך מעים׃

ויהי אחרי מות יהושע · מי יעלה לנו · לכבוש את האר׳ אשר נשארה להכבש׃ וימצאו את אדני בזק · מלרע · ויכם אדני בזק ויאמר אדני בזק מלעיל והיוד נוספת ר״ל אדון בזק וכן אדני צדק אדון צדק׃ בהנות · מן בוהן ידו ואינו משתקלו אלא מתשקל לשון לשונות והוא ה האצבע הגם שבאצבעו׳ · וילחמו

רדק

וילחמו בני יהודה · פי' וכבר נלחמו כי בימי יהושע לכדו ירושלם כמו שפירשתי בספר יהושע כי בכלל מלכי כנען אשר הכה יהושע הוא מלך ירושלם וכן וילך יהודה אל הכנעני פי' וכבר הלך כי בימי יהושע לכדו חברון ודביר ודבר עתניאל פירשתי בספר יהושע: ושם דביר. ובדברי רז"ל כי בלשון פרס קורין לספר דביר: גלות עלית וגלות תחתית.

ובספר יהושע גלות עליות וגלות תחתיות עליות ותחתיות אומר על הגלות עלית ותחתית אומ' על חלקת השד' שהיו בה הגלות וכן יש שנויים אחרים כי בספר יהושע תנה לי ובזה הבה לי. תתקרו סימן · ושם שדה ובזה השדה וחד פסוק סימן ויקם שדה עפרון וגו' השד' והמערה: ומעיר התמרי' · ת"י מקרית יריחו לפי שהיו בה תמרי' רבי' נקראת כן: וכן במפורש כתוב' בקעת יריחו עיר התמרי': וילך וישב את העם · על הדרך שכבר יקני את והלכו בני המשפחה עמו וישבו שם עם בני יהוד' במדבר יהודה והכתוב לא ספר לנו עלו מעיר התמרים או אם היו יושבי' שם עם הכנעני ואפשר שהיו שם עם הכנעני יושבים כי יתרו לא היה עם בני ישראל כי כן כתוב וילך לו אל ארצו ופרשת ויאמר משה לחובב ופרש' וישמע יתרו בזמן אחד היה בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים וחובב הוא יתרו כמו שכתוב מבני חובב חותן משה ופרשת וישמע יתרו שלא במקומה נכתב' לחבר דבר יתרו עם דבר עמלק כי ע עמלק הרע לישראל בצאתם ממצרי' והזכר להם לפיכך שמר לו הקב"ה הדבר עד סוף כל ה הדורות כמו שכתוב מלחמה ליי' בעמלק מדור דור ויתרו הטיב לישראל ושמח בטובתם והטיב להם בעצתו ושמר לו ה הקב"ה הטובה עד סוף כל ה הדורו' כי הנה אומר שישבו עם בני יהודה ונתנו להם מקום ל לשבת בארצם ושבו לרת ישרא' ובימי שאול היו יושבי' עם עמלק כי באהלים היו יושבים ונוסעים ממקום למקום ואמר להם שאול סורו רדו מתוך עמלקי וגו' ואתה עשית חסד עם בני ישראל וגו' הנה כי החסד היה שמור להם לעולם ובימי יהוא יונדב בן רכב היה אהוב ו ונכבד בין ישרא' ובימי ירמיהו הנביא היו בית הרכבים בתוך בני ישראל ואמר הכתוב לא יכרת איש לבית יונדב בן רכב עומד לפני כל הימים ובית הרכבים הם מבני יתרו כמה שנאמר המה הקנים הבאי' מחמת אבי בית רכב ועתה כשלכדו בני יהוד' חברון היו יושבים עם הכנעני בחברון בעיר סמוך לה נקראת עיר התמרי' וכשלכדו בני יהודה חברון עלו משם בשלום כי קראו להם בני יהודה לשלום בהלחמם עם הכנעני שיעלו משביהם ולא יוספו עמם כמו שקרא להם שאול בהלחמו עם העמלקי וכן עשו ועלו משם בשלום וישבו במדבר יהודה עם בני יהודה זהו הנראה לי מדרך הפשט ומדרך הסברא ורז"ל דרשו בו כי בני ישראל נתנו לו עיר התמרים והיא יריחו לדעתם כמו שאמ' נתנוהו לבני קני ואמר כי מה שאמר משה רעה והיה הטוב ההוא אשר ייטיב השם עמנו והטבנו לך הוא דשנה של יריחו שהיה חמש מאות אמה על חמש מאו' אמה והניחוה מלחלק אמרו מי שיבנה בחלקו בית המקד' יהיה לו ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו והיה בידם ארבע מאות וארבעים שנה עד שנבנה בית המקדש ואז בא בנימן ליטול אותה מהם ופנו אותה להם שנאמר עלו מעיר התמרים ועם ישראל כשאר יתרו כמו שאמר לו משה אל נא תעזוב אותנו ומה שאמר וילך לו אל ארצו שהלך לגייר בני משפחתו ועוד דרשו בו כי מה שאמר עלו מעיר התמרים שהניחו אותו מעצמם שהלכו ללמוד תורה במדבר יהודה עם עתניאל בן קנז הוא יעבץ כמו שכתוב בדברי הימים ומשפחות סופרים יושבי יעבץ וגו' המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב: כי

רשי

שלחו באש · שלחו אש בכלה : אחי כלב · מאחיו : ותסיתהו · ואמלכתיה למשאל כמלך שמייעצין אותו ומשימין לבו לדבר אחד כ"ל : ותצנח · ואיתרכינת ליפול לרגלי אביה : ארץ הנגב · אדם שביתו מנוגב מכל טוב שאין בו אלא תורה : גלת מים · שדה בית הבעל · אתר בית שקייא דמיא : מעיר התמרים · היא יריחו שניתן להם דושנ' של יריחו לאוכלה עד ש שיבנ' בית המקדש ומי שיבנה בית הבחירה בחלקו יטלנה כדי ש שיהא לכל ישרא' חלק בבית הבחירה ונתנוה לבני יתרו ארבעים ו וארבע מאות שנה והתלמידים שבאם ה הניחוה והלכו אצל עתניאל בן קנז הוא יעבץ במדבר יהודה אשר בנג' ערד ללמוד תורה : וישב את העם · עם התלמידי' היושבי' לפניו הוא בקש מאת הקב"ה שיזמן לו ת תלמידים הגונים שנאמר ויקרא יעבץ לאלהי וגו' וזימן לו החסידים הללו : כי

שלחו ד' דגשי' וכל דכות' ללשון א"ג דכו' בלא רפי

שלחו: ד' דגשין בקריא' וסי' וילחמו בני יהודה בירושלם וילכדו אותה · גם כל הערים הנמצאות · אשר שלחו חפשים ויכבשום · וכל שללם שלחו למלך · וכל דסמיכי לאש דכוו' דגשים במ"א רפי' וסי' שלחו באש מקדשך · ומטע' ביה : יושב ד' מלאים כסיפרא וסי' ואחר ירדו בני יהודה להלחם בכנעני · ויכו את הכנעני יושב צפת ·

וילחמו בני-יהודה
בירושלם וילכדו אותה ויכוה לפי-
ה' חרב ואת-העיר שלחו באש : ואחר
ירדו בני יהודה להלחם בכנעני
יושב ההר והנגב והשפלה : וילך
יהודה אל-הכנעני היושב בחברון
מן זונין דיד קא"ס ותר כחית ושם-חברון לפנים קרית ארבע ויכו
את ששי ואת-אחימן ואת-תלמי :
וילך משם אל-יושבי דביר ושם-
דביר לפנים קרית-ספר : ויאמר
כלב אשר-יכה את קרית-ספר ולכדה
ונתתי לו את-עכסה בתי לאשה :
וילכדה עתניאל בן-קנז אחי כלב
הקטן ממנו ויתן-לו את-עכסה בתו
ב' מל' · ב' לאשה : ויהי בבואה ותסיתהו
ו' חס' · ג' לשאל מאת-אביה השדה ותצנח
מעל החמור ויאמר-לה כלב מה-
לך : ותאמר לו הבה-לי ברכה כי
ב' זקפ' קמצין ארץ הנגב נתתני ונתתה לי גלת מים
מ"ל חס' · ל' ויתן-לה כלב את גלת עלית ואת
ל' גלת תחתית : ובני
קיני חתן משה עלו מעיר התמרים
את-בני יהודה מדבר יהודה אשר
ל' רפי · ל' בנגב ערד וילך וישב את-העם :
וילך יהודה את-שמעון אחיו ויכו
ל' · ר' מ"ל בספ' את-הכנעני יושב צפת ויחרימו
אותה ויקרא את-שם-העיר חרמה :
וילכד יהודה את-עזה ואת-
גבולה ואת-אשקלון ואת-גבולה
ואת-עקרון ואת-גבולה :

ואגיחו קרבא בני יהודה
בירושלם וכבשו יתה ומחוהא ל
ה' לפיתגם דחרב וית קרתא אוקידו
בנורא : ובתר כן נחתו בני יהודה
לאגחא קרב בכנענאי יתיב טורא
ודרומא ושפלתא : ואזלו דבית
יהוד' לות כנענאי דיתבין בחברון
ושום חברון מלקדמין קרית א
ארבע ומחו ית ששי וית אחימן
וית תלמי : ואזלו מתמן לות יתבי
דביר ושום דביר מלקדמין קרית
ארכי : ואמר כלב דימחי ית
קרית ארכי ויכבשינה ואתן ליה
ית עכסה ברתי לאיתו : וכבשה
עתניאל בר קנז אחוהי דכלב ד
דזעיר מיניה ויהב ליה ית עכסה
ב' מל' · ב' ברתיה לאיתו : והוה במיעלה
ו' חס' · ג' ואמלכתיה למישאל מן אבוהא
אחסנתא ואתרכינת מעל חמרא
ואמר לה כלב מה ליך : ואמרת
ליה הב לי אחסנתא ארי לארע
ב' זקפ' קמצין דרומא יהבתני ותתן לי אתר בית
מ"ל חס' · ל' שקיא דמיא ויהב לה כלב ית בית
ל' שקיא עילאה וית בית שקיא
תתאה : ובני שלמאה
חמוהי דמשה סליקו מן קרתא
ל' רפי · ל' יריחו עם בני יהודה מדבר יהודה
די בדרום ערד ואזלו ויתיבו עם
עמא : ואזל יהודה עם שמעון
ל' · ר' מ"ל בספ' אחוהי ומחו ית כנענאה יתיב צפת
וגמר יתה וקרא ית שמא דקרתא
חרמה : וכבש יהודה ית עזה
וית תחומה וית אשקלון וית ת
תחומה וית עקרון וית תחומה :

והוא יושב בחרושת הגוים · ויתן יי' אלהי ישראל את סיחון ואת כל עמו : לשאל ו' חס' בקריאה וסימ' ותסיתהו דשפטים · וישלח תעי את יורם בנו אל המלך דשמואל · לשאל לנו מלך · ומי יסור לשאל לשלום לך · לא נתתי לחטא חכי · וינסו אל בלבבם : ותצנח ג' בקריאה וסי' ויהי בבואה ותסיתהו לשאל דיהושע · וחברו דשפטים · ותצנח בארץ והוא נרדם · ונמסר גם ביהושע סימן טו :

רלבג

וילך יהוד' אל הכנעני היושב בחברון וגו'. כי כבר התבאר בספר יהושע כי כלב הוא שנלחם בהם ואמנם הביא עמו שם שבט יהודה כי הוא היה כ נשיא השבט ולזה יחס זאת המלחמה לשבט יהודה וידמה שכבר היתה זאת המלחמה אחרי מות יהושע ואף על פי שנזכרה בספר יהושע ואולם נזכרה שם לבאר שכבר כ נתקיי' יעוד הש"י לכלב כי חברון נתנה לו ל לנחלה על פי הש"י ויהו' נלחם בה ונכבש' בסוף הענין אף על פי שלא נכבשה בימי יהושע · ושם דביר הנזכר בזה המקו' הוא מקום אחר זולת אשר לכד יהושע לפימה שנזכר בספר יהושע את וישב יהושע וכל ישרא' עמו דבירה · והנה זכר שהסיתה ע עכסה את בעלה לשא ל מאת אביה השדה וכשנתנו לה הוסיפה היא לשאול גלות מים · והנה בני קיני חותן משה שבו לרת ישראל ולזה ישבו את יהודה : ויהי

רשי

כי לא להוריש׳ תרגם יונתן ובתר כן דחבו לא יכלו לתרכא ית יתבי מישרא׃ ואת היבוסי יושבי ירושלם. מחוז היה בירושלם ששמו יבוסי ומבני אבימלך היו ולא הורישם מפני השבועה עד שבא דוד לפי שעדיין היה נכדו קיים והוא נשבע לו ולנינו ולנכדו ביתאל שנפל בגורלם ואף על פי שנפל מיכה עמהם שהרי מיכה משבט אפרים כאמר כאן ויי׳ עמם הוא ש שאמר דכיאל לך יי׳ ה הצדקה ולנו בשת ה הפנים׃ ויתירו. על ידי אחרים ושלחו מאללין ויתורו את הארץ כאמר במרגלי׳ שבמן ואלו ששלחו ת מרגלים כאמר בהם ויתירו׃ את מבוא העיר. שהיו נכנסין לה דרך המערה ולוז אחד עומד על פי ה המערה ונכנסין דרך הלוז למערה לוז שגדלים בו אגוזים ד דקים קולדרא בלע״ז׃ ויראם. באצבעו׃ הוא שמה עד היום. לא בלבלה סנחריב ולא החריבה נבוכד נצר׃ לא הוריש מנשה. סיפר הכתוב בגנותן שהתחילו ל למעול בהקב״ה שצוה אותם והורשתם את כל יושבי הארץ וגו׳׃ ויעל

רדק

כי לא להוריש׃ כי לא יכלו להוריש אע״פ שהיה יי׳ עמם להוריש את יושבי ההר יושבי העמק לא יכלו להורישם כי רכב ברזל להם והסבה האמתית כי הניח אותם הש״י לנסות בם את ישר׳ כמו שאומר אשר הניח יי׳ לנסות בם את ישר׳ וי״ת ותריכו ית יתבי טורא בתר כן דחבו לא יכלו לתרכא ית יתבי מישרא ארי רתיכין דברזלא להון׃ לא הורישו בני בנימין. ובספר יהושע אומר לא יכלו בני יהודה להורישם והוא כמו שפירשנו כי ירושלם בין יהודה ובנימן ומה שאמר עד היום הזה שמואל ה הנביא כתבכן כי הוא כת׳ ספר שופטי׳ לפי הקבלה ובימיו היה עדין היבוסי בירושלם ואף בימי דוד כמו שכתוב׃ ויתירו. פועל יוצא והשלוחים הם התרים וקראם שומרים שעמדו את פני העיר ושמרו אם יראו איש יוצא מן העי׳ כי לא היו רואי׳ את מבוא העיר אולי היו גנות ופרדיסין ש סביבותיה׃ הראנו נא את מבוא העיר׳ בדברי רז״ל למה נקרא שמה לוז מה לוז זאת שאין לו פה כך לא היה אדם יכול לעמו׳ על פתיחה של עיר אמר רבי שמעון לוז היה עומד על פתחה של מערה והיה הלוז חלול והיו נכנסין דרך הלוז למערה ודרך מערה לעיר הדא הוא דכתיב ויראו השומרים וגו׳׃ ועשינו עמך. בשוא המ״ם וקמץ הכ״ף ויש ספרים שכתוב בקמץ המ״ם ושוא הכ״ף והיא שגגה וידענו זה מפי המסרה׃ ויראם את מבוא העיר׳ אמרו רז״ל באצבעו רמז להם והרא׳ להם כדי שלא ירגיש אדם בו׃ ארץ החתים. אינו החתים משבע אומות׃ הוא שמה עד היום הזה. לפי שקרא לה שם העיר האחרת אמר כי באותו השם שקרא לה קוראים לה עד היום הזה לוז ובדרש היא שמה עד היום הזה תניא היא לוז שצובעין בה תכלת היא לוז שבא סנחריב ולא בלבלה בא נבוכד נצר ולא החריבה ואף מ מלאך המות אין לו רשות לעבור בתוכה אלא זקנים שבה בזמן שדעתם קצה להם מוציאין א אותם חוץ לחומה והם מתים׃ כי חזק ישראל. פועל עבר כי הוא חזיו קמץ וחזיו פתח׃ ותכבי

שלחו ג׳ בקריאה וסי׳ ואת האיש ואת כל משפחתו שלחו׳ כי יתרו פתח ויענני בן כתיב. ועל ימין פרחה׃ החתים ה׳ בקריא׳ וסי׳ מהמדבר והלבנון הזה עד הנהר הגדול׳ וילך האיש ארץ החתים. ותעלה ותצא מרכבה ממצרים. וחברו דר״ה ויעלו ויוציאו ממצרים מרכבה׳ הנה שכר עלינו מלך ישראל את מלכי׳ ויקרא שמה ג׳

מקרא

ויהי יהוה את יהודה וירש את
ההר כי לא להוריש את ישבי העמק
כי רכב ברזל להם׃ ויתנו לכלב
את חברון כאשר דבר משה ויורש
משם את שלשה בני הענק׃ ואת
היבוסי ישב ירושלם לא הורישו
בני בנימן וישב היבוסי את בני
בנימן בירושלם עד היום הזה׃
ויעלו בית יוסף גם
הם בית אל ויהוה עמם׃ ויתירו בית
יוסף בבית אל ושם העיר לפנים
לוז׃ ויראו השמרים איש יוצא מן
העיר ויאמרו לו הראנו נא את
מבוא העיר ועשינו עמך חסד׃
ויראם את מבוא העיר ויכו את
העיר לפי חרב ואת האיש ואת כל
משפחתו שלחו׃ וילך האיש ארץ
החתים ויבן עיר ויקרא שמה לוז
הוא שמה עד היום הזה׃
ולא הוריש מנשה
את בית שאן ואת בנותיה ואת
תענך ואת בנתיה ואת ישב דור
ואת בנותיה ואת ישבי יבלעם
ואת בנתיה ואת יושבי מגדו ואת
בנותיה ויואל הכנעני לשבת בארץ
הזאת׃ ויהי כי חזק ישראל וישם
את הכנעני למס והוריש לא
הורישו׃
ואפרים לא הוריש את הכנעני
היושב בגזר וישב הכנעני בקרבו
בגזר׃
זבולון לא הוריש את יושבי קטרון
ואת יושבי נהלל וישב הכנעני
בקרבו ויהיו למס׃
אשר לא הוריש את ישבי עכו ואת
יושבי צידון ואת אחלב ואת
אכזיב ואת חלבה ואת אפיק ואת
רחב׃ וישב האשרי בקרב הכנעני
ישבי הארץ כי לא הורישו׃
נפתלי לא
הוריש את ישבי בית שמש ואת
ישבי בית ענת וישב בקרב ה
הכנעני ישבי הארץ וישבי בית
שמש ובית ענת היו להם למס׃

תרגום

והוה מימרא דיי בסעדיה דבית
יהודה ותריכו ית יתבי טורא
בתר כן דחבו לא יכלו לתרכא
ית יתבי מישרא ארי רתיכין
דברזלא להון׃ ויהבו לכלב ית
חברון כמא דמליל משה ותריך
מתמן ית תלתא בני גיבריא׃
וית יבוסאי יתבי ירושלם לא
תריכו בני בנימן ויתיבו יבוסאי עם
בני בנימן בירושלים עד יומא
הדין׃ וסליקו דבית יוסף אף אינון
לביתאל ומימרא דיי בסעדהון׃
ושלחו מאללין דבית יוסף
לביתאל ושום קרתא מלקדמין
לוז׃ וחזו נטריא גברא נפיק מן
קרתא ואמרו ליה אחזינא כען
ית מעלנא דקרתא ונעביד עמך
טיבו׃ ואחזינון ית מעלנא
דקרתא ומחו ית קרתא לפתגם
דחרב וית גברא וית כל זרעיתיה
שזיבו׃ ואזל גברא לארעא חיתאי
ובנא קרתא וקרא שמה לוז הוא
שמה עד יומא הדין׃ ולא תריכו
דבית מנשה ית בית שאן וית
כפרנהא וית תענך וית כפרנהא
וית יתבי דאר וית כפרנהא וית
יתבי יבלעם וית כפרנהא וית
יתבי מגדו וית כפרנהא ושרי
כנענאה למתב בארעא הדא׃
והוה כד תקיף ישראל ושוי ית
כנענאי למסקי מסין ותרכא לא
תריכינון׃
ודבית אפרים לא תריך ית
כנענאי דיתבין בגזר ויתיבו
כנענאי ביניהון בגזר׃
דבית זבולן לא תריכו
ית יתבי קטרון וית יתבי נהלול
ויתיבו כנענאי ביניהון והוו ל
למסקי מסין׃
דבית אשר לא תריכו ית יתבי
עכו וית יתבי צידון וית א
אחלב וית אכזיב וית חלבה וית
אפיק וית רחוב׃ ויתיבו דבית
אשר בגו כנענאי יתבי ארעא ארי
לא תריכינון׃
דבית נפתלי לא תריכו
ית יתבי בית שמש וית יתבי בית
ענת ויתיבו בגו כנענאי יתבי
ארעא ויתבי בית שמש ובית
ענת הוו להון למסקי מסין׃

רלבג

ויהי יי׳ את יהוד׳ ויורש את ההר. ר״ל שכבר שבא עמו יהוד׳ כעזר בי׳ בהורשת ההר אמנם לא יכול להוריש את יושבי העמק כי ר רכב ברזל להם והיו יותר חזקים ממנו. ודאוי שתדע כי אם היה בא לו יעוד מאת הש״י שיעזרהו במקום אחר בזולת המלחמה לא יאמר שלא יכול ל להוריש יושבי העמק כי אין מעצור ליי׳ ל להושיע ברב או במעט אלא שלא מצאנו יעוד השם ליהודה שיכבוש רק בגבול נחלתו כמו שנזכר בראש זה ה הספר וזאת המלחמה היתה בגבול שמעון׃ ודאוי שתד׳ כי היבוסי ישב ירושלם עד ימי דוד כמו שנזכר בספ׳ שמואל והיתה סבת שמרו שם הברית ש שכרת אברהם עם א אבימלך שלא ישקר לו ולנינו ולנכדו והנה שמואל הנביא כתב זה הספר כמו שאמרו ר רז״ל והוא אמר את׳ עד היום הזה ר״ל עד ימי כתבו זה הספר והנה זכר אחר זה מה שנשאר מהגוים האלה בגבול ישראל לבאר שהם היו להם למוקש כמו שנזכר בתורה׃
ויעל

מסרה

בקריא׳ וסי׳ שטנה׳ רחבות ויאמר כי עתה׳ ויקרא שמה לוז׃ ואת יושבי ט׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות׃ ויואל ז׳ ה׳ מלאים וב׳ חס׳ וסי׳ נמס׳ בסדר שמות׃ חזקה׳ פתחין וסי׳ נמסר בסדר מקץ׃ ואפרים ח׳ וכל מנשה ואפרי׳ דכוו׳ וסי׳ נמסר בסדר פנחס׃

ותכבד יד בית יוסף · שהיו סמוכים להם כי אלון ושעלבים לבני דן היו ובני יוסף היו סמוכים להם ולבני יהודה וכבדה יד בית יוסף על האמורי והיו להם למס אבל לא הורישום ולפיכ׳ היו להם לשכים ולצנני׳ ׃ וגבול האמורי · גם זה לא הורישו בית יוסף מהסלע ולמעלה ׃ ויעל מלאך יי׳ · ת׳ וסליק נביאה בשליחות מן קדם יי׳ ואמרו ר״זל כי פנחס היה זה הנביא ׃

מן הגלגל · שם נאמר׳ לו נבואה הזאת שיאמ׳ אותה לישרא׳ בזה המקום אולי הוא קבצם שם על פיו׳ או היו נקבצים שם על דבר אחר ׃ אל הבוכים · נקרא המקום כן לפי שבכו שם כמו שאומר ׃ אעלה אתכם · עתיד במקום עבר ורבים כמוהו ׃ לצדים · מקרא קצר ופירושו לצנינים לצדים ות״ת למעיקים כמו בר״יש ויש מפרשים אותו מן צוד צרוני והדגש תמור׳ הכח ע״ין הפעל כמו ופטורי ציצים ר״ל שיצודו וילכדו אתכם ׃ וישלח יהושע · וכבר שלח וכתב דברים אלה הנה לפי שעשו בני ישראל הרע בעיני יי׳ ואמר כי כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר ה האריכו ימים אחריו לא עשו ה הרע שראו מעשה הגד׳ שעשה לישראל שהעבירם הירדן ב ביבשה ועמידת השמש והירח וניצוח המלכים ׃ ביד

ויעל מלאך יי׳ · שניכו בסדר עולם זה היה פנחס ׃ אל הבוכים · שם המקום ׃ אעלה אתכם · כך היתה דעתי מתחלה להעלותכם ממצרים וכן נשבעתי על מנת להוריש את אויבי ׃ וגם אמרתי · עתה אמרתי בלבי ׃ לצדים · למצודים בצדכם כגדודים ונייסות לשלול ולבוז ׃ וישלח יהושע וגו׳ · זה היה מעשה מוקדם אלא לפי שבא לומר ויעשו הרע התחיל ל לומ׳ כן יהושע כשמת וקבלו לפניו לעבוד יי׳ שילחם איש לנחלתו והם עבדו את יי׳ כל ימיו וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימי׳ וגו׳ ואחר כך ויעשו בני ישראל הרע ימים ה האריכו שנים לא ה האריכו לפי שנתעצלו בהספדו הוא שנ׳ להר געש שרעש עליה׳ ההר להורגן ׃ בתמנת חרס · על שם שהעמידו תמונת החרס על ק קברו כלומר חבל על אדם שמעמיד החמה ומוטל בקבר ׃ בכל

ההרה י״ג וסי׳ נמסר בסדר דברים ׃ אעלה ח׳ וסי׳ בלשון תרגום אמר מלאכא לאנתתיה דארונה אריך למכסיא קטרתא בירושלם וסי׳ נמסר בסדר שמות ׃ ליושבי הארץ הזאת ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ואתם לא תכרתו ברית ליושבי הארץ הזאת · וגני ממלא את כל · הלא את אחינו ׃ מזבחותיהם ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ כי אם כה תעשו

וילחצו האמרי את בני דן ההרה כי לא נתנו לרדת לעמק ׃ ויואל האמרי לשבת בהר חרס באילון ובשעלבים ותכבד יד בית יוסף ויהיו למס ׃ וגבול האמרי ממעלה עקרבים מהסלע ומעלה ׃

ב ויעל מלאך יהוה מן הגלגל אל הבכים ויאמר אעלה אתכם ממצרים ואביא אתכם אל הארץ אשר נשבעתי לאבתיכם ואמר לא אפר בריתי אתכם לעולם ׃ ואתם לא תכרתו ברית ליושבי הארץ הזאת מזבחותיהם תתצון ולא שמעתם בקלי מה זאת עשיתם ׃ וגם אמרתי לא אגרש אותם מפניכם והיו לכם לצדים ואלהיהם יהיו לכם למוקש ׃ ויהי כדבר מלאך יהוה את הדברים האלה אל כל בני ישראל וישאו העם את קולם ויבכו ׃ ויקראו שם המקום ההוא בכים ויזבחו שם ליהוה ׃

וישלח יהושע את העם וילכו בני ישראל איש לנחלתו לרשת את הארץ ׃ ויעבדו העם את יהוה כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושוע אשר ראו את כל מעשה יהוה הגדול אשר עשה לישראל ׃ וימת יהושע בן נון עבד יהוה בן מאה ועשר שנים ׃ ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת חרס בהר אפרים מצפון להר געש ׃ וגם כל הדור ההוא נאספו אל אבותיו ויקם דור אחר אחריהם אשר לא ידעו את יהוה וגם את המעשה אשר עשה לישראל ׃

ויעשו בני ישראל את הרע בעיני יהוה ויעבדו את הבעלים ׃

ל׳ · י״ג · ודחקו אמוראי ית בני דן לטורא ה׳ · ל׳ וחד לעמק סמי׳ · ארי לא שבקונון למחת למישרא ׃ ושרי אמוראה למיתב בטור ב׳ חרס באילון ובשעלבים ותקיפת ל׳ יד בית יוסף זהוו למסקי מסין ׃ ותחום אמוראה ממסקני עקרבים ל׳ מן כיפא ולעילא ׃

וסליק נביא בשליחות מן קדם יי׳ שיסין כתב׳ ככל מן גלגלא לבוכים ואמר אסיקית יתכון ממצרים ואעלית יתכון ל׳ חס׳ בסע׳ לארעא די קיימית לאבהתכון ואמרית לא אשני קיימי עמכון לעלם ׃ ג׳ ואתון לא תגזרון קיים ג׳ מל׳ י״ב׳ ליתבי ארעא הדא אגוריהון תתרעון ולא אקבלתון למימרימא דא עבדתון ׃ ואף אמרית לא אתריך יתהון מן קדמיכון ויהון ל׳ לכון למעיקין וטעותהון יהון לכון לתקלא ׃ והוה כד מליל נביאה דיי׳ ית פתגמיא האילין לכל בני ישראל וארימו עמא ית ח״ג קלהון ובכו ׃ וקרו שמא דאתרא ההוא בוכים ונכיסו תמן נכסת קודשיא קדם יי׳ ׃

ל״ב ושלח יהושע ית עמא ואזלו בני ישראל גבר לאחסנתיה למירת ית ארעא ׃ ופלחו עמא קדם יי׳ נ׳ כל יומי יהושע וכל יומי סביא די אוריכו יומין בתר יהושע דחזו ית כל עובדא דיי׳ רבא די עבד לישר׳ ׃ ומית יהושע בר נון עבדא דיי׳ בר מאה ועשר שנין ׃ וקברו יתיה בתחום אחסנתיה בתמנת מלהון יתי׳ בספ׳ ל׳ חרס בטורא דבית אפרים מצפונ׳ לטור געש ׃ ואף כל דרא ההוא ה׳ אתכנישו לות אבהתוהי וקם דרא י״ד · ג׳ מל׳ אוחרנא בתריהון דלא ידעין למדחל מן קדם יי׳ ואף ית עובדא די עבד לישראל ׃

ועבדו בני ישראל ית דביש קדם יי׳ ופלחו ית בעליא ׃

רלבג

ויעל מלאך יי׳ מן הגלגל אל הבוכים · ר״ל אל המקום אשר קראו בוכים אחר זה מצד הבכיה שבכו שם ישר׳ וזה המלאך היה נביא שלא יתכן שידבר מ מלאך יי׳ לרבים יחד בזה האופן כמו ש שזכרנו במקומות מה בפירושנו לדברי ה התורה וכן ת״י שזה המלאך היה נביא ודמה שזה הנביא היה פנחס כמו שאמ׳ ז״ל ואמר שעלה מן הגלגל לפי ששם היה כשבאה לו הנבואה הזאת ׃ וישלח יהושע את העם · ר״ל שכבר שלח את העם קודם זה וסבל להזכיר זה לפי שהיה צריך ל להזכיר שכבר עבדו ישראל את יי׳ כל ימי יהושע וכל ימי הזקני׳ אשר האריכו ימים א אחרי יהושע אשר ראו את כל מעשה הש״י ב במצרים ועל הים ו ובמדבר ובימי יהושע · והנה נבאר בדבר יפתח כי זמן יהושע והזקני׳ לא היה כי אם כמו כ״ז שנה ולזה יחויב שיהיה אמרו ו · וגם כל הדור ההוא נאספו אל אבותם ה הרצון בו שכבר נאספו אל אבותם ר״ל הזקני׳ כלם אשר ראו את כל

יהושע ב׳ מל׳ ואת יהושע בוית׳ למערבא׳ ולמדינחאי אימן ג׳

להם מזבחותיהם תתצו׳ ואתם לא תכרתו ברית · בהיות חללים סביבות · קדם׳ חס׳ וא׳ מזבחותיכם חטאת יהודה · ונמסר גם בסוף סדר ואתחנן ׃ וכל ימי ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ ויעבדו העם את יי׳ כל ימי יהושע · וחברו ויעבדו העם את · וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה · ונמסר גם בסוף יהושע ׃ יהושע ב׳ מל׳ וסי׳ ואת יהושע צויתי · אשר האריכו ימים ׃ יי׳ אלהי אבותם ד׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ למען יאמינו כי נראה אליך יי׳ · ואמרו על אשר עזבו את ברית יי׳ דמשנה תורה · ויעזבו את יי׳ אלהי אבותם המוציא אותם מארץ דשפטים · בעזבם את יי׳ אלהי׳ אבותם ׃ אבותיו ג׳ מלאי׳ וסי׳ וגם כל הדור ההוא נאספו · כל לבבו הכין לדרש · תבא עד דור אבותיו ׃

מעשה יי׳ כי לא היה מיציאת מצרים עד זה העת כי אם ס״ז שנה ורחוק הוא שלא ימצא בישראל אז מי שיהיו ימיו יותר מס״ז שנה אבל בלי ספק היו שם רבים בני ששים שנה ויותר אבל מפני שלא היו חכמי׳ לא הועילה אותם את כל מעש׳ יי׳ להציל ישר׳ מעשות הרע בעיני יי׳ ואמנם הזקני׳ מפני שהיו מנהיגי׳ את העם הצילום מזה כל ימי היותם ׃

וזכר

רשי

בכל אשר יצאו יד ה' היתה בם לרעה. על אבימלך ומחלון וכליון כאמר בסדר עולם: ויקם ה' שופטים. תמיד מדור אל דור כמו שהוא מונה והולך בספר הזה שופט אחר שופט: וכי הקים. לשון הווה וכאשר היה מקים להם שופטים והיה עם השופט וגו': כי ינחם. שהיה מתנחם להם על הרעה כן תרג' ויתנן: מנאקתם. מפני נאקתם העולה לפניו מפני אויביהם: לא הפילו. לא הניחו דבר להיות נוכחים על כל הבא עליהם: השומרים הם. חטף פתח הוא נקוד לפי שהוא לשון שאלה ונסיון לנסות בם את ישראל את דור האחר אשר לא ידעו את נסי מלחמות כנען ולא ראו את המעשה הגדול ועמדו ומעלו במקום: רק למען דעת. רק הדבר הזה לבדו הניחם למען דעת והתבונן דורות בני ישראל הבאים מה החטא גורם כי עתה הם זקוקים ללמדם מלחמה רק אשר לפנים שהיו עומדים לשרת את ה' לא ירעום למלחמות הללו ונכסיסה ולא נצרכו להם: חמשת

סביבותיהם ב' מל' וסי' ויסעו ויהי חתת. ויעזבו את ה' אלהי אבותם דשפטים: ויצר ג' וסי' בלשון תרגום יעקב אשתבע לאמנון. ופי' נמסר בריש וישלח: והיה ה' ו' דסמיכי בקריא וסי' נמסר בזכריה סימן י"ד: ינחם ד' וסי' נמסר בסדר בשלח: ישובו ז' חס בנביאים וכתובים וסי' נמסר בסדר לך לך: גם אני ו' ר"פ דסמיכי וסי' גם אני

ויעזבו את יהוה אלהי אבותם
המוציא אותם מארץ מצרים וילכו
אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים
אשר סביבותיהם וישתחוו להם
ויכעסו את יהוה: ויעזבו את יהוה
ויעבדו לבעל ולעשתרות: ויחר
אף יהוה בישראל ויתנם ביד שסים
וישסו אותם וימכרם ביד אויביהם
מסביב ולא יכלו עוד לעמד לפני
אויביהם: בכל אשר יצאו יד יהוה
היתה בם לרעה כאשר דבר יהוה
וכאשר נשבע יהוה להם ויצר להם
מאד: ויקם יהוה שפטים ויושיעום
מיד שסיהם: וגם אל שפטיהם לא
שמעו כי זנו אחרי אלהים אחרים
וישתחוו להם סרו מהר מן הדרך
אשר הלכו אבותם לשמע מצות
יהוה לא עשו כן: וכי הקים יהוה
להם שפטים והיה יהוה עם השפט
והושיעם מיד איביהם כל ימי
השופט כי ינחם יהוה מנאקתם
מפני לחציהם ודחקיהם: והיה
במות השופט ישבו והשחיתו
מאבותם ללכת אחרי אלהים אחרים
לעבדם ולהשתחות להם לא הפילו
ממעלליהם ומדרכם הקשה: ויחר
אף יהוה בישראל ויאמר יען אשר
עברו הגוי הזה את בריתי אשר
צויתי את אבותם ולא שמעו לקולי
: גם אני לא אוסיף להוריש איש
מפניהם מן הגוים אשר עזב יהושע
וימת: למען נסות בם את
ישראל השמרים הם את דרך יהוה
ללכת בם כאשר שמרו אבותם אם
לא: וינח יהוה את הגוים האלה
לבלתי הורישם מהר ולא נתנם ביד
יהושע:
ג ואלה הגוים אשר הניח יהוה לנסות
בם את ישראל את כל אשר לא
ידעו את כל מלחמות כנען: רק
למען דעת דרות בני ישראל ללמדם
מלחמה רק אשר לפנים לא ידעום:

ושבקו ית פולחנא דיי אלהא
דאבהתהון דאפיק יתהון מארעא
דמצרים ומטעו בתר טעות עממיא
מטעוון עממיא די בסחרניהון
וסגידו להין וארגיזו קדם יי:
ושבקו ית פולחנא דיי ופלחו
לבעלא ולעשתרתא: ותקיף
רוגזא דיי בישראל ומסרינון ביד
בוזזיהן ובזו יתהון ומסרינון ביד
בעלי דבביהון מסחור סחור ולא
יכילו עוד למיקם קדם בעלי
דבביהון: ובכל אתר דינפקו מחא
מן קדם יי הות בהון לבישא כמא
דמליל יי וכמא דקיים יי להון
ועקת להון לחדא: ואקים יי נגידין
ופרקינון מיד בזזיהון: ואף מן
נגידיהון לא קבילו ארי טעו בתר
טעות עממיא וסגידו להון סטו
בפריע מן אורחא דאזלו אבהתהון
לקבלא פקודיא דיי לא עבדו כן:
וארי אקים יי להון נגידין והות
מימרא דיי בסעדיה דנגידא ופריק
להון מיד בעלי דבביהון כל יומי
נגידא ארי מתיב ממימרא דאמר
יי ומקביל צלותהון ופריק להון
מן קדם דחקיהון ומשעבדיהון:
והוה כד מאית נגידא תייבין
ומחבלין מאבהתהון למהך בתר
טעות עממיא למיפלחהין
ולמסגד להין לא שבקין
מעובדיהון בישיא ומאורחתהון
מקלקלתא: ותקיף רוגזא דיי
בישראל ואמר חלף די עברו עמא
הדין על קיימי די פקדית ית
אבהתהון ולא קבילו למימרי: אף
אנא לא אוסיף לתרכא אנש מן
קדמיהון מן עממיא די שבק
יהושע ומית: בדיל לנסאה בהון
ית ישראל הנטרין אינון ית אורחן
דתקנן קדם יי למהך בהון כמא די
נטרו אבהתהון אם לא: ושבק יי
ית כל עממיא האילן בדיל דלא
לתרכותהון בפריע ולא מסרינון
בידא דיהושע: ואילין עממיא די
שבק יי לנסאה בהון ית ישראל ית
כל דלא הוו ידעין ית כל קרבי
כנען: לחוד בדיל דידעון דריא
דבני ישראל לאלפותהון קרבא
לחוד דמלקדמין לא הוו ידעין:

רלבג

וזכר כי אחרי מות הזקני' ההם עשו ישר' הרע ועבדו ע"ז. וספר דרך כלל איך היה מנהג' בימי השופטים עד שלא יתישבו לעבוד את ה' כי אם בימי השופט ובמותו ישובו להשחית דרכם ולזה חרה אף השם יתברך בישראל ואמר שלא יוסיף להוריש איש מפניהם מן הגוים אשר עזב יהושע וימות כי השאירם לנסות בם את ישראל השומרים הם את דרך ה' וזה שזה היה סבה לגלות מום ישראל והיותם בלתי חזקים באמונת השם ית' ולזה לא היו ישראל ראויים אל שתשלם להם בימי יהושע השמדת כל הגוים האלה: ואלה הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל את כל אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען. ר"ל שהם לא הרגישו איך היו מלחמו' כנען כי לא בחרבם ירשו את ארץ וזרועם לא הושיעה למו אך השם ית' היה הנלחם להם והם לא הרגישו בזה רק עשה זה השם ית' למען דעת דורות ישר' כי עתה הם צריכין ללמדם ענין המלחמ' כי לא יכירו מה שנפקד מהם בסור השגחת השם ית' מהם כי קודם זה לא היו צריכים לדעת סדר ענין המלחמה כי ה' הנלחם להם. ואמר

רדק

ביד שוסים וישוסו אותם. הם שנים שרשי' והענין אחד וענינם ענין בזה: ויעבדו את הבעלים. וקראו הפסילים והעצבים בזה השם כי הם כאדון לעובדיהם: לבעל ולעשתרות. צלמי' עשויים כצורת עשתרו' והם נקבו' הצאן: בכל אשר יצאו. בכל מקו' אשר יצאו להלח' היתה יד ה' בם לרעה והיו נגפים לפני אויביהם

ודרך הדרש כי על אבימלך ומחלון וכליון כאמ' שיצאו מארץ ישראל לגור בשדה מואב ומתו בם שלשתם: ויצר להם. שרשו יצר לא כדברי רבי יהודה חיוג וכן ויצר לו וצרו צעדי אונו וענינה ענין צרה שני שרשים והענין אחד: לא הפילו ממעלליהם. ממעללי אבותם לא הפילו דבר רע אחר אלא ככל רעתם עשו: לנסות בם את ישר'. הדור הבא אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען שהיו בדרך נס ולא בגבור ישראל אלא שהקדוש ב"ה היה נלחם בעבורם: רק למען. רק הניחם למען ידעו דורות בני ישראל אלה הבאים אחר הדור הראשון שידעו מה היא המלחמ' אם לא ישמרו דרך ה' וצריכים הם שילמדו אות' דרכי המלחמ' כי אין ה' נלחם בעבורם רק ה הדור אשר היה לפנים לא ידעו דרכי המלחמה כי לא הצטרכו להם כי ה' נלחם להם ואיש אחד מהם ירדוף אלף ומה היו אלה הגוים אשר הניח ה' אשר לא נתנם ביד יהושע חמשת סרני פלשתים וגו'. ופי'

לא אוסיף להוריש גם אני אבחר בתעלוליהם ומגורתם אביא. גם אני נשאתי את ידי תנינא. אודך בכלי נבל. לא אחשך פי. באידכם אשחק. וכל מצעות פסוקים דכוו' גם אני בב"ה וגם: ללכת בם ו' פסוקים אית בהון בם בם וסי' למען נסות בם את ישראל. וכלה אפי וחמתי בם. בקבצי את בית ישראל. ועשיתי באפך ובקנאתך. ועשיתי בם נקמות גדולות. מי חכם ויבן אלה נבון וידעם כי ישרים:

רדק

ופי' חמשת סרני פלשתים · המקומות שהיו מושלים בהם חמשת סרני פלשתים והם חמש ערים הגדולות אשדוד עזה גת אשקלון עקרון ושאר הערי' הקטנות והכפרים והנה ראינו כי יהודה לכד אשקלון ועזה ועקרון ואת גבולם ואיך אמר כי אלה הגוים הניח יי' לנסות בם את ישראל אפשר כי אחר כן לקחום הפלשתים מידם ואמר הניח יי' על אותם שלא לכדום ישרא' כלל וכן אמר הניח על אשר לכדום ישר' ואחר כן הניח הגוים לקחתם מיד ישראל ופי' וכל הכנעני אותם שהיו יושבים בהר הלבנון: ביד כושן רשעתים · כך היה שמו ואפשר כי רשעתים שם מקום ובדרש מהו רשעתים על שני רשעיות שהרשיעו ארם לישראל אחת של בלעם ואחת של כושן: ותהי עליו רוח יי' · ת"י ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם יי' ויתכן לפרש רוח הכח והגבורה כי ה התעורר בגבורה להלחם עם כ כושן והוסר כל פחד ומורך לב ממנו בסיוע הבורא עליו וכן ת"י ורוח יי' לבשה את גדעון ורוח גבורה מן קדם יי' וכן ותהי על יפתח רוח יי' ושרת על יפתח רוח גבורה מן קדם יי': עיר התמרי'. ת"י קרתא דיריחו וכבר כתבנו דעתנו בו ואמר וירשו לומר כי כשלכדוה לא שללוה והלכו להם אלא כאחזו בה וישבו בה כאילו היתה להם ירושה: אטר יד ימינו · סגור יד ימינו שלא היה שולט בה והיה שמאלי והוא מ מן ואל תאטר עלי באר פיה: ולה שתי פיות · מן לפי חרב שהוא הצד החד אמר לחרב ו וחרב אהוד היו שתי צדיה חדים: גומד ארכה · שיעור אמה וכן ת"י גרמידא: למדיו · למלבושיו: אים

רשי

חמשת סרני פלשתים · הם הגוים אשר הניח לנסות: ותהי עליו רוח יי' דרש רבי תנחומא כשתכל במה שאמר הקב"ה למשה במצרים ראה ראיתי את עני עמי מה הן שתי ראיות הללו אמר לו רואה אני שעתידין לטעות בעגל ואף על פי כן ראיתי את עני עמי וזו דרש עתניאל אמר בין זכים בין חבים עליו להושיעם: את עיר התמרי' יריחו: אטר יד ימינו · ת"י גבר גמיד יד ימיניה וכל גמיד לשון ארמי הוא דבר כווץ מחמת חולי ר ריטר"יט בלע"ז לא היה שולט ביד ימינו ובלשון עברי אטר אטום כמו אל תאטר עלי באר פיה אטום ביד ימינו שלא היה ש שולט בה: גומד ארכ' · אמה גרומה ובלשון אשכנז דומ"אלנא ב בלע"ז ובלשון לעז גמקור"טא בלע"ז: על ירך ימינו · לפי שבשמאלו שולט יאחז' בשמאלו: אים

ויעשו בני ישראל את הרע עשייה את הרע ז' בקריאה וסימ' נמסר בסדר שפטים: ז' פסוקין אית בהון את את ואת וסימ' נמסר בסדר אחרי מות: שמונה ג' מלאים בנביאי' וס' את עגלון' בשנת שמונה עשרה לנבוכדנצר · ומעלות שמונה מעליו · וכל דה"י דכוו' מלאים:

ג חֲמֵשֶׁת סַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים וְכָל־הַכְּנַעֲנִי וְהַצִּידֹנִי וְהַחִוִּי יֹשֵׁב הַר הַלְּבָנוֹן מֵהַר בַּעַל חֶרְמוֹן עַד לְבוֹא חֲמָת׃
ד וַיִּהְיוּ לְנַסּוֹת בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל לָדַעַת הֲיִשְׁמְעוּ אֶת־מִצְוֺת יְהוָה אֲשֶׁר־צִוָּה אֶת־אֲבוֹתָם בְּיַד־מֹשֶׁה׃
ה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָשְׁבוּ בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃
ו וַיִּקְחוּ אֶת־בְּנוֹתֵיהֶם לָהֶם לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם נָתְנוּ לִבְנֵיהֶם וַיַּעַבְדוּ אֶת־אֱלֹהֵיהֶם׃
ז וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־הָאֲשֵׁרוֹת׃
ח וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם מֶלֶךְ אֲרַם נַהֲרָיִם וַיַּעַבְדוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם שְׁמֹנֶה שָׁנִים׃
ט וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה וַיָּקֶם יְהוָה מוֹשִׁיעַ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹשִׁיעֵם אֵת עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז אֲחִי כָלֵב הַקָּטֹן מִמֶּנּוּ׃
י וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ־יְהוָה וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵא לַמִּלְחָמָה וַיִּתֵּן יְהוָה בְּיָדוֹ אֶת־כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם מֶלֶךְ אֲרָם וַתָּעָז יָדוֹ עַל כּוּשַׁן רִשְׁעָתָיִם׃
יא וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיָּמָת עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז׃
יב וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־עֶגְלוֹן מֶלֶךְ־מוֹאָב עַל־יִשְׂרָאֵל עַל כִּי־עָשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃
יג וַיֶּאֱסֹף אֵלָיו אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן וַעֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ וַיַּךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּירְשׁוּ אֶת־עִיר הַתְּמָרִים׃
יד וַיַּעַבְדוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֶגְלוֹן מֶלֶךְ־מוֹאָב שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃
טו וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה וַיָּקֶם יְהוָה לָהֶם מוֹשִׁיעַ אֶת־אֵהוּד בֶּן־גֵּרָא בֶּן־הַיְמִינִי אִישׁ אִטֵּר יַד־יְמִינוֹ וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּיָדוֹ מִנְחָה לְעֶגְלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב׃
טז וַיַּעַשׂ לוֹ אֵהוּד חֶרֶב וְלָהּ שְׁנֵי פֵיוֹת גֹּמֶד אָרְכָּהּ וַיַּחְגֹּר אוֹתָהּ מִתַּחַת לְמַדָּיו עַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ׃

חַמְשָׁא טוּרְנֵי פְּלִשְׁתָּאֵי וְכָל כְּנַעֲנָאֵי וְצִידוֹנָאֵי וְחִוָּאֵי יָתְבֵי טוּר לִבְנָן מִטּוּר מֵישַׁר חֶרְמוֹן עַד מֵעַלְנָא דַחֲמָת׃ וַהֲווֹ לְנַסָּאָה בְהוֹן יָת יִשְׂרָאֵל לְמִידַע הֲיִקַבְּלוּן יָת פִּקּוּדַיָּא דַייָ דְּפַקֵּיד יָת אֲבָהַתְהוֹן בִּידָא דְמֹשֶׁה׃ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יְתִיבוּ בְּגוֹ כְּנַעֲנָאֵי חִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וּפְרִזָּאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי׃ וּנְסִיבוּ יָת בְּנָתֵיהוֹן לְהוֹן לִנְשִׁין וְיָת בְּנָתְהוֹן יְהִיבוּ לִבְנֵיהוֹן וּפְלַחוּ יָת טַעֲוָתְהוֹן׃ וַעֲבַדוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וְאִתְנְשִׁיאוּ יָת פּוּלְחָנָא דַייָ אֱלָהֲהוֹן וּפְלַחוּ יָת בַּעֲלַיָּא וְלַאֲשֵׁרָתָא׃ וּתְקֵיף רוּגְזָא דַייָ בְּיִשְׂרָאֵל וּמְסָרִינוּן בְּיַד כּוּשַׁן חַיָּבָא מַלְכָּא דַאֲרָם דִּי עַל פְּרָת וּפְלַחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת כּוּשַׁן חַיָּבָא תְּמָנֵי שְׁנִין׃ וּזְעִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ וַאֲקֵים יְיָ פּוּרְקָן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּפָרְקִינוּן יָת עָתְנִיאֵל בַּר קְנַז אֲחוּהִי דְכָלֵב דִּזְעֵיר מִנֵּיהּ׃ וּשְׁרַת עֲלוֹהִי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וְדָן יָת יִשְׂרָאֵל וּנְפַק לַאֲגָחָא קְרָבָא וּמְסַר יְיָ בִּידוֹהִי יָת כּוּשַׁן חַיָּבָא מַלְכָּא דַאֲרָם דִּי עַל פְּרָת וּתְקִיפַת יְדֵיהּ עַל כּוּשַׁן חַיָּבָא׃ וּשְׁדוּכַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין וּמִית עָתְנִיאֵל בַּר קְנַז׃ וְאוֹסִיפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעֱבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וּתְקֵיף יְיָ יָת עֶגְלוֹן מַלְכָּא דְמוֹאָב עַל יִשְׂרָאֵל עַל דַּעֲבַדוּ יָת דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ׃ וּכְנַשׁ לְוָתֵיהּ יָת בְּנֵי עַמּוֹן וַעֲמָלֵק וַאֲזַל וּמְחָא יָת יִשְׂרָאֵל וִירִיתוּ יָת קַרְתָּא יְרִיחוֹ׃ וּפְלַחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת עֶגְלוֹן מַלְכָּא דְמוֹאָב תַּמְנֵי עַסְרֵי שְׁנִין׃ וּזְעִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ וַאֲקֵים יְיָ לְהוֹן פָּרִיק יָת אֵהוּד בַּר גֵּרָא בַּר שִׁבְטָא דְבִנְיָמִין גַּבְרָא גְּמִיד בִּידֵיהּ דִּימִינָא וְשַׁדַּרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּידֵיהּ תִּקְרוּבְתָּא לְעֶגְלוֹן מַלְכָּא דְמוֹאָב׃ וַעֲבַד לֵיהּ אֵהוּד חַרְבָּא וְלַהּ תְּרֵין פּוּמִין גַּרְמִידָא אָרְכַּהּ וְזָרֵיז יָתַהּ מִלְּרַע לִלְבוּשׁוֹהִי עַל יַרְכֵּיהּ דִּימִינֵיהּ׃

רלבג

ואמר שכבר השאיר השם ית' שלא נתן ביד יהושע חמשת סרני פ פלשתים ואע"פ שלכדו' מהם שבט יהודה א אחר מות יהושע עזה ואשקלון ועקרון הנה כשאר להם העמק כ כמו שנזכר ברא' זה הספר · ואפש' שכאמר שיושבי העמק שבו ל לקחת' אלו הערים מיד יהודה ולזה מצאנו כי עם חמש' סרני פלשתי' היו עזה ואשקלון ו ועקרון אשדו' גת כמו שנזכר בספר שמוא' · והנה זכר שכב' עבדו בני ישראל את כושן רשעתים מלך ארם ש שמנה שנה והקים יי' להם מושיע את עתניא' בן קנז כששבו לשם ית' והיתה עליו רוח יי' והנהיג ישראל הנהגה משובחת וגברה ידו על כושן רשעתים מ מלך ארם שמנה שנה ואפשר שיהיה זה כ נבואה או היה חלק מה מרוח הקד' והנה שקטה הארץ ארבעי' שנה מעת התחלת ש שעבוד כי לא יתכן ש שיהיו ימי ההשקט מ' שנה כמו שאכתנו ע עתידין לבאר בע"ה ב בענין יפתח ואחר מות עתניאל בן קנז שבו ישראל לעשות ה הרע בעיני יי' והכניע השם ישר' ושמם תחת עגלון מלך מואב ועבדוהו שמנה עשרה שנה וכבשו מהם עיר התמרים והיא יריחו כמו שנזכר בתורה בקעת יריחו עיר התמרים וכששבו ישראל לשם יתברך הקים להם מושיע אהוד בן גרא משבט בנימן ונתחבולות עשה לו מלחמה וזה שהוא קבב ששלחו ישראל מנחה לעגלון כדי שיתכן לו יותר לבא אליו בטח והוא היה אטר יד ימינו והיה זה גם כן סבה שלא ירגישו בלקיחתו החרב ביד שמאלו · ועשה החרב בעלת שתי פיות כדי שתכנס בקלות מצד החדות אשר בשני צדדיה ותמית אותו תכף ולא היה ארוך מאד כדי שלא יוכר ולזה לא היה ארכה כי אם אמה ושם החרב מתחת למדיו כדי שלא יראוה · והנה

רשי

איש בריא · פטים: וישלח את העם · חזר לאחוריו וליוה את חבורת ישראל אשר באו עמו לשאת את המנחה וליוה אותם עד הגלגל והוא שב יחידי מן הפסילים מקום שפוסלי' שם אבנים מן ההר וכן תירגם יונתן מן מחצביא: ובא אל עגלון ויאמר לו ויאמר הס · אמר עגלון שתקו את הכל מעליו ויונתן תירגם הס סליק הוציאו כל איש ואעפ כן הס לשון שיתוק: בעליית המקרה · בעליית קיטא שהיתה לאויר וצוננת: דבר אהים לי אליך · וצריך אתה לעמוד: ויקם מעל הכסא · לכך זכה ויצאה ממנו רות: הנצב · הוא הברזל שהסכין תקוע לתוכו שקורין הולט בלעז הוא המעמיד החרב על פי תערה: הלהב · הוא הסכין שקורין ברנט בלעז ובגעז למא: ויסגר החלב · שמנו שהיה שמן מאד כסה את כל אורך החרב: ויצא הפרשדונה · תירגם יונתן ונפק אוכליה שפיך שנאן כשתי ת תיבות וש"ין מטמטת לשתיהן ויצא הפרש מרונה כשפכה שפך שרא כתרגו': ויצא אהוד המסדרונ' · מן העלייה אל המסדרונה אכסדרא תירגם יונתן: ונעל · במפתח: והוא יצא · אהוד יצא ועבדיו של עגלון באו: מסיך רגליו · עביד צורכיה הם נקבים הגדולים: עד בוש · עד עיכוב כלומר זמן ארוך: נמלט · ברח · אישקימפ"ו וייר בלעז: עד התמהמהם · כמו עד שהמלך במקומו את האהבה עד ש שתחפץ בעוד שמכנו חפציבה: השעירתה · יער דק ועב שקורין ברוצ"ש בלעז וטוב הוא להחבא והרבה יש בכרך זרעים שענפי אילנות דקים קרויין שער הופך את השער אם היה השער כותם:

ויהי

רדק

איש בריא · גבר פטים שמן וכן להבריאכם להשמינכם וכן עפרה שקר בריאים שמנים: מן הפסילים · ממקום שהיו פוסלים שם אבנים וכת"י מן מחצביא · ויש לשאול מאחר שהי' בדעת אהוד להמית עגלון בענין הזה למה הלך ואחר כך שב ולמה לא המיתו בעודו שם עם נושאי המנחה כי יודע היה אחר שיאמר לו דבר סתר לי שהיה מוציא העומדים עליו וי"ל כדי שירא' כי עיקר בואו היה להביא המנחה והלך לו כאשר כלה להקריב המנחה כדי שלא ירגישו בו שבא לדבר אחר אלא על דבר המנחה וכאשר הלך עד הפסילים שב כאדם שנזכר ואמר דבר אחר שכחתי לדבר אל המלך ועוד שאם ירגישו בו אחר המעשה היה קל לו להמלט על נפשו ולברוח ממה שהיה אם היה עם נושאי ה המנחה: ויאמר הס · שתוק עד שיצאו העומדים עלי: המקרה · שם בפלס מחתה ולולי הרי"ש היה דגוש והוא מענין קר וחם כלומר עליה עשויה חלונו' חלונו' להכנס בהן הרוח לקרר ועומדי' שם בימי הקיץ וכת"י בעלית בית קיטא: דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא · אמרו רז"ל לפיכך זכה עגלון שתהא בתו אם למלכות ישראל והיא רות המואביה שהיתה בת עגלון: הנצב · הוא יד החרב והלהב הוא החרב וקראת החרב להב לפי שהוא מתלהב ומתלהט כשהוא מסוכן וממורט וכן הוא אומר ולהב החרב וברק חנית ות"י דסתקא בתר שננא ואמר ויבא גם הנצב כלומר שנכנס גם יד החרב בבטנו ויסגור ה החלב שהיה איש שמן וסגר ה החלב בעד הלהב כלומר בפני הלהב שלא יכול לשלוף החרב מבטנו והניחו אהוד ויצא: ויצא הפרשדונ' · ת"י ונפק אוכלי' שפיך לדעתו המלה מורכבת מן פרש שתרגו' אוכליה ומן שדונא שהוא תרגו' ושפך ושדי וי"מ הפרשדונ' מקו' ישיבת הפרשי' והמסדרונה מקום ישיבת העם הבאים אל המלך והמקום עשוי סדרים סדרי' לשבת שם אבל אחר שאמ' ויצא אהוד המסדרונה ידמה כי ויצא הראשון איננו אמור על אהוד ודעת המתרגם נכונ' ותרגם המסדרונה לאכסדרה: בעדו · עליו וכן ויסגור יי' בעדו כלומר סגר דלתו' העליה על עגלון כדי שלא יכנסו בני הבית פתאום בצאת אהוד ולא ירגישו בדבר עד שימלט: ונעל · הסגירה היא סגירת הדלתות בלא מנעול וכאשר אמר ונעל אמר כי סגר במנעול כדי שיחשבו מה שחשבו ויאחרו מלרדוף אחריו וימלט בין כך: מסיך · כמו מסך בצרי כי הוא מן סוכך ר"ל סוכך רגליו והוא לשון כבוד כלומ' שהיה נפנה: ויחילו עד בוש · ת"י ואוריכו עד סגי כלומר עד אשר בושש מאד ובוש הוא פעל עבר מנחי העי"ן בשקל אור ובושש משה מן המרובע בשקל כונן: ויקחו את המפתח · כי מצאו אותו מבחוץ במקו' שהניח אותו אהוד כי המפתח היה נועל ופותח מבית ומבחוץ: עד התמהמה · בעוד התמהמה': השעירתה · שם מקו':

הנה אינו ג' דסמיכי בקריא' וסי' וירא יעקב את פני לבן והנה איננו · ויחילו עד בוש · ויעבר והנה איננו · אנ"ך · הפסילים ד' מלאים בליש' בקריא' וסי' והוא שב מן הפסילים · והוא עבר את הפסילים · תרויהון דעגלון · ובכודי לאחר לא אתן ותהלתי · לכל הפסילים דאמון · ושארא פסלים ביו"ד בתרא:

וַיַּקְרֵב אֶת־הַמִּנְחָה לְעֶגְלוֹן מֶלֶךְ
מוֹאָב וְעֶגְלוֹן אִישׁ בָּרִיא מְאֹד: ב'
וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְהַקְרִיב אֶת־הַמִּנְחָה
וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעָם נֹשְׂאֵי הַמִּנְחָה: כב
וְהוּא שָׁב מִן־הַפְּסִילִים אֲשֶׁר אֶת־ גנ' ד"פ · ג' מ"ל
הַגִּלְגָּל וַיֹּאמֶר דְּבַר־סֵתֶר לִי אֵלֶיךָ
הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הָס וַיֵּצְאוּ מֵעָלָיו כָּל־ ב' זעירין קמצי
הָעֹמְדִים עָלָיו: וְאֵהוּד בָּא אֵלָיו
וְהוּא־יֹשֵׁב בַּעֲלִיַּת הַמְּקֵרָה אֲשֶׁר־ ב' ובענין
לוֹ לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֵהוּד דְּבַר־אֱלֹהִים ג' ואינון ט' זוגין חנג"ג
לִי אֵלֶיךָ וַיָּקָם מֵעַל הַכִּסֵּא: וַיִּשְׁלַח
אֵהוּד אֶת־יַד שְׂמֹאלוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַחֶרֶב ל'
מֵעַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ וַיִּתְקָעֶהָ בְּבִטְנוֹ: ל'
וַיָּבֹא גַם־הַנִּצָּב אַחַר הַלַּהַב וַיִּסְגֹּר ל'
הַחֵלֶב בְּעַד הַלַּהַב כִּי לֹא שָׁלַף הַחֶרֶב ל'
מִבִּטְנוֹ וַיֵּצֵא הַפַּרְשְׁדֹנָה: וַיֵּצֵא ל' נחס'
אֵהוּד הַמִּסְדְּרוֹנָה וַיִּסְגֹּר דַּלְתוֹת ל' ומ"ל
הָעֲלִיָּה בַּעֲדוֹ וְנָעָל: וְהוּא יָצָא גנ' ד"פ
וַעֲבָדָיו בָּאוּ וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה דַּלְתוֹת
הָעֲלִיָּה נְעֻלוֹת וַיֹּאמְרוּ אַךְ מֵסִיךְ הוּא ל' וכתי' כן · ל'
אֶת־רַגְלָיו בַּחֲדַר הַמְּקֵרָה: וַיָּחִילוּ ב' ובענין · ל'
עַד־בּוֹשׁ וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ פֹּתֵחַ דַּלְתוֹת ג'
הָעֲלִיָּה וַיִּקְחוּ אֶת־הַמַּפְתֵּחַ וַיִּפְתָּחוּ ל'
וְהִנֵּה אֲדֹנֵיהֶם נֹפֵל אַרְצָה מֵת: וְאֵהוּד
נִמְלַט עַד הִתְמַהְמְהָם וְהוּא עָבַר אֶת־ ל'
הַפְּסִילִים וַיִּמָּלֵט הַשְּׂעִירָתָה: ג' מל' · ל'

וְקָרִיב יַת תִּקְרוּבְתָּא לְעֶגְלוֹן מַלְכָּא דְמוֹאָב וְעֶגְלוֹן גְּבַר פַּטִּים לַחֲדָא: וַהֲוָה כַּד שֵׁיצֵי לְקָרָבָא יַת תִּקְרוּבְתָּא וְשַׁלַּח יַת עַמָּא נָטְלֵי תִּקְרוּבְתָּא: וְהוּא תָב מִן מַחְצְבַיָּא דְעִם גִּלְגָּלָא וַאֲמַר פִּתְגָּמָא ד דְסִיתְרָא אִית לִי לְמַלָּלָא עִמָּךְ מַלְכָּא וַאֲמַר סַלִּיק וּנְפָקוּ מֵעִלָּוֹהִי כָּל דְּקָיְמִין עִלָּוֹהִי: וְאֵהוּד עָאל לְוָתֵיהּ וְהוּא יָתִיב בַּעֲלִיַּת בֵּית קֵיטָא דִּילֵיהּ בִּלְחוֹדוֹהִי וַאֲמַר אֵהוּד פִּתְגָּמָא דַיְיָ לִי לְמַלָּלָא עִימָּךְ וְקָם מֵעַל כּוּרְסֵיהּ: וְאוֹשֵׁיט אֵהוּד יַת יַד שְׂמָאלֵיהּ וּנְסֵיב יַת חַרְבָּא מֵעַל יַרְכָּא דִימִינֵיהּ וּקְבָעָהּ בִּמְעוֹהִי: וְעָאל אַף דִּסְתָּקָא בָּתַר שִׁנְנָא וְטַמְטֵים שׁוּמְנָא בְּאַפֵּי שִׁנְנָא אֲרֵי לָא שְׁלַף חַרְבָּא מִמְּעוֹהִי וּנְפַק אוּכְלֵיהּ שְׁפִיךְ: וּנְפַק אֵהוּד לְאַכְסַדְרָא וַאֲחַד דַּשֵּׁי עִלִּיתָא בְּאַפּוֹהִי וְאַנְף: וְהוּא נְפִיק וְעַבְדּוֹהִי עָלוּ וַחֲזוֹ וְהָא דַשֵּׁי עִלִּיתָא אֲחִידָן וַאֲמָרוּ בְּרַם עָבֵיד הוּא יַת צוֹרְכֵיהּ בְּאִדְרוֹן בֵּית קֵיטָא: וְאוֹרִיכוּ עַד סַגִּי וְהָא לֵיתוֹהִי פָּתַח דַּשֵּׁי עִלִּיתָא וּנְסִיבוּ יַת מַפְתְּחָא וּפְתָחוּ וְהָא רִבּוֹנֵיהוֹן טְרִיף רְמֵי עַל אַרְעָא מִית: וְאֵהוּד אִשְׁתֵּזֵיב עַד אִתְעַכָּבֵיהוֹן וְהוּא עֲבַר יַת מַחְצְבַיָּא וְאִשְׁתֵּזֵיב לְשַׂעִירָתָא:

רלבג

והנה זכר שאחר שהקריב המנחה לעגלון שלח את העם נושאי המנחה ואחר זה שב הוא להמית עגלון ממקום שנשלמה ההצלה לנושאי המנחה מיד מואב אם ירדפום לנקום נקמת אדוניה' · והנה בחר אהוד היות בסכנה לו לבדו לא לנושאי המנחה יחד עם שכבר יתכן ההמלט בקלות יותר כשהיה יחיד ולא היה צריך להשתדל כי אם למלט עצמו עם שבשובו הורה שלא בא אלא על דבר המנחה ולזה הראה עצמו שנשכח הדבר שהיה לו לדבר עמו מצד שמצא מקום לדבר אתו זה הדבר לא שכון זה מתנו על הכוונה הראשונה כי זה כלו ממה שישיר אל שהסמך בו עגלון להוציא מעליו כל איש בדברי אתו · וזכר שכבר היה עגלון שמן מאד לבורך מה שזכר אחר זה שכבר סגר החלב בעד הלהב · והנה שב אהוד לעגלון ועגלון האמין בו על דבר המנחה שהראהו בו ישר' היותם לו לעבדי' נאמני' ואמר אהוד לעגלון שדבר סתר לו אליו ולא יתכן לגלותו בפני רבים והנה היה רחוק עדיין אהוד מן המלך כמו שנראה ממה שאחר זה ואמר המלך לעומדים לפניו הס ר"ל שישתקו עד שיצאו מעליו כל העומדים עליו כאשר הכירו ממנו כי אין רצונו לשמוע דברי' אחרים קודם דברי אהוד ולא היה מן המוסר שיספרו שם אלא עם רצונו לשמוע דברי סתר מאהוד ואחר זה נתקרב אהוד אליו והיה המלך יושב לבדו בעלית המקרה אשר לו והיתה עשויה לקרר בימי הקיץ ולזה היתה העליה ההיא בעלת חלונות רבים כדי שישוט בה הרוח ויקרר האויר אשר שם ואמר לו אהוד דבר סתר מהאלהים לי אליך ולזה לא יתכן שהיה יושב עגלון וקם מעל הכסא והנה בעת היותו קם מעל הכסא שלח אהוד את יד שמאלו ולקח החרב מעל ירך ימינו ויתקע החרב בבטן עגלון והוא לא הרגיש בזה הענין כלל כי בהיותו טרוד לקום עשה זה אהוד עם שעשה זה בידו השמאלית ונכנס בבטנו גם יד החרב אחר שנכנס החרב · והנה סגר החלב בפני הלהב ר"ל שהשומן היה סבה שלא היה יכול אהוד להשיב החרב אליו והנה מפני זה לא שלף אהוד החרב מבטנו ולא יצא הפרש והנואה דרך המכה או יהיה הרצון בזה שכבר הביא גם הנצב · אחר הלהב כי כבר סגר החלב בעד הלהב מרוב השומן עד שלא נראתה לאהוד שיהיה החרב נוגע לחלל הגוף ולזה הכניס שם גם יד הסכין עד שראה שכבר יצא הפרש מהמכה בזולת הוצאתו מבטנו והנה זה הפירוש יותר נכון · אחר זה יצא אהוד אל האכסדרה וסגר דלתות העליה בעדו ונעל במפתח ויתכן שהיה המפתח ההוא סוגר מבפנים ומבחוץ ולזה כאשר ראו עבדי עגלון דלתות העליה נעולות חשבו שעגלון נעל הותן על צד הצניעות להיותו מסכך רגליו בחדר המקרה ר"ל שהיה בית הכסא בחדר המקרה והיה נפנה שם כי דרך מי שהוא נפנה לסכך רגליו בבגדו ושומס מהם כמו אהל · והנה כאשר המתינו שיעור רב ולא שאינכו פותח דלתות העליה לקחו את המפתח ופתחו הדלתות מבחוץ וראו את אדוניהם נופל ארצה מת · ובזמן הזה שיתמהמהו על מיתת אדוניהם נשלם ההמלטה לאהוד עד שעבר מקום פוסלי האבנים או יהיה פירוש הפסילים פסילי אלהי מואב כי לא נשלמה ההצלה עד שעבר את הפסילים כי עם מואב היו תמיד הולכים שם לעבוד ע"ז וכאשר עבר המקום ההוא נמלט מהם במקום שהיה שמו שעירתה שהיה לישראל: ולזה

רדק

רדפו אחרי · כיון שמלכו מואב בישרא' ולכדו מארצם שמעבר הירדן כמו שכתוב למעלה ויירשו את עיר התמרים ועכשו הכו אהוד וישראל כל מואב שמצאו מעבר הירדן בעיר התמרים ובשאר המקומות ולכדו מעברות הירדן שלא יעברו מואב מארצם להושיע את אחיהם שהיו בארץ ישראל כי ארץ מואב היא מעבר הירדן מזרחה סמוך לירדן או לכדו מעברו' הירדן לאותם בני מואב שהיו בארץ ישראל שלא יוכלו לנוס לארצם: כל שמן · ת"י כל אימתן ותרגם האימים אימתני כלומר גבורי' שתפול אימה בלב רואיהם ואמ' שמן כלות' בריאי' וחזקים וכן ויהרג במשמניהם וים לפרש שמן עשירים וגדולים וכדרש הנה משמני הארץ מן שמיכיא די בארעא כלומ' עשירים וגדולים מפיק דוכסין ומעיל דוכסין: במלמד

רשי

ויהי בבאו · שעבר את הירדן ובא למקומו בארץ כנען: בהר אפרים · שהיה בארץ כנען בעבר הירדן המערבי וארץ מואב היתה בעבר הירדן במזרחו ומתוך שמלכו בישראל עברו את הירדן וירשו את יריחו כמו שכתוב למעלה וכתנו את סרכיהם ושליטהם על ישראל: רדפו · להרוג את כל מואב שבעבר הירדן שלכו: וילכדו את מעברות הירדן · שלא יעברום מואב לנוס ולשוב אל ארצם: כל שמן · כל גבר אימתן: מלמד

שמונים ו' מלאים בקריא' וסי' מציעהא דמשותלת · ותשקוט הארץ דאהוד · ויהי בשמונים שנה דאריך · ויך בבחנה אשור דמלכים · ואם כגבורות שמונים שנה · בהראתו את עשר כבוד מלכותו · וכל ד"ה דכוו' מלאי' בב"א חס' · ויעש מהם שבעים אלף נשא סבל' · ונמסר גם בסדר בראשית:

וַהֲוָה בְּמֵיתוֹהִי וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם וּנְחָתוּ עִימֵּיהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן טוּרָא וְהוּא קֳדָמֵיהוֹן׃ וַאֲמַר לְהוֹן רְדִיפוּ בָּתְרַי אֲרֵי מְסַר יְיָ יָת בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן יָת מוֹאֲבָאֵי בִּידֵיכוֹן וּנְחַתוּ בָּתְרוֹהִי וַאֲחַדוּ יָת מְגִיזַת עִבְרָאֵי יַרְדְּנָא עַל מוֹאָב וְלָא שְׁבַקוּ אֱנָשׁ לְמֶיעְבַּר׃ וּקְטָלוּ יָת מוֹאָב בְּעִידָנָא הַהִיא כְּעַסְרָא אַלְפִין גַּבְרָא כָּל אֵימְתָן וְכָל גְּבַר גִּיבַּר חֵילָא וְלָא אִשְׁתֵּיזֵיב אֱנָשׁ׃ וְאִיתְבָּרוּ מוֹאֲבָאֵי בְּיוֹמָא הַהוּא תְּחוֹת יַד אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל וּשְׁדוֹכַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל תְּמָנַן שְׁנִין׃

ג' מל' בבואו בתריך
ל'
ו' חס' בספ'
ל'
ל'
ו' · ח'
ל'
ו' מל'

וַיְהִי בְּבוֹאוֹ וַיִּתְקַע בַּשּׁוֹפָר בְּהַר אֶפְרָיִם וַיֵּרְדוּ עִמּוֹ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־הָהָר וְהוּא לִפְנֵיהֶם׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רִדְפוּ אַחֲרַי כִּי־נָתַן יְהוָה אֶת־אֹיְבֵיכֶם אֶת־מוֹאָב בְּיֶדְכֶם וַיֵּרְדוּ אַחֲרָיו וַיִּלְכְּדוּ אֶת־מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן לְמוֹאָב וְלֹא־נָתְנוּ אִישׁ לַעֲבֹר׃ וַיַּכּוּ אֶת־מוֹאָב בָּעֵת הַהִיא כַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ כָּל־שָׁמֵן וְכָל־אִישׁ חָיִל וְלֹא נִמְלַט אִישׁ׃ וַתִּכָּנַע מוֹאָב בַּיּוֹם הַהוּא תַּחַת יַד יִשְׂרָאֵל וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ שְׁמוֹנִים שָׁנָה׃

רלבג

ואז תקע בשופר בהר אפרים לרדוף אחרי מואב בעתרם כבהלו' על מיתת אדוניהם ולכדו תחלה מעברות הירדן למואב ר"ל למה שככבו מעבר לירדן ובזולת מ מהמקומות שכבשו מואב מישראל בדרך שלא יוכלו מואב לעבור הירדן ולנוס לארצם · ואחר זה הכו כל ה הכמצא ממואב בארץ ישראל בערים ההם והיה מספר המואבים שהכו כעשרת אלפים איש: כל שמן וכל איש חיל · ר"ל כל עשיר וכל גבור חיל כי עגלון קבץ שם לפי הנראה היותר חזקים להיותם סמוכים לארץ ישרא' כדי שישמרו הארץ שכבשוה ויכבשו תמיד מהארץ שנשארה לישרא' והנה מקטה הארץ שמונים שנה מעת התחלת השעבוד ולזה יהיה זמן ההשקט עד ס"ב שנה:

ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הן אלו: **הראשון** הוא כולל כל ספור זה הספר והוא שמי שיעבוד הש"י הוא מושגח ממנו תכלית ההשגחה האלהית ויהיה נכון אל שיגיע כל רע ולזה תמצא שתכף שסרו ישראל מאחרי י"י היו נופלין ביד אויביהם ובשובם אליו היו ניצולים ולפי שזה התועלת הוא כולל כל סיפור זה הספר ספר הכתוב בזה הענין בראש הספר בכללות ר"ל כי ישרא' הסתבכו בע"ז והיו נופלים ביד אויביהם וכאשר היו שבים אליו הקים י"י להם שופט והושיעם ובמות השופט היו שבים למרייס וכן בזה הדרך והנה הקדמנו לספר זה התועלת כי הוא כמו כולל בזה הספר ולרוב הספורי' אשר בספור הכבואים: **השני** הוא שראוי למי שיתדל בפועל מה שיכוין בראשיתו הגעת התכלית ביותר שלם שאפשר לו ולזה שאלו את פי י"י אחרי מות יהושע מי יעלה בתחלה להלחם בכנעני ויהיה נעזר בש"י לנצח אותם כדי שיפול מזה מורך לב על הכנעניים ויתיטרו בזה ישרא' לנצחם ולזאת הסבה בעינה ספר שקצצו בהונות ידי ורגלי אדני בזק כמו שביארנו ולזאת הסבה בעינה התחכם אהוד בזה האופן שספרנו שתשלם לו הצלת ישראל מיד מואב והשבעתיהם שהיו ביד מואב להם: **השלישי** הוא שראוי למי שירצה לבקש דבר מזולתו שלא ישאל תחלה כל מה שירצה שיתן לו כי אולי לא יתן לו אבל יבקש תחלה מה שיחשב שלא ישיב פניו ואחר זה יבקש מה שנשאר ממבוקשו ולזה תמצא שהסיתה עכסה עתניאל בן קנז לשאול מכלב אביה שיתן לה שדה ואחר זה היה לה מקום לשאול מאביה גלות מים להשלי' ענין השדה והנה זה הוא מהתחבולות הטובות שצריך לאנשים שיתנהגו בה במה שיצטרך להם לבקש מה חסר בזה מאדוניהם ולזאת הסבה בעינה סבבה שישאל עתניאל השדה לא הוא כי אם שאלה אותו מכלב לא היה לה מקום להתרעם עליו ולומר ארץ הנגב נתתני: **הרביעי** הוא שראוי להתחבר עם השלמים הלא תראה כי בני קיני מצד שהיה חתן משה זכו להתחבר עם ישראל' ולחסות תחת כנפי השכינה: **החמשי** הוא שאין ראוי לקפח שכר כל בריה ובריה הלא תראה כי האיש היוצא מן העיר היה מוכרח להראות מבוא העיר או יהרגוהו בני יוסף כי כבר היה בידם והיה די לו אם יציל עצמו בזאת ההודעה כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו והם הצילוהו עם משפחתו כדי שלא ידאב לבו מאד על מה שעשה להם מן החסד בראותו אבדן מולדתו: **הששי** הוא שראוי לעשות מלחמה בתחבולות יביאו להביא הענין אל תכלית מן הדרוש כ"ש שיהיה ראוי כאשר נלחם ונכחו אויביו בתחבולות להשב מדה כנגד מדה וכש שיחויב זה כשיהיה אויבו חזק ממנו כמו שעשה אברהם כשבא להלחם עם ד' המלכים שלקחו את לוט בן אחיו שנחלק עליהם לילה כדי שלא ירגישו ולזה תמצא כי כשראה אהוד מה שעשה עגלון מן החמס לישראל בבואו עליהם לקחת ארצם על יד בני עמון ועמלק עשה דבריו בחכמה להשיב מה שגזל מהם ולזה השתדל להביא לעגלון מנחה חשובה בעבור ישראל כדי שיתקרב דעתו אליו ויבטח בו ונזדמן הענין שהיה אהוד אטר יד ימינו כי זה ממה שיעזור לו להטיב מבוקשו בהריגת עגלון קודם שירגיש בזה והנה עשה החרב בעלת שתי פיות כדי שתכנס בבטן עגלון בקלות ולא עשאה ארוכה מאד כדי שלא יוכר שהוא נושא חרב ולזאת הסבה שמה מתחת למדיו ושלח תחלה לנושאי המנחה קודם שיהרגנו לסבות · האחת שאם אמר לו לעגלון שיש לו לדבר אליו דבר סתר היה לעגלון לירא שיהיה על צד התחבולה ושלא יהיה תכלית שלוח המנחה כי אם לזה הענין ולא היה מתיר עצמו ש' שישאר יחידי בביתעם אהוד ולזה יצא מפסל ואחר שב להורות שכבר שכח דבר מה היה לו לדבר אתו והראה זה שלא היה הדבר ההוא מכוון על הכוונה הראשונה כי יהוא רחוק שישכח האדם מה שדרכו הוא בעבורו על הכוונה הראשונה ואמנם ישכחו הדברים שהם על הכוונה השנית ולזה לא כשמר עגלון מזה · והסבה הב' כי בחר אהוד שתהיה הסכנה לו לבדו לא לחבריו נושאי המנחה יחד כי זה ממה שראוי לברור בו כי הוא תועלת ז' בזה הספור · והסבה הג' כי כבר היה יותר קל מהמלט לאהוד כאשר לא היה לו להשתדל כי אם בהצלת עצמו ואם היו עמו חבריו היה עליו משא ההשתדלות בהצלתם ובהצלתו ואולי יהיה זה סבה ש שלא ימלט איש מהם ולזה הוליך חביריו עד הפסילים באופן שכבר עברו הפסילים כשעשה אהוד זה הפועל והנה השתדל אהוד שיהיה סמוך למלך ושיהיו שניהם לבד בבית כשהביא המלך לקום מעל הכסא ולכבדות תנועת המלך מרוב השומן היה קל עליו אז לקחת החרב מיד שמאלו מתחת למדיו ותקעה בבטנו בעוד שהיה טרוד לקום עד שלא הרגיש בזה הענין שאם היה מרגיש בו היה צועק והיו באים עבדיו וכדי שיתאמת לו שכבר מת קודם הפרדו ממנו הביא בבטנו גם יד החרב אחר החרב באופן שראה שיצא הפרש בזולת שליפת החרב בבטנו כי אם לא היה מת קודם באתו לא יתכן שישלם ההמלט לאהוד והנה נעל הדלתות במפתח שיחשבו עבדיו כי אדוניהם סגר תשבנים במפתח בעבור הכסיעות כדי שלא יכנס אדם שם בעודו נכנה בחדר המקר' ובין כך וכך נשלם ההמלט לאהו' ובעודם מתבהלי' על מיתת מלכם השתדל שסגרו ישראל למואב אשר בארץ ישראל הדרך שלא יברחו ולזה לכדו תחלה מעברות הירדן למואב באופן שלא נמלט איש מהמואבי' אשר בארץ ישראל שלא נהרג והם היו היותר תקיפים שבבני מואב לסבה שזכרנו ובזה האופן רפו ידי הכנעניים ולא נלחמו עם ישראל ·

ספר

רשי

מלמד· הוא דרבן מרדע אגוי״לון בלע״ז: בחרשת הגוים· שם עיר על שם שהיתה חזקה ושלטת: לחץ את בני ישר׳ בחזקה· ר״ש רד״ר תקיפותא בגדופין וכן הוא אומ׳ חזקו על דבריכם: אשת לפידות· שהיתה עושה פתילות למקדש: תחת תומר· תמרים היו לה ביריחו: בין הרמה ובין בית אל בהר אפרי׳· לפי תרגומו של יונתן יש ללמוד שאין מקרא זה כמשמעו ואין אלו סימני מקום ישיבתה אלא למדנו שאשה עשירה היתה וממון הי׳ במקומות האלו היתה פרנסתה והיא יושבת בעיירה עטרות שמה: תחת תומר· תמרים היו לה ביריחו וכרמים ביריחו וזיתים בבקעת בית אל שהוא מקום מים ועפר חיור בהר אפרים בטור מלכא אומר אני שמוכרין אותן ליוצרי חרש ויש פותרין עפר חיור שדה לבן כמו שדה הלבן: הלא צוה· ביד משה כי החרם תחרימם כך שנויה במכילתא: ויעל

רדק

במלמד הבקר· הוא הכלי שבראשו האחר תקוע מחט הנקרא דרבן שמפריש בו החורש את הבקר נקרא כן כאילו מלמד הבקר לחרישה וי״ת בפרש תוריא ומן הלשון הזה נקראו רוכבי סוסי׳ פרשים לפי שמפרישין בפריסין שברגליהם ולשון וכשפעוני יפרים: ואהוד מת· למה זכר מיתת אהוד היה לו לזכור מיתת שמגר שהיה אחריו אלא נראה כי בימי שמגר לא נושעו ישראל תשועה שלמה ולא עברם מלעשות הרע בעיני יי׳ ולא שקטה הארץ בימיו הלא תראה כי לא אמר אלא ויושע גם הוא את ישראל והנה כתוב בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות וגו׳: אשר מלך בחצו׳· קודם שהכה יהושע והחריבה ושרף את חצור ומלכה הכה בחרב ויבין הוא שהיה מלך חצור אז ומה שנשארו מאותה משפחה הלכו לחרשת הגוים וכתישבו שם והמלך נקרא ג״כ יבין כמו המלך הראשון ופירוש חרושת הגוי׳ מתרגמי׳ יער חרשא כי היו ביער ההוא מגדלי׳ חזקים וישבו בהם הכנענים הנשארים ות״י בחרושת הגו׳ בתקוף כרכי עממיא: לפידות· אמרו שהוא ברק בן אבינועם וברק ולפידות קרובים בענין ובמדרש נקראת אשת לפידות שהיתה עושה פ פתילות למקדש: שפטה· פעל עבר מבנין פועל הדוג׳ למרובע או הוא בינוני מן הקל בשקל אוכלתקש: תמר· כמו תמר ות״י הפסוק כן והיא יתבא בקרתא וגו׳ וי״ל דרך הפשט שהיה לה בית תחת תומר אחד ומה שאמ׳ דבור׳ הוא יתרון ההודעה כי כבר זכר׳ ואמר והיא ידענו כי עליה כאמר וזכר אחר כן דבורה לרוב ההודעה כי כן משפט הלשון כמו אלה תולדות נח נח וזולתו: ועלו· והיו עולים אליה בני ישרא׳ למשפט כי היא היתה שופטת את ישרא׳ בימים ההם ונבואתה היתה לזמנה כי לא מצאנו לה נבואה לעתיד: ותשלח· אם היתה אשתו היתה פרושה מעת התנבאות׳ ויושבה לה תחת התומ׳ ועתה שלחה לקרוא לו לאמר לו הנבואה אשר דבר יי׳: הלא צוה· הנו תחלת הדברים אלא אמרה לו דברים אחרי׳ קודמים לזה והכתו׳ אחז תכלית הדברים מה שהיה בהן מן הצורך וכן הלא שמעת בתי וכן כי נתן יי׳ בידינו את כל הארץ שאמרו שני המרגלי׳ כמו שפירשנו ובאה גם כן המלה הזאת לחזק דברים שנתרה בחברו ונזהירו ואומר הלא אמרתי לך הזהר לך והשמ׳ שלא תתרשל בדבר וכן הלא שלחתיך שאמר לגדעון: ומשכת· תמשוך ישרא׳ ותפתם בדברים עד שתביאם בהר תבור כי יראי׳ היו מחיל סיסרא לפיכך היו צריכים פתוי ודברים רבים: ומשכתי· אמר כי ראו אשתנכוני סיסרא שלא יצא בארץ׳ מלחמה כי מבוצר יהיה אם יצא והקב״ה משך לבו לצאת וזהו שאמר ומשכתי וי״ת ואתגיב ותרגם והגירם על ידי חרב ותבינון ע״י קטולין: כי ביד

תרגום

זבתרוהי הוה שמגר בר ענת וקטל ית פלשתאי שית מאות גברין בפרש תוריא ופרק אף הוא ית ישראל:

ואוסיפו בני ישראל למעבד דביש קדם יי׳ ואהוד מית: ומסרינון יי׳ ביד יבין מלכא דכנען די מלך בחצור ורב חיליה סיסרא והוא יתיב בתקוף כרכי עממיא:

וצעיקו בני ישראל קדם יי׳ ארי תשע מאה רתיכין דברזלא ליה והוא דחק ית בני ישראל בתוקפא עסרין שנין:

ודבורה איתתא נביאתא אתתא לפידות היא דינא ית ישראל בעידנא ההיא: והיא יתבה בקרתא בעטרות דבורא מתפרנסא מן דילה ולה דיקלין ביריחו פרדסין ברמתא זיתין עבדין משח בבקעת בירת שקיא בביתאל עפר חיור בטור מלכא וסלקין לותה בני ישראל לדינא: ושלחת וקרת לברק בר אבינועם מקדש דבית נפתלי ואמרת ליה הלא פקיד יי׳ אלהא דישראל איזיל ותתנגיד בטורא דתבור ותדבר עמך עסרא אלפין גברא מבני נפתלי ומבני זבולן: ואיתביב על ירדן לנחלא דקישון ית סיסרא רב חילא דיבין וית רתיכוהי וית משריתיה ואמסרינה בידך: ואמר לה ברק אם תיזלין עמי ואיזיל ואם לא תיזלין עמי לא איזיל: ואמרת מיזל איזיל עמך לחוד ארי לא תהי תושבחתך על אורחא דאת אזיל

מסורה

ויצעקו ז׳ וסי׳ ויבאו שטרי בני ישראל · ופרעה הקריב · ויצעקו אל יי׳ וישם מאפל דיהושע · ויצעקו בני ישר׳ דשופטים · ויצעקו אל יי׳ בצר דיוציאם · ויצעקו אל יי׳ דיצילם · ויפן יהודה והנה להם דמלכי׳ : למשפט ט״ו וסי׳ נמסר בסדר מסעי : המונו ג׳ מלא׳ וסי׳ ומשכתי אליך אל נחל קישון · והמונו צחה צמא · אמר אל פרעה :

מקרא

וְאַחֲרָיו הָיָה שַׁמְגַּר בֶּן־
עֲנָת וַיַּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים שֵׁשׁ־מֵאוֹת
אִישׁ בְּמַלְמַד הַבָּקָר וַיּוֹשַׁע גַּם־הוּא
אֶת־יִשְׂרָאֵל:
4.1 וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה וְאֵהוּד מֵת: וַיִּמְכְּרֵם
יְהוָה בְּיַד יָבִין מֶלֶךְ־כְּנַעַן אֲשֶׁר מָלַךְ
בְּחָצוֹר וְשַׂר־צְבָאוֹ סִיסְרָא וְהוּא
יוֹשֵׁב בַּחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם: וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה כִּי תְּשַׁע מֵאוֹת
רֶכֶב־בַּרְזֶל לוֹ וְהוּא לָחַץ אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּחָזְקָה עֶשְׂרִים שָׁנָה:
וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה
אֵשֶׁת לַפִּידוֹת הִיא שֹׁפְטָה אֶת־יִשְׂרָאֵל
בָּעֵת הַהִיא: וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת־
תֹּמֶר דְּבוֹרָה בֵּין הָרָמָה וּבֵין בֵּית־אֵל
בְּהַר אֶפְרָיִם וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לַמִּשְׁפָּט: וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְבָרָק
בֶּן־אֲבִינֹעַם מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי וַתֹּאמֶר
אֵלָיו הֲלֹא צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל
לֵךְ וּמָשַׁכְתָּ בְּהַר תָּבוֹר וְלָקַחְתָּ עִמְּךָ
עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי
וּמִבְּנֵי זְבֻלוּן: וּמָשַׁכְתִּי אֵלֶיךָ אֶל־
נַחַל קִישׁוֹן אֶת־סִיסְרָא שַׂר־צְבָא
יָבִין וְאֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־הֲמוֹנוֹ וּנְתַתִּיהוּ
בְּיָדֶךָ: וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ בָּרָק אִם־
תֵּלְכִי עִמִּי וְהָלָכְתִּי וְאִם־לֹא תֵלְכִי
עִמִּי לֹא אֵלֵךְ: וַתֹּאמֶר הָלֹךְ
אֵלֵךְ עִמָּךְ אֶפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה תִּפְאַרְתְּךָ
עַל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אַתָּה הוֹלֵךְ

רלבג

ספר עוד שאחר אהוד היה מושיע את ישרא׳ שמגר בן ענת והוא הכה את פלשתים ו׳ מאות איש במלמד הבקר הוא אגוי״לא בלע״ז ולא תכה כמה פעמים היתה התשועה לישראל על ידו ודמה שלא היתה תשועה ש שלימה כי הכתו׳ ספר שכבר הוסיפו בני ישר׳ לעשות הרע בעיני יי׳ אחר שמת אהוד ולזה היו ימי שמגר נכללים בעשרים שנה שלחץ ישראל בחזקה יבין מלך כנען על יד סיסרא שר צבאו שהיו לו ט׳ מאות רכב ברזל והיה יושב בעיר גדול׳ וחזקה ולזה נקראת חרשת הגוי׳ ר״ל שהיא היתה כבנית במלאכת גוים רבים שבנאוה כי השתדלו בבנינה שתהיה חזקה מפני ישראל וקראו לגוים רבים ובעצת כלם נשלם הבנין בתכלית התוקף או יהיה פי׳ חרושת הגוי׳ כי לגודל העיר היתה נעשית שם כל המלאכות אשר יעשו הגוים המתחלפין כאילו תאמ׳ אורג ורוקם מיני הבגדים בכללם ולוטש נחשת וברזל וכן הענין בכל מיני המלאכו׳ כי לא ימצא זה בעיר אם לא היתה עיר גדולה מאד ואפשר שיהיה חרשת הגוים גבול רחב בו ערים רבים והיה הגבול ההוא במקום חזק ואפשר שיהיה בתוך יער גדול כי תרגום יער חורשא ודמה שהיו שם מלכים רבים לפי מה שידאה משירת דבורה אמרה באו מלכים נלחמו וגו׳ ולא ראינו בסיפור שהביא סיסרא חיל רק מחרשת הגוים· והנה היתה דבורה שפטה אז את ישראל ואחשב כי בעת שסבו ישראל אל יי׳ היתה שופטת אותם והיא סבבה שישובו אל יי׳ כי הוא רחוק שיעשו ישראל הרע בעיני יי׳ ולא תוכיחם על זה דבורה והיא נביאה והנה יורה עוד על מה שאמרנו אמרו והיא שפטה את ישראל בעת ההיא וקראה אשת לפידות כי בעלה היה שמו ברק וברק ולפיד הם קרובים בעניינם או יהיה פי׳ אשת לפידות כ״ד אשת חיל אשת מרכים ויהיה לפידים ולפידות ענין א׳ והרצון בו כי כבר הגיעו שם מדרגתה בנבואה עד שהיו כראו׳ לפידי׳ במקו׳ שהיתה מגעת לה הנבואה כמו שספרה התורה במרע״ה ואם היה ברק בעלה ידמה שכבר פירשה ממנו מפני נבואתה ולזה הוצרכה לשלח לקרא לו במקום שהיה יושב והוא קדש נפתלי או היתה היא ג״כ יושבת בקדש נפתלי אך למשפט יעלו אליה בני ישרא׳ למקום ההוא שהיתה בו תמר ולזה יקראוהו תומר דבורה כי מנהגה היתה לשבת במשפט במקו׳ ההוא· והנה אמרה דבורה לברק באמת צוה יי׳ אלהי ישראל שתעשה זה והוא שתמשוך בהר תבור לב ישרא׳ באופן שתביא שם עשרת אלפי איש מבני נפתלי ומבני זבלון וזה אתנם יהיה על צד ההסתה והפתוי בדברים שיאמר להם על צד שכבר יעד השם להם בנבואה שינצחו חיל סיסרא ויש להם לבטוח בזה בש״י כי אין מעצור ליי׳ להושיע ברב או במעט והש״י יסבב שימשך אליך אל נחל קישון סיסרא ורכבו והמונו ויתנהו בידך· ואם יאמר אומ׳ למה שלח השם לצוות ברק שימשוך מישראל י׳ אלפים איש אל הר תבור בדברי פתוי והסתה ואיך לא משכם הש״י שם כמו שמשך סיסרא ורכבו והמונו אל נחל קישון· נאמר לו כי הש״י לא ישתדל בעשיית המופתים כי אם לעת הצורך ולפי שהיה אפשר שימשכו ישראל בזה האופן לא היה רצון הש״י לחדש להם רצון שיבואו שם על דרך מופת והנה היתה תשובת ברק שאם תלך עמו דבורה במלחמה ילך ואם לאו לא ילך כי חשב כי בזכותה תדבק יותר ההשגחה עם חיל ישראל הנלחמים עם סיסרא· וענתה דבורה שכבר תלך עמו באמת אבל לא יהיה לו להתפאר על הדרך אשר הוא הולך כשינצח סיסרא המונו ורכבו: כי

כי ביד אשה · אף יעל שנמסר סיסרא בידה ועל פי הנבואה אמרה זה ואיננו ככה לענין הפסוק שאמר אפס כי לא תהיה תפארתך על פירושו כך אם אלך לא תהיה תפארתך כי על ידי תהיה התשועה ויאמרו כי ביד דבורה ימכור יי' את סיסרא ולא תהיה התשועה הזאת נקראת על שמך : ויעל ברגליו · העלה כפרד קמוץ פי' כפרד מתמדבר יהודה שישבו שם בני קיני כשעלו מעיר התמרים : אילון בצענים · כן כתיב וקרי בצעננים והכל ענין אחד והוא שם מקום נקרא כן על ענין ידוע אבלם ות"י מישר אגניא דומה שלקחוהו מן בצעי המים בדברי רז"ל שהם גבים מלאים מים בשדות שהם כמו אגנות מלאות מים וכן זכרוהו הם ז"ל בזה הלשון כמו שאמרו הכהו אגני דארעא מקרון : מחרושת הגוים · פירשנוהו למעלה : הלא יי' יצא לפניך · כתרגומו הלא מלאכא דיי' נפק לאצלחא קדמך : וסיסרא נס · לא נס אל מקום שנם מחנהו כי הם נסו אל נכח ארצם שהיא חרושת הגוים וברק ועמו רדפו אחריה והכום לפי חרב וסיסר' ידע שלא יוכל להמלט בגופו כי ידביקוהו וגם למקום אחר שלא ירגישו בו וירדפו אחריו וגם למקום אחר קרוב למקום המלחמה להמלט אל אהל יעל כי שלום היה ביניהם וחשב שימלט שם ויסתירוהו עד עבור המלחמה : סורה אדני סורה אלי · שניהם מלרע שלא כמנהג ברוב : בשמיכה · ת"י בגונכא ופירש רבינו האיי ז"ל גלופקרא הנזכר בדברי רז"ל קוט"א בלע"ז ובערבי נאמר כ כלשון התרגו' והוא כסות עב יוצאין ממנו ציציות מן הצמר בכל פני הכסות ונראה כי מפני זה נקרא שמיכה כי בדבריהם שמיכתא דבר עב ובויקרא רבה ויכסהו בשמיכה רבנן דתמן אמרי במודרא רבנן דהכא א אמרי במסיכלא אמר ר"ש לקיש חזרנו בכל המקרא ולא מצאנו כלי ששמו שמיכה אלא מה הוא שמיכה בשי"ן כתיב שמיכה כ כלומר שמי הוא כאן שמעיד על יעל שלא נגעה סיסר' : ותשקהו ותכסהו · חזרה וכסתו אחר שהשקתה אותו כדי שירדם ולא ירגיש ומה שהשקתו חלב ל להכבידו כדי שיהיה נרדם : עמוד · מקור ויאמר שיא לעמוד פתח האהל : ותבא

ויעל ברגליו עמו : אילון בצענים · מישר אגניא מקום מישור של בצעים מריצק בלע"ז והוא אגניא בגים כמין גומות שהמים נקבצים שם אגניד דארעא מקרון · מחרושת הגוים אל נחל קישון · הזעיקם שילכו אל נחל קישון מחרושת הגוים שהוא יושב שם : בשמיכה · תירגם יונתן בגונכא ופירש רב האיי גונכא גלופקרין שקורין קוט"א : נאד החלב · שהחלב מכביד את הגוף ל להיות נרדם : עמוד פתח האהל · זרזי עצמך בדבר ויש פותרים עמוד כמו לעמוד : יתד האהל · קבילא בלע"ז שתוקעין בארץ עם שיפולי האהל ל לפוסטו : המקבת

ויזעק ד' בקריא' וסי' ויזעק ברק את זבולן ואת נפתלי · ויזעק סיסרא את כל רכבו · ויזעק אותי וידבר אלי · ויזעק ויאמר בנינוה : דבורה ג' חס' וסי' ותמת דבורה מינקת רבקה · ותאמר דבורה אל ברק קום · ושרי בישש כר עם דבורה · וסי' בלשון תרגום אתקברו רברבניא דברק · ונמסר גם בסדר וישלח : וברק ג' בקריא' וסי' וברק

כִּי בְיַד־אִשָּׁה יִמְכֹּר יְהוָה אֶת־סִיסְרָא
וַתָּקָם דְּבוֹרָה וַתֵּלֶךְ עִם־בָּרָק קֶדְשָׁה׃
וַיַּזְעֵק בָּרָק אֶת־זְבוּלֻן וְאֶת־נַפְתָּלִי
קֶדְשָׁה וַיַּעַל בְּרַגְלָיו עֲשֶׂרֶת אַלְפֵי
אִישׁ וַתַּעַל עִמּוֹ דְּבוֹרָה׃ וְחֶבֶר
הַקֵּינִי נִפְרָד מִקַּיִן מִבְּנֵי חֹבָב חֹתֵן
מֹשֶׁה וַיֵּט אָהֳלוֹ עַד־אֵלוֹן בְּצַעֲנַנִּים
אֲשֶׁר אֶת־קֶדֶשׁ׃ וַיַּגִּדוּ לְסִיסְרָא
כִּי עָלָה בָּרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם הַר־תָּבוֹר׃
וַיַּזְעֵק סִיסְרָא אֶת־כָּל־רִכְבּוֹ תְּשַׁע
מֵאוֹת רֶכֶב בַּרְזֶל וְאֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר
אִתּוֹ מֵחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם אֶל־נַחַל קִישׁוֹן׃
וַתֹּאמֶר דְּבֹרָה אֶל־בָּרָק קוּם כִּי זֶה
הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֶת־סִיסְרָא
בְּיָדֶךָ הֲלֹא יְהוָה יָצָא לְפָנֶיךָ וַיֵּרֶד
בָּרָק מֵהַר תָּבוֹר וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ
אַחֲרָיו׃ וַיָּהָם יְהוָה אֶת־סִיסְרָא
וְאֶת־כָּל־הָרֶכֶב וְאֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה
לְפִי־חֶרֶב לִפְנֵי בָרָק וַיֵּרֶד סִיסְרָא מ
מֵעַל הַמֶּרְכָּבָה וַיָּנָס בְּרַגְלָיו׃ וּבָרָק
רָדַף אַחֲרֵי הָרֶכֶב וְאַחֲרֵי הַמַּחֲנֶה עַד
חֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם וַיִּפֹּל כָּל־מַחֲנֵה סִיסְרָא
לְפִי־חֶרֶב לֹא נִשְׁאַר עַד־אֶחָד׃
וְסִיסְרָא נָס בְּרַגְלָיו אֶל־אֹהֶל יָעֵל
אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי כִּי שָׁלוֹם בֵּין יָבִין
מֶלֶךְ־חָצוֹר וּבֵין בֵּית חֶבֶר הַקֵּינִי׃
וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרַאת סִיסְרָא וַתֹּאמֶר
אֵלָיו סוּרָה אֲדֹנִי סוּרָה אֵלַי אַל־תִּירָא
וַיָּסַר אֵלֶיהָ הָאֹהֱלָה וַתְּכַסֵּהוּ בַּשְּׂמִיכָה
׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־
מַיִם כִּי צָמֵאתִי וַתִּפְתַּח אֶת־נֹאוד
הֶחָלָב וַתַּשְׁקֵהוּ וַתְּכַסֵּהוּ׃ וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ עֲמֹד פֶּתַח הָאֹהֶל וְהָיָה אִם־
אִישׁ יָבֹא וּשְׁאֵלֵךְ וְאָמַר הֲיֵשׁ־
פֹּה אִישׁ וְאָמַרְתְּ אָיִן׃ וַתִּקַּח יָעֵל
אֵשֶׁת־חֶבֶר אֶת־יְתַד הָאֹהֶל

ב'
ר'
ב' · ל' · ד'
דסבי' אלפי
ב' לתלוה יבקש
ר' לב' בצענים ק
ר'
ב'
ד
ב' את מחנה
ב'
ב'
ב' שף
ב' תלרע ובכסו'
ה' · ל' ובכ
ל' חס' אלף · ל' מל' בליש'
ל'
ב'

אֲרֵי בְּיַד אִתְּתָא יִמְסוֹר יְיָ יָת סִיסְרָא
וְקָמַת דְּבוֹרָה וַאֲזַלַת עִם בָּרָק
לְקֶדֶשׁ׃ וּכְנַשׁ בָּרָק יָת שִׁבְטָא
דִזְבוּלֻן וְיָת שִׁבְטָא דְנַפְתָּלִי לְקֶדֶשׁ
וּסְלִיקוּ עִימֵיהּ עַסְרָא אַלְפִין גַּבְרָא
וּסְלִיקַת עִימֵיהּ דְּבוֹרָה׃ וְחֶבֶר
שַׁלְמָאָה אִיתְפְּרַשׁ מִשַּׁלְמָאֵי מִבְּנֵי
חוֹבָב חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה וּפְרַסֵיהּ
לְמַשְׁכְּנֵיהּ עַד מֵישַׁר אַגְנַיָא דְעִם
קֶדֶשׁ׃ וְחַוִיאוּ לְסִיסְרָא אֲרֵי
סְלִיק בָּרָק בַּר אֲבִינוֹעַם לְטוּר
תָּבוֹר׃ וּכְנַשׁ סִיסְרָא יָת כָּל
רְתִיכֵיהּ תְּשַׁע מְאָה רְתִיכִין
דְּבַרְזְלָא וְיָת כָּל עַמָּא דְעִמֵּיהּ
מִתְּקוֹף כְּרַכֵּי עַמְמַיָא לְנַחְלָא
דְקִישׁוֹן׃ וַאֲמַרַת דְּבוֹרָה לְבָרָק
קוּם אֲרֵי דֵין יוֹמָא דִמְסַר יְיָ יָת
סִיסְרָא בִּידָךְ הֲלָא מַלְאֲכָא דַיְיָ
נְפַק לְאַצְלָחָא קֳדָמָךְ וּנְחַת בָּרָק
מִטּוּרָא דְתָבוֹר וְעַסְרָא אַלְפִין
גַּבְרָא בַּתְרוֹהִי׃ וְתַבַּר יְיָ יָת
סִיסְרָא וְיָת כָּל רְתִיכַיָא וְיָת כָּל
מַשְׁרִיתָא לְפִתְגַם דְּחֶרֶב קֳדָם
בָּרָק וּנְחַת סִיסְרָא מֵעַל רְתִיכָא
וְאַפֵּךְ בְּרִיגְלוֹהִי׃ וּבָרָק רְדַף
בָּתַר רְתִיכָא וּבָתַר מַשְׁרִיתָא עַד
תְּקוֹף כְּרַכֵּי עַמְמַיָא וְאִתְקְטָלַא
כָּל מַשְׁרִיַת סִיסְרָא לְפִתְגַם דְּחֶרֶב
לָא אִשְׁתְּאַר עַד חַד׃ וְסִיסְרָא
אַפֵּךְ בְּרִגְלוֹהִי לְמַשְׁכְּנָא דְיָעֵל
אִתַּת חֶבֶר שַׁלְמָאָה אֲרֵי שְׁלָמָא
בֵּין יָבִין מַלְכָּא דְחָצוֹר וּבֵין בֵּית
חֶבֶר שַׁלְמָאָה׃ וּנְפַקַת יָעֵל
לְקַדָּמוּת סִיסְרָא וַאֲמַרַת לֵיהּ זוּר
רִבּוֹנִי זוּר לְוָתִי לָא תִדְחַל וְזַר
לְוָתַהּ לְמַשְׁכְּנָא וְכַסִּיתֵיהּ בְּגוּנְכָא׃
וַאֲמַר לַהּ אַשְׁקִינִי כְעַן זְעֵיר מַיָא
אֲרֵי צְחֵי אֲנָא לְמִשְׁתֵּי וּפְתַחַת יָת
נוֹדָא דְחַלְבָא וְאַשְׁקִיתֵיהּ וְכַסִּיתֵיהּ׃
וַאֲמַר לַהּ קוּמִי בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא
וִיהֵי אִם אֱנָשׁ יֵיתֵי וְיִשְׁאֲלִינִיךְ וְיֵימַר
הַאִית כָּא גַּבְרָא וְתֵימְרִין לָא׃ וּנְסִיבַת
יָעֵל אִתַּת חֶבֶר יָת סִיכַּת מַשְׁכְּנָא

רדף אחרי הרכב ואחרי המחנה · ותשר דברה וברק בן · וברק ממרומתו יהלוך : לא נשאר ג' פסוקי' מטעין בהון וסי' ערוב לא נשאר אחד · פרעה לא נשאר בהם עד אחד · סיסרא לא נשאר עד אחד : האהלה ה' וסי' ממור אברהם · ויבאה יצחק האהלה · ויצא משה לקראת חתנו · והיה בצאת משה · והיה כבא משה האהלה · וישארו שני אנשים · וישלח יהושע מלאכים · ותצא יעל לקראת סיסרא :

רלבג

כי ביד אשה ימכור יי' את סיסרא · ר"ל ביד דבורה כי אליה נתיחס זה הנס כמו שיראה בדבר השירה הנזכרת אחר זה ו ונתנבאה עם זה ש שסיסר' יפול ביד אשה והיא יעל כמו שנתבאר בזה הספור · והנה זכר שחבר הקיני היה נפרד מקין מבני ח חובב חתן משה שספר למעלה שישבו את יהודה במדבר יהודה ונטה אהלו עד אילון בצעננים אשר את ק קדש ויורה פועל יעל שמנהג חבר הקיני היה כמנהג שאר בני חובב להתנהג בדת ישראל ולזה השתדלה יעל להרוג סיסרא ו ואמנם היה שלום בין חבר הקיני ובין ס סיסרא עם היות ה המלחמה בין סיסרא ובין ישראל כי אולי חבר הקיני נתן צוארו תחת עול יבין מלך כנען או היתה אהבה ביניהם לסבה אחרת · והנה הוגד לסיסרא כי עלה ברק בן א אבינועם הר תבור והזעיק סיסרא את כל רכבו ואת כל העם אשר אתו מחרשת הגוים אל נחל קישון והנה אמרו כי עלה ברק הוא לאות כי ד דבורה היתה אשת ברק כי אם לא היה הענין כן קיה ראוי שיאמ' כי עלתה דבורה ואולם כי היא היתה המנהגת את ישראל וזה כי הראם ראוי שיזכר בזה ואמנם מפני שהיה ברק בעלה יחס הראשיות לו וצותה דבורה לברק שיקום להלחם עם סיסרא ואילו כי השי"ת יצא לפניו להלחם בהם והנה נפלו כלם ביד ברק ואולם זולת סיסרא שחשב להמלט כשנו באהל יעל לפי שסבר היה שלום ביניהם ויעל הראה עצמה חפצה להצילו וכסתה אותו בשמיכה בתוך אהלה שלא יראוהו שם והנה שמיכה הוא קו"ט בלע"ז והנה שאל מים ונתנה לו חלב להרדימו עם מה שעזר להרדימו היותו עיף ויגע כדי שתוכל להמיתו בהיותו נרדם והנה לקחה יעל את יתד האהל שהיה מברזל לפי מה שאחשוב : ותשם

המקבת. ארזפתא מרטיל בלעז: בלט. ברז חרש: ותצנח בארץ. ונעיצת בארעא: ברקתו. בצדעיה טימפלא בלעז ואחבה ברקתו ובארץ: בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם. כשבא פרעות על ישראל שפרעו בהם אויביהם על עזבם את יי׳ והתנדב העם לשוב בתשובה מעתה ברכו את יי׳ על התשועה שעשה: אנכי אנכי. כפול שמעתי מדרש אגדה לא קפח הקב״ה שכר תבור וכרמל שבאו למתן תורה לתת עליהם את התורה וחזרו בבשת הפנים אמר להם הקב״ה סוף שאני פורע להם כפלים כאמר בסיני אנכי יי׳ אלהיך בתבור יאמר אנכי אנכי כאמר בסיני אנכי יי׳ אלהיך בכרמל יאמר כפול יי׳ הוא האלהים יי׳ הוא האלהים בימי אליהו: יי׳ בצאתך משעיר. זה מתן תורה כמה שנ׳ וזרח משעיר למו ותה עכייכה לכאן כך א אמרה דבורה קשה היא התורה לפרוש הימנה וטובה היא לידבק בה שהרי ב מורא ובגבור׳ ניתנה ולכך כשמסרו ישראל ביד אויביהם על פ פרישתם הימנה וכשהתנדבו לעסוק בה נושעו כל זה יש ללמוד מתרגומו של יונתן: נטפו. הזילו על תחייה: הרי׳ נזלו. נמים נוזלים כמוגו: זה סיני. כבר מפורש מה כראה בו עשן כולו וקול ולפידי׳ ואש מפני יי׳ והרי זה מקרא קצר זה סיני מה אירע בו מפני אשר ירד עליו יי׳: בימי

בלט ד׳ ג׳ חס׳ א׳ וא׳ כתיב א׳ וסי׳ ותבא אליו בלאט דיעל מ״ל. דברו אל דוד בלט. ויכרת את כנף המעיל. ותבא בלט ותגל מרגלותיו: ברכו יי׳ ה׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ בפרוע פרעות בישר׳. לבי לחקקי ישר׳. ברכו יי׳ מלאכיו. ברכו יי׳ כל צבאיו. ברכו יי׳ כל מעשיו: האזינו ח׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר ברוש סדר האזינו:

וַתָּשֶׂם אֶת־הַמַּקֶּבֶת בְּיָדָהּ וַתָּבוֹא
אֵלָיו בַּלָּאט וַתִּתְקַע אֶת־הַיָּתֵד
בְּרַקָּתוֹ וַתִּצְנַח בָּאָרֶץ וְהוּא־נִרְדָּם
וַיָּעַף וַיָּמֹת׃ וְהִנֵּה בָרָק רֹדֵף אֶת־
סִיסְרָא וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר
לוֹ לֵךְ וְאַרְאֶךָּ אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אַתָּה
מְבַקֵּשׁ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וְהִנֵּה סִיסְרָא נֹפֵל
מֵת וְהַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ׃
וַיַּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא אֵת יָבִין
מֶלֶךְ־כְּנָעַן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַתֵּלֶךְ יַד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הָלוֹךְ וְקָשָׁה
עַל יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן עַד אֲשֶׁר הִכְרִיתוּ
אֵת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן׃
5.1 וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה וּבָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם בַּיּוֹם
הַהוּא לֵאמֹר׃
בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל
בְּהִתְנַדֵּב עָם בָּרְכוּ יְהוָה׃
שִׁמְעוּ מְלָכִים הַאֲזִינוּ רֹזְנִים
אָנֹכִי לַיהוָה אָנֹכִי אָשִׁירָה
אֲזַמֵּר לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
יְהוָה בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר
בְּצַעְדְּךָ מִשְּׂדֵה אֱדוֹם אֶרֶץ
רָעָשָׁה גַּם־ שָׁמַיִם נָטָפוּ
גַּם־ עָבִים נָטְפוּ מָיִם׃
הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי יְהוָה זֶה
סִינַי מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃

וְשַׁוִיאַת יַת אַרְזַפְתָּא בִּידַהּ וַעֲלַת לְוָתֵיהּ בְּרָז וּנְקִישַׁת יַת סִיכְּתָא בְּסִידְעֵיהּ וּנְעָצַת בְּאַרְעָא וְהוּא דְמוּךְ וְאִשְׁתַּלְהֵי וּמִית׃ וְהָא בָרָק רְדַף יַת סִיסְרָא וּנְפַקַת יָעֵל לְקַדָּמוּתֵיהּ וַאֲמַרַת לֵיהּ אִיתָא וְאַחֲזֵינָךְ יַת גַּבְרָא דְּאַתְּ בָּעֵי וְעַל לְוָתַהּ וְהָא סִיסְרָא טְרִיף וּמִית וְסִיכְּתָא נְעִיצָא בְּצִידְעֵיהּ׃ וּתְבַר יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא יַת יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַאֲזַלַת יַד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָזְלָא וְתַקְפָא עַל יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן עַד דִּשֵׁיצִיאוּ יַת יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן׃ וְשַׁבַּחַת דְּבוֹרָה וּבָרָק בַּר אֲבִינוֹעַם עַל נִיסָא וּפוּרְקָנָא דְּאִתְעֲבִידָא לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימָר׃ בפרוע׃ כַּד מָרְדוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּאוֹרַיְתָא אֲתוֹ עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא וְטָרְדוּנוּן מִקִּירְוֵיהוֹן וְכַד תָּבוּ לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא אִתְגַּבָּרוּ אִינוּן עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְתָרִיכוּנוּן מִכָּל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בְּכֵין עַל פּוּרְעֲנוּת תְּבַר סִיסְרָא וְכָל מַשִּׁירְיָתֵיהּ וְעַל נִיסָא וּפוּרְקָנָא דְּאִתְעֲבִידָא לְהוֹן לְיִשְׂרָאֵל בְּכֵן תָּבוּ חַכִּימַיָּא לְמִתַּב בְּבָתֵּי כְנִישָׁתָא בְּרֵישׁ גְּלֵי וּלְאַלָּפָא יַת עַמָּא פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא בְּכֵן בָּרִיכוּ וְאוֹדוּ קֳדָם יְיָ׃ שְׁמָעוּ מַלְכַיָּא דַּאֲתוֹ עִם סִיסְרָא לִקְרָבָא אֲצִיתוּ שִׁלְטוֹנַיָּא דַּהֲוָה עִם יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן לָא בְּחֵילְהוֹן וְלָא בִגְבוּרַתְהוֹן אִתְגַּבַּרְתּוּן וּסְלֵיקְתּוּן עַל דְּבֵית יִשְׂרָאֵל אֲמַרַת דְּבוֹרָה בִנְבוּאָה קֳדָם יְיָ אֲנָא מְשַׁבְּחָא מוֹדָא וּמְבָרְכָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ יְיָ אוֹרַיְתָךְ דִּיהַבְתָּא לְיִשְׂרָאֵל כַּד עָבְרִין עֲלַהּ שָׁלְטִין בְּהוֹן עַמְמַיָּא וְכַד תַּיְבִין לַהּ מִתְגַּבְּרִין אִינוּן עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן יְיָ בְּיוֹם אִתְגְּלֵיתָךְ לְמִתְּנַהּ לְהוֹן מִשֵּׂעִיר בְּהוֹן אִתְגְּלֵיתָא בְהוֹפָעוּת יְקָרָךְ עַל תְּחוּמֵי אֱדוֹם אַרְעָא זָעַת אַף שְׁמַיָּא מְכוּאַף עֲנָנַיָּא נְגִידוּ מִטְרָא׃ הרים׃ טוּרַיָּא זָעוּ מִן קֳדָם יְיָ טוּרָא דְתָבוֹר טוּרָא דְחֶרְמוֹן וְטוּרָא דְכַרְמְלָא מִתְרַגְּשִׁין דֵּין עִם דֵּין וְאָמְרִין דֵּין לְדֵין דֵּין אָמַר עֲלַי תִּשְׁרֵי שְׁכִינְתֵיהּ וְלִי חֲזְיָא וְדֵין לְדֵין אָמַר עֲלַי תִּשְׁרֵי שְׁכִינְתֵיהּ וְלִי חֲזְיָא אַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵיהּ עַל טוּרָא דְסִינַי דְּהוּא חַלָּשׁ וּזְעֵיר מִכָּל טוּרַיָּא דֵּין סִינַי מִיתְרְגִיף וּמִיתְרְגִישׁ וּסְלִיק תְּנָנֵיהּ כִּתְנָנָא דְאַתּוּנָא מִן קֳדָם דְּאִתְגְּלֵי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַּיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃

רדק

ותצנח. היתד עברה רקתו ונתקעה בארץ: נרדם. פתח והוא כפעל עבר: ויעף. הע״ן בפתח להבדיל בינו ובין ויעף אלי שהוא ענין אחר ופי׳ ויעף וכבר עיף לפיכך נרדם ולא הרגיש בהכותה אותו וימת: ותשר דבורה וברק בן אבינועם. לפי שדבורה עיקר המעשה כמו ותדבר מרים ואהרן: בפרוע פרעות. בנקום נקמות תרגום נקום נקמת איתפרע פורענו: בהתנדב עם. כשישרא׳ מתנדבים ומתגברים לבאת ל למלחמה כלומר על הרע ועל הטוב ברכו יי׳ ותי׳ הפסוק כן כד מרדו בית ישראל באוריתא וגו׳: שמעו מלכים. מלכי הארץ וי״מ כנגד ישראל אמר כענין שאמרו כל ישראל בני מלכים הם: יי׳ בצאתך משעיר. רוב מפרשים פירשו ענין זה על מתן תורה שחרדו ההרים ונטפו מים וכן פי׳ זה סיני כמו זה סיני שחרד כמו שנ׳ ויחרד כל ההר אחר כן חרדו שאר ההרי׳ כמו הר שעיר והר פארן ואעפ״י שאינו כתוב שם אלא ויחרד כל ההר וכן דעת המתרגם והחכם רבי אברהם אע״ז ז״ל פי׳ כי הוא רמז למלחמו׳ שנלחם הקב״ה בעבור ישראל וכן וזרח משעיר למו וכן אלוה מתימן יבא וקדוש מהר פארן וכן אלהים בצאתך לפני עמך בצעדך בישימון סלה: ארץ רעשה. וכן ותגעש ותרעש הארץ הכל רמז למלחמות ופי׳ בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום כי שם התחילו ישר׳ להלחם באומות כשעברו את הר שעיר ונלחמו בסיחון ועוג ויצא השם ית׳ לפניהם ונצחום ובכחו גברו בכל המלחמות ההם וכן שמים נטפו גם עבי׳ נטפו מים הרים נזלו מפני יי׳ הכל משל על ה המלחמה ע״ד מן שמים נלחמו. ופי׳ זה סיני כמו שזה סיני חרד מפני אלהי ישראל כן חרדו כל העולם מפניו כמו שנאמר תפול עליהם אימתה ופחד כמוגו כל יושבי כנען: בימי

רלבג

ותשם את המקבת בידה. הוא כלי ברזל שמסין בו האבנים ופוסלין אותן ושמה היתד כ כנגד רקתו והכתה במקבת על היתד עד שנתקע היתד ברקתו ונפלה בארץ ונתקעה בה והנה סיסרא היה נרדם וכבר היה יעף קודם זה ולזה לא ה הרגיש בזה הפועל והנה ברק היה רודף את סיסרא כפלא מ מצאהו בדרכו שרדף עד חרושת הגוים ועלה על דעתו כי כבר היה נחבא באחד מ מהמקומות והודיעה אותו יעל כי הוא מת בביתה ונתבאר לברק כי יעל המיתתהו כי ראה היתד ברקתו ובסוף הענין הכריתו בני ישר׳ בימי דבורה את יבין מלך כנען ועל זה הנס שעשה הש״י לישראל על יד דבור׳ שרה היא וברק זאת השירה שזכר ואין הרצון בזה שיהיה ברק עוזר לה בעשיית שירה כי היא לבדה עשתה אותה והנה נזכר עמה ברק כנזכר אז ישיר משה וגו׳: בפרוע פרעות. הוא מענין השבתה וביטול והרצון בזה כי עם היות ישראל מושבתים ומבוטלים מהגבורה מפני לחץ סיסרא ויבין והיו מפני זה בתכלית החולשה ראוי מפני זה לברך הש״י כשהתנדבו עם ישראל לעלות עליהם למלחמה עם ראותם חולשתם וגבורת סיסרא וחילו כי זה היה נפלא מאד: שמעו מלכים. ר״ל מלכי האומו׳ כדי שיראו מלהרע לישר׳: אנכי ליי׳. ר״ל כי לא עם אחר ולזה נאה לי לשיר ולזמר ליי׳ אלהי ישראל כי הפליא חסדו לי: יי׳ בצאתך משעיר. ובלכתך בצעדך משדה אדום ארץ רעשה ואמ׳ על דר המשל כאילו השמים והעבים נתכו והיו למים והנה אמר זה למשל על מלחמת סיחון ועוג על שהיו רחוקים וגבוהים מאד שהיתה אחר צאת ישרא׳ משעיר שהוא הר אדום כמו שנזכר זה בתורה ורמז עוד בזה על שאר המלחמות שהיו אחר זה ובכמו זה האופן מהמשל דברו הנביאים במקומות רבים הרים נזלו יתכן שרמז בזה על מ״ת ואמר שגם ההרים בעצמם נזלו ונתכו וחרדו מפני יי׳ וזה היה ביום מ״ת שנתחדש המופת מן ההר ההוא זה הר סיני אז נזל מפני יי׳ אלהי ישראל ובזה כשלם בקיצור זכירת החסדים שעשה השם לישרא׳ במלחמות האומות ולחם בם מלחמות תנופה כענין מ״ת והנפלאות שחדש שם שהיו סבה שיאמינו ישראל בו ויקבלו מצותיו. ואחר

רדק

בימי שמגר בן ענת. הוא היה משופטי ישראל כמו שהזכיר למעלה ואף על פי שהושיע את ישר' לא היתה כתשועה הגדולה הזאת כי בימיו חדלו ארחות · וטעם להזכיר יעל כלומר אע"פ שעל ידה באה קצת התשועה הזאת ודומה כי היא היתה אשה חשובה ואוהבת יי' שהביא על ידה התשועה הזאת אע"פ כן לא היתה היא תחלת התשועה עד שקמתי אני דבור' שקמתי והייתי כאם לישר' · חדלו פרזון · פרזון שם מענין ערי הפרזי · שקמתי שניה הש"ין פתוח' פתח גדול במקום פתח קטן : יבחר · כשבחר ישראל אלהים חדשים אז היתה להם המלחמה בשערי' ולא היו יכולין להראות מגן ורומח להלחם באויביהם ואע"פ שהיו ישראל רבים ארבעים אלף ויותר והוא סך חשבון אע"פ כן היו נסים מפני אויביהם ונסגרים בעריהם ואויביהם רודפים אותם עד השערי' ויש מפרשים מגן אם יראה לשבח כלומר כשהיו ישר' עושין רצון הבורא ית' ולא היו הולכים אחרי אלהים אחרים וזה היה בימי יהושע לא היה צריך להם מגן או רומח בארבעים אלף בני גד ובני ראובן ואף על פי שהיו חלוצי צבא לא הצטרכו להראות מגן או רומח כי יי' היה נלחם להם ובאו עם אחיה' ושבו להם בשלום אין שטן ואין פגע רע מפני שהיו עושין רצון הבור' וי"ת הפסוק כד אתרעיאו בית ישראל וגו' · ומלת לחם היא משקל בנקודה כי היא כ נקודה בסגול הח"ת והיא שם כמו מלחמה והוא במשקל חמץ עקב הכר אלא שזה בסגול שלא כמנהג : לבי לחקקי ישראל · גדולי ישראל ושופטיו ומנהיגיו שהתנדבו בעם לצאת למלחמה לבי ורצוני אליהם ואומרת אליהם ברכו השם שהכניע אויביכם לפניכם ונקראו הגדולי' חוקקים שמשימין החקים בעם · ויש לפרש חוקקי ישראל סופריו וחכמיו ואומרת להם שיברכו יי' על התשוע' הזאת ופי' המתנדבי' בעם ללמד להם תורה ומצות : צחורו' · לבנות כמו וצמר צחר ר"ל הסוחרים רוכבי האתונות חשובות וטובות שלא היו יכולין ללכת מפני האויב עתה שיחו ואמרו לאלהי ית' וכן יושבי על מדין והוא שם מקום הנזכר בספר יהושע מדין וסככה או הוא שם לדרך ידוע אבלם היו יראי' ללכת באותו הדרך מפני האויב ועתה שתלכו בבטחה שיחו וזמרו לש"י ואמר במסרת מדין בג' ליושבי מדין וסככה יושבי על מדין להטו' מדין דלים חד שם קריה וחד שם ארחא וחד לשון דין וי"ת הפסוק כן דהוו מבטלין עסקיהון וגו' :

מקול

רשי

בימי שמגר בן ענת בימי יעל · מלמד שאף יעל שפטה את ישראל בימיה : חדלו ארחות · היו יראים ישר' לצאת לדרכם מפני האויבים והיו הולכים דרך עקלתון בהחבא : חדלו פרזון · ערי הפרזי שאין להם חומה חדלו מהיות יושבים בהם מפני האויבים ונאספו אל ערי המבצר : עד שקמתי · כמו שקמתי וכן שאתה מדבר עמי : יבחר אלהי' חדשים אז לחם שערי' · כשבחר לו ישר' אלהים חדשים אז ה הוזקקו למלחמה ב בשעריהם ראו עתה בהתנדבכם אם יראה בישראל מגן ורומח שצריך להלחם ב בארבעים אלף ראשי גייסות שהביא הסוכא עליהם וכולם המסם המקום במלחמת ה הכוכבים ונחל קישון גרפם : לבי · אני דבור' לחוקקי ישר' לאהוב את חכמי ישראל ש שהתנדבו בעם לאמר ברכו את יי' ושובו אליו : רכבי אתונו' צחורות · הסוחרים והשרים שיהכבו מעתה על אתונות לבנו החשובו' מבלי יראה ודאגת אויב ואותן שיושבין על מדין לשון דינים שהיו יראים לעשות משפט בפרהסיא וכן תירגם יונתן דהוו מתחברין למיתב על דינא ואותן שהולכין רגלי על דרך שיחו ו וספרו את התשועה הזאת אשר מקול המחצצים אתכם אורבים ליסטים ו ומוכסין היושבין ג גדודים במערכות ל לארוב בעברי המים שם יתנו עתה רוכבי האתונות והולכי על דרך את צדקות יי' ומה הן הצדקות צדקות פרזונו בישראל שהשקיט את ישראל לשכון פרזון ולצאת מפוזרים ביחידי שלא באסיפת עם אז ירדו לשערים חזרו לערי מושבותם שברחו מהם ליאסף אל ערי המבצר : שערים · כמו כי ימצא בקרבך באחד שעריך עיירות :

מחצצים

מדין · ג' בג' ליש' מדין וסככה להטות מדין דלים ידין חד לשון קרית' חד לשון ארחא וחד לשון דין

על דרך ה' ותסר בגדי אלמנותה · וישרנה הפרות · רכבי אתנות צחורות · כנמר על דרך אשור · יתיצב על דרך לא טוב · וכל על הדרך דכות' במ"ב וט אליהו אל הדרך · ואתה תשמע השמים דד"ה :

מקרא

ו בִּימֵי שַׁמְגַּר בֶּן־עֲנָת בִּימֵי יָעֵל חָדְלוּ אֳרָחוֹת וְהֹלְכֵי נְתִיבוֹת יֵלְכוּ אֳרָחוֹת עֲקַלְקַלּוֹת :

ז חָדְלוּ פְרָזוֹן בְּיִשְׂרָאֵל חָדֵלּוּ עַד שַׁקַּמְתִּי דְּבוֹרָה שַׁקַּמְתִּי אֵם בְּיִשְׂרָאֵל :

ח יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים אָז לָחֶם שְׁעָרִים מָגֵן אִם־יֵרָאֶה וָרֹמַח בְּאַרְבָּעִים אֶלֶף בְּיִשְׂרָאֵל :

ט לִבִּי לְחוֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם בָּרְכוּ יְהוָה :

י רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת צְחֹרוֹת יֹשְׁבֵי עַל־מִדִּין וְהֹלְכֵי עַל־דֶּרֶךְ שִׂיחוּ :

ג' וכבסוף · ל' · ב' · ל · וחל · ב' ורעניס · ב' ובכס' · ל' מלרע וחסחס חל' · ל' · ל' · יתר כלרבעי' חלף · ל' חל · ל' · ה' · ל' · ה'

תרגום

בימי : כַּד תָבוּ בְּיוֹמֵי שַׁמְגַר בַּר עֲנָת בְּיוֹמֵי יָעֵל פְּסָקוּ עֲדֵי אוֹרְחָן דַהֲווֹ מְהַלְכִין בְּשְׁבִילִין דְּרַתְקִין תָּבוּ לְמֶהֱוֵי אָזְלִין בְּאוֹרַח מְגַנְבָן : חדלו : חֲרוּבָא קִירְוֵי פַּצְחַיָא דַּהֲווּ יָתְבִין בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אִצְטְדִיאָה וְאִטַּלְטָלוּ דַּיָרֵיהוֹן עַד דְּאִישְׁתַּלַחִית אֲנָא דְבוֹרָה אִישְׁתַּלַחִית לְאִיתְנַבָּאָה עַל דְּבֵית יִשְׂרָאֵל : יבחר : כַּד אִתְרְעִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא חַדְתָּן דְּמִקְרִיב אִיתְעֲבִידָא ד וְלָא אִתְעַסָקוּ בְּהוֹן אֲבָהַתְהוֹן אָתוּ עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָא וְתָרְדוּנוּן מִקִירְוֵיהוֹן וְכַד תָּבוּ לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא לָא יְכִילוּ לְהוֹן עַד דְּאִיתְגַבְּרוּ וְסָלִיק עֲלֵיהוֹן סִיסְרָא סַנְאָה וּמְעִיקָא בְּאַרְבְּעִין אַלְפִין רֵישֵׁי מַשִׁירְיַן בְּחַמְשִׁין אַלְפִין אֲחִידֵי סַיְיפִין בְּשִׁיתִּין אַלְפִין אֲחִידֵי רוֹמְחִין בְּשִׁבְעִין אַלְפִין אֲחִידֵי תְּרִיסִין בְּתַמְנָן אַלְפִין מְחַצְצֵי גִירַיָא בַּר מִתְּשַׁע מְאָה רְתִיכִין דְּבַרְזְלָא דַהֲוָא עִמֵיהּ וּרְתִיכוֹהִי כָּל אִילֵין אַלְפַיָא וְכָל אִילֵין מַשִׁירְיָתָא לָא יְכִילוּ לְמֵיקַם קֳדָם בָּרָק וְקֳדָם עַשְׂרָא אַלְפִין גַּבְרָא דְעִימֵיהּ : לבי : אֲמָרַת דְּבוֹרָה בִּנְבוּאָה אֲנָא שְׁלָחָא לְשַׁבָּחָא לְסָפְרֵי יִשְׂרָאֵל דְּכַד הֲוַת עָקְתָא הַהִיא לָא פְּסָקוּ מִלְמִדְרַשׁ בְּאוֹרַיְתָא וְכַדוּ יָאֵי לְהוֹן דְּיָתְבִין בְּבָתֵּי כְּנִישְׁתָּא בְּרֵישׁ גְּלֵי וּמְאַלְפִין יָת עַמָּא פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא וּמְבָרְכִין וּמוֹדִין קֳדָם יְיָ : רכבי : דַהֲווּ מְבַטְלִין עֲסָקֵיהוֹן רְכִיבִין עַל אַתְנָן דַּחֲשִׁיכָן בְּכָל מִינֵי צִיוּרִין וּמְהַלְכִין בְּכָל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וּמִתְחַבְּרִין לְמִתַּב עַל דִּינָא דַהֲווּ אָזְלִין בְּאוֹרְחַתְהוֹן וּמִשְׁתַּעִין עַל גְּבוּרָן דְּאִיתְעֲבִידָא לְהוֹן בְּאַרְעָ דְיִשְׂרָאֵל

רלבג

ואחר זה שבה דבורה להזכיר בזאת השירה הענין שבו היה זה הנס והתחילה ואמרה כי בימי שמגר בן ענת אף על פי שהושיע את ישראל תשועה מה כמו שקדם חדלו ארחות ר"ל שהולכי דרכים חדלו מהלוך בהם מפחד האויב ואם היה שילכו בדרך ילכו ארחות עקלקלות ויטו מדרך הישר כדי שלא ימצאם האויב : חדלו פרזון · ר"ל שערי הפרזות חדלו מהיות בהן יושב מפחד אויב ולא נשארו ישראל אז כי אם בערים התוקפים חומה וכן הענין בימי יעל ידמה מזה שיעל כמנית בכלל המושיעים קודם זה המעשה שעשתה בהמתת סיסרא והיה זמן שמגר בן ענת וזמן יעל ככללים בכ' שנה שלחץ סיסרא בחזקה או אמר זה על זה המעשה שעשתה מהמתת סיסרא להגיד שלא היה רושם מוחש במה שעשתה לישועה הגדולה שבאה מזה וזה מבואר מאד ואפילו הראשון הוא יותר נכון : עד שקמתי דבורה שקמתי · אני הייתי אם ומנהגת ישראל : יבחר אלהים חדשים · פי' בו כי בעת שבחר ישראל בע"ז שהם אלהים חדשים אז היתה להם המלחמה בשערים ולא יכלו לצאת לחוץ ואיפשר לפרש כי הש"י בחר דברים חדשים להפליא זה הנס והוא שסבר משך לב סיסרא ויחילו להלחם עם ברק בשערי ישראל במקום שהיה ראוי ליפול שם לפי מה שסבב הש"י אשר עמקו מחשבותיו והנה באמת לא נצחו ישראל זאת המלחמה בכחם ועוצם ידם כי לא היו להם כלי זין כי אם לאנשים מועטים עד שבכל ישראל לא היה מגן ורומח בארבעים אף ולזה הוא מבואר כי במערכת שפיס איש שעלו מבני נפתלי ומבני זבולן לא היו כלי זין כי אם לאנשי' מועטים : לבי לחוקקי ישרא' · ר"ל החכמים והסופרי' המתנדבים בעם להשלימם וללמדם תורה ומצות הנה ראוי לכם לברך השם יתעלה על התשועה הגדולה שהושיע את ישראל כי לא היו יכולין ללמוד תורה וללמד מלחץ אויב או אמר זה על בני נפתלי ועל בני זבולן שירדו מהם מחוקקים לעזור לדבורה בזאת המלחמה כמו שיבא אחר זה : רוכבי אתונות וגו' · הסוחרים הנכבדים רוכבי אתונות לבנות שהיו יושבים על דרך מדין ומתעכבים שם ולא יכלו להשלים דרכם היושר מפני פחד אויב ויטו דרכם ללכת על דרך אחר והוא דרך שיחו כמו שאמ' במה שקדם והולכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות :

מקול

מחצצים · פתר מנחם עורכי מלחמה וסודרי קרב וחברו עם מלך אין לארבה יצא חוצץ כולו לשון גדודי׳ · ד״א מקול מחצצים בין משאבים כשהייתם הולכים בין משאבים לשאוב מים הייתם יראים מקול אבנים חלוקי הנחל קיולש בלע״ז שהעובר עליה׳ נשמע קולם והייתם יראים שלא ירגישו בכם אויביכם מעכשו אין לחוש על זאת ומשם

מקול מחצצים · מקול יורה החצים לא היו יכולין לשאוב מים ועתה יתנו שם צדקות יי׳ וטעם צדקות פרזונו שיוכלו לשבת בערי הפרזות בבטחה וטעם מקול כי הפרש׳ ויורי החצים נותנים קול ומריעים להפחיד העם כמו שאמר מקול פרש ורומי קשת בורחת כל העיר ופי׳ יתנו לשון למוד ושנון תרגום ושננתם לבניך ותתניכון לבניך : עורי עורי·

בגבורים ד׳ מל׳ וסי׳ יי׳ ירד לי בגבורים · לעזרת יי׳ בגבורים · ואמ״ץ לבו בגבורי׳ · והמה בגבורים עזרי המלחמ׳ :
צדקות ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ שם יתנו צדקות ב׳ בפסו׳ תניינא חס׳ · ועתה התיצבו ואשפטה · עמי זכר נא מה יעץ בלק : גדולים הגדולים ז׳ מלאים בקריא׳ וסי׳ גדולים חקרי לב · כי עברו בם גם המה · כשם הגדולים אשר

מִקּוֹל מְחַצְצִים בֵּין מַשְׁאַבִּים ל׳ · ל׳
שָׁם יְתַנּוּ צִדְקוֹת יְהוָה ל׳ · ד׳
צִדְקֹת פִּרְזוֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל אָז יָרְדוּ ל׳ חס׳ · ל׳
לַשְּׁעָרִים עַם־יְהוָה :
עוּרִי עוּרִי דְּבוֹרָה עוּרִי עוּרִי
דַּבְּרִי־שִׁיר קוּם בָּרָק ג׳
וּשְׁבֵה שֶׁבְיְךָ בֶּן־אֲבִינֹעַם : ל׳
אָז יְרַד שָׂרִיד לְאַדִּירִים ג׳ וכנכו׳
עָם יְהוָה יְרַד־לִי בַּגִּבּוֹרִים : מִנִּי ג׳ דג׳פ
אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בַּעֲמָלֵק
אַחֲרֶיךָ בִנְיָמִין בַּעֲמָמֶיךָ מִנִּי ל׳ו מל׳
מָכִיר יָרְדוּ מְחֹקְקִים
וּמִזְּבוּלֻן מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר : ל׳ · ו׳
וְשָׂרַי בְּיִשָּׂשכָר עִם־
דְּבֹרָה וְיִשָּׂשכָר כֵּן בָּרָק בָּעֵמֶק ג׳ חס׳
שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו בִּפְלַגּוֹת בפלגות חקקי לפלגות חקרי וכו׳ בק״ל
רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְקֵי־לֵב : לָמָּה
יָשַׁבְתָּ בֵּין הַמִּשְׁפְּתַיִם ל׳
לִשְׁמֹעַ שְׁרִקוֹת עֲדָרִים לִפְ ג׳ עולם
לִפְלַגּוֹת רְאוּבֵן
גְּדוֹלִים חִקְרֵי־לֵב : גִּלְעָד ו׳ מל׳
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן שָׁכֵן

מקול : מֵאֲתַר דַהֲווֹ אָנְסִין לְהוֹן וְנַסְבִין מַה דְבִידֵיהוֹן בֵּית סְכוּנַת לִסְטִין וּמְתוּבַת מוֹכְסִין עַל גּוֹבֵי בֵית שַׁקְיָא דְמַיָא לַאֲתַר דַהֲוָה נַפְקָן בְּנָתָא דְיִשְׂרָאֵל לְמִמְלֵי מַיָא דְלָא הֲוָאָה יָכְלִין לְאַשְׁמָעָא קַל טַרְפַּת פַּרְסַת רִיגְלֵיהוֹן מִן קֳדָם סַנְאָה וּמְעִיקָא תַּמָן יוֹדוּן עַל זָכְוָתָא דַיְיָ וְעַל זַכְוָתֵיהּ דְיָתִיב קִירְוֵי פַּצְחַיָא בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בְּכֵין נַחֲתוּ מִכְּרַכֵּי תוּקְפָּא לְמִיתַּב בְּקִירְוֵי פַּצְחַיָא עַמֵיהּ דַיְיָ : עורי : שַׁבָּחִי שַׁבָּחִי דְבוֹרָה שַׁבָּחִי וְאוֹדָה מַלִילִי תּוּשְׁבְּחָתָא קוּם בָּרָק וּשְׁבֵי שִׁבְיָךְ בַּר אֲבִינוֹעַם : אז : בְּכֵין נְחִית חַד מִמַשִׁירְיַת יִשְׂרָאֵל וְתַבַּר תְּקוֹף גִּיבָּרֵי עַמְמַיָא הָא לָא מִגְבוּרָא דִדְהוֹן הֲוַת דָא אֱלָהֵן יְיָ תַּבַּר קֳדָם עַמֵיהּ תְּקוֹף גִּיבָּרֵי סַנְאֵיהוֹן : מני : מִדְבֵית אֶפְרַיִם קָם יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן בְּקַדְמֵיתָא אַגִּיחַ קְרָבָא בִּדְבֵית עֲמָלֵק בַּתְרוֹהִי קָם מַלְכָּא שָׁאוּל מִדְבֵית בִּנְיָמִן וְקַטִיל יַת דְבֵית עֲמָלֵק וְאַגִּיחַ קְרָבָא בִּשְׁאַר עַמְמַיָא מִדְבֵית מָכִיר נַחֲתוּ כַּד מַרְשְׁמִין בִּקְרָבָא וּמִשִׁיבְטָא זְבוּלֻן כָּתְבִין בְּקוּלְמוֹס דִסְפַר חַד

ושרי : וְרַבְרְבֵי יִשָּׂשכָר מִשְׁתַּמְּעִין לְמִלֵי דְבוֹרָה וּשְׁאַר שִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר מְשַׁמְשִׁין קֳדָם בָּרָק מִשְׁתַּלְחִין בְּקִירְוֵי מֵישְׁרָא לְכָל אֲתַר דְצָרִיךְ לְתַמָן בְּתוּשְׁלַחְתֵּיהּ אָזְלִין בְּזַרְעִית רְאוּבֵן סַגִיאִין נִיכְלֵי לִבָּא : למה : לְמָא תַבְתּוּן מִמַשְׁרְיַת קְרָבָא לְמִתַּב בֵּין תְּחוּמִין בְּפָרָשַׁת אוֹרְחָא לְמִשְׁמַע בְּשׂוֹרְתָא דָא מִן דָא לְבָרָק אַתּוּן אָמְרִין דִילָךְ אֲנַחְנָא לְסִיסְרָא אַתּוּן אָמְרִין דִילָךְ אֲנַחְנָא לְמִשְׁמַע בְּשׂוֹרָא לְמִדַע אֵי דָא הִיא מַשְׁרִיתָא נַצְחָא בִּקְרָבָא לְמֶהֱוֵי עִימֵיהּ אִיכְדֵין כָּשַׁר לְמֶעְבַּד לְכוֹן דְבֵית רְאוּבֵן הֲלָא יְדַעִיתוּן דְקֳדָמוֹהִי גַלְיָן ס מַחְשְׁבוֹת לִיבָּא : גלעד : דְבֵית גִלְעָד בְּעִיבְרָא דְיַרְדְנָא שְׁרָן

בארץ דו״ה · כי מרפא יניח חטאים גדולים · זבדיאל בן הגדולים · ויזבחו ביום ההוא :

מכוה עליכם ליתן ה׳ הודיה לשמו : מחצצי׳ · לשון אבני חלוקי הנחל כמו ויגרס ב בחצץ שני : עורי עורי דבורה · לשון שבח כמשמע התגברי ב בשירתך ורבותינו אמרו מפני שנתהללה ואמרה עד שקמתי דבורה נסתלקה ה׳ הימנ׳ רוח הקדש : אז ירד שריד לאדירים · ירד ירדה כמו לרד לפניו גוים שרידי ישר׳ רדו באדירי שבאיהם · יי׳ ירד לי בגבורים · ירדה לי את גבורי האומות : מני אפרים · מן אפרים יצא את שורש יהושע בן נון לרדות בעמלק ויחלש אותו לפי חרב ו ומחובר מקרא זה לעליון לפרש יי׳ ירד לי בגבורים את יהושע הקים לרד בעמלק : אחריך · יקום משבט בנימן שאול בן קיש שיגרמנו ויעמס אותו כנחלים שממותי׳ ויש לפתור בממיך בחיל של מאתים אלף רגלי שבא שאול עליהם : מני מכיר ירדו מ מחוקקי׳ · שרי גדולים שכבשו את האמרי אשר כבשו ששים ע עיר כל חבל ארגב ש שכבש יאיר : ושרי ביששכר · שרים שביששכר הם ס סנהדראו׳ עוסקי׳ בתור׳ יודעי בינה לעתים הם תמיד עם דבורה ללמד בישראל חק ומשפט : שרי ביששכר · יו״ר זו טפילה היא ואינה משמשת כלום והרי היא כיו״ר בהמות שדי וקרא לו חלוני : ויששכר כן ברק · ושאר העם של יששכר כן גם הם עם ברק לכל אשר יצוה : בעמק שולח ברגליו · שלחם בכל שליחותו לאסוף את העם ולכל צרכי המלחמה : בפלגות ראובן · אבל בחילוקי׳ לבו של ראובן רבו חקקי׳ לבבלי ליבא ערמומית ורמה היא ערמומיתו ישב לו בין משפתי המלחמה לשמוע מי נוצח ויהיה עמו : שריקות עדרים · לשמוע קול עדרי המלחמה למי קול ענות גבורה ולמי קול ענות חלושה : בעבר הירדן שכן · ולא בא אל המלחמה : וכן

שנים הראשונים מלרע והאחרונים מלעיל : אז ירד שריד · ירדה בתפלותו ופי׳ רדה והשליט הקב״ה ישראל שהוא שריד באדירים בעם יבין מלך כנען ולמ״ר לאדירי׳ במקום בי״ת כמו וישבו אתו לארץ כי אים הרגתי לפצעי וזולתם : מני אפרים · כמו מן אפרים והיו״ד נוספת וכן מני מכיר : שרשם בעמלק · שרשם היה נלחם בעמלק והוא יהושע בן נון ש שהיה שרש אפרי׳ ונשיאם ואחרי יהושע בא׳ בנימן עם עמלק והוא שאול שהיה משבט בנימין וכ״פ אחריך כנגד אפרים וכף בעממיך כנגד בנימן ואמרה זה בדרך נבואה והזכירה ה המתעוררים והמתחזקים אל מלחמו׳ יי׳ ועתה שירדו למלחמה מן מכיר הגדולים והחכמים ואף על פי שהיה מעבר לירדן התעורר והתחזק לבא למלחמה זאת וכן מזבולון ירדו אפילו הסופרי׳ והחכמי׳ אין צריך לומ׳ שאר העם · ומושכי׳ בשבט סופר פי׳ החכמים והסופרים : שבט · העט וכן ת״י בקולמוס דספרא וכן השרים שהיו ביששכר יצאו עם דבורה : ושרי · כמו שרים כמו ויקרא לו חלוני כמו חלונים וחשופי שת והדומים להם וכן שבט יששכר יצא כלו וכן ברק יצא עם דבורה : בעמק שלח ברגליו · שלא של בהמה לרכוב מרוב חפצו למלחמה אבל ב בפלגות ראובן שנפלג ונחלק מעבר הירדן ולא באו למלחמה גדולים הם חקקי׳ וחקרי לבו עליו ואומר לו למה ישבת בין המשפתי׳ והם מערכות וגדרו׳ הצאן לשמוע שריקות עדרים כלומר יושב ובוטח ולא חששת למלחמת ישראל אשר בארץ כנען ולא באת לעזרם למלחמה הזאת׳ וכן גלעד שנכן בעבר הירדן ולא בא למלחמה׳ ויש לתמוה והלא מכיר אומר שבא למלחמה ומכיר אבי גלעד וארץ הגלעד לבית מכיר כמו שאמ׳ ויתן את הגלעד למכיר בן מנשה ׳ ויש לפרש כי מה שאמר גלעד בעבר הירדן שכן על בית יאיר בן מנשה אמר שגם הוא היה חלקו בארץ

רלבג

מקול מחצצים : וכל זה הפחד היה להם מקול האויבים מורי החצים שהיו בין המעינו׳ שהיו שואבין מהן המים להכר להם לים׳ שלא יוכלו לשאוב משם והיה זה המקום בדרך הישר שהיו רגילים ללכת בו הסוחרים ומפני זה היו הולכים ארחות עקלקלות והנה במקום ההוא שלא היו יכולין לבא שם שם יתנו ויגידו צדקות יי׳ שהכרית את אויביהם המצירים להם שם ויתנו גם כן צדקות פרזונו בישראל עתה שיוכלו בני ישראל לשבת בערי הפרזות אשר הניחום ועזבום מפחד האויב : אז ירדו לשערים עם יי׳ · ר״ל שישבו בכל שעריהם לפי שסבו לערי הפרזות לשבת. או יהיה הרצון בזה אז ירדו עם יי׳ לשערים ללמוד תורה מה שלא היו יכולין בו קודם זה כי הדרך היה סגור לפניהם מפני האויבים וכובד השעבוד ג״כ היה מונעם מזה : עורי עורי דבורה · יחס לדבורה דברי השיר ולברק יחס שבית השבי שהוא פועל המלחמה : אז ירד · אז ישים השם רודה מה שרד ונשאר מישראל על אדירים וחזקים והם עם יבין מלך כנען כ״מ ויכנע אלהים ביום ההוא את יבין מלך כנען לפני בני ישראל יי׳ שם רודה ומושל לי בגבורים ר״ל שם ישראל רודה ומושל על הגבורים ההם והם עם יבין מלך כנען · והנה התחילה דבורה לספר ענין השבטים במלחמות והתחילה מן אפרים כי על ידו נעשית המלחמה הראשונה ואמרה מן אפרים שרשם מי שהיה שרשם והוא יהושע שהיה נשיא עליהם והיה היותר נכבד שבשבט נלחם בעמלק כמו שנזכר בתורה ויחלוש יהושע וגו׳ : אחריך : תבוא אתה שתהיה משבט בנימן בעממיך להלחם עם עמלק והוא שאול ומן מכיר בני מנשה שהיה חלקו לעבר הירדן ירדו החכמים עם דבורה למלחמה וכן הענין מזבולון : ושרי ביששכר · והשרים שהם ביששכר ג״כ ירדו עם דבורה ושבט יששכר בכללו וכן שמע לעצת דבורה ברק עד שבעמק שולח ברגליו בעצת דבורה כמו שאמר ויעל ברגליו עשרת אלפי איש ואולם בפלגות ראובן גדולים חקקי לב · והנה תמה עליו למה ישבת בין המשפתים במקומך ולא התעוררת בזאת המלחמה אבל היית יושב ובוטח והיית שומע שריקות עדרי ישר׳ על יד האויבים והיית שוכן במקומך ולא חששת לזה הנה לפלגו׳ ראובן גדולו׳ חקרי לב על שמקרו עליהם ולא נתנו לב לבאת משם : גלעד בעבר הירדן שכן · ואת׳ כי מנעך מזה הירדן הלא גלעד ג״כ שוכן בעבר הירדן ועם כל זה בא לעזרת יי׳ בגבורים כמו שקדם ·

וְדָ֕ן לָ֥מָּה יָג֖וּר אֳנִיּ֑וֹת אָשֵׁר֙ יָשַׁב֙
לְח֣וֹף יַמִּ֔ים וְעַ֥ל מִפְרָצָ֖יו
יִשְׁכּֽוֹן׃ זְבֻל֗וּן עַ֣ם חֵרֵ֥ף נַפְשׁ֛וֹ
לָמ֖וּת וְנַפְתָּלִ֑י עַ֖ל מְר֥וֹמֵי
שָׂדֶֽה׃ בָּ֤אוּ מְלָכִים֙ נִלְחָ֔מוּ אָ֤ז
נִלְחֲמוּ֙ מַלְכֵ֣י כְנַ֔עַן בְּתַעְנַ֖ךְ
עַל־מֵ֣י מְגִדּ֑וֹ בֶּ֥צַע כֶּ֖סֶף לֹ֥א
לָקָֽחוּ׃ מִן־שָׁמַ֖יִם נִלְחָ֑מוּ
הַכּֽוֹכָבִים֙ מִמְּסִלּוֹתָ֔ם נִלְחֲמ֖וּ עִם־
סִֽיסְרָֽא׃ נַ֤חַל קִישׁוֹן֙
גְּרָפָ֔ם נַ֥חַל קְדוּמִ֖ים נַ֣חַל
קִישׁ֑וֹן תִּדְרְכִ֥י נַפְשִׁ֖י עֹֽז׃
אָ֥ז הָלְמ֖וּ עִקְּבֵי־ס֑וּס מִֽדַּהֲר֖וֹת
דַּהֲר֥וֹת אַבִּירָֽיו׃
א֣וֹרוּ מֵר֗וֹז אָמַר֙ מַלְאַ֣ךְ יְהוָ֔ה
אֹ֥רוּ אָר֖וֹר יֹשְׁבֶ֑יהָ כִּ֣י
לֹא־בָ֜אוּ לְעֶזְרַ֣ת יְהוָ֗ה לְעֶזְרַ֥ת
יְהוָ֖ה בַּגִּבּוֹרִֽים׃ תְּבֹרַךְ֙
מִנָּשִׁ֔ים יָעֵ֕ל אֵ֖שֶׁת חֶ֣בֶר הַקֵּינִ֑י
מִנָּשִׁ֥ים בָּאֹ֖הֶל תְּבֹרָֽךְ׃

וּדְבֵית דָּן גָּזוּ עִבְרֵי יַרְדְּנָא וְשַׁוִּיאוּ
נִכְסֵיהוֹן בִּסְפִינָן דְּבֵית אָשֵׁר עַל
סְפַר יַמַּיָּא שְׁרוֹ קִרְוֵי עַמְמַיָּא
דְּפַגְּרוּ תָּבוּ וּבְנַיִן וִיתִיבוּ בְּהוֹן׃
זבולן׃ דְּבֵית זְבוּלֻן לְקֳבֵיל
עַמְמַיָּא דְּגַדִּיפוּ קֳדָם יְיָ מְסָרוּ
נַפְשֵׁיהוֹן לְקַטָּלָא אִינוּן וּדְבֵית
נַפְתָּלִי יְשַׁבְּחוּנוּן כָּל עַמְמֵי אַרְעָא
באו׃ אֲתוֹ מַלְכַיָּא דַּהֲווֹ
עִם סִיסְרָא וְאַגִּיחוּ קְרָבָא בְּכֵין
אַגִּיחוּ קְרָבָא מַלְכֵי כְּנַעַן
בְּתַעְנַךְ הֲווֹ שָׁרַן וּמְטַן עַל מֵי מְגִדּוֹ
מָמוֹן דִּכְסַף לָא קַבִּילוּ׃ מן׃ מִן
שְׁמַיָּא אִתְגַּח עִמְּהוֹן קְרָבָא מֵאֲתַר
דְּנָפְקִין כּוֹכְבַיָּא מִכִּבְשֵׁי דַּבְרִיתְהוֹן
תַּמָּן אִתְגַּח קְרָבָא עִם סִיסְרָא׃
נחל׃ נַחְלָא דְּקִישׁוֹן תַּבְרִינוּן
נַחְלָא דְּאִתְעֲבִידוּ בֵיהּ נִסִּין
וּגְבוּרָן מִלְּקַדְמִין לְיִשְׂרָאֵל הוּא
נַחְלָא דְּקִישׁוֹן תַּמָּן דּוּשִׁישַׁת נַפְשִׁי
קְטִילֵי גִּבָּרֵיהוֹן בִּתְקוֹף׃ אז׃
בְּכֵין אִשְׁתַּלְּפָא טוּפְרֵי סוּסַוָתְהוֹן
מִפִּינוּכָא דַּהֲוָה מַפְנִיךְ קֳדָם רְתִיכֵי
גִּבָּרוֹהִי׃ אורו׃ לוּטוּ מֵרוֹז
אֲמַר בָּרָק נְבִיָּא דַּייָ לוּטוּ וּתְבָרוּ יַת יָתְבָהָא אֲרֵי לָא אֲתוֹ לְסַעֲדָן עַמָּא דַּייָ כַּד אַגִּיחַ
קְרָבָא בְּגִבָּרַיָּא׃ תבורך׃ תִּתְבָּרִיךְ סִבְרַכַּת נְשַׁיָּא טָבְתָא יָעֵל אִתַּת
חֶבֶר שַׁלְמָאָה כַּחֲדָא מִנְּשַׁיָּא דִּמְשַׁמְּשָׁן בְּבָתֵּי מֶדְרָשִׁין תִּתְבָּרִיךְ׃

תברך ג' בקריא' וסי' תברך מנשים יעל אשת חבר הקיני ב' בפסוק. ואחריתם לא תברך׃ באהל ו' בקריא' וסי' ויאמר הנה באהל. כל הבא אל האהל וכל אשר באהל. וירא יי באהל בעמוד ענן. מנשים באהל תברך. ואת כל כלי הקדש אשר באהל. וחברו דד"ה. ונמסר גם בסדר חקת׃

רדק

בארץ הגלעד כמו שאמר ויאיר בן מנשה הלך וילכוד את חוותיהם ויש לפרש עוד כי מה שאמר גלעד בעבר הירדן שכן הוא דרך תמיהה ואומ' לראובן למה ישבת בביתך ולא באת למלחמ' גלעד עשה כן כמו שעשית אתה וישב ושכן בעבר הירדן הלא חרד ובא לעזור למלחמת ישרא' ואתה למה עשית כן ואף על פי שאתה מעבר לירדן הלא גם הוא מעבר לירדן. ויש לפרש ג"כ לענין זה הפירוש שלא בדרך תמיהה כלומר גלעד הלא שכן בעבר הירדן כמוך וחלקו ונחלתו שם היא ואעפ"כ עבר ובא לעזרת ישראל ואתה למה לא עשית כן׃ ודן למה יגור אניות. אינו אומר על אניות הים כי לא היה חלקו על הים כי זבולן היה חלקו שם כמו שאומר זבולן לחוף ימים ישכון ואף על פי שכתוב בחלקו מול יפו אעפ"כ לא היה יפו בחלקו אלא אניות הירדן ר"ל שעבר הירדן וברח מפחד האויב והכניס נכסיו לעבר הירדן וכן ת"י גזו ועברו ירדנא וגו'׃ אשר ישב לחוף ימים. כי שם היה חלקו וגורלו כמו שאמ' בגורלו ופגע בכרמל הימה ואמר והיו תוצאותיו הימה מחבל אכזיבה׃ ועל מפרציו ישכון. על מקומות הפרוצים לו שבעריו ישכון שם מפחד אויבים לפיכך לא יבא למלחמה שלא יבא עריו פרוצות ות"י קרוי עממיא וגו'׃ חרף נפשו למות. גלה ופרסם נפשו ומסר עצמו למיתה מרוב חפצו למלחמה ונפתלי כמו כן שם עצמו על מרומי שדה להלחם ות"י דבית נפתלי ישבחונון כל יתבי ארע'׃ בתענך על מי מגדו. תענך ומגדו שני מקומות הם בחלק מנשה ומן הנרא' כי רחוקי' היו זה מזה כמו שאמר ויושבי תענך ובנותיה ויושבי מגדו ובנותיה אב"מ מהו שאמר בתענך על מי מגדו ויתכן לפרש כי באו מלכי כנען להלחם והוא סיסרא ואשר באו עמו להלחם בתענך והיו חיילותיו כל כך רבים שהיו מגיעים עד מי מגדו וכת"י בתענך הוו שרן ומטן על מי מגדו׃ בצע כסף לא לקחו. לא היו לוקחין שום ממון מבני ישר' שהיו נופלים בידיהם לא היו הורגים אותם׃ מן שמים נלחמו. כל כך היה הנצחון גדול שנצחו ישר' חיל סיסרא כאילו מן השמי' נלחמו עם סיסרא׃ הכוכבים ממסילותם. על דרך שמה הנחת יי גבוריך ודרך הדרש כי הכוכבים חממו אותם והיו לובשי' שריונו' ומרוב חמימות היו נכנסין בנחל קישון להתקרר ושוטפם הנחל לפיכך סמך פסוק נחל קישון גרפם לפסוק מן שמים נלחמו ולפי דרך הפשט לפי שהמלחמה היתה בערבה אשר על שפת נחל קישון היו נכנסין בנחל הן לברוח הן לערוך מלחמה עם ישר' ונכשלו המרכבות כמו במצרים שאמ' ויסר את אופן מרכבותיו ונפלו הפרשים בנחל וגרפם הנחל וטבעו ולא כן היה לישראל אלא שדרכו הנחל בעוז ועברוהו בלא שום פגע ונזק וזהו שאמר תדרכי נפשי עוז כלומר הנחל שגרפם דרכה נפשי בעוז כי מן השמים נלחמו עמהם בעבורי ות"י תדרכי נפשי עוז דושישת נפשי קטילי גבריהון בתקוף ופי' נחל קדומים נחל שהיה שם מקדם כאילו נברא שם מקדם להנקם באויבי יי על דרך כל פעל יי למענהו וגו'׃ אז הלמו. פועל עומד כאילו אומר נהלמו עקבי הסוסים מרוב מרוצתם במלחמה. וזהו שאמר מדהרות דהרות אביריו מה שמכה הסוס בנח על הארץ בעת המרוצה ושלא בעת המרוצה שנראה כמרקד תקרא דהירה וכן וסוס דוהר ומרכבה מרקדה. ואמר עקבי סוס כי בעקבין אין פרסה לפיכך אמר כי נהלמו עקבי סוס בנח מכת הסוס בארץ. וטעם אביריו על הפרשי' או על הסוסים׃ אורו מרוז. שם עיר קרובה למקום המלחמה ולא באו לעזרה לפיכך קללה אותן אבל הרחוקים שלא באו לא קללה אותם׃ אמר מלאך יי. כמשמעו כי נביאה היתה דבורה ועל פי הנבואה אמרה זה ות"א אמר ברק נביא דיי׃ תבורך. מרוז תהיה ארורה אבל יעל תהיה ברוכה שהיתה זריזה לעזרת יי במקום שהיתה שם באהלה ויותר תבורך מאשר נשים היושבות באהל׃ מים

רשי

וכן דן הכניס ממונו בספינות לעבור ולברוח׃ ועל מפרציו. לשמור פרצות ארצו׃ זבולן עם חרף וגו'. בזה נפשו והפקיר עצמו למות במלחמה עם ברק וכן נפתלי על מרומי שדה על הר תבור׃ בתענך על מי מגדו. ת"י בתענך הוו שרן ומטן עד על מי מגדו ראם המחנ' בתענך ומגיע עד על מי מגדו׃ בצע כסף לא לקחו. חנם באו לעזרת סיסר' לא בקשו ממנו שכר׃ מן שמים נלחמו. ואף הקב"ה שלא גם כבא אתכם רוכים שום שכר׃ ממסילותם. ראם הכוכב בשמים וסופו בארץ מכאן אמרו ע עוביו של רקיע כאור שבין שמים לארץ ם שהכוכב תקוע ברקיע כמין נגר בדלת מרת ארכו כעביו של רקיע ומן המקרא שמעיד ממסילותם נלחמו אנו שומעין שעוביו של רקיע כגובה שמים על הארץ׃ גרפם. טאטם מן העולם כמגרפה זו שגורפת את האפר מן הכיר׃ נחל קדומים. שנעשה ערב לים על זה מימו' מצרי' כדאית' בפסחים׃ תדרכי נפשי׃ ברגלי' את עוז גבורי כנען׃ הלמו עקבי סוס. כשתלפו טלפי סוסיה' שהיה חוס הכוכב מרתיח את הטיט והצפורן נשמטת כמו שמולגין את הרגלים ברותחין והטלפים נשמטים ומתוך ם שנשתלפו נהלמו ה הרגלי׃ מדהרו דהרו' אביריו. שהיו מרקידי' את סוסיהם במלחמה לשון סוס דוהר הוא לשון הריקרת הסוס׃ אורו מרוז. אמרי לה כוכבא הוה ואמרי לה גבר' חשיבא הוה והיה סמוך למקום המלחמה ולא בא׃ אמר מלאך יי. אמר ברק בשליחותו של הקב"ה׃ יושביה. היושבים בארבע אמות שלו בארבע מאה שיפוריה שמתיה ברק למירות׃ לעזרת יי. כביכול השוזר את ישראל כעוזר את השכינה׃ מנשים באהל. שרה של' בה הנה באהל רבקה שנאמר בה ויביאה יצחק האהלה רחל ולאה שנ' בהן ויצא מאהל לאה וגו'׃ מנשים באהל תבורך יעל. למה הן ילדו וגדלו ואם לא יעל הרי הרשע הזה בא ומאבדן כך היא בבראשית רבה. ר"א אף יעל היתה יושבת אוהלים לפיכך הזכיר אותה בברכת אוהלים׃ חלב

רלבג

והנני תמה על דן למה יגור אניות הנה נחלתו לא היתה מעבר הירדן ולא די שלא באו לעזרת יי' אבל ברח והניח עמו והלך עם קניניו בעבר הירדן באניו' כמו שת"י. הנה אשר יש לו התנצלו' אם לא בא לעזרת יי כי הוא יושב על הספר ולזה היה ראוי לשמור ארצו ולשכון על המקומו' הפרוצי' בארצו שלא יבאו שם האויבי'. ואמנם זבולן ונפתלי ראוי שישובחו והו' כי זבולן הוא עם שחרף נפשו למות מרוב קנאתו להנקם מהאויב ר"ל שמסר עצמו לסכנה. וכן נפתלי ג"כ כי מבני נפתלי ומבני זבולן היו החיל אשר עלו עם ברק על הר תבור שהיו על מרומי שדה כי הם ראו חיל עם סיסרא ועם זה מסרו עצמם לסכנה להכות עליהם למלחמה מרוב בטחונם בשם ית'׃ באו מלכי' נלחמו. ידמה שמלכי' רבים ממלכות הגוים ממשפחות כנען ירדו עם סיסרא להלחם עם ישרא' ונלחמו אז מלכי כנען בתענך ועל מי מגדו והם המקומו' שהיו חושבים לכבשם בקלות וכל כך היו חפצים להלחם בישראל שלא לקחו בצע כסף על זה מיבין מלך כנען כמנהג. מי שאינו תחת המלך שאם ירצה המלך להביאו למלחמתו יתן לו שכר׃ מן שמים נלחמו. אמר זה להורות כי לא בחרבם נצחו לסיסרא אך מאת השם ית' בא להם זה הניצוח והוא ית' שם הכוכבי' ממסילותם נלחמי' עם סיסרא בהשפיע באמצעותם מה שישלם בו ניצוח סיסרא וחילו׃ נחל קישון גרפם. ידמה שגבר גבריו אז על דרך מופת מי נחל קישון שהיו בו מים מעטים וכשהיו עוברי' בו סיסרא וחילו גברו המים והשירום כמו שתשיר המכבדת אשר יכבדו בה הבית מה שעל הארץ מן העפר וזולתו ובזה האופן טבעו רוב חיל סיסרא ונפל פחדם אל הנשארי' ועם זה הענין הנה בנחל המי' הקדומי' שהיו בנחל קישון תדרכי נפשי עוז ר"ל שלא גברו המי' לישר' בעברם בדרך שיטעום ושירום ממקומם אבל היו דורכין שם בעוז ותוקף וזה היה פלא גדול דומה באופן מה לפלא שהיה לישרא' על ים סוף׃ אז הלמו. אז נשתו ונשברו עקבי סוס סיסרא שלא נשאר להם כח מחוזק מרוצתם והכותם בהם בארץ כשהנהיגו' גבורי סיסרא ולא נשאר להם כח לנוס ולפטר שיהיה הרצון בזה כי אז בנחל קישון מרוב המים שגברו שם היו עקבות סוסיהם כאילו נשברו ולא יכלו לדהר אבל גבהו המים רגליהם׃ אורו מרוז. שהיתה עיר גדולה קרובה למקו' המלחמה׃ אמ' מלאך יי'. זאת הנבואה לדבורה שעיר מרוז תהיה ארורה ר"ל יושביה כי לא באו לעזרת יי עם היותם קרובי'׃ תבורך מנשים. אמנם יעל תהיה

ברוכה

חלב נתנה. לדעת אם לבו עליו שיבין בין טעם מים לטעם חלב כן תרגם יונתן: בספל אדירים. בספל ששותין בו מים שהמים נקראו אדירים שנ׳ במים אדירים: להלמות עמלים. סיסרא שהיה עמל ויגע: ותיבב. לשון דיבור כמו ניב שפתים ורבותינו פירשוהו לשון נביחה כתרועה דמתרגמי׳ יבבא ואני אומר לשון ראייה כמו בבת עינו וכן

מים שאל חלב נתנה. להכבידו כדי שירדם במהרה עם העייפות שהיה לו והחלב ששתה שלא ירגיש בהכותה אותו ות״י מיא שאל מינה סיסרא רשיעא וגו׳: בספל אדירים. בספל גדול ששותין בו גדולים ואדירים. והחכם רבי יונה פי׳ אדירים הרועים הגדולים כמו אדירי הצאן ות״ת בפיילי גבריא וגו׳ וכן תרגם קובעת כוס התרעלה פיילי ככא דלווטא

באשר ט׳ בקריא׳ וסימ׳ אל קול הנער באשר הוא שם. ראה את כל מאומה. בין רגליה כרע נפל שכב. ויקם דוד ואנשיו. ואלישע אמר אל האשה. עמדי נא בחבריך. לסריסם אשר ישמרו את שבתתי. ויאמרו אלינו גדול בבית הזה ממני. אין שר בית הסהר. וילך האיש מהעיר. ויאמר לו מיכה מאין.

חברו מכחס: ומחקה. לשון חיקוי: ומחצה. לשון מחץ: וחלפה. יוצא מצד אחר: אשנב. חלון: חכמות שרותיה תעננה. החכמות שבשרותיה לכך נקוד ח״ית חטף פתח חכמו שהוא שם דבר נקוד חטף קמץ כמו ראמו׳ לאויל חכמות וכן חכמות נשים בנתה ביתה וזה נקוד חכמות וכן חכמות נשים ב בנתה ביתה חכמות שבנשים: תעננה. רגשו׳ של נ׳ון משמשת במקום נ׳׳ון שלישית ופתרונו תעננה אותה דגשות הנ׳׳ון משמש במקום אותה כמו ת מרבבת תביאנ׳: ואף היא תשיב אמריה. תנחומיה לעצמה מה אני מתמהת על עיכוב בני הלא ימצאו יחלקו שלל והוא מעכבן: רחמתי׳ לראש גברי. ומענים נשים יפות שבישראל כל אחד מהם יש לו במטתו שתים ושלש נשים: כן

מַיִם שָׁאַל חָלָב נָתָנָה בְּסֵפֶל
אַדִּירִים הִקְרִיבָה
חֶמְאָה׃ יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה
וִימִינָהּ לְהַלְמוּת
עֲמֵלִים וְהָלְמָה סִיסְרָא מָחֲקָה
רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה
רַקָּתוֹ׃ בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפַל
שָׁכָב בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע
נָפָל בַּאֲשֶׁר כָּרַע שָׁם נָפַל שָׁדוּד׃
בְּעַד הַחַלּוֹן נִשְׁקְפָה
וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא בְּעַד הָאֶשְׁנָב
מַדּוּעַ בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא
מַדּוּעַ אֶחֱרוּ פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו׃
חַכְמוֹת שָׂרוֹתֶיהָ
תַּעֲנֶינָּה אַף הִיא תָּשִׁיב אֲמָרֶיהָ
לָהּ׃ הֲלֹא יִמְצְאוּ
יְחַלְּקוּ שָׁלָל רַחַם רַחֲמָתַיִם לְרֹאשׁ
גֶּבֶר שְׁלַל צְבָעִים
לְסִיסְרָא שְׁלַל צְבָעִים רִקְמָה
צֶבַע רִקְמָתַיִם לְצַוְּארֵי שָׁלָל׃

מים: מַיָּא שְׁאַל מִינָהּ סִיסְרָא רַשִׁיעָא חֲלָבָא אַשְׁקְיָתֵיהּ לְמִידַע אִם אִית רַעְיוֹנוֹהִי עֲלוֹהִי בְּפַיָּלֵי גִּיבָּרַיָּא קְרִיבַת לְקָדָמוֹהִי שְׁמַן דְּגוּבְנִין: ידה: טוֹבְתָא יָעֵל אִתַּת חֶבֶר שַׁלְמָאָה דְּקַיֶּימַת מַה דִּכְתִיב בְּסֵפֶר אוֹרַיְתָא דְמֹשֶׁה לָא יְהֵי תִקּוּן זֵין דִּגְבַר עַל אִתְּתָא וְלָא יִתַּקֵּן גְּבַר בְּתִיקוּנֵי אִתְּתָא אֱילָהֵין יְדָהָא לְסִיכְּתָא אוֹשִׁיטַת וִימִינָהּ לְאַרְזַפְתָּא דְנַפְחִין לְמִתְבַּר רַשִׁיעִין וְאַנוֹסִין מְחָתָהּ לְסִיסְרָא תְּבָרַת רֵישֵׁיהּ פְּצַעַת מוֹחֵיהּ אַעֲבַרַת סִיכְּתָא בְּצִדְעֵיהּ: בין: בֵּין רִיגְלָהָא כְּרַע נְפַל שְׁכִיב בֵּין רִיגְלָהָא כְּרַע נְפַל בַּאֲתַר דִּכְרַע תַּמָּן נְפַל בְּזִיזָא סִיסְרָא: בעד: מִן חֲרַכָּא אִסְתְּכִיאַת וּמְדִיקָא אִמֵּיהּ דְּסִיסְרָא מִבֵּינֵי אֲעֵיתָא אָמְרָה מָא דֵין אוֹחֲרָא רְתִיכוֹהִי דְּסִיסְרָא בְּרִי מִלְּמֵיתֵי מָא דֵין אִתְעַכָּבוּ רְהָטַיָּא דַהֲווּ מַיְתַן לִי אִיגֶּרֶת נִצְחָנִין: חכמות: חַכִּימַת פְּרִיסְתְּוָתְהָא עָנְיָן לַהּ אַף הִיא בְּחוּכְמָא מְתִיבָא וְאָמְרָה לְמֵימַר לְהֵין: הלא: וַהֲלָא מִרְמַשְׁכְּחִין מְפַלְּגִין בִּיזָתָא יָהֲבִין גְּבַר וּבֵיתֵיהּ כָּל חַד וְחַד בִּיזָא סַגִּי קֳדָם סִיסְרָא בִּיזַת צִיוּרֵי צִבְעוֹנִין עַל צַוְּרֵיהּ נִכְסֵי עֲתִירַיָּא וּמָנֵי חֲמוּדָא קֳדָם גִּיבָּרוֹהִי דְּבָזוּ:

וכן השותים במזרקי יין דמתרגמינן בפיילי חמר ובדברי רז״ל היה מביא בפיילי של חרס חדשה ובלשון יון כוס פיילי: הקריבה חמאה. חלב חמאה וחלב שזכר עומר במקו׳ שנים והשקתו החלב הנותר אחר החמאה כי הוא מכביד הלב וטורף הדעת ויתכן לפרש כי נתנה לו חמאה לאכול אחר שהשקתו כי באחר החלב השקתהו כמו שאמר ותפתח את נאד החלב ותשקהו ובספל אדירי׳ הקריבה לו חמאה לאכול: ידה ליתד תשלחנ׳. כמו תשלח והנ׳׳ון וההא נוספות כנ׳׳ון ה״א משמרנה פרשונה ואף על פי שאין המנהג כן בפעלי׳ ואדוני אבי ז״ל פי׳ תשלחנה ידה וימינה שלחה בעבור יתד והלמות ידה שאלה צריכה יתד וימינה צריכה הלמות וכנה השליחות לידים בעבור כי הם עשו ה המעשה ודומה לו וכל אשר שאלו עיני בביתה לא יסבנו רגליה ובתבונות כפיו ינחם ואם תאמר כי תשלחנה בודד אין צריך לכל זה כי פירוש ידה וימינה הושטו בעבור יתד והלמות ורבי אחי ר׳ משה ז״ל פירשו בחסרון כף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה שפירשו כגהה וכן פי׳ ידה כידה והוא דרך שאלה בעבור שאמר תבורך מנשים יעל אמר ראויה לה הברכה יותר משאר נשים כי עשתה מעשה גבור׳ שלא יעשו שאר הנשי׳ כי אין מעשה גבורה לנשים כי אם לאנשים לפיכך אמר דרך שאלה כידה ליתד תשלחנה הנשים האחרות וימינ׳ להלמות עמלים והלמות שם הכלי שמכי׳ בו האנשים העמלים בעלי המלאכה: מחקה ראשו. הסיר ראשו מלשון מחק בדברי רז״ל אין מוחקי׳ במקום שגורשין והמחק הוא הכלי שמעבירין על המדה שמעביר כל מה שעליה:

אליו הגידה נא לנו באשר. באשר תמותי אמות. באשר דבר מלך שלטון. מה יתרון העשה באשר הוא. טוב ללכת אל בית אבל. ור׳ ובאשר וסי׳ גם אני אבחד בתעלוליהם. ומביתי אתכם לחרב. ואפרחיו יעלעו דם. ותאמר רות אל תפגעי:

ברוכה כי עזרה להם בהריגת סיסרא ויותר מנשים שהן באהל תבורך או ירצה בזה שהיא תבורך מנשים שהן באהל ללמד תורה כמו דבורה ויהיה הרצון בזה כי קללת מרוז אמר מלאך יי׳ ואולם ברכת יעל אמרה דבור׳ על צד התפלה והברכה. והנה ספרה על מה ברכה יעל וזה כי היא עשתה מעשיה בחכמה ובגבורה לעזור ישראל וזה שכאשר שאל סיסרא מים לשתות נתנה חלב לשכרו והקריבה לו חמאה בכלי גדול לשתות והרצון בחמאה חלב שמן שלא הוסרה ממנו החמאה כי הוא משכר יותר. והנה נכפל הלשון בזה. ומה שספר תחלה כי מנאד החלב השקתהו היה בזה האופן ר״ל שהוציאה ממנו בספל גדול אשר ישתו בו הגבורים: ידה ליתד תשלחנה. והנה כאחיה המנהיגים הגוף תשלחנה ידה השמאלית ליתד ושלחו ימינה למה שהולמים ומכין בו העמלים במלאכות רבות העמל והכתה סיסרא בראשו עד שהפסידה ופרדה החבור אשר בו והכתה ביתד ועברה היתד רקתו או כרתה רקתו: בין רגליה כרע נפל. ר״ל כי בחכמתה סבבה שנפל ונרדם לפניה: ובאשר כרע שם נפל שדוד. ר״ל כי תכף שנפל שדדתהו והמיתתהו יעל. הנה אם סיסרא נשקפה בעד החלון והילילה בדמיון תרועה והיתה אומרת מה הסבה שיהיה בושש רכב סיסרא לבוא. והנה החכמות שבשרותיה היו עונות אותה וגם היא בעצמה היתה משיבה לדבריה ואומרת מה שאומרות החכמות ההן והוא כי סבת איחורו הוא שאם ימצאו שלל שיחלקוהו: רחם רחמתים. ולהיותם פרוצים בעריות הקדימו בספור שלל העריות אולי השיג כל אחד מהן נערה אחת או שתים ולסיסרא ג״כ יתנו שלל בגדי הצבעונים הנכבדים שלל בגדי צבעונים שהם מרוקמים ובגדי צבע רקומים משני עבריהם ויחלקם סיסרא לצוארי בעלי השלל והם אנשי החיל הבאים עמו. והתפללה

ומחצה. מן ומחץ מכתו: וחלפה. העבירה היתד ברקתו וכתי׳ אעברת בצדעיה או יהיה וחלפה מן יחלוף ויקציר שהו׳ לשון כריתה: בין רגליה כרע נפל. כל מנהג הלשון לכפול הדברים כדי לחזקם והענין כי כרע כריעה שלא היתה לו תקומה וזהו שאמר כאשר כרע שם נפל שדוד. ויש בו דרש והוא רחוק כי יש בפסוק שבעה בין כרע ונפל ושכב ואמרו כי שבע בעילות בעל אותו רשע ליעל אותו היום ומה שכתבנו למעלה במילת שמיכה מכחים זה הדרש: ותיבב. הריעה מתרגו׳ תרועה יבבא ות״ת ואוריקה לשון הבטה: האשנב. כמו החלון וכן בעד אשנבי נשקפתי: תעננה. כל אחת מן החכמות תענה אותה: אף היא. עם סיסרא: תשיב אמריה לה. היא בעצמה כמו שהחכמות משיבות לה כן היתה הי׳ בעצמה משיבה ואומרת כי בעבור זה אחרו פעמי מרכבותיו: ימצאו יחלקו שלל. ימצאו שלל לרוב בארץ ישראל שינצחו אותם ויחלקו השלל ביניהם ולזה הם מאחרים לבא: רחם רחמתים. נערה או שתי נערות: לראש גבר. לכל גבר וגבר יש לו נערה או שתי נערות מהשלל ות״ת יהבין גבר וביתיה לכל חד וחד: שלל צבעים. בגדים עשויים במיני צבעונים: רקמתים. שעשו בו מעשה הרקמה משני הפנים בשוה והרקמה היא מעשה מחט בבגד בצורות מצבעים שונים זה מזה: לצוארי שלל. כמו לראש השלל כלומר נתונים הבגדים בראש השלל לתתם לשר הצבא ות״ת כן בזת ציורי צבעונין וגו׳: ואוהביו

והתפללה דבורה ואמרה כן יאבדו כל אויבי יי׳ כמו שאבד סיסרא ואוהבי השם יתעלה יהיו כצאת השמש בגבורתו שאורו הולך ומתחזק עד נכון היום. והרצון באמרת בגבורתו בראש תקופת תמוז כי אז יראה אורו יותר חזק והחום המגיע ממנו הוא יותר חזק ויהיה הולך ומתחזק עד חצי היום. ושקטה הארץ עד שלמות ארבעי׳ שנה משעת התחלת השעבוד ולזה יהיה זמן ההשקט עשרים שנה: **ואולם** התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו: **הראשון** הוא להודיע כי השם יתעלה לא יעשה המופתים רק לעת הצורך ולזה צוה ברק למשוך בהר תבור עשרת אלפי איש מבני נפתלי ומבני זבולון ולא משכם שם השם יתברך כמו שמשך אל נחל קישון סיסרא ורכבו והמונו וזה כי משיכת בני ישרא׳ בהר תבור היה אפשר שיושלם בזולת עשיית המופת וכבר ביארנו הסבה בזה בספר מ״ה: **השני** הוא להודיע כי כשיעשה הש״י המופתים יסבב עליהם הסבות אשר עמם יהיה יותר מעט מהזרו׳ במופת ההוא אצל הטבע ולזה התחכם הש״י להביא בני ישראל בהר תבור והעתיק שם סיסרא ועמו אל נחל קישון לרדוף אחרי ברק ועמו וסבב עם זה שרבו מי הנחל עד שטבעו בו רבים מבני החיל ונתקבצו בזה סבות רבות על שינצחום ברק ועמו. הא׳ היא הבהלה שהבהילום מי הנחל. והב׳ כי ברק ועמו היו יורדים עליהם ולזה היו עליונים וזה ממה שיוסיף להם חוזק על סיסרא ועמו וידמה שנתחברה שם סבה שלישית והיא שכבר היה אור השמש נכח פני סיסרא ועמו והיה משים סנוורים בעיניהם ולזה אמרה דבורה כי הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא: **השלישי** הוא להודיע אמתת הנבואה הע״פ שהיתה ע״י אשה כי לא נפל דבר ממה שיעדה דבורה בזה הספור. והנה לפרסום אמתת הנבואה אז נסכמו ישר׳ ללכת במתי מעט ובבלי מלחמה מעטים להלחם עם סיסרא ורכבו והמונו עם תכלית כחו וגבורתו ורבוי כלי המלחמה אשר להם: **הרביעי** הוא להודיע כי בתחבולות ראוי שיתנהג האדם להגיע אל תכלית כוונתו ולזה ספר כי יעל מפני רצותה שיפול סיסרא בידה הראת לו כי היא חפצה מאד בהצלתו וכסתה אותו כדי שלא יראוהו שם העוברים והשבים וסבבה עם זה שסכרה אותו ברדים עם המופת והיה נקל לה להורגו: **החמישי** הוא להודיע כי ביום טובה ראוי להיות בטוב ולזה ראוי לתכלית בעת אשר יש לאל ידו שיסבב שתגיע לו ההצלחה ביותר שלם שאפשר ולא יקצר מזה שלא תראה כי ברק הע״פ שראה שנפל כל מחנה סיסרא לפי חרב לא נשאר עד אחד השתדל בתכלית מה שאפשר על הריגת סיסרא פן ישוב אל ארוכיו וישוב להרע לישראל: **הששי** הוא להודיע לתת תודה לש״י על מה שגמל מהטובות כי עם שזה כבר ראוי הנה בו תועלת להביא האנשים להאמין שכל הטובות באו מאתו ולזה שרה דבורה השירה הזאת ונתנה תודה לשם יתעלה כעל כל אשר גמלנו: **השביעי** הוא להודיע שראוי לכל אדם שיאמין בעדי הנבואה ולזה כתגנו אשר לא באו לעזרת יי׳ בגבורים כנגד מחנה סיסרא ונתקללו יושבי מרוז מאת הש״י: **השמיני** הוא לפרסם גנות האומות ההם והיותם פרוצים בעריות ולזה הקדימה אם סיסרא בספור הצלחת סיסרא רחם רחמתים לראש גבר וכבר פרסמה התור׳ ב״כ ממנהגיהם הפחותים:

ותעז ב׳ וכספרא וסי׳ ותעז ידו על כושן רשעתים. ותעז יד מדין: וידל יב פתחין כליש וסי׳ העשיר לא ירבה. ואם דל הוא ואין ידו. הנה אלפי הדל. מדוע אתה דל ככה. וידל ישראל מאד. ידל כבוד יעקב. נצרה על דל שפתי. ותהי לדל תקוה. דל ומאנוש נעו. אל תגזל דל. ודל מבין יחקרנו. אם דל אם עשיר וכל דסמיכין לאביון דכוו׳:

כֵּן יֹאבְדוּ כָל־אוֹיְבֶיךָ יְהוָה וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה:

ו וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיַד־מִדְיָן שֶׁבַע שָׁנִים: וַתָּעָז יַד־מִדְיָן עַל־יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי מִדְיָן עָשׂוּ לָהֶם׀ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְהָרוֹת אֲשֶׁר בֶּהָרִים וְאֶת־הַמְּעָרוֹת וְאֶת־הַמְּצָדוֹת: וְהָיָה אִם־זָרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי־קֶדֶם וְעָלוּ עָלָיו: וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת־יְבוּל הָאָרֶץ עַד־בּוֹאֲךָ עַזָּה וְלֹא־יַשְׁאִירוּ מִחְיָה בְּיִשְׂרָאֵל וְשֶׂה וָשׁוֹר וַחֲמוֹר: כִּי הֵם וּמִקְנֵיהֶם יַעֲלוּ וְאָהֳלֵיהֶם יָבֹאוּ כְדֵי־אַרְבֶּה לָרֹב וְלָהֶם וְלִגְמַלֵּיהֶם אֵין מִסְפָּר וַיָּבֹאוּ בָאָרֶץ לְשַׁחֲתָהּ: וַיִּדַּל יִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵי מִדְיָן וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה: וַיְהִי כִּי־זָעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה עַל אֹדוֹת מִדְיָן: וַיִּשְׁלַח יְהוָה אִישׁ נָבִיא אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וָאֹצִיא אֶתְכֶם מִבֵּית עֲבָדִים:

ז׳ מל׳ ג׳ ל׳ חס ל׳ ל׳ ה׳ ל׳ מלרע ה׳ מל׳ ל׳ וכל תרי׳ חלוף ושור ושה ובאו ה׳ ל׳ ויד׳ ידל ככוד יעקב

כן כסיסרא כן ייבדון כל סנאי עמך יי ורחמוהי צדיקיא יהון עתידין לאזהרא כזיהור יקריה על חד תלת מאה וארבעין ותלתא במיפק שימשא בגבורתיה ושדוכת ארעא דישראל מלמעבד קרבא ארבעין שנין: ועבדו בני ישראל דביש קדם יי ומסרינון יי בידא דמדינאי שבע שנין: ותקיפת יד מדינאי על ישראל מן קדם מדינאי עבדו להון בני ישראל ית מטמוריתא דבטוריא וית מערתא וית מצודתא: והוה כד זרע ישראל וסלקין מדינאי ועמלקאי ובני מדינחא וסלקין עלוהי: ושרו עליהון ומחבלין ית עללתא דארעא עד מעלנא דעזה ולא משארין מזון לקיימא נפש בישראל ואימר ותור וחמר: ארי אינון וגיתיהון סלקין ומשכניהון ואתן כמיסת גובא לסגי ולהון ולגמליהון לית מניין ועלין בארעא לחבלותה: ומאך ישראל לחדא מן קדם מדינאי וזעיקו בני ישראל קדם יי: והוה כד זעיקו בני ישראל קדם יי על עיסק מדינאי: ושלח יי גברא נביא לות בני ישראל ואמר להון כדנן אמר יי אלהא דישראל אנא אסיקית יתכון ממצרים ואפיקית יתכון מבית עבדותא:

רדק

ואוהביו. ואוהבי יי׳: כצאת השמש בגבורתו. כצאת השמש בבוקר שהולך ואור עד שהוא בגבורתו והוא חצי היום כן יהיו אוהבי השם ית׳ הולכים וחזקים וי״ת ורחמוהי צדיקיא יהון עתידין וגו׳: המנהרות. כמו מערו׳ ויש להם חלון למעלה שנכנס ממנו האורה ומפני זה נקראו מנהרות: המצדות. משברים חזקים: והיה אם זרע. כאשר זרע כמו והיה אם בא אל אחת אחיו ואם יהיה היובל לבני ישרא׳ והדומים להם: וישחיתו את יבול הארץ. התבואות שהיו בשדה קודם שיגמר בשולם וכן האלנות הכל היו כורתים ומפילי׳ ולא היו משאירים מחיה: ושה ושור וחמור. היו נוהגים להם: איש נביא. מפרש בסדר עולם זה פנחס ולהוכיח בא ולהודיעם כי מפני חטאתם קרה להם מה שקרה: ואגרם

רשי

כן יאבדו. רבותי׳ אומרי׳ תנחומין של הבל הן לא: כן יאבדו כל אויבך יי׳. כאשר אבד הוא: ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. לעתיד לבא שבעתים כאור שבעת הימים שהיא על אחת שלש מאות וארבעים ושלש כ כמספר ארבעים ותשע שבעיות: ותשקט הארץ. אין זה מדברי דבורה אלא מדברי כותב הספר: ויעשו הרע. עד כאן כאמר ויוסיפו שהיה כבר חטא על חטא אבל בשירה זו נמחל ל להם כל אשר עשו ועכשיו מ מתחילין לחטוא כך מדרש ב באגדת תילים: מנהרות. מטמוריתא ובלשון לעז וודוש ועל שם שעושין בהם אור קטן במקו׳ שאין ניכר קורין מנהרות לוייזירכם בלעז: מערות. קרוטש בלעז: מצדות. פלייסאדיץ בלעז שעושין ביערי׳ על ידי הפלת האילנות סביב סביב: הם ומקניהם. לרעות את התבואה: איש נביא. זה הנביא הוא פנחס בסדר עולם: אני

ובאו לב מילין כתי׳ יוד בריש תיבות׳ וקרי׳ וא״ו

האוביה ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ אם ויתוכך יהם׳

עוד ספר ששבו בני ישראל לעשות הרע בעיני יי׳ אחר מות דבורה ולזה נתנם השם ביד מדין ז׳ שנים ותקפה יד מדין מאד על ישראל עד שהוצרכו לעשות להם בהרים מנהרות והן מערות שיש בהן כמו חלונות תכנס מהן אורה במערה. ואפשר שהרצון יהיה במנהרות אבוקות בעלות אור גדול והיה זה כן כי כשהיו רואין מהרי׳ שבאו בני מדין היו עושין באבוקות ההן סימן שירגישו בו ישראל ויתחבאו הם ויסתירו מקניהם וקניניהם עד שבזה הדרך היתה מגעת בקלות ההודעה הזאת לישראל בעשותם הסימן הזה להם מהר אל הר והיה אפשר שיגלו מאויביהם דברים רבים ועכ״ז עשו מערות להתחבא שם בקלות ומצדות שהם בוניהם חזקי׳ להמלט שם מאויביהם לא שישבו תמיד במערות ובמצודות כי יהיה בלתי אפשר שישלם להם חיותם בזה האופן כי לא יזרעו ולא יאספו תבואה. ואחר זה ביאר מה הכריחם לעשות המנהרות והמערות והמצדות והוא מה שהיו משחיתי׳ בני מדין תבואותיהם ומקניהם ויהי כי דל להם מאד מפני מדין צעקו אל יי׳ ושבו אליו שיושיעם מידם. והנה שלח הש״י נביאו אל בני ישר׳ והודיעם כי עונותיהם הטו שיפלו ביד מדין כי הם סרו מאחרי יי׳ ועברו אלהי׳ אחרי׳ אלהי האמורי אשר בארצם עם רוב הטובו׳ שחנן הש״י אותם וידמה שזה הנביא היה פנחס כמו שזכרו רז״ל בפנחס בימי דוד שהגיד הכתו׳ כי לפני יי׳ עמו והנה היה זמן ארוך מאד ולזה אמרו כי פנחס הוא אליהו כי כבר התבאר שאליהו ג״כ חיה שנים רבות וכבר יעד מלאכי שהש״י יביאהו בימי הגאולה אמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו׳ ואין לאומר שיאמר שכבר מת אליהו קודם שהתנבא אלישע כמו שאמר כי היום אדוניך לוקח מעליך וזה שכבר מצאנו שהגיע מכתב מאליהו אחר זה כמו שנזכר שם בע״ה בספר דברי הימים ובספר מלכים.

אבי העזרי · מבני אביעזר בן גלעד בן מנשה : וגדעון בנו · אביו היה חובטן והוא כוכרן אמר לו אבא זקן אתה ואם יבאו האויבים לא תוכל לנוס לך אתה ואני אחבט : בגת · בקורת בית הבד : עמך גבור החיל · שנתן לך כח כזה : ויש יי' עמנו · ואם יש יי' אתנו למה מצאתנו וגו' : אשר ספרו לנו אבותנו · פסח היה אמר לו אמש הקרני אבא את ההלל ושמעתיו שהיה אומר בצאת ישראל ממצרים ועתה נטשנו אם צדיקי' היו אבותינו עשה לנו בזכותם ואם רשעי' היו כשם שעשה להם נפלאותיו חנם כן יעשה לנו איה כל נפלאותיו : ויפן אליו · הקב"ה בעצמו : לך בכחך זה · בכח הזכו' הזה שלמדת סניגוריא על בני כך דרש רבי תנחומא : הנה אלפי · האלף שאני נמנה בו להיות תחת שר האלף הוא האלף הדל בכל אלפי מנשה : שאתה · כמו שאתה : קמח

העזרי ג' בקריא' וסי' ויבא מלאך יי' וישב · בעפרת אבי העזרי · ויקבר בקבר יואש אביו' ושארא עזרי :
מצאתנו ג' בקריא' וסי' כה אמר אחיך ישראל אתה · ויאמר אליו גדעון · אל ימעט לפניך : והכית ה' מלרע
וסי' נמסר בסדר שפטים :

ג' נ' חס' ות' חל וָאַצִּל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד כָּל־
לֹחֲצֵיכֶם וָאֲגָרֵשׁ אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם
וָאֶתְּנָה לָכֶם אֶת־אַרְצָם : וָאֹמְרָה
לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִירְאוּ
ל' חס אֶת־אֱלֹהֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר אַתֶּם יוֹשְׁבִים
בְּאַרְצָם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי :
וַיָּבֹא מַלְאַךְ יְהוָה וַיֵּשֶׁב
תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר בְּעָפְרָה אֲשֶׁר
ל' לְיוֹאָשׁ אֲבִי הָעֶזְרִי וְגִדְעוֹן בְּנוֹ חֹבֵט
ל' · ל' חִטִּים בַּגַּת לְהָנִיס מִפְּנֵי מִדְיָן :
ל' וַיֵּרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו
יְהוָה עִמְּךָ גִּבּוֹר הֶחָיִל : וַיֹּאמֶר אֵלָיו
ז' · ל' גִּדְעוֹן בִּי אֲדֹנִי וְיֵשׁ יְהוָה עִמָּנוּ וְלָמָּה
מְצָאַתְנוּ כָּל־זֹאת וְאַיֵּה כָל־נִפְלְאֹתָיו
אֲשֶׁר סִפְּרוּ־לָנוּ אֲבוֹתֵינוּ לֵאמֹר הֲלֹא
מִמִּצְרַיִם הֶעֱלָנוּ יְהוָה וְעַתָּה נְטָשָׁנוּ
יְהוָה וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף מִדְיָן : וַיִּפֶן אֵלָיו
ל' יְהוָה וַיֹּאמֶר לֵךְ בְּכֹחֲךָ זֶה וְהוֹשַׁעְתָּ
אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכַּף מִדְיָן הֲלֹא שְׁלַחְתִּיךָ
ה' רפוי ח' קמץ ל' : וַיֹּאמֶר אֵלָיו בִּי אֲדֹנָי בַּמָּה אוֹשִׁיעַ
אֶת־יִשְׂרָאֵל הִנֵּה אַלְפִּי הַדַּל בִּמְנַשֶּׁה
וְאָנֹכִי הַצָּעִיר בְּבֵית אָבִי : וַיֹּאמֶר
ה' בטע' אֵלָיו יְהוָה כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְהִכִּיתָ אֶת־
מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד : וַיֹּאמֶר
אֵלָיו אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
ל' וְעָשִׂיתָ לִּי אוֹת שָׁאַתָּה מְדַבֵּר עִמִּי :

ושיזבית יתכון מידא דמצראי ומידא כל דחקיכון ותריכית יתהון מן קדמיכון ויהבית לכון ית ארעהון : ואמרית לכון אנא יי אלהכון לא תדחלו ית טעות אמוראי דאתון יתבין בארעהון ולא קבלתון למימרי : ואתא מלאכא דיי ויתיב תחות בוטמא דיבעפרה דיליואש אבוהי דעזרי וגדעון בריה חביט חיטין במעצרתא לערקא מן קדם מדינאי : ואתגלי ליה מלאכא דיי ואמר ליה מימרא דיי בסעדך גיבר חילא : ואמר ליה גדעון בבעו ריבוני ואית שכינתא דיי בסעדנא ולמא ערענא כל דא ואן כל פרשותיה דאישתעיאו לנא אבהתנא למימר הלא ממצרים אסקנא יי וכען רטשנא יי ומסרנא בידא דמדינאי : ואתפני ליה יי ואמר אזיל בחילך דין ותיפרוק ית ישראל מידא דמדינאי הלא שלחיתך : ואמר ליה בבעו יי במא אפרוק ית ישראל הלא הא זרעיתי זעירא בשיבט מנשה ואנא חליש בבית אבא : ואמר ליה יי ארי יהי מימרי בסעדך ותקטול ית מדין כגברא חד : ואמר ליה אם כען אשכחית רחמין בעינך ותעביד לי את די את ממלל עמי :

ואגרש אותם · טעמו למלת לוחציכם לא למלת מצרים והלוחצים הם סיחון ועוג שלא הניחום לעבור ויצאו לקראתם למלחמה וכן כנעני מלך ערד וכן מלכי כנען חשבו ללחצם : וישב תחת האלה · אמר ר"ל ישיבה כי אין נראים המלאכים בישיבה כי אם בעמידה כמו ומלאך יי' עומד והנה איש עומד לנגדו אלא ר"ל כתעכב שם תחת האלה עד שיפנה אליו גדעון וכאשר לא פנה אליו נראה אליו ואמר לו יי' עמך וכן אמר אשב עד שובך לשון עכבה וכן אשרי יושבי ביתך והדומי' להם ועשה זה המלאך שנתעכב שם ולא נראה אליו בתחילת בואו משל שהקדוש ברוך הוא נמצא להם לישראל בכל עת אם יפנו אליו ויקראוהו באמת ובדרש נתעכב שם עד שמצא לו זכות ואחר כן נראה לו אמרו יואש אביו היה חובט חטים אמר לו גדעון אבי זקן אתה הכנס לביתך ואני אהיה חובט שאם יבאו המדיני' אין בך כח לנוס אמר המלאך קיימת מצות כבוד ראוי אתה שיגאלו בני על ידיך מיד וירא אליו מלאך יי' וגו' אמר לו גדעון ויש יי' עמנו וגו' אמש קראנו את ההלל והי' אבי מקראני בצאת ישראל ממצרים אם צדיקים היו אבותינו עשה לנו בזכותם ואם רשעי' היו כשם שעשית להם נס כך עשה לנו נס אמר הקב"ה חייך כך למדת סניגוריא על בני כדאי אתה שאדבר עמך מיד ויפן אליו יי' ויאמר לך בכח זה בכח זכות שלמדת סניגוריא על בני ונכון הוא זה הדרש שנתן טעם לעכוב המלאך ולמה שאמר ויפן אליו : אשר בעפרה אשר ליואש · וכן אמר בעפרת אבי העזרי לפי שיש עיר אחרת שנקראת עפרה בגבול בנימן כמו שכתוב בספר יהושע והעוים והפרה ועפרה : חובט חטים · כמו דש אלא שהדישה בבהמות והחביטה במקל וכן כי תחבוט זיתך חובט במקל בזית להפיל הזיתי' : בגת · גת היה שם שדורכין שם ענבים ובאותו גת היה חובט החטים וכת"י במעצרתא : גבור החיל · קראהו כן לבשרו ולחזקו שיגבר וינצח מדין וכן אמר לך בכחך זה : ויפן אליו יי' · פירוש פנה אליו והלבישהו גבורה ואמ' לו לך בכחך זה פירוש בכח שהוסיף לו על דרך ותהי על יפתח רוח יי' שתרגומו רוח גבורתא מן קדם יי' ויד יי' היתה אל אליה ורוח גבורה מן קדם יי' : הלא שלחתיך · המלה הזאת תבא לחזק המצוה וכן הלא שמעת בתי הלא צויתיך חזק ואמץ : בי אדוני במה אושיע · לשון חול הוא כי עדיין לא ידע גדעון כי מלאך יי' הוא וכן אמר לו מתחילה בי אדוני בחירק הנו"ן וקמץ זה מפני הזקף ואמר לו לשון רבי' כי כן המנהג בזו המלה כמו אדניך אדניו זולתי מדבר בעדו כדי שלא יתחלף בשם הנכבד אבל זה לבדו בא בלשון רבים ליחיד למדבר בעדו ות"י לשון קודש ואמ' ליה בבעו יי' ולדעתו אמר גדעון זה כנגד הקב"ה לא כנגד המלאך כי עדיין לא היה יודע שהוא מלאך : אלפי · האלף שבית אבי נמנה בו הוא הדל באלפי מנשה ות"י זרעיתי זעירא בשבט מנשה · ויש אלפי כמו אבי כמו אלוף שפירושו שר ואדון : כי אהיה עמך · אמר לו בשם יי' כי אהיה עמך לפיכך אמ' לו גדעון אם כן שנביא אלהים אתה ובשליחותו אתה בא תעשה לי אות שאתה מדבר עמי בשם יי' והאות שעשה לו הוא האש שעלה מן הצור ומה שאמר ויאמר אליו יי' קרא המלך בשם יי' כמו שכתוב במלאך שנראה ליהושע ויאמר יי' ליהושע : שאתה מדבר עמי · כמו שאתה בסגו' השי"ן כמו עד שקמתי דבורה שהשי"ן בפתח במקום הסגול ונקמצה שי"ן שאתה להרחיב על האלף ופירושו שאתה מדבר עמי בשם יי' : והמרק

רלבג

ויש לשואל לשאול אחר שהיה זה הנביא קיים איך לא הוכיח ישראל כל ימיו ולמה הוצרכו לנבואת דבורה · וידמה שבאמ' בהיתר זה הספק שהוא לא היה מתנבא רק לעתי' רחוקים ולא היה בו כח יתיישר בו להנהיג העם ולזה גם כן תמצא בזה המקום שהוצרך למנות גדעון על פועל מלחמת מדין ואפשר כי כמו שהיה אליהו פעם נראה ופעם נעלם כשישאהו רוח השם אל מקום רחוק כך היה הענין בפנחס ולזאת הסבה לא שמש בכהונה גדולה כל ימיו אבל שמשו בניו ובני בניו ובני בני בניו דורות רבים והוא עדיין קיים כמו שיתבאר בספר דברי הימים וזה כי הוא היה קיים בימי דוד כמו שאמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נגיד היה עליהם לפנים יי' עמו ולא ימצא בזרע אהרן אחר שיקרא שמו פנחס בן אלעזר בן אהרן כמו שמבואר שם בספר תולדותם : ויבא מלאך יי' · הוא הנביא שזכר כי הנביא יקרא מלאך יי' כאמרו ויבא חגי מלאך יי' ולזה נראה לגדעון בהקין בהסתתם חושיו על מנהגם · והנה נתעכב שם הנביא עד שנראה לגדעון אמר לו כי יי' כוהו · והנה קראו גבור חיל כי כן היה כמו שאמר לו זבח וצלמונע קום אתה ופגע בנו כי כאיש גבורתו · והנה הרחיק גדעון שהיה יי' עמו לראותו שפלות ישראל וכי נטשם יי' בכף מדין : ויפן אליו יי' · הוא מלאך יי' שזכר והוא ע"ד ויאמר יי' לה שאמרו רבותינו שכבר היה זה על ידי שם · והנה אמר דבריו כאילו השם ידבר כי הנביא ידבר בשם שולחו ואפשר שיאמר אומר שזה הענין היה במראה הנבואה אלא שאנחנו לא הסכמנו לפרש זה ע"ד הנבואה בזה האופן כי ראשית הספור מורה שזה הספור היה בהקיץ ולא נראה לנו שנשים מדרגת גדעון בנבואה בזה האופן ר"ל שהגיעה לו הנבואה בהקיץ ועוד שאין מדרך הנביא שבא לו הנבואה פעמים רבות שישאל אות מהשם שיקים לו ייעודו כמו שמצאנו גדעון אחר זה שאמר אם ישך מושיע בידי את ישראל וגו' וזה מבואר מאד למי שידע ענין הנבואה · והנה אמר לו הנביא לך בכחך זה ידמה כי נתחדש לגדעון מאז כח נוסף על הכח שהיה לו קודם זה כדמיון מה שאמר לשאול שיתחדש לו לב אחר ובאופן שנזכר דמיון זה בדוד אחרי המשחו למלך על יד שמואל וידמה שאביו היה שר האלף ממה שאמר גדעון הנה אלפי הדל במנשה ולזה היה כח ליואש לאמר אשר יריב לו יומת עד הבקר :

אל נא תמוש מזה עד בואי אליך. זה גם כן לעד שזה הענין היה בהקיץ כמו הענין שנראה במלאך יי׳ במנוח ואשתו כמו שאמרנו עתיד׳ לבאר שם בגזרת הא׳. והנה גדעון שאל אות שיכיר ממנו שהוא בא במלאכות יי׳ כדי שיוכל לסמוך על דבריו. והנה היה האות הזה שכאשר שלח מלאך יי׳ את קצה המשענת אשר בידו ויגע בבשר ובמצות עלתה האש מן הצור וזה דומה למופת שנתן אליהו בהר הכרמל. והנה פעולות זה הנביא דומות מאד לפעולות אליהו וזה ממה שיחזק מאמר האומר פנחס זה אליהו. וכאשר ראה גדעון כי מלאך יי׳ הוא פחד מן המות לחשבו כי כבר ראה בעיניו המציאו׳ הרוחני וכבר היה מפורסם שכאשר יקרה זה ימשך אחריו המות ויראה זה ממאמר גדעון ומאמר מנוח ומאמ׳ יעקב כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי הורה שזה הענין כאלו שתנצל נפש הרואה המציאות הרוחני ואמר בתורה ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלהים הורה על זה שהיו ראויים שישלח ידו בהם מפני ראותם האלהים. והשיב לו מלאך יי׳ אחר שעלה כל כך שלא היה יכול גדעון לראותו שלום לך אל תירא לא תמות וידמה שסב אליו ה המלאך כשאמר לו זה המאמ׳ והוא ג״כ אמר לו בלילה שיקח את פר השור אשר לאביו ו ואפשר שיאמר שזה הדבור שהיה בלילה היתה מדרגת מה מ ממדרגות הנבואה והביאור הקודם הוא יותר נראה לנו׳ ידמה שיהיה הרצון באמרו פר השור אשר לאביך כי לאביו היה שור ג גדול והשתדלו להקנו׳ הפר שיוליד השור ה שהו׳ תחלה לע״ז מלידה ומבטן ומהריון כדי שיהי׳ יפה וגדול כשור שהולידו ויהיה מקודש לע״ז מיום היותו׳ וכן הקנו ג״כ זה הפר ה השני שהוליד השור ההוא והנה היו מוקדשים ז׳ שנים וזה יורה כי זה הטעו׳ היה מעת התחלת השעבוד כי ז׳ שנים היו תחת יד מדין כשקרה זה והיה לאביו מזבח ל לבעל והאשרה היתה אצלו וזוהו השם ית׳ באמצעות הנביא או המלאך שיהרוס את מזבח הבעל אש׳ לאביו ושיכרות האשר׳ אשר אצלו: על ראש המעוז הזה׳ הוא הסלע שהניח עליו הבשר והמצות: במערכה. ר״ל במקום המסודר בו שיוכל להבנות בו מזבח וזוה שיקריב בו הפר ההוא לאל ויעלהו עולה בעצי האשרה וכל זה היה הוראת שעה כמו שאמר״ז״ל כי זה נעשה בזר ובחוץ ובלילה ובעצי האשרה והנה עשה מהמוקצה לע״ז קרבן לש״י כי יראה שבטעותו בהפך האמונה שגדל בה תשלם לו ההצלה וההצלחה בהפך ממה שהיו חושבים עובדי ע״ז והנה היתה הכונה להוסיף בגדעון אמונה בש״י. ולפי שזה הענין לא היה יכול גדעון לעשותו הוא לבדו קרא י׳ אנשים מעבדיו יעזרוהו בזה עם שזה היה קדוש השם והיה מן הראוי שיהיה בפרהסיא לפי מה שהיה אפשר לו והמספר המעט שישלם בו זה הוא י׳ ולולי יראתו את בית אביו ואת אנשי העיר שימנעו אותו מעשות זה היה עושה זה ביום להוסיף בזה פרסום. והנה

ויוצא י״ב מל׳ וסי׳ ויוצא אתו החוצה. ויוצא העבד כלי כסף. ויאמר שלום לכם. ויוצא יוסף אותם. ויוצא משה את העם. וגדעון בא׳ ויוצא כשם את כלי. פתח יי׳ את אוצרו. לקול תתו המון מים. וחברו הנינא. ויוצא יהוידע הכהן. ויוצא ישראל מתוכם: מלאך האלהים ח׳ וסי׳ נמסר בהאי סיפרא סי׳ י״ג: פנים אל פנים

אל־נא תמש מזה עד־באי אליך
והצאתי את־מנחתי והנחתי לפניך
ויאמר אנכי אשב עד־שובך׃
וגדעון בא ויעש גדי־עזים ואיפת־
קמח מצות הבשר שם בסל והמרק
שם בפרור ויוצא אליו אל־תחת
האלה ויגש׃ ויאמר אליו מלאך
האלהים קח את־הבשר ואת־המצות
והנח אל־הסלע הלז ואת־המרק
שפוך ויעש כן׃ וישלח מלאך
יהוה את־קצה המשענת אשר בידו
ויגע בבשר ובמצות ותעל האש מן־
הצור ותאכל את־הבשר ואת־
המצות ומלאך יהוה הלך מעיניו׃
וירא גדעון כי־מלאך יהוה הוא
ויאמר גדעון אהה אדני יהוה כי־
על־כן ראיתי מלאך יהוה פנים אל־
פנים׃ ויאמר לו יהוה שלום לך
אל־תירא לא תמות׃ ויבן שם
גדעון מזבח ליהוה ויקרא־לו יהוה
שלום עד היום הזה עודנו בעפרת
אבי העזרי׃ ויהי
בלילה ההוא ויאמר לו יהוה קח את־
פר־השור אשר לאביך ופר השני
שבע שנים והרסת את־מזבח הבעל
אשר לאביך ואת־האשרה אשר־
עליו תכרת׃ ובנית מזבח ליהוה
אלהיך על ראש המעוז הזה
במערכה ולקחת את־הפר השני
והעלית עולה בעצי האשרה אשר
תכרת׃ ויקח גדעון עשרה
אנשים מעבדיו ויעש כאשר דבר
אליו יהוה ויהי כאשר ירא את־
בית אביו ואת־אנשי העיר
מעשות יומם ויעש לילה׃

נ׳ לא כען תעדי מכא עד מיתאי
ב׳ חס׳ בליש׳ לותך ואפיק ית תיקרובתי ואניח
קדמך ואמר אנא אוריך עד דתתוב
׃ וגדעון אתא ועבד גדיא בר
עיזי ומכילתא דקמחא אפה פטיר
ל׳ בסרא שוי בסלא ותבשילא שוי
יב מל׳ בקידרא ואפיק לותיה לתחות
ל׳ ח׳ אילנא וקריב׃ ואמר ליה
מלאכא דיי סב ית בסרא וית
ב׳ פטירא ואחית לכיפא דיכי וית
ג׳ מל׳ בליש׳ תבשילא שפוך ועבד כן׃ ואושיט
מלאכא דיי ית ריש שלטיתא
ל׳ דבידיה וקריב בבסרא ובפטירא
וסליקת אישתא מן טינרא ואכלת
ל׳ ית בסרא וית פטירא ומלאכא דיי
אסתלק מלקביל עינוהי׃ וחזא
גדעון ארי מלאכא דיי הוא ואמר
גדעון בבעו יי אלהים ארי על כן
ה׳ חזיתי מלאכא דיי אפין באפין׃
ואמר ליה יי שלם לך לא תדחל
לא תמות׃ ובנא תמן גדעון
מדבחא קדם יי ופלח עלוהי קדם
ל׳ יי דעבד ליה שלם עד יומא הדין
ל׳ עד כען איתוהי בעפרת אבוהי
ג׳ דעזר׃ והוה בליליא
ההוא ואמר ליה יי סב ית תור בר
ל׳ ויתר זכר שני תורי די לאבוך ותור תנינא
דאיתפטים שבע שנין ותפגר ית
איגורא דבעלא די לאבוך וית
אשרתא די עלוהי תקוץ׃
ותיבני מדבחא קדם יי אלהך על
ב׳ החקרים ריש תוקפא הדין בסידרא ותיסב
ית תורא תנינא ותסיק עלתא בעאי
ג׳ ל׳ מל׳ בכל׳ אשירתא די תקוץ׃ ודבר גדעון
עסרא גברין מעבדוהי ועבד כמא
דמליל עימיה יי והוה מדחיל
מן בית אבוהי ומן אנשי קרתא
ל׳ מלמעבד ביממא ועבד ליליא׃

ה׳ דסמיכי וסי׳ נמסר בסדר וישלח: שלום לך ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ ויאמר לו יי׳ שלום לך. קחנו ובאה כי שלום לך ואין. ורוח לבשה את עמשאי ראש: והעלית ג׳ בקריא׳ וסי׳ אבנים שלמות תבנה את מזבח. ובנית מזבח ליי׳ אלהיך על ראש המעוז. והעלית את ירמיהו׳ ונמסר גם בסדר תבא:

רדק

והמרק. המים שנתבשל בהם הבשר נקראו מרק לפי שבהם מירוק הבש׳ והיוצא ממנו וכמ׳ המרק חביו קמץ וחביו פתח במקצ׳ ספרים המדויקים והוא שלא כמשפט השמות מזה ה המשקל׳ וראיתי במחברת בן אשר שזוכר אותו בכלל הקמוצי׳: בפרור. ידוע הוא דוד נחשת שמבשלין בו הבשר: אל תחת האלה. תיתחות אלנא: שלום לך. המלאך אחר שעלה השמיעו הקול הזה כי ראה שהיה מפחד בדעתו כי היה מלאך: פר השור. כמו פר בן בקר וכן ת״י תור בר תורי ויש לפרש כי פר איננו סמוך והשור בדמות תואר לו כאלו אמר פר הגדול שהיה דומה לשור: ופר השני. י״א שני לבטן והנכון שני לפר ה הראשון שזכר ופי׳ שבע שנים ת״י דאיתפטים שבע שנין ואפשר שהיה בן שבע שנים ובדברי רז״ל שהוקצה לע״ז שבע שנים שאמרו אמר רמי לקים אין מ מוקצה לע״ז אלא מוקצה לשבע שנים שנ׳ ופר השני שבע שנים ומהם אמרו כי נעבד היה ואמרו שמונה דברים הותרו ב באותה הלילה חוץ וזר ולילה וכלי שרת וכלי אשר׳ ועצי אשרה ומוקצה ונעבד: המעוז הזה. הוא הסלע שהקריב עליו הבשר והמצות: במערכה. כתרגומו בסדרא ופירושו במקום המישור שבראש המעוז שיוכל לערוך שם אבני המזבח: את

רשי

קמח מצות. למדנו שפסח היה יום תנופת העומר לכן נאמר והנה צליל שעורים מתהפך וגו׳: המרק. הרוטב: אהה. לשון דאגה כלומר מה תהא עלי: כי על כן ראיתי. כי על אשר ראיתי מלאך יי׳ לכך אני דואג וצועק אהה: ויקרא גדעון למזבח יי׳ שלום. יי׳ הוא שלומנו: ופר השני שבע שנים. ותורא תנינא פר השור פר הבחור שהשור בן יומו קרוי שור תנינא: שבע שני׳. דאיתפטם שבע שנין לע״ז שבעה דברים הותרו אותו הלילה מוקצה אשר׳ ולילה ובמה וכו׳ כדאיתא בתמורה: ראש המעוז. ראש הסלע: האתס

האתם תריבון לבעל · בשביל הבעל : תושיעון אותו · תקימו נקמתו וכן והושיעה ידי לך דדוד בבבל וכן והושיעה ידי לי : אשר יריב לו · בשבילו אשר יריב לו עד הבקר יומת עד הבקר המתינו : אם אלהים הוא · יריב הוא לעצמו ריבו ונקמתו וכדי לרחותם עד שיבריח גדעון היה אומר כן : ירב בו · בגדעון אבל ריב נופל עם או את או בו כמו וירב בלבן אבל לו אינו נופל על הלשון וכל לו הכתובים כאן בשביל הם : ורוח יי׳ רוח גבורה : ויזעק אביעזר · כל המשפחה : ויהי כן · שהיה טל על הגזה לבדה יותר משאר מקומות כמו שהוא אומר מלא הספל מים אבל על כל הארץ חורב לא נתקיים שהברית כרותה לטל שאינו נעצר : ויזר · לשון מכבש וכן לא זורו ולא חובשו לא כבשנו להוציא הלחה : מגבעת

ואת הפר ג׳ בקריא׳ וסי׳ ואת הפר ואת ערו ואת בשרו · ונתת אותם על סל אחד · העלה על מזבח הבנוי · ונמסר גם בסדר תצוה : תריבון ג׳ בקריא׳ וסי׳ מה תריבון עמדי מה תנסון · האתם תריבון לבעל · אם לא אל תריבון · אנ״ך · ונמסר גם בסדר בשלח : נאספו י״ד בקריא׳ וסי׳ בבסרה רבתא : ורוח יי׳ ג׳ בקריא׳ וסי׳ ורוח

וישכימו אנשי העיר בבקר והנה
נתץ מזבח הבעל והאשרה אשר־ ל
עליו כרתה ואת הפר השני העלה ל ויתר דברי יהושע
על־המזבח הבנוי : ויאמרו איש ל
אל־רעהו מי עשה הדבר הזה יו״ת חס׳ את
וידרשו ויבקשו ויאמרו גדעון בן־
יואש עשה הדבר הזה : ויאמרו
אנשי העיר אל־יואש הוצא את־בנך ח
וימת כי נתץ את־מזבח הבעל וכי ב׳ ל
כרת האשרה אשר־עליו : ויאמר
יואש לכל אשר־עמדו עליו האתם
תריבון לבעל אם־אתם תושיעון ג׳ ומל׳ ל
אתו אשר יריב לו יומת עד־הבקר ל
אם־אלהים הוא ירב לו כי נתץ את־ ב׳ כסו׳ כסיב׳ אם אם
מזבחו : ויקרא־לו ביום־ההוא ג׳
ירבעל לאמר ירב בו הבעל כי נתץ
את־מזבחו : ג׳
וכל־מדין ועמלק ובני־קדם נאספו
יחדו ויעברו ויחנו בעמק יזרעאל :
ורוח יהוה לבשה את־גדעון ויתקע ג׳
בשופר ויזעק אביעזר אחריו : ג׳
ומלאכים שלח בכל־מנשה ויזעק
גם־הוא אחריו ומלאכים שלח
באשר ובזבלון ובנפתלי ויעלו ט׳ לב
לקראתם : ויאמר גדעון אל־
האלהים אם־ישך מושיע בידי את־ ג׳
ישראל כאשר דברת : הנה אנכי
מציג את־גזת הצמר בגרן אם טל
יהיה על־הגזה לבדה ועל־כל־הארץ ל
חרב וידעתי כי־תושיע בידי את־
ישראל כאשר דברת : ויהי־כן
וישכם ממחרת ויזר את־הגזה וימץ ל ל
טל מן־הגזה מלוא הספל מים : ב׳ מל׳
ויאמר גדעון אל־האלהים אל־יחר
אפך בי ואדברה אך הפעם אנסה ב׳ לא אתאל
נא רק־הפעם בגזה יהי־נא חרב אל־
הגזה לבדה ועל־כל־הארץ יהיה־
טל : ויעש אלהים כן בלילה ההוא ד׳
ויהי־חרב אל־הגזה לבדה ועל־כל־ יו בלוש׳
הארץ היה טל :

ואקדימו אינשי קרתא בצפרא והא מתרע איגורא דבעלא ואשירתא די עלוהי קציצה וית תורא תנינא מסק על מדבחא דבני : ואמרו גבר לחבריה מן עבד פתגמא הדין ותבעו ובעו ואמרו גדעון בר יואש עבד פתגמא הדין : ואמרו אינשי קרתא ליואש אפיק ית ברך ויתקטיל ארי תרע ית איגורא דבעלא וארי קץ אשירתא די עלוהי : ואמר יואש לכל דקמו עלוהי האתון תתפרעו לבעלא אם אתון תפרקון יתיה דיתפרע ליה יתקטיל ברם ארכא יתיהיב ליה עד צפרא אם צרוך אית ביה יתפרע ליה בעלא ארי תרע ית איגוריה : וקרא ליה ביומא ההוא ירובעל למימר יתפרע ליה בעלא ארי תרע ית איגוריה : וכל מדינאי ועמלקאי ובני מדינחא איתכנשו כחדא ועברו ושרו במישר יזרעאל : ורוח גבורא מן קדם יי לבישת ית גדעון ותקע בשופרא ואתכנישו אנש אביעזר בתרוהי : ואיזגדין שלח בכל תחום מנשה ואתכנישו אף אינון בתרוהי ואיזגדין שלח ובשיבט אשר ובשיבט זבולן בשיבט נפתלי וסליקו לקדמותהון : ואמר גדעון קדם יי אם איתך פריק בידי ית ישראל כמא דמלילתא : הא אנא מחית ית גיזתא דעמרא בבית אידריא אם טלא יהי על גיזתא בלחודה ועל כל ארעא יובשא ואידע ארי תיפרוק בידי ית ישראל כמא דמלילתא : והות כן ואקדים מיומא דבתרוהי ועצר ית גיזתא ונפץ טלא מן גיזתא מלי לקנא דמי : ואמר גדעון קדם יי לא יתקיף רוגזך בי ואמליל ברם זמנא הדא אנסי כען לחוד זמנא בגיזתא יהי כען יובשא על גיזתא בלחודה ועל כל ארעא יהי טלא : ועבד יי כן בליליא ההוא והות יובשא על גיזתא בלחודה ועל כל ארעא הוה טלא :

רלבג

והנה כאשר השכימו אנשי העיר בבקר ראו כי נותץ הבעל והאשרה אשר עליו כורת והכירו כי הפר השני הוא הועל על המזבח הבנוי כי אולי נשארו ממנו קצת איברים שלא נשרפו כאילו תאמר שנשארו קרניו והיה בהן סימן הכירו בו כי זה הפר היה או ששפטו זה מאומר שלא מצאו הפר השני והכירו כי המזבח שבנה הקריב בו קרבן וחקרו ומצאו שגדעון עשה זה והנה מרוע תכונתם עד שחשבו להמיתו על זה לולי מה שאמר להם יואש אביו שהיה אדוניהם האתם תריבון לבעל ר״ל האם ראוי שאתם תריבון בעבו׳ הבעל הנה אתם מראים בזה שאינכם מאמינים שהוא אלוה כי לא יצטרך שתריבון בעדו אם היה אלוה ולפי שהיה הוא ראש העז הזאת כמו שנראה ממה שאמר פר השור אשר לאביך מזבח הבעל אשר לאביך והיה עם זה שר להם הנ׳ שאמר יריב בעבור הבעל מהם יומת עד הבקר ר״ל שלא ימיתנו להמיתו כי אם עד אור הבקר ר״ל לפי שהוא מורה שאינו מאמין שיהיה הבעל אלוה והוא קרא שם בנו ירובעל לזאת הסבה כאילו הוא מתפלל שירב בו הבעל·

והנה לא ספר בזה הספור מה נעשה מפר השור אשר לאביו שנוה לקחת אותו ודמה שהמיתו באופן שלא יהנו ממנו כדין המוקצה ולא נצטרך לפרש זה כי הוא ממשפטי התורה ונוה לקחתו להצילם שלא יהיו מקריבין אותו לע״ז כמו שא״רז״ל·

ירב בו פי׳ יריב לו תכיל ירב לו פי׳ ירב בו

ודרת בולהון בתחין בין באתנח בין בסוף ועל כל כל סיפר׳ על כל ועל כל

רדק

את הפר השני · ואת הפר הראשון לא מצאנו שעשה ממנו דבר אם כן למה צוהו לקחתו אמר כדי לגזלו מהם שלא יהיו מקריבין אותו לע״ז : האתם תריבון לבעל · בעבור הבעל : אשר יריב לו · מי שהריב לו ונתץ מזבחו ימיתהו עד הבקר פירוש אם אלהי׳ הוא יריב למריב לו וימיתהו ויונתן תרגם דיתפרע ליה יתקטל וגו׳ לשון כח תרגום אלהים לא ידעום דלית בהון צרוך : ורוח יי׳ · כתרגו׳ ורוח גבורא מן קדם יי׳ : ויזר את הגזה · מבנין הקל בשקל ויצר עליה או מבנין הפעיל בפלם ויסר כח את מכסה התיבה והוא מענין כי רגל תזורה לא זורו ולא חובשו שהוא ענין העיכור והסחיטה והענין הזה היה בהקיץ הראה לו השם ית׳ זה האות לחזק את לבו או היה במראה הנבואה כי המעשה היה בלילה ומה שאמר וישכם ממחרת כך נראה לו הכל במראה הנבואה והראשון קרוב : אנכה כא׳ והנה כתוב לא תנסו את יי׳ והנה עשה עמו הא׳ אות ובא לנכותו אם יעשו לו זה האות שהוא חזק מהראשון · כתב רבי׳ סעדיה ז״ל כי הנסיון ביכולת הבור׳ אסור כמו שאמר וינסו אל בלבבם ואמרו הגם לחם יוכל תת אבל גדעון לא היה לו ספק ביכולת הבורא אלא רצה לנסות אם הוא ראוי לנס גדול כזה : מגבעת

מסרה

יי׳ לבשה את גדעון · סרה מעם שאול · ישאך על אשר לא אדע :

וכל מדין ועמלק ובני קדם היו נאספים להשחית את ישר׳ וחנו בעמק יזרעאל : ורוח יי׳ לבשה את גדעון · ר״ל רוח גבורה כמו שת״י ויתכן עוד שסרתה עליו רוח הקדש · ויתקע בשופר ונזעקו כל משפחו׳ אביעזר אחריו והם יושבי עפרה כי הוא היה מהמשפחה והיה ארון להם ולזה לא הוצרך לשלוח להם מלאכים · והנה גדעון היה עדיין מאמין ואינו מאמין ושאל אות מהש״י אם יהיה מושיע בידו כאשר דבר ולא הספיק לו האות הא׳ כי מדרך הגזה שתמשוך הלחות ולזה שאל אות שני הפך הא׳ והוא שיהיה חורב על הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה טל· והנכון בעיני כי לנבואה שאל או האותות וע״י הנבואה עשה אותם הש״י ונוה אותו הש״י ע״י נביאו או הודיע לו זה הש״י במראה הנבואה והשיב לבית כל איש אשר הוא ירא וחרד כמו שהוסרם זה בתול׳ עד שבזה תועל׳ שני להכי׳ לישר׳ כי לא בכח׳ נכחו אויביה׳ בזאת המלחמ׳ אך היה זה מאת הש״י אשר הוא נלחם להם·

והרכון

רדק

מגבעת המורה׳ מגבעתא דמיסתכיא׳ ולפשר שהיה שם צופה מורה הדרכים׃ ויצפר׳ ישכים בבקר מתרגמינן בקר צפרא או פי׳ יסבב כלומ׳ ישוב מהר הגלעד ויסוב לו וכן נקראת המצנפת צפירה לפי שמסובבים אותה על הראש ולצפירת תפארה וכן במשנה הקופה משופשה בה שתי צפירות לרחב שלה׃ ואצרפנו לך שם׳ כמו שצורפין הכסף מהסיגים שלא יהיה במלחמה ההיא רק הצדיקים כי הכורעי׳ על ברכיהם לשתות היה סימן לאשר כרעו לבעל ובמדרש אתה מוצא בימי גדעון שהיו עובדין לבבואה שלהם אותם שהיו כ כורעין על ברכיהן פירוש לכל שהיה נראה מהם על המים׃ על ברכיו לשתות׳ כמו כן תציג אותו לבד׃ על ברכיהם׳ הכ״ף רפה וכן והוא ברך על ברכותי והשאר דגושין׃ את צדה העם בידם׳ צדת העם שהלכו למקומם לקחו העם הנשארים עמו וכן שופרותיהם שהיו עם מקצתם להריע במלחמה לקחו כמו כן הנשארי׳ עמו כדי שיהיה שופר ביד כל אחד ואח׳ משלש מאות הנשארים ויריעו תרועה גדולה להבהיל מחנה מדין׳ ומלת צדה מוכרת במקו׳ סמוך כי משפטו צדת׳ וכמוהו ועבות בדיק כאיפה שעורים וזולתם שכתבנו בספר מכלל בחלק ה הדקדוק ותרג׳ סמוך ית זודי עמא׃ בגול

רשי

מגבעת המורה בעמק׳ דמיסתכיא למישרא׃ המורה לשון הוראה ורואיה כמו מורה באצבעותיו שמשם צופים ורואים בעמק׃ יתפאר׳ וכוטיר בלע״ז׃ ויצפר׳ בבקר לשון צפרא בארמי צפרא׃ כל אשר ילוק בלשונו וכל אשר יכרע על ברכיו לשתות תציג לבד׳ חוץ משיעך כי הם לא ילכו עמך שכך הם למודים לכרוע לפני ע״ז׃ המלקקים בידם׳ אין זה דרך כריעה כלוקק בלשונו׃ נופלי׳ בעמק׳ שוכנים בעמק׃ כליל

ישב ה׳ וחס׳ בקריא׳ וסי׳ ויאמר דוד אל יהונתן׳ ישב ויצפר מהר גלעד׳ אל ישב דך נכלם׳ כי נדר נדר עבדך׳ ישב אפך ותנחמני׳ וסי׳ בלשון תרגום אבל בסכינא צפרתא בירושלם ואתנחם׃ ויורד ו׳ ה׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסי׳ ויורד העם אל המים׳ ויורד דירו אל זקנו׳ ויורד לכם גשם מורה׳ ויורד כנהרות מים׳ ויורד את בן המלך מבית

ז וַיַּשְׁכֵּם יְרֻבַּעַל הוּא גִדְעוֹן
וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּחֲנוּ עַל־עֵין
חֲרֹד וּמַחֲנֵה מִדְיָן הָיָה־לוֹ מִצָּפוֹן
מִגִּבְעַת הַמּוֹרֶה בָּעֵמֶק׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־גִּדְעוֹן רַב הָעָם אֲשֶׁר אִתָּךְ
מִתִּתִּי אֶת־מִדְיָן בְּיָדָם פֶּן־יִתְפָּאֵר
עָלַי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יָדִי הוֹשִׁיעָה לִּי׃
וְעַתָּה קְרָא נָא בְּאָזְנֵי הָעָם לֵאמֹר מִי־
יָרֵא וְחָרֵד יָשֹׁב וְיִצְפֹּר מֵהַר הַגִּלְעָד
וַיָּשָׁב מִן־הָעָם עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף
וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים נִשְׁאָרוּ׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־גִּדְעוֹן עוֹד
הָעָם רָב הוֹרֵד אוֹתָם אֶל־הַמַּיִם
וְאֶצְרְפֶנּוּ לְךָ שָׁם וְהָיָה אֲשֶׁר אֹמַר
אֵלֶיךָ זֶה יֵלֵךְ אִתָּךְ הוּא יֵלֵךְ אִתָּךְ
וְכֹל אֲשֶׁר־אֹמַר אֵלֶיךָ זֶה לֹא־יֵלֵךְ
עִמָּךְ הוּא לֹא יֵלֵךְ׃ וַיּוֹרֶד אֶת־הָעָם
אֶל־הַמָּיִם וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־גִּדְעוֹן כֹּל
אֲשֶׁר־יָלֹק בִּלְשׁוֹנוֹ מִן־הַמַּיִם כַּאֲשֶׁר
יָלֹק הַכֶּלֶב תַּצִּיג אוֹתוֹ לְבָד וְכֹל אֲשֶׁר־
יִכְרַע עַל־בִּרְכָּיו לִשְׁתּוֹת׃ וַיְהִי
מִסְפַּר הַמְלַקְקִים בְּיָדָם אֶל־פִּיהֶם
שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ וְכֹל יֶתֶר הָעָם
כָּרְעוּ עַל־בִּרְכֵיהֶם לִשְׁתּוֹת מָיִם׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־גִּדְעוֹן
בִּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָאִישׁ הַמְלַקְקִים
אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וְנָתַתִּי אֶת־מִדְיָן בְּיָדֶךָ
וְכָל־הָעָם יֵלְכוּ אִישׁ לִמְקֹמוֹ׃ וַיִּקְחוּ
אֶת־צֵדָה הָעָם בְּיָדָם וְאֵת שׁוֹפְרֹתֵיהֶם
וְאֵת כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל שִׁלַּח אִישׁ
לְאֹהָלָיו וּבִשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ הֶחֱזִיק
וּמַחֲנֵה מִדְיָן הָיָה לוֹ מִתַּחַת בָּעֵמֶק׃
וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא
וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה קוּם רֵד בַּמַּחֲנֶה כִּי
נְתַתִּיו בְּיָדֶךָ׃ וְאִם־יָרֵא אַתָּה לָרֶדֶת
רֵד אַתָּה וּפֻרָה נַעַרְךָ אֶל־הַמַּחֲנֶה׃
וְשָׁמַעְתָּ מַה־יְדַבֵּרוּ וְאַחַר תֶּחֱזַקְנָה
יָדֶיךָ וְיָרַדְתָּ בַּמַּחֲנֶה וַיֵּרֶד הוּא וּפֻרָה
נַעֲרוֹ אֶל־קְצֵה הַחֲמֻשִׁים אֲשֶׁר
בַּמַּחֲנֶה׃ וּמִדְיָן וַעֲמָלֵק וְכָל־בְּנֵי־
קֶדֶם נֹפְלִים בָּעֵמֶק כָּאַרְבֶּה לָרֹב
וְלִגְמַלֵּיהֶם אֵין מִסְפָּר כַּחוֹל שֶׁעַל־
שְׂפַת הַיָּם לָרֹב׃ וַיָּבֹא
גִדְעוֹן וְהִנֵּה־אִישׁ מְסַפֵּר לְרֵעֵהוּ חֲלוֹם וַיֹּאמֶר הִנֵּה חֲלוֹם חָלַמְתִּי

ואקדים ירובעל הוא גדעון וכל
עמא די עימיה ושרו על עין חרוד
ומשירית מדינאי שריא לקיבליה
מציפונא מגבעתא דמיסתכיא
למישרא׃ ואמר יי לגדעון סגי
עמא די עמך מלממסר ית מדינאי
בידיהון דילמא יתרברבון קדמי
ישראל למימר ידנא פרקת לנא׃
וכען אכלי כען קדם עמא למימר
מן דדחיל וזע יתוב ויתבחר מטורא
דגלעד ותב מן עמא עסרין
ותרין אלפין ועסרא אלפין
אשתארו׃
ואמר יי לגדעון עוד עמא סגי
אחית יתהון למיא ואבחרינון לך
תמן ויהי די אמר לך דין יזיל
עמך הוא יזיל עמך וכל די אימר
לך דין לא יזיל עמך הוא לא יזיל׃
ואחית ית עמא למיא ואמר יי
לגדעון כל די לחיך בלישניה מן
מיא כמא דמלחיך כלבא תקים
יתיה בלחודיה וכל דכרע על
ברכוהי למשתי׃ והוה מניין
דשדן בידיהון לפומהון תלת מאה
גברא וכל שאר עמא כרעו על
ברכיהון למשתי מיא׃ ואמר יי
לגדעון בתלת מאה גוברין דשדן
אפרוק יתכון ואמסר ית מדינאי
בידך וכל עמא ייזלון גבר לאתריה׃
ונסיבו ית זוודי עמא בידיהון
וית שופריהון וית כל אינש
ישראל שלח גבר לקירווהי
ובתלת מאה גברא אתקף
ומשירית מדינאי שריא לקיבליה
משיפולי מישרא׃
והוה בליליא ההוא ואמר ליה יי
קום חות במשריתא ארי מסרתינו
בידך׃ ואם דחיל את למיחת חות
את ופורה עולימך למשריתא׃
ותשמע מה ימללון ובתר כן יתקוף
ידך ותיחות במשריתא ונחת הוא
ופורה עולימיה לסטר מזרזיא די
במשריתא׃ ומדינאי ועמלקאי
וכל בני מדינחא רמן במישרא
כגובאי לסגי ולגמליהון לית מניין
כחלא די על כיף ימא לסגי׃ ואתא
גדעון והא גברא מישתעי לחבריה
חילמא ואמר הא חילמא חלימית

רלבג

והרצון בזה ויצפור שישכים בבקר לסוב מהר הגלעד והנה ל לזאת הסבה ג״כ ל לא רב׳ העם שישארו עמו זולתי המלקקים בידם על פיהם כי זה מורה על חריצו׳ וגבור׳ ואולם אשר כרעו על ברכיהם לשתות הם עצלים ורבה שישובו להם והנה באמר הש׳ הבדיל מהם בעלי העבירות ורכי הלבב כי האיש הירא הוא ירא מעבירה שבידו כמו שביארו ז״ל בפרק משוח מלחמה והחרד הוא רך הלבב ובזה הענין השם הבדיל העצלים ולא השאיר כי אם הצדיקים כ והחרוצים והגבורים והם היו שלש מאות איש לבד ובהם לבד החזיק כמו שצוה לו הש׳ ע״י נביאו או ב בעצמו במראה הנבואה׳ ולקחו צדת העם בידם ושופרותיה׳ כדי שיהיה שופר ביד כל אחד מהם וידמה ש שהש׳ הודיע לו איך תהיה התשועה ביד שלש מאות האנשים האלה ר״ל שזה יהיה בשיתן שופרות ביד כלם וכדים רקים ו ולפידים בוערים באם בתוך הכדים כאופן שעשו זה ואולם קצר הכתוב כמנהגו וחזק השי׳ לבו במספר ה החלום ואת שברו כי זה ממה שהורה אמות מה שיעד להם הש׳׃ בגול

ישב ה׳ וחס׳ וסי׳ אבל תסכינא בכרתא דירושלם ואתנחם

לבד ל׳ זקף קמץ וכל אתנח׳ וחס׳ יתרי עשר דכל קמצת

מסרה

א׳ דוה׳ עיר גבורים עלה חכם׳ בתרא חס׳׃ לשונו ז׳ מלאים בקריא׳ וסי׳ כל אשר ילוק בלשונו׳ ולשונו באש אוכלת׳ ולשונו תמק בפיהם׳ תחת לשונו עמל ואון׳ פי צדיק יהגה חכמה׳ שומר פיו ולשונו׳ וכל מגלת אסתר דכוו׳ מ״ל במ״א חס׳׳ ועם ועם כלשונו בתרא דסיפרא׃ צדה ג׳ חס׳ וסי׳ הכינו להם צדה׳ ויקחו את צדה העם׳ לקחת צדה לעם׃ החמשים ד׳ חס׳ וסי׳ נבסר בסדר בשלח ובריש יהושע׃ הנה ז׳ יחידאין וסי׳ הנה רבקה לפניך׳ הנה שבע שנים באות׳ הנה חלום ויבא גדעון׳ הנה מת כי המגיד לי׳ הנה שני יראו מאד׳ הנה מים כה אמר ה׳׳ הנה דבר על מי אדברה׃

רשי

צליל. צלול כתיב שהיה הדור צלול מן הצדיקים: צליל לחם שעורים. חרר דלחים שעורין חררה שאופין על הגחלים: ויכהו ויפול האהל ויהפכהו. האהל מלמטה למעלה ונפל האהל: לחם שעורים. הוא זכות העומר הקרב בפסח: ואת שברו. ואת ממכרו כלומר ואת פתרונו את מספר החלום את סיפור החלום ית שועית חילמא וית פשריה: שופרו ולפידי׳. להזכיר זכות מתן תורה ושפוטו לילה היה כמו שכתוב והיה חשך לפיכך כשאו שום ל לפידים להאיר להם ונתנום בכדים כדי שלא יכבו בפלידים: ממני תראו. את אשר אני עושה ראו ועשו כן: אנכי וכל אשר אתי. אחד מן הראשים. מאה אים היו עמו: ליי׳ ולגדעון. חרבא דאתקטלא מן קדם יי׳ וניצחנ׳ על ידי גדעון: הקם הקימו. כבר בני החיל את השומרי׳ שהיתה משמרתם ב באשמורת התיכונה שכן דרך בני גייסות להעמיד שומרים אלו ישמרו שליש הלילה הראשון ואלו שליש השני ואלו שליש ה האחרון: ונפוץ הכדי׳. ולשבור הכדי׳ אשר בידם: ויריעו. תרועת שבע ויבבה: ולכדו

רדק

צלול. כתוב בוי״ו וקרי ביו״ד ואחד הוא כי אותיות אהוי מתחלפות והוא מענין תצילנה אזניו כלומר שמע רעש לחם שעורים שהיה מתהפך במחנה מדין ובאמרו לחם שעורים כראה כי שמע וראה אותו או יהיה מן צלי אם פרשו צלה כמו מן שורש הגה הגיגי ופי׳ עוגת שעורים וטעם צליל שהיתה צלויה בגחלי׳ והוא הנקרא בדברי רז״ל חררה ולא חררה על גבי גחלים ות״י חרר דלחים שעורין. והיה זה משל על ישראל שהיו חלושים מתגברים על מדין ומכניעין אותם: מספר החלום. מן ויספר להם את חלומו לשון הגדה: ואת שברו. פתרונו כי החלום כמו הדבר החתום והסתום והפתרון שובר אותו ומגלה אותו: ואמרתם ליי׳ ולגדעון. פי׳ חרב כמו שאמר ויקראו חרב ליי׳ כלומר חרבינו ליי׳ הוא כי כלחם לנו ואחרי׳ חרבינו הוא לגדעון כי על ידו ננצח המחנה הזה ות״י חרבא דאתקטלא מן קדם יי׳ וניצחנא על ידי גדעון: ראש האשמורת התיכונה. שהיו שומרים המחנה בלילה והיו חולקים משמרות הלילה לשלשה חלקים השומרי׳ בתחילת הלילה היו עורי׳ עד שליש הלילה והוא סוף האשמורת הראשונה וראש האשמורת התיכונה והיו השומרים הראשוני׳ הולכים לישן והאחרים קמים משנתם לשמור וזהו שאמר אך הקם הקימו את השומרי׳ והנה גדעון בא אל המחנה: שלשת הראשים. הנכו אומר כי הראשים לבדם תקעו כי כל העם תקעו ופירוש ראשים חלקים כמו והיה ל לארבעה ראשים: וירץ כל המחנה. לנוס כמו שאמר וינוסו. ומה שאמר ויריעו תרועת שבר ופחד: צררתה. בשני ריש״ין: ולכדו

תעשון ט״ו וסי׳ ודברת אליו ושמת. לא תעשון אתי. אם תעשון את הדבר. ואם לא תעשון כן. ואצוה אתכם בעת. לא תעשון כן ליי׳. לא תעשון ככל אשר. ושמרתם את דברי הברית. ויאמר אליהם מבני תראו בתרא דפסו׳ ו״א ב׳ בו. ויאמר להם למה תעשון. ויאמר להם למה תעשון. ויאמר להם שמשון דעלי.

והנה צלול לחם שערים מתהפך במחנה מדין ויבא עד האהל ויכהו ויפל ויהפכהו למעלה ונפל האהל: ויען רעהו ויאמר אין זאת בלתי אם חרב גדעון בן יואש איש ישראל נתן האלהים בידו את מדין ואת כל המחנה: ויהי כשמע גדעון את מספר החלום ואת שברו וישתחו וישב אל מחנה ישראל ויאמר קומו כי נתן יהוה בידכם את מחנה מדין: ויחץ את שלש מאות האיש שלשה ראשים ויתן שופרות ביד כלם וכדים ריקים ולפדים בתוך הכדים: ויאמר אליהם ממני תראו וכן תעשו והנה אנכי בא בקצה המחנה והיה כאשר אעשה כן תעשון: ותקעתי בשופר אנכי וכל אשר אתי ותקעתם בשופרות גם אתם סביבות כל המחנה ואמרתם ליהוה ולגדעון: ויבא גדעון ומאה איש אשר אתו בקצה המחנה ראש האשמרת התיכונה אך הקם הקימו את השמרים ויתקעו בשופרות ונפוץ הכדים אשר בידם: ויתקעו שלשת הראשים בשופרות וישברו הכדים ויחזיקו ביד שמאולם בלפידים וביד ימינם השופרות לתקוע ויקראו חרב ליהוה ולגדעון: ויעמדו איש תחתיו סביב למחנה וירץ כל המחנה ויריעו וינִיסו: ויתקעו שלש מאות השופרות וישם יהוה את חרב איש ברעהו ובכל המחנה וינס המחנה עד בית השטה צררתה עד שפת אבל מחולה על טבת: ויצעק איש ישראל מנפתלי ומן אשר ומן כל מנשה וירדפו אחרי מדין:

צליל׳ ק׳ · ל׳ · כתרי ל״ש ואת כסף שברו · ד׳ ל׳ את תבנית · ל׳ · ג׳ מל׳ ה׳ · ג׳ מל׳ בליש׳ · ד׳ ל׳ מל׳ · ג׳ מל׳ ג׳ · וינוסו ק׳ · ל׳ וכל לשון ארמית דכו׳

צררתה לבתרי רישי יתר צרדתה

והא חרר דלחים שעורין מתהפיך במשרית מדינאי ואתא עד משכנא ומחהי ונפל והפכיה לעילא ונפל משכנא: ואתיב חבריה ואמר לית דא אילהין חרבא דגדעון בר יואש אינש ישראל מסר יי׳ בידיה ית מדינאי וית כל משריתא: והוה כד שמע גדעון ית שועית חלמא וית פשריה ואודי ותב למשריתא דישראל ואמר קומו ארי מסר יי׳ בידיכון ית משרית מדינאי: ופליג ית תלת מאה גברא לתלת משרין ויהב שופריא ביד כולהון וכדין ריקנין ובעוריא בגו כדין: ואמר להון מני תחזון וכן תעבדון והא אנא אתי בסיפי משריתא ויהי כמא דאעביד כן תעבדון: ואתקע בשופרא אנא וכל דעימי ותיתקעון בשופריא אף אתון סחרנות כל משריתא ותימרון חרבא דאתקטלא מן קדם יי׳ וניצחנא על ידי גדעון: ואתא גדעון ומאה גברא דעימיה בסיפי משריתא בריש מטרתא מציעתא ברם אקמא אקימו ית נטריא ותקעו בשופריא ונפצו כדין דבידיהון: ותקעו תלת משרין בשופריא ותברו כדיא ואתקיפו ביד סמליהון בבעוריא וביד ימינהון בשופריא למיתקע ואמרו חרבא מן קדם יי׳ וניצחנא על ידי גדעון: וקמו גבר באתריה סחור סחור למשריתא ורהטת כל משריתא ויביבו ואפכו: ותקעו תלת מאה שופריא ושוי יי׳ ית חרב גבר בחבריה ובכל משריתא ואפכת משריתא עד בית שיטה לצרירת עד כיף מישר אבל מחולה לטבת: ואתכניש אינש ישראל מנפתלי ומן שבטא דאשר ומן כל שבטא דמנשה ורדפו בתר מדינאי:

ויצום לאמר זה הדבר דמלכים. ויצו עליהם לאמר כה ד״ה ודבתריה וכל ריב אשר יבא: ויריעו ד׳ מלאים וסי׳ וירע העם ויתקעו בשופרות דיריחו. וירץ כל העם ויריעו. ויריעו כל בני אלהים. ויריעו איש יהוד׳ דד״ה:

רלבג

צלול לחם שעורים. ר״ל קול הברת לחם שעורים: ראש האשמורת התיכונה. אח׳ עבור שליש הלילה והנ׳ בראש האשמורת ההיא הקימו השומרי׳ מדין ועמלק לשמור המחנה שיהיו שם הם ערים לפי שכל אנשי המחנה היו ישנים ו וידמה שכן היו שם שומרים ממוני׳ לקום בראש כל אשמורת ואשמורת מאשמרות הלילה כי אין לאומר שיאמ׳ שלא ישנו אנשי המלחמה עד סוף ה האשמורת הראשונה ולזה הוצרכו אז להקי׳ את השומרי׳ לא קודם זה כי מה ששמע ג גדעון ברדתו במחנה קודם זה הורה שכבר היו ישנים. והנה התחיל תחלה לתקוע בשופר גדעון ומאה אים אשר אתו ואחר תקעו בשופרות שני הראשים הנשארים והאנשים אשר אתם ובעת שהתחילו לתקוע בשופרות שברו הכדים אשר בידם ונשארו הלפידים וראו שלש מאות הלפידים אשר ביערים תכף שהקיצו והיו אלו האנשים קוראים בקול גדול חרב ליי׳ ולגדעון ועם רוב הבהלה חשבו חיל מהם שיהיה חיל גדעון בינהם וחשב כ״א מהם שיהיה רעהו מאנשי גדעון ולזאת הסבה היה חרב איש באחיו והנה קצתם היו הורגין קצתם וקצתם היו נסים מפחד מי שיהיה אצלם שחשבו שיהיה מחיל גדעון. והנה נזעקו בני ישראל מנפתלי ומן אשר ומן כל מנשה ורדפו אחרי מדין לכלותם בעת שהיו נבהלים והיו נסים. ומלאכים

רדק

לכדו להם את המים • שלא יוכלו לעבור ולא היו מים אלו מי הירדן אלא מים אחרים שהיו בדרכם עד בית ברה שהרי אמר אחר כן ואת הירדן : בצור עורב • אחר שהרגו שם עורב נקרא צור עורב וכן יקב זאב אחר שהרגו שם זאב נקר' יקב זאב ות"י יקב זאב מישר זאב אולי המישור ההוא היה כמו יקב שפתו' גבוהות לו סביב : הלא טוב עוללות אפרים • דרך משל כלומר הפחותים שבכם טובי' מהגדולי' שבנו או עוללות ובציר משל על מדין ומה שעשה גדעון במדין היה כמו הבציר כי הוא החל המלחמה והרג המחנה שהיה רב ומה שנשאר אחר הבציר הם העוללו' והוא דבר קטן כנגד הבציר כן אפרים לכדו שרי מדין שהם כעוללות כנגד כל המחנה אף שהיו שרים וגדולים זהו שאמר הלא טוב עוללות אפרי' מבציר אביעזר כי המעשה שלכם טוב מהמעשה שלי כי שרי מדין נפלו בידכם ות"י הלא טבין חלשיא דבי' אפרי' מתקיפיא דבי' אביעזר : מבציר. הבי"ת רפה ראויה להדגש : אז רפתה רוחם • רוח הכעס כמו אל תבהל ברוחך לכעוס : ויאמ' שרי סכות • אחד מהשרים ענה לו בעבור כלם לפיכך אמר ויאמר לשון יחיד : את קוצי • עם קוצי המדבר ופירושו ודשתי שאכה בקוצי' על בשרכם וי"ת את קוצי על כובי מדברא ועל ברקניא ונרא' מדבריו שפירושו שישליכם על הקוצים ערומי' וידוש ברגליו עליהם ונראה כי סכות זה היה מקום קוצים וברקנים לפיכך שם העיר סוכות כמו התמלא בסכות עורו שפירושו קוצים לפיכך אמר שיכה אותם בקוצים • הברקנים • מין ממיני הקוצים • בקרקר • הבי"ת פתוחה לסימן ה"א הידיעה שלא כמנהג ל להכניסה על שם עיר כי אם במקומות מועטים והוא לרוב ההודעה : רדך

ברה ה' כתיב ה"א בקריא' וסי' עד בית ברה • וחברו דבתריה • מצות יי' ברה מאירת • ברה כחמה איומה כנדגלות • ברה היא ליולדתה • וכל לשון אכילה דכוו' כתיב ה"א כמ"א ורא"ש י"א בקריא' וסי' במס' רבה • יכולתי ג' בקריא' וסי' נפתולי אלהים נפתלתי עם אחתי • ומה יכלתי עשות ככם • השיגוני עונותי ולא • ונכסר גם נכסף' ויצא :

רשי

ולכדו להם את המים • המפסיקין בין ארם לארץ כנען : ואת הירדן • שגם הוא היה מפסיק : הביאו אל גדעון מעבר לירדן • בבקר כשעבר גדעון את הירדן לרדוף אחר זבח וצלמונע : מה עשיתי עתה ככם • מה חשוב מה שעשיתי בתחלתי כמה שעשיתם אתם בסוף : הלא טוב עוללות • שבאו לידכם בסוף מתחלת הבציר שבצרנו אני ומשפחתי שהרי בידכם נתן יי' את המלכים ומה יכולתי לעשות שיהא חשוב כמעשה שלכם : עובר הוא ושלש מאות האיש • עוברים את הירדן אחרי זבח וצלמונע שעברו את הירדן תחלה והיו משחיתים מעבר לירדן את ארץ ראובן וגד ומנשה ועבר שם כדי לנקום אף בהם : לאנשי סכות • ישראל היו : הכף זבח וצלמונע : בידך שאתה מתפאר שהצלתנו מיד מדין : הברקנים • רונצ"ם בלע"ז : בקרקר • שם מקום : רדך

ברה ו' כתי' ה' וכל לשון אכילה דכו' כמ"א

וַיִּשְׁלַח גדעון בכל־הר אפרים לאמר רדו לקראת מדין ולכדו להם את־המים עד בית ברה ואת־הירדן ויצעק כל־איש אפרים וילכדו את־המים עד בית ברה ואת־הירדן : וילכדו שני־שרי מדין את־ערב ואת־זאב ויהרגו את־עורב בצור־עורב ואת־זאב הרגו ביקב־זאב וירדפו אל־מדין וראש־ערב וזאב הביאו אל־גדעון מעבר לירדן :

ח ויאמרו אליו איש אפרים מה־הדבר הזה עשית לנו לבלתי קראות לנו כי הלכת להלחם במדין ויריבון אתו בחזקה : ויאמר אליהם מה־עשיתי עתה ככם הלא טוב עללות אפרים מבציר אביעזר : בידכם נתן אלהים את־שרי מדין את־ערב ואת־זאב ומה־יכלתי עשות ככם אז רפתה רוחם מעליו בדברו הדבר הזה : ויבא גדעון הירדנה עבר הוא ושלש־מאות האיש אשר אתו עיפים ורדפים : ויאמר לאנשי סכות תנו־נא ככרות לחם לעם אשר ברגלי כי־עיפים הם ואנכי רדף אחרי זבח וצלמנע מלכי מדין : ויאמר שרי סכות הכף זבח וצלמנע עתה בידך כי־נתן לצבאך לחם : ויאמר גדעון לכן בתת יהוה את־זבח ואת־צלמנע בידי ודשתי את־בשרכם את־קוצי המדבר ואת־הברקנים : ויעל משם פנואל וידבר אליהם כזאת ויענו אתו אנשי פנואל כאשר ענו אנשי סכות : ויאמר גם־לאנשי פנואל לאמר בשובי בשלום אתץ את־המגדל הזה : וזבח וצלמנע בקרקר ומחניהם עמם כחמשת עשר אלף כל הנותרים מכל מחנה בני־קדם והנפלים מאה ועשרים אלף איש שלף חרב :

ואיזגדין שלח גדעון בכל טורא דבית אפרים למימר חותו לקדמות מדינאי ואחודו עליהון ית מגיזתא עד בית ברה וית ירדנא ואתכניש כל אינש אפרים ואחדו ית מגיזתא עד בית ברה וית ירדנא : ואחדו תרין רברבי מדין ית עורב וית זאב וקטלו ית עורב בשקיף עורב וית זאב קטלו במישר זאב ורדפו בתר מדינאי ורישׁ עורב וזאב איתיאו לות גדעון מעיברא לירדנא : ואמרו ליה אינש אפרים מא פתגמא הדין עבדתא לנא בדיל מה לא קריתא לנא כד אזלתא לאגחא קרבא במדין ודנינו עימיה בתקוף : ואמר להון מה עבדית כען כוותכון הלא טבין חלשיא דבית אפרים מתקיפיא דבית אביעזר : בידכון מסר יי' ית רברבי מדין ית עורב וית זאב ומה יכלית למיעבד כוותכון בכן נחת רוחיהון מיניה במלליה ית פתגמא הדין : ואתא גדעון לירדנא עבר הוא ותלת מאה גבריא דעימיה כד משלהן ורדפין : ואמר לאינשי סכות הבו כען פתא דלחמא לעמא די עמי ארי משלהן אינון ואנא רדיף בתר זבח וצלמנע מלכי מדין : ואמרו רברבי סוכות הא כאילו זבח וצלמנע כען מסירין בידך ארי ניתן לחילך לחמא : ואמר גדעון בכין כד ימסר יי' ית זבח וית צלמנע בידי ואדוש ית בסריכון על כובי מדברא ועל ברקניא : וסליק מתמן לפנואל ומליל לותהון כדא ואתיבו יתיה אינשי פנואל כמא דאתיבו אינשי סכות : ואמר אף לאינשי פנואל למימר כד איתוב בשלם איתרע ית מגדלא הדין : וזבח וצלמנע בקרקר ומשירייתהון עמהון כחמשת עסר אלפין כל דאישתארו מכל משיריית בני מדינחא ודאתקטלו מאה ועשרין אלפין גברא שליפי חרבא :

מסרה

רוחם ג' בקריא' וסי' או רפתה רוחם מעליו • אשר הלכים אחר רוחם • תוסף רוחם יגועון : נתן ו' בקריא' וסי' במסרה רבתא : פנואל ח' בקריא' וסי' במסרה רבתא :

רלבג

ומלאכים שלח גדעון בכל הר אפרי' שירדו לקראת מדין וילכדו להם את המים עד בית ברה ואת הירדן כדי שלא יוכלו לעבור המים וילכדו' ויהרגום בהיות להם המלחמה פנים ואחור • והנה לקחו את עורב ואת זאב שני שרי מדין והרגו את עורב בצור אחד קראוהו אחר זה צור עורב והרגו את זאב במישור אחד היתה תמונתו כתמונת יקב וקראוהו אחר זה יקב מפני זה המעשה שאירע בו : הלא טוב עוללות אפרים וגו' • דמה החלשי' לעוללות שהם ענבים חסרים והגבורים לענבים ה השלמים אשר יבצרו אותם כי העוללות הי מניחים לעניים ואמר לפייסם כי טובים ה החלשים שבאפרים יותר מהגבורים ש שבמשפחתו ובזה ש שקטה כעסם והניע מרוע תכונת שרי ש סכות שלא רצו לצאת לצבא עם גדעון וגם לא רצו לתת להם כ ככרות לחם ואמ' להם גדעון שבתת יי' את זבח ואת צלמונע בידו ישים על זה בשדום בשרם אל הקוצים ואל הברקנים : ועלה משם פנואל ועשוהו אנשי פנואל כמעשה שרי סכות והתפעל מזה התפעלות רב לרוע תכונתם עד שלא הסכימו לעזור בזאת המלחמה אפילו זה העזר המעטי ולפי שנסכמו כל אנשי פנואל במעשה אמר לנתוץ המגדל ולהרוג יושביו אבל קצר בדבריו וכמנע מלגלות להם שיהרגם וידמה שזה הענין כלו היה בלילה ההוא שהתחיל במלאכת המלחמה • והנה רדף אחריהם עם ג' מאות האנשים אשר אתו וכבר היו זבח וצלמונע במקום אחד שמו קרקר ומחניהם עמהם כחמשה עשר אלף ולא ירא גדעון מרדוף אחריהם להיותם אז נבהלים ונכים והיה לילה שלא היו רואים חיל גדעון • והנה

רשי

דרך השכוני באהלים • דרך ארץ קדר וערב השוכנים במדבר באהלים שרועים מקנה תמיד ואין דרים בבתים: מקדם לנבח ויגבהה • שהם ערי ישראל ולא רצה לילך שם אלא דרך עקלתון כדי שלא ירגישו בהם ויהומם פתאום: מלמעלה החרס • עד שלא שקעה השמש בעוד החמה כראית גבוהה: וידע בהם • ותבר בהון:

אחד כתואר בני המלך • ית אחד היה בהם שתוארו כתואר בני המלך ויש לפתור כמוך כמו הם תואר אחד לכם כי כתואר בני מלכים היו: ולא שלף חרבו להורג' שהיה ירא מהם: השהרונים • לוניטש בלעז של זהב:

רדק

דרך השכוני באהלים • בא השמיכות על אות השמוש כמו לנביאי מלכם ופי' כמו שת' באורח משירית ערבאי דשרן בשכונין במדברא: מלמעלה החרס • כמו שת' עד לא מיעל שמשא קודם בא השמש וחרס כקרא השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח בטרם יבא החרסה ויהיה מלמעלה מן כעלות גרים בעתו כלומר טרם הפסק אור השמש או פירושו שהיה השמש עדין למעלה כראה ברקיע שלא נכנס עדין תחת הארץ ויש לפרש כי כל הלילה רדף גדעון אחרי זבח וצלמונע ובבקר כעלות השחר שב מן המלחמה וזהו מלמעלה החרס: ויכתב אליו • כדי שלא יכחש עד בואו העיר: וידע בהם • כתרגומו ותבר עליהון מן וידוע חולי שהוא לשון שבירה ויתכן לפרשו כמשמעו שהודיע להם פשעם עם הקוצים: ויהרג את אנשי העיר • מה שלא אמר בתחלה כי אם לנתוץ את המגדל לפי שהיו בוטחים בו ונכוהו עזות ועתה הרג את אנשי העיר אולי היו נלחמים עמו כשבא לנתוץ את המגדל: איפה האנשים • מה תארם ותכונתם: כמוך כמו הם אחד • כמוך כמו הם כלם אחד וצורה אחת: והיו כתואר בני המלך • כמו שאתה כן הם ויונתן פי' אחד מהם היה כתואר בני המלך כותך כן אנון חד מנהון כחזוא דבני מלכא ונרא' פירושו לפי שמלת אחד נפרדת בטעם ואמר בני המלך כיבורוב בני המלך יפים בתואר משאר בני אדם לפי שהם מגודלי' בתענוג: כי כאיש גבורתו • כלומר לא במות ע"י נער שנבטער בפגיעתו כי אין לו גבורה וכח עדין שיכה בנו בפעם אחת מהרה אתה שאת' גבור כי כמו שהאיש גדול כן גבורתו תכה בנו אתה ונמות על ידך מהרה: ויקח • להודיע כי לקחם לעצמו כי ברעתו היה לשאול כל השהרונים והנזמים מבני החיל כמו שאמר אשאלה מכם שאלה: השהרונים • חלי בדמות ירח תרגום ירח סיהרא: כי ישמעאלים הם • מדנים הם ישמעאלים כי בני קטורה הם וקטורה היא הגר וכן במכירת יוסף וימכרו את יוסף לישמעאלים ואחר כן אמר והמדנים מכרו אותו אל מצרים וי"ת ארי ערבאי יקטילו כראה מתרגומו כי אינו או' על המדנים כי ישמעאלים הם אבל הערבים השכוני באהלים שעברו ברדפם אחרי מדין והרגום ומהם היו נזמי הזהב: והנטיפות

באהלים ד' וסי' דרך השכוני באהלים • ובית לא תבנו • ונשב באהלים ונשמע • עוד אושיבך באהלים כימי:
וישאלהו ג' בקריא' וסי' וישאלהו האיש לאמר מה תבקש • וילכד נער מאנשי סכות • וישאלהו המלך דירמיה:
בכורו ג' מלאים בקריא' וסי' ויקח יהודה אשה לער בכורו • ויאמר ליתר בכורו קום • ויהי בכורו אמנון • ונפסר

ל׳ · ל׳ ויעל גדעון דרך השכוני באהלים
ב׳ יואת עטרות מקדם לנבח ויגבהה ויך את המחנה
והמחנה היה בטח: וינסו זבח
וצלמנע וירדף אחריהם וילכד את
שני מלכי מדין את זבח ואת
ל׳ צלמנע וכל המחנה החריד:
וישב גדעון בן יואש מן המלחמה
מלמעלה החרס: וילכד נער
ג׳ מאנשי סכות וישאלהו ויכתב אליו
את שרי סכות ואת זקניה שבעים
ושבעה איש: ויבא אל אנשי
סכות ויאמר הנה זבח וצלמנע אשר
ב׳ חרפתם אותי לאמר הכף זבח וצלמנע
ז׳ עתה בידך כי נתן לאנשיך היעפים
ל׳ וחד את קוצי לחם: ויקח את זקני העיר ואת
ב׳ ובענין קוצי המדבר ואת הברקנים וידע
בהם את אנשי סכות: ואת מגדל
פנואל נתץ ויהרג את אנשי העיר:
ל׳ ויאמר אל זבח ואל צלמנע איפה
האנשים אשר הרגתם בתבור
ג׳ כ׳כ׳ · ל׳ ויאמרו כמוך כמוהם אחד כתאר
בני המלך: ויאמר אחי בני אמי
ל׳ הם חי יהוה לו החיתם אותם לא
ג׳ מ׳ל הרגתי אתכם: ויאמר ליתר בכורו
ל׳ קום הרג אותם ולא שלף הנער
חרבו כי ירא כי עודנו נער: ויאמר
זבח וצלמנע קום אתה ופגע בנו כי
ל׳ כאיש גבורתו ויקם גדעון ויהרג
את זבח ואת צלמנע ויקח
ג׳ את השהרנים אשר בצוארי
גמליהם: ויאמרו איש
יג ככו׳ אית בהון נס נס נס ישראל אל גדעון משל בנו גם
אתה גם בנך גם בן בנך כי
ו׳ חס׳ בכיפ׳ הושעתנו מיד מדין: ויאמר אלהם
ל׳ גדעון לא אמשל אני בכם ולא
ימשל בני בכם יהוה ימשל בכם:
ויאמר אלהם גדעון אשאלה מכם
שאלה ותנו לי איש נזם שללו כי
ל׳ · יג כבפ נזמי זהב להם כי ישמעאלים הם:
ה׳ מ׳ל ויאמרו נתון נתן ויפרשו את
ד׳ מ׳ל השמלה וישליכו שמה איש נזם
שללו: ויהי משקל נזמי הזהב אשר
ג׳ יתין שאל אלף ושבע מאות זהב לבד מן

וסליק גדעון באורח משירית
ערבאי דשרן בשכונין במדברא
ממדינחא לנובח ורמתא ומחא ית
משריתא ומשריתא שריא ל
לרוחצן: ואפכו זבח וצלמנע
ורדף בתריהון ואחד ית תרין מ
מלכי מדין ית זבח וית צלמנע וכל
משריתא אזיע: ותב גדעון
בר יואש מן קרבא עד לא מיעל
שמשא: ואחד עולימא
מאינשי סכות ושאליה וכתב ליה
ית רברבי סכות וית סבהא שבעין
ושבעא גוברין: ואתא לות
אינשי סוכות ואמר הא זבח ו
וצלמנע דחסדתון יתי למימר הא
כאילו זבח וצלמנע כען מסירין
בידך ארי ניתן לגברך דמשלהן
לחמא: ודבר ית סבי קרתא
וית כובי מדברא וית ברקניא ו
וגרדתעליהון ית אינשי סכות:
וית מגדל פנואל תרע וקטל ית
אינשי קרתא: ואמר לזבח
ולצלמנע היכא גבריא דקטלתון
בתבור ואמרו כותך כן אף אינון
חד מנהון כחזוא דבני מלכא:
ואמר אחי בני אמא אינון קיים
הוא יי אילו קיימתון יתהון לא
קטלית יתכון: ואמר ליתר
בוכריה קום קטול יתהון ולא
שלף עולימא חרביה ארי דחיל
ארי עד כען יניק: ואמר זבח
וצלמנע קום את ושלט בנא ארי
כגברא כן גבורתיה וקם גדעון
וקטל ית זבח וית צלמנע ונסיב
ית עינקיא די בצוארי גמליהון:
ואמרו אנש ישראל לגדעון מלוך
עלנא אף את אף ברך אף בר ב
ברך ארי פרקתנא מן יד מדינאי:
ואמר להון גדעון לא אמלוך אנא
עליכון ולא ימלוך ברי עליכון יי
ימלוך עליכון: ואמר להון
גדעון שאיל אנא מנכון שאילה
והבו לי גבר קדשיה מן ביזתא ארי
קדשי דדהבא להון ארי ערבאי
אינון: ואמרו מיתן נתן
ופרשו ית כסותא ורמו לתמן
גבר קדשיה מן ביזתא: והות
מתקל קדשי דדהבא דשאל אלף
ושבע מאה דהבא בר מן ס

רלבג

מלמעלה ל׳ והוא חד מן׳ זוגין חסיין כתיב למד כחד עניין

והנה עלה גדעון דרך השכוני באהלי' לחקור באי זה מקום זבח וצלמונע או לראות אם כחבאו שם או כדי שלא יראוהו זבח ומחניהם עד היותו עליהם והנה בא גדעון והכה המחנ' והמחנה היה בטח במקו' ההוא ולא הרגישו בו עד באו ונסו משם זבח וצלמונע ורדף אחריה' ולכד' והחרי' כל המחנ' שהיו חושבים שיהיה חיל גדעון רב מאשר אתם כי לילה היה ויתכן שקראו גם כחרב ליי' ולגדעון להחריד'. והנה שב גדעון מן המלחמה מעת שהתחיל השמש לעלות כי לילה היה כשבא על המחנ' זבח וצלמונע • וזכר אחר זה שכבר קיים לאנשי סכות ולאנשי פנואל מה שאמר להם איפה האנשים אשר וגו' שאל להם איה פה דומה להם שידעו בו תאר' ותמונת' ואמרו לו כי תארם כתאר גדעון ובכלל הנה תארם כתואר בני המלך כי הם יפי תאר או אמרו זה על בני גדעון כי הם היו שם כמו שאח' אחר זה ויאמר ליתר בכורו ורצו בזה כי תאר אחד מההרוגים היה כתאר בני גדעון והשאר היה תארם כתאר גדעון: השהרונים • הם כדמות ירח: כי ישמעאלים הם • המדינים: הנטיפות

מסרה

גם בסדר וישב: גם אתה גם חד מן י"ג פסוקי' אית בהון גם גם גם וסימ' גם תבן גם מספוא • ויצו גם את השני • שלחה הנער אתי • לא איש דברים אנכי • גם צאנכם גם בקרכם • גם אהבתם גם שנאתם • ויאמרו איש ישראל אל גדעון • וישאל שאול ביי' • כי גם אחיך ובית אביך • כי גם נביא גם כהן • גם תמול גם שלשום:

בשיבה טובה ד' דסמיכי בקריא וסי' ואתה תבוא אל אבותיך בשלום. ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה. וימת גדעון. דויד דד"ה: שכמה ו' בקריא וסי' וישלחהו מעמק חברון ויבא. ויאסף יהושע. וילך אבימלך בן ירבעל. וישלח מלאכים אל אבימלך. הנה חג יי' בשילה. וילך רחבעם שכמה דד"ה. ונמסר גם בסדר וישב: וכל בית י"ב וסי' וכל בית יוסף. וגל בית מלוא. וירדו אחיו וכל בית דשמשון. וילך דוד בשם. ויאמר

השַּׂהֲרֹנִים וְהַנְּטִפוֹת וּבִגְדֵי הָאַרְגָּמָן שֶׁעַל מַלְכֵי מִדְיָן וּלְבַד מִן־הָעֲנָקוֹת אֲשֶׁר בְּצַוְּארֵי גְמַלֵּיהֶם׃ וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גִדְעוֹן לְאֵפוֹד וַיַּצֵּג אוֹתוֹ בְעִירוֹ בְּעָפְרָה וַיִּזְנוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו שָׁם וַיְהִי לְגִדְעוֹן וּלְבֵיתוֹ לְמוֹקֵשׁ׃ וַיִּכָּנַע מִדְיָן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יָסְפוּ לָשֵׂאת רֹאשָׁם וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה בִּימֵי גִדְעוֹן׃ וַיֵּלֶךְ יְרֻבַּעַל בֶּן־יוֹאָשׁ וַיֵּשֶׁב בְּבֵיתוֹ׃ וּלְגִדְעוֹן הָיוּ שִׁבְעִים בָּנִים יֹצְאֵי יְרֵכוֹ כִּי־נָשִׁים רַבּוֹת הָיוּ לוֹ׃ וּפִילַגְשׁוֹ אֲשֶׁר בִּשְׁכֶם יָלְדָה־לּוֹ גַם־הִיא בֵּן וַיָּשֶׂם אֶת־שְׁמוֹ אֲבִימֶלֶךְ׃ וַיָּמָת גִּדְעוֹן בֶּן־יוֹאָשׁ בְּשֵׂיבָה טוֹבָה וַיִּקָּבֵר בְּקֶבֶר יוֹאָשׁ אָבִיו בְּעָפְרָה אֲבִי הָעֶזְרִי׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר מֵת גִּדְעוֹן וַיָּשׁוּבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים וַיָּשִׂימוּ לָהֶם בַּעַל בְּרִית לֵאלֹהִים׃ וְלֹא זָכְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הַמַּצִּיל אוֹתָם מִיַּד כָּל־אֹיְבֵיהֶם מִסָּבִיב׃ וְלֹא־עָשׂוּ חֶסֶד עִם־בֵּית יְרֻבַּעַל גִּדְעוֹן כְּכָל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה עִם־יִשְׂרָאֵל׃

טו וַיֵּלֶךְ אֲבִימֶלֶךְ בֶּן־יְרֻבַּעַל שְׁכֶמָה אֶל־אֲחֵי אִמּוֹ וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם וְאֶל־כָּל־מִשְׁפַּחַת בֵּית־אֲבִי אִמּוֹ לֵאמֹר׃ דַּבְּרוּ־נָא בְּאָזְנֵי כָל־בַּעֲלֵי שְׁכֶם מַה־טּוֹב לָכֶם הַמְשֹׁל בָּכֶם שִׁבְעִים אִישׁ כֹּל בְּנֵי יְרֻבַּעַל אִם־מְשֹׁל בָּכֶם אִישׁ אֶחָד וּזְכַרְתֶּם כִּי־עַצְמְכֶם וּבְשַׂרְכֶם אָנִי׃ וַיְדַבְּרוּ אֲחֵי־אִמּוֹ עָלָיו בְּאָזְנֵי כָּל־בַּעֲלֵי שְׁכֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּט לִבָּם אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ כִּי אָמְרוּ אָחִינוּ הוּא׃ וַיִּתְּנוּ־לוֹ שִׁבְעִים כֶּסֶף מִבֵּית בַּעַל בְּרִית וַיִּשְׂכֹּר בָּהֶם אֲבִימֶלֶךְ אֲנָשִׁים רֵיקִים וּפֹחֲזִים וַיֵּלְכוּ אַחֲרָיו׃ וַיָּבֹא בֵית־אָבִיו עָפְרָתָה וַיַּהֲרֹג אֶת־אֶחָיו בְּנֵי־יְרֻבַּעַל שִׁבְעִים אִישׁ עַל־אֶבֶן אֶחָת וַיִּוָּתֵר יוֹתָם בֶּן־יְרֻבַּעַל הַקָּטֹן כִּי נֶחְבָּא׃ וַיֵּאָסְפוּ כָּל־בַּעֲלֵי שְׁכֶם וְכָל־בֵּית מִלּוֹא וַיֵּלְכוּ וַיַּמְלִיכוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ לְמֶלֶךְ׃

סַהֲרַנַיָּא וְכִלִּילַיָּא וּלְבוּשֵׁי אַרְגְּוָנָא דִּי עַל מַלְכֵי מִדְיָן וּבַר מִן עִינְקַיָּא דִּי בְצַוְּרֵי גַמְלֵיהוֹן׃ וַעֲבַד יָתֵיהּ גִּדְעוֹן לְאֵיפוֹדָא וַאֲקִים יָתֵיהּ בְּקַרְתֵּיהּ בְּעָפְרָה וְטָעוּ כָל יִשְׂרָאֵל בָּתְרוֹהִי לְתַמָּן וַהֲוָת לְגִדְעוֹן וּלְבֵיתֵיהּ לְתַקְלָא׃ וְאִתְּבָרוּ מִדְיָנָאֵי קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא אוֹסִיפוּ לַאֲרָמָא רֵישֵׁיהוֹן וּשְׁדוֹכַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּיוֹמֵי גִדְעוֹן׃ וַאֲזַל יְרוּבַּעַל בַּר יוֹאָשׁ וִיתֵיב בְּבֵיתֵיהּ׃ וּלְגִדְעוֹן הֲווֹ שַׁבְעִין בְּנִין נָפְקֵי יַרְכֵּיהּ אֲרֵי נְשִׁין סַגִּיאִין הֲוָאָה לֵיהּ׃ וּלְחֵינָתֵיהּ דִּי בִשְׁכֶם יְלֵידַת לֵיהּ אַף הִיא בַּר וְשַׁוִּי יָת שְׁמֵיהּ אֲבִימֶלֶךְ׃ וּמִית גִּדְעוֹן בַּר יוֹאָשׁ בְּסֵיבוּ טָבָא וְאִתְקְבַר בְּקִבְרָא דְיוֹאָשׁ אֲבוּהִי בְּעָפְרָה דַּאֲבוּהִי דְעֶזֶר׃ וַהֲוָת כַּד מִית גִּדְעוֹן וְתָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּטְעוֹ בָּתַר בַּעֲלַיָּא וְשַׁוִּיאוּ לְהוֹן בְּעֵיל קְיָם לְטַעֲוָתָא׃ וְלָא אִדְּכַרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת פּוּלְחָנָא דַּיְיָ אֱלָהֲהוֹן דִּי שֵׁיזֵיב יָתְהוֹן מִיַּד כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן מִסְחוֹר סְחוֹר׃ וְלָא עֲבָדוּ טֵיבוּ עִם בֵּית יְרֻבַּעַל גִּדְעוֹן כְּכָל טַבְתָא דִּי עֲבַד עִם יִשְׂרָאֵל׃ וַאֲזַל אֲבִימֶלֶךְ בַּר יְרוּבַּעַל לִשְׁכֶם לְוַת אֲחֵי אִמֵּיהּ וּמַלֵּיל עִמְּהוֹן וְעִם כָּל זַרְעִית בֵּית אֲבוּהָא דְאִמֵּיהּ לְמֵימַר׃ מַלִּילוּ כְעַן קֳדָם כָּל יָתְבֵי שְׁכֶם מַה טַּב לְכוֹן דְּיִמְלְכוּן עֲלֵיכוֹן שַׁבְעִין גַּבְרָא כָּל בְּנֵי יְרוּבַּעַל אוֹ דְיִמְלוֹךְ עֲלֵיכוֹן גַּבְרָא חַד וְתִדְכְּרוּן אֲרֵי קָרִיבְכוֹן וּבִשְׂרְכוֹן אֲנָא׃ וּמַלִּילוּ אֲחֵי אִמֵּיהּ עֲלוֹהִי קֳדָם כָּל יָתְבֵי שְׁכֶם יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וְאִתְפְּנִי לִבְּהוֹן בָּתַר אֲבִימֶלֶךְ אֲרֵי אָמְרוּ אֲחוּנָא הוּא׃ וִיהָבוּ לֵיהּ שַׁבְעִין כְּסַף מִבֵּית בְּעֵיל קְיָם וַאֲגַר בְּהוֹן אֲבִימֶלֶךְ גֻּבְרִין סְרִיקִין וּבִיסְרִין וַאֲזָלוּ בָּתְרוֹהִי׃ וְעָאל לְבֵית אֲבוּהִי לְעָפְרָה וּקְטַל יָת אֲחוֹהִי בְּנֵי יְרוּבַּעַל שַׁבְעִין גַּבְרָא עַל אַבְנָא חֲדָא וְאִשְׁתְּאַר יוֹתָם בַּר יְרוּבַּעַל זְעֵירָא אֲרֵי אִיטַּמַּר׃ וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל יָתְבֵי שְׁכֶם וְכָל בֵּית מִלּוֹא וַאֲזָלוּ וְאַמְלִיכוּ יָת אֲבִימֶלֶךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא

רדק

והנטיפות. ת"י כליליא וי"מ מן כטף ושחלת ופי' נטיפות שם כלי זהב שנושאין בהם כטף שהוא הברי: לאפוד. עשה אותו כמין חגור או מלבוש זהב והציג אותו בעירו שיהי' לזכרון התשוע' הגדול' והו' עשה אותו לטובה ואחרי מותו זנו בני ישר' אחריו ועשו אותו ע"ז ובדברי רז"ל במסתחוה לאפור עבמו כמה ד"א אמר ויעש אותו גדעון לאפוד: וישב בביתו. שלא היו לו מלחמות כמו שאמר ותשקוט הארץ ארבעים שנה: עם בית ירובעל גדעון. ד' היה באחד אלא שמנהג הלשון כן במקומות לרוב ההודעה וכן בית לחם אפרתה: ריקים ופוחזים. קלים מתנועעים על טרפם שלא היה להם במה יחיו מן פחז כמי' ו"ת סריקין ובקרין סריקין ר"ל ריקין כמו בוקי סריקי בדברי רז"ל ובקרין כמו פקרי' בפ"א כמו הבקר לעניים הבקר בב"ת כמו בפ"א ופירושו אנשים מופקרין ומשולחין או יהיה בקרין כמשמעו בב"ת ור"ל רועי בקר כי הם הכבזי' שבאומי' כמו שמצאנו בדברי רז"ל אפילו רועי בקר ובנסחא אחר' מצ"את סריקים ובסירים ופי' כבזים כמו דבר ה' בזה תרגומו בסר: ויותר יותם. נותר מהשבעים וע' חסר אחד הרג ואף על פי שאמר שבעי' איש מנהג הלשון הוא במקומות שלא יפחות חשבון הכולל בעבור אח' כמו כל הנפש הבאה ליעקב מ מצרימה שבעים ארבעים יכנו: עם

רשי

השהרונים והנטיפות. עונקיא וכליליא: ויעש אותו לאפוד. להיות לזכרון על תשועה גדולה לראו' כמה היה חילם כבד שבבזמי חשוביהם היה כל הזהב הזה: ויזנו כל ישראל אחריו. לאחר מיתת גדעון: בעל ברית. כך שמו: ולא עשו חסד וגו'. שהרגו את בניו כמו שכתוב בענין: ופוחזים. בהולים במעשיהם לעשו' בלא תבונה: עם

רלבג

הנטיפות. הן כלי זהב היו נושאין בו הכטף והוא הברי: הענקות. הן כמו ענקים והן תכשיטין יושמו בצואר. והנה עשה גדעון מהזהב הזה אפוד והוא ברמיון החגורה וידמה שעשה זה להזכי' הנס הזה והנה טעו אחריו כל ישראל לעשות ממנו ע"ז וידמה שלא היה זה הטעות בימיו ודבר זה היה לגדעון ולביתו למוקש והנה שקטה הארץ מ' שנה בימי גדעון ולזה ישב בביתו כי לא היה לו מלחמות ואומרו בימי גדעון להורות הוא הוראה שלא ככללו בזה המספר שנות השעבוד ואפשר שכאמר שכבר ככללו בזה המספר שנות השעבוד ואולם אמר בימי גדעון להורות שתכף שמת סר השקט. והנה אחר מותו שבו בני ישראל לזנות אחר הבעלים ושמו להם לאהים בעל אחד ששמו היה בעל ברית. וספר שכבר עזרו אנשי שכם את אבימלך על הריגת אחיו כדי שימלוך כי אחיהם הוא והרגום כלם זולת יותם שנשאר כי נחבא ולולי זה היו הורגין אותו: עם

ויסכר כל ליש כתי' שין בה"א וסכרוס עליהם

לאלך לטוכל חסי' ולסור וחכרי' ישראל בכל

עם אלון מצב· סמוך לאלון כמו המה עם בית לחם והדומין לו ואילון מוצב כתרגומו מישר קמתא היתה אבן או זולתה מצב שם וייחס המישור אליו: הלוך הלכו העצים· את לשון תמיהה המיזל אזלו אילניא וכן תרגם החדלתי האשבוק כלומר האניח דשני במקומי· והלכתי לנוע על העצים· ומשל העצים הם אנשי שכם והאטד אבימלך כלומר חסרו להם אנשים להמליך עליהם כי המליכו הפחות שבהם והוא אבימלך· תוספת והאטד אבימלך וכן ויבאו עד גרן האטד ולפי שבו קוצים גודרים בו הדברים הצריכים להשמר מההיזק ולפי שהמלך נבחר לשמור העם מנזק ומכל דבר רע אמ׳ כי המלך שבחרו הם והו׳ אבימלך איננו ראוי לאותו התכלי׳ שראוי שיוסם עבורו מלך על העם לשמרם מהיזק כי אדרבה הוא מזיק להם הפך הכוונ׳ כמו הקוץ המריע למי שיאחז בו או יפעל בו כן עשה אבימלך בעם שכם שהרג בהם ובאחיו וכמו שהקוץ הוא דבר שאין בו תועלת רק היזק כן יקרה לאנשי שכם מאבימלך שהמליכו עליה׳ שירע להם ולא יועיל עכ׳: מלכ׳ עלינו· מלוכ׳ כתי׳ ואחד הוא: החדלתי· מבנין הפעיל והוא מפואר או מבנין הפעל כמו החדלתי בקמץ הה״א ור״ל החדלתי מדשני וי״ת האשבוק ית משחי: אלהים ואנשים· בכר שמדליקין בשמן זית לפני אלהים ולפני אנשים או במאכל מקריבין השמן במנחות לאלהים ואנשים ג״כ יאכלו אותו וי״ת דמיניה מיקרין קדם יי׳ ו וביה מתפנקין בני אינשא: לנוע על העצים· ת׳ למעבר מלכו: את מתקי· המ״ם נקרא בקמץ חטף: המשמח אלהים ואנשים· מכאן סמכו ר״ל שאין אומרים שירה אלא על היין שנ׳ המשמח אלהים וי״ת דמיניה מ מנסכין קדם יי׳ וביה חדן ר רברבי׳ הרחיק יונתן ע״ה המשמח מהבור׳ יתעלה כמו שהרחיק כל שאר התארים ממנו כי אין לפניו לא שמחה ולא עצבון ומה שנאמ׳ בו מהם על דרך משל כידברה תורה כלשון בני אדם וכן תרגם אנקלוס ויתעצב אל לבו ואמר ב במימריה למיתבר תוקפיהון כ כרעותיה הרחיק לשון העצבון ממנו ית׳ ומה שלא עש׳ כן במלת ויחר אף יי׳ והדומים לו הוא לסוד ירוע אבל מבינו מדע ומה שתרג׳ אנשים רברביא ר״ל כי היין מ משמח האנשים הגדולים ו והחכמים ותיטיב דעתם בו כמו שאמרו ר״זל חמר׳ וריחני פקחין אבל האנשים הפחותים ישתכרו בו ותשתבש דעתם בו· ומה שהזכיר ג׳ עצים זה לדבר לקצר הדבר ועוד כי הזכיר שלשה ה המשובחים ואחר כך הזכיר ה הפחות שהוא משל לאבימלך ואא״ זל כתבכנגד שלשה שאמרו ישרא׳ לגדעון משול בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך: על בעלי שכם· על אדני העיר וגדוליה כי הם עיקר אנשי העיר וי״ת יתבי שכם: מלוא· שם לא תואר וכן ועברו אותו בתמים ובאמת:

ויסר

רשי

עם אילון מוצב· מישר קמתא מישור שהיו בו מצבות: הלוך הלכו העצים· משל היה לזית שתניאל בן קנז הבא משבט יהודה שנקרא זית שנאמר זית רענן יפה פרי תואר וגו׳: דשני· לשון שומן: לתאנה· דבורה את מתק רבש דבורים: לגפן· גדעו׳ שהו׳ מזרע יוסף שנא׳ בו בן פורת כגופן דכתיב וגו׳: המשמח אלהי׳· שאין אומרים הלוים שיר הקרבן אלא על ה הנסכים: אל האטד· אבימלך כי״ר בלע״ז: אם באמת· שאני הגון למלכות: ויסר

רלבג

עם אילון מוצב· ר״ל אצל מישור שהציבו שם היה אבן או דבר אחר: החדלתי את דשני אשר ביכבדו אלהים ואנשים· אמר זה כי מהשמן היוצא ממנו היו מ מדליקין במקדש את המנורה· ואמר על היין המשמח אלהים ואנשים בעבור נסוך היין שהיה במקדש· והנה האטד הוא מין ממיני הקוצים תרגום ודרדר ואטדין והנה אמר זה יותם להורות על פחיתות של א אבימלך שלא היה כ כמון שיגיע ממנו ת תועלת כמו שלא יגיע מהאטד שום פרי: ועתה אם באמת ו ובתמים עשיתם· הנה ביאר יותם שלא עשו זה באמת ובתמי׳ ולזה לא ימשך מזה המאמ׳ להם שישמחו באבימלך וישמח הוא בהם אך שיפחיתו זה את זה וכן היה להם בסוף כי יש אלהים שופטים בארץ·

והנה

וישמע ג׳ רפין וסימ׳ וישמע אליכם אלהים· יקשיב וישמע לאחור· מי עמד בסוד יי׳: ויאמר להם ב״ב וסימ׳ מצויין במסר׳ רבתא: ואנשים י״ בקריאה וסימ׳ ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים· החדלתי את דשני· החדלתי את תירושי· כי נודע דוד· ויברח דוד הוא ואנשים· אל נתן בן עכבור· ואנשים צדיקים

עם אלון מצב אשר בשכם: ויגדו ליותם וילך ויעמד בראש הר גרזים וישא קולו ויקרא ויאמר להם שמעו אלי בעלי שכם וישמע אליכם אלהים: הלוך הלכו העצים למשח עליהם מלך ויאמרו לזית מלוכה עלינו: ויאמר להם הזית החדלתי את דשני אשר בי יכבדו אלהים ואנשים והלכתי לנוע על העצים: ויאמרו העצים לתאנה לכי את מלכי עלינו: ותאמר להם התאנה החדלתי את מתקי ואת תנובתי הטובה והלכתי לנוע על העצים: ויאמרו העצים לגפן לכי את מלוכי עלינו: ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים והלכתי לנוע על העצים: ויאמרו כל העצים אל האטד לך אתה מלך עלינו: ויאמר האטד אל העצים אם באמת אתם משחים אתי למלך עליכם באו חסו בצלי ואם אין תצא אש מן האטד ותאכל את ארזי הלבנון: ועתה אם באמת ובתמים עשיתם ותמליכו את אבימלך ואם טובה עשיתם עם ירבעל ועם ביתו ואם כגמול ידיו עשיתם לו: אשר נלחם אבי עליכם וישלך את נפשו מנגד ויצל אתכם מיד מדין: ואתם קמתם על בית אבי היום ותהרגו את בניו שבעים איש על אבן אחת ותמליכו את אבימלך בן אמתו על בעלי שכם כי אחיכם הוא: ואם באמת ובתמים עשיתם עם ירבעל ועם ביתו היום הזה שמחו באבימלך וישמח גם הוא בכם: ואם אין תצא אש מאבימלך ותאכל את בעלי שכם ואת בית מלוא ותצא אש מבעלי שכם ומבית מלוא ותאכל את אבימלך: וינס יותם ויברח וילך בארה וישב שם מפני אבימלך אחיו:

עם מישר קמתא די בשכם: וחויאו ליותם ואזל וקם בריש טורא דגריזין וארים קליה וקרא ואמר להון קבילו מני יתבי שכם ויקבל צלותכון יי׳: המיזל אזלו אילניא למנאה עליהון מלכא ואמרו לזיתא מלוך עלנא: ואמר להון זיתא האשבוק ית משחי דמיניה מיקרין קדם יי׳ וביה מתפנקין בני אינשא ואיהך למעבד מלכו על אילניא: ואמרו אילניא לתינתא איתא את מלוכי עלנא: ואמרת להון תינתא האשבוק ית חוליי וית דבילתי שפירתא ואיהך למעבד מלכו על אילניא: ואמרו אילניא לגופנא איתא את מלוכי עלנא: ואמרת להון גופנא האשבוק ית חמרי דמיניה מנסכין קדם יי׳ וביה חדן רברביא ואיהך למעבד מלכו על אילניא: ואמרו כל אילניא לאטדא איתא את מלוך עלנא: ואמר אטדא לאילניא אם בקשוט אתון משחין יתי למהוי מלכא עליכון עולו שרו בטולי ואם לא תפוק אשתא מן אטדא ותיכול ית ארזי לבנן: וכען אם בקושטא ובשלמותא עבדתון ואמלכתון ית אבימלך ואם טבתא עבדתון עם ירובעל ועם ביתיה ואם כגומלא דידוהי עבדתון ליה: דאגיח אבא עליכון ומסר ית נפשיה כעל גב לאיתקטלא ושזיב יתכון מיד מדינאי: ואתון קמתון על בית אבא יומא דין וקטלתון ית בנוהי שבעין גברא על אבנא חדא ואמליכתון ית אבימלך בר אמתיה על יתבי שכם ארי אחוכון הוא: ואם בקושטא ובשלמותא עבדתון עם ירובעל ועם ביתיה יומא דין חדו באבימלך ויחדי אף הוא בכון: ואם לא תיפוק אישתא מאבימלך ותיכול ית יתבי שכם וית בירת מלוא ותיפוק אשתא מיתבי שכם ומבית מלוא ותיכול ית אבימלך: ואפך יותם וערק ואזל לבאר ויתיב תמן מן קדם אבימלך אחוהי:

מסרה

ישפטו· עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא· ויבא חנני אח׳ מאחי· ואקים לילה אני ואנשים: לנוע ד׳ וסי׳ החדלתי את דשני· החדלתי את מתקי· החדלתי את תירושי· בן אהבו לנוע: נלחם י״ב פתחין בקריא׳ וסימ׳ כי חשבון עיר סיחון מלך· ועתה הטוב טוב אתה מבלק בן צפור· אשר נלחם אבי עליכם· וישלח תעי את יורם בנו· ויתר דברי ירבעם קדמא׳· ויתר דברי יואש· ויתר דברי יהואש· והיה כל מעבר מטה מוסדה· ודמה מרו ועצבו· ויהי פחד אלהים· והוא נלחם עם מלך בני עמון: בארה ג׳ טעמו באל״ף וחד טעמו לרע וסי׳ נמסר בסדר ויגש:

וישר. על כורחם נוהג רבנות ובגאוה: רוח רעה. שנאה שלבש בלבם: געל בן עבד. גוי היה: ויעשו הלולים. ועבדו חינגין: מי אבימלך ומי שכם. מי אבימלך להיות שר על שכם ומי שכם להיות עבדי' לאבימלך הלא בן ירובעל היה אבימלך והוא מן עפרת אבי העזרי וזבול פקידו וזה פקיד העיר ששמו זבול פקידו של אבימלך הוא ואדוניו אין לו משפט מלוך בעיר ואף פקידו אינו כלום: עבדו את אנשי חמור. אם באתם לקנות לכם אדוני' באו ועבדו את אנשי חמור שהיה נשיא הארץ מקדם ומדוע נעבדנו לאבימלך: ויאמר לאבימלך. ויאמ' געל בפני זבול להודיע לאבימלך רבה צבאך וצא מן המקום שאתה שם ונראה את גבורתך: בתרמה. כמו במרמה בתרמית כלומר בלט ובסתר: ארבעה ראשים. ארבע מחנות: מעם

וישר ג' כתיב ש"ן בקריא' וסי' וישר אבימלך על ישראל. וישר במגרה ובחריצי הברזל דד"ה. וישר אל מלאך ויוכל בכה. וכל דכתיב סב"ך דכוו': אחיהם ד' בקריאה וסי' לבוא חמס שבעים בני ירובעל. ויואב ואבישי החיו. בבית אחיהם הבכור. עוד זה מדבר וזה בא. וחד ואחיהם. והשוערים שלום יעקב:

וישר אבימלך על ישראל שלש שנים: וישלח אלהים רוח רעה בין אבימלך ובין בעלי שכם ויבגדו בעלי שכם באבימלך: לבוא חמס שבעים בני ירבעל ודמם לשום על אבימלך אחיהם אשר הרג אותם ועל בעלי שכם אשר חזקו את ידיו להרג את אחיו: וישימו לו בעלי שכם מארבים על ראשי ההרים ויגזלו את כל אשר יעבר עליהם בדרך ויגד לאבימלך: ויבא געל בן עבד ואחיו ויעברו בשכם ויבטחו בו בעלי שכם: ויצאו השדה ויבצרו את כרמיהם וידרכו ויעשו הלולים ויבאו בית אלהיהם ויאכלו וישתו ויקללו את אבימלך: ויאמר געל בן עבד מי אבימלך ומי שכם כי נעבדנו הלא בן ירבעל וזבל פקידו עבדו את אנשי חמור אבי שכם ומדוע נעבדנו אנחנו: ומי יתן את העם הזה בידי ואסירה את אבימלך ויאמר לאבימלך רבה צבאך וצאה: וישמע זבל שר העיר את דברי געל בן עבד ויחר אפו: וישלח מלאכים אל אבימלך בתרמה לאמר הנה געל בן עבד ואחיו באים שכמה והנם צרים את העיר עליך: ועתה קום לילה אתה והעם אשר אתך וארב בשדה: והיה בבקר כזרח השמש תשכים ופשטת על העיר והנה הוא והעם אשר אתו יצאים אליך ועשית לו כאשר תמצא ידך: ויקם אבימלך וכל העם אשר עמו לילה ויארבו על שכם ארבעה ראשים: ויצא געל בן עבד ויעמד פתח שער העיר ויקם אבימלך והעם אשר אתו מן המארב: וירא געל את העם ויאמר אל זבל הנה עם יורד מראשי ההרים ויאמר אליו זבל את צל ההרים אתה ראה כאנשים: ויסף עוד געל לדבר ויאמר הנה עם ירדים

ומלך אבימלך על ישראל תלת שנין: ושלח יי רוחא בישא בין אבימלך ובין יתבי שכם ושקרו יתבי שכם באבימלך: למיתי חטוף שבעין בני ירובעל ודמיהון לשואה על אבימלך אחוהון דקטל יתהון ועל יתבי שכם דתקיפו ית ידוהי למקטל ית אחוהי: ושויאו ליה יתבי שכם כמנין על רישי טוריא ואנסין ית כל די עבר עליהון באורחא ואתחוא לאבימלך: ואתא געל בר עבד ואחוהי ועברו בשכם ואתרחיצו עלוהי יתבי שכם: ונפקו לחקלא וקטפו ית כרמיהון ועצרו ועבדו חינגין ועלו לבית טעותהון ואכלו ושתיאו ולטיטו ית אבימלך: ואמר געל בר עבד מן אבימלך ומן שכם ארי ניפלחיניה הלא בר ירובעל וזבול שולטניה פלחו ית אינשי חמור אבוהי דשכם ומא דין ניפלחיניה אנחנא: ומן ימסר ית עמא הדין בידי ואעדי ית אבימלך ואמר לאבימלך סגי משיריתך ופוק: ושמע זבול רב קרתא ית פתגמי געל בר עבד ותקיף רוגזיה: ושלח אזגדין לות אבימלך ברז למימר הא געל בר עבד ואחוהי אתן לשכם והא אינון צירין ית קרתא עלך: וכען קום בליליא את ועמא דעמך וכמון בחקלא: ויהי בצפרא כמדנח שימשא תקדים ותתנגיד על קרתא והא הוא ועמא די עימיה נפקין לקדמותך ותעביד ליה כמא דתשכח ידך: וקם אבימלך וכל עמא די עימיה בליליא וכמנו על שכם ארבעא משירין: ונפק געל בר עבד וקם במעלנא דתרע קרתא וקם אבימלך ועמא די עמיה מן כמנא: וחזא געל ית עמא ואמר לזבול הא עמא נחית מרישי טוריא ואמר ליה זבול ית טולא דטוריא את חזי כגבריא: ואוסיף עוד געל למללא ואמר הא עמא נחתין

רדק

וישר אבימלך. מבנין קל מנחי העי"ן בשקל ויסר אליה והוא ענין שררה ולפי שמלך מעצמו ולא מלך על כל ישראל לפיכך אמר וישר ולא אמר וישפט כי לא הלך בדרך טובה ולא החזיר את ישר' למוטב: לבא חמס. כלומר סבה היתה מאת השם ית' שבגדו בעלי שכם באבימלך כמו שאמ' וישלח אהי' רוח רעה והיה זה לבא חמס שבעים בני ירובעל לשום דמם על אבימלך ועל בעלי שכם ולא נתנוהו לבא אל העיר ושמו לו מארבים על ראשי ההרים ואות' המארבים היו גוזלים כל אשר עבר עליהם לומר שיצאו מתחת רשותו ואין לה' מושל והיו עושים הישר בעיניהם: ויבצרו את כרמיהם. כי היו יראים מאבימלך לצאת ולבצו' את כרמיה' ובעזר' געל ואחיו יצאו: הלולים. שמחות וכן בדברי רז"ל נקר' בית השמחה הלולא ות"י חנגין: מי אבימלך ומי שכם. כלומר אבימלך ושכם שהיה שר העיר מקדם אחד הם זה כזה ומי הוא שנעבדנו אף על פי שהיה עתה אבימלך מלך עליהם הלא גם שכם היה מלך העיר הזאת אם כן עבדו אנשי חמור אבי שכם: ואסיר' את אבימלך. והלא השירו אותו אלא אסירה אותו לעולם שלא יוכלו אנשי שכם להשלים עמו אם ירצו: ויאמר לאבימלך. כנגד אבימלך ואף על פי שאינו שם כאומר בא אתה אבימלך בכל צבא שתוכל לרבות בעוד שאני הנה נראה מה יהיה ביני ובינך: רבה. בסגול שלא כמנהג: בתרמה. כמו במרמה ות"י ברז כלומ' בסתר שלא הרגישו בו אנשי שכם או יהיה בתרמה שם מקום והוא ארומה שנ' וישב אבימלך בארומ' כן פירשו אא"א ז"ל לפי שלא נמצא זה המשקל בנחי הלמ"ד: צרים את העיר עליך. כמו שיקר' מצור כשסוגרים את העיר מבחוץ ולא יוכל אדם לצאת מתוכה כן נקרא מצור כששומרים את העיר שלא יכנס אדם בה מבחוץ ועל הדרך הזה צרים את העי' עליך כלומר בעבורך שומרי' את העיר שלא תכנס בה: צל ההרים אתה רואה כאנשי'. צחק בו ואמ' לו דרך לעג. אינם אנשים אלא צל ההרים ידמה לך כאנשים: מעם

רלבג

והנה לא מלך אבימלך על ישר' כי אם שלש שנים ותוך זה הזמן הקצר נתקיימה קללת יותם וזה שכבר שלח אלהים רוח רעה בין אבימלך ובינה' באופן שהשחיתו זה את זה: וישימו לו בעלי שכם מארבים על ראשי ההרים. ר"ל ששמו בעבורו מארבים שם כדי שיהרגוהו אם ימצא להם ואותם המארבי' גזלו כל אשר יעבור עליהם בדרך כי לא היתה אימת המלכות עליהם. והנה הוגד זה הענין לאבימלך ונשמר מלבוא שם. והנה געל בן עבד ואחיו עברו בשכם ובטחו בו בעלי שכם לגלות דעת' בפניו שהיתה כנגד אבימלך ולזה קללו אבימלך בפניו לדעתם כי גם הוא שונאו: ויאמר געל בן עבד מי אבימלך ומי שכם כי נעבדנו. ר"ל כמו שאין ראוי שנעבוד שכם מפני היותו בן חמור שהיה נשיא הארץ כן אין ראוי שנעבוד אבימלך מפני היותו בן ירובעל שהיה מושל על ישראל: הלא בן ירובעל וזבול פקידו. ר"ל אין מעלה לאבימלך אלא שהוא בן ירובעל וכ"ש זבול שהו' פקיד גדעון ואבימלך ואם היה ראוי לעבוד זבול היה ראוי לעבוד את אנשי חמור אבי שכם וזה דבר בלתי ראוי ומי יתן את העם שכם בכללו בידי ואסור אבימלך מכל וכל מהיות מושל על עיר וסבב שיאמר העם לאבימלך רבה צבאך וצאה כמו שתוכל להלחם עמנו ונראה דברי מי יקום והוא מבואר שכל עם שכם לא היו נסכמים בזה המלח' שאם היה הענין כן היו מוציאים זבול מהעיר או היו הורגים אותו והוא מבואר שקצתם היו מורדי' וקצת' היו אחרי אבימלך: בתרמה. הוא שם מקום שהיה יושב בו אבימלך ותרמה וארומה הוא מקום אחד: ויגרש

מסרה

ומדוע י' וסימ' נמסר בריש סדר ויקח קרח: ואסירה ג' וסימ' ואסירה את אבימלך. ואסירה את ראשו. ואסירה את בדיליך: שכמה ו' וסימ' נמסר בסדר וישב ול' עיל בהאי סיפרא וכהאי סימן:

רש"י

מעם טבור הארץ. מעם תוקפא דארעא מהר הגבוה שבכולם: אלון מעוננים. מישור מעוננים: ויצא העם השדה. אנשי שכם: ויגדו. המגידים לאבימלך שיצאו בני העיר אל השדה לעשות חפציהם: פתח שער העיר. שלא יוכלו ליכנס: צריח. יער שכפו אילנות וכפנים סביב סביב וקורין אותו פליי"שייר בלע"ז בעל ברית אותו צריח היה של בעל ברי' שם של עבוד' זרה שלהם וצלמון יער היה שם ויש פותרין צריח ווט"ש בלע"ז שעושין בקרקע: שוכת עצי'. ענף עצים: פלח

רדק

מעם טבור הארץ. כמו שהטבור באדם הוא מיצוע הגוף כן יקרא מיצוע הארץ והמקום הגבוה שבה טבור ות"י מתוקפא דארעא: אילון מעוננים. מישור מעוננים: איה אפוא פיך. כלומ' איה דבריך שהיית אומר: ויגרש זבול. והיאך גרשוהו ואנשי העיר היו נלחמי' עם אבימלך והיאך זבול שהיה פקידו של אבימלך גירש געל שהי' עוזר לאנשי שכם ונלחם בעבורם עם אבימלך ונראה כי היו מקצת אנשי העיר סומכי' ידי זבול כי אבימלך היה אחיהם וכאשר ראו כי גברה יד אבימלך חזקו ידי הסומכים זבול ורפו ידי העם אשר כנגדו וגרשו געל משבת בשכם: והראשים אשר עמו. לא היה לא ראש אחד עמו שהרי חצה אותם לשלשה ראשים ושני הראשים פשטו על כל אשר בשד' ואבימלך והראש השלישי אשר עמו פשטו נכח העיר עד שעמדו פתח שער העיר והראש שהיה עם אבימלך היו בהם אנשים גדולים לפיכך אמר והראשים אשר עמו: בעלי מגדל שכם. הרוצה מגדל שכם לא היו בעיר כשלכד א אבימלך העיר וכאשר שמעו ה הלכו אל צריח בית אל להמלט בצריח ההוא וצריח כמו מגדל כמו ובשלטים ובצריחים ושם המקום שהיה בו זה הצריח בית אל ברית ודעת יונתן כי צריח בית אל שם המקום. ופירוש ברית שבאו שיהם לכרות ברית עמהם ות"י ואתו לצריח בית אל ל למיגזר קיים: שוכת עצים. שוכה כמו ענף וכן במשנה אבל לא יקוץ את השוכה על מנת ליתן דמים: שוכה. כמו שוכתו כמו ובורא לבלות שאול שהוא כמו ובורתם או הוא משקל אחר סוך בשקל בור: פלא

ואת אחיו ה' בקריאה וסימ' וישב יוסף את אביו ואת אחיו. ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו. האמר לאביו ולאמו לא ראתיו. וישב אבימלך בארומה. ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חבצניה. ונמסר גם בסדר ויגש: ואת העם י"ב וסימ' נמסר בסדר שלח לך: קרדמות ג' בליש' וסימ' ויעל אבימלך הר צלמון:

מֵעִם טַבּוּר הָאָרֶץ וְרֹאשׁ־אֶחָד בָּא ג'
מִדֶּרֶךְ אֵלוֹן מְעוֹנְנִים: וַיֹּאמֶר אֵלָיו ב' מל'
זְבֻל אַיֵּה אֵפוֹא פִיךָ אֲשֶׁר תֹּאמַר מִי
אֲבִימֶלֶךְ כִּי נַעַבְדֶנּוּ הֲלֹא זֶה הָעָם
אֲשֶׁר מָאַסְתָּה בּוֹ צֵא־נָא עַתָּה וְהִלָּחֶם ב' מל'
בּוֹ: וַיֵּצֵא גַעַל לִפְנֵי בַּעֲלֵי שְׁכֶם
וַיִּלָּחֶם בַּאֲבִימֶלֶךְ: וַיִּרְדְּפֵהוּ
אֲבִימֶלֶךְ וַיָּנָס מִפָּנָיו וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים
רַבִּים עַד־פֶּתַח הַשָּׁעַר: וַיֵּשֶׁב
אֲבִימֶלֶךְ בָּארוּמָה וַיְגָרֶשׁ זְבֻל אֶת־ ל'
גַּעַל וְאֶת־אֶחָיו מִשֶּׁבֶת בִּשְׁכֶם: ה'
וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּצֵא הָעָם
הַשָּׂדֶה וַיַּגִּדוּ לַאֲבִימֶלֶךְ: וַיִּקַּח אֶת־
הָעָם וַיֶּחֱצֵם לִשְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיֶּאֱרֹב ל' · ל' · ל'
בַּשָּׂדֶה וַיַּרְא וְהִנֵּה הָעָם יֹצֵא מִן־
הָעִיר וַיָּקָם עֲלֵיהֶם וַיַּכֵּם: וַאֲבִימֶלֶךְ
וְהָרָאשִׁים אֲשֶׁר עִמּוֹ פָּשְׁטוּ וַיַּעַמְדוּ י"א וכל ל"ת דכו'
פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וּשְׁנֵי הָרָאשִׁים
פָּשְׁטוּ עַל־כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה וַיַּכּוּם: י"א
וַאֲבִימֶלֶךְ נִלְחָם בָּעִיר כֹּל הַיּוֹם הַהוּא י"ב
וַיִּלְכֹּד אֶת־הָעִיר וְאֶת־הָעָם אֲשֶׁר־ י"ב
בָּהּ הָרָג וַיִּתֹּץ אֶת־הָעִיר וַיִּזְרָעֶהָ מֶלַח: ל'
וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־בַּעֲלֵי מִגְדַּל־
שְׁכֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־צְרִיחַ בֵּית אֵל בְּרִית:
וַיֻּגַּד לַאֲבִימֶלֶךְ כִּי הִתְקַבְּצוּ כָּל־ כ"ד
בַּעֲלֵי מִגְדַּל־שְׁכֶם: וַיַּעַל אֲבִימֶלֶךְ
הַר־צַלְמוֹן הוּא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ ג' · ל"ת
וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ אֶת־הַקַּרְדֻּמּוֹת בְּיָדוֹ ל'
וַיִּכְרֹת שׂוֹכַת עֵצִים וַיִּשָּׂאֶהָ וַיָּשֶׂם ל'
עַל־שִׁכְמוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם אֲשֶׁר־ י"א
עִמּוֹ מָה רְאִיתֶם עָשִׂיתִי מַהֲרוּ עֲשׂוּ ו'
כָמוֹנִי: וַיִּכְרְתוּ גַם־כָּל־הָעָם אִישׁ
שׂוֹכֹה וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיָּשִׂימוּ ו' בכיכר'
עַל־הַצְּרִיחַ וַיַּצִּיתוּ עֲלֵיהֶם אֶת־
הַצְּרִיחַ בָּאֵשׁ וַיָּמֻתוּ גַּם כָּל־אַנְשֵׁי
מִגְדַּל־שְׁכֶם כְּאֶלֶף אִישׁ וְאִשָּׁה: ל'
וַיֵּלֶךְ אֲבִימֶלֶךְ אֶל־תֵּבֵץ וַיִּחַן
בְּתֵבֵץ וַיִּלְכְּדָהּ: וּמִגְדַּל־עֹז הָיָה ז' · ג'
בְתוֹךְ־הָעִיר וַיָּנֻסוּ שָׁמָּה כָּל־הָאֲנָשִׁים
וְהַנָּשִׁים וְכֹל בַּעֲלֵי הָעִיר וַיִּסְגְּרוּ ל' · ל'
בַּעֲדָם וַיַּעֲלוּ עַל־גַּג הַמִּגְדָּל:

מן תוקפא דארעא ומשריתא
חדא אתיא מאורח מישר מעוננייא
ואמר ליה זבול אן אינון
פתגמך די את אמר מן אבימלך
ארי נפלחיניה הלא דין עמא
דקצתא ביה פוק כען ואגח קרבא
ביה: ונפק געל קדם יתבי שכם
ואגח קרבא באבימלך: ורדפוהי
אבימלך ואפך מן קדמוהי ונפלו
קטולין סגיאין עד מעלנא דתרעא
: ויתיב אבימלך בארומה ותריך
זבול ית געל וית אחוהי מלמיתב
בשכם: והוה ביומא
דבתרוהי ונפק עמא לחקלא ו
וחויאו לאבימלך: ודבר ית עמא
ופלגינון לתלת משריין וכמן ב
בחקלא וחזא והא עמא נפיק מן
קרתא וקם עליהון ומחנון:
ואבימלך וכל משירין דעמיה
איתנגידו וקמו במעלנא דתרע
קרתא ותרתין משרין איתנגידו
על כל די בחקלא וקטלונון:
ואבימלך אגיח קרבא בקרתא כל
יומא ההוא וכבש ית קרתא וית
עמא די בה קטל ותרעית קרתא
וזרעה מילחא: ושמעו
כל יתבי מגדל שכם ואתו לצריח
ביתאל למגזר קיים: ואתחואה
לאבימלך ארי אתכנשו כל יתבי
מגדל שכם: וסליק אבימלך
לטורא דצלמון הוא וכל עמא די
עמיה ונסיב אבימלך ית כולביא
בידיה וקצסוכת אעין ונטלה ושוי
על כתפוהי ואמר לעמא די עמיה
מה חזיתון עבדית אוחו עבידו
כוותי ופסקו אף כל עמא גבר סוכי'
ואזלו בתר אבימלך ושויאו על צ
צריחא ואדליקו עליהון ית צריחא
בנורא ואיתקטלו אף כל אינשי
מגדל שכם כאלף גבר ואיתא:
ואזל אבימלך לתבץ
ושרא בתבץ וכבשה:
ומגדל תקיף הוה בגו קרתא
ואפיכו לתמן כל גבריא ונשיא
וכל יתבי קרתא ואגיפו באפיהון
וסליקו על איגר מגדלא:

רלבג

ויגרש זבול את געל וגו'. יש לתמוה איך היה יכול על זה והנה אנשי שכם היו נלחמי' עם אבימלך והנה י ידמה שעשה זה ב בחכמה גם עם שונאי אבימלך באמר להם כי הוא סבב כל הרעה הזאת לשכם ולזה ה הסכימו עמו לגרשו מן העיר או היה זה עם יד הנמשכים עם אבימלך מעיר שכם: ואבימלך והראשים אשר עמו. ר"ל הנכברי' אשר עמו כי שני ה הראשים פשטו על כל אשר בשדה ולזה לא נשאר כי אם ראש אח' לפשוט ולעמוד פתח העיר: ויתוץ את העיר ויזרעה מלח. עש' זה כדי שלא תהא ראויה לשדו' ולכרמי': בעלי מגדל שכם. הם גדולי העיר ולא היו שם בעת ההיא ולזה באו אל צריח בית אל בברית ר"ל שישמרם מיד אבימלך ושם ה המקום ההוא בית אל וצריח הוא מגדל חזק והוא אצל בית אל ולזו לא מתו שם כי אם אנשי מגדל שכם כי הם לבדם היו בצריח: שוכת עצים. הוא ענף ונקרא כן מפני שהוא משכך כי ה הענפים הם משככים סביב האילן שוכ' כמו שוכתו: וילך אבימלך. וידמה שאנשי תבץ גם כ מרדו בו: פלא

קולה כנחש ילך כי בחיל. בסבך עץ קרדמות: ומגדל עז ג' דסמיכי בליש בקריאה וסימ' ומגדל עז היה בתוך העיר. מגדל עז שם יי'. מגדל עז מפני אויב: ומגדל ז' בקריא' וסימ' נמסר ביהושע סימן ט"ו:

רדק

פלח רכב׳ חתיכה מרכבה שהוא אחת מן הריחים והיא העליונה לפיכך נקראת רכב והתחתונה ריחים או שכב׃ ותרץ׳ בחירק הרי״ש והמכהג בקמוץ והוא מבנין הפעיל מפעלי הכפל מן קנה רצוץ או הו׳ מנחי העי״ן וכן וירעצו וירצצו לשון שבירה ואפשר שגם הוא מפעלי הכפל׃ פן יאמרו לי׳ בעבורי כמו אמרי לי אחי הוא׃ להושיע את ישראל. שגם אבימלך הושיע את ישראל ואף על פי שלא נזכר כיון שאמר אחרי אבימלך כראה שגם הוא הושיע ישרא׳ מיד אויביהם ואילו לא כן לא היה אומר אחרי ולא היה כמנה עם שופטי ישרא׳ ולא נאמר עליו וישר על ישראל׃

תולע בן פואה בן דודו איש יששכר. כך שמו וכן במקצת נסחאות כתרגומו בר דודו ובמקצת הנוסחאות בר אח אבוהי ואם כן הוא ירצה לומר בן דוד אבימלך׃ ושלשים עירים להם. כמו ערים ונראתנו ע״ין הפעל לזווגו עם עיירים שזכר שהוא ענין אחר והוא דרך צחות ספור זה להודיע שבהיותו שופט כי גדול היה ונכבד בעושר ובבנים ונכבד וכל אחד מבניו היה נכבד רוכב על עיר אתון והעיר הוא החמור הנער כמו אסרי לגפן עירה ועל עיר בן אתונות אולי הם הנבחרים בארצות ההם לרכוב ואפשר גם כן כי עולי ימים מהסוסי׳ יקראו גם כן עירים כי מצאנו בזולתי החמור ועיר פרא ואפשר לפי שהפרא הוא חמור הבר׃ חוות יאיר. אם הם הנזכרים בתורה ויאיר זה הוא יאיר בן מנשה ה הדבר תימה כי אם כן היה יאיר יותר משלש מאו׳ שנה. וכוכל לומ׳ כי זה יאיר הגלעדי איננו יאיר בן מנשה ושערי׳ השה אב״ אינן חוות יאיר הכתובות בתורה׃ ולא

רלב״ג

פלח רכב׃ היא חתיכת מרכב והיא אחת מהרחי׳ והיא העליונ׳ להיותה רוכבת על התחתונ׳׃ ושלשי׳ עירים להם. כבל הענין בעניני׳ מתחלפי׳ על דר הצחות והנה הוא כמו ערים כמו שזכר להם יקראו חות יאיר׃ ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הן אלו׃ הראשון הוא להודיע שאין ראוי שיתרשל האדם מההצלה מפני רוב שפלות ידו והכנעו לפני האויב אבל ראוי שיתחכם בזה לפי מה שאיפשר ולזה ספר כי ברגות ישראל כי מדין באים תמיד ל לשללם ולהשחיתם המציאו תחבולות ל להמלט מזה לפי מה שאיפשר ולזה עשו ה המנהרות בהרים ו והמערות והמצדו׳ כי בהם תשל׳ להם הצלת מה כמו שביארנו׃ השני הוא להודיע עוצם השגחת הש״י בישראל מפני בריתו עם האבות והו׳ שתכף ששבו ישראל אין שלא כביאו להצילם ביד גדעון ומסך לבבו לזה בכמו זה האופן הנפלא שבא בזה ה הספור וכל זה לחזק ההשגחה בישראל וידמה שבחר הש״י שתהיה התשועה על יד גדעון לשתי סבות הא׳ כי אולי היה היותר ראוי לזה ה המעשה כי הוא היה גבור חיל והיה ג״כ יותר ראוי שיעשה הנס על ידו מזולתו מישרא׳ אז והב׳ כי ידמה שהרע שעשו ישר׳ היה שרשו בבית יואש אביו כי שם היה הבעל ומזבח ה הבעל והאשרה והיה שם פר שהוקצה לע״ז ז׳ שנים ולזה יתכן ש שהתחיל יואש בזה ה הטעות וזנו אחריו בית ישרא׳ ולפיכך נתיצת מזבח הבעל וכריתת האשרה היה ראוי ש

ותשלך ג׳ וסימ׳ ותשלך את הילד. ותשלך אשה אחת פלח. והשלך דברי אחריך. ונמסר גם בסדר וירא׃ קללת ג׳ בקריאה וסימ׳ כי קללת אלהים תלוי. והבוא אליהם קללת יותם בן ירבעל. בן קללת חנם לא תבוא. אנך. ונמסר גם בסדר כי תצא׃ דודו ה׳ מלאים בקריאה וסי׳ ויקם אחרי אבימלך להושיע את ישראל. ויאמר שאול אל דודו. ונשאו דודו ומסרפו. להוציא עצמים. ואחריו אלעזר בן דודו. אלחנן בן דודו׃

וַיָּבֹא אֲבִימֶלֶךְ עַד־הַמִּגְדָּל וַיִּלָּחֶם בּוֹ
וַיִּגַּשׁ עַד־פֶּתַח הַמִּגְדָּל לְשָׂרְפוֹ בָאֵשׁ
׃ וַתַּשְׁלֵךְ אִשָּׁה אַחַת פֶּלַח רֶכֶב עַל־
רֹאשׁ אֲבִימֶלֶךְ וַתָּרִץ אֶת־גֻּלְגָּלְתּוֹ׃
וַיִּקְרָא מְהֵרָה אֶל־הַנַּעַר נֹשֵׂא כֵלָיו
וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁלֹף חַרְבְּךָ וּמוֹתְתֵנִי פֶּן־
יֹאמְרוּ לִי אִשָּׁה הֲרָגָתְהוּ וַיִּדְקְרֵהוּ
נַעֲרוֹ וַיָּמֹת׃ וַיִּרְאוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
כִּי־מֵת אֲבִימֶלֶךְ וַיֵּלְכוּ אִישׁ לִמְקֹמוֹ
׃ וַיָּשֶׁב אֱלֹהִים אֵת רָעַת אֲבִימֶלֶךְ
אֲשֶׁר עָשָׂה לְאָבִיו לַהֲרֹג אֶת־שִׁבְעִים
אֶחָיו׃ וְאֵת כָּל־רָעַת אַנְשֵׁי שְׁכֶם
הֵשִׁיב אֱלֹהִים בְּרֹאשָׁם וַתָּבֹא אֲלֵיהֶם
קִלְלַת יוֹתָם בֶּן־יְרֻבָּעַל׃
וַיָּקָם אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ לְהוֹשִׁיעַ
אֶת־יִשְׂרָאֵל תּוֹלָע בֶּן־פּוּאָה בֶּן־
דּוֹדוֹ אִישׁ יִשָּׂשכָר וְהוּא־יֹשֵׁב
בְּשָׁמִיר בְּהַר אֶפְרָיִם׃ וַיִּשְׁפֹּט אֶת־
יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה וַיָּמָת
וַיִּקָּבֵר בְּשָׁמִיר׃
וַיָּקָם אַחֲרָיו יָאִיר הַגִּלְעָדִי וַיִּשְׁפֹּט
אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה׃
וַיְהִי־לוֹ שְׁלֹשִׁים בָּנִים רֹכְבִים עַל־
שְׁלֹשִׁים עֲיָרִים וּשְׁלֹשִׁים עֲיָרִים
לָהֶם לָהֶם יִקְרְאוּ חַוֺּת יָאִיר עַד הַיּוֹם
הַזֶּה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ הַגִּלְעָד׃ וַיָּמָת
יָאִיר וַיִּקָּבֵר בְּקָמוֹן׃

וַאֲתָא אֲבִימֶלֶךְ עַד מִגְדְּלָא וַאֲגִיחַ
קְרָבָא בֵּיהּ וּקְרִיב עַד תְּרַע מִגְדְּלָא
לְאוֹקָדוּתֵיהּ בְּנוּרָא׃ וּרְמַת
אִתְּתָא חֲדָא פַּלְגוּת רְכַב רֵחַיָּא
עַל רֵישָׁא דַּאֲבִימֶלֶךְ וּרְעַתַת יָת
גּוּלְגַּלְתֵּיהּ׃ וּקְרָא בִּפְרִיעַ לְעוּלֵימָא
נָטִיל זֵינֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ שְׁלוֹף חַרְבָּךְ
וְקַטּוֹלְנִי דִּילְמָא יֵימְרוּן עֲלַי אִתְּתָא
קַטַלְתֵּיהּ וְקַטְלֵיהּ עוּלֵימֵיהּ וּמִית׃
וַחֲזוֹ גְּבַר יִשְׂרָאֵל אֲרֵי מִית אֲבִימֶלֶךְ
וַאֲזַלוּ אֱנָשׁ לְאַתְרֵיהּ׃ וַאֲתֵיב יְיָ
יָת בִּישַׁת אֲבִימֶלֶךְ דַּעֲבַד לַאֲבוּהִי
לְמִיקְטַל יָת שַׁבְעִין אֲחוּהִי׃ וְיָת
כָּל בִּישַׁת אֱנָשֵׁי שְׁכֶם אֲתִיב יְיָ
בְּרֵישֵׁיהוֹן וַאֲתָא לְהוֹן לְוָטַת יוֹתָם
בַּר יְרוּבַּעַל׃ וְקָם
בָּתַר אֲבִימֶלֶךְ לְמִפְרַק יָת יִשְׂרָאֵל
תּוֹלָע בַּר פּוּאָה בַּר דּוֹדוֹ גַּבְרָא
מִשִּׁבְטָא דְּבֵית יִשָּׂשכָר וְהוּא יָתִיב
בְּשָׁמִיר בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרָיִם׃
וְדָן יָת יִשְׂרָאֵל עַסְרִין וּתְלַת שְׁנִין
וּמִית וְאִתְקְבַר בְּשָׁמִיר׃
וְקָם בָּתְרוֹהִי יָאִיר
גִּלְעָדָאָה וְדָן יָת יִשְׂרָאֵל עַסְרִין
וְתַרְתֵּין שְׁנִין׃ וַהֲווֹ לֵיהּ תְּלָתִין
בְּנִין רָכְבִין עַל תְּלָתִין עִילִין
וּתְלָתִין קִירְוִין לְהוֹן לְהוֹן קְרַן
כַּפְרָנֵי יָאִיר עַד יוֹמָא הָדֵין דִּי
בְּאַרְעָא דְגִלְעָד׃ וּמִית יָאִיר
וְאִתְקְבַר בְּקָמוֹן׃

רשי

פלח רכב. חתיכ׳ אבן של ריחים העליונה הקרואה רכב׃ ותרץ. ותרוצץ׃ פן יאמרו לי. פן יאמרו עלי׃ בן דודו׳ כך שמו׃ עיירים. עולים קוסים בחורי׳׃ ושלשי׳ עיירי׳ להם. ושלשי׳ ערים בלא ח ומה להם לכך נקראו ע עיירים לשון עיירות׃ את

שיקדם קודם הצלת ישראל מהרע שנפלו בו על זה המרי וזה היה איפשר שישלם בקלות על יד גדעון לבער הרע מקרבם קודם הלחמם עם מדין׃ השלישי הוא להודיע ענין המופתים אשר עשה הש״י על יד נביאו כי באמונתם יתקיימו הפנות התוריות כמו שביאר׳ בספר מ״י ובביאורנו לדברי התור׳ ולזה זכר שעלה האש מן הצור עד״ המופת ואכלה הבש׳ והמצו׳ ושנפלא רוח יי׳ המלאך עד אשר לא ידע עד אשר הלך מעיני גדעון׃ הרביעי הוא להודיע כי כשימשך דבר רע מדבר מה ראוי שיסירו הדבר ההוא קוד׳ שישתדלו בהסרת הרע הנמשך ממנו ולזה ספר שצוה הש״י להרוס מזבח הבעל ולכרו׳ האשר׳ אשר עליו ולהעלו׳ הפר שהוקצה לע״ז כדי לבערו והולם מי שישתדל בזה התועלת בזולת זה האופן ידמה למי שירצה לטבול מפני טומאת שרץ ושרץ בידו כי בזה לא יטהר מטומאתו כלל׃ החמישי הוא להודיע שראוי למי שיחוייב לו לעשו׳ פועל על מה שישתדל לעשותו באופן אשר יתכן לו לעשות בקלות ולזה ספר כי לא הסכים גדעון לעשו׳ זה הענין שבוא לו ביום אע״פ שהיה יותר ראוי כי הקרבנו׳ לא יעשו אלא ביום עם שבזה יהיה הענין יותר מפורסם וההקרשה לש״י ואולם מנעהו מזה ראותו שאם היה עושה זה הענין ביום ימנעהו מזה כל בית אביו וכל בני עירו לרוב היותם שקועים בזה המרי ולזה הסכים לעשות זה הענין בלילה׃ הששי הוא להודיע שהקדש׳ הש״י ראוי שתהיה בעשרה מישר׳ לפרסם הענין יותר ולזה זכר שלקח גדעון עשרה אנשי׳ מעבדיו במעשה הדבר הזה תהריסת מזבח הבעל וכריתת האשרה והעלת הפר השני׃ השביעי הוא להודיע כי מי שירצה למנוע רבי׳ מדב׳ מה יכבד לו ראוי שישתדל בחכמה בשירצה שהוא מסכים להם במה שבעבורו היה התעוררותם לזה הפועל אשר יקשה לו ובזה יקל לו למצוא תואנה למנעם מן המעשה ההוא ולזאת הסבה מצאנו בראובן שלא בקש מאחיו שיניחו יוסף וילך לו כי ידע שלא ישמעו אליו לו לזה אך בקש מהם שלא ישפכו דם אבל שישימו אותו בבור ושמה ימות מעצמו וכן עשה יואש בזה המקו׳ להציל בנו מיד העם המבקשי׳ אותו להרגו וזה כי הו׳ לא אמ׳ להם כי אין לבעל אלהות כי אולי לא ישמעו לו אבל הודה להם שהוא אלוה ולזה בוה אותם שלא יריבו בעבורו כי הם יחסרו בזה מעלתו ויכלתו והתפלל הוא לפניהם שיריב הבעל בעצמו לאשר נתץ את מזבחו׃ השמיני הוא לפרסם ענין המופתי׳ שזכר מענין ירידת הטל על גזת הצמר לבדו והיה על כל הארץ חורב ומענין ירידת הטל על כל הארץ ועל הגזה היה חורב כמו שספ׳ גדעון כי בזה יתקיימו הפנות התוריות כאמרם ז״ל בהאמנת המופתים׃ התשיעי הוא להודיע שראוי למי שיתחיל במלחמה עם מי שתקיף ממנו שיעשה דבריו בחכמה ר״ל שאם לא יתבאר לו שיכבה לא ימסור עצמו לסכנה ולזה תראה שספ׳ גדעון אות שינצח אויביו קודם שיתיר עצמו להלחם עמהם ולפי שהיה קצת ספוק באות הראשון שב לשאול אות שני כמו שביארנו עם שביארנו האותות תתחזק האמונה בנביא כמו שביארנו בבאורינו לדברי התור׳ על מה שאמר והיה אם לא יאמינו לקול האות הראשון וגו׳ ולזה ג״כ נתן הש״י לגדעון אות שלישי שסבר יכצח המלחמה והוא מספר החלום ואת שברו ששמע במחנה מדין׃ העשירי הוא להודיע שראוי לכלחם שלא יערבו עם בני חילו מי שהוא ראוי שינוצח כי בהיות האחד מבני החיל מנוצח יפול מורך לב על הנשארים ויהיה זה סבה שיפלו

ויסיפו י"א וסימניהון ושנוי אתיהון נמסר בריש סדר וישב : מן בני ד' וסי' נמסר בסדר מצורע : הזעקו ג
פתחין וסים' לכו וזעקו אל האלהים . הלילו הרעים וזעקו . קדשו צום קראו עצרה :

וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע ו' כתיבי' ק
בְּעֵינֵי יְהֹוָה וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים
וְאֶת־הָעַשְׁתָּרוֹת וְאֶת־אֱלֹהֵי אֲרָם
וְאֶת־אֱלֹהֵי צִידוֹן וְאֵת אֱלֹהֵי מוֹאָב
וְאֵת אֱלֹהֵי בְנֵי־עַמּוֹן וְאֵת אֱלֹהֵי
פְלִשְׁתִּים וַיַּעַזְבוּ אֶת־יְהֹוָה וְלֹא
עֲבָדוּהוּ : וַיִּחַר־אַף יְהֹוָה בְּיִשְׂרָאֵל ל' מל' ובב"א כמהדל מל'
וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד בְּנֵי
עַמּוֹן : וַיִּרְעֲצוּ וַיְרֹצְצוּ אֶת־בְּנֵי ל' . ל' . חסי תסכר
יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁנָה הַהִיא שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה
שָׁנָה אֶת־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
בַּגִּלְעָד : וַיַּעַבְרוּ בְנֵי־עַמּוֹן אֶת־
הַיַּרְדֵּן לְהִלָּחֵם גַּם־בִּיהוּדָה וּבְבִנְיָמִין ל' חד חס' וחד מל' ואת כרעה חס'
וּבְבֵית אֶפְרָיִם וַתֵּצֶר לְיִשְׂרָאֵל מְאֹד :
וַיִּזְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהֹוָה לֵאמֹר
חָטָאנוּ לָךְ וְכִי עָזַבְנוּ אֶת־אֱלֹהֵינוּ ל'
וַנַּעֲבֹד אֶת־הַבְּעָלִים : וַיֹּאמֶר יְהֹוָה
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא מִמִּצְרַיִם וּמִן־
הָאֱמֹרִי מִן־בְּנֵי עַמּוֹן וּמִן־פְּלִשְׁתִּים : ל'
וְצִידוֹנִים וַעֲמָלֵק וּמָעוֹן לָחֲצוּ אֶתְכֶם
וַתִּצְעֲקוּ אֵלַי וָאוֹשִׁיעָה אֶתְכֶם מִיָּדָם : ל'
וְאַתֶּם עֲזַבְתֶּם אוֹתִי וַתַּעַבְדוּ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים לָכֵן לֹא־אוֹסִיף לְהוֹשִׁיעַ ה' . זט
אֶתְכֶם : לְכוּ וְזַעֲקוּ אֶל־הָאֱלֹהִים נ'
אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם בָּם הֵמָּה יוֹשִׁיעוּ
לָכֶם בְּעֵת צָרַתְכֶם :

וְאוֹסִיפוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד
דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וּפְלָחוּ יָת בַּעֲלַיָּא וְיָת
עַשְׁתָּרָתָא וְיָת טַעֲוַת אֲרָם וְיָת
טַעֲוַת צִידוֹן וְיָת טַעֲוַת מוֹאָב וְיָת
טַעֲוַת בְּנֵי עַמּוֹן וְיָת טַעֲוַת פְּלִשְׁתָּאֵי
וּשְׁבַקוּ יָת פּוּלְחָנָא דַיְיָ וְלָא פְלָחוּ
קֳדָמוֹהִי : וּתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ בְּיִשְׂרָאֵל
וּמְסָרִינוּן בְּיַד פְּלִשְׁתָּאֵי וּבְיַד בְּנֵי
עַמּוֹן : וַדְחַקוּ וְשַׁעְבִּידוּ יָת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּשַׁתָּא הַהִיא תְּמַנְיָא עַסְרֵי
שְׁנִין יָת כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּבְעִבְרָא
דְיַרְדְּנָא בְּאַרְעָא אֱמוֹרָאָה דִּי
בְגִלְעָד : וַעֲבָרוּ בְנֵי עַמּוֹן
יָת יַרְדְּנָא לְאַגָּחָא קְרָבָא אַף
בִּיהוּדָה וּבְדְבֵית בִּנְיָמִן וּבְדְבֵית
אֶפְרַיִם וְעָקַת לְיִשְׂרָאֵל לַחֲדָא :
וּזְעִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ לְמֵימַר
חַבְנָא קֳדָמָךְ וַאֲרֵי שְׁבַקְנָא יָת פ
פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהָנָא וּפְלַחְנָא יָת
בַּעֲלַיָּא : וַאֲמַר יְיָ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
הֲלָא מִמִּצְרַיִם וּמִן אֱמוֹרָאָה וּמִן
בְּנֵי עַמּוֹן וּמִפְּלִשְׁתָּאֵי : וְצִידוֹנָאֵי
וַעֲמַלְקָאֵי וֶאֱנָשֵׁי מָעוֹן דַּחֲקוּ יָתְכוֹן
וּבְעִיתוּן קֳדָמַי וּפְרָקִית יָתְכוֹן ם
מִיְּדֵהוֹן : וְאַתּוּן שְׁבַקְתּוּן פּוּלְחָנִי
וּפְלַחְתּוּן לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא בְּכֵן לָא
אוֹסֵיף לְמִפְרַק יָתְכוֹן : אֱזִילוּ
וּבְעוֹ מִן טַעֲוָתָא דְּאִתְרְעִיתוּן
בְּהוֹן הַאִם יָכְלִין לְמִפְרַקְכוֹן ב
בְּעִידַן עָקְתְכוֹן :

רדק

ולא עבדוהו · פירשו רז"ל ולא עבדוהו אפילו בשותפות : בשנה ההיא · פירשו המפרשים כמו מהשנה ההיא כי מה טעם ב בשנה ההיא שמנה עשרה שנה ויתכן לפרש כי בשנה ההיא ל לחצום ורעצום ושמנה עשרה שנה רעצום כמו בשנה ההיא וחסר וי"ו השמוש מן שמנה כמו שמש ירח והדומים להם : ותיצר לישראל · פרשו יצר וכן ויצר לו יצרו צעדי אונו ויצר וצור בענין אחד : ויאמר יי' אל בני ישראל · על ידי נביא : ותקצר

רשי

את הבעלים וגו' · שבע ע"ז נמנו כאן : ויעזבו את יי' ולא עבדוהו · אפילו בשותפות עם אלו : בשנה ההיא · כשמת יאיר : אשר בעבר הירדן · ארץ ראובן וגד ומנשה שהיו סביבותם : הלא ממצרי' · שבעה תשועות יש כאן כנגד שבע ע"ז שהם עובדים : ומעון · שם אומה : ותקצר

שיפלו ביד אויביהם ולזה צוה השם להסיר מאנשי המלחמה הרשעים ורכי הלב והחלושים עד שנמשך מזה תועלת אחר והוא שיתפרסם לישראל כי מאת השי' היתה להם התשועה לא בכחם ועוצם ידם ויהיה זה סבה אל שיתחזק להם אמונתם בשי' : הי"א הוא להודיע כי מי שהוא נעזר בשי' בדבר מה אין ראוי מפני זה שישען על הנס ויקצר מפני זה מהמציא הסבות אשר יביאוהו אל תכלית ההוא הלא תראה כי גדעון עם היותו מובטח שינצח אויביו השתדל בהמצאת כל הסבות שיתכן שישלם בהם לו זה עם העם המעט שהיה עמו ולזה בא עליהם בלילה בעודם שקועים בשינה והוא אחר שלים הלילה עם שלש מאות שופרות וסבב שלא נראו הלפידים עד אשר החלו לתקוע התקיעות ה החזקות המבהילות ותכף ישברו הכדים ונראו הלפידים והיה זה סבה חזק' להבהיל מאד בני המחנה ו ולהחרידם עם מה ששמעו עם זה קול מ מרעיד אותם מאד והוא מה שהיו אומרי' חרב ליי' ולגדעון והיה זה סבה אל שהיה כל אח' מהם חושב שיהיה שונאו האיש הנמצא אצלו ולזה היתה חרב איש באחיו :

הי"ב הו' להודיע שראוי ל למנוע מהטוב ביום טובה ולזה ראוי ל להצליח ושיעשה כל מה שיוכל בעוד שהו' מצליח ולא יקצר מזה ולזה תמצא שהשתדל גדעון בזריזות בלילה ההוא באופן שתשלם לו הריגת כל מה ש שאפשר מחיל מדין ולזה מהר גדעון ל לשלוח מלאכים בכל הר אפרים שירדו ל לקראת מדין וילכדו להם את המי' עד בית ברה ועד הירדן ורדף בלילה ההוא אחרי ה הנשארים מחיל מדין עד שהשיג זבח ו וצלמונע מלכי מדין ולכדם בחכמ' עם העם המעט אשר עמו :

חן כני ד' וכל גלותא ואיכשא דכל וכלרת דכל בגל"ז תככי ומבני

הי"ג הוא להודיע שראוי לברוח מהקטטה והמריבה כפי היכולת כ"ש כ כשיהיה אופס' שיתחדש מהמריבה ההוא ביטול הגעת תועלת ולזה ספר שהשתדל גדעון במה שהתרעמו עליו בני אפרים בפיוס ואם היו מריבין עליו על לא חמס בכפיו אבל היה ראוי להם לשבחו במה שבא להם מהישועה על ידו ולבקשת השלום השפיל עצמו מאד וכבד אותם ואמר הלא טוב עוללות אפרים מבציר אביעזר והשביתה הריב בזה האופן ואולם יפתח לא השתדל בדומה לזה בהשבתת הריב והיה זה סבה אל שנפל עם רבמים' ואולם בזה המקום נתחברה סבה שנית להביא גדעון אל שפיים בני אפרים בקלות כי אולי זאת המריבה תמנעהו מהשלמת ניצוח מחנה מדין לפי מה שאספר ולזה ג"כ השתדל גדעון לפיים בני אפרים בקלות : הי"ד הו' להודיע שאין ראוי לאדם למנוע מרעב לחם כ"ש כשיהיה לו חק עליו כמו הענין בגדעון ואילו שהיו נלחמים להושיע ישראל מיד מדין ולזה לא היה ראוי לאנשי סכות ופנואל שיענו גדעון בזה האופן שענוהו ולזה ספר שהשיגם מהעונש על זה מה שכבר נזכר בזה הספור : הט"ו הוא להודיע שאין ראוי לאדם שימסור עצמו להרוג האנשים אם לא היה זה להציל את עצמו ולזה זכר מה שהשיג לזבח ולצלמונע בעבור הריגתם האנשים שהרגו בתבור וזה כי הם לא היו צריכין להרגם לפחדם מהם כי כבר היו מדין מושלים עליהם עד שהיו ישראל מתחבאים מפחדם ולזה אמר להם גדעון כי לולי הריגתם אותם לא היו נהרגים : הי"ו הוא לפרסם שפוטי ישראל ומנהיגיהם הטובים לא היו מושלים בישראל באופן שיוכלו להביאם לעמות כנגד התורה אבל היתה מושלת התורה על המושלים ההם כי הם היו מוכרחים ג"כ להתנהג בדרכי התורה כמו שנזכר בספר אלה הדברים ולזה אמר גדעון לא אמשול אני בכם ולא ימשול בני בכם יי' ימשול בכם : הי"ז הוא להודיע שאין מחק השלמים לרדוף אחר רבוי הממון ולזה ספר שלא שאל גדעון מהנזמים והשהרוכי' ויתר הענקים אלא לעשו' מהם אפוד לא להרבות קנינו וידמה שעשה זה להזכיר זה הנס ואם היה עושה מזה כלי מה בבית האלהים בשילה היה נמשך לכוונת התורה בזה אלא שהוא הציג אותו בעירו בעפרה והיה זה סבה אל שזנו כל ישראל אחריו שם ומפני זה השיג לגדעון עונש אל שלא נמשך הממשלה לזרעו : הי"ח הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה נמשך לתאות המשגל הלא תראה כי גדעון לקח פילגש עם היות לו נשי' רבות והיה זה סבה להמתת בניו שהיו לו מנשיו כי בן הפילגש המיתם : הי"ט הו' להודיע כי על כל יבוא השי' במשפטו ולזה ספר כי מפני שהרג אבימלך אחיו עם עזר בני שכם סבב השי' שהרגו בני שכם ואבימלך כמו שאמר להם יותם בן ירובעל : הכ' הוא להודיע שאין ראוי למקבל הטובה מאחר לגמול לו רעה תחת טובה ולזה ספר על בני שכם שנענשו מפני ששלמו רעה לגדעון תחת הטובה אשר גמלם כמו שבא בדברי יותם : הכ"א הוא להודיע שראוי לנלחמים שישמרו מהתקרב למקו' שיתכן שיקרה להם בו נזק עם היות הנלחמים עמם מעטי המספר וחלושים והמשל שאם יקרבו אנשי החיל למגדל הגבוה יקל לאשר במגדל ואם הם מעטי המספר וחלושים להזיק להם אם ברמותם עליהם אבנים גדולות אם בזולת זה מהדברי' שיתכן שיזיקום בהם ולזה הוא מתכלי' המלחמה שתהיה במקו' הראוי ובעת הראוי ועם מי שראוי ובאופן הראוי ובשיעור הראוי תם : עוד ספר שכבר שבו ישרא' לעבוד ע"ז ונשקעו בה מאד עד שכבר עבדו כל אלהי הגוים אשר סבבו בארצם ועזבו את יי' מכל וכל עד שלא עבדוהו כלל ולזה מכרם ביד פלשתים וביד בני עמון ובשנה ההיא בעניה שנמכרו ישרא' בידם הפליגו אויביהם לענותם ולרוצצם והתמיד זה הענין מן הענוי לכל בני ישר' בעבר הירדן בארץ האמרי אשר בגלעד ולא הספיק זה לבני עמון אבל עברו את הירדן להלחם ביהודה ובבנימין ובבית אפרים . אז זעקו בני ישר' אל יי' ושבו אליו ואמר השם להם על ידי נביאו והוא פינחס לפי שאחשוב בשכבר הושיע השי' אותם פעמים רבות מלוחציהם כשזעקו אליו ושבו אליו וסרו מעבוד אלהים אחרים ולזה לא יוסיף עוד להושיע אותם והנה נכנעו ישראל על זה מאד ליי' והסירו את אלהי הנכר מקרבם ועבדו את יי' : והנה

ותקצר נפשו בעמל ישראל. לא תי' לרחק התארים מחטרא אלא כמו שכתבנו ולא מצא דרך לפרשו והניחו מלתרגם והחכם הגדול רבי משה בר מימון ז"ל פי' כפשו רצונו ופי' תקצר נפשו חדל רצונו מלהגדיל עמל ישראל כי בתחלה כשעשו הרע בעיניו היה חפצו בעמלם ובצרתם וכשקרה להם מה שקרה צרות רבות ורעות וכנכנעו ושבו אל ה' ועבדוהו ריחם עליהם וחדל רצונו מלהגדיל עוד עמלם וב"ת בעמלם כמו ת"ס כמו והנותר בבשר ובלחם כגר וכאזרח הארץ והדומים להם ולפי דעתי כי בעמל כמשמעו ופירוש ותקצר נפשו כמו המו מעי לו וכן ויתעצב אל לבו והכל הוא דרך משל ודברה תורה כלשון בני אדם: ויחנו בגלעד. היא העיר שלכדו בני מכיר בן מנשה ועתה כאספו בני עמון וחנו בגלעד שחשבו ללכדה וכשראו בני ישר' זה כאספו וחנו במצפה להלח' בבני עמון וכיון שנאספו בני ישראל חדלו להם בני עמון ושבו להם לארצם ויפת' כשלא מלאכים אל ארץ בני עמון שלא וכן כשהלך להלחם אל ארץ בני עמון הלך כמו שאמר וממצפה גלעד עבר בני עמון כי לא מצאם בארץ הגלעד כי כבר הלכו להם: בן אשה זונה. בן פלגש גלעד היה ונקראת זונה לפי שאינ' עם בעלה בכתובה וקדושי' והיא כמו הזונה ואף על פי שהיא מיוחדת לו ות"א פונדקיתא כמו שתרגם גבי רחב הזונ' פונדקיתא או הוא הענין בעצמו כי הזונה כמו הפונדקית שמפרקת עצמה ובתרגום של ת תוספתא דא היא כימוסא הות ביסר' מלקדמין דלא מיכתרא אחסנתא משבטא לשבטא וכן לא הוה יכיל גבר' למיסב איתתא דלא משבטא וכד הות איתתא דרחמא גבר' דלא משבטה' הות נפקא מבי נשא בלא אחסנתא והוו אנשי קרון לה פונדקיתא דרחימת גברא דלא משבטהא וכן הוה ליה לאימיה דיפתח ודומה כי הצריכו כל זה לתרגם לפי שאמר לא תנחל בבית אבינו כי בן אשה אחרת אתה וכן תרג' ארי בר איתתא משבטא אחורי את ולפירושינו יהיה פי' לא תנחל לפי שהיה בן פלגש וזהו בן אשה אחרת לפי' היו אומרי' שלא ינחל עמהם ושלא כדין היו מגרשין אותו כי בן הפלגש יורש כמו שאמרו רז"ל מי שיש לו בן מכל מקום בנו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית ואמרו לכל דבר למאי הלכתא לירשו וליטמא לו וכן אמר להם יפתח ותגרשוני מבית אבי כלומ' עשיתם עמדי שלא כדין: בארץ טוב. ארון הארץ היה שמו טוב וי"ת בארע טוב וכן אם ינהלך טוב: לפני

ותקצר ד' בקריא' וסי' ותקצר נפש העם בדרך; ותקצר נפשו בעמל ישראל. ויזו כי הציקה לו ותחלצהו. וגם נפשם בחלה: בעמל ב' ישראל. אנוש: ויפתח ג' וסי' נמסר ביהושע סימן ט"ו: והיתה ג' מלאים

רשי

ותקצר נפשו בעמל. כב יכול לא היה רחבת מקום לסבול וליכול שם צרה שהיה לו בעמל ישרא': ויצעקו נאספו ע"י כרוז: וילחמו בני עמון. היא האמורה למעלה: את כל דבריו. התנאי שביניהם: לפני

רלבג

והנה קצר רצון הש"י מהושיע אותם תשועה שלימה כמו הענין ב בתשועות הקודמות ב בסבת עמל ישרא' אמר זה ע"ד דברה תורה כלשון בני אדם שהם כאילו סבבו לש"י עמל ויגיעות להצילם ולשוב להצילם פעמים רבות מצד היותם שונים ב במרים ככלב שב על קאו וכאילו הלאוהו על זה. או ענין עמל מענין שקר וכזב כמו עמל ואון וירצה בזה כי בסבת השקר ו והכזב שבחר בו ישרא' והוא עבדם אלהים אחרי' קצר רצון הש"י מהושיע אותם תשועה שלימה כמו הענין ב בתשועות הקודמות ולזה לא אמ' להם בזה הענין ויקם ה' וגו'. והנה ספר כי יפתח היה בן אשה זונה ופי' בו שכבר היה בן אשה שהיתה משבט אחר ולפי שלא נשאת לאחד מבני השבט קראה זונה להיותה נוטה ממה שראוי להנשא לאחר ממשפחתה כדי שלא תסוב נחלה ממטה ל למטה והנה נשא ב גלעד אשה אחרת מ משבטו והיו לו בנים ממנה ובני האש' הה' שבטו על יד זקני גלעד שלא ינחל יפתח עמה' בבית אביהם והיה זה עול כי היה ראוי שירש עמהם. והנה ברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ אים ששמו טוב ויתלקטו אליו אנשים ריקים ויצאו עמו ודמה שיפתח היה מנהיגם והיו הולכים למלחמה תמיד ומשם חפרו אנשים ו ולפי שכבר נתבאר לזקני גלעד שהיה יפתח מצליח במלחמותיו באו אליו ואמרו לו שיהיה להם לקצין אם יהיה נלחם בעבורם בבני עמון ובזה התנאי קבלו יפתח להלחם בבני עמון ואמרו כל אלו הדברים לפני ה' רוצה לומר שכבר אמרו ש"י יהיה שומע בינותם אם לא יקיימו מה שקבלו עליהם. והנה

ויאמרו בני ישראל אל יהוה חטאנו עשה אתה לנו ככל הטוב בעיניך אך הצילנו נא היום הזה: ויסירו את אלהי הנכר מקרבם ויעבדו את יהוה ותקצר נפשו בעמל ישראל: ויצעקו בני עמון ויחנו בגלעד ויאספו בני ישראל ויחנו במצפה: ויאמרו העם שרי גלעד איש אל רעהו מי האיש אשר יחל להלחם בבני עמון יהיה לראש לכל ישבי גלעד:

יא ויפתח הגלעדי היה גבור חיל והוא בן אשה זונה ויולד גלעד את יפתח: ותלד אשת גלעד לו בנים ויגדלו בני האשה ויגרשו את יפתח ויאמרו לו לא תנחל בבית אבינו כי בן אשה אחרת אתה: ויברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ טוב ויתלקטו אל יפתח אנשים ריקים ויצאו עמו: ויהי מימים וילחמו בני עמון עם ישראל: ויהי כאשר נלחמו בני עמון עם ישראל וילכו זקני גלעד לקחת את יפתח מארץ טוב: ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין ונלחמה בבני עמון: ויאמר יפתח לזקני גלעד הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני מבית אבי ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם: ויאמרו זקני גלעד אל יפתח לכן עתה שבנו אליך והלכת עמנו ונלחמת בבני עמון והיית לנו לראש לכל ישבי גלעד: ויאמר יפתח אל זקני גלעד אם משיבים אתם אותי להלחם בבני עמון ונתן יהוה אותם לפני אנכי אהיה לכם לראש: ויאמרו זקני גלעד אל יפתח יהוה יהיה שמע בינותינו אם לא כדברך כן נעשה: וילך יפתח עם זקני גלעד וישימו העם אותו עליהם לראש ולקצין וידבר יפתח את כל דבריו

ואמרו בני ישראל קדם יי חבנא עיביד את לנא ככל דתקין קדמך ברם שיזבנא כען יומא דין: ואעדיאו ית טעות עממיא מביניהון ופלחו קדם יי ועקת נפשיה בעמל ישראל: ואתכנישו בני עמון ושרו בגלעד ואתכנישו בני ישראל ושרו במצפה: ואמרו עמא רברבי גלעד גבר לחבריה מן גברא דישרי לאגחא קרבא בבני עמון יהי לריש לכל יתבי גלעד: ויפתח גלעדאה הוה גיבר חילא והוא בר איתתא פונדקיתא ואוליד גלעד ית יפתח: וילידת אתת גלעד ליה בנין ורביאו בני איתתא ותריכו ית יפתח ואמרו ליה לא תחסין בבית אבונא ארי בר איתתא אוחרי את: וערק יפתח מן קדם אחוהי ויתיב בארעא טבא ואתכנישו לות יפתח גברין סריקין ונפקו עימיה: והוה מזמן יומין ואגיחו קרבא בני עמון עם ישראל: והוה כד אגיחו קרבא בני עמון עם ישראל ואזלו סבי גלעד למידבר ית יפתח מארע טב: ואמרו ליפתח איתא ותהי לנא לרבא ונגיח קרבא בבני עמון: ואמר יפתח לסבי גלעד הלא אתון סניתון יתי ותריכתוני מבית אבא ומא דין אתיתון לותי כען כד עקת לכון: ואמרו סבי גלעד ליפתח בכין כען תבנא לותך ותהך עימנא ותגיח קרבא בבני עמון ותהי לנא לריש לכל יתבי גלעד: ואמר יפתח לסבי גלעד אם מתיבין אתון יתי לאגחא קרבא בבני עמון וימסר יי יתהון קדמי אנא אהוי לכון לריש: ואמרו סבי גלעד ליפתח מימרא דיי יהי סהיד בינגא אם לא כפתגמך כן נעביד: ואזל יפתח עם סבי גלעד ומניאו עמא יתיה עליהון לריש ולרבא וסדר יפתח ית כל פתגמוהי

מסרה

ד מלאים וסי' ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין. אתה הייתה המוצי' והמביא את ישר' דשמואל. אם תחזק מבני ארם והיתה לי לישועה. אם עברת אתי והיית כתיב. ושארא והיית כתיבין: לראש ה' בכפרא וסימ' רחם ר רחמתים לראש גבר שלל צבעי' לסיסר'. ויאמרו העם שרי גלעד. ויאמרו זקני גלעד אל יפתח ו ודכותריה. אם משיבי' אתם אותי להלחם. וילך יפתח עם זקני גלעד. וישימו העם אותו: בינותינו ג' בקריא ב' מל' וא' חס' וסי' ראה ראינו כי היה יי' עמך. כי עד הוא בינתינו. יי' יהיה שומע בינותינו אם לא כדברך. מצעיתא חס':

רשי

לפני יי' במצפה. למקו' שנאספו כולם שהשכינה שורה על רוב ציבור: על ים סוף. בדרומה של ארץ אדום וארץ אדום בדרומה של ארץ כנען: אעברה בארצך. מדרום לצפון ליכנס לארץ כנען: וגם אל מלך מואב. שהיתה ארצו בסוף ארץ אדום במזרחה של אדום ובדרומה של ארץ ישראל: ולא אבה משה. רמזה בתורה כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער כשם שאדום לא נתנו' לעבור כך מואב לא נתנום לעבור: וילך במדבר. מן המערב למזר' במיצר דרומי של אדו' ומואב: ויסב את ארץ אדום. כל דרומה ואת ארץ מואב כל דרומה וכשהגיע למקצוע דרומי מזרחי פנה אל הצפון לסבב את מיצר המזרחי: ויבא ממזרח שמש. של ארץ אדום: ויחנון בעבר ארנון. לסוף מזרח' של ארץ מואב ושם התחילה ארץ סיחון ועוג וכיבשו עבר הירדן במזרח ארץ כנען ועברו הירדן ונכנסו לה לארץ כנען דרך המזרח: ויירשו

ולך ד' בקריא' וסימ' מה לי ולך כי באת אלי. ותאמר אל אליהו. לך אל נביאי אביך. מה לי ולך מלך יהודה דד"ה: ויאמר י"ב סבירין ויאמרו וסי' ויאמר מצרים אנוסה. ויאמר בני גד ובני ראובן קדמא. ויאמר שרי סכות. ויאמר כה אמר יפתח. ויאמר הנה נביות ברכה. כי לא לא מצאתם בידי מאומה. שלום

לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה׃
וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי־
עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי וָלָךְ כִּי־בָאתָ אֵלַי
לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי׃ וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי־
עַמּוֹן אֶל־מַלְאֲכֵי יִפְתָּח כִּי־לָקַח
יִשְׂרָאֵל אֶת־אַרְצִי בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם
מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וְעַד־הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה
הָשִׁיבָה אֶתְהֶן בְּשָׁלוֹם׃ וַיּוֹסֶף עוֹד
יִפְתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי
עַמּוֹן׃ וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר יִפְתָּח לֹא־
לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת־
אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן׃ כִּי בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם
וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־יַם־סוּף
וַיָּבֹא קָדֵשָׁה׃ וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל
מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם לֵאמֹר
אֶעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ
אֱדוֹם וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא
אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקָדֵשׁ׃ וַיֵּלֶךְ
בַּמִּדְבָּר וַיָּסָב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת־
אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ
מוֹאָב וַיַּחֲנוּן בְּעֵבֶר אַרְנוֹן וְלֹא־בָאוּ
בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב׃
וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־
סִיחוֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן
וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ
עַד־מְקוֹמִי׃ וְלֹא־הֶאֱמִין סִיחוֹן אֶת־
יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחוֹן
אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ בְּיָהְצָה וַיִּלָּחֶם
עִם־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־סִיחוֹן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ בְּיַד יִשְׂרָאֵל
וַיַּכּוּם וַיִּירַשׁ יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֶרֶץ
הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא׃

ל' תחנין
יד פסו' אית בהון ועד ועד ג' ז' מ"ל
כל קרי' ולא שמע כמ"ה לא שמע
ה' חס' כליש'
י"א. ז' פסו' אית בהון את ואת את

קֳדָם יְיָ בְּמִצְפַּיָא׃
וּשְׁלַח יִפְתָּח אִזְגַּדִין
לְוַת מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן לְמֵימַר מַה
לִי וָלָךְ אֲרֵי אָתֵיתָא לְוָתִי לְאַגָּחָא
קְרָבָא בְּאַרְעִי׃ וַאֲמַר מַלְכָּא
דִבְנֵי עַמּוֹן לְאִזְגַּדֵי יִפְתָּח אֲרֵי נְסֵיב
יִשְׂרָאֵל יָת אַרְעִי בְּמִיסְקֵיהּ מִמִּצְרַיִם
מֵאַרְנוֹנָא וְעַד יוּבְקָא וְעַד יַרְדְּנָא
וּכְעַן אָתֵיב יַתְהֶן בִּשְׁלָם׃
וְאוֹסִיף עוֹד יִפְתָּח וּשְׁלַח אִיזְגַּדִין
לְוַת מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן׃ וַאֲמַר
לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יִפְתָּח לָא נְסֵיב
יִשְׂרָאֵל יָת אַרְעָא דְמוֹאָב וְיָת
אַרְעָא בְּנֵי עַמּוֹן׃ אֲרֵי בְּמִסַּקְהוֹן
מִמִּצְרַיִם וַאֲזַל יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא
עַד יַמָּא דְסוּף וַאֲתָא לִרְקָם׃
וּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אִזְגַּדִין לְוַת מַלְכָּא
דֶאֱדוֹם לְמֵימַר אֶעְבַּר כְּעַן בְּאַרְעָךְ
וְלָא שְׁמַע מַלְכָּא דֶאֱדוֹם וְאַף לְ
לְוַת מַלְכָּא דְמוֹאָב שְׁלַח וְלָא
קַבִּיל וִיתֵיב יִשְׂרָאֵל בִּרְקָם׃
וַאֲזַל בְּמַדְבְּרָא וְאַקִּיף יָת אֲרַע
אֱדוֹם וְיָת אֲרַע מוֹאָב וַאֲתוֹ
מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא לְאַרְעָא דְמוֹאָב
וּשְׁרוֹ בְּעִבְרָא דְאַרְנוֹן וְלָא עָלוּ
בִּתְחוּם מוֹאָב אֲרֵי אַרְנוֹן תְּחוּם
מוֹאָב׃ וּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אִזְגַּדִין
לְוַת סִיחוֹן מַלְכָּ' דֶאֱמוֹרָאָה מַלְכָּא
דְחֶשְׁבּוֹן וַאֲמַר לֵיהּ יִשְׂרָאֵל נְעִיבַר
כְּעַן בְּאַרְעָךְ עַד אַתְרִי׃ וְלָא
הֵימִין סִיחוֹן יָת יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּר
בִּתְחוּמֵיהּ וּכְנַשׁ סִיחוֹן יָת כָּל עַמֵּיהּ
וּשְׁרוֹ בְּיָהְצָה וַאֲגִיחַ קְרָבָא עִם
יִשְׂרָאֵל׃ וּמְסַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָ' יָת
סִיחוֹן וְיָת כָּל עַמֵּיהּ בִּידָא דְיִשְׂרָאֵל
וּמְחוֹנוּן וִירֵיתִי יִשְׂרָאֵל יָת כָּל אֲרַע
אֱמוֹרָאָה יָתֵיב אַרְעָא הַהִיא׃

בואך. כה אמר בן הדד. ההוא יצא אל עבדי אדניו. ויאמר אפרים אך עשרתי. והאמצים יצאו ויבקשו: גבלו' בגבלו ה' חס' בקריאה וסימ' נמסר בסדר חיי:

רדק

לפני יי' במצפה. במקו' שהיה שם ביתו כמו שאמר ויבא יפתח המצפה אל ביתו ומה שאמ' לפני יי' כמה שאמ' יי' יהיה שומע בינותינו או לפי שהשכינה שורה ביש' במקום שיתקבצו או הטעם כמו שפירשתי בספר יהושע כי היא המצפה שנועדו המלכים להלחם עם יהושע ומפני התשועה הגדולה שהיתה שם היה המנהג בישרא' להקבץ שם והיה שם מזבח ובית תפלה ולאותה מצפה הלכו אנשי גלעד עם יפתח לדבר שם דבריהם לפני יי' במצפה: את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון. מה לו להשיב לו על ארץ מואב והוא לא היה שואל ממנו כי אם ארץ בני עמון. לפי שהוא היה שואל ממנו מארנון ועד היבוק לפיכך השיב לו כי אותה הארץ שאתה שואל בשם מואב היתה נקראת ומלך האמרי לכדה ממואב וישראל לקחה ממלך האמרי והנה ישראל לא לקח לא ממואב ולא מבני עמון: במדבר עד ים סוף. במדבר הידוע והוא מדבר שור וכן כתיב ויסעו ממדב' שור וילכו שלשת ימים במדבר והוא מדבר איתם ושני שמות נקראו לו כי כן כתיב ויעברו בתוך הים המדברה וילכו שלשת ימים במדבר איתם ויחנו במרה והלכו המסעו' ההם מרה ואלים עד שבאו עד ים סוף וכן כתו' ויסעו מאלים ויחנו על ים סוף ומה שאמר עד ים סוף והם כבר עברו הים ואחרי עברם הלכו בזה המדבר דע כי ישרא' לא עברו הים לרחבו כי בפיאה שנכנסו ממנה לים סוף באותה הפיאה עצמה יצאו כי הנה כשנכנסו ממדבר איתם לים סוף ומים סוף יצאו למדבר איתם עצמו ואם תאמר אחרי שלא הוצרכו לעבור הים לרחבו למה נכנסו בו והם יצאו אל המקום שהיו בו מתחלה לא עשה כן יתברך שמו אלא להראות עוצם גדולתו שעברו ישראל בתוך הים ביבשה ויטבעו המצריים בתוכו ולאורך הים הלכו המסעו' ההם אחר שעברו ומה שאמר ויחנו על ים סוף ועד עתה במדבר ים סוף הלכו המסעו' עד עתה הלכו רחוק מן הים ובמסע הזה חנו על שפת הים לפיכך אמר גם כן הנה עד ים סוף ומשם נסעו אל מדבר סין ומה שאמר הנה ויבא קדשה קצר המסעות וכת' הצריך לו לכתוב והוא קדש כי משם שלחו המלאכים כמו שכתוב וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום וגם אל מלך מואב שלח והנה לא ראינו בתורה שלח אל מלך מואב רק מצינו שאמ' כאשר עשו לי בני עשו היושבי' בשעיר והמואבי' היושבים בער נראה ששלח להם כמו ששלח לבני עשו ומה שאמר כאש' עשו לי בני עשו והם לא הניחום לעבור וגם כן המואבים לא הניחום לעבור כמו שאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה והוא אמר כאשר עשו לי בני עשו והמואבים כלומר שהניחום לעבור פי' החכם ראב"ע ז"ל כי מלך אדום לא הניח' לעבור על דרך מדינתו כי משם היתה ארץ כנען קרובה אבל עברו על דרך שעיר לפיכך אמר היושבים בשעיר כי כן כתיב אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר וכתיב ונסב את הר שעיר וכן מלך מואב לא הניחם לעבור אבל המואבים היושבים בער הניחום לעבור שנ' אתה עובר היום את גבול מואב את ער: וילך במדבר. במדבר ים סוף כמו שכתוב ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבוב את ארץ אדום: ויחנון. הנ"ון נוספת כנ"ון תשמרון תזכרון:

כמוש

רלבג

והנה שלח יפתח מלאכים אל מלך בני עמון והראה לו בסוף הענין כי אין לו תרעומת כלל על ישראל מצד הארץ שלקח ישראל בעלותו ממצרים מארנון עד יבוק ועד הירדן ונו' כי לא לקחה ישראל מבני עמון אבל לקחה מסיחון מלך האמורי ודמה שלח לו בראשי הדברי' הסכי' כה אמר יפתח כי אולי יפתח היה מפורסם ביניהם בגבורה ורצה מפני זה להודיעו כי הו' המושל על ישראל כדי שישמר מלך בני עמון מלהלחם עם ישראל ואמר לו על צד הלעג הלא את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש כי לא יכול כמוש שהיתם להצילם מיד סיחון כאומרו אוי לך מואב אבדת עם כמוש וגו' ואמר לו שאיננו טוב מבלק בן צפור מלך מואב שלא רב עם ישראל על זה ולא נלחם בם עם היותם יושבים בימיו בחשבון ובבנותיה ובערער ובבנותיה ובכל הערים אשר על יד ארנון והנה נמשך זה עד שלש מאות שנה שלא קם אחד מהם להלחם עם ישראל על זה ואם היה דין להם על הארץ הזאת מדוע לא הצילו אותה מידם בכל זה הזמן הארוך: והנה לא שמע מלך בני עמון אל דברי יפתח ורצה על כל פנים להלח' ביש' אז נתחדשה ביפתח רוח גבורה מאת יי' ועבר על בני עמון במקו' שהיו נאספים ונלחם בם והכה אותם מכה גדולה מאד כמו שנזכר באופן שכבר נכנעו בני עמון מפני בני ישר'.

וספר

כמוש אלהיך · והנה הוא היה אלהי מואב רק זה אמר לו אתה מואל הארץ שהיא ממואב ומלך האמרי לקחה ממואב ולא הצילו כמוש אלהיו וכן היה בפי המושלים אוי לך מואב אברת עם כמוש ואם כן הוא שהארץ היתה לך וכמוש היה אלהיך את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תורים כי הוא לא היה יכול להציל הארץ מיד מלך האמרי וי' אלהינו הורים מלך האמרי מפנינו וירשנו את הארץ ההיא: הורים · ענין גירושין כתרגומו דתריך וכן כל אשר הוא דבק עם מפני הוא לשון גירוש וזולתו הוא לשון ירושה: הטוב טוב אתה · הזקף מלרע בתיו ומקצת ספרים מדויקים מלעיל הזקף באלף: הרוב רב · ענין מריבה: אם נלחם נלחם בם · הראשון מקור בחולם בשקל כשאל כשאל דוד והשני כפעל עבר שהוא פתח והנה אמ' ביהושע ויקם בלק וילחם בישר' אלא כמו שפי' שם כי המלחמה היתה ששלח בלעם לקלל אותם והנה הוא לא נלחם עם ישראל בעבו' ארצו וגם מלכי מואב אחרי כן לא נלחמו בישר' בזו הטענה היום שלש מאות שנה שהאר' ביד ישר': ג' מאו' שנה · ג' מאות שנה ישבו בארץ הזאת עד היום מיום שכבשוה ומדוע לא נלחמת' עליה עד היום ולא הצלתם אותה ושלש מאות שנה בחשבון זה כמו ש מנאו' בסדר עולם יהושע פרנס את ישראל כ"ח שנה עתניאל בן קנז ארבעים שנה אהוד שמונים שנה דבורה וברק ארבעים שנה גדעון ארבעים שנה אבימלך ג' שני' תולע בן פואה כ"ג שנה יאיר כ"ב שנה הרי ר"עו שנה ושני ח השעבוד בכלל וי"ח שנה ששעבדו בני עמון בישראל עד שלא קם יפתח הרי ג' מאות שנה עם שש שנים של יפתח: ותהי על יפתח רוח יי' · ושרת על יפתח רוח גבורתא מן קדם יי': עבר בני עמון · פי אל ארץ בני עמון: והעליתיהו עולה · דעת ר"ל בזה ידוע וא"א ז"ל פיר' והעליתיהו הוי"ו במקום או ופיר' והיה ליי' הקדש אם איננו ראוי לעולה או העליתיהו עולה אם ראוי לעולה וכמו זה הוי"ו מכה אביו ואמו או אמו ויפה פי' וכן נר' מהפסוק כי לא המיתה שאמר ואבכה על בתולי לאות כי לא המית' אך לא ידעה איש כמו שאמר והיא לא ידעה איש ומה שאמר גם כן ויעש לה את נדרו אשר נדר ולא אמר ויעלה עולה לאות כי פרושה היתה וזהו את נדרו אשר נדר והיה ליי' כך נראה לפי פשטי הפסוקים ודברי ר"זל אם קבלה היא בידם עלינו לקבלה: אין לו ממנו · ת' כמו ממנה לית ליה מינה כ כלומר כי מביתו זאת לא היה לו בן או בתכי לא היה לה בעל עדין כמו שאמר והיא לא ידעה איש וכן אמר בעל המסור' ששה סבירין ממנה וקרינן ממנו ויתכן לפרש ממנו כמשמעו כי אפשר שהיו לאשת יפתח בנים מאיש אחר קוד' שבאת ליפתח והיה מגדלם יפתח בביתו והיו חשבים כבניו אבל ממנו לא היה לו בן או בת כי אם זאת: וירדף

ויירשו מארנון ועד היבק · שאתה אומר שהוא שלך הם מסיחון לקחוה: מן המדבר ועד הירדן · מדברות היו שם לפני הירדן: על ידי ארנון · אבל ארנון שהיו ממואב וידעו שלא היה להם לעבור עליה' שהרי מסיחון כבשום שלקחה ממלך מואב: שלש מאות שנה · משכיבשו את הארץ בימי יהושע עד יפתח מכאן יש ללמוד שנות השופטי' הנזכרים עד הנה אם שני השיעבוד של כל אומה נמנים בתוך ימי השופט אם לאו שנינו בסדר עולם יהושע פרנס את ישרא' עשרים ושמנה שנה ואין לי מקרא ממי ל ללמוד עתניאל ארבעים שנה ושני שיעבוד של כושן רשעתים בכללם אחריו אהוד שמונים שנה ושמנה עשרה ם שני שיעבוד של עגלון בתוכם הרי קמ"ח שנה דבורה ארבעים שנה ושני שיעבוד יבין ב בתוכ' הרי קפ"ח אחריו שבע שנים של שיעבוד מדין וארבעים של ג גדעון ושלש של א אבימלך הרי רל"א ם שני' אחריו כ"ג של תולע וכ"ב של יאיר אלא שעלתה שנה אחת ל למניהם וי"ח של בני עמון עד שלא בא · יפתח הרי שלש מאות: עבר בני עמון · אל בני עמון: אבל כרמי' · מישר כרמיא: הכרע

רלבג

וספר שכב' נדר יפתח נדר ליי' שאם יתן בידו את בני עמון יהיה ליי' אשר יצא מביתו בשובו בשלו' מבני עמון ויעלנו עולה אם היה ראוי לזה והנה היוצ' מדלתי ביתו יהיה בהכרח בעל ח החיים ואם היה ממין האדם יהיה ליי' ויהיה מיוחד לעבודת הש"י לבד ואם יהיה זכר לא יצטרך שיהיה פ פרוש מן האשה כי כ כבר יהיה מיוח' לעבוד' הש"י בזולת זה האופן כמו שנמצא בכהנים ובלוים ומצאנו ג"כ זה הלשון בשמואל עם ל לקחו אם' והולידו בנים משנה ואמנם אם ה היתה אשה יתחייב ם שתהיה פרושה מאיש שאם היה לה בעל לא תהיה מיוחדת לעבודת הש"י אבל תעבוד על זה בעלה כמשפט הנשים הנשואות ולזה קרע · יפתח את בגדיו · ב בראותו בתו יוצאה ל לקראתו כי זה הנדר יחייב שלא תהיה לאיש ידמה

ממנו ס' סבירין ממנה וקרי' ממנו

חשוב ד' רפין וסי' הטוב טוב אתה מבלק בן צפור · הטוב היותך כהן · הטוב לך כי תעשק · הטוב כי יחקור אתכם: הרוב ג' ב' חס' וא' מלא וסי' ועתה הטוב · הרב עם שדי יסור · הרב דברים לא יענה קדמא כ"ל: נלחם י"ב פתחין וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן ט': ומדוע י' וסי' נמסר בריש סדר קרח: וידר ג' בקריא' וסי' וידר

וַיִּֽירְשׁ֕וּ אֵ֖ת כָּל־גְּב֣וּל הָֽאֱמֹרִ֑י מֵֽאַרְנוֹן֙ וְעַד־הַיַּבֹּ֔ק וּמִן־הַמִּדְבָּ֖ר וְעַד־הַיַּרְדֵּֽן׃ וְעַתָּ֞ה יְהוָ֣ה ׀ אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל הוֹרִישׁ֙ אֶת־הָ֣אֱמֹרִ֔י מִפְּנֵ֖י עַמּ֣וֹ יִשְׂרָאֵ֑ל וְאַתָּ֖ה תִּֽירָשֶֽׁנּוּ׃ הֲלֹ֞א אֵ֣ת אֲשֶׁ֧ר יוֹרִֽישְׁךָ֛ כְּמ֥וֹשׁ אֱלֹהֶ֖יךָ אוֹת֣וֹ תִירָ֑שׁ וְאֵת֩ כָּל־אֲשֶׁ֨ר הוֹרִ֜ישׁ יְהוָ֧ה אֱלֹהֵ֛ינוּ מִפָּנֵ֖ינוּ אוֹת֥וֹ נִירָֽשׁ׃ וְעַתָּ֗ה הֲט֥וֹב טוֹב֙ אַתָּ֔ה מִבָּלָ֥ק בֶּן־צִפּ֖וֹר מֶ֣לֶךְ מוֹאָ֑ב הֲר֥וֹב רָב֙ עִם־יִשְׂרָאֵ֔ל אִם־נִלְחֹ֥ם נִלְחַ֖ם בָּֽם׃ בְּשֶׁ֣בֶת יִ֠שְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּ֨וֹן וּבִבְנוֹתֶ֜יהָ וּבְעַרְע֣וֹר וּבִבְנוֹתֶ֗יהָ וּבְכָל־הֶֽעָרִים֙ אֲשֶׁר֙ עַל־יְדֵ֣י אַרְנ֔וֹן שְׁל֥שׁ מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה וּמַדּ֥וּעַ לֹֽא־הִצַּלְתֶּ֖ם בָּעֵ֥ת הַהִֽיא׃ וְאָנֹכִי֙ לֹא־חָטָ֣אתִי לָ֔ךְ וְאַתָּ֞ה עֹשֶׂ֥ה אִתִּ֛י רָעָ֖ה לְהִלָּ֣חֶם בִּ֑י יִשְׁפֹּ֨ט יְהוָ֤ה הַשֹּׁפֵט֙ הַיּ֔וֹם בֵּ֚ין בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וּבֵ֖ין בְּנֵ֥י עַמּֽוֹן׃ וְלֹ֣א שָׁמַ֔ע מֶ֖לֶךְ בְּנֵ֣י עַמּ֑וֹן אֶל־דִּבְרֵ֣י יִפְתָּ֔ח אֲשֶׁ֖ר שָׁלַ֥ח אֵלָֽיו׃ וַתְּהִ֤י עַל־יִפְתָּח֙ ר֣וּחַ יְהוָ֔ה וַיַּעֲבֹ֥ר אֶת־הַגִּלְעָ֖ד וְאֶת־מְנַשֶּׁ֑ה וַֽיַּעֲבֹר֙ אֶת־מִצְפֵּ֣ה גִלְעָ֔ד וּמִמִּצְפֵּ֣ה גִלְעָ֔ד עָבַ֖ר בְּנֵ֥י עַמּֽוֹן׃ וַיִּדַּ֨ר יִפְתָּ֥ח נֶ֛דֶר לַֽיהוָ֖ה וַיֹּאמַ֑ר אִם־נָת֥וֹן תִּתֵּ֛ן אֶת־בְּנֵ֥י עַמּ֖וֹן בְּיָדִֽי׃ וְהָיָ֣ה הַיּוֹצֵ֗א אֲשֶׁ֨ר יֵצֵ֜א מִדַּלְתֵ֤י בֵיתִי֙ לִקְרָאתִ֔י בְּשׁוּבִ֥י בְשָׁל֖וֹם מִבְּנֵ֣י עַמּ֑וֹן וְהָיָה֙ לַֽיהוָ֔ה וְהַעֲלִיתִ֖הוּ עוֹלָֽה׃ וַיַּעֲבֹ֥ר יִפְתָּ֛ח אֶל־בְּנֵ֥י עַמּ֖וֹן לְהִלָּ֣חֶם בָּ֑ם וַיִּתְּנֵ֥ם יְהוָ֖ה בְּיָדֽוֹ׃ וַיַּכֵּ֡ם מֵעֲרוֹעֵר֩ וְֽעַד־בּוֹאֲךָ֨ מִנִּ֜ית עֶשְׂרִ֣ים עִ֗יר וְעַד֙ אָבֵ֣ל כְּרָמִ֔ים מַכָּ֖ה גְּדוֹלָ֣ה מְאֹ֑ד וַיִּכָּֽנְעוּ֙ בְּנֵ֣י עַמּ֔וֹן מִפְּנֵ֖י בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ וַיָּבֹ֨א יִפְתָּ֣ח הַמִּצְפָּה֮ אֶל־בֵּיתוֹ֒ וְהִנֵּ֤ה בִתּוֹ֙ יֹצֵ֣את לִקְרָאת֔וֹ בְּתֻפִּ֖ים וּבִמְחֹל֑וֹת וְרַק֙ הִ֣יא יְחִידָ֔ה אֵֽין־ל֥וֹ מִמֶּ֛נּוּ בֵּ֖ן אוֹ־בַֽת׃ וַיְהִי֩ כִרְאוֹת֨וֹ אוֹתָ֜הּ וַיִּקְרַ֣ע אֶת־בְּגָדָ֗יו וַיֹּ֙אמֶר֙ אֲהָ֤הּ בִּתִּי֙

וִירִיתוּ יַת כָּל תְּחוּם אֱמוֹרָאָה מֵאַרְנוֹנָא וְעַד יוּבְקָא וּמִן מַדְבְּרָא וְעַד יַרְדְּנָא׃ וּכְעַן יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל תָּרֵיךְ יַת אֱמוֹרָאָה מִן קֳדָם עַמֵּיהּ יִשְׂרָאֵל וְאַתְּ מְדַמֵּי לְמֵירְתֵיהּ׃ הֲלָא יַת דְּיַחְסְנִינָךְ כְּמוֹשׁ טַעֲוָתָךְ יָתֵיהּ תַּחְסֵין וְיַת כָּל דְּתָרֵיךְ יְיָ אֱלָהָנָא מִן קֳדָמָנָא יָתֵיהּ נֵירָת׃ וּכְעַן הֲטַב טַב אַתְּ מִבָּלָק בַּר צִפּוֹר מַלְכָּא דְמוֹאָב הֲמִדַּן דָּן עִם יִשְׂרָאֵל אִם קְרָבָא אַגִּיחַ בְּהוֹן׃ כַּד יְתִיב יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכַפְרָנָהָא וּבְעַרְעֵר וּבְכַפְרָנָהָא וּבְכָל קִירְוַיָּא דְּעַל תְּחוּמֵי אַרְנוֹן תְּלַת מְאָה שְׁנִין וּמָא דֵין לָא שֵׁזֵיבְתּוּן בְּעִידָּנָא הַהִיא׃ וַאֲנָא לָא חָטֵית לָךְ וְאַתְּ עָבֵד עִמִּי בִּישָׁא לַאֲגָחָא קְרָבָא בִּי יְדִין יְיָ דְּעָבֵד דִּינָא יוֹמָא דֵין בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן׃ וְלָא קַבִּיל מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן לְפִתְגָּמֵי יִפְתָּח דִּשְׁלַח לְוָתֵיהּ׃ וּשְׁרַת עַל יִפְתָּח רוּחַ גְּבוּרָא מִן קֳדָם יְיָ וַעֲבַר יַת גִּלְעָד וְיַת מְנַשֶּׁה וַעֲבַר יַת מִצְפַּיָּא דְגִלְעָד וּמִמִּצְפַּיָּא דְגִלְעָד עֲבַר בְּנֵי עַמּוֹן׃ וְקַיֵּים יִפְתָּח קְיָים קֳדָם יְיָ וַאֲמַר אִם מִמְסַר תִּמְסַר יַת בְּנֵי עַמּוֹן בִּידִי׃ וִיהֵי דְיִפּוֹק מִתְּרַע בֵּית מַרְשֵׁי בֵיתִי לְקַדָּמוּתִי כַּד אֲתוּב בִּשְׁלָם מִבְּנֵי עַמּוֹן וִיהֵי קֳדָם יְיָ וְאַסְקִינֵיהּ עֲלָתָא׃ וַעֲבַר יִפְתָּח לְוָת בְּנֵי עַמּוֹן לַאֲגָחָא קְרָבָא בְּהוֹן וּמְסָרִינוּן יְיָ בִּידֵיהּ׃ וּמְחָנוּן מֵעֲרֹעֵר עַד מַעֲלָנָא דְמִנִּית עֶשְׂרִין קִרְוִין וְעַד מֵישַׁר כַּרְמַיָּא מַחָתָא רַבְּתָא לַחֲדָא וְאִיתְבָּרוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַאֲתָא יִפְתָּח לְמִצְפַּיָּא לְבֵיתֵיהּ וְהָא בְרַתֵּיהּ נָפְקַת לְקַדָּמוּתֵיהּ בְּתוּפִּין וּבְחִינְגִּין וּלְחוֹד הִיא יְחִידָא לֵית לֵיהּ מִינֵיהּ בַּר אוֹ בְּרַת׃ וַהֲוָה כַּד חֲזַיְתַהּ וּבְזַע יַת לְבוּשׁוֹהִי וַאֲמַר וַוי בְּרַתִּי

יעקב נדר לאמר אם יהיה · וידר ישראל נדר ליי' ויאמר · וידר יפתח נדר: נתון ד' מלאים וסי' ונתון אותו על · נתון תתן לו ולא ירע · ויאמרו נתון נתן · וידר יפתח · וכל כתו' דכו': ה' סבירין ממנה וקרינן ממנו וסי' והרים ממנו בקמצו מסלת המנחה ומשמנה · ואם בהמה אשר יקריב ממנה קרבן · ויבא יפתח המצפה אל ביתו · אל השדה ללקט אורות · וילך בכל דרך אסא דמלכים · וסי' בליש' ארמית אפרש בעירא דיפתח ולקט באורחא · ונמסר גם בסדר צו:

הכרע הכרעתני. לשון נקבה ודומה לו לבבתיני אחותי כלה: היית בעוכרי. כל דמי כעכר קפחת את רגלי: וירדתי על ההרים. לשון לילה הוא ודוגמתו על גגותיה וברחובותיה כולו ייליל יורד בבכי המתעכס בבכי עד שגופו משתבר ומדרש אגדה דורשו רבי תנחומא על ההרים לפני סנהדרין שמא ימצאו פתח לנדריך: ותבך על בתוליה. מדלא כתיב על בתולותיה משמע בתולים ממש: ותהי חק. גזרו שלא יעשה אדם עוד כן שאילו הלך אצל פנחס או בא אצלו היה מתיר לו נדרו עמדו בגדולתן ומבין שניהם אבדה ונפרעתהם פנחס נסתלקה שכינה הימנו שנאמר בדברי הימים לפנים ה' עמו למדנו שבסופו אינו עמו ויפתח הוכה בשחין ונפול איברים שנאמר ויקבר בערי הגלעד ויש עוד לפתור ותהי חק בישר' מחובר למקרא של אחריו מימים ימימה תלכנה וגו' הדבר הזה קבעוהו עליהם לחק: לתנות. לקונן: ויעבר צפונה. ויעבר את הירד' והלכו לצפון עבר הירדן אל הגלעד: כי

וירדתי. י"ת מעכין אזיד במישר וירד ויריד בענין אחד ורבי' כמוהו והנכון לפרשו כמשמעו כי המצפה ששם היה בית יפתח היה גבוהה על ההרים או אמר וירדתי כנגד העמק אשר בין המצפה וההרים וכן ויעלו אותם עמק עכור וירד הסלע כמו שפירשנו וי"ת ואתנגיד על טוריא ובדרש וירדתי על ההרים אלך לפני סנהדרין אולי ימצאו פתח לנדרך:

ולא אוכל ג' בקריאה וסימ' ויהי כראותו אותה ויקרע את בגדיו ויאמר · ונלאיתי כל כל ולא אוכל. ואשלחה אליהם מלאכים: מימים ימימה ה' בקריאה וסי' ושמרת את החקה הזאת למועדה · מימים ימימה תלכנה בנות ישראל · ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה · ויאמרו הנה חג י' בשילו מימים ימימה · ומעיל קטן תעשה לו אמו · ונמסר גם בסוף סדר בא:

הַכְרֵעַ הִכְרַעְתִּנִי וְאַתְּ הָיִיתְ בְּעֹכְרָי וְאָנֹכִי פָּצִיתִי פִי אֶל־יְהוָה וְלֹא אוּכַל לָשׁוּב׃ וַתֹּאמֶר אֵלָיו אָבִי פָּצִיתָה אֶת־פִּיךָ אֶל־יְהוָה עֲשֵׂה לִי כַּאֲשֶׁר יָצָא מִפִּיךָ אַחֲרֵי אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ יְהוָה נְקָמוֹת מֵאֹיְבֶיךָ מִבְּנֵי עַמּוֹן׃ וַתֹּאמֶר אֶל־אָבִיהָ יֵעָשֶׂה לִּי הַדָּבָר הַזֶּה הַרְפֵּה מִמֶּנִּי שְׁנַיִם חֳדָשִׁים וְאֵלְכָה וְיָרַדְתִּי עַל־הֶהָרִים וְאֶבְכֶּה עַל־בְּתוּלַי אָנֹכִי וְרֵעְיָתָי׃ וַיֹּאמֶר לֵכִי וַיִּשְׁלַח אוֹתָהּ שְׁנֵי חֳדָשִׁים וַתֵּלֶךְ הִיא וְרֵעוֹתֶיהָ וַתֵּבְךְּ עַל־בְּתוּלֶיהָ עַל־הֶהָרִים׃ וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנַיִם חֳדָשִׁים וַתָּשָׁב אֶל־אָבִיהָ וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת־נִדְרוֹ אֲשֶׁר נָדָר וְהִיא לֹא־יָדְעָה אִישׁ וַתְּהִי־חֹק בְּיִשְׂרָאֵל׃ מִיָּמִים יָמִימָה תֵּלַכְנָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְתַנּוֹת לְבַת־יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי אַרְבַּעַת יָמִים בַּשָּׁנָה׃

וַיִּצָּעֵק אִישׁ אֶפְרַיִם וַיַּעֲבֹר צָפוֹנָה וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח מַדּוּעַ עָבַרְתָּ לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי־עַמּוֹן וְלָנוּ לֹא קָרָאתָ לָלֶכֶת עִמָּךְ בֵּיתְךָ נִשְׂרֹף עָלֶיךָ בָּאֵשׁ׃ וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֲלֵיהֶם אִישׁ רִיב הָיִיתִי אֲנִי וְעַמִּי וּבְנֵי־עַמּוֹן מְאֹד וָאֶזְעַק אֶתְכֶם וְלֹא־הוֹשַׁעְתֶּם אוֹתִי מִיָּדָם׃ וָאֶרְאֶה כִּי־אֵינְךָ מוֹשִׁיעַ וָאָשִׂימָה נַפְשִׁי בְכַפִּי וָאֶעְבְּרָה אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדִי וְלָמָה עֲלִיתֶם אֵלַי הַיּוֹם הַזֶּה לְהִלָּחֶם בִּי׃

אכרעא אכרעתיני ואת הוית בעכרי ואנא פתחית פומי בנדר קדם יי ולא איכול למיתב: ואמרת ליה אבא פתחתא פומך בנדר קדם יי עיביד ליכמא די נפק מפומך בתר דעבד לך יי פורענותא מבעלי דבבך מבני עמון: ואמרת לאבוהא יתעביד לי פתגמא הדין שבוק מיני תרין ירחין ואיהך ואיתנגיד על טוריא ואבכה על בתולי אנא וחברותי: ואמר איזילי ושלח יתה תרין ירחין ואזלת היא וחברותיה ובכת על בתולהא על טוריא: והוה מסוף תרין ירחין ותבת לות אבוהא ועבד לה ית נדריה די נדר והיא לא ידעת גבר והות לגזירא בישראל: תוספת בדיל דלא לאסקא גבר ית בריה וית ברתיה לעלתא כמא דעבד יפתח גלעדאה ולא שאיל לפינחס כהנא ואילו שאיל לפינחס כהנא הוה פריק יתה בדמין: מזמן לזמן אזלן בנת ישראל לאלאה לבת יפתח גלעדאה ארבעא יומין בשתא: ואיתכנש אנש אפרים ועבר לציפונא ואמרו ליפתח מא דין עברת לאגחא קרבא בבני עמון ולנא לא קריתא למיזל עימך ביתך נוקיד עלך בנורא: ואמר יפתח להון אנש דין הויתי אנא ועמי ובני עמון לחרא ובעית אנא מנכון ולא פרקתון יתי מידהון: וחזית ארי ליתך פריק ומסרית נפשי כבעל גב לאתקטלא ועברית לות בני עמון ומסרינון יי בידי ולמה סליקתון לותי יומא דין לאגחא קרבא בי:

ויעש לה את נדרו אשר נדר. שעשה לה בית והכניסה שם והיתה שם פרושה מבני אדם ומדרכי העולם והיה חק בישרא' כי משנה לשנה היו הולכות אליה בנות ישראל: לתנות לה. כלומר לקונן ולבכות על בתוליה עמה כתרגומו לאלאה ותרגום ויקונן המלך ואליא מלכא או פירוש לתנות להשיחה ולנחמה ארבעה ימים כי כל השנה היתה מתבודדת כמו האנשים הפרושים הסגורים בבתים והחק הזה עשו עמה כל ימי חייה ומה שאמר ותהי חק לשון נקבה ר"ל הליכ' בנות ישרא' היתה לחק בכל שנה וי"ת והות גזרה בישראל בדיל דלא לאסקא גבר ית בריה וית ברתיה וגו' ונחלקו בזה מחלוקת רז"ל אמרו וכי נדר היה רבי יוחנן ור' שמעון בן לקיש רבי יוחנן אמר דמים היה חייב וריש לקיש אמר אפי' דמים לא היה חייב דתנינן אמר על בהמה טמאה ועל בעלת מום הרי אלו עולה לא אמ' כלום הרי אלו לעולה ימכרו ויביא בדמיהן עולה ולא היה שם פנחס שיתיר לו נדרו כלומר שיאמר לו כי בדמים היה פטור אמר פנחס הוא צריך לי יבא אצלי ויפת' אמ' ראש קציני ישראל אני ואלך אבלו בין דין לדין אבדה הנערה ושניהם נענשו יפתח בנשילת אברים מת שנאמר ויקבר בערי גלעד פנחס נסתלקה ממנו רוח הקדש שנאמר ופנחס בן אלעזר הכהן נגיד היה עליהם הוא עליהם אין כתיב כאן אלא היה עליהם לפנים וי' עמו עכשיו לא היה עמו. ראיתי מדבריה' כי מה שעשה יפתח בטעות עשה והיה הוא סבור שנדרו היה נדר כמו שאמר ואנכי פציתי פי אל יי' ולא אוכל לשוב ובתו גם כן רציה בדברו כי חשב' גם כן שנדרו היה נדר כמו שאמרה פצית את פיך אל יי' עשה לי כאשר יצא מפיך: פליטי

רלבג

ידמה שעשה לה יפתח בי' מחוץ לא ראת' אדם בו ולא אשה ויסבב שם אך המתין לה ש' שנים חדשי' תלך בהם עם רעותיה לבכות על בתוליה על ההרי' ובזה הזמן הסגירה בבית ההוא ולא היתה רואה אפילו אשה שם זולתי ארבע' ימים בשנ' שהיה חק לישרא' שתלכנה בנות ישרא' לתנות לבת יפתח על בתוליה והיא היתה פרושה מאיש כל ימיה · וראוי שנעיין במה שאמר יפתח זה שלש מאות שנה עברו מעת שכבשו הארץ ההיא עד התחלת שנות יפתח ונעיין עם זה במה שנאמר בבנין הבית שהיה בת"פ שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וזה ממה שיחייב שלא היה מעת צמיחת יפתח עד בנין הבית כי אם קי"ח שנה ואם חקרנו בזה נמצא בו יותר וזה שכשנקבץ שנות יפתח ואבצן ואילון ועבדון יהיו ל"א ואם נקבץ עם זה שנות השעבוד ביד פלשתים שהיו מ' שנה עם שנות שמשון שהם כ' שנה ושנות עלי ושנות שמואל ושאול שהם י"ג שנה ושנות דוד ושלמה עד בנין הבית שהם מ"ג שנה יהיו קפ"ז שנים ואם אמרנו ששנות השעבוד ביד פלשתים נכללו בשנות שמשון ועלי עדיין יהיו נוספים ז' שנה ועוד כי יתכן שכבר התחילה השעבוד קודם הריון שמשון אחר שכבר נראה המלאך אל האשה ואמר לה והוא יחל להושיע את ישר' מיד פלשתי' · ודמה שנאמ' בהיותר זה כי ישר' היו ביד פלשתים גם בימי יפתח ובימי השופטים הבאים אחריו אך שלא היו פלשתי' עדיין מושלים בישר' אך היו מתגברין עליהם במלחמותיה' ולזה ספר קודם צמיחת יפתח שכבר מכרם הש"י ביד פלשתי' ובימיה' היה הריון שמשון והתחיל השעבוד להיות פלשתי' מושלי' בישר' סביב צמיחת ממשלת שמשון ולזה אמרו ישר' לשמשון הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים ועכ"ז הנה יהיו שם ז' שני' נוספות ואפשר שנאמ' כי אלו הז' שנים היו חסרי' מהג' מאות שנה שאמר יפתח והנה אמר על דרך הקירוב ג' מאות שנה כי לא חשש לז' שנים החסרות מזה והנה ימצא זה מסכי' על האופן שפירשנו בשנות שיהושע והזקנים פרנסו ישרא' כ"ז שנה ואחר פרנס עתניאל בן קנז ישראל מ' שנה עד שנות השעבוד ופרנס אהוד את ישר' עד פ' שנה עד שנות השעבוד ופרנסו דבורה וברק את ישר' מ' שנה עד שנות השעבוד ופרנס ירובעל את ישר' עד מ' שנה עד שנות השעבוד ופרנס אבימלך את ישראל ג' שנים ותולע אחריו כ"ג שנה ויאיר כ"ב שנה וי"ח שנות השעבוד הרי רצ"ג שנים וכשנחבר אליהם מ' שנה מעת יציאת מצרים עד כבישת הארץ ההיא וקמ"ז שנה מצמיחת יפתח עד בנין הבית יהיה הכל ת"פ שנה ואם נפל ספק מתי היה פסל מיכה וענין פילגש בגבעה שסופר שם שהיו בעת שלא היה מושל בישראל איש הישר בעיניו יעשה ולזה יחשב שהיה בין שמשון ובין עלי זמן בלתי קצר עמדו בו ישראל בזולת שופט הנה נכיר זה הספק בשנאמר שזה היה בשנות השעבוד שזכרנו שלא היה שופט אם קודם צמיחת עתניאל בן קנז או קודם צמיחת אהוד או קודם צמיחת זולתם מן השופטים בשנות השעבוד שלא היה בישראל מושל וכבר באו' בזה עוד בע"ה בהגיענו לשם ואפש' שנאמ' שמה שאמ' יפתח שלש מאות שנה היה אמת בלא שום קירוב אך שבלעו קצת משנות שמשון בשנות עלי שהרי בסוף היה יושב שמשון בארץ פלשתים ויתכן שאז היה שופט עלי ונחשבו אותם השנים בשנות שמשון כי הוא היה שופט אותם אם היה עומד אצלם והנה נבאר עוד זה בהגיענו שם בע"ה ונשוב למה שהיינו בו מביאור אלו הדברים · וספר אחר זה שכבר הגיע מרוע בני אפרים שאמרו לשרוף בית יפתח עליו באש על אשר לא קראם בזאת המלחמה ותחת שראוי להם לגמלו חסד על הטובה אשר עשה להם ששם נפשו בכפו ונלחם עם אויביה' והנה לא נשתדל יפתח לפייסם באופן שפייסם ירובעל או אולי לא היה יכול על זה והיה זה סבה על שנפלו מאפרים מ"ב אלף · וספר

פליטי אפרים אתם. כלו' פליטי אפרים אתם שאתם מחולקים בתוך אפרים ובתוך מנשה ואין אתם חשובים לכלום לפי שהיו אנשי אפרים מחרפין אותם כך היו אנשי גלעד מכים אותם כשהיו מוצאים אותם יחידים עוברין בארצם ולדעת המתרגם אותם דבק עם גלעד לא עם אפרי' וכ"ת ארי אמרו משזביא דבית אפרי' מה אתון חשיבין דבית גלעד בגו בית אפרים ובגו בית מנשה ומה שאמר פליטי אפרים ר"ל הפחותים שבאפרים היו מחרפין אותם כך ויוכיח הפירוש הזה והיה כי יאמרו פליטי אפרים אעבורה והמלחמה הזאת לא היתה להם לבני גלעד כי עם האנשים הרקים והפחותים שבאפרים והם נקראים פליטי אפרים והם אשר היו צריכים לעבור מפני הבהמו' שהיו רועי' מעבר לירדן שהיה שם מרעה לבני אפרים כמו שאנו עתידים לבאר בספר שמואל בפסוק ביער אפרים ו
והפחותים הם הרועים ברוב והרג הרב הזה היה לעונש ל
עונות שהיו בשבט אפרי' בנסתר: האפרתי אתה. נקרא אפרתי אשר משבט אפרים ונקרא א
אפרתי אשר מבית לחם אפרת כמו ודוד בן איש אפרתי: שבלת. כמו שהיו מכנין אותם בזאת המלה כן היו מכנין אות' בכל מלה שיש בו שי"ן והאפרתים היו קורין אותה סי"ן ולקח הכתו' אחת מהמלות וי"מ כי לקח מלת שבולת לפי שהיה שבולת הנהר במקום שהיו עוברים בני אפרים שהיו מגמגמין באותה השי"ן אולי היה אויר ארצם גורם להם זה כמו אנשי צרפת שאינן מ
מבינים לקרא השי"ן וקוראין א
אותה כמו תי"ו רפה: בערי גלעד. ידרך הדרש בזה שהוכה בשחין כבד והיה נופל איברים מעיר לעיר ובכל עיר שהיה נופל איברו היה נקבר שם וזה היה לו עונש שהרג בתו ולא נשאל על נדרו ובדרך הפשט פירוש בערי הגלעד באחת מערי הגלעד ו
וכמוהו בשתים תתחתן כי באחת משתים ועל עיר בן אתונות בן אחת האתונות: אבצן מבית לחם. אמרו רז"ל אבצן זה בועז והנראה בעיני כי אמרו זה בעבור ספור הכתוב כמואי בניו ובנותיו וסמך לו דבר מנוח ללמדך שלא יתגאה אדם לא ב
בעושר ולא בבנים כי אבצן עשה ששים סעודות בין בניו ובנותיו ובכלן לא זימן מנוח לפי שהיה עקר והיה אומר כודנתא עקרתא במאי פרע לי ואירע לו מפני ם
שכולן מתו בחייו והיה לו למנוח בן קיים והיה שופט ישראל כי ראה השם בעלבונו וטוב הו' אם קבלה היתה אקבל זה ולפי דרך הפשט ספר הכתוב כמואי בניו ובנותיו לספר ההצלחה הגדולה שהיתה לו בבנים ובבנות כי כלם השיאם בחייו ובאמת היו בו ד
דברים טובים אשר בשכר' הגיע לזאת ההצלחה ולמעלה גדולה להיותו שופט ישראל: רוכבים על שבעים עיירים. הספור הזה גם כן להודיע הצלחתו שראה בנים ובנות ובני בנים גדולים אנשים רוכבים על עיירים כלומ' מרוב עשרם וגדולתם לא היו צריכין להתעסק במלאכ' אחרת ובעבודת הארץ אלא רוכבים על עיירים ונתמנה שופט ישראל: ארבעים שנה. מחשבון ימי השופט הם אלו הארבעים:

משפחת

ויהי׳ ותתפשהו בבגדו׳ ולרבקה אח׳ ויהי בהוציאם אותם החוצה׳ החוצה ה׳ וסימ׳ ויצא אתו החוצה׳
והיה כל אשר בחוץ תעמד והאיש׳ כי ישבו אחים׳ ויהי בהרימי קולי׳ ויהי כשמעו כי׳ בראותה כי עזב׳
ואריכו הבדים׳ ויקרא את נערו׳ וישכימו ויהי בעלות׳ ויהי לו שלשים בנים׳ יצא׳

וּכְנַשׁ יִפְתָּח יָת כָּל אֱנָשֵׁי גִלְעָד
וְאַגִּיחַ קְרָבָא עִם דְּבֵית אֶפְרָיִם
וּמְחוֹ אֱנָשֵׁי גִלְעָד יָת דְּבֵית אֶפְרָיִם
אֲרֵי אֲמַרוּ מְשֵׁזְבַיָּא דְּבֵית אֶפְרָיִם
מָה אַתּוּן חֲשִׁיבִין דְּבֵית גִלְעָד בְּגוֹ
בֵּית אֶפְרָיִם בְּגוֹ בֵּית מְנַשֶּׁה׃
וַאֲחָדוּ דְּבֵית גִלְעָד יָת מְגִיזַת
יַרְדְּנָא עַל דְּבֵית אֶפְרָיִם וַהֲוָה
כַּד אֲמַר חַד מִמְּשֵׁזְבַיָּא דְּבֵית א
אֶפְרַיִם אֶעְבַּר וַאֲמְרִין לֵיהּ אֱנָשֵׁי
גִלְעָד אֶפְרָתִי אַתְּ וַאֲמַר לָא׃
וַאֲמְרִין לֵיהּ אֱמַר כְּעַן שׁוּבַלְתָּא
וַאֲמַר סוּבַלְתָּא וְלָא מְתַקִּין לְמַלָּלָא
כֵּן וַאֲחָדִין לֵיהּ וְנַכְסִין לֵיהּ בִּמְגִיזַת
יַרְדְּנָא וְאִתְקְטָלוּ בְּעִידָנָא הַהִיא
מֵאֶפְרַיִם אַרְבְּעִין וּתְרֵין אַלְפִין׃
וְדָן יִפְתָּח יָת יִשְׂרָאֵל שִׁית שְׁנִין
וּמִית יִפְתָּח גִּלְעָדָאָה וְאִתְקְבַר
בְּקִירְוֵי גִלְעָד׃ וְדָן
בַּתְרוֹהִי יָת יִשְׂרָאֵל אִבְצָן דְּמִבֵּית
לָחֶם׃ וַהֲוָה לֵיהּ תְּלָתִין בְּנִין
וּתְלָתִין בְּנָן שַׁלַּח לְבָרָא וּתְלָתִין
בְּנָן כַּלָּן אָעֵיל לִבְנוֹהִי מִן בָּרָא
וְדָן יָת יִשְׂרָאֵל שְׁבַע שְׁנִין׃ וּמִית
אִבְצָן וְאִתְקְבַר בְּבֵית לָחֶם׃
וְדָן בַּתְרוֹהִי יָת יִשְׂרָאֵל
אֵילוֹן דְּמִבֵּית זְבוּלֻן וְדָן יָת יִשְׂרָאֵל
עֲסַר שְׁנִין׃ וּמִית אֵילוֹן דְּבֵית
זְבוּלֻן וְאִתְקְבַר בְּאַיָּלוֹן בְּאַרַע ז
זְבוּלֻן׃ וְדָן בַּתְרוֹהִי
יָת יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹן בַּר הִלֵּל ד
דְּמִפִּרְעָתוֹן׃ וַהֲוָה לֵיהּ אַרְבְּעִין
בְּנִין וּתְלָתִין בְּנֵי בְנִין רָכְבִין עַל
שִׁבְעִין עֲיָלִין וְדָן יָת יִשְׂרָאֵל תְּמַנְיָא
שְׁנִין׃ וּמִית עַבְדּוֹן בַּר הִלֵּל
דְּמִפִּרְעָתוֹן וְאִתְקְבַר בְּפִרְעָתוֹן
בַּאֲרַע שִׁבְטָא דְאֶפְרַיִם בְּטוּרָא
דְּבֵית עֲמָלֵק׃ וְאוֹסִיפוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ
וּמְסָרִינוּן יְיָ בִּידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי א
אַרְבְּעִין שְׁנִין׃

וַיִּקְבֹּץ יִפְתָּח אֶת־כָּל־אַנְשֵׁי גִלְעָד
וַיִּלָּחֶם אֶת־אֶפְרָיִם וַיַּכּוּ אַנְשֵׁי גִלְעָד
אֶת־אֶפְרַיִם כִּי אָמְרוּ פְּלִיטֵי אֶפְרַיִם
ל׳ אַתֶּם גִּלְעָד בְּתוֹךְ אֶפְרַיִם בְּתוֹךְ
ג׳ מל׳ מְנַשֶּׁה׃ וַיִּלְכֹּד גִּלְעָד אֶת־מַעְבְּרוֹת
הַיַּרְדֵּן לְאֶפְרָיִם וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ
ל׳ פְּלִיטֵי אֶפְרַיִם אֶעֱבֹרָה וַיֹּאמְרוּ לוֹ
ל׳ אַנְשֵׁי־גִלְעָד הַאֶפְרָתִי אַתָּה וַיֹּאמֶר
לֹא׃ וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֱמָר־נָא שִׁבֹּלֶת
ל׳ וַיֹּאמֶר סִבֹּלֶת וְלֹא יָכִין לְדַבֵּר כֵּן
ל׳ ומל׳ וַיֹּאחֲזוּ אוֹתוֹ וַיִּשְׁחָטוּהוּ אֶל־
מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן וַיִּפֹּל בָּעֵת הַהִיא
מֵאֶפְרַיִם אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם אָלֶף׃
וַיִּשְׁפֹּט יִפְתָּח אֶת־יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ שָׁנִים
ל׳ וחד בערי הגלעד וַיָּמָת יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי וַיִּקָּבֵר בְּעָרֵי
גִלְעָד׃ וַיִּשְׁפֹּט
אַחֲרָיו אֶת־יִשְׂרָאֵל אִבְצָן מִבֵּית לָחֶם׃
וַיְהִי־לוֹ שְׁלֹשִׁים בָּנִים וּשְׁלֹשִׁים
ה׳ בָּנוֹת שִׁלַּח הַחוּצָה וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת
הֵבִיא לְבָנָיו מִן־הַחוּץ וַיִּשְׁפֹּט אֶת־
יִשְׂרָאֵל שֶׁבַע שָׁנִים׃ וַיָּמָת אִבְצָן
ג׳ וַיִּקָּבֵר בְּבֵית לָחֶם׃
וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵילוֹן
ג׳ וכל הַזְּבוּלֹנִי וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשֶׂר
שָׁנִים׃ וַיָּמָת אֵילוֹן הַזְּבוּלֹנִי וַיִּקָּבֵר
ט׳ מל׳ בליש׳ בְּאַיָּלוֹן בְּאֶרֶץ זְבוּלֻן׃
וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו אֶת־יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹן
בֶּן־הִלֵּל הַפִּרְעָתוֹנִי׃ וַיְהִי־לוֹ
אַרְבָּעִים בָּנִים וּשְׁלֹשִׁים בְּנֵי בָנִים
ג׳ חס׳ רֹכְבִים עַל־שִׁבְעִים עֲיָרִם וַיִּשְׁפֹּט
אֶת־יִשְׂרָאֵל שְׁמֹנֶה שָׁנִים׃ וַיָּמָת
עַבְדּוֹן בֶּן־הִלֵּל הַפִּרְעָתוֹנִי וַיִּקָּבֵר
בְּפִרְעָתוֹן בְּאֶרֶץ אֶפְרַיִם בְּהַר
ל׳ כתו׳ כן הָעֲמָלֵקִי׃ וַיֹּסִפוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים
אַרְבָּעִים שָׁנָה׃

רמלכים׳ וחברו דודה׳ יען בצד ובכתף תהדפו׳

רשי

כי אמרו פליטי אפרי' אתם. גלעד פחותים שבאפרים היו מבזין את הגלעד ואומרים להם מה אתם גלעד חשובין בתוך אפרים ובתוך מנשה כך ת
תרגם יונתן: וילכד את מעברות וגו'. היו שומרים במקום ה
המעברות: אמר נא שבולת. שבולת הנהר הזה אעבור ולא יכין לדב' כן שהיו מגמגמי' בלשונם: אבצן. זה בועז: יין

רלבג

וספר אחר זה שכבר מת יפתח ונקבר בערי גלעד והנה הרצו' בזה
יג שכבר נקבר באחת מערי גלעד והכוון אצלי כי יפתח מפני שלא השאיר אחריו בן או בת יהיה נקבר בהם שמו כזה שיקברו ע
עצמותיו בכל ערי גלעד קצת פה וקצת פה כדי שיהיה לו זכר באותן ה
המקומות שהציל מיד מלך בני עמון׃ והנה זכר שכבר שפט אחריו את ישראל אבצן מבית לחם ולפי שבועז נראה מענינו שהיה שופט ישראל והיה מבית לחם ולא נמצא בשופטים זולת אבצן שיהיה מבית לחם אמרו רבו' ז"ל כי אבצן זה בועז והכוון הזה ואחריו שפט את ישראל אילון הזבולני ואחריו שפט את ישראל עבדון בן הלל׃

עוד

רדק

ממשפחת הדני. בזור היחס כמו שבט המנשי ומשפחת כמו שבט וכן ויקרב את משפחת יהודה: עקרה ולא ילדה. תוספת ביאור וכן ותהי שרי עקרה אין לה ולד: ואל תשתי יין ושכר. הוא"ו מורה כי השמרי נא ר"ל מטומאה כמו שהנזיר היה נשמר מטומאה ומיין ושכר כן צוה אותה להיותה נשמרת מכל הדברים האסורין לנזיר להיות קדושתו מן הבטן ומה שאמ' ואל תאכלי כל טמא אחר שאמ' השמרי נא פי' השמרי נא מטומאת מגע ואהל ופי' כל טמא שלא תאכל דברים טמאים או פי' ואל תאכלי כל טמא דברים האסורים לנזיר כמו כל אשר יצא מגפן היין מחרצנים ועד זג וכל משרת ענבים כמו שפירשו רבו' ז"ל מאי ואל תאכלי כל טומאה דברים האסורים לנזיר אבל יתכל

רשי

יין ושכר. חמר חדת ועתיק: ומורה. תער על שם שמורה ומשליך את השער: ואל תאכלי כל טמא. דברי האסורין לנזיר: לנער היולד. העתיד להיולד: אחרי

רלבג

עוד ספר שכבר ח הוסיפו בני ישר' לעשו' הרע בעיני יי' והיה זה סבה אל שהיו פלשתים מושלים בהם ארבעים שנה וזה המספר ה התחיל שבוב שמיתת ממשלת שמשון כמו שזכרנו אמנם קודם זה מכרם הש"י ביד פלשתים מקודם עת יפתח ובימי השופטים אשר אחריו שזכרנו היו פלשתים מצרים לישראל ולזה בא ה היעוד לאשת מנוח ש שהיא תהר ותלד בן והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים או אולי לא היתה כלל יד פלשתים על ישראל בימי השופטים ההם אבל יער שני עניים יחד והוא שכבר יהיו ישר' תחת יד פלשתים ושמשון יחל להושיעם מידם ולפי שהיה גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד שמשון לרדוף אחרי הנשים וללקות בהם יתחכם הש"י מלידה ומבטן ומהריון למנעו

כל טמאה קרא' כל טמא תניין כל ט טמאה תלית' וכל טמאה אל תאכל

וילדת ג' בקריאה וסימ' וקראת שמו ישמעאל כי שמע. כי הנך הרה וילדת בן ומורה. ויאמר לי הנך הרה: יחל ה' ב' קמצין וג' פתחין וסימ' נמסר בריש סדר מטות: ויאמר לי ח' דסמיכי בקריאה וסימ' ויאמר לי הנך הרה וילדת בן. ויאמר לי מי אתה ואומר. ויאמר לי עבדי. ויאמר לי שלמה בנך. ויאמר לי יתמוך דברי.

בל׳מן הרמתי׳ וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה מִמִּשְׁפַּחַת
ל׳ הַדָּנִי וּשְׁמוֹ מָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ עֲקָרָה וְלֹא
יָלָדָה׃ וַיֵּרָא מַלְאַךְ־יְהוָה אֶל־
הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִנֵּה־נָא אַתְּ־
ל׳ עֲקָרָה וְלֹא יָלַדְתְּ וְהָרִית וְיָלַדְתְּ בֵּן׃
ל׳ וְעַתָּה הִשָּׁמְרִי נָא וְאַל־תִּשְׁתִּי יַיִן
ל׳ וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טָמֵא׃ כִּי
ג׳ הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה
עַל־רֹאשׁוֹ כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה
ה׳ הַנַּעַר מִן־הַבָּטֶן וְהוּא יָחֵל לְהוֹשִׁיעַ
אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ וַתָּבֹא
הָאִשָּׁה וַתֹּאמֶר לְאִישָׁהּ לֵאמֹר אִישׁ
ל׳ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי וּמַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה
ח׳ מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים נוֹרָא מְאֹד וְלֹא
ל׳ ל׳ שְׁאִלְתִּיהוּ אֵי־מִזֶּה הוּא וְאֶת־שְׁמוֹ
ח׳ לֹא־הִגִּיד לִי׃ וַיֹּאמֶר לִי הִנָּךְ הָרָה
ג׳ וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְעַתָּה אַל־תִּשְׁתִּי יַיִן
וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טֻמְאָה כִּי־
נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבֶּטֶן
ד׳ עַד־יוֹם מוֹתוֹ׃ וַיֶּעְתַּר מָנוֹחַ אֶל־יְהוָה
ו׳מל בליש׳ וַיֹּאמַר בִּי אֲדוֹנָי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
ל׳מל׳ ג׳ שָׁלַחְתָּ יָבוֹא־נָא עוֹד אֵלֵינוּ וְיוֹרֵנוּ מַה
ר׳מל בליש׳ נַּעֲשֶׂה לַנַּעַר הַיּוּלָּד׃ וַיִּשְׁמַע הָאֱלֹהִים
ח׳ בְּקוֹל מָנוֹחַ וַיָּבֹא מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים
עוֹד אֶל־הָאִשָּׁה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת
בַּשָּׂדֶה וּמָנוֹחַ אִישָׁהּ אֵין עִמָּהּ׃

בל׳מן הרמתי׳ וַהֲוָה גַבְרָא חַד מִצָּרְעָה מִזַּרְעִית
ל׳ דָּן וּשְׁמֵיהּ מָנוֹחַ וְאִתְּתֵיהּ עַקְרָא
לֵית לַהּ וְלַד׃ וְאִתַּחֲזֵי מַלְאֲכָא
דַּיְיָ לְאִתְּתָא וַאֲמַר לַהּ הָא כְעַן אַתְּ
ל׳ עַקְרָא וְלֵית לִיךְ וְלַד וְתַעְדִּין ו
ל׳ וְתַלְדִּין בָּר׃ וּכְעַן אִסְתַּמְרִי
ל׳ כְעַן וְלָא תִשְׁתִּין חֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק
ג׳ וְלָא תֵיכְלִין כָּל מְסָאָב׃ אֲרֵי
הָא אַתְּ מְעַדְּיָא וְתֵילְדִין בַּר וּמְסַפַּר
לָא יְעִיבַּר עַל רֵישֵׁיהּ אֲרֵי נְזִירָא
ה׳ דַּיְיָ יְהֵי רַבְיָא מִן בִּטְנָא וְהוּא יְשָׁרֵי
לְמִפְרַק יָת יִשְׂרָאֵל מִידָא ד
דִפְלִשְׁתָּאֵי׃ וַאֲתַת אִתְּתָא
וַאֲמַרַת לְבַעְלַהּ לְמֵימַר נְבִיָּא דַּיְיָ
ל׳ אֲתָא לְוָתִי וְחֶזְוֵיהּ כְּחֵיזוּ מַלְאֲכָא דַּיְיָ
ח׳ חֲסִין לַחֲדָא וְלָא שְׁאֵילְתֵּיהּ אֵימְרֵין
ל׳ ל׳ הוּא וְיָת שְׁמֵיהּ לָא חַוִּי לִי׃ וַאֲמַר
ח׳ לִי הָא אַתְּ מְעַדְּיָא וּתְלִידִין בַּר
ג׳ וּכְעַן לָא תִשְׁתִּין חֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק
וְלָא תֵיכְלִין כָּל מְסָאָב אֲרֵי נְזִירָא
דַּיְיָ יְהֵי רַבְיָא מִן בִּטְנָא עַד יוֹם
ד׳ מוֹתֵיהּ׃ וְצַלִּי מָנוֹחַ קֳדָם יְיָ
ו׳מל בליש׳ וַאֲמַר בְּבָעוּ יְיָ נְבִיָּא דַּיְיָ דִּשְׁלַחְתָּא
ל׳מל׳ ג׳ יֵיתֵי כְעַן עוֹד לְוָתַנָא וְיַלְפִינַנָא מַה
ר׳מל בליש׳ נַעְבֵּד לְרַבְיָא דְּאִתְיְלִיד׃
ח׳ וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ צְלוֹתֵיהּ דְּמָנוֹחַ
וַאֲתָא מַלְאֲכָא דַּיְיָ עוֹד לְוָת אִתְּתָא
וְהִיא יָתְבָא בְּחַקְלָא וּמָנוֹחַ ב
בַּעְלַהּ לֵית עִמַּהּ׃

מדוע פניך רעים. על מה זה אתה מבקש: והשגל יושבת אצלו: מלאך האלהים ח' דסמיכי בקריאה וסימ' ויאמר אלי מלאך. ויסע מלאך. קח את הבשר. ומראהו כמראה. וישמע האלהים בקול מנוח. וירגל בעבדך. ואדני חכם כחכמת. כי כמלאך האלהים בן אדני המלך: ויעתר ד' בקריאה וסימ' ויעתר יצחק ליי' לנכח אשתו. ויצא משה מעם פרעה דערוב. ויצא מעם פרעה דארבה. ויעתר מנוח אל יי' ויאמר. ונמסר גם בריש סדר תולדות: בי אדני ה' דסמיכי וסימ' נמסר בסדר שמות:

מסאב ולרעתו ולפירושינו ב בהשמרי נא שמשון לא נטמא למתי' אבל מצאנו בדברי ר"ז"ל כי קבלה בידם כי שמשון נטמא ל למתים ולדבריהם ואל תשתי יין ושכר פי' השמרי נא ומפני זה פירשו כל טומאה דברי' האסורי' לנזיר. ויש לתמוה היאך מי שבוא עליו הבור' ית' להיות קדושתו מן הבטן איך נשא בבנות הערלים והנראה בזה כי הנשי' אשר לקח בתמנה ובעזה ובנחל שורק גייר אותן והשיבן לדת ישראל כי ח חלילה משופט ישראל ומושיעם להתחתן בפלשתי' ועובר על לאו דלא תתחתן בם אם אמור מאד ומביא את האדם לידי כפירה בבורא ית' ויתע' כמו שאמר כי יסיר את בנך מאחרי ולא נמצא בכתוב שנענש על זה ולא נאמר עליו שעשה רע בעיני יי' והיה ח הבורא יתעלה מצליחו בכל אשר יפנה וכן אמר הכתוב כי מיי' היא כלומר לקחתו אשה מבנות פלשתים מיי' היתה ורצון האל ית' היה בזה כי בודאי היה מגייר אותן ומשיבן אל דת ישראל ואף על פי כן סבה היתה מאת השם לקחת אשה מפלשתים להנקם בהם כי נראה כי ישרא' שבאותו הדור לא היו יראים השם כל כך שיושיעם תשועה שלמה מיד פ פלשתים כי כל ימי שמשון היו מושלים פלשתים בישראל כמה שאמר הכתוב ויתנם יי' ביד פ פלשתים ארבעים שנה עשרים של שמשון בכלל על כרחך לפי חשבון השנים ולא היו ישראל כ נלחמים בהם כי אם שמשון ל לבדו ולפיכך לא היה לפלשתים טענה להלחם בישראל מפני ש שמשון כי לא היה ברשותם והוא לבדו היה עושה הרעו' בפלשתים ועם פלשתים היה שוכן בעור שהיה מריע להם ומיראתם אותו גם כן היו נמנעים מלהלחם ב בישראל לפיכך כשבקשוהו פ פלשתים מבני יהודה כשהלך ל לסלע עיטם מסרוהו להם וכן עדת דבורי' בגוית האריה ורבם וכן היות אשת שמשון למרעהו הכל סבה להנקם מפלשתים יתב' האל אשר לו נתכנו עלילות וסבות ומאתו הכל אבל עונש בקירת עיניו לפי שאמר ותישר בעיני שמשון ואמר אותה קח לי כי היא ישרה בעיני ידמה כי חשק בה ליופיה וכן באחרות אשר חשק ולקח לתאותו אליהן והנה הפסיד כוונתו הראשונ' הטובה שהיתה רצון האל כמו שכתוב כי מיי' היתה כי תואנה הוא מבקש מפלשתים נראה כי בתחילה היתה כוונתו לטובה לבקש תואנה מפלשתים ואחר כך גברה עליו התאוה בראותו אותה ויושרה בעיניו והפסיד כונתו האלהית בכוונתו הגופנית הבהמית אשר התערבה בה ולפיכך נענש ונקרו פלשתים את עיניו מדה כנגד מדה ור"ז"ל אמרו כן אף על גב דכתיב כי מיי' היא כי אזל מיהא בתר ישרותיה אזל ואף על פי כן עזרוהו מן השמים ונקם נקמת עיניו מפלשתים: יין ושכר. כתרגומו חמר חדת ועתיק ובדברי רז"ל מיין ושכר יזיר ר' אליעזר הקפר ברבי אומ' יין זה מזוג שכר זה חי: הנך הרה. תהיה הרה: וילדת בן. מורכב מן יולדת וילדת ואמר בו בלשון פועלת ואף על פי שאינה עדיין יולדת לפי שאמר הרה שהוא תואר כמו פועלת אמר גם כן לשון פועלת בלידה ואמר בו לשון ופעלת לפי שעתידה ללדת או יהיה ויולדת מן הדומה למרובע: ומורה לא יעלה על ראשו. הוא התער וכ"תי ומספר: והוא יחל. כי השופטים אשר היו

מזה ולזה רצה שיהיה נזיר אלהים כי ההמנע משתיית יין מועיל מאד לזה הענין כאמרם כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין ולזאת הסבה בעינה מנע אמו בעת היותה הרה ממנו משתיית היין והשכר והזהיר אותה מאכילת כל טומאה להורות על קדושת הנער הילוד כי זה ממה שיישירם להנהיגו בקדושה ויהיה עוד זה סבה לחנכו אל שיהיה פרוש מהבלי העולם מהתאוות הגופניות ולזאת הסבה ג"כ צוה שלא יעלה מורה על ראשו להורות על קדושתו כי זה כלו ממה שירחיק ממנו ההתגאל בענין המסגל לפי מה שאפשר ועם שבזה הענין מבוא לענין הגבורה ר"ל גדול השער אלא שראוי שלא יעלם ממנו שהשם חדש בו גבורה נוספת מפני הנזירות אשר לא יחייבה גדול השער לפי הטבע וזה שכבר מצאנו שתכף שגולח סר כחו ממנו ולא היה זה כן אם היתה הגבורה מתחייבת מגדול השער כי הרופאים שמו בגדול השער בגבורה הוא מצד עצרו האידים העשניים בגוף שהיה מדרכם שיתהוה מהם השער וזה כי השער כשהגיע אל תכליתו לא יגדל ואז יעצרו האידים העשניים ההם תוך הגוף ותתגבר האדומה בגוף ויתחדש מזה רוח גבורה ומי שזה דרכו לא תסור הגבורה בגלוח השער כי אחר זמן רב ומעט מעט. הנה

לפניו לא היו נלחמים בפלשתים ור"ז"ל דרשו הוחלה שבועתו של אבימלך דכתיב אם תשקור לי ולניני ולנכדי ואז נלחמו בישראל תחלה או אמ' יחל להושיע לפי שלא הושיעם תשועה שלימה: כמראה מלאך האלהים נורא מאד: פי' כי המון בני אדם חושבין כי המלאך גוף וצורתו נורא נוראה: לנער היולד. כשיהיה יולד והוא תואר כמו והקבה אינכו אוכל ונכתב במלת היולד הו"ו עם הדגש וכן אשר יולד לישראל לעמל יולד: אחר

אשר בא ביום אלי. בזה היום וכן ת"י ביומא דיכי: משפט הנער ומעשהו. דחזי לרביא ומה נעביד ליה: בלחמך. במאכלך כי לחם כולל כל המאכל: ואם תעשה עולה. כלומ' זה גדי עזים שאתה אומר שתעשה לפני לא אוכל ממנו ואם תרצה אתה לעשות ממנו עולה תעשה ובאמרו ליי' לפי שאותו הדור היו עושים הרע בעיני יי' והיו מעלים עולות לאלהים אחרים: כי לא ידע. טעמו דבק עם נעצרה נא אותך: מי שמך. ולא אמר מה כמשפט הלשון שלא לאמר מי אלא על עצם חי מדבר והשם איננו העצם לפי' לא יאמר על השם מי שא' מה שמך מה שמו ואם נאמר כי לפי שהיה רואהו אמ' כן כי אין למלאך גוף והשם כמו העצם הנה לא ידע מנוח כי יהיה רואהו עד שעלה: ויש לפרש לפי שהיה בעיני מנוח כבוד גדול וכבוד והאדם הגדול נודע בשמו למי שלא ראהו והנה השם כמו העצם: כי יבא דברך וכבדנוך. וכתו' דבריך ואחד הנ' על הענין ופירושו כתרגומו ארי יתקיימו' פתגמך וניקרינך: פלאי. בהעלם האל"ף והיו"ד לינח ואם היתה האל"ף נראת היה על משקל עברי ופירושו מכוס' ונעלם שלא תוכל לדעתו וי"ת והוא מפרש וכן תרגום כי יפליא ארי יפריש וענינו מופרש ומובדל מדעתך אותו: ויעל על הצור. מבנין הפעיל ומה שהעלה מנוח עולה על הצור ליי' בשעת איסור הבמות שכל זמן שהי' אהל מועד בשילה נאסרו הבמות אמרו רז"ל הוראת שעה היתה כי הנה המלאך אמר לו ואם תעלה עולה ליי' תעלנה: ומפלי' לעשו'. המלאך היה מפליא לעשו' בהוצאת האש מן הצור ואכול הגדי והמנחה וכשהאש גדל והעלה להב עלה מלאך יי' כלומר נסתלק מעליהם בלהב: בעלו' הלהב מעל המזבח י בב"ית: ולא יסף עוד. שלא נראה להם פעם אחרת עוד. וטעם אז ידע מנוח דבק עם ויעל מלאך יי' בלהב המזבח ולא עם ולא יסף או יהיה פי' ולא יסף כלו' כשראה שנסתלק מעיניו ידע כי מלאך יי' היה ויש לפרשו דבק עם ולא יסף ויהיה פירוש ולא יסף להראה על המראה ההיא בעצמה כלומר עלה בלהב המזבח ולא נראה להם עוד אז ידע כי מלאך הוא שהלך מעיניהם ולא ראוהו עוד במרא' ההיא: להרא'. בחולם וכן להרא' בשילה כמו שבא בשלמים הכתוב תכתן: ותחל רוח יי' לפעמו. ת"י ושריאת רוח גבורה מן קדם יי' לתקפותיה כלומר הגבורה והכח שהיה לו במחנה דן החל לו והוא המקום שחנו שם בני דן כשהלכו ללכוד את ליש והוא המקום בין צרעה ובין אשתאול ושם החל לו הכח מאת יי' אולי היה לו שם דבר עם אויבי' ונצחם והכתוב לא ספר ויהיה פירוש לפעמו לחזקו הפך בנין נפעל והתפעל ממנו שהוא הסרת הכח ושבירת האיברים כמו נפעמתי ולא אדבר ותפעם רוחו ותתפעם וכבר כתבתי בו פירושים אחרים בספר מכלל בשרש פעם אבל זה הפירוש הנ' הנכון בעיני ובדברי רז"ל כי פי' לפעמו מענין פעמון שהיתה רוח נבוא' מקשקש' לפניו כזוג ופי' רוח יי' נבואתו של יעקב אבינו החלה אז שאמר יהי דן נחש עלי דרך: וירד שמשון תמנתה. וכתיב ביהוד' הנה חמיך עולה תמנתה ויש מרז"ל שאמרו שני תמנות היו ומהם אמ' חדא תמנת היא דאתי מהאי גיסא עלייה דאתי מהאי גיסא ירידה. ודרך דרש יהודה שנתעלה בה כתיב ביה עליה שמשון שנתגנה בה כתיב ביה ירידה: תמנה

ומעשהו ג' בקרי' וסי' מה יהיה משפט הנער ומעשהו. ואיש במעון ומעשהו בכרמל. ומעשהו השכילו: ומפלא פלי' ד' חס' יוד בליש' וסי' כי יפלא נדר בערכך' כי יפלא לנדר נדר בערכך נפשות. כי יפלא לנדר נדר נזיר: ומפלא לעשות ומנוח ואשתו. הפלא עצה הגדיל תושיה. ונמס' גם בסדר נשוא: ואת המנחה ח' בסדר פקודי:

ואוחיאת אתתא ורהטת וחויאת לבעלה ואמרת ליה הא איתחזי לי גברא דיאתא ביומא דיכי לותי: וקם ואזל מנוח בתר אתתיה ואתא לות גברא ואמר ליה האת גברא דמליל עם אתתא ואמר אנא: ואמר מנוח כען יתקיימון פתגמך מה יהי חזי לרביא ומה נעביד ליה: ואמר מלאכא דיי למנוח מכל דאמרית לאתתא תסתמר: מכל דיפוק מגופנא דחמרא לא תיכול וחמר חדת ועתיק לא תשתי וכל מסאב לא תיכול כל די פקידתה תיטר: ואמר מנוח למלאכא דיי ניחוד כען יתך ונעביד קדמך גדיא בר עיזי: ואמר מלאכא דיי למנוח אם תחדינני לא איכול בלחמך ואם תעביד עלתא קדם יי תסקינה ארי לא ידע מנוח ארי מלאכא דיי הוא: ואמר מנוח למלאכא דיי מה שמך ארי יתקיימון פתגמך וניקרינך: ואמר ליה מלאכא דיי למא דנן את שאיל לשמי והוא מפרש: ונסיב מנוח ית גדיא בר עיזי וית תקרובתא ואסיק על טינרא קדם יי ומפרש למעבד ומנוח ואתתיה חזן: והוה במיסק שלהוביתא מעילוי מדבחא לצית שמיא וסליק מלאכא דיי בשלהובית מדבחא ומנוח ואתתיה חזן ונפלו על אפיהון על ארעא: ולא אוסיף עוד מלאכא דיי לאיתחזאה למנוח ולאתתיה בכן ידע מנוח ארי מלאכא דיי הוא: ואמר מנוח לאתתיה ממת נמות ארי מלאכא דיי חזינא: ואמרת ליה אתתיה אילו רעוא קדם יי דנמות לא קביל מיננא עלתא ומנחתא ולא אחזיננא ית כל אילין וכעידן פון לא אשמעיננא כדא: וילידת אתתא בר וקרת ית שמיה שמשון ורבא רביא וברכיה יי: ושריאת רוח גבורא מן קדם יי לתקפותיה במשירית דן בין צרעה ובין אשתאל:

ונחת שמשון לתמנת וחזא אתתא בתמנת מבנת פלשתאי:

וַתְּמַהֵר הָאִשָּׁה וַתָּרָץ וַתַּגֵּד לְאִישָׁהּ וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִרְאָה אֵלַי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּא בַיּוֹם אֵלָי: וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ מָנוֹחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֶל הָאִישׁ וַיֹּאמֶר לוֹ הַאַתָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶל הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אָנִי: וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ עַתָּה יָבֹא דְבָרֶיךָ מַה יִּהְיֶה מִשְׁפַּט הַנַּעַר וּמַעֲשֵׂהוּ: וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל מָנוֹחַ מִכֹּל אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֶל הָאִשָּׁה תִּשָּׁמֵר: מִכֹּל אֲשֶׁר יֵצֵא מִגֶּפֶן הַיַּיִן לֹא תֹאכַל וְיַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ וְכָל טֻמְאָה אַל תֹּאכַל כֹּל אֲשֶׁר צִוִּיתִיהָ תִּשְׁמֹר: וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל מַלְאַךְ יְהוָה נַעְצְרָה נָּא אוֹתָךְ וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדִי עִזִּים: וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל מָנוֹחַ אִם תַּעְצְרֵנִי לֹא אֹכַל בְּלַחְמֶךָ וְאִם תַּעֲשֶׂה עֹלָה לַיהוָה תַּעֲלֶנָּה כִּי לֹא יָדַע מָנוֹחַ כִּי מַלְאַךְ יְהוָה הוּא: וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל מַלְאַךְ יְהוָה מִי שְׁמֶךָ כִּי יָבֹא דְבָרְךָ וְכִבַּדְנוּךָ: וַיֹּאמֶר לוֹ מַלְאַךְ יְהוָה לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וְהוּא פֶלִאי: וַיִּקַּח מָנוֹחַ אֶת גְּדִי הָעִזִּים וְאֶת הַמִּנְחָה וַיַּעַל עַל הַצּוּר לַיהוָה וּמַפְלִא לַעֲשׂוֹת וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים: וַיְהִי בַעֲלוֹת הַלַּהַב מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ הַשָּׁמַיְמָה וַיַּעַל מַלְאַךְ יְהוָה בְּלַהַב הַמִּזְבֵּחַ וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם אָרְצָה: וְלֹא יָסַף עוֹד מַלְאַךְ יְהוָה לְהֵרָאֹה אֶל מָנוֹחַ וְאֶל אִשְׁתּוֹ אָז יָדַע מָנוֹחַ כִּי מַלְאַךְ יְהוָה הוּא: וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל אִשְׁתּוֹ מוֹת נָמוּת כִּי אֱלֹהִים רָאִינוּ: וַתֹּאמֶר לוֹ אִשְׁתּוֹ לוּ חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתֵנוּ לֹא לָקַח מִיָּדֵנוּ עֹלָה וּמִנְחָה וְלֹא הֶרְאָנוּ אֶת כָּל אֵלֶּה וְכָעֵת לֹא הִשְׁמִיעָנוּ כָּזֹאת: וַתֵּלֶד הָאִשָּׁה בֵּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שִׁמְשׁוֹן וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה: וַתָּחֶל רוּחַ יְהוָה לְפַעֲמוֹ בְּמַחֲנֵה דָן בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל:

יד וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן תִּמְנָתָה וַיַּרְא אִשָּׁה בְּתִמְנָתָה מִבְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים:

רשי

אחרי אשתו. אחר עצת': מה יהיה משפט הנער ומעשהו. מה חזי למיעבד לעולימא ומה נעביד ליה: נעצרה נא. נאסוף אותך אל הבית: כי יבא דברך. אם יבא לנו שליחות דבר מאתך משנדע ונכיר את שמך ונכבודך ונעש' מה שתשאל לנו: והוא פלאי. מכוסה תמיד הוא משתנה ואינו יודע למה משתנ' היום: וכעת הזאת. לא השמיענו כזא' לא היה משמיענו בשור זו אם ראויים אנו למות: לפעמו. לבא בקרבו לפעמים: כי

רלבג

הנה זה המלאך שדבר אל מנוח ואל אשתו היה נבי' בהכרח כי אין מדרך הנבואה שתהיה יחד לשני' בזה האופן הנזכר בזה המקום והנה אחשוב שזה הנביא היה פינחס והנה לא רצה לאכול מגדי העזי' כמו שלא רצה לאכול מהבשר והמצות שהביא אל פניו גדעון כדי לישב יותר בלב מנוח ואשתו כי הוא מלאך יי' כדי שיהיו נזהרים מכל שאמר להם: והנה עלה המלאך בלהב המזב' כמו הענין במה שעש' לגדעון מענין האש שאכל הבשר והמצות והלך מעיניו אז מלאך יי' ואולי לזאת הסבה לא רצה הנביא לגלו' שמו כי אז לא היו מאמינים אחד בנבואו' כי דבר יי' יקר אז ולהוסיף להם האמנה בדבריו העלי' מהם מי הוא. והנה היו יראי' מהמות מנוח ואשתו בראותם מלאך יי' לסבה אשר זכרנו בזה הענין בגדעון: ותחל רוח יי' לפעמו. ר"ל שכבר החלה רוח גבורה שהיתה בו מאת הש"י לפעמו וזה שפעם היה חושב להלחם עם פלשתים ופעם חושב להמנע מזה כפעמון זה שמכ' אילך ואילך: והתחכם

ואביו ט׳ בקרי׳ וסי׳ ואביו שמר את הדבר׳ ואביו קרא לו בנימן׳ ויותר הוא לבדו לאמו ואביו׳ איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי׳ ואביו ואמו לא ידעו׳ וירד שמשון ואביו ואמו תמנתה׳ בן אשה אלמנה הוא׳ בן אשה מבנות דן׳ איש ואביו ילכו אל הנערה׳ ונמסר גם בסדר וישלח: דברים ג׳ חס׳ בליש׳ בקריא׳ וסי׳ וירדפו אתכם כאשר תעשנה הדברים׳ סבוני כדברים דעכו כאש קוצים׳ והנה עדת דברים׳ אנ״ך: אישך

ויעל ויגד לאביו ולאמו ויאמר
אשה ראיתי בתמנתה מבנות
פלשתים ועתה קחו אותה לי
לאשה: ויאמר לו אביו ואמו
האין בבנות אחיך ובכל עמי אשה
כי אתה הולך לקחת אשה
מפלשתים הערלים ויאמר שמשון
אל אביו אותה קח לי כי היא
ישרה בעיני: ואביו ואמו לא ידעו
כי מיהוה היא כי תאנה הוא מבקש
מפלשתים ובעת ההיא פלשתים
משלים בישראל:
וירד שמשון ואביו ואמו תמנתה
ויבאו עד כרמי תמנתה והנה כפיר
אריות שאג לקראתו: ותצלח עליו
רוח יהוה וישסעהו כשסע הגדי
ומאומה אין בידו ולא הגיד לאביו
ולאמו את אשר עשה: וירד וידבר
לאשה ותישר בעיני שמשון:
וישב מימים לקחתה ויסר לראות
את מפלת האריה והנה עדת דבורים
בגוית האריה ודבש: וירדהו אל
כפיו וילך הלוך ואכל וילך אל
אביו ואל אמו ויתן להם ויאכלו
ולא הגיד להם כי מגוית האריה רדה
הדבש: וירד אביהו אל האשה
ויעש שם שמשון משתה כי כן יעשו
הבחורים: ויהי כראותם אותו
ויקחו שלשים מרעים ויהיו אתו:
ויאמר להם שמשון אחודה נא לכם
חידה אם הגד תגידו אותה לי
שבעת ימי המשתה ומצאתם ונתתי
לכם שלשים סדינים ושלשים
חלפת בגדים: ואם לא תוכלו
להגיד לי ונתתם אתם לי שלשים
סדינים ושלשים חליפות בגדים
ויאמרו לו חודה חידתך ונשמענה:
ויאמר להם מהאכל יצא מאכל ומעז
יצא מתוק ולא יכלו להגיד החידה
שלשת ימים: ויהי ביום השביעי
ויאמרו לאשת שמשון פתי את
אישך ויגד לנו את החידה פן
נשרף אותך ואת בית אביך באש

וסליק וחוי לאבוהי ולאימיה ואמר אתתא חזיתי בתמנת מבנת פלשתאי וכען סבו יתה לי לאיתו: ואמרו ליה אבוהי ואימיה הא לית בבנת אחך ובכל עמי אתתא דאת אזיל למסב אתתא מפלשתאי ערלאי ואמר שמשון לאבוהי יתה סב לי ארי היא כשרת בעיני: ואבוהי ואימיה לא ידעין ארי מן קדם יי הוא ארי תוסקפא הוא בעי לאיתגראה בפלשתאי ובעידנא ההיא פלשתאי שלטין בישראל:
ונחת שמשון ואבוהי ואימיה לתמנת ואתו עד כרמי תמנת והא ארי בר אריון נהים לקדמותיה: ושרת עלוהי רוח גבורא מן קדם יי והדמיה כמא דמהדמין גדיא ומדעם לית בידיה ולא חוי לאבוהי ולאימיה ית דעבד: ונחת ושאיל באתתא וכשרת בעיני שמשון: ותב לזמן יומין למיסבה וזר למיחזי ית פגרא דאריא והא קינא דדבריתא בפגרא דאריא וביה דובשא: ונסחיה בידיה ואזל מיזל ואכיל ואזל לות אבוהי ולות אימיה ויהב להון ואכלו ולא חוי להון ארי מפגרא דאריא נסיח דובשא:
ונחת אבוהי על עסק אתתא ועבד תמן שמשון משתיא ארי כן עבדין עולימיא: והוה כד חזו יתיה ודברו תלתין חברין והוו עמיה: ואמר להון שמשון איחוד כען לכון חודתא אם חואה תחוון יתה לי בשבעת יומי משתיא ותשכחון ואתין לכון תלתין פלדסין ותלתין איצטלין דלבושא: ואם לא תוכלון לחואה לי ותתנון אתון לי תלתין פלדסין ותלתין אצטלין דלבושא ואמרו ליה חוד חודתך ונשמעינה: ואמר להון מאכלא נפק מיכלא ומתקיפא נפק חוליא ולא יכילו לחואה חודתא תלתא יומין: והוה ביומא שביעאה ואמרו לאתת שמשון שדילי ית בעליך ויחוי לנא ית חודתא דילמא נוקיד יתיך וית בית אבוך בנורא

רשי

כי תאנה הוא מבקש. עלילה להתגרות בם: וידבר לאשה. על האשה דבר לקרוביה כן תירגם יונתן: עדת דבורים. קינא דדבריתא כנישת דבורים: וירדהו. לשון הבדלת דיבוק של כל דבר הנדבק וכן לענין פת הנדבקת בתנור קרויה הבדלתו רדייה הרודה פת מן התנור הרודה את כוורתו על שם שהדבש עשוי על ידי חלות שעוה המדובקת בדופני הכלי בכל צדדין מדופן אל דופן כמדת עוגל הכלי וכן תרג׳ יונתן וירדהו ונסחיה: וירד אביהו אל האשה. על עיסקי אותה: מרעים. חבירים לשושבינות: ויהי ביום השביעי. לימות השבוע ולא שביעי למשתה והוא רביעי לימי המשתה:
הלירכנו

רדק

תאנה. עלילה כתרגומו תוסקפא ותרגום עלילות דברים תסקופי מלין וכן והאלהים אנה לידו לשון עלילה וסבה: כפיר אריות. שמיכתו כסמיכת גדי עזים והכפיר גדול מגור והאריה גדול מהכפיר והלביא גדול מהאריה והליש גדול מהלביא וכל זמן שמזקין גבורתו נוספת בו: לקראתו. אולי שהיה הולך בדרך לפני אביו ואמו מרחוק והכפיר בא לקראתו ואביו ואמו לא ראוהו וזהו שאמר ולא הגיד לאביו ולאמו את אשר עשה: רוח יי׳. רוח גבורה מן קדם יי׳: וישסעהו. תרגומו והדמיה כמא דמהדמין גדיא וכן בארמית הדמין יתעבדון ענין חתיכת הדבר לשנים וכן וישסע אותו בכנפיו לפיכך היה צריך לפרש ולא יבדיל: וידבר לאשה. בעבור האשה שיתנוה לו או דבר עם האשה עצמה שתנשא לו: וירדהו. תרגומו ונסחיה מן בית גאים יסח יי׳ ענין נתיקת הדבר ממקומו וכן והכהנים ירדו על ידיהם ובענין הזה הרדיה בדברי רז״ל לקיחת הפת ממקומו שנדבק שם בתנור ואמר אף הרודה ונותן לסל הסל מצרפן לחלה וקראו שם הכלי שנותנין בו הפת מרדה כאמרה כשירדה לא ירדה במרדה אלא בסכין: אל האשה. כתרגומו על עיסק איתתא. ואמר וירד אביהו והנה ירדו שלשתם שמשון ואביו ואמו נראה כי אביו נכנס לעיר תחילה על ענין האשה שתכין עצמה לנשואין: ויקחו שלשים מרעים. כמו ויקח קרח כלומר כל אחד לקח חבירו וכתקנו ומ״ש כראותם על המרעים שזכר אחר כן וכמוהו ותראהו את הילד והדומ׳ לו שכתבנו בספ׳ מכלול: סדינים. הם יריעות של פשתן שהאדם שוכב בהם בלילה או מתעטף בהם ביום וי״ת פלדסין ותרגם בשני חריטין בתרי פלדסין: ביו׳ השביעי. יום השבת היה יום רביעי לימי החופה ופי׳ ותבך עליו שבעת ימים השלמת שבעת ימים מיום השבת עד סוף שבעת ימי המשתה היתה בוכה בכל יום ופוצרת בו שיגיד לה החידה ויש לפרש ביום השביעי כמשמעו שביעי לימי המשת׳ והם כשראו שלא יכלו להגיד החידה בשלשת הימים נואשו מהגידה והחרישו עד יום השביעי וביום השביעי אמרו לאשת שמשון פתי את אישך ופירו׳ ותבך עליו שבע׳ הימים היא מעצמה בכתה עליו כל שבעת ימי המשתה ולא רצה להגיד לה וביום השביעי הציקתהו לפי שאמרו לה נשרוף אותך והגיד לה:
הלירשנו

רלבג

והתחכם למצוא תואנה מפלשתים כדי שיוכל להכותם ולזה בחר לקחת אשה מפלשתים כי בזה האופן חשב שיגיע מבוקשו והנה אמרו ז״ל שהוא גיירה תחלה כי חלילה למי שהו׳ שופט ישראל שיתגאל בבנות הערלים ויהיה עובר על מה שהזהירה התורה מלהתחתן בם כ״ש הו׳ שהיה נזיר אלהים. וכבר ספר שעוצם גבורת שמשון שבלא׳ עליו רוח גבורה מאתיי׳ עד ששסע כפיר האריות השואג לקראתו כשסע הגדי ומאומה אין בידו. ואחר שכה מהעת הזאת שהיתה האשה הזאת לשמשון לאשה שב שמשון לקח׳ אותה לו לאש׳ ויראה שכתבו לה שנים עשר חדש לפרנס את עצמה:
ויגד

לבקריא׳ וסי׳ אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך׳ ואם לא שטית טמאה תחת אישך׳ ואת כי שטית תחת אישך ב׳ בפסוק׳ פתי את אישך׳ אחרי מות אישך׳ וחד השלחת לאישך:

הלירשנו · היוד מעמדת בגעיה במקצת הספרים ופירוש הפסוק הלירשנו אותנו קראתם לנו כדי שתקחו מתוכינו ואם לא בעבור מה קראתם לנו שאנחנו רואים שתרצו לקחת מתוכינו על ידי החידה וי"ת הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא תרגם הלא כמו הלום: החרסה · השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח והה"א נוספת כמו החרדה והטעם שאם בא השמש ביום השביעי טרם הגידם החידה היו נותנים לו שלשים סדינים כי כבר שלמו שבעת הימים לפיכך דחקו להגידה טרם בא השמש: חרשתם בעגלתי · על דרך משל כלומר שחקרו הדבר באשתו וכן חרשתם רשע על דרך משל והמשרה אמרה בתרי ליסכי: ויך מהם שלשים איש · קבלו רבותי' ז"ל כי מותר היה לו ליטמא למתים אף על פי שהיה נזיר כי המלאך אמר נזיר אלהים יהיה הנער ולא נדר הוא עצמו בנזיר הדברים שאמ' לו המלאך בפירו' היו אסורים לו יין ותגלחת לפיכ' היה מכה בפלשתים ומפשיטם אחר כן שנאמר ויך ויקח ולולי קבלתם היינו יכולין לומר כי היה מכה בפלשתים באבן או בזולתה ולא היה נוגע בהם כמו שהכה אות' בלחי החמור שהיה משליך אותה עליהם והורג אותם בה או אפילו היה נוגע בם טרם מותם היה מסלק ידו מהם כי לא ימות האדם תכף המכה ואף על פי שהוכה מכת מות גם כן ויקח את חליצותם טרם מותם או אפי' אחר מותם נוה לפלשתי אחר להפשיט' · או נוכל לומר כי היה נזהר מלהטמא למת אלא במקום מצוה והמלחמה בפלשתים מצוה היתה להלחם בהם ולהושיע את ישראל מידם ומהי' היה הכל כמו שכתוב כי מיי' הוא והנה קבלו רבו' ז"ל כי נזיר מטמא למתמצו': חליצותם · בגדיהם וכלי זיינם וכרמיהם נתן החליפות למגידי החידה גם כן הסדינים אף על פי שלא זכרם או החליפות לבד כידי היה להם אחר שבמרמה לקחום ממנו: למרעהו אשר רעה לו · כתרגומו לחבריה דהוה שושביניה: אשר רעה לו · שלקח אותו שמשון לריע: נקיתי הפעם · הפעם הזאת אני נקי מהם כי בדין אעשה עמם רעה: שועלים · למה שועלים לפי שהשועל מנהגו לחזור לאחוריו לפיכך היה דבק הלפיד בין שתי הזנבות כי כל אחד מהם היה חוזר לאחוריו ולא היה נפרד מחבירו ומתוך כך היה הלפיד דבק בהם ואלולי כן היה זה הולך לפניו וזה לפניו והלפיד נופל מביניהם ורז"ל דרשו מאי שנא שועלים אמר שמשון יבא שאול שחוזר לאחוריו ויפרע מפלשתים שחזרו בשבועת' והיא שבועת אבימלך לאברהם: ויפן זנב אל זנב · שבוין הפעיל כי הוא בשם נקודות: ועד

הלירשנו קראתם לנו הלא · ת"י הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא: שבעת הימים · הנותרים משבעת הימים מרביעי ואילך: בטרם יבא החרסה · לפני שקיעת החמה שעדיין היה להם שהות עד הערב: חרשתם בעגלתי · משל הוא אילולפון לא בדקתון באתתי: רוח יי' · רוח גבורה מן קדם יי': חליצותם · מלבושים שחלץ מעליהן: למרעהו · לאחר מסומכיו כתנוה: נקיתי הפעם · ברין אעשה לה' הרעה: ויפן את הזנבות · זנב אל זנב משמע הוא עצמו פנה ויפן משמע הפנה את אחרים וכן שימוש כל תיבה שפעל שלה בה"א וירב העם וירב בבת יהודה תאניה ויגל יהודה מעל אדמתו ויגלה ויגל מלך אשור את ישראל אשורה הגלה: חתן

ויגד ד' רפין וסימ' פתי את אישך · ויגד לנו יי' אלהיך · ויגד לך תעלמות חכמה · ועוף השמים ויגד לך: ולי ח' בקריאה וסימ' ותבך אשת שמשון עליו · ויחר לשאול מאד · ולי אני עבדך ולצדוק הכהן · ולי הכסף ולי הזהב אמר · לי גלעד ולי מנשה קדמאה דספר' · ולי מה יקרו רעיך · יי' דלותי ולי יהושיע ·

הֲלְיָרְשֵׁנוּ קְרָאתֶם לָנוּ הֲלֹא: וַתֵּבְךְּ אֵשֶׁת שִׁמְשׁוֹן עָלָיו וַתֹּאמֶר רַק שְׂנֵאתַנִי וְלֹא אֲהַבְתָּנִי הַחִידָה חַדְתָּ לִבְנֵי עַמִּי וְלִי לֹא הִגַּדְתָּה וַיֹּאמֶר לָהּ הִנֵּה לְאָבִי וּלְאִמִּי לֹא הִגַּדְתִּי וְלָךְ אַגִּיד: וַתֵּבְךְּ עָלָיו שִׁבְעַת הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה לָהֶם הַמִּשְׁתֶּה וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיַּגֶּד לָהּ כִּי הֱצִיקַתְהוּ וַתַּגֵּד הַחִידָה לִבְנֵי עַמָּהּ: וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַנְשֵׁי הָעִיר בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּטֶרֶם יָבֹא הַחַרְסָה מַה מָּתוֹק מִדְּבַשׁ וּמֶה עַז מֵאֲרִי וַיֹּאמֶר לָהֶם לוּלֵא חֲרַשְׁתֶּם בְּעֶגְלָתִי לֹא מְצָאתֶם חִידָתִי: וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ יְהוָה וַיֵּרֶד אַשְׁקְלוֹן וַיַּךְ מֵהֶם שְׁלֹשִׁים אִישׁ וַיִּקַּח אֶת חֲלִיצוֹתָם וַיִּתֵּן הַחֲלִיפוֹת לְמַגִּידֵי הַחִידָה וַיִּחַר אַפּוֹ וַיַּעַל בֵּית אָבִיהוּ: וַתְּהִי אֵשֶׁת שִׁמְשׁוֹן לְמֵרֵעֵהוּ אֲשֶׁר רֵעָה לוֹ:

טו וַיְהִי מִיָּמִים בִּימֵי קְצִיר חִטִּים וַיִּפְקֹד שִׁמְשׁוֹן אֶת אִשְׁתּוֹ בִּגְדִי עִזִּים וַיֹּאמֶר אָבֹאָה אֶל אִשְׁתִּי הֶחָדְרָה וְלֹא נְתָנוֹ אָבִיהָ לָבוֹא: וַיֹּאמֶר אָבִיהָ אָמֹר אָמַרְתִּי כִּי שָׂנֹא שְׂנֵאתָהּ וָאֶתְּנֶנָּה לְמֵרֵעֶךָ הֲלֹא אֲחוֹתָהּ הַקְּטַנָּה טוֹבָה מִמֶּנָּה תְּהִי נָא לְךָ תַּחְתֶּיהָ: וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְשׁוֹן נִקֵּיתִי הַפַּעַם מִפְּלִשְׁתִּים כִּי עֹשֶׂה אֲנִי עִמָּם רָעָה: וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן וַיִּלְכֹּד שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שׁוּעָלִים וַיִּקַּח לַפִּדִים וַיֶּפֶן זָנָב אֶל זָנָב וַיָּשֶׂם לַפִּיד אֶחָד בֵּין שְׁנֵי הַזְּנָבוֹת בַּתָּוֶךְ: וַיַּבְעֶר אֵשׁ בַּלַּפִּידִים וַיְשַׁלַּח בְּקָמוֹת פְּלִשְׁתִּים וַיַּבְעֵר מִגָּדִישׁ וְעַד קָמָה

הֲלְמִסְכְּנוּתָנָא קְרֵיתוּן יָתָנָא הֲלָכָא: וּבְכַת אִתַּת שִׁמְשׁוֹן עֲלוֹהִי וַאֲמַרַת לְחוֹד שְׂנֵאתַנִי וְלָא רְחֵמְתַנִי חוּדָתָא חַדְתָּא לִבְנֵי עַמִּי וְלִי לָא חַוִּיתָא וַאֲמַר לַהּ הָא לְאַבָּא וּלְאִמָּא לָא חַוֵּיתִי וְלִיךְ אֲחַוֵּינָהּ: וּבְכַת עֲלוֹהִי שִׁבְעָא יוֹמַיָּא דַהֲוָה לְהוֹן מִשְׁתַּיָּא וַהֲוָה בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְחַוִּי לַהּ אֲרֵי דְחַקְתֵּיהּ וְחַוִּיאַת חוּדְתָא לִבְנֵי עַמַּהּ: וַאֲמָרוּ לֵיהּ אֱנָשֵׁי קַרְתָּא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה עַד לָא מֵיעַל שִׁמְשָׁא מַה חֲלֵי מִדּוּבְשָׁא וּמַה תַּקִּיף מֵאַרְיָא וַאֲמַר לְהוֹן אִילוּלָפוֹן בְּדַקְתּוּן בְּאִתְּתִי לָא אַשְׁכַּחְתּוּן חוּדָתִי: וּשְׁרַת עֲלוֹהִי רוּחַ גְּבוּרָא מִן קֳדָם יְיָ וּנְחַת לְאַשְׁקְלוֹן וּקְטַל מִנְּהוֹן תְּלָתִין גַּבְרָא וּנְסִיב יַת זַרְזֵיהוֹן וִיהַב אִיצְטְלָוָתָא לִדְחַוִּיאוּ חוּדִיתָא וּתְקֵיף רוּגְזֵיהּ וּסְלִיק לְבֵית אֲבוּהִי: וַהֲוָת אִתַּת שִׁמְשׁוֹן לְחַבְרֵיהּ דַּהֲוָה שׁוֹשְׁבִינֵיהּ: וַהֲוָה לִזְמַן יוֹמִין בְּיוֹמֵי חֲצַד חִטִּין וְאַדְכַּר שִׁמְשׁוֹן יַת אִתְּתֵיהּ בִּגְדְיָא בַּר עִיזֵּי וַאֲמַר אֵיעוּל לְוַת אִתְּתִי לְאִידְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָא וְלָא שַׁבְקֵיהּ אֲבוּהָ לְמֵיעַל: וַאֲמַר אֲבוּהָא מֵימַר אֲמָרִית אֲרֵי מִסְנָא סְנֵיתָא וִיהַבִיתַהּ לְחַבְרָךְ הֲלָא אֲחָתַהּ זְעֶרְתָּא שַׁפִּירָה מִינַּהּ תְּהֵי כְעַן לָךְ חִלּוּפַהּ: וַאֲמַר לְהוֹן שִׁמְשׁוֹן זַכַּאי אֲנָא זִמְנָא הָדָא מִפְּלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי עָבֵיד אֲנָא עִמְּהוֹן בִּישָׁא: וַאֲזַל שִׁמְשׁוֹן וְאַחַד תְּלָת מְאָה תַּעֲלִין וּנְסִיב בְּעוּרַיָּא וּקְטַר דַּנְבָא בְּרֵישׁ דַּנְבָא וְשַׁוִּי בְּעוּרְיָא חַד בֵּין תְּרֵין דַּנְבַיָּא בִּמְצִיעַן: וְאַדְלֵיק אֶשָּׁתָא בִּבְעוּרַיָּא וְשַׁלַּח בְּקָמַת פְּלִשְׁתָּאֵי וְאַדְלֵיק מִגְּדִישַׁיָּא וְעַד כַּרְמַיָּא

ולי ודברי ורברבני: לוא ד' כתיב א' בקריא' וסי' נמסר בסדר מקץ: אביהו ז' בקריא וסי' וירד אביהו אל האשה · וירד אשקלון · וירד אחיו וכל בית אביהו · ודקרהו אביהו · וישלח חירם מלך צר · ולחסה מן בני ברזי · ויחל שלמה לבנות: אברו ג' חס' וג' מל' וסי' נמסר בראש סדר משפטים ובסדר נשא:

רלבג

ויגד לה כי הציקתהו · אפשר שיהיה הרצון בזה שמרובה שתדלות בזה עמו הלאה אותו והציקתהו עד שלא יכול להציל שלא יגיד לה החידה או יהיה הציקתהו בענין המשגל כי כשהיה תובע אותה היתה מונעת ממנו בעת שהי' יצרו תקפו וכאשר לא יכול לסבול זה הגיד לה את החידה עד שבטר' יבא השמש ביום הזה כשלם לאנשי העיר ענין הגל' החידה: לולי חרשתם בעגלתי · אמר זה להעיד להם כי אשת שמשון גלתה להם החידה ולולי זה לא מצאוהו או אמר זה להורות שהוא היה חושד אשתו שזנתה עם אחד מהם ולזה גלתה לו ענין החידה והוא הגידה לאנשי העיר · ובגבורתו הכה ל' מפלשתים באשקלון ולקח את חליצותם ונתנ' למגידי החידה · וחרה אף שמשון על רוע תכונת אשתו ונפרד ממנה ועלה בית אביה וכאשר ראה אביהו כי עזבה שמשון החזירה לסור' ונתנ' לאח' מן החברים אשר רעה לו שמשון בשבעת ימי המשתה · ואחר זה בימי קציר חטים היה שב שמשון לפקוד את אשתו בגדי עזים וחשב לבוא אליה והגיד לו אביה כי נתנה למרעהו לאשר לחשבו שכבר שנאה ורצה לתת לו לפייסו אחותה הקטנה אשר היתה טובה ממנה והתפעל מזה שמשון ורצה להנקם מפלשתים ואמר שהוא נקי אם יעשה עמם רעה ולא יוכלו לגנותו על זה כי בדין היה לו להרע להם על מה שעשו כנגדו מזה הפועל · והנה התחכם שמשון להרע להם בזה האופן והוא שכבר לכד שלש מאות שועלים ולקח לפידים ושם פני זנב אל זנב מהשועלים וקשר בין הזנבות לפיד אחד והוא ענין ידלק בו האש בקלות ולאיחור תנועת השועלי' היה בוער האש בכל מקום שיעברו בו טרם עברם ממנו ובזה האופן הבעיר שמשון בקמו' פלשתים מגדיש ועד קמה ועד כרם זית ר"ל השדה שהוא נטוע זתי' כדמו' כרם כי לאיחור תנועת השועלים בהם בער בהם האש קוד' עברם מהם וכאשר ידעו פלשתי' כי שמשון עשה זה מצד מה שעשה כנגדו אבי אשתו ורצו להנק' מאבי אשתו ומאשתו ולא התפעלו כנגד שמשון כי כבר התבאר להם כי בדין עשה מה שעשה:

ויאמר

חתן התימני · חתן הפלשתי אשר בתמנה : אם תעשון כזאת · שמא רגילים אתם בכך לתת אשתו של זה לזה : שוק על ירך · פרשין עם רגלאין רוכב סוס אינו נשען על ירכו כי אם על שוקו רגל אחד נתון בברזל התלוי במרכבת : בסעיף · בנקרת סלע עיטם וחבירו סעיפי הסלעים מסעף פארה : וינטשו · ויתפזרו : בלחי · שם מקום : למה עליתם עלינו · והלא עבדי' אנחנו לכם : לאסור את שמשון · שתאסרוהו ותסגירוהו לנו : לא כי אסור נאסרך · לא נהרג אותך כי אסר נאסרך : רוח יי' · רוח גבורה מן קדם יי' : אסוריו · קשוריו : טריה · לחה וראיתי בספר רפואו' שקורא ללחה שיוצא מן המכה טרי : חמו' חמורותי' בלחי החמו' · לגבור גיבורין רבי' בלועא דחמר' רמיתינון דגורין : את המכתש · גומא שהשן יושבת בה עשויה כמין מכתש : עין הקורא · מעין שבא על ידי זעקת הקורא לה' : לעתי'

רלבג

ויאמר להם שמשון · הראוי שתעשו כזאת להוסיף לעשות כנגדי הנה אם נקמתי בכם מענין הראשון ואחר אחדל מהרע לכם אך עתה ששבתם לעשות כנגדי הנה אני עושה עמכם רעה והכה את אותם שמשון שוק על ירך מכה גדולה ר"ל שוק אצל ירך ודמה הרגלי' לשוק והפרשי' הרוכבים בסוסי' לירך כי השוק הוא למטה מהירך · ואחר ירד שמשון וישב בסעיף סלע עיטם מפני פלשתי' שהיו אורבים לו : וינטשו בלחי ר"ל שהתפזרו והתפשטו במקום ההוא מענין והנם נטושים · והנה אסרו בני יהודה את שמשון בשנים עבותים חדשים לתתו ביד פלשתים הוא בא עד לחי שהיו שם פלשתים רבים ותצלח עליו רוח גבורה מאת יי' ושבו העבותים אשר על זרועותיו אצל גבורתו כפשתים אשר בערו באש באופן שנדמו לו כאלו נמסו אסוריו מעל ידיו כי לא נצטרך לכח מרגיש לנתק העבותים ואפשר עם זה שהיו ש"ר הדברי' יחד ר"ל שהשי' החלים על דרך המופת העבותות ההם ושמם בחולשם כפשתי' אשר בערו באש ורוח הגבורה שסריתה עליו היתה בהריגתו את אלף איש בלחי החמו' שמצ' ואמר שמשון בלחי החמור החרשתי גבור וגבורין מהרוגי' ואמר חמור חמורתים לזווג שם עם חמור על צד הצחות : ויהי ככלותו לדבר וישלך הלחי מידו ויקרא למקום ההוא רמת לחי · כי נעשית שם גבורה נפלאה באמצעות לחי החמור עם שהמקום ההו' שאכלו הית' המלחמ' היה שמו לחי וידמ' שהו' היה מקו' גבוה ולזה ג"כ קראו רמת לחי : המכתש אשר בלחי · אמנו' שהיה שן סלע דומ' למכתש במקו' שהיה שמו לחי ושב' המופת בקע אותו הש"י ויצאו ממנו מים וישת ולהזכי' זה הנס קרא שמו עין הקורא אשר בלחי הרצון בזה ששם היה עין השם ש' הקור' לו שהו' שמשון להוציא לו משם מים ·

חתן ד' וא' ותתן וסי' נבסר בשמות : תעשון ט"ו וסי' נבסר בסוף משות וכהאי סיפרא סימן ז' : ויקרא ויאמר ז' בחד פסו' וסי' וירא אהרן ויבן מזבח · ויקרא שמשון אל ה' · ותלך לקחת ויקרא אליה · ויקרא אל יי' ויאמר ·

ועד־כרם זית : ויאמרו פלשתים
מי עשה־זאת ויאמרו שמשון חתן
התמני כי לקח את־אשתו ויתנה
למרעהו ויעלו פלשתים וישרפו
אותה ואת־אביה באש : ויאמר להם
שמשון אם־תעשון כזאת כי אם־
נקמתי בכם ואחר אחדל : ויך אותם
שוק על־ירך מכה גדולה וירד וישב
בסעיף סלע עיטם :
ויעלו פלשתים ויחנו ביהודה
וינטשו בלחי : ויאמרו איש יהודה
למה עליתם עלינו ויאמרו לאסור
את־שמשון עלינו לעשות לו כאשר
עשה לנו : וירדו שלשת אלפים
איש מיהודה אל־סעיף סלע עיטם
ויאמרו לשמשון הלא ידעת כי־מ
משלים בנו פלשתים ומה־זאת
עשית לנו ויאמר להם כאשר עשו
לי כן עשיתי להם : ויאמרו לו
לאסרך ירדנו לתתך ביד־פלשתים
ויאמר להם שמשון השבעו לי פן־
תפגעון בי אתם : ויאמרו לו לאמר
לא כי־אסר נאסרך ונתנוך בידם
והמת לא נמיתך ויאסרהו בשנים
עבתים חדשים ויעלוהו מן־הסלע :
הוא־בא עד־לחי ופלשתים הריעו
לקראתו ותצלח עליו רוח יהוה ו
ותהיינה העבתים אשר על־
זרועותיו כפשתים אשר בערו באש
וימסו אסוריו מעל ידיו : וימצא
לחי־חמור טריה וישלח ידו ויקחה
ויך־בה אלף איש : ויאמר שמשון
בלחי החמור חמור חמרתים בלחי
החמור הכיתי אלף איש : ויהי
ככלתו לדבר וישלך הלחי מידו ו
ויקרא למקום ההוא רמת לחי :
ויצמא מאד ויקרא אל־יהוה ויאמר
אתה נתת ביד־עבדך את־התשועה
הגדלה הזאת ועתה אמות ב
בצמא ונפלתי ביד הערלים :
ויבקע אלהים את־המכתש אשר־
בלחי ויצאו ממנו מים וישת ותשב
רוחו ויחי על־כן קרא שמה עין ה
הקורא אשר בלחי עד היום הזה :

ועד זיתא : ואמרו פלשתאי מן
עבד דא ואמרו שמשון חתניה
דתימנאי ארי נסיב ית אתתיה ויהבה
לחבריה וסליקו פלשתאי ואוקידו
יתה וית אבוהא בנורא : ואמר
להון שמשון אם תעבדון כהדא
אלהן כד איתפרע מנכון ובתר
כן אתמנע : ומחא יתהון פרשין
עם רגלאין מחא סגיאה ונחת
ויתיב בשקיף כיף עיטם :
וסליקו פלשתאי ושרו
בארעא דבית יהודה ואיתרטישו
על לחי : ואמרו אנשי יהודה
למא סלקתון עלנא ואמרו למיסר
ית שמשון סליקנא למעבד ליה
כמא דעבד לנא : ונחתו תלתא
אלפין גבר מדבית יהוד' לישקיף
כיף עיטם ואמרו לשמשון הלא
ידעתא ארי שלטין בנא פלישתאי
ומה דא עבדת לנא ואמר להון
כמא דעבדו לי כן עבדית להון :
ואמרו ליה למיסרך נחתנא
למימסרך בידא דפלשתאי ואמר
להון שמשון קיימו לי דילמא
תשלטון בי אתון : ואמרו ליה
למימר לא ארי מיסר נסרינך ו
ונימסרינך בידיהון ומקטל לא
נקטלינך ואסרוהי בתרתין גדילן
חדתין ואסקוהי מן כיפא : הוא
אתא עד לחי ופלישתאי יביבו
לקדמותיה ושרת עלוהי רוח
גבורא מן קדם יי' והואה גדילתא
דעל דרעוהי כביתנא דארח ביה
נורא ואיתמסיו איסרוהי מעל
ידוהי : ואשכח לועא דחמרא
בטינת ואושיט ידיה ונסבה וקטל
בה אלף גברא : ואמר שמשון
בלועא דחמרא רמיתינון דגורין
בלועא דחמר קטלית אלף גבר :
והוה כשציותי' למללא ורמ' לועא
מן ידיה וקרא לאתר ההוא רמת
לחי : וצחי לחדא וצלי קדם יי'
ואמר את עבדת על יד עבדך ית
פורקנא רבא הדא וכען אימות
בצחות ואיתמסר בידא דערלאי :
ובזע יי' ית כיפא דיבלועא ונפקו
מיניה מיא ושתי ותבת רוחיה
וחיא על כן אתקרי שמה עינא
דאיתיהיבת בצלותא דשמשון
היא קיימא בלחי עד יומא הדין :

רדק

ועד כרם זית · ועד כרם ועד זתים הכל הבעיר וכ"תי ועד כרמיא ועד זיתיא · ויש לפר' כרם סמוך לזית ויקר' כרם זית הזיתי' הנטועי' ביחד הרב' כמו שנקרא כרם הגפנים הנטועים ביחד הרבה וכן אמרו ר"זל כרם זית איקרי כרם סתמא לא איקרי : אם תעשון כזאת · אם מתחילה כשגזלו אשתי עשיתם זאת ש שרפתם אותה ואת בית אביה היה טוב אבל עתה שלא חששת מתחילה עד שבקשתי אני דיני מכם לא אחדל עדין ש"א אם כן נקמתי בכם פעם אחרת ואחר כן אחדל : שוק על ירך · ת' פרשין עם רגלאין שוק הוא הרגלי וירך הוא הרוכב · ויש לפרש שוק על ירך על הנופלים בנוסס כלומר כי לא הפך אחד מהם פניו אליו ולא עמד איש בפניו אלא כלם נסו מפניו והכה אותם בנוסם ונופלי' שוק על ירך כי הנס ונופל על פניו מתהפך שוקו על ירכו : וינטשו בלחי · על שם סופו כי על דבר לחי החמור נקרא המקו' לחי ופירו' וינטשו לשון שטיחה כמו והנם נטושים על פני הארמה : כאשר עשו לי · רעשו לי ורע עשיתי להם וכן כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו : ויעלהו מן הסלע · כי מקום בני יהודה היה גבוה מן הסלע כמו שאמ' למעלה וירדו אל סעיף סלע עיטם : בערו באש · ת' כביתנא דארח ביה נורא : וימסו · מבנין נפעל והוא כמו וימס לבב העם : אסוריו · שם והאחד ממנו אסור והם היתרי' אשר נאסר בהם : טריה · לחה וכן מכה טריה וכן יקראו לה בערבי טרי וי"ת בטינתא ואם הבי"ת שמוש פירושו בלחותה מדברי רז"ל אם היתה שדה מטוכנת מותר פי' לחה : חמור חמורתי' · גבור וגבורי' כמו חמר חמרים והם שלשה משקלי' בזה הענין חמור משקל אחד בשקל שאור ישור וחומר מן חומרים משקל אחר בשקל קדש ודם וחמורתי' מן חמורה משקל אחר משקל דבור חבורה : רמת לחי · תרגו' וישלך ורמת ולפי שהשליך הלחי שם קראו רמת לחי : אל המכתש אשר בלחי · י"ת ית כיפא דבלועא ירא' דעת התרגום כי סלע היה תחת הלחי והיה הסלע עשוי כמו מכתש לפיכך קראו מכתש ובנסחא אחרת מצאתי ית ככא דבלועה והיא הגומא שהשן תקועה בתוכה ובנוסחא אחרת מצאתי רומזא דבלעא ולא ידעתי מה : עין הקורא · כתרגומו עינא דאתיהיבת בצלותיה דשמשון :

וחברו גבי בן הצרפית · ויחל יונה לבא בעיר · ויקרא אסא אל יי' דד"ה : המכתש ב' בקריא' וסי' הילילו ישבי המכתש · ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי : קרא הקורא י' מלאים בליש' בקריא' וסי' בבסרה רבתא :

וישפט את ישראל בימי פלשתים. טעם בימי פלשתים הימים שפלשתים מושלים בישראל והוא הושיעם מהם אע״פ שלא היתה תשועתם שלמה׃ אשה זונה׳ איתתא פונדקיתא וכבר כתבנו דעת המתרגם בענין רחב הזונה׃ לעזתים לאמר. לעזתים הוגד לאמר וכן הוא התרגום לעזתאי איתחוה למימר׃ ויתחרשו. כתרגומו ושתיקו כל ליליא כלומר עשו עצמן כחרשים כדי שלא ישמר מהם שמשון׃ ויסעם. ויסע אותם ועם הבריח כי לא נמצא ממנו מפעל הקל יוצא כי אם בודד וכן ויסע את היתד הארג עם היתד או יהיו אלה השנים פעלים יוצאים והאחרים פעלים עומדים׃ ואנחנו נתן לך. בפתח שלא כמנהג והדברים האלה אשר עשתה לו לדעת כחו לא היו ביום אחד לא היתה שואלת ממנו יום אחד ואחר ימים היתה עוד חוקרת אותו ומציקה אותו ב בדבריה כמו שכתוב ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים׃ יתרים לחים. אשר משבטים לחים׃ וחליתי. כתרגומו ואחלוש׃ בהריחו אש. כלומר שינתק בהיותו קרוב לאש שלא ישלטו בו האש אלא מעט בריח ולדעת יונתן וי״ו בהריחו על ה האש מתרגם דארח ביה נורא׃ עבותים. יתרים עשויים משלשה חבלים שהם חזקים׃

מחלפות

והנה זכר שכבר שפט את ישראל בימי פלשתים עשרים שנה ואמר בימי פלשתים להורות שבימי שמשון בכללם היו פלשתים מושלים בישראל אלא שהוא הושיעם מידם תשועת מה. אחר זה ספר שבא שמשון עזתה וראה שם אשה פונדקית ובא לביתה ללון שם והנה הוגד לבני עזה שבא שמשון שם וארבו לו כל הלילה בשער ההיא ר״ל שהם סגרו השער וארבו לו כל הלילה בזה האופן להרגו בבקר לחשבם שהוא תחת ידם׃ והנה שכב שמשון עד חצי הלילה ואז קם ואחז בדלתות שער ה העיר ובשתי המזוזות והסיעם עם הבריח ושמם על כתפיו ו והעלה אותם על ראש ההר אשר על פני ח חברון וזה ממה שיורה על עוצם גבורתו. אחר כן ספר שאהב אשה בנחל שורק ת מבנות פלשתי׳ ושמה דלילה ודמה שגיירה תחלה כמו שאמרז״ל ו ועלו אליה סרני פלשתי׳ והסיאוה לפתות את שמשון שיודיעה במה כחו גדול ובמה יוכלו לאסור אותו לענותו והתל בה ג״פ ואחר זה הציקתהו בדבר עד שהלאת אותו עם ש שכבר היתה מונעת ממנו בעת שהיה יצרו תוקפו כמו שאמרו רז״ל ולזה קצר׳ נפשו למו׳ וכשקצרה נפשו למות אז הגיד לה את כל לבו והיה זה סבה ש שנפל ביד פלשתים ונקרו עיניו ואסרוהו בנחשתים והיה טוחן בבית האסורי׳ כמנהג האסורי׳ שהיו טוחנים שם מיני התבואה ל להשתעבד בהם׳ והנה

ואסרוהו כל כך תיקן דשמשון ר... כי לא את קשוו ויתזקיא לבני דידיה ויאמר אתו לעיניהם דכי דמ׳ לפי שאמר נקל

עד אור הבקר ו׳ וסי׳ ויתחרשו כל הלילה׳ ונבזה בהם׳ כי אם נותר לנבל׳ ולא הגידה לו דבר׳ עד אחד לא נעדר להם׳ ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר׃ ינתק ג׳ וסי׳ כאשר ינתק פתיל׳ ינתק מאהלו מבטחו׳

וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּימֵי פְלִשְׁתִּים
עֶשְׂרִים שָׁנָה׃
יו ל׳ וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן עַזָּתָה וַיַּרְא־שָׁם אִשָּׁה
ל׳ זוֹנָה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃ לָעַזָּתִים לֵאמֹר
בָּא שִׁמְשׁוֹן הֵנָּה וַיָּסֹבּוּ וַיֶּאֶרְבוּ־לוֹ
ל׳ כָל־הַלַּיְלָה בְּשַׁעַר הָעִיר וַיִּתְחָרְשׁוּ
ו׳ כָל־הַלַּיְלָה לֵאמֹר עַד־אוֹר הַבֹּקֶר
ל׳ וחס׳ וַהֲרַגְנֻהוּ׃ וַיִּשְׁכַּב שִׁמְשׁוֹן עַד־חֲצִי
ג׳ אלך הַלַּיְלָה וַיָּקָם בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּאֱחֹז
בְּדַלְתוֹת שַׁעַר־הָעִיר וּבִשְׁתֵּי הַמְּזֻזוֹת
ב׳ חס וַיִּסָּעֵם עִם־הַבְּרִיחַ וַיָּשֶׂם עַל־
ז׳ פס׳ על אל על כְּתֵפָיו וַיַּעֲלֵם אֶל־רֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי חֶבְרוֹן׃
וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיֶּאֱהַב אִשָּׁה
בְּנַחַל שֹׂרֵק וּשְׁמָהּ דְּלִילָה׃ וַיַּעֲלוּ
אֵלֶיהָ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ לָהּ
ל׳ פַּתִּי אוֹתוֹ וּרְאִי בַּמֶּה כֹּחוֹ גָדוֹל וּבַמֶּה
נוּכַל לוֹ וַאֲסַרְנֻהוּ לְעַנֹּתוֹ וַאֲנַחְנוּ
נִתַּן־לָךְ אִישׁ אֶלֶף וּמֵאָה כָּסֶף׃
וַתֹּאמֶר דְּלִילָה אֶל־שִׁמְשׁוֹן הַגִּידָה־
נָּא לִי בַּמֶּה כֹּחֲךָ גָדוֹל וּבַמֶּה תֵאָסֵר
ל׳ לְעַנּוֹתֶךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ שִׁמְשׁוֹן אִם־
יַאַסְרֻנִי בְּשִׁבְעָה יְתָרִים לַחִים אֲשֶׁר
לֹא־חֹרָבוּ וְחָלִיתִי וְהָיִיתִי כְּאַחַד ה
הָאָדָם׃ וַיַּעֲלוּ־לָהּ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים
שִׁבְעָה יְתָרִים לַחִים אֲשֶׁר לֹא־חֹרָבוּ
וַתַּאַסְרֵהוּ בָּהֶם׃ וְהָאֹרֵב יֹשֵׁב לָהּ
בַּחֶדֶר וַתֹּאמֶר אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ
שִׁמְשׁוֹן וַיְנַתֵּק אֶת־הַיְתָרִים כַּאֲשֶׁר
ג׳ ל׳ יִנָּתֵק פְּתִיל־הַנְּעֹרֶת בַּהֲרִיחוֹ אֵשׁ
וְלֹא נוֹדַע כֹּחוֹ׃ וַתֹּאמֶר דְּלִילָה
אֶל־שִׁמְשׁוֹן הִנֵּה הֵתַלְתָּ בִּי וַתְּדַבֵּר
אֵלַי כְּזָבִים עַתָּה הַגִּידָה־נָּא לִי בַּמֶּה
ו׳ כסא׳ בסיפ׳ ה׳ מל׳ בלים׳ תֵּאָסֵר׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אִם־אָסוֹר
יַאַסְרוּנִי בַּעֲבֹתִים חֲדָשִׁים אֲשֶׁר לֹא־
ח׳ קמ׳ וכל חותם דכו׳ גמ״ל׳ יב נַעֲשָׂה בָהֶם מְלָאכָה וְחָלִיתִי וְהָיִיתִי
כְּאַחַד הָאָדָם׃ וַתִּקַּח דְּלִילָה עֲבֹתִים
חֲדָשִׁים וַתַּאַסְרֵהוּ בָהֶם וַתֹּאמֶר
אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ שִׁמְשׁוֹן ו
ל׳ וְהָאֹרֵב יֹשֵׁב בֶּחָדֶר וַיְנַתְּקֵם מֵעַל
ל׳ זְרֹעֹתָיו כַּחוּט׃ וַתֹּאמֶר דְּלִילָה אֶל־
שִׁמְשׁוֹן עַד־הֵנָּה הֵתַלְתָּ בִּי וַתְּדַבֵּר
אֵלַי כְּזָבִים הַגִּידָה לִי בַּמֶּה תֵּאָסֵר וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אִם־תַּאַרְגִי אֶת־שֶׁבַע ל׳

ודן ית ישראל ביומי פלשתאי
עסרין שנין׃ ואזל
שמשון לעזתא וחזא תמן איתתא
פונדקיתא ועל לותה׃ לעזתאי
איתחוה למימר אתא שמשון
הלכא ואסחרו וכמנו ליה כל ל
ליליא במעלנא דתרע קרתא
ושתיקו כל ליליא למימר עד ניהור
צפרא ונקטליניה׃ ושכב שמשון
עד פלגות ליליא וקם בפלגות
ליליא ואחד בדשי תרע קרתא
ובתרין סיפיא ונטלינון עם עבריא
ושוי על כתפוהי ואסקינון לריש
טורא דעל אפי חברון׃
והוה בתר כן ורחים איתתא
בנחלא דשורק ושמה דלילה׃
וסליקו לותה טורני פלשתאי
ואמרו לה שדלי יתיה וחזי במה
חיליה רבא ובמה ניכול ליה ו
וניסריניה לעניותיה ואנחנא נתן
ליך גבר אלף ומאה סלעין דכסף׃
ואמרת דלילה לשמשון חוי כען
לי במה חילך סגי ובמה תיתאסר
לעניותך׃ ואמר לה שמשון אם
יסרונני בשבע יתרין רטיבין דלא
יבישו ואחלוש ואיהוי כחד מן בני
אנשא׃ ואסיקו לה טורני פלשתאי
שבעא יתרין רטיבין דלא יבישו
ואסרתיה בהון׃ וכמנא יתיב לה
באידרון בית משכב ואמרת ליה
פלשתאי אתו עלך שמשון ופסק
ית יתריא כמא דמיתפסק חוטא
דכיתנא דארח ביה נורא ולא
איתידע חיליה׃ ואמרת דלילה
לשמשון הא שקרת בי ומללתא
עמי כדבין כען חוי כען לי במה
תתאסר׃ ואמר לה אם מיסר
יסרונני בגדילן חדתן דלא א
אתעבידא בהון עיבידתא ואחלוש
ואיהוי כחד מבני אינשא׃ ונסיבת
דלילה גדילן חדתן ואסרתיה
בהון ואמרת ליה פלשתאי אתו
עלך שמשון וכמנא יתיב באידרון
בית משכבא ופסקינון מעל ד
דרעוהי כחוטא׃ ואמרת דלילה
לשמשון עד הכא שקרת בי ומלילת
עמי כדבין חוי כען לי במה תתאסר
ואמר לה אם תשתין ית שבע ג

רשי

לעזתים לאמר. לאנשי עזה נאמר׃ ויתחרשו. נהגו עצמן בשתיקה׃ ויסעם. ויעקרם ממקומם׃ יתרים. חבלים דקים׃ ולא נודע כחו. לא הוצרך להתחזק ב בנתקו אותם׃ ובעבותים. חבלים גסים׃

מחלפות

חזות וכשל״ש לא בספרדה ינתק ׃ נעשה ו׳ קמצין וסי׳ נעשר בשיר יא׳ ׃

מחלפות · קווצות: עם המסכת · ת"י עם אכסנא במשתיתא ר"ל לארג קווצות ראשו עם היריעה ויהיו ארוגים במה שיש ארוג במסכת ואחר כן לתקוע היתד שלא יתנתק עמוד העץ שמקפלין בו הארוג ויעמוד בחוזק שלא יוכל לזוז והיא עשתה כן: את היתד הארג · חסר הכסמך ר"ל היתד יתד הארג. או בא הסמיכו' על ה"א הידיע' הלשכות הקדם והדומים לו והארג הוא שם הכלי שמקפל האורג הבגד לפניו בארגו ות"י אכסנא דגרדאין והוא בשם נקודות: ותאלצהו · רפה הלמ"ד ודינו להדגש ופירושו ותאלצהו: ותקצר נפשו למות · אמרו רז"ל בלשון נקיה שהיתה שומטת כר מתחתיו בשעת גמר תשמיש: כי הגיד לה כל לבו · מהיכן ידע' אמרו רז"ל יודעת היתה אותה הרשע' באותו הצדיק שלא היה מוציא שם שמים לבטלה וכיון שאמר כזיר אלהים אני ידעה שהגיד לה את כל לבו ויש לפרש כי הכירה בדבריו כי אמת אמר לה כי אמ' לה הסבה שבעבור' היה לו הכח ואמר וסר ממני כחי ולא אמר כן בשלשה פעמים אלא וחליתי כלומ' יחלום כחי מחוזק היתרים אך בפעם הזאת אמ' וסר ממני כחי: עלו הפעם כי הגיד לה את כל לבו · לה כתיב וקרי לי והכתוב דברי השליח שאמר לסרני פלשתי והקרי דבריה שצותה לשליח: ותישנהו · וכן עשתה בכל הפעמים שאסרה אותו היתה מישנתו תחלה כדי שלא ירגיש באסרה אותו וזה הוא שאמ' בפעם השלישית וייקץ משנתו ויסע את היתד הארג ואת המסכת: ותקרא לאיש · לאיש המגלח · ופירוש ותגלח צותה לו שיגלח והוא יוצא לשליטי או לקחה היא המספרי' מיד האיש וגלחה אותו: ותחל לענותו · אף על פי שגלחה אותו והוא ישן הרגיש בעצמו ענוי וחלום בגלחה אותו: אצא כפעם בפעם ואנער · כמו שהיה עושה בכל פעם ופעם שהיה מקיץ משנתו ומתחזק כן חשב לעשות הפעם הזאת ולהתחזק ופי' ואנער מהשינה: והוא לא ידע · והלא הגיד לה כל לבו ודעתו היה כאשר יגלח יסור כחו ממנו כמו שאמר וסר ממני כחי ואם כן היאך אמר והוא לא ידע אלא ששכח בשנתו מה שאמר לה וחשב שהיה זאת הפעם כפעמי' האחרות ולא נזכר שסר כחו מעליו שעדין לא נעור משנתו מכלם או פי' והוא לא ידע ידע שסר ממנו כחו אבל לא ידע כי יי' סר מעליו כי חשב שאף על פי שסר ממנו כחו שיעזרהו הא' בפעם הזאת שלא יפול ביד פלשתים: בנחשתים · כתרגומו בשלשלן דנחש: ויהי טוחן · נראה כי מנהג הארצות ההם בזמן ההוא להיות ריחים בבית האסורים להיות מתפרנסים מהטחינה האסורים שהיו בנחשתים ואין להם מלאכה אחרת להתפרנס שם אלא בטחינה בריחים וכן הוא אומר בתורה עד בכור השפחה אשר אחר הריחים ואמר עד בכור השבי אשר בבית הבור ידמה כי הכל אחד והשבויים טוחנים היו בבית הסהר ודרך הדרש רחוק בזה שפירשו כמו תטחן לאחר אשתי שכל אחד היה מביא אשתו לו שתתעבר ממנו וכימה תועלת היה להם בזה והלא סר ממנו כחו וכן ת"י על דרך פשוטו והוה טחין בבית ראיה: ויחל שער ראשו לצמוח · כאשר גלח כמו שגלחו שבע מחלפו' ראשו כן החלו לצמוח והטע' הספור בזה לפי מה שאומר ויאמ' שמשון אל הנער שחשב שמשון שישוב לו כחו עם שערו ואמ' לנער שימישהו את העמודי' כי חשב כיון שצמחת ראשו זה היה סבת הסבת כחו שיו בעזר האלהים: לדגון אלהיהם ולשמחה · מיתר בשקל לירא את יי': חללינו · לשון רבי' ואעפ"י שהוא בלא יוד: כי טוב · כי טוב כתי' וקרי כטו' והענין אחד: האסירי' · כתי' ביוד וקרי האסורי' בוי"ו והענין אחד זה תואר וזה פעול: והימשני

ולבך ה' בקריא' וסי' איך תאמר אהבתיך ולבך אין אתי · כי אין עיניך ולבך · ולבך תשית לדעתי · עיניך יראו זרות · אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר: ראשי כ"ד בקריא' וסי' בגמ' רבתא: ויאסרהו ג' בקריא' וסי' וינקרו את עיניו · וילכדו את מנשה בחחים דה"ה · בשנים עבותים · ונמסר גם בלך לך:

רשי

מחלפות · קווצות · פלוציים בלע"ז: עם המסכת · עץ שהגרדי מיסך בו את השתי ושם העץ אכמובלא בלע"ז ולשון מסכת אורטורא בלע"ז: ותאלצהו · דוחקתו ואין לו דמיון: ותרא דלילה כי הגיד לה · נכרין דברי אמת: ותקרא לאיש · לשלוחן של סרנים: ויורידו אותו עזתה · מקום תחלת קילקולו: ויהי טוחן בריחים · מלאכ' כבדה ורבותי' פירשו מה שפירשו: בין

רלבג

והנה סרני פלשתים חשבו לתת תודה לאלהיהם על אשר נפל בידם שמשון אויבם ומחריב ארצם והיה זה סבה שקראו לשמשון שיצחק לפניהם כדי שיראוהו כלם ויתבאר להם מה הגיע להם מהטוב בנפלו בידם ·

והנה

מחלפות ראשי עם המסכת: ותתקע ביתד ותאמר אליו פלשתים עליך שמשון ויקץ משנתו ויסע את היתד הארג ואת המסכת: ותאמר אליו איך תאמר אהבתיך ולבך אין אתי זה שלש פעמים התלת בי ולא הגדת לי במה כחך גדול: ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו ותקצר נפשו למות: ויגד לה את כל לבו ויאמר לה מורה לא עלה על ראשי כי נזיר אלהים אני מבטן אמי אם גלחתי וסר ממני כחי וחליתי והייתי ככל האדם: ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו ותשלח ותקרא לסרני פלשתים לאמר עלו הפעם כי הגיד לה את כל לבו ועלו אליה סרני פלשתים ויעלו הכסף בידם: ותישנהו על ברכיה ותקרא לאיש ותגלח את שבע מחלפות ראשו ותחל לענותו ויסר כחו מעליו: ותאמר פלשתים עליך שמשון ויקץ משנתו ויאמר אצא כפעם בפעם ואנער והוא לא ידע כי יהוה סר מעליו: ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו ויורידו אתו עזתה ויאסרוהו בנחשתים ויהי טוחן בבית האסירים: ויחל שער ראשו לצמח כאשר גלח: וסרני פלשתים נאספו לזבח זבח גדול לדגון אלהיהם ולשמחה ויאמרו נתן אלהינו בידנו את שמשון אויבנו: ויראו אתו העם ויהללו את אלהיהם כי אמרו נתן אלהינו בידנו את אויבנו ואת מחריב ארצנו ואשר הרבה את חללינו: ויהי כי טוב לבם ויאמרו קראו לשמשון וישחק לנו ויקראו לשמשון מבית האסירים ויצחק לפניהם ויעמידו אתו בין העמודים:

גדילת רישי עם אכסנא במשתיתא: ונקשת בסיכתא ואמרת ליה פלשתאי אתו עלך שמשון ואיתער מישנתיה ונטל ית אכסן דגרדסן וית משתיתא: ואמרת ליה איכדין תימר רחמתיך ולבך לית עימי דנן תלת זימנין שקרת בי ולא חויתא לי במה חילך סגי: והוה כד אעיקת ליה בפתגמהא כל יומיא ודחקתיה ועקת נפשיה לממת: וחוי לה ית כל ליביה ואמ' לה מספר לא עדא על רישי ארי נזירא דיי' אנא מבטנא דאמא אם אתגלת ויעדי מיני חילי ואחלוש ואהוי כחד מן בני אנשא: וחזת דלילה ארי חוי לה ית כל ליביה ושלחת וקרת לטורני פלשתאי למימר סקו ברם זימנא הדא ארי חוי לי ית כל ליביה וסליקו לותה טורני פלשתאי ואסיקו כספא בידיהון: ואשכבתיה על ברכהא וקרת לגברא וגרעת ית שבע גדילת רישיה ושריאת לעניותיה ועדא חיליה מיניה: ואמרת פלשתאי אתו עלך שמשון ואתער משינתיה ואמר אפוק כזמן בזמן ואיתגבר והוא לא ידע ארי גבורתא דיי' עדת מיניה: ואחדוהי פלשתאי ונקרו ית עינוהי ואחיתו יתיה לעזת ואסרוהי בשלשלן דנחש והוה טחין רחיא בבית אסיריא: ושרי סער רישיה לצמחא בתר דאיתגלת: וטורני פלשתאי אתכנישו לדבחא דבח רבא לדגון טעותהון ולחדווא ואמרו מסרת דחלתנא בידנא ית שמשון בעיל דבבנא: וחזו יתיה עמא ושבחו ית טעותהון ארי אמרו מסרת דחלתנא בידנא ית בעיל דבבנא וית מחריב ארענא ודי אסגי ית קטילנא: והוה כד שפר לבהון ואמרו קרו לשמשון ויחייך לנא וקרו לשמשון מבית אסיריא וחייך קדמיהון ואקימו יתיה בין עמודיא:

מסרה

ולשמחה ג' בקריא' וסי' לדגון אלהיה' ולשמח' · צום הרביעי וצום · ולשמחה מה זה עשה: ויהללו' בקריאה וסי' ויראו אתה שרי פרע' · ויראו אתו העם דשמשון · גם חצני נערהי · עד לשמחה: כטוב ד' בקריא' וסי' ויהי כיטוב לבם כן כתיב · גפן בוקק ישראל פרי · כטוב לב אמנון · כטוב לב המלך ביין: ויצחק כל ליש' שחוק כתיב ש' במ"ב כתיב צ' וסי' ויצחק לפניהם · ההיה לצחק וללעג · וכל אורייתא דבוות' כתיב צ':

רדק

והימשני · כתיב פרשו ימש והמישני קרי פרשו מוש והענין אחד כמו ייטב וטוב ועניכו ענין הסרה אל הדבר כמו לא ימיש עמוד הענן לא ימיש מתוך האהל שהם ענין הסרה אלא שאלו פעלים עומדים וזה פועל יוצא ואלו ענין ריחוק מפני שהם דבקים עם מ״ם וזה ענין קרוב מפני שהוא דבק עם את כמו אל במקומות :
ואת העמודי׳ · כמו ואל וכמוהו ואת בית יי׳ אני הולך ואחרים זולתו וי״מ אותו ענין מישוש וכתי׳ ואמישני ומוש ומשש בענין אחר ולזה הפירוש יהיה כמשמעו : נקם אחת · סמוך נקם אחת משתי עיני כלומר מאחת משתי עיני אנקם מהם ובדרש אמר רבונו של עולם תן לי שכר עיני אחת בעולם הזה ושכר עיני אחרת תהא שמורה לי ומתוקנת לעתיד לבא ורפיות תי״ו משתי על הנכונה כי כל את בנ״ר כפ״ת את׳ שוא נע רפה לבד מלת שתי שתי׳ שנקראת דגש ואנשי מזרח קוראים אות׳ באות גבוהה אשתי׳ להיות השוא נח : וילפת · כמו וישה מן ויחרד האיש וילפת ילפתו ארחו דרכו שהוא ענין ההפוך והנטייה :
והוא שפט · והרי אמר למעלה וישפט את ישראל אלא למעלה אמר וישפט אחר התשועה ש שנעשית לו בענין הקורא כאלו אז מת כי לא נעשית לו אחר כן תשועה אבל החלה מפלתו ולא היתה לו אלא במותו ועכשיו כשמת אמר והוא שפט את י ישראל כמו שאמר בכל שופט ושופט ויש בו דרש למה כאמר שני פעמים כי שפט את ישראל עשרים שנה אמר ר׳ אחא מלמד שהיו פלשתים יראים ממנו ע עשרים שנה לאחר מותו כמו שהיו יראים ממנו עשרים שנה בחייו : ויהי

רשי

בין העמודים אשר הבית נכון עליהם : והימשני · משמיר בלע״ז כמו אולי ימושני זכרני נא · זכור עשרים שנה ששפטתי את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל זה ממקום למקום : נקם אחת משתי עיני · ושכר עין השנית הנח לי לעולם הבא וכאן פרע לי שכר האחת מהן : וילפת · ויאחז אכבר״כא בלע״ז כמו ויחרד האיש וילפת כאחז בזרועו האשה : ויהי

תמות ג׳ בקריא׳ וסי׳ תמות נפשי עם פלשתים · תמות נפשי מות ישרים · תמות בנער נפשם וחיתם · וחד ותמת כצמא · וחד את פלגשי ענו ותמת · ונמסר גם בסדר בלק : וכל בית י״ב וסי׳ נמס׳ בהאי סיפרא סימן ט׳ : אביהו ז׳ וסי׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא סוף סימן י״ד :

ואמר שמשון לעולימא דמתקיף
בידיה שבוק מיני ואמישני ית ע
עמודיא דביתא מתקן עליהון
ואסתמיך עליהון : וביתא מלי
גבריא ונשיא ותמן כל טורני
פלישתאי ועל איגרא כתלתא
אלפין גברא ואיתתא דחזן בחוכא
דשמשון : וצלי שמשון קדם יי
ואמר יי אלהים יעול דכרני קדמך
ותקפני כען ברם זימנא הדא יי
ואתפרע פורענותא חדא מתרתי
עיני דנקרו לי פלישתאי : ואחד
שמשון ית תרין עמודי מציעאי ד
דבית מתקן עילויהון ואיסתמיך
עליהון חד בימיניה וחד בסמליה
: ואמר שמשון תמות נפשי עם
פלישתאי ונגד בחילא ונפל ביתא
על טורניא ועל כל עמא די ביה
והוו קטיליא דיקטל במותיה ס
סגיאין מדיקטל בחיוהי : ונחתו
אחוהי וכל בית אבוהי ונטלו יתיה
וסליקו וקברו יתיה בין צרעת
ובין אשתאול בקברא דמנוח
אבוהי והוא דן ית ישראל ע
עסרין שנין :

ויאמר שמשון אל הנער המחזיק
בידו הניחה אותי והימשני את ג׳ · והמישני ק׳
העמדים אשר הבית נכון עליהם
ואשען עליהם : והבית מלא
האנשים והנשים ושמה כל סרני
פלשתים ועל הגג כשלשת אלפים
איש ואשה הראים בשחוק שמשון ג׳ חד מל׳ וחד חס׳ וכלהון כב חס׳
: ויקרא שמשון אל יהוה ויאמר
אדני יהוה זכרני נא וחזקני נא אך
הפעם הזה האלהים ואנקמה נקם ג׳ · ג׳
אחת משתי עיני מפלשתים : וילפת ל׳ · ל׳
שמשון את שני עמודי התוך אשר כ׳
הבית נכון עליהם ויסמך עליהם ל׳
אחד בימינו ואחד בשמאלו : ויאמר
שמשון תמות נפשי עם פלשתים ג׳ ותס׳ אלך
ויט בכח ויפל הבית על הסרנים
ועל כל העם אשר בו ויהיו המתים
אשר המית במותו רבים מאשר
המית בחייו : וירדו אחיו וכל בית י״ב
אביהו וישאו אתו ויעלו ויקברו ז׳ · ב׳ חס׳ נס׳
אותו בין צרעה ובין אשתאל בקבר
מנוח אביו והוא שפט את ישראל
עשרים שנה :

רלבג

והנה סבב שמשון עם הנער המחזיק אותו שיניחהו למשש ה העמודים אשר הבית נכון עליהם למששם כדי שישען עליהם · וקרא שמשון לשם ית׳ שיחזקהו בפעם ה הזאת להנקם מאויביו שנקרו עיניו ושמע ה השם לקולו ובחר ש שמשון למות עם פלשתי׳ כדי שינקם מהם · והנ׳ הטה שמשון שני עמודי התוך אשר ה הבית נכון עליהם ו וכבר נסמך עליה׳ א׳ בימינו ואחד בשמאלו והטה אותם בכח ב בדרך שנפל הבית על הסרנים ועל כל העם עד שכבר המית ב במותו רבים מאשר המית בחייו · והנה זכר אחר זה פעם ש שנית שהוא שפט את ישראל עשרים שנה להורו׳ כי הזמן שישב בארץ פלשתים נכלל באלו הנ׳ שנה :

והתועלות

המגיעות מזה הספור הן אלו :

הראשון לפרסם מה שנפלו בו ישראל מהרע תכף שהרשיעו לעבוד את אלהי הגוים אשר הפילם השם ביד ישראל עד שבשנה ההיא רעצו ורצצו פלשתים ובני עמון את ישראל והתמיד השעבוד הזה החזק שמנה עשרה שנה עד ששבו אל יי׳ בכל לבם כי בזה תתקיים אמונת ההשגחה והגמול והעונש אשר היא גדולה שבפנות התוריות ולזאת הסבה גם כן זכר כאשר שבו אל יי׳ בכל לבם כעזרו מאת השם יתברך להכניע אויביהם :

השני הוא להודיע שאין ראוי לרדוף החלושים כי אין בשער עזרתם הלא תראה מה שקרה לזקני גלעד שרדפו יפתח בעבור אחיו שהיו קרוביהם וגרמו מהסתפח בנחלתו ולסוף הענין נצטרכו אליו שיהיה מושל עליהם : **השלישי** הוא להודיע שראוי לאדם שיעשה דבר מה לתקות גמול שיעשה דבריו בחכמה באופן שגיע לו הגמול אחר עשותו המעשה ולזה רצה יפתח שישימו זקני גלעד יי׳ עד ביניהם על תנאיהם כדי שיתברר לו שלא יהתלו בו אחר כנחו זו המלחמה אשר בעבורה אמרו לו זקני גלעד שיהיה להם לקוצים והיא מלחמת בני עמון והיה זה במצפה שהיה מקום שהיו מתקבצים בו יש׳ תמיד כי נגלו בו דברי׳ נפלאים כאלו ונגף יי׳ שם :

הרביעי הוא להודיע שאין ראוי להלחם עם האנשים אם לא היתה שם סבה ראויה תביא על זה ועל זה ספר ששלח יפתח מה ששלח לבני עמון והיה משיב לו מלך בני עמון תחלה כי בשבת החמש שעמו לו ישראל בארץ ההיא שהחזיקו בה הוא רוצה להלחם עמם ובסוף הענין כתבאר שלא היתה שם סבה ראויה תביעהו לזה ואמר יפתח שישפוט השי׳ ביניהם כי עול היה עושה לו מלך בני עמון וכמשך מזה שכבר כצחהו יפתח והכה בבני עמון מכה רבה מאד :

החמישי הוא להודיע שראוי לאדם שיעשה עניניו בחכמה ובהתישבות כדי שלא תשיגהו החרטה על זה הלא תראה כי יפתח מהר לנדור נדר ליי׳ בזולת התישבו׳ והשיגתהו החרטה כי היה ראוי שיתישב תחלה אם היה אפשר בתו מדלתי ביתו לקראתו שיקדם ליי׳ דבר אחר זולתה ולא ימנע ממנה פרי בטן :

הששי הוא להודיע שראוי למי שיבקש טוב מה מהשי׳ שידור לו נדר מה כדי לפרסם בלב האנשי׳ כי כל הטובו׳ מאתו ולזה זכר כי יפתח נדר ליי׳ אם יתן בני עמון בידו :

השביעי הוא להודיע שמי שנדר ליי׳ יתחייב לו שיקיימהו ואע״פ שיכבד לו מאד הלא תראה כי יפתח בעבור שפצה פיו ליי׳ הוכרח לקיים את הדבר לו בתכלית הקושי · והנה יש לשואל שישאל איך לא נשאל יפתח על נדרו כי כבר היה פינחס קיים והוא היה יודע פי׳ התורה בשלימות ואפשר שנאמר שלא היה יודע יפתח שיש למדרים היתר גם לא ידעו זה אז אחר מאנשי גבולו כי כבר נשקעו כלם בנמוסי הגוים ועזבו את התור׳ ימים רבי׳ והנה החכם אין לו להתיר את הנדרים אלא כשישאל הנודר היתר לנדרו להיותו מתחרט בנדר · ואפשר שנ׳ כי בקיום זה הנדר פרסום הנס שעשה לו השי׳ היה בלתי ראוי שיתחרט יפתח על זה הנדר לפי מה שחשב :

השמיני הוא להודיע שאין ראוי לאד׳ שיקנא לחברו ברעותו שהגיע ממנו פועל טוב כשלא קרא לו בעשיית הטוב ההוא כדי שיהיה נקרא על שמו ג״כ זה הפועל הטוב הלא תראה כי בני אפרים היו מקנאים על יפתח כשלא קרא להם ללכת עמו וקרה להם מפני זה מהרע מה שקרה :

התשיעי הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה בלתי מכיר הטובה שקבל מאחר ויגמול רע תחת טוב הלא תראה כי בני אפרים שהיה להם להכיר הטו׳ שבא להם ע״י יפתח ולגמול להם חסד על זה כשחשבו לגמול להם רע תחת טוב שעם׳ להם כמשך להם מהרע הנפלא מה שספר בזה הספור עד שנפלו מבני אפרים מ״ב אלף :

העשירי הוא להודיע שאין ראוי לבעלי היכולת לגנות החלושים הלא תראה כי בני אפרים היו קורין בגלעד פליטי אפרים על בד הבוז והאבן שמאסו היתה לראש פנה וקעקעה את בנינם החזק :

האחד עשר הוא להודיע שראוי שתלך האשה אחר בעלה ולא ימנענה מזה גדלות בית אביה ולזה זכר מאבצן עם היותו גדול שכבר שלח שלשים בנות החוצה :

השנים עשר הוא להודיע עוצם ההשגחה האלהית בענין שמשון בעבור ישראל וזה כי מפני שנגלה לשם ית׳ מקומו

רשי

ויהי איש מהר אפרים. אע"פ שנכתבו שתי פרשיות הללו בסוף הספר של מיכה ושל פלגש בגבעה בתחלת השופטים היה בימי עתניאל בן קנז שנאמר וישימו להם בנידן את הפסל כל ימי היות בית אלהים בשילה למדנו שכל ימי שילה היה פסל מיכה ובפלגש בגבעה כתו' על יבוס שבירושלם לא נסור אל עיר נכרי למדנו שעדיין לא כבשו את ירושלם: אשר לוקח לך. אשר נגנב ממך ויש לו דומה כי אשה עבורה לנו עבור ממנו: ואת אלית. קללת כל מי שגנבו וגם אמרת הקללה באזני: הנה הכסף. אני מודה לך עליו שהוא בידי שאני לקחתיו: וישב את אלף ומאת הכסף לאמו. אמר להחזירו לה ובמקום שהוא שם הרי הוא ברשותך: הקדש הקדשתי. אותו מידי לבני. קבלתי עליו למוסרו מידי לידך ל לשם פסל מסכה תנהו לי עתה ומידי אני אשיבנו אליך: יש אומרים שהאשה הזאת היא דלילה לפי שכתוב אלף ומאה כסף וטעות הוא בידם שהרבה שנים קודם שמשון למיכה אך הפרשיות נסמכו על הכסף הרע ששוה כאן וכאן וכסף על פורענות היו שניהם: בית

שופטים יז

יז וַיְהִי־אִישׁ מֵהַר־אֶפְרָיִם ד יכל אלף דכו'
וּשְׁמוֹ מִיכָיְהוּ: וַיֹּאמֶר לְאִמּוֹ אֶלֶף
וּמֵאָה הַכֶּסֶף אֲשֶׁר לֻקַּח־לָךְ וְאַתְּי ולת י'
אָלִית וְגַם אָמַרְתְּ בְּאָזְנַי הִנֵּה־הַכֶּסֶף
אִתִּי אֲנִי לְקַחְתִּיו וַתֹּאמֶר אִמּוֹ בָּרוּךְ
בְּנִי לַיהוָה: וַיָּשֶׁב אֶת־אֶלֶף־וּמֵאָה כ"ה
הַכֶּסֶף לְאִמּוֹ וַתֹּאמֶר אִמּוֹ הַקְדֵּשׁ
הִקְדַּשְׁתִּי אֶת־הַכֶּסֶף לַיהוָה מִיָּדִי י'
לִבְנִי לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל וּמַסֵּכָה וְעַתָּה
אֲשִׁיבֶנּוּ לָךְ: וַיָּשֶׁב אֶת־הַכֶּסֶף כ"ה
לְאִמּוֹ וַתִּקַּח אִמּוֹ מָאתַיִם כֶּסֶף
וַתִּתְּנֵהוּ לַצּוֹרֵף וַיַּעֲשֵׂהוּ פֶּסֶל ו ב' יד מ"ל ויד חס
וּמַסֵּכָה וַיְהִי בְּבֵית מִיכָיְהוּ:

וַהֲוָה גַבְרָא מִטּוּרָא
דְּבֵית אֶפְרַיִם וּשְׁמֵיהּ מִיכָיְהוּ:
וַאֲמַר לְאִימֵּיהּ אֶלֶף וּמְאָה סִלְעִין
דִּכְסַף דְּאִתְנְסִיב לִיךְ וְאַתְּ אוֹמֵית
וְאַף אֲמַרְתְּ קֳדָמַי הָא כַסְפָּא
עִמִּי אֲנָא נְסֵיבְתֵּיהּ וַאֲמַרַת אִימֵּיהּ
בְּרִיךְ בְּרִי קֳדָם יְיָ: וְאָתֵיב יָת
אֲלַף וּמְאָה סִלְעִין דִּכְסַף לְאִימֵּיהּ
וַאֲמַרַת אִימֵּיהּ אַקְדָּשָׁא אַקְדֵּישִׁית
יָת כַּסְפָּא קֳדָם יְיָ מִן יְדִי לִבְרִי ל
לְמֶעְבַּד צְלַם וּמַתְכָא וּכְעַן א
אֲתֵיבִינֵיהּ לִךְ: וְאָתֵיב יָת כַּסְפָּא
לְאִימֵּיהּ וּנְסֵיבַת אִימֵּיהּ מָאתַן סִלְעֵי
דִּכְסַף וִיהַבִיתֵיהּ לְקֵינָאָה וַעֲבַדֵיהּ
צְלַם וּמַתְכָא וַהֲוָה בְּבֵית מִיכָה:

רדק

ויהי איש מהר אפרים ושמו מיכיהו. כתוב בסדר עולם כי בימי כושן היה פסלו של מיכה שנ' וישימו להם את פסל מיכה אשר עשה כל ימי היות שם בית האלהים וגו' ובימיו היתה פלגש בגבעה שנאמר ויקם וילך עד נכח יבוס היא ירושלם ואמר לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה ואם מפני הפסוקים האלה אמר אנ"י אף בימי יהושע היה פסלו של מיכ' כי בימיו השכינו אהל מועד בשילה אחר ארבע עשרה שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו וזה רחוק שבימי יהושע היה זה הפסל שהרי כתוב ויעבדו את יי' כל ימי יהושע ועוד שאמר אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה ולא היה זה בימי יהושע כי אפי' על המזבח שבנו בני גד ושבט ר ראובן אמרו לעלות עליה' לצבא כל שכן פסל מיכה ומה שאמר כי דבר פלגש בגבע' היה בימים ההם מפני שאמר לא נסור אל עיר נכרי דומה שלא נכבשה ירושלם עדין ואני אומ' כי בימי יהושע נכבשה שנאמ' ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהוש' ובני ישר' ובכללם מלך ירושלם אחד ואומ' ואת היבוסי יושב ירושלם לא יכלו בני ישרא' להורישם וישב היבוסי את בני יהוד' בירושלם הנה כי לקחו בני ישרא' ויהודה ירושלם בימי יהושע לבד מצודת ציון שלא נכבשה עד דוד ונראה כי לא נתיישבה ירושלם מישר' כל כך אע"פ שנכבשה לפי שהיה היבוסי עדיי' שם והלוי ונערו כשעברו נכח יבוס היה ערב ודומה כי משפחת היבוסי היה דרכם לא משפחת ירושלם שהיו בה ישראל ואם בא ללון שם בערי היבוסי היו פוגעי' תחילה ואמר לו נערו נסורה אל עיר היבוסי הזאת ונלין בה ואמר לו אדוניו לא נסור אל עיר נכרי ואמרו ברדם כי נסמך זה הענין לענין שמשון מפני שהיו אלף ומאה כסף בדבר שמשו' לרעה ואלף ומאה כסף של אם מיכה גם כן לרעה ונסמך גם כן אליו דבר פלגש בגבעה כי בעון פסל מיכה נהרגו כמה אלפים מישרא' במלחמת בנימין ולולא זה לא היו מתים מישראל כי בדין היו נלחמים עם בנימן לבער הרעה מישראל: אשר לקח לך. הכסף אשר לך אשר לקח ונגנב מאתך: ואת אלית. כל מי שלקח אותו יהיה כך וכך אני מודה כי אני לקחתיו והשיב הכסף לאמו ואמר' לו אמו אחר שהשבת אותו לי הנה הקדשתי הכסף מידי לך שתעשה ממנו פסל ומסכה ועתה אשיבנו לך שתעש' ממנו הפסל ולא רצה מיכה להשתדל בו לעשות הפסל ומסכה והשיבו פעם אחרת לאמו ואמו לקחה מאתים כסף ונתנתם לצורף לעשות פסל ומסכה והמאתים כסף היו שכר הצורף ובתשע מאות כסף עשה הפסל והמסכה: לו

רלבג

שסופו ללקות בדבר הנשים התחכם למנעו מזה כפי היכולת ולזה היה נזיר שה' מן הבטן ונמנעה ממנו התגלחת להוסיף לו כח באופן שתשלם לו ההצלה מצד הגבורה אם לא יוכל לכבוש יצרו מבנות הפלשתים והוזהרה אמו שתנהג מקצת דיני הנזירות בעודה הרה ממנו לזאת הסבה בעינה ומן הנראה שזאת ההשגחה היתה עוד מצד תפלת הנביא יעקב שאמר לישועתך קויתי יי' וזה מבשרתה הרע הראוי לבא לשמשון לסוף הענין מפאת הנשים אמר שהוא מקוה מהשם ית' ויושיעהו מזה על דרך ההשגחה: הי"ג הוא להודיע שראוי לחקור בדברים המיוחדים לתכלית מה בתכלית מה שאפשר כדי שיגיע מהם התכלית הדרוש ולזה ספר שלא סמך מנוח על דברי אשתו אבל בקש מאת השם ית' שישוב לו איש האלהים אשר שלח כדי שתשלם לו הידיע' מה יהיה משפט הנער ומעשהו ומי הוא זה האיש אם הוא ראוי לסמוך עליו: הי"ד הוא להודיע ולפרסם ענין המופתים אשר יעשה הש"י ע"י נביאו כי באמונתם יתקיימו הפנות התוריות ולזה זכר זה המופת שנעשה בפני מנוח ואשתו בעליית המלאך בלהב המזבח ומופת שמשון התם אסוריו מעל ידיו ובקע המכתש אשר בלחי ויצאו ממנו מים להציל שמשון מהצמא החזק שהיה לו: החמשה עשר הוא להודיע שכבר תקשה מאד השגת המלאך ולזה חשב מנוח שימות כשהשיגו מלאך השם וכן זכר זה גדעון והיה זה כן כי כשהטיב השכל אשר לנו המציאות הרוחני ידמה שיתחייב שידבק בו וישאר הגוף מת אם לא ילוה לו עזר אלהי: הששה עשר הוא לפרסם קיום יעודי השם ולזה התחיל לספר הגבורה שעשה שמשון מדבר כפיר האריה ולקחו האשה שלקח בתמנתה שהיתה סבה להפיל חללים רבים מפלשתים ולזאת הסבה אמר כי מיי' היא כדי שיפיל חללים רבים מפלשתים כמו שיעד שהוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים לא שהיה מאת הש"י שינשא בבנות פלשתים הערלים ולזה ספר ג"כ שאר מה שהרע שמשון לפלשתים בחייו ובמותו ודבר גבורתו עד שלולי שגלה סודו לדלילה לא היה נופל ביד פלשתים עם היותו בארצם יחיד מרוב גבורתו כאילו התחכם הש"י שאם היה שיהיה נכשל לבו לנשים שתהיה לו גבורה נפלאת יהיה נשמר בה מהפלשתים: השבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לגלות סודו גם לשוכבת חיקו הלא תראה כי תקפת שגלה שמשון סודו לאשתו גלתה אותו לאנשי העי' וכן הענין במה שגלה סודו לדלילה שהיה סבה להפילו ביד פלשתים שנמשך מזה מהרעה מה שנזכר כבר בזה הספור: השמנה עשר הוא לבאר שאין ראוי לידבק בבנו' הערלים גם אחר התגיירם כי נקל להם לחזור לסורם הלא תראה מה שקרה לשמשון מפני דבקו באלו הנשי' עם שהוא מבואר שאם לא היה דבק בהם והיה נלחם בפלשתים עם ישראל היה מכניעם ומשפילם מצד חוזק גבורתו והצלחתו עליהם בהמצאו' העזר האלהי שהיה בהכרח נוסף עליו אם היה נשמר מאלו הנשי' והיה מנהיג ישר' כמנהג השופטי' השלמי': הי"ט הוא להודיע שראוי למנהיג שישמור עמו ולא יספיק לו שמירת עצמו הלא תראה כי שמשון עם מה שנתפרסם לו מגבורתו שלא יוכלו רבים להזיק לו אם יהיה בידו כלי מלחמה כי גם בלא כלי מלחמה היה מנצח רבים כמו שבא בזה הספור הנה לא רצה להזיק בבני יהודה בבואם לאסרו לתתו ביד פלשתים וסבל שיאסרוהו ברצותו שאם לא יסבול זה יריבו בני יהוד' על זה עמו בחזקה למלט נפשם מיד פלשתים ותתחדש בזה מריבה בינו ובין בני יהודה ואולי יפול מהם רב ולזאת הסבה שאל מהם כשהסכים לסבול שיאסרוהו שלא יפגעו בו הם כי אולי אם יראה כוונתם לבא לפגוע בו לא יוכל לסבול שלא יקום כנגדם ויפיל מהם רב והנה ג"כ סבל שמשון שיאסרוהו בני יהודה להצילם אותם כדי שיעשה להם התנצלות עם פלשתים במה שהיה משחית בהם כי הם הראו עצמם עוזרים לפלשתים לאסרו בידם ולזה נודע להם כי לא מלבם היה עושה שמשון הרע להם: הכ' הוא להודיע עוצם השגחת הש"י עד שסבב שאיש אחד אסור וזולת כלי מלחמה נצח והמית רבים כי אין ליי' מעצור להושיע ברב או במעט: הכ"א הוא להודיע שיש גמול ומשפט על כל המעשה מדה כנגד מדה ולזה זכר כי לקח שמשון בעיניו כי לכתו אחר עיניו הכשילהו בזה: הכ"ב הוא להודיע מה שעשה השם לקנאת כבודו במה שהיו הפלשתים מיחסים לאלהיהם נפילת שמשון בידם אשר היתה סבת התפתותו פתויי הנשים וזה שכבר הטיב לשמשון כחו שנגבר להנקם מהם ונפשו לא חיה כי הוא היה ראוי לכך מצד התפתותו בדברים הפחותים האלה ולזה שאל שתמות נפשו עם פלשתים לפי שלא היה ראוי לו אז לעשות לו נס יותר גדול מזה והם היו ראויים ג"כ לזה מפני שהיו מיחסים זאת ההצלחה לאלהיהם. עוד ספר שכבר היה איש מהר אפרים ושמו מיכיהו והנה אחשוב שכבר היה זה בימים הקדומים שלא היה שם שופט והיה זה בימי השעבוד אם קודם עתניאל בן קנז אם קודם אהוד אם קודם אחד מהבאים אחריהם והביאני לזה שאי איפשר לומר שהיה זה הענין בין מות שמשון ובין מנות עלי לפי מה שהתבאר מדברינו הקודמים וכבר נבאר במה שאחר זה שראוי שיהיה כל זה הספור במה שבין מיתת יהושע ובין עתניאל בן קנז ואחשוב שנסמך זה הספור לשמשון שהיה משבט דן לספר מה שאירע על החטא לשבט דן על דבר פסל מיכה שהתמיד זמן ארוך מאד וכבר אמרו קצת המפרשים שהיה זה בסבת הסכמת מספר אלף ומאה כסף שבא בסיפור שמשון ודלילה למספר אלף ומאה כסף שבא בסיפור מיכ' ונוכל לומ' לפי זה המאמר עוד שכבר היה הסכמ' אחרת בענין או הסכמי' והוא שמכל אחד מהם נמשך רע לדן כי כסף דלילה היה סבה לשנפל שמשון ביד פלשתי' ונקרו עיניו ונמשך לו המו' בסבתו וכסף מיכה היה סבה שטעו בני דן בפסל ההוא זמן ארוך. והנה ספר שכבר אמ' מיכה לאמו אלף ומאה שלעין כסף אשר לוקח לך ואת אלית קללת כל מי שלקחו אם לא ישיבנו לך וגם אמרת זה באזני ולזה הוכרחתי להגיד לך שאני לקחתיו והוא אתי והשיב הכסף לאמו ואמרה לו אמו הקדש הקדשתי הכסף לי' מידי לבני לעשות פסל ומסכה אשר היו צורות שיטעו בהן האנשים אז ויחשבו שיהיה בהם כח להגיד העתידות מצד עורים כח הדמיוני ודמה שלזאת הסבה עשאום תחלה לא לשם ע"ז ויורה על זה מה שאמרה הקדשתי הכסף ליי'. והנה השיבה לו אמו הכסף והוא השיב אותו שנית לאמו ועשתה ממנו פסל ומסכה והיה בבית מיכיהו כדי שיגיד לו העתידות לפי מחשבתם. וכבר

לו בית אלהים · עשה אותו בית אלהים ועשה עוד אפוד ותרפים ותרגום בית אלהים בית טעותא ואמרו רבותי' ז"ל כל אלהים האמור במיכה חול חוץ מן אחד שהוא קדש כל ימי היות בית האלהים בשילה ותרגום אפוד ותרפים אפוד ודמאין: וימלא · שהקריב קרבנותיו על יד אחד מבניו ומנהו להיות כהן וכן ומלאת יד אהרן ויד בניו: איש הישר בעיניו יעשה · אמר זה לפי שעשה מיכה הפסל ולא היה מי שימחה בידו כי אין מלך ו ושופט בימים ההם : מבית לחם יהוד' · בית לחם אח' היה לפיכך סומך בית לחם זה ליהוד' בכל מקום ומה שאמר ממשפחת יהודה הוא תוספת ביאור על בית לחם אמר שהיה משבט יהוד' והנער הזה לוי היה ואיך יאמר עליו ממשפחת יהודה · והאומר כי אמו ממשפחת יהוד" ירא' כו היכן מיחס הכתוב אדם למשפחת האם · ומה שאמר כל אלה בני מכיר אבי גלעד והיה שגוב ויאיר בני בת מכיר בעבור הערים שהיו ליאיר בארץ הגלעד אמר כן · ורז"ל דרשו כי בן גרשם בן משה רבינו היה ולפי שעשה מעשה מנשה שהיה מיהודה אמר עליו ממשפחת יהודה לפיכך תלוי בו הנ׳ון כשאמר עליו ויהונתן בן גרשם בן מנשה תלו נו׳ן למעלה בין המ"ם והש"ין לומר כי נכד משה היה ולכבוד משה תלוי עליו הנ׳ון כלומ׳ כי עשה מעשה כאלו היה בן מנש׳ ולא בן משה : והוא גר שם · בבית לחם היה גר ואף על פי שהיה לוי והיו ללוי׳ ערים לשבת זה הנער התגורר שם בבית לחם על ברכי מחיתו

בית אלהים · בית טעות כל אלהים האמורים בפרשה זו חול חוץ מזה כל ימי היות אלהים בשילה: וימלא את יד אחד · חנכו לעבודת הפסל להיות כהן לפניו כל חינוך דבר שאדם נכנס בו לשם גדולה קרויה מילוי ידים ריטוומ"ניר בלע"ז וכשנותנין פקידות לאדם קורין למתן ריטוומ"ניר בלע"ז: ממשפחת יהודה · והוא לוי מן האם ורבותינו אמ' לפי שעשה מעשה מנשה שבא מיהודה קראו ממשפחת יהוד' והוא לוי בן גרשם בן משה רבינו היה כמו שמפורש בענין ו ויהונתן בן גרשם וגו' : לעשות דרכו · דרך הליכתו : באש' אמצ' · פרנסתי להשתכר : לימים · לסוף שנה : וערך בגדי' · זוג חליפת בגדי' שהם ערך וסדר לכל בני אדם כפי ה הראוי להם לשנה : וערך בגדים · אפרלייממ"נט בלע"ז : ומחיתך · ומזונותיך : וילך

בית אלהים ה' וסי' נמסר בסדר ויצא : וימלא ט' וסי' נמסר בסדר שלח לך : והוא לוי והוא גר שם ו' פסוקי' והוא והוא וסי' ויהי נער מבית לחם יהודה · והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים · וימצא את אלישע בן שפט והוא חרש · אותו תקדישו והוא יבנה · אכלו זרים כחו · ואחר בא חצרון דד"ה : והיה' בקריא' וסימ'

וְהָאִישׁ מִיכָה לוֹ בֵּית אֱלֹהִים וַיַּעַשׂ
אֵפוֹד וּתְרָפִים וַיְמַלֵּא אֶת־יַד אַחַד
מִבָּנָיו וַיְהִי־לוֹ לְכֹהֵן׃ בַּיָּמִים הָהֵם
אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר ב
בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה׃ וַיְהִי־
נַעַר מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה מִמִּשְׁפַּחַת
יְהוּדָה וְהוּא לֵוִי וְהוּא גָר־שָׁם׃ וַיֵּלֶךְ
הָאִישׁ מֵהָעִיר מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה
לָגוּר בַּאֲשֶׁר יִמְצָא וַיָּבֹא הַר־אֶפְרַיִם
עַד־בֵּית מִיכָה לַעֲשׂוֹת דַּרְכּוֹ׃
וַיֹּאמֶר־לוֹ מִיכָה מֵאַיִן תָּבוֹא וַיֹּאמֶר
אֵלָיו לֵוִי אָנֹכִי מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה
וְאָנֹכִי הֹלֵךְ לָגוּר בַּאֲשֶׁר אֶמְצָא׃
וַיֹּאמֶר לוֹ מִיכָה שְׁבָה עִמָּדִי וֶהְיֵה־לִי
לְאָב וּלְכֹהֵן וְאָנֹכִי אֶתֶּן־לְךָ עֲשֶׂרֶת
כֶּסֶף לַיָּמִים וְעֵרֶךְ בְּגָדִים וּמִחְיָתֶךָ

ה׳ וְגַבְרָא מִיכָה לֵיהּ בֵּית טַעֲוָתָא
ט׳פ׳ה וַעֲבַד אֵפוֹד וּדְמָאִין וְקָרֵיב יָת
קוּרְבַּן חַד מִבְּנוֹהִי וַהֲוָה לֵיהּ ל
לְכוּמְרָא׃ בְּיוֹמַיָּא הָאִינּוּן לֵית
מַלְכָּא בְּיִשְׂרָאֵל גְּבַר דְּכָשַׁר ב
בְּעֵינוֹהִי יַעֲבֵיד׃ וַהֲוָה
עוּלֵימָא מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה מִזַּרְעִית
ז׳ פסו׳ והוא והוא · ד יְהוּדָה וְהוּא לֵוִי וְהוּא דָר תַּמָּן׃
ג׳ וַאֲזַל גַּבְרָא מִקַּרְתֵּיהּ מִבֵּית לֶחֶם
ט׳ יְהוּדָה לְמִידַר בַּאֲתַר דְּיִשְׁכַּח ו
וַאֲתָא לְטוּר דְּבֵית אֶפְרַיִם עַד בֵּית
מִיכָה לְמֶעְבַּד אוֹרְחֵיהּ׃ וַאֲמַ׳ לֵיהּ
מִיכָה מְנָן אַתְּ אָתֵי וַאֲמַר לֵיהּ לֵיוָאָה
אֲנָא מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וַאֲנָא אָזֵיל
לְמִידַר בַּאֲתַר דְּאַשְׁכַּח׃ וַאֲמַ׳ לֵיהּ
מִיכָה תִּיב עִמִּי וֶהֱוֵי לִי לְאַב וּלְכָהֵין
ג׳ וַאֲנָא אֶתֵּן לָךְ עֲסַר סִלְעִין דִּכְסַף
ה ·5·5· לִזְמַן עִידָּן וְזוּג לְבוּשִׁין וּפַרְנָסָתָךְ

ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה' · התהלך לפני והיה תמים · עלה אלי ההרה והיה שם · והיה נכון לבקר ועלית · ויאמר לו מיכה שבה עמדי · ויאמרו לו החרש שים ידך על פיך · ונמסר גם בסדר לך לך :

רלבג

אנכי א' בטע' וכל אתנח וס"ף דכו' בת' ותף אנכי

וכבר עשה מיכה לו בית מיוחד לזה ה הפסל והמסכה ועשה מהם אפוד ותרפים וקראו אותו בית אלהים לחשבו כי שכינתו ת תשרה שם ומלא יד אחד מבניו להיו' לכהן לשאול לו העתידות : אין מלך בישראל וגו' : וסיפר זה כי אולי היה זה סבה להעשות זה הפסל ולזה ראוי שנאמר שזה היה אחר המלך שהיה מונע אותם מזה אם הוא חי והוא יהושע לפי מה שאחשוב שהזהיר ישראל על זה כדי לבער ע"ז כי גם עלי שהיה נכבד מכל אשר לפניו ת מהשופטים לא בערו בימיו הבעלי' והעשתרות עד שבא שמואל ובערם כמו שמספר בספר שמואל ולזה ארך עליו פסל מיכה עד מות עלי כמו שיבא אחר זה ולזה ידמה שהיה זה הענין אחר מות יהושע וקודם ממשלת עתניאל בן קנז ויורה על זה עוד שכבר זכר בזה הספו' ששבט הדני היה מבקש לו נחלה לשבת בימי' ההם וזה היה אחרי מות יהושע כי אז השיגו השבטים להלחם כל אחד בגבולו כמו שנתבאר בראש זה הספר ששאלו ישראל מי יעלה לנו תחלה להלחם בכנעני · עוד ספר שכבר היה נער ממקום שנקרא בית לחם יהודה והיה המקום ההוא ממשפחת יהוד' והוא לוי והוא גר שם · והנה משך לבו מיכה אל שיהיה לו לכהן בביתו לשאול העתידות באמצעו' הפסל והתרפים שהיה מתחתם בהם להתבודד הכח הדמיוני מבין שאר הכחות לא שהפסל והתרפים ידברו חלילה וע"כ הנה התרפים דברו און על הרעב כי אין כח בקסם להודעת העתידות באמת כמו שביארתי בספר מלחמות י"י · וספר

והנה לא מצא שם עוד מחיתו ויצא משם לגור במקום שימצא שם מחיתו : עד בית מיכה לעשות דרכו · כלומר בא עד בית מיכה ולא לכוונה שיעמוד שם אלא לעשות דרכו משם והלך : לימים · לשנה : וערך בגדים · תרגם יונתן וזוג לבושין רוצה לומר כי ערך האדם בבגדי' לשנה שני' אחד לימי הקיץ ואחד לימי החורף : וילך הלוי · הלך לברכי מיכה ולמה שצוהו ונתרצה לישב עמו : וימלא · כבר פירשתיו : כי היה לי הלוי לכהן · כלומר סימן טוב הוא זה לי שנזדמן לי משבט הכהנים להיות כהן לי : בימים ההם · גם זה הפסוק מוכיח כי לא היה זה בימי עתניאל בן קנז כי שופט היה לישראל וכל ימי השופט לא היו עושים איש הישר בעיניו כמו שאמר והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט וגו' ואומר והיה במות השופט ישובו והשחיתו מאבותם וגו' נראה כי בימי השופט לא היו עושים איש הישר בעיניו ובשלשת הענינים האלה בדבר מיכה ובדבר בני דן ובדבר פלגש בגבעה אמר אין מלך בישראל ואלו הענינים היו בין שמשון לעלי שהיה שופט ישראל והיה הזמן ביניהם כמו שהיה שלא היה להם שופט בישראל והיו עושים איש הישר בעיניו ואם נאמר כי לא היה זמן ביניהם כדברי בעל סדר עולם שהרי ביפתח מצאנו שאמר שלש מאו' שנה מיום שכבשו ישראל לארץ סיחון שהיה בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים והנה מיפתח עד שבנה הבית מאה וארבעים שנה שהרי אומר הכתוב ויהי בארבע מאות שנה ושמנים שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וגו' הנה שלש מאות שנה עד יפתח משנת הארבעים ומאה וארבעים מן יפתח עד שבנה המלך שלמה את הבית הנה הם מיציאת מצרים ארבע מאות ושמנים עם ארבעים שהיו במדבר ואנחנו מוצאים אלו מאה וארבעים אחר מיפתח לבנין הבית כמנין השופטים והמלכים כי אבצן שפט את ישראל אחרי יפתח שבע שנים ואילון עשר שנים ועבדון שמנה שנים ושמשון עשרים שנה ועלי ארבעים שנה ושמואל עשרים שנה ודוד ארבעים שנה וארבע שנה של שלמה שהרי בשנה הרביעית למלכו בנה הבית כמו שכתוב בשנה הרביעית בחדש זיו והנה לפי חשבון זה יתרי' על מאה וארבע שנה של שלמה שהרי בשנה הרביעית למלכו בנה הבית כמו שכתוב בשנה הרביעית בחדש זיו והנה לפי חשבון זה יתרים על מאה וארבעים תשע שנים הנה אנחנו צריכים על כל פנים לתקן החשבונות אפילו לדברי בעל סדר עולם כי תשע שנים הם יתרים לחשבונו והנה עשרים שנה שמנה לשמואל לא נמצא בפירוש בכתב ועוד כי אינם עשרים שנה לשמואל כי ביום שגלה הארון מת עלי והנה הארון היה בשדה פלשתים שבעה חדשים ועלה בית שמש ומבית שמש לקרית יערים ויהי שם עשרים שנה עד שהעלהו דוד משם אחר שבע שנים שמלך בחברון הנה חסרו מהעשרים שנה שבע שנים כשאמרו י"ג שנה אחד עשר לשמואל ושתי שנים לשאול וכלם נחשבים לשמואל שאפילו במלוך שאול היה שופט שמואל שנאמר וישפט שמואל את ישראל כל ימי חייו הנה משמת עלי עד שמלך דוד שלש עשרה שנים כשאמרו עדיין שתי שנים והנה שש שנים נקח מהשלש מאות שאמר יפתח כי לא נשלמו אלא עם השש שנים שלו והוא אומר זה בתחילת ימי שפטו נמצא כי חשבון זה אינו מדוקדק ועוד כי ראינו כי בחיי עלי היה שמואל שופט את ישראל שנאמר ויהי דבר שמואל אל כל ישראל ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה ואומר ואני התהלכתי לפניכם מנעורי ועד היום הזה ודרך הכתוב לרדוף אחרי הכלל ולא יקפיד בפרט אם יהיה חסר או יתר והנראה כי בין שמשון לעלי היו בלא שופט ימים רבים כי הנה הכתוב מעיד בשלשה הענינים האלה הסמוכים אין מלך בישראל והנה עלי בן שמנה וחמשים שנה כשנתמנה שופט וכן צ"ח שנים היה כשמת ושפט את ישראל ארבעים שנה ולא יתכן לומר שנכנסו שנותיו של שמשון בשנותיו של עלי כי לא יתכן שהיה שמשון שופט בימי עלי והוא בן חמשים שנה ויותר והיה מנבואי ישראל ומזקניהם ומבני הקבלה שקבלו תורה שבעל פה שהרי עלי קבל מפנחס ושמואל קבל מעלי וכן נביא אחרי נביא אם כן הפסק היה בין שמשון לעלי שלא היה שופט לישראל ובימים ההם שלא היה להם מלך ושופט היו עושים כל איש ואיש הישר בעיניו ועשה מיכה פסלו ובני דן הקימו להם אותו הפסל ובני בנימין הרעו בדבר פלגש : כי

רשי

וילך הלוי · אח' עבתו כי לא נפלה לו ירושה כפי הראוי להם בארץ מכובשת כמו שנאמר ביהושע ויצא גבול בני דן מהם ואף כאן יש ללמוד שהיה מעשה זה בתחלת השופטים מיד : מי הביאך הלום · יש כאן תמיהות הרבה לא מזרעו של משה רבינו אתה שנאמ' בו אל תקרב הלום ומי שם פה לארם ומה זה בידך : שאל נא באלהים ·

בתרפים שמדברי' על ידי מכשפות · נוכח יי' דרככם נוכח הקב"ה גלוי כי זה אי בו מתם : ואין מכלים דבר · אין אחד מהם כרי' לחברו שיחזירנו ריקם ויכלימנו כמו שנאמר בסוף הענין אין מחסור כל דבר כך משמעו : יורש עצר · יורשים מועטים שאם יהרגו את אלו אין עוד עוררין נלחמים עם המחזיקים בנחלה : ורחוקים הם מעזרת צידוני : ודבר אין להם עם אדם · שום ברית כרות שיבאו לעזרתם לעת הצור' : מה אתם · כלומ' מה אתם משיבין דבר מה מצאתם במקום שנפל לנו גורלנו מה העם החזק הוא הרפה : ואתם

רלבג

וספר שכבר היה שבט הדני מבקש נחלה לשבת בה ושלחו מרגלי' לעיר ליש לרגל הארץ שנפלה בגורלם ועברו דרך בית מיכה והכירו הנער הלוי ושאלו לו התצליח דרכם וענ' להם על צד הקסם באמצעות הפסל והתרפי' שכבר הצליח דרכם · והנה באו המרגלים לעיר ליש ומצאו העם אשר בה שוקט ובוטח לא היו יראים ממלחמ' ולזה לא היו שומרים בשער העיר לשמור העי' שלא יכנסו בה אויבים · ולא היה בארץ ההיא מכלי' דבר שיהיה יורש המלוכה והוא המושל שהוא מכלי' בתוכחתו החוטאים · ומלת עצר הוא מענין זה יעצור בעמי ויהיה הרצו' בזה שלא היתה הממשלה הזאת באה מהאב לבנו וזה ממה שימנע המנהיג ההו' מלמסור עצמו לסכנה בעבור שמירת הגוי' שהם אינם לו ולזרעו ורואו עוד שהם רחוקים מצידונים שיעזרום כשידעו דבר המלחמה ולזה הוא מבואר שטרם שתגיע הידיע' לצידונים תשלם לבני דן הורשת העיר ההיא · והנה

רדק

כי לא נפלה לו · לא נפלה לו כל נחלת גורלו כמו שאומר בספר יהושע ויצא גורל בני דן מהם כלומר פחו' ממה שהיה ראוי להם כמו שפירשנו ופירוש בנחלה בנחלה הנחלקת לו בתוך שבטי ישראל לא נפלה לו הראויה לו והוצטרכו לבקש נחלה : עד בית מיכה · סמוך לביתו : שאל נא באלהים · לפי מחשבתם כי לא היה זה האפוד אלא לשם ע"ז עשוי בדמות אפוד והתרפים היו שואלים בהם לדעת העתידות ולא היה חלק הש"י בזה אך הם היו חושבים כי דבר יי' היה השאלה בתרפים ההם לפיכך אמרו לו שאל נא באלהים ות"י שאל כען במימרא דיי' · אל' באלהים זה אינו נמחק כי קדש הוא ובדברי רז"ל שאמרו כל אלהים האמור במיכה חול חוץ מאחד שהוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה אם כן באלהים זה חול הוא ונמחק והנה הדב' אצלינו ספק ומספיק אני אומר שאינו נמחק ואני תמיה על כי נקנה שהיה בידכם איך אמרו עליו שהוא חול ואף רבי אליעזר שאמר במיכה יש מהם חול ויש מהם קדש הכתובים באל"ף למ"ד חול הכתובי' ביו"ד ה"א קדש חוץ מזה שבאל"ף למ"ד והוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה · והנה לא הסכים עמו יונתן בן עוזיאל ואם זה באלהים הוא חול אמרו לו שישאל בתרפים ההם כי הלוי אמ' להם כי מגידי' הם העתידות באמת ונתפתו לדבריו וענין התרפים יש אומרי' כי הוא כלי נחשת העשוי לדעת חלקי השעות וישפטו בהם על דרך המזלות והם הוברי שמים ויש אומרי' כי יש כח בחכמי המזלות לעשות צורה בשעות ידועות ותדבר הצור' ההיא כי הנה כתו' כי התרפים דברו און והנה אין זה הפסוק ראיה כי ר"ל בעלי התרפים והחכם רבי אברה' אבן עזרא כת' כי הקרוב אליו כי התרפים הם על צורת בן אדם והיא עשויה לקבל כח העליונים והעד שהתרפים כן התרפי' ששמה מיכל בת שאול במטה עד שחשבו שומרי הבית שהוא דוד : נכח יי' דרככם · על דרך הנה יי' יצא לפניך כלומר סיוע אלהים עמכם ותרגומו אתקין יי' ארחכון : ויבאו לישה · והוא לשם הנזכר בספר יהושע ושני שמו' היו לו : את העם אשר בקרבה יושבת לבטח · זכר העם בלשון נקבה וכן תטאת עמך מדוע סובבה העם הזה : כמשפט צדוני' · כי הצדוני' היו קרובי' לארץ ישר' והיו שוקטים כי לא היו רוצי' להלחם עמהם כי לא היו מארץ כנען כמו שכתו' ויהי גבול הכנעני מצידון ואמר בזבולן וירכתו על צדון שהוא כמו עד צדון אבל צדון לא היה מארץ כנען לפיכך היו שוקטי' ולא היה להם פחד מישראל ותרגומו כהלכת צידונאי דשקטין ושרן לרוחצן : ואין מכלים דבר בארץ · כלומר אין להם שכנים שיזיקום ויכלימום בשום דבר כמו לא הכלמנום וכן תרגם יונתן לית דמזיק ולפיכך הם שוקטים ובוטחים ואינם יראים ואינם שומרים ולפיכך הם נוחי' להכבש כי לפי שהם בוטחים אינם שומרים העיר ואין להם כלי זיין : יורש עצר · ת' ירותין זעירין כלומר יורשי המלוכה היו קטנים ולא היה חוזק במלוכה ולפי הפשט עצר הוא מלוכה מן זה יעצר בעמי ומלת ואין מכלים עומדת במקום שנים ואין יורש עצר כי לא היה בהם מלך ולא יורש מלוכה : ורחוקים המה מצדונים · כלומר שלא יוכלו לעזרם : ודבר אין להם עם אדם · שאין להם ברית עם אדם לעזרם אם יצטרכו כמו שכתו' בסוף הענין ואין מציל כי רחוקה היא מצידון ודבר אין להם עם אדם וכל אלה הדברים ידעו המרגלים מבני העיר שנכנסו בעיר כאנשים סוחרים או הראו עצמם שרוצים לשבת בארץ והיו שואלים ענין הארץ : מה אתם · אומרים כלומר מה בשורה בפיכם : קומה ונעלה · ענין זריזות כמו קום עבור קום התהלך בארץ : ואתם

אלהים ו' חס' בסיפרא וסי' ויאמ' אלהים רדפו אחריהם דאהוד · ויאמ' אלהים גדעון לא אמשול אני בכם · אשאלה מכם שאלה · וישלחו בני דן · כזה וכזה עשה לי מיכה · ויאמר אלהים אל אחי אל תרעו נא תנינא דפסו' : כזה וכזה ג' דסמיכי וסי' כזה וכזה עשה לי מיכה · כי כזה וכזה תאכל החרב · הנה אשת ירבעם באה : צידנים

וילך הלוי : ויואל הלוי לשבת את
האיש ויהי הנער לו כאחד מבניו :
ויםלא מיכה את יד הלוי ויהי לו
הנער לכהן ויהי בבית מיכה :
ויאמר מיכה עתה ידעתי כי ייטיב
יהוה לי כי היה לי הלוי לכהן :
יח בימים ההם אין מלך בישראל
ובימים ההם שבט הדני מבקש לו
נחלה לשבת כי לא נפלה לו עד
היום ההוא בתוך שבטי ישראל
בנחלה : וישלחו בני דן
ממשפחתם חמשה אנשים מקצותם
אנשים בני חיל מצרעה ומאשתאל
לרגל את הארץ ולחקרה ויאמרו
אלהם לכו חקרו את הארץ ויבאו
הר אפרים עד בית מיכה וילינו
שם : המה עם בית מיכה והמה
הכירו את קול הנער הלוי ויסורו
שם ויאמרו לו מי הביאך הלם ומה
אתה עשה בזה ומה לך פה : ויאמר
אלהם כזה וכזה עשה לי מיכה
וישכרני ואהי לו לכהן : ויאמרו
לו שאל נא באלהים ונדעה התצליח
דרכנו אשר אנחנו הלכים עליה :
ויאמר להם הכהן לכו לשלום נכח
יהוה דרככם אשר תלכו בה :
וילכו חמשת האנשים ויבאו לישה
ויראו את העם אשר בקרבה יושבת
לבטח כמשפט צידנים שקט ובטח
ואין מכלים דבר בארץ יורש
עצר ורחוקים המה מצידנים ודבר
אין להם עם אדם : ויבאו
אל אחיהם צרעה ואשתאל
ויאמרו להם אחיהם מה אתם :
ויאמרו קומה ונעלה עליהם כי
ראינו את הארץ והנה טובה מאד

ואזל ליואה : וצבי ליואה למיתב עם גברא והוה עולימא ליה כחד מבנוהי : וקריב מיכה ית קורבן ליואה והות ליה עולימא לכהן והוה בבית מיכה : ואמר מיכה כען ידענא ארי אוטיב יי לי ארי הוה לי ליואה לכומרא : ביומיא האינון לית מלכא בישראל וביומיא האינון שיבטא דבית דן בעין להון אחסנתא למיתב ארי לא איתפלגת להון עד יומא ההוא בגו שבטיא דישראל באחסנא : ושלחו בני דן מזרעיתהון חמשא גוברין מקצתהון גברין בני חילא מצרעה ומאשתאול לאללא ית ארעא ולמבדקה ואמרו להון איזילו בדוקו ית ארעא ואתו לטורא דבית אפרים עד בית מיכה ובתו תמן : אינון עם בית מיכה ואינון אשתמודעו ית קל עולימא ליואה וזרו לתמן ואמרו ליה מן אתייך הלכא ומא את עביד הכא ומא לך כדין : ואמר להון כדין וכדין עבד לי מיכה ואגרני והוית ליה לכומר : ואמרו ליה שאיל כען במימרא דיי ונידע התצלח אורחנא די אנחנא אזלין עלה : ואמר להון כהנא איזילו לשלם אתקין יי אורחתכון די תהכון בה : ואזלו חמשא גוברין ואתו ללייש וחזו ית עמא די בגוה יתבין לרוחצן כהילכת צידונאי דשקטין ושרן לרוחצן ולית דמזיק פיתגמא בארעא ירותין זעירין ורחיקין אינון מצידונאי ופתגם לית להון עם אנש : ואתו לות אחוהון צרעה ואשתאול ואמרו להון אחוהון מה אתון : ואמרו קומו וניסק עליהון ארי חזינא ית ארעא והא טבא לחדא

ה' חס' ו' בליש' בקריאה וסי' וילכו חמשת האנשים ויבאו לישה · ועתה צוה ויכרתו לי ארזים מן הלבנון · וילך שלמה אחרי · יען אשר עזבוני · ומאכל ומשתה ושמן · לצדנים כתיב דעזרא · וצידונים ועמלקכן כתיב מל' דמל' ושארא צידנים כתיב :

מחשים ד׳ בקריאה וסי׳ אל תעצלו ללכת. ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר׃ מחשים מקחת אותה. והלוים מחשים לכל העם׃ על כן ח׳ בטעם וסימ׳ נמסר בסדר וישלח ׃והידעתם ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא׃

ואתם מחשים אל תעצלו ללכת
לבא לרשת את הארץ׃ כבאכם
תבאו אל עם בטח והארץ רחבת
ידים כי נתנה אלהים בידכם מקום
אשר אין שם מחסור כל דבר אשר
בארץ׃ ויסעו משם ממשפחת
הדני מצרעה ומאשתאל שש מאות
איש חגור כלי מלחמה׃ ויעלו
ויחנו בקרית יערים ביהודה על כן
קראו למקום ההוא מחנה דן עד
היום הזה הנה אחרי קרית יערים׃
ויעברו משם הר אפרים ויבאו עד
בית מיכה׃ ויענו חמשת האנשים
ההלכים לרגל את הארץ ליש
ויאמרו אל אחיהם הידעתם כי יש
בבתים האלה אפוד ותרפים ופסל
ומסכה ועתה דעו מה תעשו׃
ויסורו שמה ויבאו אל בית הנער
הלוי בית מיכה וישאלו לו לשלום׃
ושש מאות איש חגורים כלי
מלחמתם נצבים פתח השער אשר
מבני דן׃ ויעלו חמשת האנשים
ההלכים לרגל את הארץ באו שמה
לקחו את הפסל ואת האפוד ואת
התרפים ואת המסכה והכהן נצב
פתח השער ושש מאות האיש
החגור כלי המלחמה׃ ואלה באו
בית מיכה ויקחו את פסל האפוד
ואת התרפים ואת המסכה ויאמר
אליהם הכהן מה אתם עשים׃
ויאמרו לו החרש שים ידך על פיך
ולך עמנו והיה לנו לאב ולכהן
הטוב היותך כהן לבית איש אחד
או היותך כהן לשבט ולמשפחה
בישראל׃ וייטב לב הכהן ויקח
את האפוד ואת התרפים ואת
הפסל ויבא בקרב העם׃ ויפנו
וילכו וישימו את הטף ואת
המקנה ואת הכבודה לפניהם׃
המה הרחיקו מבית מיכה והאנשים
אשר בבתים אשר עם בית מיכה
נזעקו וידביקו את בני דן׃
ויקראו אל בני דן ויסבו פניהם
ויאמרו למיכה מה לך כי נזעקת׃

ואתון שתקין לא תיתרשלון
למיזל למיעל למירת ית ארעא׃
כמיתכון תיעלון לות עמא דישרן
לרוחצן וארעא פתיות ידין ארי
מסרה יי בידיכון אתרא דלית
תמן חסרן כל מדעם די בארעא׃
ונטלו מתמן מזרעית דן
מצרעה ומאשתאול שית מאה
גברין מזרזין במני קרבא׃
וסליקו ושרו בקרית יערים
בארעא דבית יהודה על כן קרו
לאתרא ההוא משרית דן עד יומא
הדין הא הוא אחורי קרית יערים
׃ ועברו מתמן לטורא דבית
אפרים ואתו עד בית מיכה׃
ואתיבו חמשא גוברייא דאזלו
לאללא ית ארעא ליש ואמרו
לאחוהון הידעתון ארי אית בבתיא
האילין איפוד ודמאין ופסלא
ומתכא וכען דעו מה תעבדון׃
וזרו לתמן ועלו לבית עולימא
ליואה בית מיכה ושאילו ליה
לשלם׃ ושית מאה גברין מזרזין
במני קרביהון קיימין במעלנא
דתרע דמשיבט בני דן׃ וסליקו
חמשא גבריא דאזלו לאללא ית
ארעא עלו לתמן ונסיבו ית
צילמנא וית איפודא וית דמאין
וית מתכא וכהנא קאים במעלנא
דתרעא ושית מאה גברא
דמזרין במני קרבא׃ ואילין עלו
לבית מיכה ונסיבו ית צלם אפודא
וית דמאין וית מתכא ואמר להון
כהנא מה אתון עבדין׃ ואמרו
ליה שתוק שוי ידך על פומך
ואזיל עמנא והוי לנא לאב ולכהן
הטב דתהי כהין לבית גברא חד
או דתהי כהין לשבטא ולזרעי
בישראל׃ ושפר לבא דכהנא
ונסיב ית איפודא וית דמאין וית
צלמא ועל בגו עמא׃ ואתפניאו
ואזלו ושויאו ית טפליא וית
בעירא וית קנינא קדמיהון׃
אינון ארחיקו מבית מיכה וגברי
די בבתי דעם בית מיכה אתכנישו
ואדביקו ית בני דן׃ וקרו
לבני דן ואסחרו אפיהון ואמרו
למיכה מא לך ארי אתכנישתא׃

רשי

ואתם מחשים. מתעצלו׳׃ ואת הכבודה. משואות. כל דבר שהוא כבד בהליכתו שאינו יכול לרוץ אם ירדפו בני המקום אחריהם׃ הכבודה. פזנטומא בלע״ז׃ ויסבו פניהם. בני דן הקוראים אליהם׃ ומה

רדק

אתם מחשים. אתם שותקין שלא תקחו הדבר בזריזות ולא תעשו׃ אל תעצלו. לא תתרשלון׃ כל דבר אשר בארץ. הזאת או בשום ארץ בעולם שם תמצאו כי אין שם מחסור כל דבר׃ ואלה באו. מה שחזר ואמר ויקחו את פסל האפוד וכבר אמר לקחו את הפסל ואת האפוד מפני מאמר הכהן שאמר להם מה אתה עושי׳ חזר ואמר. ומה שאמר פסל האפוד סמך הפסל לפי שים פסל בלא אפוד וזה היה עם אפוד׃ את הטף. כי אלו שש מאות איש חגור כלי מלחמה עם טפם ונשיהם ומקניהם הלכו כי היו בטוחים שילכדו העיר׃ ואת הכבודה. כתו׳ בוי״ו עם הדגש וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל. ופירו׳ הכבודה הכלים והמטלטלים ותרגומו קנייא כתרגום רכוש שהוא גם כן כולל קנין האדם כלים וכסף וזהב ושאר מטלטלין׃ נזעקו. נאספו וכן מה לך כי נזעקת נאספת אתה ואנשיך ונאמרה האסיפה בלשון זעקה לפי שעל ידי זעקה יאסף העם׃ ויסבו פניהם. שרגם המלך והבית׃

רלבג

והנה ליש הוא לשם הנזכר בספר יהושע והעד שכבר אמר ב״כ שם שכבר קראו שם העיר דן כשם דן אביהם כמו שבאמר בזה המקום. וספר כי מרי עברם עברו בית מיכה חמשת המרגלי׳ ולקחו הפסל והמסכה והאפוד והתרפים מבית מיכה ופתו הנער הלוי ולקחוהו עמם והיה לאב ולכהן לכל שבט דן והיו שם פתח השער שש מאות איש חגור כלי מלחמה משבט דן. וכראות

כבודה ג׳ מלאים ודגשי׳ וסימ׳ ואת הכבודה לפניהם. וישכב על מטה כבודה. כל כבודה בת מלך פנימה׃ ויסבו ג׳ דגשי׳ בקריאה וסימ׳ ויקראו אל בני דן. את ארון אלהי ישראל. ויסבו את פניהם ממשכן יי׳׃
ושש ג׳ רפ׳ וסימ׳ נמסר בסדר משפטים׃

רשי

מה לי עוד · ומה נשאר לי עוד : אנשים מרי נפש · כעוסים כמו במשמעתנו : ליש · שם העיר ובספר יהושע קורא שמה לשם על שמצאו שם אבן טובה שמתה לשם והוא היתה על התשן לשבט דן שמו כתוב על לשם וידע שבאמת היא כתלתם : בן מנשה · מפני כבודו של משה כתבנ"ון לשנות את השם וכתבנה תלויה לומר שלא היה מנשה אלא משה :
עד יום גלות הארץ · בימי סנחריב בגלות ראשונה : ותזנה

רדק

פן יפגעו בכם · ענינו פגיעת החרב כמו ויפגע בו וימת ו"ת ויסלטון בכון וכן ויפגע בו ושליטו ביה : מרי נפש · אנשים כעוסים שים בחברתינו : ואספת נפשך · אתה תהיה גורם שתמותו כלכם אם תשמיעם קולך ותוסיף לדבר עוד בדבר הזה והוא מבנין הכנו' אוסיפך אל אבותיך תוסיף רוחם יאסף אהרן והדומי' להם : שרפו באש · יש לתמוה למה שרפו אותה והם רוצים לשבת והנה כל הערים העומדות על תלם לא שרפם יהושע רק חצור לבדה והיתה זה לפי שהיתה ראש הממלכות להבהיל הנשארים והנה לו למה שרפו העיר ויתכן כי כשנכנסו בני דן בעיר פתאום נכנסו כי הם לא היו מרגישים ולא היו נשמרי' מהם ושלחו אש בעיר להבהיל העם ולא יהיה פנאי לאדם להשיב מלחמה בין האש והמלחמה שעשו להם בני דן או אפשר כי היתה מלאה גלולים ולפיכך שרפוה ואף על פי שהם הקימו הפסל להם היתה כוונתם לשמים ואף על פי כן היו חוטאים לי"י כי כן כתיב לא תעשון אתי אלהי כסף וגו' כלומ' אתי אע"פ שתהיה כוונתכ' לעבודתי ובאגדה והם לקחו את אשר עשה מיכה וגו' ויכו אותה לפי חרב עברין ע"ז והיא מצלחא בידיהון יש צדק' גדולה מזו היינו הך דכתיב לך יי' הצדקה ולנו בשת הפנים : אשר יולד · בו"ו עם דגש וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל · וטעם אשר יולד לישר' שלא תחשוב כי ראש המשפחה היא אשר באו ללים היה שמו דן ובשם אבי המשפחה ההיא קראו שם דן המקום ההוא לפי' אמר אביהם אשר יולד לישראל : בן מנשה · הנ"ון תלויה וכבר זכרנו טעמו למעלה : עד יום גלות הארץ · מדרך הסברא נראה כי עד יום גלות הארץ הוא יום שגלה הארון ועליו נאמר ויטש משכן שילה וגו' ואמר ויתן לשבי עוזו ותפארתו ביד צר ויסגר לחרב עמו וא' ויכעיסוהו בבמותיהם ובפסיליהם יקניאוהו וזה נאמר על פסל מיכה והפסוק האחר שנ' כאן גם כן מוכיח שאמר כל ימי היות בית האלהים בשילה ידמה כי עד יום גלות הארץ וימי היות בית האלהים בשילה זמן אחד הוא ושמואל אע"פ שהיה שופט לא מחה בפסל ההוא כי כל ימי עלי לא היה מתפרסם כל כך בשררה לכבוד עלי ועלי גם כן התרפה בזה כמו שהתרפ' במוסר בניו וכשמת עלי וגלה הארון וגלו מישראל רבים ונפלו בחרב רבים בטל אותו פסל וזהו שאמר עד יום גלות הארץ כי רחוק הוא שיהיה הפסל עד גלות הארץ אפילו גלות בני גד ובני ראובן שהיה הגלות הראשון ואיך היה דוד מלך ישראל ולא בערו וגם שלמה בנו ולא בערו אין הדעת סובלת להאמין זה : ותזנה

ואין מציל ו' פסוק' אית בהון ואין אין בקריא' וס' וילכו חמשת האנשים · ואין מציל כי רחוקה היא · הכט ימין נראה · עשה גדולות ואין קדמאה · ואין אני ואת ונערי · אני י"י ואין עוד זולתי : רחוב ג' מלאים בקרתא

וַיֹּאמֶר אֶת־אֱלֹהַי אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי
לְקַחְתֶּם וְאֶת־הַכֹּהֵן וַתֵּלְכוּ וּמַה־לִּי
עוֹד וּמַה־זֶּה תֹּאמְרוּ אֵלַי מַה־לָּךְ:
וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי־דָן אַל־תַּשְׁמַע
קוֹלְךָ עִמָּנוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם אֲנָשִׁים
מָרֵי נֶפֶשׁ וְאָסַפְתָּה נַפְשְׁךָ וְנֶפֶשׁ
בֵּיתֶךָ: וַיֵּלְכוּ בְנֵי־דָן לְדַרְכָּם וַיַּרְא
מִיכָה כִּי־חֲזָקִים הֵמָּה מִמֶּנּוּ וַיִּפֶן
וַיָּשָׁב אֶל־בֵּיתוֹ: וְהֵמָּה לָקְחוּ אֵת
אֲשֶׁר־עָשָׂה מִיכָה וְאֶת־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר
הָיָה־לוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־לַיִשׁ עַל־עַם שֹׁקֵט
וּבֹטֵחַ וַיַּכּוּ אוֹתָם לְפִי־חָרֶב וְאֶת־
הָעִיר שָׂרְפוּ בָאֵשׁ: וְאֵין מַצִּיל כִּי
רְחוֹקָה־הִיא מִצִּידוֹן וְדָבָר אֵין־לָהֶם
עִם־אָדָם וְהִיא בָּעֵמֶק אֲשֶׁר לְבֵית־
רְחוֹב וַיִּבְנוּ אֶת־הָעִיר וַיֵּשְׁבוּ בָהּ:
וַיִּקְרְאוּ שֵׁם־הָעִיר דָּן בְּשֵׁם דָּן
אֲבִיהֶם אֲשֶׁר יוּלַּד לְיִשְׂרָאֵל וְאוּלָם
לַיִשׁ שֵׁם־הָעִיר לָרִאשֹׁנָה: וַיָּקִימוּ
לָהֶם בְּנֵי־דָן אֶת־הַפָּסֶל וִיהוֹנָתָן בֶּן־
גֵּרְשֹׁם בֶּן־מְנַשֶּׁה הוּא וּבָנָיו הָיוּ
כֹהֲנִים לְשֵׁבֶט הַדָּנִי עַד־יוֹם גְּלוֹת
הָאָרֶץ: וַיָּשִׂימוּ לָהֶם אֶת־פֶּסֶל מִיכָה
אֲשֶׁר עָשָׂה כָּל־יְמֵי הֱיוֹת בֵּית־
יט הָאֱלֹהִים בְּשִׁלֹה: וַיְהִי
בַּיָּמִים הָהֵם וּמֶלֶךְ אֵין בְּיִשְׂרָאֵל וַיְהִי
אִישׁ לֵוִי גָּר בְּיַרְכְּתֵי הַר־אֶפְרַיִם וַיִּקַּח־
לוֹ אִשָּׁה פִּילֶגֶשׁ מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה:

ל' ובענין · ל
ל
ל' וא' ויתשמע
ל' מל
נ'
י' לם
ב'
ד' · ח'
ל' בטע' כח"ת
ז' בטעם
ג' מל' שום בר נש
ג' זמנין קרמ' ז"ן ותכי' סי"ן
ר' תלויים
ב' · ירושלם
ו' בסיכרא

וַאֲמַר יַת דַּחַלְתִּי דִּי עֲבָדִית
נְסֵיבְתּוּן וְיַת כַּהֲנָא וַאֲזַלְתּוּן וּמַה
לִי עוֹד וּמַה דֵין תֵּימְרוּן לִי מַה לָּךְ:
וַאֲמָרוּ לֵיהּ בְּנֵי דָן לָא תַשְׁמַע קָלָךְ
עִמָּנָא דִּילְמָא יִשְׁלְטוּן בְּכוֹן גַּבְרִין
מְרִירַן נַפְשָׁן וְתֵסִיף נַפְשָׁךְ וְנַפְשׁ
אֱנַשׁ בֵּיתָךְ: וַאֲזָלוּ בְנֵי דָן
לְאוֹרְחֵהוֹן וַחֲזָא מִיכָה אֲרֵי
תַּקִּיפִין אִינוּן מִנֵּיהּ וְאִתְפְּנֵי וְתָב
לְבֵיתֵיהּ: וְאִינוּן נְסִיבוּ יַת דַּעֲבַד
מִיכָה וְדַבָּרוּ יַת כַּהֲנָא דִּי הֲוָה לֵיהּ
וְאָתוֹ לְלַיִשׁ לְעַמָּא דְּשָׁקְטִין וְשָׁרַן
לְרוֹחֲצָן וּמְחוֹ יַתְהוֹן לְפִתְגָּם
דְּחָרֶב וְיַת קַרְתָּא אוֹקִידוּ בְּנוּרָא:
וְלֵית דְּמְשֵׁיזֵיב אֲרֵי רְחִיקָא הִיא
מִצִּידוֹן וּפִתְגָּם לֵית לְהוֹן עִם אֱנָשׁ
וְאִנוּן בְּמֵישַׁר דִּלְבֵית רְחוֹב וּבְנוֹ יַת
קַרְתָּא וִיתִיבוּ בַהּ: וּקְרוֹ שְׁמָא
דְּקַרְתָּא דָן בְּשׁוּם דָּן אֲבוּהוֹן
דְּאִתְיְלִיד לְיִשְׂרָאֵל וּבְרַם לַיִשׁ שְׁמָא
דְּקַרְתָּא מִלְּקַדְמִין: וְאָקִימוּ לְהוֹן
בְּנֵי דָן יַת צִילְמָא וִיהוֹנָתָן בַּר
גֵּרְשׁוֹם בַּר מְנַשֶּׁה הוּא וּבְנוֹהִי הֲווֹ
כּוּמָרִין לְשִׁבְטָא דְּבֵית דָּן עַד יוֹמָא
דִּיגְלוֹ יָתְבֵי אַרְעָא: וְשַׁוִּיאוּ לְהוֹן
יַת צְלַם מִיכָה דִּי עֲבַד כָּל יוֹמַיָּא
דַּהֲוָה קַיָּים בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ
בְּשִׁילוֹ: וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא
הָאִינוּן וּמַלְכָּא לֵית בְּיִשְׂרָאֵל וַהֲוָת
גְּבַר לֵיוָאָה דָּר בְּסִיָּפֵי טוּרָא דְּבֵית
אֶפְרַיִם וּנְסִיב לֵיהּ אִתְּתָא לְחֵינָתָא
מִבֵּית לֶחֶם דְּבֵית יְהוּדָה:

וסימניהון והיא בעמק אשר לבית רחוב · וישברו את ארם בית רחוב · וארם צובה ורחוב ·
וכל שום גברא דכוו' מל' בב"ב חס' וסימניהון ויך דוד את הדר עזר בן רהב · ומשלל הדר עזר בן רחב ·
תרויהון בשמואל : מנשה ד' מלין דאית בהון אות תלוי' וסי' רשעים לאחוז בכנפות הארץ · מרשעים וימנע
מרשעים אורם · מנשה ויקימו להם בני דן את הפסל · מיער יכרסמנה חזיר מיער :

רלבג

ונראות מיכה כי חזקים הם ממנו הניח' ושב לביתו והם באו על ליש והכו יושביה לפי חרב ואת העי' שרפו באש וידמה ששרפו העיר באש כדי שייראו יושבי שאר העיירות אשר כפלו בגורלם מהם ויכנחום בקלות יותר מבד נפול פחדם עליהם. ואח"כ בנו העיר וקראו שמה דן כשם דן אביהם · והנה הקימו את פסל מיכה בבית שעשו לו ויהונתן בן גרשום בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני בבית הפסל ההוא עד יום גלות הארץ והוא הנער הלוי שהביאו מבית מיכה · והנה יום גלות הארץ לא יתכן שיאמר על יום גלות בימי צדקיה שכבר עברו כמה מכהינים ביערו עבודה זרה מן הארץ כמו שמואל ושאול ודוד ורבים זולתם אחריהם והולם אמר עד יום גלות הארץ כי יתכן שגלתה הארץ ההיא כשעשו הרע ישראל בעיני י"י עד שהקים השם לישראל מושיע ושבו לארצם ויתכן שגלתה הארץ ההיא בימי יבין מלך כנען שבריחו להם שבט דן ועברו מעבר לירדן כמו שאמרו דבורה וברק ודן למה יגור אניות ואיך שהיה הוא מבואר שיום גלות הארץ היה קודם מות עלי וזה שהפסל ההוא לא נתקיים להם כי אם כל ימי היות בית האלהים בשילה ולא יתכן שיהיו להם כהני הפסל אחר שהוסר הפסל ולזה הוא מבואר שהיה כבר יום גלות הארץ ההיא קודם זה כי ידמה שאחר זה היו להם כהני' אחרי' לזה הפסל אשר לא היו מזרע זה הנער הלוי וזה מחויב מהלשון שאמר עד יום גלות הארץ ההיא להורות כי אחר זה היו להם כהנים אחרים והנה אמרו רבותינו ז"ל שזה הנער הלוי היה בן בנו של משה והיה חושב שראוי לאדם לעבוד עבודה זרה ואל יצטרך לבריות ואין הענין כן אבל ראוי לעבוד עבודה שהיא זרה לו ודמה שזה האיש היה אחד ואשר נזכר בענין דוד איש אחר כי כבר זכר כי הוא ובניו היו כהנים ר"ל שאחר מותו הוקם שם כהן אחר מבניו ואפשר שנאמר כי לא יחוייב מזה שמת יהונתן ויהיה אמרו הוא ובניו שהם היו יחד כהנים עמו לא בזה אחר זה ויהיה זה האיש הוא אשר נזכר בענין דוד שאמרו ז"ל וספר עוד כי בימים ההם שלא היה מלך בישראל שיוכיח החוטאים היה איש לוי גר בירכתי אפרים ולקח לו אשה פלגש מבית לחם יהודה וזנתה עליו פלגשו ר"ל שנטתה ממנו ושבה אל בית אביה לברוח ממנו וזה היה הזנות הזה כי הנטייה איך שתהיה תקרא זנות אמר זנות ויין ותירוש יקח לב והזכרתנו לפרש הענין בזה האופן שאם זנתה עליו לשכב עם זולת אישה היתה אסור' לבעלה ולא היה ראוי שישוב לבקשה עוד אבל ענין זנותה ביאר במה שאמר ותלך מאתו אל בית אביה שעמדה שם שנה וארבעה חדשים וזה ממה שהורה שאין רצונה לשוב אליו עוד והנה רבותינו ז"ל פירשו זה הזנות לענין קרוב למה שפירשנו · וכשראה

וכשראה זה איש הלך אחריה לדבר על לבה להשיבה כי ידמה שסרה ממנו על דבר הקטטות שהקניטה בביתו ולזה הוצרך לפייסה ובזה האופן הלך להשיבה· ויראהו אבי הנער וישמח לקראתו וידמה שזה האיש הלוי היה נכבד מאד ולזה השתדל לכבדו מאד אבי הנערה והיה מראה מאד כי כבד קשה עליו פרידתו עד שכבר עכבם שם עד היום החמישי ורצה לעכבם עד היום הששי ולא יכול· וקם האיש הלוי ללכת עם פילגשו אע״פ שכבר רפה היום לערוב· והנה באו עד נוכח יבוס והיא ירושלם: והיום רד מאד: ר״ל שלא נשאר ממנו כי אם מעט כי השמש ירד מהאופק ולפי שהיום מתחדש מן השמש יאמ׳ שהיום ירד מאד כשירד השמ׳ ולא רצה האיש הלוי לסור שם כי היה שם היבוסי יושב בעת ההיא ולזה אמר לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה וזה לאות כי לא כבשו עדין בני יהוד׳ את ירושלם ולא כבשוה ג״כ בימי יהוש׳ ואף ע״פ שכבר הכה יהוש׳ את מלך ירושלם לא מצאנו שכבש העיר עד שבא שבט יהודה אחריו ולא׳ בירושלם ולכדו אותה כמו שנזכר בראש זה הספר והנה היה זה הענ׳ מהפילגש קודם שנלחמו שבט יהודה בירושלם ולזה גם כן יתבאר שאחרי מות יהושע היו אלו הספורי׳ כמו שזכרנו ואולם נכתבו בזה המקום לסבה שביארנו· והנה ספר שלנו בגבעת בנימין והגיע מרוע תכונתם שלא היה שם איש מבני העי׳ מאסף אותם הביתה ללון עד שבא איש אחד מהר אפרים היה גר שם והוא הביאו לביתו· והנה

להשיבו ח׳ מלין כתיב ו״ו בסוף תיבותא וקרינן ה״א וסי׳ וכ״ל שינויי דקרי וד״לא כתיב· דכת״ב וד״לא קר״י כלהון נמסרו בר״יש הא״י חיבורא כמס׳ רבת״א דאסדר״נא לפום ענ״ות דעתי״ן: הואל ד׳ בקריאה וסימ׳ הואל

ותזנה עליו פילגשו ותלך מאתו אל־
בית אביה אל־בית לחם יהודה
ותהי־שם ימים ארבעה חדשים:
ויקם אישה וילך אחריה לדבר על־
לבה להשיבו ונערו עמו וצמד
חמרים ותביאהו בית אביה ויראהו
אבי הנערה וישמח לקראתו:
ויחזק־בו חתנו אבי הנערה וישב
אתו שלשת ימים ויאכלו וישתו
וילינו שם: ויהי ביום הרביעי
וישכימו בבקר ויקם ללכת ויאמר
אבי הנערה אל־חתנו סעד לבך פת־
לחם ואחר תלכו: וישבו ויאכלו
שניהם יחדו וישתו ויאמר אבי
הנערה אל־האיש הואל־נא ולין
ויטב לבך: ויקם האיש ללכת
ויפצר־בו חתנו וישב וילן שם:
וישכם בבקר ביום החמישי ללכת
ויאמר אבי הנערה סעד־נא לבבך
והתמהמהו עד־נטות היום ויאכלו
שניהם: ויקם האיש ללכת הוא
ופילגשו ונערו ויאמר לו חתנו אבי
הנערה הנה נא רפה היום לערוב
לינו־נא הנה חנות היום לין פה וייטב
לבבך והשכמתם מחר לדרככם
והלכת לאהלך: ולא־אבה האיש
ללון ויקם וילך ויבא עד־נכח יבוס
היא ירושלם ועמו צמד חמורים
חבושים ופילגשו עמו: הם עם־יבוס
והיום רד מאד ויאמר הנער אל־
אדניו לכה־נא ונסורה אל־עיר־
היבוסי הזאת ונלין בה: ויאמר אליו
אדניו לא נסור אל־עיר נכרי אשר
לא־מבני ישראל הנה ועברנו עד־
גבעה: ויאמר לנערו לך ונקרבה
באחד המקמות ולנו בגבעה או
ברמה: ויעברו וילכו ותבא להם
השמש אצל הגבעה אשר לבנימן:
ויסרו שם לבוא ללון בגבעה ויבא
וישב ברחוב העיר ואין איש מאסף־
אותם הביתה ללון: והנה איש
זקן בא מן־מעשהו מן־השדה
בערב והאיש מהר אפרים והוא־
גר בגבעה ואנשי המקום בני ימיני:

ובסרת עלוהי לחינתיה ואזלת
מלותיה לבית אבוהא לבית לחם
דבית יהודה והות תמן יומין
ארבעא ירחין: וקם בעלה ואזל
בתרה למללא על לבהא לאתבותה
ועולימיה עמיה וזוג חמרין
ואעלתיה לבית אבוהא וחזהי
אבוהא דעולימתא וחדי לקדמותיה
: ואתקיף ביה חמוהי אבוהא
דעולימתא ויתיב עימיה תלתא
יומין ואכלו ושתיאו ובתו תמן:
והוה ביומא רביעאה ואקדימו
בצפרא וקם למיזל ואמר אבוהא
דעולימתא לחתניה סעיד ליבך
פיתא דלחמא ובתר כן תיזלון:
ואסחרו ואכלו תרויהון כחדא
ושתיאו ואמר אבוהא דעולימתא
לגברא שריכען ובית וישפר לבך:
וקם גברא למיזל ואתקיף ביה
חמוהי ותב ובת תמן: ואקדים
בצפרא ביומא חמישאה למיזל
ואמר אבוהא דעולימתא סעוד כען
ליבך ואיתעכבו עד מתפני יומא
ואכלו תרויהון: וקם גברא למיזל
הוא ולחינתיה ועולימיה ואמר ליה
חמוהי אבוהא דעולימתא הא כען
פנא יומא למערב ביתו כען הכא
לחוד יומא דין בית הכא וישפר
לבך ותקדמון מחר לאורחתכון
ותהך לקירוך: ולא אבא גברא
למבת וקם ואזל ואתא עד לקביל
יבוס היא ירושלם ועמיה זוג חמרין
חשיקין ולחינתיה עמיה: אינון עם
יבוס ויומא מאך לחדא ואמר
עולימא לריבוניה איתא כען ונזור
לקרתא דיבוסאי הדא ונבית בה:
ואמר ליה ריבוניה לא נזור לקרתא
בני עממיא דלא מבני ישראל אינון
וניתמטי עד גבעתא: ואמר
לעולימיה איתא ונקריב בחד מן
אתריא ונבית בגבעת או ברמתא:
ועברו ואזלו ועלת להון שמשא
בסטר גבעתא די לשבט בנימן:
וזרו לתמן למיעל למבת בגבעת
ואתא ויתיב ברחובא דקרתא
ולית אינש דכניש יתהון לביתא
למבת: והא גברא סבא אתא
מן עיבידתיה מן חקלא ברמשא
וגברא מטורא דבית אפרים
והוא דר בגבעתא ואינשי אתרא
מן שיבטא דבית בנימן:

רדק

ותזנה· תרגו׳ ובסרת ותרגו׳ דבר יי׳ בזה בסר רוצה לו׳ בזתה אותו ויצאה מביתו והלכה לבית אביה או יהיה פי׳ זנות כמשמעו כי אשתו היתה אבל בלא כתובה וקדושין וזנת׳ מתחתיו· ופי׳ עליו על פניו כלו׳ שלא חששה לו ולא נסתרה ממנו לזנות או פירו׳ עליו עמו בעוד שהית׳ עמו כמו ויבאו האנשי׳ על הנשי׳ שהוא כמו עם· ופי׳ ותלך מאתו שכעס בעל׳ עמה והלכה לה לבית אביה: ימים ארבעה חדשי׳· חסר וי״ו השמוש כמו שמש ירח ופי׳ ימים שנה או יהיה ד׳ חדשים פי׳ ימים וכן ת״י יומין ארבע׳ ירחין: להשיבו· כן כתי׳ וקרי להשיבה ופירש הכתו׳ להשיבו אליה והיא תשיב אליו: ותביאהו בית אביה· מצא׳ אותו פלגשו בדרך והכניס׳ אותו לבית אביה: סעד לבך פת לחם· בפת לחם והוא שלא כמשפ׳ אבל סעד נא לבבך והו׳ קמוץ הו׳ חטוף כי הוא סמוך במקף: כנטות היום· נטות השמש לצד מערב כי היום מקר׳ זמן היות השמ׳ על הארץ: רפה היום לערוב· רפיון השמש הוא לעת ערב שרפה חומו ואורו וגבורתו וחזקו הוא בחצי היום וכמו שאומר כגבורתו בחצי היום והוא מה שאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ר״ל כצאת השמש עד זמן שהוא בגבורתו והוא חצי היום כי עד אז האור הולך ומתחזק כן מ מחצי היום עד הערב הולך ומתרפה: הנה חנות היום׳ הלילה הוא חנות היום כי ביום אדם הולך הנה והנה ובלילה חונה או פירוש חנות השמש כי בערב ידמה לאדם כי השמש חונה אע״פ שהוא הולך וסובב כיון שנעלם מעין האדם ידמה כי הוא חונה ממהלכו וי״ת ביתו כען הכא לחוד יומא דין: חבושים· אמר חבושים להודיע כי טעוני׳ היו בלחם ויין ומספוא והחמורים החבוש׳ הוא שיטעון האדם או ירכב עליהם: עם יבוס׳ סמוך ליבוס כמו שפירשתי עם בית מיכה סמוך לבית מיכה: רד מאד· ירד לצד מערב: הנה׳ אמר הנה על העדים אע״פ שלא זכר אלא עיר ר״ל לא בזו ולא באחרת אמר לא מבני ישראל הנה: לך ונקרבה· כמו לכה הכתו׳ בה״א וכמוהו לך כתראה פנים הכתו׳ בה״ה: ולנו. חס׳ למ״ד הפע׳ והיא כבלע׳ בדגש ומשפטו ולננו בגבעה בשקל וקמנו: בני ימיני. להודיע כי הגבעה היתה לבנימן כי גבעה אחרת היתה אשר בה עיר וכן אמר הגבעה אשר לבנימן· וי״א כי אמ׳ בני ימיני כי בחזקת רעי׳ היו והוכיחו עליהם מעשיהם:
ואת

רשי

ותזנה עליו פלגשו· זנתה מביתו אל החוץ כל לשון זנות איננו אלא לשון יוצא כפיקת ברא יוצאה מבעלה לאהוב את אחרים: הואל נא ולין· הלילה: רפה· השמש מגבורתו ונטה לערוב: הנה חנות היום· עת שכל הולכי דרכים נוחים לחנות בבית: עד גבעה· גבעת בנימן: ולנו· כמו ולננו דגשו׳ הנו״ן במקום נו״ן שנייה:
ואת

מסרה
נא ולין וייטב לבך· ועתה הואל וברך את בית עבדך דשמואל· הואל קח ככרי׳ כסף· הואל נא ולך את עבדך: והשכמתם ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר וירא: ופילגשו ד׳ בקריאה ב׳ מנהון ר״פ וסימ׳ ופילגשו ושמה ראומה ותולד גם הוא· ופילגשו אשר בשכם ילדה· [illegible] ופילגשו ונערו· ועמו צמד וחמורים חבושים:

והנה הגיע מרוע תכונת בני העיר שרצו לקחת האיש הלוי למשכב זכור והחזיק האיש בפילגשו והוציאה להם החוץ ודמה שכבר היתה יפה מאד ולזה נתפייסו בזה ברואותם אותה כי כבר התיר להם האיש הזקן להוציא להם בתו הגדולה שבתולה ופילגש האיש הלוי ולא נתפייסו בזה והאנשי' החוטאי' האלה התעללו בה כל הלילה עד הבקר ומרוב המשגל השיגה אותה החולשה ה הנפלא' עד שמתה פתח הבית אשר אדוניה שם בשובה אליו · והנה האיש הלוי התפעל מזה הענין התפעלות רב ושתק עד בואו אל ביתו ושם שלח כ נתחיה לי"ב שבטים הנשארים כי לא שלח לשבט בנימן כי מהם יצאה הרע' ולזה נתח פילגשו לי"ב נתחים · והנה

ואת בית יי' אני הולך · הוא שילה ושילה היתה עירו כי מהר אפרי' היה כמו שאמר בירכתי הר אפרים ושילה היתה לאפרים או פי' ואת בית יי' אני הולך אף על פי שלא היה עירו שילה אמר כי היה הולך שם להתפלל או לזבוח וכן ידמה לדעת המתרגם ולבית מקדשא דיי' אנא אזיל ואמר זה כדי שיאספהו אל ביתו בלב טוב ׃

חמורים ו' מלאים בליש' בקריא' וסימ' ויבל לחמורים · ולא אבה האיש ללון · החמורים לבית המלך · אשר בשר חמורים בשרם · וישבו מקניהם דדה' · וגם הקרובים אליהם עד יששכר דדה ׃ לך ג' חס' ה' בליש' ולכה וסימ' לך נא אתי אל מקום אחד · לך ונקרבה באחת המקומות · לך נתראה פנים דד"ה ׃

וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הָאִישׁ הָאֹרֵחַ ה' דסמי'
בִּרְחוֹב הָעִיר וַיֹּאמֶר הָאִישׁ הַזָּקֵן אָנָה
תֵלֵךְ וּמֵאַיִן תָּבוֹא ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה'
עֹבְרִים אֲנַחְנוּ מִבֵּית־לֶחֶם יְהוּדָה
עַד־יַרְכְּתֵי הַר־אֶפְרַיִם מִשָּׁם אָנֹכִי
וָאֵלֵךְ עַד־בֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וְאֶת־בֵּית
יְהוָה אֲנִי הֹלֵךְ וְאֵין אִישׁ מְאַסֵּף אוֹתִי ד' · ז'
הַבָּיְתָה ׃ וְגַם־תֶּבֶן גַּם־מִסְפּוֹא יֵשׁ
לַחֲמוֹרֵינוּ וְגַם לֶחֶם וָיַיִן יֶשׁ־לִי ג' מל' בליש'
וְלַאֲמָתֶךָ וְלַנַּעַר עִם־עֲבָדֶיךָ אֵין ל'
מַחְסוֹר כָּל־דָּבָר ׃ וַיֹּאמֶר הָאִישׁ הַזָּקֵן
שָׁלוֹם לְךָ רַק כָּל־מַחְסוֹרְךָ עָלָי רַק ב' לית חמור
בָּרְחוֹב אַל־תָּלַן ׃ וַיְבִיאֵהוּ לְבֵיתוֹ ל'
וַיָּבָול לַחֲמוֹרִים וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם ויבל ק
וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ ׃ הֵמָּה מֵיטִיבִים אֶת־ ל' ומל'
לִבָּם וְהִנֵּה אַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי בְנֵי־
בְלִיַּעַל נָסַבּוּ אֶת־הַבַּיִת מִתְדַּפְּקִים ל' · ל'
עַל־הַדָּלֶת וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָאִישׁ בַּעַל
הַבַּיִת הַזָּקֵן לֵאמֹר הוֹצֵא אֶת־הָאִישׁ ח'
אֲשֶׁר־בָּא אֶל־בֵּיתְךָ וְנֵדָעֶנּוּ ׃ וַיֵּצֵא
אֲלֵיהֶם הָאִישׁ בַּעַל הַבַּיִת וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם אַל־אַחַי אַל־תָּרֵעוּ נָא אַחֲרֵי ל' חס' בכתי'
אֲשֶׁר־בָּא הָאִישׁ הַזֶּה אֶל־בֵּיתִי אַל־
תַּעֲשׂוּ אֶת־הַנְּבָלָה הַזֹּאת ׃ הִנֵּה בִתִּי
הַבְּתוּלָה וּפִילַגְשֵׁהוּ אוֹצִיאָה־נָּא ל' ב'
אוֹתָם וְעַנּוּ אוֹתָם וַעֲשׂוּ לָהֶם הַטּוֹב
בְּעֵינֵיכֶם וְלָאִישׁ הַזֶּה לֹא תַעֲשׂוּ דְּבַר ו'
הַנְּבָלָה הַזֹּאת ׃ וְלֹא־אָבוּ הָאֲנָשִׁים
לִשְׁמֹעַ לוֹ וַיַּחֲזֵק הָאִישׁ בְּפִילַגְשׁוֹ
וַיֹּצֵא אֲלֵיהֶם הַחוּץ וַיֵּדְעוּ אוֹתָהּ ג' חס' ו'
וַיִּתְעַלְּלוּ־בָהּ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר
וַיְשַׁלְּחוּהָ בַּעֲלוֹת הַשָּׁחַר ׃ וַתָּבֹא ל' כעלות ת'
הָאִשָּׁה לִפְנוֹת הַבֹּקֶר וַתִּפֹּל פֶּתַח בֵּית
הָאִישׁ אֲשֶׁר־אֲדוֹנֶיהָ שָּׁם עַד־הָאוֹר ׃ ל' מל' ח' מל' בליש'
וַיָּקָם אֲדֹנֶיהָ בַּבֹּקֶר וַיִּפְתַּח דַּלְתוֹת
הַבַּיִת וַיֵּצֵא לָלֶכֶת לְדַרְכּוֹ וְהִנֵּה
הָאִשָּׁה פִילַגְשׁוֹ נֹפֶלֶת פֶּתַח הַבַּיִת
וְיָדֶיהָ עַל־הַסַּף ׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ קוּמִי
וְנֵלֵכָה וְאֵין עֹנֶה וַיִּקָּחֶהָ עַל־הַחֲמוֹר
וַיָּקָם הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ לִמְקֹמוֹ ׃ וַיָּבֹא אֶל־
בֵּיתוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיַּחֲזֵק ב ג'
בְּפִילַגְשׁוֹ וַיְנַתְּחֶהָ לַעֲצָמֶיהָ לִשְׁנֵים ל' · ל'
עָשָׂר נְתָחִים וַיְשַׁלְּחֶהָ בְּכֹל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל ׃ ל'

וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא יַת גַּבְרָא דָאָרַח
בִּרְחוֹב קַרְתָּא וַאֲמַר גַּבְרָא סָבָא
לְאַן אַתְּ אָזִיל וּמְנַן אַתְּ אָתֵי ׃ וַאֲמַר
לֵיהּ עָבְרִין אֲנַחְנָא מִבֵּית לֶחֶם
דְּבֵית יְהוּדָה עַד סְיָפֵי טוּרָא דְּבֵית
אֶפְרַיִם מִתַּמָּן אֲנָא וַאֲנָא אָזִיל עַד
בֵּית לֶחֶם דְּבֵית יְהוּדָה וּלְבֵית
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ אֲנָא אָזִיל וְלֵית אֱנָשׁ
דִּכְנֵישׁ יָתִי לְבֵיתָא ׃ וְאַף תִּיבְנָא
אַף כִּיסְתָּא אִית לַחֲמָרָנָא וְאַף
לְחֵם וַחֲמַר אִית לִי וּלְאַמְתָךְ
וּלְעוּלֵימָא דְעִם עַבְדָּךְ לֵית
חוּסְרָן כָּל מִדְּעַם ׃ וַאֲמַר גַּבְרָא
סָבָא שְׁלָם לָךְ לְחוֹד כָּל חוּסְרָנָךְ
עֲלַי לְחוֹד בִּרְחוֹבָא לָא תְבִית ׃
וְאַעֲלֵיהּ לְבֵיתֵיהּ וּרְמָא כִּיסְתָּא
לַחֲמָרֵיהּ וְאַסְחוּ רִגְלֵיהוֹן וַאֲכָלוּ
וּשְׁתִיאוּ ׃ אִינוּן מְטִיבִין יַת לִבְּהוֹן
וְהָא אֱנָשֵׁי קַרְתָּא גֻּבְרִין בְּנֵי רִשְׁעָא
אַקִּיפוּ יַת בֵּיתָא דַּחֲקִין לְמִתְבַּר
דָּשָׁא וַאֲמָרוּ לְגַבְרָא מָרֵיהּ דְּבֵיתָא
סָבָא לְמֵימַר אַפֵּיק יַת גַּבְרָא דְּעַל
לְבֵיתָךְ וְנֵדְעִינֵּיהּ ׃ וּנְפַק לְוַתְהוֹן
גַּבְרָא מָרֵיהּ דְּבֵיתָא וַאֲמַר לְהוֹן
בְּבָעוּ אַחַי לָא תַבְאֲשׁוּן כְּעַן בָּתַר
דְּעַל גַּבְרָא הָדֵין לְבֵיתִי לָא תַעַבְדוּן
יַת קְלָנָא הָדֵין ׃ הָא בְּרַתִּי בְּתוּלְתָּא
וּלְחֵינָתֵיהּ אַפֵּיק כְּעַן יָתְהֶן וְעַנּוּ
יָתְהֶן וְעִיבִידוּ לְהֶן דְּתַקִּין בְּעֵינֵיכוֹן
וּלְגַבְרָא הָדֵין לָא תַעַבְדוּן עֵיסַק
קְלָנָא הָדֵין ׃ וְלָא אָבוּ גֻּבְרַיָּא
לְקַבָּלָא מִינֵּיהּ וְאַתְקֵיף גַּבְרָא
בִּלְחֵינָתֵיהּ וְאַפֵּיק לְוַתְהוֹן לְבָרָא
וִידָעוּ יָתַהּ וְאִיתְעַלַּעֲבוּ בַהּ כָּל לֵילְיָא
עַד צַפְרָא וְשַׁלְּחוּהָא כְּמִיסַּק צַפְרָא
וְאָתַת אִתְּתָא לְמִפְנֵי צַפְרָא
וּנְפַלַת בִּתְרַע בֵּית גַּבְרָא דִּי רִיבּוֹנַהּ
תַּמָּן עַד דִּנְהוֹר ׃ וְקָם רִיבּוֹנַהָא
בְּצַפְרָא וּפְתַח דָּשֵׁי בֵיתָא וּנְפַק
לְמֵיזַל לְאוֹרְחֵיהּ וְהָא אִתְּתָא
לְחֵינָתֵיהּ רְמִיָא בִּתְרַע בֵּיתָא
וִידָהָא מַחְתִין עַל סִיפָּא ׃ וַאֲמַר
לַהּ קוּמִי וְנֵיזִיל וְלָא מְתִיבָא וְנַסְבַהּ
עַל חֲמָרָא וְקָם גַּבְרָא וַאֲזַל לְאַתְרֵיהּ
וְאָתָא לְבֵיתֵיהּ וּנְסֵיב יַת סַכִּינָא
וְאַתְקֵיף בִּלְחֵינָתֵיהּ וְהַדְּמַהּ ל
לְאֵיבְרָהָא לִתְרֵי עֲשַׂר אֵיבְרִין
וְשַׁלְּחַהּ בְּכָל תְּחוּם אֲרַע דְּיִשְׂרָאֵל ׃

ולנער עם עבדך · לי ולאמתך אמר על פלגשו ולנערים הרבה לחם ויין וגם לעבדיך אמר בביתך אם ירצו לאכול ולשתות ממה שיש עמנו וי"ת ולעולימא דעם עבדך אמ' עבדך על האיש ופלגשו כלומר הנער אשר עמנו ונכון הוא ׃ ויבול · כתיב וקרי ויבל ואחד הוא פ"א הפעל בפתח והוא מפעלי הכפל שרשו בלל רוצה לומ' נתן להם מספוא והמספוא נקר' בליל כמו שכתו' בליל חמיץ יאכלו אם יגעה שור על בלילו ולפי שבוללים למאכל הבהמה השעורי' והשבולת שועל או או' מהם עם התבן נקר' כן ׃ מטיבי' · שרשו יטב מבנין הפעי' ׃ מתדפקי' · זכרנו דקדוקו בספר מכלל בחלק הדקדוק בדבר שבנת התפעל והוא מלשון קול דודי דופק והוא הנקישה על ה הדלת ׃ ונדענו · פירשו בו למשכ' זכור לפי שאמר הנה בתי הבתולה ופלגשו ולאיש הזה לא תעשו את דבר הנבלה הזאת ר דומה כי למשכב שאו אותו · וי"ל כי היו רוצים להרגו כמו שספר הוא אותי דמו להרוג ודבר נבלה הוא להרוג האכסנאי הבא ללין בעיר ולדעת המפרשי' יהיה פי' דמו להרוג שרעתו היה להרג קודם שיזקק לנבלה ההיא או כנה הדב' הכעור בלשון הריגה ׃ ויחזק האיש בפלגשו · הוציאה על כרחה להציל עצמו ׃ וידעו אותה · ואע"פ שמתחילה לא אבו האנשים לשמוע לו כיון שראו הפלגש חשקו בה ונתרצו בה לבדה ׃ בעלות השחר · כתיב בבי"ת וקרי בכ"ף ׃ סימו

מסרה

ללון ז' וסי' גם מקום ללון · ויסרו שמה לבא ללון ב' בפסו' · ויען האיש הלוי · למה תהיה כגר בארץ · ולא אבה האיש ׃ וגם תבן גם ח' פסוקין מן ג' ג' מלין ק קדמ' ובתראה נסבין ו' ומציעתא לא נסיב ו' וסימ' ויהיו בני שאול ושם שם ושם · ויאמר אליו מה אתה ראה ושבעה שבעה ושבע' ארין סרכיא וכל כל וכל · יש אחד ואין אין ואין · ואלה יצאו מן העיר אלה ואלה · ואם רע בעיניכם אם ואם · וגם תבן גם מספוא וגם לחם ויין · ופתח הצלע פתח ופתח ׃ ברחוב ד' ומלאים בקריא' וסי' ויאמרו לו כי ברחוב נלין · רק כל מחסורך עלי ׃ כי כשלה ברחוב אמת · ברחוב אבין מושבי ׃

ברחוב ב' מ' כמשר' עליו ב' חס' בליש'

רשי

ואת בית יי' · לשילה אני הולך ׃ ויבל לחמורים · ויתן יבול לחמורים ויבל אפר"ו נדיר בלע"ז ׃ ונדענו · משכב זכור ׃ ואין עונה · כי מתה ׃ פנות

רדק

שימו לכם · שימו לבבכם על הרעה הזאת: אל יי׳ במצפה · במקום שיתקבצו כל ישראל או רובם שם שכינה שורה כמו שנאמר אלהים נצב בעדת אל או הטעם כמו שמפורש בספר יהושע כי במצפה היה מזבח יי׳ ובית תפלה והיה בית מועד לישראל כשהיו נועדים על דבר · כבר כתבנו בספר יהושע למה היה דרכם להקבץ במצפה כי שם היתה תשועה גדולה לישר׳ כשהקבץ מלכים להלחם עם יהושע: ויתיצבו פנות כל העם · ראשי העם התיצבו בתוך הקהל שהיה הקהל ד׳ מאות אלף איש ויתיצבו הראשים בקהל לשאול ולחקור איכה נהייתה הרעה והפסיק בנתים וישמעו בני בנימין להודיע כי הם שמעו בהתקבצם ולא הרגישו בדבר לבא לפניהם ולבער הרעה והם שלו איך נהיה ופירוש ויתיצבו ויאמרו פנות העם עומדו בקהל ואמרו בני ישראל דברו איכה נהייתה הרעה הזאת:

ובני ישראל · לשון קריאה הוא: עליה בגורל · עליה נעלה בגורל וענין הגורל שהעשרה אנשים שיהיו למאה ואלף לרבבה יהיו לקחת צידה לעם ההולכים למלחמה כלומר שיפילו גורלות בעשרה חלקים בכל מאה ובכל רבבה ואשר יפול הגורל עליהם יקחו צידה לתשעה החלקים היוצאים וההולכים למלחמה כי לא היו יודעי׳ כמה יתעכבו שם: חברים · כלם היו חברים בזה הדבר ונאספו כלם כאיש אחד לקנא לדבר הנבלה הזאת ולהנקם מהעושים אותה: בכל שבטי בנימן · משפחות בנימן כי המשפחה נקראת שבט ושבט משפחה כמו שכתוב ויקרב את משפח׳ יהוד׳ ועוד קרא באומרו מכל משפחות שבטי בנימן והמשפח׳ הגדולה נקראת שבט ושבט בנימן היו בה עשרה משפחו׳ גדולות שהיו בתי אבות בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד והיו גבורים וכל המשפחה היתה נחשבת שבט ואמרו אכחנו עשרה משפחות נלחמה כנגד עשרה שבטי ישראל כי שבט לוי לא היו בכללם: ויתפקדו

למוס ג׳ בקריא׳ וסי׳ והיה כל הרואה · יביא יי׳ על ירושלם · כי לא ישבתי בבית: עלות ו׳ בקריא׳ וסי׳ ויאבק איש עמו עד עלות השחר · והגבלת את העם סביב לאמר השמרו · והיה כל הרואה · והנה יוצר גבי · עד עלות חמת יי׳ · מנגד עלות הנשק · בתר׳ חס׳ · ונכס׳ גם בסדר וישלח: יא פסו׳ כל כל ומלה חדא ביניהון

והיה כל הראה ואמר לא נהיתה
ולא נראתה כזאת למיום עלות
בני ישראל מארץ מצרים עד היום
הזה שימו לכם עליה עצו ודברו:
ד ויצאו כל בני ישראל ותקהל
העדה כאיש אחד למדן ועד באר
שבע וארץ הגלעד אל יהוה המצפה
: ויתיצבו פנות כל העם כל שבטי
ישראל בקהל עם האלהים ארבע
מאות אלף איש רגלי שלף חרב:
וישמעו בני בנימן
כי עלו בני ישראל המצפה ויאמרו
בני ישראל דברו איכה נהיתה הרעה
הזאת: ויען האיש הלוי איש האשה
הנרצחה ויאמר הגבעתה אשר
לבנימן באתי אני ופילגשי ללון:
ויקמו עלי בעלי הגבעה ויסבו עלי
את הבית לילה אותי דמו להרג
ואת פילגשי ענו ותמת: ואחז
בפילגשי ואנתחה ואשלחה בכל
שדה נחלת ישראל כי עשו זמה
ונבלה בישראל: הנה כלכם בני
ישראל הבו לכם דבר ועצה הלם:
ויקם כל העם כאיש אחד לאמר לא
נלך איש לאהלו ולא נסור איש
לביתו: ועתה זה הדבר אשר נעשה
לגבעה עליה בגורל: ולקחנו עשרה
אנשים למאה לכל שבטי ישראל
ומאה לאלף ואלף לרבבה לקחת
צדה לעם לעשות לבואם לגבע
בנימן ככל הנבלה אשר עשה
בישראל: ויאסף כל איש ישראל
אל העיר כאיש אחד חברים:
וישלחו שבטי ישראל
אנשים בכל שבטי בנימן לאמר
מה הרעה הזאת אשר נהיתה בכם:
ועתה תנו את האנשים בני בליעל
אשר בגבעה ונמיתם ונבערה
רעה מישראל ולא אבו בנימן
לשמע בקול אחיהם בני ישראל:
ויאספו בני בנימן מן הערים הגבעתה
לצאת למלחמה עם בני ישראל:

והוה כל דחזי ואמר לא הוות ולא איתחזיאת כהדא למן יומא די סליקו בני ישראל מארעא דמצרים עד יומא הדין שוו לבכון עלה איתיעצו ומלילו: ונפקו כל בני ישראל ואתכנישת כנישתא כגברא חד למדן ועד באר שבע וארע גלעד לקדם יי׳ למצפיא: ואתעתדו רישי כל עמא כל שיבטיא דישראל בקהל עמא דיי׳ ארבע מאה אלפין גברי ריגלי שלפי סיפא: ושמעו בני בנימן ארי סליקו בני ישראל למצפיא ואמרו בני ישראל מלילו איכדין הוות בישתא הדא: ואתיב גברא ליואה בעלה דאתתא קטילתא ואמ׳ לגיבעתא די לשבט בנימן עלית אנא ולחינתי למבת: וקמו עלי יתבי גבעתא ואקיפו עלי ית ביתא בליליא עלי חשיבו למקטל וית לחינתי עניוהא ומיתת: ואחדית בלחינתי והדימיתה ושלחיתה בכל תחום אחסנת ארעא דישראל ארי עבדו עיצת חטאין ודלא כשר בישראל: הא כולכון בני ישרא׳ הבו לכון פתגם ועיצה הלכא: וקם כל עמא כגברא חד למימר לא ניזיל גבר למשכניה ולא נזור גבר לביתיה: וכען דין פתגם דנעביד לגבעתא נתמני עלה בעדבא: ונדבר עשרא גברין למאה לכל שיבטיא דישרא׳ ומאה לאלפא ואלפא לריבותא למיסב זוודין לעמא למעבד לאיתיותהון לגבעתא דבית בנימן ככל קלנא דאתעבד בישראל: ואיתכניש כל אנש ישראל לקרתא כגברא חד שוון: ושלחו שבטיא דישראל גברין בכל שיבטא דבנימן למימר מה בישתא הדא דהוות בכון: וכען איתו ית גבריא בני רישעא די בגבעתא ונקטלינון ונפלי עבדי בישתא מישראל ולא אבו בני בנימן לקבלא למימר אחוהון בני ישראל: ואתכנישו בני בנימן מן קירויא לגבעתא למיפק לאגחא קרבא עם בני ישראל:

רשי

פנות כל העם · ראשי כל עמא: דמו להרוג · כיוונו להרוג · אוויסמ״נט בלע״ז לעשות לבואם זו לגבעת בנימן ככל הנבלה וגו׳: חברים · שוים בעצה אח׳: בכל שבטי בנימן · עשרה שבטים נחשבו עשרה משפחותיו שהיו מרחל יב שבטים: אטר

כל
ז׳ כתו׳ כל כל ומלה חדא ביניהון

רלבג

והנה נקהלו כל שבטי ישר׳ זולת שבט בנימן על זה אל יי׳ המצפה כי שם היו נקהלים לכל הדברי׳ הנפלאים לשכה שזכרנו במה שקדם ושם הודיעם האיש הלוי איך היה הדבר הזה ואמ׳ אותי דמו להרו׳ לדעתו שהו׳ יתיר עצמו להריגה ולא ינצל בזה החטא הנדו׳ המגונה תכלית הגנות ר״ל משכב זכור · והנה התפעלו מאד ישרא׳ מזה הענין ורצו לבער הרע מקרבם כ כמשפטי התור׳ ולמען יוכלו להתעכב שם עד בערם הרע שלחו ע עשירית המחנ׳ לקחת ציד׳ לעם והנה שלחו תחלה בכל גבו׳ בנימן ובכל משפחותיו שיתנו האנשי׳ האלה החטאים האלה ביד בני ישראל להמיתם ולבער הרע מקרב ישרא׳ ולא אבו בני בנימן לשמוע ב בקול אחיהם והורה זה כי יד כלם היתה במעל זה · וכראות

מסרה
וסי׳ ובמה וכל החיה למינה · ויאמר אם שמוע תשמע · מי יתן והיה לבבם זה · ויתיצבו פנות כל העם · כל נגע כל מחלה ·

כל שבטי ישראל בקהל · בהר מרום ישראל · ויעד יי׳ בישראל · · ועתה אל ישיא דד״ה · ונה טפחות נתת · וישתחוו לו כל מלכים · ראית כל נקמתם · ולהביא את בכורי אדמתינו · כל תפלה כל תחנה דמלכים · וחברו דד״ה · איכה יז וסי׳ נמסר בריש איכה: הלם יב וחס׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות: בגורל ה׳ רפין וסימ׳ נמסר ביהושע ריש סי׳ יד: ויאספו יב וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא וביהושע סימן י׳:

רלבג

וכדאות בני בנימן שרצון ישר' להלחם בם יצאו בני בנימן למלחמה עם בני ישרא' והיה מספרם כ"ו אלף איש שולף חרב ושבע מאות איש בחור היה כל אחד מהם אטר יד ימינו והיו בקיאים בירייות אבנים בכף הקלע עד שכבר היו קולעים אל השער האחד עם רוב דקותם ולא יחטיאו שלא יכזבו וזה היה דבר כפלא מאד:

ואיש ישרא' התפקדו. לבד מבנימן ד' מאות אלף איש שולף חרב ויעלו בית אל שאם היה ארון האלהים להשאל באורים ותמי' לפנחס בן אלעזר בן אהרן ה' הכהן שהיה כהן גדו' אז וירמה שקראו שם שילה ביתאל להקבע בו בית האלהים כי שם נקבע ימים רבי' והנה היה שם מנוחה כמו שאמרו חז"ל מנוחה זה שילה נחלה זה בית ע' עולמים והנה ידענו כי אחר שבר ארון יי' מהגלגל בא לשילה ונקבע שם עד מות ע' עלי או יהיה הרצון בבית אל בית האלהים והנה אי אפשר שנאמ' ב"כ שעלו לעיר בית אל כי היא היתה בגבול בנימן כמו ש' שנזכר בספר יהושע. ושאלו מי יעלה בתחלה למלחמ' ואמ' כי יהודה יעלה בתחלה ולא ה' השלימו שאלתם כי כ' כבר היה ראוי להם לשאול אם ינצחו או ינוצחו ואם יאמ' להם שינוצחו יחדלו לעלות עליהם למלחמה ולזה קרה להם מה שקרה מפני שלא שאלו כהוגן לא בפעם הראשונה ולא בפעם השניה. ואולם

רדק

ויתפקדו. קל והפ"א קמוצה ומשפט הקו"ף להרגש כמשפט התפעל להיות ע"י' דגושה לבד מעטים כמצאו קלים לבד מיושבי הגבעתה התפקדו וכן ואיש ישראל התפקדו וכן ויתפקד העם: עשרים וששה אלף איש. ובמפלתן כמצאו שנפלו מבנימן עשרים וחמשה אלף ומאה ושש מאות נסו אל סלע הרמון כמצאו אלף חסרים כי במנינם היו עשרים וששה אלף ושבע מאות מיושבי הגבעה ואלה האלף החסרים לא מצאנו מה היה להם ויתכן לפ' כי אותם אלף נפלו במלחמות הראשונות שהיו נגפים ישראל כי אי אפשר שלא מתו במלחמה ההם מבנימן והכתוב לא מנה אלא המתים בהנגף בנימן לפני ישראל ובמדרש אומר כי אותן אלף הלכו לארץ רומני"א וישבו שם: אל השערה ולא יחטיא. תרגומו ומרמן בבינת שערא ולא משנן: וישחיתו בישראל. אמרו כי העונש הזה היה לישר' בעון פסל מיכה שהיה בימים ה' ההם כמו שפירשתי והנה קנאו לדבר פלגש בגבעה ולא קנאו לפסל מיכה והיה להם לקנא ולעלו עליו למלחמ' ולבער הפסל מישראל כמו שבערו זאת הרעה ולפיכך נענשו במלחמה הזאת אמר להם הקב"ה בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם מחית': ויבאו ביתאל. הנראה בעיני כי על שילה אמ' כי שם היה הארון ונקרא בית אל ובית יי' כמו ואת בית יי' אני הולך כי לא מצאנו שהביאו הארון לביתאל שהוא לוז ובשאלה הראשונה גם כן לשילה באו כמו שנ' ויקומו ויעלו ביתאל וישאלו באלהים ואחר ש' שאלתם קמו וחנו על הגבעה ל' להלחם והטעם שהזכיר פעם אחרת ויבאו ביתאל להודיע כי בפעם אחרונה שבו בכל לבם לאל ויצומו ויעלו עולות וכל זה בשילה היה ונעתר להם בפעם הזאת ויתכן לפר' גם כן שהביאו הארון לביתאל כי ביתאל סמוך לשילה הוא כמו שאמר בסוף ה' הענין בשילה אשר מצפונ' לבית אל והביאוהו שם להתפלל שם ויענם האל יתעלה בזכות יעקב שבירך אותו אלהים שם ונולד באותו פרק בנימן אלא שאין ת' משמעות הפסו' שהביאו הארון שם אז כי הפסוק אומ' ושם ארון ברית האלהים בימים ההם ה' כרא' כי שם היה הארון בקביעו' ולא שהביאו אותו שם ובשילה היה הארון בימים ההם והרבו בתפלה ופנחס גם כן שהיה עמהם התפלל גם כן עליהם ונענו בפעם הזאת: עומד לפניו בימים ההם. כי הוא היה כהן גדול בימים ההם ובו היו שואלים באורים ותומים והיום הזה עמד לפני הארון והתומים עמו:

לאמר

מהערים ד' בקריא' וסי' ונס אל אחת מהערים האל. ויתפקדו בני בנימן. ואשר מהערים. ולכן הנני פותח את כתף מואב: אטר ב' וסי' איש בחור אטר יד ימינו. ויקם יי' להם מושיע: ויתחזק ח' וסי' ויתחזק ישראל

ויתפקדו בני בנימן ביום ההוא מהערים עשרים וששה אלף איש שלף חרב לבד מישבי הגבעה התפקדו שבע מאות איש בחור: מכל העם הזה שבע מאות איש בחור אטר יד ימינו כל זה קלע באבן אל השערה ולא יחטא: ואיש ישראל התפקדו לבד מבנימן ארבע מאות אלף איש שלף חרב כל זה איש מלחמה: ויקמו ויעלו בית אל וישאלו באלהים ויאמרו בני ישראל מי יעלה לנו בתחלה למלחמה עם בני בנימן ויאמר יהוה יהודה בתחלה: ויקומו בני ישראל בבקר ויחנו על הגבעה: ויצא איש ישראל למלחמה עם בנימן ויערכו אתם איש ישראל מלחמה אל הגבעה: ויצאו בני בנימן מן הגבעה וישחיתו בישראל ביום ההוא שנים ועשרים אלף איש ארצה: ויתחזק העם איש ישראל ויספו לערך מלחמה במקום אשר ערכו שם ביום הראשון: ויעלו בני ישראל ויבכו לפני יהוה עד הערב וישאלו ביהוה לאמר האוסיף לגשת למלחמה עם בני בנימן אחי ויאמר יהוה עלו אליו:

ויקרבו בני ישראל אל בני בנימן ביום השני: ויצא בנימן לקראתם מן הגבעה ביום השני וישחיתו בבני ישראל עוד שמנת עשר אלף איש ארצה כל אלה שלפי חרב: ויעלו כל בני ישראל וכל העם ויבאו בית אל ויבכו וישבו שם לפני יהוה ויצומו ביום ההוא עד הערב ויעלו עלות ושלמים לפני יהוה: וישאלו בני ישראל ביהוה ושם ארון ברית האלהים בימים ההם: ופינחס בן אלעזר בן אהרן עמד לפניו בימים ההם

ואתמנאו בני בנימן ביומא ההוא מן קירויא עסרין ושיתא אלפין גבר שלפי סיפא בר מיתבי גבעתא אתמניאו שבע מאה גבר עולים: מכל עמא הדין שבע מאה גבר עולים גברא גמיד בידיה דימינא כל אילין דשדן אבנא בקילעא ומרמן בבינת שערא ולא משנן: ואנש ישראל אתמניאו בר מדבית בנימן ארבע מאה אלפין גברא שלפי סיפא כל אילין גברי עבדי קרבא: וקמו וסליקו לבית אל ושאילו במימרא דיי ואמרו בני ישראל מן יסק לנא בקדמיתא לאגחא קרבא עם בני בנימן ואמר יי יהודה בקדמיתא: וקמו בני ישראל בצפרא ושרו על גבעתא: ונפק אנש ישראל לאגחא קרבא עם דבית בנימן וסדרו עמהון אנש ישראל קרבא על גבעתא: ונפקו בני בנימן מן גבעתא וחבילו בישראל ביומא ההוא עסרין ותרין אלפין גברא קטולין רמן לארעא: ואתקף עמא אנש ישראל ואוסיפו לסדרא קרבא באתרא דסדרו תמן ביומא קדמאה: וסליקו בני ישראל ובכו קדם יי עד רמשא ושאילו במימרא דיי למימר האוסיף למקרב לאגחא קרבא עם בני בנימן אחי ואמר יי סקו עליהון: וקריבו בני ישראל לות בני בנימן ביומא תניינא: ונפק בנימן לקדמותהון מן גבעתא ביומא תנינא וחבילו בבני ישראל עוד תמנת עסר אלפין גברא קטילין רמן לארעא כל אילין שלפי סיפא: וסליקו כל בני ישראל וכל עמא ואתו לבית אל ובכו ויתיבו תמן קדם יי וצמו ביומא ההוא עד רמשא ואסיקו עלוון ונכסת קודשין קדם יי: ושאילו בני ישראל במימרא דיי ותמן ארון קיימא דיי ביומיא האינון: ופינחס בר אלעזר בר אהרן קאים קדמוהי ביומיא האינון

רשי

איטר יד ימינו. גמודי יד ימינם לא היו ש' שולטי' בה כאילו היא אטומה כמו ל' תאטר עלי באר פיה: כל זה. שבע מאות איש הללו: אל השערה. לחוט השער: ולא יחטיא. ולא ישגה: יהודה בתחלה. אבל לא בחנו לשאול אם לנצח אם לינצח ובאחרונה שבחנו אמר עלה כי מחר אתננו בידך ה' השכימו והשלימו ד' דבריהם: וישחיתו. נענשו על שלא קנאו כמו כן במעשה פסל מיכה שהיה כבר:

בבעל

גישב על המטה. ויתחזק העם איש ישראל. ויתחזק דוד באלהיו. ויתחזק שלמה בן דוד. ויתחזק המלך רחבעם. וימלוך יהשפט בנו תחתיו ויתחזק על. ויתחזק יותם. ויתחזק אביה וישא לו נשים:

כפעם כפעם ו' וסימניהון במסרה רבתא : בכראשנה ה' בקריא' וסי' במס' רבת' : והמלחמה ג' בקריאה וסימניהון במסרה רבתא : נגעת ג' חס' בקריאה וסי' והנפש הנגעת תטמא עד הערב · כי נגעת עליה' הרעה' וכנף הכרוב השני : משאת ו' פתחין וסי' במס' רבת' : ובנימן ט' יחידאין וסי' במס' רבת' : השממה י"א וסי' נמסר בסדר ואתחנן :

לֵאמֹר הַאוֹסִף עוֹד לָצֵאת לַמִּלְחָמָה
עִם־בְּנֵי־בִנְיָמִן אָחִי אִם־אֶחְדָּל
וַיֹּאמֶר יְהוָה עֲלוּ כִּי מָחָר אֶתְּנֶנּוּ
בְיָדֶךָ׃ וַיָּשֶׂם יִשְׂרָאֵל אֹרְבִים אֶל
הַגִּבְעָה סָבִיב׃ וַיַּעֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
ה' וַיַּעַרְכוּ אֶל־הַגִּבְעָה כְּפַעַם בְּפָעַם׃
ל' וַיֵּצְאוּ בְנֵי־בִנְיָמִן לִקְרַאת הָעָם
ל' ד' הָנְתְּקוּ מִן־הָעִיר וַיָּחֵלּוּ לְהַכּוֹת מֵהָעָם
א' חֲלָלִים כְּפַעַם בְּפַעַם בַּמְסִלּוֹת אֲשֶׁר
ל' אַחַת עֹלָה בֵית־אֵל וְאַחַת גִּבְעָתָה
ג' בַּשָּׂדֶה כִּשְׁלֹשִׁים אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל׃
וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי בִנְיָמִן נִגָּפִים הֵם
ה' טו' וכל לפניהון לְפָנֵינוּ כְּבָרִאשֹׁנָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
ל' אָמְרוּ נָנוּסָה וּנְתַקְּנֻהוּ מִן־הָעִיר
א' אֶל־הַמְסִלּוֹת׃ וְכֹל אִישׁ יִשְׂרָאֵל
קָמוּ מִמְּקוֹמוֹ וַיַּעַרְכוּ בְּבַעַל תָּמָר ו
ל' ו' חס' ל' וְאֹרֵב יִשְׂרָאֵל מֵגִיחַ מִמְּקֹמוֹ מִמַּעֲרֵה
גָבַע׃ וַיָּבֹאוּ מִנֶּגֶד לַגִּבְעָה עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים אִישׁ בָּחוּר מִכָּל־יִשְׂרָאֵל
ג' ל' וְהַמִּלְחָמָה כָּבֵדָה וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי־
ג' ח' פסוקי' בגו' מתחלפי' נֹגַעַת עֲלֵיהֶם הָרָעָה׃ וַיִּגֹּף
יְהוָה אֶת־בִּנְיָמִן לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּשְׁחִיתוּ
בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּבִנְיָמִן בַּיּוֹם הַהוּא
עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וּמֵאָה אִישׁ
כָּל־אֵלֶּה שֹׁלֵף חָרֶב׃ וַיִּרְאוּ בְנֵי־
ל' בִנְיָמִן כִּי נִגָּפוּ וַיִּתְּנוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
י"ב מָקוֹם לְבִנְיָמִן כִּי בָטְחוּ אֶל־הָאֹרֵב
אֲשֶׁר שָׂמוּ אֶל־הַגִּבְעָה׃ וְהָאֹרֵב
ל' הֵחִישׁוּ וַיִּפְשְׁטוּ אֶל־הַגִּבְעָה וַיִּמְשֹׁךְ
הָאֹרֵב וַיַּךְ אֶת־כָּל־הָעִיר לְפִי־חָרֶב׃
וְהַמּוֹעֵד הָיָה לְאִישׁ יִשְׂרָאֵל עִם־
ב' כבסי' ומשי' ו' פתח הָאֹרֵב הֶרֶב לְהַעֲלוֹתָם מַשְׂאַת הֶעָשָׁן
מִן־הָעִיר׃ וַיַּהֲפֹךְ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
ל' בַּמִּלְחָמָה וּבִנְיָמִן הֵחֵל לְהַכּוֹת חֲלָלִים
בְּאִישׁ־יִשְׂרָאֵל כִּשְׁלֹשִׁים אִישׁ כִּי
אָמְרוּ אַךְ נָגוֹף נִגָּף הוּא לְפָנֵינוּ
כַּמִּלְחָמָה הָרִאשֹׁנָה׃ וְהַמַּשְׂאֵת
הֵחֵלָּה לַעֲלוֹת מִן־הָעִיר עַמּוּד
עָשָׁן וַיִּפֶן בִּנְיָמִן אַחֲרָיו וְהִנֵּה עָלָה

ל' יד' מ"ל' יתיר חס' לְמֵימַר הַאוֹסִיף עוֹד לְמִיפַּק
לַאֲגָחָא קְרָבָא עִם בְּנֵי בִנְיָמִן אֲחִי
אִם אִיתְמְנַע וַאֲמַר יְיָ סַקוּ אֲרֵי מְחַר
אֲמַסְרִינוּן בִּידָךְ׃ וְשַׁוִּי יִשְׂרָאֵל
כְּמַנִין עַל גִּבְעֲתָא סְחוֹר סְחוֹר׃
וּסְלִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְוָת בְּנֵי בִנְיָמִן
בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וְסַדַּרוּ קְרָבָא עַל
גִּבְעֲתָא כִּזְמַן בִּזְמָן׃ וּנְפַקוּ בְנֵי
בִנְיָמִן לְקַדָּמוּת עַמָּא אִתְנְגִידוּ מִן
קַרְתָּא וּשְׁרִיאוּ לְקַטָּלָא מֵעַמָּא
קְטִילִין כִּזְמַן בִּזְמַן בִּכְבֵישׁ אוֹרְחָתָא
דַּחֲדָא סַלְקָא לְבֵית אֵל וַחֲדָא
לְגִבְעֲתָא בְּחַקְלָא כִּתְלָתִין גַּבְרָא
בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַאֲמָרוּ בְּנֵי בִנְיָמִין תְּבִירִין
אִינוּן קֳדָמָנָא כִּדְבְקַדְמֵיתָא וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֲמָרוּ נֵיפוּךְ וְנִיגְוְרִינוּן מִן
קַרְתָּא לִכְבִישַׁיָּא׃ וְכָל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל
קָמוּ מֵאַתְרֵיהוֹן וְסַדַּרוּ קְרָבָא
בְּמֵישְׁרֵי יְרֵחוֹ וּכְמַנָא יִשְׂרָאֵל מְגִיחַ
מֵאַתְרֵיהּ מִמֵּישַׁר גִּיבְעֲתָא׃ וַאֲתוֹ
מִדָּרוֹם לְגִבְעֲתָא עַסְרָא אַלְפִין
גְּבַר עוּלֵים מִכָּל יִשְׂרָאֵל וַעֲבְדֵי
קְרָבָא תַּקִּיפוּ וְאִינוּן לָא יָדְעִין אֲרֵי
קְרִיבַת דְּתֵיתֵי לְהוֹן בִּישְׁתָּא׃
וּתְבַר יְיָ יַת בִּנְיָמִן
קֳדָם יִשְׂרָאֵל וְחַבִּילוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּדְבֵית בִּנְיָמִן בְּיוֹמָא הַהוּא עַסְרִין
וַחֲמְשָׁא אַלְפִין וּמְאָה גַּבְרָא כָּל
אִילֵין שָׁלְפֵי סַיְפָא׃ וַחֲזוֹ בְנֵי
בִנְיָמִן אֲרֵי אִתְבָּרוּ וִיהַבוּ אֱנַשׁ
יִשְׂרָאֵל אֲתַר לְבִנְיָמִן אֲרֵי אִתְרְחִיצוּ
עַל כְּמַנָא דְּשַׁוִּיאוּ עַל גִּבְעֲתָא׃
וּכְמַנָא אוֹחִי וְאִתְנְגִיד עַל גִּבְעֲתָא
וְאִתְנְגִיד כְּמַנָא וּמְחָא יַת כָּל קַרְתָּא
לְפִתְגַם דְּחָרֶב׃ וְזִמְנָא הֲוָת מְתַקַּן
לַאֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל עִם כְּמַנָא דְּיַסְגוּן
לְאַסָּקוּתְהוֹן יְטוֹר דְּתָנַן מִן קַרְתָּא׃
וְאִתְהֲדַר אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל בִּקְרָבָא
וּדְבֵית בִּנְיָמִן שְׁרִיאוּ לְקַטָּלָא
קְטִילַיָּא בֶּאֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל כִּתְלָתִין
גַּבְרָא אֲרֵי אֲמָרוּ בְּרַם מִתְּבַר תְּבִירִין
אִינוּן קֳדָמָנָא כִּקְרָבָא קַדְמָאָה׃
וּכְמַנָא שָׁרֵי לְאַסָּקָא מִן קַרְתָּא
יְטוֹר דְּתָנַן וְאִתְפְּנִיאוּ דְּבֵית
בִנְיָמִן בַּתְרֵיהוֹן וְהָא סָלִיק

רדק

לאמר האוסיף אם אחדל · ירמה כי בשאלות הראשונות לא שאל הוא ובשאלות הראשונות לא ביארו שאלתם וגם התשובה לא היתה מבוארת והכל היתה סבה מאת השם כדי שיעלו וינגפו כי היה להם לשאול אם יעלו ויצליחו והוסיפו עתה לבאר השאלה ואמרו אם אחדל כלומר שאם לא אצליח אחדל והשיב לו מבואר עלו כי מחר אתננו בידך ומשפט השאלה באורים ותומים כך היה כמו שכתבו רז"ל כיצד שואלין השואל פניו כלפי כשאל והנשאל פניו כלפי השכינה השואל אומר הארדוף אחרי הגדוד הזה ה' האשיגנו והנשאל אומר רדוף עלה והצלח ואין שואלין בקול שנ' ושאל לו ולא מהרהר בלבו שנאמ' על פיו אלא כדרך שאמרה חנה בתפלת' וכיצד נעשית התשובה באורים ותומים שהיו האותיות בולטו' והיו משיבות הכורך עם שיוע רוח הקדש שהיה בכהן שם ששואלין בו וכן אמרו כל כהן שמדבר ברוח הקדש ושכינה שם שרויה עליו שואלין בו ושאינו מ' מדבר ברוח הקדש ואין שכינה שורה עליו אין שואלין בו שהרי שאל צדוק ועלתה לו של אביתר ולא עלתה לו שנ' ויעל אביתר וי"ב שבטים היו כתובין בהן ואמרו רז"ל שגם אברהם יצחק ויעקב כתבו בם והנה כל האותיו' בהם ואמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכה' מפני שלא יאמינו בני אדם כי אותו פנחס היה לפי שים לו משנותיו עד הזמן ההו' יותר מג' מאות שנה לפיכ' יחסו עד אהרן וחיה זמן רב כי הא' ית' הבטיחו בזה על אשר קנא בשיטים ואמר הנני נותן לו את בריתי שלום ואמר בריתי היתה אתו החיים והשלום ועל פנחס אמר ומקצת רז"ל אמרו כי פנחס זה אליהו ומקצתם אמרו כי אליהו מבני בנימן היה ויש להם סמך בזה בד"ה : הנתקו מן העיר · מבנין שלא נזכר פועלו מבנין הפעיל והפעו' עד התיקנו אות' מן העי' והוא ענין ההעתקה והעקירה : ונתקנוהו · דגש הקוף לתפארת הקריאה והדומי' לו כתבנו בספ' מכלל : קמו ממקומו · קמו על הפרט ממקומו על הכלל : מגיח · פי' יוצא והוא פעל עומד כי יגיח ירדן אל פיהו פעל יוצא : ממערה גבע · ת' ממישר גבעתא ויש לפרשו מענין ערות על יאור ומתערה כאזרח רענן שהוא ענין לחות ואותו המקום שהיה סמוך לגבע' היה מקום דשאי' : מקום לבנימן : לרדף שהיה סמוך לגבעה לרדוף אחריה' והיו נסים לפניהם בכונה כדי שינתקו מן העיר והיו בוטחים אל האורב שיכנסו אל העיר : וימשך הארב · יונתן פירשו פעל עומד ואיתנגיד כמנא כלומר שנמשך אל הגבעה ויש לפרשו כמשמעו פעל יוצא ופירושו שמשכו בשופר והריעו כמו במשוך היובל : והמועד · זמן זה התנו ביניהם כדי כשיכנסו האורב בעיר שיעלו אש בעיר ומשאת העשן יהיה סימן לישרא' שכבר לכדו העיר ובזמן שיראו העשן יחזרו פניהם כלפי בנימן להכות בהם · ופירוש משאת העשן עמוד העשן שהוא נשא כלפי מעלה · ומה שאמר עמוד עשן אחר שאמר והמשאת החלה הוא תוספת ביאור או יהיה משאת שריפה מענין וישאם דוד מענין שרפה משאת על שם הלהב שהוא נשא למעלה וכן במשנה משיאין משואות ופירוש משאת העשן משאת הלהב ומשאת העשן משאת עומד במקום שנים יקרא גם כן עמוד העשן משאת על שם שהוא נשא למעלה ולזה הפירוש יהיה עמד חסר וי"ו ופירוש והמשאת שהוא הלהב החלה לעלות ועמוד עשן גם כן החלה לעלות : ויהפך איש ישראל · הסך שורף לפני בנימין במלחמה כדי שיתקו מן העיר :

רשי

בבעל תמר · במישר יריחו : מגיח · נמשך כמו יגיח ירדן אל פיהו גוחי מבטן : ממערה גבע · ממקום כרעותה וגלויה של גבעת בנימן מקום תורפה שלה שהיא נוחה ליכבש משם כמו לראות את ערות הארץ באתם : ויתנו איש ישר' · אשר בשרה מקום לבנימן לברוח אל הגבעה כי קמכו ישר על האורב שיבאו לקראתם : וימשך הארב · משך בשופר · ד"א משך בשופר העם אשר אתו אל העיר : והמועד היה · ומתחלה היה אות בין ישראל ובין האורב לו להיות האורב מרבה להעלות עשן העיר ויבינו ישר' אשר לכד האורב את הגבעה : משאת העשן · גובה העשן : ויהפך איש ישראל · עכשיו חוזר לתחלת הדברי' ומוכה ומפרש עשרי' וחמשה אלף שכתבו למעלה כיצ' נפלו והיכן נפלו : והשר

רלבג

ואולם בפעם השלישי' שאלו כהונן ואמרו ה' האוסיף עוד לצאת ל' למלחמה עם בני ב' בנימן אחי אם אחדל והיה זה עד שאלת העצה אם יקרה רע מזה יהרגו כי הדבר הוא בבחירתם לא עד הודעת העתידות כמו שהיה הענין בשתי ה' השאלות הראשונות ש' ששאלו באהים והיתה אז התשובה שלימה ואמר עלו כי מחר א' אתננו בידך והנה עשו בני ישראל בחכמה לשום אורבים אל ה' הגבעה כמו שעשו כ' כשכבשו את העיר · והראו ישר' את עצמם נגפים ונסו להם לפני בנימן כדי לנתקם מן העיר והאורב שהיה בעמק והוא אשר קרא מערה כי שם ישפכו כל המימות אשר שם והלחיות ולא ראו אותו בני בנימן לפשוט אז אל הגבעה ולהכות ה' העיר לפי חרב · והנה היו האורבים י' אלפים איש מהיותר גבורים שבישראל ואחר שכבו ישראל והרחיקו בני בנימן מן העיר קמו וערכו מלחמה עם בני בנימן במקום שהיה שמו בעל תמר וזה הענין הוציא אורב ישראל ממקומו לפשוט אל הגבעה ולהכות העיר לפי חרב כי היה סימן ביניהם ובין האורב שכאשר יניסו לבעל תמר יקום האורב ממקומו לפשוט אל הגבעה · והנה

הכמים ז' יתידהון וכל יוסף ויהוד' דכל

לעלות יד וכל אור' ויהושע דכל ל' מנ וכו' כ תגוה לכנוז

רשי

ואסר מהערים · האורב שנכנס בעיר משחיתים אותו בתוך השבט בתוך העיר : כתרו את בנימן · הקיפו את בנימין ככתר המקיף את הראש וכן אבירי בשן כתרוני וכן כי רשע מכתיר את הצדיק וכן גם בלשון עטרה נקראת הקפה ושאול ואנשיו עטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם : הרדיפוהו · קוראים אחריו רדיפה צועקים זה לזה לרדוף : מנוחה הדריכוהו · אצל הערים שהם נוחים בהם שם הדביקוהו : הדריכוהו · השיגוהו ויש דוגמתו בלשון תלמוד רהט בתריה פרסא בחלא ולא אדרכיה : עד נכח הגבעה · ממזרחה של גבעה : ויפלו מבנימן שמ' עשר אלף · בשדה בתוך המלחמה : ויעוללוהו · הריגה אחר הריגה כעוללו' שאחר הבציר : חמשת אלפים · הרי עשרים ושלשה אלף : עד גדעם · שם מקום : ויכו ממנו אלפים איש · הרי עשרים וחמשה אלף האמו' למעלה והמאה הכתובים למעלה לא פירש היכן נפלו : שבו אל בנימן · בכל העיר' : מעיר מתום ·· האמו כל יושבי הערים ועד בהמה ואנשים בכלל מתים היו שמתום לשון כליה הוא ויש לתמוה על אלף היכן הם שהרי עשרי ושש אלף התפקדו מן הערי' ומן הגבעה שש מאות וכאן מנה בנופלי' עשרי' וחמשה אלף ומאה איש ושש מאות נמלטו אל סלע הרמון והאלף ברחו אל הערים ונפלו לאחרית כששבו בני ישראל אל ערי בנימין להחרים הנשי' והטף : להפקד · להגרע : ויכתמו

השמימה י"א וסימניהון נמסר בסדר ואתחנן : משחיתים ח' וסי' נמסר בסדר וירא : המדברה י"ב בקריאה וסי' נמסר בסדר אחרי מות : מתם ד' בקריאה וחסרים וסימניהון מעיר מתם עד בהמה · אין בו מתם פצע וחבורה · אין מתם בבשרי מפני · כי בסלי מלאו נקלה : וישאו קולם נשאה קולם ד' חס' את בלישניהון

כְּלִיל־הָעִיר הַשָּׁמָיְמָה׃ וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל הָפַךְ וַיִּבָּהֵל אִישׁ בִּנְיָמִן כִּי רָאָה כִּי־נָגְעָה עָלָיו הָרָעָה׃ וַיִּפְנוּ לִפְנֵי אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל־דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר וְהַמִּלְחָמָה הִדְבִּיקָתְהוּ וַאֲשֶׁר מֵהֶעָרִים מַשְׁחִיתִים אוֹתוֹ בְּתוֹכוֹ׃ כִּתְּרוּ אֶת־בִּנְיָמִן הִרְדִיפֻהוּ מְנוּחָה הִדְרִיכֻהוּ עַד נֹכַח הַגִּבְעָה מִמִּזְרַח־שָׁמֶשׁ׃ וַיִּפְּלוּ מִבִּנְיָמִן שְׁמֹנָה־עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ אֶת־כָּל־אֵלֶּה אַנְשֵׁי־חָיִל׃ וַיִּפְנוּ וַיָּנֻסוּ הַמִּדְבָּרָה אֶל־סֶלַע הָרִמּוֹן וַיְעֹלְלֻהוּ בַּמְסִלּוֹת חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ וַיַּדְבִּיקוּ אַחֲרָיו עַד־גִּדְעֹם וַיַּכּוּ מִמֶּנּוּ אַלְפַּיִם אִישׁ׃ וַיְהִי כָל־הַנֹּפְלִים מִבִּנְיָמִן עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף אִישׁ שֹׁלֵף חֶרֶב בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־כָּל־אֵלֶּה אַנְשֵׁי־חָיִל׃ וַיִּפְנוּ וַיָּנֻסוּ הַמִּדְבָּרָה אֶל־סֶלַע הָרִמּוֹן שֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ וַיֵּשְׁבוּ בְּסֶלַע רִמּוֹן אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים׃ וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל שָׁבוּ אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן וַיַּכּוּם לְפִי־חֶרֶב מֵעִיר מְתֹם עַד־בְּהֵמָה עַד כָּל־הַנִּמְצָא גַּם כָּל־הֶעָרִים הַנִּמְצָאוֹת שִׁלְּחוּ בָאֵשׁ׃

כא

וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל נִשְׁבַּע בַּמִּצְפָּה לֵאמֹר אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא־יִתֵּן בִּתּוֹ לְבִנְיָמִן לְאִשָּׁה׃ וַיָּבֹא הָעָם בֵּית־אֵל וַיֵּשְׁבוּ שָׁם עַד־הָעֶרֶב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַיִּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּבְכּוּ בְּכִי גָדוֹל׃ וַיֹּאמְרוּ לָמָה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָיְתָה זֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל לְהִפָּקֵד הַיּוֹם מִיִּשְׂרָאֵל שֵׁבֶט אֶחָד׃ וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיַּשְׁכִּימוּ הָעָם וַיִּבְנוּ־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיַּעֲלוּ עֹלוֹת וּשְׁלָמִים׃

(בגליון: ל' · ר' · ר"חל' · ל' · ל' · ב' בני סחן ח"ל ותלין חס · ז"ב · ב' ל' · ד' ותס · ב' יתר ח"ל ויתר חס שתי בנותיך חס' · כל רסמיך לאחה"ע רכי כמ"ר רסמיך לאה רגש)

תְּנָנָא דְקִרְתָּא לְצֵית שְׁמַיָּא׃ וֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל אִיהֲחַזַר וְאִתְבְּהִיל אֱנָשׁ בִּנְיָמִן אֲרֵי חֲזָא אֲרֵי קְרִיבַת דְּתֵיתֵי לְהוֹן בִּישְׁתָא׃ וְאִתְפְּנִיאוּ קֳדָם אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל לְאוֹרַח מַדְבְּרָא וְעָבְדֵי קְרָבָא אַדְבִּיקוּנוּן וֶאֱנָשׁ כְּמָנָא קָמוּ מִקִּרְוֵיהוֹן קָטְלִין בְּהוֹן מְכָא וּמְכָא׃ טַלְטִילוּ יָת דְּבֵית בִּנְיָמִן רְדָפִינוּן מִבֵּית נְיָחֲהוֹן טְרַדוּנוּן עַד לָקֳבֵיל גִּבְעַת מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא׃ וְאִתְקְטַלוּ מִדְּבֵית בִּנְיָמִן תְּמָנֵת עֲסַר אַלְפִּין גֻּבְרָא יָת כָּל אִלֵּין גֻּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא׃ וְאִתְפְּנִיאוּ וְאַפִּיכוּ לְמַדְבְּרָא לְכֵיף רִמּוֹן וְאִתְטָמָרוּ בְּכִיבְשַׁיָּא חַמְשָׁא אַלְפִּין גְּבַר וְאַדְבִּיקוּ בַּתְרֵיהוֹן עַד גִּדְעוֹם וְקַטִּילוּ מִנְּהוֹן תְּרֵין אַלְפִּין גֻּבְרָא׃ וַהֲווֹ כָּל דְּאִתְקְטִילוּ מִדְּבֵית בִּנְיָמִן עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִּין גֻּבְרָא שָׁלְפֵי סַיְפָא בְּיוֹמָא הַהוּא יָת כָּל אִלֵּין גֻּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא׃ וְאִתְפְּנִיאוּ וְאַפִּיכוּ לְמַדְבְּרָא לְכֵיף רִמּוֹן שִׁית מְאָה גֻּבְרָא וִיתִיבוּ בְּכֵיף רִמּוֹן אַרְבְּעָא יַרְחִין׃ וֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל תָּבוּ לְוָת בְּנֵי בִנְיָמִן וּמְחוֹנוּן לְפִתְגַם דְּחָרֶב מִקִּרְוֵיהוֹן גַּמְרִינוּן עַד בְּעִירָא עַד כָּל דְּאִשְׁתְּכַח אַף כָּל קִרְוַיָּא דְּאִשְׁתְּכַחָא אוֹקִידוּ בְּנוּרָא׃ וֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל קַיִּים בְּמִצְפַּיָּא לְמֵימַר אֱנָשׁ מִנָּנָא לָא יִתֵּן בְּרַתֵּיהּ לִדְבֵית בִּנְיָמִן לְאִיתּוּ׃ וַאֲתָא עַמָּא לְבֵית אֵל וִיתִיבוּ תַמָּן עַד רַמְשָׁא קֳדָם יְיָ וַאֲרִימוּ קָלְהוֹן וּבְכוֹ בְּכִיסַגִּיא׃ וַאֲמַרוּ לְמָא יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הֲוָת דָּא בְּיִשְׂרָאֵל לְמִסְגֵּי יוֹמָא דֵין מִיִּשְׂרָאֵל שִׁבְטָא חַד׃ וַהֲוָה מִיּוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי וְאַקְדִּימוּ עַמָּא וּבְנוֹ תַמָּן מַדְבְּחָא וְאַסִּיקוּ עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין׃

בקריאה וסימניהון ויבא העם ביתאל דעלם · ואיש ישראל נשבע במצפה · ויהי בכלתו לדבר דמיתת אמנון · וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירוהו דאיוב · הנה ישאו קולם :

רדק

כליל העיר · שריפת העיר כלה עלה עשן השרפה אל השמימה : הפך · פניו אל בנימין להכות בהם : ויפנו · פנו עורף אל ישראל ונסו דרך המדבר : והמלחמה הדביקתהו · אנשי המלחמה הדביקוהו · ואשר מהערים · כתרגומו ואנשי כמנא רמו מקרויהון קטלין בהון מכא ומכא ר"ל האורב שנכנסו בגבעה משחיתים אותן מהגבעה ומשאר הערים ופי' בתוכו בתוך בנימן הנהרגים מבחוץ היו גם שאר נהרגי' מבני' : כתרו · סבבו אותו ככתר ועל הדרך הזה עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם : הרדיפוהו · זה לזה אומר רדוף אחריו : מנוחה הדריכוהו · חבר מ"ם השמוש ופי' ממנוחה הדריכוהו וכן ת"י מבית ניחהון טרדונון או פי' במקום מנוחתם הדריכוהו כמו שאמר נוכח הגבעה כלומר במקום שהיו חושבים לנוח שם הדריכוהו ויהיה הדריכוהו לפי' זה מענין כדורך בגת : ויעללהו · אפילו העוללות שנשארו מהם כרתו כמו מעולל הכרם : חמשת ועשרי' אלף איש · והמאה שספר עוד למעלה הניחם כאן לפי שהוא פרט וסמך על המספר הראשון שזכר : שש מאות איש · ולא היתה בהם אשה כי מן המלחמה נסו אלה השש מאות ואין אשה במלחמה לפיכך לא נשארה מבנימן אשה כי הכל הרגו מלבד אלה השש מאות שנסו אל סלע רמון : מעיר מתים · מעיר אנשים ומתי' שם לאנשים פולל אנשים ונשים וטף רוצה לומר האנשים בעיר והבהמה בשד' הכל הרגו : עד כל הנמצ' · פי' כל הנמצא עופות או חיות כל הנמצא להם הרגו : הערים הנמצאות · פי' הנמצאות להם שלא נהרסו בהכנס בהם ישרא' להרוג העם שהיו הורסים העיר והערים שלא נכנסו בהם במלחמה שבו אליהם ושלחו את אותם באש : לא יתן בתו · כתנו אותם כמו מגורים שלא יתחתנו בם עוד על הכבלה הזאת אשר עשו אחר שלא כתנו הרשעים והפושעים : להפקד · ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש : ויבנו שם מזבח · אם בית אל זה הוא שילה למה בנו שם מזבח וכי לא היה שם מזבח המשכן ואם הוא העיר הנקרא ביתאל גם שם היה המזבח שבנה יעקב אבינו כמו שאנו עתידין לפר' בספר שמואל בפסוק עולים אל האלהים ביתאל וי"ל שבנו שם מזבח חדש והיה המקום הזה שילה או ביתאל ובנות המזבח הוא דריסת האל כמו שנמצא במקומות רבים שהיו בונין מזבח לדרוש את יי' ומפני המקרה הרע הזה שקרה להם מדבר בנימן בנו מזבח והעלו עולות ובכו לפני יי' ואמרו למה היתה זאת להפקד שבט אחד : נגרע

רלבג

והנה בזה האופ' ספר בכללות שהשחיתו בני ישראל בבנימן כ"ה אלף ומאה איש ואחר זכר הפרטים וזכר איך היתה ההתחלה בענין האורב וזכר איך היה התחבולה בענין האורב למועד שהגבילו איש ישראל למהר לפשוט אל הגבעה ולהכות העיר לפי חרב ואמר זה להעלות העשן מן העיר להבהיל את בנימן בראותו כי עלה כליל העיר השמימה והנה לא זכר בפרטים כי אם כ"ה אלף איש ולא חשש למאה העודפים על החשבון כי לא זכר בפרטים כי אם האלפי' וידמה שיהיו שם יותר על האלפי' בכל הרג והרג מספר מה כשהקבץ כלו יהיו מאה איש · וספר שנשארו בבנימן שש מאות איש ונסו אל סלע רמון וכבר נזכר תחלה שמספר בני בנימן עשרים וששה אלף שולף חרב ושבע מאות וידמה שהאף הנשארים מתו במלחמות הראשונות · עוד זכר שאיש ישראל נשבע במצפה לאמר שלא יתן איש ממנו בתו לבנימן לאשה וכראותם כי נפקד שבט אחד מישראל חרה להם מאד והנה בנו שם מזבח חדש בבית האלהים והעלו עולות ושלמים ונגשו לדרוש את יי' על זה הקלקול שבא על ידם אולי סדרו שלא יתן יי' את בנימן בידם עשו זה הענין לכבוד השם והנה היה קשה בעיני ישראל הגרע שבט אחד מישראל והתחכמו למצוא נשים לנותרים · והרגו

וינחמו · שבו לחשוב עליהם מחשבת פליטה : ארבע מאו׳ נערה בתולה · הושיבום על פי חבית של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף : ולא מצאו להם · לא ספקו להם : ירושת פליטה · נחלת השבט נשארה ריקנית תנו עצה שיולידו בנים ויחזיקו בנחלתם הפליטה הנשארת ולא ימחה שבט מישרא׳ : מזרחה השמש למסילה · במזרחה של מסילה שילה ב׳ בצפונה של ביתאל ובדרומה של לבונה ובמזרחה של מסילה העולה מביתאל שכמה :

לריב

בקהל ד׳ דגשין בקריאה וסי׳ מי אשר לא עלה בקהל · בי רבת בקהל אשר לא התקדשו · אשר צוית לא יבאו בקהל לך · קמתי בקהל אשוע · וסימ׳ בלשון תרגום ניסק נצלי דסגין אתפקדית : יבש ו׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסימ׳ ויתפקד העם · וישלחו שם העדה · וישב בנימן בעת ההיא · ויקשר עליו שלום

וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי אֲשֶׁר לֹא-עָלָה בַקָּהָל מִכָּל-שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-יְהוָה כִּי הַשְּׁבוּעָה הַגְּדוֹלָה הָיְתָה לַאֲשֶׁר לֹא-עָלָה אֶל-יְהוָה הַמִּצְפָּה לֵאמֹר מוֹת יוּמָת׃

וַיִּנָּחֲמוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-בִּנְיָמִן אָחִיו וַיֹּאמְרוּ נִגְדַּע הַיּוֹם שֵׁבֶט אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל׃

מַה-נַּעֲשֶׂה לָהֶם לַנּוֹתָרִים לְנָשִׁים וַאֲנַחְנוּ נִשְׁבַּעְנוּ בַיהוָה לְבִלְתִּי תֵּת-לָהֶם מִבְּנוֹתֵינוּ לְנָשִׁים׃

וַיֹּאמְרוּ מִי אֶחָד מִשִּׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא-עָלָה אֶל-יְהוָה הַמִּצְפָּה וְהִנֵּה לֹא בָא-אִישׁ אֶל-הַמַּחֲנֶה מִיָּבֵשׁ גִּלְעָד אֶל-הַקָּהָל׃

וַיִּתְפָּקֵד הָעָם וְהִנֵּה אֵין-שָׁם אִישׁ מִיּוֹשְׁבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד׃

וַיִּשְׁלְחוּ-שָׁם הָעֵדָה שְׁנֵים-עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ מִבְּנֵי הֶחָיִל וַיְצַוּוּ אוֹתָם לֵאמֹר לְכוּ וְהִכִּיתֶם אֶת-יוֹשְׁבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד לְפִי-חֶרֶב וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף׃

וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כָּל-זָכָר וְכָל-אִשָּׁה יֹדַעַת מִשְׁכַּב-זָכָר תַּחֲרִימוּ׃

וַיִּמְצְאוּ מִיּוֹשְׁבֵי יָבֵישׁ גִּלְעָד אַרְבַּע מֵאוֹת נַעֲרָה בְתוּלָה אֲשֶׁר לֹא-יָדְעָה אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר וַיָּבִיאוּ אוֹתָם אֶל-הַמַּחֲנֶה שִׁלֹה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃

וַיִּשְׁלְחוּ כָּל-הָעֵדָה וַיְדַבְּרוּ אֶל-בְּנֵי בִנְיָמִן אֲשֶׁר בְּסֶלַע רִמּוֹן וַיִּקְרְאוּ לָהֶם שָׁלוֹם׃

וַיָּשָׁב בִּנְיָמִן בָּעֵת הַהִיא וַיִּתְּנוּ לָהֶם הַנָּשִׁים אֲשֶׁר חִיּוּ מִנְּשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד וְלֹא-מָצְאוּ לָהֶם כֵּן׃

וְהָעָם נִחָם לְבִנְיָמִן כִּי-עָשָׂה יְהוָה פֶּרֶץ בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃

וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי הָעֵדָה מַה-נַּעֲשֶׂה לַנּוֹתָרִים לְנָשִׁים כִּי-נִשְׁמְדָה מִבִּנְיָמִן אִשָּׁה׃

וַיֹּאמְרוּ יְרֻשַּׁת פְּלֵיטָה לְבִנְיָמִן וְלֹא-יִמָּחֶה שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל׃

וַאֲנַחְנוּ לֹא נוּכַל לָתֵת-לָהֶם נָשִׁים מִבְּנוֹתֵינוּ כִּי-נִשְׁבְּעוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אָרוּר נֹתֵן אִשָּׁה לְבִנְיָמִן׃

וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה חַג-יְהוָה בְּשִׁלוֹ מִיָּמִים יָמִימָה אֲשֶׁר מִצְּפוֹנָה לְבֵית-אֵל מִזְרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ לִמְסִלָּה הָעֹלָה מִבֵּית-אֵל שְׁכֶמָה וּמִנֶּגֶב לִלְבוֹנָה׃

ד׳ תס׳ ... דסגין אתפקדית · ג׳ · ל׳ ויד׳ ע׳ בנימן · ד׳ מ״ל · ל׳ ... · ח׳ חס׳ · ד׳ · ד״ד · ג׳ נ״א · ל׳ זונת תמיד כו׳ ... · ל׳ · ב׳ כתית ירושת ... · ד׳ מ״ל · ד׳ ח׳ כתי׳ ויו בסוף · ד׳ · י׳

וְאָמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַן דְּלָא סְלִיק בְּקְהָלָא מִכָּל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לָקֳדָם יְיָ אֲרֵי שְׁבוּעֲתָא רַבְּתָא הֲוַת לִדְלָא סְלִיק לָקֳדָם יְיָ לְמִצְפַּיָא לְמֵימַר אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל׃ וְאִתְנְחָמוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל דְּבֵית בִּנְיָמִן אֲחוּהוֹן וַאֲמָרוּ אִתְמְנַע יוֹמָא דֵין שִׁבְטָא חַד מִיִּשְׂרָאֵל׃ מַה נַעְבֵּיד לְהוֹן לְדְאִשְׁתְּאַרוּ לְנָשִׁין וַאֲנַחְנָא קַיֵּימְנָא בְּמֵימְרָא דַיְיָ בְּדִיל דְּלָא לְמִתַּן לְהוֹן מִבְּנָתָנָא לְנָשִׁין׃ וַאֲמָרוּ מַן חַד מִשִּׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּלָא סְלִיק לָקֳדָם יְיָ לְמִצְפַּיָא וְהָא לָא אֲתָא אֱנָשׁ לְמַשְׁרִיתָא מִיָּבֵישׁ גִּלְעָד לְקְהָלָא׃ וְאִתְמְנִיאוּ עַמָּא וְהָא לֵית תַּמָּן אֱנָשׁ מִיָּתְבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד׃ וּשְׁלָחוּ תַמָּן כְּנִישְׁתָּא תְּרֵי עֲסַר אַלְפִין גַּבְרָא מִזְרְזֵי חֵילָא וּפַקִּידוּ יָתְהוֹן לְמֵימַר אִיזִילוּ וְתִמְחוֹן יַת יָתְבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד לְפִתְגַם דְּחָרֶב וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא׃ וְדֵין פִּתְגָּמָא דִּי תַעַבְדוּן כָּל דְּכוּרָא וְכָל אִתְּתָא דִּידַעַת מִשְׁכְּבֵי דְכוּרָא תְּגַמְרוּן׃ וְאַשְׁכָּחוּ מִיָּתְבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד אַרְבַּע מְאָה עוּלֵימָן בְּתוּלָן דְּלָא יְדָעָא גְּבַר מִשְׁכְּבֵי דְכוּרָא וְאַיְתִיאוּ יָתְהוֹן לְמַשְׁרִיתָא לְשִׁילוֹ דִּי בְּאַרְעָא דִכְנָעַן׃ וּשְׁלָחוּ כָּל כְּנִישְׁתָּא וּמַלִּילוּ עִם בְּנֵי בִנְיָמִן דִּי בְּכֵיף רִמּוֹן וּקְרוֹ לְהוֹן מִילִּין דִּשְׁלָם׃ וְתָבוּ בְּנֵי בִנְיָמִן בְּעִדָּנָא הַהִיא וִיהָבוּ לְהוֹן נְשִׁין דְּקַיִּימוּ מִנְּשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד וְלָא סַפִּיקוּ לְהוֹן כֵּן׃ וְעַמָּא אִתְנְחָמוּ עַל דְּבֵית בִּנְיָמִן אֲרֵי עֲבַד יְיָ תַּרְעָתָא בְּשִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ וַאֲמָרוּ סָבֵי כְנִשְׁתָּא מַה נַעְבֵּיד לְדְאִשְׁתְּאַרוּ לְנָשִׁין אֲרֵי פְּסָקַת מִדְּבֵית בִּנְיָמִן אִתְּתָא׃ וַאֲמַרוּ יְרוּתַּת שֵׁיזָבְתָא לִבְנֵי בִנְיָמִן וְלָא יִתְמְחֵי שִׁבְטָא מִיִּשְׂרָאֵל׃ וַאֲנַחְנָא לָא נֵיכוּל לְמִתַּן לְהוֹן נְשִׁין מִבְּנָתָנָא אֲרֵי קַיִּימוּ בְּנֵי יִשְׂרָ׳ לְמֵימַר לִיט דִּי יִתֵּן אִתְּתָא לִדְבֵית בִּנְיָמִן׃ וַאֲמָרוּ הָא חַגָּא קֳדָם יְיָ בְּשִׁילוֹ מִזְּמַן מוֹעֵד לְמוֹעֵד דִּי מִצִּיפּוּנָא לְבֵיתְאֵל מַדְנַח שִׁמְשָׁא לְכִבְשָׁא דְסָלִיק מִבֵּית אֵל לִשְׁכֶם וּמִדָּרוֹמָא לִלְבוֹנָתָא׃

בגדע׳ נכרת : ויתפקד העם · קל ודינו להרגם והוא ענין זכירה והשגחה כמו פקדו נא וראו מי הלך מעמנו : יודעת משכב זכר · והאיך נודע זה יתכן כי העבירום לפני הארון ומי שקלטה הארון היא הבתולה כמו שעשו בבני מדין שהעבירום לפני הציץ הבעולה פניה מוריקות כמו שקבלו רז״ל · ויש דרך אחרת זכרו רז״ל בדבר הבתולה ודנו דין בזה להושיבם על פי חבית של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף והם אמרו כי זה הנסיון עשו לנשי יבש גלעד ולא שהעבירום לפני הציץ כמו ש׳ שעשו בנשי מדין ועשו סמך בזה מה שכתו׳ בציץ לרצו׳ להם לפני ה׳ לרצון להם ולא לפורענו׳ להם : אל המחנ׳ שילה · גם זה הפסוק מוכיח כי ביתאל הנזכר בענין הזה הוא שילה שהרי במקום שבנו מזבח ובכו לפני יי׳ ואמרו מי אשר לא עלה שם היו עדין ומשם שלחו להחריב אנשי יבש גלעד : אשר בארץ כנען · לא מצאתי טעם לסיפור הזה כי ידוע הוא כי שילה בארץ כנען : ולא מצאו להם כן · כמו שהיו כי הם היו שש מאות והנערות לא היו אלא ארבע מאות : והעם נחם · כפעל עומד כי הו׳ קמוץ : ירשת פליטה · צריך שתהיה ירשת פליטה לבנימן ולא ימחה שבט מישראל · וטעם ירשת כי ירושה הוא מיעקב אבינו להיות מבניו שני׳ עשר שבטי׳ עד עולם : אשר מצפונה לביתאל · פירשו רז״ל כי על שילה הוא אומ׳ שהיא בצפונה של ביתאל ובדרומה של לבונה ובמזרחה של מסלה ה׳ העולה מביתאל שכמה · ואני תמה מה צריך לכל זה כי שילה ידוע היה בלא סימנין ·
והנראה בעיני כי החג היה בשילה מימים ימימה ופירושו משנה לשנה ואמר בו התרגום מזמן לזמן מתועד למועד ואפשר כי מפסח לפסח היה זה או מסכות לסכות שהיה זמן שמחה או ביום הכפורים שהיו בנות ישראל יוצאות וחולות ב׳ בכרמים כדברי רז״ל והמחול זה שהיה לבנות ישרא׳ חוץ לעיר שילה באותו המקו׳ אשר מצפונ׳ לביתאל ולהודיע אותו המקום זכר אלה הסימנין וכרמי שילה היו סמוכים לזה המקום והנה הפסו׳ יוכיח כי המחול חוץ לעיר היה כמו שכתוב והיה אם יצאו בנות שילה וגו׳ ואמרו להם ש׳ שיארבו בכרמים : חננו

רלבג

והרגו בהם כל יושבי יבש גלעד כי לא באו אל המחנה לבקשת ראשי העם והשאירו כל הבתולות להיות ל׳ לנשים לבני בנימן ולפי שלא נמצא להם בזה האופן נשים ב׳ במספרם כי לא היו שם ביבש גלעד כי א׳ אם ד׳ מאות בתולות נתנו להם דרך לקחת נשים מן המחוללות למאתים הנשארים א׳ אשר בבנות שילה ב׳ במיחטפו להם איש אשתו : ירושת פלטה לבנימן · הרצון בו במה שפלט מהם והם השש מאות איש ראוי שנעשה בדרך שיהו ירושה לבנימן רוצה לומר שלא יפקד שם בנימן במותם וזה אמנם יהיה במיקחו להם נשים וזה ענין הירוש׳ כי היא נשארת עד מות המורישים והנה אמרו זה להורות כי לא סבב השי׳ שיהיו השש מאות האלו מ׳ מפליטיו אם לא מפני שלא ימחה שבט מ׳ מישרא׳ ולזה חוייב לנו לעשותו שיהיו להם נשים בזנות כדי שלא נעבור על שבועתינו ודומה שזאת השבוע׳ לא היתה רק לאותם האנשים לא לבאים א׳ אחריהם וימנעו מתת להם איש בתו לא בת איש אחר יהיו להם ב׳ בנות יושבי יבש גלע׳ : חננו

בין יבש · תחת האלה ביבש · יבש כן שלום ר״פ · וכל יכשו דכוו׳ חס׳ : לנשים י״ד רפין וסי׳ לטוב בעיניה׳ ב׳ בו · והיו לאחד מבני · לבני דדיהן לנשים · את בנותם נקח לנו לנשים · ממשפחות בני מנשה · ויקחו את בנתיהם · מה נעשה לנותרים ב׳ בו · ויאמרו זקני העדה · ותהיין גם שתיהן לו · חרב אל סוסיו · חרב׳ וגבורי בבל · ואלמנה וגרושה לא · מבנותינו ד׳ מ״ל וסי׳ נמסר בתהלים סימן קט״ד : מימים ימימה ה׳ דסמיכי בקריאה וסים׳ נמסר בסוף סדר בא :

חנונו אותם. הוא על דרך לאט לי לנער לאבשלום והרצון חנונו בעבורנו את בני בנימן והניחום להם כי מה שנשבענו היה על דרך נתינת הנשים לאנשים ולא נשבענו שלא יחטפו ממנו כי אין כהוגן שיקח איש אשה על זה הדרך ותוכלו לראות ממנו זה בכלל כי לא לקחנו איש אשתו במלחמה אבל נתנום לנו ברצון וכן המנהג בלקיחת האשה ובהיות העניין כן הוא מבואר שאשר לא הנחתם אותן להם בעת הזאת תמחה שבט מישראל אם לא יהיו נשים לנשארים מבני בנימן הנה אתם אשמים תהיו. וספר כי משם הלכו בני ישראל איש לשבטו ולמשפחתו ואיש לנחלתו. ובני בנימן ג"כ שבו לנחלת' ובנו עריהם וישבו בהם:

חנונו אותם. כמו אתם כלומר מהנשים האלה תחנונו שתניחום להם או פי' כמו אשר חנן אלהים את עבדך כלומר תנו אותם לנו במתנה כי לקחנו לבני בנימן הנותרים נשים במלחמה כי הכל הרגנו לפיכך אנו צריכים שיהיו להם נשים שלא ימחה השבט ואם תאמרו שתעברו על החרם שהחרמנו איש אשר יתן בתו לבנימן לא אתם נתתם להם שתאשמו בזה אלא הם לקחו אותם ורז"ל כי אחר כן התירו שבט בנימן לבא בקהל ולישא אשה משאר השבטים כי מצאו היתר בלשון החרם שהם נשבעו אמרו איש ממנו לא יתן בתו לבנימן ודרשו ממנו ולא מבנינו הב' מהדורות הבאים אחריהם היו יכולי' לישא נשים ועוד דרשו אילו היה עולה מן השבטים לא היה האלהים אומר ליעקב ומלכים מחלציך יצאו ולא אמר אלא מבנימן שלא נולד עדיין ואמרו כיון שעתיד לעמוד מלכים מבנימן ולא עמדו עדיין חייבין אנו לקרבן: בימי' ההם אין מלך בישראל. הטעם להזכיר זה כי עדיין לא היה מלך בישר' ולא שופט ולא כוהן משיב אותם לטובה עד שבא שמואל הנביא ז"ל שמספר תולדתו ועניינו בספר הבא אחר זה הנקרא על שמו שמואל:

ויצוו ד' ג' מלאים וא' חס' וסי' ויצוו אל יוסף לאמר אביך צוה. ויצוו את העם לאמר כראתכם. ויצוו אתם לאמר לכו והביאו. ויצוו את בני בנימן דין כתיב חס': יצאו ט"ו בקריא' וסימ' נמסר בסדר כי תבא.

וַיְצַוּ֕ אֶת־בְּנֵ֥י בִנְיָמִ֖ן לֵאמֹ֑ר לְכ֖וּ (ויצוו ק')
וַאֲרַבְתֶּ֖ם בַּכְּרָמִֽים׃ וּרְאִיתֶ֗ם וְהִנֵּ֨ה
אִם־יֵ֜צְא֣וּ בְנֽוֹת־שִׁילוֹ֮ לָח֣וּל בַּמְּחֹלוֹת֒
וִֽיצָאתֶם֙ מִן־הַכְּרָמִ֔ים וַחֲטַפְתֶּ֥ם לָכֶ֛ם (ב' וחטפתם)
אִ֥ישׁ אִשְׁתּ֖וֹ מִבְּנ֣וֹת שִׁיל֑וֹ וַהֲלַכְתֶּ֖ם (ג' מל')
אֶ֥רֶץ בִּנְיָמִֽן׃ וְהָיָ֡ה כִּֽי־יָבֹ֣אוּ אֲבוֹתָם֩
א֨וֹ אֲחֵיהֶ֜ם לָר֣וֹב אֵלֵ֗ינוּ וְאָמַ֤רְנוּ (לריב ק')
אֲלֵיהֶם֙ חָנּ֣וּנוּ אוֹתָ֔ם כִּ֣י לֹ֥א לָקַ֛חְנוּ
אִ֥ישׁ אִשְׁתּ֖וֹ בַּמִּלְחָמָ֑ה כִּ֣י לֹ֥א אַתֶּ֛ם
נְתַתֶּ֥ם לָהֶ֖ם כָּעֵ֥ת תֶּאְשָֽׁמוּ׃ וַיַּעֲשׂוּ־ (ז')
כֵן֮ בְּנֵ֣י בִנְיָמִן֒ וַיִּשְׂא֤וּ נָשִׁים֙ לְמִסְפָּרָ֔ם
מִן־הַמְּחֹלְל֖וֹת אֲשֶׁ֣ר גָּזָ֑לוּ וַיֵּלְכ֗וּ
וַיָּשׁ֙וּבוּ֙ אֶל־נַ֣חֲלָתָ֔ם וַיִּבְנוּ֙ אֶת־הֶ֣עָרִ֔ים (ית' נכבי')
וַיֵּשְׁב֖וּ בָּהֶֽם׃ וַיִּתְהַלְּכ֨וּ מִשָּׁ֤ם בְּנֵֽי־
יִשְׂרָאֵל֙ בָּעֵ֣ת הַהִ֔יא אִ֥ישׁ לְשִׁבְט֖וֹ
וּלְמִשְׁפַּחְתּ֑וֹ וַיֵּצְא֣וּ מִשָּׁ֔ם אִ֖ישׁ (ז')
לְנַחֲלָתֽוֹ׃ בַּיָּמִ֣ים הָהֵ֔ם אֵ֥ין מֶ֖לֶךְ
בְּיִשְׂרָאֵ֑ל אִ֛ישׁ הַיָּשָׁ֥ר בְּעֵינָ֖יו יַעֲשֶֽׂה׃

וּפַקִּידוּ יָת בְּנֵי בִנְיָמִן לְמֵימַר אִזִילוּ
וְתִכְמְנוּן בְּכַרְמַיָא׃ וְתֶחֱזוּן
וְהָא אִם יִפְקוּן בְּנָת שִׁילֹה לְמֵיחַג
בְּחִינְגַיָא וְתִפְקוּן מִן כַּרְמַיָא
וְתַחַטְפוּן לְכוֹן גְבַר אִתְּתֵיהּ מִבְּנַת
שִׁילֹה וְתְהַכוּן לְאַרְעָא שִׁבְטָא
דְבִנְיָמִן׃ וִיהֵי אֲרֵי יֵיתוּן אֲבָהַתְהוֹן
אוֹ אֲחֵיהוֹן לְמִידַן קֳדָמָנָא וְנֵימַר
לְהוֹן חֲנִינוּנוּן לְהוֹן אֲרֵי לָא
סַפִּיקְנָא לְמִיתַּן גְבַר אִתְּתֵיהּ
בִּקְרָבָא אֲרֵי לָא אַתּוּן יְהַבִין לְהוֹן
כְּעִידָן פּוֹן תְּחוּבוּן׃ וַעֲבָדוּ כֵּן
בְּנֵי בִנְיָמִן וּנְסִיבוּ נְשִׁין לְמִנְיָנֵיהוֹן
מִן חִנְגַיָא דִי אֲנָסוּ וַאֲזַלוּ וְתָבוּ
לְאַחְסַנְתְּהוֹן וּבְנוֹ יַת קִרְוַיָא
וִיתִיבוּ בְהוֹן׃ וְהַלִּיכוּ מִתַּמָן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעִידָנָא הַהִיא גְבַר
לְשִׁבְטֵיהּ וּלְזַרְעִיתֵיהּ וּנְפַקוּ מִתַּמָן
גְבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ׃ בְּיוֹמַיָא
הָאִינוּן לֵית מַלְכָּא בְּיִשְׂרָאֵל גְבַר
דְכָשַׁר בְּעֵינוֹהִי יַעְבֵּד׃

יצא חד מן ג' מקיימות דמשרתין אזלא ומירכ' בתיבה אחת לארקא

רשי

לריב אלינו. ללכת שנינו במלחמ': ואמרנו אליהם חנונו אותם. ריחמנו עליהם כי אינכם יודעים מה לעשות כי לא לקחנו לאיש אשתו במלחמה של יבש גלעד אלא לארבע מאות איש מהם ואם על השבועה אתם מקפידים לא עון לכם בדבר כי לא אתם נתתם להם את בנותיכם שתהא לכם אשמה בדבר ושלום לכם אל תיראו:

סכום פסוקים של ספר שפטים שש מאות ושמונה עשר וסימנו תיח וסדריו י"ד וחציו וירעצו וירצצו:

סליק ספר שופטים

ואולם התועלות המגיעות מאלו הספורים הם י"ח. הראשון הוא להודי' מה שקרה מן הסכנה למיכה מפני נטייתו מדרכי התורה עד שכמעט שנב הפסל ההוא לאבד מיכה וביתו: השני הוא להודיע שראוי לנלחמים שיראו מראשית העניין אם יתכן להם לנצח שכנגד' ואם לא יתכן להם זה אין ראוי שיתחילו במלחמ' ולזה ספר שבני דן שלחו חמשה מרגלי' והם ראו כי כבר תנוכח העיר ההיא בקלות ולזה התעוררו לבא למלחמה עליהם: הג' הוא להודיע שאין ראוי לאדם לריב עם מי שתקיף ממנו כ"ש כשיהיה עם זה שכנגדו מר נפש שלא יירא מאד מהמות ולזה זכר כי כשראה מיכה שחזקים בני דן ממנו עם מה שספרו להם שהם מרי נפש פנה ושב לביתו: הד' הוא לפרסם מה שנסקעו בו בני דן מהחטא זה הזמן הארוך אשר ספר וכאילו היה זה התנבלו' מה למשמון שהיה מהשבט ההוא אם נסקע במדה המגונה ההיא ר"ל ללכת אחר עיניו: ההמישי הו' להודיע שאין ראוי לאדם לקחת פילגש להמשך לעניין המשגל אלא תראה מה שקרה מהרע מהפילגש הזאת שלקח האיש הלוי שנכשלו בסבתה כמה רבבות מישראל ולזאת הסבה זכר רוע תכונת בני בנימן אשר בגבעה בעניין המשגל ומה שקרה להם בעבור זה מההשחתה והכליון: הששי הוא להודיע שאין ראוי לאדם להתנהג בקנטורין בתוך ביתו ולהטיל אימה יתרה סם הלא תראה מה שנמשך מהרע מההקנטות שהקניט האיש הלוי פילגשו שהיה זה סבה שברחה ממנו ושבה אל בית אביה ואילו ישבה בבית לא אירע לה זה הרע ולא לישראל בעבורה: השביעי הוא להודיע גם כן שראוי לאשה שלא תטה מאישה ללכת מאתו אבל ראוי לה לסבול דבריו ותוכחתו ותטה אל כל אשר יחפוץ הלא תראה מה שנמשך מהרע לישראל מפני שלא סבלה הפילגש דברי הקנטורין ההם מבעלה כי זה היה סבה אל שבתה אל בית אביה ונמשך מזה מהרע מה שבא בזה הספור: השמיני הוא להודיע שאין ראוי לאד' לעכב הליכת האורחי' מביתו בעבור השוקתו לכבדם אבל ראוי כשירא' רצונם שיניחם להשלים רצונם ולזה ספר מה שקרה מהרע בעבור מה שעכב אבי הנערה את האיש הלוי כי זה היה סבה אל שלנו בגבעה וקרה מזה מהרע מה שבא בזה הספור: התשיעי הוא להודיע שאין ראוי להולכי דרכים ללכת בלילה למה שקרה בזה מהסכנה ולזה ספר שלא רצו ללכת אחר ערוב השמש ולולי כי ירושלם היתה אז ליבוסי היו לנים בירושלם מפני כי היום רד מאד: העשירי הוא להודיע כי כשיבא הכרח להתבעל לחטא המשגל האיש והאשה מתירין האשה קודם לאיש לזה והע"פ שתהיה אשת איש ולזה התיר זה האיש פילגשו להם קודם שיתיר עצמו להם: הי"א הוא להודיע זנות בני בנימן ואכזריות' שהם העם שהתעללו בפילגש כל הלילה לא הסתפקו להאכילה והשקות' אבל שלחוה בשחר באופן שמתה מהחולש' עם זה שבאו עלי' באכזריו' באופן שהזיקוה בתשמיש עד שנמשך לה מות מזה ולזה ג"כ ספר מאכזריותם שאין איש מהם מאסף האיש הלוי הביתה עם שאין לו מחסור כל דבר ולזה לא יצטרך שיאכילוהו מאשר להם לפי מה שהגיד להם ועם מה שאמר להם שהוא הולך לביתי' כי זה היה ראוי שיביאהו אל ביתם לכבוד השם: הי"ב הוא להודיע שראוי לאדם כשארעו לו שלא ישמיעקולו כדי שלא יוסיף לעצמו רע על רע עד היותו במקום יוכל לבטוח בו ואז יוכל להשמיעקולו לבקשת הנקמה ולזה ספר ששתק האיש הלוי עד שבא אל ביתו ואז השתדל להנקם מבני הגבעה על הזמה שעשו: הי"ג הוא להודיע שראוי למי שירצה להניע האנשים לעשות דבר מה שיעשה זה בחכמה כדי שיגיע למבוקשו ולזה ראוי שיראה להם בעיניה' הדבר אשר יכעס לזה כשיהיה אפשר לו זה ולא יספיק לו ספור הדברים ההם להם כי יותר יאמינו האנשים במה שיראו ממה שיאמינו במה שיסופר להם ולא יראוהו בעיניה' ולזה ספר שלא האיש הלוי נתחי הפילגש לכל שבטי ישר' ולא רצה לשלוח הספור להם לבד בכתב עם שזה מסך לבם מאד לקנא לזה לרוב הזרות אשר היה בזה העניין ולזאת הסבה לא רצה לגלות להם מה זה ועל מה זה עד שהיו דבריו להם פנים בפני' על זה: הי"ד הוא להודיע שראוי לבער החטא' מן הארץ כדי שלא ילמדו הנשארי' ממעשיהם כ"ש בדבר יפותו בו האנשים בקלות והוא עניין המשגל ולזה ספר שכבר התפעלו בני ישראל על זה ההתפעלות הנפלא והתעוררו לבער החטאים בזה האופן שבא בזה הספור: הט"ו הוא להודיע שראוי לאדם שלא יחזק יד אחד כשיהיו חטאים למסרם משיגיע להם העונש הראוי להם אבל ראוי לו שלא יכיר להם אחוה אחר סורם מדרכי התורה הלא תראה מה שקרה לבני בנימן בעזרם לאחיהם החטאים שנפל עוזר ונפל עזור ויחדו כלו': הי"ו הוא להודיע שראוי למי שישאל עצה על דבר מה שיבאר דבריו תכלית הביאור עד שיתבאר לו בשלימות איך יתנהג בדבר ההוא שישאל עליו עצה ומתי יהיה עת ראוי ילך בו בדרכו ולזה ספר מה שקרה מהרע לישר' כששאלו בא"הים איך יעשו המלחמ' מפני שלא חקרו בזה מחקר ראוי כי היה להם לשאול אם יכבחו או יכוחו ואם הודיע להם שינוצחו היו נשמרין אז מהמלחמ' ולזאת הסבה היה ראוי שישאלו מתי ילחמו בבני עמון ויתנם השם בידם והם לא שאלו אלא מי יעלה בתחלה ולא שאלו מתי יעלו עליהם למלחמה וינצחום ובשאלה השנית היה ג"כ זה החסרון ואולם בשאלה השלישית הרגישו בזה ולזה אמרו האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימן אחי אם אחדל ולזה היה הרצון בזה שישאלו אם יחדלו מזה לגמרי שכבר בא להם המענה מאת הש"י באותן שאלות הקודמות מורה שרצון האל ית' שיעלו אליו אך שאלו אם יחדלו עתה וימתינו עד עת אחר ולזה בא להם התשוב' בשלמו' והודיע להם כי מחר יתנם ליד ישר'. ואולם התועלות שהגיעו מעניין האורב בדבר המלחמה כבר זכרנום בעניין מלחמת העי ומשם ילקחו: הי"ז הוא להודיע טוב נפש ישר' כי עם מה שהשחיתו בנימן בהם השיגה אותם החרטה הנפלאה על כל הרע שהרעו לבנימן והתחכמו להעמיד השבט על עניינו במצאם דרך לתת להם נשים מישראל מזולת שיעברו על השבועה שנשבעו במצפה ולזה נתנו להם עצה שיגזלו איש אשתו מהמחוללות כשלא הספיקו בנות יבש גלעד והכה נהגו ביושבי יבש גלעד המנהג כותה התורה במלחמ' מדין ודמה שעל פי ה' עמו כל זה ואולם בני בנימן מפני שהיו כלם מודי' בי' בחזק' ידי החטאים רצה הש"י שיענש זה העונש הנפלא באופן שיאבדו הם וטפם: הי"ח הו' להודיע אופן השגחת הש"י באבות הקדושי' ולזה קבב שלא ימחה שבט מישר' והשאיר מפני זה מהם שש מאו' איש וסבב שיתקדלו ישר' בכל עניין שיתקיים זה השבט בדרך שלא ימחה שמו מישר':

ודו מן מא מלין דכתיב ב"ו בסוף תבותא וקרי ו' וד וס' מצותו · ועשה חסד דמשנה תורה · תקעו · והחלוץ הולך לפני הכהנים תקעו דיהושע · אזנו ויאמר שאול

וביהודה · הביאו עצה עשי פליליה · הברו נלאית ברוב עצתיך · התפתחו ההנערי מעפר קומי · עצתו קורא ממזרח עיט · מטעו וענך כולם

לדוד בי' חסיתי · חסדו אלוה חסדו יקדמני · ועננו למען יחלצון ידידך · כחו ענה בדרך כחו · וידעו ישובו לי יראיך · וראיתנו אשר הראיתנו

כי עמך מקור חיים

באורך נראה אור

ויהי

רדק

ויהי איש אחד מן הרמתים צופים · כבר כתבנו בתחילת ספר יהושע כי הוי"ו תמצא בלשון הקדש בתחילת הדברים וכן מנהג לשון ישמעאל ודקדוק מלתיהי כתבנו שם גם כן : מן הרמתי' · כתבו רבותינו ז"ל שתי רמות הם שצופו' זו את זו ואם כן ששתי רמות הם והמלה מוכיחה כן שהיא בלשון שנים יהיה פירוש מן הרמתים מאחת משתי רמות כמו ויקבר בערי גלעד בשתים מתחתן בי ו והדומים להם · וטעם צופים על הרמתים כמו שפירשנו וים ל לפרש צופים נביאים ומן שזכר עומד במקום שנים כאלו אמ' מן צופים כלומר ממשפחת צופים וכן תרג' יונתן מתלמידי נביאיא כי הנביא יקרא צופה כמו צופה נתתיך וזהו פי' הנכון כי ממשפחת נביאים היה כי מבני קרח היה כמו שמפורש יחסו בדברי הימי' ובני קרח נביאים היו והם אסיר ואלקנה ואביאסף ואלקנה זאבי שמואל היה מבני בניו של אלקנה בן קרח : מהר אפרים · לוי היה והיה גר בארץ אפרים ואפשר כי לטעם זה נסמך מעשה פלגש בגבעה לסיפור הזה בדבר אלקנה ותולדת שמואל שגם הוא לוי היה והיה גר בירכתי הר אפרים ומסבתו באה רעה גדולה לישראל ומסבת זה באה טובה גדולה לישראל ושמואל בנו החזיר ישראל לדרך טובה : אפרתי · כאמר על שני פנים האחד מיוחס על השבט על מי שהוא משבט אפרים או על מי שהוא גר בארץ אפרים כמו האפרתי אתה והאחד מיוחס למקום הנקרא בית לחם אפרת כמו ודוד בן איש אפרתי מאלון וכליון אפרתים וזה הוא מיוחס אל הר אפרים כמו שאמר מהר אפרים ולכך קראו אפרתי כי לא נוכל לפרש שהיה אפרתי מיוחס לשבט אפרים כי לוי היה אם כן מה שאמר אפרתי שהיה משר אפרים · ויש' תמוה אחר שאמר מהר אפרים למה אמר אפרתי אחר כן ואפשר שאמר גם כן לפי שהוא ואבותיו היו גרים שם ועל צוף אמר אפרתי לא על אלקנה כי על אלקנה כבר פירש מהר אפרים זהו נכון לפי הפשט ומה שאמר כי הוא ואבותיו היו גרים בהר אפרי' נראה כי נחלתם היתה שם כי מבני קהת היו ובני קהת להם ערי' בהר אפרים כמו שאמר בספר יהושע ולמשפחות בני קהת הלוים וגו' את שכם ואת מגרשיה בהר אפרים ובדרש מפרש אותו לשון גדולה וחשיבות : אפרתי · אמר רבי יהושע בן לוי פלאטיני ואת אפרתי גברא פליג חולק בקודשיא בטורא דבית אפרים : ועלה

רשי

ויהי איש אחד · הכל לפי הסדר משה מסר את התורה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לשופטים ושופט מסר לשופט עד שהגיע לעלי ומתנו לשמואל כמו ששנינו וזקנים לנביאים : מן הרמתים צופים · שתי רמות היו שצופות ורואות זו את זו ויונתן תירגם צופים מתלמידי נביאות : אלקנה · לוי היה מבני אביאסף בן קרח כתייחס ב בדברי הימים : אפרתי · יונתן תירגם בטורא דבית אפרים ומדרש אגדה אפרתי בן פלטין אבגינוס אר' חשוב כמו אפרין מתטייה לרם לשון חז' ועלה

חלו ד' רפ וס' ולו שתי נשים · ולו היה בן ושמו שאול · ולו אחים בני יהושפט · ולו חבין כלי מות חציו :

וַהֲוָה גַּבְרָא חַד מֵרָמָתָא מִתַּלְמִידֵי נְבִיַּיָא מִטּוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם וּשְׁמֵיהּ אֶלְקָנָה בַּר יְרֹחָם בַּר אֱלִיהוּא בַּר תּוֹחוּ בַּר צוּף גַּבְרָא פַּלִּיג חוּלַק בְּקוּדְשַׁיָּא בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם : וְלֵיהּ תַּרְתֵּין נְשִׁין שׁוּם חֲדָא חַנָּה וְשׁוּם תִּנְיֵיתָא פְּנִינָּה וַהֲוָה לִפְנִנָּה בְּנִין וּלְחַנָּה לֵית בְּנִין :

א וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן־הָרָמָתַיִם צוֹפִים מֵהַר אֶפְרָיִם וּשְׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶּן־יְרֹחָם בֶּן־אֱלִיהוּא בֶּן־תֹּחוּ בֶן־צוּף אֶפְרָתִי׃
ב וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם אַחַת חַנָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פְּנִנָּה וַיְהִי לִפְנִנָּה יְלָדִים וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים׃

רלבג

הנה ספר שכבר היה · איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה בן ירוחם בן אליהו בן תוחו בן צוף אפרתי וכבר כתבאר בספר דברי הימים שהוא היה לוי והיה מבני קרח ולזה כתבאר שלא נקרא אפרתי אלא מפני היותו גר בהר אפרים ולזה יהיה ראוי אמרו מן הרמתים צופים מודיע המקום המיוחד שהיה מתנו והוא הרמתה כמו שאמר אחר זה ויבאו אל ביתם הרמתה ואמרו מהר אפרים מודיע מקומו הכולל שהיה גר שם וידמה שתהיה העיר הנקראת הרמתה נראית כשתים והיו צופות זו לזו ולזה אמר שהוא הרמתים צופים או יהיה זה מודיע מעלת משפחתו ומקומם ויהיה הרמתים כמו הרמתים אשר נקוד חרק תחת הת"ו וכמו ונעקש דרכים יפול באחת והרצון בזה שהוא היה מן האנשים היושבים ברמה שהיו צופים ר"ל נביאים כי היושב ברמה יקרא רמתי כמו שהיושב במצרי' יקרא מצרי והוא הודיע בזה כי ממשפחו' נביאים היה שהיו יושבים ברמה ולזה קבע שם שמואל ביתו כאמרו ותשובתו הרמתה כי שם ביתו והנה הוא היה מבני קרח שהיו מהם כמה נביאים או נקראו או הרמתים צופים להיותם מבני צוף שנקרא שמו צופי בספר דברי הימים ויורה על שהם היו מתיחסים על צוף מה שאמ' אחר זה כאמר בא שאול ונערו הרמתה המה באו בארץ צוף · והנה סמך זה הספור לשני הספורים הקודמים כי בכל אחד מהספורים ההם היה מה שהגיע מהקלקול בסבת לוי היה גר בהר אפרים כי הנער הלוי היה גר בבית מיכה שהיה בהר אפרים והאיש הלוי בעל הפילגש גם כן היה גר בהר אפרים והסכימו עוד שמני הספורים ההם שכבר נסע מבית לחם יהודה מי שבא על ידו התקלקול כי הלוי אשר בא בבית מיכה היה מבית לחם יהוד' ופילגש הלוי היתה מבית לחם יהוד' ומשם נסע האיש הלוי שבאה התקלה על ידו · והנה סמך לזה זה הספור שהיה איש לוי גר בהר אפרי' ובא ממנו מי שבאה טובה גדולה על ידו לישר' · וספר שכבר היו לאלקנה שתי נשים שם האחת חנה ושם השנית פנינה ולא זכתה חנה לבנים :

תימים

ועלה האיש · לשון הווה הוא עולה היה מזמן מועד למועד לשילה ומדרש אגדה בדרך שהיה עולה בשנה זו לא היה עולה בשנה אחרת כדי להשמיע ישר' ויעשו כמותו : ויהי היום · והוה יום מועדא : מנה אחת אפים · חולק חד בחירי הראוי להתקבל בסבר פנים יפות : צרתה · אשת בעלה פנינה : גם כעס · כעס אחר כעס תמיד לכך נאמר גם היתה אומר' לה כלום קנית מעפורת לבנך גדול או חלוק לבנך קטן : בעבור הרעימה · שתתאונן ורבותינו אמרו בעבור הרעימה שתתפלל ולשם שמים נתכוונה : בעד רחמה · כנגד רחמה וכן כל לשון בעד : וכן יעשה אלקנה שנה בשנה · נותן לה חלק מובחר להראותה ש שמחבבה וצרתה לפי חיבה שבעלה מראה לה כן תרבה גם היא להכעיסה : מעשרה בנים · שילדה לי פנינה : אנכי טוב לך · מחבבך : אכלה בשילה · לא מפיק ה"א והאל"ף חטף קמץ והוא כמו אחרי אכול בשילה ואחרי שתה והלשון נופל בין לזכר בין לנקבה · אחרי אכלה לשון פעול כמו לאכלה לשון לפעול : ועלי הכהן יושב על הכסא · אותו היום ישב על כסא גדול שנתמנה שופט על ישראל : על מזוזת · כמו אצל מזוזת : יי' צבאות

יכן ז' ד"ל דאית בהון תרין מילין קדמ' כשיבו ו"ו ותנייכ' קרתי

אכלה ל' חטף ותד ואכלה מכיד ומשתיו אב' חד א' וחד א' ולית דכו'

מימים ימימה ה' וסימ' נמסר בסוף סדר בא : אהב ט' בקריאה וסימ' לך נא אל הצאן וקח לי משם · וילך ויקח ויבא לאמו · כי את חנה אהב ויי' סגר רחמה · בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל · כנען בידו באזני מרמה לעשוק · כי צדיק יי' צדקות אהב ישר יחזו · יבחר לנו את נחלתינו את דר צ'ון · ויבחר את

ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחות ולזבח ליהוה צבאות בשלה ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים ליהוה : ויהי היום ויזבח אלקנה ונתן לפננה אשתו ולכל בניה ובנותיה מנות : ולחנה יתן מנה אחת אפים כי את חנה אהב ויהוה סגר רחמה : וכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעמה כי סגר יהוה בעד רחמה : וכן יעשה שנה בשנה מדי עלתה בבית יהוה כן תכעסנה ותבכה ולא תאכל : ויאמר לה אלקנה אישה חנה למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלוא אנכי טוב לך מעשרה בנים : ותקם חנה אחרי אכלה בשלה ואחרי שתה ועלי הכהן ישב על הכסא על מזוזת היכל יהוה : והיא מרת נפש ותתפלל על יהוה ובכה תבכה :

למערבאי חב' למדינחאי חל'

כ' · כ' בתרי ליש עמד יעקב ט בקרי'

ל' וכל יחזקאל דכו'

וסליק גברא ההוא מקרתיה מזמן מועד למועד למסגד ולדבחא קדם יי' צבאות בשילה ותמן תרין בני עלי חפני ופינחס משמשין קדם יי' : והוה יום מועדא ודבח אלקנה ויהב לפננה אתתיה ולכל בנהא ובנתהא חולקין : ולחנה יהב חולק חד בחיר ארי ית חנה רחים ומן קדם יי' אתמנע מנה ולד : ומצהבא לה צרתה אף מרגזא לה בדיל לאקניותה ארי אתמנע מן קדם יי' מינה ולד : וכן יעביד שנא בשנא בזמן מסקה לבית מקדשא דיי כן מרגזא לה ובכיא ולא אכלת : ואמר לה אלקנה בעלה חנה למה את בכיא ולמה לא תיכלי ולמה באיש ליך ליבך הלא רעותי טבא ליך מעשרא בנין : וקמת חנה בתר דאכלת בשילה ובתר דשתיאת ועלי כהנא יתיב על כורסיה על מזוזי בסטר סיפא דהיכלא דיי : והיא מרירת נפש ומצליא קדם יי ומבכא בכיא :

שבט יהודה · ועז מלך משפט אהב : תכעסנה כ' חס' וסימ' מדי עלותה בית יי' · ויעזבו את יי' · וכל ירמיה דכוו' במ"א ולא תכעיסו · וכל מכעיסים דכוו' מ"ל במ"א חס' והבה יי' את ישר' : ולא תאכל ג' בקריא' וסי' רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש · שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו · כן תכעסנה ותבכה ולא תאכל :

ועלה · כן היה עושה בכל שנה ושנה שהיה עולה לשילה לזבוח ומה שאמר מעירו לומר שהיה מזרז בני עירו לעלו' · ובדרש לא בדרך שהיה עולה בשנה זו היה עולה בשנה אחרת אלא בכל שנה היה עולה בדרך אחרת בשביל להשמיע את ישראל ולהעלות אותן לשילה : מימים ימימה · משנה לשנה כמו ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה או פי' מזמן למועד ות"י מזמן מועד למועד : להשתחוות ולזבוח · להתפלל לפני יי' ולזבוח שם זבח המועד · ובדרש ר' שעא בשם רבי יצחק שקולה תפילה כנגד הקרבנות שנא' להשתחוות ולזבוח ורבנן אמרי חביבה תפילה יותר מכל הקרבנות דכתיב להשתחוות ואחר כך לזבוח : ושם שני בני עלי · זכרם על הזבחים לפי מה שעתיד לזכור עליהם מה שהיו עושים בקרבנות : ויהי היום · יום מועד ות"י יומא דמועדא · ובדרש ר' יהושע בן לוי אומר זה יומא של עצרת : ונתן לפנינה · מן השלמי' שהיה זובח : ולחנה יתן · כמו נתן כמו אז יבנה יהושע אז יבדיל משה והדומים להם : מנה אחת אפים · מנה אחת נכבדת להשיב אפה וכעסה וכן ארך אפים ארך כעס ויונתן תרג' חולק חד בחיר ר"ל מנה הראוי' להתקבל בסבר פני' יפו' · ובדרש מהו אפי' בנפילת אפים בסבר פנים יפות אפים כנגד פנינה וילדיה ואדוני אבי ז"ל פי' אפים כעס כלו' בכעס היה נותן לה מנה אחת לבד לפי שהש"י סגר את רחמה ולא היו לה בנים שיתן לה מנות כמו לבני פנינ' היה לו כעס ועצב בזה לפי שהיה אוהב חנה והיה מתאוה להיות לו ממנה בנים : ויי' סגר את רחמה · ת"י מן קדם יי' איתמנע לה ולד : צרתה · פנינה שהיתה צרה לה וכן כל שתי נשים לאיש אחד נקראות צרות לפי שהן אויבו' זו לזו ברוב וכן במשנה פוטרות צרותיהן : גם כעס · כעס אחר כעס היתה אומרת לה דברים של כעס לפי שלא היו לה בנים · ובדרש מכעסת וחוזרת ומכעסת מה היתה אומרת לה זבנת לבריך רבה סודר או לתנייכא חלוק : בעבור הרעימה · מן רעמו פנים ענין זעף ור"ת הרעימה דגושה שלא כמשפט ובא כן לחזק קריאת הר"ים כמו קוף ונתקנוהו מן העיר וזולתו מן הדגושי' לתפארת הקריאה ות"י הרעימה לאקניותא כלומר שתהא לה קנאה מתנה היתה אומרת בפניה דברים של גדולי בנים וכיוצא בהם כדי שתהא לה קנאה ויכאב לבה : בעד רחמה · על רחמה כמו בעד השלח יפולו וכפר בעדו : וכן יעשה · אלקנה היה עושה כן שנה בשנה לעלות בית יי' עם ביתו ופנינה גם כן היתה מכעיסה חנה בכל פעם מדי עלותה בית יי' כי בדבר המנות היתה מכעסת אותה שהיו לה ולבניה מנות ולחנה לא היתה אלא מנה אחת לפי שלא היו לה בנים שיקחו מנות : הלא אנכי · כתרגומו הלא רעותי טבא לך כלומר רצוני אליך ואהבתי אותך טוב לך מעשרה בנים ות"י אנכי טוב לך יותר ממה שאני טוב לעשרה בנים שיש לי מפנינה כלומר יותר אני אוהב אותך ממה שאני אוהב את בני · ואמרו כי עשרה בנים היו לפנינה ולפירושינו יהיה טעם עשרה דרך כלל חשבון כמו ואפו עשר נשים · מעשר שליטים שבע כחטאתיכם שבע יפול צדיק · והדומים להם : אכלה · מקור בתוספת ה"א ואין הה"א לנקבה כי איננה מפיק וכן שתה מקור · ופירוש אחרי שאכלו ושתו · ואפשר כי חנה גם כן אכלה אף על פי שאמר ותבכה ולא תאכל · אפשר כי אחר שאמר לה בעלה ולמה לא תאכלי ופצר בה אכלה מעט · ובעל הדרש אמר שתה ולא שתתה לא דקדק : ועלי הכהן יושב על הכסא על מזוזת היכל יי' · פי' סמוך למזוזת כי המזוזות הם לחיי השערים לא המפתן · וכן ועליו מטה מנשה סמוך לו · וזבחת עליו סמוך לו · ות"י בסטר ספא דהיכלא דיי' · ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי אין ישיבה בעזרה אפי' למלכי בית דוד אלא לכהן גדול שנאמר ועלי

רלבג

מימים ימימה · הרצון בזה משנה לשנה או מרגל לרגל כמצות התורה והיותר נכון שמשנה לשנה היה עולה שם עם נשיו ברגל ורגל · ולזה נאמר ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה ר"ל שפעם אחת בשנה היה עולה מעירו בדרך שלא נשאר לו שם בביתו אפילו הנשים והטף : להשתחוות ולזבוח ליי' בשילה · פי' רבותי' ז"ל להשתחוות ולהתפלל ואף על פי שהיה מתפלל גם כן בעירו הנה התפלה בבית המקדש היתה יותר נבחרת · ואפשר ג"כ שהיתה ההשתחואה ממש כי הנכנס שם היה משתחוה כמו שאמרו ז"ל : ולזבוח · הם שלמי שמחה ושלמי חגיגה : ויהי היום · כאשר זבח אלקנה זבח השלמים נתן לפנינה אשתו ולכל בניה ובנותיה מנותיהם כי כלם היו שם כמו שפירשנו · ואולם לחנה יתן מנה אחת אפים ר"ל שהיה נותן לה מנה אחת בעלת שני פנים כאילו תאמר שהיה נותן לה מהנתחים השמני' מאד והנתחים שאין בהם שומן כדי שתבחר מה שתרצ' לאהבתו אותה או יהיה אמרו אפים רומז לפנים וירצה בזה שהית' יושבת לנגדו פנים כנגד פנים להשגיח בענינה איך תאכל ולזה הרגיש אלקנה שלא אכלה · והנה היתה הסבה בזה הכעס שהכעיסתה צרתה שהיתה מתפארת ברבוי בניה והיתה מבזה אותה על שאין לה בנים · והנה אמר לה אלקנה לנחמה כשהיה רואה אותה בוכה ואינה אוכלת למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלא אנכי טוב לך מעשר' בנים לרוב אהבתי אותך · והנה קמה חנה אחרי האכילה והשתייה אבל היא לא אכלה ולא שתתה כמו שאמר ותבכה ולא תאכל וכמו שאמרה ויין ושכר לא שתיתי : ועלי הכהן יושב על הכסא אצל מזוזת היכל יי' · ולא היה יושב בהיכל אבל בעזרה והיה לו רשות לשבת שם לפי שהיה כהן גדול : והיא מרת נפש ותתפלל על יי' · ר"ל כנגד קדשי הקדשי' והבד ההוא היה לפני יי' ר"ל מה שיביט לבד המערבי שהיה בו ארון בריתי' והיתה בוכה בעת התפלה כי שערי דמעה לא ננעלו · והנה

הכהן יושב על הכסא על מזוזת · אבל ויבא דוד וישב לפני יי' פירשוהו שישב עצמו לתפלה · ודרשו רבותינו ישב שהוא חסר וי"ו ואמרו ישב כתיב מלמד שבאותו היום מינוהו כהן גדול · ותתפלל על יי' · כמו אל יי' · וכן ונתן הספר על יודע ספר כמו אל יודע ספר · על ספן כמו אל ספן : ויהדור

וַתִּדֹּר נֶדֶר וַתֹּאמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־
רָאֹה תִרְאֶה׀ בָּעֳנִי אֲמָתֶךָ וּזְכַרְתַּנִי
וְלֹא־תִשְׁכַּח אֶת־אֲמָתֶךָ וְנָתַתָּה
לַאֲמָתְךָ זֶרַע אֲנָשִׁים וּנְתַתִּיו לַיהוָה
כָּל־יְמֵי חַיָּיו וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־
רֹאשׁוֹ׃ וְהָיָה כִּי הִרְבְּתָה לְהִתְפַּלֵּל
לִפְנֵי יְהוָה וְעֵלִי שֹׁמֵר אֶת־פִּיהָ׃
וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ רַק
שְׂפָתֶיהָ נָּעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ
וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכֹּרָה׃ וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ עֵלִי עַד־מָתַי תִּשְׁתַּכָּרִין הָסִירִי
אֶת־יֵינֵךְ מֵעָלָיִךְ׃ וַתַּעַן חַנָּה
וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ
אָנֹכִי וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שָׁתִיתִי וָאֶשְׁפֹּךְ
אֶת־נַפְשִׁי לִפְנֵי יְהוָה׃ אַל־תִּתֵּן
אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת־בְּלִיָּעַל

וְקַיֶּמֶת קְיָם וַאֲמָרַת יְיָ צְבָאוֹת אִם
מִגְלָא גְלֵי קֳדָמָךְ סִיגוּף אַמְתָךְ
וְיֵעוֹל דִּכְרָנִי קֳדָמָךְ וְלָא תַרְחֵיק
יָת אַמְתָךְ וְתִתֵּן לְאַמְתָךְ בַּר בְּגוֹ
בְּנֵי אֲנָשָׁא וְאֶמְסְרִינֵיהּ דִּיהֵי מְשַׁמֵּשׁ
קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי וּמָרוּת אֱנָשׁ
לָא תְהֵי עֲלוֹהִי׃ וַהֲוָת מַסְגִּיאַת
לְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ וְעֵלִי אוֹרִיךְ לַהּ
עַד דְּתִפְסוֹק׃ וְחַנָּה הִיא מְצַלְּיָא
בְּלִבַּהּ לְחוֹד סִפְוָתַהָא נָיְדָן
וְקָלַהּ לָא מִשְׁתְּמַע וְחַשְׁבַהּ עֵלִי כ
בְּאִתְּתָא רַוְוָא׃ וַאֲמַר לַהּ עֵלִי
עַד אֵימָתַי אַתְּ מִשְׁתַּטְיָא הֲלָא
תְפִיגִין יָת חַמְרִיךְ מִינִיךְ׃ וַאֲתִיבַת
חַנָּה וַאֲמַרַת לָא רִבּוֹנִי אִתְּתָא עַיְקַת
רוּחַ אֲנָא וַחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק
לָא אִשְׁתֵּיתִי וַאֲמָרִית עוּלְבַּן נַפְשִׁי
בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ לָא תַכְלִים
יָת אַמְתָךְ קֳדָם בַּת רִשְׁעָא

ראה ה' בקריאה וסימ' ראה ראינו כי היה יי' עמך. ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים. אם ראה תראה בעני אמתך. וראו ראו ואל תרעו. קדמאה ובתרא כתיב ו' ומציעתא כתיב א'. ונמסר גם בסדר תלדות: ויחשבה ג' בקריאה וסימ' ויראה יהודה ויחשבה לזונה. ויחשבה לו צדקה. ויחשבה עלי לשכורה: ויין ושכר ב' דסמיכי בקריא' וסי' לחם לא אכלתם ויין ושכר ז מכל אשר יצא מגפן היין. ותען חנה ותאמר לא אדני.

רדק

ותדור נדר. אני תמה איך חל נדרה על בנה שיהיה נזיר ועוד שלא היה בעולם ואיך חל הנדר עליו ואפי' היה בעולם הרי אמרו האיש מדיר את בנו בנזיר ואין האשה מדרת את בנה בנזיר ואפי' באיש לא מצאו בו טעם אלא אמרו הלכה היא בנזיר ואם תאמר כי אלקנה עשה הנדר גם כן אחרי ששמע מאשתו זה לא ראינו והיאך הניח הפסוק לספור עיקר הנדר וכתב נדר חנה שאינו נדר זה רחוק. ויותר אני תמיה איך לא דברו רז"ל בזה הדבר כי לא מצאתי בדבריהם בזה שום דבר לא במדרש ולא בתלמוד: יי' צבאו'. ידרשו רז"ל לפי שלא מצאנו עד הנה אדם שקראו יי' צבאות כי מה שאמר למעלה ליי' צבאות בשילה הוא סיפור ד דברים ממחבר הספר לפיכך אמרו למה נתיחד כאן בשם ה הזה אמר' חנה לפני הקב"ה שני צבאות בראת בעולמך העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים התחתונים פרים ורבים ומתים אם מן התחתוני' אני אהיה פרה ורבה אם מן העליונים אני אהיה בחיים ולא אמות ועוד אמרו רז"ל אמר רב פעמי רגלים היו עולים אמרה חנה לפני הקב"ה רבון העולמים מכל אוכלוסין שיש ל לפניך אין אתה פוקדני באחד מהן: אם ראה תראה. דרשו מפני הכפל ואין צריך כי כן מ מנהג הלשון לצרף המקור עם הפעלים כמו אם שמוע תשמעון ואמת כי לחזק הדבר הוא זה הצירוף והם ז"ל דרשו בו אם ראה מוטב ואם לאו תראה אני מקנא' לאלקנה בעלי ואני יולדת כמו שכתבת בתורתך ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא וגו': בעני אמתך. שלשה יש בפסוק כמו אלה תולדות נח ומראל' חמשה בפסוק כי כן דרך המקרא' לבאות. ודרשו בו אמר' חנה שלש מצות שנצטוית האשה ולא עברתי על אחת מהן: וזכרתני ולא תשכח את אמתך. הכפל לחזק התפילה והבקשה וכן זכור את אשר עשה לך עמלק לא תשכח לחזק המצוה. ודרשו רז"ל וזכרתני בזכרים ולא תשכח את אמתך בנקבות: זרע אנשים. פי' זכרים ומה שאמר ומורה לא יעלה על ראשו מוכיח כי על זכרים אמרה כי לא יאמר זה על הנקבות ות"י בר בגו בני אנשא. ובדרש זרע אנשים שלא יהו פניהם דומים לא לקוף ולא לפרים. ד"א זרע אנשים חכמים כמה דאת אמר אנשי' חכמים ונבונים אנשי' נביאים כמה דאת אמר ויראו שני אנשים ועוד אמרו זרע ששקול כשני אנשים ומאי ניהו משה ואהרן שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו: ונתתיו ליי'. שיהיה נזיר קדש ליי' ות"י ואמסריניה דיהא משמש קדם יי' ואם כן לדבריו מה נתנה בו חנה והלא כל הלויים ליי' נתונים נוכל לפרש כי שאר הלוים היו באין לעבודת יי' מבן עשרי' וחמש שנה והיא נתנ' אותו ליי' כל ימיו. ובדרש אמרו לה לחנה למה את מבקשת זרע אנשים חכמים זרע אנשים נביאים אמרה להם שיהא ראוי לתתו ליי' וזהו ונתתיו ליי': ומורה. תער כמו ומורה לא יעלה על ראשו דשמשון ות"י של שמשון ומספר ותרגם זה ומרות אנש לא תהא עלוהי ועניינו לפי דעתו כמו באלף ובדברי רז"ל מחלוקת בזה רבי נהוראי אומר נזיר היה שמואל שנ' ומורה לא יעלה על ראשו מה מורה האמורה בשמשון נזיר אף מורה האמורה בשמואל נזיר אמר רבי יוסי אין מורה אלא של בשר ודם אמר לו רבי נהוראי והלא כתיב ושמע שאול והרגני הרי שכבר היה עליו מורא של בשר ודם אמר רב יוסף כמאן מתרגמי' ומרות אינש לא תהא עלוהי כמאן כר' יוסי. ובדרש מש' למה נקרא תער מורה אר"י אמר לא תבא שמה יראת שמיר ושית מה הדין מורה לא מרחיל אלא מן פרזלא אף הדין שערה לא מרחיל אלא מן פרזלא: והיה כי הרבת'. בדרש ר"מ בשם ר' חלפתא ובשם ר"מ מכאן כל המרבה בתפילה נענה מחלפא שטתיה דר"מ תמן אמר רבי אבהו בריה דרב פפי ורבי יהושע דסכנין בשם דרבי לוי בשם רבי מאיר בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור חנה על ידי שהרבתה בתפלה קצרה ימיו של שמואל שנאמר וישב שם עד עולם ואין עולם של לוים אלא חמשים שנה דכתיב ומבן חמשים שנה וגו' והא איכון נ"ב אמר רבי יוסי בר בון תרתי שגמלתו: שומר את פיה. היה שומר ועיין את פיה מה היתה זאת התפלה הארוכ' לא ישמעו קולה רק שפתיה נעות לפיכך היה חושב אותה שהיא שכורה ות"י שומר כמו ממתין כמו שמר את הדבר לא תשמר על חטאתי ופירוש את פיה כמו מאמרה ודבריה וכן תרגם יונתן ועלי מוריך לה עד דתפסוק: מדברת על לבה. כתרגומו כד מצלא בלבה כלומר שהיתה מכוונת את לבה בתפלתה: עד מתי תשתכרין. עד מתי תראי עצמך כאילו את שכורה שאת מתנועעת בשפתי פיך ואין דבריך נשמעין: הסירי את יינך. והתפקחי כי את נראית כשכורה ואין את עושה כשאר המתפללין שאומרים בקשתם בדרך שתוכל לשמוע ואף על פי שלפעמים המתפלל אומר דבריו בחשאי קצת אפי' הכי צועק ומתפלל במקצת דבריו גם כן ואת הרבית כל כך להתפלל ולא נשמע קולך ומתוך זה נראה כי שכורה את. ות"י עד אימתי את משתטיא הלא תפיגין ית חמריך מינך: לא אדני. איני שכורה כמו שתחשוב אלא אשה קשת רוח אנכי רוחי קשה עלי מרוב צרתי וסמיכו' קשת רוח כסמיכו' כובדת עליה מגלחי זקן קרועי בגדי' והדומי' להם: יין ושכר. כתרגומו חמר חדת ועתיק וכן אומר בדרש יין זה חדש שכר זה ישן ויתכן לפרש שכר הנעשה מהפירות: ואשפוך את נפשי. ברוב התפלה כאילו שפכה נפשה כמו שפכו לפניו לבבכם ות"י ואמרית עולבן נפשי בצלו קדם יי': לפני בת בליעל. לפני יי' כבת בליעל כלומר אל תחשוב שאעמוד שכורה לפני יי' ית' כבת רשע ות"י לא תכלים ית אמתך קדם בת רשיעא נראה מדבריו כי בת בליעל אמרה על פנינה צרתה ואמרה לו לא תכלימני בבכיה כי היא תשמח לאידי והיא מכעיסה אותי. ופירוש אל תתן אל תתנני בזה הדבר הרע ואל תכלימני בו לפני זאת האשה בת בליעל וכן הוא הפירוש:

כי

רשי

יי' צבאות. למה נתייחד שם זה כאן אמרה לפניו רבונו של עולם שני צבאות בראת בעולמך העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים והתחתונים פרים ורבים ומתים אם אני מן התחתונים אהא פרה ורבה ומתה ואם אני מן העליונים אני לא אמות זו מצאתי באגדה של רבי יוסי הגלילי. ורבותינו דרשו במסכת ברכות מה שדרשו עד הנה לא היה אדם שקראו ל להקב"ה צבאות אלא כך אמרה לפניו ר רבונו של עולם מכל צבאות שבראת ב בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן אחד: אם ראה תראה. רבותינו דרשו בו במס' ברכות מה שדרשו: אמתך. האמור ג' פעמי' במקרא כנגד שלשה דברים שהאשה מצוה עליהם: זרע אנשים. צדיקי' כמה דאת אמ' אנשים חכמים וידועים: ומורה. ת"י ומרות אינש לא תהא עלוהי: ונתתיו ליי'. שיהא ראוי לתתו ליי': שומר את פיה. מצפה שתפסוק כך תרגמו יונתן ועלי מוריך לה עד דתפסוק שומר לשו' המתנ' כמו שמר את הדבר לא תשמר על חטאתי: ויחשבה עלי לשכורה. שלא היו רגילים ל להתפלל בלחש: לא אדני. לא אדון אתה בדבר הזה גילית עצמך שאין רוח הקדש שורה עליך שתדע שאיני שכורת יין: אל תתן את אמתך. כלפי שאמרה לו דבר קשה חזרה ופייסתו שלא יתכנה הפקר ובזוין לפני צרתה בת בליעל:

כי

ויאמר ד' בפתח גדול ותתפלל חנה · ויתן אחר · ויתן אחר ויין

רלבג

והנה נדרה חנה נדר ליי' שאם יראה בעניה ויתן לה זרע אנשים רוצה לומר הזרע המתיחס מן האנשים והוא שיהיה לה ולד תתננו ליי' כל ימי חייו רוצה לומר שיהיה תמיד לעבודת הש"י עד יום מותו ותער לא יעלה על ראשו לגלח שערו כי יהיה נזיר וקדש ליי' אם יהיה ראוי לזה רוצה לומר אם היה זכר. ובכאן רמז שהנודר מן התגלחת כל דיני נזירות חלין עליו כי היא לא נדרה רק מן התגלחת ושתקה משאר דיני נזירות. או יהיה הרצון באמרה זרע אנשי' בן זכר וזה כי זרע האנשים כשלא ישתנה מזרע הנקבה יהיה הולד זכר וכשישנהו זרע הנקב' תהיה נקבה כמו שהתבאר בחכמה הטבעית: והיה כי הרבתה להתפלל לפני יי'. ר"ל לפני קדשי הקדשים. הנה היה עלי מביט ורואה תנועת שפתיה וקולה לא היה נשמע ולזאת הסבה חשבה עלי לשכורה וגינה אותה על שכרותה. ותענה חנה ואמר' לא אדני והנה אין הענין כמו שחשבת אבל אני קשת רוח מאד מרוב הרעה והכעס על קשי מזלי: ואשפוך את נפשי. על דרך ולפני יי' ישפוך שיחו והענין בו ענין התפלה שאמרה בה כל רצונה לפניו שם: אל תתן את אמתך. ראוים להיו' בת רשע והרצון בו שלא יתכנה כבת בליעל כי אשר הם במדרג' אחת מהצדק או במדרגה אחרת מהרשע הם ראוים שישבו יחד להסכמתם בתכונה ההיא ולזה הם אוהבים זה את זה ומתחברים יחד:

כי

רשי

כי מרוב שיחי · דברתי לפניך קוסי : שיחי · יש מקומות שהוא לשון אניכות לב · ד״א מרוב שיחי וגו׳ כתרגומו ארי מסגי אקניותי וארגיזותי אוריכית בצלו עד כען : לעסי · שבורתי מכעסת אותי : אל תתן · כמו אל תתנני בכפש צרי : את שלתך · חסר אלף לדרוש בו לשון בגיס כמו בשליתה היוצאת וגו׳ : יתן את שאלתך · בשורה שנתקבלה ת תפלתה : תמצא שפחתך חן · לבקש עלי׳ רחמים : ופניה לא היו לה · פנים של זעם : ויבאו אל ביתם · וידע אלק׳ · מכאן לאבכאי שאסור בתשמיש ה המטה : לתקופות הימי׳ · מיעוט תקופות שתים מיעוט ימים ם שנים לשעה חדשים ושני ימים מכאן ה היולדת לשבעה יולדת לנקוטעים : שמואל · על שם אל ועל שם המעש׳ נקרא כי ממנו שאלתיו : את זבח הימי׳ · יתרבח מוערית : ואת נדרו · נדרים שנדר בין רגל לרגל היה מקריב ברגל : עד יגמל · לסוף כ״ב חדשים שכך זמן ת תינוק לינק : וישב שם עד עולם · עולמם של לוים חמשים שנה ש׳ ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה וכך היו ימיו של שמוא׳ חמשים ושתים שהרי עלי שפט את ישראל ארבעים שנה וביום תפלת חנה נתמנה ם שופט נא אותה שנה לעיבורו של שמואל כשתיירו לט׳ ושמואל פירנס את ישראל משמת עלי שלש עשרה שנה שהרי יום שמת עלי גלה הארון וישב בשדה פלשתים ארבעה חדשים משם בא לקרית יערים עד שהעלהו דוד משמלך שבע שנים בחברון על יהודה והמליכוהו כל ישראל עליהם וכתיב ויהי מקץ שבת הארון בקרית יערי׳ וירבו הימים ויהיו עשרים שנה צא מהן שבע שנים שמלך דוד בחברון נמצא משגלה הארון עד שמת שאול שלש עשרה שנה וארבעה חדשי׳ ושמואל מת לפני שאול ארבעה חדשי׳ :

אך

מסורה

וכל ביתו ג׳ וסימ׳ ויעל האיש אלקנה · ויצא המלך וכל ביתו ברגליו · וימת שאול ושלשת בניו דד״ה : ונראה ה׳ בקריאה וסימ׳ ונראה אל הכהן · ונראה שנית אל הכהן · עד יגמל הנער והביאתיו ונראה את · וגם אני חשפתי שוליך ונראה קלונך · גלה חציר ונראה דשא · ונמסר גם בסדר תזריע :

מקרא

כי מרב שיחי וכעסי דברתי עד הנה : ויען עלי ויאמר לכי לשלום ואלהי ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמו : ותאמר תמצא שפחתך חן בעיניך ותלך האשה לדרכה ותאכל ופניה לא היו לה עוד : וישכימו בבקר וישתחוו לפני יהוה וישבו ויבאו אל ביתם הרמתה וידע אלקנה את חנה אשתו ויזכרה יהוה : ויהי לתקפות הימים ותהר חנה ותלד בן ותקרא את שמו שמואל כי מיהוה שאלתיו : ויעל האיש אלקנה וכל ביתו לזבח ליהוה את זבח הימים ואת נדרו : וחנה לא עלתה כי אמרה לאישה עד יגמל הנער והביאתיו ונראה את פני יהוה וישב שם עד עולם : ויאמר לה אלקנה אישה עשי הטוב בעיניך שבי עד גמלך אתו

(בגליון: ל · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל וחס׳ וי״ו קדמ׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ר׳ ל מל׳ וב׳ חס׳ · ת׳ · ב׳ · ל)

תרגום

ארי מסגי אקניותי וארגיזותי אוריכית בצלו עד כען : ואתיב עלי ואמר איזילי לשלם ואלהא ישראל יתן ית בעותיך דבעית מן קדמוהי : ואמרת תשכח אמתך רחמין בעינך ואזלת איתתא לאורחיה ואכלת ואפין בישין לא הוו לה עוד : ואקדימו בצפרא וסגידו קדם יי ותבו ואתו לביתהון לרמתא וידע אלקנה ית חנה אתתיה ועל דכרנה קדם יי : והוה לזמן מישלם יומיא ועדיאת חנה וילידת בר וקרת ית שמיה שמואל ארי אמרת מן קדם יי שאילתיה : וסליק גברא אלקנה וכל אנש ביתיה לדבחא קדם יי ית דבח מועדיא ולשלמא ית נדריה : וחנה לא סליקת ארי אמרה לבעלה עד דיתחסיל רביא ואיתיניה ואיתחזי קדם יי ויתיב תמן עד עלמא : ואמר לה אלקנה בעלה עיבידי כדתקין בעינייכי אוריכי עד דתחסלין יתיה

רדק

כי מרוב שיחי וכעסי · כתרגומו ארי מסגי אקניותי וארגיזותי אוריכית בצלו עד כען כלו׳ מרוב שים לי לשוח לפני הא׳ על הקנאות שמקנאה אותי צרתי ומכעיסה אותי דברתי לפני יי׳ יתברך עד הנה : יתן יי׳ את שלתך · חסר האלף והוטלה תנועתה על השי״ן כי משפטו שאלתך ופי׳ דרך תפלה או אמר לה כך דרך נבואה כי נביא היה ואמר לה לכי ל לשלום כי אלהי ישראל יתן את שאלתך לפיכך הטיבה את לבה ואכלה כי יקותה לדברי הנביא ואמרה לו תמצא שפחתך חן ב בעיניך על דרך אמצא חן בעיני אדוני כי נחמתני ולפי׳ הראשון יהיה פירוש תמצא שפחתך חן בעיניך שתתפלל עליעור ולפיכך הטיבה את לבה ואכלה כי ח חשבה כי תפילת עלי תועיל לה : ובדרש נרא׳ כי דרך נבואה אמר לה לכי לשלום אמר לה הדין ם שלמא מן דידי ברם שלמיך מן בריך : ואלהי ישראל יתן את שלתך · שלתך כתיב אמ׳ לה הבן הזה שאתה עתידה להעמיד ה הרבה שלא עתיד הוא לשלול מן התורה : לדרכה · הלכה לא לביתה ואכלה כראה שלא אכלה עם בעלה או אפש׳ כי אכלה מעט בהפצר בעלה ועכשיו הטיבה את לבה ואכלה · ובדרש מהו לדרכה שפירסה נדה כמו כי דרך נשים לי : ופניה · פניה הרעי׳ לא היו לה עוד וכ״תי ואפין ביסין : לתקופות הימים · ימי העבור כתרגומו לזמן משלם יומיא · ופי׳ ותהר חנה שהרתה כבר כי כאשר שבו משילה ידעה אלקנה בעלה והרתה כמו שאמר ויזכרה יי׳ לתקופת הימים זהו כשהשלים ימי ההריון ילדה בן ויש וי״ן כזאת תורו לשעבר כמו הן אתה קצפת ונחטא ויבקעו המים והדומים להם ואמרו רז״ל כי ימי הריונה היו ששה חדשים ושני ימים מעוט תקופות שתים מעוט ימים שנים והתקופה היא שלשה חדשי׳ ולמדנו מזה היולדת לשבעה יולדת למקוטעים : שמואל · הורכבה המלה בזה הטעם מן כי מיי׳ שאלתיהו כי יש באותיות שמואל שאול ויש באותיותיו גם כן מא׳ כאילו אמרה שאול מאל : כי מיי׳ שאלתיהו · חסר מלת אמרה כלומ׳ למה קראה שמו שמואל כי אמרה מיי׳ שאלתיהו : וכ״תי ארי אמרת מן קדם יי׳ שאלתיה : וכל ביתו · כתרגומו וכל אינש ביתיה : את זבח הימים · כתרגומו ית דבח מועדיא : ואת נדרו · לזבוח את זבח הימי׳ שהוא רגיל לזבוח את זבח המועד מימים ימימה ועלה גם כן לזבוח נדרו כי נדר קרבן ליי׳ על בנו וכ״תי ולאשלמא ית נדריה : עד יגמל · עד תשלם יניקתו והוא עשרים וארבע חדש שהתינוק יונק ואע״פ שהיו חייבין להביאו משום יראה כל זכורך אמרו רז״ל כי ראתה חנה בנער שהיה מעונג וחלוש וחששה שמא יחלה מפני הדרך : וישב שם עד עולם · כמו שנדרה עליו ונתתיו ליי׳ ופי׳ עד עולם כל ימי חייו ורז״ל דרשו עד עולם עולם הלוים שהיו משרתים עד חמשים שנה כמו שכתוב ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ואמרו כל שנותיו של שמואל לא היו אלא נ״ב שנה כי כבר אמרה חנה ונתתיו ליי׳ כל ימי חייו ואמ׳ וישב שם עד עולם והוא עולם של לויים שהם חמשי׳ שנה ומשבא לבית יי׳ עד יום מותו חמשי׳ שנה ושתי שנים שינק כמו שאמר עד יגמל הנער ודרך הנער לינק כ״ד חדשי׳ הרי נ״ב שנה :

יקם

רלבג

כי לא דברתי בסבת השכרות אבל בסבת רוב צרכי להתפלל לשם ית׳ ולסבת הכעס שמכעסת אותי צרתי דברתי עד הנה להשיג רצוני מהש״י ולהשקיט המיית לבבי מהכעס כי כבר ישקיט הכעס באופן מה הספור וההגדה בו כאמרם ז״ל דאגה בלב איש ישחנה ישיחנ׳ לאחרי׳ ובזה האופן היה מנוח לה מרגזה ומעצבה · והנה אמר לה עלי על הדרך מן הנבואה שתפלתה תהא נשמעת או אמ׳ לה זה על דרך התפלה והבקשה ולזה אמרה לו תמצא שפחתך חן בעיניך שתתן לבך להתפלל עליה : ותלך האשה לדרכה ותאכל · לבטחונה על תפלת הנביא שתהיה נשמעת או לבטחונה ייעודו ושקט כעסה לזאת הסבה · והנה השכימו בבקר והשתחוו לפני יי׳ ושבו לביתם וזכר הש״י חנה וילדה בן ותקרא שמו שמואל להורות כי מיי׳ שאלה אותו · ואם תאמר אומר שהיה ראוי אם כן שתקרא שמו שאול · אמרנו לו כי לא ידקדקו קוראי השמות כל כך הלא תראה לאה שקראה שם בנה ראובן כי ראה יי׳ בעניה ונקרא שם נח לאמר זה ינחמנו ממעשינו והיה ראוי אם כן שיהיה שמו מנחם · והנה מקץ שנה שנפרדו משילה עלה האיש אלקנה וכל ביתו לזבוח ליי׳ שלמי היום טוב ההוא ואת נדרו אשר נדר בשנה ההיא כי בבאו שם חוייב לשלם של׳ ובאת שמה יהבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם וחנה לא עלתה אז כי אינה מחוייבת בזה כמו שקדם ולא רצתה להביא שם שמואל עד גמלו כי בדעתה שתכף היותו שם ישאר שם בבית יי׳ כל ימיו וזה אמרה וישב שם עד עולם ולפי שכבר מצאנו עולם שהוא יובל אמ׳ ז״ל שכבר ישב שם חמשים שנה כעולמו של יובל ולזה אמרו שכל ימיו של שמואל הרמתי לא היו כי אם נ״ב שנה כי ימי ההגמל היו ב׳ שני׳ ולזה יהיה המאמר מכוונה על דרך הנבוא׳ והנה יראה שכן היה כי לא שפט על ישראל כי אם ארבעים שנה ואחריו עמד ארון יי׳ בבית אבינדב עשרים שנה ואז עברו שבע שנים למלכות דוד לפי מה שנזכר בזה הספר ולזה לא יהיה מראשית ימי עלי עד מלכות דוד כי אם נ״ג שנה ושבעה חדשים שעמד הארון בשדה פלשתים וכבר מת שמואל קודם מות שאול והיה עלי שופט קודם הולד שמואל ואע״פ שנאמר שביום הראשון שהוקם היתה לפניו חנה הנה לא יתכן שיהיו חיי שמואל יותר מן נ״ב שנה זמן מועט ולזה יהיה מן הפלא במה שאמר שמואל ואני זקנתי ושבתי ולהתיר זה הספק אמרו שקפצה עליו זקנה והנה נפרש זה על דרך הפשט בהגיענו שם בג״ה ·

אמר

ותביאהו ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' ויגדל הילד ותבאהו לבת פרעה · ויקם אישה וילך אחריה · ותעלהו עמה כאשר גמלתו בפרים שלשה · מצעית מל' : אויבי י"א מלאים בקריאה וסימ' רחב פי על אויבי · ואנקמה מאויבי · בשוב אויבי אחור · ארדוף אויבי ואשיגם · אל יעלצו אויבי לי · הצילני מיד אויבי · אויבי אמרו רע לי · כי אמרו אויבי לי · אז ישבו אויבי אחור · מהוללי כי נשבעו · פרץ האלהים :

אך יקם יהוה את דברו ותשב האשה ותינק את בנה עד גמלה אתו : ותעלהו עמה כאשר גמלתו בפרים שלשה ואיפה אחת קמח ונבל יין ותבאהו בית יהוה שלו והנער נער : וישחטו את הפר ויבאו את הנער אל עלי : ותאמר בי אדני חי נפשך אדני אני האשה הנצבת עמכה בזה להתפלל אל יהוה : אל הנער הזה התפללתי ויתן יהוה לי את שאלתי אשר שאלתי מעמו : וגם אנכי השאלתהו ליהוה כל הימים אשר היה הוא שאול ליהוה וישתחו שם ליהוה :

ב
ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי ביהוה רמה קרני ביהוה רחב פי על אויבי כי שמחתי בישועתך :

ברם יקיים יי ית פתגמוהי ואוריכת אתתא ואוניקת ית ברה עד דחסילת יתיה : ואסקתיה עימה כד חסלתיה בתורין תלתא ומכילתא חדא דקימחא וגרב דחמר ואייתיתיה לבית מקדשא דיי לשילו ורביא הוה יניק : ונכיסו ית תורא ואיתיאו ית רביא לות עלי : ואמרת בבעו ריבוני חיי נפשך ריבוני אנא אתתא דאתעתדת עמך הכא לצלאה קדם יי : על רביא הדין צליתי ויהב יי לי ית בעותי דבעית מן קדמוהי : ואף אנא מסרתיה דיהי משמש קדם יי כל יומיא דהוא קיים הוא משמש קדם יי וסגיד תמן קדם יי : וצליאת חנה ברוח נבואה ואמרת כבר שמואל ברי עתיד למהוי נביא על ישראל ביומוהי יתפרקון מידא דפלשתאי ועל ידוהי יתעבדן להון ניסין וגבורן בכין תקוף לבי בחולקא דיהב לי יי ואף הימן בר יואל בר ברי שמואל עתיד דיקום הוא וארבעת עשר בנוהי למהוי אמרין בשירה על ידי ניבלין וכינרין עם אחיהון ליואי לשבחא בבית מקדשא בכין רמת קרני במתנתא דמני לי יי ואף על פורענות ניסא דעתיד למהוי בפלישתאי דעתידין דייתון ית ארונא דיי בעגלתא חדתא ועמיה קורבן אשמא בכין תימר כנשתא דישראל איפתח פומי למללא רברבן על בעלי דבבי ארי חדיתי בפורקנך :

אך יקם יי' את דברו · את שאלתמו זרע אנשים ועלי בישרה ברוח הקדש ואלהי ישראל יתן את שאלתך יקם יי' את דברו זהו לפי פשוטו ומדרש אגדה רבי נחמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק אמר בכל יום ויום בת קול יוצאת ומפוצצת בעולם ואומרת עתיד צדיק אחד לעמוד ושמו שמואל וכל אשה שהיתה יולדת בן היתה מוציאה שמו שמואל כיון שהיו רואים את מעשיו היו אומרי' אין זה שמואל כיון שנולד זה וראו מעשיו אמרו דומה שזה הוא וזהו שאמ' יקם יי' את דברו שיהא זה שמואל הצדיק : ואיפה אחת קמח · שמעתי בשם רבינו יצחק הלוי איפה קמח שלש סאין להוציא ממנה שלשה עשרונים סלת הראוי' לפר האח' כדתנן לחם הפנים עשרים וארבע עשרונים מעשרים וארבע סאין עשרון סלת לסאה חטין : ונבל יין · לנסך : והנער נער · ורביא הוה יניק : ויביאו הנער אל עלי · לראות שנתקיימה נבואתו ורבו' דרשו מה שדרשו שהורה הלכה שאינו צריך כהן לשחיטה כדאית' בברכות : בי אדני · לתת עינך עליו שיהא תלמידך ולפי מדרש רבותינו שלא יענישוהו מיתה : אל הנער הזה התפללתי · אילו תאמר זה ימות ויתן לך אחר : וגם אנכי השאלתיהו לה' · כאדם המשאיל כלי לרבו או משאילו בנו לשמשו : הוא שאול · אפרוכטיץ בלע"ז כלומ' אין אתה רשאי לענשו הקב"ה כעסה עליו שול כי השאלתיו לו ועליו להחזירו לו : וישתחו שם · שמואל ויש אומרים אלקנה : רחב פי על אויבי · על פנינה :

הוא שאול ל' יתר והוא שאול וכל שום בר נש דמ'

יקם יי' את דברו · הפסוק מוכיח כי מה שאמ' עלי יתן יי' את שאלתך דרך נבואה אמ' שיתן לה יי' את שאלתה והנה שאלתה היתה שיהיה לה זרע אנשי' ושיהיה ליי' לפי' אמ' יקם יי' את דברו פי' אשר דבר ע"י הנביא שיתן שאלתה והוא בן שיחיה ויהיה ליי' · ומדרש אך יקם יי' את דברו בכל יום ויום היתה בת קול יוצאת ומפוצצת בעולם ואומרת עתיד צדיק אחד לעמוד ושמו שמואל וכל אשה שהית' יולד' בן היתה מוציאה שמו שמואל כיון שהיו רואין את מעשיו היו אומרי' אין זה שמואל כיון שנולד זה וראו מעשיו אמרו דומה שזה הוא וזהו שאמר יקם יי' את דברו : בפרים שלשה · מהם לאכול ומהם לזבוח ליי' וכן ואיפה אח' קמח לאכול ולהקריב ממנה מנחה וכן ונבל יין לשתות ולהסיך ממנו לפיכך אמר וישחטו את הפר ולא אמר הפרים ר"ל הפר שהקריבו ליי' : והנער נער · כלומר עדינו נער קטן ורך ואף על פי כן לא המתינה לו עד שיתחזק אלא כיון שנגמלתו כלומר שהשלימה לו יניקתו לסוף כ"ד חדשים שנולד מיד העלתהו עמה בית יי' ות"י ורביא הוה יניק ואין ר"ל שהיה יונק עדיין שהרי אומר כאשר גמלתו שהשלימה יניקתו אלא יניק ר"ל נער קטן כי כן לשון ארמית קוראין לנער יניק כמו שמצאנו בדברי רז"ל יניק וחכים מר ינוק' ומר קשיש' · וי"מ והנער נער חריף יודע בין טוב לרע כמו המנער שמנער את הפסולת מן הפסולת : ויביאו את הנער · אלקנה וחנה אחרי ששחטו את הפר לקרבן הביאו את הנער בית יי' אל עלי להיות יושב ולומד לפניו ושיחנך אותו לכל תורה ומצוה והדרש אין צריך לכתוב כי נודע הוא והוא רחוק : בי אדני · ענין תחנה ובקשה כתרגומו בבעו רבוני חי נפשך שתתן ע עיניך אל הנער הזה ותלמדהו כי אני האשה שהתפללתי אל יי' : עמכה · כלומר לפניך ובמעמדך שהיית אתה שם בהתפללי ובעבור הנער הזה התפללתי ונתן לי יי' את שאלתי כמו שבשרתני אתה וה"א עמכה כה"א אשר שלחתי בשמכה ספרים והיו לאות על ידכה והדומים להם כי הנח פעמים יכתב ופעם לא יכתב ויש בו דרש מכאן להרבע אמות של תפלה : אל הנער · בעבור הנער : השאלתיהו · החזרתי לו השאלה שהוא כתן לי ות"י מסרתיה דיהא משמש קדם יי' : אשר היה · כמו אשר יהיה ורבים כמוהו : הוא שאול · כמו נתון כלומר הוא שהיה שאול הנה הוא נתון ליי' ויש בו דרש באותה שעה נכנסה בה רוח הקדש ואמרה כל זמן ששמואל קיים שאול קיים זהו שאמר שאול ליי' : וישתחו אלקנה · כנוטל רשות לצאת מבית יי' או פירושו וישתחו וישתחו שמואל אף על פי שלא היה אלא בן שתי שנים למדוהו להשתחות ליי' : ותתפלל חנה ותאמר · התפללה לפני יי' ונתנה לו שבח והודאה על הבן שנתן לה והתפללה ליי' שיחיה ויהיה ליי' ות"י וצליאת חנה ברוח נבואה ואמרת כבר שמואל ברי עתיד למיהוי נביאה על ישראל וגו' וכ"תי שירה זו על מלכי אומות העולם ועל כנסת ישראל ובפסוק אין קדוש כיי' אמר על סנחריב מלכא דאתור אתנביאת ואמרת ובפסוק אל תרבו אמר על נבוכד נצר מלכא דבבל אתנביאת ואמרת ובפסוק קשת גבורים חתים אמ' על מלכות יון אתנביאת ואמרת ובפסוק שבעים בלחם על בנוהי דהמן אתנביאת ואמרת ובפסוק יי' ממית ומחיה עד יי' יחתו מריביו אמר על גמול הצדיקים בגן עדן ועל פורענות הרשעים בגיהנם ובפסוק יי' יחתו מריביו אמרת דין גוג ומגוג ומלכות משיח · ולפי הפשט פתחה חנה בשירה זו על שלוי עולם ומתגאים ועל ענוי ארץ ושפלים כי הקב"ה רואה הכל ומשפיל גאים ומגביה שפלי' כמו שהיה הדבר עליה ועל פנינה צרתה : עלץ לבי ביי' · לבי שהיה עצב עתה עלץ ושמח וקרני שהיתה שפלה שלא היה לי להרים ראש לפני צרתי עתה רמה : רמה קרני ביי' · התוקף יקרא קרן לפי שהוא המקום הגבוה שבבהמה גם הקרנים תוקף החיה כמו שאמר בהם עמי' ינגח והוא בא"דם דרך משל וכאילו אמר רם ראשי כמו שאמר ועתה ירום ראשי על אויבי וכל זה ביי' שהיה בעזרי : רחב פי · מלעיל מפני פי שהוא מלה זעירה : על אויבי · על פנינה ועל המכעיסים אותה בהיותה עקרה : בישועתך · שהושעת לי מצרתי ונתת לי בן :

אין

רלבג

אמר אלקנה אך יקם יי' את דברו על דרך תפלה ר"ל שיחיה הבן בזה האופן שיתקיים בו מה שנדרה חנה : בפרים שלשה · אחשוב שהביאום שם לזבוח שלמים מרוב השמחה והקמח למנחות והיין לנסכים והביאה הנער בית יי' שילה לקיים נדרה · והנה היה הנער צעיר ימים מאד והנה עם זה לא נמנעה מלהביאו שם לקיים את נדרה · והנה אמר ששחטו את הפר והביאו את הנער לפני עלי כי בעבור הבאתו היתה רוב השמחה ויראה שאמרו לעלי שהוא ישאר שם והיה עלי מגדל זה לקטנו כי הלוי לא יכנס לעבודה כי אם מבן כ"ה שנה ומעלה ולזה אמרה לו חנה בבקשה שימעט דבריה והנה נשבעה בחיי נפש הכהן הגדול שהיא האשה הנצבת עמו במקום ההוא להתפלל אל יי' הנה הוא הנער שהיתה בעבורו תפלתו כיבה נתן השם שאלתי אשר שאלתי ממנו גם אנכי השאלתיו ליי' לעבדו כל ימיו כדרך המשאיל דבר מה להשתמש בו · והנה השתחוה עלי ליי' שם לתת לו תודה כששמע שנתן לה השם שאלתה כמו שאמר עלי לה או אולי השתחוה הנער ליי' כי למדוהו זה לחנכו לעבודת הש"י ויראה שאחר הפרי' שהביאו שחטו בימי' הנשארי' מהרגל או הביאום בית יי' לנדבה עם הנער · והנה התפללה חנה לש"י על דבר בנה שבח והודאה לש"י כעל כל אשר גמלה רב טוב ויראה שזאת התפלה היתה על דרך הנבואה ואם נתערב בה קצת ממה שהורגש לה בחוש · וזה ענין התפלה לפי מה שאחשב : שמח לבי ביי' · אמר' כל זה כנגד כנסת ישראל כשיבא שמואל בנה לעבוד את יי' לבדו ולהסיר הבעלים והעשתרות שאם לא יעשה לישראל טוב אחר די בו שמחה : רמה קרני ביי' · לנגח את אויבי אחר כן כי כבר נפלו לו אז הפלשתים בידו : רחב פי על אויבי · להיותם תמיד נופלים בידו כל ימי שמואל כמו שנזכר אחר זה והיתה סבת זה כי שמחתי בישועתך שהראית במלחמה הראשונה שהיתה לשמואל עם פלשתים להגלות בה ידך החזקה אשר חזקה והוסיפה אמונתי בך ·

הנה

אין צור כאלהינו · אין צייר כאלהינו הצר צורה בתוך צורה : אל תרבו תדברו · כל גבהי הרוח אשר שעתם מצלחת ובשביל פנינה שהיתה מתגאה עליה היא מדברת לפי פשוטו ולפי מדרשו כתרגומו שתרגם יונתן : עתק · חזק · ד"א עתק לשון סרה כמו ויעתק משם ההרה יצא דבר סרה מפיכם : כי אל דעות יי · יודע מה בלבבכם : ולו נתכנו עלילות · כל מעשה האדם נמנין לפניו : נתכנו · לשון מניין כמו ותוכן לבנים תתנו : קשת גבורי' חתים וגו' · כך אומנותו של הקב"ה מתים את הגבורים ומחזיק את החלשים משביע את הרעבים ומרעיב את השבעים : שבעים בלחם · ולא צריכים להיות נשכרים לשום מלאכה מרעבם ונשכרו בלחם פרנסתם ורעבים שהיו טורחים ויגעים על מזונות חדלו מטרחם : עד עקרה ילדה שבע' ורבת בנים וגו' · בעוד שהעקרה יולדת שבעה בנים רבת בנים אמללה וקוברת בניה חנה ילדה שבעה שנאמר כי פקד יי' את חנה ותהר ותלד ג' בנים ושתי בנות וכשחנה יולדת אחד פנינה קוברת שנים שב' ועשרה בנים היו לה שנאמר הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים של פנינה כשילדה חנה ד' קברה פנינה שמונה וכשנתעברה וולד חמישי נשתטחה פנינה לרגליה ובקשה רחמים וחיו ונקראו על שמה אלו דברי רבי נחמיה רבי יהודה אומר בני בנים הרי הן כבנים ויש אומרים שבעה בגימטריא כמניין שמואל : חסידו

אין קדוש כיי' · שהתפללתי בבית מקדשו ושמעה תפלתי : כי אין בלתך · ידעתי כי אין בלתך שראוי להתפלל לו ועל כן עלי לומר אין קדוש כיי' : ואין צור כאלהינו · אין חזק כאלהינו שהופך הטבעים ברצונו כי הייתי עקרה ולא היה בטבעי ללדת : אל תרבו · אל תרבו שתדברו גבוהות אמרה כנגד פנינה וכנגד המכעיסים אותה : יצא · אל יצא ואל שזכר עומד במקום שנים : עתק · דבר חזק : כי אל דעות יי' · הכל יודע הוא ואין נסתר ממנו ואמר דעות לשון רבים כלומר כל דעות בני אדם ידעם כאח' בלא רבוי ובלא שינוי אבלו כמו שאמ' היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם : ולא נתכנו עלילות · כתוב באלף וקרי בוי"ו ופירוש הכתוב כי לא נתכנו עלילות בני אדם אם לא יחפוץ האל ופי' הקרי כי לו לבדו נתכנו העלילות לא לבן אדם כי הוא עושה כאשר ירצה ובן אדם אומר ולא יעשה ודב' ולא יקימנה ופירוש עלילות מעשים : קשת גבורים חתים · טעם חתים על גבורים לא על קשת כי היה לו לומר חתה ופי' חתים הם וקשתם וכמוהו כי היתה אליו פני ה המלחמה קול נגידים נחבאו והדומים להם שכתבנו בספר מכלל : אזרו חיל · החיל והכח הוא אזורם : שבעים בלחם נשכרו · אותם שהם שבעי' מתחילה שבו להיות נשכרי' בפת לחם ואותם שהיו רעבים מתחלה ונשכרו חדלו מלהשתכר ומלטרוח על טרפם כי היו שבעים ברצון הבורא יתברך עד שיגיע רצון הבורא עד כך והשגחתו עד כי מי שהיתה עקרה כמוני ילדה שבעה ומי שהיתה רבת בנים כצרתי פנינה עתה אומללה נכרתה כלומר שמתו בניה · ומה שאמר שבעה אינו דוקא אבל הוא סך חשבון כי כן דרך הכתוב כשירצה לומר רבים יאמר שבע כמו אומללה יולדת השבעה שבע כחטאתיכם שבע יפול צדיק וקם לפי שהעולם במספר שבעה ז' כוכבים משרתים שבע ימי השבוע ועל עצמה אמרה חנה שהיו לה בנים ובנות כמו שכתוב כי פקד יי' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות : ורבת בנים זה אמרה על פנינה אמרו כשהיתה חנה יולדת אחד היו בני פנינה מתים שנים · ובדרש עד עקרה ילדה שבעה שמואל בגימטריא במספר שבעה ויתכן לומר כי אמרה זה חנה על כנסת ישראל וכל השירה כולה גם כן על כנסת ישראל ולכך התחיל בה בלשון ותתפלל כי לשון התפילה יפול ברוב על העניני' העתידי' ובמעט על מה שעבר ואמרה זה ברוח נבואה ולכך הושמה במכתב בין הנביאים כי היא נבואה כולה עתידה על ברות ישראל ותשועתם כמו שתרגם המתרגם יונתן בן עוזיאל ויפה אמר ומתיישב בלב השומעים ודעתינו בזה הפסוק והשירה כולה כי אמרה חנה כל עניני העולם ודרכי בני אדם תלויים ביד הבורא ית' וברצונו והוא משגיח בכללים ובפרטים ועושה בהם כרצונו ואפילו אם יראה לבני אדם שעשה להם דבר שאינו על רצונם ואפכם יש להם להתפלל אליו בכל נפשם כמו שעשיתי אני והוא יתן להם בקשתם ורצונם בכל דבר שיהיה הפצם ודרכם כי השגחתו בתחתונים כמו שהיא בעליונים כמו שאמר בסוף כי ליי' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל ואמרה כי אם יהיו ישראל בצרה ובגלות תחת האומות הנמשלי' לאשה שילדה בנים הרבה והיא מתגאה בהם ושמחה ומתהדרת עליה' בכל עת שתתגבר האשה הרבה בבנים להכר ולהרע לעקרה והיא כנסת ישראל הנמשלת לאשה עקרה שיולדת מעט בנים כמו שנראה בישעיה רני עקרה לא ילדה וכמוהו הרבה אפילו שהוו לה מעט בנים לזאת העקרה עוד יבא זמן שתהיה גם היא רבת בנים בעת שישובו אל יי' בכל לבם ויתפללו אליו בגלותם וצרתם ואז אותה שהיתה רבת בנים אומללה פי' נכרתה ונפסקה מלהוליד ולהצליח ומה שילדה יכרת ויאבד וזה מורה על ביאת המשיח וענין תשועת ישראל בשובינו לארצינו במהרה בימינו ומיתת הנועדים עם גוג ומגוג כי תהיה בהם מהומה גדולה וישראל ינצלו הטובי' שבהם ועל זה אמר רגלי חסידיו ישמור וכל הענין נמשך בזה הדרך ומעתה פתחתי לך הדרך ותבין מעצמך : יי' ממית ומחיה · את האדם אמר בתחלה ממית ואח"כ מחיה בהפכו מחיה שמעמידו בחיים ומאריך ימיו כשירצה וכן והחלימני והחייני והדומים לו שפי' העמדת החיים באדם וכן מוריד שאול ויעל כמו העלית משאול נפשי חייתני מיורדי בור וכן מיד שאול כי יקחני סלה כי טעם מיד שאול למעלה ממנו ולמטה ממנו או הוא רמז לגרות ולרוחות וכן אני אמית ואחיה או יהיה ממית ומחיה אני אמית ואחיה רמז לגמול הצדיקים ולעונש הרשעים בנפשותם או אמרה פסוק זה בדרך נבואה או בדרך קבלה על תחיית המתים לעתיד לבא : אף

1 אין קדוש כיהוה כי אין בלתך ואין
צור כאלהינו: אל תרבו תדברו
3 גבהה גבהה יצא עתק מפיכם כי אל
דעות יהוה ולא נתכנו עללות:
4 קשת גברים חתים ונכשלים אזרו
5 חיל: שבעים בלחם נשכרו ורעבים
חדלו עד עקרה ילדה שבעה ורבת
6 בנים אמללה: יהוה ממית
ומחיה מוריד שאול ויעל:

ר· ל · ל · ולו עו כתיב · א' את' ויו · ו' תסים · ל

על סנחריב מלכא דאתור איתנביאת ואמרת עתיד דיקום הוא וכל חילותיה על ירושלם ונס סגי יתעביד ביה תמן יפלון פגרי משיריתיה בכין יודון כל עממיא אומיא ולישניא ויימרון ליה דקדיש אלא יי ארי לית בר מינך ועמך ייפרון לית תקיף אלא אלהנא : על נבוכדנצר מלכא דבבל אתנביאת ואמרת אתון כסדאי וכל עממיא דעתידין למשלט בישראל לא תסגון למללא רברבן לא יפקון גידופין מפומכון ארי אלהא ידע כולא ועל כל עובדוהי מתיח דיניה אף לכון עתיד לשלמא פורענות חוביכון : על מלכות יוון אתנביאת ואמרת קשתת דגיברי יונאי יתברון ודבית חשמונאי דהוו חלשין יתעבדן להון ניסין וגבורן : על בנוהי דהמן אתנביאת ואמרת דהוו סבעין בלחמא וגען בעותרא וסגיאין בממונא איתמסכנו תבו לאתגרא בלחם ומזון פומהון מרדכי ואסתר דהוו חשיבן מסכינין עתרו ואיתנשיאו ית מסכינותהון תבו למהוי בני חורין כן ירושלם דהות כאתתא עקרא עתידא דתתמלי מעם גלותהא ורומי דמליא סגי עממיא יסופון משיריתהא תצדי ותחרוב : כל אילין גבורתא דיי דהוא שליט בעלמא ממית ואמר לאחאה ומחית לשאול ואף עתיד לאסקא בחיי עלמא :

רלבג

הנה כשניין שקדושים שברא הש"י והם המלאכים שהם נבדלים וקיים מחומר לא ימצא בהם מי שהוא קדוש ונבדל כמו הש"י וזה שכל אחד מהם לו יחס מה אל הגלגל שהוא מניע אותו והוא משים אותו חי ביחס ההוא המיוחד כמו שבארנו בחמשי מספר מלחמות יי' אמנם הש"י אין לו יחס לאח' מהם כי אין בלתו במציאותו ואין לו שום יחס עם חומר ואין בורא ויוצר כאלהינו כי אף על פי שהמ' סדר שיהוו קצת היצירות באמצעות פועלים מה הנה הם לא ישגו את תפקידם ולא יתחדש אהם רק מה שסדר הש"י שיתחדש מהם על המנהג הטבעי ואולם הש"י יעשה ויוצר כל מה שירצה ואף על פי שיהיה כנגד הטבע · והנה אמרה זה לפי מה שאחשוב בעבור המופת שעשה הש"י לה שהיתה עקרה וילדה ובעבור שאר המופתי' הדומים לזה שעשה הש"י : אל תרבו תדברו · אמרה בעבור דברי פנינה והכעסתה אותה על שאין לה בנים והיותה מתגדלת עליה מצד רבוי בניה ובעבור הדברים האלו שאומרים האנשים קצת לקצת אל תרבו לדבר גבוהה גבוהה ודברי חזק בעבור מה שתראו שהגיע לכם מהטוב או שראוי להגיע מצד כחכם ועוצם ידיכם או רוב הצלחתכם או חולשת שכנגדכ' או רוע הצלחתם כי השם לבדו יודע העתידות ולא נתכנו המעשים להים אשר יחשב לעשותם כי לא אדם דרכו כמו שזכרה אחר זה · ולמה שהו' קרי בו"ו ולו נתכנו הנה הרצון בזה כי הש"י לו לבדו נתכנו העלילות כי הוא לבד יכול על כל אשר יחפוץ · הגבורים הם חתים כשירצה הש"י עם היות קשתם בידם וכחם · והאנשים הנכשלים אזרו חיל עם עזר הש"י כמו שהתבאר מענין סנחריב להלחם על ירושלם עם שאר המופתים הדומים לו · האנשים השבעים כשהם עשירים שבו כשירצה הש"י להיותעניים עד שיהיו משתכרים בפת לחם שהוא השכר המיוחס להם בתכלית הדלות · והאנשים הדלים והם הרעבים חדלו כי שבו עשירים וחדלו מהשתכר כשירצה הש"י עד שהעקרה כשרצה השם ילדה שבעה ר"ל בנים רבים ואמרה זה על עצמה בדרך נבואה כי ראתה שיהיו לה עוד בנים ובנות כמו שספר אחר זה כי פקד יי' את חנה ותהר ותלד שלש' בנים והנה אמרה שבעה על דרך אמרו שבע יפול צדיק וקם שבע תועבו' בלבו ומי שהיא רבת בנים יקרה לה כשרצה הש"י שאומללה ונכרתה מרוב בניה באבדן בניה ואפשר שמתו בסוף בני פנינה ועליה אמרה כן : יי' ממית ומחיה · האנשים אחר זה כאן נתנבאה על תחיית המתים בביאור להיות עינינו בתכלית הפלא · ואמרה מוריד שאול ויעל לכפול הענין במלות שונות כי הרצון בשאול קבר כמו כי ארד אל בני אבל שאולה ונקרא הקבר שאול להיותו בבטן הארץ וכזה נקרא המקום היותר שפל שאול כמו שפירשנו בביאורנו לספר איוב : ה'

אף מרומם. הרבוי לפי שהעליה יותר כח וגבורה מהירידה: מאשפות. לשון יחידות בשקל אחות הראוי בתשלומו אחיות וקבוצו חבקו אשפתות בתמורת הכח ברגש: מצוקי ארץ. עמודי ארץ וכן ויציקום לפני יי׳ ויעמידום ומצוקי ארץ הם הצדיקים כי בזכותם מתקיים התבל וכן אמר וצדיק יסוד עולם או יהיה פירושו על דרך ומתחת זרועות עולם ר״ל כי הוא יתברך הוא קיום עולם ומעמידו ומעמידי הארץ לו הם ובכחו עומד הכל וסדר הישוב בארץ להעמיד היצורים עליה וזהו שאמר וישת עליהם תבל כי מקומות הישוב יקראו תבל: חסידו. כתוב בלא יו״ד וקרי בו״ר וכן מריבו עלו והענין אח׳ כי יו״ד הרבוי תפול לפעמים: ישמור. שלא יגנפו: ידמו. שתקו תרגמת ורשעים או פי׳ יכרתו וכן ל׳ תדמו בעונם ופי׳ בחשך כאד׳ שהולך בחשך שיפול: כי לא בכח יגבר איש. לא יהיה מה שיחשבו שיגברו בכחם ובחילם כי כאשר יהיה רצון הא׳ להושיבם בחשך והיא הצרה שתבא אליהם לא תועילם גבורתם ועשרם: יי׳ יחתו מריבו. מריבי הצדיקים הם מריביו: עליו בשמי׳ ירעם. עליו על כל אח׳ מריביו ובי״ת בשמים במקום מן כמו שנאמר ירעם מן שמים יי׳ וכן בי״ת בקדשים לא יאכל והנותר בבשר ובלחם והדומים להם וים לפרשו כמשמעו כלומר יעשה הרעם בשמים להשמיעם ולבהלם וזהו פירוש עליו כלומר בעבורו והרעם הוא משל על הגזירות היורדות מן השמים שאמר וישלח חצים ויפיצם ברק ויהם: ידין אפסי ארץ. על דרך כי הוא לקצות ארץ יביט אם יסתר איש במסתרים: ויתן עז למלכו וירים קרן משיחו. כפל דבר כי המלך הוא המשיח ואמר׳ חנה זה על דרך נבואה או דרך קבלה כי היתה קבלה אצלם כי עתיד להיות מלך בישראל וחתמה השירה הזאת בדברי המלך לפי שזכרה מפלת הרשעים והם אויבי ישראל ואמרה כי האל יתן עז למלך ישראל שיושעו ישר׳ על ידו מיד אויביהם ואם אמרה זה בדרך נבואה רמזה בזה שעל ידי שמוא׳ בנה יהיה מלך בישר׳ והוא ימשחנו: על ביתו. כמו אל ביתו וכן ותתפלל על יי׳ כמו אל יי׳: את פני עלי. כמו לפני כלו׳ שהיה עלי מלמדו עבודת יי׳ ות״י בחיי עלי כהנא כמו שתרגם אונקלוס על פניו לאהבדו בחייהון לאובדיהון: בני בליעל. בני רשע. ודרש בנים שבלו שם שמים מעליהם אמרו אין מלכות בשמים וזהו שאמר לא ידעו את יי׳ או פירושו לא ידעו את יי׳ לא היו יודעים דרך יי׳ שהיו עושים מעשה רשע בכהונתם כמו שמספר והולך מה היו עושים ות״י גברין רשיעין לא הוו ידעין למדחל מן קדם יי׳: ומשפט הכהנים. הם שמו להם זה החק והמשפט: כבשל הבשר. בשר שלמים ומלבד משפט שהוא חזה ושוק היה נער הכהן לוקח משאר הבשר שהיה חלק הבעלים: כל אשר יעלה המזלג. בבת אחת וזה היה חק עולה וגזל שמו הכהנים על ישראל והמזלג ידוע והוא כלי ברזל יש לו שינים שמעלין בו בשר מן הקדירה: שלש השינים בידו. שלש שם תואר סמוך כאילו אמר כי המזלג משולש בשנים וכמוהו גדול הככפים ר״ל שכפיו גדולים כן שלש השיני׳ ר״ל בו שיניו שלש ויהיה שלש תואר על משקל גדול ואמר שנים בלשון שנים ואף על פי שהם שלש לפי ששיני האדם והבהמ׳ הם זוגות אמר בשיני הכלים בלשון זוגות ואף על פי שאינם זוגות: והכה. במזלג שבידו היה מכה בבשר שבכיור וכל הבשר שהיה מעלה במזלג היה לוקח לו ולא היה מתרצה בחלק שכהונה הכתוב בתורה: בכיור. כיור דוד קלחת פרור מיני קדרו׳ הם ות״י ובקע לי׳ בכיורא או בדודא או בקדירא או במיליסא ותרג׳ מזלג משילא ותרגום ירושלמי ומזלגותיו ומחתותיו ומשיליתיה ומחתיתיה: יעלה. מבנין הפעיל: גם

חסידו כתיב חסידיו קרי בין יחיד בין רבים וכן יחתו מריבו מריבו בין יחיד בין רבים: עליו בשמים ירעם. עלו כתיב אפילו עלו בשמים מרעים עליהם ומורידם: ידין אפסי ארץ. שופטן ומייסרם יוסטי״ציי״א בלע״ז: היה משרת את יי׳ את פני עלי. מכאן למשמש פני תלמידי חכמים כמשמש פני שכינה: ומשפט הכהני׳. הם קבעו להם חק זה ולהם לא היה לכחל כי אם חזה ושוק של שלמים: דוד. סיר: בקלחת. יורה: בפרור. מחבת: כי

ינחלם ג׳ חס׳ בליש׳ נחילה בקריאה וסימ׳ וכסא כבוד ינחלם. כי הוא ינחלנה את ישר׳. מאחזתו ינחל את בניו. וישת ו׳ בקריאה וסימ׳ וישת לו עדרים לבדו ולא שתם. וישת על ראש אפרים והוא הצעיר. וישת אל המדבר פניו. וישת עליהם תבל. וישת חשך סביבתיו. וימר שש שערים וישת עליה. ונמסר גם בסדר ויצא:

יְהוָה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר מַשְׁפִּיל אַף־מְרוֹמֵם׃ מֵקִים מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיב עִם־נְדִיבִים וְכִסֵּא כָבוֹד יַנְחִלֵם כִּי לַיהוָה מְצֻקֵי אֶרֶץ וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל׃ רַגְלֵי חֲסִידָו יִשְׁמֹר וּרְשָׁעִים בַּחֹשֶׁךְ יִדָּמּוּ כִּי־לֹא בְכֹחַ יִגְבַּר־אִישׁ׃ יְהוָה יֵחַתּוּ מְרִיבָו עָלָו בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם יְהוָה יָדִין אַפְסֵי־אָרֶץ וְיִתֶּן־עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ׃

וַיֵּלֶךְ אֶלְקָנָה הָרָמָתָה עַל־בֵּיתוֹ וְהַנַּעַר הָיָה מְשָׁרֵת אֶת־יְהוָה אֶת־פְּנֵי עֵלִי הַכֹּהֵן׃ וּבְנֵי עֵלִי בְּנֵי בְלִיָּעַל לֹא יָדְעוּ אֶת־יְהוָה׃ וּמִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים אֶת־הָעָם כָּל־אִישׁ זֹבֵחַ זֶבַח וּבָא נַעַר הַכֹּהֵן כְּבַשֵּׁל הַבָּשָׂר וְהַמַּזְלֵג שְׁלֹשׁ־הַשִּׁנַּיִם בְּיָדוֹ׃ וְהִכָּה בַכִּיּוֹר אוֹ בַדּוּד אוֹ בַקַּלַּחַת אוֹ בַפָּרוּר כֹּל אֲשֶׁר יַעֲלֶה הַמַּזְלֵג יִקַּח הַכֹּהֵן בּוֹ כָּכָה יַעֲשׂוּ לְכָל־יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים שָׁם בְּשִׁלֹה׃

יְיָ מְמַסְכֵּין וּמַעְתִּיר מַשְׁפִּיל אַף מְרִים׃ מֵקִים מֵעַפְרָא מִסְכֵּינָא מִקִּילְקַלְתָּא מְרִים חֲשִׁיכָא לְאוֹתָבוּתְהוֹן עִם צַדִּיקַיָּא רַבְרְבֵי עַלְמָא וְכוּרְסֵי יְקָרָא מַחְסִין לְהוֹן אֲרֵי קֳדָם יְיָ גְּלַן עוֹבָדֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא מִלְּרַע אַתְקִין גֵּהִנָּם לְרַשִּׁיעַיָּא עָבְרֵי עַל מֵימְרֵיהּ וְצַדִּיקַיָּא עָבְדֵי רְעוּתֵיהּ שַׁכְלִיל לְהוֹן תֵּבֵל׃ וּגְוִיַּת עַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִטַּר מִגֵּהִנָּם וְרַשִּׁיעַיָּא בְּגֵהִנָּם בַּחֲשׁוֹכָא יִתְדְּנוּן לְהוֹדָעָא אֲרֵי לָא מִן דְּאִית בֵּיהּ חֵילָא זַכֵּי לְיוֹם דִּינָא׃ יְיָ יִתְבַּר בַּעֲלֵי דְבָבָא דְקַיְימִין לְאַבְאָשָׁא לְעַמֵּיהּ עֲלֵיהוֹן מִן שְׁמַיָּא בְּקוֹלָרָם יַשְׁקִיף יְיָ יַעְבֵּיד פּוּרְעָנוּת מִן מָגוֹג וּמַשִּׁירְיַת עַמְמִין חַטּוֹפִין דְּאָתַן עִימֵּיהּ מִסְּיָפֵי אַרְעָא וְיִתֵּן תּוּקְפָּא לְמַלְכֵּיהּ וְיִרַבֵּי מַלְכוּת מְשִׁיחֵיהּ׃ וַאֲזַל אֶלְקָנָה לְרָמָתָא לְבֵיתֵיהּ וְרַבְיָא הֲוָה מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ בְּחַיֵּי עֵלִי כַּהֲנָא׃ וּבְנֵי עֵלִי גַּבְרִין רַשִּׁיעַיָּא לָא הֲווֹ יָדְעִין לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ׃ וְנִימוּסָא דְּכַהֲנַיָּא מִן עַמָּא כָּל גְּבַר דְּנָכֵיס נִכְסָתָא וְאָתֵי עוּלֵימָא דְּכַהֲנָא כְּמִבְשַּׁל בִּסְרָא וּמַשִּׁילְיָא דִּילֵיהּ תְּלָת שִׁינִין בִּידֵיהּ׃ וּבָקַע לֵיהּ בְּכִיוֹרָא אוֹ בְדוּדָא אוֹ בִקְדֵירָא אוֹ בְמוּלֵיסָא כֹּל דְּמַסִּיק מַשִּׁילְיָא נְסִיב כַּהֲנָא לְנַפְשֵׁיהּ כְּדֵין עָבְדִין לְכָל יִשְׂרָאֵל דְּאָתַן לְדַבָּחָא תַּמָּן בְּשִׁילוֹ׃

רלבג

יי׳ מורים. השיהוא מורים ואחר כך מעשיר ואחר׳ כשירצה ומשפיל אותו ואח׳ כך מרומם אותו כשירצה ולזה אין ראוי שיתגאה העשיר על עשרו ורוממותו ולא שידאב אחד על שפלותו הספל ועל עניו העני כי הש׳ מקים מעפר דל וירים האביון מן האשפה ר״ל מי שהיה אביון כל כך עד שהיה מנקה המקומו׳ להסיר מהם האשפה והלכלוך ירימהו הש׳ להושיב אותו עם נדיבים. וינחילם כסא כבוד ר״ל שישימם מלכים ככברים ומנהיגי׳ אחר היותם דלים ואביוני׳. והנה אמרה זה לפי מה שאחשבעל רלותה מהבנים ונתן לה הש׳ בן שסופו להיו׳ מושל בישראל ממשלה ככברת. והנה היה זה כן כי ליי׳ עמודי הארץ ועל העמודים ההם שת הישוב אשר בו ימצא המין האנושי ואו העמודים הם אופני השגחתו בזו השפלו׳ אמ׳ הם סבת קיום המין האנושי באופן שלם. ובזאת ההשגחה ישמר רגלי חסידיו מהכשל ברעות העולם. ואולם הרשעים לא יכין להם אור ויראה להם הרע שיפלו בו כדי שישמרו ממנו אבל יכרתו בחשך. וכבר יתבאר מזה אמת כי לא בכח יגבר איש אבל ימצא שינוצח עם היותו יותר חזק משכנגדו וזה יהיה בהכרת מצד השגחת הש׳ באיש החלוש. והנה עתה התפללה חנה בעבור בנה ואמרה דרך תפלה יי׳ יחתו מריבי שמואל והם הפלשתים שבאו להלחם עמו ועם ישראל בעבורו. ירעם הש׳ בשמים וכן היה במלחמה הראשונה שנלחם שמואל בפלשתים שנאמר וירעם יי׳ בקול גדול ביום ההוא על פלשתים ויהמם. יי׳ ידין אפסי ארץ כי הוא היה הולך ממקום למקום לשפוט ישראל. ויתן הש׳ עוז למלוכה אשר ימליכהו שמוא׳ וימלוך בחייו והוא שאול באופן שיכה אויבי ישראל. וירים הש׳ קרן משיחו אשר ימשחהו שמואל ולא ימלוך בחייו והוא דוד אשר רמה קרנו מאד לנצח כל אויביו ונתנה לו המלוכה ולזרעו אחריו. עוד ספר שכבר הלך אלקנה הרמתה בעבור ביתו ולולי זה היה נשאר שם בעבור הנער שנשאר שם לשרת את יי׳ והניחו שם את פני עלי הכהן כדי שילמדהו וישירהו לעבודת הש׳. או יהיה על ביתו כמו אל ביתו כמו ישעה האדם על עושהו שהוא כמו אל עושהו. והנה בני עלי היו רשעים ובלתי יודעים הש׳ ולזאת הסבה היו רודפים אחרי הזוללות והיו מפני זה לוקחים מישראל יותר מכדי חקם מבשר השלמים שהוא חזה ושוק ושמו להם הכהנים חק ומשפט שהיו לוקחים מהבשר שבשלו ישראל מן השלמים כל אשר יעלה המזלג מהכלי שהיו מבשלים בו הבשר וזה היה חמס ובזיון לקרבנות שהם היו לוקחים אות׳ על צד רדיפת התאוות ולא נתנו להם המתנו׳ שנתן להם הש׳ אלא לתכלית שיחזקו בתורת יי׳ מצד שלא יצטרך להם לטרוח במזונם. ועשו רעה גדולה יותר מזאת שקודם שקרבו מתירי השלמים לכהנים ולישראל והם החלבים עם מה שנמשך להם היו חוטפים להם בחזקה מבשר הזבח לאכל בבלי יתחת הבשר המבושל ששמו להם לחק לקחת מזבחי ישראל יותר על מה שהיה ראוי להם והנה שמו שלחנם קודם לשולחן גבוה כאילו היתה לשוא העבודה ליי׳ והיה עקר הכוונה למלאת בטנם ובזה האופן כאלו בזו על את מנחת יי׳. והנה

רשי

כי נאצו. לשון בזיון: נער חגור אפוד בד · כרדוט דבוץ והוא לשון מעיל שהרי תירגם יונתן מעילין דכי כן תלבשנה הבתולות מעילין כרדוטין: ומעיל קטן תעשה לו אמו · משנה לשנה: וברך עלי. לשון הוה הוא מברכו היה בכל שנה תחת השאלה אשר שאל לו בנו ואומר לו ישים יי׳ לך זרע יהי רצון שכל בנים שיהו לך יהו מן ה הצדקת הזו והרי זה מקרא מסורס: אשר ישכבון. כמשמעו ורבותינו אמרו מתוך ששיהו את קיניהן והם היו ממתינות עד שתראן קיניהן קריבין מעלה עליהם כאילו שכבום: אשר

רדק

גם בטרם. היו לוקחי׳ את הבשר ואוכלים קודם הקטרת האימורים וזה רעה רבה כי לא נתן להם האל אלא שיזכו משלחנו אחר שיזרקו הדם ויקטירו החלבים · ובדרש אמר להם הקב״ה מפני מה אתם אוכלים שירי מנחה ומניחים את הקומץ לזבובים מפני מה אתם אוכלים את הבשר ומניחין את החלבים שטוחין בחמה מה ישר׳ אומרין להם יבא הכהן ויזרוק את הדם ויקטיר את החלב ואחר כך יקח לו הבש׳ מה הכהן אומר לו הדם אני זורק והחלב אני מקטיר תנה בשר לצלות לכהן: ולא יקח ממך · כך היה אומר לו ואחר כך היה לוקח גם מן המבושל או פעמים היה לוקח מן המבושל כמו שכתוב כבשל הבשר ופעמי׳ היה לוקח מן החי לצלי ולא היה לוקח אחר כך מן המבושל: כיום. הכ״ף כ״ף האמתות וכן השבעה לי כיום כי אותו כהיום תמצאון אותו: ואמר לו. כתוב בוי״ו וקרי באל״ף ושניהם נכונים בענין: כי נאצו. כמו כי נאץ נאצת ענין מיאוס ובזוי ונ״תי ארי בזו את מנחת יי׳. כתרגו׳ ית קורבנא דיי׳: משרת את פני יי׳ · למה כתב זה והלא אמר למעלה משרת את יי׳ א״א לפי שספר בגנו׳ עלי ספר בשבח שמואל שלא למד ממעשיהם להתעסק באכילה ובשתייה ובתענוג העולם אלא מ משרת את פני יי׳ ומה היתה עבודתו היה מתעסק בתלמוד תורה ולדעת את יי׳ וללמוד את עבודת הלויים בשיר בפה ובכלי וכל זה הוא עבוד׳ יי׳: חגור אפוד בד. ת׳ כרדוט דבוץ ותרגם כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילין כרדוטין ותרגם ומעיל קטן כמשמעו זעיר דומה לי כי המעיל נעשה בתכונ׳ שונות יש מעיל לעטיפה וכן מעיל שמואל שנאמ׳ והוא עוטה מעיל וכן היה מעיל כהן גדול הבגד העליון שהיה עוטה אותו והמעיל שהיו בנות המלך לובשות היה מלבוש עשוי בתכונ׳ מלבושי הנשים וכן האפוד עשוי בתכונו׳ שונות של כהן גדול היה עשוי ב בתכונה הכתובה בתורה והאפוד של פשתן היו חוגרים אותו העובדים את יי והיו משתמשים בו משאר בני אד׳ ואותו היו חוגרים בין כהן בין לוי בין ישראל כמו שכתוב בכהנים וימת ביום ההו׳ שמנים וחמשה איש נושא אפוד בד וכן בשמואל שהיה לוי חגור אפוד בד וכן ד״ה כשהיה בעבודת האל לפני הארון חגור אפוד בד כמו שכתוב ודוד חגור אפוד בד: ומעיל קטן עשתה לו · המעיל שהיה עוטהו במועד לכבוד היום ובאמרו קטן כלומ׳ במדתו והוצרך לומר זה כי לא היה מנהגם לעטות מעיל אלא הגדולים אבל הקטנים לא וזה מרוב אהבתה אותו וכי היה משרת את פני יי׳ עשתה לו מעיל ולא היתה מניחתו אצלו כדי שלא יעטה אותו בימי החול אלא ממועד למועד לכבוד היום והוא היה נער ולא היה נשמר מלעטותו לפי׳ היית׳ מעלה אותו לו במועד ומחזיר׳ אותו עד מועד אחר: תעשה · כמו עשתה ורבים כמוהו או אמר תעשה כי לא עשתה לו מעיל אחר לבד אלא כמו שהיה הולך וגדל כן תעשה לו כמדתו מעיל: והעלתה. כפתחו הה״א

חטאת ז׳ פתחין בקריאה וסימ׳ מלבד חטאת הכפורים · כי חטאת קסם מרי · ותהי חטאת הנערים · חטאת יהודה כתובה · וכפר אהרן על קרנתיו אחת בשנה · חטאת הקהל הוא · חטאת פימו דבר שפתימו · וכל תריסר דכוו׳ בב״א קמ׳ רתם המרכבה לרכש · ונמסר גם בסדר תצוה: וברך ג׳ בקריאה וסימ׳ וברך את לחמך

גַּם בְּטֶרֶם יַקְטִרוּן אֶת־הַחֵלֶב וּבָא׀
נַעַר הַכֹּהֵן וְאָמַר לָאִישׁ הַזֹּבֵחַ תְּנָה
בָשָׂר לִצְלוֹת לַכֹּהֵן וְלֹא־יִקַּח מִמְּךָ
בָּשָׂר מְבֻשָּׁל כִּי אִם־חָי: וַיֹּאמֶר
אֵלָיו הָאִישׁ קַטֵּר יַקְטִירוּן כַּיּוֹם
הַחֵלֶב וְקַח־לְךָ כַּאֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ
וְאָמַר׀ לוֹ כִּי עַתָּה תִתֵּן וְאִם־לֹא
לָקַחְתִּי בְחָזְקָה: וַתְּהִי חַטַּאת
הַנְּעָרִים גְּדוֹלָה מְאֹד אֶת־פְּנֵי יְהוָה
כִּי נִאֲצוּ הָאֲנָשִׁים אֵת מִנְחַת יְהוָה:
וּשְׁמוּאֵל מְשָׁרֵת אֶת־פְּנֵי יְהוָה נַעַר
חָגוּר אֵפוֹד בָּד: וּמְעִיל קָטֹן תַּעֲשֶׂה־
לּוֹ אִמּוֹ וְהַעַלְתָה לוֹ מִיָּמִים׀ יָמִימָה
בַּעֲלוֹתָהּ אֶת־אִישָׁהּ לִזְבֹּחַ אֶת־זֶבַח
הַיָּמִים: וּבֵרַךְ עֵלִי אֶת־אֶלְקָנָה
וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאָמַר יָשֵׂם יְהוָה לְךָ זֶרַע
מִן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת תַּחַת הַשְּׁאֵלָה
אֲשֶׁר שָׁאַל לַיהוָה וְהָלְכוּ לִמְקֹמוֹ:
כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־חַנָּה וַתַּהַר וַתֵּלֶד
שְׁלֹשָׁה־בָנִים וּשְׁתֵּי בָנוֹת וַיִּגְדַּל
הַנַּעַר שְׁמוּאֵל עִם־יְהוָה:
וְעֵלִי זָקֵן מְאֹד וְשָׁמַע
אֵת כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן בָּנָיו לְכָל־
יִשְׂרָאֵל וְאֵת אֲשֶׁר־יִשְׁכְּבֻן אֶת־
הַנָּשִׁים הַצֹּבְאוֹת פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

אַף עַד דְּלָא יִתַּסְקוּן תַּרְבָּא
לְמַדְבְּחָא וְיֵיתֵי עוּלֵימָא דְּכַהֲנָא
וַאֲמַר לְגַבְרָא דְּדָבַח הַב בִּסְרָא
לְמִטְוֵי לְכַהֲנָא וְלָא יִסַּב מִינָּךְ בְּשַׂר
מְבַשַּׁל אֱלָהֵן כַּד חַי: וַאֲמַר
לֵיהּ גַּבְרָא אוֹרִיךְ עַד דְּיִתַּסְקוּן תַּ
תַּרְבַּיָּא וְסַב לָךְ כְּמָא דְּרַעֲוָא
נַפְשָׁךְ וַאֲמַר לֵיהּ אֲרֵי כְעַן תִּתֵּן וְאִם
לָא יִסְבוּן מִינָּךְ בְּעַל כּוּרְחָךְ:
וַהֲוָת חוֹב עוּלֵימַיָּא סַגִּי לַחֲדָא
קֳדָם יְיָ אֲרֵי בָּזוּ גֻּבְרַיָּא יַת קוּרְבָּנַיָּא
דַּייָ: וּשְׁמוּאֵל מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ
עוּלֵימָא אֲסִיר כְּרְדּוּט דְּבוּץ:
וּמְעִיל זְעֵיר עַבְדָא לֵיהּ אִמֵּיהּ
וּמַסְקָא לֵיהּ מִזְּמַן מוֹעֵד לְמוֹעֵד
בְּמִסְקַהּ עִם בַּעֲלַהּ לְדַבָּחָא יַת
דְּבַח מוֹעֲדַיָּא: וּבָרִיךְ עֵלִי יַת
אֶלְקָנָה וְיַת אִתְּתֵיהּ וַאֲמַר יְקַיֵּים יְיָ
לָךְ בְּנִין כַּשְׁרִין מִן אִתְּתָא הָדָא
חֲלַף שְׁאֵלְתָא דִּשְׁאֵיל קֳדָם יְיָ
וַאֲזַלוּ לְאַתְרֵיהוֹן: אֲרֵי עַל
דְּכְרָנָא דְחַנָּה קֳדָם יְיָ וְעַדִּיאַת
וִילֵידַת תְּלָתָא בְּנִין וְתַרְתֵּין בְּנָן
וּרְבָא רַבְיָא שְׁמוּאֵל מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ:
וְעֵלִי סִיב לַחֲדָא
וּשְׁמַע יַת כָּל דַּעֲבְדִין בְּנוֹהִי לְכָל
יִשְׂרָאֵל וְיַת דִּי שָׁכְבִין יַת נְשַׁיָּא
דְּאָתְיָן לְצַלָּאָה בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִימְנָא:

ואת מימיך · וברך פרי בטנך ופרי אדמתך · וברך עלי את אלקנה ואת אשתו · ונמסר גם בסדר משפטים:

רלבג

והנה היה שמואל משרת את יי׳ והנה מקטנותו היה חגור אפוד בד לשמו שהוא כבדל לעבוד השי״ כמו הענין בכהני נב עיר הכהנים שהיו שם שמנים וחמשה איש נושאי אפוד בד. והיתה עושה לו אמו מעיל קטן שנה בשנה ועליו היה חגור אפוד בד · ושנה בשנה היה מברך עלי את אלקנה ואת אשתו שישים לו זרע מן האשה תחת השאלה אשר שאל ליי׳ כל אחד מהם והלכו אחר זה למקו׳ אלקנה וידמה שזאת הברכה היתה שנה בשנה מפני ראות עלי טוב תכונת הנער והיותו גדל וטוב גם עם אלהים וגם עם אנשים כמו שזכר אחר זה. עוד ספר כי עלי היה זקן ושמע החמס שהיו עושין בניו לכל ישראל מענין לקיחתם מהם הבשר המבושל או החי באופן הקודם · ושמע גם כן את אשר ישכבון הנשים הצובאות פתח אהל מועד · וראוי שתדע שאין הכונה בזה הענין המשגל שאם היה הענין כן היה ראוי שיגנה הנביא שבא לעלי בני עלי על זה החטא העצום ולא מצאנו שגנה אותם רק על החטא שזכר תחלה ולזה יהיה הרצון בזה כי הנשי׳ הצובאו׳ פתח אהל מועד מצד הבאת׳ קיניהן והם הזבות והיולדות הם היו מתעכלין בהקרבת קרבניהן באופן שהיו שוכבין קיניהן לא קרבו ובזה האופן היו שוכבין את הנשים שלא הקריבו קרבנותיהן בדרך שיוכלו ללכת לבתיהן וזהו פירוש נאות מאד לפי הלשון ולפי הענין ובדרך זאת הבינו רז״ל זה הפסוק ר״ל שלא שכבו עמהן אבל היו שוהין קניהן · ואמר

והעי״ן להקל על קריאתם וקריאת המלה מלרע כי הטעם בתי״ו: וברך · כן היה עושה בכל זמן שהיו עולים היה מברך אותם ואומר להם שישים יי׳ להם זרע שיהיו עמהם כי שמואל כבר נתנוהו ליי׳ ותחתיו יתן להם זרע וזהו תחת השאלה אשר שאל כל אחד מהם אלקנה ואשתו והשאלה הוא שמואל ולי׳ כמו מיי׳ או יהיה פירושו תחת השאלה אשר שאלו כי כבר נתנוהו ליי׳ והיו צריכין לבנים אחרים שיגדלו עמהם וישרתו׳ לעת זקנתם ות״י זרע בנין כשרין: למקומו · ולא אמר למקומם נראה כי הרמתה הית׳ מקומו ולא מקומה כי חנה היתה משפחתה מעיר אחרת: כי פקד · טעם למה שאמר והלכו למקומו כלומר הלכו בטוחין בברכת עלי שברכם וכן היה להם כי פקד יי׳ אותה: עם יי׳ · משמש כתרגומו משמש קדם יי׳: זקן מאד · אמר זה להודיע כי עלי לא היה משמש בכהונה מרוב זקנותו לפיכך היו עושין בניו מה שהיו עושים בדברי הכהונה ולע״פ שכהן אינו נפסל בשנים אם הזקין בשנים הרבה שירתת הוא נפסל ועל עלי נאמר זקן מאד מלמד שהגיע לעת הרתת: ישכבון · כמשמעו ויש מרבותי׳ ז״ל שפירשוהו שלא כמשמעו ואמרו שלא היו שוכבין עמהם אלא ע״י שהיו מעלות קרבניהן לשילה והיו הם משהים אותן ומליכים אותם חוץ לבתיהם לילה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו שכבום: הצובאות · הנשים היולדות הבאות לשילה בקרבן כמו שכתוב בתורה שהיולדות צריכות קרבן וקראו בלשון צבא וכן בלויים הבאים לעבודת אהל מועד אמר לצבוא צבא לפי שהבאים לעבודת אהל לבאתו באים צבא וחיל שנתפשין מזה ומזה לצבא שם וכן הנשים היולדות כשבאות להביא קרבנותיהן לפיכך אמר הצובאות וכן אמר במראות הצובאות והתרגום בשניהם דאתיין לצלאה · ומה שאמר בשניהם פתח אהל מועד לפי שלא היו נכנסות הנשים בו באהל מועד אלא קורא ביתי יי׳ אמר בשילה אהל מועד לפי שלא היה עליו תקרה אלא היריעות מלמעלה׳ הנשים

רדק

העם. אלא הבאים לזבוח גם בני העיר שילה: מעבירים עם יי. שאתם מעבירים עם יי מלבא באהל מועד מפני החמס שאתם עושים להם בקרבנותיהם ויית דרכנין עמא דיי' כלומר מעבירים עם יי' קול עליכם ומרננים אחריכם: ופללו אלהים. ושפטנו הדיין ויית אם יחוב גבר לגבר הלא ייתון לקדם דייבא וישמע מליהון ויפלי ביניהון

רשי

אשר אנכי שומע. מעבירי' עם יי' שמועה שעם יי' מעבירים עליכם לשון ויעבירו קול במחנה מוציאים עליכם קול שמועה לא טובה: ופללו. לשון משפט כמו ונתן בפלילים: אלהים. דיין: כי חפץ יי' להמיתם. שכבר נחתם גזר דין אבל קודם שנחתם גזר דין כאמר כי לא אחפוץ במות המת:

ולא ישמעו ד' וסי' נמסר בסדר שמות: וטוב ה' קמצין בקריא' וסי' ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר. והנער שמואל. ושמו שאול בחור וטוב. וימצאו מרעה שמן. הוספת חכמה וטוב. וסי' בלשון תרגום שמואל טליא בחירא רוגז ואשכח חכמתא. ונמסר גם בריש וירא:

ואמר להון למא תעבדון כפתגמיא האילין די אנא שמע ית פיתגמיכון בישין מן כל עמא א אילין: לא ברי ארי לא תקנא שמועתא די אנא שמע דרעין עמא דיי: אם יחוב גבר לגבר הלא ייתון לקדם דיינא וישמע מיניהון ויפלי ביניהון ואם קדם יי יחוב גברא ממן יבעי וישתביק ליה ולא קבילו למימר אבוהון ארי רעוא קדם יי לקטלותהון: ורביא שמואל אזיל וסגי ושמיה טב ותקנן אורחתיה קדם יי ותריצין עובדוהי בגו בני אנשא: ואתא נביא דיי לות עלי ואמר ליה כדנן אמר יי איתגלאה איתגליתי לבית אבוך כד הוו במצרים ומשעבדין לבית פרעה: ואתרעיתי ביה מכל שבטיא דישראל קדמי למהוי כהין לאסקא קורבנא על מדבחי לאקטרא קטורת בוסמין למלבש אפוד לשמשא קדמי ויהבית לבית אבוך ית כל קורבניא דבני ישראל: למא אתון אנסין בניכסת קודשיא ובקורבני דפקדית ל לקרבא קדמי בבית מקדשי ויקרת ית בנך קדמיתא לאכלותהון מריש כל קורבן מנחת ישראל

לג' יד ויאמר להם למה תעשון כדברים האלה אשר אנכי שמע את דבריכם רעים מאת כל העם אלה: אל בני

ל' כי לוא טובה השמעה אשר אנכי

כ' מל' בסכ' י"ת חס' בליש' ל' ולפ' בסיפ' ל' שמע מעברים עם יהוה: אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים ואם ליהוה

ר' יחטא איש מי יתפלל לו ולא ישמעו

כ' לקול אביהם כי חפץ יהוה להמיתם

ג' : והנער שמואל הלך וגדל וטוב

גם עם יהוה וגם עם אנשים: ויבא איש אלהים

אל עלי ויאמר אליו כה אמר יהוה הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים לבית

ג' ב' חס' וא' מל' פרעה: ובחר אתו מכל שבטי

ב' מטעי' ה' ישראל לי לכהן לעלות על מזבחי

לד להקטיר קטרת לשאת אפוד לפני ואתנה לבית אביך את כל

ט' כתיב יוד אשי בני ישראל: למה תבעטו

ל' ד' וכל סוס קרת' וכו' ל בזבחי ובמנחתי אשר צויתי מעון ותכבד את בניך ממני להבריאכם

ה' מראשית כל מנחת ישראל

כנראה כי פירש פללו מתרגום ובערת ותפלי: מי יתפלל לו. מי יתפלל בעבורו כלומר מי יכנס למשפט בעבורו עם השם ית'. וים לפרשו לשון תפילה ובקשה על דעת יונתן ם שתרגמו כן ממן יבעיה וישתביק ליה: כי חפץ יי' להמיתם. על דרך השמן לב העם הזה ואמר עד אשר אם שאו ערי' וכן ויחזק יי' את לב פרעה וכן כי הקשה יי' אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו והטעם כי כשיגדיל האד' לחטוא ימנע האל ממנו דרכי התשובה כדי שיקבל עונשו והנשארי' יראו וייראו אבל הרשע שלא הרבה לחטוא יפתחו לו דרכי התשובה אם רוצ' לשוב ועליו נאמר כי לא אחפוץ במות המת השיבו וחיו ואפילו ירבה הרשע לחטוא אם שב אל יי' בכל לבבו ומראה לבני אדם גם כן תשובתו שלימה ו ואוחז הדרך הטובה בכל נפשו ובכל מאודו באמת תקובל ת תשובתו שלימה ויהיה לו שיוש אלהי בתשובה אבל בוחן לבבות יודע האמ' וראה בבני עלי כי לא היה לבבם שלם ואפילו ישמעו לקול אביהם ויסורו מדרכם ה הרעה ידע כי לא יעשו זה בכל לבם לפיכך חפץ שלא ישמעו ל לקול אביה' ויענשו וימותו ברשע כדי שיאמרו בני אדם רשעי' היו אלה וראוים היו לעונש הזה ו ויצדיקו עליה' את הדין. ורבותי' הקשו אלה הפסוקים ואמרו כ כתיב כי חפץ יי' להמיתם וכתוב כי לא אחפוץ במות המת ותירצו כאן קודם גזר דין כאן לאח' גזר דין: הולך וגדל וטוב. כמו שהיה גדל כן היה מטיב דרכיו ויית וטוב ושמיה טב: גם עם יי' וגם עם אנשי' כתרגומו ותקנן אורחתי' קדם יי' ותריצין עובדוהי בגו בני אינשא: ויבא איש האלהים. רבו' אמרו כי הוא אלקנה אבי שמואל כי נביא היה והיה מכלל ארבעים ושמנה נביאים שנתנבאו לבני ישראל: הנגלה. מקור בתשלומו עם נון נפעל כמו נמשל נמשל דוד והה"א לתמיהה והמפרשים פירשו הה"א לאמת הדבר כפשוטו של הענין וכן ה"א הרצחת גם ירשת ואדוני אבי ז"ל פירשו לתמיהה והוא קשור עם סוף הענין וכן ה"א הנגלה נגליתי אל בית אביך ובחו' אותו כדי שתבעטו בזבחי ובמנחתי למה תבעטו בזבחי והנכון בעיני כי תבא זאת הה"א לתחלת הדברים לשמוע התשובה וא"ע שהדבר ידוע וכן במלות השאלה כמו אי הבל אחיך ויאמר לו איכה מה זה בידך מה לך פה אליהו מה לך הים וכן הה"א שהיא לשאלה גם כן כמו הנגלה נגליתי וכן ההרצחת וגם ירשת המן הסלע הזה הראית כי נכנע אחאב: אל בית אביך. אהרן ומשה שהיו נביאי יי' במצרי': לבית פרעה. כתרגומו ומשעבדי' לבית פרע': לעלות על מזבחי. משפטו להעלות מבניין הפעיל כלומר להעלות עולות: למה תבעטו בזבחי. כי המבזה הדבר בועט בו ברגליו כך אתם תבזו הזבח והמנחה שתראו שאינ' באים הזבחים והמנחות אלא להבריאכם והנה זה בזיון הקדשים וכאילו תבעטו בהם ותרחיקום כי בעבורכ' נמנעים ישראל מלהביא: אשר צויתי מעון. כלומר במעוני וכן המנחה בית יי' כמו בבית יי': ותכבד. שלא נערת בהם ולא מנעתם מעשות הרעות: להבריאכם. ולא אמר להבריאכם כי אי אפשר שלא היה עלי אוכל ממה שהיו בניו אוכלי' ופירוש להבריאכם להשמינכם וכן ועגלון איש בריא מאד:

לעמי

אלקנה: הנגלה נגליתי אל בית אביך. מכאן שנתנבא אהרן במצרים ומה היא ה הנבואה היא שנאמרה ביחזקאל ואומ' אליהם איש את שיקוצי עיניו השליכו ובגילולי מ מצרים אל תטמאו: הנגלה נגליתי הידעתם כי הטובה הזאת והגדולה כזאת נתתי לאהרן: אשר צויתי מעון: אשר צויתי במעוני: להבריא' מראשי' וגו'. הרי זה מקרא מסורס ותכבד את בניך ממני לעמי לעיני עמי כ כבדת את בניך ממני ומהו הכבוד ל להבריאכם מראשית כל מנחת ישרא' קדמה סעודתכם לסעודתי כמה שנאמ' גם בטרם יקטירו' את החלב וגו': להבריאכ'. לשון סעוד' כמו תבא נא תמר אחותי ותברני לחם:

לעמי

נשנ' ה' קמץ וסי' שמואל טליא בחירא רחש ואשכח חכמתא

רלבג

ואמר להם על זה עלי כי לא טובה השמועה והקול שהיו מעבירין עליהם עם יי' כי הם היו חוטאים בזה ליי' ובועטים בקרבנות' באופן שזכרנו: אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים. ר"ל ישפטהו הדיין ובזה הדרך יתקן את אשר שתו כי הדיין איכו לובש קנאה על זה החטא כי לא לו חטא ויראה זכותו לפי מה שאפשר. ואולם אם ליי' יחטא איש הנה אין בזה תקון כי אין שם שופט על זה זולת הש"י והוא יענשהו כי לו חטא וילבש קנאה על זה דרך משל כאמרו כי אנכי יי' אהיך אל קנא והיה בחטא זה ע"ז שהיה החטא לש"י. והנה לא היו שומעים בקול אביהם לקבל תוכחת כי הש"י היה חפץ להמיתם על אלו החטאים כדי שירחקו מהם הבאים אחריה' ולא יפסידו כונת התורה בענין הקרבנות כמו שהמית נדב ואביהוא לזאת הסבה כמו שבארנו לדברי התורה. או היה זה הענין מהעדר קבולם התוכחת מיוחס לשם ית' במקרה להיותו סבת כל הדברים כאמרו ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר יי' או יהיה הרצון בזה כי היה לבני עלי חטא אחר היה ראוי שימית הש"י עליו א"ע שישובו מזה החטא שהוכיחם עליו עלי וזה כי הם לא ידעו את יי' הפך מה שכוון בענין העבודה והנה א"ע שישובו מזה החטא שהוכיחם עליו עלי היה המות ראוי להם כי הם לא הרגישו בענין הקרבנו' מה שבהם לעבוד' הש"י ולא חשבו בהם תכלי' אח' זולת השמנ' גופם וכבר דקדק' אתו' שתהיה הכונה בהם ליי' ולזה הרחיק' שתווי יין מן ההקרב' שאי איפשר שתהיה כוונתם שלימה כ"ש שאמר לא ידעו את יי' ירוחקו מן ההקרבה ולזה היה רצון השם ית' שימותו בני עלי כדי שידקדקו הבאי' אחריה' בכונ' הקרבנות וידעו שאין הכוונה בהם השמנת גופם כמו שחשבו אלו: ויבא איש האלהים אל עלי. אמרו שהוא אלקנה אולי היה זה מקובל אצלם והנה לא מצאנו לו נבואה במקום אחר ואפשר שנאמר כי הוא פנחס כמו הענין בנבואות הנזכרות בספר שופטים ודמה שפסקה נבואה מעלי מצד הזקנה ולזה הוצרך שיבא לו איש האלהים: הנגלה נגליתי. אין הה"א ה"א התימה אבל הוא ה"א האמתות כמו ה"א הלבן מאה שנה כמו שפירשנו שם וכבר נגלה הש"י לאהרן בהיות ישראל במצרים והיה מוכיח ישראל כמו שנזכר בספר יחזקאל ולזה אמר הש"י הנה השפעתי לאהרן שפע הנבואה ולא הספיק זה אבל בחרתי אותו לכהן מכל משפחות ישראל להקריב על המזבח ולהקטיר על המזבח הפנימי ולשאת לפני בגדי כהונה גדולה להשרות עליהם רוח נבואה באמצעות האורים והתומי' ואכי עשיתי להם כל הטובה הזאת ולמה אתם בועטים בזבחיו ובמנחתי אשר צויתי במעון שהיה במעון הידוע ואחר זה תזכו במתנות משולחני ואתה מכבד את בניך ממני וזה שהם לוקחי' תחלה מהזבח והמנחה קודם שיקריבו מהם כאילו היה הרצון להשמינכם מראשית כל מנחת ישראל שהיה ראוי להיות לי בעבור עמי שיקחו בו תועלת כמו שבארנו בדברינו לדברי התורה ואתם משימים התועלת שכוון לעמי בזה הענין להשמינכם. והנה יקחו ישראל תועלת במה שיאכלו הכהנים כשיתמנו בו באופן הראוי כי הם יורו משפטי הש"י ליעקב ותורתו לישראל:

שכברי

רשי

לעמי· מוסבעל ותכבד את בניך ממני הראיתם לעמי שאתם נכבדים ממני ובמה הראיתם להבריאכם מראשית מנחתי: אמור אמרתי· שני פעמים פסקתי גדולה לבני איתמר כבני גרשם וכבני מררי כאמר ביד איתמר בן אהרן הכהן ועלי מבני איתמר היה זו ראיתי במדרש שמואל ולשון הגה"ת מזה שמעתי: את אמרתי ביתך ובית אביך וגו'. מתחילה נתתי כהונה גדולה לאלעזר הכהן שנאמר והפשט את אהרן את בגדיו וגו' ובימי פלגש שפקדו ישראל ברוב המכות מי גרם להם פנחס וכיוצא בו שהיה להם לסבב מעיר לעיר ולהוכיחם נטלתי הכהונה גדולה מהם ונתתיה לך שמבני איתמר אתה ואמרתי יתהלכו לפני עד עולם שפוסקין לו גדולה לאדם פוסקין לו ולדורותיו עד עולם: כי מכבדי אכבד· את בני פנחס שכבד אותי בשטים וכן היה בימי שלמה כשנבנה בית המקדש ויגרש שלמה את אביתר מהיו' כהן לה' כדבר יי' אשר דבר על בית עלי ונעשה צדוק כהן גדול תחתיו מה' מבני פנחס שכן נתייחסו בדברי הימי': ובוזי יקלו· מאליהם משאסתלק מהם: וגדעתי את זרועך· החוזק שיש לכם בבריתי שאת' אומרים אם לא לקחתי בחזק':

רדק

לעמי· הלמ"ד כלמ"ד הרגו לאבנר והטליטי לאבשלום: אמור אמרתי· במדרש מתחילה נתתי כהונה לאלעזר הכהן ובניו שנאמר והלבשת אותם את אלעזר בנו ובימי פלגש בגבעה שפקדו ישראל ברוב המכות ומי גרם להם פנחס ואלעזר ושאר הכהנים שהיה להם לסבוב מעיר אל עיר ולהוכיחם ולא עשו כן לפיכך נטלתי כהונה גדולה מהם ונתתיה לך שאתה מבני איתמר ואמרתי שיתהלכו ביתך ובית אביך לפני עד עולם עתה חלילה לי כי מכבדי אכבד בני פנחס שכבד אותי בשטים: ובוזי יקלו· שנאמר ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן וגו' כדבר יי' אשר דבר אל בית עלי ונעשה צדוק כהן גדול שהיה מבני פנחס חלילה לי שיתהלכו הם לפני כי אחר שהם בוזידין הו' שיקלו ועל זרע עלי אמר זה ולא על שאר הכהנים אע"פ שאמר מתחילה ביתך ובית אביך ובכלל בית אביך שאר הכהנים כמו שאמר נגליתי לבית אביך והוא אהרן הכהן הוא ובניו שחטאו בכהונה סילק מהם כבוד הכהונה וברית הכהונה וכבוד הכהונה הוא להיות כהן גדול ולא היה בזרעו כהן גדול אלא טפל לאחרים כמו שאמר ספחני נא וברית הכהונ' החיים והשלום כמו שאמ' לפנחס הנני נותן לו את בריתי שלום ואמר בריתי היתה אתו החיים והשלום ועל זרע עלי אמר וכל מרבית ביתך ימותו אנשים הפך הברית כמו שהם חללו הברית וכבוד הכהונה: יקלו· ענין קלון ולהבדיל הענין בא קל הקו"ף ודגש קו"ף יקלו רודפיכם שהוא ענין קלות ושניהם מבניין נפעל משעלי הכפל ואמר יקלו ולא אמר אקל כמו שאמר אכבד

זרעך ה' חס' בליש' בקריאה וסימ' נמסר בסדר עקב: זרע ג' חס' בנביאים ובכתובים וסי' וגדעתי את זרעך ואת זרע· כל היום יחרש החרש לזרע· ולא בזרוע גדולה ובעם רב· וכל אוריתא דכוו' חס' בב"ג מל וסימ' וגאלתי אתכם בזרוע נטויה· במסות באותות ובמופתים ובמלחמה· וטרף זרוע אף קדקד ·ונמסר גם בסדר

לעמי: לכן נאם יהוה אלהי ישראל
ל אמור אמרתי ביתך ובית אביך
יתהלכו לפני עד עולם ועתה נאם
יהוה חלילה לי כי מכבדי אכבד
ובזי יקלו: הנה ימים באים וגדעתי
לא את זרעך ואת זרע בית אביך
מהיות זקן בביתך: והבטת צר
לב מעון בכל אשר ייטיב את ישראל
ולא יהיה זקן בביתך כל הימים:
לג ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי
לכלות את עיניך ולאדיב את
נפשך וכל מרבית ביתך ימותו
לד אנשים: וזה לך האות אשר יבא
אל שני בניך אל חפני ופינחס ביום
לה אחד ימותו שניהם: והקימתי
לי כהן נאמן כאשר בלבבי ובנפשי
יעשה ובניתי לו בית נאמן

דעמי: בכין אמר יי אלהא דישראל מימר אמרית ביתך ובית אבוך ישמשון קדמי עד עלמא וכען אמר יי קושטא אינון דינאי ארי לדמיקרין קדמי איקר ודמבסרין על שמי יתשטון: הא יומיא אתאן ואקטוף ית תקוף זרעך וית תקוף דרע בית אבוך מלמהוי סיב בביתך: ותהי חזי מיסתכל ותהי חזא בעקתא דתיתי על אנש ביתך בחובין דחבתון קדמי בבית מקדשי ובתר כן אייתי טבתא על ישראל ולא יהי סיב בביתך כל יומיא: ואנש לא אפסיק לך מן מדבחי לחשכא ית עינך ולאפחא ית נפשך וכל סגיות ביתך יתקטלון עולימין: ודין לך אתא דתיתי לות תרין בנך לות חפני ופינחס ביומא חד יתקטלון תרויהון: ואקים קדמי כהין מהימן דכמימרי וכרעותי יעביד ואקיים ליה מלכו קיימא

ואראו: מזבחי ה' בקריא וסי' נמסר בסוף סדר וישמע יתרו: מרבית ג' בקריא' וסי' וכל מרבית ביתך ימותו אנשים· וחצי מרבית חכמתך· ימרבית העם · וב' ובמרבית וסי' לא תתן אכלך· ובמרבית ביתך:

והבטת צר מעון· וראית צרתך בצרך בתוך מעוני כאשה הרואה צרת עמה בבית: בכל אשר ייטיב את ישראל· כשיבנה בית עולמים בימי שלמה ותהא טובתם של ישראל שלימה כמה שנאמר שם לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים וגו' וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו כל ימי שלמה: ולאדיב· כמו ולדאיב: ימותו אנשים· בחורים אינו דומה אבלו של בחור לאבלו של תינוק: ולא יהיה זקן בביתך· מדה כנגד מדה אתם אכלתם קדשים לפני זמנן בטרם יקטירון את החלב אף אתם תמותון בלא זמן: וזה לך האות· שיתקיים הדבר ביום אחד ימותו שני בניך והיא תהיה לך אות שיתקיים כל הפורענות שאמר לך והבטת צר מעון וכל מרבית ביתך ימותו אנשים: כהן נאמן· הוא צדוק: לאגורת

כי הם יקלו מעצמם בהסתירי פני מהם. ובדרש רבי ירמיה בשם רבי שמואל תנינו שהחמיר הקב"ה בכבודו של צדיק יותר מכבודו בכבודו של צדיק מה כתי' ומקללך אאור בכבודו של הקב"ה כתיב ובוזי יקלו יקלו על ידי אחרים: הנה ימים באים. כי לא חלה הקללה על זרע עלי עד שנעשה צדוק כהן גדול: וגדעתי. פי' והכרתי: זרועך· חוזקך כלומר אורך החיים: מהיות זקן· שימותו בחורים ורבו' פירשו חכם כמו והדרת פני זקן ר"ל שלא יהיה מבית עלי סמוך בסנהדרין· צר מעון· מעון הוא בית יי' ופי' צר כמו וכעסתה צרתה כי כמו שתי נשים לאיש אחד צרות זו לזו כן שני כהנים בבית המקדש צרים זה לזה לפי שכל אח' נוטל חלקו ועינו צרה בשל חבירו וצר סמוך למעון או פירושו צר במעון: וכל אשר ייטיב· וכל הטוב אשר ייטיב יי' את ישראל כשיבנה בית המקדש זרעך יהיה נקלה שם שיהיה גדול עליהם והם טפלים לאחרים ות"י ותהא מסתכל בעקתא דתיתי על אנש ביתך בחובין דחבתון בבית מקדשי ובתר כן אייתי טבתא על ישראל: לכלות את עיניך· ר"ל עיני בני בניך אשר יהיו בזמן ההוא וכן ולאדיב את נפשך נפש בני בניך שיהיו בזמן ההוא וזהו כליון עיני' שיראו בבית המקדש כהן נגיד עליהם ויותר גדול יהיה עונש זה משימותו כלן ולא ישאר מהם זכר לפיכך אמר ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי והענין כענין שאמר דוד אל תהרגם פן ישכחו עמי הניעמו בחילך והורידמו כי זה הוא העונש הגדול שיחיו ויראו ברעתם וכן שאל משה רבינו ע"ה הרגני נא הרוג ולא אראה ברעתי: ולאדיב את נפשך· הפוך מן דאבון נפש וכן תרגומו ולאפחא נפשך וכן תרגם ומדיבו' נפש ומפחן נפש: וכל מרבית ביתך· כענין אשר טפחתי ורביתי טרימ"נט בלע"ז: ימותו אנשי'· בחורים וכ"תי עולימין וכן בא באנשי' כאנשי' זקני' כל אחד יתפרש לפי מקומו: וזה לך האות· כשתראה שני בניך ימותו ביום אחד יתברר לך כי העתיד אשר דברתי על בניך יתקיים: והקימותי לי כהן נאמן· אמרו כי זה היה צדוק כי לא חלה על זרע עלי הקללה עד שנעשה צדוק כהן גדול וזה היה כשהיה בורח דוד מפני אבשלום שנסתלק אביתר והיה צדוק כהן גדול שנאמר ויעל אביתר ואחר כן אמר ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר ואותו היום נתמנה כהן גדול אבל לא היה כהן גדול עד שנמשח שלמה והוא גם כן נמשח לכהן גדול וקודם היום הזה לא היה מבולק זרע על מכהונה גדולה שהרי היה אחיה בן אחיטוב נושא אפוד במלחמת שאול ואחימלך היה כהן גדול בנוב ואביתר בנו היה כהן גדול עד שהוקם צדוק: כאשר בלבבי ובנפשי יעשה· פי' שיעשה כל אשר ברצוני וכ"תי די במימרי וברעותי יעביד: בית נאמן· פי' קיים כמו במקום נאמן כי זרע צדוק היו כהנים גדולים וכן נמצאם מיוחסים בדברי הימים עד עזרא: והתהלך

רלבג

מכבדי אכבד· ר"ל פינחס שכבד השי' בקנאו את קנאת השי' בשטים ולזה השיב הכהונה הגדולה לו בימי שלמה כי היה צדוק כהן גדול תחת אביתר שהיה מבית עלי שהיה מבני איתמר כמו שנזכר בדברי הימים כי אחימלך בן אביתר היה מבני איתמר: מהיות זקן בביתך· ירצה בזה שלא יהיה בהם מי שיזקין אבל ימותו בחורים: והבטת צר מעון בכל אשר ייטיב את ישראל· ר"ל שכבר תביט מקום צר דחוק לך בכל הטוב אשר ייטיב יי' את ישראל ולא יהיה בך לו חלק לשמח בו: ולא יהיה זקן בביתך כל הימים· ר"ל שלא ימצא חכם בביתו כל הימים כמו שהוא עתה שהיה בו עלי שהיה חכם ונביא: ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי· כדי שיראו ברעת' בהיותם תחת כהן מושל עליהם תחת אשר היתה להם הממשלה לולי זה החטא ולזאת הסבה לא ימותו בניך בעודם קטנים אבל ימותו בהיותם אנשים בדרך שיראו שפלותם ודלותם בעבודת הכהונה: כהן נאמן· הוא צדוק שהושם כהן תחת אביתר בימי שלמה: והתהלך

רדק

והתהלך לפני משיחי · הוא וזרעו ואמר לפני משיחי כי הכהן היה בא לפני המלך להורותו הדרך הטובה ולא היה המלך בא לפני הכהן הגדול אלא כשהיה שואל באורים ותומים כמו שכתוב ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים אבל בכל עת אחר שירצה המלך לראות הכהן הגדול ולדבר עמו הכהן היה בא לפניו וכן אמר זכריה הנביא וישב ומשל על כסאו והיה כהן על כסאו ועצת שלום תהיה בין שניהם ופי׳ והיה כהן על כסאו כמו לפני כסאו כמו עומדים עליו ככבי׳ עליו שהוא כמו לפניו ויתיצבו קדם משיחי ונראה כי דעתו כמו שפירשנו : להשתחו׳ לו · כתרגו׳ לאישתפלא ליה כלומר ישפיל עצמו לפניו ויבקש ממנו על מחיתו : לאגור׳ כסף · בעבור אגורת כסף והאל״ף נוספת והוא מן עשרים גרה ותרגומו למעה דכסף כתרגום עשרים גרה עשרים מעין ויש מפרשים אותו מתרגום שכר אגרה : וככר לחם · כתרגומו פיתא דלחמ׳ כלומ׳ חתיכת לחם : ספחני נא · חברני נא כמו ונספחו על בית יעקב מהסתפח בנחלת יי׳ ענין החבור והדבוק : אל אחת הכהונות · אל אחת משמרות הכהנים וכה״ג מכיני כהן לחדא ממטרת כהניא : משרת את יי׳ · כבר פירשנוהו : יקר · שלא היו נביאים בישראל וזהו אין חזון נפרץ שלא היה חזון נפרץ אלא נגרר וסתום ותרגומו הוה כסי ביומיא האינון לית נבואה גליא : ויהי ביום ההוא · הלילה בכלל היום : במקומו · במקו׳ שהכהנים ישנים לשכים מן הלויים : החלו כהות · להיות כהות כי הוא תואר : לא יוכל לראות · תוספת ביאור ופי׳ לא יוכל לראות היטב אבל רואה היה שהרי אמר החלו ולא אמר כהו וכן הוא אומר ביעקב אבינו לא יוכל לראות והא״כ אמ׳ וירא ישראל את בני יוסף וטעם הספור הזה במקום הזה אם עניינו על דרך פשוטו לא מצאתי לו טעם נכון ואם הו׳ דרך משל ור״ל עיני הלב כלומר רוח הקדש וטעמו שהיתה רוח הקדש הולכת ופוסקת ממנו שלא היתה רגילה אצלו כבתחילה מפני מעשה בניו לפי׳ באה הנבואה הזאת אל שמואל ולא באה אליו · ובדרש אומ׳ כהות מתם ואמר כל המעמיד בן רשע עיניו כהות מנא לן מיצחק וכן עלי ולדעת הדרש היה הספור הזה הנה לפי שעתיד לזכור הנבואה שבאה לשמואל על עון בנו : ונר אלהי׳ טרם יכבה · אם על נרות המנורה אמ׳ היה זה קודם עלות השחר כי הנרו׳ היו דולקי׳ מערב עד בקר אע״פ שפעמים היו כבות מקצתן בלילה ושמן היו נותנין בהן במדה שהיו דולקי׳ מערב עד בקר וברוב פעמים היו דולקין עד הבקר ונר מערבי בכל זמן היו מוצאי׳ אותו דולק ואמ׳ כי באה נבואה זאת לשמואל קודם שכבו הנרות בעוד לילה כמו זמן קריאת הגבר שהרי אומר אחר כן וישכב שמואל עד הבקר · ובדרש אמר כי על נר הנבואה אמר ואמרו וזרח השמש ובא השמש עד שלא ישקיע הקב״ה שמשו של צדיק אחד הוא מזריח שמשו של צדיק אחר עד שלא ישקיע שמשו של משה מזריח שמשו של יהושע עד שלא תשקע שמשו של עלי הזריח שמשו של שמואל וזהו שאמר ונר אלהים טרם יכבה : ושמואל שוכב בהיכל יי׳ · בהיכל יי׳ דבק עם ונר אלהים טרם יכבה כי הנר היה בהיכל יי׳ ושמואל היה שוכב במקומו כי שמואל לא היה שוכב בהיכל יי׳ אלא בעזרת הלוים לפיכך האתנחתא בשוכב לפי שאינו דבק עם בהיכל יי׳ וכן פירשו רז״ל כי לא יתכן להבין הפסו׳ כמשמעו שהרי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד וכל שכן שכיבה וכל שכן בהיכל וכתי׳ ובוצין בית מקדשא דיי׳ עד דלא טפא ושמואל שכיב בעזרת ליואי וקלא אישתמע מהיכלא דיי׳ דתמן ארונא דיי׳ · ובדרש ירעם אל בקולו נפלאות תמן תנינן בעל הכהן משכנים ובן לוי שנן לו מבחוץ קפץ הדבר על עלי ודבר על שמואל מבחוץ : אשר שם ארון אלהים · בלא ה״א הידיעה והמסרה לית כוותיה : טרם ידע את יי׳ · פי׳ טרם שידע את דבר יי׳ היה זה שקרא אליו ולא הבין כי עדיין לא ידע את יי׳ ולא נגלה אליו דבר יי׳ בנבואה לפיכך לא היה מבין כי יי׳ קורא על כן אדם לפיכך קם שלש פעמים אל עלי בטרם ידע : וטרם נגלה · הוא כפול דבר או פי׳ טרם ידע כי עדיין לא ידע בחכמת האלהות אע״פ שלמד בשאר החכמות כי אין למד בזאת החכמה היה מבין ומבחין בקול הנבואה ונראה שכן דעת יונתן שתרגם עד דלא אליף למידע דחלתא דיי׳ : ויבן עלי · כי בשתי הפעמים חשב עלי כי נדמה לו לשמואל כי אדם קורא אותו ומתוך שנתו היה נדמה לו זה ולא היה קורא לו אדם אבל כאשר ראה כי שלש פעמים זו אחר זו שמע הקול אחרי שניעור משנתו ידע כי לא היה טועה שמואל ובאמת היה שומע הקול ולא היה קול אדם כי לא היה שם אדם אחר שהיה קורא אותו ולפי׳ הבין עלי כי קול מלאך יי׳ היה והחכ׳ ר״אבע פי׳ כי לפי ששמואל לבדו היה שומע הקול ועלי לא היה שומע אותו ידע עלי והבין כי קול הנבואה היה שהקב״ה משמיע אותו למי שירצה וכן אז״ל מדבר אליו וכן קול לו קול אינו מסה שומע ואין יתר׳ שומעין •

רשי

לאגורת כסף · בשביל להשתכר מעה כסף : לאגור׳ כסף · ממשקולות עשרים גרה הוא : ספחני · אספני : היה יקר · היה מנוע וכן יקר רוח איש תבונה מנוע דברים אדם מבין : אין חזון נפרץ · לית נבואה גליא : נפרץ · לשון ופרצת ימה וקדמה : ושמואל שוכב · במקומו בעזרת הלוים השומרי׳ בית המקדש וכן תירגם יונתן ושמואל שכיב בעזרת ליואי : בהיכל יי׳ אש׳ שם ארון האלהים : ויקרא יי׳ · וקול יצא מהיכל יי׳ מבית קדש הקדשים שקרא שמואל סוף המקרא העליון מחובר לראש המקר׳ התחתון זהו שאמר הכתוב ירעם אל בקולו נפלאות עלי היה כהן ושומר משכנים ושמואל היה לוי ושוכב מבחוץ וקפץ הקול דרך עלי לשמואל במסכ׳ תמיד : טרם ידע את יי׳ · עדיין לא היה מכיר ענין קול נבואה כל טרם שבמקרא לשון עדיין לא כתרגומו עד לא ואינו לשון לפני וזה יוכיח ועוד כי טרם תדלקון מפורש ממנו וכן כל שיח השדה טרם יהיה בארץ : ויאמר

עינו ח׳ חס׳ יוד בתרא וסימ׳ ועינו החלו כהות · ולא כחד כמנו ויאמר יי׳ הוא הטוב · ויברח אבשלום · ועברה העברה לעבור · יקח ויעל · ועיניו את עינו תראינה · יראו עינו כידו · קוץ בעינו : קרא ד׳ בקריאה וסימ׳ שמואל · ותכרו · חדש ושבת קרא מקרא · בטרם ידע הנער :

והתהלך לפני משיחי כל הימים : והיה כל הנותר בביתך יבוא להשתחות לו לאגורת כסף וככר לחם ואמר ספחני נא אל אחת הכהנות לאכל פת לחם :

ג
והנער שמואל משרת את יהוה לפני עלי ודבר יהוה היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ : ויהי ביום ההוא ועלי שכב במקומו ועינו החלו כהות לא יוכל לראות : ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שכב בהיכל יהוה אשר שם ארון אלהים : ויקרא יהוה אל שמואל ויאמר הנני : וירץ אל עלי ויאמר הנני כי קראת לי ויאמר לא קראתי שוב שכב וילך וישכב : ויסף יהוה קרא עוד שמואל ויקם שמואל וילך אל עלי ויאמר הנני כי קראת לי ויאמר לא קראתי בני שוב שכב : ושמואל טרם ידע את יהוה וטרם יגלה אליו דבר יהוה : ויסף יהוה קרא שמואל בשלישת ויקם וילך אל עלי ויאמר הנני כי קראת לי ויבן עלי כי יהוה קרא לנער :

וישמש קדם משיחי כל יומיא : ויהי כל דישתאר בביתך ייתי לאשתפלא ליה למעא דכסף ופיתא דלחמא ויימר מניני כען לחדא ממטרת כהניא למיכל פיתא דלחמא :

ורביא שמואל משמש קדם יי בחיי עלי ופתגמא דיי הוה כסי ביומיא האינון לית נבואה גליא : והוה ביומא האינון ועלי שכיב באתריה ועינוהי שריאו למכהי לא יכיל למחזי : ובוצין בית מקדשא דיי עד לא טפא ושמואל שכיב בעזרת ליואי וקלא אשתמע מהיכלא דיי דתמן ארונא דיי : וקרא יי לשמואל ואמר הא אנא : ורהט לות עלי ואמר הא אנא ארי קריתא לי ואמר לא קריתי תוב שכוב ואזל ושכיב : ואוסיף יי למיקרי עוד שמואל וקם שמואל ואזל לות עלי ואמר הא אנא ארי קריתא לי ואמר לא קריתי ברי תוב שכיב : ושמואל עד לא אלף למידע אולפן מן קדם יי ועד דלא אתגלי ליה פתגם נבואה דיי : ואוסיף יי למיקרי שמואל בתליתאה וקם ואזל לות עלי ואמר הא אנא ארי קריתא לי וסבר עלי ארי מן קדם יי מתקרי לרביא :

רלבג

והתהלך לפני משיחי כל הימים · ר״ל לפני המלך אשר יעצור בעמי : יבא להשתחות לו לאגורת כסף וככר לחם · ר״ל שיבקש לו שישימהו במשמרות כהונ׳ בעבור דב׳ מועט שיגיע לו מהתועלת בשביל הכהונה ההיא והיא מעה כסף וככר לחם ויספיק לו לראותו שיחברהו לאחת ממשמרות כהונה כדי שיגיע לו מנחה מעט לחם לאכול וזהו העונש הראוי לבית עלי תחת לקחם אשר לא להם להשמין את עצמם ויסיר הש״י מהם מה שראוי להיו׳ להם בדרך שלא ישאר להם כי אם מעט יוכלו לחיות ממנו ברוחק · והנה הנער שמואל היה משרת את יי׳ לפני עלי שהיה מייסיר אותו על זה · והנה היה דבר יי׳ בימים ההם יקר ר״ל שהנבואה היתה מגעת בקושי עד שלא היתה אז נבואה נפתחת אבל היה ענין הנבואה סתום שלא ימצא אז מי שיתנבא : ויהי ביום ההוא : שבא יום האלהים לעלי להגיד לו הדברים הקודמים בימי עלי היה שוכב במקומו מרוב הזקנה והחלו עיניו להיות כהות באופן שלא יוכל לראות · והנה טרם שכבה נר אלהים והוא אצל עליית השחר היה שמואל שוכב אצל היכל יי׳ אשר שם ארון האלהים בלשכה אחת היתה שם ובעת הזה המוכן בהגעת החלומות הצודקים החלה להגיע אליו הנבואה עד שקרא שיו יי׳ במראה הנבואה ואמ׳ הנני ורץ לעלי כי נדמה לו שעלי היה קורא אותו וכן נדמה לו זה עד ג׳ פעמים שהרגיש עלי כי יי׳ קורא לנער וצוהו שאם יקראהו עוד ישיב לו דבר יי׳ כי שומע עבדך וידמה שלא סמך שמואל על זה כי יי׳ קור׳ לו להיות דבר יי׳ והיה הנבוא׳ יקר בימים ההם עם חשבו היותו בלתי ראוי לנבואה •

ויבא

והנה הודיעהו הש״י בדרך הנבואה הרע העתיד לבא על ישראל עת מלחמת פלשתים שמתו בה רבים מישראל ולוקח ארון האלהים ומתו חפני ופנחס והרע העתיד לבא לנב עיר הכהני׳ כי מתו בה בית עלי מלבד אביתר על יד שאול ודמה שלזה אמר החל וכלה כי התחלת הפורענות היה במלחמה שמתו בה חפני ופנחס וכלוי הפורענות היה בענין נב עיר הכהנים · ואמר כי כל שומעו תצליכה שתי אזניו להפלגת קושי הענין הזה יהיה הקול ההוא מרעיד האנשים וכאילו מחותך הקורא מהקול ההוא תתחדש הצלילה והחברה באוזן ׃ מקללים להם בניו ולא כהה בם · הרצון בזה שהוא ידע שישראל היו מקללים בניו בסבת העוסק שהיו שוקים אותם בית עלי ממה שהיו חוטפי׳ מהם מן הזבחי׳ ובעבור העצלה שהית׳ בהם מהקרבת הקרבנות אשר הוכאו להם עד שכבר ישכבון וקרבנות הנשים הצובאות פתח אהל מועד לא קרבו עדיין והנה לא הוכיח עלי על זה באופן שימנעו מעשות כן אבל אמר להם אל בני כי לא טובה השמועה וגו׳ ולא דקדק את זה שיוכרו מאלו החטאים · ולכן נשבע השם לבית עלי שלא יתכפר להם עונם באמצעות קרבנות כאילו תאמר זבח ומנחה כי כלם באים לכפרה ולזה היתה סמיכה על ראש השלמים להעיד שגם הם באים לכפרה ומזה המקום דקדקו רבו׳ ז״ל שהכפרה לא תשלם לבית עלי בזבח ובמנחה ואולם תשלם במה שהוא יותר טוב מהם והוא העסק בתורה ובגמילות חסדים ומזה המקום יותר הספק איך ענש הש״י האנשים שלא חטאו מפני חטא אבותיהם וזה כי זה העונש לא היה אלא למי שלא ידע את י״י מהכהנים שהוא אוחז את חטא אבותם אמנם מי שהתעש׳ מהם בידיעת הש״י ינוצל מזה העונש אלא שכבר ימשך לו עונש מה במקרה בעבור חטא אבותיו והוא שלא תהיה לו סדרה בענין הכהונה מפני היות׳ כרה מכל משפחתו בחטא האבות׃ כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף · הוא לשון קללה והרצון בו כה יעשה לך אלהים רעה כי לא היה יודע עלי שיהיה ענין הנבואה הזאת דבר קללה ויורה על אמתת זה הפירוש מה שאמר בן הדד כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף · ואולם רז״ל הוציאו מזה שקללת חכם אפילו על תנאי היא באה על דרך הדרש׃ כי נאמן שמואל לנביא ליי׳ · למדנו מזה שמי שלא יפיל מכל דבריו ארצה לא יצטרך לבחינת אות או מופת אחר שהוא נביא לפי שזה דבר מיוחד בנבואה ולא ידקדק בשאר ההודעות כמו החלום והקסם והוברי שמים כי הם אם יאמרו אמת לפעמי׳ הנה יכזבו פעמי׳ רבות ואין הענין כן בנבוא׳ כי כל דבריה אמת · וכבר יתבאר באיזה סוג מן הדברי׳ יבדק זה בנבואה ובאי זה מהם לא יבדק כי ידמה שמה שתגיד הנבואה בקצ׳ הטובו׳ והרעו׳ האנושיות יקרה שלא יתקיים כשנעתקו האנשים שבא להם הייעוד מהטוב אשר בא להם בעבור הייעוד הטוב או מהרע אשר בא להם בעבור הייעוד הרע · והנה

אנכי עשה ד׳ בליש׳ וס׳ הנה אנכי עשה דבר ביש׳ · והיה לי ב׳ בפסוק · אנכי י״י עשה ׃ אקים ו׳ וס׳ אקים את יצחק · נביא אקים · אקים אל עלי · ואת דוד מלכם · את סכת דוד · והריסותיה אקים ׃

וַיֹּאמֶר עֵלִי לִשְׁמוּאֵל לֵךְ שְׁכָב וְהָיָה
אִם־יִקְרָא אֵלֶיךָ וְאָמַרְתָּ דַּבֵּר יְהוָה
כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל וַיִּשְׁכַּב
בִּמְקוֹמוֹ ׃ וַיָּבֹא יְהוָה וַיִּתְיַצַּב וַיִּקְרָא
כְפַעַם־בְּפַעַם שְׁמוּאֵל שְׁמוּאֵל
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל דַּבֵּר כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ ׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
שְׁמוּאֵל הִנֵּה אָנֹכִי עֹשֶׂה דָבָר
בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כָּל־שֹׁמְעוֹ תְּצִלֶּינָה
שְׁתֵּי אָזְנָיו ׃ בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶל־
עֵלִי אֵת כָּל־אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־בֵּיתוֹ
הָחֵל וְכַלֵּה ׃ וְהִגַּדְתִּי לוֹ כִּי־שֹׁפֵט
אֲנִי אֶת־בֵּיתוֹ עַד־עוֹלָם בַּעֲוֹן אֲשֶׁר־
יָדַע כִּי־מְקַלְלִים לָהֶם בָּנָיו וְלֹא כִהָה
בָּם ׃ וְלָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי אִם־
יִתְכַּפֵּר עֲוֹן בֵּית־עֵלִי בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה
עַד־עוֹלָם ׃ וַיִּשְׁכַּב שְׁמוּאֵל עַד־
הַבֹּקֶר וַיִּפְתַּח אֶת־דַּלְתוֹת בֵּית־יְהוָה
וּשְׁמוּאֵל יָרֵא מֵהַגִּיד אֶת־הַמַּרְאָה
אֶל־עֵלִי ׃ וַיִּקְרָא עֵלִי אֶת־
שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל בְּנִי
וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי ׃ וַיֹּאמֶר מָה הַדָּבָר
אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ אַל־נָא תְכַחֵד מִמֶּנִּי
כֹּה יַעֲשֶׂה־לְּךָ אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף אִם־
תְּכַחֵד מִמֶּנִּי דָּבָר מִכָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר־
דִּבֶּר אֵלֶיךָ ׃ וַיַּגֶּד־לוֹ שְׁמוּאֵל אֶת־
כָּל־הַדְּבָרִים וְלֹא כִחֵד מִמֶּנּוּ וַיֹּאמַר
יְהוָה הוּא הַטּוֹב בְּעֵינָו יַעֲשֶׂה ׃
וַיִּגְדַּל שְׁמוּאֵל וַיהוָה
הָיָה עִמּוֹ וְלֹא־הִפִּיל מִכָּל־דְּבָרָיו
אָרְצָה ׃ וַיֵּדַע כָּל־יִשְׂרָאֵל מִדָּן
וְעַד־בְּאֵר שָׁבַע כִּי נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל
לְנָבִיא לַיהוָה ׃

וַאֲמַר עֵלִי לִשְׁמוּאֵל אִיזִיל שְׁכוּב
וִיהֵי אִם יִקְרֵי לָךְ וְתֵימַר מַלֵּיל יְיָ
אֲרֵי שָׁמַע עַבְדָּךְ וַאֲזַל שְׁמוּאֵל
וּשְׁכִיב בְּאַתְרֵיהּ ׃ וְאִתְגְּלִי יְיָ
וְאִתְעַתַּד וּקְרָא כִּזְמַן בִּזְמַן שְׁמוּאֵל
שְׁמוּאֵל וַאֲמַר שְׁמוּאֵל מַלֵּיל אֲרֵי
שָׁמַע עַבְדָּךְ ׃ וַאֲמַר
יְיָ לִשְׁמוּאֵל הָא אֲנָא עָבֵיד פִּתְגָּמָא
בְּיִשְׂרָאֵל דְּכָל דְּיִשְׁמְעִינֵיהּ יִצְלָן
תַּרְתֵּין אוּדְנוֹהִי ׃ בְּיוֹמָא הַהוּא
אָקִים עַל עֵלִי יָת כָּל דְּמַלֵּילִית
עַל בֵּיתֵיהּ אֲגַמַר וְאֵישֵׁיצֵי ׃
וְחַוֵּיתִי לֵיהּ אֲרֵי מִתְפָּרַע אֲנָא מִן
אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ עַד עָלְמָא בְּחוֹבִין דִּ
יְדַע אֲרֵי מַרְגְּזִין לְהוֹן בְּנוֹהִי וְלָא
כְהָא בְהוֹן ׃ וּבְכֵן קַיֵּימִית לְבֵית
עֵלִי אִם יִשְׁתַּבְקוּן חוֹבֵי בֵּית עֵלִי
בְּנִיכְסַת קוּדְשִׁין וּבְקוּרְבָּנִין עַד
עָלְמָא ׃ וּשְׁכַב שְׁמוּאֵל עַד צַפְרָא
וּפְתַח יָת דָּשֵׁי בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ
וּשְׁמוּאֵל דָּחִיל מִלְּחַוָּאָה יָת חֵיזוּ
נְבוּאֲתָא לְעֵלִי ׃ וּקְרָא עֵלִי יָת
שְׁמוּאֵל וַאֲמַר שְׁמוּאֵל בְּרִי וַאֲמַר
הָא אֲנָא ׃ וַאֲמַר מָה פִּתְגָּמָא
דְּמַלֵּיל עִמָּךְ לָא כְעַן תְּכַסֵּי מִינִּי
כְּדֵין יַעֲבֵיד לָךְ יְיָ וּכְדֵין יוֹסִיף אִם
תְּכַסֵּי מִינִּי פִּתְגָּם מִכָּל פִּתְגָּמָא
דְּמַלֵּיל עִמָּךְ ׃ וְחַוִּי לֵיהּ שְׁמוּאֵל
יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא וְלָא כַסִּי מִינֵּיהּ וַאֲמַר
יְיָ הוּא דְּתַקִּין בְּעֵינוֹהִי יַעֲבֵיד ׃
וּרְבָא שְׁמוּאֵל
וּמֵימְרָא דַּייָ הֲוָה בְּסַעֲדֵיהּ וְלָא
בְטֵיל מִכָּל פִּתְגָּמוֹהִי לְאַרְעָא ׃
וִידַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד
בְּאֵר שָׁבַע אֲרֵי מְהֵימַן שְׁמוּאֵל
בְּפִתְגָּמֵי נְבוּאֲתָא דַּייָ ׃

רשי

ויאמר שמואל דבר · ולא הזכיר שם שמים כמו שציוהו עלי אמר שמא קול אחר הוא ׃ עושה דבר · היא לקיחת הארון ביד פלשתים ׃ תצלינה · לשון צלצלים טנטי״ר בלע״ז ׃ החל וכלה · אותו היום תתחיל גזרתי על בית עלי שימותו חפני ופנחס ומכאן ואילך אכ׳ה גזרתי ואשלים׳ עליה מדור אל דור להמיתם אכשי׳ בן שמנה עשרה שנה ׃ החל וכלה · אקומינ״צנט אאיספלי״ימכט בלע״ז ׃ כי מקללים להם בניו · מקללים לי היה לו לומר אלא שכנה הכתוב מקללים מקילים כל קללה לשון קלות ובזיון הוא ׃ ולא כהה · לא הכהה פניהם להעביר׳ מגדולתן ׃ כה יעשה לך · כאותה קללה עצמה שלא יהו לך בנים הגונים וכן עלתה בו ואף על פי שהגיד לו ולא כיחד מכאן אמרו קללת חכם אפילו על תנאי היא באה ׃ יי׳ הוא · אדון הוא והכל שלו ׃ כי

רדק

ויבא יי׳ ויתיצב · נראה בפעם הזאת כראית תמונה לנגד עיניו במראה הנבואה לפי׳ אמ׳ ויתיצב כמו ויתיצב מלאך יי׳ בדרך ׃ דבר כי שומע עבדך ולא אמר יי׳ כמו שאמר לו עלי כי היה ירא עדיין מהזכיר השם במראה הנבואה ויש בו דרש כי חשש עדיין שמא קול שד הו׳ וזה רחוק ׃ עושה דבר · זהו גלות הארון ׃ תצלינה · מבנין הפעיל שרשו צלל והו׳ ענין הרעשה כמו לקול צללו שפתי ׃ ביום ההוא · ביום שיהיה זה הדב׳ הקשה אשר כל שמעו תצלינה שתי אזניו ביום ההוא אקים אל עלי מה שדברתי אל ביתו על ידי איש האלהים כמו שכתוב למעלה כי ביום ההוא תהיה תחלת הפורענות הבאה על בית עלי שימותו בניו וכן אמר כמו על ביתו וכן אל ההריס לא אכלה הרעה על בית עלי עד עולם ׃ אל ביתו · אכל ׃ כי שופט אני · לא יכלה משפטי בזרעו עד זמן קצוב אלא עד עולם אשפטם שיתבזו ויתקצרו ימיהם ׃ בעון אשר ידע · בעון סמוך למלת אשר כאילו אמר בעון הדב׳ אשר ידע ובעונו ילקה זרעו עד עולם שכתו׳ ותפלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם ואף על פי שהיו בבנים זכאים האל ית׳ שמו קורא הדורות מראש ויודע מה שעתיד להיות ידע כי לא יהיה בבניו עד עולם שיהיה זכאי כל כך שלא יזכר לו עון אבותיו זה ׃ כי מקללים להם בניו · תקון סופרים כי לא רוצה לומר לו יתברך אלא שכנה הכתוב וזה אחד משמנה עשר פסוקים שהם תקון סופרים והקללה הזאת הו׳ ענין בזיון כמו שאמר עליהם ובוזי יקלו ות״א ארי מרגזין להון בנוהי ׃ ולא כהה בם · לא עכרם ולא מנעם אף על פי שאמר אל בני כי לא טובה השמועה זה היה לעת זקנותו שלא היו יראים ממנו ומתחלת עשותם הרעה היה לו למנעם ולהריב עמהם בחזקה ולא עשה כן ׃ בזבח ובמנחה · לפי שהיו הם כהני׳ ומקריבים זבח ומנחה אמ׳ כן כלו׳ לא תועיל להם כהונת׳ לפני או מפני שמעלו בזבח ובמנחה אע״פ שיתעדלו בזבח ובמנח׳ לכפר מעלם לא יכפר להם לעולם ורבותי׳ ז״ל דרשו בזבח ובמנחה הוא דלא יתכפר אבל יתכפר בתלמוד תורה ובגמילות חסדי׳ ומהם אמרו אבל מתכפר בתפלה ׃ ויפתח · כלו׳ קם בבקר ופתח דלתות בית יי׳ כמנהגו ולא הלך אל עלי בקומו לספר לו המראה כי ירא מהגידה לו ׃ כה יעשה לך אלהי׳ · כן הו׳ מנהג הלשו׳ לאמר דבר זה בשבוע וכן כה יעשה לי אלהי׳ · ובדרש כה יעשה לך אלהי׳ כמה שאין בני יורשי׳ את מקומי כך אין בניך יורשין את מקומך ׃ ולא כחד ממנו · ובדרש אע״פ כן באה לו קללתו מכאן אמרו קללת חכם אפי׳ על תנאי היא באה ׃ יי׳ הוא · בדרש אמר ליה אדון הוא מר הוא הטוב בעיניו יעשה ׃ ולא הפיל מכל דבריו ארצה · כל מה שהיה אומר היה בא והקב״ה מקיים על ידו אפי׳ הדברים שהיה אומ׳ שלא בדרך נבואה ובזה אדבר ידעו כל ישראל כי נאמן שמואל לנביא ליי׳ ותרגומו ולא בטיל מכל פתגמוהי יחד ׃ להראה

שמואל׳ ר׳ שאות חוכפלים ופסק׳ בא״מ משה שלא היה הפסק בינו לבין השכיל׳ ולשון הזוהר קדמ׳ וכתר׳ אלי׳ ועיין שם והוא סג

להראה. בחולם וכן להראות אל מנות כמו שבא בפלעים הכתוב תכתן׃ כי נגלה. טעם מלתכי לפי שאמר ויוסף אמר כי המראה הראשונה הבאה לשמואל היתה בשילה בבית יי׳ וכן עתה הוסיף להראה לו בשילה והמרא׳ הזאת היתה לו לצוות בני ישראל לצאת לקראת פלשתים למלחמה וזהו שאמר כדבר יי׳ וכן אמר ויהי דבר שמואל לכל ישראל׃ ויצא ישרא׳. כלומר צוה אותם לצאת בדבר השם ויצאו וצוה אותם לצאת ל להנגף לפני פלשתים לפי שהיו עכושים וחייבי׳ את המשפט הזה וכן במלחמת הגבעה צוה אותם לעלות ויכנפו׃ על האבן העזר. כמו הארון הברית והכותב אמר זה כי כשהיתה זאת המלחמה אבן כנף היתה ולא אבן עזר ועדיין לא נקראה אבן העזר כי על המלחמה האחרת שעשה שמואל עם פלשתים בין המצפה ובין השן שקרא אותה שמואל אבן העזר שעזרם הא׳ ית׳ באותה מלחמה אבל מה שנכתב הכא אבן העזר דברי הסופר הם וכן וירדף עד דן׃ ותטש המלחמה. כענין ויטש על המחנה ענין התפשטות הדבר וי״ת ואתרטישו עבדי קרבא׃ ויושיענו. ת׳ ובדיל יקר שמיה נתפריק מיד בעלי דבבנא׃ את ארון ברית יי׳ צבאות יושב הכרובים. טעם הספור הזה לומר כי הוא ארון החיילו׳ להגביר אוהביו ולהחלים אויביו ויושב הכרובי׳ אמ׳ להודיע כי הוא קרוב לבני אדם לכל אש׳ יקראוהו באמת ולולי העונו׳ לכל זה היה כמצא והעונות גרמו ומפני זה אמר ושם שני בני עלי עם ארון ברית האלהים חפני ופינחס להודיע כי הם גרמו המכשלה וכדי שיבואו למלחמה היתה סבה מאת האלהים ששאלו זקני ישראל את הארון והם גרמו את המכשלה עם עונות ישראל הבאים למלחמה כי היו בהם עובדי עבודה זרה וארון זה הוא הארון שבו מונחין שברי לוחות והוא היה יוצא עמהם למלחמה והוא שנאמ׳ עליו וארון ברית יי׳ נוסע לפניהם׳ ומצאנו מחלוקת בדברי רבותינו ז״ל בזה מהם אמרו כי לוחו׳ ושברי לוחות מונחין בארון אחד וספר תורה עמהם בארון ומה שאמ׳ ושמתם אותו מצד ארון ברית יי׳ פירושו ושמתם אותו בארון מצד לוחות ברית יי׳ ומהם אמרו כי כמין גלוסקא עשו לארון מבחוץ ושם היה ספר תורה מונח וזהו שאמר מצד ארון ברית יי׳ ומהם אמרו כי בארון אחד לבדו היה ספר תורה מונח ומהם אמרו כי לשברי לוחות היה ארון לבדו והוא היה יוצא למלחמ׳ והפסוקי׳ מוכיחין כי הלוחות השלימו׳ היו בזה הארון שהביאו במחנ׳ שהרי אמר יושב הכרובים מראה כי הכרובי׳ היו עליו ועוד כי זה הארון שיצא למלחמה זה הוא ארון שהיה בבית שמש בשובו משדה פלשתי׳ והוא שהיה בקרית יערים ובבית עובד אדום ובעיר דוד ומעיר דוד העלוהו והכניסוהו לבית קדש הקדשי׳׃ מיד האהי׳ האדירי׳ האלה. ת׳ מיד מימר׳ דיי׳ דעובדוהי רברבין אילין אינון גבורת׳ דיי׳ וגו׳ והרבי אבי ז״ל פי׳ במדב׳ מן ומדבר כאוה וזה פיר׳ במכותיו ודברו והכה מצרי׳ ועתה הוא בעצמו בא אוי להם ודברי רבותינו ז״ל עירובי דברים כאמרה הפרשה מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה עד כאן דברי צדיקים שבהם אבל הרשעים היו אומרים אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר אמרו עשר מכות היו לו וכלן הביאן על המצרים ושאר המכות כלה על עמו במדבר אין לו מכה עוד מעתה אמר להם הקב״ה אתם אומרי׳ שאין לי מכה עוד אני מביא עליכם מכה שלא כהיתה מעולם והיה אחד מהם יוצא בטחור ועכבר יוצא מן התהום ומושט את בני מעיו וחוזר לתהום וכן הוא אומר ותכבד יד יי׳ על האשדודים. ויש מפרשים מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה כי מנהג בלשון הערלים לקרא לאלהים אחרים למען רבים וזהו שאמרו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה וכיוצא בדבר ואתה עיף ויגע על ישראל ולא ירא אלהים על עמלק עירובי׳ דברים כתובין כאן וכן יתכן להיות כפשוטו׃

כי נגלה יי׳ אל שמואל. לפי שאמר למעלה ודבר יי׳ היה יקר בימים ההם אמר כאן כי מעתה בסביל שמואל נגלה ושכה והרגיל להגלות׃ ויהי דבר שמואל לכל ישראל. כהיה הדבר שכאמר לשמואל ובא לכל ישראל והיאך היה הפורענות ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה׃ ותטש המלחמה. ותתפשט המלחמה כמו והנם כטושים על פני הארץ וכן ויטשו בלחי׃ אבן העזר. עדיין לא היה כן שמה כי בימי שאול נקראת כן וכאן קראה על שם סופה׃ בכל מכה במדב׳. על ים סוף ויונתן תירגם ולעמיה עבד פרישן במדברא ובסיפרי שנינו שהפרשה הזו עירוב דברים מי שאמר זה לא אמר זה כשרין שבהם אמרו מי יצילנו מיד האהים האדירים האלה והרשעים אמרו אלה הם האלהים המכים את מצרי׳ בכל מכה כל מכות שהיו לו על המצריים הביאם אין לו עוד מכה מעתה היום

בדבר יי׳ ח׳ בקריאה וסי׳ במס׳ רבת׃ ויבא ד׳ רפין בקריאה וסי׳ במס׳ רבת׃ וישיענו ג׳ ב׳ מלאים וא׳ חס׳ וסי׳ נקחה אלינו. אל תחרש ממנו. זה יי׳ קוינו לו ויושיענו׃ קדמאה חס׳׃ ותהם ג׳ חס׳ וסי׳ ותהם הארץ׃ ותהם הקריה׃ ותהם כל העיר עליהן׃ מה כ״ד פתחין וסי׳ נמס׳ בסדר כי תשא׃ אתמל ג׳ בקריאה וסי׳ גם אתמל גם שלשם דשמואל׃ כי לא היתה כזאת אתמל שלשם׃ ביום אתמול׃

וַיֹּסֶף יְהוָה לְהֵרָאֹה בְשִׁלֹה כִּי־נִגְלָה
יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל בְּשִׁלוֹ בִּדְבַר יְהוָה׃
ד וַיְהִי דְבַר־שְׁמוּאֵל לְכָל־יִשְׂרָאֵל
וַיֵּצֵא יִשְׂרָאֵל לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים
לַמִּלְחָמָה וַיַּחֲנוּ עַל־הָאֶבֶן הָעֵזֶר
וּפְלִשְׁתִּים חָנוּ בַאֲפֵק׃ וַיַּעַרְכוּ
פְלִשְׁתִּים לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל וַתִּטֹּשׁ
הַמִּלְחָמָה וַיִּנָּגֶף יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי
פְלִשְׁתִּים וַיַּכּוּ בַמַּעֲרָכָה בַּשָּׂדֶה
כְּאַרְבַּעַת אֲלָפִים אִישׁ׃ וַיָּבֹא הָעָם
אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
לָמָּה נְגָפָנוּ יְהוָה הַיּוֹם לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים
נִקְחָה אֵלֵינוּ מִשִּׁלֹה אֶת־אֲרוֹן בְּרִית
יְהוָה וְיָבֹא בְקִרְבֵּנוּ וְיֹשִׁעֵנוּ מִכַּף
אֹיְבֵינוּ׃ וַיִּשְׁלַח הָעָם שִׁלֹה וַיִּשְׂאוּ
מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה צְבָאוֹת
יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי עִם־
אֲרוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים חָפְנִי וּפִינְחָס׃
וַיְהִי כְּבוֹא אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־
הַמַּחֲנֶה וַיָּרִעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל תְּרוּעָה
גְדוֹלָה וַתֵּהֹם הָאָרֶץ׃ וַיִּשְׁמְעוּ
פְלִשְׁתִּים אֶת־קוֹל הַתְּרוּעָה וַיֹּאמְרוּ
מֶה קוֹל הַתְּרוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת
בְּמַחֲנֵה הָעִבְרִים וַיֵּדְעוּ כִּי אֲרוֹן יְהוָה
בָּא אֶל־הַמַּחֲנֶה׃ וַיִּרְאוּ הַפְּלִשְׁתִּים
כִּי אָמְרוּ בָּא אֱלֹהִים אֶל־הַמַּחֲנֶה
וַיֹּאמְרוּ אוֹי לָנוּ כִּי לֹא הָיְתָה כָּזֹאת
אֶתְמוֹל שִׁלְשֹׁם׃ אוֹי לָנוּ מִי יַצִּילֵנוּ
מִיַּד הָאֱלֹהִים הָאַדִּירִים הָאֵלֶּה אֵלֶּה
הֵם הָאֱלֹהִים הַמַּכִּים אֶת־מִצְרַיִם
בְּכָל־מַכָּה בַּמִּדְבָּר׃ הִתְחַזְּקוּ וִהְיוּ
לַאֲנָשִׁים פְּלִשְׁתִּים פֶּן תַּעַבְדוּ
לָעִבְרִים כַּאֲשֶׁר עָבְדוּ לָכֶם וִהְיִיתֶם
לַאֲנָשִׁים וְנִלְחַמְתֶּם׃ וַיִּלָּחֲמוּ
פְלִשְׁתִּים וַיִּנָּגֶף יִשְׂרָאֵל וַיָּנֻסוּ אִישׁ
לְאֹהָלָיו וַתְּהִי הַמַּכָּה גְּדוֹלָה מְאֹד
וַיִּפֹּל מִיִּשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אֶלֶף רַגְלִי׃

וְאוֹסֵיף יְיָ לְאִתְגְּלָאָה בְּשִׁילוֹ
אֲרֵי אִתְגְּלֵי יְיָ לִשְׁמוּאֵל בְּשִׁילוֹ
בְּפִתְגָמָא דַיְיָ׃ וַהֲוָת
פִּתְגַם שְׁמוּאֵל מַדְעָא לְכָל יִשְׂרָאֵל
וּנְפַק יִשְׂרָאֵל לִקְדָמוּת פְּלִשְׁתָּאֵי
לַאֲגָחָא קְרָבָא וּשְׁרוֹ עַל אֶבֶן סַעֲדָא
וּפְלִשְׁתָּאֵי שְׁרוֹ בַּאֲפֵק׃ וְסַדָּרוּ
קְרָבָא פְּלִשְׁתָּאֵי לִקְדָמוּת יִשְׂרָאֵל
וְאִתְרְטִישׁוּ עָבְדֵי קְרָבָא וְאִתְבָּרוּ
יִשְׂרָאֵל קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְחוֹ
בְּסִידְרָא בְּחַקְלָא כְּאַרְבְּעָא אַלְפִין
גַּבְרָא׃ וַאֲתָא עַמָּא לְמַשְׁרִיתָא
וַאֲמַרוּ סָבֵי יִשְׂרָאֵל לְמָה תַּבְרָנָא
יְיָ יוֹמָא דֵין קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי נִיסַב
לָנָא מִשִּׁילוֹ יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ
וְיֵיתֵי בֵּינָנָא בְּדִיל יְקַר שְׁמֵיהּ
נִתְפְּרֵיק מִיַּד בַּעֲלֵי דְבָבָנָא׃
וּשְׁלַח עַמָּא לְשִׁילוֹ וּנְטַלוּ מִתַּמָּן
יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ צְבָאוֹת
דִשְׁכִינְתֵּיהּ שַׁרְיָא עֵיל מִן כְּרוּבַיָא
וְתַמָּן תְּרֵין בְּנֵי עֵלִי עִם אֲרוֹן
קְיָמָא דַיְיָ חָפְנִי וּפִינְחָס׃ וַהֲוָת
כַּד אֲתָא אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ לְמַשְׁרִיתָא
וְיַבִּיבוּ כָל יִשְׂרָאֵל יַבָּבָא רַבָּא
וְאִשְׁתַּגְשַׁת אַרְעָא׃ וּשְׁמָעוּ
פְּלִשְׁתָּאֵי יָת קָל יַבָּבָא וַאֲמַרוּ מָה
קָל יַבָּבָא רַבָּא הָדֵין בְּמַשְׁרִיתָא
דִיהוּדָאֵי וִידַעוּ אֲרֵי אֲרוֹנָא דַיְיָ אֲתָא
לְמַשְׁרִיתָא׃ וּדְחִילוּ פְּלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי
אֲמַרוּ אֲתָא אֲרוֹנָא דַיְיָ לְמַשְׁרִיתָא
וַאֲמַרוּ וַוי לָנָא אֲרֵי לָא הֲוָת כְּהָדָא
מֵאִתְמָלֵי וּמִדְקַמּוֹהִי׃ וַוי לָנָא
מַן יְשֵׁיזְבִינָנָא מִיַּד מֵימְרָא דַיְיָ
דַעֲבָדוֹהִי רַבְרְבִין אִילֵין
אִינוּן גְּבוּרָתָא דַיְיָ דְּמַחָא יָת
מִצְרַיִם בְּכָל מַחָא וּלְעַמֵּיהּ עֲבַד
פְּרִישָׁן בְּמַדְבְּרָא׃ אִתְקְפוּ
וַהֲווֹ לְגֻבְרִין פְּלִשְׁתָּאֵי דִּילְמָא
תִּשְׁתַּעְבְּדוּן לִיהוּדָאֵי כְּמָא
דְאִשְׁתַּעְבִּידוּ לְכוֹן וּתְהוֹן לְגֻבְרִין
גַּבָּרִין וּתְגִיחוּן קְרָבָא׃ וַאֲגִיחוּ
קְרָבָא פְּלִשְׁתָּאֵי וְאִתְבָּרוּ יִשְׂרָאֵל
וְאַפְּכוּ גְּבַר לְקִירְווֹהִי וַהֲוָת מַחֲתָא
רַבְּתָא לַחֲדָא וְאִתְקְטַל מִיִּשְׂרָאֵל תְּלָתִין אַלְפִין גְּבַר רִיגְלִי׃

רלבג

והנה זכר שכבר הוסיף יי׳ להראה בשילה לשמואל והיה דבר שמואל לכל ישרא׳ בחיי עלי בענייני הנבואה ובזה האופן היה מנהיג אותם גם בחיי עלי כי כבר נתפרסם להם שהוא היה נביא אמת. אחר זה ספר שכבר יצא ישרא׳ לקראת פלשתים למלחמה מעצמם ולא שאלו באהים אם היות הכלם אורים ותמים ובז׳ איך יתנהגו בעניני המלחמ׳ הזאת ובכוף הענין מתוארכים מישרא׳ וארון האהים נלקח ובזה נתקיים מה שאמר איש האלהים לעלי ומה שאמר לו שמואל׃ ותטש המלחמה. הרצון בו שפשטה המלחמה׃ אלה הם האלהים המכי׳ את מצרי׳ בכל מכה במדבר. ר״ל ובמדב׳ כוונין קריעת ים סוף היה במדבר אשר בו מתו פרעה וחילו וכבר הכם קורם זה במצרים במינים רבים מהמכות׃ פן תעבדו לעבדים כאשר עבדו לכם. זה מורה כי לא היו פלשתי׳ מושלי׳ בישראל ולא ישראל בפלשתי׳ ואפשר שמזמן קרוב יצאו בני ישר׳ מעבדותם או אפשר שיאריך זמן עבדותם את הפלשתים עד מות עלי ויהיו א״כ כל שנות שמשון נכללות בשנות עלי ונתנו לשניהם כי רוב ימי שמשון היה בשיבת שרה פלשתי׳ וכשלא היה שמשון שר היה שופט אות׳ עלי׃

וירץ

איש בנימן· זה היה שאול שחטף את הלוחות מיד גלית וברח לו: יד דרך מצפה· אצל יד הדרך היה מצפה: מפרקתו· אפרקותיה עצם הצואר: ללת· על כרחי ללדת פירושו ואין לו דמיון ומנחם חברו בחלק יללה לפי שחבלי לידתה ביללה באו לה ויסוד יללה אין אות ביסודה אלא למד לבדה: נהפכו· נפתחו מדרכן לכך מתה: ציריה· צירי דלתי בטנה קרדוני״ל בלע״ז: אי כבוד· אין כבוד וכן ימלט אי נקי אין נקי: אל הלקח· כמו על הלקח ואינו צריך לזוז מלשון אל למי שיודע להבין דבת : ל הלקח. היטוי״ם לאיסט״יפרים בל׳: ה מות חמיה· אל הרעה הזאת שמת חמיה ו ואישה: אבל

וירץ איש בנימן· דרשו בו שהוא היה שאול בן קיש שחטף הלוחות מיד גולית הפלשתי וברח לו ורחוק הוא שהוציא אדם את הלוחות מהארון שהרי כמה נגעים וכמה רעות באו לפלשתים מקדושת הארון בהיותו בארץ פלשתים לבד כל שכן אם שלחו יד בו כי גם אנשי בית שמש שהיו ישראלים מתו כמה מהן כי ראו בארון יי׳: יד דרך מצפה· כתיב יך כלומר שהיה לבו מכה אותו ומפחד על ארון האלהים שנשבה וכתב יך לזה הטעם על דרך ויך לב דוד אותו וקרי יד שפי׳ מקום כמו ויד תהיה לך כלומר היה יושב על הכסא במקום שהיה רואה דרך הבאים מן המלחמה והיה מצפה ומיחל שיבא אדם כי היה לבו חרד על ארון האלהים ויונתן הוסיף בו שער שתירגם על כיבש אורח תרעא מסכי כמו שאמר בפסוק האחר בעד יד השער: ועיניו קמה· כל אחת מעיניו קמה כלומר כהתה ואמר לשון קימה בעין וכן כי קמו עיניו משיבו כ לעת הזקנה יקבם הלחות ויקומו· יתרי העין ותכנס העין בחורים ויש מפרשים ענין כליון עינים וכן תרגם יונתן כלו עיניהם קמה עיניהון וכן תרגם ועיניו קמה: ויען המבשר· משפט החדשות על טוב ועל רע נקרא מבשר: נלקחה· נזכר ארון בלשון זכר ובלשון נקבה בלשון זכר ברוב וכן בזו הפרשה וארון האלהים נלקח ובזה הפסוק בלשון נקבה וכן אשר באה אליהם ארון יי׳: כהזכירו· כהזכיר המבשר ארון האלהי׳: ויפל· עלי מרוב כאב לב שאחזו נפל לאחריו: בעד יד השער· כתרגומו על כיבש אורח תרעא: מפרקתו· עצם הצואר נקרא מפרקת לפי שנעשה פרקים פרקים: וכבד· כבד התנועה מפני זקנתו או פי׳ שהיה כבד בבשר שהיה בעל בשר לפיכך מת בנפלו מפני כ כבדו: הרה ללת· היתה הרה וקרבו ימיה ללדת והדל״ת חסרה כן דעת רוב המפרשים וכן ת״י מעדיא למילד ורבי אחי רבי משה פירשו מן יללה כלומר קרבו ימיה לחיל ולזעוק בחבלים ודקדוק המלה ללת בפלס לרדת לשבת בחסרון יו״ד ילל כמו יוד ירד ישב ומכפל האחרון חסרו האחרונה שהיא למ״ד הפעל ו ונשאר במלה מן השרש ע״ין ה הפעל לבד כמו לתת אלא שזו בצירי וזו בפתח: כי נהפכו עליה ציריה· כלומר נהפכו ונתגלגלו עליה ציר וחבלי הלידה עם חבלי השמועה הרעה ונחוזו ציריה כרעה וילדה ומתה ות״י ארי בעתוה חבלהא ובדברי רבותינו ז״ל תניא רבי אליעזר אמ׳ כשם שצירים לדלת הבית כך יש צירים לרחם האשה שנ׳ ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה: ובעת· כבפ״ף: מותה· בשורק: אי כבוד· כמו אין כבוד בחסרון

ויבוא ט׳ מלאים בקריאה וסי׳ ויבוא והנה עלי יושב על הכסא· ויקץ שלמה והנה חלום· בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי· ונביא אחד זקן· ויבוא אל המלך· ויתחפש מלך ישראל ויבוא· וימת המלך ויבוא שמרון· ויבא יהוא יזרעאלה· ויבוא ישעיה בן אמוץ דישעיה· ויבואו אלי אנשים מזקני ישר׳· ויבוא אל הגרים

וַאֲרוֹן אֱלֹהִים נִלְקָח וּשְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי מֵתוּ חָפְנִי וּפִינְחָס: וַיָּרָץ אִישׁ־בִּנְיָמִן מֵהַמַּעֲרָכָה וַיָּבֹא שִׁלֹה בַּיּוֹם הַהוּא וּמַדָּיו קְרֻעִים וַאֲדָמָה עַל־רֹאשׁוֹ: וַיָּבוֹא וְהִנֵּה עֵלִי יֹשֵׁב עַל־הַכִּסֵּא יַךְ דֶּרֶךְ מְצַפֶּה כִּי־הָיָה לִבּוֹ חָרֵד עַל אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְהָאִישׁ בָּא לְהַגִּיד בָּעִיר וַתִּזְעַק כָּל־הָעִיר: וַיִּשְׁמַע עֵלִי אֶת־קוֹל הַצְּעָקָה וַיֹּאמֶר מֶה קוֹל הֶהָמוֹן הַזֶּה וְהָאִישׁ מִהַר וַיָּבֹא וַיַּגֵּד לְעֵלִי: וְעֵלִי בֶּן־תִּשְׁעִים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה וְעֵינָיו קָמָה וְלֹא יָכוֹל לִרְאוֹת: וַיֹּאמֶר הָאִישׁ אֶל־עֵלִי אָנֹכִי הַבָּא מִן־הַמַּעֲרָכָה וַאֲנִי מִן־הַמַּעֲרָכָה נַסְתִּי הַיּוֹם וַיֹּאמֶר מֶה־הָיָה הַדָּבָר בְּנִי: וַיַּעַן הַמְבַשֵּׂר וַיֹּאמֶר נָס יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וְגַם מַגֵּפָה גְדוֹלָה הָיְתָה בָעָם וְגַם־שְׁנֵי בָנֶיךָ מֵתוּ חָפְנִי וּפִינְחָס וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים נִלְקָחָה: וַיְהִי כְּהַזְכִּירוֹ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיִּפֹּל מֵעַל־הַכִּסֵּא אֲחֹרַנִּית בְּעַד יַד הַשַּׁעַר וַתִּשָּׁבֵר מַפְרַקְתּוֹ וַיָּמֹת כִּי־זָקֵן הָאִישׁ וְכָבֵד וְהוּא שָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה: וְכַלָּתוֹ אֵשֶׁת־פִּינְחָס הָרָה לָלַת וַתִּשְׁמַע אֶת־הַשְּׁמֻעָה אֶל־הִלָּקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וּמֵת חָמִיהָ וְאִישָׁהּ וַתִּכְרַע וַתֵּלֶד כִּי־נֶהֶפְכוּ עָלֶיהָ צִרֶיהָ: וּכְעֵת מוּתָהּ וַתְּדַבֵּרְנָה הַנִּצָּבוֹת עָלֶיהָ אַל־תִּירְאִי כִּי־בֵן יָלָדְתְּ וְלֹא עָנְתָה וְלֹא־שָׁתָה לִבָּהּ: וַתִּקְרָא לַנַּעַר אִי־כָבוֹד לֵאמֹר גָּלָה כָבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל אֶל־הִלָּקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאֶל־חָמִיהָ וְאִישָׁהּ: וַתֹּאמֶר גָּלָה כָבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל כִּי נִלְקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים:

וַאֲרוֹנָא דַיְיָ אִשְׁתְּבִי וּתְרֵין בְּנֵי עֵלִי אִתְקְטָלוּ חָפְנִי וּפִינְחָס: וּרְהַט גַּבְרָא מִשִּׁבְטָא דְבִנְיָמִין מִסִּדְרָא וַאֲתָא לְשִׁילֹה בְּיוֹמָא הַהוּא וּלְבוּשׁוֹהִי מְבַזְּעִין וְעַפְרָא רְמֵי עַל רֵישֵׁיהּ: וַאֲתָא וְהָא עֵלִי יָתִיב עַל כּוּרְסַיָּא עַל כִּיבַשׁ אוֹרַח תַּרְעָא מְסַכֵּי אֲרֵי הֲוָה לִבֵּיהּ תְּבִיר עַל אֲרוֹנָא דַיְיָ וְגַבְרָא אֲתָא לְחַוָּאָה לְקַרְתָּא וְאִשְׁתְּגִישַׁת כָּל קַרְתָּא: וּשְׁמַע עֵלִי יַת קָל צְוָוחְתָא וַאֲמַר מָה קָל שִׁיגוּשַׁיָּא הָדֵין וְגַבְרָא אוֹחִי וַאֲתָא וְחַוִּי לְעֵלִי: וְעֵלִי בַּר תִּשְׁעִין וְתַמְנֵי שְׁנִין וְעֵינוֹהִי קָמָה וְלָא יָכִיל לְמֶחֱזֵי: וַאֲמַר גַּבְרָא לְעֵלִי אֲנָא אָתֵית מִן סִדְרָא וַאֲנָא מִן סִדְרָא דִקְרָבָא אַפְּכִית יוֹמָא דֵין וַאֲמַר מָה הֲוָה פִּתְגָמָא בְּרִי: וְאָתֵיב דִּמְבַשֵּׂר וַאֲמַר אַפַּךְ יִשְׂרָאֵל קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי וְאַף מְחָתָא רַבְּתָא הֲוָת בְּעַמָּא וְאַף תְּרֵין בְּנָךְ אִתְקְטָלוּ חָפְנִי וּפִינְחָס וַאֲרוֹנָא דַיְיָ אִשְׁתְּבִי: וַהֲוָת כַּד אַדְכָּרוּתֵיהּ יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ וּנְפַל מֵעַל כּוּרְסַיָּא לַאֲחוֹרוֹהִי עַל כִּיבַשׁ אוֹרַח תַּרְעָא וְאִיתְבָּרַת פְּקוּתֵיהּ וּמִית אֲרֵי סִיב גַּבְרָא וְיַקִּיר וְהוּא דָּן יַת יִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין: וְכַלְּתֵיהּ אִתַּת פִּינְחָס מְעַדְיָא לְמֵילַד וּשְׁמַעַת יַת שְׁמוּעֲתָא דְּאִשְׁתְּבֵי אֲרוֹנָא דַיְיָ וּדְמִית חֲמוּהָא וּדְאִתְקְטֵל בַּעֲלַהּ וּכְרַעַת וִילֵידַת אֲרֵי בִיעוּתָהָא חִיבְלָהָא: וּכְעִידָן מוּתַהּ וּמַלֵּילָה נְשַׁיָּא דְקַיְּמַן עִלָּוַהּ לָא תִדַּחֲלִין אֲרֵי בַּר דְּכַר יְלֵידַת וְלָא אֲתִיבַת וְלָא שַׁוִּיאַת עַל לִבַּהּ: וּקְרַת לְרַבְיָא אִיכָבוֹד לְמֵימַר גְּלָה יְקָרָא מִיִּשְׂרָאֵל דְּאִשְׁתְּבִי אֲרוֹנָא דַיְיָ וּדְמִית חֲמוּהָא וּדְאִתְקְטֵל בַּעֲלַהּ: וַאֲמַרַת גְּלָא יְקָרָא מִיִּשְׂרָאֵל אֲרֵי אִשְׁתְּבִי אֲרוֹנָא דַיְיָ:

רלבג

והנה עלי יושב על הכסא יד דרך מצפה· ר״ל שהיה הכס׳ במקו׳ שהיה מצפה ומביט הדרך אם יבא מגבר להגיד לו מה שקרה ל לארון האלהים: כי היה לבו חרד על ארון האלהים· ולזאת הסבה היה הכסא אצל מקום ה השער לראות העוברי׳ והשבים וזה מורה על רוב חסידותו שלא היה חרד לבניו עם מה ש שגלה לו איש האלהים שמניהם ימותו ביום אחד גם בשמעו מות חפני ופנחס לא חרד מאד עד ששמע ש שארון האלהים נלקח כי אז נפל אחורנית מעל הכסא מרוב ה החרדה ונשברת ה הנפילה נשברה מ מפרקתו מרוב ה החולשה ומת מכובד גופו ורוב הזקנה כי הכובד ההו׳ היה סבת מיתתו בנפלו: הרה ללת· אחשוב שיהיה מרשו כלה ויהיה מקור ובנינו ענין שלמות כ כאילו יאמ׳ שמלאו ימי הריונה ללדת כאמרו וימלאו ימיה ללדת ו וכבר פירשוהו מענין יללה והוא חסר למ״ד אחרת כי היה משפטו לללת: ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה· ולא יכלה להתאמץ על דבר הלידה כראוי· והיא קראה שם הנער אי כבוד לאמ׳ גלה כבוד מישראל: ואל הלקח ארון האלהים ואל מות חמיה ואישה· כי חמיה היה נביא וכהן גדול ואישה היה ראוי לשמש בכהונה גדולה אחריו כי ידמה שהיה יותר ראוי לכהונה מחפני כי לא היה רע כל כך כמו חפני ולזה נתקיימה הכהונה גדולה מזרע פינחס עד מלכות שלמה כמו שיתבאר במה שיבא ולזה הקדים בפורענות לזכר חפני קודם פינחס בסוף הענין שבא לזכר כי הסבה החזקה למה שאמרה גלה כבוד מישר׳ הו׳ הלקח ארון האלהים כי כבר נאמר לישראל נביא והיה שם מהכהנים גם כן מי שיתמנה כהן גדול תחת עלי· הכון ובא בחירק כמו ואין יש פה תחת ידך או כמו אי כבוד נגירי כלומר איה הכבוד שאיננו היום בישראל: ותאמר· פעם אחרת אמרה כי בתחלה אמרה גלה כבוד בעבור הארון שנשבה ובעבור שמת חמיה ואישה ועתה שבה ואמרה בעבור הארון לבדו גלה כבוד כי הוא עיקר הכבוד: והנה

אשר באו שם· ויבוא אליה כבוא אל אשה זונה· ויבוא אל שער אשר פניו· ויבוא גם השטן· וחברו· וכל מגלת אסתר דכוו׳ מל׳ בב״ב חס׳ וסי׳ אל המשתה אשר עשתה אסתר· ויבוא המלך והמן לשתו׳ ותדברנה ג׳ בקריאה וסימ׳ ותדברנה הנצבות עליה· ותאמר האשה האחרת לא כי בנך· ותדברנה בפיכם דירמיה:

והנה הביאו הפלשתים ארון האלהים בבית ע"ז שלהם שהיה בהם צלם על צורת בן אדם שהיו קורין אותו דגון · והנה על צד המופת עשה הש"י לכבודו שהפיל דגון ארצה לפני ארון יי' להעיד כי אין עוד מלבדו ואולי חשבו הפלשתים שכבר היה זה על דרך המקרה לא מאת הש"י ולזה לקחו את דגון והשיבו אותו למקומו ולא השתדלו להסיר משם ארון האלהים · וביום השני מצאו דגון נופל לפני ארון יי' וראש דגון ושתי כפות ידיו כרותות על המפתן רק הנשאר מדגון היה נשאר אצל ארון יי' נופל ארצה ולזה היו כומרי דגון נשמרים מלדרוך על מפתן דגון כי חשבו שיהיה המקום קדוש מצד מה שמצאו שם ראש דגון ושתי כפות ידיו · ולא הספיק לש"י הפלאי' שעשה בהיכל אבל הכה האשדודי' ושמם

רשי

אבל דגון · צלם עשוי בדמות דג: המפתן · איסקופה: וישימם · לשון שממה: בטחורים · חלוחלת כרכשא מכת הנקב עכברין נכנסין ושומטים בני מעיהן ויוצאין: ויסתרו · כמו ויסתרו שהרי הוא במסורת כ' כתובין ש"ן ומפורשי' בלשון כמ"ך מכת בית הסתרי': מהומת מות · כל מהומות ע"י רעש וזה אביהן וירעם יי' בקול גדול על פלשתי' ויהומם כך מפורש באגדה של שמו' ושתים מידות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי: שמח

רדק

ויצינו · ויעמידו: נופל לפניו · כמו על פניו וכן ת"י על אפוהי · אל המפתן · כמו על המפתן וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על והמפתן היא האסקופ' התחתונ' · רק דגון נשאר עליו · אמרו כי דגון מטבורו ולמטה היה צורת דג · לפיכך נקרא דגון ומטבורו ולמעלה צורת אדם כמו שאומר ושתי כפות ידיו כרותו' אל המפתן וזהו פירושו רק דגון נשאר עליו צורת דג נשאר עליו וי"ת לחוד גופיה דדגון אשתאר עלוהי: לא ידרכו · בדרש ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק מכאן שהחמירו ישרא' בע"ז יותר מאומו' העולם באומות העולם כתי' על כן לא ידרכו אבל בישרא' כתיב ופקדתי על כל הדולג על המפתן קפץ: בעפלי' כתי' וקרי בטחורי' והכתיב הוא שם כנוי לתחתוני' כי עפולי' לשון גבוהות כמו עפל ובחן והכנוי בהפך והקרי הוא שם החולי: גת יסוב · לגת ורבים כמוהו: ויסבו את ארון אלהי ישראל · בדגש הסמ"ך והבי"ת: וישתרו להם · כתיב בשי"ן והוא כמו בסמ"ך ופי' שהיה להם מכת הטחורים במקום סתר מבפנים והיה קשה להם ממה שאם היה להם במקום גלוי ותרגו' ולקו יתהון בטחוריא: להמיתני ואת עמי · מרי עיר עקרון אמרו כן: שמח

וראש י"א וסימ' נמסר בסדר האזינו ובשפטים סוף סימן ז': טחרים דכתבן עפלים ו' בקריאה וסימ' בשחין מצרים ובעפלים · ותכבד יד יי' · ויהו אחרי הסבו אתו · והאנשים אשר לא מתו · מה האשם אשר נשיב לו · ועשיתם צלמי עפליכם וצלמי עכבריכם · ושארא כדקריין · בן כתבן: ארון אלהי ישראל ו' וס' ויראו

ה ופלשתים לקחו את ארון האלהים ויבאהו מאבן העזר אשדודה: ויקחו פלשתים את ארון האלהים ויביאו אתו בית דגון ויציגו אתו אצל דגון: וישכמו אשדודים ממחרת והנה דגון נפל לפניו ארצה לפני ארון יהוה ויקחו את דגון וישבו אתו למקומו: וישכימו בבקר ממחרת והנה דגון נפל לפניו ארצה לפני ארון יהוה וראש דגון ושתי כפות ידיו כרתות אל המפתן רק דגון נשאר עליו: על כן לא ידרכו כהני דגון וכל הבאים בית דגון על מפתן דגון באשדוד עד היום הזה: ותכבד יד יהוה אל האשדודים וישמם ויך אתם בעפלים את אשדוד ואת גבוליה: ויראו אנשי אשדוד כי כן ואמרו לא ישב ארון אלהי ישראל עמנו כי קשתה ידו עלינו ועל דגון אלהינו: וישלחו ויאספו את כל סרני פלשתים אליהם ויאמרו מה נעשה לארון אלהי ישראל ויאמרו גת יסב ארון אלהי ישראל ויסבו את ארון אלהי ישראל: ויהי אחרי הסבו אתו ותהי יד יהוה בעיר מהומה גדולה מאד ויך את אנשי העיר מקטן ועד גדול וישתרו להם עפלים: וישלחו את ארון האלהים עקרון ויהי כבוא ארון האלהים עקרון ויזעקו העקרנים לאמר הסבו אלי את ארון אלהי ישראל להמיתני ואת עמי: וישלחו ויאספו את כל סרני פלשתים ויאמרו שלחו את ארון אלהי ישראל וישב למקומו ולא ימית אתי ואת עמי כי היתה מהומת מות בכל העיר כבדה מאד יד האלהים שם: והאנשים אשר לא מתו הכו בעפלים ותעל שועת העיר השמים:

ופלשתאי שבו ית ארונא דיי ואיתוהי מאבן סעדא לאשדוד: ונסיבו פלשתאי ית ארונא דיי ואעילו יתיה לבית דגון ואקימו יתיה בסטר דגון: ואקדימו אנשי אשדוד ביומא דבתרוהי והא דגון רמי על אפוהי על ארעא קדם ארונא דיי ונסיבו ית דגון ואתיבו יתיה לאתריה: ואקדימו בצפרא ביומא דבתרוהי והא דגון רמי על אפוהי על ארעא קדם ארונא דיי וריש דגון ותרתין פיסת ידוהי קציצן מחתא על סקופתא לחוד גופיה אשתאר עלוהי: על כן לא דרכין כומרי דגון וכל דעלין לבית דגון על סקופת דגון באשדוד עד יומא הדין: ותקיפת מחתא דיי על אנש אשדוד ואצדינון ואלקי יתהון בטחורין ית אשדוד וית תחומהא: וחזו אינשי אשדוד ארי שויא עליהון מחתא ואמרין לא ישרי ארון אלהא ישראל עמנא ארי תקיפת מחתיה עלנא ועל דגון טעותנא: ושלחו וכנשו ית כל טורני פלשתאי ליתהון ואמרו מה נעביד לארון אלהא דישראל ואמרו לגת יסתחר ארון אלהא דישראל ואסחרו ית ארון אלהא דישראל: והוה בתר דאסחרו יתיה והות מחתא דיי בקרתא שגושא רבא לחדא ומחא ית אנשי קרתא מזעירא ועד רבא ולקו להון בטחורין: ושלחו ית ארונא דיי לעקרון והוה כמיתי ארונא דיי לעקרון וזעיקו עקרונאי למימר אסחרו לותנא ית ארון אלהא דישראל לקטלותנא וית עמנא: ושלחו וכנשו ית כל טורני פלשתאי ואמרו שלחו ית ארון אלהא דישראל ויתוב לאתריה ולא יקטיל יתי וית עמי ארי הות שיגוש קטלא בכל קרתא תקיפת לחדא מחתא דיי תמן: וגבריא דילא מיתו לקו בטחורין וסליקת צוחת קרתא לצית שמיא:

הכה האשדודי' ושמם שומתים ותמהים על המכות שבאו להם בדרך שלא היו יכולים לאמר שיהיה חדוש זה המקרה להם אם לא מפני מה שהסבו שיה' ארון האלהים · וזאת המכה היתה שהוכו בטחורים והוא חולי מכאיב מאד ויוצ' מהם דם רב כל שכן אלו שבאו להם מאת הש"י להכאיבם מאד · ולזה הוכרחו להוציא ארון האלהים מאשדוד ושלחוהו בגת וידמה שאלה המופתים עשה הש"י באמצעות שמוש שהיה נביא או כעס זה בזולת נביא להשגיחו כל ישראל שלא יהבר ארון האלהים מהם · והנה אחר הסבו אותו בגת היתה מכת הש"י בעיר מהומה גדולה לא נשאר שם אחד שלא הוכה במכת הטחורי' והיו הטחורי' נסתרים ולזה הם יותר קשים ויותר קשי הרפואה · וכראותם זה שלחו ארון האלהים לעקרון ותכף שבא שם הביא הש"י מהומ' מות בכל העיר והנשארים בהם שלא מתו הוכו בטחורי' הנה כל זה קרה לפלשתים מפני ארון האלהים תוך שבעה חדשים · אז קראו פלשתים לכומריהם ולקוסמיהם לקחת עצה מהם מה יעשה לארון יי' אם ישיבוהו לישראל אם לא ואם היתה עצתם שישלחוהו לישראל במה ישלחוהו שם כדי שתסור לגמרי מכת הש"י מהם: ונתנו

שית ב' כתי' כן ויבן את בית יער ידין ושאר' כרות כתיב

ויאספו ו' כתחי' וכו' כביא · שלחו סלויה ושלה פלשתאי גרמוי דשלב' ולאחיהון המרא וכספא

וישתרו את מלין כתיב שי"ן וקרי' סמ"ך

אנשי אשדוד ושל אחריו ג' בספוק · והסבו אלי · אם משלחים את ארון אלהי ישראל : וישלחו ד' בנביאים ובכתובים וסימ' וישלחו את ארון האלהים עקרון · ויקחו את ירמיהו · ויכרהו את ראשו · וישאו את ראשו ואת כליו · וכל אוריתא דכות' במ"א וישלחו האנשים את ידם : ויאספו' פתחין וסימ' בלשון תרגום סביא שלח יל ויא ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון חמרא וכספא ופירושם נמסר בסדר שמות :

רשי

במה נשלחנו · באיזה ענין נשלחנו שלא יחרה אפו וישוב חרונו ממנו : אשם · היכר דבר שאתם מודים שמעלתם : אז תרפאו ונודע לכם · שהוא עשה כי למה לא תסור ידו אז מכם : סרני פלשתי' · חמשה הם כמה שנאמר ביהושע העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני : עלות · מניקות : אשר לא עלה עליהם עול · כל זה לנסיון שאין או ראיות למשוך ועוד שגועות אחר בניהם ואם יהא כח בארון שיוליכו אותו מאליה' נדע שהוא עשה לנו : ארגז · אישקרי"ן בלע"ז : כלו בבית · לשון כלא :

ופרעה ג' בקריא וסי' ופרעה חולם והנה עמד על היאר · ופרעה הקריב וישאו · ולמה תכבדו את לבבכם : עלות ה' בקריא וסי' נמסר בסדר וישלח : ואת בניהם ד' בקריא וסי' נמסר בסדר ואתחנן ויהושע סי' ה' : וישמו ד' חס וסי' אבנים גדולות · ארון יי אל העגלה · אל האבן הגדולה · וישמו לה ידים דאיזבל דמלכים · ונמסר בסדר מקץ וגם ביהושע סי' י' :

ו ויהי ארון יהוה בשדה פלשתים שבעה חדשים : ויקראו פלשתים לכהנים ולקסמים לאמר מה נעשה לארון יהוה הודענו במה נשלחנו למקומו : ויאמרו אם משלחים את ארון אלהי ישראל אל תשלחו אתו ריקם כי השב תשיבו לו אשם אז תרפאו ונודע לכם למה לא תסור ידו מכם : ויאמרו מה האשם אשר נשיב לו ויאמרו מספר סרני פלשתים חמשה עפלי זהב וחמשה עכברי זהב כי מגפה אחת לכלם ולסרניכם : ועשיתם צלמי עפליכם וצלמי עכבריכם המשחיתם את הארץ ונתתם לאלהי ישראל כבוד אולי יקל את ידו מעליכם ומעל אלהיכם ומעל ארצכם : ולמה תכבדו את לבבכם כאשר כבדו מצרים ופרעה את לבם הלוא כאשר התעלל בהם וישלחום וילכו : ועתה קחו ועשו עגלה חדשה אחת ושתי פרות עלות אשר לא עלה עליהם על ואסרתם את הפרות בעגלה והשיבתם בניהם מאחריהם הביתה : ולקחתם את ארון יהוה ונתתם אתו אל העגלה ואת כלי הזהב אשר השבתם לו אשם תשימו בארגז מצדו ושלחתם אתו והלך : וראיתם אם דרך גבולו יעלה בית שמש הוא עשה לנו את הרעה הגדולה הזאת ואם לא וידענו כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא היה לנו : ויעשו האנשים כן ויקחו שתי פרות עלות ויאסרום בעגלה ואת בניהם כלו בבית : וישמו את ארון יהוה אל העגלה ואת הארגז ואת עכברי הזהב ואת צלמי טחריהם :

והות ארונא דיי בקירוי פלשתאי שבעא ירחין : וקרו פלשתאי לכומריא ולקוסמיא למימר מה נעביד לארונא דיי הודיעונא במה נשלחיניה לאתריה : ואמרו אם אתון משלחין ית ארון אלהא דישראל לא תשלחון יתיה ריקן אליהן אתבא תתיבון קדמוהי קרבן אשם בכין תתסון ויתרוח לכון למא לא תנוח מחתיה מנכון : ואמרו מה קורבן אשמא דנתיב קדמוהי ואמ' מניין טורני פלשתאי חמש' טחורי דדהבא וחמשא עכברי דדהבא ארי מחתא חדא שויא לכולכון ולטורניכון : ותעבדון צלמי טחוריכון וצלמי עכבריכון דמחבלין ית ארעא ותתנון קדם אלהא דישראל יקרא מאים תנוח מחתיה מנכון ומן טעותכון ומן ארעכון : ולמה תיקרון ית לבכון כמה דיקרו מצראי ופרעה ית לבהון הלא כד אתפרע מנהון ובתר כן שלחינון ואזלו : וכען סבו ועיבידו עגלתא חדתא חדא ותרתין תורן מינקן די לא נגירא בניר ותיסרון ית תורתא בעגלת' ותתיבון בניהין מבתריהין לגיו : ותסבון ית ארונ' דיי ותתנון יתיה בעגלת' וית מני דדהבא דאתיבתון קדמוהי קרבן אשמא תשוון בתיבות' מסטריה ותשלחון יתיה ויהך : ותחזון אם באורח תחומיה יסק לבית שמש מן קדמוהי אתעבידת לנא ית בישתא רבת' הדא ואם לא ונידע ארי לא מחתי' קריבת בנא עירוע הוא דהוה לנא : ועבדו גבריא כן ונסיבו תרתין תורין מינקן ואסרינון בעגלתא וית בניהין כלו בביתא : ושויאו ית ארונא דיי בעגלתא וית תיבותא וית עכברי דדהב' וית צלמי טחוריהון :

רדק

למה לא תסור ידו מכם · אז תדעו למה לא סרה ידו ומכתו מכם לפי שהיית' מעכבים ארונו אצלכם כי בשלחכם אותו תרפאו והאשם לכפרה על אשר עשיתם : וחמשה עכברי זהב · זה מסייע הדרש שכתבנו למעלה כי כשהיה להם חולי התחתוניות והית' יוצאת החלוחלת שלהם בפי הטבעת מתוך החולי והיו באי' העכברי' ושומטי' את המעי ההוא ולפי שהיה החולי אחד לסרני' ולעם אמרו להם הכהנים והקוסמים שיעשו אף בדמות הטחורים חמשה ובדמות העכברי' חמשה כמספר הסרנים ויהיו האשם לכפר להם ולהסיר אותו החולי מהם : לכולם ולסרניכם · כמו שמעו עמים כלם : ולמה תכבדו · זה לבדו נמצא מבניין הדגוש בלשון כבדות : התעולל בהם · עשה מעשה השחתה כמו את אשר התעללתי במצרים : חדשה · שלא נעשה בה מלאכה בעבור קדושת הארון : עלות · מניקות כתרגומו ונקראו עלות על שם היונקים שנקראו עולים ועוללים וצוו לקחת פרות עלות להראו' המופת שלא שבו בעבור בניהם : אשר לא עלה עליהם עול · זה אמרו בעבור קדושת הארון שלא נעשה בהם מלאכת אחר' כמו שאמרו גם כן עגלה חדשה : אל העגלה · כמו על העגלה וכן ויך את הפלשתים אל מצחו כמו על מצחו או הוא כמו בעגלה וכן ואל הארון תתן שהו' כמו ובארון וכת"י בעגלתא : בארגז · בתיבה כתרגומו בתיבותא : כלו בבית · כמו כלאו והוא מבעלי הה"א כמו לא יכלה ממך אשר כלתני היום הזה או הוא מבעלי האל"ף ובא כדרך בעלי הה"א וכן מלו תוכך חמס כמו מלאו ונשו את כלמת' כמו ונשאו כי כבר נשתמשו בזה העניין בשתי לשונות בה"א ובאל"ף לפי שדרכם להמיר זה בזה · וטעם להשיב את בניהם מאחריהם ולכלוא אותם בבית לפי שלולי דבר הארון היו שבות אל בניהם אחר שלא היו בניהם הולכים אחריהם : ושרנה

רלבג

ונתנו להם עצה שישלחוהו בכבוד וישיבו לו אשם לכפר עליהם אז ירפאו אם בשבתו בא להם הרע ויהיה נודע להם למה לא תסור יד הש"י מהם כי הוא רוצה שיתנו לו כבוד תחת אשר חשבו לחלל שמו ואמרו זה להורות כי בזה יבחן אם בא להם הרעה הזה בשבתו כי כבר היה דעתם שאם לא בא להם הרע בשבתו לא ישיבוהו לישרא' · וידמה שכבר שלח הש"י עוד שם עכברים היו משחיתי' את הארץ והתפשט' המכ' הזאת בכל ערי פלשתים ולזה אמרו להם כומריהם וקוסמיהם שיעשו להם צלמי טחורי זהב ועכברי זהב כמספר הסרנים וזהו האשם שישיבו לי"י כדי שתסור ידו מעליה' והזהירום שלא יקשה להם מעשות זה שלא יקרה להם כמו שקרה למצרים ולפרעה · והנה היישירו אותם עוד באופן אחר לדעת בקלות אם בא להם רע זה בסבת ארון האלהים כי האופן הראשון היה בו מה ספק וזה כי אע"פ שהיה זה הרע להם בסבת ארון האלהים הנה לא יחויב שירפאו תכף קודם השבתם אותו למקומו ולזה לא יתכפר להם כי מידו היתה זאת להם עד שובו לישראל וזה אם לא ירפאו לא יוכלו הפלשתים להשיבו אליהם עם האשם ולזה לא תועיל לפלשתים זאת הבחינה הראשונה ולזה ידמה שלא היו מסכימי' בזאת העצה והכירו זה הכהנים והקוסמים ואמרו להם שלא יכבידו לבם ועם כל זה נתנו להם בחינה שנית תוכר להם קודם השיבם הארון לישראל ולזה צוו שיעשו עגלה חדשה לכבוד הש"י ויהיו להם שתי פרות מניקות עגלים שלא עלה עול על הפרות ולזה לא תהיינה בנות תרבות למשוך בעגלה כי לא כנו סוס מלאכה עם שכבר תהיה סבה שנית למען מן ההליכה והיא היותם משיבים בניהם מאחריהם הביתה כי אהבתם את העגלים תמשכם לשוב אליהם כפי כחם אם לא יהיה זה מאת הש"י להשיב הארון לישראל ואם תישרנה הפרות מעצמן ללכת לישראל דרך בית שמש שהיה המקום הקרוב להם מישראל הנה יתבאר כי מיי' היתה זאת בסבת ארון האלהים ואם לא הנה הגיע זה הרע לנו במקרה שאם היה מגיע משמו על דרך המופת לא תקצר ידו מעשות זה המופת השני והוא להגיע הפרות אל שילכו מעצמן דרך בית שמש ואם היה זה לנו במקרה לא יוכב זה האשם לו ולא נשיב ארון האלהים לישראל · והנה

וישרנה הפרות. כתרגו' ואכוינא תורתא ר"ל כוונו דרך בית שמש והלכו דרך ישרה לא סרו ימין ושמאל ובא בשין אחד של נקבה לנכר כמו ויחמנה בבואן לשתות ודגש הש"ין בחסרון היו"ד פ"א הפועל ובמלת ויחמנה בא כח הדגש תמורת היו"ד פ"א הפועל: הלוך וגעו. היו געות בעבור בניהם בעקת הבקר תקרא געייה כמו אם יגעה ש"ר ובדרש שאמרו שירה הוציאו ויש מרבה מלשון שירה: וישמחו לראות. עד שמרוב שמחה פרצו לראות בארון ופתחו וראו מה שבתוכו לפיכך נענשו כמו שכתוב ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו: ואת הפרות העלו עולה. אנשי בית שמש בקשעצי העגלה והעלו הפרות עולה כי הותרו הבמות משחרבה שילה ונקבה כשירה בבמת יחיד. ויש בדרש מרז"ל כי סרני פלשתים העלו אותם כי ר' אליעזר אומר כי אין מקריבין מבהמות גוים והקשו לו זה הפסו' ותירץ וכי מסרני פלשתי' אנו למדין ובמקום אחר אמרו הוראת שעה היתה זהו לדעת ר' אליעזר אם ישראל הקריבום: ועכברי הזהב. כמו שהיו טחורי הזהב במספר הערים חמשה כן היו העכברים מספר כל ערי פלשתים שהם חמשה הנזכרים וכן היו חמשה בעבו' חמשת הסרני' כלומ' שהיו כפר' לכולן כמו שאמר למעלה כי מגפה אחת לכלם ולסרניכם. ומה שאמ' מעיר מבצר עד כפר הפרזי חסר וי"ו מעיר מבצר כלומר אעפי שלא היתה מצות הקוסמים והכהנים לעשות אלא חמש' טחורי זהב וחמש' עכברי זהב למספר הסרנים והעיירות הגדולות שהם אשדוד ועזה ואשקלון וגת ועקרון הם עשו מעצמם יות' טחורי זהב ועכברי' כי היו יראים עדיין ועשו מכל הערים והכפרים שהם ערי הפרזות כל עיר וכל כפר עשו טחור זהב ועכבר זהב בכל המקומות שהיו יושבים שם פלשתים: עד אבל הגדולה אשר הניחו עליה את ארו' יי'. כלומר כי סמוך לאותו מקום היו פרזו' פלשתים. ומה שאמר עד היום הזה בשדה יהושע את' שהניחו עליה הארון שהיא עד היום הזה בשדה יהושע ונקראת האבן הגדולה אבל על האבל שנעשה בו כמו שאמר ויתאבלו העם וי"ת אבל הגדולה אבנא רבתא: כי ראו בארון. ת"י על דחדיאו ודחזו ית ארונא דיי' כמו שאמ' וישמחו לראות ובדברי רז"ל משו' דחזו ויך באנשי בית שמש ונחלקו בזה מהם אמרו שהיו קוצרים ומשתחוים כלומר שלא הניחו מלאכתם בעבורו ומהם אמרו שאמרו דברים אשר לא כן כנגד הארון ואמרו מאן אמרייך דאמרית ומאן פייסך דפייסית ובדברי הדרש הזה יהיה פירו' ראו כמו לראות בך והדומי' לו שמפרשי' אותם לשון בזיון והנכון מה שפירשנו שפתחו אותו וראו מה שבתוכו לפיכך אמר בארון ולא אמר ארון: שבעים איש חמשים אלף איש. חסר וי"ו השמוש וחמשי' אלף איש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומי' להם וי"ת וקטיל בסבי עמא שבעים גברא ובקהלא חמשין אלפי גברא. ובדברי רז"ל שבעים איש שכל אחד שקול כחמשים אלף איש וי"א חמשים שכל אחד שקול כשבעים סנהדרין: אל קציר חטים ונגפו מהעם שבעים איש שהיו שקולים חמשים אלף איש לגודל מעלתם או היו המוכים אלף ושבעים איש. ויתאבלו העם כי הכה יי' בעם מכה גדולה. והבואו

עד דרך ה' וסי' נמסר בשפטים סי' ה': הניחו והניחו ד' וסי' ועכברי הזהב. ובצאתם הכהנים. והשפכים ל"לענה: משתים ידך יי' ממתים מחלד חלקם בחיים: הקדוש ד' מלאים וסי' נמסר בסדר קרח: ואל מי ד' וסי' ואל מי יעלה מעלינו. ואל מי תדמיון אל. ואל מי תדמיוני. ואל מי מקדושים תפנה:

וישרנה הפרות בדרך על דרך בית שמש במסלה אחת הלכו הלך וגעו ולא סרו ימין ושמאול וסרני פלשתים הלכים אחריהם עד גבול בית שמש: ובית שמש קצרים קציר חטים בעמק וישאו את עיניהם ויראו את הארון וישמחו לראות: והעגלה באה אל שדה יהושע בית השמשי ותעמד שם ושם אבן גדולה ויבקעו את עצי העגלה ואת הפרות העלו עלה ליהוה: והלוים הורידו את ארון יהוה ואת הארגז אשר אתו אשר בו כלי זהב וישמו אל האבן הגדולה ואנשי בית שמש העלו עלות ויזבחו זבחים ביום ההוא ליהוה: וחמשה סרני פלשתים ראו וישבו עקרון ביום ההוא: ואלה טחרי הזהב אשר השיבו פלשתים אשם ליהוה לאשדוד אחד לעזה אחד לאשקלון אחד לגת אחד לעקרון אחד: ועכברי הזהב מספר כל ערי פלשתים לחמשת הסרנים מעיר מבצר ועד כפר הפרזי ועד אבל הגדולה אשר הניחו עליה את ארון יהוה עד היום הזה בשדה יהושע בית השמשי: ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון יהוה ויך בעם שבעים איש חמשים אלף איש ויתאבלו העם כי הכה יהוה בעם מכה גדולה: ויאמרו אנשי בית שמש מי יוכל לעמד לפני יהוה האלהים הקדוש הזה ואל מי יעלה מעלינו: וישלחו מלאכים אל יושבי קרית יערים לאמר השבו פלשתים את ארון יהוה רדו העלו אתו אליכם: ויבאו אנשי קרית יערים ויעלו את ארון יהוה

ואכוינא תורתא באורחא על אורח בית שמש בכבישא חדא אזלין מיזל וגען ולא סטאן לימינא ולסמלא וטורני פלשתאי אזלין בתריהון עד תחום בית שמש: ובית שמש חצדין חצד חטין במישרא וזקפו ית עיניהון וחזו ית ארונא וחדיאו למיחזי: ועגלתא אתת לחקל יהושע די בבית שמש וקמא תמן ותמן אבנא רבתא וצלחו ית אעי עגלתא וית תורתא אסיקו עלתא קדם יי': ולואי אחיתו ית ארונא דיי וית תיבותא די עימיה די ביה מני דהבא ושויאו על אבנא רבתא וגברי בית שמש אסיקו עלון ונכיסו ניכסת קודשין ביומא ההוא קדם יי': וחמשא טורני פלשתאי חזו ותבו לעקרון ביומא ההוא: ואילין טחורי דהבא דאתיבו פלשתאי קרבן אשמא קדם יי' דאשדוד חד דעזה חד דאשקלון חד דגת חד דעקרון חד: ועכברי דהבא מניין כל קירוי פלשתאי לחמשא טורניא מקרוין כריכן ועד קירוי פצחיא ועד אבנא רבתא דאחיתו עלה ית ארונא דיי' עד יומא הדין הא היא בחקל יהושע דמבית שמש: וקטל בגברי בית שמש על דחדיאו דחזו ארונא דיי' כד גלי וקטל בסבי עמא שבעין גברא ובקהלא חמשין אלפין גברא ואתאבלו עמא ארי מחא יי' בעמא מחא סגיאה: ואמרו גברי בית שמש מן יכיל למקם קדם ארונא דיי' אלהים קדישא הדין ולואי דין אתר יתסלק מננא: ושלחו איזגדין לות יתבי קרית יערים למימר אתיבו פלשתאי ית ארונא דיי' חותו אסיקו יתיה לותכון: ואתו גברי קרית יערים ואסיקו ית ארונא דיי':

רשי

וישרנה. הרי תיבה זו אנדרוגינוס מלמד שאף הוולדות היו אומ' שירה. רני רני השיטה התנופפי וכו' כדאיתא במסכת ע"ז: ולפי פשוטו וישרנה לשון דרך ישר היו הולכות: בית שמש. הלך וגעה. לשו' געית בקר געייה: וישמחו לראות. היו מסתכלין היאך הוא בא לבדו ומשמחתם נהגו בו קלות ראש ולא היו מסתכלין בו באימה ודרך כבוד: כופר הפרזי. כפר שאין לו חומה: אבל הגדולה. היא אבן הגדולה האמורה למעלה שהלמד בא"ה במקום נו"ן וכן נשכה במקום לשכה בספר עזרא ומפני שאירע להם אבלות בדבר קראה אבל: שבעים איש. חמשי' אלף איש תרגם יונת' וקטל בסבי עמא שבעי' גברא ובקהלא חמשין אלפי גברא ורבותנו אמרו שבעים איש שכל אחד היה שקול כחמשים אלף או חמשים אלף איש שכל אחד שקול כשבעים סנהדרין:

רלבג

והנה נתישרו הפרות דרך בית שמש מזולת נטייה וסרני פלשתים הולכים אחריהם עד גבול בית שמש לראו' אמתת הענין: והעגלה באה אל שדה יהושע בית השמשי ותעמד שם ושם אבן גדולה ויבקעו את עצי העגלה ואת הפרות העלו אותם עולה ליי' על המזבח אשר בנו שם ואנשי בית שמש העלו עולו' וזבחו זבחי שלמי' ביום ההוא ליי': ויך השם באנשי בית שמש כי ראו בארון יי' ולא עזבו מלאכתם שהיו קוצרי' קדשו

רשי

קדשו · זמינו ׃ מיום שבת הארון בקרית יערים · והיא הפורענות שבא עליהם בעון בית עלי ואת הגבורה שעשה הקב״ה בפלשתים ׃ וינהו אחרי יי׳ · על ידי שמואל שהיה מחזר מעיר לעיר ושופטם ומוכיחן ׃ וינהו · לשון המספד הוא תרגום לפולחני וכן לא נה בהם און בהם תועלת למושכם אל הטוב · ומנחם חברו וינהו לשון יללה כמו נהי נהיה וכן ולא נה בהם ופי׳ וינהו אחרי ה׳ שהתאבלו על מעשיהם הרעים ושבו אחרי יי׳. לא״א וינהו כמו ויתאספו ונקוו אליה כל הגוי׳ מתרגמי׳ ויתנהון למפלח בה כל עממי׳ ויהיה מזה הענין גם כן ולא נה בהם כענין שאמר לא מהם ולא מהמונם ולא מנה שבהם כלומר ולא מקבוץ שלהם ׃ וישאבו מים וישפכו · תרגם יונתן ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם יי׳ ולפי משמעו אינו אלא סימן הכנעה הרי אנו לפניך כמים הללו הנשפכין ׃ וישפט שמוא׳ · בין איש לרעהו על עסקי ממון שביניהם או על עסקי עבירה שעברו ׃ ויעלהו עולה · ויעלה כתיב נקבה היתה מכאן למדו רבותינו עולה נקבה כשרה בבמת יחיד במס׳ עז׳ ׃ מתחת

אל ישראל ז׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר ויחי ׃ מעלה ח׳ פתחין וסימ׳ שמואל אסיא שיצי נהריהון דמואביא וברק כירקין כבבל ופירוש׳ נמסר בסדר ראה ׃ ויהמם ג׳ בקריאה וסי׳ ויהי שמואל מעלה העלה׳ ויהמם יי׳ לפני ישראל · ברקים רב ויהמם ׃

וַיָּבֹאוּ אֹתוֹ אֶל־בֵּית אֲבִינָדָב בַּגִּבְעָה וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ קִדְּשׁוּ לִשְׁמֹר אֶת־אֲרוֹן יְהוָה׃ וַיְהִי מִיּוֹם שֶׁבֶת הָאָרוֹן בְּקִרְיַת יְעָרִים וַיִּרְבּוּ הַיָּמִים וַיִּהְיוּ עֶשְׂרִים שָׁנָה וַיִּנָּהוּ כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִם־בְּכָל־לְבַבְכֶם אַתֶּם שָׁבִים אֶל־יְהוָה הָסִירוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר מִתּוֹכְכֶם וְהָעַשְׁתָּרוֹת וְהָכִינוּ לְבַבְכֶם אֶל־יְהוָה וְעִבְדֻהוּ לְבַדּוֹ וְיַצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ וַיָּסִירוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־הָעַשְׁתָּרֹת וַיַּעַבְדוּ אֶת־יְהוָה לְבַדּוֹ׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל קִבְצוּ אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּתָה וְאֶתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם אֶל־יְהוָה׃ וַיִּקָּבְצוּ הַמִּצְפָּתָה וַיִּשְׁאֲבוּ־מַיִם וַיִּשְׁפְּכוּ לִפְנֵי יְהוָה וַיָּצוּמוּ בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמְרוּ שָׁם חָטָאנוּ לַיהוָה וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּצְפָּה׃ וַיִּשְׁמְעוּ פְלִשְׁתִּים כִּי־הִתְקַבְּצוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּתָה וַיַּעֲלוּ סַרְנֵי־פְלִשְׁתִּים אֶל־יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי פְּלִשְׁתִּים׃ וַיֹּאמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־שְׁמוּאֵל אַל־תַּחֲרֵשׁ מִמֶּנּוּ מִזְּעֹק אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְיֹשִׁעֵנוּ מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל טְלֵה חָלָב אֶחָד וַיַּעֲלֶה עוֹלָה כָּלִיל לַיהוָה וַיִּזְעַק שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה בְּעַד יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲנֵהוּ יְהוָה׃ וַיְהִי שְׁמוּאֵל מַעֲלֶה הָעוֹלָה וּפְלִשְׁתִּים נִגְּשׁוּ לַמִּלְחָמָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיַּרְעֵם יְהוָה בְּקוֹל־גָּדוֹל בַּיּוֹם הַהוּא עַל־פְּלִשְׁתִּים וַיְהֻמֵּם וַיִּנָּגְפוּ לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

וְאַעִילוּ יָתֵיהּ לְבֵית אֲבִינָדָב דִּי בְּגִיבְעָתָא וְיָת אֶלְעָזָר בְּרֵיהּ זַמִּינוּ לְמִיטַּר יָת אֲרוֹנָא דַּייָ׃ וַהֲוָה מִיּוֹמָא דִּשְׁרָא אֲרוֹנָא בְּקִרְיַת יְעָרִים וּסְגִיאוּ יוֹמַיָּא וַהֲווֹ עַסְרִין שְׁנִין וְאִתְנְהִיאוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּתַר פּוּלְחָנָא דַּייָ׃ וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אִם בְּכָל לִבְּכוֹן אַתּוּן תַּיְבִין לְפוּלְחָנָא דַּייָ אַעְדוֹ יָת טַעֲוַת עַמְמַיָּא מִבֵּינֵיכוֹן וְעַשְׁתַּרְתָּא וְאַתְקִינוּ לִבְּכוֹן לְפוּלְחָנָא דַּייָ וּפְלַחוּ קֳדָמוֹהִי בִּלְחוֹדוֹהִי וִישֵׁיזִיב יָתְכוֹן מִידָא דִּפְלִשְׁתָּאֵי׃ וְאַעְדִּיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת בְּעָלַיָּא וְיָת עַשְׁתְּרָתָא וּפְלַחוּ קֳדָם יְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי׃ וַאֲמַר שְׁמוּאֵל כְּנִישׁוּ יָת כָּל יִשְׂרָאֵל לְמִצְפַּיָּא וַאֲצַלֵּי עֲלֵיכוֹן קֳדָם יְיָ׃ וְאִתְכְּנִישׁוּ לְמִצְפַּיָּא וּשְׁפִיכוּ לִבְּהוֹן בְּתִיוּבְתָּא כְּמַיָּא קֳדָם יְיָ וְצָמוּ בְּיוֹמָא הַהוּא וַאֲמָרוּ תַּמָּן חַבְנָא קֳדָם יְיָ וְדָן שְׁמוּאֵל יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְפַּיָּא׃ וּשְׁמָעוּ פְּלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי אִתְכְּנִישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִצְפַּיָּא וּסְלִיקוּ טוּרְנֵי פְּלִשְׁתָּאֵי עַל יִשְׂרָאֵל וּשְׁמָעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּדְחִילוּ מִן קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי׃ וַאֲמָרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁמוּאֵל לָא תִשְׁתּוֹק מִינָּנָא מִלְּצַלָּאָה קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא וְיִפְרְקִינָנָא מִידָא דִּפְלִשְׁתָּאֵי׃ וּנְסִיב שְׁמוּאֵל אִימְּרָא דַּחֲלַבָא חַד וְאַסְּקֵיהּ עֲלָתָא קֳדָם יְיָ וְצַלִּי שְׁמוּאֵל קֳדָם יְיָ עַל יִשְׂרָאֵל וְקַבִּיל צְלוֹתֵיהּ יְיָ׃ וַהֲוָה שְׁמוּאֵל מַסִּיק עֲלָתָא וּפְלִשְׁתָּאֵי אִתְקְרָבוּ לַאֲגָחָא קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל וְאַכְלִי יְיָ בְּקָל רַב בְּיוֹמָא הַהוּא עַל פְּלִשְׁתָּאֵי וְשַׁגְּשִׁינוּן וְאִתְּבָרוּ קֳדָם יִשְׂרָאֵל׃

רדק

אל בית אבינדב בגבעה · פי׳ אשר בגבעה וכמוהו רבים ואפשר שגבעה זו בתוך קרית יערים והיה בעיר אבינדב אחר לפיכך הודיע כי לבית אבינדב שהיה יושב בגבעה הביאו הארון ׃ קדשו · כתרגומו זמינו ׃ לשמור את ארון יי׳ · לשמור הבית שהיה בו הארון שיהיה בטהרה ולכבוד ולרבץ לפני הארון ׃ וינהו · י״מ לשון נהי כלומר בכו וחזרו בתשובה שלימה כי ראו דבר הארון וקדושתו והיה להם לאות גדול כי יי׳ הוא האלהים ונתחרטו על אלהי הנכר שהיו עובדים וי״מ מתרגום ונקוו אליה ויתנהון וכן תרגם יונתן וינהו ואיתנהיאו כלומר כלם נאספו אחריו ועבדוהו לבדו כמו שאמ׳ ויעבדו את יי׳ לבדו אח׳ שהסירו הבעלים והעשתרות ובערו כל זכר עז׳ ׃ קבצו את כל ישראל המצפתה · כבר פירשתי בספר יהושע למה היה מנהג ישראל להקבץ המצפתה ושם מזבח ובית תפילה כי שם היתה תשועה גדולה כהלחם יהושע עם המלכים · ובדרש אמר ר׳ סימון וכי שילה היא המצפתה או המצפתה היא שילה אלא כיפה יוצאה מתחומו של בנימין לתחומו של יוסף ועליה בית המקדש של שילה נתון · ותמה אני מזה הדרש וכי מה לנו אבל שילה והלא חרב משכן שילה מיום שנלקח הארון ומעת שבא הארון לקרית יערי׳ הביאו אהל מועד אל נוב וכן אמר בסדר עולם בתחילת עשרי׳ שנה הביאו את אהל מועד לנוב ׃ וישאבו מים וישפכו לפני יי׳ · ת׳ ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם יי׳ ויתכן לפרש ששפכו מים לפני ה׳ סימן לכפרת עונות על דרך כמים עברו תזכור ׃ וישפט שמואל · שמואל הענים כל אחד לפי ענשו כי שם התודו עונותיהם ׃ אל תחרש ממנו · מבנין הפעיל והוא פועל עומד וכן החרישו ממני וכן רוב הפעל הזה בבנין הפעיל הוא פועל עומד ׃ טלה חלב · שהיה יונק עדיין ׃ ויעלה עולה · כן כתיב וקרי ויעלהו ודרשו רז״ל הכתוב ואמרו ויעלה כתיב שהית׳ נקב׳ ומכאן סמכו שעולת נקבה כשרה בבמת יחיד וקבלו גם כן כי זר מקריב בבמת יחיד כי משחרב משכן שילה ובאו להם לנוב הותרו הבמו׳ כל זמן שהיה אהל מועד בנוב וגבעו׳ עד שנבנה בית עולמים שנאסרו ושוב לא היה להם היתר ואמרו אין הבמה נתרת אלא ע״י נביא כי שמוא׳ העלה ראשון בבמת יחיד משחרב משכן שילה וכן בגלגל יהושע העלה בבמת יחיד ראשון שנאמר אז יבנה יהושע ׃ ויענהו יי׳ · אפשר ע״י אש שירדה מן השמים על העולה או על ידי הרעם שהרעים בקול גדול על פלשתים להבהילם וכאשר שמע הרעם אז ידע כי ענהו ה׳ ׃ לבית

רלבג

והביאו הארון לקרית יערים אל בית אבינדב אשר בגבעה ואת אלעזר בנו קדשו לשמור את ארון יי׳ ׃ ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה · ר״ל שכבר עמד בית אבינדב עשרים שנה עד שהסירו דוד משם · והנה נאספו כל בית ישראל אחר יי׳ אחר מות עלי ונתחרטו ממעשיהם הרעים בראותם המגפה הגדולה שהיתה בעם במלחמה ההיא ושאר הרעות שקרו להם והכירו כי פעולותיהם הרעות הטו אלה או יהיה הרצון בזה שכבר רבו הימים מיום שבת הארון בקרית יערים והיו הימים עשרים שנה ואחר כן נאספו כל בית ישרא׳ אחרי יי׳ ואמנם היה שם הארון יותר מעשרים שנה כי הוא עמד שם עד שמלך דוד שבע שנים והנה לזה הפי׳ צריך שנאמר שנכנסו כל שנות שמשון בשנות עלי ולזה הפי׳ יתכן שיהיו ימי חיי שמואל בתכליתם כמו ס״ח שנה ויאות שיאמר ואני זקנתי ושבתי ואמנם אם לא נאמר כן הנה לא חיה כי אם נ״ב שנה ולא יתכן שיאמר על עצמו שמואל זקן ואיש שיבה ואפשר עם זה שנולד שמואל קודם שנתמנה עלי שופט על ישראל ויהיו ימי חייו יותר ממה שזכרנו · והנה שבב שמואל אחר זה שהסירו ישראל את אלהי הנכר אשר בקרבם ועבדו את יי׳ לבדו וקבצם שמואל המצפה ושאבו ישראל מים ושפכו לפני יי׳ להעיד שכבר התרחקו שם בעניניהם ושפטם להסיר מהם כל לכלוך ועון שביניהם במה שבין אדם לחברו ואמנם עשו זה במצפה כי כבר היה מוקבץ ביניהם שמה שיעשה שם נעשה לפני יי׳ כמו שזכרנו בדבר יפתח · וכאשר שמעו פלשתים כי התקבצו בני ישראל במצפה עלו סרני פלשתים אל ישראל להלחם עמם ויראו ישרא׳ מפני פלשתים ובקשו משמוא׳ שיתפלל לשם בעבורם בדרך שיושיעם מיד פלשתים · והנה להגיע הנבואה לו והדבקות האלהי העלה שמואל עולה ליי׳ כי העולה תיישיר לזה כמו שבארנו בפירושנו לדברי התורה ואפשר שהעלה אותה על ידי כהן כי שמואל לא היה כהן ואפשר שהיתה הוראת שעה והנה אז הותרה במת יחיד כי כבר חרב משכן שילה ולא היה שם עדיין במת צבור · ועם העלותו העולה התפלל שמואל לש״י בעבור ישראל והרעים הש״י ביום ההוא בקול גדול מרעיד על פלשתים באופן שכבר נגפו לפני ישראל ואפשר שלזאת הסבה העלה העולה להראות לישראל שתכף שהיה עולה כתחדשו הקולות האלו המרעידים כדי שיאמינו יותר בש״י ואחשוב שעם אלו הרעמים היו יורדות להבות ואש אלהים זר ולולא זה כבר היה מזיק הקול לישראל באופן הזיקו לפלשתים ·

לבית כר. תי׳ לבית שרון כמו כר נרחב: ובין השן. שן סלע היה שם ונקרא המקום על שמו: כל ימי שמואל. עד אשר זקן שמואל ולא יכול לצאת ולבא לפניהם ולשבב על עריהם ולהוכיחם כמו שעשה לפני זקנתו ולפיכך חטאו ישראל והיתה יד פלשתים עליהם וזה היה להם הסבה אשר שאלו להם מלך ואילו לא חטאו לא היו צריכים לפיכך היה רע בעיני י״י יתברך כששאלו להם מלך אבל צריכים היו למלך כמו שאמר הא״ל לשמואל כשבא אליו שאול כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימן ומשחתו לנגיד והושיע את עמי מיד פלשתים כי באה צעקתו אלי: ותשבנה הערים. כי שבט יהודה לכד הערים האלה מתחילה כמו שאמר בתחלת ספר שופטים ואחר כך באו פלשתים ולקחום מהם ועתה בימי שמואל שבו אותם הערים לישראל: בין ישרא׳ ובין האמרי. לא ידעתי טעם לספור הזה בזה המקו׳ כי לא ראינו בזמן ההוא מלחמה בין ישראל ובין האמרי אלא עם פלשתים ואולי בהיות הפלשתים נלחמים בישרא׳ היו נלחמי׳ בהם גם כן יתר האמרי שנשארו בארץ עם בני דן כמו שאמר בספר שופטים וילחצו האמרי את בני דן ואו׳ וגבול האמורי ממעלה עקרבי׳ מהסלע ומעלה והם היו נלחמים בהם ובראותם כי נכנעו פלשתי׳ עשו גם הם שלום עם ישראל: כל ימי חייו. מיו׳ שהחל להיו׳ שופט עד שמת והם שלש עשרה שנה. ובדרש וכי כל ימי חייו והלא לא שפטם אלא שלש עשרה שנה אלא בן לוי עד שהוא במעי אמו הוא כתו׳ באסרטיא של מעלה: ותשבתו הרמתה כי שם ביתו. ומשאר מקומות הרחוקי׳ זולתי אותם שזכר שהיה סובב היו באים שם ברמה לפניו למשפט ורבותינו ז״ל דרשו בכל מקום שהיה הולך ביתו עמו כלומ׳ שלא היה נהנה מאדם אלא משלו ופי׳ שם בכל המקומו׳ שהיה סובב: ויבן שם מזבח ליי׳. פיו׳ שנחרב שילה שהותרו הבמו׳ עשה הוא במתו שהיה מקריב עליה כשהיה רוצה להקריב נדרים ונדבות וזבחי שלמים כי זה מקרי׳ בבמת יחיד כמו שכתבנו:

ולא יספו ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויכנע מדין׳ ויכנעו הפלשתים דשמואל. ויתקע יואב בשופר. ויעמדו כל העם. ויכרה להם כירה גדולה: וסבב ג׳ בקריא׳ וסי׳ והלך מדי שנה בשנה. וסבב לעפל ויגבהה. ובא אליה מלך גדול וסבב אתה:

ויצאו אנשי ישראל מן המצפה וירדפו את פלשתים ויכום עד מתחת לבית כר: ויקח שמואל אבן אחת וישם בין המצפה ובין השן ויקרא את שמה אבן העזר ויאמר עד הנה עזרנו יהוה: ויכנעו הפלשתים ולא יספו עוד לבוא בגבול ישראל ותהי יד יהוה בפלשתים כל ימי שמואל: ותשבנה הערים אשר לקחו פלשתים מאת ישראל לישראל מעקרון ועד גת ואת גבולן הציל ישראל מיד פלשתים פ ויהי שלום בין ישראל ובין האמרי: וישפט שמואל את ישראל כל ימי חייו: והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל את כל המקומות האלה: ותשבתו הרמתה כי שם ביתו ושם שפט את ישראל ויבן שם מזבח ליהוה:

ונפקו אינשי ישראל מן מצפיא
יא ורדפו ית פלשתאי ומחונין עד מלרע לבית שרון: ונסיב שמואל אבנא חדא ושוי בין מצפיא ובין שינא וקרא ית שמה אבן סעדא ואמר עד הכא סעדנא יי: ואיתברו
לא כתיב׳ ל׳ פלשתאי ולא אוסיפו עוד למיעל בתחום ישראל והות מחתא דיי בפלשתאי כל יומי שמואל:
ל׳ ותבא קירויא דנסיבו פלשתאי מן ישראל לישראל מעקרון ועד גת וית תחומיהון שיזיב ישראל מידא דפלשתאי והוה שלמא בין ישראל ובין אמוראי: ודן שמואל ית ישראל כל יומי חיוהי: ואזל בזמן שנא בשנא ומסתחר לביתאל ולגילגלא ולמצפיא ודאין ית ישראל ית כל אתריא האילין: ובמתביה לרמתא ארי תמן ביתיה ותמן דן ית ישראל ובנא תמן מדבחא קדם יי:

ל׳ קמץ וכל סוס גנד רכו׳

רשי

מתחת לבית כר: מלרע לבית שרון: ובית השן. שן הסלע: ויטו

רלבג

וזכר שכבר נגפו ישר׳ את הפלשתים ויכום באופן שנכנעו ה הפלשתים ולא יספו עוד לבא בגבול ישרא׳ ושבו הערים לישראל שלקחו פלשתים מ מאתם והנה היה גם כן שלום בימי שמואל בין ישר׳ ובין האמורי. והנה זכר איך שפט שמואל את ישראל כל ימי חייו בהשגחה כ נוספת כי הוא לא היה מטריח ישראל לבא אליו כמו שהיו עושים בניו אבל הוא היה ה הולך לשפטם בבית אל והגלגל והמצפה והיו מתקבצים שם אליו מ המקומות הקרובים להם ואחר היה שב אל הרמה כי שם היה ביתו ובית אבותיו ושם היה שופט את ישראל הקרובים לו והנה בנה שם מזבח ליי׳ לא כאסרה אז במת יחיד כמו שזכרנו:

גבולן
ל׳ ויחנון ל׳
בירונין ל׳
וכחהן ל׳
תחתיהן ל׳
חטין ל׳
האיין ל׳
אחרין ל׳
בחיין ל׳
ומלכין ל׳
הימין ל׳

והנה התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו. **הראשון** הוא להודיע יחס שמואל לכבודו והודיענו כי הכור שחושב ממנו היה נכבד מאד מצד אביו ואמו שהיתה נביאה לפי מה שנזכר ממנה ולזה היה ראוי ש׳ שיגיע לזאת המעלה הנכבדת שהגיע אליה עם שכבר היה קדוש ונבדל לעבודת הש״י מעת הלידה: **השני** הוא להודיע כי הש״י משגיח בשפלים ולזה מפני שראה הש״י כי חנה היתה האהובה אצל אלקנה נתן לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים כמו שנזכר בתורה ברומה לזה בענין רחל ולאה: **השלישי** הוא להודיע שאעפ״י שאין הנשים חייבות לעלות לרגל ולא הטף אלא מי שיוכל לעלות ברגליו מירושלם להר הבית אחת בשנה ראוי לשלם לעלות שם עם נשיו וטפו בכללם וזה לשתי סבות האחת להיישירם לאמונה אמתית כמו שיראו מענין המקדש והשנית כי השמחה השלימה לא תשלם לאדם אם לא בהיותו עם אשתו ובניו בכללם ולזה ידמ׳ שיהיה ראוי להיות זה בחג הסוכות שהוא חג השמחה ולזה זכר שאלקנה היה עולה מעירו שנה בשנה להשתחוות ולזבוח ליי׳ ר״ל שלא היה מסתיר בעירו דבר מבני ביתו ולזה היו שם נשיו וכל בניו וכל בנותיו פעם אחת בשנה: **הרביעי** הוא להודיע שראוי לתקון הקניינים ולהיטיב לבם כפי היכלת ולזה ספר כי מפני שהיה צר לחנה בראותה רבוי המנות לפנינה ולבניה ולבנותיה והיא היתה יחידה היה אלקנה מטיב לב חנה כפי היכלת והיה נותן לה מנה שהיו עיניו בה ולזה היה מוסיב חנה אבל פניו ושאר המנות היה נותן כאילו היה משליך אותם אחרי גוו ובזה האופן היה מנחם אותה מן הכעס שהיתה מכעסת אותה צרתה כשהיה אומר לה שהוא טוב לה מעשרה בנים: **החמשי** הוא להודיע שאין ראוי להתגאות על רבוי הטובה ולבזו׳ הקניינים הלא תראה כי פנינה מתפארת ברבוי בניה ובנותיה והיתה מכעסת חנה מפני היות׳ עקרה והש״י ראה עני חנה ונתן לה בנים ובנות ובני פנינה היו מתים כמו שאמרה חנה עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אומללה: **הששי** הוא להודיע שאין ראוי להתפלל אחר האכילה והשתייה כי אז לא יתכן שתשלם הכונה בזה לפי הראוי ולזה ספר כי מפני שאחר זמן אכילה ושתייה קמה חנה להתפלל לפני י״י הנה לא חשב עלי שתהיה מתפללת אך חשבה עלי לשכורה כי לא נכון להתפלל אחר האכילה והשתייה והיתה תשובת חנה מפני זה שיין ושכר לא שתת ולזה לא תתגנה אם תתפלל אז: **השביעי** הוא להודיע שרבוי התפלה והבכיה עוזרים אל שתהיה בכוונה יותר ולזה אר״זל כי שערי דמעה לא ננעלו ורבוי התפלה גורם שתחזק הדבקות בין המתפלל ובין הש״י ולזאת הסבה זכר בתפלת חנה שהיתה נשמעת כי היא הרבתה להתפלל ובכה תבכה להעיד שבאלו הדברים היה רוצה להשמע התפלה ודימה שלזאת הסבה אמר שנתן לה השם שאלתה: **השמיני** הוא להודיע שהמתפלל אין צריך שישמיע קולו כי הש״י יודע מחשבות האנשים אבל צריך שיוציא בשפתיו דברי התפלה כדי שתשלם לו הכונה בה ולזה אמר בתפלת חנה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע: **התשעי** הוא להודיע שהמתבקש דבר מה מהש״י על צד החסד שידור נדר שאם יתן שאלתו יקיימהו כי בזה יבוא להאמין שהטוב ההוא הגיע לו מהש״י ולזה יקיים בעבורו הנדר ההוא ולזה היה קיום הנדר באלו המקומות הזכרת החסד ולזאת הסבה תמצא במקומות רבים נדר נדרו בזה האופן מצאנו זה ביעקב וביפתח ורבים זולתם ולזה מצאנו שנדרה חנה זה הנדר בזה המקום וידמה שכבר קיים אותו שמואל ואעפ״י שאין האשה מדרת את בנה בנזיר ולא האיש גם כן בזה האופן שהרי לא נולד שמואל עדיין כשנדרה חנה זה הנדר לפרסום האות והמופת שעשה לה הש״י: **העשירי** הוא להודיע שראוי לשלם שיעיין בעניני האנשים כדי שיוכיחם אם עשו דבר שלא כהוגן ולזה ספר כי עלי היה שומר את פיה לעיין מה היה ענינה ואף על פי שלא היה מדרך השלם ההוא לתת עינו בנשים וכאשר הרבתה לעשות זה הפועל חשב עלי שתהיה שכורה ולזה הוכיחה על זה: **האחד עשר** הוא להודיע שראוי לכל אדם שיציל עצמו מן החשד לפי מה שאפשר לו ולזה ספרה חנה ואם היה ראוי שתבוש מלדבר בפני עלי שהיה כהן גדול ונביא לא קצרה מלדבר לעלי את דבר התנבלותה: **השנים עשר** הוא להודיע שתפלת הנביא יותר נשמעת מתפלת זולתו ולזה שמחה חנה כשהתפלל עלי שיתן לה הש״י את שאלתה ובקשתה ממנו שיתפלל ליי׳ בעבורה על זה ולזה גם כן בטחה שתהיה תפלתה נשמעת ולזה אכלה ופניה לא היו לה עוד כמו שהיו בתחלה כי היא היתה כועסת ועצבה ועתה סר כעסה ממנה: **הי״ב** הוא להודיע שאין ראוי לאכסני׳ שישמח מטתו ולזה זכר שידע אלקנה את חנה אשתו אחר ששבו ובאו אל ביתם למדנו מזה כי בשילה לא ידעה ואעפ״י שהיה בתכלית הכוסף שיהיה לו זרע מחנה אשתו. ואם אחר אומר כי כמכנעו מזה מצד ברכם להככם במקדש אמרנו לו שלא היה מחויב שיכנסו שם בכל יום ולזה הוא מבואר שכבר היה אפשר לאלקנה שיטמא יום אחד שם: **הארבעה עשר** הוא להודיע שחלב האם יותר נאות לנער מחלב זולתה ולזה דקדק מרים הנביאה שתניק יוכבד את משה ודקדק חנה שתניק היא את בנה מפני רבותה שיהיה נבדל לעבודת הש״י:

הטו

החמשה עשר הוא להודיע שראוי לתת לש"י תודה כפי כל אשר גמל מן הטוב ולזה זכר שהביאה חנה עם שמואל שלשה פרים לזבוח ליי׳ ואיפה אחת קמח ונבל יין ושחטו הפר האחד מהם לפני יי׳ קודם הביאם הנער אל עלי כדי לשים עבודת הש"י ראשונה בזה כדי שיעזרו בזה הפעל מהש"י :

הששה עשר הוא להודיע שמי שירצה בנו שיהיה שלם מאד צריך שיחנכוהו אל השלמות בעודו קטן לפי מה שאפשר כדי שיגדל ב במנהגים המשובחים וימשך אחריהם ולזה זכר שכבר השתחוה שמואל ליי׳ והוא כמו בן שתי שנים לפי שהם צווהו על זה לחנכו ולהרגילו לעבודת הש"י ולזאת הסבה ג"כ היה שמואל מקטנותו חגור אפוד בד :

השבעה עשר הוא להודיע מה שנזכר במאמר חנה על דרך הנבואה שנתבאר בזה הספר עם מה שיבא אחריו שכבר נתקיי׳ אחר זה לפי מה שפירשנו בפסוק ותתפלל חנה ובפסוק יי׳ יחתו מריביו :

השמנה עשר הוא להודיע שאין בקדושים ובמלאכים שישוה לש"י בענין הקדושה וההבדל מחומר והנה למדנו מזה שאין הש"י המניע אחד מן הגלגלים היותר נכבד מהם אבל הוא עליון על כל מניעיהם כמו שבארנו במאמר החמשי מספר מלחמו׳ יי׳ וזה למדנו במה שאמרה חנה אין קדוש כיי׳ כי אין בלתך :

התשעה עשר הוא להודי׳ שהש"י הוא אשר לו נתכנו עלילות לבדו ולזכר מה שירצה אמנם זולתו מהעלולי׳ ממנו לא יוכל לחדש רק מה שסדר לו השם ית׳ מהפעלות ולזה אמרה חנה ואין צור כאלהינו :

העשרים הוא מה שלמדנו מדברי חנה שאין ראוי להתגאו׳ מפני רבוי הבנים ולא מפני יתרון הגבורה ולא מפני יתרון העושר כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים :

העשרים ואחד הוא מה שלמדנו מדברי חנה שהש"י מחייה המתים ומעלה אותם מקברותיהם וזו אחת מפנו׳ האמונה :

העשרים ושנים הוא להודי׳ שהש"י משגיח במין האנושי וביחוד לצדיקי׳ ואמנם הרשעים ידמו בחשך ובכמו זה אמר דוד כי יודע יי׳ דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד :

העשרים ושלשה הוא להודיע כי לא היתה הסבה בחטא בני עלי הוא היות עלי בלתי משגיח בעניניהם ובלתי מיישיר אותם אל הטוב וזה כי את פני עלי ובהשגחתו נתישר שמואל לשרת את יי׳ ועם כל זה לא הועילה הנהגת עלי להיישיר בניו אל השלמות מגדר רוע תכונתם :

העשרים וארבעה הוא להודיע תכונת בני עלי בענין הקרבנו׳ כי בזה תועלת לבאר שמה שהגיע להם מאת השם ית׳ מהעונש המופלג אשר נזכר בזה הספר היה ביושר ולזה באר שהם פנו אל המרה המגונה מאד והוא הזוללות ובמדה אחרת מגונה גם כן והיא החמס עד שנאצו בזה מנחת יי׳ וזכר עוד מגנותם שהם היו מתעצלים בהקרבת הקרבנות עד אשר ישכבון ועדיין לא הקריבו קני הזבות והיולדות וכל זה היה מפני שלא ידעו את יי׳ ולזה לא השגיחו בתכלית הכוונה אשר בעבורה היו הקרבנו׳ שאם היו משגיחי׳ בו היו משתדלים להתנהג בענין הקרבנות בקדושה ויראו מלהקל בעניניהם :

העשרים וחמשה הוא להודיע מעלת שמואל מקטנותו עם בני עלי לא למד ממעשיהם ולזה שב לזכור ששמואל היה משרת את יי׳ אחר זכרו רוע תכונת בני עלי וזכר עם זה שמחת עלי בו מגדר טוב תכונתו ולזה זכר שהיה עלי מברך את אלקנה ואת אשתו בבאם שם לרגל :

העשרים וששה הוא להודיע שכבר נתקיי׳ מה שנתנבאה חנה ואמר׳ עד עקרה ילדה שבעה ושכבר נתקיימה תפלת עלי במה שהיה אומר יתן יי׳ לך זרע מן האשה הזאת ולזה זכר שכבר ילדה שלשה בנים ושתי בנות:

העשרים ושבעה הוא להודיע שהתוכחת בחטאים הקשי׳ לא יספיקו בה דברים רכים ולזה זכר תוכחת עלי לבניו שלא היו בה דברים קשים נגלים בתחלת העיון כראוי בענין אלו החטאים ולזה נגה שו החטאים הש"י על צד התוכחת ואמ׳ לשמואל כי גם עלי חטא מפני שידע שחטאו בניו ולא כהה בהם כראוי ומזה המקום יתבאר כי לא מנע הש"י דרכי התשובה מבני עלי שאם היה הענין כן לא היה הש"י מגנה עלי על זה בזה האופן . ואפשר שנאמ׳ שאע"פ שרצה הש"י שלא ישובו כי חפץ להמיתם היה ראוי לעשו׳ לעלי הראוי לעשות לו מהתוכחת:

העשרים ושמנה הוא להודיע שמי שיחטא לאשר גמלהו טובות רבות הנה חטאו יותר גדול מאד ממה שהיה אם לא גמלהו אלו הטובות ולזה כאשר רצה השם להודיע לעלי העונש הנפלא שיענשהו על אלו החטאים הודיע לו תחלה רבי הטובות אשר גמלהו כי מפני זה היה ראוי שיהיה נשמר יותר מחטא לש"י ולזה היה העונש הזה הנפלא שתאבד הכהונה הגדולה לזרע פינחס בן אלעזר אשר כבדו הש"י בכל עת וזה מבואר בפנחס ובאלעזר הלא תראה כי יהושע היה טפל לאלעזר שנאמר ולפני אלעזר הכהן יעמד ופנחס קנא לאלהיו בשטים ומסר עצמו לסכנה גדולה בעבור כבוד הש"י וכן היה מעת היות צדוק כהן גדול עד תחלת בית שני כי יהושע בן יהוצדק היה מזרע פנחס בן אלעזר כמו שנזכר בספר דברי הימים והוא היה כהן בתחלת בית שני וראוי שנאמין לפי זאת הנבואה שכל ימי בית שני נתקיימה הכהונה הגדולה לזרע אלעזר כי הכהנים שהיו מזרע איתמר היו מעטים ודלים כי לא היה׳ להם נחלה ולזה לא היו יכולין לתת ממון למלכי ישראל שיעמידום כהנים גדולים וזה היה העונש הראוי להם הם לקחו את אשר לא להם ועשק הש"י מהם אשר להם הם בזו הקרבנות ורצה הש"י שיגיע להם בזוי ושפלות המגיע להם ממתנו׳ הכהונה ולזאת הסבה רצה שלא יכרית זרעו מעם מזבח הש"י לאדיב את נפשם על מה שנכפלו בו מהבוז והשפלות הם השתמשו בקרבנות בחיי נפשם לבד ורצה השם ית׳ שיסורו אלו החיים מהם קודם מיתתם :

העשרים ותשעה הוא לבאר עוצם מעלת שמואל בנבואה שעם היות דבר יי׳ יקר בימי׳ ההם הגיע לו הנבוא׳ בזה האופן שהתפעל דמיונו מהשפע האלהי המגיע לו באופן שהשיג זה הקול באמצעו׳ הדמיון והנה זה היה שומע הקול בחוזק כל כך עד שהיה מקיץ משנו וזה ממה שהורה על עוצם שלמות הכח המדמה והשכלי בשמואל ונתבאר שכבר נתקיי׳ מה שייעד מזה לעלי ולבניו והשאר נתקיים בנוב עיר הכהנים ובהסרת אבותם מהיותו כהן גדול ונתבאר עוד מעוצם מעלתו בנבואה שלא הפיל מכל דבריו ארצה ונתפרסם לכל ישראל היותו נביא גם בימי עלי וזה יורה שתמיד היתה מגעת לו הנבואה בכל מה ששאלו ממנו :

השלשים הוא להודיע בית ישרא׳ אשר בעבורו נתחייבו שיפלו ביד פלשתים וזה כי הפלשתים הכירו בגדר מה לשם ית׳ מעלתו אמרו אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה וכשבא ארון יי׳ בידם לקחו מוסר תכף ושלחו אותו בכבוד מעליהם ואולם ישראל היו עובדים הבעלים והעשתרות והמירו כבודם בלא יועיל ולא לקחו מוסר בכל הרעות שהביא הש"י עליהם על זה ולזה לא סרו מנפול ביד פלשתים עד שעבדו את יי׳ לבדו והסירו הבעלים והעשתרות:

השלשים ואחד הוא להודיע עוצם השגחת השם ית׳ בשפלים במה שחדש מהמופתים הנפלאי׳ כדי שישוב ארון האלהי׳ לשם הראוי לו והודיע בו עם זה אופן יושר הש"י שלא רצה בתחלה לעשות רע לפלשתים על זה אבל עשה אות מה באלהיהם להיישיר אותם שישיבוהו וכאשר ראה שלא נוסרו בזה עשה באלהיהם ובהם שפטים נפלאי׳ וזה ג"כ היה בהדרגה כי כל שהרע היה הולך וגדל וזה כי בתחלה הכם בטחורים בסתרי׳ שלא היו יכולי׳ לחבוש עליהם שום תחבשת ומזה הצד היו מכאיבים יותר והיו יותר רב הסכנה ואח׳ כך המית הש"י קצתם והנשארים הכם בטחורים ומהמופתים שנעשו שם גם כן היה התישר הפרות מעצמם למשך העגלה אשר היה בה ארון יי׳ לנכח בית שמש עם שלא משכו בעול ושהשיבו בניהם מאחריהם הביתה :

השלשים ושנים הוא לבאר שראוי להתנהג בענין ארון האלהים בקדושה גדולה ונפלאה ובתכלית הכבוד כי ככללת בו התורה שהוא מקום השלמויות ולזה זכר שנענשו אנשי בית שמש כי ראו ארון יי׳ עם היותם קוצרים קציר חטים בעמק והיה ראוי להם שיניחו מלאכתם ויתעסקו בענין נגיזת הארון כי התורה לא התירה ראייתו גם לבני קהת כמו שאמר ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו וזה כלו היה להפליג בקדושתו ובמעלתו אבל האנשים כי מה שתתכן ראיתו לכל האנשים לא יתנו לו מעלה בנפש במדרגת המעלה שיתנו למה שלא ימשלו על ראייתו :

השלשים ושלשה הוא להודיע שתכף ששבו ישרא׳ ליי׳ בכל לבם נעתר להם על יד שמואל עד ששמים נלחמו עם פלשתי׳ על צד המופת ברעמים ולהבות ואחר זה הכו אותם ישראל ושבו להם על יד שמוא׳ כל הערים שלקחו מהם פלשתים :

השלשים וארבעה הוא להודיע שהמעלה שהשם ית׳ נותן לצדיקי׳ אינ׳ נטלת מהם עד יום מותם ולזה ספר ששמוא׳ שפט ישראל כל ימי חייו אף על פי שבסוף ימיו היה מולך שאול הנה היה אז שופט שמואל את העם:

השלשים וחמשה הוא להודיע שראוי למנהיג שיעשה באופן שלא תכבד הנהגתו אל המונהגים ממנו ולזה ספר ששמואל היה הולך מדי שנה בשנה לשפט ישרא׳ בבית אל והגלגל והמצפה כדי שלא יכבד אל המקומות הרחוקים לבא אליו ואחר היה שב אל הרמה כי שם ביתו לשפוט שם כל אשר יבאו אליו:

השלשים וששה הוא להודיע כי שמוא׳ מפני שהית׳ כוונתו שתהיה הנהגתו כלה על פי יי׳ בנה מזבח ליי׳ ברמה להעלות עליו עולות להמשיך לו הנבואה כי בזה היישרה להגעת הנבואה כמו שבארנו בביאורנו לדברי התורה תם :

אלו. הוא ושני הנזכר בדברי הימים: שופטים בבאר שבע. ספור זה להודיע כי לא הלכו בדרכי אביה' שהיה הולך וסובב על הערים שלא להטריח את כל ישר' לבא אליו למשפט והם לא די להם שלא עשו זה אלא שישבו בקצה ארץ ישראל כי באר שבע היה בקצה ארץ ישראל כמו שאמר הכתוב מדן ועד באר שבע כי אלה שהיהן היו קצות ארץ ישראל ועדיין אילו היה האחד יושב בדן והאחד בבאר שבע לא היה רע אבל שניהם היו שופטים בבאר שבע להטריח ישראל לבא אליהם ולהרבות שכרן. ואמרו רבותינו ז"ל בני שמואל לא חטאו אלא לפי שלא היו מחזירין בכל מקומות ישראל וישבו בבתיהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם מעלה עליהן הכתוב כאילו לקחו שוחד ומהם אמרו חלקם שאלו בפיהם ומהם אמרו מתנו' נטלו בזרוע ולפי פשט הפסוק נראה שחטאו: ויטו אחרי הבצע. הם נטו אחרי הבצע כלומר שהיה לבבם נוטה לממון והיו נבהלים להון ואין טוב להיות שופטים אנשים כאלה אלא שונאי בצע כמו שאמר בתורה והם האנשי' המסתפקים בחלקם הנמנעים מן העולם הזה ואינם רודפים אחר הממון וזהו פי' שונאי בצע ואין לפרש שונאי גזלה וחמס ושוחד כי כבר אמר יראי אלהים אנשי אמת ובני שמואל היו אוהבי בצע ולא עוד אלא שלקחו שוחד ויטו משפט אבל ית' ויטו אח' הבצע ואתפניאו בתר ממון דשקר: אתה זקנת. ואין אתה יכול לשפטנו כמו שעשית עד היום ובניך שעשית לנו שופטים לא הלכו בדרכיך: שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים. אמרו רבותי' ז"ל שלש מצו' נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות עליהם מלך ולמחות זרע עמלק ולבנות בית הבחירה אם כן למה היה הדבר רע בעיני ה' לפי שבתרעומת שאלו אותו ולא לשם מצו' כי אילו אמרו תנה לנו מלך שישפטנו ביושר ובאמונה לא היה הדבר רע בעיני שמואל שהרי הכתוב מעיד כי בניו לא היו שופטי' ישרים או אילו אמרו כבא לפניך ותשפטנו אתה כל ימי חייך אחר שאין אתה יכול לחזור על המקומו' היו אומרי' טוב או אם אמרו כתנה בעצתך מלך עלינו אחר שאתה זקנת והמלך ישפטנו ויוכיחנו ואתה מורהו עלינו לשמור דרך ה' זו השאלה היתה טובה אבל כשאמרו שימה לנו מלך זה היה רע ומיעוט בטחו' בה' ועוד שאמרו ככל הגוים והם לא היו צריכי' ככל הגוים אם היו שומרים דרך ה' כי הוא לוחם את מלחמות' והם אמרו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו לפיכך אמר הקב"ה לשמואל לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליה' ואין כונתם שימאסו אותך למשפט כי אינם רוצי' מלך כדבר המשפט לבד כי די היה להם בך כל ימי חייך אבל עתה כשמצאו עילה לשאול שופט שאלו מלך ואותי מאסו ממלוך עליהם וסלקו בטחונם ממני. ובדברי רבו' ז"ל מחלוקת מהם אמרו למה נענשו על שהקדימו ככל הגוים ומהם אמרו לא בקשו להם מלך אלא להעבידם ע"ז שנאמר שימה וגו' והייתם אנחנו ככל הגוים ומהם אמרו זקנים שבהם כהוגן שאלו שנאמר שימה עלינו מלך לשפטנו ועמי הארץ שבהם קלקלו שנ' והיינו גם אנחנו ככל הגוי': ויתפלל שמואל. התפלל שתבא אליו הנבואה בענין זה מה ידבר יי': גם לך. פירו' עמך כלומר אע"פ שאתה עמה' ויצאת לפניהם במלחמותיהם והצליחו עד אשר השלמת להם אויביהם עד אשר לא הוצרכו למלחמה כי השיבותם על הדרך הטובה אע"פ כן עתה מרדו בי גם עמך לשאול להם מלך מה שלא היו צריכי' כי אין להם מלחמה כי אם מלחמת נחש מלך בני עמון: משפט. חוק וכן משפט הכהני' מאת העם וכן תרגם יונתן נימוסא. ונחלקו רבותינו ז"ל במשפט המלוכ' ר' יוסי אומ' כל האמור בפרשת המלך מלך מותר בו ר' יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא ליראם ולבהלם: ורצו

דירמיה. חסד ואמת אל יעזבך: הבה עשים ה' דסמ' בי בקריאה וסי' נמסר בסדר ויקהל: העד תעיד בהם העדה בהם ד' בליש' בקרי' וסי' אך כי העד העיד בהם. ותעד בהם לחשיבם. אשר העידות בהם. ואעידה בהם: יקח ג' קמצין בקריא' וסי' וזה יהיה משפט המלך. גם אתו לאשור יובל. בנשך לא יתן. וכל אסף דכוו' קמצין:

ויטו ד' וסי' ויקחו שחד ויטו משפט. ויטו לאבשלום האהל. ויטו בתהו צדיק. ויטו נשיו את לבבו: ככל הגוים ד' בקריא' וסי' ככל הגוים אשר סביבתי. עתה שימה לנו מלך לשפטנו. והיינו גם אנחנו ככל הגוים. יען אמר מואב ושעיר: ויעזבני ג' חס' בליש' וסי' ויעזבני ויעבדו אלהים אחרים דשמואל. יען אשר עזבני

ח וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקֵן שְׁמוּאֵל וַיָּשֶׂם אֶת־בָּנָיו שֹׁפְטִים לְיִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי שֶׁם־בְּנוֹ הַבְּכוֹר יוֹאֵל וְשֵׁם מִשְׁנֵהוּ אֲבִיָּה שֹׁפְטִים בִּבְאֵר שָׁבַע׃ וְלֹא־הָלְכוּ בָנָיו בִּדְרָכָו וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּצַע וַיִּקְחוּ־שֹׁחַד וַיַּטּוּ מִשְׁפָּט׃ וַיִּתְקַבְּצוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל־שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִנֵּה אַתָּה זָקַנְתָּ וּבָנֶיךָ לֹא הָלְכוּ בִּדְרָכֶיךָ עַתָּה שִׂימָה־לָּנוּ מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ כְּכָל־הַגּוֹיִם׃ וַיֵּרַע הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ תְּנָה־לָּנוּ מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ וַיִּתְפַּלֵּל שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל שְׁמַע בְּקוֹל הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ כִּי לֹא אֹתְךָ מָאָסוּ כִּי־אֹתִי מָאֲסוּ מִמְּלֹךְ עֲלֵיהֶם׃ כְּכָל־הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר־עָשׂוּ מִיּוֹם הַעֲלֹתִי אוֹתָם מִמִּצְרַיִם וְעַד־הַיּוֹם הַזֶּה וַיַּעַזְבֻנִי וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים כֵּן הֵמָּה עֹשִׂים גַּם־לָךְ׃ וְעַתָּה שְׁמַע בְּקוֹלָם אַךְ כִּי־הָעֵד תָּעִיד בָּהֶם וְהִגַּדְתָּ לָהֶם מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֶל־הָעָם הַשֹּׁאֲלִים מֵאִתּוֹ מֶלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר זֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם אֶת־בְּנֵיכֶם יִקָּח וְשָׂם לוֹ בְּמֶרְכַּבְתּוֹ וּבְפָרָשָׁיו

בדרכיו ל' ק' ל' י' · לריהושע מ"ל דשמואל חס' · ר' וחס · ג' חס · ב' קמצי' וכל אתנ' וס"פ דכו'

והוה כד סיב שמואל ומנית בנוהי דיינין על ישראל׃ והוה שום בריה בוכריה יואל ושום תנייניה אביה דיינין בבאר שבע׃ ולא הליכו בנוהי באורחתיה ואתפניאו בתר ממון דשקר וקבילו שוחדא וצלו דינא׃ ואיתכנישו כל סבי ישראל ואתו לות שמואל לרמתא׃ ואמרו ליה הא את סבתא ובנך לא הליכו באורחתך כען מני לנא מלכא למדיננא ככל עממיא׃ ובאיש פתגמא בעיני שמואל כד אמרו מני לנא מלכא למדיננא וצלי שמואל קדם יי׃ ואמר יי לשמואל קביל למימר עמא לכל דיימרון לך ארי לא יתך רחיקו ארי בפולחני קצו מלמהוי מלכא עליהון׃ ככל עובדיא די עבדו מיומא דאסיקית יתהון ממצרים ועד יומא הדין ושבקו פולחני ופלחו לטעות עממיא כן אנון עבדין אף לך׃ וכען קביל למימריהון ברם ארי אסהדא תסהיד בהון ותחוי להון נימוסא דמלכא דימלך עליהון׃ ואמר שמואל ית כל פתגמיא דיי לעמא דשאלין מיניה מלכא׃ ואמר דין יהי נימוסא דמלכא די מלך עליכון ית בניכון ידבר וימני ליה ברתיכוהי ובפרשוהי

רשי

ויטו. הם עצמם. ד"א את המשפט. ורבותינו אמרו לא חטאו בני שמואל אלא לא הלכו בדרכי אביהן שהיה מחזר בכל מקומות ישראל ושופטן בעריהן והם לא עשו כן כדי להרבו' שכר לחזניהם ולסופריהם: וירע הדבר. לפי שאמרו לשופטנו ככל הגוים: העד תעיד בהם. שתהא אימת מלכם עליהם: ולעשות

רלבג

ספר אחר זה שכאשר היה זקן שמואל והיה לואה מהנהיג ישראל על דרך שנהג שם בניו שופטים לישראל בבאר שבע כדי שישפטו שם הרחוקים ממנו ויקלו מעליו והנ' לא הלכו בניו בדרכיו אבל הלכו אחר התועלת ולזה לקחו שוחד והיה זה סבה שהטו משפט כי השחד יעור עיני חכמי' כמו שנזכר בתורה ולזה אסור לקבל שחד אף על פי שלא יכוין להטו' משפט כי טבע השחד כן הוא שיפות' האדם בו להועיל בריבו לאשר קבלהו ואע"פ שלא יתכוין מקבל השחד להטות הדין הנה השחד יסבב שיעלם ממנו אמתת הדין מפני חשקו להועיל לאשר קבל השוחד ממנו עד שלא יוכל לראות לו חובה. והנה נתקבצו כל זקני ישראל ובאו לשמואל הרמתה ואמרו לו שישים להם מלך לשפטם ככל הגוים והנה טעו בזה כי ישר' אינם באופן שישפט להם המלך לפי מה שירצה כמו הענין במלכי הגוים שמיסרי' לעמם נימוסים כאשר יעלה על רוחם ולזה אמרה התורה שאם יאמרו ישראל שישימו עליהם מלך ככל הגוים אשר סביבותיהם שלא יוכלו לשים עליהם כי אם מאחיהם שהם נקשרים לקיים התורה ועל פי התורה יתנהגו לא בנימוסים אחרים ולזה צותה התורה שיכתוב לו המלך ספר תורה אחר זולת הספר שהיה לו כשהיה הדיוט והיה עמו תמיד וקרא בו כל ימי חייו כדי שתהיה הנהגתו לעם על פי התורה ולזאת הסבה היה רע בעיני שמואל כאשר בקשו ישרא' זאת הבקשה ולזה הודיע להם בסוף הענין כי אין לישרא' מלך זולת הש"י וגם הש"י אמר לשמואל כי בקשתם היתה לסור מדרכי התורה ולזה אמר כי אותי מאסו ממלוך עליהם והנה בסוף הענין היו מלכיהם סבה להתעות ישר' ולהסירם מעל ה' עד שהביאו לגלות מעל אדמתם כמו שנתבאר מירבעם בן נבט וחבריו ולזה רצה הש"י להרחיקם מזה מפני התכלית הרע שהיה עתיד להמשך מזה וצוה מפני זה את שמואל להגיד לישראל את משפט המלך כדי שיסורו מזה בסבת הקושי אשר יהיה לעם לסבול כל אלו הדברים שזכר שיהיה מושל המלך עליהם עד שיהיו לו לעבדים ויאמר זה יהיה משפט. והנה הודיע שמואל לישראל את משפט המלך ר"ל שיקחת המעשר מהם ולחשוב שאין המלך מותר באותם הענינים שזכר אבל רצה שמואל לירא' ולבהלם והודיעם מה שיעשה המלך כשיתחזק על ממלכתו כשיקשה להם ממה שלא יספר לעבודתו מכד משפטי התורה:

ורצו לפני מרכבתו · מלרע והיה משפטו מלעיל על דרך כחי העי"ן אף על פי כן באו מהם מלרע כמו שכתבנו בחלק הדקדוק מספר מכלל וטעם ורצו על הפרשים שזכר או טעמו כי יקח מבניכם גם כן להיותם רצים רגלים לפני מרכבתו וכן תרגם יונתן כמו רצים ודפין קדם רתיכוהי : ולעשות כלי מלחמתו · ת"י ולומניא למיעבד מאני קרביה וכל זה בשכר ולא בחנם אלא שהמלך קודם לכל אדם : לרקחות · לרקח מרקחת הבשמים ות"י לבסמן : ולטבחות · מבשלות וכן בערבי יקרא המבשל טב"אך הכ"ף בערבי ח"ית בעברי או יהיה כמשמעו לשון זביחה כי המבשלות יזבחו מה שיבשלו : ולאופות · אופות הלחם : וזרעיכם · פירוש שדות וכרמים וכבר אמר ואת שדותיכם ואת כרמיכם כי השדות והכרמים והזתים הטובים יקחם כלם אם ירצה ושאר השדות והכרמי' יעשר ר"ל יקח המעשר מן השדו' והכרמים או מתבואות אחר מעשר הלוי · ורבותינו ז"ל פירשו לא שיקח השדות והכרמים אלא פירותיהם אם יצטרכו אותם עבדיו כשילכו למלחמה יפשטו על המקומות אם אין להם מה יאכלו שם יקחו אותם ונותן את דמיהן אבל מעשר התבואות והפירו' והצאן הוא משפטו בכל עת שירצה שהרי שלמה מלך ישראל היה לוקח וכן לקחת בנותיכם לנשים ולפלגשים ככל אשר יבחר והראיה כי לא אמר שיקח השדות והכרמים והזתים לעצמו אלא ונתן לעבדיו כלומר לאנשי מלחמתו כי כלם עבדיו אלא מהו ונתן לעבדיו לאנשי החיל אשר עמו לא שיקח גוף השדות והכרמים לעצמו שאם כן היה לוקח אחאב כרם נבות במשפט המלוכה ולא היתה מצטרכת איזבל לכל הגלולים ההם ולשפיכת דם נקי ומה שאומר הטובים כלומר שיבחר מהטובי' לקחת פירותיהם ולתת לעבדיו ומה שאמר שדותיכם וכרמיכם וזיתיכם כי הם עיקר המחיה וכן אמר דגנך תירושך ויצהריך : צאנכם יעשר · ובכלל הבקר שהרי לא זכר בפרשה : ואתם תהיו לו לעבדי' · אחר שאמר כל הפרט' מה צריך ואתם תהיו לו לעבדים הלא אמר שיקח הבנים והבנות והשדות והכרמים וכל מה שירצה אמרו רבותינו ז"ל שיוכל להטיל מס עליהם כתיב הכא לעבדי' וכתיב התם והיו לך למס ועבדוך : ויאמרו לא · ברגש הלמ"ד וכן ויאמרו לא כי ברחוב נלין : ושפטנו מלכנו · בדברי הדיינין או פירושו יקח משפטנו מיד אויבינו כמו שפטני יי' וריבה ריבי וכת' ויתפרע לנא : ונלחם · מבנין נפעל כלומ' הוא יהיה נלחם את מלחמותינו וכת' במקצת הנוסחאות ויגיח ית קרבנא ואפשר שיהיה הנון למדברים בעדם מהקל וכן הוא בתרגום במקצת הנוסחאות ונגיח ית קרבנא : וידברם באזני יי' · כתרגומו וסדרינון קדם יי' כלומ' בתפילתו שהתפלל לאל שיענהו בדבר המלוכ' וסדר דבריהם לפניו : ויהי איש מבן ימין · כן כתיב בשתי מלות וקרי מבנימן מלה אחת והענין אחד : קיש בן אביאל · ובדברי הימים אומר ונר הוליד את קיש ונר היה בן אביאל והלא היה אחי קיש ואבי אבנר כמו שאומר בזה הספר ויתכן לפרש כי אביאל היה שמו ג"כ נר ושני שמות היו לו כמו שמצאנו כמוהו רבים בדברי הימים והיו לו שני בנים האחד קרא שמו קיש והאחר קרא שמו נר כשמו והוא היה אבי אבנר · ומצאתי בויקרא רבה כי עיקר שמו אביאל והיו קוראים שמו נר לפי שהיה מדליק נרות במבואות האפלות : בחור וטוב · פי' טוב בתאר ובמראה וכת' עולים ושפיר פי' טוב בתאר וכן טוב מתנו שפיר מיניה : בארץ שלישה · תרגם יונתן בארעא דרומא וכן תרגם מבעל שלשה מארעא דרומא : בארץ שעלים · תרגם יונתן בארעא מתקרבא : בארץ

רשי

ולא יענה ה' בקריא' וסי' וזעקתם ביום ההוא · אז יזעקו אל יי' ד'מיכה · ישאהו על כתף · שם יצעקו ולא יענה · לעבדי קראתי ולא יענה : ונלחם ה' פתחין בקריא' וסי' נמסר בסדר שמות :

ולעשות כלי מלחמתו : לעשות אותם אומנים ונפחים ונגרים : לרקחות · מתקנות מרקחים ובשמים לתמרוקי הנשים : בארץ

ט

וירצו לפני מרכבתו : ולשום לו
שרי אלפים ושרי חמשים ולחרש
חרישו ולקצר קצירו ולעשות כלי־
מלחמתו וכלי רכבו : ואת בנותיכם
יקח לרקחות ולטבחות ולאפות :
ואת שדותיכם ואת כרמיכם
וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו :
וזרעיכם וכרמיכם יעשר ונתן
לסריסיו ולעבדיו : ואת עבדיכם
ואת שפחותיכם ואת בחוריכם
הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה
למלאכתו : צאנכם יעשר ואתם
תהיו לו לעבדים : וזעקתם ביום
ההוא מלפני מלככם אשר בחרתם
לכם ולא יענה יהוה אתכם ביום
ההוא : וימאנו העם לשמע בקול
שמואל ויאמרו לא כי אם מלך יהיה
עלינו : והיינו גם אנחנו ככל הגוים
ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם
את מלחמתנו : וישמע שמואל את
כל דברי העם וידברם באזני יהוה :
ויאמר יהוה אל
שמואל שמע בקולם והמלכת להם
מלך ויאמר שמואל אל אנשי
ישראל לכו איש לעירו :
ט ויהי איש מבן ימין ושמו
קיש בן אביאל בן צרור בן בכורת
בן אפיח בן איש ימיני גבור חיל :
ולו היה בן ושמו שאול בחור וטוב
ואין איש מבני ישראל טוב ממנו
משכמו ומעלה גבה מכל העם :
ותאבדנה האתנות לקיש אבי שאול
ויאמר קיש אל שאול בנו קח נא
אתך את אחד מהנערים וקום לך
בקש את האתנת : ויעבר בהר
אפרים ויעבר בארץ שלשה ולא
מצאו ויעברו בארץ שעלים ואין
ויעבר בארץ ימיני ולא מצאו :

ורדפין קדם רתיכוהי : ולמנאה
ליה רבני אלפין ורבני חמשין
ואיכריא למינר ניריה ולמיחצד
חצדיה ואומניא למעבד מני קרבי
ומאני רתיכוהי : וית בנתיכון
ידבר לשמשן ולטבחן ולאפן :
וית חקליכון וית כרמיכון וזיתיכון
טביא יסב ויתן לעבדוהי : וזרעיכון
וכרמיכון יסב חד מן עסרא ויהב
לרברבוהי ולעבדוהי : וית
עבדיכון וית אמהתכון וית
עולימכון שפיריא וית חמריכון
ידבר למהוי עבדין עיבידתא :
ענכון יסב חד מן עסרא ואתון
תהון ליה לעבדין : ותצוחון
ביומא ההוא מן קדם מלככון
דאתרעיתון לכון ולא יקביל יי
צלותכון ביומא ההוא : וסריבו
עמא לקבלא למימר שמואל ואמרו
לא אלהן מלכא יהי עלנא : ונהי
אף אנחנא ככל עממיא ויתפרע
לנא מלכנא ויפוק ברישנא ויגיח
ית קרבנא : ושמע שמואל ית כל
פתגמי עמא וסדרינון קדם יי :
ואמר יי לשמואל
קביל למימריהון ותמליך להון
מלכא ואמר שמואל לאנשי ישראל
איזילו גבר לקרויה :
והוה גברא משיבטא דבית
בנימן ושמיה קיש בר אביאל בר
צרור בר בכורת בר אפיח בר
גברא משבטא דבית בנימן גיבר
חילא : וליה הוה בר ושמיה שאול
עולים ושפיר ולית גבר מבני ישר'
שפיר מיניה מכתפיה ולעילא רם
מכל עמא : ואבדא אתניא לקיש
אבוהי דשאול ואמר קיש לשאול
בריה דבר כען עמך ית חד
מעולימיא וקום איזיל בעי ית אתניא
: ועבר בטור דבית אפרים ועבר
בארע דרומא ולא אשכחו ועבר
בארע מחברא ולית ועבר
בארע שיבטא בנימן ולא אשכחו :

רלבג

חעקתם · ואמר להם הנה יכבד עליכם זה עד אשר תזעקו ליי' מכובד העול ששמים עליכם מלככם ולא יענה יי' אתכם כירוח בחירתכם הביאה אתכם כל זה וענו העם כי על כל פנים הם בוחרים שיהיה להם מלך לשפטם ויתמשך להם מהתועלת ממנו שיצא לפניהם להלחם את מלחמותיהם עד שלא ימשלו עליהם האויבי' באופן שהיו מושלים מקדם כי המלך יסבב שיתקבצו כל העם להלחם עם אויביהם וזה יוסיף ליש' חוזק ואולם כשלא היה לישראל מלך היו האויבים נלחמים עם קצת ישראל והיו הנשארי' בלתי מחזקי' את ידם ובזה האופן היו האויבים מנצחים עם היותם מעטים מישראל הרבה ונדמה שכבר אמר זה מצד יראתם מנחש מלך בני עמון שבא עליהם להלחם עמם כמו שאמ' להם שמואל במה שאחר זה וכאשר ראה הש"י כוונתם הסכים עמהם אך הייעירם בסוף הענין על פי שמואל שיהיו נזהרים לשמר מצות התורה ואם לא הנה יספו גם הם גם מלכם :

וטוב ה' קמצין נסי' טליא כתירא רהט אזנח ח חכמתא ·

ויעבר ל' זוגין מן ד' ד' תמיד מציא ·

רדק

בארץ צוף · תרגם יונתן בארע דבה נביא · ודאג לנו · תרג' יונתן ויציף לנא כלומ' יפחד וכן בבראשית רבה ואיה השה לעולה אמר לו יציף ההוא גברא מכל מקו' יראה לו השה · והאיש נכבד · כלומר נכבד וגדול בדברי הנבואה כל אשר ידבר בא יבא וכן תרגם יונתן וגברא מתנבי קשוט כל מה דיתנבי אתקיימא יתקיים והוצרך לומר זה אף על פי שכל נביא אמת כן הוא כי כל מה שידבר בנבואה יבא אלא לפי שהיה אלהם בזמן ההוא דבר הנבוא' יקר עד שהתנבא שמוא' והוברי שמים או הקוסמי' שהיו בהם או בעלי אוב אם יאמרו פעמים העתיד או הנעלם יכזבו פעמים רבות לפיכך אמר כל אשר ידבר בא יבא : את דרכינו אשר הלכנו עליה · כלומ' הדבר אשר הלכנו בעבורו : ומה נביא לאיש · לא היו יודעים אם היה מקבל ממון כמו הקוסמים ש שנותנים להם ממון השואלים מהם ותרגם יונתן אם מקבל ממון מה נעיל לגברא : כי הלחם אזל · וכי לחם היו נותנין לו שכר אלא כך אמרו אין לנו כסף כי אפילו הלחם אין לנו ל לצידה ובמה נקנה צידה ל לדרכינו ובדרך הזה תרגם יונתן אף אנחנא זודין עטרו מ מיכנא עטרו פי' סרו והבמות לא סרו תרגומו לא עטרו : ותשורה אין להביא · מנחה אין לנו להביא לו : מה אתנו · ויונתן תרגם ומדעם דכשר לית ל לאעלאה לנביא דיי' מה עמנא למיעבד : ויוסף הנער לענות את שאול · פירוש לדבר כמו ועניח ואמרת ויען איוב הראשון כי זה תחלת השבת הדבור שהשיב הנער אל שאול בדבר הנביא ואיך יאמ' ויוסף הנער וכן תרגם יונתן למעני ית שאול ולא תרגם לאתבא ויתכן לפרשו כמשמעו ענין מענה שהוא השבת הדבור ופי' ויוסף כי מתחילה אמ' שאול לנערו לכה ונשוב' וענה לו הנער הנה נא איש האלהים בעיר ה הזאת ועתה כשאמר לו שאול ומה נביא לאיש הוסיף הנער לענותו הנה נמצא בידי רבע שקל : רבע שקל כסף · תר' זוזא חד דכספא כי השקל ארבעה זוזים : כי לנביא היו' · קבלו רז"ל כי שמואל הנביא כת' ספרו וזה המעשה היה בסוף ימיו כי בחיי שאול מת שמואל ושאול לא מלך כי אם שתי שנים אם כן מה הוא לפנים או מהו היום יתכן לפרש כי קריאת הרואה לנביא כמו שהיה לפנים כן היה היום שכתב שמואל זה ומה שאמר לפנים אין רצונו לומר שנפסק היום אלא רוצה לומר כי מלפנים היתה זאת הקריאה שקראו לנביא שאול ונערו רואה כמו שאמרו היש בזה הרואה איזה בית הרואה אבל מקרוב בימי שמואל שנפרצה הנבואה ויבאו דברי הנביאי' בישר' הן בתוכחות הן בעתידו' היו קוראים גם כן לרואה נביא לפי שלשון נביא הוא לשון דבור מענין ניב שפתים ואף על פי שאינם שורש אחד ובימי שמוא' יש שהיו קורא' רואה בדברי הקדמונים ויש שהיו קוראים נביא ופירוש רואה שרואה במראה הנבואה העתידות או מה שמכוה לפי שעה להגיד וכן זאת לפנים בישראל וגו' שלף איש נעלו כי מלפנים היה ואותו היום גם כן היתה זאת התעודה ועוד היום הוא הקנין שקונין בו כל דבר : ותאמרנ' יש · יש בו דרש אמרו לו תראה הענן קשור על פתחו כדא ויש אשר נהיה הענן : הנה לפניך · כנגד שאול כי הוא הנכבד וחבירו נערו היה : לעם בבמה · כל במה בזה הענין ודומה לו תרגם יונתן בית אסחרותא לפי שהיו זבחי שלמים שהם נאכלין לכל אדם אחר הקטרת חלבים וזריקת דם והיו שוטין אנשי העיר אותו זבח לאכול אותו בבית הבמה אשר עשו אותה למעה כי היתר הבמות היה באותו הזמן משחרב שילה והיה המשכן בנוב וכל מקום מאכל קורין אותו מסיבה לפי שהיתה ישיבתם לאכול במסיבה וכן תרגם ויסבו לאכול לחם ואסחרו כמו שאמרו רבותינו ז"ל במסיבה הלך אחר זקנה ובלשון ארמית אסחרותא : כבואכם העיר · כן אמרו רבותינו ז"ל מה היה כל האריכות הזה שהאריכו אלו הנערות לדבר מהם אמרו כדי להסתכל ביופיו של שאול ומהם אמרו כי מיו' היה לפי שלא הגיע עדין השעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לשמואל כעת מחר אשלח אליך איש : כי

רשי

בארץ צוף · בארעא דבה נביא · צוף · כמו צופה : פן יחדל אבי מן האתונות · סתגרל דאגה שלנו עליו עד שיסכח את האתונות : ודאג · אירוב' ירא בלע"ז : את דרכינו · מעשה האתונות מה נהיה בם שבשבילם הלכנו את כל הדרך הזה : מה נביא לאיש · תרגם יונתן אם מקבל ממון מה נעיל לגברא לא היה שאול מכיר במעשיו של ש שמואל וסבור שיאל שכר : ותשורה · תירגם יונתן מדעם דכשר לשון יושר ו ומנחם פי' תשור' לשון תקרובת ראיית פני מלך ואדם חשוב לשון אשורנו ונראין דבריו : רבע שקל · זוזא חדא דכספא : לפנים בישר' · הסופר כתב זאת ואין זה מדברי נער שאול : כי לנביא היום · למי שקורין אותו נבי' היום היו קורין לפני' רואה : כבאכם העיר כן וגו' · מאריכות היו בדברי' כדי להסתכל ביופיו של שאול : הבמתה · לבית אסחרותא משחרב' שילה הותרו הבמות והיו מקריבין שלמים ואוכלין יחד : כי

אשר עמו י"א וסי' ויאגלו וישתו הוא · ויאמר יעקב אל ביתו · ויבא יעקב לחה · ויארכו על שכם · ואבימלך והראשים · כהראיתם עשיתי · בארץ צוף · ושאול יושב בגבעה · ויקם דוד ויעבר הוא · ואנשים אשר

יט דג הֵמָּה בָאוּ בְאֶרֶץ צוּף וְשָׁאוּל אָמַר
ז לְנַעֲרוֹ אֲשֶׁר־עִמּוֹ לְכָה וְנָשׁוּבָה פֶּן־
ג לבס יֶחְדַּל אָבִי מִן־הָאֲתֹנוֹת וְדָאַג לָנוּ ׃
ו וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּה־נָא אִישׁ־אֱלֹהִים
בָּעִיר הַזֹּאת וְהָאִישׁ נִכְבָּד כֹּל אֲשֶׁר־
ה יְדַבֵּר בּוֹא יָבוֹא עַתָּה נֵלְכָה שָּׁם אוּלַי
יַגִּיד לָנוּ אֶת־דַּרְכֵּנוּ אֲשֶׁר־הָלַכְנוּ
ל עָלֶיהָ ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנַעֲרוֹ וְהִנֵּה
לג קמץ · ל נֵלֵךְ וּמַה־נָּבִיא לָאִישׁ כִּי הַלֶּחֶם אָזַל
ל מִכֵּלֵינוּ וּתְשׁוּרָה אֵין־לְהָבִיא לְאִישׁ
הָאֱלֹהִים מָה אִתָּנוּ ׃ וַיֹּסֶף הַנַּעַר
לַעֲנוֹת אֶת־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר הִנֵּה נִמְצָא
ג בְיָדִי רֶבַע שֶׁקֶל כָּסֶף וְנָתַתִּי לְאִישׁ
הָאֱלֹהִים וְהִגִּיד לָנוּ אֶת־דַּרְכֵּנוּ ׃
לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר הָאִישׁ
ג מל · ר בְּלֶכְתּוֹ לִדְרוֹשׁ אֱלֹהִים לְכוּ וְנֵלְכָה
כה עַד־הָרֹאֶה כִּי לַנָּבִיא הַיּוֹם יִקָּרֵא
לְפָנִים הָרֹאֶה ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנַעֲרוֹ
ל טוֹב דְּבָרְךָ לְכָה נֵלֵכָה וַיֵּלְכוּ אֶל־
יט דפ הָעִיר אֲשֶׁר־שָׁם אִישׁ הָאֱלֹהִים ׃ הֵמָּה
עֹלִים בְּמַעֲלֵה הָעִיר וְהֵמָּה מָצְאוּ
נְעָרוֹת יֹצְאוֹת לִשְׁאֹב מָיִם וַיֹּאמְרוּ
ל · ג לָהֶן הֲיֵשׁ בָּזֶה הָרֹאֶה ׃ וַתַּעֲנֶינָה אוֹתָם
וַתֹּאמַרְנָה יֵּשׁ הִנֵּה לְפָנֶיךָ מַהֵר עַתָּה
כִּי הַיּוֹם בָּא לָעִיר כִּי זֶבַח הַיּוֹם לָעָם
ג וחס בַּבָּמָה ׃ כְּבֹאֲכֶם הָעִיר כֵּן
תִּמְצְאוּן אֹתוֹ בְּטֶרֶם יַעֲלֶה הַבָּמָתָה
לֶאֱכֹל כִּי לֹא־יֹאכַל הָעָם עַד־בֹּאוֹ

אִינוּן אֲתוֹ בְּאַרְעָא דְבַהּ נְבִיָּא דַייָ
וְשָׁאוּל אֲמַר לְעוּלֵימֵיהּ דְעִמֵּיהּ
אִיתָא וּנְתוּב דִילְמָא יִשְׁבּוֹק אַבָּא
מִן עֵסֶק אֲתָנַיָא וְיַצִיף לָנָא ׃ וַאֲמַר
לֵיהּ הָא כְעַן נְבִיָּא דַייָ בְּקַרְתָּא
הָדָא וְגַבְרָא מִתְנַבֵּי קְשׁוֹט כָּל
דְאִתְנַבֵּי אִתְקַיָּמָא יִתְקַיַּם כְּעַן נֵיזִיל
לְתַמָּן מָאִים יְחַוֵּי לָנָא יַת אוֹרְחָנָא
דְאַתְנָא עֲלַהּ ׃ וַאֲמַר שָׁאוּל לְעוּלֵימֵיהּ
וְהָא נֵיזִיל וְאִם מְקַבֵּיל מָמוֹן מַה
נָעִיל לִנְבִיָּא דַייָ אַף אֲנַחְנָא זְוָדִין
עֲדַן עֲטַרוּ מִנָּנָא וּמִדַּעַם דְכָשַׁר לֵית
לְאַעֲלָא לִנְבִיָּא דַייָ וּמָה עִמָּנָא
לְמֶעְבַּד ׃ וְאוֹסִיף עוּלֵימָא לְמַעֲנֵי
יַת שָׁאוּל וַאֲמַר הָא אִשְׁתְּכַח בִּידִי
זוּזָא חֲדָא דִכְסַפָּא וְנִיתֵּן לִנְבִיָּא
דַייָ וִיחַוֵּי לָנָא יַת אוֹרְחָנָא ׃ בְּקַדְמִין
בְּיִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר גַּבְרָא בְּמֵיזְלֵיהּ
לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ אִיתוּ
וְנִתְמְטֵי עַד חָזְוָיָא אֲרֵי לִנְבִיָּא יוֹמָא
דֵין מִתְקְרֵי מִלְקַדְמִין חָזְוָיָא ׃
וַאֲמַר שָׁאוּל לְעוּלֵימֵיהּ תַּקִּין פ
פִּתְגָּמָךְ אִיתָא נֵיזִיל וַאֲזַלוּ לְקַרְתָּא
דְתַמָּן נְבִיָּא דַייָ ׃ אִינוּן סַלְקִין
בְּמַסְקָנָא דְקַרְתָּא וְאִינוּן אַשְׁכָּחוּ
עוּלֵימָן נָפְקָן לְמִמְלֵי מַיָּא וַאֲמָרוּ
לְהֵין הַאִית הָכָא חָזְוָיָא ׃ וַאֲתִיבַת
יַתְהוֹן וַאֲמַרַת אִית דָא הָא קֳדָמָךְ
אוֹחִי כְעַן אֲרֵי יוֹמָא דֵין עַל לְקַרְתָּא
אֲרֵי שֵׁירוּ נִיכְסַת קוּדְשַׁיָא יוֹמָא
דֵין לְעַמָּא בְּבֵית אַסְחֲרוּתָא ׃
כְּמֵיעַלְכוֹן לְקַרְתָּא כֵּן תַּשְׁכְּחוּן
יָתֵיהּ עַד לָא יִסַּק לְבֵית אַסְחֲרוּתָא
לְמֵיכַל אֲרֵי לָא אָכִיל עַמָּא עַד מֵיתוֹהִי

עמו העלה · ויגש יואב והעם · וכל ד"ה דכוו' : לדרוש אלהים ד' בקריאה וסי' כי יבא אלי העם לדרש אלהים : לפנים בישר' כה אמר האיש בלכתו · לכה ונלכה עד הרואה · ויהי לדרוש אלהים בימי זכריהו · וכ' לדרוש האלהים · וסי' אכל דברים טובים · כל לבו הכין :

רלבג

המה באו בארץ צוף · היא הרמה שהיה בית ישראל שם וקראה ארץ צוף לפי שהיו היושבי' שם מתיחסים בצוף כמו שאמר ברא"ש זה הספר כי אלקנה היה בן צוף ולא נכנסו ע עדיין ברמה אך היו בשדה העיר : ויאמר הנה נמצא בידי רבע שקל כסף · ראוי שישאל מה המתן הזה למי שהיה מושל בישראל ואיך יתכן ש שידמה שיהיה מדרך הנביא לקחת אלו ה המתנו · וידמה שכאמ' בזה כי זה המתן לא היה אלא להעיר הנביא שיתבודד בעניני בעל זה המתן ובזה האופן היתה מחשבתו מ מתבודדת בעניניו והיתה מגעת לו הנבואה בהם ולזה היה נהוג שיתנו לו השואל' ממנו דבר נבואה דבר מה לסבב שיתבודד מחשבתו בעניניה' ואולי היה זה עתה כי אולי מצד הזקנה לא היתה מגעת לו הנבוא' בכמו אלו העניני' כי אם בזה האופן וכן מצאנו ביצחק שאמר לעשו שיביא לו מטעמים ויאכל כדי שתתבודד מחשבתו בעניניו זמן רחב ויגיע לו בדרך נבואה מה שעתיד לבא אליו כי אין מדרך השלם שיבקש כמו אלו הדברים לבקשת התענוג כמו שבארנו בפירושינו לדברי התורה והנה שמואל להיו' מחשבתו משוטטת בענין המלך ששאלו ישראל מי מהם יבחר לו להיות מלך כי כבר אמר לו הש"י שימליך לישראל מלך הגיע אליו הנבואה בזה קודם שישאל ממנו שאול דבר ולזה הודיע אותו כל עניניו תכף ובשר אותו על כר המלוכה כשאמר לו שכל חמדת ישראל היה לו ולכל בית אביו · והנה

רשי

כי הוא יברך הזבח · ארי הוא פריס על מזונא · בוצע על המזון על השלמים מברכין באכילתן ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח : כהיום · כאשר היום קיים : יעצור בעמי · ימשול כמו עצור ועזוב כן דרך המושל לעצור העם במלחמה שלא יתפזרו ולא יתפשטו זה מזה ולעצור בכל אחד מעשות רעה כ בלשונינו קורין מעצור קו"רסטנ"יר בלע"ז : זוגם · וערע : ולמי כל חמדת ישראל · כאן בא לרמוז לו דבר ה המלוכה : בראש הקרואים · במקום מסיבת הגדולים כי ברכך מסיבתן היה ניכר איזה הגדול דרך מסיבתן : אשר אמרתי לך · לפי שידע שמואל שיבא שאול בזה לתת לו מנה יפה לברכו : את השוק והעליה · את השוק והירך ש שעליה : הנה הנשאר · מן המנו' של הקרואי' והוכב לבד לברכך : שים לפניך לאכול · בפרק אחרון דזבחי' קימא לן חזה ושוק ב בבמה גדולה ואי' חזה ושוק בבמה קטנה ל לפיכך הותר לאכול לשאול : כי למועד שמור · כי למועד האכילה היה השוק הזה שמור לברכך : לאמר העם קראתי · אמירתי היתה לטבח העם קראתי לסעודה ויודע אני מספרם ו והזהר במנותם ונתתי לו המנו' למספרם וזו שמורה לצורכך : וידבר עם שאול על הגג · מוכיחו ומלמדו ליראה את הקב"ה : ויעבר

לעלות יד.וכל אוריתא ויהושע כותי' בתנ' להעלות וכי' כו תנוה לבנות

אנכי א' · נטע' וכל אסף רכות' בתא חף אנכי

יעצר ג' וחס' וסי' ושמואל ראה את שאול · אל יעצר עמך אנוש · הן יעצר במים ויבשו : ולמי ג' וסי' ולמי אלה לפניך · ולמי כל חמדת ישר' · ולמי אני עמל : כשלשים איש ג' וסי' ויצאו בני בנימן · ויהפך איש ישראל · מתן להם מקום · קדמ' כשלשם כתיב : וירם ח' בקריאה וסי' במסרה רבתא :

כִּי־הוּא יְבָרֵךְ הַזֶּבַח אַחֲרֵי־כֵן יֹאכְלוּ
הַקְּרֻאִים וְעַתָּה עֲלוּ כִּי־אֹתוֹ כְהַיּוֹם ל'
תִּמְצְאוּן אֹתוֹ : וַיַּעֲלוּ הָעִיר הֵמָּה
בָּאִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְהִנֵּה שְׁמוּאֵל
יֹצֵא לִקְרָאתָם לַעֲלוֹת הַבָּמָה :
וַיהוָה גָּלָה
אֶת־אֹזֶן שְׁמוּאֵל יוֹם אֶחָד לִפְנֵי בוֹא־
שָׁאוּל לֵאמֹר : כָּעֵת מָחָר אֶשְׁלַח
אֵלֶיךָ אִישׁ מֵאֶרֶץ בִּנְיָמִן וּמְשַׁחְתּוֹ ל'
לְנָגִיד עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְהוֹשִׁיעַ אֶת־ כ"תר מ"ל ותר חס'
עַמִּי מִיַּד פְּלִשְׁתִּים כִּי רָאִיתִי אֶת־
עַמִּי כִּי בָּאָה צַעֲקָתוֹ אֵלָי : וּשְׁמוּאֵל ל'
רָאָה אֶת־שָׁאוּל וַיהוָה עָנָהוּ הִנֵּה
הָאִישׁ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ זֶה יַעְצֹר ג' וחס'
בְּעַמִּי : וַיִּגַּשׁ שָׁאוּל אֶת־שְׁמוּאֵל
בְּתוֹךְ הַשָּׁעַר וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא לִי אֵי־
זֶה בֵּית הָרֹאֶה : וַיַּעַן שְׁמוּאֵל אֶת־
שָׁאוּל וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הָרֹאֶה עֲלֵה לְפָנַי ל'
הַבָּמָה וַאֲכַלְתֶּם עִמִּי הַיּוֹם וְשִׁלַּחְתִּיךָ
בַבֹּקֶר וְכֹל אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ אַגִּיד לָךְ :
וְלָאֲתֹנוֹת הָאֹבְדוֹת לְךָ הַיּוֹם שְׁלֹשֶׁת ל'
הַיָּמִים אַל־תָּשֶׂם אֶת־לִבְּךָ לָהֶם כִּי
נִמְצָאוּ וּלְמִי כָּל־חֶמְדַּת יִשְׂרָאֵל ג'
הֲלוֹא לְךָ וּלְכֹל בֵּית אָבִיךָ :
וַיַּעַן שָׁאוּל וַיֹּאמֶר
הֲלוֹא בֶן־יְמִינִי אָנֹכִי מִקַּטַנֵּי שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל וּמִשְׁפַּחְתִּי הַצְּעִרָה מִכָּל־ ל'חס'
מִשְׁפְּחוֹת שִׁבְטֵי בִנְיָמִן וְלָמָּה דִּבַּרְתָּ
אֵלַי כַּדָּבָר הַזֶּה :
וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־נַעֲרוֹ ל'
וַיְבִיאֵם לִשְׁכָּתָה וַיִּתֵּן לָהֶם מָקוֹם ל'
בְּרֹאשׁ הַקְּרוּאִים וְהֵמָּה כִּשְׁלֹשִׁים כ' מ"ל · ל'חס'
אִישׁ : וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל לַטַּבָּח תְּנָה
אֶת־הַמָּנָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ אֲשֶׁר
אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ שִׂים אֹתָהּ עִמָּךְ : וַיָּרֶם ל"ו' ח'
הַטַּבָּח אֶת־הַשּׁוֹק וְהֶעָלֶיהָ וַיָּשֶׂם ל' · כ"ר
לִפְנֵי שָׁאוּל וַיֹּאמֶר הִנֵּה הַנִּשְׁאָר שִׂים
לְפָנֶיךָ אֱכֹל כִּי לַמּוֹעֵד שָׁמוּר־לְךָ כ' למעלין
לֵאמֹר הָעָם קָרָאתִי וַיֹּאכַל שָׁאוּל עִם
שְׁמוּאֵל בַּיּוֹם הַהוּא : וַיֵּרְדוּ מֵהַבָּמָה כ'
הָעִיר וַיְדַבֵּר עִם־שָׁאוּל עַל־הַגָּג :

אֲרֵי הוּא פָּרִיס מְזוֹנָא בָּתַר כֵּן
אָכְלִין זְמִנַיָּא וּכְעַן סְקוּ אֲרֵי יָתֵיהּ ל'
כְּיוֹמָא דֵין תַּשְׁכְּחוּן יָתֵיהּ : וּסְלִיקוּ
לְקַרְתָּא אִינוּן עָלִין בְּגוֹ קַרְתָּא
וְהָא שְׁמוּאֵל נָפִיק לְקַדָּמוּתְהוֹן
לְמִיסַּק לְבֵית אַסְחֲרוּתָא :
וּמִן קֳדָם יְיָ
אִתְאֲמַר לִשְׁמוּאֵל יוֹמָא חַד קֳדָם
מֵיתֵי שָׁאוּל לְמֵימַר : כְּעִידַּן הָדֵין
מְחַר אֲשַׁלַּח לְוָתָךְ גַּבְרָא מֵאַרְעָא ל'
שִׁבְטָא בִנְיָמִן וְתִמְשְׁחִינֵיהּ לְמֶהֱוֵי כ"תר מ"ל ותר חס'
מַלְכָּא עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְיִפְרוֹק יַת
עַמִּי מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי גְלֵי ל'
קֳדָמַי דּוּחֲקָא דְעַמִּי אֲרֵי עֲלַת
קְבִילַתְהוֹן לִקְדָמַי : וּשְׁמוּאֵל חֲזָא
יַת שָׁאוּל וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְאֲמַר לֵיהּ ג' וחס'
הָא גַּבְרָא דַּאֲמָרִית לָךְ דֵּין יַעְדֵּי
מַרְוָתָא מִן עַמִּי : וַעֲרַע שָׁאוּל יַת
שְׁמוּאֵל בְּגוֹ תַּרְעָא וַאֲמַר חֲוֵי כְעַן
לִי אֵידֵין בֵּית חֶזְוָיָא : וַאֲתִיב שְׁמוּאֵל ל'
יַת שָׁאוּל וַאֲמַר אֲנָא חֶזְוָיָא סַק
לִקְדָמַי לְבֵית אַסְחֲרוּתָא וְתֵיכְלוּן
עִמִּי יוֹמָא דֵין וְאֶשַׁלְּחִינָךְ בְּצַפְרָא
וְכָל דִּי בְלִיבָּךְ אֲחַוֵּי לָךְ : וְעַל עֵיסַק ל'
אֲתָנַיָּא דַּאֲבָדָא לָךְ וְאַתְּ אֲתֵיתָא
לְמִבְעֵיהוֹן יוֹמָא דֵין דְּנַן תְּלָת יוֹמִין ג'
לָא תְשַׁוֵּי יַת לִיבָּךְ עֲלֵיהוֹן אֲרֵי
אִישְׁתְּכָחָא וּדְמָן כָּל חֶמְדַּת יִשְׂרָאֵל
הֲלָא דִילָךְ וּלְכָל בֵּית אֲבוּךְ :
וַאֲתִיב שָׁאוּל וַאֲמַר
הֲלָא בַר שִׁבְטָא בִנְיָמִן אֲנָא מִזְּעֵירֵי ל'חס'
שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל וְזַרְעִיתִי חַלָּשָׁא
מִכָּל זַרְעֲיָת שִׁבְטָא בִנְיָמִן וּלְמָא
מַלֵּילְתָּא עִמִּי כְּפִתְגָמָא הָדֵין : וּדְבַר ל'
שְׁמוּאֵל יַת שָׁאוּל וְיַת עוּלֵימֵיהּ ל'
וְאַעֵילִינוּן לְאַסְחֲרוּתָא וִיהַב לְהוֹן כ' מ"ל · ל'חס'
אֲתַר בְּרֵישׁ זְמִינַיָּא וְאִינוּן כִּתְלָתִין
גַּבְרָא : וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְטַבָּחָא הַב
יַת מַנְתָא דִי יְהָבִית לָךְ דַּאֲמָרִית לָךְ
שַׁוֵּי יָתַהּ עִמָּךְ : וַאֲרִים טַבָּחָא יַת ל"ו' ח'
שָׁקָא וְיַרְכֵיהּ וְשַׁוִּי קֳדָם שָׁאוּל ל' · כ"ר
וַאֲמַר הָא דְאִשְׁתְּאַר שַׁוִּי קֳדָמָךְ
אֱכוֹל אֲרֵי לִזְמַנָּא נְטִיר לָךְ לְמֵימַר כ' למעלין
עַמָּא זְמֵינִית לְשֵׁירוּתָא וַאֲכַל שָׁאוּל
עִם שְׁמוּאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא : וּנְחָתוּ כ'
מִבֵּית אַסְחֲרוּתָא לְקַרְתָּא וּמַלֵּיל
עִם שָׁאוּל עַל אִיגָּרָא :

רלבג

והנה הרחיק זה שאול להיות שבטו היותר ק קטן שבשבטים ות ומשפחתו הצעירה מ מכל משפחות בנימן · והנה הביא שמואל את שאול ואת נערו א הלשכה ולכבוד שאול כבדם יחד הוא ונערו ונתן להם מקו' בראש הקרואי' · וייחד שמוא מנה יפה לשאו' להורו' על הגדולה והמלכות ולזה שם לפניו השוק ומה שעליה ואמר לו שהנשאר שלא יוכל לאכול ישים לפניו ל לאכו' לנערו או' זה או לאשר לפניו מהקרואי' והו' יותר נכון כי לזמן שזה מהשנה האחרת תמתין ותיחל למלכות שתמלוך על ישראל ותאמר העם קראתי · והנה

רדק

כי הוא יברך הזבח · תרגם יונתן ארי הוא פריס על מזונא והוא לשון בוצע בדברי רז"ל בעל הבית בוצע ונקרא המברך תחלה בסעוד' בוצע לפי שבוצע הלחם ומברך עליו ופירוש יברך הזבח יברך על הזבח ואף על פי שעל הלחם היה מברך תחלה לפי שעיקר סעודה היה הזבח אמר יברך הזבח או לפי שהזבח היה לו ברכה בפני עצמה כי כשהיו אוכלין זבחי שלמים היו מברכים עליו אשר קבו לאכול הזבח וברכת הלחם לא היתה פוטרת של זבח : הקרואים · הקראים והמזומנים לאכול שם כתרגומו זמיניא : כהיום · הכ"ף לאמת הדבר וכן השבעה לי כיום והדומים לו : יוצא לקראתם · יוצא מבית אחד מן העיר לעלות הבמה ופגע בהם : כעת מחר · כעת הזאת למחר וכן תרגם יונתן כעידנא הדין מחר : כי ראיתי את עמי · כתרגומו ארי גלי קדמי עולבנא דעמי : כי באה צעקתו אלי · כי פלשתים היו נלחמים בהם מעת שזקן שמואל ולא היה יכול להוכיחם וחטאו ופלשתים משלו בהם עד ששמו בארצם נציבים וזעקו אל יי' ואמרו לשמואל להקים להם מלך להושיעם : ויי' ענהו · אמ' לו ברוח הנבואה וכן תרגם יונתן ומן קדם יי' אתאמר ליה : זה יעצר בעמי · ימלוך כמו יורש עצר יורש מלוכה ונקרא המלך עוצר לפי שעוצר העם שלא ילכו ולא יעשו דבר אלא ברשותו ויונתן תרגם דין יעדי מרוותא מן עמי כלומר יסיר המרות והממשלה מן עמי ואמ' זה בעבור פלשתי' שהיו מושלים בהם ואמר יעצור כלומ' שיעצור פלשתים וימנעם מלהלחם ב בישראל כמו שאמר והושיע את עמי מיד פלשתים : את שמואל · כמו אל שמואל : אנכי הרואה · לא היה זה חוץ מדרך הענוה כי כיון ששאל לו איזה בית הרואה לא יתכן שלא יענהו ורבותינו ז"ל אמרו כי נכשל בזה הדבר כי היה לו לומר שאל לאחרים או כיוצא בזה אמ' לו הקדוש ברוך הוא אתה הוא הרואה אני מ מודיעך שאין אתה הרואה והיכן הודיעהו בשעה שאמר לו לך ואשלחך אל ישי בית הלחמי וגו' וירא את אליאב אמר לו הקדו' ב"ה לא אמרת אנכי הרואה אל תבט אל מראהו : וכל אשר בלבבך אגיד לך · דבר האתונו' וזולתו ממה שים בלבו לשאול : שלשת הימים · לא אמר שלשת ימים על אבדת האתונות אלא על בקשתם וכן תרגם יונתן ועל עיסק אתניא דאבדא לך ואת אתיתא למיבעיהון יומא דנן תלת יומין : ולמי כל חמדת יש' בזה הדבר רמז לו דבר המלוכה : ויביאם לשכתה · אל הלשכה ועניינו חדר וזאת הלשכה היתה בית הבמ' אשר שם אכלו הקרואי' וכן ת"י ואעלינון לבית אסחרות' : כשלשים איש · הכ"ף היא כ"ף השיעור ר"ל שלשי' פחות מעט או יותר מעט : את השוק והעליה · פי' ואשר עליה והוא הירך וכן ת"י וירכיה · ובדברי רז"ל מאי והעליה ר' יוחנן אומ' שוק ושיה ר' אליעזר או' שוק וחזה ר' שמואל בר נחמני אומר שוק ושופי ומאי והעליה דשופי עלוי שוק : ויאמר הנה הנשאר · פי' ויאמר שמואל לשאול הנה זאת המנה הנשארת לבדה חלוקה מהמנות האחרות אשר סדרתי לקרואים וזאת המנה אמרתי לטבח להצניעה לבדה לשים לפניך אכול כי למועד הזה הוא שמור לך את זה החלק כשאמרתי לטבח העם קראתי הכן המנות ואמרתי לשמור זה לך החלק כי ידעתי בואך : ויהי

ויהי כעלות השחר. כבא: ויעבור לפנינו. שלא ישמע את דברינו: עמוד כיום. ולא את שיעמוד היום בעיר שהרי באותו היום הלך לו שהרי אמר לו ואשלחך ועוד שאמר לו בלכתך היום מעמדי אלא פירוש כיום לאמת הדבר כמו השבעה לי כיום ופי' עמוד עמוד עד שאדבר עמך: את פך השמן. לא היה זה השמן המשחה כי לא היו מושחים ממנו אלא מלכי בית דוד אבל שמן אפרסמון היה ואמרו שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן: וישקהו. ברדש כל נשיקות הם של תפילות חוץ מג' נשיקות נשיקה של גדולה נשיקה של פרקים נשיקה של פרישות נשיקה של גדולה ויצוק על ראשו וישקהו נשיקה של פרקי' וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו נשיקה של פרישות ותשק ערפה לחמותה ר' תנחומא אומר אף נשיקה של קריבות שנאמ' וישק יעקב לרחל למה שהיתה קרובתו: הלא כי משחך. מלת הלא תבא במקומות לחזק הדבר ולזרז האדם וכן הלא שלחתיך הלא שמעת בתי והדומים להם: בלכתך היום. אמרו רבותינו ז"ל היכן מצינו שנקברה רחל בצלצח בגבול בנימן והלא לא נקברה אלא בבית לחם שנאמר ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת היא בית לחם ואין בית לחם אלא חלקו של יהודה שנאמר ואתה בית לחם אפרתה וגו' אלא כך אמר לו עכשיו שאני מדבר עמך הנה הם עם קבורת רחל הנה הם באים ואתה הולך ואתה מוצא אותם בגבול בנימן בצלצח: והנה נטש אביך. פירוש קודם שנמצאו האתונות: אלון תבור. כתרגומו מישור תבור: עולים אל האלהים בית אל. הוא לוז שקרא יעקב בית אל ושם היה המזבח שבנה יעקב ובשעת היתר הבמות היו מקריבים שם ואותו הבית היה קדוש והיו באים שם ישר' באותו הזמן להתפלל בזכות יעקב וכן אמר על זה יעקב יהיה בית האלהים ואף על פי שהדרש יש לו דרך אחרת בזה זה שכתבנו הוא הנראה לפי פשטי הפסוקי' כי בית אל היה מקום קדוש לעולם ומקום מזבח והיו באים להתפלל שם והיה מקום נבואה כמו שאמר וזה שער השמים פי' שער לירע ממנו מה שנוזרין בתחתונים מן השמים ואמר הושע בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו ותרגם יונתן עולים אל האלהים דסלקין למיסגד קדם יי' לבית אל: שתי לחם. תרגם יונתן תרתין גריצן דלחם פירושו חלות לחם: ושלשה ככרות לחם. תרגו' תלתא פיתין דלחם והככרות הם גדולות מן החלות כרא' כי אותו שהיה נושא שלשה ככרות לחם היה נושא גם כן חלות לחם וזכרם כן הככרות לפי שהם הגדולות ולא זכר הקטנות כי לא יתכן כי אם לא היו נושאים אלא ג' ככרות לחם שיתנו לשאול ונערו שתים ולא ישארו עמהם אלא ככר אחד והם היו שלשה אלא כינם חלות לחם היו נושאים שתים או שלשה ונתנו לשאול ונערו שתי חלות לחם ואחר שזכר ככרות וזכר חלות ידוע הוא שלא יקריבו הככרות חלותוכן כתוב בתורה וככר לחם אחת וחלת לחם אחת: גבעת האלהים. תרגם יונתן לגבעת' די בה ארונא דיי' והוא גבעת קרית יערים כי שם היה הארון מיום שהשיבוהו פלשתים עד שהעלהו דוד משם: אשר שם נציבי פלשתים. שהיו פלשתים מושלים בישראל והיו להם נציבים ממונים על ישראל שם וכן גבע בנימן כמו שאמר בדוד כשהיה מושל באדום וישם באדום נציבים והממונה על דבר נקרא נציב שמעמידין אותו עליהם. ואמר לו שמואל כי שם תצלח עליו רוח יי' לשני דברים האחד לפי שהיה שם הארון והשני לפי שהיו שם נציבי פלשתים רמז לו כי הוא יסירם משם מושיע ישראל מידם: חבל נביאים. תרגם יונתן סיעת ספריא רוצה לומר תלמידים כי תלמידי חכמים נקראו סופרים ואלה היו תלמידי הנביאים הגדולים והתלמידים היו נקראים בני הנביאים והנביאים הגדולים שהיו באותו הזמן מעלי' עד דוד היו אלקנה ושמואל וגד ונתן ואסף והימן וידותון: מהבמה. כי שם בקרית יערים היה במה: ולפניהם נבל ותוף וחליל וכנור: כי רוח הקדש אינה שורה אלא מתוך שמחה: והמה מתנבאים. יתרגם יונתן משבחין כלומר נבואתם היתה שירות ותושבחות לאל כאמרות ברוח הקדש: וצלחה עליך רוח יי'. תעבור ותנוח עליך רוח נבואה: והתנבית. בא על דרך בעלי הה"א: ונהפכת לאיש אחר. רוצה לומר שתהיה לך רוח יתירה ורוח נבואה ושרה וזהו שאמר גם כן ויהפוך לו אלהים לב אחר: כי תבאינה. כתוב בו"ו כמו תבואינה בהיכל מלך שנקראת האל"ף והיו"ד למסך אבל זה נקראת תבאינה בהעלם האל"ף והכתוב והקרי שניהם אחד ושניהם כנוים בלשון נקבה כמו תבואינה ותבאינה: עמה

ויעבר ג' בקריא' רפין וסי' אמר לנער ויעבר לפנינו. ויעבר אחד מהנערים. ויעבר עלי מה: דבר אלהים ג' בקריא' וסים' ואהוד בא אליו. ויהי בלילה ההוא דו"ה. ואשמיעך את דבר אלהים: קכרת ג' ב' חסרים וא' מלא וסי' נמסר בסדר וישלח: רוח יי' ה' בסים' וסי' נמסר בסדר ויקהל: והתנבית ב' חס' א' בליש'

וַיַּשְׁכִּמוּ וַיְהִי כַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל הַגָּג לֵאמֹר קוּמָה וַאֲשַׁלְּחֶךָּ וַיָּקָם שָׁאוּל וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם הוּא וּשְׁמוּאֵל הַחוּצָה: הֵמָּה יוֹרְדִים בִּקְצֵה הָעִיר וּשְׁמוּאֵל אָמַר אֶל־שָׁאוּל אֱמֹר לַנַּעַר וְיַעֲבֹר לְפָנֵינוּ וַיַּעֲבֹר וְאַתָּה עֲמֹד כַּיּוֹם וְאַשְׁמִיעֲךָ אֶת־דְּבַר אֱלֹהִים:

וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־פַּךְ הַשֶּׁמֶן וַיִּצֹק עַל־רֹאשׁוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיֹּאמֶר הֲלוֹא כִּי־מְשָׁחֲךָ יְהוָה עַל־נַחֲלָתוֹ לְנָגִיד: בְּלֶכְתְּךָ הַיּוֹם מֵעִמָּדִי וּמָצָאתָ שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִם־קְבֻרַת רָחֵל בִּגְבוּל בִּנְיָמִן בְּצֶלְצַח וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ נִמְצְאוּ הָאֲתֹנוֹת אֲשֶׁר הָלַכְתָּ לְבַקֵּשׁ וְהִנֵּה נָטַשׁ אָבִיךָ אֶת־דִּבְרֵי הָאֲתֹנוֹת וְדָאַג לָכֶם לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לִבְנִי: וְחָלַפְתָּ מִשָּׁם וָהָלְאָה וּבָאתָ עַד־אֵלוֹן תָּבוֹר וּמְצָאוּךָ שָּׁם שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים עֹלִים אֶל־הָאֱלֹהִים בֵּית־אֵל אֶחָד נֹשֵׂא שְׁלֹשָׁה גְדָיִים וְאֶחָד נֹשֵׂא שְׁלֹשֶׁת כִּכְּרוֹת לֶחֶם וְאֶחָד נֹשֵׂא נֵבֶל־יָיִן: וְשָׁאֲלוּ לְךָ לְשָׁלוֹם וְנָתְנוּ לְךָ שְׁתֵּי־לֶחֶם וְלָקַחְתָּ מִיָּדָם: אַחַר כֵּן תָּבוֹא גִּבְעַת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־שָׁם נְצִבֵי פְלִשְׁתִּים וִיהִי כְבֹאֲךָ שָׁם הָעִיר וּפָגַעְתָּ חֶבֶל נְבִאִים יֹרְדִים מֵהַבָּמָה וְלִפְנֵיהֶם נֵבֶל וְתֹף וְחָלִיל וְכִנּוֹר וְהֵמָּה מִתְנַבְּאִים: וְצָלְחָה עָלֶיךָ רוּחַ יְהוָה וְהִתְנַבִּיתָ עִמָּם וְנֶהְפַּכְתָּ לְאִישׁ אַחֵר: וְהָיָה כִּי תבאינה הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה לָךְ

וְאַקְדִּימוּ וַהֲוָה כְּמִסַּק צַפְרָא וּקְרָא שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל לְאִגָּרָא לְמֵימַר קוּם וְאֶשַׁלְּחִנָּךְ וְקָם שָׁאוּל וּנְפַקוּ תַּרְוֵיהוֹן הוּא וּשְׁמוּאֵל לְבָרָא: אִינוּן נַחֲתִין בְּסִיפֵי קַרְתָּא וּשְׁמוּאֵל אֲמַר לְשָׁאוּל אֵימַר לְעוּלֵימָא וְיִעִבַּר קֳדָמָנָא וַעֲבַר וְאַתְּ קוּם הָכָא כְּיוֹמָא דֵין וְאַשְׁמְעִינָךְ יָת פִּתְגָמָא דַיְיָ: וּנְסִיב שְׁמוּאֵל יָת מָנָא דְמִשְׁחָא וְאָרִיק עַל רֵישֵׁיהּ וְנַשְּׁקֵיהּ וַאֲמַר הֲלָא אֲרֵי מְשַׁחָךְ יְיָ עַל אַחְסַנְתֵּיהּ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא: בְּמֵהֲכָךְ יוֹמָא דֵין מִינִּי מִלְוָתִי וְתַשְׁכַּח תְּרֵין גַּבְרִין עִם קְבוּרְתָּא דְרָחֵל בִּתְחוּם בִּנְיָמִן בְּצֶלְצַח וְיֵימְרוּן לָךְ אִישְׁתְּכַחָא אֲתָנַיָּא דַּאֲזַלְתָּ לְמִבְעֵי יָתְהֵין וְהָא שְׁבַק אֲבוּךְ יָת עֵיסַק אֲתָנַיָּא וְיָצֵיף לְכוֹן לְמֵימַר מָה אַעְבֵּיד לִבְרִי: וְתֵהַךְ מִתַּמָּן וּלְהָלָא וְתֵיתֵי עַד מֵישַׁר תָּבוֹר וְיַשְׁכְּחוּנָךְ תַּמָּן תְּלָתָא גוּבְרִין דְּסָלְקִין לְמִסְגַּד קֳדָם יְיָ בְּבֵיתְאֵל חַד נָטֵיל תְּלָתָא גַדְיָין וְחַד נָטֵיל תְּלָת פִּתִּין דִּלְחֵים וְחַד נָטֵיל גַּרְבָּא דַחֲמַר: וְיִשְׁאֲלוּן לָךְ לִשְׁלָם וְיִתְּנוּן לָךְ תַּרְתֵּין גְּרִיצָן דִּלְחֵים וּתְקַבֵּל מִידֵיהוֹן: בָּתַר כֵּן תֵּיהַךְ לְגִבְעֲתָא דִּי בַהּ אֲרוֹנָא דַיְיָ דְּתַמָּן אִיסְטַרְטִיגֵי פְלִשְׁתָּאֵי וִיהֵי כְּמֵיעֲלָךְ תַּמָּן לְקַרְתָּא וְתַעֲרַע סִיעַת סָפְרַיָּא נַחְתִּין מִבֵּית אַסְחָרוּתָא וְקֳדָמֵיהוֹן נִיבְלִין וְתוּפִּין וְצִלְצְלִין וְכִינָּרִין וְאִינוּן מְשַׁבְּחִין: וְתִשְׁרֵי עֲלָךְ רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וּתְשַׁבַּח עִמְּהוֹן וְתִשְׁתְּנֵי לִגְבַר אוֹחֲרָן: וִיהֵי אֲרֵי יֵיתוּן אָתַיָּא הָאִלֵּין לָךְ

נבואה וסי' וצלחה עליך רוח. ויכל מהתנבות. מדוע נבית בשם יי'. והתנבי חגי:

רשי

ויעבור לפנינו. וילך ברחו' ממנו ולא ישמע דברינו ויעבר הנער לפניהם ולשאול אמר ואתה עמד עמדי: עם קבורת רחל בגבול בנימן. והלא קבורת רחל בגבול יהודה בבית לחם אלא עכשיו הם בקבורת רחל וכשתפגע בהם תמצאם בגבול בנימן בצלצח כך שנויה בתוספתא דסוטה צלצח צל לצת של הב"ה שהוא צח ואדום והיא ירושלם: ודאג לכם. ירא' עליכם כל לשון דאגה לשון יראה דושטי"ר בלע"ז: אילון תבור. מישור תבור: גבעת האלהים. גבעת קרית יערים אמר עכשיו ארון האלהים שם: נציבי פלשתים. סרדיוטות שמינו על ישראל שהיו רודין בהם ומושיבין נציבים בערי ישראל: חבל נביאים. סיעת ספריא חבל סיעה וכן חבלי שאול שבוני מסרית רשיען אקפוני: מהבמה. מבית אסחרות': כי תבאנה האות' האלה לך. ותדע כי דברי אמת וכשם שבאו לך אותות הללו כך יתקיים דבר המלוכה: עשה

רלבג

והנה לקח שמואל פך השמן ויצק על ראש שאול למשחו למלך על ישר' ונתן לו אותות כדי שיאמין כי הממלכה תהיה לו והאות היותר חזק מהם הוא ההפך לו לב אחר והתנבאו עם נביאי' והוא לא נשא קודם זה להיות לו יד ושם בנבואה: ותני

עשה לך אשר תמצא ידך. כלומר כל מה שתרצה לעשות עשה כי האלהים עמך ויש לפרש כי רמז לו בזה הדבר על מלחמת נחש העמוני ויונתן תרגם אתקן לך מאני
מלכותא: שבעת ימים תוחל. פי' ביום הפרדי ממך בגלגל וזה היה אחר חידוש המלוכה כי בחידוש המלוכה שניהם באו הגלגל יחד עם כל ישראל ואחר שדבר שמואל דבריו
הלך לו ובחר לו שאול שלשת אלפים ויתר העם שלח לאהליו וביום שנפרד שמואל משאול שם בגלגל אמר לו שיוחל לו שבעת ימים עד שיבא אליו ושאול לא יצא מן הגלגל
אלא היה שם מחדוש המלוכה עד שעת המלחמה כמו שאמר ושאול עודנו בגלגל ומה שאמר לו זה הדבר עתה ולא המתין לו עד שיהיו בגלגל ויפרד ממנו שיאמר לו אז
שבעת ימים תוחל עד בואי אליך
מפני שעתה כשדבר לו בדבר ה
המלוכה רמז לו בזה הדבר אם
תתקיים לו המלוכה אם לאו כי
זו היא מצוה ראשונ' שצוהו ואם
יעמוד בה תתקיים בידו המלוכ'
ואם לאו לא תתקיים לפיכך א
אמ' והודעתי לך את אשר תעשה
כלומר אז אודיע אותך מה יהיה
ממלכותך: מאתמול. בחירק
האלף ודגש התי"ו: ומי אביהם.
תרג' יונתן ומאן רבהון וכן הוא
הפירו' מי המלמד את הנביאים
ומשרה עליהם רוח נבואה ואין
לתמוה בזה כי הקדוש ברו' הוא
המלמד את הנביאים מלמד גם
בן זה. ויש מפרשים אביהם
כמשמעו לפי שאמרו מה זה היה
לבן קיש אמרו ואלה הנביאים
מי אביה' וכי מאביהם היה להם
הנבואה שאתם תמהים על בן
קיש: על כן היתה למשל. פירו'
זאת האמירה היתה למשל מהיום
ההוא ומעלה כשהיה אדם שפל
עולה במעלה היה אומר הגם
שאול בנביאים: מהתנבות. בא
על דרך בעלי הה"א: ויבא
הבמה. כי הנביאים מצאוהו
חוץ לבמה וכשכלה מהתנבות
עמה' בא לבית הבמ': ויאמ' דוד
שאול אליו: אולי מצאו שם בבית
הבמה' או קצר הכתוב והלך לו
שאול אל עירו ומצאו דודו ושאלו
ושאל אותם על דרכם: לא הגיד
לו. אולי מתוך צניעות שהיתה
בו: ויצעק שמואל. כמו ויאסף
ולפי שהאסיפה והקבוץ על ידי
הצעקה יבא בזה הלשון: אל יי'
המצפה. כמו שפי' בספר יהוש'
ובספר שופטי' הטעם למה היה
מנהג ישראל להקבץ במצפה
ושם היה מזבח ובית התפלה:
כה אמר. מתחילה כששאלתם
מלך אמר לכם זה: ותאמרו לו.
יש מפרשים כמו לא באל"ף כי
אותיות אהו"י מתחלפות והנכון
כמשמעו כמו שת"י ואמרתון
קדמוהי לית אנחנא מתפרקין
אילהין מלכא תמני עלנא והוא
הוסיף בו מלת לא באלף כמו
שאמר בחדוש המלוכה ותאמרו
לא כי מלך ימלוך עלינו: התיצבו
לפני יי'. לפי שאם היה אומר
להם שמואל שאול ימלוך עליכם
היו מקנאים שאר השבטים אם
לא היה נלכד על ידי אורי' ותומי'
ונאו לפני יי' שהיה שם כהן
ואורים ותומים והיו שואלים בהם
על הדרך שפירשנו בדבר פלגש
בגבעה ואפשר שהביאו שם את
הארון: וילכד

עשה לך ז' בקריא' וסי' נמסר בסדר בהעלתך: כי האלהים ד' דסמיכי בקריא' וסי' ועתה לא אתם שלחתם אתי
הנה. וזהו כי תבאנה האתות האלה. ויאמר נתן אל דוד דד"ה. מענה בשמחת לבו. כי האלהים
בשמים ואתה על הארץ על כן. ויזבחו ביום ההוא: והנה אנכי ה' בקריא' וסי' נמסר בריש סדר ויצא: בנביאים

רשי

עשה לך אשר
תמצא ידיך. אתקין
לך מאני מלכות' והכן
לך טכסיסי המלכים
כמה שתוכל: וירדת
לפני הגלגל. ולאחר
שתמלוך תרד הגלגל
לפני קודם שארד אני
: והנה אנכי יורד אליך
. לסוף שבעת ימים
שתרד אתה: תוחל.
תמתין: לב אחר.
רוח גבורת מלכות:
ומי אביה'. מה תימה
לך בדבר מי אביהן
של נביאים וכי נבואה
ירושה היא: ואת דבר
המלוכה לא הגיד.
דרך צניעות היה בו:
וילכד

רלבג

ומי אביהם. רוצה
לו' שאין ענין הנבואה
והשלמות מגיע מהאב
לבן ולזה יתכן שיהיה
הבן נביא ואף על פי
שאביו איננו נביא:
וכבר ישאל שואל איך
היו שם כל כך נביאי'
וכבר נזכ' במה שקדם
כי דבר יי' היה יקר ב
בימים ההם אין חזון
נפרץ. ואפשר שנאמ'
כי הפרש יש בין זה
הזמן ובין הזמן ש
שהתחי' שמוא' להתנב'
ועל כן אפשר שנאמר
בהתרת זה הספק כי
זה היה בעת ההיא ש
שהתחי' שמוא' להתנב'
ואמנם עתה רבו ה
הנביאי' אם מצד מה
שלמד אתם שמואל
והביאם אל השלמות
אם לסבה אחרת:
ויקרב שמואל. והנה
על פי הגורל נפלה ה
המלוכה לגורל שאול:
והנה

עֲשֵׂה לְךָ אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדֶךָ כִּי
הָאֱלֹהִים עִמָּךְ: וְיָרַדְתָּ לְפָנַי הַגִּלְגָּל
וְהִנֵּה אָנֹכִי יֹרֵד אֵלֶיךָ לְהַעֲלוֹת עֹלוֹת
לִזְבֹּחַ זִבְחֵי שְׁלָמִים שִׁבְעַת יָמִים
תּוֹחֵל עַד־בּוֹאִי אֵלֶיךָ וְהוֹדַעְתִּי לְךָ
אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: וְהָיָה כְּהַפְנֹתוֹ
שִׁכְמוֹ לָלֶכֶת מֵעִם שְׁמוּאֵל וַיַּהֲפָךְ־
לוֹ אֱלֹהִים לֵב אַחֵר וַיָּבֹאוּ כָּל־הָאֹתוֹת
הָאֵלֶּה בַּיּוֹם הַהוּא:
וַיָּבֹאוּ שָׁם הַגִּבְעָתָה וְהִנֵּה חֶבֶל־
נְבִאִים לִקְרָאתוֹ וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ
אֱלֹהִים וַיִּתְנַבֵּא בְּתוֹכָם: וַיְהִי כָּל־
יוֹדְעוֹ מֵאִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה
עִם־נְבִאִים נִבָּא וַיֹּאמֶר הָעָם אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ מַה־זֶּה הָיָה לְבֶן־קִישׁ הֲגַם
שָׁאוּל בַּנְּבִיאִים: וַיַּעַן אִישׁ מִשָּׁם
וַיֹּאמֶר וּמִי אֲבִיהֶם עַל־כֵּן הָיְתָה
לְמָשָׁל הֲגַם שָׁאוּל בַּנְּבִאִים: וַיְכַל
מֵהִתְנַבּוֹת וַיָּבֹא הַבָּמָה:
וַיֹּאמֶר דּוֹד שָׁאוּל
אֵלָיו וְאֶל־נַעֲרוֹ אָן הֲלַכְתֶּם וַיֹּאמֶר
לְבַקֵּשׁ אֶת־הָאֲתֹנוֹת וַנִּרְאֶה כִּי־אַיִן
וַנָּבוֹא אֶל־שְׁמוּאֵל: וַיֹּאמֶר דּוֹד
שָׁאוּל הַגִּידָה־נָּא לִי מָה־אָמַר לָכֶם
שְׁמוּאֵל: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דּוֹדוֹ הַגֵּד
הִגִּיד לָנוּ כִּי נִמְצְאוּ הָאֲתֹנוֹת וְאֶת־
דְּבַר הַמְּלוּכָה לֹא־הִגִּיד לוֹ אֲשֶׁר אָמַר
שְׁמוּאֵל:
וַיַּצְעֵק שְׁמוּאֵל אֶת־הָעָם אֶל־יְהוָה
הַמִּצְפָּה: וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי
הֶעֱלֵיתִי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם
וָאַצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד כָּל־
הַמַּמְלָכוֹת הַלֹּחֲצִים אֶתְכֶם: וְאַתֶּם
הַיּוֹם מְאַסְתֶּם אֶת־אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־
הוּא מוֹשִׁיעַ לָכֶם מִכָּל־רָעוֹתֵיכֶם
וְצָרֹתֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לוֹ כִּי־מֶלֶךְ ת
תָּשִׂים עָלֵינוּ וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ
לִפְנֵי יְהוָה לְשִׁבְטֵיכֶם וּלְאַלְפֵיכֶם:
וַיַּקְרֵב שְׁמוּאֵל אֵת כָּל־שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּכֵד שֵׁבֶט בִּנְיָמִן:

י
ה
ל' ומל' ג' מל'
ל'
ל'
ל' רנש' ר' חס'
ל' ור' חס' א' בליש'
ל' בתרי לישנ' תמלל אלה
ל'
ה' מל'
ל'
ל'
ג' ב' חס' וא' מל'
ל' מל' ל'
ל'
ל'

עֲבִיד לָךְ מָנֵי מַלְכוּתָא אֲרֵי מֵימְרָא
דַּיְיָ בְּסַעְדָּךְ: וְתֵיחוֹת קֳדָמַי לְגִלְגָּלָא
וְהָא אֲנָא נָחִית לְוָתָךְ לְאַסָּקָא
עֲלָוָן וּלְנַכָּסָא נִכְסַת קוּדְשִׁין
שִׁבְעָא יוֹמִין תּוֹרִיךְ עַד מֵיתִי לְוָתָךְ
וַאֲחַוֵי לָךְ יָת דְּתַעְבֵּיד: וַהֲוָה כַּד
אִתְפְּנִי כְּתְפֵּיהּ לְמֵיזַל מִלְּוָת שְׁמוּאֵל
וְשַׁנִּי לֵיהּ יְיָ לִבָּא אוֹחֲרָנָא וַאֲתָאָה כָּל
אָתַיָּא הָאִלֵּין בְּיוֹמָא הַהוּא:
וַאֲתוֹ לְתַמָּן
לְגִבְעָתָא וְהָא סִיעַת סַפְרַיָּא
לְקַדָּמוּתֵיהּ וּשְׁרַת עֲלוֹהִי רוּחַ
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וְשַׁבַּח בֵּינֵיהוֹן:
וַהֲוָה כָּל דְּיָדַע לֵיהּ מֵאִיתְמָלֵי
וּמִדְּקַמּוֹהִי וַחֲזוֹ וְהָא עִם סַפְרַיָּא
מְשַׁבַּח וַאֲמַר עַמָּא גְּבַר לְחַבְרֵיהּ
מָא דֵין הֲוָה לְבַר קִישׁ הַאַף שָׁאוּל
בְּסַפְרַיָּא: וַאֲתֵיב גַּבְרָא מִתַּמָּן וַאֲמַר
וּמַן רַבְּהוֹן עַל כֵּן הֲוַת לְמַתְלָא
הַאַף שָׁאוּל בְּסַפְרַיָּא: וּפְסַק
מִלְּשַׁבָּחָא וַעֲל לְבֵית אַסְחֲרוּתָא:
וַאֲמַר אַחָ
אֲבוּהִי דְּשָׁאוּל לֵיהּ וּלְעוּלֵימֵיהּ
לְאָן אֲזַלְתּוּן וַאֲמַר לְמִבְעֵי יָת
אֲתָנַיָּא וַחֲזֵינָא אֲרֵי לָא אִשְׁתַּכָּחָא
וַאֲתֵינָא לְוָת שְׁמוּאֵל: וַאֲמַר אַחָ
אֲבוּהִי דְּשָׁאוּל חַוִּי כְעַן לִי מָה אֲמַר
לְכוֹן שְׁמוּאֵל: וַאֲמַר שָׁאוּל לַאֲחָ
אֲבוּהִי חַוָּאָה חַוִּי לָנָא אֲרֵי
אִשְׁתַּכָּחָא אֲתָנַיָּא וְעַל עֵיסַק
מַלְכוּתָא לָא חַוִּי לֵיהּ דִּי אֲמַר
שְׁמוּאֵל:
וּכְנַשׁ שְׁמוּאֵל יָת עַמָּא לִקֳדָם יְיָ
לְמִצְפַּיָּא: וַאֲמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל
אֲנָא אַסֵּיקִית יָת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם
וְשֵׁיזֵבִית יָתְכוֹן מִידָא דְמִצְרָאֵי וּמִיַּד
כָּל מַלְכְוָתָא דְּדָחֲקִין יָתְכוֹן:
וְאַתּוּן יוֹמָא דֵין קַצְתּוּן בְּפוּלְחָנָא
דֶּאֱלָהֲכוֹן דְּהוּא פָּרִיק לְכוֹן מִכָּל
בִּישָׁתֵיכוֹן וְעַקְתְכוֹן וַאֲמַרְתּוּן ק
קֳדָמוֹהִי לֵית אֲנַחְנָא מִתְפָּרְקִין
אֱלָהֵין מַלְכָּא תְּמַנֵּי עֲלָנָא וּכְעַן
אִתְעַתָּדוּ קֳדָם יְיָ לְשִׁבְטֵיכוֹן
וּלְאַלְפֵיכוֹן: וְקָרֵיב שְׁמוּאֵל יָת
כָּל שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל וְאִתְאֲחַד
שִׁבְטָא דְּבֵית בִּנְיָמִן:

ה' וסי' וגם שאול. ושלאחריו. על בן יאמרו. וישאל שאול. חצבתי בנביאים: דודו ה' מלאים וסי' נמסר
בספר שפטים סוף סימן ט':

רדק

וילכד שאול. מקרא קצר כי קודם לכן הקריב משפחת המטרי לגברים ואז נלכד שאול: הבא עוד הלום איש. כלו' אם בא עדיין הנה שאול: אל הכלים. כמו בכלים כלומר בין כלי העם הבאים שם שנתנו כליהם בבית אחד והוא נחבא בין הכלים הה ז שהיה בורח מן השררה ובא אל במקום בית השמוש כמו ואל הארון יתן

רשי

וילכד שאול. אף על פי שלא היה שם כשנפל הגורל עליו שהיו כותבין שמם באיגרות ונותנין בקלפי והכניס אחד מכניס ידו ונוטל איגרת אחת: נחבא אל הכלים. בבית שנתנו שם הבאים כליהן שהיה בורח מן הגדולה ומדרש אגדה רבי תנחומא אל הכלים באורים ותומים אמר שמא איני ראוי לגדולה עד שישאלו באורי' ותומים ושאל

הראיתם ג' בקריאה ודגשים וסי' הראיתם אשר בחר בו יי'. הראיתם האיש העלה. כי שלח בן המרצח הזה:
מנח ז' דגשין בקריאה וסי' נמסר בסדר קרח וביהושע סוף סימן כ"א: בלבם ט' בקריא' וסי' במסרה רבתא:
העמוני ה' מלאים כל יש' בקריא' וסי' ויעל נחש העמוני. ושל אחריו. ויאמר אלהם נחש. לא יבא עמוני

ויקרב את־שבט בנימן למשפחתו
ותלכד משפחת המטרי וילכד שאול
בן־קיש ויבקשהו ולא נמצא:
וישאלו־עוד ביהוה הבא עוד הלם
איש ויאמר יהוה
הנה־הוא נחבא אל־הכלים: וירצו
ויקחהו משם ויתיצב בתוך העם
ויגבה מכל־העם משכמו ומעלה:
ויאמר שמואל אל־כל־העם
הראיתם אשר בחר־בו יהוה כי אין
כמהו בכל־העם וירעו כל־העם
ויאמרו יחי המלך:
וידבר שמואל אל־העם את משפט
המלכה ויכתב בספר וינח לפני יהוה
וישלח שמואל את־כל־העם איש
לביתו: וגם־שאול הלך לביתו
גבעתה וילכו עמו החיל אשר־נגע
אלהים בלבם: ובני בליעל אמרו
מה־ישענו זה ויבזהו ולא־הביאו
לו מנחה ויהי כמחריש:
יא ויעל נחש העמוני ויחן על־
יביש גלעד ויאמרו כל־אנשי יביש
אל־נחש כרת־לנו ברית ונעבדך:
ויאמר אליהם נחש העמוני בזאת
אכרות לכם בנקור לכם כל־עין ימין
ושמתיה חרפה על־כל־ישראל:
ויאמרו אליו זקני יביש הרף לנו
שבעת ימים ונשלחה מלאכים בכל
גבול ישראל ואם־אין מושיע אתנו
ויצאנו אליך: ויבאו המלאכים
גבעת שאול וידברו הדברים באזני
העם וישאו כל־העם את־קולם
ויבכו: והנה שאול בא אחרי הבקר
מן־השדה ויאמר שאול מה־לעם כי
יבכו ויספרו־לו את־דברי אנשי
יביש: ותצלח רוח־אלהים על־
שאול בשמעו את־הדברים האלה
ויחר אפו מאד: ויקח צמד בקר
וינתחהו וישלח בכל־גבול ישראל
ביד המלאכים לאמר אשר איננו
יצא אחרי שאול ואחר שמואל כה
יעשה לבקרו ויפל פחד־יהוה
על־העם ויצאו כאיש אחד:

וקריב ית שבטא דבנימן
לזרעיתיה ואתחדת זרעית מטרי
ואתחד שאול בר קיש ובעוהי ולא
אשתכח: ושאילו עוד במימרא
דיי האית עוד הכא גברא
ואמר יי הא הוא
טמיר במניא: ורהטו ודברוהי
מתמן ואתעתד בגו עמא ורם
מכל עמא מכתפיה ולעילא: ואמר
שמואל לכל עמא החזיתון די
איתרעי ביה יי ארי לית דכותיה
בכל עמא ויביבו כל עמא ואמרו
יצלח מלכא:
ומליל שמואל עם עמא ית נמוסא
דמלכא וכתב בספרא ואצנע
קדם יי ושלח שמואל ית כל עמא
גבר לביתיה: ואף שאול אזל
לביתיה לגבעתא ואזלו עמיה
קצת מן עמא דחלי חטאה
דאתיהב דחלא מן קדם יי בלבהון:
ובני רשעא אמרו במה יפרקיננא
דין ושטוהי ולא אתו למשאל
בשלמיה והוה כשתיק:
וסליק נחש מלכא
דבני עמון ושרא על יבש גלעד
ואמרו כל אנשי יבש לנחש גזר
לנא קיים ונפלחינך: ואמר להון
נחש מלכא דבני עמון בהדא אגזר
לכון במיקר לכון כל עינא דימינא
ואשוינה חסודא על כל ישראל:
ואמרו ליה סבי יבש אוריך לנא
שבעא יומין ונשלח איזגדין בכל
תחום ישראל ואם לית דפריק
יתנא וניפוק לותך: ואתו איזגדיא
לגבעתא דשאול ומלילו פתגמיא
קדם עמא וארימו כל עמא ית
קליהון ובכו: והא שאול אתא
בתר תוריא מן חקלא ואמר שאול
מה לעמא ארי בכן ואשתעאו ליה
ית פיתגמי אנשי יבש: ושרת רוח
גבורא מן קדם יי על שאול כד
שמע ית פתגמיא האילין ותקיף
רוגזיה לחדא: ונסיב פדן תוריא
והדמיה ושלח בכל תחום ישראל
ביד אזגדיא למימר דליתוהי נפיק
בתר שאול ובתר שמואל כדין
יתעביד לתוריה ונפל זיעא מן
קדם יי על עמא ונפקו כגברא חד:

את העדות כמו ובארון. ודרש אל הכלים באורים ותומים אמר שאול שמא איני הגון למלכות עד שישאלו באורים ותומים: הראיתם. בדגש הריש שלא כמנהג. וכן הראיתם כי שלח בן המרצח הזה: כי אין כמוהו. כי אדם בעל קומה וצורה נאה יאות למלוכה ויראוהו העם אותו יותר: יחי המלך. תרגם יונתן יצלח מלכא: משפט המלוכה. חק המלוכ' על העם כמו שכתו' למעלה: וינח לפני יי'. בארון העדות: וגם שאול הלך לביתו. להודיע שהלך לו לביתו כבתחילה כיון שראה שלא היה מקובל ומרוצה לכל ישראל הלך לביתו ולא התנהג עדיי' כמשפט מלך: אשר נגע אלהים בלבם. שנתן אלהים בלבם לרצות לו ויונתן תרגם ואזלו עמיה קצת מן עמא גברין ד דחלי חטאה דאתיהב דחלא מן קדם יי' בלבהון ויונית פ פירושו ובני בליעל שאמר אחר כן: ולא הביאו לו מנחה. כמו שהוא מנהג שמביאי' מנחה למלך ביום שהוקם מלך ויונתן תרגם ולא אתו למשאל בשלמיה: עין ימין. ענין השמינות רוצה לומר עין צד הימין ופי' הפסוק כמשמעו ויש בו דרש אמר להם כתם הביאו ספר תורה שהוא עין ימינכם ואעקר מתוכו לא יבא עמוני בקהל יי': בא אחרי הבקר. כמו שאמר למעלה גם שאול הלך לביתו כמו שפירשתי והיה מתעסק בצרכי ביתו והיה בא אחרי הבקר עם האכרים: ותצלח רוח אלהים. רוח גבורה וכן תרגם יונתן ושרת רוח גבורה מן קדם יי' על שאול: בשמעו. כתיב בב"ית וקרי כ"ף והענין אחד: ואחרי שמואל. לפי שלא קבלו אותו כולם למלך אמר ואחרי שמואל מי שלא ירצה לצאת אחרי יצא אחרי שמואל כדי שיהיו זריזים לצאת: בבזק

ועלה בידו: אשר נגע אלהים. גברין דחלי חטאה דאיתיהב ד דחלא מן קדם יי' בלבהון: כל עין ימין. כמשמעו ומדרש אגדה הביאו לי ספר תורתכ' שכית' בימין: ואסר פנה. על שכתו' בו לא יבא עמוני ומואבי: חרפה. גידוף: אחרי הבקר. אחר זמן מועד ביאת הבקר מן השדה: לבקרו. לבהמותיו: ויפקדם

רלבג

והנה היה גבוה מכל העם משכמו ומעלה. והנה דבר שמואל אל העם את משפט ה המלוכ' ר"ל הכח שיש למלך על עמו והעונש הראוי למי שימרה את פיו וכתב זה בספר והניחו לפני יי' ר"ל אצל ארון יי' כדי שימצא שם תמיד. וידמה שכבר כבדוהו והלכו עמו והביאו לו מנחה רבים מישראל. והרשעים בזו שאול ואמרו מה יושיענו זה ועל צד הבזיון גם לא הביאו לו מנחה והיה שאול בכל זה מחריש ולא רצה להוכיחם על זה: אחר זה עלה נחש העמוני וחנה אצל יבש גלעד להלחם עם ישר' ולייראתם ממנו אמרו לו יושבי יבש גלעד ש שיכרות להם ברית ויעבדוהו ר"ל שיהיו לו למס והוא לאכזריותו לא הסכי' לקחת מהם מס אלא שינקר להם כל עין ימין להשים זה הענין חרפה על כל ישראל שלא ילחמו עמהם ת הלכו ויצטרכו לכרות ברית עמו וזה האופן אשר בו מהזרות נ והקושי הרבה. ולקחו ממנו זמן שבעת ימי' לשלח זה בכל גבול ישר' לראות אם ימצאו עזר ואם לא ימצאו י יצאו אליו ויעשה בהם כרצונו. והנה הסכים בזה נחש כי רעתו היה להלחם עם יש' ולקחת את ארצם אם יוכל. והנה

ומואבי. צלק העמוני דד"ה. וטוביה העבד העמוני דו"לעגו לנו דעזרא. ונמסר בתצא: ואם אין ג' בקריאה
וסי' ואם אין לאיש גואל להשיב. ואם אין מושיע. ואם אין לך לשלם:

ויפקדם בבזק · רבותינו אמרו בשברי חרסים · לשון אחר בבזק באבנים שנטל מכל אחד אבן ומנאם כמו ויפקדם בטלאי' שנטל מכל אחד טלה ומנאם בהם כמו שהיו מונים אותם בחבאי שקלים ותרגו' כברור אבן במרגמה היך בזקא דכיפא בקלעא ובילמדנו ויספרם בטלאים כד אינון מסכינין באילין בזקייא כד אינון עתירי' באילין אימריא · לשון אחר בבזק שם מקום שם הנזכר בספר שופטי' וימצאו את אדוני בזק בבזק: מי האומר · בלשון בזיון: שאול ימלוך עלינו תנו אותם ונמיתם · ימלוך עלינו בתמיה: ויאמר שמוא' ונחדש שם המלוכה · לפי שבראשונה היו עוררים על הדבר ועתה נתרצו כולם: ואני זקנתי ושבתי · אמרו רבותינו זקנה קפצה עליו כדאיתא במס' תענית: את שור מי לקחתי · לעבודתי: וחמור מי לקחתי · כשהייתי הולך מעיר לעיר לשפוט אותם על עסקי' ברכיהם הייתי הולך על החמו' משלי והיה לי ליטול משלה': ואת מי רצותי · כל לשון מרוצה הסמוך לעושק לשון עשוק ורצוץ הוא חומס דלים ורוצץ: ולעלים

בבזק · שם מקום וכבר פירשנו בו פירוש אחר בספר מכלל שהוא כמו באבנים כלומר שלקח אבן מכל אחד ולא ידע בזה מספרם ותרגום כברור אבן במרגמה היך בזקא דכיפא בקלעא · ובמדרש ויפקדם בבזק ויספרם בטלאים כד אינון מסכינין באילין בזקיית כד אינון עתירין באילין אמריא: כחם השמש · כתי' בבי"ת וקרי בכף והענין אחד: באשמורת הבקר · משלש משמרות שמחלקים הלילה הם השומרים כמו שנאמר בדבר גדעון ושאול בא אל מחנה עמון באשמורת השלישית שהיא אשמורת הבקר: ויכוהו · הוי"ו כוי"ו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו והדומים לו כלומר מה שנשארו מהם שלא הכום כי כפוהו הנה והנה: שנים יחד · כתרגומו תרין דערקין כחדא: שאול ימלוך עלינו · בתמיהה וי"ת מאן דין דמבסר למימר לא כשר שאול למימלך עלנא: ונחדש שם המלוכה · לפי שבפעם הראשונה מקצתם בזוהו ואמרו מה יושיענו זה עכשיו נתרצו כלם מפני התשועה שבאה על ידו במלחמת נחש ואמר שמואל לחדש המלוכה בגלגל לכבוד הארון ואהל מועד שהיו שם מתחלה כשבאו לארץ לפיכ' היו מכבדי' אותו המקו' אע"פ שעתה לא היה שם כי בנוב היה: זקנתי ושבתי · השיבה יותר מהזקנה ואמרו רבותינו ז"ל כי קפצה עליו זקנה כי לא היה אלא בן חמשים ושתים שנה כשמת ולפי שלא יאמרו עליו ולא ירכנו העם שמת בקצר ימים קפצה עליו זקנה כדי שיראה זקן כי לא היו הכל יודעים מספר שניו והוא בחר מיתתו כדי שלא ימות שאול בחייו וכ"ב שנה של שמואל אמרו כי כשהתפללה חנה אותו היום נתמנה עלי שופט אולי קבלה היתה אבלם זה כי מן הפסוקי' לא ראינו זה כי אפשר שעדיין לא היה שופט עלי אבל היה כהן וכהן גדול בשילה ולאחר זמן נתמנה שופט ואם כן הוא שבאותו היום נתמנה שופט ימצא לפי זה שלא היה שמואל אלא בן נ"ב שנה שהרי עלי שפט את ישרא' ארבעי' שנה ומת ביום שגלה הארון והיה שבעה חדשים בשדה פלשתים והיה בקרית יערים עשרים שנה ודוד העלה אותו מקרית יערים אחר שבע שנים שמלך בחברון הנה יחסרו מעשרים שנה שבע שני' של דוד כשארו שלש עשרה לשמואל וארבעים של עלי הרי נ"ב לא מהם שנה אחת לעבורו שנאמר ויהי לתקופות הימי' וגו' הרי חמשים ושנים: ובני הנם אתכם · לאמר תצטרכו להם בדברי התורות והדינין שקבלו ממני: לקחתי · כלומ' למלאכתי: ואת מי עשקתי · בממון: את מי רצותי · בגופו וכן עשוק ורצוץ ויונתן תרגם ית מאן עשקית וית מאן אנסית ורז"ל דרשו עשקתי באונס רצותי ברצון כלומר כי אפילו ברצונו לא לקח ממונו

ויאמרו ו' ר"פ בטעם גריש וסי' הבה נבנה · הבה נלבנה · אבל אשמים · לכו ונפילה גורלות דיונה · למלכים הבאים · ויאמרו אל ירמיהו הנביא תפל נא תחנתנו: וישמחו ג' קמץ וסי' ויגידו לאנשי יביש וישמחו · ויהי כראות כל העם · ויזבחו ביום ההוא זבחים גדולים דעזרא: ואני זקנתי ושבתי ט' פסוקים אית בהון תרתין מלין ופתרונן חד וסי' ואני זקנתי ושבתי · כי עשית משפטי ודיני · עדי ושהדי במרומים · פרא חפשי ומוסדות ערוד · עד זקנה אני הוא ועד שיבה · עצמיו אפיקי נחושה גרמיו · גם שב גם ישיש בנו · דין ומשפט יתמכו · שבחה וששון ליהודים: את שור מי לקחתי ח' פסוקים תלשין ופסק' בקריאה וסי' אל אלהים יי' · את שור מי לקחתי · וידבר אחאב אל נבות · וישלח חזקיה אל מלך אשור · אתן לגוג מקום שם קבר בישראל · ויקהל דוד את כל שרי ישראל · וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך דד"ה · קימו וקבלו היהודים: ואת מיד בקריאה וסי' נבסר בישעיה סימן כ"ח:

וַיִּפְקְדֵם בְּבָזֶק וַיִּהְיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְאִישׁ יְהוּדָה
שְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ וַיֹּאמְרוּ לַמַּלְאָכִים ו' כטע ר"פ
הַבָּאִים כֹּה תֹאמְרוּן לְאִישׁ יָבֵישׁ ט'
גִּלְעָד מָחָר תִּהְיֶה־לָכֶם תְּשׁוּעָה בְּחֹם כחס
הַשָּׁמֶשׁ וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים וַיַּגִּידוּ ק'
לְאַנְשֵׁי יָבֵישׁ וַיִּשְׂמָחוּ׃ וַיֹּאמְרוּ נ'
אַנְשֵׁי יָבֵישׁ מָחָר נֵצֵא אֲלֵיכֶם
וַעֲשִׂיתֶם לָנוּ כְּכָל־הַטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם׃ נ'
וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּשֶׂם
שָׁאוּל אֶת־הָעָם שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים
וַיָּבֹאוּ בְתוֹךְ־הַמַּחֲנֶה בְּאַשְׁמֹרֶת ל' · ב' ויהי
הַבֹּקֶר וַיַּכּוּ אֶת־עַמּוֹן עַד־חֹם הַיּוֹם
וַיְהִי הַנִּשְׁאָרִים וַיָּפֻצוּ וְלֹא נִשְׁאֲרוּ־ ל'
בָם שְׁנַיִם יָחַד׃ וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל־
שְׁמוּאֵל מִי הָאֹמֵר שָׁאוּל יִמְלֹךְ עָלֵינוּ
תְּנוּ הָאֲנָשִׁים וּנְמִיתֵם׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל ל'
לֹא־יוּמַת אִישׁ בַּיּוֹם הַזֶּה כִּי הַיּוֹם ו'
עָשָׂה־יְהוָה תְּשׁוּעָה בְּיִשְׂרָאֵל׃
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
הָעָם לְכוּ וְנֵלְכָה הַגִּלְגָּל וּנְחַדֵּשׁ שָׁם
הַמְּלוּכָה׃ וַיֵּלְכוּ כָל־הָעָם הַגִּלְגָּל
וַיַּמְלִכוּ שָׁם אֶת־שָׁאוּל לִפְנֵי יְהוָה ח' חס'
בַּגִּלְגָּל וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם זְבָחִים שְׁלָמִים
לִפְנֵי יְהוָה וַיִּשְׂמַח שָׁם שָׁאוּל וְכָל־
אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל עַד־מְאֹד׃
יב וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
כָּל־יִשְׂרָאֵל הִנֵּה שָׁמַעְתִּי בְקֹלְכֶם נ' חס'
לְכֹל אֲשֶׁר־אֲמַרְתֶּם לִי וָאַמְלִיךְ
עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ׃ וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ׀
מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵיכֶם וַאֲנִי זָקַנְתִּי וָשַׂבְתִּי ל'
וּבָנַי הִנָּם אִתְּכֶם וַאֲנִי הִתְהַלַּכְתִּי
לִפְנֵיכֶם מִנְּעֻרַי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה׃ ג' חס'
הִנְנִי עֲנוּ בִי נֶגֶד יְהוָה וְנֶגֶד מְשִׁיחוֹ
אֶת־שׁוֹר׀ מִי לָקַחְתִּי וַחֲמוֹר מִי ח' תלשין פסקין ד'
לָקַחְתִּי וְאֶת־מִי עָשַׁקְתִּי אֶת־
מִי רַצּוֹתִי וּמִיַּד־מִי לָקַחְתִּי כֹפֶר

וּמַנִינוּן בְּבָזֶק וַהֲווֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
תְּלַת מְאָה אַלְפִין וֶאֱנָשׁ יְהוּדָה
תְּלָתִין אַלְפִין׃ וַאֲמַרוּ לְאִיזְגַדַיָּא
דַּאֲתוֹ כְּדֵין תֵּימְרוּן, לֶאֱנָשׁ יָבֵשׁ
גִּלְעָד מְחַר תְּהֵי לְכוֹן פּוּרְקָנָא
בְּמֵיחַם שִׁמְשָׁא וַאֲתוֹ אִיזְגַדַיָּא
וְחַוִּיאוּ לֶאֱנָשֵׁי יָבֵשׁ וַחֲדִיאוּ׃ וַאֲמַרוּ
אֱנָשֵׁי יָבֵשׁ מְחַר נִיפּוֹק לְוָתְכוֹן
וְתַעְבְּדוּן לָנָא כְּכֹל דְּתַקִּין
בְּעֵינֵיכוֹן׃
וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וּמַנִּי שָׁאוּל
יָת עַמָּא תְּלָתָא מַשְׁרְיָן וַעֲלוֹ בְּגוֹ
מַשְׁרִיתָא בְּמַטְּרַת צַפְרָא וּמְחוֹ יָת
בְּנֵי עַמּוֹן עַד מֵיחַם יוֹמָא וַהֲווֹ
דְּאִישְׁתַּאֲרוּ וְאִתְבַּדָּרוּ וְלָא א
אִשְׁתַּאֲרוּ בְהוֹן תְּרֵין דַּעֲרָקִין
כַּחֲדָא׃ וַאֲמַר עַמָּא לִשְׁמוּאֵל מַא
דֵין דִּי מְבַסַּר לְמֵימַר לָא כָשַׁר
שָׁאוּל לְמִמְלַךְ עֲלָנָא אֵיתוֹ גַבְרַיָּא
וְנִקְטְלִינוּן׃ וַאֲמַר שָׁאוּל לָא
יִתְקְטֵיל גְּבַר בְּיוֹמָא הָדֵין אֲרֵי יוֹמָא
דֵין עֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא בְּיִשְׂרָאֵל׃
וַאֲמַר שְׁמוּאֵל
לְעַמָּא אִיתוֹ וְנֵיזֵיל לְגִילְגָּלָא וּנְחַדֵּת
תַּמָּן מַלְכוּתָא׃ וַאֲזַלוּ כָּל עַמָּא
לְגִילְגָּלָא וְאַמְלִיכוּ תַּמָּן יָת שָׁאוּל
קֳדָם יְיָ בְּגִלְגָּלָא וְנַכִּיסוּ תַּמָּן נִכְסַת
קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ וַחֲדִי תַמָּן שָׁאוּל
וְכָל אֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל עַד לַחֲדָא׃
וַאֲמַר שְׁמוּאֵל
לְכָל יִשְׂרָאֵל הָא קַבֵּילִית לְמֵימְרֵיכוֹן
לְכָל דִּי אֲמַרְתּוּן לִי וְאַמְלֵיכִית
עֲלֵיכוֹן מַלְכָּא׃ וּכְעַן הָא מַלְכָּא
מְדַבַּר בְּרֵישֵׁיכוֹן וַאֲנָא קְשִׁישׁ וְסָבִית
וּבְנַיָּא אִינוּן עִמְּכוֹן וַאֲנָא הֲלֵיכִית
קֳדָמֵיכוֹן מִזְּעֵירַי עַד יוֹמָא הָדֵין׃
הָא עַד דִּי אֲנָא קַיָּים אַסְהִידוּ בִּי
קֳדָם יְיָ וְקֳדָם מְשִׁיחֵיהּ יָת תּוֹרָא
דְּמַן דַּבָּרִית וַחֲמָרָא דְּמַן שַׁחֲרִית
וְיָת מַן עֲשָׁקִית וְיָת מַן אַנְסִית
וּמִיַּד מַן קַבֵּילִית מָמוֹן דִּשְׁקַר

כחס לא מילין כתיב ב' וקריין כ'

ואני זקנתי ושבתי ט' פסו' אית בהון תרתי' מלי' ופתרונן חד

רלבג

והנה באו הדברים עד שאול ושבב שנאספו כל ישרא' להלחם עם נחש · והכו את עמון מכה רבה והנשארים נפוצו ונתפזרו אנה ואנה עד שלא נשארו בהם שנים יחד: לא יומת איש ביום הזה · יתכן שאחר היום ההוא המיתום או אמ' שאול לא יומת איש ביו' הזה על כך התחבולה למלט האנשים ההם מיד ישראל להראות להם שדעתו להמיתם אחר היום ההוא · והואיל לזאת הסבה סבב שמואל לחדש המלוכה בגלגל כאילו הראה שעד עתה לא היה מלך בשלמות · ואמר לפני יי' בגלגל כי שם בנו מזב' וזבחו בו ובראשונ' היה שם המשכן כמו שנזכר בספר יהושע בתחלתו · ואחר זה השתדל שמוא' להביא את ישר' ומלכם אל שינהגו בדרכי התורה ולא יסורו ממנה וזכר להם תחלה שכל ימיו הנהיגם בדרכי התורה מאין כשא פנים לאדם ולא לקחם שום דבר לא על דר העושק ולא באופן אחר והעיד להם זה בפני יי' ובפני שאול כאילו יהיה השם יתעלה לעד ביניהם על זה ושאול משיחו עד שהם הודו שהאמת כן הוא כמו שאמר שמואל · ולדבריה' יהיה רצותי מן רצון אב"ע שאינו משרשו: כופר · להטות הדין: ולעלים

והנה

ואעלים עיני בו. אם יבוא לומ׳ בפני אעלים עיני שלא אסתכל בו ויאמר לכם ואשיב
כן פירשו אדוני אבי ז״ל ויונתן פירש לענין הדין וכן תרגם ומיד מאן קבילית ממון
לשקר וכבשית עיני מניה בדינא ואתיב לכון: ויאמר עד. כל ישראל כאחד אמרו
עד לפיכך אמר ויאמר בלשון יחיד ורבותינו ז״ל אמרו כי בת קול יצאה ואמרה עד
אמר להם הקדוש ברוך הוא אתם מעידי׳ עליו על מה שבגלוי ואני מעיד עליו על מה שבסתר וזה אחד משלשה מקומות ש שהופיע רוח הקדש בבית דין שלמטה: אשר עשה את משה ואת אהרן. אשר הגדילם ולמדם וכן ואת הנפש אשר עשו בחרן וי״ת דיעבד גבורן על ידי משה ואהרן. וטע׳ הפסוק הזה על אשר הקדים עד י״י כלומר אשר עשה את משה ואת אהרן לגאולתכם ועל ידם העלה את אבותיכ׳ מארץ מצרי׳ הוא יהיה עד ביני וביניכ׳: ואשפטה אתכ׳. כלומר אהיה נשפט עמכם לפני ה׳ ביניכם ובין י״י כי הוא עשה עם אבותיכם ועמכם צדקות ואתם עשיתם רעות: כאשר בא יעקב מצרי׳ ויזעקו. דרך קצרה דבר כי כאשר בא יעקב מצרים לא זעקו ולא היה להם במה ל לזעוק אלא כאשר בא יעק׳ מצרים והאריכו הימים לבניו ולבני בניו שם ויקם מלך חדש על מצרים וגזר על ישראל גזירות וצעקו אל י״י: ויושיבום במקום הזה. והנה משה ואהרן מתו מעבר לירדן ואיך הושיבו אותם במקום הזה אלא שהוכיחו אותם ולמדום ללכת דרך י״י ולפיכך נכנסו ל לארץ והרי הם כאילו הושיבום במקום הזה: ויאמר חטאנו. ויאמ׳ כתיב וקרי ויאמרו והכתוב על דרך כלל והקרי על דרך פרט: ירובעל. הוא גדעון: ואת בדן. הוא שמשון וכת׳ ופירוש בדן בן דן כי מן משפחת הדני היה ואף ע״פ שהיה אחר יפתח הקדימו ליפתח לפי שהיה גדול ממנו: ואת שמואל. ואותי היה לומר אלא כי כן מנהג הלשון ב במקומות כמו נשי למך וכן משה אמר עלה אל י״י. ובדרש אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא אף שמואל רבן של נביאי׳ מתנבא ולא היה יודע מה היה מתנבא שנאמ׳ וישלח י״י את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל ואותי לא אמ׳ אלא ושמואל לפי שלא היה יודע מה היה מתנבא: אשר בחרתם אשר שאלתם. האלף בשוא וכן שאלה שאלתם עוברי דרך: נתן י״י עליכם מלך. פי׳ להושיעכם אם תיראו את י״י: ובאבותיכם

ואעלים עיני בו. כדי להעלים עיני מן המשפט בשביל הממון: ואשיב לכם. כל מה שתאמרו: ויאמר עד. בת קול יצאת ואומרת עד וזה אחד משלש׳ מקומות שהופיעה רוח הקדש בבית דין של מטה כדאיתא במסכת מכות: אשר עשה את משה ואת אהרן. להיות נכונים לשליחותו להוציא אבותיכם ממצרים: ואשפטה אתכם. אתווכח עמכם: ירובע׳. זה גדעו׳: בדן. זה שמשון שמשבט דן בא הרי שלשה קלי׳ עולם עם שלש׳ חמורי עולם משה ואהרן ושמוא׳ לומר לך הקל בדורו כחמור בדורו כל בית דין המתמנה על הדור צריך לילך אחריו כאילו הוא א אביר שבאבירים: והייתם גם אתם. ותתקיימו לאורך ימי׳ גם אתם גם המלך: והייתה

ויוציאו י״ב וסי׳ נמסר בסוף אמור וביהושע סימן ו׳: בדן ד׳ בקריאה וסי׳ את ירבעל ואת בדן. וישם את האחד בדן. עגלי הזהב. ובני אולם בדן: אם ו׳ ראשי פסו׳ בספרא וסי׳ אם כה יאמרו: אם יוכל להלחם אתו. אם תראו את י״י. אם פקד יפקדני אביך. אם כה יאמר טוב שלום לעבדך. אם יחטא איש לאיש:

ל׳ וְאַעְלִים עֵינַי בּוֹ וְאָשִׁיב לָכֶם׃
ל׳ וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשַׁקְתָּנוּ וְלֹא רַצּוֹתָנוּ
וְלֹא־לָקַחְתָּ מִיַּד־אִישׁ מְאוּמָה׃
ל׳ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֵד יְהוָה בָּכֶם וְעֵד
מְשִׁיחוֹ הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא מְצָאתֶם בְּיָדִי
יב סבי׳ ויאמרו מְאוּמָה וַיֹּאמֶר עֵד׃
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
הָעָם יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־מֹשֶׁה
ל׳ וְאֶת־אַהֲרֹן וַאֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־אֲבֹתֵיכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ
ל׳ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֵת כָּל־
ר״ג מל׳ וא׳ חסר צִדְקוֹת יְהוָה אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּכֶם
וְאֶת־אֲבוֹתֵיכֶם׃ כַּאֲשֶׁר־בָּא יַעֲקֹב
מִצְרָיִם וַיִּזְעֲקוּ אֲבֹתֵיכֶם אֶל־יְהוָה
וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן
יב וַיּוֹצִיאוּ אֶת־אֲבֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם
ל׳ וַיֹּשִׁבוּם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּמְכֹּר אֹתָם בְּיַד
כו״ל מ״ל ב׳ מ״ח חסר סִיסְרָא שַׂר־צְבָא חָצוֹר וּבְיַד־
פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלָּחֲמוּ
ויאמרו ק׳ בָּם׃ וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר חָטָאנוּ
כִּי עָזַבְנוּ אֶת־יְהוָה וַנַּעֲבֹד אֶת־
הַבְּעָלִים וְאֶת־הָעַשְׁתָּרוֹת וְעַתָּה
הַצִּילֵנוּ מִיַּד אֹיְבֵינוּ וְנַעַבְדֶךָּ׃ וַיִּשְׁלַח
ר׳ ל׳ יְהוָה אֶת־יְרֻבַּעַל וְאֶת־בְּדָן וְאֶת־
ב׳ וירא כל העם ל׳ יִפְתָּח וְאֶת־שְׁמוּאֵל וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד
אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַתֵּשְׁבוּ בֶּטַח׃ וַתִּרְאוּ
כִּי נָחָשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן בָּא עֲלֵיכֶם
כו״ל חכ׳ ב׳ מ״ח וַתֹּאמְרוּ לִי לֹא כִּי־מֶלֶךְ יִמְלֹךְ עָלֵינוּ
וַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם מַלְכְּכֶם׃ וְעַתָּה הִנֵּה
ב׳ עוברי דרך הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם אֲשֶׁר שְׁאֶלְתֶּם
ב׳ ונתת אלא וְהִנֵּה נָתַן יְהוָה עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ׃ אִם־
תִּירְאוּ אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֹתוֹ
וּשְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ וְלֹא תַמְרוּ אֶת־פִּי
ל׳ וחסר יוד׳ ומורי׳ היה׳ תח׳ יְהוָה וִהְיִתֶם גַּם־אַתֶּם וְגַם־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר
ג׳ מָלַךְ עֲלֵיכֶם אַחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

וכבשית עיני בדינא מיניה ואתיב לכון: ואמרו לא עשקתנא ולא אנסתנא ולא קבילתא מיד אנש מדעם: ואמר להון סהיד מימרא דיי בכון וסהיד משיחיה יומא הדין ארי לא אשכחתון בידי מדעם ואמרו סהיד: ואמר שמואל לעמא ייי דעבד גבורן על ידי משה ואהרן ודאסיק ית אבהתכון מארעא דמצרים: וכען איתעתדו ואיתוכח עמכון קדם יי ית כל זכוותא דיי דעבד עמכון ועם אבהתכון: כד על יעקב למצרים וזעיקו אבהתכון קדם יי ושלח יי ית משה וית אהרן ואפיקו ית אבהתכון ממצרים ואותיבינון באתרא הדין: ואתנשיאו ית פולחנא דיי אלההון ומסר יתהון ביד סיסרא רב חילא דחצור ובידא דפלישתאי ובידא מלכא דמואב ואגיחו קרבא בהון: וזעיקו קדם יי ואמרו חבנא ארי שבקנא ית פולחנא דיי ופלחנא ית בעליא וית עשתרתא וכען שזבנא מיד בעלי דבבנא ונפלח קדמך: ושלח יי ית גדעון וית שמשון וית יפתח וית שמואל ושיזיב יתכון מיד בעלי דבביכון מסחור סחור ויתיבתון לרוחצן: וחזיתון ארי נחש מלכא דבני עמון אתא עליכון ואמרתון לי לא אלהין מלכא ימלוך עלנא ויי אלהכון מלככון: וכען הא מלכא דאיתרעיתון די שאילתון והא מני יי עליכון מלכא: אם תדחלון קדם יי ותיפלחון קדמוהי ותקבלון למימריה ולא תסרבון על מימרא דיי ותהוון אף אתון ואף מלכא דמלך עליכון בתר פולחנא דיי אלהכון:

רלבג

והנה אמר שמואל ש״י שעשה את משה ואת אהרן לשום השגחתו על ישרא׳ ואשר העלה את אבותיכם מארץ מצרים רצה בזה כי י״י שעשה כל זה יהיה לעד ביניהם. או אמר זה על צד ההודעה ו והרצון בו י״י הוא אשר עשה כל זה להשגחתו על זה וזה נגלה מצד האותות והמופתים ש שנתחדשו אז וזה יותר נכון ויותר נקשר למה שאחריו. ואחר זה הרחיב הביאור ב בחסדים שעשה הש״י לישראל ונקשר מזה לפרסומו כי לא זכר יהושע שהנחיל להם את הארץ ולא זכר גם כן מהשופטי׳ שהקים הש״י להם כי אם א ארבעה ולא זכר ה השופט שהציל מיד סיסרא עם שכבר זכר מה שמכרם השם ית׳ לסיסרא ויראה שלא זכר זו הארבע׳ כי אם לבאר להם שמרוב ה חסדי הש״י היה ש שהושיע את ישראל מאויביהם פעם על יד הבלתי שלמים מאד אף על פי שלא היו ראויים לזה מצד עצמם כמו הענין בירובעל ויפתח כי ירובעל היה עובד עבודה זרה כשקרא השם אליו להושיע את ישראל ויפתח גם כן לא ראינו לו מעלה כי אם בגבורה ופעם הושיעם על יד השלמים מאד כמו הענין בבדן ושמואל וזה כי בדן שהוא שמשון מצאנו לו מהשלמות שכבר עשה הש״י מופת על ידו וכאשר קרא אל י״י ענהו וזה הורה על שלמותו והיותו באופן מה במדרגת הנביאים כי המופתים לא יעשם השם יתעלה רק על יד הראוי כמו שבארנו בששי מספר מלחמות י״י ואולם שלמות שמואל הוא מבואר מאד וזה היה מעוצם ההשגחה האלהית בישראל כי כשהיה אפשר שיהיה ביניהם איש שלם ראוי שיעשה השם על ידו הקימוהו עליהם לשופט והושיעם על ידו וכשלא היה ביניהם איש בזה התאר הושיעם גם כן על יד בלתי שלם ואם אינו ראוי לכך מצד יתרון השגחתו על ישראל וכאילו אמר זה להורות להם כי לא יצטרכו למלך להלחם מלחמותיהם כי י״י אלהי ישראל הוא מלכם ויושיעם כאשר ישובו אליו כמו שעשה בימי השופטים שלא להם שופטים להושיעם ואם יסורו מדרכי התורה לא יועיל להם המלך אבל תהיה יד י״י בהם כמו שהיתה באבותיהם שלא היה להם מלך: הלא

רשי

והיתה יד יי׳ בכם ובאבותיכם. כלומ׳ והיתה בכם אחר שהיתה באבותיכ׳ ורבותינו אמרו בכם ובאבותיכם חטוטי שכבי והיא מכת בזיון על המתים: התיצבו וראו וגו׳. וכשם שעל ידי תפילתי אני יכול לשנות את העתים כך אם פגעה בכם מלחמה היה כח בתפילתי לעמוד על האויב ולא הייתם צריכי׳ לשאול מלך בחיי ואעפ״י שאני זקן: הלא קציר חטי׳ היום. והגשמים סימן קללה וקשה בעיני הקב״ה להביא פורענות חנם אעפ״י כן יש בי כח ואקרא אל יי׳ ויתן קולו׳ ומטר ודעו וראו כי לא הייתם צריכים לשאול מלך ולזלזל בי: בעבור שמו הגדול. אשר יצא שמו עליהם שהוא מושיעכ׳ ולמען לא יתחלל שם גדלו: הואיל יי׳. נשבע כמו ויואל שאול את העם: גם אנכי חלילה לי. מלא׳ שתעשו אתם את שלכם לטוב׳ יי׳: גם אנכי חליל׳ לי. מחדול ומהתפלל בעדכם:

קלות ו׳ כ״ב חס׳ ו׳ קדמא וסי׳ נמסר בתילים סימן צ״ג: קלת ד׳ חס׳ דחס׳ וסי׳ נמסר בסדר וארא: ולא תסורו ו׳ פסו׳ ולא לא ולא וסי׳ נמסר בסוף סדר קרח: הואיל ג׳ ומלאים וסי׳ נמסר בסדר דברים: מחטא ג׳ ומשונים בכתיבתן וסי׳ ואחשך גם אנכי אותך מחטו כתיב. מחטא ליי׳ מחדל כן כתיב. מחטוא בלשוני כן כתי׳ אנ״ך.

וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה וּמְרִיתֶם אֶת־פִּי יְהוָה וְהָיְתָה יַד־יְהוָה בָּכֶם וּבַאֲבֹתֵיכֶם׃ גַּם־עַתָּה הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ אֶת־הַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אֲשֶׁר יְהוָה עֹשֶׂה לְעֵינֵיכֶם׃ הֲלוֹא קְצִיר־חִטִּים הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל־יְהוָה וְיִתֵּן קֹלוֹת וּמָטָר וּדְעוּ וּרְאוּ כִּי־רָעַתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי יְהוָה לִשְׁאוֹל לָכֶם מֶלֶךְ׃ וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה וַיִּתֵּן יְהוָה קֹלֹת וּמָטָר בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּירָא כָל־הָעָם מְאֹד אֶת־יְהוָה וְאֶת־שְׁמוּאֵל׃ וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אֶל־שְׁמוּאֵל הִתְפַּלֵּל בְּעַד־עֲבָדֶיךָ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאַל־נָמוּת כִּי־יָסַפְנוּ עַל־כָּל־חַטֹּאתֵינוּ רָעָה לִשְׁאֹל לָנוּ מֶלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ אַתֶּם עֲשִׂיתֶם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת אַךְ אַל־תָּסוּרוּ מֵאַחֲרֵי יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֶת־יְהוָה בְּכָל־לְבַבְכֶם׃ וְלֹא תָּסוּרוּ כִּי אַחֲרֵי הַתֹּהוּ אֲשֶׁר לֹא־יוֹעִילוּ וְלֹא יַצִּילוּ כִּי־תֹהוּ הֵמָּה׃ כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְהוָה אֶת־עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם׃ גַּם אָנֹכִי חָלִילָה לִּי מֵחֲטֹא לַיהוָה מֵחֲדֹל לְהִתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם וְהוֹרֵיתִי אֶתְכֶם בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַיְשָׁרָה׃ אַךְ יְראוּ אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֹתוֹ בֶּאֱמֶת בְּכָל־לְבַבְכֶם כִּי רְאוּ אֵת אֲשֶׁר־הִגְדִּל עִמָּכֶם׃ וְאִם־הָרֵעַ תָּרֵעוּ גַּם־אַתֶּם גַּם־מַלְכְּכֶם תִּסָּפוּ׃

ואם לא תקבלון למימרא דיי ותסרבון על מימרא דיי ותהי מחתא דיי בכון כמא דהות באבהתכון: אף כען איתעתדו וחזו ית פתגמא רבא הדין דיי עביד לעיניכון: הלא חצד חטין יומא דין אצלי קדם יי ויתן קלין ומטרא ודעו וחזו ארי בישתכון סגיאה דעבדתון קדם יי למשאל לכון מלכא: וקרא שמואל קדם יי ויהב יי קלין ומטר ביומא ההוא ודחל כל עמא לחדא מן קדם יי ומפתגמי שמואל: ואמרו כל עמא לשמואל צלי על עבדך קדם יי אלהך ולא נמות ארי אוספנא על כל חובנא בישתא למשאל לנא מלכא: ואמר שמואל לעמא לא תדחלון אתון גרמתון ית כל בישתא הדא ברם לא תסטון מבתר פולחנא דיי ותפלחון קדם יי בכל לבכון: ולא תסטון מבתר פולחניה ולא תפלחון לטעותא דאנון למה ולית בהון הנאה ולא משיזבו ארי למא אנון: ארי לא ירחיק יי ית עמיה בדיל שמיה רבא ארי רעוא קדם יי למעבד יתכון קדמוהי לעם: אף אנא חס לי מלמחטי קדם יי מלאתמנעא לצלאה עליכון ואליף יתכון דתהכון באורח תקנא וכשרא: ברם דחילו מן קדם יי ותפלחון קדמוהי בקשוט בכל לבכון ארי חזו ית דאסגי למעבד עמכון: ואם אבאשא תבאשון אף אתון אף מלככון תשתיצון:

רדק

ובאבותיכם. כמו ובמלכיכם כי האדון לעם כמו האב לבן וכן אמר וישימני לאב לפרעה ות״י כמה דהות באבהתכון ורז״ל פירשו חטוטי דשכיבי דאמר מר בעון חיים מתים נחטטים כלומר אם תמרו את פי יי׳ תהיה יד יי׳ בכם וגם באבותיכם המתים שמתו שיוציאום מקברותיהם לבזיון: את הדבר הגדול הזה. מה דבר גדול היה המטר בעת הקציר פעמים רבות יהיה זה פירש אא״ז״ל כי בארץ ישראל לא היה יורד מטר כלל כל ימי קציר וזהו שאמר הכתוב הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו שבועות חקות קציר ישמור לנו וכך אמר בבני רצפה בת איה מתחילת קציר עד נתך מים עליהם ואמרו רבותינו ז״ל תשבעה עשר בניסן עד י״ז במרחשון שהו׳ עת המטר ולפי שהיה המטר בקציר חדוש גדול אכלם פחדו מאד ואמרו התפלל בעד עבדיך אל יי׳ אלהיך ואל נמות. ובדברי רז״ל יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה שנאמ׳ הלא קציר חטים היום וגו׳ ועשה כל זה שמואל להודיעם כי רע בעיני יי׳ היה מה ששאלו מלך ואף על פי שהם מאמינים לשמואל היה בהם בני בליעל שהיה לבם נקפם בדברי שמואל כמו שעשו בהמליכו את שאול ואמרו מה יושיענו זה ואעפ״י שאמר להם כי על פי יי׳ נתנו להם וראו כי נלכד באורים ותומים או בגורל על ידי קלפי לפיכך עשה להם שמואל אות שיראו כלם ולא יוכלו להכחישו לפיכך אמר ויירא כל העם מאד את יי׳ ואת שמואל: אתם עשית׳ את כל הרע׳ הזאת. לשאול לכם מלך אבל אל תיראו אם לא תסורו מאחרי יי׳ ות״י את כל הרע׳ הזאת על המטר שהרב׳ כן אתון גרמתון ית כל בישתא הדא ובמקצת נסחאות אתון עבדתון: ולא תסורו כי אחרי התוהו. פי׳ ולא תסורו מאחרי יי׳ כי אם תסורו מאחריו ותסורו אחרי התוהו והם האלילים אשר לא יועילו ולא יצילו אתכם כי תוהו המה או פירוש ולא תסורו אחרי התוהו כי הם אשר לא יועילו ולא יצילו: כי לא יטוש. כי אעפ״י שאתם חוטאים לפניו לא יטוש אתכם בעבור שמו הגדול כלו׳ כי כבר נשמע בגוים כי רצה בכם להיותכם לו לעם סגולה ואם לא יסבול אתכם ויגמולכם כחטאתיכ׳ וישחיתכם הרי כאילו נתמעט שמו בגוים ויאמרו לא יכול להצילם וכן אמר משה ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר מבלתי יכולת יי׳ וגו׳ וכן אמר יהושע ומה תעשה לשמך הגדול: מחטוא ליי׳. כי אחר שאתם שבים ליי׳ ומתודים על חטאתיכ׳ אהיה חוטא אם לא אתפלל בעדכם: יראו את יי׳ והא׳ אינה נקראת: הגדיל עמכם. הגדיל עמכם לעשות טובו׳ או פירושו שהגדיל שנתן קולות ומטר ביום קציר והדין עליכם שתיראו ממנו כי אשר יחפוץ יעשה בכם לטובה או לרעה כפי מעשיכם ולא תחשבו כי אין רואה ומשגיח במעשיכם: תרעו. אם תריעו מעלליכם: גם אתם גם מלככם. האחד לרבות על חבירו וכן גם באנכם גם בקרכם ואמר מלככם שאם לא יוכיח אותם הוא יהיה נענש עליהם: בן שנה

וכן הוא אוריתא טו׳ נביאים טא. כתובי׳ טוא. ונמסר גם בסדר וירא: יראו ג׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסוף יהושע סימן כ״ד: הגדל ג׳ חס׳ ו׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ אשר הגדל עמכם. אשר חרפו את עמי ויגדלו. מגדל ישועות מלכו: הרע ה׳ בקריאה ג׳ ביש׳ וב׳ טבין וסי׳ ואם הרע תרעו גם אתם. חדלו הרע. היהפך כושי עורו. בכל עת אוהב הרע. וכל הרע לאיש מהן. וחד והרע הרעתי: תרעו ה׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר וירא:

רלבג

הלא קציר חטים. והנה הראה שמואל לעם אות כי חטאו מאד ליי׳ כששאלו להם מלך ואמר הלא קציר חטים היום אקרא אל יי׳ ויתן קולות ומטר ואמ׳ אמ׳ זה כי קציר חטים היה שם סביב חג השבועות והנה העת הוא אז לפי הטבע חם ולח גם התקופ׳ שעברה היתה בטבעה קרה ולחה ולא יתכן על המנהג הטבעי שיהיו שם אז אידים עשנים יתהוו מהם הרעמי׳ והברקי׳ וזהו האות שנתן לפי מה שאחשוב שאם לא היה שם אות זולת בחינת הקולו׳ והמטר כשקרא שמואל אל יי׳ לא היה צריך לומר הלא קציר חטי׳ היום. ואפשר שאמר הלא קציר חטים היום היה להורו׳ על בחות האויר כי האנשי׳ היו קוצרים חטים וזה יורה על היות העת ההוא בלתי מוכן ובלתי ראוי למטר. והנה הבאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשב. והנה הרגישו העם בזה האות והודו כי חטאו מאד כששאלו להם מלך. ואחר זה הזהירם שמוא׳ באמצעות זה הפעל אל שינהיגו בדרכי התורה ולא יסורו מאחרי השם יתעלה כי הסר מאחריו הולך אחרי התהו אשר לא יועילו ולא יצילו. והודיעם כי הש״י לא יטוש עמו בעבור שמו הגדול ולזה הוא משגיח עליהם בזה האופן הנפלא שזכר. ואמר להם שחלילה לו מחטוא ליי׳ מחדול להתפלל בעד׳ שלא ימותו על החטא הזה שחטאו ליי׳ לשאול להם מלך. והנה יורה להם גם כן כל ימיו הדרך הטוב׳ והישר׳ לא יסור מזה משני מה שעשו כשברו לשאול להם מלך כאילו מאסו אותו ממלוך עליה׳ אך הזהירם שיראו את יי׳ ויעבדוהו אחר התפלה חסרו להם ואם יסורו ממנו יספו הם ומלכם: ואולם

ואלם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו:

הראשון הוא להודיע שראוי לשלם שידקדק בהנהגת בניו שתהיה באופן הראוי ולא יקל מזה מפני רוב טרדותו בהנהגת העם הלא תראה מה שקרה לשמואל בעבור שלא דקדק בהנהגת בניו שתהיה לפי הראוי וזה שזה היה סבה שסרה הממשלה מזרעו ומשך מזה ששאלו להם ישרא׳ מלך שהיה סבה בסוף לגלות ישראל מעל אדמתם כמו שזכרנו וכזה בעצמו קרה לעלי מפני שלא דקדק בהנהגת בניו לפי הראוי כי זה היה סבה שמתו בניו וסרה מבית עלי בסוף הענין הכהונ׳ הגדולה ונתנ׳ לזרע פנחס בן אלעזר:

השני הוא להודיע שראוי לשלם כשיראה כשיטו האנשי׳ מה שהוא נכון שיזוקו בו שישתדל להסיר׳ מזה לפי מה שאפש׳ לו ולזה היה קשה לשמואל כשראה שהיו ישראל שואלים להם מלך לרעתו ההיזק הראוי להגיע להם מזה בסוף הענין והתפלל אל י״י והודיעהו איך יתנהג בזה להסירם מזה הענין ונגלה לו בנבואה שבקשתם זאת היתה כנגד השם יתעלה לא כנגד שמואל לבד וזהו השם יתעלה שיראה לישראל שהוא רוצה לשמוע בקולם בזה אך יודיע להם את משפט המלך אשר ימלוך עליהם והמשא הכבד אשר יעמיס עליהם כדי שיעזבו מעצמם זאת הבחירה:

השלישי הוא להודיע שכאשר היה בלתי אפשר לאדם שיעתיק האנשים מהבחירה רעה אשר בחרו ראוי שישתדל לפי מה שיוכל שיסיר מתכה הרע לפי מה שאפשר לו ולזאת הסבה זכר שכבר אמר השם ית׳ לשמואל שישמע בקולם להמליך להם מלך ובחר הש״י מאשר היותר שלם שהיה ראוי לזאת המעלה מצד יופיו וטובו עד שכבר נבא עם נביאים כדי שתהיה הנהגתו להישיר העם לעבוד את י״י והזהיר העם על יד שמוא׳ אזהרה אחר אזהרה שיתנהגו בדרכי התורה ולא יסורו מאחרי י״י פן יספו הם ומלכם כי לא יועילם המלך שלא תהיה יד י״י בהם אם יסורו מאחריו ואם ישמעו בקול השם לא יועיל להם המלך כי הש״י היה מלכם והיה מקים להם שופטים כשהיו שבים אליו להצילם מיד אויביהם ולזה לא היתה בקשתם המלך כי אם לרע וזה מתה שיתנע ישראל משיסורו מאחרי י״י פן יספו הם ומלכם:

הרביעי הוא להודיע שראוי לאדם שיהיה זריז בשמירת קניניו כראוי ולזה זכר שלא כמך קים לבקש האתונות אם ילך שם אחר מהנערים אם לא ילך בנו שם כי אולי הנער לא יהיה זריז בבקשתם או אם ימצאם לעצמו ימכרם ולא יודיע זה לאדוניו והנה הלך שם שאול ונזדרז מאד על בקש׳ האתונ׳ עם שכבר בקשם בכל המקומות שזכר בזה הספור ובא לנביא לשאול לו בא״הי׳ על זה:

החמשי הוא להודיע שלימות משער שאול במה שאמר פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו כי כן היה הענין כפי מה שסופר בזה הספור והנה יש לזה שכח מבואר בענין הנבואה:

הששי הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתחזק על בקשת קניניו האובדים יותר מן הראוי כי זה יביא לפעמים אל שיהיה הנזק יותר הרבה מן השבח ואף אם תמצא האבדה כל שכן אם לא תמצא:

השביעי הוא להודיע שראוי לנביא שיתבודד מחשבתו במי שירצה שתגיע לו בעניניו הנבואה ולזה ספר שהיה המנהג לתת דבר מה לנביא בשאלם ממנו דבר הנבואה ולהורות שכן היה המנהג אמר הנה כלך ומה נביא לאיש האלהים ואמר לו נערו הנה נמצא בידי רבע שקל כסף ונתתי לאיש האלהים והוא מבואר שהוא לא היה לוקח אלו המתנות לבקשת התועלת כי לא היה זה מנהגו כמו שנתבאר במה שאמר את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי כל שכן כמו אלו המתנות הקטנות שלא היו ראויות לתת לקטן האנשים כל שכן למי שהיה מושל על ישראל:

השמיני הוא להודיע שראוי לאדם שיהיה שומע לעצה הטובה אף על פי שיהיה היועץ שפל וקטן ממנו ולזה ספר ששמע שאו׳ לנערו במה שיעץ לו שילכו לאיש האלהים והגיד להם את בואם:

התשיעי הוא להודיע שראוי למי שירצה לדבר עם איש מה שיחקור תחלה אנה ימצאהו כדי שיתיישר לבא אליו בזריזות כי אולי אם לא יחקור בזה תהיה דרכו לבטלה ולזה ספר שחקר שאול ונערו עם הנערות היוצאות לשאב מים אם היה הנביא שם קודם שרצו להכנס לעיר:

העשירי הוא להודיע לאשר יחקרו ממנו דבר מה שלא יקצר מהיישיר בו השואל גם במה שלא שא׳ שהוא צרי׳ לשאול עליו לפי מה שכר׳ מהיותו ולזה ספר שכאשר שא׳ שאול לשמוא׳ אי זה בית הרואה לא הודיעהו זה כי כבר ידע שכונתו היתה לדבר עמו ולזה הוצרך להודיע לו שהוא הרואה כי זאת הית׳ תכלית כונת שאול בזאת השאלה ולזאת הסבה גם כן ספר שהנערות ההן לא הספיק להם שהשיבו על מה ששאלו להם היש פה הרואה אבל רצו להיישירם על זה איך יתכן שימצאוהו בקלות יותר ולזה נתנו לו עצה שימהר בטרם יעלה הרמתה לאכל כדי שלא יתעכבו מלדבר עמו עד אחר האוכל והודיעוהו עם זה שאם ימהרו ימצאוהו ברמה ואם לא יוכלו למהר כל כך הנה ימצאוהו שם ביום ההוא שבא שם שאול וזה כי כבר גלה הש״י אוזן שמואל ביום הקודם לו שכבר ישלח לו למחר איש מארץ בנימין וימשחהו לנגיד על ישראל ולזה ידמה שבא שם שמואל ביום ההוא:

האחד עשר הוא להודיע עוצם מעלת שמוא׳ בנבואה עד שכבר באה לו הנבואה בהקיץ ולזה ספר שכאשר ראה שמואל את שאול ענהו י״י הנה האיש אשר אמרתי אליך זה יעצור בעמי:

השנים עשר הוא להודיע אמתות הנבואה כי בהאמנתה יתקיימו המצות התוריות ולזה זכר שכבר הגיד לו שמואל תכף את דבר האתונות כאשר היה לפי מה שנזכר אחר זה והגיד לו את דבר המלכות כאשר היה גם כן:

השלשה עשר הוא להודיע שראוי לאדם לברוח מן השררה ולזה זכר ששאול הרחיק שיהיה מלך מצד שפלו׳ שבטו ומשפחתו וגם כשהפילו הגורל על זה היה נחבא לברוח מן השררה ולזאת הסבה גם כן לא ספר שאול לדודו את דבר המלוכה כי לא היה רוצה להתפאר בזה:

הארבעה עשר הוא להודיע שראוי לתת כבוד לאנשים לפי המעלה שהם עתידים להיות בה אע״פ שאינה בידם עתה ולזה ספר מה שחלק שמואל לשאול מהכבוד לתת לו מנה יפה ולשומו בראש הקרואים עם שכבר עשה זה ליסד בלב שאול כי ימלוך על ישראל ולזאת הסבה גם כן נתן לו האותות שזכר שבאו לו כלם לפי מה שבא בזה הספור ובמה שזכר באלו האותות נתבאר שהנבואה תגיע לנביא גם בהודעת הדברי׳ אשר ייחסום האנשים אל המקרי׳ וההזדמן כמו שביארנו בשני מספר מלחמות י״י:

החמשה עשר הוא להודיע כי מי״י כל משפט הגורל ולזה ספר שכבר נפל הגור׳ על שאו׳ למלך כמו שאמ׳ שמוא׳ מצד הנבוא׳:

הששה עשר שראוי לאנשים לתת כבוד למלך ולברכו ולזה ספר שכבר אמר כל העם יחי המלך וילכו עמו החיל אשר נגע אלהים בלבם:

השבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לשלם שיתפעל ממה שיאמרו האנשים כנגדו כל שכן שיתפעל אם לא יכבדוהו אבל ראוי שיסבול זה ולזה ספר ששאול היה כמחריש על הבזיונות שבזוהו הרשעים ההם ועל מה שלא הביאו לו מנחה עם שזה גם כן היה ראוי לו מפני היותו עתה בהתחלת המלוכה ואולי במעט סבה יסירוה ממנו:

השמנה עשר הוא להודיע שכאשר נתמנ׳ איש לשרר׳ יצטרך בעבורה לרבוי ההוצאה ראוי לאשר תחתיו שיביאו לו מנחה כחזקת היד בדרך שיוכל להתנהג בכבוד לפי השררה ההיא ולא ימנעהו מזה מיעוט קניניו ולזה ספר באלו הרשעים שלא הביאו לשאול מנחה להורות שכבר היה ראוי להם להביא לו מנחה כדי שיוכל להתנהג בכבוד כמנהג המלך ולזאת הסבה לא היה מתנהג עדיין שאול כמנהג המלך מצורף לזה מה שהיה מתכונתו להיות בורח מן השררה ולזה ספר אחר זה שכבר היה שאול בא אחרי הבקר מן השדה:

התשעה עשר הוא להודיע שאין ראוי להתנהג במדת האכזריות הלא תראה כי נחש העמוני לולי אכזריותו היה מושל על יושבי יבש גלעד שלא היה רוצה לכרו׳ ברית עמהם כי אם בנקור להם כל עין ימין וסבת אכזריותו אל שנפל עמו ביד ישראל והכו בהם מכה רבה:

העשרים הוא להודי׳ שראוי שתהיה לשלם מדת הגבור׳ במקומו׳ הראויי׳ להציל הנרדפי׳ שהם מעמו ולזה ספר המעלות שאול על ענין נחש העמוני וא״ף על פי שלא היה ישרא׳ נוהג בו עדיין כמנהג המלך וגם הוא לא היה נוהג בעצמו מנהג המלך:

העשרים ואחד הוא להודיע שאין ראוי למהר על המתת האנשים אבל ראוי להשמר מזה כפי היכולת ולזה ספר שלא הסכים שאול שימותו האנשים ההם אשר כמוהו:

העשרים ושנים הוא שראוי למלך שיהיה באופן שייראו ממנו האנשים ולפי שלא נתחדש על בחיר׳ שאו׳ דבר יביא בלב האנשי׳ שהוא כמו בריאה חדשה ולזה לא היה דומה להם למלך וגם הוא לא היה נוהג כמנהג המלך והנה ספר שמוא׳ לחדש המלוכ׳ לפני י״י בגלג׳ ולזבוח שם על זה זבחי׳ שלמים לפני י״י ליטב בלבם שהוא כמו בריאה חדשה ויביא זה אל שיראו ממנו כראוי ולזה ידמה שאמרה חנה ויתן עוז למלכו כי עד שנתן לו השם יתעלה עוז בענין מלחמת בני עמון לא היה במדרגת מלך:

העשרים ושלשה הוא להודיע שהשם יתעלה מקים דבר עבדו ולזה שמע לשמואל לתת קולות ומטר כשבקש זה ממנו להראות לישראל מה שהיה מן החטא בבקשתם זאת שאין פריה רק להרע כמו שאין תועלת בקולות ומטר בימי קציר חטים רק להשחית:

העשרים וארבעה להודיע שמי שאפשר לו לבקש רחמי׳ על חברו ואינו מבקש נקרא חוטא שנ׳ וגם אנכי חלילה לי מחטוא לי״י וגו׳ וכן הענין בכל טוב שהיה אפשר שייטיב אדם לחבירו ולזה אמר והוריתי אתכם בדרך הטובה והישרה תם:

רשי

בן שנה שאול במלכו. אמרו רבותינו כבן שנה שלא טעם טעם חטא ויש לפתור בו שנה בשנה ראשונה שהומלך בה והוא מלך שתי שנים על ישר' ובשנה הראשונה מיד ויבחר לו שאול שלשת אלפים: את נציב פלשתים. סרדיוט שהיה להם על ישרא' והושיבוהו בגבעת בנימן: ישמעו העברים. שמרדנו בפלשתים ושמרו מהם: וגם נבאש ישראל. נבאש ריחם בפלשתים לשון שנאה: אחרי שאול הגלגל. הוא שאמר לו שמואל וירדת לפני הגלגל: קדמת בית און. במזרח בית און: בחוחים. מקום קבוצת חוחים א אושפינ"ר בלע"ז: ובצריחים. פלייש"ן בלע"ז: ובבורו'. גומות: עברו את הירדן ארץ גד. לברוח מפני פלשתים שהפלשתים היו בארץ כנען בעבר הירדן ימה: חרדו אחריו. מהרו ללכת אחריו: וייחל. המתין: למועד אשר שמוא'. הרי זה מקרא חסר תיבה אחת למועד אשר שם שמואל או למועד אשר לשמואל ודוגמא לו ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול היה לו לכתוב לבן שאול אף כאן א אשר לשמוא' שאמר לו שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך: הגישו אלי העולה. זר מותר להקריב בבמה: מה עשית. הלא אמרתי לך הנני יורד אליך להעלות העולה אני אעלה אותה ולא אתה: למועד

רדק

בן שנה שאול במלכו. פי' אז כשהיו הדברים האלה שדבר שמואל בחדוש המלוכה שנה היה לו מתחלת מלכותו ושתי שנים מלך אחר כן או בין הכל לא מלך אלא שתי שנים כדברי בעל סדר עולם וי"ת בן שנה כבר שנה דלית ביה חובין כן שאול כד מלך וכן פירשו רז"ל ועוד בררש כי כשמלך נמחלו עונותיו עד אותו היום ואמרו שלשה כ נמחלו להם עונותיהם חתן חכם ונשיא נשיא מניין דכתיב בן שנה שאול במלכו וכי בן שנה היה אלא מה תינוק בן יומו נקי מעון כך היה שאול במלכו נקי מעונותיו ביום שמלך: ויבחר לו שאול. בעודנו בגלגל והיו שם כל ישראל בחדוש המלוכה בחר לו מהם שלשת אלפים שיהיו עמו במכמש אלפים ועם יהונתן אלף ויתר העם שלח ובמסרה מן ריש ספרא עד כפש יהונתן איתקרי יונתן בר מן ב' יהונתן ויאמר יהונתן אל הנער ויאמ' יהונתן הנה ומן כפש יהונתן עד סופו יהונתן: את נציב פלשתי'. כבר פירשתיו ויונתן הרגו כדי למרוד בפלשתי' אשר בגבע'. גבע אינו גבעת בנימין כי שני מקומות היו וכן כתוב בספר יהושע: ושאול תקע. צוה לתקוע בכל הארץ כמו ויבן שלמה את הבית כי שאול לא יוצא מהגלגל: ישמעו העברים. כדי שישמעו וישמרו מפלשתים ועוד שיבאו למלחמ' כי ידע כי כאשר ישמעו פלשתים שנהרג נציבם יאספו להלחם עם ישראל: הכה שאול. כן חשבו השומעים כי שאול הכהו או צוה יהונתן להכותו: נבאש. נתעב כמו שמתעב האדם הדבר המבאיש: אחרי שאול הגלגל. כי שם היה עדיין מזמן חדוש המלוכה: כי נגש העם. נדחק בעבור שבא להם הדבר פתאם: ובחוחים. במצודות כמו שת"י ובמצדתא: ובצריחים. במקומות הגבוהים כמו ויבואו אל צריח: ועברים עברו. מקצתם התחבאו ומקצתם עברו את הירדן וברחו שם והשאר חרדו אחרי שאול. וחרדו ענינו התנועעו כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו. ואמר ארץ גד וגלעד ולא זכר ארץ ראובן אולי הם הקרובים לירדן: וייחל. כן כתי' וקרי ויוחל והכתיב כמו וייחל עוד ש שבעת ימים והקרי ויוחל מבניין הפעיל והענין אחד: למועד אשר שמואל. חסר ור"ל למועד אשר אמר שמואל וכן ת"י לזמנא דאמר ליה שמואל: ויפץ העם מעליו. פועל עומר וכן ויפץ העם בכל ארץ מצרים: הגישו אלי העולה. כי שמואל אמר לו שהוא יבא אליו שם לסוף שבעת ימים להעלות עולות לזבוח זבחי שלמים ואמר לו שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך וכאשר ראה שאול כי לא בא ביו' השביעי בבקר להעלות העולה וכבר הכין העולה והשלמים כמו שאמר לו שמואל אמ' שאול שיגישו אליו העולה והשלמים כי הוא יעלה אותם וחטא בזה כי היה לו להוחיל כל היום עד הערב כי הוא בזמנו בא בו ביום כמו שכ' ויהי ככלותו אבל בהקריבו קרבן והוא זר לא חטא בזה כי היתר הבמות היה אז וזר מקריב בבמת יחיד: לברכו. לתת לו שלום כמו כי תמצא איש לא תברכנו וכת"י למשאל בשלמיה: מה

ועם ג' קמצין בקריא' וסימ' כחול אשר על שפת הים ועם לא יבין ילבט. ואם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אם: ולא בא ג' וסימ' וייחל שבעה ימים למועד. ולא בא בפי בשר פגול. ולא בא עליהם:

יג בן־שנה שאול במלכו ושתי שנים מלך על־ישראל: ויבחר־לו שאול שלשת אלפים מישראל ויהיו עם־שאול אלפים במכמש ובהר בית־אל ואלף היו עם־יונתן בגבעת בנימין ויתר העם שלח איש לאהליו: ויך יונתן את נציב פלשתים אשר בגבע וישמעו פלשתים ושאול תקע בשופר בכל־הארץ לאמר ישמעו העברים: וכל־ישראל שמעו לאמר הכה שאול את־נציב פלשתים וגם־נבאש ישראל בפלשתים ויצעקו העם אחרי שאול הגלגל: ופלשתים נאספו להלחם עם־ישראל שלשים אלף רכב וששת אלפים פרשים ועם כחול אשר על־שפת־הים לרב ויעלו ויחנו במכמש קדמת בית־און: ואיש ישראל ראו כי צר־לו כי נגש העם ויתחבאו העם במערות ובחוחים ובסלעים ובצרחים ובברות: ועברים עברו את־הירדן ארץ גד וגלעד ושאול עודנו בגלגל וכל־העם חרדו אחריו: וייחל שבעת ימים למועד אשר שמואל ולא־בא שמואל הגלגל ויפץ העם מעליו: ויאמר שאול הגשו אלי העלה והשלמים ויעל העלה: ויהי ככלתו להעלות העלה והנה שמואל בא ויצא שאול לקראתו לברכו: ויאמר שמואל מה עשית ויאמר שאול כי־ראיתי כי־נפץ העם מעלי ואתה לא־באת

כבר שנא דלית ביה חובין כן שאול כד מלך ותרתין שנין מלך על ישראל: ובחר ליה שאול תלתא אלפין מישראל והוו עם שאול תרין אלפין במכמש ובטור ביתאל ואלפא הוו עם יונתן בגבעתא דבית בנימן ושאר עמא שלח גבר לקירוהי: ומחא יונתן ית איסטרטיגי פלשתאי די בגבעתא ושמעו פלשתאי ושאול תקע בשופרא בכל ארעא למימר ישמעון יהודאי: וכל ישראל שמעו למימר מחא שאול ית איסטרטיגי פלשתאי ואף איתגרי ישראל בפלשתאי ואתכנישו עמא בתר שאול לגלגלא: ופלשתאי אתכנישו לאגחא קרבא בישראל תלתין אלפין רתיכין ושיתא אלפין פרשין ועמא כחלא דעל כיף ימא לסגי וסליקו ושרו במכמש מדנח בית און: ואינש ישראל חזו ארי עקת להון ארי אדחק עמא ואיטמרו עמא במערתא ובמצדתא ובשקיפי כיפיא ובמערת טינרא ובגוביא: ויהודאי עברו ית ירדנא לארע גד וגלעד ושאול עד כען בגילגלא וכל עמא אתכנישו בתרוהי: ואוריך שבעא יומין לזמנא דאמר ליה שמואל ולא אתא שמואל לגלגלא ואתבדר עמא מעילוהי: ואמר שאול קריבו לותי עלתא ונכסת קודשיא ואסיק עלתא: והוה כשציותיה לאסקא עלתא והא שמואל אתא ונפק שאול לקדמותיה למשאל בשלמיה: ואמר שמואל מה עבדתא ואמר שאול ארי חזיתי ארי אתבדר עמא מעלוי ואת לא אתיתא

רלבג

בן שנה שאול במלכו וגו'. הנה יש מן הזרו' מאד בזה הפסוק ל לשתי סבו' האחת היא שלא יתכן שנאמ' לפי הפשט שיהיה שאול בן שנה לבד במלכו והשנית שהוא רחוק שנאמ' שלא מלך שאול כי אם שתי שנים עם רוב הדברים שעשה מצורף לזה שכבר עמד זמן מעת המשחו קודם החזיקו במלוכה. והנכון בעיני לפי הפשט שיהיה הרצון בזה שכבר עברה שנה אחת לשאול מעת המשחו עד העת שמלך שחדשו המלוכ' בגלגל והוא כשמלך שתי שנים על ישר' וסיפר כי בחר לו שאול שלשת אלפים מישראל היותר גבורים שבהם והיו עם שאול אלפים ואלף עם יונתן ויתר העם שלח איש לאהליו כדי שלא יכביד על ישרא'. והנה היו ישראל אז תחת יד פלשתי' עד שכבר שמו פלשתי נציב בגבע בנימין למושל והכהו יהונתן ונודע לפלשתים והיו משתדלי' לקחת נקמה מזה ושאול תקע בשופר בכל הארץ להשמיע לעברים זה הענין למען יקחו עצה להמלט מיד פלשתי' או להלחם עמהם. והנה נאספו העם על זה הענין אל שאול בגלגל חרדו כל העם אחריו להאסף אליו ומיראתם נתחבאו קצת ישראל במערות ובמה שידמה להם וקצתם ברחו מעבר לירדן. ועוד היה שאול בגלגל חרדו כל העם אחריו להאסף עליו. והנה הוחיל שאול שבעת ימים למועד אשר הגביל לו שמואל באמרו אליו וירדת לפניו הגלגל והנה אנכי יורד אליך להעלות עולות לזבוח זבח שלמים שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך. וכאשר הגיע היום השביעי וראו העם כי לא בא שמואל נפוצו מעל שאול מרוב פחדם ויראתם ודמה כי שאול להגיע אליו הנבואה העלה העולה והשלמים כאשר ראה כי לא בא שמואל ולא די שלא הועיל אבל נמנעה גם כן נבואת שמואל להודיע אותו מה יעשה ואיך יתנהג בענין זאת המלחמה לפי שכבר עבר על מצות הש"י במה שצוהו על יד שמואל כביאו שיוחיל שבעת ימים עד בואו אליו אך לא חטא במה שהעלה העולות והשלמים והוא זר כי אז היה מותר לזר להקריב בבמת יחיד כמו שנתבאר בסוף זבחים. והנה

רדק

מה עשית · ידע בדרך נבואה כי העלה העולה : לא חליתי · ע״י העולות היתה
תפלתם ברוב : ואתאפק · התחזקתי ועברתי על רצוני ועל מצותך כי כל לשון
התאפקות לחזק לבו לעבור על רצונו : נסכלת · כי כבר ראית מה שאמרתי לך
ולישראל הכל מתקיים ואתה כי לא נאמנת שאבא בזמני כפרת ב׳ ובבואתי ולא
שמרת את מצות יי׳ אלהיך אשר
צוך על ידי שאני אמרתי לך
ולישראל בשמו ולא תמרו את
פי יי׳ והנה אתה מרית את פיו כי
מה שאני אומר פיו ודברו הוא
ואני אמרתי לך שתוחל לי
להעלות העולו וכאשר לא עשית
כן ופחדת כדבריך הנה מרית
את פי יי׳ וסלקת בטחונו מלבך
כי חשבת שלא תושע אתה ו
וישראל אם תוחיל עוד : ע ישרא׳
· כמו על ישראל וכן וימליכוהו
אל הגלעד : בקש יי׳ לו איש
כלבבו · ברוח נבואה אמר לו זה
אבל לא ידע שמואל עדיין מי
הוא : ויקם שמואל · ושאול עמו
וכאשר היה בגבע בנימן ופקד
העם הנמצאי׳ עמו לא היו עמו
אלא כשש מאות איש כי נפץ
העם מעליו : ויצא המשחית ·
בני החיל הגבורי׳ אוחזי חרבות
ורמחי׳ בידם כי הם המשחיתי׳ :
אל ארץ שועל · ת״י לארעא דרומא
כמו שתרגם בארץ שועלים גם
כן בארעא דרומא : על גיא
הצבעי׳ · כתרגו׳ לחילת אפעיא
וכן בדברי רז״ל ר׳ מאיר אומר
אף הצבוע ואמרו צבוע זה אפה
יפי׳ אפה אפעה כי כן מנהגם
להסתיר אותיות הגרון ונקרא
האפעה צבוע לפי שעשוי צבועי׳
וגווני הצבע׳ : וחרש לא ימצא
· יש לתמוה איך לא היו חרשי
ברזל בישראל רבים ויש לפרש
לפי שפלשתים משלו בישראל
שנים רבות כי אף בימי שמשון
מושיע ישראל אמרו הלא ידעת
כי מושלים בנו פלשתים ואע״פ
שבימי שמוא׳ נכנעו פלשתי׳ ושבו
הערים אשר לקחו פלשתים מ
מישראל לישראל אע״פ כן מעת
אשר זקן שמואל תחת ממשלתם
היו והיו להם נציבים בארץ ישר׳
אף בימי שמואל כמו שבחו׳ ובגבעת
תשלם והיתה ידם תקיפה עליה׳
הורידו פלשתי׳ כל חרשי ברזל
מן העברים לארץ פלשתים ולא השאירו בארץ ישראל חרש ברזל אף לתקן כלי
אומנות וכלי חרישה כי אמרו פלשתים פן יעשו העברים חרב או חנית וימרדו
בנו והיה מנהג כל ישראל בימים ההם לרדת ארץ פלשתי׳ לתקן כלי אומנות וכלי
חרישה ואפשר כי היו בארץ ישראל חרבות ורמחים וחניתות מאותם אשר נעשו
קודם הזמן ההוא אבל מעטים היו ובמלחמה הזאת לא נמצא חרב וחנית ביד
השש מאות אשר נשארו עם שאול וביד האלף אשר עם יונתן כמו שאמר אשר את
שאול ואת יהונתן ובלתי כלי זיין לא יתכן להם אבל היו בידם קשתות ומקלי יד
וקלעים ורוב הגבורים ואנשי חיל באותו הזמן בחצים ובאבנים היתה מלחמתם
כמו שנ׳ בספור גבורי דוד מימינים ומשמאילים באבנים ובקשת ונאמר במלחמת
מואב ויסובו הקלעים ויכוה ונאמר בדוד וקלעו בידו ואף על פי כן חסרון גדול
היה אצלם כשלא היו נמצאים אצלם חרבות וחניתות והיה הספור הנה כי לא
נמצא חרב וחנית ביד כל העם כי אם ביד שאול ויהונתן להודיע כי לא בחרב
ובחנית יושיע יי׳ ולהו׳ לגדל התשועה כי ישראל היו בלא חרב וחנית ולא היו אלא אלף
ושש מאות איש ופלשתים היו שלשים אלף רכב וששת אלפים פרשים ועם כחול
הים והיתה תשועה גדולה ביום ההוא עד כי נכנסו פלשתים מפני ישראל והכום ישרא׳
מכה גדולה : כי אמר · כן כתיב וקרי אמרו והכתוב על דרך כלל והקרי על דרך
פרט : וירדו כל ישראל הפלשתי׳ · פי׳ ארץ פלשתים וכת״י לארע פלשתאי : ללטוש ·
לחדד : מחרשתו · והוא כלי ברזל שחורשין בו ות״י פרשיה וכן תרגם במלמד הבקר
בפרשא דתורא : אתו · הוא הכלי שחופרין בו ות״י סיכת פדניה ר״ל יתד השוורים
והוא יתד ברזל אולי היה להם יתד שמכניסין בעול לחבר שני השוורי׳ יחד לפיכך
תרג׳ פדניה כי פדנא דתורי הנזכר בתלמו׳ פירושו צמד בקר וכן תרגם צמד בקר
פדן דתורי וגם אותו הכלי צריך לחדדו בראשו האחד ושמעתי כי בלשון ישמעאל
קורין למחרישה סכא : קרדומו

רשי

למועד הימים · בתחלת היום : ואתאפק · נתחזקתי על רצוני שהיה לבי אומר
להמתין לך על כרחי העמדתי את לבי ואעלה העולה : כי עתה · לפני עשותך זאת
הכין יי׳ את ממלכתך עד עולם שכשפוסקין לו גדולה לאדם פוסקין לו ולדורותיו
ועתה ממלכתך לא תקום שכן אמר משה בתורה לבלתי סור מן המצוה ימין
ושמאל למען יאריך
ימים וגו׳ הא אם סר
לא יאריך ימים ואת״ל
לא על מצו׳ נביא כאת״
אלא על מצות התורה
הרי כבר נאמ׳ ולשמר
את כל דברי התורה
הזאת ואחר כך ו
ולבלתי רום לבבו ו
ולבלתי סור מן המצוה
אפילו מצות נביא :
הנמצאי׳ עמו · כי העם
נפרצו מעליו ואלו כ
כשתיירו : גיא הצבועי׳
· שמצויין בו את
הצבועי׳ הוא ששנינו ר׳
מאיר אומ׳ אף הצבוע
ותרגם יונתן אפעיא
וכן פירשו רבותינו
צבוע זה אפה מין שרץ
רעומזיק : וחרש לא
ימצא · לא היה מצוי
בתחלת מלכות שאול
כי הפלשתי׳ המושלים
בישראל העבירו כל
חרשי ברזל מישראל
פן יעשו כלי זיין ל
להלחם : וירדו כל
ישראל הפלשתים ·
וכשהיו ישראל צריכין
לחרשי ברזל ללטוש
אתים וקרדומות ו
ומחרישות היו זקוקים
לירד ל ארץ פלשתים
: מחרשתו · סו״ך
בלע״ז : אתו · קולטר״א
בלע״ז : קרדומו

מסורה

וחרש לא ימצא חד מן ז׳ פסו׳ אית בהון ט״ו מלין ז׳ מהכא ומציעתא כתיב וקרי וסימ׳ וכי ישמע לכם לדבר הזה ·
וטהרתים מכל עונם · וחמשה ועשרים דיחזקאל · ממתים ידך יי׳ ממתים · ויחי איוב אחרי זאת · ועשה
למבצרי מעוזים · וחרש לא ימצא בכל ארץ ישראל כי אמר פלשתים :

מקרא

לְמוֹעֵד הַיָּמִים וּפְלִשְׁתִּים נֶאֱסָפִים
מִכְמָשׂ : וָאֹמַר עַתָּה יֵרְדוּ פְלִשְׁתִּים
אֵלַי הַגִּלְגָּל וּפְנֵי יְהוָה לֹא חִלִּיתִי
וָאֶתְאַפַּק וָאַעֲלֶה הָעֹלָה :
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
נִסְכָּלְתָּ לֹא שָׁמַרְתָּ אֶת־מִצְוַת יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר צִוָּךְ כִּי עַתָּה הֵכִין יְהוָה
אֶת־מַמְלַכְתְּךָ אֶל־יִשְׂרָאֵל עַד־עוֹלָם
: וְעַתָּה מַמְלַכְתְּךָ לֹא־תָקוּם בִּקֵּשׁ
יְהוָה לוֹ אִישׁ כִּלְבָבוֹ וַיְצַוֵּהוּ יְהוָה
לְנָגִיד עַל־עַמּוֹ כִּי לֹא שָׁמַרְתָּ אֵת
אֲשֶׁר־צִוְּךָ יְהוָה :
וַיָּקָם שְׁמוּאֵל וַיַּעַל מִן־הַגִּלְגָּל
גִּבְעַת בִּנְיָמִן וַיִּפְקֹד שָׁאוּל אֶת־הָעָם
הַנִּמְצְאִים עִמּוֹ כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ :
וְשָׁאוּל וְיוֹנָתָן בְּנוֹ וְהָעָם הַנִּמְצָא
עִמָּם יֹשְׁבִים בְּגֶבַע בִּנְיָמִן וּפְלִשְׁתִּים
חָנוּ בְמִכְמָשׂ : וַיֵּצֵא הַמַּשְׁחִית
מִמַּחֲנֵה פְלִשְׁתִּים שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים
הָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה אֶל־דֶּרֶךְ עָפְרָה
אֶל־אֶרֶץ שׁוּעָל : וְהָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה
דֶּרֶךְ בֵּית חֹרוֹן וְהָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה
דֶּרֶךְ הַגְּבוּל הַנִּשְׁקָף עַל־גֵּי הַצְּבֹעִים
הַמִּדְבָּרָה : וְחָרָשׁ
לֹא יִמָּצֵא בְּכֹל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כִּי־אָמַר
פְלִשְׁתִּים פֶּן יַעֲשׂוּ הָעִבְרִים חֶרֶב אוֹ
חֲנִית : וַיֵּרְדוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הַפְּלִשְׁתִּים
לִלְטוֹשׁ אִישׁ אֶת־מַחֲרַשְׁתּוֹ וְאֶת־אֵתוֹ

תרגום

לזמן יומין ופלשתאי אתכנשו ו׳ רפין · ג׳
למכמש : ואמרית כען יחתון ה׳
פלשתאי לותי לגלגלא וקדם יי יו״ ב׳
לא צליתי ואתחסנית ואסיקית נ׳ כת׳
עלתא : ואמר שמואל לשאול
טפשתא לא נטרתא ית תפקדתא
מימרא דיי אלהך דפקדך ארי כען ל׳ תד קמץ ויתד פתח · ג׳
אתקין יי ית מלכותך על ישראל ל׳ וכל אסף רכו׳
עד עלמא : וכען מלכותך לא
תתקיים אתקין יי קדמוהי גבר
עביד רעותיה ופקדיה יי למהוי ב׳ ולא יומם
מלכא על עמיה ארי לא נטרתא ה׳
ית דפקדך יי : וקם
שמואל וסליק מן גלגלא לגבעתא
דבנימין ומנא שאול ית עמא
דאשתכחו עמיה כשית מאה
גברא : ושאול ויונתן בריה ב׳ בסוסן
ועמא דאשתכח עמהון יתבין ב׳
בגבעתא דבית בנימן ופלשתאי
שרו במכמש : ונפק מחבלא
ממשריתא פלשתאי תלתא מ
משירין משריתא חדא מתפניא
לאורח עפרה לארעא דרומא :
ומשריתא חדא מתפניא לאורח ל׳ ובכסות
בית חורון ומשריתא חדא מתפניא
לאורח תחומא דמסתכי לחילת ל׳
אפעיא למדברא : יב׳
ואומן עביד זין לא משתכח אמרו
בכל תחום ארעא דישראל ארי ק׳
אמרו פלשתאי דילמא יעברון
יהודאין סיפין או רומחין : ונחתו
כל ישראל לארע פלשתאי להרפ׳ ב׳ מל׳ ל׳
גבר ית פרשיה וית סיכרת פדניה

רלבג

והנה גנהו שמואל על
אשר לא שמר מצות השם אשר צוהו על יד נביאו שמוא׳ ואמ׳ לו שזה העון יהיה סבה
שלא תקום מלכותו ותנתן המלוכה לאיש אחר וזה האיש שנתנה לו המלוכה הוא
דוד לפי מה שהתבאר אחר זה · וכבר יספק מספק ויאמר איך יתכן שיאמ׳ שמוא׳
לשאול כי עתה הכין יי׳ את ממלכתך על ישראל עד עולם וכבר התבאר מברכות
יעקב לבניו כי המלוכ׳ תהיה לשבט יהודה ואם היתה המלוכה לשאול עד עולם לא
יתכן שיתקיים הייעוד הזה שייעד יעקב · והנה התר זה הספק אינו ממה שיקשה
לפי מה שנ׳ וזה כי אמרנו עד עולם יתכן שיובן עד זמן רחב כמאמר חנה וישב שם
עד עולם שהרצון בו כמו חמשים שנה וכן מה שאמ׳ בתורה ועבדו לעולם הרצון
בו עולמו של יובל כמו שבארנו שם ולפי זה הענין היה הרצון בזה המאמר כי הש״י
הכין ממלכת שאול באופן שתתקיי׳ זמן רחב לולי זה המרי שמנע ממנו הטוב ולא
נתקיים המלכות לו כי אם זמן מועט : ויקם שמוא׳ וגו׳ · ולא זכר שקם שאול עמו לפי
שהוא מבואר כי לא בא שאול בגלגל כי אם בעבור שמוא׳ שייעד לו שיבא אליו שם
להודיע לו מה יעשה · והנה ספר שכל העם הנמצא עם שאול ויונתן בנו היו בגבע
בנימן לא היו כי אם שש מאות איש כי השאר הלכו להם מרוב הפחד · והנה חנו
פלשתי׳ במכמש במקו׳ שהיה שם שאול בתחלה ועשו להם שלשה ראשים להשחית
ארץ ישראל כי היו עם רב מאד כמו שקדם · והנה זכר כי בכל ארץ ישראל לא
היה נמצא חרש ברזל או יהיה זה כן לפי מה שאחשב כי למיעוט המצא הברזל
בארץ ישראל כמו שהוא מפי רבים היום לא היו בישראל חרשי ברזל ולזה היו
צריכים לרדת אל הפלשתים לתקן להם כלי החרישה ועבודת האדמה ולא הניחו
הפלשתים שישב בישראל חרש פלשתי ליראתם שמא יעשו העברים חרב או חנית
וימרדו בהם כי הפלשתים היו עדיין מושלי׳ בישרא׳ תמשלה וזה היה סבה שביום
המלחמה לא נמצא חרב וחנית לאחד מן הנערים שהיו את שאול ויהונתן בנו
ונמצא החרב והחנית לשאול וליהונתן לבדם : וזה

רשי

קרדומו. בשגור בלעז: מחרשתו. פוסוייר״א בלעז: והיתה הפצירה פים למחרשות. והיתה להם לאותם שהיה להם טורח לרדת אל הפלשתים ללטוש: היתה הפצירה פים. ליימ״א בלעז שיש לה הפכר פיות כלומר פיות וחידודים הרבה היתה להם לחדד המחרשות והאתים: ולשלש קלשון. מלזג שטוי כמין עתר שקורין פורק״א ולו שלש שניים: ולהציב הדרבן. לחדדו בראשו לנועצו ולהציבו בתוך המרדע: ותמצא לשאול. על ידי נס: מצב פלשתים. דרך אנשי צבא לעשו׳ מהם מצב ומשחית הם הפושטים ורצים אחר השלל אל העיר שקורין גבי״ל בלעז: מצב. הם נציבים לשמור שלא יבאו מן העיר משחיתים בהם: אל מעבר מכמש. הפלשתים היו חונים במכמש ומכמש בהר וישראל בעיר ששמה גבע וגבע שיתה ב בראש ההר ושני הרי׳ היו זה כנגד זה ו והגיא ביניהם כמו שאמור בענין ומצב פלשתים נגש אל עבר מכמש שלצד גבע אל הגיא אשר ביניהם: מעבר הלז. כל הלז והלזה שבמקרא אינו לשון הזה אלא לשון דבר שכנגדו והוא מראהו באצבע ובלעז אינו לשון ביש״ט בלעז אלא ציי״ל בלעז: מעבר הלז. גיא שבין ההרי׳: בקצה הגבעה. בסוף הגבעה: נושא אפוד. אורים ותומים: ובין המעברות אשר בקש יונתן לעבור. כן היה עשוי שן הסלע היה מהעבר מזה לבין המעברות מכאן ושן הסלע לבין המעברות מזה הגיא הוא קרוי בין המעברות והיה לו סלע מכאן וסלע מכאן זה בעברו מזה וזה בעברו מזה והגיא בין שני העברים ואותו הגיא בקש יונתן לעבור: שן הסלע. שן האחד בוצץ ושם השני סנה: מצוק מצפון. משופע ועולה מצד צפון אל מכמש מול גבע שמשם יצא יהונתן: דומו

ולאביו ג׳ בקריאה וסימ׳ ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים. כי אם לשארו הקרוב אליו. ולאביו לא הגיד: ושם האחד ו׳ פסוקים בקריאה ושם ושם וסימ׳ נמסר בסוף סדר וישלח: ושם האחד ג׳ וסי׳ ושם האחד אליעזר. ושם האחד בוצץ. ושם האחד סנה ב׳ בפסוק:

וְאֶת־קַרְדֻּמּוֹ וְאֵת מַחֲרֵשָׁתוֹ: וְהָיְתָה
הַפְּצִירָה פִים לַמַּחֲרֵשֹׁת וְלָאֵתִים
וְלִשְׁלֹשׁ קִלְּשׁוֹן וּלְהַקַּרְדֻּמִּים וּלְהַצִּיב
הַדָּרְבָן: וְהָיָה בְּיוֹם מִלְחֶמֶת וְלֹא
נִמְצָא חֶרֶב וַחֲנִית בְּיַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר
אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־יוֹנָתָן וַתִּמָּצֵא
יד לְשָׁאוּל וּלְיוֹנָתָן בְּנוֹ: וַיֵּצֵא מַצַּב
פְּלִשְׁתִּים אֶל־מַעֲבַר מִכְמָשׂ:
וַיְהִי הַיּוֹם וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן
בֶּן־שָׁאוּל אֶל־הַנַּעַר נֹשֵׂא כֵלָיו לְכָה
וְנַעְבְּרָה אֶל־מַצַּב פְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר
מֵעֵבֶר הַלָּז וּלְאָבִיו לֹא הִגִּיד:
וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בִּקְצֵה הַגִּבְעָה תַּחַת
הָרִמּוֹן אֲשֶׁר בְּמִגְרוֹן וְהָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ
כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ: וַאֲחִיָּה בֶן־
אֲחִטוּב אֲחִי אִי־כָבוֹד בֶּן־פִּינְחָס בֶּן־
עֵלִי כֹּהֵן יְהוָה בְּשִׁלוֹ נֹשֵׂא אֵפוֹד
וְהָעָם לֹא יָדַע כִּי הָלַךְ יוֹנָתָן: וּבֵין
הַמַּעְבָּרוֹת אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ יוֹנָתָן לַעֲבֹר
עַל־מַצַּב פְּלִשְׁתִּים שֵׁן־הַסֶּלַע מ
מֵהָעֵבֶר מִזֶּה וְשֵׁן־הַסֶּלַע מֵהָעֵבֶר מִזֶּה
וְשֵׁם הָאֶחָד בּוֹצֵץ וְשֵׁם הָאֶחָד סֶנֶּה:
הַשֵּׁן הָאֶחָד מָצוּק מִצָּפוֹן מוּל מִכְמָשׂ
וְהָאֶחָד מִנֶּגֶב מוּל גָּבַע:

וְיַת כְּלוּבֵיהּ וְיַת עוּשְׁפֵיהּ:
וַהֲוֵי לְהוֹן שׁוֹפִינָא לְחַרְפָא בֵּיהּ
פִּיגְמַת כָּל מָאן דְּבַרְזֶל לְעוּשְׁפַיָּא
וּלְסִיכַת פַּדְנַיָּא וּלְמִיצְלַת קַצְרַיָּא
דִּי לַהּ תְּלַת שְׁנִין וּלְכוּלְבַיָּא ו
וּלְאַנְצָבָא זָקְתָא: וַהֲוָה בְּיוֹמָא
דִּקְרָבָא וְלָא אִשְׁתְּכַח חַרְבָּא
וּמוּרְנִיתָא בְּיַד כָּל עַמָּא דְּעִם
שָׁאוּל וְעִם יוֹנָתָן וּמִשְׁכְּחַת לְשָׁאוּל
וּלְיוֹנָתָן בְּרֵיהּ: וּנְפַק אִיסְטְרַטִּיג
פְּלִשְׁתָּאֵי לְמַגִּיזַת מִכְמַשׁ:
וַהֲוָה יוֹמָא וַאֲמַר יוֹנָתָן בַּר
שָׁאוּל לְעוּלֵימָא נָטֵיל זֵינֵיהּ אִיתָא
וְנִעְבַּר לְאִיסְטְרַטִּיג פְּלִשְׁתָּאֵי
דִּמֵעִבְרָא דֵּיכִי וְלַאֲבוּהִי לָא חַוִּי:
וְשָׁאוּל יָתִיב בִּסְיָפֵי גִּבְעָתָא בְּשִׁיפּוּלֵי
רִמּוֹן דִּי בְּמִגְרוֹן וְעַמָּא דְּעִמֵּיהּ כ
כְּשִׁית מְאָה גַּבְרָא: וַאֲחִיָּא בַּר
אֲחִיטוּב אֲחוּהִי דְּאִיכָבוֹד בַּר פִּינְחָס
בַּר עֵלִי כָּהֵין מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ בְּשִׁילוֹ
לָבֵישׁ אֵיפוֹדָא וְעַמָּא לָא יְדַע אֲרֵי
אֲזַל יוֹנָתָן: וּבֵין מְגִיזָתָא דִּבְעָא
יוֹנָתָן לְמֶעְבַּר עַל אִסְטְרַטִּיג פ
פְּלִשְׁתָּאֵי שִׁנָּא דְּכֵיפָא מֵעִבְרָא
מִכָּא וְשִׁנָּא דְּכֵיפָא מֵעִבְרָא מִכָּא
וְשׁוּם חֲדָא מַשְׁרוֹעִיתָא וְשׁוּם חֲדָא
מַדְרוֹכִיתָא: שִׁנָּא חֲדָא
מִסְתַּכְיָא מִצִּפּוּנָא לָקֳבֵל מִכְמָשׁ
וַחֲדָא מִדָּרוֹמָא לָקֳבֵיל גִּבְעָתָא:

רדק

קרדומו: הוא שכלי שחוטבין בו העצים ותרגומו כולביה ובבראשית רבה ונבלה שם שפתם משפתם אעשה נבלה הוא אמר חד לחבריה אייתי ליכולב חד ומייתי ליה מגרופי הוא מחי ליה ופכע מוחיה וי״ת כולב צבת כי כן נקר׳ בלשון ערבי כולאב ויש שקוראים התרגום כולבי בכ״ף גם האחרונה וכן נמצא במקצת הנסחאות: מחרשתו. כלי אומנות מן חרש עצים חרש אבן וי״ת עושפיה וכן תרגם למחרשות לעושפיא ובמשנת מסכת כלים קרדום שנטל עשפו טמא מפני בית ב בקועו נטל בית בקועו טמא מפני עושפו נשבר מקופו טהור נראה מדעת המתרגם כי גם מחרשתו הוא כלי המחרישה שחורשים בו שעושין הגדודים בארץ והוא החרישה ותרגם עושפיה לפי שהוא דומה לצד האחד של ה הקרדום כי לקרדום שני פיות האחד חד והאחד רחב והרחב בוקעים בו עצים ברוב והוא הנקרא במשנ׳ בית בקועו והצד האחד שלו בו בוקעים גם כן ל לפעמים והוא הנקרא במשנה עושפו והוא דומה למחרישה בחדודו לפיכך אמרו במסכת מסכת ביצה אין מבקיעין לא בקרדו׳ ולא במגל ואמרו בגמר׳ לא בקרדו׳ לא שנו אלא בנקבת שלו והוא הצד הרחב שבו קוצץ בו ברוב לפיכך אין מבקעים בו בי״ט שנראה כמלאכת חול אבל בזכרות שלו מותר והוא הצד האחד שלו לפי שאין דרך לבקוע בו ברוב ופירוש מקופו הנזכר במשנה הוא נקב הקרדום ש שנכנסת בו יד הקרדום ופי׳ כמו נקב המחט שנקרא קופא: הפצירה פים. שתי מילות ופי׳ פצירה רבה מלשון ויפצר בו שהוא רבוי דברים ותחנונים ופי׳ פים פיות ר״ל רבת פיות כ כלומר שיש לה חדודים הרבה והוא הנקרא בלשון התרגום שופינא ובלעז ליימא ומחדדין בה כל כלי ברזל ואומר כי בפציר הפים היו מחדדים כליהם מי שלא היו לו פנאי לרדת בארץ פלשתים ללטוש הכלי: ולשלש קלשון. הוא כלי ברזל יש לו שנים ומסלקין בו הזבל והתבן ושם הכלי קלשון ובאמרו לשלש קלשון כאילו אמ׳ קלשון שלש השנים וקורי׳ לו בלעז פורק״א וי״ת ומצילת קרציא די לה תלת שנין ויקרא הוא תרגום כובש ור״ל כי אותו הכלי הוא שיש לו שנים ומותחין בו הכובסין הבגדי׳ אחר כביסתן: ולהקרדמים. נכתבה בו ה״א הידיעה עם למ״ד השמוש כמשפטו שלא כמנהג כי אם מעטים נמצאים כמוהו כמו להגדור הבא אליו להעם הזה והדומים להם: ולהציב הדרבן. כלו קמץ לבן נפתלי ולבן אשר הבי״ת בפתח והדל״ת לשניהם מעמדת בגעיא ופי׳ הדרבן הוא מחט המלמד כי העץ נקרא מלמד והמחט התחוב בתוכו שדוקר בו הבקר נקר׳ דרבן כמו שאמרו במשנ׳ מלמד שבלע את הדרבן ופי׳ להציב לסדרו בראשו ולהעמידו בתוך המלמד וי״ת ולאנצבא זקתא: והיה ביום מלחמת. מוכרת כמו משמרת כי יבא זה המשקל סמוך ומוכרת ופי׳ והיה כן היה בכל יום שהיו עורכים מלחמה שה עם אלה לא נמצא חרב וחנית ביד כל העם אלא ביד שאול וליהונתן ועל הדרך הזה ת״י והוה ביומא דקרב׳ לא משתכח חרבא. ובדרש מהו ותמצא לשאול ויהונתן אף בידם לא היה אלא שהמלאך המציאה להם: ויצא מצב פלשתי׳. פי׳ שרי החיל וכת״י אסטרטיג וכן תרגם נציב נציבי׳ ופירו׳ שרים ובבראשית רבה ויבדל אלהי׳ בין האור ובין החושך ר׳ יוחנן ורים לקיש משל למלך שהיו לו שני אסטרטיגין אחד שליט ביום ואחד בלילה ויצא זה המצב כיכלם חנו במכמש ונפרד זה המצב ממחנה פלשתים ובא לו אל מעבר אחר ממכמש להתקרב אל הגבעה אשר היו שם שאול ויהונתן: כשש מאות איש. והלא אמר זה ויפקוד שאול את העם הנמצאים עמו כשש מאות איש אם כן למה חזר ואמר עוד אלא להודיע כי לא נוספו בהם עוד ואף על פי שהיה להם להלחם עם הפלשתים אשר חנו שם כנגדם להלחם הושיעם האל: אחי אי כבוד. לפי שנזכר אי כבוד ולא נזכר אחיטוב לפיכך אמר אחיו אי כבוד בעבור שנקרא שמו כן על גלות הארון והיה אביו אז עם הארון במחנה ונכשלו ישראל בעון הכהני׳ ובעונם אבל במלחמה הזאת שהיה אחיה נושא אפוד והיה טוב לפני יי׳ היה הדבר בהפך והיתה תשועה גדולה בישראל: כהן יי׳ בשילה. על עלי אמר שהיה כהן יי׳ בשילה ואחיה זה היה שם במחנה עם ארון האלהים נושא אפוד והוא כלל החושן והאורי׳ והתומים כי בהם שאלו הגישה ארון האלהים נקרבה הלום אל האלהים ולפיכך היה ספור זה הנה להודיע כי עדיין לא החלה קללת עלי שהרי מבני בניו היה נושא אפוד כי לא חלה הקללה ההיא עד שהוקם צדוק כהן גדול כמו שפירשתי: והעם לא ידע. פי׳ העם אשר עם יהונתן כי מן הנראה כי שני ראשי׳ היו ישראל למלחמה הזאת האחד שאול עם העם אשר עמו והאחד יונתן עם העם אשר עמדו עמו ויונתן נפרד עם נושא כליו מן העם אשר אתו בלא דעתם לפיכך אמר והעם לא ידע כי אילו ידעו היו הולכים עמו: ושם האחד בוצץ ושם האחד סנה. כן היה שמם לא נודע אבלינו ענין השמות של ת״ת בוצץ משרועיתא מקום חלקלק מדברי רז״ל בשרעתא רכהרא ותרגומו בחלקלקות באפלה במשרעא בקבלה ותרגם סנה מדרוכיתא פי׳ מקום דריך: מצוק מצפון. מעמד מצד צפון כנגד הפלשתים שהיו במכמש והאחד מצד דרום כנגד ישראל שהיה בגבע ויונתן עבר בין שני הסלעים האלה וי״ת מצוק מסתכי ותרגום מצפה סכותא: רמו

רלבג

וזה הספור כלו בא להורות כי לא בחרב ובחנית יהושיע יי׳ הלא תראה כי יהונתן לבדו עם נושא כליו היו כנגד החיל הרב הזה ונתן השם תשועה גדולה בידו: כהן יי׳ בשילה. שב על עלי לא אל אחיה כי כבר היה חרב משכן שילה ואולם אמרו נושא אפוד בר שב אל אחיה והרצון בזה לפי מקומו כי הוא היה כהן גדול: והעם לא ידע כי הלך יהונתן. אמנם אמר זה שאם ידעו היו הולכים עמו: לכה

דמו עד הגיענו · המתינו וזה שאמר יהונתן לאות ולסימן אמר כמו שאמר וזה לנו האות כי אם יאמרו עלו עלינו פיהם הכשילם כי אנחנו נעלה והם ירדו וזה אינו נחש האסור ואם היה אסור לא היה הקב״ה עוזרו בהליכה ההיא אבל הוא וכיוצא בו הוא קול דברים ישמע אדם ויחזק לבו כי הם סימן ואות על המעשה ש יעשה אותך מה שנמצא בדברי רז״ל אמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש כי אינו אומר שיהיה אותו נחש אסור כמו ש שפירשוהו רבים כי הנה אלו המנחשים בחולדה ובעופו׳ אינו כנחש אליעזר וכיונתן והוא היה אסור כמו שאמרו רז״ל לא ת תנחשו אלו המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים והאומר פתו נפלה מפיו מקלו נפל מידו צבי הפסיקו עורב קורא לו שועל מימינו וכחש משמאלו אל תתחיל כי שחרית הוא ר״ח הוא מוצאי שבת הוא הנה אלו הדברים וכיוצא בהן שנהגו בהן בעלי הדיעות הרעות וקבעום חק ו ומנהג עליהם וחושבים כי הם המטיבים והמריעים זה הוא שאסרה התורה אבל אם ירצה אדם לעשות מעשה ויעשה דבר אחד לאות וסימן למעשה ההוא כדי לחזק לבו ולעורר לבו לדבר ההוא זה הדבר מותר כי אילו היו עושי׳ רע בדבר הזה אליעזר ויהונתן לא היה עונה אותן ה הקב״ה כהוגן ומסייע את מ מעשיהם ועוזרם והנה רב בעל המאמ׳ הזה שאמ׳ כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויונתן אינו נחש הוא בעצמו היה עושה כנחש שלהם כמו שאמר רב בדיק במברא ואמרו רב הוה אזיל לביה רב נחמן חתניה ואמר אי מברא אתא לאפאי ימא טבא לנו וכן אמרו שמואל הוה בדיק במברא ר׳ יוחנן בדיק בינוקא פי׳ שהיה אומר לתינוק אמור לי פסוקך שאתה קורא בו כשהיה רוצה להתחיל שום מעשה או דרך אבל המאמ׳ ההוא שאמר רב כך פירושו כל נחש וסימן שהוא אינו עושה אותו סימן ל לעצמו מתחילה כמו שעשה א אליעזר ויהונתן אינו נחש וסימן ואין לסמוך עליו או לחוש ממנו אם יבא מאליו לפיכך הקשה לו למה לא אכל מההיא סעודה

דומו · המתינו כמו שמש בגבעון דום וכן דום לה׳ אם כה יאמרו דמו ונעלה עליכם שעתם מבלחת ולבם רם עליהם אם כה יאמרו עלו אינו פחד הקב״ה בלבם ויבואם לזוז ממקומם : על ידיו ועל רגליו · כלומר בכל כח ומרוצה : כבחצי מענה צמד שדה · בתוך שיעור מדת קרקע מלא חצי מענה של מחרישת צמד בקר החורש׳ בשדה מענה הוא תלם המחרישה שקורין ריו״א בלע״ז וגבורה גדולה היא זו שהיו קרובי׳ זה לזה וכנוסים לעבור זה את זה : הכופים

כל שמואל וכל נתינה דמלכים לך בב״ה לך וסי׳ ויאמר לה אלקנה אישה חנה · ויאמר לו נשא כליו · וידבר דוד ביהונתן טוב · ואבי ראה גם ראה · וגם אשר לא שאלת נתתי לך : ועלינו ב׳ וסימ׳ הננו ועלינו אל המקום · ואם כה יאמרו עלו : ויגלו ב׳ וסימ׳ שניהם אל מצב פלשתים · מסדות תבל : ונשא ו׳ חס׳ בקריאה

וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־הַנַּעַר נֹשֵׂא כֵלָיו לְכָה וְנַעְבְּרָה אֶל־מַצַּב הָעֲרֵלִים הָאֵלֶּה אוּלַי יַעֲשֶׂה יְהֹוָה לָנוּ כִּי אֵין לַיהֹוָה מַעְצוֹר לְהוֹשִׁיעַ בְּרַב אוֹ בִמְעָט : וַיֹּאמֶר לוֹ נֹשֵׂא כֵלָיו עֲשֵׂה כָּל־אֲשֶׁר בִּלְבָבֶךָ נְטֵה לָךְ הִנְנִי עִמְּךָ כִּלְבָבֶךָ : וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן הִנֵּה אֲנַחְנוּ עֹבְרִים אֶל־הָאֲנָשִׁים וְנִגְלֵינוּ אֲלֵיהֶם : אִם־כֹּה יֹאמְרוּ אֵלֵינוּ דֹּמּוּ עַד־הַגִּיעֵנוּ אֲלֵיכֶם וְעָמַדְנוּ תַחְתֵּינוּ וְלֹא נַעֲלֶה אֲלֵיהֶם : וְאִם־כֹּה יֹאמְרוּ עֲלוּ עָלֵינוּ וְעָלִינוּ כִּי־נְתָנָם יְהֹוָה בְּיָדֵנוּ וְזֶה־לָּנוּ הָאוֹת : וַיִּגָּלוּ שְׁנֵיהֶם אֶל־מַצַּב פְּלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ פְלִשְׁתִּים הִנֵּה עִבְרִים יֹצְאִים מִן־הַחֹרִים אֲשֶׁר הִתְחַבְּאוּ־שָׁם : וַיַּעֲנוּ אַנְשֵׁי הַמַּצָּבָה אֶת־יוֹנָתָן וְאֶת־נֹשֵׂא כֵלָיו וַיֹּאמְרוּ עֲלוּ אֵלֵינוּ וְנוֹדִיעָה אֶתְכֶם דָּבָר

וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן אֶל־נֹשֵׂא כֵלָיו עֲלֵה אַחֲרַי כִּי־נְתָנָם יְהֹוָה בְּיַד יִשְׂרָאֵל : וַיַּעַל יוֹנָתָן עַל־יָדָיו וְעַל־רַגְלָיו וְנֹשֵׂא כֵלָיו אַחֲרָיו וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו מְמוֹתֵת אַחֲרָיו : וַתְּהִי הַמַּכָּה הָרִאשֹׁנָה אֲשֶׁר הִכָּה יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו כְּעֶשְׂרִים אִישׁ כְּבַחֲצִי מַעֲנָה צֶמֶד שָׂדֶה : וַתְּהִי חֲרָדָה בַמַּחֲנֶה בַשָּׂדֶה וּבְכָל־הָעָם הַמַּצָּב וְהַמַּשְׁחִית חָרְדוּ גַּם־הֵמָּה וַתִּרְגַּז הָאָרֶץ

ל׳ ומ׳ · ב׳ א׳ קמץ וא׳ פתח · ב׳ בטע׳ · ל׳ · ו׳ ר״פ בקיפ׳ · ל׳ · ב׳ · ל׳ מסדות · ל׳ · ל׳ וכל קריא׳ המכנה · ל׳ · ב׳ והנה בפתח · ל׳ · ל׳ · ל׳

וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְעוּלֵימָא נָטֵל זֵינֵיהּ אִיתָא וְנִעִיבַּר לְאִיסְטַרְטִיג עַרְלַיָא הָאִילֵין מָאִים יַעְבֵיד יְיָ לָנָא נִיסָא אֲרֵי לֵית קֳדָם יְיָ מַעְצוֹר לְמִפְרַק בְּסַגִיאֵי אוֹ בִזְעֵירֵי : וַאֲמַר לֵיהּ נָטֵל זֵינֵיהּ עִיבֵיד כָּל דִי בְלִבָּךְ אִתְפְּנִי לָךְ הָא אֲנָא עִמָּךְ כִּרְעוּתָךְ : וַאֲמַר יְהוֹנָתָן הָא אֲנַחְנָא עָבְרִין לְוַת גֻּבְרַיָא וְנִתְגְּלֵי לְהוֹן : אִם כְּדֵין יֵימְרוּן לָנָא אוֹרִיכוּ עַד דְנִתְמְטֵי לְוַתְכוֹן וּנְקוּם בְּאַתְרָנָא וְלָא נִיסַק לְוַתְהוֹן : וְאִם כְּדֵין יֵימְרוּן סַקוּ עֲלָנָא וְנִיסַק אֲרֵי מַסְרִינוּן יְיָ בִּידָנָא וְדֵין לָנָא אָתָא : וְאִתְגְּלִיאוּ תַרְוֵיהוֹן לְאִיסְטַרְטִיגֵי פְלִשְׁתָּאֵי וַאֲמָרוּ פְלִשְׁתָּאֵי הָא יְהוּדָאֵי נָפְקִין מִן חוֹרַיָא דְאִטַּמָּרוּ תַמָּן : וַאֲתִיבוּ אֲנָשֵׁי מַטַּרְתָּא יָת יוֹנָתָן וְיָת נָטֵיל זֵינֵיהּ וַאֲמָרוּ סַקוּ עֲלָנָא וּנְהוֹדַע יָתְכוֹן פִּתְגָמָא וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְנָטֵל זֵינֵיהּ סַק בַּתְרַיי אֲרֵי מַסְרִינוּן יְיָ בִּידָא דְיִשְׂרָאֵל : וּסְלֵיק יוֹנָתָן עַל יְדוֹהִי וְעַל רִיגְלוֹהִי וְנָטִיל זֵינֵיהּ בַּתְרוֹהִי וּנְפָלוּ מְטַעֲנִין קֳדָם יוֹנָתָן וְנָטֵל זֵינֵיהּ מְמִית בַּתְרוֹהִי : וַהֲוַת מַחְתָא קַדְמֵיתָא דִמְחָא יוֹנָתָן וְנָטִיל זֵינֵיהּ כְּעַסְרִין גַּבְרָא כְּבֵית פַּלְגוּת מַהֲלַךְ פַּדַּן תּוֹרַיָא בְּחַקְלָא : וַהֲוַת זִיעָא בְּמַשְׁרִיתָא בְּחַקְלָא וּבְכָל עַמָּא אִיסְטַרְטִיגָא וּמְחַבְּלָא זָעוּ אַף אִינוּן וְזָעַת אַרְעָא

וסימ׳ ויעל יונתן על ידיו ב׳ בפסוק · ושלאחריו ותהי המכה הראשונה · ויפקדו והנה אין יונתן · ונושא חצנה הולך לפניו · וימת שאול ונשא כליו :

רלבג

לכה ונעברה אל מצב הערלים האלה · רמז מזה כי מפני פחיתותם והיותם כ כבדלים ראוי שיהיו יונתן ונושא כליו כ כעזרים בש״י לנצח א אותן כי אין לשם ית׳ מעצור להושיע ברב או במעט : אם כה יאמרו אלינו דמו עד הגיענו אליכם ועמדנו תחתנו · ראוי שתדע כי העתידו׳ יגלו בפנים שונים וכבר תהיה לפעמי׳ הודעה חלושה מושפעת מהש״י בזה האופן החלום ויקח בה ראיה כמו שנאמר לגדעון שירד הוא ו ופורה נערו אל המחנה וישמעו מה ידברו כי בזה קצת הוראה מ מהדברי׳ המתחדשים וזה מבואר אח׳ העיון ממה שזכרנו בשני מספר מלחמות יי׳ ואין הנה מקום זאת החקירה · והנה אמרו דמו עד הגיענו אליכם לאות כי ההתחלה ת תהיה מפלשתי׳ לרדוף אחרי ישראל ולזה יש להם לירא שינצחו כי הרודף הוא המנצח על הרוב : ואם כה יאמרו עלו עלינו · הנה זה לאות על שינצחום ישרא׳ וירדפו אחריהם אחרי היותם מתחבאים מפחדם כי בלי ספק לא ינצחו ישראל אחריהם אם לא יתברר להם שינצחום אחר היותם יראים מהם בזה האופן הנפלא : ויגלו שניהם אל מצב פלשתים · הם הראשים והגבורים שהיו בפני המחנה לנגד ישראל : כעשרים איש כבחצי מענה צמד שדה · ר״ל שהכה יונתן ונושא כליו כעשרים איש בשעור קטן מהארץ כי אם חצי שיעור הארץ שיחרשו צמד בקר מהשדה ביום אחד : ותהי חרדה במחנה וגו׳ · זה היה מהש״י על צד ההשגחה להביא עליהם החרדה הזאת הנפלאה באופן שתהיה חרב איש באחיו עם מה שראו בתחלה שלא באו שם מישראל כי אם יונתן ונושא כליו : ותהי

לך · כל סיכר׳ וכל כתיב׳ דמלכי׳ לך כמ״ה לך

מפני שהניחו כולם הבשר ויבאו לקראתו חשב זה לסימן כי הסעודה ההיא לא תהיה לברכה מפני שהניחוה ומה סימן ונחש היה לו בזה כיון שמתחלה לא שם לבו לזה והוא אמר רב כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויהונתן אינו נחש ואין לסמוך עליו ואין לחוש ממנו אם כן רב למה חשש בזה הדבר ולפיכך אמרו רבו׳ ז״ל בית תינוק ואשה אף על פי שאין נחש יש סימן כלומר אע״פ שאינו נחש כנחש שסומכין עליו יש קצת סימן בדבר לשמח לבו ולחזקו אם יהיה לטוב ואם יהיה לרע יש לדאוג ממנו ולבקש רחמי׳ ממנו מלפני הקב״ה ופי׳ בית אם בנה בית חדש ויארע לו מאורע טוב או רע סמוך לחנוך הבית וכן אם יולד לו ילד או לקח אשה בזה הדרך ואמרו והוא דאתחזק תלתא זמני אז ראוי לסמוך עליו אע״פ שבא מאליו ולא עשהו סימן בתחילה אבל הנחש שעשהו סימן מתחילה לא שאלו בו שלש פעמים אלא בפעם ראשונה לבד יש סימן וסמכו השלשה פעמים על מה שאמר יעקב אבינו יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימן תקחו ואלה המקרים באו לו משכולד בנימין לפיכך חשש בדבר וכן אמר יוסף הצדיק הלא אתם ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני כלומר אדם כמוני יחשב סימן רע אם יאבד ממנו הגביע אשר הוא שותה בו לפיכך אמר הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש בו וכן נחשתי ויברכני יי׳ בגללך וכן והאנשים ינחשו כל זה הוא לשו׳ סימן ואות על הדבר לא נחש ולא קסם ואמרו רז״ל מכאן שמשתמשין בבת קול שנאמ׳ ואזנך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו כי תאמינו וכי תשמאילו ואמרו וקל גברא במתא וקל איתתא בדברא ומה נחזור אחרי ספורי התלמוד ושמכי הפסוקים והנה פסוק מבורש נעשה כמעשה יונתן על פי הנבואה כאמר לגדעו׳ ושמעת מה ידברו ואחר תחזקנה ידיך : אנשי המצבה · כמו מצב פלשתים שפירשנו וי״ת אינשי מטרתא כלומר הנצבים סביב המחנה שמורים המחנה : על ידיו ועל רגליו · אולי היתה המעלה קשה לעלות ברגליו לבד וסמך גם בידיו ונראה כי דרכו אליה׳ היה דרך הסלע ששמו בוצץ שת״י משרועית והיה חלקלק לפיכך היה צריך לסמוך על ידיו ועל רגליו שלא ימעדו רגליו בדרך החלקלק וי״מ על ידיו ורגליו על דרך משל כלומר בכל כחו עלה עליהם : ויפלו לפני יהונתן · היו נופלים לפניו ונושא כליו ממותת אחריו וכת׳ וכפלו כר טעינין חרבא קדם יהונתן : כבחצי מענה צמד שדה · הוא שיעור מהלך צמד הבקר בחרשו ובכדי מקום שהיה חצי השיעו׳ הזה הכה כעשרים איש וכת׳ כבית פלגות מהלך פדן דתוריא בחקלא וכ״פ כבחצי כ״פ השיעור וכן כ״פ כעשרים איש : צמד שדה · ר״ל צמד בקר בשדה : המצב והמשחית · פירשנו לפיכך אמר גם המה כי הם אוחזי החרב והחנית : ותרגז הארץ · על דרך משל כלומר רגז מחנה פלשתים : ותהי

הצופים לשאול. הצופים אשר היו לשאול בגבעת בנימין. צופים איספיא״ש בלע״ז: והנה ההמון של פלשתים נמוג. מתמקומו וילך וקרב הלום לצד ישראל כמו נמוג כמו נר כע: פקדו. לשון פקידה כמו ותפקדנו לבקרים: הגישה ארון האלהים. אורים ותומים כי היה ארון האלהי׳ ביום ההוא שמקרא חסר תיבה אחת כי היה ארון האלהים שם ביום ההוא: והעברים היו לפלשתים. בעזרתם מחמת יראה מתמול שלשם והיום נהפכו גם המה עם חבירהם להיות בעזרת אחיהם: נגש ביום ההוא. היו אצים ונוגשים להלחם בפלשתים: ויואל. לשון אלה: אשר

ותהי לחרדת אלהים. כתרגומו והות לזיע מן קדם יי׳ כלומר כי מהאלהים באה להם החרדה כי הם לא היו רואים למה היו חרדי׳ כיאין כלחם אתם כי אם יונתן ונושא כליו: הצופים לשאול. אשר לשאול: ההמון. המון מחנה פלשתים: וילך והלום. מן והלמה סיסרא פי׳ הלוך והסבר: פקדו נא. כמו פקדתי אתכם והוא ענין זכירה והשגחה על הדבר: הגישה ארון האלהים. ר״ל האפוד והאורים והתומים שהיו עם ארון האלהי׳ לשאול בהם על יהונתן: ובני ישראל. עם בני ישראל וכן ויוסף היה במצרים עם יוסף שהיה במצרים וכאשר ראה שאול כי ההמון אשר ב במחנה פלשתים הולך ומתמוגג אמ׳ לכהן אסוף ידיך כי אין פנאי עתה אלא ללכת למלחמה כי רואים אנחנו כי אלהים עמנו כי כל המון פלשתים מתמוגגים. ומה שאמ׳ וילך הלוך ורב פירושו ורב להתמוגג ולהסבר והוא חסר וחסרונו ידוע מן הענין וכת׳ והמוכא די במשרית פ פלישתאי אזל מזל וסגי תבריה ויתכן לפרש בלי חסרון ויהיה פירוש וההמון מעניין מהומה ומשרשו ויהיה בשקל שמון ו והראייה שאמר אשר במחנה פלשתים ואם היה פירושו כמו שאר המון די לו בזכרו וההמו׳ כי ההמון הוא המחנה הרב וכן אמר למעלה והנה ההמון נמוג וילך ולא זכר מחנה ופי׳ אסוף ידיך כמו ויאסוף רגליו כלומר שיאסוף ידיו אליו וימנע משאלת האורים והתומי׳ ומלשאול בהם וי״ת אסוף ידיך קרב אפודא ואם כפירושו מה ענינו והלא כבר אמר הגישה ארון האלהים ומה טעם ויהי עוד דבר שאול אל הכהן וגו׳ ועוד מה טעם אסוף ידיך היה לו לומ׳ פתח ידיך ועוד לא ספר הכתו׳ ששאל בהם אלא מיד ויזעק שאול וכל העם אולי היתה דעת המתרגם קרב אותו אל הארון והכניעהו: ויזעק. ויאסף כי אסיפת העם הוא על ידי זעקה: חרב איש ברעהו. מפני מהומת יי׳ רבה אשר היתה במחנה היו כבהלי׳ ומהומי׳ והיו הפלשתי׳ מכים איש את רעהו והיו חושבי׳ להכות בישראל: והעברים. פי׳ אותן העברים אשר היו לפלשתים כאתמול שלשום שהיו גרים בארצם אשר עלו עמם ועל כרחם להלחם בישראל והיו במחנה סביב כלומר שלא היו שם מדעתם לא היו שמים עצמם במחנה אלא סביב מחוץ כדי למשוך ידיהם ולהיותם כשמטים מלהלחם בישראל אם יוכלו ועתה כשראו שישראל נכח היו גם המה עם ישראל אשר היו עם שאול ויונתן והכו בפלשתים גם המה ואם תאמר היאך לא חשו על בתיהם שהניחו בארץ פלשתים לפי שראו כי מהומת יי׳ היתה רבה בפלשתי׳ עד שהיו מכים איש את רעהו בלא ידיעה ובלא הרגשה אמרו גם הם בכו לא ירגישו ולא ידעו והכו בהן: וידבקו גם המה. כמו וידביקו וכן וידרכו את לשונם כמו וידריכו ופי׳ וידבקו ענין השגה כמו וידבק אותו ובזה הלשון תרגומו ענין השגה ופירושו שרדפו אחריהם עד שהשיגום במלחמה והכו בהם גם הם: והמלחמה עברה את בית און. כתרגו׳ ועברי קרבא מטו עד בית און ופי׳ עברה כי מבית און והלאה עברה ברדפם אחרי פלשתים: נגש. נרחק וכן תרגומו אדחיק כלומר שהיו רעבים כי כבר השביע שאול את העם שלא יאכל עד הערב כדי שלא יפסיקו המלחמה: ויואל. וי״ו ויואל פירושה כמו וי״ו הן עתה קצפת ונחטא שפירושו וכבר חטאנו לפיכך קצפת וכן ויואל וכבר השביע שאול את העם לפיכך נגש: אשר

וכל איש ח׳ וסי׳ במסרה רבת׳ · ויאל ז׳ ה׳ מלאים וב׳ חס׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות :

וַתְּהִי לְחֶרְדַּת אֱלֹהִים : וַיִּרְאוּ ל
הַצֹּפִים לְשָׁאוּל בְּגִבְעַת בִּנְיָמִן וְהִנֵּה
הֶהָמוֹן נָמוֹג וַיֵּלֶךְ וַהֲלֹם : ל
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ
פִּקְדוּ־נָא וּרְאוּ מִי הָלַךְ מֵעִמָּנוּ ל
וַיִּפְקְדוּ וְהִנֵּה אֵין יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו : ל
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לַאֲחִיָּה הַגִּישָׁה אֲרוֹן
הָאֱלֹהִים כִּי־הָיָה אֲרוֹן הָאֱלֹהִים בַּיּוֹם
הַהוּא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל : וַיְהִי עַד דִּבֶּר ט״ו ל
שָׁאוּל אֶל־הַכֹּהֵן וְהֶהָמוֹן אֲשֶׁר
בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וָרָב ה׳ קמץ
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־הַכֹּהֵן
אֱסֹף יָדֶךָ : וַיִּזָּעֵק שָׁאוּל וְכָל־הָעָם ג׳ ג׳
אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּבֹאוּ עַד־הַמִּלְחָמָה וְהִנֵּה
הָיְתָה חֶרֶב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ מְהוּמָה
גְּדוֹלָה מְאֹד : וְהָעִבְרִים הָיוּ ל
לַפְּלִשְׁתִּים כְּאֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם אֲשֶׁר ל׳ ה׳ מ״ל
עָלוּ עִמָּם בַּמַּחֲנֶה סָבִיב וְגַם־הֵמָּה
לִהְיוֹת עִם־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עִם־שָׁאוּל ל
וְיוֹנָתָן : וְכֹל אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמִּתְחַבְּאִים ח׳
בְּהַר־אֶפְרַיִם שָׁמְעוּ כִּי־נָסוּ פְּלִשְׁתִּים
וַיַּדְבְּקוּ גַם־הֵמָּה אַחֲרֵיהֶם בַּמִּלְחָמָה : ג׳
וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־ ג׳
יִשְׂרָאֵל וְהַמִּלְחָמָה עָבְרָה אֶת־בֵּית
אָוֶן : וְאִישׁ־יִשְׂרָאֵל נִגַּשׂ בַּיּוֹם ד׳
הַהוּא וַיֹּאֶל שָׁאוּל אֶת־הָעָם לֵאמֹר ז׳ ה׳ מ״ל וב׳ חס׳ וד׳ חס׳ בליש׳

וַהֲוַת לְזִיעַ מִן קֳדָם יְיָ : וַחֲזוֹ
פוֹכִיאַיָא לְשָׁאוּל בְּגִיבְעָתָא דְבֵית
בִּנְיָמִן וְהָא הֲמוֹן מַשְׁרְיַית פְּלִשְׁתָּאֵי
אִיתְּבַר אָזִיל תַּבְרֵיהּ וְסָגֵי :
וַאֲמַר שָׁאוּל לְעַמָּא דְעִמֵּיהּ
סְעָרוּ כְּעַן וַחֲזוֹ מַן שְׁנָא מִינָנָא
וּמְנוֹ וְהָא לֵית יוֹנָתָן וְנָטֵל זְיָנֵיהּ :
וַאֲמַר שָׁאוּל לַאֲחִיָּה קָרִיב אֲרוֹנָא
דַיְיָ אֲרֵי הֲוָה אֲרוֹנָא דַיְיָ בְּיוֹמָא
הַהוּא עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : וַהֲוָה עַד
דְּמַלִּיל שָׁאוּל עִם כַּהֲנָא וְהָמוֹנָא
דִּבְמַשְׁרְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי אָזִיל מֵיזַל וְסָגֵי
וַאֲמַר שָׁאוּל לְכַהֲנָא קָרֵיב
אֵיפוֹדָא : וְאִתְכְּנִישׁ שָׁאוּל וְכָל
עַמָּא דְעִמֵּיהּ וְאָתוֹ עַד קְרָבָא וְהָא
הֲוַת חַרְבָּא גְּבַר בְּחַבְרֵיהּ שִׁגּוּשְׁיָא
רַב לַחֲדָא : וִיהוּדָאֵי הֲווֹ
לִפְלִשְׁתָּאֵי כְּמֵאִיתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי
דִּסְלִיקוּ עִמְּהוֹן בְּמַשְׁרִיתָא סְחוֹר
סְחוֹר וְאַף אִינוּן תָּבוּ לְמֶהֱוֵי עִם
יִשְׂרָאֵל דְּעִם שָׁאוּל וְיוֹנָתָן :
וְכֹל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל דְּאִטַּמַּרוּ
בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם שְׁמָעוּ אֲרֵי
אַפִּיכוּ פְּלִשְׁתָּאֵי וְאַדְבִּיקוּ אַף אִנוּן
בָּתְרֵיהוֹן בִּקְרָבָא : וּפְרַק
יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא יַת יִשְׂרָאֵל וְעָבְדֵי
קְרָבָא מְטוֹ עַד בֵּית אָוֶן :
וֶאֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל אִידְחִיק בְּיוֹמָא
הַהוּא וְאוֹמִי שָׁאוּל יַת עַמָּא לְמֵימַר

רלבג

ותהי לחרדת אלהים. ר״ל חרדה גדולה כטעם אם שהי׳ הררי אל או יהיה הרצון בו שהחרדה היתה מ מסובבת מהשי׳: ויראו הצופים לשאול. ויתכן שהעם אשר אתו שם קצתם במקו׳ גבוה שיהיו צופים ו ומביטים מה יעשו פ פלשתים כי זה ממה שיישירם אם להציל כפשם אם לנצח פ פלשתים בראותם כי יש לאל ידם: והנה ההמון נמוג וילך ו והלם. ר״ל שהקול שהיה במחנ׳ פלשתים הוא קול המוגים ל וההלומים לא קול המנצחים: ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים. ר״ל האורי׳ והתמים שהיו בארון לשאל לו בשהי׳ על דבר יונתן והחרדה הזאת אשר במחנה פלשתים אם ראוי שירדפו אחריהם אם יעמדו במקומם: כי היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל. ירצה לפי מה שאחשב כי ביום שבאו בגלגל על זה הדבר היה בא שם ארון האלהים ובני ישראל ולזאת הסבה קרה כאשר נפך העם מעל שאול שכשאר שם הכהן הגדול עם ארון האלהים וכאשר כשעו מתם שמואל ושאול והעם אשר עם שאול ללכת הגבעה אשר בבנימן נעתק עמם הכהן הגדול וארון האלהים והלכו בגבעה ואולם מקום ארון האלהים היה שם אז ברוב: וההמון אשר במחנה פלשתים. ר״ל קול ההמון הנזכר במחנה פלשתים שהוא קול הכשברי׳ והמדוכאים היה הולך וחזק: אסוף ידיך. ר״ל שיאסף ידיו אליו ולא יתעסק עוד בענין האורים והתמים על השאלה הזאת כי אין להם פנאו: והעברים היו לפלשתים כאתמול שלשום וגו׳. יתכן שהפלשתים היו מושלים בקצת ישראל והיו יושבים תחתיהם והביאום הפלשתים עמם במחנה להכריחם מילחמו עם ישרא׳ כמו שראינו באכים מלך גת שהביא עמו דוד ואכשיו להלחם עם שאול ועם ישראל ולזה אמר והעברים אשר היו לפלשתים מקודם זה שעלו עם הפלשתים במחנה סביב גם המה נהפכו להיות עם ישרא׳ אשר עם שאול ויונתן כן פירושו קצת המפרשים. והנכון בעיני שהרצון בזה שעם היות ישראל בדבר זאת המלחמה בתכלית הדלות והשפלות עד שנתחבאו במקומות הנזכרים הנה אחר הגיע זאת המהומה לפלשתים היו העברים לפלשתים כאתמול שלשום בהלחמם עמם בימי שמואל שגברה יד ישראל עליהם ועל עמם במחנה סביב להכותם ולתפסם באופן שלא ישאר מהם איש ולא עוד אלא גם המה ר״ל הפלשתים להיות עם ישראל אשר עם שאול ויונתן כי קצתם היו הורגים קצתם ובזה האופן היו עוזרים לישראל כאשר היו עמם: והמלחמה עברה את בית און. ר״ל שהרודפים עברו המקום ההוא מרוב מרוצתם ושיקדם על דבר המלחמה: ואיש ישראל נגש ביום ההוא. ר״ל שכבר נרחקו על דבר זאת הרדיפה מפני צואת שאול עד שלא יכלו לבטל מזה אפי׳ לצורך האכילה כי כבר השביע שאול את העם שלא יאכל מזון עד הערב כדי שתשלם לו הנקמה מאויביו ולזה נשמרו העם מלקחת הדבש להזון ממנו ולקח ממנו יונתן כי לא שמע השבועה ועם זה נחשב לו לעון כמו שיראה אחר זה אם מפני שלא יאחר בזה קודם כי כבר היה רואה שאין משיג ידו אל פיו מהעם וזה לא היה נכון להיות אם לא בסבת נדר והסכמה ביניהם אם מפני שגגה אביו על ההשבעה הזאת באמרו עכר אבי את הארץ וחשב שאם אכל העם משלל אויביו היו מתחזקים יותר ותרב מפני זה המכה בפלשתים עם מה שהתבאר לו כי לא נכח גברו על פלשתים אך מאת יי׳ היתה זאת.

והנה

רדק

אשר יאכל לחם עד הערב. פי' מאכל ר"ל כי לחם כולל כל מאכל כי אפי' הדבש לא היו טועמים מפני השבועה נראה כי על כל מאכל השביע: וכל הארץ. עם הארץ כמו וכל הארץ באו מצרימה ר"ל כל בני המלחמה והנאספים אליהם ודרך רדפם אחרי פלשתים באו ביער והיה בעצי היער עד תדבורים והדבש נוטף מהם על פני השדה והר' ר' שלמה ז"ל כתב כי יער קנה הסוכר היה והוא הדבש שהיה נוטף מהם ולא ידעתי מאין היה לו זה כי ית בחורשא: הלך דבש. כלומ' הליכת דבש שהיה הולך ונגר על פני השדה ות"י בריז דובשא ופי' ערוגה ושורה ובבראשית רבה בין שורותים יבהירו שהיו עושין גרידיות קטנות: ואין משיג ידו. אין מגיע ידו עם הדבש אל פיו: ביערת הדבש. היא חלת הדבש כמו שיוציאו מתכה הדבש כמו אכלתי יערי עם דבשי ות"י בקינא דדובשא לפי שהחלה עשויה קנים קנים: ותראנה. כתי' וקרי ותארנה כלומר כי היו חשכות וכהות מן הרעב ומן העיפות והכתי' מן ראה והענין אחד: ויעף העם. ולא עברו על השבוע' אע"פ שהיו עיפי' ורעבי': כי עתה לא רבתה מכה בפלשתי' דרך תמיהה כי בודאי אם אכלו היה להם יותר כח והיו מכים בפלשתים יותר: ויעט העם. כלו פתוח לפי שפרשנו עטה ופירושו ויסר או ויטה כמו ותעט אל השלל שפירושו ותסר או ותטה וכת"י ואתפני עמא. והכתי' הוא ויעש ופי' לשון אסיפה כמו ותעש ה הארץ: ויאכל העם. פי' בערב אכלו ופירושו על הדם לפי שהיו מכינים הבשר בחפזון כי היו רעבים היו שוחטים בארץ ולא היה הדם נגר ומתמצה יפה והיה נבלע בבשר לפיכך צוה שאול לגול אבן גדולה ולשחוט עליה כדי שיצא הדם נגר ו ומתמצה היטב ואין זה פי' לא תאכלו על הדם רק פירושו כמו שהוא חק הזובחים לשדים שאוכלי' סביב הדם אחר שזבחו להם וזה דבר הלמד מעניינו לא תנחשו ולא תעוננו. ורז"ל פי' כי היו מקריבים שלמים ואוכלים לפני זריקת הדם ומה שאמר איש שורו בידו הלילה וישחטו שם העם נחלקו עליו רז"ל יש אומרי' כי שחיטת לילה כשירה בבמת יחיד יש אומרים פסולה ומה שאמר ששחטו בלילה על החולין אמר אבל אם לא היו מקרישים היה מותר לאכל בלא זריקת דם כי משנכנסו לארץ הותר להם בשר תאוה בבל מקו' בלא זריקת דם על המזבח זה פירשו רבו' ז"ל כי על השלמים אמר שהיו אוכלים בלא זריקת דם אבל אין משמעות פשטי הפסוקים אלא כמו שפירשנו כי החטא היה מפני הדם נבלע בבשר ולא היה מתמצה מפני שהיו שוחטי' ארצה: חוטאים ליי'. בהעלים האלף מהקריאה כמו קוראים אל יי' והוא יענם: גלו אלי היום. פי' העת הזאת כלומ' מעתה שלא ישחטו עוד כמו ששחטו וכן יום בעקתי בלילה כנגד כמו עת: פצו בעם. לעבדיו אמר שיפוצו במחנה ויאמרו לכל העם הרוצי' לשחוט שיביאו לשאול מי שרוצה לשחוט שורו או שיו: ושחטתם. פי' בזה המקו' על האבן ורז"ל פי' בזה הסכין שבדק להם הסכין ושמכו מכאן לבדיקת הסכין. ובדרש עוד ושחטתם בזה רבנן אמרי סכין בת ארבע עשרה אצבעות הראה להם ב' תרין ז' שבעה ה' חמשה אמר להם בזה היו שוחטים ואוכלים כסדר הזה היו שוחטין ואוכלין: לאכול אל הדם. כמו על הדם וכן אל ההרי' לא אכל על ההרי':

רשי

אשר יאכל לחם. כל מאכל במשמע כמו נשחיתה עץ בלחמו: ויהי דבש. דבש קנים גדל בארץ ישראל: והנה הלך דבש. שהיה נוטף מן הקנים: ביערת הדבש. בקנה הדבש כמו ותשם בסוף דמתרגמי' ושויתיה ביערא וסוף הם קנים של אגם וכן אכלתי יערי עם דבשי ובלשון ישמעאל קורין לאותו דבש סוקר"א בלע"ז מפי ר' נתן הישמעאלי: עכר אבי את הארץ. בלבל את דעתם ואת ישועתם כמים עכורים: כי עתה לא רבתה מכה. בתמיה: ויעף העם. כמו ויעט העם לשון עיט: צאן ובקר ובני בקר. אומר אני זה אותו ואת בנו לא תשחטו ולכך קראם חוטאי' ורבותינו אמרו בשחיטת קדשי' שהיו מקדישי' אותם שלמים ואוכלים לפני זריקת דם הוא שאמר ויאכל העם על הדם אוכלים קדשים ועדיין דם כ במזרק: בגדתם. לשון בגדו: היום. מבעוד יום ולמטה כאמר ו ויגשו איש שורו בידו הלילה רבותנו נחלקו בדבר בסוף מסכת זבחים יש מהן פירשו כאן בחולין כאן ב בקדשי' ויש מהן פירשו כאן בקדשי' שהוקדשו ליקרב בבמת נוב ב גדולה כאן בקדשים שהוקדשו ליקרב ב בבמה קטנה לומר על עולת יחיד שכשירה לישחט בלילה: אבן גדולה. עשאה במה לזרוק עליה דם ו והקטר חלבים: ושחטתם בזה. כאן במקום שחיטה. ד"א סכין בדק להם: פוצו בעם. הכריזו במקומו' הרבה ויהיו המכריזים נפוצים בעם: הלילה. בהמות של חולין נשחטו ב בלילה כך מפורש בזבחים: אותו

ונל הארץ ה' בקריאה וסימ' נמסר בסדר מקץ: אל פיו ג' בקריאה וסימ' ואין משיג ידו אל פיו. ביירא העם את השבועה· וישב ידו אל פיו ותארנה עיניו· טמן עצל ידו תנינא: לא שמע ה' דסמיכי בקריא' וסימ' ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם· וירא כל ישראל כי לא שמע· וכל ישראל דד"ה· בן חכם

ארור האיש אשר־יאכל לחם עד־
הערב ונקמתי מאיבי ולא־טעם כל־
העם לחם: וכל־הארץ באו ביער
ויהי דבש על־פני השדה: ויבא
העם אל־היער והנה הלך דבש ואין־
משיג ידו אל־פיו כי־ירא העם את־
השבעה: ויונתן לא־שמע בהשביע
אביו את־העם וישלח את־קצה
המטה אשר בידו ויטבל אותה
ביערת הדבש וישב ידו אל־פיו
ותראנה עיניו: ויען איש מהעם
ויאמר השבע השביע אביך את־
העם לאמר ארור האיש אשר־יאכל
לחם היום ויעף העם: ויאמר יונתן
עכר אבי את־הארץ ראו־נא כי־ארו
עיני כי טעמתי מעט דבש הזה:
אף כי לוא אכל אכל היום העם
משלל איביו אשר מצא כי־עתה לא־
רבתה מכה בפלשתים: ויכו ביום
ההוא בפלשתים ממכמש אילנה
ויעף העם מאד: ויעש העם אל־
שלל ויקחו צאן ובקר ובני בקר
וישחטו ארצה ויאכל העם על־הדם:
ויגידו לשאול לאמר הנה העם
חטאים ליהוה לאכל על־הדם ויאמר
בגדתם גלו־אלי היום אבן גדולה:
ויאמר שאול פצו בעם ואמרתם
להם הגישו אלי איש שורו ואיש
שיהו ושחטתם בזה ואכלתם ולא־
תחטאו ליהוה לאכל אל־הדם
ויגשו כל־העם איש שורו בידו
הלילה וישחטו־שם:

ליט גברא דייכול לחמא עד רמשא עד דאתפרע מבעלי דבבי ולא טעים כל עמא לחמא: וכל דיירי ארעא עלו בחורשא והות דובשא על אפי חקלא: ואתא עמא לחורשא והא בריז דובשא ולית דמתיב ידיה לפומיה ארי דחיל עמא משבועתא: ויונתן לא שמע כד אומי אבוהי ית עמא ואושיט ית ריש שוטיתא דבידיה וטבל יתה בקינא דדובשא ואתב ידיה לפומיה ונהרא עינוהי: ואתיב גברא חד מעמא ואמר אומאה אומי אבוך ית עמא למימר ליט גברא דייכול לחמא יומא דין ואישתלהי עמא: ואמר יונתן עכר אבא ית עמא דארעא חזו כען ארי נהור עיני ארי טעימי זעיר דובשא הדין: ברם אילו מיכל אכל יומא דין עמא מבזת בעלי דבבוהי דאשכח ארי כען לא אסגיאת מחתא בפלשתאי: וקטלו ביומא ההוא בפלשתאי ממכמש עד מישר אילון ואישתלהי עמא לחדא: ואיתפני עמא על ביזתא ונסיבו עאן ותורין ובני תורין ונכיסו על ארעא ואכל עמא על דמא: וחויאו לשאול למימר הא עמא חייבין קדם יי למיכל על דמא ואמר שקרתון קריבו לותי יומא דין אבנא רבתא: ואמר שאול אתבדרו בעמא ותימרון להון קריבו לותי גבר תוריה וגבר אימריה ותכסון הכא ותיכלון ולא תתחובון קדם יי למיכל על דמא וקריבו כל עמא גבר תוריה בידיה בליליא ונכיסו תמן:

רלבג

והנה היה הדבש על פני השדה מפני ש שכבר היו שם כלים רבים ישכנו בהם ה הדבורי' ויעשו בו הדבש כמנהגם והדבש היה בכלים ההם בתוך יערו כמשפטו ודמה שהיו הכלים ההם מושמים שם שורות שורות ביושר בדמיון דרך ולזה קרא זה הקבוץ הלך דבש כי האורח יקרא הלך מצד הדרך או לרבוי הדבורי' שם ביער ההוא היה הדבש נגר על פני השדה כמו שפירשו הקודמים: ויכו ביום ההוא בפלשתי' ממכמש אילונה. אחשוב כי ספר זה להורות על רוב שקדם לרדוף אחריהם ולהכות בהם עד שאמר נשעו ממכמש בהזעקם לרדוף אחריהם הכו בהם עד אילונה שהוא שם עיר אחרת ולזה היה עיף ויגע מאד: ויעט העם אל השלל. ר"ל סר וסבב לקחת מהשלל לאכל: וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם· ר"ל אכל הדם כי כל אחד היה שוחט במקום שהיה בו מהמחנה ואחר היו אוכלים שם וכבר דקדקה התורה שלא יאכלו אכל הדם במה שאמרה לא תאכלו על הדם כדי שלא יתחברו באמונות הנפסדות שהיו אז לחי שמושים זה כמו שזכרנו בבאורנו לדברי התורה ולזה סבב סביב שיגולו לו אבן גדולה וישחטו שם כלם ואחר ישובו למקומם לאכל ובזה ישמרו מלאכול אכל הדם: פוצו בעם· ר"ל התפרדו הנה והנה בכל המחנה לבותם כלם שיעשו איש שורו ואיש שיו לשחוט על האבן כדי שיהיו העם נשמרים מלאכול על הדם וזהו הפי' אשר פירשנו אנחנו בזה והוא נאות מאד וכבר ראינו בו פירושים למפרשים בלתי נאותים אם באנו לספר מה שיש בהם מהספק יארך מאד ואין זה מכוונתינו: ויבן

מוסר אב· כפר נפש איש עשרו ורש לא שמע גערה: לוא ג' מלאים וסימ' אף כי לוא אכול אכל· לא הקשבת למצותי· לוא קרעת שמים: ויגשו ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' ויעלו עלות ויגשו שלמים וישב העם· א ש שורו ואיש שיהו· את שעירי החטאת דד"ה· בתראה מלא:

רדק

אותו החל לבנו׳ מזבח ליי׳. פי׳ אותו המזבח היה תחלת המזבחו׳ שבנה שאול כי מה שהקריב קרבנות בגלגל מצא שם המזבח בנוי. ובדרש אתו החל והלא כמה מזבחות בנו הראשונים כח בנה מזבח אברהם בנה מזבח יצחק בנה מזבח יעקב בנה מזבח משה בנה מזבח יהושע בנה מזבח ואת אמרת אותו החל לבנות מזבח אמר רבי יודן החל במלכים ועוד יש דרש אותו שמזבח הוא החל לבנותו כלומ׳ הוא בעצמו נתן האבן הראשונה ואחר כך בנו הבונים המזבח עד כלותו: ונבוזה בהן. קל הזין ומשפטה להדגש: ולא נשאר. בצרי כמו בחירק ואחד הוא: אל האלהים. כתרגומו נשאל במימרא דיי׳: פנות העם. כתרגומו רישי עמא וקראו ראשי העם פנות שהעם לעיר כמו פנה לקיר: לעבר אחד. בגורל שהיו כל ישראל בקלף אחד יונתן ושאול בקלף אחר: הבה תמים. גורל תמים ואמת ות״ת אייתיניה בקושטא כלומר הבה הגורל באמת: הפילו. פי׳ שפילו הגורל ות״י רמו ערבין: כה יעשה אלהים. ר״ל כה יעשה לי וכן מנהג הלשון כלומר כך וכך יהיה לי אם לא תמות: כי עם אלהים עשה. כלומר טובה עשה עם אלהים ועם עמו כי הגדיל בטחונו באלהים ומסר נפשו על עם יי׳ והלך הוא ונושא כליו להלחם במחנה פלשתים ות״ת ארי קדם יי׳ גלי די בשלו עבד יומא דין. וטעם ויפדו העם את יהונתן לפי׳ הזה בטענתם פדוה אותו שטענו עליו כי היה שוגג אם כן מה טעם אשר עשה את הישועה לא היה צ״ל מפני שהיה שוגג. אבל ר״ל רע ומר היה אם לא היינו מוכחים עליו טענה לפדותו המ׳ כי ישועה גדולה עשה בישראל וכן פי׳ אדוני אבי ז״ל. ויש לשאול אחרי ששגג בזה יהונתן והכתו׳ מעיד עליו ויונתן לא שמע בהשביע אביו א״כ למה לא נענה שאול באורי׳ ותומים: פי׳ הגאון רב סעדיה ז״ל בעבור הראות לעם כי שוגג היה כי היו אומרי׳ משוא פנים יש בדבר כי בן המלך עבר על החרם ולא נענש ואילו היה אחר היה נענש וכל העם לא היו יודעים כי לא היה שם יונתן בשעת השבועה וכאשר לא נענה שאול באורים ותומים הוצרכו להפיל גורלו על מי היה החטא ונפל על יהונתן וחקרו ודרשו ומצאו כי לא היה שם בשעת השבועה טענו כל העם עליו כי שוגג היה ואין עליו משפט מות. ובדרש ויפדו העם את יהונתן ר׳ אליעזר אומר נתנו משקלו זהב ופדאוהו ר׳ יוחנן ור״ל ר׳ יוחנן אמ׳ וכי לחם אכל והלא דבש אכל. ריש לקיש אמ׳ וכי לא מטעמת טעם לא כן אמ׳ ר׳ אבהו משום ר׳ זעירא מטעמת אין בו משום אכילה ולא משום שתייה ולא משום הפסק תענית ואיכה טעונה ברכה הרי ויפדו העם את יונתן: ויעל שאול מאחרי פלשתים. כיון שלא ענהו יי׳ באורים ותומים לא רצה לרדוף אחרי פלשתי׳ בעת הזאת כי חשב אף על פי שנמלט יונתן בטענה עון יש ביניהם על השבוע׳ או אחר שהלך הלילה בזה העניין שנתעסקו בו בין כך ש הלכו פלשתים למקומם: לכד המלוכה. התחזק במלוכה והיתה בידו בלא שום פקפוק כי ראו כל ישראל כי היה מצליח במלחמותיו: ירשיע

נרדה ג׳ בקריאה וסימ׳ נרדה ונשברה לך אכל. הבה נרדה ונבלה שם שפתם. נרדה אחרי הפלשתים לילה: גשו ג׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימ׳ ג׳: הלם י״א בקריאה וחס׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמות: ישנו ד׳ בקריא׳ וסימ׳ כי את אשר ישנו פה עמנו. כי אם ישנו ביונתן. וזה אם אם ישנו בארץ. ישנו עם אחד מפזר ומפרד.

וַיִּבֶן שָׁאוּל מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֹתוֹ הֵחֵל
לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ לַיהוָה׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל נֵרְדָה אַחֲרֵי
פְלִשְׁתִּים לַיְלָה וְנָבֹזָה בָהֶם עַד אוֹר
הַבֹּקֶר וְלֹא נַשְׁאֵר בָּהֶם אִישׁ וַיֹּאמְרוּ
כָּל הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה
וַיֹּאמֶר הַכֹּהֵן נִקְרְבָה הֲלֹם אֶל
הָאֱלֹהִים׃ וַיִּשְׁאַל שָׁאוּל בֵּאלֹהִים
הַאֵרֵד אַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים הֲתִתְּנֵם בְּיַד
יִשְׂרָאֵל וְלֹא עָנָהוּ בַּיּוֹם הַהוּא׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל גֹּשׁוּ הֲלֹם כֹּל פִּנּוֹת
הָעָם וּדְעוּ וּרְאוּ בַּמָּה הָיְתָה הַחַטָּאת
הַזֹּאת הַיּוֹם׃ כִּי חַי יְהוָה הַמּוֹשִׁיעַ
אֶת יִשְׂרָאֵל כִּי אִם יֶשְׁנוֹ בְּיוֹנָתָן בְּנִי
כִּי מוֹת יָמוּת וְאֵין עֹנֵהוּ מִכָּל הָעָם׃
וַיֹּאמֶר אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל אַתֶּם תִּהְיוּ
לְעֵבֶר אֶחָד וַאֲנִי וְיוֹנָתָן בְּנִי נִהְיֶה
לְעֵבֶר אֶחָד וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֶל שָׁאוּל
הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל הָבָה תָמִים וַיִּלָּכֵד יוֹנָתָן
וְשָׁאוּל וְהָעָם יָצָאוּ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל
הַפִּילוּ בֵּינִי וּבֵין יוֹנָתָן בְּנִי וַיִּלָּכֵד
יוֹנָתָן׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל יוֹנָתָן
הַגִּידָה לִּי מֶה עָשִׂיתָה וַיַּגֶּד לוֹ יוֹנָתָן
וַיֹּאמֶר טָעֹם טָעַמְתִּי בִּקְצֵה הַמַּטֶּה
אֲשֶׁר בְּיָדִי מְעַט דְּבַשׁ הִנְנִי אָמוּת׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל כֹּה
יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִף כִּי מוֹת
תָּמוּת יוֹנָתָן׃ וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל שָׁאוּל
הֲיוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה
הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חָלִילָה חַי
יְהוָה אִם יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה
כִּי עִם אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְדּוּ
הָעָם אֶת יוֹנָתָן וְלֹא מֵת׃
וַיַּעַל שָׁאוּל מֵאַחֲרֵי פְּלִשְׁתִּים
וּפְלִשְׁתִּים הָלְכוּ לִמְקוֹמָם׃ וְשָׁאוּל
לָכַד הַמְּלוּכָה עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּחֶם
סָבִיב בְּכָל אֹיְבָיו בְּמוֹאָב וּבִבְנֵי עַמּוֹן
וּבֶאֱדוֹם וּבְמַלְכֵי צוֹבָה וּבַפְּלִשְׁתִּים

וּבְנָא שָׁאוּל מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ יָתֵיהּ
שָׁרִי לְמִבְנֵי מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ׃
וַאֲמַר שָׁאוּל נֵחוֹת בָּתַר
פְּלִשְׁתָּאֵי בְּלֵילְיָא וְנִקְטוֹל בְּהוֹן
עַד מִנְהַר צַפְרָא וְלָא נַשְׁאַר בְּהוֹן
אֱנָשׁ וַאֲמַרוּ כָּל דְּתַקִּין בְּעֵינָךְ עֲבִיד
וַאֲמַר כַּהֲנָא נִתְקְרַב הַלְכָא וְנִשְׁאַל
בְּמֵימְרָא דַּיְיָ׃ וּשְׁאַל שָׁאוּל
בְּמֵימְרָא דַּיְיָ הַאֵיחוֹת בָּתַר פְּלִשְׁתָּאֵי
הֲתִמְסְרִינוּן בְּיַד יִשְׂרָאֵל וְלָא קַבֵּיל
צְלוֹתֵיהּ בְּיוֹמָא הַהוּא׃ וַאֲמַר
שָׁאוּל אִתְקְרִבוּ הַלְכָא כָּל רֵישֵׁי
עַמָּא וּדְעוּ וַחֲזוֹ בְּמָן הֲוַת חוֹבָא
הָדֵין יוֹמָא דֵין׃ אֲרֵי קַיָּים הוּא יְיָ
דְּפָרִיק יָת יִשְׂרָאֵל אֲרֵי אִלּוּ אִיתוֹהִי
בְּיוֹנָתָן בְּרִי אֲרֵי אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל
וְלֵית דְּמָתִיב לֵיהּ מִכָּל עַמָּא׃
וַאֲמַר לְכָל יִשְׂרָאֵל אַתּוּן תְּהוֹן
לְעִבְרָא חַד וַאֲנָא וְיוֹנָתָן בְּרִי נְהֵי
לְעִבְרָא חַד וַאֲמַרוּ עַמָּא לְשָׁאוּל
דְּתַקִּין בְּעֵינָךְ עֲבִיד׃
וַאֲמַר שָׁאוּל קֳדָם יְיָ אֱלָהָא
דְּיִשְׂרָאֵל אַיְתָנָה בְקֻשׁוֹט וְאִיתְאֲחַד
יוֹנָתָן וְשָׁאוּל וְעַמָּא נְפָקוּ׃ וַאֲמַר
שָׁאוּל רְמוֹ עַדְבִין בֵּינָא וּבֵין יוֹנָתָן
בְּרִי וְאִתְאֲחַד יוֹנָתָן׃ וַאֲמַר
שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן חַוֵּילִי מָה עֲבַדְתָּא
וְחַוִּי לֵיהּ יְהוֹנָתָן וַאֲמַר מִטְעַם
טְעֵמִית בְּרֵישׁ שׁוֹטִיתָא דְּבִידִי זְעֵיר
דּוּבְשָׁא הָא אֲנָא חַיָּיב לִימְמַת׃
וַאֲמַר שָׁאוּל כְּדֵין יַעֲבֵיד
לִי יְיָ וּכְדֵין יוֹסִיף אֲרֵי מְמַת תְּמוּת
יוֹנָתָן׃ וַאֲמַר עַמָּא לְשָׁאוּל
הֲיוֹנָתָן יִתְקְטֵיל דִּי עֲבַד פּוּרְקָנָא
רַבָּא הָדֵין בְּיִשְׂרָאֵל חַס קַיָּים הוּא
יְיָ אִם יִפּוֹל מִסְּעַר רֵישֵׁיהּ לְאַרְעָא
אֲרֵי קֳדָם יְיָ גְּלֵי דִּבְשָׁלוּ עֲבַד יוֹמָא
דֵין וּפְרָקוּ עַמָּא יָת יוֹנָתָן וְלָא מִית׃
וּסְלֵיק שָׁאוּל מִבָּתַר פְּלִשְׁתָּאֵי
וּפְלִשְׁתָּאֵי אֲזַלוּ לְאַתְרֵיהוֹן׃ וְשָׁאוּל
אַצְלַח בְּמַלְכוּתָא עַל יִשְׂרָאֵל
וַאֲגִיחַ קְרָבָא סְחוֹר סְחוֹר בְּכָל
בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי בְּמוֹאָב וּבִבְנֵי עַמּוֹן
וּבֶאֱדוֹם וּבְמַלְכֵי צוֹבָא וּבִפְלִשְׁתָּאֵי

ונמסר גם בריש סדר נצבים: יצאו ח׳ קמצין וסימ׳ נמסר ביהושע סימ׳ ב׳: הישועה ג׳ בקריאה וסימ׳ היונתן ימות אשר עשה. ושאבתם מים בששון. ליי׳ הישועה על עמך:

רשי

אותו החל. אותו המזבח ראשון לשאול למזבחו׳ שבנה שאול: פנות העם. שרי העם אבן הפנה היא החשובה: לעבר אחד. להפיל גורל בין כולכם וביניכו: הבה תמים. תן גורל אמת והעם יצאו נקיים מן הגורל: ויפדו העם. התירו לו לשאול שבועתו: ויעש

רלבג

ויבן שאול מזבח ליי׳ אותו החל לבנו׳ מזבח ליי׳. ראוי שתדע שלא יתכן שנאמ׳ כי שאול החל לבנות מזבח ליי׳ שהרי כמה וכמה אנשי׳ בנו מזבח קודם שאול כמו שאמרו במדרש והנראה בעיני שהרצון בזה כי כשצוה שאול לגול אבן גדולה לשחוט עליה איש שורו ואיש שיו החל העניין ההוא לבנות מזבח ליי׳ כי בלילה ההוא לא בנאו כי היה נחפז לרדוף אחרי פלשתים אך היתה האבן ההיא התחלת הבנין ושם בנה המזבח אחר כן להזכיר הנס שנעשה להם ולתת תודה לשם ית׳ כעל כל אשר גמלם או יהיה הנכוי באותו החל שב אל האבן ואל תתמה אם יהיה אבן פעם זכר פעם נקבה כי יש כמוהו רבים בלשון. והנה התעורר שאול ברואתו ההצלחה לישראל לרדוף אחרי פלשתים בלילה ההוא בעינו לא נשלמה כונתו כי שאלו באלהים ולא ענהו ביום ההוא על דבר חטא יונתן לפי מה שנתברר על פי הגורל. והנה נשבע שאול שמות יומת יונתן בנו על דבר זה החטא וסבבו ישראל שלא מת יונתן כי עם אלהים עשה מעשיו ביום ההוא והנה ההצלחה הזאת נקראת פדייה על דרך אמרו פדה בשלום נפשי ופדויי יי׳ ישובון: ושאול לכד המלוכה על ישראל. כי באלו התשועות הנפלאות שנעשו על ידו בהלחמו בכל אויביו לכד המלוכה על ישראל בשיראו ממנו כל העם יראה עצומה ונכנעו לעשות מצותו וגזרתו בלא שבוב: ובכל

רדק

ירשיע. יחריד ויבלבל וכן והוא ישקיט ומי ירשיע ותרגומו יחייב: ויעש חיל. אסף וכתי' וכנס משיריין: ויך את עמלק. מה שצוה לו הש' לך והכית את עמלק: וישוי. הוא אבינדב הנזכר במלחמ' שמתו בה שאול ובניו והוא הוא הנזכר בדברי הימים ולא זכר איש בשת כי אלו השלשה היו יוצאים עמו במלחמה ולפי שנזכרים בענין המלחמה לא זכר איש בושת

רשי

ועם חיל. ויאסף חיל: אבינר בן נר. ונר היה דוד שאול אחיו של קיש ושניהם בני אביאל וגם אביאל נקרא נר בדברי הימים שהיה מדליק נרות לרבים במבואות האפלים: וראה שאול. לשון הוה וכשהיה שאול רואה איש גבור חיל היה אוספו אליו: ועתה שמע לקול דברי יי'. פעם אחת כשכלת עשה הזהר בעצמך: משור

ירשיע ד' א' מנהון חס' וס' ובכל אשר יפנה ירשיע. והוא ישקיט. אף אמנם אל לא. ואיש מזמות: מזמות חס': והכית ה' מלרע וסימ' והכית את כל זכורה לפי חרב. והכית את מדין כאיש אחד. עתה לך והכית את עמלק והחרמתם. בית אחאב. את ארם עד כלה:

ובכל אשר יפנה ירשיע: ויעש
חיל ויך את עמלק ויצל את ישראל
מיד שסהו: ויהיו בני
שאול יונתן וישוי ומלכישוע ושם
שתי בנתיו שם הבכירה מרב ושם
הקטנה מיכל: ושם אשת שאול
אחינעם בת אחימעץ ושם שר
צבאו אבינר בן נר דוד שאול:
וקיש אבי שאול ונר אבי אבנר בן
אביאל: ותהי המלחמה
חזקה על פלשתים כל ימי שאול
וראה שאול כל איש גבור וכל בן
חיל ויאספהו אליו:
טו ויאמר שמואל אל שאול אתי
שלח יהוה למשחך למלך על עמו
על ישראל ועתה שמע לקול דברי
יהוה: כה אמר יהוה
צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק
לישראל אשר שם לו בדרך בעלתו
ממצרים: עתה לך והכיתה את
עמלק והחרמתם את כל אשר לו
ולא תחמל עליו והמתה מאיש עד
אשה מעולל ועד יונק משור ועד
שה מגמל ועד חמור:
וישמע שאול את העם ויפקדם
בטלאים מאתים אלף רגלי ועשרת
אלפים את איש יהודה:
ויבא שאול עד עיר עמלק וירב
בנחל: ויאמר שאול אל
הקיני לכו סרו רדו מתוך עמלקי

ובכל אתר דמתפני מחייב: וכנש משיריין ומחא ית דבית עמלק ושיזיב ית ישראל מיד בוזזיהון: והוו בני שאול יונתן וישוי ומלכישוע ושום תרתין בנתיה שום רבתא מירב ושום זעירתא מיכל: ושום אתת שאול אחינועם בת אחימעץ ושום רב חיליה אבינר בר נר אח אבוהי דשאול: וקיש אבוהי דשאול ונר אבוהי דאבנר בר אביאל: והות קרבא תקיפא על פלישתאי כל יומי שאול וחזא שאול כל גבר גבר וכל גבר עביד קרב וכנש יתיה לותיה: ואמר שמואל לשאול יתי שלח יי לרבותך למהוי מלכא על עמיה על ישראל וכען קביל למימר פתגמא דיי: כדנן אמר יי צבאות דכירנא ית דעבד עמלק לישראל דכמן ליה באורחא במיסקיה ממצרים: וכען איזיל ותמחי ית דבית עמלק ותגמר ית כל די להון ולא תחוס עליהון ותקטול מגבר ועד איתתא מעולים ועד יניק מתור ועד אימר מגמל ועד חמר: וכנש שאול ית עמא ומנינון באימרי פסחי מאתן אלפין גברא רגלאי ועסרא אלפין ית אינש יהודה: ואתא שאול עד קרתא דבית עמלק וטקים משריתיה בנחלא: ואמר שאול לשלמאה איזיל זור אתפרש מגו עמלקאה

רדק

ובדברי הימים שזכרם בענין התולד' זכרו והוא אשבעל שזכר הוא איש בושת: ונר אבי אבנר בן אביאל. כבר פירשתיו למעלה: למשחך למלך. בקמץ חטף החית: ועתה שמע. כלומר כיון שנמשחת למלך על ישרא' צריך שתעשה מה שמצוה עליך לעשו' והוא מלחמת עמלק. ואמרו רבותינו ז"ל שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות עליהם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות בית הבחירה ועל זה המלך נאמ' וירם מאגג מלכו: פקדתי. עתה אני רוצה לפקוד ולגמול על עמלק את אשר עשה לישראל: שם לו. שארבים וחילו בדרך ויונתן תרגם דכמן ליה באורחא: והחרמתם. כמו ואת כל הנשמה החרים לשון כלייה והשחתה וכן תרגם יונתן ותגמר ואדוני אבי ז"ל פי' לשון חרם וקללה כלומר בתחלה החרימו שלא יהנה אדם מהם ואחר כך והמיתה: ולא תחמול. לפי שסופם לחמול כמו שאמ' ויחמול שאול והעם הזהירו ולא תחמול עליו שלא יהיה לו פתחון פה: ועד חמור. כי אם יחיו מהם שור או חמור יאמרו זה היה משלל עמלק והרי לא נמחה זכר עמלק והכתוב אומר תמחה את זכר עמלק: וישמע. כמו ויאסף וכן תרגם יונתן וכנש כלומר אספם שיהו נשמעי' אליו ללכת למלחמה או פי' אספם על ידי כרוז משמיע וכן במשנה באחד באדר משמיעים על השקלים פירוש מכריזין: בטלאים. שם מקום ואף על פי שבא בה"א הידיעה שלא כמנהג הנה כמוהו בקרקר בשכות בשט' ויונתן פירשו כמו ובזרועו יקבץ טלאים שתרגומו באמרי פסחיא ואם כדברי יונתן שפסחים היו אם כן זמן פסח היה ובכוב שהיה אהל מועד שם פקדם שהביאו פסחיהם ועל ידי הפסחים ידע מנייניהם כי פסח לא היה קרב בבמת יחיד ובדברי רבותי' ז"ל שמנה אותם בטלאים לא מן הפסחים אלא שאמר להם שיקחו כל אנשי החיל טלאים משלו ויקח כל אחד טלה אחד ואחר כך בוא למנות הטלאים וסמכו על זה הפסוק ואמרו אסור למנות את ישרא' אפילו לדבר מצוה שנאמר ויפקדם בטלאים אמר רבי אלעזר כל המונה את ישרא' עובר בלאו שנאמר אשר לא ימד ולא יספר ואמרו כל זמן שמנו ישראל לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו ובימי דוד נראה כי אפי' מנה אותם בדבר אחד כיון שמנה אותם שלא לצורך הם חסרים שאם כן למה לא לקח יואב מכל אחד שום דבר וימנה הדבר ההוא ולא יהיה בהם נגף וכן כשמנה אותם לצורך צריך שימנה אותם בדבר אחד כמו שאול שמנה אותם בטלאים וכן במלחמה הראשונה שפקדם בבזק שפירושו באבנים כמו שפירשנו: וירב בנחל. פרשו ארב משפטו ויארב מבנין הפעיל או מן הדגוש ומשפטו ויארב והוא הככון משני קמצות היו"ד ויש לפרשו ענין ריב ומצה כלומר יצא עמלק עליהם ונלחם אתם בנחל ויונתן תרגם וטקים משרייתיה ואנח קרבא בנחלא ובדברי רבותינו ז"ל לשון דין הוא רב ודן שאול בעצמו על עסקי נחל כלומר עגלה הערופה בנחל אמ' ומה בשביל נפש אחת אמרה תורה ערוף עגלה כל הנפשות הללו לא כל שכן יצאתה בת קול ואמרה לו שאול אל תהי צדיק הרבה יותר מבוראך: ויאמר שאול אל הקיני. ואף על פי שראינו בכבוש הארץ כי הקיני עלו מעיר התמרים וישבו עם בני יהודה במדבר יהודה הלכו להם כולם או מקצתם לשבת עם העמלקי כי יושבי אהלים היו והיו נוסעים ממקום למקום כפי שהיה מזדמן להם: פן

רשי

ועד שה. שהיו בעלי כשפים ומשנין עצמן ורומין לבהמ': וישמע שאול. לשון הכרזה כמו ויזעק שאול: ויפקדם בטלאי'. אמר לכל אחד ואחד שיקח טלה משלו של מלך ואחר כך מנה את הטלאים לפי שאסור למנות את ישראל שנ' גם לא יספר מרוב: וירב בנחל. וילחם בנחל ורבותינו אמרו על עסקי נחל רב ודן את עצמו ומה בשביל נפש אחת אמרה תורה ערוף עגלה בנחל בשביל כל הנפשות האלו לא כל שכן אם אדם חטא בהמה מה חטאת: אל הקיני. בני יתרו שהיו יושבין במדבר יהודה כנגד ערד שהלכו אצל יעבץ ללמוד תורה וערד הוא עמלק הכנעני מלך ערד עמלק היה שנ' יושב הנגב ועמלק יושב בארץ הנגב: עם כל

רלבג

ובכל אשר יפנה ירשיע. ר"ל שיחייב אויביו וישחיתם על דרך אומר אל אלוה אל תרשיעני או יהיה הרצון בזה ירשיע היה נלחם ר"ל שהוא היה נלחם בכל אשר יפנה שיעשו לו חמס וזהו אמרו בסוף ויצל את ישרא' מיד שוסהו כי לא היה נלחם בהם אם לא מפני היותם מוסים את ישראל ומרשיעים כנגדם. והנה האריך בזכירת שמות בניו ובנותיו ושם אשתו ושם שרי הצבא אשר לו לכבוד שאול ולצורך מה שזכר אחר זה באלו הספורים. והקדים אבנר לקיש אבי שאול למעלת אבנר ולפחיתות קיש הלא תראה מה שאמ' במה שקדם מה זה היה לבן קיש ולזאת הסבה ג"כ הקדים לזכור אבנר קודם שיזכור אביו שהיה שר צבא ג"כ ויחס מפני זה נר אביו שהוא אבי אבנר באמרו ונר אבי אבנר בן אביאל: כל איש גבור וכל בן חיל. הנה אחשוב כי קרא הגבור האיש החזק והאמיץ הבקיא בענייני המלחמות ובן חיל מצליח במלחמות: והמתה מאיש ועד אשה וגו'. בגדול החל ובקטון כלה וזה בהדרגה כי האיש יותר נכבד מהאשה וכל אחד מהם יותר נכבד מהעולל כי הוייתו חסרה עדיין כי לא נשלם הגדול בו והצמיחה והעולל יותר נכבד מהיונק כי היונק עם חסרון גופו הנה הוא חסר הכח עד שלא יוכל לעכל כי אם החלב שהוא מתדמה לטבעו מאד והשור יותר נכבד מהשה והגמל הוא כמו ממוצע בין טבע הטהור וטבע הטמא והחמור הוא מהמינים הפחותים שבבהמה הטמאה: ויפקדם בטלאים. עשה זה כדי שיפקוד הטלאים ולא יפקוד העם פן יהיה בהם נגף בפקדו אותם כמו שקרה לדוד ולזאת הסבה גם כן מנה אותם בבזק במלחמת נחש מלך בני עמון: וירב בנחל. ר"ל שהוא נלחם עם עמלק במישור כי שם יכלו להלחם. הנה הריב והמלחמה אחד כאמרו הרוב רב עם ישראל אם נלחם נלחם בם: ויאמר שאול אל הקיני. הרצון בו וכבר אמר שאול אל הקיני קודם שילחם בעמלק: ואתה

עם כל בני ישראל · שהנו משעודתו משה ואהרן וכל זקני ישראל והרי מעלה עלי' כאילו עשה עם כל בני ישראל : והמשנים · אין לו דמיון והם הבריאים ואומר אני לשון משנים כמו כסף משנה על שם שהוא כפול בבשר ובשומן וכן ופר השני שבע שנים : נמבזה ונמס · כמו נבזה והמ"ם טפלה בו : נחמתי · מחשבה עלתה בלבי על מלכות שאול ש שהמלכתי : מציב לו יד · בונה לו מזבח הוא מזבח שנ' באליהו וירפא את מזבח יי' ההרוס ויונתן תירגם והא מתקן ליה תמן אתר לפלגא בה ב בזתא : הרף · כתרגומו אוריך המתן : ראם

פן אוסיפך · פירוש אספך מבנין הפעיל על דרך אוסף העיר עניינו לשון כליון : ואתה עשית חסד · כענה שנתן יתרו למשה וחשב לזרעו אחריו כאילו הם עשו החסד וזהו שאמר עם כל ישראל כמו שאמר שם וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום · ובדרש וכי עם כל בני ישראל עשה חסד והלא לא עשה חסד אלא עם משה הדא דכתיב קראן לו ויאכל לחם אלא ללמדך שכל העושה טובה עם אחד מגדולי ישראל מעלה עליו כאילו עשה חסד עם כל ישר' : מחוילה בואך שור · אולי שכנו שם עם בני ישמעאל או לקח הארץ מידם וכן באלה פירשתי שהיא לכנה ידוע המקו' : והמשנים · תרגם יונתן כמו הפוך והשמנים שתרגם שמינייא ותרגם הכרים פטימיא ורוצה לומר השמני' שהם שמנים מאליהם על ידי מרעיתם : והמפוטמים שהם מפוטמים על ידי אדם שמאכילם כי כן דרך הפטם שמפטם הבהמות מכין המאכל ומשי' בפי הבהמה ויש לפרש המשנים הכבשים בני שנה והכרים גדולים משנה · ויש מפרשים המשנים שהם שניים לבטן : וכל המלאכה · פירו' המקנה וכן לרגל המלאכה אשר לפני כי כל דבר שיתעסק בו האדם נקרא מלאכה ומעשה בין מלאכת אומנות בין עבודת האדמה בין במקנה : נמבזה ונמס · בתוספת שתי אותיות וכן מתלאה ואמר נמבזה ונמס נקבה וזכר כמו רוח גדולה וחזק והנקבה על המלאכה ו והזכר על הענין וכן יעשה ת מלאכה והענין בזה המקום המקנה : נחמתי · מבנין נפעל : מציב לו יד · מכין לו שם מקום לחנות החיל ולחלוק הבזה וכן תרגם יונתן מתקין ליה תמן אתר לפלגא ביה בזתא · ובדרש בונה לו מזבח שם בכרמל והוא המזבח שנאמר באליהו וירפא את מזבח יי' ההרוס : ויסב ויעבר · אחר שהציב לו יד בכרמל סבב ועבר לו הגלגל לזבוח שם כמו שאמר והטעם לפי שהיה שם המזבח ואהל מועד תחילה כשבאו לארץ ואף על פי שעתה היה בנוב היו מ מכבדים מקום אהל מועד ב בגלגל והיו זובחים שם בשעת היתר הבמות וכן חדשו שם המלוכה וזבחו שם זבחי שלמים : למען זבוח · לא חמלו עליהם להנאתם אלא למען זבוח ליי' שהיה עמהם במלחמה ואמר אלהיך לכבוד שמואל להגדיל מעלתו כי כל מה שיגדל האדם ראוי לומר עליו אלהיו אלהיך וכן היו הנביאים אומרים יי' אלהי וכן אמר בחטאת הנשיא מכל מצות יי' אלהיו : ויאמרו לו דבר · כתיב ויאמרו רוצה לומר שאול והזקנים אשר עמו וקרי ויאמר רוצה לומר שאול : הלא

בואך ה' כתיב כן וסימ' ויחנו עליהם וישחיתו · ויקבו אנשי ישראל · ויך שאול את עמלק · ויפשטו אל הגשורי · ושבתך ובואך דישעיה · ועיין בסדר נח : הכרמלה ג' בקריאה וסימ' בא שאול הכרמלה והנה

ג' ותס' · ח' חס' פֶּן־אֹסִפְךָ עִמּוֹ וְאַתָּה עָשִׂיתָה חֶסֶד
עִם־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּעֲלוֹתָם
מִמִּצְרָיִם וַיָּסַר קֵינִי מִתּוֹךְ עֲמָלֵק׃
וַיַּךְ שָׁאוּל אֶת־עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה בּוֹאֲךָ
שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרָיִם׃ וַיִּתְפֹּשׂ
אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ־עֲמָלֵק חָי וְאֶת־כָּל־
הָעָם הֶחֱרִים לְפִי־חָרֶב׃ וַיַּחְמֹל
שָׁאוּל וְהָעָם עַל־אֲגָג וְעַל־מֵיטַב
ל' · ל' הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים וְעַל־הַכָּרִים
ל' ומל' וְעַל־כָּל־הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַחֲרִימָם
ל' · ב' לבורפי וְכָל־הַמְּלָאכָה נְמִבְזָה וְנָמֵס אֹתָהּ
הֶחֱרִימוּ׃ וַיְהִי דְּבַר־
יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל לֵאמֹר׃ נִחַמְתִּי
כִּי־הִמְלַכְתִּי אֶת־שָׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי־
ל' שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת־דְּבָרַי לֹא הֵקִים
וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל־יְהוָה כָּל־
ל' הַלָּיְלָה׃ וַיַּשְׁכֵּם שְׁמוּאֵל לִקְרַאת
כ"ו שָׁאוּל בַּבֹּקֶר וַיֻּגַּד לִשְׁמוּאֵל לֵאמֹר
ג' בָּא־שָׁאוּל הַכַּרְמֶלָה וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ
יָד וַיִּסֹּב וַיַּעֲבֹר וַיֵּרֶד הַגִּלְגָּל׃ וַיָּבֹא
שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁאוּל
ל' · ג' בטע' מ"ס בָּרוּךְ אַתָּה לַיהוָה הֲקִימֹתִי אֶת־דְּבַר
ו' בטע' בסיפ' ו' · ל' יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וּמֶה קוֹל־
הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר
אָנֹכִי שֹׁמֵעַ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מֵעֲמָלֵקִי
הֱבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל־מֵיטַב
הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַיהוָה
ל' מל' ח' מל' בליש' · ל' אֱלֹהֶיךָ וְאֶת־הַיּוֹתֵר הֶחֱרַמְנוּ׃
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
ז' הֶרֶף וְאַגִּידָה לְּךָ אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
ויאמר ק' אֵלַי הַלָּיְלָה וַיֹּאמְרוּ לוֹ דַּבֵּר׃

דִּילְמָא אֲשֵׁיצֵינָךְ עִמֵּיהּ וְאַתְּ עֲבַדְתְּ
טֵיבוּ עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִסַּקְהוֹן
מִמִּצְרָיִם וְאִיתְפְּרֵשׁ שַׁלְמָאָה מִגּוֹ
עֲמַלְקָאָה׃ וּמְחָא שָׁאוּל יָת דְּבֵית
עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה מֵעַלְנָא דְּחַגְרָא דִּי
עַל אַפֵּי מִצְרָיִם׃ וְאָחַד יָת אֲגַג
מַלְכָּא דְּבֵית עֲמָלֵק כַּד חַי וְיָת כָּל
עַמָּא גְּמַר לְפִתְגַם דְּחָרֶב׃ וְחָס
שָׁאוּל וְעַמָּא עַל אֲגַג וְעַל שְׁפַר
עָנָא וְתוֹרֵי שְׁמִינַיָּא וּפְטִימַיָּא וְעַל
כָּל דְּטַב וְלָא אֲבוֹ לְגַמָּרוּתְהוֹן וְכָל
מִדְּעַם דְּשִׁיט וּדְבַסִּיר יָתָהּ גַּמִּירוּ׃
וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ עִם שְׁמוּאֵל לְמֵימַר׃
תָּבִית בְּמֵימְרִי אֲרֵי אַמְלֵיכִית יָת
שָׁאוּל לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא אֲרֵי תָב מִבָּתַר
פּוּלְחָנִי וְיָת פִּתְגָמַי לָא אַקִּים וּתְקֵיף
לִשְׁמוּאֵל וְצַלִּי קֳדָם יְיָ כָּל לֵילְיָא׃
וְאַקְדִּים שְׁמוּאֵל לְקַדָּמוּת שָׁאוּל
בְּצַפְרָא וְאִתְחֲוָא לִשְׁמוּאֵל לְמֵימַ'
אֲתָא שָׁאוּל לְכַרְמְלָא וְהָא מְתַקֵּן
לֵיהּ תַּמָּן אֲתַר לְפַלָּגָא בֵיהּ בִּזְתָא
וְאִסְתְּחַר וַעֲבַר וּנְחַת לְגִלְגָּלָא׃
וַאֲתָא שְׁמוּאֵל לְוָת שָׁאוּל וַאֲמַר
לֵיהּ שָׁאוּל בְּרִיךְ אַתְּ קֳדָם יְיָ קַיֵּימִית
יָת פִּתְגָמָא דַּיְיָ׃ וַאֲמַר שְׁמוּאֵל
וְאִילוּ קַיֵּימְתָּא וּמָה קָל עָנָא הָדֵין
בְּאוּדְנַי וְקָל תּוֹרַיָּא דַּאֲנָא שָׁמַע׃
וַאֲמַר שָׁאוּל מֵעֲמַלְקָאָה אַיְתִיאוּנוּן
דְּחָס עַמָּא עַל שְׁפַר עָנָא וְתוֹרֵי
בְּדִיל לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְיָת
שְׁאַר מוֹתָרָא גַּמַּרְנָא׃
וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל אוֹרִיךְ
וַאֲחַוֵּי לָךְ יָת דְּאִתְמַלַּל מִן קֳדָם יְיָ
עִמִּי בְּלֵילְיָא וַאֲמַר לֵיהּ מַלִּיל׃

מציב לו · עלו כרמלה ובאתם אל נבל · ויבאו עבדי דוד : הקימתי ג' מלעיל וסימ' נמסר בסדר נח : הותר ז' מלאים בליש' בקריאה וסימ' איש אל יותר ממנו עד בקר · ואת היותר החרמנו · ויותר ממנו מאה רבב דשמואל · וחברו דד"ה · כי מה יותר לחכם עם הכסיל · ואל תתחכם יותר למה · לעשות יקר יותר ממני · ונמסר גם בסדר בשלח : הרף ו' בקריאה וסימ' הרף ממני ואשמידם · הרף לנו שבעת ימים · הרף ואגידה לך את אשר דבר · למלאך המשחית בעם · וחברו דד"ה · הרף מאף ועזוב חימה ואל תתחר :

רלבג

ואתה עשית חסד עם כל בני ישרא' בעלותם ממצרים · הנה זה החסד היה כשבא י יתרו אל משה המדבר והראה עצמו שמח בהצלחת ישראל ונתן עצה למשה להשים אל העם שופטים ב באופן שנזכר ב בפרשת יתרו ודמה שהכונה היתה ב בהחרמת עמלק בזה האופן שצוה הש"י שלא יהנו ישראל כלל מנכסיהם להעיד כי הכונה האלהית היתה בזה ללקיחת הנקמה ממה שעשה עמלק לישראל בדרך בצאתם ממצרים אשר זנב בהם כל הנחשלים אחריהם למען ייראו הבאים מעשות כדבר הרע הזה ולא היתה הכונה בזאת המלחמה לקחת שללם וליהנות מנכסיהם · וכאשר פשטו שאול וישרא' ידיהם בשלל הראו כי לא היתה כוונתם בזה לנקמה אך להועיל לעצמם וזה היה הפך הכוונה האלהית ודמה שזאת הסבה בעינה כשמרו ישרא' בימי מרדכי ואסתר משלוח ידם בבזת אויביהם שהיו מעמלק כמו שספר ובבזה לא שלחו את ידם · והנה ספר כי חמלו שאול והעם על אגג ועל מיטב השלל ולא אבו החרימם והמלאכה הפחותה החרימו וקרא מזה לשאול שנענש להסיר המלוכה ממנו : בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד · ידמה שיהיה הרצון בזה שהוא היה מציב לו מקום לשבת בו ולעבוד הש"י שם ולתת לו תודה על כל הטובה אשר הטיב לישראל והנה היה המקום שהיה מציב לו יד בו הגלגל כי שם היו נקבצים ישראל תמיד על כל הדברים הגדולים ולזה אמר ויסב ויעבר וירד הגלגל : ויבא שמואל אל שאול עד לזבח ליי' אלהיך בגלגל · והנה אפשר שחשב שאול שאם יזבחו ליי' מן השלל ההוא לא יקפה בעיני הש"י אחר שאינם נהנים בשללם ולתועלת ההתנצלות הזה יחסו אל העם ועוד חשב כי מפני שלא צוה להחרים מלך עמלק ועמו שיוכל להביא מלכם וזהו אמרו ואביא את אגג מלך עמלק ואת עמלק החרמתי : החפץ

החפץ ג׳ בקריאה וסימ׳ החפץ ליי׳ בעלות וזבחים · והחפץ אלוה תמצא · אל תתמה על החפץ : מרי ד׳ וסימ׳ כי חטאת קסם מרי · למשמרת לאות · אל תהי מרי · ואמרת אל מרי · ונמסר גם בסדר קרח :

ויאמר שמואל הלוא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וימשחך יהוה למלך על ישראל: וישלחך יהוה בדרך ויאמר לך והחרמתה את החטאים את עמלק ונלחמת בו עד כלותם אתם: ולמה לא שמעת בקול יהוה ותעט אל השלל ותעש הרע בעיני יהוה: ויאמר שאול אל שמואל אשר שמעתי בקול יהוה ואלך בדרך אשר שלחני יהוה ואביא את אגג מלך עמלק ואת עמלק החרמתי: ויקח העם מהשלל צאן ובקר ראשית החרם לזבח ליהוה אלהיך בגלגל: ויאמר שמואל החפץ ליהוה בעלות וזבחים כשמע בקול יהוה הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים: כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר יען מאסת את דבר יהוה וימאסך ממלך:

ואמר שמואל הלא מן שריותך הויתא שיט וחליש בעיני נפשך ברם זכות שיבטא דבנימן אבוך גרמא לך די בעו למיעבר בימא קדם בני ישראל בדיל כן רבייך יי למהוי מלכא על ישראל : ושלחך יי באורחא ואמר איזיל ותגמר ית חייביא ית דבית עמלק ותגיח קרבא בהון עד דתשיצי יתהון : ולמה לא קבלתא למימרא דיי ואתפניתא על בזתא ועבדתא דביש קדם יי : ואמר שאול לשמואל דקבלית למימרא דיי ואזלית באורחא דשלחני יי ואיתיתי ית אגג מלכא דעמלק וית עמלקאה גמרית : ואפריש עמא מן בזתא עאן ותורי קדם די חרמון לדבחא קדם יי אלהך בגלגלא : ואמר שמואל הא רעוא קדם יי בעלון ובנכסת קודשין בקבלא למימרא דיי הא קבלת למימריה מנכסת קודשין טב לאצתא למילי נביוהי מתרב פטימין : ארי כחוב גברא דשאלין בקיסמא כן חובת כל גבר דמסריב על פתגמא דיי וכחובי עמא דטעו בתר טעוותא כן חובת כל אנש דפצר ומוסיף על מילי נביא חלף דקצתא בפתגמא דיי רחקך מלמהוי מלכא :

רדק

הלא אם קטן אתה · לפי שאמר לו שאול אשר חמל העם כלומר העם חמל ולא הוא ולא רצה למכעס אמר לו שמואל הלא אם קטן אתה בעיניך כלומר אף על פי שאתה קטן בעיניך ולא רצית להתגדל על העם ולמכעס הלא ראש שבטי ישראל אתה ולפיכך משחך יי׳ למלך עליה׳ להנהיגם על הדרך הישרה ולמנעם מהעבירה ואיך הנחת אותם לעבור על דברי יי׳ לא עמו הם אלא אתה שהיה בידך למחות ולא מחית נראה כי רצונך וחפצך היה בדבר ואמרת השלל ותעט אליו ויונתן תרגם הפסוק כן הלא אם שריותך חזי הויתא שיט וגו׳ וכן אמר ברש כי כשעברו ישראל את הים והיו מתיראים ישראל לעבור קפץ שבטו של בנימן והתחילו לעבור וראו שבט יהוד׳ והתחילו לרגמם באבנים כדי שיחזרו להם וקפץ נחשון בן עמי נדב ועבר עם כל שבטו ואחריו כל ישראל וסמכו על הפסוק הזה שם בנימן צעיר רודם אל תיקרי רודם אלא רד ים וכתיב בתריה שרי יהודה רגמתם וגו׳ : עד כלות אותם · עד כלות ישראל אותם ותהיה מ״ם כלותם על הפועל או תהיה על הפעול ותהיה מלת אותם הבאה אחריו תוספת ביאור : ותעט · כבר פירשנו המלה הזאת שהיא כמו ותסר או ותטה : אשר שמעתי בקול יי׳ · זה אשר אמר שאול היה הפסק לדברי שמואל כי עדיין לא השלים דבריו ולא אמר לו עדיין מה שדבר אליו יי׳ הלילה שאמר לו נחמתי והוא שאמר לו שמואל בסוף הענין כי מאסת את דבר יי׳ וימאסך ממלך אבל כשאמר לו שמואל ולמה לא שמעת הפסיק שאול את דבריו ואמר אשר שמעתי ופירושו כן שמעתי בקול יי׳ ויש לפרשו כמשמעו כמו שתתפרש מלת אשר בכל מקו׳ שהוא טעם למה שקדם וחוזר למה שאמר שאול תחילה הקימותי את דבר יי׳ אמר עוד אמת אמרת כי הקימותי את דבר יי׳ אשר שמעתי בקול יי׳ ואלך בדרך אשר שלחני : ואביא את אגג · כלומ׳ אם לא המיתיו עם האחרי׳ לא שלחתיו לנפשו כי הנה הביאותיו ויומתו : ראשית החרם · פי׳ ממיטב החרם כמו ראשית שמנים ימשחו וי״ת לשון תחלה קודם דיחרמון כלומר טרם שיחרימו ויקללו שלא יהנה אדם מהשלל לקחו העם הצאן והבקר לזבוח ליי׳ לא לדבר אחר : כי חטאת קסם מרי · חסר כ״ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה וכת״י ארי כחובי גברי דשאלין בקסמיא וגו׳ כלומר כמו שחטא קסם הוא חטאה גדולה כי הוא מסיר בטחונו מהקב״ה ונותן בטחונו בקסם כן הוא חטאת גדולה חטאת מרי והוא מי שמורה פי האל ואינו עושה מה שצוהו כי אחרי שעבר על מצותו הרי הוא כופר בו ומסיר בטחונו ממנו ואומר כי אין בידו להטיב ולהרע לפיכך לא יירא ממנו לעבור על מצותו והרי הוא כעובד ע״ז וכתרפים גם כן שהוא חטאת גדולה כן הוא חטאת גדולה הפצר והוא מי שעובר על רצון המצוה אותו כמו שפירשנו : וימאסך · הוי״ו כוי״ו וישא אברהם את עיניו וכן הוא הפי׳ יען מאסת דבר יי׳ מאסך ממלך ר״ל מהיות מלך : ואת

רשי

ראש שבטי ישר׳ אתה · תירגם יונתן שבטא דבנימן עבר בימא ברים כל עמא כמה שנאמר בנימן צעיר רודם : עד כלותם אותם · העם אשר אתך יכלו אותם : ותעט · כמו ותעף לשון עיט : ראשית החרם · מיטב החרם וכן ראשית דגנך כמה שנאמ׳ בהרימכם את חלבו ממנו ויונתן תירגם קדם דיחרמון : הנה שמוע בקולו מזבח טוב להקשיב מחלב אילי׳ · זה מוסב על הנה שמוע מזבח טוב ולהקשיב מחלב אילים : כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר · וכעונש של און ותרפים כן עונש של הפצר ויונתן תירגם ארי כחוב גברא דשאיל בקסמא כן חובת כל איניש דמסרב על מילי נבייא : הפצר · לשון תוספת וכן ויפצר בו הרבה עליו דברים : יראתי

רלבג

החפץ ליי׳ בעולות וזבחים כשמוע בקול יי׳ · הנה זה מבואר כי העולות והזבחי׳ יבאו על החטאים כמו שהתבאר בתור׳ ולזה הוא מבואר כי הוא יותר טוב שישמ׳ אדם מהחטא ולא יצטרך לאלו הקרבנות : הנה שמוע · למצות השם הוא טוב מהבאת הזבח ולהקשיב למצותיו הוא יותר מהקרבת חלב אילים על מזבח יי׳ : כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר · אחשוב שיהיה וי״ו ותרפים כוי״ו נרדם ורכב וסוס ואיה וענה והרצון בו ואון ותרפי׳ כאמרו התרפים דברו און והרצון בזה הוא כי מי שגורע ממצות השם בשיקיים קצתה לבד הנה הוא ממרה את פיו וכן מי שמוסיף על דברי השם הוא חוטא ולזה אמר שמואל לשאול על מה שאמר אשר שמעתי בקול יי׳ וגו׳ שאע״פ שבמה שעשה קיים את דבריו הנה מרה את פיו במה שלא קיים מצותו להחרים את עמלק בכללו ושללם וענין המשל בזה לפי מה שאומר והוא כי חסרון הקסם הוא ענין דומה למרי וזה כי הקוסם יגיד מה שיגיד באמצעות שפע מה עלול מן הש״י אלא שהשפע ההוא חסר כמו שאמ׳ ובארנו בספר מלחמות יי׳ וחסרון השפע ההוא איננו מצד מה שיגיע ממנו כי כבר היה צודק מצד ההוא אבל החסרון הוא מצד מה שחסר להגיע ממנו ולא אוכל לפרש בזה המקום לעומק זה הענין אבל העמק בזה הלמוד השיריי והמשליי כי הוא בלתי מזיק בזה המקו׳ · והמשל שיהיה בכאן מרקחת מורכב משמים רבים וידע אדם סגלות שם אחד מהסמים ההם וטבעו בשלמות הנה עדיין לא ידע פעל המרקחת ההוא כי מצד הסמי׳ האחרים ישתנה הטבע ההוא ולא עוד אלא אפי׳ ידע טבע כל סם וסם מההרכבה בשלמות הנה עדיין לא יוכל לשפט באמתות על פעל המרקחת ההוא בגופותיו מה שלא ידע הצורה המתחדשת מההרכבה וכן הענין בעינו בקסם כי הכזב בו נכנס מזה הצד כמו שבארנו בספר מלחמו׳ יי׳ כי לפעמים יתגלה לקוסם מה שיושפע מאחד מן הפשוטים או מיותר מאחד מהם ולא יתגלה לו מה שיושפע מכל אחד מהם ולא מה שיושפע מכללם וזה כלו בלתי מבואר בזה המקו׳ ולזה אמר שמואל כי חסרון הקסם הוא דומה למרי כי כמו שמה שחסר בקסם מההודעה מסיר בכללות הטוב שהיה ראוי שיגיע מההודעה ולא די בזה אלא שהרבה פעמים תהיה ההודעה החסרה סבה להגעת הרע כמו שבארנו בשני ממלחמות יי׳ כן הענין במי שימרה פי השם שיגרע ממצותו כי התועלת המכוון במצוה ההיא לא תתקיים אלא בכללה ויקרה גם כן קצתה זולת קצתה הפסד ורע תחת הטוב שכוון במצוה ההיא וזה כי הש״י צוה לעשות זאת הנקמה הנפלאה למען יוסרו שאר האומות מהנהגת זאת המדה הפחותה ולזה רצה שלא יהנו ישראל מנכסיהם כדי שלא יביא זה לחשב כי אהבת הממון הביא לישראל לזאת המלחמה עם שהחרמת כל שלל עמלק תועלת אחר והוא התועלת המגיע במה שצותה התורה שלא ליהנות בדבר מע״ז פן יביא זה להמשך אחר ע״ז אם יראה הנהנה מנכסיה היות נכסיו מצליחי׳ אולי ייחס זה למה שהגיע לו מע״ז וכן הענין בנכסי עם עמלק במוה כי בלי ספק היו רעותיהם ואמונותיהם נפסדות וכן יאמר שהאון מדברו התרפי׳ הוא דומה להפצר ההוא בהתעסק בדבר יותר מן הראוי והרצון בהוספה על מצות השם יגיע ממנה חסרון כמו הענין בהוספה שנהיה בדבור אשר יהיה באמצע׳ התרפים כי ההוספה ההיא תהיה סבה לטעות הנופל בהודעה המגעת באמצעותם וזה כי התרפים הוא דבר מעורר הכח הדמיוני בהתעוררותו ידמה קצת דברים צודקים כמו הענין בחלומות הצודקים והרבה דברים כוזבים ידמה עמהם ויגיע לו דמוי הדברים הצודקים משפע עליוני יגיע אל הדמיון בעת היותו מתבודד מכח שאר הכחות המונעות המשיגות הגיע לו כמו הדברים הכוזבים מצד הדברים אשר הגיע רשומם בכח הדמיוני ויתערבו אלו הדמיונות בדמויים הצודקים ויהיה זה סבה לכזב המגיע בהודעה ההיא ולזה אמר הנביא אשר אתו חלום יספר חלום וגו׳ מה לתבן את הבר נאם יי׳ כי ההודעה המגעת באמצעות אלו הדמיונות תדמה לבר הבלתי נקי מהתבן מצד הכזב המתערב בה מהצד שבארנו ולזה הוא מבואר שאין לגרוע ממצו׳ השם ית׳ ולא להוסיף עליה כי יתפסד הכוונה אשר בעבורה היתה המצוה ההיא : יען מאסת את דבר יי׳ וימאסך ממלך · זהו מה שנוסף לו עתה מהעונש כי במה שחטא בראשונה לא כאמר לו אלא שממלכתו לא תקום ואולם עתה אמר לו שהש״י מאס אותו מהיות מלך על ישראל וזה מורה שימי מלכותו יהיו מעטים כי הדבר הנמאס ירוחק :

חטאת ז׳ כתיב וכל תרייסר דכו׳ בה״א ראשין חטאת הוא

נכח

רשי

ידאתי את העם · דואג האדומי שהיה חשוב ככולם : ויחזק בכנף מעילו · לפי פשוטו תשמעו שכשפנה שמואל ללכת אחר שאול אחז בכנף של מעיל לפי שהיה שאול מבקש ממנו שישוב עד שישתחוה בגלגל שהיה שם אהל מועד ומדרש אגדה תלוקים אנו רואים יש שאומרי' מעילו של שמואל קרע שאול ויש שאומרים מעילו של שאול קרע שמואל ומסר לו סימן זה מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו ו והוא שאמר לו שאול לדוד ביום שכרת את המעיל ידעתי כי מלוך תמלוך : וגם נצח ישר' לא ישקר · ואם תאמר אשוב מעוני לפניו לא יועיל עוד ליטול את ה המלוכה ממי שנתנה לו כי הקב"ה שהוא כ נצחונו של ישראל לא ישקר מליתן הטובה שאמר ליתן : אגג מעדנות · אגג מפנקא : אכן סר מר המות · באמת ידעתי כי סר וקרב עלי מ מרירות המות : כאשר שכלה נשים חרבך · להושיבם אלמנות מבעליהם שהייתם מזכים בחורי ישר' : וישסף · חתכו לארבעה ואין לתיבה זו דמיון ותרגו' וישסף ופסח ובתלמוד שלנו יש הוה מפסח ויהיב לן אלותא כלומר ב בוקע : בית הלחמי · מבית לחם וכן דרך כל דבר ששמו בשתי תיבות כמו בית לחם בית שמש בית אל ק קרית ארבע אם בא להטיל בו ה"א מטיל בין שתי התיבות כגון קרית הארבע בית האלי בית הלחמי : ויחרדו

רדק

ואת דבריך · שאמרת לי במצות יי' ותר' ארי עברית על מימרא דיי' ובסרית על פתגמך : ללכת · בשגגל באתכחתא : ויחזק בכנף מעילו · שאול החזיק בכנף מעיל שמואל כדי שישוב עמו · ובמדרש חולקין בו יש אומרי' כי שמואל קרע במעיל שאול ורמז לו בזה כי מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו וי"א כי שמואל קרע מעילו של עצמו שכן דרכן של צדיקים להיות קורעין בשעה שאין כ כטיעתן מסובחת : קרע יי' את ממלכות ישראל מעליך היום · ואף על פי שאמר לו זה בגלגל כשהעלה העולה ממלכתך לא תקום ועתה אמר לו היום אפשר שהחטא ההוא היה נמחל לו ע"י תשובה ומעשים טובים וכיון ששנה בחטא אמר לו היום כ נקרעה הממלכה ממך · ויש לפרש עוד כי בחטא הראשון אמ' לו ממלכתך לא תקום כלומר שלא תתקיים לו ולבניו אחריו אבל אפשר כי הוא יאריך ימים במלכותו ועתה אמר לו כי גם הוא לא יאריך בממלכתו וזהו שאמר קרע יי' מעליך וכן אמר לו שמוא' כשהעלהו באוב ויקרע יי' את הממלכה מידך וגו' ולא עשית חרון אפו בעמלק הכה כי בדבר עמלק נגמר דינו : וגם נצח ישראל לא ישקר · אף על פי שממלכתך לא תקום נצח ישר' לא יסור ממקומו ולא ישקר אותו הקב"ה אבל יעמידהו כי לא ינחם כלומ' ולא ינחם על הטובה שדבר עליהם : כי לא אדם הוא להנחם · כי האדם ינחם על טובה שיבטיח לאדם מפני כעסו עליו אם נשתנה לבבו שלא יהיה שלם לבו עמו כמו שהיה מתחילה אבל הקב"ה אין בו שינוי חפץ וכיון שהבטיח את ישראל לא ישקר להם הבטחתו הטובה אף על פי שחטאו ייסרם כפי חטאם אבל הטובה קיימת אחרי קבלם ענשם אבל לשאול לא הבטיחו על המלוכה לעולם ואם היה שומר מצות יי' היה מאריך לו המלוכה ג"כ ולבניו אחריו אם ישמרו את מצות יי' אבל לדוד שהבטיחו על המלוכה לעולם לא תסור ממנו המלוכה לעולם אע"פ שתפסק מבניו זמן כפי עונם הטובה והמלוכה קיימת להם לעולם ותשוב להם אחרי קבלם ענשם כמו שכתוב אשר בהעוותו והוכחתיו בשבט אנשים וגו' וחסדי לא יסור ממנו וי"ת הפסוק כן ואם תימר איתוב מחובי וגו' כבעמוד : אגג מעדנות · כתרגומו מפנקא כלומ' הלך אליו כמהלך המלכים בתענוג כלומר אף על פי שהיה קרוב למיתה הלך אליו בגאוה או פירושו הלך אליו בתענוג ובשמחה כי בחר מותו מחייו וי"ת מעדנות קשורים מן התקשר

נצח ד' קמצין וסימ' וגם נצח ישראל · והנצח וההוד · עד נצח לא יראו אור · לנצח נצחים : ולא יוסף ה' בקריאה וסי' ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני · את הדברים האלה דבר יי' אל כל קהלכם · ויגד לשאול כי ברח דוד · ולא יסף שמואל לראות את שאול · ולא יסף עוד מלאך יי' להראה אל מנוח · ובקצת ספרי מסרה

וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי
כִּי־עָבַרְתִּי אֶת־פִּי־יְהוָה וְאֶת־דְּבָרֶיךָ ל'
כִּי יָרֵאתִי אֶת־הָעָם וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם :
וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב עִמִּי
וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה : וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
אֶל־שָׁאוּל לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ כִּי מָאַסְתָּה ב' ח' ל' המעמך
אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ יְהוָה מִהְיוֹת
מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל : וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל
לָלֶכֶת וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף־מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע : ל'
וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל
קָרַע יְהוָה אֶת־מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל ד'
מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב
מִמֶּךָּ : וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר ד' כלים' · ל'
וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם : ד'
וַיֹּאמֶר חָטָאתִי עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד ל'
זִקְנֵי עַמִּי וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל וְשׁוּב עִמִּי ו
וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ : וַיָּשָׁב
שְׁמוּאֵל אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל
לַיהוָה : וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
הַגִּישׁוּ אֵלַי אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ
אֵלָיו אֲגַג מַעֲדַנֹּת וַיֹּאמֶר אֲגַג אָכֵן ב' א' חס' וא' מ"ל בתרי לש'
סָר מַר־הַמָּוֶת : וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ כֵּן־
תִּשְׁכַּל מִנָּשִׁים אִמֶּךָ וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל ל'
אֶת־אֲגָג לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל :
וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה
וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל :
וְלֹא־יָסַף שְׁמוּאֵל לִרְאוֹת אֶת־שָׁאוּל ה' ד' פתחין ויתר קמץ
עַד־יוֹם מוֹתוֹ כִּי־הִתְאַבֵּל שְׁמוּאֵל
אֶל־שָׁאוּל וַיהוָה נִחָם כִּי־הִמְלִיךְ
אֶת־שָׁאוּל עַל־יִשְׂרָאֵל :
יו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל
עַד־מָתַי אַתָּה מִתְאַבֵּל אֶל־שָׁאוּל
וַאֲנִי מְאַסְתִּיו מִמְּלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל ד' · ל'

וַאֲמַר שָׁאוּל לִשְׁמוּאֵל חָבִית אֲרֵי
עֲבָרִית עַל מֵימְרָא דַיְיָ וּבַסְרִית עַל
פִּתְגָמָךְ אֲרֵי דְחֵלִית מִן עַמָּא
וְקַבֵּלִית לְמֵימְרֵיהוֹן : וּכְעַן שְׁבוֹק
כְּעַן לְחוֹבִי וְתוּב עִמִּי וְאֶסְגּוֹד קֳדָם
יְיָ : וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל לָא
אֵיתוּב עִמָּךְ אֲרֵי קַצְתָּא בְּפִתְגָמָא
דַיְיָ וְרַחֲקָךְ יְיָ מִלְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל
יִשְׂרָאֵל : וְאִסְתְּחַר שְׁמוּאֵל לְמֵיזַל
וְאִתְקַף בִּכְנַף מְעִילֵיהּ וְאִתְבְּזַע :
וַאֲמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל אַעְדִּי יְיָ יַת
מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל מִינָךְ יוֹמָא דֵין
וִיהָבָהּ לְחַבְרָךְ דְתַקִּין עוֹבָדֵיהּ מִינָךְ
: וְאִם תֵּימַר אֵתוּב מֵחוֹבַי וְיִשְׁתְּבֵק
לִי בְּדִיל דְאַעְבִּיד מַלְכוּ אֲנָא וּבְנַי
עַל יִשְׂרָאֵל לְעָלַם כְּבַר גְּזוֹר עֲלָךְ
מִן קֳדָם מָרֵי נִצְחָנֵיהּ דְיִשְׂרָאֵל
דְלֵית קֳדָמוֹהִי שְׁקַר וְלָא תָּאֵיב
מִמָּה דַאֲמַר אֲרֵי לָא כִּבְנֵי אֱנָשָׁא
הוּא דְאָמְרִין וּמְכַדְּבִין גָּזְרִין וְלָא
מְקַיְּמִין : וַאֲמַר חָבִית כְּעַן יַקְּרְנִי
כְּעַן קֳדָם סָבֵי עַמִּי וְקֳדָם יִשְׂרָאֵל
וְתוּב עִמִּי וְאֶסְגּוֹד קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ :
וְתָב שְׁמוּאֵל בָּתַר שָׁאוּל וּסְגִיד
שָׁאוּל קֳדָם יְיָ :
וַאֲמַר שְׁמוּאֵל קָרִיבוּ לְוָתִי יַת אֲגָג
מַלְכָּא דְבֵית עֲמָלֵק וַאֲתָא לְוָתֵיהּ
אֲגָג מְפַנְּקָא וַאֲמַר אֲגָג בְּבָעוּ רִיבּוֹנִי
מְרִיר מוֹתָא : וַאֲמַר שְׁמוּאֵל כְּמָא
דְאִתְכַּלַת נְשַׁיָּא חַרְבָּךְ כֵּן תִּתְכַּל
מִנְּשַׁיָּא אִמָּךְ וּפַסַּח שְׁמוּאֵל יַת
אֲגָג קֳדָם יְיָ בְּגִלְגְּלָא : וַאֲזַל
שְׁמוּאֵל לְרָמְתָא וְשָׁאוּל סְלִיק
לְבֵיתֵיהּ לְגִבְעֲתָא דְשָׁאוּל : וְלָא
אוֹסִיף שְׁמוּאֵל לְמֶחֱזֵי יַת שָׁאוּל עַד
יוֹם מוֹתֵיהּ אֲרֵי אִתְאַבַּל שְׁמוּאֵל
עַל שָׁאוּל וַיְיָ תָּב בְּמֵימְרֵיהּ אֲרֵי
אַמְלִיךְ יַת שָׁאוּל עַל יִשְׂרָאֵל :
וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל עַד אֵימָתַי אַתְּ
מִתְאַבֵּל עַל שָׁאוּל וַאֲנָא רַחֲקְתֵּיהּ
מִלְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל מ

רלבג

נצח ישרא' · הוא הש"י שהוא חוזק ישראל וכחם ותוחלתם כטעם ואומ' אבד נצחי והנה הרצון בנצח ישראל חיי ישראל שהוא הש"י כמו הדם שהוא חיי הגוף כי הדם יקרא נצח כטעם וית נצחם על בגדי : כבדני כו' · כאשר ראה שמואל היות שאול מתבייש מזקני העם והעם אז כשמע אליו לשוב עמו להשתחוות ליי' : וילך אליו אגג מעדנות · יתכן שבא אליו בשלשלאות ובכבלי ברזל למלאת מצות שמואל כדי שלא יוכל לברוח כטעם התקשר מעדנות כימה : ויאמר אגג אכן סר מר המות · ידמה שאגג היה ירא כשהגישוהו לפני שמואל אסור ונקשר בכבלי ברזל וכאשר ראה שמואל והיתה צורתו מוכחת על גודל חסידותו ורחמנותו אמר באמת סר מרירות המות כי כבלתי בידי מי שראוי שירחם עלי וכאשר הבין שמואל מדבריו שהוא היה חושב שינצל על יד שמואל אמר לו אין הענין כן כמו שאתה חושב אבל תדע כי מות תמות מיתה אכזרית וזה ראוי לך מדה כנגד מדה כאשר שכלה נשים חרבך כשהרגת בעליהן כן תשכל מנשים אמך במותך : וישסף שמואל את אגג · ר"ל שחלקו בחרבו כאלו היה בוקע עצים למלאת מצות הש"י והנה היה בזה תועלת לתת יראה לכשארים שלא ילחמו עם ישראל : ויאמר

מנה גם פסוק עוד מלך מצרים ונראה לי כי אינו לפי שהוא ולא הוסיף עוד מלך מצרים :

מעדנות כימה כלומר בקשורים ובשלשלאות של ברזל שהיה בהן הלך אליו : אכן סר מר המות · הגיע מרירות המות ידע כי להמיתו הביאו אותו אליו : וישסף שמואל · כמו ויבקע כתרגומו' ופסח כמו ויפסחהו וכן בדברי רז"ל הוה מפסח ויהיב לן אלותא כלומר בוקע : גבעת שאול · אפשר שהיא גבעת בנימן שזכר למעלה ובנה שם שאול בית מלוכה לפיכך שמכה אליו או היתה גבעה אחרת שבנה אותה שאול : ויי' נחם · כפעל עומד כי הוא קמוץ : מלא

מלא קרנך שמן. אמר קרנך לפי שהיה הקרן הזה מזומן למשוח בו מלכי בית דוד ועל העתיד היה מזומן אותו הקרן על פי הנביאים והיה באהל מועד עם כלי שמן המשחה וכן אמר כשמשח שלמה ויקח צדוק הכהן את קרן השמן מן האהל נראה כי שם באהל מועד היה מוכן זה הקרן עם כלי שמן המשחה ולפיכך אמר לשמואל מלא קרנך שמן כי על הנביאים היה מוטל למשוח המלכים על פי יי' ואף על פי שצדוק הכהן משח שלמה הנה היה שם עמו נתן הנביא כמו שכתו' ומשח אותו צדוק הכהן ונתן הנביא ומשיחת המלכים ליצוק מן השמן תחלה על ראש המלך ואחר כך היה מושח ממנו כצורת נזר בין ריסי עיניו ואחר כך הנשאר בקרן היה יוצק על ראשו כי כי מלא הקרן היה שיעור ה המשיחה עם היציקה: לי מלך. ולא אמר לישראל מלך ר"ל לי שיהיה לעבודתי וישמע אלי לכל אשר אצונו לא כשאול שעבר על מצותי: עגלת בקר. משאמרו כי אף על פי שהיה מבטיח הקב"ה הנביא או הצדיק אע"פ כן הוא כשמר מלכת במקום סכנה כמו שראינו ביעקב אבינו שהבטיחו הקדוש ברוך הוא שעברו ארם נהרים ואמר לו והשיבותיך אל האדמה הזאת ושם ג"כ נראה לו המלאך והבטיחו ואמר לו שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך וכאשר שמע כי עשו בא לקראתו ויירא יעקב מאד וייצר לו וכן דוד שהיה נמשח למלך על פי יי' היה בורח מפני שאול וגם גד הנביא אמר לו לא תשב במצודה וכן בדברי המלחמות היו עושין תחבולו' אחר הבטחת האל ית' כמו שעשה גדעון בדבר הכדים והלפידים וגם פעמי' היו עושין התחבולות במצות האל כמו שכתו' ביהושע בכבוש יריחו הקף את העיר וכן צוה לשמואל הנביא תחבולה אף על פי שהיה הולך במצותו והטעם כי אף על פי שהקדוש ברוך הוא עושה נסים ונפלאות עם יראיו ברוב הם על מנהג העולם וכן על מנהג העולם היה לו ליעקב לירא מפני עשו ולדוד מפני שאול אם היה מושח מלך בחייו והיה לו לבקש תחבולה איך ילך וזו היתה שאלתו איך אלך ואמר לו הקב"ה עגלת בקר תקח בידיך כי בכל מקו' היו רשאין להקריב באותו זמן כי זמן היתר הבמות היה כל זמן שהיה אהל מועד בנוב ובגבעון ולמדו רז"ל מזה הפסוק שמצוה לשנות בדברי שלו' שהרי הקב"ה אמר לשמואל עגלת בקר תקח בידך והראה לו שאין ראוי לאדם ללכת במקום סכנה ולסמוך על הנס משום שנ' לא תנסון את יי' אלהיכם. וי"מ כי הקב"ה אמ' לו כך אני אמרתי לך שתלך בהצנע ואתה אמרת ושמע שאול והרגני עתה אני אומר לך שתלך בפרהסיא ותקח עגלת בקר לעשות זבחים שלמים ביום משחך אותו למלך וזה שאמר וקראת לישי לזבח אמר לו לך בפרהסיא ונראה מי הורג אותך ועל זה הדרך פירשו ג"כ במדרש מה שאמר לו הקב"ה למשה רבינו עבור לפני העם הזה לפי שאמ' לו עוד מעט וסקלוני אמר לו הקב"ה עבור לפני העם ונראה מי סוקל אותך: את אשר אומר אליך. ולמה לא אמר לו מתחילה שימשח דוד כדי שידעו כלם כי מיי' הוא ויראו כלם כי לא בחר בכל בני ישי אלא בדוד כי בפני כל העומדים שם כאמר לו על פי הנבואה: ויחרדו ויכועו. ויתקבצו לצאת לקראתו וכן יחרדו כצפור ממצרים ויחרדו בנים מים וכת"י לשון קבוץ ואתכנשו וים לפרשו לשון חרדה כי תמהו על בואו ופחדו אולי היה בעיר מי שחטא חטא גדול שיצטרך שמואל הנביא לבא העיר וזהו שאמרו שלום בואך והוא ענה להם שלום כלומר אין דבר רק שלום אל תפחדו כי לזבוח ליי' באתי: ויאמר שלום בואך. הגדול שבזקנים אמ' ולפשר שני היה: התקדשו. כתרגו' איזדמנו וכן ויקדם י בבואם. בבה"ת: ויאמר אך נגד יי' משיחו. פי' אמר בלבו או בפיו כי חשב כי זה הוא המלך שצוהו האל למשוח לפי שהיה בכור בבני ישי ועוד כי ראהו יפה צורה וקומה כשאול וחשב כי הקב"ה בוחר באנשי' יפה קומה וצורה למלכות כדי שיהיה מורא על העם וכן אמר כשאול הראיתם אשר בחר בו יי' כי אין כמוהו בכל העם וכן הוא כמו שחשב שמואל כי בעל קומה וצורה יפה בוחר בו האל למלוכה כדי שיראו ממנו העם ובלבד שיהיה לבו טוב וישר ופי' נגד יי' משיחו כמו נכח יי' דרככם כלומר יי' יהיה עמו וא"ת תקין קדם יי' משיחיה וכן תרגם נכח יי' אתקין יי': אל תבט אל מראהו. בוחן לבות וכליות בני אדם ידע לבב אליאב כי אינכו ישר לפיכך אמר לשמואל אל תבט אל מראהו כי אע"פ שהוא יפה מראה והגון למלכות לפי מראהו אני ידע לבבו ומאסתיהו למלכות כי אינכו הגון לפי לבבו גבוה. שם בפלס גדול העצה וי"מ כי כאשר אמר נגד יי' משיחו אמר על שאול בקש עוד שלא תסור המלוכה ממנו כשראה אליאב שלא היה יפה כמוהו בקש מיי' שלא יחליף שאול באחר לפיכך ענה לו האל אל תבט אל מראהו כי מאסתיהו ושאול הוא שהיה יפה מראה ובגה קומתו: גם בזה

מלא ה' דגש בקריאה וסי' מלא שבוע זאת ונתנה לך. מלא את אמתחות האנשים. מלא קרנך שמן. מלא פניהם קלון. מבחר עצמים מלא. וחד ומלא חפניך גחלי אש: עגלת ה' וסימ' ולקחו זקני העיר. עגלת בקר תקח בידך. יחיה איש עגלת בקר. עד צער עגלת שלישיה. מצער חרנים עגלות שלישיה

א מלי קרנך משחא ואיתא אשלחינך לות ישי דמבית לחם ארי גלי קדמי בבנוהי כשר קדמי למהוי מלכא: ואמר שמואל איכדין איזיל ואם ישמע שאול ויקטלינני ואמר יי עגלת תורין תיסב בידך ותימר לדבחא קדם יי אתיתי: ותזמין לישי בשירותא ואנא אחוינך ית דתעבד ותמשח קדמי ית דאימר לך: ועבד שמואל ית דמליל יי ואתא לבית לחם ואתכנשו סבי קרתא

ל לקדמותיה ואמרו שלם מיתך: ואמר שלם לדבחא קדם יי אתיתי אזדמנו ותיעלון עמי לשירותא וזמין ית ישי וית בנוהי וקרא להון לנכסת קודשא: והוה במעלהון וחזא ית אליאב ואמר ברם תקין קדם יי משיחיה: ואמר יי לשמואל לא תסתכל בחיזויה וברום קומתיה ארי רחיקתיה ארי לא כמו דחזן בני אנשא ארי בני אנשא חזן בעיניהון וקדם יי גלין מחשבות לבא: וקרא ישי לאבינדב ואעבריה קדם שמואל ואמר אף בדין לא רעוא קדם יי:

ה' · זה
מְלֵא קַרְנְךָ שֶׁמֶן וְלֵךְ אֶשְׁלָחֲךָ אֶל־
יִשַׁי בֵּית־הַלַּחְמִי כִּי־רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי
מֶלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ
ג' וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי וַיֹּאמֶר יְהוָה
נ' עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וְאָמַרְתָּ לִזְבֹּחַ
לַיהוָה בָּאתִי׃ וְקָרָאתָ לְיִשַׁי בַּזָּבַח
וְאָנֹכִי אוֹדִיעֲךָ אֵת אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה
וּמָשַׁחְתָּ לִי אֵת אֲשֶׁר־אֹמַר אֵלֶיךָ׃
וַיַּעַשׂ שְׁמוּאֵל אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
וַיָּבֹא בֵּית לָחֶם וַיֶּחֶרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר
ח' חס' · ו' בכ לִקְרָאתוֹ וַיֹּאמֶר שָׁלֹם בּוֹאֶךָ׃
וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לִזְבֹּחַ לַיהוָה בָּאתִי
הִתְקַדְּשׁוּ וּבָאתֶם אִתִּי בַּזָּבַח וַיְקַדֵּשׁ
אֶת־יִשַׁי וְאֶת־בָּנָיו וַיִּקְרָא לָהֶם
כ' תצטה על העלה לַזָּבַח׃ וַיְהִי בְּבוֹאָם וַיַּרְא אֶת־
אֱלִיאָב וַיֹּאמֶר אַךְ נֶגֶד יְהוָה מְשִׁיחוֹ׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
שְׁמוּאֵל אַל־תַּבֵּט אֶל־מַרְאֵהוּ וְאֶל־
ל · ל גְּבֹהַּ קוֹמָתוֹ כִּי מְאַסְתִּיהוּ כִּי לֹא
אֲשֶׁר יִרְאֶה הָאָדָם כִּי הָאָדָם יִרְאֶה
ד' כ' פת' וכ' קמץ ג' לַעֵינַיִם וַיהוָה יִרְאֶה לַלֵּבָב׃ וַיִּקְרָא
יִשַׁי אֶל־אֲבִינָדָב וַיַּעֲבִרֵהוּ לִפְנֵי ש
שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר גַּם־בָּזֶה לֹא־בָחַר יְהוָה׃

דירמיה: ויעברהו ח' חס' בליש' העברה וסי' נמסר ביהושע סימן ד':

רשי

ויחרדו. מהרו לצאת לקראתו: ויאמר אך נגד יי' משיחו. ויאמר בלבו אך אמת הוא זה ההגון למלכו': אל תבט אל מראהו. אל יופי תארו: כי מאסתיהו. לפי שכעסן הוא כמה שנ' ויחר אף אליאב בדוד: כי לא אשר יראה האדם. אף על פי שקראת לעצמך רואה שאמרת לשאול אנכי הרואה כאן אני מודיעך שאינך רואה: ויעבר

רלבג

ויאמר שמוא' איך אלך ושמע שאול והרגני. ר"ל שאם ידע שאול שאני הולך למשוח מלך אחר יהרגני: ויאמר יי' עגלת בקר תקח בידך. ידמה שהרצון בזה שלקחה לזבוח זבח שלמים וכבר היה אפשר לו זה כי אז נתרו הבמות והיה אפשר לו ל להקריבו בבמת יחיד ואע"פ שיהיה המשכן בנוב' וכבר אמר לי אחר מהכמי דורינו שמור' שלמה הכשיא בפי' זה הפסוק דבר נאות מאד לפי הפשט וזה שהוא רואה שכבר בחר השם ית' עגלה להעיד על שכבר נמצא חלל באדמה לא נודע מי הכהו והיה הולך לערוף העגלה ולזה לא היה לשאול לחקור איך היה הולך במקום ההוא עם העגלה כי העגלה תערף באי זה מקום ימצא בו החלל באדמה והיה אומר על צד מליצת השיר כי היה לשאול לירא מהריגתו כי אותה העגלה שהיה הכוכה בו לאמת מי הוא המכה ולזה היה לו להתרחק מהריגת שמואל והנה אמרו ואמרת לזבוח ליי' באתי לפי זה הפי' הוא לפי הנראה בעיני כי כאשר יבא לבית לחם ויתבאר להם שלא נמצא חלל באדמה על זה האופן יאמר לאנשי המקום והוא שהוא בא לזבוח ליי' וזה נאות מאד ולזה תמצא שלא קרא שמואל מאנשי בית לחם יהודה כי אם ישי ובניו כדי שלא יתגלה סודו: אך נגד יי' משיחו. יש שפירשו שהוא כאשר ראה אליאב בלתי ראוי למלוכה אמר על שאול כי נגד יי' משיחו וקרא משיחו שאול כי הוא היה משוח על יד שמואל והנה אמ' לו השם שלא יביט אל מראה שאול ואל גבה קמתו כי מאסהו כמו שקדם באמרו כי מאסת את דבר יי' וימאסך ממלך אלא שכבר יקשה לזה הפי' אמרו גם בזה לא בחר יי' כי לפי זה הפי' לא תהיה הוראה מדברי השי' לשמוא' שלא בחר באליאב אבל יראה ממנו הפך זה באולי והנראה בעיני כי אמר שמואל אך נגד יי' משיחו כאשר ראה אליאב חשב שיהיה הוא הראוי למלוכה מצד מראהו שהיה טוב וגובה קומתו שהוא ראוי למלך למען יהיה לו כח גבורה להלחם מלחמות יי' וענהו השם שלא יביט אל מראה אליאב ואל גובה קומתו כי מאסהו מצד שאין לבבו ישר כי השי' יראה ללבב והנראה בעיני השם אינכו ראוי למלך וכאשר הבין זה שמואל מדברי השי' לא אמר לישי שיקרא לאחד מבניו כי לא בחר יי' בזה וקרא אל אבינדב אך קצר הכתוב ובסוף הענין כמשח דוד ודמה שכבר נמשח בשמן המשחה ולא זוהו בלכתו גם שימלא קרנו: והנה

גם בזה לא בחר יי׳ · לפי שלא אמר לו יי׳ ידע כי לא בחר בו כי הוא אמר לו אשר אומר אליך : לא בחר יי׳ באלה · בקמץ הבי״ת והם שנים במקרא בקמץ זה ולא אוכל ללכת באלה : עוד שאר הקטן · פועל עומד כמו נשאר וזה לבדו מן הקל : שלחה וקחנו · הביאהו כלומר קחנו על ידי שליח שיביאהו הנה : כי לא נסוב · פי׳ לאכול כי כבר זבחו זבחי שלמים וקדם ישי ובניו ושאר הזקנים לאכול עמו וקודם שאכלו נמשח דוד : עם יפה עינים · כמו ויפה עינים כמו תאנים עם בכורים כמו ובכורים : וטוב רואי · שם בשקל ברי חולי וכן לא תשורנו עין רואי והספור הזה להודיע כי הגון היה למלכות כי יפה תואר היה : קום משחהו · קום ענין זירוז וכן קום עבור את הירדן הזה קומו ועברו לכם קום התהלך בארץ · ורבותינו ז״ל דרשו אמר לו הקב״ה משיחי עומד ואתה יושב קום משחהו : כי זה הוא · זהו שיהיה מלך לא כאשר חשבת אתה או פירושו זהו אשר אמרתי לך ומשחת לי את אשר אומר אליך ויש בודרש זהו טעון משיחה ואין אחר טעון משיחה ונמכו מזה כי אין מושחין בשמן המשחה אלא מלכי בית דוד בלבד : בקרב אחיו · לומר שנבחר מכלם : ותצלח רוח יי׳ אל דוד · כתרגומו ושרת רוח נבואה מן קדם יי׳ על דוד וכן רוח יי׳ סרה מעם שאול תרגומו רוח גבורה מן קדם יי׳ דהות עם שאול עדת מניה וזאת רוח הגבורה העירה את דוד להרוג את הארי והדוב והפלשתי וכן רוח הקדש נולדה בו מהיום ההוא ומעלה ואמר השירים והמזמורי׳ ברוח הקדש שנולדה בו כי בכלל רוח יי׳ רוח הקדש ורוח גבורה : ובעתתו · בעתה אותו עד שלא היה בדעתו : מבעתך · דגש התי״ו לחסרון תי״ו למ״ד הפעל : עבדיך לפניך · לעשות מה שתצוה יאמ׳ אדונינו להם שיבקשו איש מנגן : יודע מנגן בכנור · יודע בחכמת הניגון שהוא מנגן בכנור או הוא במקום מקור כלומר איש שיודע לנגן בכנור וכת׳ גבר דידע לנגנא בכנורא : וגבור חיל · שיש לו גבורת הלב לכל דבר כמו שנודעה גבורתו בדבר הארי והדוב : ואיש מלחמה · יודע בעניני המלחמה והורגל בה : ונבון דבר · כתרגומו וסוכלתן בעצה כלומר לכל דבר עצה הוא נבון כמו ונבון לחש : ואיש תאר · פי׳ תאר יפה וכן אכשי מדות מדות גדולות וכת׳ וגבר שפיר בריויה : ויי׳ עמו · כי בכל אשר יעשה יצליח ובכל הדברים ששבח הנער את דוד הם דברים שכל אדם שהם בו הוא הגון לעמוד בהיכל מלך ויודע נגן אמר לפי צורך השעה : חמור לחם ונאד יין · חמור טעון לחם ונאד מלא יין וכת׳ טעון חמרא בלחם וי״מ חמור כבור מן חמורתי׳ חמרים חמרים : נושא כלים · נושא כלי זיינו : רוח אלהים אל שאול · פי׳ רוח רעה כמו שאמר למעלה רוח אלהים רעה וכת׳ רוח בישא מן קדם יי׳ : ורוח לשאול · מן הצוקה שהיה בו מרוח רעה :

וטוב

שלחהו׳ וסימ׳ שלחה הנער אתי · ויאמר שמואל אל ישי · וישלח שאול מלאכים · שלחהנא לי אחד · ודליותיו שלחה לו · ואת תעלותיה שלחה : וטוב יי׳ וסימ׳ ויצמח יי׳ אלהים · ובערת דם הנקי מישראל · למענתחין · וישלח ויביאהו · יאמר נא אדננו · והיה בהיות רוח אלהים · ויקרא אכיש אל דוד · עדנו

ט׳ וַיַּעֲבֵר יִשַׁי שַׁמָּה וַיֹּאמֶר גַּם־בָּזֶה לֹא־
ט׳ בָחַר יְהוָה׃ וַיַּעֲבֵר יִשַׁי שִׁבְעַת בָּנָיו
לִפְנֵי שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
ג׳ ויתגור דוד יִשַׁי לֹא־בָחַר יְהוָה בָּאֵלֶּה׃
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־יִשַׁי הֲתַמּוּ
ל׳ · ה׳ קמץ וכל אתנח דכו׳ הַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר עוֹד שָׁאַר הַקָּטָן וְהִנֵּה
רֹעֶה בַּצֹּאן וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
ו׳ יִשַׁי שִׁלְחָה וְקָחֶנּוּ כִּי לֹא־נָסֹב עַד־
בֹּאוֹ פֹה׃ וַיִּשְׁלַח וַיְבִיאֵהוּ וְהוּא
ח׳ · ו׳ אַדְמוֹנִי עִם־יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רֹאִי
ל׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה קוּם מְשָׁחֵהוּ
ל׳ כִּי־זֶה הוּא׃ וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־קֶרֶן
הַשֶּׁמֶן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו ו
ה׳ נסיפ׳ · ג׳ וַתִּצְלַח רוּחַ־יְהוָה אֶל־דָּוִד מֵהַיּוֹם
ב׳ הַהוּא וָמָעְלָה וַיָּקָם שְׁמוּאֵל וַיֵּלֶךְ
ג׳ הָרָמָתָה׃ וְרוּחַ יְהוָה סָרָה מֵעִם
ל׳ שָׁאוּל וּבִעֲתַתּוּ רוּחַ־רָעָה מֵאֵת יְהוָה׃
וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי־שָׁאוּל אֵלָיו הִנֵּה־
ל׳ נָא רוּחַ־אֱלֹהִים רָעָה מְבַעִתֶּךָ׃
יֹאמַר־נָא אֲדֹנֵנוּ עֲבָדֶיךָ לְפָנֶיךָ
יְבַקְשׁוּ אִישׁ יֹדֵעַ מְנַגֵּן בַּכִּנּוֹר וְהָיָה
בִּהְיוֹת עָלֶיךָ רוּחַ־אֱלֹהִים רָעָה וְנִגֵּן
ח׳ בְּיָדוֹ וְטוֹב לָךְ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־
עֲבָדָיו רְאוּ־נָא לִי אִישׁ מֵיטִיב לְנַגֵּן
וַהֲבֵיאוֹתֶם אֵלָי׃ וַיַּעַן אֶחָד
מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר הִנֵּה רָאִיתִי בֵּן
ג׳ לְיִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי יֹדֵעַ נַגֵּן וְגִבּוֹר חַיִל
ב׳ וְאִישׁ מִלְחָמָה וּנְבוֹן דָּבָר וְאִישׁ תֹּאַר
וַיהוָה עִמּוֹ׃ וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים
ו׳ אֶל־יִשַׁי וַיֹּאמֶר שִׁלְחָה אֵלַי אֶת־דָּוִד
בִּנְךָ אֲשֶׁר בַּצֹּאן׃ וַיִּקַּח יִשַׁי חֲמוֹר
לֶחֶם וְנֹאד יַיִן וּגְדִי עִזִּים אֶחָד וַיִּשְׁלַח
בְּיַד־דָּוִד בְּנוֹ אֶל־שָׁאוּל׃ וַיָּבֹא דָוִד
ב׳ אֶל־שָׁאוּל וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֶּאֱהָבֵהוּ
ל׳ מְאֹד וַיְהִי־לוֹ נֹשֵׂא כֵלִים׃ וַיִּשְׁלַח
שָׁאוּל אֶל־יִשַׁי לֵאמֹר יַעֲמָד־נָא דָוִד
לְפָנַי כִּי־מָצָא חֵן בְּעֵינָי׃ וְהָיָה בִּהְיוֹת
רוּחַ־אֱלֹהִים אֶל־שָׁאוּל וְלָקַח דָּוִד
ל׳ אֶת־הַכִּנּוֹר וְנִגֵּן בְּיָדוֹ וְרָוַח לְשָׁאוּל

ואעבר ישי שמה ואמר אף בדין לא רעוא קדם יי׳ : ואעביר ישי שבעא בנוהי קדם שמואל ואמר שמואל לישי לא רעוא קדם יי׳ באילין : ואמר שמואל לישי השלימו עולימיא ואמר עוד אשתאר זעירא והא רעי בענא ואמר שמואל לישי שלח ואיתיניה ארי לא נסתחר עד מיתוהי הכא : ושלח ואייתיה והוא סמוק עינוהי יאין ושפיר בריויה ואמר יי׳ קום משחיה ארי דין הוא : ונסיב שמואל ית קרנא דמשחא ומשח ית דוד בגו אחוהי ושרת רוח נבואה מן קדם יי׳ על דוד מיומא ההוא ולעילא וקם שמואל ואזל לרמתא : ורוח גבורא מן קדם יי׳ דהוות עם שאול עדת מיניה ומבעתא ליה רוח בישא מן קדם יי׳ : ואמרו עבדי שאול ליה הא כען רוח בישא מן קדם יי׳ מבעתא לך : יימר כען ריבוננא עבדך קדמך יבעון גברא דידע לנגנא בכנורא ויהי כד תשרי עלך רוח בישא מן קדם יי׳ ויגנן בידיה וייטב לך : ואמר שאול לעבדוהי חזו כען לי גברא דמוטיב לנגנא ותייתוניה לותי : ואתיב חד מעולימיא ואמר הא חזיתי בר לישי דמבית לחם ידע לנגנא וגבר חילא וגבר עביד קרבין וסוכלתן בעיצה וגברא שפיר בריוה ומימר דיי׳ בסעדיה : ושלח שאול איזגדין לות ישי ואמר שדר לי ית דוד ברך די בענא : ונסיב ישי טעון חמרא טעון דלחמא וגרב דחמר וגדיא בר עיזי חד ושדר ביד דוד בריה לות שאול : ואתא דוד לות שאול ושמיש קדמוהי ורחמיה לחדא והוות ליה נטיל זינין : ושלח שאול לות ישי למימר ישמש כען דוד קדמי ארי אשכח רחמין קדמי : והוה כד שריא רוח בישא מן קדם יי׳ לות שאול ונסיב דוד ית כנורא ומנגן בידיה ומתרוח לשאול

מדבר ונגה יהונתן׳ מקול מפלתו הרשעתי׳ ועמהם הלוים שמעיהו · יגיע כפיך כי תאכל · כל ימי עני רעים · תאות אדם חסדו · ויצא המן ביום ההוא · וטוב לא יהיה לרשע · וטוב משניהם את :

רשי

ויעבר ישי שמה · הוא שמעא : שאר הקטן · כשאר הקטן : לא נסב · לאכול כל מושב סעודה קרויה הישבה : ותצלח רוח יי׳ · רוח גבורה : עבדיך לפניך · הנה עבדיך לפניך אשר יעשו מצותיך : אחד מהנערים · מיוחד שבהם דואג האדומי : יודע נגן · כל עצמו נתכוון להכניס רוח רעה על שאול ב בדוד שיתקנא בו : באפס

ויביאהו ה׳ מ״ל וכל הדכו׳ כמ״א תשובת ... אגת

רלבג

והנה ספר שהיום ההוא צלחה רוח יי׳ אל דוד בדרך שהיה מצליח בכל אשר היה עושה וסרה רוח יי׳ מעם שאול שהיתה לו תחלה בכל אשר יפנה וסבב הש״י שבעתהו רוח רעה להמיתו ב בלא עתו כי מאסהו ממלך עם שזה היה כלי להתקרב דוד אל המלוכה כרוך השם אשר לו נתכנו עלילות : וגבור חיל ואיש מלחמה · הנה קרא גבור חיל מי שהוא בעל אומץ ותוקף ואיש מלחמה מי שהוא יודע להמציא תחבולות עם אויביו וינצחם והנה תאר דוד באלו התארים כימי שיש לו אלו ה המדו׳ יותר ראוי לבא בהיכל מלך ואף על פי שלא היה המבוקש ממנו תחלה כי אם שיהיה מטיב לנגן : ונבון דבר · הוא האיש המכלכל דבריו ב במשפט ובתבונה : ואיש תאר · ולזה הוא יותר ראוי לבא בהיכלי מלך : ויי׳ עמו · כל אשר הוא עושה יי׳ מצליח ולזה אפשר שתסור הרוח הרעה ממך בהיותו עמך כי מברכת המצליחי׳ יתברכו אדניהם עם שזה גם כן היה סבה אל שיהיה דוד ראוי יותר לבא בהיכלי מלך ולזה שבחוהו בכל אלו התארים כי כבר ימצאו רבים מטיבים לנגן אך איכם שלמים באלו הענינים כדוד ולזה בחרוהו מבין שאר המנגנים : איש

אדננו ל׳ חס׳ דחס׳ גדול אדוניכו ... כת מ״ל ... ל

וטוב לו. פעל עבר: באפס דמים. הא׳ רגושה והוא שם מקום ובדברי הימים בפס דמים נזכר במלחמת דוד. ודרש רבי יוחנן אמר בחלק שמיקתא ור׳ שמואל בר נחמן אמר שמשם פסקו דמים לישראל: עומדים אל ההר מזה. וכבר אמר ויחנו בעמק האלה כל המחנה חנו בעמק האלה ועורכי המלחמה עלו אל ההר לקראת פלשתים:

באפס דמים: כך שם המקום: איש הבינים. גבור ליצא מתערכתו לעמוד בין שתי המערכות: ושריון קשקשים. מין קשקשות דגים עשויין מברזל טפלים על גבי השריון קשקשת לכל נקב: ומצחת נחשת. כמין יד ברזל היוצא מן הכובע כנגד החוטם שקורין כש״ל בלע״ז והיתה מגעת לו עד רגליו: וכידון נחשת. ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי כמין חנית נחשת בולטת מן הכובע ונמשכת בין כתיפיו להגין על צוארו מן החרב:

ויאספו׳ פתחין בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר שמות. וסימ׳ בלשון תרגום סב״א שלוי״א שלחו ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון כספא וחמרא: עומדים אל ההר עמידה אל י׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ ופלשתים עמדים אל ההר מזה ב׳ בפסוק׳ וירץ דוד ויעמד אל הפלשתי. ויעמד חמלך אל יד השער. וילך וגביא. כי עמד

וטוב לו וסרה מעליו רוח הרעה:

יז ויאספו פלשתים את מחניהם למלחמה ויאספו שוכה אשר ליהודה ויחנו בין שוכה ובין עזקה באפס דמים: ושאול ואיש ישראל נאספו ויחנו בעמק האלה ויערכו מלחמה לקראת פלשתים: ופלשתים עמדים אל ההר מזה וישראל עמדים אל ההר מזה והגיא ביניהם: ויצא איש הבנים ממחנות פלשתים גלית שמו מגת גבהו שש אמות וזרת: וכובע נחשת על ראשו ושריון קשקשים הוא לבוש ומשקל השריון חמשת אלפים שקלים נחשת: ומצחת נחשת על רגליו וכידון נחשת בין כתפיו: וחץ חניתו כמנור ארגים ולהבת חניתו שש מאות שקלים ברזל ונשא הצנה הלך לפניו: ויעמד ויקרא אל מערכת ישראל ויאמר להם למה תצאו לערך מלחמה הלוא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול ברו לכם איש וירד אלי: אם יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים ואם אני אוכל לו והכתיו והייתם לנו לעבדים ועבדתם אתנו: ויאמר הפלשתי אני חרפתי את מערכות ישראל היום הזה תנו לי איש

וטאיב ליה ומסתלקא מניה רוח בישא: וכנשו פלישתאי ית משריתהון לאגחא קרבא ואיתכנשו לשוכה די לשיבט יהודה ושרו בין סוכו ובין עזקה באפס דמים: ושאול ואנש ישראל איתכנשו ושרו במישר בוטמא וסדרו קרבא לקדמות פלישתאי: ופלישתאי קיימין על טורא מכא וישראל קיימין על טורא מכא וחילתא ביניהון: ונפק גברא מביניהון ממשירית פלישתאי גלית שמיה מגת רומיה שיתא אמין וזירתא: וקולס דנחש על רישיה ושריין גלבין הוא לביש ומתקל שיריונא חמשא אלפין תקלי נחשא: וטרקלילין דנחש על ריגלוהי ומסחפא דנחש נפיק מן קולס ומטל דנחש בין כתיפוהי: ואעא דמורניתיה כאכסן דגרדאין ושיננא דמורניתיה מתקל שית מאה תקלי ברזלא ונטיל תריסא אזיל קדמוהי: וקם ואכריז על סדרי ישראל ואמר להון למה תיפקון לסדרא קרבא הלא אנא פלישתאה ואתון עבדין לשאול אנא הוא גלית פלישתאה דמן גת דקטלית תרין בני עלי כהני חפני ופינחס ושביתי ית ארון קיימא דיי ואבילית יתיה לבית דגון טעוותי והוה תמן בקירוי פלשתאי שבעא ירחין אף כל קרב וקרב דהוו להון לפלשתאי אנא נפיק בריש חילא ונצחנא בקרבא ורמינא קטילין כעפרא דארעא ועד כען לא אכשרו יתי פלשתאי למהוי רב אלפא עליהון ואתון בני ישראל מה גבורא עבד לכון שאול בר קיש דמן גבעתא דמנירתון יתיה מלכא עליכון אם גבר גבר הוא ייחות ויעביד קרבא עמי ואם גבר חלש הוא בחרו לכון גברא וייחות לותי: אם יכול לאגחא קרבא עמי ויקטלינני ונהי לכון לעבדין ואם אנא איכול ליה ואקטלניה ותהון לנא לעבדין ותפלחון יתנא: ואמר פלשתאה אנא חסדית ית סידרי ישראל יומא דין למימר איתו לי גברא

לקראת פלשתים: ויצא איש הבינים. לפי שהיה יוצא יום יום בין שתי המערכות נקרא איש הבינים ויש בו דרש ועוד כתבנו ות״י ונפק גבר׳ מביניהון: וכובע נחשת. מלעיל וכן וקובע ישועה בראשו ותרגום מגבעות קובעין והוא אחר בכ״ף ובקו״ף ותרגומו קולסא ודומה לו בדברי רז״ל גרי מקולס נקרא כן לפי כשהיו צולין הפסח היו תולין בני מעיו חוצה לו למעלה מראשו ונראה ככובע על הראש: ושריון קשקשים. ת״י ושריון גלבין בכ״ף ויש נוסחאות כתוב בבי״ת והוא קלפין שתרגום קשקשת ובדברי רבו׳ ז״ל לובשי שריון קליפה ופי׳ כי כל טבעת וטבעת של שריון תלויה כמין קשקשת לסתום נקב הטבעת כדי שלא יבא חץ בתוך הטבעת: שקלים נחשת. שקלי נחשת כמו קיגים כסף: ומצחת נחשת. ת״י וטרקלילין דנחש פי׳ עם של נחשת תלויה על רגליו לכסותם והוא שם מושאל מן מצח כי כן נושאות הנערות עם הזהב או כסף על מצחן ואותו נקרא מצחה על דרך האמת: וכידון נחשת. ת״י ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי ותרגום נטה בכידון ברומחא נראה כי זה אמר שיש בין כתפי גלית שיה בדמות רומח אבל היתה לו תכונ׳ אחרת במקצת והיה דבק עם הכובע ויורד בין כתפו עד למטה ולפי הפסוק הכתוב למטה שאמר לו דוד לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון נראה כי כידון זהו רומח כמו נטה בכידון והוא עשוי להכות בו לא להגן והיה נותן אותו בין שתי כתיפיו לפי ששתי ידיו היו כלי המלחמה בימינו החנית וכלי אחר בשמאלו ואם שזה לא נזכר וזה היה לו בין כתפיו לאחוז בידו אחר שיטיל החנית לבעל מלחמתו: כמנור אורגים. תרגם יונתן כאכסין דגרדאין והוא יתד ה האורג: שקל׳ ברזל. כמו שקלי ברזל וכן סיג׳ כסף ומה שאמר למעלה שקלים נחשת והנה אמ׳ שקלי׳ ברזל לפי שלכל המתכות יש שקלים מיוחדים וכאשר ש שוקלים הזהב שוקלים בשקלים המיוחדים לזהב וכן לכסף וכן לנחשת וכן לברזל ולהבת חניתו היתה ברזל לפיכ׳ זכר בה שקלי ברזל: הלא אנכי הפלשתי. כלו׳ אני פלשתי אחד מן הפלשתים ויצאתי מעצמי כדי להלחם: ואתם עבדים לשאול. כלומר כיון שיש לכם מלך היה לכם עם מלככם לברור מכם איש להלחם עמי ותרגום של תוספתא תרגם הפסוק כן וקם ואכריז על סדרי קרבא דישראל וגו׳ כבמעמד:

דרך

רכתשא כפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי כמין חנית נחשת בולטת מן הכובע ונמשכת בין כתיפיו להגין על צוארו מן החרב:

יז כמנור אורגים. כאכסן דגרדאין איכסוב״לא בלע״ז: שש מאות שקלים. כל השקלים האמורים בנביאים מנים: למה תצאו כולכם לערוך מלחמה. ילחם אחד כנגדי בשביל כולכם ובתנאי שהוא מפורש אם יוכל להלחם אתי וגו׳: הלא אנכי הפלשתי. אנכי לא שר מאה ולא שר אלף אלא פלשתי כאחד מן האחרים ואף על פי שכלחמתי להם כמה מלחמות אני הרגתי חפני ופנחס ושביתי את הארון ואתם כעשיתם עבדי׳ לשאול ולא יושיע אתכם מ מימיו בגבורתו: ברו לכם איש. בררו לכם איש את שאול וירד אלי: חרפתי

ויאספו י׳ פתחין וסי׳ סב״א שלוי שלא ושלחו פלישתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון חמרא וכספא

רלבג

איש הבינים. קראו כן לפי שהיה הולך בין מערכת פלשתים ובין מערכת ישראל והנה זה האיש היה לפי מה שאחשב שר אחד משרי פלשתים וזהו אמרו הלא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול ברו לכם איש וירד אלי ובזה היה מתפאר כנגדם כי אף על פי שאין מתכונתו השרים והסגנים להלחם כי אם עם השרים והסגני׳ אשר כנגדם הנני מתיר עצמי להלחם עם א׳ זה שיהיה במחנה רב כמו מחנה ישרא׳ ובזה האופן חרף מערכות ישראל שהוא כאילו אמ׳ שאין בהם איש יוכל להלחם עמו: ושריון קשקשים. הם פלט״אש בלע״ז והורה על חוזק כח גבורתו משקל כלי המלחמה שהיה נושא שהיה רב מאד לפי מה שנזכר: וכידון נחשת בין כתפיו. אחשוב שהוא גורגיירה עשויה מפלטא״ש סביב צוארו: ועץ חניתו כמנור אורגים. הוא יתד הארג שהוא גם מאד ביחס אל הכהוג משעור עץ החנית והנה היה משקל ברזל חניתו קרוב משלישית ככר וזה ענין כפלא מאד מורה על כח הפלשתי הזה: זקן

מלך בכל אל אם. וירדו מאניותיהם. אל העומדים לפניו לאמר. אל העמד לנגדי. והוא בא ויעמד אל אדניו. אל דרך עמדי וצפי:

אפרתי. בית לחם יושבת בארץ אפרת: ולו שמנה בנים. ומה שכתו' בדברי הימים אוצם הששי דוד השביעי ולא כתב יותר יש לומר שהאחד מת בלא בנים ולפיכך לא כתבו שם: באנשים. כמנה בכנסיית החשובים: ודוד הוא הקטן. שהיה בבית שאול מקודם לכן לנגן לפניו ודוד היה הולך ושב תמיד מאצל שאול לבית אביו:

ודוד בן איש אפרתי הזה. אמר הזה לפי שזכרו למעלה שהיה מנגן לפני שאול וזכרו הנה לספר ענייננו היאך בא להלחם עם הפלשתי כי לא היה תמיד עם שאול אלא הולך ושב לא היה נוטש הצאן מכל וכל ולא היה בזאת המלחמה כי שלשת בני ישי היו שם במלחמה ודי הוא להם מבית ישי שהיו לו שמנה בנים אם השלשה

ונלחמה ד' בקריאה וסי' ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי. ויאמרו ל' פתח לכה והייתה לנו לקצין. תנו לי איש ונלחמה יחד דגלית. ונלחמה אתם במישור. ונמסר גם כריש שפטים: והשלשי ג' חס' וסימ' נמסר בסדר וישמע יתרו: ואת אחיך ב' וסי' תפקד לשלום ואת ערבתם תקח. במיטב הארץ הושב את אביך:

ונלחמה יחד: וישמע שאול וכל ישראל את דברי הפלשתי האלה ויחתו ויראו מאד:
ודוד בן איש אפרתי הזה מבית לחם יהודה ושמו ישי ולו שמנה בנים והאיש בימי שאול זקן בא באנשים: וילכו שלשת בני ישי הגדלים הלכו אחרי שאול למלחמה ושם שלשת בניו אשר הלכו במלחמה אליאב הבכור ומשנהו אבינדב והשלשי שמה: ודוד הוא הקטן ושלשה הגדלים הלכו אחרי שאול: ודוד הלך ושב מעל שאול לרעות את צאן אביו בית לחם:
ויגש הפלשתי השכם והערב ויתיצב ארבעים יום:
ויאמר ישי לדוד בנו קח נא לאחיך איפת הקליא הזה ועשרה לחם הזה והרץ המחנה לאחיך: ואת עשרת חרצי החלב האלה תביא לשר האלף ואת אחיך תפקד לשלום ואת ערבתם תקח: ושאול והמה וכל איש ישראל בעמק האלה נלחמים עם פלשתים:
וישכם דוד בבקר ויטש את הצאן על שמר וישא וילך כאשר צוהו ישי ויבא המעגלה והחיל היצא אל המערכה והרעו במלחמה:
ותערך ישראל ופלשתים מערכה לקראת מערכה: ויטש דוד את הכלים מעליו על יד שומר הכלים וירץ המערכה ויבא וישאל לאחיו לשלום: והוא מדבר עמם והנה איש הבנים עולה גלית הפלשתי שמו מגת

ונגיח קרבא כחדא: ושמע שאול וכל ישראל ית פתגמי פלישתאה האילין ואיתברו ודחילו לחדא: ודוד בר גבר אפרתי הדין מבית לחם דבית יהודה ושמיה ישי וליה תמניא בנין וגברא ביומי שאול סיב מני בבחיריא: ואזלו תלתא בני ישי רברביא אזלו בתר שאול לקרבא ושום תלתא בנוהי דאזלו לקרבא אליאב בוכרא ותנייניה אבינדב ותליתאה שמה: ודוד הוא זעירא ותלתא רברביא אזלו בתר שאול: ודוד אזל ותב מלות שאול למרעי ית ענא דאבוהי בית לחם: וקריב פלישתאה ומקדים ומחשיך ואיתעתד ארבעין יומין: ואמר ישי לדוד בריה סב כען לאחך מכילתא דקליא הדין ועסרא טולמין דלחמא הדין ואוביל למשריתא לאחך: וית עסר גובנין דחלבא האילין תוביל לרב אלפא וית אחך תסער לשלם וית טיבהון תייתי: ושאול ואינון וכל אנש ישראל במישר בוטמא מגיחין קרבא עם פלשתאי: ואקדים דוד בצפרא ושבק ית ענא על נטרא ונסיב ואזל כמא דפקדיה ישי ואתא לכרקומא ומשירית עבדי קרבא נפקו לסידרא ויביבו בקרבא: וסדרו ישראל ופלשתאי סידרא לקדמות סידרא: ושבק דוד ית מניא די עלוהי על יד נטיר מניא ורהט לסידרא ואתא ושאיל לאחוהי בשלם: והוא ממליל עמהון והא גברא מבינייהון סליק גלית פלישתאה שמיה מגת

שומר י' מלאים וסי' ויטש את הצאן על שומר. הנה לא ינום. שוא שקד שומר. שומר יי' את כל אהביו. ארח לחיים שומר מוסר. צנים פחים. שומר הברית והחסד. שומר מצוה לא ידע. שומר הבגדים. ואת שומר ואת חותם: עולה ה' מלאים בליש' בקריאה וסימ' בן הודר החלק העלה שעירה. והנה איש הבינים עולה. והעולה מתוך הפחת יפול. ואל הבהף בחוצה. בקנה אף על עולה:

השכם והערב. אמרו רבותינו כדי לבטלן מקריית שמע: חריצי חלב. גובנין דחלבא: לשר האלף. אני אומר לשר של אותו אלף שאני מתנו שלכל השבטים היו שרי אלפים לפי אלפיהם ואני שמעתי לשר האלף זה יהונתן שאמור עליו ואלף היו עם יהונתן בגבעת בנימין: ואת ערובתם תקח. ואת ערובת הבלתם ושלומם תקח באזניך ובלבך ותגיד לי וכן תרגם יונתן וית טיבהון תייתי: ערובתם. לשון הצלה כמו ערוב עבדך לטוב ... ורבותינו אמרו גטי כריתות יקח מהתם ויביא לנשותיהם להפריד עירוב שבינו לבינה: המעגלה. סביבות המחנ' שוטים מעגל והיוצא חוץ לא לפנים ולא לאחור מתחייב לפנים שמא ירוצו עליו בני מערכו' האויבי' לאחור מבקש הוא לנוס: ותערך ישראל. מערכת ישראל: שומר הכלי'. של בני הצבא: ממערות

רלבג

זקן בא באנשים. ר"ל בא במדרגת האנשים הישישים או יהיה הרצון באמרו בא באנשי' שלגודל מעלתו היה בא כאשר יבא עם חברה נכבדת מאנשים שלמים רבים היו מלוים אותו: תביא לשר האלף. ר"ל שר האלף אשר היו שלשת בני ישי תחתיו ולזה צוה שיזכור לו אחיו לשלום בתתו לו זה המתן למען ימצאו חן בעיני שר האלף שהוא עליהם: ואת ערובתם תקח. ידמה לפי מה שאחשוב שהם שלחו לאביהם ישלח להם המצטרך למזון ונתנו ביד השליח ערבון יביא לאביהם למען יתן לו המב' עם שכבר היה הערבון ההוא ככר לאביהם שהוא משלהם ולזה אמר ישי שיקח עמו ערובתם להביא להם על הצד שאמ' קח נא לאחיך איפת הקליא הזה או יהיה הרצון בזה שיקח עמו להביא להם ערובתם שנהגו למשכן הערבון ההוא במחנה כשהיו במלחמה כדי שיספיק להם כל ימי היותם במחנה וזה כי מה שנשא להם מהמזון לא יספיק להם כי אם לזמן מועט ולזה הוצרך ישי לצוות לדוד שיביא להם ערובתם: נלחמים עם פלשתים. ר"ל שהיו משתדלים להלחם עם פלשתים: ויבא המעגלה. ר"ל במחנה ונקרא כן לפי שיושבים בעגול להשמר שלא יבאו עליהם האויבים בכל צד מצדדי המחנה. והנה

היו במלחמה וישי עצמו לא היה במלחמה לפי שהיה זקן בא באנשים והיתה סבה לבא דוד במלחמה ששלחו אביו לאחיו לפקדם ולדעת עניינם ושלא להם מה שלח ולפיכך היה כל הספור הזה הנה: זקן בא באנשי'. באנשי הזקנה והחולשה שלא היה יכול לצאת ולבוא וכן ואברהם זקן בא בימים בימי הזקנה והחולשה שהם סימן למיתה לפיכך הוצרך לקחת אשה לבנו בחייו וב"ת באנשים פתוחה ואין בו ידיעה ות"י בא באנשי' מני בבחיריא ורז"ל אמרו בא באנשי' זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא: וילכו. ואחר כך אמר הלכו ר"ל אותם שהיו רגילים ללכת אחרי שאול: והשלישי שמה. הוא שמעה הנזכר בזה הספר יונדב בן שמעה אחי דוד וכן בספר דברי הימים ושמעה השלישי: השכם והערב. בקר וערב כדי להבהילם. ובדרש כדי לבטל מהם קרית שמע שחרית וערבית: ויתיצב ארבעים יום. התיצב לפני מחנה ישראל לחרפם. ובדרש ארבעי' יום כנגד ארבעי' יום שנתנה בהם תורה כלומר שלא היה להם כח לישראל על גלית אלא עד סוף ארבעים כי בסוף ארבעים יום שירד משה מן ההר קבלו התורה. ובדרש אחר ארבעים פסיעות הלכה ערפה עם חמותה נעמי ובזכותה נתלה לגבה ארבעים יום ואמרו כי הרפה אם גלית זו היא ערפה: איפת הקליא הזה. בא על דרך בעלי ה"א והאלף בסגל כבוא כשיא והאלף בו תמורת הה"א למ"ד הפעל וכמוהו ונ' יתן עליו רס כקי: ועשרה לחם. ת"י ועסרא טולמין דלחמא הדין פירוש חלות לחם: והרץ המחנ' לאחיך. אמ' לו שיוליך הדברים האלה במרוצה לאחיו: חריצי החלב. כתרגומו גובנין דחלבא: לשר האלף. פי' שר האלף ששי מנה בו: ואת ערובתם תקח. המשכונות ששמו על הוצאותם כי כן מנהג אנשי החיל לפי שאין מעות מצויות במלחמה וישי נתן לדוד מעות שיוציא בהם משכונותיהם ות"י וית טבהון תיתי כלומר ענייכם תקח ותאמר ותגיד לי ודעת רז"ל שיקח מהם גיטין לנשותיהם טרם המלחמה אמרו ערובתם דברי' המעורבים בינו לבינם כלומר הקדושין והנשואין שביניהם והגט מסלק אותם: המעגלה. לפי שהמחנה הוא בסבוב לפיכך קורא אותו מעגל ות"י לכרקומא וכן תרגם אנקלום ובנית מצור ותבני כרקומין וכן בדברי רז"ל עיר שכבשה כרקום ובניין המצור הוא שבונין סביב המחנה בפסין ובשלשלאו' שלא יצא אדם חוץ למחנה אלא במצות שרי החיל ואמרו איזהו כרקום כל שזגין ושלשלאות וכלבים מקיפין והענין הזה להבהיל העיר או המחנה האחר כמו שכתוב והרעו במלחמה: ותערוך ישראל. עדת ישראל: שומר הכלים. שהיה שומר כלי אנשי המחנה בגדיהם ואשר עמהם:

ממערות

ממערות פלשתים. כן הוא כתיב וקרי ממערכו' והקרי מבואר והכתו' פירושו ממחנות פלשתים מהמישורי' שהיו חונים שם כי מערה הוא לשון מישור כמו ממערה גבע ופת"י ממישור גבעתא והנה הכתי' והקרי קרובים וזה וזה יכשר ות"ע על דרך הכתיב ממשריית קרבא דפלשתאי ודעת הדרש בכתוב ובאיש הבינים רחוקה שדרשו כי נקרא איש הבינים שהיה מכותה אנשים וכן דרשו ממערות פלשתי' ממאה ערלות שהערו באמו ומהם אמרו בר מאה פפין וחד כנא פי' בן מאה אנשים וכלב אחד שבאו על אמו שכן אמר לדוד הכלב אנכי ואמרו כי אמו היתה ערפה כלת נעמי והרפה כמו ערפה אבל מה שאמרו כתיב הרפה וקרינן ערפה זה לא מצאנו וסברת אומרי הדרש הזה כי אשה מתעברת מאנשי' רבים וי"מ כי האליבמה בת ענה בת צבעון שנתעברה אמה מאחב ומהבן ויש חולקין עליהם בזה ואומרי' אין אשה מתעברת משני אנשים כאחת ויש מתרצים שתי הסברות כי משנסרח הזרע אין מתעברת משני אנשים עד שלא נסרח הזרע אשה מתעברת מ משני אנשים: הראיתם. ברגש הרי"ש לחזק קריאתה מפני הה"א התמיהה אשר עליה אע"פ שאין מנהג הרי"ש להרגש ברוב: יעשרנו המלך. משפטו יעשירנו כי מבנין הפעיל הוא וכן רבת תעשרנה כמו תעשירנה: יעשה חפשי. חפשי ממשפט המלוכ' ות"ת יעבד רברבין בישר' אולי כן היה דעתו כמו שפירשנו או ר"ל חפשי כמו אשרך ארץ שמלכך בן חורין חוריה ואין שם מלוכה יקראו שעניינם השרים הגדולים הנכבדים על השרים האחרים ור"ל יעשה שיש' בית אביו להיות מגדולי המלכות לכל דבר: ויחר אף אליאב. כי הבין כי רצון דוד היה להלחם עם ה הפלשתי והיה רחוק בעיניו ש שיוכל מידו אם ילחם עמו לפיכ' חרה אפו בו: את זדונך. ת"ית בקרנותך הבי"ת כמו פ"א עניים הפקר וקלו' דעת כלומר שאתה מקפיר עצמך לבאת ולעזוב הצאן וכת"י פוחזי' בקרין והוא כמו פקרין בפ"א וכן במסכת שבקר עניים הבקר כמו הפקר בפ"א: הלא דבר הוא. כתרגומו הלא פתגם הוא דאמרית כלומ' אם דברתי לא עשיתי דבר ואין רצוני לעשות אף על פי שאני מדבר: אל מול אחר. פי' אל מול אדם אחר שהיה מול זה המקום: אל יפול לב אדם עליו. פי' על עצמו או פירוש עליו על גלית כלומר לא יפחד אדם ב בעבורו כי אני אלחם עמו: ואת הדוב. פי' ועם הדוב בא הארי כלומר עם כל זה הכיתי הארי והדוב ובקצת נוסחאו' מתרגו' ואת הדוב ואף דוב: והחזקתי בזקנו. ת"י ואחדית בלועיה ר"ל כשאחז בזקן הארי לא אחז בשער הזקן לבד אלא הזקן עם הלחי התחתון: והכתיו והמיתיו. בוי"ו עם הדגש וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל: גם את הארי גם הדוב. כל אחד לרבות על חבירו וכן גם אנכם גם בקרכם. ובדרש אילו אמר ארי ודוב הייתי אומר אלו שתי חיות רעות בלבד הכה וכשהוא אומר גם את הארי גם את הדוב הרי כאן שלש רבויין מלמד שהיו שם חמש חיות רעות כיצד ארי ושני גורותיו והדוב וגורו: ונתן

עניין מפקיר

ועל מי ד' בקריאה וסימ' ועל מי נטשת מעט הצאן. ועל מי הרמות קול דמלכים. וחברו דישעיה' ועל מי לא יקום אורה: מנעריו ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' כי יצר לב האדם רע. והוא איש מלחמה מנעריו. שאנן מואב מנעוריו. בהרא מל':

מסדרי פלישתאי ומליל כפיתגמי האילין ושמע דוד: וכל אנש ישראל במחזיהון ית גברא ואפיכו מן קדמוהי ודחילו לחדא: ואמר אנש ישראל התחזיתון גברא דסליק הדין ארי לחסדא ית ישראל סליק ויהי גברא דיקטליניה יעתריניה מלכא עותר סגי וית ברתיה יתן ליה וית בית אבוהי יעביד חורין רברבין בישראל: ואמר דוד לגבריא דקיימין עמיה למימר מה יתעביד לגברא דיקטול ית פלישתאה דיכי ויעדי חסודא מעל ישראל ארי מן פלישתאה ערלא הדין ארי חסד סידרי עברי קרבא דעמיה דיי קיימא: ואמר ליה עמא כפיתגמא הדין למימר כדין יתעביד לגברא דיקטליניה: ושמע אליאב אחוהי רבא במללותיה עם גבריא ותקיף רוגזא דאליאב בדוד ואמר למה דנן נחתיתא ועל מן רטשתא זעיר ענא האנון במדברא אנא ידענא ית בקרנותך וית בישות לבך ארי בדיל למיחזי עבדי קרבא נחתיתא: ואמר דוד מה עבדית כען הלא פיתגם הוא דאמרית: ואסתחר מלותיה לקביל אוחרן ואמר כפיתגמא הדין ואתיבוהי עמא פתגמא כפתגמא קדמאה: ואישתמעו פתגמיא דמליל דוד וחויאו קדם שאול ודבריהי: ואמר דוד לשאול לא יתבר לבא דאנשא מניה עבדך ייזיל ויגיח קרבא עם פלישתאה הדין: ואמר שאול לדוד לא תיכול למיזל עם פלישתאה הדין לאגחא קרבא עימיה ארי יניק את והוא גבר עביד קרבין מינקותיה: ואמר דוד לשאול רעיא הוה עבדך לאבוהי בענא ואתא אריא ואף דובא ונסיב אימרא מעידרא: ונפקית בתרוהי ומחיתיה ושיזבתי מפומיה וקם עלי ואחדית בלועיה ומחיתיה וקטליתיה: אף ית אריא אף דובא קטל עבדך ויהי פלשתאה ערלא הדין כחד מנהון ארי חסד סידרי עמא דיי קיימא:

ממערות פלשתים וידבר כדברים
האלה וישמע דוד: וכל איש
ישראל בראותם את האיש וינסו
מפניו ויראו מאד: ויאמר איש
ישראל הראיתם האיש העלה הזה
כי לחרף את ישראל עלה והיה
האיש אשר יכנו יעשרנו המלך
עשר גדול ואת בתו יתן לו ואת
בית אביו יעשה חפשי בישראל:
ויאמר דוד אל האנשים
העמדים עמו לאמר מה יעשה
לאיש אשר יכה את הפלשתי הלז
והסיר חרפה מעל ישראל כי מי
הפלשתי הערל הזה כי חרף מערכות
אלהים חיים: ויאמר לו העם כדבר
הזה לאמר כה יעשה לאיש אשר
יכנו: וישמע אליאב אחיו הגדול
בדברו אל האנשים ויחר אף
אליאב בדוד ויאמר למה זה ירדת
ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה
במדבר אני ידעתי את זדנך ואת
רע לבבך כי למען ראות המלחמה
ירדת: ויאמר דוד מה עשיתי עתה
הלוא דבר הוא: ויסב מאצלו אל
מול אחר ויאמר כדבר הזה וישבהו
העם דבר כדבר הראשון: וישמעו
הדברים אשר דבר דוד ויגדו לפני
שאול ויקחהו: ויאמר דוד אל
שאול אל יפל לב אדם עליו עבדך
ילך ונלחם עם הפלשתי הזה:
ויאמר שאול אל דוד לא תוכל
ללכת אל הפלשתי הזה להלחם
עמו כי נער אתה והוא איש מ
מלחמה מנעריו:
ויאמר דוד אל שאול רעה היה
עבדך לאביו בצאן ובא הארי ואת
הדוב ונשא שה מהעדר: ויצאתי
אחריו והכתיו והצלתי מפיו ויקם
עלי והחזקתי בזקנו והכתיו והמיתיו
: גם את הארי גם הדוב
הכה עבדך והיה הפלשתי הערל
הזה כאחד מהם כי חרף מערכת
אלהים חיים:

רשי

ממערות פלשתים כתיב. רבותנו דרשו מאה בני אדם הערו בערפה אמו כשפירשה מאחרי רות ונעמי חמותה: יעשה חפשי. מדברים האמורים במשפטי המלוכה: ובא הארי ואת הדוב. ואתא אריא ואף דובא: גם את הארי וגם הדוב. הרי אלו ריבויין ארי ושני גוריו ודוב ושני ילדיו: ומי אשר

רלבג

והנה התנדב דוד להלחם עם הפלשתי כאשר ידע מה יעשה לאיש אשר יכנו ודמה שעם היותו נשען בשם ית' שינקום נקמתו מ מהפלשתי הזה כי בא לחרף מערכות אלהים חיים שכבר נשען בזה על מה שייעדו שמואל מן המלוכה וכאלו חשב שזה יהיה כלי להשלים רצון הש"י בממשלת מלכותו כי עם היותו חתן המלך יתכן ש שתגיע לו ההצלחה במלוכה. והרחיק שאול זה מצד ראותו כי דוד נער ולא נכה להלחם עדיין ו והפלשתי היה איש מלחמ' מנעוריו מצורף לזה מה שהתפרסם מגודל גוף גלית ועוצם כחו. וכאשר

אמר הצילני מיד הארי. יודע אני שלא לחנם נזדמן לי הדבר ההוא אלא שלעתיד אני בא לידי כיוצא בה לתשועות ישראל ולסמוך עליה ואצא וזה אחד משני צדיקים שנתן להם רמז וחטו להשכיל לדבר דוד ומרדכי שנאמר ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר וגו' לא לחנם עלתה בצדקת זו שנתפסה במשכב הערל הזה אלא ש... מעתידה היא לעמוד לישראל ביום צרה: את מדיו. שהפכו להיות כמדת דוד שנשמשמש במקום המשיחה גבה מכל העם משכמו ומעלה וכיון שראה שאול כן הכניס בו עין הרע והרגיש דוד בדבר: ויואל ללכת. לא אבה למיזל. יש תיבות משמשות לשון וחילופו כמו משקף שורה ושרסף מארץ חיים זכי לא נסה. ארי לא אליף כי לא נסיתי ארי לית בהון ניסה אין שבחו של שם בכך לשון אחר ויואל ללכת רצה ללכת ולנסות: ובאשר ראה שהיו כבדים עליו הסירם: חלוקי אבנים. אבני דקות וחלק': ובילקוט. ובתורמילה: לבהמת הארץ. אין דרך לבהמות לאכול אדם אמר דוד כבר נטרפה דעתו של זה שלי הוא בא דוד ואמר לו ונתתי פגר מחנה פלשתים וגו' ולחית הארץ: ויפל

ונתן קובע נחשת על ראשו. בקוף ובלעיל ויש ספרים שכתוב בכף והיא מנגת הסופרים והמסרה מעידה עליו שהוא בקוף וכן הו' המסרה עליו ליתכותיה בקוף ואמר ככה ומגן וקובע והוא מלרע ותרויהון מלה' ושאר קריא' כובע בכ"ף כלם בר אילין תרין בקוף: ויואל ללכת. ת"י ולא אבה למיזל ארי לא אליף ויש לפרשו כמשמעו כי רצה ללכת בהם ולא יכול כי לא נסה ללכת בכלי המלחמה כאלה וכן אמר לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי ות"י לא נסיתי ארי לית בהון ניסא כלומר לא יכירו הנס שיעשה לי האל אם אלך בכלי המלחמ' ודרך דרש הוא פירושו ואין להוציאו ממשמעו: ללכת באלה. בקמץ הבי"ת והם שני' במסרה בקמץ הבי"ת זה ואשר כתבנו למעלה לא בחר יי' באלה: חמשה חלוקי אבנים. אבנים חלוקים ר"ל ראוים לקלע וכן ת"י שעיעי אבניא. ובדרש לאה חמש' אחד לשמו של הקב"ה ואחד לשמו של אהרן ושלשה לשלש' האבות אמ' הקב"ה וכי לא לפני חירף וגדף עלי לפרע ממנו אמר אהרן וכי לא בגו' הדם שלי לפרע ממנו אמרו אבות וכי לא עלינו לפרע ממנו שחירף וגדף מערכות אלהים חיים ובקש לעקור בנינו ולעקור תורתם שהיא מחייתם ופירוש אהרן שהיא גואל הדם דם של חפני ופנחס שהיו כהני' שהרגם גלית כמו שכתוב בתרגומו של תוספתא הכתוב למעלה. ובדרש עוד חמשה חלוקי אבנים מלמד שנתקנא דוד על גלית על חמשה שבזה וגידף וחרף חמשה חומשי תורה ושמו של הקב"ה וזכרם של שלש' אבותי עולם שהם אברהם יצחק ויעקב: ובילקוט. כלי שמשים בו הקלע האבנים שלוקט לתת בכף הקלע לפיכך נקרא ילקוט ות"י ובתרמיליה והו' כלי עור או בגד שנושאין בו הולכי דרכים מזונות הדרך וקורין לו בערבי תעלאקה ומה שאמר בכלי הרועים ובילקוט ובאחד מהם די לו לתת בו חמש' אבני קלע אפשר שלקט יותר אבני' שם בכלי האחד והחמשה שבחר שם בכלי האחר: ואדמוני עם יפה מראה. כבר פירשנו שהוא כמו ויפה והנה לא בזה אותו בעבור כי ראה אותו שהיה נער אלא למה בזה אותו בעבור שהיה אדמוני עם יפה מראה לפי שחשב בלבו כי לא יתכן שיהיה איש מלחמ' כי מי שהוא רגיל לצאת למלחמ' לא יעמוד בו יופיו מפני היגיעה והטורח והיותו בחוץ בעתות המלחמה לקרח ולמטר ולשרב: לכה אלי. לפי שהיה הפלשתי כבד ללכת מפני כובד כלי ברזל והנחשת אש' עליו וזהו טעמ' הולך ויקרב אל דוד כלומר מעט מעט מפני המשא אשר עליו וכאשר ראהו בלא שריון ובלא כלי מלחמה אמ' לו שיבא אליו. ובדרש ואבא אליך אין כתוב כאן אלא לכה אלי מכאן שהארץ אחזתו ולא יכול לזוז ממקומו: ולבהמת השדה. כמו ולחית השדה כי החיות אוכלות בשר לא הבהמות וחיה בכלל בהמה כמו זאת הבהמה אשר תאכלו ואומר אחריו איל וצבי ויחמור וכן ולבהמת הארץ ואין מחריד שהוא אומר על החיות האוכלות בשר וכן כל בהמת הארץ עליו תחרף. ובדרש כיון שראה דוד שדבריו מקולקלין שאמר ולבהמת הארץ אמר וכי אית בעיר אכיל בשר אמר הדין דידי הוא אמר היום הזה יסגרך יי' בידי וגו' עד לעוף השמים ולבהמת הארץ אין כתיב כאן אלא ולחית הארץ אמר יש אלהים בישראל עביד דידי ודידהון: והיה

הצילני ג' בקריאה וסימ' אשר הצילני מיד הארי. דרשתי את יי' ועננו. כי מכל צרה הצילני: באלה ב' וכספרא וסי' לא בחר יי' באלה. ויאמר דוד אל שאול לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי: ויראה ה' בקריאה וסימ' ויבט הפלשתי ויראה את דוד. וירדף גחזי אחרי נעמן. ויראה ולא יעשה כהן. ויראה וישוב

וַיֹּאמֶר֮ דָּוִד֒ יְהוָ֗ה אֲשֶׁ֨ר הִצִּלַ֜נִי מִיַּ֤ד הָֽאֲרִי֙ וּמִיַּ֣ד הַדֹּ֔ב ה֣וּא יַצִּילֵ֔נִי מִיַּ֖ד הַפְּלִשְׁתִּ֣י הַזֶּ֑ה וַיֹּ֨אמֶר שָׁא֤וּל אֶל־דָּוִד֙ לֵ֔ךְ וַיהוָ֖ה יִהְיֶ֥ה עִמָּֽךְ׃ וַיַּלְבֵּ֨שׁ שָׁא֤וּל אֶת־דָּוִד֙ מַדָּ֔יו וְנָתַ֛ן קֽוֹבַע נְחֹ֖שֶׁת עַל־רֹאשׁ֑וֹ וַיַּלְבֵּ֥שׁ אֹת֖וֹ שִׁרְיֽוֹן׃ וַיַּחְגֹּ֣ר דָּוִ֣ד אֶת־חַ֠רְבּוֹ מֵעַ֨ל לְמַדָּ֜יו וַיֹּ֣אֶל לָלֶ֘כֶת֮ כִּ֣י לֹֽא־נִסָּה֒ וַיֹּ֨אמֶר דָּוִ֜ד אֶל־שָׁא֗וּל לֹ֥א אוּכַ֛ל לָלֶ֥כֶת בָּאֵ֖לֶּה כִּ֣י לֹ֣א נִסִּ֑יתִי וַיְסִרֵ֥ם דָּוִ֖ד מֵעָלָֽיו׃ וַיִּקַּ֨ח מַקְל֜וֹ בְּיָד֗וֹ וַיִּבְחַר־ל֣וֹ חֲמִשָּׁ֣ה חַלֻּקֵי־אֲ֠בָנִים מִן־הַנַּ֜חַל וַיָּ֣שֶׂם אֹתָ֗ם בִּכְלִ֧י הָרֹעִ֛ים אֲשֶׁר־ל֥וֹ וּבַיַּלְק֖וּט וְקַלְע֣וֹ בְיָד֑וֹ וַיִּגַּ֖שׁ אֶל־הַפְּלִשְׁתִּֽי׃ וַיֵּ֨לֶךְ הַפְּלִשְׁתִּ֔י הֹלֵ֥ךְ וְקָרֵ֖ב אֶל־דָּוִ֑ד וְהָאִ֛ישׁ נֹשֵׂ֥א הַצִּנָּ֖ה לְפָנָֽיו׃ וַיַּבֵּ֧ט הַפְּלִשְׁתִּ֛י וַיִּרְאֶ֥ה אֶת־דָּוִ֖ד וַיִּבְזֵ֑הוּ כִּֽי־הָיָ֣ה נַ֔עַר וְאַדְמֹנִ֖י עִם־יְפֵ֥ה מַרְאֶֽה׃ וַיֹּ֤אמֶר הַפְּלִשְׁתִּי֙ אֶל־דָּוִ֔ד הֲכֶ֣לֶב אָנֹ֔כִי כִּֽי־אַתָּ֥ה בָֽא־אֵלַ֖י בַּמַּקְל֑וֹת וַיְקַלֵּ֧ל הַפְּלִשְׁתִּ֛י אֶת־דָּוִ֖ד בֵּאלֹהָֽיו׃ וַיֹּ֥אמֶר הַפְּלִשְׁתִּ֖י אֶל־דָּוִ֑ד לְכָ֣ה אֵלַ֔י וְאֶתְּנָה֙ אֶת־בְּשָׂ֣רְךָ֔ לְע֥וֹף הַשָּׁמַ֖יִם וּלְבֶהֱמַ֥ת הַשָּׂדֶֽה׃ וַיֹּ֤אמֶר דָּוִד֙ אֶל־הַפְּלִשְׁתִּ֔י אַתָּה֙ בָּ֣א אֵלַ֔י בְּחֶ֖רֶב וּבַחֲנִ֣ית וּבְכִיד֑וֹן וְאָנֹכִ֣י בָֽא־אֵלֶ֗יךָ בְּשֵׁם֙ יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת אֱלֹהֵ֛י מַעַרְכ֥וֹת יִשְׂרָאֵ֖ל אֲשֶׁ֥ר חֵרַֽפְתָּ׃	וַאֲמַר דָּוִד יְיָ דְשֵׁיזְבַנִי מִידָא דְאַרְיָא וּמִידָא דְדוּבָא הוּא יְשֵׁיזְבִינַנִי מִידָא דִפְלִשְׁתָּאָה הָדֵין וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד אֱזֵיל וּמֵימְרָא דַיְיָ יְהֵי בְסַעְדָךְ׃ וְאַלְבֵּישׁ שָׁאוּל יָת דָּוִד לְבוּשׁוֹהִי וִיהַב קוֹלַס דִּנְחָשׁ עַל רֵישֵׁיהּ וְאַלְבֵּישׁ יָתֵיהּ שִׁרְיוֹנָא׃ וְזָרֵיז דָּוִד יָת חַרְבֵּיהּ מֵעֵיל לִלְבוּשׁוֹהִי וְלָא אֲבָה לְמֵיזַל אֲרֵי לָא אֲלִיף וַאֲמַר דָּוִד לְשָׁאוּל לֵית אֲנָא יָכֵיל לְמֵיזַל בְּאִלֵּין אֲרֵי לֵית בְּהוֹן נִסָּא וְאַעְדִּינוּן דָּוִד מֵעִלָּווֹהִי׃ וּנְסֵיב חוּטְרֵיהּ בִּידֵיהּ וּבְחַר לֵיהּ חַמְשָׁא שְׁעִיעֵי אַבְנַיָּא מִן נַחְלָא וְשַׁוִּי יָתְהוֹן בְּמָאן רַעְיָא דִי לֵיהּ וּבְתַרְמְלֵיהּ וְקַלְעֵיהּ בִּידֵיהּ וּקְרֵיב לְוָת פְּלִשְׁתָּאָה׃ וַאֲזַל פְּלִשְׁתָּאָה אָזֵיל וְקָרֵיב לְוָת דָּוִד וְגַבְרָא נָטֵיל תְּרֵיסָא קֳדָמוֹהִי׃ וְאִסְתְּכֵי פְלִשְׁתָּאָה וַחֲזָא יָת דָּוִד וְשַׁטְיֵהּ אֲרֵי הֲוָה יָנִיק וְסָמוֹק שַׁפִּיר בְּרֵיוֵיהּ׃ וַאֲמַר פְּלִשְׁתָּאָה לְדָוִד הֲכַלְבָּא שַׁטְיָא אֲנָא דְאַתְּ אָתֵי עֲלַי בְּחוּטְרַיָּא וְלַטֵּיט פְּלִשְׁתָּאָה יָת דָּוִד בְּטַעֲוָתֵיהּ׃ וַאֲמַר פְּלִשְׁתָּאָה לְדָוִד אִיתָא לְוָתִי וְאֶתֵּין יָת בִּסְרָךְ לְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּלְבְעִירָא דְאַרְעָא׃ וַאֲמַר דָּוִד לִפְלִשְׁתָּאָה אַתְּ אָתֵי עֲלַי בְּחַרְבָּא וּבְמוּרְנִיתָא וּבְרוּמְחָא וַאֲנָא אָתֵי עֲלָךְ בִּשְׁמָא דַיְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא סִידְרֵי יִשְׂרָאֵל דְּחַסֵּדְתָּא׃

ויקלל ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר אמר: בשם יי' צבאות ד' דסמיכי וסי' ואני בא אליך בשם. אשר נקרא שם שם יי'. ויברך את העם. אל מקום שם: בחרב ח' בקריאה וסי' ויאמר דוד אל הפלשתי. וידעו כל הקהל הזה. ואותו והרגת בחרב בני עמון. הנני נותנך למגור. ונפלל חלל בתוכה. וירדו סוסים ורכביהם. ונפל אשור בחרב לא איש. ונכשלו בחרב ובלהבה בשבי ובבזה: מכל פשעיו. ויראה את בניו ואת בני בניו דאיוב:

רלב״ג

וכאשר שמע שאול מה שספר לו דוד שהתגבר על הארי ועל הדוב שר שכבר בטח בשם שיעזרהו בהריגת הפלשתי כי חרף מערכות אלהים חיים אז הורה לו שילך ובטח שכב' יהיה הש"י עמו לנצח הפלשתי: ובילקוט. ר"ל שהוא שמם בפרט בילקוט והוא הכלי שמשימין בו הרועים כל עניניה' ולזה נקרא ילקוט כי שם ילקטו כל הדברים שהוא נושא. וכבר התפרסם בזה הפרסום מעוז' נפלאות השם שנצח נער אחד בלא חרב וחנית איש גבור כגלית היה כגובה ארזים גבהו עם עוצם כלי מלחמתו: בחרב ובחנית ובכידון. זה הכידון אינו הכידון שזכר שהיה בין כתפיו אבל הוא דומה לחנית כאמרו לה בחנית וכידון והנה הראה דוד בדבריו עם הפלשתי כי בטחונו בש"י לבד לא בגבורתו. והנה

ויהי כי קם הפלשתי. ענין זריזות כמו קום עבור קום שהלך הכה הוא או נתחילה לכה אל ועתה כאשר שמע דברי דוד בערה חמתו בו ונזדרז ללכת אליו וילך ויקרב כמו שפירשנו שהיה כבד בכלים שעליו והלך מעט מעט ויקרב לקראת דוד: אל מצחו כמו על מצחו. כמו וימליכהו אל הגלעד אל ההרים לא אכל. יש שואלין היאך טבעה האבן במצחו והלא קובע נחשת שהיה על ראשו מכסה מצחו ואי אפשר שלא היה על מצחו מגן שהרי על כל גופו היה לו דבר מגין. ואומרים כי כאשר אמר ואתנה את בשרך לעוף השמים הביט כלפי מעלה בזכרו עוף השמים ונשמט מה שהיה על מצחו לאחור ואז קלע דוד והכהו על מצחו וזהו דרך דרש ואחרי אשר היתה מלחמת דוד עם הפלשתי שבה מאת יי' והכתוב אומר שהכה את הפלשתי אל מצחו אין לשאול איך היה כי לא יבצר מהאל שבה ואפשר כי האבן עברה המגן אשר על מצחו וטבעה במצחו וכן אמר בדרש כיון שהשליך דוד את האבן בברזל שעל מצחו נטבעה במצחו וזה אחד מן הדברים שהשליט הקב"ה את הרך בקשה או אפשר שהיה מקום מועט מגולה במצחו ובאותו המקום האבן נזדמנה ברצון האל: ויפול על פניו. כמשפט המוכה שלא יוכל לעמוד בעצמו נפל על פניו ארצה. ובדרש למה ויפול על פניו כדי שיטמון אותו הפה שחרף וגדף בעפר שנאמר טמנם בעפר יחד וגו'. ד"א שהיה דגון אלהיו חקוק לו על לבו לקיים מה שנאמ' ונתתי פגריכם על פגרי גלוליכם: בקלע ובאבן. כשהיה רחוק ממנו בקלע וכשקרב אליו באבן יד בלא קלע: ויעמד אל הפלשתי. כמו על הפלשתי וכן וימליכהו אל הגלעד אל ההרים לא אכל: וימותתהו. וכבר המיתו קודם שעמד עליו המיתהו באבני' כמו שאמ' וחרב אין ביד דוד וכשעמד עליו לקח חרבו וכרת בה ראשו: ויביאהו ירו'. אח' שהביאהו לפני שאול כמו שכתב וראש הפלשתי בידו ואח' כך הביאהו בידו בשערי ישראל לבשר הנשי' והטף ואותם שלא היו במלחמה עד שהביאו עד ירושלם ואדוני אבי ז"ל כתב כי נוב עיר הכהנים כנה ירושלם כי שם היתה חרב הפלשתי כמו שמפורש: שם באהלו. כלי הפלשתי שם באהלו כלומר הביאם דוד לביתו בית לחם כי ימצא אהל במקום בית כמו איש לאהליו לאהליך ישראל וברוב יאמר למשכן היריעות אהל ובמחנה הזה לא היה לדוד אהל כי לא בא שם אלא בשליחות אביו א"כ באהלו ר"ל בביתו ועל שאר הכלים אמר לא על החרב כי שם החרב באהל מועד בנוב כמו שכתוב למעלה לוטה בשמלה והיתה שם לזכרון הנס הגדול הזה והיה כל הבא אל אהל מועד לנוב לזבוח או להתפלל היה רואה אותה וזוכר הנס ומודה לאל ית' ומיסר לבבו אליו ומגדיל בטחונו בו. בן מי זה הנער. פירש אדוני אבי ז"ל כי כאשר ראה שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי בלא פחד שאל לאבנר בן מי זה הנער כלו' תדע אם ימי אביו היה גבור חיל שבטח על גבור' הבן כי אם הוא גבור בן גבור יוסיף אומץ ואבנר לא ידע כי ישי היה זקן בימים ההם כמו שאמר והאיש בימי שאול זקן בא באנשי' והדרש כי גם על אביו היה יודע כי גבור היה כמו שאמר זה ישי אבי דוד שיוצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא אלא שאול שאל אם מפרץ הוא או מזרח לפי שראה טכסיסי מלכות בו דכתי' וילבש שאול את דוד מדיו ואמרו מדיו כמדתו וכתו' בשאול משכמו ומעלה

ויקרב ה' פתחין בקריאה וסי' נמסר בסדר שמיני: ויחזק ט"ו וסי' והרעב היה על כל פני. ויחזק לב פרעה דתניך. ויעשו כן חרטומי מצרים. ויחזק לב פרעה דכנים ודערוב. דוד מן הפלשתי. ולא אבה לשמוע לקלה. ויקרא אבשלום לפני. ויחזק דבר המלך על. ויחזק העם אשר אחרי. בתשעה לחדש ויחזק הרעב. וחברו

היום הזה יסגרך יהוה בידי והכתיך
והסרתי את ראשך מעליך ונתתי
פגר מחנה פלשתים היום הזה לעוף
השמים ולחית הארץ וידעו כל
הארץ כי יש אלהים לישראל:
וידעו כל הקהל הזה כי לא בחרב
ובחנית יהושיע יהוה כי ליהוה
המלחמה ונתן אתכם בידנו:
והיה כי קם הפלשתי וילך ויקרב
לקראת דוד וימהר דוד וירץ
המערכה לקראת הפלשתי:
וישלח דוד את ידו אל הכלי ויקח
משם אבן ויקלע ויך את הפלשתי
אל מצחו ותטבע האבן במצחו
ויפל על פניו ארצה: ויחזק דוד
מן הפלשתי בקלע ובאבן ויך את
הפלשתי וימיתהו וחרב אין ביד דוד
: וירץ דוד ויעמד אל הפלשתי
ויקח את חרבו וישלפה מתערה
וימתתהו ויכרת בה את ראשו
ויראו הפלשתים כי מת גבורם
וינסו: ויקמו אנשי ישראל ויהודה
וירעו וירדפו את הפלשתים עד
בואך גיא ועד שערי עקרון ויפלו
חללי פלשתים בדרך שערים ועד
גת ועד עקרון: וישבו בני ישראל
מדלק אחרי פלשתים וישסו את
מחניהם: ויקח דוד את ראש
הפלשתי ויבאהו ירושלם ואת
כליו שם באהלו:
וכראות שאול את דוד יצא לקראת
הפלשתי אמר אל אבנר שר הצבא
בן מי זה הנער אבנר ויאמר אבנר

יומא הדין ימסרינך יי בידי
ואקטלינך ואעדי ית רישך מינך
ואתן פיגול משרית פלשתאי יומא
הדין לעופא דשמיא ולחיות ארעא
וידעון כל דיירי ארעא ארי אית
אלהא בישראל: וידעון כל
קהלא הדין ארי לא בחרבא
ובמורניתא פריק יי ארי מן קדם יי
נצחן קרביא וימסר יתכון בידנא
: והוה כד קם פלשתאה
ואזל וקרב לקדמות דוד ואוחי
דוד ורהט לסדרא לקדמות
פלשתאה: ואושיט דוד ית
ידיה למנא ונסיב מתמן אבנא
ואקלע בקלע ומחא ית פלישתאה
על בית עינוהי וטבעת אבנא בבית
עינוהי ונפל על אפוהי על ארעא
: ותקיף דוד מן פלשתאה
בקילעא ובאבנא ומחא ית
פלשתאה וקטליה וחרבא לית
בידא דדוד: ורהט דוד וקם על
פלשתאה ונסיב ית חרביה ושלפה
מנדנה וקטליה ופסק ביה ית
רישיה וחזו פלישתאי ארי מית
גיברהון ואפיכו: וקמו אנשי
ישראל ויהודה ויבבו ורדפו
ית פלשתאי עד מעלנא דגיא
ועד תרעי עקרון ונפלו קטולי
פלשתאי באורח שערים ועד גת
ועד עקרון: ותבו בני ישראל
מלמירדף בתר פלשתאי ובזו ית
משיריתהון: ונסיב דוד ית רישא
דפלשתאה ואיתייה לירושלם וית
זייניה שוי במשכניה: וכד
חזא שאול ית דוד נפיק לקדמות
פלשתאה אמר לאבנר רב חילא
בר מן דין עולימא אבנר ואמר אבנר

רשי

ויפל על פניו. לא היה לו ליפול אלא לאחוריו שהרי על מצחו הוכה אלא כדי שלא יצטער דוד לילך ולחתוך את ראשו שנשתכר דוד ע' פסיעות שהיו עשר אמות וזרתי' שקומתו שש אמות וזרת כשנפל מלא קומה לאחוריו ומלא קומה לפניו במדרש תלים: מדלוק. מרדוף כמו דלקת אחרי: בן מי זה הנער. אמרו רבותינו וכי לא היה מכירו והלא כתיב ויאהבהו מאד ויהי לו נושא כליו אלא ראהו מתנהג בטכסיסי מלכות אמר שאול אם בא ממשפח' פרץ מלך יהיה שהמלך פורץ לעצמו לו גדר ואי' מוחי' בידו ואם ממשפחת זרח בא חשוב יהיה אמר לו דואג עד שאתה שואל אם בא ממשפחה שיהא הגון הוא למלכות אם לאו שאל אם ראוי לבא בקהל אם לאו שהרי מרות המואביה בא אמר לו אבנר שנינו עמוני ולא עמונית אמר לו דואג אם כן ממזר ולא ממזרת אמ' לו כאן נאמר על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ואין דרך אשה בכך אמ' לו היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים נשתתק אבנר: אמר

רלבג

והנה הכהו דוד במצחו במקום שהיה מגולה באופן שטבעה האבן במצחו ונפל כמו מת ארצה על פניו ואחר השלים דוד עם הכיתו להמיתו במרוצה בחרב הפלשתי בעצמה וכרת בה את ראשו כדי שיתפרסם ענין מיתתו ויתפרסם גם כן הנס לישראל ולזה הביא דוד את ראש הפלשתי לירושלם: בן מי הנער הזה אבנר. רבים יתמהו איך יתכן שלא ידע שאול בן מי הוא וכבר ספר במה שקדם שכבר שלח שאול מלאכים אל ישי שישב דוד עמו. וידמה

ויחזק הרעב. הלך שלמה חמת צובה דד"ה. והוא נלחם עם מלך בני עמון דיותם דד"ה. בעת ההיא שלח מרודך דישעיה: הפלשתים ח' בקריאה וסימ' ויראו הפלשתים כי מת גבורם. ויכנעו הפלשתים. וירדו כל ישראל הפלשתים. ויראו הפלשתים כי אמרו. ויקומו אנשי ישראל ויהודה. ואת הארץ הנשארת. וישאל דוד דשמואל תנינא דפסוק. ויער יי' על יהורם את רוח הפלשתים. וחד והפלשתים נאספו:

רשי

אמר לו שאול שאל כא אתה בן מי זה העלם למעלה כתיב הנער וכאן כתיב העלם אמר לו הלכה נתעלמה ממך יבא ושאל בבית המדרש כדאיתא ביבמות: ובשלישים · תירגם יונתן ובצלצלין מין כלי זמר : ועוד לו אך המלוכה · ועוד לו מה הוא כחסר שצריך להוסיף לו אך המלוכה איני צריך עוד אלא למלכות: עון · עין רעה :

ויתכבא

על אנשי ד' בקריאה וסימ' וישימהו שאול על אנשי המלחמה · ומן העיר לקח סריס אחד דמלכים · וחברו דירמיה · על אנשי ענתות :

חַי־נַפְשְׁךָ הַמֶּלֶךְ אִם־יָדָעְתִּי : וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ שְׁאַל אַתָּה בֶּן־מִי־זֶה הָעָלֶם : וּכְשׁוּב דָּוִד מֵהַכּוֹת אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּקַּח אֹתוֹ אַבְנֵר וַיְבִאֵהוּ לִפְנֵי שָׁאוּל וְרֹאשׁ הַפְּלִשְׁתִּי בְּיָדוֹ : וַיֹּאמֶר אֵלָיו שָׁאוּל בֶּן־מִי אַתָּה הַנָּעַר וַיֹּאמֶר דָּוִד בֶּן־עַבְדְּךָ יִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי :

יח וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אֶל־שָׁאוּל וְנֶפֶשׁ יְהוֹנָתָן נִקְשְׁרָה בְּנֶפֶשׁ דָּוִד וַיֶּאֱהָבוֹ יְהוֹנָתָן כְּנַפְשׁוֹ : וַיִּקָּחֵהוּ שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא וְלֹא נְתָנוֹ לָשׁוּב בֵּית אָבִיו : וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן וְדָוִד בְּרִית בְּאַהֲבָתוֹ אֹתוֹ כְּנַפְשׁוֹ : וַיִּתְפַּשֵּׁט יְהוֹנָתָן אֶת־הַמְּעִיל אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתְּנֵהוּ לְדָוִד וּמַדָּיו וְעַד־חַרְבּוֹ וְעַד־קַשְׁתּוֹ וְעַד־חֲגֹרוֹ : וַיֵּצֵא דָוִד בְּכֹל אֲשֶׁר יִשְׁלָחֶנּוּ שָׁאוּל יַשְׂכִּיל וַיְשִׂמֵהוּ שָׁאוּל עַל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַיִּיטַב בְּעֵינֵי כָל־הָעָם וְגַם בְּעֵינֵי עַבְדֵי שָׁאוּל :

וַיְהִי בְּבוֹאָם בְּשׁוּב דָּוִד מֵהַכּוֹת אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַתֵּצֶאנָה הַנָּשִׁים מִכָּל־עָרֵי יִשְׂרָאֵל לָשׁוּר וְהַמְּחֹלוֹת לִקְרַאת שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ בְּתֻפִּים בְּשִׂמְחָה וּבְשָׁלִשִׁים : וַתַּעֲנֶינָה הַנָּשִׁים הַמְשַׂחֲקוֹת וַתֹּאמַרְןָ הִכָּה שָׁאוּל בַּאֲלָפָו וְדָוִד בְּרִבְבֹתָיו : וַיִּחַר לְשָׁאוּל מְאֹד וַיֵּרַע בְּעֵינָיו הַדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר נָתְנוּ לְדָוִד רְבָבוֹת וְלִי נָתְנוּ הָאֲלָפִים וְעוֹד לוֹ אַךְ הַמְּלוּכָה : וַיְהִי שָׁאוּל עוֹיֵן אֶת־דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וָהָלְאָה :

חַיֵּי נַפְשָׁךְ מַלְכָּא אִם יָדַע אֲנָא : וַאֲמַר מַלְכָּא שְׁאַל אַתְּ בַּר מַן דֵּין עוּלֵימָא : וְכַד תָּב דָּוִד מִלְּמִקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאָה וּדְבַר יָתֵיהּ אַבְנֵר וְאַיְתְיֵיהּ קֳדָם שָׁאוּל וְרֵישָׁא דִּפְלִשְׁתָּאָה בִּידֵיהּ : וַאֲמַר לֵיהּ שָׁאוּל בַּר מַן אַתְּ עוּלֵימָא וַאֲמַר דָּוִד בַּר עַבְדָּךְ יִשַׁי דְּמִבֵּית לָחֶם : וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִי לְמַלָּלָא עִם שָׁאוּל וְנַפְשָׁא דִּיהוֹנָתָן אִתְחַבִּיבַת בְּנַפְשָׁא דְּדָוִד וְרַחֲמֵיהּ יְהוֹנָתָן כְּנַפְשֵׁיהּ : וְדַבְּרֵיהּ שָׁאוּל בְּיוֹמָא הַהוּא וְלָא שַׁבְקֵיהּ לְמֵיתַב בֵּית אֲבוּהִי : וּגְזַר יְהוֹנָתָן וְדָוִד קְיָים בְּדְרַחִים יָתֵיהּ כְּנַפְשֵׁיהּ : וְאַשְׁלַח יְהוֹנָתָן יַת מְעִילָא דִּי עֲלוֹהִי וִיהָבֵיהּ לְדָוִד וּלְבוּשׁוֹהִי וְעַד חַרְבֵּיהּ וְעַד קַשְׁתֵּיהּ וְעַד זְרָזֵיהּ : וּנְפַק דָּוִד בְּכָל אֲתַר דִּשְׁלַח יָתֵיהּ שָׁאוּל מַצְלַח וּמַנְיֵיהּ שָׁאוּל עַל גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא וּשְׁפַר בְּעֵינֵי כָּל עַמָּא וְאַף בְּעֵינֵי עַבְדֵי שָׁאוּל :

וַהֲוָה בְּמֵיעַלְהוֹן כַּד תָּב דָּוִד מִלְּמִקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאָה וּנְפַקָא נְשַׁיָּא מִכָּל קִירְוֵי יִשְׂרָאֵל לְשַׁבָּחָא בְּחִינְגַּיָּא לִקְדָמוּת שָׁאוּל מַלְכָּא בְּתוּפִין בְּחֶדְוָא וּבְצִלְצְלִין : וְאַתִּיבָא נְשַׁיָּא דִּמְשַׁבְּחָן וַאֲמָרַת קְטַל שָׁאוּל בְּאַלְפִין וְדָוִד בְּרִיבְוָן : וּתְקֵיף לְשָׁאוּל לַחֲדָא וּבְאֵשׁ בְּעֵינוֹהִי פִּתְגָּמָא הָדֵין וַאֲמַר יְהַבוּ לְדָוִד רִיבְוָן וְלִי יְהַבוּ אַלְפַיָּא וּמִכְּעַן לָא אִשְׁתַּאֲרַת לֵיהּ אֱלָהֵין מַלְכוּתָא : וַהֲוָה שָׁאוּל כָּמִין לְדָוִד מִיּוֹמָא הַהוּא וּלְהַלָּא :

רדק

ומעלה גבוה מכל העם לפיכך שאל עליו אם מפרץ הוא או מזרח אם מפרץ הוא יהיה מלך שהמלך פורץ לו דרך ועושה כרצונו אם מזרח הוא יהיה אדם חשוב לשון אזרח אבל לא יהיה מלך אמ' לו דואג עד שאתה שואל עליו אם הגון למלכו אם לאו שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לא דיקא אתי מרות המואביה אמר לו אבנר עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מ"ט דטעמיה כתיב בית על דבר אשר לא קדמו אתכם אים דרכו לקדם ואין דרכה של אשה לקדם ואם תאמ' היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים הא כתיב כל כבודה בת מלך פנימה וכתי' ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל : בן עבדך ישי בית הלחמי · פי' בן גבור אני כי אבי נקרא בית הלחמי לשני דברים על שם מקומו בית לחם ועל שם שהיה איש מלחמה : ונפש יהונתן · המסרה מן ריש ספרא עד הכא יונתן בר מן ב' לכה ונעברה אל מצב הערלים ויאמר יהונתן ומן הכא עד סוף ספרא יהונתן : ויתפשט יהונתן את המעיל · פי' מן המעיל כמו הם יבאו את העיר כי אין בניין התפעל יוצא וא"מ' בלשון התפעל כי ברצון גדול ובאהבה רבה ה התפשט בגדיו ונתנם לו : וגם בעיני עבדי שאול · הרבוי הזה ר"ל שלא קנאו בו עבדי שאול אף על פי שנתן לו מעלה עליהם : ויהי בבואם · בב"ית וכן בשוב ופי' בבוא ישראל מהמלחמה בשוב דוד מהכות את הפלשתי : לשור · כתיב בו"ו וקרי בי"ד והם שניהם והענין אחד : והמחלות · פי' והמחולות בידם וי"ת לשבחא בחינגיא : ובשלישי' · כלי נגון שיש לו שלש' יתרים וי"ת ובצלצלין : ותענינה · כמו ותען להם מרים : הכה שאול באלפיו · האלפים והרבבות של פלשתים כלומר שאול הכה באלפים בפלשתים ודוד מכה בהם רבבות או פירושו עם אלפיו ועם רבבותיו כלומר כשמכה שאול בפלשתים מכה הוא לבדו כאילו עמו אלפים ודוד לבדו מכה בפלשתי' מכה גדולה כאילו עמו רבבות : ועוד לו אך המלוכה · ועוד מה נשאר שיתנו לו אלא המלוכה כלומר לא נשאר דבר גדולה שלא נתנו לו בדבריה' אלא שלא קראוהו מלך ועל זה הדרך הוא התרגום ומכען לא אשתאר ליה עוד אילהן מלכותא :

ויהי שאול עון את דוד · כתוב בוי"ו וקרי בי"ד ושניהם אחד ופירושו מביטו בעין רעה ותרגומו כמין : ותצלח

רלבג

ויהי · מן ויהא דסיפר עד הכל יונתן כמ"ב יהונתן וכל לכה ונעברה אל מצב · ואמר יהונתן הנה · ומן הכה עד סוף סיפר יהונתן כמה ויונדבו שאול·

ודימה כי המלך לרוב עסקיו ולרוב הבאים לפניו לא יוכל להכיר כל אחד מהם בפרט ויתבאר מתשובת דוד לו ששאלת שאול לא היתה רק לדעת מי הוא כדי שיתבאר לו מאי זו משפחה הוא כי כבר הבטיחהו ש שיתן לו בתו לאשה והנה מזה הענין כ כתישב דוד למלכות כי זה היה סבה ש שמהו שאול על אנשי המלחמה ונתבאר טוב הצלחתו ומזה המקום הסכימו לשים אותו למלך עליהם ולזה תמצא שאמרו לו כל שבטי ישר' גם אתמול גם שלשום בהיות שאול מלך עלינו אתה הייתה המוציא והמביא את ישראל ברוך אשר לו נתכנו עלילות · ודימה שכרת יהונתן ברי' עם דוד כי ראה היותו מלך על ישר' בראותו טוב הצלחתו ולזה תמצא כמה שיבא שאמר יהונתן לדוד ידעתי כי מלוך תמלוך על ישר' וקמה בידך ממלכת ישראל וגם שאול אבי יודע כן והיסיר אותם לזאת הידיעה מה שיעד להם שמואל שלא תקום הממלכה לשאול : בשמחה ובשלישים · שמכנו כענין הלא כתבתי לך שלישים והם דברים נפלאים ונכבדים ובזה יאמר שהן היו אומרות בשיריהן דברים נכבדים ומהמאמרים ההם היה אמרם הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו כאילו התנבאו על מעלת דוד שיהיה למעלה ממעלת שאול · עון את דוד · הרצון בו שהיה מביט אליו מבט הטובה באופן שהיה כל מעייניו בו להמיתו כפי היכולת אם בלקיחת תחבולות אם להרגו בידיו באופן שלא יהיה דוד נשמר מזה והנה היו מהתחבולות האלו כי כשבאה רוח אלהים רעה אל שאול והיה מדבר בתוך הבית דברים מבולבלים בסבת הרוח הרעה והיה מדקדק דוד לנגן לפניו בידו להסיר הרוח הרעה ממנו והנה היה מתחבולות שאול שלקח אז החנית בידו וחשב להכות בו דוד בעת היותו מנגן לפניו באופן שיהרגהו כי אז לא יהיה דוד נשמר מזה · והנה

רדק

ותצלח · ותעבור כמו וצלחו את הירדן ותרגומו ושרת: ויתנבא · כתרגומו אשתטי כלומר היה מדבר דברי שטות: בדוד ובקיר · שיעבירנו החנית ויכנס בקיר ותרגומו ואברזיניה בכותלא מן ברזא בדברי רז"ל דאשתקיל ברזא כל דלהדי ברזא שפירושו נקב החנית: וירא שאול · ביו"ד איתן לבדו ויו"ד השרש נפלה מהמכת׳:

רשי

ויתנבא · ואשתטי כלא ושוטה מדברים דברי רמזים שאינם ניכרים: אכה בדוד ובקיר מכה אחת · הכה שיכנס החנית בדוד ובקיר: משכיל · מצליח: ושאול אמר בלבו אל תהי ידי בו פן אענש ותהי יד פלשתים בו ולכך אמר לו והלחם מלחמות ה׳: בעת תת · כשהגיע זמן שקבעו לתתה לו ובעבור שהיו מתעסקים לתתה לו נתגלגל הדבר ונתנה לעדריא׳: בשתי׳ תתחתן בי · שתי בנות יש לי באח׳ מהן תתחתן בי וכן תירגם יונתן בחדא מן תרתין שיוצא בו שלש הני נוטל עליך אחת משלש כמו שמפורש שם בחר לך אח׳ מהן: ולא

ותהי י"ד דפין וסימ׳ אשה לבן ארניך · ותהי נדתה עליו · ותהי אחריתי כמוהו · ותהי לו למוקש ותהי בו יד פלשתים ב׳ בפסוק · אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים · ותהי לו סכנת · ותהי לחשוות גלים דמלכים ·

ויהי ממחרת ותצלח רוח אלהים רעה אל שאול ויתנבא בתוך הבית ודוד מנגן בידו כיום ביום והחנית ביד שאול: ויטל שאול את החנית ויאמר אכה בדוד ובקיר ויסב דוד מפניו פעמים: ויירא שאול מלפני דוד כי היה יהוה עמו ומעם שאול סר: ויסרהו שאול מעמו וישמהו לו שר אלף ויצא ויבא לפני העם: ויהי דוד לכל דרכו משכיל ויהוה עמו: וירא שאול אשר הוא משכיל מאד ויגר מפניו: וכל ישראל ויהודה אהב את דוד כי הוא יוצא ובא לפניהם: ויאמר שאול אל דוד הנה בתי הגדולה מרב אתה אתן לך לאשה אך היה לי לבן חיל והלחם מלחמות יהוה ושאול אמר אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים: ויאמר דוד אל שאול מי אנכי ומי חיי משפחת אבי בישראל כי אהיה חתן למלך: ויהי בעת תת את מרב בת שאול לדוד והיא נתנה לעדריאל המחלתי לאשה: ותאהב מיכל בת שאול את דוד ויגדו לשאול וישר הדבר בעיניו: ויאמר שאול אתננה לו ותהי לו למוקש ותהי בו יד פלשתים ויאמר שאול אל דוד בשתים תתחתן בי היום: ויצו שאול את עבדו דברו אל דוד בלט לאמר הנה חפץ בך המלך וכל עבדיו אהבוך ועתה התחתן במלך: וידברו עבדי שאול באזני דוד את הדברים האלה ויאמר דוד הנקלה בעיניכם התחתן במלך ואנכי איש רש ונקלה: ויגדו עבדי שאול לו לאמר כדברים האלה דבר דוד:

והוה ביומא דבתרוהי ושרת רוח בישא מן קדם יי על שאול ואשתטי בגו ביתא ודוד מנגן בידיה כיום ביום ומורניתא בידא דשאול: וארים שאול ית מורניתא ואמר אמחיניה בדוד ואברזיניה בכותלא ואסתתר דוד מן קדמוהי תרתין זמנין: ודחיל שאול מן קדם דוד ארי הוה מימרא דיי בסעדיה וית שאול רחיק: ואפנייה שאול מלותיה ומנייה ליה רב אלפא ונפק ועאל בריש עמא: והוה דוד לכל אורחתיה מצלח ומימרא דיי בסעדיה: וחזא שאול דהוא מצלח לחדא ודחיל מן קדמוהי: וכל ישראל ויהודה רחמין ית דוד ארי הוא נפק ועליל בריש יהון: ואמר שאול לדוד הא ברתי רבתא מרב יתה אתן לך לאיתו ברם הוי לי לגבר עביד קרבי ואגח קרב דעמיה דיי ושאול אמר לא תהי ידי ביה ויתמסר בידא דפלשתאי: ואמר דוד לשאול מן אנא ומן חיי זרעית אבא בישראל ארי אהי חתנא למלכא: והוה בעידן דמטא למתן ית מירב בת שאול לדוד והיא איתיהיבת לעדריאל דממחולות לאיתו: ורחימת מיכל בת שאול לדוד וחויאו לשאול וכשר פיתגמא בעינוהי: ואמר שאול איתנה ליה ותהי ליה לתקלא ויתמסר בידא דפלשתאי ואמר שאול לדוד בחדא מתרין תתחתן ביומא דין: ופקיד שאול ית עבדוהי מלילו עם דוד ברז למימר הא אתרעי בך מלכא וכל עבדוהי רחמוך וכען אתחתן במלכא: ומלילו עבדי שאול קדם דוד ית פיתגמיא האילין ואמר דוד הזעיר בעיניכון לאיתחתנא במלכא ואנא גבר מסכן והדיוט: וחויאו עבדי שאול ליה למימר כפתגמיא האילין מליל דוד:

רדק

מעמו · שלא יהיה תמיד עמו בבית כמו שהיה אלא שיהיה יוצא ובא לפני העם: לכל דרכיו · כמו בכל דרכיו וכמוהו ושבת לכסא לפניכם לחרב: משכיל · כתרגומו מצליח: ומי חיי · מה חיי חשובים כי האדם הנכבד חייו חשובים ויקרי׳ אבל הנבזה אין חשובים ובאמרו מי כי בחיים הוא החיות והדבר שיאמר בעבורם מי כי לא יאמר מי אלא על חי מדבר: משפחת אבי בישר׳ · פי׳ ומי משפחת אבי בישראל ומי שזכר עומד במקום שנים וי"ת ברם זרעית אבא בישראל כלומר אין דבר גדולה בי אלא שמשפחת אבי מהידועות אשר בישר׳: בעת תת · כתרגומו בעדן דימטא וגו׳ ית מירב לדוד למתן כלומ׳ כשהגיע הזמן שנתן לו שאול שיתננה לו נתגלגל הדבר ונתנה לעדריאל ודוד לא היו לו קדושין בה: בשתים תתחתן בי · כתרגומו בחדא מן תרתי׳ וכן ויקבר בערי הגלעד ופירו׳ אף על פי שדברתי לך בשתי בנותי ולא נזדמן הדבר שתהיה לך הראשונ׳ אחת מהן תהיה לך האחרת באמת היום ובאותה תתחתן בי היום ונראה כי דוד משך ידו מהתעסק לפי שהתל בו בראשונה לפיכך הוצרך שאול לצוות את עבדיו שידברו אל דוד: בלאט · כלומר בסתר כתרגומו ברז כדי שיראה כי דברי שאול אמת ולא דברי התול ושקר ויש מרז"ל שאמרו כי שתיהן היו לדוד לנשים ואחר מיתת מירב נשא מיכל ועדריאל בעבירה נשא את מירב · ומהם אמרו כי קדושי טעות היו לו לדוד במירב ובהיתר נשאה עדריאל: הנקלה · בא לשון נקבה על התחתן שהוא מקור וכן הלא זאת תעשה לך עזבך את ה׳ אלהיך: רש ונקלה · תרגומו מסכן והדיוט · רש שאין לי שאוכל לתת מהר הראוי לבת מלך לפיכך אמר שאול לעבדיו כה תאמרו לדוד אין חפץ למלך במהר כי אם במאה ערלות פלשתים: ונקלה · שאיני כדאי לקחת בת המלך: ויגר

רלבג

והנה עזר הש"י את דוד ונשמר מזה השנטה מפניו שני פעמים אז נתברר לשאול כי הש"י עם דוד ומעמו סר ויירא ממנו והסירהו מעמו ושמהו לו שר אלף ויצא ויבא לפני העם והנה היתה כונת שאול להפילו ביד פלשתים· והנה היה דוד מצליח מאד בכל דרכיו והיה הש"י עמו וזה הוסיף יראה לשאול מפני דוד· מצורף לזה שכבר היה זה סבה אל שכל ישראל ויהודה אוהבים את דוד כי היה יוצא ובא לפניהם· ונראה שאול זה התחכ׳ לתת לו בתו באופן שנדר בעת הלחמו עם גלית וחשב שיהיה זה כלי להפיל דוד ביד פלשתי׳ כי התנה עמו שילחם מלחמות ה׳ בפלשתים· והנה הרחיק דוד מצד הענוה מהתחתן במלך ואמר מי אנכי שאהיה ראוי להתחתן במלך כאלו אמר הנני נבזה ושפל מאד: ומי חיי· ר"ל מה חיי חשובים שאהי׳ ראוי לזה הלא הייתי רועה צאן ואיך יתכן שאלקח מאחרי הצאן לקחת בת המלך: משפחת אבי בישראל· ידמה שהרצון בזה ומי משפחת אבי שבישר׳ והנה אמר זה מצד שהיה בא מרות המואביה וככה אמר שאול ומשפחתי הצעירה מכל משפחו׳ שבטי בנימן להורות שאין ראוי למלוכה: ויהי בעת תת את מרב בת שאול אל דוד· ר"ל בעת ההיא נועד ביניהם שיתננה לדוד וידמה מזה המקום שלא קדשה דוד: בשתים תתחתן בי היום· ר"ל בשתי בנותי שיש לי תתחתן בי היום כי אתן אחת מהן והיא הפנויה כי הנשואה אי אפשר שאתן לך ואחשוב שאמר לו זה מפני שדבר לו שיתן לו בתו לאשה יתכן שיתן לו הגדולה כי היא הראויה יותר בזה כי לא יתכן לתת הצעירה לפני הבכירה ואולם עתה שנתנה הגדולה לעדריאל המחולתי נתברר שלא יהיה הרצון בזה אלא שיתן לו אחת מבנותיו ודמה שלא הסכים דוד בזה מצד הענוה כמו שקדם אלא שקצר הכתוב ושאול חשב שתהיה הסבה כשלא הסכים דוד בזה שיירא שיפול ביד פלשתים ולזה צוה לעבדיו שידברו אל דוד בסתר ויודיע לו שהמלך חפץ בו וכל עבדיו אהבוהו כדי שיחשוב דוד שאין כונת שאול להפילו ביד פלשתים: ואנכי איש רש ונקלה· ר"ל ולזה לא אוכל לתת מוהר ומתן כראוי לבת המלך: ויגר

וחברו להשאות גלים דישעיה · עתה בא כתבה · שמעו שמיע מלתי · מי יתן החרש תחרישון · ותהי עוד נחמתי · ותהי משברתך שלמה · אהבוך ג׳ וכל עבדיו אהבוך · מישרים אהבוך · על כן עלמות ·

רש״י

ולא מלאו הימים. לא המתין עד מלאת הימים שקבע לו להביא את מאה הערלות: ויקם דוד וילך הוא ואנשיו וגו׳ וימלאום. פריסנטיר בלע״ז: לרוא. ליראה: ויבאו שרי הפלשתים. לבא בגדודים לשלול שלל בישראל: ליד אביו. סמוך לאביו אוכ״ים אויכ״שים בלע״ז: ותקח מיכל. כדי שלא יבינו שברח וירדפו אחריו: את

רד״ק

ויישר הדבר. ב״יוד איתן לבד ויוד השרש נפלה מהמכתב: ולא מלאו הימים. הזמן שנתן לו שיביא לו מאה הערלו׳ לא הגיע הזמן עד שקם והלך והביא לו מאתי׳: וימלאום למלך. קל המ״ד ועניין וימלאום עבדיו הביאום לו כי דוד לא הביאם לפני המלך אך שלחם ביד עבדי שאול או ביד אנשי דוד כמשפט המהר ששולח

איב ג׳ חס׳ וס׳ ויהי שאול איב את דוד. כי חרב לאיב מגור. אם לוא הפגעתי בך: שרי פלשתים ו׳ דסמיכי בקריא׳ וס׳ ויצאו שרי פלשתים. ויאמרו שרי פלשתים מה העברים ב׳ בפסו׳. ויקצפו עליו שרי פלשתים. אך שרי פלשתים אמרו. ושארא סרני פלשתים: וראיתי י״ב בקריא׳ וס׳ וראית׳ את הדם ופסחתי עליכם.

ויאמר שאול כה תאמרו לדוד אין חפץ למלך במהר כי במאה ערלות פלשתים להנקם באיבי המלך ושאול חשב להפיל את דוד ביד פלשתים: ויגדו עבדיו לדוד את הדברים האלה וישר הדבר בעיני דוד להתחתן במלך ולא מלאו הימים: ויקם דוד וילך הוא ואנשיו ויך בפלשתים מאתים איש ויבא דוד את ערלתיהם וימלאום למלך להתחתן במלך ויתן לו שאול את מיכל בתו לאשה: וירא שאול וידע כי יהוה עם דוד ומיכל בת שאול אהבתהו: ויאסף שאול לרא מפני דוד עוד ויהי שאול איב את דוד כל הימים:

ויצאו שרי פלשתים ויהי מדי צאתם שכל דוד מכל עבדי שאול וייקר שמו מאד:

יט

וידבר שאול אל יונתן בנו ואל כל עבדיו להמית את דוד ויהונתן בן שאול חפץ בדוד מאד: ויגד יהונתן לדוד לאמר מבקש שאול אבי להמיתך ועתה השמר נא בבקר וישבת בסתר ונחבאת: ואני אצא ועמדתי ליד אבי בשדה אשר אתה שם ואני אדבר בך אל אבי וראיתי מה והגדתי לך: וידבר יהונתן בדוד טוב אל שאול אביו ויאמר אליו אל יחטא המלך בעבדו בדוד כי לוא חטא לך וכי מעשיו טוב לך מאד: וישם את נפשו בכפו ויך את הפלשתי ויעש יהוה תשועה גדולה לכל ישראל ראית ותשמח ולמה תחטא בדם נקי להמית את דוד חנם: וישמע שאול בקול יהונתן וישבע שאול חי יהוה אם יומת: ויקרא יהונתן לדוד ויגד לו יהונתן את כל הדברים האלה ויבא יהונתן את דוד אל שאול ויהי לפניו כאתמול שלשום:

תרגום

ואמר שאול כדין תימרון לדוד לא רעוא למלכא במוהרין אילהין במאה ערלות פלשתאי לאיתפרעא בשנאי מלכא ושאול חשיב למסר ית דוד בידא דפלישתאי: וחויאו עבדוהי לדוד ית פתגמיא האילין וכשר פתגמא בעיני דוד לאתחתנא במלכא ולא שלימו יומיא: וקם דוד ואזל הוא וגברוהי וקטל בפלישתאי מאתן גברא ואייתי דוד ית ערלתהון ואשלמינון למלכא לאתחתנא במלכא ויהב ליה שאול ית מיכל ברתיה לאיתו: וחזא שאול וידע ארי מימרא דיי בסעדיה דדוד ומיכל בת שאול רחמיתיה: ואוסיף שאול למדחל מן קדם דוד עוד והוה שאול בעיל דבב לדוד כל יומיא:

ונפקו רברבי פלישתאי והוה בזמן מפקהון אצלח דוד מכל עבדי שאול וסגי שמיה לחדא: ומליל שאול עם יונתן בריה ועם כל עבדוהי למקטל ית דוד ויהונתן בר שאול אתרעי בדוד לחדא: וחוי יהונתן לדוד למימר בעי שאול אבא למקטלך וכען אסתמר כען בצפרא ותיתב בסתרא ותטמר: ואנא איפוק ואיקום לות אבא בחקלא דאת תמן ואנא אמליל עלך פתגמין תקנין קדם אבא ואיחזי מה ואחוי לך:

ומליל יהונתן על דוד פתגמין תקנין קדם שאול אבוהי ואמר ליה לא יחטי מלכא בעבדיה בדוד ארי לא חטי לך וארי עובדוהי תקנין לך לחדא: ומסר ית נפשיה בעל גב לאיתקטלא וקטל ית פלשתאה ועבד יי פורקנא רבא לכל ישראל חזיתא וחדיתא ולמה תתחייב בדם זכאי למקטל ית דוד מגן: וקביל שאול למימר יהונתן וקיים שאול קיים חי יי אם יתקטיל: וקרא יהונתן לדוד וחוי ליה יהונתן ית כל פתגמיא האילין ואיתי יהונתן ית דוד לות שאול והוה משמש קדמוהי כמאתמלי ומדקמוהי:

רד״ק

אותו אדם ביד אחר ופירוש וימלאום השלימום כלומר כל המאתים הביאו לפניו: ומיכל בת שאול אהבתהו. לפיכ׳ הוסיף לירא מפניו לשני דברים האחד שראה כי י״י עמו ועוד שמיכל בתו אהבתו ולא יוכל לגרום לו מיתה על ידה ואפי׳ הוא ידבר על מיתתו בביתו מיכל בתו תגלה לו: לרוא. נעלמה היו״ד פ״א הפועל מהמכתב לפיכך הלמ״ד בצרי: שרי צאתם. בכל זמן צאתם וכן שרי עלותה בית י״י שרי חדש בחדשו שרי דברי בו והדומים להם: שכל דוד. הצליח: וייקר שמו. היה יקר בעיני כל השומעים שמעו. ובדרש וייקר שמו בהלכה כיון ששמעו פלשתים שנשא דוד אשה ויצאו שרי פלשתים אמרו כתוב בתורתם כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא וכלך ונלחם עמהם ולא היו יודעי׳ כי דוד חכם היה ודורש במה דברים אמורי׳ במלחמת רשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה: ליד אבי. למקום אבי כלומ׳ למקום שיוצא תמיד או פירושו ליד ממש והוא כמו אשר למלך נשען על ידו ות״י ואקום לקדם אבא. ופי׳ בשדה אשר אתה שם כי היה רגיל לצאת שם שאול ביום ההוא השדה לפיכך צוה יהונתן את דוד שיחבא באותו השדה כדי שישמע הדברים הטובים שידבר הוא לאביו בעבורו. ומה שאמר והגדתי לך אם יהיה שלא תשמע דבריהם אני אגיד לך מה שיענה אותי: וישם את נפשו בכפו. תרגומו ומסר ית נפשיה בעל גב לאתקטלא: בדוד

רלב״ג

ויישר הדבר בעיני דוד להתחתן במלך. ר״ל עם זה התנאי כי בטוח בש״י שישיג זה ויתברר לשאול כי י״י עמו ותחת ערלות מאה פלשתים הביא לו מאתי׳ להורות על טוב הצלחתו: ומיכל בת שאול אהבתהו. הנה זה גם כן היה מוסיף יראה לשאול כי זה מורה על טוב הצלחת דוד ועל כי המלוכ׳ תהיה לו כי עם התברר לבת שאול שנאת אביה את דוד עם כל זה נקשרה אהבתה בו עם שזה גם כן יהיה סבה מה מונעת שאול מהריגת דוד כדי שלא יכאיב לב בתו ועוד כי יתכן שהיא תגלה לדוד סודות אביה ויהיה מפני זה נשמר מהרעה אשר יחשב לעשות לו: שכל דוד מכל עבדי שאול. ר״ל שהצליח במלחמ׳ יותר מכלם: וייקר שמו מאד. ר״ל שכל מי שהיה מזכיר שמו היה מזכירו ביקר ובכבוד רב: ויפטר

מסרה

וראיתי כה והגדתי לך. וראית לבית גבה. וראיתי והנה עליהם גידים ובשר עלה. וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות. וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם. וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון. וראיתי את כל מעשה האלהים. כי איככה אוכל וראיתי ב׳ בפסוק. וראיתי אני דניאל לבדי את המראה. והנה שנים אחרים:

ותוספ ה' ר"פ בקריאה ג' מלאים וב' חס' וסימ' נמסר בסדר וישב: בלילה הוא ד' וסימ' ותשקין את אביהן יין · ויבא יעקב מן השדה · ויקם בלילה הוא · ודוד נס וימלט · וסימ' בלשון ארמי שתא ודכך וקס וערק:

ותוסף המלחמה להיות ויצא דוד
וילחם בפלשתים ויך בהם מכה
גדולה וינסו מפניו: ותהי רוח
יהוה רעה אל־שאול והוא בביתו
יושב וחניתו בידו ודוד מנגן ביד:
ויבקש שאול להכות בחנית בדוד
ובקיר ויפטר מפני שאול ויך את־
החנית בקיר ודוד נס וימלט בלילה
הוא: וישלח שאול
מלאכים אל־בית דוד לשמרו
ולהמיתו בבקר ותגד לדוד מיכל
אשתו לאמר אם־אינך ממלט את־
נפשך הלילה מחר אתה מומת:
ותרד מיכל את־דוד בעד החלון
וילך ויברח וימלט: ותקח מיכל
את־התרפים ותשם אל־המטה ואת
כביר העזים שמה מראשתיו ותכס
בבגד: וישלח שאול
מלאכים לקחת את־דוד ותאמר
חלה הוא: וישלח
שאול את־המלאכים לראות את־
דוד לאמר העלו אתו במטה אלי
להמיתו: ויבאו המלאכים והנה
התרפים אל־המטה וכביר העזים
מראשתיו: ויאמר שאול אל־
מיכל למה ככה רמיתני ותשלחי
את־איבי וימלט ותאמר מיכל אל־
שאול הוא־אמר אלי שלחני למה
אמיתך: ודוד ברח וימלט ויבא אל־
שמואל הרמתה ויגד־לו את כל־
אשר עשה־לו שאול וילך הוא
ושמואל וישבו בנוית: ויגד לשאול
לאמר הנה דוד בנוית ברמה:

ואוסיפו עבדי קרבא
למהוי ונפק דוד ואגיח קרבא
בפלישתאי ומחא בהון מחא
סגיאה ואפיכו מן קדמוהי: ושרת
רוח בישא מן קדם יי על שאול
והוא בביתיה יתיב ומורניתא
בידיה ודוד מנגן ביד: ובעא
שאול למימחי במורניתא בדוד
ולמיברזיה בכותלא ואיתפטר מן
קדם שאול וקבע ית מורניתא
בכותלא ודוד ערק ואשתיזיב
בליליא ההוא:
ושלח שאול איזגדין לות בית
דוד למיטריה ולמקטליה בצפרא
וחויאת לדוד מיכל אתתיה למימר
אם ליתך משיזיב ית נפשך בליליא
מחר את מתקטל: ושלשילת
מיכל ית דוד מן חרכא ואזל וערק
ואשתיזיב: ונסיבת מיכל ית
צילמניא ושויאת על ערסא וית
נודא דעיזא שויאת איסדוהי
וכסיאת בלבושא:
ושלח שאול איזגדין למדבר
ית דוד ואמרת שכיב מרע הוא:
ושלח שאול ית
איזגדיא למיסער ית דוד למימר
אסיקו יתיה בערסא לותי
למקטליה: ואתו איזגדיא והא
צלמניא על ערסא ונודא דעיזא
איסדוהי: ואמר שאול
למיכל למא כדי שקרת בי ושלחת
ית בעיל דבבי ואשתיזיב ואמרת
מיכל לשאול הוא אמר לי שלחני
למא אקטלינך: ודוד ערק
ואשתיזיב ואתא לות שמואל
לרמתא וחוי ליה ית כל די עבד
ליה שאול ואזל הוא ושמואל
ויתיבו בבית אולפנא: ואיתחוא
לשאול למימר הא דוד בבית אולפנא ברמתא:

ברמתה ח' בקריאה וסימ' וישובו ויבאו אל ביתם הרמתה · וילך אלקנה: ותשובתו הרמתה · ויתקבצו כל זקני ישראל · וילך שמואל הרמתה · ויקח שמואל את קרן השמן · ודוד ברח וימלט · וילך גם הוא הרמתה:

רדק

בדוד ובקיר · פירשתיו: ויפטר · כשהלך מלפניו ונשמר מהחנית והכה בקיר: ויך את החנית בקיר · תקעו בקיר: נס וימלט · פי' נס באותה שעה לביתו ונמלט בלילה ההוא כמו שאמר כי הגידה לו אשתו מיכל כי אביה רוצה להמיתו בלילה: לשמרו ולהמיתו · לשמרו שלא יצא מן הבית ובבקר ולהמיתו בבקר כי לא היה ממית אותו הלילה בפני בתו אלא חשב שישאוהו אליו בבקר וימיתוהו: בעד החלון · כי דרך הפתח לא יוכל לצאת מפני השומרים והיה לבית חלון מצד אחר שלא ראו אותו השומרי' כשהורידתהו מן החלון · ובדרש והיאך ברח דוד רבי אבו ורבי אבין רבי אבו אמר שני שערים היו לו לבית של דוד אחד גדול ואחד קטן ושמרו אותו מן השער הגדול ויצא לו מן השער הקטן ורבי אבין אמר שער אחד לבד היה לו ועמדו להם על השער מה עשתה מיכל שלשלה דוד בעד החלון: את התרפים · תרגומו צלמניא והם עשויים בדמות גוף האדם לפיכ' שמה אותם במטה שידמה דוד שוכב שם ובמקום ראשו שמה כביר העזים שידמה כשער ראש האדם ופי' כביר עזים כר עשוי משער העזים ות"י נודא דעזיא וכן אמ' במדרש ונתנה נוד יין תחת דוד על המטה ר"ל נוד מעור העזים והיה השער למעלה לפיכך שמה אותו במקו' ראשו · וענין התרפים י"מ כי הם ע"ז כמו התרפים אשר ללבן שגנבתם רחל ולבן עובד ע"ז היה כמו שאמ' לה למה גנבת את אלהי וחלילה חלילה שהיה בבית דוד ע"ז ויש אומרי' שהוא כלי הנחשת העשוי לדעת חלקי השעות ויראו בהם העתידות במשפט המזלות וזה יתכן בדבר לבן אבל בדבר מיכל הוא קשה לפרש למה שמה אותם במטה מקום דוד ואותו הכלי אינו בתכונה הזאת והחכם ראב"ע ז"ל כתב כי התרפים הם על צורת בן אדם והיא עשויה לקבל כח עליוני והעד שהתרפים כן התרפים שמה מיכל במטה עד שחשבו שומרי הבית שהם דוד: אל המטה · כמו על המטה וכן אל ההרים לא אכל: וישבו בניות · כתב הוי"ו קודם היו"ד ונקרי היו"ד קודם הוי"ו והכתוב והקרי שוים בענין תהיה היו"ד קודם הוי"ו או הוי"ו קודם היו"ד את הו' והוא מלשון נוה והיה המקום הזה הנקרא ניות בעיר הנקראת רמה לפיכך אמר בניות ברמה מניות ברמה כלומר אשר ברמה או היה זה המקום חוץ לעיר הנקראת רמה קרוב לה בגבולה ואמר ברמה כמו ויהי בהיות יהושע ביריחו וזה הנכון לפיכך אמר וילך הוא ושמואל וישבו בניות והיה זה המקום מקום לבני הנביאים שהיו יושבים שם ולומדים לפני שמואל ות"י בית אולפנא ורבו' ז"ל אמרו מה ענין ניות אצל רמה אלא שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנויו של עולם כלומר בבית המקדש כלומר באיזה מקום יהיה: וירא

רשי

את התרפים · עשויים בדמות גוף אדם: כביר העזים · עור מוספת שלם כחמת פלוצי"ל בל"עז: שמה מראשותיו · לפי שאין לתרפים שיער וזה דומה לשיער אדם: הוא אמר לי וגו' · אתה משרתני ביד ליסטים אחר שלף חרבו עלי עד שגלחתיו: בנוית · בית אולפנא: להקת

רלבג

ויפטר מפני שאול ויך את החנית בקיר · ר"ל שכשהלך מלפניו בעת זרקו החנית להכות דוד והכה החנית בקיר ולא נגע בדוד והנה היה זה גם כן עכוס כי עם היותו מנגן והיה משתדל שיהיה שירו משוער כראוי כשהלך מפניו אחר הריקתו החנית אליו · ולפי שנתברר לדוד כי כלתה הרעה מאת שאול להמיתו גם לביתו: לשמרו ולהמיתו בבקר · ר"ל לשמרו שלא יצא משם כדי שיוכלו להביא אותו אליו בבקר להמיתו על ידי אחד מעבדיו באופן שיתאמת שאול שכבר מת דוד ולזה לא צוה למלאכים שלא אל בית דוד שימיתוהו כי ירא פן יעשה דוד עמהם בתחבולות למלט את נפשו כבר מה מן הגדרים עם שכבר רצה שאול לעשות זה בסתר כי חמס היה עושה להרג את דוד על לא חמס בכפיו ולזה השתדל בתחל' להכותו בחנית בהיותו מנגן בידו לפניו שלא יתפרסם זה לזולתו וזה גם כן בעת היות רוח אלהים רעה מבעתו שהכל יודע הדבר יהיה לשאול ה התנצלות מצד אליו או שיפילנו ביד פלשתים כי בזה לא יאשימנו אחד מן האנשים: בעד החלון · הנה השומרים היו אצל הפתח שיכנסו בו לבית דוד והחלון היה בכותל אחר מהבית ומשם הורידה אותו מיכל כדי שימלט ולקחה התרפים ושמה אותם על המטה שידמה שיהיה שוכב במטה דוד · וכור עמו מעור עזים והיו בה שערות שמה מראשותיו להטעות הבאים שם וימששו במקום ההוא וידומה להם מפני השערות שיהיה שם דוד · ואחר זה כסתה בבגד כביר העזים להורות כי כסה דוד ראשו לשמרו מהקירו בעת השינה עם שזה יהיה קשה שלא יתראה לה' שלא יהיה אשר במטה דוד אם לא אחר שיגלו זה ובין כך ובין כך יתכן שימלט דוד ויתרחק ואחשב שעשתה זה מיכל שאם ישכימו בבקר לקרא לה שתפתח להם תוכל לראותם בשתראה להם שהוא במטה ותאמ' להם שהוא חולה כדי שיהיה לדוד מהפנאי יותר להתרחק · והנה עם כל זה צוה שאול שיעלוהו אליו במטה אשר הוא בה לחשקו בהריגתו והביאו המלאכים את המטה אשר היה בה דוד לפי מחשבתם וכאשר היתה המטה אצל שאול נתברר לו כי לא היה שם דוד אך היו התרפים על המטה והיה כביר העזי' למראשו' התרפים · והנה התרפים היו על צורת בן אדם נעשית בשעות ידועות אצלם והיו חושבים שהצורה ההיא תעורר הכח הדמיוני בדרך שיהיה מתבודד מבין כחו' שאר הנפש בדרך שיקבל כח עליון כמנהגו והיה שומע הדמיון קול כמוך מגיד העתידות לפי מחשבתם וכבר נכנס בהודע' הזאת מהחכרון מה שכבר העירונו עליו בפי' אחרי ואון ותרפים הפכר: וישבו בניות · אמרו שהיה בית מדרש לנביאים אצל עיר הרמה שהיה יושב בה שמואל:

וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים לָקַחַת אֶת־דָּוִד וַיַּרְא אֶת־לַהֲקַת הַנְּבִיאִים נִבְּאִים וּשְׁמוּאֵל עֹמֵד נִצָּב עֲלֵיהֶם וַתְּהִי עַל־מַלְאֲכֵי שָׁאוּל רוּחַ אֱלֹהִים וַיִּתְנַבְּאוּ גַּם־הֵמָּה׃ וַיַּגִּדוּ לְשָׁאוּל וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֲחֵרִים וַיִּתְנַבְּאוּ גַּם־הֵמָּה וַיֹּסֶף שָׁאוּל וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים שְׁלִשִׁים וַיִּתְנַבְּאוּ גַּם־הֵמָּה׃ וַיֵּלֶךְ גַּם־הוּא הָרָמָתָה וַיָּבֹא עַד־בּוֹר הַגָּדוֹל אֲשֶׁר בַּשֶּׂכוּ וַיִּשְׁאַל וַיֹּאמֶר אֵיפֹה שְׁמוּאֵל וְדָוִד וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְנָיוֹת בָּרָמָה׃ וַיֵּלֶךְ שָׁם אֶל־נָיוֹת בָּרָמָה וַתְּהִי עָלָיו גַּם־הוּא רוּחַ אֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וַיִּתְנַבֵּא עַד־בֹּאוֹ בְּנָיוֹת בָּרָמָה׃ וַיִּפְשַׁט גַּם־הוּא בְּגָדָיו וַיִּתְנַבֵּא גַם־הוּא לִפְנֵי שְׁמוּאֵל וַיִּפֹּל עָרֹם כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־הַלָּיְלָה עַל־כֵּן יֹאמְרוּ הֲגַם שָׁאוּל בַּנְּבִאִים׃

וַיִּבְרַח דָּוִד מִנָּוֹית בָּרָמָה וַיָּבֹא וַיֹּאמֶר לִפְנֵי יְהוֹנָתָן מֶה עָשִׂיתִי מֶה־עֲוֺנִי וּמֶה־חַטָּאתִי לִפְנֵי אָבִיךָ כִּי מְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשִׁי׃ וַיֹּאמֶר לוֹ חָלִילָה לֹא תָמוּת הִנֵּה לוֹ־עָשָׂה אָבִי דָּבָר גָּדוֹל אוֹ דָּבָר קָטֹן וְלֹא יִגְלֶה אֶת־אָזְנִי וּמַדּוּעַ יַסְתִּיר אָבִי מִמֶּנִּי אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֵין זֹאת׃ וַיִּשָּׁבַע עוֹד דָּוִד וַיֹּאמֶר יָדֹעַ יָדַע אָבִיךָ כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וַיֹּאמֶר אַל־יֵדַע־זֹאת יְהוֹנָתָן פֶּן־יֵעָצֵב וְאוּלָם חַי־יְהוָה וְחֵי נַפְשֶׁךָ כִּי כְפֶשַׂע בֵּינִי וּבֵין הַמָּוֶת׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־דָּוִד מַה־תֹּאמַר נַפְשְׁךָ וְאֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוֹנָתָן הִנֵּה־חֹדֶשׁ מָחָר וְאָנֹכִי יָשֹׁב־אֵשֵׁב עִם־הַמֶּלֶךְ לֶאֱכוֹל וְשִׁלַּחְתַּנִי וְנִסְתַּרְתִּי בַשָּׂדֶה עַד הָעֶרֶב הַשְּׁלִשִׁית׃

ל׳ ג׳ מל׳ כלים׳ · ל׳ וא׳ ב׳ מלאכי ומשמש אב׳ · ל׳ וכתי׳ ש״ן · י׳ כתי׳ כן בה״א · כיות ק׳ · בכיות ק׳ · ג׳ חס׳ · ג׳ כתי׳ כן · תכיות ק׳ · לא יעשה ק׳ · ב׳ חסיע אבכים ל׳ · ל׳ · יג מל׳

ושלח שאול איזגדין למידבר ית דוד וחזו ית סיעת ספריא משבחין ושמואל קאים מליף עליהון ושרת על איזגדי שאול רוח נבואה מן קדם יי ושבחו אף אנון: וחויאו לשאול ושלח איזגדין אוחרנין ושבחו אף אינון ואוסיף שאול ושלח איזגדין תליתאין ושבחו אף אינון: ואזל אף הוא לרמתא ואתא עד גובא רבא די בשכו ושאל ואמר איכא שמואל ודוד ואמר הא בבית אולפנא ברמתא: ואזל לתמן לבית אולפנא די ברמתא ושרת עלוהי אף הוא רוח נבואה מן קדם יי ואזל מיזל ומשבח עד דאתא לבית אולפנא ברמתא: ואשלח אף הוא לבושוהי ושבח אף הוא קדם שמואל ונפל ברשן כל יומא ההוא וכל ליליא על כין יימרון האף שאול בספריא: וערק דוד מבית אולפנא די ברמתא ואתא ואמר קדם יהונתן מה עבדית מה חובי ומה סורחני קדם אבוך ארי בעי למקטלי: ואמר ליה חס לא תמות הא לא יעביד אבא פתגם רב או פתגם זעיר ולא יתחוי ליומא דין כסי אבא מני ית פתגמא הדין לית דא קיימא: וקיים עוד דוד ואמר מידע ידע אבוך ארי אשכחית רחמין בעינך ואמר לא ידע דא יהונתן דילמא יתנסים וברם קיים הוא יי וחיי נפשך ארי כפסיעתא חדא בינא ובין מותא: ואמר יהונתן לדוד מא רעותא נפשך ואעביד לך: ואמר דוד ליהונתן הא ירחא מחר ואנא אסחרא אסחר עם מלכא למיכל ותשלחינני ואטמר בחקלא עד עידן רמשא דיומא תליתאה:

איפה' כתיב כן וד' כתיב אפו וסי' נמסר בסדר וישב: ערם ד' חס' וסי' ויפל ערם כל היום. כי תראה ערם וכסיתו. כי אמר אלי ערם יערים. ערם יצאתי מבטן: ב' מלין חס' יוד בריש תיבותא וקרינן וסי' עשה ויאבר לו חלילה לא תמות הנה לו עשה. עבר שוט שוטף כי עבר. וחלופיהון ב' כתיב ולא קרינן וסי' יצאו ומארץ בשדים יצאו. יעמדו והיה יעמדו עלין דוגים כתיב יחזקאל:

רשי

להקתי מעת: ויפשט גם הוא בגדיו. בגדי מלכות ללבוש בגדי התלמידים: ויפל ערום. ברשן תירגם יונתן וכפל ערטילאי בשם ר' מנחם ששמע מפי ערבי אחד ברשן בלשון ערבי משוגע: כפשע. כפסיעה אחר שנפטרתי מפניו והכה בחנית בקיר ובאותה פסיעה נצלתי מן הבית: הנה חדש מחר. חידוש הלבנה וכל אוכלי שולחן המלך אין כ נמנעים מלבא ביום טוב אל הלחם: ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול. לשון הוה הוא ואנכי רגיל לישב עם המלך תמיד לאכול סמוך לו: ושלחתני. מעתה ונסתרתי עד הערב של יום שלישי ולא א אהיה עם האוכלים ו ויפקד מושבי ויתמה המלך עלי או מחר או למחרתו: כשאל

רדק

וירא. הגדול שבמלאכי שאול או כל אחד ואחד ממלאכי שאול: להקת. כמו הפוך קהלת ותרגומו סיעת ספריא ר"ל תלמידי חכמים כי ת"ח נקראו סופרים: נבאים. תרגומו משבחין כלומר היו אומרים שירות ותושבחות לאל ברוח הקדש ואפשר שהיו מתנבאין נבואות עתידות קרובות בזמנם: עמד נצב עליהם. עומד שהיה עומד על רגליו: נצב. מלמד אותם כמו נצב על הקוצרי' וממונה עליהם להורות מה יעשו וכן נצב על עבדי שאול גדול וממונה עליהם ות"י יקאים ומליף עליהון: בשכו. שם מקום ובא בידיעה שלא כמנהג וכמוהו בקרקר בשכות: וילך שם. ובדרך היתה רוח אלהים וילך הלוך ויתנבא עד בואו בניות: ויפשט גם הוא בגדיו. מלמד שהנביאים האחרים פשטו ב בגדיהם כינס הוא לרבות ועניין זה כי בבא הנבואה על האדם יתבטלו הרגשותיו ויפול האדם כמו שאומר בבלעם נופל וגלוי עינים ואמר בדניאל ואני הייתי נרדם על פני ופני ארצה ופעמים יקרה שיפשט בגדיו מפני רוב בטול הרגשותיו ומחשבותיו ם הגשמיות וישאר בנח השכל ל לבדו: ויפול ערום. תרגם ונפל ברשן ולא מצאתי לו חבר ויש נסחאות כתיב ביישן: על כן יאמרו הגם שאול בנביאים. כמו שאמר למעלה על כן היתה למשל ושם פרשנוהו: ויברח דוד. בעוד שהיה מתנבא שאול ברח לו: ויאמר לו חלילה. יש לשאול היאך היה מבטיחו יהונתן על שקר ואיך אמ' לו ולא יגלה את אזני והלא לעיני כל היה רודפו ומבקש על נפשו אלא היה חושב יהונתן שלא היה בלב אביו להמיתו אחר שנשבע לו ואמ' חי יי' אם יומת ומה שהיה מטיל לו החנית אחרי השבוע' ומה ששלח לביתו לשמרו ולהמיתו ומה ם שהלך אחריו עד נוית ברמה ל להמיתו היה חושב יהונתן כי מפני רוח רעה שהיתה מבעתת אותו היה רוצה להמיתו בעוד שהיתה בו הרוח הרעה כי לא היתה לו רוח רעה אלא לעיתים כמו שאמר והיה בהיות רוח א אלהים רוח רעה אל שאול וכן לא ראינו שהיה רוצה להמיתו אחר השבועה אלא בהיות עליו רוח רעה לפיכך היה מבטיחו יהונתן כי היה יכול להשמ' ממנו בהיות עליו רוח הרעה ואף על פי שהיה לו לנגן לפניו בעת ההיא אף על פי כן היה יכול להשמר ממנו שלא יעמוד למולו ושאול היה ב בלבו להמיתו גם בלא עת רוח רעה אלא שלא היה מראה זה מפני השבועה שנשבע ליהונתן או כדי שלא יעצב יהונתן כמו ם שאמר לדוד והגידו לדוד מעבדי שאול האוהבי' אותו כי בלב שאול להמיתו כי גלה להם והסתיר מיהונתן לפיכך נשבע דוד ואמר חי יי' וחי נפשך כי כפשע ביני ובין המות. ונראה כי החזירו יהונתן לפני אביו אחר מעשה נוית והיה בשלחן אביו כיום ביום כמו שאומר ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול כלומר מנהגי לשבת עמו בשלחנו יום ביום ואף על פי כן היה ירא דוד ואמר ליהונתן כי

רלבג

להקת הנביאי' נבאים. ר"ל קהלת הנביאים מתנבאים דברים ע עתידים: נצב עליהם. ר"ל אצלם והנה זאת הנבואה היתה ממין רוח הקדש בהשתמש החוזים על מנהגיהם וכאילו השפיע שמואל מן הרוח אשר עליו עליה' ונתנבאו מלאכי שאול הראשונים ד והשניים והשלישים. וגם שאול נתנבא ב בבואו שם ופשיטת ה הבגדים ונפלו ערום היה מחוזק הדבקות במושכלו' עד שלא היו מרגישים בענינים ה הגופיים והתמיד זה לשאול כל היום ההוא וכל הלילה כדי שיוכל דוד להמלט אז מיד ם שאול: ומדוע יסתיר אבי ממני את הדבר הזה אין זאת. יתכן שכבר חשב יהונתן שמה שהיה שאול ר רודף דוד להרגו לא והיה כי אם בסב' הרוח הרעה שהיתה מבעתת אותו אך בהיות שאול בדעתו השלם לא ה היתה כונתו להרע ל לדוד כי כבר נשבע לו באלהים באמרו חי יי' אם יומת: כפשע ביני ובין המות. ר"ל שיעור מועט כאילו תאמר פ פסיע' אחת וזה מבואר מאד בעת שהיה דוד מנגן לפניו כי לולי נטה מפניו מעט הרגו בחניתו: ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול. בבמו היום הזה ולזה ירגיש המלך שאינני שם וישאל מה הסבה בזה: עד הערב השלישית. הוא ערב יום החדש השני כי היא שלישית לערב ההוא: כי

ישב ה' ותג' ומי' אבל מסכיל בכרתא ד דירושלם ואתנחת

בזה יבחן הדבר אם יפקדהו כשלא יהיה שם ויאמר טוב שלום לעבדך כלומר כי שקר דברו לי המדברים אז היטב לבבו לי ופירוש כפשע דבר מועט כמו פסיעה והוא כעד הרגל' וכתי' ארי כפיסעא חדא ביני ובין מותא. ובדרש בפסיעה אחת שנפטרתי מפניו נצלתי כמו שנאמר ויפטר דוד מפני שאול: הנה חדש מחר. יום ראשון מהחדש וכיון שמנהגו לאכול בשלחנו יפקדני כל שכן שהוא יום ראש חדש ובאים כל האוכלים בשלחן אחד כמו ביום טוב: עד הערב השלישית. פירוש עד עת ערב של יום שלישי ואומר השלישית לשון נקבה על העת ות"י עד עידן רמשא דיומא תליתאה:

זבח

זבח הימים · היה מנהגם לעשות זבחי שלמים בני המשפחה יום בשנה וכן כתו' באלקנה לזבוח את זבח הימים ׃ ועשית חסד על עבדך · כמו עם עבדך וכ״תי וכן ויבואו האנשים על הנשים כמו אם על בנים ׃ חלילה לך · פי' חלילה לך מלחשדני בזה שאדע הרעה ולא אותה אגיד לך ׃ מי יגיד לי · פי' אם טוב יענך או אם יענך קשה

ומסוף הפסוק למדנו חסרון ר
ראשיתו וכמוהו כגיד חסר ת
תבונות וגו' ופי' מה כמו אם
או פירושו הקשה שיענך מה ת
תהיה אם להמיתני או לגרשני
וי״ת או דילמא ופי' קשה אמירה
קשה וכן ועשיר יענה עזות ׃
יי' אלהי ישראל · שבועה ׃
כעת מחר השלישית · מחר כעת
הזאת אחקרנו ושלישית על העת
כלומר העת הזאת של יום ה
השלישי כי מחר יאמר בקרוב ו
וברחוק וי״ת כעידנא הדין מחר
או דיומא תליתאה ׃ ולא אז
אשלח אליך · בתמיהה ׃
כי ייטב אל אבי · אם ייטב
וישר בעיניו להביא את הרעה
אליך וגליתי את אזנך ׃ ויהי
יי' עמך כאשר היה עם אבי ·
בדבר המלוכה יהיה עמך ש
שתצליח על אויביך כמו שהיה
עמו ׃ ולא אם עודני חי · לא אבקש
ממך אם עודני חי כשתמלוך כי
איני ירא שלא תעשה חסד יי'
עמדי ׃ ולא אמות · כי ידעתי
כי חסד תעשה עמדי · ומה שאמ'
חסד יי' כי בברית יי' באו שניהם
כשכרתו ברית כמו שאומר ו
ויכרתו יהונתן ודוד ברית ואמר
לו דוד כי בברית יי' הבאת את ע
עבדך וזהו ברית יי' שאמרו ב
בכרתם ברית יי' עד בני ובניך ·
אבל זה הדבר אני שואל ממך
שלא תכרית חסדך מביתי עד
עולם ׃ ולא בהכרית · כלומר
אפילו בהכרית יי' את אויבי דוד
מעל פני האדמה עד שלא ישאר
איש מהם לא תכרית ביתי אף
על פי שמשפח' אבי מכלל אויבי
דוד ׃ ויכרות יהונתן עם בית דוד ·
אחר שבקש יהונתן מאת דוד
שיהיה בריתו עם ביתו כרת גם
הוא ברית להיות בריתו עם בית
דוד גם כן והם כשיו ובניו ובית
אביו גם כן כי כל זמן שתמשך
מלכות אביו שיהיה בריתו עם
בית דוד לשמרם בכל כחו · ועוד
הוסיף יהונתן ואמר ובקש יי' מיד
אויבי דוד אם ישקר בברית ׃
מיד אויבי דוד · כנוי הוא כי
מיד דוד ר״ל שאם יפר הברית יי'
יבקש מידו ועוד הוסיף להשביעו
בכח האהבה שהיה אוהב אותו ׃
ונפקדת

כשאל נשאל · רשות שאל מתני ׃ זבח הימים · משנה לשנה בזמן הזה ׃ אם כה יאמר טוב · שלא יחרה לו ׃ שלום לעבדך · אין בלבו להרגני ׃ ואם חרה יחרה · זהו שאהא לו מכוין להרגני ׃ כלתה הרעה מעמו · סוף דבר מחשבה רעה לו עלי ׃ ועשית חסד · לשאלתי ׃ חלילה לך · כזאת לחשדני שאדע בו שכלתה מעמו הרעה ולא אגיד לך ׃ מי
יגיד לי · במקו' שאסתר
שם ׃ השלישית · בימי
מחר זהו יום שלישי
כשעה של עכשיו כי
מחר חדש ושמא לא
יתמה מחר אבי
אבל יתמה ביום
השלישי ׃ יי' אלהי
ישראל · לשון שבועה כה
יעשה לי הקב״ה כי א
אחקור את אבי ואמצא
שהוא טוב אליך אם
לא אשלח על ידי ש
שליח וגליתי אזנך כי
הטובה איני יכול ל
לגלות ואם ייטיב אל
אבי להרע לך אות' לא
אגלה פן יודע לאבי
מקום שאתה שם
וגליתי אני בעצמי את
אזנך ׃ ולא אם עודני
חי · לשון בקשה הוא
כמו ולא יתן נא לעבדך
ואינו זז ממשמעו ולא
תעש' לי טובה בעודני
חי שתעשה עמי חסד
יי' בטרם אמות ומהו
החסד שלא תכרית את
חסדך מעם ביתי
בזאת תכרות לי ברית
בחייו ׃ ולא בהכרית
יי' וגם לא תכיר חסדך
מהם כי אף בבא ה
הפורענות על בית אבי
שידעתי שיכרית ה
המקום את אויביך ׃
ובקש יי' את הברית
הזאת מיד אויבי דוד ·
כנה הכתוב ופירושו
בקש הקב״ה את העון
מיד דוד אביו כשעבר
על הברית ואמר ל
למפיבושת אתה
וציבא תחלקו את ה
השדה יצתה בת קול
ואמרה רחבעם ת
וירבעם יחלקו את ה
המלכות וכן תירגם
יונתן ואיתפרע ליה יי'
מיד סנאי דוד ׃ מחר

פקד ה' וחס' וסי' ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת · ויטבע יוסף את בני ישראל לאמר · ויקח משה את עצמות יוסף · פקד פקדתי אתכם · אם פקד יפקדני אביך ׃ יחרה ג' וסי' למה יי' · פן יחרה אף יי' · ואם חרה יחרה לו דע ׃ עבדך ז' חס' וקמצין בקריאה וסימ' נמסר בסדר בהעלתך ׃ בברית ג' בקריאה וסימ'

ה' וחס' אם־פקד יפקדני אביך ואמרת נשאל
ג' נשאל ממני דוד לרוץ בית־לחם
ל' עירו כי זבח הימים שם לכל־
המשפחה׃ אם־כה יאמר טוב
ל' · ג' שלום לעבדך ואם־חרה יחרה לו
דע כי־כלתה הרעה מעמו׃ ועשית
ג' חסד על־עבדך כי בברית יהוה
הבאת את־עבדך עמך ואם־יש־בי
ל' עון המיתני אתה ועד־אביך למה־
ל' מל' זה תביאני׃ ויאמר
יהונתן חלילה לך כי אם־ידע אדע
ל' · ל' כי־כלתה הרעה מעם אבי לבוא
עליך ולא אתה אגיד לך׃
ויאמר דוד אל־יהונתן
מי יגיד לי או מה־יענך אביך קשה׃
ויאמר יהונתן אל־דוד לכה ונצא
השדה ויצאו שניהם השדה׃
ויאמר יהונתן אל־דוד
יהוה אלהי ישראל כי־אחקר את־
אבי כעת מחר השלשית והנה־טוב
אל־דוד ולא־אז אשלח אליך וגליתי
ג' חס' את־אזנך׃ כה־יעשה יהוה ליהונתן
ב' חס' יוד בתר' לב שתח וכה יסיף כי־ייטב אל־אבי את־
הרעה עליך וגליתי את־אזנך
ושלחתיך והלכת לשלום ויהי יהוה
עמך כאשר היה עם־אבי׃ ולא אם־
ג' עודני חי ולא־תעשה עמדי חסד
יהוה ולא אמות׃ ולא־תכרית את־
חסדך מעם ביתי עד־עולם ולא
ב' יתר חס' ויתר מל' אזכל בהכרת יהוה את־איבי דוד איש
מעל פני האדמה׃ ויכרת יהונתן עם־
בית דוד ובקש יהוה מיד איבי דוד׃

אם מבעא יבעינני אבוך ותימר
אשתאלא אשתאל מיני דוד ל
למיזל לבית לחם קרתיה ארי
שירוי ניכסת קודשיא יומא דין
תמן לכל זרעיתא׃ אם כדין
יימר טב שלם לעבדך ואם מיתקף
יתקיף ליה דע ארי גמירא בישתא
מיניה׃ ותעביד טיבו עם עבדך
ארי בקיימא דיי אעילתא ית עבדך
עמך ואם אית בי חובא קטולני
את ולות אבוך למה דנן תעילנני׃
ואמר יהונתן חס לך ארי אם מידע
אידע ארי גמירא בישתא מן אבא
למיתי עלך ולא יתה אחוי לך׃
ואמר דוד ליהונתן
מן יחוי לי או דילמא יתיבינך אבוך
פתגמין קשין׃ ואמר יהונתן
לדוד איזיל וניפוק לחקלא ונפקו
תרויהון לחקלא׃
ואמר יהונתן לדוד יי אלהא דישראל
ארי אבדוק ית אבא כעידנא הדין
מחר או ביומא תליתאה והא
פתגמיא תקנין מיתאמרין על דוד
ולא מכען אשלח לותך ואחוי לך
כדין יעביד יי ליהונתן וכדין יוסיף
ארי גמירא מן אבא למיתי בישתא
עלך ואחוי לך ואשלחינך ותהך
לשלם ויהי מימרא דיי בסעדך כמא
דהוה בסעדיה דאבא׃ ולא עד
דאנא קיים ולא תעבד עמי טיבו
מן קדם יי ולא אמות׃ ולא
תפסיק ית טיבותך מן אנש ביתי
עד עלמא ולא כד שיצי יי ית סנאי
דוד גבר מעל אפי ארעא׃
וגזר יהונתן קיים עם בית דוד ו
ואיתפרע ליה יי מיד סנאי דוד׃

לעבדך בברית יי' אלהיך ובאלתו · ועשית חסד על עבדך · ואשבע לו ואבוא בברית ׃ אזנך כלהון מלאים בנביאים במ״ג חס' וסי' כי אחקר את אבי · גם מאז לא פתחה אזנך ׃ ולא תעשה ג' וסי' ולא תעשה כמעשיהם · ולא אם עודני חי · ועתה שוב ולך בשלום ׃

רלבג

כי זבח הימים שם לכל המשפחה ·

יתכן שעל דבר נס עשה השם ית' להם היו עושים שנה בשנה ביום ההוא זבחי שלמים ולזה היה נקרא זבח שלמים לכל המשפחה ׃ חלילה לך · ר״ל חלילה לך מחשוד אותי בזה שארבה שתמות ביד אבי כי בדאי אם אדע שכלתה הרעה מעם אבי לבא עליך אגיד לך כדי שתמלט ׃ ויאמר דוד אל יהונתן מי יגיד לי או מה יענך אביך קשה · ר״ל מי יגיד לי אם חרה יחרה לו כדי שאשתדל להמלט ממנו או מה יענך קשה כי יוכר מהדברים ההם הרבה מכוונתו · או ירצה בזה והוא מי יגיד לי אם יאמר טוב כדי שלא אסתר מפניו ולא אכעיסנו כנגדי או מי יגיד לי אם חרה יחרה לו ויענך אביך קשה מה יהיו הדברים ההם הקשים כדי שאתנהג בזה לפי הראוי ׃ לכה ונצא השדה · היתה עצתו שיצאו השדה כדי שיוכלו לדבר שם כל רצונם כי שם יראו מי שיבם ולא יראו זה בהיותם בבית או בעיר ׃ ולא אם עודני חי וגו' · ר״ל אינני ירא אם עודני חי בהיותך מולך שלא תעשה עמי חסד יי' ולא אמות וגם אחרי איני ירא שתכרי' חסדך מעם ביתי עד עולם ולא בעת שיכרית הש״י את אויבי דוד מעל פני האדמה איני ירא שתכרית חסדך מעם ביתי שהוא ממשפחת אויבי דוד · והנה כרת יהונתן גם כן ברית עם בית דוד ר״ל שאין בריתו עם דוד לבד אבל עם בית דוד בכללם לשמרם מהרע כפי היכולת וקלל יהונתן עצמו אם יעבור על זה הברית לכבוד דוד ובחייו ואמר שהש״י יבקש מיד אויבי דוד ויפרע מהם אם יבגדו בזה הברית ׃ והוסיף

רשי

מחר חדש· ודרך כל אוכלי שולחן המלך לבא ביום מועד אל השולחן: ונפקדת· אבי יפקדך וישאל היכן אתה: כי יפקד מושבך· שיהיה מושבך חסר שאתה יושב בו וכן תירגם יונתן ותיתבעי ארי יהא מרווח בית אסחרותך: ונפקדת· לשון זכרון: כי יפקד· לשון חסרון: ושלשת· שלשת ימים ואז תרד מאד כלומר לכשתגיע ביום השלישי
תרד במקום סתר ו
ותתחבא הרבה כי אז
יבקשוך ובאת אל ח
המקום הסתר הזה
אשר אתה נסתר בו
היום שהוא יום מעשה
מלאכ' וכן תירג' יונתן
ביומא דחולא שאותו
היום נסתר כמה ם
שנאמר ויסתר דוד ב
בשדה מיד ויהי החדש
מחר: האבן האזל·
אבן שהיא אות להולכי
דרכים: האזל· הולכי
הדרך וכן תירג' יונתן
אבן אתא אבן האות:
צדה אורה· לא מפיק
ה"א ופתרון צדה כמו
לצד כל תיבה שצריכה
למ"ד בתחלתה הטל לה
ה"א בסופה בצד אותה
אבן אורה חצי' למטרה
כדי שלא יבין הנער וזה
סימן יהיה לך לנחם
אם אתה צריך לברוח:
והנה אשלח וגו'· ודרך
המשחק חץ הירוי ה
הולך עד מקום שרואה
שהחץ הולך ואינו יכול
לכוין יפה פעמי' שהוא
מחפשו והחץ להלן מ
ממנו ופעמים שהוא
הולך להלן מן החץ ו
ומחפשו והנחש הזה
יהיה לך: אם אמור
אומר לנער וגו' קחנו
ובואה· בא אתה
בעצמך ממקום מ
מחבואך וקחנו ובוא
אלי כי אין לך לירא כי
שלום לך הקב"ה חפץ
שתהא כאן ולא תירא ואפילו שמעת' מאבא רעה: ואם כה אומר וגו' לך כי
שלחך· הקב"ה אומר לך לברוח ולהמלט: והדבר אשר דברנו· ברית שכרתנו יחד
הנה יי' ביני ובינך עד על אותו דבר: אל מושב הקיר· בראש המטה אצל הקיר:
ויקם יהונתן· עמד ממקומו לפי שאין דרך הבן להיות מוסב אצל אביו שדרכן
לאכול מסובין על המטות והיה דוד מיסב בין יהונתן ובין שאול עכשיו שלא בא דוד
לא הסיב יהונתן עד שישב אבנר מצד שאול ואחר כך ישב יהונתן מצד אבנר ואם
תאמר לא ישב כלל הרי הוא אומר ויקם יהונתן מעל השלחן מכלל שישב:
מקרא

אהבו ד' בקריא' וסי' נמסר בסדר ויגש: מושבך ג' בקריא' וסי' הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל· איתן מושבך ושים בסלע· ונפקדת כי יפקד מושבך: ובאת ז' בטעם לרע וסי' נמסר בסדר נח: אבר ג' חס' וג' מ"ל

וַיּוֹסֶף יְהוֹנָתָן לְהַשְׁבִּיעַ אֶת־דָּוִד
בְּאַהֲבָתוֹ אֹתוֹ כִּי־אַהֲבַת נַפְשׁוֹ אֲהֵבוֹ
: וַיֹּאמֶר־לוֹ
יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד
מוֹשָׁבֶךָ: וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם
הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל:
וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה
לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה: וְהִנֵּה אֶשְׁלַח
אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־
אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ
וָהֵנָּה קָחֶנּוּ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין
דָּבָר חַי־יְהוָה: וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם
הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי
שִׁלַּחֲךָ יְהוָה: וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ
אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־
עוֹלָם: וַיִּסָּתֵר דָּוִד
בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־
הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל: וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־
מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב
הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד
שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד: וְלֹא־
דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא

ב' מ"ל · ד' · ג' ב' אתנכול· ז' בטע' · ל'· ב' אתכס ביד אל · ו' ג' חס' וג' מ"ל · ל'· ל' · ל' · ל'· ג' · ג' ב' קמצין וא' פתח · אל ק' ו' ג' מ"ל · ל'

וְאוֹסֵיף יְהוֹנָתָן לְאוֹמָאָה יָת דָּוִד
בְּרַחֲמִיהּ יָתֵיהּ אֲרֵי רַחֲמַת נַפְשֵׁיהּ
רַחֲמֵיהּ: וַאֲמַר לֵיהּ
יְהוֹנָתָן מְחַר יַרְחָא וְתִתְבְּעֵי אֲרֵי
יְהֵי מְרַוַּח בֵּית אַסְחָרוּתָךְ:
וּבִתְלָתוּת יוֹמִין תִּתְבְּעֵי לַחֲדָא
וּתְהָךְ לְאַתְרָא דְּאִיטְּמַרְתָּא תַּמָּן
בְּיוֹמָא דְחוּלָא וְתֵתִיב בִּסְטַר אֶבֶן
אַתָּא: וַאֲנָא תְּלָתָא גִירִין בְּקַשְׁתָּא
אֶשְׁדֵּי לְמִימְחֵי לִי לְפַלְגַּלִיסָא:
וְהָא אֶשְׁלַח יָת עוּלֵימָא אֵיזִיל וְאַיְתִי
יָת גִּירַיָּא אִם מֵימַר אֵימַר לְעוּלֵימָא
הָא גִירַיָּא מִינָּךְ וּלְכָא סַבְהִי וְאֵיתָא
אֲרֵי שְׁלָם לָךְ וְלֵית מִדְּעַם בִּישׁ
קַיָּים הוּא יְיָ: וְאִם כְּדֵין אֵימַר
לְעוּלֵימָא הָא גִירַיָּא מִינָּךְ וּלְהָלְאָה
אֵיזֵיל אֲרֵי שֵׁיזְבִינָךְ יְיָ: וּפִתְגָּמָא דִּי
מַלֵּילְנָא אֲנָא וְאַתְּ הָא מֵימְרָא דַיְיָ
בֵּינִי וּבֵינָךְ סָהִיד עַד עָלְמָא:
וְאִיטְּמַר דָּוִד בְּחַקְלָא וַהֲוָה
יַרְחָא וְאַסְחַר מַלְכָּא עַל לַחְמָא
לְמֵיכַל: וְאַסְחַר מַלְכָּא עַל
שְׁוִויֵהּ כִּזְמַן בִּזְמַן עַל שְׁוִויֵהּ ד
דִּמְתַקַּן לֵיהּ בִּסְטַר כּוֹתְלָא וְקָם
יְהוֹנָתָן וְאַסְחַר אַבְנֵר מִסִּטְרָא ד
דְּשָׁאוּל וַהֲוָה אַתְרָא דְדָוִד מְרַוַּח:
וְלָא מַלֵּיל שָׁאוּל מִדְּעַם בְּיוֹמָא הַהוּא

וסי' נמסר בריש סדר משפטים ובסדר נשא: אני ואתה ג' בקריאה וסימ' ועתה לכה נכרתה ברית· והדבר אשר דברנו אני· כי זבור אני ואתה את רכבים:

רדק

ונפקדת· ונזכרת כי יזכרך אבי כשיחסר ממושבך יושב: יפקד· ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש ות"י ותתבעי ארי יהי מרוח בית אסחרותך: ושלשת תרד מאד· תהיה נסתר ג' ימים כמו שאמרתי ונסתרת בשדה עד הערב השלישי' ותרד מאד בעמק במקו' הסתר ההוא באותו מקום שנסתרת ביום המעשה והוא
אותויום שהיה מעשה השבועה
שנשבע שאול ליהונתן שלא יומת
דוד שהיה שם נסתר דוד בשדה
וי"ת ובתלתות יומיא תתבעי לחדא
כלומ' ביום החדש ומחרתו תפקד
שאל עליך אבי אבל ביום ה
השלישי ידעתי שתבוקש מאד כי
יחשוב אבי שברחת אם לא תהיה
בשלחנו שלשה ימים סמוכים·
ומה שתרגם תרד תתבעי ר"ל תרד
מאד ותהיה פחות ונקל בעיניו
להמיתך אם בלבו להמיתך
כי ימצא לך זאת העלה ויאמר
כי בן מות אתה שברחת מלפניו
ואז אכיר אם בלבו להמיתך לפי
הדברים שידבר או כי לא תהיה
לו טענה לדבר עליך ותרגם ביום
המעשה ביומא דחולא כלומר
ביום חול ששושין בו מלאכה לפי
שהיה נסתר עתה ביום ראש חדש
כי נראה שהיה מנהגם שלא ל
לעשות מלאכה בראש חדש כמו
שהוא מנהג הנשים היום ואפשר
כי מפני קרבן ראש חדש היו ר
רבים פנויים ממלאכתם ובאים
להשתחות לפני יי' וכן נראה ב
בנבואת יחזקאל לעתיד:
האבן האזל· ת"י אבן אתא אולי
היתה אות וסימן עוברי דרכים:
שלשת החצים· בא בידיעה אף
על פי שלא זכרם בפסוק נראה
כי יהונתן אמר לדוד כי שלשת
החצים יורה לסימן שלשת הימים
שיהיה נסתר בשדה לפיכך אמר
החצים לידיעה: צדה אורה·
הה"א רפה ומשפטה במפיק
וכמוהו רבים ופירושו לצד האבן
אורה החצים להיות לי האבן ל
למטרה לשלוח שם לי הנער ל
ללקט החצים והדבר שאומר
לנער יהיה לך סימן אם הנה אם
הלאה כי שמה לא אוכל לדבר
עמך פנים בפנים אם במקום ההוא רואים: קחנו· קח הנער ובא עמו
ואדוני אבי ז"ל פירש קח זה הסימן ובא: ואין דבר חי יי'· ואין דבר רע וכן ת"י ולית
מידעם כי נשבע לו חי יי' להבטיחו שלא יצוה לו לבא אם לא ידע באמת כי אין ברעת
אביו להמיתו ולעשות עמו רעה: כי שלחך יי'· כתרגומו ארי שזבינך יי' כלומר תלך
לך כי יי' שלחך ונמלטת מחרב אבי: עד עולם· לקיים הברית עד עולם:
וישב המלך על הלחם· כתיב על וקרי אל ושניהם נכונים בענין: וישב המלך
על מושבו· תרגומו ואסחר מלכא על שוויה פירוש על מטתו כי מנהג היה בימים
ההם לאכול במסבה במטות וכן מצאנו בדברי רבותינו ז"ל כי גם בימיהם היה
מנהג ומה שאמר ויקם יהונתן פירושו אחר שישב מצד אביו קם והושיב אבנר
מצד אביו כי לא רצה להיות סמוך לאביו שאם יקצוף עליו על דבר דוד לא יהיה
סמוך לו להכותו· והנה נפקד מקום דוד שלא היה בו יושב: כי

רלבג

והוסיף גם כן יהונתן להשביע את דוד בדרך שיהיה ברית שלם ביניהם מצד חוזק
אהבתו אותו כי אהבת נפשו אהבו: ושלשת תרד מאד· ר"ל שישבו שם עד הערב
השלישית כמו שאמר דוד או יהיה הרצון בזה שישב שם עד בקר היום השלישי מהחדש השני וכן נראה ממה שאמר אחר זה ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ותרד
מאד בעמק באופן שלא יראה אותך שום אדם· ובאת אל המקום אשר נסתרת שם ביום המעשה שנסתרת בשדה ודברתי אל אבי עליך טובה עד שנשבע שלא ימיתך:
אצל האבן האזל· לפי שהמקום ההוא היה רחב וייחד מקום מוגבל ממנו והוא אצל האבן האזל ואחשוב שנקראת כן שהיתה סימן להולכי דרכים: צדה אורה· ר"ל לצד
האבן אורה בדרך שתהיה האבן לי למטרה: החצים ממך והנה· הוא אות שישוב דוד ליהונתן ואמנם יהיה זה כשיהיה יהונתן מורה החצים בדרך שלא
יגיעו עד האבן שהיתה למטרה וכאשר יאמר הלא החצי ממך והלאה הוא אות שיסור דוד מעליו וזה מבואר מצד הלשון ואמנם יהיה זה כשיהיה יהונתן מורה החצים
באופן שיעברו האבן שהיתה למטרה: כי

רד"ק

כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור. פירושו אמר שאול מקרה קרה לו שלא בא כלומר היה לו דבר להתעסק בו זולתי כי טהור הוא או לא טהור מקרה לילה לפי לא בא ופי' בלתי זולתי כמו בלתי כלב בן יפונה והיו כשמרים שלא לאכול הטמא והטהור יחדו אפי' בחולין או שמא היו שם זבחי שלמי' שעשה המלך השלמי' ביום החדש גם יתכן לפרש כי אין מדרך מוסר לבא טמא לשלחן המלך ות"י ארי אמ' דילמא עירוע הוא ליה ולא דכי הוא או דילמא לאורח אזל ואנחנא לא זמנוהי פי' מקרה הו' לשו' קרי מן מקרה לילה ובלתי כמו לא מן בל קרוב איך ופירוש כי לא טהור שלא הכיא בעבור שלא טהור הוא אלא שהלך בדרך קרוב ואנחנו לא זמננו אותו שיהיה מוכן לבא היום אל השלחן כי כל האוכלים על שלחן המלך לא היו תמידים בכל יום: ממחרת החדש השני. ר"ל ממחרת ר"ח שהוא שני לחדש ויונתן תרגם ביומא דבתרוהי דהוא עיבור ירחא תניינא: נשאל נשאל. מקור שלם מבנין נפעל: מעמדי. כלומר ממני לקח רשות בלכתו לבית לחם ולא הלך בלא רשות ולשון נפעל בזה הענין רוצה לומר ששאל דוד עצמו מעמדי כדי ללכת עד בית לחם והנה הוא נשאל בעצמו וכן נשאלתי מן המלך: זבח משפחה לנו. כבר פירשתיו: והוא צוה לי אחי. פי' אחי צוה לי ללכת שמה והוא אליאב הבכור שחייב לכבדו ולשמוע למצותיו ונראה כי כן היה דרכם באותם הימים להיות האח הקטן נשמע למצות האח הגדול כמו שנזכר למעלה בענין ויחר אף אליאב: אמלטה נא. אמלטה מעבודת המלך מעט ואלך לראות את אחי: בן נעות המרדות. בן סמוך לנעות כי הוא נקוד סגול ונעות אמר על אמו שרשו עוה תא' הנפעל נעוה לזכר ונעוה לנקבה ובסמוך נעות והוא סמוך אל המרדות כלומר מאמך היה לך זה שהיא מורדת ברצוני וכמו כן אתה מורד במה שאני רוצ' ואוהב מה שאני שונא ות"י בר סרבנות' דמרדותא קשיא פירש נעות שם: לבן ישי. הלמ"ד כמו הרגו לאבנר או היא במקום בי"ת כלומר לפניכם לחרב: לבשתך ולבשת ערות אמך. עתה יאמרו השומעי' שאת' אוהב אדם שאני שונא כי איכך בני ויהיה זה בשתך ובושת ערות אמך שיאמרו שזנתה: כי כלה. כלומר נגמר הדבר בלב אבי להמית את דוד: מעם השלחן. כמו מעם ברכיו: ביום החדש השני. תרגומו ביום עבור ירחא תניינא: כי נעצב. כפעל עבר כי הוא פתוח: כי הכלימו אביו. כלומר על שני דברים לא אכל לחם כי נעצב בעבור דוד ובעבור שהכלימו אביו בדבור ובמעשה: למועד דוד. כתרגומו לזמנא דאמר ליה דוד והוא יום השלישי להסתרו בשדה ואף על פי שהוא אמר לו בערב והוא הלך אליו בבקר לא היה צריך להמתין עד הערב כי כבר ראה לב אביו: להעבירו. ירה החצי בכח להעבירו המטרה והיא האבן האזל ועשה זה כדי שיוכל לומר החצי ממך והלאה כי שמא יבא אדם בין כך ולא יוכל להתחבר עם דוד וישמע דוד הסימן וכאשר ראה כי לא בא אדם שם אמר לנער שימהר ויבא העיר כדי שיוכל להתחבר עם דוד ולדבר עמו פנים בפנים: וילקט

רש"י

מקרה הוא. קרי ראה בלתי טהור הוא ועדיין לא טבל לקריו שאילו טבל לקריו אין צריך הערב שמש לחולין: כי לא טהור. זו היא כתיבת טעם לדבר ולפי שאינו טהור לפיכך לא בא שלא יטמא את הסעודה: ממחרת החדש. ממחרת חידוש הלבנה: השני. ביום שני לחדש: והוא צוה לי אחי. גדול הבית צוה לי שאהיה שם והוא אחי אליאב: אמלטה. איסק"מוביר בלע"ז אלך יום אחד ואבא: נעות המרדות. לשון נוע אשה נעה ונדה יוכאכית כאשר תאמר זעוה מן זע כן תאמר נעוה מן נע והתי"ו מן הריבוק שהוא דבוק למרדות המרדות שהיא ראויה לרדות ולייסר. ד"א כשחטפו בני בנימן מבנו' יבש גלעד שיצאו לחול בכרמים היה שאול ביישן ולא רצה לחטוף עד שבאת' היא עצמה והעיזה פניה ורדפה אחריו: נעות' על שם הכרמים והוא נת כמו נעוה ארתחו יטופון נעווהי בחמר ולא מן השם: נעצב אל דוד. בשביל דוד: כי הכלימו אביו. בשביל דוד: למועד דוד. למועד אשר קבע לו דוד: להעבירו. החצי עבר את הנער: מאבל

רלב"ג

כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור. הרצון בזה לפי מה שאחשוב שכבר אמר שאול מקרה הוא שקרה שלא בא דוד אל הלחם לא במרד ולא במעל ממנו ולא בבוכה או אולי בלתי טהור הו' ששמש מטתו והו' טמ' עד הערב כי דוד הוא לא טהור ר"ל שלא נשמר מלשמש מטתו כי טבעו היה נוטה ל רבוי המשגל כמו שנתבאר מעניינו ולזה נשמר מלבא אל שולחן המלך כי לא נכון שיאכלו הטמא והטהור יחדו בשלחן המלך עם שכבר אפשר שהיו אוכלים זבחי שלמים: והוא צוה לי אחי. הו' על דרך אמרו ותפתח ותראהו את הילד שבאר אחר הכנוי הכונה והרצון בזה שאחיו צוה לדוד שילך שם: בן נעות המרדות. ר"ל מעוותת המוסר כאילו יאמר שלא הוכיחתו אמו בקטנותו ולזה לא קבל מוסר כראוי ויהיה הרצון במרדות מוסר ובזה אמרו רבותינו מכת מרדות או יהיה הרצון במרדות ממשלה כענין וירד מים עד ים והוא היותר נכון וירצה בזה שהוא בן אשה שאינה ראויה לממשלה אבל היא מעוותת בדבר הממשלה כי אין מינה כאות לאדנות ובזה יאמר ביהונתן שהוא בלתי ראוי לממשלה כי הוא בוחר במה שימנעהו ממלוך על ישראל והוא דוד: כי נעצב אל דוד כי הכלימו אביו. באר בזה ששני דברים היו סבה שלא אכל יהונתן ביום החדש השני לחם האחד כי היה נעצב אל דוד שיצטרך שיפרד ממנו מפחד אביו והיא היתה הסבה היותר חזקה ולזה הקדימה והסבה השנית היא כי הכלימו אביו במה שקרא לו בן נעות המרדות: רוץ מצא נא את החצים אשר אנכי מורה. קצר הכתוב וזה כי יהוא באר לנער אי זה דבר ישים לו למטרה והוא האבן האזל: והוא ירה החצי להעבירו. ר"ל שיהונתן ירה חצו בחוזק כנגד מקום אחר יותר רחוק מהאבן ההוא כדי שיעבור החץ המקום שהגביל הנער:

ואראה ה' וסימ' ארדה נא ואראה. אסורה נא ואראה. ואראה העודם חיים. אעברה נא ואראה. אמלטה נא:

תרגום

ארי אמר דילמא עירוע הוא ליה ולא דכי הוא או דילמא לאורח אזל ואנחנא לא זמניניהי: והוה ביומא דבתרוהי דהוא עיבור ירחא תניינא והוה אתרא דדוד מרוח ואמר שאול ליהונתן בריה מא דין לא אתא בר ישי אף תמלי אף יומא דין ללחמא: ואתיב יהונתן ית שאול אישתאלא אישתאל דוד מיני למיזל עד בית לחם: ואמר שלחני כען ארי שירות ניכסת קודשיא לכל זרעיתא לנא בקרתא והוא פקיד לי אחי וכען אם אשכחית רחמין בעינך אישתיזב כען ואחזי ית אחי על כן לא אתא לפתורא דמלכא: ותקיף רוגזא דשאול ביהונתן ואמר ליה בר סרבנותא דמרדותא קשיא הלא ידענא ארי רעי את לבר ישי לבהתתך ולבהתת קלן אמך: ארי כל יומיא דבר ישי קיים על ארעא לא תיתקן את ומלכותך וכען שלח ואיתיניה לותי ארי גבר חייב קטול הוא: ואתיב יהונתן ית שאול אבוהי ואמר ליה למה יתקטל מה עבד: וארים שאול ית מורניתא עלוהי לממחיה וידע יהונתן ארי גמירא היא מן אבוהי למקטל ית דוד: וקם יהונתן מעם פתורא בתקיף רוגזא ולא אכל ביום עיבור ירחא תניינא לחמא ארי איתנסיס על דוד ארי אכלמיה אבוהי: והוה בצפרא ונפק יהונתן לחקלא לזימנא דאמר ליה דוד וניק זעיר עמיה: ואמר לעולימיה רהט איתאכען ית גיריא דאנא שדי ועולימא רהט והוא שדא גירא לאעברותיה:

מקרא

כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר: וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם: וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם: וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ: וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ: כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא: וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה: וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד: וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו: וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ: וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ:

רשי

מאצל הנגב. מסטר אבן אתא דלקביל דרומא: עד דוד הגדיל. הרבה לבכות: לך לשלום. והשבועה אשר נשבענו יי' יהיה עד עליה עד עולם: ואת הנערים יודעתי. לשון טורח הנערים אשר יבאו עמי הטרחתים לרוץ לפני אל מקום פלוני אלמוני: יודעתי. כמו ויודע בהם אנשי סוכות: פלוני אלמוני. מכוסה אלמון מאין שם שאינו חפץ להזכיר כי דבר סתר הוא פלוני כמו כי יפלא יתכסה: או הנמצא. אם אין חמשה תן לי מה שנמצא בידך: אך מאשה. בקושי אני מאכילן לזרים אך זה אני אפשר שאאכילנו לטמאים: עצורה לנו. עצורה ממנו: ויהיו כלי הנערים קדש. טהורים: והוא דרך חול. והלא משנסתלק מעל השולחן והקטירו הבזיכין קרוב הוא להיות חולין שיצא מידי מעילה משהי' לו שעת היתר לכהנים: ואף

רדק

וילקט נער יהונתן את החצי. החצי כתיב וקרי החצים הכתוב הוא לשון יחיד כי כראה שלא ירה כמו שאמר אלא החצי וקרי החצים להודיע כי חצים שלשה ירה כמו שאמר שלשת החצים צדה אורה: את כליו. קשתו וחציו: קם מאצל הנגב. כי שמע שאמר לנער שיבא העיר וידע כי אין שם אדם אחר ולפיכך אמר לנער שילך לו כדי שידבר עמו וקם ממקום הסתר ופירושו מאצל הנגב כתרגומו קם מסטר אבן אתא לקביל דרומא כלומר כי דוד היה נסתר אצל האבן לצד דרומה של אבן כמו שאמר וישבת אצל האבן האזל ויונתן שם למטרה האבן לצד צפונה שלא יראה הנער את דוד בלקטו החצים: עד דוד הגדיל. לבכות יותר מיהונתן: אשר נשבענו. וזכור אשר נשבענו שנינו אנחנו והכפל לחזק הענין וכן ופניתי אני וראיתי אני והדומים להם שכתבנו בספר מכלל מבנין פועל הדגוש: נבה. אל נוב וההא נוספת לפיכך הטעם מלעיל: ויחרד. הגידו לו שהיה בא דוד וחרד ויצא לקראתו והוא לשון תנועה כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו ויחרדו כצפור ממצרים ויתכן לפרשו כמשמעו ענין חרדה ופחד לפי שהיה בא לבדו פחד וחרד לקראתו מה היה ענין בואו לבדו וכתי' ואיתבעית: יודעתי. כמו הודעתי או הוא מן הדומה למרובע ופי' הודעתי הות' שילכו לפני ואמצא אותם במקו' פלוני. ופי' פלוני אלמוני מקום מכוסה ונסתר פלוני מן כי יפלא ממך דבר אלמוני מן אלם כלו' מקום שלא ידובר בו ותרגומו וית עולימיא שלחי' קדמי לאתר כסי וטמיר: לחם קדש. פירש אדוני אבי ז"ל לחמי תודה שיוכל זר לאוכלו בטהרה: אם נשמרו הנערים. ידרך כבוד אם נשמרת ר"ל וכמוהו וירדו כל עבדיך אלה אלי: כי אם אשה עצורה לנו. אפילו היתה אשה עצורה עמנו כתמול שלשום בצאתי טהרנו עצמינו: ויהיו כלי הנערים. כלומר בגדיהם קדש: והוא

והחצי חד מן ה' מלין קריין מ"ם בסוף תיבותא ולא כתיב וסי' עברנו דויהי כשמע כל מלכי. החצי ויקרא יהונתן אחרי הנער. אלהיך וגם באו עבדי המלך לברך ייטב. שנה בן שלשים ושתים דיורם בן אחאב קדמא דפסוק כנ"ל. בח והיה כל מעבר מטה בם בה כתיב: הבא ג' בקריאה וסימ' הבא את האנשים הביתה.

ויבא הנער עד מקום החצי אשר
ירה יהונתן ויקרא יהונתן אחרי
הנער ויאמר הלוא החצי ממך
והלאה: ויקרא יהונתן אחרי הנער
מהרה חושה אל תעמד וילקט נער
יהונתן את החצי ויבא אל אדניו
: והנער לא ידע מאומה אך יהונתן
ודוד ידעו את הדבר: ויתן יהונתן
את כליו אל הנער אשר לו ויאמר
לו לך הביא העיר: הנער בא ודוד
קם מאצל הנגב ויפל לאפיו ארצה
וישתחו שלש פעמים וישקו איש
את רעהו ויבכו איש את רעהו עד
דוד הגדיל: ויאמר יהונתן לדוד
לך לשלום אשר נשבענו שנינו
אנחנו בשם יהוה לאמר יהוה יהיה
ביני ובינך ובין זרעי ובין זרעך עד
עולם: ויקם וילך
בא ויהונתן בא העיר: ויבא דוד נבה
אל אחימלך הכהן ויחרד אחימלך
לקראת דוד ויאמר לו מדוע אתה
לבדך ואיש אין אתך: ויאמר דוד
לאחימלך הכהן המלך צוני דבר
ויאמר אלי איש אל ידע מאומה את
הדבר אשר אנכי שלחך ואשר
צויתך ואת הנערים יודעתי אל
מקום פלני אלמני: ועתה מה יש
תחת ידך חמשה לחם תנה בידי או
הנמצא: ויען הכהן את דוד ויאמר
אין לחם חל אל תחת ידי כי אם
לחם קדש יש אם נשמרו הנערים
אך מאשה:
ויען דוד את הכהן ויאמר לו כי אם
אשה עצרה לנו כתמל שלשם
בצאתי ויהיו כלי הנערים קדש

ואתא עולימא עד אתר גירא דישרא יהונתן וקרא יהונתן בתר עולימא ואמר הלא גירא מינך ולהלא: וקרא יהונתן בתר עולימא אוחי בפריע לא תתעכיב ולקיט עולימא דיהונתן ית גיריא ואתא לות רבוניה: ועולימא לא ידע מדעם ברם יהונתן ודוד ידעין ית פתגמא: ויהב יהונתן ית זיניה לעולימא דיליה ואמר ליה איזל אוביליה לקרתא: עולימא אתא ודוד קם מסטר אבן אתא דלקביל דרומא ונפל על אפוהי על ארעא וסגיד תלת זמנין ונשיקו גבר ית חבריה ובכו גבר עם חבריה עד דדוד אסגי: ואמר יהונתן לדוד איזל לשלם דקיימנא תרוינא אנחנא בשמא דיי למימר מימרא דיי יהי סהיד בינא ובינך ובין בני ובין בנך עד עלמא: וקם ואזל ויהונתן על לקרתא: ואתא דוד לנוב לות אחימלך כהנא ואיתבעית אחימלך לקדמות דוד ואמר ליה מא דין את בלחודך וגבר לית עמך: ואמר דוד לאחימלך כהנא מלכא פקדני פתגמא ואמר לי אינש לא ידע מדעם ית פתגמא דאנא שלח לך ודפקידתך וית עולמיא שלחית קדמי לאתר כסי וטמיר: וכען מה אית כא תחות ידך חמש טולמין דלחמא הב בידי או מה דאשתכח: ואתיב כהנא ית דוד ואמר לית לחם חולין לתחות ידי אלהין לחמא דקודשא אית ברם אם נטרין עולימיא לחוד מסואבת אתתא: ואתיב דוד ית כהנא ואמר ליה בקושטא איתתא מרחקא לנא כמאיתמלי ומדקמוהי במפקי והוה מניהון דעולמיא דכן לקודשא

רלבג

עד מקום החצי אשר ירה יהונתן. ר"ל עד המקום שאמר לנער שיש' לו למטרה והוא אבן האזל והנה עבר החץ המקום ההוא כי יהונתן השתדל בזה כמו שקדם כדי שיאמר לנער הלא החצי ממך והלאה ויבין דוד כי שלחו הש"י וימלט כ כאשר יוכל והנה היה ירא יהונתן שלא יוכל לדבר עמו פנים בפני' ולזה הוצרך לזאת ה האות כי אולי יבאו אנשים בשדה ההוא ולא יוכל דוד לבאת ל יהונתן לדבר עמו אך אחר שראה יהונתן ש שלא היו שם כי אם הוא ונערו שלח נערו אל העיר וסרבים דוד כי אין שם איש ולזה שלח יהונתן נערו וקם דוד מהמקום שהיה נסתר בו ונתן תודה ליהונתן והשתחוה לו שלש פעמים: ויבכו איש את רעהו עד דוד הגדיל. ר"ל שדוד הגדיל לבכות יותר מן הראוי לו למה שהיה בו מן הפחד מפני ש שאול ולזה מהר י יהונתן לשלוח את דוד ונפרדו איש מעל אחיו:

מסרה

הבא נא ידך אל חיקך. לך הביא העיר בתראה יתיר יוד: שנינו ג' בקריאה וסימ' ויוכיחו בין שנינו. אשר נשבענו שנינו אנחנו. ישית ידו על שנינו. אנ"ך: לבדך ג' זקפין בקריאה וסימ' מדוע אתה יושב לבדך. ויבא דוד נבה. אתה הוא יי' לבדך. אנ"ך. וכל אסף דבו': כתמול שלשם ג' בנביאים וסי' כתמול שלשם על כל גדותיו. וישבו בני ישראל באהליהם. אשה עצורה לנו: בתמל ז' חס' וסי' נמסר בסדר ויצא: שלשם ד' חס' בנביאים וכתובי' וסי' נמסר בסדר ויצא:

מדוע אתה לבדך ואין איש אתך. תמה על שר וגדול כדוד עם שהיה חתן המלך שילך יחיד: ואת הנערים יודעתי אל מקום פלוני אלמוני. ר"ל ואת הנערים הודעתי שילכו לפני ואמצאם במקום אני רוצה לגלותו ולזה יהיה המקום ההוא נסתר ונעלם והסבה בזה שמירתי בוואת המלך שלא יודע לאיש הדרך אשר אני הולך בה וידמה שדוד שאל לו באלהים אם תצליח דרכו שהוא הולך בה כי כבר נגלה במה שאחר זה שדוד שאל לו באלהים ולפי שהוא אמר לאחימלך כי המלך צוהו שלא יגלה סודו לשום אדם היה מחוייב שישאל לו זה דרך כללות: כי אם לחם קדש יש. יתכן שבחר מלחם הקדשים מה שאסורו יותר קל והוא קדשים קלים כמו הענין בלחמי תודה ועליו אמר שיתנהו לו ולנעריו: אם נשמרו הנערים אך מאשה. והנה יחס זה לנערים לכבוד דוד ואחשוב שיהיה הרצון בזה שיהיו נשמרים מטומאת אשה וממה שידמה לזאת הטומאה: כי אם אשה עצורה לנו וגו'. ר"ל הנה אשה היתה נמנעת לנו מעת צאתנו שהיתה מאתמול שלשם לרוב זריזותנו לעשות מצות המלך והנה היו כלי הנערים ראויים לקדש כי טהרנו עצמנו בצאתנו: והוא

והוא דרך חל ואף כי היום יקדש
בכלי׃ ויתן לו הכהן קדש כי לא
היה שם לחם כי אם לחם הפנים
המוסרים מלפני יהוה לשום לחם
חם ביום הלקחו׃ ושם איש מעבדי
שאול ביום ההוא נעצר לפני יהוה
ושמו דאג האדמי אביר הרעים אשר
לשאול׃ ויאמר דוד לאחימלך
ואין יש פה תחת ידך חנית או
חרב כי גם חרבי וגם כלי לא
לקחתי בידי כי היה דבר המלך
נחוץ׃ ויאמר הכהן
חרב גלית הפלשתי אשר הכית
בעמק האלה הנה היא
לוטה בשמלה אחרי האפוד

והוא באורח חולא הוה אזיל ויומ
דין הוה מתאכיל ולא מתפסל
במנא׃ ויהב ליה כהנא קודשא
ארי לא הוה תמן לחים חולין
אלהן לחם אפיא דמעדן מן קדם
יי לשויותיה לחים חמים ביום א
איתנסיבותיה׃ ותמן גברא
מעבדי שאול ביומא ההוא כניש
קדם יי ושמיה דואג ארמאה רב
רעיא דשאול׃ ואמר דוד
לאחימלך אילו אית כא תחות
ידך מורניתא או חרבא ארי אף
חרבי ואף מני לא נסבית בידי ארי
הוה פתגם מלכא בבהילו׃
ואמר כהנא חרבא
דגלית פלשתאה דקטלתא ב
במישר בוטמא הא היא מכרכא
בשושיפא בתר דשאיל ליה באפוד

רדק

והוא דרך חול. כלומר אף על פי שאנו דרך חול שלא היינו סבורים שהיינו צריכים ללחם קדש אף על פי כן טהרנו עצמינו כדרך בני אדם שדעתם לצאת לדרך׃ ואף כי היום יקדש בכלי. פי' כל שכן היום שיהיה עמנו לחם קדש שנשמר בו ונזהר שיהיה בקדושתו בכלי׃ ויתן לו הכהן קדש. לחם קדש כלומר לחמי תודה כי לא היה שם לחם אחר אלא לחם הפנים המוסרי' לפני יי' ואותו אסור לזרים לפיכך נתן לו לחמי תודה כי לא היה שם לחם חולין כך פי' אדוני אבי ז"ל. ורבותינו ז"ל פירשו כי לחם הפני' נתן לו ופירשו והוא דרך חול על לחם הפנים כי אחר הקטרת ב בזיכים היה כמו שאמ' המוסרים מלפני יי' ואין מעילה בלחם ה הפנים אחר הקטרת בזיכי' ופי' ואף כי היום יקדש בכלי אין צ צריך לומר זה שנוכל לאכלו כי רעבים אנחנו ומסוכנים אלא אפי' זה שהושם עתה על השלחן שהו' קדו' בכלי שהשלחן מקדשו ויש בו מעילה אף על פי כן נוכל לאכלו מאחר שאין לך לחם אחר שתתן לנו ואנחנו רעבי' ומסוכנין ואמרו שאחזו לדוד חולי הנקרא בולמוס מחמת רעבו ואין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים׃ לשום לחם חום ׳חום תואר בפלם משנת לחם דרך יי' ופי' כי בעת שהיו לוקחים אותו מעל השלחן היו משימין עליו האחר חם כמו שאמרו טפחו של זה בצד טפחו של זה שנאמר לחם פנים לפני תמיד שלא יהא שלחן בלא לחם׃ ופי' ביום הלקחו בעת הלקחו כמו ביום הכותי כל בכור יום נעקתי בלילה נגדך לפיכך אמר לשום כלומר היו מוסרים הראשונים לשום במקומם או החדשי'. וזה שאמר לשום לחם חם יש לשאול איך היה חם ביום סדורו והלא לחם הפנים לא היתה אפייתו דוחה שבת ומערב שבת היו אופין אותו ומסדרין אותו בשבת כמו שכתוב ביום השבת יערכנו ועוד היאך נתן לו לחם הפנים ולחם הפנים ביום השבת שהיו מסלקין אותו היה נחלק בין משמר היוצא ומשמר הנכנס והיו אוכלין אותו ודוד בודאי לא היה בא בדרך בשבת. ואם תאמר מפני סכנת נפשות היה בא בדרך בשבת עד שתמה עליו אחימלך ואמ' לו מדוע אתה לבדך היה לו לתמוה יותר היאך היה בא בשב' ועוד יש לשאול אם עם אחימלך לא היה לחם חול לא היה בכל העיר לחם חול שישאל דוד מאחר מבני העיר עד שהוצרך אחימלך לתת לו לחם קדש ואת' לא רצה דוד לגלות עצמו בעיר ובסתר בא אל אחימלך היה לו לאחימלך לבקש לחם חול מאחר מבני העיר לא יזיק לישראל וכי היו חוקרים לאחימלך בעבור מי מבקש אותו. ותשובת אלו השאלות כי נוב עיר הכהנים היתה כלה כהנים לפיכך נקראת עיר הכהנים ולפיכך צוה שאול להרוג כל העיר כי לא היה לו קצף אלא על הכהנים בעבור אחימלך וכיון שהיתה כלה כהנים ולא היה ישראל זר שוכן ביניהם היו כל העיר אוכלי תרומה והתרומה היא לזרים בעון מיתה והמסוכן מחמת רעב מאכילין אותו דבר האסור אם אין לנו מותר ומשני דברים האסורין מאכילין אותו הקל לפיכך נתן לו אחימלך לחם הפנים המוסרים מלפני יי' שאין בהם מעילה אחר הקטרת בזיכי לבונה ודוד בודאי בחול בא אל אחימלך ואם תאמר כיון שבא בחול היאך היה לאחימלך לחם הפנים המוסרים מלפני יי' והלא כבר נאכל בשבת שעברה בין שני המשמרות אפשר שמצא דוד ממנו שלא היה נאכל כלו כי שתים עשרה חלות היו שהיו נחלקות לכמה כהני' והיה מגיע לכל אחד דבר מועט כזית או יותר מעט עד שאמרו כי הכהנים הצנועי' היו מושכין את ידיהם והגרגרני' חולקין ואוכלין ואחר שהצנועים מושכין את ידיהם ממנו ולא היו אוכלי' היה נשאר ממנו פעמים אחר השבת והנשאר שמצא דוד נתן לו אחימלך ואם תאמר כי מה שהצנועים היו מניחין היו האחרים אוכלין אפשר שהיו אוכלים חלקם וחלק הצנועים וכן פירשו חולקין חוטפין ואפשר שהיה חלק הצנועים מונח וכן אמרו מעשה באחד שחטף חלקו וחלק חבירו והיו קורין אותו בן חמצן נרא' כי רובן לא היו עושין כן והנכון לומר עוד כי חלק אחימלך נשאר כי כהן גדול היה חולק עם המשמרות בחלות שנאמר והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו ומה שאמר לשום לחם חם ביום הלקחו מצאנו מחלוקת בין רבו' ז"ל אם היו חלות אלה נאפות בשבת או בחול כי רבי יהודה אומר כי בשבת היו נאפות ולדבריו פשוט הוא כי חם היה הלחם בעת סדורו ולדברי חכמים שאומרי' כי לא היתה אפייתו דוחה את השבת ומערב שבת היה נאפה איפשר שהיה חם בעת סדורו למחר כי בערב שבת היו אופין אותו ומחר בבקר אח' הקרבת המוספין היו מסדרין אותו ואפשר שהלילה היה בתנור ולא היו מוציאין אותו מן התנור עד עת סדורו והיה חם עדיין אולי היו סותמים פי התנור כדי שישאר בחומו עד מחר ורז"ל שאמרו כי במעשה נס היה הלחם חם כל זמן שיהיה בשלחן שאמרו אמר רבי יהושע בן לוי נס גדול נעשה בלחם הפנים סלוקו חם כסדורו שנאמר לשום לחם חום ביום הלקחו ואמרו רז"ל גדולה לגימה שמגעתה עולה זדון שמאלה הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרגה נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ושלשת בניו׃ נעצר לפני יי'. נראה כי בא שם לזבוח עם אנשים אחרים והוא נשאר שם אחריהם להתפלל או לזבוח עוד לפיכך אמר נעצר. ורז"ל פירשו עוצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתור'. ופי' אביר הרועי' שהיה אב ב"ד וזהו דרך דרש׃ דואג האדומי. גר בארץ אדום לפי' קראו האדומי וכן אוריה החתי יתרא הישמעאלי אתי הגתי מיוחסים על שם מקומם שהיו גרים בהם׃ אביר הרועים. אביר הוא אחד במוכרת ובסמוך לפי שהוא דגוש על משקל כביר אביר יעקב הוא קל ממשקל שריד לפי' נשתנה בסמיכותו ופי' גדול רועי המקנה אשר לשאול וממונה עליהם׃ ואין. בחירק כמו ואין בבקרי והוא דרך שאלה כלו' אין יש תחת ידך חרב או חנית שתתן לי וכמוהו חיריק וכרי כיר וכר בין ובן ריס ורס חין וחן וי"ת ואלו אית הכא׃ תחת ידך. ברשותך וכמוהו רבים׃ כלי. כתרגומו זייני׃ נחוץ. ענינו לפי מקומו מהיר ואין לו חבר וכ"ת בבהילו׃ לוטה בשמלה. מן וילט פניו פני הלוט הלוט ופי' כרוכה בשמלה וכן הוא תרגומו מכרכא בשושיפא׃ אחרי האפוד. שהיתה תלויה אחרי המקו' שהיה מונח האפוד והחשן או יהיה פי' האפוד שלא היה אפוד החשן אלא אפוד בד והוא לבוש שהיו לובשים הכהנים ועבדי יי' כמו שאמר שמנים וחמשה איש נושאי אפוד בד וכתוב ודוד חגור אפוד בד וזו החרב היתה תלויה אחרי אלה הבגדים וזהו הנכון וי"ת בתר דשאיל ליה באפודא כלומר אחר ששאל לו באפוד החשן את דרכו ואחר כן אמר לו שיקח זו החרב כי כן אמר לו דואג וישאל לו ביי' וכן שאול אמר לו לאחימלך ושאול לו באלהים ולא כחש לו אחימלך אבל אמר היום החילותי לשאול לו באלהים ונכון הוא בענין פירושו אבל אינו דרך פשט הפסוק לפי מקומו שאמר אחרי האפוד בין לוטה בשמלה ובין אותה תקח לך׃

רשי

ואף כי היום יקדש בכלי. ואפי' היום היתה תחלת קדושתו על השולחן היית זקוק ליטלו משם ולהאכילנו שאחזו בולמוס ומסוכן הוא כך מפורש במנחות׃ לשום לחם חם אחר ביום הלקח זה ורבותנו אמרו חם ביום הלקחו חם ביום סילוקו חם כיום סידורו׃ אביר הרועי'. אב בית דין׃ נעצר לפני יי'. עוצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתורה׃ ואין יש פה. ואם יש פה׃ נחוץ. בבהילו׃ לוטה. כרוכה וכן וילט פניו באדרתו׃ אחרי האפוד. אחר ששאל לו באורים ותומים אמר לו כן וכן תירגם יונתן בתר דשאיל ליה ב באפודא׃ הלא

רלבג

והוא דרך חול. רצוני שכן דרך אוכלי חולין שהיה מעלת' כמעלתי לאכל חוליהן בטהרה ר"ל על טהרת הקדש. ואף כי היום שיהיה בכלינו נהיה נשמרים ונזהרים לאכלו ב בטהרה ויהיה הרצון בזה והוא ש הנכון הנה אם היתה עבודה כתמול שלשם לבא אליה כבלתי טהרנו את עצמנו ויהיו כלי הנערי' ראויי' לקדש והנה זה הו' דרכנו ושהנהגנו באכילת חולי' שנסתדל לאכלם על טהרת הקדש ובהיות הענין כן איך לא נהיה נזהרים לאכל בטהרת הקדש כשיהיה בכלינו׃ ויתן לו הכהן קדש. ר"ל כי לא היה שם לחם אחר לתת לו כי אם לחם הפנים שהיו מוסרים מלפני שולחן הזהב כי אם לשום לחם חום תחתיו ביום הלקחו באופן שיהיו בשלחן תמיד שתי מערכות לחם הפנים והנה לא היו מסירים אותו כי אם ביום השבת כמו שנתבאר בתורה ואז היה מתחלק לכהני' ולזה לא היה דרך לאחימלך לתת לדוד מלחם הפנים. וידמה שאמר זה להורות שאם היה אפשר לו זה היה יותר נכון לו לתת לדוד מלחם הפנים כי אחר הקרבת מקטיריו והם בזיכי הלבונה אין בו מעלה כלל וידמה לפי זה המאמר שהיה בקדש שנתן יותר מהנטייה מדרכי התור' ממה שיהיה בלחם הפני' אחר הקרב' מתיריו ולזה ידמה שזה הקדש שנתן לו הוא תרומה או מנחה והתיר הכהן אכילתה לזר ולא אכילתה בטומאה כי הזרו' יתכן שיותר מפני פקוח נפש כי האכילה היא בעצמותה מסירה הסכנה שתהיה מהרעב ואולם הטומאה אין ראוי שתדחה מפני זה אחר שאינה בעצמותה סבה להסיר הסכנה ולזאת הסבה בעינה יותר לכבות את הנר בשבת בשביל החולה שיישן כשהיה בחליו סכנה ולא יותר לטלטל את הנר להוציאו חוץ מחדר החולה כמו שבארנו במקומו. והנה קרא הלחם שישימו תחת הלחם המוסר לחם חום כי הוא היה נאפה מחדש סביב יום השבת עם שהוא אפש' שהיה עומד בדפוסיו של זהב שהיה נאפה בהם עד עת המערכה ואז היה נשמר חומו קצת לזאת הסבה׃ אביר הרועים. ר"ל גדול רועי המקנה אשר לשאול וממונה עליהם׃ לוטה בשמלה. נסתרת ומכוסת בשמלה אחרי האפוד והחשן שהיו בלשכה ששמים שם בגדי כהונה והנה שם זה החרב שם לפרסם הנס שנעשה לישראל בדבר גלית׃ ויסנו

רשי

הלא זה דוד מלך הארץ · אמרו לו לאכיש תמהים היה בעינינו אם יוכל להלחם אתו והככי והיינו להם לעבדים אין לך אלא שתרד מכסאך ויהא מלך הארץ הזאת : את טעמו · את דברו : ויתהולל · כשטות : ויתו · ויכתוב : רירו · רוקו דבר הנוטף קרוי ריר וכן כריר חלמות וכן רר בשרו : הזה יבא אל ביתי · לשון תמיהה לכך נקוד חטף פתח ורפי : ויסבו עמו כל ימי היות דוד במצור׳ · סמוך למואב וכשיצ׳ דוד משם ליער חרת הרג מלך מואב את אביו ואת אמו ואחיו חוץ מאח׳ שנה׳ שהחייהו נחש העמוני והוא החסד שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד כדאית׳ במדרש רבי תנחומא : כי

רדק

אם אותה תקח לך קח · אם אותה תרצה לקחת קח כי אין אחר׳ זולתה : בזה · שפי׳ בזה המקום : אין כמוה · והלא אחימלך היה יודע שאין כמוה למה אמר לו אם אותה תקח לך לפי שהית׳ באהל מועד לזכרו׳ הנס כמו שפירשתי לא היה ברצון אחימלך להוציאה משם אם היתה שם אחרת אבל כיון שלא היתה שם אחרת לא היה יכול למנעה מדוד כי הוא לקחה מהפלשתי והוא שם אותה שם באהל מועד ובידו יש ללקחתה ולהחזירה כאשר ירצה : מפני שאול · והלא תמול ברח אלא ר״ל כי היום ההוא ברח לו מארץ ישראל ובא לו אל אכיש שלא ימצאהו שאול זהו מפני שאול : ויבא אל אכיש · ובספר תהלי׳ קראו אבימלך ושני שמות היו לו וכמוהו רבים או אבימלך שם כנוי לכל מלכי פלשתים כמו פרעה מלך מצרים וכן מצאנוהו קרוי אבימלך בימי אברה׳ ובימי יצחק : וירא · ביו״ד אין לבד ויו״ד השרש נגרעה מן המכתב וירא מפניו שלא יהרגהו כי הוא הרג גבורים וכמה מהם : וישנו את טעמו · שינה את דברו ודעתו בעיניה׳ כדי שיתנכר להם ולא יחשבו עליו שהוא דוד או כדי להראו׳ עצמו שוטה בעיניהם ולא יחושו עליו ויגרשהו מהיכל המלך וילך לו ופירוש טעמו הוא מטעם המלך וכגוך טעמך ות״י ושני ית מדעיה ויו׳ וישנו כנוי קו׳ זכר הפעול וכמוהו ותראהו את הילד וכו האחד את האחד ופי׳ בעיניהם כמו לפניהם : ויתהלל בידם · עשה מעשה שגעונות והוללות ופירוש בידם ל׳ לפניהם כלומר בעוד שהיה בין ידיהם שהיו סובבים אותו ומביטים אליו וזה מעשה הוללות שהיה עושה : ויתו על דלתות השער · שהיה כותב בדלתו׳ השער או משרט שריטות כי השריט׳ גם כן נקראת תי״ו וכ״תי ומשרט על דשי תרעא : וירד רירו אל זקנו · הוא ריר הרוק היוצא מהפה : חסר משוגעי׳ אני · בתמיהה וכי הייתי חסר משוגעים וצריך אליהם כי זה הבאתם אלי · ובדרש כי אשתו של אכיש ובתו היו משוגעות וצועקות ומשטות מבפנים ודוד צועק ומשטה מבחוץ אמר להם אכיש וכי יודעים אתם כי שחסר משוגעים אני : כל איש מצוק · מעניין צוקה והוא קוצר או שם : וכל איש אשר לו נושא · האלף במקום ה״א ופירושו כל איש אשר היה בורח מפני המלוים אותו והיו מתקבצים אל דוד : וכל איש מר נפש · שהיה רש כמו ויין למרי נפש ישתה וישכח רישו או איש מצוק ר״ל צרות אחרות והיה יוצא מביתו להתרויח ולשכח צרותיו וכ״תי כל גבר מעיק רוחא :

כמוה ד׳ בקריאה וסי׳ אשר יעשה כמוה להריח בה · אין כמוה תננה לי · כל הגונב מזה כמוה נקה ב׳ בפסוק : לזה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ הלא לזה יענו במחולות לאמר · אך לשקר שמרתי את אשר לזה · נתת לזה מזה : טעמו ד׳ בקריאה וסימ׳ וזה טעמו כטעם לשד · וישנו את טעמו בעיניהם · על כן עמד טעמו בו · לדוד

אִם־אֹתָהּ תִּקַּח־לְךָ קָח כִּי אֵין אַחֶרֶת
זוּלָתָהּ בָּזֶה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֵין כָּמוֹהָ
תְּנֶנָּה לִּי׃ וַיָּקָם דָּוִד וַיִּבְרַח בַּיּוֹם־
הַהוּא מִפְּנֵי שָׁאוּל וַיָּבֹא אֶל־אָכִישׁ
מֶלֶךְ גַּת׃ וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי אָכִישׁ אֵלָיו
הֲלוֹא־זֶה דָוִד מֶלֶךְ הָאָרֶץ הֲלוֹא לָזֶה
יַעֲנוּ בַמְּחֹלוֹת לֵאמֹר הִכָּה שָׁאוּל
בַּאֲלָפָו וְדָוִד בְּרִבְבֹתָו׃ וַיָּשֶׂם דָּוִד
אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּלְבָבוֹ וַיִּרָא
מְאֹד מִפְּנֵי אָכִישׁ מֶלֶךְ־גַּת׃ וַיְשַׁנּוֹ
אֶת־טַעְמוֹ בְּעֵינֵיהֶם וַיִּתְהֹלֵל בְּיָדָם
וַיְתָו עַל־דַּלְתוֹת הַשַּׁעַר וַיּוֹרֶד רִירוֹ
אֶל־זְקָנוֹ׃ וַיֹּאמֶר
אָכִישׁ אֶל־עֲבָדָיו הִנֵּה תִרְאוּ אִישׁ
מִשְׁתַּגֵּעַ לָמָּה תָּבִיאוּ אֹתוֹ אֵלָי׃
חֲסַר מְשֻׁגָּעִים אָנִי כִּי־הֲבֵאתֶם אֶת־
זֶה לְהִשְׁתַּגֵּעַ עָלָי הֲזֶה יָבוֹא אֶל־בֵּיתִי׃
כב וַיֵּלֶךְ דָּוִד מִשָּׁם
וַיִּמָּלֵט אֶל־מְעָרַת עֲדֻלָּם וַיִּשְׁמְעוּ
אֶחָיו וְכָל־בֵּית אָבִיו וַיֵּרְדוּ אֵלָיו
שָׁמָּה׃ וַיִּתְקַבְּצוּ אֵלָיו כָּל־אִישׁ
מָצוֹק וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר־לוֹ נֹשֶׁא וְכָל־
אִישׁ מַר־נֶפֶשׁ וַיְהִי עֲלֵיהֶם לְשָׂר
וַיִּהְיוּ עִמּוֹ כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ׃
וַיֵּלֶךְ דָּוִד מִשָּׁם מִצְפֵּה
מוֹאָב וַיֹּאמֶר אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב יֵצֵא־
נָא אָבִי וְאִמִּי אִתְּכֶם עַד אֲשֶׁר אֵדַע
מַה־יַּעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים׃ וַיַּנְחֵם אֶת־
פְּנֵי מֶלֶךְ מוֹאָב וַיֵּשְׁבוּ עִמּוֹ כָּל־יְמֵי
הֱיוֹת־דָּוִד בַּמְּצוּדָה׃
וַיֹּאמֶר גָּד הַנָּבִיא
אֶל־דָּוִד לֹא תֵשֵׁב בַּמְּצוּדָה לֵךְ
וּבָאתָ־לְּךָ אֶרֶץ יְהוּדָה וַיֵּלֶךְ דָּוִד
וַיָּבֹא יַעַר חָרֶת׃

אם יתה תיסב לך סב ארי לית
אוחרי בר מינה הכא ואמר דוד
לית דכוותה הבנא לי ׃ וקם
דוד וערק ביומא ההוא מן קדם
שאול ואתא לות אכיש מלכא
דגת ׃ ואמרו עבדי אכיש ליה
הלא דין דוד מלכא דארעא הלא
לדין משבחין בתנגיא למימר
קטל שאול באלפין ודוד בריבבן ׃
ושוי דוד ית פתגמיא
האילין בליביה ודחיל לחדא מן
קדם אכיש מלכא דגת ׃
ואשני ית טעמיה בעיניהון
ואישתמם בידיהון ומסריט על ד
דשי תרעא ומחית רוריה על ד
דיקניה ׃ ואמר
אכיש לעבדוהי הא כד חזיתון
דגבר שטי תא למה איתיתון יתיה
לותי ׃ חסר שטיא אנא ארי
איתיתון ית דין לאישתטאה קדמי
הדין יעול לביתי ׃
ואזל דוד מתמן ואישתיזיב
למערת עדולם ושמעו אחוהי ו
ובית אבוהי ונחתו לותיה לתמן ׃
ואתכנישו לותיה כל גבר
מעיק רוח וכל גבר די ליה מרי
רשו וכל גבר מריק נפש והוה ע
עליהון לרבא והוו עמיה כארבע
מאה גברא ׃ ואזל
דוד מתמן למצפיא דמואב ואמר
למלכא דמואב יפוק כען אבא
ואמא עמכון עד דאידע מה יעביד
לי יי ׃ ואשרינון קדם
מלכא דמואב ויתיבו עמיה כל י
יומין דהוה דוד מיטמר במצדיא ׃
ואמר גד נביא
לדוד לא תתיב במצודיא איתא
ואיזיל לך לארע יהודה ואזל דוד
ואתא לחורשא דחרת ׃

בשנותו את טעמו לפני · וחד וטעמו כצפיחית : הבאתם ג׳ וסים׳ נמסר בסדר חקה : בארבע ד׳ בקריאה וסים׳ ויתקבצו אליו כל איש מצוק · ויאמר דוד לאנשיו חגרו · ויקבץ מלך ישראל דמלכים · כי בארבע רוחות השמים : וינחם ז׳ בקריאה וסי׳ את פני מלך מואב · וינחם בערי הרכב דמלכים · וינחם כחלא וחבור דמלכים · וינחם בענן יומם · וינחם לבטח ולא פחדו · וינחם אל מחוז חפצם · שוטח לגוים וינחם :

רלבג

וישנו את טעמו · הו׳ מענין וטעם זקנים יקח והרצון ששנה דבריו באופן שהית נראה כי בבלי דעת דבר ועשה עצמו הולל : ויתו על דלתות השער · ר״ל שהיה מתוה תו ורושם על דלתות השער על צד השטות והיה מוריד ריר פיו על זקנו : חסר משוגעים אני · ר״ל האני חסר משוגעים ונצרך אליהם עד שתביאו אלי זה להשתגע ועוד האם זה שהוא בתכלית השגעו׳ הוא ראוי לבא אל ביתי · והנה בזאת התחבולה נמלט דוד מיד אכיש מלך גת : כל איש מצוק וכל איש אשר לו נושא · הרצון באיש מצוק מי שמצאתהו מצוקת לבו מפני היותו עשוק ורצוץ ואין לו כח מיד אויביו ועושקיו או למה שידמה לזה · ואיש אשר לו נושה הו׳ הלוה ואין לאל ידו לפרוע · ואיש מר נפש הוא העני אשר שדי המר נפשו לרוע מזלו וקשי יומו כי ירוח לו מצד החבורה ולזה נתקבצו אלו אל דוד עם שנכר נתפרסם להם מטוב הצלחתו מה שהביאם לקוות לטוב בהיותם בצלו : כל ימי היות דוד במצודה · זה לאות שאחר שיצא דוד מהמצודה נפרדו אביו ואמו ממלך מואב : ואין

רדק

יצא נא אבי ואמי אתכ׳ · יצא ממער׳ עדולם ויסב אתם אבל אחיו היו הולכים עמו כי ברחו אביו ואמו מפני שאול כי היה שונא אותם מפני דוד והיו מתיראי׳ שלא יהרגם לפיכך הלכו אל דוד : וינחם · מעניין נחית בחסדך כלומר הנחם והביאם לפניו ויונתן פירשו כמו וינחם שתרגם ואשריכון : במצודה · תרגומו מטמר במצדיא : ובאת לך ארץ יהודה · על פי יי׳ אמר לו כי שם יהיה נשמר מן שאול וכן היה כי בעוד שהיה שם לא בקשו עד שהלך אל קעילה והטעם לפי שבארץ יהודה היו אוהבים אותו ואם היה קם שאול לבקשו היו מגידים לו והוא נמלט ממקום למקום ואף על פי שקעילה מארץ יהודה היתה רחוקה ממיודעיו וממשפחתו ואף על פי כן על פי יי׳ הלך שם גם כן : יער חרת · חרת היה שם המקום וכ״תי חורשא דחרת · ובדרש שהיה מנוגב אותו המקום כחרסה וזו ובזכות דוד הרטיבו הקב״ה פירוש חרת כמו חרותה בידי שמים שפי יבשה : כי

וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל כִּי נוֹדַע דָּוִד וַאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר אִתּוֹ וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בַּגִּבְעָה תַּחַת
הָאֶשֶׁל בָּרָמָה וַחֲנִיתוֹ בְיָדוֹ וְכָל
עֲבָדָיו נִצָּבִים עָלָיו׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל
לַעֲבָדָיו הַנִּצָּבִים עָלָיו שִׁמְעוּ נָא
בְּנֵי יְמִינִי גַּם לְכֻלְּכֶם יִתֵּן בֶּן יִשַׁי
שָׂדוֹת וּכְרָמִים לְכֻלְּכֶם יָשִׂים שָׂרֵי
אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת׃ כִּי קְשַׁרְתֶּם
כֻּלְּכֶם עָלַי וְאֵין גֹּלֶה אֶת אָזְנִי בִּכְרָת
בְּנִי עִם בֶּן יִשַׁי וְאֵין חֹלֶה מִכֶּם עָלַי
וְגֹלֶה אֶת אָזְנִי כִּי הֵקִים בְּנִי אֶת
עַבְדִּי עָלַי לְאֹרֵב כַּיּוֹם הַזֶּה׃
וַיַּעַן דֹּאֵג הָאֲדֹמִי
וְהוּא נִצָּב עַל עַבְדֵי שָׁאוּל וַיֹּאמַר
רָאִיתִי אֶת בֶּן יִשַׁי בָּא נֹבֶה אֶל
אֲחִימֶלֶךְ בֶּן אֲחִטוּב׃ וַיִּשְׁאַל לוֹ
בַּיהוָה וְצֵידָה נָתַן לוֹ וְאֵת חֶרֶב גָּלְיַת
הַפְּלִשְׁתִּי נָתַן לוֹ׃ וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ
לִקְרֹא אֶת אֲחִימֶלֶךְ בֶּן אֲחִיטוּב
הַכֹּהֵן וְאֵת כָּל בֵּית אָבִיו הַכֹּהֲנִים
אֲשֶׁר בְּנֹב וַיָּבֹאוּ כֻלָּם אֶל הַמֶּלֶךְ׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל שְׁמַע
נָא בֶּן אֲחִיטוּב וַיֹּאמֶר הִנְנִי אֲדֹנִי׃
וַיֹּאמֶר אֵלָו שָׁאוּל לָמָּה קְשַׁרְתֶּם
עָלַי אַתָּה וּבֶן יִשָׁי בְּתִתְּךָ לוֹ לֶחֶם
וְחֶרֶב וְשָׁאוֹל לוֹ בֵּאלֹהִים לָקוּם אֵלַי
לְאֹרֵב כַּיּוֹם הַזֶּה׃
וַיַּעַן אֲחִימֶלֶךְ אֶת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר וּמִי
בְכָל עֲבָדֶיךָ כְּדָוִד נֶאֱמָן וַחֲתַן הַמֶּלֶךְ
וְסָר אֶל מִשְׁמַעְתֶּךָ וְנִכְבָּד בְּבֵיתֶךָ׃
הַיּוֹם הַחִלֹּתִי לִשְׁאָל לוֹ בֵאלֹהִים
חָלִילָה לִּי אַל יָשֵׂם הַמֶּלֶךְ בְּעַבְדּוֹ
דָבָר בְּכָל בֵּית אָבִי כִּי לֹא יָדַע
עַבְדְּךָ בְּכָל זֹאת דָּבָר קָטֹן אוֹ גָדוֹל׃
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מוֹת תָּמוּת אֲחִימֶלֶךְ
אַתָּה וְכָל בֵּית אָבִיךָ׃ וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ לָרָצִים הַנִּצָּבִים עָלָיו סֹבּוּ
וְהָמִיתוּ כֹּהֲנֵי יְהוָה כִּי גַם יָדָם עִם
דָּוִד וְכִי יָדְעוּ כִּי בֹרֵחַ הוּא וְלֹא גָלוּ
אֶת אָזְנוֹ וְלֹא אָבוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ
לִשְׁלֹחַ אֶת יָדָם לִפְגֹעַ בְּכֹהֲנֵי יְהוָה׃

וּשְׁמַע שָׁאוּל אֲרֵי אִתְיְדַע דָּוִד
וְגֻבְרַיָּא דִּי עִמֵּיהּ וְשָׁאוּל יָתִיב
בְּגִבְעֲתָא תְּחוֹת אֵילָנָא בְּרָמְתָא
וּמוּרְנִיתֵיהּ בִּידֵיהּ וְכָל עַבְדוֹהִי
קַיְימִין עֲלוֹהִי׃ וַאֲמַר שָׁאוּל
לְעַבְדוֹהִי דְּקַיְימִין עִלּוֹהִי שְׁמָעוּ
כְּעַן בְּנֵי שִׁבְטָא דְּבֵית בִּנְיָמִן אַף
לְכוּלְכוֹן יִתֵּן בַּר יִשַׁי חַקְלִין
וְכַרְמִין לְכוּלְכוֹן יְמַנֵּי רַבָּנֵי אַלְפִין
וְרַבָּנֵי מָאוָתָא׃ אֲרֵי מְרַדְתּוּן
כּוּלְכוֹן עֲלַי וְלֵית דִּמְחַוֵּי לִי כַּד גְּזַר
קְיָם בְּרִי עִם בַּר יִשַׁי וְלֵית דְּכָאֵיב
מִנְּכוֹן עֲלַי וּמְחַוֵּי לִי אֲרֵי אֲקִים בְּרִי
יַת עַבְדִּי עֲלַי לְכַמְנָא בְּיוֹמָא הָדֵין׃
וַאֲתִיב דּוֹאֵג אֲדוֹמָאָה
וְהוּא מְמַנָּא עַל עַבְדֵי שָׁאוּל וַאֲמַר
חֲזֵיתִי יַת בַּר יִשַׁי אָתֵא לְנוֹב לְוָת
אֲחִימֶלֶךְ בַּר אֲחִיטוּב׃ וּשְׁאֵיל
לֵיהּ בְּמֵימְרָא דַּיְיָ וְזוּוָדִין יְהַב לֵיהּ
וְיַת חַרְבָּא דְּגָלְיַת פְּלִשְׁתָּאָה יְהַב
לֵיהּ׃ וּשְׁלַח מַלְכָּא לְמִקְרֵי יַת
אֲחִימֶלֶךְ בַּר אֲחִיטוּב כַּהֲנָא וְיַת כָּל
בֵּית אֲבוּהִי כַּהֲנַיָּא דִּי בְּנוֹב וַאֲתוֹ
כּוּלְהוֹן לְוָת מַלְכָּא׃
וַאֲמַר שָׁאוּל שְׁמַע
כְּעַן בַּר אֲחִיטוּב וַאֲמַר הָא אֲנָא
רִבּוֹנִי׃ וַאֲמַר לֵיהּ שָׁאוּל לְמָה
מְרַדְתּוּן עֲלַי אַתְּ וּבַר יִשַׁי בְּמִיתְּנָךְ
לֵיהּ מְזוֹן וְחַרְבָּא וּשְׁאֵלִית לֵיהּ
בְּמֵימְרָא דַּיְיָ לְמֵיקַם עֲלַי לְכַמְנָא
כְּיוֹמָא הָדֵין׃ וַאֲתִיב
אֲחִימֶלֶךְ יַת מַלְכָּא וַאֲמַר וּמַן בְּכָל
עַבְדָּךְ כְּדָוִד מְהֵימַן וַחֲתַנָא דְמַלְכָּא
וְרַב עַל מִשְׁמַעְתָּךְ וְיַקִּיר בְּבֵיתָךְ׃
יוֹמָא דֵין שָׁרֵיתִי לְמִשְׁאַל לֵיהּ
בְּמֵימְרָא דַּיְיָ חַס לִי לָא יְשַׁוֵּי מַלְכָּא
בְּעַבְדֵּיהּ פִּתְגָמָא בְּכָל בֵּית אַבָּא
אֲרֵי לָא יְדַע עַבְדָּךְ בְּכָל דָּא פִּתְגָם
זְעֵיר אוֹ רַב׃ וַאֲמַר מַלְכָּא מֵמַת
תְּמוּת אֲחִימֶלֶךְ אַתְּ וְכָל בֵּית אֲבוּךְ׃
וַאֲמַר מַלְכָּא לְרָהֲטַיָּא דְּקַיְימִין עֲלוֹהִי
אִסְתַּחֲרוּ וְקַטּוּלוּ כַּהֲנַיָּא דַּיְיָ אֲרֵי
אַף יְדֵיהוֹן עִם דָּוִד וַאֲרֵי יְדַעוּ אֲרֵי
עֲרִיק הוּא וְלָא חַוּוּ לִי וְלָא אֲבוֹ
עַבְדֵי מַלְכָּא לְאוֹשָׁטָא יַת יְדֵיהוֹן
לְמִשְׁלַט בְּכַהֲנַיָּא דַּיְיָ׃

רשי

כי נודע דוד · כי התבונן להשמר ממנו : תחת האשל ברמה · אחת שהיתה בגבול בנימן ורבותינו אמרו היא היתה רמה של שמואל ושני מקומותהן וכן מדרשו ושאול יושב בגבעה בזכות האשל הגדול אשר ברמה שהיה מתפלל עליו : לשאל לו באלהים · שאיתו מלך שאין נשאלים באורים ותומים להדיוט : וסר אל משמעתך · כמו ויסורו אליו ויקרב למשוסך ואל שמע דבריך וכי לא היה לי להבין שהוא הולך בשליחותך : היום החילותי לשאול לו · בתמיה זה ימים רבים שצורך הצבור בו שמיכהו מוציא ומביא את ישראל ומאז אני שואל לו באלהים : חלילה לי · מעשו׳ דבר זה למרד ולמעל : לרצים הנצבים עליו · אבנר ועמשא היו : ולא אבו · דרשו אכין ורקין כל איש אשר ימרה את פיך וגו׳ יכול אפילו לדבר עביר׳ ת״ל רק : לרויג

רדק

כי נודע דוד · כי נתפרסם דוד כלומר נודע הדבר שהיו עמו אנשים עד ששמע שאול והיה הספור הזה הנה מפני הדבר שאמר שאול לעבדיו כי עד עתה לא ידע שאול כי התקבצו אל דוד אנשים וכאשר שמע כי עמו כארבע מאות איש אמ׳ בלבו זה מרד הוא שמרד בי ודעתו לארוב ולהלחם עלי או לחלוק עלי המלכו׳ וזהו שאמ׳ כי הקים בני את עבדי עלי לאורב · ואת לכלכם ישים שרי אלפי׳ כלו׳ בחיל שהו׳ מקבץ עליו או בהיותו מלך כאש׳ הו׳ חושב : האשל · כמו העץ וכן ויטע אשל : ברמה · מקום היה בגבעת שאול והיה גבוה ונקרא רמה ואין זה רמת שמואל כי הוא בגבעה היה : ולדברי בעל הדרש הוא רמת שמואל שאמר וכימה עניין גבעה אצל רמה אלא שאול יושב בגבעה במלכותו בזכות האשל הגדול אשר ברמה והוא שמואל שהיה מתפלל עליו : בני ימיני · כלומר עליכם היה לחוס עלי כי אתם משבטי וממשפחתי : קשרתם · מרדתם כי הקשר הוא המרד והוא בהתחבר לב זה עם זה : בכרת בני · בכרת ברית : בן ישי · לא זכר שמו דרך בזיון : נצב על עברי שאול · כלומ׳ בראש׳ היה נצב כי גדול שבעבדי שאול הנצבי׳ עליו היה ובמוש זה ברב׳ והפכו כי נצבי׳ עליו ר״ל נצבי׳ לפניו וסמוך לו לעשות מה שיצוה אותם : ונצב על עבדי שאול · ר״ל כמשמעו שהיה להם לראש וממונה עליהם וכ״תי והוא ממנא על עבדי שאול והוא כמו הנצב על הקוצרי׳ : בן אחיטוב · לא זכר שמו דרך בזיון : ושאל לו באלהים · להגיד לו דרכו : והוא בורח מפני · ומדרשו שאיתו מלך שאין נשאלין באורים ותומים אלא למלך ולאב בית דין ולמי שצורך צבור בו : וסר אל משמעתך · אל עבודתך כלומר שהו׳ נשמע לכל מצותיך וכן ובני עמון משמעתם : היום החלותי לשאול לו באלהים · ת״מ בתמיהה היום החילותי לשאול בעבורו חלילה שהייתי יודע כי הו׳ בורח כי כמה פעמי׳ שאלתי לו שהיה הולך במצותיך ויש לפרשו בלא תמיהה כלומר למה אתה מאשימני לפי ששאלתי לו באהים וזה הוא היום הראשון ולא הייתי יודע כי קשה הוא בעיניך וכי ב בורח הוא חלילה לי שאם הייתי יודע לא הייתי עושה ומעתה לא אעשה עוד אחר שקשה בעיניך ובורח הוא מפניך כי לא הייתי יודע כל זה אבל הייתי חושב אותו מתחילה נאמן ביתך : בכל בית אבי · ולא כל בית אבי : אל ישם המלך · דבר אשם אמר זה לפי ששלח שאול לקרא גם כן כל בית אביו : ולא אבו · ידרשו כי אבנר ועמשא היו ולא אבו ל לפגוע בכהני יי׳ כי דרשו אכין ורקין מיעוטין מה שכתו׳ כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו לדבר עבירה תלמוד לומ׳ רק חזק ואמץ ולדעת הדרש הזה יהיה פירוש ויאמר המלך לרצים ולנצבים עליו כי אבנר ועמשא לא היו רצים אלא שרים : לרויג

רלבג

ואין חולה מכם עלי · ר״ל אין אחד מכם ש שיחשוב עצמו חולה ב בעבורי ברב׳ הנעשה כנגדי וידמה שהו׳ ירא שאול שיהיה הקשר חזק מבני ישראל את דוד וילחם עמו ולזה אמר שכבר הקים בנו עבדו עליו לאורב : אחימלך בן אחיטוב הכהן ואת כל בית א אביו הכהנים · ידמה שקרא עמו כל בית א אביו חשב שאול ש שתהיה שאלתו באלהים אם יצליח במרדו על שאול בדרך שינצחהו במלחמה והיתה ת תשובת אחימלך כי חלילה לו כי הוא לא ידע בזה דבר ומה ש שעשה עשה מבר ת מחשבתו שיהיה דוד היות׳ נאמן מכל עבדי שאול והיותר סר אל משמעתו : היום החלותי לשאול לו ב באלהים · ר״ל וכי היום החלותי לשאול לו ב באלהים שתחשדוני בזה אלא כמה פעמים שאלתי לו באלהים ב בשליחותך על דבר מלחמות ישרא׳ כי הוא המוציא והמביא את ישראל : בעבדו דבר בכל בית אבי · ר״ל ולא בכל בית אבי ואמנם אמר זה לפי שכבר נר׳ לו שחשדם שאול כלם לפי שקראם כלם לבא לפניו : כושא

רשי

לדויג · כפתגה שמו אמר לו כתפסתה כרגא אתה הלמת עליהם אתה הרוג אותם : הככי סבותי · סבבתי הדבר עד שבא לידי כך : כי אשר יבקש נפשי · אדם אחד רודף שניכו במקום שאמלט שם אכי המלט אתה כי במשמרתי תהיה תמיד כך תירגם יונתן ארי מאן דבעי למיקטלי בעי למיקטלך ויש עוד לפרש כי את אשר יאהבני יאהבך ואשר ישמור את נפשי ישמור את נפשך ויש דוגמא במקרא אנשי דמים ישנאו תם וישרים יבקשו נפשו הרי כאן בקשת נפש לטובה :
ככר

רדק

לדויג · כתיב וקרי לדואג כי היה נקרא דויג ודואג כמו שאומר ויסב דויג ולא קר דואג ויש ספרים שגם הוא קרי דואג והקרי הוא לפי שברוב היו קוראי׳ אותו דואג ומדרשו כי לכך כתוב דויג אמר לו שאול כתפשת כדג אתה הלמת עליהם אתה הרוג אותם ונראה כי בשעת המעשה קראו הכתוב דויג · לגריעות שמו : נושא אפוד בד · כתרגומו דכשרין למילבש אפוד דבוץ נראה לפירושו כי הוא הרג יותר משמנים וחמשה אבל השמנים וחמשה היו ראויין ללבוש אפוד בד כי נראה כי הגדולים בעובדי יי׳ היו לובשים זה המלבוש וכן דוד המלך לבשו ביום שהעלה הארון וביום זה שחרבה נוב הביאו המשכן לגבעון : מאיש ועד אשה · דרשו בו ברב׳ עמלק כתיב ויחמול שאול והעם על מיטב הצאן וגו׳ יצאתה בת קול ואמרה לו אל תהי צדיק הרבה ובנוב עיר הכהנים כתיב מעולל ועד יונק ושור וחמור ושה לפי חרב יצאתה בת קול ואמרה לו אל תרשע הרבה יש לתמוה כי בכל אפר הזכיר הכתוב עונות שאול לא ראינו שהזכיר עון נוב עיר הכהנים ואפילו כשקראם בית הדמים לא אמר אלא על אשר המית את הגבעונים ולא אמר הכהנים ונראה כי חייבים היו הכהנים ולא נגלה בכתוב עונם זולתי עון בית עלי ואף על פי כן נענש שאול על דמם שנפל בחרב פלשתים הוא ובניו ואמרו רז״ל גדולה לגימה שמרחקת הקרובי׳ ומקרבת את הרחוקים ומעלמת עין מן הרשעים ומשרה שכינתו על נביאי הבעל ושגגתה עולה זדון מרחקת את הקרובי׳ מעמון ומואב מקרבת את הרחוקים מיתרו דכתיב קראן לו ויאכל לחם מעלמת עין מן הרשעים ממיכה משרה שכינתו על נביאי הבעל מעדוא הנביא דכתיב ויהי הם יושבים על השלח׳ וגו׳ ושגגתה עולה זדון שאלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרג נוב עיר הכהני׳ ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ושלשת בניו : כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך · שאול הוא שמבקש את נפשי והוא מבקש את נפשך לכן שבה אתי : כי משמרת אתה עמדי · אשמור אותך כמו שאשמור את עצמי ויש לפרשו נפשי יבקש מי שיבקש את נפשך : שוסים · בוזזים כמו זה חלק שוסינו : וישאל דוד ביי׳ · בסוף הענין מפרש במה שאל והוא שאמ׳ ויהי בברוח אביתר אפוד ירד בידו : ביהודה יראים · הנה אנחנו בין בני ישראל אנחנו בסכנה מפני שאול וכשים עצמינו יותר בסכנה בין פלשתים ומפני דבריהם הוסיף דוד לשאול ולא מפני עצמו כי הוא בפעם הראשונה היה בוטח אלא מפני אנשיו הוסיף לשאול וכשראו אנשיו שהבטיחו האל פעמי׳ הלכו עמו : ויכהג את מקניהם · איך היו מקניהם במלחמה אלא כשהכה דוד מהם מכה גדולה רדף אחרי הנסים מהם עד ארץ פלשתים ונהג את מקניהם : אפוד ירד בידו · פירשו אותו כמו הוריד וכ״ת אחית ואני מפרשו בורד כמשמעו ואמר ירד כלומ׳ ירד האפוד בדרך מקרה בידו אע״פ שהורידו לא הורידו מדעתו אבל כשלקח כליו עמו בברחו לא השגיח מה לקח ומה הניח כאדם בורח והיתה סבה מאת יי׳ והיה שהאפוד כדרך מקרה בין כליו לפיכך אמר ירד ולא אמר הוריד :
ככר

וימת ה׳ בקריאה וסימ׳ וירע בעיני יי׳ אשר עשה ·· ויאמר המלך לדואג · ולשפחתך שני בנים · ויקם ישמעאל בן נתניה · הפך את מימיהם לדם · וסימ׳ בלשון תרגום אבאיש דואג וקטל נוניא לגדליה : ושה ה׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר שפטים : כן כל בן המוקף פתח בט״ר ואם הגגינה בו קמץ כגון בן חכם בן כסיל ופירושו

ויאמר המלך לדויג סב אתה ופגע
בכהנים ויסב דויג האדמי ויפגע
הוא בכהנים וימת ביום ההוא
שמנים וחמשה איש נשא אפוד בד
: ואת נב עיר הכהנים הכה לפי
חרב מאיש ועד אשה מעולל ועד
יונק ושור וחמור ושה לפי חרב :
וימלט בן אחד לאחימלך בן
אחטוב ושמו אביתר ויברח אחרי
דוד : ויגד אביתר לדוד כי הרג
שאול את כהני יהוה : ויאמר דוד
לאביתר ידעתי ביום ההוא כי שם
דויג האדמי כי הגד יגיד לשאול
אנכי סבתי בכל נפש בית אביך :
שבה אתי אל תירא כי אשר יבקש
את נפשי יבקש את נפשך כי
כג משמרת אתה עמדי : ויגדו לדוד
לאמר הנה פלשתים נלחמים
בקעילה והמה שסים את הגרנות :
וישאל דוד ביהוה לאמר האלך
והכיתי בפלשתים האלה
ויאמר יהוה אל
דוד לך והכית בפלשתים והושעת
את קעילה : ויאמרו אנשי דוד
אליו הנה אנחנו פה ביהודה יראים
ואף כי נלך קעלה אל מערכות פ
פלשתים : ויוסף עוד
דוד לשאול ביהוה ויענהו יהוה
ויאמר קום רד קעילה כי אני נתן
את פלשתים בידך : וילך דוד
ואנשו קעילה וילחם בפלשתים
וינהג את מקניהם ויך בהם מכה
גדולה ויושע דוד את ישבי קעלה :
ויהי בברח
אביתר בן אחימלך אל דוד
קעילה אפוד ירד בידו :

ואמר מלכא לדואג אסתחר את ושלוט בכהניא ואסתחר דואג ארומאה ושלט הוא בכהניא וקטל ביומא ההוא תמנן וחמשא גברין דכשרין למלבש איפוד דבוץ : וית נוב קרית כהניא קטל לפתגם דחרב מגבר ועד איתתא מעולים ועד יניק ותור וחמר ואימר לפיתגם דחרב : ואשתיזב ברא חדא לאחימלך בר אחיטוב ושמיה אביתר וערק בתר דוד : וחוי אביתר לדוד ארי קטל שאול ית כהניא דיי : ואמר דוד לאביתר ידענא ביומא ההוא ארי תמן דואג ארומאה ארי חואה יחוי לשאול אנא גרמית לאסתקפא בכל נפש בית אבוך : תיב עמי לא תדחל ארי דבעי למקטלי בעי למקטלך ארי נטיר את עמי : וחויאו לדוד למימר הא פלישתאי מגיחין קרבא בקעילא והא אינון בוזזין ית אידריא : ושאיל דוד במימרא דיי למימר האזיל ואקטול בפלשתאי האילין ואמר יי לדוד איזל ותקטול בפלשתאי ותפרוק ית יתבי קעילה : ואמרו גברי דוד ליה הא כד אנחנא הכא בארעא דבית יהודה אנחנא דחלין ואף אלהן דניזיל לקעילא לסדרי פלשתאי : ואוסיף עוד דוד למשאל במימרא דיי וקביל צלותיה יי ואמר קום חות לקעילה ארי אנא מסר ית פלשתאי בידך : ואזל דוד וגברוהי לקעילה ואגיח קרבא בפלשתאי ודבר ית גיתהון ומחא בהון מחא סגיאה ופרק דוד ית יתבי קעילה : והוה כד ערק אביתר בר אחימלך לות דוד לקעילה אפודא אחית בידיה :

רלבג

נושא אפוד בד · ר״ל שהיו נכבדים וראויים לזה הלבוש כי זה הלבוש היו לובשים הנכבדים וכ״ש מי שהיו מהם מיוחדים לעבודת השם כמו שזכרנו בענין אפוד שמואל : כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך · ר״ל שכבר השמו׳ את נפשך כמו נפשי : כי משמרת אתה עמדי · ידמה שאמר זה מפני שכבר הביא אביתר עמו האורי׳ והתמים ובהם יהיה נשאל דוד באלהים ולזה אמ׳ שים לו לבטוח על דוד שישמרהו כנפשו : הנה אנחנו פה ביהודה יראים · ר״ל שאף על פי שאנחנו תוך בני יהודה אנחנו יראי׳ מפני שאול ואיך נוסיף על יראתנו יראת מערכות פלשתים · והנה שאל עוד דוד באלהים בעבור אנשיו ועל הסכות היעוד האמינו אנשי דוד בו אך דוד האמין בו בראשונה · ויתכן שנאמר והוא הנכו׳ לפי מה שאחשוב כי הלשון הראשון הו׳ מסופק וכבר אפשר שיובן שאם ילך והכה בפלשתים הנה יושיע את קעילה לא בזולת זה אבל לא יהיה בזה המאמר הבטח׳ שיכה את הפלשתים ולזה יראו אנשי דוד מרדת קעילה הלא תראה בענין פילגש בגבעה מה שקרה לישראל מהרע מפני הספק שהיה בלשון כאשר שאלו באלהים כשלא דקדקו בו ולזה הסכי׳ דוד לשאול באלהים פעם שנית על זה ובא אליו הלשון בזולת שום ספק שירד את קעילה והשי״ יתן את פלשתים בידו :
ככר

בן שהוא חכם בן שהוא כסיל במו וסימ׳ נמסר בסדר ויצא : וישאל דוד ביי׳ ה׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ האלך והכיתי בפלשתים · ארדף אחרי הגדוד · האעלה באחת ערי יהודה · האעלה אל פלשתים · לא תעלה דממול בבאים : האלך ג׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות : אנשי דוד ד׳ בקריא׳ וסי׳ הנה אנחנו פה ביהודה יראים · והנה היום אשר אמר יי׳ אליך · מדוע גנבוך · אז נשבעו אנשי דוד : וינהג ה׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר שמות : קעלה ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ ואף כי נלך קעלה פלוגתא עליה · ויצאו מקעלה · וישע דוד את ישבי קעלה · ויש ספרים קום רד קעלה חס׳ · ויש ספרים בסר׳ מונים והושעת את קעלה ושובטים וישע דוד את ישבי קעלה :

רדק

נכר. פי' סגר ומסר אמר מאחר שהוא בעיר דלתי' ובריח לא ימלט מידי כי נשים אותה סביב העיר והמצור עליה לא יוכל לברוח מן העיר כי עיר דלתים ובריח הוא והו' לא חשב שיהיה אדם שיגיד לדוד: וישמע. כמו ויאסף לפי שהעם נאספים ע"י כרוז משמיע וכן במשנה משמיעין על השקלים פי' מכריזין: מחריש הרעה. עניינו חושב כמו אל תחרוש על רעך רעה:

היסגירוני. פי' תוספ' מכאן למדו רז"ל שאין שואלין באורי' ותומי' שני דברים כאחד ואם שאל אין משיבין לו שאלה אחר ואין משיבין אלא ראשון שהרי דוד אמר היסגירוני הירד ויאמר יי' ירד הנה הוא שאל שני דברים לא השיבו אלא אחד והשיבו יי' על הראוי להיות ראשון והוא ירד כי דוד שאל שלא כסדר וכיון שהכיר במענה כי שלא כסדר שאל חזר ושאל כסדר היסגירו בעלי קעילה אבל אם היה צורך השעה לשאול שני דברים כאחד כגון שאין שהות לעמדו שואלין על שני דברים ומשיבין על שניהם כאחד כמו ששאל דוד הארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו ויאמר לו רדוף כי השג תשיג והצל תציל: בעלי קעילה. ארוני העיר וגדוליה ות"א יתבי קעילה: באשר יתהלכו. הלכו בדרך מקרה באיזה מקום שיזדמן להם לשבת שם ות"א באתר דכשר להלכא: במצדות. בסלעים הגבוהים שהיו במדבר ופירושו לפניו וישב בהר במדבר זיף: וירא דוד. כי הכיר דוד כי שאול יצא לבקש את נפשו שם במדב' זיף כי שמע כי הזיפי' אמרו לו כי הוא מסתתר שם והיה בדעתו ללכת משם ובין כך בא אלא יהונתן שם וכרתו ברית שניהם והלך יהונתן ודוד יושב עדיין בחורש' וכאשר שמע כי שאול בא הלך לו למדב' מעון והו' כמו' למדב' זיף כמו שכתובי' שניהם בנחלת בני יהודה מעון כרמל וזיף: בחרשה. פירוש ביער תרגום יער חורשא וההא נוספת כי הטעם מלעיל או בחורשה שם מקום: באלהים. חזק ידו שלא יירא בדבר אלהים שהבטיחו על ידי הנביא כי ימלוך וזהו שאמר כי לא תמצאך יד שאול אבי וכת' ותקיף ית ידיה במימרא דיי': אהיה לך למשנה. אני מבקש ממך שאהיה אני משנה לך כשתמלוך: ידע כן. שתמלוך והיו יודעין זה מפי השמועה שנמשח דוד למלך: לפני יי'. אורי' ותומים שהיו שם עם אביתר הכהן או פירוש שהש' יתברך יהיה עד בין שניהם: לביתו. ת' לאורחיה: ויעלו זיפים. וכבר עלו הזיפי' ואמרו לשאול וזהו שאמ' וירא דוד כמו שאמרנו למעלה: הכינו

רשי

נכר אותו בידי. הסגיר וכן אל תרא ביום אחיך ביום נכרו משמקל תחזקיה הוא כמו אבד ושבר בריחיה ואם בקש לדבר במשקולת הרפים היה נקוד נכר: כי נסגר לבא בעיר דלתים ובריח. ובטח בכך ולא יחוש לברוח ממני: מחריש הרעה. כמין ית בישתא: היסגרוני בעלי קעילה וגו'. למדנו מכאן שהשואל שני דברים אין משיבין לו שאלה אחד ואין משיבין לו אלא ראשון וכאן דוד שאל שלא כסדר שהיה לו לשאול תחלה הירד שאול היסגירוני בידו והשיבוהו כסדר: באשר יתהלכו. באתר דכשר להלכא במקום הכלת': ויחזק את ידו. חידוש ברית שביניה': ולנו הסגירו. ועלינו להסגירו:

שמע ה' חס' בקריא' וסימ' כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע · שמע בן אחיכם ושפטתם צדק · והיה אם שמע תשמעו אל מצותי · כי מבקש שאול ללבת קעילה · והיה אם שמע תשמעון דירמיה · ובבסרה אחריתי כתב דתריסר והוא דזכריה · וב' מלאים ואל הבנו · אפרים בתגודד · ואכלו טוב · הסגרנו ה' חס' י' בליש'

וַיֻּגַּד לְשָׁאוּל כִּי־בָא דָוִד קְעִילָה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל נִכַּר אֹתוֹ אֱלֹהִים בְּיָדִי כִּי נִסְגַּר לָבוֹא בְּעִיר דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ׃ וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת־כָּל־הָעָם לַמִּלְחָמָה לָרֶדֶת קְעִילָה לָצוּר אֶל־דָּוִד וְאֶל־אֲנָשָׁיו׃ וַיֵּדַע דָּוִד כִּי עָלָיו שָׁאוּל מַחֲרִישׁ הָרָעָה וַיֹּאמֶר אֶל־אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן הַגִּישָׁה הָאֵפוֹד׃

וַיֹּאמֶר דָּוִד יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שָׁמֹעַ שָׁמַע עַבְדְּךָ כִּי־מְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לָבוֹא אֶל־קְעִילָה לְשַׁחֵת לָעִיר בַּעֲבוּרִי׃ הֲיַסְגִּרֻנִי בַעֲלֵי קְעִילָה בְיָדוֹ הֲיֵרֵד שָׁאוּל כַּאֲשֶׁר שָׁמַע עַבְדֶּךָ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַגֶּד־נָא לְעַבְדֶּךָ וַיֹּאמֶר יְהוָה יֵרֵד׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד הֲיַסְגִּרוּ בַּעֲלֵי קְעִילָה אֹתִי וְאֶת־אֲנָשַׁי בְּיַד־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר יְהוָה יַסְגִּירוּ׃ וַיָּקָם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ וַיֵּצְאוּ מִקְּעִלָה וַיִּתְהַלְּכוּ בַּאֲשֶׁר יִתְהַלָּכוּ וּלְשָׁאוּל הֻגַּד כִּי־נִמְלַט דָּוִד מִקְּעִילָה וַיֶּחְדַּל לָצֵאת׃ וַיֵּשֶׁב דָּוִד בַּמִּדְבָּר בַּמְּצָדוֹת וַיֵּשֶׁב בָּהָר בְּמִדְבַּר־זִיף וַיְבַקְשֵׁהוּ שָׁאוּל כָּל־הַיָּמִים וְלֹא־נְתָנוֹ אֱלֹהִים בְּיָדוֹ׃ וַיַּרְא דָוִד כִּי־יָצָא שָׁאוּל לְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשׁוֹ וְדָוִד בְּמִדְבַּר־זִיף בַּחֹרְשָׁה׃ וַיָּקָם יְהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל וַיֵּלֶךְ אֶל־דָּוִד חֹרְשָׁה וַיְחַזֵּק אֶת־יָדוֹ בֵּאלֹהִים׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַל־תִּירָא כִּי לֹא תִמְצָאֲךָ יַד־שָׁאוּל אָבִי וְאַתָּה תִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאָנֹכִי אֶהְיֶה־לְּךָ לְמִשְׁנֶה וְגַם־שָׁאוּל אָבִי יֹדֵעַ כֵּן׃ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית לִפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב דָּוִד בַּחֹרְשָׁה וִיהוֹנָתָן הָלַךְ לְבֵיתוֹ׃

וַיַּעֲלוּ זִפִים אֶל־שָׁאוּל הַגִּבְעָתָה לֵאמֹר הֲלוֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר עִמָּנוּ בַמְּצָדוֹת בַּחֹרְשָׁה בְּגִבְעַת הַחֲכִילָה אֲשֶׁר מִימִין הַיְשִׁימוֹן׃ וְעַתָּה לְכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ הַמֶּלֶךְ לָרֶדֶת רֵד וְלָנוּ הַסְגִּירוֹ בְּיַד הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה כִּי חֲמַלְתֶּם עָלָי׃

ואיתחוא לשאול ארי אתא דוד לקעילה ואמר שאול מסר יתיה יי בידי ארי ניתמכר למיעל בקרתא דלה דשין ועברין׃ וכנש שאול ית כל עמאי לאגחא קרבא למיחת לקעילה למצר על דוד ועל גברוהי׃ וידע דוד ארי עלוהי שאול כמין בישתא ואמר לאביתר כהנא קריב איפודא׃

ואמר דוד יי אלהא דישראל משמע שמע עבדך ארי בעי שאול למיעל לקעילה לחבלא לקרתא בדילי׃ הסבירין למימסרי יתבי קעילה בידיה הסביר למיחת שאול כמא דשמע עבדך יי אלהא דישראל חוי כען לעבדך ואמר יי למיחת׃ ואמר דוד הסבירין למימסרי יתבי קעילה יתי וית גברי בידא דשאול ואמר יי סבירין למימסר׃ וקם דוד וגברוהי כשית מאה גברא ונפקו מקעילה והליכו באתר דכשר להלכא ולשאול איתחוא ארי אשתיזב דוד מקעילה ואתמנע מלמיפק׃ ויתיב דוד במדברא במצדתא ויתיב בטורא במדברא דזיף ובעוהי שאול כל יומיא ולא מסריה יי בידיה׃ וחזא דוד ארי נפק שאול למקטליה ודוד במדברא דזיף בחורשא׃ וקם יהונתן בר שאול ואזל לות דוד לחורשא ותקיף ית ידיה במימרא דיי׃ ואמר ליה לא תדחל ארי לא תשכחינך ידא דשאול אבא ואת תמלוך על ישראל ואנא אהי לך לתיניין ואף שאול אבא ידע כן׃ וגזרו תרויהון קים קדם יי ויתיב דוד בחורשא ויהונתן אזל לביתיה׃

וסליקו אנשי זיף לות שאול לגבעתא למימר הלא דוד מטמר עמנא במצדתא בחורשא בגבעת חכילה דמדרום לישימון׃ וכען לכל רעות נפשך מלכא למיחת חות ואנחנא נמסרניה בידא דמלכא׃ ואמר שאול בריכין אתון קדם יי ארי חסתון עלי׃

רלבג

נכר אותו אלהים בידי. הוא מענין כן יכרו כרימו והרצון בזה שהש"י הסיר ממנו ההכר' והבחינה כדי שיפול בידי וזה שאם היה מתנהג בטוב העצה היה נשמר מהכנס בעיר מוקפת חומה הנסגר' בחומה דלתי' ובריח כי כשבא עליו שם לא יוכל להמלט ללכת ולנוס אנה ואנה והנה חשב שאול שלא יגלה שום אדם זה הסוד לדוד וכבר סבבה השי"ת שגלה לו הסוד הזה: מחריש הרעה. הוא מענין אל תחרוש על רעך רעה והרצון בזה ששאול היה מסבב שישתדל עם כל ישראל להביא הרעה על דוד: היסגירוני בעלי קעיל' בידו הירד שאול כאש' שמע עבדך יי' אלהי ישר' הגד נא לעבדך ויאמ' יי' ירד. מזה המקום נוכל ללמוד שהנשאלים באורים ותומים אין נשאלין בהם אלא שאלה אחת לבד לא יהיו נשאלין בהם שתי שאלות יחד או יותר ולזה תמצא כי כששאל דוד על שתי שאלות לא באהו המענה כי אם באחת מהן: בחרש'. ר"ל ביער כי אף על פי שהיה במדבר זיף שאין עוברין בני אדם שם הנה להציל עצמו מן הסכנה מיד שאול היה נסתר ביער: וישב דוד בחרשה ויהונתן הלך לביתו. באר למה בזה כי נשען דוד בברי' יהונתן עמו שלא יגלה מקומו לאביו ואף ע"פ שנתפרס' ליהונתן כי דוד יקח המלכה ותסור ממנו ולזה ספר שאל כשמע דוד אחר זה מלשבת ביער ההוא:

במצדות ח' וכו' במערתא דגדיא בטי"ר מטמר מרום בכל אתקם לא חיתה

מסרה

שגידה וסימ' נמסר בסדר תזריע · במצדות ח' בליש' בקריאה וסימ' במס' רבת': ברוכים ג' ב' חס' וסימ' ויאמר שאול ברכים אתם ליי' · ברכים אתם ליי' אשר עשיתם החסד הזה · ברוכים אתם ליי' עשה שמים וארץ · בתרא מל"א:

כי

ויקומו ט' מלאים בקריאה וסימ' ויקומו בבקר ויאמר שלחוני לאדני. ויקומו שרי מואב קדמא. ויחנו על הגבעה. ויקומו וילכו זיפה. ויקומו כל איש חיל. וחברו דד"ה וישאו גופת. ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את אהליהם. ויקומו ראשי האבות. ויקומו על עמדם דדה"׃

רדק

הכינו עוד. חפשו וראו היטב שתדעו מקומו בכוון: כי אמר אלי. בעוד שהיה עמי היה אומר לי כשהייתי שואלו איך היה מכה בפלשתים כל כך ואיך היה נשמר מהם והיה אומר לי כי ערום יערים הוא ובערמות ובתחבולות היה בא עליהם שלא היו נשמרים ממנו כן עתה הוא עושה מראה עצמו במקום זה כדי שנבקש אותו שם ומחר יהיה במקום אחר לפיכך דעו כל המקומות אשר דרכו להחבא שם ות"י כי אמר אלי האומר כמו ויאמר ליוסף ר"ל אמר אלי המגיד כי עתה ערום יערים הוא ובת"י ארי אמרין לי דערים ונפיק הוא: אל נכון. דבר נכון וברור בכל אלפי יהודה לפי שלא היה דוד בא אלא בארץ יהודה לפי שהיו מחפין עליו אבל שאר השבטים אם היה בא ביניהם היו מוסרין אותו לשאול ומה שאמר אלפי ר"ל אכריח כל שרי אלפים שביהודה שהיו ידם עמי לחפשו היטב כל אחד באלף שלו: וילכו זיפה לפני שאול. אלה הזיפים הבאים אל שאול הלכו אל זיף לפני שילך שם שאול הלכו הם לחפש המקום שהיה שם דוד באמת ושבו אל שאול והכתוב לא ספר התשובה אבל אחר שאמר וילך שאול ואנשיו ידענו כי הזיפים שבו אליו טרם לכתו: וירד הסלע. כראה שעמק היה בין הערבה שהיה שם דוד ובין הסלע ואמר וירד כלומר ירד העמק לעלות הסלע ועל הדרך הזה כאמר ויעלו אותם עמק עכור כמו שפירשתיו במקומו ומה שאמר עוד וישב במדבר מעון להודיע כי לא היה לו פנאי לברוח ממדבר מעון ועלה לסלע הזה שהיה במדבר להסתגב בו מפני שאול: מצד ההר מזה. זהו הסלע: נחפז ללכת. היה טרוד ומהיר ללכת ולברוח מפני שאול ולא יכול כי שאול ואנשיו סבבוהו כי אע"פ שאמר שאול מצד ההר מזה כיון שראו כי רצה לברוח סבבו הם הסלע ולא היה להם אלא לתפשם כשבא המלאך אל שאול בשבת כורא עליו. ובדרש נחפז ללכת זהו שאמר דוד אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב כיון שראה דוד עצמו מצומצם ביד שאול ואנשיו אמר על חנם משח אותי שמואל ואמר לי כי משחך י' למלך היכן היא אותה הבטחה שאמר לי ומניין שכך אמר שנאמר אני אמרתי בחפזי כל אדם כוזב אפילו שמואל היכן היא אותה הבטחה שאמר לי אמר לו הקב"ה אני מעיד עליו שנאמן שמואל שנאמר וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא ואתה קראת לשמואל כוזב מיד ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה וגו' אמר רבי יודן מלאך שליח היה אמר לו רבי פנחס וכי השליח יועץ הוא שהיה אומר מהרה ולכה אלא מלאך מן השמי' היה שנאמר ישלח משמים ויושיעני: עוטרים. כמו סובבי' כמו עטרה שהיא סובבת את הראש וכן כצנה רצון תעטרנו: מרדוף אחרי דוד. בחירק המ"ם שלא כמנהג: סלע המחלקות. לפי שנחלקו בו אלה מאלה ות"י כיף פלגותיה אתרא דאתפליג ביה לבא מלכא דשאול למיזל לכא ולכא כלומר נחלק לב המלך אם יתעכב עד שיתפש דוד או אם ילך אחרי פלשתים וכן הוא אומר בדרש מהו סלע המחלקות אמר רבי שמואל בר נחמני שמשם נחלקו גבורים של שאול על דוד מהם היו אומרים עד שבן ישי בידינו לא נכנה ממנו ומהם אמרו מלחמת ישראל קודמת שבן ישי מצוי לנו בכל שעה. דבר אחר מהו סלע המחלקות שבשעה שהיה דוד ועבדיו עוברים על אותו מקום היה מתחלק מחיילותיו הוא ושם מתו' אים שהיו אתו באותה שעה והיו יורדין מעל סוסיהן ומשתטחין על פניהם ואומרין ברוך שעשה לנו נס במקום הזה: על פני צורי היעלים. כי היעלי' בצורי' ובסלעים שוכנים כמו שנאמר ג"כ יעלי סלע והוא אחו הנזכר בתורה ואמרו כי הוא תיש הבר ות"י על אפי שקיפי כיפיא ולא ידעתי מה היה דעתו לתרגם יעלים כיפיא: להסך את רגליו. להסתיר מים ות"י למיעבד צרכיה ר"ל להפנות הנקבים הגדולים וכן במשנה זה הכלל היה במקדש כל המסיך את רגליו טעון טבילה וכן המטיל מים טעון קדוש ידים ורגלים והוא דרך כבוד והוא עניין יציקה מעניין נסך ואם הם שני שרשים או הוא לשון סכוך וכן פרשוהו ר"זל אמר רבי אלעזר מלמד שעשה עצמו כסוכה כלומר מתוך צניעות גדולה שהיתה בו היה מסכך עצמו בעת היציאה שלא יראה בשרו ערום ורגליו דרך כבוד והוא כנוי לאבר היציאה וכן את מימי רגליהם: בירכתי המערה. נחבאו שם מפני שאול: אמר

רשי

כי אמר אלי. מי שמר: ערום יערים הוא. מתנהג הוא בערמה היום כאן ו ולמחר במקום אחר כדי שלא ידע מ מקומו: אל נכון. על דבר מכוון ואמת: לפני שאול. שהיה שאול עתיד לילך א אחריהם והם הלכו לפניו לחפש אל נכון: עוטרים. מקיפים וסובבים מכד אל כד כעטרה המקפת את הראש: ומלאך בא אל שאו. מלאך ממש כדי להציל את דוד: סלע המחלקות. שהיה לבו של שאול חלוק למחי דיעות אם לשוב ל להציל את ארצו מיד פלשתים או לרדוף ל ולתפוס את דוד וכן תרגמו יונתן: צורי היעלי'. סלעי היעלים: להסך רגליו. להפנות לנקבים ג גדולים: ויהי

לכו-נא הכינו עוד ודעו וראו את- ל'
מקומו אשר תהיה רגלו מי ראהו
שם כי אמר אלי ערום יערם הוא: ג' חס'
וראו ודעו מכל המחבאים אשר ל'. ל'
יתחבא שם ושבתם אלי אל-נכון
והלכתי אתכם והיה אם-ישנו בארץ ר'
וחפשתי אתו בכל אלפי יהודה:
ויקומו וילכו זיפה לפני שאול ודוד ט' מל'. ל'
ואנשיו במדבר מעון בערבה אל ל'
ימין הישימון: וילך שאול ואנשיו ג' מל'
לבקש ויגדו לדוד וירד הסלע וישב
במדבר מעון וישמע שאול וירדף
אחרי-דוד מדבר מעון: וילך שאול
מצד ההר מזה ודוד ואנשיו מצד
ההר מזה ויהי דוד נחפז ללכת מפני ל'
שאול ושאול ואנשיו עטרים אל- ל'
דוד ואל-אנשיו לתפשם: ומלאך ב' אל איוב
בא אל-שאול לאמר מהרה ולכה ב'
כי-פשטו פלשתים על-הארץ:
וישב שאול מרדף אחרי דוד וילך ב' וחס'
לקראת פלשתים על-כן קראו
למקום ההוא סלע המחלקות: ויעל ל'
דוד משם וישב במצדות עין-גדי: ח' כליש'
כד ויהי כאשר שב
שאול מאחרי פלשתים ויגדו לו
לאמר הנה דוד במדבר עין גדי:
ויקח שאול שלשת
אלפים איש בחור מכל-ישראל
וילך לבקש את-דוד ואנשיו על-
פני צורי היעלים: ויבא אל-גדרות ל'. ל'
הצאן על-הדרך ושם מערה ויבא ל' ותר ומערה אשר לבדיונים
שאול להסך את-רגליו ודוד ואנשיו
בירכתי המערה ישבים:

איזילו כען אתקינו עוד ודעו וחזו ית אתריה דשרי ביה מן חזהי תמן ארי אמרין לי דערים ונפיק הוא: וחזו ודעו מכל מטמוריתא דאטמר תמן ותתובון לותי בקשוט ואהך עמכון ויהי אם איתוהי בארעא ואבלוש יתיה בכל אלפיא דבית יהודה: וקמו ואזלו לזיף קדם שאול ודוד וגברוהי במדבר דמעון במישרא דמדרום לישימון: ואזל שאול וגברוהי למבעי וחויאו לדוד ונחת לכיפא ויתיב במדבר דמעון ושמע שאול ורדף בתר דוד במדברא דמעון: ואזל שאול מסטר טורא מכא ודוד וגברוהי מסטר טורא מכא והוה דוד מיתבעי למיזל מן קדם שאול ושאול וגברוהי כמנין על דוד ועל גברוהי למחדהון: ואיזגדא אתא לות שאול למימר אוחי ואיזל ארי אתנגידו פלישתאי על ארעא: ותב שאול מלמירדף בתר דוד ואזל לקדמות פלשתאי על כן קרו לאתרא ההוא כיף פלגותא אתרא דאתפליג ביה ליבא דמלכא למיזל לכא ולכא: וסליק דוד מתמן ויתיב במצדתא עין גדי: והוה כד תב שאול מבתר פלשתאי וחויאו ליה למימר הא דוד במדבר דעין גדי: ודבר שאול תלתא אלפין גבר עולים מכל ישראל ואזל למבעי ית דוד וגברוהי על אפי שקיפי כיפיא: ואתא לחטרי ענא דעל אורחא ותמן מערתא ועל שאול למיעבד צורכיה ודוד וגברוהי בסיפי מערתא יתבין:

רלבג

כי אמר אלי ערום יערים הוא. ר"ל הוא חסר מי האומ' זה וכן ותכל דוד שוא חסר מי הוא המשתוקק והרצון בו ותכל נפש דוד וכן יהיה הרצון בזה המקום כי אמר לבי אלי שהוא יתנהג בערמה ויתראה במקו' אחר והוא בלתי מתחבא שם בלתי על המעט ולזה הזהירם שיחקרו מכל המחבואים אשר יתחבא שם. או יהיה אמרו כי אמר לי שב אל דוד והרצון שדוד אמר אליו בהיותו עמו שהוא מתנהג בערמה ובתחבולות יעשה לו מלחמה: ומלאך בא אל שאול לאמ' מהרה ולכה. באר בזה הספור מה כפלא עוצם השגחת השם על אהוביו ואיך הציל דוד עם היותו בעוצם הסכנה: על פני צורי היעלים. הם הצורים החזקים שנהגו לשבת שם היעלים כי היעלים הם שוכנים בסלעים כאמרו הידעת עת לדת יעלי סלע וזכר זה כי דוד עם ראותו יד השי' הטובה עליו לא היה מוסר עצמו לסכנות אך היה מחביא עצמו במקומות אשר יתכן לו בהם ההעלם יותר: להסך את רגליו. ר"ל לסכך את רגליו והוא עשיית הצרכים הגדולי' כי מדרך הגדולים הכבושים לסכך רגליה' בבגדיהם שלא תראה ערותם: ויקם

רדק

אשר אמר יי׳ · אמר לו ע״י שמואל או גד או נתן הנביא שיתן אויבו בידיו ושיצלח
למלוכה אבל על שאול לא כאמר לו כי לא כפל בידו אבל אנשי דוד אמרו לו אחר
שהאל הבטיחך שיתן אויבך בידיך הנה שאול ראש אויביך והנה עתה הגיע היום
כי הנה הוא בידך ולטעם זה פירשתי שכתיב אויבך וקרי אויבך : כאשר יטב
בעיניך · ביו״ד איתן לבר ויו״ד
הסרס נפלה מהמכתב :
ויכרת את כנף המעיל · דרשו
רבותינו כל המבזה את הבגדי׳
לסוף אינו נהנה מהם שנאמר
ויכסוהו בבגדים ולא ייחם לו
ובשכם שכרת מעיל שאול היה
לו זה : ויך לבב דוד אותו ·
חשב בלבו שמא יחשוב יי׳ לו עון
כברתו כנף מעיל המלך כי אף
על פי שהוא היה רודפו אע״פ
כן יש לו לירוא ממנו ות״ת וחש
דוד בליביה : חלילה לי · הם
חשבו כי להרגו הלך אליו ו
בראותם כי בא וכנפו בידו א
אמרו לו למה לא הרגתו אמר
להם חלילה לי כי משיח יי׳ הוא :
וישסע · שלק אות׳ מעליו בדברי׳
טובים כי הם היו רוצים לקום
עליו להרגו כיון שלא הרגו כ
כאשר חשבו הם ובאמרו ב
בדברים בפתח הבית מורה על
הידיעה ר״ל אותן דברים שזכר
כי משיח יי׳ הוא וכיוצא בדברים
אלו ות״ת ויטסע ופייס : בדרך ·
באותו דרך שזכר וכן ויבא אל
גדרות הצאן על הדרך : מן
המערה · כן כתיב וקרי
מהמערה והענין אחד :
ואת להרגך · מחלוקת בקריאת
המלה הזאת לכן אמר הר״ים
נעמדת בגעיה והג״מל בשוא
ופתח ולכן כפתלי הר״ים ח
חטופה ופי׳ ואמר כל אחד
מאנשי דוד שהיו רוצים להרגו
לולי כי שסעם דוד בדברים ועל
הדרך הזה ת״י ואמרו אוחרנין
למקטלך וחסת נפשי עלך ויש
נוסחאות וחסית עלך · ורז״ל פי׳
ואמרו הכתוב אומר הבא ל
להרגך השכם להרגו אם
במחתרת ימצא הגנב כלומר
ביותר הייתי יכול להרגך לולי
שחסה נפשי עליך : ותחס
עליך · נפשי או עיני ורז״ל פי׳
צניעות שהיתה בך חסה עליך
כי מותר היה להרגך כי רודף
אתה והבא להרגך השכם ל
להורגו : ואבי · כתרגומו רבוני :
ראה · ראה בעיניך הכנף וראה
בלבך צדקתי ויושר לבבי שלא
הרגתיך : צודה · אורב כתרגו׳
כמין וכן ואשר לא צדה :
משל הקדמוני · משל מאדם
הקדמוני כי הוא שמוך ר״ל ה
המושל הראשון אשר אמר זה
המשל והיה המשל בפי כל אדם
אחריו ות״י כמה דאמרין מתלא
מלקדמין : מרשעים יצא רשע · מהם יצא הרשע שיכלם ויאבדם מן העולם אבל
ידי לא תהיה בך כי ממקום אחר יבא לך הרע או פירושו מרשעים יצא מעשה
הרשע כלומר כמו שהם רשעי׳ בלבם כן יעשו מעשה רשע ולבם יבחן במעשיהם
וכן ואני מכיר לבך כי לא תרחם עלי אם אפול בידך אף על פי כן ידי לא תהיה
בך ורבו׳ ז״ל פי׳ משל הקדמוני משל קדמונו של עולם הוא הקב״ה והוא מה שאמרה
תורה והאלהים אנה לידו כלומר ראוי היה זה למות אלא שמגלגלין זכות ע״י
זכאי וחובה על ידי חייב כך ינקמני יי׳ ממך על ידי רשע כמותך לא על ידי כי ידי לא תהיה בך : אחרי

רשי

ויהי אחרי כן ונומ׳ · ויאמר דוד לאנשיו חלילה שני מקראות הללו כתובין שלא
שלא כסדרן אלא כיון שהתחיל לדבר בכריתת המעיל כלה כל דבריו ואמר שאף
בכריתת המעיל נתחרט ואחר כך חוזר לדברו הראשון ואומר על שאמרו לו
אנשיו הנה היום ונומ׳ השיב להם חלילה לי ונו׳ : וישסע · הבדיל ודחה אותם
בדברים : למה
תשמע · למה תקבל
עלי לשון הרע של ד
דואג : ואמר להרגך
ותחס עליך · הרי
כאן חסרים התיבות
ואמר האומר ש
שאהרגך ותחס נפשי
עליך כמו ותכל דוד
לצאת אל אבשלום
ותכל נפש דוד :
כאשר יאמר משל ה
הקדמוני · משל
קדמונו של עולם ה
התור׳ שהיא משלו של
הקב״ה ומרשעים יצא
רשע הקב״ה מזמן
לרשע שנופל ביד רשע
כיוצ׳ בו והיכן אמרה
תורה והאלהים אנה
לידו כדאיתא במס׳
מכות : ידעתי

רלבג

ויקם דוד ויכרת את
כנף המעיל · יתכן
לפי הפשט שכבר היה
רצון דוד להרגו ולא
השיג מתנו כי אם ה
הכנף והתחרט אחר
זה דוד על מחשבתו
ואף על פי שהותר לו
להורגו כי רודף היה
ואמר חלילה לי מיי׳
מעשו הדבר הזה וזה
היה מהפלגת ה
חסידותו עם שזה גם
כן יהיה שבה אח״כ ל
להקל בהריגת ה
המלכים וידע דוד כי
הממלכ׳ תהיה לו ולזה
רצה להרחיק ענין ה
הריגת המלכי׳ משיחי
יי׳ ולזאת הסבה בעיניה
כוה להרוג הנער ה
העמלקי אשר הגיד
לו שהרג שאול אע״פ
שכבר צוהו שאול על
זה ולזה גם כן צוה
להרג אשר הרגו איש
בשת בן שאול :
וישסע דוד את אנשיו
בדברים · ר״ל שעם מה
שהיו כלם נסכמי׳ על
הריגתו והיו לאגודה
אחת על זאת ההסכמ׳
הנה חלק דוד לבם בדבריו באופן שבלבל הסכמתם ונמנע בזה האופן מהריגת
שאול : ואמר להרגך ותחס עליך · ר״ל אמר לבי תחלה להרגך ותחס עליך נפשי
ונתחרטתי על המחשבה ההיא ואמרתי לא אשלח ידי בארני כי משיח יי׳ הוא או
יהיה הרצון באמרו ואמר להרגך שכבר אמר זה אחד מאנשיו ותחס עליו נפש דוד
והביאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשב : וכי

מסורה

אנכי נתן ז׳ בקריאה וסימ׳ ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים · ואתה פה עמוד עמדי ואדברה
אליך · ראה אנכי נותן לפניכם היום · ושמרתם לעשות את כל החקים · משה עבדי מת · נותן את כלם
חללים · והנה אנכי נתן את איבך בידך · יטב ג׳ חס׳ בקריאה וסימ׳ ועשית לו כאשר יטב בעיניך · קום אכול
לחם ויטב לבך דאחאב · ועבדו את מלך בבל : ואבי ב׳ וסימ׳ ראה גם ראה את כנף · אשר פגע בשני אנשים
צדיקים : הקדמני ג׳ וסימ׳ את הקני · משל · ארחיק :

מקרא

ויאמרו אנשי דוד אליו הנה היום
אשר אמר יהוה אליך הנה אנכי
יתיר יוד נתן את איבך בידך ועשית לו
ג׳ חס׳ כאשר יטב בעיניך ויקם דוד ויכרת
את כנף המעיל אשר לשאול בלט
ויהי אחרי כן ויך לב דוד אתו על
אשר כרת את כנף אשר לשאול :
ויאמר לאנשיו חלילה לי מיהוה אם
אעשה את הדבר הזה לאדני
למשיח יהוה לשלח ידי בו כי משיח
יהוה הוא : וישסע דוד את אנשיו
בדברים ולא נתנם לקום אל שאול
ושאול קם מהמערה וילך בדרך :
ויקם דוד אחרי כן
מהמערה ויצא מן המערה ויקרא אחרי שאול
לאמר אדני המלך ויבט שאול א
אחריו ויקד דוד אפים ארצה וישתחו
ויאמר דוד לשאול :
למה תשמע את דברי אדם לאמר
הנה דוד מבקש רעתך : הנה היום
הזה ראו עיניך את אשר נתנך יהוה
היום בידי במערה ואמר להרגך
ותחס עליך ואמר לא אשלח ידי
באדני כי משיח יהוה הוא : ואבי
ראה גם ראה את כנף מעילך בידי
ל׳ ב׳ וכפכו׳ כי בכרתי את כנף מעילך ולא
הרגתיך דע וראה כי אין בידי רעה
ל׳ · ואת כטע׳ ופשע ולא חטאתי לך ואתה צדה
את נפשי לקחתה : ישפט יהוה
ביני ובינך ונקמני יהוה ממך וידי
לא תהיה בך : כאשר יאמר
ל׳ פתח נ׳ חס׳ משל הקדמני מרשעים יצא רשע
וידי לא תהיה בך : אחרי מי יצא
מלך ישראל אחרי מי אתה רדף

תרגום

ואמרו גברי דוד ליה הא יומא
דאמ׳ יי לך הא אנא מסר ית בעיל
דבבך בידך ותעביד ליה כמא ד
דתקן בעינך וקם דוד ופסק ית
כנף מעילא דלשאול ברזו והוה בתר
כן וחש דוד בליביה על דיפסק ית
כנפא דלשאול : ואמר לגברוהי
חס לי מן קדם יי אם אעביד ית
פתגמא הדין לריבוני למשיחא
דיי לאושטא ידי ביה ארי משיחא
דיי הוא : ופייס דוד ית גברוהי
בפתגמיא ולא שבקינון למיקם
על שאול ושאול קם ממערתא
ואזל באורחא :
וקם דוד בתר כן ונפק מן
מערתא וקרא בתר שאול למימר
רבוני מלכא ואסתכי שאול ל
לאחורוהי וכרע דוד על אפוהי
על ארעא וסגיד :
ואמר דוד לשאול למה את שמע
ית פתגמי בני אנשא דאמרין הא
דוד כמין בישתך : הא יומא דין
חזאה עינך ית דמסרך יי יומא דין
בידי במערתא ואמרו אוחרנין
למיקטלך וחסית עלך ואמרית
לא אושיט ידי ברבוני ארי משיחא
דיי הוא : ורבוני אסתכל אף
חזי ית כנף מעילך בידי ארי ב
במפסקי ית כנף מעילך ולא ק
קטלתיך דע וחזי ארי לית בידי
חוב וסורחן ולא חטית לך ואת
כמין על נפשי למקטלה : ידין יי
בינא ובינך ויתפרע לי יי מינך וידי
לא תהי בך : כמא דאמרין מתלא
דמלקדמי מרשעי תיפוק חובתהו׳
וידי לא תהי בך : בתר מן נפק
מלכא דישראל בתר מן את רדיף

אחרי כלב מת. כלומר כי ככלב אני חשוב כנגדך ולא חי אפילו מת ותרגומו חלש חד וכן פרעוש אחד תרגומו הדיוט חד כלומר דרך משל קרא עצמו כלב ופרעוש כלומר
אדם פחות והדיוט והפרעוש ידוע כי הוא השחור מתין המאכלת ודמה עצמו לדבר קל וחלש ואמר כי פרעוש המוצאו בבגד או בבשרו רודפו כי הוא מדלג ממקום למקום
כלומר מה מעלה הוא לך ומה גבורה שאתה רודף אחרי כמו הרודף אחרי הפרעוש : ואת הגדת. כן כתיב וקרי ואתה ואחד הוא : ושלחו בדרך טובה. כי
השעה זה באמת האל ישלם לו טובה כן ישלמך כלומר שכר יהיה לך מאת האל בטובתך זה : ידעתי כי מלוך תמלוך. כי אני רואה אתה כגול מידי בכל עת ולא
תמצאך ידי והיפשר גם כן ששמע שמשחו שמואל למלך כי שמואל אמר לו בדבר עמלק קרע יי׳ את ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך לפיכך אמר וקמה בידך כלומר מה שלא קמה בידי · ובמדרש כמו שכתבנו למעלה בפסוק ויחזק בכנף מעילו ויקרע כי שמואל רמז לו שמי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו ועתה כאשר כרת כנף מעילו ידע שזה הוא שאמר לו שמואל לפיכך אמר לו ידעתי כי מלוך תמלוך : ואם תשמיד את שמי מבית אבי · זהו אם תכרית את זרעי שאמר וכפל הענין לחזק כי הבני׳ הם שמו׳ האבות ובהם יזכרו וכן והכרתי לבבל שם ושאר וגו׳ וכן לא יכרת שמו מלפני : וימת שמואל. ספר מיתת שמואל כי אפשר שמת שמואל בזה הפרק שנפרד שאול מדוד ונתקיימה נבואת שמואל בחייו כי אף שאול הודה למלוכה לדוד ומת שמואל שבעה חדשים לפני שאול והארבעה חדשי׳ ומקצת החמשי הם שישב דוד בשדה פלשתים כמו שכתוב והנה מעשה אביגיל ושבת דוד בגבעת החכילה אם כן היו שני חדשים ומקצת החדש השלישי והנה הם שבעה חדשים כי כן אמרו רז״ל כי שבעה חדשים מת שמואל קודם שאול ואפשר שאמרו זה לפי שהשבעה חדשי׳ שהיה הארון בשדה פלשתים אינן בכלל חמשים ושתים שנה של שמואל כי זולתם אכחנו מ מוצאי׳ כ״ב כמו שפירש׳ בפסוק הנה זקנתי ושבתי והנה כנגד אותם שבעה חדשים הם אלו ש שבעה חדשי׳ ממיתתו של שמואל הרמתי עד מיתתו של שאול והו׳ תחלת מלכות דוד : בביתו ברמה. בביתו שהיה ברמה כמו שכתוב ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ועוד כפרש מיתת שמוא׳ בפסוק ושמואל מת ולמה נזכר מיתת שמואל במקום הזה לרעת הדרש : ואיש במעון. שם עיר הנזכר בערי בני יהודה כי משבט יהודה היה האיש הזה ממשפחת כלב : ומעשהו בכרמל. מקום שהוא עבוד ב בזריעה ובאילנות יקרא כרמל כמו שנ׳ והיה המדבר לכרמל ופי׳ מעשהו מקנהו כי המקנה

והיה יי׳ ו׳ וסי׳ נמסר בזכריה סי׳ י״ד : איבו ד׳ וחס׳ בקריא׳ וסי׳ ימצא איש את איבו ושלחו · כי יצר לו איבו בארץ
שעריו דמלכים · כי יצא עמך למלחמה דמלכים · ביד נבוכד נצר איבו : תמלוך ה׳ מלא׳ בליש׳ בקריא׳ וסי׳
ואדניה וכן חגית מתנש׳ · ועתה הנה אדניה מל״ך · כי מלוך תמלוך וקמה בידך · ובחמה שפוכה אמלוך · תחת

אַחֲרֵי כֶּלֶב מֵת אַחֲרֵי פַּרְעֹשׁ אֶחָד׃
וְהָיָה יְהוָה לְדַיָּן וְשָׁפַט בֵּינִי וּבֵינֶךָ
וְיֵרֶא וְיָרֵב אֶת־רִיבִי וְיִשְׁפְּטֵנִי מִיָּדֶךָ׃
וַיְהִי כְּכַלּוֹת דָּוִד
לְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־שָׁאוּל
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל הֲקֹלְךָ זֶה בְּנִי דָוִד
וַיִּשָּׂא שָׁאוּל קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ׃ וַיֹּאמֶר אֶל־
דָּוִד צַדִּיק אַתָּה מִמֶּנִּי כִּי אַתָּה גְּמַלְתַּנִי
הַטּוֹבָה וַאֲנִי גְּמַלְתִּיךָ הָרָעָה׃ וְאַתְּ
הִגַּדְתָּ הַיּוֹם אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָה אִתִּי
טוֹבָה אֵת אֲשֶׁר סִגְּרַנִי יְהוָה בְּיָדְךָ
וְלֹא הֲרַגְתָּנִי׃ וְכִי־יִמְצָא אִישׁ אֶת־
אֹיְבוֹ וְשִׁלְּחוֹ בְּדֶרֶךְ טוֹבָה וַיהוָה
יְשַׁלֶּמְךָ טוֹבָה תַּחַת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר
עָשִׂיתָה לִי׃ וְעַתָּה הִנֵּה יָדַעְתִּי כִּי
מָלֹךְ תִּמְלוֹךְ וְקָמָה בְּיָדְךָ מַמְלֶכֶת
יִשְׂרָאֵל׃ וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בַּיהוָה
אִם־תַּכְרִית אֶת־זַרְעִי אַחֲרָי וְאִם־
תַּשְׁמִיד אֶת־שְׁמִי מִבֵּית אָבִי׃
וַיִּשָּׁבַע דָּוִד לְשָׁאוּל וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל אֶל־
בֵּיתוֹ וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו עָלוּ עַל־הַמְּצוּדָה׃
כה וַיָּמָת שְׁמוּאֵל וַיִּקָּבְצוּ
כָל־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ וַיִּקְבְּרֻהוּ
בְּבֵיתוֹ בָּרָמָה וַיָּקָם דָּוִד וַיֵּרֶד אֶל־
מִדְבַּר פָּארָן׃ וְאִישׁ
בְּמָעוֹן וּמַעֲשֵׂהוּ בַכַּרְמֶל וְהָאִישׁ
גָּדוֹל מְאֹד וְלוֹ צֹאן שְׁלֹשֶׁת־אֲלָפִים
וְאֶלֶף עִזִּים וַיְהִי בִּגְזֹז אֶת־צֹאנוֹ
בַּכַּרְמֶל׃ וְשֵׁם הָאִישׁ נָבָל וְשֵׁם
אִשְׁתּוֹ אֲבִגָיִל וְהָאִשָּׁה טוֹבַת־שֶׂכֶל
וִיפַת תֹּאַר וְהָאִישׁ קָשֶׁה וְרַע מַעֲלָלִים

בָּתַר חֲלָשׁ חַד בָּתַר הֶדְיוֹט חַד׃ וִיהֵי יְיָ לְדַיָּן וְיַעֲבֵיד דִּין בֵּינָא וּבֵינָךְ וְגַלֵּי קֳדָמוֹהִי וְיִדוּן דִּינִי וְיִתְפְּרַע עוּלְבַנִי מִמָּךְ׃ וַהֲוָה כַּד שֵׁיצֵי דָוִד לְמַלָּלָא יָת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין עִם שָׁאוּל וַאֲמַר שָׁאוּל הֲקָלָךְ דֵּין בְּרִי דָוִד וַאֲרִים שָׁאוּל קָלֵיהּ וּבְכָא׃ וַאֲמַר לְדָוִד זַכַּאי אַתְּ מִינִי אֲרֵי אַתְּ גְּמַלְתַּנִי טַבְתָא וַאֲנָא גְמַלְתָּךְ בִּישְׁתָא׃ וְאַתְּ חַוֵּיתָא יוֹמָא דֵּין יָת דַּעֲבַדְתְּ עִמִּי טֵיבוּ וְיָת דִּמְסַרַנִי יְיָ בִּידָךְ וְלָא קְטַלְתָּנִי׃ וַאֲרֵי יַשְׁכַּח גְּבַר יָת בְּעֵיל דְּבָבֵיהּ וִישַׁלְחִנֵּיהּ בְּאוֹרַח תַּקְנָא וַיְיָ יְשַׁלְמִינָּךְ טַבְתָא חֲלָף יוֹמָא דֵּין דַּעֲבַדְתָּא לִי׃ וּכְעַן הָא יְדַעְנָא אֲרֵי מִמְלַךְ תִּמְלוֹךְ וְתִתְקַיַּים בִּידָךְ מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל׃ וּכְעַן קַיֵּים לִי בְּמֵימְרָא דַּיְיָ דְּלָא תְשֵׁיצֵי יָת בְּנַי בַּתְרַי וְלָא תִפְסוֹק יָת שְׁמִי מִבֵּית אַבָּא׃ וְקַיֵּים דָּוִד לְשָׁאוּל וַאֲזַל שָׁאוּל לְבֵיתֵיהּ וְדָוִד וְגֻבְרוֹהִי סְלִיקוּ לִמְצַדְתָּא׃
וּמִית שְׁמוּאֵל וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וּסְפַדוּ עֲלוֹהִי וּקְבַרוּהִי בְּבֵיתֵיהּ בְּרָמָה וְקָם דָּוִד וּנְחַת לְמַדְבְּרָא דְּפָארָן׃
וְגַבְרָא בְּמָעוֹן וְנִכְסוֹהִי בְּכַרְמְלָא וְגַבְרָא רַב לַחֲדָא וְלֵיהּ עָאן תְּלָתָא אַלְפִין וְאֶלֶף עִיזִין וַהֲוָה בְּמֵיגַז יָת עָנֵיהּ בְּכַרְמְלָא׃ וְשׁוּם גַּבְרָא נָבָל וְשׁוּם אִתְּתֵיהּ אֲבִיגָיִל וְאִתְּתָא חַכִּימַת מַדַּע וְשַׁפִּירַת רֵיוָו וְגַבְרָא קְשֵׁי וּבִישׁ עוֹבָדִין

רשי.

ידעתי כי מלוך תמלוך · שרואה אני שהקב״ה מצילך מידי. ומדרש אגדה סימן זה מסר לו שמואל שהקורע את מעילו ימלוך תחתיו : ואיש במעון. שם העי׳ : ומעשהו · מקנהו וקניינו : גדול. עשיר : ויהי בגזז את צאנו ב בכרמל. ויהי יום אחר בהגיע עת גזז צאנו בכרמל. ודרכו היה לעשות משתה ויום טוב לגוזזי הצאן : וישמע

רלבג

וכי ימצא איש את א איבו ושלחו בדרך טובה. הנה קצר בזה וכשען על מה שזכר אחר זה ויי׳ ישלמך ט טובה תחת היום הזה ומה שקצר בזה הוא שראוי שישולם גמול טוב תחת הט״י וקצר זאת ההקדמ׳ להורות על פרסומה : בביתו ברמה. ר״ל במקום שהיה שם ביתו כ כאמרו ותשובתו ה הרמתה כי שם ביתו : ואיש במעון ומעשהו בכרמל. אמר במעון להורו׳ שלא היה יושב בעיר והיה לו מעון אצל מעשהו שהיה ב בכרמל ר״ל כי בכרמל היו שדותיו וגניו ו וכרמיו ולרוב עשרו שם מעונו שם או רצה באמרו במעון שהיה יושב במקום ככבד והיה מעשהו רחוק מ ממנו כי היה מעשהו בכרמל ותה הפירוש השני הוא הנכון א אצלנו : והאיש גדול מאד · ר״ל שהיה עשרו רב : ויהי בגזז את צאנו בכרמל · ר״ל שבעת גזיזת צאנו היה בכרמל : והוא

עבד כי ימלוך : ויקבצו ג׳ בספרא וסי׳ וימת שמואל ויקבצו המצפתה · ויקבצו פלשתים · ויקבצו ירושלם עם :
ומעשהו ג׳ בקריאה וסימ׳ מה יהיה משפט הנער ומעשהו · ואיש במעון ומעשהו בכרמל · ומעשהו לא השכילו :
שכל כלהון קמצין במ״ה פתחין וסימ׳ אתתא אתיעצת ואתיהיבת לגברא ספרא · ופירושו והאשה טובת שכל
ויפת תאר · יועץ בשכל · נתן השכל במרומים רבים · איש שכל מבני מחלי · ושום שכל ויבינו במקרא :
קשה וקשה ה׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסוף וילך :

כקרא מעשה ומלאכה כמו שנאמר לרגל המלאכה אשר לפני ויתכן לפרש כרמל זה שם עיר נקרא כן בערי יהודה סמוך למעון כמו שכתוב
מעון וכרמל וזיף ויוטה ונראה כי אלה המקומות סמוכין למדבר פארן שירד שם דוד כשברח משאול אחר שנשבע לו כי דוד מהמדבר שלח
לנבל כמו שכתוב ושמע דוד במדבר כי גוזז נבל את צאנו או הלך אחריו ממדבר פארן למדבר זיף כי אלה המקומות קרובים כמו שכתב כי
הזיפים הלשינו אותו פעם אחרת מאשר כמו שכתוב : ולו צאן. צאן פעל כולל לכבשים ולעזים וזה הוא ברוב והנה הוא על הכבשים לבד שהרי אמר אחריו ואלף עזים וכן
בכל מקום שזוכר אותו לענין גזות כמו וגז צאנך תתן לו והוא על הכבשים לבד : ושם האיש נבל · מה שספר הנה שם האיש וענינו שאמר והאיש קשה ורע מעללי׳ ושם
האשה וענינה שאמר והאשה טובת שכל על מעשיהם העתידים כי הוא עשה מעשה רע כאיש נבל והיא עשתה בשכל ובחכמה : טובת שכל. כתרגומו חכימת מדע ויא׳
שכל ענין עיון והבנה כאילו אמר טובת מראה וכתב אדוני אבי ז״ל כי נבל זה לא היה שמו שקראו לו אבותיו אלא מרוב גריעותו היו קוראין אותו בני אדם נבל : והוא

והוא כלבי · היו״ד ליחס לפי שהיה ממשפחת כלב קראו כן וכ״תי והו׳ מזרעית כלב והכתוב הוא כו״ו כלבו ואפשר לפרש הכ״ף לשמוש כפי הכתו׳ ר״ל כן היה מראה מעשיו רעים כמו שהיה לבו רע כי יש בני אדם מעשיהם נאים ולבם רע והוא היה תוכו כברו וברו כתוכו לרעה וגם הקרי יש לפרשו על זה הדרך כי כל אדם שמואל ממנו היה אומר עליו הוא כלבי כמו שהייתי חושב עליו כי ימכע שאלתי כן היה ובזה הדרך אמ׳ הכתו׳ על עין רעה כי כמו שער בנפשו כן הוא ויש לפרש כלבי מענין גריעות מעשיו יחסו לכלב: כה לחי · כזה הטוב יהיה לך כל ימי חייך וכ״תי כדין לחייך וי״מ ואמרתם כה לעשיר כמו מה לעני יודע להלך נגד החיים ויהיה פירושו ואמרתם זה השלו׳ לעשיר ויהיה וי״ו ואתה שלום לזה הפירוש כו״ו ויש׳א אברהם את עיניו: לא הכלמנום: הה״א בשגל והוא כמו בחירק ופירשו לא עשינו להם דבר רע שיהיה להם כלימה בו אם היו בריכי׳ ממנו דבר לא השיבונום ריקם וי״ת לא אנזיקינון: ולא נפקד להם · ולא חסר כמו ולא נפקד ממנו איש פירוש ולא נפקד להם מכל אשר להם והלמ״ד כלמ״ד חדל לספור: כל ימי היותם בכרמל · פי׳ עמנו: כי על יום טוב באנו · חסר אלף מהמכתב ונשארה במבטא ופי׳ כי מנהגם לעשות משתה ויום טוב בעת שהיו גוזזים כמו שמראינו בדבר אבשלום וזה כי על יום טוב באנו כלומר באנו אליך בעת שאתה עושה יום טוב ולא תרבה הוצאה בעבורינו כי יום טוב אתה עושה לגוזזי׳ אשר לך ותקנת לרוב מאכל ומשת׳: וינוחו · ת״י ופסקו מלדבר עוד עד ששמעו תשובת נבל ויתכן לפרשו וינוחו מיגיעתם מן הדרך וספר זה בעבור זריזותם כי לא נחו עד שדברו לו הדברים בשם דוד: המתפרצים · לברוח ולמרוד איש מפני אדניו: את מימי · כלומ׳ כל משתה שלי כתרגומו כל משתאי וכן את לחמי ית מכלי ויש לפרשו לחמי על הלחם המיוחד כי זכר אחר כן את טבחתי שהוא שאר המאכלים וכן יש לפרש מימי כמשמעו כי המים היו יקרים במדבר: ואת טבחתי · תבשילי ומאכלי וכ״תי וית שירותי וכמוהו לרקחות ולטבחות ואופות ולטבחות מתיקנות התבשיל וכן אמר במה שהביאה לו אביגיל חמש צאן עשויות כלומר מתוקנות ומבושלות: ויחגר גם דוד חרבו · אע״פ שהיה די באנשי׳ אשר עמו אע״פ כן מרוב כעסו חגר גם הוא את חרבו ורז״ל למדו מזה שריכי נפשו׳ אין מתחילין מן הגדול וברין נפשות דן אותו עם חביריו והסכימו כי מורד במלכות היה וחייב מיתה כי כבר ידעו כל ישראל כי דוד נמשח למלך ובזהו נבל וקראו עבד והוא נמנה עמהם באחרונה שאם היה הוא אומר דעתו בראשונה האחרים לא היו רוצים לחלוק עליו והיו אומרים כדבריו לפיכך לא אמר הוא דעתו אלא באחרונה זהו ויחגור גם דוד את חרבו: לברך את אדונינו · לתת לו שלום כמו כי נתמנה איש לא תברכנו ויברך יעקב את פרעה: ויעט בהם · גער בהם והוא מענין עיט ומדרשו כי היו״ד קמוצה כלומר הכריחם בדבריו הרעי׳ וכן במדרש מהו ויעט בהם אפרחינון במלין וי״ת וקץ בהון: והוא

ויגידו ד׳ רפין וסימ׳ שאל את נעריך · איש איפוא חכמיך · יגישו ויגידו לנו את · יבאו ויגידו צדקתו : תמצא ידך ג׳ וסי׳ תנה נא את אשר תמצא ידך · כל אשר תמצא · תמצא ידך לכל איביך : כארבע ד׳ וסי׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן כ״ב : טבים הטבים ה׳ חס׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר תולדות :

וְהוּא מְדֵבִית כָּלֵב : וּשְׁמַע דָוִד בְּמַדְבְּרָא אֲרֵי גָזֵיז נָבָל יַת עָנֵיה : וּשְׁלַח דָוִד עַשְׂרָא עוּלֵימִין וַאֲמַר דָוִד לְעוּלֵמַיָא סַקוּ לְכַרְמְלָא וְתֵהַכוּן לְוָת נָבָל וְתִשְׁאֲלוּן לֵיהּ בִּשְׁמִי לִשְׁלָם : וְתֵימְרוּן כְּדֵין לְחַיָיךְ וְאַתְּ שְׁלָם וּבֵיתָךְ שְׁלָם וְכֹל דִּלָךְ שְׁלָם : וּכְעַן שְׁמָעִית אֲרֵי גוֹזְזִין לָךְ כְּעַן רַעֲיָא דִּילָךְ הֲווֹ עִמָּנָא לָא אַנְזֵיקְנוּנוּן וְלָא שְׁגָא לְהוֹן מִדַּעַם כָּל יוֹמִין דַּהֲווֹ בְּכַרְמְלָא : שְׁאַל יַת עוּלֵימָךְ וִיחַוּוּן לָךְ וְיִשְׁכְּחוּן עוּלֵימַיָא רַחֲמִין בְּעֵינָךְ אֲרֵי עַל יוֹם טַב אֲתֵינָא הַב כְּעַן יַת דְּתַשְׁכַּח יְדָךְ לְעַבְדָךְ וְלִבְרָךְ לְדָוִד : וַאֲתוֹ עוּלֵימֵי דָוִד וּמַלִּילוּ עִם נָבָל כְּכָל פִּתְגָמַיָא הָאִילֵין בִּשְׁמָא דְדָוִד וּפְסַקוּ : וַאֲתֵיב נָבָל יַת עַבְדֵי דָוִד וַאֲמַר מַן דָּוִד וּמַן בַּר יִשַׁי יוֹמָא דֵין דְּסַגִּיאִין עַבְדַיָא דְּעָרְקִין וּמִשְׁתַּמְּטִין גְּבַר מִן קֳדָם רִבּוֹנֵיהּ : וְאֶיסַב יַת מֵיכְלִי וְיַת מִשְׁתִּי וְיַת שֵׁירוּתִי דְּאַתְקֵינִית לְגוֹזְזָי וְאֶתֵּן לְגֻבְרַיָא דְּלָא יְדַעִית אֵי מְנָן אִינוּן : וְאִתְהַדָּרוּ עוּלֵימֵי דָוִד לְאוֹרַחְתְּהוֹן וְתָבוּ וַאֲתוֹ וְחַוִּיאוּ לֵיהּ כְּכָל פִּתְגָמַיָא הָאִילֵין : וַאֲמַר דָּוִד לְגֻבְרוֹהִי זְרִיזוּ גְּבַר יַת חַרְבֵּיהּ וּזְרִיזוּ גְּבַר יַת חַרְבֵּיהּ וּזְרֵיז אַף דָּוִד יַת חַרְבֵּיהּ וּסְלִיקוּ בָּתַר דָּוִד כְּאַרְבַּע מְאָה גֻּבְרָא וּמָאתָן אִשְׁתְּאַרוּ לְמִיטַּר מָנַיָא : וְלַאֲבִיגַיִל אִתַּת נָבָל חַוִּי עוּלֵימָא חַד מֵעוּלֵמַיָא לְמֵימַר הָא שְׁלַח דָּוִד אִזְגַּדַּיָא מִמַּדְבְּרָא לְבָרָכָא יַת רִבּוֹנַנָא וְקַץ בְּהוֹן : וְגֻבְרַיָא טָבִין לָנָא לַחֲדָא וְלָא אִתְנְזֵיקְנָא וְלָא שְׁגָא לָנָא מִדַּעַם כָּל יוֹמִין דִּי הֲלֵיכְנָא עִמְּהוֹן כַּד הֲוֵינָא שָׁרַן בְּחַקְלָא : שׁוּר מַקַּף הֲווֹ עֲלָנָא אַף בְּלֵילְיָא אַף בִּימָם כָּל יוֹמִין דַּהֲוֵינָא עִמְּהוֹן רָעַן עָנָא :

וְהוּא כָלִבּוֹ : וַיִּשְׁמַע דָּוִד בַּמִּדְבָּר כִּי־גֹזֵז נָבָל אֶת־צֹאנוֹ : וַיִּשְׁלַח דָּוִד עֲשָׂרָה נְעָרִים וַיֹּאמֶר דָּוִד לַנְּעָרִים עֲלוּ כַרְמֶלָה וּבָאתֶם אֶל־נָבָל וּשְׁאֶלְתֶּם־לוֹ בִשְׁמִי לְשָׁלוֹם : וַאֲמַרְתֶּם כֹּה לֶחָי וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ שָׁלוֹם : וְעַתָּה שָׁמַעְתִּי כִּי גֹזְזִים לָךְ עַתָּה הָרֹעִים אֲשֶׁר־לְךָ הָיוּ עִמָּנוּ לֹא הֶכְלַמְנוּם וְלֹא־נִפְקַד לָהֶם מְאוּמָה כָּל־יְמֵי הֱיוֹתָם בַּכַּרְמֶל : שְׁאַל אֶת־נְעָרֶיךָ וְיַגִּידוּ לָךְ וְיִמְצְאוּ הַנְּעָרִים חֵן בְּעֵינֶיךָ כִּי־עַל־יוֹם טוֹב בָּנוּ תְּנָה־נָּא אֵת אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲבָדֶיךָ וּלְבִנְךָ לְדָוִד : וַיָּבֹאוּ נַעֲרֵי דָוִד וַיְדַבְּרוּ אֶל־נָבָל כְּכָל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּשֵׁם דָּוִד וַיָּנוּחוּ : וַיַּעַן נָבָל אֶת־עַבְדֵי דָוִד וַיֹּאמֶר מִי דָוִד וּמִי בֶן־יִשָׁי הַיּוֹם רַבּוּ עֲבָדִים הַמִּתְפָּרְצִים אִישׁ מִפְּנֵי אֲדֹנָיו : וְלָקַחְתִּי אֶת־לַחְמִי וְאֶת־מֵימַי וְאֵת טִבְחָתִי אֲשֶׁר טָבַחְתִּי לְגֹזְזָי וְנָתַתִּי לַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתִּי אֵי מִזֶּה הֵמָּה : וַיַּהַפְכוּ נַעֲרֵי־דָוִד לְדַרְכָּם וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ וַיַּגִּדוּ לוֹ כְּכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה : וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲנָשָׁיו חִגְרוּ אִישׁ אֶת־חַרְבּוֹ וַיַּחְגְּרוּ אִישׁ אֶת־חַרְבּוֹ וַיַּחְגֹּר גַּם־דָּוִד אֶת־חַרְבּוֹ וַיַּעֲלוּ אַחֲרֵי דָוִד כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וּמָאתַיִם יָשְׁבוּ עַל־הַכֵּלִים : וְלַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הִגִּיד נַעַר־אֶחָד מֵהַנְּעָרִים לֵאמֹר הִנֵּה שָׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים מֵהַמִּדְבָּר לְבָרֵךְ אֶת־אֲדֹנֵינוּ וַיָּעַט בָּהֶם : וְהָאֲנָשִׁים טֹבִים לָנוּ מְאֹד וְלֹא הָכְלַמְנוּ וְלֹא־פָקַדְנוּ מְאוּמָה כָּל־יְמֵי הִתְהַלַּכְנוּ אִתָּם בִּהְיוֹתֵנוּ בַּשָּׂדֶה : חוֹמָה הָיוּ עָלֵינוּ גַּם־לַיְלָה גַּם־יוֹמָם כָּל־יְמֵי הֱיוֹתֵנוּ עִמָּם רֹעִים הַצֹּאן :

וישמע דוד וגו׳ · והוא כלבי · מבית כלב: כה לחי · כה יהיה לשנה הבאה גוזז: לחי: טוב וקיים · ואתה שלום וגו׳ · ולא הכלמנום: אם נכרכו לנו לשום דבר לא תשיבונום ריקם: ולא נפקד להם · מאחר כי שומרים היינו להם: וימצאו הנערים שלי חן וטובה בעיניך בטובה שיגידו לך עבדיך מהם עליהם: כי על יום טוב באנו · על סמך משתה יום טוב שיש לך באנו עתה לשאול · ר״א ערב ראש השנה היה וצריכין אנו לסעודת יום טוב: וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו · יגעים היו מטורח הדרך ונזדרזו למצות דוד ולא נחו עד שדברו אליו ואח״כ וינוחו וי״ת ופסקו כלומר פסקו מלדבר עוד עד שישמעו את תשובתו: מי דוד · מה הו׳ חשוב שאתן לו את שלי הלא מרות המואביה בא: ויחגר גם את דוד חרבו · מכאן שמתחילין בדיני נפשות מן הקטני׳ בדין תחלה: על הכלים · לשמר אהליהם וכליהם: אחד מהנערי׳ · שלה: ויעט בהם · אפרחינון במילין לשון עיט: ולא הכלמנו · לא נכלמנו: כי

רלבג

והוא כלבי · ר״ל שלרוב אכזריותו היה תכונתו כתכונת הכלבים שנוהגי׳ בני מינם וינבחו להם בבואם אכלם ולא יניחו׳ לאכל מהנמצא בבית ואע״פ שלא יגרע ממאכלם דבר וזה ממה שיורה כי רוע כבל היה בענין הכילות: עלו כרמלה · אמר זה לפי שם נעתק לבן בעת הגזיזה: כה לחי · הרצון בו שכן יהיה לו מהטוב במועד הזה בשנה האחרת וקרא חי העתה העומד כמו שבארנו בדברי התור׳ על אמרו שוב אשוב אליך כעת חיה: לא הכלמנום · ר״ל שלא הלשננו עליהם ולא אמרנו להם דבר לביישם גם לא עשינו דבר יטיגם הבושת בו בעבורנו וזה המאמ׳ היה להורו׳ שלא עשינו דבר מהמקנה יטיגם הבושת בעבורנו כשלא ימצא נבל חשבונו: ולא נפקד להם מאומה · ר״ל שלא די שלא הטיגם נזק מדרכנו אבל שמרנו אותם שלא הטיגם נזק מזולתנו ולזה אמרו נערי נבל חומה היו עלינו גם לילה גם יומם: וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו · הרצון בזה אצלי כי להתפרסם רוע תכונת נבל לא דברו אליו אלו הדברים תכף בואם אבל נחו והמתינו העת הראוי לדבר לו מזה ואז דברו אליו ככל הדברי׳ האלה מסדר דוד בפיהם שהיה בהם מפיוס הלב הרבה ועם כל זה היתה תשובת נבל בזה האופן מן הקושי שנזכר בזה המקו׳: ויעט בהם · ר״ל שלא די שלא ענה אותם מענה טוב אבל נהג בהם מנהג העיט והוא העוף הדורס שמתנהג באכזריות :

כי כלתה הרעה · יראת דוד אליו : והוא בן בליעל מדבר אליו · ואדונינו בן בליעל מהיותי דובר אליו מה שאני אומר אליך כי יקצוף עלינו : עשויות · תירגם יונתן תכברא ממולאות בשר דק ובצים פר"ן בלע"ז · כמו שמצינו בפסחים ונותן את הכרעים ובני מעיו לתוכו רבי טרפון קורהו תכברא מה שבתוכו לברו כרבי עקיבא דאמר תולין חוצה לו כך היא שנוייה בתוספתא ורבי קלונימוס זצ"ל מן רומי פירשה לנו כן : צימוקים · ענבים יבשים · דבלים · עיגולי דבלה תאנים דרוסות וכבושו' בכלי : יורדים לקראתה · גיא היה בין שני ח ההרים היא יורדת מהר זה והוא יורד מהר זה שכנגדו : ודוד אמ' בלבו כשאמ' לנעריו גידופי נבל אך לשקר שמרתיו וגו' : משתין · ידע מדע משית קירות לבו · ד"א אפילו כלב שדרכו להשתין בקיר : בי אני אדני העון · מתחלה אמר כך כדי שיטה אוזן לדבריה ולסוף אמר' לו האמת : אני אמתך · לא ראיתי את נערי אדני : אשר מנעך · שםלחני לקראתך למונעך ח משפיכות דמים : והושע ידך לך · מלנקום אתה בעצמך את נקמתך ותענש : יהיה כנבל אויביך · נתנבאית ברוח הקדש שלא יאריך ימים : ונתנה לנערי · ותנתן לנערים המתהלכים וגו' נתנה לשון שעבר ונתנה לשון הבא : כי

והוא בן בליעל מדבר אליו · אדונינו בן בליעל מדבר אליו אם היינו מדברים אליו היה גוער בנו לכן את דעי מה תעשי ויתכן לפרשו על דוד כלומר דוד בן בליעל מדבר לאדונינו על הדבר הזה אלא יבא ויכלה הכל עם חילו : וחמש צאן עשוות · כן כתיב בשני ווי"ן וקרי עשויות ביו"ד ואחד הוא כי אותיות אהוי מתחלפות ופירו' מתוקנות ומבושלות כמו וימהר לעשות אותו ות"י עשויו' תכברא ולא ידעתי מה הוא ובנסחא אחרת מצאתי תכברא ופירש אותו רבינו שלמה ז"ל בשם רבי קלונימוס מרומי ממולאות בשר דק ובצים פרצי"ן בלע"ז והביא לו חבר מה שאמרו רז"ל בפסחי' ונותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו ר' טרפון קורהו תכברא : צמוקי' · ענבים יבשים ופי' מאה אשכולות וכ"תי ומאה אתכלין דענבין יבשין : ודבלי' · הדבלה היא ככר תאנים יבשות דרוסות יחד עד שנעשית כמו ככר לחם ופי' מאתים מאתים ככרי' מאלה הככרים או פירו' מאתים ליטר' וכ"תי ומאתן מנן דבילתא והמנא הוא ליטרא : בסתר ההר · יורדת בצד זה מן ההר שהיה מקום סתר לבאי' וליורדי' מצד האחד ואמר זה בעבור כי לא ראתה היא דוד מרחוק עד שפגעו בהם וירדה מהרה מעל החמור בראותה את דוד ות"ת בסתר ההר בסטר טורא : לשקר · לחנם : וישב לי רעה · במה שחירף אותי בדבריו : לאויבי דוד · כנוי הוא לדוד : משתין בקיר · כמו שפירשו רז"ל אפי' הכלב שדרכו להשתין בקיר ות"ת ידע מדע"ל משית בקירות לבו כלומר בן דעת : לאפי דוד · כמו לפני דוד : בי אני · כלומר אדוני העון בעצמי ואני הוא שחטאתי ל לפניך כלומר חשוב כי אני ח חטאתי שמע דברי אמתך : אשר מנעך · דבק עם חי יי' : והושע ידך לך · השם מנעך מבוא ברמים והושע ידך לעצמך שלא שפכה ידך דם נקי כי לא יקרא זה מורד במלכות כאשר חשבת כי עדיין לא יצא טבעך בעולם ועדיין שאול קיים : יהיו כנבל · שאין בו כח להרע לך : הברכ' · כמו המנחה כמו קח נא את ב ברכתי · אשר הביא שפחתך · ואמר שפחתך בלי זכר הנער לפי שהיא עיקר ההבאה : ונתנה לנערים · דרך כבוד : בית

בלה ג' דסמיכי אל כליש' בקריאה וסי' וכלות אלהם כל היום ואין לאל · ועתה דעי וראי מה תעשי כי כלתה · כי כלתה אליו הרעה מאת המלך : מדבר ה' בקריאה וסימ' נמסר בסוף סדר ויצא : כל סיפרא אל כל ואל כל במ"ג על כל ועל כל וסימ' ויאמר אל הם נחש · ויאברו כל העם · ויהבל שאול · ועתה דעי · וימלך

וְעַתָּה דְּעִי וּרְאִי מַה־תַּעֲשִׂי כִּי־כָלְתָה
הָרָעָה אֶל־אֲדֹנֵינוּ וְעַל־כָּל־בֵּיתוֹ
וְהוּא בֶּן־בְּלִיַּעַל מִדַּבֵּר אֵלָיו : וַתְּמַהֵר
אֲבוֹגַיִל וַתִּקַּח מָאתַיִם לֶחֶם וּשְׁנַיִם
נִבְלֵי־יַיִן וְחָמֵשׁ צֹאן עֲשׂוּוֹת וְחָמֵשׁ
סְאִים קָלִי וּמֵאָה צִמֻּקִים וּמָאתַיִם
דְּבֵלִים וַתָּשֶׂם עַל־הַחֲמֹרִים : וַתֹּאמֶר
לִנְעָרֶיהָ עִבְרוּ לְפָנַי הִנְנִי אַחֲרֵיכֶם
בָּאָה וּלְאִישָׁהּ נָבָל לֹא הִגִּידָה : וְהָיָה
הִיא רֹכֶבֶת עַל־הַחֲמוֹר וְיֹרֶדֶת בְּסֵתֶר
הָהָר וְהִנֵּה דָוִד וַאֲנָשָׁיו יֹרְדִים ל
לִקְרָאתָהּ וַתִּפְגֹּשׁ אֹתָם : וְדָוִד אָמַר
אַךְ לַשֶּׁקֶר שָׁמַרְתִּי אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לָזֶה
בַּמִּדְבָּר וְלֹא־נִפְקַד מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ
מְאוּמָה וַיָּשֶׁב־לִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה :
כֹּה־יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לְאֹיְבֵי דָוִד וְכֹה
יֹסִיף אִם־אַשְׁאִיר מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ
עַד־הַבֹּקֶר מַשְׁתִּין בְּקִיר : וַתֵּרֶא
אֲבִיגַיִל אֶת־דָּוִד וַתְּמַהֵר וַתֵּרֶד מֵעַל
הַחֲמוֹר וַתִּפֹּל לְאַפֵּי דָוִד עַל־פָּנֶיהָ
וַתִּשְׁתַּחוּ אָרֶץ : וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו
וַתֹּאמֶר בִּי־אֲנִי אֲדֹנִי הֶעָוֹן וּתְדַבֶּר־
נָא אֲמָתְךָ בְּאָזְנֶיךָ וּשְׁמַע אֵת דִּבְרֵי
אֲמָתֶךָ : אַל־נָא יָשִׂים אֲדֹנִי אֶת־
לִבּוֹ אֶל־אִישׁ הַבְּלִיַּעַל הַזֶּה עַל־נָבָל
כִּי כִשְׁמוֹ כֶּן־הוּא נָבָל שְׁמוֹ וּנְבָלָה
עִמּוֹ וַאֲנִי אֲמָתְךָ לֹא רָאִיתִי אֶת־
נַעֲרֵי אֲדֹנִי אֲשֶׁר שָׁלָחְתָּ : וְעַתָּה
אֲדֹנִי חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אֲשֶׁר מ
מְנָעֲךָ יְהוָה מִבּוֹא בְדָמִים וְהוֹשֵׁעַ
יָדְךָ לָךְ וְעַתָּה יִהְיוּ כְנָבָל אֹיְבֶיךָ ו
וְהַמְבַקְשִׁים אֶל־אֲדֹנִי רָעָה : וְעַתָּה
הַבְּרָכָה הַזֹּאת אֲשֶׁר־הֵבִיא שִׁפְחָתְךָ
לַאדֹנִי וְנִתְּנָה לַנְּעָרִים הַמִּתְהַלְּכִים
בְּרַגְלֵי אֲדֹנִי : שָׂא נָא לְפֶשַׁע אֲמָתֶךָ

ה' ג' בליש · ו' בכיפ' · ח' · אבינגיל ק' · עשוית ק' · יה' בטע' · ה' רפין · ל' · ג' · כה"ר מהון בכיפ' · יש ספרי' אור · ל' · ג' · בה · ט' · ל' · ל' וכל מלכי' רכו' · ל' · ל' · ל' · ל' לשון נקבה · ג' · ל'

וּכְעַן דְּעִי וַחֲזִי מַה תַּעְבְּדִין אֲרֵי גְּמִירָא בִּישְׁתָא לְמֵיתֵי עַל רִיבוֹנַנָא וְעַל כָּל בֵּיתֵיהּ וְהוּא גְּבַר רַשִׁיעָא מִלְּמַלָּלָא עִמֵּיהּ : וְאוֹחִיאַת אֲבִיגַיִל וּנְסִיבַת מָאתַן גְּרִיצָן דִּלְחֵם וּתְרֵין גַּרְבִּין דַּחֲמַר וְחָמֵשׁ עָאן תַּכְבְּרָא וְחָמֵשׁ סְאִין קַלְיָא וּמְאָה אַתְכְּלִין דְּעִנְּבִין יְבִישִׁין וּמָאתַן מְנָן דְּבֵילְתָא וְשַׁוִּיאַת עַל חֲמָרַיָּא : וַאֲמַרַת לְעוּלֵימָהָא עִיבָרוּ קֳדָמַי הָא אֲנָא בַּתְרֵיכוֹן אָתְיָא וּלְבַעְלַהּ נָבָל לָא חַוִּיאַת : וַהֲוָת הִיא רְכִיבָא עַל חֲמָרָא וְנָחֲתָא בִּסְטַר טוּרָא וְהָא דָוִד וְגֻבְרוֹהִי נָחֲתִין לְקַדָּמוּתָהּ וַעֲרַעַת יָתְהוֹן : וְדָוִד אָמַר בְּרַם לְשִׁקְרָא נְטָרִית יַת כָּל דִּי לְדֵין כ בְּמַדְבְּרָא וְלָא שְׁגָא מִכָּל דִּילֵיהּ מִדָּעַם וְאָתִיב לִי בִּישְׁתָא חֲלַף ט טַבְתָא : כְּדֵין יַעְבֵּיד אֱלָהִי לְסַנְאֵי דָוִד וּכְדֵין יוֹסִיף אִם אַשְׁאַר מִכָּל דִּילֵיהּ עַד מִנְהַר צַפְרָא יָדַע מַדָּע : וַחֲזַת אֲבִיגַיִל יַת דָּוִד וְאוֹחִיאַת וְאִתְרְכִינַת מֵעַל חֲמָרָא וּנְפַלַת לְאַפֵּי דָוִד עַל אַפָּהָא וּסְגִידַת עַל אַרְעָא : וּנְפַלַת עַל רִיגְלוֹהִי וַאֲמַרַת בְּבָעוּ עֲלַי דִּילִי רִיבוֹנִי חוֹבָא וּתְמַלֵּיל כְּעַן אַמְתָךְ קֳדָמָךְ וְתִשְׁמַע יַת פִּתְגָּמֵי אַמְתָךְ : לָא כְעַן יְשַׁוֵּי רִיבוֹנִי יַת לִיבֵּיהּ עַל ג גַּבְרָא שַׁטְיָא הָדֵין עַל נָבָל אֲרֵי כִּשְׁמֵיהּ כֵּן הוּא נָבָל שְׁמֵיהּ ו וְטִפְּשׁוּתָא עִימֵּיהּ וַאֲנָא אַמְתָךְ לָא חֲזֵיתִי יַת עוּלֵימֵי רִיבוֹנִי דִּשְׁלַחְתָּ : וּכְעַן רִיבוֹנִי קַיָּים הוּא יְיָ וְחַיֵּי נַפְשָׁךְ דִּי מְנָעָךְ יְיָ מִלְּמִשְׁפַּךְ דַּם ז זַכַּאי וּלְמִפְרַק יְדָךְ לָךְ וּכְעַן יְהוֹן כְּנָבָל סַנְאָךְ וּדְתָבְעִין עַל רִיבוֹנִי בִּישְׁתָא : וּכְעַן תִּיקְרוּבְתָּא הָדָא דְּאַיְתִיאַת אַמְתָךְ לְרִיבוֹנִי וְתִתְיְהַב לְעוּלֵימַיָּא דִּמְשַׁמְּשִׁין קֳדָם רִיבוֹנִי : שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבֵי אַמְתָךְ

רלבג

והוא בן בליעל מדבר אליו · הנה בליעל כאנו' בשתוף על הרשע ועל הכילי ומזה הענין השני הוא בזה המקו' וממנו אמרו האמור למלך בליעל רשע אל נדיבים : עברו לפני · אמרה זה לכפר פני דוד במנחה הגדולה הזאת : משתין בקיר · והוא הזכר : ויש להפלא איך נשבע ר

דוד · בחברון מלך : ותדבר ג' בקריאה וסימ' ותדבר נא אמתך · ויפתח פיך את הפליט · למה תאמר יעקב :

דוד להרוג נבל וביתו והוא לא הסכים על הריגת שאול עם היותו רודפו · ואפשר שנאמר שסבר נתפרסם לכלם היות דוד נמשח למלך על ישראל ולפי שהיה נבל מבזה המלכות היה עונשו למות וכל הנשבעים לו בזה וכבר התבאר ממאמר אביגיל לדוד שזה הענין היה מפורסם אז לישראל : ותפול על רגליו · ר"ל אצל רגליו : בי אני אדני העון · הוא על דרך אמרו ולי אני עבדך והרצון בו בי אדני העון והפשע והודית זה תחלה כדי שיכנסו דבריה באזני דוד ותשקיט חמתו בזה המאמ' כי בו מהפיוס מה שלא יעלם ואחר זה חלתה פניו שישמע את דבריה ובארה לו שלא חטאה בזה אך חטא בו נבל בעלה מצד רוע מנהגו ותכונתו כי נבל שמו ונבלה עמו : מנעך יי' מבוא ברמי' והושע ידך לך · הנה נשבעה שכן היה הענין שהיא לא ראתה נערי דוד ואמרה עם שבועתה מה שיור' שהיא בלתי יראה שיחית דוד בעלה וביתה אך הוא מפורסם אצלה שסבר ימנע דוד מזה אחר הפיוס אשר פייסה אותו וזה כלו היה מטוב חכמתה ואמרה שהש"י מנעהו מבוא ברמים ר"ל מבוא בהריגת אנשים ומנעהו מהושיע ידו לו להנקם מאויביו העברים בכחו ובעוצם ידו : ויקם

בית נאמן · כתרגומו מלכו קיימא ודרך נבואה אמרה זה כי היא אחת משבע נביאות על דעת רבו׳ ז״ל ויש לפרש כי היה הדבר נשמע ונודע בישר׳ כי דוד נמשח למלך כמו שאמרה ככל אשר דבר את הטובה עליך וצוך לנגיד על ישראל : כי מלחמות יי׳ · תרגומו ארי קרביה דעמיה דיי׳ : לא תמצא בך · עתיד במקום עבר כמו לא נמצא ומלת מימיך יוכיח זה וכן תרגומו לא אשתכחת : ויקם אדם · שאול וקראו אדם ולא מלך דרך בזיון כלומ׳ כי אין לו תקומה לפניך : והיתה נפש אדני · שלא יוכלו להמיתך מי שרודפין אותך ו ותהיה בחיים את השם כלומר שתלך בדרכיו כל ימיך וכן ורעה לא תמצא בך כל ימיך ו ומית האל יתעלה ויתברך ה הרודפים אותך ויפריח נפשם כמו אבן הקלע וכף הקלע פירו׳ מושב אבן הקלע שהו׳ עשוי כמו כף ולדעת יונתן פירו׳ נפש אדני ברורה בצרור החיי׳ לעולם הבא שתרגם הפסוק כן ותהא נפשא דרבוני גניזה בגנז חיי עלמא קדם יי׳ אלהך וית נפש בעלי ד דבבך יפרחינה כמה דמפרחין אבנא בקלעא וכן בדברי רז״ל ר׳ אליעזר אומר נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנ׳ בצרור החיים את יי׳ אלהיך ונשמתן של רשעים מטרפות ו ומשוטטו׳ מסוף העול׳ ועד סופו ואין להם מנוחה שנ׳ יקלענה בתוך כף הקלע : ולא תהיה זאת לך לפוקה · זאת הנקמה שאתה רוצה להנקם בנבל : לפוק׳ · כמו ופיק ברכי׳ על ענין מכשול ותרגומו ליצפא : ולמכשול לב · כי העון מכשול הלב הוא והכפל פוקה ומכשול לחזק כי כן דרך הכתוב ויש בו דרש כי דוד תבע אביגיל לעביר׳ ואמרה לו לא תהיה זאת לך ל לפוקה על שפיכות דמים ו ולמכשול על אשת איש : ולהושיע אדוני לו · לעצמו שלא ישפוך דם נקי : וזכרת את אמתך · כשייטיב יי׳ לאדוני ותמלוך תזכירני לטובה כי טוב עשיתי עמך שמנעתיך מדמי חנם : לאביגל · תי׳ כמו לאביגיל כי קרוב הוא והיתה נקראת כך וכך והרבה כזה נמצא בשמות · ויש בו דרש כי כשאמרה וזכרת את אמתך פ פקרה עצמה לו וכיון שפקרה עצמה לו פגמה הכתו׳ בקריאה כי למעלה קראה אביגיל והכא אביגל : אשר שלחך · שנתן בלבך לבאת לקראתי : טעמך · עצתך ודברך הטוב וכ״תי ובריך מדעיך : כליתני · מנעת אותי כמו לא יכלה ממך : מהרע אותך · כמו לך : ותבאתי · כן כת׳ והקרי ותבאת ובמלה בכתוב שני סימני נקבה עבר ועתיד כי לשון העתיד תבא ולשון עבר באת והיה הכפל הזה במלה מורה על זריזות ביאתה וכן בקרי משני הסימנים : בצאת היין · בבי״ת ופי׳ בעת שסרה שכרותו ותרגומו כד פג חמר׳ מנבל וכן תרגם הסירי את יינך מעליך הלא תפיגין ית חמרך : וימת לבו · שנשתתק ויהי כמת כי נצטער על המנחה שהביאה אשתו לדוד : כעשרת הימים · הכ״ף כ״ף האמיתות ר״ל לעשרת הימים וכן כמשלש חדשים ר״ל למשלש חדשים עשרת הימים אלה החולי הקשה ובסוף העשרה ימים נגפו האל ומת ואלו הייסורין היו לו עונש עונו עם מיתתו · ויש דרש שתלו לו עשרה ימים לתשובה וכן אמרו לעשרת לא נאמר אלא כעשרת כעשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים שמא יעשה תשובה וזה רחוק כי הכתוב מעיד עליו כי עשרת הימים האלה היה מת לבו והיה לאבן היאך יעשה תשובה אדם כזה ועוד דרשו כנגד עשר לגימות שנתן לעשרה נערי דוד ששלח אליו ואני אומ׳ כי לרעתו היו אלה העשרה ימים לא לטובתו ועוד בדרש ויהי כעשרת הימים ויגף יי׳ את נבל והלא אין מגפה אלא לשלשה ימים דתניא המת ליום אחד הרי זו מיתה של זעף לשנים מיתה של בהלה לשלשה מיתה של מגפה אלא שתלו לו שבעת ימי אבלו של שמואל הצדיק כדי שלא יתערב אבלו של רשע בתוך אבלו של צדיק :

כי עשה יעשה יי׳ לאדני · בית נאמן להיו מלך על ישראל לפיכך ורעה לא תמצא בך לכך לא נאה לך לעשות שלא כדין להוציא לעז על מלכותך : כף הקלע · חתיכת עור רחבה עשויה כמין כף באמצע הקלע שנותן בה האבן : והיה כי יעשה יי׳ וגו׳ ותמלוך : ולא תהיה לפוקה · לכשלון כמו לפיק ברכים שאם הייתי עושה זאת לא יהיה לך פ פתחון פה לרדות ל לדורות הבאים על שפיכות דמים : ולהושיע אדני לו · שתנקום אתה את נקמתך : כליתני · מנעת אותי כמו לא תכלה רחמיך לא יכלא ממך : והושע ידי לי · מוסב על מבא בדמים מ״ם של מבא מחוברת על והושע כמו מבא בדמים ומהושע ידי לי : בצאת היין מנבל · כד פג חמרא מנבל : וימת לבו · שנצטער על המנחה שהובאת לדוד : כעשרת הימי׳ · שבעת ימי אבלו של שמואל תלה לו הקב״ה שלא יתערב אבל רשע באבלו ואחר כך חלה שלשה ימי׳ ומת כענין שנאמ׳ ויגף יי׳ את נבל ואמר מר חלה שלשה ימי׳ ומת זו היא מיתה מגפה · ורבותינו אמרו אלו עשרת ימי תשוב׳ שהמתין לו הקב״ה ש שיחזור בתשובה ויש אומ׳ כנגד עשר לגימו׳ שנתן נבל לעבדי דוד ששלח לו דוד עשרה נערים והאכילן : את

ואת נפש ד׳ בקריאה וסימ׳ ויקם אדם לרדפך · ויבא יואב אל המלך · ועתה לכי איעצך נא עצה · ויאמר אלהים לשלמה · וחד ואת הנפש אשר עשו בחרן : ולא תהיה ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר קדשים : וברוך ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר לך לך : ואולם ה׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בסדר וארא :

ארי קיימא יקיים יי׳ לריבוני מלכו קיימא ארי קרבי עמא דיי׳ ריבוני מגיח ובישתא לא אשתכחת בך מיומך : וקם אנשא למירדפך ולמבעי למקטלך ותהי נפשא דריבוני גניזא בגנז חיי עלמא קדם יי׳ אלהך וית נפש בעלי דבבך יפרחינה כמא דמפרחין אבנא בקילעא : ויהוה כד יקיים יי׳ לריבוני ככל דמליל לאיתאה טבתא עלך ויפקדינך למהוי מלכא על ישראל : ולא תהא דא לך ליצפא ולתקלת לב לריבוני ולמשפך דם זכאי מגן ולמיפרק ריבוני ליה וכד יוטיב יי׳ לריבוני ותדכר ית אמתך : ואמר דוד לאביגיל בריך יי׳ אלהא דישראל דשלחך יומא דין לקדמותי : ובריך מדעיך ובריכא את דמנעתיני יומא הדין מלמשפך דם זכאי ולמיפרק ידי לי : וברם קיים הוא יי׳ אלהא דישראל דמנעני מלאבאשא ליך ארי אילו לא פון אוחית ואתית לקדמותי אילהן אשתאר לנבל עד מנהר צפרא ידע מדע : וקביל דוד מינה ית דאיתיאת ליה ולה אמר סקי לשלם לביתיך חזי דקבלית מיניך ונסבית אפיכי : ואתת אביגיל לות נבל והא ליה משתיא בביתיה כמשתי מלכא ולבא דנבל שפיר עלוהי והוא רווי עד לחדא ולא חויאת ליה פיתגם זעיר ורב עד מנהר צפרא : והוה בצפרא כד פג חמר מנבל וחויאת ליה איתתיה ית פיתגמיא האילין ומית לביה במעוהי והוא הוה כאבנא : והוה לזמן עסרא יומין ותבר יי׳ ית נבל ומית :

כי עשה יעשה יהוה לאדני בית
נאמן כי מלחמות יהוה אדני נלחם
ורעה לא תמצא בך מימיך : ויקם ט׳ וכ״ף בסיפין וג׳ טבין
אדם לרדפך ולבקש את נפשך ו ל׳ ד׳
והיתה נפש אדני צרורה בצרור ל׳
החיים את יהוה אלהיך ואת נפש ל׳
איביך יקלענה בתוך כף הקלע : ל׳
והיה כי יעשה יהוה לאדני ככל
אשר דבר את הטובה עליך וצוך ב׳ הא׳ אית׳
לנגיד על ישראל : ולא תהיה זאת ח׳
לך לפוקה ולמכשול לב לאדני ל׳
ולשפך דם חנם ולהושיע אדני לו
והיטב יהוה לאדני וזכרת את אמתך ח׳ חס׳ בליש׳
: ויאמר דוד לאביגל ל׳
ברוך יהוה אלהי ישראל אשר
שלחך היום הזה לקראתי : וברוך ל׳ נ׳ ר״פ
טעמך וברכה את אשר כלתני ל׳ ותר ברוכה את לייו׳ ל׳
היום הזה מבוא בדמים והשע ל׳ חס׳
ידי לי : ואולם חי יהוה אלהי ה׳ ר״פ
ישראל אשר מנעני מהרע אתך כי ל׳
לולי מהרת ותבאתי לקראתי כי אם ותבאת ק׳
נותר לנבל עד אור הבקר משתין
בקיר : ויקח דוד מידה את אשר
הביאה לו ולה אמר עלי לשלום ג׳ ג׳
לביתך ראי שמעתי בקולך ואשא
פניך : ותבא אביגיל אל נבל
והנה לו משתה בביתו כמשתה ל׳
המלך ולב נבל טוב עליו והוא ש ל׳
שכר עד מאד ולא הגידה לו דבר ל׳ חס׳
קטן וגדול עד אור הבקר : ויהי ח׳
בבקר בצאת היין מנבל ותגד לו ל׳
אשתו את הדברים האלה וימת לבו
בקרבו והוא היה לאבן : ויהי כעשרת כ״ה לבנים ל׳
הימים ויגף יהוה את נבל וימת :

רלבג

ויקם אדם לרדפך · והוא רמז אל שאול : והיתה נפש אדני צ׳ צרורה בצרור החיים · הוא העולם הבא כי שם תתאחד הנפש ב׳ במושכליה שהם צרור החיים ומצרם יהיה עם השם ית׳ כמו ש שבארנו בראשון מ׳ מספר מלחמות יי׳ : ואת נפש אויביך י׳ יקלענה בתוך כף ה׳ הקלע · ר״ל שלא יהיה לה השארו׳ וקיו׳ והנה אמרה זאת להורות שכבר יחטא דוד אם ימחיתם ותמנע ממנו ההצלח׳ הנפשיית שהיא ערך ההצלחה ואמרה עוד כי בהיותו נגיד על ישר׳ יהיה לו זה העון לפוקה ולמכשול לב אם ימחיתם ואולי יהיה זה סבה שתסור המלכה ממנו כמו שקרה לשאול · ועם זה היה מטוב חכמתה שאלתה פני דוד שיזכרה כאשר ייטיב יי׳ לו לגמול אותה חסד או אולי המאמר ממנה על צד הנבואה וראתה שעתיד נבל למות ותהיה היא אשת דוד : וימת לבו בקרבו והוא היה לאבן · אמר זה על צד ההפלגה לרוב הדאגה שהיה דואג על גודל המנחה ולרוב הפחד שהיה לו מדוד : הנה חרפתי

חרפתי. שחרף אותי ואמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדוניו: גם שתיהן. האחת לרבות האחרת ואמר זה להודיע כי אלו שתיהן היו לו לנשים ולא מיכל כי שאול נתנה לפלטי בן ליש ולפיכך אמר ושאול נתן את מיכל בתו וגו׳ · ויש לשאול הרי מיכל אשת דוד היתה איך נתנה לפלטי ואיך לקחה פלטי בן ליש והיא אשת דוד ואם תאמר כי בעבירה ובאיסור עשו הדבר איך לקחה אחרי כן דוד והנה היתה אסורה לו כיון שנבעלה ברצון לאחר בעודה אשתו ויש מרז״ל אמרו כי קידושי פלטי במיכל בעבירה היו ומהם אמרו כי קדושי טעות היו לו לדוד במיכל כמו שאמר יעשרנו המלך עושר גדול והוא היום היה מלוה אצל שאול והמקדש במלוה

חשך ז׳ בקריא׳ וסימ׳ במס׳ רכת׳: בראשו י״ד בקריאה וסימ׳ נמסר בסוף סדר ויקרא: במסתתר ד׳ בקריאה וסימ׳ ויבאו הזיפים ויגידו· ויעלו הזיפים· אתה אל מסתתר· בבוא הזיפים ויאמרו לשאול הלוא דוד: מראשתיו ח׳ ג׳ מנהון כהובין תו וסימ׳ נמסר בסדר ויצא:

וַיִּשְׁמַע דָּוִד כִּי מֵת נָבָל וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ
לג׳ יְהוָה אֲשֶׁר רָב אֶת־רִיב חֶרְפָּתִי מִיַּד
ל׳·ו׳ נָבָל וְאֶת־עַבְדּוֹ חָשַׂךְ מֵרָעָה וְאֵת רָעַת
י״ד נָבָל הֵשִׁיב יְהוָה בְּרֹאשׁוֹ וַיִּשְׁלַח דָּוִד
ל׳ וַיְדַבֵּר בַּאֲבִיגַיִל לְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃
וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי דָוִד אֶל־אֲבִיגַיִל ה
ג׳ הַכַּרְמֶלָה וַיְדַבְּרוּ אֵלֶיהָ לֵאמֹר דָּוִד
ל׳ שְׁלָחָנוּ אֵלַיִךְ לְקַחְתֵּךְ לוֹ לְאִשָּׁה׃
וַתָּקָם וַתִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה וַתֹּאמֶר
הִנֵּה אֲמָתְךָ לְשִׁפְחָה לִרְחֹץ רַגְלֵי
עַבְדֵי אֲדֹנִי׃ וַתְּמַהֵר וַתָּקָם אֲבִיגַיִל
וַתִּרְכַּב עַל־הַחֲמוֹר וְחָמֵשׁ נַעֲרֹתֶיהָ
ל׳·ג׳·ל׳ הַהֹלְכוֹת לְרַגְלָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מַלְאֲכֵי
דָוִד וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה׃ וְאֶת־אֲחִינֹעַם
לָקַח דָּוִד מִיִּזְרְעֶאל וַתִּהְיֶיןָ גַּם־ ש
ל׳ שְׁתֵּיהֶן לוֹ לְנָשִׁים׃
וְשָׁאוּל נָתַן אֶת־מִיכַל בִּתּוֹ אֵשֶׁת דָּוִד
כו לְפַלְטִי בֶן־לַיִשׁ אֲשֶׁר מִגַּלִּים׃ וַיָּבֹאוּ
הַזִּפִים אֶל־שָׁאוּל הַגִּבְעָתָה לֵאמֹר
ד׳·ג׳ הֲלוֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר בְּגִבְעַת הַחֲכִילָה
עַל פְּנֵי הַיְשִׁימֹן׃ וַיָּקָם שָׁאוּל וַיֵּרֶד
אֶל־מִדְבַּר־זִיף וְאִתּוֹ שְׁלֹשֶׁת־אֲלָפִים
אִישׁ בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד
בְּמִדְבַּר־זִיף׃ וַיִּחַן שָׁאוּל בְּגִבְעַת
ג׳ הַחֲכִילָה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן עַל־
הַדָּרֶךְ וְדָוִד יֹשֵׁב בַּמִּדְבָּר וַיַּרְא כִּי בָא
ז׳ב שָׁאוּל אַחֲרָיו הַמִּדְבָּרָה׃ וַיִּשְׁלַח
דָּוִד מְרַגְּלִים וַיֵּדַע כִּי־בָא שָׁאוּל אֶל־
נָכוֹן׃ וַיָּקָם דָּוִד וַיָּבֹא אֶל־הַמָּקוֹם
ב׳ קריית חנה אֲשֶׁר חָנָה־שָׁם שָׁאוּל וַיַּרְא דָּוִד אֶת־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר שָׁכַב־שָׁם שָׁאוּל וְאַבְנֵר
בֶּן־נֵר שַׂר־צְבָאוֹ וְשָׁאוּל שֹׁכֵב ב
כ׳·תיו ק׳ בַּמַּעְגָּל וְהָעָם חֹנִים סְבִיבֹתָו׃
וַיַּעַן דָּוִד וַיֹּאמֶר אֶל־אֲחִימֶלֶךְ הַחִתִּי
ל׳ וְאֶל־אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה אֲחִי יוֹאָב
לֵאמֹר מִי־יֵרֵד אִתִּי אֶל־שָׁאוּל אֶל־
הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי אֲנִי אֵרֵד עִמָּךְ׃
וַיָּבֹא דָוִד וַאֲבִישַׁי אֶל־הָעָם לַיְלָה
ל׳·ב׳ וְהִנֵּה שָׁאוּל שֹׁכֵב יָשֵׁן בַּמַּעְגָּל ו
ל׳·תיו ק׳ וַחֲנִיתוֹ מְעוּכָה־בָאָרֶץ מְרַאֲשֹׁתָו
תיו ק׳ וְאַבְנֵר וְהָעָם שֹׁכְבִים סְבִיבֹתָו׃

וּשְׁמַע דָּוִד אֲרֵי מִית נָבָל וַאֲמַר
לג׳ בְּרִיךְ יְיָ דְדָן יַת דִּין חִסוּדִי מִידָא
ל׳·ו׳ דְנָבָל וְיַת עַבְדֵיהּ מְנַע מִלְּמֶיעְבַּד
י״ד בִּישָׁא וְיַת בִּישַׁת נָבָל אֲתִיב יְיָ
ל׳ בְּרֵישֵׁיהּ וּשְׁלַח דָּוִד וּשְׁאֵיל ב
בַּאֲבִיגַיִל לְמִסְבַהּ לֵיהּ לְאִיתּוּ׃
וַאֲתוֹ עַבְדֵי דָוִד לְוָת אֲבִיגַיִל
ג׳ לְכַרְמְלָא וּמַלִּילוּ עִמַּהּ לְמֵימַר דָּוִד
ל׳ שַׁלְחָנָא לְוָתִיךְ לְמִסְבִיךְ לֵיהּ ל
לְאִיתּוּ׃ וְקָמַת וּסְגִידַת עַל אַפָּהָא
עַל אַרְעָא וַאֲמַרַת הָא אַמְתָךְ
לְאַמְהוּ לְאַסְחָאָה רִיגְלֵי עַבְדֵי ר
רִיבּוֹנִי׃ וְאוֹחִיאַת וְקָמַת אֲבִיגַיִל
וּרְכִיבַת עַל חֲמָרָא וְחָמֵשׁ עוּלֵימְתָהָא
ל׳·ג׳·ל׳ דְּאָזְלִין לְקִיבְלַהּ וַאֲזַלַת בָּתַר א
אִיזְגַּדֵי דָוִד וַהֲוַת לֵיהּ לְאִיתּוּ׃
וְיַת אֲחִינוֹעַם נְסֵיב דָּוִד מִיִּזְרְעֶאל
ל׳ וַהֲוָאָה אַף תַּרְוֵיהוֹן לֵיהּ לִנְשִׁין׃
וְשָׁאוּל יְהַב יַת
מִיכַל בְּרַתֵּיהּ אִתַּת דָּוִד לְפַלְטִי
בַּר לַיִשׁ דְּמִגַּלִּים׃ וַאֲתוֹ אֱנָשֵׁי זִיף
לְוָת שָׁאוּל לְגִבְעָתָא לְמֵימַר הֲלָא
ד׳·ג׳ דָוִד מִטַּמַּר בְּגִבְעָתָא דַחֲכִילָה דִּי
עַל אַפֵּי יְשִׁימוֹן׃ וְקָם שָׁאוּל וּנְחַת
לְמַדְבְּרָא דְזִיף וְעִימֵּיהּ תְּלָתָא
אַלְפִין גַּבְרָא בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל לְמִבְעֵי
יַת דָּוִד בְּמַדְבְּרָא דְזִיף׃ וּשְׁרָא
ג׳ שָׁאוּל בְּגִבְעַת חֲכִילָה דִּי עַל אַפֵּי
יְשִׁימוֹן עַל אוֹרְחָא וְדָוִד יָתֵיב ב
בְּמַדְבְּרָא וַחֲזָא אֲרֵי אֲתָא שָׁאוּל
ז׳ב בַּתְרוֹהִי לְמַדְבְּרָא׃ וּשְׁלַח דָּוִד
מְאַלְּלִין וִידַע אֲרֵי אֲתָא שָׁאוּל
בְּקוּשְׁט׃ וְקָם דָּוִד וַאֲתָא לְאַתְרָא
ב׳ קריית חנה דִּי שְׁרָא תַמָּן שָׁאוּל וַחֲזָא דָוִד יַת
אַתְרָא דִּשְׁכַב תַּמָּן שָׁאוּל וְאַבְנֵר
בַּר נֵר רַב חֵילֵיהּ וְשָׁאוּל שְׁכִיב
בְּכַרְקוֹמָא וְעַמָּא שָׁרַן סַחֲרָנוֹהִי׃
כ׳·תיו ק׳ וַאֲתֵיב דָּוִד וַאֲמַר לַאֲחִימֶלֶךְ חִתָּאָה
וְלַאֲבִישַׁי בַּר צְרוּיָה אֲחוּהִי דְיוֹאָב
ל׳ לְמֵימַר מַן יֵיחוֹת עִמִּי לְוָת שָׁאוּל
לְמַשְׁרִיתָא וַאֲמַר אֲבִישַׁי אֲנָא
אֵחוֹת עִמָּךְ׃ וַאֲתָא דָוִד וַאֲבִישַׁי
לְוָת עַמָּא בְּלֵילְיָא וְהָא שָׁאוּל
ל׳·ב׳ שְׁכִיב דְּמוּךְ בְּכַרְקוֹמָא וּמוּרְנִיתֵיהּ
ל׳·תיו ק׳ נְעִיצָא בְּאַרְעָא אִיסָּדוֹהִי וְאַבְנֵר
תיו ק׳ וְעַמָּא שָׁרַן סַחֲרָנוֹהִי׃

רשי

את ריב חרפתי. גידופי שחירפני היום רבו עבדי׳ המתפרצי׳: ואת עבדו חשך מרע׳. שלא הרגתיו: מעוכה. נעוצה: חי

רלבג

הנה אמתך לשפחה לרחוץ רגלי עבדי א׳ אדני. אמרה זה על צד הענוה להורו׳ שדי לה אם תהיה לאשה לאחד מעבדי דוד ו׳ ותרחץ רגליו כמנהג האשה לבעלה: ושאול נתן את מיכל בתו א׳ אשת דוד לפלטי בן ליש וגו׳. מן הפלא איך עשה זה שאול ו׳ והיא היתה אשת איש וכבר אמרו רז״ל שלא נגע בה פלטי בן ליש ודמה שכן הוא שכבר כו׳ חזר דוד ולקחה ואם מור׳ שכבר התפרסם ונודע שלא נגע בה ו׳ ולפי שכבר היתה פ׳ פרושה בלתי ראויה לבנים מזה הצד כתבו לה בני מרב אחותה לגדלם וגדלתם כאלו הם בניה ומפני זה נקראו בני מיכל כמו שאמר בסוף זה הספר ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל בן ברזלי ה׳ המחולתי: ושאול שוכב במעגל. ר״ל במחנה והוא היה ב׳ בדמו׳ עגול למען יראו הבאים אליהם מכל הצדדים: חי

איננה מקודשת ואף על פי שהיו ערלות פלשתים לקדושין גם כן חשב שאול כי דעת דוד על ה׳ העושר שהיה מלוה ודוד היה דעתו על מאתים ערלות שהרי למוהר נתנם ולקדושין ומהם אמרו כי פלטי בן ליש לא בא עליה וכל הימים שהיתה עמו חרב היה נועץ בינו לבינה שלא יגע בה ומה שאמר הלוך ובכה אחריה על המצוה הזאת שהלכה מידו שהיה כל כך כובש את יצרו וכל אלה הדברים רחוקים מדרך הפשט. והנכון בעיני כי גט נתן דוד למיכל כי ראינו ש׳ שנכה שאול את דוד אחר ש׳ שנתחתן עמו עד שברח דוד מ׳ מפני שאול וכראות שאול כי דוד היה בורח אע״פ שהיה חוזר אליו לפעמים הכריחו לתת גט לבתו שלא תשב עגונה ועשה כן ו׳ ושאול נתנה לאשה לפלטי בן ליש ואם תאמר אם כן איך היה לדוד להחזירה כי אסור לאדם להחזיר גרושתו אחר שנשאת לאחר או שנתארסה ונאמר כי לא מרעתו נתן זה הגט ואם תאמר מי הכריחו והלא הוא ברח מאת שאול אע״פ שברח ראינו שהיה עם שאול אחר כן כמו שאמר אם פקוד יפקדני אביך וכל הענין שהוא מורה כי אחר שברח היה חוזר אליו ובעוד שהיה עמו הכריחו לתת הגט וגט המעושה בישראל שלא בדין פסול ואם תאמר וכי לא היו יודעים בית דינו של שאול כי הגט פסול אפשר שהיה דעתם כי בדין היה אחרי אשר היה ר׳ רצון המלך וטוב מזה עו׳ שנאמר כי דוד קודם שנתן הגט אמר בפני שני עדים מאוהביו ראו שאני אנוס בנתינת הגט ו׳ והסתירו הדבר ונתן הגט והנה הגט לא היה גט ופלטי בן ליש לא ידע ומיכל לא ידעה והיו ס׳ סבורין כי הגט גט ואפשר גם כן כי הגט היה מתחלתו כהוגן ועד שליח שלחו דוד ואחר כן בטלו קודם שיגיע גט לידה והם לא ידעו והנה מיכל נבעלה ב׳ בטעות ולא נאסר׳ על דוד והיה זה כמי שנבעלה באונס כי היתה סבורה כי הגט גט כשר כי ה׳ האונס והשגגה שוין באשת איש וכן אמר והיא לא נתפשה פרט לאנוסה ומעלה בו מעל פרט לשוגגת שמותרת לבעלה: בחורי ישראל. מן הקלים לפיכך נשתנתה תנועת הבי״ת לפוא אבל ובחורי ישרא׳ הכריע שהבי״ת בפתח הוא מהרגושים לפיכך לא נשתנתה התנועה: אל נכון. באמת ובברור וכתי׳ בקשוט: במעגל. מקום המחנה יקרא מעגל לפי שחונים שם העם בסבוב: מעוכה. תקועה והוא קרוב לענין מעוך וכתותי: בחכית

בחנית ובארץ. אכנו בחני' מכה גדולה עד שתתקע החנית בארץ תחתיו וכת' אמחיניה כען במורניתא ואברזינה בארעא: ולא אשנה לו. לא אהיה צריך לשנות לו פעם אחרת כי באותה מכה אמיתנו: חי יי'. השבועה שלא יומת על ידי כי יי' יגפנו ונשבע בעבור אבישי שלא יעבור על רצונו ויכנו ובדל כי אם יי' יגפנו למה זכר שני פעמים יי' אמר חי יי שלא תהרגנו ואם תהרגנו חי יי' שאהרוג אותך: כי אם יי' יגפנו. בחולי טרם זמנו כמו ויגוף יי' את נבל כלומר על ידי השם יומת ולא על ידי ומיתתו תהיה קרובה באחת משלש ועל קירוב מיתתו אמר כי אם לא כן מה אמר כל אדם גם כן מת באחד משלש אמר זכר אלא אמר זה לאבישי להשקיטו כלומר אל תחוש עליו כי לא יארך זמנו ש שימות או ימות בחולי שיגפנו יי' טרם יומו שהציב לו בעת ש שנולד וזה יקרה לו בעונו: כי יומו יבא. כלומר או זמנו שקצוב בעת לידתו קרוב הוא וזה אמר דוד מלבו כי אמ' בלבו כיון שאם בו השם ית' מהיות מלך וכוה למשחני לא יתכן ש שיארך הזמן או אפשר כי מפי שמואל אמר שימות בקרוב ואם כן יתכן לפרש חי יי' כי על אלה הדברים אמר חי יי' כי כן יהיה לו שימות בקרוב באחת מ מהשלשה כי כיון שהאמ' לו מפי הנבואה יכול להשבע בזה: או במלחמה ירד ונספה. ונספה טרם יומו הקצוב לו כי באלה שני הפנים ימות אדם טרם יומו או בחולי או בחרב וזו ה המיתה בעבור עון גדול מעון מי שמת בחולי טרם יומו ואם יש ביד האדם זכות מוסיפין לו על זמן הקצוב לו גם כן וזה הדבר מצאנו לו מחלוקת בין רבו' ז"ל את מספר ימיך אמלא אלו שני דורות זכה משלימין אותן לו לא זכה פוחתין לו מהם דברי רבי עקיבא ופי' שני דורו' כמו שכתוב ימי שנותינו בהם שבעי' שנה וגו' וזהו שאמר אמלא אשלי' אותם אליך שלא יפחתו וחכמים אומרים זכה מוסיפים לו עליהם לא זכה פוחתין לו מהם ופי' מספר ימיך אמלא אעשה מלוי ותוספת עליהם אמרו לו לרבי עקיבא הרי הוא אומר והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה אמר להם משלו הוסיפו לו: צפחת. פי' צלוחית: ויקח דוד. אחר שאמר לאבישי קח נא כתחרש בו ולא רצה שיקרב אבישי אליו שמא לא יוכל לכבוש את יצרו ויכנו לפיכך הלך דוד בעצמו ולקח החנית והצפחת: מראשותי שאול. השם הוא לשון לפיכך היא נקודה בצרי אבל שם מראשותיו בשוא והיא נוספת ואיכה לשמוש: ואין רואה. לא היה בכל המחנה אדם שהיה ער ורואה בקחתו הצפחת והחנית: ואין יודע. אין מרגיש בבואם: ואין מקיץ. שלא הקיץ אחד מהם לקול ל לכתם וקחתם ולקול דבריהם שהיו מדברים ביניהם: כי תרדמת יי'. הסמיכו' הוא לאחר משני פנים או פירושו תרדמה גדולה כי הדבר שרוצ' להגדילו סומך אותו לאל ית' כמו מאפל יה שלהבת יה כהררי אל

ואין רואה ג' פסוקים בקריאה ואין ואין ואין וסימניהון ואין רואה ואין יודע ואין מקיץ. ואין קול ואין עונה ואין קשב. זרעתם הרבה והבא מעט: יודע' מלאים וסי' ואין רואה ואין יודע. ואנכי היודע ועד כן כתיב ותהי להם חזות הכל. כי יודע יי' דרך. כי יודע כל שער: יודע יי' ימי תמימים. מי יודע עז אפך. מי

ויאמר אבישי אל דוד
סגר אלהים היום את איבך בידך
ועתה אכנו נא בחנית ובארץ פעם
אחת ולא אשנה לו: ויאמר דוד אל
אבישי אל תשחיתהו כי מי שלח
ידו במשיח יהוה ונקה:
ויאמר דוד חי יהוה כי אם יהוה
יגפנו או יומו יבוא ומת או במלחמה
ירד ונספה: חלילה לי מיהוה
משלח ידי במשיח יהוה ועתה
קח נא את החנית אשר מראשתו
ואת צפחת המים ונלכה לנו: ויקח
דוד את החנית ואת צפחת המים
מראשתי שאול וילכו להם ואין
ראה ואין יודע ואין מקיץ כי כלם
ישנים כי תרדמת יהוה נפלה
עליהם: ויעבר דוד העבר ויעמד
על ראש ההר מרחק רב המקום
ביניהם: ויקרא דוד אל העם ואל
אבנר בן נר לאמר הלוא תענה
אבנר ויען אבנר ויאמר מי אתה
קראת אל המלך:
ויאמר דוד אל אבנר הלוא איש
אתה ומי כמוך בישראל ולמה לא
שמרת אל אדניך המלך כי בא
אחד העם להשחית את המלך
אדניך: לא טוב הדבר הזה אשר
עשית חי יהוה כי בני מות אתם
אשר לא שמרתם על אדניכם על
משיח יהוה ועתה ראה אי חנית
המלך ואת צפחת המים אשר
מראשתו: ויכר שאול את קול
דוד ויאמר הקולך זה בני דוד
ויאמר דוד קולי אדני המלך:

ואמר אבישי לדוד מסר
יי יומא דין ית בעיל דבבך בידך
וכען אמחיניה כען במורניתא
ואברזינה בארעא זמנא חדא ולא
איתני ליה: ואמר דוד לאבישי
לא תחבליניה ארי מן אושיט ידיה
במשיחא דיי וזכא:
ואמר דוד קיים הוא יי אלהין מן
קדם יי יתמחי או יומיה ימטי וימות
או בקרבא ייחות ויתקטיל:
חס לי מן קדם יי מלאושטא ידי
במשיחא דיי וכען סב ית מורניתא
די איסדוהי וית מנא דמיא וניזיל
לנא: ונסיב דוד ית מורניתא
וית מנא דמי מאיסדי שאול ואזלו
להון ולית דחזי ולית דידע ולית
דמיתער ארי כולהון דמכין ארי
שינא תקיפא מן קדם יי נפלת
עליהון: ועבר דוד עיברא וקם
על ריש טורא מרחיק סגי אתרא
ביניהון: וקרא דוד לעמא
ולאבנר בר נר למימר הלא תעני
אבנר ואתיב אבנר ואמר מן דין
דקרי בריש מלכא:
ואמר דוד לאבנר הלא גבר גיבר
את ומן כוותך בישראל ולמא לא
נטרתא על ריבונך מלכא ארי
אתא חד מן עמא לחבלא ית מלכא
ריבונך: לא תקין פיתגמא הדין
די עבדתא קיים הוא יי ארי גברין
חייבי קטול אתון דלא נטרתון
על ריבונכון על משיחא דיי וכען
חזי אן מורניתא דמלכא וית מנא
דמי דאיסדוהי: ואשתמודע שאול
ית קלא דדוד ואמר הקלך דין ברי
דוד ואמר דוד קלי ריבוני מלכא:

יודע אם לעת כזאת. כל יודע מבין: ואין אתנו יודע עד. וכל תריסר ודה וקהלת ומשלי דכו' מל' במג חס' וסי' בפשע ארץ רבים. ידע יי' דין דלים. כי איננו ידע מה שיהיה: מרחק ד' חס בקריאה וסי' יעמד על ראש ההר מרחק. האלהי מקרוב. עצות מרחק אמונה אמן. וקרבי מרחוק עמדו. ל"ס נמסר גם זה ותשלח צירייך עד מרחק. וכל אוריתא דכו' חס':

רשי

חי יי'. יש אומרי' ליכרו נשבע ויש אומרים לאבישי נשבע אם תהרג את הצדיק אני אערב דמך בדמו: כי אם יי' יגפנו. יקרב מיתתו: או יומו יבא. אם זמן מיתתו: צפחת. צלוחית:

הסיתך

רלבג

חי יי' כי אם יי' יגפנו. ר"ל להמיתו בלא עתו על צד העונש: או יומו יבא ומת. ר"ל הקץ המוגבל לו לחיות כי זה הקץ מתחלף לפי עת הלדה: או במלחמ' ירד ונספה. ר"ל שהוא בעצמו מצד בחירתו יסבב שימו' בלא עתו וזה כי מי שלא בא עתו עדיין הנה יתכן שבא במקום הסכנ' שימות בלא עתו וכבר זכרו זה בעלי חכמת מ משפטי הכוכבים ב בספריהם והוא עוד דעת תורתנו השלמה ולזה צותה לעשות מ מעקה לגגים לתלות הבא' שם מהנפילה: ויעמד על ראש ההר מרחוק רב המקום ב ביניהם. הנה עמד על ראש ההר כדי שיהיה קולו יותר נשמע כי היה רוצה לדבר אל שאול מרחוק לתלות עצמו מהסכנה אם ישכימו לרדוף אחריו:

אם

עיר גדולה לאלהים ותהי לחרדת אלהים או פירושו להודיע כי התרדמה היתה סבה מאת האל כדי שלא ירגישו בדוד ובאבישי בקחתם הצפחת והחנית: הלא תענה אבנר. אחר שקרא אל העם ואל אבנר ולא היו עונים אותו קרא עוד אל אבנר בשם ואמ' הלא תענה אבנר. ובדרש אמר לו דוד מה יש לך לענות אבנר הרי אמרת על המערה אילו היה עושה מאומה היינו נכנסין לשם ומחתכין אותו אבר אבר או שמא אומר בסירה הוקרע לחנית וצפחת מה יש לך לענות הלא תענה אבנר לא היה לך לענות דבר ונעשה כאלם הדא היא דכתיב האמנם אלם צדק תדברון: מי אתה קראת אל המלך. כמו על המלך כלומ' שלא יראת לקרוא במקום שהמלך ישן לא חששת שתעירהו משנתו בקראך בקול כי הוא לא היה קורא אל המלך כי אם אל אבנר וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו אל ההרים לא אכל כמו על ההרים ובענין הזה תי' מאן דין דקרי בריש מלכא: הלא איש אתה. איש גדול וכן גדעון בן יואש איש ישרא' גדול ישראל וכן כלם אנשים אנשים גדולים ות' גבר גיבר את: שמרת אל אדוניך. כמו על אדוניך וכן אמר אחר כן על אדוניכם ות' על ריבונך וכמוהו אל ההרים לא אכל כמו על ההרים:

הסיתך

הסיתך בי · לשכאותי כל הסתה לשון שומה את׳ טומיכט בלע״ז : ירח מנחה · יקבל
ברחמים תפילתי להסיב חמתך ממני : כי גרשוני · מארץ ישראל : לך עבוד אלהים
אחרים · היוצא מחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה ויונתן תרגם איזיל דוד ביני
עממייא פלחי טעוותא : הקורא · עוף ששמו קורא ובלע״ז פירדי״ץ וכן קורא דגר
ולא ילד ותרדף אחר
קיני שאר עופות ויושב
על ביציהם : ישיב
לאיש · לכל צדי׳ וצדיק :
עתה אספה יום אח׳ ·
שמא יארוב ויבא עלי
פתאום : ולמה ישב
עבדך וגו׳ · ואהיה לך
למשא : ימים

הסיתך בי · שם בלבך להרע לי בעוני ות״א מן קדם יי איתגרית בי · ורז״ל דרשו
כי בעון שאמר לשון הסתה על הבורא ית׳ חטא בהסתה ויסת את דוד בהם : ירח
מנחה · כלומר אקריב לפניו מנחה שיריחה וירצה בה לכפר עוני ולהסיר שאתך
ממני : מהסתפח · מלגור והדבק בנחלת יי׳ : לך עבוד אלהים אחרים · כאילו

ויעבר ג׳ חטפין בקריאה וסימ׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא ריש סימן י׳ : גדלה ג׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר וארא :
יום אחד י׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ נמסר בסוף תולדות : איש וביתו ג׳ בקריאה וסימ׳ את יעקב איש וביתו באו ·
העלה דוד · וישב דוד עם אכיש : וביתו ו׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בריש שמות :

ויאמר למה זה אדני רדף אחרי עבדו
כי מה עשיתי ומה בידי רעה : ועתה
ישמע נא אדני המלך את דברי
עבדו אם יהוה הסיתך בי ירח מנחה
ואם בני האדם ארורים הם לפני
יהוה כי גרשוני היום מהסתפח
בנחלת יהוה לאמר לך עבד אלהים
אחרים : ועתה אל יפל דמי ארצה
מנגד פני יהוה כי יצא מלך ישראל
לבקש את פרעש אחד כאשר ירדף
הקרא בהרים : ויאמר שאול
חטאתי שוב בני דוד כי לא ארע
לך עוד תחת אשר יקרה נפשי
בעיניך היום הזה הנה הסכלתי
ואשגה הרבה מאד : ויען דוד ויאמר
הנה החנית המלך ויעבר אחד
מהנערים ויקחה : ויהוה ישיב לאיש
את צדקתו ואת אמנתו אשר נתנך
יהוה היום ביד ולא אביתי לשלח
ידי במשיח יהוה : והנה כאשר גדלה
נפשך היום הזה בעיני כן תגדל
נפשי בעיני יהוה ויצלני מכל צרה
: ויאמר שאול אל דוד ברוך אתה
בני דוד גם עשה תעשה וגם יכל
כז תוכל וילך דוד לדרכו ושאול שב
למקומו : ויאמר דוד
אל לבו עתה אספה יום אחד ביד
שאול אין לי טוב כי המלט אמלט
אל ארץ פלשתים ונואש ממני
שאול לבקשני עוד בכל גבול
ישראל ונמלטתי מידו : ויקם דוד
ויעבר הוא ושש מאות איש אשר
עמו אל אכיש בן מעוך מלך גת :
וישב דוד עם אכיש בגת הוא ואנשיו
איש וביתו דוד ושתי נשיו אחינעם
היזרעאלית ואביגיל אשת נבל
הכרמלית : ויגד לשאול כי ברח
דוד גת ולא יוסף עוד לבקשו :
ויאמר
דוד אל אכיש אם נא מצאתי חן
בעיניך יתנו לי מקום באחת ערי
השדה ואשבה שם ולמה ישב
עבדך בעיר הממלכה עמך :

ל׳ ותר הסיתך תפי׳ בר ג׳ · ל׳ · ב׳ אל תכסי ויתרודמי אל ישבי · ב׳ וכל שם כר כנרכו׳ · ל׳ וא׳ ולא תרע · ל׳ · ב׳ בתרי ליש׳ · ל׳ · חנית ג׳ דפי׳ ק׳ · ג׳ חי יענה לכו וחבירו ידין · ג׳ · ל׳ ותס׳ · ח׳ ככו׳ גם וגם · ל׳ את כטע׳ · ל׳ · ל׳ · כ׳ו · ל׳ · ל׳ · ית · ל׳ את׳ מוס וחד ומעוך וכתות · ל׳ כטע׳ כסיב׳ · יוסף ת׳ · ל׳

ואמר למא דנן ריבוני רדיף
בתר עבדיה ארי מה עבדית ומה
בידי חובא : וכען ישמע כען ריבוני
מלכא ית פתגמי עבדיה אם מן
קדם יי איתגרית בי יקבל קורבני
ברעוא ואם בני אנשא ליטין אינון
קדם יי ארי תריכוני יומא דין
מלמידר באחסנת עמא דיי למימר
איזיל דוד ביני עממיא פלחי
טעותא : וכען לא יתשד דמי
לארעא מן קדם מימרא דיי ארי
נפק מלכא דישראל למבעי ית
חלש חד כמא דמתרדיף קוריאה
בטוריא : ואמר שאול חבית
תוב ברי דוד ארי לא אבאיש לך
עוד חלף דיקרת נפשי בעינך
יומא הדין הא איסתכלית
ואיטפשית סגי לחדא : ואתיב
דוד ואמר הא מורניתא דמלכא
ויעיבר חד מעולימיא ויסבה :
ויי יתיב לגבר ית זכותיה וית
קושטיה דמסרך יי יומא דין בידי
ולא אביתי לאושטא ידי במשיחא
דיי : והא כמא דיקרת נפשך יומא
דין בעיני כן תיקר נפשי קדם יי
וישזבינני מכל עקא : ואמר
שאול לדוד בריך את ברי דוד אף
ממלך תמלוך ואף אצלח תצלח
ואזל דוד לאורחיה ושאול תב
לאתריה : ואמר
דוד בלביה דילמא אתמסיר יומא
חד בידא דשאול לית לי מדעם
דטב ארי אשתזבא אשתיזב לארע
פלשתאי ויניח מני שאול למבעני
עוד בכל תחום ארעא דישראל
ואשתיזב מן ידיה : וקם דוד ועבר
הוא ושית מאה גבריא דעימיה לות
אכיש בר מעוך מלכא דגת : ויתיב
דוד עם אכיש בגת הוא וגברוהי
גבר ואנש ביתיה דוד ותרתין
נשוהי אחינועם דמיזרעאל ואביגי
אתת נבל דמכרמלא : ואיתחוא
לשאול ארי ערק דוד לגת ולא
אוסיף עוד למבעותי :
ואמר דוד
לאכיש אם כען אשכחית רחמין
בעינך יתנון לי אתר בחדא מן
קירוי חקלא ואתיב תמן ולמא
יתיב עבדך בקרית מלכותא עמך :

אומר לו לך עבוד אלהים אחרים
כיון שמגרשים אותי מנחלת יי׳
לגור בין הגוי׳ אף על פי שעדיין
לא יצא מארץ יהודה ידע כי
יצטרך לצאת כי לא יוכל לברוח
מפני שאול אמר זה והוא בארץ
יהודה וישראל וגם הצטרך לו
לצאת כשהלך אל אכיש מלך
גת וגם כן הלך למצפה מואב
והניח אביו ואמו לפני מלך ת
מואב וישבו שם אף על פי שהוא
ואנשיו היה הולך ושב בארץ
יהודה ות״י למימ׳ איזיל דוד ביני
עממייא פלחי טעוותא : אל יפול
דמי ארצה · שיעמד דמי נגד יי׳
תמיד לנקו׳ נקמתי כאילו נשפך
דמי כי בכל יום אני בסכנת דמי
: כאשר ירדוף הקורא בהרים ·
כאשר ירדוף הרודף את הקורא
והקורא הוא עוף הנקרא בלע״ז
פירדיזי ות״י ירדוף כמו ירדף
מנפעל או כמו שת״י יתרדף מ
מהתפעל שתרג׳ כמא דמתרדיף
קוריאה בטוריא : הנה החנית ·
כתיב וקרי חנית והענין אחד :
ויי׳ ישיב לאיש · לאיש שעושה
כמו שעשיתי צדקה ואמונה :
אשר נתנך יי׳ היום ביד · כמו
בידי וכן ת״י וכן עזי וזמרת יה
כמו וזמרתי ויתכן לפרש ביד
סמוך וא״ע״פ שהו׳ קמוץ והנסמך
חסר ופירושו ביד אחר מאנשי
ולא אביתי אני שישלח ידו בך :
אספה · לשון כליון וגואם לשון
יאוש : אל אכיש · בן מעוך מלך
גת · יש לשאול היאך הלך אליו
והוא היה כבר בסכנה עמו עד
שהתהולל ונמלט משם ויש
לפרש כי בפעם ההיא היה דוד
לבדו והתנכר שם ונכראה ש
שהכירוהו אחר אבל עתה בא
בשש מאות איש וקודם שנכנס
לגת שלח לאכיש כי התבאש ב
בשאול ובעמו ואם ירצה ישב
עמו הוא ואנשיו ויעזרוהו להלח׳
בישראל והודיע עצמו כי הוא
דוד ואכיש קבלו בשלום וישב ע
עמו : ולמה ישב עבדך · פי׳ פן
אהיה עליך למשא ודעת דוד
היה כדי שלא ירגישו בו בפשטו
על המקומות ושיהיה לו ולאנשיו
עיר להם לבדם : למלכי

רלבג

אם יי׳ הסיתך בי ירח
מנחה · אמר זה כי
אם היה בשבה מאת
הש״י הנה יהיה זה ל
לחטא דוד ולזה אמר
שהש״י ירח מנח׳ ממנו
ויהיה בה כרצה לש״י :
כי גרשוני היום
מהסתפח בנחלת יי׳
וגו׳ · אמר זה לפי שמן
המסבבים שירדפהו
ישמ׳ יהיה סבה שיצא
דוד מכל ארץ ישראל
למלט את נפשו מיד
מלך ישרא׳ וילך לו בין
עובדי עבודה זרה :
הנה הסכלתי ואשגה
הרבה מאד · הרצון
בו כי בזולת מה ש
שגמלתני עתה מן ה
הטוב׳ הייתי משועבד
מאד לבלתי רדוף א
אותך כמו שנתבאר
מענין כריתת דוד א
את כנף המעיל אשר
לשאול ולזה היה ש
שגלו׳ רב ממני ושגגה
אמנם הסכלות הוא
שסבר שתפרסם לי ע
עונם השגחת השם
יתבר׳ עליך ולזה היה
ראוי שאכיר מלרדפך
ואולם השגג׳ היא שלא
זכרתי מה שגמלתני
מן הטובה בנפלי ב
בידך בהיותי במערה
: באחת ערי השדה ·
רוצה לומר באחת ה
הערים הבלתי מוקפי׳
חומה : אל

רדק

למלכי יהודה. אף על פי שאכנו רואי׳ כי בעת כיבוש הארץ היתה צקלג לבני יהודה
הפשר כי על שם סופו נכתב׳ שם או אפשר שכבשוה אז ואחרי כן לקחוה פלשתים
מידם ומיום שישב בה דוד נשארה לו על כן היתה למלכי יהודה מהיו׳ ההוא ומעלה
לפיכך אמר למלכי יהודה ולא אמר ליהודה׃ ימים וארבעה חדשים. לא יתכן
לפרש ימים זה שנה שהרי שאול
לא מלך אלא שתי שנים וכל ה
הענינים שהיו לדוד עם שאול
אי אפשר שבשמנה חדשים היו
ועוד כי דוד לא ירד בשד׳ פלשתי׳
אלא אחר מיתת שמואל ומיתת
שמואל לא קדמה למיתת שאול
אלא שבעה חדשים לפיכך אנו
מפרשים ימים כמשמעו ורוצה
לומר ארבעה חדשים וקצת ימי׳
מהחדש חמשי וכן תרגם יונתן
יומין וארבעה ירחין ובקצת
נוסחאות יש עדן בעדן וארבעה
ירחין ר״ל שנה וארבעה חדשים׃
כי הנה ישבו׳ הארץ אשר מעולם. פי׳ כי אותן משפחות שזכר היו
יושבות באותה הארץ מקדם ל
לבטח עד בואכה שורה ועד ארץ
מצרים ולפיכך לא היו נשמרים
כי לא היתה להם מלחמה עם
אדם ודוד בא עליהם והכה ה
הארץ ושלל שלל רב ולא היה
נודע מי היה עושה להם זאת ה
הרעה כי לא יחיה איש ואשה
׃ אל פשטתם היום. כמו אן פי׳
כי חיילות פושטים ורצים בארץ
לשלול שלל ולבוז בז כמו לשכה
ונשכה וכן תרגם יונתן לאן
אתנגדתון יומא דין והחכ׳ רבי
יוסף פירשו בחלוף ע״ן לאלף
ויהיה מי מקתקר עמו כלומר על
מי פשטתם והחכם רבינו
אברהם אבן עזרא פי׳ כמשמעו
והוא דרך שאלה לא פשטתם
היום והם השיבו כן פשטנו ב
במקום פלוני ופלוני׃ על נגב
יהודה. פעם היו אומרים על
נגב יהודה פעמים על נגב ה
הירחמאלי פעמים על נגב הקני
וירחמאלי היא משפחה משבט
יהודה והיא משפחת ירחמאל
בן חצרו׳ וכן זוכר אותם בשלוח
דוד להם מהשלל ולאשר בערי
הירחמאלי ולאשר בערי הקני
נראה כי סמוכות היו ערי אלו
המשפחות אלו לאלו והקני הוא
משפחת יתרו שנתגיירו וישבו
בתוך בני יהודה כמו שכתוב ב
בספ׳ שופטי׳. ופי׳ דרוש כתרגו׳׃
הבאים בעמו. כיון שהו׳ פושט
עליהם תמיד נר׳ כי נתגרה בעמו
שלא ישלים עמהם עוד ומאס ב
בהם כמו שמואס אדם דבר ה
הנבאש׃ ושמואל מת. אף על פי
שספר מיתתו למעלה ספר גם
כן הנה מפני המעשה שעשה
שאו׳ שדרש בבעלת אוב בעבורו
ואילו היה הוא חי לא היה דורש
כי אם מאתו כי כבר הוא ביער
האובות והידעונים ואף על פי
כן נחשב לו דרישת האוב לעון
גדול כמו שאומר עליו בדברי הימים וימת שאול במעלו וגו׳ וגם לשאול באוב לדרוש. ורבותינו ז״ל דרשו בו כן כתיב וימת שמואל וכתיב ושמואל מת אמר ר׳ יוסי ושמואל מת
מיתת ודאי וימת שמואל אין הדברים אמורים אלא לענין כבל שנאמר וימת שמואל וכתיב בתריה ואיש במעון וגו׳ אמר רבי שמו׳ בר נחמני הכל סופדין וטופחין במיתת
שמו׳ וזה הרשע עושה לו מרזחים רוצה לומר משתות׃ ויקברוהו ברמה ובעירו. לפי שהיו שתי רמות כמו שאמר מן הרמתים לפיכך אמר ובעירו כלומר באותה רמה
שהיתה עירו או פירוש ובעירו כי בתוך העיר קברוהו לא חוץ לעיר וכן כתיב למעלה בביתו ברמה ויונתן תרגם וספדו עלוהי אינש בקרתיה כלומר ספדו לו כל ישראל
שבאו לקברו ספדו לו שם ברמה ואותם שלא באו ספדו לו כל אחד בעירו כי בכל ערי ישראל ספדו לו בשכר שהיה מחזר בכל המקומות לשפטם׃ ויאל

רשי

ימים וארבעה חדשים. מיעוט ימים שנים ואי אפשר לפרש ימים זה שנה שהרי
לא הלך דוד אצל אכיש עד שמת שמואל ושאול לא מלך אחר מיתת שמואל אלא
ארבעה חדשים כמו ששנינו בסדר עולם וגם ממנין שנותיו של עלי ועשרים שנה
שהיה הארון בקרית יערים הרי ששים שנה צא מהם חמשים ושתים של שמואל
ושנה אחת לעיבורו עם
ארבעה חדשים הללו
ושבע שני׳ שמלך דוד
בחברו׳ קודם שהביא
את הארון מקרית
יערי׳ נמצא שלא מלך
שאול אחר מיתת ש
שמואל יותר מארבעה
חדשים׃ ויעל דוד.
לשון הוה הוא תמיד
היה רגיל בכך׃ בואך
שורה. מן מעלנא
דחגרא׃ אל פשטתם.
למ״ד מתחלפת בנ״ון
כמו ויעש לו נשכה ב
בספר עזר׳ כמו לשכה
׃ ושמואל מת. הרי
כבר כתו׳ וימת שמוא׳
אלא לפי שבא לדבר
בשאול שהוצר׳ לדרוש
בבעלת אוב פתח ואמ׳
ושמואל מת שאילו ה
היה קיים ממנו היה
שאול דורש ושאול ה
הסיר האובות והוצרך
לבקש אשה בעלת אוב
׃ ויספדו לו כל ישראל
ויקברוהו ברמ׳ ובעירו
׳ וספדו עלוהי כל ים׳
ויקברוהי ברמתא ו
וספדוהו איש בעירו ׃
גם

לכנ״ג בטעם וסימ׳ לכן היתה צקלג סבירין על כן. לכן לשקר ישבעו אכן סבי׳. לכן ספק אל ירך דיחזקאל
למען סבירין׃ ישבות ד׳ בקריאה וסימ׳ כי הנה ישבות בארץ. אני והאשה הזאת ישבת בבית אחד. והנה שם
הנשים ישבות מבכות. ישבות על מלאת. תנינא ישבת כתיב ושארא ישבות כתיב׃ משפטו ו׳ בקריאה

ויתן־לו אכיש ביום ההוא את־צקלג
ל׳ לכן היתה צקלג למלכי יהודה עד
היום הזה׃ ויהי
כ׳ ה׳ תכהון תמכין ל׳ מספר הימים אשר־ישב דוד בשדה
פלשתים ימים וארבעה חדשים׃
ויעל דוד ואנשיו ויפשטו אל־
והגזרי הגשורי והגרזי והעמלקי כי הנה
ת׳ ר׳ ל׳ ישבות הארץ אשר מעולם בואך
ב׳ ויהי תוס׳ שורה ועד־ארץ מצרים׃ והכה דוד
ל׳ את־הארץ ולא יחיה איש ואשה
ל׳ ולקח צאן ובקר וחמרים וגמלים
ובגדים וישב ויבא אל־אכיש׃
ל׳ ויאמר אכיש אל־פשטתם היום
ג׳ ויאמר דוד על־נגב יהודה ועל־נגב
ל׳ הירחמאלי ואל־נגב הקיני׃ ואיש
ז׳ ואשה לא־יחיה דוד להביא גת
ל׳ וחס׳ לאמר פן־יגדו עלינו לאמר כה־
י׳ עשה דוד וכה משפטו כל־הימים
כ׳ ה׳ תכהון תמכין כ׳ הטע׳ אשר ישב בשדה פלשתים׃ ויאמן
אכיש בדוד לאמר הבאש הבאיש
ב׳ בעמו בישראל והיה לי לעבד
כח עולם׃ ויהי
בימים ההם ויקבצו פלשתים את־
ל׳ מחניהם לצבא להלחם בישראל
ויאמר אכיש אל־דוד ידע תדע כי
אתי תצא במחנה אתה ואנשיך׃
ויאמר דוד אל אכיש לכן אתה תדע
את אשר־יעשה עבדך ויאמר אכיש
ד׳ אל־דוד לכן שמר לראשי אשימך
כל־הימים׃
ושמואל מת ויספדו־לו כל־ישראל
ויקברהו ברמה ובעירו ושאול
הסיר האבות ואת־הידענים
ה׳ ג׳ נסיב׳ מהארץ׃ ויקבצו פלשתים ויבאו
ויחנו בשונם ויקבץ שאול
את־כל־ישראל ויחנו בגלבע׃

ויהב ליה אכיש ביומא ההוא ית
צקלג בכין הות צקלג למלכיא
דבית יהודה עד יומא הדין׃
והוה מנין יומיא דיתיב
דוד בקירוי פלשתאי יומין עידן
בעידן וארבעא ירחין׃ וסליק
דוד וגברוהי ואתנגידו על גשוראי
ועל גזראי ועמלקאי ארי אינון
יתבת ארעא דמעלמא מעלנא
דחגרא ועד ארעא דמצרים׃ ומחי
דוד ית יתבי ארעא ולא מקיים
גבר ואתא ושבא עאן ותורין
וחמרין וגמלין ונסיב לבושין
ותאיב ואתי לות אכיש׃ ואמר
אכיש לאן אתנגדתון יומא דין
ואמר דוד על דרום יהודה ועל
דרום ירחמאלה ולדרום שלמאה׃
וגבר ואתא לא מקיים דוד
לאיתאה לגת למימר דילמא יחוון
עלנא למימר כדין עבד דוד וכדין
הות הלכתיה כל יומין דהוה יתיב
בקירוי פלשתאי׃ והימין אכיש
בדוד למימר איתגראה איתגרי
בעמיה בישראל ויהי לי לעבד פלח
לעלם׃
והוה ביומיא
האינון וכנשו פלשתאי ית
משריתהון לחילא לאגחא קרבא
בישראל ואמר אכיש לדוד מידע
תידע ארי עמי תפוק במשריתא
את וגברך׃ ואמר דוד לאכיש
בכן את תידע ית די עבד עבדך
ואמר אכיש לדוד בכן נטרא לרישי
אשוינך כל יומיא׃ ושמואל
מית וספדו עלוהי כל ישראל
וקברוהי ברמתא וספדו עלוהי
אנש בקרתיה ושאול פלי ית בידין
וזכורו מן ארעא׃ ואתכנישו
פלשתאי ואתו ושרו בשונם וכנש
שאול ית כל ישר׳ ושרו בגלבוע׃

וסימ׳ כה עשה דוד וכה משפטו. וארמון על משפטו ישב׳ ממנו משפטו ושאתו. אשר משפטו פעלו.
משפטו יתן לאור. ומי׳ כל משפטו׃

רלבג

ל׳ פשטתם. הוא כמו
על והרצון בו על מי
פשטתם וזה מבואר
מתשובת דוד לו׃
ולא

רשי

גם באורים ילפי שהרג נוב עיר הכהנים לא נענה: ויתחפש שאול. שינה בגדיו וכן התחפש ובא במלחמה וכן ברוב כח יתחפש לבושי וכן תרגם יונתן ואישתני שאול: ויבאו אל האשה לילה. יום היה אלא מתוך צרתם היה דומה להם לילה כך דרש רבי תנחומא: מתנקש. מבקש תקלה: ותזעק קול גדול. שראתהו עולה שלא כדרך העולים שהמעלה בזכורו עולי' רגליהם למעלה וזה עלה ראשו למעלה ב בשביל כבודו של שאול: אלהים ראיתי עולים מן הארץ. מלאכים שנים משה ושמואל ש שהיתה יראה שמואל שמא אני מתבקש בדין ו והעלה משה עמו כ כדאיתא בתענית: מה תארו: שלשה דברים נאמרו באוב המעלה אותו רואהו ואינו ש שומעו קולו והנשאל לו שומעו ואינו רואהו ו ואחר לא רואהו ולא שומעו: והוא

רדק

וישאל שאול ביי' ולא ענהו. ובדברי הימים אמר ולא דרש ביי' אלא כיון שדרש באוב אחר כן כאילו לא דרש ביי' שהרי השוה דרישתו באוב בדרישתו ביי' ומה שאמר וישאל שאול ביי' מפרש אחר כן במה שאל ואמר גם בחלומות גם באורים גם בנביאים וכל גם וגם לרבות האחד על חבירו כמו גם אתה גם בנך גם בן בנך ופירו בחלומות נשאים שעושין שאלת חלום ומה שאמר באורי' והם לא היו אצלו שהרי היו עם אביתר שהיה עם דוד אפשר ש שאלו שם אנשים לשאול בהם על המלחמ' הזאת ופי' בנביאים תלמידי שמואל הנביא כמו שכתו' להקת נביאי' נבאי' וגו': בקשו לי אשת בעלת אוב. אשת במוכרת כמו אשת יפת תואר כפל אשת ואמ' אשה ולא איש לפי שמעשה הזה וכיוצא בו נמצא בנשי' יותר מבאנשים לפי שהן קלות הדעת ולטעם הזה אמ' הכתוב מכשפ' לא תחיה: הנה אשת בעלת אוב בעין דור. אמרו במדרש א אשת צפניה אמו של אבנר: ויתחפש. קשתנ' שהפשיט בגדי מלכות שהיה לובש ולבש בגדים אחרי' כדי שלא תכירהו האשה: ושני אנשים עמו. אמרו בדרש זה אבנר ועמשא: ויבאו אל האשה לילה. גם זה כדי שלא תכירהו לפי' בא בלילה. ובדרש יום היה אלא מתוך צרתם היה דומה להם לילה: קסמי' משפטו על המנהג קסמי בשקל מלכי עלינו ונהפך הקמץ חטף לעין הפועל ופ"א הפועל בקמץ רחב לתפארת המלה והקסם הוא כלל לכל המעשים ההם ה הנעשים בלאט לפי' אמר קסמי ופיר' אחר כן באוב וכן וקסמים בידם בלעם בן בעו' הקוסם כמו מקסם חלק והדומים להם ולפעמי' הוא פרט לקצת המעשי' ההם כמו ולא קסם בית' וקוסם קסמי' מעונן ומנחש כי כל אחת מלאכה אחת בפני עצמה היא: מתנקש בנפשי. בעצמי להמיתני משתדל לתתמוקש בנפשי ל להמיתני: אם יקרך עון. דגש הקוף לתפארת הקריאה: ואתה שאול. היאך הכיר' אותו אמרו ראתה דבר משונה שלא ראתה מימיה כי כל העולי' באוב עולים רגליהם למעלה וראשם למטה כיון שראתה אותו עולה בראשו למעלה ידעה שלא היה זה אלא לכבוד מלכות לפיכך אמרה ואתה שאול ולפיכך זעקה כי יראה שבא לכפותה ולהרוג אותה לפיכך אמר לה שאול אל תראי כלומר ממה שאת יראה אל תיראי כי לא אמיתך כי כבר נשבעתי לך אבל מה ראיתה שהכרת שאני שאול ותאמר האשה אלהים ראיתי עולים מן הארץ ראיתי אדם גדול עולה מן הארץ רגליו כלפי הארץ מה שאינו מנהג העולם לפיכך ידעתי כי שאול המלך אתה ולכבודך עלה כן: אלהים. גדול כמו אלהים לא תקלל ורבוי עולים כרבוי אלהים לכבוד. ובדרש נפשו של משה העלה עמו לבקש רחמים על ישראל לפיכך אמר עולים והקדוש ברוך הוא אמר אם יעמוד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה ויונתן תרגם מלאכא דיי' חזיתי דסליק מן ארעא: כי

ויירא יב ו' בקריאה ו' בשמואל וסי' מה נורא. ויירא יעקב מאד. ויאמר מי שמך לאיש. וישמע המלך יהויקים. ויירא דוד את יי' ביום ההוא. ויירא מאד מפני אכיש מלך גת. ויירא כל העם מאד את יי'. ויירא שאול מלפני דוד. ויירא ויחרד לבו. ויירא מאד מדברי שמואל. ויירא דוד את האלהים ד"ה. ויירא ויתן יהושפט את

וַיַּרְא שָׁאוּל אֶת־מַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיִּרָא וַיֶּחֱרַד לִבּוֹ מְאֹד: וַיִּשְׁאַל שָׁאוּל בַּיהוָה וְלֹא עָנָהוּ יְהוָה גַּם בַּחֲלֹמוֹת גַּם בָּאוּרִים גַּם בַּנְּבִיאִם: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לַעֲבָדָיו בַּקְּשׁוּ־לִי אֵשֶׁת בַּעֲלַת־אוֹב וְאֵלְכָה אֵלֶיהָ וְאֶדְרְשָׁה־בָּהּ וַיֹּאמְרוּ עֲבָדָיו אֵלָיו הִנֵּה אֵשֶׁת בַּעֲלַת־אוֹב בְּעֵין דּוֹר: וַיִּתְחַפֵּשׂ שָׁאוּל וַיִּלְבַּשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וַיֵּלֶךְ הוּא וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים עִמּוֹ וַיָּבֹאוּ אֶל־הָאִשָּׁה לָיְלָה וַיֹּאמֶר קָסֳמִי־נָא לִי בָּאוֹב וְהַעֲלִי לִי אֵת אֲשֶׁר־אֹמַר אֵלָיִךְ: וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֵלָיו הִנֵּה אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁאוּל אֲשֶׁר הִכְרִית אֶת־הָאֹבוֹת וְאֶת־הַיִּדְּעֹנִי מִן־הָאָרֶץ וְלָמָה אַתָּה מִתְנַקֵּשׁ בְּנַפְשִׁי לַהֲמִיתֵנִי: וַיִּשָּׁבַע לָהּ שָׁאוּל בַּיהוָה לֵאמֹר חַי־יְהוָה אִם־יִקְּרֵךְ עָוֹן בַּדָּבָר הַזֶּה: וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶת־מִי אַעֲלֶה־לָּךְ וַיֹּאמֶר אֶת־שְׁמוּאֵל הַעֲלִי־לִי: וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה אֶת־שְׁמוּאֵל וַתִּזְעַק בְּקוֹל גָּדוֹל וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־שָׁאוּל לֵאמֹר לָמָּה רִמִּיתָנִי וְאַתָּה שָׁאוּל: וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ אַל־תִּירְאִי כִּי מָה רָאִית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־שָׁאוּל אֱלֹהִים רָאִיתִי עֹלִים מִן־הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־תָּאֳרוֹ וַתֹּאמֶר אִישׁ זָקֵן עֹלֶה

יב ו' מנהון בסיפ' · ב' חד מל' וחד חסר על כן באורים חסר · ל' · ל' · קסמי ק' ל' · ר' נ' חס' וא' מל' · ל' · ל' · ל' ח' · ח' · ב' זעיקה בקול · ב' הנא ברתל · ל' · ל' ב'

וַחֲזָא שָׁאוּל יַת מַשְׁרִית פְּלִשְׁתָּאֵי וּדְחִיל וַזָע לִיבֵּיהּ לַחֲדָא: וּשְׁאִיל שָׁאוּל בְּמֵימְרָא דַייָ וְלָא קַבִּיל צְלוֹתֵיהּ יְיָ אַף בְּחֶלְמַיָא אַף בְּאוּרַיָא אַף בְּסָפְרַיָא: וַאֲמַר שָׁאוּל לְעַבְדוֹהִי בְּעוֹ לִי אִתְּתָא דִּיָדְעָא לְאַסָּקָא בִּידִין וְאֵיהַךְ לְוָתַהּ וְאֶשְׁאַל בַּהּ וַאֲמָרוּ עַבְדוֹהִי לֵיהּ הָא אִתְּתָא דִּיָדְעָא לְאַסָּקָא בִּידִין בְּעֵין דּוֹר: וְאִשְׁתַּנִּי שָׁאוּל וּלְבַשׁ לְבוּשִׁין אוֹחֲרָנִין וַאֲזַל הוּא וּתְרֵין גֻּבְרָא עִמֵּיהּ וַאֲתוֹ לְוַת אִתְּתָא בְּלֵילְיָא וַאֲמַר קְסָמִי כְעַן לִי בְּבִידִין וְאַסְּקִי לִי יַת דְּאֵימַר לָךְ: וַאֲמָרַת אִתְּתָא לֵיהּ הָא אַתְּ יְדַעְתָּא יַת דַּעֲבַד שָׁאוּל דְּשֵׁיצֵי יַת בִּידִין וְיַת זְכוּרוּ מִן אַרְעָא וּלְמָא אַתְּ מִתְגָּרֵי בְּנַפְשִׁי לְמִקְטְלִי: וְקַיֵּים לַהּ שָׁאוּל בְּמֵימְרָא דַייָ לְמֵימַר קַיָּים הוּא יְיָ אִם יְעָרְעִינָךְ חוֹבָא בְּפִתְגָמָא הָדֵין: וַאֲמָרַת אִתְּתָא יַת מַן אַסִּיק לָךְ וַאֲמַר יַת שְׁמוּאֵל אַסִּיקִי לִי: וַחֲזַת אִתְּתָא יַת שְׁמוּאֵל וּצְוַחַת בְּקָל רַב וַאֲמָרַת אִתְּתָא לְשָׁאוּל לְמֵימַר לְמָא שַׁקַּרְתְּ בִּי וְאַתְּ שָׁאוּל: וַאֲמַר לַהּ מַלְכָּא לָא תִדְחֲלִין אֲרֵי מֶה חֲזֵית וַאֲמָרַת אִתְּתָא לְשָׁאוּל מַלְאֲכָא דַייָ חֲזֵיתִי דְּסָלִיק מִן אַרְעָא: וַאֲמַר לַהּ מֶה חֵיזְוֵיהּ וַאֲמָרַת גֻּבְרָא סָבָא סָלִיק

את פניו. ד"ה. ונמסר גם בסדר בשלח: באורים ב' חד מלא וסימ' ולא ענהו יי' גם בחלמות גם באורים. עלבן באריס בכדו. בתרא חס': בעין דור ב' וסימ' אשת בעלת אוב. נשמדו בעין דאר: אעלה ח' וסי' בלשון ארמי אמר מלאכא לאנתתיה דארונה אריך למכסיא קטרתא בירושלם. ופירו בסדר שמות:

רלבג

ולא ענהו יי' גם בחלומות גם באורים גם בנביאים. מלת גם הראשון הוא ל להורות שלא ענהו באחד מאלו האופנים על דרך אמרו גם לי גם לך לא יהיה והרצו' שלא ענהו בחלומות על יד בעלי החלומות הצדיקים כשהיו מ משימים רעיוניהם ב בהקיץ על זאת השאלה כדי שתבא להם ה ההודעה בחלו' ויותר כשלא מזה שלא ענהו באורים אשר מדרך השואל בהם שיבא לו מענה אם לא יהיה זה בסבת חטא כמו ש שמצאנו בשאול כששאל באלהים שלא ענהו מצד מה שעבר יהונתן בנו על השבועה במה שטעם מהדבש ודימה שלא היה שם כהן ראוי שתשרה עליו רוח הקדש להיות נשאל באורים ובתמי' כי כבר הרג שאול נוב עיר הכהנים שהיו בה הכהנים החשובים והנמלט מהם היה עם דוד או היתה הסבה על שלא באהו מענה חטא שאול או יתקבצו שתי הסבות יחד ויותר נפלא מזה שלא ענהו על יד הנביאים עם רבויים כמו שקדם ויראה את להקת הנביאים: בקשו לי אשה בעלת אוב. הנה זה היה חטא עצום ולזה גנה שאול על זה החטא כמו שנזכרו חטאיו וגם שאול באוב לדרוש: ויתחפש שאול. ר"ל שנה בגדיו כדי שלא יכירוהו רואיו ויסיב מפני זה מבוקשו על יד האשה בעלת אוב: קסמי נא לי באוב. ראוי שתדע כי ענין האוב הוא לעורר הדמיון כדי שיגיע לו מין ממיני הקסם ולזה לא ישמע קולו כי אם לשואל והוא ישמע קול כמוך מאד כאמרו והיה כאוב מארץ קולך וכבר בארנו בספר מספר מלחמות יי' מה שיש בענין ההודעה אשר תגיע בקסם מהחסרון והנה אמרו ז"ל שענין האוב הוא שהמעלה את המת הוא בלתי שומע דבר אבל רואה תמונת המת הוא והשואל לא יראה התמונה ההיא אבל ישמע דברים מה לפי מחשבתו על שאלתו ולזה לא ראה תמונת שמואל זולת האשה אשר העלתהו ולא שמעה היא הדברים אבל שמע אותם שאול כי היא שמה התבודדותה בדבר התמונה ההיא ולזה הראתהו לה דמיונה אחר עשותה פעולות מה לעורר דמיונה והתבודדותה בזה ואולם שאול לבדו שמע אלו הדברים להתבודד דמיונו בדבר השאלה עם מה שעוררה היא דמיונו בפעולות שעשתה ולזה ייוחס זה הקסם לה ומפני זה אמר קסמי נא לי באוב ודמה כי אחר שעשתה מה שעשתה לעורר זה הקסם בתגבר לה מי הוא זה אשר העלתה אותו ושהשואל ממנה זה הוא שאול ולזה זעקה האשה בקול גדול בראותה תמונת מי שהעלתהו כי ממנה התבאר לה שאשר העלתה אותו הוא שמואל הנביא לא איש אחר שיהיה שמו שמואל ושהשואל ממנה הוא שאול: ויהי

רדק

כי שמואל הוא · לפי שמכהנו היה שהיה עוטה מעיל׃ הרגזתני · ממכוחתי׃ להעלות אותי · ממכוחתי וברדם לשון פחד ורעד' הא כחרדתי מיום הדין הייתי סבור שיום הדין הוא וקורין אותי לדין׃ גם ביד הנביאים גם בחלומות · ולא אמר באורים כמו שאמר למעלה הכתוב כי באורים ס"ל אמרו בדרש כי בוש לומר לפני שמואל באורים לפי שהרג נוב עיר ה הכהנים׃ ואקראה לך · בה"א נוספת כמנהג כמו אשמעה א אשמרה אבל להיות למ"ד הפעל בסגול איננו כמנהג ובא כמוהו ידשנה סלה׃ ויהי ערך · שונאיך וכן והשמדתי עריך ויונתן תרגם הפסוק כן ומימרא דיי' רחיק מינך והוה בסעדיה דגברא דאת בעיל דבביה׃ ויעש יי' לו · לדעת התרגום לו לדוד · ולפי הפשט לו כמו לך כי כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח בענין אחד׃ על כן הדבר הזה · כבר פיר' למעלה בפסוק קרע יי' את ממלכות ישרא' מעליך היום׃ אתה ובניך עמי · שתהיו מתים כמו שאני מת ודרשו בו עמי במחיצתי בשכר שתרד ל למלחמ' על מנת למות ולא תברח יכופר לך עון נוב עיר הכהנים ותהיה עמי במחיצת הצדיקים וכן דרשו בשכר שנתביים במעש' נוב ולא זכר אורי' נתכפר לו אותו מעשה וסמכו זה עוד לפסו' למען תזכרי ובשת בכפרי לך וגו' שכל השום' דבר ומתביים בו מוחלין לו ולפי הפשט הע"פ ששמואל אמר לו שימות לא יתכן שהיה בורח ויכוח עמו במלחמה ועל כל פני' היה לו לירד במלחמ' אם למות אם לחיים׃ וימהר שאול · מהר להשתחות כנגד שמואל בלומ' כנגד הקול שהיה שומע כי הוא לא היה רואהו כמו שעתידי' אנו לפרש׃ וירא מאד · ביו"ד א"יתן לבד ויו"ד השרש נ נעלמת מהמכתב׃ גם כח לא היה בו · לקום מן הארץ אחר שנפל ארצה׃ מלא קומתו · מהפחד שהיה לו שהפחידו ש שמואל והכנים בלבו מדבריו של שמואל ומפני שלא אכל לחם כל היום ההוא וכל הלילה ולא היה בו כח וגם לא רצה שיקימוהו מן הארץ לרוב דאגתו׃ ואשים נפשי בכפי · כי שמתי ירא ממך שלא תהרגני כמו שהכרת ה האובות והידעוני' מן הארץ וכן תרגם יונתן ומסרית נפשי כעל גב לאתקטלא וי"מ כי עושה המעשה ההוא הוא בסכנה׃ ויפרצו בו עבדיו · כמו ויפצרו כמו ויפצר בם מאד׃ אל המטה · כמו על המטה כמו אל ההרי' לא אכל ר"ל על ההרי' לא אכל ורבים כמוהו׃ עגל מרבק · עגל משוט' והמקום שמפטמין אותו שם יקרא מרבק וכן ת"י עגל פטים ודומה לו בדברי רבותינו ז"ל הכניסה לרבקה ודשה׃ ותפהו

ואלהים ה' בקריאה וסימ' ואלהים פקד יפקד אתכם ועלתם · ויאמר שמואל אל שאול · ואלהים אמר לבהלני · ואלהים זולתי לא תדע · ואלהים מלכי מקדם פועל ישועות׃ ערך ח' בליש' דבבו בקריאה וסימ' ויי' סר מעליך ויהי ערך · והשמדתי עריך · והכרתי ערי ארצך · ומלאו פני תבל ערים · וערים נטשת

וְהוּא עֹטֶה מְעִיל וַיֵּדַע שָׁאוּל כִּי־
שְׁמוּאֵל הוּא וַיִּקֹּד אַפַּיִם אַרְצָה
וַיִּשְׁתָּחוּ׃ וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל לָמָּה הִרְגַּזְתַּנִי ל
לְהַעֲלוֹת אֹתִי וַיֹּאמֶר שָׁאוּל צַר־לִי ג
מְאֹד וּפְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בִּי ו
וֵאלֹהִים סָר מֵעָלַי וְלֹא־עָנָנִי עוֹד גַּם ה
בְּיַד־הַנְּבִאִים גַּם־בַּחֲלֹמוֹת וָאֶקְרָאֶה ל
לְךָ לְהוֹדִיעֵנִי מָה אֶעֱשֶׂה׃
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
וְלָמָּה תִּשְׁאָלֵנִי וַיהוָה סָר מֵעָלֶיךָ
וַיְהִי עָרֶךָ׃ וַיַּעַשׂ יְהוָה לוֹ כַּאֲשֶׁר ה' לשון שנאה
דִּבֶּר בְּיָדִי וַיִּקְרַע יְהוָה אֶת־הַמַּמְלָכָה
מִיָּדֶךָ וַיִּתְּנָהּ לְרֵעֲךָ לְדָוִד׃ כַּאֲשֶׁר
לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וְלֹא־עָשִׂיתָ ל
חֲרוֹן־אַפּוֹ בַּעֲמָלֵק עַל־כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה
עָשָׂה־לְךָ יְהוָה הַיּוֹם הַזֶּה׃ וְיִתֵּן זג
יְהוָה גַּם אֶת־יִשְׂרָאֵל עִמְּךָ בְּיַד־
פְּלִשְׁתִּים וּמָחָר אַתָּה וּבָנֶיךָ עִמִּי גַּם ו
אֶת־מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל יִתֵּן יְהוָה בְּיַד
פְּלִשְׁתִּים׃ וַיְמַהֵר שָׁאוּל וַיִּפֹּל מְלֹא־
קוֹמָתוֹ אַרְצָה וַיִּרָא מְאֹד מִדִּבְרֵי יג
שְׁמוּאֵל גַּם־כֹּחַ לֹא־הָיָה בוֹ כִּי לֹא
אָכַל לֶחֶם כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלָּיְלָה׃
וַתָּבוֹא הָאִשָּׁה אֶל־שָׁאוּל וַתֵּרֶא כִּי־ יא מל
נִבְהַל מְאֹד וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה שָׁמְעָה
שִׁפְחָתְךָ בְּקוֹלֶךָ וָאָשִׂים נַפְשִׁי בְּכַפִּי ט
וָאֶשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלָי׃
וְעַתָּה שְׁמַע־נָא גַם־אַתָּה בְּקוֹל
שִׁפְחָתֶךָ וְאָשִׂמָה לְפָנֶיךָ פַּת־לֶחֶם ב' א' מל וא' חס' וסמ' כלים
וֶאֱכוֹל וִיהִי בְךָ כֹּחַ כִּי תֵלֵךְ בַּדָּרֶךְ׃
וַיְמָאֵן וַיֹּאמֶר לֹא אֹכַל וַיִּפְרְצוּ־בוֹ
עֲבָדָיו וְגַם־הָאִשָּׁה וַיִּשְׁמַע לְקֹלָם נ' חס'
וַיָּקָם מֵהָאָרֶץ וַיֵּשֶׁב אֶל־הַמִּטָּה׃
וְלָאִשָּׁה עֵגֶל־מַרְבֵּק בַּבַּיִת חצי הספר
וַתְּמַהֵר וַתִּזְבָּחֵהוּ וַתִּקַּח־קֶמַח וַתָּלָשׁ ל' ר' ב'

וְהוּא עָטִיף מְעִילָא וִידַע שָׁאוּל אֲרֵי שְׁמוּאֵל הוּא וּכְרַע עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא וּסְגִיד׃ וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל לְמָה אַזְעֶתְנִי לְאַסָּקָא יָתִי וַאֲמַר שָׁאוּל עָקַת לִי לַחֲדָא וּפְלִשְׁתָּאֵי מְגִיחִין קְרָבָא בִּי וּמֵימְרָא דַיְיָ רָחִיק יָתִי וְלָא קַבִּיל צְלוֹתִי עוֹד אַף בְּיַד סַפְרַיָּא אַף בְּחֶלְמַיָּא וּקְרֵית לָךְ לְהוֹדָעוּתָנִי מָה אַעְבֵּיד׃ וַאֲמַר שְׁמוּאֵל וּלְמָה אַתְּ שָׁאֵיל יָתִי וּמֵימְרָא דַיְיָ רָחִיק יָתָךְ וַהֲוָה בְּסַעֲדֵיהּ דְּגַבְרָא דִּי אַתְּ בְּעֵיל דְּבָבֵיהּ׃ וַעֲבַד יְיָ לֵיהּ כְּמָא דְמַלִּיל בִּידִי וְאַעְדִּי יְיָ יָת מַלְכוּתָא מִינָךְ וִיהָבַהּ לְחַבְרָךְ לְדָוִד׃ כְּמָא דְלָא קַבֵּילְתָּא בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְלָא עֲבַדְתָּא תְּקוֹף רוּגְזֵיהּ בַּעֲמָלֵק עַל כֵּן פִּתְגָּמָא הָדֵין עֲבַד לָךְ יְיָ יוֹמָא הָדֵין׃ וְיִמְסַר יְיָ אַף יָת יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ בִּידָא דִּפְלִשְׁתָּאֵי וּמְחָר אַתְּ וּבְנָךְ עִמִּי אַף יָת מַשְׁרִיתָא דְיִשְׂרָאֵל יִמְסַר יְיָ בִּידָא דִּפְלִשְׁתָּאֵי׃ וְאוֹחִי שָׁאוּל וּנְפַל מְלֵי קוֹמְתֵיהּ לְאַרְעָא וּדְחִיל לַחֲדָא מִפִּתְגָּמֵי שְׁמוּאֵל אַף חֵילָא לָא הֲוָה בֵיהּ אֲרֵי לָא אֲכַל לַחְמָא כָּל יוֹמָא וְכָל לֵילְיָא׃ וַאֲתַת אִתְּתָא לְוָת שָׁאוּל וַחֲזָת אֲרֵי אִתְבְּהִיל לַחֲדָא וַאֲמַרַת לֵיהּ הָא קַבֵּילַת אַמְתָךְ מִנָּךְ וּמְסָרִית נַפְשִׁי כְּעַל גַּב לְאִתְקְטָלָא וּשְׁמָעִית יָת פִּתְגָּמָךְ דְּמַלֵּילְתָּא עִמִּי׃ וּכְעַן קַבִּיל כְּעַן אַף אַתְּ לְמֵימַר אַמְתָךְ וַאֲשַׁוֵּי קֳדָמָךְ פִּתָּא דְלַחְמָא וֶאֱכוֹל וִיהֵי בָךְ חֵילָא אֲרֵי תֵיזִיל בְּאוֹרְחָא׃ וְסָרִיב וַאֲמַר לָא אֵיכוֹל וְאִתְקִיפוּ בֵיהּ עַבְדּוֹהִי וְאַף אִתְּתָא וְקַבִּיל לְמֵימְרֵהוֹן וְקָם מֵאַרְעָא וִיתֵיב עַל עַרְסָא׃ וּלְאִתְּתָא עֵיגַל פַּטִּים בְּבֵיתָא וְאוֹחִיאַת וּנְכִיסְתֵיהּ וּנְסִיבַת קִמְחָא וְלָשַׁת

אבד זכרם · נשוא לשוא עריך · חלמא לסנאך ופשרה לערך · פתאום עיר ובהלות׃ ויתן י"ג חטפין בקריאה וסימ' במס' רבת'׃ לקלם ג' חס' וסימ' וכל ישראל אשר סביבתיהם נסו · וימאן ויאמר לא אכל · ונלחמה אתם במישור׃ מרבק ד' בקריאה וסימני' ולאשה עגל מרבק בבית · גם שכיריה בקרבה כעגלי מרבק · ועגלים מתוך מרבק · ויצאתם ופשתם׃

רשי

והוא עוטה מעיל · שהיה רגיל ללבוש מעיל שכה' ומעיל קטן תעשה לו אמו ובמעיל נקבר וכן עלה וכן לעתיד לבא יעמדו בלבושיהם׃ הרגזתני · החרדתני׃ גם ביד הנביאים גם בחלומות · אבל באורים ותומים לא אמר לו ואף על פי ששאל בהם כמו שאמור למעלה שהיה בוש ממנו על שהרג נוב עיר הכהני'׃ ואקראה לך · לשון ואזעק אחריך כמו כ נקרא נקראתי בהר הגלבוע וכמו וגם כ נקרא איש רע ובליעל הוזכרתי להיות נקר' אליך שתודיעני מה א אעשה׃ ולמה תשאלני · הרי שאת מן הנביאי' החיים׃ ויהי ערך · והוה בסעדיה דגברא דאת בעיל דבביה · ערך לשון שונא וכמה יש במקרא׃ לרעך לדוד · ובחייו לא הזכיר לו שמו אלא ונתנה לרעך הטוב מ ממך לפי שהיה ירא ממנו׃ אתה ובניך עמי · במחיצתי׃ עגל מרבק · עגל פטום׃ מיום

רלבג

ויהי ערך · ר"ל שונאך׃ מחר אתה ובניך עמי · ר"ל שיהיו מתים כמוהו׃ והנה בענין ההודעה ההיא אשר הגיע ל לשאול ספקות ראוי שנשתדל בהתרתם · הספק האחד איך יתכן שתגיע נבואה ל לשמואל אחר המות וזה בלתי אפשר לפי מה שביארנו מענין הנבוא' ומהותה בשני מספר מלחמות יי' כל שכן שיגיע ממנו דבור מורגש לשאול עם ה העדר ממנו כלי הדבו' · והספק השני איך יתכן שיגיע באמצעות בהעלאה באוב מאמ' כזה שהוא נבואיי לפי מה שביארנו מענין של ההודעות במאמר ה השני מספר מלחמות ה' · ואנחנו אומרים בהתר הספק הראשו' כי על דרך האמת לא הועלה ממנו ולא הגיע ממנו דבור לשאול על דרך האמת אבל היה זה כלו פועל מפעולות הדמיון כמו שזכרנו ומזה הצד הותר הספק הראשון · ואולם הספק השני יותר ממה שאומר והוא כי שאול היה לו כח מה נבואיי כאמרו הגם שאול בנביאים והנה עם התעוררות דמיונו מזה הפעל ומה שהתאמת לו מדברי שמוא' בחייו שנתבאר לו מהם שהשם יתבר' קרע הממלכה ממנו ונתנה לדוד כמו שאמר שאול לדוד ידעתי כי מלוך תמלוך וגו' ונתבאר לו בחוש היות השם יתברך עם דוד והיותו סר ממנו הגיעו מזאת הפעולה כל אלו הדברים הנזכרים פה וקצתם היו נודעים לו קודם זה וקצתם נודעו לו בזה המקום מצד כח מה נבואיי והוא אמרו ויתן יי' גם את ישראל ביד פלשתים ומחר אתה ובניך עמי וגו' ובכאן הותרו אלו הספקות באופן שלם לפי הנראה לנו · ים

ותפהו מצות · האלף כעלמת מהמכתב ואמ' זה להודיע כי מיהרה לאפייתו ולא המתינה לו עד שיחמץ להאכילו מהרה לפי מראתה אותו כבהל מאד ואני רואה לפרש הנה מעשה האוב לפי מה שנמצא כתוב · אמרו רז"ל בעל אוב זה המדבר מבין הפרקים ומבין אצילי ידיו · ידעוני זה המניח עצם חיה ששמה ידוע בפיו ומדברי' דברים העתידים ופירוש מבין הפרקים שמשמיע קול כמוך מבין פרקי איבריו ומתחת שחיו על ידי מעשים שעושה שמקים בזרועותיו · וי"א אף מקטיר קטרת לשד והשד הוא העונה והמדבר ואמרו עוד בעל אוב אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגלגלת · ופי' המעלה בזכורו שמדמה שמעלה המת ומדבר ומשמיע קול מתחת הארץ מעל פי הקבר כדרך ששמע שאול קולו של שמואל והקו' כמוך מאד כמו שכתוב והיה כאוב מארץ קולך · הנשאל בגלגלת גם הוא יקרא אוב · ופירו' שיש עמו גלגלת של אבן שוהם או של זכוכית זכה ועושה מעשים עד שידמה שיוצא קול כמוך מאד וידמה לו באותו הקו' שואל ומשיב כן פירשו רז"ל · והרב החכם הגדול ר"מ ב"מ ז"ל פירש במעשה אוב בהקטרת זרועותיו שאמר שאוחז שרביט של הדס בידו ומניפו והו' מדבר בלאט בדברי' ידועי' אצלם אחרי אשר הקטיר קטורת ידועה אצלם עד שישמע השואל כאילו אחד מדבר עמו ומשיבו על מה שהוא שואל · ב דברי' מתחת לארץ בקול כמוך מאד וכאילו אינו נכר לאוזן אלא במחשבה מרגיש בו · ופי' מעשה גלגלת שלוק' גלגלת המת ומקטי' לה קטרת ומנחש בה עד שישמע כאילו קול יוצא מתחת שחיו שפל עד מאד ומשיבו · ועוד אמרו רז"ל שלשה דברי' נאמרו במעלה זכורו המעלה רואהו ואינו שומעו ומי שצריך לו שומעו ואינו רואהו ומי שאינו צריך לו לא שומעו ולא רואהו · כך שמואל אשה שהעלתהו ראתהו ולא שמעתהו · שאול שהיה צריך לו שמעו ולא ראהו · ואבנר ועמשא שלא נצטרכו לו לא שמעוהו ולא ראוהו · וראינו מחלוקת בין הגאוני' בדבר הזה · וכלם כשתוו כי מעש' האוב הבל ותוהו ודברי כזב והתול · אבל יש מהם אומרי' כי לא דבר שמואל עם שאול וחס ושלום לא עלה שמואל מקברו ולא דבר · אבל האשה עשתה הכל ברמאות · כי מיד הכיר' כי שאול הוא אך להראות לו כי מצד החכמ' הכיר' ומצאה דבר זה אמר' למה רמיתני ואתה שאול · ודרך בעלת אוב להביא בן אדם שמדבר מתוך מחבואו בלשון נמוך · וכאשר בא שאול לדרוש מאתה וראת' אותו כבהל וידע' כי למחר יהיה יוצא למלחמ' וכל ישרא' היו בפחד גדול וידעה מה שעשה שאול שהרג כהני ה' שמה כפי המגיד הדברי' הכאמ' בפרשה ומה שאמ' ויאמר שמואל אל שאול על מחשב' שאול כי היה חושב כי שמואל היה המדבר

ולא מצאתי ה' וסימ' לבתך בתולים · בו מאומה · ואבקש מהם איש · ולמנחמים · אשר עוד בקשה נפשי :
ולא תעשה ג' וסימ' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימ' כ' :

רשי

מיום נפלו · מיום חסייתו עלינו : ויבאו

רלבג

יש לשאול איך הסכי' דוד ללכת עם אכיש להלחם עם ישרא' אף שהתר זה הספ' אכנו ממה שיקשה וזה כי דוד הוכרח ללכת מכו' אכיש מצד היותו תחתיו ומפני מה ש מגלה לו שהוא תמיד פושט על ישר' להראו' לו כי כבאם דוד את עמו והנה היה מחשב' דוד בלכתו להיות ל לשטן לפלשתי' ולסכל עצתם על ישרא' כי זה ממה שייקל לו עשייתו אחר שהם בוטחי' בו : ועבדי

וַתֹּפֵהוּ מַצּוֹת : וַתַּגֵּשׁ לִפְנֵי־שָׁאוּל וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיֹּאכֵלוּ וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ בַּלַּיְלָה הַהוּא :

כט וַיִּקְבְּצוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־כָּל־מַחֲנֵיהֶם אֲפֵקָה וְיִשְׂרָאֵל חֹנִים בַּעַיִן אֲשֶׁר בְּיִזְרְעֶאל : וְסַרְנֵי פְלִשְׁתִּים עֹבְרִים לְמֵאוֹת וְלַאֲלָפִים וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו עֹבְרִים בָּאַחֲרֹנָה עִם־אָכִישׁ : וַיֹּאמְרוּ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים מָה הָעִבְרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל־שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים הֲלוֹא־זֶה דָוִד עֶבֶד שָׁאוּל מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיָה אִתִּי זֶה יָמִים אוֹ־זֶה שָׁנִים וְלֹא־מָצָאתִי בוֹ מְאוּמָה מִיּוֹם נָפְלוֹ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה : וַיִּקְצְפוּ עָלָיו שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ לוֹ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים הָשֵׁב אֶת־הָאִישׁ וְיָשֹׁב אֶל־מְקוֹמוֹ אֲשֶׁר הִפְקַדְתּוֹ שָׁם וְלֹא־יֵרֵד עִמָּנוּ בַּמִּלְחָמָה וְלֹא־יִהְיֶה־לָּנוּ לְשָׂטָן בַּמִּלְחָמָה וּבַמֶּה יִתְרַצֶּה זֶה אֶל־אֲדֹנָיו הֲלוֹא בְּרָאשֵׁי הָאֲנָשִׁים הָהֵם : הֲלוֹא־זֶה דָוִד אֲשֶׁר יַעֲנוּ־לוֹ בַּמְּחֹלוֹת לֵאמֹר הִכָּה שָׁאוּל בַּאֲלָפָו וְדָוִד בְּרִבְבֹתָו : וַיִּקְרָא אָכִישׁ אֶל־דָּוִד וַיֹּאמֶר אֵלָיו חַי־יְהוָה כִּי־יָשָׁר אַתָּה וְטוֹב בְּעֵינַי צֵאתְךָ וּבֹאֲךָ אִתִּי בַּמַּחֲנֶה כִּי לֹא־מָצָאתִי בְךָ רָעָה מִיּוֹם בֹּאֲךָ אֵלַי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וּבְעֵינֵי הַסְּרָנִים לֹא־טוֹב אָתָּה : וְעַתָּה שׁוּב וְלֵךְ בְּשָׁלוֹם וְלֹא־תַעֲשֶׂה רָע בְּעֵינֵי סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים : וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אָכִישׁ כִּי מֶה עָשִׂיתִי וּמַה־מָּצָאתָ בְעַבְדְּךָ מִיּוֹם אֲשֶׁר הָיִיתִי לְפָנֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא אָבוֹא וְנִלְחַמְתִּי בְּאֹיְבֵי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ :

וַאֲפִיתֵיהּ פַּטִיר : וְקָרִיבַת קֳדָם שָׁאוּל וְקֳדָם עַבְדוֹהִי וַאֲכָלוּ וְקָמוּ וַאֲזַלוּ בְּלֵילְיָא הַהוּא : וּכְנָשׁוּ פְלִשְׁתָּאֵי יָת כָּל מַשְׁרְיָתְהוֹן לַאֲפֵק וְיִשְׂרָאֵל שָׁרַן בְּעֵינָא דִי בְיִזְרְעֶאל : וְטוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי עָבְרִין לְמָאוָן וּלְאַלְפִין וְדָוִד וְגֻבְרוֹהִי עָבְרִין בְּבַתְרֵיתָא עִם אָכִישׁ : וַאֲמָרוּ רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי מָה יְהוּדָאֵי הָאִלֵּין וַאֲמַר אָכִישׁ לְרַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי הֲלָא דֵין דָּוִד עַבְדָּא דְשָׁאוּל מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דַּהֲוָה עִמִּי דְנַן יוֹמִין אוֹ דְנַן שְׁנִין וְלָא אַשְׁכָּחִית בֵּיהּ מִדַּעַם בִּישׁ מִיּוֹמָא דְאִתְפְּרַשׁ לְוָתִי עַד יוֹמָא הָדֵין : וּרְגִיזוּ עֲלוֹהִי רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי וַאֲמָרוּ לֵיהּ רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי אָתֵיב יָת גַּבְרָא וִיתוּב לְאַתְרֵיהּ דְּמַנִּיתֵיהּ תַּמָּן וְלָא יֵחוֹת עִמָּנָא בִּקְרָבָא וְלָא יְהֵי לְשָׂטָן בִּקְרָבָא וּבְמָה יִתְרְעֵי דֵין לְוָת רִבּוֹנֵיהּ הֲלָא בְּרֵישֵׁי גֻבְרַיָּא הָאִנּוּן : הֲלָא דֵין דָּוִד דִּמְשַׁמְּעִין לֵיהּ בְּחִינְגַּיָּא לְמֵימַר קְטַל שָׁאוּל בְּאַלְפִין וְדָוִד בְּרִיבְבָן : וּקְרָא אָכִישׁ לְדָוִד וַאֲמַר לֵיהּ קַיָּם הוּא יְיָ אֲרֵי כָשַׁר אַתְּ וְטָב בְּעֵינַי מִפְּקָךְ וּמֵעָלָךְ עִמִּי בְּמַשְׁרִיתָא אֲרֵי לָא אַשְׁכָּחִית בָּךְ מִדַּעַם בִּישׁ מִיּוֹמָא דַאֲתֵיתָא לְוָתִי עַד יוֹמָא הָדֵין וּבְעֵינֵי טוּרְנַיָּא לָא תָקִין אַתְּ : וּכְעַן תּוּב וְאִיזֵיל בִּשְׁלָם וְלָא תַעֲבֵיד בִּישׁ בְּעֵינֵי טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי : וַאֲמַר דָּוִד לְאָכִישׁ אֲרֵי מָה עֲבָדִית וּמָה אַשְׁכַּחְתָּא בְעַבְדָּךְ מִיּוֹמָא דַהֲוֵיתִי מְשַׁמֵּשׁ קֳדָמָךְ עַד יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי לָא אֵיהָךְ וְאַגִּיחַ קְרָבָא בְּשַׂנְאֵי רִבּוֹנִי מַלְכָּא :

ואמר ולא עשית חרון אפו בעמלק ידוע היה דבר זה כי מאותה שעה אמ' לו שמואל וימאסך מהיות מלך ומה שאמר לרעך לדוד ידוע היה זה בכל ישראל כי דוד מלך · ומה שאמר ומחר אתה ובניך עמי מדרך סברא אמר זה · זהו פירוש רב שמואל בן חפני הגאון ז"ל ואמר אף על פי שמשמעות דברי החכמים ז"ל בתלמוד כי שהחיתה האשה את שמואל לא יקובלו הדברים במקום שיש מכחישים להם מן השכל · אבל רב סעדיה ורב האיי הגאונים ז"ל אמרו אמת הוא כי רחוק הוא שתדע האשה העתידות וכן שתחיה היא את המת בחכמת האוב אך הבורא יתברך החיה את שמואל כדי לספר לשאול את כל הקורות העתידות לבא עליו והיא האשה אשר לא ידעה בכל אלה כבהלה כמו שכאמר ותזעק בקול גדול ואשר אמרה האשה אלהים ראיתי עולים מן הארץ ואמר לה את מי אעלה לך דברי התולים הם כי דעתה היה לעשות כמנהגה אלה דבריהם · ויש לתמוה לדברי הגאונים האלה אם הקב"ה החיה את שמואל כדי לספר לשאול הקורות הבאות עליו למה לא אמר לו על ידי חלומות או על ידי אורים או על ידי הנביאים לא על ידי אשה בעלת אוב · ועוד איך היה נעלם משאול שהיה חכם ומלך אשר היו עמו כמה חכמים גדולי' אם ענין אוב נעשה על ידי אדם מדבר מתוך מחבואו ומי יאמר שיטעה הוא בזה ואין זה הדעת מקבלו והנכון הוא מה שפירשנו : וסרני פלשתים עוברים למאות ולאלפים · אינו אומר כי הסרנים היו מאות ואלפים אבל הסרנים היו עוברים עם מאות ואלפים אנשים : או זה שנים · והלא לא היה עמו אלא ארבעה חדשים כמו שפירשנו אלא פירושו היה עמי זה ימים ואני מכירו לטובה כאילו היה עמי זה שנים : מיום נפלו · מיום שנפל אלי כלומר שנכנס עמי כמו על פני כל אחיו נפל : האנשים ההם · כנוי הוא על עצמם : הלא זה דוד · כיון שהוא גבור כל כך שהיו עונין עליו ודוד ברבבותיו יש לנו להשמר ממנו שלא יתרצה בנו עם אדוניו : חי ה' · כי הכל מודים כי הוא השבה הראשונה ובעבור השבעו לדוד נשבע בשם שמאמין בו דוד : ועבדי

ועבדי אדוניך. כלומר האנשים אשר באו אתך שנתבאתו באלו אדוניהם גם כן: ואור לכם בבקר. כשיאור לכם היום לכו: ועמלקי פשטו. בבואם ביום השלישי שכבשו שם ללכת עם אכיש ושמעו שעמלקי פשטו על נגב צקלג כי חשבו הדבר עד שמצאו כי מצקלג היו יוצאים להם השוללים אף על פי שדוד לא היה מחיה איש ואשה שיגיד הם וחפשו הדבר עם השכנים עד שמצאו ומסבות הבורא יתברך ומשמירתו את אוהביו היה שלא המיתו איש ואשה שהרי דוד הרג כמה מהם: אל נגב. כתרגומו אל דרום והוא חסר הסמך אל נגב הכרתי ואל נגב כלב הנזכרים למעלה או הוא שם עיר נקרא נגב וכן ולאשר ברמות נגב ואפשר כי היה היא והראשון כנון: ויכו את צקלג. איכו אומר שהרגו אנשי צקלג שהרי אומר לא המיתו איש ואשה אלא פירוש ויכו הרסו העיר ושרפוה באש ואמר ויכו על הריסת הבנין על דרך הרחבת הלשון כמו שאמר על הבנין וירפא את מזבח יי' ויואב יחיה את שאר העיר: וישבו את הנשים. כי האנשים לא היו בה כי עם דוד הלכו ולא נשארו בה כי אם הנשים והבנים והבנות לפיכך אמרו כי לא היה בעיר מי שילחם: ותצר לדוד. שרשו יצר והוא מענין צרה וצוקה ובאמרו לשון נקבה ר"ל זאת הרעה: כי מרה נפש כל העם. פעל עבר כי הוא מלעיל בשני פשטין: ויתחזק דוד ביי' אלהיו. ושם תוחלתו בו והתאפק על הרעה ואמר לרדוף אחריהם ואמר לאביתר הגישה האפוד: ארדף. דרך שאלה בלא הא השאלה כמו אף כי אמר אלי אתה זה בני עשו ושאל דוד שתי שאלות כאחת ואף על פי שלא היו שואלין כן באורים ותומים כמו שפירשנו למעלה עשה כן לדוחק השעה ונענה על שתיה': הבשור. שם מקום: והנותרים עמדו. מקרא קצר הוא ור"ל כי כולם באו עד נחל הבשור ועברו הנחל ארבע מאות והנותרים שלא עברו עמדו שם כלומר שלא חזרו להם אלא שם עמדו והמתינו העוברים שם ושמרו את כליהם כי הרודפים לא היה להם שישאו כלים אלא מעט בכדי שיוכלו להלחם לבד ויונתן תרגם ומקצתהון אשתארו: אשר פגרו. שכחו מפני חולשתם מכח הרדיפה והדומה לו מדברי רבו' ז"ל יומא דמפגרי רבנן הוו אמרי האידנא יומא דשפתי פי' יום שהיו בטלים וחלושים מגירסתם וי"ת דאתמנעו או פי' תרגום של הרס תהרסם פגרא תפגרינון: פלא

שרי פלשתים ו' וסימ' נמסר לעיל בהאי סיפרא סוף סימן י"ח: והשכמתם ג' וסימ' בסדר וירא: ולכו ג' בקריא' וסימ' ואת רעבון בתיכם קחו ולכו. גם צאנכם גם בקרכם קחו. ואור לכם ולכו: נשבו ה' בקריאה וסימ' והנה שרופה באש. ושתי נשי דוד נשבו אחינעם. והשיבו אל לבבם. וחברו ·חברו פליטכם אותי:

וַיַּעַן אָכִישׁ וַיֹּאמֶר אֶל־דָּוִד יָדַעְתִּי כִּי
טוֹב אַתָּה בְּעֵינַי כְּמַלְאַךְ אֱלֹהִים אַךְ
שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים אָמְרוּ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּנוּ
בַּמִּלְחָמָה: וְעַתָּה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר
וְעַבְדֵי אֲדֹנֶיךָ אֲשֶׁר־בָּאוּ אִתָּךְ
וְהִשְׁכַּמְתֶּם בַּבֹּקֶר וְאוֹר לָכֶם וָלֵכוּ:
וַיַּשְׁכֵּם דָּוִד הוּא וַאֲנָשָׁיו לָלֶכֶת בַּבֹּקֶר
לָשׁוּב אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וּפְלִשְׁתִּים
עָלוּ יִזְרְעֶאל:
ל וַיְהִי בְּבֹא דָוִד וַאֲנָשָׁיו
צִקְלַג בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַעֲמָלֵקִי פָשְׁטוּ
אֶל־נֶגֶב וְאֶל־צִקְלַג וַיַּכּוּ אֶת־צִקְלַג
וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָהּ בָּאֵשׁ: וַיִּשְׁבּוּ
אֶת־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר־בָּהּ מִקָּטֹן וְעַד־
גָּדוֹל לֹא הֵמִיתוּ אִישׁ וַיִּנְהֲגוּ וַיֵּלְכוּ
לְדַרְכָּם: וַיָּבֹא דָוִד וַאֲנָשָׁיו אֶל־הָעִיר
וְהִנֵּה שְׂרוּפָה בָּאֵשׁ וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם
וּבְנֹתֵיהֶם נִשְׁבּוּ: וַיִּשָּׂא דָוִד וְהָעָם
אֲשֶׁר־אִתּוֹ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ עַד אֲשֶׁר
אֵין־בָּהֶם כֹּחַ לִבְכּוֹת: וּשְׁתֵּי נְשֵׁי־דָוִד
נִשְׁבּוּ אֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵלִית וַאֲבִיגַיִל
אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמְלִי: וַתֵּצֶר לְדָוִד מְאֹד
כִּי־אָמְרוּ הָעָם לְסָקְלוֹ כִּי־מָרָה נֶפֶשׁ
כָּל־הָעָם אִישׁ עַל־בָּנָו וְעַל־בְּנֹתָיו
וַיִּתְחַזֵּק דָּוִד בַּיהוָה אֱלֹהָיו:
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן בֶּן־
אֲחִימֶלֶךְ הַגִּישָׁה־נָּא לִי הָאֵפוֹד וַיַּגֵּשׁ
אֶבְיָתָר אֶת־הָאֵפוֹד אֶל־דָּוִד: וַיִּשְׁאַל
דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר אֶרְדֹּף אַחֲרֵי הַגְּדוּד־
הַזֶּה הַאַשִּׂגֶנּוּ וַיֹּאמֶר לוֹ רְדֹף כִּי־
הַשֵּׂג תַּשִּׂיג וְהַצֵּל תַּצִּיל: וַיֵּלֶךְ דָּוִד
הוּא וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ
וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל הַבְּשׂוֹר וְהַנּוֹתָרִים
עָמָדוּ: וַיִּרְדֹּף דָּוִד הוּא וְאַרְבַּע־מֵאוֹת
אִישׁ וַיַּעַמְדוּ מָאתַיִם אִישׁ אֲשֶׁר פִּגְּרוּ
מֵעֲבֹר אֶת־נַחַל הַבְּשׂוֹר: וַיִּמְצְאוּ אִישׁ
מִצְרִי בַּשָּׂדֶה וַיִּקְחוּ אֹתוֹ אֶל־דָּוִד
וַיִּתְּנוּ־לוֹ לֶחֶם וַיֹּאכַל וַיַּשְׁקֻהוּ מָיִם:

וַאֲתֵיב אָכִישׁ וַאֲמַר לְדָוִד יְדַעְנָא
אֲרֵי תַקִּין אַתְּ בְּעֵינַי כְּמַלְאֲכָא
דַיְיָ בְּרַם רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי אֲמָרוּ
לָא יִסַּק עִמָּנָא בִּקְרָבָא: וּכְעַן
אַקְדֵּם בְּצַפְרָא וְעַבְדֵי רִבּוֹנָךְ
דַּאֲתוֹ עִמָּךְ וְתַקְדְּמוּן בְּצַפְרָא
וִינְהַר לְכוֹן וְתֵיזְלוּן: וְאַקְדֵּים
דָּוִד הוּא וְגֻבְרוֹהִי לְמֵיזַל בְּצַפְרָא
לְמִתַּב לְאַרַע פְּלִשְׁתָּאֵי וּפְלִשְׁתָּאֵי
סְלִיקוּ לְיִזְרְעֶאל: וַהֲוָה כַּד אֲתָא
דָוִד וְגֻבְרוֹהִי לְצִקְלַג בְּיוֹמָא
תְלִיתָאָה וַעֲמַלְקָאָה אִתְנְגִידוּ עַל
דָּרוֹם וְעַל צִקְלַג וְאוֹקִידוּ יָתַהּ
בְּנוּרָא: וּשְׁבוֹ יַת נְשַׁיָּא דִּי בַהּ
מִזְּעֵירָא וְעַד רַבָּא לָא קְטָלוּ
אֱנָשׁ וּדְבָרוּ וַאֲזַלוּ לְאוֹרְחֵיהוֹן:
וַאֲתָא דָוִד וְגֻבְרוֹהִי לְקַרְתָּא וְהָא
קְלִיָא בְּנוּרָא וּנְשֵׁיהוֹן וּבְנֵיהוֹן
וּבְנָתֵיהוֹן אִשְׁתְּבִיאוּ: וַאֲרֵים דָּוִד
וְעַמָּא דִּי עִמֵּיהּ יַת קָלְהוֹן וּבְכוֹ
עַד דְּלָא הֲוָה בְהוֹן חֵילָא לְמִבְכֵּי:
וְתַרְתֵּין נְשֵׁי דָוִד אִשְׁתְּבִיאָה
אֲחִינֹעַם דְּמִיזְרְעֶאל וַאֲבִיגַיִל אִתַּת
נָבָל דְּמִכַּרְמְלָא: וַעֲקַת לְדָוִד
לַחֲדָא אֲרֵי אֲמַרוּ עַמָּא לְמִרְגְּמֵיהּ
אֲרֵי מָרַת נַפְשָׁא דְּכָל עַמָּא גְּבַר
עַל בְּנוֹהִי וְעַל בְּנָתֵיהּ וְאִתְּקַף
דָּוִד בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֵיהּ: וַאֲמַר
דָּוִד לְאֶבְיָתָר כַּהֲנָא בַּר אֲחִימֶלֶךְ
קְרֵיב כְּעַן לִי אֵיפוֹדָא וְקָרֵיב
אֶבְיָתָר יַת אֵיפוֹדָא לְדָוִד: וּשְׁאֵיל
דָּוִד בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימַר אֶרְדּוֹף
בָּתַר מַשִּׁרְיָתָא הָדָא הַאַדְבְּקִינֵיהּ
וַאֲמַר לֵיהּ רְדוֹף אֲרֵי אַדְבָּקָא
תַדְבֵּיק וְשֵׁיזָבָא תְשֵׁיזֵיב: וַאֲזַל דָּוִד
הוּא וְשִׁית מְאָה גֻבְרִין דִּי עִמֵּיהּ וַאֲתוֹ
עַד נַחֲלָא דִבְשׂוֹר וּמִקְצַתְהוֹן
אִשְׁתָּאֲרוּ: וּרְדַף דָּוִד הוּא וְאַרְבַּע
מְאָה גֻבְרָא וְאִשְׁתָּאֲרוּ מָאתַן גֻּבְרִין
דְּאִתְמְנָעוּ מִלְּמֶעְבַּר יַת נַחֲלָא דִבְשׂוֹר:
וְאַשְׁכַּחוּ גֻבְרָא מִצְרָאָה בְּחַקְלָא
וְאַיְתִיאוּ יָתֵיהּ לְוָת דָּוִד וִיהַבוּ לֵיהּ
לַחְמָא וַאֲכַל וְאַשְׁקְיוּהִי מַיָּא:

ל' וינהגו ל' מלעי' וא' מלרע וינהגו וילכו

רשי

ויבאו עד נחל הבשור. שש מאות איש: והנותרים עמדו. כשהגיעו לנחל הבשור היו בהם עייפי' ונותרו שם מקצתן: אשר פגרו. אשר נתכשו ואומר אני לשון ארמי הוא תרגו' של ונהרסו: נגב

רלבג

ועבדי אדוניך אשר באו אתך. הם אנשי דוד כי לא רצ' שימשכו כי אם העברים: והשכמת' בבקר ואור לכם ולכו. ר"ל תכף שיהיה האור לכם ואמ' לו זה שלא יסתכנו על יד אנשי המלחמה: ויבאו עד נחל הבשור והנותרים עמדו. ר"ל כי כולם הלכו עם דוד בהסכמ' אחת עד נחל הבשור והנותרי' שלא הסכימו ללכת יותר ע עמדו שם והם המאתי' איש אשר ראו עצמם כשהם בלי כח ויגעי' ורפי ידים ולזה לא עברו את המקו' ההוא ואולי היה זה ליראתם מהגדוד ההוא או ש שהיו יגעי' מאד וכראו' דוד זה הושיבם שם עד בואם לשמור ה הכלים: וימצאו איש מצרי בשדה. ידמה שאותם שנשארו מ משוטטים הנה והנה קודם שהרחיק דוד מאד מהם או מצאוהו אנשים ההולכי' עמו:

מהנשף

בניו ד' חס' בקריאה וסי' ונך אתו ואת בנו ואת כל עמו. האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו. כי מרה נפש כל העם. ובנו יתגרו ואספו: ויתחזק ח' בקריא' וסימ' ויתחזק ישראל וישב על המטה. ויתחזק העם איש ישראל. ויתחזק דוד באלהיו. ויתחזק שלמה בן דוד על מלכותו דדה"י. ויתחזק המלך רחבעם. ויתחזק אביה וישא לו נשים. וימלך יהושפט בנו. ויתחזק יותם. וב' ויתחזק וסימ' ויקם יהורם על ממלכת אביו. ויתחזק ויבן את החומה. וכל התחזק דכוו': ארדף ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' ארדף אשיג אחלק שלל. ארדף אחרי הגדוד הזה. ארדף אויבי ואשיגם דתלים. בהרא מלא:

פלח דבלה. חתיכת דבילה: נגב הכרתי. כרתי שם משפחה מפלשתים כמו שנאמר עליהם גוי כרתי והכרתי את כרתי כי בארץ פלשתים ובארץ יהודה פשטו כמו שאמר אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה: ועל נגב כלב. הוא כלב בן חצרון משבט יהודה ואף על פי שאמר ועל אשר ליהודה כתלת כלב זה היתה לה שם ידוע בפני עצמה ונגב פירוש דרום כתרגומו או פי' ארץ מסור כי יקרא נגב כמו המדבר שיקרא נגב מפני החורב והוא מיסור: נטושים. מענין ויטש על המחנה ענין התפשטות: וחוגגים. מרקדים ומפזזים ומכרכרים כמו יחוגו וינועו כשכור: מהנשף ועד הערב למחרתם. מערב יום זה עד ערב יום שני וכל אותו הערב עד הבקר שהוא המחרת ומ"ש למחרתם מחרת שני הנשפי' שעברו ומלת עד עומדת במקום שנים כאילו אמר ועד למחרתם ולדעת רז"ל שפי' מהנשף ועד הערב ואמרו תרי נשפי הוו נשף יממא ואתי ליליא נשף ליליא ואתי יממ' איכא מתישב טעם המ"ס וי"ת מקבלא ועד עדן רמשא דיומא דבתרוהי ולא פי' שם טעם המ"ס. ובדרש אמר טעם המ"ס על העמלקים למחרתם המחרת שלהם שהם למודים ללקות במחרת שנ' וכה הלחם בעמלק מחר: נהגו לפני המקנה ההוא. פירש אדו' אבי ז"ל לפני המקנה שלהם שהבילו נהגו הצאן והבקר שלקחו מן העמלקי'. ובדברי רז"ל המלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו דכתיב נהגו לפני המקנה ההוא ויאמרו זה שלל דוד כלומ' היו נוהגי' המקנה לפני המקנה כמו שהיה דרכן וכשהיו פוגעין בגדרות השדות לא היו נוטין מן המקל לצד אחר אלא פורצין לפניה' והולכין דרך ישר לפניה' וכשהיו בעלי השדות ממחי' בידן היו אומרים עבדי דוד זה שלל דוד כלומר הרשות בידו לפרוץ לו דרך כי מלך הוא וכל זה לפי פשט: ויושיבם בנחל הבשור. כיון שפגרו הם מלכת אמרו לו להם דוד והארבע מאות איש שישבו שם לשמור הכלי' שהניחו כדי שילכו קלים וירדפו אחר העמלקים מהר שישיגום וכשיו בא דוד והגיעו אליהם אל המקום אשר הניחום שם והושיבום על הכלים והנה הם יצאו לקראתם כשראו מרחוק שהם באו': ויגש דוד את העם. כמו אל העם כמו והראה את הכהן את מי הגדת מלין ופירו' קרב אליהם ושאל להם לשלום וי"ת וקריב דוד ית עמא ובנוסח' אחרת וקריב דוד לות עמא: יחדיו

שבועה באלהים ד' בליש' בקריאה וסי' אם תשקר לי ולניני ולנכדי. אם תמיתני ואם תסגרני. וגם במלך נבוכד נצר מרד דה"ה. ואריב עמם ואקללם: ושתים ו' בקריאה וסימ' אכלים ושתים וחוגגים. ושתים לפניו ויאמרו יחי יהודה וישראל רבים. ויהיו שם עם דוד. ויהי היום ובניו ובנותיו. עד זה מדבר וזה בא: וישיבם ב' וסימ' וישיבם בהר. וישיבם בנחל הבשור:

ויתנו לו פלח דבלה ושני צמקים ויאכל ותשב רוחו אליו כי לא אכל לחם ולא שתה מים שלשה ימים ושלשה לילות:
ויאמר לו דוד למי אתה ואי מזה אתה ויאמר נער מצרי אנכי עבד לאיש עמלקי ויעזבני אדני כי חליתי היום שלשה: אנחנו פשטנו נגב הכרתי ועל אשר ליהודה ועל נגב כלב ואת צקלג שרפנו באש:
ויאמר אליו דוד התורדני אל הגדוד הזה ויאמר השבעה לי באלהים אם תמיתני ואם תסגרני ביד אדני ואורדך אל הגדוד הזה: וירדהו והנה נטשים על פני כל הארץ אכלים ושתים וחגגים בכל השלל הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה: ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם ולא נמלט מהם איש כי אם ארבע מאות איש נער אשר רכבו על הגמלים וינסו: ויצל דוד את כל אשר לקחו עמלק ואת שתי נשיו הציל דוד: ולא נעדר להם מן הקטן ועד הגדול ועד בנים ובנות ומשלל ועד כל אשר לקחו להם הכל השיב דוד: ויקח דוד את כל הצאן והבקר נהגו לפני המקנה ההוא ויאמרו זה שלל דוד: ויבא דוד אל מאתים האנשים אשר פגרו מלכת אחרי דוד וישבם בנחל הבשור ויצאו לקראת דוד ולקראת העם אשר אתו ויגש דוד את העם וישאל להם לשלום:
ויען כל איש רע ובליעל מהאנשים אשר הלכו עם דוד ויאמרו יען אשר לא הלכו עמי לא נתן להם מהשלל אשר הצלנו כי אם איש את אשתו ואת בניו וינהגו וילכו: ויאמר דוד לא תעשו כן אחי את אשר נתן יהוה לנו וישמר אתנו ויתן את הגדוד הבא עלינו בידנו: ומי ישמע לכם לדבר הזה כי כחלק היורד במלחמה וכחלק הישב על הכלים

ויהבו ליה פילח דבילתא ותרין איתכלין דעינבין יבישין ואכל ותבת רוחיה ליה ארי לא אכל לחמא ולא שתא מיא תלתא יממין ותלתא לילוון:
ואמר ליה דוד דמן את ואי מדין את ואמר עולימא מצראה אנא עבדא לגברא עמלקאה ושבקני ריבוני ארי איתמרעית יומא דין דנן תלתא יומין: אנחנא חננא נגדנא על דרומא כריתא ועל די ליהודה ועל דרום כלב וית צקלג אוקידנא בנורא:
ואמר ליה דוד התחתינני למשריתא הדא ואמר קיים לי במימרא דיי דלא תקטלינני ולא תמסרינני ביד ריבוני ואחתינך למשריתא הדא: ואחתיה והא רטשין על אפי כל ארעא אכלין ושתן וחוגגין בכל עדאה סגיאה דשבו מארעא פלשתאי ומארעא דבית יהודה: ומחנון דוד מקבלא ועד עידן רמשא ביומא דבתרוהי ולא אשתזיב מנהון אנש אילהן ארבע מאה גבר עולים דרכיבו על גמליא ואפיכו: ושיזיב דוד ית כל דשבו עמלקאי וית תרתין נשוהי שזיב דוד: ולא שגא להון מן זעירא ועד רבא ועד בנין ובנן ומביזתא ועד כל די נסיבו להון כולא אתיב דוד: ושבא דוד ית כל ענא ותורי דברו קדם גיתיא האינון ואמרו דין עדאה דדוד: ואתא דוד לות מאתן גבריא דאתמניעו מלמיזל בתר דוד ואותיבינון בנחלא דבשור ונפקו לקדמות דוד ולקדמות עמא דעימיה וקריב דוד ית עמא ושאיל להון לשלם:
ואתיב כל גבר ביש ורשיעא מגבריא דאזלו עם דוד ואמרו חלף דלא אזלו עמי לא נתן להון מעדאה דשיזבנא אילהן גבר ית אתתיה וית בנוהי וידברון ויזלון: ואמר דוד לא תעבדון כן אחיי ית דיהב יי לנא ונטר יתנא ומסר ית משריתא דאתת עלנא בידנא: ומן ישמע לכון לפתגמא הדין ארי כחולק דנחתו בקרבא וכחולק דאשתארו למטר מניא

רשי

נגב הכרתי. לדרום של פלשתים ומכינו במקום אחר פלשתים נקראים גוי כריתים יושבי חבל הים גוי כריתי: למחרתם. למודים הם עמלקיים ללקות ביום מחר כמה שנ' מחר אנכי נצב וגו' לכך נאמ' למחרתם: את כל הצאן והבקר. שסבה הגדוד מנגב יהודה ומנגב כלב: נהגו אנשים. מנהיגי' והולכים לפני המקנה ההוא להתכבד ולהתהל' זה שלל דוד. מהיום

רלבג

מהנשף ועד הערב למחרת'. יתכן שכבר היה ערב כשהשיגם והכה אותם עד ערב מחרת שיום ההוא או יהיה נשף בקר. והנה רדף אחריהם כל הלילה וכעלות השחר ראה אותם נטושי' על פני השדה וכלא' בהם מהבקר ועד הערב. ואמר למחרתם לפי שביום שלפניו פשטו על נגב ועל צקלג ושרפו צקלג באש: כי כחלק היורד במלחמ' וכחלק היושב על הכלי' יחדו יחלוקו. אמר להם לאמת שאין ראוי שיעשה כמו שאמרו לפי שאין זכות האדם בשלל מפני השתכנו בירידה אל המלחמה כי אשר ירד אל המלחמ' ואשר ישב על הכלים לשמרם מהאנשים הבאים למלחמה הוא חולק עם היורדים אל למלחמה ואע"פ שאינו משתכן שם וזה דבר מבואר ולזה אין ראוי שתאמרו שתזכו בשלל אתם לבדכם שירדתם במלחמה מצורף לזה מזה לא היה בעוצם ידכם אבל היה בעזר אלהי בזכות כלנו אשר הלכו ואשר נשארו. והנה

יחדו יחלוקו. שחלק זה כן חלק זה כי יחדו יחלוקו: לרעהו לאמר. כמו לרעיו וכמוהו מגן גבורהו כמו גבוריו בהתפללו בעד רעהו בעד רעיו: אשר התהלך שם. שהיה מתהלך ביניהם ממקום למקום כשהיה בורח והיו מסתירים אותו ועושים עמו טובות עשה גם כן הוא טובה מהשלל ועוד כי מארץ יהודה היה השלל ההוא כמו שאמר הנער המצרי אנחנו פשטנו נגב הכרתי ועל אשר ליהודה וגו׳: וידבקו. כמו וידביקו וכן וידרכו את לשונם עניינו ענין השגה ואלה ג׳ בני שאול שזכר הם שהיו יוצאים עמו במלחמה לפי מתו עמו ואישבשת נשאר בבית כי לא היה יוצא במלחמה: המורים. אנשים מורים בקשת ת׳ קשתין גברין דאומנין למיגר בקשתא: ויחל. ענין חיל ופחד כי לא הכוהו עדיין אבל פחד מהם: ודקרוני והתעללו בי. בהרגם אותי דקירות הרבה דרך נקמ׳ ובזיון וכן אשר התעללתי במצרים וכל לשון התפעל בזה הוא ענם ה המעש׳ ההו׳ באי זה מעש׳ שיהיה שיבא זה הלשון ות״י ויתעלבון בי לשון תעתוע ובזיון וכן והייתי בעיניו כמתעתע כמתלעב: כי מת שאול. קרוב למיתה כמו בצאת נפשה כי מתה כי לא מת עדיין עד שהמיתו העמלקי כמו שאמר הוא בבשורתו לדוד ואפשר כי כזב העמלקי כי לא המיתו הוא אלא מצאו מת אחר שנפל על חרבו ולמצוא חן בעיני דוד לפי מחשבתו אמר כן ולא חטא שאול בהרגו עצמו ואע״פ שכתו׳ אך את דמכם לנפשותיכ׳ אדרוש כלו׳ מידכם אדרוש אותו אם תהרגו עצמיכם וכן מיד כל חיה אדרשנו ומיד איש אחיו אף ע״פ כן לא חטא לפי שהיה יודע שאול כי סופו היה למות במלחמ׳ כי כן אמר לו שמואל ועוד כי ראה כי מצאוהו המורים אנשי׳ בקשת ולא היה יכול להמלט מ מיד׳ טוב היה שיהרוג הוא עצמו ולא יתעללו בו הערלי׳ וכן אמרו רז״ל אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש יכול כשאול ת״ל אך: גם כל אנשיו. הסמוכים אליו במלחמתו מתו בהר הגלבוע והשאר נסו: אשר בעבר העמק אשר בעבר הירדן. תרגם יונתן די בעברא דמישרא ופי׳ הערים שהיו בעבר המישור הסמוך ל לארץ פלשתי׳ וכן בעבר הירדן המקומות סמוכו׳ לירדן וסמוכו׳ לארץ פלשתים ולא היתה בהם עיר מעבר ועזבו אותם: את כליו. מה שמצאו בו בגדיו וכלי זינו כי הנזר והאצער׳ העמלקי לקחם: בית

וישימה י׳ חס׳ בליש׳ שימה בקריאה וסימנ׳ ותשמם בכר הגמל׳. ואשמם בראשיכם. וישמה לחק ולמשפט. ואשמה לפניך פת לחם׳ מי ישמני שופט בארץ. שמי לך תמרורים. ושמו בכליכם. וישמה למוצאות קרי למחראות כתיב. אם שום תשמון דירמיה. וישמה כעפר לדוש: עדער ה׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסימ׳

יחדו יחלקו: ויהי מהיום ההוא ומעלה וישמה לחק ולמשפט לישראל עד היום הזה:
ויבא דוד אל צקלג וישלח מהשלל לזקני יהודה לרעהו לאמר הנה לכם ברכה משלל איבי יהוה:
לאשר בבית אל ולאשר ברמות נגב ולאשר ביתר:
ולאשר בערער ולאשר בשפמות ולאשר באשתמע:
ולאשר ברכל ולאשר בערי הירחמאלי ולאשר בערי הקיני:
ולאשר בחרמה ולאשר בכור עשן ולאשר בעתך:
ולאשר בחברון ולכל המקמות אשר התהלך שם דוד הוא ואנשיו:

לא ופלשתים נלחמים בישראל וינסו אנשי ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים בהר הגלבע:
וידבקו פלשתים את שאול ואת בניו ויכו פלשתים את יהונתן ואת אבינדב ואת מלכי שוע בני שאול:
ותכבד המלחמה אל שאול וימצאהו המורים אנשים בקשת ויחל מאד מהמורים:
ויאמר שאול לנשא כליו שלף חרבך ודקרני בה פן יבואו הערלים האלה ודקרני והתעללו בי ולא אבה נשא כליו כי ירא מאד ויקח שאול את החרב ויפל עליה:
וירא נשא כליו כי מת שאול ויפל גם הוא על חרבו וימת עמו:
וימת שאול ושלשת בניו ונשא כליו גם כל אנשיו ביום ההוא יחדו:
ויראו אנשי ישראל אשר בעבר העמק ואשר בעבר הירדן כי נסו אנשי ישראל וכי מתו שאול ובניו ויעזבו את הערים וינסו ויבאו פלשתים וישבו בהן:
ויהי ממחרת ויבאו פלשתים לפשט את החללים וימצאו את שאול ואת שלשת בניו נפלים בהר הגלבע:
ויכרתו את ראשו ויפשטו את כליו וישלחו בארץ פלשתים סביב לבשר בית עצביהם ואת העם:

כחדא יפלגון:
והות מיומא ההוא ולעילא ושויה לגזירת דין לישראל עד יומא הדין:
ואתא דוד לצקלג ושדר מביזתא לסבי יהודה לרחמוהי למימר הא לכון מתנא מביזת סנאי עמא דיי:
לדי בביתאל ולדי ברמות נגב ולדי ביתיר:
ולדי בערוער ולדי בשפמות ולדי באשתמוע:
ולדי ברכל ולדי בקרוי ירחמאל ולדי בקרוי שלמאה:
ולדי בחרמה ולדי בכור עשן ולדי בעתך:
ולדי בחברון ולכל אתריא די הליך תמן דוד הוא וגברוהי:
ופלשתאי מגיחין קרבא בישראל ואפכו אנשי ישר׳ מן קדם פלשתאי ונפלו קטולין בטורא דגלבוע:
ואדביקו פלשתאי ית שאול וית בנוהי וקטלו פלשתאי ית יהונתן וית אבינדב וית מלכישוע בני שאול:
ותקיפו עבדי קרבא על שאול ואשכחוהי קשתיא גברין דאומנין למיגר בקשתא ודחיל לחדא מקשתיא:
ואמר שאול לנטל זיניה שלוף חרבך וקטלני בה דילמא ייתון ערליא האילין ויקטלונני ויתלעבון בי ולא אבת נטיל זיניה ארי דחיל לחדא ונסיב שאול ית חרבא ונפל עלה:
וחזא נטל זיניה ארי מית שאול ונפל אף הוא על חרביה ומית עמיה:
ומית שאול ותלתא בנוהי ונטל זיניה אף כל גברוהי ביומא ההוא כחדא:
וחזו אנשי ישר׳ דבעיברא דמישרא ודבעיברא דירדנא ארי אפיכו אנשי ישר׳ וארי מיתו שאול ובנוהי ושבקו ית קירויא ואפיכו ואתו פלשתאי ויתיבו בהון:
והוה ביומא דבתרוהי ואתו פלשתאי לחלצא קטיליא ואשכחו ית שאול וית תלתא בנוהי קטילין רמן בטורא דגלבוע:
ופסקו ית רישיה וחליצו ית זיניה ושלחו בארעא פלשתאי סחור סחור לבסרא בית טעותהון וית עמא:

רשי

מהיום ההוא ומעלה. לא כאמר והלאה אלא ומעלה כבר הנהיג א אברהם בחוק זה כ בלעדי רק אשר אכלו הנערי׳ וגו׳ הם היושבי׳ על הכלי׳ וחלק האנשי׳ ההולכים למלחמה ב בבראשי׳ רבה: לרעהו. לאוהביו: אשר התהלך שם דוד. שהיו מחבאים אותו מפני שאול: ופלשתים נלחמים בם׳. כאדם האומר נחזור לענין ראשון: ויפתש.

רלבג

והנה שמה דוד לחק ולמשפט בם׳ שיחלקו כלם בשלל עד היום הזה. ולפרסם הנס לא אשר עשה הש״י לדוד ולגדיבותו שלח מן ה השלל לזקני יהודה לרעהו בכל המקומות הנזכרי׳ פה: פן יבאו הערלים האלה ודקרוני והתעללו בי. היה ירא שימיתוהו ב באכזריות גדול מפני מה שהשחית בהם ו ולזה בחר שימות ביד אוהביו: ויקח שאול את החרב ויפל עליה. ידמה מזה המקום שכחש העמלקי שאמ׳ לדוד שכבר הרג שאו׳ ואולם אמר זה למצא חן בעיני דוד כי יודע היה שנאת שאול אל דוד ואפשר כי לא מת שאול בנפלו על חרבו והשלים להמיתו זה ה הגר העמלקי כמו ש שספר לדוד והוא יותר נכו׳ לפי מה שאחשוב׳

מסרה

ולאשר בערער. ויחנו בערער. ומן הירדן. עזבות ערי ערער. ובלע בן עזן. ובל אוריתא דכו׳ חסרים: ויחל ט׳ בקריאה וסימ׳ ויחל נח איש האדמה. ויחל עוד שבעת ימים אחרים. ויחל העם לזנות אל. ויחל שער ראשו לצמח. ויחל יונה לבוא בעיר. ויחל שלמה לבנות. ויחל מאד מהמורים. מן היורים דדה. תרין בתראי לישן חולי: יבואו ג מלאים בקריאה וסימ׳ פן יבואו הערלים האלה. למה יבואו מלכי אשור. יבואו וישתחו לפניך. ובמסו״רא אחרי״תי נמב״ר יבא״ו ויג״דו צדק״תו במק׳ וישתחו לפני״ך וכ״ל שה״וא טעו״ת שלא מצאתי״ו מ״לא בשו״ם ספ״ מדוי״ק:

רשי

ויסמעו אליו · כמו עליו על סאול : ויסרפו אותם סם · וקלו עליהון כמו דקלן על
מלכיא תמן כדתנן סורפין על המלכים ולא מדרכי האמרי : והנה איש בא מן
המחנה · יש בפסיקתא שזה דואג ואיכו מיוסב על לבי : אחזני השבץ · אחדני
רתיתא · ומדרש אגדה מסום עון הכהנים שהרג וכתוב בהן כתנית תשבץ : כי כל
עוד נפשי בי · מהר ומותתני טוב לי שתמותתני אתה ולא יהרגוני אלה ויתעוללו בי : ואצעדה אשר על זרועו · וטוטפתא דעל דרעיה : דמך

רדק

בית עשתרות אלהיהם · והם פסילי העשתרות שהם אלהיהם והם צלמים העשוים
בצורת עשתרות מן עשתרות כאכך ובדברי הימים כתוב בית אלהיהם והם היו
העשתרות שהיו אלהיהם : ואת גויתו תקעו בחומת בית שן : תקעוה במסמרים
ובדברי הימים כתי' ואת גלגלתו תקעו בית דגון מה שלא נזכר הנה הוא נזכר
שם כי זה וזה היה כי גויתו תקעו בחומת בית שן וגלגלתו בית דגון שהרי כרתו ראשו כמו שנ' ויכרתו את ראשו ושם אמר וישאו את ראשו ואת כליו ואמרו ואת גויתו קבר שהרי גויית בניו תקעו גם כן בחומת בית שן : וישמעו אליו · כמו עליו וכת' וישמעו עלוהי : וישרפו אותם שם · ת' ויקלו עליהון כמא דקלן על מלכיא תמן אפשר שהיה דעתו כמו שכתבו רבותינו ז"ל שורפין על המלכים ומה הם שורפין עליהם מטתן וכלי תשמישן או דעתו על שריפת בשמים כמו וישכבו הרופאים ויתכן לפרש כי הבשר שרפו שהעלה רמה ולא רצו לקברם עם התולעים כי לא היה דרך כבוד ושרפו הבשר וקברו העצמות : תחת האשל · ובדברי הימים תחת האלה אשל הוא כלל לכל עץ וכן ויטע אשל כתרגומו וכתיב נציבא ובדברי הימים פי' שזה העץ היה אלה : ויצומו שבעת ימים · זכר לאותן שבעת ימים שנתן להם זמן נחש העמוני ובאותו זמן נושעו על ידי שאול ולפיכך התעסקו בו אנשי יבש כי זכרו אותה התשועה שנושעו על ידו : ויהי בבואו אל דוד · בבית: נקרא נקריתי · במקרה באתי שם לא ידעתי שאמצא אותו שם ונקרא מקור מנפעל שלם בנו"ן כמו נשאול נשאל דוד : נשען על חניתו · מהמכה שנפל על חרבו : ובעלי הפרשים · מחנות הפרשים כתרגומו משירית פ פרשיא וכן תרגם בעל גד מיסר גד ויש לפרש בעלי הפרשי' ראשי הפרשים והממונים עליהם : ויאמר אליו עמלקי אנכי · כן כתיב וקרי ואומר והקרי מבואר והכתוב ר"ל כי אחר אמר לו כי הוא עמלקי לפי ששאול הרג עמלקיים לא אמר עמלק אנכי : כי אחזני השבץ · שם חולי אולי יקרה לאדם מחמת מכת חרב ותרגם יונתן ארי אחדני רתיתא · ובדרש עון נוב עיר הכהנים הלובשים כתנת תשבץ שהרגתי וי"מ הפרשים לובשי תשבץ כמו שאמ' ובעלי הפרשי' הדביקוהו : כי כל עוד נפשי בי · בעוד שנפשי בי ואל יהרגוני הערלים ולפירו' האחר אמר כי כל כך אצטער מחמת המכה שעדיין נפשי בי לכך אני רוצה שתקרב את מיתתי : ואמותתהו · הוי"ו פתוחה ומשפטה להיות בקמץ כי הענין לעבר וכמוהו ואספך ואכסך משני הוי"ו פתוחה והענין לעבר ופירשו הקדמונים לפי שכזב שלא המיתהו שהרי הוא נפל על חרבו ומת לכך כפתחה וי"ו ואמותתהו : אחרי נפלו · אחרי שנפל על חרבו לא היה יכול לחיות מחמת המכה וקרבתי את מיתתו כמו ששאל ממני או פירושו כי לא היה יכול לחיות שהרי

וִיקוּמוּ ט' מ"ל וסי' נמסר בריש סדר קרח ול' עיל בהאי ספרא סימן כ"ג : יבשה ביבשה ג' בקריאה וסי' ויבאו יבשה ויצומו עד הערב · ודבתריה ויקברו תחת האשל ביבשה · ויביאוהו דד"ה : ובגדיו ד' בקריאה וסי' וקדש הוא ובגדיו · את ראשו לא יפרע · ובגדיו קרועים ואדמה על ראשו · היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא :

וישימו את כליו בית עשתרות ואת
גויתו תקעו בחומת בית שן :
וישמעו אליו ישבי יבש גלעד את
אשר עשו פלשתים לשאול :
ויקומו כל איש חיל וילכו כל ה
הלילה ויקחו את גוית שאול ואת
גוית בניו מחומת בית שן ויבאו
יבשה וישרפו אתם שם : ויקחו את
עצמותיהם ויקברו תחת האשל
ביבשה ויצמו שבעת ימים :
א ויהי אחרי מות שאול ודוד 1:1
שב מהכות את העמלק וישב דוד
בצקלג ימים שנים : ויהי ביום
השלישי והנה איש בא מן המחנה
מעם שאול ובגדיו קרעים ואדמה
על ראשו ויהי בבאו אל דוד ויפל
ארצה וישתחו : ויאמר לו דוד אי
מזה תבוא ויאמר אליו ממחנה י
ישראל נמלטתי : ויאמר אליו דוד
מה היה הדבר הגד נא לי ויאמר
אשר נס העם מן המלחמה וגם
הרבה נפל מן העם וימתו וגם שאול
ויהונתן בנו מתו : ויאמר דוד אל
הנער המגיד לו איך ידעת כי מת
שאול ויהונתן בנו : ויאמר הנער
המגיד לו נקרא נקריתי בהר הגלבע
והנה שאול נשען על חניתו והנה
הרכב ובעלי הפרשים הדביקהו :
ויפן אחריו ויראני ויקרא אלי ואמר
הנני : ויאמר לי מי אתה ויאמר
אליו עמלקי אנכי : ויאמר אלי
עמד נא עלי ומתתני כי אחזני
השבץ כי כל עוד נפשי בי :
ואעמד עליו ואמתתהו כי ידעתי כי
לא יחיה אחרי נפלו ואקח הנזר
אשר על ראשו ואצעדה אשר על
זרעו ואביאם אל אדני הנה :
ויחזק דוד בבגדו ויקרעם
וגם כל האנשים אשר אתו :

ושויאו ית זיניה בית עשתרתא
וית גופיה צלבו בשורא דבית שן :
ושמעו עלוהי יתבי יבש גלעד ית
דעבדו פלשתאי לשאול : וקמו
כל גבר גיבר ואזלו כל ליליא
ונסיבו ית גופא דשאול וית גופי
בנוהי משורא דבית שן ואתו ליבש
וקלו עליהון כמא דקלן על מלכיא
תמן : ונסיבו ית גרמיהון וקברו
תחות אשלא ביבש וצמו שבעא
יומין : והוה בתר
דמית שאול ודוד תב מלממחי ית
דבית עמלק ויתיב דוד בצקלג
יומין תרין : והוה ביומא תליתאה
והא גברא אתא ממשריתא מלות
שאול ולבושוהי מבזעין ועפרא
רמי ברישיה והות במיתוהי לות
דוד ונפל על ארעא וסגיד :
ואמר ליה דוד אי מדין את אתי
ואמר ליה ממשריתא דישראל
אישתזיבית : ואמר ליה דוד מה
הוה פתגמא חוי כען לי ואמר
דאפיך עמא מן קרבא ואף סגי
נפלו מן עמא ואתקטלו ואף
שאול ויהונתן בריה מיתו :
ואמר דוד לעולימא דמחוי ליה
איכדין ידעתא ארי מית שאול
ויהונתן בריה : ואמר עולימא
דמחוי ליה אתערעא אתערעית
בטורא דגלבוע והא שאול סמיך
על מורניתיה והא רתיכיא ו
ומשירית פרשיא אדבקוהי :
ואתפני לאחורוהי וחזני וקרא לי
ואמרית הא אנא : ואמר לי מן
את ואמרית ליה עמלקאה אנא :
ואמר לי קום כען עלי וקטולני
ארי אחדני רתיתא ארי כל עוד
נפשי בי : וקמית עלוהי וקטלתיה
ארי ידענא ארי לא ייחי בתר די
נפל ונסיבית כלילא די על רישיה
וטוטפתא דעל דרעיה ואיתיתינון
לות ריבוני הלכא : ואתקיף
דוד בלבושוהי ובזעינון ואף כל
גבריא דעמיה :

רלבג

אמר נס העם מן המלחמה · ספר מקרה הרע מקרה בהדרגה כראוי כדי שלא יגיע ההפעלות לשומעו כי אם בהדרג' כי זה ממה שיעיר ש סבל הרע ההוא ב בזולת הפעלות גדול מאד והמשל כי מי שימות אוהבו בזולת חולי קודם ידאג לו יותר ממה שידאג אם היה לו חולי קודם שיעתק אל הרע ב בהדרגה ולזה ספר בזה המקו' ניסת העם ראשונ' ואחר זה ספר מיתת קצתם יותר קשה מהניסה ואחר ספר מיתת ראשי העם שהם שאול ויהונתן בנו שהוא יותר קשה ממיתת העם' והנה שאול נשען על חניתו ידמה שאחר שנפל על חניתו וראה שלא דקרהו היה שאול כ נשען עליו בכח ל להשלים הדקירה ו וכאשר ראה כי לא יכול על זה אמ' לנער העמלקי שימיתהו : כי אחזני השבץ כי כל עוד נפשי בי · הרצון בזה לפי מה שאחשוב שהלבוש שהיה לבוש היה מ מסובך להוסיף לו ח חוזק באופן שלא יוכל החרב לחתכו בקלות ואמר שאול שהחנית שנפל עליו אחז לו השבץ ולזה לא היה יכול לעבור לדקרו וכאשר אמר שהוא חי עדיין ובקש ממנו ש שימיתהו שלא יתעללו הערלים בו וכי ידעתי כי לא יחיה אחרי כ נפלו · ר"ל שלא התיר לעצמו הריגת שאול אלא מפני שנתברר לו שאי אפשר שיחיה אחרי נפלו על חרבו אם מצד המכה שהוכה בו אם מפני שלא יוכל לנוס ולהמלט מן שונאיו שהשיגוהו :
על שאול ... השיגוהו והיו קרובים לבא עליו ויהרגוהו ורצה שאהרגהו אני ולא הם : ויחזק דוד בבגדיו · מכאן למדו רבו' ז"ל שחייב אדם לקרוע על נשיא ועל אב ב"ד שאול ויהונתן זה אב ב"ד וכן על רוב צבור כמו שנאמר ועל עם יי' ועל בית ישראל ולמדו לפי שספרו אותם משמע שעל כל אחד ואחד מהם חייב לקרוע וכתב בבגד שאין אדם חייב לקרוע אלא עליון וקרי בבגדיו כי דוד קרעם כלם כי יקרע על שאול לבדו ויקרע על יהונתן ויקרע על עם יי' : ויתה

רדק

ומה שאמר על עם יי' ועל בית ישראל והכל אחד כפל הענין לרוב הצרה כלומר בית ישראל נפלו בחרב והם עם יי' או אמר כן לפי שהיו רוב ישראל שם · ובדרש מפני מה לא פירש הכתוב כמה חללים נפלו בהר הגלבוע על שם אל תגידו בגת אל תבשרו וגו': אי מזה אתה · לא שאל מאיזה עם שהרי שמע מספור דבריו כי עמלקי הוא אלא שאל לו מאיזה מקום כלומ' אם היה גר בארצו שהיא ארץ עמלק ואיך נקרה שם המלחמה והוא ענה כי גם אביו בא מארץ עמלק וגר בארץ ישר' וכן פיר' כל גר בתם ויש מהם גר שנתגייר ושב לדת ישראל ואפשר שזה ר"ל כשאמר בן איש גר עמלקי שנתגייר ושב לדת ישראל: דמך על ראשך · כלומר אתה גרמת על עצמך מיתתך וית חובת קטולך תהי ברישך ר"ל דמי שאול שהרגת ישובו על ראשך ואפשר כי לכך כתב דמיך דם שאול ודמך שניהם על ראשך: ללמד בני יהודה קשת · י"מ מכאן ואילך צריך ללמד לבני יהודה קשת כיון שמתו בו שאול ויהונתן ויש לפרש כי זה אינו מן הקינה ותחילת הקינה הצבי ישראל כי איך היה זוכר בקינת שאול ויהונתן בני יהודה שהיו כנגד מלכותו של שאול אבל פירושו ויאמר ללמד בני יהודה קשת קודם שהחל לקונן עליהם אמר לאנשיו אל תתיאשו מן הטוב' ואל ירך לבבכם במות שאול ויהונתן כי קשת המלחמה ביד בני יהודה ולהם היא ה הגבורה והנה היא כתוב' בספר הישר והוא ספר התורה וכת' על ספרא דאוריתא שכתוב בה ירך בעורף אויביך וכתיב כרע שכב כארי וכן בברכת משה רבינו גם כן ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה ובידם יכנעו פ פלשתים כמו שראינו שהכניעם דוד ועוזיהו וחזקיהו ואמרו קשת כי הוא עיקר כלי המלחמה ודרך הכתוב לזכור במקום זכר גבורה כמו קשת גבורים חתים חתתה קשתותם ונחתה קשת נחושה זרועותי והדומים להם ואמר ללמד כי כל אחד מבני יהודה ילמד את חבירו למלחמה כי הם עיקר מלחמת ישראל וקרנם החזק · ורבו' ז"ל פירשו ידך בעורף אויביך אי זהו יד שהוא כנגד העורף הוי אומר זה הקשת וזהו שאמר בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר בספר בראשית שהוא ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים והחל לקונן ואמ' : הצבי ישראל · והא' ה"א הקריאה כה"א הקהל חקה אחת לכם הדור אתם ראו דבר יי' והדומים להם וענין צבי החפץ והרצון והוא על דרך כי תהיו ארץ חפץ וחבר הסמך ר"ל הצבי צבי ישרא' וכן הארון הברית העם המלחמה והדומים להם כלומר אתה שאתה ארץ חפץ איך היה זה שעל במותיך נפלו חללים כאלה איך נפלו גבורים וי"ת אתעתדתון ישראל על בית תוקפכון איתרמיתון קטילין פי' הצבי מענין נצב נצבים : אל תגידו · זה הוא על דרך הקינה כי יודעים היו כי הם היו הורגים ישראל במלחמה וכן אמר מיכה הנביא על דרך קינה בגת אל תגידו : הרי בגלבוע · כמו הרים וכמוהו עוברי בעמק הבכא השכוני באהלים : ושדי תרומות · ואל שדי תרומות ואל שזכר עומד במקום שנים ופירו' שדה של תרומות הוא שדה הראוי ליטול ממנו תרומות כלומר אפילו אם תצמח פס תבואה לא תהיה בה ברכה ולא תגיע לשעור שיפרישו ממנה תרומות וי"ת לא תהי בכון עללא כמיסת דיעבדון מיניה חלתא ר"ל כשיעור שיוציאו ממנה חלה והוא מדת העומר : נגעל · כמאס והשלך : בלי

לאחד ולאחד ז' פתחין וסי' נמסר בסדר תבא: ויקונן ג' וסי' על שאול ועל יהונתן · ויקנן המלך אל אבנר · ויקנן ירמיהו על יאשיהו: כ"ג פסוקים בקריאה ריש ובציעתא אל אל וסי' אל תפנו אל האובות ואל הידעונים · אל הגידו בגת אל הבשרו · אל תירא כי עמך אני · אל תיראו מפני חיל הבשדים — אל תאמינו ברע · אל

וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ וַיָּצֻמוּ עַד־הָעָרֶב עַל־
שָׁאוּל וְעַל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ וְעַל־עַם יְהוָה
יג וְעַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בֶּחָרֶב׃
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַנַּעַר
הַמַּגִּיד לוֹ אֵי מִזֶּה אָתָּה וַיֹּאמֶר בֶּן־
יד אִישׁ גֵּר עֲמָלֵקִי אָנֹכִי׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו
דָּוִד אֵיךְ לֹא יָרֵאתָ לִשְׁלֹחַ יָדְךָ לְשַׁחֵת
טו אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה׃ וַיִּקְרָא דָוִד לְאַחַד
מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר גַּשׁ פְּגַע־בּוֹ וַיַּכֵּהוּ
טז וַיָּמֹת׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד דָּמְיךָ עַל־
רֹאשֶׁךָ כִּי פִיךָ עָנָה בְךָ לֵאמֹר אָנֹכִי
מֹתַתִּי אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה׃
יז וַיְקֹנֵן דָּוִד אֶת־הַקִּינָה הַזֹּאת
יח עַל־שָׁאוּל וְעַל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ׃ וַיֹּאמֶר
לְלַמֵּד בְּנֵי־יְהוּדָה קָשֶׁת הִנֵּה כְתוּבָה
יט עַל־סֵפֶר הַיָּשָׁר׃ הַצְּבִי יִשְׂרָאֵל עַל־
בָּמוֹתֶיךָ חָלָל אֵיךְ נָפְלוּ גִבּוֹרִים׃
כ אַל־תַּגִּידוּ בְגַת אַל־תְּבַשְּׂרוּ בְּחוּצֹת
אַשְׁקְלוֹן פֶּן־תִּשְׂמַחְנָה בְּנוֹת פ
פְּלִשְׁתִּים פֶּן־תַּעֲלֹזְנָה בְּנוֹת הָעֲרֵלִים
כא ׃ הָרֵי בַגִּלְבֹּעַ אַל־טַל וְאַל־
מָטָר עֲלֵיכֶם וּשְׂדֵי תְרוּמֹת כִּי
שָׁם נִגְעַל מָגֵן גִּבּוֹרִים מָגֵן שָׁאוּל

וּסְפַדוּ וּבְכוֹ וְצָמוּ עַד רַמְשָׁא עַל
שָׁאוּל וְעַל יְהוֹנָתָן בְּרֵיהּ וְעַל עַמָּא
דַיְיָ וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲרֵי אִתְקְטָלוּ
בְּחַרְבָּא׃ וַאֲמַר דָוִד
לְעוּלֵימָא דְמַחְוֵי לֵיהּ אֵי מְדִין אַתְּ
וַאֲמַר בַּר גְּבַר גִּיּוֹר עֲמַלְקָאָה אֲנָא
׃ וַאֲמַר לֵיהּ דָוִד אֵיכְדֵין לָא
דְחֵילְתָּא לְאוֹשָׁטָא יְדָךְ לְחַבָּלָא יַת
מְשִׁיחָא דַיְיָ׃ וּקְרָא דָוִד לְחַד
מֵעוּלֵימַיָּא וַאֲמַר קְרַב שְׁלוֹט בֵּיהּ
וּמְחָהִי וְקַטְלֵיהּ׃ וַאֲמַר לֵיהּ דָוִד
חוֹבַת קְטוֹלָךְ תְּהֵי בְּרֵישָׁךְ אֲרֵי
פוּמָךְ אַסְהֵיד בָּךְ לְמֵימַר אֲנָא
קַטֵילִית יַת מְשִׁיחָא דַיְיָ׃
וְאַלְּיָא דָוִד יַת אִילְיָא הָדֵין עַל שָׁאוּל
וְעַל יְהוֹנָתָן בְּרֵיהּ׃ וַאֲמַר לְאַלָּפָא
בְּנֵי יְהוּדָה מֵיגַר בְּקַשְׁתָּא הָא הִיא
כְּתִיבָא עַל סִפְרָא דְאוֹרַיְתָא׃
אִתְעַתַּדְתּוּן יִשְׂרָאֵל עַל בֵּית
תּוּקְפֵיכוֹן אִתְרְמִיתוּן קְטִילִין
אֵיכְדֵין אִתְקְטָלוּ גִיבָּרַיָּא׃ לָא
תְּחַוּוּן בְּגַת לָא תְּבַסְרוּן בְּשׁוּקֵי
אַשְׁקְלוֹן דִילְמָא יֶחְדְיָן בְּנַת
פְּלִשְׁתָּאֵי דִילְמָא יְדוּצוּן בְּנַת עַרְלַיָּא׃
וְטוּרֵי גִלְבּוֹעַ לָא יֵיחוֹת עֲלֵיכוֹן טַלָּא
וּמִטְרָא לָא תְּהֵי בְכוֹן עֲלָלָא כְּמִסַּת
דְיַעַבְדוּן מִינֵּיהּ חַלְּתָא אֲרֵי תַּמָּן
אִתְבָּרוּ תְּרִיסֵי גִיבָּרַיָּא תְּרִיסָא דְשָׁאוּל

רשי

דמך על ראשך · חובת קטולך תהי בריסך אין עונש במיתתך אלא לעצמך: ויאמר ללמד בני יהודה קשת · ויאמר דוד מעתה שנפלו גיבורי ישראל צריכים בני יהודה ללמוד מלחמה ולמשוך בקשת: הלא היא כתובה על ספר בראשית שהוא ספר ישרים אברהם יצחק ויעקב והיכן רמיזא ידך בעורף אויביך איזו היא מלחמה שמכוין בה ידו כנגד פרחתו שהוא מול עורפו הוי אומר זה קשת: הצבי ישראל על במותיך חלל · מצבן של ישרא' על תוקף מעוזכם כ כפלתם חללים כן ת תירגם יונתן: הרי בגלבוע · ההרים שבגלבוע: ושדי תרומות · לא תהי בכון עללא כמיסת דיעבדון מיניה חלתא: כי שם נגעל מגן גיבורים · מגני עור היו להם וכשיוצאין למלחמה מושחין אותן בשמן כדי שיהא כלי זיין המכה עליו מחליק כמה דאת אמר קומו השרים משחו מגן וכאן כך היה מקונן הקינה שם נגעל מגן גבורים פלשו מומכו ולא נדבק בו ונעשה כאילו לא נמשח בשמן · כל הגעלה לשון דבר הפולט מה שנותנין בו כמו שורו עבר ולא יגעיל: לא

רלבג

תרומות נ"ב חס' וא' מ"ל

על שאול ועל יהונתן בנו · ספר זה בהדרגה בגדול החל ובקטן כלה כן הוא בענין ההספר והבכי: ויאמר אליו דוד איך לא יראת לשלח ידך · יש לתמוה מדוע צוה דוד להרגו והנה עשה זה ברצון שאול ובקשתו · אלא שהתשובה בזה איננה ממה שיקשה וזה שהאומר לחברו חבול בי וחבל בו כמו שהתבאר בתלמוד כ"ש בהמתת המלך ואין מצות המלך ממה שתפטרהו בזה כי דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין והנה הזהירה תורה על דבר ההמתה כ"ש על המתת המלכים ואף על פי שלא היו שם עדים והיה מרשיע את עצמו והיה מפני זה פטור בדין הנה עשה דוד זה להורות שעה שלא יקלו האנשים לשלוח ידם במלכו' ולזאת הסבה בעינה נזהר משלוח יד בשאול כשהיה במערה ואף על פי שהיה רודפו והיה מותר להרגו · וידמה שזה הנער המגשר לא היה גר צדק ואע"פ שאמר בן איש גר עמלקי כבר אמר זה להורות שאינו עמלקי באמת אבל אביו התגורר בארץ עמלק וזאת היתה תשובתו לדוד כי כבר ידע דוד מפיו כי עמלקי הוא אבל שאל לו על המקום שהיה חונה בו והוא השיב כי בעבור המקום נקרא עמלקי לא שהיה ממשפחת עמלק: ויאמר ללמד את בני יהודה קשת וגו' · בעבור שראה כי מיתת שאול היתה בסבת יראתו מהמורי' בקשת ולא היו בישרא' מי שיהיה בקי בזה אמר דוד ללמד את בני יהודה קשת כי הוא מהנבחרים שבכלי המלחמה · והנה ספר הישר לפי מה שאחשב ספר היה מפורסם אצלם וכבר אמרו ספר הישר שהוא ספר בראשית: הצבי ישר' וגו' · מכאן התחלת הקינ' ואמ' זה על ארץ ישרא' שנקרא ארץ הצבי וענינו הצבי צבי ישראל כמו הארון הברית שרצונו בו הארון ארון הברית: על במותיך חלל · אמר זה בעבור הר הגלבוע שנפלו בו שאול ובניו: אל תגידו בגת · ידוע כי גת ואשקלון היו יושבים בהם פלשתים: הרי בגלבוע · קלל ההרים ההם בעבור שקרה בהם מה שקרה מהמקרה הרע הזה: ושדי תרומות · ר"ל שלא יהיה שם שדה שיעשה פרי שלם באופן שיפרשו ממנו תרומות: כי שם נגעל מגן גבורי' · ר"ל כמאס והושלך כאילו לא היה בו פרי להיות מגן והנה אמר זה כי שאול לא המתין ביאת אנשי המלחמה עליו לראות אם מגנו יגן עליו מהמורים אבל חשב עצמו כאילו אין לו מגן עם היותו גבור מאד ויהונתן לא הועיל לו מגנו שלא יפול ביד פלשתים · והנה

תגעו במשיחי דתהילים' וחברו דד"ה · רגל גאוה · לחית נפש תורך · אל תתן יי' מאויי רשע · אל תשליכני מלפניך · אל תשליכני לעת זקנה · אל תתהדר · אל תהחר במרעים · אל תזכרו ראשונות · אל תארב · אל למלכים · אל תבהל מפניו תלך · אל תבהל על פיך · אל יבושו בי · אל יאמרו בלבבם · אל תצאי השדה · אל תסג גבול עולם: תרומות ג' בקריאה ב' חס' וא' מ"ל וסי' כל תרומת הקדשים אשר ירימו · הרי בגלבע אל טל · ואיש תרומת יהרסנה · ושדי מ"ל · וסי' כל טוריא דמלכא · אג"ד:

בלי משוח בשמן · כלומר כן נגעל מגן גבורים של שאול כאילו לא היה המגן משוח בשמן כי מושחים המגן כדי להחליקו שלא יעברוהו כלי זיין וכן משחו מגן לדעת קצת המפרשים או פירושו כן נגעל כאילו לא היה שאול משוח בשמן למלך: לא נשוג אחור · בש"ן ועניינו כמו בסמך מן יסוגו אחור: לא נפרדו · ת' לא איתפרשו מעמהון כלומר אף על פי שהיו יודעים מותם במלחמה לא נפרדו מעם ה' ולא נעברו ולא נסו מן המלחמה ויתכן פירושו לא נפרדו זה מזה כי כאחד מתו כמו שהיו בחייהם נאהבים זה לזה: עם עדנים · ת' ומוביל לכון תפנוקין וים לפרשו כמשמעו כי הלבוש הטוב והנאה עדן הגוף כמו המאכל הטוב · ובדרש ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר בנות ישראל אלו בנות ישראל ודאי על שאול בבכיה בשעה שהיו בעליהן יוצאין למלחמ' היה זכן ומפרנסן ומלבישן שני עם עדנים מכאן שאין התכשיטין באים אלא לגוף מעודן ר' נחמיה אומ' בנות ישראל אלו סנהדראות של ישראל על שאול בבכיה בשעה שהיה שאול שומע טעם ההלכה יוצאת מפי תלמיד חכם היה עומד ונושקו על פיו: על במותיך חלל · על במותיך נפלת חלל ות' על בית תקפך אתקטלתא: נפלאתה אהבתך לי · בשני שימני נקבה והכפל לחזק פליאת האהבה וכן כי החבאתה ובמקומו פירשנו גם כן טעמו: מאהבת נשים · ת' מרחמת תרתין נשין ר"ל שתי הנשים שהיו לו לדוד אביגיל ואחינועם והרוני אבי ז"ל פיר' מאהבת נשים למה שהם אוהבות בין בעליהם בין בניהן שאהבתם חזקה להם: ויאבדו כלי מלחמה · כל כך נפלו גבורי' כאילו אבדו כלי מלחמתם או פירושו שאול ויהונתן שהיו כלי מלחמתו של ישראל מתו:

וימשחו

קלו ד' בטעם בקוף וסי' נמסר בסדר נח: ברוכי' ג' בקריא' ב' מלא' וחד חס' וסי' ברוכי' אתם לי"י כי חמלתם · ברוכי' אתם לי"י אשר עשיתם חסד · ברוכים אתם לי"י עשה שמים וארץ · דיבש חס': וגם אנכי ה' בקריא' וסימני' נמסר בסדר וירא: והיו ו' בקריא' וסי' ותחזקו והיו לאנשים פלשתים · תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל · והקיפו הלוים את המלך סביב דדה · נודו מתוך בבל · והקפתם על המלך סביב דמלכים · עזבו ערים ושכנו בסלע:

רשי

לא נשוג אחור · לא היה רגיל להיות נסוג אחור: משנרים קלו · לעשות רצון בוראם: המלבישכם שני עם עדנים · דהוה מלבים לכון לבושי צבעונין ומוביל לכון תפנוקין: על במותיך חלל · על בית תוקפך איתקטלתא: כלי מלחמה · שאול ויהונתן שהיו כלי זיין של ישראל: לקח

בלי משיח בשמן: מדם חללים ג'
מחלב גבורים קשת יהונתן לא
נשוג אחור וחרב שאול לא תשוב ל' כתי' ש"ן
ריקם: שאול ויהונתן הנאהבים ל'
והנעימם בחייהם ובמותם לא ל' וכתי' כן
נפרדו מנשרים קלו מאריות גברו: ר' בטע' בקוף
בנות ישראל אל־שאול בכינה ל' ל'
המלבשכם שני עם־עדנים המעלה ל'
עדי זהב על לבושכן: איך נפלו ל'
גבורים בתוך המלחמה יהונתן על־ ז' חס'
במותיך חלל: צר־לי עליך אחי ג'
יהונתן נעמת לי מאד נפלאתה ב' · ל'
אהבתך לי מאהבת נשים: איך נפלו ל'
גבורים ויאבדו כלי מלחמה:

דמשיח כדבמשחא: מדם קטלין
סתרב גיברין גירי קשתא דיהונתן
לא מסתחרין לאחורא וחרבא
דשאול לא תייבא ריקן: שאול
ויהונתן דרחימין וחביבין בחייהון
ובמותהון לא איתפרשו מעמהון
מנשריא קלילין מאריותא גיברין
: בנת ישראל על שאול בכאת
דהוה מלביש לכון לבושי צבעונין
ומוביל לכון תפנוקין ומסיק ת
תקוני דהבא על לבושכון:
איכדין איתקטלו גיבריא בגו
קרבא יהונתן על בירת תוקפך
איתקטילתא: עקת לי עלך אחי
יהונתן חביבת לי לחדא מפרשא
רחמתך לי מרחמת תרתין נשין:
איכדין אתקטלו גיבריא ואבדו
מני קרבא:

רלבג

והנה התחיל לספר מגן שאול ואמ' שהוא בלתי משוח בשמן ו ואולם אמ' זה לפי מה שאחשוב כי מגן אשר לא ימשחו בו כי אם לעתים רחוקי' יצטרך למשחו בשמן וכן ה הכונה לפי מה שאחשוב במה שאמר הנביא על מיתת בלשאצר קומו השרים משחו מגן ר"ל שעתה יצטרכו למשוח המגן כי לא יבאו למלחמה תמיד כמו שהיו עושים קודם זה· ואחר זה שב לספר יהונתן ושאול בענין הגבורה ולזה אמר כי קשת יהונתן לא נסוג אחור מדם החללים מחרב גבורים כי לעולם הכל היה מכה וחרב שאול לא היתה שבה ריקם שלא יכה אויביו במלחמה: ובמותם לא נפרדו · אמר זה מפני מותם יחד במלחמה: בנות ישראל אל שאול בכינה · אמר זה כי מרוב הצלחתו על הפלשתים היו ישראל בשלוה בימיו ולא שללו אותם אויביהם בימיו ולזה היה זה אל שילבשו בנות ישראל שני עם עדנים ויעלו עדי זהב על לבושן: יהונתן על במותיך חלל · ר"ל איך היה זה שיהיה על במותיך חלל עם רוב גבורתך: נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים · ר"ל שיותר חזקה ויותר נפלאה היתה אהבת יהונתן לדוד מאהבת הנשים לאהוביהן שהיא אהבה חזקה מאד עד שכבר יכה אותה ויקללה ולא הפיל מפני זה מאהבתה לו דבר: איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה · ר"ל שבאבדן שאול ויהונתן כאילו אבדו כלי מלחמה כי הם היו כלי מלחמת ישראל על אויביהם או רצה בזה איך נפלו גבורים ותקיפים כשאול ויהונתן ואיך אבדו כלי המלחמה אשר בידם שלא השתמשו בהם להמית באויביהם ולא להגן על עצמם:

והתועלות

המגיעות מזה הספור הם אלו·

הראשון

הוא במדות · והוא שראוי לאדם שלא ימסור עצמו לסכנה הלא תראה כי יונתן בהכותו נציבי פלשתים אשר בגבע בנימין כמעט שסכן כל ישרא' לולי י"י שהיה לו ואין ראוי לאדם לסמוך על הנס כל שכן עם מה שהיה רואה מהפקד כלי המלחמה מישראל עד שלא נמצא חרב וחנית כי אם ביד שאול ויהונתן:

השני

הוא להודיע כי אין מעצור לי"י להושיע ברב או במעט הלא תראה כי יהונתן לבדו עם נושא כליו נצחו כל מחנה פלשתים והחרידוהו באופן שהיתה חרב איש באחיו:

השלישי

והוא במצות הוא להודיע שאין ראוי לעבור על דברי הנביא הלא תראה כי שאול מפני שעבר על דברי שמואל נענש בשלא נתקיימה לו המלוכה כי אם זמן קצר:

הרביעי

והוא בדעות הוא להודיע כי ההודעה בדברים העתידים תגיע גם להמון אבל באופן חלום ולזה ילקח ראיה מספוריהם ודבריהם על העתיד להיות ובזה האופן לקח יהונתן ראיה מדברי הפלשתים באמרם עלו עלינו על מה שעתיד לבא על הפלשתים מישראל ובזה האופן ג"כ באר הש"י לגדעון מה שעתיד לבא על מחנה מדין כמו שכוהו שירד הוא ופורה נערו אל המחנה וישמע מה ידבר:

החמשי

הוא במדות הוא שראוי לאדם שינהג זריזות בפעלותיו בעת המצוה כעזר בהם מהש"י ולזה תראה שהשביע שאול את העם שלא יאכלו לחם עד הערב כדי שינהגו בזריזות להכניע הפלשתים בהיות לאל ידם וכבר נמצא שהסכים הש"י בזאת ההשבעה ולזה לא ענהו בשאלו בי"י מצד מה שעבר יהונתן על זאת השבועה:

הששי

הוא להודיע כי בחיק יוטל את הגורל ומי"י כל משפטו ולזה נמצא בזמן האמת מה שנתפרסם מזה הספור ובזולתו וזה כי כבר נפל הגורל על יהונתן שהיה החוטא בזה הענין:

השביעי

להודיע כי השליט על המשפט והוא המלך ראוי שלא ישא פנים לשום אדם עד שיאמר לבניו שלא ידעם ולזה תמצא שנשבע שאול כי מות יומת יהונתן ולולי יד ישראל עמו היה ממית אותו שאול:

השמיני

הוא להודיע עוצם רצון הש"י לכלות את עמלק בהיות לאל יד ישראל לנצחו כי גלוי לפני עוצם שנאת העם הזה את ישראל וזה אולי יהיה סבה במוט רגלי ישראל שישחיתום ולזה התחכם הש"י להשחיתם בעת הצלחת ישרא' ולזאת הסבה צותה התורה שנזכור את אשר עשה לנו עמלק · מצורף לזה מה שרצה הש"י לכלות בעלי האמונות הנפסדות הרעות כדי שלא נלמד ממעשיהם ולפתי אלו הסבות צוה השם שלא ישאירו מהם שריד ופליט ושלא יהנו בכלל מנכסיהם ברוך אשר לו נתכנו עלילות הלא תראה מחשבת המן האגגי להשחית כל ישראל במוט רגליהם והנה היה כפשע בינם ובין המות לולי י"י שהיה להם:

התשיעי

הוא להודיע בכל עת ולהציל מי שגמל לאדם חסד באופן שלא יגיעהו נזק ולזה ספר שהשתדל שאול שירד הקיני שהיה מבני חותן משה מתוך עמלק שמא בעת המלחמה יוזקו במקרה עם העמלקים:

העשירי

הוא להודיע שאין ראוי לעבור על מצות הש"י על יד נביאו הלא תראה איך נענש שאול במה שעבר על דברי שמואל בדבר עמלק שהיה זה סבה להמיתו בלא עתו:

האחד עשר

הוא להודיע שאין הש"י חפץ בזבחים ועולות אך רצונו שישמעו אל דבריו ולא יצטרכו אל הקרבנות כ"ש שאין רצונו שיחטא האדם למען מצא מה שיזבח ממנו לי"י כמו הענין במה שעשה שאול וישראל במה שלקחו משלל עמלק כי שמוע בקול השם ית' הוא יותר טוב מהקרבת זבח כמו שאמר הנה שמוע מזבח טוב:

השנים עשר

הוא בדעות והוא להודיע על צד הרמז מאי זה צד בא החסרון בקסם ותרפים והוא דבר עמוק מאד לפי מה שהתבאר מדברינו בשני מספר מלחמות י"י:

השלשה עשר

והוא בדעות הוא להודיע עוצם אכזרות לב שמואל וגבורתו עד שלא ירא מלדבר קשות כאלה לשאול עם היותו מלך והרג אגג בדרך אכזריות באופן הנזכר פה לשלם לו מדה כנגד מדה ולמלאת מצות הש"י כי אלו התכונות ראוי שתהיינה לנביא ר"ל שלא יירא משום אדם אך יכנע למלאת מצות השם בכל עת:

הארבעה עשר

והוא במדות הוא להודיע שאין חסרון לנביא אם יאמר כזב בצד מה למלט נפשו הלא תראה שהש"י נתן עצה לשמואל שיאמר לזבוח לי"י באתי ואף על פי שאין שלא בא כי אם למשוח למלך אחד מבני ישי:

החמשה עשר

הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמוך על הנס ואף על פי שהוא שלם מאד

והוא דבק במ״י הלא תראה כי שמואל עם גודל מעלתו ירא שיהרגהו שאול ולקח עצות איך ימלט מזה במה שאמר איך אלך ושמע שאול והרגני ולא נסמך על הנס אף על פי שהיה הולך במצות הש״י כי רצון השם ית׳ שישתדל האדם בסבות הראויות בהצלתו כי המופת לא יעשהו הש״י כי אם במקומות ההכרחיים ולזה אמרו ז״ל למען יברכך יי׳ אלהיך יכול בטל ת״ל בכל אשר תעשה וכבר הרחבנו המאמר בזה בבאורנו לדברי התורה ובספר מלחמות ה׳ :

הששה עשר הוא להודיע כי לא אשר יראה האדם הוא האמת כי ישי לא חשב שיהיה ראוי למלוך בנו קטן ולזה לא הביאו הביתה להעבירו לפני שמואל והוא אשר בחרו השם לבד ולזה אמר אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה :

השבעה עשר הוא להודיע שהוא ראוי למי שימלוך שיהיה תארו נאות למראות כדי שיחזו עיני כל איש ביפיו ויהיה מפני זה נכבד בעיניהם ויאהבוהו ויכנעו לעבדתו ואילו היה מאום בעיניהם ימאסוהו ולא ייראו ממנו ותפסד הכונה אשר בעבורה היתה המלוכה ולזה ספר בשאול שכבר היה משכמו ומעלה גבוה מכל העם וספר בדוד שכבר היה אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי ולזה היה תארו נאות למראות :

השמנה עשר הוא להודיע הרושם הנפלא שיקח האדם בההפך ענינו ע׳ שיהיה מלך כ״ש בהמשחו על יד נביא הלא תראה כי שאול תכף שנמשח למלך נהפך לאיש אחר וכן הענין בדוד שכבר ספר ואמר ותצלח רוח יי׳ אל דוד מהיום ההוא ומעלה וזה דבר ראוי לפי שרשי התורה כי פעלות המלך מסודרות באופן מה מהש״י ולזה אמר שלמה פלגי מים לב מלך ביד יי׳ על כל אשר יחפוץ יטנו כי אין מן הראוי שיהיה בבחירת המלך להשחית עמו אם ירצה כי גבוה מעל גבוה שומר :

התשעה עשר הוא להודיע איך עמקו מחשבות השם שסבב בהבאתו רוח רעה על שאול שיתקרב דוד למלכות והיה זה סבה להביא עליו המלוכה בקלות מצד מה שראו ישראל טוב הצלחת דוד במלחמות ובכל ענייניו ולזה היה הוא המוציא והמביא את ישראל גם בהיות שאול מלך :

העשרים הוא להודיע כי מברכת האיש המושגח מהש״י יתברך אדוניו כי רצון האיש המשרת ותשוקתו הוא שיתברך אדוניו ומזה הצד תבא הברכה לאדון מצד המשרת ולזה ספר בענין שאול כשהיתה רוח אלהים רעה מבעתתו כי דוד הוא מושגח מהש״י ולזה יתכן שבסבתו תסור מעל שאול זאת הרעה ולזה ספרו מענין דוד עם היותו יודע לנגן שהוא איש מצליח והש״י עמו :

העשרים ואחד הוא להודיע שאין ראוי לבא לפני המלכים והסגנים בידים ריקניות ולזה ספר ששלח ישי לשאול ביד דוד בנו חמור לחם ונאד יין וגדי עזים ולזה צותה התורה לפרסם לאכט׳ ממשלת השם עליהם שבבואם לראות פניו לא יבאו בידים ריקניות אמר ית׳ לא יראו את פני יי׳ ריקם :

העשרים ושנים הוא להודיע שהשולח מנחה אל המלכים אין ראוי שיבזבז בה מאד ממונו למען תהיה מנחה ראויה אל המלך אבל יספיק שתהיה המנחה מאד ראויה ביחס אל הנותן ולזה ספר ענין זאת המנחה שהיתה קטנת השיעור ביחס אל המלך וכן תמצא ביעקב ששלח ביד בניו למצרי׳ לאדוני הארץ מנחה מעוטה אך היתה מהמשובחים שבמיני׳ ואם היה בזה תועלת אחר גם כן כמו שבארנו שם בבאורנו לדברי התור׳ :

העשרים ושלשה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמך על כחו וגבורתו כי לא בכח יגבר איש אך מיי׳ מצעדי הגבר כוננו הלא תראה כי גלית הפלשתי עם רוב גבורתו וחוזק כלי מלחמתו נפל בעזר השם ביד דוד שהיה נער ובזולת כלי מלחמה :

העשרים וארבעה הוא להודיע עוצם אבירות לב דוד וקנאתו ליי׳ על דבר גלית ואיך שם נפשו בכפו לנקום את נקמת יי׳ כי זאת התכונה ראוי שתהיה לשלם :

העשרים וחמשה הוא להודיע כי הבוטח ביי׳ ישוגב ולזה תמצא כי כששמע שאול עוצם בטחון דוד ביי׳ בנוח שינצח דוד הפלשתי ולזה אמר לו שאול לך ויי׳ יהיה עמך :

העשרים וששה הוא להודיע שעם הבטחון בש״י ראוי לעשות מה שאפשר שיגיע בו התכלית המכוון ביותר שלם שאפשר ולזה תמצא שהשתדל שאול שילבש דוד כלי המלחמ׳ באופן ראוי להלחם עמו וגם דוד הסכים בזה עד שראה כי לא יועילו לו כי לא נסה ללכת באלה וההשתמשות באותם הכלים יצטרך להרגל ולזה לקח דוד מה שנסה ללכת בו עם שיתכן לו בו יותר להכות את גלית מרחוק עם שכבר שם ביי׳ מבטחו שיהיה לו לעזר בהכאת גלית :

העשרים ושבעה הוא להודיע כי להמון קצת השפעה אלהית בידיעת העתידו׳ וזה אמנם יהיה במה שיסכימו בו רבים מהדברים העתידים ולזה תמצא שכבר התפעל שאול זה האופן מההפעלות מדברי הנשים שהיו אומרות באלו השירים שורה מה שכבר תהיה לדוד המלוכה והוא אמרם הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו ולזה לא הוכיחו שאול על זה המאמר אבל היה שונא את דוד ואורב לו להפילו בדרך שלא יעשוק המלוכה ממנו ומזרעו והנה זאת המדרגה מההודעה יקראו רז״ל בת קול ואחשוב שהיא חלק מה מהקסם השלם ומהיותר בורק ממנו וזה יתבאר עם קצת עיון ממה שבארנו בספר מלחמות יי׳ מענין הקסם :

העשרים ושמנה הוא להודיע כי אשר יאהב יי׳ יוכיח כי הוא הנאהב והנשמר הלא תראה איך היה מצליח דוד בכל ענייניו ואיך שמרהו הש״י מכל מה שחשב להפילו בו שאול מהרע לא הועילו לשאול תחבולותיו :

העשרים ותשעה הוא להודיע כי עצת יי׳ היא תקום עד שכל מה שיעשהו האדם לחלוק עליה יהיה כלי להגעתה ולזה תמצא שכמעט כל מה שעשה שאול כנגד דוד היה כלי אל שתהיה לדוד המלוכה בקלות יותר כי מה ששמהו לשר אלף יוצא ובא לפני העם היה סבה אל שאהבו אותו מאד כל ישר׳ ויהודה בראותם טוב הצלחתו וזה היה סבה אל שהגיע אל דוד המלוכה בקלות במעט סבה אחרי מות איש בושת בן שאול כמו שנתבאר שם ואין ספק במה שחשב להפילו ביד פלשתי׳ כי כבר נתברר ממנו טוב הצלחתו של דוד על אויביו והנה מה שהרג שאול נוב עיר הכהנים בעבור דוד היה גם כן סבה להוסיף שמירה לדוד כי זה היה סבה שבא אביתר הכהן לדוד עם האורים והתמים והיה דוד נשאל ביי׳ בכל מעשיו ולשאול לא היה דרך אל שיהיה נשאל ביי׳ וכן מה שהוכרח דוד לברוח מפני שאול ולבא בארץ פלשתים כי מפני זה נשתלשל הענין שהיה לדוד צקלג והיו נלחמים תמיד דוד ואנשיו עם אויבי יי׳ והיה דוד שולח משלל לישרא׳ והנה המלחמות ההם היו כלי להגיע לדוד המלוכה כי אז נתברר לישראל טוב הצלחתו עד שבמתי מעט נצח רבים ושאול וזרעו נפלו ביד פלשתים עד היות יד כל ישרא׳ עמו וכן מה שנתן מיכל בתו לדוד לאשה להפילו ביד פלשתים היה כלי ג׳ מה שנשמר דוד מנפול ביד שאול כמו שנתבאר בזה הספור · וראוי לכל אדם להתנהג במדת הענוה והשפלות הלא תראה כי דוד היה משפיל עצמו מאד ואומר שאינו ראוי לקחת בת מלך ואע״פ שכבר היתה לו מן הדין מפני הכותו את גלית והנה טען תחלה מפני שפלות מדרגתו ושפלות משפחתו ואחר זה טען מצד היותו עני ולא יוכל לתת מהר ומתן לבת המלך לפי הראוי לה :

השלשים הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה מסרב מאד במה שיבקשו ממנו הגדולים ולזה תמצא כי דוד היה מסרב תחלה לקחת את בת המלך מצד מה שזכר שהוא בלתי ראוי לה וכאשר ראה שעם כל זה היה חפץ המלך שיתחתן בו נתרצה להתחתן בו והראה לשאול טוב הצלחתו עד כי הביא לו מאתים ערלות פלשתים תחת מה ששאל כדי שיתרצה בו שאול יותר :

השלשים ואחד הוא להודיע שראוי למי שיבקש תכלית מה שלא יקצר בהגעתו בכל הסבות אשר ישלם בהם התכלית ההוא ביותר שלם שאפשר׳ ולזה תמצא שלא הספיק במיכל מה שהורידה דוד בעד החלון כדי שימלט מיד אביה בשיברח כי אולי יצוה המלך וירדפוהו וישיגוהו אבל חברה אל זה סבות אחרות והם שכבר שמה התרפים אל המטה וכביר העזים מראשותיו כדי שכשבא עבדי שאול אליה תוכל לומר להם כי חולה הוא ויניחוהו זמן מה או אולי יתפייס שאול בזה ולא ישתדל עוד להרגו כי אז יראה כי אזלת יד ואולי יי׳ יגפנו או אולי יתחרט שאול על החמה הזאת ויניחהו ובין כך ובין כך יהיה פנאי לדוד לברוח ולהרחיק מהמקום ההוא בדרך שלא יפול ביד שאול ויוכל ולזאת הסבה גם כן תמצא שלא הספיק ליהונתן במה שרצה לגלות לדוד אם רעת אביו להמיתו אלא אם לא שיחקה עמו הענין ואחר כך יגלהו לדוד כי אולי לא ימצא דרך שיוכל לדבר בסוד עם דוד להודיע אליו תשובת אביו לו ולזה תמצא כי בפעם הראשונה יעץ יהונתן לדוד שיסתר בשדה אחד וישתדל יהונתן לדבר עם אביו בשדה ההוא בעצמו מענין דוד לבקש מלפניו כי לא ימיתהו בדרך שיוכל דוד לשמוע הדברים ההם ואם לא יוכל לדבר עמו במקום שישמע דוד דבריהם יקל ליהונתן ללכת במקו׳ שנסתר בו דוד להסך את רגליו ואז יודיע לדוד כל כונת אביו ובפעם שנית לא הספיק ליהונתן זה כי ראה שאם היה אמת מה שספר לו דוד לא יוכל יהונתן לבטוח שלא יהרוג שאול כשיבטיח אותו שלא יהרגהו כי כבר הבטיחו על זה הענין תחלה ולזה התחכם יהונתן למצוא דרך יוכל בה להודיע לדוד כוונת אביו מה היא ולזה עשה התחבולה מענין יריית החצים אשר יתבאר לנערו אם יצטרך דוד לברוח ולמלט את נפשו אם לא כי אולי לא ימצא דרך יוכל להודיע לדוד כוונת שאול אביו מה היא ולזה עשה התחבולה מענין לבא אל דוד לדבר עמו מזה הענין ולזאת הסבה גם כן תמצא שהעלי׳ דוד היותו בורח גם מאחימלך הכהן ואע״פ ששאל לו באלהים אם יצליח דרכו כי אולי אם יגלה לו זה יהיה סבה שיפול דוד ביד המלך ולזאת הסבה לא לקח דוד עמו אחד מאנשיו בברחו :

השלשים ושנים והוא במצות והוא שאע״פ שכל מצוה נדחית מפני פקוח נפש הנה אם לא היה מפני הדחות המצוה סבה בעצמותה להציל העובר עליה מן הסכנה אע״פ שתהיה סבה לא במקרה אין ראוי לדחותה בזה האופן ולזה לא התיר אחימלך לדוד ולנעריו לאכל לחם קדש בטומאה כמו שבארנו במה שקדם :

השלשים ושלשה הוא להודיע כי ראוי לאדם שיעשה כל התחבולות שאפשר להציל עצמו ולזה תמצא שהתהולל דוד ביד עבדי אכיש מלך גת והוריד רירו על זקנו כדי שיחשבו שכבר נשתגע ולא ישמרוהו כמרגל גם לא ישתדלו לתפשו מפני היותו שר וגדול בישראל כי יחשבו בראותם שגעונותיו של סכלותו נטרד ממעלתו ולזה היה סבה אל שיציל דוד נפשו מיד אכיש מלך גת ועבדיו :

השלשים וארבעה הוא לבאר שכבר נתקיים יעוד הש״י לבית עלי

עלי בהריגת נוב עיר הכהנים עם שזה היה כלי משרה הכהונה הגדולה מבית עלי כי לא נשאר מזרעו כי אם אביתר ובו סרה הכהונה מבית עלי ונתנה לצדוק כמו שנתבאר בספר מלכי' ולזה לא מצאנו שנענש שאול בהריגת נוב עיר הכהנים ואף על פי שלא היתה שם סבה תביא להרגם בזה האופן כי גם אחימלך לא חטא כנגד שאול כמו שספר לו כ"ש שלא חטאו לו כל בית אביו שהרג עמו ולזה תמצא שלא נזכר זה החטא עם החטאים שזכר שחטא בהם שאול כי י"י הסיתהו בו לקיים ייעודו:

השלשים וחמשה
הוא להודיע עוצם קנאת דוד בעומדי החמס עד שעם היותו ירא מאד מפני שאול התעורר להציל יושבי קעילה מיד שוסיהם כי זאת התכונה ראוי שתהיה לשלם ולמנהיג:

השלשים וששה
הוא להודיע עוצם השגחת השם באוהביו וזה שכאשר היה שאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם תכף סבב השם שהוכרח שאול לשוב מעל דוד למלט הארץ מיד פלשתים ואחר זה כאשר ירדפו שאול סבב הש"י שנפל ביד דוד בדרך שהיה דוד יכול להזיק לו וזה היה בהיות שאול במערה ואחרי כן בהיותו שוכב ישן במעגל:

השלשים ושבעה
הוא להודיע שראוי לאדם שלא יהיה דוחק את השעה אבל ימתין העת הראוי ולזה תמצא שאף על פי שכבר נפל שאול ביד דוד והיה רודפו לא הסכים דוד להרגו אבל קוה שאיש אחר יקום נקמתו ממנו או הש"י או יבא יומו למות וימלוך דוד:

השלשים ושמנה
הוא להודיע שראוי למי שהיה חושק תכלית מה שלא ישתדל בהגעתו במה שאפשר שיקר' לו ממנו נזק ולזה תמצא כי דוד אע"פ שהיה מותר לו להרוג שאול כי כבר היה רודפו והיה זה כלי אל שתהיה המלוכה לדוד לא הסכים בהריגתו פן יהיה זה מביא האנשים להקל בהריגת המלכים ויביא זה להגיע נזק לדוד או לזרעו כי כבר משחו השם ית' למלך על ישראל על יד שמואל הנביא ולזאת הסבה הרג דוד האיש העמלקי באמרו שכבר הרג שאול והרג הורג איש בשת בן שאול:

השלשים ותשעה
הוא להודיע שאין ראוי שיתנהג האדם במדת הכילות והכלביות ר"ל ההדמות לתכונת הכלב שלא יניח שאר הכלבים להשאר בבית אשר הוא בו פן ימעיטו מזונו הלא תראה מה שקרה לנבל מעוצם הכילות שהיה לו אשר כמעט היה סבה לאסוף נפשו ונפש ביתו לולי היתה חכמת אביגיל:

הארבעים
הוא להודיע שראוי למי שיפחד מיד מי שתקיף ממנו לפייסו בדברי הדורון כמו שעשה יעקב לפייס עשו וכן עשתה אביגיל לפייס דוד כי הפליגה מאד בזה הדורון מפני ידיעתה חוזק הכעס שהיה ראוי שיהיה לדוד על דבר בעלה כי הוא שלם לו רעה תחת טובה וחרפו וגדפו מאד ולזה אמרה אכפר' פניו במנחה הגדולה הזאת ואחר כן אבקש ממנו זה דרך תחנה ובקשה:

הארבעים ואחד
הוא להודיע שמי שירצה לפייס מי שתקיף ממנו לעת כעסו חזק ראוי לו שיתחיל דבריו בדרך מן הפיוס שיתרצה הכועס להטות אזניו אל דבריו ושיסדר דבריו באופן מן החכמה שתשלם לו ההצלה מהרע שחשב לעשות לו הכועס עליו ולזה התחילה אביגיל דבריה בזה האופן שהיא אמרה שבה העון הזה כדי שיתפייס דוד קצת פיוס בהודאתה זאת שהודית שחטאה לו כי מודה ועוזב ירוחם ואחר כן בארה לו שאין ראוי שיתפעל כל זה ההפעלות על איש פחות כנבל אם הטיח דברים כנגדו כי רוע תכונת לבו ופחיתותו סבבו זה והנה היה בזה המאמר מהפיוס לדוד מה שלא יעלם ואחר זה התנצלה לדוד ובארה לו שלא היה לה אשם בזה ונשבעה בש"י פדי שיאמי' לדבריה יותר והנה היה מהחכמה עוד בדבריה אלה שהיא לא רצתה להראות לדוד שתירא ממנו שישחית נבל וביתו אבל הניחה הענין דרך הנחה שהשם ית' שמר דוד מעשות זה החטא ר"ל שיבא בדמים לשפך דם חנם ולהראות שהוא סומך על גבורתו בדרך שתושיע ידו לו לפי מחשבתו כי זה על האמת חטא עצום ונכלל עוד מהפיוס בדבריה אשר זכרה מרדפו דוד דרך כלל שהש"י יקלע נפשם בכף הקלע ונפש דוד תהיה צרורה בצרור החיים עם הש"י לפי שלא תמצא הרעה מימיו וכאילו הזהירה בזה עוד דוד שלא יאבד ממנו המלוכה שנתן לו הש"י מפני חטא כזה כמו שעשה שאול שהסיר ממנו המלוכה מפני החטאים שחטא כמו שנזכר במה שקדם ולהראות עוד שהיא לא היתה יראה מדוד שיעשה זה הרע שאלה ממנו שיזכר לה זה החסד שעשתה לו בעת שייטיב י"י לו והיתה לו המלוכה כי אז תהיה לאל ידו לשלם לה גמול כעל כל אשר גמלתהו ולזה נתן דוד תודה לש"י אשר שלחה לפניו למנעו מזה החטא וברך טוב טעמה כי כבר סדרה דבריה בתכלית השלמות כמו שבארנו:

הארבעים ושנים
הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמך על הנס אף על פי שרואה תמיד עיני אלהיו בו לשמרו אבל ראוי שיתרחק מן הסכנה לפי מה שאפשר ולזה ספר שברח דוד בארץ פלשתים מפני ראותו שאי אפשר שתשלם לו השמירה בארץ ישראל בזולת סכנה כי תמיד היה שאול רודפו:

הארבעים ושלשה
הוא להודיע עוצם אהבת דוד עמו כי גם בעת שברח מארץ ישראל והיה בארץ פלשתים היה נלחם מלחמות י"י בשונאי ישראל והיה מכלה אותם לא יחיה איש מהם והיה מחכמת דוד שעשה הענין באופן שחשב אכיש כי דוד היה רודף ישראל והורגם ובזה בטח בו יותר לחשבו כי הבאש הבאיש בעמו ישראל ולזאת הסבה השתדל דוד שלא ישב את אכיש בעיר המלוכה:

הארבעים וארבעה
והוא בדעות הוא להודיע כי הודעת העתידות תגיע לאדם מצד ההשגחה האלהית ולזה ספר שלחטא שאול לא ענהו י"י אפי' על יד אחד מבני הנביאים וכ"ש שלא ענהו בחלומות הצודקים ולא באורים כי אף על פי שנודה שהיו שם אורים ותמים הנה לא היה שם כהן ראוי שיהיו נשאלים באורים ותמים כי כבר המית שאול השלמים מהכהנים אשר היתה להם הכהונה הגדולה בהרגו נוב עיר הכהנים ולא היה שם כהן גדול כ"ש שלא היה שם כהן גדול שרוח הקדש שורה עליו שיתכן שיהיו נשאלים באורים ותמים ולזאת הסבה תמצא שלחטא יהונתן בעברו על שבועת אביו לא ענה הש"י אל שאול בהיותו נשאל באורים ותמים ושאול הרגיש אז כי החטא גרם לו שלא יעננו י"י ולזה חקר על פי הגורל במה היתה החטאת הזאת היום ומזה המקום התבאר שהוא אפשר שיעלים הש"י מהנביא קצת העתידות מצד האנשים אשר יקחו תועלת בהודעה ההיא:

הארבעים וחמשה
הוא להודיע איך שלם השם ית' לשאול את גמולו הוא הרג נוב עיר הכהנים ובא עת שהרגים במה שנפקד ממנו בהריגתם עד שהוכרח לנטות אחר הדברים הפחותים והם האובות אחר שכבר הרחיקם ובערם מן הארץ למען תגיע לו איזו הודעה בענין המלחמה:

הארבעים וששה
הוא להודיע שאין ראוי שיתחבר האדם עם הרשעים הלא תראה כי בהתחבר דוד עם פלשתים למלחמה פרץ הש"י מעשיו והיה זה סבה אל שנשרפה צקלג ונשבו הנשי' והטף אשר בה והנה להשגחה על דוד סבב הש"י שלא הסכימו סרני פלשתים שילך אתם דוד במלחמ' כי יראו פן יעשה תחבולה להפילם ביד שאול למען יתרצה בזה אל אדניו והיה זה סבה אל שהציל דוד כל אשר לקח עמלק ממנו ולקח מהם שלל רב והנה היה בזה היושרה אל שתגיע המלוכה לדוד בראות ישראל הצלחתו כמו שזכרנו במה שקדם:

הארבעים ושבעה
הוא להודיע שראוי לאדם שישלח לחמו על פני המים להיטיב לדלים הרעבים כי בזה מקנין התכונה הטובה בענין החמלה מה שלא יעלם עם שכבר יקרה שיגיע לנותן מהמקבל גמול טוב על זה הלא תראה כי דוד בחמלתו על האיש המצרי שמצאוהו בדרך רעב וצמא האכילהו והשקהו ונתן לו פלח דבלה ושני צמוקים והיה זה סבה אל שהורהו מקום הגדוד שפשטו על צקלג והיה זה סבה אל שהציל דוד כל אשר לקחו עמלק:

הארבעים ושמנה
הוא להודיע שאין ראוי שיבטח האדם על מי שאינו מעמו הלא תראה כי הנער המצרי שהיה עבד לאיש עמלקי היה נקל בעיניו להפיל אדניו ביד דוד אחר שנשבע לו דוד שלא יסגירנו ביד אדניו ולזאת הסבה ג"כ לא הסכימו סרני פלשתי' לבטוח בדוד:

הארבעים ותשעה
הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה אכזרי למשרתיו ועבדיו לעזוב אותם כשיחלו אבל ראוי שישתדל ברפואתם ובשמירתם כחזקת היד הלא תראה מה שקרה לזה האיש העמלקי בעבור עזבו הנער המצרי בחלותו:

החמשים
הוא להודיע כי בתחבולות יעשו להם החכמים מלחמה ולזה השתדל דוד לבא אל הגדוד תכף בעמדם בטח עד שנפלו בידם כלם זולתי מתי מעט שרכבו על הגמלים וינוסו:

החמשים ואחד
הוא להודיע שראוי למושל למשוך לב העם אליו בדרך שיאהבוהו וגם בעת שיחטאו לו יראה להם שאין בלבו עליהם דבר כי בזה יקח הנפשות וימשכם לעבודתו הלא תראה כי דוד הקדים לשאול בשלום מאתים האנשים אשר פגרו מעבור את נחל הבשור להראות להם שאין בלבו עליהם דבר ואף על פי שלא הסכימו ללכת עמו להלחם עם הגדוד אשר השחית צקלג ולא די לו בזה אבל הסכים גם כן שיקחו מן השלל חלקם ולזאת הסבה גם כן שלח דוד מהשלל לזקני יהודה עם שכבר נתפרסם להם בזה טוב הצלחתו והיתה בזה היושרה נפלאה להגיע המלוכ' לדוד:

החמשים ושנים
הוא להודיע איך הפליג הש"י אשר לו נתכנו עלילו' להמציא הסבות שיגיעו דוד אל שתהיה לו המלוכה בקלות כמו שגזרה חכמתו ורצונו כי אם היה נהרג שאול לבדו הנה לחוזק אהבת דוד אל יהונתן לא היה יכול להסכים בעצמו לעשוק הממלכה ממנו ולזה מת יהונתן עמו וכבר נפלו גם כן עמו קצת ישרא' להראות להם אי זה הבדל יש בין דוד לשאול כי שאול עם היותו מלך נפל הוא ועמו ביד פלשתים ודוד נצח במתי מעט עם רב כי זה ממה שיעיר ישראל אל שיתנו לדוד המלוכה:

החמשים ושלשה
הוא להודיע שאין ראוי לאדם שישמח בנפול אויבו אבל ראוי שיהיה חרד בנפילת שר וגדול ויזכור כי כבר יתכן שיקרה לו כך ולזה תמצא שקרע דוד את בגדיו ויספוד ויבכה וצם עד הערב על שאול תחלה להיותו היותר נכבד ואחר זה על יהונתן ואחר על עם י"י שהם בית ישראל ויקונן על שאול ועל יהונתן קינה נפלאה:

החמשים וארבעה
הוא להודיע שראוי לאדם שילמד דעת ממה שיכשיל זולתו ולזה תמצא כי מפני שראה דוד שנפלו שאול ובניו על יד המורים אמר ללמד את בני יהודה קשת כי הוא כלי נפלא מאד בענין המלחמה:

ויהי

רדק

וימשחו שם את דוד · ואף על פי שכבר היה נמשח ע״י שמואל אף על פי כן בעת שקבלוהו עליהם למלך משחוהו : ויגידו לדוד לאמר אנשי יבש גלעד · פי׳ דבר אנשי יבש גלעד : אשר קברו את שאול · או הוא כמו הפוך אשר קברו אנשי יבש גלעד את שאול : הטובה הזאת · גמול הטובה הזאת : ויעבירהו מחנים · רצה להמליכו תחלה מעבר הירדן והעבירהו מחנים כי הוא תבוע גבול שני שבטים וחצי שהרי מחנים גבול בני גד וגבול בני מנשה ואף על פי שידע אבנר כי דוד נמשח למלך על ידי שמואל היה מתחזק להעמיד עדיין מלכות שאול כפי כחו · ובמדרש ויאמר אלהים אל יעקב אני אל שדי פרה ורבה וגו׳ אמרו מכאן דרש אבנר וקרב לאיש בשת בן שאול אמר הכתוב אומר ומלכים מחלציך יצאו ועל בנימן נאמר שלא נולד עדיין ועד עכשיו לא עמד מ מבנימן אלא שאול לפיכך לקח איש בשת וימליכהו אל הגלעד וגו׳ : וימליכהו אל הגלעד · אל במקום על כמו אל ההרים לא אכל וזולתו המליכהו תחילה מעבר לירדן ובאר׳ ישראל : אל האשורי ואל יזרעאל ועל אפרים ועל בנימן · ואחרי אשר אמר על ישר׳ כלו למה זכר אלה המקומות · יש לפרש כי בשובו ממחנים היה וזה היה אחרי מלחמת הנערים שסב אבנר אחרי ה המלחמה למחנים אל איש בשת ואז העבירהו אל אלה המקומות הנזכרים עד שובו לביתו בארץ בנימן אבל על ישראל כלו ה המליכהו זולתי שבט יהודה ופי׳ האשורי כתרגומו רבית אשר ופי׳ ואל יזרעאל אינו יזרעאל זה אשר בנחלת בני מנשה : שבע שנים וששה חדשים · כמצא מלכות בטלה חמש שנים שהרי איש בשת לא מלך אלא שתי שנים : ממחנים גבעונה · עתה אומר כי אחר שהמליכו את איש בשת במחנים קודם שעבר ה הירדן לשוב לביתו היה מה ם שהיה ויצא אבנר עם עבדי איש בשת ללכת לגבעון שהוא ארץ בנימן ויצאו אליהם יואב ועבדי דוד ויפגשום על ברכת גבעון ונראה כי דעת יואב היה להלחם עמם וראה כי רבים אשר אתם וחדל עד שאמר אבנר יקומו נא הנערי׳ וישחקו לפנינו :

וישחקו

רלבג

ויהי אחרי כן וישאל דוד בי׳ לאמר וגו׳ עד וידבר דוד לי׳ את דברי השירה הזאת · זכר שאחרי כן שאל דוד בי׳ אם יעלה באחת ערי יהודה ובאתהו התשובה בשוף שיעלה לחברון ושם משחוהו בית יהודה למלוך עליהם וכבר אמר דוד לאנשי יבש גלעד שייטיב להם גמול טוב תחת החסד אשר גמלו לאדוניה׳ לשאול להשתדל לקחת גויתו וגוית ב בניו מחומת בית שן וקברו אותם וזרזם שיחזקו ידיהם ויהיו לבני חיל למה שיכוס דוד מהמלחמות · והנה אבנר בן נר ה המליך איש בושת על שאר השבטים זולתי שבט יהוד׳ שהיו אחרי דוד · והנה זכר כי בן ארבעי׳ שנה היה איש בשת בן שאול במלכו ושתי׳ שנה מלך והנה אם לא מלך כי אם שתי שנים יתחייב אחד משלשה דברים אם שימתין אבנר ל להמליכו אחרי מות שאול חמש שנים וחצי תכף מיתת שאול כדי שלא יחזיק דוד בכל ממלכות ישרא׳ והענין השני הוא שימתינו ישראל להמליך דוד עליהם אחרי מות א איש בושת חמש שנים וחצי וזה גם כן רחוק מאד בעיניעם שכבר מצאנו גם כן שכבר כתרצו ישרא׳ להמליך דוד עליהם גם בחיי איש בושת ולזה לא יתכן שימתינו להמליכו אחרי איש בשת והענ׳ השלישי הוא שיהיה קצת זה הזמן בין מיתת שאול ובין מ מלכות איש בשת ובין מלכות כל ישראל את דוד עליהם וזה גם כן רחוק מפני הסבות הנזכרות בעניינים ה הקודמי׳ ודמה בעיני שאמרו ושתים שנה מלך הוא להעיר שמה שספר אחר זה מענין אבנר ויואב לא היה כי אם אחרי שמלך שתי שנים ולזה יהיה דבק אמרו ושתים שנה מלך לאמרו ויצא א אבנר בן נר ועבדי איש בשת בן שאול וגו׳ והנה בשתי השנים הראשונים לא היתה מלחמה כלל בין דוד ובין זרע שאול וגם עתה לא היתה שם מלחמה זולתי מה ם שהעיר אבנר מענין המלחמה וזה לאות כי דוד לא השכים ל לרדוף בית שאול זרעו אך שמר לו השבועה שנשבע לו שלא ישמיד את שמו עם שכבר היה דוד מתעסק במה שהגיע לו מן ההצלה׳ ולא רצה למהר את הקץ להגיע לו במהירות המלוכה עד שרצה השי׳ אשר לו נתכנו עלילות · והנה

ולכן יל׳ בטעם זקף גדול

ברכים · וגם אנכי · והון · תלתיהון כמכרו לעיל בדף שמתחיל בלי מבות בשתן יען כי כשמטו מטת בהרכבת

אשר עמו י״א וסי׳ נמסר לעיל בסיפרא חלק א׳ סימן ט׳ : איש וביתו ג׳ וסי׳ נמסר לעיל בספ׳ חלק א׳ סימן כ״ז : על בית ועל בית י״ג וסי׳ נמסר בסדר מדבר סיני ולקמן בסיפר׳ סי׳ י״ד : שר צבא ג׳ דסמיכי וסי׳ ואבנר בן נר שר

שמואל ב ב

ב ויהי אחרי כן וישאל דוד
ביהוה לאמר האעלה באחת ערי
יהודה ויאמר יהוה אליו עלה ויאמר
דוד אנה אעלה ויאמר חברנה : ל׳ חס׳
ויעל שם דוד וגם שתי נשיו אחינעם
היזרעלית ואביגיל אשת נבל ב׳ חס׳ אלף
הכרמלי : ואנשיו אשר עמו העלה י״א וכל ר״ה דכו׳
דוד איש וביתו וישבו בערי חברון : ו
ויבאו אנשי יהודה וימשחו שם
את דוד למלך על בית יהודה ויגדו י״ג
לדוד לאמר אנשי יביש גלעד אשר
קברו את שאול :
וישלח דוד מלאכים אל אנשי יביש
גלעד ויאמר אליהם ברכים אתם ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס
ליהוה אשר עשיתם החסד הזה עם
אדניכם עם שאול ותקברו אתו :
ועתה יעש יהוה עמכם חסד ואמת ב׳ דכותי יעשה כתי׳
וגם אנכי אעשה אתכם הטובה
הזאת אשר עשיתם הדבר הזה : י״א חס׳ את
ועתה תחזקנה ידיכם והיו לבני ז
חיל כי מת אדניכם שאול וגם אתי
משחו בית יהודה למלך עליהם :
ואבנר בן נר שר ג׳
צבא אשר לשאול לקח את איש
בשת בן שאול ויעברהו מחנים : ל׳ ותס׳
וימלכהו אל הגלעד ואל האשורי ל׳ ותס׳ · ל׳ ומל׳
ואל יזרעאל ועל אפרים ועל
בנימן ועל ישראל כלה : ב׳ · ג׳ כתי׳ ה׳
בן ארבעים שנה איש בשת
בן שאול במלכו על ישראל ושתים
שנים מלך אך בית יהודה היו אחרי
דוד : ויהי מספר הימים אשר היה
דוד מלך בחברון על בית יהודה י״ג
שבע שנים וששה חדשים :
ויצא אבנר בן נר ועבדי
איש בשת בן שאול ממחנים ל׳
גבעונה : ויואב בן צרויה ועבדי ב׳ חד חס׳ וחד מל׳ דין מל׳ · ל׳
דוד יצאו ויפגשום על ברכת גבעון
יחדו וישבו אלה על הברכה מזה
ואלה על הברכה מזה :

תרגום

והוה בתר כן ושאיל דוד במימרא
דיי למימר האיסק בחדא מקירויא
דבית יהודה ואמר יי ליה סק ואמר
דוד לאן אסק ואמר לחברון :
וסליק תמן דוד ואף תרתין נשוהי
אחינועם דמיזרעאל ואביגיל
איתת נבל דמכרמלא : וגברוהי
דעמיה אסיק דוד גבר ואנש ביתיה
ויתיבו בקירוי חברון : ואתו גברי
שיבט יהודה ומשחו תמן ית דוד
למהוי מלכא על דבית יהודה
וחויאו לדוד למימר גברי יביש
גלעד דקברו ית שאול :
ושלח דוד אזגדין לות אנשי
יבש גלעד ואמר להון בריכין
אתון קדם יי דעבדתון חסדא
הדין עם ריבונכון עם שאול ו
וקברתון יתיה : וכען יעבד יי
עמכון טיבו וקשוט ואף אנא
אעביד עמכון טבתא הדא ד
דעבדתון פתגמא הדין : וכען
יתקפן ידיכון והוו לגברין גיברין
ארי מית רבונכון שאול ואף יתי
משחו דבית יהודה למהוי מלכא
עליהון : ואבנר בר
נר רב חילא די לשאול דבר ית
איש בושת בר שאול ואעבריה
למחנים : ואמלכיה על
דבית גלעד ועל דבית אשר ועל
דבית יזרעאל ועל דבית אפרים
ועל דבית בנימין ועל דבית ו
ישראל כולהון :
בר ארבעין שנין איש בושת בר
שאול כד מלך על ישראל ותרתין
שנין מלך ברם דבית יהודה הוו
בתר דוד : והוה מנין יומיא דהוה
דוד מלכא בחברון על דבית
יהודה שבע שנין ושיתא ירחין :
ונפק אבנר בר נר
ועבדי איש בושת בר שאול ממחני׳
לגבעון : ויואב בר צרויה ועבדי
דוד נפקו וערעונון על בריכתא
דבגבעון כחדא ושרו אילין על
בריכתא מכא ואילין על ב
בריכתא מכא :

רשי

לקח את איש בושת · מקרא היה דורש שעתידין שני מלכים לעמד מבנימין שאמר לו הקב״ה ליעקב ומלכים ממך יצאו וכבר נולדו כל בניו חוץ מבנימין :

חלקת

צבא אשר לשאול · ולעמשא תמרו · את עמרי שר צבא · ושאר שר צבא בשוא תחת הצד״ק : כלו ג׳ כתיב ה׳ בסוף וסי׳ וימלכהו אל הגלעד · לבן ייליל מואב · בחצותיו חגרו שק · וכל ירמיה ויחזקאל ותריסר דכו׳ כתיב ה׳ בסוף בב״ג וסי׳ כי מקטנם ועד גדולם דירמיה · במארה אתם נארים :

חלקת הצורים. אחסנת קטיליא על שם החרבות כמה דאת אמר אף תשיב צור חרבו: אל החומש. כמו דופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויין שם ויונתן תירגם אל החומש בסטר ירכיה: וימת תחתיו. ומית באתריה: לולא דברת. אם דברת כן: לולא. כמו לו ועוד יש לפתרו כמשמעו לולא דברת מה שאמרת יקומו נא הנערים וישחקו:

ושחקו. דרך שחוק יתגרו אלה עם אלה בחרבותיהם ונראה מי ידע מדרכי המלחמה יותר ודרשו רז"ל ולפי שעשה עם דם הנערים שחוק כענש ונפל בחרב: ולאיש בשת. די היה לו אם אמר שנים עשר לאיש בשת כמו שאמר שנים עשר מעבדי דוד אלא בא להודיע כי משבט בנימן היו הולכין עמו להמליכו: ויפלו יחדו. כל אחד הרג את חבירו:

הבתרון

יקמו ז' חס' בקריא' וסי' כמס' רבתא: האתה זה ד' בקריאה וסי' האתה זה בני עשו ויאמר אני. האתה זה עשה אל. האתה זה עכר ישר'. האתה זה אדני אליהו: וקח י"ג בקריאה וסי' נמסר בסדר קרח: לולא ד' כתיב א' בקריאה וסימ' כי לולא התמהמנו כי עתה. לולא חרשתם בעגלתי. לולא דברת כי אז. לולא האמנתי לראות:

ויאמר אבנר אל־יואב יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו ויאמר יואב יקמו: ויקמו ויעברו במספר שנים עשר לבנימן ולאיש בשת בן־שאול ושנים עשר מעבדי דוד: ויחזקו איש בראש רעהו וחרבו בצד רעהו ויפלו יחדו ויקרא למקום ההוא חלקת הצרים אשר בגבעון: ותהי המלחמה קשה עד־מאד ביום ההוא וינגף אבנר ואנשי ישראל לפני עבדי דוד: ויהיו שם שלשה בני צרויה יואב ואבישי ועשהאל ועשהאל קל ברגליו כאחד הצבים אשר בשדה: וירדף עשהאל אחרי אבנר ולא־נטה ללכת על־הימין ועל־השמאל מאחרי אבנר: ויפן אבנר אחריו ויאמר האתה זה עשהאל ויאמר אנכי: ויאמר לו אבנר נטה לך על־ימינך או על־שמאלך ואחז לך אחד מהנערים וקח־לך את־חלצתו ולא־אבה עשהאל לסור מאחריו: ויסף עוד אבנר לאמר אל־עשהאל סור לך מאחרי למה אככה ארצה ואיך אשא פני אל־יואב אחיך: וימאן לסור ויכהו אבנר באחרי החנית אל־החמש ותצא החנית מאחריו ויפל־שם וימת תחתו ויהי כל־הבא אל־המקום אשר־נפל שם עשהאל וימת ויעמדו: וירדפו יואב ואבישי אחרי אבנר והשמש באה והמה באו עד־גבעת אמה אשר על־פני־גיח דרך מדבר גבעון: ויתקבצו בני־בנימן אחרי אבנר ויהיו לאגדה אחת ויעמדו על ראש־גבעה אחת: ויקרא אבנר אל־יואב ויאמר הלנצח תאכל חרב הלוא ידעתה כי־מרה תהיה באחרונה ועד־מתי לא־תאמר לעם לשוב מאחרי אחיהם: ויאמר יואב חי האלהים כי לולא דברת כי אז מהבקר נעלה העם איש מאחרי אחיו:

ואמר אבנר ליואב יקומון כען עולימיא ויתחייכון קדמנא ואמר יואב יקומון: וקמו ועברו במניין תרי עסר מדבית בנימן ומדאיש בשת בר שאול ותרי עסר מעבדי דוד: ואתקיפו גבר בריש חבריה וחרביה בסטר חבריה ונפלו כחדא וקרא לאתרא ההוא אחסנת קטליא די בגבעון: והוה קרבא תקיף עד לחדא ביומא ההוא ואיתבר אבנר ואנשי ישראל קדם עבדי דוד: והוו תמן תלתא בני צרויה יואב ואבישי ועשהאל ועשהאל קליל בריגלוהי כחדא מן טביא די בחקלא: ורדף עשהאל בתר אבנר ולא איתפני למיזל על ימינא או על סמלא מבתר אבנר: ואיתפני אבנר בתרוהי ואמר האת דין עשהאל ואמר אנא: ואמר ליה אבנר איתפני לך על ימינך או על סמלך ואיתוד לך חד מעולימיא וסב לך ית זרזיה ולא אבה עשהאל למיזר מבתרוהי: ואוסיף עוד אבנר למימר לעשהאל זור לך מבתרי למה אקטלינך ואירמינך לארעא ואיכדין אזקוף אפי ואיתחמי ליואב אחוך: ולא אבא למיזר ומחהי אבנר באחורי מורניתא בסטר ירכיה ונפקת מורניתא מאחורוהי ונפל תמן ומית באתריה והוה כל דאתי לאתרא דנפל תמן עשהאל ומית וקיימין: ורדפו יואב ואבישי בתר אבנר ושמשא עלת ואינון מטו עד גבעת אמתא די על אפי גיח אורח מדברא דגבעון: ואתכנישו בני בנימן בתר אבנר והוו לסיעא חד וקמו על ריש רמתא חדא: וקרא אבנר ליואב ואמר הלאפרש תקטול חרבא הלא ידעתא ארי מרירא תהי בסופא ועד אימתי לא תימר לעמא למתב מבתר אחיהון: ואמר יואב קיים הוא יי ארי אילולפון מלילתא ארי בכין פון מעידן צפרא אסתלק עמא גבר מבתר אחוהי:

חלקת הצורים. ת"י אחסנת קטיליא מן ותקח צפורה צר צור חרבו שעניינה חרב חדה ויש לפרש כמשמעו כמו והצורים כתבו מונגו ופירושו חלקת החזקים כי חזקים היו ובחזקת כלחמו שלא התגבר אחד על חבירו אלא כלם נהרגו כאחד איש על יד אחיו: ועשהאל קל ברגליו. ספור זה כי בטח בקלותו לרדוף אחרי אבנר מה שלא עשו כן האחרים ולא הבין כי לא לקלים המרוץ: הצבים. ביו"ד אחד לבד ויו"ד הרבים נעלמה מהמכתב: ואחוז לך אחד מן הנערי. לחבריך שיסוב עמך ואם אתה ירא שמא יקח לך את חליצתו. פי' כלי מלחמתו וגם אתה לא תהרגנו: למה אככה ארצה. כתרגומו אקטלינך ואירמינך לארעא: ואיך אשא פני. ואיך אראה פני אל אחיך להביטו הלא אבוש ממנו אם אמיתך: באחרי החנית. יש חניתות שראש עץ החנית מחודד ובו ברזל מחודד עשוי לתקעו בארץ כמו שאמו' בשאול וחניתו מעוכה בארץ ופעמים מכים בו לאחור שאין פונים אל הרודף להכותו בלהבת החנית אלא מכים באחרי החנית וכן עשה אבנר לא פנה אל עשאל אלא הכהו באחרי החנית: אל החומש. פירשו רבו' ז"ל בדופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויים בו ות"י בסטר ירכיה: תחתיו. במקומו כמו ולא קמו איש מתחתיו ור"ל שלא הלך ולא זז ממקומו אחר שהוכה אלא מיד מת: ויעמדו. כאשר שמעו עבדי דוד הריגת עשאל רדפו אחרי אבנר וכשהיו מגיעים אל המקו' ההוא שמת שם עשאל היו עומדים אבל יואב ואבישי לא עמדו עליו אלא רדפו אחרי אבנר: והשמש באה. כשהגיעו גבעת אמה באה השמש: גבעת אמה. נקראת הגבעה כן על ענין ידוע אצלם אולי היתה אמת המים בצד הגבעה: גיח. שם מקום: ויתקבצו. כפראו שהיו רודפים אחריהם התקבצו אותם שהיו הולכי' ראשוני' ובאו אחרי אבנר והיו לאגודה אחת להלחם עם יואב ופירוש אגודה קיבוץ מקובצין יחד כאילו נקשרים ונאגדים זה בזה: הלנצח תאכל חרב. תרגם יונת' הלאפרש וכן תרגם אם ישמור לנצח לאפרש ופי' לנצח ידוע כי הוא כמו לעולם. ופי' תאכל חרב תאכל חרבך בשר לנצח הלא ידעתי כי תאותך לנצח למלחמה תהיה מרה באחרונה: כי לולא דברת אתה. אם לא שדברת אתה יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו לא היתה מלחמ' זאת היום ואתה החלו' מלחמה זאת לא אני וכבר מאז מן הבקר ועד עתה נעלה העם איש מאחרי אחיו לולי דברת אתה וכשראה יואב כי לא יכול עמהם כי התקבצו כלם תקע בשופר שעמדו ולא ירדפו וכן עשה ויעמדו כל העם אשר עם יואב:

רלבג

והנה הקל אבנר בהריגת הנערי' והיה גמולו מדה כנגד מדה והו' שאבנר נפל בחרב בסוף הענין. והנה היה רודף עשאל אחר אבנר להרגו במלחמ' כי הוא היה בראש והמנהיג לאיש בשת ובנפלו תגיע המלוכה לדוד בקלו' ואבנר אמר לו אבנר שיסור מאחריו ויטהו לו על יד ימינו או על שמאלו ויאחז אחד מהנערים ויקח לו את חליצתו כי היה קשה בעיני אבנר להמית את עשאל ובראותו כי לא סר מרדוף אחריו הכהו אבנר באחרי החנית אל החומש והוא שכאשר הוכה האדם בו ימות בקלות והוא המקום שמרה וכבד תלויי' בו כמו שפירשו רז"ל והנה היה בחנית ההוא חץ משני צדדיו כדי שיוכל להכות בו לפניו ולאחריו. והנה דקר אותו בחנית ההוא עד שיצאה החנית מאחריו ויפל שם ומת במקומו או יהיה הרצון באמרו אל החומש כנגד הלב והוא מענין וחמושים עלו בני ישרא' והרצון בו חמושים מכלי זין וכן הלב כלי זין האדם כי ממנו תולדת החיים הטבעי שהוא שומר מציאות האדם שיעור הזמן שאפשר בו שיחיה. והנה היו רודפים יואב ואבישי אחיו אחרי אבנר שהרג עשאל אחיהם והעריבה השמש ונתחזק אבנר עם בני בנימין שהתקבצו אליו והיה גם כן עמם במקום חזק כי היו על ראש גבעה אחת אז קרא אבנר אל יואב שיסורו מרדוף איש אחיו כי אם יכנעו או יכוצחו כבר תהיה מרה באחרונה כמו שנתבאר מענין מלחמת השבטים עם בנימין על דבר פילגש בגבעה וענהו יואב כי אבנר היה סבת המלחמה במה שאמר יקומו הנערים וישחקו לפנינו. והנה

באחרונה ב' מל' בליש' בראשונה ובאחרונה

רדק

ולא ירדפו· כמו ולא רדפו עתיד במקום עבר ורבים כמוהו: כל הבתרון· שם מחוז וגבול מעבר לירדן נקרא כן על ענין ידוע אצלם: ויקבוץ את כל העם· לפקוד אותם מי חסר מהם: ויפקדו· חסרו כמו ולא נפקד ממנו איש: תשעה עשר איש ועשהאל· לפי שהיה נכבד מהתשעה עשר לא כללו עמהם וכתבו בפרט: ויאור להם בחברון· כשהיה אור היום בבקר היו בחברון: כלאב· ובספר דברי הימים דניאל שני שמות היו לו וכמוהו רבים בכתו' ויש בו דרש כי לפי שלקח דוד אביגיל אח' מות נבל היו אומרים כי מעוברת היתה מנבל וזה הבן שילדה אביגיל לדוד היה בנו של נבל לפיכך יצא קלסתר פניו כקלסתר פניו של דוד ל להסיר החשד לפיכ' קראו כלאב כלו אב כלומ' בכל צורותיו דומה לאב ודניאל היה שמו העיקר כי אמר דוד דנני אל מנבל: אבשלום בן מעכה· דרשו בו כי לפי שהיה בן יפת תואר שלקחה דוד במלחמה לפיכך היה א אבשלום סורר ומורה באביו כי לכך נסמכה פרשת סורר ומורה לפרשה יפת תואר לומר לך כל הנושא אותה או אשה שאינה הגונה יוצא ממנה בן סורר ומור' ונכון הוא הדרש כי מאחר שהיא שבויה הרי היא כמוכרחת לשוב לדת ישראל ולבה לא נכון אל הדת והנטע יוצא דמות ה השרש: לעגלה אשת דוד· דרשו רז"ל עגלה זו מיכל בת שאול ולפי שהיתה חביבה על דוד קראה עגלה כמו לולי ח חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי ומה שאמר אשת דוד מסייע הדרש אע"פ שהם לא הביאו כי למה אמ' על זאת אשת דוד מה שלא אמר על האחרות אלא לפי שהיתה אשתו ראשונה ומה שאמר ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה מההוא מעשה ואילך לא היה לה ולד לענשה שבזתה דוד שהיה מפזז לפני יי' אבל מעיקרא הוה לה ולפי הפשט יש לפרש עגלה זו אחרת ומיכל לא נזכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן וכן הוא אומ' הבנים שהיו בחברון לפיכך זכר הנשים ומיכל אף על פי שהביאה לו אבנר ועודנו בחברון לא זכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן אבל באמרו אשת דוד וכן אמר בדברי הימי' לעגלה אשתו אולי לא היתה ממשפחה גדולה ולא היתה ידועה בזכור אותה אלא באשת דוד ויש לפרש עוד כי עגלה זאת היתה אשת שאול ולקחה דוד אחרי מות שאול כמו שאומ' ואת נשי אדונך בחיקך ואף על פי שאמרו אין נושאין אלמנתו של מלך הרי אמרו מלך נושא אלמנתו של מלך אחר מפני זה אמר אשת דוד כלומר שלא היתה ראויה להיות אשת אדם אחר אלא אשת דוד לפי שהיה מלך ואף על פי שזו הסבר' אינה אלא לדעת רבי יהודה כי הוא אומר מלך נושא אלמנתו של מלך ואין חכמים מודים לו אף על פי כן פשט הפסוק נכון לר' יהודה ואף על פי שהיתה אשת חמיו מותרת ואף לדברי הירושלמי שאומר שאשת חמיו אסורה לא אסרוה אלא מפני מראית העין אבל מן התורה אינה אסורה והם אמרו כי רצפה פלגש שאול לקחה דוד לאשה: ויאמר איש בשת אל אבנר· ואף על פי שלא זכרו למעלה בפסוק הנה זכר בית שאול והוא איש בשת כי בו תלויה בית שאול: אל פלגש אבי· חשדו בפלגש אביו ואם היה הדבר אמת היה לו לתפשו בכך לכבוד אביו ועוד כי אסורה היתה לכל אדם לפי שהיתה פלגש המלך ואין נושאין אלמנתו של מלך ואף על פי שלא היתה אשתו אלא פלגשו כיון שהיתה מיוחדת לו הרי היא כחשבת אלמנתו ועוד כיון שמשמשתו הרי אמרו אין משתמשין בשרביטו של מלך וזהו שאמר ותפקוד עלי עון האשה כי אסורה היתה להדיוט: הרלאם

רשי

הבתרון· שם מחוז: תשעה עשר איש ועשהאל· והלא עשהאל בכלל עבדי דוד ולמה יצא שהיה שקול כנגד כולם וכן לכו וראו את הארץ ואת יריחו וכן והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה: ומשנהו כלאב· ובמקום אחר הוא אומר ומשנהו דניאל ולמה נקרא שמו כלאב אמ' ר' יצחק שהיו ליצני הדור אומרי' מנבל היתה אביגיל מעוברת נהפך י' קלסתרו ונדמ' לאביו ורבותינו אמרו שהיה מכלים פני מפיבושת בהלכה: לעגלה· זו מיכל שהיתה חביבה עליו וכן הוא אומר לולא חרשתם בעגלתי והכתיב ולמיכל בת שאול לא היה לה וולד עד יום מותה עד יום מותה לא הוו לה מ מאותו מעשה ואילך הוו לה: היה מתחזק· בכל כח על בית שאול להעמיד מלכותם: הרלאם

ולא יספו ד' וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סי' ז': ארכה ג' דגשים וחס' וסי' ותהי המלחמה ארכה בין בית שאול·
לאמר ארכה היא· מארץ מדה: ויולדו ה' בקריאה וסי' ויולדו להם בנים אחר המבול· וילדו לדוד בנים
בחברון דשמואל ל' חס' ו'· ויולדו עוד לדוד בנים· ויולדו לאבשלום· ויולדו לו שבעה בנים דאיוב· וא'

וַיִּתְקַע יוֹאָב בַּשּׁוֹפָר וַיַּעַמְדוּ כָּל־
הָעָם וְלֹא־יִרְדְּפוּ עוֹד אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל
וְלֹא־יָסְפוּ עוֹד לְהִלָּחֵם׃ וְאַבְנֵר
וַאֲנָשָׁיו הָלְכוּ בָּעֲרָבָה כֹּל הַלַּיְלָה
הַהוּא וַיַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן וַיֵּלְכוּ כָּל־
ל הַבִּתְרוֹן וַיָּבֹאוּ מַחֲנָיִם׃ וְיוֹאָב שָׁב
מֵאַחֲרֵי אַבְנֵר וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־הָעָם
ג' וַיִּפָּקְדוּ מֵעַבְדֵי דָוִד תִּשְׁעָה־עָשָׂר
אִישׁ וַעֲשָׂהאֵל׃ וְעַבְדֵי דָוִד הִכּוּ
ל מִבִּנְיָמִן וּבְאַנְשֵׁי אַבְנֵר שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת
ת"ג וְשִׁשִּׁים אִישׁ מֵתוּ׃ וַיִּשְׂאוּ אֶת־
עֲשָׂהאֵל וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּקֶבֶר אָבִיו אֲשֶׁר
בֵּית לָחֶם וַיֵּלְכוּ כָל־הַלַּיְלָה יוֹאָב
לותס ג וַאֲנָשָׁיו וַיֵּאֹר לָהֶם בְּחֶבְרוֹן׃ וַתְּהִי
הַמִּלְחָמָה אֲרֻכָּה בֵּין בֵּית שָׁאוּל וּבֵין
ג' בֵּית דָּוִד וְדָוִד הֹלֵךְ וְחָזֵק וּבֵית שָׁאוּל
ל הֹלְכִים וְדַלִּים׃
ויולדו ק' וַיִּלְּדוּ לְדָוִד בָּנִים בְּחֶבְרוֹן וַיְהִי
ג' מל' ב' ל'כ בְכוֹרוֹ אַמְנוֹן לַאֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵאלִת׃
ל' לאביגיל ק' וּמִשְׁנֵהוּ כִלְאָב לַאֲבִיגַל אֵשֶׁת נָבָל
ג' חס' וכל ד"ה דכו' כמ"ז הַכַּרְמְלִי וְהַשְּׁלִשִׁי אַבְשָׁלוֹם בֶּן־
מַעֲכָה בַּת־תַּלְמַי מֶלֶךְ גְּשׁוּר׃
ח' וְהָרְבִיעִי אֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית וְהַחֲמִישִׁי
ל' שְׁפַטְיָה בֶן־אֲבִיטָל׃ וְהַשִּׁשִּׁי יִתְרְעָם
ת' והס' לְעֶגְלָה אֵשֶׁת דָּוִד אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְדָוִד
בְּחֶבְרוֹן׃ וַיְהִי
בִּהְיוֹת הַמִּלְחָמָה בֵּין בֵּית שָׁאוּל וּבֵין
ל' בֵּית דָּוִד וְאַבְנֵר הָיָה מִתְחַזֵּק בְּבֵית
ל' שָׁאוּל׃ וּלְשָׁאוּל פִּלֶגֶשׁ וּשְׁמָהּ
רִצְפָּה בַת־אַיָּה וַיֹּאמֶר אֶל־אַבְנֵר
ל' חל' מַדּוּעַ בָּאתָה אֶל־פִּילֶגֶשׁ אָבִי׃

וּתְקַע יוֹאָב בְּשׁוֹפָרָא וְקָמוּ כָּל עַמָּא וְלָא רְדָפוּ עוֹד בָּתַר יִשְׂרָאֵל וְלָא אוֹסִיפוּ עוֹד לְאַגָּחָא קְרָבָא׃ וְאַבְנֵר וְגֻבְרוֹהִי הֲלִיכוּ בְּמֵישְׁרָא כָּל לֵילְיָא הַהוּא וַעֲבָרוּ יָת יַרְדְּנָא וַאֲזָלוּ כָּל בִּתְרוֹן וַאֲתוֹ לְמַחֲנָיִם׃ וְיוֹאָב תַּב מִבָּתַר אַבְנֵר וּכְנַשׁ יָת כָּל עַמָּא וּשְׁגוֹ מֵעַבְדֵי דָוִד תְּשַׁעַת עֲסַר גֻּבְרָא וַעֲשָׂהאֵל׃ וְעַבְדֵי דָוִד קְטָלוּ מִדְּבֵית בִּנְיָמִן וּבְגֻבְרֵי אַבְנֵר תְּלַת מְאָה וְשִׁתִּין גֻּבְרָא מִיתוּ׃ וּנְטָלוּ יָת עֲשָׂהאֵל וּקְבָרוּהִי בְּקִבְרָא דַאֲבוּהִי דִּי בְּבֵית לָחֶם וַאֲזָלוּ כָּל לֵילְיָא יוֹאָב וְגֻבְרוֹהִי וּנְהַר לְהוֹן בְּחֶבְרוֹן׃ וַהֲוַת קְרָבָא תְּקוֹף בֵּין בֵּית שָׁאוּל וּבֵין בֵּית דָּוִד וּבֵית דָּוִד אָזְלִין וְתַקְפִין וּבֵית שָׁאוּל אָזְלִין וּמָאֲכִין׃
וְאִתְיְלִידוּ לְדָוִד בְּנִין בְּחֶבְרוֹן וַהֲוָה בּוּכְרֵיהּ אַמְנוֹן לַאֲחִינוֹעַם דְּמִיזְרְעֵאל׃ וְתִנְיָנֵיהּ כִּלְאָב לַאֲבִיגַיִל אִתַּת נָבָל דְּמִכַּרְמְלָא וּתְלִיתָאָה לְאַבְשָׁלוֹם בַּר מַעֲכָה בַּת תַּלְמַי מַלְכָּא דִגְשׁוּר׃ וּרְבִיעָאָה אֲדוֹנִיָּה בַּר חַגִּית וַחֲמִשָׁאָה שְׁפַטְיָה בַּר אֲבִיטַל׃ וּשְׁתִיתָאָה יִתְרְעָם לְעֶגְלָה אִתַּת דָּוִד אִלֵּין אִתְיְלִידוּ לְדָוִד בְּחֶבְרוֹן׃
וַהֲוָה כַּד הֲוַת קְרָבָא בֵּין בֵּית שָׁאוּל וּבֵין בֵּית דָּוִד וְאַבְנֵר הֲוָה מִתְקַף בְּבֵית שָׁאוּל׃ וּלְשָׁאוּל לְחֵינְתָא וּשְׁמַהּ רִצְפָּה בַּת אַיָּה וַאֲמַר לְאַבְנֵר מָא דֵין עֲלַתָא לְוָת לְחֵינְתָא דְאַבָּא׃

ויולדו להם: סימן ושם האיש נבל אביגל כתיב· ותמהר ותרד מעל החמור אביגיל כתיב· ומשנהו כלאב לאביגל כתיב:

ארכה ג' ותס' נבל לאמר· מאן תדה· ירין·

רלבג

והנה סבב יואב שעמדו העם ולא רדפו אחרי בני ישראל ולא יספו עוד להלחם אחר זה בזמן ההוא אך השתדלו כל אחת מ מהכתות לשוב לארצם בזריזו' להמלט מהכת האחרת אם תרדוף אחריהם ולזה הלכו אבנר ושיעתו כל ה הלילה וכן הענין ב ביואב ואנשיו· והנה היה מהצלחת דוד שלא מתו מאנשיו זולת עשרים ומאנשי אבנר מתו שלש מאות וששים איש וכן התמיד הענין כל ימי המשך ה המלחמה בין בית ש שאול ובין בית דוד שכבר היה דוד הולך וחזק ובית שאול הולכים ודלים: לעגלה אשת דוד· אמרו ז"ל כי מפני זה אמר אשת דוד בזו לבד ולא באחרות כי היא היתה בלתי ראויה כי אם לדוד לפי שהיתה אשת שאול כמו שאמ' ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיקך והנה אלמנתו של מלך אינה ראויה כי אם למלך וידמה גם כן כי הנשים אשר לקח בירושלם והפילגשי' כמו שאמר אחר זה היו קצתם מבית שאול·

והנה

הראש כלב אנכי אשר ליהודה. כלום אני חשוב אפי׳ כראש שומר הכלבים אשר לדוד אך לפי הנקוד שהטעם תחת הראש וכלב אנכי מוקף במקף כך פירושו הראש וכי אחפוץ להיות ראש בשתך טוב לי להיות כלב והדיוט בבית דוד וכן תרגם יונתן: היום אעשה חסד. מעתה כאה לי לעשות חסד עם בית שאול ועם כל אוהביו כאשר ע עשיתי עד הנה: ולא המציתיך. ביד דוד: תחתיו לאמ׳ מאתריה למימר מקיימנא ב במאן דעבד ארעא: למי ארץ. לשון שבועה במי שהארץ שלו ד״א תחתיו שמו הזכיר ת תחלה באגרת ואחר כך הזכיר שם דוד ו ולכך נענש כתב מתני אבנר שר צבא ישראל לדוד מלך ישראל ש שלום למי ארץ למי שהמלכות הגון לו אני שולח לו לאמר כרתה בריתך וגו׳: לפני הביאך. לפני ראייתך פניו הביאך את מיכל: מעם איש. מלות בעלה: הלך ובכה. על מצוה ההולכת מ ממנו שכל אותן השני׳ כנגד חרב בינו לבינה במטה ולא נכשל בה: ודבר אבנר היה. קודם לכן: אמ׳ אל דוד. על דוד ואינו זו משמע אל: מהגרוד

הראש כלב אנכי. מלעיג אילו הייתי ראש כלבים כלומר אפילו לא הייתי ממונה אלא על הכלבים שהייתי נקרא ראש כלב ועוד אפי׳ לשבט יהודה שאתה שונא אם היה לי שום מנוי עליהם לא היה לך לבזותי כל כך היום יש לי דין לעשות חסד עם בית שאול כי בזיתני והלא חסד גדול עשיתי עד היותי עם בית אביך שהחזקתי בביתו להעמידו במלכותו ולא המציתיך ביד דוד ואתה פקדת עלי עון האשה ות״י הלא רישא אנא מכען הויתי גבר הדיוט לשארא דבית יהודה: ולא המציתיך. בא על דרך בעלי הה״א ועפ״ש שהוא מבעלי האלף ופי׳ כמו ואת העולה המציאו אליו ענין הזמנה ומסירה: כאשר נשבע יי׳ לדוד. דברו הוא שבועתו וכן אמר נשבעתי לדוד עבדי או לפי שאמר שני פעמים לשאול בשם האל בגלגל ובדבר עמלק בקם לו יי׳ איש כ כלבבו וכתו׳ לרעך ואמרו הן הן שבועה לאו לאו שבועה: תחתיו לאמר למי ארץ. בסתר שלח לו למי תאות הארץ אלא לך כמו שאמר האל כרתה בריתך עמי ואני אשוב לך כל ישראל וי״ת מאתריה למימר מקיימנא במאן דעבד ארעא למימר ויש דרש שכתב בכתבו לדוד מן אבנר לדוד הקדים שמו לשם דוד זהו ל דוד תחתיו לפיכך נענש אבנר: כי אם לפני הביאך. כי אם לפני כל דבר יהיה הביאך את מיכל: וישלח דוד מלאכים. ואף על פי ששלח לאבנר שלח גם כן לאיש בשת לכבודו שלא רצה לקחתה בלא רשותו: אשר ארשתי לי. זה מסייע פירו׳ רז״ל שכתבנו למעלה בענין זה כלומ׳ אשתי היא וארשתיה במאה ע ערלות פלשתים כלומ׳ בהם היה דעתי לא בעושר שהתנ׳ לי שאול שהוא מלוה אבלו לפיכך היא אשתי באמת. ולפי הפשט אמר ארשתי לי ר״ל בסכנה שמתי עצמי בעבורה לפיכך יש עליך להחזיר׳ לי ובאמרו במאה והוא כתן מאתים ואמ׳ במאה כי מאה היה התנאי ביניהם: מעם איש. מעם אישה וכת״י מלות בעלה ואחר כך פירש מי היה בעלה פלטיאל בן ליש והוא פלטיאל בן ליש שכתוב למעלה. ובדרש לפיכך קראו עתה פלטי שפלטו אל מעבירה שלא בא על מיכל כמו שפירשנו למעלה ומה שאמ׳ הלוך ובכה אחריה עד בחורים על מצוה שהלכה מידו ושהיה כובש את יצרו עד בחורי׳ שנעשה כבחורי׳ שלא טעמו טעם אותו חטא וכל זה הוא רחוק מדרך הפשט ובחורים הוא שם מקום בארץ בנימן כמו שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים ות״י עלמת ועלמת ובחורים ענין אחד וכן נזכר זה המקום בספר יהושע עלמון ובדברי הימים עלמות ואפשר שנקרא כן על שם אדם

במאה ה׳ וסי׳ נמסר בסדר וישלח ובסוף יהושע: בחרים ד׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ וילך אתה אישה הלוך ובכה. והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני. ויאמר חזהאל מדוע. אז תשמח בתולה במחול: שלשם ד׳ חס׳ בנביא׳ וסי׳ בא אלהים אל המחנה. ויהי כל יודעו. אשה עצורה לנו. ודבר אבנר היה עם כל ישראל: בנימין ה׳ מ״ל וסי׳ נמסר בסדר וישלח וביהושע סימן כ״א:

ויחר לאבנר מאד על דברי
איש בשת ויאמר הראש כלב
אנכי אשר ליהודה היום אעשה
חסד עם בית שאול אביך אל
אחיו ואל מרעהו ולא המציתך ביד ל׳ ל׳
דוד ותפקד עלי עון האשה היום:
כה יעשה אלהים לאבנר וכה יסיף יד חס׳ וי״ו
לו כי כאשר נשבע יהוה לדוד כי כן
אעשה לו: להעביר הממלכה
מבית שאול ולהקים את כסא דוד ל׳
על ישראל ועל יהודה מדן ועד
באר שבע: ולא יכל עוד להשיב
את אבנר דבר מיראתו אתו: ל׳
וישלח אבנר מלאכים
אל דוד תחתו לאמר למי ארץ תחתיו ק׳ ל׳
לאמר כרתה בריתך אתי והנה ידי
עמך להסב אליך את כל ישראל:
ויאמר טוב אני אכרת אתך ברית אך
דבר אחד אנכי שאל מאתך לאמר
לא תראה את פני כי אם לפני
הביאך את מיכל בת שאול בבאך
לראות את פני:
וישלח דוד מלאכים אל איש בשת
בן שאול לאמר תנה את אשתי את
מיכל אשר ארשתי לי במאה ערלות ל׳ ה׳
פלשתים: וישלח איש בשת
ויקחה מעם איש מעם פלטיאל בן
לוש: וילך אתה אישה הלוך ובכה ליש ק׳
אחריה עד בחרים ויאמר אליו אבנר ג׳ חס׳
לך שוב וישב: ודבר אבנר היה ל׳ כי הלך שונאי
עם זקני ישראל לאמר גם תמול גם
שלשם הייתם מבקשים את דוד ד׳ חס׳ בנבי׳
למלך עליכם: ועתה עשו כי יהוה כ״ט
אמר אל דוד לאמר ביד דוד עבדי ל׳ בסיפ׳
הושיע את עמי ישראל מיד ב׳ יו׳ תשיתו
פלשתים ומיד כל איביהם:
וידבר גם אבנר באזני בנימין וילך ה׳ מ״ל
גם אבנר לדבר באזני דוד בחברון
את כל אשר טוב בעיני ישראל ל׳
ובעיני כל בית בנימן: ל׳

ותקוף לאבנר לחדא על
פתגמי איש בושת ואמר
הלא רישא דכלבא אנא מכען
הויתי גבר הדיוט לשארא דבית
יהודה יומא דין אעביד טיבו עם
בית שאול אבוך עם אחוהי ועם
רחמוהי ולא מסריתך בידא דדוד
ומכען את מכער עלי חוב אתתא
יומא דין: כדין יעביד יי׳ לאבנר
וכדין יוסיף ליה ארי כמא דקיים יי׳
לדוד ארי כדין אעביד ליה:
לאעברא מלכו מבית שאול
ולאקמא ית כורסי דוד על ישראל
ועל דבית יהודה מדן ועד באר
שבע: ולא יכיל עוד לאתבא
ית אבנר פיתגמא מדדחל יתיה:
ושלח אבנר אזגדין
לות דוד מאתריה למימר מקיימנא
במן דעבד ארעא למימר גזר
קיימך עמי והא ידי עמך לאסחרא
לותך ית כל ישראל: ואמר טב
אנא אגזר עמך קיים ברם פתגמא
חד אנא שאיל מעמך למימר לא
תחזי ית אפי אילהין קדם מיתיותך
ית מיכל בת שאול במיתך
לאיתחזאה קדמי:
ושלח דוד אזגדין לות איש בושת
בר שאול למימר הב ית אתתי ית
מיכל דארסית לי במאה ערלות
פלשתאי: ושלח איש בושת
ודברה מלות בעלה מלות פלטיאל
בר ליש: ואזל עמה בעלה אזיל
ובכי בתרהא עד עלמת ואמר ליה
אבנר איזיל תוב ותב: ופיתגם
אבנר הוה עם סבי ישראל למימר
אף תמלי אף מדקמוהי הויתו בען
ית דוד למהוי מלכא עליכון וכען
עיבידו ארי יי׳ אמר לדוד למימר
ביד דוד עבדי אפרוק ית עמי ישראל
מידא דפלשתאי ומיד כל בעלי
דבביהון: ומליל אף אבנר קדם
דבית בנימן ואזל אף אבנר למללא
קדם דוד בחברון ית כל דתקין בעיני
ישראל ובעיני כל דבית בנימן:

רלבג

והנה סבב הש״י אשר לו נתכנו עלילות ש שנולדה קטטה בין אבנר ובין איש בושת והשתדל מפני זה א אבנר להמליך דוד על כל ישרא׳ כי מיו׳ היתה לו המלוכ׳ וראוי שלא יעלם ממנו כי לא כ כטמאת מיכל עם פלטי בן ליש שאם הדבר כן היתה אסורה לדוד ואולם מה שהזכיר הכתוב מבני מיכל הם בני מרב אחותה ומיכל גדלה אותם ומפני שגדלה אותם כקראו בניה ולזה אמ׳ שילדה אותם לעדריאל המחולתי שהיה בעלה של מרב. והנה

הנקרא עלמת בן יעדה משבט בנימן ולו היתה העיר הזאת וכבר כתבנו למעלה כי מיכל ופלטי שונגים היו: ביד דוד עבדי הושיע. מקור במקום אושיע כלומר אמרתי להושיע את ישראל בידו וכן ואתכם הוציא מתוכה כאילו אמר אוציא וכת״י יהושע אפרוק: וידבר גם אבנר באזני בנימן. כמו וידבר אבנר גם כן באזני בני בנימן ולפי שאמר ודבר אבנר היה עם זקני ישראל אמר כי גם באזני שבט בנימן דבר ואף על פי ששבט בנימן היו קרובים לבית שאול היו יותר חפצים במלכות דוד מפני שראו שהיה מצליח בכל דרכיו ובכל מלחמותיו וראו כי בית שאול היו הולכים ומתמעטים ולא היה להם סימן יפה במלוכה ועוד כי אבנר הוא הטה את לבבם אחרי דוד מפני שרצה להשלים עמו ולכך אמר הנה זה הספור מזה הענין ומזאת המלחמה: מהגרוד

מהגדוד · ולא סיפר מאיזה גדוד ומאין הביאו השלל · ומן הנראה כי מארץ פלשתים היה אולי יצא גדוד פלשתים בארץ ישראל להלחם או לפשוט ויואב עם עבדי דוד יצא אליהם ועתה שב מהגדוד ההוא והביאו שלל רב: את מוצאך ואת מבואך · כן כתיב וקרי מוצאך הכתוב כמשפטו כדרך נחי העין והקרי יהוא לזווג המלות והוא מנהג הלשון במקומות הרבה לשנות התנועות מפני הזיווג כמו הודו והוגו וכן תהומות יכסיומו ובמוצאך הקרי נהפך עין הפועל לפא הפועל והוא גם כן מנהג הלשון לכתוב כן כמו אם ישוב ישיבני וכן ריבה יי׳ את יריבי ישוב יתפלא בי והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלול: מבור הסירה · נראה כי סירים וקוצים היה מקום הבור ההוא לפיכך נקרא כן ורבו׳ ז״ל דרשו בור וסירה גרמו לו לאבנר ש יהרג שלא החזיק דברי דוד אל שאול שאו׳ ראה אותם בדברי הכל בצפחת המים שלקח מ ממראשותיו אמר לו אחד מן הנערים שכחה בבור ומצאה דוד שם ושקר הוא שאמר ש שלקחה ממראשותיך ובדבר כנף המעיל אמר בסירים נאחז כנף מעילך ונקרע ולא הרגשת בו כשנקרע ומצאו דוד: אל תוך השער · שער העיר חברון ורבו׳ ז״ל דרשו בו כמו השערה אל הזקנים כלומר אמר לו להביאו לפני הסנהדרין להשפט עמו בדם עשאל כן אמר לו והטהו באלה הדברי׳ שהיה מדבר עמו בשלי ובשגגה שהיה משגה אותו ולא הבין אבנר והכהו יואב: לדבר אתו בשלי · בשלום מן ישלין אוהליכ או פירו׳ בפתאום וכן תרגם פתע פתאום בתכף שלו · ויש בו דרש כי בא אליו בערמה וש״אל לו גרמת היאך חולצת והוא היה שוחה ומראה לו כי בשינים תחלץ ואז הכהו וזהו בשלי לשון של נעלך זהו שאמר ובנעלו אשר ברגליו: החומש · כמו אל החומש ורבים כמוהו וכבר פירשנוהו למעלה: וימת בדם עשאל · אמרו רז״ל שתבעו בדם עשאל ודנו בדין סנהדרין אמר לו למה הרגת עשאל אמר עשהאל רודף היה אמר לו היה לך להציל עצמך באחד מאיבריו אמ׳ לו לא יכולתי לכוין לו אמר לו בדופן חמשית כוונת לו באחד מאיבריו לא יכולת לכוין לו: יחולו · דמי אבנר יפלו וינחו על ראש יואב וכן על ראש רשעים יחול: ואל כל בית אביו · אם יואב חטא מה חטאו בית אביו לא אמר אלא על המסייעים אותו והסומכים את ידו כמו שכתוב בתורה באיש ההוא ובמשפחתו ותרגם א אונקלוס ובסעדוהי: ומחזיק בפלך · מחזיק במשענת מחמת חולי הרגלים ואמרו רז״ל כל ה הקללות האלו נתקיימו בזרע של דוד לפי שלא כדין קללו אחר שהיה בדעתו לצוות עליו להרגו וכן עשה והיכן נתקיימו זב מרחבעם מצורע עוזיהו מחזיק בפלך אסא נופל בחרב יאשיהו חסר לחם יהויכין ועוד אמרו רז״ל למה קללו באלו הקללו׳ ולמה קלל ביתו אחריו שאמר מבית יואב לפי שאמרו בחמשה דברים אדם זכאי זוכה לבנים הזכאין כלומר שמוסיף הקב״ה לבניו באלה החמשה דברי׳ בזכות אבותיהם ואלו הם החמשה דברים בנוי בכח בעושר בחכמה בימים בנוי שכת׳ והדרך על בניהם בכח שנ׳ גבור בארץ יהיה זרעו בעושר שנ׳ לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם בחכמה שנ׳ ולמדת׳ אותם את בניכם בימים שכת׳ למען ירבו ימיכם וימי בניכם וכנגדן בהפך אלו לרעה לדור חייב בעון אבותיהם הרשעים והביאו ראייה מדוד שקלל את יואב בשביל שנתברר לו עונו והוא מדה כנגד מדה זב כנגד הכח זה גבור וזה תשש מצורע כנגד הנוי שנ׳ ושפח יי׳ את קדקד בנות ציון כי תחת יופי זה הדור וזה כיעור מחזיק בפלך כנגד חכם כי פירשו מחזיק בפלך טפש ונופל בחרב כנגד השני׳ זה מאריך ימים וזה מקצר ימים וחסר לחם כנגד העושר ודוד נתברר לו כי זרע יואב יהיו רשעים וקלל הדור הרשע הבא מזרעו באלה החמש: ויואב ואבישי · אבישי היה עם יואב כשהרגו ונסכם עמו וכאילו הרגו גם כן: הרגו

אקומה ג׳ בקריאה וסי׳ אקומה וידברו בי · אקומה ואלכה ואקבצה · אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים: ידעת את י״ב פסוקים את את ואת את וסי׳ ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן · ואלה תולדת תרח תרח הוליד את אברם · וישא את עיניו וירא את הנשים · אלה תולדת יעקב יוסף בן שבע · והוצאתם את שניהם אל שער העיר · ויראו אתו העם ויהללו את · ידעת את אבנר בן נר כי לפתותך · ומלך ארם דמלכים · ויבנו את במות הבעל · וישב ישמעאל · ושברתי את זרועותיו · וכי יעשה הנשיא נדבה: ולדעת ה׳ בקריא׳ וסי׳ ידעת את אבנר בן נר ב׳ בפסוק · כי שמך נקרא · וחברו · ולדעת רשע כסל:

ויבא אבנר אל דוד חברון ואתו
עשרים אנשים ויעש דוד לאבנר
ולאנשים אשר אתו משתה:
ויאמר אבנר אל דוד אקומה ואלכה
ואקבצה אל אדני המלך את כל
ישראל ויכרתו אתך ברית ומלכת
בכל אשר תאוה נפשך וישלח דוד
את אבנר וילך בשלום: והנה
עבדי דוד ויואב בא מהגדוד ושלל
רב עמם הביאו ואבנר איננו עם
דוד בחברון כי שלחו וילך בשלום:
ויואב וכל הצבא אשר אתו באו
ויגדו ליואב לאמר בא אבנר בן נר
אל המלך וישלחהו וילך בשלום:
ויבא יואב אל המלך ויאמר מה
עשיתה הנה בא אבנר אליך למה
זה שלחתו וילך הלוך: ידעת את
אבנר בן נר כי לפתתך בא ולדעת
את מוצאך ואת מבואך ולדעת
את כל אשר אתה עשה: ויצא יואב
מעם דוד וישלח מלאכים אחרי
אבנר וישבו אתו מבור הסרה ודוד
לא ידע: וישב אבנר חברון ויטהו
יואב אל תוך השער לדבר אתו
בשלי ויכהו שם החמש וימת בדם
עשהאל אחיו: וישמע דוד
מאחרי כן ויאמר נקי אנכי וממלכתי
מעם יהוה עד עולם מדמי אבנר בן
נר: יחלו על ראש יואב ואל כל
בית אביו ואל יכרת מבית יואב זב
ומצרע ומחזיק בפלך ונפל בחרב
וחסר לחם: ויואב ואבישי אחיו

ואתא אבנר לות דוד לחברון
ועמיה עסרין גבריא ועבד דוד
לאבנר ולגבריא דעמיה משתיא:
ואמר אבנר לדוד איקום ואיזיל
ואכנוש לות ריבוני מלכא ית כל
ישראל ויגזרון עמך קיים ותמלוך
בכל דרעוא נפשך ושלח דוד ית
אבנר ואזל בשלם: והא עבדי
דוד ויואב אתא מזמשריתא
ועדאה סגיאה עמהון איתיאו
ואבנר ליתוהי עם דוד בחברון
ארי שלחיה ואזל בשלם: ויואב
וכל חילא דעמיה אתו וחויאו ליואב
למימר אתא אבנר בר נר לות
מלכא ושלחיה ואזל בשלם:
ואתא יואב לות מלכא ואמר מה
עבדתא הא אתא אבנר לותך
למה דנן שלחתיה ואזל מיזל:
ידעתא ית אבנר בר נר ארי
לאטעיותך אתא ולמידע ית
מיפקך וית מיעלך ולמידע ית כל
דאת עביד: ונפק יואב מן קדם
דוד ושלח איזגדין בתר אבנר
ואתיבו יתיה מגובא דסירת ודוד
לא ידע: ותב אבנר לחברון
ואפניה יואב לגו תרעא למללא
עמיה בשליא ומחהי תמן בסטר
ירכיה ומית בדם דעשהאל אחוהי
: ושמע דוד מבתר כן ואמר זכאי
אנא ומלכותי מן קדם יי׳ עד עלמא
מדמא דאבנר בר נר: יתחולון על
ריש דיואב ואל כל בית אבוהי
ולא יפסוק מבית יואב דאיב וסגיר
ומתקיף באגר ומתקטיל בחרבא
וחסיר מזון: ויואב ואבישי אחוהי

רשי

מהגדוד · פשטו בגדוד לשלול על ה האויב: מבור הסירה · שם המקום ורבותינו אמרו בור וסירה ג גרמו לו לאבנר שיהרג על שלא החזיק דברי דוד בצפחת המים אשר לקח מראשותיו של שאול וגם על כנף המעיל של שאול אמר שמא אחד מן הסירי׳ נאחז בו וקרעו: אל תוך השער · לפני סנהדרין להשפט על דם עשאל אחיו: בשלי · בשגגה שלא הבין אבנר שבלבו להורגו ושרם המקרא ויטהו יואב בשלי אל תוך השער לדבר אתו: יחולו · יבואו יחולו דמי אבנר על מקרא שלפניו הוא מוסב שאמר נקי אנכי ו וממלכתי מדמי אבנר יחולו דמיו על ראש יואב דמי הנזכרים במקרא שלפניו: ומחזיק בפלך · נשען על מקלו מחמת חולי הרגלים: הרגו

רלבג

והנה המית יואב את אבנר במרמה כי ה הביאו תוך השער ל לדבר אתו בשלוה ו ובבטחון והכהו אל החומש להנקם מ ממיתת עשאל אחיו: והנה היה רע מאד בעיני דוד מה שעשה יואב ולזה קללו בזאת הקללה הנפלא׳ והוא שלא יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך מצד חולי ה הרגלים וחולשת הגוף כי אלו האכמי׳ חשובים הם כמת כי אין פעולותיהם הטבעיות המסודרות מהנפש אשר תשימם חיים באופן ראוי ולזה המשיל המצורע למת באמרו אל נא תהי כמת וכן חסר לחם הוא חשוב כמת כי אין לו מה שיחיה הוא עצמו · והנה

רשי

הרגו לאבנר. כמו את אבנר ודומה לו עשקה לי ערבני עשקה אותי וכן רפא נא לה רפא אותה וכמוהו שלח לשריו לבן חיל לעובדיה וגו' ללמד בערי יהודה ופתרונו שלח את שריו את בן חיל: הכמות נבל. הכמות רשע בחרב: ידיך לא אסורות היו ואיך נפל גבור כמותך לפני בני עולה: להברות. לשון סעודה: ואנכי היום רך. ואנא יומא דין הדיוט ומרבי ל למלכא: היו בן שאול. היו לבן שאול כמו למועד אשר שמואל אשר לשמואל:

ויברחו

רדק

הרגו לאבנר. כמו את אבנר וכן לכל כליו תעשה נחשת: במלחמה. כלומר הוא הרג עשאל במלחמה והם הרגו אבנר בשלום וזהו שאמר דוד וישם דמי מלחמה בשלום: ויאמר דוד. אף על פי שיואב הרגו אמר לו שיקרע עליו ויתאבל כי שלא ברין הרגו: הולך אחרי המטה. כשהיו מוליכין אותו לקבורה ואף על פי שאמרנו

אחיהם ד' בקריא' וס' נמסר בספר שפטים סימן ט': יוסיף י"ד חס' ו"ו וס' ארבעים יכנו ב' בו' כה יעשה יי' ליהונתן. לאויבי דוד. כה יעשה אלהים לאבנר. וישבע דוד לאמר. קינת אבנר. והבאתו אלי ולא יוסיף לגעת בך. הלעולמים יזנח יי'. יוסיף לך לשון רמיה. וטהר ידים יוסיף אמץ. ומתק שפתים. לב חכם ישכיל. כי

הָרְגוּ לְאַבְנֵר עַל אֲשֶׁר הֵמִית אֶת־עֲשָׂהאֵל אֲחִיהֶם בְּגִבְעוֹן בַּמִּלְחָמָה׃ ר'

31 וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יוֹאָב וְאֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ קִרְעוּ בִגְדֵיכֶם וְחִגְרוּ שַׂקִּים וְסִפְדוּ לִפְנֵי אַבְנֵר וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחֲרֵי הַמִּטָּה׃

32 וַיִּקְבְּרוּ אֶת־אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וַיִּשָּׂא הַמֶּלֶךְ אֶת־קוֹלוֹ וַיֵּבְךְּ אֶל־קֶבֶר אַבְנֵר וַיִּבְכּוּ כָּל־הָעָם׃ (כל לשון בכיה על כמ"ג)

33 וַיְקֹנֵן הַמֶּלֶךְ אֶל־אַבְנֵר וַיֹּאמַר הַכְּמוֹת נָבָל יָמוּת אַבְנֵר׃ (ג' · ב"א · ל')

34 יָדֶךָ לֹא־אֲסֻרוֹת וְרַגְלֶיךָ לֹא־לִנְחֻשְׁתַּיִם הֻגָּשׁוּ כִּנְפוֹל לִפְנֵי בְנֵי־עַוְלָה נָפָלְתָּ וַיֹּסִפוּ כָל־הָעָם לִבְכּוֹת עָלָיו׃ (ל' · ל' · ל')

35 וַיָּבֹא כָל־הָעָם לְהַבְרוֹת אֶת־דָּוִד לֶחֶם בְּעוֹד הַיּוֹם וַיִּשָּׁבַע דָּוִד לֵאמֹר כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יֹסִיף כִּי אִם־לִפְנֵי בוֹא־הַשֶּׁמֶשׁ אֶטְעַם־לֶחֶם אוֹ כָל־מְאוּמָה׃ (ב' · ל' · ב"א · י"ד חס' ו"ו)

36 וְכָל־הָעָם הִכִּירוּ וַיִּיטַב בְּעֵינֵיהֶם כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ בְּעֵינֵי כָל־הָעָם טוֹב׃

37 וַיֵּדְעוּ כָל־הָעָם וְכָל־יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא כִּי לֹא הָיְתָה מֵהַמֶּלֶךְ לְהָמִית אֶת־אַבְנֵר בֶּן־נֵר׃ (נ"ו)

38 וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־עֲבָדָיו הֲלוֹא תֵדְעוּ כִּי־שַׂר וְגָדוֹל נָפַל הַיּוֹם הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל׃ (ל')

39 וְאָנֹכִי הַיּוֹם רַךְ וּמָשׁוּחַ מֶלֶךְ וְהָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּנֵי צְרוּיָה קָשִׁים מִמֶּנִּי יְשַׁלֵּם יְהוָה לְעֹשֵׂה הָרָעָה כְּרָעָתוֹ׃ (ל' · ח' · ט' ל"פ · ל')

ד

1 וַיִּשְׁמַע בֶּן־שָׁאוּל כִּי מֵת אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וַיִּרְפּוּ יָדָיו וְכָל־יִשְׂרָאֵל נִבְהָלוּ׃ (ל')

2 וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים שָׂרֵי־גְדוּדִים הָיוּ בֶן־שָׁאוּל שֵׁם הָאֶחָד בַּעֲנָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִי רֵכָב בְּנֵי רִמּוֹן הַבְּאֵרֹתִי מִבְּנֵי בִנְיָמִן

יסיף על חטאתו. הן יסיף רעים רבים:

תרגום

קְטָלוּ לְאַבְנֵר עַל דִּקְטַל יַת עֲשָׂהאֵל אֲחוּהוֹן בְּגִבְעוֹן בִּקְרָבָא׃ וַאֲמַר דָּוִד לְיוֹאָב וּלְכָל עַמָּא דְּעִמֵּיהּ בְּזָעוּ לְבוּשֵׁיכוֹן וְאַסְרוּ סַקִּין וּסְפָדוּ קֳדָם אַבְנֵר וּמַלְכָּא דָּוִד אָזֵיל בָּתַר עַרְסָא׃ וּקְבָרוּ יַת אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וַאֲרִים מַלְכָּא יַת קָלֵיהּ וּבְכָא עַל קִבְרָא דְּאַבְנֵר וּבְכוֹ כָּל עַמָּא׃ וְאַלֵּא מַלְכָּא עַל אַבְנֵר וַאֲמַר הַכְּמֵיתַת רַשִׁיעִין יְמוּת אַבְנֵר׃ יְדָךְ לָא אֲסִירָן וְרַגְלָךְ לָא לְזִקִּין דִּנְחָשׁ אִתְקָרְבוּ כְּמִפַּל קֳדָם גַּבְרֵי רַשִׁיעִין נְפַלְתָּא וְאוֹסִיפוּ כָּל עַמָּא לְמִבְכֵּי עֲלוֹהִי׃ וַאֲתָא כָּל עַמָּא לְאוֹבָרָא יַת דָּוִד לַחְמָא עַד דְּיוֹמָא קָיֵים וְקַיֵּים דָּוִד לְמֵימַר כְּדֵין יַעְבֵּיד לִי יְיָ וּכְדֵין יוֹסֵיף אֱלָהֵין קֳדָם מֵיעַל שִׁמְשָׁא אֶטְעוֹם לַחְמָא אוֹ כָּל מִדַּעַם׃ וְכָל עַמָּא אִשְׁתְּמוֹדָעוּ וּשְׁפַר בְּעֵינֵיהוֹן כְּכֹל דַּעֲבַד מַלְכָּא בְּעֵינֵי כָּל עַמָּא טָב׃ וִידָעוּ כָּל עַמָּא וְכָל יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא אֲרֵי לָא הֲוַת בַּעֲצַת מַלְכָּא לְמִקְטַל יַת אַבְנֵר בַּר נֵר׃ וַאֲמַר מַלְכָּא לְעַבְדּוֹהִי הֲלָא תִּדְעוּן אֲרֵי רַב וְשַׁלִּיט נְפַל יוֹמָא הָדֵין בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַאֲנָא יוֹמָא דֵּין הֶדְיוֹט וּמְרַבֵּי לְמַלְכָּא וְגַבְרַיָּא הָאִלֵּין בְּנֵי צְרוּיָה קָשָׁן מִנִּי יְשַׁלֵּם יְיָ לְעַבְדֵי בִּישְׁתָא כְּבִישְׁתֵיהּ׃ וּשְׁמַע בַּר שָׁאוּל אֲרֵי מִית אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וְאִתְרַשְׁלָא יְדוֹהִי וְכָל יִשְׂרָאֵל אִתְבְּהִילוּ׃ וּתְרֵין גֻּבְרִין רַבָּנֵי רֵישֵׁי מַשִּׁרְיָין הֲווֹ עִם בַּר שָׁאוּל שׁוּם חַד בַּעֲנָה וְשׁוּם תִּנְיָנָא רֵכָב בְּנֵי רִמּוֹן דְּמִבְּאֵרוֹת מִבְּנֵי בִנְיָמִן א

רדק (המשך)

כי המלך איננו יוצא אחר המת ואפי' מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו עשה כן דוד ל להוציא מלבם של ישראל שלא יחשדוהו כי בעצתו נהרג כמו שאמר בסוף הענין וידעו כל העם וכל ישראל ביום ההוא כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר: אל קבר. כמו על קבר וכמוהו אל ההרים לא אכל וכן ויקונן המלך אל אבנר כמו על אבנר: הכמות נבל. בחרב כמו רשע או פירושו כאדם נופל ושפל ימות אבנר שהיה גבור וגדול איך לא השיב ידו ש מכהו: ידיך לא אסורות. היאך לא הכיתו גם אתה ורגליך גם כן לא לנחושתים הוגשו איך לא ברחת מפניהם כנפול נבל כן נפלת לפני בני עולה ואף על פי שלא זכר נבל אלא כנפול זה ר"ל כיון שזכר נבל למעלה סמך על המבין וכן מנהג הלשון בהרבה מקומות: להברות את דוד לחם. רבו' ז"ל אמרו כתיב להכרות בכ"ף וקריכן להברות בבי"ת בתחלה להכרותו ולבסוף ל להברותו וכן כתב ר' מנחם בן סרוק כי הכתוב להכרות וכן כתב רבי יהודה חיוג וכן כתב אדוני אבי ז"ל ואנחנו לא מ מצאנוהו בשו' ספר מדוייק אשר ראינו וכן כתב רבי יונה כי לא ראה אותו כתוב כך להכרות לא בספרי' ולא במסורת ופירוש להברות להאכיל אפי' אכילה מועטת ולא רצה כי הבריה היא האכילה המועטת וכן ואברה מידה: רך ומשוח מלך. רך במלוכה כאילו היום נמשחתי למלך כי היום ההוא היה תחלת מלכותו על ישראל על ידי אבנר והאנשים האלה בני צרויה שהם קשים ממני בלבלו לי מלכותי וזכר צרויה אמם ולא זכר אביה' כלומר בני אחותי הם והיה להם לחוס עלי ולא עשו ובשאר מ מקומו' שזוכר אמם ואומר יואב בן צרויה אבישי בן צרויה לפי שהיו יותר נכבדים בזכר אמם לכבוד דוד ויונתן תרגם רך ומשוח מלך הדיוט ומרבי ל למלכא כלומ' עד היום לא הייתי חושב עצמי למלך אלא הדיוט וכאילו היום נמשחתי למלך ורבו' ז"ל פירשו רך לשון מלוכה כאמר לא רכה ולא בר רכה את ואמר מנא תימרא דהאי רכה

רלבג

והנה בכה דוד בכי גדול וקונן אל אבנר ולא טעם לחם כל ה היום ההוא לשתי ס סבו' האחת לפי שהיה קשה בעיניו מאד ה הריגת אבנר שהיה שר וגדול בישראל עם היותו בברית עמו והסבה השנית כדי שיכירו ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר כי היה זה ממה שירחיקם מאד להמליכו עליהם ר"ל בראותם כי המית שר וגדול כמהו.

והנה

לישנא דמלכותא הוא דכתיב רך ומשוח מלך: היו בן שאול. כמו לבן שאול או עם בן שאול כתרגו' או שרי שזכר עומד במקום שנים כאילו אמר שרי בן שאול ומנחם פירשו היו כמו שברו וכן נהייתי ונחליתי ור"ל המיתו אותו וספר ענין זה הנה להודיע כי אלה שהרגו בן שאול כבר היו עמו ושריו היו לפיכך לא נשמרו מהם בני הבית בבואם תוך הבית ובחדר משכבו וחשבו שבאו לדבר עמו כנכנסו ומה שאמר ויברחו הבארותי' לא ספר על מה ברחו אולי היו להם דברי מריבה עם שאול או עם בנו ועתה שבו אליו אולי השלימו עמו טרם בואם ובאו עד לביתו ולא נשמרו מהם ויהיה פי' לוקחי חטים לזה הפי' שבאו עם לוקחי חטים לדבר עם בן שאול ולפי' שפירש מנחם המיתו יהיה פי' הענין כן כי אלה השרים הרגו בן שאול ולא אמר זה על איש בשת אלא על בן אחר שהיה לשאול והרגו אותו או בחיי שאול או אחרי מותו לפיכך ברחו גתימה והיו שם גרים עד היום הזה שבאו להרוג איש בשת לתכוה חן בעיני דוד ולשוב לנחלתם בארות וכשבאו לבית איש בשת התנכרו ועשו עצמ' כלוקחי חטים וכת' כזבני חטין ונכנסו לביתו לחדר משכבו והרגוהו ובני הבית לא נשמרו מהם כי אמרו שידברו עמו לקחת חטים ממנו: כי גם

רדק

כי גם בארות תחשב על בנימן · כמו אל בנימן וכן ותתפלל על יי׳ כמו אל יי׳ על שפת הספר כמו אל ומה שאמר כי גם בארות והנה בארות נחשבת בתוך ערי בנימן אם כן מה הוא גם אולי היתה על הגבול והיו חושבים בני אדם כי אינה לבנימן הודיע כי גם היא תחשב לבנימן וכל זה להודיע כי משבט בנימן היה שהיה משבט שאול יבאו לו מכלים ביתו וממלכתו ומה שספר גם כן הנה ענין מפיבושת בן יהונתן להודיע כי במות איש בשת לא נשאר לבית שאול יורש עצר וראוי למלכות כי מפיבשת בן יהונתן נפל ונעשה נכה רגלים ולשאול לא נשאר כי אם בני רצפה הפלגש: כחם היום · בכ״ף: את משכב הצהרים. ת״י שנת מלכיא כלומר כי מנהג המלכים לישן בצהרים: ויבאו הבית · נראה כי אחר שהכוהו ויצאו להם חזרו לבית להסיר את ראשו להביאו לדוד כי הם הרגוהו כי חשבו למצוא חן בעיני דוד בזה הדבר: והרגהו · והוא לא הרגו אלא כיון שנוה לאחר מהנערי׳ להרגו כאילו הוא הרגו · ומה שאמר ואוחזה בו שאפשר שדוד אחז בו והנער הכהו: אשר לתתי לו בשורה · אשר חשב שאתן לו שכר בשורה וכת״י דהוה מדמי למיתן ליה מתנא בבשורתיה: ויתלו על הברכה · כדי שיראום בני אדם וידעו כי דוד ביושר לבבו נקם נקמת בית שאול ואף על פי שהיו אויביו: ויבואו כל שבטי ישרא׳ · מכל שבטי ישראל באו אליו ואפי׳ משבט בנימן כי לא היה להם עוד תקוה בבית שאול וזה היה חמש שנים אחר שמת איש בשת וחמש שנים היתה המלכות בטלה שלא מלך דוד על כל ישראל עד סוף חמש שנים ושמה חדשים כי איש בשת לא מלך אלא שתי שנים: הננו עצמך ובשרך אנחנו · אף על פי שאתה ממשפחת יהודה והננו קרובים לך אנחנו גם כן עצמך כי כלנו בני ישרא׳ אחים אנחנו:

אתה

החשב ג׳ בקריא׳ וס׳ לכנעני תחשב · כי גם בארות · צדקה תחשב לו: שמעת ג׳ חס׳ בליש׳ בקריא וס׳ בבוא שמעת שאול ויהונתן · מי האמין לשמעתנו · ושמעות יבהלוהו ממזרח: כחם ד׳ בקריא׳ וס׳ נמסר בריש סדר וירא: והנה ג׳ בקריאה וס׳ והנה באו תוך הבית · והנה אמרות הסיתוך · והנה בשבר תלבנה: חברונה

כי גם בארת תחשב על בנימן:
ויברחו הבארתים גתימה ויהיו שם גרים עד היום הזה:
וליהונתן בן שאול בן נכה רגלים בן חמש שנים היה בבא שמעת שאול ויהונתן מיזרעאל ותשאהו אמנתו ותנס ויהי בחפזה לנוס ויפל ויפסח ושמו מפיבשת:
וילכו בני רמון הבארתי רכב ובענה ויבאו כחם היום אל בית איש בשת והוא שכב את משכב הצהרים:
והנה באו עד תוך הבית לקחי חטים ויכהו אל החמש ורכב ובענה אחיו נמלטו:
ויבאו הבית והוא שכב על מטתו בחדר משכבו ויכהו וימתהו ויסירו את ראשו ויקחו את ראשו וילכו דרך הערבה כל הלילה:
ויבאו את ראש איש בשת אל דוד חברון ויאמרו אל המלך הנה ראש איש בשת בן שאול איבך אשר בקש את נפשך ויתן יהוה לאדני המלך נקמות היום הזה משאול ומזרעו:
ויען דוד את רכב ואת בענה אחיו בני רמון הבארתי ויאמר להם חי יהוה אשר פדה את נפשי מכל צרה:
כי המגיד לי לאמר הנה מת שאול והוא היה כמבשר בעיניו ואחזה בו ואהרגהו בצקלג אשר לתתי לו בשרה:
אף כי אנשים רשעים הרגו את איש צדיק בביתו על משכבו ועתה הלוא אבקש את דמו מידכם ובערתי אתכם מן הארץ:
ויצו דוד את הנערים ויהרגום ויקצצו את ידיהם ואת רגליהם ויתלו על הברכה בחברון ואת ראש איש בשת לקחו ויקברו בקבר אבנר בחברון:

ה ויבאו כל שבטי ישראל אל דוד חברונה ויאמרו לאמר הננו עצמך ובשרך אנחנו:

(ל · ל·ל · ל · ג׳ חס׳ בליש׳ · ל · ל · ד׳ · ג׳ · ל·ג׳ · ב׳ וחס׳ · ג׳ חס׳ · לג׳ · ל · ל·ל · כג · ל · ל·ל · ב׳ להליך עמכס · ג׳ חס׳ · ב׳ · ב׳· ב׳ האפים)

ארי אף בארות מתחשבא על דבית בנימן: וערקו אינש בארות לגיתים והוו תמן דיירין עד יומא הדין: וליהונתן בר שאול ברא לקי בתרין ריגלוהי בר חמש שנין הוה כד אתת בסורת שאול ויהונתן מיזרעאל ונטלתיה תורבנתיה ואפכת והות באתבעיותה למערק ונפל וחגר ושמיה מפיבושת: ואזלו בני רמון דמבארות רכב ובענה ואתו כמיחם יומא לבית איש בושת והוא שכיב ית שנת מלכיא: ואינון אתו עד גו ביתא כזבני חיטין ומחוהי בסטר ירכיה ורכב ובענה אחוהי אישתיזבו: ואתו לביתא והוא שכיב על ערסיה באידרון בית משכביה ומחוהי וקטלוהי ואעדיאו ית רישיה ונסיבו ית רישיה ואזלו באורח מישרא כל ליליא: ואיתיאו ית ריש איש בושת לות דוד לחברון ואמרו למלכא הא ריש איש בושת בר שאול בעיל דבבך דבעא למיקטלך ועבד יי׳ לריבוני מלכא פורענותא יומא הדין משאול ומזרעיה:

ואתיב דוד ית רכב וית בענה אחוהי בני רמון דמבארות ואמר להון קיים הוא יי׳ דיפרק ית נפשי מכל עקא: ארי דחוי לי למימר הא מית שאול והוא הוה כמבסר בעיני נפשיה ואחדית ביה וקטלתיה בצקלג דהוה מדמי למיתן ליה מתנא בסורתיה: אף ארי גברין רשיעיא קטלו ית גבר זכאי בביתיה על שיוויה וכען הלא אתבע ית דמיה מידכון ואפלי יתכון מן ארעא: ופקיד דוד ית עולימיא וקטלינון וקציצו ית ידיהון וית ריגלהון וצלבו על בריכת בחברון וית ריש איש בושת נסיבו וקברו בקברא דאבנר בחברון:

ואתו כל שבטיא דישראל לות דוד לחברון ואמרו למימר הא אנא קריבך וביסרך אנחנא:

רשי

ויברחו הבארותים. כשמת שאול שעזבו בני ישראל הערים מ מסביבות פלשתי׳ כמו שאמור למעלה אז ב ברחו הבארותים:
וליהונתן בן שאול · מוכה והולך איך כשבת מלכות מבית שאול הוא ובניו נהרגו וזה הנשאר הרגוהו על משכבו ובנו של יהונתן נפל ויפסח:
נכה רגלים. שבור רגלי׳ והנה באו עד תוך הבית עם תגרי׳ לוקחי חטים: לתתי לו בשור׳. אשר דימה לם לשמחני למען תתי שכר בשורתו: אל

רלבג

והנה אחר זה קשרו שני שריגדודים אשר לבן שאול על איש בשת והרגוהו בביתו על ה משכבו בהיותו שוכב משכב הצהרי׳ ונכנסו עם אנשי׳ לוקחי חטים שבאו בתוך הבית ו ונשאו את ראשו לדוד למצוא חן בעיניו והוא נקם את נקמת איש בשת מהם וצוה ל להרגם ולקצץ ידיהם ורגליהם ותלו אותם על הברכה בחברון ויקבור את ראש איש בשת בקבר אבנר בחברון: והנה

והתתה ב׳ קשרתי על ארוני

ט׳ בקריא׳ וס׳ נמסר ביהושע סימן י׳: ויאמרו לאמר ג׳ דסמ׳ כי וס׳ נמסר בסדר בשלח:

רשי

אל היבוסי· מצודת ציון נקראת יבוס ומזרעו של אבימלך היו והיו להם שני צלמים אחד עור ואחד פסח שנעשו על שם יצחק ויעקב ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך ולכך לא הורישם כשלכדו את ירושלם לא לכדו את המצודה כמה שנאמר את היבוסי יושב ירושלם לא יכלו יושבי יהודה הורישם ותניא אמר ר' יהושע בן לוי יכולין היו אלא שלא היו רשאין: ויאמר לדוד· מי שאמר: העורים והפסחי׳· הם הצלמים: כל מכה יבוסי ויגע בצנור· כל דיקטל יבוסאה ויסרי למיכבש כרכא: ואת הפסחי׳· יכה גם את הפסחים ואת העורי׳ שנואי נפש וגו׳ על כן יאמרו וגו׳ על אשר אומרים העור והפסח בעוד שהעור והפסח יהיה בכאן לא יבא כו׳ לא יבא דוד עד הנה הרי זה מקר׳ קצר שאמר כל מכה יבוסי ויגע בצנור ולא פירש מה יעשה לו ובדברי הימים פירש כל מכה יבוסי ב בראשונה יהיה לראש ולשר ודומה לזה לכן כל הורג קין ולא פירש מה יעשה לו אבל מ מעצמו הוא נשמע ל לשון גערה ונזיפה: ויגע בצנור· לשון גובה המגדל כי שם היו נתונים הצלמי׳ ובימי דוד כבר עברו הדורו׳ שהוזכרו בשבועה:

העורים בל כתייא פתח וכל יהודיית קיז

מן

שמואל ב

גם־אתמול גם־שלשום בהיות שאול
מלך עלינו אתה היתה מוציא היית: המי ת ת
והמבי את־ישראל והמביא ת׳
ויאמר יהוה לך אתה תרעה את־עמי
את־ישראל ואתה תהיה לנגיד על־
ישראל: ויבאו כל־זקני ישראל
אל־המלך חברונה ויכרת להם ט׳ ת׳ מל׳ ותר חס׳
המלך דוד ברית בחברון לפני יהוה
וימשחו את־דוד למלך על־ישראל:
בן־שלשים שנה
דוד במלכו ארבעים שנה מלך: ל׳
בחברון מלך על־יהודה שבע שנים
וששה חדשים ובירושלם מלך: ג׳ א׳
שלשים ושלש שנה על כל־ישראל
ויהודה: וילך המלך ואנשיו
ירושלם אל־היבסי יושב הארץ ה׳ חס׳
ויאמר לדוד לאמר לא־תבוא הנה
כי אם־הסירך העורים והפסחים ל׳ · ל׳
לאמר לא־יבוא דוד הנה: וילכד דוד
את מצדת ציון היא עיר דוד: ויאמר ל׳ חס׳ כתי׳
דוד ביום ההוא כל־מכה יבוסי ויגע
בצנור ואת־הפסחים ואת־העורים ל׳

ג׳ מלין קדמיתא נסיב מן תניתא וסי׳ והיתה מרציא והמבי· ידעת שחר מקומו· ומתחתה לשבות האלה: היבסי ה׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ וילך המלך ואנשיו· כל מכה יבסי ויגע בצנור· עלה הקם לי״י מזבח· וישלח ידו המלאך· כי יעלה דוד להקים מזבח לי״י דד״ה: מצדה ד׳ חס׳ ו׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ וישב דוד במצדה·

ולכד דוד את מצדת ציון· וחברו דד״ה· סלעי ומצודתי דשמואל:

תרגום

אף מאתמלי אף מדקמוהי כד הוות
שאול מלכא עלנא את הויתא
נפיק ועליל בריש ישראל ואמר יי
לך את תפרנס ית עמי ית ישראל
ואת תהוי למלכא על ישראל:
ואתו כל סבי ישראל לות מלכא
בחברון וגזר להון מלכא דוד קיים
בחברון קדם יי ומשחו ית דוד
למהוי מלכא על ישראל:
בר תלתין שנין דוד כד
מלך ארבעין שנין מלך:
בחברון מלך על דבית יהודה
שבע שנין ושיתא ירחין ובירושלם
מלך תלתין ותלת שנין על כל
ישראל ויהודה: ואזל מלכא
וגברוהי לירושלם לות יבוסאה
יתבי ארעא ואמרו לדוד למימר
לא תעול הלכא אלהן באעדיותך
חטאיא וחייביא דאמרין לא יעול
דוד הלכא: ואחד דוד ית
חקרא דציון היא קרתא דדוד:
ואמר דוד ביומא ההוא כל
דקטל יבוסאה וישרי למכבש
כרכא וית חטאיא וית חייביא

רדק

אתה הייתה מוציא· הא׳ כתובה בסוף מלת הייתה והיא נקראת עם מלת מוציא וכן ידעת שחר מקומו: והמבי· חסר אלף בכתוב וכן היורש אבי לך: ויבואו כל זקני ישראל· וכבר אמר למעלה ויבואו כל שבטי ישראל אלא פירוש ויבואו וכבר באו תחלה זקני ישראל אל דוד וכרת להם ברית שלא ירע להם בעבור שסמכו ידי איש בשת שתי שני׳ ובעבור שאחרו להמליכו אחר מות א איש בשת חמש שני׳ וכיון שכרת להם ברית שלחו בעבור שבטי ישראל ובאו אל דוד ומשחוהו למלך ואע״פ שהיה נמשח תחלה ביד שמואל ומשחוהו אחר כן בית יהודה משחוהו גם עתה ישראל כי עתה מלך על כל ישרא׳ ובדברי הימים אומר וימשחו את דוד למלך על ישראל בדבר יי׳ ביד שמו׳ לפי שלא היה נתקיים דבר שמואל עד היום הזה כי שמואל משחו למלך על כל ישרא׳ כמו שהיה שאול מלך על כל ישראל ומפני זה לא נלחם דוד ביבוסי יושב ציון עד שהיה מלך על כל ישראל ומיד שמשחו אותו ישראל הלך שם: לפני יי׳. כבר פירש׳ כי כל מקום שיתקבצו שם כל ישראל או רובם שם שכינה שורה או פירוש לפני יי׳ שאמרו יי׳ יהיה עד בינינו בברית שאנו כורתים: בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים· ובכלל לא מנאם לפי שלא היתה שנה שלמה וכן בספר מלכים לא מנה אותם ששה חדשי׳ אפי׳ בפרט לפי שלא היתה שנה ש שלימה· ובדרש אין ששה חדשים יתירי׳ מה אמר ר׳ יצחק בשם ר׳ יהודה חסירים היו משלשי׳ ושלש אלא שהכתובים חולקים כבוד לירושלם ומונין אותם שלימים אמר רבי יודן חשבון המרובה בולע את הממועט אמר ר׳ יודן כתוב כי ששה חדשים ישב שם יואב הותן חדשים לא עלו לו מן המניין· דבר אחר אותן חדשים שברח מפני אבשלום ובשעירה היה מתכפר כהדיוט לא עלו מן המניין: וילך המלך ואנשיו· ובדברי הימים וילך דוד וכל ישראל כי כל ישראל היו עתה אנשיו וכיון שמלך על כל ישראל הלך אל ירושלם ללכוד מצודת ציון לפי שהיתה קבלה אצלם כי ציון ראש ממלכת ישראל ולא ילכוד אותה אלא מי שיהיה מלך על כל ישראל ועד היום לא נתקיימה מלכות בישראל כי שאול לא קמה מלכותו: כי אם הסירך העורים והפסחים· ת״י אלהן באעדיותך חטאיא וחייביא דאמרין לא יעול דוד הלכא· ומשלכו בדרש אמרו אנשי יבוס לאברה׳ כרות עמנו ברית שאין זרעך יורש את עיר היבוס ואנו מוכרין לך את מערת המכפלה ועשה כן ואנשי יבוס עשו צלמי נחשת והעמידום ברחוב העיר וכתבו עליהם ברית השבועה וכשבאו ישראל לארץ לא יכלו להכנס שם מפני השבועה שנאמר ואת היבוסי יושב ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם וכשמלך דוד רצה להכנס שם ולא הניחוהו שנאמר ויאמרו אנשי יבוס לא תבא הנה אמרו לו אין אתה יכול עד שתסיר הצלמים הללו שכתוב עליהם ברית השבועה שנאמר כי אם הסירך העורים והפסחים ואלו הם הצלמים שעינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו רגליהם לא יהלכו שנאי׳ נפש דוד לפי שסוכא מלשמוע ומעבוד ע״ז שנ׳ על כן יאמרו עור ופסח לא יבא אל הבית אמר דוד לאנשיו כל מי שיעלה בראשונה ויסיר את הצלמים יהיה לראש ועלה יואב והיה לראש שנ׳ ויעל יואב וגו׳ ואחר כן קנה דוד את עיר היבוסי לישרא׳ בככר זהב בכתב לאחוזת עולם בשש מאות זהב שנאמ׳ ויתן דוד לארונה במקום וגו׳ ועוד אמרו כי שני צלמים אלו היו בראש המגדול הנקרא צנור והיה אחד עור על שם יצחק והאחד היה פסח על שם יעקב ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך שנ׳ אם תשקר לי ולניני ולנכדי לפיכך לא כבשוה ישראל כשכבשו את ירוש׳ כי עדיין היה נכד אבימלך חי ובימי דוד כבר מת ובטלה השבועה והחכם ר׳ אברהם אע׳ פירש כי אם הסירך כמו הסיר כלומר אם תסיר למלחמתך אפי׳ העורים והפסחי׳ הם ימנעוך שלא תבא הנה כי המגדל הזה חזק מאד ולא נירא אותך למלחמה: ויאמר דוד· עתה ספר איך לכדה שאמר כל מכה יבוסי ויגע בצנור ופירושו במקום החזק ות״י ויסרי למיכבש כרכא: ואת הפסחים ואת העורים· כלומ׳ ויבא גם כן הפסחים והעורים ומכה שזכר עומד במקום שנים:

שנואי

רלבג

והנה אחר זה נתקבצו כל שבטי ישראל אל דוד בחברון ויכרות להם המלך דוד ברית בחברון כי שם היתה במה לזבוח שם זבחים כמו שנתבאר בדברי אבשלום· וימשחו את דוד למלך על כל ישראל ואז נעתק דוד מחברון ללכת ירושלם · והנה היה היבוסי יושב בירושלם ולא יכול דוד להוציאם משם בעבור שבועת אברהם לאבימלך שהיתה כתובה בצלמים אשר שם שהם עורים ופסחים כי עינים להם ולא יראו רגלים ולא יהלכו ואפשר שהיו הצלמים ההם בצורת עור ופסח העור להורות על ברית יצחק שבסוף ימיו כהו עיניו מראות והפסח בעבור יעקב שהיה צולע על יריכו ועשו זה להורות שכבר נשתלם להם זה הברית עם האבות בכללם ולזאת הסבה אמר היבוסי לדוד לא תבא הנה אם לא הסירות תחלה העורים והפסחים שבהם זכירת זה הברית כאילו יאמר לא יבא דוד הנה כי לא יוכל להסיר אלו הצלמים שבהם זכירת זה הברית · וילכד דוד מהיבוסי את מצודת ציון הא עיר דוד ואמ׳ דוד ביום ההוא כל מי שיכה יבוסי ויגע בצנור והוא המרזב שנשפכים ממנו המים וישחית עם השחתתו את הצנור הפסחים והעורים שהם שנואי נפש דוד מצד שימנעוהו מלבוא אל הבית יהיה לו גמול כך וכך ולא פורש על כן היו אומרים יש שם עור ופסח הנה באמת זה ימנע דוד מלבא אל הבית והנה אפשר השחתתו בזה האופן מזולת הסרת הברית אשר כרתו האבות כי הוא ישחית הבנין אשר בו הציור ובהשחתתו ישחתו הצלמים האלו ואפשר שנאמר בפירוש זה הענין שהוא אפשר שהוא שם מקום אחד אי אפשר שיכנסו בו אם לא יעברו לפני אלו הצלמים והיו אלו הצלמים עשויים באופן מהתחבולה שיניעו מקלות של ברזל רבי המשקל תנועה חזקה בדרך שלא יוכל אדם לעבור שם כדי שלא יכו אותן הצלמים באותן המקלות וכבר שמענו שכבר נעשו צלמים כאלה בקצת המקומות והנה המלאכת כמו זאת התחבולה אין בה מהקושי למי שיבין בחכמת המשקולות ובהנעה במים וברוח ובכסף חי ואין הנה מקום החקירה לבאר איך יתכן זה והנה עשו אותן הצלמים בדמות עורים ופסחים לפי שמדרך העורים והפסחים שיהיה להם מקל יהיו נשענים בו והנה ידמה שאצל הצנור היו אלו הצלמים והיו מוציאין המים מפיהם והיה נכנס מהמים בהם מה שהיה בו רושם מהנעת אלו המקלות ולזה היה צריך כל איש להשמר שלא יכנס שם ובהכו׳ האיש בצנור בדרך שלא ישפכו המים לאותן הצלמים יקל יותר להשחית אותן הצלמי׳:

וישב

שנואי נפש דוד · לפי שבזוהו בהם שאמרו שהם ימנעוהו שלא ילכוד את המצודה · ואמר כל מכה ולא אמר מה יעשה לו וכמוהו כל הורג קין ובדברי הימים מפרש כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר ויעל יואב בראשונה ויהי לראש · ובמדרש כל מכה יבוסי ויגע בצנור כל מי שהיה מכה יבוסי היה נוגע בצנור כלומר לא היו יכולים לכבשם אם לא היו מגיעים בצנור והוא המקום הגבוה במגדל מה עשו הביאו אילן של ברוש וכפפו אותו וקפץ יואב ועלה בראש החומה ובקשו להורגו והיה גבור חיל ולחם כנגדם ובאו גבורי ישראל ועזרוהו · ובמדרש אחר כתוב כן מה עשה יואב הלך והביא ברוש אחד רענן וקבעו בצד החומה וכפף ראשו שהיה רך ואחז בו דוד וקפץ יואב על ראשו של דוד ונתלה בברוש ודלג על החומה וזהו ש שאמר דוד יהלמני צדיק חסד שמן ראש אל יניא ראשי מה עשה הקב"ה קצר את החומה עד ש שעלה דוד אחריו שנאמ' ובאלהי אדלג שור: על כן יאמרו · כי מהיום ההוא ואילך לא יבא עור ופסח אל הבית הזה היא מצודת ציון לבזיון אותן העורי' והפסחי' ולזכרון לדורות היאך לכדה דוד: מן המלוא וביתה · מן המלוא ולפנים ומלוא הוא מקום סמוך לחומה ואותו המקו' היתה רחבה להאסף העם שם לפיכך נקרא מלוא כמו קראו מלאו ואמרו האספו ונבואה וממנו ולפנים בנה ובדברי הימים אומר כי יואב בנה שאר העיר: הלוך וגדול · שניהם מקור: ויי' אלהי צבאות עמו · טעם הספור הזה כי בעזרתו היה מנצח כל החיילות בכל אשר יצא כי יי' עמו שהוא אדון צבאו' מעלה וצבאות מטה: וחרשי אבן קיר · לבנות קיר ות"י ונגרין דאומנין למיקץ אעין ואבנין ואדריכלין דאומנין בבניין כותלין: וכי נשא · מבניין כיעל הגדול הקב"ה נשא ממלכתו כיון שמלך צור שלח לו כל זה ידע כי מיי' היתה לו זה בעבור עמו ישר' להיו' להם רועה טוב: ויקח דוד עוד פלגשים ונשים · אמרו רבו' ז"ל פלגשים בלא כתובה ובלא קדושין נשים בכתובה וקדושין ואף על פי שיש מחלוקת בזה בירושלמי שאמרו שם אתו היא אשה ואיזו היא פלגש ר' מאיר אומר אשה יש לה כתובה פלגש אין לה כתובה וחכמים אומרים אחד זו ואחד זו יש להם כתובה אלא אשה יש לה כתובה ותנאי כתובה פלגש יש לה כתובה ואין לה תנאי כ כתובה אע"פ כן סוגיית התלמוד כר' מאיר וקבלו רז"ל כי שמנה עשרה נשים היו לו לדוד בין נשים ובין פלגשים ודרשו לא ירבה לו נשים יותר מן שמנה עשרה וסמכו זה אחר הקבלה מפסוק ואוסיפה לך כהנה ו כהנה ושש נשים היו לו ואמר כהנה וכהנה והם י"ב ועוד כהנה והם י"ח ואת הבריכם לומר כי עגלה זו מיכל ובכלל השש שהיו לו בחברון היא והנה מצאנו לו שש נשים בחברון קודם בואו לירושלם ואומר ויקח דוד עוד פלגשים ונשים מירושלם ומצאנו בבריחו מפני אבשלום שהניח עשר פלגשים לשמור את הבית אם כן שתים נשים לבד לקח בירושלם ועשר פלגשים ואחת משתי הנשים שלקח בירושלם היתה בת שבע: הילודים · תואר בשקל גבורים וכל אלה בני נשים היו כמו שאומר בדברי הימים לבד בני הפלגשים: שמוע · הוא שמעה הנזכר בדברי הימים בבני הפלגשים · ואלישוע הוא אלישמע הנזכר שם ונזכר שם אליפלט אחר ונזכר גם כן נגוה שלא נזכר הנה ואפשר כי שנים אלו מתו בלא זכר לפיכך לא זכר אותם הנה לפי שאמר שם כל בני דוד לפיכך זכרם כלם: לבקש את דוד · להלחם עמו ואז עשה דוד מזמור למה רגשו גוים לפי שנתקבצו כל פלשתים כמו שנאמר ויעלו כל פלשתים: וירד אל המצודה · מגדל חזק ואמר וירד כי מקום המגדל היה שפל מירושלם וכשבא דוד מירושלם אל המצודה היה יורד ומה שאמר האעלה אל פלשתים והם היו בעמק רפאים נראה כי פלשתים היו באותו מקום הנקרא בעל פרצים אלא שהיו חיל רב מאד כמו שאמר כל פלשתים ונתפשטו עד עמק רפאים ואותו מקום בעל פרצים היה גבוה ממקום המצודה שירד שם דוד בתחלה וכן אמר בדברי הימים ויעלו בבעל פרצים וכן אמר בספר ישעיה כי בהר פרצים יקום יי' ועל מלחמה זו אמר · ושם במצודה שאל ביי' ועלה בבעל פרצים להלחם בפלשתים ושם הכה אותם: פרץ יי' את אויבי לפני כפרץ מים · כלומר מיי' היתה זאת כי אני במעט עם הכיתי עם רב כזה אלא שהאל פרץ אותם לפני ות"י תבר יי' ית בעלי דבבי קדמי כמה דמתבר מאן דחסף דמלי מיין ולפי הפשט כפרץ שעושין המים בבוא שטף מים שפורצין הגדר: בעל פרצים · ת"י מישר פרצים וכן תרגם בעל גד מישר גד: וישאם

וביתה ב' קמץ הפנימית · המלוא · ופלשתים ח' וסי' נמסר בהאי סיפרא בחלק א' סימן י"ז : פרצים ה' וסי' ויבא דוד בבעל פרצים ויכם ב' בפסוק · כי כהר פרצים יקום · ויעלו בבעל פרצים ב' בפסוק דד"ה · וא' ופרצים תצאנה דעמוס :

סמ"ו ק' שְׂנֻאֵו נֶפֶשׁ דָּוִד עַל־כֵּן יֹאמְרוּ עִוֵּר
וּפִסֵּחַ לֹא יָבוֹא אֶל־הַבָּיִת׃ וַיֵּשֶׁב
ד' חס' דָּוִד בַּמְּצֻדָה וַיִּקְרָא־לָהּ עִיר דָּוִד וַיִּבֶן
ב' דָּוִד סָבִיב מִן־הַמִּלּוֹא וָבָיְתָה׃
ה' · ג"ב כליש' וַיֵּלֶךְ דָּוִד הָלוֹךְ וְגָדוֹל וַיהוָה אֱלֹהֵי
צְבָאוֹת עִמּוֹ׃
וַיִּשְׁלַח חִירָם מֶלֶךְ־צֹר מַלְאָכִים אֶל־
דָּוִד וַעֲצֵי אֲרָזִים וְחָרָשֵׁי עֵץ וְחָרָשֵׁי
אֶבֶן קִיר וַיִּבְנוּ־בַיִת לְדָוִד׃ וַיֵּדַע
ל' דָּוִד כִּי־הֱכִינוֹ יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל
ל' וְכִי נִשֵּׂא מַמְלַכְתּוֹ בַּעֲבוּר עַמּוֹ
ד' יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּקַּח דָּוִד
עוֹד פִּלַגְשִׁים וְנָשִׁים מִירוּשָׁלִַם אַחֲרֵי
בֹּאוֹ מֵחֶבְרוֹן וַיִּוָּלְדוּ עוֹד לְדָוִד בָּנִים
ג' ב' חס' וא' מל' וּבָנוֹת׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הַיִּלֹּדִים לוֹ
ל' בִּירוּשָׁלִָם שַׁמּוּעַ וְשׁוֹבָב וְנָתָן
ב' ומל' וּשְׁלֹמֹה׃ וְיִבְחָר וֶאֱלִישׁוּעַ וְנֶפֶג
וְיָפִיעַ׃ וֶאֱלִישָׁמָע וְאֶלְיָדָע וֶאֱלִיפָלֶט׃
וַיִּשְׁמְעוּ פְלִשְׁתִּים
כִּי־מָשְׁחוּ אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל
ב' וַיַּעֲלוּ כָל־פְּלִשְׁתִּים לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד
ל' וַיִּשְׁמַע דָּוִד וַיֵּרֶד אֶל־הַמְּצוּדָה׃
וּפְלִשְׁתִּים בָּאוּ וַיִּנָּטְשׁוּ בְּעֵמֶק רְפָאִים׃
וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר הַאֶעֱלֶה
ל' · ב אֶל־פְּלִשְׁתִּים הֲתִתְּנֵם בְּיָדִי
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד
ח' עֲלֵה כִּי־נָתֹן אֶתֵּן אֶת־הַפְּלִשְׁתִּים
ה' בְּיָדֶךָ׃ וַיָּבֹא דָוִד בְּבַעַל־פְּרָצִים
וַיַּכֵּם שָׁם דָּוִד וַיֹּאמֶר פָּרַץ יְהוָה אֶת־
ד' אֹיְבַי לְפָנַי כְּפֶרֶץ מָיִם עַל־כֵּן קָרָא
ה' שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בַּעַל פְּרָצִים׃
וַיַּעַזְבוּ־שָׁם אֶת־עֲצַבֵּיהֶם

רְחִיקָא נַפְשָׁא דְדָוִד עַל כֵּן יֵימְרוּן חַטָּאַיָּא וְחַיָּבַיָּא לָא יֵעֲלוּן לְבֵיתָא׃ וִיתֵיב דָּוִד בְּחַקְרָא וּקְרָא לַהּ קַרְתָּא דְדָוִד וּבְנָא דָוִד סְחוֹר סְחוֹר מִן מַלְיָיתָא וּלְגָיו׃ וַאֲזַל דָּוִד אָזֵיל וּסְגֵי וּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָא צְבָאוֹת בְּסַעֲדֵיהּ׃ וּשְׁלַח חִירָם מַלְכָּא דְצוֹר אִזְגַּדִּין לְוַת דָּוִד וְאָעֵי אַרְזִין וְנַגָּרִין דְאוּמָנִין לְמִיקַץ אָעִין וְאַבְנֵי וְאַרְדִיכְלִין דְאוּמָנִין בְּבִנְיַן כּוֹתְלִין וּבְנוֹ בֵיתָא לְדָוִד׃ וִידַע דָּוִד אֲרֵי אַתְקְנֵיהּ יְיָ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל וַאֲרֵי מְנַטְלָא מַלְכוּתֵיהּ בְּדִיל עַמֵּיהּ יִשְׂרָאֵל׃ וּנְסִיב דָּוִד עוֹד לְחֵינָן וּנְשִׁין מִירוּשְׁלֶם בָּתַר דַּאֲתָא מֵחֶבְרוֹן וְאִתְיְלִידוּ עוֹד לְדָוִד בְּנִין וּבְנָן׃ וְאִלֵּין שְׁמָהַת דְּאִתְיְלִידוּ לֵיהּ בִּירוּשְׁלֶם שַׁמּוּעַ וְשׁוֹבָב וְנָתָן וּשְׁלֹמֹה׃ וְיִבְחָר וֶאֱלִישׁוּעַ וְנֶפֶג וְיָפִיעַ׃ וֶאֱלִישָׁמָע וְאֶלְיָדָע וֶאֱלִיפָלֶט׃ וּשְׁמָעוּ פְלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי מְשַׁחוּ יָת דָּוִד לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל וּסְלִיקוּ כָּל פְּלִשְׁתָּאֵי לְמִבְעֵי יָת דָּוִד וּשְׁמַע דָּוִד וּנְחַת לְחַקְרָא׃ וּפְלִשְׁתָּאֵי אֲתוֹ וְאִתְרַטִּישׁוּ בְּמֵישַׁר גִּבָּרַיָּא׃ וּשְׁאֵיל דָּוִד בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימַר הַאִיסַּק עַל פְּלִשְׁתָּאֵי הֲתִמְסְרִינּוּן בִּידִי וַאֲמַר יְיָ לְדָוִד סַק אֲרֵי מִמְסַר אֶמְסַר יָת פְּלִשְׁתָּאֵי בִּידָךְ׃ וַאֲתָא דָוִד בְּמֵישַׁר פְּרָצִים וּמְחָנוּן תַּמָּן דָּוִד וַאֲמַר תְּבַר יְיָ יָת בַּעֲלֵי דְבָבַי קֳדָמַי כְּתִיבוּר מַאן דַּחֲסַף דְּמַלֵּי מַיִין עַל כֵּן קְרָא שְׁמֵיהּ דְּאַתְרָא הַהוּא מֵישַׁר פְּרָצִים׃ וּשְׁבַקוּ תַמָּן יָת טַעֲוָתְהוֹן

רש"י

מן המלוא וביתה · היקף חומה כמוכח וממלאין אותה עפר וגבוה התל באמצעו ומשפע והולך לכל רוח הוא קרוי מלוא ועליו בנה דוד בתים ואותו המלוא היה סביב ל למצודה: וידע דוד · בראותו כל מעשיו מצליחין ומלכי ה האומות שולחין לו מנחה: ויטשו · ויתפשטו: בעל פרצים · מישור פרצים: כפרץ מים · כמים הפורצים גדודי ה הספה: וישאם

רלבג

וישב דוד במצודה שלכד ואחשב שחפרו סביבה לחזק העיר ההיא ומלאו החפירה המים כמו שעושין האנשים היום לחזק העיירות שלא יכנסו האנשים בקלות ולזה נקרא המקום ההוא מלוא · והנה בנה דוד סביב מהמלוא וביתה ר"ל שבנה חומה לפני' מהמלוא מקפת בכל הבנינים אשר בעיר ההיא כמנהג · וזכר כי מפני שידע דוד כי הכינו יי' למלך על כל ישראל וכי נשא הש"י ממלכתו בעבור עמו ישראל ר"ל מאהבתו אותם הנה לקח עוד דוד פילגשים ונשים בירושלם והוליד בנים ובנות ואחשוב שעשה זה כדי שיהיה בהם אחד יהיה ראוי למלוך על זה העם הקדוש ויהיה כאהב לש"י · והנה זכר שכבר כאספו פלשתים לבקש דוד ושאל דוד את פני יי' ונלחם בהם והכניעם וקרא שם המקום אשר הכם בו בעל פרצי' כדי להזכיר הנס וזכר שכבר עזבו שם עצביהם ושרפום דוד ואנשיו שלא יהנו האנשים בהם כמו שצותה התורה · עוד

רשי

ויאסם דוד. ואוקידינון דוד וגברוהי: עמק רפאי'. אצל ירושלם הוא בספר יהושע: ממול בכאים. מקביל אילניא: את קול צעדה בראשי הבכאים. הם מלאכים הצועדים בראשי האילנות אשר אני שולח לעזרתך: אז תחרץ. תריס קול מלחמה ואבחת חרב גלפי"ד בלע"ז וכן לא יחרץ כלב לשונו: ויסף עוד דוד לאסוף את כל בחור בישראל שלשי' אלף. לפי שנאספו עליו כשהמליכוהו בחברון וזו היתה אסיפה שנייה לכך נאמר ויוסף: מבעלי יהודה. היא קרית יערים כמו שנאמר ביהושע ותאר הגבול ובעלה בעלה היא קרית יערים וכן בדברי הימים ויעל דוד וכל ישראל בעלתה היא קרית יערי' ובעל לשון מישור' ויקם וילך דוד מבעלי יהוד' שנאספו שם להעלות משם את הארון וגו': אשר נקרא שם שם. אשר נקרא לו לארון שם ומהו השם שהיה שם יי' צבאות עליו: אל עגלה חדשה. טעה בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו ולפי שאמר זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי נענש לבא לידי כך ומת עוזא על ידו לפיכך כשהביאו מבית עובד אדום הביאו בכתף שנאמר בדברי הימים ויאמר להם אתם ראשי האבות אשר ללוים התקדשו אתם ואחיכם והעליתם את ארון ה' וגו' כי למבראשונה לא אתם פרץ יי' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט: עם ארון האלהים. הרי זה מקרא קצר והם באים עם ארון האלהים: בכל

רדק

ויאסם דוד. וישרפם וכת"י ואוקידינון דוד וגברוהי וכן אומר בדברי הימים ויאמר דוד וישרפו באש וכמוהו לשון שריפה ותשא הארץ מפניו כמעט ישאכי עושכי ובדברי רז"ל וישאם לשון נטילה והקשו הפסוקים ואמרו כתי' וישאם דוד מלמד שנטלן לעצמו וכתי' וישרפו ותרצו כאן קודם שבא אתי הגתי כאן לאחר שבא אתי הגתי ר"ל כי באותה המלחמה היה אתי הגתי עם פלשתים ופלשתי היה וכשראה שפלת פלשתים בא לו אל דוד וקודם שבא אתי הגתי היו מתחילין לשרוף העצבים כי ע"ז אסורה בהנאה וכיון שבא אתי הגתי ובטל הע"ז הניחו מלשרוף ועל מה שלא נשרף אמר וישאם דוד כיכיון שבטלה גוי מותרת בהנאה: לעלות. בבעל פרצים כמו בתחלה ונטשו גם כן בעמק רפאים: לא תעלה. פי' לא תעלה עליהם מעתה כי לא הגיע עדיין עת הישוע' אלא בין כך ובין כך הסב אל אחריהם ובאתה להם ממול בכאים וכשמעך הקול אז תבא עליהם: ממול בכאים. ת"י מקביל אילניא ופירשו בהם האילנות הנקראים בדברי רז"ל תותים וכמוהו עוברי בעמק הבכא: בשמעך. כתוב בב"ת וקרי בכ"ף והענין אחד: את קול צעדה בראשי הבכאי'. השמיעך קול לחזק לב העם אשר אתך שידמה להם קול הולכי' בראשי האילנות כאילו מלאכים יבאו להכות בפלשתים כמו שאמרו בדבר ברק הלא יי' יצא לפניך וכן אמ' הנה כי אז יצא יי' לפניך: אז תחרץ. תנוע ותתחזק על פלשתי' כמו לא יחרץ כלב לשונו ענין תנועה ופי' צעדה ענין הליכה כמו מצעדי גבר וי"ת כשמעך כמישמעך ית קל צווחתא ברישי אילניא בכן תתקף ארי בכן נפיק מלאכא דיי' לאצלחא קדמך. ובדרש לא תעלה הסב אל אחריהם אמר לו הקב"ה אין לך רשות לפשוט יד בהם אפי' הם קרובים אצלך עד שאתה רואה את ראשי האילנות מנענעי' אז תחרץ דבר חרוץ הוא כמו אם חרוצי' ימיו ולמה נתן להם סימן מראשי הבכאים ולא מאחריהם אמר ר' ברכיה מפני שכלו מלאו חבים הבכא הזה לומר לך שכל זמן שישראל שרויים בצרה כאילו צרה לפניו שנא' עמו אנכי בצרה: מגבע עד באך גזר. ובדברי הימים מגבעון ועד גזרה ואחד הוא: ויוסף עוד דוד. כמו ויאסוף שרשו אסף וכן ויוחר מן המועד שרשו אחר וכן תוסף רוחם יגועון כמו תאסוף ויש לפרשו כמשמעו ענין תוספת שרשו יסף כלומ' הוסיף לקבץ עוד וכתו' והוסיף עוד ופי' עוד כי היו עמו רבים מישראל כשהמליכוהו וכן במלחמה הזאת כי באותו הפרק היתה מלחמת פלשתים והיה זה שהעלו הארון וכן מוכיח בדברי הימים: מבעלי יהודה. ונקראת גם כן שם קרית יערים בעל ונזכר בעלתה בדברי הימים ואחד הוא ונקראת ג"כ קרית יערים כמו שאומר בספר יהושע בעלה היא קרית יערים ובקרית יערים היה הארון כי שם העלוהו מבית שמש ואמרו מבעלי יהודה במ"ם והיה לו לומר אל בעלי יהודה כי שם הלכו להעלות משם הארו' וכן אמר בדברי הימים וילך דוד וכל ישראל בעלתה אל קרית יערים ואם נאמר כי המ"ם במקום למ"ד זה לא יתכן כי זה הפך זה כי המ"ם מורה הריחוק והלמ"ד מורה הקרוב אלא אין פירוש ויקם וילך דוד על ההליכה לבעלי יהודה אלא על היציאה משם שאמר להעלות משם והוא מקרא קצר וכן פירוש הפסוק וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה שבאו שם להעלו' משם את ארון האלהים: אשר נקרא שם. ואא"ז פירש שם יי' צבאות יושב הכרובים עליו נקרא הארון שם ומה שנזכר שם הארון בזה השם במקום זה מה שלא נזכר כן במקום אחר לפי שנתקדש שמו של הקב"ה עליו בהיותו בשדה פלשתים: אל עגלה חדשה. כמו על וכן ויך את הפלשתי אל מצחו וכן אל ההרים לא אכל וטעם עגלה חדשה שלא נשתמש בה הדיוט ועשו זה לקדושת הארון: נוהגים את העגלה חדשה. פירו' היו נוהגים את הבקר שהיו מושכים העגלה: עם ארון האלהים. דבק הוא עם עגלה חדשה כאילו אמר נוהגים את העגלה חדשה עם ארון האלהים ובאמרו פעם אחרת וישאוהו לפי שאמר בעוזא ואחיו נוהגים פיר' היאך היו נוהגים אותו כשנשאוהו מבית אבינדב כי אחיו היה הולך לפני הארון ועוזא עם הארון וי"מ כן עם ארון האלהים כי על עוזא אמר שהיה הולך עם ארון האלהים ואחיו לפניו לפיכך אחז בו עוזא כי הוא היה עם הארון וכן אמר וימת שם עם ארון האלהים. וי"מ וישאהו על הארגז שהשיבו פלשתים אמר כי נשאוהו עם ארון האלהים וזהו שאמר פעם שנית וישאוהו כי הראשון אמר על הארון והאחרון אמר על הארגז: בכל

וישאהו ד' בקריא' וסימ' וישאוהו במוט בשנים ומן הרכבים. וישאהו מבית אבינדב אשר בגבעה. וחברו דבתריה. וישאהו על הססים דאמציהו דד"ה:

וַיִּשָּׂאֵם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו׃
וַיֹּסִפוּ עוֹד פְּלִשְׁתִּים לַעֲלוֹת
וַיִּנָּטְשׁוּ בְּעֵמֶק רְפָאִים׃ וַיִּשְׁאַל
דָּוִד בַּיהוָה וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲלֶה הָסֵב
אֶל־אַחֲרֵיהֶם וּבָאתָ לָהֶם מִמּוּל
בְּכָאִים׃ וִיהִי בְּשָׁמְעֲךָ אֶת־קוֹל
צְעָדָה בְּרָאשֵׁי הַבְּכָאִים אָז תֶּחֱרָץ כִּי
אָז יָצָא יְהוָה לְפָנֶיךָ לְהַכּוֹת בְּמַחֲנֵה
פְלִשְׁתִּים׃ וַיַּעַשׂ דָּוִד כֵּן כַּאֲשֶׁר
צִוָּהוּ יְהוָה וַיַּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים מִגֶּבַע
עַד־בֹּאֲךָ גָזֶר׃
וַיֹּסֶף עוֹד דָּוִד אֶת־כָּל־בָּחוּר
בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ וַיָּקָם
וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבַּעֲלֵי
יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְהוָה
צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים עָלָיו׃
וַיַּרְכִּבוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֶל־עֲגָלָה
חֲדָשָׁה וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר
בַּגִּבְעָה וְעֻזָּא וְאַחְיוֹ בְּנֵי אֲבִינָדָב
נֹהֲגִים אֶת־הָעֲגָלָה חֲדָשָׁה׃ וַיִּשָּׂאֻהוּ
מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה עִם אֲרוֹן
הָאֱלֹהִים וְאַחְיוֹ הֹלֵךְ לִפְנֵי הָאָרוֹן׃

וְאוֹקֵידִינוּן דָּוִד וְגַבְרוֹהִי׃
וְאוֹסִיפוּ עוֹד פְּלִשְׁתָּאֵי לְמִיסַק
וְאִתְרְטִישׁוּ בְּמֵישַׁר גִּיבָּרַיָּא׃
וּשְׁאִיל דָּוִד בְּמֵימְרָא דַּייָ וַאֲמַר לָא
תִסַּק אִסְתַּחַר לַאֲחוֹרֵיהוֹן וְתֵיהֹךְ
לְהוֹן מִקְּבֵיל אִילָנַיָּא׃ וִיהֵי
כְּמִשְׁמְעָךְ יַת קָל צְוָוחְתָּא בְּרֵישֵׁי
אִילָנַיָּא בְּכֵן תִּתְקַף אֲרֵי בְּכֵן נְפִיק
מַלְאָכָא דַּייָ לְאַצְלָחָא קֳדָמָךְ
לְמִקְטַל בְּמַשְׁרִית פְּלִשְׁתָּאֵי׃
וַעֲבַד דָּוִד כֵּן כְּמָא דִּי פַּקְדֵיהּ יְיָ
וּקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאֵי מִגֶּבַע עַד
מַעֲלָנָא דְגָזֶר׃
וְאוֹסֵיף עוֹד דָּוִד יַת כָּל בְּחוּרֵי
יִשְׂרָאֵל תְּלָתִין אַלְפִין׃ וְקָם
וַאֲזַל דָּוִד וְכָל עַמָּא דִּי עִמֵּיהּ
מִקִּירְוַיָּא דְּבֵית יְהוּדָה לְאַסָּקָא
מִתַּמָּן יַת אֲרוֹנָא דַּייָ דְּאִתְקְרֵי שְׁמָא
דַּייָ צְבָאוֹת דִּשְׁכִינְתֵּיהּ שַׁרְיָא עֵיל
מִן כְּרוּבַיָּא עֲלוֹהִי׃ וְאַחִיתוּ יַת
אֲרוֹנָא דַּייָ בַּעֲגָלָת חֲדַתָּא וּנְטַלוּהִי
מִבֵּית אֲבִינָדָב דִּי בְּגִבְעֲתָא וְעֻזָּא
וְאַחְווֹ בְּנֵי אֲבִינָדָב מְדַבְּרִין יַת עֲגָלְתָּא
חֲדַתָּא׃ וּנְטַלוּהִי מִבֵּית אֲבִינָדָב
דִּי בְּגִבְעֲתָא עִם אֲרוֹנָא דַּייָ
וְאַחְווֹ אָזִיל קֳדָם אֲרוֹנָא׃

רלבג

עוד זכר שאחר זה הוסיפו עוד פלשתים לעלות להלחם עם דוד ושאל דוד את פי יי' אם יעלה עליהם להלחם בהם ובאהו המענ' שלא יעלה עליהם אם לא בתחבולה באופן שלא ירגישו בבאו ולזה אמר שיסוב אל אחריהם בדרך שיבא להם ממול בבאים הם מוריי"ש בלע"ז והם אילנות רבי הענפים והעלים ויהיה זה סבה שלא ירגישו בהם הפלשתים בבאם וגם שם ימתין שיבא רוח יניע ראשי הבכאים בדרך שישמע בהם כמו קול צעדי המתנועעים כי זה יהיה סבה שיחשבו פלשתים בשמעם קול צעדי דוד שהוא קול תנועת ראשי הבכאים ולא יהיו נשמרים ממנו בכלל ולזה כוהו השם שיתנועע אז במהירות ויפול עליהם כי בזה האופן מן התחבולה ינצחם והנה לפי מה שאחשוב כוה זה הש"י לפי שנגלה לו כי היה ראוי שינצחו הפלשתים את דוד לפי המערכת לולי זאת התחבולה ואע"פ שהיה הש"י יכול לנצח על דרך המופת הפלשתי' הנה לא יעשה הש"י המופתים כי אם במקומו' ההכרחיים כמו שזכרנו פעמים רבות. עוד זכר שכבר התעורר דוד להעלות ארון האלהים מבית אבינדב אשר בגבעה וירכיבוהו על עגלה חדשה ובזה שגגו כי כבר נזכר בתורה שאין ראוי לשאת את ארון האלהים כי אם בכתף אמר על בני קהת כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו גם שגג עוד עזא כי הוא לא היה לוי ולא היה לו רשות לאחוז בארון האלהים גם ללוים לא הותר זה אבל ישאו במוטות ולזה פרץ השם פרץ בעזא כמו שנתבאר בספר דברי הימים קצת ביאור אמר כי למבראשונה לא אתם פרץ יי' בנו וגו' והנה ירא דוד מפני זה להביא אליו ארון האלהים מצד יתרון קדושתו כי אולי לא יוכל להשמר מן השגגה בשמירתו בקדושה וכאשר נתבאר לו שברך יי' את בית עובד אדום הגתי בעבור ארון האלהים שישב בביתו שלשה חדשים אז הביא דוד את ארון האלהים אל עיר דוד על יד הלויים כמשפט: והנה

בכל עצי ברושים· אמר עצי ברושים לפי שכלי השיר עושה אדם אותם מברוש וכלל תחלה בכל עצי ברושים ופרט אחר כן ובכינורות ובנבלים· ויו ובכינורות נוספת ורבות כמוהו או יהיה בכל עצי ברושים כלל כלים אחרים לבד הנזכרים: ובמנענעים· הוא כלי כינון יניע אדם גופו בנגנו בו או הוא אשר בו יתדות ינועו בעת הנגון וי״ת וברביעין והם לוחות דקות ינגנו בהם ובדברי רבותי׳ זכרונם לברכה רביעית של אליית פי׳ לוחות של מקושקשות כי הלוחות ההם ינגנו בהם ויקושו: ובצלצלים· כמו בצלצלי שמע והם שני כלי נחשת שמקישין אותן זה בזה ומשמיעים קול: גרן נכון· ובדברי הימים גרן כידון ושני שמות היו לו ואפשר כי שמו גורן נכון וקראוהו גרן כידון על שמת שם עזא מן ירא ו עיניו כידו ורבותינו ז״ל אמרו בתחלה כידון ולבסוף נכון כלומ׳ עתה כשנשאו הארון בעגלה ופרץ יי׳ בעוזה נקרא כידון ולבסוף כשהעלהו דוד מבית עובד אדום נקרא נכון שנשאוהו לויים בכתף כמו שאומר בדברי הימים ושם כתיב ויהי בעזור האלהים את הלוים כנגד מה שפרץ עתה בנושאיו עזר שם את נושאיו לפי שעשו נכון שנשאוהו הלוים בכתפי׳ ובמוטות: וישלח עוזה. פי׳ וישלח ידו: כי שמטו הבקר· שמטו פועל עומד כאילו נשמטו הבקר כלומר נתפרקו איבריהם מקדושת הארון שלא היה ראוי שיהיה נשא בעגלה שימשכוהו הבקר אלא בכתפי הלויים היה ראוי להיות נשא ולדעת יונתן שמטו פועל יוצא שתרגם ארי מרגוהי תוריא פי׳ שמטוהו והורידו ותרגו׳ ונרחה ידו ותתמריג ידיה ואע״פ שבא הארון משדה פלשתים בזה ה הענין ולא שמטו הבקר פלשתי׳ לא היו יודעי׳ מנהג משא הארון וכיונו במשאו במוטב אמר יכלו שהרי לקחו עגלה חדשה ופרות אשר לא עלה עליהן עול אבל ישראל שהיו יודעי׳ משא הארון כמו שכתוב בתורה ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו חטאו בזה לפיכך הראה להם הקב״ה קדושת ה הארון בשני פנים בשמיטת ה הבקר ובמות עוזא והענין אשר שגה דוד בזה הדבר מקרא ת מפורש חשב כי לא יהיה חטא בזה אם ישאוהו בעגלה אף על פי שכתוב בכתף ישאו כי אמר באותו זמן במדבר בזה האל כי לפי שהיה המשכן נשא בעגלות בזה לשאת את הארון בכתף להראו׳ כי קדושת הארון גדולה מקדושת המשכן אבל בזמן שלא היה שם משכן חשב שאין חטא אם ישאוהו בעגלה ועוד כי בעגלה בא משדה פלשתים ובזה שגה: על השל· על השגגה תרגו׳ שגגה שלו וכתי׳ על דאשתלי ובזה שגה כשאחז בו כי לא נתן כי אם לבני לוי שהם מקודשים משאר בני ישראל ומה שאמר למעלה כי אלעזר אחיו קדשו לשמור הארון פירו׳ לשמור הבית שהיה בו הארון שיהיה בטהרה לכבד ולרבץ לפני הארון לא שהיה שולח ידו בארון ולהסיעו ממקום למקום כי לא יתכן זה כי אם לבני לוי וכן התודה דוד חטא זה כמו שכתוב בדברי הימים כי למבראשונה לא אתם פרץ יי׳ אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט ורז״ל דרשו בו כי חטא עזא באחוז בו לפי שחשב שיפול הארון לארץ כי שמטו הבקר והנה מיעט לפי מחשבתו בקדושת הארון שלא היה יכול לעמו׳ בעצמו בלא נושא ואמרו על דבר זה כענס עזא אמר הקב״ה נושאיו נושא עצמו לא כל שכן ונושאיו נושא פירשנו׳ בספר יהושע: על עיר דוד· כמו אל עיר וכן ויתפלל על יי׳ ועיר דוד היא ציון: בית עובד אדום הגתי· לוי היה ומן השוערים היה כמו שכתוב בדברי הימים ועובד אדום ויעיאל מן השוערים ומן המשוררים גם כן היה כמו שכתוב בדברי הימים ועובד אדום ועוזיהו בכינורות וקראו גתי לפי שהתגורר בגת: ואת כל ביתו· בניו ובנותיו וכל אשר לו היתה להם ברכה בבנים ובעשר ותוספת טובה בכל דבר מעת שהיה הארון בביתו ורבו׳ ז״ל דרשו ואת כל ביתו זה אשתו ושמנה כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחד וסמכו זה על מה שכתוב בדברי הימים פעולתי השמיני כי ברכו אלהים וכתי׳ ששים ושנים לעובד והיא ושמנה כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחד הם ששים ושנים עם שמנה הבנים: נושאי ארון יי׳· הם הלויים כמו שכתוב בדברי הימים וישאו בני הלויים את ארון האלהים כאשר צוה משה בכתפם במוטות עליהם: ששה צעדים ויזבח שור ומריא· ובדברי הימים כתוב ויהי בעזור האלהים את הלויים נושאי ארון ברית יי׳ ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים כשהלכו נושאי הארון ששה צעדים הכירו כי אלהים עוזרם במשא הארון וחפץ בם כי לא נכשלו כמו שנכשל עוזא וטעם ששה צעדים נראה כי כשיעור הזה הלך עוזא כשאחז בארון והכהו השם וכיון שראו אלו נושאי הארון כי הלכו ששה צעדים ולא היה להם פגע רע שמחו והורידו הארו׳ וזבחו זבחים ורז״ל דרשו טעם בעזור מכאן שהארון נושא את עצמו כלומר כיון שנשאוהו בכתפים במוטות ולא הרגישו בו כאילו אין משא בכתפים ידעו כי אלהים עוזרם במשאת בכתפים הארון ומה שאמר הכא שור ומריא ושם אומר שבעה פרים ושבעה אילים והכא אומר ויזבח כלומר דוד הוא שזבח שור ומריא ושם אומר ויזבחו כלומר הלויים זבחו שבעה פרים ושבעה אילים כנגד שבעה צעדי׳ בצעד השביעי הורידו הארון וזבחו וי״ת צעדים דרגין ורז״ל אמרו על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא על כל שש פסיעות שבעה אילים ומהם אמרו על כל שש פסיעות שור ומריא על כל ששה סדריהם של שש שש פסיעות שבעה פרים ושבעה אילים ופיר׳ ומריא כתרגומו ופטים: מכרכר בכל עוז· מרקד בכל כחו וכוונתו וי״ת משבח: אפוד בד· חגור באפוד בד נראה כי זה המלבוש לכבוד היו לובשים אותו וכן אמר הכתוב שמנים וחמשה נושאי אפוד בד ולא היה מבגדי כהונה לפיכך היה מותר כל אדם ללובשו וא״ף על פי שאינו כהן ובדברי הימים מכורבל במעיל בוץ והוא המעיל והוא האפוד וכתי׳ אותו בלשון אחר יתרגם אפוד בד כרדוט דבוץ ותרגם כי כן תלבשנה בנות המלכים המעילים כרדוטין אבל אפוד ומעיל הכתובים בתורה הם כל אחד בגד בפני עצמו אין זה כמו זה שמבואר בתורה:

על עיר ד׳ וסי׳ ולא אבה דוד להסיר דשמואל· והמטרתי על עיר אחת ב׳ בו· שבעים שבעים נחתך על עמך: ויטהו ג׳ וסי׳ ויטהו יואב אל השער· ולא אבה דוד· וחברו דדה: סימן שמואל על עיר דוד ויטהו דוד בית· דה אל עיר דויד ויטהו אל בית עבד אדום: ברך י״ב וסי׳ נכסר בסוף איוב:

יב וְדָוִ֣ד ׀ וְכָל־בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֗ל מְשַֽׂחֲקִים֙ לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה בְּכֹ֖ל עֲצֵ֣י בְרוֹשִׁ֑ים ו וּבְכִנֹּר֤וֹת וּבִנְבָלִים֙ וּבְתֻפִּ֔ים וּבִמְנַֽעַנְעִ֖ים וּֽבְצֶלְצֱלִֽים׃ ל׳ · ל׳ וַיָּבֹ֖אוּ עַד־גֹּ֣רֶן נָכ֑וֹן וַיִּשְׁלַ֨ח עֻזָּ֜א אֶל־אֲר֤וֹן הָאֱלֹהִים֙ וַיֹּ֣אחֶז בּ֔וֹ כִּ֥י שָׁמְט֖וּ הַבָּקָֽר׃ ל׳ וַיִּֽחַר־אַ֤ף יְהוָה֙ בְּעֻזָּ֔ה וַיַּכֵּ֥הוּ שָׁ֛ם הָאֱלֹהִ֖ים עַל־הַשַּׁ֑ל וַיָּ֣מָת שָׁ֔ם עִ֖ם אֲר֥וֹן הָאֱלֹהִֽים׃ ל׳ וַיִּ֣חַר לְדָוִ֔ד עַל֩ אֲשֶׁ֨ר פָּרַ֧ץ יְהוָ֛ה פֶּ֖רֶץ בְּעֻזָּ֑ה וַיִּקְרָ֞א לַמָּק֤וֹם הַהוּא֙ פֶּ֣רֶץ עֻזָּ֔ה עַ֖ד הַיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃ וַיִּרָ֥א דָוִ֛ד אֶת־יְהוָ֖ה בַּיּ֣וֹם הַה֑וּא יב כקרי׳ ו׳ מכתון בכי׳ וַיֹּ֕אמֶר אֵ֛יךְ יָב֥וֹא אֵלַ֖י אֲר֥וֹן יְהוָֽה׃ וְלֹֽא־אָבָ֣ה דָוִ֗ד לְהָסִ֥יר אֵלָ֛יו אֶת־אֲר֥וֹן יְהוָ֖ה עַל־עִ֣יר דָּוִ֑ד וַיַּטֵּ֣הוּ דָוִ֔ד בֵּ֥ית עֹבֵֽד־אֱדֹ֖ם הַגִּתִּֽי׳׃ ר׳ · נ׳ וַיֵּשֶׁב֩ אֲר֨וֹן יְהוָ֜ה בֵּ֣ית עֹבֵ֥ד אֱדֹ֛ם הַגִּתִּ֖י שְׁלֹשָׁ֣ה חֳדָשִׁ֑ים כל ארום דעובד ארום חס כמא מל וַיְבָ֧רֶךְ יְהוָ֛ה אֶת־עֹבֵ֥ד אֱדֹ֖ם וְאֶת־כָּל־בֵּיתֽוֹ׃ כד וַיֻּגַּ֗ד לַמֶּ֣לֶךְ דָּוִד֮ לֵאמֹר֒ בֵּרַ֣ךְ יְהוָ֗ה אֶת־בֵּ֨ית עֹבֵ֤ד אֱדֹם֙ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־ל֔וֹ בַּעֲב֖וּר אֲר֣וֹן הָאֱלֹהִ֑ים וַיֵּ֣לֶךְ דָּוִ֗ד וַיַּעַל֩ אֶת־אֲר֨וֹן הָאֱלֹהִ֜ים מִבֵּ֨ית עֹבֵ֥ד אֱדֹ֛ם עִ֥יר דָּוִ֖ד בְּשִׂמְחָֽה׃ ל׳ · נ׳ וַיְהִ֗י כִּ֧י צָֽעֲד֛וּ נֹשְׂאֵ֥י אֲרוֹן־יְהוָ֖ה שִׁשָּׁ֣ה צְעָדִ֑ים וַיִּזְבַּ֥ח שׁ֖וֹר וּמְרִֽיא׃ ל׳ וְדָוִ֛ד מְכַרְכֵּ֥ר בְּכָל־עֹ֖ז לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה וְדָוִ֕ד חָג֖וּר אֵפ֥וֹד בָּֽד׃

וְדָוִד וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל מְשַׁבְּחִין קֳדָם יְיָ בְּכָל אָעֵי בְרָזִין וּבְכִנָּרִין וּבְנַבְלִין וּבְתוּפִּין וּבְרְבִיעִין ו וּבְצִלְצְלִין׃ וַאֲתוֹ עַד אֲתַר מְתַקַּן וְאוֹשֵׁיט עֻזָּה יְדֵיהּ בַּאֲרוֹנָא דַּיְיָ וַאֲחַד בֵּיהּ אֲרֵי מַרְגוּהִי תּוֹרַיָּא׃ וּתְקֵיף רוּגְזָא דַּיְיָ בְּעֻזָּה וּמְחָהִי תַּמָּן מֵימְרָא דַּיְיָ עַל דְּאִשְׁתְּלִי וּמִית תַּמָּן עִם אֲרוֹנָא דַּיְיָ׃ וּתְקֵיף לְדָוִד עַל דִּתְרַע יְיָ תַּרְעֲתָא בְּעֻזָּה וּקְרָא לְאַתְרָא הַהוּא אַתְרָא דְּמִית בֵּיהּ עֻזָּה עַד יוֹמָא הָדֵין׃ וּדְחֵיל דָּוִד מִן קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא וַאֲמַר אֵיכְדֵין יֵיעוֹל לְוָתִי אֲרוֹנָא דַּיְיָ׃ וְלָא אֲבָא דָוִד לְאַפְנָאָה לְוָתֵיהּ יָת אֲרוֹנָא דַּיְיָ לְקַרְתָּא דְדָוִד וְאַפְנְיֵהּ דָּוִד לְבֵית עוֹבֵד אֱדוֹם גִּיתָּאָה׃ וּשְׁרָא אֲרוֹנָא דַּיְיָ בְּבֵית עוֹבֵד אֱדוֹם גִּיתָּאָה תְּלָתָא יַרְחִין וּבָרֵיךְ יְיָ יָת עוֹבֵד אֱדוֹם וְיָת כָּל בֵּיתֵיהּ׃ וְאִתְחַוַּא לְמַלְכָּא דָוִד לְמֵימַר בָּרֵיךְ יְיָ יָת בֵּית עוֹבֵד אֱדוֹם וְיָת כָּל דִּילֵיהּ בְּדִיל אֲרוֹנָא דַּיְיָ וַאֲזַל דָּוִד וְאַסֵּיק יָת אֲרוֹנָא דַּיְיָ מִבֵּית עוֹבֵד אֱדוֹם לְקַרְתָּא דְדָוִד בְּחֶדְוָא׃ וַהֲוָה כַּד נְטָלוּ נָטְלֵי אֲרוֹנָא דַּיְיָ שִׁתָּא זוּגִין וְנַכֵיס תּוֹר וּפַטִּים׃ וְדָוִד מְשַׁבַּח בְּכָל תְּקוֹף קֳדָם יְיָ וְדָוִד אֲסִיר כַּרְדּוּט דְּבוּץ׃

רשי

בכל עצי ברושים· שמתקנין מהם כלי זמר: כי שמטו הבקר· כי שמטוהו הבקר ונענעוהו וכן תירגם יהונתן ארי מרגוהי תוריא כמו שמתרגם ונרחה ידו בגרזן ותתמריג ידיה בגרזנא: על השל· על השגגה שהיה לו לדרוש קל וחומר כ נושאיו נשא בירדן הוא עצמו לא כל שכן: עובד אדום· לוי היה בדברי הימים ומן ה השוערים היה: ויברך יי׳ וגו׳· אשתו ושמנה כלותיה ילדו ששה ב בנים בכרס אחד שנ׳ ופעולתי השמיני ששים ושנים לעובד אדום: מכרכר· מרקד: אפוד בד· מעיל בוץ פורצ״ינט בלע״ז ויונתן תירגם כרדוט וכן תירגם יונתן ת מעילים דתמר אחות אבשלום כרדוטין: ואספר

והנה מרוב השמחה היה דוד מרקד ומפזז לפני יי' כאילו לא היה מלך ולזה בזתהו בלבה מיכל בת שאול והנה לתת תודה לשם ית' הקריב דוד כמה קרבנו' אז בהוליך הלויים ארון ברית יי' ובסוף הענין בבא ארון יי' למקומו אשר הכין לו דוד העלה עולות ושלמים לכבוד השם ית' לפי מה שאפשר ואחר זה ברך דוד את העם בשם יי' צבאות ונתן לכל אחד מנה יפה לאכול ולשתו' והנה אשפר אחד שרצון בו לפי מה שבארו ז"ל אחד מששה בפר ולפי הפשט נראה שהיתה מנה יפה כהוגה לתת לאיש אחד בסעודו' הגדולו' ועניכו מענין שפרת עלי והאלף נוסף ר"ל שהיתה המנה הזאת בתכלי' היופי לפי המנו' הנהוגות לתת כמו שו המנות הגדולות ה הכהגו' לתת לאורחים הבאים אצלם. והנה מיכל בת שאול דברה שלא כהוגן אל המלך ונתבאר מדברי דוד שמה שעשה עמה כ כהוגן לכבוד השם ית' והמשיך בדבריו מה שהכחיב לבה בו כי זה הגמול היה ראוי לה על מה שהטיחה דברים כנגד דוד ר"ל מה שאמר שבחר השי' בו מאביה ומכל בית אביה והיה מפרי ר דבריה שאמר לה דוד וכללה עם האמהות ולזה אמר ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה וכבר אמ' והודה שכבר רמז בזה המאמר א מיכל מה שאמר אחר זה ו ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה כאילו יאמ' שזה המאמר היה סבה ל להמנע ממנ' פרי בטן כי לא אהב אותה דוד באופן שהיה אוהב א אותה קודם זה. וכבר

מפזז ומכרכר. מפזז גם כן כמו מרקד אלא שהם בענינים שונים זה מזה או יהיה הכל בענין אחד והכפל לרוב הרקוד ות"י מרקד ומשבח ובמקומו בדברי הימים מרקד ומשחק: ותבז לו בלבה. כראותה אותו מן החלון בזתה אותו בלבה כי חשבה כי אין כבוד המלך להתנהג כמנהג הדיוט אפי' לפני הארון והא"כ כשהלך לביתו אמרה בפיה מה נכבד היום וגו': אשר נטה לו דוד. יריעה נטה לו מלמעלה אף על פי שבבית אבינדב ובבית עובד אדום היה בבית מקורה כמו שנאמר בהם בית ולא נאמר שם אהל לפי שלא היתה עמידתו בהם אלא דרך עראי אבל עתה שהעלהו דוד לירושלם וידעו כי שם ישכון עדי עד כי קבלה היתה בידם כי ירושלם עיר הקדש ושם יבנה בית המקד' אף על פי שלא ידעו באיזה מקום מן העיר עד שבנה דוד מזבח על פי גד הנבי' בגרן ארונה היבוסי וירד בו אש מן השמים אז ידע דוד כי שם יבנה בית המקדש אבל עד אותו זמן לא רצה דוד להכניסו בבית מקורה אלא תחת יריעה כמו ש שהיה מקדש וגם עת' שהי' אהל מועד בגבעון והמשכן והארון ושתי הלוחות וכל כלי הקד' תחת היריעה היו הכנים הוא הארון הזה שבו שברי לוחות ג"כ תחת היריע' או זה הארו' שהיו בו לוחו' השלמו' והו' הנכון כמו שפירשנו למעלה במלחמ' פלשתים שנלקח הארון זה הארון הוא ש שהכניסו לבית עולמים לתוך ה הדביר אם כן זה הוא שהיו בו הלוחות השלמות או השלמות והשבורות לדעת מי שאמר ל לוחות ושברי לוחות מונחין ב בארון ולמה לא הביא דוד את הארון לגבעון שהיה שם אהל מועד לפי שידע כי אהל מועד היה עתיד לבא לירושלם וחשב כי בימיו יהיה זה והוא יבנה בית המקדש לפיכך אחר שהביא ה הארון לירושלם שאל לנתן ה הנביא אם יבנה בית ליי' ונתן אמ' לו כל אשר בלבבך עשה ומלבו אמר לו נתן זה לא בנבואה כי חשב בלבו כמו שחשב דוד כי הוא יבנה הבית: חלת לחם. ובדברי הימים ככר לחם והככר גדול מהחלה כי ככרות היו אלא שהיו עשוים כתכונת החלות: ואשפר אחד. חלת אחד מבשר כמו שמנהג לחלוק הבקר או ה הצאן לחלקים ידועים ונתן לכל אחד חלת לחם וחלק בשר ואשישה אחת מלאה יין וכן פי' רבותינו ז"ל אשישה גרבא דחמרא אבל אשפר פי' מלה מורכבת משמות שלש ואמרו אחד מששה בפר כלומר כי ששה חלקים היו עושים בפר ולכל אחד היה נותן השתית ות"י פלגא חד כלומ' חלק אחד ותרגם אשישה מנתא: לברך את ביתו. לתת שלום לפי שבא מן הדרך וכן כי תמצא איש לא תברכנו: מה נכבד היום. כפעל עבר כי הוא פתוח ודרך לעג אמרה לו מה נכבד כלומר כי לא נכבד היום הזה שאתה נגלית בו משחק כאחד הריקים וההדיוטים: לעיני אמהות עבדיו. אין צריך לומר לפני נשי עבדיך אלא אפילו לעיני אמהות עבדיך נתבזית היום: כהגלות נגלות. שניהם מקור מבנין נפעל האחד שלם כמו השלמים כשאול כשאל דוד והאחד חסר נו"ן כפעל כמנהג וכפל פעמים המקור לרוב התגלותו בשחוק. ובדרש אמרה לו של בית אבא היתה מלכות נאה משלך חלילה להם אם נראה לאחד מהם פסת יד או פסת רגל מגולה כולהון הוו מכוסין ממך מה אמר לה דוד לפני יי' אשר בחר בי מאביך אמר לה של בית אביך היו מניחין כבוד שמים ומתעסקין בכבוד עצמן אבל אני מניח כבוד עצמי ומתעסק בכבוד קוני ומן האמהות אשר אמרת חס ושלום מן האמהות את נקראת אין את נקראת אלא מן האמהות ות"י כמא דחליץ ומתגלי דומה כי יחף היה הולך ומשחק כדברי הדרש: לפני יי'. מה שרקדתי וכרכרתי לפני יי' עשיתי לפי שבחרני ובחר בי מאביך וראוי לו שאקל עצמי לכבודו: ושחקתי לפני יי'. מלרע לפי שהוא עתיד כלומר עוד יותר ממה שעשיתי אעשה ואשחק לפניו וזהו שאמר ונקלותי עוד מזאת יותר מזאת השמח' והרקידה שעשיתי יותר אעשה לבזות עצמי ולהקל: והייתי שפל בעיני ולפניו לכל דבר ואין זה קלון אלא כבוד: עמם אכבדה. בעיניהן אני נכבד במה שעשיתי כי אם אקל עצמי לכבוד האל אהיה נכבד בעיני הכל לא כמו בעיניך: לא היה לה ולד. למדינחאי כתיב ולד בוי"ו וקרי ילד ביו"ד ולמערבאי כתיב ילד ביו"ד וקרי בוי"ו ולד ופי' ר"ל מהיום ההוא והלך לא היה לה למנם מה שאמר' אבל לפני היום הזה היה לה כמו שאמר יתרעם לעגלה אשת דוד ואמרו עגלה זו מיכל: עד יום מותה. בחולם ובעת מותה בשורק פירוש עד כמו עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך. ובדרש אבל ביום המיתה היה לה ואמרו כי שלשה כנים מתו חיות רחל וכלתו של עלי ומיכל בת שאול:

נשקפה ד' בקריאה וסי' בעד החלון נשקפה ותיבב. ומיכל בת שאול נשקפה. וחברו דד"ה. כי רעה נשקפה מצפון. וא' ונשקפה על פני הישימון: על עם ה' בקריא' וסימ' ויבא על ליש על עם שקט ובטח. כי אתה המלכתני על עם רב דד"ה. ויקראו בקול גדול רד"ה. כי חרפו ויגדילו על עם יי' צבאות. ארי נוהם ודוב

וְדָוִד֙ וְכָל־בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֔ל מַעֲלִ֖ים אֶת־ ז"כ
אֲר֣וֹן יְהוָ֑ה בִּתְרוּעָ֖ה וּבְק֥וֹל שׁוֹפָֽר׃
וְהָיָה֙ אֲר֣וֹן יְהוָ֔ה בָּ֖א עִ֣יר דָּוִ֑ד וּמִיכַ֨ל ל. ל
בַּת־שָׁא֜וּל נִשְׁקְפָ֣ה ׀ בְּעַ֣ד הַחַלּ֗וֹן ד'
וַתֵּ֨רֶא אֶת־הַמֶּ֤לֶךְ דָּוִד֙ מְפַזֵּ֣ז וּמְכַרְכֵּ֔ר ל
לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה וַתִּ֥בֶז ל֖וֹ בְּלִבָּֽהּ׃ וַיָּבִ֜אוּ ל
אֶת־אֲר֣וֹן יְהוָ֗ה וַיַּצִּ֤גוּ אֹתוֹ֙ בִּמְקוֹמ֔וֹ ל וחס
בְּת֣וֹךְ הָאֹ֔הֶל אֲשֶׁ֥ר נָֽטָה־ל֖וֹ דָּוִ֑ד וַיַּ֨עַל
דָּוִ֥ד עֹל֛וֹת לִפְנֵ֥י יְהוָ֖ה וּשְׁלָמִֽים׃
וַיְכַ֣ל דָּוִ֔ד מֵהַעֲל֥וֹת הָעוֹלָ֖ה וְהַשְּׁלָמִ֑ים ג' מ"ל בפס'
וַיְבָ֣רֶךְ אֶת־הָעָ֔ם בְּשֵׁ֖ם יְהוָ֥ה צְבָאֽוֹת׃
וַיְחַלֵּ֨ק לְכָל־הָעָ֜ם לְכָל־הֲמ֣וֹן יִשְׂרָאֵ֗ל ו' כתו' לכל לכל
לְמֵאִ֣ישׁ וְעַד־אִשָּׁ֔ה לְאִ֗ישׁ חַלַּ֥ת לֶ֙חֶם֙ ג'
אַחַ֔ת וְאֶשְׁפָּ֣ר אֶחָ֔ד וַאֲשִׁישָׁ֖ה אֶחָ֑ת
וַיֵּ֥לֶךְ כָּל־הָעָ֖ם אִ֥ישׁ לְבֵיתֽוֹ׃ וַיָּ֣שָׁב
דָּוִ֔ד לְבָרֵ֖ךְ אֶת־בֵּית֑וֹ וַתֵּצֵ֞א מִיכַ֤ל בַּת־
שָׁאוּל֙ לִקְרַ֣את דָּוִ֔ד וַתֹּ֗אמֶר מַה־נִּכְבַּ֨ד
הַיּ֜וֹם מֶ֣לֶךְ יִשְׂרָאֵ֗ל אֲשֶׁ֨ר נִגְלָ֤ה הַיּוֹם֙
לְעֵינֵ֨י אַמְה֣וֹת עֲבָדָ֔יו כְּהִגָּל֥וֹת נִגְל֖וֹת ל
אַחַ֥ד הָרֵקִֽים׃ וַיֹּ֣אמֶר דָּוִד֮ אֶל־מִיכַל֒ כ"ח. נ' חס' בליש'
לִפְנֵ֣י יְהוָ֗ה אֲשֶׁ֨ר בָּֽחַר־בִּ֤י מֵֽאָבִיךְ֙
וּמִכָּל־בֵּית֔וֹ לְצַוֹּ֨ת אֹתִ֥י נָגִ֛יד עַל־עַ֥ם
יְהוָ֖ה עַל־יִשְׂרָאֵ֑ל וְשִׂחַקְתִּ֖י לִפְנֵ֥י ל
יְהוָֽה׃ וּנְקַלֹּ֤תִי עוֹד֙ מִזֹּ֔את וְהָיִ֥יתִי ל וחס
שָׁפָ֖ל בְּעֵינָ֑י וְעִם־הָֽאֲמָהוֹת֙ אֲשֶׁ֣ר ב' יתר מ"ל ויתר חס
אָמַ֔רְתְּ עִמָּ֖ם אִכָּבֵֽדָה׃ וּלְמִיכַל֙
בַּת־שָׁא֔וּל לֹא־הָ֥יָה לָ֖הּ יָ֑לֶד למדנחאי כתי' ולד
עַ֖ד י֥וֹם מוֹתָֽהּ׃ ל' מ"ל כוס ויתר קמץ כוס וכעת מותה

וְדָוִד וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל מַסְקִין יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ בְּיַבָּבָא וּבְקָל שׁוֹפָרָא׃
וַהֲוָה אֲרוֹנָא דַיְיָ אֲתָא לְקַרְתָּא דְדָוִד וּמִיכַל בַּת שָׁאוּל אִסְתְּכִיאַת מִן חַרְכָּא וַחֲזַת יַת מַלְכָּא דָוִד מְרַקֵּד וּמְשַׁבַּח קֳדָם יְיָ וּבְסָרַת עֲלוֹהִי בְּלִבַּהּ׃
וְאַיְתִיאוּ יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְאָקִימוּ יָתֵיהּ בְּאַתְרֵיהּ בְּגוֹ מַשְׁכְּנָא דִי פְרַס לֵיהּ דָוִד וְאַסִּיק דָוִד עֲלָוָן קֳדָם יְיָ וְנִכְסַת קוּדְשִׁין׃
וְשֵׁיצֵי דָוִד מִלְּאַסָּקָא עֲלָתָא וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא וּבָרֵיךְ יַת עַמָּא בִּשְׁמָא דַיְיָ צְבָאוֹת׃
וּפַלֵּיג לְכָל עַמָּא לְכָל הֲמוֹנָא דְיִשְׂרָ' מִגְּבַר וְעַד אִתְּתָא לִגְבַר גְּרִיצְתָּא דִלְחֵים חֲדָא וּפְלוּג חַד וּמָנְתָא חֲדָא וַאֲזַל כָּל עַמָּא גְּבַר לְבֵיתֵיהּ׃
וְתָב דָּוִד לְבָרָכָא יַת אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וּנְפַקַת מִיכַל בַּת שָׁאוּל לִקְדָמוּת דָּוִד וַאֲמַרַת מָה אִתְיַקַּר יוֹמָא דֵין מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּאִתְגְּלֵי יוֹמָא דֵין לְעֵינֵי אַמְהַת עַבְדוֹהִי כְּמָא דְחָלִיץ וּמִתְגְּלֵי חַד מִן סְרִיקַיָּא׃
וַאֲמַר דָּוִד לְמִיכַל קֳדָם יְיָ דִּי אִתְרְעֵי בִי מֵאֲבוּךְ וּמִכָּל בֵּיתֵיהּ לְפַקָּדָא יָתִי לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמָּא דַיְיָ עַל יִשְׂרָאֵל וְשַׁבָּחִית קֳדָם יְיָ׃
וְזְעֵירְנָא עוֹד מִדָּא וָאֱהֵי מַכִּיךְ בְּעֵינֵי נַפְשִׁי מִבְּכֵין וְעִם אַמְהָתָא דִי אַתְּ אֲמַרְתְּ בְּעֵינֵיהוֹן אֱהֵי יַקִּיר׃
וּלְמִיכַל בַּת שָׁאוּל לָא הֲוָה לַהּ וְלַד עַד יוֹם מוֹתַהּ׃

שוקק. וכל שמואל ישעיה ותהלות דכוו' על עם בב"ג אל עם וסי' השלחכים צירים. פרשתי ידי כל היום. ויתהלכו מגוי אל גוי:

את
ו' זקפין
כתיבין וכל
הח"ת דכו'
בא"ח כתי'
יהיה לביתו
ושית' בלוחות
מקף אבושי
כלג כלגות
עגילי

רשי

ואשפר. אחד מששה בפר אשישה אחת ג גרבא דחמר: אחד הריקים. חד מן סריקיא: ונקלותי עוד לפניו יותר מזאת ם שהקילותי בעצמי עתה: עמם אכבדה. אינם מבזין אותי אלא חשוב אני בעיניהם על זאת: לא היה לה ולד. מאותו היום והלאה:

כי ישב המלך בביתו. שלא היה צריך לצאת למלחמה כמו שאמר וי״י הניח לו אז חשב לבנות בית המקדש כי מצוה היה על ישראל לבנות בית המקדש אחר שינוחו מן המלחמות שנאמר והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגו׳ והיה המקום אשר יבחר וגו׳ לשכנו תדרשו ועל המלך מוטל לעשות ולצוות את ישראל לעשות לפיכך

וי״י הניח לו. אמר הרי נתקיים והניח לכם מכל אויבכם וגו׳ מה כתוב אחריו והיה המקום אשר יבחר וגו׳ מעתה עלינו לבנות בית הבחירה׃ ויהי בלילה ההוא. אמר רבי חנינא בר פפא אמר לו הקב״ה לנתן האדם הזה שאני משלחך מהיר הוא שמא ישכור פועלים ונמצאתי מפסידו מהר ואמור לו לא אתה תבנה הבית

אנכי יושב ה׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ אשר אנכי יושב בקרבו. אשר אנכי יושב בארצו. אנכי יושב בבית הארזים. וחברו דדה. וכתוך עם טמא שפתים אנכי יושב׃ למיום ג׳ וסי׳ נמסר בשפטים סימן י״ט׃ כשם ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר בראשית וביהושע סימן י״ט׃ לענותו ג׳ מלאים וסי׳ ואסרנוהו לענותו. ותחל לענותו. ולא יוסיפו בני עולה דשמואל׃

ז וַיְהִי כִּי־יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַיהוָה
הֵנִיחַ־לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל־אֹיְבָיו׃
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה
נָא אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וַאֲרוֹן ה׳ מל׳ בסיפ׳
הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה׃
וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר
בִּלְבָבְךָ לֵךְ עֲשֵׂה כִּי יְהוָה עִמָּךְ׃
וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא
וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־נָתָן לֵאמֹר׃
לֵךְ וְאָמַרְתָּ אֶל־עַבְדִּי אֶל־דָּוִד כֹּה ג׳
אָמַר יְהוָה הַאַתָּה תִּבְנֶה־לִּי בַיִת
לְשִׁבְתִּי׃ כִּי לֹא יָשַׁבְתִּי בְּבַיִת לְמִיּוֹם ל׳ ור״פ ג׳
הַעֲלֹתִי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם ג׳ חס׳
וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בְּאֹהֶל ג׳
וּבְמִשְׁכָּן׃ בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי ל׳
בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲדָבָר דִּבַּרְתִּי אֶת־ ל׳
אַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי לא כתיין
לִרְעוֹת אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
לָמָּה לֹא־בְנִיתֶם לִי בֵּית אֲרָזִים׃
וְעַתָּה כֹּה־תֹאמַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כֹּה ל׳
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן־
הַנָּוֶה מֵאַחַר הַצֹּאן לִהְיוֹת נָגִיד עַל־
עַמִּי עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וָאֶהְיֶה עִמְּךָ
בְּכֹל אֲשֶׁר הָלַכְתָּ וָאַכְרִתָה אֶת־כָּל־ ל׳ חס׳
אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ וְעָשִׂתִי לְךָ שֵׁם גָּדוֹל ל׳ חס׳
כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃ ד׳
וְשַׂמְתִּי מָקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל ל׳
וּנְטַעְתִּיו וְשָׁכַן תַּחְתָּיו וְלֹא יִרְגַּז עוֹד ל׳
וְלֹא־יֹסִיפוּ בְנֵי־עַוְלָה לְעַנּוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר
בָּרִאשׁוֹנָה׃ וּלְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר ח׳ מ״ל׳ ל׳
צִוִּיתִי שֹׁפְטִים עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל

וַהֲוָה כַּד יְתֵיב מַלְכָּא בְּבֵיתֵיהּ וַיְיָ
אֲנִיחַ לֵיהּ מִסְחוֹר סְחוֹר מִכָּל ב
בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי׃ וַאֲמַר מַלְכָּא
לְנָתָן נְבִיָּא חֲזֵי כְעַן דִּי אֲנָא יָתִיב
בְּבֵיתָא דִּי מְטַלַּל בְּכִיּוֹרֵי אַרְזַיָּא
וַאֲרוֹנָא דַּיְיָ שָׁרֵי בְּמַשְׁכְּנָא בְּגוֹ
יְרִיעָתָא׃ וַאֲמַר נָתָן לְמַלְכָּא
כֹּל דִּי בְלִבָּךְ אֱזִיל עֲבִיד אֲרֵי ם
מֵימְרָא דַּיְיָ בְּסַעְדָּךְ׃ וַהֲוָה בְּלֵילְיָא
הַהוּא וַהֲוָה פִּתְגַם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ לְוָת נָתָן לְמֵימָר׃
אִיזִיל וְתֵימַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ הַאַתְּ תִּבְנֵי קֳדָמַי בֵּיתָא
לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתִּי בַּהּ׃ אֲרֵי לָא
אַשְׁרֵיתִי שְׁכִינְתִּי בְּבֵיתָא מִיּוֹמָא דִּי
אַסֵּיקִית יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם
וְעַד יוֹמָא הָדֵין וַהֲוֵיתִי מַשְׁרֵי ש
שְׁכִינְתִּי בְּמַשְׁכְּנִין וּבִירִיעָן׃ בְּכָל
אֲתַר דִּי הֲלֵיכִית בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
הֲפִתְגַם מַלֵּילִית עִם חַד שִׁבְטַיָּא
דְּיִשְׂרָאֵל דִּי פַקֵּידִית לְפַרְנָסָא יַת
עַמִּי יַת יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר לְמָה לָא
בְּנֵיתוּן קֳדָמַי בֵּיתָא דִּי מְטַלַּל ב
בְּכִיּוֹרֵי אַרְזַיָּא׃ וּכְעַן כִּדְנַן תֵּימַר
לְעַבְדִּי לְדָוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
אֲנָא דַבַּרְתָּךְ מִן דִּירָא מִבָּתַר עָנָא
לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמִּי עַל יִשְׂרָאֵל׃
וַהֲוָה מֵימְרִי בְּסַעְדָּךְ בְּכָל אֲתַר דִּי
הֲלֵיכְתָּא וְשֵׁיצֵיתִי יַת כָּל בַּעֲלֵי
דְבָבָךְ מִן קֳדָמָךְ וַעֲבָדִית לָךְ שׁוּם
רַב כְּשׁוּם רַבְרְבַיָּא דִּי בְאַרְעָא׃
וַאֲשַׁוֵּי אֲתַר מְתַקַּן לְעַמִּי י
יִשְׂרָאֵל וַאֲקַיְּמִינוּן וְיִשְׁרוֹן ב
בְּאַתְרְהוֹן וְלָא יְזוּעוּן עוֹד וְלָא
יוֹסְפוּן בְּנֵי רִשְׁעָא לְעַנָּיוּתְהוֹן כ
כִּדְבְקַדְמֵיתָא׃ וּלְמִן יוֹמָא דִּי
פַקֵּידִית נְגִידִין עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל

ויאמר המלך אל נתן הנביא כלומר שישאל את פי י״י על בניין הבית ובאיזה מקו׳ יבנה ואע״פ שהיו לו מלחמות אחר כן כמו שאמר ויהי אחר כן ויך דוד את הפלשתים עד עתה היו באו׳ עליו אויביו וכיון שהצליחו הא׳ ונצח כל אויביו ויראו אויביו ממנו ולא באו עליו אבל הוא הלך עליהם ולקח גת מיד פלשתים שהיתה לישרא׳ כבר ועם ארם ועם אדום ועם בני עמון נלחם בטענה׃ בבית ארזים. בבית מקורה בעצי ארזי׳ וכ״תי בביתא די מטלל בכיורי ארזיא׃ יושב בתוך היריעה. לא היה דעתו על הארון הזה לבדו אלא גם על המזבח ועל הארון האחר ועל כלי המשכן שהיו בגבעון באהל מועד כי הכל יושב בתוך היריע׳ וזכר הארון לפי שהוא נטה לו היריעה ועוד שהיא עיקר הכל ונכבד מכל כלי המשכן ואמר לעצמי בביתי בית ארזים ולארון י״י כטיתי יריעה לא יכשר וצריך שאבנה לו בית ואמר לו נתן כל אשר בלבבך לך עשה ותרעתו אמר זה נתן כי ראה כי י״י עמו והיה מלך הגון וכשר חשבכי הוא יבנה הבית שעתיד להבנות וזה כי הנביא אינו יודע על אדם אחר אלא מה שנאמר לו ברוח הנבואה כי גם שמואל הנביא שהיה גדול ממנו שנא׳ עליו כל אשר ידבר בא יבא ונאמר ולא הפיל מכל דבריו ארצה לא ידע בבני ישי מי יהיה המלך וחשב כי אליאב הוא המלך כל שכן נתן הנביא׃ ויהי בלילה ההוא. אולי נבואתו היתה בחלום חזיון לילה כמו שנ׳ באהרן במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ונא׳ ביעקב במראות הלילה. ובדרש למה בלילה ההוא אר׳ סימון אמר הקב״ה לנתן האיש הזה נדרן הוא כענין שנא׳ אשר נשבע לי״י נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתו וגו׳ שמא יאמר איני אוכל ואיני שותה עד שאבנה בית י״י מהר אמור לו לא אתה תבנה הבית׃ את אחד שבטי ישראל׳ שופטי ישראל

ר׳ סימון אומר האדם הזה שאני משלחך א אבלו נדרן הו׳ כענין שנאמר אשר נשבע לי״י נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי שמא יאמר איני אוכל ואיני שותה עד שאעש׳ כך ונמצאתי מפסידו׃ באהל ובמשכן. משכן שילה לא היתה בו ת תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעו׳ מלמעלן׃ הדבר דברתי. לשון תמיהה הוא לכך הוא נקוד ה״א חטף פתח והדל״ת רפי׃ מן הנוה. דיר הרועים כמו נות כרות רועים׃ כשם הגדולי׳. זהו שאומרי׳ מגן דוד׃ ואכריתה את כל א אויביך׳ ולכך עלה על לבך לבנות הבית כמה שכתוב בתורה ושמתי מקום עוד איני חפץ ל להשקיטו שיהא שקט ושליו את עמי בימי בנך׃ ולמן היום אשר צויתי. מחובר על העליון ולא יוסיפו ל לענותו כאש׳ בראשונה קודם השופטי׳ וכאשר עשו מימי השופטים עד כאן׃ והניחותי

רלבג

וכבר התעורר דוד ל לבנות בית לי״י יהיה בו ארון האלהים ונועץ בזה עם נתן הנביא ו וענהו בכללות שיעשה כל אשר בלבבו כי י״י עמו׳ ואחר זה באהו דבר י״י על יד נתן הנבי׳ שאין ראוי לבנו׳ לו בית לפי כי מן היום אשר העלה בני ישר׳ מארץ מצרים התהלך ה הארון באהל ובמשכן ולא שלח השי׳ לאמר

יסיבו ב׳ כתיב כן לראשנה ערין

ומלכים כמו לא יסור שבט מיהודה כמו שאמר אשר צויתי לרעות את עמי ישראל והשופט או המלך הוא הרועה וכן במקומו בדברי הימים את אחד שופטי ישראל׃ מן הנוה. גדרות צאן נקראו נוה כמו שנאמר נות כרות רועי וגדרות צאן ות״י מן דירא כמו שנאמר במשנה הכונס צאן לדיר׃ כשם הגדולי׳ המלכים הגדולי׳ כמו שנאמר ויצא שם דוד בכל הארצות ורז״ל דרשו זה שאומרי׳ מגן דוד כמו שאומרים מגן אברהם׃ ושמתי מקום. והרי כבר נתן להם מקום וארץ ישראל היו אז פירושו כתרגומו ואשוי אתר מתקן כלומר שיהיה מקומם נכון וטוב השמים יתנו טלם והארץ תתן יבולה ותהיה ארץ ברכה וכן ונטעתיו כתרגומו ואקימינון כלומר מה שנכנתי אות בארץ יהיו כנטוען בה שלא יגלו ממנ׳ כמו שאו׳ לעתיד ונטעתי׳ על אדמתם כמו שהנטע קיים בארץ במקומו וכן פירש אחריו ושכן תחתיו כלומר

לאחד מן הרועים והשופטים למה לא בנו בית ארזים ועתה די לדוד לקחו השם ית׳ מאחרי הצאן להיות נגיד על בית ישר׳ והיה עמו בכל אשר הלך וכרת שונאיו ועשה לו שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ לרוב הצלחתו ורוב עמידת מלכותו ושם על ידו מקום מנוחה לישראל ולא צרו לישראל שונאיהם כמו שעשו בראשונה ובימי השופטי׳ והניח לו השם מכל אויביו והגיד לו ה׳ כי בית יעשה לו קיים בדרך שתהיה לו המלוכה כל מה שתתמיד מלוכה ובהיות הענין כן הנה די לו במה שהגיע בו מן ההצלחה ולא ישאל לו גדולות שיהיה נבנה בית המקדש על ידו אבל בנו שימלוך אחריו הוא יבננו והוא שלמה וכבר נתבאר בספ׳ דברי הימים שהסבה שלא הסכים השי׳ שיבנה דוד בית המקדש הוא מפני ששפך דמים הרבה. וזכר

במקומו כמו שבו איש תחתיו׃ ולא ירגז עוד. שלא יגלה ממקומו כמו שת״י ולא יזועון עוד כי הרוגז הפך המנוחה כמו ולא נחתי ויבא רוגז ומוסרות השמים ירגזו׃ לענותו. ובדברי הימים לבלותו והענין אחד ובדברי רז״ל כתוב לענותו וכתוב לבלותו בתחילה לענותו ולבסוף לבלותו כי הם פירשו ושמתי מקום לעמי על בית המקדש וכן אמ׳ בדרש אל שמואל בר׳ יצחק משנבנה בית המקדש ונתכנו יסודות לעולם שנאמר ושמתי מקום לעמי ישר׳ ונטעתיו וגו׳ ואמר בתחלה כשנבנה בית המקדש אמר שלא יענה אות׳ אויב ולבסוף כשחטאו משנבנה בית המקדש אמר שלא יכלה אותם מכל וכל אבל יענה אותם אויב לענוש חטאתם׃ כאשר בראשונה. טרם שהקימותי להם שופטים ואף מן היום אשר צויתי עליהם שופטים היו מענים אותם בני עולה אבל מעתה משבאת המלוכה עליהם לא יוסיפו בני עולה לענותם והניחותי לך מכל אויביך׃ כי

והניחותי לך. יותר ויותר עד שתנוח מכל אויביך והגיד לך יי׳ היום על ידי כי בית
יעשה לך להושיב בנך על כסאך ויתקיים לך בית מלכות והוא יבנה הבית:
בשבט אנשים. זה הדד ורזון בן אלידע: ובנגעי בני אדם. זה אשמדאי שדחהו
ממלכותו והסרי׳ בני אדם הראשון הם שכל מאה ושלשי׳ שנה שפירש אדם מאשתו
במות הבל היו ה
הרוחות מתייחמות ו
ויולדות הימנו:

כי בית יעשה לך יי׳. בית מלכות וכתי׳ אחרי בית מלכו יקיים לך יי׳: כי ימלאו׳
אינו לשון ברכה אלא פירושו כאשר ימלאו ימיך ותשכב את אבותיך אקיים את
זרעך אחריך ויתכן לפרשו לשון ברכה בשרו שימות זקן מלא ימים והם חיי האדם
הארוכים ברוב שהם שבעים שנה כמו שכתוב ימי שנותינו בהם שבעים שנה ודוד

וככל ה׳ בקריאה וסימ׳ ככל חקתיו וככל משפטיו. ככל הדברים האלה וככל החזיון. וככל החזיון הזה
דה״. כי התעיתם בנפשתיכם. וככל כחי הכינותי לבית אלהי: מי אנכי ג׳ בקריאה וסימ׳ מי אנכי כי אלך
אל פרעה. כי הביאתני עד הלם. מי אנכי ומי חיי:

וְהֲנִיחֹתִי לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ וְהִגִּיד לְךָ֫ יְהוָה כִּי־בַיִת יַעֲשֶׂה־לְּךָ יְהוָה׃ כִּי׀ יִמְלְאוּ יָמֶיךָ וְשָׁכַבְתָּ אֶת־אֲבֹתֶיךָ וַהֲקִימֹתִי אֶת־זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ וַהֲכִינֹתִי אֶת־מַמְלַכְתּוֹ׃ הוּא יִבְנֶה־בַּיִת לִשְׁמִי וְכֹנַנְתִּי אֶת־כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ עַד־עוֹלָם׃ אֲנִי אֶהְיֶה־לּוֹ לְאָב וְהוּא יִהְיֶה־לִּי לְבֵן אֲשֶׁר בְּהַעֲוֺתוֹ וְהֹכַחְתִּיו בְּשֵׁבֶט אֲנָשִׁים וּבְנִגְעֵי בְּנֵי אָדָם׃ וְחַסְדִּי לֹא־יָסוּר מִמֶּנּוּ כַּאֲשֶׁר הֲסִרֹתִי מֵעִם שָׁאוּל אֲשֶׁר הֲסִרֹתִי מִלְּפָנֶיךָ׃ וְנֶאְמַן בֵּיתְךָ וּמַמְלַכְתְּךָ עַד־עוֹלָם לְפָנֶיךָ כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד־עוֹלָם׃ כְּכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וּכְכֹל הַחִזָּיוֹן הַזֶּה כֵּן דִּבֶּר נָתָן אֶל־דָּוִד׃

וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר מִי אָנֹכִי אֲדֹנָי יְהוִה וּמִי בֵיתִי כִּי הֲבִיאֹתַנִי עַד־הֲלֹם׃ וַתִּקְטַן עוֹד זֹאת בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יְהוִה וַתְּדַבֵּר גַּם אֶל־בֵּית־עַבְדְּךָ לְמֵרָחוֹק וְזֹאת תּוֹרַת הָאָדָם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וּמַה־יּוֹסִיף דָּוִד עוֹד לְדַבֵּר אֵלֶיךָ וְאַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־עַבְדְּךָ אֲדֹנָי יְהוִה׃ בַּעֲבוּר דְּבָרְךָ וּכְלִבְּךָ עָשִׂיתָ אֵת כָּל־הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת לְהוֹדִיעַ אֶת־עַבְדֶּךָ׃ עַל־כֵּן גָּדַלְתָּ יְהוָה אֱלֹהִים כִּי־אֵין כָּמוֹךָ וְאֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ בְּאָזְנֵינוּ׃

ב׳ כמי ילכו · ל׳ · ו׳ כתי׳ כן · ב׳ ותס׳ · ל׳ · ו׳ ב׳ · ו׳ ב׳ · ה׳ · ל׳ · ג׳ · ב׳ חד חס׳ וחד מל׳ רין חס׳ · ואתה ועתה יח כתע׳ תביר׳ · ב׳ · ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ · ח׳ ל׳ בכבני · ג׳

וַאֲנִיחַ לָךְ מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְחַוֵּי לָךְ יְיָ אֲרֵי בֵית מַלְכוּ יְקַיֵּים לָךְ יְיָ׃ אֲרֵי יִשְׁלְמוּן יוֹמָךְ וְתִשְׁכּוּב עִם אֲבָהָתָךְ וְאָקִים יָת בְּרָךְ בַּתְרָךְ דִּי תוֹלִיד וְאַתְקִין יָת מַלְכוּתֵיהּ׃ הוּא יִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמִי וְאַתְקִין יָת כּוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ עַד עָלְמָא׃ אֲנָא אֱהֵי לֵיהּ כְּאַב וְהוּא יְהֵי לִי דָמֵי כְּבַר דְּאִם יִסְרַח וְאַלְקֵינֵיהּ ב בְּמַלְקוּת גַּבְרִין וּבְמַרְדּוּת בְּנֵי אֱנָשָׁא׃ וְטוּבִי לָא יַעֲדֵי מִינֵיהּ כְּמָא דְאַעְדֵיתִי מִן שָׁאוּל דִּי א אַעְדֵיתִי מִן קֳדָמָךְ׃ וְקַיָּים בֵּיתָךְ וּמַלְכוּתָךְ עַד עָלְמָא קֳדָמָךְ כּוּרְסֵי מַלְכוּתָךְ יְהֵי מְתַקַּן עַד ע עָלְמָא׃ כְּכֹל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וּכְכֹל נְבוּאֲתָא הָדָא כְּדֵין מַלֵּיל נָתָן עִם דָּוִד׃ וְאָתָא מַלְכָּא דָוִד וִיתִיב קֳדָם יְיָ וַאֲמַר לֵיהּ אֲנָא כְּמִיסַת יְיָ אֱלֹהִים וּמַן בֵּיתִי אֲרֵי א אַמְטֵיתַנִי עַד הַלְכָא׃ וּזְעֵירַת עוֹד דָּא קֳדָמָךְ יְיָ אֱלֹהִים וּמַלֵּילְתָּא אַף עַל בֵּית עַבְדָּךְ לְעָלְמָא דְאָתֵי וְדָא חֲזִיָּא לִבְנֵי אֱנָשָׁא יְיָ אֱלֹהִים׃ וּמַה יוֹסִיף דָּוִד עוֹד לְמַלָּלָא קֳדָמָךְ וְאַתְּ עַבְדְּתָא בָּעוּת עַבְדָּךְ יְיָ אֱלֹהִים׃ בְּדִיל מֵימְרָךְ וּכְלִבָּךְ עֲבַדְתָּ יָת כָּל רַבְרְבְתָא הָדָא ל לְהוֹדָעָא יָת עַבְדָּךְ׃ עַל כֵּן רַב אַתְּ יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי לֵית דִּכְוָתָךְ וְלֵית אֱלָהָא בַּר מִינָךְ כְּכָל דִּי שְׁמַעְנָא אַמְרִין קֳדָמָנָא׃

וישב שם לפני יי׳. לפני הארון: עד הלום. שהמלכתני: גם אל בית עבדך. להמליך את בני א אחרי: וזאת תורת האדם. בתמיה ראוי להתנהג כן לבשר ודם. ד״א עשית לי כמו שעשית לאדם הראשון שהראית לו דורות העתידי׳ לצאת ממנו: מה יוסיף עוד לדבר אליך. מה אשאל עוד: ואתה ידעת את עבדך. כתת ליכל צרכי כמו יודע צריך כפם בהמתו: בעבור דברך. להקים מה שאמרת לשמואל להמליכני: וכלבך. רצונך הוא ולא שאני כדי: להודיע את עבדך. הבשורה שבשרתני: אשר

רלבג

וזכר שזרע דוד אשר יקום אחריו יכונן את כסא ממלכתו עד ע עולם ואף על פי ם שיחטא לו לא יסור חסדו ממנו ברדך שתפסוק ממנו הממלכה ל לגמרי כמו שנפסקה משאול: כי הביאותני עד הלום. ר״ל שהבאת אותי לזאת המעלה אשר אכינה היום ו והייתי קודם זה רועה צאן ומשם לקחתני ולא די לך בזה אבל דברת גם אל בית עבדך למרחוק ר״ל שתתמיד הממלכה לי גם כשיתמו לך זרעי ויתרחקו ממך. והנה זאת תורת האדם שקצתם צדיקים וקצתם רשעים והשגחת בי שלא תאבד טובתך וחיבתך וחסדך מזרעי בעבור הרשעים: על כן גדלת יי׳ אלהים וגו׳. ר״ל שידיעת העתידות היא לך לבדך ואתה קורא הדורות מראש כמו שנזכר בספר ישעיה ואין כמוך שידע על נכון כל המתחדש כי לשאר השכלים ידיעות חלק מה מנימוס המציאות וסדרם ויושרם ואולם ידיעתו בכללות לא יתכן שתהיה כי אם לשם ית׳ כמו שבארנו בחמשי מספר מלחמות יי׳. ומי

חיה שבעים שנה כמו שכתוב כי בן שלשים שנה היה במלכו ו וארבעים שנה מלך וכן פירש את מספר ימיך אמלא כמו ם שכתבנו בפסוק או יומו יבא ומת · ובדרש כי ימלאו ימיך ימים שלמים אני מונה לך ולא ימים חסרים: אשר יצא ממעיך. מכאן שאבשלום ואדניהו לא היו כי כבר נולדו בחברון ו ומאשר נולדו עדיין אמר שיהיה מלך ועדיין לא ידע דוד מי הוא עד שנולד שלמה ושלח לו ביד נתן הנביא שיקרא שמו ידידיה אז ידע דוד כי שלמה ימלוך וזהו שאמר לבת שבע כי שלמה בנך ימלוך אחרי או אמר לו בפירוש על ידי נתן הנביא ואף על פי שלא נאמר בנבוא׳ נתן לא בזה הספר ולא בספר דברי הימי׳ הנה כתב בדברי הימים כשהיה מספ׳ דוד הנבואה שאמר לו נתן כמו שאמ׳ ויהי דבר יי׳ עלי לאמר וגו׳ כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן אל ישראל בימיו: בשבט אנשים ובנגעי בני אדם. כמו שמיסרין בני אדם בניהם בשבט ויגעו אותם בשבט מוסר לא ל להמיתם כמו שאמר כי תכנו ב בשבט לא ימות ואל המיתו אל תשא נפשך לפיכך אמר אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן ואוכיחנו בהעוותו כמו שמיסר האב את בנו ולא שאסיר חסדי ממנו כמו שעשיתי לשאול ם שלקחתי ממנו המלכות אלא המלכות יהיה לבניו עד עולם ועל כל זרע דוד אמ׳ לא על שלמה לבד :לא על רחבעם ועל היוצאים ממנו בניהם ובני בניהם ורבותינו ז״ל דרשוהו על שלמה ואמרו בשבט אנשים זה הדד ורזון בן אלידע שנאמר ויקם יי׳ שטן לשלמה וגו׳ ובנגעי בני אדם אלו המזיקין שטרדוהו ממלכותו כמו שאמרו בא אשמדאי וטרדו ממלכותו ופיר׳ בני אדם כי אמרו כי השדים נולדו מאדם הראשון באותן ק״ל שנה שפירש מאשתו: ונאמן ביתך. כפעל עבר כמו ויתקיים מן ותקעתיו יתד במקום נאמן: וכת׳ וקיים ביתך: לפניך. כמו שהוא לפניך היום כסאך נכון כן יהיה עד עולם: וישב לפני יי׳. לפני הארון ומכאן סמכו רבותינו ז״ל שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד ותהם אמרו כי אף למלכי בית דוד אין ישיבה שהרי למעלה אין ישיבה שנ׳ שרפים עומדים ממעל לו וכתי׳ וכל צבא השמים עומדים עליו וכתיב בין העומדים האלה למעלה אין ישיבה ודוד יושב ומהו וישב לפני יי׳ מהם אמרו שסמך עצמו ומהם אמרו שישב עצמו בתפילה: מי אנכי. שהייתי ראוי למלוכה: ומי ביתי. בית אבי או אמר ביתי על בניו כלומר מי בבני שיהיה ראוי למלוכה: עד הלום. עד המקום הזה שנתת לי המלוכה ולבני אחרי: ובדרש מי אנכי והלא מן עמוני ומואבי באתי עד הלום לא די שבאתי בקהל ה׳ לא שעשיתני מלך ואין הלום אלא מלכות שנאמר הכה עוד הלום איש ויאמר יי׳ הנה הוא נחבא אל הכלים: ותדבר גם אל בית עבדך למרחוק. שהייתי רחוק ונתקרבתי: ותקטן עוד זאת. המלכות שנתת לי ולא די בה אלא שדברת לתת המלכו׳ לבית עבדך עד עולם זהו למרחוק ות״י למרחוק לעלמא דאתי: וזאת תורת האדם. תכונת האדם כלומר זאת שדברת עלי תכונת האדם הגדול הוא ולא אדם שפל ונבזה כמוני כמו שאמר מי אנכי ומי ביתי וכן בדברי הימים וראיתני כתור האדם המעלה ות״י ודא חזיא לבני אינשא. ובדרש כתור האדם המעולה שבנביאים ואיזהו זה משה רבי׳ שנ׳ ומשה עלה אל האלהים משה משובח שבנביאים ודוד משובח שבמלכים אתה מוצא מה שעשה משה עשה דוד משה הוציא את ישראל ממצרים ודוד הוציא את ישראל משעבוד מלכיות משה קרע לישראל את הים ודוד קרע לישראל את הנהרות שנ׳ בהכותו את ארם נהרים וגו׳ ומשה נתן לישראל חמשה חומשי תורה ודוד נתן לישראל ה׳ ספרים שבתילים: ואתה ידעת את עבדך. אתה ידעת לבב עבדך ולא אדע לדבר מה שבלבי ואתה ידעת ות״י ואת עבדת בעות עבדך פירוש ידעת כמו מה אדם ותדעהו: בעבור דברך וכלבך. בעבור דברך שאמרת לשמואל להמליכני וכלבך וכרצונך עשית כי אינני ראוי לכך אלא שאתה רצית בי. ויתכן לפרש גם כן בעבור דברך ורצונך ויהיה כפל דבר לחזק: את כל הגדולה. ככתב בו״ו עם הדגש וחביריו כתבנו בספר מכלל ובחלק הדקדוק: להודיע את עבדך. כלומר רצית להודיע עבדך את כל הגדולה הזאת שדברת עלי ולזרעי אחרי: על כן גדלת יי׳ אלהים. על כן שאני משיב רעתך ורצונך ידעתי שגדלת על הכל ואין יודע מחשבותיך וידעתי כי אין כמוך ואין אלהים זולתך: ככל אשר שמענו באזנינו. וככל אשר ידענו מלבנו הכרנו שאין כמוך ואין אלהים זולתך ות״י ככל די שמענא אמרין קדמנא כלומר מה ששמענו האומרים הקדמונים אשר לפנינו על דרך שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך:

רדק

ומי כעמך כישראל · כמו שאין כמוך באלהים כן אין כעמך ישראל בעמים : אשר הלכו אלהים · הלכו לשון רבי' דרך כבוד כמו ישמח ישראל בעושיו ובדברי הימים אשר הלך האלהי' וי"ת דאזלו שלוחין מן קדם יי' · ובדרש אשר הלך האלהי' זה הקב"ה אשר הלכו האלהים זה משה ואהרן : ולשום לו שם · פי' לו כלומר לאלהים להגדיל בפי בני אדם אשר לא ידעוהו כמו פרעה שאמ' מי יי' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל לא ידעתי את יי' וגו' לפיכך אמר האל ואכבדה בפרעה וזהו ולשום לו שם ובדברי הימים לשום לך שם : ולעשו' לכם · כנגד ישרא' ידבר : הגדולה · גם זה בוי"ו עם הדגש : לארצך · כנגד ישראל או כנגד השם ופי' עשית להם גדולה ונוראו' עד שבאו לארצך וכ"ת עד די עלו לארע בית שכינת' דיהבת' להון : מפני עמך · כשבאו לארצך גרשת יושבי הארץ הזאת מפני עמך ונורא' שעשית להם וכן הו' בדברי הימי' לגרש מפני עמך : גוים ואלהיו · פי' מגוים ומאלהיו ומ"ם ממצרים משמשת במקום שנים ושלשה או פירוש והכית גוים ואלהיו כמו שכתוב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטי' או פי' גוים על ישראל כלומ' אשר פדית ממצרים גוים וזקניו וגדוליו ואמר גוים בלשון רבים כלומר משפחות ישראל כמו בגיון בעממיך ואלהיו כמו אלהים לא תקלל שפי' שופטים ויונתן לא תרגם גוים ואלהיו ואפשר שהיה דעתו כדעת מקצת רבו' ז"ל שפי' ואלהיו על השם ית' על דרך בכל צרתם לו צר ואמרו גוים ואלהיו כביכול שהוא פדוי עמהם מפני זה לא תרגמו : בית אבנה לך · כתרגומו מלכו אקיים לך : על כן מצא עבדך את לבו · מצאו מכוון להתפלל אליך : ודבריך יהיו אמת · דרך תפילה אמר או פי' הם אמת וכ"ת איכון קשוט : הואל · ענין רצון וחפץ כמו ויואל משה הואל נא ולין הנה נא הואלתי וי"ת לשון התחלה שרי כמו שתר' אשקלו' הנה הואלתי הראשון שריתי : להיות לעולם לפניך · שיהיו עובדים לפניך : בית עבדך לעולם · על עצמו אמר כמו האחרי' וי"ת ומברכתך יתברכון בתי עבדך צדיקיא לעלם : את מתג האמה · ת"י ית תיקון אמתא אולי היתה אמת המים עוברת בעיר תקנו אותו לבא מחוץ לעיר אל העיר לפיכך נקראת העיר מתג האמה ובמקומו בדברי הימים את גת ובנותיה מיד פלשתים גת ובנותיה היו נקראים בכלל מתג האמה ויש בו מדרש בברייתא דרבי אליעזר פר' שלשי' ושמה כשבא אבימלך ליצחק ואמ' לו ראה ראינו כי היה יי' עמך וגו' אמרו יודעי' אנו שעתיד הקב"ה ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האלה כרות עמנו ברית שבועה שאין זרעך יורש את ארץ פלשתים וכרת עמהם ברית שבועה מה עשה יצחק כרת אמה אחת ממתג החמור שהיה רוכב עליו ונתן להם שיהיה בידם אות ברית שבועה וכשמלך דוד רצה לבא בארץ פלשתים ולא היה יכול מפני אות הברית משבועת יצחק עד שלקח מהם אותו הברית שנ' ויקח דוד את מתג האמה מיד פלשתים ואחר כך לקח ארץ פלשתי' : וימדדם בחבל השכב אותם ארצה · דרך נקמה ובזיון ת"י חבל עדבא כלו' גורל וחלק · ואמרו בדרש כי עשה זה בעבור שהמיתו אביו ואמו ואחיו כשהניח אותם בארץ מואב כשהיה בורח מפני שאול כמו שאמר וינחם את פני מלך מואב וגו' וכשיצא דוד משם והלך לעיר חמת הרג מלך מואב אביו ואמו ואחיו חוץ מאחד שברח והחייהו נחש העמוני והוא החסד שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד : ותהי מואב · ערת מואב : נושאי מנחה · ת"י נטלי פרס כלומר שהיו נושאות לו מס ידוע בכל שנה : בלכתו

ולעשות ט"ו בקריאה וסימ' השכר בנגע הצרעת · ונתנך יי' לראש ולא לזנב · וחזקתם מאד לשמר · ולשום לו שרי אלפים דשמואל · ומי כעמך כישראל דשמואל · ועברה העברה · ולשלמה בני תן לב' · והיה אם תלך לפני · ויאמר ליהודיע לדרוש · אם מצאתי חן בעיני המלך · כי עזרא הכין לבבו · וילכו כל העם

ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ
אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם
ולשום לו שם ולעשות לכם הגדולה
ונוראות לארצך מפני עמך אשר
פדית לך ממצרים גוים ואלהיו :
ותכונן לך את עמך ישראל לך
לעם עד עולם ואתה יהוה היית
להם לאלהים : ועתה יהוה אלהים
הדבר אשר דברת על עבדך ועל
ביתו הקם עד עולם ועשה כאשר
דברת : ויגדל שמך עד עולם
לאמר יהוה צבאות אלהים על
ישראל ובית עבדך דוד יהיה נכון
לפניך : כי אתה יהוה צבאות
אלהי ישראל גליתה את אזן עבדך
לאמר בית אבנה לך על כן מצא
עבדך את לבו להתפלל אליך את
התפלה הזאת : ועתה אדני יהוה
אתה הוא האלהים ודבריך יהיו
אמת ותדבר אל עבדך את הטובה
הזאת : ועתה הואל וברך את בית
עבדך להיות לעולם לפניך כי אתה
אדני יהוה דברת ומברכתך יברך
בית עבדך לעולם :
ח ויהי אחרי כן ויך דוד את פלשתים
ויכניעם ויקח דוד את מתג האמה
מיד פלשתים : ויך את מואב
וימדדם בחבל השכב אותם ארצה
וימדד שני חבלים להמית ומלא
החבל להחיות ותהי מואב לדוד
לעבדים נשאי מנחה : ויך דוד
את הדדעזר בן רחב מלך צובה

ומן כעמך כישראל עמא חד בחיר
בארעא דאזלו שלוחין מן קדם
יי למיפרק ליה לעם ולשואה
ליה שום ולמעבד לכון רברבן
וחסינן עד די עלו לארע בית
שכנתך דיהבתא להון מן קדם
עמך די פרקתא לך ממצרים
גוים ואלהיו : ואתקינתא לך
ית עמך ישראל קדמך לעם עד
עלמא ואת יי הויתא להון לאלהא
: וכען יי אלהים פיתגמא די
מלילתא על עבדך ועל אנש
ביתיה אקים עד עלמא ועיבד כמא
די מלילתא : ויסגי שמך עד
עלמא למימר יי צבאות אלהים
על ישראל ובית עבדך דוד יהי
מתקין קדמך : ארי את יי צבאות
אלהא דישראל חויתא לעבדך
למימר מלכו אקיים לך על כן
הות בלבא דעבדך לצלאה קדמך
ית צלותא הדין : וכען יי אלהים
את הוא יי ופתגמך אינון קשוט
ומלילתא על עבדך ית טבתא
הדא : וכען שרי ובריך ית בית
עבדך למהוי לעלמא קדמך ארי
את יי אלהים מלילתא ומברכתך
יתברכון בתי עבדך צדיקיא
לעלם : והוה
בתר כן ומחא דוד ית פלשתאי
ותברינון ונסיב דוד ית תיקון
אמתא מידא דפלשתאי : ומחא
ית מואבאי ומשח להון בעדבא
רמי יתהון לארעא ומשח תרין
חבלין למקטל ומלי חבלא
לאחאה והוו מואבא לדוד
לעבדין נטלי פרס : ומחא דוד ית
הדדעזר בר רחוב מלכא דצובה

לאבול · מחזיקים על אחיהם · ויקשרו כלם יחדו · ידעתי כי אין טוב בם : רחב ב' חס' בגברי וסימ' ויך דוד את הדד עזר דשמואל · ומשלל הדד עזר בן רחב דשמואל · וכל שום קרתא דכוו' חס' במ"ג מלאים וסימ' והיא בעמק אשר לבית רחוב · וישכרו את ארם בית רחוב · וארם צובה ורחוב :

רשי

אשר הלכו אלהים · משה ואהרן שנאמר נתתיך אלהים לפרעה וכן תירג' יונתן דאזלו שלוחין מן קדם יי' : לפדות לו לעם · כך אמרו השלוחים לישראל הקב"ה שלחנו לפדות לו לעם ולעשות לו שם ולעשות לכם הגדולה ונוראות עשית לארצך לאחר שיצאו משם ומה הם הנוראות מפני עמך לגרש גוים ואלהיהם ומקרא זה חסר לגרש ודברי הימים פירשו לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרים מבין הגוים ואלהיו חסרו' כיממשמע שנאמר מפני עמך גוים אנו שומעין לשון טרודין וגירושין : אתה הוא האלהים · שליט ויש בידך יכולת לקיים : הואל · רצה : מתג האמה · ובדברי הימים כתיב ויקח דוד את גת מיד פלשתים והיא נקראת מתג האמה על שם שהיא מקל רודה בכל פלשתים מטרופולין של מלכים שלא מצינו בכל סרני פלשתים בעזה ובאשדוד ובעקרון ובאשקלון שם מלכות אלא בגת מצינו אכיש מלך גת · מתג · אגוויילון בלע"ז · האמה הוא המרדע של עץ : וימדד שני חבלים להמית · לפי שהרגו את אביו ואת אמו ואחיו שנאמר וינחם את פני מלך מואב ולא מצינו שיצאו משם : בלכתו

רלבג

ומי כעמך כישרא' גוי אחד בארץ · מיוחד לעבוד השם ית' כי הו' הולך לפדותם לו לעם ולזה הרבה הפלאות בהוציאו אותה מארץ מצרים למען יהיו לו לעם והוא יהיה להם לאלהים ועשה גם כן כפלאות ונוראות בהורישו אותם ארץ ישראל : אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו · ר"ל שהשחיתו ישראל גוים ואלהיו בעת ירשם הארץ או ירצה שהנוראות ההם שעשה מפני עמו קנתם היה להשחית גוים וקנתם להשחית אלהיהם כמו שנתבאר בענין דגון בראש זה הספר : את מתג האמה ביד פלשתי' : הנה כתוב במקומו בספר דברי הימים את גת ובנותיה ואולי היה זה המחוז נקרא מתג האמה · והנה במואב מדד שני חבלים להמית ומלא החבל להחיות ואמרו רז"ל שהיה בעבור שהמיתו אביו ואמו כי כבר הביאם אל מלך מואב כמו שנזכר במה שקדם ולא שאם היה הענין כן יהיה פי' וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה כי מאז הפריד דוד משם לא שמרו להם והמיתום : ויעקר

רש"י

בלכתו. כשהלך הדדעזר להשיב ידו כתרגומו לאשנאה תחומיה שכבש מן הארץ חוץ לגבול ארצו והרחיב את גבולו: ויעקר דוד את הרכב. שסוס לא ירבה לו סוסים: ויותר ממנו מאה רכב. שהיו צריכין לו לצרכי מרכבתו והרכב ארבעה סוסים כמו שנאמר מרכבה בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה כאן למדנו שהרכב ארבעה סוסי׳: שלטי הזהב. הם אשפתות שכותבי׳ בהם החצים כמה דאת אמ׳ הברו החצים מלאו השלטי׳ כל הפרשיו׳ הללו כמכן אצל פרשה של בית המקדש לפי שכל המלחמות הללו קיבץ הקדשו׳ לצרכי הבית: ויעש דוד שם. שקבר את ההרוגים שהרג באדום והוא שם טוב לישראל שקוברין את אויביהם וכן הוא אומ׳ במלחמת גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם ומניין שקברן דוד שנאמר בספר מלכים ויהי בהיות יואב באדום בעלות יואב שר הצבא לקבור את החללים: שמונה עשר אלף. ובספר תילים הוא או׳ שנים עשר אלף אמור מעתה שתי מלחמות היו: נציבים. פקידי׳ לגבות מס: ויהי

רד"ק

בלכתו להשיב ידו בנהר פרת. כשהלך הדדעזר להשיב גבולו בנהר פרת שהיה מגיע גבול ישראל להרחיב גבולו בארצם וכת׳ לאשנאה תחומיה ובספר דברי הימים להציב ידו אף על פי שהם שני לשונות הענין אחד והדדעזר עמד בתחלה לישראל ולקח מארצם על כן אמר דוד במזמור אלהים זנחתנו פרצתנו הרעשת ארץ פצמתה וגו׳ ועתה בא להעמיד גבולו עד מקום שכבש מארץ ישראל סמוך לנהר פרת והתחזק דוד עליו ברכות האל והכהו: וילכד דוד ממנו. ולא אמר ויך כראה כי לא הכה מהם אלא אשר הכה בהלחמו עליהם ובהתגברו עליהם לכנחם לכד מהם הסך הזה שאמר לשם ולקח מהם פריון נפשם וכתי׳ וילכד והכרם כלומר אסרם בכבלים עד שפדו עצמם: אלף ושבע מאות פרשים ועשרים אלף איש רגלי. ובדברי הימים אלף רכב ושבעת אלפים פרשים הנה מנה השרים הגדולים אשר במחנה הדרעזר ושם מנה כל הרכב והפרשי׳ וכן לא זכר הנה מנין הרכב ושם זכר אותם והרגלים זכרם הנה ולא זכרם שם: ויעקר דוד. לפי שהוא אסור לו להרבות סוס כמו שכתו׳ ולא ירבה לו סוסי׳ ולא המיתם כי אסור להשחית דבר כברא דרך השחת׳ אם לא היה מזיק או דבר שאסור בהנאה או למחות זכר כמו בעמלק שנא׳ בו משור עד שה מגמל ועד חמור ועקר כדי שלא יקחו מהם אנשי החיל והעיקור הותר בסוסי האויבים כדי שלא ילחמו בהם עוד ליש׳ כמו שצוה האל ליהושע את סוסיהם תעקר והעיקור שהוא חתך פרסותיהם מהארכובה ולמטה שלא תוכל לזוז ממקומה: ויותר ממנו מאה רכב. הם ארב׳ מאות סוס הותיר לצרכו כדי מרכבתו כי לא אסרה תורה להרבות סוס אלא סוסים בטלים כדי שלא יהיו ישראל רגילים ללכת למצרים כי משם היו מביאין הסוסים לפיכך לא יהיו לו סוסים בטלי׳ אלא כדי צרכו: ארם דמשק. לפי שיש ארם צובה ארם נהרים ארם מעכה ארם בית רחוב: נושאי מנחה. כתרגומו נטלי פרס כמו שפיר׳: שלטי הזהב. מגיני הזהב אש׳ היו על עברי הדרעזר פי׳ אשר לקחם במלחמה ופי׳ על עבדי כמו על עבדי וכן הוא בדברי הימים והוצרך לומר ויביאם ירושלם כלומר שלא כתנם לפדיון כמו שנתן הפרשי׳ של עבדי הדרעזר לפדיון כמו שאמר למעלה וילכד או אמר ויביאם ירושלם לומר שנתנם באוצר בית יי׳ להקדש:

פרת חד מן ו׳ מלין דקריין ולא כתיבן וסי׳ נמסר בריש ספר אלה הדברים: וישע ג׳ חס׳ בקריאה וסי׳ וישע יי׳ את יושבי קעילה. וישע יי׳ את דוד דשמואל. וישע מחרב מפיהם. וחד קוה אל יי׳ וישע לך:

בלכתו להשיב ידו בנהר [פרת]: וילכד דוד ממנו
אלף ושבע מאות פרשים ועשרים
אלף איש רגלי ויעקר דוד את כל
הרכב ויותר ממנו מאה רכב: [ה]
ותבא ארם דמשק לעזר להדדעזר
מלך צובה ויך דוד בארם עשרים
ושנים אלף איש: [ו] וישם דוד
נצבים בארם דמשק ותהי ארם
לדוד לעבדים נושאי מנחה ויושע
יהוה את דוד בכל אשר הלך:
[ז] ויקח דוד את שלטי הזהב אשר
היו אל עבדי הדדעזר ויביאם
ירושלם: [ח] ומבטח ומברתי ערי
הדדעזר לקח המלך דוד נחשת
הרבה מאד:
[ט] וישמע תעי מלך חמת כי הכה דוד
את כל חיל הדדעזר: [י] וישלח תעי
את יורם בנו אל המלך דוד לשאל
לו לשלום ולברכו על אשר נלחם
בהדדעזר ויכהו כי איש מלחמות
תעי היה הדדעזר ובידו היו כלי
כסף וכלי זהב וכלי נחשת:
[יא] גם אתם הקדיש המלך דוד ליהוה
עם הכסף והזהב אשר הקדיש מכל
הגוים אשר כבש: [יב] מארם
וממואב ומבני עמון ומפלשתים
ומעמלק ומשלל הדדעזר בן רחב
מלך צובה: [יג] ויעש דוד שם בשבו
מהכותו את ארם בגיא מלח שמונה
עשר אלף: [יד] וישם באדום
נצבים בכל אדום שם נצבים
ויהי כל אדום עבדים לדוד ויושע
יהוה את דוד בכל אשר הלך:

כד אזל לאשנאה תחומיה בנהר פרת: ואסרם דוד מניה אלף ושבע מאה פרשין ועשרין אלפין גבר ריגלי ועקר דוד ית כל רתיכיא ואשאר מנהון מאה רתיכין: ואתו אנש ארם דמשק למסעד להדדעזר מלכא דצובא ומחא דוד בארם עשרין ותרין אלפין גברא: ומני דוד אסטרטיגין בארם דמשק והוו אנש ארם לדוד לעבדין נטלי פרס ופרק יי׳ ית דוד בכל אתר די הלך: ונסיב דוד ית שלטי דדהבא דהוו על עבדי הדדעזר ואיתינון לירושלם: ומבטח ומברותי קירוי הדדעזר נסיב מלכא דוד נחשא סגי לחדא: ושמע תועי מלכא דחמת ארי מחא דוד ית כל משרית הדדעזר: ושלח תועי ית יורם בריה לות מלכא דוד למשאל ליה לשלם ולברכותיה על דאגיח קרבא בהדדעזר וקטליה ארי גבר עביד קרבי עם תועי הוה הדדעזר ועמיה הוו מני כספא ומני דהבא ומני נחשא: אף יתהון אקדיש מלכא דוד קדם יי׳ עם כספא ודהבא די אקדיש מכל עממיא די כביש: מארם וממואב ומבני עמון ומפלשתאי ומעמלקאי ומביזת הדדעזר בר רחוב מלכא דצובה: וכנש דוד משרין כד תב מלממחי ית ארם בגיא מלח תמנת עסר אלפין: ומני באדום אסטרטיגין בכל אדום מני איסטרטיגין והוו כל אדום עבדין לדוד ופרק יי׳ ית דוד בכל אתר די הליך:

שבו ה ג׳ מלאים וסי׳ ויעש דוד שם בשבו מהכותו. שמונה שלחנות. תתחלק לשבעה וגם. וכל דברי הימים דכות׳ מלאים. וכל שמונה ושמונת חס׳ כמ״א שבעת אלפים ככרים:

רלב"ג

ויעקר דוד את כל הרכב. עשה זה כדי שלא ירבה לו סוסים כמו שבאה המצו׳ בזה בתורה: וישם דוד נציבים בארם דמשק. שם מאנשיו מושלים בהם כי כבר היה ארם לדוד לעבדים: ויהי

ומבטח ומברותי. ובדברי הימים ומטבחת ומכון שני שמות היו להם ובטח וטבחת אחד אלא שהפוכות האותיות: ולברכו. שיבליחהו האל במלחמותיו או פירו׳ ולתת לפניו מנחה כמו שאמר ובידו היו כלי כסף וגו׳ כי המנחה נקרא׳ ברכ׳ כמו קח נא את ברכתי אשר הובאת לך: הקדיש המלך. לבניין בית המקדש: ויעש דוד שם. כי נצח מלחמה גדולה ויצא שמו בעמים ורבו׳ ז״ל פי׳ שקבר את החללים כמו שכ׳ במלכים בעלות יואב שר הצבא לקבר את החללים וזהו שם גדול לישראל שמקברים את אויביהם וכן הו׳ או׳ במלחמ׳ גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם: את ארם בגיא מלח שמנה עשר אלף. אבל אותם עשרים ושנים אלף שאמר למעלה היו במקום אחר וזה היה בגיא מלח ובד״ה ואבישי בן צרויה הכה את אדום בגיא מלח שמנה עשר אלף ובספר תהילים וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח י״ב אלף הנה בספר הזה או׳ ארם ובשני הספרי׳ אומ׳ אדום ובספר תילים או׳ י״ב ובשני הספרי׳ שמנה עשר כי כי מלחמ׳ אדום היתה כשהיתה מלחמת ארם כי כן כתוב בתהילי׳ בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה ומארם ומאדום היו אלה י״ח אלף ואמר בזה הספר ארם ור״ל ואשר עמהם והם אדום ואמ׳ בשני הספרי׳ אדום ור״ל ואשר עמהם והם ארם ובאמרו בדברי הימי׳ כי אבישי עשה מלחמה והכה בהם שמנה עשר אלף ובתילי׳ אמר יואב ואמר י״ב אלף אים אבישי עשה תחלה המלחמה והכה בהם ששת אלפים ואח״כ עשה עמהם יואב מלחמה והכה בהם י״ב אלף וזהו שאמר בתהילים וישב יואב כלומר שב אחר כן יואב אחרי אבישי וזכר בדברי הימים כל המלחמה בשם אבישי לפי שהוא היה תחלת המלחמה זכר כל הי״ח אלף על שמו ובזה הספר זכר המלחמה בשם דוד כי הוא העיקר. ובדרש אומר כי כשהלך יואב להלחם עם ארם עמדו עליו בני אדום אמרו לו לא כך אמר הכתוב אל תתגרו בם הפיכם יואב ולא כך אמר הכתוב אתם עוברים בגבול אחיכם הניחו אותנו לעבור ולא רצו אמר יואב אם נחריב אדום עכשיו אין אנו מוצאין בחזרתינו לא אכילה ולא שתייה אלא נניח אותם עד שנכה את ארם וכח זור עליהם לכך נאמר וישב יואב ויך את אדום אמר להם הקב״ה מה אתם מועילין שתכו את אדום קמעא קמעא אבישי בן צרויה הרג שמנה עשר אלף ואתם י״ב אלף כשיגיע זמן אני אכלה אותם ואחריבם ולדברי הדרש הזה היו שתי מלחמות בשני פעמים: בכל אדום שם נציבים. לפי שאמר וישם נציבים בארם דמשק אמר בכל אדום שלא תחשוב כי במקום אחד באדום שם נציבים כמו בארם דמשק שלא שם באחד ארם אלא בכל אדום שם נציבים:

וימלוך

רדק

וימלוך דוד על כל ישראל. כשנצח כל המלחמות ואפס בית שאול לא היה אדם בישראל מפקפק במלכותו: משפט וצדקה. כתרגומו דין דקשוט וזכו כלומר שהיה שופט באמת במשפטי הריב אשר בין איש לאיש גם היה עושה עמם צדקה כמו שהיו צריכין אליו: מזכיר. כתרגומו ממנא על דוכרניא כלומר ממונה על ספר הזכרונות: כהנים. שרי כהונה כי הוא מנה צדוק להיות כהן גדול מבני אלעזר ומשנהו אחימלך בן אביתר מבני איתמר אף על פי שהיה אביתר עדיין חי כי ראינו כי שלמה גרשו מהיות כהן נראה כי במצות דוד עשה כי כאשר סדר דוד ראשי האבות סדר צדוק ואחימלך כמו שכתוב בדברי הימים והיה נקר' אחימלך ואבימלך כי שני השמות קרובי': ושריה סופר. ובד"ה שישא ושני שמות היו לו: ובניהו בן יהויד' והכרתי והפלתי. ת"י ובניהו בן יהויד' ממנא על קשתיא ועל קלעיא ובניהו היה ממונה על הקשתי' ועל הקלעים. וי"ו והכרתי כמו על או כמו עם וכן ויוסף היה במצרים און ועצרה וכן אומר בד"ה על הכרתי וי"ת כרתי ופלתי שתי משפחות היו מישראל שהיו שרים אל משמעת המלך ורואים פניו תמיד ובניהו היה בראשם ורבותינו ז"ל פרשוהו אלו אורים ותומים: ובני דוד כהנים היו. כתרגומו ובני דוד רברבין הוו כלומר גדולים היו וממונים על כלם ובדברי הימים אומר ה הראשונים ליד המלך ובדברי רבותינו ז"ל תלמידי חכמים היו ולמה קראם כהנים מה כהן ג גדול נוטל חלק בראש אף תלמיד חכם נוטל חלק בראש: הכי יש עוד. כטעם האם וכן אני אמרתי הבו לי וטעם זכר זה הענין הנה בעבור שנצח המלחמות והיה ב במנוחה וסדר הפקידי' והממוני' שם אל לבו שבועת יהונתן שאם היה בזרעו אדם ראוי והגון היה ממנה אותו כמו שאמ' לו יהונתן ואני אהיה לך למשנה לפיכך שא' אם נותר לבית שאול שיעשה עמו חסד בעבור יהונתן: ולבית שאול עבד. עבד כנעני היה והיה לשאול ולביתו אחריו כמו שכתוב והתנחלתם אותם לבניכ' אחריכ' ובני ציבא ועבדיו כלם עבדי' לבית שאול כמו שאמר וכל מושב בית ציבא עבדים למפיבשת כי העבדים הם ובניהם וכל אשר להם היו לאדוניה' וכן נר' מדברי ר"זל כי ציבא עבד כנעני היה וכן נראה מהפסוקים ואת"ל אם כן מה נתן לו דוד באמרו הנה לך כל אשר למפיבשת והלא כל מה שקנה עבד קנה רבו אף על פי כן מצות המלך היה והמלך יכול ל

ו וימלך דוד על כל ישראל ויהי דוד
עשה משפט וצדקה לכל עמו: ויואב
בן צרויה על הצבא ויהושפט בן
אחילוד מזכיר: וצדוק בן אחיטוב
ואחימלך בן אביתר כהנים ושריה
ב' מ"ל כנכי' סופר: ובניהו בן יהוידע והכרתי
והפלתי ובני דוד כהנים היו:
ה ויאמר דוד הכי יש עוד ס
אשר נותר לבית שאול ואעשה עמו
חסד בעבור יהונתן: ולבית שאול
עבד ושמו ציבא ויקראו לו אל דוד
ויאמר המלך אליו האתה ציבא
ל ויאמר עבדך: ויאמר המלך האפס
עוד איש לבית שאול ואעשה עמו
ל' וחד כטחתי בחסד אלהים חסד אלהים ויאמר ציבא אל המלך
עוד בן ליהונתן נכה רגלים: ויאמר
י' כתיב כן לו המלך איפה הוא ויאמר ציבא אל
המלך הנה הוא בית מכיר בן
ג' קמץ כלו מלו מל"א עמיאל בלו דבר: וישלח המלך דוד
ויקחהו מבית מכיר בן עמיאל מלו
נ' דבר: ויבא מפיבשת בן יהונתן בן
שאול אל דוד ויפל על פניו
וישתחו ויאמר דוד מפיבשת ויאמר
הנה עבדך: ויאמר לו דוד אל תירא
כי עשה אעשה עמך חסד בעבור
ב' העמלקי יהונתן אביך והשבתי לך את כל
שדה שאול אביך ואתה תאכל לחם
על שלחני תמיד: וישתחו ויאמר
כל דסמיך לחי"ת ועי"ן מהוזמה מה עבדך כי פנית אל הכלב
המת אשר כמוני: ויקרא
בת"ז מה ומה המלך אל ציבא נער שאול ויאמר
אליו כל אשר היה לשאול
ולכל ביתו נתתי לבן אדניך:

ו ומלך דוד על כל ישראל והוה
דוד עביד דין דקשוט וזכו לכל
עמיה: ויואב בר צרויה ממנא
על חילא ויהושפט בר אחילוד ו
ממנא על דוכרניא: וצדוק בר
אחיטוב ואחימלך בר אביתר כ
כהניא ושריה ספרא: ובניהו
בר יהוידע ממנא על קשתיא ועל
ה קלעיא ובני דוד רברבין הוו:
ואמר דוד האית
כא עוד די אשתאר לבית שאול
ואעביד עמיה טיבו בדיל יהונתן:
ולבית שאול עבדא ושמיה ציבא
וקרו ליה לות דוד ואמר מלכא
ל ליה האת ציבא ואמר עבדך:
ואמר מלכא האית עוד גברא
לבית שאול ואעביד עמיה טיבו
מן קדם יי ואמר ציבא למלכא עוד
ברא ליהונתן לקי בתרתי רגלוהי
: ואמר ליה מלכא היכא הוא
ואמר ציבא למלכא הא הוא בית
מכיר בר עמיאל בלו דבר: ושלח
מלכ' דוד ודבריה מבית מכיר בר
נ' עמיאל מלו דבר: ואתא
מפיבושת בר יהונתן בר שאול
לות דוד ונפל על אפוהי וסגיד
ואמר דוד מפיבושת ואמר הא
עבדך: ואמר ליה דוד לא תדחל
ארי מעבד אעביד עמך טיבו בדיל
יהונתן אבוך ואתיב לך ית כל א
אחסנות שאול אבוך ואת תיכול
לחמא על פתורי תדירא: וסגיד
ואמר מה עבדך ארי אתפניתא על
גבר הדיוט דכותי: וקרא מלכא
לציבא עולימא דשאול ואמר ליה
כל דהוה לשאול ולכל ביתיה
יהבית לבר רבונך:

רשי

ויהי דוד עושה משפט וגו' ויואב על הצבא. דוד גרם ליואב להיות מצליח על הצבא לפי שעושה משפט וצדקה ויואב גרם לדוד לעשו' משפט וצדקה לפי שהוא רן ויואב סוטר ורודה על ידו ועוד מתוך שיואב עוסק במלחמות לא היה דוד טרוד בהן ולבו פתוח לשפוט צדק: מזכיר. אותה דין בא לפניו ראשון לפוסקו ראשון: ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי תירג' יונתן ובניהו בן יהוידע מ ממנא על קשתיא ועל קלעיא ורבותינו אמרו כרתי ופליתי אורים ותומים: כהנים היו. רברבין הוו: נתתי לבן אדוניך. המלך רשאי להעביר נחלה שנאמר במשפט המלוכה את שדותיכ' ואת כרמיכם יקח ונתן לעבדיו:

כן

רלבג

ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו. הנה צדקה יאמר על יותר ממה שיאמר מ משפט כי למשפט יהיה מה שיחוייב לפי הדין והצדקה תהיה מה ש שיחוייב לפי המדות השלימות מהנהג' לכל איש הראוי לו אם ל לחסד אם למשפט: והכרתי והפלתי. אמרו שהם היו שתי משפחו' בישראל ורבותינו פ פירשו שהם סנהדרין ואמרו כרתי שכורתין דבריהם פלתי ש שמופלאים במעשיהם: ובני דוד כהנים היו. ר"ל שרים ומושלי' והנה זה הענין היה סבה ל להרבה מהרעו' שבאו לדוד כי אם לא היה הענין כן לא מרד א אבשלום ולא נהרג א אמנון והדניה כמו ש שיראה במעט עיון ו ובכלל אם היה משגיח המלך במוסר בניו לא קרה להם כך. והנה זכר שכבר היה מטוב נפש דוד שהתעורר ל לעשו' חסד אל הנשאר לבית שאול ולזה שם מפיבשת בן יהונתן מ מאוכלי שולחנו והשיב לו את כל שדה שאול אביו: ויגלח

לקחת מזה ולתת לזה: האפס עוד איש. האין עוד ותמהתי למה תרגמו יונתן האיתי חסד אלהים. בעבור שבועת אלהים שהיתה ביניהם: נכה רגלים. כתרגומו לקי בתרתין רגלוהי שהוכה בנפלו ונפסח בשתי רגליו ונכה תואר סמוך: בלו דבר. שם מקום: שדה שאול. שדה שם כלל לנחלתו ור"ל אחוזת שאול ומהו זה החסד אם שלו נתן לו כי מפיבשת יורש היה נחלת שאול ולא היה שם יורש אחר מיהונתן ובני רצפה בת איה היו גם כן יורשים של שאול ואע"פ שהם בני פילגש אם כן היאך היה כח ביד דוד לתת הכל למפיבשת ואת"ל מלך יש לו רשות להעביר נחלה מזה ולתת לזה כמו שכתוב במשפט המלוכה מה חסד עשה אם נטל משאר יורשים ונתן למפיבשת אם היה נותן לו משלו זה היה חסד ועוד שאמר והשיבותי לך מלמד כי קודם זה נטלה ממפיבשת נחלתו ומשאר היורשים ועוד כי מה שאמר במשפט המלוכה ואת שדותיכם ואת כרמיכם יקח כבר כתבנו בפירושים מה שפירשו בו רבותינו ז"ל כי אינו אומר אלא על פירותיה' לפי שעה וכו' כי הדבר כן מאחאב שבקש מנבות כרמו שימכרנו לו ולא רצה ואילו היה משפט המלוכה לקחת הכרם והשדה הטוב למה לא היה לוקח אותו וזה לא היה נחשב לו לגזלה כי משפט המלוכה הוא ועוד שאמר במשפט המלוכה שדותיכם וכרמיכם וזיתיכם ולא אמר בהוכם מלמד שעל פירותיהם אמר ועוד שאמר ונתן לעבדיו היו לעבדיו ויתכן לפרש כי דוד זכה בכל נחלת שאול לפי שהיו בתים גם היו מורדים במלכות כי ידוע היה בכל ישראל כי דוד היה מלך אחרי מות שאול ונמשח על פי יי' ומורד במלכות הוא וכל נכסיו כתיבתו ותחנה לך את בית אדוניך וכיון שהכל שלו ונתן הדין זכה בו ואמר להשיב הכל למפיבשת חסד גדול עשה עמו ועוד שכתבנו באוכלי שלחנו כל הימים:

והבאת

רשי

כן יעשה עבדך ומפיבושת אוכל על שולחני · ציבא אמר כן יעשה עבדך ודוד השיב ומפיבושת אוכל על שלחני : מושב בית ציבא · בניו ועבדיו : כאשר עשה אביו עמדי חסד · ומהו החסד כשהיה דוד בורח מפני שאול בא אל אביו ואמו ואחיו ויכחם את פני מלך מואב ויאמ' לו ישבו נא אבי ואמי עמך והרג אותן מא' מהם שברח שנמלט לארץ בני עמון אבל כאן במדר' ר' תנחומא בוירא אליו : המכבד דוד את אביך בעיניך · הכראה בעיניך שדוד מכבד את אביך הם מוזהרים לא תדרוש שלומם והוא ידרוש שלומך : מדויהם · חלוקיהם : שתותיהם · העגבות : סובך

נחמה אל ז' בליש' בקריאה וסימ' וינחמו בני ישראל אל · וישלח דוד לנחמו ביד עבדיו דספרא · וינחם יי' אל הרעה ויאמר למלאך · אולי ישמעו וישובו · היטיבו דרכיכם ומעלליכם · והמת המיתהו · אם שוב

רדק

והבאת · תאסוף מן השדה הביתה וי"ת אותו ענין תבואה כלומר תעבוד לו את האדמה בכל דרכי עבודה עד שתאסוף התבואה : והיה לבן אדוניך · הוא מיכא בן מפיבשת כלומ' תבואת האדמה יהיה לחם לבן אדוניך מיכא ואכלו : ומפיבשת יאכל על שלחני · אע"פ שמפיבשת אוכל על שלחני כאחד מבני המלך ולא יצטרך לכל הדבר הזה אע"פכ אעשה כמו שצויתני לעבוד כל הנחלה למפיבשת ולבניו וי"ת ומפיבשת אוכל על שלחני דברי דוד כי אח' שאמר לו ציבא כן יעשה עבדך להכין הכל למיכא בן מפיבשת אמר דוד ומפיבשת יהיה אוכל על שולחני כאחד מבני המלך : וכל מושב בית ציבא · בניו וכל עבדיו וכל בני ביתו : כאשר עשה אביו עמדי חסד · אמרו כי כשהיה בורח דוד ובאו אליו אביו ואמו ואחיו ואמר ויכחם את פני מלך מואב הרגם מלך מואב אחד שהיו עמו חוץ מאחד מהם שברח לארץ בני עמון והחיהו נחש מלך בני עמון · ובדרש עוד לא תדרוש שלומם וטובתם אתה מוצא במי שבא אליהם במדת רחמים סוף בא לידי בזיון ואיזה זה שנ' אעשה חסד עם חנון וגו' סוף בא לידי בזיון ויקח חנון את עבדי דוד וגו' ונצטרך להלח' עם ארבע אומו' בני עמון וארם צובא ואיש טוב ומלך מעכה מי גרם לו לדוד כל זה שבקש לעשות טובה עם מי שאמר הקב"ה לא תדרוש שלומם וטובת' אמר לו הקב"ה לדוד אתה עובר על תורתי אני כתבתי לא תדרוש שלומם וטובת' ואתה עושה עמהם חסד אל תהי צדיק הרבה מכאן שלא יהא אדם מוותר על התורה : אל אביו · כמו על אביו וכן אל ההרים לא אכל : המכבד · תחשוב כי לטובה ולנחמך שלחם לא שלחם אלא לרגל את הארץ : ולהפכה · כתרגו' ולמבדק' כי בודק הדבר יפה הופך העניין משנ' אל צד : מדויהם · כתרגו' לבושיהון כמו מדו בד ואם הכם שרש אחד : בחצי · בחצי לבושיהם כי עד השתות חצי הלבוש : עד שתותיהם · עגבותיהם כמו חשופי שת ות"י עד אתר בית בהתתהון ואחד הוא כי הוא מקום המבושים : עד יצמח זקנכם · ולא אמר לגלח החצי האחר כי לא היה מנהגם לגלח הזקן ואפי' במספרי' אלא השפם לבד אלא אם כן משום צער ואבל כמו שאמר מגולחי זקן וקרועי בגדים וחרפה היא גלוח הזקן אלא שנהגו כן בארצות שהם ארצות הערלים : יצמח · פועל עומד מן הדגוש וכן ושערך צמח : נבאשו · נתעבו כמו שיתעב האדם הדבר הנבאש : ואת כל הצבא · הגבורים כמו העם המלחמה או פי' הצבא והגבורים : ורחוב · פירושו וארם רחוב וארם צובה שזכר עומד במקום שנים : ומעכה · ארם מעכה או מלך מעכה : לבדם · להודיע כי מלך בני עמון וכלם היו מבפני' ויצאו לערוך מלחמה ואלה בני ארם הנשכרים והנזכרים היו בשדה לערוך מלחמה עם ישראל גם כן וכאשר בא יואב והצבא עד פתח השער ויצאו בני עמון היו לו בני עמון מבפנים וארם שהיו בשדה מאחור : כי

ועבדת לו את האדמה אתה ובניך ועבדיך והבאת והיה לבן אדניך להם ואכלו ומפיבשת בן אדניך יאכל תמיד לחם על שלחני ולציבא חמשה עשר בנים ועשרים עבדים : ויאמר ציבא אל המלך ככל אשר יצוה אדני המלך את עבדו כן יעשה עבדך ומפיבשת אכל על שלחני כאחד מבני המלך : ולמפיבשת בן קטן ושמו מיכא וכל מושב בית ציבא עבדים למפיבשת : ומפיבשת ישב בירושלם כי על שלחן המלך תמיד הוא אכל והוא פסח שתי רגליו :

ויהי אחרי כן וימת מלך בני עמון וימלך חנון בנו תחתיו : ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון בן נחש כאשר עשה אביו עמדי חסד וישלח דוד לנחמו ביד עבדיו אל אביו ויבאו עבדי דוד ארץ בני עמון : ויאמרו שרי בני עמון אל חנון אדניהם המכבד דוד את אביך בעיניך כי שלח לך מנחמים הלוא בעבור חקר את העיר ולרגלה ולהפכה שלח דוד את עבדיו אליך : ויקח חנון את עבדי דוד ויגלח את חצי זקנם ויכרת את מדויהם בחצי עד שתותיהם וישלחם : ויגדו לדוד וישלח לקראתם כי היו האנשים נכלמים מאד ויאמר המלך שבו בירחו עד יצמח זקנכם ושבתם : ויראו בני עמון כי נבאשו בדוד וישלחו בני עמון וישכרו את ארם בית רחוב ואת ארם צובא עשרים אלף רגלי ואת מלך מעכה אלף איש ואיש טוב שנים עשר אלף איש : וישמע דוד וישלח את יואב ואת כל הצבא הגבורים : ויצאו בני עמון ויערכו מלחמה פתח השער וארם צובא ורחוב ואיש טוב ומעכה לבדם בשדה :

ותפלח ליה ית ארעא את ובנך ועבדך ותיעול ויהי לבר ריבונך מזון ויתפרנס ומפיבושת בר ריבונך אכיל תדירא לחמא על פתורי ולציבא חמשת עסר בנין ועסרין עבדין : ואמר ציבא למלכא ככל דיפקיד רבוני מלכא ית עבדיה כן יעביד עבדך ומפיבושת אכיל על פתורי כחד מבני מלכא : ולמפיבשת ברא זעירא ושמיה מיכא וכל מותב בית ציבא עבדין למפיבושת : ומפיבשת יתיב בירושלם ארי על פתורא דמלכא תדירא הוא אכיל והוא לקי בתרתין רגלוהי :

והוה בתר כן ומית מלכא דבני עמון ומלך חנון בריה תחותוהי : ואמר דוד אעביד טיבו עם חנון בר נחש כמא דעבד אבוהי עמי טיבו ושלח דוד לנחמותיה בידא דעבדוהי לות אבוהי ואתו עבדי דוד לארעא בני עמון : ואמרו רברבי בני עמון לחנון רבוניהון המיקר דוד ית אבוך בעינך ארי שלח לך מנחמין הלא בדיל למיחקר ית קרתא ולאללותה ולבדקה שלח דוד ית עבדוהי לותך : ונסיב חנון ית עבדי דוד וגרע ית פלגות דיקנהון ופסיק ית לבושיהון עד פלגיהון עד אתר בית בהתתהון ושלחינון : וחויאו לדוד ושלח לקדמותהון ארי הוו גבריא מתכלמין לחדא ואמר מלכא תיבו בירחו עד דיצמח דיקניכון ותתובון : וחזו בני עמון ארי איתגריאו בדוד ושלחו בני עמון ואגרו ית ארם בית רחוב וית ארם צובא עשרין אלפין גבר רגליי וית מלך מעכה אלף גבר ואיש טוב תרי עסר אלפין גברא : ושמע דוד ושלח ית יואב וית כל חילא דגבריא : ונפקו בני עמון וסדרו קרבא במעלנא דתרעא וארם צובא ורחוב ואיש טוב ומעכה בלחודיהון בחקלא :

רלבג

ויגלח את חצי זקנם · כדי לכוולם וזה לאות שלא היה מנהג לגלח זקנ' שאם היו מגלחים זקנם היה אפשר להם להסיר הבשת מעליהם בשיגלחו הנשאר מזקנם : ויכרת את מדויהם בחצי עד שתותיהם · אחשוב שקרא מדויהם המכנסי' שיכסה בהם השת והערוה ושנופיה' והנה קרא' מדויהם בעבור השנופי' שבהם מאלו המקומות אשר ירחו בהם המותרות הטבעיים ומזה הענין נקראת האשה הנדה דוה מצד המות' שירח' ממנה או ובאור בזה המאמר שכבר כרת המכנסים בחצי עד שנגלה השת שלהם ולזה השאירם מגולי הערוה וחשופי שת וזה לאות שלא השאיר בה' בגדי' יכסו בהם ערותם אלא שהם כמלטו מזה הבשת בלבישת בגדים אחרים לכסות ערותם ואולם מענין גלוח הזקנם לא נמלטו עד צמח זקנם : חזק

תשבו : איש ואיש ג' בקריא' וסימ' ויראו בני עמון כי נבאשו · ולציון יאמר · מים עמקים עצה : ורחוב ג' מלאים וסי' נמסר לעיל בסימן ח' :

כי היתה אליו פני המלחמה · אמר היתה על המלחמה ואף על פי שזכר פני וכמוהו קשת גבורים חתים קול נגדים כחבאו ופי פני הגבורים שהם פני המלחמה שהולכים לפנים וכ"ת ארי תקיפו עלוהי עבדי קרבא : בחורי · בסוא הבית והוא מן הקלים ובחורי ישראל הכריע וכן בחורים שהם בפתח הבית מן הדגושים : ביד אבישי · בסוא הבית ונמסר בסיפרא ליתכותיה וכל דברי הימים כותיה : והיתה לי לישועה · בחסרון ה"וד שהיא במקום למד הפועל מהמכתב : בעד עמנו · שלא יהיו לחרב ולשבי : ובעד ערי אלהינו · שלא יכבשו אותם אויבנו וישבו בהם אם יתחזקו עלינו וינצחונו ואם ישבו כן לא יהיו ערי אלהינו אלא ערי אלהים אחרים : וי' יעשה הטוב בעיניו ·

אנחנו נתחזק בכל כחינו למלחמה וי' יעשה הטוב בעיניו כי לי' התשועה : ושובך · ובדברי הימים כתו' ושופך והבית והפא קרובים במוצא והם ממוצא אחד וכן בזר פיזר : חלאמה · הוא חלם הנזכר והה"א כהא מבריחה והאלף נוספת למשך : שבע מאות רכב וארבעים אלף פרשים · ובדברי הימים שבעת אלפים רכב וארבעים אלף רגלי מה שאמר בזה הספ' שבע מאות רכב ר"ל רכב בחור ולא מנה שאר הרכב ובדברי הימים מנה את כל הרכב שהיו שבעת אלפים ובזה הספר מנה הפרשים ולא מנה הרגלים ושם מנה הרגלים ולא מנה הפרשים : שר צבאו · שר צבא הדרעזר הנזכר למעלה : לעת צאת המלאכים · האלף נוספת למשך ופירושו לסוף השנה שהיא תשובת השמש אל הנקודה ההיא ושבון שנה זו מזמן שיצאו אלה המלכים הנזכרים להלחם וי"ת לעת צאת העם שדרך המלכים לצאת עם חיילותיהם והוא עת שהקמות בשדות והסוסים מוצאים לאכול והראשון נכון בעיני : מעל הגג · הוא ראה אותה מעל הגג שהיתה רוחצת בביתה : וידרש לאשה · דרש לאנשי ביתה בעד האשה מי היא אם היא בת שבע בת אליעם : אוריה החתי · איפשר כי גר שיה או ישראל היה וקראו חתי לפי שגר עם בני חת וכן אתי הגתי : מתקדשת

ויאספו י"ב וסימ' נמסר בסדר כי תשא : ויצא י"ב חס' וסימ' נמסר בסדר קרח : וישלמו ג' חסרים יוד בליש' בקריא' וסימ' ויראו כל המלכים עבדי הדרעזר · וכל חפצו ישלם · גם אויביו ישלם אתו : וישחיתו ז' חס' בליש' בקריאה וסימ' פן תשחתון ועשיתם לכם פסל · כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחתון · וישחתו את

וירא יואב כי היתה אליו פני
המלחמה מפנים ומאחור ויבחר מכל
בחורי בישראל ויערך לקראת ארם
: ואת יתר העם נתן ביד אבשי אחיו
ויערך לקראת בני עמון : ויאמר אם
תחזק ארם ממני והיתה לי לישועה
ואם בני עמון יחזקו ממך והלכתי
להושיע לך : חזק ונתחזק בעד עמנו
ובעד ערי אלהינו ויהוה יעשה הטוב
בעיניו : ויגש יואב והעם אשר עמו
למלחמה בארם וינסו מפניו : ובני
עמון ראו כי נס ארם וינסו מפני
אבישי ויבאו העיר וישב יואב מעל
בני עמון ויבא ירושלם : וירא ארם
כי נגף לפני ישראל ויאספו יחד :
וישלח הדרעזר ויצא את ארם
אשר מעבר הנהר ויבאו חילם
ושובך שר צבא הדרעזר לפניהם :
ויגד לדוד ויאסף את כל ישראל
ויעבר את הירדן ויבא חלאמה
ויערכו ארם לקראת דוד וילחמו
עמו : וינס ארם מפני ישראל ויהרג
דוד מארם שבע מאות רכב
וארבעים אלף פרשים ואת שובך
שר צבאו הכה וימת שם : ויראו כל
המלכים עבדי הדרעזר כי נגפו לפני
ישראל וישלמו את ישראל
ויעבדום ויראו ארם להושיע עוד
את בני עמון : ויהי
יא לתשובת השנה לעת צאת המלאכים
וישלח דוד את יואב ואת עבדיו
עמו ואת כל ישראל וישחתו את
בני עמון ויצרו על רבה ודוד ישב
בירושלם : ויהי לעת
הערב ויקם דוד מעל משכבו
ויתהלך על גג בית המלך וירא
אשה רחצת מעל הגג והאשה טובת
מראה מאד : וישלח דוד וידרש
לאשה ויאמר הלוא זאת בת שבע
בת אליעם אשת אוריה החתי :

וחזא יואב ארי תקיפו עלוהי
עבדי קרבא מאפוהי ומאחורוהי
ובחר מכל בחורי ישראל וסדר
לקדמות אנש ארם : וית שאר
עמא יהב ביד אבישי אחוהי וסדר
לקדמות בני עמון : ואמר אם
תתקף אנש ארם מני ותהי לי
לפריק ואם בני עמון יתקפן מנך
ואיהך למפרק לך : תקף ונתקף
על עמנא ועל קירוי אלהנא ויי
יעבד דתקין קדמוהי : וקריב
יואב ועמא די עמיה לאגחא קרבא
באנש ארם ואפיכו מן קדמוהי :
ובני עמון חזו ארי אפכו אנש ארם
וערקו מן קדם אבישי ואתו
לקרתא ותב יואב מלות בני עמון
ואתא לירושלם : וחזו אנש ארם
ארי אתברו קדם ישראל ואתכנישו
כחדא : ושלח הדרעזר ואפיק
ית אנש ארם דמעיבר פרת ואתו
לחילם ושובך חילא דהדרעזר
קדמיהון : ואתחוא לדוד וכנש
ית כל ישראל ועבר ית ירדנא
ואתו לחילאם וסדרו אנש ארם
לקדמות דוד ואגיחו קרבא עמיה :
ואפכו אנש ארם מן קדם ישראל
וקטל דוד מארם שבע מאה ר
רתיכין וארבעין אלפין פרשין וית
שובך רב חיליה מחו ומית תמן :
וחזו כל מלכיא עבדי הדרעזר
ארי אתברו קדם ישראל ואשלימו
עם ישראל ופלחונון ודחילו אנש
ארם למפרק עוד ית בני עמון :
והוה לזמן
סופא דשתא לעידן מפק מלכיא
ושלח דוד ית יואב וית עבדוהי
עמיה וית כל ישראל וחבילו ית
בני עמון וצרו על רבת ודוד
יתיב בירושלם :
והוה לעידן רמשא וקם דוד
מעל שוויה והליך על איגר בית
מלכא וחזא אתתא משתטפא על
אגרא ואתתא שפירת חזו לחדא :
ושלח דוד ושאל לאתתא ואמר
הלא דא בת שבע בת אליעם
אתת אוריה חתאה :

ישראל ק' · ל' כתיבכן · ל' · יא וכל לה דכו' · ל' זב · י"ב חס' · ג"ר · יתיר א' · ל' סוסבר נס · יתיר א' · ו' · ל' חס' · ל' ה' · ה'

רשי

מובך שר צבא הדרעזר · על שם שהיה גבור ועריץ מאד הזכירו בשמו : לעת צאת המלכים · ים עת בשנה שדרך החיילו' לצא' כשהארץ מלאה קמות והסוסים מוצאי' בשדה לאכול : מטואתה

מישראל ד' יתירין ב' בריש תיבות וס' המבקר בבית יי' ובבית הבקרות · ובתרבית · ע"ן

רלבג

חזק ונתחזק בעד עמנו · למדנו מזה שאין ראוי לסמוך על הנס אבל ראוי שישתדל האדם בהצלתו לפי מה שאפשר ואז יעזור הש"י כי הש"י לא יחדש המופתי' רק במקומות הכרחיי' כמו שזכרנו פעמים רבות : לעת צאת המלכים · הוא בימי החום שימצאו התבואות והעשבים בשדות והפירות באילנות כי אז ימצאו הבהמות לאכל ואנשי החיל : והיה

והיא מתקדשת מטומאתה · ר״ל שהיא היתה אז רוחצת להיות טהורה מטומאתה:
ותאמר הרה אנכי · יתכן שאחר המשגל נשאר רחמה בזולת לחות כי זה מורה
על ההריון: ותצא אחריו משאת המלך · והוא מענין ארוחה כמו וישא משאות
מאת פניו ואפשר שיהיה מענין אבוקה ללותו כבואו אל ביתו ולהראות לו הדרך
והנה חשב דוד לעשות הענין בדרך שיעלם חטאו מהאנשים שלא חטא וכראו׳ דוד שלא יוכל על זה סבב שימו׳ ביד בני עמון ולקחה אחר זה לו לאשה ב בדרך שלא יודע כי ז זנתה עמו בהיות אשת אוריה: ויבא

מתקדשת מטומאתה · להודיע כי לא שכב עמה והיא נדה כי כבר התקדשה
מטומאתה כמו שאמר רוחצת והודיע כי הרחיצה ההיא להתקדש מן הנדות היתה
ולא עבר עליה משום כרת אלא משום אשת איש ורבו׳ ז״ל אמרו כל היוצא למלחמת
בית דוד גט כריתות כתב לאשתו אם ימות במלחמ׳ לפי׳ שכב דוד את מיתת אוריה
שתהא מגורשת למפרע:

ולשלום ג׳ וסימ׳ ויבא אוריה אליו וישאל ב׳ בו · ולשלום הגבירה: וממחרת ג׳ בקריאה וסימ׳ ואם נדר או
נדבה זבח קרבנו · ביום זבחכם יאכל וממחרת · שב בזה גם היום ומחר אשלחך: בשמור ג׳ מלאים בליש׳

(י״מל כתי׳) וישלח דוד מלאכים ויקחה ותבוא
(ל׳) אליו וישכב עמה והיא מתקדשת
(ל׳) מטמאתה ותשב אל ביתה: ותהר
האשה ותשלח ותגד לדוד ותאמר
הרה אנכי: וישלח דוד אל יואב
שלח אלי את אוריה החתי וישלח
יואב את אוריה אל דוד: ויבא
אוריה אליו וישאל דוד לשלום
(ג׳ ב׳ בפסו׳ ולשלום הגבירה) יואב ולשלום העם ולשלום
המלחמה: ויאמר דוד לאוריה
רד לביתך ורחץ רגליך ויצא א
אוריה מבית המלך ותצא אחריו
(ל׳ פתח וזר ומשאת) משאת המלך: וישכב אוריה פתח
בית המלך את כל עבדי אדניו
(ל׳) ולא ירד אל ביתו: ויגדו לדוד
לאמר לא ירד אוריה אל ביתו
ויאמר דוד אל אוריה הלוא מדרך
אתה בא מדוע לא ירדת אל ביתך:
(נ׳ · ל׳) ויאמר אוריה אל דוד הארון וישראל
ויהודה ישבים בסכות ואדני יואב
ועבדי אדני על פני השדה חנים ואני
אבוא אל ביתי לאכול ולשתות
(ל׳ חס׳) ולשכב עם אשתי חיך וחי נפשך
אם אעשה את הדבר הזה: ויאמר
דוד אל אוריה שב בזה גם היום
(ו׳) ומחר אשלחך וישב אוריה בירושלם
(נ׳) ביום ההוא וממחרת: ויקרא לו
(ל׳) דוד ויאכל לפניו וישת וישכרהו
ויצא בערב לשכב במשכבו עם
(נ׳) עבדי אדניו ואל ביתו לא ירד: ויהי
בבקר ויכתב דוד ספר אל יואב
וישלח ביד אוריה: ויכתב בספר
לאמר הבו את אוריה אל מול פני
(ל׳) המלחמה החזקה ושבתם מאחריו
(ל׳ · ל׳ מ״ל ונ׳ מ״ל לים׳ יחידי) ונכה ומת: ויהי בשמור יואב אל
העיר ויתן את אוריה אל המקום
אשר ידע כי אנשי חיל שם: ויצאו
אנשי העיר וילחמו את יואב ויפל
מן העם מעבדי דוד וימת גם
אוריה החתי: וישלח יואב ויגד
לדוד את כל דברי המלחמה:
(ל׳ יחד מ״ל ויחד חס׳ ויחד ב) ויצו את המלאך לאמר ככלותך את
(ככלותך מתטא) כל דברי המלחמה לדבר אל המלך:

ושלח דוד אזגדין ודברה ואתת
לותיה ושכיב עמה והיא מתדכיא
מסובתה ותבת לביתה: ועדיאת
אתתא ושלחת וחויאת לדוד ו
ואמרת מעדיא אנא: ושלח דוד
לות יואב שדר לי ית אוריה חתאה
ושדר יואב ית אוריה חתאה לות
דוד: ואתא אוריה לותיה
ושאל ליה דוד לשלם יואב ו
ולשלם עמא ולשלם עבדי קרבא
: ואמר דוד לאוריה חות לביתך
ושטוף רגלך ונפק אוריה מבית
מלכא ונפקת בתרוהי סעודתא
דמלכא: ושכב אוריה בתרע
בית מלכא עם כל עבדי ריבוניה
ולא נחת לביתיה: וחויאו לדוד
למימר לא נחת אוריה לביתיה
ואמר דוד לאוריה הלא מאורחא
את אתי מא דין לא נחתתא ל
לביתך: ואמר אוריה לדוד
ארונא וישראל ויהודה יתבין ב
במטליא ורבוני יואב ועבדי רבוני
על אפי ברא שרן ואנא איעול ל
לביתי למיכל ולמשתי ולמשכב
עם אתתי חייך וחיי נפשך אם א
אעביד ית פתגמא הדין:
ואמר דוד לאוריה תיב הכא אף
יומא דין ומחר אשלחינך ויתיב א
אוריה בירושלם ביומא ההוא
וביומא דבתרוהי: וקרא ליה
דוד ואכל קדמוהי ושתי ורוויה
ונפק ברמשא למשכב בשוויה עם
עבדי ריבוניה ולביתיה לא נחת:
והוה בצפרא וכתב דוד אגרתא
לות יואב ושדר ביד אוריה:
וכתב באגרתא למימר הבו ית
אוריה לקביל אפי קרבא תקיפא
ותתובון מבתרוהי ויתמחי וימות:
והוה כד צר יואב על קרתא ויהב
ית אוריה לאתרא דידע ארי גברין
גברין תמן: ונפקו אנשי קרתא
ואגיחו קרבא עם יואב ואתקטיל
מעמא מעבדי דוד ומית אף אוריה
חתאה: ושלח יואב וחוי לדוד
ית כל עסקי קרבא: ופקיד ית
איזגדא למימר כשיצותך ית כל
עסקי קרבא למללא עם מלכא:

רשי

מטומאתה · מנדתה: שלח לי את אוריה · שהיה מתכוין שישכב עם אשתו ויהא סבור שממנו היא מעוברת: משאת המלך · סעודת׳ דמלכא: וניכה ומת · כדי שתהא מגורשת למפרע וכמ״ש שלא בא על אשת איש שכל ה היוצא למלחמה כותב גט לאשתו על תנאי אם ימות במלחמה:

בן

שלח לי את אוריה · ודעתו כדי שישכב עם אשתו ויאמרו כי משעה ה היתה מעובר׳: ולשלום המלחמה · הגבורים העושים המלחמה וכ״תי עבדי קרבא: משאת המלך · כתרגומו סעודת׳ דמלכ׳ כמו וישא משאת מאת פניו אליה׳: חיך · חסר יו״ד הרבים: וחי נפשך · חייך בעולם הזה וחי נפשך בעולם הבא: בשמר יואב · בשמרו עת לבא עד העיר להלחם וכ״תי כד כר: וירא

יחידאין בקריא׳ וסימ׳ ויהי בשמור יואב את העיר · לעולם אשמור לו חסדי · ותשמור כל ארחתי · ובמסר
אחרי״תי מוס״ף הארח עולם תשמור:

רשי

ויראו המוראים · נכתב בשני אלפין כמו כל הבאים וכפל האותיות לחזק כי הורו חצים ואבנים מאד : כזה וכזה · הראשון בחולם והשני סגול : וחזקהו · דוד אמר למלאך שיחזק יואב בדבריו : שני אנשים · המשל הזה מבואר כי דוד הוא העשיר שהיו לו נשים רבות ואוריה האיש הרש שלא היתה לו אלא אשתו זאת ומה שאמר אשר קנה כי האדם קונה את אשתו בקדושין ומה שאמר ותגדל עמו ועם בניו יחדו אמרו כי בני היו לו מאשה אחר' שהיתה לו ומתה · ויבא הלך · והלך ואורח הוא היצר והלך ואורח אחד ורבו' ז"ל דרשוהו כן כי יצר הרע בתחילה הוא דומ' להלך שעובר על אדם ולא ילין עמו ואחר כך דומה לאורח שעבר על אדם ולן עמו ואחר כך דומה לבעל הבית רוצ' לומ' שמושל על האדם ולפיכ' קראו איש ויעשה לאיש הבא א אליו ודוד לא הבין כי משל הוא ואמר כי בן מות הוא דרך גוזמא כי לא יתחייב אדם מיתה בעבור גזילה וגנבה אבל לפי שעשה דבר מכוער אמר כי בן מות הוא האיש העושה זאת ומה שאמר ואת ה הכבשה ישלם ארבעתים כפלים על משפטו כ· גנב אחר משלם ארבע כאן תחת השה אבל זה שהוא עשיר וגנב הכבשה של הרש ראוי לקנוס אותו ולשלם כפלים עקב אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר לא חמל על העני ראוי לקנסו שישלם ד' עוד וית' ארבעתי' על חד ארבעין ומדרך הדקדוק ארבעתים שמנה ובדברי ר"זל כי בעונש זה לקה בארבעה הילד ואמנון תמר ואבשלום : את

רדק

בן ירובשת : הוא גדעון שעשה מריבה עם הבושת הוא הבעל : החזק מלחמתך אל העיר והרסה · עד כאן דברי השליחות : וחזקהו · דוד אמ' למלאך וחזקהו ליואב בדברי תנחומין שלא ירך לבו : ויבא הלך · דימה את יצר הרע תחלה להלך שעובר לדרכו ואח"כ לאורח שנעשה אכסנאי ואח"כ לאיש שהוא בעל הבית : כי בן מות · הגוזל את העני כאילו נוטל את נפשו שנאמ' את נפש בעליו יקח : ישלם ארבעתים · כך אירע לו שלקה ב בארבעה בניו הילד ואמנון תמר ואבשלו' : ואוסיפה

מסרה

ירו ז' חסרים בליש' בקריא' וסי' אשר ירו מעל החומה · וירם אלהים חץ פתאם · פתאם ירהו · הורה זיקים · כזה וכזה ג' וסים' עשה לי מיכה · תאכל החרב · וירו המראים אל עבדיך · וירו הירים למלך יאשיהו · המראים ד' בקריאה וסים' נמסר בסדר חקת התורה : הנה אשת ירבעם : ראש ג' כתיב בן בקריאה וסים'

תרגום

ויהי אם ידלק רוגזא דמלכא ויימר לך מא דין אתקרבתון לקרתא לאגחא הלא ידעתון ית דירמון עליכון מן שורא : מן קטל ית אבימלך בר ירבשת הלא אתתא רמת עלוהי פלגות רכב ריחיא מן שורא ומית בתבץ למא א אתקריבתון לשורא ותימר אף עבדך אוריה חתאה מית : ואזל איזגדא ואתא וחוי לדוד ית כל דשלחיה יואב : ואמר איזגדא לדוד ארי תקיפו עלנא גבריא ונפקו לותנא לחקלא והוינא כרדין להון עד מעלנא דתרעא : ושדו קשתיא בעבדך מן שורא ואתקטילו מעבדי מלכא ואף עבדך אוריה חתאה מית : ואמר דוד לאיזגדא כדין תימר ליואב לא יבאש בעינך ית פתגמא הדין ארי כדין וכדין תקטול חרבא א אתקיף קרבך על קרתא ופגרה ותקפוהי : ושמעת אתת אוריה ארי מית אוריה בעלה וספדת על בעלה : ועבר אבלא ושלח דוד וכנשה לביתיה והות ליה לאיתו וילידת ליה בר ובאיש פתגמא דעבד דוד קדם יי :

ושלח יי ית נתן לות דוד ואתא לותיה ואמר ליה תרין גברין הוו בקרתא חדא חד עתירא וחד מסכינא : לעתירא הוו עאן ותורין סגי לחדא : ולמסכינא לית כל מדעם אלהן אימרתא חדא זעירא דזבנה וקיימה ורבת עמיה ועם בנוהי כחדא מפתיה אכלת ו ומכוסיה שתיא ובחיקיה שכבא והות ליה כברתא : ואתא אורחא לגברא עתירא וחס למיסב מעניה ומתוריה למיעבד לאורחא דאתא ליה ונסיב ית אימרתא דגברא מסכינא ועבדה לגברא דאתא לותיה : ותקיף רוגזא דדוד בגברא לחדא ואמר לנתן קיים הוא יי ארי גבר חייב קטול גברא דעבד דא : וית אמרתא ישלם על חד ארבעין חלף דעבד ית פתגמא הדין ועל דלא חס :

ואמר נתן לדוד את גברא כדנן אמר יי אלהא דישראל אנא משחתך למהוי מלכא על ישראל ואנא שיזביתך מידא דשאול :

שמואל ב

והיה אם תעלה חמת המלך ואמר
לך מדוע נגשתם אל העיר להלחם
הלוא ידעתם את אשר ירו מעל
החומה : מי הכה את אבימלך בן
ירבשת הלוא אשה השליכה עליו
פלח רכב מעל החומה וימת בתבץ
למה נגשתם אל החומה ואמרת גם
עבדך אוריה החתי מת : וילך
המלאך ויבא ויגד לדוד את כל
אשר שלחו יואב : ויאמר המלאך
אל דוד כי גברו עלינו האנשים
ויצאו אלינו השדה ונהיה עליהם
עד פתח השער : ויראו המוראים
אל עבדיך מעל החומה וימותו
מעבדי המלך וגם עבדך אוריה
החתי מת : ויאמר דוד אל המלאך
כה תאמר אל יואב אל ירע בעיניך
את הדבר הזה כי כזה וכזה תאכל
החרב החזק מלחמתך אל העיר
והרסה וחזקהו : ותשמע אשת
אוריה כי מת אוריה אישה ותספד
על בעלה : ויעבר האבל וישלח
דוד ויאספה אל ביתו ותהי לו
לאשה ותלד לו בן וירע הדבר אשר
עשה דוד בעיני יהוה :
יב וישלח יהוה את נתן אל
דוד ויבא אליו ויאמר לו שני אנשים
היו בעיר אחת אחד עשיר ואחד
ראש : לעשיר היה צאן ובקר הרבה
מאד : ולרש אין כל כי אם
כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחיה
ותגדל עמו ועם בניו יחדו מפתו
תאכל ומכסו תשתה ובחיקו תשכב
ותהי לו כבת : ויבא הלך לאיש
העשיר ויחמל לקחת מצאנו ו
ומבקרו לעשות לארח הבא לו ויקח
את כבשת האיש הראש ויעשה
לאיש הבא אליו : ויחר אף דוד
באיש מאד ויאמר אל נתן חי יהוה
כי בן מות האיש העשה זאת :
ואת הכבשה ישלם ארבעתים עקב
אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר
לא חמל :
ויאמר נתן אל דוד אתה האיש כה
אמר יהוה אלהי ישראל אנכי
משחתיך למלך על ישראל ואנכי
הצלתיך מיד שאול :

רלבג

ויבא הלך לאיש ה העשיר · הוא הלך הוא אורח נקרא הלך מצד לכתו בדרכים ומפני זה ג"כ נקרא אורח ורבותינו ז"ל ר ריקדקו מזה בענין יצר הרע כי מתחלה נראה כדל הולך לבקש רפ מחסורו כי ההלך ו והדל אחים ואחר כן ישוב והוא איש סוחר הולך בדרכים ואחר זה ישוב למרגל' ארון ולזה קראהו בסוף ה הענין איש אמר ויעשה להיש הבא אליו :
ויאמר נתן אל דוד אתה האיש · אמרו רבו' ז"ל כי כמו שפטו דוד כן היה כמו שאמ' תחת הכבש' ישלם ארבעתי' כי הוא המית אוריה ומתו תחתיו ארבעה מבניו והם בן בת שבע אמנון ואבשלום ו ואדניה · והנראה בעיני כי על מה שאמר ישלם ארבעתים הוא שפטו השי' שישכב איש עם הרבה מנשיו ל לעיני השמש והוא היה אבשלום שבא אל עשר פילגשי אביו אלא כי במה שאמר חי יי' כי כי בן מות האיש ה העושה זאת לא שפטו השי' כפיו ולזה אמר לו נתן גם יי' העביר ח חטאתך לא תמות ובעבור שנעזר בחרב מואביו להרוג אוריה היה דינו שתמשול ח חרב מואביו על ביתו ימים רבו' מצורף אל זה מה שעשה כנגד השם יתעלה שהשתדל ה בהריגתו כדי שיקח את אשתו לו לאשה ולפי שמתחלת היה התחלה בזאת העבירה גם השם רצה שתתחלת רעה מ מביתו לשלם לו גמול עליה וכן היה כי מביתו צמחה רעת אמנון ו ואבשלום ושכב אבשלום את נשיו לעיני השמש :
ויאמר

מסרה

אחד עשיר ואחד ראש · כבשת האיש הראש · ראש עשה כף רמיה : ויחיה ג' בליש' בקריאה וסים' לגלות ערותה עליה · אשר קנה ויחיה · גמלתהו טוב ולא רע · אנכי : באיש ח' בקריאה וסים' נמסר בסדר קדשים : ועל אשר ד' דסמיכי בקריאה וסים' א אמתנו פשטנו על נגב הכרתי · ואת הכבשה ישלם ארבעתים · וגם ביד יהוא בן חנני · והקרא חרב על הארץ :

ואוסיפה · והייתי מוסיף לך : את נשי אדוניך · מיכל בת שאול : כי כאן
כאזכת את אויבי. כינוי הוא זה דרך כבוד למעלה ויונתן תירג׳ ארי מיפתח פתחת
פומא דסנאי עמא דיי׳ : ויאנש · לשון חולי : ובא ולן ושכב ארצה. ובא בבית
ובא ולן ושכב בלילה שוכב לארץ : ולא ברה · לשון אכילה כמו ואברה
מידה : בעבור

את בית אדוניך · כמו שכתבנו כי דוד זכה בנחלת שאול אחרי מות איש בשת : את
נשי אדוניך · ענינה אשת שאול כמו שפירשנו ומיכל בת שאול ושתי הנשים של שאול
היו האחת היא אשתו והאחת בתו או כאמר כי גם רצפה פלגש שאול לקח דוד
לאשה כדברי הדרש שכתבנו : ואם מעט. ואם מעט עמדת שלא תשאת אני

מעט ז׳ זקפין קמצין בקריא׳ וסימ׳ ונשארתם כמתי מעט תחת · ואם מעט ואוסיפה לך כהנה · גם כי יתנו
בגוים · זרעתם הרבה והבא מעט · פנה אל הרבה והנה מעט · וקצף גדול אני קוצף · רק הכהנים

רלבג

ויאנש · ר״ל שבא לו
חולי אנוש וביום ה
השביעי מת : ויקרא

ואתנה לך את בית אדניך ואת־
נשי אדניך בחיקך ואתנה לך את־
בית ישראל ויהודה ואם מעט
ואספה לך כהנה וכהנה : מדוע
בזית את־דבר יהוה לעשות הרע
בעינו את אוריה החתי הכית בחרב
ואת־אשתו לקחת לך לאשה ואתו
הרגת בחרב בני עמון : ועתה לא־
תסור חרב מביתך עד־עולם עקב
כי בזתני ותקח את־אשת אוריה
החתי להיות לך לאשה :
כה אמר יהוה הנני מקים
עליך רעה מביתך ולקחתי את־
נשיך לעיניך ונתתי לרעיך ושכב
עם־נשיך לעיני השמש הזאת :
כי אתה עשית בסתר ואני אעשה
את־הדבר הזה נגד כל־ישראל ונגד
השמש : ויאמר דוד
אל־נתן חטאתי ליהוה ויאמר נתן
אל־דוד גם־יהוה העביר חטאתך
לא תמות : אפס כי־נאץ נאצת את־
איבי יהוה בדבר הזה גם הבן הילוד
לך מות ימות : וילך נתן אל־ביתו
ויגף יהוה את־הילד אשר ילדה
אשת־אוריה לדוד ויאנש : ויבקש
דוד את־האלהים בעד הנער ויצם
דוד צום ובא ולן ושכב ארצה :
ויקמו זקני ביתו עליו להקימו מן־
הארץ ולא אבה ולא־ברה
אתם לחם : ויהי ביום השביעי
וימת הילד ויראו עבדי דוד ל
להגיד לו כי־מת הילד כי אמרו
הנה בהיות הילד חי דברנו אליו
ולא־שמע בקולנו ואיך נאמר
אליו מת הילד ועשה רעה :

ויהבית לך ית בית רבונך וית נשי
רבונך בחנך ויהבית לך ית בית
ישראל ויהודה ואם זעיר ואוסיף
לך כאילין וכאילין : מא דין
בסרתא על פתגמא דיי למעבד
דביש קדמוהי ית אוריה חתאה
קטלתא בחרבא וית אתתיה
נסבתא לך לאיתו ויתיה קטלתא
בחרבא דבני עמון : וכען לא
תפסוק חרבא מן אנש ביתך עד
עלמא חלף דאשטתני ונסבתא ית
אתת אוריה חתאה למהוי לך
לאיתו : כדנן אמר
יי הא אנא מקים עלך בישא
מביתך ואדבר ית נשך לעינך ו
ואתן לחברך וישכוב עם נשך ל
לעיני שמשא הדא : ארי את
עבדתא בסתרא ואנא אעביד ית
פתגמא הדין קדם כל ישראל
וקביל שמשא : אמר
דוד לנתן חבית קדם יי ואמר נתן
לדוד אף יי אעבר חובך לא תמות
: ברם ארי מפתח פתחתא פומא
דסנאי עמא דיי בפתגמא הדין אף
ברא דאתיליד לך ממת ימות :
ואזל נתן לביתיה ותבר יי ית רביא
דילידת אתת אוריה לדוד ואטען :
ובעת דוד רחמין מן קדם יי על
רביא וצם דוד צומא ועל ובת
ושכיב על ארעא : וקמו סבי
ביתיה עלוהי לאקמותיה מן א
ארעא ולא אבה ולא אכל עמהון
לחמא : והות ביומא שביעאה
ומית רביא ודחילו עבדי דוד ל
לחואה ליה ארי מית רביא ארי
אמרו כד הוה רביא קיים מלילנא
עמיה ולא קביל מננא ואיכדין
נימר ליה מית רביא ויעביד בישא :

הייתי מוסיף לך כבוד וגדולה כהנה וכהנה וכבר כתבנו דרש כהנה וכהנה למעלה : הכית בחרב. כאילו אתה הכיתו כיון שצוית את יואב לשומו במקום הסכנה : ואותו הרגת בחרב בני עמון · אחר שאמר הכית בחרב למה אמר ואותו הרגת ב בחרב בני עמו׳ ר״ל שתים רעות עשית במיתתו שהרגתו בחרב בני עמון כלומר שהפלתו ביד שונאי ישראל ובדברי ר״ז״ל אף על על גב דבכל התורה כלה אין שליח לדבר עבירה כי בכל מקום השולח פטור והשליח חייב הכא שאני שהכתוב קראו הורג ש שנאמר ואותו הרגת והטעם לפי שהיה מלך ואין עובר על מצותו כאילו הוא הרגו וכן שאול שצוה להרוג נוב עיר הכהני׳ כאילו הוא הרגם ואף על גב שאין לאדם ל לעשות מצות מלך בזה הענין וכיוצא בו כמו שכתבנו למעלה כל איש אשר ימרה את פיך י יומת יכול אפילו לדבר עבירה תלמוד לומ׳ רק אף על פי כן אין כל אדם נזהר בזה ויודע לדרוש אכין ורקין לפיכך העונש על ה המלך : לעיניך · כי אפילו תדע לא יהיה בידך למנוע והרי הוא כאילו הוא לעיניך : לרעיך · כתוב ביו״ד והוא לשון יחיד והיו״ד למ״ד הפועל או פירושו לאחד מ מרעיך כלומר אחד מאוהביך ואין לאד׳ אוהב יותר מבנו או למי שירצה להיות כאילו רעך בשוה בדבר המלוכה : עם נשיך · הם הפלגשים : לעיני השמש הזאת · בגלוי כי בגלוי נכנס אבשלום עמהן לאהל . יש לשאול איך גזר האל על אבשלום ש שיחטא וישכב עם נשי אביו ואם לא חטא דוד לא היה חוטא א אבשלום והנה נענש דוד בדבר חטא אבשלום יש לפרש כי האל לא גזר בפירוש על אבשלום ולא הזכירו בשם ואף על פי שידע האל כי אבשלום יהיה החוטא בעבור תאות נפשו לחטוא לא שהאל גזר עליו לחטוא ואם לא חטא דוד היה האל מונע נשי דוד מהמכשול על ידי סבה אף על פי שאבשלום בופו לחטוא מפני תאות יצרו לא היה חוטא עם נשי אביו ועוד כי לא היה ח חטא גדול בזה כי פלגשי אביו היו ומפותת האב מותרת לבן אלא לפי שהיו פלגשי מלך אסורו׳ לכל

הו למעט דעזרא · וכל אתנחתא וסוף פסוק דכוותהו׳ קמצין : בסתר ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר תבא : בקולנו
ד׳ בליש׳ ג׳ מל וא׳ חס וסימ׳ נמסר בסדר חקת התורה :

אדם ולפ״ש כי לבבו מכוער הדבר ורבי סעדיה ז״ל כתב כן כי אלה הדברי׳ אשר ספר נתן לדוד על שני חלקי׳ אחד מהם מעשה הבורא והוא הגברת אבשלו׳ והשליטו על כל אשר לדוד ועל זה אמר הנני מקים עליך רעה והשני מעשה אבשלום בבחירתו והוא מה שכתב ושכב את נשיך ורצה בהקדמתו להודיע לדוד בחירת אבשלום להראו׳ את לבו בזה : גם יי׳ העביר · גם לרבות על וידויו כלו׳ כמו שאתה מתודה כן הוא גם כן קבל תשובתך והתודותיך : לא תמות · ואף על פי שאתה חייב מיתה הש׳ קבל התודותיך ותשובותיך ולא תמות אתה · כלומר לא תמות מות רשעים שתרד נפשך בגהינם כמשפט החוטאין אבל תענש בעולם הזה בעון הזה כי עונש הבעילה ושכב עם נשיך ובכלל זה המרד שמרד בו אבשלום כי לא יוכל שישכב עם נשיו אם לא מרד בו בתחלה ועונש ההריגה לא תסור חרב מביתך עד עולם ועוד זה הבן הילוד לך שנולד בעון מות ימות : נאץ · מקור בחירק וכמוהו אחר חלץ את האבנים : את אויבי יי׳. ר״ל מכבה את יי׳ ויונתן פירשו כמשמעו ארי מפתח פתחתא פומ׳ דסנאי עמא דיי׳ כלומר שנתת פתחון פה לשוכאי ישרא׳ שנעשה בישראל דבר רע כזה : וילך נתן אל ביתו · להודיע שנפרד ממנו תכף שאמר לו הנבואה ולא חלק לו כבוד להאריך ולשבת עמו כדי להראות כי כעס היה עליו או פי׳ תכף שהלך נתן אל ביתו ויגף יי׳ את הילד : ויאנש · חלה חולי כבד כמו אנושה מכתך ות״י ואטען : ויבקש דוד את האלהים · שהתפלל בעד הנער אף על פי שהנביא אמר לו מות ימות התפלל בעדו כמו שאמר הוא מי יודע וחנני יי׳ וחי הילד אע״פ שהיה עונש עונו הרי עונשו עונש גדול באמרו לו ושכב עם נשיך ולא תסור חרב מביתך והתפלל לאל שיעביר ממנו עונש הילד : ובא ולן · ובא מבית יי׳ שהיה שם כל היום שם ומתפלל כשבא לביתו לן בלא אכילה ושכב ארצה : ולא ברה אתם לחם · ולא אכל. אפי׳ אכילה מועטת כי הבריה אכילה מועטת כמו ואברה מידה : ועשה רעה · יעשה רעה בגופו :

ויקם דוד מהארץ. הרחיצה והסיכה וחלוף הבגדים אסור לאבל בימי אבלו והיאך עשה אותם דוד יש לפרש כי קודם קבורה עשה כן שלא נתחייב עדיין באבילות ובעבור שהיה רוצה לבא בית יי׳ להשתחוות ולהודות על הרעה רחץ וסך וחלף שמלות שחייב אדם לברך על הרעה להודות את יי׳ ולקבל בשמחה כשם שהוא מברך על הטובה שנ׳ חסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה אם משפט אשירה וכתיב כוס ישועות אשא ובשם יי׳ אקרא צרה ויגון אמצא ובשם יי׳ אקרא ולא נוכל לפרש כי הרחיצה והסיכה לא היתה ביום המיתה אלא עד הלילה שאחר שאין חייב באבילות מן התורה אלא יום מיתה בלבד שהרי אומר ויקם מן הארץ וירחץ ויסך ויש לפרש עוד כי לא נתחייב דוד באבילות מן התורה כי תוך שלשים יום ללידתו מת הילד והוא ספק נפל

מהארץ ה׳ בקריאת וסימ׳ ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל. וימאן ויאמר. ויקם דוד מהארץ. מהארץ עד מעל הפתח. כי משלשות הנה דיחזקאל: ויסך ד׳ רפין וסי׳ נמסר בסדר פקודי: אהבו ד׳ וסי׳ נמסר בסד׳ ויגש:

ל׳ ר׳ וירא דוד כי עבדיו מתלחשים ויבן
דוד כי מת הילד ויאמר דוד אל-
ל׳ עבדיו המת הילד ויאמרו מת:
ה׳ ויקם דוד מהארץ וירחץ ויסך ויחלף
שמלותיו ק׳ שמלתו ויבא בית-יהוה וישתחו
ויבא אל-ביתו וישאל וישימו לו
ל׳ לחם ויאכל: ויאמרו עבדיו אליו
ח׳ מ׳ ל׳ מה-הדבר הזה אשר עשיתה בעבור
הילד חי צמת ותבך וכאשר מת
הילד קמת ותאכל לחם: ויאמר
ג׳ בעוד הילד חי צמתי ואבכה כי א
ויחנני ק׳ אמרתי מי יודע יחנני יהוה וחי הילד
ב׳ ואתי : ועתה מת למה זה אני צם האוכל
להשיבו עוד אני הלך אליו והוא לא
ב׳ אותם וידבר ישוב אלי: וינחם דוד את בת-שבע
אשתו ויבא אליה וישכב עמה
ויקרא ק׳ ותלד בן ויקרא את-שמו שלמה
ד׳ ויהוה אהבו: וישלח ביד נתן
ל׳ הנביא ויקרא את-שמו ידידיה
בעבור יהוה:
וילחם יואב ברבת בני עמון
ל׳ וילכד את-עיר המלוכה:
וישלח יואב מלאכים אל-דוד
ויאמר נלחמתי ברבה גם-לכדתי
ה׳ ל׳ את-עיר המים: ועתה אסף את-יתר
ה׳ העם וחנה על-העיר ולכדה פן-
אלכד אני את-העיר ונקרא שמי
ד׳ עליה: ויאסף דוד את-כל-העם
וילך רבתה וילחם בה וילכדה:
ב׳ מטע׳ ויקח את-עטרת-מלכם מעל ראשו
ומשקלה ככר זהב ואבן יקרה ו

וחזא דוד ארי עבדוהי מלחשין
וסבר דוד ארי מית רביא ואמר
דוד לעבדוהי המית רביא ואמרו
מית: וקם דוד מן ארעא ומשח
ושף ושני כסותיה ועל לבית מ
מקדשא דיי וסגיד ואתא לביתיה
ושאיל ושויאו ליה לחמא ואכל:
ואמרו עבדוהי ליה מה פתגמא
הדין דעבדתא עד דרביא קיים
צמתא ובכיתא וכד מית רביא
קמתא ואכלתא לחמא: ואמר
עד דרביא קיים צמית ובכיתי
ארי אמרית מן ידע דילמא יתרחים
עלי מן קדם יי וייחי רביא: וכען
מית למא דנן אנא צאים האיכול
לאתבותיה עוד אנא אזיל לותיה
והוא לא תאיב לותי: ונחים דוד
ית בת שבע אתתיה ועל לותה ו
ושכיב עמה וילידת בר וקרת ית
שמיה שלמה ויי רחמיה: ושלח
ביד נתן נביא וקרא ית שמיה
ידידיה בדיל יי:
ואגיח קרבא יואב ברבת בני
עמון וכבש ית קרית מלכותא:
ושלח יואב אזגדין לות דוד ואמר
אגחית קרבא ברבה ואף כבשית
ית קרית מלכותא: וכען כנוש
ית שאר עמא ושרי על קרתא
וכבשה דילמא אכבוש אנא ית
קרתא ויתקרי שמי עלה: וכנש
דוד ית כל עמא ואזל לרבת ואגיח
קרבא בה וכבשה: ונסיב ית
כלילא דמלכיהון מעל רישיה ו
ומתקלה ככר דהבא ובה אבן טבא

מן התורה כי תוך שלשים יום ללידתו מת הילד והוא ספק נפל אם נולד לשמנה וזהו שאמ׳ ויהי ביום השביעי וימת הילד פירוש שביעי ללידתו כי אם נפרש ל לחליו רחוק הוא שכם דוד שבעת ימים ושכב ארצה אלא שביעי ל ללידתו היה ולא היה חייב ב באבילו׳ אם לא היה יודע בו שכלו לו חדשיו לפיכך לא היה חייב באבילות וכששמע שמת הילד רחץ וסך ובא בית יי׳ כדי להודות ולהשתחוות ומה שתמהו עליו ע עבדיו והוא לא היה חייב באבילו׳ תמהו על שלא נצטער ולא בכה כשאר בני אדם אלא שאל ם שישימו לו לחם ועשה הבאו׳ גופו שנמנע מהם קודם שמת ומה שסמכו ר״זל שאבל אסור ב בתשמיש המטה מפסוק וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליו שלא בא אליה אלא בעת ת תנחומין והוא אחר האבילו׳ סמך בעלמא אבל היתה קבלה אצלם שהאבל אסור בתשמיש המטה ועשו הפסוק הזה סמך אבל הפי׳ הנכון כמו שכתבנו ופסוק ויהי ביו׳ השביעי מחזק פירושינו כמו שכתבנו וכן ביו׳ שמת הילד נחם דוד את אשתו שלא תצטער ולא תבכה על הילד ומה שהוצרך לומר ויבא אליה להודיע כי זה הבן האחר שילדה היה של קיימ׳ ורצון האל היה בו אחר שדוד עשה תשובה ונחם על חטאו וזהו שאומר ויי׳ אהבו לא כמו הראשון שנאו לפי שנולד בעון והמיתו ויש להעמיד דברי רבו׳ ז״ל שאמרו כי דוד נהג אבילות על הילד אך לפירוש שפירשנו ויהי ביום השביעי שביעי ללידתו כי דוד ידע בילד שכלו לו חדשיו שהרי אומר וישכב עמה ותשב א ביתה נראה כי לא שכב עמה אלא אותה הפעם ובאותה ביאה כ נתעברה כמו שכתוב ותהר ה האשה ומאותו יום מנה לו חדשיו : בעבור הילד החי. ת״י כמו בעוד השד רביא קיים ויש לפרשו כמשמעו בעבור הילד כשהיה חי במת: יחנני. כתוב ב״ור וקרי

רשי

בעבור יי׳ אשר אהבו: את עיר המלוכה. שכן אותו חומה היו בה חיצונה ופנימית העיר החיצונה עיר מלוכה והפנימית ל למבצר ולחוזק: את עטרת מלכם. תועבת בני עמון מלכם שמו לשון מלך: ותהי

רלבג

ויקרא את שמו ידידיה בעבור יי׳ ראוי שיתבאר לך מזה ש שדוד לא חטא למפרע בענין אשת איש אחר שמת בעלה כי ההולך למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו ואחר שמת במלחמה נתבאר הענין למפרע שלא היתה אשת אוריה כשבא עליה דוד שאם לא היה הענין כן איך לא זוהו הש״י על נביאו שיענשו והאשה ה המזנה אסורה לבעל ואסורה לבועל כמו שנתבא׳ בענין הסוטה ואיך אהב הש״י את הילד ורצה שתהיה ממנו המלכה אבל על כל פנים ראוי ש שנאמ׳ כי לא חטא דוד בבעילת בת שבע אחר שנבר נהרג בדבר ה המלחמה והנה לולי מהר דוד הנה היתה לו בת שבע לאשה אח׳ שאנחנו רואים שכבר רצה הש״י שתהיה מ ממנה המלכה אמר כשבע השם שתהיה לדוד ולזה אמרו רז״ל ראויה היתה בת שבע לדוד אלא שאכלה פגה: ויעש

בו״ו והענין אחר ר״ל צומי ובכיתי לא היה אלא דרך תפילה כמו שמתפלל אדם על החולה אבל אחר שמת למה אצום עליו וכי אתפלל על מת שיחיה וגם הילד איננו כדאי לבכות עליו אחר שמת כמו שבוכים על המתים כי קטן הוא לא בן דעת שיבכה אדם על אבידתו כי הנה דוד בכה על אמנון ועל אבשלום ולא היתה בכייתו להשיבם אלא דרך צער ואבל: את בת שבע אשתו. עתה אמ׳ אשתו כי כבר מת אוריה אבל מתחלה אמ׳ אשר ילדה אשת אוריה לדוד כי אשת אוריה היתה עד שמת ומצאתי כפר אחר כתוב אשו וקרי אשתו וחפשתי בספרים מדוייקים ולא מצאתי כן וסמכתי על המסרה שמצאתי שאומר במסרה י״א מילין קורין ת״ו ולא כתיב ומלבד זה אנו מוצאין אותם ואם כדברי הספר הזה הם י״ב ויהיה טעם הכתוב אשו כי כמו אם היתה לו כמו שאמר הכתוב היתה איש אם בחיקו וגו׳ כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה: ויבא אליה וישכב עמה. הכפל להודיע כי לא נתעברה בביאה ראשונה. ודרש ויבא אליה בא אליה בטענה כי היתה נמנעת מלהזקק לו אמרה לו הילד מת מפני העון אפי׳ יהיה לי בן של קיימא ממך יבזו אחיו אותו מפני שבאתי אליך בעון מתחילה אמר לה דוד האל מחל לי העון והבן הראשון שיהיה לי ממך ימלוך אחרי כי כן שלח לי האל על יד הנביא ונשבע לה וזהו שאמרה לו בת שבע הלא אתה אדוני המלך נשבעת לאמתך כי שלמה בנך ימלך אחרי: ויקרא את שמו שלמה. כן כתיב וקרי ותקרא הכתוב אומר כי הקב״ה קרא אותו שלמה כמו שאמר בדברי הימים שאמר עליו דוד ויהי עלי דבר יי׳ וגו׳ כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו לפיכך אמר ויי׳ אהבו כמו שאמר הוא יהיה לי לבן ואני אהיה לו לאב וקרי ותקרא בת שבע קראה שמו שלמה כמו שאמ׳ לה דוד בשם הנביא וטעם וישלח ביד נתן הנביא למעלה ממנו למה קראה שמו שלמה כי כן שלח האל ביד הנביא וכמו ו״ו וישלח זו הן אתה קצפת ונחטא למה קצפת בעבור כי חטאנו ומה שאמר ויקרא את שמו ידידיה דוד קרא שמו ידידיה מעצמו לפי שאמר לו הנביא כי יי׳ אהבו: עיר המלוכה. עיר שהמלך יושב בה והיא נקראת עיר המים שבאותה העיר היו המים ולא באחר העיר שהיה יושב בה העם ועיר המים זאת היתה כבר העיר האחרת לא בתוכה וכבש יואב תחלה עיר המים והאחרת נוחה להכבש אלא שלא רצה ללכדה לכבוד דוד: עטרת מלכם. מלך בני עמון: ותהי

ותהי על ראש דוד. אתי הגיתי בטלה: מגרה וחריצים ומגזרות: כמין פצירפים שקורין לימ"א מיני יסורין הם: מגרה. סכין פגום פגימות הרבה תכופות זו לזו: חריצים. הוא מורג חרוץ מלא חריצים כמין פצירפים שקורין לימ"א: במלבן. כטיט חוצות וכן תירגם יונתן וגרר ית הון בשוקיא: ולאבשלום אחות יפה: שהיתה בת אביו: להתחלות.

ותהי על ראש דוד. תלויה היתה למעלה מראשותיו בשעה שהיה יושב על הכסא כי איך היה סובל אותה ומשקלה ככר זהב ובדברי רבותינו ז"ל כי אבן יקרה שהיתה בה שוה ככר זהב ועוד אמרו אבן שואבת היתה והיתה מעמידה אותה באויר ויש לפרש עוד כי לא היתה על ראשו תמיד אלא פעמים היתה על ראשו

ואת העם י"ב בקריאה וסי' נמסר בסדר שלח לך: במלבן ג' מלין כתבן כ"ף וקרי בי"ת וסי' במלבן ואת העם אשר בה הוציא. ויבן את מזבח יי'. יבין העז איש רשע בפניו: אחות ג' בקריאה וסי' אחות יפה ושמה תמר. הני אחי והני אחות. אחות לנו קטנה ושדים: ויצר ג' וסי' יעקב אשתבע לאמנון. ופי' נמסר בסדר

וַתְּהִי עַל־רֹאשׁ דָּוִד וּשְׁלַל הָעִיר
הוֹצִיא הַרְבֵּה מְאֹד׃ וְאֶת־הָעָם
אֲשֶׁר־בָּהּ הוֹצִיא וַיָּשֶׂם בַּמְּגֵרָה
וּבַחֲרִצֵי הַבַּרְזֶל וּבְמַגְזְרֹת הַבַּרְזֶל
וְהֶעֱבִיר אוֹתָם בַּמַּלְכֵּן וְכֵן יַעֲשֶׂה
לְכֹל עָרֵי בְנֵי־עַמּוֹן וַיָּשָׁב דָּוִד וְכָל־
הָעָם יְרוּשָׁלִָם׃
יג וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וּלְאַבְשָׁלוֹם בֶּן־דָּוִד
אָחוֹת יָפָה וּשְׁמָהּ תָּמָר וַיֶּאֱהָבֶהָ
אַמְנוֹן בֶּן־דָּוִד׃ וַיֵּצֶר לְאַמְנוֹן
לְהִתְחַלּוֹת בַּעֲבוּר תָּמָר אֲחֹתוֹ כִּי
בְתוּלָה הִיא וַיִּפָּלֵא בְּעֵינֵי אַמְנוֹן
לַעֲשׂוֹת לָהּ מְאוּמָה׃ וּלְאַמְנוֹן רֵעַ
וּשְׁמוֹ יוֹנָדָב בֶּן־שִׁמְעָה אֲחִי דָוִד
וְיוֹנָדָב אִישׁ חָכָם מְאֹד׃ וַיֹּאמֶר לוֹ
מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל בֶּן־הַמֶּלֶךְ בַּבֹּקֶר
בַּבֹּקֶר הֲלוֹא תַּגִּיד לִי וַיֹּאמֶר לוֹ
אַמְנוֹן אֶת־תָּמָר אֲחוֹת אַבְשָׁלֹם אָחִי
אֲנִי אֹהֵב׃ וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָדָב שְׁכַב
עַל־מִשְׁכָּבְךָ וְהִתְחָל וּבָא אָבִיךָ
לִרְאוֹתֶךָ וְאָמַרְתָּ אֵלָיו תָּבֹא נָא תָמָר
אֲחוֹתִי וְתַבְרֵנִי לֶחֶם וְעָשְׂתָה לְעֵינַי
אֶת־הַבִּרְיָה לְמַעַן אֲשֶׁר אֶרְאֶה
וְאָכַלְתִּי מִיָּדָהּ׃ וַיִּשְׁכַּב אַמְנוֹן
וַיִּתְחָל וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ לִרְאֹתוֹ וַיֹּאמֶר
אַמְנוֹן אֶל־הַמֶּלֶךְ תָּבוֹא־נָא תָמָר
אֲחֹתִי וּתְלַבֵּב לְעֵינַי שְׁתֵּי לְבִבוֹת
וְאֶבְרֶה מִיָּדָהּ׃ וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶל־
תָּמָר הַבַּיְתָה לֵאמֹר לְכִי נָא בֵּית
אַמְנוֹן אָחִיךְ וַעֲשִׂי־לוֹ הַבִּרְיָה׃

וַהֲוַת עַל רֵישָׁא דְדָוִד וַעֲדַת קַרְתָּא
אַפֵּיק סַגִּי לַחֲדָא׃ וְיָת עַמָּא
דְבַהּ אַפֵּיק וּמְסַר יַתְהוֹן בְּמַסְּרִין
וּבְמוֹרִיגֵי בַרְזְלָא וּבְמַגְזְרֵי בַרְזְלָא
וּגְרַר יַתְהוֹן בְּשׁוּקַיָּא וְכֵן עֲבַד
לְכָל קִרְוֵי בְנֵי עַמּוֹן וְתָב דָּוִד וְכָל
עַמָּא לִירוּשְׁלֶם׃ וַהֲוָה
בָּתַר כֵּן וּלְאַבְשָׁלוֹם בַּר דָּוִד אֲחָתָא
שַׁפִּירְתָּא וּשְׁמַהּ תָּמָר וְרַחֲמַהּ
אַמְנוֹן בַּר דָּוִד׃ וְעָקַת לְאַמְנוֹן
לְאִתְמַרְעָא בְּדִיל תָּמָר אֲחָתֵיהּ
אֲרֵי בְתוּלְתָּא הִיא וַהֲוָה מְכַסָּא
בְּעֵינֵי אַמְנוֹן לְמֶעְבַּד לַהּ מִדַּעַם׃
וּלְאַמְנוֹן שׁוֹשְׁבִינָא וּשְׁמֵיהּ יוֹנָדָב
בַּר שִׁמְעָא אֲחוּהִי דְדָוִד וְיוֹנָדָב
גְּבַר חַכִּים לַחֲדָא׃ וַאֲמַר לֵיהּ
מָא דֵין אַתְּ כְּדֵין חֲשׁוֹךְ בַּר מַלְכָּא
בִּצְפַר בִּצְפַר הֲלָא תְּחַוֵּי לִי וַאֲמַר
לֵיהּ אַמְנוֹן יָת תָּמָר אֲחָתֵיהּ
דְאַבְשָׁלוֹם אֲחִי אֲנָא רָחֵים׃ וַאֲמַר
לֵיהּ יְהוֹנָדָב שְׁכַב עַל שִׁוּוּיָךְ
וְאִתְמְרַע וְיֵיתֵי אֲבוּךְ לְמֶחֱזָךְ
וְתֵימַר לֵיהּ תֵּיתֵי כְעַן תָּמָר אֲחָתִי
וְתוֹכְלִינַנִי לַחְמָא וְתַעְבֵּיד לְעֵינַי יָת
סְעוּדְתָא בְּדִיל דְּאֶחֱזֵי וְאֵיכוֹל מִן
יְדַהּ׃ וּשְׁכֵיב אַמְנוֹן וְאִתְמְרַע
וַאֲתָא מַלְכָּא לְמֶחֱזְיֵיהּ וַאֲמַר
אַמְנוֹן לְמַלְכָּא תֵּיתֵי כְעַן תָּמָר
אֲחָתִי וְתַחֲלוֹט לְעֵינַי תַּרְתֵּין
חֲלִיטָתָא וְאֵיכוֹל מִן יְדַהּ׃ וּשְׁלַח
דָּוִד לְוָת תָּמָר לְבֵיתָא לְמֵימַר
אֱזִילִי כְעַן לְבֵית אַמְנוֹן אֲחוּךְ
וְעִיבִידִי לֵיהּ סְעוּדְתָא׃

עד שחלה: כי בתולה היא. וצנוע בבית ואינה יוצאה לחוץ לפי' ויפלא בעיני אמנון וגו' נכסה ונעלם ממנו מה תוכל לבקש וישכב עמה כמו כי יפלא ממך אדי יתכסה ממך: איש חכם. לרעה: דל. כחוש כמו דלות ורעות תואר: את הבריה. את הסעוד': ותלבב

רלבג

ויסם במגרה ובחריצי הברזל וגו'. ר"ל ששם העם אשר בה בזה ה המשפט שים בו א אכזריו מה שלא יעלם והנה היה רצונו בזה שיראו שאר האומות מלהלחם בישראל והנה המגרה הוא כלי ברזל מלא פגימות ובהם הוא חותך מה שיחתוך ש מו"ה בלע"ז וחריצי הברזל הם כלי ברזל גדולים שדשין בהם התבואה וכן מגזרות הברזל גם כן כלי ב ברזל גדולים יחתכו בהם האבנים ויש באלו הדברים מן ה האכזריות יותר מההריגה בחרבות פיפיות: והעביר אותם במלבן. ר"ל שהעביר אותם באש התנור ששורפים שם הלבנים כי הוא נקרא מלבן על שם הלבני': ויונדב איש חכם מאד ר"ל למצוא תחבולות לעשות רע והנה ה השיאהו לעשות מה שהיה קשה בעיניו ע עשייתו אך כאשר ראה שהסכימה עצת יונדב בזה התיר לעצמו ע עשייתה: ותלבב לעיניו שתי הלבבות. הוא מעשה מרחשת קושפיל בלע"ז: והבריה. והוכל: הבריה. המאכל: ותבשל

ויכול לסובלה זמן מועט שהיתה על ראשו. ורבותינו ז"ל פי' עטרת מלכם כמו מלכו' שקוץ בני עמון ועטרת אותו שקוץ היתה ומה שאמר ותהי על ראש דוד והיא אסור' בהנאה אמרו כי אתי הגתי בטלה ותימה הוא מה הצריכם לומר כי אתי הגתי היה גוי אם מפני שקראו גתי הנה עובד א אדום הגתי היה לוי וקראו גתי לפי שהתגורר בגת וכן אתי ישרא' היה אלא שהיה מתגורר בגת ורבים מישראל עמו כמו שאומר כשבא אל דוד כשהיה בורח מ מפני אבשלום וכל הגתים שש מאות איש היתכן לומר כי כל א היו פלשתים שהיו באים לעזור ל דוד ועוד שאמר וכל הטף אשר אתו בודאי מישראל היו כלם א שהיו מתגוררי' בגת וקו' שלקחם דוד מיד פלשתי' או אחר שלקחם ואם מפני שאמר לו דוד כי נכרי אתה ר"ל נכרי מארץ אחרת לפי שהיה גר בגת כמו שאמ' לו תמול בואך והיום אניעך כי מה טעם שאמר לו שוב עם המלך כי גוי אתה וכמוהו מדוע מצאתי חן ב בעיניך להכירני ואנכי נכריה כלומר מארץ נכריה ואחרת כי לא היתה גויה כי כבר נתגיירה כמו שאמר עמך עמי ואלהיך אלהי ועוד אפי' לדברי האומרים כי העטרה היתה עבודה זרה וכי חסר היה דוד מלבטלה יאמר לאחר מבני עמו מארץ הגוים ש שהיה מושל עליה' שיבטלנה ואם לא ירצה יכריחנו כי נכרי מבטל עבודה זרה אפילו על כרחו אם כן למה הוצרכו לומר כי אתי היה גוי והיך עמד עם דוד כמה שנים ולא נתגייר זהו דבר תימה ות עטרת מלכם כפשוטו כלילא ד דמלכיהון: וישם במגרה. ת' ומסר יתהון במסרין מעניין אם יתגדל המשור על מניפו וכן כתב בדברי הימים וישם ב במגרה ופי' וישם שם משפטים במגרה: ובחריצי הברזל. כוה שישפטו אותם בהם והמגרה הוא המשור: וחריצי הברזל. כמו מורג חרוץ: ומגזרות הברזל. הם הגרזנים שפוקעין בהם ה העצים: והעביר אותם במלבן.

וישלח: כל ספרא יונדב במא וסימ' ויאמר לו יהונדב שכב על משכבך' וכל קריאה דכוו בג"ג: אחותי ג' מלאים וסימ' תבא נא תמר אחותי' באי שכבי עמי' ועתה אחותי דתרישי' תלתיהון גבי תמר ואמנון:

ר"ל שרפם במקום ששורפים שם הלבנים וכתוב במלכן בכ"ף ר"ל במקום המולך באש שהיו מעבירין בני עמון בניהם למולך כי מלכום שקוץ בני עמון והוא המולך ומלכם ומלבן אחר כי המ"ם והכ"ף יבואו זה במקום זה כמו כמוהן כמוהם מוף ונוף ות"י והעביר אותם במלבן וגרר יתהון בשוקיא רוצה לומר שגררם בחוצות שהם מחופין בלבנים: לכל ערי בני עמון. לכל אנשי ערי בני עמון כלומר לכל הערים שלכד מבני עמון כן עשה לאנשיהם זה המשפט: אחות יפה ושמה תמר. תמר בת יפת תואר היתה כמו שאמרו רבותינו ז"ל והראייה כי לא ימנעני ממך והיתה אחות אבשלום מאמו כי מעכה אמו של אבשלום לקחה דוד במלחמה ושכב עמה קודם שנתגיירה כי התורה התירה זה כנגד יצר הרע כמו שכתוב וראית בשביה אשת יפת תואר וגו' ואינה מותרת לו קודם שנתגיירה אלא ביאה ראשונה בלבד ואחר כך אם תרצה להתגייר יקחנה לאשה ומעכה נתעברה מדוד בביאה ראשונה בעודה גויה לפיכך היתה מותרת תמר לאמנון אף על פי שהיתה בת דוד כיון שבגיותה נתעברה מעכה ונתגיירה מעכה אחר כן ונשאה דוד לאשה וילדה לו אבשלום ומה שאמר אמנון תבא נא תמר אחותי לפי שהיתה בת דוד קראה אחותי: להתחלות. עד שהיה נראה חולה מרוב חשקו בה: כי בתולה היא. לפיכך חשק בה חשק יותר חזק וי"מ כי הוא טעם למלת ויפלא בעיני אמנון אף על פי שהוא עשה באחרונה כלומר נפלא בעיניו הדבר היאך יוכל לשכב עמה כי לא היתה יוצאה מביתה כי היא בתולה ודרך הבתולות בישראל להיות צנועות בבית ולא תצאנה החוצה ויונדב היה חכם ובעל תחבולות ויעץ לאמנון תחבולה שתבא לפניו ואמרו ויונדב איש חכם מאד חכם להרע ולרשעה: דל. חלוש וכחוש ורע פנים ומה שאמר בבקר בבקר כי בלילה היתה מחשבתו עליה ועד בעבורה ובבקר היו לו פנים רעים: והתחל. הראה עצמך חולה: ותברני. והאכילני: הבריה. המאכל: ותלבב לעיני שתי לבבות. תרגומו ותחלוט לעיני תרתין חליטתא והחלוט ידוע בדברי רבותינו ז"ל שחולטין הבצק במים רותחין מאד: ויקח

ותקח את הבצק ותלוש · את הבצק על שם סופו כי הקמח אחר שנלוש יקרא בצק וכן ותחזיקמח וכן אפיתי על גחליו לחם : ותקח את המשרת ותצק לפניו · המשרת היא המחבת וכן תרגום מחבת מסריתא והמשרה היא שבשלה בה הלביבו׳ ולקחה המשרת ויצקה לפניו בקערה ובדברי רז״ל שעשתה לו מיני טגן והוא שמטגנים הבצק במחבת עם השמן :

ותלבב · ותחלוט סולת מורבכת במים רותחין תחלה ואחר כך בשמן · את המשרת · תרגום של מחבת מסריתא : כי לא ימנעני ממך · שמותרת אני לך לפי שנתעברה בה אמה כשהיא כשרית יפת תואר שלקחה דוד במלחמה ומי שיש לו בן או בת מן השפחה אינו בנו לכל דבר : וישנאה אמנון · אמרו רבותינו כימה נקשרה לו ועשאתו כרות שפכה : אל אודות · אל יעשו אודו׳ הרעה הזאת של שילוח הגדולה מן האחרת שעשית עמי ועניתני ועוד תוסיף רעה ממנה לשלחני : ויהיו

עשתה ה׳ קמצין בקרי׳ וסימ׳ ותתן את המטעמים ואת הלחם · ותקח את הלביבות ותלבב · ואת כל אלה ידי עשתה · זכר את ושתי ואת אשר עשתה · אף לא הביאה אסתר המלכה : וישנאה ב׳ חד ר״פ וחד ס״פ וסימ׳ את בתי נתתי לאיש הזה · וישנאה אמנון : ועליה ג׳ וסימ׳ ועליה כתנת פסים · ועליה לכרום

וַתֵּ֣לֶךְ תָּמָ֗ר בֵּ֛ית אַמְנ֥וֹן אָחִ֖יהָ וְה֣וּא שֹׁכֵ֑ב וַתִּקַּ֨ח אֶת־הַבָּצֵ֤ק וַתָּ֙לָושׁ֙ וַתְּלַבֵּ֣ב לְעֵינָ֔יו וַתְּבַשֵּׁ֖ל אֶת־הַלְּבִבֽוֹת׃ וַתִּקַּ֤ח אֶת־הַמַּשְׂרֵת֙ וַתִּצֹ֣ק לְפָנָ֔יו וַיְמָאֵ֖ן לֶאֱכ֑וֹל וַיֹּ֤אמֶר אַמְנוֹן֙ הוֹצִ֣יאוּ כָל־אִ֔ישׁ מֵעָלַ֖י וַיֵּצְא֥וּ כָל־אִ֖ישׁ מֵעָלָֽיו׃ וַיֹּ֨אמֶר אַמְנ֜וֹן אֶל־תָּמָ֗ר הָבִ֤יאִי הַבִּרְיָה֙ הַחֶ֔דֶר וְאֶבְרֶ֖ה מִיָּדֵ֑ךְ וַתִּקַּ֣ח תָּמָ֗ר אֶת־הַלְּבִבוֹת֙ אֲשֶׁ֣ר עָשָׂ֔תָה וַתָּבֵ֛א לְאַמְנ֥וֹן אָחִ֖יהָ הֶחָֽדְרָה׃ וַתַּגֵּ֥שׁ אֵלָ֖יו לֶאֱכֹ֑ל וַיַּחֲזֶק־בָּהּ֙ וַיֹּ֣אמֶר לָ֔הּ בּ֛וֹאִי שִׁכְבִ֥י עִמִּ֖י אֲחוֹתִֽי׃ וַתֹּ֤אמֶר לוֹ֙ אַל־אָחִי֙ אַל־תְּעַנֵּ֔נִי כִּ֛י לֹא־יֵעָשֶׂ֥ה כֵ֖ן בְּיִשְׂרָאֵ֑ל אַֽל־תַּעֲשֵׂ֖ה אֶת־הַנְּבָלָ֥ה הַזֹּֽאת׃ וַאֲנִ֗י אָ֤נָה אוֹלִיךְ֙ אֶת־חֶרְפָּתִ֔י וְאַתָּ֕ה תִּהְיֶ֖ה כְּאַחַ֣ד הַנְּבָלִ֑ים בְּיִשְׂרָאֵ֑ל וְעַתָּה֙ דַּבֶּר־נָ֣א אֶל־הַמֶּ֔לֶךְ כִּ֛י לֹ֥א יִמְנָעֵ֖נִי מִמֶּֽךָּ׃ וְלֹ֥א אָבָ֖ה לִשְׁמֹ֣עַ בְּקוֹלָ֑הּ וַיֶּחֱזַ֤ק מִמֶּ֙נָּה֙ וַיְעַנֶּ֔הָ וַיִּשְׁכַּ֖ב אֹתָֽהּ׃ וַיִּשְׂנָאֶ֣הָ אַמְנ֗וֹן שִׂנְאָה֙ גְּדוֹלָ֣ה מְאֹ֔ד כִּ֣י גְדוֹלָ֗ה הַשִּׂנְאָה֙ אֲשֶׁ֣ר שְׂנֵאָ֔הּ מֵאַהֲבָ֖ה אֲשֶׁ֣ר אֲהֵבָ֑הּ וַיֹּֽאמֶר־לָ֥הּ אַמְנ֖וֹן ק֥וּמִי לֵֽכִי׃ וַתֹּ֤אמֶר לוֹ֙ אַל־אוֹדֹ֔ת הָרָעָ֨ה הַגְּדוֹלָ֤ה הַזֹּאת֙ מֵאַחֶ֔רֶת אֲשֶׁר־עָשִׂ֥יתָ עִמִּ֖י לְשַׁלְּחֵ֑נִי וְלֹ֥א אָבָ֖ה לִשְׁמֹ֥עַ לָֽהּ׃ וַיִּקְרָ֗א אֶֽת־נַעֲרוֹ֙ מְשָׁ֣רְת֔וֹ וַיֹּ֕אמֶר שִׁלְחוּ־נָ֥א אֶת־זֹ֛את מֵעָלַ֖י הַח֑וּצָה וּנְע֥וֹל הַדֶּ֖לֶת אַחֲרֶֽיהָ׃ וְעָלֶ֙יהָ֙ כְּתֹ֣נֶת פַּסִּ֔ים כִּ֣י כֵ֥ן תִּלְבַּ֛שְׁןָ בְנוֹת־הַמֶּ֥לֶךְ הַבְּתוּלֹ֖ת מְעִילִ֑ים וַיֹּצֵ֨א אוֹתָ֤הּ מְשָֽׁרְתוֹ֙ הַח֔וּץ וְנָעַ֥ל הַדֶּ֖לֶת אַחֲרֶֽיהָ׃ וַתִּקַּ֨ח תָּמָ֥ר אֵ֙פֶר֙ עַל־רֹאשָׁ֔הּ וּכְתֹ֧נֶת הַפַּסִּ֛ים אֲשֶׁ֥ר עָלֶ֖יהָ קָרָ֑עָה וַתָּ֤שֶׂם יָדָהּ֙ עַל־רֹאשָׁ֔הּ וַתֵּ֥לֶךְ הָל֖וֹךְ וְזָעָֽקָה׃ וַיֹּ֨אמֶר אֵלֶ֜יהָ אַבְשָׁל֣וֹם אָחִ֗יהָ הַאֲמִינ֨וֹן אָחִ֜יךְ הָיָ֣ה עִמָּ֗ךְ וְעַתָּ֞ה אֲחוֹתִ֤י הַחֲרִ֙ישִׁי֙ אָחִ֣יךְ ה֔וּא אַל־תָּשִׁ֥יתִי אֶת־לִבֵּ֖ךְ לַדָּבָ֣ר הַזֶּ֑ה וַתֵּ֣שֶׁב תָּמָ֗ר וְשֹֽׁמֵמָ֔ה בֵּ֖ית אַבְשָׁל֥וֹם אָחִֽיהָ׃ וְהַמֶּ֣לֶךְ דָּוִ֔ד שָׁמַ֕ע אֵ֥ת כָּל־הַדְּבָרִ֖ים הָאֵ֑לֶּה וַיִּ֥חַר ל֖וֹ מְאֹֽד׃

וַאֲזַלַת תָּמָר בֵּית אַמְנוֹן אֲחוּהָא וְהוּא שָׁכִיב וּנְסִיבַת יָת לֵישָׁא וְלָשַׁת וַחֲלַטַת לְעֵינוֹהִי וּבַשִּׁילַת יַת חֲלִיטַתָא׃ וּנְסִיבַת יַת מַסְרֵיתָא וַאֲרִיקַת קֳדָמוֹהִי וְלָא אֲבָה לְמֵיכַל וַאֲמַר אַמְנוֹן אַפִּיקוּ כָּל אֱנָשׁ מֵעִילָוַי וְאַפִּיקוּ כָּל אֱנָשׁ מֵעִילָוֹהִי׃ וַאֲמַר אַמְנוֹן לְתָמָר אָעִילִי סְעוּדְתָא לְאִידְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָא וְאֵיכוּל מִן יְדִיךְ וּנְסִיבַת תָּמָר יַת חֲלִיטַתָא דַּעֲבַדַת וְאָעֵילַת לְאַמְנוֹן אֲחוּהָא לְאִידְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָא׃ וְקָרֵיבַת לֵיהּ לְמֵיכַל וְאַתְקֵיף בַּהּ וַאֲמַר לַהּ עוּלִי שְׁכִיבִי עִמִּי אֲחָתִי׃ וַאֲמָרַת לֵיהּ אָחִי בְּבָעוּ לָא תְעַנֵּינִי אֲרֵי לָא מִתְעֲבַד כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל לָא תַעֲבֵד יַת קְלָנָא הָדֵין׃ וַאֲנָא לְאָן אוֹבִיל יַת חִסּוּדִי וְאַתְּ תְּהֵי כַּחַד מִן שַׁטְיָא בְּיִשְׂרָאֵל וּכְעַן מַלֵּיל כְּעַן עִם מַלְכָּא אֲרֵי לָא יְמַנְעִינַנִי מִינָּךְ׃ וְלָא אֲבָא לְקַבָּלָא מִנַּהּ וּתְקֵיף מִנַּהּ וְעַנְיַהּ וּשְׁכִיב עִמַּהּ׃ וּסְנָאַהּ אַמְנוֹן סַנְאֲתָא רַבְּתָא לַחֲדָא אֲרֵי סַגִּיאָה סַנְאֲתָא דִּי סְנָאַהּ מֵרַחֲמָתָא דִּרְחִמַהּ וַאֲמַר לַהּ אַמְנוֹן קוּמִי אִיזִילִי׃ וַאֲמָרַת לֵיהּ עַל עֵיסַק בִּישְׁתָא רַבְּתָא הָדָא מֵאוּחֲרַנְתָּא דַּעֲבַדְתָּא עִמִּי אַתְּ אַם לְשַׁלָּחוּתִי וְלָא אֲבָה לְקַבָּלָא מִינַּהּ׃ וּקְרָא יַת עוּלֵימֵיהּ מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ וַאֲמַר שַׁלְּחוּ כְּעַן יַת דָּא מְלָוָתִי לְבָרָא וְאַגֵּיף דַּשָּׁא בַּתְרַהָא׃ וַעֲלַהּ כִּיתוּנָא דְפַסֵּי אֲרֵי כֵן לָבְשָׁן בְּנַת מַלְכָּא בְּתוּלָתָא כַּרְדּוּטִין וְאַפֵּיק יָתַהּ מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ לְבָרָא וְאַגֵּיף דַּשָּׁא בַּתְרַהָא׃ וּנְסִיבַת תָּמָר קִטְמָא עַל רֵישַׁהּ וְכִיתוּנָא דְפַסֵּי דַּעֲלַהּ בְּזַעַת וְשַׁוִּיאַת יְדַהּ עַל רֵישַׁהּ וַאֲזַלַת מֵיזַל וּצְוָוחַת׃ וַאֲמַר לַהּ אַבְשָׁלוֹם אֲחוּהָא הַאֲמִינוֹן אֲחוּךְ הֲוָה עִמָּךְ וּכְעַן אֲחָתִי שְׁתוֹקִי אֲחוּךְ הוּא לָא תְשַׁוִּין יַת לִבִּיךְ לְפִתְגָּמָא הָדֵין וִיתִיבַת תָּמָר וְצַדְיָא בֵּית אַבְשָׁלוֹם אֲחוּהָא׃ וּמַלְכָּא דָוִד שְׁמַע יַת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִילֵין וּתְקֵיף לֵיהּ לַחֲדָא׃

וישכבה אמנון · זאת השכבה היתה שנה מאת השם כדי להגדיל החרפה בשלחו אותה מביתו ויהיה אבשלו׳ יותר שונא אותו עד מות עד שחשב להרגו וזה המעשה היה עונש דוד על מעשה בת שבע ואוריה שבעונש ההוא נעשית בביתו זמה הבאה לידי חרב לקיים מה שאמר לו הנביא לא תסור חרב מביתך וכן בדבר אבשלום זמה וחרב הכל מדה כנגד מדה · ובדרש מה היתה השנאה הזאת כימה קשרה לו בשעת בעילה ועשאתו כרות שפכה : אל אודות · אל יהיה זה הדבר לשלחני כי גדולה ה הרעה הזאת וחרפה ובזיון יותר מהאחרת שעשית עמי כי אותה בסתר וזאת בגלוי וי״ת אל על : מעילים · ת׳ כרדוטין והמעיל הזה עשוי כתכונת הכתונת כי כן אמר ועליה כתנת פסים לא כמו המעיל הכתוב בתורה והיה זה המלבוש ידוע בהיהם ויונתן מתרגם כרדוטין כך תרגום אפוד בד כרדוט דבוץ : הלוך וזעקה · עבר במקום בינוני כלומר הולכת וזועקת שכך ת תרגם יונתן ואזלת מיזל וצוחה ואמרו רבו׳ ז״ל בקבלה בידם כי על אותו מעשה באותה שעה גזרו על ייחוד הפנויה שאמרו בנות מלכים כך בנות הדיוטות על אחת כמה וכמה בבנועות כך בפרוצות על אחת כמה וכמה עמדו בית דינו של דוד וגזרו ו ואסרו להתיחד עם הפנויה : האמינון · דרך בזיון : ושוממה · הוי״ו ללא תוספת דבר כוי״ו ויסא אברהם את עיניו ואחרוני אבי ז״ל פירש אלה והדומים להם עם ח חסרון ענין הדומה ופי׳ ושוממה בבה ושוממה : גוזזים

מסרה

שובה · ועליה יברעון אחריו : ותשב י״ב בקריאה וסימ׳ ותלך ו ותשב לה מנגד הרחק ב׳ בפסוק : ורחל לקחה את התרפים · ויאמר יהודה אל תמר כלתו שבי · ותסר בגדי אלמנותה מעלה · ותשב באיתן קשתו · ואת רחב הזונה · ויאמר לה אלקנה אישה עשי · ויאמר לה אבשלום אחיה · ותבא בת שבע אל המלך · ותדבק בנערות בעז ללקט · ויאמר לה בעז לעת האכל גשי הלם :

רלבג

ותבשל את הלביבות · בשלה אותן בשמן ב באלפס והנה אמר בשול גם על הצלי אמ׳ ויבשלו את הפסח : המסרת · אלפס : ותצוק לפניו · שפכה לפניו הלביבות עם השמן בכלי אמר ה הביאה בו לפניו את הבריה והנה עשת זה לפניו בעבור שכבר דקדק אמנון שתלבב לעיניו את הלביבות והנה השתדל אמנון להביאה החדר כדי שיוכל להשיג שם מ מבוקשו ממנה פן י יהיה לבוז אם ישמע בחוץ קולה בענותו אותה : כי לא יעשה כן בישרא׳ · לא אמרה משום שאין ראוי ל לשכב עם אחותו משו׳ גלוי ערוה שאם היה זה כן איך יורה לו ה המלך אך אמר׳ שלא יעשה כן בישרא׳ לבא על אשה דרך זנות אם לא יהיה דרך אישות ומזה יתבאר שלא ה היתה תמר אחותו על דרך האמת ולזה אמרו רז״ל שתמר ה היתה בת יפת תואר שנבעלה בגיותה ו ונתעברה מדוד אחר כן נתגיירה ונשאה דוד ולפי שאמה לא הייתה גיורת בעת ש שנתעברה ממנה הנה לא היתה הבת בת דוד כי אין הבן הבא ל לישראל מן השפחה או מן הגויה קרוי בן לישראל ההוא ולזה אמר בפרשת ואלה המשפטים בבנים ש שיולדו לישראל מן ה השפחה כנענית אשר הם עבדים כמוה לא ישראלים : וישנאה אמנון שנאה גדולה · ידמה שנתעצמה כפי יכלתה לחלוק על רצונו ואולי הכאיבה אותו בזה ההתעצמות שהיה בניה׳ או אמרה לו דברי חרפות ולזה שנאה כי כבר אמרה לו ואתה תהיה כאחד הנבלים בישראל או אולי אמרה לו דברים יותר קשים מאלו · והנה מרוב השנאה שלחה אמנון מביתו דרך בוז למרכו מזה שגדר השנאה הוא שלא ידבר עמו למרע ועד טוב ולפי שאמרו והוא לא שונא לו מתמול שלשום למרכו שאם לא דבר עמו שלש׳ ימים איננו גולה : כתנת פסים · לבוש מצבעים מתחלפים היה דרך משל כשיעור פסת יד מצבע אחד וכן תמשך להיות מצבעי׳ רבים · ועתה אחותי החרישי אחיך הוא · ר״ל ואין ראוי לפרסם גנותו ותשב תמר שוממה בית אבשלום אחיה ידמה כי לבשתה ולדאגתה היתה שם בלי חברה כטעם אמרה כל שעריה שוממים כי רבים בני שוממה : כי

רלבג

כי שנא אבשלום את אמנון· למדנו מזה כי כבר תזכר השנאה כשיעמוד האדם לדבר עם רעהו מפני השנאה למרע ועד טוב׃ הנה נא גוזזים לעבדך· כשהיו להם גוזזים היו שמחים על הטובה כמו שלח דוד לנבל כי על יום טוב באנו· והנה היה מתחבולת אבשלום ששאל מהמלך שילך הוא ועבדיו עמו לשמוח ולאכול ולשתות עמו כי ידע כי זה דבר בלתי ראוי שיתרצ׳ בו המלך גם עשה זה כדי ש שיתרצה דוד לשלוח אמנון עמו ולא יתן את לבו את דבר א אמנון השנאה הראוי׳ בין אבשלום ובין א אמנון על דבר תמר אחותו והנה היה אמנו׳ הבן הבכו׳ לדוד שראוי למלוך שהיה ראוי ש שימלוך אחריו ולזה נתעכב דוד יותר ב באמנון מזולתו משאר הבנים׃ על פי אבשלו׳ היתה שומה· ר״ל שדבר זה היה מסודר בפי אבשלום תמיד מיום ענותו את תמר אחותו כי כאש׳ תמצא ידו יקח נקמתו ממנו׃ ויתאבל

כטוב ד׳ בקריאה וסי׳ ויהי כי טוב לבם בן כתיב וקרי כטוב· גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו· ויצו אבשלום את נעריו· ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אמר׃ והשמעה ג׳ חס׳ כליש׳ שמועה וסי׳ אל בני כי לא טובה השמעה· ויהי המה בדרך· והשמעה באה אל יואב· כי שמעה רעה· שמעה שמעתי· ושמעה אל שמועה

ולא־דבר אבשלום עם־אמנון למרע
ועד־טוב כי־שנא אבשלום את־
אמנון על־דבר אשר ענה את תמר
אחתו׃ ויהי לשנתים
ימים ויהיו גזזים לאבשלום בבעל
חצור אשר עם־אפרים ויקרא
אבשלום לכל־בני המלך׃ ויבא
אבשלום אל־המלך ויאמר הנה־נא
גזזים לעבדך ילך־נא המלך ועבדיו
עם־עבדך׃ ויאמר המלך אל־
אבשלום אל־בני אל־נא נלך כלנו
ולא נכבד עליך ויפרץ־בו ולא־אבה
ללכת ויברכהו׃ ויאמר אבשלום
ולא ילך־נא אתנו אמנון אחי ויאמר
לו המלך למה ילך עמך׃ ויפרץ־בו
אבשלום וישלח אתו את־אמנון
ואת כל־בני המלך׃ ויצו אבשלום
את־נעריו לאמר ראו נא כטוב לב־
אמנון ביין ואמרתי אליכם הכו את־
אמנון והמתם אתו אל־תיראו הלוא
כי אנכי צויתי אתכם חזקו והיו לבני־
חיל׃ ויעשו נערי אבשלום לאמנון
כאשר צוה אבשלום ויקמו כל־בני
המלך וירכבו איש על־פרדו וינסו׃
ויהי המה בדרך והשמעה באה אל־
דוד לאמר הכה אבשלום את־כל־
בני המלך ולא־נותר מהם אחד׃
ויקם המלך ויקרע את־בגדיו וישכב
ארצה וכל־עבדיו נצבים קרעי ב
בגדים׃ ויען יונדב בן־שמעה אחי־
דוד ויאמר אל־יאמר אדני את כל־
הנערים בני־המלך המיתו כי־אמנון
לבדו מת כי־על־פי אבשלום היתה
שומה מיום ענתו את תמר אחתו׃
ועתה אל־ישם אדני המלך אל־לבו
דבר לאמר כל־בני המלך מתו כי־
אם־אמנון לבדו מת׃ ויברח
אבשלום וישא הנער הצפה
את־עינו וירא והנה עם־רב
הלכים מדרך אחריו מצד ההר׃
ויאמר יונדב אל־המלך הנה בני־
המלך באו כדבר עבדך כן היה׃

ב׳ וסביהם המלכים ה׳ · ב׳ · כו״ל ת״ל בה״א חס׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ פתח · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ ל׳ · י׳ · ב׳ ה׳ חס׳ בליש׳ · י׳ · ב׳ כתיב ג׳ סס גבר · שומה ק׳ · ה׳ מלין כתיב ולא קריל · עיניו ק׳

ולא מליל אבשלום עם אמנון
למביש ועד טב ארי סני אבשלום
ית אמנון על עיסק דעני ית תמר
אחתיה׃ והוה לזמן
תרתין שנין והוו גזזין לאבשלום
במישר חצור עם בית אפרים ו
וזמין אבשלום לכל בני מלכא׃
ואתא אבשלום לות מלכא ואמר
הא כען גזזין לעבדך ייזיל כען
מלכא ועבדוהי עם עבדך׃ ואמר
מלכא לאבשלום לא ברי לא כען
ניזיל כולנא ולא נתקף עלך ז
ואתקיף ביה ולא אבא למיזל
וברכיה׃ ואמר אבשלום ולא
ייזיל כען עמנא אמנון אחי ואמר
ליה מלכא למא ייזיל עמך׃
ואתקיף ביה אבשלום ושלח
עימיה ית אמנון וית כל בני מלכא׃
ופקיד אבשלום ית עולימוהי
למימר חזו כען כד ישפר לבא
דאמנון בחמרא ואימר לכון ק
קטולו ית אמנון ותקטלון יתיה
לא תדחלון הלא ארי אנא פקידית
יתכון אתקיפו והוו לגברין גברין׃
ועבדו עולימי אבשלום לאמנון
כמא דפקיד אבשלום וקמו כל
בני מלכא ורכיבו אנש על כ
כודנתיה ואפכו׃ והוה עד דאנון
באורחא ושמועתא אתת לות דוד
למימר קטל אבשלום ית כל בני
מלכא ולא אשתאר מנהון חד׃
וקם מלכא ובזע ית לבושוהי
ושכיב על ארעא וכל עבדוהי
מעתדין כד מבזעין לבושיהון׃
ואתיב יונדב בר שמעה אחוהי ד
דדוד ואמר לא יימר ריבוני ית כל
עולימיא בני מלכא קטלו ארי
אמנון בלחודוהי מית ארי בלבא
דאבשלום הות כמנא מיומא
דעני ית תמר אחתיה׃ וכען לא
ישוי ריבוני מלכא על ליביה פ
פתגמא למימר כל בני מלכא מיתו
אלהין אמנון בלחודוהי מית׃
וערק אבשלום וזקף עולימא
סכואה ית עינוהי וחזא והא עם
סגי אתן מאורח מאחורוהי ם
מסטר טורא׃ ואמר יונדב
למלכא הא בני מלכא אתו כ
כפתגמא דעבדך כן הוה׃

רדק

גוזזים· מנהגם היה לעשות משתה ביום שהיו גוזזים צאנם וכן בענין נבל׃ עם אפרים· סמוך לארץ אפרים וכן וישב יצחק עם באר לחי ראי׃ ולא נכבד עליך· שלא נהיה כלנו עמך כבדות להוצאה והוכחה לעבדיך׃ ויפרץ· כמו הפוך ויפצר׃ הלא· ולא דרך בקשה כמו ולא יותן המלה הזאת באה פעמים לענין זירוז וחזוק וכן הלא שלחתיך הלא כי מצחך׃ שומה· פעולת כלומר הריגת אמנון היתה שומה בפי אבשלום תמיד כי תמיד היה מספר ברעתו מיום ענותו את ת תמר אחותו וי״ת ארי בלבא ד דאבשלום הות כמינא וכן ת תרגום אשר שם לו בדרך דיכמן ליה׃ מדרך אחריו· זה העם היו בני המלך ושאר העם שנסו ובאו לירושלם והצופה רואה א אותם באים מדרך שאחרי ההר מצד ההר ואמר הכנוי טרם ה הידיעה כמו ותראהו את הילד וזולתו׃ ויאמר יונדב· הצופה אמר לו כי עם בא והוא אמר ל למלך כי בני המלך באו׃ אל

רשי

ויהיו גוזזים· דרכם היה לעשות משתה ב בגוז צאנם׃ ולא ילך נא אתנו· ולא יכול אתה ללכת ילך נא ע עמנו אמנון׃ על פי אבשלום היתה שומה· בצוויו של אבשלו׳ הית׳ שומה זו כיסומת על עבדיו להרוג את א אמנון׃ ותכל

ולא מיתר ה׳ וסי׳ ירקא קטל אבשלו׳ בסלא דסנבלט

תוהה׃ ולא נותר ה׳ בקריא׳ וסי׳ בלשון תרגו׳ ירקא קטל אבשלום בסלא דסנבלט· ופירושן נמס׳ בסדר פנחס׃

רדק

אל תלמי. שהיה אבי אמו: ויתאבל דוד. היה מתאבל על אמנון בנו כל הימים שזוכר אחר כן והם שלש שנים שהיה אבשלום בגשור: ותכל דוד. פירושו כתרגומו וחמידת נפשא דדוד מלכא למיפק על אבשלום ר"ל אותה נפשו לצאת בעבור אבשלום מרוב תאותו לו על דרך נפשי יצאה בדברו והחכם רבי אברהם ב"ע פירש ותכל את דוד והוא פועל יוצא כלו' השתו אם אבשלו' בקשה דוד מאד עד שהתאוה דוד אל אבשלום והתאוה שיבא אחריו אחד מעבדיו בעבורו וזהו שאמר לצאת אל אבשלום: וידע יואב. הכיר מתוך דבריו ויירא מאמור לו בפירוש ושלח לו הדבר על ידי סבה וגלגול דברים:

וישלח יואב תקועה. אמרו רבותינו ז"ל מאי שנא תקוע' אמ' רבי יוחנן מתוך שרגילין בשמן חכמ' מצוי' בהם והית' העיר ההיא רבת זיתי שמן וכן אמרו תקוע אלפא לשמן ר"ל העיר המשובחת בשמן בארץ ישר' היתה תקוע לפי' קורא אותה אלפא לשמן כמו שהאלף ראש לאותיו' והיתה העיר בחלקו של אשר דכתי' ביה וטובל בשמן רגלו שמושך שמן כמעין: וישם את הדברי' בפיה. אמרו והם הו' סדר את המשל בפיה מה היה צריך לאשה חכמה לפי שתדע להשיב בחכמה למה שיאמר לה המלך כי יואב לא היה יודע מענה המלך שישים בפיה כל ה הדברי' אלא כלל הדברי' סדר לה ויש לפרש גם כן כי הוא ספר לה המעשה והיא הקנה המשל:

ותאמ' האשה התקועית אל המלך. תי' ותאת איתתא לפי שאחר כן אמר ותאמר הושיעה המלך ולא אמר ותבא אל המלך לפי' תרגם ותאמר הראשון ואתת ואדוני אבי ז"ל פירשו כן כי ותאמר ה הראשון ליושבי השער אמרה אל המלך אני רוצה להכנס והם אמרו לה לא ישמע לך המלך כי רבים עומדי' עליו וזהו שאמר כי יראוני העם כלומר הפחידוני כי אמרו שלא תשמע דברי ו וכשנכנס' אמרה הושיעה המלך כדרך הצועקים: אבל אשה אלמנה אני. כתרגומו בקושטא: וימת אישי. אחר שאמרה אלמנה אני ידוע הוא שמת אישה למה אמרה וימת אישי אלא כך אמרה אני אשה אלמנה זה ימים אבל עתה אחשוב שמת אישי היום אם יהרגו בני הנשאר לי: ויכו האחד את האחד. הכנוי טרם ההודעה וכן ויתנו את טעמו והמתו אותו לאם והדומי' להם: גם את היורש. כמו שמת היורש האחד זהו רבוי גם: לבלתי שום לאישי שם ושארית. בני המשפח' מתכוונין שלא ישאר לאישי שם ולהשמיד את היורש כדי שיהיו הם יורשים נכסי בעלי כי אין ע עליהם דין ומשפט להמיתו אף על פי שהרג את אחיו כי לא היו שם עדי' כמו שאמ' הכתו' ואין מציל ביניה' ואין דין בני מסור להם אלא לשמים ולא לבד ואת"ה הם גואלי הדם ואם לבבם ולא ילכו אחר הדין כי הבור' ית' חשש על ההרוג בשוגג שאין דינו מסור לבני אדם אע"פכ אמ' פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח כי יחם לבבו אבל זו אין לבבם חם על זה אבל כונת' להרוג את היורש כדי שירשו הם הנחלה ואני אשאר בלא בן: וכבו את גחלתי. המאירה לי אחרי מות אישי ובני האחד: אצוה עליך. אצוה בני המשפחה עליך שלא יגעו בבנך: עלי אדוני המלך העון. בהפוך רכתה לומר אלא שכנתה לכבוד המלך כלומר עליך יהיה העון אם כבנח אני ובני עליך ולא ישמר מהם ויהרגוהו בני המשפחה:

רשי

ותכל דוד. הרי זה מקרא קצר ותכל נפש דוד וכן תירגם יונתן וחמידת נפשא דדוד כמו נכספה וגם כלתה: כי נחם על אמנון. קבל תנחומין: וישלח יואב תקועה. אמרו רבותינו שמן זית מצוי שם לכך חכמ' מצוייה שם: אבל אשה אלמנה אני. אבל בקושטא: עלי אדוני העון. כינוי הוא לכבודו כלומר אתה מדחה אותי לאמר אני אצוה עליך ואני אך לדרכי ואתה לא תצוה עלי ובני יהרג. על מי העון הזה: יזכור

צרויה ג' חסרים וסימ' וידע יואב בן צריה. מה לי ולכם בני צריה. צלק העמוני דשמואל: וימת ה' וסימ' בלשון תרגום אבאש דויג ולגדליה וקטיל נוניה: ופירושן נמסר בסדר וישב ובהאי ספרא בחלק א' סימן כ"ב: ונמיתהו ה' חסרים יו"ד בליש' מיתה וסימ' בפגעו בו הוא ימתנו. להמתו דהעלו אתו אלי במטה. והנה קמה

וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר וְהִנֵּה בְנֵי־הַמֶּלֶךְ
בָּאוּ וַיִּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּבְכּוּ וְגַם־הַמֶּלֶךְ
וְכָל־עֲבָדָיו בָּכוּ בְּכִי גָּדוֹל מְאֹד׃
וְאַבְשָׁלוֹם בָּרַח וַיֵּלֶךְ אֶל־תַּלְמַי בֶּן־
עַמִּיחוּר מֶלֶךְ גְּשׁוּר וַיִּתְאַבֵּל
עַל־בְּנוֹ כָּל־הַיָּמִים׃
וְאַבְשָׁלוֹם בָּרַח וַיֵּלֶךְ גְּשׁוּר וַיְהִי־שָׁם
שָׁלֹשׁ שָׁנִים׃ וַתְּכַל דָּוִד הַמֶּלֶךְ
לָצֵאת אֶל־אַבְשָׁלוֹם כִּי־נִחַם עַל־
אַמְנוֹן כִּי־מֵת׃
יד וַיֵּדַע יוֹאָב בֶּן־צְרֻיָה כִּי־לֵב הַמֶּלֶךְ
עַל־אַבְשָׁלוֹם׃ וַיִּשְׁלַח יוֹאָב תְּקוֹעָה
וַיִּקַּח מִשָּׁם אִשָּׁה חֲכָמָה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ
הִתְאַבְּלִי־נָא וְלִבְשִׁי־נָא בִגְדֵי־אֵבֶל
וְאַל־תָּסוּכִי שֶׁמֶן וְהָיִית כְּאִשָּׁה זֶה
יָמִים רַבִּים מִתְאַבֶּלֶת עַל־מֵת׃
וּבָאת אֶל־הַמֶּלֶךְ וְדִבַּרְתְּ אֵלָיו כַּדָּבָר
הַזֶּה וַיָּשֶׂם יוֹאָב אֶת־הַדְּבָרִים בְּפִיהָ׃
וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַתְּקֹעִית אֶל־הַמֶּלֶךְ
וַתִּפֹּל עַל־אַפֶּיהָ אַרְצָה וַתִּשְׁתָּחוּ
וַתֹּאמֶר הוֹשִׁעָה הַמֶּלֶךְ׃
וַיֹּאמֶר־לָהּ הַמֶּלֶךְ מַה־
לָּךְ וַתֹּאמֶר אֲבָל אִשָּׁה־אַלְמָנָה אָנִי
וַיָּמָת אִישִׁי׃ וּלְשִׁפְחָתְךָ שְׁנֵי בָנִים
וַיִּנָּצוּ שְׁנֵיהֶם בַּשָּׂדֶה וְאֵין מַצִּיל
בֵּינֵיהֶם וַיַּכּוּ הָאֶחָד אֶת־הָאֶחָד וַיָּמֶת
אֹתוֹ׃ וְהִנֵּה קָמָה כָל־הַמִּשְׁפָּחָה עַל־
שִׁפְחָתֶךָ וַיֹּאמְרוּ תְּנִי אֶת־מַכֵּה אָחִיו
וּנְמִתֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אָחִיו אֲשֶׁר הָרָג
וְנַשְׁמִידָה גַּם אֶת־הַיּוֹרֵשׁ וְכִבּוּ אֶת־
גַּחַלְתִּי אֲשֶׁר נִשְׁאָרָה לְבִלְתִּי שׂוּם־
לְאִישִׁי שֵׁם וּשְׁאֵרִית עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־
הָאִשָּׁה לְכִי לְבֵיתֵךְ וַאֲנִי אֲצַוֶּה עָלָיִךְ׃
וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַתְּקוֹעִית אֶל־הַמֶּלֶךְ
עָלַי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הֶעָוֹן וְעַל־בֵּית אָבִי
וְהַמֶּלֶךְ וְכִסְאוֹ נָקִי׃

תרגום

וַהֲוָה כְּשֵׁיצָיוּתֵיהּ לְמַלָּלָא וְהָא בְּנֵי
מַלְכָּא אֲתוֹ וַאֲרִימוּ קָלְהוֹן וּבְכוֹ
וְאַף מַלְכָּא וְכָל עַבְדוֹהִי בְּכוֹ בְּכִי
סַגִּיאָה לַחֲדָא׃ וְאַבְשָׁלוֹם עֲרַק
וַאֲזַל לְוָת תַּלְמַי בַּר עַמִּיחוּר מַלְכָּא
דִּגְשׁוּר וְאִתְאַבַּל עַל בְּרֵיהּ כָּל
יוֹמַיָּא׃ וְאַבְשָׁלוֹם עֲרַק וַאֲזַל
לִגְשׁוּר וַהֲוָה תַּמָּן תְּלַת שְׁנִין׃
וַחֲמִידַת נַפְשָׁא דְּדָוִד מַלְכָּא לְמִפַּק
עַל אַבְשָׁלוֹם אֲרֵי אִתְנַחַם עַל
אַמְנוֹן אֲרֵי מִית׃ וִידַע
יוֹאָב בַּר צְרוּיָה אֲרֵי לִבָּא דְּמַלְכָּא
לְמִפַּק עַל אַבְשָׁלוֹם׃ וּשְׁלַח
יוֹאָב לִתְקוֹעַ וּנְסֵיב מִתַּמָּן אִתְּתָא
חַכִּימְתָּא וַאֲמַר לַהּ אִתְאַבְּלִי כְּעַן
וּלְבוּשִׁי כְּעַן לְבוּשֵׁי אֶבְלָא וְלָא
תְּשׁוּפִין מִשְׁחָא וּתְהֵי כְּאִתְּתָא דְּנַן
יוֹמִין סַגִּיאִין מִתְאַבְּלָא עַל מִיתָא׃
וְתֵהֲכִין לְוָת מַלְכָּא וּתְמַלְּלִין עִמֵּיהּ
כְּפִתְגָמָא הָדֵין וְשַׁוִּי יוֹאָב יָת
פִּתְגָמַיָּא בְּפוּמַהּ׃ וַאֲמַרַת אִתְּתָא
דְּמִתְּקוֹעַ לְמַלְכָּא וּנְפַלַת עַל אַפַּהּ
עַל אַרְעָא וּסְגִידַת וַאֲמַרַת פְּרוֹק
מַלְכָּא׃ וַאֲמַר לַהּ
מַלְכָּא מַה לִּיךְ וַאֲמַרַת בְּקוּשְׁטָא
אִתְּתָא אַרְמַלְתָּא אֲנָא וּמִית בַּעֲלִי׃
וּלְאַמְתָךְ תְּרֵין בְּנִין וְאִתְנַצִּיאוּ
תַּרְוֵיהוֹן בְּחַקְלָא וְלֵית דְּמְשֵׁיזֵיב
בֵּינֵיהוֹן וּמְחוֹ חַד יָת חַד וּקְטַל
יָתֵיהּ׃ וְהָא קָמַת כָּל זַרְעִיתִי עַל
אַמְתָךְ וַאֲמַרוּ הַבִי וְנִקְטוֹל יָת
דִּקְטַל אֲחוּהִי וְנִקְטְלִינֵיהּ בְּחוֹבַת
נַפְשָׁא דַּאֲחוּהִי דִּקְטַל וּנְשֵׁיצֵי אַף
יָת יָרוּתָא וּבְעוֹ לְמִקְטַל יָת חַד
יְחִידַי דְּאִשְׁתְּאַר בְּדִיל דְּלָא
לְשַׁוָּאָה לְבַעֲלִי שׁוּם וּשְׁאַר עַל
אַפֵּי אַרְעָא׃ וַאֲמַר מַלְכָּא
לְאִתְּתָא אֱזִילִי לְבֵיתֵךְ וַאֲנָא אֲפַקֵּד
עֲלָךְ׃ וַאֲמַרַת אִתְּתָא דְּמִתְּקוֹעַ
לְמַלְכָּא עֲלַי דִּילִי רִבּוֹנִי מַלְכָּא
חוֹבָא וְעַל בֵּית אַבָּא וּמַלְכָּא
וְכוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ זַכָּאי׃

רלבג

ויתאבל על בנו כל הימים. ר"ל ימים רבים כי אחר שלש שנים נחם על אמנון כי מת כמו שזכר אחר זה. ואולי אמר כל הימים להעיר שלא היה יום בימי השבה ואפילו המועדי' שלא היה דואג דוד זה והנה מצאנו בבן הראשון שנולד מבת שבע שתכף שמת רחץ וסך ואכל ושתה ואמר לעבדיו ועתה מאחר שהילד מת למה זה אני צם האוכל להשיבו עוד אני הולך אליו והוא לא ישוב אלי והנה בזה היה ראוי שנאמר למה הוא מתאבל עליו כל כך והוא לא ישוב אליו אלא שהתר זה הספק הוא ממה שיקל כי דוד הרחיק היותו צם בצום אח' מות הילד כי הצום יעשה על דרך התפלה והבקש' מהש"י וזה דבר בלתי ראוי אחר מות הילד אבל יתאבל עליו והדאגה הו' דבר יחייב הטבע אהבה הדמיוני' ולזה לא הורחק מפני זה התאבל על המות: ותכל דוד המלך. הוא מטעם ככף כטעם נכספה וגם כ כלתה נפשי והוא חסר המצטרף והרצון בו ותכל נפש דוד המלך לצאת אל אבשלום ל להביאו אליו כי נחם על אמנון כי מת: ויקח משם אשה חכמה. ר"ל יודעת לסדר דבריה בחכמה ובשכל. והנה בקש ממנה שתשים עצמה כאשה זה ימים רבים מתאבלת על מת וזה תהיה בשתלבש בגדי אבל לא תסוך שמן ותבכה ותתאבל בהיותה לפני המלך:

תני את מכה אחיו ונמיתהו. הנה שאלתם זאת ידמה מפני שתהיה חשבם עצמם גואלי הדם והנה לא הותרו גואלי הדם להרוג הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט ולזה אמר דוד חי יי' אם יפול משערת בנך ארצה: עלי אדני המלך העון ועל בית אבי והמלך וכסאו נקי. ר"ל עון רציחת בנה אם ירצחוהו בני המשפח' והנה אמרה דרך מוסר להראות שהמלך אשר כזה לא יקח עצה שלא להצילו: מהרבת

כל המשפחה. ועשרה אנשים. ויד אתם מלך בבל. עוד מצאתי הוציאם להמתם במדבר גם הוא חס': על בית ועל בית י"ג דסמיכי בקריאה וסימ' במסרה רבתא:

יזכור נא המלך את ה׳. שהקפיד על אורך הדרך להציל נפשות שנאמר והשיגו כי ירבה הדרך וזהו מהרבות גואל הדם לשחת ואתה דוחה אותי: ולמה חשבת כזאת. שחסרת לישראל שיבואו להרוג את השני בלא עדים והתראה: ומדבר המלך הדבר הזה כאשם. והדבר הזה שחרבת לאחרים שאמרת לי לא יפל משערת בנך ארצה עכשיו שאגלה לך שאין הדב׳ הזה שא על שני בניך אל תתחרט לאמ׳ דברתי זה כאשם ושני חוזר בי לבלתי השיב המלך את אבשלום שנדח ממנו וברח לו: ומדבר המלך. אוקי״נון פרלט״ש בלע״ז: כי מות נמות. ודיננו באותו שנים ולא ישא אלהים נפש איש מן המיתה לפיכך וחשב המלך מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח: ועתה אשר באתי לדבר אל המלך אדוני את הדבר הזה. בשביל עלי ועל בני: כי יראוני העם. הפחידוני שלבקש את אדוני על בנו פן יכעוס עלי: ותאמר שפחתך אדברה נא. כענין זה אולי יעשה וגו׳: כי ישמע המלך אשר להציל את אמתו מכף האיש הבא להרוג את בני ולהשמידני יחד מנחלת אלהים: ותאמר שפחתך. מאחר שיצוה המלך עלי יהיה דברו למנוח׳ לבני כי לא ישוב מדברו הטוב כי כמלאך השם אדוני המלך ולא יחזירנו כעס ושגגה מדברו הטוב: אס

המדבר אליך. שבני המשפחה תביאהו אותו אלי ואני אצוה לו ולא יוסיף עוד לגעת בך ואמר והבאתו והיה לו לומר מדרך הדקדו׳ והבאתיו בחירק התי״ו כי לנקבה הוא מדבר אבל אמר והבאתו כנגד אחד מנעריו העומדי׳ שם כי האשה לא היתה יכולה להביאו אם לא עם אחד מנערי המלך: יזכר נא המלך. רצתה לומר שיוציא שבועה מפיו שלא יומת בנה ולמה מהרבת גואל כלומר שהיו רבים גואלים הדם ואם יצוה המלך לאחד יבא האחר ויהרגנו אבל אם ישבע המלך שלא יומת ישמעו הגואלים השבועה ויראו שלא יגעו בו ויו״ת ידכר כען מלכא מה דכתיב בספר אוריתא דיי׳ אלהך בדיל לאסגאה אורח׳ קדם גאיל דמא לחבלא: משערת בנך ארצה. כתרגומו מסער ריש בריך: תדבר נא. אחרי אשר נתן לה מה ששאלה ממנו רצתה לגלות לו קצת הדברים ברמיזה כדי שיבין כי על דבר אבשלום באה: ולמה חשבת. כי לא יאמינו שאתה נשבעת שלא ימות בני אבל יאמרו אם דבר המלך הדבר הזה באשם ובשוגג דבר אותו שהרי הוא אינו משיב את אבשלום שהוא ברח מפני שהרג אמנון אחיו ואיך נשבע הוא מזה שהרג אחיו לא יומת ולא ידח: כי מות נמות. כלנו סופינו למות וכמו המים הנגרי׳ ארצה אשר לא יאספו אחרי השפכם במקום מדרון שנגרים כן נפשות בני אדם לא יאספו עוד אל הגוף מדרך הטבע אלא במעשה נס בתחיית המתים: ולא ישא אלהים נפש. שלא יוציאנה מן הגוף כלומ׳ לא ישא פני כל איש כי כלנו נמות ואין על האדם להרבות שפיכות דם אלא למעטו כמו שיוכל ואם יהרוג אד׳ חבירו לא נוה המקו׳ להרגו אם לא הרגו במזיד בעדים ובהתראה כדי למעט שפיכות הדם ואם הרגו שוגג נוה שיגלה עד זמן ידוע ולא יהרגו אותו ואפילו הרגו מזיד אם אין שם עדים והתראה וזהו שאמ׳ וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח אלהים חשב מחשבות ושם משפטים לבלתי ידח ההורג ויש לפרש וחשב מחשבות על המלך כלומר אחר שכן הוא שכלנו סופינו למות יחשוב המלך מחשבו׳ שלא ידח ממנו נדח ואם מת אחד לא יומתו שנים וי״ת אלהים דייכא ותרגם הפסוק כן ארי מיתא דמאית וכמיא דמתאשדין וגו׳: כי יראוני העם. כבר פירשנו בו פירוש אחר בתחילת הפרשה כי על נערי המלך השוערים אמרה והפירוש הנכון בעיני כי על כל בני עירה אמרה כי הפיחדוני העם שלא תועיל צעקתי לפני המלך בדבר הזה: למנוחה. שיניחני מדאגתי ומעצבי: לשמוע הטוב והרע. כלומר שתשפט האמת לפי מה שתשמע: היד יואב. עצתו ודברו: אס

מנחה ד׳ חס׳ו׳ כליש׳ וסי׳ וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה· יהיה נא דבר אדני המלך למנחה· ודמשק מנחתו׳ והיתה מנחתו כבוד· וכל המנחות דכוו׳: מלאך האלהים ח׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בשפטים ס׳ י״ג:

ויאמר המלך המדבר אליך
והבאתו אלי ולא יסיף עוד לגעת
בך: ותאמר יזכר נא המלך את
יהוה אלהיך מהרבית גאל הדם
לשחת ולא ישמידו את בני ויאמר
חי יהוה אם יפל משערת בנך ארצה
: ותאמר האשה תדבר נא שפחתך
אל אדני המלך דבר ויאמר דברי:
ותאמר האשה ולמה
חשבתה כזאת על עם אלהים ומדבר
המלך הדבר הזה כאשם לבלתי
השיב המלך את נדחו: כי מות
נמות וכמים הנגרים ארצה אשר לא
יאספו ולא ישא אלהים נפש וחשב
מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח:
ועתה אשר באתי לדבר אל המלך
אדני את הדבר הזה כי יראני העם
ותאמר שפחתך אדברה נא אל
המלך אולי יעשה המלך את דבר
אמתו: כי ישמע המלך להציל
את אמתו מכף האיש להשמיד
אתי ואת בני יחד מנחלת אלהים:
ותאמר שפחתך יהיה נא דבר אדני
המלך למנחה כי כמלאך האלהים
כן אדני המלך לשמע הטוב והרע
ויהוה אלהיך יהי עמך:
ויען המלך ויאמר אל האשה
אל נא תכחדי ממני דבר אשר אנכי
שאל אתך ותאמר האשה ידבר נא
אדני המלך: ויאמר המלך
היד יואב אתך בכל זאת ותען
האשה ותאמר חי נפשך אדני המלך

ואמר מלכא מן דיימר ליך מדעם
ותייתיניה לותי ולא יוסיף עוד ל
לאנזקא ביך: ואמרת ידכר כען
מלכא מה דכתיב בספר אוריתא
דיי׳ אלהך בדיל לאסגאה אורחא
קדם גאיל דמא לחבלא ולא
ישיצון ית ברי ואמר קיים הוא יי׳
אם יפול מסער ריש בריך לארעא
: ואמרת אתתא תמליל כען
אמתך קדם רבוני מלכא פתגמא
ואמר מליל:
ואמרת אתתא ולמה חשבתא
כהדא על עמא דיי׳ וממליל מלכא
פתגמא הדין כגבר חייב בדיל
דלא לאתבא מלכא ית בידוריה:
ארי מית דמאית וכמי דמתאשדין
לארעא ודלא איפשר להון ד
דיתוספון כן לית איפשר לדינא
דקושטא לקבלא ממון דשקר
ודמחשב מחשבן בדיל דלא ל
לברדא מיניה בידורא: וכען
דאתיתי למללא קדם מלכא רבוני
ית פתגמא הדין ארי דחלונני עמא
ואמרת אמתך אמליל כען קדם
מלכא מאים יעביד מלכא ית פ
פתגמא דאמתיה: ארי ישמע
מלכא לשזבא ית אמתיה מיד
גברא לשיצאה יתי וית ברי כחדא
מאחסנת עמא דיי׳: ואמרת אמתך
יהי כען פתגמא דריבוני מלכא
לניחא ארי כמלאכא דיי׳ כן רבוני
מלכא למשמע טב וביש ומימרא
דיי׳ אלהך יהי בסעדך:
ואתיב מלכא ואמר לאתתא לא
כען תכסי מני פתגמא דאנא שאיל
יתיך ואמרת אתתא ימלל כען
ריבוני מלכא: ואמר מלכא היד
יואב עמך בכל דא ואתיבת אתתא ואמרת חיי נפשך רבוני מלכא

רלב״ג

מהרבת גואל הדם לשחת. ר״ל שלא ירבו גואלי הדם לשחת כי אין זה מחק גואלי הדם כי זה הנשאר הוא גם כן קרובם וכאלו אמרה שיזכור לפניו שיאמר להם שאין ראוי להם מצד היותם גואלי הדם שירבו לשפוך דם קרוביהם ואז נשבע דוד חי יי׳ אם יפול משערת ראשו ארצה וידמה שלא אמרה שהיה שם עדים ולזה נשבע לה כי לפי דיני התור׳ לא היה בן מות אם היה הענין כמו שהגיד׳ לו ואפשר עוד שאף על פי שהיה בן מות לפי משפטי התורה הנה היה יכולת למלך להצילו להוראת שעה: ומדבר המלך הדבר הזה כאשם לבלתי השיב המלך את נדחו. ר״ל והנה המלך מדבר הדבר הזה שנראה בו שהוא כמו אשם על שלא השיב את נדחו והוא אבשלום כי אם יבקש להמיתו על דבר אמנון יעשה מה שהרחיק אותו בדברו עם זאת האשה התקועית: כימות נמות. כלנו כמו המים הנגרים ארצה שלא יתקבצו לעמוד מההגרה כן בני האדם דורכים אל המות: ולא ישא אלהי׳ נפש. להצילה מהמות ר״ל שלא יכובד בזה הענין שום אדם ולא ישא פני נפש בזה כי סוף כל אדם למות. והנה חשב הש״י מחשבות להמית בני האדם במינים שונים ובסבות שונות בדרך שלא יהיה נדח אחד מן האנשים שידמה בנפשו לברוח מהמות וכאילו אמרה זה להעיר כי אולי מאת הש״י היתה הסבה להמית את אמנון כי הוא חושב מחשבות לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו: יהיה נא דבר אדני המלך למנוחה. ר״ל להניח לי מרגזי וזה יהיה סבה לשאול ממנו שישיב את נדחו אחר שהסכים זה הענין בבני: כי כמלאך האלהים כן אדני המלך לשמוע הטוב והרע. ר״ל כי מה שישפט באלו הדברים שיבאו לפניו מהטוב והרע ישפוט בתכלית מה שאפשר מהטוב והיושר והחמלה כאילו הוא מלאך האלהים: אס

אם אש להמין ולהשמיל. אם חסר יוד והוא כמשמעו וי"ת אם אית כמו הים וכן האיש בבית רשע שהוא חסר תרגם האית ופי' הפסוק לדעת יוכן אם יש לנטות ימין ושמאל מכל אשר דברת אלא כן הוא כמו שאתה אומר כי עבדך יואב צוני ואם כפרש איש כמשמעו יהיה פירושו כן אם איש אחר צוני להימין ולהשמאיל מכל הדברים האלה אלא כאשר דבר אדוני המלך כן הוא כי עבדך יואב הוא היה שצוני ויהיה פי' אשר כמו כאשר וכן ותאכל מכות אשר צויתיך כאשר צויתיך ויהיה מכל אשר דבר כסתר עמו ופירושו מכל מה אשר אמרתי וכמוהו רבים במקרא להיות מלה חסירה מן הענין בהיות הדבר מובן מן הענין הקודם כמו שכתבנו בספר מכלל. לדעת את כל אשר בארץ. בין דבריך בין דברי' אחרים: הנה נא עשיתי. ששמעתי לדברי האשה המדברת אלי במצותיך ובסחה מדוייקת מצאתי כתוב עשיתי וקרי עשית ופי' לאותם ה הנסחא אתה עשית את הדבר הזה לשלוח לי התקועית לסבב פני הדבר על אבשלו' לך השיבו כדבריך: אל פניו. כמו על פניו כמו ל ההרי' לא אכל על ההרי': עבדו. כתיב עבדך קרי והענין אחד הוא: וכאבשלום לא היה איש יפה. סמוך לסיפור המרד שמרד באביו ספר מה גרם לו זה כי היה יפה ובכל ישראל לא היה כמוהו ונתגאה ביופיו ובשערו וחשב כי אין ראוי למלוכה מבני דוד כמוהו ומרד אולי שמע כי בלב המלך להמליך שלמה אחריו ומרד על אביו בחייו וגנב לב ישראל: ובגלחו. אמרו רבו' ז"ל כי אבשלו' נזיר עולם היה כן היתה קבלה בידם כי מן הפסוקים לא ראו זה כי אפשר כי הוא היה מגדל שערו ליופי שערו להתנאות בו ולהתכאות ומשנה לשנה כשהיה כבד עליו שלא יוכל לסבלו היה מגלחו אבל הם ז"ל קבלו כי בנזירות היה מגדל אותו ולמדו מזה כי מי שנדר בנזי' עולם כל ימי חייו כשהכביד שערו מיקל בתער משנים עשר חדש לשנים עשר חדש שנ' ויהי מקץ ימים לימים זהו משנ' לשנ' כי ימים הוא שנה כמו ימי' תהיה גאולתו: באבן המלך. כתרגו' במתקלא דמלכא כמו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן שהוא מ משקל: אל ידי. סמוך למקום שרותי וכת' דיסמיכא לדילי: לכו והציתוה. הכתוב הוא על דרך כתי הפ"א למדבר בעדו ר"ל שהו עצמו ילך עמה' והקרי הוא על דרך תסרי הפ"א והוא כווי לרבים ושניהם ענין אחד אלא שהקרי יותר קרוב: ואם

אש ג' סבירין יש וסי' עוד האש בית רשע. אש רעים. אם אש להמין ולהשמיל: ולך י"א בקריא' וסי' ויאמר קח נא את בנך יחידך. ותאמר לו אמו עלי קללתך בני. ויאמרו לו הרש. ועתה שוב ולך בשלום.

אם־אש להמין ולהשמיל מכל אשר־דבר אדני המלך כי־עבדך יואב הוא צוני והוא שם בפי שפחתך את כל־הדברים האלה: לבעבור סבב את־פני הדבר עשה עבדך יואב את־הדבר הזה ואדני חכם כחכמת מלאך האלהים לדעת את־כל־אשר בארץ:

ויאמר המלך אל־יואב הנה־נא עשיתי את־הדבר הזה ולך השב את־הנער את־אבשלום: ויפל יואב אל־פניו ארצה וישתחו ויברך את־המלך ויאמר יואב היום ידע עבדך כי־מצאתי חן בעיניך אדני המלך אשר־עשה המלך את־דבר עבדו: ויקם יואב וילך גשורה ויבא את־אבשלום ירושלם:

ויאמר המלך יסב אל־ביתו ופני לא יראה ויסב אבשלום אל־ביתו ופני המלך לא ראה:

וכאבשלום לא־היה איש־יפה בכל־ישראל להלל מאד מכף רגלו ועד קדקדו לא־היה בו מום: ובגלחו את־ראשו והיה מקץ ימים לימים אשר יגלח כי־כבד עליו וגלחו ושקל את־שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך: ויולדו לאבשלום שלושה בנים ובת אחת ושמה תמר היא היתה אשה יפת מראה:

וישב אבשלום בירושלם שנתים ימים ופני המלך לא ראה: וישלח אבשלום אל־יואב לשלח אתו אל־המלך ולא אבה לבוא אליו וישלח עוד שנית ולא אבה לבוא: ויאמר אל־עבדיו ראו חלקת יואב אל־ידי ולו־שם שערים לכו והציתיה באש ויציתו עבדי אבשלום את־החלקה באש:

ויקם יואב ויבא אל־אבשלום הביתה ויאמר אליו למה הציתו עבדיך את־החלקה אשר־לי באש:

אם אית למסטי לימינא ולסמלא מכל די מליל ריבוני מלכא ארי עבדך יואב הוא פקדני והוא שוי בפומא דאמתך ית כל פתגמיא האילין: בדיל לאקפא ית אפי פיתגם עבד עבדך יואב ית פתגמא הדין וריבוני חכים כחכמת מלאכא דיי למידע ית כל די בארעא: ואמר מלכא ליואב הא כען עבדית ית פתגמא הדין ואזיל אתיב ית עולימא ית אבשלום: ונפל יואב על אפוהי לארעא וסגיד ובריך ית מלכא ואמר יואב יומא דין ידע עבדך ארי אשכחית רחמין בעינך ריבוני מלכא דעבד מלכא ית פתגמא דעבדיה: וקם יואב ואזל לגשור ואיתי ית אבשלום לירושלם: ואמר מלכא יסתחר לביתיה ואפי לא יחזי ואסתחר אבשלום לביתיה ואפי מלכא לא חזא: וכאבשלום לא הוה גבר שפיר בכל ישראל לשבחא לחדא מפרסת רגלוהי ועד מוחיה לא הות ביה מומא: ובספרותיה ית רישיה והוי מזמן עידן לעידן דמספר ארי יקיר עלוהי ומספר ליה ותקל ית סער רישיה מאתן סלעין במתקלא דמלכא: ואתילידו לאבשלום תלתא בנין וברתא חדא ושמה תמר היא הות אתתא שפירת חיזו: ויתיב אבשלום בירושלם תרתין שנין ואפי מלכא לא חזא: ושלח אבשלום לות יואב לשלחא יתיה לות מלכא ולא אבה למיתי לותיה ושלח עוד תינינות ולא אבה למיתי: ואמר לעבדוהי חזו אחסנתיה דיואב דסמיכא לדילי וליה תמן סערין אזילו ואדליקוהא בנורא ואדליקו עבדי אבשלום ית אחסנתיה בנורא: וקם יואב ואתא לות אבשלום לביתא ואמר ליה למה אדליקו עבדך ית אחסנתא דילי בנורא:

רשי

אם אש. כמו אם יש כמו הים וכן עוד האים בית רשע כמו הים: לבעבור סבב. לגלגל עד שיבא דבר בנו של מלך לאור: ואדני חכם. והבנת כי מאת יואב יצאת: אל ידי. סמוך לרשותי במקום שאיני יכול להזיק: אל ידי. איכמיים אומ"ם בלע"ז: והציתיה

רלבג

אם אש להמין ולהשמיל. פירשו בו אם יש להימין ולהשמאיל והרצון בו שאין לנטו' ימין ושמאל מכל אשר דבר המלך כי כן הוא האמת: לבעבור סבב את פני הדבר. הנה פני הדבר הוא מה שראוי שיפנה הדבר אליו והוא התכלית הראוי וכאלו אמר' שהוא עשה כן כדי שיגיע התכלית הראוי: כי כבד עליו וגלחו. מגיד שלולא שכבד עליו לא היה מגלח אותו וזה לאות כי היה נזי' מגדל פרע שער ראשו ולפי שהנזיר לתגלחת הוא נזיר לשאר הדברים אשר בהם הנזירו' כמו שבארנו בפרשת נזיר למדנו שהוא היה נזיר ולפי שזה היה מנהגו תמיד משנ' לשנה כמו שספר בזה המקום למדנו מזה שאבשלום היה נזיר עולם: מאתים שקלים באבן המלך. הנה היה שוקל זה במשקל המלך אם לפי שהיה נותן משקלם כסף או זהב לבית המקדש או לעניי' או היה שוקל זה לראו' הפלגת רבוי שערו: ויפק

עשיתי ובמקצת הספרים בדקתי ולא מצאתי זה קרי וכתי' כי אם אחד מגי' אלף

ב' חס' בליש' ל' ל' זקף קמ' ז' ג' ל' ח' עשיתי ז"ח ק' ו' יסד ת' כ"א ג' אנך ה' ל' ת' ל' ה' ל' ג' ת' ד"מ ל' בנביאי' ל' חס' אליו והציתוה ק' י"ד

רשי

והמיתני. ויהרוג אותי המלך: והשכים אבשלום. בכל בקר: מאחד שבטי ישראל עבדיך. משבט פלוני: והצדקתיו. ואידוניניה בקושטא: וחמשים איש וגו'. כולם כטולי טחול וחקוקי כפות רגלים: מקץ ארבעים שנה. משאלו ישראל מלך לשמואל כתגלגל דבר מרד והשפלה במלכות: אלכה נא בחברון ואשלם את נדרי. אמרו רבותינו להביא כבשים מחברון כי שם היו כבשים שמנים:

קרואים

רדק

ואם יש בי עון. כי לא לחנם הרגתי אמנון כי הוא ענה את תמר אחותי ובזה אותי בתכלית הבזיון: והשכים. כן היה מנהגו בכל בקר ובקר: על יד דרך השער. על מקום שהיה בדרך השער ות"י על כיבש אורח תרעא ר"ל מסילת הדרך: ועלי יבא. כמו ואלי ורבי' על במקום אל: והצדקתיו. כתרגומו ואידוניניה בקושטא: בקרב איש. הבי"ת מעמדת בנעיא והרי"ש חטופה: והחזיק לו. כמו בו וכן לפניכם לחרב כמו בחרב: ויהי מקץ ארבעים שנה. אמרו רז"ל ארבעים שנה מזמן ששאלו להם מלך ואמרו אותה שנה ששאלו להם מלך עשירית של שמואל היתה ושאול מלך עם שמואל שנה אחת ושתים שמלך שאול בעצמו הרי שלש ולז' של דוד הרי ארבעי' כי בשלשים ושבע של דוד מרד אבשלום ואמר זמן זה במרד אבשלום כלומר כי לקץ ארבעי' שנה ששאלו להם ישראל מלך יבא מרד במלכותם ונהרגו כמה מישראל: ואשלם את נדרי. את' שיקריב קרבן נדרו בחברון אמר נדר בגשור כי שעת היתר הבמו' היה והיה האדם מקריב בכל מקום שירצה אע"פ שאהל מועד היה בגבעון. ומן הנראה מה שהלך לחברון להקריב לפי שהיה דעתו למרוד ולמלוך בחר המקום שהוקם בו אביו למלך: ובדברי רבו' ז"ל לא הלך אלא להביא כבשים מחברון להקריב שם כי שם היו הכבשים הטובים והקשו על האומר זה ואמרו בחברון מחברון מבעי ליה: אם ישוב ישיבני. ישיב כתיב וקרי ישוב ישיב לשון תשובה והקרי ישוב לשון ישיבה והוא מקור ר"ל אם ישיבני ירושלם שאשב בה: כשמעכם. בכ"ף:

קרואים

ואם יש ג' וסימ' ואם יש בו עון המתני אתה. ואם יש בי עון והמתני. דבר יי' אתם: מאחרי ג' וסימ' ויעש לו אבשלום מרכבה. שוא לכם משכימי. הוי משכימי בבקר: למשפט ט"ו דגשים וסימ' והיו לכם הערים.

ויאמר אבשלום אל־יואב הנה שלחתי אליך לאמר בא הנה ואשלחה אתך אל־המלך לאמר למה באתי מגשור טוב לי עד אני־שם ועתה אראה פני המלך ואם־יש־בי עון והמתני: ויבא יואב אל־המלך ויגד־לו ויקרא אל־אבשלום ויבא אל־המלך וישתחו לו על־אפיו ארצה לפני המלך וישק המלך לאבשלום:

טו ויהי מאחרי כן ויעש לו אבשלום מרכבה וססים וחמשים איש רצים לפניו: והשכים אבשלום ועמד על־יד דרך השער ויהי כל־האיש אשר־יהיה־לו־ריב לבוא אל־המלך למשפט ויקרא אבשלום אליו ויאמר אי־מזה עיר אתה ויאמר מאחד שבטי־ישראל עבדך: ויאמר אליו אבשלום ראה דבריך טובים ונכחים ושמע אין־לך מאת המלך: ויאמר אבשלום מי־ישמני שפט בארץ ועלי יבא כל־איש אשר־יהיה־לו ריב ומשפט והצדקתיו: והיה בקרב־איש להשתחות לו ושלח את־ידו והחזיק לו ונשק־לו: ויעש אבשלום כדבר הזה לכל־ישראל אשר־יבאו למשפט אל־המלך ויגנב אבשלום את־לב אנשי ישראל:

ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל־המלך אלכה נא ואשלם את־נדרי אשר־נדרתי ליהוה בחברון: כי־נדר נדר עבדך בשבתי בגשור בארם לאמר אם־ישיב ישיבני יהוה ירושלם ועבדתי את־יהוה: ויאמר־לו המלך לך בשלום ויקם וילך חברונה:

וישלח אבשלום מרגלים בכל־שבטי ישראל לאמר כשמעכם את־קול השפר ואמרתם מלך אבשלום בחברון:

(בגליון: ל' חס' בסיפ' · יד חס' · ל' חס' · ג' · ל' חס' · כ' איוב · ט"ו · ל' · ר' · ל' חס' · ה' · ל' ל' · ל' · מ"ו ל' · ישוב ת' כ' · ג' ל')

ואמר אבשלום ליואב הא שלחית לותך למימר איתא הלכא ואשלחינך לות מלכא למימר למה אתיתי מגשור טב לי עוד דאנא תמן וכען אחזי אפי מלכא ואם אית בי חובא ויקטלינני: ואתא יואב לות מלכא וחוי ליה וקרא לאבשלום ואתא לות מלכא וסגיד ליה על אפוהי על ארעא קדם מלכא ונשק מלכא לאבשלום:

והוה מבתר כן ועבד ליה אבשלום רתיכין וסוסון וחמשין גברא רדפין קדמוהי: ומקדים אבשלום וקאי על כיבש אורח תרעא והוי כל גברא דיהי ליה דין למיעל לקדם מלכא למדן וקרי אבשלום ליה ואמר אי מדא קרתא את ואמר מחד שבטיא דישראל עבדך: ואמר ליה אבשלום חזי פיתגמך תקנין ויאן ושמע לית לך מן קדם מלכא: ואמר אבשלום מן ימנונני דיינא בארעא וקדמי ייתי כל גבר דיהי ליה דין ומצו ואדניניה בקשוט: והוה כד קרב גברא למסגד ליה ומושיט ית ידיה ומתקיף ביה ונשיק ליה: ועבד אבשלום כפתגמא הדין לכל ישראל דאתן למידן לות מלכא וגניב אבשלום ית ליבא דאנשי ישראל:

והוה מסוף ארבעין שנין ואמר אבשלום למלכא איזיל כען ואשלם ית נדרי דנדרית קדם יי בחברון: ארי נדרא נדר עבדך במיתבי בגשור בארם למימר אם אתבא יתיבנני יי לירושלם ואפלח קדם יי: ואמר ליה מלכא איזל בשלם וקם ואזל לחברון:

ושלח אבשלום מאללין בכל שבטיא דישראל למימר כמישמעכון ית קל שופרא ותימרון מלך אבשלום בחברון:

רלבג

וישק המלך לאבשלו'. הנה לא נשקו בפיו ולזה היתה הנשיקה נקשרת עם אות למ"ד: וחמשים איש רצים לפניו. הנה מפני שלא היה מדרך מלכי ישרא' להרבות סוסים כמו שהזהירה התור' הנה היה הענין הזה דבר גדול בחק אבשלום כי לא היה מלך: ועמד על יד השער. ר"ל שהוא עמד על מקום ששם יעברו העוברי' לבא אל שער המלך: ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל. ר"ל באלו הכזבים כאלו גנב לבם מאת המלך דוד ולקחו לו כי בזה משך לב העם אליו: ויהי מקץ ארבעי' שנה. יתכן שאלו ארבעים שנה התחילו מעת משיחת המלכו' בישרא' ר"ל מעת המשח שאול או התחילו מעת שלמו' ארבעים שנה מעת המשח דוד ואולי הוגד על דרך נבואה שארבעים שנה יעמוד מלכו' דוד ולזה חשב אבשלום שאז יהיה העת שתסור המלוכה מדוד ודמה מפני זה שבבר תשלם מחשבתו בהריגת אביו לסבב שתהיה הממלכה לו: ואשלם את נדרי ליי' בחברון. ידמה שהיתה אז במת צבור בחברון ואמר אבשלום לזבוח שם זבחי' ליי' כי לא נאסרו הבמות כי אז היו בין המנוח' והנחלה ר"ל בין משכן שילה ובין בית המקדש ולא נאסרו הבמות לגמרי עד שנבנה בית המקדש בהר המוריה כמו שנתבאר בתורה ולזה אמר בספר מלכי' רק העם מזבחי' ומקטרים בבמות כי לא נבנה בית לשם יי' עד הימים ההם והנה מפני שראה אבשלום ששם משחה המלוכה לדוד והצליח בה חשב שיהיה המקום גורם ולזה בחר ללכת לחברון: ועבדתי את יי'. ר"ל לזבוח לו זבחים: מעירו

(בגליון: מיד ה' תמנין וכו' נדרא דארמלתא שלים עברא ולא אתקבל)

(בגליון: אספר מן הכא עד סוף כיפר' בולהון חס' וכל שאר בניאו' מ"ל בנ"ב תכך שבר: נדי שמר:)

כי יפלא ממך דבר. וישב בעיר ההיא עד. והיא ישבת תחת המר. והשכים אבשלום ועמד. ויעש אבשלום כדבר הזה. ויסרו למשפט אלהיו יורנו. החרישו אלי איים ולאמים. כל כלי יוצר עליך. נדמה כדובים כולנו וכיונים. אהה אל תירא עבדי. וחברו. וקרבתי אליכם למשפט. וי' לעולם ישב. בקום למשפט אלהים:

רדק

קרואים והולכים לתומם · קראם שילכו עמו לחברון שילך שם להקריב קרבן והם לא ידעו דבר המרד שהיה בלבו וזהו לתומם כמו תמשך הקשת לתומו שלא היה יודע כי מלך ישראל הוא · ובדרש כי אמר לאביו שיכתוב לו בכתב מצותו לשני זקנים שיבחר שילכו עמו והיה מראה הכתוב ההוא לשני זקנים ואחר כך לשני זקנים אחרים ולא היו יודעים אלו באלו כן עשה עד שהיו עמו מאתים איש הה"ד קרואים והולכים לתומם קרואים מדוד והולכים לתומם מאבשלום : מעירו מגילה בזבחו את הזבחים · בחברון שלא לאחיתופל שיבא מעירו מגילו או פירושו וישלח אבשלום ויקח את אחיתופל מעירו מגילה ויבא אליו וקשר עמו : קומו ונברחה · כי אם לא נהיה בעיר לא יבא אל העיר ואם יבא אל העי' וימצא אותנו בעיר לא תהיה לנו פליטה ממנו ויכה את העיר זהו שאמר פן ימהר קודם שיעש' דבר אחר ויבא אל העיר שיחשב שימצאני הנה לפיכך כמהר אנחנו לברוח · ובדרש שלא ידון אותנו כעיר הנדחת ועוד אמרו כטל בעל הכוס להדיח את הכוס אינו זז עד שימרקנו כלומר כיון שהתחיל הפורענות לבא ירא אני שלא נכלה ממנו : ברגליו · עמו וכן וכל העם אשר ברגליך ות"י עמיה : בית המרחק · כתרגומו באתר דרחיק כלומר מקום שהיה רחוק מירושלם · ובדרש מלמד שנדוהו הה"ד ישובו לי יריאיך מלמד שפרשו ממנו : על ידו · כמו לפניו כמו שאמ' על פני המלך : וכל הכרתי וכל הפלתי · ת"י וכל קשתיא וכל קלעיא ואפשר שהיו משפחות ידועות בישראל ורבו' ז"ל פי' אלו אורים ותומים ומלת כל קשה לפירושם : וכל הגתי' · אמרו כי גוים היו וכן אתי הגתי גוי היה ולפי דעתי כי ישראלים היו שהיו מתגוררי' בגת ובאו עתה לעזרת דוד וזהו שאמ' אשר באו ברגלו מגת פי' בעבורו כמו ויברך יי' אות' לרגלי בעבורי וכבר פי' עוד למעלה בענין הגתים ברבר ע עטרת מלכם ות"י ברגלו עמיה ר"ל עם אתי הגתי וא"ע"פ שלא נזכ' ידוע כי אתי הגתי היה ראש לשש מאות איש אלה וכן אמר ויעבור אתי הגתי וכל אנשיו : שוב ושב עם המלך · פי' עם אבשלום המלך שרצו ישראל להמליכו : כי נכרי אתה · לפי שהתגורר בגת ימים רבו' ואולי נולד שם ועתה באת מקרוב כי נכרי אתה עדיין וגולה אתה איך אניעך עוד ופי' גולה מטלטל כי לשון גלו' יש שהוא טלטול השבי והוא הרוב ויש שהו' טלטול בלא שבי אלא ממקום למקום כמו זה וכן ויגלם אל מנחת ומלת למקומך דבק עם שוב ושב שזכר כאילו אמר שוב למקומך ושב עם המלך ומקומו היה ירושלם כי שם בא לשבת כשבא מגת ובענין הזה ת"י אלא שלא הדביקו עם שוב אלא הוסיף בו ואמ' ואף אם גלי את איזיל לך לאתרך : אניעך · כתו' בוי"ו וקרי ביו"ד והעניין אחד אלא שזה מן הקל וזה מן הכבד : ואני הולך על אשר אני הולך · על כמו אל כמו ותתפלל על יי' כלומ' אני הולך אל המקום אשר אני הולך במקרה כי לא אדע אנה אלך כאדם בורח כתרגומו ואנא אזיל לאתר דלית אנא ידע לאן אנא אזיל : את אחיך עמך · הם הגתים שש מאות איש שבאו עמו מגת : חסד ואמת · אני מחזיק לך חסד ואמת על מה שעשית ואני מכיר כי לבך טוב עמי ות"י ואתיב ית אחך עמך ועביד עמהון טיבו וקשוט : כי אם במקום · אם כתיב ולא קרי והעניין אחד אם קרי או לא קרי וכן כתיבן ולא קרי וכן קרי ולא כתיבן הראה כי בגלות הראשונה אבדו הספרים ונטלטלו והחכמים יודעי המקרא מתו ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה ליושנה מצאו מחלוקת בספרים הנמצאים והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם ובמקום שלא השיגה דעתם על הבירור כתבו האחד ולא נקדו או כתבו מבחוץ ולא כתבו מבפנים או כתבו אחד מבחוץ ואחד מבפנים : וכל

רשי

קרואים והולכי' לתומם · מפורש במסכת סוטה ירושלמית שבקש מאביו שיכתוב לו שכל שני בני אדם שיבקש שילכו עמו ילכו והיה מראה אותה לשנים כאן ואחר כך לשני אחרי' וכן הרבה : בית המרחק · באתר דרחיק : על ידו · אבלו הוא עומד והם עוברים : עם המלך · עם אבשלום : כי נכרי אתה · ואנחנו בורחים מאין ברם ומזון ומתוך שאתה נכרי לא תמצא מ מרחמים : וגם גולה אתה למקומך · וגם אם גולה אתה מעם המלך שאינך רוצה להיות עמו למקומך חזור לו כי לא טוב לכתך עמי שהרי תמול באתה : והיום אניעך עמנו · ואין לי מקום שאוכל להושיבך שם ולהמלט כי אני הולך על אשר יקרני המקרה ללכת יום יום כשאשמע שהרודפים כאן אני בורח כאן וכן תירגם יונתן וגם גולה אתה למקומך ואף אם גלי את איזיל לך לאתרך : חסד ואמת · אני מחזיק לך טובת חסד ואמת שעשית עמדי : לך

רלבג

מעירו מגילה · יתכן ששלחו אל חברון מ מגילה לא מירושלם ליראתו שמא לא יתרצ' אחיתפל להיות כנגד דוד ואם היה אומר לו זה בירושלם אולי היה אחיתופל מגיד זה ל לדוד כי הוא יועץ דוד : והדיח עלינו את הרע' · ר"ל ויבא בחוזק ו ובתוקף את הרעה עלינו : ויצא המלך וכל ביתו ברגליו · הנה לא רכב על ס סוסים כדי שלא י יתפרסם לכתו כי ה הרואים אותו הולך ברגליו לא יחשבו ש שהוא דוד ויפלט לו מפני זה יותר ההמלט מיד אבשלום : ויעמדו בית המרחק · ר"ל בבית היותר רחוק מ מירושלם והוא דרך משל מהבתים אשר חוץ לחומה : וכל הכרתי וכל הפלתי · הם היו שתי משפחות בתכלית החכמ' ומהם היו סנהדרין כמו ש שיתבאר אחר זה ונדמה שהסנהדרין נקראו כך כי הם כורתין הדין במה שיבא לפניהם כי אחריהם אין ללכת לאחרים למעלה מהם והם גם כן מבארי' כל מה שיפלא למשפט באי זה דבר שיהיה מדברי התורה כמו שנתבאר בפי' כי יפלא ממך דבר למשפט ואמר כל הכרתי וכל הפלתי לפי שהיו שם לפניהם שורות של תלמידים להקים מהם כשיצטרך ולזה אמ' כי כלם עברו עם דוד : וגם אתה גולה למקומך · יתכן שלא היה יושב בירושלם כי אם זמן מועט והיה תמיד נע ונד למקומו להעתיק משם קניניו ולזה אמר לו כי נכרי אתה ואמ' לו גם כן תמול באיך והיום אניעך עמנו ללכת : ויניען

מהרו ד' וסימ' נמסר כסדר ויגש : וכל ביתו ג' בקריאה וסימ' ויעל האיש אלקנה וכל ביתו · וימת שאול ושלשת בניו דדה · ויצא המלך וכל ביתו ברגליו : גולה וגולה ה' בקריא' וסימ' כי קשרתם כלכם עלי ב'

ואת אבשלום הלכו מאתים איש 11
מירושלם קראים והלכים לתמם
ולא ידעו כל דבר :
וישלח אבשלום את אחיתפל 12
הגילני יועץ דוד מעירו מגלה בזבחו
את הזבחים ויהי הקשר אמץ והעם
הולך ורב את אבשלום : ויבא 13
המגיד אל דוד לאמר היה לב
איש ישראל אחרי אבשלום : ויאמר 14
דוד לכל עבדיו אשר אתו בירושלם
קומו ונברחה כי לא תהיה לנו
פליטה מפני אבשלם מהרו ללכת
פן ימהר והשגנו והדיח עלינו את
הרעה והכה העיר לפי חרב :
ויאמרו עבדי המלך אל המלך ככל 15
אשר יבחר אדני המלך הנה עבדיך :
ויצא המלך וכל ביתו ברגליו ויעזב 16
המלך את עשר נשים פלגשים
לשמר הבית : ויצא המלך וכל 17
העם ברגליו ויעמדו בית המרחק :
וכל עבדיו עברים על ידו וכל 18
הכרתי וכל הפלתי וכל הגתים שש
מאות איש אשר באו ברגלו מגת
עברים על פני המלך : ויאמר המלך 19
אל אתי הגתי למה תלך גם אתה
אתנו שוב ושב עם המלך כי נכרי
אתה וגם גלה אתה למקומך : תמול 20
בואך והיום אנועך עמנו ללכת ואני
הולך על אשר אני הולך שוב והשב
את אחיך עמך חסד ואמת :
ויען אתי את המלך ויאמר חי 21
יהוה וחי אדני המלך כי אם במקום
אשר יהיה שם אדני המלך אם
למות אם לחיים כי שם יהיה עבדך :

ב' בת אליעם ל' וכתי' הא' כ' חס · יד חס' ד' · ה' כמו' גם גם · אניעך ק' · ג' מל' בכיפ' ד' · אם כתי' ולא קרי'

ועם אבשלום אזלו מאתן גברין
מירושלם זמינין ואזלין לתומיהון
ולא ידעין כל מדעם :
ושלח אבשלום ית
אחיתופל גילונאה מלכא דדוד
מקרתיה מגילו בדבחותיה ית
דבחיא והות מירדא תקיף ועמא
אזיל וסגי עם אבשלום : ואתא
דמחוי לות דוד למימר אתפני
ליבא דאנש ישר' בתר אבשלום :
ואמר דוד לכל עבדוהי דעמיה
בירושלם קומו ונערוק ארי לא
תהי לנא שיזבא מן קדם אבשלום
אוחו למיזל דילמא יוחי וידבקיננא
ויכמון ית בישתא עלנא וימחי ית
קרתא לפתגם דחרב : ואמרו
עבדי מלכא למלכא ככל דיימר
רבוני מלכא הא עבדך : ונפק
מלכא וכל אנש ביתיה די עמיה
ושבק מלכא ית עשר נשין לחינן
למיטר ביתא : ונפק מלכא וכל
אנש ביתיה עמיה וקמו באתר ר
רחיק : וכל עבדוהי עברין על
ידוהי וכל קשתיא וכל קלעיא
וכל גתאי שית מאה גברא דאתן
עמיה מגת עברין קדם מלכא :
ואמר מלכא לאתי גתאה למא
תיזל אף את עמנא תוב ותיב עם
מלכא ארי נוכרא את ואף אם גלי
את איזיל לך לאתרך : תמלי אתיתא
ויומא דין איטלטלינך עמנא למיזל
ואנא אזיל לאתר דלית אנא ידע
לאן אנא אזיל תוב ואתיב ית
אחך עמך ועביד עמהון טיבו ו
וקשוט : ואתיב אתי ית מלכא
ואמר קיים הוא יי וקיים ריבוני
מלכא אלהין באתרא דיהי
תמן רבוני מלכא אם למותא ואם
לחיי ארי תמן יהי עבדך :

בפסוק · וגם גלה אתה ממקומך · אילין ג' קדמאי חס' · עשרת אלפים גולה · גולה סוד והולך רכיל מ"ל : והשב ד' בקריאה וסימ' נמסר בסדר ויחי :

רשי

לך ועבור. עם שאר העם אחר אשר איך רוצה להפרד ממני: וכל העם עוברי'. מן המלך והלאה לפי שהוא עומד קורא אותם עוברים: ויצקו. כמו ויצינו ואקימו ית ארונא העמידוהו לצד אחד והעם עוברים שהיה דוד רוצה לשאתו עמו: ויעל אביתר עד תם וגו'. הרי זה מקרא מסורס ויצקו ארון האלהים עד תום כל העם לעבור: ויעל אביתר. אותו היום נסתלק מן הכהונה שנשאל באורים ותומים ולא נענה ונכנס צדוק תחתיו וכן שנינו בסדר עולם ובסדר יומא: הרואה אתה. אם רואה אתה שעצה נכונה היא שוב העיר וגו': שני בניכם אתכם. ובידם תוכלו להודיעני מה שתשמעו מבית המלך ולפי מה שתודיעוני אמלט: במעלה הזתים. בהר הזתים: חפוי. מכוסה כדרך האבלים: חפו. כסו: ודוד הגיד. ולדוד הגיד המגיד: סכל. קלקל כמו הסכל ירבה דברי: בא עד הראש. עד ריש טוריא: אשר ישתחוה שם לאלהי'. אשר היה רגיל להשתחוות שם כשהיה בא לירושלם היה רואה משם את האהל שהארון בתוכו והיה משתחוה: עבר

רדק

וכל הארץ בוכים. פי' וכל אנשי הארץ וכן וכל הארץ באו מצרימה: על פני דרך את המדבר. כמו אל המדבר וכן והראה את הכהן כלומר עוברים אל המדבר על פני הדרך שהיה שם כלומר שלא עברו דרך הנחל או פירושו וכל העם גם כן עוברים בנחל קדרון כמו שהיה המלך עובר וכלם מגמת פניהם אל המדבר כמו שאמ' דוד אנכי מתמהמ' בערבו' המדבר ומדבר יקרא מרעה הבהמו' בין קרוב לעיר בין רחוק לעיר לפיכך אמר ורעו כבשים כדברם כעדר בתוך הדברו והוא מתרגום וינהג ודבר מקום שהרועה נוהג שם המקנה: ויצקו. כמו ויעמידו וכן ויציגום לפני יי': ויעל אביתר. לפי פשט הכתוב יראה כי פי' ויעל אביתר נסתלק לצד אחד עם הארון עד תום כל העם לעבור מן העיר ר"ל מירושלם אבל רבו' ז"ל קבלו כי באותו היום נסתלק אביתר מכהונה גדולה והכניסו צדוק תחתיו שנ' ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר ולמה נסתלק באותו היום כי שאל באורי' ותומים ולא נענה ושאל צדוק ונענ' כמו שפי' בספר יהוש' כי השואל באורים ותומי' הכהן הנשאל רוח הקדש שורה עליו ובה היה מכוין ומשיב השאלה עם מה שהיה נראה לו באורים ותומים כמו שפי' בספר שופטים וכיון שראה דוד שנסתלקה רוח הקדש מאביתר ידע שהגיע זמן הקללה שקלל הקב"ה זרע עלי ואביתר היה מזרע עלי שהיה מבני איתמר וצדוק מזרע פנחס ונתקיימ' בו ברכה שברכו הקב"ה כמו שכתוב והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם אבל לא נמשח צדוק לכהן גדול עדיין אלא שנתמנה לכהן גדול עד יום מלוך שלמה שמשחוהו כמו שכתוב וימשחו שלמה ליי' לנגיד ולצדוק לכהן כי הקללת היית' תלויה עד מלוך שלמה כמו שכתו' ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן כי הכתוב אומר והבטתה צר מעון והמעון הוא בית המקדש ובית המקדש לא נבנה עד מלוך שלמה: והראני אותו ואת נוהו. הבית שהיה שם הארון ופי' אותו שישיבני לאהבתו ויחפוץ בי כי עתה בלקחו עונש עוני היה מרוחק ממנו כאדם שמעלים עיניו משונאו ואינו רואהו ות"י ויחזינני קדמוהי ואפלח קדמוהי בבית מקדשיה: הנני. כלומר אקבל גזירותיו באהבה: הרואה אתה. אם רואה אתה בעיניך כלומ' בעצתך ות"י חזויא את תוב לקרתא כלומ' נביא אתה שראית שסרתה עליו רוח הקדש ונענה אותו היום באורי' ותומי' ואמ' לו טוב הוא שתשוב העיר ותודיעני משם כל דבר: בעברות המדבר. כן כתי' וקרי בערבו' ופי' הכתו' בעבר נחל קדרון ופי' הקרי כתרגומו במשרי מדברא ושניהם נכונים בענין אלא שהקרי יותר קרוב: במעלה הזתי'. כתרגו' במסקנ' דטור זיתיא ועלה שם להשתחוות לי' משם כי מהר הזיתים יראה הר מקום בית המקדש ואע"פ שלא היה שם אז בית גם מקו' הבית בעצמו לא היה יודע עד שאמר גד הנביא לדוד שיבנה מזבח בגורן ארונה אע"פכ גבול המקום היה יודע בקבלה כי בהר המוריה יבנה בית יי' אבל לא הנו יודעים באיזה מקום עד שאמר גד לדוד וי"מ כי מהר הזתים היה רואה האהל שהיה בו הארון: ודוד הגיד לאמר. חסר למ"ד השמוש ופי' ולדוד הגיד המגיד וכמוהו בחסרון למ"ד השמוש היו בן שאול כל אלה בני מכיר וכמהו בחסרון המגיד ויגד ליעקב ויאמר ליוסף: עד הראש. ראש הר הזתים וכן תרגומו עד ריש טוריא: אשר ישתחוה שם. שהיה רגילו שישתחוה שם כמו שאמר עולה במעלה הזיתים ועשה כן לפי שהיה רחוק ממקום המקדש ולא היה יודע אם ישוב עוד כאדם הלוקח רשות מאוהבו בגלותו: חושי

וכל הארץ ה' בקריאה וסימ' נמסר בסדר מקץ: ה' פסוק' וכל וכל וכל ג' במצעות פסוק וב' ראשי פסוקי' וסי' והערים יהרוסו. אתה הוא יי' לבדך אתה עשית. ורעשו מפני דגי הים ועוף. וכל פסיליה יכרתו. וכל הארץ בכים קול גדול: עלה ג' כתיב ה' בקריאה וסים' אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי. עלה נעלה וירשנו אותה. ועלו עלה ובכה: ישתחוה ג' בקריאה וסימ' ויהי דוד בא נגד הראש. ויהי אחרי בא אמציהו. וכל עבדי המלך. וחד וישתחוה. ויעבד את הבעל וישתחוה:

ויאמר דוד אל אתי לך ועבר ויעבר
אתי הגתי וכל אנשיו וכל הטף אשר (ב' כנשים)
אתו: וכל הארץ בוכים קול גדול (ב' מ"ל כי בוכי' כל העם:)
וכל העם עברים והמלך עבר בנחל (ה' כתו' וכל וכל וכל)
קדרון וכל העם עברים על פני דרך (ל')
את המדבר: והנה גם צדוק וכל (ב')
הלוים אתו נשאים את ארון ברית
האלהים ויצקו את ארון האלהים (ל' חס')
ויעל אביתר עד תם כל העם לעבור (ד' מ"ל)
מן העיר: ויאמר המלך
לצדוק השב את ארון האלהים
העיר אם אמצא חן בעיני יהוה
והשבני והראני אתו ואת נוהו: (ל' וחס' ל' בספ')
ואם כה יאמר לא חפצתי בך הנני
יעשה לי כאשר טוב בעיניו:
ויאמר המלך אל צדוק
הכהן הרואה אתה שבה העיר (ב' יתר מ"ל ותר חס' בן אדם הרואה חס')
בשלום ואחימעץ בנך ויהונתן בן
אביתר שני בניכם אתכם: ראו
אנכי מתמהמה בעברות המדבר עד (בערבות ק')
בוא דבר מעמכם להגיד לי: וישב
צדוק ואביתר את ארון האלהים
ירושלם וישבו שם: ודוד עלה
במעלה הזיתים עלה ובוכה וראש לו (יד מ"ל ויתר חס')
חפוי והוא הלך יחף וכל העם אשר
אתו חפו איש ראשו ועלו עלה (ג' כתי' ה"א)
ובכה: ודוד הגיד לאמר אחיתפל
בקשרים עם אבשלום ויאמר דוד (ל' וחס')
סכל נא את עצת אחיתפל יהוה: (ל')
ויהי דוד בא עד הראש אשר
ישתחוה שם לאלהים והנה לקראתו (ג')

ואמ' דוד לאתי איזיל ועיבר ועבר אתי גתאה וכל גברוהי וכל טפלא דעמיה: וכל דיירי ארעא בכן קל רב וכל עמא עברין ומלכא עבר בנחלא דקדרון וכל עמא עברין על אפי אורח מדברא: והא אף צדוק וכל ליואי עמיה נטלין ית ארון קימא דיי ואקימו ית ארונא דיי וסליק אביתר עד דשלים כל עמא למיעבר מן קרתא: ואמר מלכא לצדוק אתיב ית ארונא דיי לקרתא אם אשכח רחמין קדם יי ויתיבינני ויחזינני קדמוהי ואפלח קדמוהי בבית מקדשיה: ואם כדין יימר לא רעוא קדמי בך הא אנא יעביד לי כמא דרעוא קדמוהי: ואמר מלכא לצדוק כהנא חזויא את תוב לקרתא בשלם ואחימעץ ברך ויהונתן בר אביתר תרין בניכון עמכון: חזו דאנא מתעכב במישרי מדברא עד דימטי פיתגמא מנכון לחואה לי: ואתיב צדוק ואביתר ית ארונא דיי לירושלם ויתיבו תמן: ודוד סליק במסקנא דטור זיתיא סליק ובכי ורישיה ליה מכרך והוא אזיל יחיף וכל עמא דעמיה כריכו גבר רישיה וסלקין מסק ובכן: ודוד אתחוא למימר אחיתופל במרודיא עם אבשלום ואמר דוד קלקל כען ית מלכא דאחיתופל יי: והוה דוד אתא עד ריש טוריא די סגיד תמן קדם יי והא לקדמותיה

רלבג

ויצקו את ארון האלהים. ר"ל שכבר העמידו אותו במקום אחד עד שעלה אביתר ועד שתם כל העם לעבור מן העיר ולפי שלא הגיע עדיין אביתר אל המלך היו דברי המלך תחלה אל צדוק לבד ובסוף הענין היו דבריו גם כן עם אביתר כי אז הגיע אצל המלך ולזה אמ' ויהונתן בן אביתר שני בניכם אתכם: הרואה אתה שובה העיר וגו'. ר"ל ואתה רואה אלו הענינ' לאי זה תכלית פונ' שתלך עמנו להגיד לנו זה בודאי צריך אתה לזה להתעכב בדברי' לפי מה שיגלה מענינכם ולזה טוב שתשוב העיר בשלום: ואחימעץ בנך ויהונתן בן אביתר שני בניכם אתכם. ידמה שהיו להם בנים אחרים אך בחר דוד באלו להיותם יותר חכמים ויותר ראויים מהאחרים ולזה אמר אחר זה הנה שם עמם שני בניהם אחימעץ לצדוק ויהונתן לאביתר: ודוד עולה במעלה הזיתים. זהו הר הזיתים שהיו אצל ירושלם אצל בית המקדש וידמה כי לקדושת המקום ההוא היה דוד נוהג בהיותו שם להשתחוות שם לשם יתעלה וזהו אמרו אשר ישתחוה שם לאלהים: והיית

חושי הארכי. על שם מקומו נקרא כן והוא הנזכר בתחלת בני יוסף אל גבול הארכי עטרות: קרוע כתנתו. כמו לבוש הבדים חגור אפוד בד וכולם יחסרו אות השמוש כי בלא חסרון היה משפט פ״א הפועל בשוא כדרך הסמוכים: והיית עלי למשא. כ״ו אחד לבדו והוא ע״ין הפועל ופי׳ למשא לטורח כי רבים אשר עתה עמי לבער ולרעב ה[?] שאני בהם ומן העיר תועילני בעצתך: עבדך אני המלך אהיה. מהיום ואילך אהיה עבדך כמו שהייתי עבד אביך מאז ועתה אני אהיה עבדך וי״ו ואני נוספת כוי״ו ויפת[?] אבירם את עיניו וזולתה וכן דרך הלשון בהרבה מקומות וכן דרך לשון הערב בפה: רעה דוד. תרגומו שושבינא דדוד כלומר אוהבו וריעו שהיה עמו תמיד ובעל עצתו וכן אמר בדברי הימים בספור שרי דוד וחושי הארכי ריע המלך: יבא ירושלם. כשבא חושי הארכי באותה שעה היה אבשלום נכנס לירושלם:

מאתים לחם. ת״י הפסו׳ מאתן גריצן דלחים ומאה אתכלין דעינבין יבישין ומאה מנן דבילתא וגרב דחמר ופי׳ ומאה מאנן דבילתא מאה ליטרין של תאנים יבשים ונקרא דבלת שמכבשין הרבה מן התאנים יחד ועושין מהם כמו ככר לחם ונקרא דבלת תאנים: לבית המלך לרכוב. לנשי המלך כי לא הניח אחת מנשיו אלא עשר פלגשי׳ לשמור הבית ולא לקחו בבאתם מרכבה לנשים כי בחפזון יצאו כמו שאמר להם קומו ונברחה ואמ׳ מהרו ללכת: ולהלחם והקיץ. כן כתיב בלמ״ד ואינה נקראת וכבר כתבנו דעתינו במלות האלה ובדומיהן והלמ״ד הכתובה אין לה טעם בשמוש והיא כלמ״ד הרגו לאבנר והשליטי לאבשלום לאמות חומה והדומי׳ להם. ואמ׳ והקיץ ובכללו הצמוקים כי הפירות היבשים כלם פירות קיץ הם: בחורים. עיר מבני בנימן ונקראת בדברי הימים עלמת וכ״תי עלמת ועלמת ובחורים אחד הוא: ויסקל באבנים. השליך אבנים כמו פועל הקל וסקלתו באבני׳ ואינו הפך הקל כמו שכתב רבי יונה כי פי׳ סקלו מאבן סקלו המסילה באבנים שתשליכו שם מפני הטיט והטיט הוא מכשו׳ הדרכי׳ וזהו שאמר הרימו מכשו׳ מדרך עמי ומ״ם מאבן במקו׳ בי״ת כמו מסיני בא או תהיה המ״ם כמשמע׳ ויהיה פי׳ סקלו המסלה מאבני׳ גדולו׳: מימינו ומשמאלו. כל העם והגבורים שהיו מימין דוד ומשמאלו היה מסקל באבני׳: איש הדמים. ת״י גבר דחייב קטול וי״ל שחשדו בדמי איש בשת ובדמי אבנר וזהו שאמ׳ לו השיב עליך יי׳ כל דמי בית שאול אשר מלכת תחתיו כלו׳ הרגת ביתו ומלכת תחתיו וי״ת כל דמי בית שאול כל חובי בית שאול: כי

למשא ג׳ בקריא׳ וסי׳ אם עברת אתי והית. ולמה יהיה עבדך. חטאתי מה אפעל לך. וחד לעבר ולמשא: רעה ג׳ בקריאה וסי׳ ויבא חוש רעה דוד העיר. ויהי כאשר בא חושי. חבוד בן נתן כהן רעה: ובא ז׳ ר״פ בקריא׳ וסי׳ ובא אשר לו הבית והגיד לכהן. ובא הכהן וראה והנה פשה. ובא אהרן אל אהל מועד ופשט.

חוּשַׁי הָאַרְכִּי קָרוּעַ כֻּתָּנְתּוֹ וַאֲדָמָה עַל־רֹאשׁוֹ׃ וַיֹּאמֶר לוֹ דָּוִד אִם עָבַרְתָּ אִתִּי וְהָיִתָ עָלַי לְמַשָּׂא׃ וְאִם־הָעִיר תָּשׁוּב וְאָמַרְתָּ לְאַבְשָׁלוֹם עַבְדְּךָ אֲנִי הַמֶּלֶךְ אֶהְיֶה עֶבֶד אָבִיךָ וַאֲנִי מֵאָז וְעַתָּה וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וְהֵפַרְתָּה לִי אֵת עֲצַת אֲחִיתֹפֶל׃ וַהֲלוֹא עִמְּךָ שָׁם צָדוֹק וְאֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר תִּשְׁמַע מִבֵּית הַמֶּלֶךְ תַּגִּיד לְצָדוֹק וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים׃ הִנֵּה־שָׁם עִמָּם שְׁנֵי בְנֵיהֶם אֲחִימַעַץ לְצָדוֹק וִיהוֹנָתָן לְאֶבְיָתָר וּשְׁלַחְתֶּם בְּיָדָם אֵלַי כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר תִּשְׁמָעוּ׃ וַיָּבֹא חוּשַׁי רֵעֶה דָוִד הָעִיר וְאַבְשָׁלֹם יָבוֹא יְרוּשָׁלִָם׃

יו וְדָוִד עָבַר מְעַט מֵהָרֹאשׁ וְהִנֵּה צִיבָא נַעַר מְפִיבֹשֶׁת לִקְרָאתוֹ וְצֶמֶד חֲמֹרִים חֲבֻשִׁים וַעֲלֵיהֶם מָאתַיִם לֶחֶם וּמֵאָה צִמּוּקִים וּמֵאָה קַיִץ וְנֵבֶל יָיִן׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־צִיבָא מָה־אֵלֶּה לָּךְ וַיֹּאמֶר צִיבָא הַחֲמוֹרִים לְבֵית־הַמֶּלֶךְ לִרְכֹּב וּלְהַלֶּחֶם וְהַקַּיִץ לֶאֱכוֹל הַנְּעָרִים וְהַיַּיִן לִשְׁתּוֹת הַיָּעֵף בַּמִּדְבָּר׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ וְאַיֵּה בֶּן־אֲדֹנֶיךָ וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הַמֶּלֶךְ הִנֵּה יוֹשֵׁב בִּירוּשָׁלַ͏ִם כִּי אָמַר הַיּוֹם יָשִׁיבוּ לִי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֵת מַמְלְכוּת אָבִי׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְצִבָא הִנֵּה לְךָ כֹּל אֲשֶׁר לִמְפִי־בֹשֶׁת וַיֹּאמֶר צִיבָא הִשְׁתַּחֲוֵיתִי אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ וּבָא הַמֶּלֶךְ דָּוִד עַד־בַּחוּרִים וְהִנֵּה מִשָּׁם אִישׁ יוֹצֵא מִמִּשְׁפַּחַת בֵּית־שָׁאוּל וּשְׁמוֹ שִׁמְעִי בֶּן־גֵּרָא יֹצֵא יָצוֹא וּמְקַלֵּל׃ וַיְסַקֵּל בָּאֲבָנִים אֶת־דָּוִד וְאֶת־כָּל־עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם וְכָל־הַגִּבֹּרִים מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ׃ וְכֹה־אָמַר שִׁמְעִי בְּקַלְלוֹ צֵא צֵא אִישׁ הַדָּמִים וְאִישׁ הַבְּלִיָּעַל׃ הֵשִׁיב עָלֶיךָ יְהוָה כֹּל דְּמֵי בֵית־שָׁאוּל אֲשֶׁר מָלַכְתָּ תַּחְתָּו וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־הַמְּלוּכָה בְּיַד אַבְשָׁלוֹם בְּנֶךָ וְהִנְּךָ בְּרָעָתֶךָ כִּי אִישׁ דָּמִים אָתָּה׃ וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה אֶל־הַמֶּלֶךְ לָמָּה יְקַלֵּל הַכֶּלֶב הַמֵּת הַזֶּה אֶת־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶעְבְּרָה־נָּא וְאָסִירָה אֶת־רֹאשׁוֹ׃

חושי ארכאה מבזעין לבושוהי ועפרא רמי ברישיה: ואמר ליה דוד אם עברתא עמי ותהי עלי למטול: ואם לקרתא תתוב ותימר לאבשלום עבדך אנא מלכא אהי עבדך דאבוך ואנא מבכין וכען ואנא עבדך ותקלקל לי ית מלכא דאחיתפל: והלא עמך תמן צדוק ואביתר כהניא ויהי כל פתגמא דתשמע מבית מלכא תחוי לצדוק ולאביתר כהניא: הא תמן עמהון תרין בניהון אחימעץ לצדוק ויהונתן לאביתר ותשלחון בידיהון לותי כל מדעם דתשמעון: ואתא חושי שושבינא דדוד לקרתא ואבשלום אתא לירושלם: ודוד עיבר זעיר מריש טורא והא ציבא עולימא דמפיבשת לקדמותי וזוג חמרין חשיקין ועליהון מאתן גריצן דלחים ומאה אתכלין דעינבין יבישין ומאה מנן דבילתא וגרב דחמר: ואמר מלכא לציבא מה אילין לך ואמר ציבא חמריא לבית מלכ׳ למרכב ולחמ׳ ודבילתא למיכל עולימיא וחמרא למשתי דמשלהי במדברא: ואמר מלכא ואן בר ריבונך ואמר ציבא למלכ׳ הא יתיב בירושלם ארי אמר יומא דין יתיבון לי בית ישראל ית מלכותא דאבא: ואמר מלכא לציבא הא לך כל די למפיבשת ואמר ציבא מודינא אשכח רחמין בעינך רבוני מלכא: ואתא דוד מלכא עד עלמת והא מתמן גבר נפק מזרעית בית שאול ושמיה שמעי בר גרא נפק מיפק ומלטיט: ומרגים באבניא ית דוד וית כל עבדי מלכא דוד וכל עמא וכל גבריא מימיניה ומסמליה: וכדין אמר שמעי בלטטותיה פוק פוק גבר חייב קטול וגבר רשיעא: אתיב עלך יי כל חובי בית שאול דמלכתא תחותוהי ואצלח יי ית מלכותא בידא דאבשלום ברך והא את בבישתך ארי גבר חייב קטול את: ואמר אבישי בר צרויה למלכא למא ילטט כלבא מיתא הדין ית רבוני מלכא אעבר כען ואעדי ית רישיה:

רשי

עבד אביך ואני מאז. כמו ואני עבד אביך מאז ומקרא מסורס הוא: ובא ירושלם. כתן לבו שיבא לירושלם: ומאה קיץ. ומאה מכן דבילתא: כה

רלבג

והיית עלי למשא. יתכן שלא היה גבור והיה זקן והיתה מפני זה תנועתו כבדה: ומאה קיץ. ר״ל מהפירות המיובשים בקיץ: איש הדמים ואיש הבליעל. יתכן מקראו איש הדמים כי דמים רבים שפך וקראו איש הבליעל על דבר בת שבע אשת אוריה החתי: כי

מסרה

ובא השמש וטהר ואחר. ובא אהרן ובניו בנסע המחנה׳ ובא האות והמופת אשר דבר אליך. ובא הלוי כי אין לו חלק׳ ובא המלך דוד עד בחורים. ובאה והכה את ארץ מצרים דירמיה כן כתיב. ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ. ובא לפנימה וימד. ובא עליך רעה ובא לציון גואל. ובא כמהלך רישך. וחברו ובא מתהלך. ובא במלכות מלך הנגב. ובא בארץ הצבי ורבות יכשלו: ואסירה ג׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ט׳:

רשי

כה יקלל. כן יקלל: וה' אמ' לו. איפשר אדם כמותו שהוא ראש לסנהדרין יקלל את המלך אם לא שנאמר לו מאת הקב"ה: יראה ה' בעיני. דמעת עיני: ויגפש שם. בבחורים: וחזקו ידי כל אשר אתך. כי עתה ידם רפה לעזור לך שאומרים בלבם הבן יתחרט אצל אביו ואנו נהיה שנואים למלך: במוב

רדק

כי יקלל. כן כתיב וקרי כה ושניהם קרובי' בענין: וכי ה'. כתי' בוי"ו וקרי בלא וי"ו. ה' אמר לו. כאילו אמר לו קלל את דוד כי הוא רצה בטלטולי זה או פירושו הוא העיר את רוחו לבזות אותי לשכח עוני: אולי יראה ה' בעוני. כמו בעניי שאני בו וכן בדברי רז"ל מעין כל ברכה וברכה כמו מעניין ות"י דמעת עיני והכתוב הוא בעוני כלו' בעניי: תחת קללתי. כתי' ב'יו"ד וקרי בו"ו והענין אחד כי הכנוי דבק עם הפעל ועם הפעול וכן כבית תפילתי שמעתי את תפלתך: באבנים לעומתו. כי לא היו משיגי' אותו האבנים והעפר כי רחוק היה ממנו אלא לעומתו היה מסקל: ועפר בעפר. הכפל לחזק הענין כי ידו היה לו אם אמ' ועפר לבדו או השליך עפר וכמוהו מקרקר קיר ותשרש שרשיה: ויגפש שם. בבחורים כמו שאמר למעלה ובא המלך דוד עד בחורים: לא אהיה. כתי' באל"ף וקרי בו"ו ופי' הכתו' דרך תמיהה והקרי כמשמעו: והשנית. והטעם השנית למה באתי אליך: למי אני אעבוד. כלומר משני פנים היה הדין עלי לבא אליך: הבו לכם. למון תפארת או פי' אתה והחכמי' אשר אתך: ויטו לאבשלו' האהל. הטו לו אהלים על הגג שיבואו שם הפלגשים וישכב אבשלום עמהן תוך האהלים וזהו לפני כל ישראל כי כלם ראו שנכנס עמהן בסתר תוך האהלים ותרגומו ונגדו לאבשלו' קינופין על אגרא ובדברי רז"ל פי' קנופין שמעמידין ארבע עמודי עצים ונותנים עליהם וסביבותיהם יריעות והוא אהל כנוי: כאשר ישאל איש בדבר האלהי'. איש קרי ולא כתיב והכתוב ר"ל על דוד כן היתה עצתו נכונה ומתאמת' לדוד כמו אם היה דוד שואל בדבר האלהים כי אחיתופל יועץ היה לדוד כמו שאומר בדברי הימים ואחיתופל יועץ למלך וקרי איש כלומ' לכל אדם המתיעץ בו ומה שאמר לדוד כי לא היה לו יועץ תמיד ומה שאמ' גם לדוד גם לאבשלום האחד לרבו' על חבירו כמו גם באנכם גם בקרכם קחו כי עתה שב להיות יועץ אבשלום כמו שהיה יועץ דוד. ובדרש איש קרי ולא כתיב לא היה איש אלא מלאך: גם לאבשלום. ואעפ"כ שזה היתה עצתו תחילה לאבשלום דבר הפלגשים עצה נכונה היתה ואף על פי שהיתה לרעה כי בדבר ההוא חזקו ידי כל אשר אתו וידעו כי לא יעשה עוד אביו שלו' עמו וגם העצה הזאת האחרת היתה נכונה ואילו נעשתה היה נהרג דוד כדברו אלא שהקב"ה צוה להפר העצה: סנים

לא טו כתיב א' וקרינן וי"ו וסי' נמסר בסדר שמיני: לשמור ח' מ"ל בקריא' וסי' בוא אל פילגשי אביך. אם תשמע דירבעם' אך יתן לך ה' שכל ובינה. ולשלמה בני תן לבב. ויהי כצאת הכהנים מן הקדש. ויעמד המלך על

רלבג

כי ה' אמר לו קלל את דוד. אמר זה להעיר כי אולי מהש"י נהיה ל להגיע זה העונש לדוד ולזה אין ראוי שישתדלו במניעתו כי השם ית' שליט בכל אשר יחפוץ ומי שישתדל לחלוק על מחשבתו יתיסר עליה' כמו ששמו אחי יוסף ליוסף להמלט מענין חלומותיו וזה היה סבה אל שהגיעו לדבר החלומות ההם: אולי יראה ה' בעיני. ר"ל אולי ישגיח השם בעבו' עיני והרצון בזה בעבור מה שעיני רואה מהבזויים האלו ואני סובלם לכבוד השי' ואעפ"י שיש לאל ידי להנקם משמעו הנה מפני זאת התכונה הטובה אשר אני בה מסבול אלו החרפות אולי ישיב לי השם ית' טוב' תחת קללתו אשר קלל אותי היום הזה: ויבא אבשלום אל פילגש אביו לעיני כל ישראל. הנה בזה נתקיים מה שייעד לו הש"י לדוד באמרו הנני מקים עליך רעה מביתך ולקחתי את נשיך לעיניך ונתתי לרעך ושכב עם נשיך לעיני השמש הזאת כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר הזה נגד כל ישראל ונגד השמש. והנה יעץ לו זה אחיתופל לחשבו כי אולי יחשבו ישראל שתהיה זאת התחבולה לבחון אם לב ישר' יסור את דוד ולזה יירא מלמרוד בדוד אך כשיראו הפעל' המגונה מאבשלו' כנג' אביו אז יתבאר להם כי נבאש את דוד: ואין זה הענין על צד התחבולה לבחון לבבם ולפי שהפילגשי' בלא כתובה ובלא קדושין דינן כדין

שמואל ב

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־לִּי וְלָכֶם בְּנֵי צְרֻיָה כִּי יְקַלֵּל וְכִי יְהוָה אָמַר לוֹ קַלֵּל אֶת־דָּוִד וּמִי יֹאמַר מַדּוּעַ עָשִׂיתָה כֵּן׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֲבִישַׁי וְאֶל־כָּל־עֲבָדָיו הִנֵּה בְנִי אֲשֶׁר־יָצָא מִמֵּעַי מְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשִׁי וְאַף כִּי־עַתָּה בֶּן־הַיְמִינִי הַנִּחוּ לוֹ וִיקַלֵּל כִּי אָמַר־לוֹ יְהוָה׃ אוּלַי יִרְאֶה יְהוָה בְּעוֹנִי וְהֵשִׁיב יְהוָה לִי טוֹבָה תַּחַת קִלְלָתִי הַיּוֹם הַזֶּה׃ וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַאֲנָשָׁיו בַּדָּרֶךְ וְשִׁמְעִי הֹלֵךְ בְּצֵלַע הָהָר לְעֻמָּתוֹ הָלוֹךְ וַיְקַלֵּל וַיְסַקֵּל בָּאֲבָנִים לְעֻמָּתוֹ וְעִפַּר בֶּעָפָר׃ וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ עֲיֵפִים וַיִּנָּפֵשׁ שָׁם׃ וְאַבְשָׁלוֹם וְכָל־הָעָם אִישׁ יִשְׂרָאֵל בָּאוּ יְרוּשָׁלִָם וַאֲחִיתֹפֶל אִתּוֹ׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־בָּא חוּשַׁי הָאַרְכִּי רֵעֶה דָוִד אֶל־אַבְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר חוּשַׁי אֶל־אַבְשָׁלוֹם יְחִי הַמֶּלֶךְ יְחִי הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל־חוּשַׁי זֶה חַסְדְּךָ אֶת־רֵעֶךָ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ אֶת־רֵעֶךָ׃ וַיֹּאמֶר חוּשַׁי אֶל־אַבְשָׁלֹם לֹא כִּי אֲשֶׁר בָּחַר יְהוָה וְהָעָם הַזֶּה וְכָל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל לֹא אֶהְיֶה וְאִתּוֹ אֵשֵׁב׃ וְהַשֵּׁנִית לְמִי אֲנִי אֶעֱבֹד הֲלוֹא לִפְנֵי בְנוֹ כַּאֲשֶׁר עָבַדְתִּי לִפְנֵי אָבִיךָ כֵּן אֶהְיֶה לְפָנֶיךָ׃

וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל־אֲחִיתֹפֶל הָבוּ לָכֶם עֵצָה מַה־נַּעֲשֶׂה׃ וַיֹּאמֶר אֲחִיתֹפֶל אֶל־אַבְשָׁלֹם בּוֹא אֶל־פִּלַגְשֵׁי אָבִיךָ אֲשֶׁר הִנִּיחַ לִשְׁמוֹר הַבָּיִת וְשָׁמַע כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי־נִבְאַשְׁתָּ אֶת־אָבִיךָ וְחָזְקוּ יְדֵי כָּל־אֲשֶׁר אִתָּךְ׃ וַיַּטּוּ לְאַבְשָׁלוֹם הָאֹהֶל עַל־הַגָּג וַיָּבֹא אַבְשָׁלוֹם אֶל־פִּלַגְשֵׁי אָבִיו לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ וַעֲצַת אֲחִיתֹפֶל אֲשֶׁר יָעַץ בַּיָּמִים הָהֵם כַּאֲשֶׁר יִשְׁאַל־בִּדְבַר הָאֱלֹהִים כֵּן כָּל־עֲצַת אֲחִיתֹפֶל גַּם־לְדָוִד גַּם־לְאַבְשָׁלֹם׃

תרגום

וַאֲמַר מַלְכָּא מַה לִי וּלְכוֹן בְּנֵי צְרוּיָה כְּדֵין יְלַטֵּיט אֲרֵי יְיָ אֲמַר לֵיהּ לָטֵיט יַת דָּוִד וּמַן יֵימַר מָה דֵין עֲבַדְתָּא כֵּן׃ וַאֲמַר דָּוִד לַאֲבִישַׁי וּלְכָל עַבְדוֹהִי הָא בְרִי דְאוֹלֵידִית בָּעֵי לְמִקְטְלִי וְאַף אֲרֵי כְעַן בַּר שֵׁבֶט בִּנְיָמִן שְׁבוּקוּ מִנֵּיהּ וִילָטֵיט אֲרֵי אֲמַר לֵיהּ יְיָ׃ מָאִים גְּלֵי קֳדָם יְיָ דִּמְעַת עֵינַי וִיתֵיב יְיָ לִי טַבְתָא חֲלַף לְוָטְתֵיהּ יוֹמָא הָדֵין׃ וַאֲזַל דָּוִד וְגֻבְרוֹהִי בְּאוֹרְחָא וְשִׁמְעִי אָזֵיל בִּסְטַר טוּרָא לְקִבְלֵיהּ אָזֵיל וּמְלָטֵיט וּמְרַגֵּים בְּאַבְנַיָא לְקִבְלֵיהּ וּמְשַׁדֵּי עַפְרָא׃ וַאֲתָא מַלְכָּא וְכָל עַמָּא דִי עִמֵּיהּ כַּד מְשַׁלְהָן וְנַחִיתַּמָּן׃ וְאַבְשָׁלוֹם וְכָל עַמָּא אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל אֲתוֹ לִירוּשְׁלֵם וַאֲחִיתוֹפֶל עִמֵּיהּ׃ וַהֲוָה כַּד אֲתָא חוּשַׁי אַרְכָּאָה שׁוֹשְׁבִינָא דְדָוִד לְוָת אַבְשָׁלוֹם וַאֲמַר חוּשַׁי לְאַבְשָׁלוֹם יִצְלַח מַלְכָּא יִצְלַח מַלְכָּא׃ וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם לְחוּשַׁי דָא טֵיבוּתָךְ דְעִם חַבְרָךְ לְמָא לָא אֲזַלְתָּ עִם חַבְרָךְ׃ וַאֲמַר חוּשַׁי לְאַבְשָׁלוֹם לָא אֱלָהֵין דְאִתְרְעֵי יְיָ וְעַמָּא הָדֵין וְכָל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל דִי לֵיהּ אֱהֵי וְעִמֵּיהּ אֵיתֵיב׃ וְתִנְיָנוּת קֳדָם מַן אֲנָא אֶפְלַח הֲלָא קֳדָם בְּרֵיהּ כְּמָא דִפְלָחִית קֳדָם אֲבוּךְ כֵּן אֱהֵי פָלַח קֳדָמָךְ׃

וַאֲמַר אַבְשָׁלוֹם לַאֲחִיתוֹפֶל הָבוּ לְכוֹן מִלְכָּא מָה נַעְבֵּיד׃ וַאֲמַר אֲחִיתוֹפֶל לְאַבְשָׁלוֹם עוּל לְוָת לְחֵינָתָא דַאֲבוּךְ דִי שְׁבַק לְמִטַּר בֵּיתָא וְשָׁמַע כָּל יִשְׂרָאֵל אֲרֵי אִתְגָּרֵיתָא בַּאֲבוּךְ וְיִתְקְפוּן יְדֵי כָּל דִי עִמָּךְ׃ וּנְגַדוּ לְאַבְשָׁלוֹם קִינוֹפִין עַל אִיגָּרָא וְעַל אַבְשָׁלוֹם לְוָת לְחֵינָתָא דַאֲבוּהִי לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל׃ וּמִלְכָּא דַאֲחִיתוֹפֶל דִמְלַךְ בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן כְּמָא דְשָׁאֵיל גְּבַר בְּפִתְגָם דַיְיָ כֵּן כָּל מִלְכָּא דַאֲחִיתוֹפֶל אַף לְדָוִד אַף לְאַבְשָׁלוֹם׃

עמדו דד"ה. עת לשמור ועת. לשמור על אחיהם: ויטו ד' בקריאה וסי' ויקחו שחד ויטו משפט. ויטו לאבשלום האהל על הגג. ויטו נשיו את לבבו. ויטו בתהו צדיק:

[רלבג, continued] קדושין דינן כדין מפותת האב שהיא מותרת לבן: כן כל עצת אחיתופל גם לדוד גם לאבשלום. הנה אחיתופל היה אבי אביה של בת שבע אשת דוד שכ' בגבורי דוד אליעם בן אחיתופל הגילוני והנה בת שבע היתה בת אליעם כאמרו הלא זאת בת שבע בת אליעם והנה עם כל זה ספר כי עצתו היתה תמיד בתכלית מה שאפשר מהטוב להגיע אל התכלית לדוד בהיותו יועץ דוד ואחר שהיה בקושרים היתה עצתו גם כן שלמה לאבשלום כנגד דוד: ואסיבה

שנים עשר אלף. אלף מכל שבט ושבט: כשוב הכל. כשוב כל דבר שירצה אדם להשיב אליו כן נקל לי להשיב אליך כל העם ות״ת כד יתיבון כלהון: האיש אשר אתה מבקש. אחר אשר אהרג האיש אשר אתה מבקש רעתו והוא דוד כמו שאמר והכיתי את המלך לבדו ות״י בתר דיתקטל גברא דאת בעי ואמרו כי השכלה הגדולה הזאת שהיה שונא א
חיתופל את דוד שיעץ הריגתו
ובזהו בדבריו שאמר אחרי דוד
ולא אמר אחרי המלך דוד מפני
המעשה שעש׳ בבת שבע ואמרו
כי בת שבע היתה בת בנו של
אחיתופל דכתיב הלא זאת בת
שבע בת אליעם וכתי׳ אליעם בן
אחיתופל הגילוני: בפע׳ הזאת.
אע״פ שכל עצותיו נכונות בפעם
הזה חטא בעצתו: כדוב שכול.
שהוא מר נפש כשהרגו לו ב
גורותיו והוא נלחם עם אד׳ אשר
ימצא בחזקה ובמרירו׳ לב: ולא
ילין את העם. כי הוא איש יודע
מלחמה ויירא הוא שמא תבא
עליו פתאום: ולא ילין את העם.
כמו עם העם אלא יחבא באחת
הפחתי׳ ולא ידע אדם מקומו אם
כן מה שאמר אחיתופל והכיתי
את המלך לבדו זה לא יהיה אם
כן עצתו בטלה: באחת הפחתי׳
. זכר פחת בלשון נקבה שאמר
באחת ובמקום אחר זכר פחת
בלשון זכר אל הפחת הגדול ו
והפחת הוא חפיר ותרגומו בחד
מן קומציא כמו חופר גומץ או
באחת המקומו׳ שיוכל להחבא
שם: ושמע השומע. כי המלחמ׳
הנעשת בלילה לא יבחין אד׳ בין
מערכה זו למערכה אחרת אשר
כנגדה והראשונים שאלו שנים
עשר אלף שיפלו על ידי חיל דוד
וחיל דוד נשמרים ועומדים על
עמדם וילחמו כנגד הנופלים
עליהם ותהיה הצעקה ביניהם
וישמע השומע שאלו שנים עשר
אלף מהאחרוני׳ שבהם כשישמעו
הצעקה וידעו כי חיל דוד הם ג
בורי׳ ומרי נפש ונלחמי׳ בחזקה
ויאמר השומע היתה מגפה בעם
אשר אחרי אבשלום והם הם ה
המנוצחים כי לא יבחנו בלילה:
והוא גם בן חיל. פי׳ והוא א
אחיתפל שהוא בן חיל שאמר
אבחרה נא שנים עשר אלף אע״פ
שהוא בן חיל ולבו כלב האריה
שבחו כדי שלא יראה כי כדי
לגנותו הוא מדבר כלומר אפילו
אחיתופל שלבו כלב האריה ה
המס ימס לקול השמוע שישמע
ויחשוב כי אנשיו הם המנוצחים
וימס לבבו אלא יעצתי שתהיה
המלחמה בו׳ ובידיעת כל ישרא׳
שיאספו מדן ועד באר שבע ו
ובגלוי תהיה המלחמה:
ופניך

ואשיבה ד׳ בקריא׳ ומל׳ וסי׳ ואשיבה כל העם אליך. ואשיבה שפטיך כבראשנה ויועציך. ואשיבה ידי עליך ואשיבה חרפי דבר: ויישר ג׳ מלאים בליש׳ וסי׳ נמסר בסדר בלק: אם אין ד׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר בשלח:

ואמר אחיתפל לאבשלום
אבחר כען תרי עסר אלפין גברא
ואקום וארדוף בתר דוד בליליא:
ואיהך עלוהי כד הוא משלהי
וידוהי מרשלן ואזיע יתיה
ויעירוק כל עמא די עימיה ואקטול
ית מלכא בלחודוהי: ואתיב כל
עמא לותך יתובון כולהון בתר
דיתקטל גברא דאת בעי כל עמא
יהי שלם: וכשר פיתגמא בעיני
אבשלום ובעיני כל סבי ישראל:
ואמר אבשלום קרי
כען אף לחושי ארכאה ונשמע
מה דיימר אף הוא: ואתא חושי
לות אבשלום ואמר אבשלום ליה
למימר כפתגמא הדין מליל
אחיתפל הנעביד ית פתגמיה אם
לא דכשר בעינך את מליל:
ואמר חושי
לאבשלום לא תקין מלכא דמלך
אחיתופל בזמנא הדא: ואמר
חושי את ידעתא ית אבוך וית
גברוהי ארי גברין אינון ומרירן
נפשן אינון כדוב תכל בחקלא
ואבוך גבר עביד קרבין ולא יבית
ית עמא: הא כען הוא טמיר
בחד מן קומציא או בחד מן אתריא
ויהי כמיפל בהון בקדמיתא וישמע
די שמע ויימר הות מחתא בעמא
דבתר אבשלום: והוא אף גבר
גבר דליביה כליבא דאריא ממס
ימסי ארי ידע כל ישראל ארי
גיבר אבוך וגברין גברין די
עמיה: ארי מלכית אתכנשא
יתכנשון עלך כל ישראל מדן ועד
באר שבע כחלא די על ימא לסגי

ויאמר אחיתפל אל- יז
יר חס׳ אבשלם אבחרה נא שנים-עשר
ל׳ ל׳ אלף איש ואקומה וארדפה אחרי-
ב׳ דוד הלילה: ואבוא עליו והוא יגע
ל׳ כתי׳ ה׳ ל׳ ורפה ידים והחרדתי אתו ונס כל-
העם אשר-אתו והכיתי את-המלך
ד׳ לבדו: ואשיבה כל-העם אליך
ל׳ וא׳ וכשוב כשוב הכל האיש אשר אתה מבקש
ג׳ מ׳ ל׳ כל-העם יהיה שלום: ויישר הדבר
יר חס׳ בעיני אבשלם ובעיני כל-זקני
ישראל: ויאמר
אבשלום קרא נא גם לחושי הארכי
ל׳ ונשמעה מה-בפיו גם-הוא: ויבא
חושי אל-אבשלום ויאמר אבשלום
אליו לאמר כדבר הזה דבר אחיתפל
ל׳ ד׳ ל׳ הנעשה את-דברו אם-אין אתה דבר
: ויאמר חושי אל-
אבשלום לא-טובה העצה אשר-
יעץ אחיתפל בפעם הזאת: ויאמר
ל׳ חושי אתה ידעת את-אביך ואת-
ז׳ חס׳ אנשיו כי גברים המה ומרי נפש
ג׳ המה כדוב שכול בשדה ואביך איש
ד׳ ל׳פ בסיפ׳ מלחמה ולא ילין את-העם: הנה
ל׳ עתה הוא-נחבא באחת הפחתים או
ג׳ כתי׳ כן ג׳ א׳ ת ל ו א׳ חס׳ באחד המקומות והיה כנפל בהם
בתחלה ושמע השמע ואמר היתה
יר חס׳ מגפה בעם אשר אחרי אבשלם:
ל׳ והוא גם-בן-חיל אשר לבו
ה׳ כלב האריה המס ימס כי-ידע כל-
ל׳ ישראל כי-גבור אביך ובני-חיל
ל׳ וחס׳ אשר אתו: כי יעצתי האסף
ט׳ יאסף עליך כל-ישראל מדן ועד-
ב׳ באר שבע כחול אשר-על-הים לרב

כשוב הכל אליך האיש אשר אתה מבקש. יעשה בו בקשתך ויהרג ואחר כך כל העם יהיה שלום וזה מקרא קצר: ובעיני זקני ישראל. זקני אשמאי: ואביך איש מלחמה. יודע ענייני מלחמה ותכסיסיה וטוב מארב ובטוח הוא שתרדוף הלילה לבא עליו לפיכך לא ילין עם שאר העם: הנה עתה הוא נחבא. וכשתבא על מחנה העם אשר אתו הוא לא
יהיה שם שתהרגנו:
והיה כנפל בהם ב
בתחלה. אני אמרתי
לך כי אנשיו גבורים
ומרי נפש ואם יהרגו
בעמך תהיה בם מ
מפלה במלחמ׳ זו היא
שהיא ראשונה ושמע
השומע מכל ישראל
הבאים להתחבר אליך
ואמר היתה מגפה בעם
אבשלום: והוא גם בן
חיל. ואותו השומע
אפי׳ הוא בן חיל ולבו
כלב האריה המס י
ימס בפחד ורעדה ולא
יתקשר עוד אליך כי
יאמר כבר התחיל ל
ליפול וכענם הוא על
אביו ולא יצליח: כי
יעצתי. כי זאת עצתי:
ופניך

רלבג

ואשיבה כל העם אליך
כשוב הכל האיש אשר
אתה מבקש. ר״ל
בזה הדרך אשיב כל
ישראל בכללם אליך כי
הכותי האיש אשר א
אתה מבקש יהיה כ
כשוב הכל כי ממיתת
דוד יתמשך שישובו כל
ישראל אליך ויהיה זה
סבה שלא תשחית ע
עמך אשר אתך או א
אשר את דוד אך יהיה
כל העם שלום בלי מ
מלחמה כי אחר מותו
לא יתכן שתהיה שם
מלחמה כלל על זה:
בעיני כל זקני ישרא׳.
הנה כל חכמי ישראל
הסכימו בזאת העצה
כי גם האמינו בדברי
אבשלו׳ אל העם שאין
אביו רוצה לעשות דין
ומשפט לאחד מהבאי׳
לפניו עם שזה היה מ
מהשי״ת לענוש את דוד
על דבר אוריה החתי:
כדוב שכול בשדה.
ר״ל כדוב טורף ולרוב
טרפו קראו שכול ל
היותו משכל והנה

שכול ג׳ בקריאה וסי׳ כדוב שכול בשדה. אפגשם כדוב שכול. פגוש דוב שכול. תלתיהון גבי דוב. סימן והלך מדי שנה בשנה. ונמצאתי לכם המקומות כתיב מל׳ דמל׳. הנה עתה הוא נחבא. ובאנו אליו באחת המקומות. בבקרת רועה עדרו. המקומת כתיב חס׳ ו״ו בתר׳ ושארא המקמות כתיב חסר ו״ו קדמ׳:

אביך איש מלחמה ולזה הוא יודע באיזה צד ראוי שינהג בזאת המלחמה ומפני זה לא ילין העם במוש מלון מפורסם אבל הוא נחבא עתה באחת מהמקומות אשר יתכן לו ההחבא שם והיה כשיפלו מהם בתחלה בני החיל הרודפים אחריהם וימותו על ידם בעבור שאינם נשמרים מהם שיהיו שם ושמע השומע זה ואמר שכבר היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום יהיה זה סבה להביא מורך לב בלב הנשארים וינוסו ויפלו ביד דוד ואנשיו ועוד כי דוד הוא גם כן בן חיל אשר לבו כלב האריה ואיך תחשב שימס לבבו כמו שאמר אחיתופל והחרדתי אותו וגם כל העם אשר אתו הנה יודע כל ישראל כי גבור אביך ואשר אתו הם בני חיל ולא ימס לבבם או ירכה בזה כי ממורך הלב אשר יפול בלב החיל אשר לאבשלום שמעט כי מגפה היתה בעם אשר אחרי אבשלום הנה לא יהיה שם אחד אע״פ שיהיה בן חיל ולבו כלב האריה שלא ימס לבבו ויוסיף להם מורך בלבבם מה שמפורסם לכל ישראל כי גבור אביך והאנשים אשר אתו: ויאמר

ופניך הולכים בקרב· אתה תהיה במלחמה לא כמו שאמר אחיתופל שילך הוא עם י"ב אלף איש ותשב אתה בירושלם והוא יסיב לך כל ישראל לא טובה עצתו כי טוב שתלך אתה במלחמה כי יתחזקו ישראל להלחם כשתהיה אתה במלחמה ופירוש ופניך הולכים בקרב שתלך אתה בעצמך ולא תשלח אחר במקומך וכן אם אין פניך הולכים ואמרו כנוי ההליכה בפנים כי בהם השמירה וההשגחה כאשר ילך האדם ות"י ואת תהי אזיל בריש כולנא: באחת המקומות. כתיב באחת בת"יו וקרי באחד בד"לת: כאשר יפול הטל· שמכסה כל פני האדמה כן נחנה עליו: ולא נותר בו. כמו ולא יותר עבר במקום עתיד ורבים כמוהו: והשיאו. דרך גוזמא אמר כל כך יהיו ישרא' רבים שאפילו ירימו חבלים אל העיר למשכה ולסחבה עד הנחל יוכלו לעשות עד אשר לא ישאר בעיר אפילו אבן אחת ומה שאמר אותו וזכר עיר שהיא לשון נקבה אותו אמר על מגדל שהיה בתוך העיר כלו' אפילו יהיה מגדל עוז בתוך העיר שיאסף אליה הכל יסחבו העיר והמגדל ויונ' תרגם והשיאו ויתכנשון כל ישראל על קרתא ההיא ויקפונה משריין וגו' כבעמוד תרגם חבלים משריין כמו חבל נביאים או דעתו על חבלי האהלים אשר במחנה: שלחו. לפניכ' יהונתן ואחימעץ שהיו חוץ לעיר: והגידו· על ידיהם הגידו לדוד: תעבר· את הירדן: פן יבולע למלך· פן ישחת כמו אם יבלענו ממקומו כי ירא אכי שמא ישמו עצת אחיתופל אע"פ שאמרו כי טובה עצתי מעצתו אולי תתהפך דעת עדיין לעצת אחיתופל לכן לא תלין הלילה בערבות המדבר שנודעת שם אלא עבור הלילה הירדן ות"י פן יבולע דילמא יתהני למלכא ולא ידעתי דעתו: בעין רוגל. תרגם יונתן בעין קצרא וקצרא הוא הכובס ובעין הזה היו מכבסין בגדים ונקרא הכובס רוגל לפי שמשפשף הבגדי' ברגליו: והלכה השפחה· שפחה של בית צדוק הלכה לעין רוגל למקו' שהיה שם יהונת' ואחימעץ והגיד' להם שהם ילכו ויגידו לדוד הדברי' שדבר חושי: על פני הבאר· כמו על פי הבאר וכן תרגם יונתן על פומא דבירא והוא מן ג' דסבירי' פי וקורין פני והענין אחר כי פי הבאר הוא פניו: הריפות· החטי' הכתושים יקראו הריפות וכן בתו' הריפות בעלי והוא מן עמודי שמים ירופפו ויונתן תרגם הריפות דקילן: מיכל המים· אין לו חבר ולפי ענינו פלג מים ויונתן תרגם עבר ירדנא: אל

ואת זקני ג' בקריא' וסי' ויאמר חושי אל צדוק· וישלח את אליקים אשר על הבית דמלכים· וחכרו דישעיה: העירה ט"ח לישן עורה וחד לישן קריה וסי' נמסר ביהושע סימן ו': אבשלם יד חס' וסי' כי לא תהיה לנו פליטה· היתה מגפה בעם· כזאת וכזאת· ועצת אחיתופל· ויישר הדבר· אשר בחר יי' והעם הזה· בוא אל

ופניך הלכים בקרב: ובאנו אליו
באחת המקומות אשר נמצא שם
ונחנו עליו כאשר יפל הטל על-
האדמה ולא נותר בו ובכל האנשים
אשר אתו גם אחד: ואם אל עיר
יאסף והשיאו כל ישראל אל העיר
ההיא חבלים וסחבנו אתו עד הנחל
עד אשר לא נמצא שם גם צרור:
ויאמר אבשלום
וכל איש ישראל טובה עצת חושי
הארכי מעצת אחתפל ויהוה צוה
להפר את עצת אחיתפל הטובה
לבעבור הביא יהוה אל אבשלום
את הרעה: ויאמר חושי אל צדוק
ואל אביתר הכהנים כזאת וכזאת
יעץ אחיתפל את אבשלם ואת זקני
ישראל וכזאת וכזאת יעצתי אני:
ועתה שלחו מהרה והגידו לדוד
לאמר אל תלן הלילה בערבות
המדבר וגם עבור תעבור פן יבלע
למלך ולכל העם אשר אתו:
ויהונתן ואחימעץ עמדים בעין רגל
והלכה השפחה והגידה להם והם
ילכו והגידו למלך דוד כי לא יוכלו
יח להראות לבוא העירה: וירא אתם
נער ויגד לאבשלם וילכו שניהם
מהרה ויבאו אל בית איש ב
בחורים ולו באר בחצרו וירדו שם:
ותקח האשה ותפרש את המסך על
פני הבאר ותשטח עליו הרפות ולא
נודע דבר: ויבאו עבדי אבשלום
יט אל האשה הביתה ויאמרו איה
אחימעץ ויהונתן ותאמר להם האשה
עברו מיכל המים ויבקשו ולא מצאו
וישבו ירושלם: ויהי אחרי לכתם
ויעלו מהבאר וילכו ויגדו למלך
דוד ויאמרו אל דוד קומו ועברו
מהרה את המים כי ככה יעץ
כב עליכם אחיתפל: ויקם דוד וכל
העם אשר אתו ויעברו את
הירדן עד אור הבקר עד אחד לא
נעדר אשר לא עבר את הירדן:

ל · כאחד · ג' · ה' ר' מלרע ולית דכו' מלעיל · ב' עון אשמה · ל · ב' נספתיו · ג' ח' · ב' ויען עכן · יד חס' · בערבות ק' · ב' א' פתח וא' קמץ אם אחר · ד' ט' · יד חס' · ל · ג' מטעין כהון על פי · ב' אם תכתש · ל' וכל שוס אכתו רכו' · ל · ל · ו' כה · ב' זקפי' קמצי'

ואת תהי אזיל בריש כולנא: ונהך עלוהי בחד מן אתריא דנהך לתמן ונשרי עלוהי כמא דשרי טלא על ארעא ולא נשאר ביה ובכל גבריא די עימיה אף חד: ואם לקרתא יתכניש ויתכנשון כל ישראל על קרתא ההיא ויקפונה משיריין ונעקר יתה וית אבנהא ונרמינה לנחלא עד דלא נשאר תמן אבנהא: ואמר אבשלום וכל אנש ישראל תקין מלכא דחושי ארכאה ממלכא דאחיתופל ויי פקיד לקלקלא ית מלכא דאחיתופל תקנא בדיל דייתי יי על אבשלום ית בישתא: ואמר חושי לצדוק ולאביתר כהניא כדין וכדין מליך אחיתופל ית אבשלום וית סבי ישראל וכדין מלכית אף אנא: וכען שלחו בפריע וחוו לדוד למימר לא תבית בליליא במישרי מדברא ואף מעבר תעיבר דילמא יתהני למלכא ולכל עמא די עימיה: ויהונתן ואחימעץ קיימין בעין קצרא ואזלת אמתא וחויאת להון ואינון יזלון וחויאו למלכא דוד ארי לא יכלין לאיתחזאה למיעל לקרתא: וחזא יתהון עולימא וחוי לאבשלום ואזלו תרויהון בפריע ועלו לבית גברא בעלימת וליה גובא בדרתיה ונחתו תמן: ונסיבת אתתא ופרסת ית פרסא על פומא דביר ושטחת עלוהי דקילן ולא אתידע פיתגמא: ואתו עבדי אבשלום לות אתתא לביתא ואמרו אן אחימעץ ויהונתן ואמרת להון אתתא כבר עברו ירדנא ובעו ולא אשכחו ותבו לירושלם: והוה בתר מיזלהון וסליקו מגובא ואזלו וחויאו למלכא דוד ואמרו לדוד קומו ועברו בפריע ית ירדנא ארי כדין מליך עליכון אחיתופל: וקם דוד וכל עמא די עמיה ועברו ית ירדנא עד מנהר צפרא עד חד לא שגא דלא עבר ית ירדנא:

רשי

ופניך הולכי'· בראש ואת תהי אזיל בריש כולנא: ונחנו עליו· ונוח עליו לשון חנייה כמו וינח בכל גבול מצרים כנח ארם על אפרים: חבלים· משריין כמו חבל נביאים חבלי רשעים: עד הנחל· חומת העיר כשחוב אל הגי: וגם עבור תעבור· את הירד': פן יבלע למלך· שלא יעציו לטובה ויעש' כדברי אחיתופל: יבלע· יאמ' לו בסתר ובבליעה: עין רוגל· עין קצרא כובשי בגדי כמר שחובטין אותם שם שבועטין אותם ברגל: את המסך· וילון: הריפות· חטין כתושות כמו בתוך הריפות: מיכל המים· איני יודע לו פתרון במחברת כל ופתרונו לפי ענינו כמו שיבולת הנהר: בת

אבשלם חס' וכלונתא עליה אית סיפרי דמשל' כתב' עוד חס' ואית סיפרי כתב' יד חס' ואין מוכי' זה מן המכין

רלבג

ויאמר אבשלום וכל איש ישראל· זה מורה כי זקני ישראל לא הסכימו בזאת העצה השנית: פן יבולע למלך ולכל העם אשר אתו· למען תתישב העצה ביניהם על זה או ירצ' בזה פן ישחית מה שהוא למלך מנשיו ובניו ונשו ומה שהוא לכל העם אשר אתו ולא אמרו פן יבולע המלך לחלוק כבוד למלכות ושלא לפתוח פיו לרע כנגדו: ותשטח עליו הריפו'· היא חטה הנכתשת במכתש ונשטחה תחלה כדי שתיבש: מיכל המים· רוצה לומר פלג המים:
וכו

פלגשי אביך· ודוד בא מחנימה· אבחרה נא· ואת עמשא שם· ויחן ישראל· וירא אתם נער ויגד·
ראיתי את אבשלם· ואבשלם לקח: פני הבאר ג' סבירין פי' וקרינן פני בקריאה וסי' נמסר בריש סדר מסעי:
אור הבקר ו' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בשפטים סימן י"ו:

מחנימה ג׳ וסי׳ ודוד בא מחנימה· ויהי כבוא דוד מחנימה· אחינדב בן עדא׃ וקלי ג׳ וסי׳ ולחם קלי וכרמל· משכב וספות וכלי יוצר ב׳ בנו· וא׳ מצות וקלי׃ והשלשת ב׳ חס׳ דחס׳ וט׳ מלאים וסי׳ נמסר בסדר שלח לך׃

וַאֲחִיתֹפֶל רָאָה כִּי לֹא נֶעֶשְׂתָה עֲצָתוֹ וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־הַחֲמוֹר וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־בֵּיתוֹ אֶל־עִירוֹ וַיְצַו אֶל־בֵּיתוֹ וַיֵּחָנַק וַיָּמָת וַיִּקָּבֵר בְּקֶבֶר אָבִיו׃
וְדָוִד בָּא מַחֲנָיְמָה וְאַבְשָׁלֹם עָבַר אֶת־הַיַּרְדֵּן הוּא וְכָל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ׃
וְאֶת־עֲמָשָׂא שָׂם אַבְשָׁלֹם תַּחַת יוֹאָב עַל־הַצָּבָא וַעֲמָשָׂא בֶן־אִישׁ וּשְׁמוֹ יִתְרָא הַיִּשְׂרְאֵלִי אֲשֶׁר־בָּא אֶל־אֲבִיגַל בַּת־נָחָשׁ אֲחוֹת צְרוּיָה אֵם יוֹאָב׃
וַיִּחַן יִשְׂרָאֵל וְאַבְשָׁלֹם אֶרֶץ הַגִּלְעָד׃
וַיְהִי כְּבוֹא דָוִד מַחֲנָיְמָה וְשֹׁבִי בֶן־נָחָשׁ מֵרַבַּת בְּנֵי־עַמּוֹן וּמָכִיר בֶּן־עַמִּיאֵל מִלֹּא דְבָר וּבַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי מֵרֹגְלִים׃
מִשְׁכָּב וְסַפּוֹת וּכְלִי יוֹצֵר וְחִטִּים וּשְׂעֹרִים וְקֶמַח וְקָלִי וּפוֹל וַעֲדָשִׁים וְקָלִי׃
וּדְבַשׁ וְחֶמְאָה וְצֹאן וּשְׁפוֹת בָּקָר הִגִּישׁוּ לְדָוִד וְלָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ לֶאֱכוֹל כִּי אָמְרוּ הָעָם רָעֵב וְעָיֵף וְצָמֵא בַּמִּדְבָּר׃
יח וַיִּפְקֹד דָּוִד אֶת־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּשֶׂם עֲלֵיהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת׃
וַיְשַׁלַּח דָּוִד אֶת־הָעָם הַשְּׁלִשִׁית בְּיַד־יוֹאָב וְהַשְּׁלִשִׁית בְּיַד אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה אֲחִי יוֹאָב וְהַשְּׁלִשִׁית בְּיַד אִתַּי הַגִּתִּי וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־הָעָם יָצֹא אֵצֵא גַּם־אֲנִי עִמָּכֶם׃
וַיֹּאמֶר הָעָם לֹא תֵצֵא כִּי אִם־נֹס נָנוּס לֹא־יָשִׂימוּ אֵלֵינוּ לֵב וְאִם־יָמֻתוּ חֶצְיֵנוּ לֹא־יָשִׂימוּ אֵלֵינוּ לֵב כִּי־עַתָּה כָמֹנוּ עֲשָׂרָה אֲלָפִים

וַאֲחִיתוֹפֶל חֲזָא אֲרֵי לָא אִתְקַיַּים מִלְּכֵיהּ וְזָרֵיז יַת חֲמָרָא וְקָם וַאֲזַל לְבֵיתֵיהּ וּלְקַרְתֵּיהּ וּפַקֵּיד עַל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וְאִתְחֲנַק וּמִית וְאִתְקְבַר בְּקִבְרָא דַאֲבוּהִי׃ וְדָוִד אֲתָא לְמַחֲנַיִם וְאַבְשָׁלוֹם עֲבַר יַת יַרְדְּנָא הוּא וְכָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ׃ וְיַת עֲמָשָׂא מַנִּי אַבְשָׁלוֹם חֲלַף יוֹאָב עַל חֵילָא וַעֲמָשָׂא בַּר גַּבְרָא וּשְׁמֵיהּ יִתְרָא יִשְׂרְאֵלָאָה דְּעַל לְוַת אֲבִיגַל בַּת נָחָשׁ אֲחָתֵיהּ דִּצְרוּיָה אִמֵּיהּ דְּיוֹאָב׃ וּשְׁרָא יִשְׂרָאֵל וְאַבְשָׁלוֹם בְּאַרַע גִּלְעָד׃ וַהֲוָה כַּד אֲתָא דָוִד לְמַחֲנַיִם וְשׁוֹבִי בַּר נָחָשׁ מֵרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן וּמָכִיר בַּר עַמִּיאֵל מִלּוֹא דְבָר וּבַרְזִלַּי גִּלְעָדָאָה מֵרֹגְלִים׃ מַצְּעִין וְקוּלִין וּמָאנֵי דַחֲסַף וְחִטִּין וְסַעוֹרִין וְקִמְחָא וְקַלְיָא וּפוּלָא וְטַלּוֹפְחִין וְקַלְיָא׃ וּדְבַשׁ וְשִׁמָּן וְעָאן וְגוּבְנִין דַּחֲלַב תּוֹרִין קָרִיבוּ לְדָוִד וּלְעַמָּא דִּי עִמֵּיהּ לְמֵיכַל אֲרֵי אֲמָרוּ עַמָּא כָּפִין וּמְשַׁלְהִין וְצָחֵי בְּמַדְבְּרָא׃ וּמְנָא דָוִד יַת עַמָּא דִּי עִמֵּיהּ וּמַנִּי עֲלֵיהוֹן רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי מָאוָתָא׃ וְשַׁלַּח דָּוִד יַת עַמָּא תִּלְתָּא בְּיַד יוֹאָב וְתִלְתָּא בְּיַד אֲבִישַׁי בַּר צְרוּיָה אֲחוּהִי דְּיוֹאָב וְתִלְתָּא בְּיַד אִתַּי גִּתָּאָה וַאֲמַר מַלְכָּא לְעַמָּא מִפַּק אֶפּוֹק אַף אֲנָא עִמְּכוֹן׃ וַאֲמַר עַמָּא לָא תִפּוֹק אֲרֵי אִם מֶעֱרַק נַעֲרוֹק לָא יְשַׁוּוֹן עֲלָנָא לִבָּא וְאִם יִתְקַטְלוּן פַּלְגָּנָא לָא יְשַׁוּוֹן עֲלָנָא לִבָּא אֲרֵי כְעַן אַתְּ יָכִיל לְמִסְעַד כְּוָותָנָא עַסְרָא אַלְפִין

כמנו ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסי׳ אם תהיו כמנו להמול לכם· מדבר מתוך האש· כי עתה כמנו עשרה אלפים· גם אתה חלית כמנו· אלפים מ״ל׃

רדק

אל ביתו אל עירו· יש ספרי׳ אל עירו ובספ׳ מוגה אל עירו׃ ויצו אל ביתו· כדרך אדם קרוב למית שמצוה לבני ביתו מה יהיה אחריו מדבר ביתו ונחלתו׃ ויחנק· בחר להמית עצמו הוא ולא ימיתהו דוד כי ידע כי כיון שלא נעשתה עצתו כי אבשלום וכל אשר עמו יפלו ביד דוד׃ ועמשא בן איש· ר״ל בן איש גדול כמו וחזקת והיית לאיש כלומ׳ לאיש טוב וירא אלהים וכן כולם אנשים אנשים גדולים׃ יתרא הישראלי· ובדברי הימים יתרא הישמעאלי ישראל היה אלא שגר בארץ ישמעאל לפי׳ נקרא ישרא׳ וישמעאלי ישמעאלי על הגרות וישרא׳ שלא יחשוב אדם כי הוא ישמעא׳ ואדוני אבי ז״ל כתב כי כשהיה בארץ ישמעאלים קורין אותו ישראלי שם וכשהיה בא משם לא״י קורין אותו ישמעאלי ובדברי רבותינו ז״ל יש דרש למה קראו ישמעאלי לפי שחגר חרבו כישמעאל כשהיה שאול רוצה לפסול את דוד למלכו׳ לפי שבא מרות המואביה עמד הוא וחגר את חרבו ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובלני מבית דינו של שמואל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מאי טעמ׳ על דבר אשר לא קדמו אתכ׳ איש דרכו לקדם ואשה אין דרכה לקדם׃ אשר בא אל אביגל בת נחש· הוא ישי אבי דוד ושני שמות היו לו ישי ונחש וכמוהו רבים· וטעם אשר בא ולא אמר איש אביגל אפשר שבא אליה קודם שישאנה וילדה עמשא לפיכך אמר אשר בא ורז״ל דרשו כי לפיכך נקרא ישי נחש לפי שמת בלא עון בעטיו של נחש ר״ל בעצתו של נחש שיעץ לחוה לאכול מעץ הדעת ואז נקנסה מיתה על אדם וחוה ולא היה לישי עון אחר שמת בעבורו ואדוני אבי ז״ל פי׳ כי קראו נחש לפי שיצאו ממנו בפעוני׳ שהרגו באומות העולם וכן כתוב כי משרש נחש יצא צפע כי משרש ישי שנקרא נחש יצא צפע והוא חזקיהו׃ ושובי בן נחש מרבת בני עמון· ישראל היה והיה גר ברבת בני עמון אחר שכבשה דוד והדרש שאומר כי הוא חנון בן נחש מלך בני עמון רחוק הוא שהחיה אותו דוד הלא בכל העם אשר ברבה ובכל ערי בני עמון עשה משפטים אף כי חנון המלך אשר הובים את עבדיו אפשר כי נתגייר והחייהו׃ הגלעדי מרוגלי׳· מארץ הגלעד היה מכיר מעיר ששמה רוגלים׃ משכב וספות· כלי שופכין ממנו מים לידים· משכב לשון שפיכה וכן ותעל שכבת הטל וכבלי שמים מי ישכיב וי״ת מטה ונקראת משכב לפי שסובב אדם עליה וי״ת מצעין פי׳ סדינין ותרגום והרדידי׳ וכבנתא וכן בדברי רז״ל תכתן כבנתי לבתי ופירוש וספות כמו מזרקים וכן מן הדם אשר בסף וי״ת קולין וכן ואת הספים דירמיה וי״ת קוליא ותרגום וכדה על שכמה וקולתא· וקלי הסמוך לקמח הוא קלי מן חטים והסמוך לעדשי׳ הוא קלי ממיני קטנית דבר הלמד מענינו׃ ושפות בקר· ת״י וגובנין דחלב תורין כקראו הגבינו שפות לפי שנעשות על ידי עשוי מן ושפו עצמותיו׃ רעב· אמרו רעבים היו העם במדבר צריך לקדמם במזונות כי לא הוציאו עמם ספוקם מן ירושלם כי בחפזון יצאו וברחו׃ ועיף· מן הדרך וכן אמר למעלה עיפי׳ ויכפש שם ורז״ל דרשו עיף מרכיחם וצמא כי במדבר אע״פ שהוא בין הישוב שהוא מקום מרעה הבהמות לא ימצאו שם מים ברוב׃ לא ישימו אלינו לב· אם ננוס לפניהם· או אם ימותו חציינו במלחמה לא ישימו אלינו לב לא ישימו אלינו לב אלא איך כלומר לא יחשב בעיניהם דבר אם יכחו אותנו עד שיהרגוך כי כן דעתם כמו שיעץ אחיתופל והכיתי את המלך לבדו כי כל מחשבותם עליך אפי׳ יהיו עתה כמונו עשרה שאפי׳ לא ישימו לבם אם יכחונו אלא לך לבדך ישימו לב כי איך לבם·

ועתה

רשי

בת נחש· הוא ישי אבי דוד רבותינו אמרו שמת בלא עון בעטיו של נחש׃ ושובי בן נחש· הוא חנון בן נחש׃ משכב· מצעות׃ וספות· כלי תשמיש הם כמו ספות כסף׃ וקלי· מיני קליות אמרו רבותינו שני מיני שתיות הקריב ברזילי לדוד אחד של חטים ואחד של עדשים כענין האמור כאן קמח וקלי הוא של דגן ופול ועדשים וקלי ממינים של קטנית שמייבשין אותן בתנור כשהן לחין והם מתוקין לעולם וטוחנין אותן ועושין מהם מאכל שקורין שתית׃ ושפות בקר· וגובנין דחלב׃ לא ישימו אלינו לב· לא יהיה דבר חשוב בעיניהם להתגבר ולהתהלל מאחר שאי׳ אתה במלחמה׃ כי עתה· בהיותך בכבודך חשוב אתה כמונו׃ עשרה אלפים· כעשרת אלפים איש כמונו׃ כי

רלבג

ויצו אל ביתו ויחנק· יתכן שחנק את עצמו כי ראה הרע שיקרה מזה לאבשלום והיה ירא מדוד שתתפרסם לו זאת העצה שיעץ עליו׃ אשר בא אל אביגל בת נחש· ירמוז שהיו לישי שני שמות והנה אמ׳ שהיא אחות צרויה אם יואב להודיע שעמשא ויואב היו קרובים בני שתי אחיות ועם כל זה הרג יואב את עמשא כדי שישאר שר צבא כמו שהיה· והנה זכר כי בבא דוד מחנימה הגישו לו שובי בן נחש ומכיר בן עמיאל וברזלי הגלעדי המצטרך לו מכל משכב וספות והם כלי בית קטול ממתכת וכלי יוצר להשתמש בהם בכל צרכיהם והביאו להם לגנזן חטים ושעורים וקמח וקלי מהחטי׳ ומן השעורים כדי שיוכלו לאכול תכף מהקלי והביאו להם ממיני קטנית פול ועדשים וגם הביאו להם מהם קלי לאכלו תכף והביאו להם עוד דבש וחמאה ללפת בו את הפת ולשתות וצאן לאכל וחריצי חלב בקר לאכל לפי שהם יותר חשובים משאר החריצים· והנה הסכימו אלו השלשה ממקומותיהם לשלח זאת המנחה לדוד׃ וישם עליהם שרי אלפים ושרי מאות· כדי שיהיה סדור המלחמה באופן הראוי כי הוא ממה שיש בו רושם כפלא בהגע׳ התכלית המבוקש במלחמה ולזה צותה התורה בפרשת תשוח מלחמה לעשות זה בזה האופן אחר שהוסרו משם האנשים היראים ורכי הלבב׃ ועתה

רשי

כי תהיה לנו מעיר לעזור. וכען טב ארי תהוי עלנא מן קרתא למסעד: לאט לי לנער. אם יקרא לפניכם במלחמה חמלו עליו: ביער אפרים. ומהיכן היה יער לאפרים בעבר הירדן מזרחה שלא ניתן שם חלק לא לבני גד ולבני ראובן ולמנשה אלא מתוך שהתנה יהושע שיהו מרעין בחורשין והיה אותו היער סמוך לאפרים אלא שהירדן מפסיק והיו מרעין שם בהמותיהם היה נקרא יער אפרים: וירב היער לאכול בעם. חיות רעות שביער תרגם יונתן: ויקרא אבשלום. לשון מקרה ופגע: ויתן בין השמים ובין הארץ. אמרו רבותינו שלף חרבו לקוץ שערו וראה גהינם פתוחה תחתיו: שמרו מי בנער. כל מי שיבא לידו ישמרנו: לא

רדק

ויש מפרשים ועתה טוב הוא שתהיה בעיר ומן העיר תעזרנו בעצתך ובתפלתך אתה חשוב ככנגד כולנו ואם היינו עשרת אלפים לפיכך כרי' שנשמור אותך מלבאת למלחמה ותהיה לנו מעיר לעזור וא"ת כי עתה כמונו עשרת אלפים אחרי כען את יכיל למסעד כותנא עשרה אלפין ותרגם כי תהיה לנו ארי תצלי עלנ' מן קרתא למסעד ר"ל יותר תעזרנו אתה בתפלתך בעיר ממה שיהיו עמנו כמונו ע עשרת אלפים עוד יותר תעזרנו אתה בתפלתך. וכתיב לעזיר ביו"ד וקרי לעזור בוי"ו והקרי מ מבואר והכתוב מבנין הפעיל להעזיר והוא יוצא לשלישי פירו' שתעזיר אתה אותנו על ידי האל כלומר שתתפלל לאל שיעזרנו: אל יד השער. במקום הישיבה בשער העיר מחנים: וכל העם יצאו. יצאו לפניו למאות ולאלפי': לאט לי לנער לאבשלום. אם תפגעו בו במלחמה לאט לו ב בעבורי ואל תהרגוהו שלא אראה ברעתו כי אף על פי שהרע לי אני אב לרחם ופי' לאט בנחת כלומר לא תבואו בכעס וברוגז להכותו כמו שהיה ראוי שמרו לו בעבורי: את כל השרים. אף על פי שצוה את הראשים שהם יואב ואבישי ואתי כן צוה גם כן שרי האלפים ושרי המאות לפי' שמעו כל העם: ביער אפרים. וכי מכיין היה לבני אפרים יער מעבר לירדן פירשו רז"ל לפי שמעשר תקנות שתיקן יהושע א אחת מהם היא שיהיו מרעין ב בהמותיהם בחורשין כלומ' שלא יהו קפדין אם בהמות שבט זה ירעו ביער של שבט אחר ונחלת בני אפרים היתה בארץ כנען שמוכה לירדן כמו שכתוב בספ' יהושע ונגד נחלתם היה מעבר לירדן יער והירדן מפסיק ב ביניהם והיו מעבירים בני אפרי' בהמותיהן שם ומרעין אותן ב באותו יער לפיכך היה נקרא על שמם יער אפרים: עשרים אלף. העונש הזה על שמרדו בדוד ש שהיה מלך ע"פ יי' וכ"ש שהחזיקו יד בנו המורד בו: נפוצת. הכתוב נפצות לשון רבות והקרי' נפוצת לשון יחידה והכתו' אומר על הגבורים והגדודי' מזה ומזה שהיו נפוצים על פני כל היער והקרי אומר בכלל על המלחמה: וירב היער. ת"י ואסגיאת חיות חורשא לקטלא בעמא ויתכן לפרש היער עצמו שהיו נפוצים ונפצעים בעצי היער בבורחם: ויקרא אבשלו'. כתרגו' ואיתערע: שובך האלה. שוכת העץ מסתבכת ענף בענף נקראת ש שובך ונאחז בו ראש אבשלום שהיה לו שיער רב ואמרו רז"ל לפי שנתגאה בשערו נתלה ב בשערו: עשרה כסף. כתרגומו עשר סלעין דכסף: ולא אנכי שוקל על כפי. ולא כתיב כלומר לא הייתי לוקח אלף כסף בדבר הזה ואתה אמרת שהיית נותן לי עשרה כסף והקרי הוא ולו כלומ' אפי' היית מוצא מי שיתן לי אלף כסף בדבר הזה ואשקלם על ידי בהכרעה לא אשלח ידי אל בן המלך: שמרו מי בנער. מי שיש בנער כלומר שמרו שלא יגע אדם בו: או עשיתי בנפשו שקר. בנפשו כתיב פירוש בנפשו של אבשלום אם הייתי הורג אותו שקר הייתי עושה בעצמו כי המלך צוה עליו והקרי הוא בנפשי כלומר אפילו לא יודע הדבר הייתי עושה שקר בעצמי כי אני יודע כי המלך צוה עליו ופירושו או תאמר שהייתי עושה זה שקר והייתי הורג אותו אי אפשר שלא יבא הדבר לידי ידיעה כי כל דבר לא יכחד מן המלך: ואתה

ויקרא ה' בקריא' וסי' ויקרא אבשלום לפני עבדי יואב. ויקרא לה יד אבשלום. ואמר אלהם כה הבמה. ומבני הכהנים בני חביה. וחברו מבני הכהנים: תלוי ג' בקריא' וסי' לא תלין נבלתו על העץ. ראיתי את אבשלום תלוי. אלף המגן תלוי עליו. אנך: ומדוע י' בקריא' וסי' נמסר בריש סדר קרח: ועלי ה' בקריאה

ועתה טוב כי תהיה לנו מעיר לעזיר (לעזור ק')
: ויאמר אליהם המלך אשר ייטב
בעיניכם אעשה ויעמד המלך אל (ה' וכל אתר דכו' במא' יב)
יד השער וכל העם יצאו למאות
ולאלפים: ויצו המלך את יואב ואת
אבישי ואת אתי לאמר לאט לי (ב' את מי השילוח)
לנער לאבשלום וכל העם שמעו
בצות המלך את כל השרים על
דבר אבשלום: ויצא העם השדה
לקראת ישראל ותהי המלחמה ביער
אפרים: וינגפו שם עם ישראל לפני
עבדי דוד ותהי שם המגפה גדולה (ל')
ביום ההוא עשרים אלף: ותהי שם
המלחמה נפצות על פני כל הארץ (נפוצת ק')
וירב היער לאכל בעם מאשר אכלה (ב' כסת יהודה)
החרב ביום ההוא: ויקרא אבשלום (ה')
לפני עבדי דוד ואבשלום רכב על
הפרד ויבא הפרד תחת שובך האלה (ל')
הגדולה ויחזק ראשו באלה ויתן בין (טו' ל' ל')
השמים ובין הארץ והפרד אשר
תחתיו עבר: וירא איש אחד ויגד
ליואב ויאמר הנה ראיתי את
אבשלם תלוי באלה: ויאמר יואב (יד חס' ב' אתך)
לאיש המגיד לו והנה ראית ומדוע
לא הכיתו שם ארצה ועלי לתת (ה')
לך עשרה כסף וחגרה אחת:
ויאמר האיש אל יואב ולא אנכי (ולו ק')
שקל על כפי אלף כסף לא אשלח
ידי אל בן המלך כי באזנינו צוה
המלך אתך ואת אבישי ואת
אתי לאמר שמרו מי בנער ב
באבשלום: או עשיתי בנפשו (בנפשי ק')
שקר וכל דבר לא יכחד מן המלך:

וכען טב ארי תצלי עלנא מקרתא למסעד: ואמר להון מלכא דתקין בעיניכון אעביד וקם מלכא על כיבש אורח תרעא וכל עמא נפקו למאתן ולאלפין: ופקיד מלכא ית יואב וית אבישי וית אתי למימר אסתמרו לי בעולימא באבשלום וכל עמא שמעו כד פקיד מלכא ית כל רברביא על עיסק אבשלום: ונפק עמא לחקלא לקדמות ישראל והות קרבא בחורשא דבית אפרים: ואתברו תמן עם ישראל קדם עבדי דוד והות תמן מחתא רבתא ביומא ההוא עסרין אלפין: והוו תמן עבדי קרבא מתבדרא על אפי כל ארעא ואסגיאת חיות חורשא לקטלא בעמא מדקטילת חרבא ביומא ההוא: ואתערע אבשלום קדם עבדי דוד ואבשלום רכיב על כודנתא ועלת כודנתא תחות סובא דבוטמא רבא ואתאחד רישיה בבוטמא ואתלי בין שמיא ובין ארעא וכודנתא די תחותוהי עברת: וחזא גברא חד וחוי ליואב ואמר הא חזיתי ית אבשלום תלוי בבוטמא: ואמר יואב לגברא דמחוי ליה והא חזיתא ומא דין לא מחתוהי תמן ורמיתוהי לארע ועלי פון למתן לך עסר סלעין דכסף ואספנקי חדא: ואמר גברא ליואב ולו אנא תקל על כפי אלף סלעין דכסף לא אושיט ידי בבר מלכא ארי קדמנא פקיד מלכא יתך וית אבישי וית אתי למימר איסתמרו לי בעולימא באבשלום: או פון עבדית בנפשי שקר וכל מדעם לא יתכסי מן מלכא

וסי' ועלי יבא כל איש. ועלי לתת לך. ועלי שמו כל ישראל. ועלי תשוקתו. ועלי השה חסד: אלף כסף ג' בקריאה וסי' נמסר בסדר וירא:

רלבג

ועתה טוב כי תהיה לנו מעיר לעזור. הנה העזר הוא שיעזרם בתפלתו לש"י ועוד כי מפני שרצון חיל אבשלום לא היה רק להמית דוד לא יהיו משתדלי' מאד בהריג' בני חיל דוד אחר שיכנס רוחי' עם דוד: לאט לי לנער לאבשלו' ר"ל הסתיר בעבורי לזה הנער שתמלט את אותו אם יבא לידך והנה עשה דוד זה לפי מה שאחשוב כי הוא חשב שעונו בבת שבע סבב את כל זה וכאילו היה אבשלום בזה הפועל כלי להביא גזירת הש"י על דוד במה שאמר לו הנני מקים עליך רעה מביתך ולזה ראה דוד שאין לאבשלום פשע על זה והשתדל מפני זה בהצלתו: ותהי שם המלחמה נפוצת על פני כל הארץ. ידמה כי מפני נפילת ישראל ביד עבדי דוד נפל מורך בלבב' והיו נפוצי' אנשי המלחמה הנה והנה על פני כל הארץ עד שהרבתה חית היע' להשחי' בעם כמו מה שהשחיתה החרב. והנה סבב השם שנקרא אבשלו' לבדו לפני עבדי דוד מפני רוב פיזור חילו והוא היה רוכב על הפרד ויבא הפרד תחת סבוך ענפי האלה הגדולה שהיתה ומרוב ההסתבכות עם מרוצת הפרד נתחזק ראשו ונאחז באלה ועמד שם באויר והפרד אשר תחתיו עבר: שמרו מי בנער באבשלום. ר"ל שמרו מי שיהיה מכם שלא ישלח ידו בנער באבשלום: או עשיתי בנפשי שקר. ר"ל להעלי' מהמלך המתתי אותו הנה שום דבר לא יכחד ולא יעלם מן המלך שלא יגיע לידיעתו וידיעתו מרוב החקיר' והדרישה:

ואתה תתיצב מנגד · שלא תושיעני מיד המלך : לא כן אוחילה · לא טוב שאיחל אותך ואדבר אליך שתלך ותכהו אני אלך : שלשה שבטים · ולהב ברֹאשיהם כמו חניתות היו אלא שהדקים קראו שבטים ות״י גיססין ואמרו רז״ל לפי שגנב ג׳ לבבות לבב אביו ולבב בית דין ולב אנשי יש׳ לפיכך נתנו בו ג׳ שבטים ולפי שבא על עשר פילגשי אביו לפיכך נתנו בו עשר לוכיות עשר נערי יואב ולבב בית דין שאמר על מאתים איש שהלכו עמו הלכו לתומם ואמרו כי מאתים ראשי סנהדרין היו : עודנו חי בלב האלה · טעם בלב האלה דבק עם בלב אבשלום פירוש תקע השבטים בלבו עד שעברו גופו ונתקעו בלב האלה על דרך אכה כרוך ובקיר אכנו כא בחנית ובארץ ופירו׳ בלב האלה באמצע האלה כמו עד לב השמים ופי׳ עודנו חי אחר שתקע בלבו שלש׳ השבטים עדיין היה חי על כן הכוהו עוד נערי יואב עד ש שהמיתוהו : ויסובו · עמדו סביביו להכותו : מרדוף · המ״ם בחירק שלא כמנהג וכמוהו מ מרדוף אחרי דוד מעצבך ומרגזך : אל הפחת הגדול · חפירה גדולה שהיתה ביער : אחר · אמר תאר לפי שהפחת היה גדול ומלאוהו באבנים על אבשלום ועוד מעל הארץ הגביהו הגל הגדול : לאהלו · חסר כתיב בלא יוד הרבים ויש בו דרש לפי שהיו ככלמי׳ מן המרד שעשו לא התחברו יחד אלא כל אחד כש לאהלו : ואבשלום לקח · פירוש לקח זאת העצה בעצמו להזכיר את שמו וכן ויקח קרח ואמרו כי בזה המקום נזכר אחר כך כי הוציאו עצמותיו מן הפחת ה הגדול וקברו אותו בזה המקום כי לכך נתכוון הוא שהציב שם מצבה בחייו : ויצב לו בחיו · חסר יוד הרבים כמו לאהלו ש שזכרנו וכמוהו רבים ויש בו דרש כי חסרו חיי אבשלום עשר שנים על ששכב עם עשר פלגשי אביו לפיכך חסר יוד שהוא ב בחשבון עשרה : כי אמר אין לי בן · ולמעלה כתי׳ ויולדו לאבשלו׳ שלשה בנים ובת אחת היו לו שלא מתו לפיכך עשה לו המצבת הזאת להיות לו לזכרון אחר מ מותו שהיו אומרים יד אבשלום ויד פירושו מקום וכמוהו רבים ודברי רבותינו ז״ל יש מי שאמר שהיה לו בן אלא שלא היה הגון למלכות ומהם אמרו גמירי שכל השורף תבואתו של חבירו אינו מניח בן ליורשו והוא שרף ת תבואתו של יואב ות״י לית לי בר קיים בדיל לאדכרא שמי : ובשרת ביום אח׳ · תשועה אחרת שתזדמן ליש׳ כי זאת התשועה לא תהיה שלימה בעיני המלך על אשר מת בנו : כי על כן בן המלך מת · כן קרי ולא כתיב והקרי הוא יותר קרוב כאלו אמר כי על אשר בן המלך מת אין אתה ראוי לבשר ויש בו דרש כי על כן ועל יושר מת שמרד באביו : לכושי · שבני כוש היה ונתגייר או אפשר שהיה ישר׳ והוא שחור ככושי לפיכך היו קוראים אותו כושי : ולכה אין בשורה מוצאת · תרגם יונתן ולך לית בשורתא מתיהבא כלומ׳ למה אתה רוצה ללכת לא לך יהיה שכר מזאת הבשורה ומוצאת כמו מזדמנת כמו וימציאו בני אהרן : ויהי מה · יהיה מה שיהיה על כל פנים ארוץ וכן ויעבר עלי מה יעבר עלי מה שיעבור אני חושש : בין שני השערים · שהיה לעיר חומה לפנים מחומה ושער לפנים משער ובין שני השערים היה מקום הישיבה כמו שנאמר למעלה אל יד השער : ואל

בשורה ג׳ חס׳ וסימ׳ אשר לתתי לו בשרה · לא איש בשרה אתה · היום הזה יום בשרה · ובמסורה אחר׳תי נמסר במקום לא איש בשורה אתה ולכה אין בשרה מוצא׳ת : ארוץ ד׳ בקריאה וסימ׳ ויהי מה ארוץ · כי בכה ארוץ גדוד · וחברו · דרך מצותיך ארוץ :

יט ואתה תתיצב מנגד : ויאמר יואב לא
נ׳ כן אחילה לפניך ויקח שלשה
ל׳ שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום
עודנו חי בלב האלה : ויסבו עשרה
נערים נשאי כלי יואב ויכו את־
ג׳ חס׳ אבשלום וימתהו : ויתקע יואב
ל׳ בשפר וישב העם מרדף אחרי
ז׳ ישראל כי חשך יואב את־
העם : ויקחו את־אבשלום
ל׳ וישלכו אתו ביער אל־הפחת הגדול
ב׳ חס׳ ויצבו עליו גל־אבנים גדול מאד
ליו׳ · ב׳ חס׳ ת׳ וכל־ישראל נסו איש לאהלו :
יד חס׳ · חייו ת׳ ואבשלם לקח ויצב־לו בחיו את־
מצבת אשר בעמק־המלך כי אמר
ל׳ כתח אין־לי בן בעבור הזכיר שמי ויקרא
ה׳ למצבת על־שמו ויקרא לה יד
אבשלם עד היום הזה :
ב׳ תד מ״ל ותר חס ואחימעץ בן־צדוק אמר ארוצה נא
ואבשרה את־המלך כי־שפטו יהוה
מיד איביו : ויאמר לו יואב לא איש
ג׳ חס׳ בשרה אתה היום הזה ובשרת ביום
כן ק׳ ולא כתי׳ אחר והיום הזה לא תבשר כי־על־
בן־המלך מת : ויאמר יואב לכושי
ל׳ מ״ל בכנו׳ לך הגד למלך אשר ראיתה וישתחו
כושי ליואב וירץ : ויסף עוד
אחימעץ בן־צדוק ויאמר אל־יואב
ל׳ חס׳ וח׳ מ״ל ויהי מה ארצה־נא גם־אני אחרי
הכושי ויאמר יואב למה־זה אתה
ד׳ מ״ל · נ׳ חס׳ ל׳ רץ בני ולכה אין־בשרה מצאת :
לב׳ ל׳ ויהי־מה ארוץ ויאמר לו רוץ וירץ
אחימעץ דרך הככר ויעבר את־
ח׳ מ״ל בכיב׳ הכושי : ודוד יושב בין־שני השערים
ל׳ · נ׳ וילך הצפה אל־גג השער אל־החומה
וישא את־עיניו וירא והנה־איש
רץ לבדו : ויקרא הצפה ויגד למלך
ג׳ מ״ל וג׳ חס׳ ויאמר המלך אם־לבדו בשורה
בפיו וילך הלוך וקרב : וירא
הצפה איש־אחר רץ ויקרא הצפה
ב׳ כתח אל־השער ויאמר הנה־איש רץ
לבדו ויאמר המלך גם־זה מבשר :

ואת תתעתד מקביל : ואמר יואב
הלא מבכין אישרי קדמך ונסיב
תלתא גיססין בידיה וקבעינון
בלבא דאבשלום ועד כען קיים בגו
בוטמא : ואסתחרו עסרא עולמיא
נטלי זיניה דיואב ומחו ית
אבשלום וקטלוהי : ותקע יואב
בשופרא ותב עמא מלמירדף
בתר ישראל ארי מנע יואב ית
עמא : ונסיבו ית אבשלום ורמו
יתיה בחורשא לגו קומצא רבא
ואקימו עלוהי דגור אבנין רב
להדא וכל ישראל אפכו גבר
לקירווהי : ואבשלום נסיב ואקים
ליה בחיווהי ית קמתא די במישר
מלכא ארי אמר לית לי בר קיים
בדיל לאדכרא שמי וקרא לקמתא
על שמיה וקרא לה אתרא
דאבשלום עד יומא הדין :
ואחימעץ בר
צדוק אמר ארהוט כען ואבסר
ית מלכא ארי אתפרע ליה יי מיד
בעלי דבבוהי : ואמר ליה יואב לא
גבר כשר לבסרא את יומא דין
ותבסר ביום אוחרן ויומא הדין
לא תבסר אלהן דבר מלכא מית :
ואמר יואב לכושי איזיל חוי למלכא
דחזיתא וסגיד כושי ליואב ורהט :
ואוסיף עוד אחימעץ בר צדוק
ואמר ליואב ויהי מה אירהוט כען
אף אנא בתר כושי ואמר יואב
למא דנן את רהיט ברי ולך לית
בסורא מתיהב : ויהי מה בכדין
ארהוט ואמר ליה רהוט ורהט
אחימעץ באורח מישרא וקדים ית
כושי : ודוד יתיב בין תרין תרעיא
והליך סכואה על איגר תרעא
על שורא וזקף ית עינוהי וחזא
והא גברא רהיט בלחודוהי : וקרא
סכואה וחוי למלכא ואמר מלכא אם
בלחודוהי הוא בסורתא בפומיה
ואזל מיזל וקרב : וחזא סכואה
גבר אוחרן רהיט וקרא סכואה לנטר
תרעא ואמר הא גבר רהיט בלחודוהי
ואמר מלכא אף דין מבסר :

רשי

לא כן אוחילה לפניך · לא אבקש עוד בקשה ממך כי אני אלך : כי אמר אין לי בן · ממלא מקומי ויהיה חשוב כ כמותי : בעבור הזכיר שמי · אקים לי מצבת אבן ובנין חשוב היה : ובשרת ביום אחר · בשורת תשועה אחרת : כי על כן · כי על אשר בן המלך מת לפיכך לא טובה לך הבשורה הזאת : ולך אין בשור׳ מוצאת · אין מתת שכר בשורה מצוייה היום : ויהי מה · כלומ׳ ומה בכך אם אין לי שכר : ויעבור · וקדים ית כושי : ראיתי

רלבג

ויקח שלשה שבטים בכפו · יתכן שיהיו גדולים וחזקים וחדים בראשם ודמה בזה להמיתו בזולת חרב בתקעו אותם בלבו ולפי שסבר היה עדיין חי בלב האלה צוה יואב את נעריו נושאי כליו להכות אותו ולהמיתו : כי חשך יואב את העם · הנה מנע יואב את אנשי דוד מרדוף אחרי ישר׳ כי לא היה רצונו להשחיתם אך נתפיים בנפול אבשלו׳ בידיהם : את מצבת אשר בעמק המלך · ירמה שבנה שם בנין גבוה : כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי · והע״פ שספר שכבר היו לו שלשה בני׳ יתכן שמתו אחר זה ואז ב בנה זאת המצב׳ וקרא שמה יד אבשלום : ובשרת ביום אחר · ר״ל כאשר יקרה דבר טוב ישמח בו דוד אז תשלח הבשורה בפיך : ולכה אין בשורה מוצאת · ר״ל שאין לך בזה בשורה מוצאת הצלחה וטוב למבשר אבל היא כמו נקמה לו כי בנו מת : ויאמר

ראיתי ההמון הגדול. הומים ונעים במלחמה: לשלוח את עבד המלך יואב ואת עבדך. הרי זה מקרא מסורס לשלוח יואב את עבד המלך ואת עבדך לאחר ששלח יואב את עבד המלך זה הרץ אחרי ואת עבדך על עצמו הוא אומר ולא ידעתי מה היה אחריכן: סוב התיצב כה. ופנה לצד אחר והתיצב כה ונשמע מה יאמר זה: בני בני. שמונה פעמי' אמרו רבותינו שבעה דאסקיה משבעה מדורי גהינם וחד דאייתייה לעלמ' דאתי: לאט את פניו. כריך ית אפוהי כמשפט האבלים. לאט כמו וילט פניו באדרתו הנה היא לוטה בשמלה:

ואל בשורה טובה. כמו ובבשורה וכן ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון. סיגר. מסר את האנשים וסגר' בידך ואפשר כי ב"ת באדוני המלך עומד במקום שנים: לשלוח את עבד המלך יואב. לשלוח יואב את עבד המלך כלומר ראיתי ההמון הגדול וראיתי שהיה משתדל יואב לשלוח את עבד המלך והוא הכושי: ואת עבדך. אמ' על עצמו ומפני מהירות יואב לשלוח אותנו לא נתעכבנו לדעת מה: ויאמר המלך סוב התיצב כה. פנה לצד אחד והתיצב כה ונשמע מה יאמר זה: על עליית השער. בשער העיר היה עלייה על השער ועל גג אותה עלייה היה עומד הצופה כמו שאמ' למעלה על גג השער: בני בני. כן דרך הנוהים לכפול דבריה' וכן מעי מעי אוחילה. ובדרש כי שמנה פעמים אמר בני בשבעה פעמי' העלהו משבעה מדורי גהינם ובשמיני הביאהו לגן עדן: נעצב. נפעל עבר כי הוא פתח: לאט. כתרגומו כריך כי כן דרך האבלים להתעטף: כי הגדת. כלומר בזה הדבר שאתה עושה כאילו אתה מגיד ואומר לכל כי אין לך שרים: ישר. תואר כי הוא כולו קמוץ: כי

נשאו י' בקריא' וסימ' עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה. אשר נשאו את ידם. קול צופיך נשאו קול יחדו. ומשנאיך נשאו ראש. נשאו נהרות י"ב בפסוק. ורעבים נשאו עמך. נשאו את רדידי מעלי שמרי. כי נשאו מבנותיהם. נשאו נשים נכריות: סב ו' חס' וסימ' נמסר בסדר דברים: התשעה ו' חס' בליש

ויאמר הצפה אני ראה את מרוצת
הראשון כמרצת אחימעץ בן צדוק
ויאמר המלך איש טוב זה ואל
בשורה טובה יבוא: ויקרא אחימעץ
ויאמר אל המלך שלום וישתחו
למלך לאפיו ארצה ויאמר ברוך
יהוה אלהיך אשר סגר את האנשים
אשר נשאו את ידם באדני המלך:
ויאמר המלך שלום
לנער לאבשלום ויאמר אחימעץ
ראיתי ההמון הגדול לשלח את עבד
המלך יואב ואת עבדך ולא ידעתי
מה: ויאמר המלך סב התיצב כה
ויסב ויעמד: והנה הכושי בא ויאמר
הכושי יתבשר אדני המלך כי
שפטך יהוה היום מיד כל הקמים
עליך: ויאמר המלך
אל הכושי השלום לנער לאבשלום
ויאמר הכושי יהיו כנער איבי אדני
המלך וכל אשר קמו עליך לרעה:
יט וירגז המלך ויעל על עלית השער
ויבך וכה אמר בלכתו בני אבשלום
בני בני אבשלום מי יתן מותי אני
תחתיך אבשלום בני בני: ויגד
ליואב הנה המלך בכה ויתאבל על
אבשלום: ותהי התשעה ביום ההוא
לאבל לכל העם כי שמע העם ביום
ההוא לאמר נעצב המלך על בנו:
ויתגנב העם ביום ההוא לבוא העיר
כאשר יתגנב העם הנכלמים בנוסם
במלחמה: והמלך לאט את פניו
ויזעק המלך קול גדול בני אבשלום
אבשלום בני בני: ויבא
יואב אל המלך הבית ויאמר הובשת
היום את פני כל עבדיך הממלטים
את נפשך היום ואת נפש בניך
ובנתיך ונפש נשיך ונפש פלגשיך:
לאהבה את שנאיך ולשנא את
אהביך כי הגדת היום כי אין
לך שרים ועבדים כי ידעתי
היום כי לא אבשלום חי וכלנו
היום מתים כי אז ישר בעיניך:

ואמר סכואה אנא חזיית ריהטא דקדמאה כריהטא דאחימעץ בר צדוק ואמר מלכא גבר טב דין ואף בסורא טבא ייתי: וקרא אחימעץ ואמר למלכא שלם וסגיד למלכא על אפוהי על ארעא ואמר בריך יי אלהך דמסר ית גבריא דארימו ית ידיהון בריבוני מלכא: ואמר מלכא שלם לעולימא לאבשלום ואמר אחימעץ חזיתי המונא סגיאה בתר דשלח ית עבדא דמלכא יואב וית עבדך ולא ידעית מה: ואמר מלכא אסתחר אתעתד הכא ואסתחר וקם: והא כושי אתא ואמר כושי יתבסר רבוני מלכא ארי אתפרע לך יי יומא דין מיד כל דקמו עלך: ואמר מלכא לכושי השלם לעולימא לאבשלום ואמר כושי יהון כעולימא סנאי רבוני מלכא וכל דקמו עלך לבישא: ורגז מלכא וסליק על עלית תרעא ובכא וכדין אמר במיזליה ברי אבשלום ברי ברי אבשלום לוי דמתית אנא חלופך ואת קיים יומא דין אבשלום ברי ברי: ואתחואה ליואב הא מלכא בכי ומתאבל על אבשלום: והות תשועתא ביומא ההוא לאבלא לכל עמא ארי שמע עמא ביומא ההוא למימר אתנסיס מלכא על בריה: ומתגנבין עמא ביומא ההוא למיעל לקרתא כמא דמתגנבין עמא דמתכלמין במפכהון בקרבא: ומלכא כריך ית אפוהי וצוח מלכא בקל רב ברי אבשלום אבשלום ברי ברי: ואתא יואב לות מלכא לביתא ואמר אבהיתתא יומא דין ית אפי כל עבדך דשזבין ית נפשך יומא דין וית נפש בנך ובנתך ונפש נשך ונפש לחינתך: למרחם ית סנאך ולמסני ית רחמך ארי חויתא יומא דין ארי לית לך רברבין ועבדין ארי אנא ידענא יומא דין ארי אילו אבשלום קיים וכולנא יומא דין מתקטלין ארי כבין כשר בעיניך:

למלך
יד זונין
מטעי' קדמ'
ככיכ למ"ר
יתכיין לא
נסיב למ"ר

רלבג

ויאמר אחימעץ ראיתי ההמון הגדול. הנה כשראה אחימעץ בן צדוק שלב המלך דוד על אבשלו' מנע עצמו מלספר לו זאת הבשורה אמר יכאב לבו בה ולזה התנכל ואמר שלא ידע בזה דבר אך ראה ההמון הגדול לשלוח יואב את עבד המלך את הכושי ואת עבדך אמר זה אחימעץ על עצמו וכאילו אמר שהאחר הבא הוא יודע אמתת הדברי' כי לולא זה לא שלחו יואב. והנה בכה דוד בזה האופן הנפלא על מיתת אבשלום לפי שהיה יודע כי עונותיו סבבו זה: לאט את פניו. כסה את פניו כי היה בוש מהתפעל כמו זה ההתפעלות החזק כי א' מזה מחק המלכו':

וסי' ונבל צור ישעתו. ותהי התשועה ביום ההוא. מי יתן מציון ישועת ישראל. ואלה לישעתה. אמר לנפשי ישעתך אני. וכעב עברה ישעתי: לאט ב' בקריאה וסי' והמלך לאט את פניו. ודבר לאט עמך:

כי איכך יוצא · כי אם איכך יוצא וכן וכמית והלכתי ואם במית ומתן יי' לכם לחם צר ואם כתן ותמאן לשלחו ואם תמאן : ורעה לך זאת · פועל עבר מוסב לעתיד מפני הוי"ו וכן ורעה עינך : נדון · כשפטים זה עם זה ומתווכחים להשיב את המלך וכן תרגם יונתן מתווכחין : מעל אבשלום · שלא יהיה עלינו וכנגדו להלחם עמו ותרג' יונתן מלות אבשלום : אחי אתם · תכלית הדברים ששלח לצדוק ולאביתר שידברו הדברי' האלה אל זקני יהודה ובעוד ש שהיה משים דוד הדברים האלה בפי השליח בא דבר כל ישראל את המלך אל ביתו · על ידי שלוחי' וספרים להשיבו ובעבור זה ה הפסוק בין הדברים ודבר כל ישראל בא : תמרו · חסר אלף וכן אשר ימרוך למזמה : תחת יואב · כי שנא דוד את יואב על שהרג את אבשלו' ורצה להסירו שלא יהיה שר צבאו : ויט את לבב כל איש יהודה · עמשא הטה את לבב כל איש יהודה ויונתן שתרגם ואתפני דומה ש שהיה קור' אותו · ויט בצרי הי"וד והמסרה מעידה עליו שהוא ב בפתח הי"וד ואמרה כי שני הם בפתח ויט עלינו חסד וזה : וצלחו · כמו ועברו וכן תרגם יונתן וגזו ותרגם על המעברות על מגיזתא או פי' ובקעו וכמוהו פן יצלח באש בית יוסף ותרגו' ויבקע עצי העולה וצלח ית אעי דעלתא כלומר עברו ברגליהם כי היה מקום בירדן בעת ההיא שהיו עוברים שם ברגל : לפני המלך · לבא לפני המלך : ועבר' העברה לעביר · כמו להעביר וכן לשמיד מעוזניה כמו ל להשמיד ופי' העברה הספינה שמעבירים בה את הירדן ולפיכ' נקראת עברה : את בית המלך · הנשים והקטנים שלא היו יכולין לעבור ברגליהם ויש לפרש העברה שם לחברת האנשי' וכן תרג' יונתן כמשמעו מגיזתא ואפשר שהוא קרא ה הספינה העוברת מגיזתא וכן הוא ולפיכ' תרגם ועברה ועברו : בעברו בירדן · כשבא המלך לעביר את הירדן בא שמעי ונפל לו שיכפר לו על עונו : לכל

ויהי כל העם נדון בכל שבטי ישראל · ר"ל שהיו מריבים קצתם עם קצת לאמר שראוי להם להשיב את המלך שהציל אותם מכף אויביהם ומלטם מיד פלשתים אחר שכבר מת אבשלום שמשחו עליהם למלך : ודבר כל ישראל בא אל המלך אל ביתו · ר"ל שכל ישראל הסכימו שישוב המלך אל ביתו : אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים תחת יואב · ידמה שעשה זה דוד כדי שלא יירא ממנו עמשא פן יכיא את לבב איש יהוד' מעל דוד או אולי התפעל על זה קצת התפעלות כנגד יואב בעבור הדברים הקשים שאמר לו על בכותו על אבשלום או אפשר גם כן שסופר לו כי יואב על מכותו להרוג את אבשלום : וצלחו את הירדן לפני המלך · כאלו בקעוהו מרוב עברם שם : ועבריה העברה · היא הספינה קטנה אשר יעברו בה הנהר : נפל לפני המלך · התנפל ונכנע לפניו לבקש מ ממנו מחילה על אשר העוה כנגדו בבאתו : לכל

עד עתה ד' בקריא' וסי' ואחר עד עתה · כי לא באתם עד עתה אל · ויתן יי' אותם וירחמם · ועתה קום צא ודבר · יושב ת'מ'ל בספרא וסי' והנה שאול יושב תחת האשל · אל היבוסי יושב · ודוד יושב בירושלם · הנה יושב בירושלם · ודוד יושב בין שני העמודים · בבית הארזים · ויקם המלך וישב בשער : מחרשים

ח' ועתה קום צא ודבר על לב עבדיך
ט'מ'ל וכל כתו' דכל כי ביהוה נשבעתי כי אינך יוצא
ט'ו' בישין וג' טבין אם ילין איש אתך הלילה ורעה לך
זאת מכל הרעה אשר באה עליך
ר' מנעריך עד עתה :
ויקם המלך וישב בשער ולכל העם
ח'מ'ל הגידו לאמר הנה המלך יושב בשער
נג' ויבא כל העם לפני המלך וישראל
נס איש לאהליו :
ל' ויהי כל העם נדון בכל שבטי
ל' ישראל לאמר המלך הצילנו מכף
איבינו והוא מלטנו מכף פלשתים
י"ח בטע' תכדי' ועתה ברח מן הארץ מעל אבשלום :
ואבשלום אשר משחנו עלינו מת
ל' חס' ו' חס' בלי' במלחמה ועתה למה אתם מחרשים
להשיב את המלך :
ג"פ והמלך דוד שלח אל צדוק ואל
אביתר הכהנים לאמר דברו אל
זקני יהודה לאמר למה תהיו
אחרנים להשיב את המלך אל
י"ח ביתו ודבר כל ישראל בא אל המלך
אל ביתו : אחי אתם עצמי ובשרי
ל' אתם ולמה תהיו אחרנים להשיב
ל' חס' אלף וג' חס' א' י"ח את המלך : ולעמשא תמרו הלוא
עצמי ובשרי אתה כה יעשה לי
אלהים וכה יסיף אם לא שר צבא
תהיה לפני כל הימים תחת יואב :
ב' עלינו חסד ויט את לבב כל איש יהודה כאיש
אחד וישלחו אל המלך שוב אתה
ל' וכל עבדיך : וישב המלך ויבא
ו' עד הירדן ויהודה בא הגלגלה
ללכת לקראת המלך להעביר את
המלך את הירדן : וימהר שמעי בן
גרא בן הימיני אשר מבחורים
וירד עם איש יהודה לקראת המלך
דוד : ואלף איש עמו מבנימן
ב' תתלקו וציבא נער בית שאול וחמשת עשר
ל' בניו ועשרים עבדיו אתו וצלחו
ל' הירדן לפני המלך : ועברה העברה
ל' · ט"ו לעביר את בית המלך ולעשות
הטוב בעינו ושמעי בן גרא נפל לפני המלך בעברו בירדן :

וכען קום פוק ומליל על לבא
דעבדך ארי במימרא דיי קיימית
אריליתך נפיק אם יבית גבר עמך
בליליא ותהי בישא לך דא מכל
בישתא דאתת עלך מזעורך עד
כען : וקם מלכא
ויתיב בתרעא ולכל עמא חויאו
למימר הא מלכא יתיב בתרעא
ואתא כל עמא לקדם מלכא
וישראל אפיך גבר לקירווהי :
והוו כל עמא מתווכחין בכל
שבטיא דישראל למימר מלכא
שזבנא מיד בעיל דבבנא והוא
פרקנא מידא דפלשתאי וכען
ערק מן ארעא מלות אבשלום :
ואבשלום דמשחנא עלנא מית
בקרבא וכען למא אתון שתקין
לאתבא ית מלכא :
ומלכא דוד שלח לצדוק
ולאביתר כהניא למימר מלילו
לסבי יהודה למימר למא תהון
בתראין לאתבא ית מלכא לביתיה
ופתגם כל ישראל אתא לות
מלכא לביתיה : אחי אתון קריבי
ובסרי אתון ולמה תהון בתראין
לאתבא ית מלכא : ולעמשא
תימרון הלא קריבי ובשרי את כדין
יעביד לי יי וכדין יוסיף אם לא רב
חילא תהי קדמי כל יומיא חלף
יואב : ואתפני לבא דכל אנש
יהודה כגברא חד ושלחו למלכא
תוב את וכל עבדך : ותב מלכא
ואתא עד ירדנא ודבית יהודה אתו
לגלגלא למיזל לקדמות מלכא
לאעברא ית מלכא ית ירדנא : ואותי
שמעי בר גרא בר שיבט בנימן
די מעלמת ונחת עם אנש יהודה
לקדמות מלכא דוד : ואלף גברא
עמי משבטא דבנימן וציבא עולימ'
דבית שאול וחמשת עסר בנוהי
ועשרין עבדוהי עמיה וגזו ירדנא
קדם מלכא ועברו מגזתא לאעברא
ית בית מלכא ולמעבד דתקין
בעינוהי ושמעי בר גרא נפל
קדם מלכא במעבריה בירדנא :

רשי

כי איכך יוצא : אם איכך יוצא : וישראל נס · אותם שהיו עם אבשלום : כל העם נדון · מתווכחים זה עם זה : ודבר כל ישר' בא אל המלך · כל זה מדברי שליחותו : ולעמשא · שהוא שר צבא תאמרו הלא בן אחותי אתה : וצלחו את הירדן · בקעוהו בתריסהון ועברו : העברה · ספינה המעבורת שעוברי' בה את עבר רוחב הנהל : ראשון

ז' חס' בליש' וסי' נמסר בסדר וישלח : תמרו ג' חס' אלף בליש' אמירה וסי' ולעמשא תמרו · אשר ימרוך למזמה · וכנמא פתגמא התיבונא למימר : ולעשות ט"ו בקריאה וסי' נמסר לעיל סימן ז :

בעינו
ק'
ח' כתי' עינו
וקרי' עיניו

רשי

לכל בית יוסף · כל ישראל חטאו לך ואני יותר מכולם והנני באתי לבקש מחילה אם תקבלני בטוחים כל ישראל שתקבלם ואם לאו יהיו יראים לשוב אליך עוד׃ היום יומת איש · בתמיה כי היום אני מלך עד עכשיו הייתי סבור לא זולז׳ בי אדם נגרו׳ כזה אלא אם כן נפסקה מלכותו מאת המקום והוא אומר לו קלל את דוד אבל עכשיו שהוא מתחרט ידעתי כי מלך אני׃ ולא עשה רגליו · לשון תקון היא העברת שיער שבין הרגלי׳׃ שפמו · גרנו״ן בלע״ז׃ למה לא הלכת עמי · לצאת מירושלם כשיצאתי כי פסח אני ואיני יכול לילך ברגלי׃ לשלחו · ללותו׃ כי איש גדול הוא · בעושר׃ כמה

רדק

לכל בית יוסף · לפי שהיה משבט בנימין ושבט בנימין ואפרים ומנשה נקראים בית יוסף כי הוא היה הראש · ויש בו דרש אמר לו שמעי לדוד אחיו של יוסף גמל אותו רעה והוא גמלם טובה כך אני אני גמלתיך רעה גמלני אתה טובה · ויש דרש אחר קרוב מזה כל ישרא׳ נקראו יוסף כמו שכתוב אולי יחנן יי׳ צבאות שארית יוסף וכן רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף אמר לו שמעי לדוד כל ישרא׳ גמלו אותך רעה ואני יותר מכולם וכל ישראל יושבים ומצפי׳ לראות מה אתה עושה עמי אם אתה מקבל אותי כל ישראל באים אליך כאחד ומשלימים לך׃ התחת זאת · אם בעבור ההכנעה הזאת שעשה שמעי תכפר לו שלא יומת והוא חטא חטא גדול שקלל את משיח יי׳׃ ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו · כתרגומו ולא שטף רגלוהי ולא ספר ספמיה כלומר לא רחץ אפילו רגליו ואין צריך לומ׳ כל גופו ולא גלח אפי׳ שפמו והוא השיער שעל השפה׃ כי בא ירושלם לקראת המלך · פירו׳ כאשר בא דוד ירושלם בא מפיבושת לקראתו ובא שזכר עומד במקום שנים׃ עבדי רמני · שהלך בלא ידיעתי ואני אמרתי אחבשה לי את החמור ובתוך כך הלך הוא׃ וארכב עליה · אתון היתה וחמור כולל זכר ונקב׳׃ וירגל בעבדך · ענין רכילות וכן מן הקל לא רגל על לשונו׃ ומה יש לי עוד צדק׳ · מה לבקש עוד מתך צדקה שתעשה עמי ולזעק אליך שתעזרני כי די לך ששמת אותי באוכלי שולחנך׃ תחלקו את השדה · השדה כולל לכל הנחלה

ודברי רבותינו ז״ל כשאמר דוד אתה וציבא תחלקו השדה יצאת בת קול ואמרה ירבעם ורחבעם יחלקו את המלכות כי קבל לשון הרע מפי ציבא ולא קבל הצטדקות מפיבושת לפניו ואמר לו למה תדבר עוד דבריך והכתוב מעיד עליו ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבס׃ לשלחו את בירדן · כתרגומו לאלוויתיה ית ירדנא וכתי׳ בירדן וקרי הירדן ושניהם קרובים׃ בשיבתו במחנ׳ · כמו בישיבתו במחנים וחסר פ״א הפועל מן השם כמו שחסר מן המקור בשבתו׃ כמעט

ראשון ח׳ בקריאה וסי׳ החדש הזה לכם ראש חדשים · והנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף · ולא היה דברי ראשון · אני יי׳ ראשון · אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי · אני הוא ראשון אף אני אחרון · ראשון לציון הנה הנם · כי שאל נא לדור רישון ל׳ חס׳ א׳׃ התחת ג׳ בקריא׳ וסי׳ יעקב · יוסף · שמעי׃ ולא עשה ה׳ וסי׳ ומפבשת

וַיֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ אַל־יַחֲשָׁב־לִי אֲדֹנִי
עָוֹן וְאַל־תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר הֶעֱוָה עַבְדְּךָ
בַּיּוֹם אֲשֶׁר־יָצָא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ
מִירוּשָׁלִָם לָשׂוּם הַמֶּלֶךְ אֶל־לִבּוֹ׃ כִּי
יָדַע עַבְדְּךָ כִּי אֲנִי חָטָאתִי וְהִנֵּה
בָאתִי הַיּוֹם רִאשׁוֹן לְכָל־בֵּית יוֹסֵף
לָרֶדֶת לִקְרַאת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃
וַיַּעַן אֲבִישַׁי בֶּן־
צְרוּיָה וַיֹּאמֶר הֲתַחַת זֹאת לֹא יוּמַת
שִׁמְעִי כִּי קִלֵּל אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה׃ ג׳ יעקב יוסף שמעי
וַיֹּאמֶר דָּוִד מַה־לִּי וְלָכֶם בְּנֵי צְרוּיָה
כִּי־תִהְיוּ־לִי הַיּוֹם לְשָׂטָן הַיּוֹם
יוּמַת אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל כִּי הֲלוֹא יָדַעְתִּי
כִּי הַיּוֹם אֲנִי־מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ אֶל־שִׁמְעִי לֹא תָמוּת וַיִּשָּׁבַע
לוֹ הַמֶּלֶךְ׃ וּמְפִבֹשֶׁת בֶּן־
שָׁאוּל יָרַד לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ וְלֹא־עָשָׂה
רַגְלָיו וְלֹא־עָשָׂה שְׂפָמוֹ וְאֶת־בְּגָדָיו
לֹא כִבֵּס לְמִן־הַיּוֹם לֶכֶת הַמֶּלֶךְ עַד־
הַיּוֹם אֲשֶׁר־בָּא בְשָׁלוֹם׃ וַיְהִי כִּי־בָא
יְרוּשָׁלִַם לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לוֹ
הַמֶּלֶךְ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ עִמִּי
מְפִיבֹשֶׁת׃ וַיֹּאמַר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ עַבְדִּי
רִמָּנִי כִּי־אָמַר עַבְדְּךָ אֶחְבְּשָׁה־לִּי
הַחֲמוֹר וְאֶרְכַּב עָלֶיהָ וְאֵלֵךְ אֶת־
הַמֶּלֶךְ כִּי פִסֵּחַ עַבְדֶּךָ׃ וַיְרַגֵּל בְּעַבְדְּךָ
אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ כְּמַלְאַךְ
הָאֱלֹהִים וַעֲשֵׂה הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ׃ כִּי
לֹא הָיָה כָּל־בֵּית אָבִי כִּי אִם־אַנְשֵׁי־
מָוֶת לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַתָּשֶׁת אֶת־עַבְדְּךָ
בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ וּמַה־יֶּשׁ־לִי עוֹד
צְדָקָה וְלִזְעֹק עוֹד אֶל־הַמֶּלֶךְ׃
וַיֹּאמֶר
לוֹ הַמֶּלֶךְ לָמָּה תְּדַבֵּר עוֹד דְּבָרֶיךָ
אָמַרְתִּי אַתָּה וְצִיבָא תַּחְלְקוּ אֶת־
הַשָּׂדֶה׃ וַיֹּאמֶר מְפִיבֹשֶׁת אֶל־הַמֶּלֶךְ
גַּם אֶת־הַכֹּל יִקָּח אַחֲרֵי אֲשֶׁר־בָּא אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ בְּשָׁלוֹם אֶל־בֵּיתוֹ׃
וּבַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי יָרַד מֵרֹגְלִים וַיַּעֲבֹר
אֶת־הַמֶּלֶךְ הַיַּרְדֵּן לְשַׁלְּחוֹ אֶת־בַּיַּרְדֵּן
׃ וּבַרְזִלַּי זָקֵן מְאֹד בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה
וְהוּא־כִלְכַּל אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּשִׁיבָתוֹ
בְמַחֲנַיִם כִּי־אִישׁ גָּדוֹל הוּא מְאֹד׃

ואמר למלכא לא יחשוב עלי דילי
רבוני חובא ולא תדכר ית די
סרח עבדך ביומא די גלא ריבוני
מלכא מירושלם לשואה מלכא
על לביה׃ ארי ידע עבדך ארי
אנא חבית והא אתית יומא דין
קדמאי לכל בית יוסף למחת
לקדמות רבוני מלכא׃
ואתיב אבישי בר צרויה ואמר
החלף דא לא יתקטל שמעי ארי
לט ית משיחא דיי׃ ואמר דוד מה
לי ולכון בני צרויה ארי תהוון לי
יומא דין לסטן יומא דין יתקטיל
גברא בישראל ארי הלא ידענא
ארי יומא דין אנא מלכא על
ישראל׃ ואמר מלכא לשמעי לא
תמות וקיים ליה מלכא׃
ומפיבשת בר שאול נחת לקדמות
מלכא ולא שטף רגלוהי ולא ספר
ספמיה וית לבושוהי לא חוור למן
יומא דיגלא מלכא עד יומא דאתא
בשלם׃ והוה כד אתא לירושלם
לקדמות מלכא ואמר ליה מלכא
למה לא אזלת עמי מפיבשת׃
ואמר רבוני מלכא עבדי שקר בי
ארי אמר עבדך אחשוק לי חמרא
וארכוב עלה ואהך עם מלכא ארי
חגיר עבדך׃ ואמר על עבדך
מלין דלא כשרן קדם רבוני מלכא
ורבוני מלכא חכים כמלאכא דיי
ועבד דתקין בעינך׃ ארי לא הוה
כל בית אבא אלהין גברי חייבי
קטול לרבוני מלכא ושויתא ית
עבדך באכלי פתורך. ומה אית
לי עוד זכו ולמקבל עוד קדם
מלכא׃ ואמר
ליה מלכא למא תמליל עוד
פיתגמך אמרית את וציבא תפלגון
ית אחסנתא׃ ואמר מפיבשת
למלכא אף ית כולא יסב בתר
דאתא רבוני מלכא בשלם לביתיה׃
וברזלי גלעדאה
נחת מרוגלים ועבר ית מלכא ית
ירדנא לאלוויתיה ית ירדנא׃
וברזלי סיב לחדא בר תמנן שנין
והוא סובר ית מלכא במיתביה
במחנים ארי גבר רב הוא לחדא׃

רלבג

לכל בית יוסף · קרא כלל ישראל יוסף לרב בני יוסף עם שמבני יוסף היו רוב המושלי׳ בישראל׃ ולא עשה את רגליו ולא עשה שפמו · ר״ל שלא הסיר צפרני רגליו ולא גלח השער אשר בזקנו בשפמו׃ כי לא היה כל בית אבי כי אם אנשי מות לאדני המלך · הנה אמר זה על רוב הרדיפות שרדף שאול את דוד׃ ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דבריך · לפי שקבל דוד זה הלשון הרע מציבא לא יכו׳ לבא׳ מהאמנתו לגמרי בדברי מפיבשת ולזה שם הענין ממוצע בין האמנה ובין בלתי האמנ׳ ואמ׳ שהוא וציבא יחלקו את השדה׃ בשבתו מחנ׳ · ר״ל בישיבתו במחני׳ או ירצה בזה שהוא כלכל אותו בשובו במחנים׃ כמעט

בן שאול ירד לקראת המלך ב׳ בנ׳ · אחז במלכו · וחברו דד״ה · וירא אלהים את מעשיהם · כבס ב׳ וסי׳ בין
לבושו · ומפבשת בן שאול׃

כמעט יעבר · אעבור מעט עמך מן הירדן ואלך ואחר כך אשוב לעירי : ישב נא · אחר שאעבור עמך תרצה שאשוב בעירי : עם קבר אבי ואמי · אמות בעירי ואקבר עם קבר אבי ואמי : ויעבירו · כן כתיב וקרי העבירו ומנחם קרובים : חצי עם ישראל · קצת עם ישראל שהרי אמר אחר כן וכל ישראל באים אל המלך אם כן אותם שעברו עמו מישראל מעטים היו ולא היו אלא אותם שהיו בין בני יהודה שעברו עמו בברחו ואלה אלף איש שעברו עם שמעי בן גרא מבנימן ולשון חצי ומחצה ומחצית אינו אלא חלוק החלק מהכלל פעמי' הוא חלק בחלק בשוה וזהו ברוב ופעמים אינו בשוה כמו חציו שרפתי במו אש וכן אומר שד בואר יחצה והבואר אינו חצי הגוף בשוה ותמנו ולמעלה אינו אלא קצת מעט מהגוף : גנבוך · שהעבירוך בסתר להשיבך אל המלכות בלא רשותינו ומראים כאילו אין אנו רוצים במלכותך יותר אנו רוצי' מהם לא לבזותינו עמו : וכל אנשי דוד עמו · כמו וכל אנשיך עמך כי עמו היו מדברים וכמוהו ואת יפתח ואת שמואל כאילו אמר ואותי : אם נשאת · כמו משאות אם נשאתי פרס מבית המלך ויש לומר אם נשאתי מנחה כמו וישא משאת והוא שם בשקל יושבת על מלאת : עשר ידות · לפי שהם עשרה שבטים כי בנימן עם יהודה ועוד כי אלף איש מבנימן עם שמעי העבירו המלך את הירדן : וגם בדוד אני ממך · כתרגומו ואף בדוד אנא רעינא ממך כלומר אף על פי שהוא משבטך אני רוצה בו יותר ממך : ויקש דבר איש יהודה · קשה דברם וחזק יותר מדבר איש ישראל ודברו איש יהודה לאיש ישראל קשות והמלך היה שותק להם לפיכך חרה לאיש ישראל והלכו אחרי שבע בן בכרי כשתקע בשופר ואמ' איש לאוהליו ישרא' : ואליהם

כמה ימי שני חיי · אשר יש לי לחיות כי אעלה וגו' הלא מעט הם ומה הנייה יש לך בכלכולך : האדע בין טוב לרע · בין מאכל טוב למאכל רע ואמרו רבותינו ז"ל שטוף בזמה היה לפיכך קפצה עליו זקנה : כמעט יעבר עבדך · הלויה מועטת יעבר עבדך ללוותך אחר שתעבור את הירדן הגמולה הזאת שאיני טוב לי : עבדך כמהם · בנו היה : כי קרוב המלך אלי · משבטי הוא : אם נשאת · כמו משאת פרס מבית המלך : עשר ידות לי במלך · שאנו עשרה שבטים : וגם בדוד · אף על פי שהוא קרוב לכם אני משוך בו יותר ממך שאנו עשר ידות ומדוע הקלותני להיות אתה קודם וכי לא היה דברי ראשון לי להשיב את מלכי יכלום לכם בא דברינו אלא להשיבו כמו שכתוב למעלה ודבר כל ישרא' בא אל המלך : ויקש דבר איש יהוד' · לשון התקושש כרא' והגשוש דבר איש יהודה שהראום איבה' שמלאו להם דוד למה תהיו אחרונים להשיב אל המלך וגו' כך מפורש באגדה ויש לפרש ויקש לשון קושי וחוזק וכן תרגם יונתן ותקיף ושם כקרא כזדמן לשון הקדים קרואיו ויקרא לכל בני המלך לשון זימון : הזעק

ימי שני ז' דסמיכי וסי' אברהם · ישמעאל · יעקב · וחברו מעט ורעים היו ימי שני חיי ג' בפסוק · ויאמר ברזלי אל המלך כמה ימי שני חיי : שרים ח' בליש' וסי' אם אשמע עוד בקול שרים · ויקונן ירמיהו על יאשיהו · קדמו שרים · לשכות שרים בחצר הפנימי · ויאברו השרים והשרות · וכנרות ונבלים לשרים · ושרים כחללים כל

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־בַּרְזִלַּי אַתָּה עֲבֹר אִתִּי וְכִלְכַּלְתִּי אֹתְךָ עִמָּדִי בִּירוּשָׁלָ͏ִם : וַיֹּאמֶר בַּרְזִלַּי אֶל־הַמֶּלֶךְ כַּמָּה יְמֵי שְׁנֵי חַיַּי כִּי־אֶעֱלֶה אֶת־הַמֶּלֶךְ יְרוּשָׁלָ͏ִם : בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם הַאֵדַע בֵּין־טוֹב לְרָע אִם־יִטְעַם עַבְדְּךָ אֶת־אֲשֶׁר אֹכַל וְאֶת־אֲשֶׁר אֶשְׁתֶּה אִם־אֶשְׁמַע עוֹד בְּקוֹל שָׁרִים וְשָׁרוֹת וְלָמָּה יִהְיֶה עַבְדְּךָ עוֹד לְמַשָּׂא אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ : כִּמְעַט יַעֲבֹר עַבְדְּךָ אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶת־הַמֶּלֶךְ וְלָמָּה יִגְמְלֵנִי הַמֶּלֶךְ הַגְּמוּלָה הַזֹּאת : יָשָׁב־נָא עַבְדְּךָ וְאָמֻת בְּעִירִי עִם קֶבֶר אָבִי וְאִמִּי וְהִנֵּה עַבְדְּךָ כִמְהָם יַעֲבֹר עִם־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַעֲשֵׂה־לוֹ אֵת אֲשֶׁר־טוֹב בְּעֵינֶיךָ : וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אִתִּי יַעֲבֹר כִּמְהָם וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה־לּוֹ אֶת־הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ וְכֹל אֲשֶׁר־תִּבְחַר עָלַי אֶעֱשֶׂה־לָּךְ : וַיַּעֲבֹר כָּל־הָעָם אֶת־הַיַּרְדֵּן וְהַמֶּלֶךְ עָבָר וַיִּשַּׁק הַמֶּלֶךְ לְבַרְזִלַּי וַיְבָרְכֵהוּ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ : וַיַּעֲבֹר הַמֶּלֶךְ הַגִּלְגָּלָה וְכִמְהָן עָבַר עִמּוֹ וְכָל־עַם יְהוּדָה וַיַּעֲבִירוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וְגַם חֲצִי עַם יִשְׂרָאֵל : וְהִנֵּה כָל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בָּאִים אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ מַדּוּעַ גְּנָבוּךָ אַחֵינוּ אִישׁ יְהוּדָה וַיַּעֲבִרוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־בֵּיתוֹ אֶת־הַיַּרְדֵּן וְכָל־אַנְשֵׁי דָוִד עִמּוֹ : וַיַּעַן כָּל־אִישׁ יְהוּדָה עַל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל כִּי־קָרוֹב הַמֶּלֶךְ אֵלַי וְלָמָּה זֶּה חָרָה לְךָ עַל־הַדָּבָר הַזֶּה הֶאָכוֹל אָכַלְנוּ מִן־הַמֶּלֶךְ אִם־נִשֵּׂאת נִשָּׂא לָנוּ : וַיַּעַן אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶת־אִישׁ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר עֶשֶׂר־יָדוֹת לִי בַמֶּלֶךְ וְגַם־בְּדָוִד אֲנִי מִמְּךָ וּמַדּוּעַ הֱקִלֹּתַנִי וְלֹא־הָיָה דְבָרִי רִאשׁוֹן לִי לְהָשִׁיב אֶת־מַלְכִּי וַיִּקֶשׁ דְּבַר־אִישׁ יְהוּדָה מִדְּבַר אִישׁ יִשְׂרָאֵל :

וַאֲמַר מַלְכָּא לְבַרְזִילַי אַתְּ עֲבַר עִמִּי וַאֲסוֹבַר יָתָךְ עִמִּי בִּירוּשְׁלֵם : וַאֲמַר בַּרְזִילַי לְמַלְכָּא כַּמָּה יוֹמֵי שְׁנֵי חַיַּי אֲרֵי אֶיסַּק עִם מַלְכָּא לִירוּשְׁלֵם : בַּר תְּמָנַן שְׁנִין אֲנָא יוֹמָא דֵין הַאִדַע בֵּין טַב לְבִישׁ אִם יִטְעַם עַבְדָּךְ יַת מָה דְאֵיכוּל וְיַת מָה דְאֶשְׁתֵּי אִם אֶשְׁמַע עוֹד בְּקַל כִּינָרִין וְתוּשְׁבְּחָן וּלְמָה יְהֵי עַבְדָּךְ עוֹד לְמָטוּל עַל רִבּוֹנִי מַלְכָּא : כִּזְעֵיר יְעִיבַר עַבְדָּךְ יַת יַרְדְּנָא עִם מַלְכָּא וּלְמָה יְשַׁלְמִנַּנִי מַלְכָּא תַּשְׁלוּמָא הָדָא : יְתִיב כְּעַן עַבְדָּךְ וְאֵמוּת בְּקַרְתִּי וְאִתְקְבַר בְּקִבְרָא דְאַבָּא וְדְאִמָּא וְהָא עַבְדָּךְ כִּמְהָם יְעִיבַר עִם רִבּוֹנִי מַלְכָּא וַעֲבֵיד לֵיהּ יַת דְּתַקִּין בְּעֵינָךְ : וַאֲמַר מַלְכָּא עִמִּי יְעִיבַר כִּמְהָם וַאֲנָא אַעֲבֵיד לֵיהּ יַת דְּתַקִּין בְּעֵינָךְ וְכָל דְּתִתְרְעֵי עֲלַי אַעֲבֵיד לָךְ : וַעֲבַר כָּל עַמָּא יַת יַרְדְּנָא וּמַלְכָּא עֲבַר וּנְשַׁק מַלְכָּא לְבַרְזִילַי וּבָרְכֵיהּ וְתַב לְאַתְרֵיהּ : וַעֲבַר מַלְכָּא לְגִלְגְּלָא וְכִמְהָן עֲבַר עִמֵּיהּ וְכָל עַמָּא דְבֵית יְהוּדָה אַעֲבַרוּ יַת מַלְכָּא וְאַף פַּלְגוּת עַמָּא דְיִשְׂרָאֵל : וְהָא כָּל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל אָתָן לְוַת מַלְכָּא וַאֲמָרוּ לְמַלְכָּא מָא דֵין כַּסְיוּךְ מִינָנָא אֲחָנָא אֱנַשׁ יְהוּדָה וְאַעְבַּרוּ יַת מַלְכָּא וְיַת אֱנַשׁ בֵּיתֵיהּ יַת יַרְדְּנָא וְכָל גַּבְרֵי דָוִד עִימֵּיהּ : וְאָתֵיב כָּל אֱנַשׁ יְהוּדָה עַל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל אֲרֵי קָרִיב לִי מַלְכָּא מִדִּילָךְ וּלְמָא דְנַן תְּקוֹף לָךְ עַל פִּתְגָמָא הָדֵין הֲמֵיכַל אֲכִילְנָא מִנִּכְסֵי מַלְכָּא אִם מַתְּנָא מַנֵּי לָנָא : וְאָתֵיב אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל יַת אֱנַשׁ יְהוּדָה וַאֲמַר עַסְרָא חוּלָקִין אִית לִי בְּמַלְכָּא וְאַף בְּדָוִד אֲנָא רָעֵינָא מִינָךְ וּמָא דֵין אַשִׁיטְתַּנִי וְלָא הֲוָה פִּתְגָמִי קַדְמוֹתָא לִי לְאַתָּבָא יַת מַלְכִּי וּתְקֵיף פִּתְגָם אֱינַשׁ יְהוּדָה מִפִּתְגָם אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵ :

מעיני כך · עשיתי לי שרים ושרות : הגלגלה ז' בקריא' וסי' וישלחו אנשי גבעון · וישב יהושע קרמ' ובתראה דיהודה · וישב המלך · ויבא עד הירדן · ויעבר המלך דכמהן · ואלישע שב הגלגלה : וכל עם ז' דסמיכי וסי' נמסר ביהושע סימן ח' :

רלבג

כמעט יעבר עבדך את הירדן את המלך · רוצה לומר מעט הוא מה שעבר עבדך את הירדן עם המלך ובהיו' הענין כן למה יגמלני המלך הגמולה הזאת בעבו' מעט שהטיבותי לו : אם נשאת נשא לנו · ר"ל אם נשא משאת המלך אלא שם פניו אלינו להאכילנו : עשר ידות לי במלך · רוצה לו' באיזה מלך שיהיה וגם בדוד יש לי חלק גדו' ממך ואף על פי שהוא קרובך : ולא היה דברי ראשון לי להשיב את מלכי · רוצה לומר שכבר היה ראוי לאיש יהודה שימתינו דבר איש ישראל להיותם הרוב בדרך שיהיה דבריהם ראשון להשיב את המלך : ויקש דבר איש יהודה מדבר איש ישראל · וזה כי המלך היה קרוב להם להיותו משבט יהודה והיה גם כן קרוב להם מצד אחר כי ישיבתו היתה בתוך ארץ יהודה ואשר היתה ראוי שיהיו קודמים להשיבו הם : ויתקם

רשי

הזעק לי את איש יהוד׳. שיהו כאן עד שלשה ימים: ואתה פה עמוד. לסוף שלשת ימים הוי זהיר להיות עומד כאן לפני כי חפץ היה לרדוף אחרי שבע בן בכרי: ויוחר מן המועד. אשכחינהו לרבנן דפתוח במסכתא כדאיתא בסנהדרין: את קח את עבדי אדוניך. אחרי אשר איחר עמשא שר הצבא ולא הביא את צבא יהודה קח אתה מן הנמצאים סביבי ורדוף אחריו: והציל עינינו. והציל עצמו לעינינו והרי זה מקרא קצר: מצומדת על מתניו. סמוכה אחד לעצמו לרוחב מ מותניו שלא כדרך ח חוגרי חרב כדי ש שתהא נוחה ליפול ולא יצטרך להוציאה מתערה והוא יצא כ כנגד עמשא ותער ה החרב מתערה לפי ש שהיתה חלק׳ ולטושה ואינה תלויה לצד י ירכו אלא לרוחב מ מתניו וכמעט שמח ע עצמו לצד הארץ כ נפלה מתערה ואחזה בימינו ולא הכיר ע עמשא בדבר: כאשר

סימן שמואל אין לנו חלק בדויד ולא נחלה בבן ישי. מלכים וד״ה מה לנו חלק בדויד ולא נחלה בבן ישי. שמואל איש לאהליו ישראל. מלכים לאהליך ישראל. ד״ה לאהליך ישראל: במלכם ג׳ בקריאה וסימ׳ ואיש יהודה דבקו במלכם. הגשבעים במלכם. בני ציון יגילו במלכם: והציל ג׳ בקריאה וסימ׳ פן מצא לו ערים

ד וְשָׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיַּעַל וּשְׁמוֹ שֶׁבַע
בֶּן־בִּכְרִי אִישׁ יְמִינִי וַיִּתְקַע בַּשֹּׁפָר
וַיֹּאמֶר אֵין־לָנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה
לָנוּ בְּבֶן־יִשַׁי אִישׁ לְאֹהָלָיו יִשְׂרָאֵל
: וַיַּעַל כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי
דָוִד אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי וְאִישׁ
יְהוּדָה דָּבְקוּ בְמַלְכָּם מִן־הַיַּרְדֵּן וְעַד־
יְרוּשָׁלִָם: וַיָּבֹא דָוִד אֶל־בֵּיתוֹ
יְרוּשָׁלִַם וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֵת עֶשֶׂר־נָשִׁים
פִּלַגְשִׁים אֲשֶׁר הִנִּיחַ לִשְׁמוֹר הַבַּיִת
וַיִּתְּנֵם בֵּית־מִשְׁמֶרֶת וַיְכַלְכְּלֵם
וַאֲלֵיהֶם לֹא־בָא וַתִּהְיֶינָה צְרֻרוֹת
עַד־יוֹם מֻתָן אַלְמְנוּת חַיּוּת:
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־עֲמָשָׂא
הַזְעֶק־לִי אֶת־אִישׁ־יְהוּדָה שְׁלֹשֶׁת
יָמִים וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד: וַיֵּלֶךְ עֲמָשָׂא
לְהַזְעִיק אֶת־יְהוּדָה וַיּוֹחֶר מִן־הַמּוֹעֵד
אֲשֶׁר יְעָדוֹ:
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֲבִישַׁי עַתָּה יֵרַע לָנוּ
שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי מִן־אַבְשָׁלוֹם אַתָּה
קַח אֶת־עַבְדֵי אֲדֹנֶיךָ וּרְדֹף אַחֲרָיו
פֶּן־מָצָא לוֹ עָרִים בְּצֻרוֹת וְהִצִּיל
עֵינֵנוּ: וַיֵּצְאוּ אַחֲרָיו אַנְשֵׁי יוֹאָב
וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וְכָל־הַגִּבֹּרִים וַיֵּצְאוּ
מִירוּשָׁלִַם לִרְדֹּף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־
בִּכְרִי: הֵם עִם־הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר
בְּגִבְעוֹן וַעֲמָשָׂא בָּא לִפְנֵיהֶם וְיוֹאָב
חָגוּר מִדּוֹ לְבֻשׁוֹ וְעָלָו חֲגוֹר חֶרֶב מְ
צֻמֶּדֶת עַל־מָתְנָיו בְּתַעְרָהּ וְהוּא יָצָא
וַתִּפֹּל: וַיֹּאמֶר יוֹאָב לַעֲמָשָׂא הֲשָׁלוֹם
אַתָּה אָחִי וַתֹּחֶז יַד־יְמִין יוֹאָב בִּזְקַן
עֲמָשָׂא לִנְשָׁק־לוֹ: וַעֲמָשָׂא לֹא־נִשְׁמַר
בַּחֶרֶב אֲשֶׁר בְּיַד־יוֹאָב וַיַּכֵּהוּ בָהּ
אֶל־הַחֹמֶשׁ וַיִּשְׁפֹּךְ מֵעָיו אַרְצָה וְלֹא־
שָׁנָה לוֹ וַיָּמֹת וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אָחִיו
רָדַף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי:

וְתַמָּן אִתְעָרַע גְּבַר רַשִׁיעָא וּשְׁמֵיהּ שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי גְּבַר מִשִּׁבְטָא דְבֵית בִּנְיָמִן וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא וַאֲמַר לֵית לַן חוּלָק בְּדָוִד וְלָא אַחְסָנָא לָנָא בְּבַר יִשַׁי גְּבַר לְקִירווֹהִי יִשְׂרָאֵל: וּסְלִיק כָּל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר דָּוִד לְמֵיזַל בָּתַר שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי וֶאֱנָשׁ יְהוּדָה לָווּ עִם מַלְכְּהוֹן מִן יַרְדְּנָא וְעַד יְרוּשְׁלֶם: וַאֲתָא דָוִד לְבֵיתֵיהּ לִירוּשְׁלֶם וּדְבַר מַלְכָּא יַת עֲשַׂר נְשִׁין לְחֵינָן דִּשְׁבַק לְמִטַּר בֵּיתָא וּמַנִּינִין בְּבֵית מַטְּרָא וּמְסוֹבַר לְהֶן וּלְוָתְהֶן לָא עָל וַהֲוָאָה נַטְרַן וּמִתְקַרְיָין עַד יוֹם מוֹתְהֶן אַרְמְלָן דְּבַעֲלֵיהֶן קַיָּים: וַאֲמַר מַלְכָּא לַעֲמָשָׂא כְּנוֹשׁ קֳדָמַי יַת אֱנָשׁ יְהוּדָה תְּלָתָא יוֹמִין וְאַתְּ הָכָא קוּם: וַאֲזַל עֲמָשָׂא לְמִכְנַשׁ יַת דְּבֵית יְהוּדָה וְאוֹחַר מִן זִמְנָא דַּאֲמַר לֵיהּ: וַאֲמַר דָּוִד לַאֲבִישַׁי כְּעַן יַבְאֵשׁ לָנָא שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי מִן אַבְשָׁלוֹם אַתְּ דְּבַר יַת עַבְדֵי רִבּוֹנָךְ וּרְדַף בַּתְרוֹהִי דִּילְמָא יַשְׁכַּח לֵיהּ קִירְוִין כְּרִיכָן וְיָעִיק לָנָא: וּנְפַקוּ בַתְרוֹהִי גַּבְרֵי יוֹאָב וְקַשָּׁתַיָּא וְקַלָּעַיָּא וְכָל גִּבָּרַיָּא וּנְפַקוּ מִירוּשְׁלֶם לְמִרְדַּף בָּתַר שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי: אִינוּן עִם אַבְנָא רַבְּתָא דִּי בְגִבְעוֹן וַעֲמָשָׂא אֲתָא לְאַפֵּיהוֹן וְיוֹאָב אָסִיר מְזָרֵיז לְבוּשׁוֹהִי וַעֲלוֹהִי אִיסְפָּנִיקֵי חֶרֶב מְזָרְזָא עַל חַרְצֵיהּ בְּלִדְנַהּ וְהוּא אָזִיל וּפָסַע: וַאֲמַר יוֹאָב לַעֲמָשָׂא הֲשָׁלָם אַתְּ אָחִי וַאֲחָדַת יַד יְמִין יוֹאָב בְּדִיקְנָא דַעֲמָשָׂא לְמִנְשַׁק לֵיהּ: וַעֲמָשָׂא לָא אִסְתַּמַּר בְּחַרְבָּא דִּבְיַד יוֹאָב וּמְחָהִי בָהּ בִּסְטַר יַרְכֵיהּ וּשְׁפַךְ מְעוֹהִי לְאַרְעָא וְלָא תָנָא לֵיהּ וּמִית וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אֲחוּהִי רְדַף בָּתַר שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי:

בצרות והציל. בצפרי׳ עפות כן יגן. ורעו את ארץ אשור: חגור ד׳ בקריאה וסימ׳ הם עם האבן הגדולה אשר בגבעון. ואלישע הנביא קרא לאחד. ויאמר לגיחזי חגור מתניך וקח משענתי. חגור חרבך על ירך גבור. וחד וחגור נתנה לכנעני: לבשו ג׳ חסרי׳ בקריא׳ וסימ׳ בלשון תרגום חמרא דיואב ערפלא. ופירושן נמסר בסדר ויחי:

רלבג

ויתנם בית משמרת: ר״ל בבית שתהיינה כשמורות שם ויכלכלם שם ולא בא אליה׳ לפי שכבר בא אליהם א אבשלום בנו: ותהיין צרורות עד יום מותן אלמנות חיות. הנה זה קר׳ להן בעבור היותן פילגשי המלך ולא׳ ראוי לאחר להשתמש בהן: שלשת ימים ואתה פה עמוד. ר״ל שאחר שלשת ימים ישוב שם: ויוחר מן המועד אשר יעדו. ר״ל שנתאחר שלא שב אל המלך ל לשלשת הימים: ויאמר דוד אל אבישי: לא רצה לומ׳ זה ליואב לפי שכבר העבירו מהיות לו שר צבא: פן מצא ערים בצורות והציל עינינו. הוא מענין אמרו ויצל א אלהים את מקנה א אביכן והרצון בו שאם מצא לו ערים בצורות להמלט שם יבדיל ו ויפריש מה שעינינו אליו והוא להשיב אלינו כל מלכות ישרא׳ והוא ימשך לבבם אליו ו וימנענו מהשיב לנו כל הממלכה: והכרתי והפלתי. הם שני משפחות שזכרנו שהיו מהם הסנהדרין בימי דוד וזכר שכל שתי המשפחות האלו יצאו אחרי אבישי להשיב המלוכה לדוד: חגור מדו לבשו. הוא כמו הדמתעטף: ועליו חגור חרב מצומדת על מתניו בתערה. הנה הערים יואב שלא שם תער החרב תלוי כמשפט אבל חבר אותה על מתניו בדרך שיפול החרב בקלות וזה היה סבה אל שלא נשמר עמשא מן החרב אשר ביד יואב כי ראה שנפלה לו מעל מתניו: אל החומש. אמרו צלע חמישית שמרה וכבד תלוין בה ודמה שקרא חומש מענין חמושים והוא המקום אשר חזקו הטבע יותר מכל המקומו׳ הוא אשר שם משכן החיים והחום הטבעי אשר ישולח ממנו אל כל הגוף והנה זה המקום הוא מקום הלב: מתגולל

רדק

ואליהם לא בא. כחלקו רבו׳ ז״ל מהם אמרו כי מותרות היו לו אלא שכבש את יצרו מהם תמורת מה שהשביע יצרו במה שהיה אסור לו משבע עתה יצרו ממה שהי׳ מותר לו ומהם אמרו אסורו׳ היו לו אמרו ומה כלי הדיוט שנשתמש בו מלך אסור להדיוט כלי מלך שנשתמש בו הדיוט אינו דין שיהא אסור למלך: צרורות. קשורות שלא היה להם עוד היתר וי״ת כטירין וכן תרג׳ צור תעודה טר: עד יום מותן. כתרגומו ומתקריין עד יום מותהן ארמלן דבעליהן קיים: הזעק לי. אספם לי שירדפו אחרי שבע בן בכרי: שלשת ימים. עד שלשת ימים תאספם אלי: ואתה פה עמוד. כלומר שתשוב עמהם ודעתו היה למנותו שר צבא כמו שיעד לו וכששמע יואב קנא בדבר לפיכך הרגו: וייחר מן המועד. כתוב ביו״ד וקרי בוי״ו והכתוב הוא מנחי הפ״א מן הקל מאות׳ שפ״איהם יו״ד כמו מן ייטב וייטב והקרי הו׳ מאותם שפ״איהם א״ו והוא בשקל ויכף עוד דוד ופי׳ אחר שלא בא לשלשת הימים ו וכשראה דוד שלא בא אמ׳ לאבישי שירדוף אחרי שבע בן בכרי ולא אמר ליואב כי בלבו היה להסירו שלא יהיה שר צבאו מפני שהרג אבשלום: ירע לנו שבע בן בכרי. פועל עומד ופירושו ירע לנו דבר שבע בן בכרי או יהיה פועל יוצא שאמר אחריו ויצאו אנשי יואב: עבדי אדוניך. על יואב אמר וקראו אדניו כי גדול היה ונכבד ממנו וזהו שאמר ויצאו אחריו אנשי יואב וגם יואב יצא אחר כן אלא שאבישי יצא במצות דוד: פן מצא לו. כמו ימצא עבר במקום עתיד ורבים כמוהו ות״י דילמא ישכח: והציל עינינו. יסיר ראותינו ודעתינו שלא נדע באי זה עיר ישגב אם לא נמהר לרדוף אחריו או פירו׳ הבטחתינו והשגחתינו שהייתי בוטח כי ש שבתי אל מלכותי והנה עתה הלכו אחריו ישראל ואם ישגב באחת הערים הבצורות יהיה לו כח למשוך לב ישראל אליו וצריכים אנו למהר לרדוף אחריו. ולהרגו וי״ת והציל עינינו ויעיק לנא: והכרתי והפלתי. כבר פירשנוהו: עם האבן. סמוך לה וכן עם באר לחי רואי: חגור מדו לבושו. וי״ו מדו נוספת כוי״ו מדו בד וסמך מדו אל לבושו ולבוש הוא שם כולל ומדו פורט לאחר מן ה הלבושים ידוע אבל תכונתו וי״ת אסיר מזריז לבושוהי: מצמדת. דבוקה: בתערה יהו׳ תיק החרב: והוא יצא ותפל. יצא מהמקום שהיו בו עם האבן הגדולה או מגבעון העיר ובצאתו נפלה החרב מתערה ולקחה בידו ש השמאלית כדי שלא יהא נשמר עמשא שבא להכותו ונתן לו שלום ואחזו בזקנו ביד ימינו לנשק לו: ועמשא לא נשמר. כלומר שלא שמר עצמו מן החרב: עמד

עמד עליו. לזרז הבאים שלא יעמדו על החלל אלא ילכו אחרי יואב וכאשר ראה האיש שלא הועילה הזהרתו לאנשים הבאים אלא היו עומדים על החלל הסירו מן המסילה שלא יראוהו העוברים: כאשר הוגה. הוסר שרשו הגה על דעת אדוני אבי ז"ל והוא מן שלא נזכר פעלו מן המרובע ומענייני ומשרשו הגה ברוחו הקשה הגה סיגים ועל דעת ר' יהודה ורבי יונה שרשו הוגה יגה מבנין הפעיל משפטו בתשלומו הוגה בשקל הגלה: ויעבר. שבע בן בכרי שהיה בורח כששמע שרודפין אחריו עבר בכל שבטי ישראל עד אבלה ובא בעיר להמלט בה ויש לפרש ויעבור על יואב: אבלה ובית מעכה. שני מקומות סמוכים היו ואחר שאמר באבלה בית המעכה נראה כי היה אבל אחר וזה היה סמוך לבית המעכה והיו סומכים אותו אליו: וכל הברים. מקומות הסמוכות לבארות שהיו לבנימן נקראים ברים ואמר כי עבר כל אלה המקומות ובסוף נכנס באבל שהיא עיר ומבצר וחשב להשגב בה: ויקלהו. כן כתי' וקרי ויקהלו ושניהם אחד כי מלים שוים בא[ו]תיות הפוכות רבים במקרא כמו כבש וכשב שמלה ושלמה קהלת להקת ומזה יאמר קלהת והקרי הוא כמנהג ומבואר:

ויבאו אף אחריו. פירוש אחרי יואב ובאמרו אף לפי שהלכו אחרי שבע בן בכרי מתחלה ובראותם כי רדפו יואב ואנשיו אחריו במקומות שהיה עובר יואב לרדוף אחרי שבע בן בכרי היו נקהלים אנשי המקומות ההם ובאים גם אחריו לרדוף אחרי שבע בן בכרי: סוללה. כתרגומו מליית והוא תל עפר ובדברי רז"ל מולייא בריכא ושפיכת הסוללה הוא למלא החפירות אשר סביב העיר עפר ולעשות תל להגיע אל החומה: ותעמוד בחיל. עמדה העיר להכבש בחומה כי מלאו החפירות עפר ולא היה להם אלא להפיל החיל והוא החומה כמו שפי' רז"ל חיל וחומה שורא ובר שורא או פי' בחיל בחפיר' כתרגו' בני בחלת ופי' אח' ששפכו הסוללה וסתמו החפירה עמדו אנשי המלחמה בחיל לרגלי החומה וחשבו להפילה ופי' ותעמוד לשון נקבה על המלחמה וי"ת בחל כמו בחיל ואקיפא משריין: משחיתים. משחיתים בכלי המכפץ האבנים להפיל החומה וי"ת מתעשתין לחבלא שורא ועניין משחיתים כתרגומו משחיתים בלבם כלומר חושבים ומתכוונים היאך יפילו החומה: ותקרא אשה חכמה. בדרש מי היתה אשה זאת סרח בת אשר אמרה דבר ידברו בראשונה שאול ישאלו באבל וכן התמו כאן תמו דברי תורה כלומר תמו דברי תורה כאן שאין יודעים אותן אני שמעתי דבר זה ממשה רבינו כשהיו באים להלחם על עיר שהיו פותחין לשלום: שלמי אמוני ישר'. אני השלמתי נאמן לנאמן על ידי נגלה אדונו של יוסף למש' אני הגדתי ליעקב כי יוסף חי. ותימה הוא אם האריכה ימים כל כך סרח בת אשר אף על פי שראינו שהאריכה ימים רבים שהרי נמנית עם באי מצרים ונמנית עם באי הארץ והיו שנותיה אז לפחות מאתים וחמשים שנה: דבר ידברו בראשונה. שמעתי שהיו מדברים בראשונה וכן התמו עדיין כלומר מאז ועד עתה כן שמענו אומרים כי בכל עיר שבאים להלחם יש אלו אם תשלים אפילו באומות העולם כל שכן באבל שהיא עיר גדולה והיא משלומי אמוני ישראל שאיככה מורדת במלך וי"ת אדכר כען וגו': נחלת יי'. אחסנת עמא דיי': במלך

כאשר ראה כל הבא עליו ועמד. כאשר ראה האיש שכל הבא עליו היה עומד: כאשר הוגה. כאשר הומסך כמו הגו סיגים מכסף וכמו הגו רשע לפני מלך: ויעבר בכל שבטי ישראל. שבע בן בכרי לפתותם שימליכוהו עליהם: וכל הברים. לא ידעתי מהו: ותעמד בחל. ואקיפא משרין ויש פותרין ותעמד בחל למון חיל וחומה הפילו החומה החיצונה ונתחזקה לעמוד על ידי הפנימית: האתה יואב. שבאת בך יושב בשבת תחכמוני: דבר ידברו בראשונה לאמר. היה לך לדבר לשלום בראשונה אם שלו' יענוך ויפתחו לך לא היה לך להלחם עליהם: שאול ישאלו באבל. אם שאלו בני חילך בשלום העיר הזאת ששמה אבל: וכן התמו. מיד היו בני העיר משלימי' עמכם: אנכי שלומי אמוני ישרא'. אני מבני העיר משלמים ונאמנים לישרא' ולמלך ומדרש אגדה סרח בת אשר היתה אני השלמתי נאמן לנאמן על ידי נגלה אדונו של יוסף למשה אני הגדתי ליעקב כי יוסף חי: חלילה חלילה. חלילה לי חלילה למלך: כשא

הוגה ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' כאשר הגה מן המסלה. אשר הוגה יי' ביום חרון אפו. כי אם הוגה ורחם כרוב. קדמא חס. וחד כי יי' הוגה על כל ל' כפיקהא: בחל ה' חס' יתר בליש' וסי' וישפכו סוללה. וגם לא יוכל דבר יי' לאמר וגו' בחל יזרעאל. ישית חומות וחל. וגלות החל הזה. ויאבל חל וחומה יחדיו אמללו:

וגברא קאים עילוהי מעולימי יואב ואמר מן דרעי ביואב ומן די לדויד ייזיל בתר יואב: ועמשא מתפרף בדמא בגו כבשא וחזא גברא ארי קם כל עמא ואסחר ית עמשא מן כבשא לחקלא ורמא עלוהי לבושא כד חזא כל דאתי עלוהי וקאים: כד אפניה מן כבשא עבר כל גברא בתר יואב למירדף בתר שבע בר בכרי: ועבר בכל שיבטיא דישראל לאבלה ובית מעכה וכל בירין ואתכנישו ואתו אף אינון בתרוהי: ואתו וצרו עלוהי באבל בית מעכה וצברו מליתא על קרתא ואקפה משרין וכל עמא דעם יואב מתעשתין לחבלא שורא: וקרת אתתא חכימתא מן קרתא שמעו שמעו אמרו כען ליואב קרב עד הכא ואמלל עמך: וקריב לותה ואמרת אתתא האת יואב ואמר אנא ואמרת ליה שמע פתגמי אמתך ואמר שמע אנא: ואמרת למימר אדכר כען מה דכתיב בספר אוריתא למשאל בקרתא בקדמין למימר הכדין תהוה לך למשאל באבל אם משלמין: אנחנא שלמין בהימנותא עם ישראל דאת בעי לחבלא קרוא דהיא כרך רב ואמא בישראל למא תקלקל אחסנת עמא דיי: ואתיב יואב ואמר חס חס לי אם אקלקל ואם אחבל: לא כן פתגמא ארי גברא מטורא דבית אפרים שבע בר בכרי שמיה

ואיש עמד עליו מנערי יואב ויאמר
ל' מי אשר חפץ ביואב ומי אשר לדוד
ל' וחס' אחרי יואב: ועמשא מתגלל בדם
בתוך המסלה וירא האיש כי עמד
ל' בסב' כל העם ויסב את עמשא מן
המסלה השדה וישלך עליו בגד
כאשר ראה כל הבא עליו ועמד:
ג' כאשר הגה מן המסלה עבר כל
איש אחרי יואב לרדף אחרי שבע
בן בכרי: ויעבר בכל שבטי
ישראל אבלה ובית מעכה וכל
ל' ויקהלו הברים ויקלהו ויבאו אף אחריו:
ל' ויבאו ויצרו עליו באבלה בית
המעכה וישפכו סללה אל העיר
ה' חס' בליש' ותעמד בחל וכל העם אשר את
ב' כתיב כן וחס' יואב משחיתם להפיל החומה:
ל' ותקרא אשה חכמה מן העיר שמעו
שמעו אמרו נא אל יואב קרב עד
ח' הנה ואדברה אליך: ויקרב אליה
ותאמר האשה האתה יואב ויאמר
ל' וא' הט' אזכך ושמע דברי אני ותאמר לו שמע דברי אמתך
ויאמר שמע אנכי: ותאמר לאמר
ב' מ"ל ש' האיש דבר ידברו בראשונה לאמר שאול
ל' ישאלו באבל וכן התמו: אנכי
ל' וחס' ל' שלמי אמוני ישראל אתה מבקש
ל' להמית עיר ואם בישראל למה תבלע
נחלת יהוה: ויען יואב ויאמר
ל' חלילה חלילה לי אם אבלע ואם
אשחית: לא כן הדבר כי איש
מהר אפרים שבע בן בכרי שמו

רלבג

מתגולל בדם בתוך המסלה. ר"ל שהיה מתגלגל ומתגאל בדם שיצא ממנו בתוך הדרך: כאשר הוגה מן המסלה. כאשר הוסר מן הדרך: ויעבר בכל שבטי ישראל אבלה ובית מעכה. ר"ל כי עבר שבע בן בכרי אל אבל ובית מעכה מדי עברו בכל שבטי ישראל למשוך לבו לכל שבטי ישראל והנה שם המקום נקרא אבל וקראו גם כן בית המעכה: וכל הברים ויקהלו ויבאו אף אחריו. וכל הברים אחשוב שהם אנשי בארות כי בארות היה מבנימין וספר כי כל אנשי המקום ההוא נקהלו עם שבע בן בכרי לעזרו וגם באו אחריו: ויבאו ויצורו עליו. הנה שמו עיר אבל במצור בעבור שבע בן בכרי שהיה מורד במלכות: וישפכו סוללה ותעמוד בחיל. הנה החיל הוא החומה הפנימית וזכר כי עם הסוללה הרסו החומה החיצונה והיו משתדלים להשחית גם כן החומה הפנימית: דבר ידברו בראשונה לאמר וגו'. ר"ל הנה ידברו בראשונה הבאים עם שבע בן בכרי למשוך לב העם אליו והוא שישאלו באבל אם יסכימו אליהם בזה ומפני דבריהם אלה הלא השלימו אחריהם אנשי אבל שאתה רוצה להשחית כל העיר כאילו היו כלם מורדים במלכות: אנכי שלומי אמוני ישראל. הלא אנכי אבל שכנו בו השלמים לשמור אמונה שבישראל ולזה לא הסכימו בני אבל לשבע בן בכרי כי הם שומרים אמונים ובהיות הענין כן לאי זה סבה תשחית עיר לא קטנה אבל היא אם ר"ל שיש לה בנות והם הכפרים אשר סביבותיה ועוד למה תשחית את נחלת יי' מזולת סבה תביאך אל זה: ויואב

כמו ידו במלך בדוד. במלך אפי' אינו דוד הייב מיתה או בדוד שהוא תלמיד אפילו אינו מלך חייב מיתה וכל שכן במלך בדוד כך נדרש במדרש קהלת : ותבא האשה אל כל העם בחכמתה. שכינו בתוספתא אמרה להם הואיל והוא נהרג והם נהרגין תנוהו להם אם היה יכול להנצל כגון שהוא מבפנים ואתם מבחוץ ואתם בסכנה והוא יכול להמלט אין דוחין נפש מפני נפש להורגו בשביל הצלתכם אבל עכשיו שגם הוא יהרג עמכם הואיל וההרסו החומות ואין כח להמלט מוטב ימות לבדו ואל תמותו עמו רבי שמעון אומר כך אמרה להם המורד במלכות דוד חייב מיתה : ויואב אל כל הצבא. אף על פי שאמר דוד אל עמשא כי שר צבא תהיה תחתיו אבל עכשיו שמת עמשא לא זז יואב ממקומו ועל ידי יואב הוחזק לימנות את חביריו : עירא היאירי. תירג' יונתן עירא דמן תקוע וכן הוא קרוי בספר הזה עירא בן עיקש התקועי ויאירי נקרא על שם שסיכו במכתו תקועה שפה למשן שמשן זית מצוי לשם שממנו מדליקין הנרות : היה כהן לדוד. לו היה נותן כל מתנות כהונה שלו כך אמרו רבותינו ופשוטו של מקרא שעשאו שר ושופט :

במלך בדוד. דרשו בו במלך אפילו לא היה בדוד המורד בו חייב מיתה כל שכן במלך בדוד שהוא תלמיד חכם אפילו לא היה מלך המורד בו חייב מיתה ולפי הפשט כי אף על פי שמרד אבשלום דוד היה המלך וכל המורד בו חייב מית' ויהרג כמו שנהרג אבשלום : בחכמתה. לפי שהיתה העיר מבני בנימן היתה צריכה לפתותם בדברי חכמה שיהרגו שבע בן בכרי לבדו ואל יהרגו כלם אמרה להם הנה העיר קרובה להכבש ויואב יחשוב אותנו כלנו כמורדים במלכות ואחר שיכבוש העיר בחזקה ולא נשלים עמו יהרוג כלנו כי המורד במלכות חייב מיתה שנ' כל איש אשר ימרה את פיך וגו' יומת וכן אמרו תנו את ההכנסים ומיית' שלא שהוא מחל על כבודו ואף על פי שאין כבודו מחול הד' בזה שלא יומתו ואפילו בדברי זקנים שנא' הן למות הן לשרשי הן לענוש נכסים ולאסורין ובדברי רבותינו ז"ל סיעה של בני אדם שאמרו להם גוים תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגי' את כלכם יהרגו כלם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל ואם ייחדוהו להם כגון שייחדו לשבע בן בכרי יתנוהו להם ואל יהרגו כולם אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהוא מבפנים והם מבחוץ כמו שעשו בני יהוד' בשמשון פי' שהיה יכול להמלט שמשון שהיה מבפנים בסלע לפיכך לא נתנוהו להם שלא מדעתו אבל הוא והם מבפנים הואיל והוא נהרג והם נהרגין יתנוהו להם ואל יהרגו כלם כגון שהוא אומר ותבא האשה אל כל העם בחכמתה אמרה להם הואיל והוא נהרג והם נהרגין תנוהו להם ואל תהרגו כלכם ר' שמעון אומר כך אמרה להם כל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה כשהיא אחריכא רבי שמעון אומ' והוא שנתחייב מיתה כשבע בן בכרי ועוד ברבריהם אתו אמרין ליה ליהויקי' כבוכד נצר בעי לך אמר להם איפשר כן וכי דוחין נפש מפני נפש אתון מחיין ית' כפשכון וממיתים לדילי אמרו ליה לא כן עשו אבותי' בשבע בן בכרי הנה ראשו מושלך אליך : ויואב אל כל הצבא. למעלה כתוב גם כן מספר השרים אשר לו כשהניח יי' לו מכל המלחמות ואפסו כל בית שאול ומלך על כל ישראל ספר כל השרים אשר לו ועתה כאשר שב אל מלכותו שמת אבשלום ומת שבע בן בכרי שחשב למרוד בו להסיר המלוכה ממנו ספר גם כן השרים אשר לו כאילו עתה תחילת מלכותו ומה שאמר אל כל הצבא מה שלא אמר כן במקום אחר לפי שהיה בלב דוד להסירו ולשום במקומו עמשא או בכל הצבא או במקצתו והנה עתה מתעמשא ויואב הרג שבע בן בכרי שהיה מורד במלכותו כתנה"א יואב בזה הדבר כנגד דוד ולא יכול דוד להשיבו ומנהו על כל הצבא ושמר לו עונו עד אחר מותו : על הכרי ועל הפלתי. כן כתיב וקרי הכרתי והם קרובים בלשון וכבר פרשנו מי הם ודעת יונתן גם כן שתרגם קשתיא וקלעיא : על המס. להעלות מס על ישראל כשהיה צריך לתת לחייליו או לעשות רצונו כי הוא משפט המלוכה כמו שכתוב ואתם תהיו לו לעבדים ופירשו רז"ל שיוכל להטיל עליהם מס כתיב הכא לעבד' וכתי' התם והיו לך למס ועבדוך ולמעלה לא כתב שר על המס כי היה תחלת מלכותו ולא היה מטיל מס על ישראל עדיין : המזכיר. ממנה על דוכרניא כלומר על ספר הזכרונות : כהנים. שרי הכהונה כי אף על פי שנסתלק אביתר לא נסתלק מכל וכל מהכהונה עד שמלך שלמה וגרשו : וגם עירא היאירי. ת"י ואף עירא דמתקוע הוא עירא הנמנה עם הגבורים שנ' עליו עירא בן עקש התקועי אם כן היאירי הוא שם משפחתו כי אביו או זקינו היה שמו יאיר ועוד יש לפ' כי יקראו יאיר לפי שהיה מתקוע והיה תקוע רבת השמן כמו שכתבנו בדבר התקועית והשמן נקרא יצהר ויאיר ויצהר אחד הוא : היה כהן לדוד. כתרגומו הוה רב לדוד כלומר גדולו ובעל עצתו וכן אמר בשלמה וזבוד בן נתן כהן רעה המלך וכבר זכר הכהנים אלא כהן ר"ל גדולו ובעל עצתו כמו שאמר רעה המלך כן בכאן זכר כהן אחר הזכר הכהנים אם כן ר"ל גדולו ובעל עצתו ועוד שאמר לדוד ואם כהן כמשמעו כן היה כהן לכל ישראל למה אמר לדוד וכן אמר ובני דוד כהנים היו שפי' שרים וגדולים כמו שפירשנו ור"ל פירשוהו כהן ממש ומלת וגם מסייע לדבריהם ופי' כהן לדוד פי' שהיה מכירו ונותן לו מתנות כהונה היוצאים מביתו ודרשו שמוכים ואמרו כל המסגר מתנות לכהן אחד מביא רעב לעולם שנאמר וגם עירא היאירי היה כהן לדוד וכי לדוד היה כהן לכולי עלמא לא היה כהן אלא שהיה מסגר לו כל מתנותיו וכתיב ויהי רעב בימי דוד : ויבקש דוד את פני יי'. יש לשאול מפני מה לא בקש עד השנה השלישית פי' רבינו סעדיה גאון ז"ל שנה ראשונה חשב מקרה הוא כדרך העולם שנייה חשב כי בעון פסל מיכה היה ובער כל מה שמצא כשהיה רעב בשנה השלישית ידע כי עון אחר היה ובקש את פני יי' לדעת מה זה. ויש לשאול אנה הרג שאול את הגבעונים ׳ ונשיבכי בהכותו נוב עיר הכהנים היו שם הגבעונים עמהם חוטבי עצים ושואבי מים והרגם עם הכהנים ומה שאמר והגבעונים לא מבני ישר' המה כי מיתר האמורי לפי שהכהני' מחלו על דם אחיה' והם לא רצו למחול ומה שאמרו יותן לנו שבעת אנשים מבניו לפי שלא כפ"רו מן ההורגים שלו השבעה ועליהם אמר ואל בית הדמים ואמרו אין לנו כסף וזהב עם שאול אין אנו רוצים לקחת ממון אלא נפשות בעבור הנפשות שהרגו וכשיאי העדה נשבעו להם ומה שאמ' ויחמל המלך על מפיבושת פי' רב סעדיה גאון ושמא כי מפיבשת לא היה מן ההורגים כי קטן היה כמו שאמר הכתוב כי בן חמש שנים היה בבוא שמוע' שאול ויהונתן לפיכך פי' ויחמול ויסמח כמו וחמלתי עליכם כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו כי הבן העובד אין צריך חמלה אלא אדם שמח בבנו העובד אותו וכן פי' ויחמל וישמח ושמח עליו שלא נכשל בדבר על הברית והשבועה שהיה בינו ובין יהונתן וכי היה אוהבו מאד לפיכך שמח על בנו שלא נכשל בזה הדבר ונכשל ממיתה זו ומה שלא הורידו אות' מהעצים כמצות התורה לא תלין נבלתו על העץ פי' כי המלך צוה לתלותם וחשב המלך כי הורידום בערב מהעצים ולא עשו כן כי אמרו המלך צוה לתלותם והוא יצוה להורידם אך כאשר עברו ימי הקציר ובאו ימי הגשמים בקשו מהמלך שיצוה להורידם בעבור צדקת רצפה שהיתה שומרת עליהם ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם ומה שאמר חמשת

בניה ז' וסימ' ויהי בהנבאי. ויואב אל כל הצבא. ואליועני. בניה בן יהוידע מקבצאל דד"ה. איתי בן ריבי מגבעת. עשתי עשר לעשתי עשר. ויחזיאל בן עוזריה. וכל עזרא דכוו' :

ו' חס' את בליש' בְּשָׁאָ֤רוּ בַּמֶּ֙לֶךְ֙ בְּדָוִ֔ד תְּנ֥וּ אֹת֛וֹ לְבַדּ֖וֹ וְאֵלְכָ֣ה מֵעַ֣ל הָעִ֑יר וַתֹּ֨אמֶר הָאִשָּׁ֜ה
ל אֶל־יוֹאָ֗ב הִנֵּ֥ה רֹאשׁ֛וֹ מֻשְׁלָ֥ךְ אֵלֶ֖יךָ בְּעַ֥ד הַחוֹמָֽה׃ וַתָּבוֹא֩ הָאִשָּׁ֨ה אֶל־
ית' אל וכל כתו' רכו' כת"ב כָּל־הָעָ֜ם בְּחָכְמָתָ֗הּ וַיִּכְרְת֞וּ אֶת־רֹ֨אשׁ שֶׁ֤בַע בֶּן־בִּכְרִי֙ וַיַּשְׁלִ֣כוּ אֶל־יוֹאָ֔ב
ג' חס' וַיִּתְקַע֙ בַּשּׁוֹפָ֔ר וַיָּפֻ֥צוּ מֵֽעַל־הָעִ֖יר אִ֣ישׁ לְאֹהָלָ֑יו וְיוֹאָ֛ב שָׁ֥ב יְרוּשָׁלִַ֖ם אֶל־הַמֶּֽלֶךְ׃ וְיוֹאָ֕ב אֶ֥ל
ז' כָּל־הַצָּבָ֖א יִשְׂרָאֵ֑ל וּבְנָיָה֙ בֶּן־יְה֣וֹיָדָ֔ע עַל־הַכְּרֵ֖י וְעַל־הַפְּלֵתִֽי׃
הכרתי ק' וַאֲדֹרָ֖ם עַל־הַמַּ֑ס וִיהוֹשָׁפָ֥ט בֶּן־אֲחִיל֖וּד הַמַּזְכִּֽיר׃
ושוא ק' וּשְׁיָ֖א סֹפֵ֑ר וְצָד֥וֹק וְאֶבְיָתָ֖ר כֹּהֲנִֽים׃
ד' דפ' ל' וחס' וְגַ֗ם עִירָא֙ הַיָּ֣אִרִ֔י הָיָ֥ה כֹהֵ֖ן לְדָוִֽד׃
כא וַיְהִ֣י רָעָב֩ בִּימֵ֨י דָוִ֜ד שָׁלֹ֣שׁ שָׁנִ֗ים שָׁנָה֙ אַחֲרֵ֣י שָׁנָ֔ה וַיְבַקֵּ֥שׁ דָּוִ֖ד אֶת־פְּנֵ֣י יְהוָ֑ה

אָרִים יְדֵיהּ בְּמַלְכָּא בְּדָוִד הַבוּ יָתֵיהּ בִּלְחוֹדֵיהּ וְאֵיהַךְ מֵעַל קַרְתָּא וַאֲמָרַת אִתְּתָא לְיוֹאָב הָא רֵישֵׁיהּ מִתְרְמֵי לָךְ מִן שׁוּרָא׃ וַאֲתַת אִתְּתָא לְוָת כָּל עַמָּא בְּחוּכְמְתַהּ וּפְסָקוּ יַת רֵישׁ שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי וּרְמוֹ לְיוֹאָב וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא וְאִתְבַּדָּרוּ מֵעַל קַרְתָּא גְּבַר לְקִרְוֵיהּ וְיוֹאָב תָּב לִירוּשְׁלֵם לְוָת מַלְכָּא׃ וְיוֹאָב מְמַנָּא עַל כָּל חֵילָא דְיִשְׂרָאֵל וּבְנָיָה בַּר יְהוֹיָדָע עַל קַשָּׁתַיָּא וְעַל קַלָּעַיָּא׃ וַאֲדוֹרָם מְמַנָּא עַל מַסְּקֵי מִסִּין וִיהוֹשָׁפָט בַּר אֲחִילוּד מְמַנָּא עַל דּוּכְרָנַיָּא׃ וּשְׁיָא סַפְרָא וְצָדוֹק וְאֶבְיָתָר כַּהֲנַיָּא׃ וְאַף עִירָא הַיָּאִירִי דְּמִתְּקוֹעַ הֲוָה רַב לְדָוִד׃ וַהֲוָת כַּפְנָא בְּיוֹמֵי דָוִד תְּלַת שְׁנִין שַׁתָּא בָּתַר שַׁתָּא וּבְעָא דָוִד רַחֲמִין קֳדָם יְיָ׃

רלבג

ויואב אל כל הצבא ישראל. ר"ל אל כל הצבא צבא ישראל כי היה שר צבא : ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי. ר"ל שהיה מופלא שבב"ד והיה ראש לסנהדרי גדולה והוא היה כהן באמרו בניהו בן יהויד' הכהן וזה כבר ראוי שיהיה הגדול שבסנהדרין כהן כאמרו בתורה ובאת אל הכהן והטעם כי לא תאבד תורה מכהן והוא מבואר שאין הרצון בכרתי צבא גבורי' כי כבר היה יואב שר צבא לכל ישראל : ואדורם על המס. הוא היה ממונה לגבות המס מהגוים אשר היו למס ומישראל : ויהושפט בן אחילוד המזכיר. הוא היה מזכיר לאדורם את דבר המס ושולח אותו לגבותו : ושוא סופר. לכתוב החשבונות האלו : וצדוק ואביתר כהנים. הנה ידמה שהעקר היה צדוק הכהן ואף על פי ששניהם היו משמשין בכהונה גדולה : וגם עירא היאירי היה כהן לדוד. ידמה ששמהו דוד בממשלה מה לא נזכר והוא לפימה שאחשוב עירא היתרי אשר נזכר בגבורי דוד והוא מבני יתר הישראלי לפי מה שאחשוב או יהיה אח' מהכהני' ובחרו דוד לתת לו כל מתנותיו :

יתן ז' בקריאה וסימ' נמסר בסדר שמיני ובסדר פנחס: ז' מלין כתיבן נ"ון יתיר ולא קרינן וסימ' יונתן יונתן לנו שבעה אנשים. תתן כי כה אמר יי' אלהים כד הקטה. ופני לב נבון יבקש דעת ופני כסילים. בן ויקח

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שָׁאוּל וְאֶל־בֵּית הַדָּמִים עַל אֲשֶׁר־הֵמִית אֶת־הַגִּבְעֹנִים׃
וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לַגִּבְעֹנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם וְהַגִּבְעֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה כִּי אִם־מִיֶּתֶר הָאֱמֹרִי וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִשְׁבְּעוּ לָהֶם וַיְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַכֹּתָם בְּקַנֹּאתוֹ לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃ (ל' · ט' וכל ל"פ דכו' · ל')
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַגִּבְעֹנִים מָה אֶעֱשֶׂה לָכֶם וּבַמָּה אֲכַפֵּר וּבָרְכוּ אֶת־נַחֲלַת יְהוָה׃ (ל' · שאו ידיכם)
וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַגִּבְעֹנִים אֵין־לִי כֶּסֶף וְזָהָב עִם־שָׁאוּל וְעִם־בֵּיתוֹ וְאֵין־לָנוּ אִישׁ לְהָמִית בְּיִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר מָה־אַתֶּם אֹמְרִים אֶעֱשֶׂה לָכֶם׃ (לנו ק' · ב' מרכא)
וַיֹּאמְרוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר כִּלָּנוּ וַאֲשֶׁר דִּמָּה־לָנוּ נִשְׁמַדְנוּ מֵהִתְיַצֵּב בְּכָל־גְּבֻל יִשְׂרָאֵל׃ (ל' · ל' · ל' · ט' חס' בליש')
יִנְתֶּן־לָנוּ שִׁבְעָה אֲנָשִׁים מִבָּנָיו (יתן · ז' ק')

וַאֲמַר יְיָ עַל שָׁאוּל וְעַל בֵּית חַיָּבֵי קְטוֹל עַל דִּקְטַל יָת גִּבְעוֹנָאֵי׃
וּקְרָא מַלְכָּא לְגִבְעוֹנָאֵי וַאֲמַר לְהוֹן וְגִבְעוֹנָאֵי לָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִנּוּן אֱלָהֵן מִשְּׁאַר אֱמוֹרָאֵי וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל קַיִּימוּ לְהוֹן וּבְעָא שָׁאוּל לְקַטָּלוּתְהוֹן בְּדִקְנֵי לִבְנֵי יִשְׂרָ' וִיהוּדָ'׃
וַאֲמַר דָּוִד לְגִבְעוֹנָאֵי מָה אַעֲבֵיד לְכוֹן וּבְמָה אִתְכַּפַּר וּבָרִיכוּ יָת אַחְסָנַת עַמָּא דַיְיָ׃
וַאֲמָרוּ לֵיהּ גִּבְעוֹנָאֵי לֵית אֲנַחְנָא צְרִיכִין לְמִיסַּב כְּסַף וּדְהַב מִן שָׁאוּל וּמִן בֵּיתֵיהּ וְאַף לָא אֱנַשׁ לְמִקְטַל בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר מָה אַתּוּן אָמְרִין אַעְבֵּיד לְכוֹן׃
וַאֲמָרוּ לְמַלְכָּא גַּבְרָא דְּשֵׁיצִינָא וּדְחַשִּׁיב לָנָא אִשְׁתֵּיצָנָא מִלְּמִיתַּב בְּכָל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃
יִתְיַהֲבוּן לָנָא שַׁבְעָא גַּבְרִין מִבְּנוֹהִי

לו רחבעם אשה. מן בת ויצא מן בת ציון כל הדרה. מן המערה ויקם דוד אחרי כן ויצא. מן [illegible] ויען יי' את איוב׃

רדק

בני מיכל בני מירב היו אלא שגדלה אותם מיכל ונקראו על שמה ומוכיח זה אשר ילדה לעדריאל ומיכל לא היתה אשת עדריאל אלא מירב היתה אשתו כמו שנאמר אשר נתנה לעדריאל המחולתי. אלה השאלות והתשובות כך סידרם רבינו סעדיה גאון ז"ל. ומה שפירשו רבו' ז"ל בענין זה זהו שנה ראשונה אמר להם דוד לישראל שמא עובדי עבודה זרה יש בכם דכתיב ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם וגו' ועצר את השמים בדקו ולא מצאו שנייה אמ' להם שמא עוברי עבירה יש בכם ד דכתי' וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך בדקו ולא מצאו שלישית היה רעב אמר אין הדבר תלוי אלא בי מיד ויבקש דוד את פני יי' מאי היא שאל באורים ותומים: ויאמר יי' אל שאול ואל בית הדמים. אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמי' שהמית את הגבעונים והיכן מצינו שהמית שאול את הגבעוני' אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקים להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כ כאילו הרגם אמר דוד שאול ספדו ליה תריסר ירחי שתא ולאו אורח ארעא למספדיה גבעונים נקרינהו ונפייסינהו מיד ויקרא המלך לגבעונים. יותן לנו שבע' אנשים מבניו אמר דוד שלשה סימנין יש באומה זו ישראל רחמנים וביישנים וגומלי חסדים רחמני' דכתיב ונתן לך רחמים וגו' ביישנים דכתיב למען תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו גומלי חסדים דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' כל שיש בו שלשה סימני' הללו ראוי לקרבן וכל שאין בו ג' סימנים אלו אין ראוי לידבק באומה זו מיד גזר עליהם שלא יבאו בקהל שנא' והגבעונים לא מבני ישראל המה ואע"פי שיהושע גזר עליה' שלא לבא בקהל יהושע לא גזר עליה' אלא כל זמן שבית המקדש קיים כמו שאומר לבית אלהים בא דוד וגזר עליהם לעולם כמו שכתוב בספר עזרא כי הנתינים היו מתאחדים וקראם נתינים לפי שנתנו לעבודת ולא לבא בקהל וכן כתוב ומן הנתינים אשר נתן דוד והשרים לעבודת הלוים. ויקח שלשה בני רצפה בת איה מאי שנא הכי אמר רב הונא שהעבירום לפני הארון כל שהארון קולטו למיתה והא כתי' ויחמול המלך על מפיבשת שלא העבירו לפני הארון וכי משוא פנים יש בדבר אלא שבקש רחמים שלא יקלטנו הארון והא כתיב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות ולמה המיתו הבנים בעון שאול אמר רבי יוחנן מוטב שתעקר פרשה אחת מן התורה ולא יתחלל שם שמים בפרהסיא כלומר שנשבעו להם נשיאי העדה בימי יהושע. עד נתך מים עליהם והא כתיב לא תלין נבלתו על העץ אמר רבי יוחנן מוטב שתעקר פרשה אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברין ושבין אומרי' מה טיבן של אלו בני מלכים מה עשו פשטו ידיהם בגרים גרורים מה היו אומרים אין לך אומה ראויה להדבק בה אלא זו מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף דכתיב ויהי לשלמה שבעי' אלף נושא סבל ושמני' אלף חוצב בהר וכתיב וימנם מאה וחמשי' אלף גרים ואמרו גדול קדוש השם מחלול השם בחלול השם כתיב לא תלין נבלתו על עץ ובקדוש השם כתיב ויהיו תלויים מתחלת קציר עד נתך מים עליהם מלמד שהיו תלוים מי"ז בניסן עד י"ז במרחשון ועוד אמרו למה בקשו מתנו שבעה אנשים כי שבעה אנשים הרגו מהגבעונים עם הכהני' שני חוטבי עצים ושני שואבי מים ושמש וחזן וסופר. ולפי פשט הפסוקים נראה כי לא נאמר דבר הגבעונים על נוב עיר הכהנים שהרגם שאול בכלל הכהנים שהרי אמרו האיש אשר כלנו ואשר דמה לנו נראה כי להם לבדם כלה ודמה ועוד שאמר בקנאותו לבית ישראל ויהודה שגזר שלא יהיו הגבעונים חוטבי עצים ושואבי מים לבית יי' כי אמר מוטב שיהיו מישראל שמשים לפני יי' ועוד מפני שרמו את ישראל וגנבו את דעתם ובטעו' נשבעו להם נשיאי העדה וקנא שאול בדבר זה והרג מהם וגירש מהם הנשארי' שלא ישבו בארץ ישרא' וזהו שאמר נשמדנו מהתיצב בכל גבול ישראל ואע"פי שנראה כי לכוונה טובה עשה זה שאול נענש על המעשה הזה כי יהושע נביא יי' נתנם להיות חוטבי עצים ושואבי מים לבית יי' וכדי לקיים השבועה שנשבעו להם לא רצה להרגם ואע"פי שבטעו' נשבעו להם כדי שלא יהיה בדבר חלול יי' כי יאמרו השומעי' הנה נשבעו להחיותם ואחר כך הרגום אין שבועת יי' חשובה בעיניהם ויהיה בדבר חלול השם וכל שכן בימי שאול שהרי כמה דורות היה להם שנתקשרו בישראל שהיה בהריגתם חלול השם גדול ושאול לא חשש לחלול השם על השבועה לפיכך נענש זרעו בדבר זה ואם תאמר מפני מה נענש זרעו במה שחטא הוא יתכן כי אלו הבנים היו מההורגים הגבעונים גם יתכן כי לא היו אלה השבעה מההורגי' שהרי קטנים היו אז כי שאול לא מלך אלא שתי שנים ומירב נתנה לעדריאל לאשה מעת שחשב לתתה לדוד ואם נאמר כי קודם מלכות שאול נתנה לעדריאל וחשב שאול להבריחו לגרשה לתתה לדוד זה רחוק אבל זה העונש לא היה מידי אדם כי כשאמ' הכתוב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות לא אמר אלא במיתה בידי אדם שאין לב"ד לענוש האב על הבן ולא הבן על האב אבל בידי שמים כתיב פוקד עון אבות על בנים וגו' והוא כשהבנים אינם צדיקים כמו שאמרו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וזו המיתה אע"פ שהיתה בידי אדם במצות הא' היתה והרי היא כמיתה בידי שמים ומה שאמ' ויחמול המלך על מפיבשת כיון שלא בקשו הגבעוני' אלא שבע' מבני שאול והיו בהם שבעה זולתי מפיבשת חמל עליו על השבוע' אשר היתה בינו ובין יהונתן ולא נתנו בידם ועוד כי נראה לו שהיה טוב מהאחרי' ואין ראוי ליפול עליו עונש שאול זה הוא הנראה בעיני בענין הזה: ויאמר אליהם. אמר להם מה רצונכם שאעשה להם כמו שאמר מה אעשה לכם והפסיק העניין לפר' מה היה ענין תלונתם ופי' גם כן שהיו מיתר האמורי ולא מבני ישראל שיחמולו על דמם ואמ' והגבעונים לא מבני ישראל המה וארז"ל כל שאינו מקבל פיוס אינו מבני ישראל שנ' והגבעונים לא מבני ישראל המה: ויבקש שאול להכותם. פי' והכם וכן אמרו להרגו בערמה והרגו לשכב את בית יעקב ושכב: בקנאותו. כבר פירשנוהו: אין לי כסף וזהב. לי כתיב וקרי לנו והעניין אחד כי כן דרך המקרא לדבר בלשון רבים פעם בלשון כלל פעם לשון פרט. ויש בו דרש שבקש מהם שימחלו דם אחיהם ויתן להם ממון ולא רצו אמ' דוד אבקש מכל אחד לבדו שמא הם מתביישין זה מזה לקחת ממון בדבר זה ועשה כן וכל אחד אמר לו אין לי כסף וזהב עם שאול ועם ביתו: יותן לנו. כן כתיב וקרי יתן ופי'הם ענין אחד אך כי הכתוב יותן מבנין נפעל והקרי יתן מבנין הפעיל ויש מעט הפרש ביניהם כי פי' הכתוב יותן אע"פ שלא תתנו אותם הקב"ה יפרע לנו מהם ופי' הקרי יתן שתתנו אותם׃

והוקענום

רשי

א שאול. על עון שאול שלא נקבר פתאם ובהחבאה שגנבוהו אנשי יבש גלעד וקברוהו ולא נספד לפי כבודו: ואל בית הדמי' שהרג נוב עיר הכהנים על אשר המית את הגבעוני' שכשהרג נוב עיר הכהנים המית מהם ז' שני חוטבי עצים ושני שואבי מים ושמש וחזן וסופר כך שנו' בתלמוד ירוש' בסנהדרי' ורבותינו אמרו מתוך שהרג את הכהני' שהיו מספיקין להם מזון העלה ע עליו הכתוב כאילו ה המיתם ואל תתמה שהרי היה הקב"ה ת תובע כבודו ותובע סורחנו שכך כתו' אשר משפטו פעלו באשר משפטו שם פעלו כך שנינו ביבמות: ויאמר אליהם. דברי ריצוי שיעברו על מדותיהם וימחלו לשאול ולביתו: והגבעונים לא מבני ישראל המה. כלומר והן הראו בעצמן מדת אכזריות שאינן מזרעו של אברה' אבינו ואינן ראויין לידבק בישראל ולכך גזר עליהם דוד שלא יבאו בקהל אמר שלשה סימנין יש ב באומה זו רחמנים ו וביישנים וגומלי ח חסדים מי שיש בו ם שלשה סימנים הללו ראוי לידבק בו: כשבעו להם. בימי יהושע כשנתנום ח חוטבי עצים ושואבי מים למזבח: בקנאתו לבני ישראל. בקנאתו לב לנקות ולטהר את ישר' ולעשות כורכיה' בקש להורגם וקנאה זו לטובה כמו המקנא את לי' וכן בקנאו ליי' דיהוא זהו פשוטו ולפי מדרשו לא אמר להרוג אלא את הכהנים וקנאה זו האמורה כאן אינה לטובה כי אם לרעה שידע שלא תמשך מלכותו מיום שלא שמר מצות הקב"ה בעמלק ומאז נתקנא בהם: וברכו את נחלת יי'. התפללו עליהם: אין לנו כסף וזהב עם שאול. כי אם נפשו' בקש לפייסם בממון ולא רצו אמר שמא הם מתביישין זה מזה הלך ופייס כל אחד ואחד לעצמו ולא נתפייסו לכך כתב אין לי כסף וזהב וגו' לשון יחיד זו ראיתי בתלמוד ירושלמי: ואין לנו איש להמית. בכל שאר בני ישר' שלא חטאו לנו: ואשר דימה לנו נשמדנו. אשר אמר בלבו שנשמדנו על ידו מהתיצב וגו' שחשב להשמידנו: דמה לנו. חשב עלינו להשמידנו: והוקענום

רלבג

על אשר המית את הגבעונים. ידמה שכבר המית מהם בקנאותו לבני ישר' ויהודה כמו שזכר אחר זה ובקש להכותם כלם והשמידם מהתיצב בכל גבול ישראל כי הוצרכו לברוח ואחשוב שעשה זה בעבור התחבולה אשר הביאו בה נשיאי ישראל להשבע להם כמו שנזכר בספר יהושע:

והוקענום

רשי

והוקענום · תלייה : ליי' · לשמו של מקום להודיע משפטו : בחיר יי' · בת קול יצאה ואמרה בחיר יי' : ויחמל המלך · בקש רחמים שלא יקלטנו ארון שהעבירם לפני ארון כל שהארון קולטו למיתה : בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל · וכי מיכל ילדה והלא מירב ילדה לו אלא מירב ילדה ומיכל גדלה לפי' נקרא על שמה והמגדל יתום ויתומה בתוך ביתו כאילו ילדו ונקר' על שמו : מתחלת קציר · בימי ניסן : עד נתך מים · בימות הגשמים בתשרי שלא נתנו לקבורה והלא כתיב לא תלין נבלתו שא אמרו מוטב תיעקר אות מן התור' ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברין ושבין א אומרים מה טיבן של אלו אומרים להם מ מבני מלכים הם ומה עשו פשטו ידם בגרוד אומרים אין לך א אומה ראוייה לידבק בה כאומה זו : ויקח את עצמות שאול · שכא' לו עליהם ש שאול שלא נספד כהלכה : ויאספו את עצמות שאול המוקעין כאן : כל אשר צוה המלך · להספיד עליהם בכל ערי ישראל : ומשקל

רדק

והוקענום · ונתלה אותם כתרגו' וניצלובינון ובקשו להם זו המיתה כדי שיראו כל ישראל נקמתם וישמרו ישראל מנגוע בהם עוד : ליי' · להודיע משפטו כי הוא רוצה לנקום נקמתינו מהם : בחיר יי' · שהאל בחרו למלך · ובדרש הם לא אמרו בחיר יי' אלא בת קול יצתה ואמרה בחיר יי' כלומר שנתכפרו לו עונותיו : ויחמול המלך · כבר פירשנוהו : את ארמוני · בר"ים : בני מיכל · בני מירב היו אלא שמיכל גדלה אות' ונקראו על שמה כענין שנ' יולד בן לנעמי וכן הוא תרגו' בני מירב דרביאת מיכל וכן הוא או' אשר ילדה לעדריאל ומירב היא שהיתה אשת עדריאל לא מיכל כמו שכתוב על מירב והיא נתנה לעדריאל המחולתי וכן כתוב אלה תולדות אהרן ומשה ולא זכר אלא בני אהרן אלא שמשה גדלם ו ולמדם כאילו הם תולדותיו : לפני יי' · כי הארון היה שם ואורים ותומים כשנתקבצו דוד וישראל לשאול את יי' על הרעב ולא נפרדו משם עד שקראו לגבעונים ו ונגמר המעשה : ויפלו שבעתי' · ביו"ד כתיב רוצה לומ' שתי פעמים שבע' כמו שבעתים יוקם קין ואמ' שבעתים לפי שלא נשאר מהם זרע כן נדרש הכתוב ודרש אחר הומר על מפיבשת בן יהונתן ש שחסר' מהם והקרי הוא שבעתם ר"ל הם השבעה כמו ויבאו ש שלשתם הם השלשה ומה שאומ' שנפלו יחד כי יחד הוקעו ו והנפילה היא המיתה : והם · כתיב וקרי והמה ושניה' א' וכבר כתבתי בזה ובדומיה' כי נסחאו' נמצאו אחר הגלות והלכו ב בקריאה אחר הרוב וכן כתיב תחלת קציר שעורי' וקרי בתחלת כתיב תלום שם הפלשתים וקרי תלאום שמה פלשתים ושניהם ענין אחר : בראשונים · בימים הראשונים של קציר שעורי' כמו שפירש בתחלת קציר שעורים : ותטהו לה אל הצור · על הצור היו נתלים כמו שאמר ויוקיעום בהר והטתה השק אל הצור להתכסות תחתיו יום ולילה · ובדרש מהו ותטהו לה אל הצור שאמר' הצור תמים פעלו שהצדיקה עליה' את הדין : ויגד לדוד · כי דבר גדול עשתה ומפני זה נכמרו רחמיו וצוה לקברם · ובדרש ראה כי אשת חיל היא ולקח' לאשה וכבר כתבנו מה שפירשו רבותי' ז"ל כי היו נתלים מי"ו בניסן עד י"ז ב במרחשון שהוא זמן הגשמים וכל כך למה כדי שיתקדש שם שמים על ידיהם ונראה כי רצון האל היה בזה שיהיו מוקעים עד זמן גשמים כדי שיודע כי בעונש היה עצירת גשמי' ומה שאמ' עד נתך מים עליהם ירדו גשמים מעט להודיע שיקברו אותם ו ואחר שקברו אותם נעתר הא' לארץ וירדו גשמים הרבה

ג' כתבן תים יתירים יוד וסימ' ויפלו שבעתים יחד · מזבחתים · כי התעיתים בנפשתם : בתחלת ו' בקריא' וסימ' והם הומתו בימי קציר תחלת כתיב · ויהי בתחלת שבתם שם · בתחלת עלות הלקש · באו בית לחם

ל' וְהוֹקַעֲנוּם לַיהוָה בְּגִבְעַת שָׁאוּל
בְּחִיר יְהוָה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֲנִי אֶתֵּן׃
וַיַּחְמֹל הַמֶּלֶךְ עַל־מְפִיבֹשֶׁת בֶּן־
ה' יְהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל עַל־שְׁבֻעַת יְהוָה
ג' וחס' אֲשֶׁר בֵּינֹתָם בֵּין דָּוִד וּבֵין יְהוֹנָתָן בֶּן־
שָׁאוּל׃ וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֶת־שְׁנֵי בְּנֵי
רִצְפָּה בַת־אַיָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְשָׁאוּל
ל' וחס' י"ב חס' אֶת־אַרְמֹנִי וְאֶת־מְפִבֹשֶׁת וְאֶת־
בן שאול חֲמֵשֶׁת בְּנֵי מִיכַל בַּת־שָׁאוּל אֲשֶׁר
ב' וחס' יָלְדָה לְעַדְרִיאֵל בֶּן־בַּרְזִלַּי הַמְּחֹלָתִי׃
ל' וחס' וַיִּתְּנֵם בְּיַד הַגִּבְעֹנִים וַיֹּקִיעֻם בָּהָר
יתיר י' והמה ק' לִפְנֵי יְהוָה וַיִּפְּלוּ שְׁבַעְתָּם יָחַד וְהֵם
בתחלת ק' הֻמְתוּ בִּימֵי קָצִיר בָּרִאשֹׁנִים תְּחִלַּת
קְצִיר שְׂעֹרִים׃ וַתִּקַּח רִצְפָּה בַת־
ג' בליש' אַיָּה אֶת־הַשַּׂק וַתַּטֵּהוּ לָהּ אֶל־הַצּוּר
ג' מִתְּחִלַּת קָצִיר עַד נִתַּךְ־מַיִם עֲלֵיהֶם
מִן־הַשָּׁמָיִם וְלֹא־נָתְנָה עוֹף הַשָּׁמַיִם
לָנוּחַ עֲלֵיהֶם יוֹמָם וְאֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה
לָיְלָה׃ וַיֻּגַּד לְדָוִד אֵת אֲשֶׁר־עָשְׂתָה
רִצְפָּה בַת־אַיָּה פִּלֶגֶשׁ שָׁאוּל׃
ב' חס' וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיִּקַּח אֶת־עַצְמוֹת שָׁאוּל
ז' וְאֶת־עַצְמוֹת יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מֵאֵת בַּעֲלֵי
ב' חס' יָבֵישׁ גִּלְעָד אֲשֶׁר גָּנְבוּ אֹתָם מֵרְחֹב
ל' · תלאום ק' בֵּית־שַׁן אֲשֶׁר תְּלָוּם שָׁם
פלשתים ק' הַפְּלִשְׁתִּים בְּיוֹם הַכּוֹת פְּלִשְׁתִּים
אֶת־שָׁאוּל בַּגִּלְבֹּעַ׃ וַיַּעַל מִשָּׁם
אֶת־עַצְמוֹת שָׁאוּל וְאֶת־עַצְמוֹת
יְהוֹנָתָן בְּנוֹ וַיַּאַסְפוּ אֶת־עַצְמוֹת
הַמּוּקָעִים׃ וַיִּקְבְּרוּ אֶת־עַצְמוֹת־
שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן־בְּנוֹ בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן
בְּצֵלָע בְּקֶבֶר קִישׁ אָבִיו וַיַּעֲשׂוּ כֹּל
ל' קמץ אֲשֶׁר־צִוָּה הַמֶּלֶךְ וַיֵּעָתֵר אֱלֹהִים
לָאָרֶץ אַחֲרֵי־כֵן׃
ב' וַתְּהִי־עוֹד מִלְחָמָה לַפְּלִשְׁתִּים
אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֵּרֶד דָּוִד וַעֲבָדָיו עִמּוֹ
וַיִּלָּחֲמוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיָּעַף דָּוִד׃

וְנִיצְלוּבִינוּן קֳדָם יְיָ בְּגִבְעָתָא דְשָׁאוּל בְּחִירָא דַייָ וַאֲמַר מַלְכָּא אֲנָא אֶתֵּן׃ וְחָס מַלְכָּא עַל מְפִיבֹשֶׁת בַּר יְהוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל עַל שְׁבוּעֲתָא דַייָ דְבֵינֵיהוֹן בֵּין דָוִד וּבֵין יְהוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל׃ וּנְסֵיב מַלְכָּא יַת תְּרֵין בְּנֵי רִצְפָּה בַת אַיָּה דִילֵידַת לְשָׁאוּל יַת אַרְמֹנִי וְיַת מְפִיבֹשֶׁת וְיַת חַמְשַׁת בְּנֵי מֵרַב דְּרַבִּיאַת מִיכַל בַּת שָׁאוּל דִילֵידַת לְעַדְרִיאֵל בַּר בַּרְזִלַּי דִמְמְחוֹלוֹת׃ וּמְסָרִינוּן בִּידָא דְגִבְעוֹנָאֵי וּצְלוּבִינוּן בְּטוּרָ קֳדָם יְיָ וּנְפָלוּ שַׁבְעַתְהוֹן כַּחֲדָא וְאִינוּן אִתְקְטָלוּ בְּיוֹמֵי חֲצָדָא בְּקַדְמָאִין בְּשֵׁרֵיוּת חֲצַד סְעוֹרִין׃ וּנְסֵיבַת רִצְפָּה בַת אַיָּה יַת סַקָּא וּפַרְסְתֵיהּ לַהּ עַל טִנָּרָא מִשֵּׁרָיוּת חֲצָדָא עַד דְנַחֲתַת מִטְרָא עֲלֵיהוֹן מִן שְׁמַיָּא וְלָא שַׁבְקַת עוֹפָא דִשְׁמַיָּא לְמְנַח עֲלֵיהוֹן בִּימָמָא וְיַת חֵיוַת בָּרָא בְּלֵילְיָא׃ וְאִתְחַוָּא לְדָוִד יַת דַעֲבָדִית רִצְפָּה בַת אַיָּה לְחֵינַתָא דְשָׁאוּל׃ וַאֲזַל דָוִד וּנְסֵיב יַת גַרְמֵי שָׁאוּל וְיַת גַרְמֵי יְהוֹנָתָן בְּרֵיהּ מִלְוַת יָתְבֵי יָבֵשׁ גִלְעָד דִגְנַבוּ יָתְהוֹן מִשּׁוּרָא דְבֵית שָׁן דִצְלַבוּנוּן תַּמָּן פְּלִשְׁתָּאֵי בְּיוֹמָא דִקְטָלוּ פְּלִשְׁתָּאֵי יַת שָׁאוּל בְּגִלְבּוֹעַ׃ וְאַסִּיק מִתַּמָּן יַת גַרְמֵי שָׁאוּל וְיַת גַרְמֵי יְהוֹנָתָן בְּרֵיהּ וּכְנַשׁוּ יַת גַרְמֵי צְלִיבַיָּא׃ וּקְבָרוּ יַת גַרְמֵי שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּרֵיהּ בַּאֲרַע שֵׁיבֶט בִּנְיָמִן בְּצֵלַע בְּקִבְרָא דְקִישׁ אֲבוּהִי וַעֲבָדוּ כָּל דְפַקִּיד מַלְכָּא וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתָא דְדַיָּרֵי אַרְעָא בָּתַר כֵּן׃ וַהֲוָת עוֹד קְרָבָא לִפְלִשְׁתָּאֵי עִם יִשְׂרָאֵל וּנְחַת דָוִד וְעַבְדוֹהִי עִמֵּיהּ וַאֲגִיחוּ קְרָבָא עִם פְּלִשְׁתָּאֵי וְאִשְׁתַּלְהֵי דָוִד׃

בתחלת ולית דכו' חס' ב' בריש ור' תלוף כתי' ב' בריש תיבות ולא קריין

רלבג

והוקענום · הו' מענין תלייה כי בה יתקע ה הנפש מהנתלה בזולת מכה וחבורה : ואת חמשת בני מיכל בת שאול אש' ילדה לעדריא' · ידוע כי עדריא' היה בעל מרב אחות מיכל כמו שקדם ולזה הוא מבואר כי לא היו אלו בני מיכל ועוד שהרי אמר במה שקד' ומיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה ולזה הוא מבואר שהרצון בזה שכבר גדלה א אותם : ויעתר אלהים אל ארץ אחרי כן · ר"ל אחר שלקחו נקמת ה הגבעונים מבני שאול וקברו עצמות שאול ו ויהונתן ועצמות ה המוקעים בקבר קיש אבי שאול כמו שצוה המלך · והנה זכר תחלה כי הגבעונים לא מבני ישראל המה לפי מה שבקשו מזה היה בו מן האכזריו' ומיעוט החמלה כאילו יאמר שזאת התכונה היתה לאלו כי לא מבני ישראל המה : ויעף דוד · ר"ל שהיה יעף ויגע ולזה נתרחק קצת מעבדיו ומצאו ישבי בנוב שהיה מילדי הרפה ואמ' להכותו לולי שסבב הש"י שהרגים בזה אבישי בן צרויה והלך אבל דוד להצילו : ומשקל

ואשכו פתחין וסי' כביא שלוא שלחו ושלתו כלשתאי מוי דמלכ' לאחיהון תמרא ובכפ'

בתחלת קציר שערים · בתחלת התנוניך יצא · ובמלכות אחשורש בתחלת : ב' מלין תנינא נסיב מן קדמאה וסימ' שם הפלשתים · ושורי אשכללו · ואלופיהן ג' מלין קדמ' נסיב מן תנינא וסי' נמסר לעיל סימ' ה' : ויעתר ה' בקריא' וסימ' ויעתר יצחק ליי' לנכח אשתו תנינא דפסו' · ויקברו את עצמות שאול · ויבן שם דוד מזבח ליי' · ויתפלל אליו דמנשה · ונצוכה ונבקשה באלהינו על זאת :

כמו שאמר ויעתר אלהים לארץ אחרי כן : בצלע · מלרע והוא שם מקום הנזכר בספר יהושע וצלע האלף : ויעשו כל אשר צוה המלך · להביא העצמות ולקברם כמו שאמר לא הוסיף דבר אלא שכן דרך המקרא לכפול הדברי' בהתחזק המעש' · ובדרש כי זה בא להוסיף שצוה המלך להספידם בכל מקום שהיו עוברים עם בערי ישראל : ויעף דוד · בפתח פ"א הפעל להקל הקריאה וכן ויעף העם אבל ויעף אלי אחד בקמץ להבדיל ביניהם כמו שענייניהם מובדל : ויעבי

רדק

וישבי בנוב. כך היה שמו וכתוב בו"ו וקרי בי"וד. ובדרש ישבי בנוב איש שבא על עסקי נוב כלומר כי בא על דבר נוב עיר הכהנים שהיה דוד סבת הריגתם קרה לו לדוד שהיה בסכנ'. ודרשו ויעזר לו אבישי שעזרו בתפלה וכל זה רחוק ומהם אמרו עזרו ממש ואמרו כי קפצה לפניו הארץ כי לא היה שם אבישי עם דוד כי הוא ויואב היו נלחמים בבני עמון ועברה יונה לפני אבישי מטרפ' בכנפיה וידע כי דוד היה בסכנה ובצרה וקפצה לפניו הארץ והלך שם ועזר לדוד והרג את ישבי בנוב: הרפה. כמו הענק והוא אחד מן רפאים ונכתב בה"א ובאלף כן כתבו אדוני אבי ז"ל ות"י גברא וכבר כתבנו דעת הדרש למעלה שהוא שם האם: קינו. הוא עץ החנית וכן נקרא בערבי עץ החנית אלקנה ולא אמר ה המשקל על קינו אלא על להבת החנית וקראו קנו בכלל הלהבת עם העץ ועל הלהבת אמר שהיה משקלו שלש מאות משקל נחשת כי על העץ לא יאמר משקל וכן אמר בגלית ולהבת חניתו שש מאות שקלי' ברזל ומשקל הברזל והנחשת אינו שוה כי לכל אחד משקל מיוחד וכן לכסף ולזהב וי"ת ומתקל סופיניה מתקל תלת מאת סילעין דנחשא: והוא חגור חדשה. חרב חדשה וכמוהו ותאכלו בריאה ר"ל שה בריאה וכן דרך המקר' בהרב' מקומות והחסרון יתבונן לפי הענין: ויאמר להכות את דוד. כשראה כי עיף דוד חשב להכותו ועזר לו אבישי: בגוב עם פלשתים. ובדברי הימים כתוב בגזר שני שמות היו לאותו המקום וכמוהו רבים וכן כת' הכה סף ושם ספי וקרובים הם: אלחנן בן יערי אורגי' בית הלחמי את גלית הגתי. ובדברי הימים כתוב אלחנן בן יעזר אורגים את לחמי אחי גלית הגתי וקרי יאיר ויאיר ויערי אחד ופירו' את גלית או' את' הכה את מי שהיה עם גלית והוא אחיו הרגו אלחנן בגוב וגלית הרגו דוד באפס דמים ואלחנן זה מבית לחם היה לפיכך קראו בית הלחמי וכן מה שאמר בדברי הימים בית הלחמי כמו מלחמי כלומר מבני לחמי ר"ל מהגבורים המתיחסי' לבית לחם וכן יאמ' שם ומן הגדי נבדלו אל דוד למדבר ר"ל מן המתיחסים לגד או פירוש עם בית הלחמי והוא דוד ר"ל כי דוד עזרו וזהו שאמר שם את הלחמי עם דוד שהוא לחמי שעזרו והרגו ולדעת יונתן אלחנן זהו דוד וכן תרגם הפסוק וקטל דוד בר ישי מוחי פרוכתא דבית מקדשא דמבית לחם ית גלית וקרא ישי יערי לפי שהיה אורג פרוכות הצריכות לבית המקדש ובית המקדש נקרא יער שכתוב יער הלבנון מלאכוה בשדה יער אבל מה שקרא דוד אלחנן לא ידעתי לו טעם: כמנור אורגים. כאכסן דגרדאין והוא העץ שמקפל עליו האורג הבגד שארגו וגרדאין הם אורגין ותרגום ירושלמי מעשה אורג עובד דגרדאי וכן בדברי רז"ל נקרא האורג גרדי וכן מנור אורגים הוא מכלי האורג בדבריהם באמרם העושה בתי בתי נירין בכירים ובקירוס: איש מדון. כתוב בי"וד וקרי בו"ו ואחד הוא ובדברי הימים איש מדה ות"י גבר דמשחן ואם כן הכח השר במדון הוא מקום הרגם במדה: שש ושש עשרים וארבע. אילו אמר שש ושש ולא את' עשרים וארבע הייתי אומר שבין ידיו ובין רגליו לא היו אלא שש ושש לכך צריך עשרים וארב' ואילו אמר כ"ד ולא אמר שש ושש הייתי אומר ה' באחת ושבע באחת לכך כאמר שש ושש: להרפה. לענק ובא בה"א הידיעה עם למ"ד השמוש כמשפט אלא שברוב כפלה הא הידיעה להקל וכמוהו להעם הזה להגדוד הבא אליו: וידבר

רשי

ומשקל קינו. הוא כמו תיק שבראש בית יד הרומח שקורין אריסטוייל בלע"ז ועשוי ככובע ויש דוגמתו בזבחים רימוני המעיל למה הם דומים כמין קולקות שבראשי התינוקות קולסות היימ"לם בלע"ז: והוא חגור חגורה חדשה. ושמעתי שאותו היום נתחנך ללבוש כלי מלחמה ודרך המחונכים לעשות כצחון וגבורה ביום חינוכם לקנות שם לכך ויאמר להכו' את דוד ויעזור לו שעזרו בתפלה כדאית' בחלק: ותהי עוד מלחמה. כבר קדמה זו לכולן ולא נכתבה כאן אלא לצרף מיתת ארבעה בני ערפה: אלחנן. דוד: בן יערי אורגי'. שהיו משפחתו אורגי פרכות למקדש הקרוי יער: כמנור אורגים. כאכסן דגרדאי הקרוי א' ינסובלא בלע"ז תבא אריגה ותעמד כנגד אריגה: איש מדון. כתרגומו גבר דמשחן שאין עיקר התיבה אלא מ"ם ודל"ת כמו משאון שי"ן ואלף והמון ה"א ומ"ם ובדברי הימי' כתי' איש מדה כלומר גבוה מאד שאומרין כמה מדתו: שש ושש וגו'. פירשו רבותי' בבכורות שהוצרך לומר עשרים וארבע שלא תאמר א' אצבעות שבין ידיו אינן אלא שש ואצבעו' רגליו אינן אלא שש לכך נאמ' עשרים וארב' ואם כתב עשרים וארב' ולא אמר שש ושש הייתי אומר שבעה באחת וחמשה באחת ומהו מספר שכולן היו נספרות ב בסדר האצבעות בנב היד: ביום

ואצבעות ידיו ואצבעות לב' פסוקים בסורתא מ"כא ובסורתא מבא נסבין וי"ו ומלה ביניהון וסימ' במסרה רבתא בערך וי"ו י"ג כלין כהבן' בסוף תיבות וקרינן ה' וסים' העטי וכפר העמני: כי ויאמר דוד מה לי

<table>
<tr>
<td>

(טז) וְיִשְׁבּוֹ בְּנֹב אֲשֶׁר בִּילִידֵי הָרָפָה וּמִשְׁקַל קֵינוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִשְׁקַל נְחֹשֶׁת וְהוּא חָגוּר חֲדָשָׁה וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת אֶת־דָּוִד׃ (יז) וַיַּעֲזָר־לוֹ אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיְמִתֵהוּ אָז נִשְׁבְּעוּ אַנְשֵׁי־דָוִד לוֹ לֵאמֹר לֹא־תֵצֵא עוֹד אִתָּנוּ לַמִּלְחָמָה וְלֹא תְכַבֶּה אֶת־נֵר יִשְׂרָאֵל׃ (יח) וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַתְּהִי־עוֹד הַמִּלְחָמָה בְּגֹב עִם־פְּלִשְׁתִּים אָז הִכָּה סִבְּכַי הַחֻשָׁתִי אֶת־סַף אֲשֶׁר בִּילִדֵי הָרָפָה׃ (יט) וַתְּהִי־עוֹד הַמִּלְחָמָה בְּגוֹב עִם־פְּלִשְׁתִּים וַיַּךְ אֶלְחָנָן בֶּן־יַעְרֵי אֹרְגִים בֵּית הַלַּחְמִי אֵת גָּלְיָת הַגִּתִּי וְעֵץ חֲנִיתוֹ כִּמְנוֹר אֹרְגִים׃ (כ) וַתְּהִי־עוֹד מִלְחָמָה בְּגַת וַיְהִי אִישׁ מָדוֹן וְאֶצְבְּעֹת יָדָיו וְאֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מִסְפָּר וְגַם־הוּא יֻלַּד לְהָרָפָה׃ (כא) וַיְחָרֵף אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיַּכֵּהוּ יְהוֹנָתָן בֶּן־שִׁמְעִי אֲחִי דָוִד׃ (כב) אֶת־אַרְבַּעַת אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְהָרָפָה בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְיַד־דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו׃

</td>
<td>

וישבי ק' ל' ומל'

ד' ל'

ב' ב' ב'ח"ס כליש' וגם ילדי ל'

מדין ק'

שמעא ק'

ד' כ' כתי' א' יב' כתי' אלף

</td>
<td>

וְיִשְׁבִּי בְנוֹב דִּי בִּבְנֵי גִבָּרָא וּמַתְקַל סוּפִינֵיהּ מַתְקַל תְּלַת מְאָה סִלְעִין דִּנְחָשָׁא וְהוּא אֲסִיר אִיסְפָּנִיקֵי חֲדַתָּא וַאֲמַר לְמִקְטַל יָת דָּוִד׃ ח וְסַעִיד לֵיהּ אֲבִישַׁי בַּר צְרוּיָה וּמְחָא יָת פְּלִשְׁתָּאָה וְקַטְלֵיהּ בְּכֵן קַיִּימוּ גַּבְרֵי דָּוִד לֵיהּ לְמֵימַר לָא תִפּוֹק עוֹד עִמָּנָא לִקְרָבָא וְלָא תְטַפֵּי יָת מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל׃ וַהֲוָה בָּתַר כֵּן וַהֲוַת עוֹד קְרָב בְּגוֹב עִם פְּלִשְׁתָּאֵי בְּכֵין קְטַל סִבְּכַי דְּמִן חוּשַׁת יָת סַף ד דִּבְבְנֵי גִיבָּרָא׃ וַהֲוַת עוֹד קְרָבָא בְּגוֹב עִם פְּלִשְׁתָּאֵי וּקְטַל דָּוִד בַּר יִשַׁי מוֹחֵי פְרוּכִית בֵּית מַקְדְּשָׁא דְמִבֵּית לֶחֶם יָת גָּלְיָת גִּיתָּאָה וְאָעָא דְמוֹרְנִיתֵיהּ כְּאַכְסַן דְּגַרְדָּאִין׃ וַהֲוַת עוֹד קְרָבָא בְּגַת וַהֲוָה גְּבַר דִּמְשָׁחַן וְאֶצְבְּעַת יְדוֹהִי וְאֶצְבְּעַת רִיגְלוֹהִי שִׁית וְשִׁית עַסְרִין וְאַרְבַּע בְּמִנְיָין וְאַף הוּא אִתְיְלִיד לְגִיבָּרָא׃ וְחַסִּיד יָת יִשְׂרָאֵל וְקַטְלֵיהּ יְהוֹנָתָן בַּר שִׁמְעָא אֲחוּהִי דְדָוִד׃ יָת אַרְבַּעַת אִלֵּין אִתְיְלִידוּ לְגִיבָּרָא בְּגַת וְאִתְמְסַרוּ בִּידָא דְדָוִד ו וּבִידָא דְעַבְדוֹהִי׃

</td>
</tr>
</table>

ולכם בני צרויה' שמעי ויחרף את ישראל. השלשי ואבישי אחי יואב. ומשי וקרבתי אליכם למשפט. ובמראי שמה נחור בילדוהך. ואי נביאכם אשר נבאו פלוגתא:

רלבג

ומשקל קינו שלש מאות משקל נחשת. אחשוב שקרא קנו להבת החנית וקראו קנו מצד הנקבות שבו אשר בו יכנס עץ החנית כי הו' כמו קן או יהיה קנו כובע נחשת אשר על ראשו כי יהו' כמו קן או יהיה קנו העץ ויהיה חסר הכונה והרצון בו להבת חניתו: ולא תכבה את נר ישראל. אמרו זה כאילו יאמרו שכל ישראל מושגחים בעבור דוד וכאילו יכבה נרם אם ימות במלחמה: ועץ חניתו כמנור אורגים. הוא העץ שמקפלין סביב את הארוג והוא גם מאד וזה ממה שיורה על גבורת הפלשתי הזה: איש מדון. ר"ל איש בעל ריב ומלחמה: והוא חרף את ישראל. לפי מה שאחשוב במה שאמר שלא ימצא בישראל איש שלא ינצחהו כמו שאמר גלית אל שאול. זהו מה שנראה לנו שיצטרך אל באור במה שהגבלנו באורו פה באלו הספורים: ואולם התועלות המגיעים מהם הם אלו.

הראשון הוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיעשה מה שאפשר שיעשהו אם יסובב רב ועצה ראויה ולא ישמו' על עצתו הנראית לו מתחלת הענין ולזה תמצא שאף על פי שידמה שהיה מבואר היות ראוי לדוד שישוב באחת ערי יהודה אחרי מות שאול לפי שלא ברח משם דוד אלא מפני יראת שאול ועוד כי כבר משך לב עם יהודה אליו במה ששלח להם משלל אויבי יי' עם שכבר נתפרסם להם בזה טוב הצלחת דוד שנצח אויביו במתי מעט ורוע הצלחת שאול שנפל ביד אויביו עם היות כל ישראל עמו ועוד כי גם בהיות שאול מלך על ישראל אוהבים מאד את דוד בראותם הצלחתו כמו שקדם הנה עם כל זה לא רצה דוד ללכת שם אם לא בשיאל תחלה את פי יי' ולזה שאל אם יעלה באחת ערי יהודה וכאשר ענהו הש"י על ידי אורי' ותומים שיעלה שם שאל עוד באי זה מהם יעלה ובאתהו התשובה שיבא לחברון ושם בא בדבר הש"י: השני הוא להודיע כי שם שאר מקומות יותר נאותים אל שיגיע להם תכליתמה מקצת מקומות אחרי' ואף על פי שהש"י שליט להגיע אשר יהכון הנה יבקש כזה ברוב העניני' הסבות הנאותו' מצד ההשגחה הכוללת כשהיה אפשר זה ולא יחדש הנס ית' המופתים אלא כשהביא לזה הכרח כמו שזכרנו פעמים רבות ולזה בחר השם ית' שיבא דוד לחברון להגלות הענין אצלו שמשם תצמח לו המלוכה בקלות יותר ולזה תמצא שתכף שבא דוד שם התעוררו אנשי יהודה מעצמם למשוח דוד למלך עליהם עם שכבר היה אפשר שלב בני חברון היה יותר שלם את דוד מלבו זולתם מבני יהודה וכאילו סבבו הם מפני בא דוד לחברון למשוך לב יהודה למשוח דוד למלך עליהם: השלישי

השלישי והוא במדות הוא שראוי לאדם לגמול טוב לאשר גמלהו טוב ולזה תמצא שהעלה דוד עמו את אנשיו אשר הלכו אתו בהיותו נרדף כדי שישמחו בהצלחתו וייטב להם בה ולזה הושיבם בערי חברון כדי שיהיו קרובים אליו עם שבזה ישלם לו ג"כ העזר הראוי:

הרביעי והוא במדות הוא להודיע שראוי לאדם כשיעתק ממקום למקום שיעתיק אשתו וביתו עמו בהעתקו כי בזה תועלת לשמור עצמו מהרהור עבירה ולתת לאשתו חקה מהעונה כדי לשמור אותה מהחטא ובזה עוד תועלת להשגיח במוסר בני הבית ולא יתעלם מהם ולזה תמצא שספר שהעלה דוד עמו שתי נשיו ושכבר העלה עמו את אנשיו איש וביתו:

החמשי הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי למלך שישים אבלו ועם חברתו האנשים אשר התהלכו עמו קודם היותו מלך כי מפני מה שראו מענינו כהיה ביניהם מהתחברה קודם היותו מלך לא תהיה יראתו על פניהם ויהיה זה סבה להקל במלכות הלא תראה כי אע"פ שהיה דוד לשר לאלו האנשים שהיו עמו הנה היו מקילים בו עד שכבר תמצא שאמרו לסקלו על דברת שריפת צקלג ולזאת הסבה תמצא שלא הסכי' דוד להושיב את אנשיו בחברון אך הושיבם בערים הסמוכי' לחברון כאמרו וישבו בעיר חברון ולזאת הסבה תמצא ביואב שהי' בחברה ההיא שכבר הקל בדוד בדבר בכיו על אבשלום בנו כמו שנזכר באלו הספורים:

הששי הוא במדות והוא להודיע שראוי לאדם כשיחשב שיהיה לו כשיכוין להגיע תכלית מה יראה לו מונע מה מהגעת התכלית ההוא שלא יקצר מהסרת המונע ההוא ולזה תמצא שכאשר נתבאר לדוד שאנשי יבש גלעד השתדלו לעשות חסד גדול עם שאול והיה זה ממה שימנעם מלהסכים שיהיה דוד מלך עליהם לחשבם כי בלבו עליהם על מה שראו אהבה חזקה למי שהיה שונא את דוד ורודף אותו הנה הראה להם שעל מה שעשו מהחסד את אדוניהם שיבחם ולזה בירך אותם וביאר להם שהוא מוכן להטיב להם גמול טוב על מה שעשו מזה כי זה ממה שיורה שהם אנשים שהם נאמנים למלכות ולזה יבטח דוד בהם שהם נאמנים לו ולזאת הסבה הודיעם שתחזקנה ידיהם ויהיו לבני חיל ולא ייראו שיקרה להם רע מזה מדוד אבל ישולם להם מצד זה גמול טוב:

השביעי הוא להודיע שהמלך זוכה לבניו במלכותו תמיד כמו שאמר' התור' למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו ולזה תמצא שמלך איש בשת אף על פי שהיה מפורסם לכל ישראל כי השם בחר לדוד למלוך על עמו ישר' כמו שזכר זה שאול ויהונתן ואמר אותו אבנר ג"כ וזכר כל ישר' אותו כמו שנזכר זה במה שאמרו לדוד בעת שהמליכו אותו כל ישראל עליהם:

השמיני הוא במדו' והוא להודיע שאין ראוי לאדם לרחוק את השעה ולמהר את הקץ בדברים העתידי' לו אך ראוי שימתין בואם בסבו' הנאותות פן ימהר יותר מן הראוי ויסיר ממנו הטובות ההם הלא תראה כי דוד לא השתדל להלחם עם בית שאול להביא אליו המלוכה ולזה תמצא שספר שתי שנים מלך איש בשת על ישראל קודם שהיתה מלחמה בין אנשי איש בשת ובין אנשי דוד וגם אז לא היתה ביניהם מלחמה לולא שעורר המלחמה ההיא אבנר וגם אחרי זה לא השתדל דוד בהמתת איש בשת כדי שתגיע המלוכ' אבל לקח נקמתו מההורג אותו:

התשיעי הוא להודיע יושר לב דוד ושמרו הברית שכרת עמו שאול לבלתי ישמיד את שמו מתחת השמים ואף על פי שהיה שאול רודף אותו בכל עוז כמו שקדם הנה שמר דוד את הברית שהיה ביניהם ולא הכר כלל לאיש בשת להשתדל בהמתתו אבל הספיק לו מה שזכה מהמלכות:

העשירי והוא במדות להודיע שאין ראוי לאדם שיקל בהריגת האנשי' מעם יי' אפי' בדרך המלחמה הלא תראה כי אבנר הקל בהריגת הנערים אשר אמר שיקומו וישחקו לפני אבנר ויואב וקרה לו שנהרג מפני מה שקרה לו בזאת המלחמה מהריגת עשהאל כאילו שלם לו השם מדה כנגד מדה ואף על פי שיחשב שלא היה לו בהריגת עשהאל חטא כי הוא היה רודפו הנה עם כל זה לא נצל אבנר מן החטא במה שסבב מהריגת הנערים ההם שהיה סבה לכל זה עם שכבר היה לו חטא בזה כשלא השתדל להציל עצמו מעשהאל בזולת הריגה כי לא הותר לנרדף להרוג הרודף כשהיה יכול להציל עצמו ממנו בזולת שיהרגהו כאילו תאמר שיכהו במקום שלא ימות בו אשר ישלם לו בו ההצלה ואמנם אבנר ידמה שכיון להכותו במקום שימות בו ולזה כיון להכותו אל החומש:

האחד עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי להשמר מהריב והמדון ואף ע"פ שהיה חלוש בתחלתו כי כל מה שימשך יתחזק הלא תראה כי אבנר לא חשב שיבא דבר אחר מזה זולתי המכות שיכו האחד את האחד מהנערים ההם ונתחדשה מזה זאת המלחמה העצומה עד שלולא שתקע יואב בשופר למנוע המלחמה היתה נמשכת המלחמה עד להשחית וארכה גם כן מפני זה המלחמה ביניהם אחר זה כמו שזכר בזה הספור:

השנים עשר הוא במדו' והוא שראוי לאדם שלא ימסור עצמו לסכנו' מפני קלות תנועתו הלא תראה עשהאל לקלו' תנועתו לא פחד ממה שאמ' אבנר להכותו אם לא ישוב מאחריו ונהרג על יד אבנר ולא הועיל לו קלו' רגליו:

השלשה עשר והוא במדות והוא שראוי לאדם שלא יחזיק במלחמ' עם עם יי' ואף על פי שיש שם סבה חזקה תביאהו על זה אבל ראוי שיניח מקום לשלום הלא תראה כי יואב אע"פ שהשיגהו הפעלות גדול על אבנר ממיתת עשהאל הנה תכף שבקש ממנו שיאמר לעם שישובו מרדוף איש מאחרי אחיו נדרש יואב לשאלתו ולא מנעו מזה חום לבבו מדם אחיו:

הארבעה עשר והוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אד' שלא יקל מלירא ממה שהוא אפשר שיגיע לו בו רע ולזה תמצא שאע"פ שתקע יואב בשופר שישובו איש מאחרי אחיו לא סמך על זה לב אבנר ולזה ספר שהלכו הוא ואנשיו כל הלילה וכזה תמצא ג"כ ליואב שלא בטח על זה ולזה הלכו כל הלילה יואב ואנשיו עד שובם לחברון כי אם יתעכב בדרך היה אפש' שיתקבצו משכנגדם חיל עליהם ויהרגם:

החמשה עשר הוא להודיע כי אם יי' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו ולזה תמצ' שספר מהצלחת דוד ורוע הצלחת איש בשת עד שכבר נפקדו מעבדי איש בשת שלש מאות וששים איש ומאנשי דוד לא מתו כי אם עשרים וכאשר נגרע מזה שנים עשר איש מהמשחקים שמתו מכל אחד מהחלקים תמצא שכבר הרגו מאנשי איש בשת שלש מאות וארבעים ושמנה ולא מתו מעבדי דוד כי אם שמנה וספר גם כן לזאת הסבה שבית דוד היה הולך וחזק ובית שאול הולכי' ודלים ולזאת הסבה גם כן תמצא שסבב השי' שנתחדש ריב בין איש בשת ובין אבנר למען הסיר הממלכה מעל איש בשת ולהביאה אל דוד כי זה היה סבה אל שמשך אבנר כל ישרא' אל דוד עד שלא השתדלו אחרי מות איש בשת להמליך איש על ישראל מבית שאול אך באו תכף אל דוד להמליכו:

הששה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם כשיראה שיגיע לו טוב מה שיקצר מפני זה בבקשת טוב אחר עמו אשר יתכן לו להשיג אבל ראוי שישתדל להגיע לו כל הטובות אשר יראה שהוא נכון להגיע אליו ולזה תמצא שאע"פ ששלח אבנר לדוד שאם יכרות ברית עמו יסב אליו את כל ישר' הנה לא קצר מפני זה מלשאול שיביא לו את מיכל אשתו והנה לא רצה דוד להמתין ביאת מיכל אחרי בא אבנר אליו לפי שאם היה הענין כן מאבנר על דרך התחבולה יתכן שתהיה מיכל יודעת זה ותגלה הסוד אל דוד כמו שגלתה לו הסוד במה שרמה שאול להרוג את דוד ואמרה לו אם אינך ממלט את נפשך מחר את' מומת והסבה השנית היא כי בזה מהכבוד לדוד ר"ל אם תובא לו מיכל אשתו בעוד בית שאול מחזיקי' במלוכה אמנם אם לא ימשול בהבאתה אליו כי אם אחר סור הממשלה מבית שאול הנה לא יהיה זה לדוד לכבוד וזה מבואר מאד:

השבעה עשר הוא להודיע כי ברצות יי' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו ולזה תמצא שספר שכבר התעורר אבנר להקים מלוכת דוד והשתדל להשיב לו המלוכה באופן שמי שהיה מונע המלכה מדוד הוא בעצמו שם השי' כלי להסב המלכה אליו ולהסירה ממשפחתו:

השמנה עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי לאד' שיפחד תמיד על מה שראוי הלא תרא' כי מפני שאבנר לא פחד מיואב על הרגו עשהאל אחיו ולא ירא מלבא אל חברון גם לא שאל מהמלך דוד שישלים ביניה' קרה לו שמת בידו ולזאת הסבה גם כן למדנו שאין ראוי לאדם שיבא במקו' שונאיו אע"פ שיבואוהו שלוחים או מכתב שאחד מהאנשים אשר הוא בוטח בו שולח לקרא לו כי יש לו לירא שתהיה זאת התחבולה מאויביו הלא תראה כי יואב שלח לאבנר מלאכי' בשם דוד להשיבו לחברו' ודוד לא ידע אך סבב זה יואב להמי' את אבנ' שם:

התשעה עשר הוא במדות והוא שראוי לאדם כשהוא נקי מפעל מה מגונה אשר יתכן שיחשב שמאתו נהיה שיפליג להראות שהוא נקי ממנו באופן יתבאר לכל שהוא לא סבב זה הפעל המגונה כ"ש כשיהיה בו מה שירחיק ממנו התכלית שהוא פונה אליו אם לא יתבאר שהוא נקי ממנו ולזה תמצא שהפליג דוד להראות איך היה קשה בעיניו דבר הריגת אבנר ולזה קלל בני צרויה שהיו עבדיו וקלל את יואב בזאת הקללה הנפלאה ר"ל שלא יכרת מביתו זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם ולזה הלך המלך דוד אחרי מטתו ואם לא היה זה מחק המלך ונשא את קולו ובכה על קבר אבנר וקונן עליו את הקינ' הזאת אשר הראה בה גנו' הורגיו ולזה נשבע ג"כ שלא יטעם לחם או כל מאומ' לפני בא השמש כי זה כלו ממה שהביא כל העם וכל ישרא' להאמין כי לא היה מהמלך להמית את אבנר עם שבהאמין ישר' כי באמת מאת המלך נהיה רושם גדול למנוע ממנו המלוכה כי לא יתרצו האנשי' להמליך עליהם מי שלא יקפיד להריגת השרים והגדולים בתחבולה ובמרמה ולזאת הסבה בעינה צוה להרוג הורגי איש בשת בן שאול כדי שלא יחשבו כי מאתו נהיה להמיתו בזאת התחבולה על משכבו:

העשרים הוא שכבר למדנו מזה המקום על דרך הרמז כי ירושלם לא נתחלקה לשבטים ולזה תמצא שכאשר היה דוד מלך על יהודה לבד היה יושב בחברון שהיא משבט יהודה אמנם אחר שהמלך על ישראל נעתק לירושלם וזה ממה שיורה שירושלם היתה לכלל ישרא' וכבר התירו רבותינו הספק במה שנראה מספר יהושע שכבר באה לגורל יהודה ולגורל בנימין:

העשרים ואחד הוא להודיע שראוי למי שירגיש שנתחדשה לו הצלחה שישתמש בשיגיע לו ממנה מה שאפשר מהטוב ולזה ספר כי מפני שראה דוד כי נשא השי' ממלכתו בעבור עמו ישר' והוא עתה באופן מההשגחה האלהית נוסף על מה שהיה מקודם זה השתדל לקחת נשים ופילגשים לחשבו שהבנים שיולידו עתה יהיו יותר ראויים למלוכה מהראשונים וכן היה כי מהראשונים לא מלך אחד כי אשר היו חושבים מהם למלוך נהרגו ומאלו הבנים שהוליד עתה מלך שלמה כמו שנזכר אחר זה בספר מלכים:

העשרים ושנים הוא להודיע ולפרסם הצלחת דוד בכל מלחמותיו להיות השי' עמו מפני עשותו הישר בעיני יי' כמו שנתפרס' בכל אלו הספורים רק בדבר אוריה החתי ולזה ג"כ אמר וילך דוד הולך וגדל ויי' צבאות עמו ולזה תמצ' שספר כי דוד ואנשיו שרפו את עצבי הגוים אשר הגיעו לידם להעיר כי דוד היה מיישיר אנשיו בכל עת להתנהג בדרכי התורה:

העשרים ושלשה הוא להודיע שאף על פי שהשי' שליט בכל אשר יחפוץ הנה יבקש במה שיעשהו הסבות הנאותות כשאפשר לו זה ולא יחדש המופתים אם לא כשיביא לזה הכרח ולזה תמצא שכאשר שאל דוד ביי' היעלה אל פלשתים בהנטשם בעמק רפאים באהו דבר השי' שלא יעלה אליהם אך יסב אחריהם ממול בכאים בדרך שלא יראו אותו פלשתים וכשמעו קול הצעדה בראשי הבכאים אז יחרץ לעלות אליה' כי אז לא ירגישו בקול צעדי חיל דוד לחשבם שהוא קול הצעדה אשר בראשי הבכאים וזה ממה שיעזור מאד לדוד לנכות את פלשתים ואפשר גם כן שתחובר בזה הענין סבה אחרת והיא כי אולי אז יגיע עת תמוט בו רגלם כי השי' כמנהגו גם כן שימתין לפעמים כאמרו לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם ואמר וגם רשע ליום רעה:

העשרים וארבעה והוא במצו' הו' מה שלמדנו מזה הספור כי מה שאמר' תורה בענין ארון יי' בכתף ישאו הוא הרחקה שלא ישאוהו בזולת זה האופן ולזה תמצא שפרץ יי' פרץ בעזא על אשר לא נשאו הארון באופן הכתוב בתורה כמו שנזכר בספר דברי הימים על דבר זה הספור ולזה השתדל דוד אחר זה שישאו הלויים ארון יי' באופן הנזכר בתורה:

העשרים וחמשה הוא לפרסם ענין קדושת ארון יי' הנפלאה עד שתכף שיפילו דבר מקדושתו יגיע הש"י על דרך מופת אלו העונשים הנפלאים כמו שמצאנו באנשי בית שמש שהיתה בהם מגפה גדולה כי ראו ארון יי' ובזה המקום בענין פרץ עזא כי זה כלו ממה שיוסיף האמנה בענין קדושת התורה ושהיא נאצלת מן הש"י:

העשרים וששה הוא להודיע שמה שהוא לעבוד' הש"י ולכבודו ראוי שיעש' בשמחה ובטוב לבב ולזה ספר מה שעשה דוד להפלגת השמחה בזה הענין כשהביאו הארון למקומו אשר נטה לו דוד והיה זה כן לפי שעבודתו ית' איננה דבר יכבד על האדם אבל היא בעצמותה מושכת האנשי' אליה בהפך הענין בנימוסי שאר האומו' כי הם לא יקובלו כי אם על צד ההכרח והאונס כי את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם:

העשרים ושבעה הוא להודיע שראוי לכל אדם שיחשד עצמו במנהגי הקדושה ויחשב כי אולי אין מנהגו ומחשבותיו באופן מהשלמות אשר יצטרך שיהיו למי שהוא במקו' קדוש כי זה ממה שיעירהו לדקדק בפעולותיו ומחשבותיו שיהיו לפי הראוי לפי מה שאפשר ולזה ספר שירא דוד את ארון יי' להביאו אליו לחשדו עצמו שלא יוכל לנהוג בו בקדוש' הראויה ויקרה לו מזה עונש כפלא עד שנתבאר לו שברך יי' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו בעבור ארון יי' ולשערו שאין פעלות עובד אדום יותר שלמות ויותר נקיות מפעולותיו הסכי' להביאו אליו ולזאת הסבה בעינה מצאנו ביעקב שאמ' מה נורא המקו' הזה אין זה כי אם בית אלהים להורות על שבמקומות הקדושי' ראוי שיתנהג האד' בקדוש' יתירה:

העשרים ושמנה הוא להודיע שמי שיכבד התורה באופן הראוי ויתנהג בה בקדושה תבואהו ברכת השם ית' בכל אשר לו כי זה ממה שיעיר לעמוד על דבריה הקדוש' ולהתנהג בהם אשר ימשך מזה דבקות ההשגחה האלהית לאדם כמו שנתבאר בדברי התורה ולזה זכר שכבר ברך יי' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו כי בודאי הוא הקפיד לנהוג בו מנהג קדושה יתרה ליראתו מפרץ עזא ובראותו כי גם דוד ירא מהביאו אליו:

העשרים ותשעה הוא במצותו והוא להודיע שבשעת התר הבמות הותרה העבודה בזר ולזה ספר בזה המקום על דבר העלאת ארון יי' מבית עובד אדום כי דוד העלה עולות לפני יי' וזבח שלמים ואחר כך ברך העם בשם יי' צבאות וזהו מה שאמר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה כמו שבארנו בביאורנו לדברי התורה:

השלשים הוא להודיע שאין השמחה הראויה בעבודת השם ית' שיזבח האדם שלמים למלא בטנו אבל ראוי לשמח בו כל הצריכים ולזה תמצא שדקדקה התורה במה שצותנו לשמח בחגנו שנשמח בזה העניים והם הלוי והגר והיתום והאלמ' כמו שבארנו שם ולזא' הסבה תמצ' בזה המקו' ששמח דוד מהשלמים שזבח לפני יי' כל ישראל ונתן לכל אחד מהם אשפר אחד והיא חתכה גדולה מבשר השלמים והשלים להם המצטרך לשמחה מלחם ויין כדי שתכלל זאת השמחה כל ישראל ויהיה עניינם מסודר לעבודת השם ית' לא לבקשת התענוג הגופיי:

השלשים ואחד הוא להודיע שהיות גדול שבאנשי' ראוי שיהיה שפל בעיניו מאד לפני מעלת הש"י ר"ל במה שהיה מפזז ומכרכ' להראו' שמגם שמחתו לעבוד' הש"י ולא הרא' לו בזה הענין גדולה על שאר האנשי' אבל השפיל עצמו כהם או יותר כי כן ראוי ולפי שגנתה מיכל זה המנהג הטוב שנהג דוד בזה וחשב' שלא יהיה ראוי למלך להשפיל עצמו כל כך לפני הש"י מנע הש"י ממנה פרי הבטן:

השלשים ושנים הוא להודיע שאין ראוי במה שאפש' שתגיע לאד' ידיעה שלימה שיסתפק האדם בידיעה חסרה והמשל שאין ראוי לנביא שישפט בדברים על צד האומד והמחשבה אבל ראוי שימתין שיבואהו דבר יי' על הדבר שנשא' ממנו כמו שמצאנו במשה שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה יי' לכם ולזה תמצא בזה המקום כי נתן הנביא מפני שאמר לדוד מה שאמר על צד האומד כששא' ממנו דוד אם יבנה בית יי' ישים בו ארון יי' והוא אמרו כל אשר בלבבך לך עשה כי יי' עמך הנה השיגתהו בזה החרטה והוא שכבר אמר לו הש"י בנבואה בלילה ההוא בהפך מה שאמר נתן מעצמו לדוד על צד האומד:

השלשים ושלשה הוא להודיע כי במשכן שילה לא נבנה בית לארון יי' ואעפ"י שהיה שם בנין כתלים הנה לא היה תקורה מלמעלה אבל היה עליו אהל ולזאת הסבה אמר כי לא ישבתי בבית למיום העלותי את בני ישראל ממצרים ועד היום הזה ואהיה מתהלך באהל ובמשכן:

השלשים וארבעה הוא להודיע שהדברים הנעשי' לפרסם גדולת השם יתעלה ראוי שיעשו על יד מי שהוא גדול יותר בעיני האנשים כי בזה תתיישר יותר ההגדלה וההאדרה לש"י ובהיות הענין כן והוא מבואר בדוד כי הוא לקחו מאחרי הצאן למלוך על ישראל לא הסכים השם יתעלה שיהיה נבנה בית המקדש על ידו כי הוא בא להעיד על גדולת הש"י אשר איננה דבר נתחדש בו אחר שלא היה ולזה בחר שיבנהו שלמה שהיה בן מלך מלידה ומבטן ומהריון ולזאת הסבה גם כן נוכל לומר שהיה אחר שרצון הש"י באים נבחר שיהיה בן מלך מהריון לזה לא צוה הש"י לא מן השופטי' והמלכי' אשר היו לפני דוד לבנות לו בית והנה אים בשת אעפ"י שהיה בן מלך לא היה בן מלך מהריון כמו שיתבאר במה שנזכר ממספר השני' שהיו בין יציאת מצרי' ובנין בית המקדש וכבר זכרנו בזה בספר שופטים ועוד כי לא רצה הש"י שתשאר לו המלוכה ולזה גם כן בחר הש"י שיהיה זה הבנין נעשה על יד שלמה כי לו ולזרעו נתנה הממלכה מי שהתמיד בעולם להיות נמצא ר"ל כי כשתהיה מלוכה בישר' תהיה לו וראוי שיהיה זה נעשה על ידו להעיד כי גדולת הש"י אין לה קץ וסוף ועוד נכללה בזה סבה אחר' והיא תפכי כי אין מדרך הש"י לעשות כי אם הטובות כי הרעות כשיעשה אותם יעשם מצד מה שהם טובות והיה ראוי שלא יהיה זה הבנין נעשה על יד דוד כי דמים רבים שפך כמו שנתבארה הסבה בזה הספור בספר דברי הימים ואולם שלמה היה ראוי לזה מפני שכל ימיו היה לו שלום ולא נלחם מלחמות עם שכבר נתקבץ בזה תועלת אחת והוא כי כשנגרם החטא חורבן בית המקדש אולי אם היה נבנה על יד דוד היו מתיחסים חורבן הבית לדוד מצד רוב הדמים אשר שפך ורוב הרעות שקרו לו בימיו ורוב הרדיפות שנרדף ויאמרו כי פעולותיו גם כן הם כך ר"ל שראוי שיקרום מקרים לקוסי' ויהיה זה סבה אל שלא יסורו מחטאיהם בסבת העונש שיביא הש"י עליהם ואולם כשהיה הבנותו על יד שלמה סרה זאת הטענה כי היה איש מצליח מאד וכל ימיו היה לו שלום מסביו:

השלשים וחמשה הוא להודיע שמלכו' בית דוד לא תכלה ותפסק הפסק עולמי אבל תשאר נצחית ואעפ"י שתפסק זמן מה ולזה אמר וחסדי לא יסור ממנו כאשר הסירו אותו מעם שאול ר"ל שלא תסתלק ממנו הממלכה לגמרי להנתן לאחר כמו שהיה הענין בשאול ולזה גם כן אמר וכוננתי את כסא ממלכתו עד עולם ר"ל כל הימים שהעולם נמצא ואם תספק עלינו ממה שאמרה חנה וישב שם עד עולם שלא היה זמנו כי אם ימי חייו משואל אמרנו לך כי הענין שם יחייב שיהיה שוב העולם לזמן משואל כי לא יתכן שישב שם אחר מותו ואולם בזה המקום שבהכרח אל העולם לא אל חיי שלמה ולזה אמר דוד לאמר יי' צבאות אלהים על ישראל ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך להורות כי תמידות זה כתמידות זה ואולם תמידו' ישראל התבאר בתורה בדבר הקללות כמו שבארנו שם וזה מורה על נצחיות מלכות בית דוד:

השלשים וששה הוא בדעות והוא לבאר שהייעודים אשר לא יקחו זמן מה אבל יקחו כל הזמן יש בהם תנאי בהכרח והוא שיהיה המקבל ראוי ולזה תמצא כי כששמע דוד זה הייעוד הנפלא שייעד אותו הש"י על יד נביאו התעורר להתפלל אל השם יתעלה שיתקיים לו הייעוד ההוא כי תפלת דוד אפשר שתעזור בזה לפי שכבר היתה רוח הקדש שורה עליו כאמרו רוח יי' דבר בי ומלתו על לשוני וכבר התפרסם זה מספר תהלים אשר זכרו דוד ברוח הקדש ולזאת הסבה תמצא בזה המקום ולא יוסיפו בני עולה לכלותו כי זה מחוייב מצד ברית הש"י עם האבות כמו שבארנו בבאורנו לדברי התורה ואפשר עוד שמה שאמ' בכאן ושמתי מקו' לעמי ישר' ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה הוא רמז למלכו' משיח בן דוד כי אז יתאמת זה לפי מה שנתבאר מספר דניאל וממקומות רבים מדברי הימים והנה הודיע לו הש"י בזה המאמר תכלית והצלחה שתהיה למה שיצמח מדוד ואחר זה באר מה שיהיה אחרי דוד ואמר והגיד לך יי' כי בית יעשה לך יי':

השלשים ושבעה טוב תכונת דוד שלא נלחם עם הגוים ההם לכספו על הממון אבל לעלות התורה האמתית ולהכניע החולקים עליה ולזה תמצא כי כשנלחם דוד על אותם המלכים והכניע אותם לא נטה לקחת השלל לעצמו אבל לקח אותו לי' לבאר שלא מפני תשוקתו אל השלל היה נלחם עמהם אבל מפני הפסד דעותיהם ואמונותיהם ובזה היה עוד תועלת לבאר כי יי' נלחם בישראל ולזה היה מקדיש דוד ליי' הכסף והזהב והנחשת אשר בא אליו כי הוא הסבה בכל זה:

השלשים ושמנה לפרס' שנתב' נתקיי' הייעוד שנזכ' בתור' כאמרו דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישר' ומחץ פאתי מואב כי זה נתאמת על יד דוד שהשכיב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית וחבל אחד להחיות:

השלשים ותשעה הוא להודיע יושר דוד שכבר היה עוש' משפט וצדק' לכל עמו ולא היה מעלים עינו מאחד מהם כי זאת התכונה ראוי שתהיה למלך הגון וראוי ולזאת הסבה זכר גם כן שכבר חקר דוד אם נותר איש לבית שאול ויעשה לו חסד יי' בעבור יהונתן ולזה ג"כ ספר שגם לחנון בן נחש השתדל דוד לעשות חסד להשיב לו גמול תחת החסד שגמל לו אביו:

המ' הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתן ממשלה לבניו בחייו הלא תראה מה שקרה לדוד מהרע מפני מה שעשה בניו שרים כי לולי זה לא היה חוטא אמנו' עם אחותו ולא מרד אבשלו' בו ולא קרה לאדניהו מה שקרה וזה מבוא' מאד:

המ"א הוא להודיע איך עמקו מחשבות השם ית' שעם עשות דוד חסד לחנון בן נחש כלי להשחית בני עמון ועוזריהם כי זה היה סבה אל שילקח חנון עבדי דוד וביישם ובזם בתכלית מה שאפשר והם בעצמ' היו סבה להדיח על עצמם הרעה לחשבם כי נבאשו בדוד:

המ"ב הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיפנה אל התענוגי' בעת היות חבריו בצער הלא תרא' כי אוריה החתי לא הסכים בעצמו ללכת לביתו לשכב עם אשתו מפני היות יואב וכל ישראל בצער ר"ל שהיו חונים על פני השדה לצור על רבה וראה מה קרה לדוד מהרע בתתו אז לעצמו התענוגים עד שחשק בבת שבע עם ידיעתו שהיא אשת איש ובא אליה ותהר לו כי זה היה סבה אל שהוסיף פשע על חטאתו והשתדל שימות אוריה בחרב בני עמון כשראה שלא נשלם לו מה שחשב שיבא שישכב עם אשתו בדרך שיתכס' קלון דוד:

המ"ג הוא להודיע קיום יעודי הש"י אשר ייעד לדוד על חטא אשת אוריה החתי ואיך עמקו מחשבותיו לסבב שתצמח מביתו הרע' ויצא ממש מי שימרוד בו וישכב עם נשיו לעיני השמש ונגד כל ישראל והוא היה אבשלום והנה שלם תחת כבשה ארבעתים בשני הפנים וזה כי הוא לקח אשה אחת ואבשלום לקח ממנו עשר פלגשים והוא המית אוריה ומתו מבניו ארבעה והם אמנון ואבשלום ואדניה והבן הנולד אז לבת שבע והנה ידוע כי הבן הנולד לבת שבע מת בעבור זה החטא כמו שנזכר בזה המקום ולפי שענין מרד אבשלום צמח מענין ענות אמנון את תמר אחותו וענין החזקת אדניה במלוכה היה סבה לו דבר אבשלום כי חשב היותו מלך בעבו' שנולד אחרי אבשלום הנה יתאמת שמיתת אלו השלשה היתה על דבר זה החטא לפי שהוא גם כן שפט כי בן מות האיש הזה אך הבטיחו

כין הנביא כי הש״י העביר חטאתו בזה העונש האח׳ שזכ׳ ולזה לא ימות והנה הוא
שכבר במחה כל הרע׳ הזא׳ מביתו לפי שיונדב שנתן העצה לאמנון היה אחיו ואמנון
היה בנו ותמר בתו ואבשלו׳ היה בנו וכן היתה מיתת אדניהו על יד שלמ׳ שהיה מביתו :

המד הוא להודיע שאע״פ שגזר הש״י להביא רע מה שאין ראוי לאדם מלהמנע
להתפלל לו להעביר הרעה ההיא כי חנון יי׳ ונחם על הרע׳ ולזה תמצ׳ שאע״פ
שיעד הש״י לדוד על יד נביאו כי מות ימות הילד ההוא הנה לא נמנע דוד מלהתפלל
עליו ומלצום צום והיה שוכב ארצ׳ לרוב ההכנע לפני השם ית׳ אולי יחננו יי׳ ויחי הילד
ומזה המקום למדנו שמה שאמרה התורה וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר
הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם וגו׳ הנה הרצון בו עם התפלה והתענ׳
כמו שבארנו בביאורנו לדברי התורה :

המה הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לצום ולהתפלל על הצרה אחר שכבר
הגיעה כי אין ראוי להתפלל על הדבר הנמנע האפ׳ אם לא היה המתפלל
נביא והיה שואל זה על דרך המופ׳ ולזה אמר דוד למה זה אני צם האוכל להשיבו
וגו׳ וכבר בארנו זה בביאור התורה ממה שאמר על הצר הצורר ולא שכבר צרר :

המו הוא להודיע שכבר נבחר שלמה מלידה ומבטן ומהריון לזה נקרא שמו
מאת יי׳ ידידיה להורות על שהש״י אהבו :

המז הוא להודיע שמה שיכבשו יחידים מישר׳ לא תנהג בו קדוש׳ ארץ ישר׳ ולזה
דקדק יואב בעת שלכד את עיר רבה ונקר׳ שמו עלי׳ ולזה שלח אל דוד שיבא
שם עם יתר ישר׳ כדי שיהיה שם המלך וכל ישראל ויהיה זה הכבוש מיוחס לכלם :

המח הוא להודיע לכל אדם שראוי שישמר מעצת היועצים הרעים ומהפעלות
המגונות הלא תראה מה שקרה לאמנון מפני שמעו לעצת יונדב עם
מה שהיה בדבריו מהפיוס לו :

המט הוא להודיע שזרע יפת תאר אשר יהיה מהביאה הראשונה שנבעלה
בגיותה איננו מיוחס לאב כלל ולזה הגיד כי תמר לא היתה אסורה
לאמנון כאמרו ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך :

הנ׳ והוא במדות והוא מה שלמדנו שעני׳ השנאה יוכר לנו כשלא ידבר עם שונאו
למרע ועד טוב כאמרו ולא דבר אבשלום לאמנון למרע ועד טוב כי שנא
אבשלום את אמנון ומזה המקום למדנו כי מה שאמרה התורה בהורג נפש בשגגה
והוא לא שונא לו מתמול שלשום יוכר בזה האופן כי אנחנו לא נדע מה שיש בלבו
אך אם ראינוהו שלא דבר עמו שלשה ימים ידענו כי הוא שונא לו ולא יהיה גולה על
הרציחה ההיא כי גדול עונו משיכופר על ידי גלות :

הנא הוא להודיע שראוי לאדם שיתיישב במה שנשאל ממנו אם אפשר שיקרה
ממנו נזק קודם הסכימו לדבר השאלה ההיא הלא תרא׳ כי דוד בעבור שלא
התישב על מה ששאל ממנו שילך אתו אמנון נתן לו את שאלתו והיה זה סבה להמית
אמנון כי כבר היה אל דוד לתת אל לבו דבר השנאה אשר שנא אבשלום את אמנון על
דבר תמר אחותו עם שזה היה מסובב מהשם ית׳ להקים על דוד את הרעה מביתו
כי הריגת אמנון היה משלול ודרך אל התכלית ההוא כמו שנכר׳ מדברי זה הספור :

הנב הוא להודיע שאי׳ ראוי לבקש דבר מאיש מה אם היה מבוא׳ שלא יתן בקשתו
ולזה ספר שלא התעורר יואב להשתדל עם המלך דוד להשיב את אבשלום
עד אשר ידע כי לב דוד על אבשלום כי נחם על אמנון כי מת :

הנג הוא להודיע שמי שירא׳ אם יבקשו ממנו דבר מה אם למשפט אם לחסד
שימנעהו הנה ראוי שיבאו אליו בענינים דומים לדבר ההוא אשר ישוער
שהוא ישפוט בהם לפי הדרוש ואחר זה כשיעתיקהו אל הנושא שתהיה בו השאלה
לא יתכן לו למנוע מה שכבר שפט שהוא ראוי ולזאת הסבה תמצא כי מפני שהיה
ירא יואב מלבקש מהמלך דוד להשיב את נדחו פן ימנע ממנו בקשתו כי יחס לבבו
על דם אמנון סבב להעתיקו אל מה שדומה לזה ממה שספרה לו האשה התקועית
וכאש׳ נתבאר׳ מדבריו שהו׳ חמל על ההורג ונשבע שלא יפול משער׳ ראשו ארצ׳ אז היה
קל להפך השאלה אל שישיב המלך את נדחו ובזה נתרצה המלך לעשות בקשת יואב :

הנד הוא להודיע כי יש מין מן הנזירות יהיה בו אדם נזיר עולם ויגלח משנה
לשנה כמו שנראה מענין אבשלום במה שהיה מגלח ראשו משנה לשנה כי
כבד עליו לפי מה שזכרנו בביאורנו לזה הספור :

הנה הוא להודיע שהזרע שיבא מיפת תאר הוא בלתי ראוי כמו שהעידה עליו
התורה בפרשת כי תצא למלחמ׳ כמו שבארנו שם הלא תראה איך היה
ענין אבשלום בתכלית הרוע והוא היה בן יפת תאר לפי מה שיתבאר מענין תמר :

הנו הוא להודיע איך ענש השם אבשלום שכבר היו לו שלשה בנים וכלם מתו
קודם מותו על שהוצרך לבנות מצבה וקרא שמו עליה כי אמר אין לו בן
שיקרא שמו עליו :

הנז הוא להודיע כי אין היופי עדות על יושר הלב ולא יושר
הדברים כי לפעמי׳ יעשה אדם זה על דרך תחבולה כמו שמצאנו באבשלו׳
שמדבריו לישר׳ היה נרא׳ שהוא איש חסיד ורודף הצדק והיושר והיה זה כלו על צד
התחבולה למשוך לב ישראל אליו והנה אף על פי שהיה היפה שבישראל לא היה
טוב אך היה בתכלית הרוע והנה גנב אבשלום בזאת התחבולה לב ישראל ועמם
זקני ישראל כי כלם היו נסכמים בהריגת דוד כמו שנתבאר מעצת אחיתופל :

הנח הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי שיתרשל אדם מלקיחת עצה מפני
הפלג׳ רוע המקרי׳ אשר יקרו לו ולזה תמצ׳ שהתנהג דוד בחכמ׳ נפלאה
בכל זה הענין׳ בברחו מפני אבשלו׳ בנו וזה שהו׳ ירא אם ישאר שם שינצחהו אבשלו׳
בנו כי כבר ייעדו הנבי׳ שיקים השם רעה מביתו ויתן נשיו לרעו וישכב עמה׳ לעיני
השמש ולעיני כל ישראל וזה לא היה אפש׳ שיתקיי׳ אם ישאר שם דוד אם לא בשיפול
דוד בידי אבשלום ולא רצה דוד לקחת כל נשיו אתו בברחו כי כבר ימשך מזה גם
כן אם יתקיים ייעוד הש״י שינצחהו אבשלום במקום אשר ברח שם ולזה הניח דוד
שם הפלגשים לבד כי יותר מעט בזה היה לו מן הגנות והצער אם ישכב אבשלום
עמהם ממה שיקרה לו מזה אם ישכב עם נשיו והנה ברח המלך ברגליו כדי שלא
יכירו כל רואיו כי הוא המלך כי בזה יתכן לו שימלט ההמלט מן אבשלום ולזאת
הסבה גם כן לא רצה שישאו לו ארון יי׳ והניח שם אנשים טובים יוכל לבטוח בהם
שיגידו לו האמת להודיע לו מה שיסכים אבשלום לעשו׳ כנגדו והשתדל לשלוח שם
איש חכם למען יפר את עצת אחיתופל הטובה ועם הכינו עצמו לטוב העצה הכין
עצמו לתפלה ולזה התפלל לש״י שיסכל עצת אחיתופל ועם זה היה לב דוד נשבר
ונדכה והיה הולך ובוכה וראש לו חפוי וסבל הקללות הנמרצות שקללו שמעי בן
גרא להכנע בתכלית מה שאפשר אל הש״י אולי יחננו יוצרו ונחם על הרעה והכין
עצמו עם זה למלחמה לפי הסדור הראוי ולזה שם עם מחנהו שרי אלפי׳ ושרי מאותי׳

הנט הוא להודיע כי גם בעת הרעה על הצדיק לא יעזבנו הש״י ביד הרשע ולא
יסיר השגחתו ממנו לגמרי הלא תראה כי עם היות דוד נרדף הוכנו
ענינים רבים לו להצלתו עד שבחורים שהיו שם בני ימיני שהיה ראוי שישנאו
דוד הוכנה שם אשה החביאה אחימעץ ויהונתן באופן שהשלימו המבוקש מדוד
לדעת מה שיסכימו לעשות אבשלום וישראל כדי שיוכל לקחת עצה להמלט ממה
שחשבו לעשות כנגדו ומצא גם כן בדרכו רבים נשאו לו מנחה ולעם אשר ברגליו
כי לא יגרע הש״י מצדיק עיניו ובעת המלחמ׳ גם כן נפלו עם אבשלום ואבשלום ביד
אנשי דוד כי כבר סבב הש״י שנפוצו ישראל הנה והנה לברוח והיה זה סבה אל
שנפל אבשלו׳ ביד עבדי דוד ולא יכול לברוח כי כבר סבב הש״י והי׳ תלוי בלב האלה :

הס׳ הוא להראו׳ עוצם בטחון דוד בשם ית׳ עד שצוה יואב ואבישי ואתי שיחמלו
על הנער אבשלום ולא ימיתוהו להשענו שכבר ינוצח אבשלום ונבא ישרא׳
אשר עמו מפני רדפם אותו על לא חמס בכפיו וזה גם כן הורה על טוב תכונת דוד
שלא היה רוצה לשלם לו מדה כנגד מדה אך לא יכול דוד למנוע זה כי מן השמים
נלחמו עם אבשלום שיפול ביד פשעיו עם שבזה נתישר הדבר שתהיה המלוכה
לשלמה כאשר גזר הש״י והנה היתה תכונת דוד חזקה בזה הענין עד שכבר נתאבל
על אבשלום זה האבל הנפלא הנזכר בזה הספור :

הסא הוא להודיע שאין ראוי לאדם טוב לבשר בשורה לגדול לא ישמח בה
ולזה הרחיק יואב את אחימעץ מלבשר אל המלך דבר דוד הריגת אבשלו׳
ולזה אמר לו לא איש בשורה אתה היום הזה על זה הענין ובשרת ביום אחר כאשר
יקרה דבר טוב ישמח בו דוד אז תשלח הבשור׳ בפיך ולפי שחשב אחימעץ שישמח
בה דוד בקש שירוץ הוא לבשר אל המלך זאת הבשור׳ וכאשר הרגיש שידאג המלך
בזה לא רצה לבשר זאת הבשורה ובזה תמצא שהמ׳ המלך דוד איש טוב הוא ואל
בשורה טובה יבא למדנו מזה שאין מדרך האיש הטוב לבשר הבשורה הרעה :

הסב הוא להודיע שראוי שיתנהג האדם בחכמה גם בעת האבל והצער ולא
יסור ממנו הצער טוב העצה הלא תראה כי תכף שהרגיש דוד מה
שיקרה לו מן הנזק אם יראה לעבדיו שהוא דואג ומיצר על מיתת אבשלום ולזאת
הסבה קם וישב בשע׳ להראו׳ שאינו מצר על מיתתו ולזה תמצא שהתנהג דוד בחכמ׳
נפלאה בענין השבתו למלכותו ולזא׳ הסבה בעינה שלח לבקש בדברי שלום ואהבה
ואחוה מהיותר קרובים אליו שישתדלו בהשבתו כדי שלא יראו שיהיה בלבו עליה׳
על אשר מרדו בו ומשחו אבשלום עליהם למלך ושלח להם כי דבר כל ישראל בא
להשיב אל המלך כדי שימהרו להשיבו באופן שלא יקדמו להם ישראל כי זה יהיה
בשת להם ולזאת הסבה גם כן שלח לעמשא גם כן בזה האופן ונשבע לו שיעשהו
שר צבא תחת יואב והנה רצה המלך שיסכימו זה זקני יהודה כי לא ידע מה ילד
יום כי אולם יקים לו הש״י שטן אחר כי במעט סבה יתרצו ישראל להמליכו עליהם
לבטחם על ענין דוד ולא חשבם כי נבאשו בעיניו ולזאת הסבה תמצא דוד שמחל
לשמעי בן גרא את דבר הקללות אשר קללהו ונשבע לו שלא ימות ליראתו שיהיה
לשטן לו ולזה גם כן תמצא שכאשר קם שבע בן בכרי להיות לדוד לשטן מהר דוד
להפילו טרם יתחזק ענינו כי אז יכבד לו יותר ואולי ימותו בזה רבים מישר׳ ולזה
השתדל למהר להמיתו לבדו :

הסג הוא במדות והוא להודיע שראוי
להתרחק מלקבל לשון הרע הלא תראה כי על לשון הרע שספר ציבא על מפיבוש׳
ענש דוד מפיבשת ונתן לעבדו את השדה אשר היה לשאול וכאשר נתבאר שקרות
הדברים ההם הוכרח להשאיר מהעונש ההוא קצת מפני ההטבות שהיטיב לו
ציבא בעת היותו נרדף והנה הסכימו ז״ל שכל מה שאמר דוד למפיבשת אמרתי
אתה וציבא תחלקו את השדה נענש דוד כשנחלק המלכות וקנתו לרחבעם וקנתו
לירבעם והיה זה כן לפי שעון קבול לשון הרע קשה מאד הלא תראה מפני מה
שקבלו ישראל לשון הרע מאבשלום כנגד דוד מתו כמה נפשות מישראל :

הסד הוא במדות והוא להודיע שראוי למקבל הטובה שישלם גמול למיטיב
על הטבתו ולזה ספר שכבר נתעצם דוד עם ברזלי והעביר אותו כמהם
להיטיב לו כאשר שאל ברזלי :

הסה הוא להודיע שראוי לכל אדם להיות
מפחד תמיד כשהיתה שם סבה מביאה אל זה ואם כבר יראה בתחלת
המחשב׳ שלא נתישר הענין לתכלית שיגיע לו נזק הלא תראה כי עמשא עם היותו
ראוי שיפחד מיואב שימיתהו כדי שלא ירד מגדולתו ר״ל שלא ירד מהיות שר צבא
והיה החרב ביד יואב עם כל זה לא פחד לחשבו שזה לא היה לכונה שיכהו אך
מקרה היה שנפלה החרב מתערה וקרה לו מזה המות :

הסו הוא להודיע שאין ראוי שימסרו נפשם להריגה בני העיר בעבור הצלת
נפש אחת מישראל כשהיה האיש ההוא מחוייב מיתה כשבע בן בכרי
ומזה יתבאר גם כן שאם לא היה מחוייב מיתה כשבע בן בכרי לא הותר להם זה
לפי המקומות הכוללי׳ שזכרנו בפתיחת באורנו לדברי התור׳ ולזה תמצ׳ שהסכימו
אנשי העי׳ ההוא להרוג שבע בן בכרי להסיר מעליה׳ אנשי המלחמ׳ שהיו משתדלים
להשחית העיר בכללה בעבור שבע בן בכרי אם לא יתנוהו להם כי אם לא יאות
להם הם ג״כ מורדים במלכות ויתחייבו מיתה ולזאת הסבה תמצא שספרה האשה
החכמ׳ שהית׳ שם כי בני העי׳ ההיא אינם מורדי׳ במלכו׳ אך הם שלומי אמוני ישר׳ :

הסז הוא להודיע כי העונש לא יבא בזולת מרי ולזה ספר שכבר היה רעב בימי
דוד שלש שנים שנה אחר שנה והיה זה אצלם דבר זר מאד לחוזק השגחת
הש״י על דוד ולזה בקשו לדעת במה היתה החטאת הזאת וכאשר נתאמת להם
שסבת חטא הגבעונים היה על מה שרדפם שאול והרגם והשמידם מהתיצב בכל
גבול ישראל כי כבר עבר בזה על השבוע׳ שנשבעו להם נשיאי העדה פייסם באופן

אחד

וידבר דוד לי״י. שירה זאת חבר דוד בסוף ימיו כשהציח י״י לו מכל אויביו · ואח׳ ומכף שאול כי הוא היה שקול כנגד כל אויביו וכתובה שירה זו בספר תהילים ומתחלפת במקומות במלים והענין אחד וי״ת השירה הזאת על הצלת ישראל מאויביהם גם דבר פרעה זכר בפסוק עלה עשן באפו׃ סלעי ומצודתי. שהייתי כשגב בו מאויבי׃ ומפלטי לי. הוא קל הלמ״ד

ביום הציל יי׳ אותו. לעת זקנותו לאחר שעברו עליו כל צרותיו וניצל מכולם׃ ומכף שאול. והלא שאול בכלל היה אלא שהיה אויבו ורודפו מכולם כיוצ׳ בו תשעה עשר איש ועשהאל כיוצא בו לכו וראו את הארץ ואת ירחו כיוצא בו והמלך שלמה אהב נשים נכריות ואת בת פרעה׃ סלעי ומצודתי.

אפפוני ד׳ בקריאה וסימ׳ כי אפפוני משברי מות · אפפוני מים עד נפש · אפפוני אבלי מות · וחברו דהלילא׃ מקשי ג׳ חס׳ ו׳ בליש׳ בקריאה וסימ׳ קדמוני מקשי מות דשמואל · בקשים שתו לי סלה · ומקשות פעלי און · וכל מבקשי דבוו׳׃

וכמוהו רבים מבניין הדגוש ומה שאמר לי אחר יו״ד הכינוי הוא תוספת ביאור כי די באחד מהם או תהיה יו״ד של ומפלטי כ כנספ׳ ואינכ׳ לכינוי כיו״ד המגביהי לשבת היושבי בשמים׃ אלהי צורי. אחר שאלהי סמוך יהיה צורי שם לא תואר ובתלים אלי צורי ושניהם תואר ואפשר כי צ צורי לעולם שם ר״ל כי הוא ה החוזק שלי וכל צור עולמי׳ חוזק העולמים וקיומם׃ וקרן ישעי. דרך המקרא לכנות החוזק בקרן כמו וקרני ראם קרניו לפי שהאיל והשור והראם חזקם ו וכחם בקרניהם שהם מנגחים בהם׃ מחמס. מאנשי חמס וכ״תי ואף מיד כל חטופין ואנסין שזיב יתי׃ מהולל אקרא יי׳. כשאני מתפלל ואקרא יי׳ מהולל שאהללנו בתהלותי אז מן אויבי אושע׃ משברי מות. הם הצרות החזקות שהיה בהם קרוב למות כמו שהיה בסלע ה המחלקות ופי׳ משברי כי הצרות סוברות לב האדם באנחותיו ו ודאגותיו או פי׳ משברי על דרך משל כאילו אמ׳ גלי מות כי הגלים החזקים נקראים משברים כמו שאמר כל משבריך וגליך עלי ע עברו ונקרא הגל כן לפי שהוא כשבר בתנועתו החזקה ויונתן פירש שהיה בצרה כאשה יושבת על משבר והיא מסוכנת למות׃ נחלי בליעל יבעתוני. על דרך משל כמו הנחל השוטף כן הצרה הגדולה ובליעל אמר על כל רשע ורשע מאויביו או יהיה בליעל שם הרשע ויונתן תרגם סיעת חייבין ואפשר לפרש נחלי מן נחלה ת מכתך׃ חבלי שאול. שנין כאב מן חבלי יולדה ויונתן תרגם משריית רשיעין כמו חבל נביאים׃

ויִדבר וְשַׁבַּח דָוִד בִּנְבוּאָה קֳדָם יְיָ יַת פִּתְגָמֵי תוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא עַל כָּל יוֹמַיָא דְשֵׁיזֵיב יְיָ יַת יִשְׂרָאֵל מִיַד כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְאַף לְדָוִד שֵׁיזְבֵיהּ מֵחַרְבָּא דְשָׁאוּל׃ וַאֲמַר יְיָ תּוּקְפִּי וְרוּחְצָנִי וּמְשֵׁיזִיב יָתִי׃ אלהי אֱלָהִי דְאִתְרְעֵי בִּי קָרְבַנִי לְדַחַלְתֵּיהּ תּוּקְפִּי דְמִן קֳדָמוֹהִי ם מִתְיְהֵב לִי תְּקוֹף וּפוּרְקָן לְאִתְגַבָּרָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבִי רוּחְצָנִי דְעַל ם מֵימְרֵיהּ אֲנָא רָחִיץ בְּעִידַן עָקָא מְגִין עֲלַי מִבַּעֲלֵי דְבָבַי וַאֲמַר ל לְאַרָמָא קַרְנִי בְּפוּרְקָנֵיהּ סוּמְכָנִי דַהֲוָה מֵימְרֵיהּ סְמַךְ לִי כַּד הֲוֵיתִי עָרִיק מִן קֳדָם רוֹדְפִי פּוּרְקָנִי ם מִבַּעֲלֵי דְבָבַי וְאַף מִיַד כָּל חֲטוֹפִין שֵׁיזֵיב יָתִי׃ מהלל אֲמַר דָוִד בְּתוּשְׁבַּחְתָּא אֲנָא מְצַלֵי קֳדָם יְיָ ד דִבְכָל עִידָן מִבַּעֲלֵי דְבָבַי פָּרִיק יָתִי׃ כי אֲרֵי אַקִיפַתְנִי עָקָא כְּאִתְּתָא דְיָתְבָא עַל מַתְבְּרָא וְחֵילָא לֵית לַהּ לְמֵילַד וְהִיא מְסַכְּנָא לִימְמַת סִיעַת חַיָבִין בְּעַתַת יָתִי׃ חבלי מַשִׁירַיַת רַשִׁיעִין אַקְפוּנִי קְדָמוּנִי דְמַזַיְינִין בְּמָנֵי קְטוֹל׃ בצר אֲמַר דָוִד כַּד עָקָא לִי אֲנָא מְצַלֵי קֳדָם יְיָ וּקֳדָם אֱלָהִי אֲנָא מִתְחַנַן וּמְקַבֵּל מֵהֵיכְלֵיהּ צְלוֹתִי וּבָעוּתִי קֳדָמוֹהִי מִתְעַבְדָא׃ ותגעש וְאִתְרְגִיפַת וְאִתְרְגִישַׁת אַרְעָא שַׁכְלוֹלֵי שְׁמַיָא זָעוּ וְאִתְרְכִינוּ אֲרֵי תְקֵיף רוּגְזֵיהּ׃ עלה סְלֵיק זְדוֹנֵי דְפַרְעֹה רַשִׁיעָא כַּתְנָנָא קֳדָמוֹהִי בְּכֵן שְׁלַח רוּגְזֵיהּ כְּאֶשָׁא בְּעָרָא וְמִן קֳדָמוֹהִי מְשֵׁיצָאָה מְזוֹפֵיתֵיהּ כְּגוּמְרִין דְנוּר דָלְקָא מֵימְרֵיהּ׃

וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי כב
הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה
ל׳ אֹתוֹ מִכַּף כָּל־ אֹיְבָיו וּמִכַּף
ב״א שָׁאוּל׃ וַיֹּאמַר יְהוָה
ל׳ חס׳ סַלְעִי וּמְצֻדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי׃
אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי
וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי
ל׳ חס׳ · ל׳ חס׳ מֹשִׁעִי מֵחָמָס תֹּשִׁעֵנִי׃
ג׳ מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי
ד׳ ל׳ חס׳ אִוָּשֵׁעַ׃ כִּי אֲפָפֻנִי
מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיַּעַל
יְבַעֲתֻנִי׃ חֶבְלֵי שְׁאוֹל
ב׳ ל׳ חס׳ וכ׳ חל׳ ג׳ חס׳ סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי מָוֶת׃
בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי
אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי
ויתגעש ק׳ וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו׃ וַתִּגְעַשׁ וַתִּרְעַשׁ
הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ
וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־ חָרָה לוֹ׃
עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו
ז׳ תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ׃

לשון חוזק הם סלע כמשמעו מצודה היא מצודת יערים שקורין פלייש״אין בל׳ ועל שם כן שנעשה לו בסלע המחלקות והמצודות בחורשה׃ ומפלטי לי. מפלטי עם צבא ישראל במלחמה ופעמים שהוא מפלט לי כשאני לבדי כגון מן ישבי בנוב׃ צורי. לשון סלע שהסלע מחסה לעוברי דרך מן המטר והרוחות אברי״אמש בלע״ז׃ ומנוסי. שהייתי נס אליו לעזרה׃ אחסה. לשון כיסוי שהייתי מתכסה לעזרה׃ משגבי. סומכני׃ מהולל אקרא יי׳. כתרגומו בקראי לו אהודנו לפי כי מאויבי אני בוטח שאושע ויתכן לפתור אקר׳ ואושע לשון הווה׃ אפפוני. הקיפוני׃ משברי מות. כתרגו׳ כאשה דיתבא על מתברא כן שם מושב האבנים שהאש׳ יולדת שם׃ נחלי. נייסות שוטפות כנחל כתרגומו משריין כמו חבל נביאי׃ קדמוני. באו לפני׃ בצר לי אקרא יי׳ וישמע וגו׳ כן דרך לשון הווה מדבר לשו׳ עבר ולשון עתיד בפעם אחת׃ ותגעש ותרעש. לא על ניסים שאירעוהו כאמ׳ אלא על ניסים שנעשו לישראל וראש המקר׳ מחובר על סופו׃ כי חרה לו׃ כי משמש כאן לשון כאשר וכן פתרונו וכשחרה לו מפני מכעיסיו נתגעשה ונתרעשה הארץ ומוסדות השמים רגזו ורעשו׃ עלה עשן באפו׃ כן דרך הכועס יוצא עשן מנחיריו וכן עלה עשן באפו וזהו כל לשון חרון אף שהאף נוחר ומעלה הבל׃ ואש מפיו תאכל. מגחלת דבר פיו תאכל את ברשעי׳׃ ויט

מהיכלו. מן השמים׃ ושועתי באזניו. באה באזניו וכן כתוב בתהלים תבא באזניו׃ ותגעש. כתיב כמו בתהלים וקרי ויתגעש והענין אחד וקריאת המלה מלרע וכל הענין הזה עד ישלח ממרום רמז להשחית ולכלות אויבי ישר׳ כי להם הוא רעש הארץ והשמים וחשך וערפל ונחלים ואש וחצים וברק הכל דרך משל וכן ויט שמים וירד כאילו ירד לכלותם במהרה וזהו וירכב על כרוב ויעף וירא על כנפי רוח רמז למהירות הכליה והאבדון לאויבים׃ עלה עשן. משל על חרון אפו באויבים כמו אז יעשן אף יי׳ וקנאתו׃ ואש מפיו תאכל. אש שיצאה מפיו תאכלם׃ וירא

רלבג

הסה הוא להודיע שהש״י יקח הרינת כנ׳ עיר הכהנים והנ׳ כי בהריג׳ הכהני׳ אמר אחר ולא כתרו עד שכתרו בזה האופן שבקשו שהיה בו מהאכזריו׳ מה שלא יעלם והנה זכר כי בזה נעתר להם השם ית׳ לארץ׃ נקמה ממי שיצא השפל׳ וירדפ׳ לחטבו כי אין בשער עזרת׳ ולזה תראה שיות׳ נענש שאול על הריג׳ הנ בנובני ורדיפת׳ ממה שנענש על והנה היה זה לפתי שבות האחת כי מי שיתבך בזאת התכונה הפחותה ר״ל לרדף השפלים ימצא לו תמיד מה שאין כן ברדיפ׳ הבלתי שפל׳ בנוב היה שאול כלי להשלים מה שייעד הש״י מהרע לבית עלי ולזה לא מצאנו כשזכר חטאת שאול שיזכור זה החטא והנה האריך בפרטי אלו הספורי׳ להוסיף ההאמנ׳ בהם׃ וידבר דוד לי״י עד סוף הספר. ביאור המלות׃ סלעי ומצודתי. הם ענין חוזק כי ברוב יהיו הבנינים החזקים על שן סלע והמצודה הוא הבנין החזק׃ ומפלטי. ר״ל ומציל אותי מהרעות אשר אני בהם והרצון בזה יי׳ לי סלעי ומצודתי לא אצטרך למקום חזק ולמציל אחר׃ אלהי צורי. ר״ל אלהי חזקי׃ וקרן ישעי. ותוקף ישעי והמשיל התוקף לקרן כי הוא כלי לבעל הקרנ׳ להסיר ממנו כל מזיק ולפי שהוא ישתמש בה גם כן להזיק וזה דבר לא יתכן שייוחס לשם ית׳ אמ׳ קרן ישעי הוא להושיע ולהציל מהרע כי הש״י לא יעשה רע אם לא תמצא מה שהוא טוב׃ משגבי. ר״ל חזקי ותקפי׃ ומנוסי. כמו שינוס האדם אל המקום הידוע לו שיתכן לו שימלט בו כי אין לי מנוס זולתי אל הש״י׃ מהלל אקרא יי׳. ר״ל כשאקרא לשם יתע׳ ואתפלל לו הנה יהיה קודם זה מהלל ר״ל שאסדר שבחיו תחלה כי בזה יתכן שתהיה התפלה נשמעת כי בספור השבחים ישלם לאדם הדבקות עם הש״י ואז יתכן שתהיה תפלתו נשמעת שמכיר דבקות ההשגחה בו׃ אפפוני משברי מות׃ ר״ל הקיפוני רעות סוברות מובילות אל מות או יהיה אפפוני מענין אף והוא מענין פנים כאמרו ויפל לאפיו ארצה והרצון בו שמו פניהם אלי ואפשר שיהיה משברי מות מענין אמרו כל משבריך וגליך עלי עברו והרצון בו על צד המשל גלי הים המביאים אל מות שמו פניהם אלי׃ ונחלי בליעל. כחלי רשע והנה קרא כחלי רשע הנחלים השוטפים ורבים בבא וזה כלו משל על הרעות הגדולות׃ חבלי שאול סבוני. כאבי מות סבבוני והנה קרא שאול מות כי הוא שם לקבר וכאילו אמר שהכאבים ההם מובילי׳ אל מות׃ קדמוני מוקשי מות׃ קדמו אותי אויבי לשים ברדכי אשר אני הולך מוקשים אכשל בהם מוליכים אל מות׃ בצר לי אקרא יי׳ ואל אלהי אשוע. ידמה שכפל הענין במלות שונות כי זה דרך השירים ואפשר עוד שהראשון יכוון שיקרא שם יי׳ והוא ההשתדלות בהשגת ית׳ באמצעות סדור שבחיו כי זה הוא קריאת השם לו ואחר זה היה מתפלל לש״י ובזה האופן עלתה שועתו באזני הש״י ואם חזקה מאד מדרגתו ממדרגת האדם׃ ויתגעש ותרעש הארץ · הגעש והרעש הוא דבר אחד׃ מוסדות השמים · הם מקומות הארץ כי הם כמו מוסדותיהם להיות תנועותיהם סביב המרכז ואת עליהם שירגזו וירעשו מצד הוית האש בבטן הארץ וזהו אמרו כי חרה לו והוא מענין חום ושרפה על רוב הכעס וזה כלו משל על הנפלאו׳ שהיה עוש׳ הש״י בעבור הצלת דוד מאויביו ויתכן שרמז באמרו מוסדות השמים על מוסדו׳ ההרים כי הם גבוהי׳ ולזה תראם בשם שמים כאמרו ואשר תשוף בשמים וידמה שהענין כן לפי שסבר כמאמ׳ תמור׳ זה בספ׳ תהלי׳ ומוסדי הרים׃ ויט

רשי

ויט שמים. להכניס אויביו ממצרים ומפרעה ויסת חשך סביבותיו לסוכה כענין שנאמר ויהי הענן והחשך מפסיק בין מצרים לישראל: חשרת מים עבי שחקי׳. מאין היה החשך עבי שחקים היו שהן חושרין מים על הארץ חשרת לשון כברה הוא שהוא נופל על הארץ דק דק וכן הוא אומר באגדות הרבה חושרין אותו בכבר׳ ויש לפתו׳ חשר׳ לשון קשר שמתקשרין השמים בעבים על ידי המים כמו וחשוריהם האמור באופני המכו׳ שהם זרועו׳ העץ התח׳ המהדקין וקושרין ע עיגוליה יחד: מנגה נגדו. שלא יקא׳ בחשך הוא שרוי אלא הנוגה לפנים מן המחיצה ומאותו נוגה אשר ל לפניו בערו גחלי אש שנשתלחו חצים על מ מצרים: יגלו מוסדות תבל. שנבקע התהום כשנבקע ים סוף נבקעו כל מימות שבעולם: מנשמת. תנח נשיבת רוח אפו: כי אמצו. כאשר אמצו: כצדקתי. כשיצאו אחריו למרב׳ ושמכו על אבטחתו: עס

רדק

וירא. ובתהלים וידא ברל״ת מן כאשר ידאה הנשר והענין קרוב: חשרת מים. ובתהלים חשכת מים והענין אחד כי חשרת מים הוא קשור העבים זו בזו כמו וחשוקיהם וחשוריהם הכל מוצק ושהעבים מתקשרים זו בזו הוא החשכה: מנוגה נגדו. מנוגה שהוא נגדו אל אוהביו בערו גחלי אש לאויביו כלומר אשו מאיר לאוהביו ובוער בשונאיו: ירעם. מן רעם: ויהמם. כמו בתהלים כתוב וקרי ויהם ואין ביניהם אלא הכנוי: אפיקי ים. המים הנגרים בנחל נקראים אפיקים וכל המקומות שהמים נגרים בהם נקראים אפיקים על שמם: ימשני ממים רבים. דרך משל שהצילהו מצרות רבות והוא מגזרת כי מן המים מ משיתיהו וענינם ענין המשכה והוצא׳: מאויבי עז. לשון יחיד על גלית או על ישבי בנוב ואפשר על שאול: יקדמוני ביום אידי. תרגם יונתן יקדמוני ביום טלטולי כלומר ביום שהייתי נע ונד היו אויבי מקדימים אותי ב ברעותיהם כמו שעשו הזיפים: ולא רשעתי מאלהי. לא רשעתי שיצאתי מדרכי אלי ו ודרכי שזכר עומד במקום שנים ויונתן תרגם ולא הלכית ברשע קדם אלהי: לא אסור ממנה. מכל מצוה וחוקה ובתהלים לא אסיר מני והענין אחד: תתחסד

וירד ג׳ פתחין וסימ׳ ויט שמים דשמואל. וחברו דתהלים. מי עלה שמים: ויעף ג׳ בקריאה וסימ׳ וירכב על כרוב ויעף. וחבירו דתילים. ילק פשט ויעף: וישת ו׳ בקריאה וסי׳ וישת לו עדרים לבדו ולא. וישת על

וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד וַעֲרָפֶל תַּחַת ג׳פתחין
רַגְלָיו׃ וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב
וַיָּעֹף וַיֵּרָא עַל־ כַּנְפֵי־רוּחַ׃ ב׳
וַיָּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת ו׳
חַשְׁרַת־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים׃
מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי־אֵשׁ׃
יַרְעֵם מִן־שָׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן ל׳
יִתֵּן קוֹלוֹ׃ וַיִּשְׁלַח חִצִּים
וַיְפִיצֵם בָּרָק וַיָּהֹם׃ ויהם ק׳
וַיֵּרָאוּ אֲפִקֵי יָם יִגָּלוּ מֹסְדוֹת ר׳
תֵּבֵל בְּגַעֲרַת יְהוָה מִנִּשְׁמַת
רוּחַ אַפּוֹ׃ יִשְׁלַח מִמָּרוֹם
יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים׃ ב׳חס
יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עָז מִשֹּׂנְאַי כִּי
אָמְצוּ מִמֶּנִּי׃ יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם ב׳
אֵידִי וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי׃
וַיֹּצֵא לַמֶּרְחָב אֹתִי יְחַלְּצֵנִי כִּי־ יג חס׳
חָפֵץ בִּי׃ יִגְמְלֵנִי יְהוָה
כְּצִדְקָתִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי׃ לב׳ לר
כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה
וְלֹא רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי׃
כִּי כָל־מִשְׁפָּטָו לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו חס:טיו׳ב׳
לֹא אָסוּר מִמֶּנָּה׃ וָאֶהְיֶה תָמִים לוֹ ת׳ חס׳
וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֹנִי׃ ל׳
וַיָּשֶׁב יְהוָה לִי כְּצִדְקָתִי לה
כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו׃ לותס׳

ויט וַאֲרְכִין שְׁמַיָא וְאִתְגְלִי יְקָרֵיה וַעֲנַן אֲמִיטְתָא כִּיבַשׁ קֳדָמוֹהִי׃ וירכב וְאִתְגְלֵי בִּגְבוּרְתֵּיה עַל כְּרוּבִין קַלִילִין וְדַבַּר בִּתְקוֹף עַל כַּנְפֵי רוּחָא׃ וישת וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּיה בַּעֲרָפֶילָא וַעֲנַן יְקַר סְחוֹר סְחוֹר לֵיה מַחֵית מַיִין תַּקִיפִין מֵירְכֶּבֶת עֲנָנִין קַלִילִין בְּרוּם עַלְמָא׃ מנגה מִזִיו יְקָרֵיה מִבְהִיקִין שְׁמֵי שְׁמַיָא מִזוֹפִיתֵיה כְּגוּמְרִין דְנוּר דָלְקָא מֵימְרֵיה׃ ירעם אַכְלֵי מִן שְׁמַיָא יְיָ וְעִילָאָה אֲרִים מֵימְרֵיה׃ וישלח וּשְׁלַח כַּתָּתֵיה בְּגִירִין וּבַדְרִינוּן בַּרְקִין וְשַׁגְשִׁינוּן׃ ויראו וְאִתְחֲזִיאוּ עוֹמְקֵי יַמָא אִתְגְלִיאוּ שַׁכְלוּלֵי תֵבֵל בְּמִזוֹפִיתָא מִן קֳדָם יְיָ מִמֵימַר תְּקוֹף רוּגְזֵיה׃ ישלח שְׁלַח נְבִיוֹהִי מֶלֶךְ תַּקִיף דְיָתִיב בִּתְקוֹף רוּמָא דַבְּרַנִי שֵׁיזְבַנִי מֵעַמְמִין סַגִיאִין׃ יצילני שֵׁיזְבַנִי מִסַנְאַי אֲרֵי תַקִיפָנִי מִבַּעֲלֵי דְבָבָי אֲרֵי אִתְגַבָּרוּ עָלַי׃ יקדמני יְקַדְמוּנִי בְּיוֹם טִילְטוּלִי וַהֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ סְמַךְ לִי׃ ויצא וְאַפֵּיק לִרְוָחָא יָתִי שֵׁיזְבַנִי אֲרֵי אִתְרְעֵי בִי׃ יגמלני אֲמַר דָוִד יְשַׁלְמִינַנִי יְיָ כִּזְכוּתִי כִּבְרִירוּת יְדַי יָתִיב לִי׃ כי אֲרֵי נְטָרִית אוֹרְחָן דְתַקְנָן קֳדָם יְיָ וְלָא הֲלִיכִית בְּרֶשַׁע קֳדָם אֱלָהִי׃ כי אֲרֵי כָל דִינוֹהִי גְלָן לְקִיבְלִי לְמֶעְבַּדְהוֹן וּקְיָמוֹהִי לָא עֲדֵית מִינְהוֹן׃ ואהיה וַהֲוֵית שְׁלִים בְּדַחַלְתֵּיה וַהֲוֵית נְטַר נַפְשִׁי מֵחוֹבִין׃ וישב וַאֲתִיב יְיָ לִי כִּזְכוּתִי כִּבְרִירוּתִי קֳדָם מֵימְרֵיה׃

ראש אפרים והוא הצעיר. וישת אל המדבר פניו. וישת עליהם הבל. וישת חשך סביבתיו. וימר שש שערים וישת עליה: ויראו ד׳ בקריאה וסימ׳ ויראו אפיקי ים יגלו מוסדות. ויראו אפיקי מים. ויראו ראשי הכדים מן הקדש. וחברו דד״ה: ויוצא י״ג חס׳ וסימ׳ נבסר בסדר קרח:

רלבג

ויט שמים וירד. ר״ל שהוא הטה שמים אל מה שרצה שיגיע ב במצאות השפלות ל להציל דוד וירדה ה הפעלה הנאצלת ממנו על זה או רצ׳ בזה והו׳ הנכון יותר שהו׳ כאילו נטה מהשמים אשר שם משכנו לפי מה ש שיחשב וירד במצאות השפלות להשגיח בי ולרוב החשך והאפל אשר במצאות האלו השפלות קראם עופל ולזה אמר וערפל תחת רגליו: וירכב על כרוב ויעף. אמר כי השי׳ רכב על כרוב והוא ה השכל הפועל שהוא מלאכו השלוח ממנו להשגיח על אישי הארץ כמו שנתבאר בספר מלחמות י״י והנהיג אותו אל שישגיח בדוד ומרוב מהירות הגלות פעלתו אמר שנראה עף על כנפי רוח ללכת אליו במהירות: וישת חשך סתרו סביבותיו סכתו. אמר זה על דרך המשל למה שהמציא השי׳ להיות לסכה ולמחסה לדוד מאויביו: חשרת מים עבי שחקים. ר״ל קשור המים בעבים ואמר זה לפי שמהם יבאו המים והם בו בכח וכאילו יאמר שמה שהמציא השי׳ מזה הוא מכוון תחלה להשפיע טוב לדוד ולהצילו כמו שהמים היורדי׳ מהעבים הם מצמיחים הצמחים ובו גם כן מה שיקרה בו רע והשחת לאויבים דרך משל כמו הברק והאש היוצא מהאיד הקיטורי שלפעמים ירד המטר וירדו עמו הברקים והאש והברד ויתחדשו הקולות המרעידים והרעמים: וישלח חצים ויפיצם. הם האשים הבוערים שירדו בחוזק מהענן לא״מ בלע״ז והם גם כן מתחדשים מגוף הברק לזה אמר ברק ויהם: ויראו אפיקי ים. הם מעמקי ים: יגלו מוסדות תבל. הם המקומות השפלי׳ שאל מרכז הארץ כאילו יאמר שהדברים הנסתרים שלא חשב איש שיתחדשו כתחדשו באלו הפעולות הנפלאות המופעות מהשי׳ והמשל כי לא חשב איש שיתחדש מהרע לשאול ולבניו בהר הגלבוע אשר נגלה בו מה שרצה השי׳ לתת הממלכה לדוד שאם כשאר יהונתן לא היה דוד חולק עמו על דבר המלוכה ולזה סבב השי׳ שמתו יחד וגם ענין איש בשת לא עלה בלב אדם שיהיה כך ר״ל שתתחדש מריבה בינו ובין אבנר ושיקומו עליו אנשים להרגו על משכבו בביתו: ישלח ממרום יקחני. ישלח ממרום מה שיקחני וינהגני על חפצי: יקדמוני ביום אידי. ר״ל יקדמוני הרע ביום אידי להוסיף רעה על רעה כמו הענין בזיפים בעת היותו נרדף משאול וכמו הענין באחיתופל שהיה יועץ אבשלום להמית אביו בעת שפלותו והיותו נרדף: ולא רשעתי מאלהי. ר״ל לא רשעתי לנטות מאלהי אך שמרתי כל מצות השי׳ והנה הרשע הוא הנטייה מדבר הראוי כמו שהצדק הוא ההליכה בדרך הראוי: כי כל משפטיו לנגדי. ר״ל כי כל משפטי השי׳ הם לנגד עיני תמיד להנהיג עצמי בהם: וחקותיו לא אסור ממנה. ר״ל כי חקותיו הם תמיד לנגדי ובכלל הנה לא אסור מן התורה כלל או יהיה שבאמרו ממנה ש מה שאמר ינמלני י״י כצדקתי והרצון בזה שלא יסור מן הצדקה: ואשתמרה מעוני. ר״ל שנשמרתי מעון ותהיה הי״וד נוספת או ירצה בזה כי כשעלה בלבי לחטוא בדבר כשמרתי מאותו עון ולא הוצאתי לפעל מחשבתי הרעה או ירצה בזה שאחר שחטאתי בדבר בת שבע ושבתי אל השי׳ מאותו עון הנה נשמרתי מאותו עון שלא יגיעני נזק בעבורו או כשמרתי מחטוא אחר זה במה שדמה לאותו עון: עס

רדק

תתחסד׳ מי שהוא חסיד בדרכיו אתה מראה לו גם כן שאתה חסיד בהטיבך עמו׃
עם גבור׳ כמו איש שתרגומו גבר וכן הוא בתהלים גבר ו״ת הפסוק על האבו׳ חסיד
ותמים וגבר ותרגם עקש על פרעה׃ תתבר׳ משפטו תתברר ובא חסר הכפל
ואם היה אומר תתבר ידמה מנחי הלמ״ד לפיכך שמו תנועת תתבר בתתבר ודגש
התי״ו להורו׳ שהוא מפעלי הכפל׃

רשי

עם חסיד תמים נבר׳ כנגד שלשה אבות שעשה הקב״ה גמול צדקתם לבניהם׃
עם עקש׳ פרעה׃ תתפל׳ לשון כפתל ועקש ובספר תילים כתוב תתפתל׃
ד״א ישלח ממרום יקחני על עצמו אמר כשהיה נחפז ללכת מפני שאול בסלע
המחלקות והיה קרוב להתפש ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה כי פשטו

בכה״ג כתיב ה׳ בקריאה וסימ׳ ובכה ובעמך ובכל עבדיך׳ כי בכה ארוץ גדוד דשמואל׳ אל תער נפשי׳ ואינך
מן ב׳ מלין כתיב בה בסוף תיבותא וסימ׳ נכסר בסדר וארא׃ ועיניך ז׳ וסימ׳ נכסר בסדר כי תבא׃

עם עִם אַבְרָהָם דְּאִשְׁתְּכַח חֲסִיד
קֳדָמָךְ בְּכֵין אַסְגֵּיתָא לְמֶיעְבַּד ח
חִסְדָּא עִם זַרְעֵיהּ יִצְחָק דַּהֲוָה
שְׁלִים בִּדְחַלְתָּךְ בְּכֵין אַשְׁלֵימְתָּא
מֵימַר רְעוּתָךְ לְמֶעְבַּד עִמֵּיהּ׃
עם עִם יַעֲקֹב דְּהַלֵּיךְ בִּבְרֵירוּתָא
קֳדָמָךְ בְּחַרְתָּא בְּנוֹהִי מִכָּל עַמְמַיָּא
וְאַפְרֵישְׁתָּא זַרְעֵיהּ מִכָּל פְּסוּלָא
פַּרְעֹה וּמִצְרָאֵי דַּחֲשִׁיבוּ מַחְשְׁבָן
עַל עַמָּךְ בַּלְבֵּלְתִּינוּן בְּמַחְשַׁבְתְּהוֹן
׃ ואת וְיָת עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל
דְּמִתְקְרָן בְּעַלְמָא הָדֵין עַם חֲשׁוֹךְ
אַתְּ עָתִיד לְמִפְרַק וּבְמֵימְרָךְ ת
תַּקִּיפָא דְּמִתְגַּבְּרִין עֲלֵיהוֹן תַּמְאִיךְ
׃ כי אֲרֵי אַתְּ הוּא מָרֵיהּ נְהוֹרֵיהּ
דְּיִשְׂרָאֵל יְיָ וַיְיָ יַפְּקִינַנִי מֵחֲשׁוֹכָא ל
לִנְהוֹרָא וְיַחֲזִינַנִי בְּעַלְמָא דַּעֲתִיד
לְמֵיתֵי לְצַדִּיקַיָּא׃ אֲרֵי בְמֵימְרָךְ
אַסְגֵּי מַשִּׁירְיָן וּבְמֵימַר אֱלָהִי א
אִיכְבֵּשׁ כָּל כְּרַכִּין תַּקִּיפִין׃ האל
אֱלָהָא דְּכֵיוָנָא אוֹרְחֵיהּ אוֹרַיְתָא
דַּיְיָ בְּחִירָא הִיא תַּקִּיף הוּא לְכָל דִּי
מִתְרַחֲצִין עֲלוֹהִי׃ כי בְּכֵן עַל
נִיסָּא וּפוּרְקָנָא דִּי תַעְבֵּיד לִמְשִׁיחָךְ
וְלִשְׁאָרָא דְעַמָּךְ דְּאִשְׁתְּאָרוּן יוֹדוּן כָּל עַמְמַיָּא אוּמַיָּא וְלִישָׁנַיָּא וְיֵימְרוּן לֵית אֱלָהָא אֱלָהָא
יְיָ אֲרֵי לֵית בַּר מִנָּךְ וְעַמָּךְ יֵימְרוּן לֵית דְּתַקִּיף אֱלָהָא אֱלָהָנָא׃ האל אֱלָהָא דְּסָעֵיד לִי
בְּחֵילָא וּמְתַקֵּן שְׁלִים אוֹרְחִי׃ משוה מְשַׁוֵּי רִיגְלַי קַלִּילִין כְּאַיַּלְתָּא וְעַל בֵּית תּוּקְפִּי
יְקִימִינָנִי׃ מלמד מַלֵּיף יְדַי לְמֶעְבַּד קְרָבָא וּמַתְקַף בְּקֶשֶׁת נְחָשָׁא דְּרָעַי׃ ותתן
וִיהַבְתְּ לִי תְּקוֹף וּבְפוּרְקָנָךְ וּבְמֵימְרָךְ אַסְגִּיתָנִי׃ תרחיב אַסְגִּיתָא פְּסִיעָתִי תְּחוֹתָי
וְלָא אִזְדַּעְזְעָא רְכוּבָתִי׃

ג׳　עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד　עִם־גִּבּוֹר תָּמִים
ג׳ ל׳　תִּתַּמָּם׃　עִם־נָבָר תִּתָּבָר
ל׳　וְעִם־עִקֵּשׁ　תִּתַּפָּל׃
　וְאֶת־עַם עָנִי　תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ
　עַל־רָמִים　תַּשְׁפִּיל׃
ל׳ מ׳　כִּי־אַתָּה נֵירִי　יְהוָה וַיהוָה
ג׳ ג׳ מל׳ ר׳ ג׳ מלעיל חס׳　יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי׃　כִּי בְכָה אָרוּץ
　גְּדוּד בֵּאלֹהַי　אֲדַלֶּג־שׁוּר׃
　הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ　אִמְרַת יְהוָה
　צְרוּפָה מָגֵן הוּא　לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ׃
　כִּי מִי־אֵל　מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה
ל׳　וּמִי צוּר מִבַּלְעֲדֵי　אֱלֹהֵינוּ׃
　הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל　וַיַּתֵּר תָּמִים
דרכי ל׳ ק׳ ק׳　דַּרְכּוֹ׃　מְשַׁוֶּה רַגְלַיו
ג׳　כָּאַיָּלוֹת וְעַל　בָּמוֹתַי יַעֲמִדֵנִי׃
　מְלַמֵּד יָדַי　לַמִּלְחָמָה וְנִחַת
　קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה　זְרֹעֹתָי׃
ל׳ וחס׳　וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן　יִשְׁעֶךָ וַעֲנֹתְךָ
　תַּרְבֵּנִי׃　תַּרְחִיב צַעֲדִי
ג׳ ג׳ ג׳　תַּחְתֵּנִי וְלֹא　מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי׃

רשי

פלשתים׃ כצדקתי׃ שלא הרגתיו בכרתי כנף מעילו׃ אמרת יי׳ צרופה׳ ברור׳ מבטיח ועושה׃ ויתר תמים דרכי׳ מכל מכשול ומכל חטא ומכל מ מקול׳ עד כי היה שלם וכבוש׃ ונחת קשת נחוש׳ זרועותי׳ ונדרכת קשת נחושה על זרועי שיש בי כח לדרכה קשתות היו תלוים ל לדוד בביתו והיו מלכי האומות באין ורואים אותן ואומרין זה לזה אתה סבור שהוא יכול לדורכן אין זה אלא ל ליראנו ודוד שומע יו ונוטלן ומכתתן ל לפניהם ודריכת קשת לשון חית הוא וכן חכיך כחות בי׃ וענותך תרבני׳ הגדלת לי מרת ענותנותך׃ תרחיב צעדי׳ כשאדם מרבק רגליו זו לזו הוא כוח ליפול וכן הוא אומר בלכתך לא יצר צעדיך׃ קרסולי׳ עקיבי׃

ישעו

רדק

תתפל׳ בא כן לזווג המלות עם תתבר ותתמם ועיקרו תפתל ומשפטו תתפתל ונהפכה ע״ין ה הפעל בפ״א הפעל כמו אם ישוב ישיבני ועניין תתפל תביא עליו כ כדרכו הנפתלה ובן ענין אם ללצים הו׳ יליץ יביא עלי׳ שיכשלו בליצנותם׃ ועיניך על רמים תשפיל׳ עיניך תתן על רמי׳ עד שתשפילם וכן הוא בתהלים בזה הענין אף על פי שאין המלו׳ שוות ועינים רמות תשפיל׃ כי אתה נירי יי׳׳ נכתב בו הנח והוא הי״וד ע״ין הפועל הנרה היא החשכה והתשועה ממנה היא האורה ו והנוגה וזהו שאמר יגיה חשכי׃ כי בכה׳ נכתבה בו הה״א הנחה אשר אחרי הכ״ף הקמוצה וכן ו ובכה ובעמכה הנכבת עתכה והדומים להם וברוב לא תכתב זאת הה״א ופירושו בעזרתך א אשבר גדוד אויבי וארוץ משרש רצץ ובא בשורק כמו ירוץ ושמח ישור כהרים או פי׳ ארוץ לקראת גדוד אויבי ולא אירא מהם וכן אדלג שור אדלג חומת ערי אויבי לכבשם ואומר אדלג למהירות כבושו אותם כאילו בדלוג נכנס בהם ות״ת בך ארוץ גדוד במימרך אכבי משריין׃ האל תמים דרכו׳ משלם לכל איש כמעשהו והשיב לי כצדקתי ולאויבי כ כרשעתם ואמרתו צרופה שאין בכל משפטיו סיג אלא הכל ב ברור ונקי עשוי׳ ביושר ובאמונה צרופים ומזוקקים מכל סיג׃ כי מי אל׳ לא כאותם שבוטחים באליליהם ובהתגברי על אויבי בכל עתים להם לדעת כי שקר נסכם ואין צור אלא אלהינו ות״ת על ימות המשיח כי אז יודו לו כל העמים ויאמרו מי אל מבלעדיו בכן על ניסא וגו׳׃ האל מעוזי חיל׳ נכתב בוי״ו עם הדגש והדומים לו כתבנו בספר מכלל ופי׳ חיל בחיל כלומ׳ בכח או פירושו כשהייתי בחיל ובצבא היה הוא מעוזי׳ ופי׳ ויתר שהתיר ופתח דרכי במלחמה ושמהו תמים ושלם שלא נפקד אחד מאנשי במלחמ׳ וכתיב דרכו כי דרכי היה דרכו כי בשמו הייתי בא להלחם וכן רגליו שכתוב וקרי רגלי אומר על דרך משל עזרתו והוא מכנה רגליו על דרך שמה הכתוב יי׳ גבוריך׃ משוה רגלי׳ משים כמו שויתי יי׳ לנגדי תמיד ותרגום שם שוי אמר אם הצרכתי לברוח להמלט שם רגלי כאילות ולא השיגוני אויבי ועל במותי יעמידני ואחר כך במקום שהייתי נמלט שם והם במותי יעמידני שם בטוח׃ ונחת׳ ובספר תהלים ונחתה כי קשת תכונה בלשון זכר ונקבה ורוצה לומר כל כך למד ידי למלחמה עד שאפילו קשת נחושה לא עמדה לפני אלא נשברה בזרועותי ופי׳ נחושה חזקה כנחושה והוא ברזל חזק מאד וכן ואת ארבכם כנחושה ונחתה שרשו חתת והוא כפעל מפעלי הכפל׃ וענותך פי׳ ובענותך תרבני כתרגומו ובמימרך אסגיתני ויהיה לדעתו ענותך מן ענית ואמרת ובספר תהלים וענותך בקריאת הוי״ו מן עקב ענוה יראת יי׳ וענוים ירשו ארץ שהוא ענין חסידות ורוח נמוכה ויהיה וענותך הנכתב הנה כמוהו ואף על פי שנחה הוי״ו ותהיה תי״ו תרבני לנקבה על הענוה שזכר כמו וימינך תסעדני שאמר בתהלים ופי׳ שמתני ענותך לעם רב כי אף על פי שהייתי בעם מעט ואויבי בעם רב אני הייתי מנצח כי ענותך היתה עמי וכאילו הייתי אני עם רב מהם ויש לפרשו עזרתך ורבוך וכן והככף יענה את הכל׃ תחתני׳ כמו תחתי ובא בנון יו״ד שלא כמנהג בשמות׃ קרסולי׳ כרעי ותרגום אשר לו כרעים דליה קרסולין ו״ת רכובותי והם הברכים׃ ותזרני

רלבג

עם חסיד תתחסד׳ אמ׳ שהש״י עושה חסד לחסידים לא יענשם ב בחטאיה׳ באופן ענשו זולתם וכאילו אמר זה על החסד שעשה לו הש״י בדבר חטאת בת שבע והנה על חט׳ קטן ממנו נענש שאול ה העונש הנפלא שנזכר בזה הספר ואמנם היה זה כן כי דוד היה רצונו שלם עם הש״י ומשתדל תמיד לעשות הישר והטוב בדברים וזה מבואר מספורי דוד אשר תמצא מהם מה שיורה על חסידות דוד הורא׳ נפלאה אלא שנתגבר יצרו עליו על דבר בת שבע ולא יכול לכבש אותו ואולם שאול כמצא ענינו בהפך זה עד שכבר תמצא ששאול היה רוצה להכחיש דברי הנביא כשגנה אותו על חטאו ולא היה בוש מזה ואולם דוד הודה תכף ואמר חטאתי ליי׳׃ ועיניך על רמים תשפיל׳ ר״ל עיניך על רמים להוכיחם עד שתשפילם׃ כי אתה נירי יי׳׳ ר״ל להאיר לי מחשך הצרות׃ ארוץ גדוד׳ אשבר וארוץ חיל׳רב׃ אדלג שור׳ אקפץ החומה באופן שלא תמנעני מהכנס לעיר להכניע אויבי׃ האל תמים דרכו׳ ר״ל שדרך תורתו במצות ובאזהרות הוא שלם ונגלה התועלת ואמרת יי׳ והוא ספורי התורה היא צרופה ר״ל שאין בה דבר יהיה במדרגת הסיגים והדבר שאין בו תועלת או יהיה הרצון באמרו תמים דרכו שפעלו ודרך הנהגתו בזה העולם השפל הוא תמים ושלם ואמרתו והיא התורה צרופה שאין בה סיגים ודבר ללא תועלת׃ האל מעוזי חיל׳ ר״ל האל הוא מעוזי מעוז חיל והרצון בו מעוז נפלא או ירצה בזה הנה האל הוא מעזי להתלי חיל וידמה שכן הוא כי כבר אמר בספר תהלים תמורת זה האל המאזרני חיל׃ ויתר תמים דרכי׳ ר״ל כל כך מהר להגיע אלי הטוב עד שהוא כאילו יתר ויקפץ דרכי א המקום היותר שלם ותמים וזה מבואר שכן היו הצלחותיו עם רודפיו כמו שמצאתו בשאול ובאבשלום ולזה אמר משוה רגלי קלות לרוץ כאילו׳ ועם קלות המרוץ ההוא יעמידני על הצלחות רוממותי׃ ונחת קשת נחושה זרועותי׳ ר״ל והוריד קשת נחושה כל אחד מזרועותי ואף על פי שהיתה הקשת ההיא חזק׳ וקשה מאד להכפף כאילו היא מנחושה שהוא הברזל היותר קשה וענין ההורדה בקשת היא הורדת ראשי הקשת בכפיפתו כדי לירות בו חצים או יהיה חבר יתר או יהיה הרצון והוריד יתר קשת נחושה כל אחד מזרועותי וענין היתר הוא שיורידהו אל המקום מהקשת המוגבל לירות משם החצים׃

ישעו

אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וָאַשְׁמִידֵם וְלֹא
אָשׁוּב עַד־ כַּלֹּתָם׃ (ל׳ ר׳)
וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יְקוּמוּן
וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי׃
וַתַּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה
תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתֵּנִי׃
וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי
וָאַצְמִיתֵם׃ יִשְׁעוּ וְאֵין
משִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנָם׃
וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר־ אֶרֶץ כְּטִיט־
חוּצוֹת אֲדִקֵּם אֶרְקָעֵם׃
וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי תִּשְׁמְרֵנִי
לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־
יָדַעְתִּי יַעַבְדֻנִי׃ בְּנֵי נֵכָר
יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמוֹעַ אֹזֶן
יִשָּׁמְעוּ לִי׃ בְּנֵי נֵכָר
יִבֹּלוּ וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם׃
חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרֻם
אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי׃ הָאֵל הַנֹּתֵן
נְקָמֹת לִי וּמֹרִיד עַמִּים
תַּחְתֵּנִי׃ וּמוֹצִיאִי מֵאֹיְבָי
וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ חֲמָסִים
תַּצִּילֵנִי׃ עַל־כֵּן אוֹדְךָ
יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר׃
מִגְדִּיל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה־
חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ
עַד־עוֹלָם׃ וְאֵלֶּה
כג דִּבְרֵי דָוִד הָאַחֲרֹנִים נְאֻם דָּוִד בֶּן־יִשַׁי
וּנְאֻם הַגֶּבֶר הֻקַם עָל מְשִׁיחַ אֱלֹהֵי
יַעֲקֹב וּנְעִים זְמִרוֹת יִשְׂרָאֵל׃

ל׳ ר׳ · ב׳ ח׳ וח׳ ז׳ · ב׳ בדברי ספר ל׳ חס׳ · ב׳ · ל׳ ל׳ · ג׳ כבי׳ עמים · ג׳ · ד׳ מל׳ · ל׳ · ז׳ ל׳ חס׳ · ל׳ חס׳ ב׳ ח׳ חס׳ וח׳ מל׳ ל׳ ל׳ · מגדול ל׳ ק׳ מל׳ · ב׳ דברי הספר דירמיה · ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ · ר׳

ד׳ זעירין מן ב׳ בקרו׳ לא תפיק א׳ ותניין תפיק א׳

ארדפה רדפית סנאי ושיציתינון
ולא תבית עד די גמרתינון׃
ואכלם ושיציתינון וגמרתינון ולא
יכילו למיקם ונפלו קטילין תחות
פרסת ריגלי׃ ותזרני וסעדתני
בחילא למעבד קרבא תברתא
עממיא דקימין לאבאשא לי ת
תחותי׃ ואויבי וסנאי תברתא
קדמי מהזרי קדל בעלי דבבי ו
ושיציתינון׃ ישעו כען סעיד ולית
להון פריק מצלן קדם יי ולא מ
מקביל צלותהון׃ ואשחקם
ודוששתינון בעפר דארעא כיסין
שקין בעטית בהון רפסתינון׃
ותפלטני ותשיזבינני מפלגות
עמא תמנינני רישא לעממיא עבא
דלא ידעית יפלחונני׃ בני בני
עממיא יתכדבון לי לשמוע אודן
ישתמעון בי׃ בני בני עממיא
יסופון ויזועון מבירניתהון׃ חי
בכן על ניסא ופורקנא דעבדתא
לעמך בית ישראל אודיאו ואמרו
קיים הוא יי ובריך תקיפא דמן
קדמוהי מתיהיב לנא תקוף ופורקן
ומרומם אלהא תקוף פורקננא׃
האל אלהא דעבד פורענותא
לי ותבר עממיא דקימין לאבאשא
לי תחותי׃ ומוציאי ופרקי מסנאי
ועל דקימין לאבאשא לי תגבריני
מגוג וממשרית עממין חטופין ד
דעימיה תשיזבינני׃ על כן אודי
קדמך יי בעממיא ולשמך אימר
תושבחן׃ מסגי למעבד פורקן עם
מלכיה ועבד טיבו למשיחיה לדוד
ולזרעיה עד עלמא׃

ואלין פתגמי נבואת דוד דאתנבי לסוף עלמא ליומי נחמתא דעתידין למיתי
אמר דוד בר ישי ואמר גברא דמרבא למלכו משיחא במימר אלהיה דיעקב ותקין למימני
בחיך מבוסם תושבחתיה דישראל׃

ולא אשוב ד׳ וסי׳ ארדפה איבי דשמואל. ארדוף אויבי דתהלים. על כי דברתי זמתי דירמיה. בטרם אלך ולא אשוב דאיוב׃ כעפר ארץ ג׳ דסמיכי וסימ׳ ואשחקם. השאפים. תשטף ספיחיה׃ עמי ג׳ סבירין

עמים וסימ׳ ותפלטני מריבי עמי דשמואל. והרודד עמי התחתי. הייתי שחוק לכל עמי׃ לשמוע ד׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בסדר בחקתי׃ וברוך ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר לך לך׃ זמירות ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ונעים זמירות ישראל. מכנף הארץ זמרות שמענו. זמרות היו לי חקיך. נותן זמירות בלילה׃

רשי

ישעו ואין מושיע וגו׳. הרי זה מקרא מסורס ישעו אל ה׳ ולא ענם ואין מושיע כמו ישעה האדם על עושהו כמו יפנה ומכחש חברו עם וישע ה׳ אל הבל ופתר בו לשון עתירה ונופל הלשון על המעתיר ועל הנעתר כמו ויעתר יצחק לה׳ ויעתר לו ה׳ אף כאן ישעו ואין מושיע נופל על המתפלל וישע ה׳ נופל על הלשון על מי שמתפללין לפניו׃ ארקעם. ארמסם והרבה יש בספר יחזקאל ורקע ברגליך ורקעך ברגל׃ מריבי. מדואג ואחיתופל ושאול והזיפי׳ תשמרני לראש גוים. שפנתני לכך. ומדר׳ אגדה אמ׳ דוד רבונו של עולם הצילני מריבו של ישראל שאם חטאו או אדרה את ישראל בעבודתי אני נענש אלא לראש גוים תשימני והם יעבדוני עליהם לא אענש׃ יתכחשו לי. מחמת יראה יאמרו לי כזבי׳׃ לשמע אזן ישמעו לי. אפילו שלא בפני יגורו מפני לשמע אזניהם לסור אל משמעתי׃ בני נכר יבולו. ילאו לשון עלה נבל פליסטירונט בלע״ז׃ ויחגרו. לשון פסחים׃ ממסגרותיהם. מקושי יסורי מסגר שאני מיסרן בהם׃ חי ה׳. העושה לי אלה׃ הוקם על. הוקם למעלה׃ ואלה דברי דוד. נבואת דוד האחרונים ומי הם הראשונים דברי השירה שאמורים למעלה אבל בכל שירות ותושבחות שאמר אין נקראין דברים׃ ונעים זמירות ישראל. אין ישראל משוררין במקדש אלא שירותיו וזמירותיו׃

דבר

רדק

ותזרני. משפטו ותאזרני כמו ותאזרני שמחה מהבנין הדגוש והקל נעלמה האלף והוטלה תנועתה על התי״ו ופי׳ חיל כח כתרגומו חילא ואדוני אבי ז״ל כתבו מבנין הפעיל משרש זרה ופי׳ הזרית לי חיל וכח בכל אברי לעשות מלחמה׃ תתה. כמו נתת תחסר פ״א הפעל שלא כמנהג בעוברים׃ ישעו. ר״ל יביטו כמו ולא שעו אל קדוש ישראל ולא ישעה אל המזבחות ופי׳ יביטו אל ה׳ ולא יושיעם׃ אל ה׳ ולא ענם. בעבור כי הם רשעים וקוראי׳ אל ה׳ ולבם לא נכון עמו׃ אדיקם. כמו ויירק לעפר׃ ארקעם. מענין וירקעו את פחי הזהב׃ מריבי עמי. כמו עמים וכן הרודד עמי תחתי ויתכן לפר׳ כמשמעו והוא שאול והסומכים אותו׃ תשמרני לראש גוים. ובספר תהלים תשימני לראש גוים ופי׳ תשמרני שנרתני ונתת עיניך בי לטובה עד שהייתי לראש גוים׃ יתכחשו לי מיראת׳ אותי יכזבו לי ויאמרו לא חטאנו לך׃ לשמוע אזן. ובספר תהלים לשמע אזן והוא שם וכן לשמוע שם כפלם שאור יאור תהום וענין הפסוק כמו בכתוב ויעש דוד שם׃ ישמעו לי. כענין וסר אל משמעתך ואותם בני נכר שאינם נשמעים לי יבלו ונעלה נבל ויחגרו ממסגרותם כלומר שהם כסגרים מפחדם ופי׳ ויחגרו כמו ויחרגו הפוך כמו שכתוב בספר תהלים והוא ענין תנועת הפחד מתרגום ומחדרים אימה חרגת מותא ות״י ויזועון מבירניתיהון׃ חי ה׳. הפסוק הזה דרך הודאה ותהלה הוא כלומ׳ ה׳ צורי ואלהי ישעי הוא חי וברוך ורם׃ על כן אודך ה׳ בגוים. שהצלתני מאנשי חמס ורוממתני מאויבי ונתת לי נקמות מהם אודך בגוים לפני כל עם ועם׃ מגדול. מגדיל כתיב ביו״ד וקרי בו״ו כמו שהוא בספר תהלים בקריאה גם כן הקרי מגדול בחולם והוא תואר והענין אחד. מלכו ומשיחו על עצמו הוא אומר כמו שהגדיל ישועתי ועשה לי חסדים כן יעשה לי ולזרעי עד עולם׃ ואלה דברי דוד האחרונים. עוד מלבד השירה אמר דברים אלה שהם דברי שבח והודאה לאל שהקימו למלכות ואמר האחרונים שהיו אחרונים לכל השירות והמזמורים שאמ׳ כי אחר זה לא הופיע עליו רוח הקד׳ וי״ת ואלין פתגמי נבוא׳ וגו׳׃ הוקם על. הוקם עליון ומלך׃ ונעים זמירות ישרא׳. על הזמירו׳ שעשה בספר תהלים שהיו מ משוררים ומזמרים הלוים בהם לפני הארון ובבית המקדש וי״ת ותקין למימני בחיר וגו׳׃

רוח

רלבג

ישעו ואין מושיע. ר״ל יפנו אל השם ית׳ שיושיעם ואין מושיע׃ ארקעם. הוא מענין ורקע ברגלך והרצון בו ארמסם׃ ותפלטני מריבי עמי. ר״ל והצלתני מהמריבים עמי כמו שאול ונבל ואחיתפל ואבשלום׃ תשמרני לראש גוים. פירושו תשמרני להשים אותי לראש גוים ואמר כן כי גוים רבים היו עובדין אותו׃ יבלו. ילאו מענין נבול תבול או יהיה מענין הבלוי וההשחתה׃ ויחגרו. ר״ל ויפחדו מהמקום שהם נסגרים בו ר״ל כי מחדרים תהיה להם אימות מות או יהיה הרצון בזה שהם יחגרו כלי מלחמה מהמקום שהם נסתרים בו אך לא יצאו חוץ להלחם לרוב פחדם׃ חי ה׳ וברוך צורי. ר״ל ה׳ העוזר אותי הוא חי וקיים ומי שהוא תקפי וחזקי הוא ברוך על כל ברכ׳ ותהלה ולזה אין לי לירא שיחדל עזרו ממני והאלוה שהוא תוקף ישעי הוא רם על כל רמים ולזה לא אירא שתקצר ידו מלהושיעני׃ ומקמי תרוממני. ר״ל שתשימני נשא ורם בממשלה יותר מקמי והנה אמר זה כנגד שאול ואבשלו׳ או היה הרצון בזה ומקמי תסתירני ותגביהני שלא תחול בידם׃ אודך ה׳ בגוים. ר״ל בפרסום לעיני הגוים׃ מגדול ישועות מלכו. ר״ל שהוא תוקף ישועות מלכו והוא דוד כמו המגדול שהוא תוקף העיר׃ הוקם על. כמו הוקם למעלה והוא מעלת כסא המלוכה׃ ונעים זמירות ישראל. ר״ל שהוא אמר לפני ה׳ בנעים שבמיני הזמירות והם זמירות ישר׳ כי הם חוברו שיאמרו בהם ישרא׳ לפני ה׳ וזה מבואר בזמירות הנזכרות בספר תהלים׃

רוח

רדק

רוח יי׳ דבר בי׳ הזמירות ברוח הקדש אמרתי אותם אמר דבר בי ומלתו היתה על לשוני באמרי הזמירות כי רוח הקדש עוררה אותי והופיעה הדברים על לשוני ות״י אמר דוד ברוח נבואה דיי׳ וגו׳ : לי דבר. כפל דבר הוא כמנהג הלשון ופירושו אמר לי דבר בעבורי ואמר ודבר לשמואל הנביא שאהיה מושל באדם ומשחני למלך ובלבד שתהיה מ ממשלתי ביראת אלהים ואהיה צדיק ודעת המתרגם שיצא ממני מלך המשיח שיהיה מושל ביראת אלהים וכן תרגם אותו אמר דוד אלהא דישראל וגו׳ : וכאור בקר. כאור הבקר כשיזרח השמש כ כשהולך ואור כן תהיה מלכותי וממשלתי בקר שאין בו עבירות אלא בהיר כי בקר שהוא עבות וענן פעם נגה ופעם מטר ואינו טוב אלא להצמיח דשא מן הארץ: כי לא כן. אבל ביתי אינו כן שלא נוגה בכל עת ובכל זמן כי ברית עולם שם לי שלא תפסוק ותהיה ערוכה ושמור׳ בכל : כי כל ישעי. כל חפץ וכל ישע שלי הוא שלא יהיה כצמח השד׳ אשר ייבש אבל ישעי לא יפסק לעולם וי״ת שני ה הפסוקים האלה כן וכאור בקר טוביכון דצדיקיא וגו׳ כבעמוד : ובליעל. אבל הרשע׳ יהיו כקוץ מונד כמו הקוץ שמניד אותו ו ומשליכו כל מוצאו כן הם כי הם מכאיבים לנוגע בהם ולא יקחו אותם ביד אבל משליכים אותם ברגלים או בדבר אחר : ואיש יגע. ואם יגע אדם בהם במקום שבומחים ימלא ברזל ר״ל יקח ב ברזל לכרות אותם ואמר ימלא כנגד המשל שהוא על הרשעים ולא יקרב אדם להם אלא אם ימלא כלי ברזל כלומר שילבש שריון שלא יוכלו להרע לו או פירוש ימלא יכרת כמו בלא יומו תמלא ופירושו יכרת הקוץ בברזל כלומר אם ירצה אדם לגעת בהם צריך שיכרתם בברזל או בעץ חנית מרחוק או ישרפו אותם במקום שבתם כלומר במקום שהם בומחים כן הרשעים צריך שיתחבל האדם לכלותם בעצמו אם יוכל או על ידי אחרים כמו שעושים לקוץ עם החנית או יתפלל עליהם שיכלו ויסופו במקומם כמו לקוצים שישרפום בשבת ות״א שני הפסוקים כן ורשיעי עברי חטאה דמן לכובין וגו׳ ואיש יגע ואף כל איגש דמשרי למיקרב בחובין אזלין וגו׳ כבעמוד : יושב

רשי

דבר בי׳ השרה בי רוח קדשו ודבר בי וכל לשון נבואה נופל בו לשון דבר בי כמו הדיק אך במשה דבר הלא גם בנו דבר אדבר בו וטעמו של דבר לפי שהרוח נכנס בו בקרב הנביא ומדבר בו : לי דבר צור ישראל. עלי דבר וכזה צור ישר׳ שאהיה מושל באדם בישראל שנקראו אדם שנאמר אדם אתם ואהיה צדיק מושל ויראת אלהי׳ ורבותינו פירשוהו בלשון אחר אמר דוד אלהי ישראל לי דבר אי דבר צור ישרא׳ ומושל באד׳ אני ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזרה והוא מבטלה אבל לפי יסוב המקרא הו׳ הראשו׳ הוא פשטו של מקרא : וכאור בקר יזרח ש שמש והבטיחני שתלך גדולתי הלוך וגדל כ כאור נוגה אשר הולך ואור : בקר לא עבות. אור שאינו אפל : מנוג׳ ממטר דשא מארץ. מאיר בקרי יות׳ מנוגה הבא ממטר כחום צח עלי אור כשהמטר יורד על ארץ מלאה דשאים והשמש זורח עליו ומבהיק וכן ש פתרונו יותר מנוגה הבא ממטר של דשא מארץ: כי לא כן ביתי עם אל. שאת בקרי עבות: כי ברית עולם. התור׳ אשר שם לי ערוכה בכל ביתי ו ושמורה: כי כל ישעי וכל חפץ. ברכי מוכבי׳ לפניו והרי זה מקרא קצר: כי לא יצמיח. עוד למלך אחר מלכותי. ד״א כי ברית עולם שם לביתי להיות מלכותי קיים׳ והברית ערוכה בכל בפי כל הנביאים: כקוץ מונד. קרדון בלע״ז שבקטנותו רך וכשגדל וסופו מתקשה עד אשר לא ביד יקחוהו: ואיש יגע בהם. צריך שילבש את בשרו ברזל וימלא ידו בכלי זיין לקצצו: ובאש שרוף ישרפו בשבת. ואין שם תקנה אלא שריפה ולשבת ולהתחמם כנגדם כך הרשעים אין להם תקנה אלא שריפה בגיהנם: בשבת. הקב״ה יושב על כסא הדין: אמר

ירא אלהים ג׳ וס׳ רק אין יראת אלהים במקום הזה. צדיק מושל יראת. ואני לא עשיתי כן כפני :

רוּחַ יְהוָה דִּבֶּר בִּי וּמִלָּתוֹ עַל־לְשׁוֹנִי : אָמַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לִי דִבֶּר צוּר יִשְׂרָאֵל מוֹשֵׁל בָּאָדָם צַדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאַת אֱלֹהִים : וּכְאוֹר בֹּקֶר יִזְרַח־שָׁמֶשׁ בֹּקֶר לֹא עָבוֹת מִנֹּגַהּ מִמָּטָר דֶּשֶׁא מֵאָרֶץ : כִּי־לֹא־כֵן בֵּיתִי עִם־אֵל כִּי בְרִית עוֹלָם שָׂם לִי עֲרוּכָה בַכֹּל וּשְׁמֻרָה כִּי־כָל־יִשְׁעִי וְכָל־חֵפֶץ כִּי־לֹא יַצְמִיחַ : וּבְלִיַּעַל כְּקוֹץ מֻנָּד כֻּלָּהֶם כִּי־לֹא בְיָד יִקָּחוּ : וְאִישׁ יִגַּע בָּהֶם יִמָּלֵא בַרְזֶל וְעֵץ חֲנִית וּבָאֵשׁ שָׂרוֹף יִשָּׂרְפוּ בַּשָּׁבֶת :

אֲמַר דָּוִד בְּרוּחַ נְבוּאָה דַּיְיָ אֲנָא מְמַלֵּיל אִלֵּין וּפִתְגָּמֵי קוּדְשֵׁיהּ בְּפוּמִי אֲנָא סָדַר : אֲמַר דָּוִד אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל עֲלַי מַלֵּיל תַּקִּיפָא דְיִשְׂרָאֵל דְּשַׁלִּיט בִּבְנֵי אֱנָשָׁא קוּשְׁטָא דְאֵין אֲמַל מַנָּאָה לִי מַלְכָּא דְהוּא מְשִׁיחָא דַּעֲתִיד דִּיקוּם וְיִשְׁלוֹט בִּדְחַלְתָּא דַיְיָ : טוּבֵיכוֹן צַדִּיקַיָּא עֲבַדְתּוּן לְכוֹן עוֹבָדִין טָבִין דְּאַתּוּן עֲתִידִין לְאַנְהָרָא כְּזִיהוֹ יְקָרֵיהּ כִּנְהוֹר צַפְרָא דְאָזִיל וְתַקִּין וְכִשְׁמְשָׁא דַּעֲתִיד לְאַנְהָרָא כְּזִיהוֹר יְקָרֵיהּ עַל חַד תְּלָת מְאָה אַרְבְּעִין וּתְלָתָא כִּנְהוֹר שִׁבְעַת כּוֹכְבַיָּא שִׁבְעַת יוֹמַיָּא יַתִּיר מִכְּדֵין תִּתְרַבּוּן וְיֵיטַב לְכוֹן דַּהֲוֵיתוּן מְחַמְּדִין לִשְׁנֵי נֶחָמְתָא דְּאַתְיָן הָא כְּאִכָּרָא דִמְסוֹבַר בִּשְׁנֵי בַצּוֹרְתָּא דְיֵחוֹת מִטְרָא עַל אַרְעָא : אֲמַר דָּוִד יַתִּירָא מִבְּכֵין בֵּיתִי קֳדָם אֵל אֲרֵי קְיָים עָלַם קַיֵּים לִי לְמֶהֱוֵי מַלְכוּתִי קַיָּימָא כְּמָא דְקַיָּימִין סִדְרֵי בְרֵאשִׁית וּנְטִירָא לְעָלְמָא דְאָתֵי אֲרֵי כָּל צָרְכֵי וְכָל בָּעוּתִי קֳדָמוֹהִי מִתְעַבְדִין בְּכֵן כָּל כַּלְכּוּ לְקִיבְלֵיהּ עוֹד לָא תִתְקַיַּים : וְרַשִּׁיעַיָּא עַבְדֵי חִיטְאָה דָּמַן לְכֻבִּין דְּבִמְפַּקְהוֹן רַכִּיכִין לְמִקְטַף וְכַד אֱנָשׁ חַיִּיס עֲלֵיהוֹן וְשָׁבִיק לְהוֹן אָזְלִין וְתַקְפִין עַד דְּלֵית אֶפְשַׁר לְמִקְרַב לְהוֹן בְּיָד : וְאַף כָּל אֱנָשׁ דְּמַשְׁרֵי לְמִקְרַב בְּחוֹבִין אָזְלִין וְתַקְפִין עֲלוֹהִי עַד דְּחָפַן לֵיהּ כִּלְבוּשׁ דְּבַרְזְלָא דְלָא יַכְלִין לֵיהּ בְּאָעֵי מוּרְנִין וְרוּמְחִין בְּכֵין לֵית פּוּרְעֲנוּתְהוֹן בְּיַד אֱנָשׁ אֱלָהֵין בְּאֶשָּׁתָא עֲתִידִין לְאִתּוֹקָדָא יִתּוֹקְדוּן בְּאִתְגְּלָאָה בֵּית דִּינָא רַבָּא לְמִתַּב עַל כּוּרְסֵי דִינָא לְמִדַּן יַת עָלְמָא :

רלבג

רוח יי׳ דבר בי ומלתו על לשוני. אמ׳ שעניינו באלו הזמירו׳ הנעימות שחבר היה שרוח הש׳ דבר בו ובמה שנאצל עליו מרוח הקדש היה דבר השם יתעלה על לשונו להגיד אלו הזמירות ולחברם בספר : אמ׳ אלהי ישר׳ לי דבר צור ישראל. ר״ל כי בעבורי אמר הש׳ ודבר שאהיה מושל באדם היותר נבחר והוא ישר׳ מפני היותי צדיק מושל ביראת אלהי׳ ר״ל שכל ההנהגתי וממשלתי הוא ביראת אלהים ולזה זכיתי לזאת המעלה : וכאור בקר יזרח שמש. ר״ל שזריחת ממשלתי וצמיחת מלכותי הוא כמו זריחת אור בקר שיזרח שמש אחריה שיהיה אז האור נוסף וכן ירצה לומר שהצלחתו במלוכה תחזק תמיד כמו הענין באור הבקר אשר אין התפשטותו מהעבות והעננים שיזרח אורם מנגה שיתחדש ממטר יורד על דשא מארץ והוא הקשת כי זה האור יהיה הולך הלוך וחסור אך הוא כאור בקר שיזרח שמש אחריו ובזה רמז דוד אל שתצמח מלוכה ממנו יחסה אל מלכותו יחס אור השמש אל אור השחר והוא מלכו׳ משיח בן דוד שתגדל מלכותו וכשא ונבא מאד או יהיה הרצון בזה כאור בקר שיזרח בו השמש אשר אכני יתמיד הקיום והוא האור הפלא כן הענין במלכות בית דוד אור בקר שלא יסתר בו השמש בשבת העבים כי אז יהיה האור מגיע מהעבי׳ אשר הם מסירי ההפסד ולא יהיה הבקר ההוא מנגה שיצמח ממטר ויולד ממנו כמו הענין בברק שיבא אחריו החשך תכף ולא כמו דשא מארץ אשר בבקר יציץ וצמח ובערב ימולל ויבש : כי לא כן ביתי עם אל. ר״ל שיסיר מלכותי תכף כמו הענין במלכות שאול : ערוכה בכל ושמורה. ר״ל ממשלתי ערוכה בכל הזמן ושמורה לזרעי אע״פ שתסור מהם בקצת העתים : כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח. ר״ל שהיא ערוכה בכל כי ימצא ליסר׳ כל ישע וכל חפץ כי זה יהיה בעת לכתם בדרכי התורה ואולם כאשר לא יצמיח זרעם לתת פריו וזהו בסורם מאחרי הש׳ אז היא שמורה כי לא יתכן שתהיה להם המלוכה : ובליעל כקוץ מונד כלהם. ואולם הרשעים שיקחו הממשלה הם כלם כקוץ מונד שיזיק לכה ולכה למתקרבים אליו ויקבם בקוציו כי לא יקחו האנשים ביד את הקוצים כי יזיקו בהם והמשילם עוד לקוץ שאינו עושה פרי וכאילו רמז בזה אל מלכות ירבעם וחבריו : ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית. ר״ל כי כאשר יגע ברשעים ויקרב אליהם ימלא כל גופו מתכות הברזל. ועץ החנית ר״ל שאחר הכנס בגופו ברזל החנית יכנס העץ : ובאש שרוף ישרפו בשבת. ר״ל כי בהשבת הממלכה מהם יכלו הם וזרעם בכליון חרוץ כמו שנתבאר מענין ירבעם והדומים לו כי בעת שסבבה הממלכה מהם לא השאירו להם נין ונכד :

ביאור הדברים אמר שכבר דבר ליי׳ את דברי השירה הזאת לתת לו שבח והודאה ביום אשר נתבאר לו כי הציל יי׳ אותו מכף כל אויביו הרודפים אותו כמו גלית הפלשתי ואכיש מלך גת והעמלקים אשר פשטו אל צקלג ואיש בשת והפלשתים שבאו להלחם עמו וחנון בן נחש והדרעזר ואבשלום ואחיתפל ושבע בן בכרי ויושבי נבוב והציל אותו גם כן מכף שאול והוא שקול כנגד כלם כי שאול רדף את דוד והוא מלך ודוד היה עבדו ולזה היה תכלית הפלא לתוקף יד שאול על דוד איך נצל מידו. ויאמר הנה יי׳ לי סלעי ומצודתי ומציל לא יצטרך ליתוקף אחר ולא עזרני כח וחיל אחר באלו הצרות אשר נצלתי מהם. הנה הוא מגיני החוזק והתוקף שלי ומלתו הוא באשר מפני השגחתו בי. הנה בו אחסה ואסתר בסתר ואלו מכל הרעות הנכונות לבא עלי כי הוא לי למגן להגן עלי מכל דבר הרעות אשר יבואוני להזיק והוא תוקף ישעי. כי מאתו יסודרו כלי׳ להפחיד הקמי׳ עלי שלא יזיקוני כמו שבריחה הבעל חיים בקרניו החיה הבאה לטרפו. הנה הוא בית החוזק שלי והמנוס שאנוס להמלט מכל הקמי׳ עלי והוא מושיע אותי מאנשי חמס הרודפים אותי על לא חמס בכפי כי הענין כמו הענין בשאול ובאבשלום והדומים בזה. והנה אלו התשועות אשר הושיעני הש׳ מאויבי ינועו לי באמצעות תשועה שלמה שאתפלל לש׳ אחר שספרתי מתהלותיו הנוראות המיישירות אל השגחתו ית׳. הנה בעת שפפנו אלי רעות כפלאות מביאות אל מות וביעתוני אימות מות הנה בעת ההיא אשר ראיתי כי צר לי והייתי בזה הפחד הנפלא אז השתדלתי לקרוא שם ה׳ המורה על מציאותו ביותר על מה שאפשר. ובדבקי בו בזה האופן התפללתי אליו והוא שומע תכף קול תפלתי מהיכל מעלתו אשר הוא בתכלית הרוחק ממדרגת האדם. והנה שם עלתה שועתי באזניו להתפלל להשתדל בהצלתי. והנה מרוב חרון אף השם על אויבי הרעים עולמו כאילו כולד מאף הש׳ אשר בבטן הארץ יתחדש ממנו הרעש וירעשו חלקי הארץ וגם יסודות ההרים הגבוהי׳ תנועו וירעשו. ואמ׳ ממשל כי מרוב הכעס עלה עשן באף הש׳ ותצא אש מפיו תאכל אויביו ותשחית עד שלחוזק האש ההוא בערו ממנו גחלים. והנה שים זה המשל להעיר על הפלגת הרע שחדש הש׳

ית׳ כדי שיפלו אויבי דוד במהירות וזה שכבר סבב השי׳ שיגעו ישראל במלחמה
ומתו עמהם שאול ובניו וכן הענין במיתת אבשלום ובכלל הנה כשתחקור
בספורי הקורות שקרו לדוד תמצא פלא עצום בסבות אשר בהם השם ית׳ הביא
הרע לאויבי דוד בא ההמלט לדוד . ואמר כי לרוב השגחת השם על דוד
כאילו ירד מן השמים ודרך על הארץ ושלח מלאכו בקלות כאילו התעופף . ושת
סביב דוד ענן וחשך להסך עליו ולהסתר שם מאויביו וכאילו היה זה משל אל מה
שסבב השי׳ בשרדף שאול אחרי דוד שלא יכול למצאו וכאשר מצא אותו והיה קרוב
אל שיתפש דוד סבב השי׳ שבא מלאך אל שאול כי פשטו פלשתים על הארץ והוכרח
לעזוב דוד . ואמר כי מהענין בעצמו שחרש השם ית׳ על יד מלאכו להתיר דוד
ולמלטו מאויביו ממנו יצא ברק בערו ממנו גחלי אש והם הלפידי׳ היורדים מהענן
אשר כעבר בו איד קיטורי וממנו נתחדשו רעמים שנתחדשו לאויביו מהדבר בעינו
אשר חודש להציל דוד . והנה בזה האופן כאילו נבקעה הארץ מרוב הרעש
שנתחדש בגערת יי׳ מנשמת רוח אפו . ונראו מעינקים ונגלו מוסדות תבל כמו
שימצא הענין בעתות הרעש שתבקע הארץ ויראו המקומו׳ השפלים מהארץ ויראו
שם נהרות גדולים נתחדשו ממה שהיה בזיד שחדש הרעש מהטבע המימיי .
והנה קרא המים ההם ים כי ענינם דומה במליחות למי הים מפני רבוי השריפה
שנתחדשה שם כי היא גם כן הסבה במליחות מי הים כמו שנתבאר בטבעיו׳ והנה
אפשר שאמר זה להפלגת הסרת ענין אויביו במהירות כמו הענין בארץ הנבקעת
מפני הרעש כי יתהפך המקום הגבוה להיות למטה ולזה קרא ענין חטאת סדום
הפכה אמר כמהפכת סדום ועמרה ואפשר עם זה שרמז בזה להגלות בקלות
ובמהירות דבר הנעלם מהאנשים מהצלחת דוד . וכאשר השלים זה המשל
אמר זה הענין בדברים יותר מבוארים ואמ׳ הנה השי׳ ישלח מלאכו ויקחני וינהגני
וימשוך אותם ממי הרעות אשר חשבו אויבי להטביע אותי בהם . ובזה האופן
יצילני השי׳ מאויבי שהיה חזק ועז ביחס אלי בתכלית כפלא והוא שאול כי הוא היה
מלך ואני הייתי עבדו ובכלל הנה יצילני בזה האופן מכל שונאי כאשר חזקו ממני .
הנה אויבי מקדמים אותי רע ביום אידי כי חשבו שאז היא עת רעה וישיגו מבוקשי׳ .
והנה אז היה השי׳ למשען לי בדרך שלא נפלתי בידם ואחשב שזה היה משל על
הזיפים שהודיעו לשאול כי דוד מסתתר עמהם במערה ועל מה שיעץ אחיתפל
לרדף אחר דוד בלילה להמיתו . והנה השי׳ הוציא אותי למרחב מהצרה שהייתי בה
ומלט אותי מיד אויבי כי חפץ בי להיות מלך על ישר׳ ונתן לי גמול כצדקתי והשיב
לי כבור ידי שבררו התכונות המשובחות והנה אמ׳ זה להעיר כי בכל עת היה רודף
הדרכים המשובחים וזה מבואר מהספורים שבאו בענין דוד זולתי בחטא אשת
אוריה . והנה היתה לי הטובה הזאת מאת השי׳ לפי ששמרתי דרכי יי׳ והלכתי
אחרי מצותיו ולא הרשעתי לנטות מדרכי השי׳ . כי כל משפטי השי׳ והם משפטי
התורה שויתי תמיד לנגדי לזכור אות׳ כדי שאתנהג בהם וכן הענין בחוקותיו כדי
שלא אסור מדרכי התורה כלל . ואהיה שלם בלבי לשי׳ כי כל מגמתי היתה לפנות
אליו וזה היה סבה פעמים רבות ששמרתי מעוני אשר הביאתני להשתוקק אליו
רתיחת טבעי . והנה השיב יי׳ לי כצדקתי וכנקיו׳ לבבי לפי מה שידע השי׳ ממנו וזה
היה בעת שנכנסי על החטא שחטאתי כי לא הפליג מאד בענשי להגלות אליו טוב
לבבי והפליג בעונש שאול להגלות אליו רוע לבבו ואף על פי שהיה חטאי יותר עצום
לפי הנראה מחטא שאול . והנה יורה על טוב לב דוד כי הוא לא הסכים בהריגת
אחד משונאיו ואף על פי שנפלו מידיו כמו הענין בשאול ואבנר ואבשלום ושמעי בן
גרא אבל היה חומל ומרח׳ כמו שנז׳ מספו׳ קורותיו והנה ענייני שאול היו בהפך זה
והנה בכלל כשתחקור על כל ספורי קורות דוד וסיפורי כל קורות שאול יתבאר לך
ההבדל העצום שהיה בין תכונת דוד ובין תכונות שאול . הנה אתה השי׳ מתחסד
עם חסיד לעשות לו חסד גם אם יחטא לך במתקל מענשו כמו שאמר בדוד גם יי׳
העביר חטאתך ולא תמות . והנך הולך בתום ובברות הלב עם איש תמים וכבר
לזאת הסבה גם כן . ותתנכל עם איש עקש אתה מביא עליו העונש בדרכים
עקלותונים להפליג בענשו על החטא מפני היות לבו מוכן להתנהג בזה המנהג
הפחות . והנך מושיע השפלים אף על פי שהם מהמון העם אשר אזלת יד מהם .
ועיניך על רמים להשפילם כשיחטאו לך ואף על פי שהם מלכים והנה אמר זה
מפני שהשם הושיע דוד בעת הזאת מהעם שהיה עבד לשאול והיו אז עיני השי׳
להשפיל שאול שהיה מלך בעבור שהגיעה המלוכה לדוד . הנה אתה היית נרי יי׳
להאיר לי בהיותי בליל חשך הצרות ואז הגהת חשכי וזה בעת שהיה דוד נרדף
משאול ואבשלום . הנה בעזר שהיה לי ממך שברתי הגדוד הבא עלי ובעזר אלהי
דלגתי וקפצתי החומה הנפלאה שהיתה ביני ובין הגדוד ההוא וזה היה רמז אל
הגדוד שבא מעמלק לצקלג ושרפו את צקלג באש ונהגו לפניהם נשי דוד ואנשיו
וטפיו וכל קניניהם כי היה מאת השי׳ שסבב שהסרנים לא חפצו בהליכת דוד עמם
פן יהיה להם לשטן עד שהוכרך שאכים מהר דוד שישוב לצקלג וזה היה סבה אל
שיוכל להשיג הגדוד ההוא כי לולא שלחו אכיש לא היה יכול ללכת שם והנה זאת
החומה הגבוהה שדלג אז להשיג הגדוד ההוא . הנה דרך האל ית׳ ומנהגו
בפעולותיו היא בתכלית השלמות . ואמרת השי׳ בדברי התורה היא צרופה שאין
בה סיגים אבל כל עניניה מגיעי׳ לתועלת נפלא . הנה השי׳ מגן הוא לכל החוסים בו
להצילם מן הרעות הנכונות לבא עליהם והנה ענין התחסו׳ בו הוא התנהג בדרכי
התורה ולזה הקדים לזה אמרו אמרת יי׳ צרופה כי באמצעותה יהיה השי׳ מגן לאדם
ותרבק בו השגחתו כמו שהתבאר מדברי התורה . כי מי אל מבלעדי יי׳ שיוכל להיות
למגן לכל החוסים בו הנה זה לא ישלם לזולתו מהאמצעיים שבין הא׳ ית׳ בינו ובין
הנמצאות השפלות כי מהם יסודר פעם רע ופעם טוב ולא יוכלו לשנות סדור׳ ואולם
השי׳ לבדו יוכל על זה . ומי הוא גם כן תקיף לעזור לכל הקוראים אליו באופן ראוי
מבלעדי השם ית׳ הנה הוא האל אשר הוא מעזי לתת לי חיל . והוא שבה שקפץ
דרכי ודלג אל התכלית השלם הדרוש והנה אמ׳ זה להפלגת מהירות הגעתו לדרכו
אל התכלית . והנה הוא שמניקל המרוץ כאילות . ובזה המהירות והמרוצה
העמידני על רוממות הצלחתי מה שלא היה ראוי להיות כן לפי הנהוג כי המהירות

בעניינים יהיה טוב העצה ואולם היה כל זה מסודר ממך ולזה היה מגיע בו הטוב
בתכלי׳ מה שאפש׳ . הנה השי׳ מפני השגחתו בי למד ידי למלחמ׳ עד שכבר הוריד
יתר קשת חזק׳ מאד של המקו׳ שמשם תהיה ירייות החצי׳ כל א׳ מזרועותי והנה אמ׳ זה
כי בעת שהלך להלח׳ עם גלית לא רצה לקח׳ כלי המלחמ׳ כי לא נסה ואחר זה בזולת
למוד אחר והרגל היה מצליח מאד במלחמו׳ כמו שנזכ׳ בספורי דברי שאול . והנה
אז נתת לי מגן ישעך שהגינות עלי שלא נפלתי ביד גלית הפלשתי . וענותך אותי
אז בעת הכרה ההיא תרבני ותגדל מעלתי כי זה היה סבה ששמהו שאול על אנשי
המלחמ׳ ושהיה חתן למלך כמו שנזכר בספור דבר שאול ומזה התגלגלה הצלחתו
בהתפרסם לישראל טוב הצלחת דוד במלחמותיו ומזה גם כן היתה סבה לשמור דוד
מנפול ביד שאול כי מיכל אשתו גלתה לו הסוד והצילה אותו . תרחיב צעדי תחתני
בברחי מפני שאול כשחש׳ להכותי בחניתו בעת היותי מנגן לפניו . ולא מעדו קרסולי
שאם הייתי נופל מהבהלה והפחד היה הורג אותי . ובזה האופן גם כן נתת לי כח
לרדוף אויבי ולהשיגם באופן שאשמידם ולא אשוב עד כלותם וזה היה בימי שאול
שהכה דוד מכה רבה בפלשתים ובעת רדפו אחר גדוד עמלק כששרפו צקלג והנה
אכלה אותם אז ואכה אותם באופן שלא יקומון ויפלו תחת רגלי . ואחר זה כשמלך
איש בשת אזרתני חיל למלחמה והכרע׳ אויבי תחתי כי תמיד היו אז במלחמה בית
שאול הולכים ודלים ובית דוד הולך וחזק . ואז נתת לי אויבי עורף כי אבנר ואנשי
איש בשת הפכו עורף במלחמ׳ ואנשי דוד היו הולכי׳ ורודפים אותם בדרך שאכרית
משנאי . והנה היו פונים אל השם ית׳ שיושיעם ואין מושיע אותם והיו מתפללים אל
יי׳ ולא ענם עד ששחקתי אותם כעפר ארץ וכטיט חוצות שירמסוהו ברגל ויכתתו
העפר שבו וישברוהו כן אשברם וארמסם . והנה הצלת אותי מהמריבים אתי
מעמי כמו איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי . תשמרני להשים אותי לראש גוים
רבים והם הגוים שנצחתי אותם במלחמה שהיו לי לעבדים עד שעם לא ידעתי
יעבדוני וזה שכבר היו מואב וארם ואדום לעבדים לדוד . בני נכר יכחשו לי מרוב
יראתם ממני . לשמע אזן לבד היו נשמעים לי לעשות רצוני ואף על פי שלא ידעו
רוממות מעלתי וגודל הצלחתי . הנה בני נכר מרוב יראתם ממני היו נובלים
כנבול עלה מגפן כי מתלבה בקרבם מרוב הפחד והנה גם בחדריה׳ שהיו נסגרי׳
בהם נפלו עליהם אימות מות ממני . הנה השי׳ העוזר אותי הוא חי וקיים תמיד
ותקפי שהוא השי׳ הוא ברוך לא יחסר כחו בעת מהעתים כמו הענין באשר הם
שהם תחת מערכות הככבים כי הם ישפיעו פעם טוב ופעם רע . ומי שהוא מנהיג
תוקף ישעי שהוא השי׳ אשר ישעי מסודר ממנו על דרך ההשגחה הפרטית הוא
תמיד רם ונשא על כל הנמצאות . ולזה אין לי לירא שיסור עזרו ממני בעת מהעתי׳ .
הנה זה האל הוא הנותן נקמות לי מאויבי ומוריד עמי תחת ממשלתי והוא המוציא
אותי מאויבי שלא אפול בידם . והנך האל הזה מרוממם אותי מקמי והם איש בשת
ואבשלום ושבע בן בכרי והצלתני מאיש חמסים והוא שאול . ואמר זה כי בחמס
היה רודפו ונראה גם כן מעניניו שכבר היה איש חמסי׳ כשיעויין בתכונותיו כמו
שנזכרנו במה שקדם . על כן אודך יי׳ בגוים לתת לך תודה כמו שגמלתני
מהטובות ולשמך אזמר ואשבח . הנה השי׳ הוא תוקף ישועות מלכו שהוא דוד והוא
עושה חסד למשיחו שנתן המלוכה לדוד ולזרעו כל זמן שיתקיי׳ העולם כמו שיראה
הבטחתו בזה על יד נתן הנביא .

ואלה דברי דוד האחרונים

ר״ל אחר קיימו דבר ספר תהלים
בכללם ואחר זכרו דברי השירה

בזה המקום תמם דבריו בזה המאמר . נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הקם על כסא
המלוכה אשר משחו אלהי יעקב בשמן המשחה על יד נביאו והוא נעים זמירות
שחבר אלו הזמירות הערבות הנכללו׳ בספר תהלים שהם זמירות ישראל כי כל
הזמירות שישבחו ישראל ישבחו השם ית׳ באלו הזמירות . הנה רוח יי׳ דבר בי
בחברי הזמירות ההם ודברו היה על לשוני ומפיו חוברו אלו הזמירות ר״ל שכבר
חוברו ברוח הקדש . הנה כבר אמר אלהי יעקב ותקפו שאהיה מושל באדם מפני
היותי צדיק ומושל ביראת אלהים . והנה זריחת אורי והצלחתי תהיה כאור בקר
כעלות השחר שיזרח השמש אחר האור ההוא בדרך שיהיה האור הולך ונוסף כן
ממשלתי יתחזק תמיד או ירצה בזה שיהיה כאור בקר בזריחת השמש שהוא אור
שלם ואחר זה מתמיד ונוסף והתשלו לשמש לפי שהוא קיים וכמו זה מלכותו
קיים ולזה אמר וכאשר כשמש נגדי כן הענין במלכות בית דוד אור בקר שלא
יסתר בו השמש בסבת העבים שיסתירוהו כמו שהיה הענין במלכו׳ ירבעם וחבריו
שלא היה במלכות ההוא אור כלל על דרך האמת והיה האור הנראה מהעבי׳ אשר
אין להם קיום כלל ולא יהיה גם כן האור ההוא מנגה שתתחדש ההארה ההיא
מנגה שיתחדש מתמטר כשהיה בענן שיצא ממנו המטר איד קיטורי באופן שיברק
הברק כי האור ההוא הוא סר תכף וכן היה הענין במלכו׳ שאול שעמדה זמן מועט
כמו דשא מארץ שמהרה יצמח ומהרה ייבש . הנה לא כן בית מלכותי עם אל כי
ברית עולם שם לי להיות המלוכה לי ולזרעי . הנה הברית הזאת כדורה וערוכה
בכל אשר תמשך לו הגדולה מזרעי לא תפקד מהם התמשלה כי יהיה לישראל כל
ישע וכל חפץ וזה יהיה בעת שידבקו בשי׳ ויתנהגו בדרכי התורה כי לא תקצר יד
השם ית׳ מהגיע להם אז כל ישע ואף על פי שמצד ההשגחה הכוללת לא היו ראויי׳
לו כי מצד ההשגחה הפרטית יושיעם בכל עת ויגיע להם כל חפצם והיא שמורה
לזרעי אם תפסוק מלוכה לישראל וזה יהיה כאשר לא יצמיח ישר׳ ר״ל בעת שיסורו
מאחרי השי׳ כי אז לא תתקיי׳ להם מלוכה והשי׳ ישמרנה לזרעי כי מזרעי יצא מלך
ימלוך בישראל הוא ובניו כל הימים כמו שהתבאר בזולת זה המקום מדברי
הנביאים . ואולם אנשי הרשע כמו ירבעם וחבריו שימלכו ברשע לא ביראת
אלהים כמו הענין במלכותי הנה הם כקוץ מונד כלהם שלא יקחוהו האנשים ביד
ליראתם פן תנקב ידם וגם לא יקרב אליו כי מצד תכונתו יבא אל היד ויזיקה כן האיש
שיקרב בבני הבליעל ינקב וימלא גופו ברזל החנית והעץ אשר הוא תקוע בו כי
מרוב השחתתו הקרבי׳ אליו לא יספיק לו הסכם הברזל בגוף אבל יכנים שם אחרי
עץ החנית . ובסוף הענין כשתשבת מלכותם שרוף ישרפו ולא ישאר מהם שאריתי

רדק

ויושב בשבת · דעת המתרגם וכן דעת רז"ל כי זה הפסוק על דוד ר"ל אלה שמות הגבורי' אשר לדוד שהיה יושב בשבת וכו' אלה שמות גבורותיו של דוד וי"ת כך אלין שמהת גיבריא וגו' והם ז"ל פי' יושב בשבת שהיה יושב בישיבה של תורה ׃ ראש השלישי · ראש לג' האבות׃ עדינו העצני · בשעה שהיה עוסק בתורה מעדן עצמו כתולעת ובשעה שהיה יוצא למלחמה מקשה עצמו כעץ ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי על יואב אמר זה הפסוק שהיה חכם גדול וראש סנהדרין שנאמר תחכמני ראש השלישי ולפי הפשט כראה כי גבור אחד היה מגבורי דוד וראש גבורי דוד היה ושמו עדינו העצני וספר עליו שהיה חכם מוסף על גבורתו והיה יושב בשבת סנהדרין וחכמי ישראל והיה ראש להם וזהו שאמר ראש השלישי והוא כמו השלישים וכן לכרי ולרצים כמו לכרים ושלישים הוא לשון גדולה גדולים ונכבדים כמו השליש אשר למלך ומבחר שלישיו ותחכמוני שם תואר מן חכמה וספר מגבורותיו על שמנה מאות חלל ר"ל שהיה על שמונה מאות חלל כלומ' שהרג שמונה מאות אנשים במלחמה אח' זהו בפעם אחת ובדברי הימים קורא אותו ישבעם ר"ל שהיה יושב בראש העם ועניין א' הוא עם מה שכתוב כאן יושב בשב' · ומה שאמר הנה על שמנה מאות חלל ושם אומר הוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל שכי מלחמות היו באחת הרג שמנה מאות ובאחר' שלש מאות ומה שאמר הנה תחכמוני ושם בן חכמוני בן שנאמר שם כמו איש כמו בן חיל ר"ל בן חכמה או יהיה שם אביו תחכמני או חכמני כי אחד הוא וזה עדינו היה בנו ׃ העצני · כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד ׃ בפעם אחד · כתו' בד"לת לשון זכר וקרי אחת בת"ו לשון נקבה ׃ אלעזר בן דודו · כך היה שמו וכ"תי בר דודו וקרי דודו בוי"ו וכתי' דדי ביו"ד ׃ בן אחחי · ובדברי הימים האחחי אחחי שם משפח' היה לפיכך אמר בן אחחי ואמ' האחחי כמו בן קנז הקניזי ׃ בשלשה גבורים · וקרי הגבורי' והעניין אחד והג' גבורים הם הנזכרי' הנה עדינו ואלעזר ושמה בן אגא ור"ל בשלשה כי היה השלישי שהיה עמהם במלחמ' זאת עם דוד והו' היה ראש המלחמ' הזאת׃ בחרפם · מבניין פעל הדגוש כי הח"ית מעמדת בגעיא ועניינו כמו חרף נפשו למו' שעניינו גלה וכן בחרפם גלו נפשם לסכנה על דרך וישלך את נפשו מנגד וי"ת כד חסידו פלישתאי דעתו כי בחרפם אומר על פלשתים אם תהיה הב"ית בפלשתי' נוספת ולפי הפשט בחרפ' אומר על אלה הגבורים שגלו עצמם להלחם בפלשתים שנאספו שם להלחם וישראל עלו מפניהם ואלה שלשת הגבורים ירדו אליהם ואלעזר התגבר במלחמה זאת יותר מהשנים ועליו אמר הוא קם ויך בפלשתים ׃ והעם ישבו אחריו · אמר ישובו כי כבר נסו מפני פלשתים כמו שאמר ויעלו איש ישראל וכאמר ראו גבורת אלעזר שהיה מכה בפלשתים שבו אחריו ׃ אך לפשט · כלומר לא היו צריכים להכות בפלשתים אלא לפשט את החללים לבד שהיה מכה אלעזר ׃ ואחריו שמה בן אגא הררי · ת"י שמא בר אגא דמן הרר טורא ׃ לחיה · עיר פרזות שאין לה חומה והמקום ההוא נקרא אפס דמים כמו שאומר בדברי הימים כי שם היתה מלחמה זאת ׃ מלאה עדשים · ובדברי הימים אמר מלאה שעורים עמרים היתה מלאה כי החלקה כבר נקצרה אלא שאספו בתוכה עמרים מהשדו' האחרים ואותם העמרים היו מהעדשים ומהשעורים והיתה מלאה מהם ואמר הכה עדשים ושם אמר שעורים ׃ ויתיצב · ובדברי הימים אמר ויתיצבו ר"ל הוא ואלעזר ואמר הנה ויתיצב כי שמה היה עיקר המלחמה ההיא ׃ וירדו שלשה · וכתוב שלשים ר"ל הגדולים והגבורים שבשלישים כמו ושלישים על כלו וקרי שלשה כי השלשה היו אלה הגבורים אשר ירדו אל דוד ׃ מהשלשים ראש · מהשלישים שהיו ראשי המחנות וכ"תי מגברי רישי משרייתא אבל הוא תרגם שלשים כמו שלישים ׃ ויבואו אל קציר · בעת קציר כאילו אמר בקציר וכן אמר ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך כמו ובארון ׃ אל מערת עדולם · ובדברי הימים אמר על הצור אל דויד אל מערת עדולם כי צור חזק וגבוה היה שם והיא המצודה שאמר ודוד אז במצודה וזה העניין היה כשהיה דוד בורח מפני שאול ונמלט אל מערת עדולם ועל המקו' ההוא אמר כל ימי היות דוד במצודה ׃ וחית פלשתים · מחנה פלשתים כמו שאומר בדברי הימים ומחנה פלשתים חנה בעמק רפאים וחיה הוא לשון קבוץ ועדה כמו חיתך ישבו בה כמו עדתך ׃ ומצב פלשתים · ובדבר הימים ונציב פלשתים ואחד הוא וכ"תי ומצב ואסטרטיג כמו שתרגם נציבים בכל מקום וכן תרגם ויבא מצב פלשתים ופי' ומצב ונציב שרי החיל ואמר כי המחנה הגדול היה בעמק רפאים והשרים היו עם קצת החיל בבית לחם ׃ מי

גברים חד מן י"ג חס' ה' בריש תיבותא וקרי' וסי' שלל ויעט העם אל שלל · גברים ואחריו אלעזר בן דדי בן כתיב · אחד ולשלמה שנים עשר נצבים על כל ישראל · שבכה וכותרות על שני העמדים · מלך ויקח אסא את כל הכסף דמלכים · מלך וישמח כל עם הארץ דמלכים · מלך ויקשר עליו פקח בן רמליהו ·

אֵלֶּה שְׁמוֹת הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר לְדָוִד יֹשֵׁב בַּשֶּׁבֶת תַּחְכְּמֹנִי רֹאשׁ הַשָּׁלִשִׁי הוּא עֲדִינוֹ הָעֶצְנוֹ עַל־שְׁמֹנֶה מֵאוֹת חָלָל בְּפַעַם אֶחָד ׃ וְאַחֲרוֹ אֶלְעָזָר בֶּן־דֹּדִי בֶּן־אֲחֹחִי בִּשְׁלֹשָׁה גִבֹּרִים עִם־דָּוִד בְּחָרְפָם בַּפְּלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ־שָׁם לַמִּלְחָמָה וַיַּעֲלוּ אִישׁ יִשְׂרָאֵל ׃ הוּא קָם וַיַּךְ בַּפְּלִשְׁתִּים עַד כִּי־יָגְעָה יָדוֹ וַתִּדְבַּק יָדוֹ אֶל־הַחֶרֶב וַיַּעַשׂ יְהוָה תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָעָם יָשֻׁבוּ אַחֲרָיו אַךְ לְפַשֵּׁט ׃ וְאַחֲרָיו שַׁמָּא בֶן־אָגֵא הָרָרִי וַיֵּאָסְפוּ פְלִשְׁתִּים לַחַיָּה וַתְּהִי־שָׁם חֶלְקַת הַשָּׂדֶה מְלֵאָה עֲדָשִׁים וְהָעָם נָס מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים ׃ וַיִּתְיַצֵּב בְּתוֹךְ־הַחֶלְקָה וַיַּצִּילֶהָ וַיַּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיַּעַשׂ יְהוָה תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה ׃ וַיֵּרְדוּ שְׁלֹשִׁים מֵהַשְּׁלֹשִׁים רֹאשׁ וַיָּבֹאוּ אֶל־קָצִיר אֶל־דָּוִד אֶל־מְעָרַת עֲדֻלָּם וְחַיַּת פְּלִשְׁתִּים חֹנָה בְּעֵמֶק רְפָאִים ׃ וְדָוִד אָז בַּמְּצוּדָה וּמַצַּב פְּלִשְׁתִּים אָז בֵּית לָחֶם ׃

אלה אִלֵּין שְׁמָהַת גִּבָּרַיָּא דַּהֲווֹ עִם דָּוִד גִּבָּרֵיהּ רֵישֵׁי מַשְׁרְיָתָא יָתֵיב עַל כּוּרְסֵי דִּינָא וְכָל נְבִיַּיָא וְסָבַיָּא מַקְפִּין לֵיהּ מְשִׁיחַ בִּמְשַׁח קוּדְשָׁא בְּחִיר וּמְפַנַּק שַׁפִּיר בְּרֵיוֵיהּ וְיָאֵי בְּחֶזְוֵיהּ חַכִּים בְּחוּכְמְתָא וְסוּכְלְתָן בְּעֵצָה גִּיבַּר בִּגְבַרְוָתָא רֵישׁ גִּיבָּרַיָּא הוּא מְתַקַּן בְּמָנֵי זֵינָא נָפֵק בְּפוּם קְרָבָא וְנָצַח בִּקְרָבָא וּמִתְחַיֵּיב עַל יְדֵי מוֹרַנִיתֵיהּ תַּמְנֵי מְאָה קְטִילִין בְּזִמְנָא חֲדָא ׃ ואחריו וּבַתְרוֹהִי אֶלְעָזָר בַּר דּוֹדוֹ בַּר אֲחוּהִי כִּתְלָתָא גִּבָּרַיָּא עִם דָּוִד כַּד חַסִּידוּ פְּלִשְׁתָּאֵי וְאִתְכְּנִישׁוּ תַּמָּן לְאַגָּחָא קְרָבָא וּסְלִיקוּ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל ׃ הוא הוּא קָם וּקְטַל בִּפְלִשְׁתָּאֵי עַד דְּלָאִית יְדֵיהּ וְאַדְבִּיקַת יְדֵיהּ עִם חַרְבָּא וַעֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא רַבָּא בְּיוֹמָא הַהוּא וְעַמָּא תָּבַת בַּתְרוֹהִי בְּרַם לְחַלָּצָא קְטִילַיָּא ׃ וּבַתְרוֹהִי שַׁמָּא בַּר אָגֵא דְּמִן הָרַר טוּרָאָה וְאִתְכְּנִישׁוּ פְּלִשְׁתָּאֵי לְחַיְתָא וַהֲוַת תַּמָּן אַחְסָנַת חַקְלָא מַלְיָא טְלוֹפְחִין וְעַמָּא אַפַּךְ מִן קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי ׃ ויתיצב וְאִתְעַתַּד בְּגוֹ אַחְסַנְתָּא וְשֵׁיזְבֵיהּ וּקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאֵי וַעֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא רַבָּא ׃ וירדו וּנְחָתוּ תְּלָתָא גִּבָּרַיָּא מִגִּבָּרֵי רֵישֵׁי מַשְׁרְיָתָא וַאֲתוֹ לְחַצָּדָא לְוַת דָּוִד לִמְעָרַת עֲדֻלָּם וּמַשְׁרְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי שַׁרְיָא בְּמֵישַׁר גִּבָּרַיָּא ׃ ודוד וְדָוִד בְּכֵן בְּחַקְרָא וְאִיסְטַרְטִיג פְּלִשְׁתָּאֵי בְּכֵן בְּבֵית לָחֶם ׃

עם כה אמר יי' הלוך ועמדת בשער · ארץ לקול תתו המון מים קדמא · דבר ויבא ויעש יי' כאשר דבר · מלכים וידבר אתו טבות דירמיה · רשע הנפש החטאת היא תמות · עמים צדיק הוא יי' כי פיהו מריתי ׃

רשי

אשר לדוד יושב בשב' · יושב בשבת סנהדרין והוא תחכמוני והוא ראש השלישי אב בנוי בחכמה ובגבורה בשלשה דברים הללו הוא ראש כמו שנאמר ונבון דב' ואיש תואר וגבור חיל ׃ עדינו העצני · כשעוסק בתורה כורך ומקשר עצמו כתולעת כמו מערכות כימה וכשיוצא למלחמה קשה כעץ והורג שמונה מאות חלל במלחמה אחת׃ בשלשה גבורי' · המעולים שבגבורים׃ בן דודו · כך שמו ׃ בחרפם בפלשתים · תקעו כף להלחם בהם ולנצחם ׃ אך לפשט · לחלצא קטיליא לא היה איש לעזרו להרוג אלא כולם פושטים אחריו את החללים׃ הררי · מן ההר ׃ לחיה · לגדוד כחית השדה ׃ מהשלשי' ראש · תירגם יונתן מגיברי רישי משריתא׃ ומצב פלשתים אז בית לחם · החיל היה חונה בעמק רפאים ושלחו מצב שלהם לבי' לחם ׃ מי

רלבג

יושב בשבת תחכמוני · ידמה שזה היה לשבת עדינו העצני וכן היה הענין בשאר התארים שזכר לו בזה המקום ואחשב שיקרא יושב בשבת תחכמוני כי מרוב אהבתו החכמה היה שובת מכל מלאכ' אחרת ומתעסק תמיד בקנין החכמה ׃ ראש השלישי · תאר בזה התאר לפי שהיה ראש באלו השלשה גבורים שזכר תחלה והם עדינו העצני אלעזר בן אחחי שמה בן אגא הררי ׃ בחרפ' בפלשתים · ידמה שהם היו מחרפים בפלשתים להתפאר עליהם שלא יוכלו להם במלחמה כמו שהיה מחרף גלית הפלשתי מערכות ישראל ׃ עד כי יגעה ותדבק בחרב · הנה יגעה ידו מרוב התנועה וההכאות שהכה בפלשתים בתוקף ודבקה בחרב כי סר מהאצבעו' כח הפשיטה ונשארו כפופי' או היה זה מרוב הדם הנאחז ביד והבאור הראשון הוא נראה יותר ׃ אך לפשט · ר"ל לפשט החללים ׃ ויאספו פלשתים לחיה · ר"ל שכבר נאספו לקחת המחיה מהשדה והיא התבואות ומיני קטנית ומה שידמה לזה ממה שהוא מזון ׃ וירדו שלשה מהשלשים ראש · ר"ל שכבר ירדו שלשה שהיו ראש מהשלשים גבורים שנזכר אחר זה ׃ וחית פלשתי' · היא עדת פלשתים ׃ ומצב פלשתים · הם האנשים ההולכים לפני החיל והם בעלי הבנות ׃ ויסף

וַיִּתְאַוֶּה דָוִד וַיֹּאמַר מִי יַשְׁקֵנִי מַיִם מִבֹּאר בֵּית־לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר׃ וַיִּבְקְעוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׁאֲבוּ־מַיִם מִבֹּאר בֵּית־לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשַּׁעַר וַיִּשְׂאוּ וַיָּבִאוּ אֶל־דָּוִד וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם וַיַּסֵּךְ אֹתָם לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי יְהוָה מֵעֲשֹׂתִי זֹאת הֲדַם הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים בְּנַפְשׁוֹתָם וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם אֵלֶּה עָשׂוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים׃ וַאֲבִישַׁי אֲחִי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה הוּא רֹאשׁ הַשְּׁלֹשִׁי וְהוּא עוֹרֵר אֶת־חֲנִיתוֹ עַל־שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חָלָל וְלוֹ־שֵׁם בַּשְּׁלֹשָׁה׃ מִן־הַשְּׁלֹשָׁה הֲכִי נִכְבָּד וַיְהִי לָהֶם לְשָׂר וְעַד־הַשְּׁלֹשָׁה לֹא־בָא׃ וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע בֶּן־אִישׁ־חַי רַב־פְּעָלִים מִקַּבְצְאֵל הוּא הִכָּה אֵת שְׁנֵי אֲרִאֵל מוֹאָב

וַחֲמִידַת נַפְשָׁא דְדָוִד וַאֲמַר מַן יַשְׁקִינַנִי מַיָא מִגּוּבָא דְבֵית לְחֶם דִי בִתַרְעָא׃ וּבְזָעוּ תְּלָתָא גִבָּרַיָא בְּמַשִׁירְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְלוֹ מַיָא מִגּוּבָא דְבֵית לְחֶם דִבְתַרְעָ וּנְסִיבוּ וְאַיְתִיאוּ לְוַת דָוִד וְלָא אֲבָה לְמִשְׁתֵּיהוֹן וַאֲמַר לְנִסְכָא יָתְהוֹן קֳדָם יְיָ׃ וַאֲמַר חַס לִי מִן קֳדָם יְיָ מִלְמֶעֱבַד דָא הֲדַם גִבְרַיָא דַאֲזַלוּ בְּנַפְשַׁתְהוֹן וְלָא אָבָא לְמִשְׁתֵּיהוֹן אִילֵין עֲבָדוּ תְּלָתָא גִבָּרַיָא׃ וַאֲבִישַׁי אֲחוּהִי דְיוֹאָב בַּר צְרוּיָה הוּא רֵישׁ גִבָּרֵי וְהוּא תַבֵּית יַת מוֹרְנִיתֵי עַל תְּלַת מְאָה קְטִילִין וְלֵיהּ שׁוּם בִּתְלָתָא גִבָּרַיָא׃ מִן גִיבָּרַיָא הֲוָה יַקִיר וַהֲוָה לְהוֹן לְרַב וּלְתְלַת גִבָּרִין לָא מְטָא׃ וּבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע בַּר גְבַר דָחִיל חֶטְאִין דִילֵי עוֹבָדֵי מִקַבְצְאֵל הוּא קְטַל יַת תְּרֵין רַבְרְבֵי מוֹאָב

בור ג׳ כתיב באר וסי׳ ויתאוה דוד ויאמר. ויבקעו שלשת הגברי׳ במחנה פלשתי׳. והכה את הארי בתוך: ויאמר
ין בטעם בקריאה וסי׳ קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת. ויאמר מי אפוא הוא הצד ציד. ויאמר הכי

קרא שמו יעקב. ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה. וישבע דוד כימת נבל. את אלהי׳ אשר עשיתי דמיכה. ויאמר שלחני נא כי זבח. ויאמר אליו דוד התורידני אל הגדוד תנינא דפסוק. ויאמר עד אשר אם שאר ערים. ויאמר חלילה לי יי׳. ויאמר בא אל בינות לגלגל. ויאמר חזהאל. ואני באתי בית שמעיה. ויאמר עבד מלך הכושי אל ירמיהו. וג׳ בטעמא ואמרת וסימ׳ לעבד מלך הכושי. הבא על אדמת ישראל ואמרת הלא עוד. ואמרת לפני יי׳ אלהיך בערתי הקדש:

רש"י

מי ישקני מים. אמרו רבותינו הוצרך לשאל שאלה מסנהדרין היושבים בשער בית לחם: הדם האנשים. לשון תמיהה: ויסך אותם ליי׳. כך אמ׳ מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למיתה על דברי תורה אין אומרין שמועה מפיו ומאי יסך אותם ליי׳ דאמריגהו משמיה דגמר׳: ועד השלשה לא בא. ולתלת גבורן לא מטא: את שני אריאל מואב. ית תרין רברבי מואב ורבותינו אמרו שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני: אריאל מואב. על שם שבא דוד שבא מרות המואביה: כל

רלב"ג

ויסך אותם ליי׳. מזה המקום למדנו שסבר ונסכו מים לשי׳ שאם לא היה נעשה זה במקדש לא היה דוד מנסכם ליי׳ ולפי שלא מצאנו מקום יותר ראוי לזה הנסוך מחג הסוכות וזה לסבות האחת כי השי׳ בחר אז שיקחו מהצמחים הגדולי׳ על המי׳ כאמרו וענף עץ עבות וערבי נחל והשנית כי אז ראוי לבקש המים מהשי׳ וכמו שיקרבו העומר בפסח לבקש ברכת הקציר והבכורים בעצרת לבקש ברכת פירות האילן כן יקרבו המים בחג הסוכות לבקש מהשי׳ ברכת הגשמים כי אז יבא עת הזריע׳ ונצטרכו לגשמים והשלישית כי שם לבד תמצא ההערה בתורה על רבוי הנסכים הנה ראוי שיהיו אלו הנסכים בחג הסוכות בזה האופן: ואבישי אחי יואב בן צרויה הוא ראש השלשה. ר"ל שהוא היה היותר נכבד מן השלשה שהיו ראש לשלשים הגבורים הנזכרים אחר זה: מן השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר ועד השלשה לא בא. אך לא בא למעלת השלשה הראשונים שהיה עדינו העצני ראש להם: ובניהו בן יהוידע בן איש חיל רב פעלים מקבצאל. הנה תאר אותו שמעלת הגבורה באה לו מאבותיו ולזה אמ׳ עליו שהוא בן איש חיל ר"ל שאביו היה גבור חיל והיה רב פעלי׳ בענייני הגבורה כי עשה פעולות רבות מיוחסות לגבור והוא היה מעיר קבצאל שהיתה לגורל בני יהודה והנה הכתוב בזה בן איש חי הנה הרצון בו גבור כי הגבור יראה בו פעל החיות יותר מזולתו ומזה גם כן אמרו כי חיו׳ הנה ר"ל רבות הכח והגבורה: הוא הכה את אריאל מואב. הנה המגדל החזק יקרא אריאל ולזה נקרא בית המקדש אריאל והרצון בו שהוא הכה אנשי המגדלי׳ החזקי׳ ההם שהיו במואב והמלה מורכבת מארי ומאל ועניינו ארי תקיף כי האריה הוא רב הגבורה ואפשר גם כן שהיה בהם צורת אריה להורות על התוקף והחוזק: והוא

רד"ק

מי ישקני מים. כמשמעו שהתאוה לאותן המים שהיו יקרים וטובים ובימי הקציר היו כמו שאומר ובאותן הימי׳ אדם מתאוה למים קרים מפני החום אולי במבור׳ שהיה שם דוד לא היו שם מים טובי׳ ואחר שהביאו אותם נתחרט על ששמו עצמם שלשת הגבורים אלה בסכנה גדולה בעבור תאותו אל המים. ולא אבה לשתותם שהיה חושב בנפשו אילו שתה אותם כאילו שתה דמם כי בנפשותם הביאום: ויסך אותם ליי׳. כלומר שפכם לארץ לשם יי׳ כי לא היה שם מזבח. ומה שכתבו רז"ל בענין זה הם דברים של תימה כי חברו שני העניינים האלה כאחד והיו בשני המקומות כי דבר חלקת השדה היה באפס דמים ודבר המים היה במערת עדולם והם פי׳ מי ישקני מים דרך משל כי המים הם התורה כמו הוי כל צמא לכו למים ופירוש מי ישקני מים הלכה כדרכ׳ לו לשאול מסנהדרין שהיו בבית לחם וזהו שאמר מבאר בית לחם אשר בשער כמו השערה אל הזקנים וההלכה אשר הוצרכה לשאול מהם הוא דבר חלקת השדה מלאה עדשי׳ ושעורים ונחלקו בדבר זה מהם אמרו כי הגדישים משעורים ומעדשים היו מישראל ופלשתים היו טמונים בהם ושאל דוד אם יש לו רשות לשלוח אש בגדישים בעבור שישרפו עמהם הפלשתים ושלחו לו אסור להציל עצמו בממון חבירו אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ומהם אמרו כי הגדישי׳ משעורים היו של ישרא׳ והגדישים של עדשים היו של פלשתים ושאל אם יש לו רשות לתת השעורים לפני הבהמות שהיו עמו לאכול וישלם חילופם לבעלי השעורי׳ מגדישי העדשי׳ ושלחו לו חבול ישיב רשע גזלה ישלם אע"פ שמשלם נקרא רשע אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ופי׳ ויתיצב בתוך החלקה ויצילה שלא הניח דוד לשרוף את הגדישים או להאכילם לבהמותיו ופי׳ ולא אבה דוד לשתותם שלא אמר הלכ׳ זו בשם שלשה אלא כך אמר מקובלני מבי׳ דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למיתה על דברי תורה אין אומרין דבר שמועה מפיו ומאי ויסך אותם ליי׳ דאמריגהו משמי׳ דגמרא. ודברים אלה רחוקים מאד מדרך הפשט כי הפסוקים הם ספור הגבורו׳ אשר לדוד ומספר הגבורות אשר עשה כל אחד מהשלשה הראשונים ומה שעשו שלשת האחרונים בהביאם המים ולא היה שאלת ההלכה בחלקה ההיא אבל מלחמה גדולה היא עד שנס ישראל מפני פלשתים כמו שאמר הכתוב ושמה התגבר והתיצב בתוך זאת החלקה והצילה שלא שרפו אותה פלשתים ואמר שהכה בפלשתים ואמר ויעש יי׳ תשועה גדולה ואין להבין בכל זה אלא פשט הכתו׳ כמו שהוא ומהם אמרו כי מה שאמר במקום אחר מליאה עדשים שתי שדות היו אחת של שעורים ואחת של עדשים ומהם אמרו כי בשתי שנים היה הדבר הזה בשנה אחת שהיו בחלקה זאת היתה מלאה עדשים ובשנה האחרת היתה מלאה שעורים ויש מרבותי׳ ז"ל שפי׳ דברים אלה כמשמען שנתאוה דוד למים אבל אמרו כי הזמן הזה היה חג הסכות שהיו מנסכין בו המים ובמה עשה דוד שם כי היתר הבמות היה אז ונסך מים אלו בבמה ואמרו למה שלח שלשה אחד היה הורג ואחד היה מפנה ההרוגי׳ ואחר מכנים בלוחית בטהרה ודברי אלה קרובים מן הראשונים ות"י ויסף אותם ליי׳ ואמר לנסכא יתהון קדם יי׳: חלילה לי יי׳. כמו מיי׳ וכן אלחנן בן דודו בית לחם מבית לחם או יהיה יי׳ קריאה כנגד השם יתברך: הוא ראש השליש׳ כן כתיב וקרי השלשה והכתוב הוא מן שלישים על כלו ופי׳ ראש השלשה מבואי המים והיה לו שם בהם כי היה נזכר בגבורה עמהם ומה שאמר מן השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר כפל דבר לחזק הענין כי כן דרך הלשון ובדברי הימים מן השלשה בשנים נכבד נראה כי הוא היה אחד מהשלשה והיה נכבד מהשנים ושר עליהם ומה שאמר הנה מהשלשה הכי נכבד ר"ל משלשתם כי הוא היה אחד מהם ומה שאמר ועד השלשה לא בא ר"ל עד שלשה הראשוני׳ והם עדינו ואלעזר ושמה לא הגיע עד גבורתם ות"י ולתלת גבורן לא מטא כלומר לא הגיע בגבורתו לשלשה הגבורות שעשו השלשה: בן איש חי׳ כן כתיב וקרי איש חיל כי יהוידע אביו גם כן היה גבור חיל. ומה שכתוב חי דרשו בו שהיה צדיק גמור וצדיקים אפילו במיתתם קרואים חיים ות"י בן איש חיל בר גבר דחיל חטאין: רב פעלים. שהיה גדול במעשים טובים: מקבצאל. שם מקום נזכר בנחלת בני יהודה קבצאל ויגדר ויתור ורבו׳ ז"ל דרשו שהרבה פעלים וקבץ לתורה: את שני אריאל מואב. כתרגומו ית תרין רברבי מואב והיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל והרי יש לו גבורה ואל הוא לשון חוזק וע"פ שהיה בניהו כהן ואסור להטמא למתים להלחם באויבי יי׳ הוא מצוה כמצוה הקב"ה להלחם בשבעה גוים ובשאר האומות המצרות לישראל לא חלק בין כהנים לישראל וכן צוה להיות כהן משוח מלחמה ולהכנס עם ישראל למלחמה והנה פנחס טמא עצמו למצוה כשהרג זמרי וכזבי וכן הלך למלחמת מדין עם ישראל: והכה

רדק

והכה את האריה · הא' כתוב ולא קרי והענין אחד ארי או אריה : ביום השלג · אמרו כי האריה ביום צנה ושלג כוספת גבורתו ובדברי רז"ל את שני אריאל שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני ואריאל שם בית המקדש כמו הוי אריאל ופי' מואב שבנה אותו שלמה שבא מרות המואביה ומה שאומר ביום השלג דרשו בו איכא דאמרי דתבר גזיזי דברדא וכחית וטביל ואיכ' דאמרי דתנא סיפרא דבי רב ביומא דסתוא וכל אלה דברים רחוקי' מדרך הפשט כי הכתוב מספר גבורות כל אחד מהם לא תלמודו וחסידותו וכתי' הפסוקים על דרך הפשט : אשר מראה · כתוב ר"ל איש מצרי אשר היה לו מראה וגדול וקרי איש מראה כמשמעו ובדברי הימי' איש מדה והענין אחד כי איש מדה ר"ל מדה גדולה כמו אנשי מדו' ואיש מראה ר"ל בעל פרצוף גדול : ולו שם בשלש' הגבורי' · המביאים את המים : מן השלשים נכבד · מן השלשי' הגבורים שזכר אחר אלה וית' מן גיבריא יקיר תרגם שלשים כמו השלישים : ואל השלשה לא בא · תחכמוני ואלעזר ושמה וית' ולתלת גבורן לא מטא כלומר לא הגיע בגבורתו לשלש הגבורו' שעשו השלשה : וישימהו דוד אל משמעתו · אל עצתו או פי' שהפקירו על אנשי משמעתו והם הכרתי והפלתי כמו שאמר למעלה ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי : עשהאל אחי יואב בשלשים · במספר השלשים היה והם שלשי' גבורי' מתנו עד אוריה החתי ויונתן ת תרגם בגיבריא : אלחנן בן דודו · כך היה שמו דודו וכתי' בר דודו : בית לחם · מבית לחם וכן השמרו לכם עלות בהר מ מעלות : שמה החרדי · הראשון רי"ש והשני דל"ת וכן אליקא החרדי הראשון רי"ש והשני דל"ת ושניה' ליחס מקומם כתרגומו דמן חרוד וכן הוא במקרא ובפסוק : בני ישן יהונתן · כמו ובני פלוא אליאב ובני דן חושים : שמה הררי · כתרגומו דמן הרר טוראה : אחיאם בן שרר הררי · האלף נחה ותרגומו דמטור גבוה : חצרו · כתוב בוא"ו וקרי ביו"ד : הארבי · בבי"ת : נושאי כלי יואב · כתוב ביו"ד לשון רבי' ר"ל על כלך ועל נחרי וקרי נושא על נחרי : כל שלשים ושבעה · אלה השלשים המנויי' הם מעשהאל עד אוריהו ושלשת הראשונים תחכמוני אלעזר ושמה ושלשה מביאי המים הם שמה ואבישי בן צרוי' היה אחד מאה הג' כמו שפירשנו ובניהו בן יהוידע הרי שבעה ויואב לא הוצרך למנות כי שר צבא היה : ויוסף אף יי' · לא ידענו זה האחרון למה היה אם היה רע בישר' דוד היה מבער אותו אולי היה בישר' עוברי עבירה בסתר ומה שאמ' ויוסף כי דבר אבשלו' חרון אף היה מיי' על ישר' אע"פ שהיה הדבר ההוא לעונש דוד שברח מפני בנו ושכב עם נשיו וג"כ נענשו ישראל שנגפו בעת ההיא כ' אלף ביום אחד אכ"ה הדבר שהוא היתה שבה מאת יי' לחרות בישר' על מעשים רעים שהיה בסתר בהם וכן עתה תוסיף אף יי' לחרות בישראל על נסתרו' שהיו ביניהם כי אילו היו גלויו' לא הניחם דוד ולפי שלא היו גלויות הענישם הא' על ידי סבה כי כל משפטיו צדק ואמת והסית את דוד ונתן בלבו שימנה אותם או אמר ויוסף על הרעב שהיה שלש שנים ואע"פי שנגלה אותו העון חרון אף היה על כל ישראל ועתה הוסיף לחרו' בהם והסית את דוד שימנה אותם וכבר היה דבר זה נודע בישראל מן התורה כי אם ימנו את ישראל שלא יתנו איש כופר נפשו שיהיה בהם נגף ואפילו ימנה אותם לצורך וצוה דוד את יואב שימנה אותם והיה קשה בעיני יואב לעשות זה הדבר לפי שידע שיחסרו וכן אמ' בדברי הימים למה יהיה לאשמה לישראל ואע"פ שיקח מהם כסף או שום דבר כיון שימנה אותם שלא לצורך יחסרו כמו שפי' למעלה בפסוק ויפקדם בטלאי' ואמרו רז"ל כל זמן שמנו ישר' לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו כמו בימי דוד לפיכך היה קשה בעיני יואב לעשות זה הדבר עד שחזק דבר המלך אל יואב ועל שרי החיל ומה שאמר ויסת את דוד בהם כלומר שם בלבו למנותם ומה שאמר לאמר לך מנה את ישראל הוא בלב דוד שאומר לאחד משריו לך מנה את ישר' לא שהאל אמר לו בנבואה לך מנה שאם כן איך אמר דוד חטאתי מאד ואם האל אמר לו מה חטא אלא ששם בלבו למנותם בעבור עון ישראל ודוד לא ידע כי מיי' הוא ותי' וגרי ית דוד בהון והיכר שהיה בלבו למנותם הוא השטן שנאמר בדברי הימים : ויוסף

רלבג

והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביו' השלג · אמ' ביום השלג להורות על רוב גבורתו שעם היו' כחו אז חלוש מצד תגבורת הקור והיה ג"כ בתו' הבור ששם ישלוט הקור יותר לקרירות המקום ההוא ולא היו לו ולאריה מנוס שלא ישחית האחד את האחר עם כל זה ירד בניהו בן יהוידע הכהן הגדול ולא ירא שיזיקהו הארי · בירידתו שם והכה הארי לרוב גבורתו : ולו שם בשלשה הגבורים · ר"ל שכבר היה לו שם בשלשה הגבורים האלו שהיו ראש מהשלישים אך מדרגתו לא באה אל מדרגת השלש' גבורי' האלה ולזה לא נמנה עמהם ולא נמנה גם כן עם השלשי' כי היה יותר נכבד מהם : וישימהו דוד אל משמעתו · ר"ל ששם אותו אחד ממשרתיו השרים אל משמעתו והנה לא היה בניהו בן יהוידע מן השלשה שהיו מן השלישי' ראש אך היותר נכבד מהשלשים ולזה היה מניחם בכללם לז' הג' הראשוני' שהיה עדינו העצני ראש להם והב' השני' שהיו מהשלשי' ראש ובניהו בן יהודע שהיה ענינו ממוצע בין השלשה ובין השלשים ושלשי' הגבורי' הם לז' אך לא זכר בזה המקום מהשלשה הגבורי' השניים כי אם אבישי ולזה לא תמצא בזה המספר כי אם ל"ה · וזכר אחר זה שכבר הוסיף אף יי' לחרות בישראל מלבד מה שחר' אפו על דבר הגבעונים שהיה רעב שנה אחר שנה : ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישר' ואת יהודה · ראוי שתדע שראוי שיובן מזה שאו' השם הוא המסית את

הבארתי חד מן ד' זוגין מן כ' ב' קדמא מפיק א' ותניין לא מפיק א' וסימ' נמסר בסדר מקץ : ויוסף ג' בליש' תוספ' וסימ' ויוסף יי' אלהיך אל העם כהם וכהם · ישמע חכם ויוסף לקח · הודע לצדי' ויוסף לקח · א' מלרע וב' מלעיל :

והוא ירד והכה את האריה בתוך הבאר ביום השלג : והוא הכה את איש מצרי אשר מראה וביד המצרי חנית וירד אליו בשבט ויגזל את החנית מיד המצרי ויהרגהו בחניתו : אלה עשה בניהו בן יהוידע ולו שם בשלשה הגברים : מן השלשים נכבד ואל השלשה לא בא וישמהו דוד אל משמעתו : עשהאל אחי יואב בשלשים אלחנן בן דודו בית לחם : שמה החרדי אליקא החרדי : חלץ הפלטי עירא בן עקש התקעי : אביעזר הענתתי מבני החשתי : צלמון האחחי מהרי הנטפתי : חלב בן בענה הנטפתי אתי בן ריבי מגבעת בני בנימן : בניהו פרעתני הדי מנחלי געש : אבי עלבון הערבתי עזמות הברחמי : אליחבא השעלבני בני ישן יהונתן : שמה ההררי אחיאם בן שרר האררי : אליפלט בן אחסבי בן המעכתי אליעם בן אחיתפל הגלני : חצרו הכרמלי פערי הארבי : יגאל בן נתן מצבה בני הגדי : צלק העמוני נחרי הבארתי נשאי כלי יואב בן צרויה : עירא היתרי גרב היתרי : אוריה החתי כל שלשים ושבעה :

כד ויסף אף יהוה לחרות בישראל ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל ואת יהודה :

והוא נחת וקטל ית אריא בגו גובא ביומא דתלגא : והוא קטל ית גברא מצראה גבר דחיזוא וביד דמיצראה מורניתא ונחת עלוהי בחוטרא ואניס ית מורניתא מידא דמיצראה וקטליה במורניתיה : אילין עבד בניהו בר יהוידע וליה שום בתלתא גיבריא : מן גיבריא יקיר ולתלת גבורן לא מטא ומנייה דוד על משמעתיה : עשהאל אחוהי דיואב בגיבריא אלחנן בר דודו דמבית לחם : שמה דמן חרוד אליקא דמן חרוד : חלץ דמן פלט עירא בר עקש דמתקוע : אביעזר דמן ענתות מבני דמן חושת : צלמון דמן אחוח מהרי דמן נטופה : חלב בר בענא דמנטופת אתי בר ריבי מגיבעתא דבני בנימן : בניהו דמפרעתון הדי דמנחלי געש : אבי עלבון דמן ערבת עזמות דמברחום : אליחבא דמשעלבון בני ישן יהונתן : שמה דמן הרר טוראה אחיאם בר שרר דמטור גבוה : אליפלט בר אחסבי בר מעכת אליעם בר אחיתופל גילונאה : חצרי דמן כרמלא פערי דמן ארב : יגאל בר נתן דמצובא בני משיבט גד : צלק דמבני עמון נחרי דמן בארות נטיל זייניה דיואב בר צרויה : עירא דמן יתר גרב דמן יתר : אוריה חתאה כל גבריא תלתין ושבע : ואוסיף רוגזא דיי למתקף בישראל וגרי ית דוד בהון למימר איזיל מני ית ישראל וית דבית יהודה :

האחרי לדשמואל א' כתי' ואחריו הררי כתי'

הבארתי ד' זוגין מן ב' בקדמ' מפיק א' ותנייא לא מפיק א'

רשי

כד כל שלשים שבפרשה זו תי' גיבריא כל שלשים ושבעה ואינן מצויין כאן ואני אומר יואב לא הוצרך להזכי' שהו' שר הצבא ואחר שחסרו שמ' בני ישיג' אור' היו : ויוסף יי' לחרות · לא ידעתי על מה בישר' : ויסת. גירה : כהס

הגלעדה ג' בקריא' וסימ' מלכו בני מכיר בן מנשה גלעדה מלבדה · ויבאו הגלעדה ואל ארץ · לחצי המנשה גלעדה: וסביב ב' למשכן יתנו · וסביב אל צידון:

ל' וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב שַׂר־הַחַיִל
אֲשֶׁר־אִתּוֹ שׁוּט־נָא בְּכָל־שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע וּפִקְדוּ
אֶת־הָעָם וְיָדַעְתִּי אֵת מִסְפַּר הָעָם:
ל' בליש' וַיֹּאמֶר יוֹאָב אֶל־הַמֶּלֶךְ וְיוֹסֵף יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָעָם כָּהֵם וְכָהֵם מֵאָה
י' פְּעָמִים וְעֵינֵי אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ רֹאוֹת
ח' וַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ לָמָּה חָפֵץ בַּדָּבָר הַזֶּה:
ט' וַיֶּחֱזַק דְּבַר־הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב וְעַל שָׂרֵי
הֶחָיִל וַיֵּצֵא יוֹאָב וְשָׂרֵי הַחַיִל לִפְנֵי
הַמֶּלֶךְ לִפְקֹד אֶת־הָעָם אֶת־יִשְׂרָאֵל:
וַיַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן וַיַּחֲנוּ בַעֲרוֹעֵר
ל' יְמִין הָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַנַּחַל הַגָּד
ל' וְאֶל־יַעְזֵר: וַיָּבֹאוּ הַגִּלְעָדָה וְאֶל־
ל' · ל' אֶרֶץ תַּחְתִּים חָדְשִׁי וַיָּבֹאוּ דָּנָה יַּעַן
ל' לחסר בחכו · ב' וְסָבִיב אֶל־צִידוֹן: וַיָּבֹאוּ מִבְצַר־צֹר
וְכָל־עָרֵי הַחִוִּי וְהַכְּנַעֲנִי וַיֵּצְאוּ אֶל־
ג' חס' נֶגֶב יְהוּדָה בְּאֵר שָׁבַע: וַיָּשֻׁטוּ בְּכָל־
הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ מִקְצֵה תִשְׁעָה חֳדָשִׁים
וְעֶשְׂרִים יוֹם יְרוּשָׁלָם: וַיִּתֵּן יוֹאָב אֶת
ל' מִסְפַּר מִפְקַד־הָעָם אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתְּהִי
יִשְׂרָאֵל שְׁמֹנֶה מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ־חַיִל
י' שֹׁלֵף חֶרֶב וְאִישׁ יְהוּדָה חֲמֵשׁ־מֵאוֹת
אֶלֶף אִישׁ: וַיַּךְ לֵב־דָּוִד אֹתוֹ אַחֲרֵי־כֵן
סָפַר אֶת־הָעָם וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוָה
חָטָאתִי מְאֹד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וְעַתָּה יְהוָה
הַעֲבֶר־נָא אֶת־עֲוֺן עַבְדְּךָ כִּי נִסְכַּלְתִּי
מְאֹד: וַיָּקָם דָּוִד בַּבֹּקֶר
וּדְבַר־יְהוָה הָיָה אֶל־גָּד הַנָּבִיא חֹזֵה דָוִד לֵאמֹר:

ל' וַאֲמַר מַלְכָּא לְיוֹאָב רַב חֵילָא דְעִמֵּיהּ
הַלֵּיךְ כְּעַן בְּכָל שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל
מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע וּמְנִי יַת עַמָּא
וְאִידַע יַת חוּשְׁבַּן עַמָּא: וַאֲמַר
ל' בליש' יוֹאָב לְמַלְכָּא וְיוֹסֵף יְיָ אֱלָהָךְ עַל
עַמָּא כְּאִילֵין וּכְאִילֵין מְאָה זִמְנִין
וְעֵינֵי רִבּוֹנִי מַלְכָּא חָזְיָן וְרִבּוֹנִי מַלְכָּא
י' לְמָה אִתְרְעֵי בְּפִתְגָּמָא הָדֵין:
ח' וּתְקֵיף פִּתְגָּמָא דְמַלְכָּא עַל יוֹאָב
ט' וְעַל רַבְּנֵי חֵילָא וּנְפַק יוֹאָב וְרַבְּנֵי
חֵילָא קֳדָם מַלְכָּא לְמִמְנֵי יַת עַמָּא
יַת יִשְׂרָאֵל: וַעֲבָרוּ יַת יַרְדְּנָא וּשְׁרוֹ
בַּעֲרוֹעֵר דָּרוֹם קַרְתָּא דִבְגוֹ נַחְלָא
דְשִׁבְטָא גָד וְאֶלִיעֶזֶר: וַאֲתוֹ לְגִלְעָד
ל' וּלְאַרְעָא דָרוֹמָא לְחָדְשִׁי וַאֲתוֹ לְדָן
ל' יַעַן וּמִתַּמָּן אִסְתְּחַר לְצִידוֹן: וַאֲתוֹ
ל' · ל' לִקְרְוִין כְּרִיכַן וְכָל קִרְוֵי חִוָּאֵי ו
ל' לחסר בחכו · ב' וּכְנַעֲנָאֵי וּנְפָקוּ לִדְרוֹם יְהוּדָה
לִבְאֵר שָׁבַע: וְהַלִּיכוּ בְּכָל אַרְעָא
ג' חס' וַאֲתוֹ מִסּוֹפֵי תִּשְׁעַת יַרְחִין וְעַסְרִין
יוֹמִין לִירוּשְׁלֵם: וִיהַב יוֹאָב יַת
חוּשְׁבַּן מִנְיַן עַמָּא לְמַלְכָּא וַהֲווֹ
יִשְׂרָאֵל תְּמָנֵי מְאָה אַלְפִין גְּבַר גִּבַּר
ל' שָׁלְפֵי סַיְפָא וֶאֱנָשׁ יְהוּדָה חֲמֵשׁ
מְאָה אַלְפִין גֻּבְרָא: וְחָשׁ דָּוִד
י' בְּלִבֵּיהּ בָּתַר כֵּן דִּמְנָא יַת עַמָּא
וַאֲמַר דָּוִד קֳדָם יְיָ חֲבֵית לַחֲדָא
דַעֲבָדִית הָדָא וּכְעַן יְיָ אַעֲבַר. כְּעַן
יַת חוֹבָא דְעַבְדָּךְ אֲרֵי אִסְתַּכָּלִית
לַחֲדָא: וְקָם דָּוִד בְּצַפְרָא
וּפִתְגַּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הֲוָה עִם
גָּד נְבִיָּא חֲזוֹיָא דְדָוִד לְמֵימַר:

רשי

כהם וכהם · כהם כפלים וכהם שני כפלים הרי ארבעה כפלים וכן חוזר וכופל את הכפילה עד מאה פעמים נמצאת ברכתו של יואב יתירה על של משה שאמר ככם אלף פעמים ועוד שברכתו של משה לזמן מרובה ושל יואב מיד שנאמר בה ועיני ארוני המלך רואות: הגד ואליעזר · התחיל בבני גד לפי שהם גבורים וקשים אמר הלואי וילחמו בי ויעכבו על ידי: ואל ארץ תחתים חדשי · מקום ושמו חדש ם שאוכלוסיהן מועטין אולי בתוך כך יתחרט דוד וישלח אליו שליח שיחזור בו: דנה · בבני דן: יען · שם המקום: מספר מפקד · אם מספ' למה מפקד שני אכפריאו שמה גדולה וקטנה אמר אראנו את הקטנ ואם יקנוף אראנו את הגדולה לכך כתו' מפקד לשון חסרון כך נדרש ב בפסיקתא: ותהי ישראל · תפש כאן כנקבה: שמנה מאות אלף · ובדברי הימים הוא אומר אלף אלפים ומאה אלף ב בהגדת אמוראים מ מצינו אמר רבי יהושע בן לוי הכתובי' מוספי' כאן מה שחסרו כ כאן אלו שני שבטים שלא נימנו שכך כתוב בדברי הימים ולוי ו ובנימן לא פקד ב בתוכם כי נתעב דבר המלך אל יואב אמר יואב באלו אני יכול להשמט ולוא' שבט לוי אינו כתב' במניין שאר שבטי' כי אם משבן חדש ומעלה ובנימן דיו שנחסר וכלה בפלגש בגבעה' ובשלשים ושתי' מדות דר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי שנינו כתו' אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפי' ומאה אלף ויהוד' ארבע מאות ושבעים אלף וכתו' אחד אומר ותהי ישר' שמנה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאות אלף כמב' ביניהם שלש מאות אלף אלו ג' מאות אלף מה טיבן בא הכתו' השליטי והכריע ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלוקת הבאה והיוצאת חדש בחדשו לכל חדשי השנה המחלוקה האחת כ"ד אלף תלמוד שאו ג' מאות אלף היו הכתובי' בנימוסו של מלך ולא היו צריכין לימנות כיצד עשרי' וארבעה אלף לשנים עשר הרי כאן מאתים ושמוני' אלף ושמונת אלפים כשתיירו שנים עשר אלף הן הן נשיאי ישראל: שלם

רדק

ויוסף יי' · וי"ו זו לתחלת הדברים ולא לתוספת דבר וכמוהו וי"ו רבים במקרא כמו שכתבנו בתחלת ספר יהושע: אל העם · כתרגומו על עמא: ויעברו את הירדן · מעבר הירדן התחילו למנות וכשעברו הירדן חנו בערוער: ימין העיר · מחוץ לעיר ושם השכימו באיזה מקום יעברו למנות ואותו המקום שחנו בו היה בתוך הנחל וזהו שאמ' אשר בתו' הנחל הגד ואל יעזר כתרגומו ורבנו כ כתלא דבשבט' גד ואל יעזר וי"מ הגד מעניין מלא על כל גדותיו: ואל ארץ תחתים חדשי · ת"י ולארע' דרומא לחדשי לא ידעתי למה תרגם תחתים דרומא. חדשי מקום ישוב חדש: דנה יען · לדן יען כן היה שם המקום דנה מלעיל והנו"ן רפה: וסביב אל צידון · כתרגומו דמתמן אסתחר לצידון: מבצר צור · מבצר שהיה בצור גבוה ועל כן נקרא מבצר צור וכן הוא נזכר בספר יהושע בנחלת בני אשר ועל עיר מבצר צור: וכל ערי החוי והכנעני · שהיו יושבי' בהם חוי וכנעני עם ישראל שלא ה הורישום בני ישראל והיו למס: את מספר מפקד העם · כתרגומו ית חושבן מניין עמא והוא כפל דבר לחזק ובא סמוך על סמוך כמו מבחר וטוב לבנון כהרי נחלי דבש וחמאה: ותהי ישראל · ותהי עדת ישראל וכן ותהי מואב לדוד לעבדי': שמנה מאות אלף איש חיל · ואיש יהוד' חמש מאו' אלף איש ובדב' הימים ויהי כל ישראל אלף אלפי' ומאה אלף ויהודה ארבע מאו' ושבעי' אלף מצאנו באגדה אמר רבי יהושע בן לוי הכתובים מוסיפי' כאן מה שחסרו כאן אלו שני שבטים שלא נמנו שכך כתוב בדברי הימים ולוי ובנימין לא פקד בתוכ' כי נתעב דבר המלך אל יואב אמר יואב באלו אני יכול להשמט ולוא' שבט לוי אינו נמנה במניין שאר השבטו' כי אם מבן חדש ומעלה ובנימן דיו שחסר וכלה בפלגש בגבעה ולזה הפי' פסוק זה ולוי ובנימן לא פקד ב בתוכם בכאן היה לו לכתו' אותו לא בדברי הימים כי כאן הוא חסר המספר והיה לתת טעם לחסרון גם לחסרון שחסרו בני יהודה בדב' הימים לא נתן טעם ובשלשים ושתים מדות דרש רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר משני כתובים המכחישים זה את זה יבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם כיצד כתוב אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעי' אלף וכתוב אחד אומר ותהי ישרא' שמנה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאו' אלף נמצא ביניהם שלש מאות אלף אלו ב' מאות אלף מה טיבן בא הכתו' השלישי והכריע ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלוקת הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה ה המחלוקת האחת כ"ד אלף תלמוד שאלו שלש מאות אלף היו הכתובים בנימוסו של מלך ולא היו צריכים להמנות כיצד ארבעה ועשרים אלף לשנים עשר הרי כאן מאתים ושמונים אלף ושמונת אלפים כשתיירו י"ב אלף הן הן נשיאי ישר' והשליכם הכתו' מכאן וחזר וכללן להלן וגם זה לא נתן טעם לחסרון מספר יהודה שנמצאו בדברי הימים חסרים שלשים אלף ואפשר שאותם שלשים אלף אלו מתו במגפה כי שבעים אלף היו המתים במגפה ושלשים אלף מהם היו מיהודה ומתו כל כך מיהוד' לפי שהוא שבטו של דוד והוא היה הסבה או היו באותו שבט רוב החוטאי'. ובדר' עוד שני פתקי' עשה יואב אחד מרובה ואחד מועט אמר אם מקבל הוא את המועט טוב ואם לאו אני נותן לו את המרובה: ויך לב דוד אותו · כתרגומו וחש דוד בליביה כלומר חשש על העון שעשה שיקרהו עונש בזה לו ולישראל והכה לבו אותו בעבור זה כלומ' הומה וחרד לבו ונתחרט ובקש רחמי' מהש' שיעביר עונו: אחרי כן ספר · אשר ספר וכמוהו רבי': ויקם דוד בבקר · לא שכב לבו בלילה ויקם בבקר והנה בא אליו גד הנביא בדבר יי' שנגלה אליו בלילה: חוזה דוד · כי נבואותיו היו לדוד ועל ידו והיה מדבר הקב"ה עם דוד ואעפ"כ שלא נכתבו מנבואותיו אלא זאת:

רלבג

את דוד למנות אותם שאם היה זה כן לא היה אשם לדוד על זה ואיך ענשהו הב"ה הש"י בזה העונש הנפלא האלהי אא שנ' שזאת ההסתה מיוחסת לש"י באופן כולל לפי שהוא הסבה בכל מה שיתחדש על הנגר שאמר ותהי אשה לבן ארניך כאשר דבר יי' לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים ואפשר שנאמר עוד כי היה גם כן הש"י סבה מה בזאת ההסת' וזה כי להשגחתו על דוד היה הש"י מסיר מדוד זאת התשוק' לולי כעסו על ישראל · והנראה בעיני שהיה אמרו ויסת את דוד חסר והרצון בו ויסת לבו את דוד כאמרו ותכל דוד שהוא חסר ועניינו ותכל נפש דוד והנה החטא היה בזה המספר לפי מה שאחשב כי זה יור' על שדוד היה בשר שם זרועו בבטחו על רוב העם ולא היה ראוי שיבטח כי אם בשם ית' לבדו ועוד כי התורה צותה שבפקוד אותם יתנו איש כפר נפשו למנו' מה שיתנו לו ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם כמו שבארנו בפרשת כי תשא: למלך

רדק

ודברת אל דוד · כשהיה חוטא היה אומר אל דוד וכשרצה לבשרו לבשורת הבית אמר לך
ואמרת אל עבדי דוד : שלש אני נוטל עליך · כתרגומו חדא מתלת וכן אמר בחר
לך אחת מהם ואמר שלש לשון נקבה כלומר שלש גזירות לפיכך כתבה גם כן לשון
נקבה : שבע שנים · ובדברי הימים שלש שנים לא אמר לו אלא שלש שנ׳ מה שאמ׳
שבע לפי שזה הענין היה אחר
שלש שני רעב שהיו בימי דוד
שנה אחר שנה והנה אם יהיו
עתה שלש שנים אחרי׳ הנה יהיו
שש שנים והשביעית אע״פ שירד
בה מטר לא תמלט בלא רעב
שנה שתבא אחר שש שני׳ רעב
ועוד כי עד עת הקציר לא יהיה
להם לחם בשביעית : והוא
רודפיך · שלא יהיה לך תקומה
מפניו כדי׳ שיכירו הכל כי מאת
האל הוא והוא רודפך : נפלה
נא ביד יי׳ · זהו הדבר כמו הנה
יד יי׳ הויה ועוד כי ברעב אע״פ
שהוא ביד יי׳ יפלו גם כן ביד אד׳
שילכו למצרים או לשאר ארצות
לשבור בר ולחם אבל הדבר
אין בו אלא יד השם לבד לפיכך
המובן ממלת ביד יי׳ הוא הדבר
לפיכך בחר הוא בדבר כי הוא
ביד יי׳ לבד אבל בשנים היה
חרפה בגוים בנוסם לפני א
אויביהם ונגפים לפניהם וכן
ברעב כי היו הולכים בארצות
הגוים והיו חרפה בהם וכן אומ׳
הכתוב ולא אתן אתכם עוד ח
חרפת רעב בגוי׳ · ובדרש חשב
דוד בדעתו ואמר אם בוחר אני
רעב עכשיו כל ישראל אומרים
מאי איכפת לו לבן ישי על א
אוצרותיו הוא בוטח ויש׳ ימותו
ברעב ואם בורר אני חרב ע
עכשיו ישראל אומרין מה לו על
גבוריו הוא בוטח שהם יצאו ל
למלחמה הם ימותו והוא יכל
אמ׳ יבא דבר שהכל שוין בו׳ ד״א
אם בורר אני רעב עכשיו כל י
ישראל מוכי רעב בדרכים אם
בורר אני חרב עכשיו כל ישרא׳
מוכי חרב בדרכים יבא דבר
וי״א גד רמז לו דע וראה מה א
אשיב שולחי דבר דבר הוא דבר
באותיות : מהבקר ועד עת
מועד · כתרגו׳ מעידן דמתנכים
תמידא ועד דמיתסק ויש מרז״ל
שפירשו עד חצי היום והוא עת
מועד מתועדי השמש כי זריחתו
מועד אחד וחצי היו׳ מועד אחר
ובא השמש מועד אחר ומהם
אמרו משהאיר מזרח עד הנץ
החמה והנה מרחמי האל קצר
זמן הדבר שהרי אמר לו ג׳ ימים
ולא היה אלא מהבקר ועד עת
מועד · ובדרש ויתן יי׳ דבר שלשי׳
ושפה שעות של פורענות נגזר עליהם באותו היום באו פרקליטין גדולים ובטלו
אותם ואלו הן חמשת ספרי תורה שבעת ימי השבת ח׳ ימי ברית מילה ונכו׳ שלשה
אבות כשתיירו שלשה עשרה תרי אמוראי חד אמר בזכות שנים עשר שבטים וחד
אמר בזכות עשרת הדברות ושני לוחות כשתיירה שש שעה אחת רבי חייא אמר
משחיטת התמיד עד זריקת דמו : וישלח ידו המלאך · הראה הקב״ה דמות מלאך
וחרבו בידו כמו שאומ׳ בדברי הימי׳ וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלם והעמידו
סמוך לגרן ארונה היבוסי כדי שיראהו דוד שם ויתפלל ויעתר לו האל במקו׳ ההוא
ותעצר המגפה ויהיה סימן לדוד כי שם הוא מקו׳ העתרה ושם יהיה בית המקדש
ושם בית התפילה והעבודה כמו שצוה לו האל על יד גד להקים שם מזבח ושם נעתר לו באש שירד מן השמים על העולה כמו שאומר בדברי הימים : אל הרעה · כמו על
הרעה ורבי׳ כמוהו : רב עתה הרף ידיך · די במגפה אל תשחית ירושלם · ויש בו דרש אמר לו הקדוש ברוך הוא למלאך טול הרב שבהם באותה שעה מת אבישי בן צרויה
ששקול כרובה של סנהדרין : עם גורן · סמוך לגורן : האורנה · כתוב בוי״ו קודם לרי״ש וקרי הארונה רי״ש קודם לוי״ו ואחד הוא כי רבים כמוהו בהפוך האותיו׳ ומה שאמר
אדם בה״א הידיעה הוא שלא כמנהג ואפשר שהוא שם תואר : עלה · לפי שגרן ארונה שהיה מקום בית המקדש הוא במעלה כנגד ירושלם : כדבר גד · בכ״ף ובדברי
הימים בדבר גד בבי״ת : אפיו ארצה · כמו על אפיו : והמורינים

רשי

שלש אני נוטל עליך · אחת משלש וכן בשתים יתחתן בי היום באחת משתים שלש
אני נוטל עליך כנגד שלש שהטלת על שאול כי אם יי׳ יגפנו או יומו יבא ומת או
במלחמה ירד ונספה : כד לימאל יקטנה שבהם קשה מאד : נפלה נא ביד יי׳ ·
הדבר ולא החרב והרעב שגם הוא מסור לעשירים אוצרי פירות אמר רבי
אלכסנדרי אמר דוד
אם אני בורר לי החרב
עכשיו ישראל אומרים
הוא בוטח בגבוריו
שהוא לא ימות ו
והאחרים ימותו ואם
אני בורר הרעב יאמ׳
בוטח הוא בעושרו א
אברור לי דבר שהכל
שוין בו : מהבקר
ועד עת מועד · מעידן
דמתנכים תמידא ועד
דאתסק : היבוסי ·
שר מצודת ציון היה
ששמה יבוס : וישקף
ארונה · מתחבא היה
מפני המלאך כך כ
כתוב בדברי הימים :
המורינים

הלוך חד מן י״ד פסוקי׳ אית בהון לך לך וסי׳ חלילה לך מעשות · עם אשר תמצא את אלהיך · ויאמר עשו
יש לי רב · והיה כי יביאך · ושמעת ישראל ושמרת · לא תטע לך אשרה · וכתבת עליהן · למען הקים

הָלוֹךְ וְדִבַּרְתָּ אֶל־דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה
שָׁלֹשׁ אָנֹכִי נוֹטֵל עָלֶיךָ בְּחַר־לְךָ א
אַחַת־מֵהֶם וְאֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃ וַיָּבֹא־גָד
אֶל־דָּוִד וַיַּגֶּד־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ הֲתָבוֹא
לְךָ שֶׁבַע־שָׁנִים׀ רָעָב׀ בְּאַרְצֶךָ וְאִם־
שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים נֻסְךָ לִפְנֵי־צָרֶיךָ וְהוּא
רֹדְפֶךָ וְאִם־הֱיוֹת שְׁלֹשֶׁת יָמִים דֶּבֶר
בְּאַרְצֶךָ עַתָּה דַּע וּרְאֵה מָה־אָשִׁיב
שֹׁלְחִי דָּבָר׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד
אֶל־גָּד צַר־לִי מְאֹד נִפְּלָה־נָּא בְיַד־
יְהוָה כִּי־רַבִּים רַחֲמָו וּבְיַד־אָדָם אַל־
אֶפֹּלָה׃ וַיִּתֵּן יְהוָה דֶּבֶר בְּיִשְׂרָאֵל
מֵהַבֹּקֶר וְעַד־עֵת מוֹעֵד וַיָּמָת מִן־הָעָם
מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע שִׁבְעִים אֶלֶף
אִישׁ׃ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ הַמַּלְאָךְ׀ יְרוּשָׁלַם
לְשַׁחֲתָהּ וַיִּנָּחֶם יְהוָה אֶל־הָרָעָה
וַיֹּאמֶר לַמַּלְאָךְ הַמַּשְׁחִית בָּעָם רַב
עַתָּה הֶרֶף יָדֶךָ וּמַלְאַךְ יְהוָה הָיָה עִם־
גֹּרֶן הָאוֹרְנָה הַיְבֻסִי׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל
־יְהוָה בִּרְאֹתוֹ׀ אֶת־הַמַּלְאָךְ׀ הַמַּכֶּה
בָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי חָטָאתִי וְאָנֹכִי
הֶעֱוֵיתִי וְאֵלֶּה הַצֹּאן מֶה עָשׂוּ תְּהִי נָא
יָדְךָ בִּי וּבְבֵית אָבִי׃
וַיָּבֹא־גָד אֶל־דָּוִד בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר
לוֹ עֲלֵה הָקֵם לַיהוָה מִזְבֵּחַ בְּגֹרֶן אֲרַנְיָה
הַיְבֻסִי׃ וַיַּעַל דָּוִד כִּדְבַר־גָּד כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה׃ וַיַּשְׁקֵף אֲרַוְנָה וַיַּרְא אֶת־
הַמֶּלֶךְ וְאֶת־עֲבָדָיו עֹבְרִים עָלָיו וַיֵּצֵא
אֲרַוְנָה וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ אַפָּיו אָרְצָה׃

אֵיזִיל וּתְמַלֵּיל עִם דָּוִד כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ חֲדָא מִתְּלַת אֲנָא רָמֵי עֲלָךְ בְּחַר
לָךְ חַד מִנְהוֹן וְאַעְבֵּיד לָךְ׃ וַאֲתָא
גָד לְוָת דָּוִד וְחַוִּי לֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ
הֲתֵעוֹל לָךְ שְׁבַע שְׁנִין כַּפְנָא ב
בְּאַרְעָךְ אִם תְּלָתָא יַרְחִין תְּהֵי עָרֵיק
קֳדָם סַנְאָךְ וְהוּא רָדֵיף לָךְ וְאִם
מֶהֱוֵי תְּלָתָא יוֹמִין מוֹתָא בְּאַרְעָךְ
כְּעַן דַּע וַחֲזֵי מָה אָתֵיב שָׁלְחִי פ
פִּתְגָמָא׃ וַאֲמַר דָּוִד
לְגָד עָקַת לִי לַחֲדָא נִתְמְסַר כְּעַן
בְּיַד מֵימְרָא דַיְיָ אֲרֵי סַגִּיאִין רַחֲמוֹהִי
וּבִידָא דֶאֱנָשָׁא לָא אִתְמְסַר׃ וִיהַב
יְיָ מוֹתָא בְּיִשְׂרָאֵל מֵעִידָן דְּמִתְנְכִיס
תְּמִירָא וְעַד דְּמִתַּסַק וּמִית מִן עַמָּא
מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע שַׁבְעִין אַלְפִין
גַּבְרָא׃ וְאוֹשֵׁיט יְדֵיהּ מַלְאָכָא
לִירוּשְׁלֵם לְחַבָּלוּתַהּ וְתָב יְיָ מִן ב
בִּישְׁתָא וַאֲמַר לְמַלְאָכָא דִּמְחַבֵּל
בְּעַמָּא מִסַּת כְּעַן אֲנַח יְדָךְ וּמַלְאָכָא
דַיְיָ הֲוָה שָׁרֵי בְּבֵית אִדְּרֵי דַאֲרַוְנָן
יְבוּסָאָה׃ וַאֲמַר דָּוִד קֳדָם יְיָ כַּד
חֲזָא יָת מַלְאָכָא דְּמִקְטַל בְּעַמָּא
וַאֲמַר הָא אֲנָא חָבֵית וַאֲנָא סַרְחִית
וְאִילֵין עַמָּ׳ דְּאִינוּן כְּעָנָא בְּיַד רַעְיָא
מָה עֲבָדוּ תְּהֵי כְעַן מַחְתָּךְ בִּי ו
וּבְבֵית אַבָּא׃ וַאֲתָא גָד
לְוָת דָּוִד בְּיוֹמָא הַהוּא וַאֲמַר לֵיהּ
סַק אֲקִים קֳדָם יְיָ מַדְבְּחָא בְּבֵית
אִדְּרֵי דַאֲרַוְנָן יְבוּסָאָה׃ וּסְלִיק דָּוִד
כְּפִתְגָמָא דְגָד כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ׃
וְאִסְתְּכֵי אֲרַוְנָן וַחֲזָא יָת מַלְכָּא וְיָת
עַבְדּוֹהִי עָבְרִין עֲלוֹהִי וּנְפַק אֲרַוְנָן
וּסְגִיד לְמַלְכָּא אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא׃

רלבג

למלאך המשחית בעם
· ידמ׳ לפי מה שאחשוב
שזה המלאך היה כ
נביא ולזה היה נראה
בהקיץ לדוד והוא היה
משחית בעם במכות
השי׳ על דרך מאמר
הנביאים ללוט כי מ
משחיתים אנחנו את
העיר והיה נר׳ לדוד
שתהיה חרבו בידו כ
כטויה על ירושלם ל
להעיר על שהוא היה
מביא הדבר שם ב
במלאכות יי׳ ואחשוב
שזה המלאך היה פ
פינחס בן אלעזר בן
אהרן כי הוא היה חי
בימי דוד כאמרו הוא
פנחס בן אלעזר בן
אהרן הכהן נגיד על
האוצרו׳ לפנים ויי׳ עמו
וכבר ביארנו במה ש
שקדם בספר שופטים
במקומות רבי׳ שנזכר
שם בירת מלאך יי׳
שהוא היה פנחס והו׳
אמר לגד שיאמר לדוד
לומר שיבנה מזבח
בגרן ארונה כמו ש
שנזכר בספר דברי
הימים ומלאך יי׳ אמר אל גד לאמר וגו׳ · והנה גרן ארונה היה בהר המוריה כמו
שנזכר בספר דברי הימים וידמה שנבחר זה המקום להיות בו בית המקדש מקדם
והוא המקום שבנה אברהם בו מזבח לעקד את יצחק בנו כי הוא היה גם כן בהר
המוריה כמו שנזכר בתורה · והנה בחר דוד לטוב תכונתו שימות הוא ובית אביו
ולא ימותו ישראל מצד החטא שחטא דוד · וידמה שארונה היבוסי נתגייר ולזה
נשאר בירושלם עם ישרא׳ ואולם קראו מלך לפי שכבר היה מלך על היבוסי שהיה
שם קודם שלקחו אותה ישראל מהם : המורינים

נראתו
ב׳ חד חס׳
וחד מל׳ כי
בראותו
ולגין מל׳ ·

אתך · בחר לך אחת מהנה · וחברו דד״ה · מה אעשה לך אפרים · אם גנבים באו לך · מה יתן לך ומה
יוסיף · כל הארץ ישתחוו לך : מהבקר ג׳ וסי׳ ויאמר יואב חי האלהים · ויתן יי׳ דבר בישׁ׳ דסיפרא · ויקראו
בשם הבעל מהבקר : כאשר צוה יי׳ ג׳ סוף פסוק וסימ׳ קרב אל המזבח · שוק התרומה וחזה התנופה ·
ועל דוד כדבר גד דשמואל :

רשי

המוריגים · כלי עץ מלא חריצים וכבד הוא ומעבירין אותו על הקש תמיד ומחתכו להיות תבן למאכל בהמות: ארונה המלך · שר היבוסי היה: שקלים חמשים · ובדברי הימי׳ הוא אומ׳ שקלי זהב משקל שש מאות הא כיצד גבה חמשים שקלים כסף מכל שבט ושבט הרי שש מאות ונתן לו כסף בדמי הזהב וכן שנינו בסוף שחיטת קדשים גבה כסף בשש מאו׳ כסף בשקלי זהב וכן שנינו בספרי:

סליק ספר שמואל:

ויעל ז׳ רפין בקריאה וסי׳ נטה ידך על ארץ מצרים כארבה · ישראל · בה אמר כורש · וחברו · מי יפהה את אחאב · בסוף נשוא: קנה ג׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר בהר סיני: ויאמר ארונה אל המלך · וחברו דדברי הימים: לעלה ה׳ בקריאה וסי׳ נמסר ויקן ד׳ בקריא׳ וסי׳ ויקן את חלקת השדה אשר · ויקן כי איש איש מבית

שמואל ב

ויאמר ארונה מדוע בא אדני המלך אל עבדו ויאמר דוד לקנות מעמך את הגרן לבנות מזבח ליהוה ותעצר המגפה מעל העם: ויאמר ארונה אל דוד יקח ויעל אדני המלך הטוב בעינו ראה הבקר לעלה והמרגים וכלי הבקר לעצים: הכל נתן ארונה המלך למלך ויאמר ארונה אל המלך יהוה אלהיך ירצך: ויאמר המלך אל ארונה לא כי קנו אקנה מאותך במחיר ולא אעלה ליהוה אלהי עלות חנם ויקן דוד את הגרן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים: ויבן שם דוד מזבח ליהוה ויעל עלות ושלמים ויעתר יהוה לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל:

ג׳ כתי׳ ה׳ ויתר כתי׳ ו׳ · ט׳ רפין · ל׳ · וכל קרי׳ חלוף

חזק

סכום הפסוקים של ספר אלף וחמש מאות וששה וסי׳ אוד וסדריו לד׳ וחציו ולאשה עגל מרבק:

יוסף את כל אדמת מצרים · ויקן דוד את הגרן · ויקן את ההר שמרון: ותעצר המגפה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ויעמד בין המתים ובין החיים · ויבא אחר איש ישראל · ויבן שם דוד מזבח · ויעמד פנחס ויפלל ותעצר:

תרגום

ואמר ארונן מא דין אתא רבוני מלכא לות עבדיה ואמר דוד למזבן מינך ית בית אידרי למבנא מדבחא קדם יי ויתכלי מותנא מעל עמא: ואמר ארונן לדוד יסב ויסק ריבוני מלכא דתקין בעינוהי חזי תוריא דכשירין לעלתא וסוריגיא ומני תורי לאעיא: כולא יהב ארונה מלכא למלכא די בעא מיניה מלכא ואמר ארוון למלכא יי אלהך יקבל קורבנך ברעוא: ואמר מלכא לארוון לא ארי מזבן אזבון מינך בדמין ולא אסיק קדם יי אלהי עלוון מגן וזבן דוד ית בית אידרי וית תוריא בכסף סלעין חמשין: ובנא תמן דוד מדבחא קדם יי ואסיק עלוון ונכסת קודשין וקביל יי צלות דיירי ארעא ואתכלי מותנא מעל ישראל:

רדק

והמוריגים · מן למורג חרוץ: וכלי הבקר · ושאר כלי הבקר ובדברי הימים עוד והחטי׳ למנחה: הכל נתן · הוא נתן אבל לא רצה דוד לקבל במתנה: ארונה המלך · מלך היבוסי היושב בירושלם היה כי אף בימי דוד היה היבוסי בירושלם כמו שכאמרו שם משכבשוה בני יהודה כמו שכתוב ויושב היבוסי את בני יהודה בירושלם עד היום הזה והיו שם למס עובד והיו להם בתים שדות וכרמי׳ על ידי המס שהיו עובדים לבני יהוד׳ ובני בנימן וזה השדה והגורן היה לארונ׳ היבוסי ורצה לתתם לדוד ולא רצה לקבל כי אם במחיר ואף אחר שכבש דוד המצודה הניחם לשבת בעיר ירושלם אותם שהיו יושבי׳ בעיר מתחילה למס עובד והיו שם עד שבנה שלמה את הבית וזה היבוסי לא היה מן שבע אומות אלא מפלשתים מזרע אבימלך כמו שפירשנו בספר יהושע והיה מותר להניחם לשבת בארץ כיון שקבלו עליהם שלא לעבוד ע״ז ושאר מצו׳ שהוזהרו עליהם בני נח ואפילו מז׳ אומות היו יכולין לשבת בארץ בתנאי זה שלא יחטיאו שנאמר לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי אבל כל זמן שאינן חוטאין שקבלו עליהם ז׳ מצות מותר להניחם בארץ ובמקצת נסחאות התרגו׳ תרג׳ נתן ארונה המלך למלך יהב ארוון למלכא די בעא מיניה מן מלכא: ירצך · כתרגומו יקבל קרבנך ברעוא: מאותך במחיר · כמו מאתך כי רבים מן הרפים כענין עם: בכסף שקלי׳ חמשי׳ · ובדברי הימי׳ שקלי זהב משקל שש מאות אמרו רז״ל גבה מכל שבט ושבט חמשים שקלים שהן שש מאו׳ כסף ושקלם במשקל של זהב וזהו שאמר שקלי זהב ועוד אמרו כתוב אחד אומר באחד שבטיך וכתוב אחר אומר מכל שבטיכם זהו שר׳ יהודה אומר כסף מכל שבטיכם בית הבחירה משבט אחד רבי אומר משו׳ אבא יוסף בן דוסתאי בקר ועצים ומקום המזבח בחמשים וכל הבית כלו בשש מאות ולשון הפסוקים מוכיחים דברי רבי כי אומר קנה את הגרן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים ובגרן היה המזבח ובדברי הימים אומר ויתן דוד לארונה במקום שקלי זהב וגו׳ ר״ל כל המקום שהוא בשדה שנבנה בו הבית: ויעתר יי׳ לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל · וקביל יי׳ צלות דיירי ארעא · וברוך כל האלפים האלה שנפלו בימי דוד לא נפלו אלא על ידי שלא תבעו בית המקדש והרי דברים קל וחומר ומה אם אלו שלא היה בימיהם ולא חרב בימיהם נפלו על שלא תבעו אותו אנו שהיה בימינו וחרב בימינו על אחת כמה וכמה לפיכך התקינו זקנים ונביאי׳ ליטע בפיהם של ישראל להיות מתפללים שלשה פעמים בכל יום השב שכינתך ומלכותך לציון וסדר עבודתך לירושלם אכי״ר סלה:

סליק ספר שמואל

רלבג

המוריגים · הם כלים מעץ דשים בהם התבוא׳: וכלי הבקר · הם הכלים שיש בהם עצים המוכני׳ לחרישה ולהיישיר כמו דרבן ומה שידמה לו ובספר דברי הימי׳ זכר שכבר נתן גם כן ארונה החטים שכבר היה בגרן למנחה ושם זכר שכבר נתן דוד במקו׳ שקלי זהב מספר שש מאות· והנה אחשוב שהגרן עם הבקר קנה דוד בכסף שקלים נ׳ לבנות שם מזבח ולהעלות הבקר לעולה ואולם המקום ההוא בכללו שנבנה בית המקד׳ שם קנה בשש מאות שקלי זהב וזהו אמרו לפי מה שנזכר בספר דברי הימי׳ זהו בית יי׳ האלהים וזה מזבח לעולה לישראל כי זה ממה שיורה שכבר קנה המקום שנבנה בו בית המקדש: ויעל עולות ושלמים · הנה לא כאסרו הבמות עד שנבנה בית המקדש ולזה היה אפשר לדוד להעלות עולות ושלמים ואע״פ שהיה זר וזהו מה שצריך אל ביאור לפי הנראה לנו במה שהגבלנו באורנו בזה המקום:

ואולם התועלות המגיעים ממנו הם אלו·

הראשון הוא במדות והוא שראוי לכל מקבל טובה מאחר שיתן לו תודה כעל כל אשר גמלהו וכל שכן אם היה השם יתברך המטיב כי בנתינת התוד׳ לו תועלת נפלא להיישיר לאמונתו ית׳ ושכל הטובות ממנו ולזה תמצא שאחר שהיטיב הש״י לדוד כל אלו הטובות הנכללות באלו הספורים נתן לו תודה דוד בכללו׳ על כולם ואע״פ שכבר הודה לו על אחת אחת מהם ביחוד כמו שיראה מדבריו בספר תלים ולזה ספר מדבר דוד ליי׳ את דברי השירה הזאת ליי׳ ביום הציל יי׳ אותו מכף כל אויביו ומכף שאול:

השני הוא להודיע שהש״י כשיתחדשו ממנו הרעות לא יתחדשו ממנו כי אם מצד מה שהם טובות ולזה אמר דוד שהשם ית׳ הוא קרן ישעו להעי׳ שלא יחדש הש״י הרע כי אם מצד שהוא ישע לאוהביו והוא להצילם מאויביהם ולרחותם מעליהם כמו שידחה הבעל חי בעל קרנים בקרניו מעליו את החי המזיק לו:

השלישי הוא להודיע שהתפלה תהיה נשמעת כשיהיה המתפלל מסדר משבחי הש״י מה שיגיעהו השגתו לפי מה שאפשר כי אז הוא דבק בו ואז תהיה תפלתו נשמעת מפני דבקות ההשגחה האלהית בו וזהו אמרו מהולל אקרא יי׳ וגו׳ ולזה גם כן אמר בצר לי אקרא יי׳ ואל אלהי וגו׳ כמו שבארנו:

הרביעי הוא ברעות והוא להודיע כי מה שיתחדשו הש״י על דרך ההשגחה הפרטית יהיה מתחדש על יד מלאך ישולח מאתו על זה כאמרו אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא ולזה אמר בזה המקום וירכב על כרוב ויעף כמו שבארנו:

החמישי הוא להודיע כי כשיבא ההכרח שיחדש השם רעות להציל אוהביו הנה יסודרו ממנו ענינים להיטיב לאוהביו ומהם יתחדש רע במקרה לאויביו כשיהיה אפשר שישלם המכוון בזה האופן וזה כלו להעיר כי הש״י מרחיק עשיית הרעות לפי מה שאפשר כי מה שיתחדש ממנו תמיד הוא הטוב והנה כמו שהעננים שיהיה מהם מטר הם המתחדשים לתכלית טוב שירוה את הארץ והולידה והצמיחה ויקרה מהם רע במקרה כמו הברד והרעמים והברקי׳ והלפידי׳ כן ייטיב הש״י לאוהביו בכמו זה הטוב שיסודר ממנו רע במקרה לאויביהם וזהו אמרו מספר מה שהסבית הש״י להצילו ולהכניע לאויביו ויעת חשך סתרו סביבותיו סוכתו חשרת מים עבי שחקים מנגה נגדו בערו גחלי אש ירעם מן שמים יי׳ וגו׳:

הששי הוא במדות והוא להודיע שמי שירצה שישיג מבוקשו מכנות אויבו ראוי שיתרגל בזה בעת היותו קטה יום כי אז יתכן יותר להשיג המבוקש כאמרו אל תתחר במצליח דרכו שיורה כי מצד היותו מצליח יכנה ומזה יתבאר שהקשה יום ראוי שיכוח ולזה אמר דוד מספר בהשגחת הש״י יקדמוני ביום אידי ויהי יי׳ למשען לי כאילו יאמר שהם התחכמו להרע לו בעת היותו נכון לקבל הרע לולי יי׳ שהיה לו:

השביעי הוא להודיע שההשגחה הפרטית מהש״י תדבק באדם מצד שמרו דרכי השם ית׳ והתנהגו בתורתו והתבונן בה תמיד כי זה יביא אל קנין השלמות האנושי בתכלית מה שאפשר אשר הוא סבת דבקות ההשגחה בשם ית׳ ולזה אמ׳ דוד בספרו חוזק דבקות ההשגחה האלהית בו ינמלני יי׳ כצדקתי כבור ידי ישיב לי כי שמרתי דרכי יי׳ ולא רשעתי מאלהי כי כל משפטיו לנגדי וחקותיו לא אסו׳ ממנה הורה בזה כי הוא מתהלך בדרכי השם ית׳ ומתבונן בחקותיו ומשפטיו:

השמיני הוא להסיר הספק למה נענש שאול יותר מדוד עם היות חטא דוד יותר עצום

הרבה מחטא שאול וזה כי דוד היה הולך בכל דרכיו בדרכי הש׳ והיו מדותיו ותכונותיו בתכלית השלמו׳ והחסידו׳ בכל ענייניו רק בדבר אוריה החתי וזה ממה שיורה שדוד היה משתדל בכל עז שתהיינה פעולותיו תמיד לפי הראוי אלא שלא יכול לנצח יצרו בענין בת שבע וממנו סובב דבר הריגת אוריה לכסו׳ קלונו ולמלט שלא תהיה פעולתו מבעילת בת שבע בעילת אשת איש עם שהיה קצת דין בהריגתו מפני שלא קיים מצות המלך. ואולם חטא שאול היה נראה היותו כנגד השם מפני שאר התכונות שראינו לשאול שלא היו מתיסרות אל היוסר והתסידות ולזה גם כן תראה ששאול היה חושב להתנצל לשמואל בדברי שקר ואולם דוד הודה תכף ואמר חטאתי ליי׳ ולזה אמר דוד להסיר את הספק הזה עם חסיד תתחסד ועם גבר תמים תתמם עם נבר תתבר ועם עקש תתפל כמו שבארנו :

התשיעי הוא להודיע שדרכי הש׳ ופעולותיו הם תמימות בתכלית מה שאפשר וכן הענין באמרתו והיא התורה עד שאין בה דבר ללא תועלת ומה שחסר מהטוב בקצת פעולותיו שיקרה מהם רע לבני אדם בקצת העתי׳ הנה העריס הש׳ להשלים מה שחסר מזה בששם האדם בעל בחירה ורצון לא ימשלו על הבחירה ההיא מה שיסודר מהם זה הרע במקרה ולזה יתכן שינצל האדם ממנה בזה האופן כשתהיה בחירתו אל הטוב המסודר מן התורה ו ובאמצעותו ידבק בש׳ ויהיה לו למגן מהרעו׳ ההם כי הוא לבדו אפשר שיהיה מגן לכל החוסים בו :

העשירי הוא להודיע שכבר ימשך מחוזק דבקות השגחת הש׳ שיביא האדם מהרע אל הטוב בקלות כאילו קפץ ודלג אליו מזולת שידרך בהגעתו אליו הנה כמו שעשה הש׳ מהמט׳ כחש על דרך מופת בזולת סבותיו כן יביא הטוב בקלו׳ לאוהביו בזולת סבותיו וזהו אמרו האל מעוזי חיל ויתר תמים דרכי משוה רגלי כאילות ועל במותי יעמידני :

האחד עשר הוא להודיע כי הש׳ נתן המלוכה לזרע דוד כל הימים שהעולם נמצא על צד התסד מצד הברית ששם לדוד על זה מצד הצדק והיושר שמצא בו וזה ימשך תמיד לזרעו כשיעשו ישר׳ הטוב בעיני הש׳ בדרך שיוכל לעשות להם כל ישע וכל חפץ גם בעת שהיה נכון לבא עליהם רע מצד ההשגחה הכוללת ואולם כשלא יהיה זה ותפסק המלכות מישראל הנה לא תסור מבית דוד אבל היא שמורה לו וזה ממה שיתבאר ממנו שכבר יצא חטר מגזע ישי וכבר משרשיו יפרה וימלך ויתקים על ישר׳ כי אי אפשר שתבו׳ המלכה מזרעו הסרה נצחית וכבר נתבאר זה יותר בדברי הנביאי׳ וזהו אמרו ועשה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם ואמר כי ברית עולם שם לי ערוכה בכל ושמורה כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח :

השנים עשר הוא מה שהודיע ששאר המלכים שיקומו על ישראל מפני שאינם מושלים ביראת אלהים אבל הם אכזרי רשע לא תתקיים מלכותם ויתיקו ישראל בעבורם ובשבתם והם וזרעם יהיו לכליון חרוץ וזה ממה שנתקיים בענין מלכות ירבעם וחבריו כאמרו ובליעל כקוץ מונד כלהם כי לא ביד יקחו ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית ובאש שרוף ישרפו בשבת וגם על הטובים אמר שלא תתקיי׳ מלכותם אך יהיו כמו דשא מארץ שתהיה להם צמיחה זמן לא ארוך מאד ואחר ייבשו וכן אמר הש׳ לירבעם שאם ילך בדרכיו יבנה לו בית נאמן כאשר בנה לדוד אך לא יתקיים זה לו כל הימים ולזה תראה שמלכות האחשמונים לא נתקיים מאד בבית שני :

השלשה עשר הוא להודיע שגבורי דוד היו כלם אנשים חכמים גם כן בחכמת התור׳ ולכן היתה דבקה השגחת הש׳ בהם ולזה תאר עדינו העצני שהוא יושב בשבת תחכמוני ולזה גם כן היה מהגבורים בניהו בן יהודע הכהן שהיה מופלא שבב״ד והיו גם כן מהם הכרתי והפלתי והם הסנהדרין כמו שנתבאר במה שקדם ולזה תמצא שכאשר שבח אלו הגבורי׳ אמ׳ מן השלשה הכי נכבד ולא אמר מן השלשה היה חזק או תקיף אבל תארו בכבוד מצד גודל המעלה ולזה הגיע מגבורתם מה שזכר מפני הדבק בהם ההשגחה האלהית :

הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאד׳ שיבקש דבר ויוציא בבקשת קיומו דברים יותר נכבדים ממנו והמשל כי מי שאבד דבר שוה פרוטה אין ראוי שיוציא בבקשה דבר שוה יותר וכ״ש שאין ראוי שיסכן עצמו או איש אחד מן האנשים בבקשתו ולזה תמצא כי כשנתאוה דוד ואמר מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער וסכנו עצמם שלשת הגבורים להביא מהם אליו לא רצה לשתותם להורות כי לא הסכים שיסכנו עצמם בעבור זה ואף על פי שאמר זה במאמר על צד התאוה אל המים ההם כי כמה פעמים יאמר אדם כך במה שאין רצונו שישתדלו בהגעתו וגם בדברים הנמנעים כאמרו מי יתן לי אבר כיונה ולזה הסכים לנסך אותם ליי׳ לרמוז כי על עבודתו ית׳ לבד ראוי לסכן נפשו כאמרו ואהבת את יי׳ אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך :

החמשה עשר הוא במנו׳ והוא להודיע כי כבר היה במקדש נסוך המים ולזה נסך דוד המים ההם ליי׳ כי הוא מן השקר שיעבוד דוד הש׳ בדבר לא הוסכם שיעבוד בו במקדש הנה כמו שלא יעש׳ אחד מן האנשי׳ הטובים קרבן מן הצבי ליי׳ כן לא היה ראוי לנסך המים אם לא היו מנסכי׳ אותם במקד׳ ומזה המקו׳ יש סמך גדול וחזק למה שאמ׳ רבותי׳ מנסוך המי׳ בחג הסוכו׳ :

הששה עשר הוא להודיע כי ממוקשי עם יקרה שיעש׳ המלך דבר בלתי ראוי להיות כלי להדיח הרעה עליהם וזהו אמרו ויוסף אף יי׳ לחרות בישראל ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל ואת יהודה הנה כמו שימלך אדם חנף ממוקשי עם כן יקרה ממוקשי עם למנהיג הטוב שנגה מה שהיה נסתר ממנו מהש׳ לולא חטא העם הלא תראה כי דוד לא עשה זה במרד ובמעל כי תכף שהרגיש שחטא השיגתהו החרטה ובקש מהש׳ המחילה:

השבעה עשר הוא להודיע כי מן הרעו׳ ראוי לבחור במה שהוא רע מעט מאי זה צד שיהיה אם מפני היותו מעט רע בעצמותו אם מפני שיקל יותר לקחת העצה עליו והנה מפני זה בחר דוד היות הדבר בארצו שלשת ימים להשענו כי רבים רחמי הש׳ וינחם על הרעה ואע״פ שגם כן הרעב הוא נפילה ביד הש׳ הנה בו מה שהוא ביד אדם והוא השחתת האויבים יבול הארץ והוא היותר קשה וידמה שלזה המין מהרעב כיון בזה המקום והנה היו שלש הרעו׳ משוערות כי הניסה לפני האויבים והם רודפים היא יותר קשה מהרעב כי זה הוא אימת מות והאחר הוא אימת חסרון המזון ואע״פ שימשך מחסרון המזון מות לקצת האנשים הנה בתחבולות יצילו הרבה מהמזון כמו שמצאנו שעשו ישראל בשבול מלך מדין עליהם והדבר הוא יותר קשה מהניסה מאויבים והם רודפים כי ממנו לא יתכן לנוס כי הוא באויר שהוא אכל האדם ולזה הוסם בקירוב יחס זמן הדבר אל זמן הניסה כיחס זמן הניסה אל זמן הרעב :

השמנה עשר הוא להודיע שאפי׳ מחטאת דוד נמשך טוב הלא תראה כי בעבור זה החטא נגלה לו מקו׳ בית המקדש אשר בחרו הש׳ אשר רמז אליו בתורה באמרו אל המקום אשר יבחר יי׳ ובאמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה וכמו כן נמשך טוב מחטא בת שבע שיצא ממנו שלמה אשר נתנה לו הממלכה לנצח ועל החטא ההוא גם כן עשה דוד הרבה מהזמירות הנזכרים בספר תלים שהם זמירות ישראל לשבח בהם הש׳ ולשוב מ מחטאיהם וזה כלו מורה על יושר לבב דוד עם הש׳ :

התשעה עשר הוא להודיע שהדבר שיש בו קדושה נפלאה לש׳ אין ראוי שיהיה לאדם השתמשות בדברים הנוגעים בו כי זה ממה שיביא להקל בקדושתו ולזה תמצא שכאשר נבחר זה המקום הקדוש להיות בו מזבח ליי׳ לא רצו שיהיו הדברים שבו לשמוש אדם ולזה רצו ועשו מהבקר עולה ומהמורינים וכלי הבקר עשו עצים להעלות העולה ומהחטים מנחו׳ שאם ישתמשו בהם לצורך הדיוט יביא זה להקל בקדושת המקו׳ הקדוש ההוא ולזאת הסבה נ״כ תמצא שכאשר בא ארון יי׳ משדה פלשתים על ידי הפרות שאסרום בעגלה הנה בקעו עצי העגלה ואת הפרות העלו עולה ליי׳ :

העשרים הוא להודיע שאין ראוי להעלות לש׳ עולות יתכן שיחשב בהם שיהיה בהם קצת אונס כמו הענין בזה שהיה נותן ארונה לדוד שהוא אפשר שלא היה נותן זה כי אם על צד היראה ממנו להיותו מלך ולזה רצה דוד על כל פנים לקנות אותם ולקנות הגרן שעשה בו המזבח לזאת הסבה בעינה שלא יעבד הש׳ בדבר גזל ובמה שהוא לא לו ומפני זה הוצרך לקנות כל המקום ההוא אשר נבנה בו בית המקדש :

העשרים ואחד הוא להודיע מה שהעיר בזה הספור שהקרבנות הם סבה להמשיך ההשגחה בישראל ולעצור המגפה והמשחית מהם כי זה ממה שיעיר לעמוד על המכוון בענין הקרבנות שהוא מביא באופן שלם אל הדבקות בש׳ כמו שבארנו בבאורנו בספר ויקרא הנה כמו שהיה הענין על הכפרת מבין שני הכרובים בכל דבור ודבור שהיה מדבר הש׳ עם משה להעיר ישראל לעמוד על כוונות התורה ועל סודות הנבואה כן רצה הש׳ לעצור המגפה על יד הקרבנו׳ האלה להעמידנו על המכוון בהם כי כבר התבאר מדברי השירה שסבות ההשגחה הם הדבקות בש׳ וההליכה בדרכיו וההתבוננו׳ בדרכי התורה בכללם :

ובכאן נשלם באור ספר שמואל והיתה השלמתנו אותו בירח אדר ראשון של שנת תשעים ושמנה לפרט האלף הששי. והתהלה לאל לבדו אשר עזרנו ברחמיו וברוב חסדיו יתברך ויתרומם על כל ברכה ותהלה :

חד מן מ״ד מלין כתי׳ י׳ בסוף תיבות ולא קרי׳ וסי׳ מדרתי ותבאתי ואולם חי יי׳ אלהי יש׳ אשר מבעני ב׳ בו בנ״ל · נשאי צלק העמוני נחרי דשמואל · לבי ויאמר בנענתך · יושבתי בלבנון מקננתי בארזים מה נחנתי בבא לך חבלים · הרבית עלי גלעד וקחי צרי · שכנתי על מים רבים רבת · הלכתי הציבי לך ויהי בשבבו וידעת את המקום אשר ישכב שם ובאת וגלית מרגלותיו ושכבתי · קניתי ויאמר בעז ביום קנותך · שנאי נגיד חסר

אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה

חד מן י״ח מלין חס׳ ו״ו בסוף תיבות וקרי׳ וסי׳ ויצו את בני בנימן לאמר · ויעלה ויקח שמואל טלה חלב · בטחך במעשיך · וחללה נתתיו ביד הזרים לבז · ויעל ויכינו המזבח על מכונתיו · שוי ומן בני

והמלך

מקים מלכים ומספיל נסיכים מאיר חסכים מורה כבוכים ·
אל הוא לבדו ויורה לעבדו דוד בחסדו בספר מלכים :

רשי

ולא יחם לו · אמרו רבותינו כל המבזה בגדים אינו נהנה מהם לסוף לפי שקרע את כנף המעיל לשאול · ומדרש אגדה אמ׳ רבי שמואל בר נחמני כיון שראה דוד את המלאך עומד בירושלם וחרבו בידו כבטבן מיראתו : בתולה · בתוליה מחממין את בשרה : סוכנת · מחממת וכן ובוקע עצים יסכן בם : לא ידע · שהבתולה יפה לחמם מן הבעולה ורבותינו אמרו משום לא ירבה לו נשי׳ וכבר היו לו שמונה עשר :
מתכסא

והמלך דוד ג׳ ר״פ בקריאה וסי׳ והמלך דוד זקן בא בימים · והמלך דוד שמע את כל הדברים · שלח אל צדוק ואל אביתר הכהנים : ותהי י״ד וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ח ובאיוב סימן י״ג : ויחם ג׳ פתחין בקריאה וסי׳ ויחם השמש ונמס · ויחם לאדני המלך · גם אם ישכבו שנים ויחם להם · אנ״ך · וחד חם לבי בקרבי · וכל בן נח דכוו׳ :

רדק

והמלך דוד זקן · בן שבעים שנה היה שהרי בן שלשים היה במלכו וארבעים שנה מלך : בא בימים · בימי הזקנה חלש ונפל למטה ואף על פי שלא היה אלא בן שבעי׳ שנה מפני המלחמות אשר נלחם תשש כחו וקפצה עליו הזקנה והזקן כל זמן שהולך ומזקין החום הטבעי הולך וחסר לפיכך ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו · ויש בודרש שכל המבזה את הבגדים לסוף אינו נהנה מהם ולפי שכרת דוד את כנף המעיל אשר לשאול לא נהנה מהבגדי׳ לעת זקנתו וזה הדרש רחוק ויש עוד בודרש קרוב מזה כי בראות דוד המלאך וחרבו שלופה בידו נבעת ונצטנן כמו שכתוב כי נבעת מפני חרב המלאך : ולא יחם לו · ולא יחם בשרו לו כמו ויחם בשר הילד וכן ויחם לאדני המלך וחם להם ר״ל וחם הבשר ויחם שרשו יחם מבנין הקל והוא כתוב ביו״ד ה האיתן לבד ויו״ד השרש נעלמת מהמכתב וכן וירא שאול מלפני דוד וירש זרעך ואחרים זולתם : נערה בתולה · כי היא יותר מחממת מן הבעולה : סוכנת · ת״ קריבא ויש מפרשים מחממת כמו ובוקע עצים יסכן בם לדעת קצת המפרשים וכן בלשון ערב לדבר חם יאמרו סכון ויש מפרשים אוכרת כמו לך בא אל הסוכן ואין טעם לפי׳ הזה כי מה צורך למלך שתהיה אוכרת ובעלת אוכרו׳ והנכון בעיני שפי׳ מועילה כלו׳ שיהיה למלך תועלת בה מפני הסבה אשר אחזתהו וזהו שפירש אחר כך ושכבה בחיקך וחם לאדני המלך וכמוהו כי תאמר מה יסכן לך מה אועיל מחטאתי וכן הוכח בדבר לא יסכן ומלים לא יועיל בם : והמלך לא ידעה · כמו שפי׳ שהבתולה טובה לחמם

והמלך
דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים ג׳ ר״פ · ל׳ · ל׳
וְלֹא יִחַם לוֹ ׃ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו
יְבַקְשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה
וְעָמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי־לוֹ ס ל׳ · י״ד
סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ וְחַם לַאדֹנִי ב׳ וכל בן נח דכו׳
הַמֶּלֶךְ ׃ וַיְבַקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכֹל
גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲבִישַׁג
הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ ׃ ל׳
וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד־מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ
סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ ׃ ב׳ ובענין · ל׳ · ב׳ ולא׳

ומלכא
דָּוִד סִיב עַל
בְּיוֹמִין וּמְכַסַּן
לֵיהּ בִּלְבוּשִׁין וְלָא שָׁחִין לֵיהּ ׃
וַאֲמָרוּ לֵיהּ עַבְדוֹהִי יִבְעוּן לְרִבּוֹנִי
מַלְכָּא עוּלֵימְתָא בְתוּלְתָּא וּתְשַׁמֵּישׁ
קֳדָם מַלְכָּא וּתְהֵי לֵיהּ קְרִיבָא
וְתִשְׁכּוּב לְוָתָךְ וְתִשְׁחַן לְרִבּוֹנִי מ
מַלְכָּא ׃ וּבְעוֹ עוּלֵימְתָא שַׁפִּירְתָּא בְּכֹל
תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְאַשְׁכַּחוּ יַת
אֲבִישַׁג דְּמִן שׁוּנֵם וְאַיְתִיאוּ יָתַהּ ל
לְמַלְכָּא ׃ וְעוּלֵימְתָא שַׁפִּירָא
עַד לַחֲדָא וַהֲוָת לְמַלְכָּא קְרִיבָא
וּמְשַׁמְשָׁא לֵיהּ וּמַלְכָּא לָא יְדָעָהּ ׃

רלבג

והמלך דוד זקן עד ויתחתן שלמה את בת פרעה : ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו · ידוע שהבגדי׳ אינם מחממים כי אם במקרה מצד שמירתם שהאויר המקיף בגוף לא יקררהו ולזה ב בקשו לו עבדיו דבר שיחממהו מצד חמימות בו ובחרו לו שיתחמם בחום נערה בתולה מפני שיתקבצו סבות רבות אל שתחממהו האחת מצד אשר בה והסבית מצד התחממה בהיותה עם הזכר והתעוררה למשגל והשלישית כי הוא גם כן יתעורר טבעו לקראת׳ מצד יפיה והיותה בתולה וזה יהיה סבה ש׳ שיתחמם מעצמו : ותהי לו סוכנת · ר״ל שומרת האוכרות וזה יהיה סבה שתוכל לבא לשכב בחיקו ואיש לא ירגנם : ויעם

מן הבעולה ובכת׳ זה להודיע כי מותרת היתה לשלמה כי אביו לא ידעה אע״פ שהיתה שוכבת בחיק ורבותינו ז״ל פירשו שהיתה אסורה לו לבעלה משום לא ירבה לו נשים ואמרו בקבלה לא ירבה לו יותר משמנ׳ עשרה וסמכו זה על פסוק ואוסיפה לך כהנה וכהנה כמו שכתבנו בספר שמואל :
מתכסא

רדק

מתנשא · מתפאר ומתגאה אני אמלוך כי חשב לפי שהיה יפה תואר יותר מאחיו כמו שאמר וגם הוא טוב תואר מאד ואמר בלבו שאביו היה אוהב אותו יותר מאחיו לפי שלא גער בו מימיו ולא הכעיסו לפיכך היה מתנשא לאמר אני אמלוך : וחמשים איש רצים לפניו · שהיו הולכין לפניו בכלי זיין כמנהג המלכי׳ שהולכי׳ לפניהם רגלים בכלי זיין וכן אמר ב באבשלום וחמשי׳ איש רצי׳ לפניו ובדברי רז״ל מאי מעליותא אלא שהיו כטולי טחול וחקוקי כפות הרגלי׳ : ולא עצבו · ולא הכעיסו כשהיה עושה שום דבר רע לא היה מכלימו ומיסרו לאמ׳ מדוע ככה עשית לפיכך יצא לדרך רעה ולמרוד באביו כי יודע היה אדוניהו כי דוד אמר להמליך שלמה אף על פי שלא הודיע דוד המלוכה עדיין אבל חשב בלבו אבי אוהב אותי ולא גער בי מימי אכנס בדבר המלוכה בימיו ואם לא ירע לו ידעתי שאני אמלוך : וגם הוא טוב תואר · וגם לרבות על אבשלו׳ ואף על פי שלא זכרו הנה זכר מעשה אדוניה לעשות לו רכב ופרשים למלוך כמעשה אבשלום שהיה חושב גם כן ל למלוך ויפיים גרם להם לשניהם להתגאות ולמרוד : ילדה · חגית אם אדוניהו ילדה אותו אחרי שילדה מעכה את אבשלום כי אחרי אבשלום היה גדול מאחיו כמו שכתוב השלישי אבשלום הרביעי אדוניה ואמנון שהיה הבכו׳ כבר מת ואולי דניאל שהיה משנהו מת אע״פ שלא נכתבה מיתתו ולפיכ׳ היה חושב אדוניהו למלוך : ויהיו דבריו · דבריו ועצתו בדב׳ הזה היו עם יואב ועם אביתר כי יואב ידע כי דוד היה שונא אותו שהרי קללו על שהרג אבנר וגם אבשלום הרג שצוהו עליו לשמור שלא יהרגהו וגם עמשא הרג ועל כל אלה הדברי׳ היה שונא דוד אותו אלא שהיה דוד ירא אותו כל ימי חייו לפי שהיה נלחם מלחמותיו לפי׳ היה אחרי אדוניהו כדי שיניחנו שר צבא אם ימלוך כמו שהיה חושב בלבו שדוד יצוה אל בנו המולך תחתיו להמיתו ואביתר הכהן גם כן לפי שדוד שלקהו מן כהונה גדולה ושם תחתיו צדוק כשהיה בורח מפני אבשלום כמו שפירשנו בספר שמואל ולפיכך עזרוהו אלה השנים והיו אחריו והטו לב בני המלך ואנשי יהודה אחריו כמו שאמר ויעזרו אחרי אדוניה : ומריא · כתרגומו ופטימין הצאן והבקר היו מהמרע׳ והמריא הו׳ צאן ובקר שהם מפוטמי׳ בבית על האבוס ובמשנה אמרו מלפטן מריא אין ממרים את העגלי׳ ואמרו איזו היא המראה מרביצה ופוקס את פיה ומאכילה כרשינין ומים בבת אחת : עם אבן הזוחלת · סמוך לאבן הזוחלת זבחו הצאן והבקר ופירוש הזוחלת שהיו מים זוחלין אצל האבן לפיכך נקראת זוחלת כמו שאמר אצל עין רוגל ויונתן תרגם סכותא ותרגום מצפה סכיתא : עין רוגל · כתרגומו עין קצרא וקצרא הוא הכובס ובעין הזה היו מכבסין בגדים ונקרא הכובס בעבור זה רוגל לפי שהוא מכבסם בגדים ברגליו : לא קרא · לא קרא לאלה לפי שידע כי ידם עם שלמה : ויאמר נתן · חשם בדבר יותר לפי שהוא אמ׳ בנבואה לדוד כי שלמה ימלוך כמו שפירשנו בספר שמואל גם בדברי הימים כתוב : ואדנינו · בהגעת האלף והוא אחד מן השבעה : לא ידע · שאם ידע שיה מוחה בדבר שהרי כאמר לו בנבואה כי שלמה ימלוך : ומלטי את נפשך · כי חשש שאם ימלוך אדוניהו ימית אחרי מות דוד בת שבע ושלמה כדי שלא יצא לו ערעור במלכות או פי׳ ומלטי את נפשך ואת נפש בנך מבזיון שלא תהיו עבדים לאדוניהו : כשבעת

אדוניה ח׳ בקריאה וסי׳ הרביעי אדוניה בן חגית · וחברו דדברי הימים · ואדניה בן חגית מתנשא לאמר · ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה · ועתה הנה אדניה מלך · והשמוע׳ באה עד יואב · ועמהם הלוים שמעיהו תנינא דפסו׳ ·

ה׳ וַאֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר
אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים
וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו ׃ וְלֹא־
ל׳ עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּכָה
ו׳ עָשִׂיתָ וְגַם־הוּא טוֹב־תֹּאַר מְאֹד וְאֹתוֹ
יָלְדָה אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם ׃ וַיִּהְיוּ דְבָרָיו
עִם יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וְעִם אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן
ל׳ וַיַּעְזְרוּ אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה ׃ וְצָדוֹק הַכֹּהֵן
וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְנָתָן הַנָּבִיא ו
ו׳ מל׳ וְשִׁמְעִי וְרֵעִי וְהַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִד
לֹא הָיוּ עִם־אֲדֹנִיָּהוּ ׃ וַיִּזְבַּח אֲדֹנִיָּהוּ
ל׳ צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת
אֲשֶׁר־אֵצֶל עֵין רֹגֵל וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־
ל׳ אֶחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְכָל־אַנְשֵׁי יְהוּדָה
ב׳ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ ׃ וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ
ל׳ ו׳ מל׳ ל׳ וְאֶת־הַגִּבּוֹרִים וְאֶת־שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא
קָרָא ׃ וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־
י״א מל׳ בסיפ׳ שְׁלֹמֹה לֵאמֹר הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ כִּי מָלַךְ
ב׳ מכל אלהי׳ אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־חַגִּית וַאדֹנֵינוּ דָוִד לֹא
יָדָע ׃ וְעַתָּה לְכִי אִיעָצֵךְ נָא עֵצָה וּמַלְּטִי
ד׳ אֶת־נַפְשֵׁךְ וְאֶת־נֶפֶשׁ בְּנֵךְ שְׁלֹמֹה ׃

וַאֲדֹנִיָּה בַר חַגִּית מִתְרַבְרַב לְמֵימַר
אֲנָא אֶמְלוֹךְ וַעֲבַד לֵיהּ רְתִיכִין ו
וּפָרָשִׁין וְחַמְשִׁין גַּבְרָא רְדִיפִין ק
קֳדָמוֹהִי ׃ וְלָא אַכְלִימֵיהּ אֲבוּהִי
מִיּוֹמוֹהִי לְמֵימַר מָא דֵין כְּדֵין אַתְּ
עֲבִיד וְאַף הוּא שַׁפִּיר בְּרֵיוָא לַחֲדָא
וְיָתֵיהּ יְלֵידַת בָּתַר אַבְשָׁלוֹם ׃
וַהֲווֹ פִּתְגָמוֹהִי בְּעֵצָה עִם יוֹאָב בַּר
צְרוּיָה וְעִם אֶבְיָתָר כַּהֲנָא וְסַעֲרִין
בָּתַר אֲדֹנִיָּה ׃ וְצָדוֹק כַּהֲנָא וּבְנָיָהוּ
בַּר יְהוֹיָדָע וְנָתָן נְבִיָּא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי
וְגִבָּרַיָּא דִּי לְדָוִד לָא הֲווֹ בַּעֲצַת
אֲדֹנִיָּהוּ ׃ וּנְכַס אֲדֹנִיָּהוּ עָאן וְתוֹרִין
וּפַטִּימִין עִם אֶבֶן סְכוּתָא דִּי בִסְטַר
עֵין קַצְרָא וְזַמִּין יָת כָּל אֲחוֹהִי בְּנֵי
מַלְכָּא וּלְכָל גַּבְרֵי יְהוּדָה עַבְדֵי מַלְכָּא
׃ וְיָת נָתָן נְבִיָּא וּבְנָיָהוּ וְיָת גִּבָּרַיָּא
וְיָת שְׁלֹמֹה אֲחוּהִי לָא זַמִּין ׃ וַאֲמַר
נָתָן לְבַת שֶׁבַע אִמֵּיהּ דִּשְׁלֹמֹה לְמֵימַר
הֲלָא שְׁמַעַתְּ אֲרֵי מְלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ בַּר
חַגִּית וְרִבּוֹנָנָא דָּוִד לָא יְדַע ׃ וּכְעַן
אִיתָא אֲמַלְכִינָךְ כְּעַן מִלְכָּא וְשֵׁיזְבִי
יָת נַפְשִׁיךְ וְיָת נְפַשׁ בְּרִיךְ שְׁלֹמֹה ׃

אדניה בנו׳ · ושארא אדניהו : וגם הוא ז׳ בקריא׳ דסמיכי וסי׳ נמסר בסדר בלק : שמעת ד׳ בקריאה וסי׳ הלוא שמעת כי מלך · מקול שופר שמעת נפשי · הלא דברתי אליך בשלותיך · הלא שמעת בתי אל תלכי :

רשי

מתנשא · מתפאר : וחמשים איש · כטולי טחול וחקוקי כפות רגלים : ולא עצבו · לא הכעיסו לדרך שהמונע תוכחה מבנו מביאו לידי מיתה : וגם הוא טוב תואר · כאבשלום שנאמר וכאבשלום לא היה איש יפה היא גרמה להם שנתגאו : ואותו ילדה אמו אחרי אבשלום · כלומ׳ גדלתו אחר תרבות שגדלה אמו של אבשלום : עם יואב בן צרויה · לפי שהיה יודע שבלבו של דוד עליו על שהרג את אבנר ועמשא : ואבשלום וסופו שיצוה את בנו המולך תחתיו עליו לפיכך היה רוצה שימלוך זה על ידו : ויאהבנו : ועם אביתר הכהן · שנסתלק מן הכהונה משברח דוד מירושלם מפני אבשלום ששאל באורים ותומים ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר והיה מצבי בניו של עלי וידע שלא ישמש בימי שלמה שהרי כ כאמר לעלי והקימותי לי כהן נאמן והתהלך לפני משיחי והיה חפץ שיעמוד זה על ידו : ונתן הנבי׳ · שנבא לדוד ששלמה ימלוך כמו שנ׳ בדברי הימים ושלמה יהיה שמו : ומריא · שור של פטם : אבן הזוחלת · אבן גדולה שהיו הבחורים מנסין בה את כחם להזיזה ולגררה לשון מים זוחלין וזוחלי ע עפר ויונתן תרג׳ אבן סכותא שעומדין עליה וצופים למרחוק : עין רוגל · תירגם יונתן עין קצרא הוא כובס שמתקן בגדיו כמר ב ברגליו על ידי בעיטה : ולשלמה אחיו לא קרא · שידע היה שנתנב׳ עליו הנביא למלוך : ומלטי את נפשך · מן המחלוקת לאחר מות המלך שירצה בנך למלוך כמה שהבטיחו הקב״ה : חטאים

רלבג

ראוי שתדע שמלכי ישראל לא ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו · הותר להם להרבות סוסים ולזה לא היה זה הענין קטן אצל מלכי ישראל : ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית · הנה מפני זה חשב אדניה שיהיה לב דוד להמליכו אחריו כי לא גנה אותו על דבר ממעשיו והוא היה גם כן יפה תואר מאד ובעבור יפיו חשב שהוא ראוי למלך : ואותו ילדה אחרי אבשלום · הנה הוא מבואר שאי אפשר שנבין מזה ענין הלידה כי אבשלום היה בן מעכה ואדניה היה בן חגית ואילו היה מענין הלידה היה ראוי שיהיו שניהם מאם אחת תלד אדניה אחרי אבשלום ולזה הוא מבואר שהוא מענין הגדול כאמרו ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל המחולתי שהוא מענין הגדול כמו שקדם והרצון בזה שאמו גדלה אותו אחרי אבשלום והתנהג במנהגיו ובמדותיו ולזה אמר וגם הוא טוב תאר מאד כמו אבשלום שהיה יפה תאר מאד כמו שזכר במה שקדם הנה כמו שחשב אבשלום שימלוך אחר דוד מפני רוב יפיו כמו שחשב אדניה : ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן · ר״ל שסבבו מסך את לבבם להמשיך ולהסכים להמליכו והם עזרוהו בזה והנה חשב שכמו שאלו עזרו לדוד להגיעו למלכות ולהצליח כן יגיע לו על ידם וזה כי אביתר בא אל דוד מפני ברחו מפני שאול ועל פיו היה עושה דוד כל מעשיו ויואב הקים דוד על כסא המלוכה ונלחם מלחמותיו עם איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי ויואב גם כן כמשך לאדניה ועזרהו על הממלכה כדי שיאהבהו ולא יסירהו מהיו׳ שר צבא כי כתבאר לו כי לב דוד להסירו ממעלתו בעבור דבר אבשלום ואביתר הכהן גם כן ראה כי דוד היה נותן יותר מהכבוד והמעלה לצדוק ממה שהיה נותן לאביתר וזה מבואר מהספורי׳ הקודמי׳ שהקדים בהם דוד צדוק לאביתר : ומריא · הוא מין ממיני הבקר השמנים והגדולים : עם אבן הזוחלת · ר״ל אצל אבן הזוחלת ונקראת האבן ההיא כך לסבה לא ידענוה ואפשר כי האבן ההיא היתה גדולה וחלקה מאד ולרוב חלקותה היו מניעין אותה ודוחין אותה הנה והנה · והנה לא קרא שלמה אחיו לאכול עמו כי ידע שהוא יתגבר לו בזה להיותו בוטח שימלוך אחרי דוד אביו ולזאת הסבה גם כן לא קרא אל נתן הנביא כי הוא נבא לדוד ששלמה ימלוך אחריו כמו שנזכר בדברי הימי׳ ובכלל הנה לא קרא לאותם שלא היו נכנסי׳ לעצתו כמו צדוק הכהן ובניהו בן יהוידע ונתן הנביא ושמעי ורעי והגבורי׳ אשר לדוד כי ידע כי הם יבלבלו עצתו ותתחדש מזה תנועת לב העם הנכנסי׳ לעצתו :

ומלאתי

כשבעת לאמתך · יודע היה נתן שנשבע לה ששמע זה ממנה ולמה נשבע לה אמרו כי כשמת הילד אמרה בת שבע הילד מת מפני העון אפילו יהיה לי ממך בן של קיימא יבוזו אותו אחיו מפני שבאתי אליך בעון מתחלה ולא רצתה להזקק לו עד שנשבע לה כי הבן שיהיה לו ממנה ראשונה ימלוך אחריו ואמר לה כי על פי הנבואה כאמר לו זהו זקן מאד · חלום מאד כי קפצה עליו זקנה כמו שפירשנו : משרת את המלך · בשכבה בחיקו ומחממת אותו ובמה שהיה צריך שירות אחר ואמר הספור הזה לפי שנכנסה בת שבע החדרה ואף כי היה המלך בכבעה במטתו עם אבישג ולא היה רשות לאדם אחר להכנס עם בלא רשות אבל היא לפי שהיתה אשתו נכנסה החדרה בלא רשות

ובואי ד' בקריאה וסי' ובאי שבבי עמו ונחיה · לכי ובאי אל המלך דוד · שבי דומם ובאי בחשך · עורי צפון ובאי תימן : ואמרת ג' בקריאה וסי' לכי ובאי אל המלך · היש פה איש · ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה : ומלאתי ד' וסי' את דבריך · את ידיו חלליו · ומלאתי את הגאות · את הבית הזה כבוד : והנה ה' ר"פ בספרא

רשי

חטאים · חסרים ומנועים מן הגדולה כמו אל השערה ולא יחטיא : אתה אמרת · בתמיה : כי ירד היום · שהעיר היתה גבוהה ואבן הזוחלת למטה בניה :

על

רלבג

ומלאתי את דבריך · אשלים מה שיחסר בהם או ירבה בזה שימסך לדבריה כטע' כי מלא אחרי ה' : והייתי אני ובני שלמה חטאים · ר"ל כענשים כי מפני שידע אדניהו כי הממלכה עתידה להיות לשלמה ישתדל להמיתו כמו שהיה מבקש שאול להרוג את דוד לזאת הסבה עם שזה יהיה סבה להזכיר חטא בת שבע אחרי מות דוד ויבוא זה לגנות ב"כ על שלמה ואולם אם ימלוך שלמ' יתבאר לכל כי מיו' היתה בת שבע לדוד ושלא היתה אסורה לו אחרי מות אוריה עם שמפני אימת מלך יראו לאמ' דבר כנגדו או יהיה הרצון בזה והייתי אני ובני שלמה חטאים אם לא נגלה אזכך על זה בחייך כי כשמוך ממנו המתנה הטובה שנתת לנו ולא יהיה האשם זולתי בנו להגלות הענין מדעתך היא להמליכנו כאשר דבר' ונשבעת לאמתך : אתה אמרת אדניה ימלוך אחרי · ר"ל האם אתה אמרת אם מאת אדני המלך נהיה ה הדב' הזה ולא הודעת את עבדך ר"ל האם היה מאת אדני המלך הדבר הזה ולא קראו לי כי לא הסכמת ל להודיע לעבדך מי ישב על כסאך : ויען

יעיתה ב' בכירי' אתה וקריב' עתה ואטע' ביה

ולאב ב' דין חסר ויען המלך שלמה ויאמ' לאמו ת"ל

ר"נ חס' וא' מל · ב'

לכי ובאי אל המלך דוד ואמרת אליו הלא אתה אדני המלך נשבעת לאמתך לאמר כי שלמה בנך ימלך אחרי והוא ישב על כסאי ומדוע מלך אדניהו : הנה עודך מדברת שם עם המלך ואני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך : ותבוא בת שבע אל המלך החדרה והמלך זקן מאד ואבישג השונמית משרת את המלך : ותקד בת שבע ותשתחו למלך ויאמר המלך מה לך : ותאמר לו אדני אתה נשבעת ביהוה אלהיך לאמתך כי שלמה בנך ימלך אחרי והוא ישב על כסאי : ועתה הנה אדניה מלך ועתה אדני המלך לא ידעת : ויזבח שור ומריא וצאן לרב ויקרא לכל בני המלך ולאביתר הכהן וליאב שר הצבא ולשלמה עבדך לא קרא : ואתה אדני המלך עיני כל ישראל עליך להגיד להם מי ישב על כסא אדני המלך אחריו : והיה כשכב אדני המלך עם אבתיו והייתי אני ובני שלמה חטאים : והנה עודנה מדברת עם המלך ונתן הנביא בא : ויגידו למלך לאמר הנה נתן הנביא ויבא לפני המלך וישתחו למלך על אפיו ארצה : ויאמר נתן אדני המלך אתה אמרת אדניהו ימלך אחרי והוא ישב על כסאי : כי ירד היום ויזבח שור ומריא וצאן לרב ויקרא לכל בני המלך ולשרי הצבא ולאביתר הכהן והנם אכלים ושתים לפניו ויאמרו יחי המלך אדניהו : ולי אני עבדך ולצדק הכהן ולבניהו בן יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא : אם מאת אדני המלך נהיה הדבר הזה ולא הודעת את עבדיך מי ישב על כסא אדני המלך אחריו :

ה' כתיב' · ח' · ב' · ל' · ה' ר"פ בסיפ' · ב' השתחויה על אפיו ויקר' את אבשלום · ב' · ה' חס' וא' מל · ח' · ב' א' חס' וא' מל · ח' · עבדך ק'

אזילי ותעלין לות מלכא דויד ותמרין ליה הלא את ריבוני מלכא קיימת לאמתך למימר ארי שלמה בריך ימלוך בתרוי והוא יתיב על כורסי מלכותי ומא דין מלך אדניה : והא עד די את ממללא תמן קדם מלכא ואנא איעול בתרך ואקיים ית פתגמייכי : ועלת בת שבע לקדם מלכא לאדרון בית משכבא ומלכא סיב לחדא ואבישג דמן שונם משמשא קדם מלכא : וכרעת בת שבע וסגידת למלכא ואמר מלכא מה ליך : ואמרת ליה רבוני את קיימתא במימרא דיי אלהך לאמתך ארי שלמה בריך ימלוך בתרוי והוא יתיב על כורסי מלכותי : וכען הא אדניה מלך ואת ריבוני מלכא לא ידעתא : ונכיס תורין ופטימין ועאן לסגי וזמין לכל בני מלכא ולאביתר כהנא וליואב רב חילא ולשלמה עבדך לא זמין : וכען רבוני מלכא עיני כל ישראל סבירן עלך לחואה להון מאן יתיב על כורסי מלכותא דרבוני מלכא בתרוהי : ויהי כד ישכוב רבוני מלכא עם אבהתוהי ואהי אנא וברי שלמה מתרכין : והא עוד דהיא ממללא עם מלכא ונתן נביא אתא : וחויאו למלכא למימר הא נתן נביא ואתא קדם מלכא וסגיד למלכא על אפוהי על ארעא : ואמר נתן רבוני מלכא את אמרת אדניה ימלוך בתרוי והוא יתיב על כורסי מלכותי : ארי נחת יומא דין ונכיס תורין ופטימין ועאן לסגי וזמין לכל בני מלכא ולרבני חילא ולאביתר כהנא והא אינון אכלין ושתן קדמוהי ואמרו יצלח מלכא אדניה : ולי דאנא עבדך ולצדוק כהנא ולבניה בר יהוידע ולשלמה עבדך לא זמין : אם מן רבוני מלכא הוה פתגמא הדין ולא הודעת ית עבדך מן יתיב על כורסי מלכותא דרבוני מלכא בתרוהי :

ומלאת משרת חסר ממנה הת"ו למד הפועל מפני כובד קריאת שני תוין רפות כאח כי משפטו משרתת ובא הר"ים בפתח גדול תמורת הקטן : מה לך · לפי שלא היתה רגילה לבא אבלו ידע כי על דבר באה לפיכך אמר לה מה לך או לפי שנכנסה החדרה שלא ברשות ידע כי דבר נחוץ היה לה : ועתה אדוני המלך לא ידעת · רבים מהסופרים טעו בזאת המלה וכתבו ואתה באלף לפי שהו' קרוב לענין אבל ברור הוא אצלינו כי הוא ועתה בעי"ן מפי ספרים המדוייקים ומפי ה המסורת : ולשלמה עבדך לא קרא · כיון שלא קרא לשלמה בסעוד' זו וקרא לשאר בני המלך נראה כי לדבר מלוכ' עשה זבח זה וקרא לכל הסומכים ירו ש שיאכלו עמו : ואתה אדני המלך · זהו ואתה בא"ף וטועים בו בעי"ן לפי שהענין יותר קרוב : להגיד להם · שאם לא תגיד להם קודם שתשכב עם אבותיך והייתי אני ובני שלמ' חטאי' מדבר המלוכה · חטאים ת"י מתרכין כלומר מגורשין מן המלוכה ויש מ מפרשים אם לא יהיה בני מלך גלוי עון יהיה לנו יאמרו כי מפני עון שנמצא בי וכן שנולד ממני לא היתה לו מלוכה ויש מפרש' כנגד דוד אמרה אלא שכנתה מפני כבודו כלומר אתה תהיה חוטא בזה אם לא תמליך שלמה בני כי אתה נשבעת לי ביי' : ונתן הנביא בא · בחצר או בבתים החיצונים עד שיאמרו למלך ויכנס ברשות ויגידו למלך ואמר המלך שיבא וכן עשה ויבא לפני המלך : אתה אמרת · על דרך תמיהה כלומר נראה שאתה אמרת לו שימלוך שזבח זבחים וקרא למי שרצה : כי ירד · ירד היום אל עין רוגל לזבוח : ולי אני עבדך · זה שלא קרא לנו ידמה כי לדבר המלוכה עשה הזבח : ולא הודעת את עבדך · תמה אני אם מאתך נהיה הדבר הזה איך לא הודעתני טרם שתמליכהו וכתוב עבדיך ביו"ד כלומ' לי ושאר עבדיך הנאמני' :

קרא

וסי' והנה עודנה מדברת עם המלך · והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים · והנה איש אלה' בא מיהודה · והנה אנשים עברים · והנה נביא אחד נגש : ושתים ה' חס' וא' מל' וסי' נמסר בשמואל חלק א' סימן ל' : ולית' וסימ' נמסר בספר שפטים סי' י"ד : נהיה ח' וסי' אם מאת אדני המלך · כה אמר יי' לא תעלו ולא תלחמון דמלכים · וחברו דדברי הימים · יום חשך ואפלה · ביום ההוא ישא עליכם · כי לפני הימים ההם · ואשלחה אליו לאמר לא נהיה · תאוה נהיה תערב :

רלבג

ויען המלך דוד ויאמר קראו לי לבת שבע · הנה נראה מזה כי בת שבע יצאה מן החדר בבא נתן הנביא לדבר אל המלך כדי שלא יכיר המלך כי זה הדבר היה מוסכם ביניהם ולזה קרא דוד לבת שבע ופחד לבא אליה ולומר אלו הדברים כי היא היתה יותר עצמית בזה מנתן הנביא כמו שמצאנו באשה התקועית שעשתה שאמרה הדברים אל יואב לא אליה: על הפרדה אשר לי · זה אחד מסימני המלוכה כי לא ירכב על מרכבת המלך מי שאינו מלך: והורדתם אותו אל גיחון · הנה בחר למשחו במקום נהר להיות סימן שתמשך מלכותו ותתקיים ותתפשט: ומשח אותו שם צדוק הכהן · ידענו כי שמן המשחה שעשה משה הוא נעשה לדורות כמו שנזכר שם לא נעשה עוד זולתו ולזה הוא מבואר שאין זאת המשיחה שימשחהו כולו בשמן ההוא כי לא יספיק השמן ההוא לזה לא היתה המשיח' כן בכל מה שמש' משה ממנו ולזה הוא מבואר שלא ימשח בו כי אם חלק מהנמשח והנה היתה משיח' המלך על ראשו כמו שאמ' בשאול ויקח שמואל את פך השמן ויצוק על ראשו והנה ראוי שתהיה זאת המשיחה אצל המקום שתהיה בו כתר המלכו' · וראוי שתדע כי לא הוצרכו למשוח שלמה אלא מפני מחלוקת אדניה כי במשיחת דוד נמשחו כל הקמים תחתיו מזרעו כמו שבמשיחת אהרן ובניו נמשחו כל הבאים אחריו להיות כהני' ולזה לא הוצרכו למשוח אח' זה כי אם כהן גדול: ובא וישב על כסאי · לפרסם לכל שהוא מלך כדי שיסור המחלוקת מעל שלמה: אמן כן יאמ' יי' אלהי אדני המלך · היא תפלה שיהיה רצון השם ית' שיהיה העניין כן ר"ל שתהיה המלוכ' לשלמה כי אם לא תהיה לו מיי' לא יועיל לו זה: ויגדל את כסאו מכסא אדני המלך דוד · למדנו מזה שאין זה כנגד המלכות וזה כי רצון המלך הוא שיצליח בנו יותר ממנו: וירד צדוק הכהן ונתן הנבי' ובניהו בן יהויד' והכרתי והפלתי · הם היו סנהדרין כמו שקדם וזה כי שו שזכ' הם אשר על פיהם ראוי שתהיה בחירת המלך להיות מה שיבחרו נבחר מאת יי' והנה אשר יבחרהו הנביא יודע שבחרו יי' כמו שמצאנו בשמואל כשבחר שאו' ודוד וכן העניין בכהן גדול כי באורי' ותומי' יודע מי הוא אשר בחר יי' בו וכן העניין בסנהדרי גדולה כי כל ישר' מחוייבים להמשך למה שיגזרו כמו שמבואר בתורה ולזה זכר בזה המקו' צדוק הכהן כי הוא היה כ"ג ונתן שהיה נביא ובניהו בן יהויד' והכריתי והפליתי שהיו סנהדרי גדולה ובניהו בן יהוידע היה עליה' כמו שנזכ' בספר שמוא' מחללים

ארץ ה' סבירין ארצה וסי' ויבאו ארץ כנען אל יעקב אביהם · נחנו נעבר חלוצים לפני יי' · ותרא אביגיל את דוד ותמהר · ותקד בת שבע אפים ארץ · ולא יפול צרור ארץ: גיחון ו' ג' מלאים וג' חסרים וסי' ושם הנהר השני גיחון · סתם את מוצא · בנה חומה חיצונה דמלכים · הלין ג' קדמאי מלאים · והורדתם אתו אל גחון ·

ויען המלך דוד ויאמר קראו לי לבת שבע ותבא לפני המלך ותעמד לפני המלך: וישבע המלך ויאמר חי יהוה אשר פדה את נפשי מכל צרה: כי כאשר נשבעתי לך ביהוה אלהי ישראל לאמר כי שלמה בנך ימלך אחרי והוא ישב על כסאי תחתי כי כן אעשה היום הזה: ותקד בת שבע אפים ארץ ותשתחו למלך ותאמר יחי אדני המלך דוד לעלם: ויאמר המלך דוד קראו לי לצדוק הכהן ולנתן הנביא ולבניהו בן יהוידע ויבאו לפני המלך: ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדניכם והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי והורדתם אתו על גחון: ומשח אתו שם צדוק הכהן ונתן הנביא למלך על ישראל ותקעתם בשופר ואמרתם יחי המלך שלמה: ועליתם אחריו ובא וישב על כסאי והוא ימלך תחתי ואתו צויתי להיות נגיד על ישראל ועל יהודה: ויען בניהו בן יהוידע את המלך ויאמר אמן כן יאמר יהוה אלהי אדני המלך: כאשר היה יהוה עם אדני המלך כן יהי עם שלמה ויגדל את כסאו מכסא אדני המלך דוד: וירד צדוק הכהן ונתן הנביא ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי וירכבו את שלמה על פרדת המלך דוד וילכו אתו על גחון: ויקח צדוק הכהן את קרן השמן מן האהל וימשח את שלמה ויתקעו בשופר ויאמרו כל העם יחי המלך שלמה:

ואתיב מלכא דוד ואמר קרו לי לבת שבע ועלת לקדם מלכא וקמת לקדם מלכא: וקיים מלכא ואמר קיים הוא יי דפרק ית נפשי מכל עקא: ארי כמא דקיימית לך במימרא דיי אלהא דישראל למימר ארי שלמה בריך ימלוך בתרי והוא יתיב על כורסי מלכותי תחותי ארי כן אעביד יומא הדין: וכרעת בת שבע על אפהא על ארעא וסגידת למלכא ואמרת יתקיים רבוני מלכא דוד לעלם: ואמר מלכא דוד קרו לי לצדוק כהנא ולנתן נביא ולבניהו בר יהוידע ואתו לקדם מלכא: ואמר מלכא להון דברו עמכון ית עבדי רבוניכון ותרכבון ית שלמה ברי על כודנתא די לי ותחתון יתיה לשילוחא: וימשח יתיה תמן צדוק כהנא ונתן נביא למהוי מלכא על ישראל ותתקעון בשופר ותימרון יצלח מלכא שלמה: ותסקון בתרוהי וייתי ויתיב על כורסי מלכותי והוא ימלוך תחותיי ויתיה פקידית למהוי מלכא על ישראל ועל יהודה: ואתיב בניה בר יהוידע ית מלכא ואמר אמן כן תהי רעוא מן קדם יי אלהא דריבוני מלכא: כמא דהוה מימרא דיי בסעדיה דריבוני מלכא כן יהי בסעדיה דשלמה וירבי ית כורסיה מכורסיה מלכותא דריבוני מלכא דוד: ונחת צדוק כהנא ונתן נביא ובניה בר יהוידע וקשתיא וקלעיא וארכיבו ית שלמה על כודנתא דמלכא דוד ואובילו יתיה לשילוחא: ונסיב צדוק כהנא ית קרנא דמשחא מן משכנא ומשח ית שלמה ותקעו בשופרא ואמרו כל עמא יצלח מלכא שלמה:

ושל אחריו ויוליכו אתו · ושל אחריו וימשחו אתו צדוק הכהן · חס': ויאמרו כל העם ד' וסי' אל שמואל ג' · ויקח צדוק הכהן את קרן השמן · אמן והלל ליי' · אשר בשער והזקנים:

רשי

על הפרדה אשר לי · הוא סימן לו שימלוך ותחלת הגדולה שאין הדיוט רוכב על סוסו של מלך: אל גיחון · הוא מעיין השילוח מכאן שאין מושחין את המלכי' אלא על המעיין סימן שתמשך מלכותו: ומשחת אותו · נותן לו שמן בין ריסי עיניו כמין כזר כ כזה אמן · שיחיה שלמה: מכסא אדוני המלך · מכאן שאין אדם מתקנ' בבנו: והכרתי והפלתי · תרגם יונתן וקשתיא וקלעיא ורבותינו אמרו אורים ותומים: את קרן השמן · משמן המשח' שעשה משה: מן האהל · שהארון נתון בעיר דוד וצלוחית של שמן המשחה לפני הארון כמו שאנו שונין בסדר יומא: בחלילים

רדק

קראו לי לבת שבע · לא יצאה מהחדר אבל רחקה ממנו מעט בעוד שהיה נתן מדבר עמו לפי' אמר קראו לי ודרש הכתו' בזה רחוק אחר שאמר כי לתשמיש קראה להודיע לאבישג כי מה שלא ידעה לסבה שהיתה אסור' לו לא מפני שלא היה יכול: יחי לעולם · פירוש חיי נפש לעולם הבא כי בעולם הזה קרוב היה למיתה וכן ת"י יתקיים וכל שאר יחי המלך תרגם יצלח: עבדי אדוניכ' · על הכרתי ועל הפלתי אמר ומה שאמ' עבדי אדוניכם כאילו אמר עבדי וכן ואל משה אמר עלה אל יי' ר"ל אלי ואת יפתח ואת שמואל ר"ל אותי: אשר לי · שהייתי רוכב בה וזה יהיה סימ' למלוכה שהרי אין הדיוט רוכב על סוסו של מלך: אל גיחון · הוא שילוח וכן ת"י לשילוחא ונקרא בשני שמו' צוה להמליכו אל גיחון למשחו שם לסימן טוב שתמשך מלכותו כמו שתמשך המעין: ומשח אותו · אף על פי שלא היה צריך למשחו שאין מושחי' מלך בן מלך כי כשנמש' דוד לו ולזרעו נמשח למלכות אלא מפני מחלוקתו של אדניהו צוה למשחו: יחי המלך · יצלח מלכא וכן תרגם יונתן כל יחי המלך כי התפלה על החיים וההצלחה כי אינם חיים בלא הצלחה: ויוליכו אותו על גיחון · כמו אל גיחון וכן ותתפלל על יי' כמו אל יי' וכן הרמתה על ביתו כמו אל ביתו: את קרן השמן · הוא שמן המשחה: מן האהל · מאהל מועד כי שם היה שמן המשחה ואף על פי שאהל מועד היה בזמן ההוא בגבעון הלך שם צדוק או שלא להביאו ואף על פי שאמר כי צלוחית של שמן המשחה היתה נתונה לפני הארון זה היה כשהארון היה באהל מועד אבל כשהוציאו אותו משם למלחמת פלשתי' הצלוחית וכנכנת המן הניחו שם באהל מועד ולא לקחו משם את הארון ואם הביאו הצלוחית אחב והניחוה

על בקצת ספרים ישנים חדו' מצאתי כתוב על גחון יוד א קרי' וכתי' ותמהתי עם שהת' התמתי לא הביאו עם האחרים -

מחללים בחלילים. ר"ל שהיו מנגנים בחלילים והם כלי זמר ברמיון קנים והם נקובים נקבים משוערים להוצאת מינים מוגבלים מהקולות: ותבקע הארץ לקולם. אמר זה על צד ההפלגה והגוזמא או יהיה הרצון בזה כי לקולם כאספו רבים אליהם מכל הצדדים וכאילו בקעו אויר הארץ בחוזק: מה קול הקריה הומה. ר"ל מה קול העיר אשר הוא הומה זאת ההמיה הנפלאה: כי איש חיל אתה וטוב תבשר. ידמה שהרצון באיש חיל איש טוב כי האיש הטוב עושה חיל בטובותיו ומדרך האיש הטוב לבשר הטוב לא הרע. או יהיה הרצון באיש חיל גבור והנה מדרך הגבור שיתנבא תמיד הטוב בדברי הריב והמלחמה לסבת היותו בלתי מפחד: ויחזק בקרנות המזבח. הנה כבר נתבאר בתורה כי המזבח קולט אלא אם בא שם רוצח מכה נפש בזדון ובערמה והנה אדוניה לזה בא שם כי שם לא היה מפחד שיהרגנו שלמה ויהיה המקום ההוא לו למקלט עד שיבטיחהו המלך שלמה שלא ימיתהו: אם יהיה לבן חיל לא יפול משערת ראשו ארצה. ר"ל אם תחזקנה ידיו להיות לעבודת המלך ולמצותו כמאמר בני החיל לא יגיעהו נזק משרי וכן שלח דוד לאנשי יבש גלעד ועתה תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל: ויבא וישתחו למלך שלמה ויאמר לו שלמה. ידמה כי מפני שאמר לשלמה אם יהיה לבן חיל חשב אדוניהו שירצה לעמוד לפניו וישרתהו ולזה לא היה רוצה להפרד ממנו אם לא יתן לו רשות וכאשר הרגיש שלמה בזה אמר לו שילך לביתו: וחזקת והיית לאיש. רוצה לו' שלא תהיינה פעולותיך פעולות נער שנים ונער אבל תהיינה פעולות איש גדול וזה אמנם יהיה עם ההתישבו בענה: ושמרת

ותבקע ד' וסי' האדמה אשר תחתיתם · ותבקע הארץ בקולם · ותבקע העיר דמלכים · וחברו דירמיה : וטוב יו' בקריאה וסי' ויצמח יי' אלהים מן האדמה כל עץ · ולא החוס עינך עליו · ככל הדרך אשר צוה · וישלח ויביאהו והוא אדמוני · יאמר נא אדנני · ויהי בהיות רוח אלהים · ויקרא אכיש אל דוד · עודנו מדבר והנה

ויעלו כל־העם אחריו והעם מחללים בחללים ושמחים שמחה גדולה ותבקע הארץ בקולם: וישמע אדניהו וכל־הקראים אשר אתו והם כלו לאכל וישמע יואב את־קול השופר ויאמר מדוע קול־הקריה הומה: עודנו מדבר והנה יונתן בן־אביתר הכהן בא ויאמר אדניהו בא כי איש חיל אתה וטוב תבשר: ויען יונתן ויאמר לאדניהו אבל אדנינו המלך־דוד המליך את־שלמה: וישלח אתו המלך את־צדוק הכהן ואת־נתן הנביא ובניהו בן־יהוידע והכרתי והפלתי וירכבו אתו על פרדת המלך: וימשחו אתו צדוק הכהן ונתן הנביא למלך בגחון ויעלו משם שמחים ותהם הקריה הוא הקול אשר שמעתם: וגם ישב שלמה על כסא המלוכה: וגם־באו עבדי המלך לברך את־אדנינו המלך דוד לאמר ייטב אלהיך את־שם שלמה משמך ויגדל את־כסאו מכסאך וישתחו המלך על־המשכב: וגם־ככה אמר המלך ברוך יהוה אלהי ישראל אשר נתן היום ישב על־כסאי ועיני ראות: ויחרדו ויקמו כל־הקראים אשר לאדניהו וילכו איש לדרכו: ואדניהו ירא מפני שלמה ויקם וילך ויחזק בקרנות המזבח: ויגד לשלמה לאמר הנה אדניהו ירא את־המלך שלמה והנה אחז בקרנות המזבח לאמר ישבע־לי כיום המלך שלמה אם־ימית את־עבדו בחרב: ויאמר שלמה אם יהיה לבן־חיל לא־יפל משערתו ארצה ואם־רעה תמצא־בו ומת: וישלח המלך שלמה וירדהו מעל המזבח ויבא וישתחו למלך שלמה ויאמר־לו שלמה לך לביתך:

ב ויקרבו ימי־דוד למות ויצו את־שלמה בנו לאמר: אנכי הלך בדרך כל־הארץ וחזקת והיית לאיש:

וסליקו כל עמא בתרוהי ועמא משבחין בחינגיא וחדן חדוא רבא וזעת ארעא לקלהון: ושמע אדוניה וכל זמיניא די עמיה ואינון ספיקו למיכל ושמע יואב ית קל שופרא ואמר מא דין קל קרתא אשתגישת: עד דהוא מליל והא יונתן בר אביתר כהנא אתא ואמר אדוניה עול ארי גבר דחיל חטאין את וטב תבסר: ואתיב יונתן ואמ' לאדוניה בקושטא רבוננא מלכא דוד אמליך ית שלמה: ושלח עמיה מלכא ית צדוק כהנא וית נתן נביא ובניה בר יהוידע וקשתיא וקלעיא וארכיבו יתיה על כודנתא דמלכא: ומשחו יתיה צדוק כהנא ונתן נביא למהוי מלכ' בשילותא וסליקו מתמן כד חדן ואשתגישת קרתא הוא קלא דשמעתון: ואף יתיב שלמה על כורסי מלכותא: ואף עלו עבדי מלכא לברכא ית רבוננא מלכא דוד למימר יוטיב יי' ית שום שלמה משמך וירבי ית כורסוהי מכורסי מלכותך וסגיד מלכא על שיוויא: ואף כדין אמר מלכא בריך יי' אלהא דישראל דיהב יומא דין בר יתיב על כורסי מלכותי ועיני חזאן: ותוהו וקמו כל זמיניא די לאדוניה ואזלו גבר לאורחיה: ואדוניה דחיל מן קדם שלמה וקם ואזל ואתקיף בקרנת מדבחא: ואתחוא לשלמה למימר הא אדוניה דחיל מן קדם מלכא שלמה והא אחד בקרנת מדבחא למימר יקיים לי כיומא דין מלכא שלמה דלא יקטיל ית עבדיה בחרבא: ואמר שלמה אם יהי לגבר דחיל חיטאין לא יפל מסער רישיה לארעא ואם בישתא תשתכח ביה ויתקטיל: ושלח מלכא שלמה ואחתוהי מעילוי מדבחא ואתא וסגיד למלכ' שלמה ואמר ליה שלמה איזיל לביתך:

וקריבו יומי דוד לממת ופקיד ית שלמה בריה למימר: אנא אזיל באורח כל ארעא ותתקף ותהי לגבר דחיל חיטאין:

יונתן · מקול מפלתו הרעשתי · ועמהם הלוים שמעיהו · יגיע כפיך כי תאכל · כל ימי עני רעים · תאות אדם חסדו · ויצא המן ביום ההוא · ומתוק האור וטוב לעינים · וטוב משניהם · וטוב לא יהיה לרשע : ותהם ג' בקריאה וסי' נמסר בשמואל א' סימן ד' : אחז ג' חד מלעיל וסי' חיל אחז ישבי · והנה אחז בקרנות המזבח · שמאל בעשתו ולא אחז · בתרא מלעיל וכל שום גבר קמץ ומלרע :

רדק

והניחוה לפני הארון בירושלם יהיה פי' האהל אשר נטה לו דוד אבל רחוק הוא שהוציאו מאהל מועד שום דבר עד שהביאוהו לבית עולמי' כ"ש אם היה הארון שהיה בירושלם היה הארון שבו שברי לוחו' והארון שבו הלוחות היה באהל מועד כמו שכתבנו ב בספר שמואל והקרן הזה מלא היה מדת המשיחה כמו שאמר לשמואל מלא קרנך שמן ולך א אשלחך אל ישי והיה יוצק ממנו על ראש המלך תחלה ואחר כך מושח בצורת נזר בין ריסי עיניו ויש אומ' כי מתחלה היה מושח בין ריסי עיניו ואחר כך הנותר בקרן היה יוצק אותו על ראשו כי מלא הקרן יהיה השיעור מ מהמשיחה ועוד המליכו שלמה ומשחו אותו פעם שני' כמו שכתו' בדברי הימי' וימליכו שנית לשלמ' מפני כי עתה לא היו שם אלא אנשי ירושלם ואחר כך הקהיל המלך כל שרי ישראל מכל ה השבטים ע ירושלם ושרי האלפים ושרי המאות ולעיני כל הקהל משחוהו לנגיד ואז משחו גם כן לצדוק לכהן גדול ואז עשו שמח' גדולה וזבחו זבחים לרוב: מחללים בחלילים. מזמרים בכלי זמר ששמו חליל והוא כלי חלול ונקוב נקבים קטנים: ותבקע הארץ לקולם. כאילו נבקעה הארץ מרוב השמחה והוא לשון הגדלה ותוספת כמו גדולות ובצורות בשמים: מדוע קול הקריה הומה. מדוע הוא זה הקול שהקריה הומה: איש חיל אתה. כלומר אדם זריז וטוב ות"י גבר דחיל חטאין כלו' בעל כח לכבוש את יצרו: אבל אדונינו. כלומר אינו כמו שאתה חושב כי טוב אבשר לך אבל הוא להפך כי אדונינו המלך ד דוד המליך את שלמה: את שם שלמה משמך: אמרו רז"ל בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו בנו משלמה ותלמידו מיהושע: על המשכב. השתחוה לאל על המשכב שהיה שוכב עליה וכן וישתחו ישראל על ראש המטה: ויחזק בקרנו' המזבח. המזבח שהיה בירושלם כי היתר הבמות היה אז והחזיק במזבח להנצל שם: אם ימית את עבדו. מזה שאני מפחד תמיד ותסופק בו ישבע לי שלא ימיתני: אם יהיה לבן חיל. כמו בן חיל לאדוני וירא מפניו וסר אל משמעתו ות"י אם יהא לגבר דחיל חטאין פי' בן חיל בעל כח לכבוש את יצרו: והיית לאיש. זריז ומוש' בנפשך וכובש את יצרך וכן ת"י לגבר דחיל חטאין ופי' לפניו ושמרת וכו' וכן ועמשא בן איש רוצה לו' גדול ונכבד וכן כולם אנשים גדולים ונכבדים: את

רשי

בחלילים. קלמיילש בלע"ז: ותבקע הארץ. דברו הנביאים לשון הואי כלשון בני אדם: אבל אדונינו. כלומר עכשיו אין בשורתי ט טובה לך: בקרנות המזב'. שהיה בגבעון אמר הרוגי בית דין נקברין בקברי בית דין אמות כאן ואקבר בקברות אבותי כך דרש רבי תנחומא: את

את משמרת יי׳ אלהיך · כמו ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבות ללכת בדרכיו תקון המדו׳ מה הוא חנון אף אתה היה חנון מה הוא רחום אף אתה היה רחום : לשמור חקותיו · המצות שלא נגלה טעמם : מצותיו · אשר כאמר בהם מצות כגון שלוח טמאים והפרת נדרים וכיוצא בהן : ומשפטיו · הדינין : ועדותיו · אשר הם עדות וזכר כמו שבת ומועדי׳ וכיוצא בהם שהם לזכר והנה כל התורה · ועדותיו כראית בו הוי״ו בקריא׳ והיא למ״ר הפעל אע״פ שהוא מנחי הע״ן נהפכה ע״ן הפעל וכן בדרך עדותיך שפתי והרומים להם : תשכיל · כתרגומו תצלח : את כל אשר תעשה · כמו בכל אשר תעשה ויהיה תשכיל פועל עומד או יהי׳ את כמשמעו ויהיה תשכיל פועל יוצא כלו׳ בשמרך המצו׳ תצליח אתה את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם : וגם אתה · וגם לרבות על מצותיי׳ אשר כוהו ללכת בדרכיו יי׳ אמר וגם זאת היא מדרכי י׳ לבער חכמי הרשע כי אתה ידעת את אשר עשה לי יואב וגו׳ או יהיה וגם אתה ידעת כמו שאני יודע ואיני צריך להודיעך אא לכוונך עליו לבערו מן העולם : אשר עשה לי · פירו׳ אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל ולי עשה מה שעשה להם כי אבנר אני שבטחתיו וקבלתיו באהבתי ועמשא גם כן היה ב בשליחותי ומשב אנשי יהודה אלי ויש מפרשי׳ אשר עשה לי שהרג אבשלום ולפירו׳ הזה יהיה אשר עשה לשני שרי חסר וי״ו השמוש ואשר עשה · ובדר׳ אשר עשה לי שהרא׳ הספר ששלח לו דוד ביד אוריה : לשני שרי צבאות ישראל · כי אבנר היה שר צבא ועמשא שמהו אבשלו׳ שר צבא וברעת דוד היה למנותו אחר כך שר צבא ועוד כי גדול היה ביהודה ושר צבא יהודה וכתוב עליו ועוד ויט את לבב כל איש יהוד׳ כאיש אחד : ויהרגם · בשלום · טעמו עם ויהרגם כלומ׳ ויהרגם בשלום ושם אותם רמים כאילו היו דמי מלחמה או פירוש וישם דמי מלחמה דמי עשאל שהיו דמי המלחמה כי עשאל רודף היה לאבנר שם אותם כדמי שלום כאילו הרג אבנר לעשאל בשלום נקם נקמתו מאבנר וגם כן הרגו בשלום כי לקחו לדבר עמו ולא נשמר ממנו ועמשא גם כן הרג בשלום שאמר לו השלו׳ אתה אחי ואחז בזקנו לנשק לו ולא היה לו שום טענה להרגו וכתן הדמי׳ ההם שעשה אותם דמי מלחמה כתן אותם בחגורתו אשר במתניו כמו שכת׳ ועליו חגור חרב מצומדת לו על מתניו ובנעלו אשר ברגליו שנפלו מתים לרגליו ויונתן תרג׳ הפסו׳ כן דקטילינון בערמימותיה וגו׳ כבעמוד · ויש דרש ובנעלו אשר ברגליו שהרג אבנר בערמה ושאל לו גרמת היאך חולצת והיה שוחה ומראה לו כי בשיפה היא חולצת אז הכהו וזהו שאמר לדבר אתו בשלי לשון של נעלך והנה אמ׳ ובנעלו אשר ברגליו : ועשית כחכמתך · כלו׳ שלא תהרגנו עד שתמצ׳ עליו עילה אע״פ שהוא חייב מיתה כי מלחמותיי׳ כלחם ונוטות כמצאו בו אלא שהרג לשה שני השרים חנם לפי׳ תעשה כחכמתך שתביאהו לידי עילה והסיבה שיתחייב הריגה : ולא תורד שיבתו בשלום שאול · שלא תניחנו למות מיתת עצמו אא יהרג כמו שהרג : כי כן קרבו אלי · בזה הדרך קרבו אלי במאכל ובמשתה כמו שכתוב משכב וספות וחטים ושעורים הגישו לדוד וכתוב והוא כלכל את המלך בשבתו במחנים וכן תי׳ אינון ספיקו כרכי : והנה עמך · כלו׳ אף על פי שהוא משבט בנימן עמך וברשותך הוא להביאו לידי מיתה או פירוש והנה עמך בירושלם כדי שתוכל למצוא לו עילה וסיבה להמיתו · ובדרש כי רבו היה והיה תלמדו וזהו טעם עמך : קללני · בזה אותי בדברים ובמעשה : נמרצת · חזקה שאמר לו איש הדמים איש הבליעל ועפר בעפר כמו מה נמרצו אמרי יושר ויש דרש שהוא נוטריקון : ירד לקראתי · שאמחול לו ונשבעתי לו שלא אמיתנו אף ע״פ שנשבעתי לו שלא אמיתנו חייב מיתה הוא ולשמור שבועתי לא המיתנו עד שתמצא לו עילה ועון וסבב אתה הדבר שיבא לידי עון שיהיה לך דין עליו כדי להמיתו כי איש חכם אתה ותדע למצוא לו עילה :

את אשר עשה לי · שהראה הספר ששלח דוד ביד אוריה במדרש רבי תנחומא : דמי מלחמה בשלום · שהיה להם שלום עמו ולא היו נשמרים ממנו : בחגורתו אשר במתניו · שחגר חרבו מצומדת על מתניו שלא כדרך החגורי׳ בצאתו לקראת עמשא ופיה למטה כדי שתפול כמה שנאמר והוא יצא ותפול ושנפלה ונטלה כשסבור עמשא שלא כפלה לא להגביהה מן הארץ ולא נשמר ב בחרב אשר ביד יואב : ובנעלו אשר ברגליו · את אבנ׳ הרג בערמה ששאלו גרמת היאך חולצת כמה שנאמר ויטהו יואב אל תוך השער לדב׳ אתו בשלי׳ לשון של נעלך : ולא תורד את שיבתו בשלום שאול · לא תניחהו למות מיתת עצמו וליפול ב בגהינם : קללה נמרצת · מפורשת כמו מה ימריצך מה נמרצו כמו מה נמלצו : כי

ועדותיו ה׳ מפקין וי״ו בליש׳ וסי׳ ושמרת את משמרת · וימאסו את חקיו · ויעמד המלך על העמוד · וחברו על עמדו דדברי הימים · מפני אשר קטרתם : שלום ח׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ במסרה רבתא : והנה ה׳ ר״פ בספרא וסימ׳ נמסר לעיל בריש סיפרא : מבחרים ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בשמואל חלק ב׳ סימן ג׳ :

וְתִיטַר יָת מַטְּרַת מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ לִמְהַךְ בְּאוֹרְחָן דְּתַקְּנָן קֳדָמוֹהִי לְמִיטַּר קְיָמוֹהִי פִּיקּוֹדוֹהִי וְדִינוֹהִי וְסָהִידוּתֵיהּ כְּמָא דִכְתִיב בְּאוֹרָיְתָא דְמֹשֶׁה בְּדִיל דְּתַצְלַח יָת כָּל דְּתַעְבֵּיד וְיָת כָּל אֲתַר דְּתִתְפְּנֵי לְתַמָּן׃ בְּדִיל דִּי יְקַיֵּים יְיָ יָת פִּתְגָּמוֹהִי דִּי מַלִּיל עֲלַי לְמֵימַר אִם יִטְּרוּן בְּנָךְ יָת אוֹרְחָתְהוֹן לִמְהַךְ קֳדָמַי בִּקְשׁוֹט בְּכָל לִבְּהוֹן וּבְכָל נַפְשְׁהוֹן לְמֵימַר לָא יִפְסוֹק לָךְ גְּבַר מֵעַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל׃ וְאַף אַתְּ יְדַעְתְּ יָת דַּעֲבַד לִי יוֹאָב בַּר צְרוּיָה דַּעֲבַד לִתְרֵין רַבָּנֵי חֵילָוָתָא דְיִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בַּר נֵר וְלַעֲמָשָׂא בַּר יֶתֶר דְּקַטֵּילִינוּן בַּעֲרִמוּתֵיהּ וּדְמֵי דִּי יִתְחֲשִׁיב לֵיהּ דְּמֵיהוֹן עֲלוֹהִי כִּדְם תְּבִירֵי קְרָבָא וִיתֵיב לְהוֹן בִּכְמַנַת שְׁלָמָא וְאַשַּׁד דִּמְהוֹן בְּאִיסְפְּנִיקֵי דִּי בְחַרְצֵיהּ וְדָשׁ בְּטַלָּרִיתָא דִּי בְרִגְלוֹהִי׃ וְתַעְבֵּיד כְּחוּכְמְתָךְ וְלָא תֵחִית סֵיבְתֵיהּ בִּשְׁלָמָא לִשְׁאוֹל׃ וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי גִּלְעָדָאָה תַּעְבֵּיד טֵיבוּ וִיהוֹן בְּאָכְלֵי פָתוֹרָךְ אֲרֵי אִנּוּן סַפִּיקוּ צוֹרְכַי בְּמֵעֲרְקִי מִן קֳדָם אַבְשָׁלוֹם אָחוּךְ׃ וְהָא עִמָּךְ שִׁמְעִי בַּר גֵּרָא בַּר מִשֵּׁיבַט בִּנְיָמִן מֵעוּלֵימַת וְהוּא לְוָטַנִי לְוַט מְרִירַן בְּיוֹמָא דַּאֲזָלִית לְמַחֲנַיִם וְהוּא נְחַת לְקַדָּמוּתִי לְיַרְדְּנָא וְקַיֵּימִית לֵיהּ בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימַר וְלָא אֶקְטְלִנָּךְ בְּחַרְבָּא׃

וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו לִשְׁמֹר חֻקֹּתָיו
ה׳ כתיבן וי״ו מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֵדְוֹתָיו כַּכָּתוּב
בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תַּשְׂכִּיל אֵת כָּל־
אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר תִּפְנֶה
שָׁם׃ לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ
ג׳ אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם־יִשְׁמְרוּ
בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי בֶּאֱמֶת
בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא־
יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל׃
נ׳ וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה
לִי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי־
נ׳ ומ״ל שָׂרֵי צִבְאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן־נֵר
ל׳ תמרו וְלַעֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם וַיָּשֶׂם דְּמֵי־
ח׳ חס׳ בליש׳ מִלְחָמָה בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן דְּמֵי מִלְחָמָה
בַּחֲגֹרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמָתְנָיו וּבְנַעֲלוֹ
אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו׃ וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ
ב׳ מ״ל בליש׳ · וְלֹא־תוֹרֵד שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלֹם שְׁאֹל׃
ח׳ חס׳ · ב׳ חס׳ מדי שאל וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי תַּעֲשֶׂה־חֶסֶד
וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ כִּי־כֵן קָרְבוּ
אֵלַי בְּבָרְחִי מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם אָחִיךָ׃
ה׳ ר״פ בסיפ׳ וְהִנֵּה עִמְּךָ שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא בֶן־הַיְמִינִי
ג׳ חס׳ · ל׳ מִבַּחֻרִים וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה
ל׳ נִמְרֶצֶת בְּיוֹם לֶכְתִּי מַחֲנָיִם וְהוּא־
יָרַד לִקְרָאתִי הַיַּרְדֵּן וָאֶשָּׁבַע לוֹ
בַיהוָה לֵאמֹר אִם־אֲמִיתְךָ בֶּחָרֶב׃

רלבג

ושמרת את משמרת יי׳ אלהיך · ר״ל שישמור בלבמה שיצווהו הש״י לשמרו וזה אמנם יהיה בלמידת התורה ותהיה הלמידה ההיא בהתבוננות לתכלית שתלך בדרכי הש״י אשר נזכרו בתורה ולשמור כל החקים והמצות והמשפטים והעדות הכתובי׳ בתור׳ משה כי בלמידה ה הזאת תשכי׳ ותדע כל מה שראוי לך לעשות בדבר דבר שיקרה לך ותהיה מפני זה מוכן להתנהג בדרכי ה התורה בכל מעשיך ובזה גם כן תשכיל ותדע כל מה שראוי שתפנה שם והמשל כי אם לא ידע אדם שמחוייב לשבת בסוכה בחג הסוכות לא יפנה להשתדל בעשייתה ויהיה זה סבה אל שלא יקיים זאת המצוה או ירצה בזה כי שמירתך חקות הש״י ומצוותיו ומשפטיו ועדותיו ככתו׳ בתורת משה יהיה סבה שתצליח את כל אשר תעשה וכל מה שתפנה אליו תגיע לך ההצלחה והוא מעניין אמרו בכל אשר יפנה ישכיל שכל דוד מכל עבדי שאול : למען יקים יי׳ את דברו וגו׳ · באר לו שבזה יגיע לו משמירת הכהונה תועלת אחר והוא התמדת המלוכ׳ לו ולזרעו : את אשר עשה לי יואב בן צרויה · ר״ל על דבר אבשלום שעבר מצותו והרגו ואחר כך דבר אל דוד קשות כמו שנזכר במה שקדם : וישם דמי מלחמה בשלום · ר״ל על הריגת אבנר כי הוא הרגו בעת היותו בשלום עמו מפני שהרג עשאל אחיו במלחמה והנה היה אז אבנר בשלום עמו כי הוא בא אל המלך להביא לו המלוכה והוא שלחו וילך בשלום : ויתן דמי מלחמה בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו · זה שב אל עמשא כי יואב שם כלי המלחמה בהרגו אותו בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו לפי שהוא שם תער חרבו מצומדת בחגורתו ולא שם תערה תוכה כמנהג וכאשר ראה עמשא שחה לתקן נעלו אשר ברגליו ואז בשחותו נפל החרב מתערו לארץ ולקחו יואב משם ולזה לא נשמר עמש׳ מן החרב אשר ביד יואב ובהיות הענין כן הנה יתאמת שיואב נתן דמי המלחמה באלו הכלים אשר אינם מוכנים לצד המלחמה כלל : ולא תורד את שיבתו בשלום שאול · ר״ל עשה כחכמתך באופן שלא תניחנו למות מיתת עצמו כי כבר הגדיל לעשות הרעות הנפלאו׳ האלו ויוסרו שאר האנשי׳ מעשות ככה ויראו ג״כ מלבעוט במלכות : והנה עמך שמעי בן גרא · אמר זה כי הוא היה עמו בהמשחו כאמרו ושמעי ורעי והגבורים אשר לדוד לא היו עם אדניהו וידמה ג״כ שנשאר עמו לעבודתו כי היה יושב בירוש׳ כמו שהתב׳ שנזכר במה שאח׳ זה : והוא קללני קללה נמרצת · חזק׳ וקשה וזה מבואר מדבריו לו בעת ברחו מפני אבשלום :

רלבג

ועתה אל תנקהו · ר״ל אף על פי שהוא עמך ואין לך עליו דרך ותואנה להרגו ולא על מה שחרף וקלל אותי כי כבר נשבעתי לו שלא אמיתהו הנה תעשה בדרך שלא יהיה נקי מהעונש כי איש חכם אתה ותמצא בזה דרכים יתכן בהם שתוכל להגיע עליו עונש המות באופן שתוריד את שיבתו אל הקבר בשפיכות דמים לא כמות כל האדם : וישכב דוד עם אבותיו · מגיד שאבותיו היו צדיקי׳ וישרי׳ כמוהו : ויקבר בעיר דוד · היא ציון : ושלמה ישב על כסא דוד אביו · מגיד שאחז מעשה אבותיו : ולו ולאביתר הכהן וליואב בן צרויה · רוצה לומ׳ שהוא היה יותר ראוי למלוך כי הוא הגדול ממני כי הממלכה ראויה שתהיה לגדול כאמרו ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור ולאביתר הכהן היתה גם כן ראויה יותר הכהונה הגדולה כי ראשונה היתה לו קודם היותה לצדוק והיתה לו גם כן מאבותיו וליואב בן צרויה גם כן היה ראוי יותר שיהיה שר הצבא מזולתו כי הוא היה ראשון בזאת ה השררה ובהיות הענין כן שהוא ראוי יותר למלוכה ואלו אשר עזרוהו ראויים יותר לשררותיהם הנה י ימשך מזה במעט סבה שתשוב המלוכה לאדניה ומפני זה הוא מבקש אבישג השונמית לאשה לחזק את ידו וידי עוזריו ש שהמלוכה ראויה ש שתהיה לו כי אם היתה הרכיבה על הפרדה אשר רכב עליה המלך סימן למלוכה כמו שקדם כל שכן ש שהלקיח׳ לאשה אשר שכבה בחיק המלך הוא סימן למלוכה ובהיות הענין כן הנה הוא מבואר כי זאת תחבולה מאדניה ל למשוך אליו המלכות : ולאביתר

מלכתו ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר בלק : ועלי ה׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימ׳ י״ח : למלך ג׳ וחס׳ וסימ׳ ועלי שמו כל ישראל פניהם · ויהי בשמנים שנה · כי מבית הסורים יצא למלך : מאתך ה׳ בקריא׳ וסי׳ ועתה שאלה אחת קטנה · ותאמר שאלה אחת קטנה · והיה אני אלך מאתך · שתים שאלתי מאתך · אם תראה

ט וְעַתָּה אַל־תְּנַקֵּהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה
וְיָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לּוֹ וְהוֹרַדְתָּ
אֶת־שֵׂיבָתוֹ בְּדָם שְׁאוֹל : וַיִּשְׁכַּב דָּוִד
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד :
וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ
דָּוִד עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה
בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלִַם
מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים : וּשְׁלֹמֹה
יָשַׁב עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו וַתִּכֹּן מַלְכֻתוֹ
מְאֹד : וַיָּבֹא אֲדֹנִיָּהוּ
בֶן־חַגִּית אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־שְׁלֹמֹה
וַתֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם בֹּאֶךָ וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם :
וַיֹּאמֶר דָּבָר לִי אֵלָיִךְ וַתֹּאמֶר דַּבֵּר :
וַיֹּאמֶר אַתְּ יָדַעַתְּ כִּי־לִי הָיְתָה הַמְּלוּכָה
וְעָלַי שָׂמוּ כָל־יִשְׂרָאֵל פְּנֵיהֶם לִמְלֹךְ
וַתִּסֹּב הַמְּלוּכָה וַתְּהִי לְאָחִי כִּי מֵיְהוָה
הָיְתָה לּוֹ : וְעַתָּה שְׁאֵלָה אַחַת אָנֹכִי
שֹׁאֵל מֵאִתָּךְ אַל־תָּשִׁבִי אֶת־פָּנָי
וַתֹּאמֶר אֵלָיו דַּבֵּר : וַיֹּאמֶר אִמְרִי־נָא
לִשְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא־יָשִׁיב אֶת־
פָּנָיִךְ וְיִתֶּן־לִי אֶת־אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית
לְאִשָּׁה : וַתֹּאמֶר בַּת־שֶׁבַע טוֹב אָנֹכִי
אֲדַבֵּר עָלֶיךָ אֶל־הַמֶּלֶךְ : וַתָּבֹא בַת־
שֶׁבַע אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְדַבֶּר־לוֹ
עַל־אֲדֹנִיָּהוּ וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ לִקְרָאתָהּ
וַיִּשְׁתַּחוּ לָהּ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסְאוֹ וַיָּשֶׂם
כִּסֵּא לְאֵם הַמֶּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לִימִינוֹ :
וַתֹּאמֶר שְׁאֵלָה אַחַת קְטַנָּה אָנֹכִי
שֹׁאֶלֶת מֵאִתָּךְ אַל־תָּשֶׁב אֶת־פָּנָי
וַיֹּאמֶר־לָהּ הַמֶּלֶךְ שַׁאֲלִי אִמִּי כִּי לֹא־
אָשִׁיב אֶת־פָּנָיִךְ : וַתֹּאמֶר יֻתַּן אֶת־
אֲבִישַׁג הַשֻּׁנַמִּית לַאֲדֹנִיָּהוּ אָחִיךָ
לְאִשָּׁה : וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיֹּאמֶר
לְאִמּוֹ וְלָמָה אַתְּ שֹׁאֶלֶת אֶת־אֲבִישַׁג
הַשֻּׁנַמִּית לַאֲדֹנִיָּהוּ וְשַׁאֲלִי־לוֹ אֶת־
הַמְּלוּכָה כִּי הוּא אָחִי הַגָּדוֹל מִמֶּנִּי
וְלוֹ וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה
: וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בַּיהוָה לֵאמֹר
כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף כִּי
בְנַפְשׁוֹ דִּבֶּר אֲדֹנִיָּהוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה :

תרגום

וּכְעַן לָא תְּזַכֵּינֵיהּ אֲרֵי גְּבַר חַכִּים אַתְּ וְתִידַע יַת דְּתַעְבֵּיד לֵיהּ וְתַחֵית יַת סֵיבַרְתֵּיהּ בְּקִטְלָא לִשְׁאוֹל : וּשְׁכֵיב דָּוִד עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּקַרְתָּא דְדָוִד : וְיוֹמַיָּא דִּי מְלַךְ דָּוִד עַל יִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּחֶבְרוֹן מְלַךְ שְׁבַע שְׁנִין וּבִירוּשְׁלֵם מְלַךְ תְּלָתִין וּתְלַת שְׁנִין : וּשְׁלֹמֹה יְתֵיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְּדָוִד אֲבוּהִי וְאִתְקְינַת מַלְכוּתֵיהּ לַחֲדָא : וַאֲתָא אֲדֹנִיָּה בַּר חַגִּית לְוָת בַּת שֶׁבַע אִמֵּיהּ דִּשְׁלֹמֹה וַאֲמָרַת שְׁלָם מֵיתָךְ וַאֲמַר שְׁלָם : וַאֲמַר פִּתְגָם אִית לִי לְמַלָּלָא עִמָּךְ וַאֲמַרַת מַלֵּיל : וַאֲמַר אַתְּ יָדַעַתְּ אֲרֵי דִּילִי הֲוָת מַלְכוּתָא וְעָלַי שַׁוִּיאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אַפֵּיהוֹן לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא וְאִסְתַּחֲרַת מַלְכוּתָא וַהֲוָת לְאָחִי אֲרֵי מִן קֳדָם יְיָ הֲוָת לֵיהּ : וּכְעַן שְׁאֵלְתָּא חֲדָא אֲנָא שָׁאֵיל מִינִּיךְ לָא תְּתִיבִין יַת אַפָּי וַאֲמָרַת לֵיהּ מַלֵּיל : וַאֲמַר אֱמָרִי כְעַן לִשְׁלֹמֹה מַלְכָּא אֲרֵי לָא יְתִיב יַת אַפַּיִךְ וְיִתֵּן לִי יַת אֲבִישַׁג דְּמִן שׁוּנֵם לְאִתּוּ : וַאֲמָרַת בַּת שֶׁבַע טַב אֲנָא אֲמַלֵּיל עֲלָךְ קֳדָם מַלְכָּא : וַאֲתַת בַּת שֶׁבַע לִקְדָם מַלְכָּא שְׁלֹמֹה לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ עַל אֲדֹנִיָּה וְקָם מַלְכָּא לְקַדָּמוּתַהּ וּסְגִיד לַהּ וִיתֵיב עַל כּוּרְסֵיהּ וְשַׁוִּי כוּרְסָא לְאִמָּא דְמַלְכָּא וִיתֵיבַת לִימִינֵיהּ : וַאֲמָרַת שְׁאֵלָה חֲדָא זְעֵירָא אֲנָא שָׁאֲלָא מִינָּךְ לָא תְּתִיב יַת אַפָּי וַאֲמַר לַהּ מַלְכָּא שַׁאֲלִי אִמִּי אֲרֵי לָא אָתֵיב יַת אַפַּיִךְ : וַאֲמָרַת תִּתְיְהֵב יַת אֲבִישַׁג דְּמִן שׁוּנֵם לַאֲדֹנִיָּה אָחוּךְ לְאִתּוּ : וַאֲתֵיב מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וַאֲמַר לְאִמֵּיהּ וּלְמָא אַתְּ שָׁאֲלָא יַת אֲבִישַׁג דְּמִן שׁוּנֵם לַאֲדֹנִיָּה וְשַׁאֲלִי לֵיהּ יַת מַלְכוּתָא אֲרֵי הוּא אָחִי קְשִׁישׁ מִינִּי חֲלָא בְּעֵצָה הֲווֹ הוּא וְאֶבְיָתָר כַּהֲנָא וְיוֹאָב בַּר צְרוּיָה : וְקַיֵּים מַלְכָּא שְׁלֹמֹה בְּמֵימְרָא דַּייָ לְמֵימַר כְּדֵין יַעֲבֵיד לִי אֱלֹהִים וּכְדֵין יוֹסִיף אֲרֵי בְנַפְשֵׁיהּ מַלֵּיל אֲדֹנִיָּהוּ יַת פִּתְגָמָא הָדֵין :

רדק

בעיר דוד · היא ציון : ותכון · אחר שהמית אלה שרמו להיות לו לשטן כמו שאמר אחרי מות שמעי והממלכה נכונה ביד שלמה : כי מיי׳ היתה לו · כי נודע כי נתן הנביא אמר על פי יי׳ כי שלמה יהיה מלך ואף עם כן היה הוא מערער במלוכה אם יוכל ויתן לו את אבישג כי מותרת היתה לו כי דוד אביו לא ידע׳ את שאין משתמשין בשרביטו של מלך שלא אב״ הוא מלך ולתוא׳ זו ביקש אות׳ אדוניהו ובת שבע לא הרגישה בדבר : וישב על כסאו · אחר שקם לקראתה והשתחוה לה חזר למקומו על כסאו וצוה לשים כסא לאמו שתשב לימינו · ויש דרש לאם המלך לאמה של מלכות והיא רות כי עדיין היתה היא בחיי׳ וזה רחוק מאד : יתן · אינו לשון זכר לנקבה אלא פי׳ יותן זה המתן והיא אבישג ולשון זכר נופל על הענין וכן יעשה מלאכה : ושאלי לו את המלוכה והבין שלמה כי בתואנה הוא מבקש אותה לפי שהיה אסור להשתמש בה אם לא היה מלך ואם יתנו לו את אבישג היה סבור שהחזיק במלכות והבין כי א אביתר ויואב שהחזיקו את ידו יעצוהו זה לפי׳ אמר לו ולאביתר וליואב בן צרויה וכן ת״י הלא בעצה דא הוו הוא ואבית׳ כהנא ויואב בר צרויה : ויושיבני

רשי

כי איש חכם אתה · תן לבך למצוא לו שום מות בשביל דבר אחר וזהו וידעת אשר תעש׳ לו : ותכון מלכותו מאד · אף על העליונו׳ : לדבר לו · לדבר בשבילו בשביל א אדוניהו : לאם המלך · אמרו רבותינו לאמה של מלכות היא רות : ושאלי לו את המלוכה · משתמשים בשרביטו של מלך היא תחלת השררה : עמה

אתי לקח מאתך : תשב ה׳ ד׳ קמץ ומלרע וחד פתח ומלעיל וסימ׳ רק את בני לא תשב שמה · תשב אנוש עד דכא ותאמר · בעבור דוד עבדך אל תשב · אל תשב את פני דמלכים · בתראה מלעיל : יתן ז׳ וסי׳ נמסר בסדר שמיני ובסדר פנחס : השנמית ג׳ חס בקריאה וסי׳ וימצאו את אבישג השנמית · ותאמר יתן את אבישג השנמית · ולמה את שואלת את אבישג השנמית : לי אלהים י״א בקריאה וסי׳ כי שת לי אלהים זרע אחר · צחק עשה לי אלהים · בני הם אשר נתן לי אלהים בזה · בן שלם לי אלהים · להברות את דוד · ולעמשא תמרו · וישבע המלך שלמה · אם יספוק עפר שמרון לשעלים · אם יעמד ראש אלישע · עד אשר אדע · לב טהור ברא לי אלהי׳ :

ויושיבני · בשתת מקום צרי וכן יאהבני אימי ׃ עשה לי בית · בית מלכות וכן תי׳ ודקיים לי מלכו ׃ ביד בניהו · אע״פ שהיה כהן ואסור להטמא למתים כשפגע בו לא מת מיד ושלח ידו ממנו טרם מותו או אע״פ שאסו׳ לכהן להטמא למתי׳ במקו׳ מצוה מטמא ולעשות מצות המלך מצוה היא וכן מותר לכהן להלחם במלחמות מצוה ולהטמא לפי׳ כתבו שלמ׳ שר צבא

עשה לי בית · בית המלוכה כאשר דבר ביד נתן ׃ ענתות לך · משם היה ׃ כי מות אתה · שמרדת במלכות אבי בהיותך עם אדניהו להמליכו שלא מדעתו ׃ כי נשאת את ארון · בברוח אבי מפני אבשלום ׃ וכי התענית · עמו בצרה הברח שנאמר כי אמרו העם רעב ועיף וצמא במדבר ׃ אשר דבר על בית עלי · והקימותי לי כהן נאמן וגו׳

ואשר עשה ז׳ בקריאה דסמכי וסימ׳ ואשר עשה לכם במדבר · ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו · ואשר עשה לדתן ולאבירם · לעינינו את האתות הגדלת דיהושע · ואשר עשה לי בית · יתר דברי בעשא · יתר דברי חזקיה ׃ והשמעה ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נבסר בשמואל חלק ב׳ סימן י״ג ׃

וכן פירש׳ בספר שמואל בפסוק הוא הכה את שני אריאל מואב ׃ ענתות · איש ענתות כי משם היה וענתות לכהנים היה כי כן כתוב בספר יהושע וכתוב מן הכהנים אשר בענתות וכן ואני תפלה ואני איש תפלה שקר מזין איש שקר דמשק אליעזר איש דמשק או פירוש לענתות לך וכן ת״י על שדיך אל נחלתך כלומר לך לך לענתות וכן ת״י אזיל לך לקירוך ועל במקום אל וכן הרמתה על ביתו ויתפלל על יי׳ כמו אל ה׳ ׃ איש מות · חייב מיתה הוא מי שמרד במלכות ואביתר מרד בדוד שהיתה ידו עם אדניהו והיה יודע כי בדעת דוד להמליך שלמה או אפילו לא היה יודע מרד היה להמליך מלך בחיי דוד שלא ברשותו ׃ התענית · שהלך עם דוד בברחו מפני שאול ובברחו מפני אבשלום ועינוי הדרך היה להם כמו שכתוב כי אמרו העם רעב ועיף וצמא במדבר ׃ מהיות כהן · פירו׳ כהן גדול ומעתה התחיל העונש על בית עלי כמו שאמר ספחני נא אל אחת הכהונות כי לעולם לא יהיה להם עוד שררה בכהונה אלא יהיו נטפלים לאחרי׳ שיהיו שרים עליהם ואביתר מבית עלי היה ׃ והשמועה · שמוע׳ שהומת אדוניהו וגורם אביתר פחד על עצמו לפי שהוא נטה אחרי אדוניהו ואחרי אבשלום לא נטה כי אילו נטה אחרי אבשלום ולא נטה אחרי אדוניהו לא היה לו לפחד שכיון שכל ישראל היו רוצים להמליכו לא היה מרד שיתחייב מיתה שאם כן היה עמשא חייב מיתה והנה דוד

ל׳ וכען קיים הוא יי׳ דאתקנני
ויושבני ׃ ו׳ ואותיבני על כורסי מלכות דדוד
ת׳ אבא ודקיים לי מלכו כמא דמליל
ארי יומא דין יתקטיל אדניהו ׃
ושלח מלכא שלמה ביד בניה בר
יהוידע ושליט ביה וקטליה ׃
ולאביתר כהנא אמר מלכא
לאס׳ · ב׳ מ׳ ל׳ בליש׳ לענתות איזיל לך לקירוך ארי
ל׳ · ל׳ גבר חייב קטול את וביומא הדין
לא אקטלינך ארי נטלתא ית
ל׳ · ל׳ ארונא דיי׳ אלהים קדם דוד אבא
ואריאתעניתא בכל די אתעני
אבא ׃ ותריך שלמה ית אביתר
מלמהוי כהין משמש קדם יי׳
סימן לקיימא ית פתגמא דיי׳ די מליל
ה׳ חס׳ על בית עלי בשילה ׃
ל׳ בתיב׳ ובסורתא מטת עד יואב ארי יואב
ל׳ אתפני בתר אדניה ובתר אבשלום
ג׳ לא אתפני ואפיך יואב למשכנא
לד׳ דיי׳ ואתקיף בקרנת מדבחא ׃
ואתחוא למלכא שלמה ארי
אפך יואב למשכנא דיי׳ והא
בסטר מדבחא ושלח שלמה ית
בניה בר יהוידע למימ׳ איזיל שלוט
ביה ׃ ואתא בניה למשכנא דיי׳
ואמר ליה כדנן אמר מלכא פוק
נ׳ מטע׳ · כ״ה ואמר לא ארי כא אתקטיל ואתיב
בניה ית מלכא פתגמא למימר

ועתה חי־יהוה אשר הכינני
ויושיביני על־כסא דוד אבי ואשר
עשה־לי בית כאשר דבר כי היום
יומת אדניהו ׃ וישלח המלך שלמה
ביד בניהו בן־יהוידע ויפגע־בו
וימת ׃ ולאביתר הכהן אמר המלך
ענתת לך על־שדיך כי איש מות
אתה וביום הזה לא אמיתך כי־
נשאת את־ארון אדני יהוה לפני דוד
אבי וכי התענית בכל אשר־התענה
אבי ׃ ויגרש שלמה את־אביתר
מהיות כהן ליהוה למלא את־דבר
יהוה אשר דבר על־בית עלי ב
בשלה ׃ והשמעה
באה עד־יואב כי יואב נטה
אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא
נטה וינס יואב אל־אהל יהוה ויחזק
בקרנות המזבח ׃ ויגד למלך שלמה
כי נס יואב אל־אהל יהוה
והנה אצל המזבח וישלח שלמה
את־בניהו בן־יהוידע לאמר לך
פגע־בו ׃ ויבא בניהו אל־אהל
יהוה ויאמר אליו כה־אמר המלך
צא ויאמר לא כי פה אמות וישב
בניהו את־המלך דבר לאמר

והבטת צר מעון וגו׳ ומשחרבה שילה לא היה בי׳ חשוב לעבודה להקב״ה ועתה כשיבנה בית הבחירה אלא הקב״ה אתרברו לגרש את בני עלי ׃ והשמוע׳ באה עד יואב · שמועת מצות דוד שצוה ל׳ להורגו וידע ששלמה שוכאו כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה סוף דבר אבל בקש לנטות אלא כתיירא שעדיין לחלוחית של דוד ק׳ קיימת ׃ ויאמר לא · שתים לא אקבל עלי קללות שקללני דוד אביך במיתת א׳ אבנר יחולו על ראש יואב יקבלם שלמה עליו ואחר כך אצא ׃ עשה

רלבג

ולאביתר הכהן אמר המלך ענתות לך על שדך כי איש מות אתה · הנה היה אביתר יושב בענתות ולזה אמ׳ שיפרד ממנו וילך לענתות על השדה א׳ אשר לו שם והנה אמ׳ כי הוא איש מות על אשר בזה המלך ל׳ להמליך מלך בזולת עצתו ואמר לו כי ביום הזה לא ימיתהו כי

אמ׳ לו לשומו שר הצבא ובקש דמו עתה מיד יואב אבל במרד הזה היה חייב מיתה שהרי היה יודע כי בלב דוד להמליך את שלמה ומרד בדוד ובשלמה ונטה אחרי אדוניהו וטרם שהרג שלמה אדניהו לא היה מפחד כי לא שמע מה שצוה דוד את שלמה ומשמרד לא היה ירא כי אמר כי הנה אדניהו מרד והנה מחל לו שלמה שאמר לו לא יפול משערת ראשו ארצה כן מחל גם כן לעוזריו וכששמע שהרג אדניהו ושגרש אביתר מהיות כהן פחד על עצמו וינס אל אהל יי׳ ששם היה הארון בירושלם והחזיק בקרנות המזבח להמלט שם כי מזבח היה שם כמו שכתוב כי שם העלה דוד עולות ושלמים לפני הארון ושלמה לא הרגו עד עתה כי אמר עד שימצא לו קצת עילה להמיתו כי כן צוה לו דוד ועשית כחכמתך והיה ממתין לו עד שימצא לו עילה להמיתו וכיון שהוגד לו לשלמה כן כי הלך והחזיק בקרנו׳ המזבח אמר זהו קצת מרד שחושב להנצל מידי והנה הוא עדיין בדעתו ובמרדו כיון שנס מפני ואני לא אמרתי להמיתו לפיכך צוה את בניהו שיפגע בו ורבותינו ז״ל נתנו טעם אחר כי אחרי אבשלום לא נטה אמרו בקש לנטות ולא נטה כלומר גם בדבר אבשלום מרד יואב בלבו ובקש לנטות אלא שלא נטה אחריו אמר עדיין לחלוחית של דוד קיימת כלומר גבורתו אבל בדבר אדוניהו שהיה דוד זקן ומוטל במטה נטה אחרי אדוניהו בגלוי והחכם רבי אברהם אבן עזרא אמר כי יואב לא נטה אחרי אבשלום בעבור שהיה יודע כי איננו ראוי להיות לו המלוכה וגם כן חשב על שלמה ׃ אצל המזבח · כמו שאמר שהחזיק בקרנות המזבח ואמרו רבותינו ז״ל כי בדבר זה טעה יואב כי לא היה קולט המזבח אלא על שגגה ועל גגו דכתיב מעם מזבחי ולא על מזבחי ׃ לא כי פה אמות · אמר כן כדי להעניש שלמה לפי מחשבתו שיהרגהו במזבח יי׳ ור״ל מהם אמרו כי הרוגי מלכות נכסיהם למלך ומפני זה לא רצה לצאת כדי שלא יהיו נכסיו למלך

כשא ארון יי׳ לפני דוד וזה היה בעת ברחו מפני אבשלום שהיה נושא אותו עד שרצה דוד שישיבוהו אל ירושלם ׃ וכי התענית בכל אשר התענה אבי · ר״ל שהיה מיצר בצרתו וזה היה בבואו אל דוד כשהרג שאול נוב עיר הכהנים כי אחר זה לא נפרד מדוד כלל והיה דוד נשא לו באורים ותומים ובעת היותו בורח מפני אבשלום היה גם כן מיצר בצרתו עד שכבר היה עולה עמו לולי שמנעו דוד מזה ׃ למלא את דבר יי׳ אשר דבר על בית עלי בשילה · היה מה שאמר השם יתברך עליו והקימותי לי כהן נאמן כאשר בלבבי ובנפשי יעשה ובניתי לו בית נאמן והתהלך לפני משיחי כל הימים והנה הוא מבואר שמשיחו הוא המעולה שבכלם בחכמה בתבונה ובדעת מכל אשר לפניו ואחריו והוא שלמה כי זה ראוי שיהיה נבחר להיות מלך כל הימים והוא שלמה שאמר עליו הש״י לא יסור ממנו וגו׳ והוא היה משיח הש״י על יד צדוק הכהן ונתן הנביא ׃ כי יואב נטה אחר אדניה ואחר אבשלום לא נטה ׃ הרצון בזה כי יואב הרגיש היותו אשם משני צדדים האחד כי נטה אחרי אדניהו להמליכו בזולת עצת דוד והשני כי לא נטה אחרי אבשלום להצילו מן המות כמו שצוהו דוד ׃ ויחזק בקרנות המזבח · ראוי שתדע כי לא הועיל לו אחוז בקרנות המזבח מפני שהרג נפשות במזיד ובערמה ולזה הסכים המלך שימות שם ואע״פ שלא היתה שם התראה הנה המלך יוכל לענוש ביותר ממשפטי התורה ליסר העם וזה כלמד אותו מזה המקום וממקומות רבים ממה שצוה דוד להרוג המבשר במיתת שאול ורכב ובענה על הודאתם שהמיתו איש בשת גם לא היה מועיל ליואב אחוז בקרנות המזבח כי לא היה כהן ועבודה בידו אבל ראוי שנלמד מזה שזאת החזקה בקרנות המזבח היית׳ מועילה לו שלא ימסרוהו למלך להמיתו אם לא היה מחוייב מיתה בב״ד וזה כלנו מזה המקו׳ כמו שהתבאר בשלשה עשר מסנהדרין ׃

אמר שלמה לבניהו וכי למתוכו אני צריך עשה כאשר דבר ופגע בו ומהם אמרו כי נכסיהם ליורשים כמו הרוגי בית דין ומה שאמר לא כי פה אמות לא אמר אלא לתמי

לחיי שעה להאריך בחיין עד שילך בניהו לשלמה וישוב. ועוד דברבותינו ז"ל וכי יואב שהיה חכם גדול וראש סנהדרין שנ' יושב בשבת תחכמוני לא היה יודע שכתוב בתורה כי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות שהלך והחזיק בקרנות המזבח והלא הוא הרג אבנר ועמשא בערמה ושלמה שלח להוציאו משם ולדונו בבית דין אלא אמר יואב הרוגי בית דין אין נקברין בקברי אבותיהם אלא שם לעצמן מוטב לי שאמות כאן ואקבר בקברי אבותי וזהו שאמ' לא כי פה אמות ולדעת בעל זה הדרש בא טעם וקברתו יפה כלומר שגע שם בו כדבריו וקברתו בקברי אבותיו: כה דבר יואב וכה ענני. כפל דבר כמנהג המקרא כי הוא לא אמר לו אלא לא כי פה אמות ואפשר

וטבים ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' צדיקים וטבים ממנו. גדלים וטובים מאין יושב. צופות רעים וטובים. קדמא חס': אנה ואנה ג' בקריאה וסי' וישלח המלך ויקרא לשמעי. הלא השבעתיך בי"י ואעד. מאן גחזי ויאמר לא

רשי

עשה כאשר דבר. אני מקבלם עלי לכך נדבקו כל אלו בזרע דוד עוזיה היה מצורע אסא מחזיק בפלך יהויקים נפל בחרב וחסר לחם צדקיהו: בביתו במדבר. שהיתה ביתו הפקר כמדבר לעניים: ולא תצא משם. כדי שיהא מצוי לו ולמצוא לו חטא מות: ואעיד

צדיקים נ' כתי' כן יוד כתר תק"ף בנביאים וא' צדיקים המה

רלבג

ופגע בו וקברתו. ר"ל שתצוה לקברו תכף כי בניהו היה כהן ולא היה מותר לו ל להטמא ליואב ולזה אמר אחר זה וימיתהו ויקבר בביתו במדבר להורות שכבר נקבר על ידי אחרים: ויקבר בביתו במדבר. ר"ל שכבר נקבר אצל ביתו במדבר שהיה שם או ירצה בזה שהוא נקבר במדבר והוא היה ביתו הראוי לו כי לא יאות לאיש כמוהו להיות מדיני מפני הרגו האנשים בתחבולה ובמרמה: ויאמר

כה-דבר יואב וכה ענני: ויאמר לו
המלך עשה כאשר דבר ופגע-בו
וקברתו והסירת דמי חנם אשר שפך
יואב מעלי ומעל בית אבי: והשיב
יהוה את-דמו על-ראשו אשר פגע
בשני-אנשים צדקים וטבים ממנו
ויהרגם בחרב ואבי דוד לא ידע את-
אבנר בן-נר שר-צבא ישראל ואת-
עמשא בן-יתר שר-צבא יהודה:
ושבו דמיהם בראש יואב ובראש
זרעו לעלם ולדוד ולזרעו ולביתו
ולכסאו יהיה שלום עד-עולם מעם
יהוה: ויעל בניהו בן-יהוידע ויפגע
-בו וימתהו ויקבר בביתו במדבר:
ויתן המלך את-בניהו בן-יהוידע
תחתיו על-הצבא ואת-צדוק הכהן
נתן המלך תחת אביתר: וישלח
המלך ויקרא לשמעי ויאמר לו בנה-
לך בית בירושלם וישבת שם ולא-
תצא משם אנה ואנה: והיה ביום
צאתך ועברת את-נחל קדרון ידע
תדע כי מות תמות דמך יהיה
בראשך: ויאמר שמעי למלך טוב
הדבר כאשר דבר אדני המלך כן
יעשה עבדך וישב שמעי בירושלם
ימים רבים: ויהי מקץ
שלש שנים ויברחו שני-עבדים
לשמעי אל-אכיש בן-מעכה מלך גת
ויגידו לשמעי לאמר הנה עבדיך
בגת: ויקם שמעי ויחבש את-חמרו
וילך גתה אל-אכיש לבקש את-
עבדיו וילך שמעי ויבא את-עבדיו
מגת: ויגד לשלמה
כי-הלך שמעי מירושלם גת וישב:
וישלח המלך ויקרא לשמעי ויאמר
אליו הלוא השבעתיך ביהוה

כדין מליל יואב וכדין אתיבני:
ואמר ליה מלכא עיביד כמא
דמליל ותשלוט ביה ותקברניה
ותפלי חובת דם זכאי דאשד
יואב מגן מיני ומן בית אבא: ויתיב
יי ית חובת קטוליה ברישיה
דשלט בתרין גבריא דזכאין
וטבין מיניה וקטלינון בחרבא
ואבא דוד לא ידע ית אבנר בר
נר רב חילא דישראל וית עמשא
בר יתר רב חילא דבית יהודה:
ויתובון דמיהון בריש יואב ובריש
בנוהי עד עלמא ולדוד ולזרעיה
ולביתיה ולכורסיה יהי שלמא עד
עלמא מן קדם יי: וסליק בניהו
בר יהוידע ושליט ביה וקטליה
ואתקבר בביתיה במדברא: ומני
מלכא ית בניהו בר יהוידע
חלופוהי על חילא וית צדוק כהנא
מני מלכא חלף אביתר: ושלח
מלכא וקרא לשמעי ואמר ליה בני
לך ביתא בירושלם ותתיב תמן
ולא תיפוק מתמן לכא ולכא: ויהי
ביום מיפקך ותעיבר ית נחלא
דקדרון מידע תדע ארי מיסת
תמות חובת קטולך תהי ברישך:
ואמר שמעי למלכא תקין פתגמא
כמא דמליל רבוני מלכא כן יעביד
עבדך ויתיב שמעי בירושלם יומין
סגיאין: והוה מסוף תלת
שנין וערקו תרין עבדין לשמעי
לות אכיש בר מעכה מלכא דגת
וחויאו לשמעי למימר הא עבדך
בגת: וקם שמעי וזריז ית חמריה
ואזל לגת לות אכיש למבעי ית
עבדוהי ואזל שמעי ואיתי ית
עבדוהי מגת:
ואתחוא לשלמה ארי אזל שמעי
מירושלם לגת ותב: ושלח
מלכא וקרא לשמעי ואמר ליה
הלא קיימית עלך במימרא דיי

שאמר לו דברים אחרי' ותכלית הדברים לא כי פה אמות ורז"ל אמרו כי אמ' לו לך אמור לשלמה שלא ידינני בשני דינין אם ירצה להמיתני יקבל עליו הקללות שקללני אביו ואם לא יניחני עם הקללות שקללני אביו ושלמה אמר לבניהו עשה כאשר דבר ופגע בו ואני אקבל את הקללות וכן ראינו שנתקיים בזרעו מ מרחבעם דכתי' והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה וכתיב וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב ודרשו זה מלשון התאמץ נראה כי קשה היה לו הרכיבה מפני חולי הזוב שהיה לו מצורע מעוזיהו דכתיב והצרעת זרחה במצחו מחזיק בפלך מאסא דכתי' ואסא חלה את רגליו נופל בחרב מיאשיהו דכתיב וירוהו המורים למלך יאשיהו וחסר לחם מיכניה דכתיב וארוחת תמיד נתנה לו מאת המלך: כאשר דבר. שתמיתהו כי אין לטעון בזה שהרי הוא הרג שני השרים בערמה ובזדון וכתיב מעם מזבחי תקחנו למות: וקברתו. והשתדל בקבורתו כי גדול ושר צבא היה ועל אדוניהו לא היה צרי' להזהירו על קבורתו כי בן מלך היה: צדיקי' וטובים ממנו. שלא שפכו דם נקי כמו ששפך הוא ואפשר שהיו להם מעלות יתירות עליו ודרשו בו צדיקים וטובים שהם צדיקים וטובים בפה ובלב ולא עמו כיתה שאמר ויאמר המלך לרצים ת הנצבים סובו והמיתו את כהני יי' דרשו בו כי אבנר ועמשא היו שהיו נצבים עליו ופי' הפסוק כן לרצים ולאשר היו נצבים עליו כי אבנר ועמשא שרים היו ולא רצי' וכן ת"י ולא אבו עבדי המלך אף על פי שאמ' להם שאול בפה להרוג לא רצו הם והוא באגרת ששלח לו דוד לסבב מיתת א אוריה ועשה הנה שהיו שניהם צדיקים ממנו וטובים שדרשו אכין ורקין והוא לא דרש כי כאשר צוה שאול להם להמית את כהני יי' אמרו הם כתיב כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו צוה המלך לעבור על דברי תורה והמרה אדם את פיו יומת תלמוד לומר רק חזק ואמץ ואכין ורקין מעוטין הם הכא דרשו הם הפסוק כהוגן ומרו את פי שאול שלא להרוג כהני יי' ויואב לא דרש כן כי כיון ששלח

הלך עבדך: והיה ביום ה' וסימ' נמסר בריש סדר תצא: בראשך ג' וסימ' והיה ביום צאתך ועברת. ויאמר המלך אל שמעי. כי קרוב: וישב ב' ס"פ וסי' ויאמר אליו אבנר לך שוב וישב. ויגד לשלמה כי הלך שמעי:

לו דוד לסבב מיתת אוריה עשה כן מיד: ואבי דוד לא ידע. כי שמא היה אדם סבור כי דוד ידע במיתת אבנר לפי שהיה אחרי בית שאול והרי הראה בקונכו עליו ובכותו עד שהכירו העם כי לא היתה מאת המלך להמית את אבנר וכן בעמשא שמא היה אדם סבור כי דוד ידע לפי שכעס אחרי אבשלום לפיכך אמר ואבי דוד לא ידע שהרי אמר לו הזעק לי את איש יהודה ואתה פה עמוד: ובראש זרעו. כמו שקלל דוד אביו זרעו כמו שאמר ולא יכרת מבית וגו': ויעל בניהו. עלה אל האהל שהיה שם הארון והמזבח שהחזיק יואב בקרנותיו ומקום גבוה היה: בביתו במדבר. מדבר יקרא מקום שאין שם ייסוב כלל ויקרא גם כן מדבר מקום שהוא ביישוב אבל אינו עבוד יניחנו למרעה הבהמות כמו שפי' בספר שמואל בפסוק עוברים על פני דרך את המדבר וכן במדבר זה פירושו במקום שהיה לו שם מרעה למקנה והיה לו שם בית ובאותו המקום נקבר וים בו דרש מה מדבר זה מופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל כי נדיב היה מאד. ד"א מה מדבר זה מנוקה מגזל אף ביתו של יואב מנוקה מגזל. ד"א וכי במדבר היה אלא כיון שנהרג נעשו ישראל כמדבר: בנה לך בית. כי ביתו היה בבחורים וצוהו לבנות לו בית בירושלם כמו שפירש' כדי שיהיה מזומן לו וימצא לו עילה להמיתו: הלא השבעתיך. אעפ"י שלא זכר למעלה השבוע' לא שהתרה בו כראו' שהשביעו את ש"אל והוא כפר בו ואח"ז ז"ל פי' כי מצות המלך הוא כמו השבוע' וכן את' אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים:

ואעד

ויאמר המלך לשמעי אתה ידעת את כל הרעה וגו׳. הנה אמר המלך זה כי אולי יאשימוהו הרואים שימיתהו בזולת סבה ראויה שימות עליה ולזה באר לו כי תכר אחר היה ראוי שיומת והוא מה שחרף וקלל דוד כי לולי זה לא ענשהו למות על צאתו מירושלם אמנ׳ בזאת התחבולה מצא מקום לשפטו במורד לגבות את חובו מהקללות ההם שקלל את המלך דוד: והממלכה נכונה ביד שלמה. מגיד שקודם זה לא היתה נכונה בידו כי אולי אלו שהרג והם אדניהו ויואב ושמעי יסבבו מה שהיה לו לשטן לשערם כי הם כבאים בעיניו אך אחר זה לא היה לו לירוא משום דבר זה ביאור מה שפרש׳ ש ביאור בזאת הפרש׳ שהגבלנו באורה בזה המקו׳. ואולם התועלות המגיעי׳ ממנה הם אלו:

הא׳ הוא במדות והוא להודיע כי כשיביא ההכרח לעשות דבר יגיע ממנו בושת ראוי שיעשוהו באופן שיסור הבושת וישאר התועלת ולזה תמצא כי כשהביא ה ההכרח אל שיתחמם המלך דוד בשכיבת אבישג בחיקו והיה ב בזה מן הבשת לה ולו כי יודע שהיא נכנסת לשכב בחיקו הנה ה הערימו ושמו אותה סוכנת כי בזה יעלם ענין הכנסה שם על מה ועל מה היה כי יחשבו הרואים שהיא נכנסת לעיין בדבר ה המנוי אשר שם אותה המלך עליו:

הב׳ הוא להודיע ענ׳ יוסר דוד

ומדוע י׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בריש סדר קרח: שבעת ה׳ ד׳ חס׳ וא׳ מלא בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר משפטים ובסדר מטות:

ג׳ וָאָעִד בְּךָ לֵאמֹר בְּיוֹם צֵאתְךָ וְהָלַכְתָּ
אָנֶה וָאָנָה יָדֹעַ תֵּדַע כִּי מוֹת תָּמוּת
וַתֹּאמֶר אֵלַי טוֹב הַדָּבָר שָׁמָעְתִּי׃
ל׳ ה׳ ג׳ וּמַדּוּעַ לֹא שָׁמַרְתָּ אֵת שְׁבֻעַת יְהוָה
ל וְאֶת־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר־צִוִּיתִי עָלֶיךָ׃
ג׳ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־שִׁמְעִי אַתָּה יָדַעְתָּ
אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר יָדַע לְבָבְךָ אֲשֶׁר
עָשִׂיתָ לְדָוִד אָבִי וְהֵשִׁיב יְהוָה אֶת־
ג׳ רָעָתְךָ בְּרֹאשֶׁךָ׃ וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
בָּרוּךְ וְכִסֵּא דָוִד יִהְיֶה נָכוֹן לִפְנֵי יְהוָה
עַד־עוֹלָם׃ וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־
בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וַיֵּצֵא וַיִּפְגַּע־בּוֹ
ל ומל׳ וַיָּמֹת וְהַמַּמְלָכָה נָכוֹנָה בְּיַד־שְׁלֹמֹה׃ ג

וְאַסְהֵידִית בָּךְ לְמֵימַר בְּיוֹם מִפְּקָךְ
וּתְהָךְ לְכָא וּלְכָא מִידַע תִּידַע אֲרֵי
מֵימַת תְּמוּת וַאֲמַרְתְּ לִי תַּקִּין
פִּתְגָּמָא שְׁמָעִית׃ וּמָא דֵין לָא
נְטַרְתָּא יַת שְׁבוּעֲתָא דַיְיָ וְיַת
תַּפְקֵידְתָּא דִי פַקֵּידִית עֲלָךְ׃
וַאֲמַר מַלְכָּא לְשִׁמְעִי אַתְּ יְדַעְתָּא
יַת כָּל בִּישְׁתָא דִי יְדַע לִיבָּךְ
דַעֲבַדְתָּא לְדָוִד אַבָּא וְאָתֵיב יְיָ יַת
בִּישְׁתָךְ בְּרֵישָׁךְ׃ וּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה
בְּרִיךְ וְכוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְדָוִד יְהֵי
מְתַקַּן קֳדָם יְיָ עַד עָלְמָא׃ וּפַקֵּיד
מַלְכָּא יַת בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וּנְפַק
וְשַׁלִּיט בֵּיהּ וְקַטְלֵיהּ וּמַלְכוּתָא
אִתְקְנַת בִּידָא דִשְׁלֹמֹה׃

ואחד׳ ב׳ א׳ מ״ל וא׳ חס׳ ביוס חכרס כי״ל דין חס׳

רשי

ואעד בך. לשון התראה: את שבועת יי׳ אשר השבעתיך ביי׳: והממלכה נכונה וגו׳. כלומ׳ לא נענש על כל אלה: ויתחתן

רדק

ואעיד בך. כלומר לא צויתיך ביני וביניך שלא תוכל להכחיש הדבר אלא בפני אחרים אמרתי לך זה הדבר והשבעתיך בהש׳ וקבלת המצוה והשבועה ואמרת טוב הדבר והנה עברת על שניהם על שבוע׳ השם ועל המצוה אשר צויתיך: אשר ידע לבבך. אע״פ שראו רבים ושמעו מה שעשית לדוד אבי אתה בעצמך תדע מ מחשבתך רעה שהיית חושב עליו יות׳ ממה שאמרת בפיך: והשיב יי׳ את רעתך. כי מאתו היתה הסבה כמו שכתוב והאלהי׳ אנה לידו לפי שהיית חייב מית׳ בקללך דוד אבי והוא נשבע לך שלא ימיתך בגלגל האל על ידיך. דבר אחר שאתה חייב מיתה בעבורו והוא ההעברה על שבועת יי׳ ועל מצותי: ויצא. יצא בניהו מלפני המלך והוציא עמו שמעי למקום המשפט ושם פגע בו: נכונה ביד שלמה. כיון שמתו אויביו ה המלוכה היתה נכונ׳ ביד שלמה:

כי מפני שלא יוכל להרבות עוד נשים כי כבר נשא מהם מה שאפשר לו לפי הנימוס התוריי לא ידע את אבישג. עם שכבה בחיקו אחר
שלא היה אפשר לו לקחתה לאשה וזה ממה שיורה שכבר נתחרט בתכלית מחטא בת שבע ולזה הגיעה מדרגתו מהפרישות לזאת
המדרגה הנפלאה שהיה רואה בעיניו ומשם לא אבלג׳ הג׳ הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לכל אדם שישגיח במוסר בנו
ולא יעזבהו מזה דבר הלא תראה כי אדניהו לא קבל מוסר אביו והתנהג מפני זה במנהגי אבשלום הפחותים והיה זה
סבה אל שבעט באביו לקחת המלוכה בזולת עצתו ורצונו ונמשך מזה לו המות כמו שקרה לאבשלום מפני רוע מנהגו וכבר תעמוד על
רוע תכונותיו ממה שבקש לו את אבישג השונמית לאשה לחמדו אותה מפני יפיה: הד׳ הוא להודיע כי אם יי׳ לא יבנה בית שוא
עמלו בוניו בו ובכלל הנה מי שיכוין לחלוק על כונת הש״י לא תועילהו בזה מחשבתו אבל יסבב שיגיע רצון ית׳ באופן יותר
שלם הלא תראה כי מפני שהיתה המלוכה לשלמה מיי׳ כמו שהגיד נתן הנביא לדוד לא הועיל לאדניה מה שנתחכם לחלוק על הכוונה
ההיא במה שמשך לגדולי העם אשר היה ראוי שיסכימו עמו כמו יואב ואביתר אבל היה זה סבה אל שיגיע דבר השם על שלמה באופן
יותר שלם אשר לא יתכן עמו מחלוקת והוא מה שמשחוהו כל הראשי׳ הכוללים אשר להם מבוא בבחיר׳ המלך וישב על כסא דוד בחיין
כי זה ממה שהסיר משלמה כל מחלוקת בדבר המלוכה: הה׳ הוא להודיע כי אין מעלת האדם לקוח׳ מהיופי ואין לו בה רושם כלל ולזה תראה כי אע״פ שהיה אדניה
טוב תאר מאד לא בחר הש״י בו כמו שלא בחר באבשלום אחיו ולזה אמר הש״י לשמואל אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיו ואמנ׳ בחר שלמה כי הוא היה
חכם כמו שנתבאר מדברי דוד באמרו לו כי איש חכ׳ אתה ועשית כחכמתך כי בחכמ׳ ימלוך מלך לא ביופיו: הו׳ הוא להודיע כי הש״י יתב׳ מסבב סבות להגיע לעושה
הרעה כרעתו ולזה סבב שיהיו יואב ואביתר עם אדניה להשיב על ראש יואב את דמי האנשים אשר הרג בתחבולה ובערמה ולהשיב על בית עלי מה שייעד לו
הש״י על מה שחטאו לו בניו: הז׳ הוא להודיע שראוי למי שישתדל בדבר מה שיתחכם בהגעתו בכל הסבות האפשרות באופן שיתכן שיגיע לו מבוקשו ולזה תמצא כי
מפני שנתן הנביא לא יכול להתרעם מאד על ענין מלכות אדניהו כי לא היה נוגע בדב׳ ולזה לא היה ראוי שיתרעם הוא על זה עם שתיקת בת שבע ושלמה שהיו
נוגעים בדבר עם שכבר היה זה מביא תולשה בענין נבואתו כי הוא התנבא שתהיה המלוכה לשלמה ואם ישתדל הוא בהגעת המלוכה יביא זה חסר בלב המלך דוד ר״ל
שיחשבהו כי מלבו אמר לו הדבר הוא לא בנבואה ולזה הוא משתדל בהגעתו כי אין מדרך הנביא זה הענין כאמרו לא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו לאמת יוציא משפט ולזה
סבב שיתרעם בת שבע על דבר סור המלוכה משלמה כמו שנשבע לה דוד והראתה זה בדבריה כי לב אדניה להמית אותו ולזה לא קרא לו במשתה אשר עשה וקרא לכל
בני המלך ואחר זה בא נתן הנביא להוסיף חוזק וקיום לדבריה וספר הדברי׳ באופן שספרה אותם בת שבע ונתרעם לפני המלך אם היה זה הענין במכונתו להשתדל שלא
יודיעוהו אליו כי לא היה לו דבר אחר להתרעם עליו ומפני זה לא בא דבר בקיום בשלמה ימלוך אחריו כי אם לבת שבע והנה היה מאופן החכמה בזה ההשתדלות שתכף
שנכנס נתן הנביא יצאה בת שבע כדי שלא יראה שנתיהם הסכימו בזה הענ׳ כי זה ממה שיחלים החזוק שהיה בדברי נתן הנביא לדברי בת שבע: הח׳ הוא להודיע
שמשיחת המלך ראוי שתהיה על המעין על יד כהן גדול או נביא או על ידי סנהדרין כי אלו הם אשר יתכן שיאמר במי אשר יבחרו שבחרו יי׳ והנה בזאת התורה
שתהיה בחירת המלך על זה האופן כמו שנתבאר בתורה בפרשת שופטי׳: הט׳ הוא להודיע שאין ראוי לאיש טוב שימנע מלהודיע הבשורות הרעות כשיתכן לקחת
עצה עליהם כי מזה הצד יהיה זה הענין פועל טוב ולזה תמצא שלא נמנע יונתן בן אביתר מלהגיד האמת בזה הענין לאדוניה ואף ע״פ שהיתה בשורה רעה
לכל האנשים אשר שם כי זה ממה שיתישרו בו ללקיחת העצה למלט נפשם ולזה ספר בשלמות כל המאורעות בו כדי שיתאמת להם שאין להשיב הנעשה במשיחת שלמה
כי זה ממה שיביאם אל שלא יקלו בזה הענין ללקיחת עצה למלט נפשם מיד שלמה כי כבגדו נעשה כל הנעשה: הי׳ הוא כי כשירא האד׳ מדבר מה אין ראוי להמתין
עליו כלל ולזה תמצא שאדניהו השתדל תכף לדעת אם רצון שלמה להמיתו ולזה שם עצמו במקום אין לו לירוא ממנו שימיתהו שם כי היה המקום ההוא מקלט
לו והוא המזבח שהוא למקלט כמו שנתבאר בתורה עם שאז גם כן היה עת רצון כי היה אז די שמחה לשלמה במה שהשיג מהמלוכה ואולי מפני זה יתפייס אז יותר למחול
לאדניהו והנה השיג אז מזה מה שהיה ראוי להשיג וזה שכבר מחל לו הנעשה בתנאי שישמור בעתיד שלא תמצא בו רעה כי אז ישוב בראשו מה שעשה מזה כי בזה הראה
לבבו לעשוק המלוכה משלמה ולזה עם מעט שיעשה מהרע שיראה בו שהוא נמשך לזאת המחשבה יוזק אז בזה המעשה מפני שבו בחינת כוונתו במה שיעשה אחר זה:
הי״א והוא במדות הוא להודיע שראוי לכל אדם שיצוה בעת מותו המונהגים ממנו וידריכם אל הטוב לפי מה שאפשר כי אז יפסק ממנו דבר מוסרו בעתיד ולזה ראוי
שישתדל אז להקנותם מהמוסר מה שיספיק להם אחר מותו ולזה תמצא שדוד כשקרבו ימיו למות צוה לבנו שלמה לשמור משמרת התור׳ להיות עיניו ולבו תמיד
בכל חלקיה כי בזה תדבק בו ההשגחה האלהית ויצליח בכל מעשיו ובכל מה שיפנה אליו ובזה תתמיד לו ולזרעו המלוכה ולזה משך לבו מאד בזאת הצואה להתנהג בדרכי
התורה כדי שיחזק בה וכן מצאנו שעשו משה ויהושע ע״ה שהם הוכיחו את ישראל וצוו אותם לשמור את התורה קרוב למותם יותר ממה שצוו אותם קודם מותם:
הי״ב הוא להודיע שראוי להשתדל בכל הפנים לשפוט עושה הרע כרשעתו לבער הרע מן הארץ כי בזה יוסרו שאר האנשים ולזאת הסבה ראוי גם כן לגמול טוב
לאשר גמלו טוב ולזה ספר כי דוד צוה לשלמה שיעשה הדבר בחכמה באופן שימצא מקום להשיב ליואב ולשמעי הראוי להם מהרע בדרך שיוריד שיבתם
בדם שאול ושיטיב חסד לבני ברזלי הגלעדי כאשר גמלוהו בברחו מפני אבשלום: הי״ג והוא במצות והוא להודיע שיש למלך לענוש הראויים לענוש ביותר ממה
שימשך מדברי התור׳ ולזה תמצ׳ שהרג שלמ׳ את יואב ואם לא היה בן מות לפי משפטי התורה כי לא היתה שם התראה גם הרגו במקום שלא היה ראוי להמיתו
והוא בהיותו מחזיק בקרנות המזבח כי התורה לא הקפידה שם שאמר מעם מזבחי תקחנו למות וכזה מצאנו בדוד שהרג אנשים בעבור הודאת פיהם שלא היו ראויים
למשפט לפי משפטי התורה: הי״ד והוא להודיע שכבר מיהר שלמה לקיים מצות אביו בענין יואב ושמעי והיה מחכמתו שצוה לשמעי דבר לא הרגיש שיהיה מכוון
מאד מן המלך והודיעו המלך כי זה סבב מיתתו מפני מה שעשה מהרע לדוד ומצא בזה שלמה מקו׳ לגבות את חובו עם שזה היה ממה שיתבאר ממנו כי ראוי
היה למלך לצוותו זה כי אולי אם יצא משם ישתדל להסית לב העם מאחרי המלך כי היה בלתי נאמן למלך כמו שיראה מדבריו לדוד בברחו מפני אבשלום בנו: ויתחתן

רשי

ויתחתן שלמה. וכל זמן שהיה שמעי רבו קיים לא נתחתן בו מכאן אמרו לעולם ידור אדם במקום רבו: עד כלותו לבנות וגו׳. ואחר כך בנה לה בית: מזבחים בבמות. לשם שמים כל הרוצה בונה מזבח בראש גגו או בחצרו: ויאהב שלמה ללכת בחוקות דוד אביו. ארבע שנים עד שלא התחיל לבנו׳ הבית אבל משהתחיל לבנות ויתחתן שלמה את בת פרעה כמבאות אומ׳ כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה כך שנינו בסדר עולם למדנו שהפרשיות כתובות כסדר: בבמות הוא מזבח. בגנותו ספר הכתוב שמיהא את בנין ה הבית ארבע שנים: הבמה הגדולה. הוא מזבח הנחשת שעשה משה במדב׳ והוקבעה בשילה וחרבה שילה בימי עלי ובאו לנוב חרבה נוב בימי שאול ובאו לגבעון: יעלה שלמה. כמו מעלה שלמה: על המזבח ההוא. ביום אחד: ותשמור לו. לשון מאמת את דבריו כמו ושמר יי׳ אלהיך לך וגו׳ ואף כאן ותשמר לו את החסד האמנת דברך לקיים לו את החסד אשר הבטחתו על ידי נתן הנביא: נער קטן. בן שתים עשרה שנה היה וזה לך החשבון ויקרא את שמו ידידיה בו בפרק ענה אמנון את תמר שנאמר ויהי אחרי כן ולאבשלום אחות מקץ שנתי׳ ימים ויהי גוזזים לאבשלום והרג את אמנון ואבשלום ברח וילך גשורה ויהי שם שלש שנים הרי ה׳ שנים ושב אבשלום לירושלם וישב בירושלם שנתים הרי שבע לשלמה ומרד באביו ונהרג. אחרי זאת ויהי רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר באחת עשרה מנה את ישראל וישוטו בכל הארץ תשעה חדשים בשנת מותו תיקן משמרות בשנת הארבעים למלך דוד כדרשו הרי שתים עשרה למלך שלמה: את עמך

רדק

ויתחתן שלמה. דרשו בו כי לפיכך נסמך ענין זה למיתת שמעי שכל זמן ששמעי קיים לא נשא שלמה את בת פרעה שהיה ירא ממנו והיה מוכיחו על זה כי רבו היה ובשנה הרביעית נשא את בת פרעה שהרי שמעי ישב בירושלם שלש שנים ומה שכתוב לא תתחתן בם יש מרז״ל שאומרים כי בגיותן כאמר אבל אם נתגיירו מותרין ויש אומרים כי בגיותן לית להו חתנות ולא שייכא בהן חתנות וכן כתיב לא תתחתן בם כי מעגיירי הוא ושלמה גייר את בת פרעה ועבר לא תתחתן בם ולמי שאמר שלא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה מתוך אהבה יתירה שאהבה מעלה עליו הכתוב כאילו נתחתן וקרי ליה בלשון חתון ואמר ויתחתן: אל עיר דוד. ר״ל אל ציון שהיה שם בית דוד וציון נקרא עיר דוד: עד כלותו. אבל אחר שכלה לבנות לה בית העלה אותה מבית דוד כמו שאומר הטעם בדברי הימים כי אמר לא תשב לי אשה בבית דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון יי׳: את ביתו ואת בית יי׳. את ביתו אחר בית יי׳ כי בית יי׳ בנה מתחלה בשבע שנים ואחר כך בנה ביתו בשלש עשרה שנה: מזבחים בבמות. עד שנבנה הבית כי היתר הבמו׳ היה מחרבן שילה עד שנבנה בית עולמים: ויאהב שלמה את יי׳. עבדו מאהבה כלומר אף על פי שלקח בת פרעה לא כר בעבירה מיי׳ עד לעת זקנתו ש שהרבה נשים נכריות ובת פרעה והאחרות הטו את לבבו מאהבת יי׳ ובאמת נראה שהשיב אותה לדת ישראל אף על פי כן היתה אסורה לו לפי שהיתה מצרית ראשונ׳ ומרז״ל שאמרו כי מותרת היתה לו כי מה שאמר בני׳ אשר יולדו להם דור שלישי בנים ולא בנות ואף על פי שלא נקבעה ההלכה כדברי זה החכם אף על פי שאמר כי קבלה היתה בידו נראין דבריו כי לא ראינו בכתוב שחטא שלמה על שלקח בת פרעה אלא על שהרבה נשים ודבק בהם באהב׳ עד שהסירו את לבבו והכית נשיו הנכריות לעבור אלהים אחרים והנה בשנה הרביעית למלכו לקח בת פרעה והכתו׳ מעיד ויאהב שלמה את יי׳ וגו׳ רק בבמות הוא מזבח ומקטיר ולא אמר רק שלקח בת פרעה ועד עת זקנתו לא הטו את לבבו ואז זכר בת פרעה לגנאי עם האחרות לפי שהסירו את לבבו כלם ואז בהרבות הנשים לא היה שומר להשיבם לדת ישראל אלא היה לוקחן בגיותן לתאות לבו ומניחן לעשות כמשפטי הגוים וע״ג נענש עליהם: רק בבמות הוא מזבח ומקטיר. קודם שנבנה הבית כי אחר שנבנה הבית לא ראינו שזבח בבמות ואב״ל למה אמר רק והלא מותרות היו הבמו׳ עד שנבנה הבית לפי שאמר בחקות דוד אביו ודוד לא זבח אלא במזבח אשר לפני הארון בירושלם או בבמה אשר בגבעון ולא ראינו לו שזבח וקטר בבמות אחרות כי הרבות הבמות מביא האדם לע״ז כי הוא משפט הגוים שבונים במה בכל הר ובגבעה ותחת כל עץ רענן: היא הבמה הגדולה. לא קראה גדולה לגודל מדתה כי היא מזבח הנחשת שעשה משה וכן בדברי הימים ויעל שלמה שם על מזבח הנחשת אשר לפני יי׳ אשר לאהל מועד ויעל עליו עולו׳ אלף אלא נקראת גדולה למעלת על האחרות כי הוא המזבח שעשה בצלאל במצות משה כמו שנוהו האל ובו היתה תמיד האש העליונה שירדה ביום השמיני למלואים והאחרו׳ היו נעשות ע״י הדיוט איש הישר בעיניו והן היו במות קטנות במעלה כנגד הואה אשר בגבעון וכן במשנה אין בין במה גדולה לבמה קטנה: יעלה. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו והאומר כי בפעם ההוא שהלך שלמה לגבעון אלף עולות העלה על המזבח ההוא לא ביום אחד אלא טרם שובו משם לירושלם ומדברי רז״ל נראה בפע׳ אחת: נער קטן. אמרז״ל כי בן שתים עשר׳ שנה היה כשנמשח למלך כי באותו פרק שנולד הכתוב מספר ענין אמנון ותמר ואומר ויהי לשנתים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום והרג אמנון וברח לגשור ויהי שם שלש שנים הרי ה׳ שנים ושב אבשלום לירושלם והיה שם שנתים הרי שבע שנים ומרד באביו ונהרג אחרי כן ויהי רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר ובשנה הבאה אחריה מנה דוד את ישראל וכתיב וישוטו בארץ תשעה חדשים הרי אחת עשרה ובשנת מותו היה שנת ארבעים למלך דוד תקן המשמרות הרי שתים עשרה:

ויביאה ד׳ בקריאה וסי׳ ויבאה אל האדם. ויבאה יצחק האהלה שרה אמו. ויתחתן שלמה את פרעה. וישקד יי׳ אל הרעה: עד כלתו ג׳ בקריאה וסי׳ ידבק יי׳ בך את הדבר. ויתחתן שלמה. אל תודעי לאיש. אנ״ך: ומקטיר ג׳ וסי׳ ויאהב שלמה את יי׳. ולכהנים הלוים לא יכרת איש. והשבתי למואב: אלהוי ח׳ זקפין קמצין

וַיִּתְחַתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת־
פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַיִּקַּח אֶת־בַּת־
פַּרְעֹה וַיְבִיאֶהָ אֶל־עִיר דָּוִד עַד כַּלֹּתוֹ ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ ג׳
לִבְנוֹת אֶת־בֵּיתוֹ וְאֶת־בֵּית יְהוָה
וְאֶת־חוֹמַת יְרוּשָׁלַ͏ִם סָבִיב׃ רַק
הָעָם מְזַבְּחִים בַּבָּמוֹת כִּי לֹא־נִבְנָה ב׳ מסע
בַיִת לְשֵׁם יְהוָה עַד הַיָּמִים הָהֵם׃
וַיֶּאֱהַב שְׁלֹמֹה אֶת־יְהוָה
לָלֶכֶת בְּחֻקּוֹת דָּוִד אָבִיו רַק בַּבָּמוֹת
הוּא מְזַבֵּחַ וּמַקְטִיר׃ וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ נ׳
גִּבְעֹנָה לִזְבֹּחַ שָׁם כִּי הִיא הַבָּמָה ב׳ תר מל׳ וחד חס׳
הַגְּדוֹלָה אֶלֶף עֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה
עַל הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא׃
בְּגִבְעוֹן נִרְאָה יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה ל׳ דג׳
בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שְׁאַל ב״ת
מָה אֶתֶּן־לָךְ׃ וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה אַתָּה
עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ דָוִד אָבִי חֶסֶד גָּדוֹל
כַּאֲשֶׁר הָלַךְ לְפָנֶיךָ בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה
וּבְיִשְׁרַת לֵבָב עִמָּךְ וַתִּשְׁמָר־לוֹ אֶת־ ל׳
הַחֶסֶד הַגָּדוֹל הַזֶּה וַתִּתֶּן־לוֹ בֵן יֹשֵׁב ל׳
עַל־כִּסְאוֹ כַּיּוֹם הַזֶּה׃ וְעַתָּה יְהוָה
אֱלֹהָי אַתָּה הִמְלַכְתָּ אֶת־עַבְדְּךָ תַּחַת ח׳ קמץ וכל אה״ף רכו׳ במ״ב-א
דָּוִד אָבִי וְאָנֹכִי נַעַר קָטֹן לֹא אֵדַע

ואתחתן שלמה בפרעה מלכא דמצרי ודבר ית בת פרעה ואתיה לקרתא דדוד עד דשיצי למבני ית ביתיה וית בית מקדשא דיי וית שורא דירושלם סחור סחור׃ לחוד עמא מדבחין על במותא ארי לא אתבני ביתא לשמא דיי עד יומיא האינון׃ ורחים שלמה ית פולחנא דיי למיזל בגזרת דוד אבוהי לחוד על במותא הוא מדבח ומסיק בוסמין׃ ואזל מלכא לגבעון לדבחא תמן ארי היא במתא רבתא אלף עלוון יסיק שלמה על מדבחא ההוא׃ בגבעון אתגלי יי לשלמה בחלמא דליליא ואמר ליה יי שאיל מה אתן לך׃ ואמר שלמה את עבדתא עם עבדך דוד אבא חסדא רבא כמא דהליך קדמך בקושטא ובזכו ובתריצות לבא קדמך ונטרת ליה ית חסדא רבא הדין ויהבת ליה בר יתיב על כורסיה כיומא הדין׃ וכען יי אלהי את אמליכתא ית עבדך תחות דוד אבא ואנא יניק זעיר לית אנא ידע

וסי׳ נמסר בסדר בלק׳ וכל אס״ף דכו׳ בכ״ב פתחין באתנחתא וסי׳ נמסר בסדר בלק׃

רלבג

ויתחתן שלמה את בת פרעה וגו׳ עד וימלוך רחבעם בנו תחתיו. ראוי שתדע כי שלמה נתחתן את פרעה אחר שנתגיירה בתו ועם זה היה בזה הענין יציאת קצת מדרכי התורה כי לא התירה מהם לבא בקהל כי אם דור שלישי: ויביאה אל עיר דוד. היא ציון: ואת בית יי׳ ואת חומת ירושלם סביב׳ הנה היה ראוי לבנות חומה סביב ירושלם לקדש מה שבתורה כי הרבה מן הקדשים לא היו נאכלים כי אם לפנים מן החומה אחר שנבנה בית יי׳ שם כמו הענין במעשר שני ובבכורי׳ ופסח ובכורות ומה שדומה להם לפי מה שנתבאר בתורה: רק העם מזבחים בבמות כי לא נבנה בית לשם יי׳ עד הימים ההם. זה ממה שיורה כי בין המנוחה והנחלה הותרו הבמות ר״ל בין משכן שילה ובין בית עולמי׳ אך אחר זה נאסרו כיון שנבנה בית לשם יי׳: רק בבמות הוא מזבח ומקטיר. להגיע אליו הנבואה כי יש בהעלאת העולות רושם בהגעת הנבואה כמו שנתבאר בפרשת בלעם וכבר נתבנו הסבה בזה במה שבארנו מדברי התורה בפרשת נח ולזה זכר שהעלה שלמה אלף עולות בבמה אשר בגבעון ושם נראה לו הש״י בחלום הלילה ואי אפשר שיצוייר לפי מה שהתבאר מטבע השכל האנושי בהשגחת המושכלות: ונתתי

רדק

באת ובא · לפני העם כמו אשר יבא לפניהם ואשר יבא לפניהם : לב שומע · מבין וכת"י לב סבר כמו שאמר להבין בין טוב לרע למסבר : הכבד · הרב כתרגו' סגיאה וכן מקנה כבד מאד : ושאלת לך הבין · כמו להבין : לב חכם ונבון · אמרו רז"ל חכם המקים את תלמודו כלומר כי מה שלמד מקויים בלבו ומזומן : נבון · מבין דבר מתוך דבר : לא היה לפניך · אפי' משה רבי' בחכמת הטבע לא היה כמוהו אבל ב בחכמת האלהו' היה חכם יותר ממנו או פירושו לא היה לפניו במלכים : גם עושר גם כבוד · האחד לרבות על חבירו כמו גם באכסם גם בקרכם : איש במלכים · כל שכן בשאר בני אדם שלא היה איש כמוך בעושר ובכבוד והעושר והכבוד יהיו לך כל ימיך : ואם תלך בדרכי · והארכתי את ימיך · אריכו' הימים היה בתנאי אבל העושר והכבוד בין שומר בין לא שומר וכן היה לו כי מפני שלא שמר מצות שהיו לא האריך ימים שלא חיה אלא חמשים ושתים שנה אבל העושר והכבוד היו לו כל ימיו וכן בדברי רז"ל נתתי לך גם עושר גם כבוד על מה שלא התניתי בתורה נתתי לך בין שומר בין לא שומר אבל על מה שהתניתי בתורה למען יאריך ימים על ממלכתו איני נותן לך אלא אם עשית וכן הוא אומר אם תלך בדרכי לשמור חקי והארכתי ימיך : והנה חלום · כשידע החלום כשהקיץ ושמח במתנה טובה שנתן לו האל ובא אל ירושלם והעלה עולות ושלמים לפני ארון ברית יי' ועשה משתה לכל עבדיו · ובדרש והנה חלום כשהקיץ ראה שנתקיים חלומו שנתן לו האל חכמה יתירה שהיה שומע עוף מצפצף ומבין לשונו : אז תבאנה · כמו באו ועם מלת אז יבא ברוב עתיד במקום עבר כמו אז ישיר משה אז ישיר ישר' אז יבדיל משה אז ידבר יהושע אז יבנה שלמה ופי' אז כאשר שב מגבעון ובא לו לירושלם בא לו זה הדין לידו ונראתה בו ה המתנה הטובה שנתן לו הקדוש ברוך הוא חכמה ובינה : אשר שכבה עליו · נראה כי מפני ששכבה עליו מת כי אילו לא מת כך אלא שקדמו חולי לא נולד הספק הזה כי היו מבקרו' אותו שאר נשים בחוליו והיה נודע למי הוא לפיכך אמרה אשר שכבה : ואתבונן · הסתכלתי בבקר בצורתו : ותדברנה

רשי

את עמך הכבד · מתוך שהם רבים יש להם עסקים רבים ובאים לדין ואין לי מתון לעיין בדיניהם · ד"א כי מי יוכל לשפט את עמך הכבד הזה משפטם כבד מאד אם יבא דין שבי גוים לפני ואטול מזה ואתן לזה שלא כדין איני נענש אבל ישראל הריני נענש עליו שוכם נפשות שנאמר וקבע את קובעיהם נפש : ואם תלך בדרכי · והארכתי את ימיך · העושר והכבוד שלא התניתי בתורתי לתת למלך אתן לך בין זכאי בין חייב אבל אורך הימים ומלכות הדורות כבר התניתי בתורתי לבלתי סור מן המצו' למען יאריך ימים על ממלכתו וגו' ועל אותו תנאי לא אשנ' אם תלך בדרכי והארכתי וגו' וכן במלכות דורותיו א אחריו אמר לו ואתה אם תלך לפני וגו' כי לא יכרת לך איש וגו' כך שנוייה בספרי ור' חנינא בן גמליאל אומר הרי הוא אומר גם עושר גם כבוד וגו' : ויקץ שלמה והנה חלום · והנה הבין בחלומו את שומע עוף מצפצף ומבין ל לשונו כלב נובח ומבין לשונו : ויעש משתה · משמחת לבו שהבין מחלומו אמת : ואתבונן אליו · נתתי לב להסתכל בו : היא

הבין ה'וקמיצין וסי' יען אשר שאלת · והכלבים עזי נפש · מדי עברו יקח · חכבת ערום הבין · אל תהיו כסוס כפרד · וסי' בלשון תרגום הון כלביא שאלין חכבתא לסוסיא : בבית ו' רפין בקריא' וסי' בבית אחר יאכל · אני והאשה הזאת ישבות בבית · כי לא ישבתי בבית דשמואל · וחבירו דסיפרא · הוי מגיעי בית בבית · והיה אם יותרו עשרה אנשים :

למפק ולמיעל : ועבדך בגו עמך דאתרעיתא עם סגי דלא יתחשבון ולא יתמנון מסגי : ותתן לעבדך לב סבר למידן ית עמך למיסבר בין טב לביש ארי מן יכול למדן ית עמך סגיאה הדין : ושפר פתגמא קדם יי ארי שאל שלמה ית פתגמא הדין : ואמר יי ליה חלף דשאלתא ית פתגמא הדין ולא שאילתא לך יומין סגיאין ולא שאילתא לך עתרא ולא שאילתא נפש בעלי דבבך ושאילתא לך סברותא למשמע דינא : הא עבדית כפתגמך הא יהבית לך לב חכים וסוכלתן דכותך לא הוה קדמך ובתרך לא יקום כותך : ואף דלא שאלתא יהבית לך אף עתרא אף יקרא דלא הוית כותך גבר במלכיא כל יומך : ואם תהך באורחן דתקנן קדמי למיטר קימי ופיקודי כמא דהליך דויד אבוך ואוריך ית יומך : ואתער שלמה והא חלמא ואתא לירושלם וקם קדם ארונא קימא דיי ואסיק עלוון ונכיס נכסת קודשין ועבד משתיא לכל עבדוהי : בכן אתאה תרתין נשין פונדקין למידן קדם מלכא וקמא קדמוהי : ואמרת אתתא חדא בבעו ריבוני אנא ואתתא הדא יתבן בביתא חדא וילידית עמה בביתא : והות ביומא תליתאה למילדי וילידת אף אתתא הדא ואנחנא כחדא זכאין לית נוכרא עמנא בביתא אלהן תרתין אנחנא בביתא : ומית בר אתתא הדא בליליא דשכיבת עלוהי : וקמת בגו ליליא ונסיבת ית ברי מלותיה ואמתך דמכא ואשכיבתיה לותה וית ברה מיתא אשכיבת לותי : ואקימית בצפרא לאונקא ית ברי והא מית ואסתכלית ביה בצפרא והא לא הוה ברי דילידית : ואמרת אתתא אוחרנתא לא כן ברי חייא וברך מיתא ודא לדא אמרא לא כן ברך מיתא וברי חייא

ג' צאת ובא : ועבדך בתוך עמך אשר בחרת עם רב אשר לא ימנה ולא
ל"ט חס' ג' מהון נכיפ' יספר מרב : ונתת לעבדך לב שמע לשפט את עמך להבין בין
טוב לרע כי מי יוכל לשפט את עמך הכבד הזה :
כ' וייטב הדבר בעיני אדני כי שאל שלמה את
ק"ט הדבר הזה :
ל"ח ויאמר אלהים אליו יען אשר שאלת את הדבר הזה ולא
ט' כפוקים ולא ולא ולא שאלת לך ימים רבים ולא שאלת לך עשר ולא שאלת נפש איביך ושאלת לך הבין לשמע משפט :
לאדרכתאו חס' הנה עשיתי כדבריך הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך :
ח' קמץ בנבי' ובכתו' ו' בכיפ' בכתיב' וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עשר גם כבוד אשר לא היה כמוך
קמץ ל' כל בסיפ' איש במלכים כל ימיך : ואם תלך בדרכי לשמר חקי ומצותי כאשר
ה' מ"ל וכל ל"ה ותריסר יתיר בכל' ג' חס' הלך דויד אביך והארכתי את ימיך :
ויקץ שלמה והנה חלום ויבוא ירושלם ויעמד לפני ארון ברית יהוה ויעל עלות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו :
ג' אז תבאנה שתים נשים זנות אל המלך ותעמדנה לפניו :
ז' ותאמר האשה האחת בי
ה' י' ד' אדני אני והאשה הזאת ישבת
ג' רפין בבית אחד ואלד עמה בבית :
ל' ויהי ביום השלישי ללדתי ותלד גם האשה הזאת ואנחנו יחדו אין זר אתנו בבית זולתי שתים אנחנו בבית : וימת בן האשה הזאת לילה אשר שכבה עליו : ותקם בתוך הלילה ותקח את בני מאצלי ואמתך ישנה ותשכיבהו בחיקה ואת בנה המת השכיבה בחיקי :
ל' גרס ואקם בבקר להיניק את בני
ג' חס' והנה מת ואתבונן אליו בבקר
ל' והנה לא היה בני אשר ילדתי :
ל' ותאמר האשה האחרת
כ"ח לא כי בני החי ובנך המת וזאת אמרת לא כי בנך המת ובני החי

הבין ה' קמץ וסי' הון כלבא שאלין חכמתא לבוסיא

רלבג

נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך · אחשוב כי רמז על זה שחכמתו תהיה גדולה מחכמת דוד ומחכמת המלך הבא אחריו או שחכמתו תהיה גדולה מחכמת כל בני הדור שהיו לפניו ומכל ה הבאים אחריו כי הוא דבר זר מאד שלא ימצא אחריו בעת מ מהעתים חכם כמוהו השם אם לא שנתן לו הש"י מהחכמה ב בדרך המופת מה שלא יתכן השגתו ל לאחר ולא אפשר איך יתכן שיצוייר זה והנה יתבאר ממה שיבא קצת ביאור מהענין הוא כמו שבארנו כי ספר שהיתה חכמתו למעלה מחכמת ה החכמים רמוז אליהם והם איתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול : ויעמוד לפני ארון ברית יי' ויהי

יתנה לתערכאו' ח"ל לתרכתאו ב' חס' ולבני עד ודין

תו' · הנה עשה זה לתת תודה לש"י על מה שייעד לו מהטוב : שתים נשים זונות · אחשוב שהיו פונדקאות ומוכרות מזון כטעם רחב הזונה ואפשר שהיו מפקירות עצמן והנה התחכם שלמה להבהילם בזה הענין כדי שיתבאר מדבריהן מי היא אמו כי אשר תחמול יותר על הבן החי יתבאר בלי ספק שהיא אמו :

רשי

היה אמו. בת קול הופיעה ואמרה היא אמו: מלך על כל ישראל. שמראהו בחכמתו שמחו כולם במלכותו: סופרי׳. לכתוב דברי הימים: המזכיר. אותה משפט לפניו ראשון שיפסקנו ראשון כך שמעתי: על הנצבים. שנים עשר נציבי׳ היו לו לכלכל את המלך ואת ביתו: על המס. שהעלה על ישראל כמה שנאמר ויעל המלך שלמה מס: וכלכלו את המלך. כל סעודתו ומאכל הסוסים וכל צרכי יציאה: נפת דור. פלכי דור: כל

רדק

ותדברנה. אלה הטענות שנו ושלשו לפני המלך כמנהג בעלי הדין שכל אחד שונה בטענותיו לחזקו ולהטיבו ולהבינו לשופט: ויאמר המלך זאת אומרת. אמרו רבותינו ז״ל מכאן שצריך הדיין לשנות טענות בעלי הדין כדי שישמעו בעלי הריב שהבין טענותיהם ועליהם ישפטם: גם לי גם לך לא יהיה. ואמר׳ כנגד אותו החרב גזורו ומה שלא לקחה אותו אחר שהאחרת אמרה תנו לה כי ידעה כי מרחמת עליו אמרה וחשבה כי המלך לא יתנהו לה: לא תמיתוהו. הראשון אל תמיתהו: היא אמו. כיון שמרחמת עליו ובירו׳ אמרו יצאה בת קול ואמרה היא אמו: לעשות משפט. לפיכך יראו מפניו לעשות דבר רע ואפילו בסתר כי ראו כי ברוב חכמתו יוציא לאור משפט כמו שנעשה בזה המשפט: על כל ישראל. לפי שדוד אביו לא מלך בתחלת מלכותו על כל ישרא׳ אמ׳ ששלמה מלך על כל ישראל לא היה אדם מפקפק במלכותו כיון שראו בו חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט: ועזריהו בן צדוק. לא כתב על מי מכהו ואם צדוק זה צדוק הכהן בן אחיטוב שהיה עם דוד שמשחו אותו לכהן עם שלמה הנה עזריהו בן בנו היה כי אחימעץ היה בן צדוק ועזריה בן אחימעץ: וצדוק ואביתר כהנים. היו שרי הכהונה ואם זה אביתר הוא אביתר בן אחימלך תמה הוא כי הנה שלמה גרשהו מהיו׳ כהן גדול ואמר לו ענתות לך אל שדיך אלא מן הדומה כי כהן אחר היה שמו אביתר: על הנצבים. ממונה על שנים עשר נציבים שזוכר: רעה המלך. שושבינא דמלכא שהיה עמו תמיד: ואדונירם. זהו אדורם הנזכר למעלה בדוד וכן נזכר עם רחבעם אדורם: על המס. כמו שאומר למטה ויהי המס שלשים אלף איש: ואלה שמותם. אלה שמות שנים עשר נציבים לא היה ממונה כל אחד על שבט אחד אלא לפי עלוי הנחלות שעשו שנים עשר חלקי׳ בכל ארץ ישרא׳ וגבו המס בשוה: בן חור. זה והאחרים שלא זכרם בשמם אלא בשם אבותם לפי שהיו נודעים בשם אבותם יותר משמותם לפיכך לא חשש להזכיר שמם: וכריח

ותדברנה ג׳ בקריאה וסי׳ ובעת מותה ותדברנה הנצבות. ותאמר האשה האחרת לא כי בנך המת ובני החי. אתם ונשיכם ותדברנה בפיכם דירמיה: ה׳ פסוקים אית בהון ה׳ מלין מן כ׳ ב׳ אתין וסי׳ ויולד נח את שם את חם ואת יפת. אל תיראי כי גם זה לך בן. על כן לא בא אל שלחן המלך. גם לי גם לך לא יהיה גזרו. אין זה

רלבג

ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל. אחשוב שהרצון בזה שכלם שמחים בו ואין בלבם למרוד בו בשום פנים: וצדוק ואביתר כהני׳. ידמה כי אע״פ שגרש אותו מהיות כהן לי״י ואמר לו שילך ענתות הנה הוכרח לעבוד בעת היות צדוק בלתי ראוי לעבודה: על הנצבי׳. כמו הנציבים והרצון בו השרים: ואחישר על הבית. ידמה שהוא היה ממונ׳ להשגיח בדברי בית המלך בכל מה שיצטרך שם: ואדנירם בן עבדא על המס. הוא היה ממונה שהיו פורעים ישראל ויתר העמים שהיו למס לשלמה: שנים עשר נציבים על כל ישראל. ר״ל שהיו על כל ישראל לגבות מהם זה המס והיה יודע כל אחד מהם החלק מישראל אשר בגורלו לפרנס המלך וביתו בחדשו בדרך שיפרנסוהו כלם כל השנה: ונציב

ג׳ וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִּי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ לִי־חָרֶב וַיָּבִאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וּתְנוּ אֶת־הַחֲצִי לְאַחַת וְאֶת־הַחֲצִי לְאֶחָת׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנָהּ הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ וַתֹּאמֶר ׀ בִּי אֲדֹנִי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת אַל־תְּמִיתֻהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־לִי גַם־לָךְ לֹא יִהְיֶה גְּזֹרוּ׃ וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת לֹא תְמִיתֻהוּ הִיא אִמּוֹ׃ וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי־חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט׃

ד וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ וְאֵלֶּה הַשָּׂרִים אֲשֶׁר־לוֹ עֲזַרְיָהוּ בֶן־צָדוֹק הַכֹּהֵן׃ אֱלִיחֹרֶף וַאֲחִיָּה בְּנֵי שִׁישָׁא סֹפְרִים יְהוֹשָׁפָט בֶּן־אֲחִילוּד הַמַּזְכִּיר׃ וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע עַל־הַצָּבָא וְצָדוֹק וְאֶבְיָתָר כֹּהֲנִים׃ וַעֲזַרְיָהוּ בֶן־נָתָן עַל־הַנִּצָּבִים וְזָבוּד בֶּן־נָתָן כֹּהֵן רֵעֶה הַמֶּלֶךְ׃ וַאֲחִישָׁר עַל־הַבָּיִת וַאֲדֹנִירָם בֶּן־עַבְדָּא עַל־הַמַּס׃ וְלִשְׁלֹמֹה שְׁנֵים־עָשָׂר נִצָּבִים עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וְכִלְכְּלוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־בֵּיתוֹ חֹדֶשׁ בַּשָּׁנָה יִהְיֶה עַל־אֶחָד לְכַלְכֵּל׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם בֶּן־חוּר בְּהַר אֶפְרָיִם׃ בֶּן־דֶּקֶר בְּמָקַץ וּבְשַׁעַלְבִים וּבֵית שָׁמֶשׁ וְאֵילוֹן בֵּית חָנָן׃ בֶּן־חֶסֶד בָּאֲרֻבּוֹת לוֹ שֹׂכֹה וְכָל־אֶרֶץ חֵפֶר׃ בֶּן־אֲבִינָדָב כָּל־נָפַת דֹּאר טָפַת בַּת־שְׁלֹמֹה הָיְתָה לּוֹ לְאִשָּׁה׃ בַּעֲנָא בֶּן־אֲחִילוּד תַּעְנַךְ וּמְגִדּוֹ וְכָל־בֵּית שְׁאָן אֲשֶׁר אֵצֶל צָרְתַנָה מִתַּחַת לְיִזְרְעֶאל מִבֵּית שְׁאָן עַד אָבֵל מְחוֹלָה עַד מֵעֵבֶר לְיָקְמֳעָם׃

ודיינן קדם מלכא׃ ואמר מלכא דא אמרא דין ברי חייא וברך מיתא ודא אמרא לא כן ברך מיתא וברי חייא׃ ואמר מלכא איתו לי חרבא ואיתיאו חרבא לקדם מלכא׃ ואמר מלכא פסוקו ית רביא חייא לתרין גזרין והבו פלגא לחדא ופלגא לחדא׃ ואמרת אתתא דיברה חייא למלכא ארי אתגללו רחמהא על ברה ואמרת בבעו רבוני הבו לה ית רביא חייא ומקטל לא תקטלוניה ודא אמרא אף דילי אף דילך לא יהי פסוקו׃ ואתיב מלכא ואמר הבו לה ית רביא חייא ומקטל לא תקטלוניה היא אימיה׃ ושמעו כל ישראל ית דינא דדן מלכא ודחילו מן קדם מלכא ארי חזו ארי חוכמתא מן קדם יי במעוהי למעבד דינא׃ והוה מלכא שלמה מלכא על כל ישראל׃ ואילין רברביא די ליה עזריהו בר צדוק כהנא׃ אליחורף ואחיה בני שישא ספריא יהושפט בר אחילוד ממנא על דכרניא׃ ובניהו בר יהוידע ממנא על חילא וצדוק ואביתר כהניא׃ ועזריהו בר נתן ממנא על אסטרטיגיא וזבוד בר נתן רבא שושבינא דמלכא׃ ואחישר ממנא על ביתא ואדנירם בר עבדא ממנא על מסקי מיסין׃ ולשלמה תרי עסר איסטרטיגיא ממנן על כל ישראל ומסוברין ית מלכא וית אנש ביתיה ירחא בשתא מטי לחד לסוברא׃ ואילין שמהתהון בר חור בטורא דבית אפרים׃ בר דקר במקץ ובשעלבים ובית שמש ואילון דמבית חנן׃ בר חסד בארובות דיליה סוכו וכל ארע חפר׃ בר אבינדב כל פלכי דאר טפת בת שלמה הות ליה לאיתו׃ בענא בר אחילוד תענך ומגדו וכל בית שאן די בסטר צרתן מלרע ליזרעאל מבית שאן עד מישר מחולה עד מעבר ליקמעם׃

כי אם רע לבדעזרא: רעה ג׳ וסי׳ ויבא חושי רעה. ויהי כאשר בא חושי. וזבוד בן נתן כהן רעה: ואת ביתו ז׳ בקריאה וסי׳ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו. וינגע יי׳ את פרעה נגעים. והנה כל איש ישר׳. וכלכלו את המלך. ואת ביתו בנה שלמה. וזה דבר המס. ויהי מקץ עשרים דדברי הימים: דאר ד׳ כתובי׳ כן וסי׳ נמסר ביהושע סימן י״ז:

רדק

וברית נחשת. נלה מה שכתוב בתורה דלתים ובריח כי בריח נחשת ר"ל: באשר ובעלות. בנחלת אשר ובעלות שהיה מארץ יהודה: ונציב אחד אשר בארץ. בכל הארץ אשר זכר היה נציב אחד ממונה על שנים עשר הנציבים לגבות מכל אחד הכסף לכלכל המלך ורז"ל מהם אמרו כמו שפי' ומהם אמרו ונציב אחד לחדש העבו': כחול אשר על הים. כמו על שפת הים והספור הזה ר"ל כי היו מבורכים בימי שלמה בפרי בטנם והיו רבו' וכן בפרי בהמתם ובפרי אדמתם והיו אוכלים ושותים ושמחים כי לא היה להם פחד מאויב: מושל בכל הממלכות. שהיו יראים ממנו ומגישים לו מנחה ועובדים אותו: מן הנהר ארץ פלשתים. כתרגומו מן נהר פרת עד ארע פלשתאי: בריאים. שמנים ומפוטמים ות"י פטימיא וכן ועגלון איש בריא וכן להבריאכם: רעי. מן המרעה אבל הבריאי' הם המפוטמי' בבית: וברבורים אבוסים. ת"י ועופא פטימיא ולא פי' איזה עוף הם וי"מ כי הם העופות המגורשים כי הם שמנים מהאחרים ודברי רז"ל עוף הבא מברבריא נקראים ברבורים על שם מקומם: כי הוא רודה. הטעם כי האיל וצבי ויחמור וברבורים אבוסים שהיו בשלחנו בכל יום שהיו מביאי' לו מנחה מכל עבר הנהר כי מושל בהם היה כלומר היו יראים ממנו ומגישים לו כל מלכי עבר הנהר מנחה תמיד: מתפסח ועד עזה. מדינות הם בעבר הנהר ורז"ל נחלקו בזה מהם אמרו תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם ומהם אמרו תפסח ועזה סמוכות הי' וכמו שמלך על תפסח ועל עזה כן מלך על כל העולם כלו: ארבעים אלף ארות סוסים. ובדברי הימים ארבעת אלפים ארות סוסים פירשו רז"ל ארבעים א' אצטבלאות ובכל אחת היו א' ארבעת אלפים סוסים או ארבעים אלף אצטבלאות ובכל אחת א' ארבעים סוסים ופירוש ארות אבוסים ת"י אבוס בע"ז אוריא דמרוהי ואמרו חכמ' ל' כי עבר על לא ירבה לו סוסים אפי' לא ירבה לו סוסים בטלי' וכיון שלא היו לו אלא שנים עשר אלף פרשים והיו לו ארבעי' אלף ארות סוסים הרבה סוסים בטלים היו לו ומה שהרבה שלמה סוסים ופרשים והוא לא היתה לו שום מלחמה לא עשה אלא לכבוד וגדולה כדי שילכו עמו כשילך ממקו' למקום וגם קצת מלחמה היתה לו כ כשלקח חמת צובה ועציון גבר: וכלכלו. והלא כבר זכר למעלה וכלכלו את המלך ואת ביתו למה חזר וכתב וכלכלו את המלך אלא כמו שזכר הסוסים אמר כי ג"כ היו נותני' מאכל הסוסים ובכלל הכלכלה היה גם כן מה שהיו צריכים הסוסים לאכול כמו שכתו' והשעורים והתבן לסוסים ולרכש והוסיף ג"כ ואת כל הקרב אל שלחן המלך כי למעלה זכר את המלך ואת ביתו והם התמידים בביתו ועתה הוסיף ואת כל הקרב אל שלחן המלך אנשים אחרים שיבואו לשלחן המלך לפעמים: לא יעדרו דבר. לא היו מחסרים דבר מכל הצורך אל שלחן המלך וי"ת לא מעכבין מידעם והוא טעם למה שזכר איש חדשו כלומר לא היו מעכבין שלא היה מביא כל אחד ואחד בחדשו: ולרכש. מין בהמה וי"א שהם פרדים בני הסוסיות כמו רוכבי הרכש: יביאו אל המקום אשר יהיה שם. הנציבים מהם היו מביאים צורך המאכל אל בית המלך מהם היו מביאים צורך מאכל הסוסים למקום שהיו שם הן מה שהיו בירושלם הן מה שהיו בערי הרכב: איש

רשי

חבל ארגב. ממונה היה עליהם לגבות מס המלך כי משפט המלכים לגבות יבאתו מן העם כמה שנאמר במשפט המלוכה בספר שמואל: ונציב אחד אשר בארץ. רב ושמואל פליגי חד אמר אחד ממונה על כולם הוא עזריה בן נתן האמור למעלה וחד אמר כנגד חדש העיבור: בריאים. פטומים על האבוס: רעי. מן האחו: וברבורים אבוסים. יש מרבותינו אומ' תרנגולין פטומין: ארבעים אלף אורוות סוסים. ובדברי הימים הוא אומר ארבעת אלפים פירשו רבותינו ארבעים אלף אורוות היו ובכל אחת ארבע אלף איצטבלאות או ארבעת אלפים אורוות ובכל אחת ארבעים אלף איצטבלאות: לא יעדרו דבר. אפילו של ימות החמה בימות הגשמים: והשעורין והתבן היו נותנים את הנציבים אל המקום אשר יהיה שם המלך: מחכמת

רלבג

ונציב אחד אשר בארץ. יתכן שהיה שר אחד מושל על אלו השרים יביאם לפרנס המלך וביתו איש חדשו או היה שם נציב אחד לחדש העבור וסבאור הראשון יותר נכון ואם היה כן הנה יחוייב שיהיה חלקו מארץ ישראל מעט יותר משליטית חלק אחר משאר השרים שהיו מפרנסין אותו חדש אחד בשנה: עשרה בקר בריאים. ר"ל שמנים: וברבורים אבוסים. הם עופות שמנים: ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים למרכבו. הנה ארות הם אבוסים שיאכלו שם הסוסי' והנה מצאנו בדברי הימים תמורת זה ארבעת אלפים ארות סוסים ומרכבות ודמה שמם מנה האבוסים ובזה המקום מנה הסוסים והרצון בו שהיו לו ארבעים אלף סוסים למרכבו באורות והנה היו עשרה סוסים בכל אבוס ולפי שאמ' אחר זה לסוסים ולרכש ידענו כי הרכש הוא מין אחד ממיני הסוסי' ואחשוב שהם היותר קלי המרוץ והם אשר ירכבו בהם במלחמה או ירצה בזה ארבעים אלף ארות סוסים למרכבו אך לא היו בהם כי אם ארבעת אלפים אוריות שהיו בהם סוסים ומרכבות: לא יעדרו דבר. הוא מענין איש לא נעדר: מחכמת

מחנימה ג' בקריא' וסי' ודוד בא מחנימה · ויהי כבא דוד מחנימה · אחינדב בן עדוא מחנימה: בענא ג' כתיב א' בקריא' וסימ' בענא בן אחילוד · בענא בן חושי · ועל ידם החזיק: ושתים ו' ה' חס' וא' מלא וסימ' נמסר בשמואל א' סימן ל': מגישים ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' מגשים מנחה ועבדים את שלמה · הם מגישים אליה

בֶּן־גֶּבֶר בְּרָמֹת גִּלְעָד לוֹ חַוֹּת יָאִיר
בֶּן־מְנַשֶּׁה אֲשֶׁר בַּגִּלְעָד לוֹ חֶבֶל אַרְגֹּב
אֲשֶׁר בַּבָּשָׁן שִׁשִּׁים עָרִים גְּדֹלוֹת
חוֹמָה וּבְרִיחַ נְחֹשֶׁת: אֲחִינָדָב בֶּן־
עִדֹּא מַחֲנָיְמָה: אֲחִימַעַץ בְּנַפְתָּלִי
גַּם־הוּא לָקַח אֶת־בָּשְׂמַת בַּת־שְׁלֹמֹה
לְאִשָּׁה: בַּעֲנָא בֶּן־חוּשָׁי בְּאָשֵׁר
וּבְעָלוֹת: יְהוֹשָׁפָט בֶּן־פָּרוּחַ
בְּיִשָּׂשכָר: שִׁמְעִי בֶן־אֵלָא בְּבִנְיָמִן:
גֶּבֶר בֶּן־אֻרִי בְּאֶרֶץ גִּלְעָד אֶרֶץ סִיחוֹן
מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וְעֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּנְצִיב
אֶחָד אֲשֶׁר בָּאָרֶץ: יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל
רַבִּים כַּחוֹל אֲשֶׁר־עַל־הַיָּם לָרֹב
ה אֹכְלִים וְשֹׁתִים וּשְׂמֵחִים: וּשְׁלֹמֹה
הָיָה מוֹשֵׁל בְּכָל־הַמַּמְלָכוֹת מִן־הַנָּהָר
אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְעַד גְּבוּל מִצְרָיִם
מַגִּשִׁים מִנְחָה וְעֹבְדִים אֶת־שְׁלֹמֹה
כָּל־יְמֵי חַיָּיו:
וַיְהִי לֶחֶם־שְׁלֹמֹה לְיוֹם אֶחָד שְׁלֹשִׁים
כֹּר סֹלֶת וְשִׁשִּׁים כֹּר קָמַח: עֲשָׂרָה
בָקָר בְּרִאִים וְעֶשְׂרִים בָּקָר רְעִי וּמֵאָה
צֹאן לְבַד מֵאַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר וּב
וּבַרְבֻּרִים אֲבוּסִים: כִּי־הוּא רֹדֶה
בְּכָל־עֵבֶר הַנָּהָר מִתִּפְסַח וְעַד־עַזָּה
בְּכָל־מַלְכֵי עֵבֶר הַנָּהָר וְשָׁלוֹם הָיָה
לוֹ מִכָּל־עֲבָרָיו מִסָּבִיב: וַיֵּשֶׁב
יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לָבֶטַח אִישׁ תַּחַת
גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ מִדָּן וְעַד־בְּאֵר
שָׁבַע כֹּל יְמֵי שְׁלֹמֹה:
וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה אַרְבָּעִים
אֶלֶף אֻרְוֹת סוּסִים לְמֶרְכָּבוֹ וּשְׁנֵים־
עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים: וְכִלְכְּלוּ
הַנִּצָּבִים הָאֵלֶּה אֶת־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
וְאֵת כָּל־הַקָּרֵב אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ־
שְׁלֹמֹה אִישׁ חָדְשׁוֹ לֹא יְעַדְּרוּ דָּבָר:
וְהַשְּׂעֹרִים וְהַתֶּבֶן לַסּוּסִים וְלָרֶכֶשׁ
יָבִאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם

בַּר גֶּבֶר בְּרָמוֹת גִּלְעָד דִּילֵיהּ כַּפְרָנֵי יָאִיר בַּר מְנַשֶּׁה דִּי בְגִלְעָד דִּילֵיהּ בֵּית פְּלַךְ טַרְכוֹנָא דִּבְמַתְנָן שִׁיתִּין קִרְוִין רַבְרְבַן מַקְפַן שׁוּר רָם דִּילְהֵין עַבְרִין דִּנְחָשָׁא: אֲחִינָדָב בַּר עִדּוֹא מֵרְבֵית מַחֲנָיִם: אֲחִימַעַץ בְּשִׁבְטָא דְבֵית נַפְתָּלִי אַף הוּא נְסִיב יַת בָּשְׂמַת בְּרַת שְׁלֹמֹה לְאִיתּוּ: בַּעֲנָא בַּר חוּשַׁי בְּשִׁבְטָא אָשֵׁר וּבְעָלוֹת: יְהוֹשָׁפָט בַּר פָּרוּחַ בְּשִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר: שִׁמְעִי בַּר אֵלָא בְּשִׁבְטָא דְבֵית בִּנְיָמִן: גֶּבֶר בַּר אוּרִי בְּאַרְעָא גִלְעָד אַרְעָא סִיחוֹן מַלְכָּא אֱמוֹרָאָה וְעוֹג מַלְכָּא דְמַתְנַן וְאִיסְטַרְטִיגָא חַד דִּי מְמַנָּא בְּאַרְעָא: יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל סַגִּיאִין כְּחָלָא דְעַל יַמָּא לִסְגֵי אָכְלִין וְשָׁתָן וְחָדָן: וּשְׁלֹמֹה הֲוָה שַׁלִּיט בְּכָל מַלְכְוָתָא מִן נְהַר פְּרָת עַד אֲרַע פְּלִשְׁתָּאֵי וְעַד תְּחוּם מִצְרָיִ מְקָרְבִי קוּרְבָּנָ וּפָלְחִין יַת שְׁלֹמֹה כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי: וַהֲוָה לַחְמָא דִשְׁלֹמֹה לְיוֹמָא חַד תְּלָתִין כּוֹרִין סוּלְתָּא וְשִׁיתִּין כּוֹרִין קִמְחָא: עַסְרָא תּוֹרִין דְפַטִּימָא וְעַסְרִין תּוֹרִין דְּרַעְיָא וּמְאָה עָנָא בַּר מֵאַיָּלִין וְטַבְיָן וְיַחְמוּרִין וְעוֹפַיָּא פַּטִּימַיָּא: אֲרֵי הוּא מְפַלַּח בְּכָל עִיבַר פְּרָת מִתִּפְסַח וְעַד עַזָּה בְּכָל מַלְכֵי עִיבַר פְּרָת וּשְׁלָמָא הֲוָה לֵיהּ מִכָּל עֲבָרוֹהִי מִסְחוֹר סְחוֹר: וִיתֵיב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לְרוּחְצָן גְּבַר תְּחוֹת פֵּירֵי גוּפְנוֹהִי וּתְחוֹת פֵּירֵי תְּאֵנוֹהִי מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע כָּל יוֹמֵי שְׁלֹמֹה: וַהֲווֹ לִשְׁלֹמֹה אַרְבְּעִין אַלְפִין אֻרְוֹת סוּסָוָן לִרְתִיכוֹהִי וּתְרֵי עֲסַר אַלְפִין פָּרָשִׁין: וּמְסוֹבְרִי אִיסְטַרְטִיגָא הָאִילֵין יַת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וְיַת כָּל דְּקָרִיב לְפָתוֹרָא דְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה גְּבַר יַרְחֵיהּ לָא מְעַכְּבִין מִדַּעַם: וְסַעוֹרַיָּא וְתִבְנָא לְסוּסָוָתָא וְלִרְכָשָׁא מַיְתַן לְאַתְרָא דִיהֵי תַּמָּן

והוא מוצקת · מגישים על מזבחי לחם מגואל · קדמא חס': ושלום ה' בקריא' וסי' כי הוא רודה בכל עבר הנהר · הנה בן נולד לך · ורוח לבשה את עמשי · כי ארך ימים ושנות חיים · חסד ואמת נפגשו: הקרב ז' בקריאה וסי' ובנסוע המשכן יורידו אתו הלוים · ואת אהרן ואת בניו תפקד · והחנים לפני המשכן קדמה · כל הקרב הקרב אל משכן ימות ב' בו · אתן את כהנתכם והזר הקרב · וכלכלו הנצבים האלה את המלך:

רשי

מחכמת כל בני קדם. מה היא חכמת בני קדם יודעים במזלות וכו' כדאיתא בפסיקתא דפרה אדומה וכל הפרשה הזאת נדרשת שם לפי משמעה: ויחכם מכל האדם. כמשמעו: איתן והימן וכלכל ודרדע. אחין היו ובני זרח בן יהודה בדברי הימים ובני זרח זמרי ואיתן היו לוים משוררים בני מחול היו יודעים ליסד מזמורים האמורים במחולות שיר שהיו הלוים אומרים על דוכנם מזמורי' שיסדו בספר תלים משכיל לאיתן האזרחי. ומ"א בפסיקתא מכל האדם זה אדם הראשון איתן האזרחי זה אברה' הימן זה משה וכלכל זה יוסף ודרדע זה דור המדבר מחול שמחל להם על מעשה העגל: שלשת אלפים משל. שלשת לימודי משלות שלש פעמים כתוב משלי שלמה בספר משלי: ויהי שירו חמשה. שלשה אלה ושיר השירי' וקהלת: ואלף בכל אחד כדי הוא לתלמוד: ומדרש אגדה שהיה אומ' בכל פסוק שלשת אלפים משל ועל כל משל אלף וחמשה טעמים: וידבר על העצים. מה רפואת כל אחת וכגון פלוני יפה לבנין פלוני וליטע בקרקע פלונית וכן על הבהמ' מה רפואתה ועיקר גדוליה ומאכלה. ומ"א מה ראה מצורע ליטהר בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכים ועל הבהמה ועל העוף מה ראה זה להיות כשר בשחיטה בסימן אחד וזו בשני סימנין ודגים וחגבים בלא כלום: לא יכול לבנות בית וגו'. לא היה רשאי מפני המלחמה והכתו' אומ' והניח לכם מכל אויביכם מסביב ואח"כ והיה המקום וגו' לשכנו תדרשו וגו': בצידונים

אביהו ז' וסי' נמסר בספר שפטים סוף סימן י"ד: אתה י"א ראשי פסוקים בתורה ובנביאים וסימ' אתה תהיה על ביתי ועל פיך. אתה הדבר את כל אשר אצוך. אתה עבר היום את גבול. אתה הראית לדעת. אתה ידעת

אִישׁ כְּמִשְׁפָּטוֹ׃ ל'
וַיִּתֵּן אֱלֹהִים חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה וּתְבוּנָה ל'
הַרְבֵּה מְאֹד וְרֹחַב לֵב כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל־ ל'
שְׂפַת הַיָּם׃ וַתֵּרֶב חָכְמַת שְׁלֹמֹה ב' מ"א
מֵחָכְמַת כָּל־בְּנֵי־קֶדֶם וּמִכֹּל חָכְמַת
מִצְרָיִם׃ וַיֶּחְכַּם מִכָּל־הָאָדָם מֵאֵיתָן ל'
הָאֶזְרָחִי וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדַרְדַּע בְּנֵי ל'
מָחוֹל וַיְהִי־שְׁמוֹ בְכָל־הַגּוֹיִם סָבִיב׃
וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל וַיְהִי
שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וָאָלֶף׃ וַיְדַבֵּר עַל־ ב' חד כתי' א' וחד כתי' ה' ובכילה שירה
הָעֵצִים מִן־הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וְעַד
הָאֵזוֹב אֲשֶׁר יֹצֵא בַּקִּיר וַיְדַבֵּר עַל־
הַבְּהֵמָה וְעַל־הָעוֹף וְעַל־הָרֶמֶשׂ וְעַל־ ל' ל'
הַדָּגִים׃ וַיָּבֹאוּ מִכָּל־הָעַמִּים לִשְׁמֹעַ
אֵת חָכְמַת שְׁלֹמֹה מֵאֵת כָּל־מַלְכֵי
הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת־חָכְמָתוֹ׃
וַיִּשְׁלַח חִירָם מֶלֶךְ־צוֹר י"ח ל'
אֶת־עֲבָדָיו אֶל־שְׁלֹמֹה כִּי שָׁמַע כִּי
אֹתוֹ מָשְׁחוּ לְמֶלֶךְ תַּחַת אָבִיהוּ כִּי ז'
אֹהֵב הָיָה חִירָם לְדָוִד כָּל־הַיָּמִים׃
וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה
אֶל־חִירָם לֵאמֹר׃ אַתָּה יָדַעְתָּ ז' ל"פ
אֶת־דָּוִד אָבִי כִּי לֹא יָכֹל ר'
לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיו

תרגום

גבר כהילכתיה׃ ל'
ויהב יי' חוכמתא לשלמה ל'
וסוכלתנותא סגי לחדא ופתיורת ל'
לבא כחלא דעל כיף ימא׃ ב' מ"א
וסגיאת חוכמת שלמה מחכמת
כל בני מדינחא ומכל חכמת
מצרים׃ וחכם מכל אנשא ל'
מאיתן בר זרח והימן וכלכול ל'
ודרדע בני מחול והוה שמיה סגי
בכל עממיא סחור סחור׃ ומליל
תלתא אלפין מתלין והואה ב' חד כתי' א' וחד כתי' ה' ובכילה שירה
תושבחתיה אלף וחמש׃ ואיתנבי
על מלכי בית דוד דעתידין למשלט
בעלמא הדין ובעלמא דאתי ל' ל'
דמשיחא ואתנבי על בעירא ועל
עופא ועל ריחשא ועל נוניא׃
ואתו מכל עממיא למשמע ית
חוכמת שלמה מכל מלכי ארעא
דשמעין ית חוכמתיה׃ י"ח ל'
ושלח חירם מלכא דצור
ית עבדוהי לות שלמה ארי שמע ז'
ארי יתיה משחו למיהוי מלכא
תחות אבוהי ארי רחימא הוה
חירם לדוד כל יומיא׃
ושלח שלמה לות חירם למימר׃ ז' ל"פ
את ידעת ית דוד אבא ארי לא יכיל ר'
למבני ביתא לשמא דיי' אלהיה

את דוד אבי. אתה תשמע השמים בהראה דנכרי דמלכים. אתה ידעת יי' זכרני ופקדני. אתה אל תירא עבדי יעקב בתראה. אתה בן אדם הגד את בית ישראל. אתה תאכל ולא תשבע: אתה תזרע:

רדק

איש כמשפטו. כמו שפסקו ביניהם זה יביא הכה וזה יביא הכה: ורחב לב כחול. ואין החול כמות המדה אלא כמות המספר ואף על פי שכתוב אשר לא ימד ולא יספר המדה ג"כ לענין מספר זכר אותה כמו שאמר והיה מספר בני ישראל ורחב הוא לענין מדה לא למספר אלא ר"ל רחב היה לו בכל דברי החכמה שהם כחול ורז"ל פירשו מה חול גדר לים כך היתה החכמה גדר לשלמה: בני קדם. בני מזרח היו ידועים בחכמה וכן כתיב כי מלאו מקדם ובדברי רבותינו ז"ל מה היתה חכמת בני קדם שהיו יודעים במזלות וערומים בטייר פירוש בטייר בלשון העופות וכן בערבי יקרא עוף אל טייר וכן בני מצרים היו יודעים בחכמה שבה היו נקראים החרטומים: מאיתן האזרחי. כתרגומו מאיתן בר זרח אלה הארבע מצאנו אותם בבני זרח בן יהוד' איתן והימן וכלכל ודרדע והנה אומר כי השלשה אלה היו בני מחול אם כן לא היו הם ובלויים מצאנו בתלים במשוררי' משכיל לאיתן האזרחי משכיל להימן האזרחי ומצאנו בדברי הימים בבני גרשון בן לוי בן אתני בן זרחי ואפשר שזה הוא איתן האזרחי ואיתני ואיתן קרובים הם והימן מצאנו בבני קהת הימן המשורר אבל כלכל ודרדע לא מצאנו אותם בלוים ורבותינו ז"ל דרשו ויחכם מכל האדם זה אדם הראשון ומה היתה חכמתו של אדם הראשון שקרא מחכמתו שמות לכל הבהמה ולכל עוף השמי' מאיתן האזרחי זה אברהם אבינו שנאמ' משכיל לאיתן האזרחי הימן זה משה שנאמר בכל ביתי נאמן הוא וכלכל זה יוסף שנאמר ויכלכל יוסף דרדע זה דור המדבר דור שיש בהם דעה בני מחול שמחל להם מעשה העגל: שלשת אלפים משל. אינם נמצאים אצלינו וכן ויהי שירו חמשה ואלף כי רבים ספרים אבדו מישראל בגלותם וכן מה שחבר בחכמת הטבע כמו שאומר וידבר על העצים שהודיע טבעם ורפואתם וכן על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים בכל מה שתחת גלגל הירח גברה חכמתו וחבר בהם ספרי' ואינם נמצאי' אצלינו. ובדרש חזרנו על כל המקראות ולא מצאנו שדבר אלא קרוב לשמנה מאות פסוקים אלא מהו וידבר שלשת אלפים משל מלמד שעל כל פסוק ופסוק שאמר יש בו שנים ושלשה טעמי' כדאת אמרת נזם זהב וחלי כתם: וידבר על העצים. משכימה מצורע כטהר בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכים בעץ ארז ואזוב על ידי שהגביה עצמו כארז לקה בצרעת כיון שמשפיל עצמו כאזוב נטהר ונתרפא: על הבהמה ועל העוף. משכימה בהמה נתרת בשני סימנין ועוף בסימן אחד כתוב אחד אומר מן היבשה נברא העוף דכתיב וייצר יי' אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים וכתוב אחר אומר מן המים נברא דכתיב ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף אלא מן הרקק נבראו: ועל הרמש. משכימה שמונה שרצים שבתורה הצדן והחובל בהם חייב ושאר שרצים פטור מפני שיש להם עורות: ועל הדגים. משכימה בהמה חיה ועוף טעונין שחיטה ואין הדגים טעונין שחיטה שנאמר ואם את כל דגי הים יאסף להם באסיפה בעלמא כגון ו"את פסוק וידבר על העצים כן ואתנבי על מלכי בית דוד וגו' כבעמוד: מאת כל מלכי הארץ. מלכי הארץ היו באים אל שלמה לשמוע חכמתו והעמים היו באים אבל מלכיהם בשובם משלמה לשמוע חכמתו: וישלח חירם. שלח עבדיו אל שלמה להקים עמו אהבת דוד אביו ואם יבקש דבר מאתו ישלח לו כמו ששלח לדוד אביו עצי ארזים: וישלח שלמה. ביד מלאכי חירם השיב לו זה הדבר: מפני

רלבג

מחכמת כל בני קדם ומחכמת כל מצרים. ירמה שבימי שלמה היתה חכמה גדולה בשתי אלו האמות: איתן והימן וכלכל ודרדע. ולזה קרא שם איתן האזרחי להיותו בן זרח ואמר בני מחול להעיר שהם היו לחכמתם ראויים להלל הם במחול או היו שתי שמות לזרח ר"ל שנקרא שמו גם כן מחול: וידבר שלשת אלפים משל. ירמה שמאלו המשלים שכלל אותם ספר משלי ומאותם השירים כבחר השיר אשר כלל אותו ספר שיר השירים ולזה אמר בראש ספר משלי משלי שלמה בן דוד מלך ישראל לדעת חכמה ומוסר וכו' ר"ל שאלו המשלים לבד יהיה תועלתם באלו הענינים שזכר פה ואולם שאר המשלי' שדבר שלמה לא היה תועלתם לאלו הדברים ולזה לא נכתבו באלו הספרים הנכתבים ברוח הקדש ולזאת הסבה אמר גם כן בראש ספר שיר השירים שיר השירים אשר לשלמה ר"ל שזה השיר הוא הנבחר שבשירים אשר לשלמה: וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון וגו'. הנה זה הדבור הוא להודיע סבותיה' ויסודותיה' ומשיגיהם העצמיים וזהו העיון הטבעי בהם וידמה שהודיע עם זה תועלותיהם ברפואות האדם למזונותיו והנה כלל עיונו כל הצמחי' מהיותר נכבד עד היותר פחות והנה הבחין עניינם בכבוד וזולת כבוד מצד פעלותיהם ואיבריהם ומצד טבע המזון שיזונו ממנו וזה שכאשר תהיינה פעלותיהם יותר שלמות תהיה צורתם אשר סודרו ממנה אותם הפעלות יותר נכבדות וגם כן הנה מה שממנו יותר מתיחס לטבע הדומם ויותר גם החמר הוא יותר מעט בכבוד כי המזון דומה באופן מה לנזון ולזה הוא מבואר כי הארז אשר בלבנון הוא יותר נכבד ההרכבה מהאזוב אשר בקיר כי פעלות הצמח ההוא יותר שלמות מאד ואיבריו יותר רבים ומזון האזוב הוא יותר גס ולזה היה שיצא בקיר ובכלל הנה כתבאר מזה המקום שהוא דבר בכל הצמחים מן היותר גדול ועד היותר קטן ומן היותר נכבד ועד היותר פחות ודבר גם כן בזה האופן על החי ההולך ועל הרומש על הארץ ועל המעופף ועל הדגים והנה זכרם בהדרגה החי ההולך הוא יותר נכבד מהעוף ולזה הוא עושה ב"ח בגופו והעוף לא יעשה כן אבל יעשה ביצה שלימה ואולם רמש הארץ יעשה ביצה חסרה התבאר גם כן מענין אחר כי הוא יותר פחות מצד המזונות שיזונו מהם יותר קרובים לטבע הדומם וזה כלל לכל מיני השרצים האלו והנה רמש הארץ יותר נכבד מהדגים כי הדגים יעשו ביצה שלמה ויעשו מהם רבוי מופלג לחולשת החום היסודי אשר יצטרך ביצירתם והנה באור אלה הדברים כלם הוא ראוי בספר הצמחים ובספר ב"ח ושם בארנו הרבה מאלו הדברים: ויהי

רדק

מפני המלחמה. לא רצה לגלות לו הטעם כי הא־ל מנעו כי לא היה כבוד אביו ואת׳ לו זה הטעם הנראה ׃ אשר סבבוהו ׳כל מלחמה ומלחמה וכן כי תקראנה מלחמ׳ ות׳ עבדי קרבא דאקפוהו ׃ רגלו. כן כתיב וקרי רגלי הכתוב אומר על דוד כי גם לדוד שם אויביו תחת כפות רגליו והקרי אומר על שלמה כלומ׳ אני אים מנוחה ולא היתה לי מלחמ׳ וים לי פנאי לבנות הבית ׃ הניח יי׳ אלהי ׃ כי אחר המנוחה היתה המצוה לבנות בית המקד׳ כמו שכתוב והניח לכם מכל אויביכ׳ מסביב וגו׳ והיה המקום אשר יבחר וגו׳ לשכנו תדרשו ׃ מן הלבנון. הלבנו׳ בארץ ישר׳ היה ולא היה שואל ממנו העצים אלא שישלח לו חרשי עץ שידעו לכרות העצים וכן שלח לדוד חרשי עץ ׃

רשי

כצדונים. שכינים ליער לצר אחר היו ובממשלתו של חירם ׃ אשימם דוברות. רפסודות קורא להם בדברי הימים ובלשון אשכנז ווילוס ובלעז ר״ץ קושרין העצי׳ זה עם זה ומציפים אותן על פני המים ומוליכין אותן כמו שמוליכין ספינה ׃ עד המקו׳ אשר תשלח אלי. אשר תודיעני להביאם שם ׃ ונפצתים שם. כשמתיר אגדן ומוציאן אל היבשה

והנני ג׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסדר נח ׃ צוה ג׳ וסי׳ נמסר ביהושע סימן ד׳ ׃ צידנים ה׳ חס׳ ול׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בספר שפטים סימן י״ח ׃ חירום ג׳ מלאים וסי׳ ויהי חירום נתן לשלמה ׳ ובוני חירום והגבלים. ויעש חירום

מפני המלחמה אשר סבבהו עד תת־
יהוה אתם תחת כפות רגלו ׃ ועתה
הניח יהוה אלהי לי מסביב אין שטן
ואין פגע רע ׃ והנני אמר לבנות
בית לשם יהוה אלהי כאשר דבר
יהוה אל־דוד אבי לאמר בנך אשר
אתן תחתיך על־כסאך הוא־יבנה
הבית לשמי ׃ ועתה צוה ויכרתו־
לי ארזים מן־הלבנון ועבדי יהיו
עם־עבדיך ושכר עבדיך אתן לך
ככל אשר תאמר כי אתה ידעת כי
אין בנו איש ידע לכרת־עצים
כצדנים ׃ ויהי כשמע חירם את־
דברי שלמה וישמח מאד ויאמר
ברוך יהוה היום אשר נתן לדוד בן
חכם על־העם הרב הזה ׃ וישלח
חירם אל־שלמה לאמר שמעתי את
אשר־שלחת אלי אני אעשה את־
כל־חפצך בעצי ארזים ובעצי
ברושים ׃ עבדי ירדו מן־הלבנון
ימה ואני אשימם דברות בים עד־
המקום אשר־תשלח אלי ונפצתים
שם ואתה תשא ואתה תעשה את־
חפצי לתת לחם ביתי ׃ ויהי חירום
נתן לשלמה עצי ארזים ועצי
ברושים כל־חפצו ׃ ושלמה נתן
לחירם עשרים אלף כר חטים מכלת
לביתו ועשרים כר שמן כתית כה־
יתן שלמה לחירם שנה בשנה ׃
ויהוה נתן חכמה לשלמה
כאשר דבר־לו ויהי שלם בין חירם
ובין שלמה ויכרתו ברית שניהם ׃
ויעל המלך שלמה מס מכל־ישראל

ל׳ וחס׳ מן קדם עבדי קרבא דאקפוהי
תל׳ ק׳ עד דמסר יי׳ יתהון תחות פרסת
ריגלוהי ׃ וכען אניח יי׳ אלהי לי
מסחור סחור לית שטן ולית פגע
ג׳ בקריא׳ ביש ׃ והא אנא אמר למיבני
ביתא לשמא דיי׳ אלהי כמא דמליל
יי׳ עם דוד אבא למימר ברך דאתן
תחותך על כורסי מלכותך הוא
ג׳ ׳ב יבני ביתא לשמי ׃ וכען פקיד
ויקצצון לי ארזין מן ליבנן ועבדי
ב׳ הנהמה יהון עם עבדך ואגר עבדך איתן
לך ככל דתימר ארי את ידעת ארי
ב׳ בכיתתי טעדים לית בנא גברא דידע למיקץ אעין
כצידונאי ׃ והוה כד שמע חירם
ה׳ חס׳ ט׳ בטע׳ בכיפ׳ ית פתגמי דשלמה וחדי לחדא
ואמר בריך יי׳ יומא דין דיהב לדוד
בר חכים על עמא סגיאה הדין ׃
ח׳ וכל עתרא דכו׳ ושלח חירם לות שלמה למימר
שמעית ית דשלחתא לותי אנא
אספיק ית כל צורכך באעי ארזין
ובאעי בירוון ׃ עבדי ייחתון מן
ליבנן לימא ואנא אשוינון א
ל׳ חס׳ וח׳ ח״ל תורגסין בימא עד אתרא דתשלח
ל׳ ב׳ בתרי ליס׳ ל׳ לי ואירמינון תמן ואת תטול ואת
תספיק צורכי למתן מזון לאנש
ל׳ ביתי ׃ והוה חירם יהיב לשלמה
ג׳ ח״ל אעי ארזין ואעי בירוון כל צורכיה
׃ ושלמה יהיב לחירם עסרין
אלפין כורין חיטין פרנוס לאנש
ביתיה ועסרין כורין משחא כתישא
ל׳ וחס׳ כדין יהיב שלמה לחירם שנא
בשנא ׃ ויי׳ יהב חוכמתא
לשלמה כמא דמליל ליה והוה
ו׳ בטע׳ רביע רפ׳ ח׳ חס׳ שלמא בין חירם ובין שלמה וגזרו
קיים תרויהון ׃ ומני מלכא
שלמה מסקי מסין מכל ישראל

כצדונים. צידון וצור קרובים וחירם היה מושל על כלם וכן זוכר אותם ביחד מה אתם לי צור וצידון כי חכמה מאד ׃ דוברות. הם הקורות הגדולו׳ שקושרין ראשיהן ביחד ומשליכין אותם בים לכן נקראו דוברות תרגום וינהג ודבר ׃ ונפצתי׳. אתירם ואשליכ׳ שם וכן תרגו׳ ואירמינון תמן ואמר בו לשון נפוץ שהוא ענין פיזור על הסבר לפי שהדוברות כ כשמוליכין אותם בים הם ק קשורות בראשיהם וכשמוציאין אותם ליבשה מתירין הקשרים ומנפצים הקורות הנה והנה ׃ לחם ביתי. בשכר עבדי שיכרתו העצים ויוליכום עד המקום אשר תרצה ופי׳ ביתי האוכלים על שלחני ומה שזכר בדברי הימים הוא למאכל החוטבים כורתי העצים ׃ מכולת לביתו. כמו מאכל ומשפט המלה מאכולת ונבלעה האלף ברגש וכ״תי פרנוס לאנש ביתיה ׃ שנה בשנה. כל זמן שהתעסקו עבדי חירם במלאכת שלמה ׃ ויי׳ נתן חכמה לשלמה. טעם הספור הזה הנה כי ברוב הבנינו׳ אשר בנה נראתה חכמתו כמו שאמר׳ מלכת שבא ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה והבית אשר בנה וגו׳ ׃ ויהי שלום. והלא גם עם המלכים האחרים היה לו שלו׳ אלא שלום קיים וחזק בברית שכרתו שניהם והספיק לו עצים לבנין זה אשר בנה ׃ ויעל המלך שלמה מס. כמשפט המלוכה כמו שנ׳ ואתם תהיו לו לעבדים ופירוש על המס כמו שפירשנו בספר שמואל ׃ ויהי

כל עץ ועץ לעצמו הוא קרוי ניפוץ דיפצ״יר בלע״ז ׃ מכולת לביתו. לשון מאכל ׃ שמן כתית. שמן נקי שאין זתים נטחנים בריחים אלא כותש במכתשת ואין מעלה שמרים כל כך כמות הטחון ׃ ויהי

רלבג

ויהי כשמוע חירם את דברי שלמה. יתכן שלא אמר זה על אלו הדברים ששלח לו ש שלמ׳ כי לא היה בהם על מה שישמח מצד החכמה שהיה נראה בהם אלא שנאמר כי כאשר שמע דברי ש שלמה בחכמ׳ הנפלאה שהיתה בו לפי מה שספרו לו המגידים שמח מאד והודה לשי׳ שנתן לדוד בן חכם יושב על כסאו והנה אמר זה להורות על שמרוב אהבתו את שלמה נתרצה חירם לעשות חפץ שלמה והנה עם כל זה היו דברי שלמה לחירם בחכמה ולזה שלח לו שהוא יעשה חפצו ת משכר עבדיו בכל א אשר יאמר להיותם יותר בקיאי׳ במלאכת כריתת העצים ובשען שלא יכביד לשאול חירם מפני אהבתו את דוד ולזה הודיע לו כי מרצון דוד היה ל לבנותו אך מפני שלא יכול נעתק הענין אל שלמה והייטירו גם כן בדבריו אל שזה הבית יהיה נבנה לשם יי׳ אשר בידו להשפיל ולהכניע כל האויבים והשונאים כאילו כלל בדבריו הפיוס והאיום יחד. והנה הוסיף חירם ואמר שהוא י

את הסירות דמלכים ׃ ויי׳ ז׳ בטעמא ר״פ בקריאה וסי׳ המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ׳ נתן חכמה לשלמה כאשר. נתן קולו לפני חילו. הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סער. שב את שבות איוב בהתפללו. ברך את אחרית איוב. ויי׳ השמיע את מחנה ׃ שלם ח׳ חס׳ וסי׳ נמסר בסדר וישב ולעיל בסיפרא סימן כ׳ ׃

יעשה כל חפצו בעצי ארזים ובעצי ברושים ויעבירם לו הים ויוציאם אל היבשה אל המקום אשר יבחר שלמה ושם יתיר הקשרים אשר נקשרים בהם העצים קצתם בקצת. והנה הרצון בדוברות קשירת העצים קצתם בקצת באופן שיוכלו החובלים להעבירם הים ראדי״ץ בלע״ז ׃ ונפצתים. ר״ל אתיר הקשרים בדרך שיהיו מוכנים לנשוא עץ עץ בפני עצמו ודומה שהים היה מגבול מלכות חירם ולזה רצה חירם להעביר העצים לשלמה עד גבול מלכות שלמה ׃ מכולת לביתו. ר״ל לאכול לביתו ׃ שמן כתית. והוא הנבחר שבשמנים כמו שנתבאר בתורה מענין שמן המנורה והנה היו כותשין הזיתים במכתש בלא טחינה ומה שהיה יוצא ממנו מן השמן הוא שמן כתית ואחר זה טוחנוהו להוציא הנשאר מהשמן וכבר נזכר בספר דברי הימים מה שהיה נותן שלמה בשכר עבדי חירם לשנה אחכם בזה המקום זה מה שהיה נותן שלמה לחירם שנה בשנה ׃ ויי׳ נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו ויהי שלום בין חירם ובין שלמה. מגיד שרוב חכמת שלמה היתה סבה אל שהיה שלום בין חירם ובין שלמה כי מפני חכמתו אהב אותו חירם ׃ ויעל המלך מס מכל ישראל. הנה היה ענין זה המס כמו שנזכר שהוצרכו לברור מישראל שלשים אלף יהיו על מלאכת כריתת העצים והבאתם באופן שלא יכבד מאד עליהם והוא שסבב יחלקו לשלש כתות תהיה כל כת חדש אחד בלבנון ושנים חדשים בביתו. והנה

רשי

ויהי המס · עולה לסכר של שלשים אלף איש: חליפות · כמו שמשיים ואומר חדש יהיו בלבנון כשהיו עשרת אלפים איש בתשרי בלבנון והעשרים אלף איש בביתו ובמרחשון מתחלפין עשרת אלפים השניים ויוצאים ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובכסלו יוצאים עשרת אלפים השלישי' ויוצאין ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובכסלו יוצאין עשרת אלפים השלישי' ואלו חוזרים לביתם ובטבת יוצאין הראשונים וחוזרים ללבנון וכן חוזרים חלילה נמצאו כל ע עשרת אלפים שבהם חדש בלבנון ושנים חדשים בביתם: על המס · לגבותו: שבעים אף נושא סבל · להביא האבני' מן ההר לעיר ושמוני' אלף החוצבים אותם בהר הרי מאה וחמשים אלף וכולם גרים גרורים היו ש שנתגיירו מחמת ג גדולת שלמה ושולחנו וכן כתוב בדברי ה הימים ויספר שלמה את כל הגרי' וימצאם מאה וחמשי' אלף ויעש מהם שבעים אף וגו': שרי הנצבים · נוגשים ונציבים על עושי ה המלאכ': שלשת אפים ושלש מאות · ובדברי הימים הוא אומ' ושש מאות אומ' אני שלשת אלפי' ושלש מאות היו ממונים על מאה וחמשים אלף שכל אחד ממונה על ארבעים וחמשה ויותר והשלש מאות שנוספים בדברי הימים היו ממונים על כולם שכל אחד ממונה על חמש מאות ויותר ותדע שהרי יש עוד שני כתובי' בדבר זה מכחישין. זה את זה שנ' בו בספר זה ואלה שרי הנצבים אשר לשלמה חמש מאות וחמשים ובדברי הימים הוא אומר מאתים וחמשים הרי ארבע מקראות מכחישין זה את זה אבל יש לנו לפרש שמקראות האחרונים ממונים על כולן ולשלמה היו אלו הגרים להיות נושא סבל ולחצב בהר והיו לו שאר עושי המלאכה לעדי המסכנות שהם אזרחיים שאלו הכתובים אמורי' שם ובספר מלכים מנה את הנציבים הגרים שני מניינים שרי הארבעים והחמשה לבדם והשלש מאות החשובים כירף עם מאתים וחמשים שהיו ממונים על עושי ערי המסכנות ומנה חמש מאות והחמשים שרים ובדברי הימים מנה כל נציבי הגרים לעצמן הגדולים עם הקטנים שלשת אלפים ושש מאות וכולן גרים ונציבי ערי המסכנות שהיו ישראל מאתים וחמשי' מנה לעצמן: הרודים בעם העושים במלאכה. הנוגשים את העם עושי המלאכה: ויסעו · מן ההר לשון עקירה: אבנים יקרות · כבדות: אבני גזית · כפסלות ומסותתות ואת"ו והרי כבר נאמר ומקבות והגרזן לא נשמע בבית בהבנותו פי' כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו אלא שהיה משתת מבחוץ ומכניס ובונה מבפנים כך מדרש בקוטה: ויפסלו · בהרים: והגבלים · אומה ששמה גבל ובקיאים לסתת אבנים ולבנות כמה שנ' בנר זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדקך: ויכינו · לשון הזמנה: בחדש

הבית ד׳ קמצין בליש׳ וסי׳ יליד בית ומקנת · וכל אנשי ביתו יליד בית · ויעש לבית חלוני · ליסד את הבית · וכל אסף דכוו׳:

וַיְהִ֥י הַמַּ֖ס שְׁלֹשִׁ֥ים אֶ֖לֶף אִֽישׁ׃ וַיִּשְׁלָחֵ֣ם לְבָנ֗וֹנָה עֲשֶׂ֨רֶת אֲלָפִ֜ים בַּחֹ֙דֶשׁ֙ חֲלִיפ֔וֹת חֹ֚דֶשׁ יִהְי֣וּ בַלְּבָנ֔וֹן שְׁנַ֥יִם חֳדָשִׁ֖ים בְּבֵית֑וֹ וַאֲדֹנִירָ֖ם עַל־הַמַּֽס׃ וַיְהִ֧י לִשְׁלֹמֹ֛ה שִׁבְעִ֥ים אֶ֖לֶף נֹשֵׂ֣א סַבָּ֑ל וּשְׁמֹנִ֥ים אֶ֖לֶף חֹצֵ֥ב בָּהָֽר׃ לְ֠בַד מִשָּׂרֵ֨י הַנִּצָּבִ֤ים לִשְׁלֹמֹה֙ אֲשֶׁ֣ר עַל־הַמְּלָאכָ֔ה שְׁלֹ֥שֶׁת אֲלָפִ֖ים וּשְׁלֹ֣שׁ מֵא֑וֹת הָרֹדִ֣ים בָּעָ֔ם הָעֹשִׂ֖ים בַּמְּלָאכָֽה׃ וַיְצַ֣ו הַמֶּ֗לֶךְ וַיַּסִּ֜עוּ אֲבָנִ֨ים גְּדֹל֜וֹת אֲבָנִ֧ים יְקָר֛וֹת לְיַסֵּ֥ד הַבָּ֖יִת אַבְנֵ֥י גָזִֽית׃ וַֽיִּפְסְל֞וּ בֹּנֵ֧י שְׁלֹמֹ֛ה וּבֹנֵ֥י חִיר֖וֹם וְהַגִּבְלִ֑ים וַיָּכִ֛ינוּ הָעֵצִ֥ים וְהָאֲבָנִ֖ים לִבְנ֥וֹת הַבָּֽיִת׃

ר׳ ל׳ ומ׳ל · בכל׳ חונה ב׳ · ל׳ ומס׳ · ד׳ קמץ וכל אסף דכ׳ · ג׳ מל׳ · ל׳

וַהֲוָה מַסְּקֵי מִסִּין תְּלָתִין אַלְפִין גַּבְרָא׃ וּשְׁלַחִינוּן לְלִבְנָן עַסְרָא אַלְפִין יַרְחָא מִשְׁתַּנַּן יַרְחָא הֲווֹ בְּלִבְנָן תְּרֵין יַרְחִין גְּבַר בְּבֵיתֵיהּ וַאֲדוֹנִירָם מְמַנָּא עַל מַסְּקֵי מִסִּין׃ וַהֲוָה לִשְׁלֹמֹה שַׁבְעִין אַלְפִין דְּנָטְלִין בְּכַתְפָּא וְתַמְנַן אַלְפִין דְּפַסְלִין בְּטוּרָא׃ בַּר מֵרַבָּנֵי אִיסְטַרְטִיגַיָּא דִּמְמַנַּן עַל עֲבִידְתָּא דִּשְׁלֹמֹה תְּלָתָא אַלְפִין וּתְלַת מְאָה דְּמַפַּלְחִין בְּעַמָּא דְּעָבְדִין בַּעֲבִידְתָּא׃ וּפַקִּיד מַלְכָּא וַעֲקָרוּ אַבְנִין רַבְרְבָן אַבְנִין יַקְרָן לְשַׁכְלָלָא בֵּיתָא אַבְנִין פְּסִילָן׃ וּפְסָלוּ אַרְדִּיכְלֵי שְׁלֹמֹה וְאַרְדִּיכְלֵי חִירוֹם וְאַרְגּוֹבְלַיָּא וְאַתְקִינוּ אָעַיָּא וְאַבְנַיָּא לְמִבְנֵי בֵיתָא׃

רדק

ויהי המס שלשים אלף איש · והנה מצאנו ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הגרים היו החוצבים והסבלים ואם תאמר כי כסף העלה מס על מספר שלשים אלף מה טעם לומ' חדש יהיו בלבנון ושנים חדשים בביתו אלא נאמר כי כריתות העצים בלבנון לא היתה עבודה קשה כמו חציבת האבנים בהר ונשיאם בכתף וכריתות העצים בלבנון לא היתה עבודה אא אומנות לכרות אותם ושם היו מביאי' בעגלות עד הים וגו' כי הגרים לא היו אלא מאה ו וחמשים אלף ושלשת אפים ושש מאות והנה עשה השבעים אלף סבלים ושמנים אלף חוצבים ושלשת אפים ושש מאות מנצחי' אם כן השלשים אלף שהיו ב בלבנון בני ישראל היו והיו שם עם עבדי חירום ואלה השלשים אף היו מתחלפים מחדש לחדש כי לא היו בלבנון מאלה שלשים אלף אלא עשרת אלפים בחדש וכל עשרת אלפים היו בלבנון ארבעה חדשים בשנה ושמנה חדשי' בביתו הנה שלשה פעמים עשרת אפים שלמה לגם השנה בלבנון והמשל לך בראובן ש שמעון ולוי כיצד הלך ראובן בתשרי ושמעון ולוי היו בביתם שמעון הלך במרחשון וראובן ולוי היו בביתם הלך לוי בכסליו וראובן ושמעון בביתם הלך ר ראובן בטבת ולוי ושמעון בביתם הלך שמעון בשבט וראובן ולוי בביתם הלך לוי באדר וראובן ושמעון בביתם וכן לששה חדשים האחרים: שנים חדשים · כמו ושנים חדשים וכן שמש ירח ראובן שמעון מלך שרים וזולתם: נושא סבל · פי' נושא משא ויהיה סבל שם ולא תואר או כתרגומו דנטלין בכתפא ויהיה אם כן סבל תואר לכתף ויהיה ענינו נושא בסבל כמו שאמר במשקל אחר והנושאי' בסבל וקראו הכתו' סבל או סבל לפי שהוא נושא המשא בכתפיו ואם יהיה הסבל תואר לאדם כמו שאומר בדברי הימים שבעים אלף נושא סבל יהיה ענינו בחסרון וי"ו נושא וסבל כמו שמש ירח ופירושו נושא נושא ונסיע האבנים בהר ממקום למקום וסבל שמביא האבן בכתיפיו עד המקום אשר היו באים שם העגלות שלא היו יכולין לעלות בהר ואלה שבעים אלף ושמנים אלף מן הגרים מן האומות כמו שאומר בדברי הימי' ספפר שלמה הגרים ומצאם מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות ועשה שבעים אלף נושא סבל ושמנים אף חוצב בהר והשלש אלפים ושש מאות מנצחי' להעביד את העם כמו שאומר הנה הרודים בעם אלא ששם אומר שלשת אפים ושש מאות והנה אומר שלש אלפים ושלש מאות ואלו השלש מאות היתרים במנצחים היו על שלשת אלפים ושלש מאות והיו מנצחים על מנצחים כמו שוטרים ונוגשים: ויסיעו · כתרגומו ועקרו כזה לחוצבים בהר שיחצבו ויסיעו מן ההר אבנים גדולות ליסוד הבית ואותם הם שאומ' עליהם אבני עשר אמות ואבני שמנה אמות ולשאר הבנינים יחצבו אבנים קטנות והם הנקראי' אבני גזית וכן אומר בסמוך מלמעלה אבנים יקרות במדות גזית ויהיה אבני גזית חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ופירושו אבנים גדולות ליסוד הבית ואבני גזית לשאר הבנין מלמעלה ואבן גזית היה ידוע ביניהם מדתה כמו שאומר בסמוך במדות גזית כמו שהיה ידוע בימי חכמי המשנה מדת הגזית חמשה טפחים אבל של שלמה היו יותר גדולות אבל מדה ידועה היה להם: יקרות · כבדות ואף על פי שאומר אבנים גדולות הוסיף במאמרו יקרות שהיו כבדות במשא כי אותן הם טובות ליסוד מן הקלות וי"ת אבנין יקרן תרגם יקרות כמשמעו כי היה מחצב האבנים בהר ידוע שהיו אבניו טובות ויפות מהמחצבים האחרים לפיכך היו יקרות כי לא היו נמצאות אלא באותו ההר וכל דבר שאינו נמצא יקרא יקר: והגבלים · אומנין ידועים לפיסול האבנים במדה הצריכה לקיר והוא מענין גבול שנותנין גבול לאבן בפסלם אותה ויש מפרשי' אנשי גבל כי אותם היו אומני אבן טובים כמו שאומ' זקני גבל וחכמיך היו בך מחזיקי בדקך ויונתן תרגם וארגובליא וכן תרגם ולגודרים ולחוצבי האבן ולארגובליא ולפסלי אבניא אם כן לדבריו יהיו הגובלים בוני הקיר ותרגם בוני שלמה ובוני חירם ארדיכלי והם האומנין הגדולים שיש אומנים אחרים תחתיהם ובוני שלמה ובוני חירם כולל פוסלי האבן ופוסלי העץ: בחדש

רלבג

והנה היה אדנירם על זה המס כי הוא היה על המסים: ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל · סבל הוא משא או הוא תואר לסובל המשא · והנה היה מספר החוצבי' בהר יותר רב מפני קושי החציבה בהר ההוא עם שמירתם באבנים שחצבו שיהיו באמות המוגבל להם · והנה אלו העושים במלאכה עם הרודי' בהם לעשות אותם לעשות המלאכ' היו כלם גרים כמו שנזכר בספר דברי הימים ושם זכר כי מנינם היה מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש מאות לפי מה שמנה אותם שלמה אחרי המנין שמנה אותם דוד ואחשוב שאלו הגרים היו מהגבעונים כי הם היו גרים תושבים לא גרי צדק והשמידם שאול מפני זה מהתיצב בכל גבול ישראל ועל זה מתו שבעה מבני שאול ואז שבו בארץ ישראל ולפי שהיו מחויבים לחטוב עצים ולשאוב מים לבית הש' כמו שמבואר בספר יהושע היו מוכרחים מפני זה לעשות זאת המלאכה והנה השלש מאות הנשארי' הם הנצבים שהיו כל אחד מהשוטרים הרודים בעם העושים במלאכה והשוטרים ההם היו שרי הנצבים ר"ל שימנום הנצבים שרים ורודים בעם העושים: אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית. ידמה שבחרס מהמחצב שתמצא בו יותר כבדות במשקלם כי הם יותר חזקות ולזה רצה שיהיה יסוד הבית מאבנים כאלו ר"ל שהם גדולות בעצמותם ורבות המקשיות והכובד: אבני גזית · שפסלום בכלי ברזל בדרך שתהיינה ישרות השטחים ונכונת הזויות בתכלית מה שאפשר כי בזה יהיה הבנין יותר קיים: ויפסלו בוני שלמה ובוני חירום והגבלים · ר"ל כי אחר שחצבו האבנים אלו החוצבים בסר פסלום בוני שלמה שהיו מישראל החכמים בזאת המלאכה והיו עמהם גם כן אומנים לעשות זאת המלאכה מבוני חירום ששלחם אל שלמה לעשות המלאכה עם הגבלים והם מעם גבל היו מהם בקיאים בזאת המלאכה ולזה עזרו יחד בה והם גם כן תקנו העצים ששלח חירום ופסלו אותם בדרך שיהיו נכונים לבנין הבית בזולת תקון אחר וזה כלו היה נעשה חוץ מהבית כמו שאמר אחר זה ומקבות והגרזן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו והיה זה כן להורות על שלמות הבית ולזה לא בא שם לבנינו דבר יהיה חסר לתקון אחר זולת הבניה: בשנה

בחדש זיו׃ הוא חדש אייר שהוא שני לחדשים כי ניסן ראש לחדשים ונקרא זיו כמו שפירשו רבו׳ ז״ל דאית ביה זיוא לאילני פירוש זוהר הפרחים והכנכים וכן תרגם יונתן בירח זיו נכניא׃ למלך שלמה׃ טעמו לשנה הרביעית לא לחדש השני שזכר הסמוך אליו וכמוהו רבים כי בשנה הרביעית למלכותו החל לבנות כן כתוב בדברי הימים ויחל לבנותו בשנת ארבע למלכותו׃ ויבן את הבית. החל לבנותו׃ ששים אמה ארכו. כל הבית בין הדביר והיכל כי ארבעים אמה היה ההיכל באורך והדביר עשרים אמה באורך וכן ברוחב במדת הבית מרובע היה הדביר׃ ושלשים אמה קומתו. ובדברי הימים והגובה מאה ועשרים והקרוב אלי בזה כי על האולם לבדו אמר שהיה גבהו מאה ועשרי׳ והגובה הזה היה לו עם העליות שעליו כי בספור מדות האולם אמר והגובה מאה ועשרים ועוד אמר שם על האולם וגנזיו ועליותיו ואם העליות היו על כל הבית כמו שנראה מדברי רבותינו ז״ל יהיה מה שאמ׳ שם והגובה מאה ועשרים עם העליות שעל הבית והיה גבוה הבית מן הקרקע עד הספון שלשי׳ אמה וגובה העליות תשעים אמה׃ והאולם. נקרא בלשון המקרא אולם מה שנקר׳ בלשון התלמוד בית שער׃ ארכו על פני רחב הבית. כי השטח הגדול במדה יקרא אורך והקטן רחב והנה אורך האולם לרחב הבית׃ על פני הבית. שלא היה מסוף ממנו אלא היה דבק בבית על פניו ועל רחבו צריך לומר זה׃ חלוני. כמו חלונים כמו כנעני כאמנים כמו כנענים אנשי מחוקה על הקיר וזולתם רבים כמו שכתבנו בספר מכלל׃ שקופים אטומים. תרגם יונתן פתיחן מלגיו וסתימן מלברא והוסיף בו עוד וחפין כליכסא בית אחת רישי שירית ארזיא ודברי רבותינו ז״ל בהפך זה שקופי אטומים שקופים מבחוץ ואטומים מבפנים לא לאורה אני צריך כלומר רחבים היו מבחוץ וצרים מבפנים הפך מנהג העולם לומר שאינו צריך לאור העולם׃ יציע סביב׳ הוא הנקרא צלע ונקרא תא ועשה סביב כל הבית סביב ההיכל וסביב הדביר מבחוץ אלה התאים וקרא אותם צלעות כי בשלשה שמות אלו נקראו ואחרי כן אומר איך בנה אותם עם קירו׳ הבית סביב ואמר כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה רוצה לומר כי קיר הבית היה רחב מלמטה והלך ומצר כלפי חוץ כנגד התאי׳ לפיכ׳ היציע התחתונ׳ חמש באמה רחבה וקרוי התחתונה שהוא קרקע התיכונה היה מונח מצד הבית על קיר הבית אמה אחת ועל אותה אמה לא היה בנין כי חלל היציע התיכונה היה והוא קיר הבית שהיה מצר ממה שהיה למטה אמה אחת כל גובה היציע התיכונה שהיה חמש אמות וזהו המגרעות שהוא אומר שנתן לבית חוצה הנה התיכונה שש באמה רחבה עם האמה שנוספת ברחבה בקיר הבית וקרוי התיכונה שהוא קרקע העליונה שהיא השלישית היה מונח על קיר הבית אמה אחת הנה העליונה שבע באמה רחבה כי שתי האמות נוספות ברחבה בקיר הבית הנה קיר הבית בעליונה היה צר ממה שהיה למטה בתחתונה שתי אמות וכל זה עשה כדי שלא יאחזו קורות התאים בקירות הבית בחורים שיעשו בקירות אלא על המגרעות היו נתונות קורות התאים כי לא יכלו לעשות חורים בקיר׃ והבית בהבנותו. זהו טעם למה שהקדים לבלתי אחוז בקירות הבית לפיכך הוא צריך לתת מגרעות בקיר הבית להניח שם ראשי קורות התאי׳ כי לא יכלו לעשות חורים בקיר להכניס הקורות כמו שעושין בשאר בנינים של חול כי כל כלי ברזל לא נשמע שם בבית בהבנותו ואבני הקיר היו מדה אחת כלם אם כן לא יתכן להניח שם חורים בבנין הקיר ולעשות שם החורי׳ אחר בנין הקיר גם כן לא יתכן כי לא נשמע כלי ברזל בבנין הבית ולטעם זה הכניסו פסוק זה בין ספור התאים וספור פתחי התאים׃ אבן

בחדש זיו. הוא אייר דאית ביה זיוא לאילני וכן תירגם יונתן זיו ניצניא׃ הוא החדש השני. למניין חדשים שהרי ניסן ראש השנה לחדשים׃ למלך שלמה. מוסב על השנה הרביעית רביעית למלכות שלמה וכן הוא אומר במקום אחר ויחל לבנותו בחדש השני בשנת ארבע למלכותו׃ ששים אמה. ההיכל והדביר יחד׃ והאולם על פני. לפני ההיכל בכניסתו׃ אורכו על פני רוחב הבית׳ אורך האולם לרחבו של ההיכל מן הצפון לדרום׳ כל מדה היתרה קרוייה אורך והפחותה קרוייה רוחב לפי שההיכל מדת מן המזרח למערב יתירה קרוייה אורך ובאולם שמדת מן הצפון לדרום יתירה בו קרוייה אורך מן הצפון לדרום ומן המזרח למערב קרוייה בו רוחב׃ על פני הבית. לפני הבית לצד מזרח׃ שקופים אטומים׳ רבותינו פירשו שקופים לשון ראייה ופתוחה והשקפה פתוחים מבחוץ ואטומים מבפנים׳ שנצרי׳ מבפנים שלא כדרך חלונות אחרות העשוין למאור להראות שאינו צריך לאורה׃ יציע. אפנטי״ץ בלע״ז ושלש שמות יש לה יציע תא צלע כך מפורש בבבא בתרא׃ את קירות הבית סביב׳ כנגד ההיכל ובית קדשי הקדשים הוא הדביר עשה צלעות מבחוץ לדרו׳ ולמערב ולצפון׃ וסוף המקרא הוא פירוש לראשו ויבן על קיר הבית סמוך לקיר הבית יציע סביב כיצד עשה את קירות ההיכל ולדביר עשה צלעו׳׃ ויעש. כמו עשה וכן עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה כמו היה לי לישועה׃ היציע התחתונה. בכל רוח ורוח היו התאים שלשה זה על זה ומדת ארכו לא כאמרה כאן ובמסכת מדות שנינו שלשי׳ ושמנה תאים היו חמשה עשר בצפון חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהן וכן בדרום ושמנה במערב שלשה על גבי שלשה ושנים על גביהם התחתונה חמש והאמצעית שש והעליונה שבע למה כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה קומת התא חמש אמות וכשעלה כותל ההיכל חמש אמות גרע את עוביו וכנס בו אמה לפני׳ והניח על אותה כניסה ראשי קורות גג עליית התא שהיא קרקעית לאמצעית וכשעלה עשר כנס אמה להניח ראשי קורות עליית האמצעית שהיא קרקע העליונה נמצאת אמצעית רחבה מן התחתונה אמה והעליונה רחבה מן התיכונה אמה׃ לבלתי אחוז בקירות. שלא לדבק ראשי הקורות דרך נקבים בקירות הבית שקילקול החומה הוא ואינו דרך כבוד׃ אבן

שמנים בשמנים ו׳ מ״ל וסי׳ נמסר בסדר בראשית ובספר שפטים סימן ד׳׃ למלך ג׳ חס׳ וסי׳ נמסר לעיל בספרא סימן ב׳׃ והשלישית ט׳ מ״ל וסי׳ נמסר בסדר שלח לך׃

וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה ו
וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה
הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי
לִמְלֹךְ שְׁלֹמֹה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת
לַיהוָה׃ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה לַיהוָה שִׁשִּׁים־אַמָּה אָרְכּוֹ
וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ׃
וְהָאוּלָם עַל־פְּנֵי הֵיכַל הַבַּיִת
עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ עַל־פְּנֵי רֹחַב
הַבָּיִת עֶשֶׂר בָּאַמָּה רָחְבּוֹ עַל־פְּנֵי
הַבָּיִת׃ וַיַּעַשׂ לַבַּיִת חַלּוֹנֵי שְׁקֻפִים
אֲטֻמִים׃ וַיִּבֶן עַל־קִיר הַבַּיִת יָצוּעַ
סָבִיב אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב לַהֵיכָל
וְלַדְּבִיר וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב׃
הַיָּצוּעַ הַתַּחְתֹּנָה חָמֵשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ
וְהַתִּיכֹנָה שֵׁשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְה
וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ
כִּי מִגְרָעוֹת נָתַן לַבַּיִת סָבִיב חוּצָה
לְבִלְתִּי אֲחֹז בְּקִירוֹת־הַבָּיִת׃
וְהַבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ

וַהֲוָה בְּאַרְבַּע מְאָה וְתַמְנַן שְׁנִין
לְמִיפַּק בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא
דְמִצְרַיִם בְּשַׁתָּא רְבִיעֲתָא בְּיֶרַח
זִיו נִיצָנַיָּא הוּא יַרְחָא תִּנְיָנָא
לְמִימְלַךְ שְׁלֹמֹה עַל יִשְׂרָאֵל וּבְנָא
בֵיתָא קֳדָם יְיָ׃ וּבֵיתָא דִי בְנָא
מַלְכָּא שְׁלֹמֹה קֳדָם יְיָ שִׁתִּין אַמִּין
אוּרְכֵּיהּ וְעַסְרִין פּוּתְיֵהּ וּתְלָתִין
אַמִּין רוּמֵיהּ׃ וְאוּלָמָא עַל אַפֵּי
הֵיכְלָא דְבֵיתָא עַסְרִין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ
עַל אַפֵּי פוּתְיָא דְבֵיתָא עֲסַר אַמִּין
פּוּתְיָא עַל אַפֵּי בֵיתָא׃ וַעֲבַד
לְבֵיתָא כַּוִּין פְּתִיחָן מִלְּגָיו וּסְתִימָן
מִלְּבָרָא וְחָפִין כְּלִינְסָא בֵית אַחֲדַת
רֵישֵׁי שִׁירִית אַרְזַיָּא׃ וּבְנָא עַל
כָּתְלֵי בֵיתָא זִיזָא סְחוֹר סְחוֹר
לְהֵיכְלָא וּלְבֵית כַּפּוּרֵי וַעֲבַד
מְחִיצַיָּא סְחוֹר סְחוֹר׃ מְחִיצָתָא
אַרְעִיתָא חָמֵשׁ אַמִּין פּוּתְיַהּ
וּמְצִיעֲתָא שִׁית אַמִּין פּוּתְיַהּ
וּתְלִיתֵיתָא שְׁבַע אַמִּין פּוּתְיַהּ אֲרֵי
נַפְקְתָא עֲבַד לְבֵיתָא סְחוֹר סְחוֹר
לְבָרָא מִן מְחִיצַיָּא לְמֶהֱוֵי רֵישֵׁי
שִׁירִיתָא נְיָחִין עַל זִיזָא וְלָא יְהֶוְיָן
שִׁירִיתָא מְעַבְּרָן בְּכָתְלֵי בֵיתָא׃
וּבֵיתָא בְּאִתְבְּנְיוּתֵיהּ

ו׳ מל׳ וכל ר״ת דכו׳ מנ״ה חס׳ ב׳ מל׳ ב׳ ג׳ יתס׳ ד׳ וכל אלף דכו׳ יצ׳יע ק׳ היציע ל׳ חס׳ ק׳ ט׳ מ״ל ל׳ ל׳ וחס׳

רלבג

בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלוך שלמה על ישראל וגו׳ ר״ל כי בשנה הרביעית למלוך שלמה על ישראל בחדש השני ממנה והוא חדש אייר החל שלמה לבנות הבית וכן כתוב בספר דברי הימים׃ והבית אשר בנה המלך שלמה ליי׳ ששים אמה ארכו. הנה זה הבית כלל מקום קדש הקדשים ומקום הקדש והנה מקום קדש הקדשים היה לפנים לפאת מערב אוכל מזה הבית עשרים אמה ושם היה ארון ברית יי׳ והארבעים אמה הנשארות הם מקום הקדש ושם היה השולחן והמנורה ומזבח הזהב ובזה היתם גם כן היה דבר המשכן שעשה משה׃ והאולם על פני היכל הבית׳ ר״ל לצד המזרח ממנו והנה היה ארכו דבק לרחב ההיכל שהוא עשרים אמה והיה נמשך ברחב עשר אמות עד שהיה האורך בין האולם וההיכל והדביר שבעים אמה ועשרים אמה רחב׳ והנה קומת האולם כתבאר בספר דברי הימים שהיה מאה ועשרים אמה והוא ככל גובה הקדש וקדש הקדשים׃ ויעש לבית חלוני שקופים אטומים. פירשו ר״ז״ל שהיו רחבים מבחוץ וצרים מבפנים להורות שאינו צריך להורה אלא כי זה דרך דרש כי כבר התבאר במופתים הנדסיים כי מפני היות החלונות רחבות מבחוץ והולכות בשפוע ירבה יותר האור בבית כמו שנזכר אחר זה ולפי שקומת הבית היתה שלשים אמה כמו שקדם הנה והיה אמרו ושדרות בארזים רומז אל תקרת שבית היו בה קורות ארזים והנה היתה התקרה התחתונה לעשרים אמה גובה כי בזה יהיה כפלו באורך וברוחב ובעומק וכמו שהיה במשכן שעשה משה כשוי יותר מאחר כן היה בזה הבנין׃ ויבן

רשי

אבן שלימה מסע. כמו שהסיעוה מן ההר על ידי השמיר כמות שהיא באה משם כתוכה בחומת הבנין ולא פתתוה בכלי ברזל ואבני גזית האמור למעלה מחלוקת היה בסוטה: פתח הצלע התיכונה אל כתף הבית הימנית. יונתן תירגם תיכונה זו כמו תחתונה לתיכונה בין עליונה לתחתונה שבחמש תאים שבדרום היא לה פתח אל החוץ בשורש התחתונה וזה התרגו׳ ובלולים יעלו אל ה התיכונה התיכונה תירגם יונתן מציעתא התאים הללו לא היו פתוחים אל החוץ אלא ג׳ פתחי׳ היו לכל אחד כך היא שנויים ב במסכת מדות אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ואחד לתא שעל גביו ולימד כאן שאחד מן ה התחתונים שבכותל דרומי היה לו פתח אל החוץ ודרך אותו פתח כולם: ובלולים יעלו. ממנה אל התיכונה שלמעלה ובלולים תירגם יונתן מסיבתא והוא שקורין בלשוננו ווי״ן בלע״ז ובלשון אשכנז ווינד״לש שטיין והוא בנין עומד אבני׳ עשוי מעלות מעלות וההולך בהן דומה כ כמקיף סביבות עמוד ועולין בו כמה וכמה אמות גבוה ואין צריך לפסע כשאר כולם כי היקפו הוא שיפועו: אל השלישים. כמו אל השלישיים: ויספון. לשון כסוי תקרה: גבים ושדרות בארזים. שתי תקראות אחת עשויה לכוי מלמטה ואחת של לוחי ארזים מלמעלה של גבים היא התחתונה ותירגם יונתן הכתוכין ולא ידעתי מה הן ושמעתי משמו של ר׳ מנחם זצ״ל שהם כפרים ארוגים כאים כמין כורה וקורין לו בלשוננו צ״ליר ובלשון אשכנז הימ״לי והוא לשון שמים שמי קורה ואני אומר שהם לבנים חלולות כחצי קנה עגול שעושין לכסויי בתים. גבים לשון ארמי גובתא דקניא והם היו למעלה והשדרות למטה. ושדרות לוחי ארזים סדורי׳ למעלה מן הגבים לדריסת הרגל כשעולין לראות בבדק הבית וכן תירגם שדרות בארזים ועילא מינהון סידרא דריכפת ריטי סריא ארזיא ריכפת לשון תכיפת וחבירו עבי שחקי׳ מריכפת עננין קלילין: חמש אמות קומתו. שלכל אחד ואחד הרי גובהן ט״ו אמות לבד עובי התקרה: ויאחז את הבית. הוא כיסוי הגג העליון והספון האמור למעלה והוא תקרת העלייה: מביתה

רדק

אבן שלמה מסע נבנה. כמו שהסיעו אותן מן ההר ושם היו פוסלין אותן במדת גזית אבל משהביאו האבנים לבית לא היו פוסלים מהם דבר אלא היו בונים אותן שלמות כמו שהביאו אותן מן ההר ויש מרבותינו זכרונם לברכה שאמרו כי אף בהר לא היו פוסלין אותן בשום כלי ברזל אלא בתולע אחת הנקרא שמיר וכשהיו נותנין אותו על גבי האבני׳ מתפתחות לפניו ואמרו והשמיר כמין שעורה הוא והיו נותנין אותו לתוך קנה של עופרת מלא מוכין ומלא סובין ואם היה כ נותנו אפי׳ על ההר היה בוקעו ובו היה שלמה חולק אבני כל בית המקדש ומי הביאו לשלמה הנשר הביאו לו מגן עדן שנ׳ ת׳ וידבר על הבהמה ועל העוף מה דבר לעוף שאל לו היכן השמיר קבוע והלך הנשר והביאו לו מגן עדן וזה אחד מן הדברים שהשליט הקדו׳ ברוך הוא הדרך בקשה ובו פסל משה אבני ה האפוד של משכן ובו פסל את הלוחות הראשונות ולוחות ה האחרונות וזה מדרך הקבלה היה אבלם מימי משה רבינו ואין להרהר אחריו: פתח הצלע. הצלע מלרע: אל כתף הבית הימנית. איננו אומר שהצלע היתה פתוחה לבית אלא אומר כי הפתח שהיה בין התחתונה לתיכונה היה לרוח דרומית של הבית וכן מה שבין התיכונה לעליונה הפתחים היו לצד רוח דרומית של הבית והנה אמר שהיו הצלעות פתוחות זו לזו ועתה אומר במה היו עולים מזו לזו לא במעלות אבנים ועצים אלא בלולים. ובלולים כתוב בוי״ו עם הדגש ובלול הוא עמוד חלול עשוי מעלות סביב והעולה בו עולה דרך היקף והיורד בו גם כן יורד דרך היקף וכן תרגם יונתן ובלולים ובמסבתא וכן תרגם הפסוק תרעא דמחיצתא ארעיתא פתיח לעיבר ביתא מימינא ובמסבתא סלקין מן ארעיתא לעיליתא באורח מציעיתא ויש לפרש לול ארוכה כלומר דרך ארוכה היו עולים מזו לזו ובדברי רבותינו ז״ל לול הפתוח מבית לעליה: אל השלישים. אל היציע השלישית שהיא העליונה ואומר השלישים בלשון רבים כי רבים היו היציעים סביב כל הבית מחוץ משלש רוחות דרום ומערב וצפון: ויבן את הבית. בנה הבית וכלהו תחלה ואחר כך ספן אותה כלומר כל קירותיו בנה תחילה ואחר כך הניח הקורו׳ שהוא הספון: גבים. שתי תקרות קרה הבית התחתון הוא הנקרא גבים ולמעלה מאותה תקרה אחרת מארזי׳ וכן תרגם יונתן וטליל ית ביתא בהכתוכין ועילא מנהון סדרא דריכפת ריטי שריית ארזיא ושריית פירושו קורות כמו בכל קורתי תרגומו בטלל שירותי ופי׳ גבים כמו עשה הנחל גבים שהוא חפירות והקורות ההם היו מצויירות בחתוכים בדמות גבים או יהיה פי׳ כפה שהיתה עשויה אותה תקרה כמין כפה וכן בדברי רבותינו ז״ל שלשה גובבין את הקומה ופירושו כמו כופפין: ושדרות. פירוש כי הארזים היו מונחים סדרים סדרים והתקרה התחתונה הנקראת גבים היתה של ברושים ושלמעלה ממנה של ארזים וכן אמר בדברי הימים ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים וזכר שמה התקרה התחתונה ולא זכר העליונה שהיתה של ארזים והקרוב אלי עוד במלת גבים שיהיה כמו הצלעות כי צלעות הבהמות יקראו גב כמו שאמר על גבי בהמה וכן צלעות האדם כשיהיה כפוף כמו שכתוב על גבי חרשו חורשים וכאשר אמר גבים כאילו אמר צלעות ברושים כמו שאמ׳ בסמוך בצלעות ארזים בצלעות ברושים והלוחות הצרות שאינן רחבות כמו האחרות יקראו צלעות שהם בדמות צלעות: ויבן את היציע. כל יציע ויציע: על כל הבית. כמו עם כל הבית וכן ויבאו האנשים על הנשים וזולתו כי היציעים לא היו על הבית אלא סביב סביב: קומתו. זכר הנה היציע בלשון זכר ולמעלה זכרו בלשון נקבה היציע התחתונה לפי שנקרא צלע והצלע הוא לשון נקבה: ויאחז את הבית. היציע אחז עם הבית בעצי ארזים והם קורות הארזים שהיו סמוכות על קיר הבית ויהיה טעם ויאחז על המקרה ויהיה עובר לשליש או יהיה טעמו על היציע: ויהי דבר יי׳ אל שלמה. בעוד שהיה בונה הבית בא לו הנביא בשם יי׳ ואמר לו זה והנביא הוא אחיה השילוני: ויבן שלמה את הבית ויכלהו. פי׳ בנה הבית וכלהו קירותיו וקירויו ואחר כך בנה קירות הבית מבפנים והוא ההיכל: בצלעות

ואדז

דברי ג׳ בקריא׳ וסי׳ עתה תראה ויקרך דברי אם לא׳ לא היה דברי ראשון׳ הבית הזה אשר אתה בנה אם תלך בחקתי׳ ויאמר אליהו התשבי׳ בן יהוה דברי אשר יצא מפי לא ישוב׳ ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו׳

אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה וּמַקָּבוֹת וְהַגַּרְזֶן כָּל־כְּלִי בַרְזֶל לֹא־נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ׃ פֶּתַח הַצֵּלָע הַתִּיכֹנָה אֶל־כֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית וּבְלוּלִּים יַעֲלוּ עַל־הַתִּיכֹנָה וּמִן־הַתִּיכֹנָה אֶל־הַשְּׁלִשִׁים׃ וַיִּבֶן אֶת־הַבַּיִת וַיְכַלֵּהוּ וַיִּסְפֹּן אֶת־הַבַּיִת גֵּבִים וּשְׂדֵרֹת בָּאֲרָזִים׃ וַיִּבֶן אֶת־הַיָּצִיעַ עַל־כָּל־הַבַּיִת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמָתוֹ וַיֶּאֱחֹז אֶת־הַבַּיִת בַּעֲצֵי אֲרָזִים׃

וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר׃ הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־אַתָּה בֹנֶה אִם־תֵּלֵךְ בְּחֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשֶׂה וְשָׁמַרְתָּ אֶת־כָּל־מִצְוֺתַי לָלֶכֶת בָּהֶם וַהֲקִמֹתִי אֶת־דְּבָרִי אִתָּךְ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־דָּוִד אָבִיךָ׃ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת־הַבַּיִת וַיְכַלֵּהוּ׃

ג׳ חגיגה׳ ג׳ · ד׳ בלים · ג׳ וכפכו׳ · ל׳ ומל · ל׳ וכתי׳ כן · ג׳ · ג׳ חס׳ · ביע ק׳ · ל׳ רפ · ט׳ חס׳ וכל אורי׳ דכו׳ כמ״ה · יג · ל׳

ז אַבְנִין שְׁלֵמִין מַתְקַן אִתְבְּנִי וְאַרְזוּבִין וְחוּלִילִין כָּל מָאן דְּבַרְזֶל לָא אִשְׁתְּמַע בְּבֵיתָא בְּאִתְבְּנָיוּתֵיהּ׃ תַּרְעָא דִמְחִיצָתָא אַרְעִיתָא ו פְּתִיחַ לְעֵבַר בֵּיתָא מִימִינָא וּבִמְסִבְּתָא סַלְקִין מִן אַרְעִיתָא לְעִילִיתָא בְּאוֹרַח מְצִיעִיתָא׃ וּבְנָא יַת בֵּיתָא וְשַׁכְלְלֵיהּ וְטַלִּיל יַת בֵּיתָא בְּהַנְתוֹכִין וְעֵילָא מִנְּהוֹן סִדְרָא דְרִיכְפַת רֵישֵׁי שַׁרְיָתָא אַרְזַיָּא׃ וּבְנָא יַת תֵּיקָא עַל כָּל בֵּיתָא חָמֵשׁ אַמִּין רוּמֵיהּ וְטַלִּיל יַת בֵּיתָא בְּאָעֵי אַרְזַיָּא׃ וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם שְׁלֹמֹה לְמֵימַר׃ בֵּיתָא הָדֵין דִּי אַתְּ בָּנֵי אִם תְּהַךְ בִּקְיָמַי וְיַת דִּינַי תַּעֲבֵיד וְתִטַּר יַת כָּל פִּקּוּדַי לִמְהַךְ בְּהוֹן וְאָקִים יַת פִּתְגָמִי עִמָּךְ דִּי מַלֵּילִית עִם דָּוִד אֲבוּךְ׃ וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא אֲרַחֵיק יַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וּבְנָא שְׁלֹמֹה יַת בֵּיתָא וְשַׁכְלְלֵיהּ׃

כי שוקד אני על דברי׳ הלא כה דברי כאש נאם יי׳ וכפטיש׳ הנביא אשר אתו חלום ב׳ בפסוק׳ כי כה אמר יי׳ לפי מלאת לבבל׳ ויתפלל אל יי׳ דיונה׳ אחרי דברי לא ישנו׃

רלבג

ויבן את היציע על כל הבית. ר״ל שכבר בנה היציע אצל כל הבית והיה חמש אמות קומת כל יציע והנה היציע אחז את הבית בעצי ארזים שעליהם היתה התקרה והם היו מונחים על המגרעות שנתן לבית כמו שקדם או ירצה בזה שהתקרה העליונה לבית אחזה הבית בעצי ארזים והבאור הראשון הוא יותר נאות לפי מה שאחשוב: ויהי דבר יי׳ אל שלמה לאמר. לפי שאמר אחר זה וירא יי׳ אל שלמה שנית כאשר נראה אליו בגבעון למדנו שזאת הנבואה לא באה לשלמה בעצמו ואמנם הודיעה לו הש״י על יד נביא בעת שהיה בונה הבית: ויבן שלמה את הבית ויכלהו. ר״ל אחר שבנה אותו באופן הנזכר וכלה חפויו וקרויו בנה את קירות הבית מביתה בצלעות ארזים לכסות בנין האבנים כסה אותן הקירות מבפני׳ בנסרים וקורות ארזים עד עשרים אמה שהיא שם הקרוי התחתון וקרקע הבית צפה בצלעות ארזים וזה אמנם היה בבית שהוא ההיכל ואמנם מירכתי הבית שהם לפאת המערב והם עשרים אמה שהיה שם הדביר וקדש הקדשים צפה גם כן ארז מן הקרקע ועד הקירות וזה בנה לו מבפנים לדביר להיות קדש הקדשים ואולם הבית שזכרנו ראשונה אשר חפה קרקעו עץ הוא ההיכל שהיה לפנים מן האולם׃

פנימה ה' בקריאה וסי' הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה · וארז אל הבית פנימה · ויבאו פנימה אל חזקוה · ויקרא השערים ויגידו בית המלך · כל כבודה בת מלך פנימה ׃ נתינה שם ז' בליש' בקריא' וסי' ונתת את הכיור ·

וַיִּבֶן אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת מִבַּיְתָה בְּצַלְעוֹת אֲרָזִים מִקַּרְקַע הַבַּיִת עַד־קִירוֹת הַסִּפֻּן צִפָּה עֵץ מִבָּיִת וַיְצַף אֶת־קַרְקַע הַבַּיִת בְּצַלְעוֹת בְּרוֹשִׁים ׃ וַיִּבֶן אֶת־עֶשְׂרִים אַמָּה מִיַּרְכּוֹתֵי הַבַּיִת בְּצַלְעוֹת אֲרָזִים מִן־הַקַּרְקַע עַד־הַקִּירוֹת וַיִּבֶן לוֹ מִבַּיִת לִדְבִיר לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים ׃ וְאַרְבָּעִים בָּאַמָּה הָיָה הַבָּיִת הוּא הַהֵיכָל לִפְנָי ׃ וְאֶרֶז אֶל־הַבַּיִת פְּנִימָה מִקְלַעַת פְּקָעִים וּפְטוּרֵי צִצִּים הַכֹּל אֶרֶז אֵין אֶבֶן נִרְאָה ׃ וּדְבִיר בְּתוֹךְ־הַבַּיִת מִפְּנִימָה הֵכִין לְתִתֵּן שָׁם אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה ׃ וְלִפְנֵי הַדְּבִיר עֶשְׂרִים אַמָּה אֹרֶךְ וְעֶשְׂרִים אַמָּה רֹחַב וְעֶשְׂרִים אַמָּה קוֹמָתוֹ וַיְצַפֵּהוּ זָהָב סָגוּר וַיְצַף מִזְבֵּחַ אָרֶז ׃ וַיְצַף שְׁלֹמֹה אֶת־הַבַּיִת מִפְּנִימָה זָהָב סָגוּר

וּבְנָא יַת כּוֹתְלֵי בֵיתָא מִלְגָיו בִּמְחִיצַת אַרְזַיָא מֵאַרְעִית בֵּיתָא עַד כּוֹתְלַיָא עַד מְטֵי שְׁמֵי שָׁרִיתָא חֲפֵי נְסָרִין דְאַרְזָא מִלְגָיו וַחֲפָא יַת אוּשֵׁי בֵיתָא בִּמְחִיצַת בִּירָוָן ׃ וּבְנָא יַת עַסְרִין אַמִּין מִסְיָפֵי בֵיתָא בִּמְחִיצַת אַרְזַיָא מִן אוּשַׁיָא עַד כַּתְלַיָא וּבְנָא לֵיהּ מִגָיו לְבֵית כַּפּוּרֵי לְקוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָא ׃ וְאַרְבְּעִין אַמִּין הֲוֵי בֵיתָא הוּא הֵיכְלָא לְקִבְלֵיהּ ׃ וּנְסָרִין דְאַרְזָא חֲפֵי בֵיתָא מִלְגָיו וּגְלַף חֵיזוּ בֵיעִין וְאַטּוּנִין שׁוֹשַׁנִין כֹּל בֵּיתָא חֲפֵי נְסָרִין דְאַרְזָא לֵית אַבְנָא מִתַּחֲזָא ׃ וּבֵית כַּפּוּרֵי מִגוֹ בֵיתָא מִלְגָיו אַתְקִין לְמִתַּן תַּמָן יַת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ ׃ וְקֳדָם בֵּית כַּפּוּרֵי עַסְרִין אַמִּין אוּרְכָּא וְעַסְרִין אַמִּין פּוּתְיָא וְעַסְרִין אַמִּין רוּמֵיהּ וַחֲפָהִי דַהֲבָא טָבָא וַחֲפָא מַדְבְּחָא נְסָרִין דְאַרְזָא ׃ וַחֲפָא שְׁלֹמֹה יַת בֵּיתָא מִלְגָיו דַהֲבָא טָבָא

ונתן יי' לך שם לב רגז וכליון · לתתן שם את ארון · מקום אשר נתנו שם ריח · ויהנו שם כעס קרבנם · שם תתנו נחלתו · שם אתן את דודי לך ׃

רדק

בצלעות ארזים · פלא נראה אבן הקיר כמו שאמר בסמוך אין אבן נראה ׃ עד קירות הספון · ועד הספון כלומ' כל הקירות מקרקע הבית ועד שמי קורה צפה עץ ארז מבפנים וכמיכות קירות הספון ר"ל עד ראשי קירות הסמוכות לספון וכתי' מארעית ביתא עד כותליא וגו' ׃ ויבן את עשרים אמה מירכתי הבית · כלומ' העשרים אמה שלקח לבד אחד מירכתי הבית שהוא הדביר בנה אותן גם כן בצלעות ארזים מבפנים מן הקרקע עד הקירות כמו שעשה לבית שהוא ההיכל ׃ מירכותי · כתוב בסימן רבוי הנקבות עם סימן הזכרים וקרי מירכתי בסימן רבוי הזכרים לבד ׃ ויבן לו מבית לדביר · אותו שהוא מבפנים בנה אותו לדביר להיותו קדש הקדשים שהוא מקודש מההיכל ומהאולם ׃ וארבעים באמה · עתה חלק השטים אמה שזכר למעלה ב מדת ארך הבית כלומר עתה חלקם שאמר כי העשרים אמה היו דביר והארבעים היכל ופי' לפני לפני הדביר כי הדביר היה פנימי וההיכל לפניו וכתי' לקבליה ולמ"ד לפני ולמ"ד לדביר אינם משמשות להביא דבר אל העצם אבל הם מורות על העצם כלמ"ד הרגו לאבנר והשליטי לאבשלום לאמות חמש ומלת פני הוא תואר לדבר העומד לפני האחר ובמשקל זה תואר בפתח מוכיח אדם אחרי ולכילי לא יאמר שוע ׃ וארז אל הבית · פי' אלה צלעות הארזים שהיה מצפה בהן הבית מבפנים היו מצויירות במקלעות פקעים ו ופטורי ציצים ׃ מקלעת פקעים · כמעשה קלעים ופקעים והם צורות פקועות שרה או מקלעת פקעים סמוך לפקעים ופי' ציור פקעים כמו וקלע כרובים שפי' ציור צורת כרובים ויונתן תרגם מקלעת פקעים וגלף חיזו ביעין רוצה לומר כצורת בצים ׃ ופטורי ציצים · פתוחים דמות ציצים ופרחים ופטורי כמו פוטר מים ראשית מדון שהוא כמו פותח ודגם ציצים תמורת הנח אשר בציץ שהוא עי"ן הפעל ׃ ודביר בתוך הבית · הדביר הנזכר שעשה אותו פנימי להיכל הכין אותו לתת שם הארון לפיכך הדביר קדש הקדשים ומלת לתתן מקור כמו לתת והנו"ן נוספת במקור לפעמים כמו באברן מולדתי השבית מחרון אפך כמו שכתבנו בספר מכלל ואחר שנוספה בו הנו"ן היתה דגושה בו התי"ו הנוספת לחסרון הנו"ן למ"ר הפעל ומה שאמר הכין פיר' רז"ל כי שלמה צפה ברוח הקדש שסוף הבית ליחרב וחפר בקרקע הדביר ובנה שם מקום לגנוז בו הארון סמוך לחרבן הבית ובנה אותו במטמוניות עמוקות ועקלקלות והניח אבן על פי המקום ההוא ועל האבן ההיא היה הארון מונח ויאשיהו גנז הארון שם ׃ ולפני הדביר · אינו אומר שהיה שם מקום אחר לפני הדביר זולתי ההיכל שהיה עשרים אמה ארכו כי לא היה שם אלא ההיכל וההיכל ארבעים אמה ארכו ושלשים אמה קומתו והוא אומר עשרים אמה קומתו אלא פי' ולפניכמו ולפנים כלומר הדביר שהיה לפנים שעשה לתת שם הארון היה שם עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו ועשרים אמה קומתו ומכאנו לפני שהוא כמו לפנים כמו חלוני שקופים כמו חלוני כטעי כמו כטעים ׃ ועשרים אמה קומתו · והנה אומר למעלה על כל הבית ושלשים אמה קומתו ואם נאמר שהדביר היה שפל מן ההיכל הלא כשאמר מדת הבית ששים ארכו הדביר בכלל וגם כן כשאמר ושלשים אמה קומתו הדביר בכלל וים מפרשים מה שאמר ועשרים אמה קומתו מה שהיה מצופה זהב וזהו שאמר אחריו ויצפהו זהב סגור כי עשרים אמה בגובה צפה הקירות זהב והעשר אמות העליונות צפה באבן יקרה בלשם שבו ושהם וספיר ודומיהם מן האבני' הטובות וזהו שאמר בדברי הימים ויצף את הבית אבן יקרה וזה לתפארת ואחר כך אמר ויצף את הבית זהב כראה כי שני כפויים היו על הקירות וזהו הפירוש הנכון ורבותינו ז"ל הקשו אלה הפסוקים ותרצו כי קא חשיב משפת קנים ולמעלה קא חשיב ׃ זהב סגור · כתרגומו דהבא טבא ׃ ויצף מזבח ארז · תרגו' וחפא מדבחא נסרין דארזא כפה את המזבח בנסרים של ארז ועל מזבח הקטרת אמ' ולא אמר על המזבח מה היה קודם שצפהו בנסרים של ארז ואפשר שהיה מאבנים וזה אינו מזבח שעשה משה כי אותו היה של עצי שטים מצופה זהב וכתב ספור המזבח עם הדביר לפי שהיה מכוון כנגד פתח הדביר ׃ ויעבר

רשי

מביתה בצלעות ארזים · קירות ארז אצל קיר האבן כדי לטוח עליו זהב כמו שהוא אומר למטה ויצף שלמה את הבית פנימה זהב סגור ואי אפשר לטוח זהב על גבי האבני' כי אם בעצי' ובמסמרות ׃ קירות הספון · קירות העלייה ׃ את קרקע הבית · שרצפה כולה ׃ את עשרים אמה מירכתי הבית · עשרים שהן מסוף ההיכל והלאה והעשרי' שבסוף הבית הן של בית הכפורת ׃ עד הקירות · עד התקר' עשה קיר ארז לכסות קיר האבן לטוח עליו זהב ׃ ויבן לו · אותם עשרים אמה ׃ מבית לדביר · לפנים ממחיצת אמה טרקסין המפסקת בין ארבעים לעשרים ואותה מחיצה קרויית דביר ׃ לקדש הקדשי' · הבדילן לאותן עשרי' אמה ׃ ההיכל לפנים · לצד החוץ ׃ וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים · ואותם קירות ארזים שעשה ל הבית פנימה לכסות קיר האבן קלוע היה ב בציורי קליעות וצורת פקעים כמו כפתורים פקעים לתוייש"לם בלע"ז ׃ ופטורי צצים · תירגם יונתן ואטונין שושנין צורת שלשלאות פטורי ל לשון חבלים בלשון תלמוד כמו כפיטורי בפי ווסט ציצים לשון פרחים כמו ויצץ ציץ חבלים ופרחים ומנחם חברו ופטורי לשון פטר רחם וכמו יפטירו בשפה ׃ הכל ארז · אין אבן נראה כל ביתא חפי נסרין דארזא לית אבנא מיתחזא ׃ מקלעת פקעים · ת"י גלף חיזו ביעין ׃ ודביר בתוך הבית · מחיצת אמה טרקסין ׃ לתתן · כמו לתת ׃ ולפני הדביר · ולפנים מן אותה מחיצה חלל של עשרי' אורך ושל עשרי' רוחב ועשרים קומתו עליית בית של קדשי הקדשי' נמוכה משל היכל ׃ ויצפהו · לדביר היא המחיצה ׃ ויצף מזבח ארז · היא מזבח הקטרת ותמיה אני ושל משה למה נגנז ׃ את הבית · בית קדשי הקדשים ׃ זהב סגור · פירשו רבותינו בשעה שנפתח לימכר כל חנויות נסגרות ויונתן תירגם זהב טב שמי שיש לו מתנו סוגרו לעצמו ׃ ויעבר

רלבג

וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים · הנה הפקעים הם בצורת ביצים ששני ראשיהם חדים והנה מקלעת מענין השלכה והוצאה כטעם יקלענה בכף הקלע והטעם שכבר היה מצוייר בארזים מבפנים בדמיון הוצאת הצמחים אל הפקעים בעת אשר הם מתחילים להציץ ציץ כי בראשונה יהיו כמו פקעים והם כמו ביצים ששני ראשיהם חדים ואחר זה יפריח מהטרם כמו גביעים משוקדים ומתוכם יצא הפרח כמו שזכרנו בפרשת ויקחו לי תרומה ולזאת בעינה שהיו אלו הציורים במנורה היו בזה המקום וזה אמנם היה בהיכל או יהיה הרצון במקלעת כמו קלעים ר"ל שציירו שם בדמיון קלעים שהם יריעות שהיו בהם אלו הציורים וזה הביאור יותר נאות לפי מה שיראה ממה שאחר זה או יהיה מקלעת בדמיון החריות והדליות שבהם הפרחים ׃ ודביר בתוך הבית מפנימה · ר"ל בתוך הבית מלפני' ר"ל כי בתוך הבית מלפנים והוא לפאת מערב היה דביר והכין אותו להיות שם ארון האלהים ואמרו רז"ל כי בזה רמז אל הבנין שעשה שלמה תחת הקרקע לגנוז שם את ארון יי' לפי שהיה נודע שעתיד הבית הזה ליחרב ואולם לפי הפשט הוא לפי מה שזכרנו ׃ ולפני הדביר · ר"ל לפני ארון הדביר והוא חסר המצטרף וכמהו רבים ואמר כי לפניו צפה מזבח ארז והוא מזבח הקטורת שהיה בהיכל ולזה אמר אחר זה וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב כי לפני הדביר היה מכוון ר"ל לפני ארון הדביר או לפני פתח הדביר וענין הפסוק הזה הוא כן ולפני הדביר שהיה שיעור הדביר עשרים אמה בארך וברוחב ובקומה צפה אותו זהב טהור ומזוקק והנה צפה שם לפני הדביר מזבח ארז וכבר באר אחר זה כי כבר צפה אותו זהב אך קצר להגלות זה הענין בו ׃ ויצף שלמה את הבית מפנימה וגו' · ר"ל שכבר צפה שלמה את הבית הזה והוא הדביר בכל אשר מבפנים ממנו בזהב מזוקק וזה יורה שעשה שם מחיצה בינו ובין ההיכל ובזה גם כן יתאמת שהיה עשרים אמה אורך ׃ ויעבר

ויעבר. למון בריחים: ברתוקות. שלשלאות: ואת כל הבית. כל ההיכל כולו: עצי שמן. דאעי זיתא: עשר אמות קומתו. ורגליהם בקרקע עומדים אחד מצפון לארון ואחד מן הדרום סובבין עליו ועל בדיו שהארון היה כתון ארכו לרחבו של בית ובדיו בולטין בפתח הדביר בפרוכת שכנגד הפתח ובדיו כתוכין ברחב אורכו כדי שיהיו שני לויים יכולים ליכנס ביניהם כשנושאין אותו ב במדבר: עשר אמות מקצות כנפיו ועד ק קצות כנפיו. כשהן פרושות כמגאו כנפות שניהם שהיו נוגעות זו בזו ממלאו' כל חלל עשרים אמה וגוף ה הכרובי' אינו מן המדה ושעמד בנס ומהלך כ כנף אחד בקיר צפון וכנף הכרוב השני נוגעות בקיר מזרח סוככי' על הארון ועל בדיו: וכנפיהם אל תוך הבית נוגעות. ורא"שי הכנפים אשר באמצע הבית נוגעות כנף אל כנף שכל חלל הבית עשרי': ואת כל קירות הבית. קירות הכן: מסב קלע. מוקפות ציורין: פיתוחי מקלעות כרובים. חקוקי צורת כרובים דקלי' ותבלי' ופרחי': מלפני' ולחיצון. לבית הכפורת הפנימי ו והיכל והחיצון: ואת קרקע הבית. כל הרצפה לפנימה ו ולחיצון לבית ה הכפורת ולהיכל: עצי שמן. עצי זית: האיל. אילי הפתח הם המזוזות שמכאן ומשמאן ע עשויות עגולות כמין אילים אילו ואילמיו וכן בכל בנין יחזקאל ספות הפתחים קרויין אילין: מזוזות חמשית. המפתן האחר והמזוזות מכאן ומכאן שתים הרי שלש והמשקוף שעליו עשוי כשתים כזה כך שמעתי ואני אומר מזוזות חמשית חמשה כלשית היו למזוזה ולא היתה מרובעת ואינו מדבר לא במפתן ולא במשקוף שלא מנינו מפתן ומשקוף קרויין אילים: וירד

ויעבר ברתוקות זהב. תרגום בריחין עבריז ורתוקות כמו שלשלאות וענין זה כי כותל היה לפני הדביר מבדיל בין הדביר ובין ההיכל במקום שהיה בו מסכן הפרכת ורחב כותל זה אמה ואמ' כי באותו כותל שהיה לפני הדביר כתן בריחי זהב וצפה הכל והכותל זהב: ואת כל הבית צפה זהב. ובדברי הימים שבעת אלפים ככר כסף מזוקק לטוח קירות הבתים ואמר כי לטוח קירות הבתים טעמו לשלשת אלפים ככרי זהב שזכר או טעמו על הכסף ופירו' לטוח שאר הבתים חוץ מן ה ההיכל ובדברי רז"ל לטוח קירות הבתים וכי כסף היה והלא זהב היה אלא למה קורא אותו כסף שהיה מכסף לכל בעלי זהבים: וכל המזבח אשר לדביר. שמך המזבח לדביר ואף על פי שלא היה בתוכו אלא בהיכל היה ש השלחן לפי שהיה מכוון כנגד פתח הדביר כי בהיכל היה ש השלחן בצפון משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה ומנור' בדרו' משוכה מן הכותל שתי אמות ומחצה ומזבח הקטרת ממוצע ביניהם ומשוך קמעא כלפי חוץ והיה מכוון כנגד פתח הדביר ומפני זה סמך המזבח לדביר ואמר המזבח אשר לדביר ומה שאומר וכל לומר כי קירותיו וגגו הכל צפה זהב: עצי שמן. תרגומו אעי דזיתא ואין לשאול איך שתק מעצי מאכל לצורך מלאכה יש לומר כי כרת הזתים הזקנים שאינם עושים פירות וכן בעצי מערכה שהיה בהן מעצי תאנה ועצי דקל אחז"ל מאותן שאינן עושים פירות ויש לפרש עצי שמן מין ממיני הארז יוצא ממנו שמן שעושין ממנו הזפת לפיכך נקרא עץ שמן כי הנה מצאנו בעזרא שאמ' צאו ההרה והביאו עלי זית ועלי עץ שמן כמצא עץ שמן אינו עץ זית: וכנפיה' אל תוך הבית. כי הכנפי' הקצויות היו נוגעות אל הקירות כמו שאמ' זאת לקיר דרומי וזאת לקיר צפוני כי פניהם כנגד ההיכל כמו שאומר בדברי הימים ופניהם לבית והכנפים האחרות שהיו תוכיות זהו תוך הבית שאמ' כי כלם היו תוך הבית אלא שאלה קצויות ואלה תוכיות והתוכיות היו נוגעות כנף כרוב זה לכנף כרוב זה והנה בין ארבע הכנפי' עשרי' אמה כמדת הבית וגופות הכרובים תחת הכנפים הם ואין צריך להיותם עומדות בגם: מסב. שם בשקל מגר ופי' כמו סביב: קלע. שם בשק' פעל ופי' ציור ר"ל כי סביב הבית צייר ציורים כרובים מפותחים לא שהיו בולטין: ותמרות. צורת תמרים: מלפנים ולחיצון. מלפנים הוא הדביר ולחיצון הוא ההיכל ואמר כי בכל קירות הבית סביב עשה אלה הציורין בדביר ובהיכל וכן פי' לפנימה ולחיצון שצפה קרקע הדביר וקרקע ההיכל זהב: ואת פתח הדביר. כמו ולפתח הדביר וכן ועשה את דמו כמו לדמו וכת"י ולתרע בית כפורי: האיל מזוזות חמישית. האיל הוא הסף העליון והמזוזות הם אשר מפה ומפה אשר הסף סמוך עליהם ואומר כי איל הפתח ומזוזותיו היו בתכונה חמשית שהיתה המזוזה חמש בלעות זו לפנים מזו וכן המזוזה האחרת וכן האיל וי"ת אילא וספוהי מטקסין ולדעתו יהיה ענין הפסוק כן כאילו אמר האיל והמזוזות היו חמושים תרגום חמישית מטקסין כמו חמושים וכן תרגום ומדדו את תבנית טקוס: ושתי

הכרבים י"ג חס' בקריאה וסי' נמסר בסדר תרומה: צצים ד' וסי' וארז אל הבית פנימה. פתוחי מקלעות כרבים: ושתי דלתות עצי שמן. וקלע כרובים ותמרות:

ויעבר ברתיקות זהב לפני הדביר ל׳ ברתיקות ויצפהו זהב: ואת כל הבית צפה ק׳ ל׳
זהב עד תם כל הבית וכל המזבח
אשר לדביר צפה זהב: ויעש
בדביר שני כרובים עצי שמן עשר
אמות קומתו: וחמש אמות כנף
הכרוב האחת וחמש אמות כנף
הכרוב השנית עשר אמות מקצות
כנפיו ועד קצות כנפיו: ועשר ה׳ ל׳
באמה הכרוב השני מדה אחת וקצב
אחד לשני הכרבים: קומת הכרוב י״ד חס׳ וכל אורי׳ דכו׳
האחד עשר באמה וכן הכרוב השני
: ויתן את הכרובים בתוך הבית
הפנימי ויפרשו את כנפי הכרבים נ׳ ל׳ חס׳ כסיפ׳
ותגע כנף האחד בקיר וכנף הכרוב
השני נגעת בקיר השני וכנפיהם נ׳ וחס׳
אל תוך הבית נגעת כנף אל כנף: ל׳ וחס׳
ויצף את הכרובים זהב: ואת כל
קירות הבית מסב קלע פתוחי ל׳
מקלעות כרובים ותמרת ופטורי
צצים מלפנים ולחיצון: ואת קרקע ר׳ ד׳
הבית צפה זהב לפנימה ולחיצון: ל׳
ואת פתח הדביר עשה דלתות עצי
שמן האיל מזוזות חמשית: כל סיב׳ ת׳ל

ואעבר בשלשלן דדהב קדם בית כפורי וחפהי דהבא: וית כל ביתא חפא דהבא עד דשלים כל ביתא וכל מדבחא לבית כפורי חפא דהבא: ועבד בבית כפורי תרין כרובין דאעי זיתא עסר אמין רומיה: וחמש אמין כנפא דכרובא חד וחמש אמין כנפא דכרובא תנינא עסר אמין מקצת כנפוהי ועד קצת כנפוהי: ועסר אמין כרובא תנינא משחא חדא ועיברא חד לתרין כרוביא: רומיה דכרובא חד עשר אמין וכן כרובא תנינא: ויהב ית כרוביא בגו ביתא גואה ופרסו ית כנפי כרוביא ומטיא כנפא דחד בכותלא וכנפא דכרובא תנינא מטיא בכותלא תנינא וכנפיהון לגו ביתא מטיא כנף לכנף: וחפא ית כרוביא דהבא: וית כל כותלי ביתא אקיף ציורין וגלף קליען כרובין וצורת דקלין ואטונין שושנין מלגיו ולברא: וית אושי ביתא חפא דהבא מלגיו ולברא: ולתרע בית כפורי עבד דשין דאעי זיתא אילהי סיפוהי מטקסין:

רלבג

ויעבר ברתוקות זהב. ר"ל עשה כמו בריחים בשלשלאות זהב בהיכל אשר לפני הדביר כי עשה שם כותל בין הדביר ובין ההיכל להיות תמורת הפרכת אחר שצפה הכותל ההוא זהב כמו שקדם: ואת כל הבית צפה זהב עד תום כל הבית. ר"ל כי גם ההיכל צפה זהב אך לא היה מזוקק כמו הזהב שצפה בו הדביר לבאר דבר ההבדל שהיה בין קדש הקדשים ובין הקדש: וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב. אחשוב שיהיה הרצון בזה שקודם זה צפה מזבח הקטרת באבנים וצפהו עצי ארז כמו שעשה בקירות הבית שהיו של אבן וכסה אותם בארז ואחר כן צפה אותם זהב: ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן. הנה עשה צורת כרובים מעץ שמן והוא ממיני הארזים והוא קרי' בלע"ז או פי"ן ויש ממנו שאינו עושה פירות ואולי מזה המין עשה זה או שלאו לו חירם ולא השחית שלמה בזה עץ מאכל גם יתכן שיהיה זה אחר שיבש האילן והנה הכרובים הם בצורת בן אדם מן הקטנים. וזכר שכבר היה עשר אמות כל אחד מהם בקומה ורוחב פרישת כנפיו גם כן עשר אמות. והנה היו פני הכרובים האלו מביטים לפני הנכנס שם והכנף השמאלית מהאחד מהם נוגעת לכנף הימנית מהאחר ובזה יחזיקו כל רוחב הדביר מקיר אל קיר כי החלל שביניהם היה עשרים אמה. וזכר שכבר צפה אלו הכרובים זהב: מסב קלע. ר"ל סביב ציור ברמיון יריעה או סבב ענפי אילן ותריותיו: פתוחי מקלעות כרובי' ותימורות. ר"ל שהיה חקוק ומצוייר בהם דמות יריעות שהיה בהם צורת כרובים וצורת תימורות שהם כמו פקעים וזה כי צורת תמרים היא כמו ביצה שפני ראשיה חדין או דמות ענפי אילן ותריותיו ויהיה בהם צורת כרובים וצורת פקעים ופטורי צצים וזה היה מצוייר מלפנים והוא הדביר ולחיצון והוא ההיכל. וזכר שצפה זהב קרקע הבית לדביר ולהיכל אך ידמה שקרקע ההיכל היה מצופה עץ ארז לא קרקע הדביר כמו שקדם ואמנם היה זה כדי שיתאר עומק הדביר עשרים אמה ויהיה גם כן הבדל נראה בין הקדש ובין קדש הקדשים: ואת פתח הדביר עשה דלתות עצי שמן האיל מזוזו' חמשית. ר"ל שהאיל והוא הסף אשר על הפתח והמזוזות שהיו לצדדיו היו תחת הפתח החמשית כי היתה החמשית לדביר והרביעית להיכל והשלישית לפתח האולם והשנית לחצר הכהנים והראשונה לעזרה הגדולה וזה כי מחוץ לאולם היה חצר הכהנים ומחוץ לחצר הכהנים היתה העזרה הגדולה והנה נזכר חצר הכהנים והעזרה הגדולה בספר ד"ה: ושתי

ושתי דלתות עצי שמן וקלע
עליהם מקלעות כרובים ותמרות
ופטורי צצים וצפה זהב וירד על־ ר' · ל'
הכרובים ועל התמרות את הזהב: י'
וכן עשה לפתח ההיכל מזוזות עצי־
שמן מאת רבעית: ושתי דלתות ל"ל בסיפ'
עצי ברושים שני צלעים הדלת
האחת גלילים ושני קלעים הדלת כ' וכמא
השנית גלילים: וקלע כרובים
ותמרות ופטרי צצים וצפה זהב ל' חס'
מישר על המחקה: ויבן את החצר ל'
הפנימית שלשה טורי גזית וטור כ' ומ"ל
כרתות ארזים: בשנה הרביעית
יסד בית יהוה בירח זו: ובשנה ר' · ר' · כ'
האחת עשרה בירח בול הוא החדש ר' · כ' הכל
השמיני כלה הבית לכל דבריו
ולכל משפטו ויבנהו שבע שנים: מ"ב בטיו ל' חס'
ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה ז ת'
שנה ויכל את כל ביתו: ויבן את י'
בית יער הלבנון מאה אמה ארכו
וחמשים אמה רחבו ושלשים אמה
קומתו על ארבעה טורי עמודי ארזים ג' ומ"ל

ותרתין דשין דאעי זיתא וגלף עליהון קליען כרובין וצורת דקלין ואטונין שושנין וחפא דהבא ונסיך על כרוביא ועל צורת דיקלין ית דהבא: וכין עבד לתרע היכלא סיפין דאעי זיתא מן ארבעה סטריהון מרבעין: ותרתין דשין דאעי בירוון תרין צירין דדשא חדא סגלגלין ותרין צירין דדשא תנייתא סגלגלין: וגלף כרוביא וצורת דקלין ואטונין שושנין וחפי דהבא מכבש על צורתא: ובנא ית דרתא גויתא תלתא סדרין דאבן טבא וסידרא חד דמריש אעי ארזיא: ובשתא רביעיתא שרי לאשתכללא בית מקדשא דיי בירח זיו ניצניא: ובשתא חדא עסרי בירח מיסף איבביא הוא ירחא תמינאה אשתכלל ביתא לכל גזרתיה ולכל רחזוי ליה ובנהי שבע שנין: וית ביתיה בנא שלמה תלת עסרי שנין ושכליל ית כל ביתיה: ובנא ית בית מקרת מלכיא מאה אמין אורכיה וחמשין אמין פותיה ותלתין אמין רומיה על ארבעה סידרי עמודי ארזיא

טורי ג' ומלאים וסי' ומלאו בו ארבעה טורי אבן. ויבן את החצר. ויבן את בית יער הלבנון דספרא: בירח ד' בקריא' וסי' בשנה הרביעית יסד בית יי'. ובשנה האחת עשרה. בירח האיתנים בחג הוא החדש. ואנחד

את שלשת הרעים בירח: ואת ביתו ז' וסי' נבסר בסדר לך לך ולעיל בספרא סימן ד':

התחתית ג' כתוב כן וקלע כרובים

רדק

ושתי דלתות עצי שמן: ושתי דלתות עצי שמן שאמר שעשה לפתח הדביר קלע עליהם מקלעות כרובים כמו שעשה לקירות וי"ו וקלע כוי"ו ויקח אברהם את עיניו כרדס ורכב וסוס וזולתם או יהיה פירושו כמשמעו ומה שאמ' ושתי דלתות עצי שמן אחר שאמר ושתי דלתות עצי שמן בא לומר כי ארבע דלתות היו לפתח הדביר וכן לפתח ההיכל וכן אמ' בבנין יחזקאל ושתי דלתות להיכל ולקדש ושתי דלתות לדלתות ופי' רז"ל החצונות כפתחות לתוך הפתח לכסות עביו של כותל והפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות שכל הבית היה טוח בזהב חוץ מאחרי הדלתות ואע"פ שהיו הדלתות לפתח הדביר היה שם גם כן פרוכת כמו שאומר בדברי הימים להיות מסך לפתח לפי שלא היו הדלתות נסגרו' שהרי בדי ארון נתונים על פני הדביר אכ"ה הפרכת היה מסך לשער הדביר: וירד על הכרובים. ואחר שאמר וצפה זהב למה אמר אח"כ וירד אלא שלא תאמ' כי צפה הכל זהב ולא נראו הצורות כמו שהיו קודם צפוי הזהב כן היו אחר כך כי רדד הזהב על הצורות ותרגו' וירקעו ורדידו: וכן עשה. על המזוזות הוא אומר שעשה מזוזות פתח ההיכל עצי שמן כמו שעשה ל לפתח הדביר אבל דלתות פתח ההיכל היו עצי ברושים: מאת רביעית. כמו שפי' חמישית שהיו במזוזה חמש בלעות זו לפנים מזו ובמזוז' פתח ההיכל היו ארבע זו לפנים מזו ופירו' מאת כי רביעית תואר לתכונה כמו שפיר' חמישית ג"כ תואר לתכונה ומאת דבק עם התכונה כאילו אומר עשויה מתכונה ר רביעית וכן גם מאת זה תבאי' כמו מזה וי"ל עוד שיהיה ענין רביעית לוח כי משאנו במשנה ורביעית של ארז על גביהן ופי' לוחות ואומר כי המזוזה לא היתה גוף אחר מקום' אבל היתה מלוחות מדובקו' זו לזו וי"ת מן ארבעה סיטריהון מרבעין אומר כי המזוזות היו מרובעות בארבע זוויותיהן ולענין זה נוכל לפרש חמישית כי למזוזות היו חמש פאות לכל מזוזה ומזוזה ולמזוזות ההיכל ארבע: שני צלעים. שני צדי הדלת הצד הפנימי והצד החיצון היו עשויין מעשה גלילים בציור וכן הדלת השנית: וקלעים. כמו צלעים וכן תרגדון כמו תרקדון ועו' קלע עליהם כרובים ותימורות וכבר פיר' וקלע שהוא כמו וצייר ומקלעות כמו ציור וי"ת תרין צירין דדשא חדא סגלגלין ותרין צירין דדשא תנייתא סגלגלין תרגו' קלעים כמו צלעים כמו שפיר' ותרג' אותם כמו ציר הדלת: מיושר על המחקה. כמו שאומר למעלה וירד על הכרובים ועל התמרות את הזהב כך אמר הנה שלא תאמר וצפה זהב ולא היו נכרות הצורות אלא הזהב היה מיושר ומונח על המחקה וע"ד הצורות כמו שהיו שוקעות או בולטות הזהב מצפה אותם והצורות הם נראות כבתחלה אבל היו מצופות זהב וכ"תי מכבש על צורתא: ויבן את החצר הפנימית. הוא החצר הנקראת ג"כ עזרה וקראה פנימית לפי שהיתה פנימית להר הבית: כרותות. קורות ארזים כרותות וחטובות היטב לשומם בכותל והיו שלשה הטורים מאבן גזית והאחד מקורות ארזים וכת"י כרותות מרים ובדברי רז"ל על מריש הגזול שבנאו בבירה: יוסד. משנה הרביעית למלכות שלמה הוחל בבנין הבית וזהו יסוד שבנו יסודו: בירח זיו. כמו שכתוב למעלה: בירח בול. הוא מרחשון כמו שאמ' הוא החדש השמיני ונקרא כן מפני הגשמי' שמתחילין בו ענין מבול ובדברי רז"ל בירח בול שבו העלה כבל והארץ עשויה בולו' בולות וירח שבו בוללין לבהמה מתוך הבית כלומ' שמאכל הבהמה כלה מן השדה ודעת יונתן בזה שתרגם בירח מיסף איבביא: ויבנהו שבע שנים. בשבע שנים ואחר שאמר ובשנה האחת עשרה כלה הבית מה היה צריך לומר ויבנהו שבע שנים שלא תאמר שנתעצל בבתים שהבבייתי ולא התעסק כל שבע שנים בבנין לפיכך חזר ואמ' ויבנהו שבע שנים: שלש עשרה שנה. שלש עשרה שנה אחר כלות בית יי' התעסק בבניין ביתו וי"מ כי לא נתעסק בבנין ביתו אלא שתי שני' ופירוש שלש עשרה שנה עד תום שלשה עשרה שנה למלכותו ולפי' זה יקשה מה שאמר למטה ויהי מקץ עשרים שנה אשר בנה שלמה את שתי הבתים נראה כי עשרים שנה הוציא בין שני הבתים שבע בבית יי' ושלשה עשר בביתו ויוכלו לתרץ כי פירוש אחר ועשרים שנה למלכותו שבע שנים אחר השלמת הבתים נתן הערים לחירם ואף על פי שחירם נשא את שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים ובזהב לבניין הבתים לא נתן הוא לחירם אלה הערים אלא מקצה עשרים שנה למלכותו: בית יער הלבנון. ת"י בית מקירת מלכיא נראה כי מנהג המלכים היה בזמן ההוא לבנות בית ביער להתקרר שם בימי הקיץ ושלמה בנה ביער שהיה ידוע בארץ ישראל נקרא לבנון ובנה הבית הזה מעצים כותליו וקירותיו ובנה אותו על ארבעה טורי עמודי ארזים על ארבע פנות הבית ומעמוד לעמוד כרותות ארזים שהם קורות גדולות הנקראים מרישים בדברי רז"ל וי"ת כרותות קרנתהון: וספון

רשי

וירד על הכרובים. היה מרדד הזהב טסין דקין לתקנן בפיתוחי הצורות להיות שוקע בו במקום החקק ובולט על הבליטה שלא יהא הזהב מבטל את הצורות ויהיו צורות העץ ניכרות בזהב: מאת רביעית. מזוזות ההיכל היו רבועות וכן ת"י מן ארבעה סיטריהון מרבעין: ושתי דלתות. כל אחת כדי חצי רוחב הפתח: שני צלעים. ת"י תרין צירין ציר העליון וציר התחתון: גלילים. סגלגלין: ושני קלעים. אף זה מתורגם צירין לשון קלעי' אומ' אני שהוא לשון ארמי לשון כניסה שהוא נכנס בחור המפתן: וקלע כרובים. על הדלתות: מיושר על המחוקה. הזהב מכוון על חיקוי הצורו' שוקע במקום שיקועו ובולט במקום בליטתו שיהו הצורות ניכרות בו: וטור כרותות ארזים. נדבך של קורות שושה בחומה: בשנה הרביעית. למלך שלמה: יסד בית יי'. הוחל יסודו: בירח בול. הוא מרחשון שהעשב בלה בשדה ובוללין לבהמה מן הבית מלשון ויבל לחמורים: ואת ביתו בנה שלש עשרה שנה. שבמלאכת גבוה נזדרז ובשלו נתעצל ובשבחו סיפר הכתוב: בית יער הלבנון. ת"י בית מקירת מלכיא: וכרותות

רלבג

ושתי דלתות עצי שמן וקלע עליהם. ר"ל ושתי דלתות עצי שמן שעשה לדביר צייר עליהם צורת כרובים ותימורות ופטורי צצים וצפה זהב באופן שירד הזהב על הציורים ההם והם נראו בזהב בתמונה שיעשו בה בעצי שמן: וכן עשה לפתח ההיכל וגו'. ר"ל שכן עשה לפתח ההיכל מזוזות עצי שמן היתה מאת הפתח הרביעית. והנה מזה מדרגת הפתחים במנין כי בזה הערה אל מה שכוון בזה הבנין כמו שנבאר: ושתי דלתות עצי ברושים שני צלעים הדלת האחת גלילים. ר"ל ששני צדי הדלת היה מצוייר בהם צורת גלילים ועמודים: ושני קלעים. ר"ל שני צדי הדלת השני היו ציוריה גם כן גלילים: וקלע כרובים וגו' וצפה זהב מיושר על המחקה. ר"ל שהיה יורד הזהב ביושר על החקוק שם מאלו הציורים בדרך שהצורות תהיינה נראות בזהב: ויבן את החצר הפנימית. היא העזרה ולא פי' שיעורה. והנה בנה כתליה סביב שלשה טורים אבני גזית וטור אחד על גביהם מחתכות גדועת של ארזים: בירח בול. הוא מרחשון: ויבנהו שבע שנים. לא הקפיד בחצי השנה העודפת או אולי בשבע שנים נשלם בבנינו אך קצת הדברים שנעשו בו ליופי ולקשוט לא נשלמו עד הזמן הנזכר והנה נזכר זה לפי שהוא יזכור אחר זה כי ביתו בנה שלמה בשלש עשרה שנה וזה מורה על עוצם זריזותו בבנין בית המקדש: ויבן את בית יער הלבנון. הנה נראה ממה שזכר אחר זה שזה הבנין בנה שלמה לעצמו והנה היה זה הבנין להתקרר שם לימות החמה ולזה ידמה שעשה פתחי' רבים ואחשו' שיער לבנון היה קרוב לבית המקדש ולזה נקרא בית המקדש לבנון. וזכר שכבר בנה זה הבית על ארבעת טורי עמודי ארזים ואחשוב שעמודי הארזים היו כלם לרחב הבית וחולק האורך בהם לשלשה חלקים שנים עמודים היו בכל טור. והנה

רש"י

וכרותות ארזים · קורות ארזים לאורך הבית היה טור העמודי' בקרקע והכרותות מעמוד לעמוד וטור השני מול האחר הפנימי היא עזרת הכהנים ועזרת ישראל והיא היתה לפני האולם וקורא אותה פנימית לפי שהיתה לפנים מעזרת נשים ובמקרא לא מצינו כתוב עזרת נשים כי אם במשנה : וספון בארז · קרוי עלייה מלמעלה : על הצלעו' · מחיצות עליונות שעל הכרותות ארבע מחיצות לאורך הבית כולן פתחים וחלונות כי בית הקיץ הוא עשוי לאויר ועל אותן מחיצות קירוי הספון ארבעי' וחמשה נסרים היה הסיפון שלשה טורי נסרי' על ארבעת טורי העמודים חמשה עשר נסרים הטור ושקופין שלשה טורים ועוד עשה קירוי אל שלשת טורי הנסרים שלשת טורי הנסרים ושלשת טורי השקופי' כי רוחב של חמשה עשר נסרים לא קירה את הבית לאורכו שהוא מאה אמה ועשה אצלו לקורות הבית קירוי של נסרי' קטנים כתוכים על מריש[ין] קטנים הנותרי' מטור כרותות הארזים אל טור שלשה מרישין זה לסוף זה ושקופי' משני צדיהן כעין משקוף שהדלת שוקף בו ועל אותן שקופין ראשי הנסרים הקטנים כתוכים בו אורכן של נסרים קטנים כנגד רחבן של נסרים גדולי' שנתן תחלה : ומחזה אל מחזה · ראשי נסרים של שקוף זה למול נסרים של זה · מחזה לשון קנה ומנחם כן פותרו וחיברו אצל מחות חפנים וכל חזית שבלשון משנה כך הוא בסדר מערכת התמיד וכן עושה מחזה מבחוץ בפרק השותפין בבבא בתרא ויונתן אף הוא תירגמו זוי לקביל זוי אבל שקופים אטומים וכן רבועים שקף כולם תירגם כלונסא וכל הפתחי' והמזוזות שבתים מקירות מלכים עשוי פתחים פתחים מפני האויר ולכך יקרא בית יער : רבועים שקף · ת"י מרבעין וחפן כלונסא מחופין היו הפתחים בנסרים דקין ורבועין היו כשאר פתחי בתים ולא עשויין כיפה כעין פתחי אולם : ומול מחזה אל מחזה · ומול של מחזה זה מוסב לקראת מחזה האחרת ראש הנסר לקראת ראש הנסר שלש פעמים בכל תקרה ותקרה ואיני יודע היאך : ואת אולם העמודים · אולם עשה לפני העמודי' האלה לבית מבוא חמשים אמה אורכו לרחבו של בית שהיה חמשים אמה ושלשים רחבו לפני ארך משך הבית אלא שלעולם המדה היתירה קרויה אורך והקצר' קרוייה רוחב : ואולם על פניהם · אולם גבוה על כל הבית : ועמודים ועב על פניהם · על כרותות ארזים שעל העמודים התחתונים הכיב על עמודים אחרים ומריסין מעמוד לעמוד העמודים לארוג בהן בלעות מזה לזה והעבים לקירוי העלייה · עב הוא מריש כמו שמכינו והעבים אלו המריסים : ואולם הכסא · ואולמא לאתקנא תמן כורסייה לבית דין דדאין תמן פרוסדא לבית דינא עביד פרוסדא לשון פרוסדור : וספון בארז · מחופה קרקע הרצפה בארזים : מן הקרקע · ת"י מן אוסיא ועד אוסיא מיסוד כותל זה ועד יסוד כותל זה : וביתו אשר ישב שם · דירה גמורה לאכול שם ולשכוב שם : מבית לאולם · לפנים מן אולם של בית יער הלבנון : ובית

ועמדים י"א חס' ו' וסי' נמסר בסדר ויקהל : אלם ג' חס' בקריא' וסי' אלם המשפט עשה · ולחצר בית יי' הפנימית · ויקם את העמדים · וכל צורת הבית דכוו' חס' בנ"ה מל' :

וּכְרֻתוֹת אֲרָזִים עַל־הָעַמֻּדִים : (ב' חס' ו'ו קדמ')
וְסָפֻן בָּאֶרֶז מִמַּעַל עַל־הַצְּלָעֹת (ל' חס' · ל' חס')
אֲשֶׁר עַל־הָעַמּוּדִים אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה (ל')
חֲמִשָּׁה עָשָׂר הַטּוּר : וּשְׁקֻפִים שְׁלשָׁה
טוּרִים וּמֶחֱזָה אֶל־מֶחֱזָה שָׁלשׁ (ל' · ל')
פְּעָמִים : וְכָל־הַפְּתָחִים וְהַמְּזוּזֹת
רְבֻעִים שָׁקֶף וּמוּל מֶחֱזָה אֶל־מֶחֱזָה (ל' וחס')
שָׁלשׁ פְּעָמִים : וְאֵת אוּלָם הָעַמּוּדִים (ל')
עָשָׂה חֲמִשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ וּשְׁלשִׁים
אַמָּה רָחְבּוֹ וְאוּלָם עַל־פְּנֵיהֶם
וְעַמֻּדִים וְעָב עַל־פְּנֵיהֶם : (י"א חס')
וְאוּלָם הַכִּסֵּא אֲשֶׁר יִשְׁפָּט־שָׁם (ת' ר"פ)
אֻלָם הַמִּשְׁפָּט עָשָׂה וְסָפוּן בָּאֶרֶז (ג' חס')
מֵהַקַּרְקַע עַד־הַקַּרְקָע : וּבֵיתוֹ (ל' · ו')
אֲשֶׁר־יֵשֶׁב שָׁם חָצֵר הָאַחֶרֶת מִבֵּית (ל')
לָאוּלָם כַּמַּעֲשֶׂה הַזֶּה הָיָה

וְקָרְנָתְהוֹן דְאַרְזַיָא עַל עַמּוּדַיָא :
וַחֲפָא נְסָרִין דְאַרְזָא מְעִילָוֵי
מְחִיצַיָא דְעַל עַמּוּדַיָא אַרְבְּעִין
וְחַמְשָׁא חֲמֵשׁ עַסְרֵי סִדְרָא :
וּכְלֻנְסָא תְּלַת סִידְרִין וְזַוִי לָקֳבֵיל
זַוִי תְּלַת זִמְנִין : וְכָל תַּרְעַיָא
וְסִפַּיָא מְרַבְּעִין וַחֲפַן כְּלֻנְסָא
וּמְקָבֵיל זַוִי לָקֳבֵיל זַוִי תְּלַת זִמְנִין :
וְיַת אוּלַמָא דְעַמּוּדַיָא עֲבַד חַמְשִׁין
אַמִין אוּרְכֵּיהּ וּתְלָתִין אַמִין פּוּתְיֵהּ
וְאוּלַמָא עַל אַפֵּיהוֹן וְעַמּוּדַיָא
וּסְקוּפָתָא עַל אַפֵּיהוֹן :
וְאוּלַמָא לְאַתְקָנָא תַמָן כּוּרְסֵי בֵּית
דִינָא דְדָאִין תַּמָן פְּרוּסְדָא לְבֵית
דִינָא עֲבִיד וַחֲפֵי נְסָרִין דְאַרְזָא
מֵאוּשַׁיָא עַד אוּשַׁיָא : וּבֵיתֵיהּ
דְיָתִיב תַּמָן דָרְתָא אוֹחֲרַנְתָּא
מְגָיו לְאוּלַמָא כְּעוֹבָדָא הָדֵין הֲוָת

רד"ק

וספון בארז · וחפא נסרין דארזא : על הצלעות · הם הכרותות שזכר וי"ת מחיצה והוא הענין בעצמו כי הכותלים נקראו מחיצה : ארבעים וחמשה · אלה הנסרים של ארז שקרה בהם הבית היו מ"ה כי שלשה טורים היו כל טור וטור היו בו חמשה עשר נסרים : ושקופים שלשה טורים · חלונות עשה בבית הזה וקראם שקופים לפי שאדם משקיף מהם כמו שאמר וישקף אבימלך בעד החלון ומה שאמר שלשה טורים שלשה טורי נסר' · וארז בין חלון לחלון ומה שאמר מחזה אל מחזה מראה כנגד מראה כלומר כי החלונות היו בשלשה הכותלים וזהו שאמר שלש פעמים והיה חלון כנגד חלון וזהו מחזה אל מחזה ות"י וכלונסא תלתא סידרין זוי לקבל זוי תלת זמנין ובדברי רז"ל ומורנ' על גבי כלונסות והם בדים ארוכי' כמין קנה של רומח וזוי כמו זוית : וכל הפתחי' והמזוזות רבעים שקף · הפתחים היו מרובעים לא שהיו עשויים מלמעלה כמין כפה וכן מזוזות השערים היו מרובעים ולא עגולים : שקף · ת"י וחפן כלונסא ויש לפרש שקף כמו משקוף כי המשקוף שעל הפתחים היה גם כן מרובע והמשקוף הוא חלון שעושין על הפתח להשקיף ממנו מי שקורא בשער והחלון ההוא היה עשוי מחזה מול מחזה שלש פעמים כמו שפירשנו : ואת אולם העמודים · שאולם הוא הנקרא בית שער וקרויו עשוי כמין כפה וסמך האולם אל העמודים כי הבית היה בנוי על ארבעה עמודים כמו שזכר ואמר כי זה האולם היה על פני העמודים וזהו שאמר ואולם על פניהם ועוד היו עמודים אחרים על פניהם ועוד עב על פניהם ועב הוא עץ עב וגדול הוא הנקרא מריש בדברי רז"ל ואמרו והעבי' אלו המריסים : ואולם הכסא · סמך האולם אל הכסא כי לא היה שם אלא כסא המשפט אומר כי עשה אולם לבית המשפט ושם היה הכסא שהיה יושב בו ושופט הבאים לפניו במשפט ומה שאמ' אחר כך אולם המשפט הוא כפל דבר או פירושו כי לאותו אולם שהיה בו כסא עשה אולם אחר לפניו הוא הנקרא אולם המשפט שהיה בית שער לבית המשפט וכן נראה דעת המתרגם שתרגם ואולמא לאתקנא תמן כורסיה בית דינא דדאין תמן פורסדא לבית דינא עביד ופירוש פורסדא בית שער כמו שאמרו התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין כאן ויש נוסחאות פרוסדור בסמ"ך : מהקרקע עד הקרקע · ת"י מאוסיא ועד אוסיא ר"ל מיסוד כותל זה לכותל זה שכנגדו כלומר כל הרצפה היתה מכוסה בנסרים של ארז : וביתו אשר ישב שם · הוא הבית שאמר למעלה ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה ואומר כי החצר האחרת שהיתה לבית הזה והיא החצר שהיתה מבפנים לאולם היתה עשויה כמעשה אולם המשפט שזכר וכן הבית שעשה לבת פרעה עשה גם כן כמעשה האולם הזה : כל אלה

רלבג

והנה היו כרותות הארזים על העמודים שיקבלו נסרי התקרה אשר עליהם והיו גדולים וחזקים והנה ארכם לפי מה שארכו שלשים ומאה אמה · והנה היה ספון בנסרים של ארז ממעל על הצלעות והם כרותות הארזים אשר על העמודים שהיו ארבעים וחמשה כי חמשה עשר עמודים היו בטור האחד ולזה היו קורות הארזים אשר עליהם חמשה עשר ומזה התבאר כי מקצת עובי העמוד האחד לקצה עובי העמוד השני הנמשך לו היה שלש אמות ושלישי אמה ואולם עובי העמודי' האלו היה לפי מה שיראה לי ממה שנזכר אחר זה שתי אמות ואחני בדרך שהיה בין טור וטור שלשים אמה והיה גובה העמודים שלשים אמה ובזה יתאמת שכל העמודים עם כרותות הארזים אשר עליהם היו רבועים : ושקופים שלשה טורים · הם הצלעות שזכר כי הם היו בדמות משקוף עם העמודים והוא מבואר שלא היו כי אם שלשה טורים מאלו על ארבעת טורי העמודים : ומחזה אל מחזה שלש פעמים · ר"ל הפתח שהיה נכח פתח אחר כנגדו וזה הענין היה בזה הבית שלש פעמים כי שלש פתחים היו בכל אחד מצדי האורך זה כנגד זה והנה קרא הפתח מחזה כי שם יראה האדם מה שבחוץ : וכל הפתחים והמזוזות רבועים · ר"ל שהפתחים האלו היו בדמות מרובע וזה כי השקף שהיה עליהם עם העמודים אשר משתי קצותיו משימים הפתח בצורת רבוע שלשים אמה לכל רוח ובזה התבאר שמול מחזה אל מחזה על פני רחב הבית שהיה זה שלשה פעמים בבית ההוא היה הכל נמשך בזה הרבוע עם השקופים שעליו · והנה היה זה הבית נחלק לשלשה חלקים שוים · וזהו מה שנראה לי בפירוש צורת זה הבית והוא מסכים אחד ללשון שבא בזה והנה לא ראינו בו פירוש יאות לזה : ואת אולם העמודים עשה חמשים אמה ארכו ושלשים אמה רחבו · הנה זה האולם לפי מה שאחשוב היה ארכו לרחב בית יער הלבנון שזכרנו וגם הוא היה מרובע באופן רבוע החלקים האחרים שזכרנו כי הוא היה סמוך לעמודי' ולזה היה גבהו כגבהם : ואולם על פניהם וגו' · ר"ל שעל פני העמודים והוא אצל מקום הפתחים שנזכרו' היה כמין אולם והיו בו עמודים וכרותות ארז עבה היתה על פניהם ואלו העמודים אחשב שהם של ארז ואע"פ שהיה האולם בנין כמו שנראה מהנזכר אחר זה : ואולם הכסא אשר ישפט שם · ובמקום אחר יהיה הגמר דין והוא הנקרא אולם המשפט או יהיה הכל ענין אחד ר"ל כי אולם הכסא אשר ישפט שם הוא אולם המשפט או יהיה הראשון תואר הוא הכסא אשר ישפט שם ר"ל כי ממנו יכנהו לאולם המשפט כמו שתרגם יונתן : וספון בארז מן הקרקע ועד הקרקע · ר"ל על פני כל הקרקע אולם המשפט מיסוד כותל זה עד יסוד כותל זה שכנגדו : וביתו אשר ישב שם חצר האחרת מבית לאולם · ר"ל הוא החצר האחרת שהיא מבפנים לאולם אשר בנה שם ביתו שישב שם תמיד ויאכל וישתה וישכב בו הנה היה נעשה כמעשה הזה ר"ל שהיה ספון בארז כל הקרקע אשר שם : ובית

רדק

כל אלה. כל אלה הבתים שזכר שבנה בית י״י וביתו ובית המשפט ובית בת פרעה וחצרותיהם כלם היו בנוי׳ באבנים יקרות כלומר טובות ממחצב כמו שפירשנו למעלה: כמדות גזית. אבן גזית היה ידוע מדתו ביניהם כמו בימי ר״זל שהיה מדת גזית חמשה טפחים: מגוררות במגרה. מגרה הוא המשור שהיו פני האבנים חלקות וישרות יותר כשהיו מגוררות במגרה ממה שהיו אם היו נפסלות במקבות ופירו׳ מבית ומחוץ כי שני הפני׳ היו מגוררות: וממסד עד הטפחות. והיו שם אבנים ישרות וחלקות כן מן היסוד עד שמי קורה ונקרא מקו׳ הנחת הקורות טפחים כי האבנים שמניחין ראשי הקורות עליהם יוצאים חוץ לכותל כמדת טפח מבית ומחוץ ותכונת הבניין היה גם כן מחוץ לבית עד החצר ה הגדולה אבל החצר הגדולה היה בנין אחר כמו שאמ׳ באבני׳ שלשה טורים וטור כרותו׳ ארזים: ומיוסד אבנים. היה הבנין הזה מיוסד באבנים טובות ו וגדולות שהיו אבני׳ מעשר אמות ואבנים משמנה אמות אבל מן היסוד ולמעלה היו אבני׳ טובות אבל לא גדולות כמדת היסוד אלא במדת הגזית ור״זל אמרו כי אלו אבני עשר אמות ואבני שמנה אמות היו איצטוכיות י יוצאות חוץ לכותל בולטות מ מבפנים לבית ואמ׳ אבני עשר ואבני שמנה שאלו ככסאות ואלו יוצאות ומן היוצאות היו שולות לגדולות ששם היו יושבים זקני כהונה שלא היו מכניסין מטות למקדש ופרחי כהונה היו יושבים אים על כסותו לארץ: ולחצר י בניין החצר הגדולה כמו שאמר למעלה ויבן את החצר הפנימית וגו׳ וכן עשה לבנין הבית כבניין הזה: ממטה נפתלי. הוא היה ממטה נפתלי ואמו מבנו׳ דן כמו שאמר בדברי הימים בן אשה אלמנה מבנות דן ומה שאמר

רשי

ובית יעשה לבת פרעה. עלה בלבו לעשות בית לבת פרעה: כאולם הזה. כמעשה האולם הזה: כל אלה. כל האבנים האלה עשויים כבידות: כמדת גזית. כמדת אבני גזית מדה אחת היתה לאבני גזית במדינ׳: וממסד עד הטפחו׳. בנובה היה הבניין הזה כשוי באבני גזית האלה מן היסוד עד שמי קורה: ממסד. לשון יסוד: הטפחות. שמי קורה כמן ויתיכי טפחה ם שמים: ומחוץ. לצד החוץ היה כל משך הקירות באבנים הללו עד החצר הגדולה: ומיוסד אבנים גדולות. והיסוד שבתוך הקרקע היה של א אבנים גדולות יותר ממדת גזית: ומלמעלה אבני׳ יקרות. ומלמעלה ליסודו׳ היו אבנים יקרות עד ה הטפחות כמו שאמור למעלה: וארז. ותפי נסרין דארזא כמו שאמר וספון בארז שלשה טורי גזית ה החומה עשויה שלם נדבכין של אבנים ו ונדבך של עץ עליהם: חרם. אומן: וימלא את החכמה ואת ה התבונה ואת הדעת. שלשה כלי אומנות שהעולם נברא בהן שנ׳ בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומו נבקעו בשלשתן נבנה הבית: את שני העמודים. שהעמיד באולם יכין ובועז: שמנה עשרה אמות קומת וגו׳. ובדברי הימים הוא אומר שלשים וחמש אמה קומתן שיבקו שניהם כאחת והאמה החסרה אומר אני חצי אמה היתה לכל אחד בראשו שאיכה דומה למלאכת שאר העמוד כמו שאמור למעלה בענין ועל ראש העמודים מעשה שושן: וחוט

בן כ׳ ר״פ בקריאה וסי׳ בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי. בן אשה מבנות דן דדברי הימים: י״ח פסוקי׳ בקריאה אית בהון את ואת ואת את וסי׳ ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת לוט בן הרן. ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו. וכלה מכפר את הקדש ואת אהל מועד. הן הראנו י״י אלה׳ את כבודו. ויקח את זקני העיר. ויהי לתשובת

ל׳ ויתה׳הו וּבַ֣יִת יַעֲשֶׂ֤ה לְבַת־פַּרְעֹה֙ אֲשֶׁ֣ר לָקַ֣ח
שְׁלֹמֹ֔ה כָּאוּלָ֖ם הַזֶּֽה׃ כָּל־אֵ֜לֶּה אֲבָנִ֣ים
ל׳ חס׳ . ל׳ יְקָרֹ֗ת כְּמִדּ֥וֹת גָּזִית֙ מְגֹרָר֣וֹת בַּמְּגֵרָ֔ה
ל׳ . ב׳ מִבַּ֖יִת וּמִח֑וּץ וּמִמַּסָּד֙ עַד־הַטְּפָח֔וֹת
ל׳ וּמִח֖וּץ עַד־הֶחָצֵ֥ר הַגְּדוֹלָֽה׃ וּמְיֻסָּ֕ד
אֲבָנִ֥ים יְקָר֖וֹת אֲבָנִ֣ים גְּדֹל֑וֹת אַבְנֵי֙
עֶ֣שֶׂר אַמּ֔וֹת וְאַבְנֵ֖י שְׁמֹנֶ֥ה אַמּֽוֹת׃
ל׳ וּמִלְמַ֕עְלָה אֲבָנִ֥ים יְקָר֛וֹת כְּמִדּ֥וֹת
ל׳ גָּזִ֖ית וָאָֽרֶז׃ וְחָצֵ֨ר הַגְּדוֹלָ֜ה סָבִ֗יב
שְׁלֹשָׁ֤ה טוּרִים֙ גָּזִ֔ית וְט֖וּר כְּרֻתֹ֣ת
ל׳ אֲרָזִ֑ים וְלַחֲצַ֧ר בֵּית־יְהוָ֛ה הַפְּנִימִ֖ית
ג׳ חס׳ וּלְאֻלָ֥ם הַבָּֽיִת׃
וַיִּשְׁלַח֙ הַמֶּ֣לֶךְ שְׁלֹמֹ֔ה וַיִּקַּ֥ח אֶת־
ב׳ מן במת ח ודה חִירָ֖ם מִצֹּֽר׃ בֶּן־אִשָּׁ֨ה אַלְמָנָ֜ה
ה֗וּא מִמַּטֵּה֙ נַפְתָּלִ֔י וְאָבִ֥יו אִישׁ־צֹרִ֖י
י׳ חֹרֵ֣שׁ נְחֹ֑שֶׁת וַיִּמָּלֵ֞א אֶת־הַחָכְמָ֣ה וְאֶת־
הַתְּבוּנָ֗ה וְאֶת־הַדַּ֙עַת֙ לַעֲשׂ֥וֹת כָּל־
ו׳ מל׳ בסיפ׳ מְלָאכָ֖ה בַּנְּחֹ֑שֶׁת וַיָּבוֹא֙ אֶל־הַמֶּ֣לֶךְ
ב׳ . נ׳ וכל עליה דכו׳ שְׁלֹמֹ֔ה וַיַּ֖עַשׂ אֶת־כָּל־מְלַאכְתּֽוֹ׃ וַיָּ֛צַר
אֶת־שְׁנֵ֥י הָעַמּוּדִ֖ים נְחֹ֑שֶׁת שְׁמֹנֶ֨ה
עֶשְׂרֵ֜ה אַמָּ֗ה קוֹמַת֙ הָעַמּ֣וּד הָאֶחָ֔ד

וּבֵיתָא עֲבַד לְבַת פַּרְעֹה דִנְסִיב שְׁלֹמֹה כְּאוּלָמָא הָדֵין׃ כָּל אִלֵּין אַבְנִין טָבָן כְּמִשְׁחַת גְּזִירַת מְמַסְּרָן בִּמְסָרִין מְגָיו וּמִבָּרָא וּמִשַּׁכְלְלָן בְּפוּשְׁכַיָא וּמִלְבָרָא עַד דַּרְתָּא רַבְּתָא׃ וּמְשַׁכְלַל בְּאַבְנִין טָבָן אַבְנִין רַבְרְבָן אַבְנֵי עֶסֶר אַמִּין וְאַבְנֵי תְּמָנֵי אַמִּין׃ וּמִלְעֵילָא אַבְנִין טָבָן כְּמִשְׁחַת גְּזִירַת וְתַפֵּי נְסָרִין דְּאַרְזָא׃ וְדַרְתָּא רַבְּתָא סְחוֹר סְחוֹר תְּלָתָא סִדְרִין דְּאֶבֶן טָבָא וְסִדְרָא חָד דְּמָרִישׁ אָעֵי אַרְזִין וּלְדָרַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ גַּוָּיְתָא וּלְאוּלָמָא דְבֵיתָא׃ וּשְׁלַח מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וּדְבַר יָת חִירָם מִצּוֹר׃ בַּר אִתְּתָא אַרְמַלְתָּא הוּא מִשִּׁבְטָא דְבֵית נַפְתָּלִי וַאֲבוּהִי גְּבַר צוֹרִי אוּמָּן בְּעוֹבָדָא נְחָשָׁא וְאִתְמְלֵי יָת חוּכְמְתָא וְיָת סוּכְלְתָנָא וְיָת דַּעְתָּא לְמֶעְבַּד כָּל עִיבִידָא בִּנְחָשָׁא וַאֲתָא לְוָת מַלְכָּא שְׁלֹמֹה וַעֲבַד יָת כָּל עִיבִידְתֵּיהּ׃ וְצַר יָת תְּרֵין עַמּוּדַיָּא דִנְחָשָׁא תְּמָנֵי עַסְרֵי אַמִּין ר וּמִיהּ דְעַמּוּדָא חַד

חשנה. ויצו המלך את יואב. בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי. ויעש חירום את הכירות ואת היעים. ויקח את אוצרות. אז יכה מנחם. ויעמד המלך על העמוד ויכרת את הברית. את ירושלם ואת. והארץ תענה את הדגן. ועיפה פילגש כלב. ויעש חירום את הסירות דד״ה. ובשנת שמונה עשרה. חבול חבלנו:

ואביו איש צרי שהיה גר בצור כמו עובד אדום הגתי כי לוי היה ולפי שגר בגת קראו גתי וכורי קריאתו מלרע: חרש נחשת. הוא או אביו גם כן היה חרש נחשת ורבותינו ז״ל שנכו מזה כי חייב אדם להתעסק באומנו׳ אביו לפיכך הזכיר הכתוב אביו כיגם כן הוא היה אומן ובנו למד אומנותו ומה שאמר בן אשה אלמנה להודיע כי מת בעלה אבי חירם לפיכך לקח שלמה בנו כי גם הוא היה אומן טוב ומה שאמר חרש נחשת לעשות כל מלאכה בנחשת ובדברי הימים אומר יודע לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובברזל וגו׳ שמה ספר כל אומנו׳ שהיה לו והנה לא ספר אלא מלאכת הנחשת כי לאותה מלאכה היה צריך לו שלמה כמו שאמר שעשה את העמודים והכותרות והמכונות והכיורות והים והיעים והמזרקות כלם כלי נחשת היו: ויצר. אמר ויצר לפי שצורתם עשה בקרקע שהתיכם בו: שמנה עשר אמה. ובדברי הימים אמות שלשים וחמש אורך מה שאומר בדברי הימים הוא אומר על מדת שני העמודים כאחד בעת היציקה שהיו שוכבים לפי׳ אמר שמה אורך והנה אמר קומה כשהעמידם וקומת העמוד האחד היה שמנה עשרה וכן העמוד השני הנה שלשים ושש בין שניהם ומה שאמר שלשי׳ וחמש האמה האחת היה נכנס חצי אמה מכל עמוד בתוך הכותרת לפיכך לא אמר אלא שלשים וחמש והעמודי׳ האלה היו חלולים כמו שאומר בסוף ירמיהו ועביו ארבע אצבעות נבוב ומה שאומר וחוט שתים עשרה יסוב את העמוד השני הוא הדין לראשון והקומה שזכר לראשון והו׳ הדין לשני אלא אחז הכתוב דרך קצרה והוא אחד משלשים ושתים מדות שהתורה נדרשת בהן וכן אמר בסוף ירמיהו שמנה עשרה אמה בקומת העמוד האחד וחוט י״ב יסובנו ואמ׳ בסוף וכן לעמוד השני וכו׳ תרגם יונתן הפסוק הכה תמני עסרי אמין רומיה דעמודא חד וחוט משח תרתין עסרי אמין מקף ליה וכן לעמודא תניינא ומדת היקף העמוד היה שתים עשרה אמה וזהו שאמר וחוט שתים עשרה אמה יסוב את העמוד: ושתי

רלבג

ובית יעשה לבת פרעה. ר״ל וכן הבית שהיה עושה לבת פרעה היה מעשהו כמעשה האולם הזה והוא אולם המשפט שהיה כל קרקעו ספון בארז: כל אלה אבנים יקרות כמדות גזית. הנה היתה מדת אבן גזית מוגבלת וידועה אצלם: מגוררות במגרה מבית ומחוץ. ר״ל שהאבנים האלה להחליקם יותר היו מגוררות במגרה והוא חרב פגום מאד סיר״א בלע׳ כי הוא ישאיר האבן חלקה מאד ושלמה והיה זה באלו האבנים בשני שטחיהם הנראים האחד מבפנים והאחר נראה מבחוץ: וממסד עד הטפחות. ר״ל מאבני היסוד עד אבני הכותל הנראו׳ שידקדקו בשיעור למדרו בטפחות והם כל אבני הכותל הנראים כלם היו בזה האופן או אמר עד הטפחות כי בטור העליון אשר עליו תושם התקרה יוציאו האבנים יותר מהשאר כמדת טפח או יותר מעט ר״ל שישימום שם נוספות בפנים וזה מבואר בבנייניס היפים והשלמים: ומחוץ עד החצר הגדולה. מחוץ לבית עד החצר הגדולה היו כל האבנים אשר בבנין עשויות בזה האופן ויהיה הרצון באמרו כל אלו האולמים והבתים שזכר אחר זכרו בית יער הלבנון: ומיוסד אבנים יקרות. ר״ל שאבני היסוד היו גדולות יותר מאבני גזית כי היו בהם אבנים של עשר אמות ושל שמנה אמות. ומלמעלה מן היסוד היו אבני׳ יקרות כמדת גזית והיה ספון בארז בתקרה או היה שם באהלים כרותות אבנים עם האבנים ההם: וחצר הגדולה סביב וגו׳. ר״ל שהחצר הגדולה אשר בה בית המלך היא מוקפת סביב חומה שלשים טורים אבני גזית וטור כרותות ארזים עליהם וכן היה לחצר בית י״י הפנימית כמו שקדם וכן היה לאולם הבית ר״ל האולם אשר לפני ההיכל והדביר: וישלח המלך שלמה ויקח את חירם וגו׳. זכר שאביו גם כן היה חרש נחשת ולזה היה הבקיאות לו יותר בזאת המלאכה: ויצר את שני העמודים. ר״ל שהוא עשה צורתם מפני עשותו הדפוס שבו השליך הנחשת אחר שהתיכו: שמנה עשרה אמה קומת העמוד האחד. בספר דברי הימים התבאר שקומת שניהם היתה שלשים וחמש אמות ויחסר מזה אם כן אמה. ואפשר שנאמר שלא דקדק בזה כמו שלא דקדק בכמו האופן הזה במקומות רבים שאמר על דוד בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים ובירושלם מלך שלשים ושלש שנה ובמקום אחר אמר כי הימים אשר מלך דוד הם ארבעים שנה: וחוט

רשי

וחוט שתים עשרה אמה יסוב העמוד השני · לימד שהיה ד' אמות עגול שכל שש בהיקפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח · ועביו ארבע אצבעות · והוא חלול מפרש בסוף ספר ירמיה והרי זה מקרא קצר פירוש אורכו של אחד וילמד השני ממנו ופירש היקפו של שני וילמד ממנו הראשון וכן תירגם יונתן וחוט משח תרתין עסרי אמין מקיף ליה וכן לעמודא תנייתא: ושתי כותרות פומיי"לש בלע"ז: מוצק · טריסגיט"יר בלע"ז: חמש אמות קומת הכותר' האחת · ובסוף הספר הוא אומ' שלש אמות שכינו במסכת ארבעים ותשע מדות שתי אמות התחתונות של כותרות היו שוות לעמוד שלא היה בהן כורה ושלש העליונות היו עורפות לחוץ מוקפות כורה שכא' שבכים מעשה שבכה כמין לולבין של דקל היו מוקפות ואומ' הכי שלא מנה אותן שתי אמות התחתונו' בסוף הספר לפי שהיו שוות לעמוד והעמוד תחוב בכותרת שתי אמות: שבכים מעשה שבכה · השבכות שהיו להן דומות כמין כיפה שקורין קוייפ"א מעשה שבכה מוקפות היו כורות של לולבי דקל כמו ועל שבכה יתהלך וגדילים היו להם כמעשה שרשראות: שבעה לכותרת האחת · שבעה לולבין היו להיקף אחד לשבכה אחת ושני טורים של רימונים ושל נחושת הרימונים תחובים בשרשרת המקפת את הכותרת כך מפורש בדברי הימים ובמסכת ארבעים ותשע מדות: לכסות את הכותרת אשר על ראש הרימונים · הרי זה מקרא מסורס לכסות הרימונים את הכותרת אשר על הראש וכן היו הכותרות עשויות לפי סדר משמעות המקראות כמין שני אגנים היתה כל אחת אגן התחתון בית קיבולו למעלה והוא קרוי גולה כמו שאמור בענין וגולות הכותרות ותרגמו יונתן אגני קרונותיא העליון כפוי על התחתון בית קיבולו למטה היא הקרויה שבכה כמה שבכות שתים לכסות את שתי גולות הכותרות כמצאת רחבה במקום הדבק ומשופעת ועולה ומשופעת ויורדת והוא קרוי בטן וכן ת"י מלעומת הבטן לקבל דובקא וגובה שתי האגנות האלה ארבע אמות וזהו שאמ' מעשה שושן באולם ארבע אמות מצויירות היו בם כמין פרחי שושנים כדרך הציורין בכותל האולמות ארבע אמות גובה והאמה החמשית היא כותרת קטנה למעלה מן הגדולה הוא שנ' וכותרות על שני העמודים: גם ממעל מלעומת הבטן · שהוא לעבר השבכה בשוליה הוא באמצע במקום הדבק שעל השבכה מדובקת בגולה אשר תחתיה: והרימונים מאתים · רימוני עשויין שני טורים סביב מחורזים בשלשלת ומקיפין את השבכה על הכותרת השנית אף זה מקרא קצר על האחת וכן על השנית: ועל ראש

האחת ג' קמצין וסי' נמסר בסוד תרומה: השבכה י"ג חס' ה"א בריש תיבותא וקרינן וסי' נמסר בספר שמואל חלק ב' סימן כ"ג:

וחוט שתים עשרה אמה יסב את העמוד השני: ושתי כתרות עשה לתת על ראשי העמודים מצק נחשת חמש אמות קומת הכתרת האחת וחמש אמות קומת הכתרת השנית: שבכים מעשה שבכה גדלים מעשה שרשרות לכתרת אשר על ראש העמודים שבעה לכתרת האחת ושבעה לכתרת השנית: ויעש את העמודים ושני טורים סביב על השבכה האחת לכסות את הכתרת אשר על ראש הרמנים וכן עשה לכתרת השנית: וכתרת אשר על ראש העמודים מעשה שושן באולם ארבע אמות: וכתרת על שני העמודים גם ממעל מלעמת הבטן אשר לעבר שבכה והרמונים מאתים טרים סביב על הכתרת השנית:

וחוט משח תרתין עסרי אמין מקף ליה וכן לעמודא תנינא: ותרתין קרונתוון עבד למתן על ריש עמודיא מתך נחשא חמש אמין רומה דקרונתא חדא וחמש אמין רומה דקרונתא תניתא: סריגן עובד סריגא קליען עובד גדילן לקרונתוון דעל ריש עמודיא שבעא לקרונתא חדא ושבעא לקרונתא תניתא: ועבד ית עמודיא ותרין סדרין סחור סחור על סריגתא חדא לכסאה ית קרונתוון דעל ריש רימוניא וכין עבד לקרונתא תניתא: וקרונתוון דעל ריש עמודיא עובד שושנתא לקיט באולמא ארבע אמין: וקרונתא על תרין עמודיא אף מלעילא מלקביל דבקא די לעיבר סריגתא ורימוניא מאתן סדרין עבידין ליה סחור סחור על קרונתא תנייתא:

רדק

ושתי כותרות עשה · פירוש עטרות כמו כתר מלכות ותרגומו קרונתין: מוצק נחשת · שהכותרות היו נחשת מותך כלומ' שהתיכו הכותרות כמו שהתיכו העמודי': חמש אמות קומת הכתרת האחת · ובסוף זה הספר אומר וקומת הכותרות שלש אמות אמרו רבותי' ז"ל שתי האמות התחתונות של כותרות היו שוות לעמוד שלא היה בהן כורה ושלש העליונות הן כפרדות לחוץ מוקפות שבכים מעשה שבכה כמו לולבי דקל היו מוקפי' לפיכך לא מנה בזה הספר בסוף אלא השלש אמות העליונות שהיתה בהם השבכה לפיכך אמר בסמוך ושבכה ורמונים על הכותרות סביב: לכסות את הכותרות · איננו אומר שהשבכה האחת היתה לכסות שתי הכותרו' אלא פי' על השבכה האחת משתי השבכות שהיו מכסות את הכותרות: אשר על ראש הרמונים · היאך היה זה והלא הכותרות היו על ראש העמודים והרמונים על הכותרו' ויש ספרי' שכתוב בהם אשר על ראש העמודים טעות הוא כי המסרה אומרת ראש הרמונים לית כותיה הנה כי זה לבדו ראש הרמונים והאחר ראש העמודים אם כן אפשר שגם על ראש הרמונים היו כותרות אחרות: וכן עשה לכותרת השנית · שני טורים רמוני' על השבכה לצורך הכותרת לכסותה כמו שעשה באחרות: מעשה שושן באולם · על הכותרות שהיו על ראש העמודים היה עליהם מעשה שושן ארבע אמות למעלה כנגד האולם שהיא הכיפה וזהו שאמ' גם כן למטה ועל ראש העמודים מעשה שושן ויונתן תרגם עובד שושנתא לקיט באולמא וכן תרגם פרח שושן לקיט שושנתא: מלעומת הבטן · כנגד המקום האמצעי אשר לעבר השבכה היו כותרות אחרות מלעיל לאותו המקום ויונתן תרגם מלקבל דיבקא: מאתים טורים סביב על הכותרת השנית · והוא הדין לראשונה כי ארבע מאות רמונים היו בין שני העמודים כמו שאומר למטה ומה שאומר מאתים טורים לא שהיו הטורים מאתים אלא הרמונים היו מאתים לשבכה האחת והיו שני טורים סביב בכל טור מאה וזהו שאמר בדברי הימים ויעש רמוני' מאה ויתן בשרשרות והם השרשרות שעשה לכותרות וכן מה שאמ' בספר ירמיה כל הרמונים מאה על השבכה בטור האחד ר"ל וכן בטור השני מאה והנה הם מאתים בשבכה האחת ומאתים בשבכה האחרת ומה שאמר שם תשעים וששה רוחה אומר כי תשעים וששה מן המאה אשר היו בטור האחד היו מיוחדות סביב לעבר אחד והארבע מיוחדות לעבר אחר גם כן סביב: לאולם

רלבג

וחוט שתים עשרה אמה יסוב את העמוד השני · מזה יתבאר כי קוטר עגול העמוד היה כמו שלש אמות וארבע חמישיות אמה בקירוב והנה התבאר בספר ירמיה כי העמוד היה חלול והיה עביו ארבע אצבעות: ושתי כותרות עשה לתת על ראשי העמודים מוצק נחשת · ר"ל שהתיך נחשת ועשה לתת על ראש העמודים מוצק נחשת כצורת שני כתרים דבוקים זה בזה כל אחד מהם כצורת אבן ומצד אחד היה נכנס בהם העמוד · והנה אמר בזה המקום שקומת הכותרת היתה חמש אמות ובסוף זה הספור אמר שקומתה היתה ג' אמות וזה ראיה שהשתי אמות התחתונות היתה כמו תלאכת העמוד והיה העמוד הנכנס בהם ומזה יתבאר שרוחב הכותרות גדול מעמקם כי זה רחבם היה מוסיף על רחב העמוד ורחב העמוד הוא שלש אמות וארבעה חומשי אמה בקירוב כמו שקדם: שבכים מעשה שבכה · הוא מעשה רשת קרשפיל"ה בלע"ז והיתה מקפת כל הכותרת ממעל ומתחת: גדילים מעשה שרשרות לכותרות · הם טריצ"אש בלע"ז והיו מוקפים מהם שבעה על כל שבכה: ויעש את העמודים ושני טורים סביב על השבכה האחת · אחשוב שהעמודים האלו היו טורים עומדים בגובה בשבכה ואילו העמודים היו קבועים בשבכה בשני גדילים מתנה ביותר רחב וכאשר נמשך אחריו מהשבעה גדילים אשר בכל שבכה והיה זה לכסות את הכותרת אשר על ראש העמודים ותהיה האבן העליונה והנה תהיה אות וי"ו במלת ושני טורים כפ"א רפה בלשון ישמעאל והרצון בו ויעש את העמודים שני טורים או ירצה בזה שכבר עשה את העמודים בשבכה באופן שתארנו ועשה אותם שני טורים והכונה אחת ממה שזכרנו קודם: וכותרות אשר על ראש העמודים · ר"ל שכבר עשה זה בכותרות אשר על ראש העמודים והם האגנות העליונות ציור שושנים ופרחים היו עולים על ראש הכותרות באולם ארבע אמות ואחשוב שזה הציור היה כעשה בשני טורי העמודים היוצאים מן השבכה כי העמודי' ההם היו גבוהים על ראש הכותרת והיה בהם צורת פרחים ושושנים: וכותרות על שני העמודים וגו' · הם הכותרות התחתונות ר"ל האגנים התחתונים המביטים אל העמודים הגדולים וירצה בזה שבמה שהיה מהם מביט לעמודים היה טור רמונים וגם ממעל למקום ההוא מלעמת הבטן והוא אמצע דבוק שתי האגנות כי המקום ההוא בלתי רואה העמודים היה טור רמונים · והנה היה בכל טור מהם מאה רמונים כמו שכתוב בספר דברי הימים באמרו ואת הרמונים ארבע מאות לשתי השבכות שני' טורים רמונים לשבכה האחת לכסות את שתי גלות הכותרות אשר על פני העמודים · והנה הרמונים תלויים בשרשרות כמו שנזכר שם וידמה שהשרשרות שהיו שבעה לכל כותרת היו שלשה בגלה העליונה ושלשה בגלה התחתונה והאחת במקום דבוקם והיא היתה לעמת הבטן · והנה אמרו בזה המקום כי הרמונים היו מאתים טורים סביב אין הרצון בו שיהיו מאתים טורים כי זה איננו כמו שזכרנו אך הרצון בזה שהרמונים היו מאתים טורים סביב ר"ל שהיו מסודרים בשני טורים סביב:

ויקם

רדק

לאולם ההיכל· כמו באולם ההיכל וכמוהו כי איש הרגתי לפצעי בפצעי ואחרים זולתו: יכין· מה שקרא שם לעמודים לסימן טוב לפי שהיו בכניסת הבית קרא להם שמות לסימן טוב לאחד יכין לשון הכנה שיכון הבית לעולם כמו שאמ׳ כירח יכון עולם ובועז לשון עוז והיא מלה מורכבת בו עז כלומר שיתן האל בו עוז וקיום כמו שנאמר יי׳ עוז לעמו יתן: ותתום· לפי שהיו בהם מלאכות רבות וציורים רבים כמו שכתוב אמר עם כל זה שלמה מלאכת ה העמודים: ויעש את הים מוצק· כלומ׳ מותך בצורתו כמו שהיתה כן התיכו בדפוס בקרקע אלא שהקיפו בקורנס כמו שעשו ה הכלים: עשר באמה· שהיה רחבו עשר אמות והקיפו שלשים אמה יסוב אותו וכל שיש ב בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח: ופקעים· ת״י וצורת ביעין ובדברי הימי׳ ודמו׳ בקרים אב״ גופם היה עגול כדמות בצים ופניהם היו דמות פני בקרים ומה שאמר מתחת לשפתו איננו אומר מתחת לשפתו ממש אלא מתחת לשפתו רחוק משפתו שתי אמות כי חמש אמות היה קומת הים והשתי׳ אמות העליונות היו חלקות שלא היו בהם צורות ב בקרים ובאותן שתי אמות היה הים עגול ומתחת אותם שתי אמות היה הים מרובע השלש התחתונו׳ ולהם היה צורת בקרי׳ וזהו שאמר עשר באמה מקיפים את הים פירוש עשר באמה לכל רוח הנה היה רבוע הים ארבעי׳ אמה בעגולו מלמעלה שלשים אמה כך פירשו רבותינו ז״ל וכן נראה מפשט הפסוק: יצוקים ביצוקתו· הבקרים היו יצוקים כיציקת הים כאחד לא שחוברו אחר כך ויצוקתו שם יאמר ממנו יצוקה בשקל מלוכה גדולה: עומד על שני עשר בקר· גם זה הפסוק מעיד כי הים היה מרובע מתחת שהיה מונח לו ארבע רוחות כנג׳ מרובע ובכל רוח היה שלשה בקר שהיה הים עומד עליהם ופני הבקרים אל הרוחות ואחוריהם מרובעים: ושפתו· תרגם יונתן וסיפתיה כעובד שפת כס כגלגל לקיט כשושנתא: אלפים בת יכיל· ובדברי הימים אומר מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל פירשו רבותינו ז״ל אלפים בלח ושלשת אלפים ביבש וכן תרגם יונתן תרין אלפין ביתין ברטיבא מחסיל כי כל כלי שעמקו חצי רחבו גרשו משפתו ולמעלה הוא שלים ממה שמכיל הכלי עד שפתו לפיכך היה הים מחזיק אלפים

וקוה ג׳ כתיב ה׳ בסוף וסימ׳ ויצא עוד קוה המדה· ויעש את הים מוצק· לכן כה אמר יי׳ שבתי לירושלם ברחמי׳: והים ו׳ בקריאה וסימ׳ והים הגדול וגבול דיהושע· ראו הפלתי לכם דיהושע· והים בקעת לפניהם· והים

תרגום

וְאָקִים יַת עַמּוּדַיָא לְאוּלָמָא דְהֵיכְלָא וַאֲקִים יַת עַמּוּדָא מִימִינָא וּקְרָא יַת שְׁמֵיהּ יָכִין וַאֲקִים יַת עַמּוּדָא מִסְמָלָא וּקְרָא יַת שְׁמֵיהּ בּוֹעַז׃ וְעַל רֵישׁ עַמּוּדַיָא עוֹבַד שׁוֹשַׁנְתָּא וּשְׁלִימַת עִיבִידַת עַמּוּדַיָא׃ וַעֲבַד יַת יַמָּא מַתָּךְ עֲסַר אַמִּין מִסִּפְתֵיהּ עַד סִפְתֵיהּ סַגְלְגַל סְחוֹר סְחוֹר וְחָמֵשׁ אַמִּין רוּמֵיהּ וְחוּט מְשַׁח תְּלָתִין אַמִּין מַקִּיף לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר׃ וְצוּרַת בֵּיעִין מִלְּרַע לְסִפְתֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר מַקְפִין לֵיהּ עֲסַר אַמִּין מַקְפִין יַת יַמָּא סְחוֹר סְחוֹר תְּרֵין סִדְרִין דְּצוּרַת בֵּיעִין מַתְּכִין בְּאַתָּכוּתֵיהּ׃ קָאִים עַל תְּרֵי עֲסַר תּוֹרִין תְּלָתָא אַפֵּיהוֹן לְצִיפּוּנָא וּתְלָתָא אַפֵּיהוֹן לְדָרוֹמָא וּתְלָתָא אַפֵּיהוֹן לְמַעְרְבָא וּתְלָתָא אַפֵּיהוֹן לְמַדִינְחָא וְיַמָּא מְתַקַּן עִילָוֵיהוֹן מִלְּעֵילָא וְכָל אֲחוֹרֵיהוֹן לְגָיו׃ וְסוּמְכֵיהּ פּוּשְׁכָא וְסִיפְתֵיהּ כְּעוֹבַד שְׂפַת כַּס סַגְלְגַל לָקִיט בְּשׁוֹשַׁנְתָּא תְּרֵין אַלְפִין בֵּיתִי בִּרְטִיבָא מְחַסִּיל׃

מקרא

וַיָּקֶם אֶת־הָעַמֻּדִים לְאֻלָם הַהֵיכָל וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַיְמָנִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יָכִין וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַשְּׂמָאלִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ בֹּעַז׃ (ו׳ רפי׳) וְעַל רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוֹשָׁן וַתִּתֹּם מְלֶאכֶת הָעַמּוּדִים׃ (ב׳ הסר׳) וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם מוּצָק עֶשֶׂר בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ עַד־שְׂפָתוֹ עָגֹל סָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ וקוה (וְקָו) שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב׃ (וקו ג׳ כ׳ כ׳ ל׳) (ל׳) וּפְקָעִים מִתַּחַת לִשְׂפָתוֹ סָבִיב סֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר בָּאַמָּה מַקִּפִים אֶת־הַיָּם סָבִיב שְׁנֵי טוּרִים הַפְּקָעִים יְצֻקִים בִּיצֻקָתוֹ׃ (ל׳ חס׳ ור״ה חל׳) (ב׳ וחברו ור״ה) (ב׳ ל׳) עֹמֵד עַל־שְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר שְׁלֹשָׁה פֹנִים צָפוֹנָה וּשְׁלֹשָׁה פֹנִים יָמָּה וּשְׁלֹשָׁה פֹנִים נֶגְבָּה וּשְׁלֹשָׁה פֹּנִים מִזְרָחָה וְהַיָּם עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה וְכָל־אֲחֹרֵיהֶם בָּיְתָה׃ (ו׳) (ל״ב) (ל׳) (ו׳) (ג׳ ג׳) וְעָבְיוֹ טֶפַח וּשְׂפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת־כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשָׁן אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל׃ (ב׳ ועל ראש העמודים)

לרחצה הכוהנים בו׳ והים עליהם מלמעלה· כל הנחלים הולכים אל הים: אחוריהם ג׳ וסימ׳ וכל אחוריהם ביתה· וחברו· ופניהם קדמה והמה משתחוים:

רשי

ועל ראש העמודים מעשה שושן· חצי אמה בראש כל אחד היה כותלורק כשושן ושאר העמוד שוביו ארבע אצבעו׳ כבוב לכך לא כמנית אותה אמה ביציקת העמודי׳ בדברי הימי׳ לפי שלא היתה שוה למלאכת העמוד: עשר באמה משפתו עד שפתו· באמצעיתו שכל רוחב כלי עגול באמצעיתו הוא: וקו שלשי׳ באמה· זהו שאמר כל שיש בהיקפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח הקיפו שלשים ורחבו עשר ומתוכו הוא מודד: קומתו· עומקו ובדברי הימים הוא אומר שעשאו לרחיצת הכהנים ל לטבול בתוכו: ופקעי׳· גלף צורת ביעין תרגם יונתן: מתחת לשפתו· בשלש אמות תחתונות שהיו מרובעות שכך שנינו בגמרא דעירובין שלש תחתונות מרובעות ושתים עליונו׳ עגולות ואי איפשר לך להכיל אלפים בת שהם מאה וחמשים מקוה טהרה ארבעים אלא בענין זה כמו שפירשו רבותינו בעירובין ועליונות מרובעות והתחתונות עגולות אי אפשר לומר דכי כתיב עגול סביב משפתו לכך הוא אומ׳ בפקעים הללו עשר באמה מקיפין את הים סביב שבמקום ריבועו והיקפו ארבעי׳ אמה עשר אמה לכל רוח אבל במקו׳ עיגולו אי איפשר לומר עשר באמה סביב: שני טורים הפקעים יצוקי׳ ביצוקתו· הכל מוצק יחד לא שחבר לו את הפקעי׳ אח׳ יציקתן על ידי מסמרו׳ או על ידי רבק שקורין סולדור״א בלע״ז: וכל אחוריהם· של בקרים הללו ביתה אל תחת הים היו אחוריה׳ פונים שנים שבצפון לקראת שבדרום ושל מזרח כנגד של מערב: ועביו טפח· שוליו ודופנותיו אך שעל פיו היה דק ומרוקע ומרודד כמעשה שפת כוס שעושין בו ומצוייר פרח ושושן: אלפים בת· שבת אלפים שאין שהבת בת שלש סאין שכאלו׳ האיפה והבת תוכן אחד כמבאו חמשים ומאה מקוה טהרה הארבעים מאות מאה מקוואות והעשרים מאות חמשים מקוואות ואף כשתחלוק הכל לפי מדה שעורו חכמים אמה על אמה ברום שלש אמות למקוה תמצאנו כן שלש אמות המרובעות מאה מקוואות ולשתים העגולות חמשים מקוואות שהמרובע יתר על העיגול ריבוע ובדברי הימים כתי׳ הים שלשת אלפים ופירשו רבותינו במדת היבש שהגודש היה שלים בבית הקיבול: שלש

רלבג

ויקם את העמודים לאולם ההיכל· ר״ל שהקימם בו ולא היו נעשים· והנה קרא שם העמוד הימני והוא אשר לפאת דרום יכין ושם העמוד אשר לפאת צפון קרא בועז כאילו העיר בזה על סוד גדול מהכוון מענין כלי בית המקדש כמו שבארנו מעניניהם בספר ואלה שמות והוא ידוע כי השי״ת שם בטבע בתקופות הארבעה רושם להויות הספלות והתקופות השתים אשר השמש בהם דרומי הם מכינות ההויות ובתקופות הכפארות יהיה הטבע חזק ועז לעשות פעלותיו וזה מבואר נגלה במחים כי הם יקחו רושם מאלו התקופות יותר ממה שיקחו מהם הב״ח ולזה סמך אל זה הענין משמות העמודים שלראש העמודים מעשה שושן והנה כבאר זה באור יותר בנ״ה בזכרנו התועלות המגיעים מזה: ויעש את הים מוצק וגו׳ הנה התבאר בספר דברי הימים כי הים היה משמש לרחצה לכהנים בו וכדי שלא יהיו המים שאובין צריכים אנו שרגלי הבקרים היו נקובים מלמטה והיו המים באים שם מלמטה נובעים מהקרקע ונכנסים שם· והנה זכר שהיה רחב הים משפתו עד שפתו עשר אמות והיה עגול סביב והיה חמש אמות קומתו· והנה אמרו שקו שלשים באמה יסוב אותו סביב הוא על דרך קירוב כי ההיקף בעגול הוא מוסיף על שלשה בשעור בקוטר כמו שביעית הקוטר בקירוב מעט ואם אמרנו שמדת הקו הסובב היא לקוחה בחלל הים הנה יהיה יותר קרוב אל האמת אך יהיה בו קירוב מעט כי עביו היה טפח ולזה יהיה קטר חללו עשר אמות פחות שליטית אמה ויהיה הקיפו בקירוב יותר על שלשים אמה אמה ושליטית אמה: ופקעים מתחת לשפתו סביב· הם כמו צורת ביצים כמו שזכרנו במה שקדם והיו מהם עשר באמה בדרך שהיו מהם בכל ההיקף שלש מאות ולזה היו מהם בשני הטורים שש מאות והם היו יצוקים ביציקת הים שם לא שיהיו שם מסובבים אחר כן אך בהתכת הים נעשו עמה אלו הפקעים יחד ולפי שבספר דברי הימים כתוב תמורת הפקעים בקרי׳ הנה ידמה שהיה בכל פקע צורת ראש שור יבאו המים מפיו והנה אמרו רבותי׳ ז״ל שלא היה הים עגול אלא בשפתו אך מתחת היה מרובע וזה נתבאר להם מהשעור שהיה מחזיק שהוא אלפים בת והבת היא שלש סאין כאמרו האיפה והבת תוכן אחד להם ולפי שאמה על אמה ברום שלש אמות היא מחזקת ארבעים סאה כמו ששערו חכמים הנה תהיינה אלפים בת שהם ששת אלפים סאים ארבע מאות וחמשים פעם אמה על אמה ברום אמה והנה האמה גובה מזה הים העגול אמה מהאמו׳ הנזכרי׳ כיהם כמו שבעים וארבע אמות בקירוב ולא יהיו בחמש אמות שבגובה הים כי אם שלש מאות ושבעים אמה בקירוב וזה פחות ממה שזכרנו שמנים אמה ולזה יחוייב שתהיינה קצת האמות מרובעות וכן מצאנו במכונה שהיתה מרובעת והיה בראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב ואמרו ז״ל ששלש אמות התחתונות היה בהם הים מרובע ובשתי אמות העליונות היה עגול ובזה יתאמת מה שזכרנו בקירוב ובזה יאות יותר מה שזכר מצורו׳ הבקר שהיה הים מונח עליהם שהיו מהם שלשה לכל רוח· והנה היו פני הבקר בחוץ כראש ואחוריהם היו נסתרים תחת הים: ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן· שמצוייר בו פרח· והנה אמר בזה המקום אלפים בת יכיל ובספר דברי הימים אמר מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל ואמרו רז״ל שאשר נזכר בזה המקום הוא בלח אך ביבש יחזיק יותר מפני הגודש ויהיה אם כן גודש הים מחזיק כמו חצי השיעור שמחזיק הים וזה אפשר כשיהיה הדבר הנגדש עולה על הים שיעור רב: ויעש

רשי

ושלש באמה קומתה. של מכונ' לבד קומת האופן שהי' יושבת עליו אמה וחצי אמה וגובה המכונה אמה וחצי ארבע באמה אורך וגו' האמה גובה היתה מרובעת אבל חצי האמה היתה עגולה שנאמר ובראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב: מסגרות להם. ראיתי במשנת ארבעים ותשע מדות המסגרות כמין טבלאות מסגרו' להם המסגרו' מיד אופן ליד אופן הוא עץ התחוב בתוך האופן בנקב וקרוי איסיל בלע"ז וארבעת האופנים במכונה מ מסגרות מכאן מארב' צדדין ובין זו לזו ארב' אמות רוחב ולמעלה סרני' כמו נסרים מול המסגרות והשלבים מן התחתונה לעליונה ומסגרות אחרות בין השלבים כעין מלאכת כרעי המטה של בני כפר שאינן עגולי' אא פלט לצור בהם אריות וכרובים ואומר אני שהשלבים הללו כמין שליבות סולם כמין מ מקלות נחוצות זקופין על המסגרו' התחתונה בשני' ושלשה בין מקל למקל מסגרות קבוע' משליבה לשליבה ויונתן כן תירגמו ש שליבא: ועל המסגרות אשר בין השלבים. היו מצויירין צורות אריות וצורות בקרים וכרובי' על השלבי': כן. בסיס להושיב הכיור עליו מלמעלה למסגרת אשר על ראשם ומתחת לאריות ולבקר המרוקמין על המסגרות שבין השלבים: לויות מעשה מורד. לויות כמין זכר ונקבה מחוברין זה בזה: מעשה מורד. מדרין כמין רידוד טס דק ואין בולטין בעוביו ולא חקוקי' בשיקוע יונת' תירג' לויות מעש' מורד מדבק עובד כיבוש טולה"ר בלע"ז: וארבעה אופני. שנים לפניהם ושנים לאחריהם כדרך העגלות הגדולו': וסרני נחשת. יונתן תירגם נסרין דנחשא הם הנסרים העליונים מול המסגרות סרני כמו נסרים: וארבעה פעמותיו. של כן שעליה' כתפות להם בולטות למעלה מן הנסרים בזווית הכן ותחת הכיור היושב על הכן היו הכתפות יצוקות ללמד שמתוך הכן היו הכתפות יוצאות ביציקה אחת והכתפו' מחזיקות לכיור שלא יפול למטה לתוכו של כן: מעבר איש לויות. מצד כל אחד מן הכתפות היו לויות של זכר ונקבה מצויירות: מעבר איש. כמו איש אל אחיו האמורים בכרובים: ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה. פיהו של כן יוצא בתוך פיה של כותרת והכותרת הוא גג המכונה עשוי כמין כובע משפע מכל צדדיו ובאמצע נקבעת נקב עגול אמה וחצי אמה רוחב בעגול וסביב אותו נקב כמין היקף מחיצה חצי אמה גובה סביב וכך מפורש למטה בענין שנאמר ובראש המכונה חצי אמה קומה עג[illegible] קרוי פי הכותרת והכן מונח על אותו היקף ושולי הכן תחתיו תחובין בתוך פי ההיקף ולמעלה הימנו הוא בולט אמה וזהו שאמור כאן ופיהו מבית לכותרת ומע[illegible]: ופיה של מעשה כן. ופיה של כותרת עגול דוגמת כן העגול: אמה וחצי האמה. רוחבה בעגול וגם על פיה מקלעות צורת פרחים וארבעה אופנים מתחת למסגרות שהמסגרות אופן לאופן כמו שפירשתי: וידות

רדק

אלפים בת שמתמלא עד שפתו ושלשת אלפים ביבש עם הגודש משפתו ולמעלה והים לא אמר למה עשה אותו ובדברי הימים אומר לרחצה הכהנים בו פירוש שהכהנים טובלים מטומאתן ובדברי רבותי' ז"ל והלא כלי היה ואין טבילה בכלים אמר רבי יהושע בן לוי אמת המים היתה נמשכת לו מעין עיטם והיו רגלי השוורי' פתוחים כרמונים: המכונות. המכונה היא מושב הכיור כמו שנאמר בכיור שעשה משה את הכיור ואת כנו: מסגרות להם. לכל מכונה ומכונה עש' מסגרות שיסגר הכיור בתוכה: והשלבים. בדים כמין חונקי הסולם וכן אמרו בסולם הלך אחר שליבותיו וכן ת' שליביא: אריות. צורת אריות וצורת בקר וצורת כרובים שהם צורת אדם אלא שיש להם כנפים: ועל השלבים כן ממעל. כן הוא מושב כמו מכונה ש שהיתה מושב כיור וכן קטן מהמכונ' ואת מכונה בבירא וכן כנתא וכן זה לא אמר מה היו מושיבין בו ואפשר שהיו מושיבין בו קיתון: לויות מעשה מורד. לוית הוא מן ילוה אישי אלי והיו"ד תמור' וי"ו ע"ין הפעל והענין דבוק וכ"ת מדבק ור"ל כי מתח' הצורות ההם בדי נחשת קטנים דבוקים זה בזה והיה מעש' מורד לא שהיה מותך מורד פירו' כמו רקוע תרגום וירקעו ורדידו: וסרני נחשת. פי' כמו הפוך וכ"ת ונסרין דנחש ועניינו כמו לוחות: הכתפות יצוקות. לפי שהלויות היו מעשה רקוע אמ' כי הכתפות לא היו כן אלא מותכות היו: מעבר איש לויות. מעבר כל איש ואיש מן הלויות היו הכתפו' ואיש זה פירושו כמו ופניהם איש אל אחיו וכן בירעות אשה אל אחותה: ופיהו. פירושו כל אחד מהלויות ופיה פירושו כל אחד מהכותרות: מעשה כן. כבר פירשנו מה הוא כן: לא עגולות. מכל צדיהן לא היה בהם שום עגול אלא מרובעות היו והוצרך לומר זה לפי שהים היה מרובע מתחת ועגול ממעל: וידות

ומתחת ג' בקריא' וסי' ומתחת זרועות עולם. ומתחת הלשכות האלה. ומתחת לאריות:

וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּכֹנוֹת עֶשֶׂר נְחֹשֶׁת
אַרְבַּע בָּאַמָּה אֹרֶךְ הַמְּכוֹנָה הָאֶחָת
וְאַרְבַּע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְשָׁלֹשׁ בָּאַמָּה
קוֹמָתָהּ׃ וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּכוֹנָה מִסְגְּרֹת ב'מ'ל
לָהֶם וּמִסְגְּרֹת בֵּין הַשְׁלַבִּים׃ וְעַל־ ל'חס' ג'
הַמִּסְגְּרוֹת אֲשֶׁר בֵּין הַשְׁלַבִּים אֲרָיוֹת ה' ג' ג'
בָּקָר וּכְרוּבִים וְעַל־הַשְׁלַבִּים כֵּן ג'
מִמָּעַל וּמִתַּחַת לָאֲרָיוֹת וְלַבָּקָר לֹיוֹת ג' ב'
מַעֲשֵׂה מוֹרָד׃ וְאַרְבָּעָה אוֹפַנֵּי
נְחֹשֶׁת לַמְּכוֹנָה הָאַחַת וְסַרְנֵי
נְחֹשֶׁת וְאַרְבָּעָה פַעֲמֹתָיו כְּתֵפֹת לָהֶם ל'חס' בכני'
מִתַּחַת לַכִּיֹּר הַכְּתֵפֹת יְצֻקוֹת ל'חס' בכני' ויתר לב
מֵעֵבֶר אִישׁ לֹיוֹת׃ וּפִיהוּ
מִבֵּית לַכֹּתֶרֶת וָמַעְלָה בָּאַמָּה וּפִיהָ
עָגֹל מַעֲשֵׂה־כֵן אַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה
וְגַם־עַל־פִּיהָ מִקְלָעוֹת וּמִסְגְּרֹתֵיהֶם ל'
מְרֻבָּעוֹת לֹא עֲגֻלּוֹת׃ וְאַרְבַּעַת
הָאוֹפַנִּים לְמִתַּחַת לַמִּסְגְּרוֹת ל'

וַעֲבַד יַת בְּסִיסַיָא עַסְרָא דִנְחָשָׁא
אַרְבַּע אַמִּין אוֹרְכָּא דִבְסִיסָא חֲדָא
וְאַרְבַּע אַמִּין פּוּתְיָהּ וּתְלָת אַמִּין
רוּמָהּ׃ וְדֵין עוֹבַד בְּסִיסַיָא גְּדַנְפִין
לְהוֹן וּגְדַנְפִין בֵּין שְׁלִיבַיָא׃ וְעַל
גְּדַנְפַיָא דְבֵין שְׁלִיבַיָא צִיוּר אַרְיָוָן
תּוֹרִין וּכְרוּבִין וְעַל שְׁלִיבַיָא כַּנְתָא
מִלְעֵיל וּמִלְרַע לְאַרְיָוָן וּלְתוֹרִין ס
מְדַבַּק עוֹבַד כִּיבּוּשׁ׃ וְאַרְבְּעָה
גַלְגַלֵי נְחָשָׁא לִבְסִיסָא חֲדָא וְנִסְרִין
דִנְחַשׁ וְאַרְבַּע זָוְיָתֵיהּ כַּתְפִין לְהוֹן
מִלְרַע לְכִיוֹרָ כַּתְפִין מַתְּכִין כִּכְבַשׁ
עוֹבַד דִיבּוּק׃ וּפוּמֵיהּ מְגָיו
לְקַרוּנְתְהוֹן וּלְעֵילָא בְּאַמְּתָא ו
וּפוּמֵיהּ סְגַלְגַל עוֹבַד כַּנְתָא א
אַמְּתָא וּפַלְגוּת אַמְּתָא וְאַף עַל
פּוּמַהּ קְלִיעִין וּגְדַנְפֵיהוֹן מְרַבְּעִין
וְלָא סְגַלְגְלִין׃ וְאַרְבְּעָא
גַלְגַלַיָא לְמִלְרַע לִגְדַנְפַיָא ו

רלבג

ויעש את המכונות. הנה היו המכונות משמשות להיות מושב הכיור והכיורים היו לרחצה בהם את מעשה העולה ידיחו בה כמו שנזכר בספר ד"ה. וזכר שכבר היה ארך המכונה בתחלה ד' אמות וכנה רחבה ואולם קומתה היה שלשה אמות: וזה מעשה המכונה. אחשוב שהמסגרות הם באופן המסגרת אשר סביב השלחן שתשים השלחן כמו כלי קבול והנה הצורה היתה לפי הנראה בעיני והיו מתחת המכונות ארבעה אופנים צורתם כמעשה אופן המרכבה ר"ל כמעשה אופן העגלות והיו בין האופנים כמו כסרים מנחשת כבכים עליהם ובארבעה קצותיהם היו כתפות מחוברות בהם או הכסרי' כדרך שיעשו האומנים בארגזי' שהם עושים כתפות בארבע זוית הארגז יחוברו בהם הכסרים מקצה אל קצה והכתפות והכסרים היו עולים בגובה עד מקום מושב הכיור והבולט מהכתפו' היה מבפני' אך מבחוץ היה הכל מרובע ושוה ומחוץ מהלוחות אלו היה עושה כמין שלבים הם מעלות סלם היו מרקעים ויוצאים מהלוחות שהיו בגובה ושטחם נכחיי לשטח הקרקע ומהם יוצאים מסגרות סביבם בגובה ועל המסגרות ההם עשה צורות אריות וצורות בקר וצורות כרובים והם כמו צורות אדם אלא שים להם כנפים ואלו הם הצורות שראה יחזקאל במרכבה אלא שלא זכר בזה המקום צורת נשר והנה היה מתחת למסגרות האלו השליבות שהיו מחוברות סביב הלוחות ויוצאות מהם כאילו היו מרוקעות ויוצאות משם והנה על השלבי' האלו היה מלמעלה כן הכיור ר"ל מושבו והמסגרת העליונה היתה סוגרת ומקיימת הכיור שם והיא הנקרא' כותרת והנה כן הכיור היה גבהו אמה וחצי האמה והאמה התחתונ' היתה עולה ברבוע וחצי האמה העליונה היתה עגולה ושם היה נכנס הכיור אמה וחצי האמה ועל הכתפות הנזכרות היה עומד ועל השלבי' העליוני' ואחשוב שכן הכיור היה לו מתח' לוח אחד ממנו ישימוהו כלי שלם בעל בית קבול. באור המלות. מסגרו' להם ומסגרו' בין השלבי'. ר"ל שהיו להם מסגרו' מלמעלה להשים בהם כן הכיור והיו מסגרו' אחרו' בין השלבים ההם שהם כמו מעלו' סלם יוצאי' מהלוחו' המחוברי' ברבוע. ועל המסגרו' אשר בין השלבי' ר"ל כי על המסגרות אשר היו בין השלבים ר"ל בין קצתם לקצתם היו צורות אריות וצורות בקר וצורות כרובים. ועל השלבים כן ממעל ר"ל שעל השלבים היה מושב הכיור מלמעלה ר"ל בשלבים העליונים ומתחת לאריות ולבקר היו כמו לוחות במסגרות ההם יהיה מושבם עליהם והם מעשה רקוע יוצאים מהמסגרות אך הכרובים ידמה שהם מונחים על שפת המסגרות בעצמם ולפי זה הפירוש יהיה שבאמרו אחר זה כרובים אריות ותימורות כמער איש ולויות סביב אל האריות והתימורות לא אל הכרובים או יקצר הלשון ורצה בזה הכרובים והאריות והבקר והנה הרצון באמרו לויות מחוברות מענין לוית חן ילוה אישי אלי והרצון באמרו מעשה מורד מעשה ריקוע. וארבעה אופני נחשת ר"ל שארבעה אופנים היו מתחת למכונה כאילו ישאו את המכונה והיו עליהם סרני נחשת והם כמו לוחות וכסרים מנחשת ולארבע זוית המחובר מהכסרים האלו היו להם כתפות עולות עד מתחת לכיור ואין הכתפות מחוברות לכסרים ההם במלאכה אך הם יצוקות עמהם ומקצה כל אחד מהכסרי' היו מחוברו' בעצמות. ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה ר"ל שפי הכיור היה עולה אמה בגובה מלפני' מהמסגרת העליונה שהיא הכותרת ומחוברת בין הכיור ולמעלה מהאמה היה פיהו עגול מעשה כן הכיור כי הכיור היה עגול והיה עולה בעגול עד שלמות אמה וחצי אמה בדרך שהיה שם חצי אמה עגול כמו שזכר אחר זה. וגם על פיה מקלעות ר"ל שעל שפתה היו ציורים ר"ל על שפת הכותרת והיא המסגרת העליונה. ומסגרותיהם מרובעות לא עגולו' ר"ל מסגרות המכונות כלם היו מרובעות ואעפ"י שהיה כן הכיור עגול מלמעלה כמו שזכרנו. וארבעת האופנים למתחת למסגרות ר"ל שארבעה אופנים היו מתחת לכל המסגרות: וידות

 וידות האופנים · תרגומו ואשרת גלגליא : אופן המרכבה · מרכבת הקדש הנראת במראה הנבואה ליחזקאל וכ״תי מרכבת יקרא וראה שלמה בחכמתו מה שראה יחזקאל בנבואתו : וחשוקיהם וחשוריהם הכל מוצק · חשוקיהם הוא ענין כנוס והדוק וחשוריה׳ ענין קשירה וי״ת וחופיהון וכיבושיהון כולא מתך : ויפתח על הלחות · הם שרני נחשת שזכר ואמר כי בפתוח עשה ידות ו המכונה על הלוחות : ותימורות · כורת דקלין : כמער איש ולויות סביב · בדבוק כל אחד ואחד מן הלויות שזכר למעלה ומער לשון דבוק וכן קיר ערה מגן וכן בדברי ר״זל מעורה מ בטרפשין וי״ו ולויות כוא״ו כרדס ורכב וסוס וזולתה ובדברי ר״זל מאי כמער איש ולויות כאיש ה המעורה בלויה שלו וי״ת כיבש חד ומדבק סחור סחור : מוצק אחד · בהתכה אחת : קצב אחד לכלהנה · לכל עשר המכונו׳ היה קצב אחד וקצב כמו מדה ענין דבר החתוך במדה : על כתף הבית מימין · פירוש הבית עזרת הכהנים ושם היו נתונים הכיורות : על

וידות האופני׳ · הוא עץ התחוב באופנים וקורין איי״ש בלע״ז : במכונה · ידבוקי׳ מצוקים במכונ׳ בוציקה : כמעשה אופן המרכבה · תרגם יונתן כעובד גילגלי מרכב׳ יקרא · אופן בתוך האופן שתי וערב כמו שאמור ביחזקאל במרכב׳ גבוה : ידותם · איישי״ל : וגביהם · בוי״לם בלע״ז הם הנקבים : וחשוקיהם · עיגולם סביב שהוא קימורין : וחשוריהם · זרועות האופנים התחובים מגביהם לחישוקיהם שקורין ריי״ש בלע״ז : וארבע כתפות · כמו שפירשתי למעלה שהוא סביב הנקב וד׳ פעמותיו כתפו׳ להם ולא מכאן כאן אלא לוח׳ ומן המכונ׳ כתפיה : חצי האמ׳ קומה עגול · היא מחיצה כמו שפירשתי למעלה שהו׳ סביב הנקב והאמה מ מרובעת : ועל ראש המכונה ידותיה · הם שרני הנחשת האמורים למעלה : ומסגרותיה ממנה · מסגרות התחתונות הוצקו עמה ולא ם שחיברן לאחר כן : ויפתח על הלוחות ידותיה ועל מסגרותי׳ · התחתונות על שניהם פתח וחקק כרובים א אריות ותימורות : כמער איש ולויו׳ · פתח סביב כזכר ונקבה ה החבוקין בזרועותיהן כן פירשו רבותינו : כמער · לשון האחוז ודיבוק ופירושו איש ולוייתו זכר ולוייתו נ

ומעשה ו׳ וס׳ האפנים כמעשה · וזה כנור תבל · אשר ברכו יי׳ צבאות · אנחנו החמר · לא יבנו ואחר ישב׳ · כי מעמדם · השמים מספרים · לפנים הארץ יסדת · ויהי נועם יי׳ אלהינו ב׳ בו : על כתף ה׳ וס׳ נמסר בסדר מסעי :

וִידוֹת הָאוֹפַנִּים בַּמְּכוֹנָה וְקוֹמַת הָאוֹפַן הָאֶחָד אַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה:
וּמַעֲשֵׂה הָאוֹפַנִּים כְּמַעֲשֵׂה אוֹפַן הַמֶּרְכָּבָה יְדוֹתָם וְגַבֵּיהֶם וְחִשֻּׁקֵיהֶם וְחִשֻּׁרֵיהֶם הַכֹּל מוּצָק: וְאַרְבַּע כְּתֵפוֹת אֶל אַרְבַּע פִּנּוֹת הַמְּכֹנָה הָאֶחָת מִן־הַמְּכֹנָה כְּתֵפֶיהָ: וּבְרֹאשׁ הַמְּכוֹנָה חֲצִי הָאַמָּה קוֹמָה עָגֹל סָבִיב וְעַל רֹאשׁ הַמְּכֹנָה יְדֹתֶיהָ וּמִסְגְּרֹתֶיהָ מִמֶּנָּה: וַיְפַתַּח עַל־הַלֻּחֹת יְדֹתֶיהָ וְעַל וּמִסְגְּרֹתֶיהָ כְּרוּבִים אֲרָיוֹת וְתִמֹרֹת כְּמַעַר־אִישׁ וְלֹיוֹת סָבִיב: כָּזֹאת עָשָׂה אֵת עֶשֶׂר הַמְּכֹנוֹת מוּצָק אֶחָד מִדָּה אַחַת קֶצֶב אֶחָד לְכֻלָּהְנָה:
וַיַּעַשׂ עֲשָׂרָה כִיֹּרוֹת נְחֹשֶׁת אַרְבָּעִים בַּת יָכִיל הַכִּיּוֹר הָאֶחָד אַרְבַּע בָּאַמָּה הַכִּיּוֹר הָאֶחָד כִּיּוֹר אֶחָד עַל־הַמְּכוֹנָה הָאַחַת לְעֶשֶׂר הַמְּכֹנוֹת: וַיִּתֵּן אֶת־הַמְּכֹנוֹת חָמֵשׁ עַל־כֶּתֶף הַבַּיִת מִיָּמִין וְחָמֵשׁ

ל׳ · ב׳ לחס׳ בכנויים · ומסגרתיה ק׳ · ב׳ כתיב זקף

וְאַשְׁרַת גַּלְגַּלַיָּא בִּבְסִיסָא וְרוּמֵיהּ דְּגַלְגַּל חַד אַמְּתָא וּפַלְגוּת אַמְּתָא: וְעוֹבַד גִּילְגְּלַיָּא כְּעוֹבַד גִּילְגְּלֵי מַרְכֶּבֶת יְקָרָא אַשְׁרָתְהוֹן וְגַבֵּיהוֹן וְחוּפֵּיהוֹן וְכִיבּוּשֵׁיהוֹן כּוּלָּא מַתָּךְ: וְאַרְבַּע כַּתְפִּין לְאַרְבַּע זָוְיָן דְּבְסִיסָא חֲדָא מִן בְּסִיסָא כַּתְפָהָא: וּבְרֵישׁ בְּסִיסָא פַּלְגוּת אַמְּתָא רוּמָא סְגַלְגַּל סְחוֹר סְחוֹר וְעַל רֵישׁ בְּסִיסָא אַשְׁרָתָהָא וְגַדְנְפָהָא מִינַהּ: וּגְלַף עַל לוּחַיָּא אַשְׁרָתָהָא וְעַל גַּדְנְפָהָא כְּרוּבִין אַרְיָוָן וְצוּרַת דִּיקְלִין כִּיבַשׁ חַד וּמְדַבַּק סְחוֹר סְחוֹר: כְּחָדָא עֲבַד יָת עֲסַר בְּסִיסַיָּא מַתָּךְ חַד מִשְׁחֲתָא חֲדָא עוּבָדָא חַד לְכוּלְּהוֹן: וַעֲבַד עַשְׂרָא כִּיּוֹרִין דִּנְחָשָׁא אַרְבְּעִין בֵּיתִין בְּרַטִיבָא מַחְסִיל לְכִיּוֹרָא חַד אַרְבַּע אַמִּין כִּיּוֹרָא חַד כִּיּוֹרָא חַד עַל בְּסִיסָא חֲדָא לַעֲשַׂר בְּסִיסַיָּא: וִיהַב יָת בְּסִיסַיָּא חֲמֵשׁ עַל עִיבַר בֵּיתָא מִיַּמִּינָא וַחֲמֵשׁ

ולפי משמעותו לויות לשון דיבוק מולדור״א בלע״ז כמו לויות היה שם עשויות כמער איש והמער כמו שפירשנו : מוצק אחד · כמשם שיצק את הראשונות כן יצק את כולם : עשרה כיורות · כתוב בדברי הימים את מעשה העולה ידיחו בם ואמר רבי כיורות הן הן קירות כמה דאת אמר כיור אש בעצים וגו׳ : על

רלבג

וידות האופנים במכונה : הנה ידות האופנים הם בדמיון העץ התחוב באופן העגלה אשר סביבו יסובב האופן והם היו דבוקים במכונה ממנה היו יוצאים : וקומת האופן האחד אמה וחצי האמה · אחשוב שקומת האופן היא קומת ידו כי ככה יגביהו המכונה מהקרקע : ידותם וגביהם וחשוקיהם וחשוריהם · הנה ידותם הם הידות שהיו האופנים תחובים בהם כמו שבארנו וגביהם הם העגלות הגדולות שסביב האופנים כי הם על גביהם וחשוקיהם הם העגלות הקטנות שסביב ידות האופנים כי הם מדובקים ונקשרים בהם וחשוריהם הם כמו עמודים וזרועות יבאו מעגלה הקטנה אל העגלה הגדולה · וכל זה היה מוצק ומחובר בהתכה לא במלאכה : המכונה כתפיה · ר״ל שהכתפות אינן מחוברות בלוחות הנחשת והם שרני הנחשת חבור מלאכותי אך היו בעצמם יוצאים מהמכונה : ובראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב · ר״ל שהכן שהיה בראש המכונה שהיה חצי האמה היה עגול סביב כמו שקדם והיה זה על ראש המכונה כי מתחת היה הכל מרובע כמו שקדם · וידותיה והם השלבים ומסגרותיה אשר סביב השלבים הכל היה ממנה ר״ל מהמכונה בעצמה ולא היה מחובר בדרך מלאכה : ויפתח על הלוחות · ר״ל שכבר חקק וקבע סביב הלוחות כדרך שעשה מהמכונה בעצמה : ידותיה · והם השלבים : ומסגרותיה · גם כן הכל היה ממנה ר״ל מהמכונה בעצמה · ואחשוב שהאופנים לא היו סובבים כי היו מחוברים בהתכה עם המכונה אך הכל היה אחד מוצק · והנה זכר כי ככה גם כן היו הכרובים והאריות והתימורות שהיו על המסגרות בבד כל אחד מהם והיו מחוברים סביב הכל היה מעצם המכונה מוצק · והנה התימורות היו בצורת פקעים כמו שזכרנו במה שקדם ודמה שהיו בצורת בקר בבד אחד מהם כמו שקדם בצורת הבקר שהיה בפקעים אשר בים · והנה הרצון באמרו כמער איש ולויות סביב שבבד כל אחד מהמסגרות היו מחוברים סביב · ויהיה הרצון באמרו כמער איש כטעם אמרו מעבר איש והרצון בו כהכלות כל איש מהם והוא בקצותיהם הם שם מחוברות סביב מעצמותם וכמוהו במערה גבע : כזאת עשה את עשר המכונות מוצק אחד · ר״ל שכל אחת מהן עם כל אלו הדברים הנלוים לה הם כלם נעשים בהתכה ובזה האופן הם מחוברים לא בדרך מלאכה והם כלם במדה אחת ובקצב אחד לא היה ביניהם שום שנוי במדה ובתמונה : ויעש עשרה כיורות נחשת · הנה הכיור היה משמש לקדש ידיו ורגליו של כהן כמו שנזכר בתורה והיה משמש להדיח מעשה העולה גם כן כמו שנזכר בספר ד״ה · ואמר שקוטר הכיור היה ארבע באמה וידענו שהוא היה עגול בשפתו והיה גבהו בשיעור שיחזיק הכיור האחד ארבעים בת שהם מאה ועשרים סאין ולזה הוא מבואר שלא היה שיעור חלל הכיור כי אם תשע פעמים אמה על אמה ברום אמה : ויתן את המכונות חמש על כתף הבית מימין · הרצון בבית ההיכל ובמה שבין הכותל הדרומי וכותל העזרה שם חמשה כיורות והחמשה הנשארים שם במה שבין הכותל הצפוני מן ההיכל וכותל העזרה · ואפשר שנאמר והוא יותר נכון שהבית הנזכר בזה המקום הוא חצר הכהנים ובו היה המזבח החיצון שנזכר שם בספר ד״ה שהיה שעורו עשרים אמה בארך וברוחב ובעומק ושם נזכר כי הוא עשה חצר הכהנים ונתן הים מכתף הימנית קדמה ממול נגבה וזה מורה שכתף הבית הימנית הנזכר בזה המקום הוא שב אל חצר הכהנים ולפי זה הפי׳ השני לא נצטרך לומר שיהיו הכיורים בין כותלי ההיכל וכותלי העזרה אבל יהיו לפאת מזרח מההיכל ואולם הים היה לפאת מזרחי דרומי שבחצר הכהנים והנה היה במקום היותר פחות שם לפי מה שבארנו בפרשת ויקרא ולזה היה מקום הדשן לפאת מזרח מחצר הכהנים : ויעש

רשי

על כתף הבית. כנגד כתף הבית הימנית: מכתף הבית הימני'. מסוף מצד הדרום לצד צפון וזהו קדמה מול נגב מקצוע מזרחית צפונית כנגד האויר שבין כותל צפוני של בית לצד כותל העזרה לצד צפוני קרוי ממול נגב מסוף ומרוחק מן הדרום ואין מול וממול שוין בפתרון: סירות. של נחושת לדשן את המזבח: יעים. מגרפות של נחוש' שקורין וו"יל בלע"ז לחתות בהן דשן לתת בתוך הסירות: שני טורים רימונים. אלה רימוני' בטור חרוזי' בשרשרו': יצקם. התיכם והציקם כתבניתם: במעבה האדמה. בעובי גרגישתא: וינח שלמה. שלשקול את משקל הכלים האלה מרוב מאד וחדל לספר משקלם: חמש מימין וחמש משמאל. אי אפשר לומר חמש מימין הפתח וחמש משמאל הפתח אם כן מצינו מנורה בצפון והתורה אמרה על ירך המשכן תימנה אלא של משה באמצע חמש מימינ' וחמש משמאלה: והפרח

רדק

על כתף הבית מימין. פירוש מימין הבית וכן משמאלו משמאל הבית או יהיה פירו' מימין כיור שעשה משה ומשמאלו והכיורים היו לרחוץ מהם הכהנים ידיהם ורגליהם ולהדיח בהם מעשה העולה כמו שאומר בדברי הימים: ואת הים. הים היה גם כן נתון בעזרה וכן כתוב בדברי הימים ויעש חצר הכהנים והעזרה הגדולה וגו' ואומר ואת הים נתן מכתף הימנית קדמ' וגו' פירו' נתן הים בעזר' לצד דרום משוך כלפי מזרח: ואת כל הכלים האהל. כן כתיב וקרי האלה והקרי מבואר והכתוב ר"ל כענין אותם הכלי' שהיו באהל מועד כן עשה חירם למלך שלמה בבית המקד' וכן תרג' יונתן כל מאניא האילין כעובד מאני משכנא דעבד משה כן עבד חירם למלכ' שלמה בית מקדשא דיי': ממורט. זך ונקי מכל חלודה ומכל סיג: בככר הירדן. כתרגומו במישרי ירדנא: במעבה האדמה. תרגומו בעובי גרגישתא והגרגישתא היא העפר הטוב אשר ממנו יעשו הכורים לצקת בהם ובככר הירדן היה שם מקום לצקת בו: בין סכות ובין צרתן. ובדברי הימים צרדתה ושני שמות היו לו והעפר ההוא טוב להתכה ובעובי אותו קרקע צייר דפוס הכלים ויצקם שם כי לא יתכן לעשות כורים לכלים גדולים כאלה אלא בעובי האדמה התיכו אותם: וינח שלמה. הניח מלשקלם מרב מאד מאד לא נחקר משקלם והניחם כמו שנעשו ולא נודע משקלם ויונתן תרגם ואצנע שלמה כלומר הביאם ממקום יציקתם והניחם בבית המקדש במקומם ומרוב שהיו הכלים לא נחקר משקלם: ואת השלחן. שם כלל כמו ויהי לי שור וחמור כי עשרה שלחנות עשה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים ויעש שלחנות עשרה וגו' ואת השלחנו' ועליהם לחם הפנים: חמש מימין וחמש משמאל. פי' מימין מנורת משה הניח חמש מנורות וחמש משמאל מנורת משה אבל כל המנורו' היו גם כן בדרום וכן כל השלחנות בצפון ואומ' בדברי הימים על השלחנו' שהניח חמש מימין וחמש משמא' ופירושו כמו במנורת חמש מימין שלחן משה וחמש משמאלו ועל כל המנורות היו מדליקין ועל כל השלחנו' היו מסדרין ואף על פי שיש מחלוקת בזה בדברי רז"ל הנראה מן הפסוקים כן הוא: והפרח

ה' ה' על כתף הבית משמאלו ואת הים
נתן מכתף הבית הימנית קדמה
ממול נגב:

על כתף ה' וסימ' וירד הגבל משפם. ויתן את המכונות ב' בו. משא בהמות נגב. ויביאני במבוא אשר על צפונה. ונמסר גם בסדר מסעי: ואת הים ה' וסי' ואת הים האחד. ואת הים נתן מכתף הבית. וחברו דד"ה. ויקצץ המלך אחז. ואני מרעיש את דכה אמר יי' צבאות עוד: וגלת ז' חס וסי' ותאמר לו תנה לי ברכ' כי ארץ

על עיבר ביתא מסמליה וית ימא יהב מעבר ביתא מימינא קידומא מקביל דרומא:

ג' מל'. ויהי חירום. ויכל ו'. ויעש חירום

ויעש חירום את הכירות ואת היעים ואת המזרקות ויכל חירם לעשות את כל המלאכה אשר עשה למלך שלמה בית יהוה:

ועבד חירום ית כיוריא וית מגרופיתא וית מזרקיא ושיצי חירם למעבד ית כל עיבידתא דעבד למלכא שלמה בבית מקדשא דיי:

ז' חס' עמדים שנים וגלת הכתרת אשר על ראש העמודים שתים והשבכות שתים לכסות את שתי גלת הכתרת אשר על ראש העמודים:

עמודיא תרין ואגני קרונתהון די על ריש עמודיא תרתין וסריגתא תרתין לכסאה ית תרתין אגני קרונתהון דעל ריש עמודיא:

ד' זתין מתחלפין ואת הרמנים ארבע מאות לשתי השבכות שני טורים רמנים לשבכה האחת לכסות את שתי גלת הכתרת אשר על פני העמדים:

וית רימוניא ארבע מאה לתרתין כריגתא תרין סידרין דרימונין לסריגתא חדא לכסאה ית תרתין אגני קרונתהון דעל אפי עמודיא:

ל' חס' ואת המכנות עשר ואת הכירת עשרה על המכנות: ה' ואת הים האחד ואת הבקר שנים עשר תחת הים: ואת הסירות ואת היעים ואת המזרקות ואת כל הכלים האהל אשר עשה חירם למלך שלמה בית יהוה נחשת ממרט:

וית בסיסיא עשר וית כיוריא עסרא על בסיסיא: וית ימא חד וית תורי תרי עסר תחות ימא: וית דודיא וית מגרופיתא וית מזרקיא וית כל מניא האילין כעובד מני משכנא דעבד משה כן עבד חירם למלכא שלמה בית מקדשא דיי נחש טב:

האלה ק' ל' וחס' בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה בין סכות ובין צרתן: ה' כ' מטר' ז' וינח שלמה את כל הכלים מרב מאד מאד לא נחקר משקל הנחשת: ויעש שלמה את כל הכלים אשר בית יהוה את מזבח הזהב ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים זהב: ג' ואת המנרות חמש מימין וחמש משמאל

במישרי ירדנא אתיכינון מלכא בעובי גרגישתא בין סכות ובין צרתן: ואצנע שלמה ית כל מניא מסגי לחדא לחדא לית סוף למתקל נחשא: ועבד שלמה ית כל מניא די בבית מקדשא דיי ית מדבחא דדהבא וית פתורא די עלוהי לחם אפיא דדהבא: וית מנרתא חמש מימינא וחמש מסמלא

הנגב נתתי ג' בפסוק. וחברו ותאמר לו תנה לי ברכה דשפטים ג' בו. עמדים שנים דמלכים קדמא דפסו' חסר וי"ו. ונמסר גם ביהושע סי' ט"ו: וינח ז' דגשין בקריא' וסי' משה את המטה. וינח יי' את הגוים. ויכתב בספר וינח. וינח שלמה את כל הכלי'. וינח את נבלתו. וינח את נערו שם. ויעש שלחנות. ונמסר גם בסדר קרח: מאד מאד ו' בקריאה וסימ' והמים גברו מאד מאד על הארץ. ויפרץ האיש מאד מאד. טובה הארץ מאד מאד. וינח שלמה את כל הכלים. וייראו מאד מאד. והנבאתי כאשר צויתי: ואת השלחן ג' בקריאה וסימ' ואת כל בליו. וחברו ואת השלחן. ויעש שלמה את כל הכלים:

רלבג

ויעש חירם את הכיורות. הרצון בו הסירות וכן אמר אח' זה ואת הסירות ואת היעים וכן כתוב בדברי הימים בשני אלו המקומות והנה ענין אלו הכיורות הוא מענין אמרו והכה בכיור או בדוד והנה אלו הסירות היו משמשות לשים בהם דשן המזבח: ואת היעים. הם מגרפו' של נחשת לדשן בהם המזבח: ואת המזרקות. הם כלים יקבלו בהם הדם להזות על המזבח: ואת כל הכלים האה. קרי וכתוב הכלים האהל והנה תרגם יונתן לפי הכתב שאלו הכלים היו נעשים בצורה שעשאם משה באהל ומזה אמרו ואת כל הכלים האהל כאילו אמר את כל הכלים כלי האהל וכמוהו רבים בלשוננו: נחשת ממורט. ר"ל ברוף ונקי מכל סיג: בככר הירדן' ר"ל במישור הירדן: במעבה האדמה. ר"ל שחפר בעובי האדמה צורת הדפוסים להתיך את כל הכלים האלה כי לא היה נכון לגדלם לעשות להם דפוסים יותכו בהם זולת זה הדרך: וינח שלמה את כל הכלים. ר"ל כי מרוב משקלם הניח שלמה מלחקור על משקלם כמה היה: ויעש שלמה את כל הכלים אשר בית יי'. ר"ל אשר בבית יי': את מזבח הזהב. הוא מזבח הקטורת אשר היה בהיכל: ואת השולחן אשר עליו לחם הפנים זהב. כבר נתבאר בספר דברי הימים כי שלמה עשה עשרה שולחנות והניחם בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל שיהיו קצת השולחנות לפאת צפון וקצתם לפאת דרום כי כבר התבאר מדברי התורה שמקום השולחן היה בצפון והמנורה היה בדרום אבל הרצון בזה של פאת צפון שם השלחנות בשתי שורות השורה האחת לפאת ימין מהאחד וכן ראוי שיבין מענין המנורות והנה לא זכר מעשה השולחן והמנורות לפי שכבר עשאם באופן שנזכר בתורה: לפני

רדק

והפרח · פרחי המנורה כמו שכתוב במנורת משה כפתור ופרח וכן הנרות שבע בכל מנורה כמו במנורת משה וכן המלקחים : והספות · הם כלים עשוים בתכונת הכדים והפשר ש״הם הנקראים בדברי רז״ל קיתון קיתונות ות״י וקוליא ותרגם אנקלוס וכדה על שכמה וקולתא : והמזמרות · כלי׳ שמזמרי׳ בהם : והפותו׳ לדלתות הבית · ת״י ומוגלסיא והם צירי הדלתות ואומר כי צירי הדלתו׳ של הבית הפנימי שהוא הדביר וצירי דלתות ההיכל עשה זהב אבל הדלתו׳ היו מעץ מצופו׳ זהב כמו שכתוב למעלה ולהיכל שאמר הוא פי׳ הבי׳ שזכר כי את׳ לדלתות הבית ופירו׳ לדלתו׳ שהיו להיכל כי הוא הנקרא בית בכת׳ באותם הבתים כי אין כתוב ולהיכל אלא להיכל בלא וי״ו והספרים שכתוב בהם וי״ו טעות הוא : ויבא שלמה · מה שהקדיש אביו כתן מתנו בבנין הבי׳ לכבוד אביו כי לא היה צריך לאותו הקדש כי לרוב היה לו כסף וזהב ונחשת אך לכבוד דוד אביו נתן מתנו במלאכת בית המקדש והשאר נתן באוצרו׳ בית יי׳ ופירו׳ ואת כל הכלי׳ כלי זהב וכלי כסף וכלי נחשת שלקח דוד מהדרעזר משאר הגוי׳ כמו שכתוב למעלה · ובדרש שלא נתן שלמה מקדשי׳ דוד אביו דבר במלאכת בית המקד׳ י״א לפי שידע שלמ׳ שסופו ליחרב שלא יהו אומרים אומות העולם מפני שהיה בנין הבית מחמס ומגזלות שגזל דוד לפיכך חרב וי״א כך אמ׳ שלמה רעב היה בימי אבא שלש שנים שנה אחרי שנה והיה לו לבזבז ההקדשות האלה להחיות בהן עניי ישראל יהיו שמורין לעת צורך : מעיר דוד · כי שם העלהו דוד כשהביאו מבית עובד אדום : בירח האיתנים · שבו אוספים הפירו׳ והתבואות לבית כמו שנקרא חג האסיף לזה הטעם וכן איתנים לשון חוזק שהתבואות והפירות חיי האדם ומרבו׳ ז״ל שאמרו חדש שנולדו בו אבות הם איתני עולם כמו והאיתנים מוסדי ארץ ומהם שאמרו שהוא חזק המצות שים בזה החדש חגים ומצות וי״ת בירח׳ דעתיקיא דקרן ליה ירחא קדמא׳ בחגא וכען הוא ירחא שביעאה כלו׳ כי לפני הזמן יצאו ישראל ממצרים היה תשרי החדש הראשון כי בתשרי נברא העולם ומשיצאו בני ישראל ממצרים בניסן הוא ראש לחדשים ותשרי שביעי לו כי כן אמר להם האל יתברך החדש הזה לכם ראש חדשים לכם מכלל כי לשאר העולם איננו ראשון כי תשרי הוא ראשון : בחג · קודם חג הסכות נקהלו אלא אמר כי בחג נקהלו לעשות שם חנוכת המקדש והחג שבעת ימים קוד׳ חג הסוכות הוא שנקהלו בירושלם כמו שנפרש : וישאו הכהנים את ארון יי׳ · אמרו רבותינו ז״ל בשלשה מקומות נשאו הכהני׳ את הארון כשעברו ישראל את הירדן וכשסבבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו כשברח דוד מפני אבשלו׳ ועתה כשהכניסוהו לבית המקדש לקדש הקדשי׳ והם לא זכרו זה המקו׳ אולי בכלל החזירוהו למקומו הוא : את ארון יי׳ ואת אהל מועד · את ארון יי׳ מציון כמו שאמ׳ ואת אהל מועד מגבעון כי שם היה : הכהנים

רשי

והפרח · של מנורה : והנרות · בזיכין שנותנין בהן השמן והפתילה : והמלקחים · שמדימין בהן את הפתילה מתוך השמן : והסיפו׳ · כלי של מיני זמר הו׳ וכן מזמרו׳ המזרקות והסיפות לקביל דם והכפות לבזיכי לבונה : מחתות · לחתות בהן תרומת הדשן ונחלים להוליך ממזבח החיצון למזבח הפנימי להקטיר קטרת : והפותות · מפתחות שמעתי שמפתין בהם את המנעול : לדלתות הבית · שהוא קדש קדשי׳ לדלתי הבי׳ שהו׳ להיכל כל פיתותיהן היו זהב : את קדשי דוד אביו · מה שנשאר מכסף וזהב שהקדיש אביו ומדר׳ אגדה שלא רצה שלמ׳ לתת מאותו הקדש לבניין הבית ושמעתי מחכמי ישראל שהיו אומרין לפי שהיה יודע שסופו ליחרב לפי שלא יהו האומות אומרין קשה יראתם שלקח׳ נקמתם מן הבית שנבנה מן גזילות וחבלות שגזל מהם דוד ויש אומרי׳ כך אמר שלמה רעב היה בימי אביו ג׳ שנים שנה אחר שנה והיה לו לבזבז ההקדשות הללו להחיו׳ בהן עניי ישראל : נשיאי האבות לבני ישראל : של בני ישראל : מעיר דוד · שנתנו שם דוד כשהביאו מבית עובד אדום : בירח האיתנים · ת״י ירחא דעתיקיא דקרן ליה ירחא קדמאה בחגא וכען הוא שביעאה משניתנה תורה וכתו׳ בניסן הו׳ ראש חדשים נקרא תשרי שביעי :

נ״א ו׳ תמנין וכו׳ שרה עלית בענ׳ דנשיא בקימ׳ דארונ׳

ואת אהל מועד · שעשה משה ונגנז שלמה משנבנה בית ראשון כמו ששנינו בתוספתא דסוטה : אשר באהל · אשר נטה דוד לארון : כנפי

ותשלם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ותשלם כל המלאכה דמלכים · וחברו דד״ה · ותשלם החומה בעשרים : ואת הכלים ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ותשלם כל המלאכה אשר עשה · ואשקלה להם · ויתן יי׳ בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצ׳

תרגום

ז קדם בית כפורי דהבא טבא ושושנתא ובוציניא וציבתיא דהבא : וקוליא ומזמריא ומזרקיא ובזיכיא ומחתיתא דהבא טבא ומוגלסיא לרשי בית גואה לקדש קודשיא לרשי ביתא להיכלא דהבא : ושלימת כל עיבידתא דעבד שלמה מלכא בית מקדשא דיי ואיתי שלמה ית קודשי דוד אבוהי ית כספא וית דהבא וית מניא יהב באוצריה בית מקדשא דיי : בכן כנש שלמה ית סבי ישראל וית כל רישי שבטיא רברבי אבהתא דבני ישראל לות מלכא שלמה לירושלם לאסקא ית ארון קיימא דיי

מ מקרתא דדוד היא ציון : ואתכנשו לות מלכא שלמה כל אנש ישראל בירחא דעתיקיא דקרן ליה ירחא קדמאה בחגא וכען הוא ירחא שביעאה : ואתו כל סבי ישראל ונטלו כהניא ית ארונא : ואסיקו ית ארונא דיי וית משכן זימנא וית כל מני קודשא די במשכנא ז

מקרא

ה׳ · ל׳ חס׳ בכנ׳ וכתו׳ — לפני הדביר זהב סגור והפרח והנרת
ל׳ — והמלקחים זהב : והספות והמזמרות
ה׳ — והמזרקות והכפות והמחתות זהב
ל׳ — סגור והפתות לדלתות הבית
ב׳ כסיכ׳ — הפנימי לקדש הקדשים לדלתי
הבית להיכל זהב :
ג׳ ר׳ — ותשלם כל־המלאכה אשר עשה
כ״א — המלך שלמה בית יהוה ויבא שלמה
יתכנו׳ את את ואת ואת׳ ג׳ — את־קדשי דוד אביו את־הכסף
ואת־הזהב ואת־הכלים נתן באצרות
בית יהוה :
ח — כולהון תקנין — אז יקהל שלמה את־זקני ישראל
ואת־כל־ראשי המטות נשיאי האבות
לבני ישראל אל־המלך שלמה
ירושלם להעלות את־ארון ברית־
יהוה מעיר דוד היא ציון : ויקהלו אל־
ר׳ — המלך שלמה כל־איש ישראל בירח
האתנים בחג הוא החדש השביעי :
ויבאו כל זקני ישראל וישאו
הכהנים את־הארון : ויעלו את־
ט׳ פסו׳ בכו׳ את ואת ואת׳ — ארון יהוה ואת־אהל מועד
ואת־כל־כלי הקדש אשר באהל

כלי בית : בירח ד׳ וסי׳ נמסר לעיל בספרא סימן ז׳ · באהל ו׳ קמץ וסימ׳ בלשון תרגום שרה עלת בעננא דנשיא בקימא דארונא · ופי׳ נמסר בסדר חקת התורה ובספר שפטים סימן ה׳ :

רלבג

לפני הדביר זהב סגור · הנה מפני שהשולחנות הם גם כן לפני הדביר ולא זכר זה אלא במנורות ידענו שהמנורות יותר קרובות מקדש הקדשים מהשלחנות והם היו כנגד הארון כי לפני יי׳ היו כמו שהתבאר מדברי התורה ומה שאמר והפרח והנרות והמלקחים זהב אין הרצון בו שלא יהיה השאר גם כן זהב אבל הרצון בו שעד פרחה שהיה בסוף ירכה ועד הנרות שהיו בקנה המנורה השני הכל היה זהב וכן המלקחים היו זהב כמו שהוגבל בתורה וככה אמר בתורה עד ירכה עד פרחה זהב טהור : זהב סגור · ר״ל נקי ומזוקק וידמה שזקוקו היה בשיסגרוהו תוך הכור באש עם דברים יוציאו ממנו סיגיו בעשן ולזה נקרא סגור : והספות · הם ברמיון כדים העשויים לשים בהם יין : והמזמרות · הם כלי זמר עשויים מזהב · ואפשר שיהיו גם כן הספות מינים אחרים מכלי זמר : והמזרקות · הם לקבל הדם ואחשוב שהיו משמשים לדם קרבנות אשר יובא אל הקדש פנימה : והכפות · הם לשים בהם מלא קומץ לבונה להקטיר : והמחתות · הם לחתות בהם גחלים להוליך ממזבח החיצון למזבח הזהב : והפותות לדלתות הבית · ר״ל מה שיכנס ציר הדלת בו שהוא מחובר לדלת · הנה זה היה בדביר ובהיכל מזהב : ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית יי׳ · למדנו מזה המקום כי שלמה עשה משלו את הבית הגדול הזה ואולם הקדשות דוד אביו שם באוצרו׳ בית יי׳ וידמה שלזאת הסבה לא התחיל לבנין הבית תכף מלכו כי בשנה הרביעית החל הבנין כמו שקדם והיה זה כן כדי שיבנהו משלו לא מאוצרות דוד אביו אשר הקדים אותם ליי׳ וכאילו היה זה מכוון מהשם כמו שלא רצה שיבנהו דוד כי דמים רבים שפך כן לא הסכים שיבנה מאשר אסף דוד משלל הגוים במלחמה אך שלמה שהיה איש שלום והיה מה שקבץ מהממון מקובץ עם השלום בו בחר ית׳ לבנותו במה שקבץ מהממון עם השלום · והנה ספר שכבר הקהיל שלמה אליו את זקני ישראל והם השופטים והחכמים ואת כל ראשי המטות והם הנשיאים להעלות ארון ברית יי׳ מעיר דוד ולהביאו בקדש הקדשים · וזכר שכבר היה זה בירח האיתנים והוא חדש תשרי בחג הסוכות ואחשוב שקראו ירח האיתנים כי בו המועדים היותר חזקים והיותר מיישירים אל השלמות לפי מה שבארנו בבאורנו לדברי התורה ובפרשת פנחס באדרנו רוב זה הענין · וזכר כי שם היו כל זקני ישראל לכבוד השם ולא נשאו הלוים את הארון רק הכהנים ואע״פ שהיה נשיאת הארון מעבודת בית המקדש לא הסכימו בזה המקום שישאו אותו הלוים לפי שהכוונה היתה להביאו בבית קדשי הקדשים והוא הדביר אשר לא הותר להכנס בו כי אם כהן גדול יום אחד בשנה וכאשר לא היה אפשר שישא הכהן הגדול לבדו הארון היה יותר ראוי שיכנסו שם הכהנים משיכנסו שם הלוים · ואולם בספר ד״ה כתוב שהלוים נשאו אותו והנה הרצון בו כהנים כי מצאנו שנקראו הכהנים לויים במקומות רבים · ומזה המקום יש ללמוד כי כשיביא ההכרח לתקן בית קדש הקדשים ראוי לבחור תחלה שיתוקן על יד כהן גדול אם אפשר זה ואם לא היה אפשר זה כתיר תחלה זה לכהני׳ ואם אין מהם יודע לתקן כתיר זה ללוים וכן ממדרגה למדרגה שפלה ממנה · והנה העלו עם זה אהל מועד שעשה במדבר על יד משה וכל כלי הקדש אשר היו באהל אשר הכין דוד לתת שם את ארון האלהים והנה היו נכללים בכלים ההם הכלים שעשה משה ·

והנה

רשי

כנפי הכרובים. אותן שעשה שלמה העומדים על רגליהם בקרקע ואין אלו כרובי' של כפורת שעל הארון: אל מקום הארון. מקיר אל קיר כמו שאמר למעלה בענין: ויראו ראשי הבדים. בפרוכת שכנגד הפתח שנאמר אמה טרקסין יכול יהו מקרעין בה ויוצאין תלמוד לומר ולא יראו החוצה הא כיצד דוחקין ובולטין כתין סדרי אשה כענין שנאמר בין שדי ילין: בצאת הכהנים מן הקדש. הכהני' שנשאו הארון בדביר כשיצאו שרת שכינה בהיכל: אז אמר שלמה. כשראה הענן עתה רואה אני שהשכינה שורה בבית שבניתי שהרי כך הבטיח לבא ולשכון בו מתוך ענן וערפל והיכן אמר כי בענן אראה על הכפורת כך שנויה בספרי: לשבתך עולמים. שמשנבחרה לא הותרו הבמות ולא שרתה שכינה במקום אחר:

רלבג

והנה הארון כשאו הכהנים ושאר הכלים שהיה כמו שישאום הלוים כשאו אותם הלוים. וזכר כי המלך שלמה וכל עדת ישראל הנועדים עליו והם ראשי העם וזקניו היו מזבחים צאן ובקר לרוב מאד לפני הארון בהיות הכהנים נושאי' בהעלאת הארון למקומו והכהנים הביאו הארון אל דביר הבית שהוא קדש הקדשים תחת כנפי הכרובים שעשו שם שהיו נוגעים בכנפיה' בכותל רוב הדביר והיו נוגעים כנף זה בכנף זה ובמה שבין הכרובים האלו תחת כנפיה' היה מקו' הארון בדרך שסככו הכרובים על הארון ועל בדיו מלמעלה כי גובה הכרובים ההם היה עשר אמות כמו שקדם. והנה הבדים היו תמיד בארון והזהירה התורה שלא יסורו ממנו ולזה היו תמיד שם: ויאריכו הבדים. אחשוב שאלו הבדים אינם הבדים שעשה משה ולזה אמ' ויאריכו הבדי' שעשו אותם יותר ארוכים ממה שהיו של משה כי שיעור קדש הקדשים לא היה אז כי אם עשר אמות ועתה היה שיעורו עשרים אמה והתר שכבר היו נראים ראשי הבדים מן הקדש אצל פני הדביר והוא פתח קדש הקדשים ולא היו נראים החוצה בהיכל אך היו מגיעים עד פני הדביר ולזה היו מגיעים בשני הכותל ושם היתה פרוכת להבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשי' אף על פי שהיו שם דלתות כי לא היה אפשר לסגרם כי הבדי' ימנעו מזה: אין בארון רק שני לוחות האבנים. זה לא ישלול שלא היו שם הדברים שנזכרו בתורה שהם מונחים בו כמו מטה אהרן וצנצנת המן אך שלל בזה שלא היה שם מהתורה רק עשרת הדברים כי הם מקיפים בכח על התורה כמו שבארנו בפרש' יתרו: ויהי בצאת הכהנים מן הקדש. זכר בספר ד"ה כי כל הכהנים התקדשו לא שמרו בזה דבר המחלקות לרוב הזבחים והעולות שנעשו שם. והלוים היו משוררי' להודות ליי' בפה ובכלי זמר. והכהנים מחצצרים בחצוצרות כי זה היתה עבודתן שלא יותר העשותה כי אם על יד כהן כמו שנתבאר בתורה וזה כלו היה בעת העלותם העולות וזבחם הזבחים. והנה בעת ההיא שרתה השכינה על בית יי' ונראה שם כבוד יי' בענן עד שלא יכלו הכהני' לעמוד לשרת במזבח מפני הענן כי מלא כבוד יי' את בית יי': אז אמר שלמה. הנה אמרו לשכן בערפל יאות לפי הנגלה ולפי המשל אמנם לפי הנגלה הרצון בו כי השי"ת אמ' להראות כבוד שכינתו בענן וערפל בבית המקדש הזה ואולם לפי המשל הרצון בו שהשי"ת אמ' להסתי' שכינתו ולהסגיח בזה העולם השפל שהוא חשך וערפל: בנה בניתי בית זבול לך. אמר על דרך המשל להתמדת הראות שכינת הש"י בבית המקדש יותר ממה שיתראה בשאר המקומות שהוא בזה שידור בו הש"י ויהיה מכון לשבתו לנצח כאמרו זאת מנוחתי עדי עד וזה כי אחר שנגלה זה המקום הקדוש נאסרה העבודה בזולת המקום ההוא כמו שנתבאר בתורה כאמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה והנחלה:

מקרא

וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם׃
וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב׃
וַיָּבִאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים׃
כִּי הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם הָאָרוֹן וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו מִלְמָעְלָה׃
וַיַּאֲרִכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּחַ שָׁם מֹשֶׁה בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית יְהוָה׃
וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה׃
אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל׃
בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית זְבֻל לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים׃

תרגום

וְאַסִיקוּ יָתְהוֹן כָּהֲנַיָא וְלֵיוָאֵי׃
וּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה וְכָל כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְאִזְדַמְנוּ עִלָוֹהִי קַיְימִין עִמֵיהּ קֳדָם אֲרוֹנָא מְנַכְסִין עָן וְתוֹרִין דְלָא יִתְחַשְׁבוּן וְלָא יִתְמְנוּן מִסְגֵי׃
וְאָעִילוּ כָהֲנַיָא יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ לְאַתְרֵיהּ לְבֵית כַּפּוּרֵי דִי מְתַקַן לֵיהּ בְּגוֹ בֵּיתָא לְקוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָא לִתְחוֹת כַּנְפֵי כְרוּבַיָא׃
אֲרֵי כְרוּבַיָא פְּרִיסָן גַדְפֵיהוֹן עַל אֲתַר אֲרוֹנָא וּמַטְלִין כְּרוּבַיָא עַל אֲרוֹנָא וְעַל אֲרִיחוֹהִי מִלְעֵילָא׃
וַאֲרִיכוּ אֲרִיחַיָא וּמִתְחֲזַן רֵישֵׁי אֲרִיחַיָא מִן קוּדְשָׁא עַל אַפֵּי בֵּית כַּפּוּרַיָא וְלָא מִתְחֲזַן לְבָרָא וַהֲווֹ תַמָן עַד יוֹמָא הָדֵין׃
לֵית בַּאֲרוֹנָא לְחוֹד תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָא דְאַצְנַע תַמָן מֹשֶׁה בְּחוֹרֵב דִי עִילָוֵיהוֹן כְּתִיבִין עַשְׂרָא פִּתְגָמֵי קְיָמָא דִגְזַר יְיָ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפַּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
וַהֲוָה בְּמִפַּק כָּהֲנַיָא מִן קוּדְשָׁא וַעֲנָן אִמִיתְתָא אִתְמְלֵי יָת בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ׃
וְלָא יְכִילוּ כָהֲנַיָא לִמֵיקַם לְשַׁמָשָׁא מִן קֳדָם עֲנָנָא אֲרֵי אִתְמְלֵי יְקָרָא דַיְיָ יָת בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ׃
בְּכֵן אֲמַר שְׁלֹמֹה יְיָ אִתְרְעֵי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ בִּירוּשְׁלֵם׃
מִבְנָא בְּנֵיתִי בֵּית מַקְדְשָׁא קֳדָמָךְ אֲתַר מְתַקַן לְבֵית שְׁכִינְתָּךְ עָלְמִין׃

מסורה

וכל עדת ג' דסמיכי וס' נמסר בסדר בהעלותך: יראו ד' בקריא' וס' את חג המצות תשמור קדם. ופטר חמור תפדה בשה ואם לא. ופני לא יראו. ולא יראו החוצה ויהיו שם. וחברו דדברי הימים. וחד ויראו לפניך

מראינו ונראה ואלדים: לחת האבנים ד' בקריאה וס' נמסר בסדר עקב: לשבתך ג' בקריא' וס' מכון לשבתך פעלת יי'. מכון לשבתך עולמים. וחברו דדברי הימים. אנ"ד

רדק

הכהנים והלוים. הכהנים הארון והלויים את אהל מועד וכלי הקדש אשר באהל ואהל מועד נגנז באוצרות בית האלהים אבל הארון הכניסו אל מקומו אל דביר הבית: אל תחת כנפי הכרובים. הכרובים הכנים בתחלה והכרובים האלה שעשה שלמה היו עומדים על רגליהם ופניהם לבית כמו שאומר בדברי הימים ופורשים כנפיהם מקיר אל קיר ובין כרוב לכרוב הכניסו הארון תחת הכנפים והכרובים שעשה בצלאל היו בשני קצות הכפורת על הארון והיה מכסה הארון כמו שהיה מתחלה אבל אלו הכרובים היו כנפיהם גבוהים על הארון כי חמש אמות היה קומת הכרוב ואין צריך לגוף הכרובים שהיה עומד בכם כי הגוף תחת הכנפים ואין לנו לשאול למה עשה שלמה כרובים אחרים ולא כתבנית הראשונים כאשר אין לנו לשאול למה לא עשה ארון אחר ועשה מזבחות אחרי' ומנורות ושלחנות וכלים אחרים כי הכל עשה על פי הנבואה כמו שמסר לו דוד אביו כמו שכתוב בד"ה שאמר לו דוד הכל בכתב מיד יי' עלי השכיל כל מלאכת התבנית: ויאריכו הבדים. האריכו אותם לחוץ כלומ' שמשכו אות' כלפי חוץ לפי שלא היה צריך עוד לשאת בכתף ומתחילה היו הבדי' נתוני' בארון בשוה שהיו עודפי' אחורי הארון כמו לפני הארון שהרי ארבעה אנשים היו נושאין אותו לכל צד שני אנשים אחד לפניו ואחד לאחוריו וכיון שהביאו הארון לדביר כמו שהיה עם בדיו ולא היה עתיד עוד לנשוא בכתף האריכו הבדי' ומשכום כלפי חוץ עד שנראו ראשי הבדים על פני הדביר כדי שיהיה נכנס שם כהן גדול ביום הכפורי' להקטיר בין הבדים ולא יהיה פונה הנה והנה ולפיכך האריכו הבדים על פני הדביר ולא יראו החוצ' לפני הדביר ואם תאמר והלא אורך הבדי' לא היה אלא עשר אמות ולא כאמר בתורה שהיו נראים חוץ לפרכת והדביר היה רחבו עשרי' אמה אכ"ל הע"פ שמשכו אות' היה אורך כראו עדיין על פני הדביר כאמר כי לא כתנו הארון סמוך לכותל מערבי לא הרחיקו אותו מן הכותל עד כדי שיראו הבדי' על פני הדביר כשמשכו אותם כלפי חוץ ואין צריך לומר כי מקום ארון אינו מן המדה ובכם היה עומד שהרי בתוך המדה היה תחת כנפי הכרובי' בתוך עשרי' אמה ולא היה ממנו עשר אמה לכל רוח: ויהיו שם עד היום הזה. שלא הסירו אותם עוד מן הארון כמו שכתוב לא יסורו ממנו וגם לא החזירו אותם לאחוריהם אלא היו משוכי' לפני הדביר לעולם זהו עד היום הזה אכ"ל דלתו' שער הדביר לא היו כסגורות לפיכ' הוצרך שלמה לעשות פרכת להיות מבדילו: אין בארון. זה ראייה כי לא היו בארון לא שברי לוחות ולא ס"ת וארון שבו ס"ת נר' כי נתנוהו באוצרות בית יי' עם אהל מועד ועם הכלי' וכן נראה מדברי חלקיהו הכהן ס"ת מצאתי בבית יי' נר' כי לא היה במקום שהיו רגילי' בו ולא היו יודעי' אותו שם באותו הדור: אשר כרת יי'. כמו שתי די עילויהון כתיבין עשר' פתגמי קיימא דגזר יי' עם בני ישראל: בצאת הכהנים. שהכניסו שם הארון בצאתם מן הקדש נראה כבוד יי' בענן: אז אמר שלמה. אז כשראה שסכן הכבוד בבית הזה שאמר יי' שישכון בתוך בני ישראל בערפל והוא הענן כמו שכתוב ענן וערפל והוא שאמר ושכנתי בתוך בני ישר' והוא שירד כבודו בענן במקום המקדש לעבדו וכמו שאמ' כן עשה שהשכין כבודו בבית זבול שבניתי לו ורז"ל אמרו כשאמר כי בענן אראה על הכפורת רמז להם כי בענן יראה בבית עולמי' ויו"ת יי' אתרעי לאשראה שכינתיה בירושלם תרגם בערפל בירושלם כלו מקו' שישכון שם הערפל והוא ענן הכבוד: לשבתך עולמים. כי גלגל ושילה ונוב וגבעון לא היו עולמים כי לא היו הם המקום הנבחר אשר נאמר עליו אל המקו' אשר יבחר יי' כי אם זה המקום שהוא הר המוריה שעקד אברהם אביו את יצחק בנו עליו וקראו יי' יראה ואומר בהר יי' יראה כי באותו ההר יראה לדורות ודוד כשראה שנעתר שם וירד שם על עולתו אש מן השמי' ידע כי הוא המקום הנבחר ואמר זהו בית האלהים וזה מזבח לעולה לישראל: ויברך

רלבג

ויסב המלך את פניו ויברך. הנה לא זכר בזה המקום ברכה אשר ברכם אך הסב פניו להם בברכה כי המתברך ראוי שיהיו פניו כנגד המתברכין וזה מבואר בנפשו וכן מבאנו הענין בברכת כהנים: וכל קהל ישראל עומד. למדנו מזה שאין ראוי לישב בעזרה ודומה מזה ששלמה היה יושב ולזה יתבאר שמלכי בית דוד הותר להם לישב בעזרה: ובידו מלא. ר"ל שה"ש השלים בידו ובכחו מה שייעד בפיו: לבנות בית לשם יי' וגו' עד בהוציאו אותם מארץ מצרים. למדנו מזה שבנין בית המקדש ראוי שיבנה בבית קדש הקדשים מקום לכונה שיעמוד שם הארון: ויעמד שלמה לפני מזבח יי'. החשוב שהיה עומד בעזרה גדולה שהיא עזרת ישראל כנגד מזבח החיצון שהיה בחצר הכהנים כשהתפלל זאת התפלה הו בא בחצר הכהנים לפני מזבח החיצון ו והבחור הראשון הוא יותר נכון לפי מה ש שאחשוב כי לא יתקרב לש"י מפני בואו מהעזרה אל פני המזבח ה האלהים אם לא שנאמר כי מפני שהיה מקום המזבח נבחר כמו ש שנראה מענין מה ש שנזכר בסוף ספר ש שמואל הכנים שלמה לבא שם כדי שתהיה תפלתו יותר נשמעת: ויאמר יי' אלהי ישראל אין כמוך אלהים. ר"ל אתה הש"י המנהיג ישראל ומשגיח בם הנה אין כמוך אלהים ב במנהיגים הנבדלים אשר בשמי' ממעל והם מניעי הגרמים ה השמימיים: ואשר על הארץ מתחת. והוא השכל הפועל כי מה שינהיגוהו אשר הוא מסובב ממך היא ה הנהגה חלקית כמו ש שבארנו בחמשי מספ' מלחמות יי' אך ה הנהגתך היא כוללת ומקפת בכל: שומר הברי' והחסד לעבדיך. זכר כי בזה הו' יותר ההבדל שבין הנהגת הש"י ובין הנהג' ש' העלולים ממנו וזה כי הוא מקיים הברית ו והחסד לעבדיו ה ההולכי' לפני הש"י בכל לבם על צד ההשגחה הפרטית וזה דבר לא יוכל עליו אחד מאשר הנבדלים העלולים ממנו. והנה הרצון באמרו הברית ו והחסד הברית שהוא על צד החסד והו' אשר יהיה מצד ההשגחה הפרטי' וכבר יזכר זה הברית שכבר יהיה בנו תנאי והוא שיהיה ה המקבל באופן שיהיה דבק בש"י וזהו אמרו לעבדיך ההולכים ל לפניך בכל לבם ולזה גם כן אמר רק אם ישמרו בניך את דרכם ללכת לפני כאשר ה הלכת לפני: כי

וכל קהל ג' בקריאה וסימ' ויסב המלך את פניו דמלכים. וחברו דד"ה. וישלחו ויקראו: ואשב ה' וסימ' נבסר בסדר עקב: ואשם ה' חס' יוד בקריא' וסימ' ואשם הגזם על אפה והצמידים. ואשם את הלוחות בארון אשר עשיתי. ואשם שם מקום לארון דמלכים. ואשם השק על בתני. ואשם דברי בפיך:

14 וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד׃
15 וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֵת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ מִלֵּא לֵאמֹר׃
16 מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת עַמִּי אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃
17 וַיְהִי עִם לְבַב דָּוִד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
18 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי הֱטִיבֹתָ כִּי הָיָה עִם לְבָבֶךָ׃
19 רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבָּיִת כִּי אִם בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי׃
20 וַיָּקֶם יְהוָה אֶת דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֵּר וָאָקֻם תַּחַת דָּוִד אָבִי וָאֵשֵׁב עַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
21 וָאָשִׂם שָׁם מָקוֹם לָאָרוֹן אֲשֶׁר שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם אֲבֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
22 וַיַּעֲמֹד שְׁלֹמֹה לִפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה נֶגֶד כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו הַשָּׁמָיִם׃
23 וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵין כָּמוֹךָ אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לַעֲבָדֶיךָ הַהֹלְכִים לְפָנֶיךָ בְּכָל לִבָּם׃
24 אֲשֶׁר שָׁמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ דָּוִד אָבִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לוֹ וַתְּדַבֵּר בְּפִיךָ וּבְיָדְךָ מִלֵּאתָ כַּיּוֹם הַזֶּה׃
25 וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמֹר לְעַבְדְּךָ דָוִד אָבִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לּוֹ לֵאמֹר לֹא יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מִלְּפָנַי יֹשֵׁב עַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל רַק אִם יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי כַּאֲשֶׁר הָלַכְתָּ לְפָנָי׃
26 וְעַתָּה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֵאָמֶן נָא דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְעַבְדְּךָ דָּוִד אָבִי׃

יח פסו' נכב' את את ותלה תרה ביניהון. ג' תר כתי' השיבות. ב' חס' להיכין את בני. ה' חס'. ג' ות"ל. ב"א כתו כל ויען ויכף ראויב דכו. ג' ל"פ בכיל. דבריך ח' כתי' ת' דבריך יק' דברך

וְאַסְחַר מַלְכָּא יָת אַפּוֹהִי וּבָרִיךְ יָת כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל וְכָל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל קָאִים׃ וַאֲמַר בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִּי גְזַר בְּמֵימְרֵיהּ עִם דָּוִד אַבָּא וּבִרְעוּתֵיהּ קַיִּים לְמֵימַר׃ מִן יוֹמָא דִּי אַפֵּיקִית יָת עַמִּי יָת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לָא אִתְרְעֵיתִי בְקַרְתָּא מִכֹּל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמִבְנֵי בֵיתָא לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתִּי תַּמָּן וְאִתְרְעֵיתִי בְּדָוִד לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וַהֲוָת בְּלִבָּא דְדָוִד אַבָּא לְמִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמָא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ וַאֲמַר יְיָ לְדָוִד אַבָּא חֲלַף דִּי הֲוָת עִם לִבָּךְ לְמִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמִי אַתְקֵינְתָּא אֲרֵי הֲוָה עִם לִבָּךְ׃ לְחוֹד אַתְּ לָא תִבְנֵי בֵיתָא אֱלָהֵן בְּרָךְ דְּתוֹלִיד הוּא יִבְנֵי בֵיתָא לִשְׁמִי׃ וְקַיִּים יְיָ יָת פִּתְגָּמֵיהּ דְּמַלִּיל וְקָמִית תְּחוֹת דָּוִד אַבָּא וִיתֵיבִית עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל כְּמָא דְמַלִּיל יְיָ וּבְנֵיתִי בֵיתָא לִשְׁמָא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ וְשַׁוֵּיתִי תַמָּן אֲתַר מְתַקַּן לַאֲרוֹנָא דִּי בֵיהּ מַחַתִּין תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא דִּי עֲלֵיהוֹן קְיָמָא דַיְיָ דִּי גְזַר עִם אֲבָהָתָנָא בְּאַפָּקוּתֵיהּ יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ וְקָם שְׁלֹמֹה קֳדָם מַדְבְּחָא דַיְיָ לָקֳבֵיל כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל וּפְרַס יְדוֹהִי בִּצְלוֹ לְצֵית שְׁמַיָּא׃ וַאֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לֵית בַּר מִינָךְ אַתְּ הוּא אֱלָהָא דִּשְׁכִינְתָּךְ בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵילָא וְשַׁלִּיט עַל אַרְעָא מִלְּרַע נָטַר קְיָמָא וְחִסְדָּא לְעַבְדָּךְ דִּי מְהַלְּכִין קֳדָמָךְ בְּכָל לִבְּהוֹן׃ דִּי נְטַרְתָּ לְעַבְדָּךְ דָּוִד אַבָּא יָת דְּמַלֵּילְתָּא לֵיהּ וּגְזַרְתָּא בְּמֵימְרָךְ וּבִרְעוּתָךְ קַיֵּימְתָּא בְּיוֹמָא הָדֵין׃ וּכְעַן יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל טַר לְעַבְדָּךְ דָּוִד אַבָּא יָת דְּמַלֵּילְתָּא לֵיהּ לְמֵימַר לָא יִפְסוֹק לָךְ גְּבַר מִן קֳדָמַי יָתֵיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל לְחוֹד אִם יִטְּרוּן בְּנָךְ יָת אוֹרְחַתְהוֹן לְהַלָּכָא קֳדָמַי כְּמָא דְהַלֵּיכְתָּא קֳדָמַי׃ וּכְעַן אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל יִתְקַיְּמוּן כְּעַן פִּתְגָּמַיָּא דִּי מַלֵּילְתָּא לְעַבְדָּךְ דָּוִד אַבָּא׃

רדק

ויברך. לא נכתבה הברכה שברכם אבל הברכה שברכם אחר תפלתו נכתבה ואח' שברכם כתן הודאה לאל ואמר ברוך יי' אלהי ישר' אשר דבר בפיו כלומ' מה שדבר בפיו אל דוד אבי כן קיים לי וזהו שאמ' ובידו מלא וי"ו ובידו כנוי כנגד האל ית' וכן אמר למטה ובידך מלאתי ר"ל בכחו וביכולתו שהשלים כל הגוים עמו והם עשו רצונו ות"י וברעותי' קיים ומלת לאמר שב אל בפיו: ואבחר בדוד. למה שהקדים לא בחרתי בעיר היה לו לומ' ואבחר בירוש' אלא פירו' כי לא הודעתי בחירתי בירושלם עד שבחרתי בדוד ל להיות על עמי ישראל והראתי לו המקום הנבחר בירושלם כ כשנעתרתי לו בגרן ארונה באש מן השמים: ואשים שם מקום לארון. והוא הדביר: לפני מזבח יי'. מזבח הנחשת שעשה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים כי עשה מזבח הנחשת עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו ועשר אמות קומתו: נגד כל קהל ישראל. בדברי הימים אומר כי עשה כיור נחשת חמש אמות רחבו ושלש אמות קומתו ויתנהו בעזרה ויעמוד עליו נגד כל קהל ישראל ויברך עליו על ברכיו ויפרש כפיו השמים: שומר הברית והחסד. שכרת עם האבות: לעבדיך. לזרעם אחריהם: דבריך. כתיב על הפרט וקרי דברך על הכלל: כי

רשי

אשר דבר בפיו. שיתן לו בן שיבנה בית: ובידו מלא. קיים את דברו בידו הטובה: מן היום וגו'. את זו דבר אל דוד אבי: ויעמד שלמה לפני מזבח יי'. כתו' בדברי הימי' כי עשה שלמה כיור נחשת ויתנהו בתוך העזרה ויעמד עליו ויברך על ברכיו: שומר הברית. ממתין ונוכר לשמר הברית והחסד לקיים את הבטחתו: אשר שמרת. לשון אמונת הבטחה: האמנם

רשי

האמנ'. לשון תמיה: לא יכלכלוך. לא יכילוך: אשר יחטא איש לרעהו. בועל אשת איש: ונשא בו אלה. כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותו: ובא אלה לפני מזבחך. והעמיד הכהן את האשה לפני יי': לתת דרכו בראשו. ובאתה בטנה וגו': ולהצדיק צדיק. ונקתה ונזרעה זרע כך נדרש בתוספתא דסוטה: ונשא בו· לשון נושה: והודו את שמך. שחייב אד' לברך על הרעה: כי תענם. למען תענם כי משתמש לשון אשר: ירקון

רדק

כי האמנם. הה"א פתוחה כי היא לתימה כלומר באמת הוא שישב אלהים עם האדם בארץ זה לא יתכן להאמין כי אתה תתברך ותתעלה על הכל אין לך מקום שיכילך כי אתה מקום העולם ואין העולם מקומך אם כן מה שבניתי הבית לך אינו אלא על דרך משל שיהיה רצונך וכבודך נמצא בבית הזה לשמוע אל התפלה אשר יתפללו במקום הזה ואע"פ שבכל המקומות הוא רצונו אל הצועק אליו בלב שלם לשמוע תפלתו בקש שלמה מהאל שיהיה המקום הזה הנבחר מסייע ה המתפלל בתפלתו כאילו הבית הזה היה מלאך מליץ ותשמע תפלת כל המתפלל בבית הזה בקרוב יותר משיתפלל במקום אחר: להיות עיניך פתוחות. להיות שמירתך תמידה במקום הזה ועינך חסר יו"ד הרבוי מהמכתב: אל המקום הזה. כמו במקום הזה וכן כמו ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון וכן הדומים לזה בפרשה הזאת אל המקום אל הבית וי"ת באפי אתרא הדין: אל מקום שבתך אל השמים. כמו ממקום שבתך מן השמים וכן הוא אומ' בדברי הימים וכמוהו לשבור אל יוסף או פירושו שיכונו לבם אל מקום שבתך ואתה תשמע השמים וכן אל יוסף טעמו דבק עם וכל הארץ באו מצרימה או פירוש אל המקום אל השמים כמו במקום שבתך בשמים כמו שפירשנו אל המקום: ושמעת וסלחת. כתרגומו ותקבל צלותהון ותשבוק לחוביהון: ונשא בו אלה. וחייבו הדין להשביעו כשא מענין משאת מאומ' שהוא לשון חוב וי"ת וירשי ביה מומי לאומיותיה: ובא אלה. פי' ובא הנשבע לקבל האלה לפני מזבחך בבי' הזה וי"ת על המשבי' וייתי ויומיניה קדם מזבחך: ואתה תשמע השמים. מן השמים וכן תרגם יונתן מן שמיא: ושפטת. אף על פי שאתה מאריך אף לנשבע לשקר ואין אתה נפרע ממנו בשעת עונו אם ישב' בבי' הזה לא תאחר' לו שיכירו בני אדם כי המקום הזה הנבחר סייע במהירות העונש ויראו מן הבית הזה ויפחדו ממנו וכל זה הוא כבודך וגם האל יתברך בוא כן ואמ' ומקדשי תיראו: להרשיע רשע. איזה מהם שיהיה רשע הנשבע לשקר או המשביע בחנם והוא נשבע באמת כי העונש על המשביע: בהנגף· והודו את שמך. כי חייב אדם לברך על הרעה כמו שמברך על הטובה: בבית הזה. הנשארי' בעיר אשר לא יצאו למלחמה יתפללו אליך בבית הזה על אחיהם שיצאו למלחמה ואתה תשמע תפילתם וסלחת לחטאתם והשבותם אל אדמתם: בהעצר השמים· כי תורם הדרך הטובה שתודיעם על איזה עון נעצר השמים ותורם הדרך הטובה ונתת מטר:

רעב

רלבג

כי האמנם ישב אלהים על הארץ. ר"ל הנני מתפלל לפניך את ה התפלה הזאת כי אני רואה באמת שמכינת השם' והשגחתו תמשך גם כן באלו הדברים השפלי' וזה מקו' פלא כי השמים ושמי ה השמים לא יכילו הודך ורוממות מדרגתך ו והכימוס המושכל ו והמוסקף לך מהם כי זה בלתי מושג ל לזולתך כי גבהה מאד מדרגת המוסקף לך מהם על מה שהם עליו מהמציאות כמו ש שבארנו בראשון ו ובחמשי מספ' מלחמו' יי' וכל שכן שתרבק השגחתך והשקפתך באלו הענינים' הפחותי' מאד עד שתרד ה השגחתך בזה הבית אשר בניתי ויושג לך ענינו: ופנית אל תפלת עבדך. ר"ל כי תפני היות שכינתך בבית הזה תפנה אל תפלת עבדך: לשמע אל הרנה ואל התפלה. הרנה ברכה הו' השיר והשבח כי הוא קודם אל התפלה ולזה פתח שלמה תפלתו בדברי שבח באמרו יי' אלהי ישראל אין כמוך אלהי': ושמעת תחנת עבדך: הנה התחנה היא אחר התפלה והיא בקשת הצרכים בלשון ת תחנונים ומחילת ח החטאים ולזה אמר ושמעת וסלחת: את אשר יחטא איש לרעהו· ידמה לפי מה שאחשוב ששלמה בקש שכמו שהסוטה כ

כבדיקת במלות אשר ישלו אותה בבית המקדש על האופן שנזכר בתורה כן יבדוק באלה זה הבית הקדוש כל הדברים אשר תהיה בהם כפירה בין איש לרעהו או אלת שבועה כשיבא הנטען להשבע לפני מזבח יי' בבית הזה והנה אמרו אשר יחטא איש לרעהו יכלול חטא הממון כאמרו וחטאה בשגגה מקדשי יי' כפש כי תחטא ומעלה מעל ביי' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל ובשבועת העדות כתיב ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה: ושבו אליך והודו את שמך. הרצון בזה שכאשר יחטאו ישראל בדרך שתעשם שינגפו לפני אויב והם ישובו אליך ויסורו מדרכיהם הרעים ויודו את שמך לתת שבח לשמך ולכבודך קודם התפלה כראוי ואחר כך יתפללו ויתחננו אליך בבית הזה לסלוח חטאתם ולהושיעם מיד אויב ולהשיבם לאדמתם אשר לקח מהם האויב הנה אתה תשמע השמים ותסלח לחטאת עמך ישראל ותשיבם אל האדמה אשר נתת לאבותם: בהעצר השמים ולא יהיה מטר וגו'. הרצון באמרו כי תענם כי תענה בם חטאתם ותעיד על דרך אמרו ישמע אל ויענם שהרצון בו ויענה בם לדעת קצת המפרשים וכמוהו הן תוי שדי יענני ר"ל יענה בי· והנה גם מאחר הקודם בזמן והוא שצריך תחלה שישובו מחטאתם כי תענה בם אשר על כן עצר את השמים ומטר לא היה ואחר זה ישבחו את השי' ואחר כתיקנת השבח תהיה התפלה:

כי

ונשא י"ז בקריא' וסימ' על כתפות האפוד מלמטה· ונשא אהרן את שמות בני ישראל· ונתת אל חשן המשפט את האורים· והיה על מצח אהרן· והוא עד או ראה או ידע· ואם נפש כי תחטא ועשתה· ונשא השעיר עליו את כל עונותם· ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ· איש איש כי יקלל אלהיו ונשא· ואם הפר יפר

כִּי הַאֻמְנָם יֵשֵׁב אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ אַף כִּי־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי׃ וּפָנִיתָ אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תְּחִנָּתוֹ יְהוָה אֱלֹהָי לִשְׁמֹעַ אֶל־הָרִנָּה וְאֶל־הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר עַבְדְּךָ מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ הַיּוֹם׃ לִהְיוֹת עֵינֶךָ פְתֻחֹת אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה לַיְלָה וָיוֹם אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְתָּ יִהְיֶה שְׁמִי שָׁם לִשְׁמֹעַ אֶל־הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר יִתְפַּלֵּל עַבְדְּךָ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ וְשָׁמַעְתָּ אֶל־תְּחִנַּת עַבְדְּךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַתָּה תִּשְׁמַע אֶל־מְקוֹם שִׁבְתְּךָ אֶל־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַעְתָּ וְסָלָחְתָּ׃ אֵת אֲשֶׁר יֶחֱטָא אִישׁ לְרֵעֵהוּ וְנָשָׁא־בוֹ אָלָה לְהַאֲלֹתוֹ וּבָא אָלָה לִפְנֵי מִזְבַּחֲךָ בַּבַּיִת הַזֶּה׃ וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְעָשִׂיתָ וְשָׁפַטְתָּ אֶת־עֲבָדֶיךָ לְהַרְשִׁיעַ רָשָׁע לָתֵת דַּרְכּוֹ בְּרֹאשׁוֹ וּלְהַצְדִּיק צַדִּיק לָתֶת לוֹ כְּצִדְקָתוֹ׃ בְּהִנָּגֵף עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אוֹיֵב אֲשֶׁר יֶחֶטְאוּ־לָךְ וְשָׁבוּ אֵלֶיךָ וְהוֹדוּ אֶת־שְׁמֶךָ וְהִתְפַּלְלוּ וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בַּבַּיִת הַזֶּה׃ וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וַהֲשֵׁבֹתָם אֶל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּ לַאֲבוֹתָם׃ בְּהֵעָצֵר שָׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר כִּי יֶחֶטְאוּ־לָךְ וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהוֹדוּ אֶת־שְׁמֶךָ וּמֵחַטָּאתָם יְשׁוּבוּן כִּי תַעֲנֵם׃

אֲרֵי מַן יְסוֹבַר וּמַן חֲמֵי דִּבְקוּשְׁטָא אַתְרְעֵי יְיָ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ בְּגוֹ בְּנֵי אֱנָשָׁא דְּדַיְירִין עַל אַרְעָא הָא שְׁמַיָּא וּשְׁמֵי שְׁמַיָּא לָא יָכְלוּן לְסוֹבָרָא יְקָרָךְ אַף אֱלָהֵין בֵּיתָא הָדֵין דִּבְנֵיתִי׃ וְתִתְפְּנֵי לִצְלוֹתָא דְעַבְדָּךְ וּלְבָעוּתֵיהּ יְיָ אֱלָהָי לְקַבָּלָא צְלוֹתָא וּבָעוּתָא דְעַבְדָּךְ מְצַלֵּי קֳדָמָךְ יוֹמָא דֵין׃ לְמֶהֱוֵי רַעֲוָא קֳדָמָךְ לְאַגָּנָא עַל בֵּיתָא הָדֵין לֵילֵי וְיֵמָם לְאַתְרָא דִּי אֲמַרְתְּ יְהֵי שְׁמִי תַמָּן לְקַבֵּל צְלוֹתָא דִּי יְצַלֵּי עַבְדָּךְ לְאַפֵּי אַתְרָא הָדֵין׃ וּתְקַבֵּיל בָּעוּת עַבְדָּךְ וְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל דִּיצַלּוֹן לְאַפֵּי אַתְרָא הָדֵין וְאַתְּ תְּקַבֵּיל מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִינְתָּךְ מִן שְׁמַיָּא וּתְקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן וְתִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן׃ יַת דְּיֵיחוֹב גְּבַר לְחַבְרֵיהּ וְיִרְשֵׁי בֵיהּ מוֹמֵי לְאוֹמָיוּתֵיהּ וְיֵיתֵי וְיוֹמֵינֵיהּ קֳדָם מַדְבְּחָךְ בְּבֵיתָא הָדֵין׃ וְאַתְּ תְּקַבֵּיל מִן שְׁמַיָּא וְתַעְבֵּיד וּתְדִין יַת עַבְדָּךְ לְחַיָּבָא חַיָּבָא לְמִתַּן אוֹרְחֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ וּלְזַכָּאָה זַכָּאָה לְמִתַּן לֵיהּ כִּזְכוּתֵיהּ׃ כַּד יִתְּמְחוֹן עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן דִּיחוֹבוּן קֳדָמָךְ וִיתוּבוּן לְפוּלְחָנָךְ וְיוֹדוּן לִשְׁמָךְ וִיצַלּוֹן וְיִבְעוֹן מִן קֳדָמָךְ בְּבֵיתָא הָדֵין׃ וְאַתְּ תְּקַבֵּיל מִן שְׁמַיָּא וְתִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵי עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וּתְתִיבִנּוּן לְאַרְעָא דִּיהַבְתָּא לַאֲבָהַתְהוֹן׃ כַּד יִתְכְּלוֹן שְׁמַיָּא וְלָא יְהֵי מִטְרָא אֲרֵי יְחוּבוּן קֳדָמָךְ וִיצַלּוֹן לְאַפֵּי אַתְרָא הָדֵין וְיוֹדוּן לִשְׁמָךְ וּמֵחוֹבֵיהוֹן יְתוּבוּן אֲרֵי תְקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן׃

אתם אחרי שמעו· ונשא בו אלה להאלתו· ונשא שה מהעדר· ויצו המלך את חלקיה תנינא· ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל· וחברו כהר מרום אשתלנו· ונשא המונה ושלל שללה· הנני גוער לכם את הזרע וזריתי פרש על'· ישובון י' בקריא' וסימ' בהעצר שמים ולא יהיה מטר· וחברו דדה· ופדויי יי' ישובון· וחברו· ופליטי חרב ישובון· לכן יתנם עד עת יולדה· גבול שמת בל יעברון· הכתיר פניך יבהלון· ויגל אזנם למוסר· כל באיה לא ישובון:

רעב כי יהיה. והלא זכר העצר השמים והוא הרעב אם כן מה טעם אמר אחר כן רעב כי יהיה לפי שיתכן שיהיה מטר ויהיה רעב והוא מה שפירש אחר כן שדפון וירקון ארבה חסיל: כי יצר לו אויבו. פירוש או כי יצר לו אויבו: בארץ שעריו. בארצו בשעריו כמו שכתוב והצר לך בכל שעריך: כל נגע וכל מחלה. אף על פי שזכרתי מברכי עמך בפרט אשר יתפללו עליהם לפניך כן אני אומ' על כל נגע ועל כל מחלה שיהיה להם שכל תפילה וכל תחינ' שיתפללו על כל נגע ועל כל מחלה אשר תהיה לכל אדם: לכל עמך ישראל. כלומר בין ליחידים בין לרבים כל איש ואיש לפי נגעו אשר ידעו לבו ממה שלא נודע לאחרי' כלומר בין מן המכאובים הנסתרים בין מן הנגלויים: ופירש כפיו אל הבית הזה. כמו בבית הזה כלומר יפרוש כפיו אל יי' בבית הזה או פי' בכל מקום שיהיה כנגד הבית הזה וכן תרגם לאפי ביתא הדין: למען יראוך. ביו"ד האיתן לבד ופ"א הפעל נעלמת ופירושו כשיראו שתסלח להם בשובם אליך והתפללו אליך בבית הזה ידעו כי בעונם עון בא להם הנגע והמחלה לא שהו' מקר' ובעבו' זה ייראוך וכן טעם כי עמך הסליח' למען תורא: ככל אשר יקרא אליך הנכרי. אף על פי שאינו ראוי לכך תשמע תפלתו אבל בישראל אמר ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו אבל הנכרי אף על פי שאין לבבו נכון אליך עשה ככל אשר יקרא אליך למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה ומתוך כך ידעו ליראה אותך כעמך ישראל: כי יצא עמך למלחמה על אויבו. דרך כלל: בדרך אשר תשלחם. כמו ויהי דבר שמוא' לכל ישר' וגו' וכן כשהיו שואלים באורי' ותומים כמו בדבר בנימן וכן כשלא יהיה עליהם עונש: ועשית משפטם. תעשה משפטם באויביה' וכן כי עשית משפטי ודיני וכ"ת ותתפרע עולבנהון: כי

ירקון. שהתבואה אינה עולה בקנה לעשות שבולת: ככל אשר יקרא אליך הנכרי. ובישראל הוא אומר לתת לאיש ככל דרכיו לפי שישר' מכיר בהקב"ה ויודע שהיכולת בידו ואם אין תפילתו נשמעת תולה את הדבר בעצמו ובחטאו אבל הגוי קורא תגר ואומ' בית שמו הולך לסוף העולם כתייגעתי לכמה דרכים ובאתי והתפללתי בו ולא מצאתי בו ממש כמו שאין ממש בעבודה זרה לפיכך ככל אשר יקרא אליך הנכרי אבל ישרא' אם אתה רואה שהוא משחית בממונו את חבירו אל תתן לו: דרך העיר. פונים לצד ירושלם: ועשית משפטם. נקמתם באויביהם: כי

איבו ד' וסימ' נמסר בשמואל חלק א' סימן כ"ד: ידעון ד' בקריאה וסימ' אחל גדלך דיהושע. כל תפלה כל תחנה דמלכים. ואתה תשמע השמים. שפתי צדיק ידעון רצון דמשלי: ישמעון ה' וסימ' נמסר בסדר דברים: וזרעך ה' חס' בליש' וסימ' נמסר בסדר עקב: ולדעת ה' וסימ' נמסר בשמואל חלק ב' סימן ג':

וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ
(ו' כתיין) לְחַטַּאת עֲבָדֶיךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כִּי
תוֹרֵם אֶת־הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יֵלְכוּ־
בָהּ וְנָתַתָּה מָטָר עַל־אַרְצְךָ אֲשֶׁר־
(ט"ו) נָתַתָּה לְעַמְּךָ לְנַחֲלָה׃
רָעָב כִּי־יִהְיֶה בָאָרֶץ דֶּבֶר כִּי־יִהְיֶה
(ל') שִׁדָּפוֹן יֵרָקוֹן אַרְבֶּה חָסִיל כִּי יִהְיֶה
(ו') כִּי יָצַר־לוֹ אֹיְבוֹ בְּאֶרֶץ שְׁעָרָיו כָּל־
נֶגַע כָּל־מַחֲלָה׃ כָּל־תְּפִלָּה כָל־
תְּחִנָּה אֲשֶׁר תִהְיֶה לְכָל־הָאָדָם לְכֹל
(ו') עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּן אִישׁ נֶגַע
(ו' נכיס') לְבָבוֹ וּפָרַשׂ כַּפָּיו אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה׃
וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ
(ג' חס' בסיפ') וְסָלַחְתָּ וְעָשִׂיתָ וְנָתַתָּ לָאִישׁ כְּכָל־
דְּרָכָיו אֲשֶׁר תֵּדַע אֶת־לְבָבוֹ כִּי־אַתָּה
(י') יָדַעְתָּ לְבַדְּךָ אֶת־לְבַב כָּל־בְּנֵי הָאָדָם
(ד' ג' מל' וא' חס') ׃ לְמַעַן יִרָאוּךָ כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־הֵם
חַיִּים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה
לַאֲבֹתֵינוּ׃ וְגַם אֶל־הַנָּכְרִי אֲשֶׁר
לֹא־מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל הוּא וּבָא מֵאֶרֶץ
(א') רְחוֹקָה לְמַעַן שְׁמֶךָ׃ כִּי יִשְׁמְעוּן
(נ') אֶת־שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה
(ה' חס' בליש') וּזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה וּבָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל־
(ד' בסיפ' ז' לכ בנבי') הַבַּיִת הַזֶּה׃ אַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם
מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר־
(ו') יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנָּכְרִי לְמַעַן יֵדְעוּן כָּל־
עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־שְׁמֶךָ לְיִרְאָה אֹתְךָ
(ח') כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְלָדַעַת כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא
עַל־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי׃
כִּי־יֵצֵא עַמְּךָ לַמִּלְחָמָה עַל־
(ו') אֹיְבוֹ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵם וְהִתְפַּלְלוּ
אֶל־יְהוָה דֶּרֶךְ הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בָּהּ
(ל' חס') וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּנִתִי לִשְׁמֶךָ׃
וְשָׁמַעְתָּ הַשָּׁמַיִם אֶת־תְּפִלָּתָם וְאֶת־
תְּחִנָּתָם וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטָם׃

ואת תקביל מן שמיא ותשבוק
לחובי עבדך ועמך ישראל ארי
תלפינון ית אורחא דתקנא
דיהכון בה ותיתן מטר על ארעך
דיהבתא לעמך לאחסנא׃
כפנא ארי יהי בארעא
מותא ארי יהי שדפונא ירקנא
גובא שמוטא ארי יהי ארי יעיקון
ליה בעלי דבביהון בארעא
קירויהון כל מכתש כל מרע׃
כל צלותא כל בעותא דתהי לכל
אנשא לכל עמך ישר' די ידעון גבר
מכתש לביה ויפרוס ידוהי בצלו
לאפי ביתא הדין׃ ואת תקביל
מן שמיא מאתר בית שכינתך
ותשבוק לחוביהון ותעביד
בעותהון ותתן לגבר ככל
אורחתיה דגלי קדמך לביה ארי
את הוא לית בר מינך קדמך
לחוד גלן לבביא דכל בני אנשא׃
בדיל דיהחלון מן קדמך כל יומיא
דאינון קיימין על אפי ארעא די יהבת
לאבהתנא׃ ואף מן בר עממין
דלא מעמך ישראל הוא וייתי
מארעא רחיקא בדיל שמך׃
ארי ישמעון ית שמך רבא וית
ידך תקיפת ודרעך מרממא וייתי
ויצלי לאפי ביתא הדין׃ את
תקביל מן שמיא מאתר בית
שכינתך ותעביד ככל די צלי
קדמך בר עממין בדיל דידעון כל
עממי ארעא ית שמך למדחל
קדמך כעמך ישראל ולמידע ארי
שמך אתקרי על ביתא הדין די
בניתי׃ ארי יפוק עמך
לאגחא קרבא על בעלי דבביהון
בארחא דתשלחינון ויצלון קדם
יי' לאפי אורח קרתא דאתרעיתא
בה וביתא דיבניתי לשמך׃ ותקביל
מן שמיא ית צלותהון וית
בעותהון ותתפרע עולבנהון׃

רלבג

(תפלה ט"ו כמו' אית בהון כל כל ותנה תדא ביניהון)

כי תורם הדרך הטוב' אשר ילכו בה. ר"ל שבזה המין מהעונש תורם את הדרך הטובה כי ישפטו במעשיה' ויסורו ממה שחטאו אשר עליו נענשו בזה העונש: רעב כי יהיה בארץ. ר"ל בסבת שטף מטר או ברד או בסבת הרוחות או בסבת חום השמש בשבלים אחר המטר שהם עניינים מצד הטבע. והנה מה שיהיה בסבת העצר המטר כבר נזכר: דבר כי יהיה שדפון ירקון. ר"ל כי יהיה דבר בהתחדש חליי השדפון או הירקון או מה שידמה להם: ארבה חסיל כי יהיה. ויהיה ג"כ רעב בסבתם מפני אכילתם התבואות והשחתתם אותם: כי יצר לו אויבו בארץ שעריו. ר"ל שיבנה מצור סביב העיירות באופן שלא יוכל איש לצאת השדה לקחת התבואות או לעבוד האדמה והנה יתחד' שם רעב בסבת זה: כל נגע וכל מחלה. ר"ל כל מכה וכל חלי וכל צורך שתצטרך התפלה והתחנה עליו אשר תהיה לאיש מה מיסור' הנגע והמחלה או הצורך האחר אי זה שיהיה שתהיה תפלה ותחנה עליו לפי שידע איש ואיש מהם חולי לבו אשר הוא צריך עליו להתחנן לפניך • והנה הרצון באמרו אשר תהיה לכל האדם לעמך ישראל אשר תהיה לכל אחד מאישי האדם אשר לעמך ישראל כי מהנכרי לא יתפלל עתה שלמה : ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו כי. באר בזה כי מפני התפלה לא יקבל תועלת אם לא יהיה לבו שלם עם הש"י אז תשמע תפלתו לתת לו ככל דרכיו לפי עניינו בעת התפלה וזה יהיה סבה שייראוך ישראל תמיד בהכירם כי חטאיהם סבבו להם אלו הרעות עד שתכף שסבו מהם שמעת לקולם: וגם אל הנכרי וגו' ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי. הנה לא אמר שלמה בנכרי שיתן לו הש"י כדרכיו אשר ידע את לבבו כי מזה הצד לא היה ראוי שתקובל תפלתו אך בקש מהש"י שישמע לקול הנכרי ככל אשר יקרא אליו לבעבור סבב שיקרב לעבודת השם כישראל וכדי שיתפרסם כי שם יי' נקרא על הבית הזה עד שהקורא אליו מזה המקום תהיה תפלתו נשמעת בכל אשר יקרא אליו : כי יצא עמך למלחמה על אויבו.

עד עתה זכר התפלה שתהיה בתוך הבית הקדוש הזה ובא עתה לזכור התפלה שתהיה חוץ מהבית לנכח בית המקדש כשלא היה אפשר שתהיה בבית המקד' כמו הענין בצאת ישרא' למלחמה על אויבו ואמר בדרך אשר תשלחם העיר בזה שאין ראוי שיצאו למלחמה אם לא יהיו כמלכים בשכינה אם על יד נביא אם על יד אורים ותמים והתפלל שכאשר יהיה הענין כן והתפללו אל יי' דרך העיר אשר בחרת בה ר"ל שיתפללו נכח ירושלם ונכח בית המקד' ישמע הש"י תפלתם ותחנתם ויעשה משפט לתת להם כדרכיהם אשר הם בהם בעת התפלה : כי

כי יחטאו לך. זכר עתה מין אחר מהתפלה חוץ מבית המקדש והוא כשיגלו ישראל מעל אדמתם על רוב חטאיהם ושבו אל השי"ת בארץ שוביהם והתודו את עונם ואת חטאתם אשר חטאו בהם ויכירו כי עונותיהם סבבו להם כל זה הרע וישובו אל השי"ת ללכת בדרכיו בכל לבם ובכל נפשם והתפללו אליך דרך ארץ ישראל כנגד ירושלם ובית ה

כי יחטאו לך. כמו וכי יחטאו לך כלומר ואם יחטאו לך ואיכן ראוין לתשובה ושתניקום כקמתם בארץ אויביהם ויתחייבו גלות ויעשו תשובה בגלותם ויתפללו דרך ארצם תשמע תפלתם וכן ראינו בדניאל שנאמר וכוין פתיחן ליה בעליתיה נגד ירושלם: ועשית משפטם. בשוביהם שלא חמלו עליהם והכבידו עליהם ועוד

ונתתם ו' קמצין וסימ' ואנפת בם ונתתם. וחברו דד"ה. וסלחת לעבך אשר חטאו. לקוח את הספרים. עשה לך מוסרות. וישאל דוד ביי' לאמר האעלה דד"ה: נשבו ה' וסימ' נמסר בשמואל חלק א' סימן ל': שבו ד' בטעם מלרע בליש' וסימ' ואת נשיהם שבו. ושבו אליך בכל לבבם דמלכים. וחברו ושבו אליך

כִּי יֶחֶטְאוּ־לָךְ כִּי אֵין אָדָם אֲשֶׁר לֹא־
יֶחֱטָא וְאָנַפְתָּ בָם וּנְתַתָּם לִפְנֵי אוֹיֵב
וְשָׁבוּם שֹׁבֵיהֶם אֶל־אֶרֶץ הָאוֹיֵב
רְחוֹקָה אוֹ קְרוֹבָה׃ וְהֵשִׁיבוּ אֶל־
לִבָּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבּוּ־שָׁם וְשָׁבוּ׀
וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בְּאֶרֶץ שֹׁבֵיהֶם לֵאמֹר
חָטָאנוּ וְהֶעֱוִינוּ רָשָׁעְנוּ׃ וְשָׁבוּ
אֵלֶיךָ בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם
בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אֲשֶׁר־שָׁבוּ אֹתָם
וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיךָ דֶּרֶךְ אַרְצָם אֲשֶׁר
נָתַתָּה לַאֲבוֹתָם הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ
וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּנִית לִשְׁמֶךָ׃ וְשָׁמַעְתָּ
הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתְּךָ אֶת־תְּפִלָּתָם
וְאֶת־תְּחִנָּתָם וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטָם׃
וְסָלַחְתָּ לְעַמְּךָ אֲשֶׁר חָטְאוּ־לָךְ
וּלְכָל־פִּשְׁעֵיהֶם אֲשֶׁר פָּשְׁעוּ־בָךְ
וּנְתַתָּם לְרַחֲמִים לִפְנֵי שֹׁבֵיהֶם
וְרִחֲמוּם׃ כִּי־עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ הֵם
אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם מִתּוֹךְ כּוּר
הַבַּרְזֶל׃ לִהְיוֹת עֵינֶיךָ פְתֻחוֹת אֶל־
תְּחִנַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תְּחִנַּת עַמְּךָ
יִשְׂרָאֵל לִשְׁמֹעַ אֲלֵיהֶם בְּכֹל קָרְאָם
אֵלֶיךָ׃ כִּי־אַתָּה הִבְדַּלְתָּם לְךָ
לְנַחֲלָה מִכֹּל עַמֵּי הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתָּ בְּיַד׀ מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ בְּהוֹצִיאֲךָ
אֶת־אֲבֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם אֲדֹנָי יֱהוִה׃
וַיְהִי׀ כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה
לְהִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה אֵת כָּל־הַתְּפִלָּה
וְהַתְּחִנָּה הַזֹּאת קָם מִלִּפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה
מִכְּרֹעַ עַל־בִּרְכָּיו וְכַפָּיו פְּרֻשׂוֹת
הַשָּׁמָיִם׃ וַיַּעֲמֹד וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־
קְהַל יִשְׂרָאֵל קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר׃
בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ
יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֵּר לֹא־נָפַל
דָּבָר אֶחָד מִכֹּל דְּבָרוֹ הַטּוֹב אֲשֶׁר
דִּבֶּר בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדּוֹ׃ יְהִי יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־
אֲבֹתֵינוּ אַל־יַעַזְבֵנוּ וְאַל־יִטְּשֵׁנוּ׃
לְהַטּוֹת לְבָבֵנוּ אֵלָיו לָלֶכֶת בְּכָל־
דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֺתָיו וְחֻקָּיו
וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־אֲבֹתֵינוּ׃
וְיִהְיוּ דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי
לִפְנֵי יְהוָה קְרֹבִים אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת׀ מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ
וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ׃

ארי יחובון קדמך ארי לית אנש דלא חטי וייתול רוגזך בהון ותמסרינון קדם בעלי דבביהון וישבונון שוביהון לארעא בעלי דבביהון דרחיקא או קריבא: ויתיבון ללבהון בארעא דאשתביאו לתמן ויתובון ויבעון מן קדמך בארעא שביהון למימר חבנא ואטפשנא סרחנא: ויתובון לפולחנך בכל לבהון ובכל נפשהון בארעא בעלי דבביהון דשבו יתהון ויצלון קדמך לאפי אורחא ארעהון דיהבתא לאבהתהון קרתא דאיתרעיתא וביתא דבניתי לשמך: ותקביל מן שמיא מאתר בית שכינתך ית צלותהון וית בעותהון ותתפרע עולבנהון: ותשבוק לעמך דחבו קדמך ולכל מרדיהון די מרדו בך ובמימרך ותתנינון לרחמין קדם שוביהון וירחמון עליהון: ארי עמך ואחסנתך אינון דאפיקתא ממצרים מגו כורא דברזלא: למיהוי רעוא קדמך לקבלא בעות עבדך ובעות עמך ישראל לקבלא צלותהון בכל עידן דאינון מצלן קדמך: ארי את אפרישתנון לך לאחסנא מכל עממי ארעא כמא דמלילתא ביד משה עבדך באפקותך ית אבהתנא ממצרים יי אלהים:

והוה כד שיצי שלמה לצלאה קדם יי ית כל צלותא ובעותא הדא קם מן קדם מדבחא דיי כד מרהוה כריע על ברכוהי וידוהי פריסן בצלו לצית שמיא: וקם ובריך ית כל קהלא דישראל קל רב למימר: בריך יי דיהיב ניחא לעמיה ישראל ככל די מליל לא בטיל פתגמא חד מכל פתגמוהי תקניא די מליל בידא דמשה עבדיה: יהי מימרא דיי אלהנא בסעדנא כמא דהוה בסעדא דאבהתנא לא ישבקיננא ולא ירחקיננא: לאפנאה לבנא לדחלתיה למהך בכל אורחן דתקנן קדמוהי ולמטר פקודוהי וקימוהי ודינוהי דפקיד ית אבהתנא: ויהון פתגמי אילין די בעיתי מן קדם יי מתקבלין קדם יי אלהנא יימם ולילי למיעבד דין עבדיה ועולבן עמיה ישראל פתגם יום ביומיה:

המקד' שמע יי' תפלת' ותחנת' ועשה משפטם לפי היות לבבם אליך בעת התפלה כדרך שתסלח חטאיהם וגם פשעיה' שהם על דרך המרד ותתנם לרחמים לפני שוביהם ורחמום בארץ שהם גולים בה. והנה לא בקש שישמע תפלתם מהגלות כי זה ממה שיצטרך אל עוכם ההשגח' הפרטי' ושישלם עון העם היושב אז בארץ ישראל כאמרו כי לא שלם עון האמורי עד הנה: לשמוע אליהם בכל קראם אליך. ר"ל בכל מה שיבקשו ממך בהיותם בארץ שוביהם ואף על פי שאינם מתפללים תוך הבית הזה אחר שהם מתפללים לנכחו לפי מה שאפשר להם: ויהי ככלות שלמה להתפלל אל יי'. למדנו מזה שהמלך כרע על ברכיו מהתחלת תפלתו עד כלותו אותה ומזה המקום אמרו רבותינו שהמלך כיון שכורע שוב אינו זוקף עד כלותו תפלתו: אשר נתן מנוחה לעמו ישר' ככל אש' דבר. הנה זה הוא מה שאמ' בפרשת ראה אנכי וישבת' בארץ אשר יי' אלהיכם מנחיל אתכ' והניח לכם מכל אויביכם מסביב וישבתם בטח: להטות לבבנו אליו. ר"ל שיהיה השם עמנו באופן שיתחדל להטו' לבבנו אליו לעבודתו כשנחטא לו כמו שעש' לאבותינו בהיותם במדבר ולא יעזבנו על חטאתנו. ולא יטשנו בשיסלק השגחתו ממנו: לעשו' משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו. ר"ל שיתן לכל אחד מהם לפי הראוי לו ולא יסתי' פניו מהם בעת העוותם אבל יוכיחם בדרך שיחזרו למוטב ובזה יתפרסם לכל עמי הארץ כי יי' הוא האלהים ואין עוד ר"ל כי בראותם כי כשיחטאו ישראל הם נענשי' ובשובם מחטאיה' השי"ת נעתר להם: ביום

תתנם לרחמים לפני שוביהם ורחמום שיניחום לצאת מהגלות ולשוב לארצם כמו שעשה כרש מלך פרס: מתוך כור הברזל. כי כמו שצורפי' הכס' והזהב בכור כן נצרפו במצרי' בעבוד' קש' ומה שאמר הברזל והכורים לא יעשו אותם מברזל אלא מאדמה אמר הברזל לחזוק הצרוף שנצרפו שם: בכל קראם אליך. בכל עת שיקראו אליך בצרתם וישובו אליך וכן כיי' אהינו בכל קראינו אליו בתשובה: ככל אשר דבר. והניח לכם מכל אויביכם: להטות לבבינו אליו. טעמו דבק עם יהי יי' אלהינו עמנו: יומם ולילה. להיות שמירתו תמיד לעשות משפטינו ופירוש משפט במקום הזה כמו כמשפט הבנו' יעשה לה והדומה לו כלומ' לתת לנו דבר יום ביומו מה שאנו צריכים להשפיע לנו הטובה ולשמרנו מרע' ובזה ידעו כל עמי הארץ כי יי' הוא האלהים כי הדבקי' בו שביעי טובה ונשמרים מרעה: קרש

רשי

כור הברזל. חרסי' שמזקקין בו זהב קרוי כור: ככל אשר דבר. והיכן דבר והניח לכם מכל אויביכ'. לעשו' משפט עבדו ועמו. לתבוע עלבונם מיד האויב: את

מסרה

בכל לבם דד"ה. ועשרת אלפים חיי' שבו: עבדך לעבודך ז' קמצין וסימ' נמסר בסדר בהעלתך: לבבינו ד' בקריאה וסימ' אחינו המסו את לבבינו לאמר עם. ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח. להטות לבבנו אלין ללכת. נשא לבבנו אל כפים אל אל: ללכת בכל דרכיו דסמיכי ד' בקרי' וסימ' ועתה ישראל מה יי' אלהיך שאל. כי אם שמור תשמרון את כל המצוה. רק שמרו מאד. להטות לבבנו אלין ללכת בכל דרכיו: ויהיו י"א רפין בקריא' וסימ' נמסר בסדר תרומה:

קדם המלך את תוך החצר · הרי הוא אומר למה קדשו לעשות שם העולה והמנחה והשלמים כי מזבח הנחשת שעשה שלמה היה קטן מהכיל רב העולה והשלמים ואינו אומר על מזבח הנחשת שעשה משה כי בפירוש אמרו בדברי הימי' כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא יכול להכיל את העולה ושל משה נגנז עם אהל מועד כמו שפירשנו למעלה מזבח הנחש' שעש' שלמה שהיה עשרי' אמה ארכו ועשרים רחבו לא היה יכול להכיל רב העולות והחלבים שהרי מזבח הנחשת שעשה משה היה חמש על חמש ואמר אלף עולו' יעלה שלמה על המזבח ההוא ומזבח הנחשת שעשה שלמה היה עשרים על עשרים ולפי חשבון עולו' וחשבון אמות לא היה מזבח שעש' שלמה מכיל אלא שש עשר אלף והוא אומר בקר עשרי' ושני' אלף וצאן מאה ועשרים אלף ואם תאמ' כל אלו לא היו אלא החלבים כי שלמי' היו כל אלו ובמזב' של משה אמר אלף עולות שהיו כלם כליל כאמ' כי גם הנה היו עולות רבות ומנחות כי לא מנה אלא השלמים והעולות שהיו רבים עד כי בין העולות והמנחות וחלבי השלמים לא יכול מזבח הנחשת שעשה שלמה להכיל הכל עד שהוצרך שלמה לקדש רצפת החצר ועשה שם מן העולה והמנחה וחלבי השלמים מה שלא יכול המזבח להכיל ודברי רבותינו ז"ל מחלוקת בזה יש אומרים כי רצפת החצר הוא שקדש כמו שפירשנו ויש אומרים כי מזבח אבני' בנה תוך החצר ואמ' עוד כי מזבח אבני' הוא שעש' שלמה לא מזבח נחשת ומה שאמר בדברי הימים ויעש שלמה את מזבח הנחש' וכן אמר כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא יכול להכיל פי' מזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחשת שעשה משה ואלה דברי' של תימה הם ואפשר כי מה שאמר אלף עולו' יעלה שלמה על המזבח ההוא לא בפעם אח' אלא קוד' שובו מגבעון לירושלם כמו שפירשנו בדברי הימים : את החג · חנוכת המקדש קרא גם כן חג לפי שהיתה סמוכה לחג הסכות ועשו שבעת ימי חנוכת ושבעת ימי חג הסכות ואומר ארבעה עשר יום להודיע כי סמוכים היו לא היה הפרש ביניהם וביום השמיני שאומר שלח את העם הוא שמיני עצרת ולא נוכל לפרש כי שבעת ימי חנוכה היו אחר שבע' ימי סכות ויום השמיני שמיני לחנוכת שהרי אומר בדברי הימים וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם ואם תאמר יום שמיני עצר' אינו אלא כ"ב לחדש ואיך אמר וביום עשרים ושלשה אמרו רבותינו ז"ל כי ביום השמיני נטלו רשות ממנו ולא כשעו אותו היום לפי שהיה חג וביום שלשה ועשרים לחדש חזרו ונטלו רשות ממנו והלכו לאהליהם ואף על פי שעשו שבעת ימי חנוכה קודם חג הסכו' ויום הכפורים בכללם ואפשר שאותו היום לא אכלו שהרי מצוה להתענות ובכרת האוכל בו ואף על פי שאומר כי חנוכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים ובכל יום היו מקריבים זבחי שלמים הקריבו השלמים גם אותו היו' אבל לא אכלום באותו היום עד הלילה ומחרתו אבל רבותינו ז"ל אמרו כי אכלו אותו יום הכפורים כי בכלל ימי השמחה היה ולמדו זה מחנוכת המשכן מה שם עשו שלמים בשב' אף על פי שהוא באסור סקילה יום הכפורים שהוא אסור כרת לא כל שכן ובחנוכת המשכן שבת היה בכלל שנים עשר יום כי רצופין היו ולמדו זה מדכתי' ביום עשתי עשר' יום ביום שנים עשר יום מה יום כלו רצוף אף ימים אלו כלם רצופין ולמדו יום זה שכתו' כאן ר' עשר יום מיום שכתוב שם והקשו ואמרו ושמא עשו ביום הכפורים זה שלמים ולא אכלו ותרצו אין שמחת הגוף אלא באכילה ושתיה וזהו שאמ' הכתוב וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב רוצה לומר על העון שנתכפר להם שיצאתה בת קול ואמרה להם כלכם מזומנים לחיי העולם הבא · ועל דרך פשט הפסוק מפרש על הטובה אשר עשה יי' לדוד עבדו ולישר' עמו ופי' לדוד עבדו שקיים לו מה שהבטיחו כי היוצא מחלציו יבנה הבית ויהיה שלום ושקט בימיו לישר' וכן היה כי כל המלכים היו עובדים אותו ומביאי' לו מנחה ועל כל זה הלכו לאהליהם שמחים וטובי לב ובדברי הימים אומר על כל הטובה אשר עשה יי' לדוד ולשלמה ולישראל עמו ורבו' ז"ל דרשו לדוד עבדו כי בשעה שבקש שלמה להכניס ארון לפני ולפנים דבקו שערים זה בזה ואמר שאו שערים ראשיכם ולא נענה כיון שאמר אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה וידעו כל ישראל שמחל הקדוש ברוך הוא לדוד על אותו עון וזהו אשר עשה יי' לדוד עבדו : מלבוא חמת עד נחל מצרים · הזכיר שם גבול ארץ ישראל בצפון ודרום : ואת

ואת המנחה ח' וסימ' נמסר בסדר פקודי : ביום השמיני ג' ר"פ וסימ' נמסר בסדר נשא : שמחים ד' וסימ' וימשחו אתו צדוק · שמחים וטובי לב על כל הטובה · וחברו דד"ה על הטובה · הגדיל יי' לעשות עמנו :

בדיל דידעון כל עממי ארעא ארי
יי הוא אלהים לית עוד : ויהי
לבכון שלים בדחלתא דיי אלהנא
למהך בקימוהי ולמטר פקודוהי
כיומא הדין : ומלכא וכל ישראל
עימיה מנכסין נכסת קודשין קדם יי
: ונכיס שלמה ית ניכסת קודשיא די
נכיס קדם יי תורי תרתין ועשרין
ריבוא ותרין אלפין ועאנא תרתא
עסרי ריבוא וחניכו ית בית מקדשא
דיי מלכא וכל בני ישר : ביומא ההוא
קדיש מלכא ית גו דרתא די קדם
בית מקדשא דיי ארי עבד תמן ית
עלתא וית מנחתא וית תרבי נכסת
קודשיא ארי מדבחא דנחשא די
קדם יי רחיק מלסוברא ית עלתא
וית מנחתא וית תרבי נכסת
קודשיא : ועבד שלמה בעידנא
ההיא ית חגא וכל ישראל עמיה
קהלא רב ממעלנא דחמת עד
נחלא דמצרים קדם יי אלהנא
שבעא יומין חנוכת ביתא
ושבעא יומין חגא ארבעת עשר
יומין : ביומא תמינאה שלח
ית עמא ובריכו ית מלכא
ואזלו לקרויהון כד חדן ושפירא
לבהון על כל טבתא דעבד יי ל

לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְהוָה
הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד : וְהָיָה
לְבַבְכֶם שָׁלֵם עִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
לָלֶכֶת בְּחֻקָּיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו כַּיּוֹם
הַזֶּה : וְהַמֶּלֶךְ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ
זֹבְחִים זֶבַח לִפְנֵי יְהוָה : וַיִּזְבַּח (ד' בליש')
שְׁלֹמֹה אֵת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר זָבַח
לַיהוָה בָּקָר עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף
וְצֹאן מֵאָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף וַיַּחְנְכוּ (ב' את בית האלהים דל"ה)
אֶת־בֵּית יְהוָה הַמֶּלֶךְ וְכָל־בְּנֵי (ו')
יִשְׂרָאֵל : בַּיּוֹם הַהוּא קִדַּשׁ הַמֶּלֶךְ
אֶת־תּוֹךְ הֶחָצֵר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵית־יְהוָה (ג')
כִּי־עָשָׂה שָׁם אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה (ח')
וְאֵת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבַּח
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה קָטֹן מֵהָכִיל
אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֵת חֶלְבֵי (ח')
הַשְּׁלָמִים : וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה בָעֵת־
הַהִיא אֶת־הֶחָג וְכָל־יִשְׂרָאֵל (לג' תכצות ככו')
עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־
נַחַל מִצְרַיִם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
שִׁבְעַת יָמִים וְשִׁבְעַת יָמִים (ל' רכתי')
אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם : בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי (ג' ר"פ)
שִׁלַּח אֶת־הָעָם וַיְבָרְכוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ
וַיֵּלְכוּ לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב (ל' ג' ות"ל)
עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה

את תוך החצר · דברים ככתבן דברי ר' יהודה קדש את רצפת העזרה בקדושת מזבח להקטיר על הרצפה : כי מזבח הנחשת · מזבח האבנים שעשה תחת מזבח הנחשת קטן מהכיל את העולה ואת המנחה שהרבו להביא אמר לו ר' יוסי והלא כבר נאמר אלף עולות יעלה שלמה על המזבח שעשה משה וכשאתה מגיע לחשבון אמות ולעניין עולות זה של אבנים גדול משל משה שמזבח משה מקום מערכתו אמה על אמה וזה היה מקו' מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה שלש מאות ושבעי' ושש כשל משה אם כן מהו קדש המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אבנים מחובר ברצפה וקטן מהכיל בשל משה הוא אומר כאד' שאומר לחבירו כנוס פלוני ופסול לעבודה : מלבא חמת · שהיא בצפונה של ארץ ישר' : עד נחל מצרי' · שהוא כנגדו בדרומה באלה מסעי : שבע' ימים · של חינוך : ושבעת ימים · חג הסוכות נמצא שאכלו ושתו ביום הכיפורים : לדוד

רלבג

ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר' ר"ל כי מרוב הקרבנות שהקריבו ביום ההוא הוצרך שלמה לקדש החצר ר"ל חצר הכהני' באופן שיקריבו שם הקרבנות על הרצפה כי מזבח הנחשת שעשה שלמה שהיה עשרים אמה ארכו ועשרי' אמה רחבו כמו שנזכר בדברי הימים היה קטון מהכיל ושם כתוב בבאור כי מזבח הנחשת שעשה שלמה קטון מהכיל והנה קרא אותו מזבח הנחשת לפי שהיה מצופה נחשת אבל תחתיו היה של אבני' שלמות כמו שנזכר בתורה אבנים שלמות תבנה את מזבח יי' אלהיך : מלבוא חמת עד נחל מצרים · הם היו שתי קצוות של ארץ ישראל האחד בצפונה והאחד בדרומה כמו שנזכר בפרשת אלה מסעי : שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום · כבר נתבאר בספר ד"ה כי החג עשו תחלה לחנכת המזבח שבע' ימים ואחר כך עשו חג הסוכות שבע' ימים ועשו ביום השמיני עצרת כמשפט וביום של אחריו שהוא עשרים ושלשה שלח את העם ולולי אמרו בזה המקום שבעת ימים ושבעת ימים ארבע' עשר יום היינו יכולי' לומר שכבר עשו חנכת המזבח אחר החג של ראש השנה בדרך שישלמו ביום השמיני לחדש ואולם מפני אמרו שהם ארבעה עשר יום הוכרחנו לומר שחג חנכת המזבח התחיל בשמיני בתשרי ושלמו שבעת ימים לו בבא חג הסוכות ואולם אם עשו שלמי חגיגה ביום הכפורים ואכלו ושתו בו או לא עשו כן זה ממה שלא התבאר בזה המקו' באופן שלם ואם היה שיעשו כן הנה היתה הוראת שעה וע"י נביאים שהיו שם ואם לא הנה יהיה אמרו שעשו חג שבעת ימים על דרך אמרו חג הסכות תעשה לך שבעת ימים וא"ע"פ שלא היו נעשים שלמי חגיגה בשבת ובכלל הנה היה מהחכמה במה שבחרו להיות חנוכת המזבח באלו השבעת ימים מה שנעיר עליו בזכרנו התועלות המגיעות מזה הספור :

והבית

לדוד עבדו. להודיע שמחל לו עונותיו כדאיתא במועד קטן בשעה שבקש שלמה להכניס הארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה: ולישראל עמו. שמחל להם על עון יום הכפורים ויצתה בת קול ואמרה כולכם מזומנים לחיי העולם הבא: והיו עיני ולבי. ת"י ותהא שכינתי שריא ביה אם רעותי מיתעבדא יהא עיני שם אם לבי ואפי שם:

ואת הבית אשר ה הקדשתי לשמי. תנאי היא ביני וביניכם ואם לא תשמעו מה נאמר שם והשימותי את מ מקדשכם: ולשנינה. כתרגומו ולשועי יספרו את הרעות הבאו' עליו ויתלעגו בו כמו ויספר ואישתעי ולשון שנינה אף הוא לשון דיבור ד דכתיב ושננתם לבניך: והבית הזה יהיה עליון. כל זמן שלא תטאתם ומשתטאו כל עובר עליו ישום וישרק וכן כתו' בדברי הימים והבית הזה אשר היה עליון כל עובר עליו וגו' וכה פתרונו והבי' הזה אשר היה עליון ונורא אף לנכרי כמו שאמור למעלה וגם אל הנכרי אשר לא מעמך וגו' ו ועכשיו בחורבנו כל ה העובר עליו אף הנכרי ישום וישרוק ויאמ' כי חטאו של ישרא' גרם: ישם. יתמה כמו ושממו עליה אויביכם על יומו נשמו א אחרונים: ישרק. שיבליר בלע"ז כן דרך כל הרואה חורבן פ פתאם לשרוק: עשרים שנה. שבע שני' לבית יי' ואת ביתו שלש עשרה שנה כמו שאמור למעלה: נשא את שלמה. ענין עשם כלכל את משאו בדבר זה: ארץ

רלבג

והבית הזה יהיה עליו'. ר"ל והבי' הזה אשר היה עליון כשע' אמרו ככה יעש' איוב הרצו' בו ככה היה עושה וכן כתוב בספר ד"ה שאמר שם והבית הזה היה עליון: כל עובר עליו ישום ו ושרק. ר"ל שכל עובר עליו מהנכרים יהיה תמה ומשומם וישרוק בשפתיו על זה מרוב ההפעלות ויכירו כלם כי זה היה בחטא י ישראל כי הש"י יביא על ישראל מהרעו' אז מה שיזכר בו לכל כי ע

ויאמר יי' אליו ו' ר"פ וסי' כי שם פה לאדם · זאת הארץ אשר · שמעתי את תפלתך · לך שוב לדרכך מדברה · עבור בתוך העיר בתוך · קרא שמו יזרעאל : חקתי כל אוריתא הס' במ"א וכל נביאים וכתובים דכוות' מ"ל במ"ט חס' וסימ' נמסר בסדר תולדות : מצותי חקתי ג' דסמיכי בקריאה וסי' עקב אשר שמע אברהם בקולי · אם שוב

לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ׃ ו
וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת־בֵּית־
יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־חֵשֶׁק
שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חָפֵץ לַעֲשׂוֹת׃
וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה שֵׁנִית כַּאֲשֶׁר ד
נִרְאָה אֵלָיו בְּגִבְעוֹן׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה ו"לפ
אֵלָיו שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּפִלָּתְךָ וְאֶת־
תְּחִנָּתְךָ אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתָּה לְפָנַי ל ומ"ל
הִקְדַּשְׁתִּי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִתָה ל' ל"כ
לָשׂוּם־שְׁמִי שָׁם עַד־עוֹלָם וְהָיוּ עֵינַי
וְלִבִּי שָׁם כָּל־הַיָּמִים׃ וְאַתָּה אִם־ ג' בכל בהיכל'
תֵּלֵךְ לְפָנַי כַּאֲשֶׁר הָלַךְ דָּוִד אָבִיךָ
בְּתָם־לֵבָב וּבְיֹשֶׁר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל ב' ו'
אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ חֻקַּי וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמֹר׃
וַהֲקִמֹתִי אֶת־כִּסֵּא מַמְלַכְתְּךָ עַל־
יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עַל־ ואחל' ה'
דָּוִד אָבִיךָ לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ
מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל׃ אִם־שׁוֹב תְּשֻׁבוּן ג' ול' כתיב כן
אַתֶּם וּבְנֵיכֶם מֵאַחֲרַי וְלֹא תִשְׁמְרוּ
מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם ג' ט"חס'
וַהֲלַכְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם׃ וְהִכְרַתִּי אֶת־
יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי
לָהֶם וְאֶת־הַבַּיִת אֲשֶׁר הִקְדַּשְׁתִּי ה' ו'
לִשְׁמִי אֲשַׁלַּח מֵעַל פָּנָי וְהָיָה יִשְׂרָאֵל ט'
לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכָל־הָעַמִּים׃ ג'
וְהַבַּיִת הַזֶּה יִהְיֶה עֶלְיוֹן כָּל־עֹבֵר
עָלָיו יִשֹּׁם וְשָׁרָק וְאָמְרוּ עַל־מֶה עָשָׂה
יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת וְלַבַּיִת הַזֶּה׃
וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצִיא אֶת־אֲבֹתָם ג' חס' כנו'
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיַּחֲזִקוּ בֵּאלֹהִים
אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוֻ לָהֶם וַיַּעַבְדֻם עַל־כֵּן וישתחוו ה'
הֵבִיא יְהוָה עֲלֵיהֶם אֵת כָּל־הָרָעָה
הַזֹּאת׃
וַיְהִי מִקְצֵה עֶשְׂרִים שָׁנָה אֲשֶׁר־ ח'
בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת־שְׁנֵי הַבָּתִּים אֶת־
בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ׃

לְדָוִד עַבְדֵּיהּ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמֵּיהּ׃ וַהֲוָה כַּד שֵׁיצֵי שְׁלֹמֹה לְמִבְנֵי יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְיַת בֵּית מַלְכָּא וְיַת כָּל רְעוּת שְׁלֹמֹה דְּאִתְרְעֵי לְמֶעְבַּד׃ וְאִתְגְּלִי יְיָ לִשְׁלֹמֹה תִּנְיָנוּת כְּמָא דְאִתְגְּלִי לֵיהּ בְּגִבְעוֹן׃ וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ שְׁמִיעַ קֳדָמַי צְלוֹתָךְ וּבָעוּתָךְ דִּבְעֵיתָא מִן קֳדָמַי אַקְדֵּישִׁית יַת בֵּיתָא הָדֵין דִּי בְנֵיתָא לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתִּי תַּמָּן עַד עָלְמָא וּתְהֵי שְׁכִנְתִּי שַׁרְיָא בֵיהּ אִם רְעוּתִי מִתְעַבְדָא תַּמָּן כָּל יוֹמַיָּא׃ וְאַתְּ אִם תְּהָךְ קֳדָמַי כְּמָא דַהֲלִיךְ דָּוִד אֲבוּךְ בִּקְשִׁיטוּת לְבָא ו וּבְתָרְצוּתָא לְמֶעְבַּד כְּכֹל דְּפַקֵּידְתָּךְ קְיָמַי וְדִינַי תִּיטַּר׃ וְאָקֵים יַת כּוּרְסֵי מַלְכוּתָךְ עַל יִשְׂרָאֵל לְעָלַם כְּמָא דְמַלֵּילִית עִם דָּוִד אֲבוּךְ ל לְמֵימַר לָא יִפְסוֹק לָךְ גְּבַר מֵעַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל׃ אִם מִתַּב תְּתוּבוּן אַתּוּן וּבְנֵיכוֹן מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְלָא תִטְּרוּן פִּיקוּדַיי קְיָמַי דִּי יְהָבִית קֳדָמֵיכוֹן וּתְהָכוּן ו וְתִפְלְחוּן לְטָעֲוַת עַמְמַיָּא וְתִסְגְּדוּן לְהוֹן׃ וַאֲשֵׁיצֵי יַת יִשְׂרָאֵל מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא דִּי יְהָבִית לְהוֹן וְיַת בֵּיתָא דְּאַקְדֵּישִׁית לִשְׁמִי אַרְחֵיק מִקֳּבֵיל מֵימְרִי וִיהֵי יִשְׂרָאֵל לְמַתַּל וּלְשׁוֹעֵי בְּכֹל עַמְמַיָּא׃ וּבֵיתָא הָדֵין דַּהֲוָה עִילָּאִי יְהֵי חָרוּב כָּל ד דְּיִעִבַּר עֲלוֹהִי יִכְלֵי וְיָנוּד וְיֵימְרוּן עַל מָה עֲבַד יְיָ כְּדֵין לְאַרְעָא הָדָא וּלְבֵיתָא הָדֵין׃ וְיֵימְרוּן עַל דִּי שְׁבַקוּ יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן דְּאַפֵּיק יַת אֲבָהַתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְאִתְקִיפוּ בְּטָעֲוַת עַמְמַיָּא וּסְגִידוּ לְהוֹן וּפְלַחוּנִין עַל כֵּן אַיְיתִי יְיָ עֲלֵיהוֹן יַת כָּל בִּישְׁתָא הָדָא׃ וַהֲוָה מִסּוֹף עַשְׂרִין שְׁנִין דִּי בְנָא שְׁלֹמֹה יַת תְּרֵין בָּתַּיָּא יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְיַת בֵּית מַלְכָּא׃

ואת כל חשק שלמה. כמו שמפורש בדברי הימי' ואת כל הבא על לב שלמה לעשו' עשה בבית יי' ובביתו והצליח: והיו עיני ולבי שם כל הימי'. השגחתי ורצוני יהיו שם כל הימים ותרגם יונתן ותהא שכינתי שריא ביה אם רעותי מתעבדא תמן כל יומיא: אם שוב תשובון אתם. פירושו אתה וישראל: ולשנינה. לדבור שידברו העמים על רוב רעתם: יהיה עליון. כמו שאומר בדברי הימים אשר היה עליון ויונתן ת תרגם דהוא עילאי יהא חרוב ויש מפרשים יהיה חרב ויפרשו עליון לשון כריתה כמו כעלות גדיש בעתו אל תעלני בחצי ימי: מקצה עשרים שנה. מסוף עשרים שנה שבנה בית יי' בשבע שנים וביתו בשלש עשר' שנה הרי עשרי' ובבנינים האלה נשא וסייע חירם את שלמה בעצי ארזים ב ובעצי ברושים ובזהב ובגמול זה גמלהו המלך שלמה ונתן לו ע עשרי' עיר בארץ הגליל ולא ישרו בעיניו ויקרא' ארץ כבול ר"ל כבור שלא היו עוברים ושבים שם מ מגריעו' הארץ ובדברי רז"ל ארץ כבול ארץ שאינה עושה פירות ו ורב נחמן בר יצחק אמר ארץ חומטון היתה פי' ארץ חול ואמאי קרי ליה ארץ כבול דמשתקעת כרעה בגוה כי כבלה פירות ש שרגליו של אדם משתקע בה מ מחמת החול כאילו הם כבולו' על כן איננה עושה פירות ובדברי הימי' אומר כי חירם נתן לשלמה עשרי' עיר בארצו והושיב שם בני ישראל וכן היה כי חירם נתן ל לשלמה עשרים עיר בארצו ו ושלמה גם כן נתן לחירם עשרים עיר בארץ הגליל וזה עשו לחזק הברית ביניהם וזכר בזה הספר מה שנתן שלמה לחירם וזכר ב בדברי הימים מה שנתן חירם לשלמה: וזה

תשובון דמלכים · ויעד יי' את רוח : ואת הבית ה' בקריא' וסימ' ואת הבית יקציע מביה סביב · אשר הקדשתי לשמי · חברו ואת הבית אשר אמרתי דדברי הימים · ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים דדברי הימים : ויהי מקצה ה' דסמיכי בקריאה וסימ' ויהי מקצה שלשת ימים ויעבירו · אחרי אשר כרתו · עשרים שנה אשר בנה דמלכים · ותשב האשה מארץ פלשתים · ויהי מקצה שבעת ימים ויהי דבר יי' דיחזקאל :

עונותיהם גרמו הלא תראה כי נבוזר אדן כאשר החריב בית המקדש שלח רב טבחים לירמיהו כמו שכתוב בספר ירמיה ואמר לו יי' אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה ויבא ויעש יי' כאשר דבר כי חטאתם ליי' ולא שמעתם בקולו והיה לכם הדבר הזה : נשא את שלמה. הוא מענין ארוחה ומשאת כטעם אם נשאת נשא לנו או יהיה הרצון בזה שהוא רומם ונשא בזה את שלמה שהעביר עצמו לעשיית מלאכתו : אז יתן המלך שלמה לחירם עשרים עיר בארץ הגליל. כבר נזכר בספר ד"ה כי חירם נתן גם כן לשלמה עיירות והושיב בהם את בני ישראל וראוי היה להיות כן כי לא יתכן למלך למעט ארץ ישראל : ארץ

רדק

וזה דבר המס: כמשך טעמו עד כל העם הנותר כי מהם לקח לעבדים למס ידוע בכל שנה לבנות הבתי' והערי' האלה והוא מה שאמ' למעלה ז' אלף נושא סבל ושמנים אלף חוצב בהר וים לפרשו כמו זה הדבר אשר מל' יהושע שפי' וזה הדבר שבעבורו מל' יהושע וכן זה פירושו וזה דבר המס שבעבורו העלהו שלמה ומה הוא הדבר לבנות את בית יי' ולא זכר המס ולמטה זכר אותו כשאמרו כל העם הנותר וגו': שלוחים. מנחה כלומר במקום מנחה ומתנ' ששולחי' בני אדם לבנותיהן נתן לה זה העיר וכן לכן תתני שלוחים ו"תמתכן: אנשי המלחמה. אף על פי שלא היו לו מלחמות כי שלום היה לו מכל עבדיו ומעט מלחמה היתה לו כשלקח חמת צובה ועציון גבר ואילות: חמשים וחמש מאות. לפי שזכר העבדים מהגרים במלאכה ושרי ישראל זכר השרים הנכבים על המלאכה ואמר שהיו חמשים וחמש מאות ובדברי הימים אומר חמשים ומאתי' השלש מאות היו מהגרים שהיו נכיבים על שלשת אלפים ושלש מאות והמאתים וחמשים היו מישראל שהיו נכיבי' על אותן שלש מאות מהגרים ומנה בספר הזה נציבי הגרים עם נציבי ישר' בכלל ובדברי הימים לא מנה נציבי הגרים כי אם נציבי ישר' כי נציבי הגרים מנה אותם שם עם שאר הגרים שם שאמר שלשת אלפים ושש מאות ועושי המלאכה לא היו אלא שלשת אלפי' ושלש מאות כמו שאומר בזה הספר: אך

רשי

ארץ כבול. ארץ כבלי' ארץ טיט שהרגל משתקע ומכבלת בה: וזה דבר המס. מה שמפ' בסוף הענין כל העם הנות' וגו' ויעלם שלמ' למס עובד אותו המס היה לבנות בו את כל אלה: ואת המלוא. מקום היה בירושלם בעיר דוד ונקרא מלוא על שם שמוקף חומה כמוכה ומלאוי' לתוכה עפר: שלוחים. כדוגיא: ואת תדמור במדבר בארץ. אצל הישוב: ערי המסכנות. קרוי בית אוצרא: שרי הנציבים. ממונים על הממונים: חמשים וחמש מאות. שלש מאותמהם היו גרים הממונים על שבעים אלף נשא סבל ושמוני' אף חצב בהר ושלשת אלפים ושלש מאות הרודים בעם שאמר למעלה לבד משרי הנצבים לשלמה וגו' שלשת אלפים ושלש מ' מאות ובדברי הימים הוא אומר שש מאות אלו שלש מאות שחסר שם מנה כאן שהיו מ' ממונים על כולן ומאתים וחמשים הנותרים היו ישראל וממונים על שאר עושי המלאכה ובדברי הימים מנאן לעצמן ואלה שרי הנציבים לשלמה חמשים ומאתים הרודים בעם עושי המלאכה: אך

ואת
ז' ככו' את
בהון א' את
בקדמיתא
ושם ואת

נשא ו' ד' כתיב שא וב' כתיב סה וסימ' נמסר בסדר וירא: וזה דבר ג' רפ וסימ' חה דבר השמטה שמוט כל בעל.
חה דבר הרוצח אשר ינוס שמה וחי. וזה דבר המס אשר העלה שלמה: ואת ערי ז' וסימ' במסר' רבת:

חירם מלך־צר נשא את־שלמה
בעצי ארזים ובעצי ברושים ובזהב
לכל־חפצו אז יתן המלך שלמה
לחירם עשרים עיר בארץ הגליל:
ויצא חירם מצר לראות את־הערים
אשר נתן־לו שלמה ולא ישרו
בעיניו: ויאמר מה הערים האלה
אשר־נתתה לי אחי ויקרא להם ארץ
כבול עד היום הזה:
וישלח חירם למלך מאה ועשרים
ככר זהב: וזה דבר־המס אשר־
העלה המלך שלמה לבנות את־
בית יהוה ואת־ביתו ואת־המלוא
ואת חומת ירושלם ואת־חצר ואת־
מגדו ואת־גזר: פרעה מלך־מצרים
עלה וילכד את־גזר וישרפה באש
ואת־הכנעני הישב בעיר הרג ויתנה
שלחים לבתו אשת שלמה: ויבן
שלמה את־גזר ואת־בית חרן תחתון
ואת־בעלת ואת־תמר במדבר:
בארץ: ואת כל־ערי המסכנות
אשר היו לשלמה ואת ערי הרכב
ואת ערי הפרשים ואת חשק שלמה
אשר חשק לבנות בירושלם
ובלבנון ובכל ארץ ממשלתו:
כל־העם הנותר מן־האמרי החתי
הפרזי החוי והיבוסי אשר לא־מבני
ישראל המה: בניהם אשר נתרו
אחריהם בארץ אשר לא־יכלו בני
ישראל להחרימם ויעלם שלמה
למס־עבד עד היום הזה: ומבני
ישראל לא־נתן שלמה עבד כי־הם
אנשי המלחמה ועבדיו ושריו
ושלשיו ושרי רכבו ופרשיו:
אלה שרי הנצבים אשר
על־המלאכה לשלמה חמשים וחמש
מאות הרדים בעם העשים במלאכה:

חירם מלכא דצור סובר ית
שלמה באעי ארזין ובאעי בירוון
ובדהבא לכל צורכיה בכן יהיב
מלכא שלמה לחירם עסרי קירוין
בארעא גלילא: ונפק חירום
מצור למסעד ית קירויא דיהב
ליה שלמה ולא כשרא בעינוהי:
ואמר מה קירויא האילין די
יהבתא לי אחי וקרא להון ארעא
כבול עד יומא הדין:
ושדר חירם למלכא
מאה ועשרין ככרי דהבא: ודין
פתגם מסקי מיסין דמני מלכא
שלמה למבני ית בית מקדשא
דיי וית ביתיה וית מיליתא וית שורא
דירושלם וית חצור וית מגידו וית
גזר: פרעה מלכא דמצרים
סליק וכבשית גזר ואוקדה בנורא
וית כנענאה דיתיב בקרתא קטל
ויהבה מתנ' לברתיה אתת שלמה
: ובנא שלמה ית גזר וית בית
חורון ארעאה: וית בעלת
וית תדמור במדברא בארעא:
וית כל קירוי אוצרא די הואה ל
לשלמה וית קירוי רתיכיא וית
קירוי פרשיא וית כל רעות שלמה
דאיתרעי למיבני בירושלם ו
ובליבנן ובכל ארע שולטניה:
כל עמא דאשתאר מן אימוראי
חתאי פריזאי חיואי ויבוסאי דלא
מבני ישראל אינון: בניהון
דאשתארו בתריהון בארעא דלא
יכילו בני ישראל לגמרותהון ו
ומנינון שלמה למסקי מיסין עד
יומא הדין: ומבני ישראל לא
יהב שלמה למהוי פלחין ארי א
אינון גברי עבדי קרבא ועבדוהי
ורברבנוהי וגברוהי ורבני ר
רתיכוהי ופרשוהי:
אילין רבני איסטרטיגיא
די ממנן על עיבידתא דשלמה
חמש מאה וחמשין די מפלחין ב
בעמא דעבדין בעיבידתא:

רלבג

ארץ כבול. ר"ל ארץ חול שאינה עושה פירות: וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה. הרצון בזה כי זה דבר המס אשר העלה המלך שלמה לבנות כל אלו הבנינים שזכר שבנה שלמ' והנה המס הזה היה כל העם הנות' מן האמורי החתי והפריזי החוי והיבוסי אשר לא מבני ישראל המה ר"ל שלא נתגיירו והנה בניהם אשר נותרו אחריהם בארץ אשר לא יכלו בני ישראל להחרימם הנה העלם שלמה כלם למס עובד והם עבדו אותו בבנינים האלו אך מבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הם היו אנשי המלחמה כשיצטרך והם היו עבדי שלמה המשרתי' לפניו והם היו שהיו השרים הממונים תחת

ובכל ארץ ה' וסי' נמסר בסדר בהר סיני: למס עובד ג' דסמיכי וסימ' ויט שכמו לסבל. וישב הכנעני בקרב.
בניהם אשר נותרו אחריהם:

ממנה המלך והיו שרי רכבו והיו פרשיו. והנה היו אלו הבנינים בנין בית יי' ובנין בית המלך ובנין המלוא שהיה סביב ציון כי דוד בנה מן המלוא ולפני' כמו שכתוב בספר שמואל ובשאר המלוא בלתי בנוי והוא המקום שהיו נאספים שם ישר' ולזה נקרא מלוא כטעם קראו מלאו ואמרו ובנין חומת ירושלם כי מעתה נתקדשה לאכל קדשי הקדשים תוך החומה כמו שנזכר בתורה ובנין עיר חצור ומגדו וגזר כי פרעה מלך מצרים שרף אותה באש ולזה הוצרך שלמה לבנותה: שלוחים. ר"ל מנחה. ובנין בית חורון התחתון והעליון כמו שנזכר בספר ד"ה ובנין עיר בעלת ובנין עיר תדמור שהיה במדבר בארץ ר"ל שהיה בדה אחד למדבר ובדה האחר לארץ עבודה ובנין כל ערי המסכנות והם ערי האוצרות כטעם בא אל הסוכן הלז וכן נזכר בספר ד"ה כי הערים ההם בנה שלמה בחמת ובנין כל הערים שעם בהם שלמה הרכב אשר לו ובנין כל הערי' שהושיב בהם שלמה פרשיו וכל מה שהיה רצון שלמה לבנות בירושלם וביער הלבנון ובכל ארץ ממשלתו: אלה שרי הנצבים. ר"ל הממונים תחת הנציבים שהיו ממונים על כלם: חמשים וחמש מאות הרודים בעם העושים במלאכה. כבר זכרנו במה שקדם שנזכר היות על השלשת אלפים ושלש מאות הרודים בעם העושים במלאכה שלש מאות מהגרים שנשארו ממספרם כמו שנתבאר ממה שנזכר מתספרם בספר ד"ה והנה היו שם עוד ממונים עליהם מאתים וחמשים איש כמו שנזכר בספר ד"ה בזה המקום ואספר שאלו המאתים וחמשים איש היו מישראל והיו ממונים על כלם ולזה מנאם בספר ד"ה אחר זכרו המעלה שהיה משים שלמה לבני ישר' והוא אמרו כי המה אנשי

אך בת פרעה. שהיתה מתחלה בעיר דוד כמו שנאמר בראש הספר ויביאה אל עיר דוד עלתה מעיר דוד וגו' ובדברי הימים מפרש כי אמר לא תשב אשה לי בעיר דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון יי': אז בנה שלמה את בית המילוא. לבנות לתוכו בתים לעבדיה ולשפחותיה וזה שהוכיחו ירבעם אביך הניחו פרוץ לעולי רגלים ואת' בנית אותו לעשות אנגריא לבת פרעה וזהו אך האמור כאן אך בזו העוה ש שלמה שבנה לו את המלוא כך שמעתי. ואני אומר אך בת פ פרעה וגו' כלומר ה העני' האמורו' למעלה הוצרך לבנו' למסכנות ולרכבו ולפרשי' ולגדולה אך את המלוא לא היה בונה לשום גדולה כי אביו הניחו לפרוץ בו עולי רגלים אלא ש שבת פרע' עלת' ל' ביתה והמלוא סמוך לאותו בית אז בנה את המלו': על המזבח. של בית עולמים: והקטר אתו. ואותו מזבח הקטרת אשר לפני יי' לקטורת הסמים: ואני. אניה: וישלח

ידעי הים ל' ותר ידעי ים וישלח לו חירם ביד עבדיו

אך בת פרעה. לפי שאמר למעלה לבנות את בית יי' ואת ביתו ואת המלוא אמ' עתה למה בנה את המלוא כי בנה שם בית לבת פרעה כמו שאמר אז בנה את המלוא ובדברי הימים אומר הטעם למה לא רצה שתהיה בביתו כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד כי קדש המה אשר באה אליהם ארון יי': והעלה שלמה. ענין זה הוא קצר הנה ובדברי הימי' יותר מבואר אמ' אז העלה שלמה וגו' רוצה לומר אז אחר שבנה הבי' העמידו על משפטו להקריב על מזבח הנחשת אשר לפני האולם והתמידי' דבר יום ביומו להעלות במצות משה לשבתות ולחדשים ולמועדות שלש פעמים בשנה והעמיד מחלוקת הכהנים על ע עבודתם והלוים על משמרתם להלל ולשרת והשוערי' במחלקות' כמו שצוה דוד אביו בכל ענין הבית ובדבר האוצרות: והקטר אתו. כמו עליו ות"י ומקטר עלוהי קטור' בוסמיא ועל המזבח אשר לפני יי' אמר זה שהוא מ מזבח הזהב שהיה בהיכל אשר לפני יי' והוא היה מזבח הקטרת או פי' אותו כמשמעו ולפי שזכר כי העלה עולות על המזב' האחר אשר בנה והוא מזבח הנחשת אמר כי הקטיר ג"כ על המזבח האחר אשר עמו ואף על פי שלא היה עמו בבית כי זה בהיכל וזה היה בעזרה לפני האולם אף על פי שבבית יי' היה עמו לפיכ' פירש אשר לפני יי': ושלם את הבית. השלים עבודת הבי' כמו שזכרנו בדבר הקרבנו' והעמיד הכהנים הלויים ומה שזכר בדברי הימים בפרט זכר הנה בכלל ואמ' ושלם את הבית וגם כן אמר בסוף הדברים שלם את בית יי': ואני עשה. בדברי הימי' אמר אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות ר"ל שהלך ולכרם והנה אמר כי עשה שם אניה: אשר את אילות. עציון גבר הסמוך לאילות נראה כי עציון גבר אחר היה וחירם שלח לו שם עוד אניות זהו שאמר הנה וישלח חירם באני ר"ל באניות וכן הוא אומר בדברי הימים אניות: אנשי אניות יודעי הים. כתרגומו גברין ספנין דאומנין לדברא ב בימא: ארבע מאות ועשרים ככר. ובדברי הימים אומ' ארבע מאות וחמשים ככר זהב כי ה השלשים הוציאו בהוצאו' הדרך: שמעת. שומעת תמיד את שמע שלמה: ותבא לנסותו בחידות. כלומר בדברים סתומים בחכמה ומה שאמר לשם יי' כי רב ה החרטומים והאשפי' המתעסקי' בחכמו' החיצוניות אין מלאכתם לשם יי' וחכמת שלמה היתה לשם יי' לפיכך באה לדבר עמו לחקור על חכמתו כי היא היתה חכמה:

ומשקיו

לנסתו ד' חס' ו' בליש' נסיון וסימ' ועל נסתם את יי' לאמר. למען ענתך לנסתך לדעת. למען ענתך ולמען נסתך. לנסתו בחידות דמלכים: ומאכל ד' פתחין בקריא' וסימ' ובסל העליון מכל מאכל פרעה. ומאכל שלחנו ומושב עבדיו. וחכרו דד"ה. ונפשו מאכל תאוה. וסימ' סלא בנפשיה פתורא דחכריה:

אך בת פרעה עלתה מעיר דוד אל
ביתה אשר בנה לה אז בנה את
המלוא: והעלה שלמה שלש
פעמים בשנה עלות ושלמים על
המזבח אשר בנה ליהוה והקטיר ל' מל'
אתו אשר לפני יהוה ושלם את ל'
הבית: ואני עשה המלך שלמה ג' בתלת ליש'
בעציון גבר אשר את אילות על
שפת ים סוף בארץ אדום: וישלח
חירם באני את עבדיו אנשי אניות ל'
ידעי הים עם עבדי שלמה: ויבאו
אופירה ויקחו משם זהב ארבע ג'
מאות ועשרים ככר ויבאו אל לו'
המלך שלמה:
ומלכת שבא שמעת את שמע ה' וחס' ה'
שלמה לשם יהוה ותבא לנסתו ל' חס'
בחידות: ותבא ירושלמה ב' ה'
בחיל כבד מאד גמלים נשאים
בשמים וזהב רב מאד ואבן יקרה
ותבא אל שלמה ותדבר אליו את
כל אשר היה עם לבבה: ויגד
לה שלמה את כל דבריה לא היה
דבר נעלם מן המלך אשר לא הגיד ב' על כל נעלם
לה: ותרא מלכת שבא את
כל חכמת שלמה והבית אשר
בנה: ומאכל שלחנו ומושב ד'
עבדיו ומעמד משרתו ומלבשיהם משרתיו ת' ג'

ברם בת פרעה סליקת מקרתא
דדוד לביתא די בנא לה בכן בנא
ית מיליתא: ואסיק שלמה תלת
זמנין בשתא עלוון ונכסת ק
קודשין על מדבחא דיבנא קדם
יי ומקטר עלוהי קטורת בוסמיא
די קדם יי ושלים ית ביתא:
וספינתא עבד שלמה מלכא בעציון
גבר דעם אילות על כיף ימא דסוף
בארעא דאדום: ושדר חירם
בספינתא ית עבדוהי גברין ספנין
דאומנין לדברא בימא עם עבדי
שלמה: ואתו לאופיר ונסיבו
מתמן דהבא ארבע מאה ועסרין
ככרין ואיתיאו לות מלכא שלמה:
ומלכת שבא שמעת
ית שמע שלמה לשמא דיי ואתת
לנסיותיה בחודאין: ואתת
לירושלם במשירין סגיאין לחדא
גמלין טענין בוסמנין ודהבא סגי
לחדא ואבנין טבן ואתת לות
שלמה ומלילת עמיה ית כל די
הוה עם לבה: וחוי לה שלמה
ית כל פתגמהא לא הוה מדעם
דאתכסא מן מלכא דלא חוי לה:
וחזת מלכת שבא ית כל חוכמת
שלמה וביתא די בנא: ומיכל
פתוריה ואסחרות עבדוהי ו
ומקם משומשנוהי ולבושיהון ו

רלבג

אנשי המלחמה ושרי שלישיו ושרי רכבו ו ופרשיו ואלה שרי ה הנצבים אשר למלך שלמה חמשים ומאתים הרודים בעם ואפשר שנבנין בית המקדש לא היו אלא שלש מאות והולם באחר הבנינים שהם העושים במלאכ' מפוזרים פה ופה ה הוצרך להוסיף על ה הרודים במלאכה ה הממונים על הממוני' מאתי' וחמשי' איש ולקחם מהגרים בעצמ' בדרך שלא נשארו הרודים אשר תחתיה' כי אם שלשת אלפים וחמשים: אך בת פרעה עלתה מעיר דוד אל ביתה אשר בנה לה. כבר ביאר בספר ד"ה כי לא רצה שלמה שתשב לו אשה בבית דוד מלך ישראל כי קדש המה אשר באה אליהם ארון יי': אז בנה את המלוא. ידמה שלצורך בת פרעה בנה המקום ההוא להיות שם בית לבת פרעה: והעלה שלמה שלש פעמים בשנה עולות ושלמים. כבר ביאר בספר ד"ה שזה היה בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא זכר שם כי אם עולות ואחשוב שהם היו בעבור הצבור ובזה המקום זכר השלמי' עמהם שהיה שלמה מעלה שם בלו המועדי' בעבור החגיגה והשמחה שהוא מחוייב בהם והם היו באים בעבור עצמו או היה מרבה עליהם כל כך שהיו מספיקים לכל ישראל: והקטיר אותו אשר לפני יי'. ר"ל שהיה מביא משלו קטרת הסמים אשר יקטירו על המזבח הזהב: ושלם את הבית. ר"ל שהיה משלים משלו ענין התמידין בכל יום והמוספין לשבתות ולחדשים כמו שנזכר בספר ד"ה. וידמה שכמו שבנה שלמה הבית משלו כן רצה שתהיינה עבודותיו כל ימיו והוא התקרב זה בעבור ישראל ולזה יהיה הרצון באמרו ושלם את הבית שכל מה שיצטרך לבית הזה היה עושה שלמה משלו כמו שמן למאור ולחם הפנים אשר על שלחן הזהב: ואני עשה המלך שלמה. ר"ל ספינה: אנשי אניות יודעי הים. ר"ל אנשים בקיאים בהנהגת האניות ובקיאים במקומות הים להתישר אל המקום אשר ירצו ללכת אליו: ויבאו אופירה. שם היה מקום לזהב יוציאו אותו ממנו ר"ל כי שם היה מחצב לזהב: ומלכת שבא שומעת את שמע שלמה לשם יי'. ר"ל שהיא היתה שומעת את שמע חכמת שלמה לשם יי' והרצון בו כי מיי' היתה לו החכמה כמו שקדם באמרו הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ויהיה הרצון באמרו לשם יי בעבור שם יי' או יהיה הרצון בזה שהיא שמעה שמעו שכל מה שהיה עושה היה עושה לשם יי' ולזה היה דבק בו תמיד והפליג מפני זה בחכמה כי זה אחד מהכלים הגדולים להשגת החכמה או ירצה בזה שהיתה לו חכמה נפלאה ולא היה משתמש בה אלא לשם יי' לעשות צדקה ומשפט כמו שמצאנו מהזונות שבאו לפניו והבאור הראשון הוא יותר נכון לפי מה שאחשוב: ותבא לנסותו בחידות. לבחון חכמתו אם יעמוד על סוד החידות ההם אשר כוון בהם כי בזה יבחן אם החכמה היא לו מתת אלהים שאם הענין כן יעמוד על הכוונה אשר כוונה בהם ואע"פ שהם יסכלו כוונת אחרות: בחיל כבד מאד. הרצון בו בכסים וקנינים רבים כטעם חילך וכל אוצרותיך: ויגד לה שלמה את כל דבריה. ר"ל הדברים אשר כוונה בחידות ההן: ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה וגו'. זה מורה כי הבית אשר בנה היה בנוי בחכמה נפלאה וכן מאכל שלחנו ומושב עבדיו ומעמד משרתיו ומלבושיהם שהיה מורה על דרך המזון ועל דרך הרפואה הכל היה מסודר בחכמה:

אשר לא [illegible] עם תרין חוטרין לטבחא

וכן

רדק

ומשקיו. ובדברי הימים ומשקיו ומלבושיהם כי כל ענין ביתו היה מסדר מאד ומלבושי כל משרת כפי הראוי לעבודה שהיה עובד: ועולתו אשר יעלה בית יי'. מעלות שעשה לעלות מביתו לבית המקדש היו בנויים בחכמה ובאומנות וכן בדברי הימים ועליתו. אבל יונתן תרגם ועלתיה דמסיק בית מקדשא דיי': ולא היה בה עוד רוח. מרוב שתמהה על חכמתו: עצי אלמוגים. ובדברי הימים אומר אלגומים ואחד הוא כמו כבש וכשב והוא העץ הנקרא קוראי"ל: מסעד. ובדברי הימים מסלות ופירושו עמודים לסמיכת התקרות: ולא נראה. ובדברי הימים ולא נראו להם לפנים בארץ יהודה: את כל חפצה אשר שאלה. בדברי חכמה: מלבד אשר נתן לה. מזמרת הארץ מדברי' הנמצאים בארץ ישראל ואינם נמצאים בארצה ונתן לה מהם כיד המלך כלומר לרוב ובדברי הימים מלבד אשר הביאה אל המלך ופי' מלבד אשר נתן לה כנגד מה שהביאה אל המלך: לבד מאנשי התרים. לבד מה שהיו מביאים האנשים הסוחרי' והתרים וכן הוא אומר בדברי הימים לבד מאנשי התרים והסוחרים וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף ומלכי ערב הם מלכי הערב שאמר הנה ואע"פ שבספר ירמיה נראה שהם שנים שאמר ואת כל מלכי ערב ואת כל מלכי הערב קרובים הם או אפש' שאלו ואלו היו מביאין מנח' לשלמה ופירוש התרים הם הסוחרי' הקטני' מעטי הסחורות והעסקים והם מחפשים הרבה על המקח ועל הממכר לפי מעוט עסקם לפיכך נקראו תרים והסוחרי' הם הסוחרים הגדולי' והרוכלים הם הבשמי' כמו מכל אבקת רוכל ומלת מאנשי איננה לסמיכות אלא בא ביאור הרבים לבד ונגרעה המ"ם וכמוהו אנשי מחקה על הקיר אנשי בני בליעל חלוני שקופים והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הראשון מן הספר ויונתן תרגם בר מאגר אומניא וסחור' תגריא:

שש

רשי

ועולתו אשר יעלה בית יי'. דרך מבוא שהכין מביתו לבית המקדש שהיה עולה בו לבית יי': עצי אלמוגים. קורייל בלע"ז: מסעד לבית יי'. ובדברי הימים כתי' מסילות לבית יי' לכך אני אומ' המסעד הזה לשון רצפה: לשרים. לבני לוי: נתן למלכת שבא. נתינה זו איכה אלא לימוד חכמה: מלבד אשר נתן לה מתנו'. מגדנו' המצוין כאן ואינם מצויין במקומה: שש מאות ששי' ושש'. חירם נתן לו ק"כ ומלכת שבא ק"כ ואני תרשים הביאה מאופיר ת"כ הרי תר"ס והששה לא ידעתי מאין ובד"ה כתיב שהביאו מאופי' ארבע מאות וכ' ואין מונה שם ק"כ של חיר' ויש לתקן המקר' שהל' היתירים היו מן הק"כ של חירם שהרי עבדי חירם היו שם עם עבדיו: לבד מאנשי התרי'. שהיו מביאי' לו הסוחרים התרי' בארץ לסחורה: הרוכלים. מוכרי בשמים ומוליכין אותם מעיר לעיר:

ומלכי

וטוב ה' בקריא' וסי' ואל הבקר רץ אברהם ויקח. והנער שמואל הולך וגדל וטוב. ושמו שאול בחור וטוב. הוספת חכמה וטוב. וימצאו מרעה שמן וטוב. וסי' טליא בחירא רהט ואשכח חכמתא: לשרים ח' בליש' סי'

וטוב ה' וסי' שמוע טליא בחירא רהט ואשכח חכמתא

תרגום

ושקותיה ועלתיה דמסיק בית מקדשא דיי ולא אשתאר בה עוד רוח: ואמרת למלכא קושטא הוה פתגמא די שמעית בארעי על פתגמך ועל חוכמתך: ולא הימנית לפתגמיא עד דאתיתי וחזאה עיני והא לא אתחוא לי פלגו מה דחזיתי אוספתא חוכמתא וטבתא על שמועתא די שמעית: טובי גברך טובי עבדך אילין דקיימין קדמך תדירא דשמעין ית חוכמתך: יהי יי אלהך בריך דאתרעי בך למתנך על כורסי מלכותא דישראל ברחימת יי ית ישראל לעלם ומנייך למהוי מלכא למעבד דין דקשוט וזכו: ויהבת למלכא מאה ועסרין ככרין דדהבא ובוסמנין סגי לחדא ואבנין טבן לא אתא כבוסמניא האינון עוד לסגידי יהבת מלכת שבא למלכא שלמה: ואף ספינתא דחירם דאתיא דהבא מאופיר איתיאת מאופיר אעי אלמוגין סגי לחדא ואבנין טבן: ועבד מלכא ית אעי אלמוגיא סעיד לבית מקדשא דיי ולבית מלכא וכנוריא ונבליא לבני לוי לא אתו כן אעי אלמוגין ולא אתחזיאו עד יומא הדין: ומלכא שלמה יהב למלכת שבא ית כל רעותה דשאילא בר מדמני לה כעותר ידא דמלכא שלמה ואתפניאת ואזלת לארעה היא ועבדהא:

והוה מתקל דדהבא די הוה אתי לשלמה בשתא חדא שית מאה שיתין ושית ככרי דדהבא: בר מאגר אומניא וסחורת תגריא

מקרא

ומשקיו ועלתו אשר יעלה בית יהוה ולא היה בה עוד רוח: ותאמר אל המלך אמת היה הדבר אשר שמעתי בארצי על דבריך ועל חכמתך: ולא האמנתי לדברים עד אשר באתי ותראינה עיני והנה לא הגד לי החצי הוספת חכמה וטוב אל השמועה אשר שמעתי: אשרי אנשיך אשרי עבדיך אלה העמדים לפניך תמיד השמעים את חכמתך: יהי יהוה אלהיך ברוך אשר חפץ בך לתתך על כסא ישראל באהבת יהוה את ישראל לעלם וישימך למלך לעשות משפט וצדקה: ותתן למלך מאה ועשרים ככר זהב ובשמים הרבה מאד ואבן יקרה לא בא כבשם ההוא עוד לרב אשר נתנה מלכת שבא למלך שלמה: וגם אני חירם אשר נשא זהב מאופיר הביא מאפיר עצי אלמגים הרבה מאד ואבן יקרה: ויעש המלך את עצי האלמגים מסעד לבית יהוה ולבית המלך וכנרות ונבלים לשרים לא בא כן עצי אלמגים ולא נראה עד היום הזה: והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה מלבד אשר נתן לה כיד המלך שלמה ותפן ותלך לארצה היא ועבדיה:

ויהי משקל הזהב אשר בא לשלמה בשנה אחת שש מאות ששים ושש ככר זהב: לבד מאנשי התרים ומסחר הרכלים

נמסר בשמואל חלק ב' סימן י"ט: התרים ג' בקריא' וסימ' מן התרים את הארץ קרעו. לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים. וחברו דדברי הימים:

רלבג

וכן העליה אשר יעלה בה בית יי' מביתו היתה גם כן נעשית בחכמה והנה הרצון באמרו ועולתו אשר יעלה בית יי' ועלייתו וכן כתוב בספר ד"ה: אל השמועה אשר שמעתי. הרצון בו לשמוע אשר שמעתי מחכמתך ומהטוב אשר יסופר ממך יתוסף עוד לפי מה שמצאתי ממך וטוב הרבה או יהיה הרצון באמרו אל השמועה על השמועה והנה היה הטוב המשפט והצדקה המשוררים ממנו: לא בא כבושם ההוא עוד לרוב. ר"ל שלא בא עוד רבוי כמוהו מהבושם ההוא: עצי אלמוגים. קוראל בלע"ז והוא עץ גדל בקצת הימים: מסעד לבית יי' ולבית המלך. הנה בספר ד"ה כתוב תמורת זה מסלות ולזה אחשוב שבעליה אשר יעלה בה בית יי' מבית המלך עשה כדמות מעקה מעצי האלמוגים שיסמך האדם בהם במסלתו בזאת העליה וכן הענין בשאר העליות אשר היו בבית יי' ובבית המלך כי לא היו בהם מעלות לא בכבש המזבח ולא בעליות אשר יעלו בהם אל היכלים לפי מה שהתבאר מדברינו והנה אמרה התורה ולא תעלה במעלות על מזבחי וידמה שהמלך סדר גם כן כמו זה בביתו שלא תגלה ערות איש בעלותו שם ואיך שהיה הנה היה המעקה הוא מסעד למסלות אשר ידרכו בהם בעליות ההם: וכנורות ונבלים לשרים. ר"ל שסבב עשה מעצי האלמוגים כנורות ונבלים למשוררים בכלי זמר: לא בא כן עצי אלמוגים ולא נראה. אחשוב שהרצון בזה שלא באו עצי אלמוגים גדולים כאלו שיהיו נכונים לעשות מהם מה שעשה שלמה מאלו: והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה. הנה כתוב תמורת זה בספר ד"ה את כל חפצה אשר שאלה מלבד אשר הביאה אל המלך והרצון בזה כי מלבד אשר הביאה מלכת שבא אל המלך מהחמדות נתן לה עוד את כל חפצה אשר שאלה ממנו מדברי חכמה ועצה וכן יהיה הרצון בזה המקום בזה שהוא נתן לה את כל חפצה אשר שאלה ממנו מדברי חכמה ועצה מלבד מה שנתן לה תחלה שהיה ביד המלך שלמה כי לא היה חכם אחר בזמן ההוא שיהיה יכול להגיד זה זולתי שלמה מפני שהיה חכם מכל האדם: ויהי משקל הזהב אשר בא לשלמה בשנה אחת. אחשוב שזה המשקל מהזהב היה בא לו מדי שנה בשנה כי המנחות שהיו מביאים לו המלכים היו שולחים אותם לו מדי שנה בשנה כמו שכתוב אחר זה ובספר ד"ה וכל מלכי הארץ מבקשים את פני המלך שלמה לשמוע את חכמתו וגו' והם מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושלמות נשק ובשמים סוסים ופרדים דבר שנה בשנה: לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים. הנה אמר בד"ה תמורת זה לבד מאנשי התרים והסוחרים מביאים ואחשוב שכל הסוחרים היו פורעים מס למלך שלמה מסחורתם והנה קרא התרים הסוחרים הגדולים שהם תרים וחוקרים על דבר הסחורות בקצות הארץ מאי זה מקום יכשר להם יותר לקנותם או למכרם והרוכלים הם המביאים הבשמים ויתר הדברים הדומים להם בעיר ועיר למכור זעיר שם זעיר שם וזה עדו שמה שזכר ממשקל הזהב שהיה בא לשלמה היה בא לו מדי שנה בשנה:

וכל

רש"י

וכל מלכי הערב. תירגם יונתן וכל מלכי סומכוותא לשון ערובה המלכים שהיו בערובתן וסומכין עליו ברנטו"אה בלע"ז: צנה. מקפת את האדם משלש רוחותיו והוא שאמור בספר תילים כצנה רצון תעטרנו: שש מאות זהב. שש מאות זהוב והוא שש מנים שהזהוב הוא הדינר: זהב שחוט. הוא זהב רך וטוח להירקע: זהב מופז. מבהיק כמרגלית: שש מעלות. מדרגות לעלות בו וראש הכסא היה עגול מקום מושב המלך: מאחריו. תיקון הכסא היה רחב והמעלות היו לצד פניו ולצד רחבו לצד אחריו היה המושב גבוה מן הכסא מקום עגול: וידות מזה ומזה. לסמוך זרועותיו עליהם בימין מקלות זהב משאהלפאה פשוטין לימין ולשמאל: ושנים אריות. של זהב וכל צורת הכסא מפורש באגדת מגלת אסתר: אין כסף. אין כסף לא נחשב. אין כסף באחד מהם כי לא נחשב: אני תרשיש. ספינות אפריקא: שנהבים וקפי' ותוכיי'. שן דפיל וקופין וטווסין: ונשק. כלי זיין: אלף ושבע מאות רכב. ובדברי הימי' כתוב אלף וארבע מאות ואומר אני אלף ד' מאות בערי הרכב היו והשלש מאות עם המלך בירושלם וכך פירושו בדברי הימים וינחם בערי הרכב ועם המלך היה עוד רכב אחר בירוש' וכאן כך פירושו וינחם בערי הרכב ועם המלך היו מקצתן בירושלם: וינחם

רד"ק

שש מאות זהב. מטבע זהב היה ביניה' ידוע משקלו והיה בצנה אחת זהב במשקל שש מאות זהב וטעם יעלה על שלמה לומר שש מאות זהב היה נותן בצנה האחת: זהב שחוט. אין שחוט אלא משוך וכן חץ שחוט לשונם והיה זהב טוב מאד שהיה נמשך כשעוה ויונתן תרג' דהבא טבא: שלשת מנים. ב' ליטרין וליטרא זהב מאה ממטבע הזהב שזכרנו וכן אומ' בדברי הימים שלש מאות זהב והמנה הוא מאה בדברי רבותינו ז"ל בתולה כתובתה מאתים ואלמנה מנה: על המגן האחת. מגן לשון זכר ונקבה: זהב מופז. טוב ומזוקק מן כתם פז ויש אומרים שהוא שם מקום ויונתן תרגם דהבא טבא: שש מעלות לכסא וראש עגול לכסא. שניהם כתובים הא במקו' אלף: וידות מזה ומזה. במקום ישיבתו היו ידות מזה ומזה לסמיכות זרועותיו והיו צורות א' אריות עומדות אצל הידות: אין כסף לא נחשב. כל הכלים האלה היו זהב סגור אין כסף בהם כי לא נחשב הכסף למאומ' בימי שלמה מרוב הזהב לפיכך עשה כל הכלים זהב ולא עשה אחד מהם מכסף: תרשיש. תרגם יונתן אפריקא: נושאת זהב וכסף. בהגעת האלף: שנהבים וקופים ותוכיים. תרגם יונתן שן דפיל וקופין וטווסין שן הפיל ידוע והקוף גם כן פרוש פניו לפני אדם וטווס הוא העוף הנקרא בלע"ז פאוון: וינחם

וכל מלכי ז' דסמיכי בקריאה וסי' ויהי בשמע כל מלכי האמרי. לבד מאנשי התרים. וחכרו דדברי הימים.
וכל הארץ מבקשים את פני שלמה. ולא נעשה פסח כמהו. ויראו גוים את שם יי'. וכל מלכי הארץ דדברי
הימים: כסא ג' כתיב ה' בקריאה וסי' ושש מעלות לכסא ב' בפסוק. מאחז פני כסא פרשז. וא' ככסא ליום

וְכָל־מַלְכֵי הָעֶרֶב וּפַחוֹת הָאָרֶץ: ל
וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מָאתַיִם צִנָּה זָהָב ח'
שָׁחוּט שֵׁשׁ־מֵאוֹת זָהָב יַעֲלֶה עַל־
הַצִּנָּה הָאֶחָת: וּשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת מָגִנִּים
זָהָב שָׁחוּט שְׁלֹשֶׁת מָנִים זָהָב יַעֲלֶה
עַל־הַמָּגֵן הָאֶחָת וַיִּתְּנֵם הַמֶּלֶךְ בֵּית
יַעַר הַלְּבָנוֹן:
וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כִּסֵּא־שֵׁן גָּדוֹל וַיְצַפֵּהוּ
זָהָב מוּפָז: שֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּה ג' כתי' ה"א
וְרֹאשׁ־עָגֹל לַכִּסֵּה מֵאַחֲרָיו וְיָדֹת מִזֶּה ג' כתי' ה"א
וּמִזֶּה אֶל־מְקוֹם הַשָּׁבֶת וּשְׁנַיִם אֲרָיוֹת
עֹמְדִים אֵצֶל הַיָּדוֹת: וּשְׁנֵים עָשָׂר
אֲרָיִים עֹמְדִים שָׁם עַל־שֵׁשׁ הַמַּעֲלוֹת ל' ומ"ל
מִזֶּה וּמִזֶּה לֹא־נַעֲשָׂה כֵן לְכָל־
מַמְלָכוֹת: וְכֹל כְּלֵי מַשְׁקֵה הַמֶּלֶךְ ז' ד' כירי
שְׁלֹמֹה זָהָב וְכֹל כְּלֵי בֵּית־יַעַר
הַלְּבָנוֹן זָהָב סָגוּר אֵין כֶּסֶף לֹא נֶחְשָׁב ח' ד' זוגין מתחלפין
בִּימֵי שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה: כִּי אֳנִי
תַרְשִׁישׁ לַמֶּלֶךְ בַּיָּם עִם אֳנִי חִירָם
אַחַת לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים תָּבוֹא׀ אֳנִי
תַרְשִׁישׁ נֹשְׂאֵת זָהָב וָכֶסֶף שֶׁנְהַבִּים ל' ל'
וְקֹפִים וְתֻכִּיִּים: וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה ב' חד חס' וחד מל' ל'
מִכֹּל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֹשֶׁר וּלְחָכְמָה:
וְכָל־הָאָרֶץ מְבַקְשִׁים אֶת־פְּנֵי שְׁלֹמֹה ה'
לִשְׁמֹעַ אֶת־חָכְמָתוֹ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים
בְּלִבּוֹ: וְהֵמָּה מְבִאִים אִישׁ מִנְחָתוֹ ו' ר"פ
כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂלָמוֹת וְנֶשֶׁק ר' ג' כירי כנים'
וּבְשָׂמִים סוּסִים וּפְרָדִים דְּבַר־שָׁנָה
בְּשָׁנָה: וַיֶּאֱסֹף שְׁלֹמֹה רֶכֶב ב'
וּפָרָשִׁים וַיְהִי־לוֹ אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת
רֶכֶב וּשְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים

ל וְכָל מַלְכֵי סוּמְכְוָותָא וְשִׁלְטוֹנֵי
ח' אַרְעָא: וַעֲבַד מַלְכָּא שְׁלֹמֹה מָאתָן
תְּרִיסִין דַּהֲבָא טָבָא שִׁית מְאָה
דַּהֲבָא מַסִּיק עַל תְּרִיסָא חֲדָא:
וּתְלַת מְאָה מְגִינִין דַּהֲבָא טָבָא
תְּלָתָא מָנָן דַּהֲבָא מַסִּיק עַל מְגִינָא
חֲדָא וּמַנִּינוּן מַלְכָּא בֵּית מְקִירַת
מַלְכַיָּא: וַעֲבַד
מַלְכָּא כּוּרְסְיָא דְשִׁינָא רַבָּא וַחֲפָהִי
דַּהֲבָא טָבָא: שִׁיתָא דַּרְגִּין לְכוּרְסְיָא
וְרֵישׁ סַגְלְגַל לְכוּרְסְיָא מֵאֲחוֹרוֹהִי
וְאַשְׁדְּתָא מִכָּא וּמִכָּא עַל אֲתַר
מוֹתְבָא וּתְרֵין אַרְיָון קַיְימִין בִּסְטַר
אַשְׁדְּתָא: וּתְרֵי עֲשַׂר אַרְיָון קַיְימִין
תַּמָּן עַל שִׁיתָא דַּרְגִּין מִכָּא וּמִכָּא
לָא אִתְעֲבַד כֵּן לְכָל מַלְכְוָותָא:
וְכָל מָנֵי מִשְׁתְּיָא דְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה
דַּהֲבָא וְכָל מָנֵי בֵּית מְקִירַת מַלְכָּא
דַּהֲבָא טָבָא לֵית כַּסְפָּא לָא
אִתְחֲשִׁיב בְּיוֹמֵי שְׁלֹמֹה לְמִדַּעַם:
אֲרֵי סְפִינָתָא אַפְרִיקָא לְמַלְכָּא
בְּיַמָּא עִם סְפִינָתָא דְחִירָם חֲדָא
לִתְלַת שְׁנִין אַתְיָא סְפִינַת אַפְרִיקָ
טְעִינָא דְהַב וּכְסַף שֵׁן דְפִיל וְקוֹפִין
וְטַוָּוסִין: וּרְבָא מַלְכָּא שְׁלֹמֹה
מִכֹּל מַלְכֵי אַרְעָא לְעוּתָר
וּלְחוּכְמָא: וְכָל דַּיָּירֵי אַרְעָא
בָּעַן לְמֶחֱזֵי יַת סְבַר אַפֵּי שְׁלֹמֹה
לְמִשְׁמַע יַת חוּכְמְתֵיהּ דִּיהַב יְיָ
בְּלִבֵּיהּ: וְאִינוּן מַיְיתַן גְּבַר
קוּרְבָּנֵיהּ מָנֵי כַסְפָּא וּמָנֵי דַהֲבָא
וּלְבוּשִׁין וּמָנֵי זֵינָא וּבוּסְמָנֵי סוּסָוָן
וְכוּדַנְוָון גְּזֵירַת שְׁנָא בִּשְׁנָא:
וּכְנַשׁ שְׁלֹמֹה רְתִיכִין
וּפָרָשֵׁי וַהֲווֹ לֵיהּ אֲלַף וְאַרְבַּע מְאָה
רְתִיכִין וּתְרֵי עֲסַר אַלְפִין פָּרָשִׁין

רלבג

וכל מלכי הערב ופחות הארץ. אמר תמורת זה בד"ה וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף לשלמה והנה זה ב"כ היה בא מדי שנה בשנה ויעיד על זה מה שזכרנו: ויעש המלך שלמה מאתי' צנה זהב שחוט.

חגינו: וכל כלי ז' בקריא' וסי' וכל כלי משקה המלך שלמה דמלכים ב' כו' וחכרו דדברי הימים ב' בפסוק.
וישלח את הדורם. וישרפו את בית האלהים. וכל כלי בית האלהים: משקה ה' קמצין בקרי' וסי' נמכר
בסד' וישב: וכל הארץ ה' בקרי' וסי' וכל הארץ באו מצרימה. וכל הארץ הזאת אשר אמרתי. וכל הארץ
בכים' וכל הארץ מבקשים את פני שלמה דמלכים. וחכרו דדברי הימים:

הנה הצנה הו' כמו מגן אלא שהוא גדול ומקיף את האדם כאמרו כצנה רצון תעטרנו והרצון באמרו זהב שחוט לפי מה שאחשוב שהוסר ארמימותו ממנו במלאכ' ויסור ממנו בזה קצת לחותו ולזה היה יותר חזק: שש מאות זהב. ר"ל שש מאות שקלים זהב: שלשת מנים זהב. ר"ל הנה המנה הוא מאה שקלים ולזה אמר בספר ד"ה שלש מאות זהב: כסא שן גדול. זה היה כסא המלוכה והיה נעשה משן הפיל ווארי בלע"ז: ויצפהו זהב מופז. פירשו בו זהב נקי משיגיו ואחשוב שיהיה ענינו מענין פזור בחלוף אות זי"ן באות צד"י כי ברצותם לנקותו תכלית הנקיון יפזרוהו ויכתתוהו לחלקים דקים ויערבו עמו קצת דברים יוציאו ממנו סיגו: שש מעלות לכסא. הנה היתה צורת הכסא הזה כך שכאשר היה עולה לשבת בו היה עולה בו שש מעלות ואז ישב במקום השבת שהיה למעלה מהמעלה הששית ומאחרי הכסא היה שם לוח יסמוך בו בשבתו שם והיה ראש עגול בלוח ההוא באמצעו והיו ידות מזה ומזה אל המקום שהיה יושב בו והנה הידות הם כמו זרועות יסמוך בהם המלך ידיו בשבתו שם. והנה היתה צורת ארי אצל כל יד לצד פני הכסא ולצד ההוא היה פני אריה וכן אצל כל מעלה ממעלות הכסא בשתי קצות המעלה לצד פני הכסא ולצד ההוא היו פני האריות ולזה היו שם ארבעה עשר אריות: שנהבים. הם שני הפיל הגדולים אשר מהם יהיה מה שיתמשו ממנו במלאכה וואורי בלע"ז: וקופים. הם שימיי"ם בלע"ז: ותוכיים. הם פאו"ם בלע"ז: ונשק. הם כלי זין: ויהי לו אלף וארבע מאות רכב. הנה כתוב בדברי הימים בזה המקום ארבעת אלפים אוריות סוסים ובמה שקדם כתוב ארבעים אלף אורות סוסים למרכבו וכבר התרנו הספק הזה במה שקדם במאמרנו שמה ארבעים אלף היו ארבעת אלפים שהיו בהם סוסים ומרכבות

ובאר

ויניחם בערי הרכב ועם המלך בירושלם. ויניחם מבניין הפעיל כמו אשר הניחני בדרך אמת ובדברי הימים ויניחם מן הניח ויונתן תרגם בעניין וינחם ואשריכון ויש לפרש כשמשמעו אחרי שאספם כלם בירושלם הניח אותם בערי הרכב שיהיו שם ונשארו מהם עם המלך בירושלם ויונתן תרגם בר מדהוו עם מלכא בירושלם פי' אלה היו בערי הרכב מלבד אותם שהיו עם המלך בירושלם ועל כן נקראו ערי הרכב שהיו שם הסוסים והמרכבות:
כאבנים. על דרך גוזמא והפלגה מרוב הכסף שהיה בירושלם. ובדרש כאבנים ולא היו נגנבות אמר רבי יוסי אבני עשר אמות ואבני שמנה אמות היו:
ומוצא הסוסים. תי' הפסוק כן ומתפקין סוסוותא די לשלמה ממצרים ומקוה תגרי מלכא זבנין מקוה ברמין וי"מ מקוה מענין תקות חוט השני כלומ' שני דברים אלה היו באין לשלמה ממצרים הסוסים וחוט הפשתן כי הוא המשובח בארץ מצרים כמו שכתוב שם ברקמה ממצרי' חטובות אטון מצרים ואותן הדברי' היו לוקחין סוחרי המלך במצרים במחיר דברים אחרים שהיו מביאין מירושלם למצרים ואדוני אבי ז"ל פיר' כי פרעה נתן לשלמה מוצא הסוסים והוא כי לא יוציאו ממצרים סוסים אלא ברשות המלך ונותנין המוציאי' למלך דמים בהוצאת הסוסים ואותו המוצא נתן פרעה לשלמה ושלמה היה מוכר אותו לסוחרים לשנה במחיר ידוע היו לוקחין מהמלך מקוה המוצא כלומר קבוץ כל המוצא ביחד והם היו במצרים והיו לוקחין מחיר המוצ' על יד כמו שהיו מוציאין מלכי הארץ הסוסים ממצרים וזהו שאמ' ביד' יוציאו כי מלכי החתי' ומלכי ארם שהיו מוציאין ממצרים על ידי סוחרי המלך היו מוציאין: בידם. כמו ברשותם כמו ויקח את כל ארצו מידו ות"י בידם ברעותהון ברגוגם וברצות':
וסוס בחמשים ומאה. מכאן למדנו שהמרכבה ארבעה סוסים: נשים נכריות רבות. שתים רעות עשה בזה אחת שהרבה נשים ואפילו היו מישראל אסור לו להרבות כמו שכתוב ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו כל שכן שהיו נכריות שהטו לבבו אחרי אלהים אחרי' והוא בטח בחכמתו ואמ' אני ארבה ולא אסור זהו שאמר הנביא אל יתהלל חכם בחכמתו ומה שאמר ואת בת פרעה כי היא היתה תחילת הקלקלה אף על פי שהיא לא הטתה את לבבו עד שהרבה נשים נכריות לעת זקנתו והטו את לבבו ולא שעבד ע"ז שלא שהניח נשיו לעבוד ע"ז לאלהים אחרים ר"ף שהניח אותן לבנות במות בירושלם לע"ז והוא שאמר אז יבנה שלמה שהניח לבבו ולא מיחה בהן: לא תבאו בהם. כמו שכתוב ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך ואף על פי שאמר זה בשבעה גוים הוא הדין לכל שאר אומות אלא לפי שהיו באים בארצם הזהירם עליהם אבל אם היה משיב אותם לדת ישראל לא היה אסור אם היו מתגיירות מלב שלם לא מחמת יראה ואהבה ודבר זה מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל כמו שכתבנו בפסוק ויאהב שלמה: אכן יטו את לבבכם. באמת יטו לבבכם כמו שאומ' כי יסיר את בנך מאחרי ות' דילמ' יטעון ית לבכון:
הנראה

ויניחם · ויכהלם: כאבנים. ולמעלה הוא אומ' למאומה רבותינו פירשו כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה: ומוצא הסוסים אשר לשלמה. היה ממצרים: ומקוה. אסיפת סוחרי הסוסים במצרים סוחרי המלך שלמה היו קונין אותם במחיר ממצרי' מן המלך שלא יוציא אדם סוס משם אלא על ידם כך שמעתי ולכך נקוד על ומקוה טעם זקף גדול ללמד שהתיבה עומדת בעצמה ואינה דבוקה לאחריה: וסוס בחמשים ומאה. למדנו שהמרכבה בארבעה סוסים וכן ברמים הללו לכל מלכי החתים ולמלכי ארם: בידם. של סוחרי שלמה יוצאים ממצרים: ואת בת פרעה. אף היא מן הנכריות אלא שהיתה חביבה עליו מכולם מנאה לעצמה וכן ויפקדו מעבדי דוד שנים עשר איש ועשהאל:

במחיר ה' בקריא' וסימ' אקנה מאותך במחיר דסוף שמואל · יקחו מקוה במחיר · וחברו מקוה יקחו במחיר דדה · ואדמה יחלק במחיר · לא במחיר ולא בשחד · לבו אתן ולא במחיר · וכהניה במחיר יורו · עצינו במחיר

ו וַיַּנְחֵם בְּעָרֵי הָרֶכֶב וְעִם־הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלָם: וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַם כָּאֲבָנִים וְאֵת הָאֲרָזִים נָתַן כַּשִּׁקְמִים אֲשֶׁר־בַּשְּׁפֵלָה לָרֹב:

ל וּמוֹצָא הַסּוּסִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה מִמִּצְרָיִם וּמִקְוֵה סֹחֲרֵי הַמֶּלֶךְ יִקְחוּ מִקְוֵא בִּמְחִיר: וַתַּעֲלֶה וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה
ג' מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּס בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה וְכֵן לְכָל־מַלְכֵי
ה' · ל' · ר' הַחִתִּים וּלְמַלְכֵי אֲרָם בְּיָדָם יֵצְאוּ:
ל פתח וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אָהַב יא
ה' נָשִׁים נָכְרִיּוֹת רַבּוֹת וְאֶת־בַּת־
ל' וחס פַּרְעֹה מוֹאֲבִיּוֹת עַמֳּנִיּוֹת אֲדֹמִיֹּת
ל' וחס' צֵדְנִיֹּת חִתִּיֹּת: מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אָמַר־יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא־תָבֹאוּ
זח בָהֶם וְהֵם לֹא־יָבֹאוּ בָכֶם אָכֵן יַטּוּ אֶת־לְבַבְכֶם אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם בָּהֶם דָּבַק שְׁלֹמֹה לְאַהֲבָה: וַיְהִי־לוֹ נָשִׁים
ל' והיום הזה תאמרנה ר' כתח שָׂרוֹת שְׁבַע מֵאוֹת וּפִלַגְשִׁים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיַּטּוּ נָשָׁיו אֶת־לִבּוֹ:

ו וְאַשְׁרִינוּן בְּקִירְוֵי רְתִיכַיָא בַּר ם מִדַהֲווּ עִם מַלְכָּא בִּירוּשְׁלֶם: וִיהַב מַלְכָּא יַת כַּסְפָּא בִּירוּשְׁלֶם בְּאַבְנַיָא וְיַת אַרְזַיָא יְהַב כְּשִׁקְמַיָא דִבְשְׁפֵלְתָּא לְסַגֵי: וּמִתַּפְּקִין סוּסְוָתָא דִלְשְׁלֹמֹה מִמִּצְרַיִם ו וּמִקְוֵה תַּגָרֵי מַלְכָּא זַבְנִין מִקְוֵה בְּדָמִין: וְסַלְקָא וְנָפְקָא רְתִיכָא מִמִּצְרַיִם בְּשִׁית מְאָה כַּסְפָּא ו וְסוּסְוָתָא בִּמְאָה וְחַמְשִׁין וְכֵן לְכָל מַלְכֵי חִתָּאֵי וּמַלְכֵי אֲרָם ב בִּרְעוּתְהוֹן נַפְקִין: וּמַלְכָּא שְׁלֹמֹה רְחֵים נְשִׁין בְּנַת עַמְמִין סַגִיאִין וְיַת בַּת פַּרְעֹה מוֹאֲבָאָן עַמּוֹנָאָן אֲדוֹמָאָן צִידוֹנָאָן חִתָּאָן: מִן עַמְמַיָא דִי אֲמַר יְיָ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תִתְעָרְבוּן בְּהוֹן וְאִינוּן לָא יִתְעָרְבוּן בְּכוֹן ד דִילְמָא יַטְעוּן יַת לִבְּכוֹן בָּתַר טַעֲוָתְהוֹן בְּהוֹן אִתְרְעֵי שְׁלֹמֹה לְמִרְחַם: וַהֲוָאָה לֵיהּ נְשִׁין מַלְכָּן שְׁבַע מְאָה וּלְחֵינָן תְּלַת מְאָה וְאַטְעִיאָה נְשׁוֹהִי יַת לִבֵּיהּ:

יבאו: ואת כת ה' בקריא' וסימ' ואת בת היענה דתכ' · וחברו דכ"ת · ואת בת פרעה העלה דדה · ערות אשת וכתה לא תגלה: ויטו ד' ופתחין וסימ' נבסר בשמואל חלק ב' סימן י"ו:

ומקוה ר"ב כתיב ה' במקואות ואינון כהאי פכו' וב' כתיב א' וא' ולמקוה תחים

רלבג

ובפ"א היו בהם כוכי' בלא מרכבות אם כן היו לו ארבעת אלפים רכב לכל הפחו' ואיך אמר פה שהיו לו אלף וארבע מאות רכב לבד והנראה בעיני שאלו האלף וארבע מאות רכב אסף אות' שלמה ממקומו' רבים לבחור היותר נבחרים ואולי אספם מהסוסים שהיו מביאים לו למנחות כי הם היו נבחרים בלי ספק ואלו היו הנבחרים שבמרכבות אשר לשלמה והניחם אותם בערי הרכב אשר לו שהיו בהם אורות לכלכלם שם וקצתם השאיר עם המלך בירושלם כדי שיהיו יותר קרובי' אליו:
ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים. זה שב לפי מה שאחשב אל מה שזכר למעלה והמה מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושאר הדברים שזכר שהיו באים לשלמה מדי שנה בשנה והרצון בו ומוצא הסוסים ממצרים היה גם כן לשלמה ר"ל שכל מי שהיה מוציא סוס ממצרי' היה נותן דבר ידוע לשלמ' כי ממצרי' לא יצא סוס כי אם ברשות המלך והנה נתן פרעה דינו בזה העניין לשלמה:
ומקוה סוחרי המלך יקחו מקוה במחיר. הנה הרצון במקוה בגדי שש כי כמו שהחוט יקרא תקוה כן יקרא הנארג מהחוטין מקוה והנה היו במצרים בגדי פשתן חשובים מאד כמו שנתפרסם והנה לא היו מוציאים אותם אלא ברשו' המלך ואותו הכח נתן פרעה לשלמה ולרוב המכא הסוסי' והשש במצרי' לא יהיה האדם רשאי לרכוב על סוס או ללבוש בגדי שש אם לא ברשו' המלך כדי שיוכר בין השרי' ובין העבדים והנה הרצון בזה כי מוצא הסוסים ממצרים ומוצא המקוה הכל היה לשלמה וזכר כי סוחרי המלך שלמה היו לוקחים מקוה במחיר מעם מצרים כי המוצא היה לשלמה ולזה היו הרוכים להוציאו משם קונין אותו מסוחרי המלך ומזה היה מגיע תועלת רב לשלמה ר"ל מהסוסים והמקוה כי סוחרי המלך היו קונין זה המוצא ממנו בכסף רב לסוסי' ולמקוה והנה קצר המאמר כי סוחרי המלך היו גם כן לוקחים הסוסים שם ומידם יקחום כל מי שירצו להוציאם ממצרים:
ותעלה ותצא מרכבה ממצרים. ר"ל כי בהעלות המרכבה ממצרים לארץ ישראל והוצאתה יתנו שש מאות כסף לשלמה ובמוצא הסוס יתנו חמשים ומאה כסף כי המרכבה ארבעה סוסים וכן מה שיוציאו מהסוסים למלכי החתים ולמלכי ארם היו מוציאים אותם ברשות סוחרי המלך והם היו לוקחים זה הכסף מהם לסוס ולרכב · ואפשר שכאמ' שהרצון באמרו ומקוה כי מוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים היה מגיע ממנו גם כן מקוה לשלמה והם בגדי שש שהם בגדי מלכות וזה כי סוחרי המלך היו לוקחי' מקוה במחיר מה שראוי שיותן לשלמה מן המוצא והסך שהיה ראוי לשלמה מהמוצא הוא שש מאות כסף לרכב ומאה וחמשים לסוס · ואפשר גם כן שיהיה הרצון באמרו וכן לכל מלכי החתים ומלכי ארם בידם יוציאו כי מה שיצא מארצם היה נותן המוצא לשלמה וביד סוחרי המלך וברשותם היו מוציאים היוצא משם: והמלך שלמה אהב נשים וגו' · הנה גנה אותו מפני כדרין האחד שהוא לקח נשים מן הגוים אשר הזהירה התורה שלא נתחתן בם כדי שלא יטו את לבבינו אחרי אלהיהם והגד השני מפני שהרבה לו נשים אשר הזהירה התורה אותו מזה בפרשת שפטים ואם אמר אומר שכבר ראוי שנחשוב שנתגיירו כבר קודם שלקחם שלמה הנה עם כל זה לא היה נמלט מהגנות כי בת פרעה היתה אסורה לבא בקהל יי' גם אחר שנתגיירה כי דור שלישי לבד מותר להם לבא בקהל יי' והעמוניות והמואביות הם גם כן מעם שאינו ראוי לבא בקהל שכאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל יי' ואע"פ שנקבותיהם לא נאסרו לבא בקהל כמו שבארנו שם הנה לא היה ראוי למלך שיבא בהן כי הזרע שיהיה לו מהן הי' אפשר שיהיה שלם מאד אחר שהגוי מרוחק וכבר היה ראוי לשלמה שידקדק מאד שיהיה זרעו שלם עם יי' כדי שיתקיים לו הברית שכרת השם לדוד אביו להתקיים לו המלוכ' תמיד אם ישמרו בניו תורתו הלא תראה שרחבעם היה בן עמונית ועשה הרע בעיני יי' ועוד כי מפני שהניח שלמה את נשיו לעבוד אלהיהן הרי הן כאילו לא נתגיירו · והנה אמ' ואת בת פרעה מלך מצרים לפי שבה נטה יותר מדרכי התורה ממה שנטה בלקיחת שאר נשיו הנכריות והיא ג"כ היתה חביבה לו מאד עד שבנה בה לה בית באופן הנזכר במה שקדם:
ויהי

רשי

אז יבנה שלמה במה. רבותינו אמרו מתוך שלא מיחה בנשיו נקראת על שמו:
בהר על פני ירושלם. הר הזתים: אשר היתה זאת עמך. אשר ידעת שאתה עובר
על מצותי: ויהי בהיות דוד את אדום. אז וברח אדד מפני דוד ויואב לקבור את
החללים שקברן להרוגים של אדום הוא שאמר שם בספר שמואל ויעש דוד שם
בשובו מהכו' את אדום
שהיו הכל מקלסין א
אותו איש חסיד שקבר
את הרוגיו וכן הוא
אומר במלחמת גוג
ומגוג וקברו כל עם
הארץ והיה להם ל
לשם ויונתן תירגם
לקבור את החללים
לחלצא ית קטיליא ל
לקחת את חליצתם:
ולחם

רדק

הנראה אליו. אשר נראה אליו כי לא תבא ה"א הידיעה על העבר וכן ההקרים
שמואל הכמצאו כה וזולתם שכתבנו בספר מכלל: פעמים. בגבעון הפעם
האחת והשנית אחר תפלתו שאמר לו שמעתי תפלתך וזוה אין במראה הראשונה
בחלם ובמראה השנית במפורש: ויאמר יי' לשלמה. על ידי נביא והוא אחיה
השילוני: שבט אחד. כי בנימן
לפי שהיה חלקו עם יהודה ב
בירושלם בין שניהם נחשבים
לשבט אחד: ויקם יי' שטן. זה
היה לעת זקנת שלמ' כאשר נטה
לבבו מעם יי': הוא באדום.
מזרע המלך שהיה באדום או
הוא אומר זה על הדד: בהיות
דוד את אדום. כמו באדו' קפר
ענין זה עתה כי ברח הדד והיה
נער קטן בברחו וברח מארצו
עם אנשים ארומיי' כשהכה יואב
את כל זכר באדו' וכאשר שמע
כי מת דוד ויואב חשב להנקם
מישראל ומה שספר מענין אשתו
שהיתה אחו' הגבירה ובנו שהיה
גמול בתוך בני פרעה כל זה
אמר להודיע כי כל כך גברה
שנאתו לישראל עד שהניח כל
הטובה הזאת להנקם מישראל
ואמר לפרעה שישלחנו וילך ל
לארצו ולא עלתה בידו להזכר
לישראל עד עת זקנת שלמה ש
שהקימו יי' לשטן בים בעבור עון
ע"ז שעשו נשי שלמה ובנו במות
וכן הקים שטן אחר לשלמה את
רזון בן אלידע ושניהם הצרו
לישראל לעת זקנת שלמה:
ויך כל זכר באדום. אח' שהכה
כל זכר באדום כי קודם הכם
ואחר כן קברם וכמו וי"ו זה הן
אתה קצפת ונחטא אחר ש
שחטאנו קצפת וישם את הים
לחרבה ויבקעו המי' אח' שנבקעו
המים שם הים לחרבה וזולתם אשר
שכתבנו בספר מכלל ולענין זה
פיר' רז"ל ויעש דוד שם בשובו
מהכותו את אדום זהו שם טוב
שקנה בגוים שצוה לקבור את
ההרוגים וכן אומר הנביא ב
במלחמת גוג ומגוג וקברום כל
עם הארץ והיו להם לשם. אבל
י"ת לקבור את החללים לחלצא
קטיליא כלומר לקחת חליצותם
וכליהם: וכל

מסורה

דויד ה' מל וסימ' והארכתי ימיך. ויהי לעת זקנת שלמה. ולבנו אתן שבט. כמגדל דויד צוארך. והקימתי
עליהם דיחזקאל. וכל תריסר ועזרא וד"ה דכוו' מלאים: לאלהיהן ה' וסימ' נמסר בסדר כי תשא: בעלות

מקרא

ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו
את־לבבו אחרי אלהים אחרים ולא־
היה לבבו שלם עם־יהוה אלהיו
כלבב דויד אביו: וילך שלמה אחרי
עשתרת אלהי צדנים ואחרי מלכם
שקץ עמנים: ויעש שלמה הרע
בעיני יהוה ולא מלא אחרי יהוה
כדוד אביו: אז יבנה
שלמה במה לכמוש שקץ מואב
בהר אשר על־פני ירושלם ולמלך
שקץ בני עמון: וכן עשה לכל־נשיו
הנכריות מקטירות ומזבחות ל
לאלהיהן: ויתאנף יהוה בשלמה
כי־נטה לבבו מעם יהוה אלהי
ישראל הנראה אליו פעמים: וצוה
אליו על־הדבר הזה לבלתי־לכת
אחרי אלהים אחרים ולא שמר את
אשר־צוה יהוה:
ויאמר יהוה לשלמה יען אשר
היתה־זאת עמך ולא שמרת בריתי
וחקתי אשר צויתי עליך קרע אקרע
את־הממלכה מעליך ונתתיה ל
לעבדך: אך־בימיך לא אעשנה
למען דוד אביך מיד בנך אקרענה:
רק את־כל־הממלכה לא אקרע שבט
אחד אתן לבנך למען דוד עבדי ו
ולמען ירושלם אשר בחרתי:
ויקם יהוה שטן לשלמה
את הדד האדמי מזרע המלך הוא
באדום: ויהי בהיות דוד את־אדום
בעלות יואב שר הצבא לקבר
את־החללים ויך כל־זכר באדום:
כי־ששת חדשים ישב־שם יואב

תרגום

והוה לעדן דסיב שלמה נשוהי
אטעיאה ית ליביה בתר טעות
עממיא ולא הוה ליביה שלים ב
ברחלתא דיי אלהיה כלבא דדוד
אבוהי: ואזל שלמה בתר עשתרת
טעות צידונאי ובתר מלכם שקוץ
עמונאי: ועבד שלמה דביש קדם
יי ולא אשלים בתר דחלתא דיי
כדוד אבוהי: בכין
בנא שלמה במתא לכמוש שקוץ
מואב בטורא די על אפי ירושלם
ולמולך שיקוץ בני עמון: וכן
עבד לכל נשוהי בנת עממיא
מסקן בוסמין ומדבחן לטעותהון
: ותקיף רוגזא דיי בשלמה ארי
איתפני ליביה מדחלתא דיי אלהא
דישראל דאתגלי ליה תרתין זימנין:
ופקיד עלוהי על פתגמא הדין
בדיל דלא למהך בתר טעות ע
עממיא ולא נטר ית דפקיד יי:
ואמר יי לשלמה
חלף דהות דא עימך ולא נטרת
פיקודי וקימי די פקידית עלך א
אעדאה אעדי ית מלכותא מינך
ואתנינה לעבדך: ברם ביומך
לא אעבדינה בדיל דוד אבוך מיד
בנך אעדינה: לחוד ית כל
מלכותא לא אעדי שבטא חד
אתן לברך בדיל דוד עבדי ובדיל
ירושלם קרתא דאתרעיתי:
ואקים יי סטן
לשלמה ית הדד ארומאה מזרעא
דמלכא הוא באדום: והוה
כד הוה דוד באדום כד סליק י
יואב רב חילא לחלצא קטיליא
וקטל כל דכורא באדום:
ארי שיתא ירחין יתיב תמן יואב

מסורה

ה' וסימ' ויהי בעלות הזהב. ויהי בהיות דוד את אדום. ויהי בעלות המנחה קדמאה דסיפרא. ויהי בעלות
נבוכד ראצר. וימן האלהים תולעת:

רלבג

ויהי לעת זקנת שלמה
נשיו הטו את לבבו א
אחרי אלהים אחרים.
אח' שזכר שנשיו הטו
את לבבו לא היה צרי'
לומר ולא היה לבבו
שלם את יי' אהיו כלבב
דוד אביו אם היה ה
הרצון בזה ששלמה
היה עובד אהי' אחרים
ולזה הוא מבואר ש
שהרצון בו שאהבתו
נשיו הטה את לבבו י
להניחם לעבוד אהים
אחרים ולהעלים עיניו
מהם ומזה גם כן
התבאר כי אמרו וילך
שלמה אחרי עשתרות
אלהי צידונים ואחרי
מלכום שקוץ עמונים
הרצון שהניח לנשיו
הצידוניות והעמוניות
לעבוד אהיהם והעלים
עיניו מהם ולזה אמר
ויעש שלמה את הרע
בעיני יי' ולא מלא אחר
יי' כדוד אביו כי אם
היה ממלא אחרי יי'
לא היה סובל לנשיו
לעשות זה העון ה
הנפלא והעד עוד על
זה שהרצון בו שהוא
העלים עיניו מנשיו ו
והניחם לעבור אלהים
אחרים אמרו וכן עשה
לכל נשיו הנכריות מ
מקטירות ומזבחות ל
לאלהיהן באר בזה ש
שחטא שלמה היה ה
הניחו נשיו שתאיננה
מזבחות ומקטרות ל
לאלהיהן וזה ממה
שאין ספק בו ולזה אמר אז יבנה שלמה במה שהוא כאילו בנאה אחר שהניח נשיו לבנותה ובכלל הנה לקחו אותם היה סבה לבנות אלו הבמות לע"ז ולזה היה שלמה סבה
לבניהם ובכלל הנה הוא מן הסקר באיש חכם כשלמה שיבא לאלו ההבלים והשקוצים עם היותו תשיב הש"י יותר מזולתו מהאנשים וכבר יעיד על זה גם הכפרים שאחבר
ברוח הקדש ונראה אליו גם כן הש"י פעמים ולזה לא יתכן באיש כמוהו שיהיה עובד ע"ז וראוי שתדע שכבר יאמר שכבר עשה פלוני דבר אם בעשותו בעצמו אם בעשותו
על ידי שליח כמו שאמר שלמה בנה בניתי בית זבול לך וכבר יאמר גם כן שהוא עשהו כאשר לא מיחה בעושה אותו והיה בידו למחות וזה מורגל מאד בלשונות שאתה
תראה שיסיבו האשם בדבר למי שהיה בידו למחות כשלא מחה ויאמרו לו שהוא עושה הכל ולזה אחשוב שאמרה תורה הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא ר"ל
שאם לא תוכיחהו תשא עליו חטא במה שיחטא בו כי הוא כאילו עשית החטא ההוא כדרך ובזה האופן השלישי אמר בזה המקום אז יבנה שלמה: וצוה אליו על הדבר הזה
לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים. ר"ל כי תמצות הש"י היה מחויב שלא יניח לעבור ע"ז בביתו עם שזה דרך שילכו בניו אחרי אלהים אחרים בראותם אמותיהם עובדו' ע"ז
וכבר עורר אותם הש"י כדי שיישיר אותו לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים כדי שיתקיים לו המלוכה ולא יגלו ישראל מעל אדמתם ולא יחרב בית המקדש: למען דוד עבדי.
מגיד שמהשגחה על האב תמשך לבן והנה למען דוד עבדו השגיח בשלמה שלא יקרע דבר מהממלכה ממנו בחייו ולמען דוד עבדו השגיח בזרע שלמה שלא תסור מהם
הממלכה לגמרי. והנה קרא שבט אחד יהודה ובנימין מפני היות נחלתם יחד: ולמען ירושלם אשר בחרתי. ר"ל כי מפני שבחר ירושלם לנצח להיו' בו בית המקדש הרצה
שהמולך בו תתקיים מלכותו שם תמיד עם שזה יהיה סבה להעמיד ענייני בית המקדש באופן יותר שלם כי כל אחד מהמלכים האלו ישתדל בתקונו מפני שבנוהו אבותיו:
ויהי בהיות דוד את אדו'. ר"ל שדוד היה את אדום לקבר את החללים לטהר הארץ בעת שעלה יואב שר הצבא על אדו' להכותם ואח' זה ספר שכבר הכה יואב כל זכר באדו'

רדק

וכל ישראל. כל ישראל אשר עמו במלחמה ישבו שם עד הכריתו כל זכר באדום ועד קברם החללים: ויברח אדד. באל"ף והאחרים בה"א ואחד הוא כי אותיות אהו"י מתחלפות כמו ישי אישי והדומים להם: ויקומו ממדין. אולי בבאתם מאדום נתעכבו במדין ויקומו משם ויבאו פארן ויקחו אנשים מפארן כי אותם היו מכירים אותו שהוא מזרע המלוכ' לפיכך לקחום עמם כדי שיעידו עליו לפני פרעה שהוא מזרע המלוכה: ולחם אמר לו. אמר לתת לו ותי' ומזון אמר לספקא ליה: וארץ נתן לו. ערים שיהיה שר ופקיד עליהם: כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב שר הצבא. דרשו בו מפני מה נאמרה שכיבה בדוד ומיתה ביואב היא שכיבה היא מיתה אלא דוד שמת על מטתו כתו' בו שכיבה יואב שנהרג כתוב בו מיתה דוד שירשו בניו את מקומו נאמר בו שכיבה יואב שלא ירשו בניו את מקומו נאמר בו מיתה: שלחני. אמר לפרעה שישלחנו כי חשב כיון שמתו דוד ויואב ושלמה נער ואינו איש מלחמה חשב להרע לישראל ובעודו ב במצרי' לא היה יכול להרע להם שהרי בת פרעה היתה לשלמה לאשה ויצא ממצרים ולא עלתה מחשבתו בידו כי כל ימי שלמה אין שטן ואין פגע רע עד עת ז זקנתו ואז היה שטן לישראל זה הדד ורזון גם כן: ויקם אלהים לו שטן. לשלמ' כלומ' עוד הקים לו שטן אחר את רזון אשר ברח גם כן מאת הדדעזר בהכות דוד אותו כמו שכתוב בספר שמואל ואומר כי אז ברח מאת אדוניו רזון זה ויקבץ אנשים ויהי שר גדוד ובשמעו זה כי הדד שב ל לארצו כדי להרע לישראל הלך הוא גם כן עם אנשיו דמשק ו והצליח שם עד שמלכו הוא ו ואנשיו בדמשק ואחר כך גבר עוד ומלך הוא על כל ארם כי ד דמשק מארם היה ומתחילה לא התגבר על אנשיו שבאו עמו ו והניחם להיות שליטים על העיר עמו עד שהתחזק הוא במלוכה ומלך הוא לבדו על ארם והרע לישראל: כל ימי שלמה. מעת שקם לשטן היה לשטן כל ימי שלמה ליש' אבל לא נוכל לפרש כל ימי שלמ' מעת שמלך שלמה שהרי כתוב וישב יהודה ויש' לבטח איש תחת גפנו ותחת ת תאנתו כל ימי שלמה ואומר אין שטן ואין פגע רע אלא לעת זקנת שלמה קמו אלה השטנים מעת שנטה לבבו מעם יי' ואחר שקמו היו לשטן לישראל כל ימי שלמה עד שמת שלמה כדי שינחם על החטא ויכיר כי בעוד שהיה אוהב את יי' אין שטן ואין פגע רע וכיון שחטא קמו השטנים: ואת הרעה אשר הדד. כתחבירה רעתו עם הרע' אשר עשה הדד לישראל: ויקץ בישראל. ויקץ זה פעל יוצא ותרגומו ומרד בישראל ואפשר שיהא פעל עומד כחביריו כלומר קץ בהם ומאס אותם בהיותו בשלו' עמהם: וירבע' בן נבט. אמרו בדרש הוא נבט הוא מיכה הוא שבע בן בכרי והנה שבע בן בכרי משבט בנימן ונבט משבט אפרים. אפרתי משבט אפרים: וירם

רשי

ולחם אמר לו. אמר למשרתיו כך וכך לחם תנו לו היום: הגבירה. המלכה: כי שכב דוד. דוד שמת מיתת עצמו נ' אמרה בו שכיבה יואב שנהרג נ' אמרה בו מיתה. ד"א דוד שהניח בן הגון ממלא מקומו נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן הגון ממלא מקומו לא נאמרה בו שכיבה כי אם מיתה: ויקם אלהים לו שטן. לשלמה וזו היא שאמר נתן הנביא לדוד אשר בהעותו והוכחתיו ב בשבט אנשים: ואת הרעה אשר הדד. ועם הרעה שעל ידי הדד היתה גם זו של רזון: וירם

ויאמר לו פרעה ב' דסמיכי וסימ' ויאמר לו פרעה לך מעלי. כי מה אתה חסר: ויקם ב' בקריא' וסימ' ויקם משה את המשכן ב' בפסוק. ויקם את החצר סביב למשכן ולמזבח. ויקם יי' שפטי' ויזעקו בני ישר' דעתניאל

וכל ישראל עד הכרית כל זכר
באדום: ויברח אדד הוא ואנשים
אדמיים מעבדי אביו אתו לבוא
מצרים והדד נער קטן: ויקמו
ממדין ויבאו פארן ויקחו אנשים
עמם מפארן ויבאו מצרים אל פרעה
מלך מצרים ויתן לו בית ולחם אמר
לו וארץ נתן לו: וימצא הדד חן
בעיני פרעה מאד ויתן לו אשה את
אחות אשתו אחות תחפניס הגבירה
: ותלד לו אחות תחפניס את גנבת
בנו ותגמלהו תחפנס בתוך בית
פרעה ויהי גנבת בית פרעה בתוך
בני פרעה: והדד שמע במצרים
כי שכב דוד עם אבתיו וכי מת
יואב שר הצבא ויאמר הדד אל
פרעה שלחני ואלך אל ארצי:
ויאמר לו פרעה כי מה אתה חסר
עמי והנך מבקש ללכת אל ארצך
ויאמר לא כי שלח תשלחני: ויקם
אלהים לו שטן את רזון בן אלידע
אשר ברח מאת הדדעזר מלך צובה
אדניו: ויקבץ עליו אנשים ויהי
שר גדוד בהרג דוד אתם וילכו ד
דמשק וישבו בה וימלכו בדמשק:
ויהי שטן לישראל כל ימי שלמה
ואת הרעה אשר הדד ויקץ בישראל
וימלך על ארם: וירבעם
בן נבט אפרתי מן הצרדה ושם אמו
צרועה אשה אלמנה עבד לשלמה

וכל ישראל עד דישיצי כל דכורא
באדום: וערק אדד הוא וגברין
ארומאין מעבדי אבוהי עימיה
למיעל למצרים והדד יניק זעיר:
וקמו ממדין ואתו לפארן ודברו
גברין עמהון מפארן ואתו למצרי'
לות פרעה מלכא דמצרים ויהב
ליה ביתא ומזון אמר לספקא ליה
וארעא יהב ליה: ואשכח הדד
רחמין בעיני פרעה לחדא ויהב
ליה אתתא ית אחת אתתיה אחתי'
דתחפנס מלכתא: וילידת ליה
אחתא דתחפנס ית גנובת בריה
וחסלתיה תחפנס בגו בית פרעה
והוה גנובת דבית פרעה בגו בני
פרעה: והדד שמע במצרים ארי
שכיב דוד עם אבהתוהי וארי מית
יואב רב חילא ואמ' הדד לפרעה
שלחני ואיהך לארעי: ואמר ליה
פרעה ארי מא את חסר עמי דאת
בעי למיזל לארעך ואמר לא ארי
שלחא תשלחנני: ואקים יי' ליה
סטן ית רזון בר אלידע דערק מן
קדם הדדעזר מלכא דצובה ר
ריבוניה: וכנש עלוהי גברין
והוה רב משריתא כד קטיל דוד
יתהון ואזלו לדמשק ויתיבו בה
ומלכו בדמשק: והוה סטן לישר'
כל יומי שלמה וית בישתא דעבד
הדד ומריד בישר' ומלך על ארם:
וירבעם בר נבט
אפרתימן צרדא ושום אמי' צרוע
איתתא ארמלתא עבדא לשלמה

וחברו דאהוד בן גרא: ויקם את העמודים לאולם ג' בפסוק דשלמה. ויקם יי' את דברו אשר דבר. וחברו דדוה. ויקם יי' שטן לשלמה. ויקם לו אלהים שטן. ויקם מזבח לבעל. וישב ויבן את הבמות. וחברו דדוה. ויקם את העמדים על דוה. ויקם את דברו אשר דבר עלינו דדניאל. ויעלני מבור שאון מטיט היון. ויקם עדות ביעקב: אפרתי ג' בקריא' וסימ' בן תחו בן צוף אפרתי. ודוד בן איש. וירבעם בן נבט אפרתי:

רלבג

ויקחו אנשים עמם מ מפארן. יתכן שלקחו' כדי שיהיה עמו עם רב וזה יהיה סבה ם שיכבדהו פרעה ו וינשאהו עם שהם גם כן העידו שהוא מזרע המלוכה ולזה נתן לו פרעה מה שנתן: ולחם אמר לו. ר"ל שגזר אמר לתת לו לחם חקו תמיד: וארץ נתן לו. ר"ל שנתן לו ערים יהיה מושל עליהם: ויאמר אל פרעה שלחני ואלך אל ארצי. ירמה כי חשב הדד להנקם מ מישראל בראותו כי מתו גבוריהם ם המצליחים במלחמה ועם כל זה לא יכול בעת שהיה שלמ' הולך בדרכי יי' כדוד אביו אך לעת זקנתו ם שנמצא בו זה החטא אז היה הדד שטן לשלמה ולישרא' ואע"פ שכתוב וישב יהודה וישרא' לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מ מדן ועד באר שבע כל ימי שלמה הנה הרצון בו רוב ימי שלמ' והוא עד עת זקנתו כי כמו זה תמצא מלת כל בדברי הנביאים אמר וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתי' והנה מה שאמר בזה המקו' ויהי שטן לישראל כל ימי שלמה ר"ל כל ימי שלמה הנשארים מעת זקנתו אשר עברו נשיו אלהי' אחרים: ויקץ בישראל. ר"ל שהיה קץ ומואס בישרא' או יהיה הרצון בו שהיה במצוקת לבו בעבור ישראל כשלא יכול לעשות כל רצונו מהם כי היה רצונו להשחיתם אם יוכל ותמיד היו עיניו נשואות לעשות להם כל הרע כשיפלו בידו וברוב השתדלותו להרע לישר' מלך על ארם וסבב שימרדו במלך שלמה כי קודם זה היו ארם נושאי מנח' לשלמה ולדוד כמו שנזכר בספר שמואל ונראה שכל המלכים שהיו בארם אחר זה היו ממנו ולזה תמצא שהיה שם מלך ארם בימי אחאב בן הדד והיו מיחסים אותו לאביו ובו נקרא שמו מפני עוצם מדרגת הדד אצלם: וירבעם בן נבט אפרתי. ר"ל שהוא משבט אפרים: עבד לשלמה וירם יד במלך. ר"ל כי מפני ששמהו שלמה מעבדיו ושריו גבה לבו עד שגבר הרים יד במלך כאילו היתה מעלתו למעלה ממדרגת המלך וזאת ההרמת יד היתה מה שלקחה לבו לגנות מעשיו ולהוכיחו עליהם כמו שיספר אחר זה והנה אחר זה יספר באי זה מנוי שמהו שלמה וסבה אחרת לגובה לבו ספר גם כן והוא מה שיעד אותו אחיה השילוני שיהיה מלך על עשרת השבטים אך קודם זה ספר מה היא הרמת ידו והוא שהוא אמר מגנה אתו ראו מה עשה הנה שלמ' בנה את המלוא וסגר לא רצה לבנותו דוד אביו למען יהיה בו תועלת להאסף שם ישראל ועולי רגלים ועוד עשה דבר מגונה אחר סגר את פרץ דוד אביו שהיה שם מקום שהיתה החומה בו פרוצה כדי שיוכלו ישרא' לבא אל המלך כשירצו להגיש לפניו דברי ריבותיהם כן נראה זה בעיני וכבר פירשו בו שכבר הניח שם מקו' פרוץ שיוכל לברוח ממנו אם ימרדו בו ישראל וכאילו אמר ששלמה לגובה לבו לא ירא שימרדו בו ישראל. והנה

רשי

וירם יד במלך : הוכיחו ברבים וזה הדבר אשר הוכיחו עליו שלמה בנה את המלוא ובבנין זה סגר את פרץ עיר דוד שהיה הפרץ אחורי המלוא אמר לו אביך פרץ פרצות בחומה ליכנס בו עולי רגלים ואתה גדרת אותם לעשו' אכסניא לבת פרעה להושיב שם עבדיה ומשרתיה : וירא שלמה את הנער. קודם לכן כי עשה מלאכ' הוא מהיר במלאכתו וזריז : לכל סבל בית יוסף. לכל מסקי מיסין דבי' יוסף מנשה ואפרים לפי שמשבט אפרים היה : ר· משמלה וניר שון עול: אך

רדק

וירם יד במלך. מרד בו שדבר בו ולא ירא ממנו וכבר הפקיד אותו שלמה לכל סבל בית יוסף לקבל המס ממנשה ואפרי' כי ראה כי עושה מלאכה כלומר ראהו זריז במלאכתו ובעת ההיא קודם שהרים יד במלך מצא אותו אחיה השילוני ובשרהו במלכות על כן על הפקידות שהיה לו מתחילה ועל בשורת המלכו' שאמר לו אחיה גבה לבו ודבר מה שדבר בשלמ' ושלמה כאשר הוגד לו בקש להמיתו וברח למצרים כן הוא סדר הענין הזה אבל בין וירם יד במלך ובין ויבקש שלמה להמית את ירבעם הוסמו הדברים למה גבה לבו להרים יד במלך : שלמה בנה את המלוא. המלוא היה מקו' בעיר ירושלם סמוך לירושלם והיה רחב להתאסף שם העם מענין קראו מלא ואחריך מלוא שהוא ענין אסיפה ושלמה בנה אותו המקום כי הוצרך לו כשבנה בית לבת פרעה ואף על פי כן מן הנראה לא היה טוב בעיני העם מה שעשה שלמה והיו יראים ממנו לאמר כך וכך עשה שלמה וזה ירבעם גבה לבו והעיז את פניו ואמר שלמה בנה את המלוא כלומר ראו רעה שעשה ועוד שאמר שלמה ולא אמ' המלך וזה היה מרד במלך ועוד אמר סגר את פרץ דוד אביו פירשו בו כי דוד עשה פרץ בחומת ציון שאם ימרדו בו ישראל יצא ויברח משם בלא רעקם כמו שהוא מנהג היום במלכי ישמעאל שיעשו פרץ במבצריה' שאם יקומו על המלך בני העיר שיברח משם ויקראו שמו שער הבגד ושלמ' סגר אותו הפרץ ואמר ירבעם ראו גבהות לבו שסגר הפרץ כלומר שהוא בוטח שאינו ירא ממרד ובדברי רז"ל מפני מה זכה ירבעם למלכו' מפני שהוכיח את שלמה ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבים אמר לו דוד אביך פרץ פרצו' בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל ואתה גדרת אותם כדי לעשו' אכסניא לבת פרעה ואמרו רז"ל מאי וזה הדבר אשר הרים יד במלך שחלץ תפלין בפניו : השילוני. מן שילה היה ואמ' מן שילה שילוני מן גילה גילוני : והוא מתכסה. או אחיה או ירבעם אין לו הכרע וכן בדברי רבותינו ז"ל רב ולוי חד אמר שמלתו של אחיה וחד אמר שמלתו של ירבעם אמר ר' שמואל מסתבר כמאן דאמר של אחיה שכן דרך של צדיקים להיות קורעים במחלוקת של בית דוד : והשבט האחד · יהודה ובנימן חושב לשבט אחד בעבור שהיו מיוחדי' בנחלה ובירושלם : אשר עזבוני · שלמה וביתו והכותים אחריהם : ולא אקח את כל הממלכ'· שום דבר מן הממלכה לא אקח מידו וכן לא תעשה כל מלאכה כל חלב וכל דם לא תאכלו והדומים להם : למען היו' ניר לדוד עבדי · ניר בחיר"ק כמו נצר' כמו שאמר ערכתי נר למשיחי וי"ת מלכו ותרג' אנקלוס וכירס ומלכו : את כל אשר אצוך · הכ"ף רפה וכן אשר אנכי מצוך בפרשת ואתחנן :

ויהי בעת ההיא ג' בקריאה וסימ' נמסר בסדר וירא : עבדי דוד ה' בקריא' וסימ' והשבט האחד יהיה לו · ואקרע את הממלכה · והקימותי עליהם רעה · ואני יי' אהיה · ועבדי דוד מלך עליהם · וכל שמואל דכוו' כמ"א דוד עבדי ועתה עשו : חקתי ט' חס' וכל אוריתא דכוו' כמ"א וסימ' נמסר בסדר תלדות : לדויד ה' מלאים וסימ' נמסר

וירם יד במלך : וזה הדבר אשר־ ה' · ו' ל"פ
הרים יד במלך שלמה בנה את־
המלוא סגר את־פרץ עיר דוד אביו : ד'
והאיש ירבעם גבור חיל וירא שלמה
את־הנער כי־עשה מלאכה הוא ר'
ויפקד אתו לכל־סבל בית יוסף : כ' את גר ליהו
ויהי בעת ההיא וירבעם ג' ויאמר אבימלך וירד יהודה ידין
יצא מירושלם וימצא אתו אחיה
השילני הנביא בדרך והוא מתכסה ל'
בשלמה חדשה ושניהם לבדם ל'
בשדה : ויתפש אחיה בשלמה ל'
החדשה אשר עליו ויקרעה שנים ל'
עשר קרעים : ויאמר לירבעם קח־
לך עשרה קרעים כי כה אמר יהוה
אלהי ישראל הנני קרע את־הממלכה
מיד שלמה ונתתי לך את עשרה ל'
השבטים : והשבט האחד יהיה־לו ל'
למען עבדי דוד ולמען ירושלם ה'
העיר אשר בחרתי בה מכל שבטי
ישראל : יען אשר עזבוני וישתחוו
לעשתרת אלהי צדנין לכמוש אלהי ל' וחס' יוד קדמ'
מואב ולמלכם אלהי בני־עמון ולא־
הלכו בדרכי לעשות הישר בעיני
וחקתי ומשפטי כדויד אביו : ולא־ ל'
אקח את־כל־הממלכה מידו כי
נשיא אשתנו כל ימי חייו למען דוד ל' וחס'
עבדי אשר בחרתי אתו אשר שמר ל'
מצותי וחקתי : ולקחתי המלוכה מיד ט' חס' וכל אור' ת' דכו' במ"א
בנו ונתתיה לך את עשרת השבטים
ולבנו אתן שבט־אחד למען היות־ כ'
ניר לדויד עבדי כל־הימים לפני ה' י"ה' מל'
בירושלם העיר אשר בחרתי לי
לשום שמי שם : ואתך אקח ומלכת נ' זוגין מתחלפין · ל'
בכל אשר־תאוה נפשך והיית מלך
על־ישראל : והיה אם־תשמע את־ ל' דסמ'
כל־אשר אצוך והלכת בדרכי
ועשית הישר בעיני לשמור חקותי ח' מל'
ומצותי כאשר עשה דוד עבדי והייתי
עמך ובניתי לך בית־נאמן כאשר
בניתי לדוד ונתתי לך את־ישראל :

תרגום

וארים ידא במלכא : ודין פתגמא דארים ידא במלכא שלמה בנא ית מליתא אחד ית תרעתא קרתא דדוד אבוהי : וגברא ירבעם גבר חילא וחזא שלמה ית עולימא ארי עביד עיבידתא הוא ומני יתיה לכל מסקי מיסין דבית יוסף : והוא בעידנא ההיא וירבעם נפק מירושלם ואשכח יתיה אחיה שלונאה נביאה באורחא והוא מתכסי בכסותא חדתא ותרויהון אינון בלחודיהון בחקלא : ואחד אחיה בכסותא חדתא די עלוהי וסדיקה לתרין עסר סידקין : ואמר לירבעם סב לך עסרא סידקין ארי כדנן אמר יי' אלהא דישראל הא אנא מעדי ית מלכותא מידא דשלמה ואתן לך ית עסרא שבטין : ושבטא חד יהי ליה בדיל דוד עבדי ובדיל ירושלם קרתא דאיתרעתי בה מכל שבטי דישר' : חלף דשבקו פולחני וסגידו לעשתרת טעות צידונאי ולכמוש טעות מואבאי ולמלכום טעות בני עמון ולא הליכו באורחן דתקנן קדמי למעבד דכשר קדמי וקימי ודיני כדוד אבוהי : ולא איסב ית כל מלכותא מיניה ארי מלכא אשויניה כל יומי חיוהי בדיל דויד עבדי דאתרעיתי ביה דנטר פיקודי ואורייתי וקיימי : ואיסב מלכותא מיד בריה ואתנה לך ית עסרא שיבטין : ולבריה איתן שבטא חד בדיל לקיימא מלכו לדוד עבדי כל יומיא קדמי בירושלם קרתא דאיתרעיתי לאשראה שכינתי תמן : ויתך אקרב ותמלוך בכל דרעוא נפשך ותהי מלכא על ישראל : ויהי אם תקביל למימרי ית כל דאפקדנך ותהך בכל אורחן דתקנן קדמי ותעביד דכשר בעיני למיטר קיימי ופקודיי כמא דעבד דוד עבדי ויהי מימרי בסעדך ואקיים לך מלכו קיימא כמא דקיימית לדוד ואתן לך ית ישר' :

רלבג

והנ' בזה חטא ירבעם לשלמה בשני צדדין האחד מפני שגנהו על מעשיו והוכיחו עליהם והשנית שלא חלק לו כבוד אך קראו בשמו ואמ' שלמ' בנה את המלוא וכן קרא דוד בשמו ולא קרא אחד מהם מלך· והנה ספר כי האיש ירבעם היה גבור חיל וירא שלמה את הנער כי היה רב פעלי' והיה זריז במלאכתו אשר מנהו ומנה אותו מפני זה לקבץ המס שסובלים עליהם כל בית יוסף והם מנשה ואפרים ובעת ההיא אח' שמנהו המלך על זה הפקידות תכף שיצא ירבעם מירושלם ללכת לקבץ המסים שהפקד עליה' מצאהו אחיה השילוני בדרך והיה אחיה השילוני מתכסה בשלמה חדשה והיו שניהם לבדם בשדה וכאשר ראה אחיה פה ופה כי אין שם איש יראה מעשיהם שיוכל להגיד למלך שלמה אז תפש בשלמה החדשה אשר עליו ויקרעה שנים קרעים והודיע לו כי מלוך ימלוך על עשרת השבטים אחרי מות שלמה יען אשר הכיח בני ביתו לעבוד ע"ז אך לא יקח דבר ממלכותו בחייו למען דוד עבד יי' אשר שמר מצותיו וחקותיו ולזאת הסבה גם כן לא יסיר הממלכ' לגמרי מזרע שלמה כמו שקדם והודיעו שאם ישמר מצו' השי' וחקותיו יבנה לו בית קיים זמן ארוך ובזה יענה זרע דוד בזה האופן שלא תהיה להם כל המלוכ' אך לא יענה זרעו כל הימים כי עוד תשוב כל המלוכה לזרע' דוד ולפי שלא שבה המלוכה כלה לזרע דוד בימי בית ראשון ולא בימי בית שני הנה זה ראיה שנדר ישוב המלכות בכללו לזרע דוד וזה יהיה בימי מלך המשיח ואחריו לא תסו' ממנו המלוכ' כמו שנתבאר במקומותמספר רכיא :

אשר צ"ריכין כליש למען תירא את יי' אלהיך דמא ודין

לעיל בהאי סיפרא והאי סימן : לשמור ח' מלאים בקריאה וסימ' בא אל פילגשי אביך · והיה אם תשמע דירבעם · אך יתן לך יי' שכל ובינה · ולשלמה בני תן · ויהי כצאת הכהנים מן · ויעמד המלך על עמדו דד"ה · עת לשמור ועת לאבד · לשמור על אחיהם :

רדק

ואענה את זרע דוד · האלף כחה והענוי הוא שלא תחזור להם מלכות על ישראל ולא נוכל לפרש ענוי אחר כי כל המלכים הטובים מזרע דוד היו בטוב ובשלוה: למען זאת: מה שעש' שלמה ובסדר עולם למען זאת למען לו' שנה שנתחתן שלמה בבת פרעה כי בשנה הרביעית למלכו נשאה והגזרה שנגזרה למלכות בית דוד לחלק מלכות בית דוד לו' שנה ובסוף לו' שנה תחזור המלכות ליושנה לפיכך אמר אך לא כל הימים ובימי אסא היתה עתידה לחזור אלא שקלקל אסא שנא' בשנת שלשים ושש למלכו' אסא עלה בעשא וגו' ולא היה אלא בשנת יו לאסא אלא לו' למלכות שלמה שעתידה לחזור אלא לפי שקלקל ושען על מלך ארם לא חזרה: אך לא כל הימים · עתידה לחזור לימו' המשיח בימי מלך המשיח שנאמר ועשיתם לעץ אחד ואמר ומלך אחד יהיה לכלם ואומר ועבדי דוד מלך עליהם מכאן תשובה לערלים שאומרין שוא אנו מצפין ימי מלך המשיח כי לא יהיה והנה הנביא אומר אך לא כל הימים ומשנחלקה מלכו' בית דוד בימי רחבעם לא חזרה עוד כי כל ה הימים היו לשתי ממלכות עד הגלות ובסוף הגלות מבבל לא שבו השבטים אלא גלות בבל שהוא יהודה ובנימן: אל שישק מלך מצרים · פרעה חותן שלמה מת וקם מלך אחר ששמו שישק ולא היה אוהב שלמה לפיכך ברח ירבעם אליו: על ספר דברי שלמה · בספרי' שחבר בחכמתו לא נמצאו היו' אצלנו וגם בג' הנמצאים אצלינו משלי שיר השירים וקהלת ומה שאמר על ספר ולא אמר על ספרי כי לכל דבר בעניינו חבר ספר בפני עצמו ומרז"ל שאמרו שלשה ספרים כתב שלמה שיר השירי' בילדותו משלי בבחרותו קהלת בזקנתו ומהם אמרו כי קרו' למיתתו שרתה עליו רוח הקדש וחבר שלשה ספרים אלה: כי

תרגום

וַעֲנֵי יַת זַרְעָא דְדָוִד בְּדִיל דָא בְּרַם
לָא כָּל יוֹמַיָא׃
וּבְעָא שְׁלֹמֹה לְמִקְטַל יַת
יָרָבְעָם וְקָם יָרָבְעָם וַעֲרַק לְמִצְרַיִ
לְוָת שִׁישַׁק מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וַהֲוָה
בְּמִצְרַיִם עַד דְמִית שְׁלֹמֹה׃
וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי שְׁלֹמֹה וְכָל דִי עֲבַד
וְחוּכְמְתֵיהּ הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל
סִפְרָא פִּתְגָמֵי שְׁלֹמֹה׃ וְיוֹמַיָא
דִמְלַךְ שְׁלֹמֹה בִּירוּשְׁלֵם עַל כָּל י
יִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין׃ וּשְׁכִיב
שְׁלֹמֹה עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר ב
בְּקַרְתָּא דְדָוִד אֲבוּהִי וּמְלַךְ רְחַבְעָם
בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃

מקרא

ל וְאַעַנֶּה אֶת־זֶרַע דָּוִד לְמַעַן זֹאת אַךְ
ל לֹא כָל־הַיָּמִים׃
וַיְבַקֵּשׁ שְׁלֹמֹה לְהָמִית אֶת־יָרָבְעָם
וַיָּקָם יָרָבְעָם וַיִּבְרַח מִצְרַיִם אֶל־
שִׁישַׁק מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וַיְהִי בְמִצְרַיִם
ו' עַד־מוֹת שְׁלֹמֹה׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְחָכְמָתוֹ הֲלוֹא־הֵם
כְּתֻבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה׃
וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ שְׁלֹמֹה בִירוּשָׁלַםִ
עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה׃
וַיִּשְׁכַּב שְׁלֹמֹה עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
ו' בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ רְחַבְעָם
בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

רשי

אך לא כל הימים · כי לימות המשיח תשוב המלוכה אליו · ובסדר עולם מצאתי: ואענה את זרע דוד למען זאת כנגד שלשים ושש שנה שנתחתן שלמה את בת פרעה שנשאה בשנה הרביעית למלכו וכנגדו נגזרה גזירה על מלכות בית דוד ליחלק וראויה הייתה המלוכה לחזור בימי אסא בשנת שש עשרה למלכו אלא שקילקל לשלוח שוחד למלך ארם ולא סמך על הקב"ה והוא שנאמ' בדברי הימים בשנת שלשים ושש למלכות אסא בנה בעשא את הרמ' ואי אפשר שהרי אסא קבר את בעשא בשנת כו' למלכותו אלא שש עשרה שנה שלו הוא קורא שלשים ושש מכאן סוף שלשים ושש לחליקת המלכו' והגיד הכתוב שבאותה שנה קילקל אסא אך לא כל הימים אלא שלשים ושש שנה: קטני

רלבג

עוד ספר שעל מה ש שאמר ירבעם כנגד שלמה רצה שלמה להמיתו והוצרך לברוח אל מצרים עד מות שלמה · הנה זה הוא באור הדברים הצריכים אל באור במה שהבאנו באורו בזה המקום: **ואולם** התועלות המגיעים ממנו הנה התועלת **הראשון** הוא להודיע שאין הכונה בקרבנו' הזבח' וההקטר' אך הכונ' בהם הוא מה שיעידו עליו מקודות המציאות אשר יעמדו עליו המיוחדים לזאת העבודה המתבונני' בה באורך הזמן ולזה לא יקובל בזה תועלת אלא כשנעשה על ידי הכהנים אלא שהתורה התירה לעשות כל איש הישר בעיניו לזבח ולקטר בבמות עד בואם אל המנוחה ואל הנחלה כמו שנזכר בתורה כדי שיתישרו לעבודת הש"י מפני מה שהוטבעו בו מהעבודו' הנעשו' לאהים אחרים ויחשבו שלא יהיה הש"י אלוה אם לא יעבדוהו בזה האופן ולפי שהעבודה הזאת הנעשית בבמו' איננה מכוונת מצד עצמה בצד מן הצדדין תמצא שנזכר בזה המקו' בשלמה שהיה מזבח ומקטר בבמות בתאר יראה ממנו שלא היתה פעלתו זאת משובחת וכבר יתבאר זה באמרו ויאהב שלמה את יי' ללכת בחקו' דוד אביו רק בבמות הוא מזבח ומקטיר כאילו אמר שבזה הענין עשה מה שאיננו ראוי לעשות: **השני** הוא להודיע שים בהעלאת העולות מבוא להגעת הנבואה וכמ"ש כשהפלגנו ברבויים ולזה תמצא שספר כי בגבעון שהיתה בו הבמה הגדולה ולזה היה בו מזבח הנחשת שעשה משה היה מעלה שלמה אף עולות וספר הכתוב כי בגבעון נראה יי' אל שלמה וכבר נתבאר זה גם כן מענין בלעם כמו שזכרנו שם במה שהשתדל להגיע אליו הנבוא' בשבנה שבעה מזבחות והעלה פר ואיל על כל מזבח וכבר באר׳נו הסבה בזה בפרשת נח ואולי שלמה מפני רוחק מדרגתו מהנבואה כי היה נער בעת ההיא הוצרך אל זה המספר הרב מן העולות: **השלישי** הוא בדעות והוא להודיע כי יי' יתן חכמה על דרך השפע האלהי בזולת סבותיה ולזה תמצא ששלמה בקש מהש"י שיתן לו לב מבין ונתן לו הש"י החכמה והמדע כמו שנזכר בספר ד"ה ובזה הספר וזה לאות כי הש"י ישפיע החכמה לאדם כשירצה מזולת שישתדל האדם לחקור בדבר דבר ממנה ויקדם לו מהחוש מה שיצטרך לרדום ההוא ומזה המקום התבאר שאפשר שישפעו לאדם ידיעות עיוניות בחלום או בנבואה וכבר הרחיק זה המפרש דברי הפילוסוף בספר החוש והמוחש וגם באר׳נו אמות זה השרש כי הוא משרשי התורה הגדולים לפי מה שיראה לי: **הרביעי** הוא להודיע שהשלם לא יבקש החיים והעושר אם לא מפני הצנחת השלמות האנושי ולזה לא ידאג על המות אלא מפני הפקד ממנו הסגת השלמות אשר יכול להשיגו אם יחיה יותר ולזאת הסבה תמצא שלא שאל שלמה מהש"י כשאמ' לו מה יתן לו אלא השגת השלמות בעיון ולא שאל אורך חיים ולא עושר לפי שאינם חשוקי' כי אם מפני זה התכלית ואחר שיהיה לו זה התכלית לא יחשוק בהם מאד: **החמשי** והוא במדות הוא להודיע כי מי שאדוניו רוצה ליתן לו מה שישאל אין ראוי לו שיכביד לשאול אבל ישאל המעט שיוכל להסיב בו האדון לתת לו את בקשתו ולזה תמצא שספר כי היה טוב בעיני השם ית' כאשר לא שאל שלמה עושר וכבוד ואורך חיים מבוקשו כי בזה יתרצה ולא נפש אויביו אבל שאל חכמה ובינה להבין משפט: **הששי** והוא במדות והוא להודיע שאשר יתירו לו לשאול ויכתן לו זה מבקשותו שלא ישאל אלא דבר הרבה כי אין ראוי שיהיה טוב תכונתו כלי למנוע הטוב ממנו אבל ראוי שיוסיף לו טוב' ולזה ספר קטון הנה ראוי מפני זה לנותן שלא יקצר מלתת לו כי מפני שיסר בעיני הש"י כשלא שאל אלא שיהיה לב מבין לו לעשות משפט ולא שאל דברים אחרים הנה נתן לו מה שאל ביותר שלם שבפנים עד שכבר היה חכם מכל האדם ונתן לו עם זה מה שלא שאל העושר והכבוד ואורך החיים אם ילך בדרכי הש"י: **השביעי** הוא להודיע שראוי לשמח על הטובה שייעד השם עליה כי לא דבר ולא יקיימנה ולזה ראוי לתת תודה על הייעוד לשם ית' קודם בא הטובה ולזה ספר שכבר בא שלמה אחר החלום של נבואה לירושלם לפני ארון ברית יי' והעלה עולות ועשה משתה לכל עבדיו ושריו: **השמיני** והוא במדות הוא להודי' שהוא ראוי לשופט שיתחכם בתחבולו' לעמוד על אמתת הדברי' אשר תהיה בהם טענה בין איש לרעהו הדברים רחוקי' שיבואו לעמוד על זה מזולת שירגישו בעלי הריב שמאלו הדברי' יעמדו על אמתת זה כמו שתראה במה שנזכר משתי הזונות שבאו לפני המלך זאת אומרת בני החי ובנך המת וזאת אומרת בני החי ובנך המת שאמר המלך גזרו את הילד החי לשנים ומזה הענין עמד על אמתת הדבר כי אשר איננה אמו לא תחוס אם יגזרוהו לשנים וזה מן התחבולות הטובות שראוי שיעשו אותן השופטי' הישרי' לפי חכמתם כי לא יספיק להם שיתנהגו בזה לפי הנאמר לפניהם אבל ראוי ש יעיינו לעמוד על האמת כדי שישפטו לפי האמת לא לפי הנאמר לפניהם לבד שאם היה שופט שלמה מזה הצד הנה היה ראוי לו שיאמר שישאר הילד החי לאשה המחזקת בו ולא יצא מתחת ידה בעבור זאת הטענה המופשטת מהעדות והנה יגיע מזה תועלת עוד בדברים המדיניים כי המון העם כשיראו עוצם תחבולו' השופט לעמוד על אמתת הדברים ייראו מעשו' דבר בלתי ראוי ברואותם כי כל דבר לא יכחד ממנו ויהיה זה סבה אל שישלם הצדק והיושר במדינ': **התשיעי** הוא להודיע שהכהן גדול ששמש בכהונה גדולה לא תסור הגדולה ממנו כל ימיו ר"ל שהוא כל ימיו במדרגת כהן גדול אע"פ שים שם כהן גדול אח' ולזה אמר צדוק ואביתר כהנים הע"פ שגרש אביתר מהיות כהן ליי' כמו שקדם: **העשירי** הוא להודיע שים למלך להעלות מס על עמו לכלכל אותו וביתו ולזה ספר שכבר היה לשלמה שנים עשר שרים ממונים על כל ישרא' היה תחת ממנו כל אחד מהם חלק מה מישראל וכל אחד מהם היה מכלכל את המלך ואת ביתו חדש אחד לכל המצטרך לא יעדרו דבר וגם השעורים והתבן היו מביאים לסוסים ולרכש עם רבויים ורבוי המצטרך לבית המלך לכלכל אותו ובזה למדנו מזה הספור שים למלך לקחת בדרך מס מישראל אנשים לצורך בנין בית הש"י וביתו ולזה ספר שכבר העלה שלמה מס מישראל שלשים אלף וישלחם לבנונה וכבר נתבאר זה גם כן מדברי שמואל בהודיעו את משפט המלוכה: **האחד עשר** הוא לפרסם שכבר קיים הש"י מה שייעד להניח לישרא' מכל אויביהם ולזה ספר שכבר ישב יהודה וישרא' לבטח איש תחת גפנו ותאנתו כל ימי שלמה ולזאת הסבה ברך שלמה הש"י אשר נתן מנוח' לעמו ישרא' ככל אשר דבר: **השנים עשר** הוא לפרסם עוצם הכבוד והעושר והחכמה שהיה לשלמה כאשר ייעד לו הש"י עד שכבר היה מושל בכל הממלכו' מן הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים שהיו כלם עובדים את שלמה ומגישים לו מנחה כל ימי חייו עד שכבר היה משקל הזהב הבא לשלמה בשנה אחת

שם מאות ככר וששים ושם לבד מאנשי התרים ומסחר הרוכלים וכל מלכי הערב ופחות הארץ וכל הארץ היו מבקשים את פני שלמה לשמוע את חכמתו אשר נתן אלהים בלבבו והמה מביאי' איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב וקנינים אחרים מדי שנה בשנה עם מוצא הסוסים אשר היה לשלמה ממצרים וכן לכל מלכי החתים ולכל מלכי ארם והיה עשרו כל כך עד שלא נחשב כסף בימי שלמה למאומה והיה מגיע מעוצם חכמתו עד שכבר חכם מכל האדם ודבר דבור טבעיי על כל מיני הצמחים מהגדול ועד הקטן בהדרגה ועל כל מיני ב"ח בהדרגה ג"כ וזאת חכמה נפלאה ר"ל לעמוד על ההדרגה הזאת ולעמוד על סבות כל מין מהם ומשיגיו:

השלשה עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי למי שישתדל בדבר מה שלא יקצר בהשתדלות ההוא מלבוא בו בסבות היותר נאותות וכ"ש כשיהיה ההשתדלות לעשות דבר לכבוד הש"י ולזה תמצא כי כשרצה שלמה לבנות בית המקדש והיה מהכרח הבנין ההוא שיהיו לו עצי ארזים גדולים והיה הלבנון אשר הוא יותר נאות לזה לו במלכות חירם מלך צור וגם הצידונים אשר היה חירם מושל עליהם היו היותר בקיאים בכריתת אלו העצים הנה אחרי הודיעו את חירם שסבית שהוא בונה הוא בונה אותו לשם י"י אשר הוא מושל בכל ומשפיל ומכניע כל שונאיו כמו שנזכר בספר ד"ה וכדי שיתרצה יות' בזה הבנין לעזור אותו הנה שלח לו שיצוה לכרות לו ארזים מהלבנון אשר במלכותו ולא רצה לבאר לו שיגיעהו תועלת מפני זה כי לא יהיה לכבוד לחירם מלך צור אך בקש שיהיו שם לכרות הארזים עבדי חירם עם עבדיו והוא יתן לו שכר עבדיו בכל אשר יאמר כאלו העיר בזה שעם שכר עבדיו יותר לו מה שירצ' שיגיע לו מהתועלת מפני כוונתו לכרות הארזים אשר לו להביאם אל שלמה ולא בקש ממנו יותר מזה כי לא היה ראוי שיכביד לשאל ממנו יותר וגם הודיע אותו כי דוד התעורר לבנות זה הבנין כדי שיתרצה חירם יותר לעזור שלמה במה שבקש ממנו כי אוהב היה חירם לדוד ולזאת הסבה תמצא שנתרצה חירם לעשות את בקשתו ולקח דרך תהיה בה תפיסתו דרך כבוד והוא שהוא יעשה כל חפצו בעצי ארזי' ובעצי ברושים ועבדיו יורידו מן הלבנון ימה וחירם ישימם דוברות בים עד המקום שירצה שלמה שיוליכם שם ושם ינפצם כדי שיהיו מוכנים לשלמה לנשאם ובמה שעשה חירם מזה יתן לו שלמה לחם ביתו הנה בזה הגיע לחירם בהבלעה שכר לקיחת הארזים והברושים מהיער שלו במה שלא ישיגהו בשת על לקיחתו שכר בו משלמה והוא שכר הבאתו הארזים לים והוליכם אל המקום שירצה שלמה והנה נתבאר בספר דברי הימים כי זולת זה השכר הנזכר בזה המקום היה נותן עוד שלמה שכר עבדי חירם:

הארבעה עשר הוא להודיע שיש למלך להעביד הגוים התושבים לעשות מלאכת בית י"י ומלאכתו כמו שנזכר בתורה והיו לך למס ועבדוך ולזה ספר בזה המקום עם מה שהשלי' הספור בספר דברי הימים שכבר היו לשלמה מהגרים התושבים שבעים אלף נושא סבל ושמנים אלף חוצב בהר:

החמשה עשר הוא להודיע שראוי בכל ענין שיהיו בו ממוני' רבים בדרך שישתדלו שלא יחסר התקון בו ולזה תמצא ששם שלמה ממונים רבים רודים בעם העושים במלאכ' והוכרח להשים הממונים ההם נגרים מפני שקדם על המלאכה כי יכבד מאד לישראלים אם יעשו ככה ולזה תמצא בישראלים שהעלה שלמה למס ושלחם לבנונה שסדר הענין באופן שלא יכבד מאד עליהם והוא שיהיו חדש בלבנון ושני חדשים בביתם וכזה תמצא שסדר בכלכול ביתו וכל המצטרך לו שנים עשר נציבים וכלכלהו כל אחד חדש אחד בשנה שלקטו מהמס מהחלק מישרא' הבאים לגורלו שאם היה זה המנוי לאיש אחד יכבד עליו מאד ויחסר מפני זה התקון במה שיעשהו:

הששה עשר הוא להודיע שבנין בית המקדש ראוי שיהיה לשם י"י וזהו אמרו בתורה ועשו לי מקדש ר"ל שבעשייתו יעשוהו לשמו ית' ולזה תמצא שכבר נכפל הרבה בזה הספור זה הענין אמר כי לא יכול לבנות בית לשם י"י והנני אומר לבנות בית לשם י"י והבנה הבית לשם י"י אשר בנה המלך שלמה לי"י עם לבב דוד לבנו' בית לשם י"י והבית אשר בניתי לשמך והיה זה כן להישיר האנשים אל קדושת הבית הזה ואל היראה ממנו מפני היותו קדוש מתחלת ענינו עם שזה יעיר וישיר לעמוד על סודות בנינו כשיתבוננו בכל חלקיו ויבינו מזה אי זו הישרה יש בהם להשיג הש"י אך אם לא היתה בנייתו בזה האופן ישורו אלו התועלות הנפלאות כי לא יתכן שתפול אז השאלה למה נעשה זה הבנין לסדר כך ואי זו הישרה יש בו להשיג סוד הש"י וסודות המציאות מפני שהעשותו לא היה לש"י אם הונח הענין כן ואין ענין קדושתו כי אם כמו הקדשת הכסף והזהב והשדה והבית לי"י אשר לא תפול השאלה בה למה היו בתואר כך מצד מה שהם קדש:

השבעה עשר הוא מה שהודי' מרוחק עת התחלת בנין בית המקד' מעת יציאת מצרים והנה עמדנו מזה על העת אשר מזמן יפתח עד זה הזמן והוא מאה ושמנים שנה והנה שפטו את ישראל יפתח ואבצן ואילון הזבולוני ועבדון בן הלל הפרעתוני שלשים ואחת שנה ואם חשבנו אחר זה ארבעים שנה של שעבוד ביד פלשתים ועשרים שנה ששפט שמשון את ישראל וארבעים שנה של עלי וארבעים שנה של דוד ושלש שני' שכבר עברו למלכו' שלמה לא ישארו כי אם שש שנים למלכות שאול ולימי שפוט שמוא' את כל ישרא'.

וכבר ידמה כי ממשלת שמואל ושאול היתה לכל הפחו' שלש עשרה שנה כי עשרים שנה עמד הארון בקרית יערים לכל הפחות וכבר עברו שבע שנים ושש חדשים למלכות דוד ושבעה חדשים היה ארון י"י בשדה פלשתי' וכשארו יותר משלש עשרה שנה ממיתת עלי עד מלכות דוד עם שכבר אפשר שהארון היה בקרית יערי' יותר מעשרים שנה אך אחר שעברו עשרים שנה נהו כל ישראל אחר י"י ולזה ידמה לפי מה שאחשוב שרוב שני השעבוד נכללים בשנות שמשון ועלי כי בימי שמשון היו הפלשתים מושלים בישראל כמו שנזכר שם והנה נראה כי מבנין הבית הזה ר"ל מהתחלת בנינו עד התחלת בנין בית שני היו גם כן ארבע מאות ושמנים שנה:

השמנה עשר הוא מה שהודיענו מצורת הבית שבנה לשם י"י כי ממנו נעמוד על סודות נפלאים מחכמת הנמצאות והנה היה ההיכל והוא הקדש וקדש הקדשים עמו ששים אמה ארכו ורחבו עשרי' אמה והנה היה האורך והרוחב כפל מה שהיה מן הארך והרחב באשר עשה משה במדבר ואולם הגובה בלתי שומר זה היחס כי הוא היה שלשים אמה ושם היה עשר אמות אלא שלזאת הסבה עשו תקרה בדביר בגובה עשרים אמה באופן שיהיו הארך והרחב והגובה שוים בקדש הקדשים בבית המקדש כמו שהיו שוים במשכן שעשה משה ובזה האופן גם כן שם התקרה התחתונה בהיכל גבוהה עשרים ובזה היה ענין תמונת הקדש וקדש הקדשי' בבית המקדש מתדמה לענין תמונתו במשכן ר"ל שכל אחד מאלו המרחקים היה במקדש בכפל שיעורו במשכן וראוי שתדע כי כבר היה בנין הבית מאבני' שלמות ולא תהיה בהם פגימה וחסרון להעיר על שלמות השם ית' אשר זה הבית נבנה לשמו ולזאת הסבה גם כן היו באות שם האבנים שלמות עד שלא נשמע בבית מקבות וגרזן וכל כלי ברזל להורות על שאין הנעשה לו זה חסר קנין שום שלמות. והנה היה קדש הקדשים שוה בכל רחקיו להעיר על שהשלמות התכליתי שהוא מעיד עליו הוא מגיע בשווי בדעות ובמדות. והנה היה אולם על פני היכל הבית להוסיף במעלת הבית ויפיו אל האנשים עם שכבר היה ראוי שיהיה אמצעות בין חצר הכהנים ובין הקדש כי ראוי שיהיה כמו אמצעי בין המדרגה השפלה והעליונה ממנו ואף על פי שאינו אמצע על דרך האמת ולזה לא היתה מחיצה מבדלת בינו ובין חצר הכהנים. והנה עשה לבית והוא ההיכל חלוני שקופים אטומים להעיר על שמקום ההשקפה הוא מתחלת הענין אטום עד שידריך האדם עצמו אל לקיחת ההקדמות וההתחלות ומהם יתישר לפתיחת החלונות לראות האור הבהיר הוא אור השכל. ואולם היציעים שבנה סביב לבית היו שלשה זה על זה כי כן ענין ההשגות והעליון רחב מאשר תחתיו כי ההשגה העליונה רחבה וגדולה מאשר תחתיה כשנעיין בחלקי העולם השפל והאמצעי והעליון. והנה היו עולים מן השפלה אל האמצעית ומן האמצעית אל העליונה כי כן דרך ההשגות האלו ומי שיקחם על זולת סדרם ישיגהו שבוש בהכרח והנה לא היו העליות במעלות שיקפצו וידלגו בהם ממדרגה למדרגה אבל היו בדרך סבוב יעלה האד' בו בזולת מעלות להעיר בשיגביה שכלו מעט מעט בהדרגה ולזאת הסבה לא היו מעלות בכבש המזבח. והנה צייר בקירות ההיכל והדביר והוא מה שהיה מהם על התקרה התחתונה ציורי כרובים ותימורות והם כדמות כפתורי המנורה ופטורי ציצים והם בדמיון הגביעים המשוקדים והפרח אשר במנורה. והנה הכרובים הם משל לשכל ההיולאני והתימורות ופטורי ציצים הם הטוענים אשר הוא רועה בהם כמו שבארנו בבאורנו לשיר השירים ובדבר המנורה והנה עשה זה לקדש ולקדש הקדשים כי שניהם מעידים על זה השלמות אך הראשון מעיד על ההכנ'. והשני והוא קדש הקדשים מעיד יציאת ההכנה לפעל. ואולם בכותלי ההיכל תחת התקרה התחתונה צייר ציורים פקעים ופטורי צצים והם בדמות כפתורים וגביעים משוקדים ופרחים לסבה בעינה אשר היו אלו הציורים במנורה אך למעלה מהתקרה התחתונה היו שם עם זה כרובים להעיר על השכל הלוקח מהמוחשות ההתחלות כמו שבארנו בדברי התורה אמנם תחת התקרה לא צייר תחלה רק מה שיעיר על ההשגות החושיות. וידמה שהיה הגובה שבין התקרה התחתונה והעליונה עשר אמות להעיר על מספר מדרגות הנבדלים שהם עשר והעשירי קדש וכבר עמדנו על מציאותם מפני זה השכל הנמצא בנו אשר בעבורו נויירו שם כרובים בכותלים. והנה צפה זהב ההיכל והדביר לסבה בעינה אשר בעבורה היו הכלים אשר שם כלם מזהב או מצופים זהב וכבר בארנו הסבה בזה במלאכת המשכן בבאורנו לדברי התורה. והנה היה מצופה עצי ארז תחלה ואחר כך מזהב כי לא יתכן שיצפו האבנים זהב עם שהתמונות שהיו מצויירות שם היו יותר נאות לציירם בעצי הארז משיציירום באבנים והיה הציור בהם יותר קיים שלא ישבר כשיצפוהו זהב והנה עשה בדביר שני כרובים גדולי' אין פניהם איש אל אחיו והיו נוגעים בכנפיהם על הארון ועל הכרובים אשר על הכפרת שהיו פניהם איש אל אחיו להעיר שבסוף הענין לא יהיו פניהם איש אל אחיו אך יתדבק האחד עם האחר דבוק מה והוא דבוק קצה כנף זה בקצה כנף זה וראוי שתדע כי אחר המות לא יקבל שפע השכל ההיולאני מהשכל הפועל אבל יעמד על מה שהשיגו ובו ידבק דבקות מה בשכל הפועל כמו שבארנו בראשון מספר מלחמו' י"י ואין ראוי שתחשוב מזה שיהיו אלו הכרובים במדרגה אחת מפני היותם בצורה אחת וכנפיהם פרושות באופן אחד כמו שלא יחשב היות צורת הכרובים אשר פניהם איש אל אחיו באופן אחר שיהיו שניהם במדרגה אחת ואמנם אמרנו זה לפי שכבר בארנו בראשון מספר מלחמות י"י שאי אפשר שישב

הסכל הנקנה במדרגת השכל הפועל ושם בארנו שהשכל הנקנה נשאר אחר המות והוא נצחי בהפך מה שאמרו הפילוסופים בזה והנה בזה המקום העיר הערה מבוארת שהשכל הנקנה נצחי והנה היה גובה אלו הכרובים עשר אמות להעיר על עשר מדרגות הנבדלים שהעשירי מהם קדש והוא השם ית'. והנה היו לפתח הדביר דלתות עצי שמן לפי מה שאחשוב בעת ההיא להעיר ששם האור והוא אור השכל ולזה עשה אותם מעץ שמן שהוא מוכן אל שיתפשט בו האור בקלות נפלא ולזה לא עשה כן לדלתות ההיכל. והנה צייר בדלתות ההיכל והדביר כרובים ותימורות ופטורי צצים כי הם הפתחים לכל אלו ההשגות והנה ההשגות החושיות הם גם כן מכוונו' לזאת הסבה בעינה ולזה היו גם כן הכרובי' בדלתות ההיכל. והנה בנה החצר הפנימית והיא חצר הכהנים סביב שלשה טורי גזית וטור כרותות ארזים עליהם הנה השלשה טורים התחתונים היו מורים על מציאות הצורה הדוממית וטור הארז על הצורה הצומחת אשר איננה ערומה מהצורה הדוממית. והיו הטורים ארבעה להעיר על היותם מהיסודות הארבעה וקורבת מדרגתם מהם. ובמזבח הנחשת אשר שם היתה העולה על העצים להורות גם כן על הנפש החיונית ושהיא לא תופשט מהצומחת כמו שזכרנו בפרשת ויקרא. והנה היה כל מה שהיה מתתכת בחצר הכהנים מנחשת לסבה בעינה אשר היה זה כן במשכן. והנה עשה מהשלחנות עשר ומהמנורות עשר לפי שמספר העשר מורה בעצמו על מציאות הש"י כמו שזכרנו במקומות רבים מבארנו לדברי התורה כאילו העיר בזה כי אלו הצורות אשר יעירו עליהם השולחן והמנורה הם כלם שופעות מהשם ית' באמצעות שאר הנבדלים. והנה קרא הפתח החמישי פתח הדביר והרביעי פתח ההיכל לפי שחצר הכהנים היה מעיר על שלש צורות והם הדוממית והצומחת והחיונית ופתח ההיכל על הרביעית והיא המדברת ופתח הדביר היה מעיר על צורה חמשית באופן מה והיא השכל הנקנ'.

והנה עשה באולם שני עמודים נחשת וקרא העמוד הימני יכין והשמאלי בועז העיר בזה כי שתי הצורות שהם הדוממית והצומחת או הצומחת והחיונית האחת מכינה לקבול הצורה האחרת והיא הנקראת יכין והאחרת היא המושלת ולה התוקף והעוז וממנה יסודרו פעולות הנמצא ההוא עם שאלו הנמצאים הם צורות רוצה לומ' הצומחת והחיונית יקבלו רושם יותר חזק מתקופות השמש יותר ממה שימצא זה באדם ולזה תמצא בצמחים שבהיות השמש בפאת ימין לא יעשו ס פעלותיהם אך יקנו מזה הכנה לתת פרים בהיות השמש בפאת צפון ואז ימצא להם חוזק הפעלות וכן תמצא בב"ח שהם יתעברו על הרוב בהיות השמש לפאת צפון אך בהיותו בפאת דרום תתחדש להם קצת הכנה ואין הנה מקום באור אלו הדברים. והנה היה רחב העמודים ארבע אמות להורות על קרבת אלו מטבע ארבע היסודו' ולזה גם כן היה עביים ארבע אצבעות ולזה גם כן היה על הכותרות מעשה שושן באולם ארבע אמות. והנה היתה קומת הכותרות חמש אמות לסבה בעינה אשר היתה מספר החמשה בחצר המשכן כמו שבארנו שם והנה היתה קומת העמודים עם הכותרו' בקרוב כמו גובה מזבח הנחשת עם גובה המערכה שעליה יוממו כתחי העולה כי היה גבהם לפי מה שבארנו כמו אחת ועשרים אמה וגבה מזבח הנחשת היה עשרים אמה כמו שנזכר בספר דה"י. והנה היו בכל כותרת שתי גלות להעיר שאלו הנמצאים יקבלו הצורה העליונה באמצעות קבולם השפלה ממנה. והנה היו שם בשתי גלות הכותרת שבעה גדילים כי עם שהם מורים על מדרגת הצורו' בכללם שהם שבעה והשביעית היא קדש הנה בזה עוד הערה למספר הארבעה כי בכל גלה היו שלשה גדילים ואחד במקום דבוק הגלה העליונה בתחתונה. והנה העמודים שהיו בגלה העליונה ועליהם מעשה שושן והרמונים שהיו בתחתונה הנה זה כלו מורה על מציאו' הנפש הצומחת כי הוצאת השושן והפירות לא יתכן שיתחדש מן החום לבד כמו שבאר הפילוסוף. והנה הרמונים שני טורים וכן הענין בעמודים לפי שבזה הורה על שני מינים מהנפש הצומחת האחד בצמחים והאחר בב"ח מחובר עם המרגשת ובכלל הנה היה זה להעיר על הצורה המכינה ועל הצורה שהיא שלמות לה. והנה היו הרמונים מאה בטור אחד מהם להעיר על רבוי מיני הצמחים והב"ח והתחלפותם שהוא בהכרח מצד הצורה. והנה הים היה בזה השיעור כדי שיהיה נאות לרחוץ ושאר מה שהיה בו ידמה שיאמר שכבר נעשה לנוי לבד ואפשר שנאמר כי מפני שנעשה לטהרה שם בשיעורו מה שיעיר על מציאות העשירי שהוא קדש כי לו לבדו הטהרה השלימה ולזה היה עשר אמות רחבו והיו מהפקעים תחת שפתו עשר באמה גם כן לזאת הסבה. והיה גבהו חמש אמות לסבה אשר היה מספר החמש באלו הדברים אשר בחצר הכהני' והנה היה מרובע מלמטה ועגול מלמעלה כי הטמאות תהיינה מצד החומר אשר יסודותיו ארבעה והטהרה תהיה מצד הצורה וההתבוננות בה כמו שבארנו בספר ויקרא והצורה היא קושרת יסודות החמר ומקיפה בהם ולזה היה העגול מעיר עליה. והיו בה שני טורים פקעים להעיר על הצורה המכינה ועל הצורה אשר בה יהיה הנמצא מה שהוא והיא ה המשלמת אותו. והנה היה בפקעים צורת בקר כמו שזכרנו להעיר על מציאות הנפש החיונית כי מה שהיה בחצר הכהנים מעיר על הצורה הדוממית והצומחת והחיונית כמו שזכרנו. והנה היו שנים עשר בקר כמו שנאמר הים להעיר על שהכחות השופעות מהעליונים בשנים עשר המזלות מנהיגים היסודות וקושרים אותם ועשה להם דמות בקר בדמיון מה שאמר יחזקאל פני שור בדבר החיו' עם שכבר העיר בזה בצורה החיונית. והנה היה עביו ארבע אצבעות כמו הענין בעמודים להעיר על מה שמעיר עליו מספר הארבעה אשר הוא סבת הטומאה והוא החומר. והיה עם הפקעים בשפתו ציור פרח שושן להעיר עם זה על הנפש הצומחת והנה היה מספר הארבע במכונות בארכם וברחבם ובקומתם והיו ארבעת אופנים מתחת להעיר על מציאות היסודות שהם סבת הטומאה ולזאת הסבה היו שם ארבעת כתפות דבקות בהם לוחות המכונות. והיו על המסגרות אשר בין השלבים צורות אריות וצורת בקר וצורת כרובים להורות על שאלו הצורות הם עלולות מצורות החיות אשר פניהם פני אריה ופני שור ופני הכרוב כמו שזכר יחזקאל כאילו יעיר בזה שבנפש השכלים ימצאו אלו הצורו' ביותר נכבד שבמציאותם וזה כי האריה הוא המושל בחיות והנכבד שבהם והשור בבהמות וכבר בארנו אמתת זה בראשון ובחמשי מספר מלחמות יי'. והיה פיה עגול לסבה בעינה אשר היה פי הים עגול כי הכיורים היו גם כן לטהרה. והיה הכל מחובר ומדובק בעצמו לא במלאכ' להעיר על הדבוק שהוא מצד הצורה כי הוא יעיר על מציאות הצורה והמשל כי אם תכרת אבר אחד מב"ח ותדביקהו במלאכה יעדר ממנו פועל הצורה וזה עדות על שזה ההתאחדות לא יהיה אם לא מצד הצורה. והנה היה גובה האופנים אמה וחצי האמה ולמעלה מהמכונה היה גובה אמה וחצי אמה ועם גובה המכונה יהיו שבע אמות וישלם בזה מספר השבעה אשר הוא מעיר בעצמו על מציאות כל הצורות ולזאת הסבה היו מספר המכונות עשר וכן הענין במספר הכיורות והיו חמשה מימין וחמשה משמאל לסבה אשר נמצא מספר החמש' במה שהיה בחצר המשכן עם שמספר החמשה מעיר על התכלית מה שהחמר כחיי עליו מן הצורו' כי החמישית היא השכל הנקנ' כמו שקדם. והיה מספר הארבעה לכיור לסבה שזכרנו בכל מספר הארבעה שהיה נמצא בזה המקום ולפי שהכיור היה יותר נכבד מהם אם מצד מה שבוייר בו מהדברים אם מצד שאינו בא על טומאה כמו הענין בים הושם היה בצד היותר פחות והוא הצד המזרחי דרומי. והנה לא רצה המלך שיעשה חירם דבר מהדברים אשר בהיכל ובדביר ואע"פ שהוא היה בקי במלאכת הזהב כמו שנזכר בספר דברי הימים מפני עוצם קדושת מה שבהיכל ובדביר כי חירם לא היה ישראלי אבל היה צורי ולזה לא עשה חירם כי אם כלי הנחשת ולא עשה כלי הזהב:

התשעה עשר הוא להודיע שהוא ראוי שיעשה האדם מלאכת השם וחפצו בזריזות נפלא יותר מזריזותו על חפציו הלא תראה כי שלמה המלך עשה את בית יי' בשבע שנים וביתו עשה בשלש ע עשרה שנה:

העשרים הוא להודיע שראוי לכל אד' שישתדל לזכות בשיעשה מקניניו מה שהוא לכבוד הש"י הלא תראה כי שלמה אף על פי שהיו לו הקדשות רבות לבנות הבית אחר שיהיה נבנה משלו וישארו ההקדשות לש"י ולזאת הסבה ג"כ עשה מביתו כל עבודת בית המקדש בתמידין ומוספין וקרבנות צבור וקטורת הסמים ושמן למאור ושאר הענינים הצריכים לעבודת הבית:

העשרים ואחד הוא להודיע עוצם כפלאו' הש"י ועוצם הראו' שכינתו בבית המקדש עד שכבר ספר שבצאת הכהנים מן הקדש הענן מלא את בית יי':

העשרים ושנים הוא להודיע שהמברך ראוי שיהיו פניו כנגד ה המתברכין ולזה אמ' ויסב המלך את פניו ויברך את כל קהל ישראל ולזאת הסבה צריך בברכת הכהנים שיהיו פניהם כלפי העם:

העשרים ושלשה הוא להודיע שראוי לברך את השם ית' על הטובה ולתת לו תודה כעל כל אשר גמל מהטוב כי עם שזה דבר ראוי בעצמו הנה עוד בו תועלת להיישיר האדם אל שהטובו' כלם הם עלולות מהש"י ולזה ספר שברך שלמה את יי' על אשר קיים הייעוד הטוב שייעד לדוד אביו מענין המלוכה לבנו ובנין הבית על ידו:

העשרים וארבעה הוא להודיע שהתפלה ראוי שתהיה באופן שישלם הדבקו' למתפלל עם השם ית' כי אז תהיה התפלה נשמעת יותר ולזה תמצא שכבר התפלל שלמה במקום שישלם בו הדבקות בש"י יותר והוא לפני מזבח יי' שהיה המקום נבחר לידבק בו השפע האלהי עד שאמר יעקב בו מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים כמו שזכרנו בסוף ספר שמואל ולזה קרא אברהם שם המקום יי' יראה ולזאת הסבה גם כן הקדים שמוא לשבח הש"י קודם התפלה כי בזה ישלם לו יותר הדבקות בו ולזה ספר שכרע על ברכיו לפני מזבח יי' ופרש כפיו השמים והקדים ואמר יי' אלהי ישראל אין כמוך וגו' לשבח הש"י תחלה וכבר נכפל זה השורש בתפלתו זאת כמו שבארנו בבאורנו לזאת הפרשה:

העשרים וחמשה הוא בדעות והוא להודיע שהאלוה אחד והוא מנהיג השמים והארץ לא כמו שאמרו המאמינים בשניות לפי שהם יאמרו שהדברים המתחלפי' ראוי שתהיינה התחלותיהם מתחלפו' ולפי שהדברים השפלים נפסדים והשמים בלתי נפסדים הנה ראוי שתהיה ההתחלה אחת לשמי' וההתחלה אחרת לארץ וכבר זכר שלמה שאין הענין כן במה שאמר

אין

אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ביאר בזה שהוא אלוה בשמים ממעל ועל הארץ מתחת והנה עשה בזה כמו התחלת מופת הנחתו שאמר הם אלהים בשמים הם אלהים על הארץ כי אמתנו נראה מהשמים כחות שופעו׳ בארץ וזה לאות שהמניעים ההם מנהיגים גם כן אלו הדברים השפלים וזה ממה שהוא מבואר נגלה ר״ל שיש כאן כחות שופעות מהגלגלים לאלו הדברים השפלים ומזה יתבאר היות לאלו הדברים המתחלפים התחלה אחת במספר:

העשרים וששה

הוא להודיע שהש״י משגיח בעבדיו הדבקי׳ בו השגח׳ פרטית ובזאת ההשגחה ישפיע להם טובות ואם אינם מסודרות להם משאת העליונים ולזה אמר שלמה אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת שומר הברית והחסד לעבדיך ההולכים לפניך בכל לבם כבר באר בזה שאין כח במניעים המסודרים ממנו שהם מנהיגים בשמי׳ ובארץ לעשות זה כי לא ישנו את תפקידם אך הש״י לבדו שליט לעשות זה:

העשרים ושבעה

הוא להודיע שהדברים שייעד הש״י אשר אי אפשר בהם מזולת השגחה פרטית הנה יהיה בהם תנאי בהכרח והוא שיהיה המקבל ראוי ולזה תמצא שזכר כי במה שייעד השם ית׳ לדוד שלא יכרת לו איש מעל כסא ישראל היה תנאי והוא אם ישמרו בניו את דרכם ללכת לפני הש״י כאשר הלך דוד לפניו:

העשרים ושמנה

הוא להודיע שהתפלה על כל הברכים הן ברכי רבי׳ הן ברכי יחיד ראוי שתהיה בבית המקדש או נכח בית המקדש ואז תהיה יותר נשמעת וזה מבואר מדברי תפלת שלמה ומתשובת הש״י לו עליה ולזאת הסבה מצאנו בדניאל שהיה מתפלל כנגד ירושלם תמיד ומזה המקום נתישב פסק ההלכה להתפלל תמיד כנגד בית המקדש:

העשרים ותשעה

הוא להודיע שלא תועיל התפלה על הדברים הבאים בסבת החטא אם לא תקדם לה התשובה בכל לב ובכל נפש ולזה אמ׳ אשר יחטאו לך ושבו אליך והודו את שמך והתפללו והתחננו התפלה והתחנה וכבר התבאר שהתשובה הזאת ראוי שתהיה בכל לבם כי בזולת זה לא תקרא תשובה וכבר אמ׳ גם כן ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו ואמר גם כן ועשית משפטם ר״ל שיתן להם הראוי להם לפי מה שהם בו:

השלשים

הוא להודיע שאשר הוא יותר המעלה ראוי שיהיה יותר שפל בעיניו לש״י ולזה תמצא שזכר כי שלמה כרע על ברכיו לפני הש״י תמיד עד כלותו התפלה ומזה למדו שהמלך כשמתפלל כיון שכורע שוב אינו זוקף עד שישלים תפלתו:

השלשים ואחד

הוא שאשר יש לו להודות הש״י על טוב הגיע לו לבדו ועל טוב הגיע לו ולזולתו יודנו תחלה על טוב הגיע לו לבדו ולזה תמצא כי שלמה הודה הש״י תחלה על הטוב שהגיע לו לבדו מענין המלכות ובנין בית המקדש ואחר כן הודה אותו על הטוב שהגיע לו ולישרא׳ והוא אמרו ברוך יי׳ אשר נתן מנוחה לעמו ישראל והמשיך לזה התפלה שיעירם השם לשמור מצוותיו כדי שתתמיד להם זאת הטובה כמו שהמשיך להודאתו על הטוב שהגיע לו לבדו התפלה להתמדת הטוב ההוא:

השלשים ושנים

הוא להודי׳ עת חנכת הבית ומספר ימי חנכת הבית והנה היה אחר שהקיפו שבעת ימים לחג החדש השביעי באופן שנשלם בכר מה לחג החדש השביעי והנה היו ימי החג שבעה להורות על הערת השבעה והראשון מהם היה קדש והיה מספר ימי חנכת הבית שבעה לזאת ההערה בעצמה והיו סמוכים לשבעת ימי חג הסוכות באופן שיהיו שבעה ושבעה לסבה בעינה שבארנו בפרשת פינחס שהיו הקרבנות שבעה ושבעה והנה היה זה בעת שמעיר על השגת השלמו׳ ביותר שלם שבפנים כמו שבארנו בפרשת פנחס להעיר על שלמות הבית הזה וההערות הנפלאות אשר בו ובכליו:

השלשים ושלשה

הוא להודיע שוכם השגחת הש״י על ישראל ולזה תמצא כי מפני שסערה החכמה האלהית שסלמה יחטא לש״י וזרעו אחריו ויהיה זה סבה לחרבן הבית ולגלות ישראל מעל אדמתם הפליג להזהירו על זה במה שאמר לו בנראה אליו שנית כדי שיהא נשמר לי״י וצוה את בניו ואת ביתו אחריו לשמור דרך יי׳ ולזה הודיעו דבר גלו׳ ישרא׳ מהארץ וחרבן הבית אם לא ישמרו דרך יי׳ הוא ובניו וכבר היה גם כן דבר יי׳ אל שלמה בעת בנותו להזהירו לשמור כל מצות השם ית׳ ולזאת הסבה בעינה גם בעת שחטא לי״י הודיעו הש״י העונש שיביא על זרעו בעבור זה החטא כדי שישוב לתקן

המעוות ולא נכנע מפני זה להוכיח את נשיו גם לא צוה את בניו אחריו לשמור דרך יי׳ והיה זה סבה לגלות ישרא׳ מהארץ ולחרבן הבית:

השלשים וארבעה

הוא להודיע שאין ראוי למלך להמעיט ארץ ישראל אבל להרחיבה וכאשר יביא ההכרח לתת ממנה ראוי שיתן מה שהוא יותר מעט התועלת ולזה ספר שהעשרים עיר שנתן שלמה לחירם היו ארץ כבול ואף על פי שכבר נתן לו חירם עיירות אחרות כמו שנזכר בספר דברי הימים:

השלשים וחמשה

הוא להודיע שכל מה שעש׳ שלמ׳ וסדר בבנין וביתר הענינים אשר שם היה הכל בחכמה כמו שזכר זה בספור מלכת שבא מדבריה ואחשוב כי כסא המלך היו בו שש מעלות להעיר שהשגתו וחכמתו תתפשט במה שתחת המדרגה הטבעית מן הצורות והיא הש״י כי לא יושב מבד עוכם מדרגתו ואמנם ישיג האדם חלק מה מנימוס הנמצאות וסדרם ויושרם ובזה ישתתף אל הנבדלים אשר תחת הש״י כי הם משיגים גם כן חלק ממנו אא שהאדם גם כן לא יתכן שיגיע להשגתם כמו שבארנו בחמשי מספר מלחמות יי׳ והנה היו אריות כראים על מעלות הכסא ועל ידותיו כדי שיראו ממנו יותר כי זה הכרחי למלך ובזה יגיע התועלת ממנו אל העם אשר תחתיו לשמרם שלא יזיקו קצתם לקצת ליראתם מהמלך:

השלשים וששה

הוא להודיע עוכם החכמה האלהית במה שהזהירה המלך שלא ירבה לו סוסים ולא ירבה לו נשים כי שלמה עם היותו חכם שבאנשים נכשל בזה כי מחשקו להרבות סוסים היו באים סוחרי המלך שם לקנות לו סוסים ואחשוב גם כן שזה היה סבה להתחתן עם פרעה מצורף אל מה שהיה הומה לרבוי הנשים וזה היה סבה אל שהטו את לבבו באופן שהעלים עיניו מהם והניחם לעבוד אלהים אחרים והיה זה סבה אל שנחלקה מלכות בית דוד וזה היה סבה להעשות עגלי הזהב אשר היה סבה כל זה בסוף להכרית ישראל מעל אדמתו ולהחריב בית המקדש:

השלשים ושבעה

הוא להודיע שתכף שחטא שלמה לי׳ הוכיחו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם כאשר ייסר את בנו כמו שייעד לדוד בספר שמואל ולזה ספר שתכף זה הקים יי׳ שטן לשלמה הדד האדומי ורזון בן אלידע:

השלשים ושמנה

הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתגאה מפני היותו קרוב למלכות להטיח דברים כנגד המלך הלא תראה כי מפני הדבור שאמר ירבעם כנגד שלמה היו עליו אימו׳ מות עד יום מות שלמ׳ ולא הועיל לו בזה הענין השררה אשר מנהו המלך עליה ובעבור הדבור מהייעוד שיעדו הנביא שימלוך על עשרת השבטים לא היה לו להתגאות כנגד המלך פן יסיר סכלותו ממנו הטוב ההוא הלא תראה כי דוד אף על פי שיעדו שמואל שימלוך על ישראל לא נתגאה על שאול וגם בנפלו בידו בעת שהיה רודפו חלק לו כבוד בדבריו ולא הניח איש מעבדיו להרע לו:

השלשים ותשעה

הוא להודיע שראוי לאדם לעשות בחכמה מעשיו כפי מה שאפשר ולא יקצר בזה מפני היותו שלוח מהשם ית׳ כי השם ית׳ יבקש תמיד בדברים הסבות האפשריות כאשר היה אפשר זה ולזה תמצא שפחד שמואל ואמר איך אלך ושמע שאול והרגני ולזה תמצא שכבר המתין אחיה שיצא ירבעם מירושלם קודם שיגיד לו יעוד המלוכ׳ כדי שלא ישמע איש דבריהם ולזה גם כן המתין לדבר עמו בשדה כדי שיוכלו לראות אם יש איש שיוכל לשמוע דבריהם וכאשר ראה כי אין איש אז הגיד לו זה כי אם היה מגיד לו זה במקום רואים היה הדבר מגיע אל המלך ויהיו מפני זה הנביא וירבעם בסכנה ויהיה זה כלי אל שלא תתקיים הנבואה כי המלך ישתדל בכל עוז אם ידע זה להמית את ירבעם ולא יועילהו ברחו אל מלך מצרים כי יש כח למלך לתת שחד רב למלך מצרי׳ להמיתו והנה לא היה ירבעם באופן מהמעלה שתדבק בו ההשגחה הפרטית להצילו:

הארבעים

הוא להודיע שכבר תשוב המלוכה בכללה לזרע דוד וכבר למדנו זה מאמרו ואענה את זרע דוד למען זאת אך לא כל הימים ולפי שזה לא היה כלל לא בבית ראשון ולא בבית שני כי לא שבו שם כי אם יהודה ובנימין ידענו שעוד ימלוך מלך לדוד על כל ישראל ואותו המלכות לא יסור לעולם כמו שהתבאר מדברי דניאל:

רדק

כי שכם בא כל ישראל · שכם היה משבט אפרים ונראה כי הנבואה אשר אמר אחיה השילוני לירבעם נודעה לפי שלחו ישראל וקראו לו ובקשו למצוא עלילה להסב המלוכה אל ירבעם לפיכך לא רצו לבא לירושלם אלא באו לשכם שהוא מאפרים וירבעם מאפרי' והוצרך רחבעם לבא שכם · ובדרש שכם מזומן לפורענות בשכם ענו את דינה בשכם מכרו את יוסף בשכם נחלקה מלכות בית דוד: וישלחו ויקראו לו · וכבר שלחו וקראו לו ויהי כשמוע ירבעם מה שלחו לו בא ממצרי' ובא הוא וכל קהל ישרא' בשכם ודברו אל רחבעם אם ירצ' למלוך עליהם שיקל העול מעליהם: אביך הקש' · במס שהיה מעלה עליהם בכל שנה ואף על פי כן לא היה להם להתרעם כי השלוה גדולה היו בימיו וכל המס היה נקל עליה' כי לא עבר עליהם שבט אויב בימיו אלא סבה היתה מאת האל לבקש לרחבעם עלילה כדי שיפרדו ממנו וימליכו ירבעם: בהיותו חי' למה הוצרך לומר בהיותו חי ידוע הוא בהיותו חי היו עומדי' לפניו לא בהיותו מת אלא אף כשמת שלמה הראו עצמם שהיו עומדים לפני שלמה כמו אם היה חי בתתם עצה הגונה לרחבעם בנו: איך אתם נועצי'. פי' איך אתם נועצים בעצמכם אם באתיו לתת לי עצה: תהיה עבד · שתהיה נכנע להם ותענם כרצונם: ועניתם · כתרגומו ותעניגון מלין טבן ותמליל עמהון פתגמין תקנין וגם הוא משמעו העברי כי טעם ועניתם דבק עם דברים טובים: ויעזוב · שלא ישרה עצתם בעיניו: אשר העומדים לפניו · אשר הם עומדים לפניו כלומר עזב עצת הזקנים העומדי' לפני אביו ולקח עצת הילדי' העומדי' לפניו: קטני עבה · האבר הקטן שבי עבה ממתני אבי ומלת קטני קשה בדקדוק כי אם היה מגזרת קטן משפטו קטני כמו מן גדול גדולי אלא כשאר הקמץ בחוף כמו שהיה טרם התחברו אל הכנוי כמו שאמר מן בגוד בגודה אחותה ומן שלים בדקר שליםו והדומי' להם שנשארו על תנועתם והנה כבלע בדגש ושב החולם לקמץ בחטף ועניני יותר יש לי כח ואומץ ממה שהיה לאבי ולמה אקל עולכם: עבה · פועל עבר לזכר במשקל עשה ויש לפרשו תאר לנקב' ויהיה תאר לאצבעו הקטנה ובא האצבע זכר ונקבה הזכר כנגד התואר הקטן וי"ת חלשותי תקיף מעולימותיה ד ראבא: העמים · ענין משא כמו ויעמוס איש על חמורו: בשוטי' · ת"י בשרביטין וכן שוט לסוס ועקרבי' קשים מהם שהם עוקצי' בקוצים שבהם וי"ת במרגנין: ויבו ירבעם · כתוב בוי"ו וקרי באל"ף ואחד הוא כי אותיות אהו"י מתחלפות: ולא

ויבאו י"א מלין כתיב ו' בסוף תיבותא ולא קרינן וסי' ויאמרו איש ישראל אל החוי · ויאמרו איש יש' אל גדעון משל בנו · רצ"ע · ויאמרו אל העם עברו · ויאמרו שמואל אל שאול הרף ואגידה · משוה רגליו באילות · ויבאו ירבעם וכל קהל ישראל וידברו · ויבאו רחבעם ירושלם ויקהל · ויבאו ירושלם ויפרץ בחומת דיהואש ·

תרגום

ואזל רחבעם לשכם ארי לשכם אתו כל ישראל לאמלכא יתיה: והוה כד שמע ירבעם בר נבט והוא עד כען במצרים דערק מן קדם מלכא שלמה ויתיב ירבעם במצרים: ושלחו וקרו ליה ואתא ירבעם וכל קהל ישראל ומלילו עם רחבעם למימר: אבוך אקשי ית נירנא ואת כען אקיל ית פולחנא דאבוך קשיא ומניריה תקיפא דיהב עלנא ונפלחינך: ואמר להון איזילו עוד תלת יומין ותובו לותי ואזלו עמא: ואתמליך מלכא רחבעם בסביא דהוו משמשין קדם שלמה אבוהי כד הוה קיים למימר אכדין אתון מתמלכין לאתבא ית עמא הדין פתגמא: ומלילו עמיה למימר אם יומא דין תיתעליב לעמא הדין ותפלחנון ותעניגון מילין טבן ותמליל עמהון פתגמין תקנין ויהון לך עבדין כל יומיא: ושבק ית מלכא דסביא דימלכוהי ואתמליך בינקיא דרביאו עמיה דמשמשין קדמוהי: ואמר להון מה אתון מתמלכין ונתיב פתגמא ית עמא הדין דמלילו עמי למימר אקיל מן נירא דיהב אבוך עלנא: ומלילו עמיה ינקיא דרביאו עמיה למימר כדין תימר לעמא הדין דמלילו עמך למימר אבוך אתקף ית נירנא ואת אקיל מיננא כדין תימר להון חלשותי תקיפא מעולימותיה דאבא: וכען אבא רמא עליכון ניר תקיף ואנא אוסיף על נירכון אבא רדא יתכון בשרביטין ואנא אירדי יתכון במרגנין: ואתא ירבעם וכל עמא לות רחבעם ביומא תליתאה כמא דמליל מלכא למימר תובו לותי ביומא תליתאה: ואתיב מלכא ית עמא פיתגם קשי ושבק ית מלכא דסביא דימלכוהי: ומליל עמהון כמלכא דינקיא למימר אבא אתקיף ית נירכון ואנא אוסיף על נירכון אבא רדא יתכון בשרביטין ואנא אירדי יתכון במרגנין:

מלכים א יב

יב וילך רחבעם שכם כי שכם
בא כל ישראל להמליך אתו: ויהי
כשמע ירבעם בן נבט והוא עודנו
במצרים אשר ברח מפני שלמה
המלך וישב ירבעם במצרים:
וישלחו ויקראו לו ויבאו ירבעם
וכל קהל ישראל וידברו אל רחבעם
לאמר: אביך הקשה את עלנו ואתה
עתה הקל מעבדת אביך הקשה
ומעלו הכבד אשר נתן עלינו
ונעבדך: ויאמר אליהם לכו עד
שלשה ימים ושובו אלי וילכו העם:
ויועץ המלך רחבעם את הזקנים
אשר היו עמדים את פני שלמה
אביו בהיתו חי לאמר איך אתם
נועצים להשיב את העם הזה דבר:
וידבר אליו לאמר אם היום תהיה
עבד לעם הזה ועבדתם ועניתם
ודברת אליהם דברים טובים והיו
לך עבדים כל הימים: ויעזב
את עצת הזקנים אשר יעצהו ויועץ
את הילדים אשר גדלו אתו אשר
העמדים לפניו: ויאמר אליהם
מה אתם נועצים ונשיב דבר את
העם הזה אשר דברו אלי לאמר
הקל מן העל אשר נתן אביך עלינו
: וידברו אליו הילדים אשר גדלו
אתו לאמר כה תאמר לעם הזה אשר
דברו אליך לאמר אביך הכביד את
עלנו ואתה הקל מעלינו כה תדבר
אליהם קטני עבה ממתני אבי:
ועתה אבי העמיס עליכם על כבד
ואני אסיף על עלכם אבי יסר
אתכם בשוטים ואני איסר אתכם
בעקרבים: ויבו ירבעם וכל העם
אל רחבעם ביום השלישי כאשר
דבר המלך לאמר שובו אלי ביום
השלישי: ויען המלך את העם קשה
ויעזב את עצת הזקנים אשר יעצהו
: וידבר אליהם כעצת הילדים
לאמר אבי הכביד את עלכם ואני
אסיף על עלכם אבי יסר אתכם
בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים:

ד"ה סכמת · ל' דסמי' · ל' רסמי' וסאר המלך שלמה · ג' · יר חס' · ג' חס' רין ותברו עכול · וידברו · ג' וחס' · ה' וחל · ז' חס' ויו · ויבא' · ט' חס' ק' כלי' · ג' וחס' · ז' חס' ויו · ד'

רלבג

וילך רחבעם שכם עד ושכב אחאב עם אבתיו · וילך רחבעם שכם יתכן כי מפני שהיה ירבעם מאפרים בחרו ישראל שילך שם להמליכו כדי שיוכל ירבעם לבטוח שלא יהרגהו רחבעם על מה שאמר כנגד אביו וידמה שלזאת הסבה שלחו וקראו לו בני שבטו לחשבם כי עתה בעת המליכם רחבעם יקל להם להשיג עם רחבעם שלא ימית ירבעם והכ' היה גדול בעיניהם מפני שכבר היה ממונ' בימי שלמה על כל סבל בית יוסף ולזה גם כן שלחו וקראו לו. וידמ' שהיה מהש"י שיחשיבו אותו ישראל כל כך כדי שיהיה זה כלי לקיום הייעוד שייעד לו הש"י מדבר המלוכה: אביך הקש' את עלנו. ידוע כי המס שהעמיס שלמ' עליה' לכלכל את ביתו ולא יעדרו דבר למצטרך לו עד מאכל סוסיו שהיו רבים מאד עד שהיו לו ארבעים אלף אוריות סוסי' היה קשה וכבר מאד ועם כל זה היה טוב בעיני ישראל מרוב השלוה שהיו בה אך עתה שחלו לצמוח המלחמו' כמו שקדם מדבר בן הדד ורזון בן אלידע ולזה בקשו ישו' שיקל מעליהם מזה העמס קצת: בהיותו חי · ר"ל שהיו עומדים את פני המלך שלמ' להיות אנשי עצתו כל ימי היותו חי ולזה היה ראוי שילך אחר עצתם אך רוע עניניו היה סבה להפר עצת הזקנים הטובה וללכת בעצת הנערים הרעה למען תת המלוכה לירבעם כמו שייעד הש"י על יד אחיה השילוני: קטני עבה ממתני אבי · ר"ל האצבע הקטנ' שיש לי היא יות' גבוה ועבה ממתני אבי והרצון בזה כי בעת שמלך שלמה היה נער קטן כמו שקדם ועם כל זה עבדתם אותו בזאת העבודה ולזה ראוי שתעבדוני עבודה יותר חזקה ויותר קשה כי ירבעם היה בן ארבעי' ואחת שנה במלכו: בשוטים · בשבטים: בעקרבים · שבטים אשר בהם קוצים שנוקבים ומכאיבים וירצ' בזה שהוא יכביד להעמיס עליהם ויוסי' ליסרם במוסר יותר קשה מהמוסר שיסרם בו שלמה: והנה ביום השלישי שבו אליו העם בשכם וענ' להם קשות בעצת הילדים:

והשיבו

ויאמר שמטהו וישמטוה · ויצוהו המלך אחז את אוריה · יצאו ונבוא עם הארץ לפני י"י במועדים · ויעמידו ואת שער העין והחזיק · וקבלו היהודים את אשר החלו לעשות: נועצים ח' ומלאים וסי' איך אתם נועצים · ומה אתם נועצים · תרויהון דמלכים · וחבירם דד"ה · רק בזדון יתן מצה: בשוטים ד' וסי' ועתה אבי העמיס · וידבר אליהם כעצת הילדים · תרויהון דמלכים · וחבירם דד"ה:

רשי

קטני עבה · אצבע קטנה שלי: עקרבים · אישגלנטיר בלע"ז מעוקצין כעקרבי: ראה

והשיבו לו כי אין להם חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי שיחוסו אם יפרדו ממנה ר"ל מזרעו ואמ' לו ראה ביתך דוד ר"ל ראה הבי' שנשאר לך למלוך בו מה הוא כי באמת לא תמלוך על ישרא' וסרו ממנו והיו הולכים להם אז שלח להם המלך רחבעם את אדורם אשר על המס להשיבם ולדבר איהם דבריו והם רגמו בו אבן וימת והמלך רחבע' הוצר' להתחזק לעלות במרכבה תכף לנוס לירוש' כדי שלא ימיתוהו: זולתי שבט יהודה לבדו. לרבוי שבט יהודה ביחס אל שבט בנימין לא חשב שבט בנימין מצורף שנחלת בני בנימין ה היתה תוך נחלת בני יהודה: ואת כל בית יהוד' ובנימן ויתר העם. זה לאות שמלך על יהודה ובנימן גם היה עמו משאר השבטים וזה אמרו ויתר העם ואחשוב שהיו יושבים בירוש' מכל השבטים ואות' נשארו לרחבעם גם אפשר כי משבט שמעון נשאר מעט ב במלכות רחבעם כי נחלת שמעון היתה מ מפוזרת תוך נחלת בני יהודה כמו שנזכ' בספר יהושע: שובו איש לביתו כי מאתי נהיה הדבר הזה. מגיד שהחולק על כוונת השם ורצונו לא יצלח: ויבן ירבעם את שכם בהר אפרי. ר"ל שחזק בנינו והוסי' על העיר בדרך שהיה ראוי להיות עיר מלוכ' וכן הרצו' באמרו ויבן את פנואל רוצה לומר שחזק בנינו כי כבר היו המקומות ההם בנויים קודם זה: אס

לא שמע ה' וסי' נמסר בשמואל חלק א' סימן י"ד: אלהם י"ג חס' בסי' וסי' נמסר לקמן בסי' י"ג: על כל ישראל ב' דסמי' בקריאה וסי' ושמתיה חרפה על כל ישראל. בחברון מלך דשמואל. וימלך דוד על כל ישר' דשמואל.

וְלֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל־הָעָם כִּי־הָיְתָה סִבָּה מֵעִם יְהוָה לְמַעַן הָקִים אֶת־ (ל' וחד כתיב דל"ת) דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד אֲחִיָּה הַשִּׁלֹנִי אֶל־יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט׃ וַיַּרְא (ל') כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ (ה') אֲלֵהֶם וַיָּשִׁבוּ הָעָם אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר (י"ג חס' בסי' י"א חס' וג' מל') לֵאמֹר מַה־לָּנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא־נַחֲלָה בְּבֶן־יִשַׁי לְאֹהָלֶיךָ יִשְׂרָאֵל עַתָּה רְאֵה בֵיתְךָ דָּוִד וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְאֹהָלָיו׃ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עֲלֵיהֶם רְחַבְעָם׃

וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֶת־אֲדֹרָם (ל' וחס') אֲשֶׁר עַל־הַמַּס וַיִּרְגְּמוּ כָל־יִשְׂרָאֵל (ל') בּוֹ אֶבֶן וַיָּמֹת וְהַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם הִתְאַמֵּץ לַעֲלוֹת (י"ד וכל אורית' ויהושע כוות' ב"מג להעלות) בַּמֶּרְכָּבָה לָנוּס יְרוּשָׁלִָם׃ וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׁב יָרָבְעָם וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְרְאוּ אֹתוֹ אֶל־הָעֵדָה וַיַּמְלִיכוּ אֹתוֹ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה אַחֲרֵי בֵית־ (ד' רפטי') דָּוִד זוּלָתִי שֵׁבֶט־יְהוּדָה לְבַדּוֹ׃ וַיָּבֹאו רְחַבְעָם יְרוּשָׁלִַם וַיַּקְהֵל אֶת־ (ויבא ק' ג' ל'ב) כָּל־בֵּית יְהוּדָה וְאֶת־שֵׁבֶט בִּנְיָמִן (ל') מֵאָה וּשְׁמֹנִים אֶלֶף בָּחוּר עֹשֵׂה מִלְחָמָה לְהִלָּחֵם עִם־בֵּית יִשְׂרָאֵל (ד' רפטי') לְהָשִׁיב אֶת־הַמְּלוּכָה לִרְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה׃ וַיְהִי דְּבַר (ג' רפטי') הָאֱלֹהִים אֶל־שְׁמַעְיָה אִישׁ־הָאֱלֹהִים לֵאמֹר׃ אֱמֹר אֶל־רְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה (י"א זוגין מתחלפין בטעמ') מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶל־כָּל־בֵּית יְהוּדָה וּבִנְיָמִין וְיֶתֶר הָעָם לֵאמֹר׃ כֹּה אָמַר (י"א מל') יְהוָה לֹא־תַעֲלוּ וְלֹא־תִלָּחֲמוּן עִם־ (ל' דר"ה תלחמו וסימ' מלכות אבלין מכין) אֲחֵיכֶם בְנֵי־יִשְׂרָאֵל שׁוּבוּ אִישׁ לְבֵיתוֹ כִּי מֵאִתִּי נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה (ה') וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ לָלֶכֶת כִּדְבַר יְהוָה׃

וַיִּבֶן יָרָבְעָם אֶת־שְׁכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם וַיֵּשֶׁב בָּהּ וַיֵּצֵא מִשָּׁם וַיִּבֶן אֶת־פְּנוּאֵל׃ וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם בְּלִבּוֹ עַתָּה (אמירה בלבו דוקא בלבו י') תָּשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד׃

ולא קביל מלכא מן עמא ארי הות פלוגתא מן קדם יי בדיל לאקמא ית פתגמיה דמליל יי ביד אחיה שילונאה על ירבעם בר נבט׃ וחזו כל ישראל ארי לא קביל מלכא מנהון ואתיבו עמא ית מלכא פתגמא למימר לית לנא חולק בדוד ולא אחסנא בבר ישי גבר לקירוך ישראל כען מלוך על אנש ביתך דויד ואזל ישראל לקירוהי׃ ובני ישראל דיתבין בקירויא דבית יהודה ומלך עליהון רחבעם׃

ושלח מלכא רחבעם ית אדורם דממנא על מסקי מסין ורגמו כל ישראל יתיה באבנא ומית ומלכא רחבעם אתקף למיסק ברתיכא למיפך ירושלם׃ ומרדו בית ישראל בבית דויד עד יומא הדין׃ והוה כד שמעו כל ישראל ארי תב ירבעם ושלחו וקרו יתיה לות כנישתא ואמליכו יתיה על כל ישראל לא הוה בתר בית דויד אלהן שבטא דיהודה בלחודוהי׃ ואתא רחבעם לירושלם וכנש ית כל בית יהודה וית שבטא דבית בנימן מאה ותמנן אלפין גבר גבר עבדי קרבא לאגחא קרבא עם בית ישראל לאתבא ית מלכותא לרחבעם בר שלמה׃ והוה פיתגם נבואה מן קדם יי עם שמעיה נביא דיי למימר׃ אימר לרחבעם בר שלמה מלכא דבית יהודה ולכל שבטא דבית יהודה ושבטא בנימן ושאר עמא למימר׃ כדנן אמר יי לא תיסקון ולא תגיחון קרבא עם אחיכון בני ישראל תובו גבר לביתיה ארי מן קדם מימרי הוה פתגמא הדין וקבילו לפתגמא דיי ותבו למיזל כפתגמא דיי׃ ובנא ירבעם ית שכם בטורא דבית אפרים ויתיב בה ונפק מתמן ובנא ית פנואל׃ ואמר ירבעם בליביה כען דילמא תתוב מלכותא לבית דויד׃

ולא שמע המלך אל העם. להקל עולם כאשר אמרו לו: מה לנו חלק בדוד. כמשמע דרך שאלה כלומר מה לנו עוד בו כיון שאינו שומע בקולינו ואמר שיכביד עולינו מי יכריחנו להיות לנו חלק בו ומה שזכר דוד לפי שהוא היה תחילת המלוכ' קורא בנו או בן בנו דוד וכן ודוד עבדי נשיא להם לעולם וי"ת מה כמו לא ואמר לית לנא חולק בדוד ולא אחסנא בבר ישי: ראה ביתך. כלומר ראה מי נשאר עמך ועל איזה בית תמלו' כי לא על בית ישראל וי"ת כען מלוך על אינש ביתך דוד. ובדר' ראה ביתך דוד זה בית המקדש: וימלוך עליהם רחבעם. מלך עליהם והוא"ו כוו"ו ויטא אברהם והדומים לו: את אדורם. שלח אותו אחריהם שישובו אליו ו ויקבלוהו למלך ורגמוהו וכיון שידע רחבעם כי רגמוהו ידע כי הקשר אמיץ והתאמץ לרכוב ו ולנוס: ויהי כשמוע כל ישראל. אחר שהלכו כל ישרא' לאהליהם וירבע' שב למקומו אשר היה שם בית אביו ומשפחתו כששמעו ישראל ולא נזכר באיזה מקום ואפשר שחזרו לשכ' ומפני זה בנה אותו להיותלו לבית מלוכה ושלחו ו וקראו ירבעם שיבא אל העדה במקום שנתקבצו שם והמליכו אותו על כל ישרא': שבט יהודה לבדו. כבר כתבנו כי שבט בנימן בכלל שבט יהודה כי ירושלם בין שניהם היתה ומי ש שימלוך בירושלם בודאי ימלוך על שניהם לפיכך נכלל שבט ב בנימין בכלל שבט יהודה: ויבן ירבעם את שכם. לא נוכל לומר כי חרבה היתה מעת שהחריב אותה אבימלך כי לא יתכן ש שהניחוה חריבה יותר ממאתים שנה ועוד כי שם התקבצו ישרא' להמליך רחבע' ודאי עיר בנויה היתה אלא פי' ויבן שחזק חומות העיר ובנה בו היכל מלך וכן ויבן את פנואל לא שהיתה חריבה מעת שנתץ גדעון מגדל פנואל אלא שחזק בנינו כי חשש שמא ילחם עמו רחבעם וחזק שני אלה העריס כי גם כן רחבעם בנה ערי מצודות כמו שאומר בדה"י: אס

רשי

ראה ביתך. בית המקדש שבבית לך ל לבדך יהיה: אדורם. הוא אדונירם: ואת שבט בנימן. העומדי' על הגבול שיהודה ו ובנימן היה גבולם ס סמוך זה לזה: אס

ויהי המלך שלמה. ולשלמה שנים עשר נציבים. והימים אשר מלך שלמה. וימליכו אתו על כל ישראל. מלך בעשא בן אחיה. זכרו תורת משה. כל אלה אנשי מלחמה דדברי הימים. כי נמשח דוד. וימלך דוד. ובבני אבי בי רצה להמליך. ודויד בן ישי מלך. וימלך שלמה בירושלם דדברי הימים. וישחטום הכהנים דדה". וישלח יחזקיהו. וצפירי עזין לחטא. הבאים מהשבי. ויתנהו אלהים מלך: י"א נקראו איש האלהים וסימ' משה. אלקנה. שמואל. דוד. שמעיה. מיכה. אמוץ. אליהו. אלישע. עדו. חנן בן יגדליהו: אמירה בלבו דוקא בלבו י' וסימ' הלבן מאה שנה יולד. עשו. ירבעם. נבל. וחברו. המן. אמר בלבו מי יורידני ארץ. אמר בלבו לא תדרוש. אמר בלבו שכח אל. אמר בלבו בל אמוט:

רדק

אם יעלה העם הזה · כשיעלה וכן ואם יהיה היובל לבני ישראל כאשר יהיה כלומר כיון שהם צריכים על כל פנים לעלות לירושלם שלש פעמים בשנה כל ישראל מלבד
שיעלו יחידים לזבוח בשאר ימות השנה אי אפשר שלא יטה רחבעם לבבם אליו ושבו אל אדוניהם כי הוא אדוניהם מלך בן מלך וקל הוא להטות לבבם אליו וצריך שאקח
עצה שלא יעלו ירושלם שאם יעלו ישובו אל אדוניהם והרגוני שלא אפקפק עוד במלוכה · ובדברי רז"ל מאי והרגוני גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד כיון
דחזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי מורד במלכות הוא שאם היה מלך היה יושב וקטלי לי ואזלי בתריה ועוד בדבריהם במוצאי שמיטה מלך ירבעם אמ' כתיב
במועד מקץ שבע שני' וגו' תקרא
את התורה הזאת אם אני ארבה
לקרוא יאמרו מלך העיר יקרא
קודם ואם אני אקרא שני גבאי
הוא לי ואם לא אקרא בזיון הוא
לי : ויועץ המלך · שלקח עצה היאך
יעשה והסכימה עצתו עם ה
היועצי' אותו שיעשה שני עגלים
ולמה עגלי' פתה אותם בדברים
אמר להם הלא ידעתם כי ה
המלכות נחלקה ברצון הא' כמו
שאמר לי אחיה השלוני הנביא
אם כן הא' לא רצה במלכות
בית דוד ולא רצה ג"כ בירושלם
שהוא מלכות בית דוד אם כן
נעשה מקום אחר שתבואו ו
ותזבחו שם ולמה עגל אמ' להם
הלא אהרן עשה לישראל עגל
להשרות השכינה בו במקו' משה
שלא היה להם גם אתם עתה
שאין לכם מקום השכינה שהוא
ירושלם נעשה עגל במקומו ל
להשרות שכינה בו לפיכך אמר
אלה אלהיך ישראל אשר העלוך
מארץ מצרים כמו שאמר בעגל
המדבר כי לא היתה כוונתו לע"ז
ולמה עשה שנים כדי שלא ל
להטריח ישראל שיבאו כלם
למקום אחד : וישם את האחד
בבית אל ואת האחד נתן בדן ·
בבית אל לפי שאמר להם זה
המקו' גם כן נבחר כמו ירושלם
כי יעקב אבינו אמר על המקום הזה יהיה בית אלהים ואחד נתן בדן גבול ישראל
כמו שכתוב מדן ועד באר שבע : רב לכם מעלות ירושלם · די לכם עד עתה הניחו
מהיום והלאה מעלות ירושלם וי"ת סגיאה לכון אורחא מלמיסק לירושלם הא איכון
דחלתך ישר' · ובדרש רב לכם מעלות מה עשה הושיב שני פרדשיאות או קסתראות
אחת על תבור ואח' על המצפה זהו שאמ' הושע כי פח הייתם למצפה ורשת פרושה
על תבור : לחטאת · כי מתחלה לא אמר ירבעם כי לשם ע"ז היה עושה אותם אלא
לשם הא' ואחר כך שב הדבר ההוא והיה לחטאת שקבלוהו באלוה וממנו יבאו
לאלהים אחרים ככל הגוים לפיכך אמר ויהי הדבר הזה לחטאת : עד דן · אף
על פי שהיה בקצה הגבול באו אליו מן הקצה האחר כל כך היו אדוקין בעבודה
זרה והקצה האחר היה באר שבע כמו שכתוב מדן ועד באר שבע ועל זה אמר
הנביא חי אלהיך דן וחי דרך באר שבע כי מבאר שבע היה דרכם לאלהי דן והיו
נשבעים בו : ויעש את בית במות · עשה בית ובנה שם במות : מקצות העם ·
כמו ומקצה אחיו מן הגדולים או מן הפחותים ובדברי רבותינו ז"ל מן הקוצים
שבעם : אשר לא היו מבני לוי · כי לא רצו לעבוד עבודה זרה וכן בעגל שעשו
במדבר כשאמר משה מי ליי' אלי ויאספו אליו כל בני לוי מודיע שלא עבדו הם את
העגל ואמ' מעולם לא עבד שבט לוי עבודה זרה וזהו שאמר כי שמרו אמרתך
ובריתך ינצורו ומה שאמר אך לא יעלו כהני הבמות כי אם אכלו מצות מקריבים
היו בבמות אבל לשם יי' או מה שאמ' מעולם לא עבד שבט לוי עבודה זרה עד זמן
שחטאו מלכי יהודה אבל כיון שחטאו מלכי יהודה והעמידו ע"ז בבית יי' חטאו
גם כן מקצת הכהנים והקריבו לעבודה זרה בבית יי' ומבני לוי שהם מבני איתמר
היו מקריבים לעבודה זרה לא מבני צדוק שהם מבני אלעזר כי הם לא הקריבו
לע"ז מעולם כמו שמפורש ביחזקאל וכיון שראה ירבעם שלא רצו להקריב בבמותיו
גרשם מנחלתם ומאחוזתם והלכו להם לארץ יהודה כמו שאמר בדברי הימים כי
עזבו הלוים את מגרשיה' ואחוזתם וילכו ליהודה ולירושלם כי הזניחם ירבעם ובניו
מכהן ליי' כי אמר ירבע' יקחו מעשרותיהם ואחוזת' במלכותי וילכו ויעבדו לירושלם
זה לא יהיה כיון שאינם עובדים בבית אל לא יהיה להם חלק ונחלה במלכותי וזהו
שאמר כי הזניחם מכהן ליי' הרחיקם מקחת מעשרותיהם ונחלתם שהם כהונת
יי' או פירושו כיון שלא רצו להכיא מכהן ליי' לירושלם הזניחם וגרשם מארצו :
בחדש השמיני · החליף החדש השביעי בשמיני להרחיק ישר' עוד מחקות ירושלם
או אם יהיה מישראל שירצו ללכת בחג הסכות בירושלם כמו שאומר בדברי הימים
הנותנים את לבבם לבקש את יי' אלהי ישראל באו ירושלם לזבוח עשה הוא חג
בחדש השמיני כי כבר שבו לביתם ההולכים לירושלם ויהיו שם בבית אל בחג
אשר עשו מיראת המלך : כן עשה · כחג אשר ביהודה בשביעי כן עשה בבית אל
בשמיני : לזבח לעגלים אשר עשה · ובבית אל לא היה אלא עגל אחד אלא כמו שעשה
בבית אל כן עשה בדן אלא מפני המעשה הזה שהיה בבית אל והוא ירבעם עלה
על המזבח אשר בבית אל להקטיר ובא הנביא אליו לפיכך אמר בבית אל : ויעל

ואת האחד ד' בקריא' וסימ' נמסר בסדר מצורע : בית אל ג' בשופר מונח וסימ' ותקש בלדתה · ולא נשאר איש בעי ובית אל · והעמיד בבית אל את כהני הבמות · ושארא בגעיא :

אם יִסַּק עַמָּא הָדֵין לְמֶעְבַּד נִכְסַת
קוּדְשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ ב
בִּירוּשְׁלֵם וְיִתְפְּנֵי לִבָּא דְעַמָּא הָדֵין
בָּתַר רִבּוֹנְהוֹן בָּתַר רְחַבְעָם מַלְכָּא
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְיִקְטְלֻנַּנִי
וִיתוּבוּן לְוָת רְחַבְעָם מַלְכָּא שִׁבְטָא
דְבֵית יְהוּדָה : וְאִתְמְלִיךְ מַלְכָּא
וַעֲבַד תְּרֵין עִגְלִין דִּדְהַבָא וַאֲמַר
לְהוֹן סַגִּיאָה לְכוֹן אָרְחָא מִלְּמִסַּק
לִירוּשְׁלֵם הָא אִינוּן דַּחַלְתָּךְ
יִשְׂרָאֵל דְּאַסְּקוּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם :
וְשַׁוִּי יַת חַד בְּבֵיתְאֵל וְיַת חַד יְהַב
בְּדָן : וַהֲוָה פִּתְגָמָא הָדֵין לְחוֹבָא
וַאֲזַלוּ עַמָּא קֳדָם חַד עַד דָּן :
וַעֲבַד יַת בֵּית בָּמָתָא וַעֲבַד
כּוּמְרַיָּא קְצַת מִן עַמָּא דְּלָא הֲווֹ
מִבְּנֵי לֵוִי : וַעֲבַד יָרָבְעָם חַגָּא בְּיַרְחָא
תְמִינָאָה בְּחַמְשָׁא עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא
כְּחַגָּא דְשִׁבְטָא דִיהוּדָה וְאַסִּיק עַל
אֱגוֹרָא כֵּן עֲבַד בְּבֵיתְאֵל לְדַבָּחָא
לְעִיגְלַיָּא דִי עֲבַד וְאָקִים בְּבֵיתְאֵל
יַת כּוּמְרֵי בָּמָתָא דִי עֲבַד :

אִם־יַעֲלֶה׀ הָעָם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זְבָחִים
בְּבֵית־יְהוָה בִּירוּשָׁלִַם וְשָׁב לֵב הָעָם
הַזֶּה אֶל־אֲדֹנֵיהֶם אֶל־רְחַבְעָם מֶלֶךְ
יְהוּדָה וַהֲרָגֻנִי וְשָׁבוּ אֶל־רְחַבְעָם כ"ת מ"ל ויד חס'
מֶלֶךְ־יְהוּדָה : וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ
שְׁנֵי עֶגְלֵי זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב־ ב' ית חס' בסיפר
לָכֶם מֵעֲלוֹת יְרוּשָׁלִַם הִנֵּה אֱלֹהֶיךָ
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם : ג'
וַיָּשֶׂם אֶת־הָאֶחָד בְּבֵית־אֵל וְאֶת־ ד'
הָאֶחָד נָתַן בְּדָן : וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה ד' ל"כ בסיפר
לְחַטָּאת וַיֵּלְכוּ הָעָם לִפְנֵי הָאֶחָד עַד־
דָּן : וַיַּעַשׂ אֶת־בֵּית
בָּמוֹת וַיַּעַשׂ כֹּהֲנִים מִקְצוֹת הָעָם
אֲשֶׁר לֹא־הָיוּ מִבְּנֵי לֵוִי : וַיַּעַשׂ יָרָבְעָם׀ פסק
חָג בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַּחֲמִשָּׁה־עָשָׂר
יוֹם׀ לַחֹדֶשׁ כֶּחָג׀ אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וַיַּעַל ל'
עַל־הַמִּזְבֵּחַ כֵּן עָשָׂה בְּבֵית־אֵל לְזַבֵּחַ ג' כת'
לָעֲגָלִים אֲשֶׁר־עָשָׂה וְהֶעֱמִיד בְּבֵית ל'
אֵל אֶת־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה :

רשי

אם יעלה העם הזה וגו' · אין ישיבה בעזר' אלא למלכי בית דוד בלבד שנאמר ויהיה הוא יושב ואני עומד ובמוצאי שביעי' בזמן הקהל יקר' את פרשת המלך שהוא ראש ב במדינתו ואני כשאר העם נמצאתי בזוי : עד דן · בסוף גבול הארץ : בחדש

רלבג

אם יעלה העם הזה · ר"ל אם אניח העם הזה לעלות ולעשות זבחי' בביתיי' בירושלם בשלש רגלים כפי מה שתחייבם התור' הנה ישוב לב העם לאדוניו' בראותם כבודו ב בירושלם ואת כבוד בית יי' כי עושר גדול הורים שלמ' לרחבעם : ויועץ המלך · ר"ל שלקח עצה על זה בדרך שלא תסור ה
המלוכה ממנו ועשה לו שני עגלי זהב ומשך לב העם ואמר הנה רב לכם הדרך
מעלות כולכם בירושלם כי ישיגכם לאות רב ולזאת הסבה גם כן עשה להם שני
עגלים כדי שלא יצטרכו כולם ללכת למקום אחד כי יכבד עליהם ולזאת הסבה גם
כן עשה להם כהנים מאי זה שיהיה מהשבטים לפי שקודם בנין בית המקדש אחר
חורבן משכן שילה היתה העבודה מותרת בזרים וכאילו הטעה אותם ואמר שבזה
יוכלו לעשות עתה בזולת בית המקדש ובזה נתרצו יותר כדי שלא יהיה כל הכבוד
והגדולה בזה לשבט לוי · ומן הפלא איך הסכימו ישראל לעצתו לעבור על דברי
התורה בזה להקריב קרבנו' בחוץ אחר אסור הבמות ועל ידי זרים ולהאמין בעגלי
הזהב שהם האלהים אשר הוציאו ישראל מארץ מצרים · וידמה כי לא עסקו
ישראל בתורה אך היו אוכלים ושותים ושמחים כמו שקדם בתחלת מלכות שלמה
וזה היה סבת כשלם באלו החטאים עם שכבר ראו בימי שלמה שנעשו תועבות
בירושלם מתועבות הגוים אשר נתחתן בהם שלמה ומזה המקום פרצו החטאים
האלו בכל ישראל וידמה שאמר להם מה לכם לעלות לירושלם ובה האלהים
אשר עובדים הגוים טוב שנעבוד האלהים שעבדו אבותינו שהיה נעשה ע"י אהרן
שהיה נביא להיות לישראל תמורת משה ואמרו בו אלה אלהיך ישר' אשר העלוך
מארץ מצרים · והנה עשה האחד בבית אל להתפרסם הענין שכבר שרתה שם
שכינה ליעקב והאחד נתן בדן שהיא בקצה ארץ ישראל ולזה אמר אבנר לדוד
מדן ועד באר שבע : ויהי הדבר הזה לחטאת · רוצה לומר שכבר היה זה לחטא
עצום אף על פי שיעשוהו לעבוד השם יתברך כל שכן כשעשו מהם עבודה זרה :
וילכו העם לפני האחד עד דן · ספר זה בעבור גנותם שהיו אדוקים כל כך בע"ז
עד שכבר היו באים עד קצה הארץ ללכת לעבוד העגל אשר בדן : ויעש את בית
במות · אחשוב שעשה בית שהיו בו במות רבות בהפך מה שהיה בבית המקדש
שלא היתה בו כי אם במה אחת : ויעש כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי ·
הנה משך בזה גם כן לב העם כי הוא פטר אותם מהמעשרות ושאר מתנות כהונה
שהיו נותנים לשבט לוי חלף עבודתם גם עשה הערים מהם שהיו להם לשבת
ומגרשיהם כמו שנזכר בספר דברי הימים כי רצה שיהיה כהן כל מי שירצה ולא
יצטרכו ישראל לתת לו מתנות ואפשר גם כן שלא רצו שבט לוי לעבור כי אם בבית
המקדש ולזה גרשם ירבעם מארצו ועשה כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני
לוי : ויעש ירבע' חג בחדש השמיני · אפשר שעשה זה כדי שלא יחלקו עליו הרוצים
לעבוד את יי' כי יוכלו לעלות בירוש' בחדש השביעי לעבוד את יי' כמו שנזכר בספר
ד"ה : כן עשה בבית אל לזבח לעגלים אשר עשה · ר"ל כי כמו שזכר שהלכו העם
לפני האחד עד דן ועשה שם בית במות ועשה כהני' מקצות העם אשר לא היו מבני
לוי ועשה חג בחדש השמיני כן עשה בבית אל ג"כ בית במות והעמיד שם גם כן כהני
הבמות אשר עשה מקצות העם ולפי שבית אל היה לבית יוסף הנה היה שם ירבעם
בחג הזה והוא בעצמו העלה עולות על המזבח להקטיר והנה זכר זה מפני מה
שנזכר אחריו מדבר איש האלהים לירבעם : הנה

בחדש השמיני · דרש להם הוא חדש האסיף ובו ראוי החג להיות : בדא מלבו · לשון כזב קונטרובי"ר בלע"ז : והנה איש האלהים · זה היה עדו : מזבח מזבח · שבבית אל ושבדן : ועצמות אדם · של ירבעם זה אלא שחלק לו כבוד : ונתן ביום ההוא · הנביא מופת לדבריו ביום שנתנבא זה לכם האות המזבח נקרע היום מאליו ונשפך הדשן לארץ : ותיבש ידו · כנס הקדוש ברוך הוא על כבודו של צדיק יותר מכבודו עומד ומקטיר לעבודה זרה לא יבשה ידו ובשביל שנגע הצדיק יבשה ידו : אלהיך · ולא אלהי שעדיין עומד במרדו : ותהי כבראשונה · עומד ומקטיר לעבודה זרה : וסעדה · אכול : ונביא אחד · נביא השקר : יושב בבית אל · ואינו משם אלא משומרון : בא

ויעל על המזבח אשר עשה · העלה עליו עולות וזבחים : אשר בדא מלבו · אשר הוציא מלבו וכן כי מלבך אתה בודאם מוציאם ובדברי רז"ל שאור בודה להם ומחשבתן פי' מוציא וי"ת דבדא מרעותיה : מלבו · מלבד כתיב ר"ל אשר בדא מלבד מועדי יי' ולא ראינו אם עשה כן בשאר המועדי' כמו בחג הסכות ואפשר כי באותו זמן היה תחלת מלכותו כמו שכתבנו למעלה לפיכך אמר כי חג זה בדא מלבו והוא הדין לאחרים ובדברי רז"ל אף שבתות וימים טובים בדא ירבעם מלבו הדא הוא דכתיב אשר בדא מלבו מלבד כתיב מלבד שבתות יי' : ויעל על המזבח להקטיר : ירבעם עלה על המזב' להקטיר : והנה איש אלהים : ארז"ל שהוא עידו הנביא ואמת הוא כי בימי ירבעם נבא ועליו נבא כמו שכתוב בדברי הימים ובחזות עדוא החוזה על ירבעם בן נבט : מזבח מזבח · כן דרך הקריאה כמו שכתוב אברהם אברהם יעקב יעקב משה משה שמואל שמואל ובדברי רז"ל מזבח שבבית אל ומזבח שבדן : הנה בן נולד · יהיה נולד : ועצמות אד' · אמר עצמות אדם לפי ששורפין על המזב' עצמות בהמה בעולות אשר יעלו עליו אמר שישרפו עליו עצמות אדם וכן עשה יאשיהו כמו שכתוב ויקח את העצמות מן הקברים וישרף על המזבח · ובדרש עצמות ירבעם ר"ל אלא שחלק כבוד למלכות : חל נא את פני יי' אלהיך · כלומר שהוא שלחך ואתה שלוחו ואני ארע כי ישמע אליך וירא ממנו וחלה את פניו שישיב ידו אליו ובדברי רז"ל אלהיך ולא אלהי ועוד באיזה פנים יקרא אותו אלהי והוא עומד ומקריב לעבודה זרה אף על פי כן ויחל איש האלהים : ותהי כבראשונה · שהגיע אותה כרצונו כבתחילה ובדברי רז"ל אם תכתוש את האויל במכתש אין אתה מועיל כלום מה בראשונה עומד ומקריב לע"ז אף אחר כן עומד ומקריב לעבודה זרה : וסעדה · בקמץ חטף : כי כן צוה אותי · המלאך שדבר עמי בדבר יי' ולמה מנעהו מלאכול ולשתות במקום ההוא לפי שאסור להכנס לעיר עובדי ע"ז אם לא להתרו' בהם ולמנעם או לדבר להם בשם יי' לפי שיראו העם כי לא נכנס שם אלא לספר נבואתו בלבד מנעהו מלאכול ולשתות שם ולפי שלא יזכר דרך העיר ההוא ולא ישוב שם מנעהו מלשוב בדרך אשר בא בה : ונביא אחד זקן · ת"י ונביא שקרא חד סבא ויש נוסחאות שכתוב בהם ושמיה מיכה וכן בדברי רז"ל כי מיכה היה ומהם אמרו כי אמציה כהן ביתאל היה ומהם אמרו זה עידוא הנביא ומהם אמרו זה יונתן בן גרשם ותחלת ישיבתו ב בשמרון היתה כמו שכתוב בדברי יאשיהו הנביא אשר בא משמרון ונבא לביתאל וישב שם ואף על פי שלא היה באותו הפרק עיר שמרון בנויה עדיין שהרי עמרי בנה את העיר היה שם מתחילה פרז ועמרי קנה ההר ובנה שם העיר או שהיה שם עיר מתחילה כמו שתרגם יונתן ויקן את ההר וזבן ית כרכא אלא שעמרי חזק הבניין וקרא לעיר שם אחר : ויקפרוס

נולד ג' קמצין יאשיהו · שלמה · לעם נולד כי עשה : וד' נקראו שמותיהן עד לא אתבריאו וסימ' ישמעאל · יצחק · שלמה · יאשיהו : להשיבה ג' וסימ' ותיבש ידו דירבעם · ויקם אישה וילך · טמן עצל ידו בצלחת : כבראשנה ה' בקריאה וסימ' נמסר בספר שפטים סי' נ"ב :

ויעל על המזבח אשר עשה בבית
אל בחמשה עשר יום בחדש
השמיני בחדש אשר בדא מלבד
ויעש חג לבני ישראל ויעל על
המזבח להקטיר :
יג והנה איש אלהים בא מיהודה בדבר
יהוה אל בית אל וירבעם עמד על
המזבח להקטיר : ויקרא על המזבח
בדבר יהוה ויאמר מזבח מזבח כה
אמר יהוה הנה בן נולד לבית דוד
יאשיהו שמו וזבח עליך את כהני
הבמות המקטירים עליך ועצמות
אדם ישרפו עליך : ונתן ביום ההוא
מופת לאמר זה המופת אשר דבר
יהוה הנה המזבח נקרע ונשפך
הדשן אשר עליו : ויהי כשמע המלך
את דבר איש האלהים אשר קרא
על המזבח בבית אל וישלח ירבעם
את ידו מעל המזבח לאמר תפשהו
ותיבש ידו אשר שלח עליו ולא
יכל להשיבה אליו : והמזבח נקרע
וישפך הדשן מן המזבח כמופת
אשר נתן איש האלהים בדבר יהוה :
ויען המלך ויאמר אל איש
האלהים חל נא את פני יהוה
אלהיך והתפלל בעדי ותשב ידי
אלי ויחל איש האלהים את פני
יהוה ותשב יד המלך אליו ותהי
כבראשנה : וידבר המלך אל איש
האלהים באה אתי הביתה וסעדה
ואתנה לך מתת : ויאמר איש
האלהים אל המלך אם תתן לי
את חצי ביתך לא אבא עמך ולא
אכל לחם ולא אשתה מים במקום
הזה : כי כן צוה אתי בדבר יהוה
לאמר לא תאכל לחם ולא תשתה
מים ולא תשוב בדרך אשר הלכת :
וילך בדרך אחר ולא שב בדרך אשר
בא בה אל בית אל :
ונביא אחד זקן ישב בבית אל

ואסיק על איגורא דעבד בבית אל בחמשא עסרא יומא לירחא תמינאה בירחא דעדא מרעותיה ועבד חגא לבני ישראל וסליק על אגורא לאקטרא :

והא נביא דיי אתא משבט יהודה בפתגמא דיי לבית אל וירבעם קאים על אגורא לאקטרא : ואתנבי על אגורא בפתגמא דיי ואמ' מדבחא מדבחא כדנן אמר יי הא ברא מתיליד לבית דוד יאשיהו שמיה ויכוס עלך ית כומרי במתא דאסיקו בוסמין עלך וגרמי אנשא יוקדון עלך : ויתן ביומא ההוא אתא למימר דא אתא די מליל יי דתידעון די שלחני יי הא מדבחא מתבזע ומשתפיך קטמא דיעלוהי : והוה כד שמע מלכא ית פתגמא דנביא דיי דאתנבי על אגורא בבית אל ואושיט ירבעם ית ידיה מעילוי מדבחא למימר אחדוהי ויבשת ידיה דאושיט עלוהי ולא יכיל לאתבותה לותיה : ומדבחא אתבזע ואשתפיך קטמא מן מדבחא כאתא דיהב נביא דיי בפתגמא דיי : ואתיב מלכא ואמר לנביא דיי צלי כען קדם יי אלהך ובעי מן קדמוהי ותתוב ידי לי וצלי נביא דיי קדם יי ותבת ידא דמלכא ליה והות כקדמיתא : ומליל מלכא עם נביא דיי עול עמי לביתא וסעוד ואתן לך מתנא : ואמר נביא דיי למלכא אם תתן לי ית פלגות ביתך לא איעול עמך ולא איכול לחמא ולא אשתי מיא באתרא הדין : ארי כן פקיד יתי בפתגמא דיי למימר לא תיכול לחמא ולא תשתי תמן מיא ולא תתוב באורחא דאזלתא : ואזל באורחא אוחרי ולא תב באורחא דאתא בה לבית אל :

ונביא שקרא חד סבא יתיב בבית אל

רלבג

הנה בן נולד לבית דוד · הרצון בו יהיה נולד אך הנביאים רואים הדברים העתידים כאילו הם הווים : חל נא את פני יי' אלהיך והתפלל בעדי · זה פלא כי עם רב חטאי ירבעם השכים הש"י לשמוע תפלת הנביא לרפאו ואפשר כי עשה זה כדי שישוב בתשובה בראותו אלו המופתים ועם כל זה לא שב ירבעם מדרכו הרעה כמו שספר אחר זה : לא תאכל לחם ולא תשתה מים · ירמה שצוהו השם ית' בזה להעיר שאין בהם תועלת והגאה כי כלם יאבדו בסוף בעבור זה החטא · וצוהו שלא ישוב בדרך אשר בא בה אל בית אל כאילו יעיר כי דרכו אשר דרך בה ללכת לבית אל לאמר אלו הדברים אשר אמר שם אין בה תועלת כי לא הועילו שם דבריו כלום לעוכם מרי ירבעם : ויבא

ויבא בנו ויספר לו · הנה בנו האחד התחיל הספור במה שעשה איש האלהים בבית אל ובנו אחר ספר הדברים אשר דבר אל המלך באופן שבניו ספרו לו אלו הספורים לאביהם · ותחת האלה · אלמ״י בלע״ז והיה יושב שם להיות לו לצל : כחש לו · ראוי שיפול ספק איך לא נענש זה הנביא אשר השיבו שאמר לו בשם יי׳ אשר לא כוהו לדבר וכבר כתבאר בתורה שהעושה זה חייב מיתה בידי שמים · ועוד יפול ספק למה נענש הנביא אשר בא מיהודה והנה חשב כי דבר יי׳ אליו שישוב בבית אל ויאכל שם לחם כי כן מצאנו באברהם שצוהו השם יתב׳ שיעלה את בנו לעולה ואחר כן צוהו שנית שלא ישלח ידו אל הנער · ואולם התשובה בזה הספק השני לא תקשה מאד לפי מה שבארנו אנחנו בענין עקדת יצחק וזה שהשי׳ לא שב מצוויו הראשון אבל באר לו שרצונו היה באמרו והעלהו שם לעולה שיעלהו שם בעבור העולה כדי שיתחנך יצח׳ בעבודת השי׳ כמו שבארנו שם ולזה גם בזה המקום היה שב השי׳ מצווי׳ הראשון וזה לא יתכן שיהיה ומפני זה היה ראוי שיתן אל לבו הנביא אשר מיהודה כי נביא שקר הוא ולא יאמין לדבריו · ובכאן הותר זה הספק · ואולם הספק הראשו׳ ים בהתרו מהקושי׳ ודמה כי לרוב עונותיהם שם הסתיר השי׳ פניו מהם ולא ענשם על חטאיהם כדרך אמרו לא אפקו׳ על בנותיכ׳ כי תזנינה וגו׳ הלא תראה כי לא להאבת השי׳ יהודה וירושלם ענש את רחבעם והעלה עליו מלך מצרים בשנה החמשית למלכו ולא התחיל לחטוא עד השנה הרביעית כמו שנזכר בספר ד״ה ואולם ירבע׳ לא שמע קול מוגש והנה נעשה בזה הענין שלא אחר והוא שהסרה השם נבואתו לנביא השקר ויותר נפלא מזה שכבר הגיע לו הנבוא׳ בהקיץ לפי הנראה ולע״פ שאפשר שנאמ׳ שהנביא אשר מיהוד׳ ובני הנביא הזקן היו יושבים אל השולחן ובא דבר יי׳ אל הנביא הזקן בחלום ודמה שכמו שהסרה השי׳ השכינה על בלעם בעבור ישראל ולע״פ שלא היה נביא כי אם קוסם כן שפך רוחו על זה הנביא הזקן בעבור חטא איש האלהים והיה זה מדה כנגד מדה הוא האמי׳ כבי׳ השקר במה שלא היה ראוי להאמינו ואפילו אם היה נביא אמת והוכרך מפיו לשמוע דבר יי׳ על דבר שכמו וחטאו אשר חטא׳

ויאכל הר׳ רבין ובל׳ קם עבא דנהמא וכבר שבנתיה

אלהים י״ג חס׳ כספרא וסימ׳ וירא כל ישראל · ויועץ המלך ויעש שני עגלי · וידבר אלהם אביהם · קום עלה לקראת מלאכי מלך שמרון · מה משפט האיש · וישובו אליו והוא · לא זה הדרך · וישלח רכב סוס שני · ויקבץ מלך ישראל את הנביאים · ויקבץ יהוא את כל העם · ויפל אחזיהו · ויקרא המלך יהואש · ויקראו אל

ט׳ מ״ל ויבוא בנו ויספר לו את כל המעשה אשר עשה איש האלהים היום בבית אל את הדברים אשר דבר אל המלך ויספרום לאביהם : וידבר אלהם אביהם אי זה הדרך הלך ויראו בניו את הדרך אשר הלך איש האלהים אשר בא מיהודה : ויאמר אל בניו חבשו לי החמור ויחבשו לו החמור וירכב עליו : וילך אחרי איש האלהים וימצאהו ישב תחת האלה ויאמר אליו האתה איש האלהים אשר באת מיהודה ויאמר אני : ויאמר אליו לך אתי הביתה ואכל לחם : ויאמר לא אוכל לשוב אתך ולבוא אתך ולא אכל לחם ולא אשתה אתך מים במקום הזה : כי דבר אלי בדבר יהוה לא תאכל לחם ולא תשתה שם מים לא תשוב ללכת בדרך אשר הלכת בה : ויאמר לו גם אני נביא כמוך ומלאך דבר אלי בדבר יהוה לאמר השבהו אתך אל ביתך ויאכל לחם וישת מים כחש לו : וישב אתו ויאכל לחם בביתו וישת מים : ויהי הם ישבים אל השלחן ויהי דבר יהוה אל הנביא אשר השיבו : ויקרא אל איש האלהים אשר בא מיהודה לאמר כה אמר יהוה יען כי מרית פי יהוה ולא שמרת את המצוה אשר צוך יהוה אלהיך : ותשב ותאכל לחם ותשת מים במקום אשר דבר אליך אל תאכל לחם ואל תשת מים לא תבוא נבלתך אל קבר אבתיך : ויהי אחרי אכלו לחם ואחרי שתותו ויחבש לו החמור לנביא אשר השיבו :

ואתא בריה ואשתעי ליה ית כל עובדא דעבד נביא דיי׳ יומא דין בבית אל ית פתגמיא דמליל עם מלכא ואשתעונון לאבוהון : ומליל להון אבוהון באי דא אורחא אזל ואחזיאו בנוהי ית אורחא דאזל נביא דיי׳ דאתא משבטא יהודה : ואמ׳ לבנוהי זריזו לי חמרא וזריזו ליה חמרא ורכיב עליהי : ואזל בתר נביא דיי׳ ואשכחיה יתיב תחות בוטמא ואמר ליה האת נביא דיי׳ דאתיתא משבטא יהודה ואמר אנא : ואמר ליה איתא עמי לביתא ואכול לחמא : ואמר לא איכול למיתב עמך ולמיעל עמך ולא איכול לחמא ולא אשתי עמך מיא באתרא הדין : ארי גזירא עלי בפיתגמא דיי׳ לא תיכול לחמא ולא תישתי תמן מיא ולא תתוב למיזל באורחא דאזלת בה : ואמר ליה אף אנא נביא כותך ומלאכא מליל עמי בפתגמא דיי׳ למימר אתיבהי עמך לביתך וייכול לחמא וישתי מיא כדיב ליה : ותב עמיה ואכל לחמא בביתיה ושתי מיא : והוה עד דאינון מסחרין על פתורא והוה פתגם נבואה מן קדם יי׳ לנביא דאתביה : ואתנבי על נביא דיי׳ דאתא משבטא יהודה למימר כדנן אמר יי׳ חלף דסריבתא על מימרא דיי׳ ולא נטרתא ית תפקדתא דפקדך יי׳ אלהך : ותבתא ואכלתא לחמא ואשתיתא מיא באתרא דמליל עמך לא תיכול לחמא ולא תשתי מיא לא תתכניש נבלתך לקברא דאבהתך : והוה בתר דאכל לחמא ובתר דשתיאו וזרז ליה חמרא לנביא דאתביה :

רשי

בא · וכן הוא אומר בפרשת יאשיהו וימלטו עצמותיו את עצמות אשר בא משומרון : אל הנביא · נביא השקר : אשר השיבו · לאיש האלהים מכאן אמרו גדולה לגימא שמשרה שכינה על נביאי הבעל : ויקרא · הנביא הזקן : אל איש האלהים : לנבי׳ אשר השיבו שם זה לרכוב עליו איש האלהים : בקברו

רדק

ויספרום · אמר ויספרום אחר שאמר ויבא בנו ויספר לו פירוש כי תחילה בא בנו האחד והיה מספר לו אשר עשה איש האלהים ובעודו מספר באו שאר בניו גם כן ויספרו הדברי׳ לאביהם כמו שהיה מספר הראשון : ויראו בניו את הדרך · ת״י ואחזיאו כמו ויראו בפתח היו״ד מבנין הפעיל כלומר שהראו לאביהם הדרך אשר הלך בה וים לפרשו כמשמעו ופירושו וכבר ראו בניו הדרך אשר הלך ואמרו לאביהם בדרך זו הלך : כי דבר אלי · פי׳ כי דבר בא אלי כלומר דבר נבואה בא שיעל ידי ולאך שלא ליבדבר יי׳ : כחש לו · כי נביא שקר היה והוא האזין לדבריו ונענש בזה כי היה לו לחקור ולשאול עליו אם הוא נביא אמת והוא עבר על דברי עצמו לפיכך היתה מיתתו בידי שמים שנאמ׳ אשר לא ישמע אל דברי הנביא אשר ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו כל שכן אם הוא עצמו לא ישמע אל דברי עצמו אשר דבר בשם יי׳ : אל הנביא אשר השיבו · בעבור אשר מרה פי יי׳ נביא האמת לא באה אליו הנבואה ובאה אל נביא השקר לצורך להודיע לנביא האמת חטאו ועונשו ורז״ל אמרו גדולה לגימא שמקרבת את הרחוקי׳ ומרחקת את הקרובים ומשרה שכינה על נביאי הבעל : ויקרא אל איש האלהים · כתרגו׳ ואיתנבי על נביא דיי׳ דאתא משבט יהוד׳ וי״מ כי הנבואה באה אל איש האלהים כמו שאמר ויקרא אל איש האלהים ומה שאמר אל הנביא אשר השיבו פירוש אל הנביא אשר השיבו הנביא הזקן ובדברי רז״ל אשר הושב לא נאמר אלא אשר השיבו מלמד שעל נביא השקר שרתה רוח הקדש : אל קבר אבותיך · שלא ישוב לארץ יהוד׳ וימות שם כי בדרך ימות ובאמרו לו נבלתך רמז לו כי נבלה תהיה גויתו כלומר מושלכת בדרך או כל גוף מת יקרא נבלה בין של בהמה ועוף בין של אדם ואפילו צדיק כמו נבלתי יקומון : ויחבש לו החמור · הנביא הזקן חבש החמור לנביא יי׳ אשר השיבו מן הדרך ואמר הידיעה אחר הכנוי כמו ותראהו את הילד והרומים לו : וחמור

המלך · ובקצת ספרי מסרה נמסר וידבר אליהם בעצת הזלים כבנין ראש ונשועת הוא · הביתה י״ח בקריאה
וסימ׳ וישלחו האנשים את ידם · ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים · ויהי כהיום הזה · ויבא יוסף הביתה · וירא יוסף אתם את בנימן · ועתה שלח העז את מקנך · את תקות חוט השני הזה תקשרי · ויסורו שם לבא ללון בגבעה · ויאמרו אליו עברים אנחנו · ועתה קחו ועשו עגלה · וישלח דוד אל תמר · ויקם יואב ויבא אל אבשלום · ויבאו עבדי אבשלום · באה אתי הביתה · ויאמר אליו לך אתי · ויקח אליהו את הילד · ויבא אלישע הביתה · ויקם ויבא הביתה : ויאכל ה רפין וסימ׳ קם עשבא דנהמא וכפר בגנתיה · ופירושן נמסר בסדר תולדות :

רשי

בקברו · בבית קבורה שהיה לו לנביא השקר הזה בעיר : כי היה יהיה וגו׳ · אולי ימלטו עצמותיו את עצמותי : אחר הדבר הזה · שראה את המופת הזה ושמע את דברי הנביא ואף על פי כן לא שב · ורבותינו דרשו אחר שתפסו הקדוש ברוך הוא בבגדו ואמר לו חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן : ונקודים

רדק

וחמור והאריה · יש אומ׳ כי חסר ממנו ה״א הידיעה ומשפטו והחמור כמו בחמור כחמור לחמור ולא יתכן כי לא יתכן ה״א הידיעה חסר׳ כי אם על לא עם וי״ו השמוש ובא וחמור בלא ידיעה כי כבר נזכר פעמים וכן וישרף עליו את בית מלך באש בלא ידיעה כי כבר זכרו בידיעה ארמון בית המלך : לא אכל האריה את הנבלה ולא שבר את החמור · לא אכל את הנבלה על דרך ושבר פוס א אריות אכל הרגו לעונש שמרה פי השם והנה הראה לנו בזה גמול הצדיק וענשו כאחד בעולם הזה וכן גמול החמור בעולם הזה לכבוד הנביא שרכב עליו כי יש גמול ועונש בשאר בעלי חיים בעולם הזה בענין האדם כמו שכתבנו בפי׳ תילי׳ במזמור תהלה לדוד : ויניחהו אל החמור · כמו על החמור כמו אל ההרים לא אכל על ההרים וזולתם רבי׳ : בקברו · בקבר הנביא הזקן אשר כרה לעצמו : ויספדו · הוא ובניו : אצל עצמותיו הניחו את עצמותי · זכר העצמות במקום הגוף כי הם מוסדי הגוף : היה יהיה · וכשישרפו עצמו׳ הקבורי׳ עצמותיו ימלטו כי הוא איש ה האלהים ועצמותי ימלטו עם ע עצמותיו לכבודו וכן כתו׳ וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משומרון : לא שב ירבעם · אף על פי שראה מופת המזבח שנקרע ומופת ידו שיבשה ושבה אליו בתפילת איש האלהים וראה מות הנביא כאשר מרה את פי יי׳ ושמע המופת שהאריה עומד אצל נבלת הנביא ולא אכל ה הנבלה ולא שבר את החמור אף על פי כן לא שב מדרכו הרעה ושב כבתחלה ועשה מקצות העם כהני במות כל מי שרוצה לבא להקריב בבמה להיות כהן היה והגדיל החטאתיו יום ופירוש ויהי כהני במות ויהי מכהני ה הבמות ופירוש ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם לעונש בית ירבעם ולהשמיד ולהכחיד וכן זאת תהיה חטאת מצרים וב״ת בדבר במקום ה״א הידיעה או פירושו כמשמעו כלומר בדבר הזה היה חרון אף הא׳ על בית ירבעם להשמידם מעל פני ה האדמה כי לא שב מדרכו הרעה בכל אשר ראה : והשתנית

מסורה

וימצאהו ד׳ בקריאה וסימ׳ וימצאהו איש והנה תעה בשדה · וימצאהו יושב תחת האלה׳ · וימצאהו אריה בדרך וימיתהו׳ · וימצאהו האריה ויכהו : וימיתהו ח׳ מלאים בקריאה וסים׳ ויהי ער בכור יהודה · וימצאהו אריה בדרך · ויבא זמרי ויכהו · שלום בן יבש ב׳ בפסוק · ויקשר קשר הושע בן אלה׳ · וימיתהו במגדו

וילך וימצאהו אריה בדרך וימיתהו ותהי נבלתו משלכת בדרך והחמור עמד אצלה והאריה עמד אצל הנבלה : והנה אנשים עברים ויראו את הנבלה משלכת בדרך ואת האריה עמד אצל הנבלה ויבאו וידברו בעיר אשר הנביא הזקן ישב בה : וישמע הנביא אשר השיבו מן הדרך ויאמר איש האלהים הוא אשר מרה את פי יהוה ויתנהו יהוה לאריה וישברהו וימתהו כדבר יהוה אשר דבר לו : וידבר אל בניו לאמר חבשו לי את החמור ויחבשו : וילך וימצא את נבלתו משלכת בדרך וחמור והאריה עמדים אצל הנבלה לא אכל האריה את הנבלה ולא שבר את החמור : וישא הנביא את נבלת איש האלהים וינחהו אל החמור וישיבהו ויבא אל עיר הנביא הזקן לספד ולקברו : וינח את נבלתו בקברו ויספדו עליו הוי אחי : ויהי אחרי קברו אתו ויאמר אל בניו לאמר במותי וקברתם אתי בקבר אשר איש האלהים קבור בו אצל עצמתיו הניחו את עצמתי : כי היה יהיה הדבר אשר קרא בדבר יהוה על המזבח אשר בבית אל ועל כל בתי הבמות אשר בערי שמרון : אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה וישב ויעש מקצות העם כהני במות החפץ ימלא את ידו ויהי כהני במות : ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם ולהכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה :

יד בעת ההיא חלה אביה בן ירבעם : ויאמר ירבעם לאשתו קומי נא

תרגום

ואזל ואשכחיה אריא באורחא וקטליה והות נבלתיה רמיא באורחא וחמרא קאים לקבלה ואריא קאים בסטר נבלתא : והא גבריא עברין וחזו ית נבלתא רמיא באורחא וית אריא קאים בסטר נבלתא ואתו ומלילו בקרתא דנביא שקרא סבא יתיב בה : ושמע נביא דאתביה מן אורחא ואמר נביא דיי הוא דסריב על מימרא דיי ומסריה יי לאריא ותבריה וקטליה כפתגמא דיי דמליל ליה : ומליל עם בנוהי למימר זריזו לי ית חמרא וזריזו : ואזל ואשכח ית נבלתיה רמיא באורחא וחמרא ואריא קיימין בסטר נבילתא לא אכל אריא ית נבילתא ולא תבר ית חמרא : ונטל נביא שקרא ית נבילתא נביא דיי ואחתיה על חמרא ואתיביה ואתא לקרתא דנביא שקרא סבא למספד ולמקבריה : ואחית ית נבילתיה בקבריה וספדו עלוהי ווי על אחא : והוה בתר דקברו יתיה ואמר לבנוהי למימר כד אימות ותקברון יתי בקברא דנביא דיי קבור ביה בסטר גרמוהי אחיתו ית גרמי : ארי אתקיימא יתקיים פתגמא דאתנבי בפתגמא דיי על אגורא די בביתאל ועל כל בתי במתא די בקרוי שמרון : בתר פיתגמא הדין לא תב ירבעם מאורחיה בישתא ותב ועבד קצת מן עמא כומרי במת דרעי מקריב ית קורבניה והוון כומרין לבמתא : והוה פתגמא הדין לחובי בית ירבעם ולגמרא ולשיצאה מעל אפי ארעא :

בעידנא ההיא אתמרע אביה בר ירבעם : ואמר ירבעם לאתתיה קומי כען

רלבג

והנה זה היה פלא גדול שהאריה המיתו ולא שבר את החמור ולא אכל את הנבלה כי מיי׳ היה למען ידע עמו זה ויקחו מוסר היודע׳ עם שאולי יהיה זה סבה להשיב ירבע׳ מדרכו הרעה בראותו כי על חטא זה נענש הנביא זה העונש ה הפלא : ויספדו עליו הוי אחי · ית׳ שספדו עליו כל העיר שידעו מה עשה בבית אל ואת הדברים אשר דבר ל לירבעם או ספדו ה הנבי׳ הזקן ובניו עליו : אצל עצמותיו הניחו את עצמותי · כוה זה כי ידע שעצמות איש האלהים ימלטו שלא ישרפם יאשיה ולמלט עצמותיו עשה זה וכן כתוב וימלטו עצמותיו את עצמו׳ הנביא אשר בא משמרון וזה ראיה שזה הנביא הזקן בא משמרון : ועל כל בתי הבמות אשר בערי ש שמרון · ידמה שאף על פי שלא עשה ירבע׳ כי אם שני עגלי זהב הנה היו במלכותו בתי במות רבי׳ אך במקום העגלים היו הבמות הגדולות · והנה לא נבנה שומרון בימי ירבעם כי עמרי בנה אותו והוא היה בית המלכות בסוף הענין והנה כתב׳ זה הנביא הזקן שזה המעש׳ גם כן יעשה יאשיה על כל בתי הבמו׳ אשר בערי שמרון וכן היה הענין כמו שנזכר בסוף זה הספר : אחר הדבר הזה · ר״ל דברי הנביא הזה שהיה ראוי שיקח ירבעם מוסר עליהם מפני ראותו מופת ה המזב׳ שנקרע ונשפך הדשן וידו שיבשה ו ושבה לקדמותה מפני תפלת הנביא והמתת האריה איש האלהים על אשר מרה את פי יי׳ לאכול ולשתות ב במקום ההוא והפלא שהיה בזה שלא שבר האריה את החמו׳ ולא אכל את הנבלה : החפץ ימלא את ידו · ר״ל להקריב הקרבנות : ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם · הנה בזה החטא היה לעונש כפלא בית ירבעם : ולהכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה · ר״ל כי זה החטא סבב שלא ישאר לירבעם נין ונכד ועליו ועל חבריו אמרה התורה פן יש בכם איש או אשה אשר לבבו פונה היום וגו׳ כמו שביארנו שם :

ולא

מסורה

בראתו אתו · ויהי ער בכור יהודה דדה׳ · ולא דרש בי׳ : והנה ה׳ רפ׳ וסי׳ נמסר בריש ספרא : וינחהו ז׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ מנחהו בגן עדן · ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר׳ · וינחהו במשמר · הנחו לו ויקלל · אשר הניח שם משה · וינחהו אל החמור · ושמך עלינו נקרא : ימלא ו׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסוף סדר צו : בדבר הזה ח׳ בקריא׳ וסי׳ ויתעבר יי׳ בי למענכם · אם יקרך עון כדבר · אפס כי נאץ נאצת · ויהי בדבר הזה לחטאת · יען מאסכם · ואדני המלך למה חפץ · בדבר הזה יסלח תנינא דפסו׳ · כי הרבינו לפשע · ותרין וכדבר הזה וסי׳ אינכם מאמינים · תאריבו ימים :

והשתנית· לפי שידע כי אחיה היה שונא אותו לפי שסר מאחרי ה' אמר בלבו אם ידע אחיה שהיא אשתי לא יתנבא לי כי אם רע לפיכך אמר לאשתו שתשתנה כדי שלא יכירו כי היא אשתו של ירבעם ומה שאמר לה שתקח עשרה לחם ונקודים ובקבוק דבש למנחה לנביא כי כן היה מנהג כשהיו באים לשאול מהנביא היו מביאים לו מנחה כמו שאמר בשאול ונערו מה נביא לאיש האלהים: ונקודים· ת"י כסנין ובדברי רז"ל פת הבאה בכסנין והיא פת עשויה כעכין יבשים וכוססין אותם בבית המשתה: ובקבוק· כלי שפיו צר ות"י קלוע ומה שאמר לה הוא דבר עלי למלך על העם הזה כלומר שנבואתו מתקיימת כי כמו שדבר עלי כן היה לי ומה שיאמר לך על הנער הוא האמת: כי קמו עיניו משיבו· וכן ועיניו קמה והטעם כי לעת הזקנה תיבש הלחות ויקומו יתרי העין ותכנס העין בחורה וכבר פי' בו פירוש אחר במלת ועיניו קמה: משיבו· כמו משיבתו וכן ובורש לבלות שאול שהוא כמו ובורת' כתבונת עצבים שהוא כמו כתבונתם· ואמ' ברדם כל המעמיד תלמיד שאינו הגון עיניו כהות מנא לן מאחיה השילוני וירבעם בן נבט תלמידו היה: כזה וכזה· הדברים שאמר לה: מתנכרה· הפך ההכרה: קשה· חזות קשה וכמוהו מאכלו בריאה שם בריאה: ואותי השלכת אחרי גויך· שלא פנית אלי לא כך ולא כך כאדם המשליך הדבר אחר גוו שלא יפנה אליו ותרגם יונתן ופולחני ארחיקתא מקבל עינך: משתין בקיר· אמרו רז"ל אפילו הכלב שדרכו להשתין בקיר ואמר זה על דרך ההפלגה וי"ת ידע מדע אמר משתין כמו משית ר"ל משית שכה בקירות לבו: עצור ועזוב· אפילו מה שיהיה עזוב ועצור במקום שלא יכרת בתחלת הפורענות הבאה עליו אכריתנו בסוף שלא ישאר ממנו דבר ואדוני אבי ז"ל פירש עצור על הממון שהוא עצור באוצר ועזוב המקנ' שהוא עזוב בשדה: כאשר יבער הגלל עד תמו· אמרו רבותינו ז"ל גלל זה השן רוצה לומר כמו שמבער השן ה המאכל עד תומו וקרא השן גלל לפי שדומ' לאבן שיש הנקר' גלל כמו שאמר מדבנין די אבן גלל ויש מפרשי' גלל היא צואה מן כגללי צואת האדם ויונתן תרגם כמו דמנדרין בגולילין עד דמסייפין: בבאה

ונקודים· מן קליות מיובשין בתנור ועושין אותן קמח לעשות ממנו מאכל שקורין לו שתיתא בלשון תלמוד: והיא מתנכרה· כאילו אינה זאת: שלוח אליך· אמת הבאה בשליחות קשה: משתין בקיר· ידע מדע תירגם יונתן משית בקירות לבו: ועצור ועזוב· עצור שיש לו מחזיק יד כמו זה יעצור בעמי ועזוב שאין לו מחזיק בדי: כאשר יבער· המבער את המאכל בפיו לעשותו גלל כך אבער אחריך עד תומו: דבר

על העם ח' וסימ' ויבחר משה אנשי· ותחזק מצרים· ויקח משה את הדם· ויקח אהרן כאשר דבר משה וירץ· ויקח צמד בקר וינתחהו· ויהי כשמוע חירם· ויאמר ירבעם לאשתו· ויתן שרי מלחמות דד"ה· וכל עזרא דכוו' על העם: אחיהו ה' בקריאה וסימ' ותעש כן אשת ירבעם תנינא דפסוק· וי' אמר אל

וְהִשְׁתַּנִּית וְלֹא יֵדְעוּ כִּי־אַתְּ אֵשֶׁת
יָרָבְעָם וְהָלַכְתְּ שִׁלֹה הִנֵּה־שָׁם אֲחִיָּה
הַנָּבִיא הוּא־דִבֶּר עָלַי לְמֶלֶךְ עַל־הָעָם
הַזֶּה׃ וְלָקַחַתְּ בְּיָדֵךְ עֲשָׂרָה לֶחֶם
וְנִקֻּדִים וּבַקְבֻּק דְּבַשׁ וּבָאת אֵלָיו
הוּא יַגִּיד לָךְ מַה־יִּהְיֶה לַנָּעַר׃ וַתַּעַשׂ
כֵּן אֵשֶׁת יָרָבְעָם וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ שִׁלֹה
וַתָּבֹא בֵּית אֲחִיָּה וַאֲחִיָּהוּ לֹא־יָכֹל
לִרְאוֹת כִּי קָמוּ עֵינָיו מִשֵּׂיבוֹ׃
וַיהוָה אָמַר אֶל־אֲחִיָּהוּ
הִנֵּה אֵשֶׁת יָרָבְעָם בָּאָה לִדְרֹשׁ דָּבָר
מֵעִמְּךָ אֶל־בְּנָהּ כִּי־חֹלֶה הוּא כָּזֹה
וְכָזֶה תְּדַבֵּר אֵלֶיהָ וִיהִי כְבֹאָהּ וְהִיא
מִתְנַכֵּרָה׃ וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אֲחִיָּהוּ אֶת־
קוֹל רַגְלֶיהָ בָּאָה בַפֶּתַח וַיֹּאמֶר בֹּאִי
אֵשֶׁת יָרָבְעָם לָמָּה זֶּה אַתְּ מִתְנַכֵּרָה
וְאָנֹכִי שָׁלוּחַ אֵלַיִךְ קָשָׁה׃ לְכִי אִמְרִי
לְיָרָבְעָם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
יַעַן אֲשֶׁר הֲרִימֹתִיךָ מִתּוֹךְ הָעָם וָאֶתֶּנְךָ
נָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וָאֶקְרַע אֶת־
הַמַּמְלָכָה מִבֵּית דָּוִד וָאֶתְּנֶהָ לָךְ וְלֹא־
הָיִיתָ כְּעַבְדִּי דָוִד אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוֹתַי
וַאֲשֶׁר־הָלַךְ אַחֲרַי בְּכָל־לְבָבוֹ לַעֲשׂוֹת
רַק הַיָּשָׁר בְּעֵינָי׃ וַתָּרַע לַעֲשׂוֹת מִכֹּל
אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ וַתֵּלֶךְ וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמַסֵּכוֹת לְהַכְעִיסֵנִי
וְאֹתִי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי גַוֶּךָ׃ לָכֵן
הִנְנִי מֵבִיא רָעָה אֶל־בֵּית יָרָבְעָם
וְהִכְרַתִּי לְיָרָבְעָם מַשְׁתִּין בְּקִיר
עָצוּר וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל וּבִעַרְתִּי אַחֲרֵי
בֵית־יָרָבְעָם כַּאֲשֶׁר יְבַעֵר הַגָּלָל
עַד־תֻּמּוֹ׃ הַמֵּת לְיָרָבְעָם בָּעִיר
יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה
יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃

וְתִשְׁתַּנִין וְלָא יִדְעוּן דְאַתְּ אִתַּת
יָרָבְעָם וְתַהֲכִין לְשִׁלוֹ הָא תַמָן
אֲחִיָה נְבִיָא הוּא מַלִיל עֲלַי לְמֶהֱוֵי
מַלְכָּא עַל עַמָא הָדֵין׃ וְתִסְבִין
בִּידָךְ עֲסַר טוּלְמִין דִלְחֶם וְכִסְנִין
וְקִלוּעַ דִדְבַשׁ וְתַהֲכֵי לְוָתֵיהּ הוּא
יְחַוֵי לִיךְ מָה יְהֵי לְרַבְיָא׃ וַעֲבַדַת
כֵּן אִתַּת יָרָבְעָם וְקָמַת וַאֲזַלַת
לְשִׁילוֹ וַאֲתַת לְבֵית אֲחִיָה וַאֲחִיָה
לָא יָכִיל לְמֶחֱזֵי אֲרֵי קָהָא עֵינוֹהִי
מְסֵיבְתֵיהּ׃
וַיְיָ אֲמַר לַאֲחִיָה הָא אִתַּת יָרָבְעָם
אַתְיָא לְמִתְבַּע פִּתְגָם מִינָךְ עַל
בְּרַהּ אֲרֵי מְרַע הוּא כְּדֵין וּכְדֵין
תְּמַלֵיל עִמַהּ וִיהֵי בְּמֵיעֲלַהּ וְהִיא
מִשְׁתַּנְיָא׃ וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אֲחִיָה יַת
קָל רִיגְלַהָא עָלַת בְּתַרְעָא וַאֲמַר
עוּלִי אִתַּת יָרָבְעָם לְמָא דְנַן אַתְּ
מִשְׁתַּנְיָא וַאֲנָא שְׁלִיחַ לְאִתְנַבָּאָה
עֲלָךְ פִּתְגָמִין קַשְׁיָן׃ אִזִילִי אֵמַרִי
לְיָרָבְעָם כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל חֲלָף דְאַפְרֵישְׁתָּךְ מִגוֹ
עַמָא וּמַנִיתָךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל
עַמִי יִשְׂרָאֵל׃ וְאַעְדֵיתִי יַת מַלְכוּתָא
מִבֵּית דָוִד וִיהַבְתָּהּ לָךְ וְלָא הֲוֵיתָא
כְּעַבְדִי דָוִד דִינְטַר פִּקוּדַי וּדְהַלִיךְ
בָּתַר פּוּלְחָנִי בְּכָל לִבֵּיהּ לְמֶעְבַּד
לְחוֹד דְכָשַׁר קֳדָמַי׃ וְאַבְאֵישְׁתָּ
לְמֶעְבַּד מִכֹּל דַהֲווֹ קֳדָמָךְ וַאֲזַלְתָּא
וַעֲבַדְתָּא לָךְ טַעֲוַת עַמְמַיָא וּמַתְּכָן
לְאַרְגָזָא קֳדָמַי וּפוּלְחָנִי אַרְחֵיקְתָּא
מִקֳבֵיל עֵינָךְ׃ בְּכֵן הָא אֲנָא מַיְתֵי
בִּישְׁתָא לְבֵית יָרָבְעָם וְאֵשֵׁיצֵי לְיָרָבְעָם
יָדַע מַדַע וְאָחִיד וְשָׁבִיק בְּיִשְׂרָאֵל
וַאֲפַלֵי בָּתַר בֵּית יָרָבְעָם כְּמָא
דִמְנַדְרִין בְּגוּלִילִין עַד דִמְסַיְפִין׃
דִימוּת לְיָרָבְעָם בְּקַרְתָּא יֵיכְלוּן כַּלְבַיָא
וְדִימוּת בְּחַקְלָא יֵיכְלוּן עוֹפָא
דִשְׁמַיָא אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ גְזַר כֵּן׃

אחיהו ה' וכו' ותעש כן אשת תנייל דפכו' וי' אמר אל אחיהו· ויקברו אתו ויספדו· ולא שמע המלך דה' ידין

רלבג

ולא ידעו כי את אשת ירבעם· אמר זה כי כשבאר לו שאחיהו שנאהו על שסר לבו מאחרי ה': עשר' לחם ונקודים ובקבוק רבש· אמר זה להביאו תשורה לאיש האלהים כי כן היה מנהג' כמו שנזכר בענין שאול· והנה נקודים הוא פת יבש מתובל בתבלין ובקבוק הוא בר"אל בלע"ז: כי קמו עיניו משיבו· ר"ל שפסק ראות עיניו מרוב שיבתו: ותרע לעשות מכל אשר היו לפניך· זה לאות כי לא חטא שלמה כי אם על שהעלו' עיניו מנשותיו שעשו אלהים אחרים כי אם עשה שלמה זה לא יצדק מה שאמר הנביא בזה המקום: ואותי השלכת אחרי גוך· ר"ל שהשלכת אותי לאחוריך לבלתי פנות אל דבר ממצותי: והכרתי לירבעם משתין בקיר· שלא ישאר לו שום זכר כי הזכר לבדו יוכל להיות משתין בקיר: עצור ועזוב בישרא'· רוצה לומר שיכרית לו עצור ועזוב והנה העצור הוא מה שהוא בידו והעזוב הוא מה שהפקיד ועזב ביד זולתו: כאשר יבער הגלל עד תומו· אמרו רבותינו ז"ל כי הגלל הוא השן והרצון בו כי השן האוכלת תבער המאכל עד תומו ולפי דעתי שהרצון בו כאשר יבער הרוח המגלגל שיבער כל מה שיפגש במקום שהוא סובב ועולה משם כן יבער השם ית' אחרי ירבעם עד תומו:

אחיהו· ויהי כשמע אחיהו· ויקברו אתו ויספדו אתו· ולא שמע המלך דד"ה:' חלה ח' ז' חסרים וא' מלא וסימ' נמסר בריש סדר ויחי: שלוח ד' בקריאה וסימ' ואנכי שלוח אליך קשה· וציר בגוים שלוח דירמיה· כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון· ואף כי תשלחנה לאנשים: כל מלכים וישעיה וירמיה ותריסר על בית ועל בית במ"א אל בית וסימ' הנני מביא רעה אל בית ירבעם· והלכו גוים רבים· והלכו עמים רבים· אל בית יעקב אשר פדה את אברהם· והקימותי את הדבר הטוב· הלוך אל בית הרכבים· ויאמר ירמיהו אל המלך צדקיהו· כי בא ירמיהו אל בית· ולנה בתוך ביתו ב' בו· ובחנוני:

בבאה

דבר טוב. שבטל משמרותיו שהושיבו אביו שומר שלא יעלה איש לרגל ובטל משמרותיו ועלה: אשר יכרית את בית ירבעם זה היום ומה גם עתה. הנולדים לו היום אשר עתידין בו להולד לו מעתה כך תירגם יונתן: העיר אשר בחר ה'. ואף על פי כן ויעש יהודה הרע ולא כתנו זה על לבם: ויקנאו. לשון קנאה: גם המה. כשאר השבטים:

קרס

העירה ט׳ ח׳ לשון קרת׳ וחד לשון עורה וסימ׳ נמסר ביהושע סימן ו׳: ומה ב״ר וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא: לאבותיהם ד׳ מ״ל בנביאים וסימ׳ והכה יי׳ את ישראל. וינכרו את המקום הזה ויקטרו דירמיה. עד תמם מעל האדמה. נוה הצדק ומקוה: ויתן י״ג רפין וסי׳ ויתן לי את מערת. את ברכת אברהם. ויתן לך האלהים

וְאַתְּ קוּמִי לְכִי לְבֵיתֵךְ בְּבֹאָה רַגְלַיִךְ הָעִירָה וּמֵת הַיָּלֶד׃ וְסָפְדוּ־לוֹ כָל־יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אֹתוֹ כִּי־זֶה לְבַדּוֹ יָבֹא לְיָרָבְעָם אֶל־קָבֶר יַעַן נִמְצָא־בוֹ דָּבָר טוֹב אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּבֵית יָרָבְעָם׃ וְהֵקִים יְהוָה לוֹ מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַכְרִית אֶת־בֵּית יָרָבְעָם זֶה הַיּוֹם וּמֶה גַּם־עָתָּה׃ וְהִכָּה יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יָנוּד הַקָּנֶה בַּמַּיִם וְנָתַשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעַל הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לַאֲבוֹתֵיהֶם וְזֵרָם מֵעֵבֶר לַנָּהָר יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־אֲשֵׁרֵיהֶם מַכְעִיסִים אֶת־יְהוָה׃ וְיִתֵּן אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּגְלַל חַטֹּאות יָרָבְעָם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ וַתָּקָם אֵשֶׁת יָרָבְעָם וַתֵּלֶךְ וַתָּבֹא תִרְצָתָה הִיא בָּאָה בְסַף־הַבַּיִת וְהַנַּעַר מֵת׃ וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ אֲחִיָּהוּ הַנָּבִיא׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי יָרָבְעָם אֲשֶׁר נִלְחַם וַאֲשֶׁר מָלָךְ הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ יָרָבְעָם עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה וַיִּשְׁכַּב עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ נָדָב בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ וּרְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה מָלַךְ בִּיהוּדָה בֶּן־אַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה רְחַבְעָם בְּמָלְכוֹ וּשְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם הָעִיר אֲשֶׁר־בָּחַר יְהוָה לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וְשֵׁם אִמּוֹ נַעֲמָה הָעַמֹּנִית׃ וַיַּעַשׂ יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבֹתָם בְּחַטֹּאתָם אֲשֶׁר חָטָאוּ׃

וְאַתְּ קוּמִי אִיזִילִי לְבֵיתִיךְ בְּמֵיעַל רִיגְלַיִךְ לְקַרְתָּא יְמוּת רַבְיָא׃ וְיִסְפְּדוּן לֵיהּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְיִקְבְּרוּן יָתֵיהּ אֲרֵי דֵין בִּלְחוֹדוֹהִי יִתְכְּנֵישׁ לְיָרָבְעָם לְקִבְרָא חֲלָף דְּאִשְׁתְּכַח בֵּיהּ פִּתְגָם דְּתָקִין קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל בְּבֵית יָרָבְעָם׃ וִיקִים יְיָ קֳדָמוֹהִי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל דִּישֵׁיצֵי יָת בֵּית יָרָבְעָם מִן דְּקַיָּים יוֹמָא דֵין וְאַף דְּאִתְיְלִיד מִבְּכֵן וּלְהָלָּא׃ וְיִמְחֵי יְיָ יָת יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְנָאִיד קַנְיָא בְּמַיָּא וִיעַקַּר יָת יִשְׂרָאֵל מֵעַל אַרְעָא טָבְתָא הָדָא דִּיהַב לַאֲבָהָתְהוֹן וִיגַלֵּינוּן מֵעִיבַר פְּרָת חֲלָף דַּעֲבַדוּ יָת אֲשֵׁירֵיהוֹן מַרְגְּזִין קֳדָם יְיָ׃ וְיִמְסַר יָת יִשְׂרָאֵל בְּדִיל חוֹבֵי יָרָבְעָם דַּחֲב וּדְחַיֵּיב יָת יִשְׂרָאֵל׃ וְקָמַת אִתַּת יָרָבְעָם וַאֲזַלַת וַאֲתַת לְתִרְצָה הִיא עָלַת בְּסִפָּא דְבֵיתָא וְרַבְיָא מִית׃ וּקְבָרוּ יָתֵיהּ וּסְפַדוּ עֲלוֹהִי כָּל יִשְׂרָאֵל כְּפִתְגָמָא דַיְיָ דְּמַלֵּיל בְּיַד עַבְדֵּיהּ אֲחִיָּה נְבִיָּיא׃ וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי יָרָבְעָם דַּאֲגִיחַ קְרָבָא וּדְמְלַךְ הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ וְיוֹמַיָּא דִּמְלַךְ יָרָבְעָם עַסְרִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין וּשְׁכֵיב עִם אֲבָהָתוֹהִי וּמְלַךְ נָדָב בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ וּרְחַבְעָם בַּר שְׁלֹמֹה מְלַךְ עַל דְּבֵית יְהוּדָה בַּר אַרְבְּעִין וְחַד שְׁנִין רְחַבְעָם כַּד מְלַךְ וּשְׁבַע עַסְרֵי שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם קַרְתָּא דְּאִתְרְעֵי יְיָ לְאַשְׁרָאָה יָת שְׁכִינְתֵּיהּ תַּמָּן מִכָּל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל וְשׁוּם אִמֵּיהּ נַעֲמָה מִבְּנֵי עַמּוֹן׃ וַעֲבַד דְּבֵית יְהוּדָה דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וְאַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי מִכָּל דַּעֲבַדוּ אֲבָהָתְהוֹן בְּחוֹבֵיהוֹן דִּי חָבוּ׃

רלבג

בבאה רגליך העירה. הוא כמו בבוא רגליך והרצון בזה בבא רגליך העיר אשר הנער בה והעיר היא תרצה ת תקומי ותלכי לביתך ותמצאי אז הילד מת והנה זה אות חזק על אמתות הנבואה ת מהנבואה הזאת כי כבר יתחלף עת בואה העיר בבחירתה כי ת תוכל ללכת במהירות או במתון או תוכל ל להתעכב בדרך אך על כל פנים רצה לאמת זה האות שבבואה ל לתרצה תקום תכף ותלך לבית ואז תמצא הענין כמו שאמר ה הנביא כי אם תאמר לא אשוב לביתי עוד לא ימשך מזה שלא ימות בנה אך ימות א אז העת שתוכל ללכת בו בביאה מעת בא ר רגליה העיר ההיא: יען נמצא בו דבר טוב אל ה' אלהי ישראל. רוצה לומר שאי׳ בבית ירבעם שנמצ׳ בו דבר טוב לה׳ זולת זה ולזה רצה הש״י לעשות לו טוב קצת והוא שיבא אל קבר וספרו לו כל ישרא׳ אך מהשאר לא יבא אחד אל קבר והנה לא פירש אי זה דבר טוב נמצ׳ בו לה׳ וראוי שתדע שנמצאו בו ד דברים רעים רבים ש שלולי זה לא היה זה הגמול לבד ראוי לו א אך היה ראוי שימלוך אחרי אביו ומה שירמ׳ לזה מהטובות: אשר יכרית את בית ירבעם זה היום: ר״ל שהמלך ההוא יכרית את זרע ירבעם זה הנמצא לו היום שלא תחשבי ש שיאריך לו השם הרע׳ עד עבור הדור הנמצ׳ לו בביתו: ומה גם עתה. רוצה לומר

והקים ה׳ לו והוא תר חן זונין תר לא כתיב וי״ו יתר כתיב וי״ו ואימון תריני לקודם בריך הוא

בבואה רגליך העירה. מקור בתוספת ה״א כמו בבוא רגליך: דבר טוב. לא נגלה הכתוב מה דבר טוב נמצא בו ורז״ל אמרו שבטל פרדסאות שהושיב אביו בדרכים למנוע ישראל שלא יעלו ברגל: זה היום. זה היום שיקום אותו המלך: ומה גם עתה. מה כרה זו גם עתה כלומר שקלה היא כרה זו כי יותר ויותר יבאו על ישרא׳ צרות: כאשר ינוד הקנה במים. אמרו רז״ל אפילו בשעת קלקלה המשילם לקנה במים אמ׳ שהוא כר ואינו נעקר ממקומו: וזרם מעבר לנהר. יזרה ר״ל יזרה ויפזר אות׳ לעבר נהרי כוש וזהו גלות ראשונ׳ שהגלם מלך אשור ויניחם בחלח ובחבור ות״י מעיבר לנהר מעבר פרת: ויתן את ישר׳. מקרא קצר רוצה לומר ויתנם לקללה ולשמה: תרצת׳. ולמעלה אמר כי ירבעם היה יושב בשכם בתחלת מלכותו ישב שם ואחר כן ישב בתרצה או הנער בנו ח חלה בתרצה. תרצתה אל תרצה כי שם היה הנער שוכב חולה והיא עיר מערי ישרא׳ כמו שאמר במלכי כנען מלך תרצה אחד: בסף הבית. ואחיה אמר לה בבוא׳ רגליך העירה כיון שנכנס׳ בעיר כאלו ולא יצאה כשמתו עד בואה בסף הבית אשר היה ש שוכב שם: ושם אמו נעמה העמונית. הספור הזה להודיע כיהלך אחר מעשה אמו ועבד עבוד׳ זרה אחרי שנים שלש כמו שאומר בדברי הימים: וגם

מטל. ויתן עז למלכו. הלא קציר חטים היום. גם את ישראל. את אבישג השונמית. ויתן את ישראל בגלל. ויקבץ מלך ישראל. וחברו דדה. ויח׳ ויתן לו מזהב שבא. יסר בנך ויניחך. והתענג על יי׳: נלחם י״ב פתחין וסימ׳ בשפטים סימן ט׳: לשום את שמו ג׳ וסי׳ לשכנו תדרשו. ורחבעם בן שלמה מלך. ויתחזק רחבעם דד״ה. וב׳ לשום שמו וסימ׳ כי ירחק ממך. וכי ירבה. ושארא לשכן שמו: חטאו ג׳ וסי׳ ציה גם חום. בחטאתם אשר. כי ליי׳ חטאו:

ויכרית גם כן מה שיולד לו עוד מהבנים גם עתה: והכה יי׳ את ישראל וגו׳. הגיד כי בעבור חטאת ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל יענש ישראל בכללו ויהיה קיומם על אדמתם חלוש מאד כקיום הקנה במים שינוד במעט מהסבות כן תנידם סבה חלושה עד שבסוף הענין יעקור הש״י ישרא׳ מעל אדמתם ויפיצם מעבר לנהר הוא כהר גוזן לפי מה שאחשוב וזה היה על יד מלך אשור בשני פעמים בפעם הראשונה הגלה מה שהיה מהם מעבר לירדן כמו שנתבאר בספר דברי הימי׳ והם שני השבטים וחצי השבט והשאר הגלה שם גם כן בימי הושע בן אלה: היא באה בסף הבית והנער מת. רוצה לומר תוך מזוזת ביתה אז מת הנער כמו שאמר לה אחיה והגיד שלא התעכבה בהיותה בתרצה אך בבאה שם באה אל ביתה כמאמר הנביא: ושם אמו נעמה העמונית. כתב זה בספור דברי רחבעם שני פעמים להודיע כי היות אמו עמונית היה סבת חטאו כי גדל על מנהגיה והיא היתה עובדת עבודה זרה לעת זקנת שלמה כמו שקדם בסוף ספר ד״ה: ויקנאו אותו. רוצה לומר ויכעיסו אותו בעבדם עבודה זרה:

ויבנו

רדק

וגם קדש · כמשמעו ויונ׳ תרגם נפקתברא וכן תרגם ויעבר הקדשים נפקתברא : ככל התועבות הגוים · באה הא׳ הידיעה על הסמיכות כמו על המזבח בית אל והרומים לו בספר מכלל : והפקיד : מנה אותם על ידי שרי הרצי׳ שישאום הרצים לפני המלך בבואו בבית יי׳ ואחרי שובו השיבום אל תא הרצי׳ כי שם היו מופקדים המגינים ודבר זה שהיה עושה אולי היה ירא ממרד או היה עושה דבר זה לגדולה ותפארת ופירוש תא חדר ויונתן תרגם לדובא ומה שאמר מדי בא בית יי׳ אחר שנכנע הוא ויהודה עמו ושב אל יי׳ כמו שאומר בדברי הימים ואמר שם וגם ביהודה היו דברים טובים : ומלחמה היתה · אף על פי שאמר שמנעו שמעיה הנביא מלהלחם בישרא׳ ושמעו אליו זה היה בתחלת המלכות שחשב רחבעם להשיב המלוכה אליו ובפעם ההוא מנעו כיון ששמעו כי מיי׳ היתה סבה אבל אחר כן היו מלחמו׳ ביניה׳ : ובשנת שמנה עשרה שנה · לא ידענו למה נתעכב שנה אחת מלמלוך שהרי רחבעם לא מלך אלא י״ז שנה ורחבעם וירבעם תחלת מלכות׳ בשנה אחת היתה ויתכן לפרש כי רחבעם נכנס בשנת שמנ׳ עשרה ולא מנו אותה לפי שלא השלימה ומנה אותם לירבעם כמשפט : ושם אמו מעכה בת אבישלום · להודיע כי אשה רעה היתה כמו שאומר למטה אשר עשתה מפלצת לאשרה ובנה הלך בדרכיה : ניר בירושלם · כבר פירשנוהו למעלה : ובשנת

רשי

קדש · ניאוף : שישק · מצינו במדרש שיר השירים הוא פרעה נכה ונקרא שישק על שהיה שוקק ומתאוה כל ימיו לכסא המן שהיה לשלמה חתנו ועכשיו עלה ולקחו : ואת הכל לקח · את הכסא החשוב מן הכל : ישאום הרצים · לפני לכבוד ואחר כך ישיבום אל תא שהרצים עומדים שם תמיד : ובשנת שמנה עשרה למלך ירבעם · שנה אחת אחר מות ירבעם ובשנת עשרים לירבע׳ מלך אסא שנה השלישית של נדב כדתני׳ למלך אסא שנה ולו כמי כתבית : ויסירה

ובשנת ט׳ ר״פ וחד מציע׳ פסו׳ וסי׳ ובשנת שמנה עשרה לירבעם · ובשנת עשרי׳ לירבעם · ובשנת חמש ליורם · בשנת אחת עשרה שנה ליורם · ובשנת שלוש למלכו דיהושפט דדה״ · ובשנת י״ח למלכו דיאשיהו דד״ה · ובשנת אחת לכורש דריש עזרא וחברו דסוף דה״ · ובשנת שתים למלכו דדניאל · ובשנת בצורת לא ידאג ·

ויבנו גם המה להם במות ומצבות ואשרים על כל גבעה גבהה ותחת כל עץ רענן : וגם קדש היה בארץ עשו ככל התועבת הגוים אשר הוריש יהוה מפני בני ישראל : ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שושק מלך מצרים על ירושלם : ויקח את אצרות בית יהוה ואת אוצרות בית המלך ואת הכל לקח ויקח את כל מגני הזהב אשר עשה שלמה : ויעש המלך רחבעם תחתם מגני נחשת והפקיד על יד שרי הרצים השמרים פתח בית המלך : ויהי מדי בא המלך בית יהוה ישאום הרצים והשיבום אל תא הרצים : ויתר דברי רחבעם וכל אשר עשה הלא המה כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה : ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל הימים : וישכב רחבעם עם אבתיו ויקבר עם אבתיו בעיר דוד ושם אמו נעמה העמנית וימלך אבים בנו תחתיו :

טו ובשנת שמנה עשרה למלך ירבעם בן נבט מלך אבים על יהודה : שלש שנים מלך בירושלם ושם אמו מעכה בת אבישלום : וילך בכל חטאות אביו אשר עשה לפניו ולא היה לבבו שלם עם יהוה אלהיו כלבב דוד אביו : כי למען דוד נתן יהוה אלהיו לו ניר בירושלם להקים את בנו אחריו ולהעמיד את ירושלם : אשר עשה דוד את הישר בעיני יהוה ולא סר מכל אשר צוהו כל ימי חייו רק בדבר אוריה החתי :

ובנו אף אינון להון במן וקמן ואשרין על כל רמא מנטלא ותחות כל אילן עבוף : ואף נפקת ברא הות בארעא עברו ככל תועבת עממיא די תריך יי מן קדם בני ישראל : והוה בשתא חמישתא למלכא רחבעם סליק שישק מלכא דמצרים על ירושלם : ונסיב ית אוצרי בית מקדשא דיי וית אוצרי בית מלכא וית כולא נסיב ונסיב ית כל מגני דהבא דעבד שלמה : ועבד מלכא רחבעם חלופיהון מגיני נחשא ומני על רבני רהטיא דנטרין תרע בית מלכא : והוה בזמן דעליל מלכא לבית מקדשא דיי נסבין להון רהיטיא ומתיבין להון לדובא רהטיא : ושאר פתגמי רחבעם וכל דעבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה : וקרבא הות בין רחבעם ובין ירבעם כל יומיא : ושכיב רחבעם עם אבהתוהי ואתקבר עם אבהתוהי בקרתא דדוד ושום אימיה נעמה דמבני עמון ומלך אביה בריה תחותוהי :

ובשנת תמני עשרי למלך ירבעם בר נבט מלך אבים על דבית יהודה : תלת שנין מלך בירושלם ושום אמיה מעכה בת אבישלום : ואזל בכל חובי אבוהי דעבד קדמוהי ולא הוה לביה שלים בדחלתיה דיי אלהיה כלביה דדוד אבוהי : ארי בדיל דוד יהב יי אלהיה ליה מלכו בירושלם לאקמא ית בריה תחותוהי ולקימא ית ירושלם : דעבד דוד ית דכשר קדם יי ולא סטא מכל דפקדיה כל יומי חיוהי לחוד בפתגמא דאוריה חיתאה :

בתרא מצעות : צוהו י׳ בקריאה וסימ׳ ויעש נח ככל אשר צוהו · ויגד משה לאהרן את כל דברי · ויבא משה ויקרא לזקני העם · ויקח משה את המטה · וישכם דוד בבקר ויטש את הצאן · ויעש דוד כן כאשר צוהו · וחברו דדה״ · אשר עשה דוד את הישר · ויעש ברוך בן נריה · אלה פקדתם לעבדתם :

רלבג

ויבנו גם המה להם במות · הנה אמר זה כי כבר נאסרו הבמו׳ מעת שנבנה בית המקדש ולזה חטאו בזה אף על פי שיזבחו להם לה׳ : ומצבות · הנה הזהירה התורה גם כן שלא להקים מצבה אפילו לשם ית׳ שנאמר לא תקים לך מצבה : ואשרי׳ · הנה דבר האשרה ידוע וידמה כי אשרים הם אלילים בעלי אשרה והנה עשו הבמות על כל גבעה גבוהה ללכת בחקות הגוים אשר הורים יי׳ מפני בני ישראל והאשרים הניחו תחת כל עץ כי עשו אשרה מהעץ ההוא : וגם קדש היה בארץ · אחשוב כי קדש הוא בזה המקו׳ המוכן למשכב זכור ולזה אמר עשו ככל תועבות הגוים אשר הורים יי׳ מפני בני ישראל : והשיבום אל תא הרצים · הנה הרצון בתא מבוא פורטגי בלע״ז והנה היה מביא אותם לשם כדי שיהיה יותר נשמר : ושם אמו מעכה בת אבי שלום · הנה בספר דברי הימים זכר שמה מיכיהו בת אוריאל מגבעה והכל אחד עוד זכר שם שמה מעכה בת אבשלום ואחשוב שהוא אבשלום בן דוד כי שם זכר לרחבעם שלש נשים האחת בת בן דוד והשנית בת בן ישי והשלישית מעכה בת אבשלום וידמה שזכר אלו הנשים מפני היותם ממשפחתו ולא זכר באבשלו׳ שיהיה בן דוד כי לא נהג עמו מנהג בן ואולם שאר הנשי׳ שלקח ופילגשיו לא זכר שמם אך זכר אלו לבד להיותן ממשפחתו כמו שזכרנו והנה זכר שם אמו להעיד כי היתה מתיחסת לאביה שהיה איש רע מאד ולזה תמצא גם כן שזכר כי היא עשתה מפלצת לאשרה וכאילו באר שהסבה בהיות אביה עושה רע בעיני יי׳ היתה מפני היותו בן מעכה : ניר בירושלם · ניר הוא הארץ הנעברת באופן שיתנו המתחים אשר בה פרים ובזה יאמר כי לולא דוד לא היה השם יתברך נותן לו בירושלם זרע שימשול בו להעמיד את ירושלם והוא אסא : רק בדבר אוריה החתי · זה מתה שיעיד כי בשאר דבריו בכללם עשה דוד הישר בעיני יי׳ : ומלחמה

ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל ימי חייו. ר"ל כל ימי חיי רחבעם ואף על פי שבתחלה מנעם הנביא מלהלחם להשיב אל רחבעם המלוכה אחר זה היה ביניהם מלחמות: ומלחמה היתה בין אבים ובין ירבעם · כבר זכר בד"ה מלחמה חזקה שהיתה ביניהם שמתו בה חמש מאות אלף איש מישראל וגם זכר כי רחבעם היה כנער ורך כאשר מרדו בו ישראל וזה ממה שיתבאר ממנו שאבים היה במלכו רוב השנים ממה שהיה רחבעם במלכו והנה אמר ורך כי לרוב השלוה שהיתה בימי שלמה היה מעונג מאד ולא ידע נימוס המלחמה אך אבים ראה מלחמו' בין ירבעם ובין אביו: ושם אמו מעכה בת אבישלום · ירמה שאם אמו גדלה אותו וזכר זה כי עם כל זה לא למד אסא ממעשיה ועשה היושר בעיני יי' כדוד אביו: ויעבר הקדשים מן הארץ · הם המוכנים למשכב זכור: ויסירה מגבירה · הסירה מהיות גביר' כדי שלא תביא העם לעבוד ע"ז: מפלצת לאשרה · הוא בנין עשתה לכבוד הע"ז וקראה מפלצת לפי שהוא מביא פלצות וצרות רבות לעובדיו: ויכרת אסא את מפלצתה · הנה שרף אותה לפי שע"ז היא אסורה בהנאה ולזה השליך עפרה בנחל קדרון שלא יהנו ממנ': והבמות לא סרו · ידמה שאלו הבמות היו מזבחים בהם לש"י כמו שהיו עושין קודם בנין בית המקדש ובזה היו חוטאים העם אך הבמות שהיו עובדים בהם ע"ז סרו כמו שהתבאר בספר ד"ה: ויבא את קדשי אביו וקדשי בית יי' · הרצון בו שכבר הביא בית יי' קדשי אביו וקדשי עצמו ולזה היה קרי וקדשו וכן כתוב בד"ה: ויעל בעשא מלך ישראל ויבן את הרמה · יש ספק במה שכתוב בזה בספר ד"ה כי שם כתו' שזה היה בשנת שלשי' ושש למלכות אסא וכבר מצאנו כי בשנת שלש למלכות אסא מלך בעשא ולא מלך בעשא כי אם ארבע ועשרים שנה ואיך יתכן עם זה שתהיה זאת המלחמ' בשנת שלשים ושש למלכות אסא ואולם התר זה הספק הוא לפי מה שאומר והוא שכבר שקטה הארץ מכל מלחמה עשר שנים בימי אסא כמו שכתו' בספר ד"ה וכראות ישר' הצלחתו נקבצו אליו רבים מישראל בחמש עשרה שנה במלכו כי אז

ויעבר ט' בקריא' וסימ' ויעבר אלהים רוח על הארץ · ויקחם ויעברם את הנחל · ויעבר ישי שמה · ויעבר ישי שבעת בניו · ויעבר הקדשים · וכשמוע אסא הדברים דדברי הימים · ויגע הדבר אל מלך נינוה ·

וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵין־רְחַבְעָם וּבֵין
יָרָבְעָם כָּל־יְמֵי חַיָּיו׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי ה' חס'
אֲבִיָּם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא הֵם ית מ"ל בכיפ'
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵּין
אֲבִיָּם וּבֵין יָרָבְעָם׃ וַיִּשְׁכַּב אֲבִיָּם
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּעִיר דָּוִד
וַיִּמְלֹךְ אָסָא בְנוֹ תַּחְתָּיו׃
וּבִשְׁנַת עֶשְׂרִים לְיָרָבְעָם ט' ר"פ
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ אָסָא עַל־יְהוּדָה׃
וְאַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם ל'
וְשֵׁם אִמּוֹ מַעֲכָה בַּת־אֲבִישָׁלוֹם׃ ב' אבים אסא
וַיַּעַשׂ אָסָא הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּדָוִד
אָבִיו׃ וַיַּעֲבֵר הַקְּדֵשִׁים מִן־הָאָרֶץ ט' כ'
וַיָּסַר אֶת־כָּל־הַגִּלֻּלִים אֲשֶׁר עָשׂוּ כל כית' חס' ויו
אֲבֹתָיו׃ וְגַם אֶת־מַעֲכָה אִמּוֹ
וַיְסִרֶהָ מִגְּבִירָה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה מִפְלֶצֶת ל' ומס' ל'
לָאֲשֵׁרָה וַיִּכְרֹת אָסָא אֶת־מִפְלַצְתָּהּ ל'
וַיִּשְׂרֹף בְּנַחַל קִדְרוֹן׃ וְהַבָּמוֹת לֹא־
סָרוּ רַק לְבַב־אָסָא הָיָה שָׁלֵם עִם־
יְהוָה כָּל־יָמָיו׃ וַיָּבֵא אֶת־קָדְשֵׁי
אָבִיו וְקָדְשׁוֹ בֵּית יְהוָה כֶּסֶף וְזָהָב יקדשי ק'
וְכֵלִים׃ וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵּין אָסָא
וּבֵין בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵיהֶם׃
וַיַּעַל בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל עַל־
יְהוּדָה וַיִּבֶן אֶת־הָרָמָה לְבִלְתִּי תֵּת
יֹצֵא וָבָא לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ ג' תיין
וַיִּקַּח אָסָא אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב
הַנּוֹתָרִים בְּאוֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וְאֶת־
אוֹצְרוֹת בֵּית מֶלֶךְ וַיִּתְּנֵם בְּיַד־עֲבָדָיו וא מ"ל: המלך ק'
וַיִּשְׁלָחֵם הַמֶּלֶךְ אָסָא אֶל־בֶּן־הֲדַד בֶּן־
טַבְרִמֹּן בֶּן־חֶזְיוֹן מֶלֶךְ אֲרָם הַיֹּשֵׁב ל' ומס'
בְּדַמֶּשֶׂק לֵאמֹר׃ בְּרִית בֵּינִי
וּבֵינֶךָ בֵּין אָבִי וּבֵין אָבִיךָ הִנֵּה
שָׁלַחְתִּי לְךָ שֹׁחַד כֶּסֶף וְזָהָב לֵךְ
הָפֵרָה אֶת־בְּרִיתְךָ אֶת־בַּעְשָׁא ל'
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְיַעֲלֶה מֵעָלָי׃ נ' ר"ין

וּקְרָבָא הֲוַת בֵּין רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי׃ וּשְׁאָר פִּתְגָּמֵי אֲבִיָּם וְכָל דַּעֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה וּקְרָבָא הֲוַת בֵּין אֲבִיָּם וּבֵין יָרָבְעָם׃ וּשְׁכִיב אֲבִיָּם עִם אֲבָהָתוֹהִי וּקְבַרוּ יָתֵיהּ בְּקַרְתָּא דְדָוִד וּמְלַךְ אָסָא בְרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃
וּבִשְׁנַת עַסְרִין לְיָרָבְעָם מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל מְלַךְ אָסָא עַל שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה׃ וְאַרְבְּעִין וַחֲדָא שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִמֵּיהּ מַעֲכָה בַת אֲבִישָׁלוֹם׃ וַעֲבַד אָסָא דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ כְּדָוִד אֲבוּהִי׃ וּפַלֵּי נַפְּקַת בָּרָא מִן אַרְעָא וְאַעְדִּי יַת כָּל טַעֲוָתָא דַּעֲבַדוּ אֲבָהָתוֹהִי׃ וְאַף יַת מַעֲכָה אִמֵּיהּ אַעְדָּהּ מִמַּלְכוּתָהּ דַּעֲבַדַת טַעֲוָתָא לַאֲשֵׁרָתָא וְקַץ אָסָא יַת טַעֲוָתַהּ וְאוֹקִיד בְּנַחֲלָא דְקִדְרוֹן׃ וּבָמָתָא לָא עַטְרָא לְחוֹד לִבָּא דְאָסָא הֲוָה שְׁלִים בְּדַחַלְתֵּיהּ דַּייָ כָּל יוֹמוֹהִי׃ וְאַיְתֵי יַת קוּדְשֵׁיהּ אֲבוּהִי וְקוּדְשׁוֹהִי לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ כַּסְפָּא וְדַהֲבָא וּמָנַיָּא׃ וּקְרָבָא הֲוַת בֵּין אָסָא וּבֵין בַּעְשָׁא מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל כָּל יוֹמֵיהוֹן׃ וּסְלֵיק בַּעְשָׁא מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל עַל דְּבֵית יְהוּדָה וּבְנָא יַת רָמְתָא בְּדִיל לְמִשְׁבַּק לְמִתַּן נָפֵיק וְעָלֵיל לְאָסָא מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה׃ וּנְסֵיב אָסָא יַת כָּל כַּסְפָּא וְדַהֲבָא דְּאִשְׁתְּאַרוּ בְּאוֹצְרוֹת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ וְיַת אוֹצְרֵי בֵּית מַלְכָּא וּמַנִּינוּן בִּידָא דְעַבְדוֹהִי וְשַׁדְּרִינוּן מַלְכָּא אָסָא לְוָת בַּר הֲדַד בַּר טַבְרִימוֹן בַּר חֶזְיוֹן מַלְכָּא דַאֲרָם דְּיָתִיב בְּדַמֶּשֶׂק לְמֵימַר׃ קְיָים בֵּינִי וּבֵינָךְ וּבֵין אַבָּא וּבֵין אֲבוּךְ הָא שַׁדְּרִית לָךְ שׁוֹחֲדָא כַּסְפָּא וְדַהֲבָא אִיזִיל אַשְׁנִי יַת קְיָימָךְ עִם בַּעְשָׁא מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וְיִסְתַּלַּק מִנִּי׃

רשי

ויסירה מגבירה · מהיות גבירה: ויעבר הקדשים · תרגם יונתן ופלי נפקת ברא: כי עשתה מפלצת · אמרו רבותינו מפליא ליצנותא כמין זכרות עשתה והיתה נבעלת לו בכל יום: והבמות לא סרו · במות היחיד שהורגלו ליקרב עליהם לשמים משחרבה שילה עד שנבנה ה הבית שהיו הבמות מותרות לא סרו עתה ואף על פי שנאסרו משנבנה הבית והיו ענושים עליה כרת: אין

רדק

ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא על יהודה · מקצה שמונה עשרה שנה שמלך רחבעם כמו שכתבנו למעלה ולא מנה אותם לרחבעם ומנה אותם לאבים בנו וי"ג וקצת שנת עשרים הרי שלש שנים לאבים: ושם אמו מעכה וגו' · ולא היתה אם אסא אלא אם אבים אביו כמו שכתוב ל למעלה ואם אבו קורא אותה אמו כמו שכתוב ותבאן אל ר רעואל אביהן וזכר לאסא אם אביו בעבור שהיתה עובדת ע"ז כמו שאומר אשר עשתה מפלצת לאשרה ועם כל זה עשה אסא הישר בעיני יי' ולא נטה אחריה: וגם את מעכה אמו · טעמו למה שאמר ויסר אמר כי גם כן הסיר את מעכה אמו ואחר כך פירש היך הסיר אותה ואמר ויסירה מגבירה כלומר הסירה מהיות גבירה בעבור שעשתה מפלצת לאשרה ופי' מפלצת ע"ז קראה מפלצת שהוא לשון אימה ורעדה כמו פלצו' בעתתני לפי שאימתה מוטלת על עובדיה וכן מזה הטעם נקראו אימים הגלולים כמו שאמר ובאימים יתהוללו: וישרוף בנחל קדרון · שרף המפלצת והשליך האפר בנחל קדרון כי ע"ז אסורה בהנאה: וקדשי בית יי' · ר"ל וקדשי עצמו וחסר הנסמך כמו ושכורת ולא מיין וכן הוא בדברי הימים ו וקדשיו וכת"י וקודשוהי לבית מ מקדשא דיי' ובקצת ספרים וקדשו כתוב וקרי וקדשיו: הנותרים באוצרות יי' · לפי שלקח שישק מלך מצרי' אוצרות בית יי' אמר הנותרים כי לא ל לקחם כלם: אבל

ובשנת אחת לכורש דריש עזרא · וחברו דסוף דברי הימים: וישלחם ד' בקריאה וסימ' וישלחם יהושע · ויקם יהושע וכל העם · וישלחם לבנונה · ויקח אסא:

נלחם עם ישראל והביאו שלל רב כמו שכתוב שם וגם כתו' ומלחמה לא היתה עד שלשים וחמש שנה למלכות אסא והרצון בו שלא היתה מלחמה לו עם ישראל קודם זה כי לא יתכן לומר שלא היתה לו מלחמה כלל כי לא שקטה הארץ בימיו כי אם עשר שנים וכאשר התישב זה הוא מבואר שמה שאמר עד שלשים וחמש שנה למלכות אסא הוא שנת חמש עשרה שנה למלכות אסא כי אז היתה לו מלחמה עם ישראל ואמנם מנה שלשים וחמש שנה מעת החלק המלכות כי כבר היו עשרים שנה לרחבעם ואבים ולאסא חמש עשרה והנה בשנת שש עשרה לאסא בנה בעשא את הרמה ואחשב שמנה מעת החלק המלכות כי מה שעשה אסא על דבר בניית הרמה סבב גם כן החלק המלכות כי כבר החל המלכות לשוב לו קודם זה כמו שזכרנו ובעבור זה החטא נשארה המלכות נחלקת כבראשונה והנה זה החטא היה ששם בשר זרועו במה ששלח אל בן הדד מלך ארם ולא בטח בי' אשר הפיל מחנה הכושיים לפניו ואחשוב שלזאת הסבה חלה את רגליו לעת זקנתו כי הוא שלח זה אל בן הדד כאילו לא היו לו רגלים ללכת במלחמה ולזה סבב הש"י שחלש כח רגליו לעת זקנתו: בשנת

בשנת שתים לאסא מלך יהודה׳ ידוע כי מת ירבעם בשנת שתים לאסא כי עשרים ושתים שנה מלך וכבר מלכו עשרים שנה רחבעם ואבים ולא השלים השנה וחשבה השנה ההיא לו ולנדב בנו ולא השלים נדב השנה השלישית לאסא וחשבה השנה ההיא לו ולבעשא ולזה אמר שכבר מלך נדב שנתים ואחר מלך בעשא עשרים וארבע שנה ולזה כשלמו בשנת עשרים ושש לאסא ולא השלים השנה וחשבה לו השנה ההיא לו ולעמרי ואחר מלך עמרי שתים עשרה שנה ולזה כשלמו בשנת שלשים ושמנה לאסא ובזה הותרו ספקות רבות יפלו במנין אלו השנים שנחשבו לכאן ולכאן׃ ויהי כמלכו הכה את כל בית ירבעם. ראוי לספק איך נחשב לו זה לעון והנה היה דבר ה׳ ביד אחיה הנביא

יח פסוקים אל על על וסי׳ נמסר בסדר פקודי׃ ד׳ פסוק׳ את את ואת ואת וסימ׳ ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב · והמלך אסא השמיע את כל יהודה · והבשת אכלה את יגיע אבותינו · ואסא המלך לקח את

וישמע בן הדד אל המלך אסא
וישלח את שרי החילים אשר לו
על ערי ישראל ויך את עיון ואת
דן ואת אבל בית מעכה ואת כל
כנרות על כל ארץ נפתלי׃ ויהי
כשמע בעשא ויחדל מבנות את
הרמה וישב בתרצה׃ והמלך אסא
השמיע את כל יהודה אין נקי
וישאו את אבני הרמה ואת עציה
אשר בנה בעשא ויבן בם המלך
אסא את גבע בנימן ואת המצפה׃
ויתר כל דברי אסא וכל גבורתו
וכל אשר עשה והערים אשר בנה
הלא המה כתובים על ספר דברי
הימים למלכי יהודה רק לעת זקנתו
חלה את רגליו׃ וישכב אסא עם
אבתיו ויקבר עם אבתיו בעיר דוד
אביו וימלך יהושפט בנו תחתיו׃
ונדב בן ירבעם מלך
על ישראל בשנת שתים לאסא
מלך יהודה וימלך על ישראל
שנתים׃ ויעש הרע בעיני יהוה
וילך בדרך אביו ובחטאתו אשר
החטיא את ישראל׃ ויקשר עליו
בעשא בן אחיה לבית יששכר
ויכהו בעשא בגבתון אשר ל
לפלשתים ונדב וכל ישראל צרים
על גבתון׃ וימתהו בעשא בשנת
שלש לאסא מלך יהודה וימלך
תחתיו׃ ויהי כמלכו הכה את כל
בית ירבעם לא השאיר כל נשמה
לירבעם עד השמדו כדבר יהוה
אשר דבר ביד עבדו אחיה השילני׃
על חטאות ירבעם אשר חטא ואשר
החטיא את ישראל בכעסו אשר
הכעיס את יהוה אלהי ישראל׃
ויתר דברי נדב וכל אשר עשה
הלא הם כתובים על ספר דברי
הימים למלכי ישראל׃ ומלחמה
היתה בין אסא ובין בעשא מלך
ישראל כל ימיהם׃

וקביל בר הדד מן מלכא אסא ושדר ית רבני חילותא דיליה על קירוי ישראל ומחא ית עיון וית דן וית אבל בית מעכה וית כל גינוסר על כל ארעא שבטא דבית נפתלי׃ והוה כד שמע בעשא ואתמנע מלמבני ית רמתא ויתיב בתרעיתא׃ ומלכא אסא כנשית כל דבית יהודה לית דנקי ונטלו ית אבני רמתא וית אעהא די בנא בעשא ובנא בהון מלכא אסא ית גבעתא דבני בנימן וית מצפיא׃ ושאר כל פתגמי אסא וכל גבורתיה וכל די עבד וקרויא די בנא הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכא דבית יהודה לחוד לעידן סיבותיה איתמרע בריגלוהי׃ ושכיב אסא עם אבהתוהי ואתקבר עם אבהתוהי בקרתא דדויד אבוהי ומלך יהושפט בריה תחותוהי׃

ונדב בר ירבעם מלך על ישראל בשנת תרתין לאסא מלכא שבטא דבית יהודה ומלך על ישראל תרתין שנין׃ ועבד דביש קדם יי ואזל באורח אבוהי ובחוביה דחייב ית ישראל׃ ומרד עלוהי בעשא בר אחיה משבטא דבית יששכר ומחהי בעשא בגבתון דילפלשתאי ונדב וכל ישראל ציירין על גבתון׃ וקטליה בעשא בשנת תלת לאסא מלכא שבטא דבית יהודה ומלך תחותוהי׃ והוה במלכיה קטל ית בית ירבעם לא אשאר כל נשמא לירבעם עד די שיציה כפתגמא דיי דמליל ביד עבדיה אחיה דשילונאה׃ על חובי ירבעם דחב ודחייב ית ישראל בארגזותיה דארגיז קדם יי אלהא דישראל׃ ושאר פתגמי נדב וכל די עבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל׃ וקרבא הות בין אסא ובין בעשא מלכא דישראל כל יומיהון׃

רדק

אבל בית מעכה. הוא אבל מים הנזכרת בדברי הימים׃ ואת כל כנרות. קבוץ כנרת וזה ת״י גינוסר והיא ארץ שמנה מאד ורז״ל הפליגו בספור שבח פירותיו והקבוץ ר״ל שהיו מקומו׳ כחלקים וכלם היו שמנים׃ על כל ארץ נפתלי. כמו עם וכן ויבאו האנשים על הנשים עם הנשים ובדברי הימים ואת כל מסכנות ערי נפתלי׃ וישב בתרצה. ר״ל ישב לו בעירו כי שם היה מלך כמו שכתוב למטה ולא רצה להלחם עוד עם מלך יהודה כי בסוף ימיו היתה מלחמה זאת ות״ת ויתיב בתרעיתא תרגם בתרצה מן עסוק ורצון כלומר ישב לו ירא וחרד ורצון מפני מלך ארם׃ אין נקי. אפי׳ חתן שנאמ׳ עליו נקי יהיה לביתו שנה אחת׃ וכל גבורתו. במלחמות ובכושיים׃ חלה את רגליו. מן רגליו וכן הם יבאו את העיר מן העיר והדומים לו ובדברי רז״ל אין נקי שעשה אנגריא ל לתלמידי חכמים ומפני זה נענש וחלה את רגליו מפני שהעביד בעבודה זו תלמידי חכמים׃ ויהי כמלכו. בכ״ף׃ בשנת

שיהיה זה לבית ירבעם בן נבט והנה שנאמר שנחשב לו לעון במה שאמ׳ אחר זה ועל כל הרעה אשר עשה ב בעיני ה׳ להכעיסו ב במעשה ידיו להיות כבית ירבעם ועל אשר הכה אותו. והפשר שנאמר כי נענש על זה מפני שכבר הראה שלא עשה זה בעבור חטאת ירבעם כי גם הוא הלך בדרכי י ירבעם ולא עשה זה גם כן למלאת דבר ה׳ כמו שעשה יהוא אבל עשה זה לרוע לבבו בעבור שימלוך ולא ימצא מי שיחלוק עמו על המלכות לתתה ל לבית ירבעם ונענש גם כן בעבור שהרגו בעת שהיה נלחם מלחמות ה׳ עם פלשתים כי כ כבר היו אז צרים על גבתון אשר לפלשתים ואולי יהוא לא נענש על כלותו בית אחאב כי כבר עשה זה במצו׳ נביא השם ובער גם כן הרבה מהתועבות אשר עשה אחאב׃ המת

רשי

אין נקי. אפילו חתן מחדרו שנאמר בו נקי יהיה לביתו שנה אחת׃ שנתים. השנייה והשלישית לאסא׃ בשנת

דה״ז וכל ישראל ו׳ מצעו׳ פסוקי׳ בסיפר׳ וסי׳ והמלך וכל ישראל · ויעש שלמה בעת · כי ששת חדשים · ויקשר עליו בעשא · ויעלה עמרי · ויתקשר׳ וכל ר״פ דכוו׳׃ סימן קדמא ויהי במלכו תניינא ויה׳ במלכו ואפ״ס ואשכן כמלך בגדוד דקדמא כ״ף ותניינא ב״ית ולית דכוו׳ דסמיכי׃

בשנת שלש לאסא מלך בעשא · היאך היה זה והלא מלחמה זו שנלחם בעשא עם אסא ובנה את הרמה היתה בשנת שלשים ושש למלכות אסא כמו שאומר בדברי הימים ובעשא לא מלך אלא עשרים וארבע שנה ואם בשנת שלש לאסא מלך בעשא הנה מת בעשא בשנת כ״ז לאסא ואיך אמר כי בנה את הרמה בשנת לו״ לאסא אלא פי׳ בשנת שלש בשנת שלש שהחל אסא להלחם עם מלכי ישראל ונלחם תחילה עם נדב בן ירבעם ולשנת שלש מלך בעשא ונלחם עם אסא כמו שאמר ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ומלחמה זו שעלה בעשא ובנה את הרמה היתה בשנת ט״ג למלכות בעשא שהיא שנת לו״ לתחילת מלכותו של אסא והיא שנת כ״ה או כ״ו למלחמת אסא כי שנה שנייה של נדב בן ירבעם שנה אותם ג״כ לבעשא כי לא שלמה לו השנה ועשר שנים ששקטה הארץ בתחילת מלכות אסא כמו שאומ׳ בדברי הימים לא מנה אותם לנדב בן ירבעם ושתי שנים מהם היו בימי ירבעם ושמנה השנים לא מלך נדב על ישראל ואם מלך לא חזקה מלכותו ולא מנה אותם לו ובשנה השנית אחר העשר שנים מלך נדב מלכות שלימה ונלחם עם אסא וזה הוא ונדב בן ירבעם מלך על ישרא׳ בשנת שתים לאסא כלומ׳ בשנת שתים לאסא למלחמותיו ובשנת י״א למלכו התחילו מלחמותיו וכל החשבונות שמנה בספר זה לאסא הנם לתחילת מלכותו לא לתחילת מלחמותיו והחשבונות שאומר בדברי הימי׳ הם לתחילת מלכותו וראיה לדברינו כי ב׳ בחשבונות דברי הימים אומר למלכות אסא ובחשבונות זה הספר אומר לאסא ובסדר עולם אומר כי המלחמה הזאת שבנה בעשא את הרמה היתה בשנת י״ו לאסא שנה אחת אחר מלחמת הכושיים ומנין לו״ שאומר בדברי הימי׳ הוא למיתת שלמה כי כשנשא שלמה את בת פרעה בשנת ארבע למלכותו נגזרה גזירה שתחלק מלכות בית דוד לו׳ שנה כנגד אותן לו״ שנה שהיה שלמה חתן פרעה והיתה עתידה מלכות בית דוד לחזור בשנת י״ו לאסא ששלמו לו״ לשלמה ומפני שקלקל אסא במלחמת בעשא ונשען על מלך ארם ושלח לו אוצרות בית יי׳ ולא נשען על יי׳ לא חזרה מלכות בית דוד והיתה חלוקה כשהיתה ולדברי בעל סדר עולם יקשה הפסוק שאומר בדברי הימים ומלחמה לא היתה עד שנת ש׳ שלשים וחמש למלכות אסא והנה מלחמת אסא קודם לה׳ היתה לדבריו : הנני מבעיר · מן ובערת הרע : וגם ביד יהוא · לפי שאמר וימלך אלה בנו תחתיו אמר כי לא היתה מלכות שלמה כי לא מלך אלא שנתים ואותם היו מקוטעות שהרי מלך בשנת כ״ו לאסא וזמרי המיתוהו בשנת כ״ז לאסא הנה לא מלך אלא שנה אחת ומה שאמר שנתים מקצת שנתים וגם שאמר הוא לרבות על בית ירבעם כי כמו שנבא אחיה השילוני על ירבעם ועל ביתו שלא יתקיים מלכותו וכן היה לו כי נדב בנו לא מלך אלא שנתים והיו מקוטעות שהרי בשנת שתים לאסא מלך ובשנת שלש לאסא מלך בעשא שהמיתו הנה כי לא מלך בנו אלא שנה ומה שאמר שנתים מקצת שנתים כן היה לו גם לבעשא כי לא מלך בנו אלא שנה ונפסקה מלכותו כמו שנבא עליו יהוא בן חנני : ועל אשר הכה אותו · כי נענש בעשא על דמי נדב כיון שהלך בדרכיו והיה רשע כמוהו נענש על הריגתו ונהרג גם הוא וכן הוא אומר ג״כ בבית יהוא ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא ואמר אותו ואף על פי שלא זכר מדב הנה זכר בית ירבעם : שר מחצית הרכב · כתרגומו חד מתרין רבני רתיכיא : שותה שכור · כלומר ששתה עד ששכר : בית ארצא · שם אדם והיה פקיד והוא שאמר אשר על הבית וי״ת כן בית ארצא טעותא די בביתא בתרצה : ויהי במלכו · כשבתו · בבית : כשבתו · בקיר : לא השאיר לו · בכל זרעו והכה גם כן גואליו והם קרוביו וגם הכה רעהו והם אוהביו ורעהו כמו רעיו וכן בהתפללו בעד רעהו מגן גבורהו כמו גבוריו : והעם

על כל ישראל ב׳ דסמיכי וסימ׳ נמסר לעיל בסו׳ סימ׳ י״ב : ואשר עשה ח׳ וסימ׳ נמסר בריש האי סיפרא סימן ב׳ : ועל אשר ד׳ וסימ׳ נמסר בספר שמואל חלק ב׳ סימן י״ב : וימיתהו ח׳ מ״ל וסימ׳ נמסר בסדר וישב ולעיל בהאי סיפרא סי׳ י״ג : כשבתו ב׳ בקריאה וסי׳ והיה כשבתו על כסא ממלכתו · ויהי במלכו כשבתו :

יו בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּתִרְצָה עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁנָה׃ וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יֵהוּא בֶן־חֲנָנִי עַל־בַּעְשָׁא לֵאמֹר׃ יַעַן אֲשֶׁר הֲרִימֹתִיךָ מִן־הֶעָפָר וָאֶתֶּנְךָ נָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל וַתֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וַתַּחֲטִא אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיסֵנִי בְּחַטֹּאתָם׃ הִנְנִי מַבְעִיר אַחֲרֵי בַעְשָׁא וְאַחֲרֵי בֵיתוֹ וְנָתַתִּי אֶת־בֵּיתְךָ כְּבֵית יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט׃ הַמֵּת לְבַעְשָׁא בָּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת לוֹ בַּשָּׂדֶה יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמָיִם׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי בַעְשָׁא וַאֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּשְׁכַּב בַּעְשָׁא עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּתִרְצָה וַיִּמְלֹךְ אֵלָה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ וְגַם בְּיַד־יֵהוּא בֶן־חֲנָנִי הַנָּבִיא דְּבַר־יְהוָה הָיָה אֶל־בַּעְשָׁא וְאֶל־בֵּיתוֹ וְעַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־עָשָׂה בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו לִהְיוֹת כְּבֵית יָרָבְעָם וְעַל אֲשֶׁר־הִכָּה אֹתוֹ׃

בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ אֵלָה בֶן־בַּעְשָׁא עַל־יִשְׂרָאֵל בְּתִרְצָה שְׁנָתָיִם׃ וַיִּקְשֹׁר עָלָיו עַבְדּוֹ זִמְרִי שַׂר מַחֲצִית הָרָכֶב וְהוּא בְתִרְצָה שֹׁתֶה שִׁכּוֹר בֵּית אַרְצָא אֲשֶׁר עַל־הַבַּיִת בְּתִרְצָה׃ וַיָּבֹא זִמְרִי וַיַּכֵּהוּ וַיְמִיתֵהוּ בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו׃ וַיְהִי בְמָלְכוֹ כְּשִׁבְתּוֹ עַל־כִּסְאוֹ הִכָּה אֶת־כָּל־בֵּית בַּעְשָׁא לֹא־הִשְׁאִיר לוֹ מַשְׁתִּין בְּקִיר וְגֹאֲלָיו וְרֵעֵהוּ׃

ד׳ דסמי׳ · ל׳ למערבאי אל בעשא · ב׳ וכתי׳ כן · ד׳ חס׳ בלשו׳ · ל׳ · ה׳ בטע׳ בסיפ׳ · ז׳ דסמי׳ · כל סיפ׳ ל״פ וגם · ג׳ דסמי׳ · ג׳ דסמי׳ · ל׳ · ל׳ מלרע וכתי׳ א׳ בסוף · ח׳ מ״ל · ל׳ על כסא מלכתו

בִּשְׁנַת תְּלָת לְאָסָא מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ בַּעְשָׁא בַּר אֲחִיָּה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּתִרְצָה עֶסְרִין וְאַרְבַּע שְׁנִין׃ וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וַאֲזַל בְּאוֹרַח יָרָבְעָם וּבְחוֹבֵיהּ דְּחַב דִּי חַיֵּיב יַת יִשְׂרָאֵל׃ וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יֵהוּא בַּר חֲנָנִי עַל בַּעְשָׁא לְמֵימַר׃ חֲלַף דְּאַפְרֵישְׁתָּךְ מִן עַפְרָא וּמַנִּיתָךְ מַלְכָּא עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל וַאֲזַלְתָּא בְּאוֹרַח יָרָבְעָם וְחַיֵּיבְתָּא יַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָּזָא קֳדָמַי בְּחוֹבֵיהוֹן׃ הָא אֲנָא מְפַלֵּי בָּתַר בַּעְשָׁא וּבָתַר בֵּיתֵיהּ וְאֶיתֵּן יַת בֵּיתָךְ כְּבֵית יָרָבְעָם בַּר נְבָט׃ דִּימוּת לְבַעְשָׁא בְּקַרְתָּא יֵיכְלוּן כַּלְבַיָּא וּדְמוּת לֵיהּ בְּחַקְלָא יֵיכְלוּן עוֹפָא דִשְׁמַיָּא׃ וּשְׁאַר פִּתְגָּמֵי בַעְשָׁא וּדַעֲבַד וּגְבוּרְתֵּיהּ הֲלָא אִינּוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ וּשְׁכִיב בַּעְשָׁא עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּתִרְצָה וּמְלַךְ אֵלָה בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ וְאַף עִם יֵהוּא בַּר חֲנָנִי נְבִיָּא פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הֲוָה עַל בַּעְשָׁא וְעַל בֵּיתֵיהּ וְעַל כָּל בִּישְׁתָא דַּעֲבַד קֳדָם יְיָ לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי בְּעוֹבָדֵי יְדוֹהִי לְמֶהֱוֵי כְּבֵית יָרָבְעָם וְעַל דִּיקְטַל יָתֵיהּ׃ בִּשְׁנַת עֶסְרִין וְשִׁית שְׁנִין לְאָסָא מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ אֵלָה בַּר בַּעְשָׁא עַל יִשְׂרָאֵל בְּתִרְצָה תַּרְתֵּין שְׁנִין׃ וּמְרַד עֲלוֹהִי עַבְדֵּיהּ זִמְרִי חַד מִתְּרֵין רַבָּנֵי רְתִיכַיָּא וְהוּא בְּתִרְצָה שָׁתֵי רַוֵּי בֵּית אַרְצָא טַעֲוָתָא דִּי בְבֵיתָא בְּתִרְצָה׃ וַאֲתָא זִמְרִי וּמְחָהִי וְקַטְלֵיהּ בִּשְׁנַת עֶסְרִין וּשְׁבַע לְאָסָא מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי׃ וַהֲוָה בְּמַמְלְכֵיהּ כְּמִתְבֵיהּ עַל כּוּרְסֵיהּ קְטַל יַת כָּל בֵּית בַּעְשָׁא לָא אַשְׁאַר לֵיהּ יָדַע מַדַּע וְקָרִיבוֹהִי וְחַבְרוֹהִי׃

רשי

בשנת שלש לאסא מלך יהוד׳ מלך בעשא · שנה שלישית לאסא שנית לנדב ולבעשא : וגם ביד יהוא בן חנני הנביא דבר ה׳ היה אל בעשא · כלומר הרי שמלך אלה בן בעשא ואף גם זאת דבר יי׳ היה ביד יהוא שלא תתקיים מלכותו : ועל אשר הכה אותו · הואיל וגם הוא הלך בחטאותיו כמנא שלא היה לו להורגו לכך נענש על הריגתו וכן מצינו ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא הואיל ולא סרו מדרכי אחאב נענשו על הריגתם : שר מחצית הרכב · הוא ואחר היו שרים על הרכב : וגואליו ורעהו · וקריבוהי ורחמוהי : וימת

רלבג

המת לבעשא בעיר יאכלו הכלבים · ר״ל שלא יבא אחד מהם אל קבר : וגם ביד יהוא בן חנני · ר״ל כי היה עוד דבר יי׳ על ידו אל בעשא ואל ביתו שיהיה כבית ירבעם על לכתו בדרך ירבעם ועל אשר הכה אותו וזה מה שהוסיף ב׳ בזאת הנבואה השנית ועל זה התעורר להרוג אדניו ולזה לא נענש על הריגתם אך נענש על לכתו בחטאת ירבעם ועל החטיאו את ישראל : שר מחצית הרכב · הנה היו שרי הרכב שנים וזמרי היה אחד מהם והנה שלם השם ל׳ לבעשא מדה כנגד מדה כי הוא הרג בית ירבעם בעת היותם צרים על גבתון אשר לפלשתים והוא גם כן בעת שהיו ישר׳ חונים על גבתון אשר ל׳ לפלשתים הרג זמרי את כל בית בעשא ומשפחתו ורעהו · והנה

והעם חונים על גבתון. כרב וישראל צרו על גבתון ולא לכדוה ועתה בימי אלה
שבו לצור עליה: וימליכו כל ישראל. אותם שהיו במחנה: וישרף עליו. עמרי שרף
על זמרי בית המלך שנסגר בה ומת זמרי: אל בית מלך. חסר ה״א הידיעה שלא
כמנהג. ולפי שזכרו לא הוצרך בו ה״א הידיעה: להחטיא את ישראל. והלא לא
מלך אלא שבעת ימים בתרצה
לבדה מה החטיא את ישראל
בשבעת הימים אלא קודם לכן
שהיה שר מחצית הרכב היה
מחטיא את ישראל וכן מה
שאמ׳ ויתר דברי זמרי על הימים
אשר היה שר אמר: אז יחלק
העם ישראל. חסר הסמוך כמו
הארון הברית וכתוב בסדר
עולם וכמה היתה המחלוקת
הזה ארבעה חדשים: ויחזק
העם. אמרו לפי שנתחתן עם
יהושפט חזר: את העם. מן
העם וכן כבאתי את העיר:
וימת תבני. מת מיתת עצמו
וכיון שמת מלך עמרי בלא
מחלוקת ובסדר עולם אומר כי
הרגו תבני כיון שהשיא אסא
בתו של עמרי ליהושפט הרגו את
תבני: בשנת שלשים ואחת.
והלא בשנת כ״ז לאסא מלך זמרי
ולא מלך אלא שבעת ימים ומלך
עמרי אלא מפני מחלוקת תבני
לא מלך מלכות שלימה ובשנת
שלשים ואחת לאסא מת תבני
ומלך עמרי מלכות שלימה וכלל
ימי מלכותו י״ב שנה הנה שבע
שנים מלך מלכות שלימה שהרי
בשנת ל״ח לאסא מלך אחאב
בנו ומלא״ עד ל״ח שבע שנים ושש
שני׳ שמלך בתרצה עד מחלוקת
תבני הרי י״ג שנה והכתו׳ אומר
שתים עשרה שנה שנת י״ג לא
שלמה לו ולא מנה אותה לו:
ההר שמרון. כמו העם ישראל
ו״את ההר ככר כראה מדבריו
כי כרך גדול היה שם מתחלה
אלא שעמרי חזק הבנין וקרא
שם העיר שמרון על שם שמר
אדני ההר שמרון: ובחטאתיו

וימת תבני. כשנשא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו הרגו את תבני כשראו
חשיבותו של עמרי בסדר עולם: בשנת שלשים ואחת שנה לאסא. מלך עמרי
מלכות שלימה וחמש שנים היתה מחלוקתו של תבני מעשרים ושבע לאסא עד
שלשים ואחת שתים עשרה שנה סך הכל חמש במחלוקת ושבע במלכות שלימה
ואי אפשר לומר שתים
עשרה מלכות שלימה
שהרי אחאב בנו מלך
בשנת שלשים ושמנה
לאסא בתרצה מלך
שש שנים עד שלא בנה
את שומרון:
ויעבד

בהבליהם ג׳ בקריאה וסימ׳ בעסוני בהבליהם ואני אקניאם. אל כל חטאות בעשא וחטאת אלה. וילך בכל
דרך ירבעם דעמרי: וימלכו ה׳ חס׳ כליש׳ וסי׳ שם את שאול. כל ישראל את עמרי שר צבא. ויוצא את בן
המלך דמלכים. ויקח כל עם יהודה את עוזיה דמלכים: חטאתיו ג׳ בקריאה וסימ׳ על חטאתיו דזמרי.

וַיַּשְׁמֵד זִמְרִי אֵת כָּל־בֵּית בַּעְשָׁא
כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־בַּעְשָׁא
ו׳ כסיפ׳ ל׳ בְּיַד יֵהוּא הַנָּבִיא׃ אֶל כָּל־חַטֹּאות
בַּעְשָׁא וְחַטֹּאות אֵלָה בְנוֹ אֲשֶׁר חָטְאוּ
וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיאוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס
ג׳ כסיפ׳ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלֵיהֶם׃
י״ג בטע׳ תביר וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֵלָה וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה
ה׳ מ״ל בסיפ׳ הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
ב׳ בטע׳ בסיפ׳ בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה
לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ זִמְרִי שִׁבְעַת
ג׳ יָמִים בְּתִרְצָה וְהָעָם חֹנִים עַל־גִּבְּתוֹן
ל׳ אֲשֶׁר לַפְּלִשְׁתִּים׃ וַיִּשְׁמַע הָעָם
ל׳ הַחֹנִים לֵאמֹר קָשַׁר זִמְרִי וְגַם הִכָּה
ה׳ חס׳ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיַּמְלִכוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־
ג׳ וסלו׳ ישר׳ בכא עָמְרִי שַׂר־צָבָא עַל־יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם
הַהוּא בַּמַּחֲנֶה׃ וַיַּעֲלֶה עָמְרִי וְכָל־
יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִגִּבְּתוֹן וַיָּצֻרוּ עַל־
פ׳ בטע׳ בסיפ׳ תִּרְצָה׃ וַיְהִי כִּרְאוֹת זִמְרִי כִּי־
נִלְכְּדָה הָעִיר וַיָּבֹא אֶל־אַרְמוֹן בֵּית־
הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׂרֹף עָלָיו אֶת־בֵּית־מֶלֶךְ
ג׳ בָּאֵשׁ וַיָּמֹת׃ עַל־חַטֹּאתָיו אֲשֶׁר
ל׳ חָטָא לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לָלֶכֶת
ל׳ ח׳ כסו׳ את בתו חטויה ועשיה בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה
לְהַחֲטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי
ל׳ זִמְרִי וְקִשְׁרוֹ אֲשֶׁר קָשָׁר הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
ג׳ אָז יֵחָלֵק הָעָם יִשְׂרָאֵל לַחֵצִי חֲצִי
ב׳ כתח ובענין הָעָם הָיָה אַחֲרֵי תִבְנִי בֶן־גִּינַת
לְהַמְלִיכוֹ וְהַחֵצִי אַחֲרֵי עָמְרִי׃
ט׳ וַיֶּחֱזַק הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי עָמְרִי אֶת־
ג׳ ל׳ כתח הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי תִּבְנִי בֶן־גִּינַת
ג׳ וַיָּמָת תִּבְנִי וַיִּמְלֹךְ עָמְרִי׃
ב׳ בטע׳ בסיפ׳ עשרים ושבע לאסא ורין בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וְאַחַת שָׁנָה
לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ עָמְרִי עַל־
יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּתִרְצָה
ג׳ לפ׳ מָלַךְ שֵׁשׁ־שָׁנִים׃ וַיִּקֶן אֶת־הָהָר
ל׳ סגול׳ ל׳ שֹׁמְרוֹן מֵאֶת שֶׁמֶר בְּכִכְּרַיִם כָּסֶף וַיִּבֶן
ב׳ וילך יהודה אֶת־הָהָר וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם הָעִיר אֲשֶׁר
ד׳ מרי בָּנָה עַל שֶׁם־שֶׁמֶר אֲדֹנֵי הָהָר שֹׁמְרוֹן׃

וְשֵׁיצִי זִמְרִי יָת כָּל בֵּית בַּעְשָׁא
כְּפִתְגָמָא דַיְיָ דְמַלִּיל עַל בַּעְשָׁא
בְּיַד יֵהוּא נְבִיָּא׃ עַל כָּל חוֹבֵי
בַעְשָׁא וְחוֹבֵי אֵלָה בְרֵיהּ דִי חָבוּ
וְדִי חַיִּיבוּ יַת יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָּזָא קֳדָם
יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל בְּטַעֲוָתְהוֹן׃
וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי אֵלָה וְכָל דִּי עֲבַד
הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי
יוֹמַיָּא לְמַלְכָּא יִשְׂרָאֵל׃
בִּשְׁנַת עֶסְרִין וּשְׁבַע שְׁנִין
לְאָסָא מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה
מְלַךְ זִמְרִי שַׁבְעָא יוֹמִין בְּתִרְצָה
וְעַמָּא שָׁרַן בְּגִבְּתוֹן דִּלְפְלִשְׁתָּאֵי׃
וּשְׁמַע עַמָּא דְשָׁרַן לְמֵימַר מְרִיד
זִמְרִי וְאַף קְטַל יַת מַלְכָּא וְאַמְלִיכוּ
כָל יִשְׂרָאֵל יַת עָמְרִי רַב חֵילָא עַל
יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא בְּמַשְׁרִיתָא׃
וּסְלִיק עָמְרִי וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ
מִגִּבְּתוֹן וְצָרוּ עַל תִּרְצָה׃ וַהֲוָה
כַּד חֲזָא זִמְרִי אֲרֵי אִתְכְּבִישַׁת
קַרְתָּא וְעַל לְאִידְרוֹן בֵּית מַלְכָּא
וְאוֹקִיד עֲלוֹהִי יַת בֵּית מַלְכָּא
בְּנוּרָא וּמִית׃ עַל כָּל חוֹבַיָּא
דִּי חַב לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לְמֵיזַל
בְּאוֹרַח יָרָבְעָם וּבְחוֹבֵיהּ דִּי עֲבַד
לְחַיָּבָא יַת יִשְׂרָאֵל׃ וּשְׁאָר
פִּתְגָמֵי זִמְרִי וּמְרָדֵיהּ דִּמְרַד הֲלָא
אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמִין
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
בְּכֵן אִתְפְּלַג עַמָּא יִשְׂרָאֵל
לְתַרְתֵּין פַּלְגְּוָן פַּלְגוּת עַמָּא הֲוָה
בָּתַר תִּבְנִי בַּר גִּינַת לְאַמְלָכוּתֵיהּ
וּפַלְגוּת בָּתַר עָמְרִי׃ וּתְקֵיף
עַמָּא דְּבָתַר עָמְרִי מִן עַמָּא דְבָתַר
תִּבְנִי בַּר גִּינַת וּמִית תִּבְנִי וּמְלַךְ
עָמְרִי׃
בִּשְׁנַת תְּלָתִין
וַחֲדָא שְׁנִין לְמַלְכָּא אָסָא מַלְכָּא
שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ עָמְרִי עַל
יִשְׂרָאֵל תַּרְתָּא עַסְרֵי שְׁנִין בְּתִרְצָה
מְלַךְ שִׁית שְׁנִין׃ וּזְבַן יַת כְּרַכָּא
דְּלְשׁוֹמְרוֹן מִן שֶׁמֶר בְּתַרְתֵּין
כִּכְּרִין דִּכְסַף וּבְנָא יַת כְּרַכָּא וּקְרָא
יַת שְׁמָהּ דְּקַרְתָּא דִּבְנָא עַל שׁוּם
שֶׁמֶר מָרֵיהּ דְּטוּרָא שׁוֹמְרוֹן׃

רלבג

והנה מלך זמרי
שבעת ימים ובאותן
הימים הלך בחטאת
ירבעם ומת בחטאתו
אשר חטא ותכף ה
המליכו העם את ע
עמרי שהיה שר צבא
על ישראל ואף על פי
שנתחדש לו אחר זה
מחלוקת על המלכות
בשבת תבני בן גינת
הנה נחשב המלכות
לעמרי ומת בשנת ש
שלשים ושמנה לאסא
ונחשבה לו השנה ה
ההיא ולזה אמ׳ כי מלך
עמרי שתי׳ עשרה שנה
ומאלו השתים עשרה
שנה מלך שש שנים
שלמות בתרצה וזה
כי בשנת שלשי׳ ואחת
לאסא מלך יהודה מת
תבני ומלך עמרי על
ישראל בכללם ר״ל ע
עשרת השבטים והנה
היה כל זמן מלכותו
שתים עשר׳ שנה כמו
שזכרנו ובתרצה מלך
שש שנים שלמות שים
מסוף שלשים ואחת
לאסא עד ראש שלשי׳
ושמנה: ויקן את ההר
שמרון. ר״ל ההר
שבנה בו עיר שמרון
ולפי שהיה שם אדני
ההר שמר קרא שם
העיר שמרון וזה לאות
כי היה שם עיר שמה
שמרון קודם זה אך
עתה בנאה עמרי:
וירע

ויעלה ג׳ ות״ס׳ עמרי אחאב כשיולד קרח׳ דסיפ׳

שם ל׳ סגול וסי׳ אברם אברהם בוכרא נער קריתא דכרים

והרשע כי ישוב. כל חטאתיו אשר עשה ר״פ: ח׳ פסוקים דאית בהון חטאה ועשייה וס׳ נמסר בסדר נשא: העם
ישראל ג׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ לברך את העם ישראל. אז יחלק העם ישראל. לא נבדלו העם ישראל: שם
כל שם קמץ במ״ו פתחין וסי׳ נמסר בסדר לך לך: אדני ד׳ בקריאה וסימ׳ ויקח אדני יוסף אותו. דבר האיש אדני
הארץ אתנו קשות. ויאמר אלינו האיש אדני הארץ. ויקן את ההר שמרון. וחד ואדני האדנים:

רש"י

ויעבוד את הבעל. מוסף על עגלים של ירבעם: אשרה. אילן נעבד: חיאל בית האלי. חיאל אשר מבית אל כמו ישי בית הלחמי ולא כאמר הבית לחמי וכן יהושע בית השמשי בספר שמואל ולא הבית השמשי וכן בעפרת אבי העזרי ולא כאמר האבי עזרי ויש פותרין בית האלי על שקיבל עליו קללות יהושע ארור האיש אשר יקום ובנה וגו' אמרו רבותינו חיאל משל בנימן ויריחו משל יהושפט ומפני מה תלאו באחאב שתולין את הקללה במקלקל: באבירם בכורו יסדה. כשיסדה מת בנו בכורו וקבר והלך וקבר כל בניו עד שמת האחרון בהצבת דלתו' וכן היא קללתו של יהושע בבכורו יסדנה ובצעירו יציב דלתיה: ויאמר אליהו התשבי. מארץ ששמה תושב: חי

ויעשה ד' בקריאה וסימ' ויעשה עמרי הרע. ודיהורם בן אחאב. ודיואש הסמוך לאל שע. את כל חקתי שמר: וילך בכל דרך ג' דסמיכי בקריאה וסימ' עמרי. יהושפט דמלכים. יאשיהו דמלכים: ושארא

ר' וַיַּעֲשֶׂה עָמְרִי הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיָּרַע
מִכֹּל אֲשֶׁר לְפָנָיו׃ וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ
וכחטאתו ת' יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּבְחַטֹּאתָיו אֲשֶׁר
הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס אֶת־
נ' ב' כתי' יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלֵיהֶם׃
ה' בטע' וְיֶתֶר דִּבְרֵי עָמְרִי אֲשֶׁר עָשָׂה
וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַיִּשְׁכַּב עָמְרִי עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
כולהון חס' בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ אַחְאָב בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
וְאַחְאָב בֶּן־עָמְרִי מָלַךְ
עַל־יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה
כולהון חס' שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ
אַחְאָב בֶּן־עָמְרִי עַל־יִשְׂרָאֵל ב
בְּשֹׁמְרוֹן עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה׃
וַיַּעַשׂ אַחְאָב בֶּן־עָמְרִי הָרַע בְּעֵינֵי
ב' לבית יהודה יְהוָה מִכֹּל אֲשֶׁר לְפָנָיו׃ וַיְהִי הֲנָקֵל
לֶכְתּוֹ בְּחַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וַיִּקַּח
ל' אִשָּׁה אֶת־אִיזֶבֶל בַּת־אֶתְבַּעַל מֶלֶךְ
צִידֹנִים וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֶת־הַבַּעַל
כ' וַיִּשְׁתַּחוּ לוֹ׃ וַיָּקֶם מִזְבֵּחַ לַבָּעַל
בֵּית הַבַּעַל אֲשֶׁר בָּנָה בְּשֹׁמְרוֹן׃
ז' חל' וַיַּעַשׂ אַחְאָב אֶת־הָאֲשֵׁרָה וַיּוֹסֶף
אַחְאָב לַעֲשׂוֹת לְהַכְעִיס אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִכֹּל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
ל' אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו׃ בְּיָמָיו בָּנָה חִיאֵל
ל' כ"כ בֵּית הָאֱלִי אֶת־יְרִיחֹה בַּאֲבִירָם בְּכֹרוֹ
ובשגוב ק' יִסְּדָהּ וּבִשְׂגִיב צְעִירוֹ הִצִּיב דְּלָתֶיהָ
ה' בטע' בכי' כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ
יז בִּן־נוּן׃ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ
ל' ותס' הַתִּשְׁבִּי מִתֹּשָׁבֵי גִלְעָד אֶל־אַחְאָב

ר' וַעֲבַד עָמְרִי דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וְאַבְאֵישׁ
מִכֹּל דִּי קֳדָמוֹהִי׃ וַאֲזַל בְּכָל
אוֹרְחָא יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּבְחוֹבוֹהִי
דִּי חַיֵּיב יָת יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָּזָא קֳדָם
יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל בְּטַעֲוָתְהוֹן׃
וּשְׁאָר פִּתְגָּמֵי עָמְרִי דִּי עֲבַד
וּגְבוּרְתֵּיהּ דִּי עֲבַד הֲלָא אִינוּן
כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָּמֵי יוֹמַיָּא
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ וּשְׁכִיב עָמְרִי עִם
אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּשׁוֹמְרוֹן וּמְלַךְ
אַחְאָב בְּרֵיהּ תְּחוֹתֵיהּ׃
וְאַחְאָב בַּר עָמְרִי מְלַךְ
עַל יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת תְּלָתִין וְתַמְנֵי
שְׁנִין לְאָסָא מַלְכָּא שִׁבְטָא דְּבֵית
יְהוּדָה וּמְלַךְ אַחְאָב בַּר עָמְרִי עַל
יִשְׂרָאֵל בְּשׁוֹמְרוֹן עַסְרִין וְתַרְתֵּין
שְׁנִין׃ וַעֲבַד אַחְאָב בַּר עָמְרִי
דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ מִכֹּל דִּי קֳדָמוֹהִי׃
וַהֲוָת שִׁיט בְּעֵינוֹהִי לְמֵיזַל בְּחוֹבֵי
יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּנְסִיב אִתְּתָא יָת
אִיזֶבֶל בַּת אֶתְבַּעַל מַלְכָּא דְּצִידוֹן
וַאֲזַל וּפְלַח יָת בַּעֲלָא וּסְגִיד לֵיהּ׃
וַאֲקִים אֵיגוֹרָא לְבַעֲלָא בֵּית בַּעֲלָא
דִּיבְנָא בְּשׁוֹמְרוֹן׃ וַעֲבַד אַחְאָב
יָת אֲשֵׁירְתָא וְאוֹסֵיף אַחְאָב לְמֶעְבַּד
לְאַרְגָּזָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל
מִכֹּל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל דַּהֲווֹ קֳדָמוֹהִי׃
בְּיוֹמוֹהִי בְּנָא חִיאֵל בֵּית מוֹמֵי יָת
יְרִיחוֹ קְטַל אֲבִירָם בּוּכְרֵיהּ כַּד שָׁרֵי
לְשַׁכְלָלַהּ יָתַהּ וּשְׂגוּב זְעֵיר בְּנוֹהִי כַּד
אֲקִים דַּשָּׁהָא כְּפִתְגָּמָא דַּיְיָ דִּי מַלִּיל
בִּידָא דִּיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן׃
וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ
דְּמִתּוֹשַׁב מִתּוֹתָבֵי גִלְעָד לְאַחְאָב

וילך בדרך: ויוסף ז' מלאים בקריאה וסימ' ויעמד במקום צר אשר אין דרך. ויוסף עוד יפתח. ויוסף יהונתן להשביע. רד קעילה. ויוסף אחאב. דבר אל אחז קדמא דויוסף יי' דבר. ובעת הצר לו דד"ה. ויוסף שאול לירא ויאסף כתיב ושארא ויסף:

רלב"ג

וירע מכל אשר לפניו. ידמה שהלך בחטאת ירבעם כמו שספר והוסיף עוד להטוא חטאים אחרי' ואפשר עוד שא"מ' שהרע מכל אשר לפניו מפני לכתו בכל חטאת ירבעם כי היה ראוי שיקבל מוסר מפני מה שראה מבית בעשא ובית ירבעם ולפי שלא קבל כלל המוסר מפני זה ל להעיר מעט מחטאת ירבעם הנה ראוי ם שיאמר שהרע מכל אשר לפניו ויעיד ם שהענין כן מפני א אמרו וילך בכל דרך ירבעם בן נבט: ויהי הנקל לכתו בחטאת ירבעם. ר"ל כי חטאת ירבעם היו קלים ו ונקלים בעיניו אך ה הוסיף על החטאים יז האלו ולקח לאשה את איזבל והיא היתה בת אתבעל מלך צידונים והנה אפשר שהיה שם המלך ההוא א אתבעל או יהיה ה הרצון בזה בת אתבעל בת מלך צידוני' ותהיה מלת בת מוסכת עצמה ואחרת עמה ר"ל שנשאה בהיותה בת אתבעל והוא אלהי צידונים והרצון בו שלא כתגיירה וכמוהו אמרו ובעל בת אל נכר ולא די לו בזה אבל גם הוא הלך ועבד את הבעל שהיתה עובדת לו איזבל והשתחוה לו ואחר זה בנה מזבח לבעל בבית הבעל אשר בנה בשמרון ועשה עוד אשרה לבעל ועוד עשה אחאב להוסיף להכעיס את יי' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו: בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו. ר"ל כי בימיו בנה חיאל שהיה מבית אל את יריחו וכתאמת מה שקלל יהושע אשר יבנה את יריחו כי כאשר יסדה מת אבירם בכורו ומתו כל בניו עד שמת צעירו כאשר הציב דלתיה ואף על פי ששמע אחאב זה לא התעורר לירא את יי' אך שקד על חטאתיו: ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד. הנה זכר זה לעוכם הפלגת חטאת אחאב שאעפ' שראה קיום מה שייעד הנביא לו מן הרע על חטאתיו לא שב מפני זה אל יי'. וראוי שתדע שכבר הסכימו קצת רז"ל כי פנחס זה אליהו מפני מה שמצאו ביניהם מן ההתיחסות והנה נזכר בתורה שהשם ית' נתן לו את בריתו שלום

רד"ק

ובחטאתיו. כתיב כלומר חטאות רבות שעשה וקרי בחטאתו לשון יחיד כלומר חטאת העגלים: הנקל לכתו. אם היה בעיניו נקל ללכת בחטאת ירבעם והם העגלים כן הראה במעשיו כי נקלים היו בעיניו אותם החטאות ולקח אשה מבנות הארצות לחטוא עוד ולעבוד הבעל שהיו הם עובדים שם וזהו שאמר וילך ויעבוד הלך שם לצידון ועבד הבעל שהיו עובדים שם והשתחוה לו כלומר שקבלו עליו באלוה ועשה כמוהו בשמרון ובנה לו בית וקראו בית הבעל והקים לו שם מזבח: בית הבעל. חסר בית השמוש וכן הנמצא בית יי' שהוא כמו בבית יי' והדומים לו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק: ויעש אחאב. הוסיף עוד לחטוא ונטע אשרה לעבודה זולתי הבעל שעשה ובדרש אמרו ויעש אחאב את האשרה אמר ר' יוחנן שכתב על דלתי שמרון אחאב כפר באלהי ישראל לא יהא לו חלק באלהי ישראל: חיאל בית האלי. מבית אל היה כמו בית הלחמי מבית לחם בית השמשי מבית שמש ותחת ממשלתו של אחאב היה ועשה דבר זה ולא מיחה בידו אחאב כל כך הרשיע לעשו' ועד ימיו לא היה אדם שעלה בלבו לבנות יריחו מפני השבועה שהשביע יהושע ארור האיש אשר יקים ובנה את העיר וגו' ותמהה הוא כי יריחו למלך יהודה היה כי משבט בנימן היה ואיך נתן י יהושפט רשות לבנותה ומצאנו בירושלמי חיאל מן יהושפט יריחו מבנימן אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב ואחר שנבנתה לא נאסרה י ישיבתה כי החרם היתה שלא תבנה כמו עיר הנדחת והבונה אותה עובר בחרם והוא נענש כאשר דבר יהושע ות"י בית האלי בית מומי כלומר שעבר על האלה שהשביע יהושע ומפני זה נקרא בית האלי לא שהיה מבית אל ובדברי רז"ל נקרא בית האלי על שעבר על אלה שאמר יהושע ארור האיש וגו': יריחה. כתיב בה"א וקרי בוי"ו כמו אהלה והדומים לו: באבירם בכורו יסדה. ומת וכן מתו כל בניו ובעת שהציב דלתיה היה עדיין שגוב צעירו חי ומת ות"י קטל אבירם בוכריה כד שרי לשכללא יתה וקטיל שגוב זעיר בנוהי כד אקים דשהא: ובשגיב. כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו כמו פעי פעוי עלין עלון כי אותיות אהו"י מתחלפות: ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד. מעיר ששמה תושב היה תחילה ואחר כך ישב בגלעד ות"י אליהו דמתושבי גלעד ונחלקו רז"ל מאיזה שבט היה מהם אמרו משבט גד היה ומהם אמרו משבט בנימן ומהם אמרו פנחס זה אליהו וכל אחד מהם סומך דבריו אל הפסוקים בדברים רחוקים ולא נודע לנו האמת והנה גזר אליהו על המטר בקנאתו ליי' על עובדי ע"ז כתוב בתורת משה וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף יי' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר ובטח באל שיקיים את דבריו ועליו וכיוצא בו נאמר ותגזר אומר ויקם לך כמו שאמר שמואל הנביא אקרא אל יי' ויתן קולות ומטר ובעבור כי הרע מכל אשר לפניו גזר אליהו ואמר לו כי לא יהיה טל ומטר אולי יחזור בו והאל ארך אפים האריך אפו לו כאשר האריך לאשר לפניו ומה שאמר כי אם לפי דברי עד שיראה שיחזרו מעבוד ע"ז כלם או מקצתן. ובדרש וכי מה ענין זה אצל זה אלא כשמתו בני חיאל כלם הלכו אליהו ואחאב לנחם חיאל ואמר אליהו כי בעון שבנה יריחו מתו בניו כדבר יי' אשר דבר יהושע בן נון אמר

[illegible]

דברי י״ג וסימ׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן ז׳׃ ובשר ח׳ וסי׳ נמסר בסדר תזריע׃ קום ט׳ ר״פ וסי׳ נמסר ביהושע
סימן ז׳׃ לקחי ג׳ וסימ׳ יערף כמטר לקחי׳ לקחי נא לי פת לחם׳ ותאמר זך לקחי׳ וא׳ ולקחי ואטעם׃

חַי־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי
לְפָנָיו אִם־יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל
יג׳ וּמָטָר כִּי אִם־לְפִי דְבָרִי׃
ב׳ רפחי׳ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר׃
לֵךְ מִזֶּה וּפָנִיתָ לְּךָ קֵדְמָה וְנִסְתַּרְתָּ
בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן׃
ל׳ ל׳ וא׳ והערבים וְהָיָה מֵהַנַּחַל תִּשְׁתֶּה וְאֶת־הָעֹרְבִים
צִוִּיתִי לְכַלְכֶּלְךָ שָׁם׃ וַיֵּלֶךְ וַיַּעַשׂ
ב׳ כִּדְבַר יְהוָה וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בְּנַחַל כְּרִית
ל׳ אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן׃ וְהָעֹרְבִים
ח׳ מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר בַּבֹּקֶר וְלֶחֶם
ל׳ וּבָשָׂר בָּעָרֶב וּמִן־הַנַּחַל יִשְׁתֶּה׃
ב׳ בטע׳ ר״פ ב׳ נ׳ וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיִּיבַשׁ הַנַּחַל כִּי לֹא־
א׳ חס׳ הָיָה גֶשֶׁם בָּאָרֶץ׃
ט׳ ר״פ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר׃ קוּם
ב׳ ל׳ לֵךְ צָרְפַתָה אֲשֶׁר לְצִידוֹן וְיָשַׁבְתָּ שָׁם
הִנֵּה צִוִּיתִי שָׁם אִשָּׁה אַלְמָנָה
ל׳ ב׳ לְכַלְכְּלֶךָ׃ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ צָרְפַתָה
וַיָּבֹא אֶל־פֶּתַח הָעִיר וְהִנֵּה־שָׁם אִשָּׁה
ב׳ וחד אַלְמָנָה מְקֹשֶׁשֶׁת עֵצִים וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ
ג״א כתו׳ ו׳ זוגי׳ רמיין וַיֹּאמַר קְחִי־נָא לִי מְעַט־מַיִם בַּכְּלִי
וְאֶשְׁתֶּה׃ וַיֵּלֶךְ לָקַחַת וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ
ג׳ וַיֹּאמַר לִקְחִי־נָא לִי פַּת־לֶחֶם בְּיָדֵךְ׃

קַיָּים הוּא יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל
דִמְשַׁמֵשְׁנָא קֳדָמוֹהִי אִם יְהֵי שְׁנַיָא
הָאִילֵין טַלָא וּמִטְרָא אֱלָהֵן כַּד
אֵימַר׃ וַהֲוָה פִּתְגַם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמֵיהּ לְמֵימַר׃
אֵיזִיל מִכָּא וְתִתְפְּנֵי לָךְ לְקִדוּמָא
וְתִטְמַר בְּנַחֲלָא דִכְרִית דִי עַל אַפֵּי
יַרְדְנָא׃ וִיהֵי מִנַחֲלָא תִשְׁתֵּי וְיַת
עוֹרְבַיָא פַּקֵידִית לְסוֹבָרוּתָךְ תַּמָן׃
וַאֲזַל וַעֲבַד כְּפִתְגָמָא דַיְיָ וַאֲזַל
וִיתֵיב בְּנַחֲלָא דִכְרִית דִי עַל אַפֵּי
יַרְדְנָא׃ וְעוֹרְבַיָא מַיְתַן לֵיהּ לַחְמָא
וּבִסְרָא בְּצַפְרָא וְלַחְמָא וּבִסְרָא
בְּרַמְשָׁא וּמִן נַחֲלָא שָׁתֵי׃ וַהֲוָה
מִסוֹף יוֹמִין וִיבֵישׁ נַחֲלָא אֲרֵי לָא
הֲוָה מִטְרָא בְּאַרְעָא׃
וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ
עִמֵיהּ לְמֵימַר׃ קוּם אֵיזִיל לְצָרְפַת
דִי לְצִידוֹנָאֵי וְתִתֵּיב תַּמָן הָא
פַּקֵידִית תַּמָן אִתְּתָא אַרְמַלְתָּא
לְסוֹבָרוּתָךְ׃ וְקָם וַאֲזַל
לְצָרְפַת וַאֲתָא לִתְרַע קַרְתָּא וְהָא
תַּמָן אִתְּתָא אַרְמַלְתָּא מְגַבְּבָא
אָעִין וּקְרָא לַהּ וַאֲמַר סַבִי כְעַן לִי
זְעֵיר מַיָא בְּמָנָא וְאֶשְׁתֵּי׃
וַאֲזַלַת לְמִיסַב וּקְרָא לַהּ וַאֲמַר
סַבִי כְעַן לִי פִּתָּא דְלַחְמָא בִּידִיךְ׃

רדק

אמר לו אחאב מי גדול משה או יהושע אמר לו משה שהיה רבו של יהושע אמר לו דברי הרב לא נתקיימו ודברי תלמיד נתקיימו והלא אמר משה ועבדתם אלהים אחרים ועצר את השמים והלא כל ישראל עובדי ע״ז הם ואין השמים נעצרי׳ קפץ אליהו ואמר ונשבע חי יי׳ אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי׃ אשר עמדתי לפניו. שאני רגיל לעמוד לפניו בתפילה וכן אל המקום אשר עמד שם את פני יי׳׃ כי אם לפי דברי. כתרגו׳ אילהין כד אימר כי לא בא המטר לפי דברו כי האל אמר לו תחילה לך הראה אל אחאב ואתנה מטר א״כ לפי דברי ר״ל עד שאת׳ במצות האל׃ ונסתרת. שלא ידעך אדם שם׃ והיה מהנחל תשתה. והיה תיותך זה כי מהנחל תשתה והעורבי׳ יכלכלוך׃ ואת העורבים צויתי. עורבים ממש והם העופות השחורים וטעם צויתי ששמתי בלבם ל להביא לחם ובשר שתי פעמים ביום ואין לשאול מאין היו מביאין לו כי באמת מתקו׳ אשר היו מביאין לו אחר שברצון הא׳ היו מביאין לו והרבה כשרי׳ היו בישראל שאומר והשארתי ב בישראל שבעת אלפים כל ה הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו ובדברי רז״ל י״א שהיו מביאין לו משלחנו של אחאב ויש אומרים משלחנו של יהושפט וי״מ העורבים סוחרים כמו עורבי מערבך והנה הכתוב אומר ונסתרת שלא ידעך אדם שם שהרי ראינו כי אחאב היה מ מחפש אחריו כמו שאמר אם יש גוי וממלכה וגו׳ ואולי הסוחרים ההם היו מסתירים אותו׃ צרפתה אשר לצידון. לפי שיש צרפת אחר וזהו שנ׳ עליו אשר כנענים עד צרפת וזה צרפת שאמר הקב״ה לאליהו שילך שם הוא שמוך לצידון ו והיא של ישראל׃ הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך. אם נאמר שנתן בלב האלמנה לכלכלו לא היה זה כי היא לא היה לה במה שתחיה היא ש״א ע״י הנס אבל שיהו הבין מדבר האל כן כמו שאמ׳ לו גם כן ואת העורבי׳ צויתי לכלכלך שם וכיון שראה אליהו כי לא היה לאלמנה במה תחיה היא עצמה כ״ש שתכלכלהו ידע כי מה שאמר לו האל צויתי שם על ידי נס הוא שאמר שיצוה דברו וברכתו בבית האלמנה שתוכל לכלכלו לפיכך אמר לה כה אמר יי׳ אלהי ישראל כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר. ואמרו בדרש כי זאת האלמנה אמו של יונה הנביא׃ לקחי נא לי. האלמ׳ מעמדת בנגיא׃ אם

רשי

חי יי׳. למה סמכו כאן אלא שהלכו אליהו ואחאב לנחם את חיאל באבלו אמר אחאב לאליהו איפשר שקללת התלמיד נתקיימה וקללת משה רבינו לא נתקיימה שנ׳ וסרתם ועבדתם אלהים אחרים וחרה אף יי׳ בכם ועצר את השמים והרי כל ישראל עובדין ע״ז ואין גשמים נעצרין מיד ויאמר אליהו וגו׳׃ ונסתרת. מפני אחאב ואיזבל׃ ויבש הנחל. כדי שירגש צורך הגשמים ויטרח לגאולת שהיה קשה ב בעיני הקב״ה שישראל שרויין מתים ברעב׃ צרפתה. שם העיר׃ צויתי שם. בשאליא שלי שתכלכלך שם אשה אלמנה׃ קחי נא לי מעט מים. הוא לא היה מכיר באלמנה שאמר לו הקב״ה ולמד מאליעזר עבד אברה׳ ואמר אותה שתתן לי מים לשתות היא ה האלמנה׃ מעוג

רלבג

שלום ואמר הנביא בריתי היתה אתו ה החיים והשלום ולזה ידמה שכבר נתן השם לפנחס ארך ימים נ נפלא והנה מצאנו שהיה כהן בימי פילגש בגבעה ובימי דוד מצאנו כתוב ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים ויי׳ עמו וכבר בארנו בספר שפטים כי הוא היה מלאך יי׳ שנראה אל גדעון ואל יפתח והיה נושא אותו רוח יי׳ כמו מלאך יי׳ כמו שמצאנו גם כן באליהו ולזה אמר ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך יי׳ צבאות הוא ולזאת הסבה אמר לפנים ויי׳ עמו והנה מצאנו באליהו שאמר לש״י קח את נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי ר״ל שאין לו לחיות תמיד בזה העולם אבל ימות כדרך כל הארץ כי לא טוב מאבותיו ומצאנו גם כן שלא מת בעת אשר לוקח מעל ראש אלישע וזה כי אחר זה בא מכתב אליהו אל יהורם בן יהושפט כמו שנזכר בספר ד״ה והנה יתבאר כי זה היה אחר זה לפי שאלישע לא היה נביא כי אם אחר שלוקח אליהו מאתו כאמרו נחה רוח אליהו על אלישע והנה מצאנו כי אלישע נבא בימי יהושפט כאמרו חי יי׳ אשר עמדתי לפניו כי לולא פני יהושפט אני נושא וגו׳ וזה לאות כי אליהו היה חי אחר זה ואם אמר אומר כי כבר כתב זה אליהו קודם מותו ובא המכתב ליורם אחר מות אליהו אמרנו לו בלתי אפשר הוא זה כי כבר נכללו בדברי׳ ההם ענינים לא יתכן שיאמרם הנביא קודם היותם והוא מה שגנהו על שלא הלך בדרכי אבותיו הטובים והלך בדרכי מלכי ישראל והרג את אחיו בית אביו הטובים ממנו ויעד אותו שיענהו עונש נפלא על זה כמו שנזכר שם וזה לא יתכן שיעד בו הנביא קודם העשות החטאים כי אף על פי שיראה הנביא באיש אחד שכבר יחטא חטא מה הנה האיש ההוא יוכל להשמר שלא יחטא כי הש״י לא יכריח האדם שיחטא ושהוא בעל בחירה כדי שימלט מהרעות הנפשיות והגופיות כמו שבארנו בשלישי מספר מלחמות יי׳ והנה אם לא היה יכול להמלט מזה לא היה ראוי שיענש עליו כי הוא אנוס בעשיית החטא ההוא וזה מבואר מאד ולזה הוא מבואר כי לא מת אז אליהו ולא נעשית בקשתו במה שאמ׳ קח נא את נפשי ולזה תמצא שאמ׳ מלאכי הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא עם ה״א הידיעה ולפי שמצאנו זה הארך הנפלא מן החיים לאליהו והנה מצאנוהו גם כן לפנחס כמו שזכרנו ומצאנו בשניהם נשיאות רוח יי׳ אותם כאילו הם מלאכי יי׳ ומצאנו ברית החיים לפנחס כמו שזכרנו הנה מן הראוי שנאמר כי פנחס זה אליהו כי יותר ראוי שיונח זרות אחד משיונחו שני זריות והנה אמר שהוא מתושבי גלעד כי שם נתישב בימים ההם והנה היה דרך פנחס שיהיה נעלם זמן ארוך מהאנשים ואח״כ היה נראה כמו שיראה במה שזכרנו בספר שפטים׃ אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי. הנה מדרגת הטל בתקופו׳ היום כמדרגת המטר בתקופות השנה כי כמו שהמטר עתו בתקופת הקרה ולזה כן הענין בטל ולזה הוא יורד אבל סוף החלק השני מהלילה והפליג אליהו בשליחות השם למנוע מהם טל ומטר בכללות כל השנים ההם לא בעת שיאמר אליהו בשליחות הש״י כי הטל לא יעצר אפי׳ עם היובש׃ ונסתרת בנחל כרית. הנה זה עדות כי הש״י יעשה מה שיעשה בסבות הנאותות ולא יחדש דבר כנגד הטבע אם לא בעת הצורך ולזה רצה הש״י שיסתר שם מפני אחאב וסבב הש״י שיגיע לו שם מזונו על יד העורבים והם עופות טמאים כדי שלא ידעהו אדם שם ואין לשאול איך היה יודע אליהו כי הבשר ההוא כשרה כי הש״י רצה שיאכל מה שיביאו לו העורבים עם שכבר היה אפשר שסבב הש״י להאכילו על ידי הערבים דבר טהור וכשר ואיך שהיה הנה לא היה בזה חטא כי לפי שעה יתכן לעבור על קצת המצות באמצעות הנבואה כמו שנתבאר בתורה׃ קום לך צרפתה אשר לצידון. לפי שהיה שם צרפת אחרת באמרו וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת אמר צרפתה אשר לצידון׃ הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך. ר״ל על דרך מופת כי לא היה לה דבר תכלכלהו בו כמו שנתבאר אחר זה ולפי שאמר לו הש״י שהיא תכלכלהו רצה אליהו לקחת המים והלחם מיד האלמנה׃

אם ים

רשי

מעוג. כמו עוגה: מלא כף. תירגם יונתן מלא פיסת ידא: בצפחת. בוטיי"לא בלע"ז כמו שנאמר בשאול צפחת המים אשר מראשותיו: ומתנו. משם ולהלן נמות ברעב: עוגה קטנה בראשונה. מדרש אגדה יש בבראשית רבה בותאמר לאה בגד: חלה בן האשה. כדי שיצטרך לשפתח של תחיית המתים כדאיתא בשילהי אגדתא דחלק: להזכיר את עוני. עד שלא באת אלי היו שוקלין מעשי ומעשה עירי והייתי ראויה לנס משבאת לכאן לא נחשבתי לכלום ואין צדקתי ניכרת וכן בלוט הוא אומר ואנכי לא אוכל להמלט ההרה אצל אברהם שלא תהא זכותי נזכרת אצלו: ויתמודד. לשון מדה נשתטח עליו: ויהי

ומתנו ה' בקריא' וס' נמסר בסדר ואתחנן. ותעשה ד' בקריאה וס' ותעשה לך אלהים אחרים. ותלך ותעשה כדבר אליהו. ותעשה לך שם כהיום הזה. ותעשה אדם כדגי: ולד ד' קמץ וסימ' נמסר בספר שפטים סימן י"א: י' פסוקי' אית בהון ויקרא ויאמר וס' ויקרא אהרן ויאמר חג. ויקרא שמשון. ויצמא מאד ויקרא

ותאמר חי יהוה אלהיך אם יש לי
מעוג כי אם מלא כף קמח בכד
ומעט שמן בצפחת והנני מקששת
שנים עצים ובאתי ועשיתיהו לי
ולבני ואכלנהו ומתנו: ויאמר
אליה אליהו אל תיראי באי עשי
כדברך אך עשי לי משם עגה קטנה
בראשנה והוצאת לי ולך ולבנך
תעשי באחרנה:
כי כה אמר יהוה אלהי ישראל כד
הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא
תחסר עד יום תתן יהוה גשם על
פני האדמה: ותלך ותעשה כדבר
אליהו ותאכל הוא והיא וביתה
ימים: כד הקמח לא כלתה וצפחת
השמן לא חסר כדבר יהוה אשר
דבר ביד אליהו:
ויהי אחר הדברים האלה חלה בן
האשה בעלת הבית ויהי חליו חזק
מאד עד אשר לא נותרה בו נשמה:
ותאמר אל אליהו מה לי ולך
איש האלהים באת אלי להזכיר את
עוני ולהמית את בני: ויאמר
אליה תני לי את בנך ויקחהו
מחיקה ויעלהו אל העליה אשר
הוא ישב שם וישכבהו על מטתו:
ויקרא אל יהוה ויאמר יהוה אלהי
הגם על האלמנה אשר אני מתגורר
עמה הרעות להמית את בנה:
ויתמדד על הילד שלש פעמים
ויקרא אל יהוה ויאמר יהוה אלהי

ב' נתרי לית · ג' ב' וחס' · ל' ותל' · ל · ל' ב' ל' א' · א' · ג' ב' כתי' ה' ותר כתי' א' · תית ק' · היא: והוא ת' ק' ל' · ד' ה' בטע' נביפ' · ל' · ל' · ד' קמץ יכתח אליהו אלישע יאשיהו · ל' · י · ב' יתר מל' · בג"א · ב' · ג' ומתכיין באתיחן · בג"א · ח'

אל יי' ויאמר. ויקם וילך צרפתה. ותלך לקחת. הגם על האלמנה. ויתמודד על הילד. ויקרא אסא אל יי'. ויחל יונה לבוא בעיר. גבריאל הבן להלז את המראה:

ואמרת קים הוא יי אלהך אם
אית לי מדעם אלהין מלי פיסת
ידא קמחא במנא וזעיר משחא
בצלוחיתא והא אנא מגבבא תרין
אעין ואיעול ואעבדיניה לי ולברי
וניכליניה ונמות: ואמר לה
אליהו לא תדחלין עולי עיבידי
כפתגמיכי ברם עיבידי לי מתמן
חררא זעירא בקדמית ותפקין לי
וליך ולבריך תעבדין בבתריתא:
ארי כדנן אמר יי
אלהא דישראל מנא דקמחא לא
יגמר וצלוחיתא דמישחא לא
יחסר עד יומא דיתן יי מטרא על
אפי ארעא: ואזלת ועבדת
כפתגמא דאליהו ואכלת היא
והוא ואנש ביתה יומין:
מנא דקמחא לא גמר וצלוחיתא
דמשחא לא חסר כפתגמא דיי
דמליל בידא דאליהו:
והוה בתר פתגמיא
האילין איתמרע בר איתתא מרת
ביתא והוה מרעיה תקיף לחדא
עד דלא אשתארת ביה נשמתא:
ואמרת לאליהו מה לי ולך נביא
דיי אתיתא לותי לארכראית חובי
ולמיקטל ית ברי: ואמר לה הבי
לי ית בריך ונסביה מחינה ואסקי
לעיליתא דהוא יתיב תמן ואשכבי
על ערסיה: וצלי קדם יי ואמר יי
אלהי ברם על ארמלתא די אנא
דר עמה לא יתבאש לה ולא ימות
ברה: ואתמקק על רביא תלת
זמנין וצלי קדם יי ואמר יי אלהי

רדק

אם יש לי מעוג. כל דבר עוג בין פרוסה גדולה או קטנה: כי אם מלא כף קמח. שאינו שוה שריין. ומלא כף תרגו' מלא פסת ידא: ומתנו. אחר שנאכלהו נמות כי אין לנו מה נאכל עוד: עשי כדברך. שתעשה אותו מלא כף ועשי לי ממנו עוגה קטנה כי יספיק הקמח לי ולך ולבנך ומה שאמר בראשונה כי רעב היה כי לא אכל באותו הדרך ויש דרש לפי שהיה כהן שתוציא לו מן העיסה חלה תחילה: לא תכלה. כתוב בה"א וקורו כבעל אלף ושניהו לשון כליון וחסרון כבעלי הה"א: עד יום תתן יי'. כתוב בנו"ן כמו לתתן שם ונקרא בלא נו"ן תת ושניהם נכונים וכבר כתבנו דעתינו בכתוב וקרי כי בגלות כשנתבשו הנסחאו' והיו מוציאין בנסחא אחת כך ובנסחא א אחרת כך ולא עמדו על בירורם וכתבו האחת מבפנים והאחרת מבחוץ: ותאכל היא והוא. הכתוב הזכר בתחילה והנקבה באחרונה והקרי להפך ושניהם ענין אחד כי שניהם אכלו אבל מנהג הלשון הוא כשזוכר זכר ונקבה כאחד יפול הלשון על הקודם אם זכר ואם נקבה ו והראשון הוא העיקר לפי' נזכר בראשונה כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתב אסתר המלכה ומרדכי היהודי קיים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכן זה ותאכל היא והוא כי היא העיקר ואע"פ שעל ידי אליהו בא לה הנס. ובדר' הוא והיא כתי' בזכות אליהו אכלו: וביתה. בנה ואחרים בני ביתה אבל למעלה לא אמר אלא לי ולבני כי לא היה מספיק אלא לשניהם לבד והם קודמין לשאר בני ה הבית: וצפחת השמן לא חסר. לגזירת פעל בכרי כמו כי חפץ בבת יעקב ואמר חסר לשו' זכר כי טעמו אל השמן ולמעלה אמר לא תחסר לשו' נקבה טעמו על הצפחת והעניין אחר כמו ש שאמר למעלה הוא מנהג הלשו' ברוב להיות טעם הפעל אל הדבק וכמעט יהיה הפעל אל הנדבק כמו כי היתה אליו פני המלחמה קול נגידים נחבאו קשת גבורים חתים: עד אשר לא נותרה בו נשמה. יש מי שאומר שלא מת מכל וכל אלא היה חליו חזק מאד עד שנעצרה נ נשימתו ולא היו מכירין ממנו שום סימן חיות לא בנשימה ולא בדפק הגידים עד שחשבה אמו כי מת הוא וכן הוא אומר ברכיב לא נותרה בו נשמה אבל אותו הוא על דרך הפלגה והנכון כי מת מיתה גמורה כמו שסוברין בני העולם: להזכיר את עוני. כמדומה כי על ידך נזכר עוני שמא לא עבדתי לפניך כראוי ועל כן הזכיר לי האל עון שיש לי והענישני האל בבני שמת: הגם אל האלמנה. כלומר אפילו על האלמנה פקדת העון כמו שאתה פוקד היום עונם לישראל בעצירת הגשמים ואפי' על זאת האלמנה פקדת עונה להמית את בנה לא תחייהו בזכותי שאני מתגורר עמה ויונתן תרגם ברם על ארמלתא די אנא דר עמה לא יתבאש לה ולא ימות ברה וזה סיוע למה שכתבנו כי לא מת מיתה גמורה: מתגורר עמה. כמו עם לבן גרתי והוא מבנין התפעל: ויתמודד. מענין מדה מבנין התפעל כלו' שם עצמו במדת הילד כשנשתטח עליו כענין שנ' באלישע וישכב על הילד וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפיו והענין הזה שתהיה תפלתו בכוונה יותר על הילד כשסוכב עליו ויתמודד עליו וע"ד הזה ויעתר יצחק ליי' לנכח אשתו כלו' שהיתה אשתו לנגדו בעת תפלתו כדי שיכוין תפילתו עליה כי עקר' היא ואפשר ג"כ כי עשה כן להכנים עליו ולחממו בחום הטבעי היוצא מפיו ומבשרו כירוב פעמים הכסים כעט' ע"י מעט תחבולה מדרך העולם: שלש פעמים. ולא הוצרך יותר כי בפעם השלישי נענה ובכל פעם מהשלשה פעמים היה קורא יי' אלהי השב נא נפש הילד הזה על קרבו וענין תשובת הנפש על קרבו תשובת נשימתו והרגשותיו שבטלו וכן ויאכל ותשב רוחו אליו והדומים לו. ועל

רלבג

אם יש לי מעוג. הוא מענין עוגה ואמרה שאין לה שום דבר ע עוגה אך יש לה מעט קמח בכד ומעט שמן בצפחת: ואכלנוהו ומתנו. ר"ל שאחר זה ימותו כי אין לה מה לאכול מפני חוזק ה הרעב: אך עשי לי משם עוגה קטנה ב בראשונה. הנה צוה לה אליהו זה כי מפני כלכלה אותו יביא הש"י הברכה בקמח ההוא ובשמן ואם תעשה לה ולבנה תחלה יכלה הקמח והשמן בו: ותאכל הוא והיא וביתה ימים. הקדים הוא תחלה כמו שאמר לה אליהו. ונכר שנכה אחת אכלו מזה ולא כלתה כד הקמח וצפחת השמן לא חסר והנה היה זה המופת בשנכנס' האויר אשר בכד לקמח והאויר אשר בצפחת לשמן כמו הענין בהתהפך המטה לנחש: ויהי חליו חזק מאד עד א אשר לא נותרה בו נשמה. ר"ל שהשיגהו המות מפני החלי ל לחזקו: באתה אלי להזכיר את עוני ולהמית את בני. אמרה זה כי מפני היות אליהו נקי מן החטאים הנה בהיותו עמה יוכר עונה לפי שאינה צדקת כמוהו ואפשר שאמרה זה מפני שהאיש השלם ידקדק עמו הש"י מאד ויעניש אותו יותר על חטאו ממה שיענים איש אחר כמו שזכרנו בדבר הנביא הזקן אשר בבית אל ולזה יתכן שאם לא היה שם אליהו יהיה הש"י מעלים עיניו מחטאיה אך מפני היותו שם ידקדק הש"י בכל הנעשה בבית אשר הוא שם ויהיה זה סבה להגיע עליה העונש: מתגורר. מענין גר ר"ל דר: ויתמודד על הילד שלשה פעמים. ר"ל שנשתטח עליו ועשה עצמו מדה לו בששם עיניו אצל עיניו ופיו אצל פיו וכפיו אל כפיו וכן עשה אלישע בבן השונמית כאילו ירצה בזה שתבא הרוח מאברי הנביא אל אברי הילד: תשב

תשב נא נפש הילד הזה על קרבו. לפי שהאברים הפנימיים כמו הלב והכבד והאצטומכא נראה כח הנפש יותר התפלל שתשוב הנפש שם וביחוד אל הלב כי משם תתפשט לכל הגוף: עתה זה ידעתי כי איש אלהים אתה ודבר יי' בפיך אמת. ידמה שחשבה אותו בדבר כד הקמח וצפחת השמן שמע זה אליהו מנביא אחר אך הוא לא היה נביא אך כאשר ראתה שהחיה את המת אז התברר לה כי הוא בעצמו הוא איש אלהים ואמת הוא דבר יי' בפיו: בשנה השלישית. ר"ל בשנה השלישית לעצירת הטל והמטר: ויחביאם חמשים איש במערה. ר"ל כי לירא‍תו שתתגלה אחבל חלקם לשני מחנות ולזה שם חמשים איש במערה אחת וחמשים במערה אחרת: חציר. עשב להאכיל הבהמות:

ולא נכרית מהבהמות. ר"ל שלא נכרית עצמנו מהבהמ' שלא תשאר ממנו לנו קצת: אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך. הנה אף על פי שלא יהיה א אחאב מולך עליהם היה חוקר עמהם אם ברח שם אליהו גם היה משביע הגוי והממלכ' באלהיהם שיאמרו לו האמת כמו שנהוג שישביע האדם חברו במה שישאל ממנו ש שיגיד לו האמת אך לא מלך אחאב בכלל העולם כי היה רשע מאד ולא היה ראוי שייטיב לו הש"י זאת הטובה הלא תראה כי כששלח אליו בן הדד ככפך וזהבך לי הוא שלח לו כדברך אדני המלך: ורוח יי' ישאך על אשר לא אדע. הנה היה אליהו מורגל בכך כי כאשר היה במקום אחד היה רוח יי' נושאו ש מקום אח' כמו שזכרנו ולזה ירא עובדיה מזה: עד מתי

רשי

ויהי בהכרית איזבל. להגיד בא איך היה עובדיה ירא את יי': חמשים איש במערה. אחת וחמשים איש במערה אחרת: ולא נכרית מן בהמה. לא תכרת כל בהמתנו ממנו: להמיתני. כמו שמפרש ואומר ורוח יי' ישאך אל אשר לא אדע כי לא ימצאך שאין הגוי יכול למצוא אותך: שתי

ונחיה ב' מלכים ארע ונחבת סוס וכוד

ימצאכה ל' מל' והוא חד מן ב' מלין כתי' כה בסוף תיבות

ארע ל' חמין והוא חד מן ... קמץ בסתמ'

דבר יי' ז' דסמיכי בקריאה וסימ' וא יקר בימים ההם אין חזון נפרץ. ויקם דוד בבקר. ותאמר האשה אל אליהו. ויהי ימים רבים ודבר. כי מציון תצא תורה דישעיה. וחברו דמיכה. רהי ישעיהו לא יצא: להראות ג' ומלאים וסימ' נמסר בסדר כי תזריע ובשמואל חלק א' סימן א': האתה זה ד' בקריא' וסימ' האתה זה בני עשו

תשב נא נפש הילד הזה על קרבו:
וישמע יהוה בקול אליהו ותשב
נפש הילד על קרבו ויחי: ויקח
אליהו את הילד וירדהו מן העליה
הביתה ויתנהו לאמו ויאמר אליהו
ראי חי בנך: ותאמר האשה אל
אליהו עתה זה ידעתי כי איש אלהים
אתה ודבר יהוה בפיך אמת:
ויהי ימים רבים ודבר יהוה יח
היה אל אליהו בשנה השלישית
לאמר לך הראה אל אחאב ואתנה
מטר על פני האדמה: וילך אליהו
להראות אל אחאב והרעב חזק
בשמרון: ויקרא אחאב אל
עבדיהו אשר על הבית ועבדיהו
היה ירא את יהוה מאד: ויהי
בהכרית איזבל את נביאי יהוה
ויקח עבדיהו מאה נביאים ויחביאם
חמשים איש במערה וכלכלם לחם
ומים: ויאמר אחאב אל עבדיהו
לך בארץ אל כל מעיני המים ואל
כל הנחלים אולי נמצא חציר ונחיה
סוס ופרד ולוא נכרית מן בהמה:
ויחלקו להם את הארץ לעבר בה
אחאב הלך בדרך אחד לבדו ו
ועבדיהו הלך בדרך אחד לבדו:
ויהי עבדיהו בדרך והנה אליהו
לקראתו ויכרהו ויפל על פניו
ויאמר האתה זה אדני אליהו:
ויאמר לו אני לך אמר לאדניך הנה
אליהו: ויאמר מה חטאתי כי
אתה נתן את עבדך ביד אחאב
להמיתני: חי יהוה אלהיך אם
יש גוי וממלכה אשר לא שלח
אדני שם לבקשך ואמרו אין וה
והשביע את הממלכה ואת הגוי כי
לא ימצאכה: ועתה אתה אמר
לך אמר לאדניך הנה אליהו:
והיה אני אלך מאתך ורוח יהוה
ישאך על אשר לא אדע ובאתי
להגיד לאחאב ולא ימצאך והרגני
ועבדך ירא את יהוה מנערי:

תתוב כען נפשא דרביא הדין
למעוהי: וקביל יי' צלותא
דאליהו ותבת נפשא דרביא
למעוהי וחיא: ונסיב אליהו ית
רביא ואחתיה מן עיליתא לביתא
ויהביה לאמיה ואמר לה אליהו
חזי חיא בריך: ואמרת אתתא
לאליהו כען דין ידענא ארי נבייא
דיי' את ופתגמא דיי' בפומך אינון
קשוט:
והוה מזמן יומין סגיאין ופתגם
נבואה מן קדם יי' הוה עם אליהו
בשתא תליתאה למימר איזיל
אתחזי לאחאב ואתן מטרא על
אפי ארעא ואזל אליהו לאתחזאה
לאחאב וכפנא תקיף בשומרון:
וקרא אחאב לעובדיהו די ממנא
על ביתא ועובדיא הוה דחיל מן
קדם יי' לחדא: והוה כד קטלת
איזבל ית נביאיא דיי' ודבר עובדיה
מאה גברין נביאין ואטמרינון
חמשין גברא במערתא וסוברינון
בלחמא ובמיא: ואמר אחאב
לעובדיה הליך בארעא על כל
מבועי מיא ועל כל נחליא מאים
נשכח עסבא ונקיים סוסון ו
וכודנון ולא נפסוק מבעירא:
ופליגו להון ית ארעא למעבר
בה אחאב אזל באורחא חדא
בלחודוהי ועובדיהו אזל באורחא
חדא בלחודוהי: והוה עובדיה אזיל
באורחא והא אליהו לקדמותיה
ואשתמודעיה ונפל על אפוהי
ואמר האת דין רבוני אליהו:
ואמר ליה אנא איזיל אימר
לרבונך הא אליהו: ואמר מה
חבית ארי את מסר ית עבדך בידא
דאחאב למקטלי: קיים הוא
יי' אלהך אם אית עם ומלכו דלא
שלח רבוני לתמן למבעך ואמרו
לא הוה כא ומומי ית מלכותא
וית עמא ארי לא משכח לך:
וכען את אמר איזיל אימר לרבונך
הא אליהו: ויהי עוד דאנא אזיל
מלותך ורוחא מן קדם יי' יטלינך
לאתר דלא ארע ואיהך לחואה
לאחאב ולא ישכחינך ויקטלינני
ועבדך דחיל מן קדם יי' מזעורי:

רדק

ועל קרבו. כמו לקרבו וכן ויתפלל על יי' ואומר קרבו לפי שבלב תלוי חיות האדם והוא בקרב האדם וי"ת למעוהי: ודבר יי' בפיך אמת. פי' ועוד שדבר יי' בפיך אמת כלומ' עתה ידעתי כי איש האלהים אתה בהחיותך בני שהיה מת ועוד ידעתי זה בראותי כי דבר יי' בפיך אמת שאמרת כד הקמח לא תכלה וצפח' השמן לא תחס' וכן היה או פי' כי כשאמר לה תני את בנך על מנת להחיותו אמר לה וכמו שאמר לה כן היה ומה שאמרה לו עתה ידעתי כי על הקמח ועל השמן אמרה כי ב ברכת אלהים בזכות הנביא וזה הדבר הוא נמצא על דרך ישלח יי' לך את הברכ' באסמיך אבל להחיות מת לא נמצא: ויהי בשנה השלישית. לעצירת הגשמים: ואתנה מטר. כי מפני הרעב שבו רבו' בתשובה והטיבו דרכיהם ועוד שהיו בישראל ז' אלפי' אשר לא כרעו לבעל: ירא את יי' מאד. ועתה אומר היאך היה ירא את יי' מאד כי שם נפשו בכפו להציל נביאי יי' ולהחיותם ואמרו רז"ל כי זה עובדיה החביא חמשים איש במערה אחת וחמשים איש במערה אחרת כמו שאמ' למטה חמשים חמשים איש במערה: לחם ומים. כי המים היו יקרים בשני הרעב: ולא נכרית מן הבהמה. מן בהמה כתי' וקרי מהבהמה ואחד הוא ופי' לא נכרית עירנו מהבהמה: אם יש גוי וממלכה. סביב ארץ ישראל לא כדברי האומר שמלך בכפה והנה בארץ ישר' כלה לא מלך איך מלך בכל העולם והנה היו לו מלחמו' ומלך ארם לקח ערי' ממנו ושם לו חוצו' בשומרון ומה שאמ' והשביע את הגוי והממלכה דרך אהבה ובקשה לא בדרך יראה ומרדה או הסוחרי' הבאי' מכל גוי וממלכה לארץ ישראל היה משביע אותם אם ראו אותך בארצם: כי לא ימצאכה. טעמו דבק עם לבקשך כלומר בעבור שלא מצא אותך בארץ ישראל שלח לבקשך בארצות הגוים ויש לתמוה איך לא מצא אותו והוא היה בצרפת הסמוך לצידון שהיה בארץ ישראל אולי האלמנה הסתירה אותו ולא גלתה אותו לבני עירה או בני עירה הסתירוהו למלוחי אחאב כשבאו לבקשו: ורוח יי' ישאך. היו חושבים כשלא היו מוצאים אותו כי רוח יי' נשאו על אחד ההרים כמו שאמרו בני הנביאי' לאלישע פן נשאו רוח יי' וישליכהו באחד ההרים: ועבדך ירא את יי'. לפיכך יש לך לחמול עלי שלא תביאני לידי מיתה: אוכלי

ויאמר. האתה זה עשהאל ג': אדני אליהו. עבד ישראל י': ימצאכה חד מן כ' מלין כתיב כה בסוף תיבות וסי' נמסר בסדר וארא: מנערי ג' חס' בליש' וסימ' ואני התהלכתי לפניהם. ועבדך ירא את יי'. אלוף נערי אתה:

הלא־הגד לאדני את אשר־עשיתי
בהרג איזבל את נביאי יהוה ואחבא
מנביאי יהוה מאה איש חמשים
חמשים איש במערה ואכלכלם לחם
ומים: ועתה אתה אמר לך אמר
לאדניך הנה אליהו והרגני:
ויאמר אליהו חי יהוה צבאות אשר
עמדתי לפניו כי היום אראה אליו:
וילך עבדיהו לקראת אחאב ויגד־
לו וילך אחאב לקראת אליהו:
ויהי כראות אחאב את־אליהו ויאמר
אחאב אליו האתה זה עכר ישראל:
ויאמר לא עכרתי את־ישראל כי
אם־אתה ובית אביך בעזבכם את־
מצות יהוה ותלך אחרי הבעלים:
ועתה שלח קבץ אלי את־כל־
ישראל אל־הר הכרמל ואת־נביאי
הבעל ארבע מאות וחמשים ונביאי
האשרה ארבע מאות אכלי שלחן
איזבל: וישלח אחאב
בכל־בני ישראל ויקבץ את־
הנביאים אל־הר הכרמל: ויגש
אליהו אל־כל־העם ויאמר עד־מתי
אתם פסחים על־שתי הסעפים אם־
יהוה האלהים לכו אחריו ואם־הבעל
לכו אחריו ולא־ענו העם אתו דבר:
ויאמר אליהו אל־העם אני נותרתי
נביא ליהוה לבדי ונביאי הבעל
ארבע־מאות וחמשים איש:
ויתנו־לנו שנים פרים ויבחרו להם
הפר האחד וינתחהו וישימו על־
העצים ואש לא ישימו ואני אעשה
את־הפר האחד ונתתי על־העצים
ואש לא אשים: וקראתם
בשם אלהיכם ואני אקרא בשם־
יהוה והיה האלהים אשר־
יענה באש הוא האלהים ויען
כל־העם ויאמרו טוב הדבר:

הלא אתחוא לריבוני ית דעבדית
כד קטלת איזבל ית נבייא דיי
ואטמרית מנבייא דיי מאה גברין
חמשין חמשין גבר במערתא
וסוברתינון בלחמא ובמיא:
וכען את אמר איזיל אימר
לריבונך הא אליהו ויקטלינני:
ואמר אליהו קיים הוא יי צבאות
די משמשנא קדמוהי ארי יומא
דין אתחזי ליה: ואזל עובדיה
לקדמות אחאב וחוי ליה ואזל
אחאב לקדמות אליהו: והוה
כד חזא אחאב ית אליהו ואמר
אחאב ליה האת דין עוכריה
דישראל: ואמר לא עכרית ית
ישראל אלהין את ובית אבוך
בדשבקתון ית פקודיא דיי ואזלתו
בתר בעליא: וכען שלח כנוש
לותי ית כל ישראל לטור כרמלא
וית נביי בעלא ארבע מאה וחמשין
ונביי אשירתא ארבע מאה אכלי
פתורא דאיזבל:
ושלח אחאב בכל בני ישראל
וכנש ית נביי שקרא לטור כרמלא:
וקריב אליהו לות כל עמא
ואמר עד אימתי אתון פלגין
לתרין פלגוון הלא יי אלהים
פלחו קדמוהי בלחודוהי ולמה
אתון טען בתר בעלא דלית ביה
צרוך ולא אתיבו עמא יתיה פתגם:
ואמר אליהו לעמא אנא
אשתארית נביא קדם יי בלחודי
ונביי בעלא ארבע מאה וחמשין
גברא: ויתיהבון לנא תרין תורין
ויבחרון להון תורא חד ויהדמוניה
וישוון על אעיא ואשתא לא ישוון
ואנא אעביד ית תורא חד ואתן
על אעיא ואשתא לא אשוי:
ותיקרון בשום טעותכון ולא
תתענון מן קדם דלית ביה צרוך
ברם אנא אצלי בשמא דיי וישלח
מימריה ויחות אשתא ארי
יי הוא אלהים ואתיב כל עמא
ואמרו תקין פתגמא:

ג׳ חס׳ יוד · ל׳ · ג׳ב׳ כענין ושמע שאול · ב׳ כי כענין ותר ולא יחלה כני אלה׳ · כ׳ ר״פ בטע׳ תכיר ר׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ו׳ בסיפ׳ · ל׳ · ל׳ · י׳ · ל׳ דסמי׳ · ג׳ · ל׳ · ג׳ דסמי׳ ל׳ וחס׳ · ג׳ · ג׳ ר״פ · ל׳ וא׳ והיה אלהים · ד׳ ככו׳ את דכן ויאמרו

והרגני ג׳ וסימ׳ ושמע שאול · והיה אני אלך מאתך · הנה אליהו והרגני: כל מלכים וישעיה על כל ועל כל במ״ו אל כל ואל כל וסימ׳ אמר אל רחבעם בן · ויאמר אחאב אל עבדיהו ב׳ בו · וישמד זמרי את כל בית בעשא · ויגש אליהו · צדיקים אתם מבני: ויתנו ג׳ רפין בקריאה וסימ׳ ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו לחם ·

ויתנו אתו לעשי המלאכה · מן הזרעים ונאכלה ומים: וישימו ג׳ רפין וסימ׳ וישימו על העצים ואש לא· וישימו וישבילו · וישימו באלהים כסלם: וקראתם ג׳ ר״פ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר אמור:

רלבג

עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעפים · הנה הפסח יטה פעם אל רגלו האחד ופעם אל רגלו השני וכן היו ישראל נוטים על שתי המחשבות פעם יאמינו כי יי׳ לבדו הוא האלהים ופעם יאמינו כי הבעל הוא האלהים · והנה ענין הבעל היה לפי מה שאחשוב שהיו עושים צורים יורידו בה לפי מחשבתם כח המשרת העליון המשליט על האומה ההיא ועל האקלים ההוא והיו נביאי ה הבעל עושים מיני ההפעלות יגיע בהם להם מין מה מהקסם תשפע להם ההודעה לפי מחשבתם מ מהמשליט ההוא אשר ירדו כחותיו בשבת הבעל אשר עשו לפי מחשבתם וככה היו נביאי האשר׳ חושבים שישפעו הכחות ההם באילן האשרה אשר נטעוהו בעת מוגבל והיו מגיעים להם מין מהקסם מאותן ש הפעלו׳ המגונות וכבר בארנו החסרון המגיע בהודעת הקסם בששי מספר מלחמות יי׳ ·
והנה ספר שנביאי האשרה היו אוכלי שלחן איזבל והנה לא באו שם כאשר קרא להם אחאב כי שמעו כי לבחון כח האשרה קראו והם בעצמם ידעו כי שקר נסכם הבל ואין מועיל בם ומלטה אותם איזבל שלא הוכרחו ללכת שם במצות המלך אך נביאי הבעל הוכרחו ללכת שם במצות ה המלך: ולא ענו העם אותו דבר · יתכן שכבר היו נבוכי׳ בזה · ולא היו יודעים לאי זה צד יפנו כי תפני מה שראו שנעצר הטל ו והמטר מהם בשבת הרעות שעשו ללכת אחרי אלהים אחרים היתה נוטה מחשבתם כי יי׳ הוא האלהים ולרוב השקות נביאי הבעל והאשרה היתה מחשבתם נוטה כי הבעל הוא האלהים ·
וידמה כי היה הבעל לפי אמונתם מאדים במזל טלה שהוא ביתו והוא מ ממזלות האש ולזה רצה לבחון זה במה שהם אומרים שהוא מיוחס אל הבעל והוא האש ומפני זה התרצו בו העם ונביאי הבעל וממה שיורה שהם חשבו שיהיה הבעל מאדים ה התגודדם כמשפטם עד שפוך דם עליהם כי שפיכת הדם

רדק

אוכלי שלחן איזבל · על נביאי הבעל ונביאי האשרה אמר או על נביאי האשרה לבד והוא הנכון לפיכך לא הניחה אותם איזבל ללכת להבחן עם אליהו וזה הראיה שאמ׳ אליהו אני נותרתי נביא ליי׳ לבדי ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשים איש ולא זכר נביאי האשרה נראה שלא היו שם: ויקבץ את הנביאים · ולא אמר את כל ישראל כי ישראל נקבצו מעצמם ברצון כששמעו כי אליהו רוצה לעשות מעשה הבחינה אבל הנביאים לא נקבצו אלא בהכרת אחאב כי ידעו כי שקר נסכם אבל נביאי האשרה לא יכול אחאב להכריחם ללכת שם מפני איזבל לפי שהיו אוכלי ש שלחנה לא רצתה שילכו שם: פסחים · כמו הפיסח שהוא פיסח בשתי רגליו כי מי שפיסח רגלו אחת נוטה על הרגל אחת ומי שהוא פיסח שתי רגליו אינו יודע באיזה רגל יעמוד כן אתם פוסחים על שתי הסעיפים והם המחשבות לפי׳ את׳ לשון נקבות לפי שפי׳ סעיפים מחשבות שאין אתם יודעים לברור בדעתכם מי האלהים אם האלהים אם הבעל ות״ת והלא הם נוטי׳ אחרי הבעל ולא היו נוטים אחרי ה האלהים כאמר כי כאשר ראו כי נעצרו הגשמים כדבר אליהו שהיא נביא יי׳ נטה לבבם אחרי יי׳ אלא שנביאי הבעל היו מתעים אותם ואומרים להם שלא יניחו עבודת הבעל כי היא תיטיב להם ומפני זה היו פוסחים על שתי הסעיפים וי״ת עד אימת אתון פליגין לתרין פלגוון הלא יי׳ הוא אלהים פלחו קדמוהי בלחודוהי ולמא אתון טען בתר בעליא ד דלית בהון צרוך והנה הנסיון שעשה אליהו אפשר שעשה אותו מלבו ובטח באל שלא ישיבנו ריקם ושיקדש שמו ברבים ומה שאמר ובדברך עשיתי כלומר אם תענני ידעו העם הזה כי לא מלבי אני עושה מה שאני עושה אלא בדברך ובמצותך שאני אומר אתה מקיים או אפשר שהאל אמ׳ לו אף על פי שהכתוב לא ספר וזהו שאמר ובדברך עשיתי אבל הראשון קרוב שאם האל אמר לו למה היה צריך לתפילה ויש לפרש כי הצריכו האל לתפלה אף על פי שאמר לו כמו בדבר המטר שאמר לו האל ואתנה מטר ואף על פי כן הוצרך להתפלל והטעם כדי שידעו ישראל כי נביא אמת הוא והאל שומע תפלתו ואם היה בא שלא בתפלתו היו אומרים מקרה הוא ובדבר האש היו א אומרי׳ על ידי כשפים הוא עושה: ולא ענו העם אותו דבר · לא רצו לומר לו לא הן ולא לאו לפי שהיו מסופקים בדבר אבל כ כששמעו הבחינה ענו ואמרו טוב הדבר: אמר

רשי

שתי הסעיפים · שתי המחשבות שאיכם מבינים להכריע מי האלהים אם הבעל האלהים לכו אחריו: ולא ענו העם אותו דבר · שלא היו יודעין להבחין: אמר

אשר נתן להם. פירו׳ נתן להם בדברו שאמר להם בחרו לכם הפר האחד ועשו ראשונה או פירוש אשר נתן להם אחאב כמו שאמר אליהו ויתנו לנו שני פרים ונתנם להם אחאב ויש בדברי אגדה דברים רחוקים מן השכל כי כשבחרו את הפר האחד ובאו לקחת אותו לא יכלו לזוז אותו ממקומו עד שאמר לו אליהו לך עמהם אמ׳ לו הפר לאליהו אני וחברי יצאנו מבטן אחד וגדלנו באבוס אחד הוא עלה לחלק האל ושם האל יתקדש עליו ואני עליתי לחלק הבעל להכעיס את בוראי אמר לו אליהו לך עמהם כשם ששמו של הקדוש ברוך הוא מתקדש על זה שעמי כך מתקדש עליך אמר לו וכך אתה יועצני איני זז ממקומי עד שתמסרני בידם הה״ד אשר נתן בידם: ויפסחו על המזבח אשר עשה. תרגם יונתן ואשטותו על איגור׳ דעבדו ופשוטו ששו עצמם כפסחים וכואבי׳ הולכים ושבים על המזבח ופירוש אשר עשה דרך כלל כמו אשר עשו׳ כלומר אשר עשה ישראל: ויהתל בהם אליהו. בא דגש כמשפטו והשאר רפים וענינו כי התלוצץ ואמר להם דרך ליצנות קראו בקול גדול: כי שיח וכי שיג. שיח דברים יש לו עם אחרים ואינו פונה לכם ופירוש שיג שרשו נשג מן השג תשג ומשקלו אם יעלה לשמים שיאו ששרשו נשא וכן שיג ששרשו נשג וענינו או יש לו אויבי׳ ורודף אחריהם להשיגם ויונתן תרגם אשתדפא אשתדיף: וכי דרך לו. או הלך לו בדרך לעסק מעסקיו: אולי ישן הוא. או שמא ישן הוא ואינו שומע אתכם ואם תקראו בקול גדול יקץ ואם הוא בדרך ישמע אתכם כשתקראו בקול גדול: ויקץ. ביו״ד אינן לבד ויו״ד השרש נעלמה: ויתגודדו. כמו לא תתגודדו ענין שריטה בבשר: כמשפטם. כן היה משפטם לעשות כדי להראות העם כי אז יענה אותם ויקבל תפלתם או יהיה הגדידה ממשפטי העבודה: ויתנבאו. דברו דברי התולים שהיה מנהגם לאמר לפני הבעל ותרגומו ואשתטיאו: עד לעלות המנחה. עד שעת קרבן מנחת הערב: ואין קשב: שאם היה להם מקשיב היה עונה אותם קשב כמו והקשיב קשב רב קשב: וירפא. דרך השאלה אמר לשון רפואה לבנות הריסת הבנין וכן כי עלתה ארוכה לחומת ירושלם וכן ויואב יחיה את שאר העיר: את מזבח יי׳ ההרוס. אמר כי מזבח היה שם מקדם שנבנה לשם יי׳. ואמרו בדרש כי זה המזבח בנה אותו שאול והוא מה שאמר והנה מציב לו יד והיה זה המזבח הרוס כי הרסו עובדי הבעל לכל המזבחות שנבנו לשם יי׳ בשעת היתר הבמות ועתה משעה שעשה ירבעם העגלים מנע מהקריב במקום אחר אלא או בבית אל או בדן והרסו המזבחות כמו שאמר אליהו את מזבחותיך הרסו ובנה אליהו מזבח והקריב עליו בשעת איסור הבמות לצורך שעה ויש מפרשים וירפא את מזבח יי׳ ההרוס כי בנים שנעשה על ידו שבו בני ישראל בתשובה וזבחו זבחים במזבח יי׳ שהיה הרוס ונמנע מהם:

כמספר

אשר נתן להם. שהיה נשמט מהם שלא יקרב לע״ז וברח לו תחת כנפיו של אליהו אמר לו לך בשניכם יתקדש המקום: ויפסחו על המזבח אשר עשה. תירגם יונתן ואשטותו היו מרקדין כמשפטן על מזבחותם: ויפסחו. כמו ויפסעו: כי אלהים הוא. ארי אתון אמרין דחלא הוא: כי שיח לו וכי שיג לו. שמא יש לו דבר עם יועציו עבדיו או משיג ורודף הוא עבדיו במלחמה או דרך לו לבית הכסא: ויתגודדו. ל׳ לשון שריטה בכלי וכך היו נימוסיהן: ויתנבאו. ואשתטיאו: וירפא את מזבח יי׳ ההרוס. בנה מזבח והזכיר לישראל להיות מזבח יי׳ עולה על לבם ושגור בפיהם שהיה הרוס ונפגר ובטל שמו והזכירתו מפי כל עשרת השבטים כך שמעתי פשוטו ומדרשו שמעתי שמשאול בנה מזבח בהר הכרמל וזהו שאמר בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד ולהלן הוא אומר ויבן שם מזבח ומלכי ישראל הרסו כל המזבחות והבמות שבארצם שנעשו לשם שמי׳ ובנה אליהו מזבח זה של שאול שהיה הרוס: אשר

ראשנה׳ וסימ׳ וישם את השפחות. ויהי בלדתה ויתן יד. והקריב את אשר לחטאת. כל הפקודים למחנה יהודה ויהי לבני אהרן. בחרו לכם הפר האחד. ושלמתי ראשונה משנה. ומדתי פעלתם. במעל הזה ראשנה. והקרוב אליו כרשנא. במעל. ומלק׳ ושלמתי. ראשונה כתיב מל׳ בוי״ו ואל״ף. ויהי לבני אהרן

וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ לִנְבִיֵּי בַעֲלָא בְּחַרוּ לְכוֹן תּוֹרָא חַד וַעֲבִידוּ קַדְמֵיתָא אֲרֵי אַתּוּן סַגִּיאִין וּקְרוֹ בְּשׁוּם טַעֲוַתְכוֹן וְאֶשָּׁתָא לָא תְשַׁוּוֹן׃ וּנְסִיבוּ יַת תּוֹרָא דִיהַב לְהוֹן וַעֲבַדוּ וּקְרוֹ בְּשׁוּם בַּעֲלָא מִצַּפְרָא וְעַד עִידָן טִיהֲרָא לְמֵימַר בַּעֲלָא עֲנֵינָא וְלֵית קָל וְלֵית דְעָנֵי וְאִשְׁתַּטִּיאוּ עַל אֵיגוֹרָא דַעֲבַדוּ׃ וַהֲוָה בְּעִידַן טִיהֲרָא וְחַיֵּיךְ בְּהוֹן אֵלִיָּהוּ וַאֲמַר קְרוֹ בְּקָל רַב אֲרֵי אַתּוּן אָמְרִין דַּחֲלָא הוּא דִּילְמָא שׁוּעֵי לֵיהּ אוֹ אִשְׁתְּדָפָא אִשְׁתְּדִיף אוֹ אוֹרַח הֲוַת לֵיהּ אוֹ דִילְמָא דְמוּךְ הוּא וְיִתְעַר׃ וּקְרוֹ בְּקָל רַב וְאִתְהַמְּמוּ בְּנִימוּסֵיהוֹן בְּסַיְפִין וּבְרוֹמְחִין עַד דְּאִשְׁתְּפִיךְ דְּמָא עֲלֵיהוֹן׃ וַהֲוָה כְּמִעִיבַּר טִיהֲרָא וְאִשְׁתַּטִּיאוּ עַד לְמִיסַּק מִנְחָתָא וְלֵית קָל וְלֵית דְעָנֵי וְלֵית דְמָצִית׃ וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ לְכָל עַמָּא אִתְקְרִיבוּ לְוָתִי וּקְרִיבוּ כָל עַמָּא לְוָתֵיהּ וּבְנָא יַת מַדְבְּחָא דַייָ דַהֲוָה מְפַגַּר׃

ג׳ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לִנְבִיאֵי הַבַּעַל בַּחֲרוּ
ג׳ לָכֶם הַפָּר הָאֶחָד וַעֲשׂוּ רִאשֹׁנָה כִּי
ג׳ אַתֶּם הָרַבִּים וְקִרְאוּ בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם
וְאֵשׁ לֹא תָשִׂימוּ׃ וַיִּקְחוּ אֶת הַפָּר
אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם וַיַּעֲשׂוּ וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁם
ג׳ הַבַּעַל מֵהַבֹּקֶר וְעַד הַצָּהֳרַיִם לֵאמֹר
יג ככו׳ ואין ואין ל׳ הַבַּעַל עֲנֵנוּ וְאֵין קוֹל וְאֵין עֹנֶה
וַיְפַסְּחוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה׃
יב׳ ל׳ וַיְהִי בַצָּהֳרַיִם וַיְהַתֵּל בָּהֶם אֵלִיָּהוּ
וַיֹּאמֶר קִרְאוּ בְקוֹל גָּדוֹל כִּי אֱלֹהִים
ל׳ ל׳ הוּא כִּי שִׂיחַ וְכִי שִׂיג לוֹ וְכִי דֶרֶךְ לוֹ
ל׳ רפי ותס אוּלַי יָשֵׁן הוּא וְיִקָץ׃ וַיִּקְרְאוּ בְּקוֹל
ל׳ גָּדוֹל וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת
וּבָרְמָחִים עַד שְׁפָךְ דָּם עֲלֵיהֶם׃
ב׳ חד חס׳ וחד מל׳ כופה מל׳ יד וַיְהִי כַּעֲבֹר הַצָּהֳרַיִם וַיִּתְנַבְּאוּ עַד
לַעֲלוֹת הַמִּנְחָה וְאֵין קוֹל וְאֵין עֹנֶה
וְאֵין קָשֶׁב׃ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לְכָל
הָעָם גְּשׁוּ אֵלַי וַיִּגְּשׁוּ כָל הָעָם אֵלָיו
ל׳ ל׳ וַיְרַפֵּא אֶת מִזְבַּח יְהוָה הֶהָרוּס׃

ראישנה כתיב ביו״ד בתר אל״ף. ושארא ראשנה כתיב חס׳ וי״ו. מהבקר ג׳ וסימ׳ נבסר בסוף שמואל: בצהרים י״ב וסימ׳ כי אתי יאכלו האנשים. עד בא יוסף בצהרים. והיית ממשש. ויהי בצהרים ויהתל יכשלנו בצהרים. קומו ונעלה בצהרים. ויצאו בצהרים ובן הדד שתה שכור. בחור שדד בצהרים. והבאתי השמש בצהרים. כי עזה עזובה תהיה. ובלילה ימששו בצהרים. איכה תרעה איכה תרביץ:

רלבג

הדם היא מהדברים המיוחסים לאחרים

ולזה אמר להם דרך התול שיקראו בקול גדול כי אלהים הוא מי שיוריד כחו על זה הבעל והוא המסרת העליון ולזה הוא רחוק מאד מכם ועוד סבה אחרת תסבב שלא ישמע אתכם והוא כי שיח וכי שיג לו והנה שיח שרשו נשח כמו שיח שרשו נשא והרצון בו שהעקר כחו כמו ונשאתם מעל פני האדמה כי הסמך והשין ישתתפו מאד בהוראות התיבה אשר הם בהם והנה עקירת כחו תהיה בהיותו בבית מלחמתו או בבית נופל או מה שידמה לזה. או ירצה בשיח עקירת התנועה והוא בהיותו עומד בין היושר והנזורות ושיג גם כן שרשו נשג בסמך והוא מענין נזורות כי אז יחלש כחו להתנועע ביושר ולפי שיש בו אלו השנויים בתנועתו אולי ישן הוא עתה שאין לו כח וייקץ עם מה שתעירו כחו כשתקראו לו בקול גדול. או ירצה בו כי שיח לו והוא הדבור עם זולתו וזה משל למבטים אשר יהיו ממנו למשרתים ואז יתערב כחו בכחם. וכי שיג לו והוא השגת מסרת אחר בדרך שידבקו יחד ויתן האחד הכח לשני׳ וכי דרך לו ר״ל שיפרד מהמבט או מהדיבוק או מביתו או מבית כבודו או שליטותו או זולת זה ממה שידמה לו. אולי ישן הוא עתה שאין לו כח מפני היותו בבית נופל וייקץ אם תקראו בקול גדול ולזה האמינו לו נביאי הבעל וקראו בקול גדול כי כן היה דרכם לאלו הסבות אשר זכר להם אליהו וזה היה בתכלית השגעון והשטות. הנה זה הוא הבאור הנאות מאד בזה. ואפשר שכאמר עוד שהרצון בזה הוא שאמר להם על צד ההתול קראו בקול גדול אחר שהוא אלהים לפי מחשבתכם ויש לו שיח ותפלה ר״ל שיקבל התפלה וכי שיג לו וכי דרך לו ר״ל שיש לו השגת דבר מבוקש ולו דרך יתנועע בו להשיגו ובהיות הענין כן אולי עתה ישן הוא ר״ל אחר שיש לו הפעלות התנועה שמא יש לו גם כן הפעלות השינה אחרי טרחו בתנועה וייקץ אם תקראו בקול גדול וזה אמר להם על צד הלעג. ואמנם הם קראו בקול גדול להיות זה מנהגם כשיבקשו דבר מהבעל וכדי שתשלם הבחינה כתן להם הבחירה שיבחרו הפר האחד. והנה אחר שבחרוהו נתנו להם שינתחוהו וישימו על העצים ואש לא ישימו. וידמה שהיה היום ההוא יום מאדים ולזה רצה שיעשו זה בבקר. כי בשעה הראשונה הוא מושל יותר ולזה המשיכו זה עד שעברה השעה השמינית כי אז תשוב הממשלה לו עד שהוא משתתף גם כן בממשלה בשאר השעות. ואפשר שכאמר כי הבחינה לא היתה באש מפני היותו משפע הבעל כמו שהכחנו אבל רצה לבחון מי הוא האלהים בדברים היוצאים מהטבע כי זה ממה שלא יוכל זולתי השם ית׳ לבדו: ויפסחו על המזבח. ר״ל שהיו הולכים ושבים אצל המזבח אשר עשה אחאב בעת קראם הבעל עננו: ויתגודדו. ר״ל חתכו בשרם בחרבות וברמחים עד שישפך הדם עליהם: ויתנבאו עד לעלות המנחה. ר״ל ודברו אלה הדברים ודומיהם: ואין קול ואין עונה ואין קשב. ר״ל שלא בא שום קול מהבעל ולא ענה אותם בזולת קול לעשות בקשתם ולא ספק ממנו דבר יתבאר שיש שם מקשיב לקולם: וירפא את מזבח יי׳ ההרוס. ר״ל שבנה הפעל העלה רפואה אל מזבח יי׳ ההרוס בישראל עד שלא היו זובחים לו ית׳ כי אם לע״ז או אפשר שהיה שם מזבח בנוי ליי׳ להיותו במת יחיד והרסו אותו בעבדם ע״ז ואז הרסו כל המזבחו׳ שהיו שם לש״י כאמרו את מזבחותיך הרסו:

ויעש

אשר היה דבר יי' אליו לאמר ישרא' יהיה שמך. למה נאמר כאן לפי שביום שנגלתה שכינה על יעקב בבית אל וקראו ישראל בו ביום אמר לו גוי וקהל גוים יהיו ממך עתידי' בניך להקהל כשאר הגוים ולבנו' מזבח ולהקטיר עליו בשעת איסור הבמות ואני מתירה בדבר בבראשית רבה יתעלה. פוש"ד בלע"ז: כבית סאתים. רחבו בית סאתים מאה על חמשי' כחצר המשכן: כדים מים. להגדיל את הנס: שלשו וישלשו. ויצקו אלישע על ידיו ונעשו א אצבעותיו כמעיינות ובתמלאת התעלה הוא שנא' פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו ונעשה נס במים על ידיו ראוי הוא שיעש' הנס במים על ידיו: ובדברך עשיתי. שהקרבתי בבמה בשעת היסור הבמות: ענני יי' ענני. ענני באש ענני במטר כך תירגם יונתן ורבותינו אמרו ענני באש ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם: וידעו כי אתה יי'. ואני עבדך ובשתשלחני לבשרם לעתיד לבא יאמינו בי כי אם היום תענני: ואתה הסיבות את לבם. נתת להם מקום לסור מאחריך ובידך היה להכין ל לבבם אליך ומדרש אגדה אם לא תענני אף אני אהיה כופר ואומר אתה הסיבות את לבם וכן אמ' משה אם כמות כל האדם ימותון אלה אף אני כופר ואומר לא יי' שלחני לדבר את ה התורה והמצות וכן אמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום לא דבר יי' בי: יי' הוא

כמספר שבטי יעקב. שתועיל זכות השבטים בדבר הזה ויענהו השם בתפלתו או להראותם כי שנים עשר שבטי בני יעקב עליהם להיות מחוברים ודבקים ביי' להעלות במזבח אחד לא כמו שהיו עושים עתה כי שני השבטים היו מעלים עולה במזבח יי' והשאר במזבח הבעל לפיכך בנה לעיניהם המזבח משנים עשר אבנים וטעם אשר היה דבר יי' אליו לאמר ישראל יהיה שמך כי ב בבית אל שבנה שם יעקב אבינו מזבח ליי' נאמר שם ישרא' יהיה שמך כדי להגדיל שם זרעו אם יהיו דבקים בו כי ישראל הוא שם שררה כמו שאמר כי שרית עם אלהים ועם אנשי' ובו במקום שבנה יעקב אבינו מזבח ליי' ונאמר לו שם שמך ישראל עשו הם עגל ובנו שם מזבח לבעל: ובדברי רבותינו ז"ל ישראל יהיה שמך למה נאמר כאן לפי שביום שנגלית שכינה על יעקב בבית אל וקראו ישרא' בו ביום אמר לו גוי וקהל גוים יהיה ממך עתידים בניך להקהל כשאר הגוי' ולבנות מזבח ולהקטיר קטרת עליו ב בשעת איסור הבמו' ואני מתירה בדבר: ויעש תעלה. עשה חפיר' סביב למזבח שילכו בה המים ורחב התעלה כשיעו' מקו' זריעת סאתים ושיעור חמשי' אמה על חמשים אמה: מלאו ארבעה כדים מים. אמר זה להגדיל הנס שת־כל האש במקום המים ולא תכבה אף כי תלחך המים וצוה לתת שנים עשר כדי מים שהרי אמ' להם שנו ושלשו ושלשה פעמים ארבעה הם שנים עשר כדימים כטעם שנים עשר א אבנים למספר שבטי בני ישרא' ומה שלא צוה לתתם בפעם אחת שנים עשר כדי מים אלא בשלשה פעמי' כנגד האבו' שהם שלשה שהתפלל לאל ואמ' אלהי אברהם יצחק וישראל: ויצקו. בווי שלם ומשך פ"א הפעל בטעם כמו ונשכו ויקחו לכם כאן. ובדרש אלישע יצק מים על ידי אליהו ונעשה נס ונעשו עשרה אצבעותיו כמעינות ונתמלאת התעלה מים שנאמר ויצקו ההר אשר יצק מים על ידי אליהו: וילכו המים סביב למזבח. המים ששפכו על העולה ועל העצים הלכו על המזבח סביב כי באמצע המזבח היו העצים והעולה: מלא מים. צוה אליהו למלאת מים או הוא בעצמו מלא אותה והמים האלה לבד השנים עשר כדים: בעלות המנחה. בבית פירוש בשעת מנחת הערב: ובדבריך. כתיב ביו"ד וקרי בלא יו"ד והענין אחד אלא שזה יחיד וזה רבים וטעם ובדבריך שלא יאמרו מדעתי עשיתי כל מה שעשיתי ומה שאני עושה בכל זמן מדברי הנסים הם דברי כשפים או קסמים ואם תענני באש שירד מן השמים ידעו כי כל מה שאני עושה ברצונך ובבטחוני בך אני עושה וידעו כי אתה אלהים בישרא' ואני עבדך לא כעגלים שהם עובדים ובדברי רבותינו ז"ל ובדברך עשיתי שלא יאמרו אליהו מקריב בבמה בשעת איסור הבמות ובדברך עשיתי ברצונך עשיתי: ענני יי' ענני. הכפל לחזק כמו שהוא בכל מקום שאין לו טעם אחר וכן אל אלהים יי' אל אלהים יי' וכן דרך כל מתפלל לשנות דבריו ולשלש כמו יי' שמעה יי' סלחה יי' הקשיבה והדומים להם ות"י קבל צלותי יי' באישתא קבל צלותי יי' במיטרא כלומר כלל בתפילתו עתה ענין המטר שהיה עתיד להתפלל עליו בו ביום ורבותינו ז"ל אמרו ענני יי' באש ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם ועוד בדרש בדבריהם ענני בזכותי ענני בזכות תלמידי: וידעו העם הזה כי אתה יי' האלהים. וכאשר תשלחני לבשר לעתיד לבא יאמינו בי אם היום תענני: ואתה הסיבות את לבם אחורנית. פירש הגאון רב סעדיה לבם שהיה אחורנית תסב אותו אליך עתה אם תענני ויש מפרשים לבם אחורנית מאמונת הבעל וידעו כי שקר נסכם ויש לומר אם תענני ידעו כי אתה האלהים לבדך ואתה שלא הראית להם עד עתה מופת גלוי שיכירו כי אתה אלהים ידמה שאתה הסיבות את לבם אחורנית.

ויבנה ג' וסימ' על פי יי' נתנו לו את. ויבנה את האבנים מזבח בשם יי'. ויבנה ערים באשדוד דעוזיה דד"ה.
וא' ויבנה ערי יהודה: אברהם יצחק וישראל ד' דסמ' בי בקריאה וסימ' נמסר בסדר כי תשא:

וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים
כְּמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי־יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה (ל רבי ותחד כמספר)
דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה
שְׁמֶךָ: וַיִּבְנֶה אֶת־הָאֲבָנִים מִזְבֵּחַ (ג' רג"א)
בְּשֵׁם יְהוָה וַיַּעַשׂ תְּעָלָה כְּבֵית (ל)
סָאתַיִם זֶרַע סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ: וַיַּעֲרֹךְ
אֶת־הָעֵצִים וַיְנַתַּח אֶת־הַפָּר וַיָּשֶׂם
עַל־הָעֵצִים: וַיֹּאמֶר מִלְאוּ אַרְבָּעָה
כַדִּים מַיִם וְיִצְקוּ עַל־הָעֹלָה וְעַל־ (ל)
הָעֵצִים וַיֹּאמֶר שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ וַיֹּאמֶר (ל. ל)
שַׁלֵּשׁוּ וַיְשַׁלֵּשׁוּ: וַיֵּלְכוּ הַמַּיִם (ל. ל)
סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ וְגַם אֶת־הַתְּעָלָה מִלֵּא־ (ל)
מָיִם: וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ (ה')
אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי (ב"ה כ"ת)
אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל הַיּוֹם יִוָּדַע
כִּי־אַתָּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנִי
עַבְדֶּךָ וּבִדְבָרְיךָ עָשִׂיתִי אֵת כָּל־ (יתיר יוד)
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: עֲנֵנִי יְהוָה עֲנֵנִי
וְיֵדְעוּ הָעָם הַזֶּה כִּי־אַתָּה יְהוָה (ל"א רפין)
הָאֱלֹהִים וְאַתָּה הֲסִבֹּתָ אֶת־לִבָּם (ל)
אֲחֹרַנִּית: וַתִּפֹּל אֵשׁ־יְהוָה (ז')
וַתֹּאכַל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הָעֵצִים (ל)
וְאֶת־הָאֲבָנִים וְאֶת־הֶעָפָר וְאֶת־ (ל. ל. ל)
הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּתְּעָלָה לִחֵכָה: (ל)

וּנְסֵיב אֵלִיָּהוּ תַּרְתָּא עַסְרֵי אַבְנַיָּא
לְמִנְיַן שִׁבְטֵי בְּנֵי יַעֲקֹב דִּי הֲוָה
פִּתְגָמָא דַייָ עִמֵּיהּ לְמֵימַר יִשְׂרָאֵל
יְהֵי שְׁמָךְ: וּבְנָא יַת אַבְנַיָּא מַדְבְּחָא
בִּשְׁמָא דַייָ וַעֲבַד מְזִיקְתָא כְּבֵית
סָאתַן זַרְעָ סְחוֹר סְחוֹר לְמַדְבְּחָא:
וְסַדַּר יַת אָעַיָּא וְהַדֵּים יַת תּוֹרָא
וְשַׁוִּי עַל אָעַיָּא: וַאֲמַר מְלוֹ
אַרְבַּע כַּדִּין מַיָּא וְאָרִיקוּ עַל עֲלָתָא
וְעַל אָעַיָּא וַאֲמַר תְּנוֹ וְתָנוֹ וַאֲמַר
תַּלִּיתוּ וְתַלִּיתוּ: וַאֲזָלוּ מַיָּא
סְחוֹר סְחוֹר לְמַדְבְּחָא וְאַף יַת
מְזִיקְתָא מְלֵי מַיָּא: וַהֲוָה בְּמִיסַּק
מִנְחָתָא וּקְרֵיב אֵלִיָּהוּ נְבִיָּא וַאֲמַר
יְיָ אֱלָהֵיהּ דְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל
יוֹמָא דֵין יִתְיְדַע אֲרֵי אַתְּ יְיָ דִּשְׁכִינְתָּךְ
שַׁרְיָא בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנָא עַבְדָּךְ ו
וּבְפִתְגָמָךְ עֲבָדִית יַת כָּל פִּתְגָמַיָּא
הָאִילֵין: קַבֵּיל צְלוֹתִי יְיָ בְּאֶשָּׁתָא
קַבֵּיל צְלוֹתִי יְיָ בְּמִטְרָא וְיִדְעוּן
עַמָּא הָדֵין בְּמֶעְבְּדָךְ לְהוֹן נִיסָּא
אֲרֵי אַתְּ יְיָ אֱלֹהִים וְאַתְּ בְּרַחֲמָתָךְ
יַתְהוֹן מִשְׁתְּאִיל לְהוֹן בְּמֵיכָךְ
לְאִתָּבוּתְהוֹן לְדַחֲלְתָּךְ וְאִינוּן יַהֲבוּ
יַת לִבְּהוֹן פַּלִּיג: וּנְפַלַת
אֶשָּׁתָא מִן קֳדָם יְיָ וַאֲכַלַת יַת
עֲלָתָא וְיַת אָעַיָּא וְיַת אַבְנַיָּא וְיַת
עַפְרָא וְיַת מַיָּא דִּבְמְזִיקְתָא לְחֵיכַת:

רלבג

ויעש תעלה. היא חפירה ויעש אותה כבית סאתים זרע כמו שהיה הענין בחצר המשכן שהיה כמו בית סאתים זרע. והנה להפליג המופת רצה אליהו שירבו שם המים על העולה ועל העצים והנה עשה זה אליהו מעצמו לבטחו שהש"י יעשה המופת על ידו כמו שעשה מבן הצרפית כאמרו מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים או אולי צוהו הש"י על זה להסיר ישרא' מהחטא הגדול אשר היו בו: ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה. ר"ל בשליחותך ובמצותך כי ידמה שצוהו על זה כמו שזכרנו ואע"פ שנניח שלא צוהו על זה הנה יתכן שיאמר כי בדברו עשה זה מפני שאמר לו שיראה אל אחאב ויתן מטר על פני האדמה והיה בלתי נכון שיתן מטר על פני האדמה עודם מחזיקי' ברשעתם כי אז יסור מעצירת המטר התועלת אשר בעבורו היה והוא כדי שישובו מדרכם הרעה אבל אם היה הענין כן יאמרו כי מקרה היה זה לא בסבת חטאם הנה מן ההכרח היה שיעשה תחלה מה שיהיה סבה להחזירם למוטב לפי מה שאפשר ואז יכירו כי עונותיהם הטו דבר עצירת הגשמים: וידעו העם הזה כי אתה יי' הוא האלהים. יכירו בזה כי אתה יי' הוא האלהים לבד ומה שנראה להם לפעמים שיענם הבעל בבא בקשתם הנה זה לא היה מהבעל אבל אותן הפעלות באו מאתך וכאילו הסיבות את לבם אחורנית בהשפע אותן הפעלות מאתך כי הם חשבו שיהיו בסבת הבעל והמשל הנה היתה אמונתם כי בעבדם הבעל יתן הארץ יבולה הנה בתת הארץ יבולה שהיה מגיע מהש"י התחזקו להאמין בבעל לחשבם כי מאתו נהיה זה: ויורדם

ובדרש אם לא תענני אף אני אהיה כופר ואומר שאתה הסיבות את לבם אחורנית וכן אמר משה אם כמות כל האדם ימותון אלה לא יי' שלחני וכן אמר מיכה אם שוב תשוב בשלום לא דבר יי' בי ועוד דרשו אתה הסיבות את לבם כי היה לך להכין את לבם לטובה ואין ראוי לסמוך על זה הפירו' כי הבחירה נתונה לבני האדם כמו שכתוב הנה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע האדם יבחר במה שירצה ורבותינו ז"ל אמרו גם כן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים והחכם הגדול הר"מבם ז"ל פירש כמשמעו מנעת מהם התשובה לרוב פשעם כדי שיקבלו עונשם על דרך ויחזק יי' את לב פרעה וכן כי הקשה יי' אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו והדומים להם ויונתן תרגם וידעון עמא הדין במעבדך להון ניסא וגו' כבעמור: לחכה. יבשה אותם עד שלא נשאר בתעלה שום לחות: יי' הוא

רדק

יי' הוא האלהים. הכפל לחזק האמונה בלבם אמרו ושנו יי' הוא האלהים: וישחטם שם. בזה לשחוט כיון כי כל העם היתה עמו כשראו זה המופת הגדול: עלה אכול ושתה. כראה כי היה מתענה לעצירת הגשמים ואמר לו שיאכל וישתה כי עתה ירד הגשם ופי' מה שאמר לו עלה ר"ל עלה על המרכבה כי הדרך מהר כרמל ליזרעאל ירידה היא לא עליה כמו שאמר אסור ורד וכן אמ' הכתו' בעמק יזרעאל בחיל יזרעאל כראה כי מקום עמק הוא אלא פי' עלה על המרכבה או פירושו שיעלה מן הנחל שהיו בו ששחטו שם נביאי השקר ואמר שיעלה מן הנחל וילך אל העמק אל אהלו אשר נטו לו שם ושיאכל וישתה לא שילך עדיין יזרעאל: כי קול המון הגשם. ועדיין לא היה אלא פירושו כי עתה תשמע קול המון הגשם כי בטח אליהו באל שיתן המטר כמו שאמר לו ואתנה מטר על פני האדמה ועוד כי הרג עובדי הבעל ובטל הע"ז: ויעלה אחאב לאכול ולשתו'. עלה על המרכבה ללכת יזרעאל לאכול ולשתות ובראותו כי עלה אליהו אל ראש הכרמל להתפלל המתין לו ולא הלך עד שיראה מה יהיה ולפירושנו ה האחר עלה מן הנחל אל האהל לאכול ולשתות ואליהו עלה לו משם אל ראש הכרמל: ויגהר ארצה. כתרגו' וגחין שהתנפל לפני יי' על המטר למהר לתתו בעוד אחאב שם: וישם פניו בין ברכיו. כתיב חסר יוד הרבים ומה שאמר וישם פניו בין ברכיו אחר שאמ' ויגהר ארצה מתחילה התנפל והשתטח ארצה והתפלל ואח"כ ישב לו ושם פניו בין ברכיו ולא רצה לקום עדיין מתחנתו עד שידע אם יש סימן מטר לפיכך אמר לנערו הבט דרך ים בעוד שהיה הוא בתפילתו או פי' וישם פניו ויגהר ארצה כלומר שלא התפלל בפשוט ידים ורגלי' אלא שחה כלפי הארץ ושם פניו בין ברכיו והתפלל: עלה נא. אולי לא עלה נערו עמו אל ראש ההר או אם עלה עמו היה בראש ההר מקום גבוה יותר מאותו מקום שהיה בו אליהו ואמר לו הבט דרך ים והוא צד המערב כתרגו' או פירו' ים ממש כי הר הכרמל קרוב לים ומן הים יעלו העננים לפי' אמר לו הבט דרך ים: שוב שבע פעמים. ז' פעמים אמר לו שוב כי לא היה רואה בכל פעם שום סימן עד השביעית: עלה אמור אל אחאב. אולי המקום שעלה בו אחאב לאכול ולשתות היה מקום גבוה בהר: אסור ורד. פי' אסור מרכב' ורד ללכת ליזרעאל מהר שלא יעצרכה הגשם כל כך יהיה הגשם גדול שלא תוכל ללכת בדרך: יעצרכ'. בה"א כמו והיו לאות על ידכה כמו הככבת עתה ולא יעכוכה והדומים להם: ויהי עד כה ועד כה. בין כך ובין כך כלומר בעוד שהיה אוסר מרכבתו ויורד מן המקום אשר אכל שם וי"ת והוה עד דמיזדרז וכחית: התקדרו עבים ורוח. חשכו מפני העבים והיה רוח והרוח סימן למטר ותרגו' איתחפיאו עננא ורוחא: ויד יי' היתה אל אליהו. כתרגומו ורוח גבורא מן קדם יי' הות עם אליהו וזריז חרציה כי כח וגבורה נוסף לו שהרי אחאב כבר רכב והוא הלך אחריו ברגלי' והשיגו ורץ לפניו עד יזרעאל: וישנס. ויחגור ולמדו רבותינו ז"ל מזה ואמרו לעולם תהא אימת מלכות עליך שהרי אליהו שנס מתניו ורץ לפני אחאב: באכה. כן דרך המקרא להורות המקום כמו באכה מנית באכה אסורה וכן כלם וכנוי הכ"ף כנגד יודע המקום: כה

רשי

יי' הוא האלהים. ולא הבעל האלהים: ויגהר ארצה. וגחין לארעא להתפלל על הגשמים: דרך ים. אם תראה ענן עולה מן הים: אסור ורד. אסור מרכבותיך ורד מהר הכרמל לשוב לביתך פן ידחק אותך הגשם בדרך: עד כה ועד כה. בתוך שהלך הסליח ובתוך שאסר המרכבת והשמים התקדרו: ויד יי'. ורוח גבורה מן קדם יי' כתלבש כח לרוץ לפני המרכב' ברגליו שלא ילך אחאב יחידי שחלק כבוד למלכות: וישנס מתניו. כמו ויאזור אין לו דמיון ואף הוא לא בא אלא ללמד לשון זירוז כזרזת כגבור: כה

ימלט י"ג וסימ' ויאמר אליהו להם תפשו את. ויבאו לעשות זבחים ועלות. היקח מגבור מלקוח. גם שבי גבור יקח. וצדקיהו מלך יהודה. ראיתי את יי' נצב. אל ינוס הקל. והיה כל אשר יקרא. ובזה אלח

וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו יהוה הוא האלהים יהוה הוא האלהים: ויאמר אליהו להם תפשו את נביאי הבעל איש אל ימלט מהם ויתפשום ויורדם אליהו אל נחל קישון וישחטם שם: ויאמר אליהו לאחאב עלה אכל ושתה כי קול המון הגשם: ויעלה אחאב לאכל ולשתות ואליהו עלה אל ראש הכרמל ויגהר ארצה וישם פניו בין ברכו: ויאמר אל נערו עלה נא הבט דרך ים ויעל ויבט ויאמר אין מאומה ויאמר שב שבע פעמים: ויהי בשבעית ויאמר הנה עב קטנה ככף איש עלה מים ויאמר עלה אמר אל אחאב אסר ורד ולא יעצרכה הגשם: ויהי עד כה ועד כה והשמים התקדרו עבים ורוח ויהי גשם גדול וירכב אחאב וילך יזרעאלה: ויד יהוה היתה אל אליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב עד באכה יזרעאלה:

יט ויגד אחאב לאיזבל את כל אשר עשה אליהו ואת כל אשר הרג את כל הנביאים בחרב:

וחזו כל עמא ונפלו על אפיהון ואמרו יי הוא אלהים יי הוא אלהים: ואמר אליהו להון אוחודו ית נביי בעלא גבר אל ישתיזיב מנהון ואחדינון ואחתינו אליהו לנחלא דקישון ונכסינון תמן: ואמר אליהו לאחאב סק אכול ואשתי ארי קל אתרגושת מטרא: וסליק אחאב למיכל ולמשתי ואליהו סליק לריש טורא דכרמלא וגחין לארעא ושוי אפוהי בין ברכוהי: ואמר לעולימיה סק כען סכי לאורח מערבא וסליק וסכא ואמר לית מדעם ואמר תוב שבע זמנין: והוה בזמנא שביעיתא ואמר הא עננא סליק זעירא כפיסת יד גבר סליק ממערבא ואמר סק אימר לאחאב אזדרז וחות ולא יעכבינך מטרא: והוה עד דמיזדרז ונחית ושמיא אתחפיאו עננא ורוחא והוה מטר סגי ורכיב אחאב ואזל ליזרעאל: ורוח גבורא מן קדם יי הות עם אליהו וזריז חרציה ורהט קדם אחאב עד דאתא ליזרעאל: וחוי אחאב לאיזבל ית כל די עבד אליהו וית כל דקטל ית כל נביי שקרא בחרבא:

ל׳ חס · ג׳ · ג׳ רתס׳ · ב׳ · ברכיו ק׳ · ל׳ חס · ב׳ חס׳ י׳ קדמ׳ ב׳ רגל על · ל׳ · ל׳ ומל׳ הא · י׳ ועד יחד · ל׳ · ז׳ · ג׳ · ל׳ · י׳ מל׳ ה׳ בתרא

יחלם י"ג וכו' תכם לגבריא דמנא סגיא וגדקיה תמא ועיין דכסם ידא באחתא תכמתא ושקרית במיכאל

להפר בריה. ומוצא אני מר ממות. בוטח בלבו הוא כסיל. עד שקרים לא ינקה. ובעת ההיא יעמד מיכאל: עד כה ועד כה חד מן י"ז פסוקין בקריאה אית בהון עד ועד וסימ' עד אנה ינאצוני העם הזה. ישלח יי' בך את המארה את המהומה. וירד ימה אל גבול היפלטי. והערבה עד ים כנרת. ויהמם יי' לפני ישראל. ויהי עד כה ועד כה והשמים. ואל התנו דמי לו. עד יכונן ועד לא ישוב חרון אף יי' קדמא. לא ישוב חרון אף יי' עד תניינא. ונעו מים עד ים. ותכן כל מלאכה שלמה דד"ה רק הכהנים היו למעט. ויקבלון מלכותא קדישי עליונין. אחריו החזיק מלכיה. אחריו החזיק בנוי בן חנדד. ואמר אלהם לא יפתחו שערי. כי גדול עד שמים חסדך:

רלבג

ויורידם אליהו אל נחל קישון וישחטם שם. יתכן שצוה העם לשחוט אותם שם ואפשר שהוא בעצמו שחט אותם בקנאו לש"י כמו שהרג משה את אגג בידו והרג פנחס זמרי וכזבי בידו בקנאתו לש"י וזהו היותר נאות: עלה אכל ושתה כי קול המון הגשם. ר"ל שקודם שלימך לאכול ולשתות תשמע קול המון הגשם והנה אמר לו שיעלה לפי שהעיר ההיא הסמוכ' להר הכרמל היתה יותר גבוהה מהמקום שהיו בו אליהו וישרא' והנה בטח אליהו בש"י שיעשה זה או ידע זה בנבואה: ואליהו עלה אל ראש הכרמל. ידמה שכבר עלה שם כדי שיוכלו לראות משם אם עבים עולים מצד המערב או אולי היה אויר המקו' ההוא יותר זך ולזה יתכן שתהיה תפלתו יותר נשמעת מהמקום ה ההוא כי לזכות האויר יהיה המקום יותר מוכן אל שידבק בו השפע האלהי: ויגהר ארצה. ר"ל שכפף ראשו למטה בדרך ששם פניו בין ברכיו והיה מתפלל לש"י עם זה ההכנע וההצטער כדי שתהיה תפלתו נשמעת יותר כי ימהר הש"י להביא המטר להשגחתו על הנביא שלא ישקוד בזה הצער: עלה נא הבט נא דרך ים. ידמה שלא עלה עמו נערו וקרא לו שיעלה שם להביט דרך ים אם יראה דבר מורה על ירידת המטר כי לא היה מסכים אליהו להסיר עצמו מהמצב ההוא המצער אותו עד יראה בסימן ששמע השם תפלתו ולזה לא היה אליהו בעצמו יכול להביט זה והנה היה מתפלל אליהו תמיד בהיותו בזה המצב וכאשר היה משלים התפלה היה קורא לנערו שיבט דרך ים אם יראה שום ענן והיה אומר לו אין מאומה עד הפעם השביעית שאמר לו שכבר ראה עב קטנה ככף איש עולה מים. והנה הוצרך אליהו בכל זה לפי שלא היו ישראל ראויים מצד עצמם בשיגיע להם הש"י זה הטוב על דרך המופת ולולי רוב תפלת אליהו והצטערו בזה האופן לא היה מגיע להם מטר בזה הדרך אבל יבא להם כמנהג הטבע בשתסור עצירת המטר שהביא הש"י להם ואמנם רצה אליהו שיגיע להם המטר תכף כדי שיכירו כי עונותיהם היו מסבבים עצירת המטר ולזה בא המטר תכף כשסבו אל יי': אסור ורד אל עצירכה הגשם. ר"ל אם תרצה שלא יעצרך הגשם פה לרבויו אסור המרכבה תכף ורד ליזרעאל קודם בא הגשם: וירכב אחאב וילך יזרעאלה. ידמה שבהיותו בדרכו ירד גשם גדול קודם בואו ליזרעאל: ויד יי' היתה אל אליהו. ר"ל שכבר בא אליו דבר יי' שיעשה זה ר"ל לשנס מתניו ולרוץ לפני אחאב עד שבא אחאב ליזרעאל והנה שנוס מתניו הוא מחובר מתניו בדרך שיתכן לו לרוץ בזולת נזק באבריו הפנימיים מפני חוזק התנועה: את כל אשר עשה אליהו. הוא מה שעשה להוריד האש על העולה בדרך שאכלה העולה והעצים והאבנים והמים אשר בתעלה לחכה לבחון כי יי' הוא האלהים ומה שעשה מהבאת המטר: ואת כל אשר הרג את כל הנביאים בחרב. ידמה שהודיע לה שהוא צוה לתפשם כלם ולהורידם לנחל קישון ושחטם שם כאילו רצה שלא יטמא דמם את הארץ ולזה נשפך דמם אל הנחל שיוליכהו למקום רחוק: כה

כה יעשון אלהים וכה יוספון · דרך שבועה כמו כה יעשה אלהים לי וכה יוסיף ואמר בלשון רבים כי דעתה אל האלהים שהיתה עובדת הבעל והאשרה ומן התימה מה שתרגם יונתן כדין יעבדון דחלתאי ודי׳ ובנסחא טובה מצאתי כדין יעבדון דחלתאי וזה הוא האמת והנוסח שכתוב בהם דחלתא דיי׳ טעות סופר הוא : וירא ויקם · ראה עצמו בסכנה והלך ונמלט אל נפשו והמפרשים וירא כמו ויירא לא ידעתי למה ועוד כי לא יתכן מדרך הדקדוק וגם יונתן תרגם וחזא וקם ואזל לשיזבא ית נפשיה : ויבא באר שבע אשר ליהודה · לא כאמר אשר ליהודה · לא בעבור באר שבע אשר כמנה בנחלת בני שמעון כי הוא אותו הכתוב גם כן בנחלת בני יהודה וכבר פירשתי כי שתיהן אחד ולפי שנחלת בני שמעון בתוך נחלת בני יהודה מנה אותו עם יהודה ומנאו עם שמעון אלא אמ׳ אשר ליהודה כלומר יצא לו מתחת רשות אחאב ומארצו והלך לו אל ארץ יהודה מפחדו מאיזבל : והוא הלך במדבר · אפילו בארץ יהודה לא בטח כי ירא שמא תשלח איזבל להרגו שם ויצא מן הישוב והלך לו במדבר במקום שלא ימצא מחיה וימות כי בחר מותו מחייו או יראה אליו דבר יי׳ מה יעשה : תחת רותם אחת · אחת כתיב וקרי אחד כי יאמר בלשון זכר ונקבה אבל לשון זכר יראה יותר ורותם מן נחלי ר רתמים כמו מן בקר בקרים והוא עץ שפל שנחלתו חמה מאד יש מפרשים שהוא שלוחין אותו זכיסטא ויש אומרי׳ שהוא שלוצים ייכיבר׳ : ויאמר רב · כלומר רב לי עוד בעולם הזה ואני בו בסכנה כל יום ויום ויונתן תרגם ואמר סגי לי ארכא עד אימתי אנא מיטרף כדין : כי לא טוב אנכי מאבתי · נראה כי ארכו ימיו יותר מימי אבתיו וזה ראיה לאומר פנחס זה אליהו : תחת רותם אחד · ובאמרו פעם שנית תחת רותם אחד ולא אמר תחת הרותם להודיע כי הרותם היה יחידי ולא מצא באותו המדבר מחסה אחר שיסכב שם אלא אותו רותם לבדו ובדוחק היה יכול לחסות תחתיו : והנה זה מלאך · איכו אומר זה על הודעת המלאך אלא יבא על הזמנת העת כמו הנה וכן קול דודי הנה זה בא והיה מספיק באחד לא יבאו שניהם למהירות הזמנת הענין כלומ׳ תכף שישן בא אליו המלאך ונגע בו והעירה משנתו ויאמר לו קום אכול : עוגת רצפים · עוגה אפויה בגחלים : ויאכל וישת · לא אכל כל העוגה ולא שתה כל המים שהרי פעם שנית אמר לו שיאכל ולא ראינו שיאכל ושיהיה שם עוגה אחרת ולא מים אחרים : כי רב ממך הדרך · והוא לא היה יודע אנה ילך לא שהיה הולך לתומו ארבעים יום וארבעים לילה עד הר חורב ונתייסר לו הדרך שם כמו לארון שאמר וישרנה הפרות בדרך וגו׳ וכשהגיע שם עמד כי חשב כי שם יראה לו דבר יי׳ שבאותו ההר נגלה תחלה למשה ובו נגלה הכבוד ונתן תורה לישראל או שיתה העמידה בלי כוונתו כמו שהיתה ההליכה שמה : בכח האכילה ההיא · לא היה זה כנס משה רבינו כי בו נאמר ארבעים יום וארבעי׳ לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ולא אמ׳ שעמד בכח האכילה ובאליהו אמר בכח האכילה כלומר שנשתהא המאכל באסטומכא ולא בשלה אותו הכח המבשלת ולא משכה אותו כח המושך וכזון הגוף באותו מאכל ארבעי׳ יום וארבעים לילה : ויבא שם אל המערה · מערה היתה בהר סיני ועליה נאמר ושמתיך בנקרת הצור כמו שתרגם אנקלוס במערת טינרא : מה לך פה אליהו · טעם השאלה תחלת הדברים לשמוע המענה כדרך לשון בני אדם וכן שאלת מה לך היום כי תנוס מפני התשובה אי הבל אחיך הרצחת וגם ירשת הראית כי נכנע אחאב ואף על פי שהוא יודע לב בני האדם וכן ויאמר לו איכה מה זה בידך וכן ענין מה לך פה למה יצאת ממקומך מה יש לך פה : קנא קנאתי לי׳ · הקנאה שקנאתי לשם יי׳ והרגתי נביאי הבעל המתעים את ישרא׳ עד שעזבו בריתך שכרת עם בני ישראל בהר סיני · ובדרש בריתך שבטלו מהם ברית מילה אותה הקנאה גרמה לי לצאת ממקומי לברוח מפני איזבל ולבא פה : את מזבחותיך הרסו · כמו שאמר למעלה את מזבח יי׳ ההרוס : ואת נביאיך הרגו בחרב · כמו שאמר למעלה בהרוג איזבל את נביאי יי׳ : ואותר אני לבדי · והלא נותרו המאה שהחביא עובדיה אלא לפי שלא היו נודעים הרי הם כאילו אינם : בא

רשי

יעשון ה׳ בקריא׳ וסימ׳ והזהרת אתהם את החקים ואת התורו׳ · ועלי זקן מאד · והשלח איזבל מלאך אל אליהו לאמר · בן הדד דמלכים · הכה אפרים שרשם יבש : ז׳ מלין כתיב ת״ו ולא קרינן וסי׳ באחת ובאנו אליו באחת

כה יעשון אלהים · לא כמו שעשית לנביאי הבעל : רותם · ייכיב״רא בלע״ז : ויאמר רב · סגי לי ארכא עד אימתי אנא מטרף כדין : רצפים · פחמים וכן ובידו רצפה : אל המערה · היא נקרת הצור שעמד בה משה : את מזבחותיך הרסו · במו׳ יחיד הכעסו לשם שמים שהרי מזבח בית הבחיר׳ בירושלם היה : ורוח

רלבג

כה יעשון אלהים · אמרה זה בלשון רבים לרבוי האלוהות אשר היו עובדים להם : וירא ויקם וילך אל נפשו · ר״ל שכאשר ראה הסכנה שהוא בה לא רצה לסמוך על הנס אבל קם תכף והלך למלט את נפשו : ויבא באר שבע אשר ליהודה · ר״ל שכבר היה למלך יהוד׳ ולזה בא שם להמלט מיד איזבל ואף על פי שבא לנחלת בני שמעון ה הנה ידמה כי מפני היותו תוך ערי יהודה היו בני העיר ההיא תחת מלך יהודה או אולי במלחמות ש שנלחמו מלכי יהודה עם מלכי ישרא׳ לקחו מלכי יהודה העיר ה הזאת : והוא הלך במדבר דרך יום · בחר ללכת במדבר כדי שלא יראהו איש שיוכל להגיד זה לאיזבל : וישב תחת רותם אחד · הוא עץ שפל גיניסט״ה בלע״ז : וישאל את נפשו למות · הנה מחוזק הרעב היה בוחר במות ולזה אמר כי רב לו במה שחיה ובקש מהשי״ת שיקח את נפשו וימיתהו כי לא טוב הוא מאבותיו שיזכה מפני זה לאורך הנפלא מן החיים : עוגת רצפים · ר״ל עוגה שנאפית ברצפי אש : וילך בכח האכילה ההיא · ר״ל בכח שקנה מהאכילה ההיא הלך ארבעים יום וארבעים לילה ואולם אמר שקנה הכח מהאכילה ההיא כי קודם האכילה היה חלוש מאד והיה קרוב מאד למות מפני הרעב · והנה בא בדרך המדבר עד הר חורב שנתנה בו התורה לישראל : ויבא שם אל המערה וילן שם · ידמה שכבר היתה מערה בהר חורב ולן שם אליהו : והנה דבר יי׳ אליו ויאמר · אחשוב כי בתחלה בא אליו דבר יי׳ על דרך הנבואה ושאל לו השי״ת מה לך פה אליהו ואע״פ שכבר ידע זה הש״י על דרך אמרו לקין אי הבל אחיך והנה השיב אליהו כי הוא מקנא לש״י כי בני ישראל עזבו את ברית התורה והרסו מזבחות הש״י כי לא רצו לעבוד כי אם אלהים אחרים והרגו נביאי השם בחרב כי כבר הרגה אותם איזבל כמו שקדם ונשאר אליהו לבדו מן הנביאים הידועים לה ובקשה להרוג אותו וכאילו שאל מהש״י על זה שיקום נקמתו על אלו הרעות שעשו ישרא׳ והנה קרה זה לאליהו מרוב כעסו על חטאת ישראל אז אמר לו הש״י שיצא ויעמוד בהר לפני יי׳ ר״ל כי כשיראה לו כבוד יי׳ אז יצא מהמערה ודמה שכבר עשה זה השם ית׳ כדי שיבקש אליהו רחמים על ישראל לא שיתפלל להשחיתם על רוע מעלליהם כי היה רצון הש״י להאריך להם אפו כדי שישובו אליו ולזה הראה לו הדברים המשחיתים כמו הרוח הגדולה והחזקה שהיא מפרקת הרים ומשברת סלעים · ולא

וַתִּשְׁלַח אִיזֶבֶל מַלְאָךְ אֶל־אֵלִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּן כִּי־כָעֵת מָחָר אָשִׂים אֶת־נַפְשְׁךָ כְּנֶפֶשׁ אַחַד מֵהֶם׃ וַיַּרְא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֹא בְּאֵר שֶׁבַע אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּנַּח אֶת־נַעֲרוֹ שָׁם׃ וְהוּא־הָלַךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֹתֶם אחת וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר רַב עַתָּה יְהוָה קַח נַפְשִׁי כִּי־לֹא־טוֹב אָנֹכִי מֵאֲבֹתָי׃ וַיִּשְׁכַּב וַיִּישַׁן תַּחַת רֹתֶם אֶחָד וְהִנֵּה־זֶה מַלְאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֱכוֹל׃ וַיַּבֵּט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו עֻגַת רְצָפִים וְצַפַּחַת מָיִם וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁכָּב׃ וַיָּשָׁב מַלְאַךְ יְהוָה שֵׁנִית וַיִּגַּע־בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֱכֹל כִּי רַב מִמְּךָ הַדָּרֶךְ׃ וַיָּקָם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה עַד הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵב׃ וַיָּבֹא־שָׁם אֶל־הַמְּעָרָה וַיָּלֶן שָׁם וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ׃ וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃

ח׳ ל׳ ותס׳ יתר · ל׳ האל׳ כה כתח · ז׳ לנ׳ לפ׳ ל׳ · אחד ז׳ ק׳ אלין כתי׳ ולא קרי׳ · ל׳ זקף פתח׳ ב׳ בא׳ ה׳ אל׳ · ח׳ · כסן · ל׳ · ל׳ · יב בליש׳ · ב׳ לא ירסך זה · ד׳ ב׳ חס׳ · יב דסמו׳ · ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ ג׳

ושלחת איזבל איזגדא לות אליהו למימר כדין יעבדון דחלתאי וכדין יוספן אלהן כעידנא הדין מחר אשוי ית נפשך כנפשא דחד מנהון : וחזא וקם ואזל לשיזבא נפשיה ואתא לבאר שבע די לשבטא יהודה ושבק ית עולימיה תמן : והוא הליך במדברא מהלך יומא ואתא ויתיב תחות רתמא חד ושאיל ית נפשיה לממת ואמר סגי לי ארכא עד אימתי אנא מטרף כדין כען יי סב נפשי ארי לא טב אנא מאבהתי : ושכיב ודמוך תחות רתמא חד והא דין מלאכא קריב ביה ואמר ליה קום אכול : ואסתכי והא אסרוהי חררא מעופפא וצלוחיתא דמיא ואכל ושתי ותב ושכיב : ותב מלאכא דיי תניינות וקריב ביה ואמר ליה קום אכול ארי סגי מינך אורחא : וקם ואכל ושתי ואזל בחילא דאכילתא ההיא ארבעין יממין וארבעין לילון עד דאתא לטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי לחורב : ועל תמן למערתא ובת תמן והא פתגמא דיי עמיה ואמר ליה מה לך כא אליהו : ואמר קנאה קניתי קדם יי אלהא צבאו ארי שבקו קימך בני ישראל ית מדבחך פגרו וית נביך קטלו בחרבא ואשתארית אנא בלחודי ובעו ית נפשי למקטלה :

המקומות · אחה תחת רתם אחת · המומהתים ותקח יהושבע בת המלך · ארבעת ואתה בן אדם כה אמר יי׳ · בשנת ויהי בשנת ההיא בראשית ממלכת צדקיהו · בשנת הדבר אשר היה אל ירמיהו · התפלשתי בגת אל תגידו :

פא ועמדת בהר · נראה כי פתח המערה היה בשיפוע ההר או נראה לא בתחתית ההר שהרי אמר לו צא ועמדת בהר והוא עמד פתח המערה : והנה יי' עבר · פי' כבוד יי' עבר לפניו כמו שאמר במשה רבינו עליו השלום ויעבור יי' על פניו ועבר לפניו תחלה רוח גדולה וחזק והיה אומר לו הקול לא ברוח יי' כלומר הכבוד שהווה לפניו ומה שאמר מפרק הרים ומשבר סלעים דרך ה הפלגה ואמר לו הקול בעבור הרוח כי הכבוד לא היה עובר עדיין ואחר עבור הרוח היה רעש שרעש ההר ואמר לו הקול כי הכבוד איננו בהם ואחר עבור האש עבר הכבוד עם קול דממה דקה והבין אליהו כי אז עבר הכבוד כששמעו קול דממה דקה : וילט פניו באדרתו · כמו שאמר במשה רבינו עליו השלום ויסתר משה פניו ופי' ויצא ויעמד פתח המערה כששמע קול דממה דקה בא ועמד בהר פתח המערה : וכסה פניו כמו שאמר לו הדבר בא ועמדת בהר לפני יי' ר"ל שיעבור הכבוד ומתוך אותו הקול דממה יצא אליו קול דבר שאמר לו מה לך פה אליהו ופירו' קול דממה דקה קול כמוך ות' הפסוק כן והא יי' מתגלי וקדמוהי משריית מלאכי רוחא מפרקין טוריא ומתברין כיפיא קדם יי' וגו' כבעמוד ויש לשאול מה היה כל זה הענין ולא אמר לו מה יעשה עד שהביאו אל הר חורב והראה לו כל זה הכבוד והנראה בעיני כי כל זה היה גמול המעשה הטוב שעשה בהר הכרמל וקדש שם יי' בתוך בני ישר' והחזיר' למוטב עד שאמרו כלם יי' הוא האלהים יי' הוא האלהים והרג נביאי הבעל גמלו האל בצדקו והביאו אל מקום הכבוד עם פלא גדול שעשה עמו בדרך והראה לו כל הכבוד הזה וצריך להתבונן ברוח וברעש ובאש ובקול דממה דקה : וילט פניו · כסה פניו כמו לוטה בשמלה פני הלוט הלוט : שוב לדרכך · אחר שאמר לו שוב הבטיחו שלא יהרגו אותו ואמר לדרכך המדברה דמשק ומדבר דמשק לא היה דרכו אלא אמר לו לך לדרכך ותקח מדרך הזה דרך המדבר דמשק למשוח חזאל מלך ארם והנה אליהו לא משח את חזאל ולא יהוא אמר לו הקב"ה על הקנאה אשר קנאת לי כי עזבו בני ישראל את בריתי אני מודיעך כי על ידי שלשה אלה אכלה כל העוזבים את בריתי ואתה תמשח חזאל למלך על ארם כלומר תבוא לאלישע שיהיה נביא תחתיך שימנה אותו למלך והוא יעשה רעה על ישראל וכן יהוא תמשח כלומר תבוא לאלישע שימשחהו וכן משחו אלישע ע"י אחד הנביאים אם כן למה צוה לו שילך מדברה דמשק כיון שלא משח הוא חזאל יתכן לפר' כי כיון שהלך מדברה דמשק ומצא בדרכו אלישע בן שפט והנבואה אמרה לו משיחת אלישע אחרון לחזאל ויהוא והוא מצאו ראשון הבין כי ע"י אלישע יהיו נמשחים ולא הקדימם האל בנבואה אלא על דרך הנקמה שיהיה ראשון חזאל ואחריו יהוא ואחריו אלישע כמו שאמר והיה הנמלט וגו' : מדברה דמשק · כפתח הבי"ת מפני הסמיכות וכן מדברה בית און : ומשחת את חזאל · לפי שמנוי המלוכה או הגדולה הוא ע"י משיחה ברוב כאמר למנוי אע"פ שאינו ע"י משיחה בלשון משיחה לפיכך אמר ומשחת את חזאל וכן אמר תמשח לנביא תחתיך וכן אמ' על האבות אל תגעו במשיחי וכן למשיחו לכורש : תמשח לנביא תחתיך · כיון שאתה רוצה להסתלק מן העולם שאמרת רב עתה יי' קח את נפשי צריך שתניח נביא תחתיך ותמנה אלישע בן שפט ותלמדהו · ובדרש אי אפשי בנבואתך מאחר שאתה מלמד קטיגוריא על בני : ימית יהוא · שהרג כל עובדי הבעל וכל בית אחאב שהיו עובדים ע"ז : ימית

ורוח גדולה · משריית מלאכי רוחא : רעש · משריית מלאכי זיעא : אש · משריית מלאכי אישא : קול דממה דקה · קל דמשבחין בחשאי אבל בנביאי אומות העולם אומר דממה וקול אשמע דממה היתה לשבח ואני שמעתי קול הבא מתוך הדממה רטיכטישמ"כט בלע"ז ואין שומעין הקול ממש : וילט פניו · וכריך אפוהי וכן הנא אומר לוטה בשמלה : תמשח לנביא תחתיך · אי אפשי בנביאותך מאחר שאתה מלמד קטיגוריא על בני : ימית

והנה יי' ד' בקריאה וסימ' צא ועמדת בהר לפני · ויעש השליש תניינא דפסו' נמסר בריש סדר ויצא : ברוח ג' קמצין וסימ' מפרק הרים · ותבנית כל אשר היה ברוח בד"ה · אין אדם שליט ברוח לכלוא : ויאמר יי' אליו

ויאמר צא ועמדת בהר לפני יהוה
והנה יהוה עבר ורוח גדולה וחזק
מפרק הרים ומשבר סלעים לפני
יהוה לא ברוח יהוה ואחר הרוח
רעש לא ברעש יהוה : ואחר הרעש
אש לא באש יהוה ואחר האש קול
דממה דקה : ויהי כשמע אליהו
וילט פניו באדרתו ויצא ויעמד
פתח המערה והנה אליו קול ויאמר
מה לך פה אליהו : ויאמר קנא
קנאתי ליהוה אלהי צבאות כי
עזבו בריתך בני ישראל את
מזבחתיך הרסו ואת נביאיך הרגו
בחרב ואותר אני לבדי ויבקשו את
נפשי לקחתה :
ויאמר יהוה אליו לך שוב לדרכך
מדברה דמשק ובאת ומשחת את
חזאל למלך על ארם : ואת יהוא
בן נמשי תמשח למלך על ישראל
ואת אלישע בן שפט מאבל מחולה
תמשח לנביא תחתיך : והיה
הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא

ד' רפין · ב' — ג' קמץ — ב' תשרית כתים ל' — ל' חס' וכוינין — זכ — נ' · נ' — וז"פ — ב' כת' כית און וסי' דמשק מדברה — ב' רפין — א'

ואמר פוק ותקום בטורא קדם
יי' והא יי' מתגלי וקדמוהי משריית
מלאכי רוחא מפרקין טוריא
ומתברין כיפיא קדם יי' ולא
במשריית מלאכי רוחא שכינתא
דיי' ובתר משריית מלאכי רוחא
משריית מלאכי זיעא ולא במשריי'
מלאכי זיעא שכינתא דיי' : ובתר
משריית מלאכי זיעא אשתא ולא
במשריית מלאכי אשתא שכינתא
דיי' ובתר משריית מלאכי אשתא
קל דמשבחין בחשאי : והוה
כד שמע אליהו וכריך אפוהי
בשושיפיה ונפק וקם בתרע
מערתא והא עמיה קלא ואמר
מה לך כא אליהו : ואמר קנאה
קניתי קדם יי' אלהא צבאות ארי
שבקו קיימך בני ישראל ית מדבחך
פגרו וית נביאיך קטלו בחרבא
ואשתארית אנא בלחודי ובעו ית
נפשי למקטלה :
ואמר יי' ליה אזיל תוב לאורחך
למדברא דמשק ותהך ותמשח ית
חזאל למהוי מלכא על ארם :
וית יהוא בר נמשי תמשח למהוי
מלכא על ישראל וית אלישע בר
שפט משמשר מחולה תמשח
למהוי נביא תחותך : ויהי דישתזיב מחרבא דחזאל יקטול יהוא

ו"ר בקריא' וסימ' מי שם פה לאדם או מי ישום · זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם · שמעתי את תפלתך · לך שוב לדרכך מדברה · עבור בתוך העם · קרא שמו יזרעאל :

רלבג

ולא היה ברוח יי' כי אין מדרך הש"י שיביא הרעו' הם לא לתכלית שיגיע מהם טוב ולפי שנתבאר לש"י שלא יהיו מקבלים תוכחת לא רצה לענוש על או החטאים לפי מה שראוי אבל המתין להם אם ישובו מדרכם הרעה · והנה היה אחר הרוח רעש והוא מזיק כי הוא כלי להפכת הארצות · וזכר גם כן שלא ברעש יי' כמו שזכרנו ברוח · והנה אחר הרעש אש שהוא יותר מזיק · וזכר גם כן כי לא באש יי' לסבה שזכרנו וכאילו באר בזה שאלו הרעות שיבאו להם בהדרגה אינם מכוונות מהש"י אך הסתיר פניו מהם ועזבם כמו מטרה לחצי הרעות הנכונות לבא עליהם והיה זה כן לפי שהרעות הבאות על צד הקנאת המוסר לא יועילו להם הלא תראה כי מפני עבירת הטל והמטר שלש שנים לא נכנעו מפני הש"י · והנה אחר האש קול דממה דקה · ר"ל קול כמוך מהש"י כאילו הוא מורכב מהקול והשתיקה והנה העיר בזה כי אחר כפלם באלו הרעות ולא ירגישו שעונותיהם הטו שיהיו משולחים ונעזבים למקרי הזמן הנה יבא להם מוסר מה מהש"י אך לא יהיה שלם באופן שהיה מביא הש"י המוסר לישר' במדבר בימי משה שהיה מגיע באופן שהיו מרגישים תכף כי בסבת העון היה אך יהיה בזה הענין כמו מורכב מהקול ומהשתיקה · וידמה כי מרוב כעס אליהו על רוב חטאת ישראל לא שם אל לבו להבין את דבר המראה הזאת ולזה השיב באופן שאמר בראשונה : ויהי כשמוע אליהו · ר"ל כשמוע אליהו קול הש"י הסתיר פניו מהביט אל האלהים ולזה כסה פניו באדרת שהיה לבוש בה ויצא מהמערה כמו שצוהו הש"י ועמד פתח המערה : ויאמר יי' אליו לך לדרכך מדברה דמשק · ר"ל שילך לדרכו אל מדבר דמשק ומשם ימשח חזאל למלך על ארם והרצון בזה היותו נבחר למלך על ארם ומשם ימשח יהוא בן נמשי למלך על ישר' ומשם ימשח אלישע בן שפט מאבל מחולה לנביא תחת אליהו אחר שאין רצון אליהו להיות לנביא ולמזהיר לישר' עד שבבר קץ בחייו מפני רוע מעשיהם ואמר לש"י שיקח את נפשו · ולפי שלא מצא שם בדרך כי אם אלישע בן שפט השליך אדרתו עליו לעשות לו סימן שיהיה נביא וילבש נבואת אליהו עם שלבישת האדרת היתה סימן לנביא ולזה אמר הכתוב ולא ילבשו עוד אדרת שער למען כחש וידמה שהודיע אליהו לאלישע זאת הנבואה ובזה שיודיע לחזאל שהוא יהיה מלך על ארם ושימשח יהוא בן נמשי למלך על ישראל ולזה היה כאילו ימשחם אליהו או יהיה הרצון בזה כי מפני רצון אליהו בעונש ישראל לפי מה שיורה מה שלמד עליהם חובה לפני הש"י הנה הוא סבת המשח חזאל למלך על ארם ומשח יהוא למלך על ישראל והמשח אלישע לנביא תחתיו ולזה אמר לו הש"י בכל אלו הדברים ומשחת כי הוא סבת המשחם כמו שזכרנו · והנה ימית יהוא רבים כי הוא השמיד כל בית אחאב והרג כל עובדי הבעל ונביאו וכהניו והרג איזבל אשר עליה את' אליהו קנת אלו הדברים לש"י ומה שאמר כי הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא אין הרצון בו שיקדים הרע שיעשה חזאל לישראל אל הרע שיעשה יהוא לישראל כי היה הענין בהפך זה כי בימי יהואחז בן יהוא היה הרע שעשה חזאל לישר' אך הרצון בו שמה שהיה נמלט מחרב חזאל אם היו חיים ימית יהוא כי ידמה שלא היה כח לחזאל בבית אחאב לו היה קיים כי אחאב ובניו הם היו מצליחים תמיד כנגד מלך ארם · וכן

רשי

ימית אלישע · לא מצינו שהמית אלא ארבעים ושנים ילדים על ידי הדובים ביריחו : לך שוב · מאחרי : כי מה עשיתי לך · שתבא אחרי : בשלם הבשר · בישל להם את הבשר כך פירשו דונש ומנחם וכן תירגמו יונתן כשתי תיבות ואני אומר אין צריך לחלקו לשתי תיבות ומהו בשלם הבשר בשלם לשני השוורים את הבשר שלהם שהצמד אין פחות מ שנים : ויתן לעם · מרוב שמחה עשה מ משתה : כי שלחתי אליך וגו׳ לי תתן · ידעתי כי תתנם לי אבל א אחרת אני גוזר עליך : כל

ז׳ פסוקים והוא והוא בקריאה וסי׳ ויהי נער מבית לחם יהודה · והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני · וימצא את אלישע בן שפט והוא חרש · אותו תקדישו · והוא יבנה את היכל יי׳ · אבלו זרים כחו · ואחר בא חצרון :

מקרא

וְהַנִּמְלָט מֵחֶרֶב יֵהוּא יָמִית אֱלִישָׁע :
וְהִשְׁאַרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים
כָּל־הַבִּרְכַּיִם אֲשֶׁר לֹא־כָרְעוּ לַבַּעַל ל׳
וְכָל־הַפֶּה אֲשֶׁר לֹא־נָשַׁק לוֹ :
וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־
שָׁפָט וְהוּא חֹרֵשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר צְמָדִים (ז׳ כתו׳ אית בהו והוא והוא)
לְפָנָיו וְהוּא בִּשְׁנֵים הֶעָשָׂר וַיַּעֲבֹר
אֵלִיָּהוּ אֵלָיו וַיַּשְׁלֵךְ אַדַּרְתּוֹ אֵלָיו :
וַיַּעֲזֹב אֶת־הַבָּקָר וַיָּרָץ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ ל׳
וַיֹּאמֶר אֶשְּׁקָה־נָּא לְאָבִי וּלְאִמִּי ל׳
וְאֵלְכָה אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ שׁוּב כִּי
מֶה־עָשִׂיתִי לָךְ : וַיָּשָׁב מֵאַחֲרָיו
וַיִּקַּח אֶת־צֶמֶד הַבָּקָר וַיִּזְבָּחֵהוּ וּבִכְלִי ל׳
הַבָּקָר בִּשְּׁלָם הַבָּשָׂר וַיִּתֵּן לָעָם ל׳
וַיֹּאכֵלוּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ
וַיְשָׁרְתֵהוּ : ד וּבֶן־ ל׳
הֲדַד מֶלֶךְ־אֲרָם קָבַץ אֶת־כָּל־חֵילוֹ
וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם מֶלֶךְ אִתּוֹ וְסוּס ל׳
וָרָכֶב וַיַּעַל וַיָּצַר עַל־שֹׁמְרוֹן וַיִּלָּחֶם
בָּהּ : וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־אַחְאָב
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הָעִירָה : וַיֹּאמֶר לוֹ (ט׳ א׳ לשון קריאה וא׳ לשון עירה)
כֹּה אָמַר בֶּן־הֲדַד כַּסְפְּךָ וּזְהָבְךָ לִי־
הוּא וְנָשֶׁיךָ וּבָנֶיךָ הַטּוֹבִים לִי־הֵם : (י״ב ס״פ)
וַיַּעַן מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ
אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לְךָ אֲנִי וְכָל־אֲשֶׁר־לִי : (ב׳ הושיעני)
וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים וַיֹּאמְרוּ כֹּה־
אָמַר בֶּן־הֲדַד לֵאמֹר כִּי־שָׁלַחְתִּי
אֵלֶיךָ לֵאמֹר כַּסְפְּךָ וּזְהָבְךָ וּנְ
וְנָשֶׁיךָ וּבָנֶיךָ לִי תִתֵּן : ל׳

ויאמר לו כה אמר בן הדד ר״פ הוא חד מן י״ב ו אמר דסבירין ויאמרו וסי׳ נמסר בסדר מטות : הם י״ב ס״פ
וסי׳ נמסר בסדר יתרו :

תרגום

וּדְיִשְׁתֵּיזֵיב מֵחַרְבָּא דְיֵהוּא יִקְטוֹל
אֱלִישָׁע : וְאַשְׁאַר בְּיִשְׂרָאֵל שַׁבְעָא
אַלְפִין כָּל רְכוּבַיָא דְלָא כְרָעוּ ל׳
לְבַעֲלָא וְכָל פּוּמָא דְלָא נְשַׁק לֵיהּ :
וַאֲזַל מִתַּמָן וְאַשְׁכַּח יָת אֱלִישָׁע
בַּר שָׁפָט וְהוּא רָדֵי בִּתְרֵי עֲשַׂר
פַּדָּנִין דְתוֹרָא צְמִידִין קֳדָמוֹהִי
וְהוּא בְּחַד מִתְּרֵי עַסְרָא וַעֲבַר
אֵלִיָּהוּ לְוָתֵיהּ וּרְמָא שׁוֹשִׁיפֵיהּ
עֲלוֹהִי : וּשְׁבַק יָת תּוֹרַיָא וּרְהַט ל׳
בָּתַר אֵלִיָּהוּ וַאֲמַר אֶנְשׁוֹק כְּעַן ל׳
לְאַבָּא וּלְאִמָּא וְאֵיהַךְ בַּתְרָךְ וַאֲמַר
לֵיהּ אֵיזֵיל תּוּב אֲרֵי מָה עֲבָדִית לָךְ
: וְתָב מִבַּתְרוֹהִי וּנְסֵיב יָת פַּדַּן ל׳
תּוֹרַיָא וְהַדְמֵיהּ וּבְמָנֵי תּוֹרַיָא בַּשִּׁיל ל׳
לְהוֹן בִּסְרָא וִיהַב לְעַמָּא וַאֲכָלוּ
וְקָם וַאֲזַל בָּתַר אֵלִיָּהוּ וְשַׁמְּשֵׁיהּ :
וּבַר הֲדַד מַלְכָּא ל׳
דַאֲרָם כְּנַשׁ יָת כָּל מַשִּׁרְיָתֵיהּ וּתְלָתִין
וּתְרֵין מַלְכִּין עִמֵּיהּ וְסוּסָוָן וּרְתִיכִין ל׳
וּסְלֵיק וְצַר עַל שֹׁמְרוֹן וַאֲגִיחַ קְרָבָא
בַּהּ : וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין לְוַת אַחְאָב
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְקַרְתָּא : וַאֲמַר
לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר בַּר הֲדַד כַּסְפָּךְ
וְדַהֲבָךְ דִילִי הוּא וּנְשָׁךְ וּבְנָךְ
שַׁפִּירַיָא דִילִי אִינוּן : וַאֲתֵיב מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר כְּפִתְגָּמָךְ רִבּוֹנִי
מַלְכָּא דִילָךְ נַפְשִׁי וְכָל דִילִי : וְתָבוּ
אִיזְגַּדַיָא וַאֲמָרוּ כִּדְנַן אֲמַר בַּר הֲדַד
לְמֵימַר אֲרֵי שְׁלָחִית לְוָתָךְ לְמֵימַר
כַּסְפָּךְ וְדַהֲבָךְ וּנְשָׁךְ וּבְנָךְ לִי תִתֵּן :

רלבג

וכן מה שאמ׳ והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע אין הרצון בו שיקדם הרע שעשה יהוא לישראל אל הרע שיתחדש להם בסבת אלישע כי הדבר היה בהפך והנה מה שהמית אלישע הוא ארבעים ושנים נערים שקללם ביי׳ · וידמה שהרעב החזק אשר היה בשמרון היה ב בסבת אלישע ולזה אמר המלך כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף אם יעמוד ראש אלישע בן שפט עליו היום · וזכר שכבר יגיע זה הרע לשיעור שלא י ישארו בישראל כי אם שבעת אלפים איש והם אשר לא כרעו לבעל ולא נשקו לו · והנה אמר יהוא בן נמשי והוא אבי אביו כי כבר יקרא אבי ה האב אב כאמרו ו ותבאנה אל רעואל אביהן : והוא חורש שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים ה העשר · ר״ל שהיו שם שנים עשר חורשים היו לכל אחד מהם צמד בקר ואלישע היה חורש כי הוא היה א אחד מהשנים העשר החורשים · ואחשוב שזכר זה להעיר כי אבי אלישע היה עשיר מאד ועם כל זה נפרד אלישע מבית אביו לשרת אליהו מפני חוזק אהבתו החכמה : ויעבר אליהו אליו וישלך אדרתו אליו · ר״ל כי כבר עבר אליהו סמוך לו ובהיותו קרוב אליו מאד השליך כנפי אדרתו עליו עד שכבר הסך אדרתו עליו מדי עברו והנה הרגיש תכף אלישע כי רצון אליהו היה אליו שיבא ויחסה תחת כנפיו ולזה עזב את הבקר ורץ אחרי אליהו ואמ׳ לו שיעזבהו לנשק אביו ואמו ואחר ילך אחרי אליהו : ויאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך · ירצה לפי מה שאתשוב לך לנשק אביך ואמך ושוב אחרי כי זה הוא מה שעשיתי לך ר״ל שכבר עשיתי זה להעיר אותך שתבא לחסות תחת כנפי : ובכלי הבקר בשלם הבשר · ר״ל בשל להם הבשר וכאשר נתבשל נתן לעם אשר בשדה ואכלו וקם והלך אחרי אליהו ושרתו כדי שילמד יותר מחכמתו ממה שילמדו שאר תלמידיו כי המשרת הוא תמיד עם הרב ורואה מנהגיו ושומע דבריו תמיד וילמד יותר ממה שילמד התלמיד שאינו משרת : לך אני וכל אשר לי · ר״ל שתחת ממשלתך אני לעבדך ולעשות לך מס : אם

רדק

ימית אלישע · כי בהוכיחו אותם ולא היו שומעים אליו ולא היו שבים מדרכם הרעה האויבים יבואו עליהם והרגום וכאילו הוא היה ממית אותם כי יותר היו ענושים כשהיה מזהיר להם ומצוה משלא היה להם מזהיר או פי׳ ימית אלישע במות כיבמות אישע באו גדודי ארם ומואב בארץ : נשק לו · מלרע : והוא חורש · מצאו שהיה חורש הוא עם עבדיו שהיו חורשים עם הבקר וי״ב צמדים היו לפניו חורשים · וצמדים ר״ל בקר לפי שהשורים נצמדים יחד בעת החרישה נקראו׳ צמד וצמדי׳ ות״י תרין עשר פדנים דתורא צמידין קדמוהי : והוא בשנים העשר · מן הי״ב צמדים הוא היה חורש באחד מהם וי״א עבדיו היו כל אח׳ ואחד עם צמדו והוא מתורגם והוא רדי בחד מתרי עשר והספור הזה להורות כי מצאו בי״ב והיה אות כי יהיה ממונה על י״ב שבטי ישר׳ לנבוא ולמזהיר : וישלך אדרתו אליו · כמו עליו וכת׳ ורמא שושיפיה עלוהי ולא שנתנה אבלו אלא שלקחו והלך לו וזהו שאמר וירץ אחרי אליהו ועשה לו סימן שילך אחריו ולא אמר לו בפי׳ כי ידע שיבין כי מיי׳ יהיה נבוא וידע כי האל נתן בלב אלישע ללכת אחריו ולשרתו לכן׳ לא עשה אלא סימן ומה שאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך לנסותו אם היה אומר בלב שלם ופי׳ מה עשיתי לך רוצה לומר אם השלכתי א אדרתי עליך לפיכך אתה רץ אחרי : אשקה נא · במקצת הספרים הש״ן בקמץ חטף : וישב מאחריו · לנשק לאביו ולאמו הע״פ שלא ספר הכתוב ואחר כך שחט הבקר ועשה ס סעודה באותו השדה להורשים ולעם אשר באו אחריו ללוותו וזהו שאמר ויתן לעם כי מהעם לא היו אתו בשדה כי אם אחד עשר החורשים אלא זהו פירושו כי הלך לקחת רשות מאביו ו ומאמו ובאו אחריו מאנשי עירו ללוותו כי הוא נפרד מהם : צמד הבקר · אחד מהשנים עשר : בשלם הבשר · בשל להם הבשר כלומר לעם אשר אתו וכת׳ בשיל להון ומרוב מהירתו ללכת אחרי אליהו לא המתין לחטוב עצים לבשל ובקע כלי הבקר והוא כלי המחרישה ובשל להם הבשר ומ״ם בשלם במקום להם כנוי העם ועדיין לא זכר העם וכמוהו וכמוהו ארץ הנגב נתתני כתת לי ואמר כנוי העם ועדיין לא זכר העם וכמוהו ותפתח ותראהו את הילד והמתו חיתו לחם והדומים להם : לך אני וכל אשר לי · לא אמר על דעת שיקח אלא שיהא הכל תחת ממשלתו להטיל מס ועבודה עליהם והוא שלח לו אחר כן לי תתן כלומ׳ מה שאמרת לי הם על דעת כן אמרתי כי מעתה תתן אותם כי אם כעת מחר אשלח את עבדי וגו׳ וזה היה בין הדברים הראשונים והאחרונים ומפני זה מאן אחאב והזקנים בדבריו האחרונים ומה שאמר ולא מנעתי ממנו פי׳ לא מנעתי אלא הודיתי לא שיהיו לו ולא שיקחם לפיכך אמרו לו הזקנים לא תשמע ולא תאבה · ובדרש כל מה שנתבע בראשונה תבע בשניה חמדה הוא כסף וזהב נשים ובנים כלם חמדה הם אלא מהו כל מחמד עיניך דבר שהוא חמדה מתוך חמדה ואיזו זו התורה הנחמדים מזהב ומפז רב כיון ששמע מלך ישר׳ כן אמר אין שלי הדבר הזה של זקנים הוא מיד ויקרא מלך ישראל לכל זקני הארץ ויאמרו אליו לא תאבה ולא תשמע לו כיון ששמע מלך ישראל לעצת הזקנים מיד ויצא מלך ישראל ויך את הסוס ואת הרכב ואמרו עוד לא נוכל לומר כי מחמד עיניך על ע״ז אמר שהרי כתוב ויאמרו אליו הזקנים וכל העם אל תשמע ואל תאבה והלא היו בהם כמה שלא עברו לבעל שנאמר והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו אלא ודאי מחמד עיניך זה ספר תורה ואמרו עוד מפני מה זכה אחאב למלכות עשרים ושתים שנה מפני שכבד את התורה הכתובה בכ״ב אותיות ר״ל תיבות כי בפסוק ויאמר למלאכי בן הדד וגו׳ כ״ב תיבות ובן הדד חושב בתיבה אחת לפי שהוא שם אחד ויש נסחאות כתוב בהן מפני שכבד את התורה שנתנה בכ״ב אותיות : כי אם

כי אם כעת מחר · כתרגומו אלהין כעידנא הדין מחר: לא אוכל לעשות · שתחפש בתיכו ותקח כל המחמד והנשים והבנים הטובים אלא מה שלחת בראשונה שיהיו לך ותחת ממשלתך הדבר ההוא אעשה ואשמע לך בדבר ההוא: כה יעשון · לשון שבועה: אם יספוק עפר שמרון לשעלים · כל כך העם רב אשר אתי כי כל עפר שמרון ידבק בפרסו' רגליהם ולא יספיק ועל הדרך הזה ת״י אם יספוק עפר' דשמרון למיסב בשעולי פרסת רגלי עמא דעמי ויש לפרש לשעלים ענין מי מדד בשעלו מים שהוא האגרוף ופירו' אם כל אחד מן העם אשר אתי יקח מלא אגרופו מן העפר אשר בשמרון לא י יספיק: ויאמר דברו · אמרו לו זה המשל וכת״י אימרו ליה: אל יתהלל חוגר כמפתח · חוגר החרב להכנס למלחמה אין לו להתהלל כי איננו יודע מה יקרהו במלחמה כמפתח החרב שכבר יצא ונצח המלחמה הוא יוכל להתהלל: ויאמר שימו · פירו' שימו כלי מלחמה להלחם על העיר: וישימו על העיר · הכינו כלי מלחמה להלחם על העיר וטרם ששמו הם על העיר יצאו נערי שרי המדינות בדבר הנביא כי בסכות היו שותין עדיין כשיצאו נערי שרי המדינו' בדבר הנביא ואח״כ וישימו על העיר איננו אומר שעשו כן אלא שהכינו כלי המלחמה להלחם אל העיר וי״ת שימו איזדרזו ותרגם וישימו על העיר וכמנו על קרתא אח״כ לדבריו פירו' וישימו על העיר שמו מארב על העיר ושאר החיל היו עדיין בסכות כשיצאו נערי שרי המדינות: והנה נביא אחד · אמרו כי הוא מיכיהו בן ימלא: בנערי שרי המדינות · והנערים האלה היו גדולים אצלו כי כן מנהג המלכי' שיגדלו בחצריהן בני השרים הגדולים וי״א כי הם בני התערובו' שלוקח המלך בני השרי' עמו להיות לו ערבון שלא ימרדו בו השרים ומה שאמר בנערי שרי המדינות ר״ל לא תצטרך להביא חיל ופרשים מ מחוץ אלא באותם שעמך נערי שרי המדינות והחיל אשר אתך בעיר ואפשר שאספו אל שמרון חיל מן הערים האחרות או היו משמרון השבעת אלפים ואפשר שאותם שבעת אלפים היו אותם אשר לא כרעו לבעל: מי יאסור המלחמה · כענין ויאסור את רכבו שהוא ענין טיקום הרכב כי ראש המלחמה יקרא אוסר לפי שהוא מתחיל והעם אחריו ולמה שאל אחאב מי יאסר ומי יאסור אלא הוא שהיה מלך אא לפי שהיה עובד ע״ז והקב״ה עושה עם ישראל כם חשב אחאב שלא יעשה הקב״ה הנס אם יהיה שם הוא לפי שהוא עובד ע״ז לפיכך שאל מי יאסור המלחמה ויאמר אתה: סותם

כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו · והלא כל הראשונים דברי חמדה הם אלא מהו מחמד עיניך חמדה מתוך חמדה זה ספר תורה שנאמר בו הנחמדי' מזהב ומפז רב אמר אחאב בלבו דבר גדול זה מבקש אין זו שלי לבדי של זקני ישראל היא לפיכך ויקרא לכל זקני הארץ אעפ״ שהיו עובדים ע״ז היו מכבדין את התורה: אם יספוק עפר שומרון לשעלים וגו' · למיסב בשעולי פרסת ריגלי עמא דעמי עפר ש שנדבק בפרסת רגלים לשעלי' · לשון מדרך כף רגל וכן במשעול הכרמים וכן מי מדד בשעלו מים שדרך בים סוף שנאמ' דרכת בים סוסיך: אם יספוק · אם יש דיי: דברו אל יתהלל חוגר כמפתח · אימרו ליה לא ישתבח דמיזדרז ונחית ב בקרבא כגבר דנצח וסליק מנה א יתהלל שחוגר חרבו לרדת למלחמה שאינו יודע אם ינצח אם לאו: כמפתח: חגורת חרבו שעלה כבר מן המלחמה ונצח כך אין לאדוניכ' להתהלל בדבר העתיד: שימו · כלי המצור על העיר: נביא אחד · הוא מיכיהו בן ימלא: בנערי שרי המדינות · הם בני התערובות שהיו כל השרים של שאר האומות נותנים בניהם תחת ידו וערבי' שלא ימרדו בו: מי יאסור המלחמה · יערוך לצוות אותה בא אתה תחלה וכח תמיתנו ועתה תריעו: שבעת אלפים · אומר אני הם שאמר עליהם כל הברכים אשר לא כרעו לבעל שבעת א אלפים: בבוכות

ולוא לה״ מלאים וסי' נמסר בסדר ויקרא: יוסיפו ד' ב״ב חסרים יוד וסי' וכל ישראל ישמעו ויראון קדמא · וישלח אליו בן הדד · ועתה יוסיפו לחטא · אמרו בגוים לא יוסיפו לגור · הלין יוספו כתיב חס' יוד בתראה · בני

כי־אם־כעת מחר אשלח את־עבדי
אליך וחפשו את־ביתך ואת בתי
עבדיך והיה כל־מחמד עיניך י
ישימו בידם ולקחו: ויקרא מלך־
ישראל לכל־זקני הארץ ויאמר דעו־
נא וראו כי רעה זה מבקש כי־שלח
אלי לנשי ולבני ולכספי ולזהבי ולא
מנעתי ממנו: ויאמרו אליו כל־
הזקנים וכל־העם אל־תשמע ולוא
תאבה: ויאמר למלאכי בן־הדד
אמרו לאדני המלך כל אשר־שלחת
אל־עבדך בראשנה אעשה והדבר
הזה לא אוכל לעשות וילכו
המלאכים וישבהו דבר: וישלח
אליו בן־הדד ויאמר כה־יעשון לי
אלהים וכה יוספו אם־ישפק עפר
שמרון לשעלים לכל־העם אשר
ברגלי: ויען מלך־ישראל ויאמר
דברו אל־יתהלל חגר כמפתח:
ויהי כשמע את־הדבר הזה והוא
שתה הוא והמלכים בסכות ויאמר
אל־עבדיו שימו וישימו על־העיר:
והנה נביא אחד נגש אל־אחאב
מלך־ישראל ויאמר כה אמר יהוה
הראית את כל־ההמון הגדול הזה
הנני נתנו בידך היום וידעת כי־אני
יהוה: ויאמר אחאב במי ויאמר
כה־אמר יהוה בנערי שרי המדינות
ויאמר מי־יאסר המלחמה ויאמר
אתה: ויפקד את־נערי שרי
המדינות ויהיו מאתים שנים
ושלשים ואחריהם פקד את־כל־העם
כל־בני ישראל שבעת אלפים:

אלהין כעידנא הדין מחר אשלח
ית עבדי לותך ויבלשון ית ביתך
וית בתי עבדך ויהי כל רגגא בעינך
ישוון בידיהון ויסבון: וקרא
מלכא דישראל לכל סבי ארעא
ואמר דעו כען וחזו ארי בישתא
דין בעי ארי שלח לי לנשי ולבני
ולכספי ולדהבי ולא מנעית מיניה
: ואמרו ליה כל סביא וכל עמא
לא תשמע ולא תיבי: ואמר
לאזגדי בר הדד אימרו לריבוני
מלכא כל דשלחתא לעבדך
בקדמיתא אעביד ופתגמא הדין
לא איכול למיעבד ואזלו איזגדיא
ואתיבוהי פתגמא: ושלח ליה
בר הדד ואמר כדין יעבדון לי
דחלתא וכדין יוספן אם יספוק
עפרא דשמרון למיסב בשעולי
פרסת ריגלי עמא דעמי: ואתיב
מלכא דישראל ואמר אימרו ליה
לא ישתבח דמזדרז ונחית בקרבא
כגבר דנצח וסליק מינה: והוה
כד שמע ית פתגמא הדין והוא
שתי הוא ומלכיא במטליא ואמר
לעבדוהי איזדרזו וכמנו על קרתא
: והא נביא חד קריב לות אחאב
מלכא דישראל ואמר כידנן אמר
יי התחזיתא ית כל המונא סגיאה
הדין הא אנא מסר ליה בידך יומא
דין ותידע ארי אנא יי: ואמר אחאב
במן ואמר כדנן אמר יי בעולמי
רברבי מדינתא ואמר מן יתקים
קרבא ואמר את: ומנא ית עולימי
רברבי מדינתא והוו מאתן ותלתין
ותרין ובתריהון מנא ית כל עמא
כל בני ישראל שבעא אלפין:

ג' מטעי' בהון ל' · ל' · ל' · לכ' · ג' · ב' וחס' · ה' · יא · ד' לכ' · ל' · ל' · ת' כבו' והוא הוא · יו וכל ונבותי דכו' במ"א ה' לפ בכיפ' · לפכו' אית בהו ד' פעמי' ויאמ' וכו' ויאמר יצחק אל אברהם אביו ודין · ל' · נ' מכעו' כסו' בכיפ' יה' אל בכיפ' · ישכת ג"ל כתי' שין וחס' וחד כתי' סמך ומ"ל

עולה דשמואל · לדאבה עוד · יסיפו כתיב חסר וי״ו · ולא יוסיפו בני עולה דדברי הימים · כי ארך ימים ושנות חיים · יוסיפו כתיב מל' דמ"ל ושארא יספו כתיב: ישפק ג' ב' כתיב שי״ן וחד כתיב סב״ך וסימ' אם ישפוק עפר שמרון · ישפוק עלימו בפימו · בינינו יספוק וירב אמריו לאל: ונגהה ר״פ בסי' וסי' נמסר בריש סיפרא: ויאמר אחאב חד מן ב' פסוקים דאית בהון ד' פעמים ויאמר וסי' ויאמר יצחק אל אברהם · ודין:

רלבג

אם יספוק עפר שמרון לשעלים · ר״ל שלא יספיק עפר שמרון לכל העם אשר ברגליו אם יקח כל אחד מהם מתכו מלא שעלו והוא מלא אגרופו: ויאמר דברו אל יתהלל חוגר כמפתח · ר״ל שכבר אמר למלאכי בן הדד שיאמרו לאדוניהם שאין ראוי שיתהלל בנצוח המלחמ' מי שהוא חוגר החרב ללכת למלחמה ואף על פי שיש לו חיל רב כמו שראוי להתהלל מי שהוא מפתח החרב אחר שובו ממלחמה ונצח אויביו כי לא ידע החוגר מה יקרה לו כי לפעמים ינצח החיל המעט החיל הרב: ויאמר אל עבדיו שימו · ר״ל שחיל והמלחמה על העיר: בנערי שרי המדינות · ידמה שבני שרי המדינות היו גדלים עם המלך בשמרון והיו אצלו לערבון שלא ימרדו בו שריו: פקד את כל העם כל בני ישראל שבעת אלפים · ר״ל שכבר פקד כל ישראל שהיו בשמרון וכבר היו שבעת אלפים ואלה לבדם יצאו להלחם עם חיל מלך ארם: אם

שותה שכור. שותה ומשתכר כאדם בוטח שלא היה חושש לחיל שומרון: עזר אותו. שהיו עוזרים אותו: תפשום חיים. מה שאמר תפשום חיים תפשום אחד הוא אלא שטה מפני הכפל ר"ל בין יצאו למלחמה בין יצאו לשלום תפשום חיים כי היה ברעתו כי היו מתגברים עליהם האנשים אשר היה הוא שולח אליהם עד שאם ירכו לתפשם חיים שיוכלו כי לא יעלה בלב אנשי שמרון שיצאו להלחם עמם כיון שיגעו אליהם מפחדם אליהם לפיכך אמר תפשום חיים ובגאוה ובגודל לבב אמר: ואלה יצאו מן העיר. פי' אלה אשר יצאו מן העיר נערי שרי המדינות והחיל אשר אחריהם כלומר החיל אשר כתמנו ללכת אחריה הכו איש את אישו: ויכו איש אישו. מן האנשי' אשר יצאו משמרון כל איש מהם הכה איש הבא לנגדו מארם אם' שלח מלך ארם אליהם לראות אם לא למלחמה יצאו אם לשלום יצאו וכיון שראו ארם כי הכו האנשים אשר שלחו אליהם וראו כי עצתם הופרה חשבו כי הגבורה והכח עמה' שלא פחדו מאנשיה' וכונו כי פחד אלהים נפל עליהם:

בצהרים י"ב וסימ' נמסר לעיל בספר סימ' י"ח: יצאו ח' קמצין וסימ' נמסר בספר יהושע סימן ב': תפשום ג' וסימ' ויאמר יהוא תפשום. ויאמר אם לשלום כ' בו: חזקו ג' רפ' וסימ' ויהי כי חזקו ישראל. ועבדי מלך ארם אמרו. חזקו עלי דבריכם דסוף מלאכי: במישור מישור י' מלאים וסימ' ועבדי מלך ארם.

ויצאו בצהרים ובן הדד שתה
שכור בסכות הוא והמלכים שלשים
ושנים מלך עזר אתו: ויצאו נערי
שרי המדינות בראשנה וישלח בן
הדד ויגידו לו לאמר אנשים יצאו
משמרון: ויאמר אם לשלום יצאו
תפשום חיים ואם למלחמה יצאו
חיים תפשום: ואלה יצאו מן העיר
נערי שרי המדינות והחיל אשר
אחריהם: ויכו איש אישו וינסו
ארם וירדפם ישראל וימלט בן הדד
מלך ארם על סוס ופרשים: ויצא
מלך ישראל ויך את הסוס ואת
הרכב והכה בארם מכה גדולה:
ויגש הנביא אל מלך ישראל ויאמר
לו לך התחזק ודע וראה את אשר
תעשה כי לתשובת השנה מלך
ארם עלה עליך:
ועבדי מלך ארם אמרו אליו אלהי
הרים אלהיהם על כן חזקו ממנו
ואולם נלחם אתם במישור אם לא
נחזק מהם: ואת הדבר הזה עשה
הסר המלכים איש ממקמו ושים
פחות תחתיהם: ואתה תמנה לך
חיל כחיל הנפל מאותך וסוס כסוס
ורכב כרכב ונלחמה אותם במישור
אם לא נחזק מהם וישמע לקלם
ויעש כן:
ויהי לתשובת השנה ויפקד בן
הדד את ארם ויעל אפקה למלחמה
עם ישראל: ובני ישראל התפקדו
וכלכלו וילכו לקראתם ויחנו
בני ישראל נגדם כשני חשפי
עזים וארם מלאו את הארץ:

ונפקו בטיהרא ובר הדד שתי רוי
במטלליא הוא ומלכיא תלתין
ותרין מלכיא מסעדין ליה:
ונפקו עולימי רברבי מדינתא
בקדמיתא ושלח בר הדד וחויאו
ליה למימר גברין נפקו משומרון:
ואמר אם לשלמא נפקו אחודונון
כד חיין ואם לקרבא נפקו כד חיין
אחודונון: ואילין נפקו מן
קרתא עולימי רברבי מדינתא
וחילא דבתריהון: וקטלו גבר
גברוהי ואפכו אנש ארם ורדפונון
ישראל ואשתיזיב בר הדד מלכא
דארם על סוסון ועמיה תרין זוג
פרשין: ונפק מלכא דישראל
ומחא ית סוסות ומגיר ית רתיכיא
ומחא באנש ארם מחא סגיאה:
וקריב נביא לות מלכא דישראל
ואמר ליה איזיל איתקף ורע וחזי
ית דתעביד ארי לזמן סופא דשתא
מלכא דארם סליק עלך:
ועבדי מלכא דארם
אמרו ליה אלהא דשליט על
טוריא אלההון על כן תקיפו
מיננא וברם נגיח עמהון במישרא
אם לא נתקף מנהון: וית פתגמא
הדין עביד אעדי מלכיא גבר
מאתרי' ומני שלטוניא חילופיהון
: ואת תמני לך משרין כמשרין
דאיתקטלא מינך וסוסון כסוסון
ורתיכין כרתיכין ונגיח עמהון
במישרא אם לא נתקף מנהון
וקביל למימריהון ועבד כן:
והוה לזמן סופא דשתא
ומנא בר הדד ית אנש ארם וסליק
לאפק לאגחא קרבא עם ישראל:
ובני ישראל איתמניאו ואיזדמנו
ואזלו לקדמותהון ושרו בני
ישראל לקבלהון כתרין גזרי עזין
ואנש ארם מליא ית ארעא:

ושל אחריו ואתה תמנה לך חיל. ושפט בצדק דלים. והיה העקוב למישור. ואשים מחשך לפניהם. הורת אמת היתה בפיהו. רגלי עמדה במישור. הורני יי' דרכך. ויבן מגדלים במדבר. למדני לעשות רצונך: ושים ט' וסימ' נמסר בסוף סדר בשלח: ונלחמה ד' בקריאה וסימ' נמסר בריש שופטים ובשמואל חלק א' סימן י"ז: התפקדו ד' וסימ' נמסר בסדר מדבר סיני: מלאו כל ספרא בחירק וכל אוריתא דכוו' במ"ג קמצין וסימ' כי מלאו ימי. ומלאו בתי. ומלאו בתיך. וכל שאר קריאה דכוו' במ"ב מלאו בחירק תחת המ"ם וסימ' השלטים. ומלאו ידין:

רשי

בסוכות. שעשה להם מפני החמה: לתשובת השנה. לזמן סופא דשתא: ושים פחות תחתיהם. מתוך שלא יהו מיוחסים רמה יתנו לב להתחזק כדי למצ' חן: אם לא נחזק מהם. ותראה אם לא נחזק מהם: וכלכלו. פרנסת צידת מלחמה הצטיידו הם כלי זיין וכל צורכי המלחמה: וכלכלו. כתכלכלו: כשני חשיפי עזים. קבוצי עזים ואין לו דמיון ומנחם חברו בלשון גילוי כמו מחשוף הלבן חשפי שובל ולשון גילוי נופל על עדרי עזים כמו שגלשו מהר הגלעד כשיורדין מן ההר מתגלה ההר: ויאמר

רלבג

אם לשלו' יצאו תפשום חיים. ר"ל שאיך שהיה שיצאו לשלום או למלחמ' יתפשום חיים ולא יהרגום: ויכו איש את אישו. ר"ל שכבר הכה כל אחד מהם האיש הבא אליו לתפשו: ויך את הסוס ואת הרכב. יתכן שהכה אותם להרוג הרוכבים: אלהי הרים אלהיהם. ידוע כי שמרון היה בנוי בהר כי שם בנה אותו עמרי: ויעל אפקה למלחמה על ישראל. אחשב שאפק היה לאחאב ולקחוה מיש' במלחמ' ולזה היו כמלטים עם בן הדד וחילו: ובני ישראל התפקדו וכלכלו. ר"ל שכבר התפקדו החיל הנלחם ראשונה עם מלך ארם במלחמה ונמצאו כלם לא נפקד איש ולפי שבחרם הנביא להיות המלחמה על ידם לא עם אחאב עמהם איש אח' מישר': כשני חשיפי עזים. ר"ל כשני עדרים קטני' של עזים. והנה היו שני חלקים כי נערי שרי המדינות היו לעבר אחד והשבעת אלפים היו לעבר אחר: ויהי

מלאו כל ספר' חירק וכל אורי' רבו' בת"ג קמצין וכל שאר קרי' רבו' במ"ב

רדק

על סוס ופרשים. נמלט על סוס שהיה רוכב עליו ופרשים שהיו עמו גם כן נסו ולא אמר כמה פרשים אלא מיעוט פרשים שנים ות"י על סוסי' ועמיה תרין רתיכין ובנסחא אחרת מצאתי על סוסון ועמיה תרין זוג פרשי': ויצא מלך ישראל. אחרי אשר יצאו נערי שרי המדינו' ומקב' החיל אחריה' התחילו להכות בארם ראה מלך ישראל כי החלה התשועה יצא אחר כך כי עדיין היה לבו נוקפו עד שראה כי החלה התשוע' וכמו ארם יצא גם הוא ושאר החיל אשר נשארו בעיר ורדפו גם הם אחרי ארם: ויך את הסוס ואת הרכב. כי ארם שהיו רוכבי סוסים ורכב היו נסי' על הסוסים ועל הרכב והם באים אחריהם והיו מכים הסוסים ומפילים את הרכב והרוכבי' נופלי' והיו מכים בהם כי לא הכה הסוס והרכב אלא בעבור הרוכבי' שהיו נסים ואלו היו משיגים אותם לא היו מכים הסוסים והרכב ות"י ומחא ית סוסותא ומגיר ית רתיכיא: ויגש הנביא. הוא הנביא הנזכר למעלה ונביא אחר: לך התחזק. בפתח ולא כן ברוב הכווי בפתח וכמוהו והתענג על יי' בפתח ופירוש התחזק שתכין עצמך למלחמה כי עתיד הוא לעלו' עליך בסוף השנה או פירוש התחזק במעשים טובים ולעקור ע"ז שהרי ראית והכרת כי יי' הוא האלהים ושקר הסוס לתשועה שנתן כל ההמון הזה בידך: לתשובת השנה. כתרגומו לזמן סופא דשתא שתשוב השמש לנקוד' אשר החלה ממנה בראש השנה: אלהי הרים. כי אמרו זה הנצחון לא מגבורתם ומהמונם כי אנחנו היינו רבים מאד עליהם אם כן מכח אלהיהם היה להם זה שאלהי הרים הוא והיה לו כח לעזרם במלחמה שנלחמנו אתם בהר: אם לא נחזק מהם. תראה אם לא נחזק מהם אם נלחם במישור: הסר המלכי'. אמרו זה בעבור שלא יתנאו החיל כשיראו מלכים ראשים עליהם ותשים הפחות במקומם כדי שיתחזקו יותר להלחם בחיל הנופל כדי שהיה כמו שהייתה בתחילה במניין: ויעל אפקה. ואפקה לבני יהודה הוא ואף על פי שנמצא אפק בנחלת בני אשר זה האפק היה לבני יהודה כי אשר ממלכו' אחאב היה ואף על פי שהיה לבני יהודה היאך עלו שם אלא לפי שהיה לפני העיר הזאת מישור גדול חנו שם וקראו להם לבני יש' להלחם עמם שם ובני ישראל הלכו לקראתם: התפקדו וכלכלו. התפקדו החיל אשר יצאו במלחמה הראשונה: וכלכלו. כלומר היו כלם שלא נפקד מהם איש באותה המלחמה וכמו שהיו אז כן יצאו עתה למלחמה הזאת ות"י איתמניאו ואיזדמנו: כשני חשיפי עזים. אמר בן התרגום כתרין גזרי עזין כלומר שני עדרים קטנים מן העזים: מלאו את הארץ. קל וראוי להדגש: ויאמר

ויאמר אל מלך ישר׳ · אמ׳ לו פעם אחר פעם לחזק בלבו כי מיי׳ התשועה וכן ויאמר המלך ויאמ׳ לאסת המלכ׳ ויאמר יבחק אל אברה׳ אבוו ויאמר אבי · ובדרש אמירה ראשונה אמר לו ונתתי את כל ההמון הזה בידך שניה אמר לו אם יפול בן הדד לידך אל תחמול עליו לפיכך כשחמל עליו אמר לו יען אשר שלחת את איש חרמי׃ יען אשר אמרו ·

ויאמר אל מלך ישראל ויאמר וגו׳ · אמר רבי יוחנן כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר צריך לדרוש אמירה ראשונה אמ׳ לו ונתתי את כל ההמון הזה בידך אמיר׳ שנייה אם יפל בן הדד בידך אל תחמל עליו לפיכך כשחמל עליו אמר לו יען אשר שלחת איש חרמי מידך וגו׳ : ינחשו וימהרו ויחלטוה ממנו · ינחשו לשון מנחש אמרו כיון שנפל דבר שלום בפיו אפילו שלא במתכוין סימן טוב הוא זה ומהרו להחזיק הדב׳ : ויחלטוה · לשון במיתות כרתו הדבר מפיו שלא יחזו׳ בו וה״א של ויחלטוה נוטה למסורת לשני התיבו׳ כאילו נכתב ויחלטו ה הממנו אם ממנו יצא הדב׳ בכוונ׳ הלב : ויאמ׳ לו בן הדד הערי׳ אשר לקח אבי מאת אביך עמרי אשיב לך : וחוצו׳ תשי׳ לך בדמשק ותהא מושל בה והיא ראש למלכותי כאשר שם אבי בשמרון עירך על כרחך וכל זה היה אומ׳ מיראה אמר לו אחאב ואני בברית הזאת אשלחך : הכיני

ויאמרו אליו ב׳ ר״פ וסימ׳ איה שרה אשתך · ויאמרו אליו עבדיו הנה נא שמענו ׃ יחיה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ואיש ואשה לא יחיה דוד · והכה דוד את הארץ · ויואב יחיה את שאר העיר דד״ה · יחיה איש עגלת בקר · כי לא

ויגש איש האלהים ויאמר אל מלך ישראל ויאמר כה אמר יהוה יען אשר אמרו ארם אלהי הרים יהוה ולא אלהי עמקים הוא ונתתי את כל ההמון הגדול הזה בידך וידעתם כי אני יהוה׃ ויחנו אלה נכח אלה שבעת ימים ויהי ביום השביעי ותקרב המלחמה ויכו בני ישראל את ארם מאה אלף רגלי ביום אחד׃ ויכסו הנותרים אפקה אל העיר ותפל החומה על עשרים ושבעה אלף איש הנותרים ובן הדד נס ויבא אל העיר חדר בחדר׃

ה׳ · ב׳ מל בכיכ׳

ויאמרו אליו עבדיו הנה נא שמענו כי מלכי בית ישראל כי מלכי חסד הם נשימה נא שקים במתנינו וחבלים בראשנו ונצא אל מלך ישראל אולי יחיה את נפשך׃ ויחגרו שקים במתניהם וחבלים בראשיהם ויבאו אל מלך ישראל ויאמרו עבדך בן הדד אמר תחי נא נפשי ויאמר העודנו חי אחי הוא׃ והאנשים ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו ויאמרו אחיך בן הדד ויאמר באו קחהו ויצא אליו בן הדד ויעלהו על המרכבה׃ ויאמר אליו הערים אשר לקח אבי מאת אביך אשיב וחצות תשים לך בדמשק כאשר שם אבי בשמרון ואני בברית אשלחך ויכרת לו ברית וישלחהו׃

ב׳ ר״פ איה שרה · ב׳ יתר מ״ל ויתר תכ׳ אם יד תהיה מ״ל · ב׳ פרוחי · ב׳ כבשי ויתהלך · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳ מתרי לי׳ · ה׳ רגשים · ב׳ שב כזה

ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר יהוה

ה׳

וקריב נבייא דיי ואמר לות מלכא דישר׳ ואמר ליה כדנן אמר יי חלף דאמרו אינש ארם אלהא דשליט על טוריא יי ולא אלהא דשליט על מישריא הוא ואמסר ית כל המונא רבא הדין בידך ותדעון ארי אנא יי ׃ ושרו אילין לקביל אילין שבעא יומין והוה ביומא שביעאה וקריבו עבדי קרבא ומחו כל בני ישראל ית אנש ארם מאה אלפין גבר ריגלי ביומא חד ׃ ואפכו דאשתארו לאפק לקרתא ונפל שורא על עשרין ושבעה אלפין גברא דאשתארו ובר הדד ערק ועל לקרתא תוון בגו תוון ׃ ואמרו ליה עבדוהי הא כען שמענא ארי מלכי בית ישראל ארי מלכי גומלי חסדא אינון נ ניסר כען סקין בחרצנא ואטונין ברישנא וניפוק לות מלכא דישראל מאים יקיים ית נפשך ׃ ואסרו שקין בחרצהון ואטונין ברישיהון ואתו לות מלכא דישראל ואמרו עבדך בר הדד אמר תתקיים כען נפשי ואמר העד כען קיים אחי הוא ׃ וגבריא נחישו ואותיאו וחטפותא מיניה ואמר אחוך בר הדד ואמר עולו דברוהי ונפק ל לותיה בר הדד ואסקיה לרתיכא ׃ ואמר ליה קירוין דנסיב אבא מן אבוך אתיב ושוקין תמני לך ב בדמשק כמא דמני אבא בשומרון ואנא בקיים אשלחינך וגזר ליה קיים ושלחיה ׃ וגברא חד מבני תלמידי נבייא אמר לחבריה בפתגמא דיי

כלומר לא בצדקתך ובישר לבבך כי לא ע עזבת הבעלים בראותך התשועה הגדולה שעשה לך הא׳ ועזרך ברעתך אלא להקרים שמו יעשה הא׳ עמכם כן לפי שאמרו אלהי הרים הוא ולא אלהי עמקים ׃ וידעתם כי אני יי׳ · כי אולי בתשועה הראשונה חשבתם כי מקרה היה עתה תוכלו לדעת כי מיי׳ היתה התשועה ׃ ותקרב המלחמה · כתרגומו וקריבו עברי קרבא ׃ וינוסו הנותרים אפקה אל העיר · כי מלך יהודה היה בשלום עם מלך ארם לפיכך · היו נסים שם להמלט כי לא היו הורגים אותם כיון שהיה בשלום עמם לפיכך הורכו ישראל לכם גדול הזה ובהיותם במבוא העיר להכנס שם ולהמלט נפלה החומ׳ עליהם ומתו ובן הדד גם ובא אל העיר עם עבדיו הקרובים אליו והיה ראשון לאותן כ״ז אלף או אחרון לפיכ׳ לא מת עמהם והכל היה סבה מאתי׳ ית׳ שמו ובעיר לא הרגוהו כמו שפירשתי לפי שהיו בשלום עמו אבל היה יכול לבאת מן העיר לפיכך אמרו לו עבדיו נבא אל מלך ישראל אולי יחיה את נפשך ׃ וחבלי׳ בראשנו · אין בו יו״ד לפיכך הרי״ש בחולם כדרך היחיד כי הרבים הוא ב בקמץ הרי״ש ויש ספרים כתוב ביו״ד ואם כן הוא בא הרי״ש ב בחולם כמו בכל ראשיו קרחה וגם במסורת מצאתי מחלוקת ב במלה הזאת אם הוא מלא או חסר ׃ ויחלטו הממנו · מלת הממנו דבק עם מלת וינחשו לא עם מלת ויחלטו ורבים כמוהו ופירושו כי האנשים היו מנחשים כשאמרו עבדך בן הדד אמרו אם ישמעו ממנו מענה טוב י יחשבוהו לסימן שיחייהו וכיון ש שאמרו לו הם עבדך והוא אומר אחי הוא מהרו ואמרו אחיך ומה שאמר וימהרו ויחלטו ׃ ושניהם לשון מהירות לרוב מהירות שעד שלא גמר הדבר מפיו לומר אחי הוא הם אמרו אחיך וכן דרך הלשון לכפול המלים לחזק ה הענין כמו ההכה הכה אבי האדרש אדרש ברדך ברדך לך והרומי׳ להם וי״ת וחטפוהא מיניה כאילו ה״א הממנו קשורה עם ו ויחלטו כאילו אמ׳ ויחלטוה ממנו ׃ באו קחוהו · כתרגומו עולו דברוהו כלו׳ הכניסוהו לעיר והביאוהו אלי ׃ וחצות תשים לך בדמשק · פירוש שוקים שיהיו מוצאי השוקים ממה שיקנו וימכרו בהם יהיה המכס שלו וכ״תי חצות שוקים כ״א קירוין ׃ ואני בברית אשלחך · אמר לו אחאב כיון שתעשה זה אני אשלחך בשלום בברית שאכרות לך מעתה ומה שאמר בברית עם ב״ית הידיעה כלומר בזאת הברית שתקיים לי מה שאמרת ׃ ואיש אחד מבני הנביאים · כתרגומו מתלמידי נביאה ואמרו כי זה הנביא היה מיכיהו ׃ הכיני

רלבג

ויהי ביום השביעי ותקרב המלחמה · ר״ל שקרבו אנשי המלחמ׳ קצתם לקצת בדרך ש שנלחמו זה עם זה ׃ ובן הדד נס ויבא אל העיר חדר בחדר · ידמה שכבר עבר בן הדד קודם נפילת ה החומה ולזה נמלט וכבר היה ירא כי לא היה יכול לצאת מן ה העי׳ ולזה לקחו עבדיו והם בגי׳ עיר אפק עצה למלט את נפש בן הדד וזה כי הם חגרו שקים במתניהם כאבלים ו וקשרו חבלי׳ בראשיה׳ להעיד שהם שמים ע עצמם תחת ממשלת אחאב ׃ והאנשים ינחשו · ר״ל שהיו מנחשי׳ בדבור ושאשר ממנו שאחאב קראו אחיו אז ידעו כי לא י יכטרך בן הדד להשי׳ נפשו עבד לאחאב ולזה מהרו והחליטו ה המאמר לדעת הממנו אמר אחאב שהוא אחיו כי אולי לא שמע אחאב דבריהם כשאמר להם אחי הוא ולזה מהרו לאמר אחיך בן הדד ואז ענה אחאב להם ואמ׳ באו וקחוהו ויצא אליו בן הדד מן העיר שהיה נחבא בה ויעלהו אחאב על המרכבה ויאמר הדד לאחאב הערים אשר לקח לך אבי מאת אביך אשיב לך וחוצות תשים לך בדמשק לקחת שם מכס מהסחרים הנכנסי׳ כאשר שם אבי בשמרון ואז השיב לו אחאב ואני בברית אשלחך מאחר שתעשה לי כן ויכרות לו ברית וישלחהו ׃ יען

והאנשים ה״ר״פ וכו׳ רצה׳ דכליתו לחשלת לדרוכו׳ שבין לבחנה חיתיה בהוימנותה

יחיה רשע׳ · נשימה נא שקים במתנינו · הוא את נפשו יחיה ׃ בברית ה׳ דגשי׳ בקריאה וסי׳ ואני בברית אשלחך · ויעמד כל העם בברית · וישמעו כל השרים וכל העם אשר · התחזק יהוידע דד״ה · ויבאו בברית לדרוש דד״ה ׃

רשי

הכיני נא. סימן זה רע על אחאב שאמ' לו הנביא על פי הגבורה להכות את בן הדד ולא הכהו ואף זה שאמר לו הנביא בדבר יי' הכני ולא הכהו נענש שנפרע מזה יפרע מאחאב: בדבר יי'. הקב"ה אמר שהכה אותי: ופצע. מכת חבורה: ויתחפש באפר. שינה את מעפורתו שלא יכירוהו כל שינוי בגדי' הוא לשון חיפוש: באפר. תירגמו יונתן במעפורתא הוא כודר: והנה איש סר. מן הדרך לבא אלי: ויבא אלי איש. שבוי מן המלחמה: אם הפקד יפקד. אם יברח לשון לא נפקד ממנו איש לשון חסרון: והוא איננו. ברח לו: אתה חרצ'. או נפש או ככר כסף: איש חרמי. איש מלחמתי לשון חירום ולשון חירום נופל במלחמה וכן על ארוס תרד ועל עם חרמי. ומדרש אגדה כמה מצודות וחרמים פרשתי לך עד שנפל בידך: סר וזעף. כעים ודוי רוחו סרה ממנו: ויהי אחר הדברי' האלה. עוד אחרת לקרב מיתתו: מחיר זה. מחיר זה הכרם הזה: אל

רדק

הכיני נא. יכתב ביאור מקום למ"ד הפעל ומשל זה היה על אחאב שאמר לו הנביא ונתתי את כל ההמון הזה בידך וכמו שהאיש הזה מאן להכותו כן אחאב לא רצה להכות את בן הדד ועבר על פי יי' הלא ראה כי הכותרי' שנכנסו באפקה הרגם האל כדי שלא יותר מהם אחד ולא השאיר בן הדד אלא לנסותבו אחאב והוא היה לו להבין כי לא רצה האל יתברך שיותר אחד מהם וחמל על בן הדד והחמלה על הרשעים אכזריות כי ידוע כי סופם לעשו' מלחמה וכן שאול שחמל על אגג חרה בו אף יי' וכמו שהאריה הכה האיש שמאן להכות הנביא בדבר יי' כי כן היה דינו כמו שאמר העובר על דברי נביא מיתתו בידי שמים כי אכזרי ארם עמנו ואם תאמ' היאך ידע האיש כי בשם יי' אמר והלא לא נתן לו אות כשמוחזק הנביא אין שואלי' ממנו אות וחייב אדם להאמין בו כן אחאב שמאן להכות מלך ארם נפל בידו והכהו כמו שאמ' לו הנביא נפשך תח' נפשו ועמך תחת עמו: הכה ופצוע. הפצע הו' מכת דם. ובדרש אות' טיפת דם שיצאה מן הצדיק היתה כפרה לישראל שלא מתו מהם במלחמו' רמות גלעד שהרי אמר לו הנביא ועמך תח' עמו כי חייבי מיתה היו אלא שאותה טיפת דם היתה כפרה להם: ויתחפש באפר. השתנה באפר ששם על עיניו שלא יכירהו מלך ישראל ותרגומו וכריך במעפרת עינוהי ונסחא אחר' וכריך במעפרא על אפוהי באפר אפר הוא כעין והוא הפוך מן פארי המגבעות וב"ת באפר קמוצה מורה על הידיעה ולע"פ שהנביא כבר עשה משל על דבר אחאב אמר למלך עוד דבר משל שישפוט הוא בעצמו המשפט: אם הפקד יפקד. כמו ולא נפקד ממנו איש ענין חסרון: עשה הנה והנה. כתרגו' מתפני לכא ולכא כלומר מתעסק כאן וכאן: אתה חרצת. אתה חתכת הדין בעצמך שקבלת שמירתו ונתחייבת לו: איש חרמי מיד. ר"ל מידך ופירו' חרמי הריגתי מן חרוב וחרם זובח לאלהי' יחרם ר"ל שהיה חייב הרג וכן ת"י גבר דחייב קטול או יהיה פי' חרמי מן יכודו חרמים ומכודים שנכנס רשת ומכמרות וכן הו' בדרש כמה מכודי' וחרמי' פירשתי לו עד שנפל בידך: על ביתו. כמו אל ביתו וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו אל ביתו ודברתי על הנביאי' אל הנביאים: סר וזעף. כמו מה זה רוחך סרה ענינו קרוב לזעף ותרגומו נסים ודוי ותרגום והנם זועפים והא איכון נסיסי. וסר פתח שלא כמנהג כחי הע"ין וכן חבירו השני: אשר ביזרעאל. הכרם שהיה לו ביזרעאל ולאחאב היה היכל ביזרעאל כמו שכתוב למטה: לגן ירק. הוא העשב שהוא מאכל האדם או עשבים שיש להם ריח טוב ומנהג לעשות מהם גן בחצר הבית או אחורי הבית: מחיר זה. מחיר כרם זה כלומר מה שיוה אם תרצה למוכר בכסף: מתתי. במחיר כסף או חליפין: ויסב

תשקול ז' מלאים ו' בליש' משקל וסימ' או ככר כסף תשקול. במשקול עשרים שקל. לו שקול ישקל בעסי. אשקול על ידי עשי המלאכה. על גנזי המלך. ואשקולה להם: משפטך ה' חס' בליש' בקריא' וסימ' כן משפטך אתה חרצת. והוציא כאור צדקך. ואל תצל מפי דבר אמת. קולי שמעה כחסדך. תחי נפשי

הכיני נא וימאן האיש להכתו :
ויאמר לו יען אשר לא שמעת בקול
יהוה הנך הולך מאתי והכך האריה
וילך מאצלו וימצאהו האריה ויכהו
: וימצא איש אחר ויאמר הכיני
נא ויכהו האיש הכה ופצע : וילך
הנביא ויעמד למלך על הדרך
ויתחפש באפר על עיניו : ויהי
המלך עבר והוא צעק אל המלך
ויאמר עבדך יצא בקרב המלחמה
והנה איש סר ויבא אלי איש ויאמר
שמר את האיש הזה אם הפקד
יפקד והיתה נפשך תחת נפשו או
ככר כסף תשקול : ויהי עבדך
עשה הנה והנה והוא איננו ויאמר
אליו מלך ישראל כן משפטך אתה
חרצת : וימהר ויסר את האפר
מעל עיניו ויכר אתו מלך ישראל
כי מהנביאים הוא : ויאמר אליו
כה אמר יהוה יען שלחת את איש
חרמי מיד והיתה נפשך תחת נפשו
ועמך תחת עמו : וילך מלך ישראל
על ביתו סר וזעף ויבא שמרונה :
כא ויהי אחר הדברים
האלה כרם היה לנבות היזרעאלי
אשר ביזרעאל אצל היכל אחאב
מלך שמרון : וידבר אחאב אל
נבות לאמר תנה לי את כרמך ויהי
לי לגן ירק כי הוא קרוב אצל ביתי
ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו
אם טוב בעיניך אתנה לך כסף
מחיר זה : ויאמר נבות אל
אחאב חלילה לי מיהוה מתתי את
נחלת אבתי לך : ויבא אחאב אל
ביתו סר וזעף על הדבר אשר
דבר אליו נבות היזרעאלי ויאמר
לא אתן לך את נחלת אבותי

מחיני כען ולא אבה גברא למימחיה: ואמר ליה חלף דלא קבלתא למימרא דיי הא את אזיל מלותי ויקטלינך אריא ואזל מלותיה ואשכחיה אריא וקטליה : ואשכח גברא אוחרנא ואמר מחני כען ומחהי גברא מחהי ופרעיה : ואזל נביא וקם למלכא על אורחא וכריך במעפרא עינוהי : והוה מלכא עבר והוא צוח קדם מלכא ואמר עבדך נפק בגו קרבא והא גברא זר ואיתי לי גברא ואמר טר ית גברא הדין אם משגא ישגי ותהי נפשך חלף נפשיה או ככרא דכספא תתקול : והוה עד דעבדך מתפני לכא ולכא והא ליתוהי ואמ' ליה מלכא דישראל את דנתא דינך ופסקת : ואוחי ואעדי ית מעפרא מעלוי עינוהי ואישתמודע יתיה מלכא דישראל ארי מתלמידי נביאיא הוא : ואמר ליה כדנן אמר יי חלף דשיזבתא ית גבר דחייב קטול מיד ותהי נפשך חלף נפשיה ועמך חלף עמיה : ואזל מלכא דישראל לביתיה נסיס ודוי ואתא לשמרון : והוה בתר פתגמיא האילין כרמא הוה לנבות יזרעאלה די ביזרעאלה בסטר היכלא דאחאב מלכא דשמרון : ומליל אחאב עם נבות למימר הב לי ית כרמך ויהי לי לגנת ירקא ארי הוא קריב לביתי ואיתן לך חילופיה כרמא דטב מיניה אם תקין בעינך איתן לך כספא דמוהי מה דשוי : ואמר נבות לאחאב חס לי מן קדם יי מלמתן ית אחסנת אבהתי לך : ואתא אחאב לביתיה נסי ודוי על פתגמ' דמליל עמיה נבות יזרעאלה ואמ' לא אתן לך ית אחסנ' אבהתי

רלבג

יען לא שמעת בקול יי'. ידוע שהעובר על דברי נביא חייב מיתה כבר נתבאר זה בתור': ויתחפש באפ' על עיניו. הנה אפר הוא כעין והשתכ' בו בשמתהו על עיניו כדי שלא יכירהו מלך ישראל: או ככר כסף תשקול. ר"ל אם תשמרהו כראוי: כן משפטך אתה חרצת. ר"ל אתה גזרת על עצמך להיות נפשך תחת נפשו: ויסר את האפר מעל עיניו. ולא הכירו מלך ישרא': איש חרמי. ר"ל איש לכריתו בחרמי וברשתי לקחו בידך כי לא היה לו מקום לנוס: על ביתו. ר"ל אל ביתו אשר הלך שם בעבור הנהגת ביתו כי מביתו יצא להלחם עם בן הדד: סר וזעף. סר הוא מענין הנטיה וסור מהמנהג והרצון שכבר התפעל מזה תכלית ההתפעלות והיה על זה הענין זעוף וכעוס מאד: ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו. ר"ל אם לא תחפוץ למכור נחלותיך אתן לך כרם אחר טוב ממנו ואם תרצה למכרו אתן לך כסף מחירו: ויסבב

ס"פ ב' כת' והענין וכל שר דכו' כת' כמכתמין וסי' אין מלך ואי' ושר וכגיר ושר ברמי תיאים

והלליך: מתתי ג' בקריא' וסימ' מתתי אתה לאיש אחר. מתתי לך את נחלת אבותי. מתתי את מדין: אבותי ז' מלאים בליש' וסימ' לא אתן לך את נחלת אבותי. אשר שחתו אבותי את גוזן. אשר השחיתו אבותי. מה עשיתי אני ואבותי. מכבל אלהי הארצות. ועתה אל ישיא אתכם חזקיהו. תושב ככל אבותי:

ויסב את פניו. הסב פניו אל הקיר: מה זה רוחך סרה. כמו סר וזעף שפירושו ותרגומו כעיס: כי אדבר. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו או הוא בלשון הוה כלומר הייתי מדבר לו זה הדבר: תעשה מלוכה. כתרגומו תצלח במלכותא והוא לשון תמיהה: ותשלח הספרים. כתוב בה"א הידיעה וקרי בלא ה"א ושניהם כנכונים: ואל החורים. השרים והסגנים כמו את חורי יהודה ואריבה את החורים וי"ת תורביכא: קראו צום. כמשמעו לשון תענית וכ"י גזרו צומא ואמרה זה לפי שביום התענית מפשפשין במעשיהם ואם יש מעוות מתקנין אותו ואדוני אבי ז"ל פירש צום קבוץ וכן ביום צום שבירמיהו מלשון ר"ל צומת הגידין שהוא מקו' קבוץ הגידין: ויעידוהו' יעידו בו. יש לשאול כיון שהשרים והסגנים ידעו הדבר כי שקר היה למה היו צריכין לכל זה י יהרגוהו במצות איזבל בלא ע עדות ובלא דבר התשובה כי זקני העיר והשרים היו מעטין וירא היה במעל עם איזבל כי אילו רצו הזקנים לגלות הדבר ל לעם לא היו מניחין להרגו בחנם כל שכן הקרובים שהיו לנבות בעיר ואילו רצתה איזבל להרגו בלא משפט לא היה כח בידה כי אף לגזול הכרם לא היה לה כח כי אחאב ואיזבל אף על פי שהיו רשעים היו לשמים ל לעבוד ע"ז אבל אם היו הורגין ו וגוזלין שלא במשפט היו ישראל מורדין בו כי לא היו מניחין מלך עליה' אם לא יעמיד ארץ במשפ' אבל למצות ע"ז לא היו יכולי' כי לא היו אלה שבעת שפי' אשר לא כרעו לבעל ושאר ישר' היו רבי' מאד שהיה לבם באמונת הבעל שהיו מטעי' אותם נביאי הבעל לפיכ' בקשה איזבל עלילה שיהרג נבות במשפט כי הרוגי מלכות נ נכסיהם למלך ובטחה איזבל ל לזקני ישראל שיכסו עליה ו ויעלימו הדבר או ידעה בהם ש שהיו יריאין את אחאב מאד לפי' כתבה להם בשם אחאב וחתמה להם בחותמו כי ידעה שלא ישנו את ידברו ואף על פי שהיו יודעי' שהדבר עדות שקר ורציחת נפש היו רשעים הזקנים כמו שהיו ה העדים כמו שאמר' היא והושיבו שני אנשים בני בליעל נגדו ויש לשאול עוד אחאב למה לא היה לוקח זה הכרם במשפט המלוכ' שהרי כתוב את שדותיכ' וכרמיכ' וזיתיכם הטובים יקח התשובה כמו שפי' בספר שמואל כי אין ממשפט המלוכה שיקח אלא ה הפירות לצורך עבדיו ואנשי מ מלחמתו אם יצטרכו והראיה שאמר ונתן לעבדיו ולא אמר ש שיקח לעצמו וראייה עוד שאמר שדותיכם כרמיכם וזיתיכם ולא אמר בתיכם שמש' כי על הפירות אמר לא על גוף הקרקע: ברכת אלהים ומלך. תרגומו גדיפתא קדם יי' ומלכא לטיותא למה אמר אלהים ומלך ובאחת מהם חייב מיתה אמר זה להגדיל קצף העם עליו ויסקלוהו מיד: אשר היושבי' בעירו. הודעה אחר הודעה כי די היה אם אמר היושבים או אם אמר אשר יושבים: ויעידוהו. אמר הכנוי תחלה ואחר כך ה ההודעה שאמר כנגדו ואמר ו ויעידוהו ואחר כך אמר את נבות כי כן דרך הכתוב במקומות וכן ותפתח ותראהו את הילד ואחרי' זולתו: קום רש. אמר לשון ירושה לפי שנפלו לו נכסיו בדין והוא במקו' היורש' וכן בארץ כנען וירשתה וישבת בה לפי שהיתה להם מתנה וירושה מהאל והיא להם כמו אם ירשוה מאבותם ולפי מה שהועד בנבות כי קלל אלהים ומלך חייב מית' ומי שנתחייב מיתה למלכות הוא וכל אשר לו למלך ונחלקו רבו' ז"ל בזה הדבר ואמרו הרוגי מלכות נכסיהם למלך הרוגי ב"ד נכסיהם ליורשים ומפני זה אמרה איזבל שיעידו העדים כי בירך נבות אלהים ומלך כי אילו יאמרו בירך אלהים לבד והיה דינו מסור לב"ד ויהיו נכסיו ליורשים וכשאמרו קלל המלך נתחייב מיתה למלך ואת"ה ונכסיו למלך אם כן למה הוצרך לומר אלהים לא אמרו אלהים אלא להגדיל הקצף עליו ור' יהודה או' אין הרוגי מלכו' נכסיהן למלכות ומה שאמ' קום רש ואמ' אשר ירד שם לרשתו לפי שקרובו היה בן אחי אביו וראוי היה לירוש' כי הבני' שהיו לנבות נהרגו עמו כמו שכתו' אם לא דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש וגו' ולדברי ר' יהודה לא הוצרך לומר ומלך אלא להגדיל הקצף עליו: כי מת. אחר שאמ' כי אין נבות חי למה אמ' כי מת לומ' שלא מת מיתת עצמו אלא מת שנתחייב מיתה למלך ונכסיו למלך

אמר

בכסף ט"ו רפין וסימ' נמסר ביהושע סימן כ"ב: אתה עתה ג' וסי' ואתה עתה הקל מעבדת אביך דמלכים. אתה עתה תעשה מלוכה. אתה עתה ברוך יי': ויטב ג' חסרים וסימ' נמסר בשמואל חלק א' סימן כ"ד: ומלך ה' בקריא' וסימ' ובני מיכה פיתון ומלך. וחברו. ירא את יי' בני ומלך. והושיבו שני אנשים. ויבאו שני האנשים: שני האנשים ד' בקריא' וסימ' נמסר בסדר שפטים:

וישכב על-מטתו ויסב את-פניו
ולא-אכל לחם: ותבא אליו איזבל
אשתו ותדבר אליו מה-זה רוחך
סרה ואינך אכל לחם: וידבר אליה
כי-אדבר אל-נבות היזרעאלי ואמר
לו תנה-לי את-כרמך בכסף או אם-
חפץ אתה אתנה-לך כרם תחתיו
ויאמר לא-אתן לך את-כרמי:
ותאמר אליו איזבל אשתו אתה
עתה תעשה מלוכה על-ישראל קום
אכל-לחם ויטב לבך אני אתן לך
את-כרם נבות היזרעאלי: ותכתב
ספרים בשם אחאב ותחתם בחתמו
ותשלח הספרים אל-הזקנים ואל-
החרים אשר בעירו הישבים את-
נבות: ותכתב בספרים לאמר
קראו-צום והשיבו את-נבות בראש
העם: והושיבו שנים אנשים בני-
בליעל נגדו ויעדהו לאמר ברכת
אלהים ומלך והוציאהו וסקלהו
וימת: ויעשו אנשי עירו הזקנים
והחרים אשר הישבים בעירו כאשר
שלחה אליהם איזבל כאשר כתוב
בספרים אשר שלחה אליהם:
קראו צום והשיבו את-נבות בראש
העם: ויבאו שני האנשים בני-
בליעל וישבו נגדו ויעדהו אנשי
הבליעל את-נבות נגד העם לאמר
ברך נבות אלהים ומלך ויצאהו
מחוץ לעיר ויסקלהו באבנים וימת:
וישלחו אל-איזבל לאמר סקל נבות
וימת: ויהי כשמע איזבל כי-סקל
נבות וימת ותאמר איזבל אל-אחאב
קום רש את-כרם נבות היזרעאלי
אשר מאן לתת-לך בכסף כי אין
נבות חי כי-מת: ויהי כשמע אחאב
כי מת נבות ויקם אחאב לרדת אל-
כרם נבות היזרעאלי לרשתו:

ושכיב על ערסיה ואסחר ית
אפוהי ולא אכל לחמא: ואתת
לותיה איזבל איתתיה ומלילת
עמיה מה דין רוחך כטיא ולית
את אכיל לחמא: ומליל עמה
ארי מלילית עם נבות יזרעאלא
ואמרית ליה הב לי ית כרמך
בכספא או אם רעי את אתן לך
כרמא חילופוהי ואמר לא אתן
לך ית כרמי: ואמרת ליה איזבל
אתתיה ארי כען תצלח מלכותך
על ישראל קום אכול לחמא ו
וישפר לבך אנא אתן לך ית כרם
דנבות יזרעאלה: וכתבת אגרתא
בשמא דאחאב וחתמת בעיזקתיה
ושדרת אגרן לסבייא ולתורבינא
דבקרתא דיתבין עם נבות:
וכתבת באיגרתא למימר גזרו
צומא ואותיבו ית נבות בריש עמא
: ואותיבו תרין גברין בני רשעא
לקיבליה ויסהדוניה למימר גדיפת
קדם יי ומלכא לטתא ואפקוהי
ורגמוהי ויתקטיל: ועבדו
אנשי קרתיה סבייא ותורבייני
דיתבין בקרתיה כמא דשלחת
לותהון איזבל כמא דכתבת ב
באגרתא דשלחת להון: גזרו
צומא ואותיבו ית נבות בריש
עמא: ואתו תרין גברין בני
רשעא ויתיבו לקיבליה ואסהידו
גברי רשעא ית נבות קדם עמא
למימר גדיף נבות קדם יי ומלכא
לט ואפקוהי מברא לקרתא ו
ורגמוהי באבניא ומית: ושלחו
לות איזבל למימר אתרגים נבות
ומית: והוה כד שמעת איזבל
ארי אתרגים נבות ומית ואמרת
איזבל לאחאב קום אחסין ית כ
כרמא דנבות יזרעאל דלא אבי
למתן לך בכספא ארי לית נבות
קיים אלהן מית: והוה כד שמע
אחאב ארי מית נבות וקם אחאב
למחת לכרמא דנבות יזרעאלה
למירתיה:

רשי

אל הזקנים. זקני השמאי שבי דבהתא: קראו צום. וביום הצום דרכם לבדוק ב בעבירות שבידם: ברך נבות. חילוף של קללה ותרגו' גדיף נבות קדם יי' ומלכא לט: קום רש. יש מחכמים אומרים ה הרוגי מלכות נכסיהם למלך ויש מהן אומרי' בן אחי אביו היה ואותו ואת בניו הרג. וראוי ליורשו: המכרך

רלבג

וישכב על מטתו' הנה מרוב הכעס לא רצה שיהיה לו עסק עם ה האנשים אבל שכב על מטתו והסב פניו אל הקיר שלא יראה האנשי' בבאם לפניו ומרוב הכעס ג"כ לא רצה ל לאכול: מה זה רוחך סרה. ר"ל מה זה רצונך נוטה ממנהגה: אתה עתה תעשה מלוכה על ישר'. ר"ל האם כמנהג כזה תעשה מלוכה על ישר' הנה בלי ספק אין מחק המלך ל להתפעל בזה האופן: אל הזקני' ואל החורי'. ר"ל השופטי' והשרים והם לבדם ידעו זה הסוד ובטחה בהם איזבל שיסכימו למה שלח להם אחאב וחתמה ב בחותמו ודמה מזה שאם היו יודעים העם זאת התחבולה לא היו מסכימים בהריג' נבות ואף על פי שהיו מ מסכימים בזה זקני העיר ושריה: קראו צום. שלחה להם זה כי ביום הצום הם מ מתקבצים ואז יתכן ש שיעידו זה העדים ל לעיני כל העם' והנה קרא העדי' בני בליעל כי בזול' זה לא יסכימו להעיד על שקר: ויוציאוהו מחוץ לעיר ויסקלוהו. למדנו מזה שבית הסקילה היה מחוץ לעיר: קום רש את כרם נבו' היזרעאלי. למדנו מזה שהרוגי מ מלכות נכסיהם ל למלכות: מלך

התמכרך · מכרת את עצמך להכעיס לבוראך : התמכרך · כמו והתמכרתם שם לאויביכם : בחיל יזרעאל · בבקעת יזרעאל בחיל תרגומו של גיא : רק לא כאחאב · הכתוב מעיד עליו שלא היה במלכים כמותו שירבעם וכל אשר אחריו עברו את העגלים מיראה : אם יעלה העם ירושלם תשוב הממלכה לבית דוד וזה הוסיף הבעל והאשר' להכעיס :

אשר בשמרון · לא אמר שימצא אחאב בשמרון שהרי ירד לכרם נבות שהיה ביזרעאל אלא המלך אשר בשמרון וכאשר שמע כי מת נבות ירד ליזרעאל לרשת כרם נבות חשב כי הרויח והוא הפסיד : הרצחת וגם ירשת · ה"א השאלה ותבא על פתיחת הדברים לשמע התמיה ואף על פי שהדבר ידוע וכן הראית כי נכנע אחאב

ודברת אליו ד' דסמיכי בקריא' וסימ' ודברת אליו ושמת את הדברים בפיו · יי' אלהי העברים שלחני אליך דדבר · הרצחת וגם ירשת ב' בנ: חל ה' חס' בליש' בקריא' וסימ' וישפכו סוללה · וגם לאיזבל דבר יי' · ישועה ישית חומות וחל · תגלות החל הזה · ויאכל חל ותומה יחדו : אבי ט' חס' א' בליש' ביאה וסי' בפס' רבת' :

וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי
לֵאמֹר׃ קוּם רֵד לִקְרַאת אַחְאָב
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן הִנֵּה
בְּכֶרֶם נָבוֹת אֲשֶׁר־יָרַד שָׁם לְרִשְׁתּוֹ׃
וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה
הֲרָצַחְתָּ וְגַם־יָרָשְׁתָּ וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו
לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר
לָקְקוּ הַכְּלָבִים אֶת־דַּם נָבוֹת יָלֹקּוּ
הַכְּלָבִים אֶת־דָּמְךָ גַּם־אָתָּה׃
וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֶל־אֵלִיָּהוּ הַמְצָאתַנִי
אֹיְבִי וַיֹּאמֶר מָצָאתִי יַעַן הִתְמַכֶּרְךָ
לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ הִנְנִי
מֵבִי אֵלֶיךָ רָעָה וּבִעַרְתִּי אַחֲרֶיךָ
וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב מַשְׁתִּין בְּקִיר וְעָצוּר
וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל׃ וְנָתַתִּי אֶת־בֵּיתְךָ
כְּבֵית יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּכְבֵית בַּעְשָׁא
בֶן־אֲחִיָּה אֶל־הַכַּעַס אֲשֶׁר הִכְעַסְתָּ
וַתַּחֲטִא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ וְגַם־לְאִיזֶבֶל
דִּבֶּר יְהוָה לֵאמֹר הַכְּלָבִים יֹאכְלוּ אֶת־
אִיזֶבֶל בְּחֵל יִזְרְעֶאל׃ הַמֵּת לְאַחְאָב
בָּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה
יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמָיִם׃ רַק לֹא־הָיָה
כְאַחְאָב אֲשֶׁר הִתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה אֲשֶׁר־הֵסַתָּה אֹתוֹ אִיזֶבֶל
אִשְׁתּוֹ׃ וַיַּתְעֵב מְאֹד לָלֶכֶת אַחֲרֵי
הַגִּלֻּלִים כְּכֹל אֲשֶׁר עָשׂוּ הָאֱמֹרִי
אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אַחְאָב
אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּקְרַע בְּגָדָיו
וַיָּשֶׂם־שַׂק עַל־בְּשָׂרוֹ וַיָּצוֹם וַיִּשְׁכַּב
בַּשָּׂק וַיְהַלֵּךְ אַט׃ וַיְהִי
דְּבַר־יְהוָה אֶל־אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי לֵאמֹר
הֲרָאִיתָ כִּי־נִכְנַע אַחְאָב מִלְּפָנָי יַעַן
כִּי־נִכְנַע מִפָּנַי לֹא־אָבִי הָרָעָה בְּיָמָיו
בִּימֵי בְנוֹ אָבִיא הָרָעָה עַל־בֵּיתוֹ׃

והוה פתגם נבואה
מן קדם יי עם אליהו דמן תושב
למימר : קום חות לקדמות אחאב
מלכא דישראל די בשמרון הא הוא
בכרמא דנבות דנחת תמן
למירתיה : ותמליל עמיה למימר
כדנן אמר יי הקטלתא ואף
אחסנתא ותמליל עמיה למימר
כדנן אמר יי באתרא דלחיכו
כלביא ית דמא דנבות ילחכון
כלביא ית דמך אף דילך : ואמר
אחאב לאליהו האשכחתא לי
בעיל דבבי ואמר אשכחית חלף
דחשבתא למעבד דביש קדם יי :
הא אנא מייתי עלך בישתא ואפלי
בתרך ואישיצי לאחאב ידע מדע
ואחיד ושביק בישראל : ואתן
ית ביתך כבית ירבעם בר נבט
וכבית בעשא בר אחיה על
ארגזותא דארגיזתא וחייבתא ית
ישראל : ואף על איזבל גזר יי
למימר כלביא יכלון ית איזבל
באחסנת יזרעאל : דימות
לאחאב בקרתא יכלון כלביא
ודימות ליה בחקלא יכלון עופא
דשמיא : לחוד לא הוה כאחאב
דחשיב למעבד דביש קדם יי
דאטעיאת יתיה איזבל אתתיה :
וארשע לחדא למהך בתר טעותא
ככל דעבדו אמוראה דתריך יי
מן קדם בני ישראל :
והוה כד שמע אחאב ית פתגמיא
האילן ובזע ית לבושוהי ואסר
סקא על בסריה וצם ושכיב בסקא
והליך יחיף : והוה
פתגם נבואה מן קדם יי עם אליהו
דמן תושב למימר : התחזיתא
ארי אתכנע אחאב מן קדמי
חלף דאתכנע מן קדמי לא איתי
בישתא מיומוהי ביומי בריה איתי
בישתא על ביתיה :

התמכר · כמכר לעז ראיתי בתלמוד ירושלמי אחאב בית האב' שושבינו היה ובכל יום שם דמיו ונותן לעז : ויהלך אט · יחף : לא אביא הרעה · רעת ביתו לא אביא בימיו אבל גזרת ילוקו הכלבים את דמו אי איפשר לבא בימי בנו אלא עליו : בנבת

רלבג

מלך ישראל אשר בשמרון · ר"ל שמושבו הוא בשומרון או ירצה בזה לפי מה שאחשוב והוא הנכון שהו' מלך ישראל אשר יושבים בשומרון לבד ומפני מלכו עליהם הוא שליט לעשות החמסים שהוא רוצה לעשות וזה כי מפני היות בני השרים תחת ידו בשמרון הוכרחו השרים אשר ביזרעאל לרשת כרם נבות : במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות , אין הרצון בזה שילקקו הכלבים את דם אחאב במקום שנסקל נבות כי על ברכת שומרון לקקו הכלבי' דם אחאב כמו שנזכר אחר זה אך הרצון בו כי במדרגת מיתת נבות שלא מת מיתת עצמו ימות אחאב וכמו שלקקו הכלבי' את דם נבות כן ילוקו את דם אחאב ואפשר שנאמר שהרצון בו כי במקום ההוא בעינו ילוקו הכלבים את דמו אך מפני כי נכנע אחאב מפני הש"י האריך לו זה עד ימי בנו ועם כל זה נתקיים באחאב קצת זה הרע והו' שלקקו הכלבי' את דמו שנשטף מן הרכב

מלפני הנגלה נגליתי המן השלש הזה וכן במלות השאלה אי הבל אחיך ויאמר לו איכה מה זה בידך מה לך פה אליהו מה לך הים : המצאתני אויבי · כלומר מצאת לי מקום להאשימני וכן זאת הה"א כהא הרצחת שפירש' ואחאב הספיק לנבואה לאליהו בזה הדבר שאמר לו בתשלום הנבואה הנני מביא אליך רעה עד מפני ישראל : התמכרך · כאילו מכר עצמו לעשות רע וכל עניניו וכל עסקיו לרעו"ת דחשיבת כלומר כל מחשבותיך הם לעשות הרע · ובדרש אשר התמכר לעשות היאך היה עושה מוחק האזכרות וכותב תחתיהם שם הבעל בראשית ברא הבעל וידבר הבעל וזהו שאמר הכתוב החושבים להשכיח את שמי : הנני מבי · חסר אלף למ"ד הפעל מהמכתב וכן ימי מות ע עלימו שמן ראם אל יני ראשי אשר החטי את ישראל : משתין בקיר · דרך גוזמא אפילו הכלב לא ישאר לו ות"י ידע מדע כראה כי רעתו כמו משתין בקירו' לבו שלא ישאר בכל ביתו בן דעת כלו' הקטני' והגדולי' כלם יכרתו : ועצור ועזוב · שלא ישאר לאחאב בישראל עצור ועזוב שיאמרו זה נשאר מבית אחאב או זה נעזב שלא הרגוהו כי כלם יאבדו והרוני אבי ז"ל פיר' עצור הממון הנעצר בבתים ועזוב המקנה שעזוב בשדה שלא יאספהו הבית ורז"ל דרשו עצור בעולם הזה ועזוב לעולם הבא כלומר שאין לו חלק לעולם הבא : בחיל יזרעאל · ת"י גית חוליתא ועוד תרג' באחסנת ולדעתו חסר קו"ף והוא כמו בחלק יזרעאל וכן אמר במקו' אחר בחלק יזרעאל רק לא היה כאחא' כי ירבע' והבא' אחריו אע"פ שעברו העגלי' כונת' לשמים אבל אחאב עבד הבעל והאשרה כשאר הגוים לפיכך אמ' ויתעב מאד וגו' ככל אשר עשו האמרי : אשר הסתה · הדגש תמורת נח הסתה ת"י אטעיאת : וישם שק על בשרו · וכם והלך אט ובלילה שכב בשקו : ויהלך אט · הלך בתוך ביתו לאט כאדם דואג ות"י והליך יחיף : לא אביא הרעה בימיו · חסר אלף למ"ד הפעל מהמכתב : כי

על ברכת שומרון ואמר שם כי הזונות רחצו להפליג בספור עונש אחאב והוא שהזונות הרוחצות בברכה ההיא רחצו מדמו והכלבים לקקו דמו : המצאתני אויבי · ר"ל האם מצאתני עתה ברע שתעיד לו עליו עונש כמהגב ואתם אמר זה לפי שחטא בדבר שלוחו בשלום בן הדד ובהריגת נבות : יען התמכרך לעשות הרע בעיני יי' · כל כך היה פונה לעשות הרע כאילו נמכר לזה התכלית : משתין בקיר · הם הזכרים : ועצור ועזוב בישראל · ר"ל שיכרית לו מה שהוא עצור מביתו מישראל ומה שהוא עזוב והנה לפי דעתי עצור הוא כמו עוצר כי העוצר מביתו בישראל הוא המולך אחריו הן הוא עצור בישר' להיות מלך או שר והעזוב הוא מה שהיה מהם שלא הניח לו ממשלה וכן היה כי יהורם מת ומתו אחריו כל בית אחאב או יהיה עצור רמז לשבעים בניו שהיו עצורים ביד גדולי המלך לגדלם ועזוב הוא מה שאינו מזרעו ביד אומן ומגדל : אל הכעס אשר הכעסת · ר"ל על הכעס : בחיל יזרעאל · ר"ל בגיא יזרעאל או הוא מישור ואפשר שיהיה מענין חיל וחומה כי אצל החומה אכלו הכלבים את בשר איזבל כמו שיתבאר במה שיבא : רק לא היה כאחאב · כל זה אמר לו אליהו : וישם שק אל בשרו ויצום · ר"ל שלבש בגדי שק שהם עשויים משער קשה והתענה ושכב בלילה בבגדי שק והלך בנחת כאבל וכמנודה או ירצה באמרו ויהלך אט שהיה הולך בסתר שלא יראוהו האנשים כאבל וכמנודה : לא הביא הרעה בימיו · ידמה שלולא כי נכנע אחאב מפני השם היה מת על יד יהוא בחלקת נבות היזרעאלי ושם ילקקו הכלבים דמו אך מפני שנכנע אחאב מפני הש"י האריך הש"י הרעה הזאת עד ימי בנו ובו נתקיים כל היעוד הרע ועם כל זה הכה מפני שלח בן הדד בשלום היתה נפשו תחת נפשו ונהרג ברמות גלעד ושם לקקו הכלבים את דמו שנשטף מן הרכב : וישבו

כי לנו רמות גלעד · כי לנו היתה כמו שכתוב את ראמות בגלעד לגדי ואמרו בדרש למה נקרא שמה רמות גלעד שים לפניה שתי ברכות מים ומלך ארם לקחה ממלך ישר' וים לשאול והלא אמר בן הדד לאחאב הערים אשר לקח אבי מאת אביך אשיב לך ואת' לא קיים לו דברו והלא שלום היה ביניהם שלש שנים ולמה לא עשה מלחמה זאת כשלא השיב להם הערים ועוד למה אמר אחאב על רמות גלעד יותר משאר הערים כאמר כי רמות גלעד לא לקחה מלך ארם מעמרי אבי אחאב כי קודם לכן לקחה והוא אמר לו הערים אשר לקח אבי מאת אביך אשיב ואחאב לא כתן דעתו אז לשאול ממנו רמות גלעד כי גם כן היה משיב לו שהרי בדמשק נתן לו חוצות כל שכן שהיה משיבמה שהיה לו אלא שלא כתן דעתו אז ואחר כך כשנזכר לא יכול להלחם עמו על זאת שהרי שלחו בברית לפיכך היה שלום ביניהם שלש שנים ועתה כשראה אחאב כי מלך יהודה היה עמו ואמר לעזור לו אמר שילך למלחמה על מלך ארם לקחת רמות גלעד ממנו :

ויושבו שלש שנים אין מלחמה· מפני שנכנע אחאב מפני השם האריך לו השם מה שאמר לו שתהיה נפשו תחת נפשו שבן הדד בהלחמו עמו שלש שנים וידמה שזה שאמר לו ועמך תחת עמו האריך הש"י עד עת חז"ל : הידעתם כי לנו רמות גלעד· יתכן שכאשר השיב לו בן הדד הערים אשר לקח אביו מישראל לא נזכר אחאב לשאול לו אז

מחשים ד' בקריאה וסימ' נמסר בספר שפטים סימן י"ח : כארבע ד' בקריאה וסי' נמסר בשמואל חלק א' סימן כ"ב : האלך חד מן ד' פסוקים דמיין תרין במלכים ותרין בדברי הימים ומתחלפין וסי' ויקבץ מלך ישראל · ויבא אל המלך · סימ' ויקבץ ויבא דמלכים ויקבץ המלך אם אחדל ויבא והגלך אם נדחל· ויקבץ ויבא

כב וישבו שלש שנים אין מלחמה בין ארם ובין ישראל : ויהי בשנה השלישית וירד יהושפט מלך יהודה אל מלך ישראל : ויאמר מלך ישראל אל עבדיו הידעתם כי לנו רמת גלעד ואנחנו מחשים מקחת אתה מיד מלך ארם : ויאמר אל יהושפט התלך אתי למלחמה רמת גלעד ויאמר יהושפט אל מלך ישראל כמוני כמוך כעמי כעמך כסוסי כסוסיך : ויאמר יהושפט אל מלך ישראל דרש נא כיום את דבר יהוה : ויקבץ מלך ישראל את הנביאים כארבע מאות איש ויאמר אלהם האלך על רמת גלעד למלחמה אם אחדל ויאמרו עלה ויתן אדני ביד המלך : ויאמר יהושפט האין פה נביא ליהוה עוד ונדרשה מאותו : ויאמר מלך ישראל אל יהושפט עוד איש אחד לדרש את יהוה מאתו ואני שנאתיו כי לא יתנבא עלי טוב כי אם רע מיכיהו בן ימלה ויאמר יהושפט אל יאמר המלך כן : ויקרא מלך ישראל אל סריס אחד ויאמר מהרה מיכיהו בן ימלה : ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה ישבים איש על כסאו מלבשים בגדים בגרן פתח שער שמרון וכל הנביאים מתנבאים לפניהם : ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר יהוה באלה תנגח את ארם עד כלתם :

חצי הספר בפסוקים

ויתיבו תלת שנין לית קרבא בין ארם ובין ישראל : והוה בשתא תליתאה ונחת יהושפט מלכא שבטא דבית יהודה לות מלכא דישראל : ואמר מלכא דישראל לעבדוהי הידעתון ארי דילנא רמות גלעד ואנחנא שתיקין מלמיסב יתה מיד מלכא דארם : ואמר ליהושפט התיזיל עמי לאגחא קרבא לרמות גלעד ואמר יהושפט למלכא דישראל אנא כותך עמי כעמך וסוסותי כסוסותך : ואמר יהושפט למלכא דישראל תבע כען כיומא דין ית פתגמא דיי : וכנש מלכא דישראל ית נביי שקרא כארבע מאה גברא ואמר להון האיזיל ברמות גלעד לאגחא קרבא אם אתמנע ואמרו סק וימסר יי ביד מלכא : ואמר יהושפט הלית כא נבייא קדם יי עוד ונתבע מיניה : ואמר מלכא דישראל ליהושפט עוד גבר חד למתבע ית פיתגמא דיי מיניה ואנא סניתיה ארי לא יתנבי עלי טב אלהין ביש מיכה בר ימלה ואמר יהושפט לא יימר מלכא כן : וקרא מלכא דישר לגזואה חד ואמר אוחי תבע מיכה בר ימלה : ומלכא דישראל ויהושפט מלכא דיהודה יתבין גבר על כורסיה לבישין לבושין ויתבין באידרא במעלנא דתרע שמרון וכל נביי שקרא מתנבאין קדמיהון : ועבד ליה צדקיה בר כנענה קרנין דברזל ואמר כדנן אמר יי באילין תקטיל ית אינש ארם עד דתשיצינון :

האין פה נביא ליי' עוד · כלומר כי אין אלה ליי' כי הכיר יהושפט כי נביאי הבעל או האשרה הם ולא אמר בפירוש כי נביאי שקר הם מפני כבוד אחאב כי נשא את פניו אבל אמר האין פה עוד נביא ליי' ובדברי רבותינו ז"ל כשאמר יהושפט האין פה נביא ליי' עוד אמר לו אחאב כל אלה הנביאים ליי' הם אמר לו יהושפט כך מקובלני מבית אבי אבא סגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד עובדיה אמר זדון לבך השיאך ירמיהו אמ' תפלצתך השיא אותך זדון לבך ואלה כלם אמרו דבר אחד עלה ויתן יי' ביד המלך כמה שאין בדבריה' ממש : כי אם רע· והלא התנבא עליו טוב שאמר לו הראית כל ההמון הזה הנני נותנו בידך וכן אמר לו בפעם שניה כמו שכתבנו כי רבותינו ז"ל אמרו זה הנביא היה מיכיהו בן ימלא אלא פירושו שהתנבא עליו פעם שלישי' והיה נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו התנבא לו שיפול ביד מלך ארם מהיום ההוא ואילך שנא אותו ואמר כי לא יתנבא עליו טוב ר"ל ידעתי כי לא יתנבא עלי טוב : מהרה מיכיהו בן ימלא· תני אבע מיכיהו ותרגום וחש עתידות למו ותבע דעתיד להון : מלובשי' בגדים· פירוש בגדים חמודות כי מה שהיה אומר מלובשים ידענו כי לא היו ערומים אלא פי' בגדי מלכות חמודות וכמוהו ימותו אנשים ר"ל אנשים בחורים בא באנשים באנשים זקנים :

בגרן · פי' ויושבי בגרן וכן הו' בדברי הימי' ויושבי' בגרן והגרן היה פתח שער שמרון אולי מפחד אויביהם שהיה להם מלחמ' עם ארם תמיד היו עושים גרנות סמוך לעיר ובדברי רבותינו ז"ל אמרו וכי שער שמרון גורן היה אלא לאו כגורן דתניא סנהדרין היתה כחצי גרן עגולה כדי שיהיו רואין זה את זה ורוצה לומר כן היו יושבי' אחאב ויהושפט עם סיעתן כחצי גורן : מתנבאים לפניהם · היו מתנבאים בנבואה זו או בדברים אחרים מתנבאים לשעה אבל לא ברוח השם כי נביאי השקר היו והיו מתפארים בנבואתה אל כמו שאמ' צדקיהו כה אמר יי' ואמרו שאר הנביאים ונתן יי' ביד המלך וצדקיהו לאמת נבואתו יותר עשה לו קרני ברזל למשל כמו שכאמר בירמיהו עשה לך מוסרות ומוטות ונתתם על צוארך : עלה

אחאב לשאול לו אז ר רמות גלעד ולזה אמר לעבדיו הלא ידעתם כי לנו רמות גלעד ואנחנו שותקים מלקחת אותה מיד מלך ארם : כמוני כמוך · ר"ל שכמו שתלך אתה אלך אני וכמו שילך עמך כן ילך עמי וכמו שתביא סוסיך במלחמה כן אביא גם סוסי : דרש נא כיום את דבר יי'· הנה יהושפט מפני שהיה עום הישר בעיני יי' לא הסכים לעשות דבר כי אם על פי יי' : האין פה נביא ליי' עוד ונדרשה מאתו· ראוי שלא יעלם ממנו שיהושפט כבר הרגיש כי אלו הארבע מאות נביאים לא היו נביאי יי' שאם היה חושב היותם נביאי יי' היה' ראוי שיבטח על דברי אחד מהם ואם לא היה בוטח בהם עם היותם ארבע מאות הנה לא היה ראוי שיבטח בהם אם יהיה עמהם עוד אחר · ולזה ידמה שחקר אם יש נביא ליי' עוד כדי שישמע דברי נביא יי' על זה והנה מלת עוד שבה א' אמרו האין פה נביא לא אל אמרו הא' פה נביא ליי' יכי לא יתנבא עלי טוב כי אם רע· ידמה שמיכיהו בן ימלה היה הנבי' שהתחפש באפר והתנבא לו רע על דבר שלוחו בן הדד בשלום· מלובשים בגדים· ר"ל שהיו מלובשים בגדי מלכות והנה השיב מיכיהו לאחאב עלה ונתן יי' ביד המלך כי ידמה שכבר הצליחו במלחמה ואף על פי שכבר מת אחאב שם ולזה היה אמת מה שהגיד לו מיכיהו אלא שלא היתה תשובתו מספקת לפי השאלה כי עדיין לא הודיעו אם יקרה בזה לאחאב רע אם לא ואין ראוי

דדברי הימים והגלך אם אחדל וסימ' א"א נ'נ' נ"א נ"א : מלבשים ד' וסימ' בגדים בגרן פתח שער · וחכרו דדברי הימים · והלוים המשררים לכלם· ויסדו הבונים את היכל יי' :

ונחשוב שאמר לו מיכיהו בשם יי' דבר שקר כי כבר יתחייב מיתה על זה כמו שנתבאר בתורה : ויאמר

רשי

בשנה השלישית· שישלח את בן הדד : ואנחנו מחשים · מתעצלים אקויליר בלע"ז : האין פה נביא עוד · מקובלני אין שני נביאים מתנבאים בלשון אחד ואלו כולם לשון אחד אומרים כי אם רע לפי שאמר יען אשר שלחת את איש חרמי וגו' : עלה

רשי

עלה והצלח. לא אמר לו בשם ה': ונתן ה'. הלואי יתן ה' ביד המלך: לא אדונים לאלה. אתה לבדך תמות במלחמה כענין שנאמר לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו ואף על פי שנאמר ועמך תחת עמו טיפה שיצאת מאותו צדיק מיכיהו שהכה חברו הכה ופצוע כפרה על כל ישראל כך מפורש: מימינו ומשמאלו. וכי יש שמאל למעלה והלא נאמר ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב אלא אלו מיימינים ואלו משמאילים מיימינים מלמדים זכות משמאילים מלמדים חובה: ויצא הרוח. רוחו של נבות: אי זה

רדק

עלה והצלח. דרך התול אמר לו כלשון שאר הנביאים ולא אמר לו כה אמר ה' שהרי נשבע כי את אשר יאמר ה' אותו אדבר והכיר מלך יהודה בלשונו כי דרך התול היה אומר לו לפיכך אמר לו עד כמה פעמים אני משביעך וכיון שהשביעו אמר לו האמת בשם ה': ישובו איש לביתו בשלום. והנה ראינו למעלה שאמר לו הנביא עמך תחת עמו אפשר שהיה זה במלחמות אחרות אבל במלחמה זו לא מתו מישראל וכיון שהמלחמה היתה כל היום אי אפשר שלא מתו מהם אלא לא מתו אלא מעטים ואחרים מתו רבים וזהו בשלום: ראיתי את ה' יושב על כסאו. דרך משל כמו המלך יושב על כסאו ועבדיו עומדים לפניו מימינו ומשמאלו: צבא השמים. הם המלאכים: עומד עליו. סמוך לו וכן הנצבים עליו והדומים להם: מימינו ומשמאלו. דרך משל ובדברי רבותינו ז"ל וכי יש ימין למעלה ויש שמאל למעלה אלא אלו מימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה: ויאמר ה' מי יפתה את אחאב. הדברים האלה הם מבוכה גדולה למי שמבין אות' כמשמעם והאמת כי היה אל העיר רוח נביאי שקר לפתו' את אחאב ללכת לרמו' גלעד לפי שנתחייב מיתה לשמים לא שבאה לאחד מהם רוח נבואה אלא הערת רוח וחפץ לדבר אל אחאב דברים אלו והוא מה שאמ' מיכיהו הנה נתן ה' רוח שקר בפי כל נביאיך אלה וה' דבר עליך רעה ושאר כל הדברי' כמו ויאמ' זה אומר בכה וזה אומ' בכה ויצא הרוח ויאמ' אני אצא והייתי רוח שקר כל אלה דברי מליצה הם אמרם מיכיהו דרך הבעת דברים לא שראה מיכיהו דברים אלה ולא שמעם כי רוח הנבואה לא יהיה רק אמת בשם ה' ואף על פי כן אכתוב דרך הדרש כמו שכתוב גם כן בתרגומו של תוספתא ב ויצא הרוח ונפק רוחא דנבות וקם קדם ה' ואמר בבעו מינך י יתקם דמי על ידי דאנא מכיכא לאטעיותיה ולאובדא יתיה מן ע עלמא ואמר ליה ה' במה את יכיל ואמר איפוק ואיהא רוח שיקרא בצדקיה בר כנענא ובשאר נביא שיקרא דיליה ומשום דלית ר ריעותיה דקודשא בריך הוא ב בעבדי ליאות שקר ולא צבי בהון אמר ליה לנבות מדבשקרא את רחקתא פוק ממתיבתא דידי ו ועביד לך רעותך משו' דלא כיתא קמאי למימ' שיקר' והרב החכם הרמב"ם ז"ל כתב כן וכשסדרו עונותיו וזכיותיו של אחאב לפני אלהי הרוחות לא נמצא לו עון ש שחייבו ולא היה שם דבר אחר ששקול כנגדו אלא דמי נבות שנ' ויצא הרוח ויעמד לפני ה' ונומ' והרוח רוח נבות: להתכת

פה אחד ג' וסי' ויתקבצו יחדו להלחם. והמלאך אשר הלך דמלכים וחברו דד"ה: כמה ג' בקריא' וסימ' עד כמה פעמים אני משביעך דמלכים. וחברו דד"ה. אשר זעמת זה כמה שנים: לאלה ה' בקריא' וסימ' ולבנותי כה אעשה לאלה היום. לאלה תחלק הארץ בנחלה. ראיתי כל ישראל נפצים על הדרים.

וְכָל־הַנְּבִאִים נִבְּאִים כֵּן לֵאמֹר עֲלֵה רָמֹת גִּלְעָד וְהַצְלַח וְנָתַן יְהוָה בְּיַד הַמֶּלֶךְ׃ וְהַמַּלְאָךְ אֲשֶׁר־הָלַךְ לִקְרֹא מִיכָיְהוּ דִּבֶּר אֵלָיו לֵאמֹר הִנֵּה־נָא דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים פֶּה־אֶחָד טוֹב אֶל־הַמֶּלֶךְ יְהִי־נָא דְבָרְךָ כִּדְבַר אַחַד מֵהֶם וְדִבַּרְתָּ טּוֹב׃ וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ חַי־יְהוָה כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֵלַי אֹתוֹ אֲדַבֵּר׃ וַיָּבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֵלָיו מִיכָיְהוּ הֲנֵלֵךְ אֶל־רָמֹת גִּלְעָד לַמִּלְחָמָה אִם־נֶחְדָּל וַיֹּאמֶר אֵלָיו עֲלֵה וְהַצְלַח וְנָתַן יְהוָה בְּיַד הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַמֶּלֶךְ עַד־כַּמֶּה פְעָמִים אֲנִי מַשְׁבִּעֶךָ אֲשֶׁר לֹא־תְדַבֵּר אֵלַי רַק־אֱמֶת בְּשֵׁם יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר רָאִיתִי אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל נְפֹצִים אֶל־הֶהָרִים כַּצֹּאן אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם רֹעֶה וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־אֲדֹנִים לָאֵלֶּה יָשׁוּבוּ אִישׁ־לְבֵיתוֹ בְּשָׁלוֹם׃ וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוֹשָׁפָט הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ לוֹא־יִתְנַבֵּא עָלַי טוֹב כִּי אִם־רָע׃ וַיֹּאמֶר לָכֵן שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה רָאִיתִי אֶת־יְהוָה יֹשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ וְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם עֹמֵד עָלָיו מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה מִי יְפַתֶּה אֶת־אַחְאָב וְיַעַל וְיִפֹּל בְּרָמֹת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר זֶה בְּכֹה וְזֶה אֹמֵר בְּכֹה׃ וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנִי אֲפַתֶּנּוּ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו בַּמָּה׃ וַיֹּאמֶר אֵצֵא וְהָיִיתִי רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל־נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר תְּפַתֶּה וְגַם־תּוּכָל צֵא וַעֲשֵׂה־כֵן׃ וְעַתָּה הִנֵּה נָתַן יְהוָה רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל־נְבִיאֶיךָ אֵלֶּה וַיהוָה דִּבֶּר עָלֶיךָ רָעָה׃

וְכָל נְבִיֵי שִׁקְרָא מִתְנַבַּן כֵּן לְמֵימַר סַק לְרָמוֹת גִּלְעָד וְאַצְלַח וְיִמְסַר יְיָ בִּידָא דְמַלְכָּא׃ וְאִיזְגַדָּא דַאֲזַל לְמִיקְרֵי מִיכָיְהוּ מַלִּיל עִמֵּיהּ לְמֵימַר הָא כְעַן פִּתְגָמֵי נְבִיֵי שִׁקְרָא מְמַלַּל חַד שַׁוִי קֳדָם מַלְכָּא יְהֵי כְעַן פִּתְגָמָךְ כְּפִתְגָמָא דְחַד מִנְּהוֹן וּתְמַלֵּיל פִּתְגָמִין תַּקְנִין׃ וַאֲמַר מִיכָיְהוּ קַיָּים הוּא יְיָ אֲרֵי יַת דְּיֵימַר יְיָ לִי יָתֵיהּ אֲמַלֵּיל׃ וַאֲתָא לְוַת מַלְכָּא וַאֲמַר מַלְכָּא לֵיהּ מִיכָה הֲנֵיזִיל רָמוֹת גִּלְעָד לְאַגָּחָא קְרָבָא אִם נִתְמְנַע וַאֲמַר לֵיהּ סַק וְאַצְלַח וְיִמְסַר יְיָ בִּידָא דְמַלְכָּא׃ וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא עַד כַּמָּה זִמְנִין אֲנָא מְקַיֵּים עֲלָךְ דְּלָא תְמַלֵּיל לִי לְחוֹד קְשׁוֹט בִּשְׁמָא דַייָ׃ וַאֲמַר חֲזֵיתִי יַת כָּל יִשְׂרָאֵל מְבַדְּרִין עַל טוּרַיָּא כְּעָנָא דְּלֵית לְהוֹן רָעֵי וַאֲמַר יְיָ לֵית רִבּוֹנִין לְאִלֵּין יְתוּבוּן גְּבַר לְבֵיתֵיהּ בִּשְׁלָם׃ וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לִיהוֹשָׁפָט הֲלָא אֲמָרִית לָךְ דְּלָא יִתְנַבֵּי עֲלַי טַב אֱלָהֵן בִּישׁ׃ וַאֲמַר בְּכֵין קַבֵּיל פִּתְגָמָא דַייָ חֲזֵיתִי יַת יְקָרָא דַייָ שָׁרֵי עַל כּוּרְסֵיהּ וְכָל חֵילֵי שְׁמַיָּא קַיְימִין קֳדָמוֹהִי מִיַּמִּינֵיהּ וּמִסְּמָלֵיהּ׃ וַאֲמַר יְיָ מַן יְטְעֵי יַת אַחְאָב וְיִסַּק וְיִפּוֹל בְּרָמוֹת גִּלְעָד וַאֲמַר דֵּין בְּכְדֵין וְדֵין אֲמַר בִּכְדֵין׃ וּנְפַק רוּחָא וְקָם קֳדָם יְיָ וַאֲמַר אֲנָא אַטְעֵינֵיהּ וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ בְּמָא׃ וַאֲמַר אֶפּוֹק וָאֱהֵוֵי לְרוּחַ שְׁקַר בְּפוּם כָּל נְבִיּוֹהִי וַאֲמַר תַּטְעֵי וְאַף תֵּיכוּל פּוּק וַעֲבֵיד כֵּן׃ וּכְעַן הָא יְהַב יְיָ רוּחַ שְׁקַר בְּפוּם כָּל נְבִיָּיךְ אִילֵּין וַייָ גְּזַר לְאַיְתָאָה עֲלָךְ בִּישָׁא׃

רלבג

ויאמר אליו המלך עד כמה פעמים אני משביעך. ר"ל עד כמה פעמים אצטרך להשביעך אשר לא תדבר אלי רק דבר אמת ודבר נכון בשם ה' ואולם היה משביע אותו אחאב כי היה יודע כי נביאי ה' היו שונאים אותו מפני שהרגה איזבל נביאי ה' ואף על פי שלא היה אפשר להם לאמר דבר שקר הנה כבר אפשר שיעלימו מה שיוזק בו המלך וכן בזה המקו' אפשר שהעלים מה שיוזק בו המלך כי לא הודיעו מה יקרה לו בעצמו שם. והנה אין זה דבר אמת לפי השאלה אחר שקצר מלהשיב כראוי ואף על פי שלא היה דבר שקר במה שהודיעו ולזה השיב לו מיכה מה שיתבאר ממנו שהמלך ימות במלחמ' ולא רצה לאמר זה בבאור לחלוק כבוד למלכות: הלא אמרתי אליך לא יתנבא עלי טוב כי אם רע. הנה מיכה על עצמו קצת חשד בדבריו אלא מה שאפשר שהעלים מיהושפט היותו נביא ואעפ"כ הנה כבר חשש אחאב לדברי מיכה ושנה את בגדיו בדרך שלא יוכר בו שהוא מלך להמלט ממה שייעד לו מיכיהו כי חשב שנבואתו היא שלא יתכונו חיל ארם להרוג כי אם מלך ישראל וכאשר לא יכירוהו ימלט מזה: ראיתי את ה' יושב על כסאו. אמר זה על דרך המשל והמכוון ממנו כלו הוא שהשי"ת שם השפע המופעל הקוסמים כלי להפיל אחאב ברמות גלעד כי בקסם מן החסרון מה שכבר באורנו בספר מלחמות ה' ולפי שהקסם יבא מהשפע המופע מאת צבא השמים כמו שבארנו שם אמר שכל צבא השמים עומדים אצלו ולפי שקצת מה שישפע מהם הוא מכוון בעצמו וקצתו אינו מכוון אם לא מצד ההכרח והוא מה שישפע מהם מהרעות אמר שצבא השמי' הי' עומדים אצלו מימינו ומשמאלו וזה כי מה שישפע מהם מכוון בעצמו הוא מימין השם ית' והשאר הוא משמאלו והנה מה שחסר מהם בקסם ההוא הוא מיתת אחאב אשר היתה מכוונת מהשי"ת כמו שייעד במה שקדם להיות נפשו תחת נפש בן הדד:

וחברו דד"ה. אל תטיפו: יפתה ד' בקריאה וסימ' נמסר בסדר משפטים: במה ח' קמצין וסי' במה אדע כי אירשנה. במה אושיע את ישר'. ויאמר שאול גשו. ויצא הרוח ויעמד דמלכים וחברו דד"ה. במה אקדם אדני. אהבתי אתכם אמר ה'. הוגעתם את ה' בדבריכם. וא' ובמה ויאמר דוד אל הגבעונים:

להחבה. נכתב בה״א במקום אלף: והשיבהו אל אמון. נראה שהיה שם פעם אחרת תפוש: לא דבר יי׳ בי. אז תאמר שלא דבר יי׳ בי ומדעתי אמרתי זה וכן אמר משה רבינו ע״ה אם כמות כל האדם ימותון אלה לא יי׳ שלחני: שמעו עמים כלם. כן דרך הלשון כמו היה זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה: התחפש ובא במלחמה. אמר מלך ישראל להתחפש ולבא במלחמה כדי שלא יכירוהו ואמ׳ ליהושפט ואתה לבוש בגדיך כי אינך צריך להתחפש אבל אני צריך להתחפש לפי שהם בעלי ריבי והם שונאים אותי ולא יועילו התחבולות שלא ברצון הא׳ כי המושך בקשת לתמו הרגהו ות״י כמו אתחפש הכא אשתני ואיעול בקרב׳: לא תלחמו. והוא לא היתה כוונתו לחמול עם ישרא׳ אלא אם ילחמו עם שאר העם ויראה מלך ישראל שתכבד המלחמה בין כך ובין כך ימלט מידם לפיכך אמר להם שכל מלחמתם לא תהיה כי אם במלך לבדו עד שימיתוהו ואחר כך בשאר העם: ויזעק יהושפט. והכירו קולו כי יהושפט הוא וזה הוא שאמר ויהי כראות כלומר כהבין כמו ולבי ראה הרבה חכמה ודעת: לתומו. שלא מתכוין לאחאב ות״י לתמו לקיבליה ולא ר״ל לנגד אחאב אך לנגד עצמו ומנגד פניו שלא היטב קשתו לימין או לשמאל אלא כמו שהיה מושך הקשת וירה החצי. ובדרש לתמו תמו שני חזיונו׳ של אליהו ושל מיכיהו ששניהם נבאו על מות אחאב: בין הדבקי׳ ובין השרין. כתרגומו בין דיבקי ובין שירייא: לרכבו. משרת הרכב: הפוך ידיך. כתוב ביו״ד וקרי בלא יו״ד וטעם הכתוב פעמים יצטרכו לאדם שתי ידיו וקרי ידך כי פעמים יספיק באחת: כי החליתי. נהפך הקמץ תמורת הא׳ להרחיב עליה ופירושו החליתי מן המכה ואדוני אבי ז״ל פי׳ כי גם לרכבו לא רצה לגלו׳ שהוכה אלא אמר לו כי החלה לא שהוכה וכן הוא משמעות הכתוב שאמר החליתי ולא אמר הוכיתי וכ״תי ארי מרע אנא: ותעלה המלחמה. היתה הולכת ומתגברת וכמוהו רבו׳ והנה מים עולים: מעמד במרכבה. שלא הטה עצמו מפני המכה אלא התחזק בעצמו והיה מחזיק ומעמד כמו שהיה במרכבה רוכב כדי שלא יכירו ישר׳ שהוא מוכה וירך לבבם במלחמה נכח ארם כשאר הנלחמים: אל חיק הרכב. כתרגומו לגו רתיכא: ויעבור

אי זה עבר רוח יי׳. איזה הדרך עבר והרי זה מקרא קצר ובדברי הימים כתיב איזה הדרך עבר וגו׳: ויאמר מלך ישר׳ אל יהושפט התחפש ובא במלחמה. להתחפש ולבא: אני אתחפש. אשנה בגדי מלכותי שלא יכירוני שאם יכירוני יסורו עלי להלח׳: ואתה לבש בגדיך. שעליך לא יסורו להלחם שיכירוך שלא מלך ישראל אתה אלא מלך יהודה ועמך אין להם תגר: ויזעק יהושפט. להקב״ה: לתומו. לא ידע שהוא מלך ישראל: בין הדבקים ובין השרין. ים שריונות שהם עשויין קליפים קליפים כענין שנאמר ושריון קשקשים והקליפים כופלים על נקבי השריון וסותמין אותן והם קרויין דביקים: מעמד במרכבה. מתחזק ועומד כדי שלא יכירו ישראל במכתו ויברחו ותחלת נפילה ניסה: ויצקו

ויכה׳ וס׳ ויכה יהושע את כל. ויגש צדקיהו בן כנענה. ואיש משך בקשת דמלכים׳ ויקח אליהו את אדרתו. ויקח אדרת אליהו ב׳ כו׳. ויעבר יורם צעירה דמלכים. ויצא מלאך יי׳ ויכה דישעיה. ויכה אותם מלך ככל דירמיהו. ויכה פשחור את ירמיה: ובא ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא וסימ׳ ואנכי נער קטן לא אדע.

וַיִּגַּשׁ צִדְקִיָּהוּ בֶן־כְּנַעֲנָה וַיַּכֶּה אֶת־
מִיכָיְהוּ עַל־הַלֶּחִי וַיֹּאמֶר אֵי־זֶה עָבַר
(ט׳ חל׳ גליש׳ זכר) רוּחַ־יְהוָה מֵאִתִּי לְדַבֵּר אוֹתָךְ׃
וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ הִנְּךָ רֹאֶה בַּיּוֹם הַהוּא
(ג׳ חס׳ בכתי׳. נ׳ כתיב ה״א) אֲשֶׁר תָּבֹא חֶדֶר בְּחֶדֶר לְהֵחָבֵה׃
וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל קַח אֶת־מִיכָיְהוּ
(צ׳ לחס׳) וַהֲשִׁיבֵהוּ אֶל־אָמֹן שַׂר־הָעִיר וְאֶל־
יוֹאָשׁ בֶּן־הַמֶּלֶךְ׃ וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר
הַמֶּלֶךְ שִׂימוּ אֶת־זֶה בֵּית הַכֶּלֶא
(נ׳ רסתי׳ הדין וחברו וכתן להם יי׳ לחם צר) וְהַאֲכִלֻהוּ לֶחֶם לַחַץ וּמַיִם לַחַץ עַד
בֹּאִי בְשָׁלוֹם׃ וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ אִם־
שׁוֹב תָּשׁוּב בְּשָׁלוֹם לֹא־דִבֶּר יְהוָה
(נ׳) בִּי וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ עַמִּים כֻּלָּם׃
וַיַּעַל מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה רָמֹת גִּלְעָד׃
וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוֹשָׁפָט
(נ׳ ב׳ חס׳) הִתְחַפֵּשׂ וָבֹא בַמִּלְחָמָה וְאַתָּה לְבַשׁ
(טו׳ תל׳ וכל אתרדכוו׳ במ״ב) בְּגָדֶיךָ וַיִּתְחַפֵּשׂ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיָּבוֹא
בַּמִּלְחָמָה׃ וּמֶלֶךְ אֲרָם צִוָּה אֶת־שָׂרֵי
הָרֶכֶב אֲשֶׁר־לוֹ שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם
(יב כבו׳ לת את ואת את ל׳) לֵאמֹר לֹא תִּלָּחֲמוּ אֶת־קָטֹן וְאֶת־
גָּדוֹל כִּי אִם־אֶת־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְבַדּוֹ׃
וַיְהִי כִּרְאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב אֶת־יְהוֹשָׁפָט
וְהֵמָּה אָמְרוּ אַךְ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הוּא
(ל׳ נסיב׳) וַיָּסֻרוּ עָלָיו לְהִלָּחֵם וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט׃
וַיְהִי כִּרְאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב כִּי־לֹא־מֶלֶךְ
(ו׳ מל׳ בכבי׳) יִשְׂרָאֵל הוּא וַיָּשׁוּבוּ מֵאַחֲרָיו׃ וְאִישׁ
(י׳) מָשַׁךְ בַּקֶּשֶׁת לְתֻמּוֹ וַיַּכֶּה אֶת־מֶלֶךְ
(נ׳) יִשְׂרָאֵל בֵּין הַדְּבָקִים וּבֵין הַשִּׁרְיָן
(ל׳ ו׳ זוגין מתחלפין ל׳) וַיֹּאמֶר לְרַכָּבוֹ הֲפֹךְ יָדְךָ וְהוֹצִיאֵנִי
מִן־הַמַּחֲנֶה כִּי הָחֳלֵיתִי׃
(נ׳) וַתַּעַל הַמִּלְחָמָה בַּיּוֹם הַהוּא
(ב׳ קמץ) וְהַמֶּלֶךְ הָיָה מָעֳמָד בַּמֶּרְכָּבָה
(ל׳) נֹכַח אֲרָם וַיָּמָת בָּעֶרֶב וַיִּצֶק
דַּם־הַמַּכָּה אֶל־חֵיק הָרָכֶב׃

וּקְרֵיב צִדְקִיָּהוּ בַּר כְּנַעֲנָה וּמְחָאַת
מִיכָיְהוּ עַל לִיסְתֵּיהּ וַאֲמַר אֵידָא
שַׁעֲתָא אִסְתַּלַּק רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ מִנִּי לְמַלָּלָא עִמָּךְ׃ וַאֲמַר
מִיכָיְהוּ הָא אַתְּ חָזֵי בְּיוֹמָא הַהוּא
דְּאַתְּ עָלֵיל תְּוָן בְּגוֹ תְוָן לְאִטְּמָרָא׃
וַאֲמַר מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּבַר יַת
מִיכָה וַאֲתֵיבְהִי לְוָת אָמוֹן רַב
קַרְתָּא וּלְוָת יוֹאָשׁ בַּר מַלְכָּא׃
וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר מַלְכָּא. שַׁווּ יַת
דֵּין בְּבֵית אֲסִירֵי וְאֵיכְלוּנֵהִי לַחְמָא
בִּדְחוֹק וּמַיָּא בִּדְחוֹק עַד מֵיתַאי
בִשְׁלָם׃ וַאֲמַר מִיכָיְהוּ אִם מֵיתַב
תְּתוּב בִּשְׁלָם לָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ בִּי
וַאֲמַר שְׁמַעוּ עַמְמַיָּא כּוּלְּהוֹן׃
וּסְלֵיק מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
וִיהוֹשָׁפָט מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה רָמֹת גִּלְעָד׃ וַאֲמַר מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל לִיהוֹשָׁפָט אֲנָא אִשְׁתַּנֵּי
וְאֵיעוֹל בִּקְרָבָא וְאַתְּ לְבַשׁ לְבוּשָׁךְ
וְאִשְׁתַּנִּי מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וְעַל
בִּקְרָבָא׃ וּמַלְכָּא דַאֲרָם פַּקֵּיד
יַת רַבָּנֵי רְתִיכָא דִּילֵיהּ תְּלָתִין
וּתְרֵין מַלְכְּוָן לְמֵימַר לָא תַּגִּיחוּן
קְרָבָא עִם זְעֵירָא וְעִם רַבָּא אֱלָהֵן
עִם מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בִּלְחוֹדוֹהִי׃
וַהֲוָה כַּד חֲזוֹ רַבָּנֵי רְתִיכַיָּא יַת
יְהוֹשָׁפָט וְאִינוּן אֲמָרוּ בְּרַם מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל הוּא וְזָרוּ עֲלוֹהִי לְאַגָּחָא
קְרָבָא בֵּיהּ וּצְוַח יְהוֹשָׁפָט׃ וַהֲוָה
כַּד חֲזוֹ רַבָּנֵי רְתִיכַיָּא אֲרֵי לָא מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל הוּא וְתָבוּ מֵאַחוֹרוֹהִי׃
וְגַבְרָא נְגַד בְּקַשְׁתָּא לְקִבְלֵיהּ וּמְחָא
יַת מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בֵּין דִּיבְקֵי וּבֵין
שִׁירְיָינָא וַאֲמַר לְמַרְכַּבְנֵיהּ אִתְחֲזַר
לַאֲחוֹרָךְ וְאַפְּקִנִי מִן מַשְׁרִיתָא אֲרֵי
מְרַע אֲנָא׃ וּסְלִיקוּ עָבְדֵי קְרָבָא
בְּיוֹמָא הַהוּא וּמַלְכָּא הֲוָה מִתְקַף
וְקָאֵים בִּרְתִיכָא לְקֳבֵיל אֱנָשׁ אֲרָם
וּמִית בְּרַמְשָׁא וְאִתְרִיק דְּמָא
דְמַחֲתָא לְגוֹ רְתִיכָא׃

(והאכילהו ל׳ חס׳ ה״א חלה יוד)

רלבג

הנך רואה ביום ההו׳ אשר תבא חדר בחדר להחבה. אמר זה כי אף על פי שהצליחו ישראל במלחמה הנה יהיה נביא השקר מתחבא חדר בחדר על דבר מיתת אחאב מפני שהבטחתו הלך שם: והשיבהו אל אמון שר העיר. ר״ל השיבהו אל העיר ותביאהו שם אל אמון שר העיר: והאכילהו לחם צר ומים לחץ. ר״ל שלא יתנו לו די ספקו מלחם ומים אך מה שיספיק לו ברוחק: התחפש ובא במלחמ׳ ואתה לבש בגדיך. הנה התחפש הוא מקור והרצון בו שעל דבר מיכיהו ראוי לו שישנה בגדיו ויבא במלחמה בדרך שלא יכירוהו חיל ארם אך אתה תלבש בגדי מלכו׳ כי אין לך לירא כי כלם הסכימו לטוב במלחמה אך בדבר אחאב לבד התנבא מיכיהו רע: לא תלחמו את קטון ואת גדול כי אם את מלך ישראל לבדו. הנה שם השם ית׳ זה הרצון בלב מלך ארם להפיל אחאב ברמות גלעד ולא הסכים השי״ת שימות מישראל אחד במלחמ׳ ולזה לא רצו חיל מלך ארם להכות יהושפט כפירש שאינו מלך ישראל: ואיש משך בקשת לתמו. ר״ל שלא היה מתכוין להכות שום אדם והיה מאת השי״ת שירה החץ באופן שהכה מלך ישראל בין הדבקים ובין השרין והרצון בזה שהכהו בין קשקשת לקשקשת מקשקשי השרין בין השרין והוא באור למה שאמר בין הדבקים כי הדבקים הם בשרין או אולי על השרין היה כלי זין אחר עשוי מחתכות ברזל דבקות ורוכבות זו על זו והנה מאת השי״ת שבא החץ בין הדבקים כי בזולת זה לא היה יכול להכנס החץ בו ואחר זה קרה גם כן שהמקום אשר הכה בשרין היה בין קשקשי השרין בדרך שנכנס החץ בגופו: כי החליתי. לא רצה להגיד כי הוכה כדי שלא ירך לב ישראל אבל אמר כי באהו החולי ולזאת הסבה היה המלך מעמד במרכבה נוכח ארם כל היום ההוא כדי שלא יסורו ישר׳ מהמלחמה ויתחזקו להלחם עם ארם: ותעלה המלחמה. ר״ל שכבר חזקה והתגברה מאד: ויצק דם המכה אל חיק הרכב. ר״ל שמרוב שפיכתו עבר וירד אל חיק הרכב אשר היה רוכב עליו: ויעבר

התחפש ובא במלחמה. וחברו דד״ה: יב פסוקי׳ את את ואת את וסימ׳ נמסר בשמואל חלק ב׳ סימן ג׳: וישובו ז׳ מלאים בנביאים וסימ׳ ויהי כאשר מת גדעון. אל נחלתם דסוף ספר שפטים. כי לא מלך ישראל הוא. וישובו המלאכים אליו. וישובו אחרי בן ויאמרו. כאשר זמם יי׳ צבאות בריש זכריה׳ וכל כתובים דכוו׳ מלאים במ״ה חס׳ וסימ׳ וישובו מלכת. צאן לרוב. וגם בירושלם העמיד יהושפט. וישבו כל איש יהודה. ויבאו לחלקיהו הכהן. וכל אוריתא חס׳:

רש״י

וילקו הכלבים את דמו. ולומר לכך ששם נהרג נבות שהרי אמר הנביא במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות וגו׳ : והזונות רחצו. וכלי הזיין רחצו שם מן הדם כך תירגם יונתן ורבותינו אמרו אחאב מגונן היה ועשתה לו איזבל דמות שתי זונות במרכבתו : בית השן. מן דפיל : ויפלם

רד״ק

ויעבור הרנה. כתרגומו כרוז ואמר ויעבר לשון זכר והרנה לשון נקבה לשון זכר נופל על הקול כמו ויעבירו קול במחנה או אמ׳ ויעבר על האדם המעביר את הקול ו ובדרש ויעבור הרנה באבוד רשעים רנה : איש לעירו. שלא ילחמו עוד והכרוז הזה עבר במחנה ישראל או בשתי המחנות ולא נמצא בכתוב מי היו המנצחים והמתגברים אם ישר׳ ואם ארם וכיון שאמר הנביא ישובו איש לביתו בשלום נראה שלא מתו מישראל ואם מתו מעטים היו ומה שאמר הנביא ועמך תחת עמו במלחמות אחרות היה זה : וישטף. השוטף כמו ויאמ׳ ליוסף וינד ליעקב : והזונות רחצו. מוסב למעלה וישטף את הרכב אמר שטפו הרכב ורחצו הזונות על ברכת שומרון והשטיפ׳ חזקה מהרחיצה : וילקו הכלבים את דמו. ר״ל דם אחאב כי כל זה הדם מאחאב היה וילקו הכלבים את דמו כדבר יי׳ אשר דבר ב במקו׳ אשר לקקו הכלבי׳ את דם נבות ילקו הכלבים את דמך : והזונות פירושו כתרגומו מאני זינא ובדברי רז״ל אחאב מגונן היה עשתה לו איזבל דמות זונות במרכבתו כדי שיראה ויתחמם ועוד דרשו הזונות כמו חזיונות הגיעו שני חזיונות של אליהו ושל מיכה אליהו אמר במקום אשר לקקו הכלבים וגו׳ מיכה אמר אם שוב תשוב וגו׳ ויש לשאול היאך אמר בדבר יי׳ הנה נבות נסקל ביזרעאל ודם אחאב ב בשמרון לקקוהו הכלבים ומהנראה כי יזרעאל קרוב לשמרון ומי בריכת שמרון ה הולכים עד יזרעאל והמים באו אדומים מן הדם עד יזרעאל ושם לקקו הכלבים הדם : ובית השן. שן הפיל עושין ממנו מלאכה ואחאב בנה ממנו בית אחת או שתים כי בית כלל וכן נאמר ב בנבואת עמוס ואבדו בתי השן ומה שאמרנו כי בית אמר דרך כלל מצאנו כמוהו לא תשב לי אשה בבית דוד כי קדש המה : ויפלם

כבא ו׳ חסרים בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא : הלוא י״ז מלאים בס׳ וסימ׳ ויאמר נתן. ויקרא לשמעי. הלא הם כתובים דשלמה. אבים. אלה. ויתר דברי אחאב. אחזיהו. אל תלכו. רחצו וטהרו. ויסער. קול רגלי אדניו. ויתר דברי יהוא. יואש. והאחז דמלכי יהודה. מנחם. אשר הסיר חזקיהו. שלום ואמת יהיה :

וַיַּעֲבֹר הָרִנָּה בַּמַּחֲנֶה כְּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ (ל״ח)
לֵאמֹר אִישׁ אֶל־עִירוֹ וְאִישׁ אֶל־ (ב׳ והיה ככני)
אַרְצוֹ׃ וַיָּמָת הַמֶּלֶךְ וַיָּבוֹא שֹׁמְרוֹן (מרח טו ח״ל)
וַיִּקְבְּרוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּשֹׁמְרוֹן׃
וַיִּשְׁטֹף אֶת־הָרֶכֶב עַל בְּרֵכַת שֹׁמְרוֹן
וַיָּלֹקּוּ הַכְּלָבִים אֶת־דָּמוֹ וְהַזֹּנוֹת (ל)
רָחָצוּ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֵּר׃ (ל)
וְיֶתֶר דִּבְרֵי אַחְאָב וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה
וּבֵית הַשֵּׁן אֲשֶׁר בָּנָה וְכָל־הֶעָרִים
אֲשֶׁר בָּנָה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־ (י״ז מ״ל נסיב׳)
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַיִּשְׁכַּב אַחְאָב עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ
אֲחַזְיָהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

וְאַעֲבָרוּ כָּרוֹז בְּמַשְׁרִיתָא כְּמֵיעַל שִׁמְשָׁא לְמֵימַר גְּבַר לְקַרְתֵּיהּ וּגְבַר לְאַרְעֵיהּ׃ וּמִית מַלְכָּא וַאֲתָא לְשֹׁמְרוֹן וּקְבָרוּ יַת מַלְכָּא בְּשֹׁמְרוֹן׃ וּשְׁטַף יַת רְתִיכַיָּא עַל בְּרֵיכְתָא דְשֹׁמְרוֹן וּלְחָכוּ כַּלְבַיָּא יַת דְּמֵיהּ וּמָנֵי זָיְנָא שְׁטַפוּ כְּפִתְגָמָא דַייָ דְּמַלִּיל׃ וּשְׁאָר פִּתְגָמֵי אַחְאָב וְכָל דַּעֲבַד וּבֵית שִׁינָּא דְּפִיל דִּיבְנָא וְכָל קִרְוַיָּא דִּבְנָא הֲלָא אִינּוּן כְּתִיבִין עַל סִפְרָא פִּתְגָמֵי יוֹמַיָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ וּשְׁכִיב אַחְאָב עִם אֲבָהָתוֹהִי וּמְלַךְ אֲחַזְיָהוּ בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃

ויתר דברי ד׳ בכת׳ וסי׳ אחאב יהוא ואם ירבעם ואויתי ול״ה

רלב״ג

ויעבר הרנה. הרצון בו ויעבר קול הרנה והיא הצעקה ועניינו קול הכרוז : וישטוף הרכב על ברכת ש שומרון. ר״ל כי בעברו שם שטף הרכב על מי הברכ׳ ונתנקה הרכב מהדם ונתערב במים ושם לקקו הכלבי׳ דמו בשתותם מהמי׳ ההם ועוד היה לו מהבזו ש שהנשים הזונות ה הרוחצות בברכ׳ ההיא רחצו בדמו אשר כ נתערב במים ההם : כדבר יי׳ אשר דבר. ר״ל שכבר היתה נפשו תחת נפש בן הדד כ כדבר יי׳ אשר דבר ו ונפל ברמות גלעד כדבר יי׳ אשר דבר ולקקו הכלבי׳ את דמו כדבר יי׳ אשר דבר.

הנה זה באור מה שצריך אל באור בזאת הפרשה אשר הגבלנו באורה בזה המקום. **ואולם** התועלות המגיעים מזה

והנה התועלת הראשון הוא במדות להודיע שצריך להתיעץ בכל דבר קודם המעשה או המענה כדי שיהיה באופן הראוי ולזה ספר שבא ישר׳ אל רחבעם ושאלו ממנו שיקל מעול אביו ויעבדוהו שאל להם שימתינו עוד שלשת ימים וישיב אותם דבר :

השני הוא להודיע כי טוב העצה ימצא בזקנים ויותר מהנערים וזה כי אורך הימים יתן לזקני׳ טוב העצה מפני מה שראו מהעניינים בימיהם כי זה יעמידם על ההתחלות והסבות אשר בהם יגיעו אל התכליות המבוקשות עם שבהם תמצא החכמה יותר לזאת הסבה גם כן ומזה יתבאר שטוב העצה לא יתכן שישלם לילדים אם לא על דרך הזרות :

השלישי הוא במדות והוא להודיע כי בהשפלת האדם עצמו יקנה לו הגדולה והממשלה ובהתנשאו יסיר הגדולה והכבוד ממנו ולזה ספר שעצת הזקנים היתה שאם יהיה היום עבד לעם הזה וישמע אליהם יהיו לו עבדים וספר גם כן שמפני שלא הסכים בזה ורצה להתנשא ולהתגאות סרה ממנו מלכות עשרת השבטים :

הרביעי להודיע קיום יעוד הש״י שתקרע מלכות עשרת השבטים מזרע שלמה ויהיה לירבעם :

החמשי הוא להודיע יושר ענין רחבעם בהתחלה עד שכבר נמנע מהלחם עם ישראל תכף שבא אליו דבר הש״י על ספר והנה ספר בספר דברי הימים שכבר התמיד רחבעם לעשות הישר בעיני יי׳ שלש שנים :

הששי והוא להודיע רוע ענין ירבעם מעת התחלת מלכותו עד שעשה לו אלהי זהב וגרש הכהנים והלויים מארצו במה שהזניחם מכהן ליי׳ כאילו התחכם לעשות כנגד התורה לפי מה שאפשר ועליו וסיעתו נתקיים מה שייעדה התורה באמרה פן יש בכם איש או אשה וגו׳ כי הש״י ישמיד האיש ההוא ויכרית את שמו מתחת השמים וכזה קרה לירבעם ולבעשא ולעמרי שלא נשאר מהם שריד ופליט :

השביעי הוא לפרסם המופתים והנפלאות שנעשו על יד איש האלהים אשר בא מיהודה ונתחדשו עוד בשבתו והם מה שיבשה יד ירבעם כאשר היה רומז בה לתפוש הנביא ומה שנקרע המזבח ונשפך הדשן ומה ששבה יד המלך אליו בהתפלל הנביא עליו ומה שקרה לו בעברו על דבר עצמו בדבר יי׳ שהמית אותו האריה ולא אכל את הנבלה ולא שבר החמור כי בהאמנ׳ במופתי׳ תתקיים פנת התורה :

השמיני הוא להודיע שהש״י כשצוה דבר מה בנבואה לא ישוב אחור מהצואה ההיא ויורה על זה מה שנענש הנביא אשר מיהוד׳ אשר על אכל לחם ושתה מים בעיר ההיא אשר הזהירהו הש״י מזה ואע״פ שאמר לו הנביא הזקן אשר בבית אל כי מלאך בא אליו בדבר יי׳ ואמר לו שישיבהו אל ביתו ויאכל לחם וישתה מים ואם היה אפשר שישוב הש״י מצואתו הראשונה לא היה ראוי שיענש הנביא אשר מיהודה כי לא היה חוטא אך חטא הנביא אשר כחש לו ואם יסופק על זה מעקידת יצחק שידמה שעזב הש״י מצואתו הראשונה אך היה המכוון בדברי הש״י זולת מה שהבין אברהם מהם :

התשיעי הוא להודיע שהאנשים הרעים מאד לא יענשם הש״י על חטאם באופן שיענשם הבלתי רעים מאד ולזה תמצא כי הנביא הזקן מפני עצם חטאיו לא נענש על מה שדבר שקר בשם יי׳ בזדון ונענש הנביא אשר מיהודה על שעבר על דברי עצמו אע״פ שהיה זה בשגגה כי האמין שיהיה דבר יי׳ מה שאמ׳ לו הנביא הזקן ונענש על שלא התישב בלבו לעמוד על שאי אפשר זה ולזאת הסבה בעינה תמצא שלא נענש ירבעם על הפלגת חטאיו ונענש רחבעם כמו שנה אחת אחר שהתחיל לחטוא כי אז עלה עליו שישק מלך מצרים ולכד ערי המצודות אשר ליהודה ולקח את אוצרות בית יי׳ ואת אוצרות בית המלך וגם אחרי זה היה בפחד גדול עד שמגני הנחשת אשר עשה היו נושאים הרצים מדי באו בית יי׳ ואחר ישיבום אותם אל תא הרצים :

העשירי הוא לפרסם יעוד אחיה השילוני לאשת ירבעם וקיומו אחר זה לפי מה שנזכר בזה וענין המופת אשר נכלל בו והוא מה שהגביל הנביא כי בבא רגליה העיר ימות ותלך תכף לביתה ותכף היותה לביתה ימות הילד וזה כי היה מופת נפלא כי בעדיה בדרכה זה היו מדרתיו תלך במהירות או במתון :

האחד עשר הוא להודיע כי הסבה היה בחטא ירבעם היותו בן נעמה העמונית ולזה כפל הספור כי שם אמו נעמה העמונית ובזה נתבאר אמות מה שנזכר בתורה מה הסבה על מה שהזהירה מהתחתן בגוים

בנוים ההם והיא כי יסיר את בנך מאחרי והנה נעמה היתה כאילו לא נתגיירה כי חזרו לסורן הרע נשי שלמה מנויי הארצות כמו שקדם הספור בזה:

השנים עשר הוא להודיע כי הסבה היתה בחטא אבים היותו בן אשה רשעה והיא מעכה בת אבישלום כי היא עשתה מפלצ' לאשרה כמו שנזכר אחר זה ומזה המקום עמדנו על רוע אבשלום כי הכתוב יחס אותה לו להדמותה לפעלותיו:

השלשה עשר הוא להודיע כי שנות רשעים תקצורנה ואורך ימים לעובדי השם ית' ולזה תמצא כי אבים לא חיה במלכות כי אם שלש שנים ואסא שעשה הישר בעיני יי' האריך ימים על ממלכתו ולזאת הסבה גם כן תמצא שכבר ראה אסא בימיו כמו שמנה מלכים בישרא' והם ירבעם ונדב ובעשא ואלה וזמרי ותבני ועמרי ואחאב:

הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שישים בשר זרועו אבל ראוי שישים ביי' מבטחו כ"ש כשמצא עצמו נעזר בו ית' ולזה תמצ' שנענש אסא בשמו בשר זרועו בששלח אל בן הדד מלך ארם כסף וזהב שיפר בריתו את בעשא מלך ישרא' כדי שיסור מעליו כמו שנזכר בספר ד"ה ולזאת הסבה ג"כ ידמה שחלה את רגליו כמו שבארנו:

החמשה עשר והוא לבאר עוצם השגחת הש"י בישראל בעבור בריתו עם האבות עד שכבר תמצא שאף על פי שיהיו ישראל ראויים שיסתיר הש"י פניו מהם ויעזוב אותם מצד עוצם חטאתיהם הנה כאשר נגלה לשם ית' מרוב פעלות אחאב שהיו כלי אל שיסורו ישראל לגמרי מאחרי הש"י הראה להם אז שיכים יקחו בהם מוסר וזה בהדרגה כי ראשונה הראה לאחאב ויש' אמתות דברי הנביאים וקללותיה' כי ראו שהקללה שקלל יהושע מי שיבנה יריחו נתקיימה וזה להם לאות כי הקללות הכתובות בתורה למי שלא יקיים את דבריה יתקיימו ולפי שלא לקחו בזה מוסר הראה להם הש"י קללות נביאו שהם יתקיימו תכף אם לא ישובו אל הש"י ולזה ספר שכבר אמר אליהו אל אחאב שלא יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דבר הש"י וזה יהיה כשישובו לעבודתו ית' וכאשר ראה שלא לקחו מוסר בזה ואף על פי שהם רואים קיום ייעודי הנביא וקללותיו סבב שישוב אליהו אל אחאב ויעשה מה שיתבאר ממנו כי יי' הוא האלהים מצד המופת הנפלא שיתחדש בו ויתבאר בו עם זה כי הבעל הוא הבעל לתכלית שישובו ישראל כולם לעבודת הש"י ויהרגו נביאי הבעל וכאשר ראה הש"י כי לא נכנע אחאב בזה הראה לו נפלאות בעשיית הטובות כדי שידע שהוא יי' ויעיר לו זה הטוב על יד נביאו עד שכבר נצח במתי מעט מלך ארם עם כל המלכי' אשר היו אתו ושנה בזה הפעל עד שתתחזק בלבו האמונה בש"י ובכל זה לא לקח מוסר ולזה קרה לו מהרע מה שקר':

הששה עשר הוא לפרסם עוצם הנפלאות שעשה הש"י על יד אליהו והוא שהתמידו העורבי' להביא לו בנחל כרית אשר נסתר שם שנה אחת לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ומצד הקמח שהיה בו מעט קמח וצפחת השמן שהיה בו מעט השמן הסתפקו בו אליהו והאלמנה וביתה שנה אחת ולא כלתה כד הקמח וצפחת השמן לא חסרה והחיה בן האלמנה אחר מותו והוריד האש מן השמים לאכל העולה והעצים והאבנים ולחכה המים אשר בתעלה עם רבוי המים שנשפכו שם ורבות המטר בהפלגה כאשר התפלל אליהו אל הש"י עם הפלגת העציר' שהית' אז ומה שהביא הש"י לאליהו על יד המלאך עוגת רצפי' וצפחת מים ומה שעמד ארבעי' יום וארבעים לילה בזולת מאכל ומשקה והנה סופרו אלו הנפלאות כי בהאמנה בהם פנה חזקה מפנות התורה:

השבעה עשר הוא ללמדנו שכבר אפשר שיעבור הנביא על קצת מצות התורה בדבר יי' לפי שעה ולזה ספר שהעורבי' מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב והיה אוכל הבשר בדבר יי' אף על פי שלא היה יודע אם היא כשרה ולזה תמצא שהקריב עולה בחוץ בשעת אסור הבמות ולזה השרש העירה התורה במה שאמרה אליו תשמעון כמו שבארנו בבאורנו לדברי התורה:

השמנה עשר הוא לפרסם עוצם הנפלאות אשר נעשו על יד אליהו עד שתמצא שלא הביא השם מהקמח בכד הקמח ומן השמן כי אם שיספיק לשעה אחת כדי שיכפל המופת יותר ויתפרס' זה לאלמנה בזה האופן כי כבר התמיד זה המופת שנה אחת וכזה תמצא שהעורבי' הביאו לו שנה אחת לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ולא הביאו לו בפעם אחת ליום אחד או לשני ימי' או יותר עם שבזה הערה שהש"י בחר לנביאו בזה האופן זה הענין כדי שיהיה המזון יותר בריא ויותר רחוק מהעפוש עם שבשני אלו הדברים תועלת לבאר שהשלמים אין ראוי שיבקשו היתרונות אבל יספיק להם ההכרחי לבד:

התשעה עשר הוא להודיע שראוי לאדם לברוח מהסכנה כשיוכל על זה ולא יסמוך על הנס במה שאפשר לו להמלט בצד אחר הלא תראה כי גם הנביא כשירא מאחאב צוהו הש"י שילך קדמה ויסתר בנחל כרית ושם לא יראהו שום אדם עם מזונו יהיה שם וישתה מהנחל והערבים יביאו לו לחם ובשר כי אם היה בא לו מזונו על ידי אדם שם אולי יודיע זה למלך כי כל דבר לא יכחד מן המלך לפי שכל אחד מהיודעים מקומו יודיע לו זה למצוא חן בעיניו והתמיד לו זה שנה אחת ואז יבש הנחל ולא השתדל השם להביא שם מים כי לא היה צריך עתה לכמו זה ההסתר הנפלא כי כבר נואש ממנו המלך באופן מה והספיק לו ההסתר בית האלמנה והיא היתה מתקנת לו מזונו באופן ראוי ולזאת הסבה בעינה ספר שכאשר ירא אליהו מאיזבל קם והלך על נפשו במדב' דרך יום שלא יראהו אדם וזה כי אף על פי שהש"י מליץ בעשיית המופתים הנה אינו עושה אותם כי אם בעת ההכרח כמו שבארנו במקומות רבים במה שקדם:

העשרים הוא להודיע שכמו שיושגחו הנלווים לשלם בשיביא השם יתעלה עליהם טובות בזכותו כן תדבק ההשגחה יותר מצדם להביא עונש על החוטאים על צד התוכחת כאמרו בקרובי אקדש ולזאת הסבה אמרה הצרפית מה לי ולך איש האלהים כי באת אלי להזכיר את עוני:

העשרים ואחד הוא להודיע כי כבר יהיה מושגח החוטא בזכות האיש הטוב המושגח אם היה האיש הטוב מצטער ברע שיקרה לאיש ההוא כי להצילו מהצער ינצל החוטא מהרע ולזה אמר הגם על האלמנה אשר אני מתגורר בה הרעות להמית את בנה וזה כי מפני זה יצטער אליהו ברע שיקרה לה ולזאת הסבה צער עצמו להתמודד על הילד שלשה פעמים להשים פיו על פיו ועיניו על עיניו וידיו על ידיו וכן בזה האופן ולזאת הסבה ג"כ צער עצמו להביא הגשם כשנהר ארצה ושם פניו בין ברכיו כדי שימלטו מהצער הזה ויביא הש"י גשם על הארץ ומזה הצד תועיל תפלת האדם השלם לזולתו מפני הצטערו על הרע שיקרה לו כמו שזכרנו זה השרש במקומות רבים:

העשרים ושנים הוא במדות והוא להודיע שמי שעשה דבר מה לתכלית מה ראוי שלא יקצר מהבאת כל הסבו' העוזרו' בהבאת התכלית ההוא ומהסרת כל הסבות המונעות הגעתו ולזה תמצא כי אליהו כשרצה שיבא גשם על הארץ על צד ההשגחה התחכם בכל עוז להכרית האמונה הנפסדת אשר בעבורה נענשו ישראל בשנעצר להם המטר ולזה רצה בנביאי הבעל ובנביאי האשרה בשיבחן לעם כי דבר הבעלים הבל ואין בם מועיל וכבר השתמש בזאת הבחינה בכל צד מהצדדים שהיה אפשר לו שלא ישאר להם בה ספק ולזה בחר שיהיו הקרבנות פרים מפני מה שנכשלו ישראל בו מהטעות אחרי עגלי זהב ורצה שיבחרו להם נביאי הבעל הפר האחד כדי שלא יוכלו לומר אילו היה לנו הפר ההוא אשר נשאר לאליהו היה הבעל שומע לקולנו ורצה גם כן שיעשו תחלה כדי שלא יאמרו כי אלהיהם כועס על שעשוהו אחרון ולזה לא ענה אותם ורצה שיקראו בשם אלהיהם כדי שיתפרסם לכל שהם קוראי' לאלהיהם ואין קול ואין עונה ואין קשב ולא יוכלו להתנצל ולומר שזה אשר לא ענה אותם באש מפני שלא קראו לו ולזאת הסבה גם כן רצה שיקראו בקול גדול באופן שלא ישאר להם בזה שום התנצלות ואחר זה הקים מזבח יי' ההרוס להעיר כי לו לבדו ראוי שתהיה העבודה והוא אחד לבד ולזה לא רצה להראות כי במקום בעצמו אשר עבדוהו בראשונה יעבדוהו עתה לפי שהוא אחד לבד בזולת רבוי הנה כמו שהזהירה התורה שלא לעבדו כי אם במקו' אשר יבחר יי' אשר הגלותו שם והוא בית המקדש כן רצה שיהיו כאשר הביא אותו ההכרח להקריב בחוץ במצות השם להדמו' לפי היכלת בדרכי התורה כמו שזכרנו וכבר בנה אותו לשם יי' כדי שיכירו הכל כי כל מעשיו היו לשם יי' ולזה ענהו באש והקים בו מהאבנים כמספר שבטי ישראל כאילו העיר בזה כי ישר' בכללם ראוי שיהיו לש"י כי הוא לקחם לו לעם וכאילו היה סימן שכבר ישובו כלם לאמונתו וצוהו לשפוך שם מהמים כמותרב כדי שיתבאר לישר' יותר עוצם גבורת הש"י בהורידו אש לאכל את העולה והעצים והאבנים וללחך את המים אשר בתעלה והיו מספר הכדים שתים עשרה לסבה בעינה שהיו מספר האבנים שתים עשרה:

העשרים ושלשה הוא בדעות והוא להודיע שאין בש"י תנועה והשתנות וזהו שרש גדול בענין הש"י כמו שהתבאר במקומותיו וזה למדנו מהתול שהתל אליהו בנביאי הבעל באמרו כי שיח וכי שיג לו וכי דרך לו אולי ישן הוא ויקץ למדנו בזה שאלו המקרים הם המשוללים מהש"י:

העשרים וארבעה הוא בדעות והוא להודיע שהמופתי' יעשה אותם הש"י על יד נביאו באמצעות התפלה וזה שרש רב התועלת כבר זכרוהו רבו' ז"ל וכבר למדנו זה ממה שספר בזה המקום מתפלת אליהו על בן הצרפית להחיותו ומתפלת אליהו שענהו השם ית' באש בפני כל ישרא' ומתפלתו שיבא המטר עם הפלגת העצירה שהיתה אז ובזה התבאר שלא הוגבל בעת בריאת עולם שיתחדשו אלו המופתים בעת שנתחדשו כמו שיחשבו חכמי' ממה שאמרו ז"ל תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית וזה שאם הונח הענין כן יתחייבו ענינים מגונים אין המלט מהם אם תחלה יתחייב שתהיה תפלת הנביא עליהם לבטלה ואם שנית יתחייבו שיתחדשו גם כן בעת שהוגבל חדושם בזול' נביא ובזולת משתדל וכבר יחוייב זה לפי שאין לאומר שיאמר שכבר הוגבל אז גם כן שימצא אז נביא כי זה בלתי אפש' כי הנביא לא יהיה אלא בשלמויות יקנו הם רכם בבחירתו שיקנם ושלא יקנם ואם הנחנו שיחויי' אז כן שיהיה נביא הנה בטלנו טבע האפשר ויחוייב שיהיה זה האיש על כל פנים בעל שלמויות יתכן בהם שיהיה נביא ואם שלישית כי מפני שהמופתים כמנהגים מתחדשים בעבור תועלתמה לפי המקרים והמשיגים הנמצאים אז לחכמים ויחוייב כשהונח חדוש אלו המופתים בעת ההיא בדרך ההכרח שיהיה חדוש אותם המקרים והמשיגים אשר בעבורם נתחדשו אלו המופתים על צד ההכרח גם כן והמשל שאם הונח הענין כן הנה מפני שמופת רדת האש מן השמים על העולה ועל העצים ועל האבני' ואכלה אותם ולחכה המים אשר בתעלה היה לתכלית שיסורו לישראל מעבודת הבעלים וישובו אל הש"י הנה היה מחוייב לפי זאת ההנחה שיהיו אז ישראל עובדים הבעלים ויהיו א"כ מוכרחים לחטוא וזה יבטל טבע הבחירה וטבע האפשר ויפול התורה בכללה כי מהגדולות מהפנות אשר עליו נבנית הוא שלאדם בחירה ימשול בה לעשות מה שיסודר לו

לו מהבחירה אם עבירה או מרי הכל לפניו החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע:

העשרים וחמשה הוא להודיע שאין ראוי לשלם לחמול על הרעים המחטיאים זולתם ומסירים אותם מאחרי הש"י כי החמלה עליהם היא אכזריות על הטובי' ולזה תמצא שספר שכבר צוה אליהו לתפש את נביאי הבעל כלם באופן שלא ימלט איש מהם והורידם אל נחל קישון ושחטם שם:

העשרים וששה הוא להודיע שראוי לכל אדם לחלוק כבוד למלכות שלא תראה כי אליהו עם עוצם מעלתו בנבואה שנס מתניו לרוץ לפני אחאב עד באו ליזרעאל ואמנם חלק לו כבוד עתה לא קודם זה כי ידמה שגם הוא סר אז מאחרי הבעלים והאמין בש"י ולזה הסכים אליהו בהריגת נביאי הבעל אך קודם זה שהיה בתכלית הרוע לא חלק לו כבוד וכן לא חלק לו כבוד כשחטא בדבר נבות:

העשרים ושבעה הוא מה שלמדנו מזה שהיה לאליהו ארך ימים נפלא ולזה אמ' קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי ומזה כתישרנו להאמין שפנחס הוא אליהו ושאליהו לא מת כמו שבארנו אבל באורנו זה הספור:

העשרים ושמנה הוא להודיע עוצם הכנת הר סיני להגיע שם הנבואה ולזה ספר שכאשר הגיע אל המערה שם באהו דבר יי' בזה האופן הנפלא:

העשרים ותשעה הוא להודיע שהכונה במציאות הנביא היא להשגחה על מי שהוא נביא בתוכם וכאשר יתתמם בזה הנביא לתכלית אחר זולת המכוון בו לא תסכים החכמה האלהית שיהיה נביא לעם ההוא ולזה תמצא שספר שכאשר ראה הש"י היות אליהו מבקש רע לישראל היסירו להבין שאין השם ית' חפץ בהבאת הרעות ולזה ראה במראה הנבואה הרוח והרעש והאש ולא היה בהם יי' ואחר זה הראה לו כבודו אז שאל לו שנית מה לך פה אליהו וידמה שמרוב כעס אליהו על חטאת ישראל לא התחכם לעמוד על הכונה האלהית בזה המראה שהראה לו השם ית' ולזה השיב שנית לש"י כמו התשובה הראשונה וכאשר ראה הש"י שהוא משתמש בנבואתו להביא רע על ישראל בהפך מה שכוון בה אז הודיעו שימשח אלישע לנביא תחתיו עם שכבר הודיעו עם זה איך יקום הש"י נקמתו מישראל בעזבם את בריתו על ידי חזאל ויהוא ואלישע:

השלשים הוא להודיע כי רוב החשק בבקשת השלמות והחכמה מביא האדם אל השלמות הלא תראה כי אלישע מפני חוזק חשקו אל השלמות האנושי בא אל זאת המעלה הנפלאה הנזכרת בזה' הספור וכבר יגלה עוצם חשקו לזה שהוא הניח בית אביו שהוא עשיר מאד תכף שהשליך אליהו אדרתו עליו ועזב אביו ואמו לזה התכלית והשתדל להיות משרת את אליהו למען ילמד תמיד ממנו ומרוב שמחתו בזה זבח צמד הבקר ובשל הבשר בכלי הבקר ונתן לעם לאכול עם שכל זה להעיר שהוא כפרד מכל וכל מאלו העסקים המלאכותיי' ומעתה תהיה כל השתדלותו בבקשת החכמה והשלמות ולזה לא רצה שישארו הדברי' אשר היה חורש בהם:

השלשים ואחד הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לאדם שיפרד מבית אביו ואמו בזולת ידיעתם כדי שלא יכאיב לבם כשלא ידעו איפה הוא ולזה תמצא שעם רב החשק שהיה לאלישע ללכת אחרי אליהו הנה התעורר ללכת לאביו ולאמו לנשק אותם ולהודיעם הפרדו מהם:

השלשים ושנים הוא במדות כי לפני שבר גאון ר"ל שהגאוה שבת השבר ושהבוטח בכחו ובאחזקו יכונח ולזה ספר כי בן הדד מפני שנתגאה מאד ושלח למלך ישראל שכספו וזהבו לו הוא ונשיו ובניו הטובים לו הם והסכים לו מלך ישראל ולא נתפיים בזה מרוב בטחו על חזקו אבל היה רוצה לקחת כל מחמד עין שיהיה בבית המלך ובבית עבדיו וכאשר לא הסכי' בזה מלך ישראל אמר בוטח על חזקו שלא יספיק עפר שומרון לשועלים לכל העם אשר ברגליו ולפי שהיה בוטח על חזקו הראה לו הש"י כי לא לאדם דרכו וסבב שבמתי מעט כנחוהו אחאב בשתי מלחמו' זו אחר זו והנה שם הש"י בטחו על חזקו כלי להפילו במלחמה הראשונה כי מפני זה צוה לתפוש חיים אנשי החיל היוצאים מישראל ויכאו מחיל ארם איש לקרא' כל איש מהם לתפשו חי כי לא היה ירא שיכו אותם בני ישראל וזה היה סבה שהכו איש אישו ונסו ארם מפני זה ונחום ישראל והגיע לבן הדד בסוף הענין שלא נשאר לו איש מהחיל אשר היה בוטח בחזקם:

השלשים ושלשה הוא להודיע חוזק השתדלות החכמה האלהית לקרב ישראל לעבודתו וזה כי בעת אשר נתישרו להאמין כי יי' הוא האלהים מפני המופת הנפלא שהראה להם אליהו הראה להם כנוחם המון חיל ארם הנפלא במתי מעט למען ידעו כי יי' הוא האלהים ותתחזק אמונתם בו יותר כמו שנזכר בזה המקום:

השלשים וארבעה הוא להודיע שראוי לאדם כשיפול בידו במלחמה מי שהוא תמיד לו ולעמו לקוץ מכאיב שלא יחמול עליו אך יבער אותו מן הארץ פן ימצא לו מקום אחר זה אם ימלט להשחית הוא ועמו לפי היכלת ולזאת הסבה תמצא שצותה התורה להכות את המדינים מפני מה שנתבאר כי הם צוררים לישראל בנכליהם וצותה גם כן למחות את זכר עמלק לזאת הסבה ולזה ספר כי מפני ששלח מלך ישראל בן הדד אשר שמהו הש"י בחרמו וברשותו ובמכמרתו כעס הש"י עליו ואמר לו שכבר יהיה נפשו תחת נפשו ועמו תחת עמו:

השלשים וחמשה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיקשה את לבו הלא תראה מה שקרה לנבות מפני הקשותו לבו שלא נתרצה להחליף כרמו למלך בכרם טוב ממנו ולא רצה גם כן למכרו אליו:

השלשים וששה הוא לפרסם כי מפני היות אחאב מלך שומרון היה מושל בישראל ומכיע אותם לעשות מה שירצה ולזה לא נענשו כל כך החורי' אשר הסכימו במיתת נבות בזה האופן המגונה וזה כי בני שרי המדינות היו את אחאב בשמרון ומפני זה היו מוכרחי' אבותיהם לעשו' רצונו כדי שלא ימית בניה' ולזה זכר שנערי שרי המדינו' היו את אחאב בשומרון וקרא גם כן לזאת הסבה אחאב מלך שומרון כי מפני היותו מלך בשמרון היה מלך בכל עשרת השבטים ולזאת הסבה אמר קום רד לקראת אחאב מלך ישר' אשר בשמרון כמו שבארנו בבאורנו לזאת הפרשה:

השלשים ושבעה הוא לפרסם חטא אחאב בדבר נבות וענשו הנפלא על זה החטא ושאר חטאיו ועונש איזבל על זה החטא כמו שיעד לו אליהו כי זה כלו והדומה לו בזה הספור מקיי' שהשם ית' שופט האדם לפי מעשיו והוא פנה חזקה מפנות התורה:

השלשים ושמנה הוא להודיע שהרוני מלכות ככסיהן למלכות ולזה שלחה איזבל על דבר נבות שיעידו בו כי ברך אלהים ומלך כדי שיהיה חייב מיתה מפני ברכתו המלך ולזה יוכל אחאב לרשת את כרמו ואפשר שכאמר שכבר הומת נבות ולא היו לו בנים ולזה אמר אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש והם הבנים שהיה עתיד להוליד וידמה שאחאב היה קרוב לו ולזה ירד אחאב לרשת ולזאת הסבה אמרה לו איזבל כי אין נבות חי כי אם מת מגיד שכיון שמת מכל מקום יהיה אחאב יורשו:

השלשים ותשעה הו' להודיע שכאש' יעד הש"י יעוד רע לאיש על חטאו ונכנע מלפני הש"י הנה הש"י ינחם על הרעה ההיא ולזה תמצא שזכר כי מפני שנכנע אחאב מלפני הש"י אמר שלא יביא הרעה שיעד לו בימיו:

הארבעים הוא להודיע שבית הסקילה מחוץ לעיר ולזה אמר ויוציאוהו מחוץ לעיר ויסקלוהו באבנים וימות:

הארבעים ואחד הוא לפרסם רוע תכונת אחאב שעם כל מה שקדם מאלו הדברים שהיה ראוי שיקח בהם מוסר וישוב לש"י הנה כבר תמצא שכאשר אמר לו יהושפט שידרוש בדב' יי' הסתפק בנביאי האשרה שהיה לו ולא דרש פי יי' מנביא יי':

הארבעים ושנים הוא להודיע שעצת יי' היא תקום ולא תועיל תחבולה להנצל ממנה אם לא על צד התשובה אל הש"י כי אז ינחם על הרעה ולזה ספר שלא הועיל לאחאב היותו מתחפש ובא במלחמ' שלא יפול במה שיעד לו הש"י על יד נביאו ולפי שכבר נתקיימו במיתתו יעודים רבים כמו שבארנו אמר כדבר יי' אשר דבר ולא אמר כדבר יי' אשר דבר ביד עבדו פלוני:

הארבעים ושלשה הוא להודיע שיש במה שיושפע מצבא השמים מה שהוא מימין הש"י ובו מה שהוא לשמאלו ובכלל הנה הרעות המסודרות מתנו הם כאילו הם משמאל הש"י מפני היותן בלתי מכוונו' בעצמן כמו שבארנו בספר מלחמות יי' והטובו' השופעו' מהם הם מכוונו' בעצמן:

ויהושפט

רדק

וישלם יהושפט · כי אביו היה לו מלחמה עם מלך ישראל והוא השלים עמו וטעם הספור הזה כי נודע זה שהשלים עמו שהרי עזרו כל שכן שהיה בשלום עמו אלא טעם הסיפור הזה וכתבו אותו אחר אך הבמות לא סרו אמר ועוד רעה אחר כמצא בו שהשלים עם מלך ישראל ועזרו כמו שאמר לו הנביא הלרשע לעזור ולשונאי יי' תאהב׃ ויתר הקדש · תרגם יונתן ושאר כפקת ברא יהיה לדעתו שם כלל לקדשות ולזונות׃ נצב מלך · אמר כי בימי יהושפט לא היה מלך באדום לפי שתחת ממשלת יהוד' היה אדום מימי דוד והיו מלכי יהודה ממני' עליהם נציבים והנציב היה מלכם ולפי שבימי יהורם בנו מרדו ויצאו מתחת יד מלכי יהודה אמ' כי בימי יהושפט עדיין היו אדום תחת ידם אלא שבימי בנו פשעו מתחת ידם לפי שהלך בנו בדרך רעה׃ יהושפט עשר אניות · כן כתיב וקרי עשה והכתוב אומר כי עשר ספינות הם שעם ומפני שנתחב' באניות עם מלך ישראל שהיה רשע נשברו כמו שכתוב בדברי הימים בהתחברך לרשע וגו' לפי' כשאמר לו אחזיהו שיתחבר עמו פעם שנית באניות ולא אבה יהושפט׃ נשברה · כן כתיב וקרי נשברו אולי לא נשברו בדרך אחד אלא נשברה כל אחת ואחת לבדה׃ בעיר דוד אביו · אמר אביו בעבור שהלך בדרכיו׃ בשנת שבע עשרה ליהושפט · והלא בשנת ארבע לאחאב מלך יהושפט ואחאב מלך עשרים ושתים שנה הוצא מהם ארבע כשארו שמנה עשר אלא שנת שנים ועשרי' של אחאב לא שלמה לו ומנה אותה לבנו׃ שנתים · לא היו שתי שנים שלמות שהרי הכתוב אומר למטה כי יהורם בן אחאב מלך בשמנה עשרה ליהושפט אלא לפי שלא שלמה לאחזיהו שנה שניה מנה אותה לו ולאחיו ולאביו׃ ויפשע

אופירה ג' בקריא' וסימ' יהושפט עשה אניות · ויבאו אופירה דמלכים · וישלח לו חירם׃ ט"ו פסוק רישיהון וסופיהון מלה חדא ריש' נסיב ו"ו וסיפ' לא נסיב ו"ו וסי' והלוחת מעשה אלהים · והלוים יסבבו · ונפש אדם · ומקנה רב · ויאיר בן מעשה הלך · וחצור חדתה וקריות · ויפתח הגלעדי היה · וי' ישיב לאיש · ולמפיבשת

תרגום

וִיהוֹשָׁפָט בַּר אָסָא
מָלַךְ עַל דְּבֵית יְהוּדָה בִּשְׁנַת אַרְבַּע
לְאַחְאָב מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל׃
יְהוֹשָׁפָט בַּר תְּלָתִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין כַּד
מְלַךְ וְעַשְׂרִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין מְלַךְ
בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִימֵּיהּ עֲזוּבָה בַּת
שִׁלְחִי׃ וַאֲזַל בְּכָל אוֹרְחָא אָסָא
אֲבוּהִי לָא סְטָא מִינַּהּ לְמֶעְבַּד
דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ׃ בְּרַם בָּמָתָא
לָא עֲטָרָא עוֹד כְּעַן עַמָּא מְדַבְּחִין
וּמַסְּקִין בּוּסְמִין עַל בָּמָתָא׃
וְאַשְׁלִים יְהוֹשָׁפָט עִם מַלְכָּא
דְּיִשְׂרָאֵל׃ וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי יְהוֹשָׁפָט
וּגְבוּרְתֵּיהּ דַּעֲבַד וּדְאַגִּיחַ קְרָב הֲלָא
אִינּוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי
יוֹמִין לְמַלְכֵי דְּבֵית יְהוּדָה׃ וּשְׁאַר
נַפְּקַת בָּרָא דְּאִשְׁתְּאַר בְּיוֹמֵי אָסָא
אֲבוּהִי פַּלֵּי מִן אַרְעָא׃ וּמַלְכָּא לֵית
בֶּאֱדוֹם מְמַנָּא אֱלָהֵן אִיסְטַרְטִיגֵי
מַלְכָּא׃ יְהוֹשָׁפָט עֲבַד סְפִינַת
אַפְרִיקָא לְמֵיזַל לְאוֹפִיר לְאַיְתָאָה
דַּהֲבָא וְלָא אֲזַל אֲרֵי אִיתְבָּרוּ
סְפִינָתָא בְּעֶצְיוֹן גָּבֶר׃ בְּכֵן אֲמַר
אֲחַזְיָהוּ בַּר אַחְאָב לִיהוֹשָׁפָט יְהוֹן
עַבְדַּי עִם עַבְדָּךְ בִּסְפִינָתָא וְלָא
אֲבָה יְהוֹשָׁפָט׃ וּשְׁכִיב יְהוֹשָׁפָט
עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם
אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְּדָוִד אֲבוּהִי
וּמְלַךְ יְהוֹרָם בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃
אֲחַזְיָה בַּר אַחְאָב מְלַךְ
עַל יִשְׂרָאֵל בְּשָׁמְרוֹן בִּשְׁנַת שְׁבַע
עַסְרֵי לִיהוֹשָׁפָט מַלְכָּא שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה וּמְלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל תַּרְתֵּין שְׁנִין׃

מקרא

וִיהוֹשָׁפָט בֶּן־אָסָא מָלַךְ עַל־יְהוּדָה
בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְאַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃
ג"פ יְהוֹשָׁפָט בֶּן־שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה
בְּמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ
בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם אִמּוֹ עֲזוּבָה בַּת־
ג' ג' שִׁלְחִי׃ וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ אָסָא אָבִיו
לֹא־סָר מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי
יְהוָה׃ אַךְ הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם
ל' מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃ וַיַּשְׁלֵם
ח' נטע' נסי' יְהוֹשָׁפָט עִם־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ וְיֶתֶר
דִּבְרֵי יְהוֹשָׁפָט וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה
ר' וַאֲשֶׁר נִלְחָם הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃
וְיֶתֶר הַקָּדֵשׁ אֲשֶׁר נִשְׁאַר בִּימֵי אָסָא
אָבִיו בִּעֵר מִן־הָאָרֶץ׃ וּמֶלֶךְ אֵין
עשה ק' ג' בֶּאֱדוֹם נִצָּב מֶלֶךְ׃ יְהוֹשָׁפָט עָשָׂר
אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ לָלֶכֶת אוֹפִירָה לַזָּהָב
ג' נשברו ק' וְלֹא הָלָךְ כִּי־נִשְׁבְּרָה אֳנִיּוֹת בְּעֶצְיוֹן
גָּבֶר׃ אָז אָמַר אֲחַזְיָהוּ בֶן־אַחְאָב
ר' אֶל־יְהוֹשָׁפָט יֵלְכוּ עֲבָדַי עִם־עֲבָדֶיךָ
בָּאֳנִיּוֹת וְלֹא אָבָה יְהוֹשָׁפָט׃ וַיִּשְׁכַּב
יְהוֹשָׁפָט עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־
ד' וכתו' נסי' אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ יְהוֹרָם
בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ אֲחַזְיָהוּ בֶן־
אַחְאָב מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן
בִּשְׁנַת שְׁבַע עֶשְׂרֵה לִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ
יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל שְׁנָתָיִם׃

רשי

וישלם יהושפט עם מלך ישראל · לפי שהמלחמה היתה בין אסא אביו ובין בעשא מלך ישראל הוזקק לומר כן׃ ויתר הקדש · נוהגי' ניאוף בפרהסיא׃ ומלך אין באדום · מימי דוד · הנציב הוא המלך וכאן נכתב לפי שבימי יהורם בנו שקילקל בימיו פשע אדום וימליכו להם מלך אבל בימי יהושפט עדיין היו כפופין לו׃ כי נשברו אניות · לפי שנתחבר עם אחז בזאת לכך נשברו וכך אמר לו הנביא בד"ה בהתחברך עם רשע פרץ יי' את מעשיך׃ בשנת שבע עשרה ליהושפט · יש מתמיהים על המקרא הזה לפי שנא' באחאב שמלך עשרים ושתים וביהושפט נאמ' שמלך בשנת ארבע לאחאב נמצא שכלו ימי אחאב בשנת תשע עשרה ליהושפט וכאן הוא אומר שמלך אחזיהו בשנת שבע עשרה ליהושפט אך בדקתי ומצאתי בדברי הימים ומלכי ישראל שאינו מדקדק במנין שנותיהם ואם עמד בסוף שנה מונה אותה לו בתחלתו ואינו מונה אות' לו במקו' אח' לכך אני אומר בשנת ארבע לאחאב שאמ' בעמידתו של יהושפט לא נימנית עמו שנה ראשונה של אחאב וכן אתה מוצא ברוב' וגם שנה שעמד יהושפט לא נמנית בשנת שבע עשר' הללו׃

מסור' ג' כבירין אחת וכו' אכרים בעמ' דיכתא ולקמ' באר' באורי'

אך הבמות ב' הדין וחבריו אכא וחברו והבמות לא סרו וישר' רק הבמות

ומלך ט' ככוני' דמיין רישיה וכוני' וחלה הדא רישא נסיב וי"ו וכו' קרתי

רלבג

ויהושפט בן אסא מלך על יהוד' בשנת ארבע עד וימלוך אמציה בנו תחתיו · עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות ר"ל לשם יי' אך היו חוטאים מפני שכבר נאסרו הבמות אחר הבנו' בית המקד'׃ ויתר הקד' אשר נשא' בימי אסא · הנה שם היו זכרים היו מוכנים למשכב זכור לכל הבא וכבר נשארו מהם בימי אסא ובער אותם יהושפט מן הארץ׃ ומלך אין באדום נצב מלך · ר"ל שלא היה עד הנה מלך באדום אבל הנצב שהיו משימים על אדום מלכי בית דוד היה המלך עליהם ומימי דוד היה זה כן כי הוא שם באדום נציבי' כמו שקדם ולפי שבימי יהורם בן יהושפט מרדו האדומיים זכר זה בזה המקום כאילו יאמר שעד סוף ימי מלכות יהושפט התמיד זה הענין להיות כן לא אחר זה׃ יהושפט עשר אניות תרשיש ללכת אופירה · ידמה שעשר אניות עשה ולזה כתוב עשר וקרי עשה וכבר זכר בספר ד"ה כי מפני שנתחבר בהם עם אחזיהו פרץ הש"י מעשיו ולזה לא הסכים יהושפט שילכו עוד עבדיו עם עבדי אחזיה׃ בעיר דוד אביו · אמר זה לפי שהלך בדרכיו׃ אחזיהו בן אחאב מלך על ישראל בשמרון בשנת שבע עשרה ליהושפט · והנה יפול בזה ספק כי בשנת ד' לאחאב זכר שמלך יהושפט ועדין מלך אחאב שמנה עשר' שנה כי עשרים ושנים שנה מלך ועוד מה שנשאר לו מהשנה הרביעית ואיך יתכן עם זה שיאמר כי בשנת שבעעשרה ליהושפט מלך אחזיה · והנה הנר' בעיני שכל השנים שספר שמלכו מלכי ישראל היו לקוחי' משנות מלכי דוד עד שכאשר ימלך בסוף שנה אחת ממלכי דוד וברא' השנה המשכת לה יאמר שכבר מלך שנתים ובהיות הענין כן הנה מה שאמר בשנת ארבע לאחאב היה בשנת חמש כאשר ימנו השנים לפי שנות מלכי דוד אשר לפי המנין ההוא כאמר בו שמלך עשרים ושתים שנה שהרי בשנת שלשים ושמנה לאסא התחיל למלוך ונחשבה לו שנה מה שנשאר מהשנה ההיא ומלך אסא אחר השנה ההיא שלש שנים שהרי מ' ואחת שנה מלך ובהיות הענין כן הנה עברו י"ד למלכו' אחאב למנין השנים שאמר שמלך עשרים ושתים שנה והתחילה השנה החמשית וידמה שכבר עבר ממנה מעט כשמלך יהושפט כי לא מלך תכף ברגע שמת אביו ואחר זה לא נשלמו י"ז שנה שלימות ליהושפט כשנכנס אחאב מעט בשנת הכ"ב אך על כל פנים היתה נכנסת השנה השמנה עשרה כשנמנה מתחלת אסא · ואפשר שנאמר והוא היותר נכון כי הרצון באמרו בשנת ד' לאחאב שכבר עברו ארבע שני' לאחאב ובזה מבלנו שאמר בשנת אחת עשרה ליהורם בן אחאב והרצון בו שכבר עברו לו אחת עשרה שנה ולזה אמר במקו' אח' תמורת זה בשנת שתים עשרה ליהורם וכן מה שאמר בשנת שבע עשרה ליהושפט ר"ל שכבר עברו לו שבע עשרה שנה וכן מה שאמר שיהורם בן אחאב מלך בשנת שמנה עשרה שנה ליהושפט ר"ל שכבר עברו שמנה עשרה שנה והיה בשנת תשע עשרה׃ ונדרך

בן קטן ושמו מיכה · ועתה קום צא · ומלך אין באדום · וכמהו לא היה לפניו · דמגיח בן · והחתנים ישבים · והמלך קם בחמתו׃

רלבג

ובדרך אמו. היא איזבל כי בן איזבל היה: ויפשע מואב בישראל אחרי מות אחאב. ספר זה להעיר שיותר רעות היו פעולות אחזיה מפעלות אחאב כי אחאב שב קצת מרוע מעשיו אבל זה היה מחזיק בכל אותן הפעלו׳ הרעות שעשו אביו ואמו וכאילו היה זה סבה שפשע מואב בישראל ולא נתנו למלך ישראל המס שהיו נותני׳ לו מקודם: בעד השבכה. הוא מעש רשת עשוי על הארובה שנכנס האור דרך ה הנקבי׳ אשר בשבכה בבית אשר תחת ה העלייה: וילך אליה. ר״ל שכבר הלך לקרא׳ מלאכי מלך שמרון ו ואמ׳ להם מה שכוהו הש׳: מה משפט האיש. ר״ל מה מנהג האיש וכן וכה משפטו כל הימים: וישלח אליו שר חמשי׳ וחמשיו. ר״ל ששלח לאליהו ל לכבודו לקרוא לו שר גדול שהיו חמשי׳ איש הולכים לפניו והלכו עמו החמשי׳ איש ההם: איש האלהים המלך דבר רדה. ידמה מדבריהם שהם היו רוצים להביאו עמהם בהכרח מכר מצות המלך ולזה אמרו לו שיבא במצות המלך והרגיש אליהו מענינם שאם לא ישכים ללכת מעצמו יקחוהו בכח ל למלאת מצות המלך ואז אמר להם כי מ מאחר שהם קוראים אותו איש אלהים הנה מזה הכר אינו תחת ה המלך ולא יועילו ב בחזקם עמו ולזה אמר ואם איש אלהים אני תבא אש מן השמים ותאכל אותך ואת ח חמשיך: ולפי שהשר השני דבר אליו גם כן באופן שדבר אליו ה הראשון עשה אליהו שירדה אש גם כן ו ואכלה אותו ואת ח חמשיו אמנם השר ה השלישי לא הראה ש שיבא אליו בכח אבל בא אליו בתחנוני׳ ולזה לא עשה אליהו דבר כ כנגדו וגם לא היה מ מסכים לבא עם השר ההוא אל המלך לירא׳ מהמלך ההו׳ ומאיזבל אמו: בשבת

רדק

ויפשע מואב. לפי שהיה עובד אחאב כמו שאמר למטה והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים וכיון שמת אחאב פשע בבנו: בעד השבכה. השבכה היתה בעליה והיא ארובה ואורגים אותה בעצים שתי וערב ומניחים נקבים להאיר בבית התחתון ומפני זה נקראת שבכה שהיא עשויה מעשה שבכה שהיא הרשת: ויחל. מן חלה על משקל ויעל מן עלה ו ונקמצה הי״וד מפני ההפסק: מה משפט האיש. מה תוארו ותרגומו מה נימוסא דגברא י ומ״ר כי אלישע לא היה אז עמו כי פעמים היה מניחו באחת ה המקומות והיה הולך יחידי על ההרים להתבודד בנבואה: אליהו התשבי. כי יודע היה כי מנהגו לאזור אזור עור והיה ידוע כי בעל שיער היה ותימ׳ הו׳ היאך לא היו מכירים אותו מלאכי מלך ישראל והלא הוא היה רגיל עם אחאב ובשמרון ואפשר כי אלו המלאכי׳ ששלח מלך ישר׳ לא היו אז בשמרון כשהיה אליהו רגיל שם וזמן רב היה לאליהו שלא היה בשמרון מפני איזבל שאמרה ל להרגו שהרי במלחמת בן הדד ראינו שלא היה שם ולא במלחמ׳ ראמות גלעד כי מיכיהו בן ימלא היה להם אז הנביא ליי׳ אשר ב בשמרון: ויען

ודבר יי׳ א בקריא׳ וסימ׳ ועתה קום צא ודבר. ומלאך יי׳ דבר אל אליה. ויהי המה הולכים. אז הקרא ויי׳ יענה. אם תשיב משבת רגלך. אין קורא בצדק׳ ועתה יען עשותכם. מן שלש עשרה שנה ליאשיהו בן אמון יהוקם את דברי יהונדב. ודבר אלהם דריש פסו׳. ועל הר סיני ירדת: ולכן ה׳ בקריאה וכו׳ ולכן

וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ
אָבִיו וּבְדֶרֶךְ אִמּוֹ וּבְדֶרֶךְ יָרָבְעָם בֶּן־
נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃
וַיַּעֲבֹד אֶת־הַבַּעַל וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לוֹ
וַיַּכְעֵס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל
אֲשֶׁר־עָשָׂה אָבִיו׃ 1:1 וַיִּפְשַׁע מוֹאָב
א בְּיִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי מוֹת אַחְאָב׃ וַיִּפֹּל
אֲחַזְיָה בְּעַד הַשְּׂבָכָה בַּעֲלִיָּתוֹ אֲשֶׁר
בְּשֹׁמְרוֹן וַיָּחַל וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ דִרְשׁוּ בְּבַעַל
זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן אִם־אֶחְיֶה מֵחֳלִי
זֶה׃ וּמַלְאַךְ יְהוָה דִּבֶּר
אֶל־אֵלִיָּה הַתִּשְׁבִּי קוּם עֲלֵה לִקְרַאת
מַלְאֲכֵי מֶלֶךְ־שֹׁמְרוֹן וְדַבֵּר אֲלֵהֶם
הֲמִבְּלִי אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל אַתֶּם
הֹלְכִים לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי
עֶקְרוֹן׃ וְלָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה הַמִּטָּה
אֲשֶׁר־עָלִיתָ שָּׁם לֹא־תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי
מוֹת תָּמוּת וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּה׃ וַיָּשׁוּבוּ
הַמַּלְאָכִים אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מַה־
זֶּה שַׁבְתֶּם׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ עָלָה
לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ לְכוּ שׁוּבוּ
אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־שָׁלַח אֶתְכֶם
וְדִבַּרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה הֲמִבְּלִי
אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל אַתָּה שֹׁלֵחַ
לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן לָכֵן
הַמִּטָּה אֲשֶׁר־עָלִיתָ שָּׁם לֹא־תֵרֵד
מִמֶּנָּה כִּי־מוֹת תָּמוּת׃ וַיְדַבֵּר
אֲלֵיהֶם מֶה מִשְׁפַּט הָאִישׁ אֲשֶׁר עָלָה
לִקְרַאתְכֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵיכֶם אֶת־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ
בַּעַל שֵׂעָר וְאֵזוֹר עוֹר אָזוּר בְּמָתְנָיו
וַיֹּאמַר אֵלִיָּה הַתִּשְׁבִּי הוּא׃ וַיִּשְׁלַח
אֵלָיו שַׂר חֲמִשִּׁים וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַל אֵלָיו
וְהִנֵּה יֹשֵׁב עַל־רֹאשׁ הָהָר וַיְדַבֵּר
אֵלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים הַמֶּלֶךְ דִּבֶּר רֵדָה׃
וַיַּעֲנֶה אֵלִיָּהוּ וַיְדַבֵּר אֶל־שַׂר
הַחֲמִשִּׁים וְאִם־אִישׁ אֱלֹהִים אָנִי
תֵּרֶד אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם וְתֹאכַל אֹתְךָ
וְאֶת־חֲמִשֶּׁיךָ וַתֵּרֶד אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם
וַתֹּאכַל אֹתוֹ וְאֶת־חֲמִשָּׁיו׃ וַיָּשָׁב
וַיִּשְׁלַח אֵלָיו שַׂר־חֲמִשִּׁים אַחֵר
וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַן וַיְדַבֵּר אֵלָיו אִישׁ ה
הָאֱלֹהִים כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ מְהֵרָה רֵדָה׃

וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ וַאֲזַל בְּאוֹרַח אֲבוּהִי וּבְאוֹרַח אִמֵּיהּ וּבְאוֹרַח יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּחַיֵּיב יָת יִשְׂרָאֵל׃ וּפְלַח יַת בַּעֲלָא וּסְגִיד לֵיהּ וְאַרְגֵּיז קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל כְּכָל דַּעֲבַד אֲבוּהִי׃ וּמְרָדוּ מוֹאֲבָאֵי בְּיִשְׂרָאֵל בָּתַר דְּמִית אַחְאָב׃ וּנְפַל אֲחַזְיָה מִן סְרִיגְתָא בְּעִילִּיתֵיהּ דִּי בְשֹׁמְרוֹן וְאִתְמְרַע וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין וַאֲמַר לְהוֹן אִיזִילוּ תִּבְעוּ בְּבַעַל זְבוּב טַעֲוַת עֶקְרוֹן אִם אֵיחֵי מִמַּרְעִי דֵין׃ וּמַלְאֲכָא דַּיְיָ מַלִּיל עִם אֵלִיָּהוּ דְּמִן תּוֹשָׁב קוּם סַק לְקַדָּמוּת אִיזְגַּדֵּי מַלְכָּא דְשֹׁמְרוֹן וּמַלִּיל עִמְּהוֹן הֲלָא אֱלָהָא קַיָּים דִּשְׁכִינְתֵּיהּ שַׁרְיָא בְּיִשְׂרָאֵל אַתּוּן אָזְלִין לְמִתְבַּע בְּבַעַל זְבוּב טַעֲוַת עֶקְרוֹן׃ וּבְכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַרְסָא דִּסְלֵיקְתָּא תַּמָּן לָא תֵיחוּת מִינָהּ אֲרֵי מְמָת תְּמוּת וַאֲזַל אֵלִיָּה׃ וְתָבוּ אִיזְגַּדַּיָּא לְוָתֵיהּ וַאֲמַר לְהוֹן מָא דֵין תַּבְתּוּן׃ וַאֲמָרוּ לֵיהּ גַּבְרָא סְלֵיק לְקַדָּמוּתָנָא וַאֲמַר לָנָא אִיזִילוּ תּוּבוּ לְוַת מַלְכָּא דִּשְׁלַח יַתְכוֹן וּתְמַלְּלוּן עִימֵּיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הֲלָא אֱלָהָא קַיָּים דִּשְׁכִינְתֵּיהּ שַׁרְיָא בְּיִשְׂרָאֵל אַתְּ שְׁלַח לְמִתְבַּע בְּבַעַל זְבוּב טַעֲוַת עֶקְרוֹן בְּכֵן עַרְסָא דִּסְלֵיקְתָּא תַּמָּן לָא תֵיחוּת מִינָהּ אֲרֵי מְמָת תְּמוּת׃ וּמַלִּיל עִימְּהוֹן מָא נִימוּסָא דְגַבְרָא דִּסְלֵיק לְקַדָּמוּתְכוֹן וּמַלִּיל עִמְּכוֹן יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִילֵּין׃ וַאֲמָרוּ לֵיהּ גְּבַר בְּעֵיל סַעֲרָן וְזַרְזָא דְמַשְׁכָא אֲסִיר בְּחַרְצֵיהּ וַאֲמַר אֵלִיָּה דְּמִן תּוֹשָׁב הוּא׃ וּשְׁלַח לְוָתֵיהּ רַב חַמְשִׁין וְחַמְשׁוֹי דְעִמֵּיהּ וּסְלֵיק לְוָתֵיהּ וְהוּא יָתֵיב עַל רֵישׁ טוּרָא וּמַלִּיל עִמֵּיהּ נְבִיָּא דַּיְיָ מַלְכָּא מַלִּיל חוּת׃ וַאֲתֵיב אֵלִיָּה וּמַלִּיל עִם רַב חַמְשִׁין אִם נְבִיָּא דַּיְיָ אֲנָא תֵּחוּת אֶשָּׁתָא מִן שְׁמַיָּא וְתֵיכוּל יָתָךְ וְיָת חַמְשִׁין דְּעִמָּךְ וּנְחַתַת אֶשָּׁתָא מִן שְׁמַיָּא וַאֲכַלַת יָתֵיהּ וְיָת חַמְשִׁין דְּעִמֵּיהּ׃ וְתָב וּשְׁלַח לְוָתֵיהּ רַב חַמְשִׁין אוֹחֲרָנִין וְחַמְשִׁין דְּעִמֵּיהּ וַאֲתֵיב וּמַלִּיל עִמֵּיהּ נְבִיָּא דַּיְיָ כִּדְנַן אֲמַר מַלְכָּא אוֹחִי חוּת׃

ולכן ה׳ וכו׳ עלי סלק לערכא ומחכי רחמין

רשי

בעד השבכה. אומר אני אורדוייר בלע״ז שרגילים לאורגו שתי וערב בכסרי׳ ארוכי׳ וקצרים שקורין לט״ש בלע״ז ועשויין כ נקבים נקבים כעין שבכה וקרוי׳ פרדוכי בלע״ז ואני שמעתי שבכה ווי״ץ בלע״ז ובלשון אשכנז וי״כרל אימטיי״ן כמו שפירשתי ובלולים יעלו: ויחל. לשון חולי: וימלוך

מסרה

נשבעתי לבית עלי. והנה יי׳ מעלה. המטה אשר עלית בה׳ יחנה יי׳ לחננכם ב׳ בו. וסימ׳ בלשון ארמי׳ עלי סלק לערסא ו ומחכי רחמין: על ראש ההר ה׳ דסמיכי וסימ׳ והיה נכון לבקר. ויעבר דוד העבר. וישלח אליו שר חמשים. אלף אחד מפני גערת אחד׳ זאת תורת הבית על ראש ההר: ואם איש ג׳ בקריאה וסימ׳ ואם איש עני הוא׳ ואם איש אלהים אני. ואם איש שפתים יצדק. אג״ד:

רדק

ויען וידבר אליו. ויען כמו ויען איוב הראשון ועכית ואמרת לפון צעקה בדבור: רד אותו. פירוש עמו וכן וירד אתו אל המלך ירד עמו והלך אל המלך כי השר עלה אל קצה ההר ואליהו היה בראש ההר: אל תירא מפניו. כי מתירא היו שיוליכנו למלך והיה ירא מן המלך מפני שהתנבא עליו רע שימות או היה ירא מפני איזבל אמו: בשנת שתים ליהורם בן יהושפט. היאך היה זה והלא אמר למטה כי מלך בשנת יח ליהושפט ויהושפט הלך עמו למלחמת מואב והנה היה מלך בימי יהושפט שבע שנים כי י יהושפט מלך כה שנים אלא ש שיהושפט המליך את יהורם בנו בחייו מפני מחלוקת אחיו כמו שאומר בדברי הימים ואת ה הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור מה היה צריך לומר זה ידוע הוא כי המלוכה היא לבכור אלא שנראה כי היה מחלוקת בין בניו לפיכך נתן לו המלוכ׳ בחייו ומלך בחיי אביו שבע שנים ו ובשנת שתים למלכות יהורם זו שמלך בחיי אביו מלך יהורם בן אחאב על ישראל: כי לא היה לו בן. לא היה לאחזיהו בן לפיכך מלך יהורם אחיו תחתיו ובסדר עולם בשנת שתי׳ ליהורם בן יהושפט אפשר לומ׳ כן והלא הוא מלך משנת שמנה עשרה ל ליהושפט אלא לענין שנא׳ ויזעק יהושפט ויי׳ עזרו ויסירם אלהים ממנו ראוי היה יהושפט ליהרג באותה שעה לפי שהיה עוזר ל לרשע ובשכר שזעק תלה לו הא׳ ז׳ שנים ועלו לבנו ועוד נכתבנו: בסערה. בקמץ חטף השמ״ך אמר בסערה ולא אמר כן למטה אלא רכב אש וסוסי אש רוח ס סערה היה עמהם כמו שאמר ו ויעל אליהו בסערה אלא הנראה לאלישע אמר רכב אש וסוסי אש אבל הרוח היתה נראית ורוח ס הסערה העלתה אותו מן הארץ אל האויר כמו שמעלה הדברים הקלים כן העלתה אותו ברצון האל עד גלגל האש ושם נשרפו בגדיו זולתי האדרת וכלה בשרו ועצמו והרוח שבה אל האלהים אשר נתנה ומה שנראה רכב אש וסוסי אש לאלישע להודיע בו כי בהעלותו עלה מישראל רכבו ו ופרשיו כמו שאמר אלישע אבי אבי רכב ישר׳ ופרשיו ודעת המוניכו גם חכמינו כי הכניסו האל בגן עדן עם גופו כמו שהיה אדם הראשון קודם שחטא וכן הכנים חנוך שם. ובדרש כי עשרה הם שנכנסו חיים לגן עדן: וילך

רשי

וימלוך יהורם תחתיו. אחיו היה: בשנת שתים ליהורם בן יהושפט. אי אפשר לומר כן והלא מלך בשנת תשע עשרה ליהושפט שהרי אחזיה מלך בשבע עשר׳ ומלך שנתים ובסמוך נמי כתב בשנת שמונה עשרה ליהושפט מלך יהורם ויהושפט מלך עשרים וחמש שנים קודם שמלך יהורם בנו אלא ראוי היה יהושפט ליהרג ברמות גלעד ובשכר שזעק תלה לו שבע שנים ומאותה שעה הוא מונה לבנו: בסערה. ברוח סערה: סב

והחמשים ח׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר קרח: אליה ה׳ וסימ׳ ומלאך יי׳ דבר. ודבתריה ולכן כה אמר יי׳ המטה. ואזור עור אזור. ויען אליה וידבר אלהם. והנה אנכי שולח. וחד ויערשיה ואליה. וכל עזרא דכוו׳:

וְאָתֵיב אֵלִיָהוּ וּמַלֵיל עִמְהוֹן אִם
נְבִיָא דַיָי אֲנָא תֵחוֹת אֶשָׁתָא מִן
שְׁמַיָא וְתֵיכוּל יָתָךְ וְיַת חַמְשִׁין
דְעִמָךְ וּנְחָתַת אֶשָׁתָא מִן שְׁמַיָא
וַאֲכָלַת יָתֵיה וְיַת חַמְשִׁין דְעִמֵיה:
וְתָב וּשְׁלַח רַב חַמְשִׁין תְלִיתָאִין ו
וְחַמְשִׁין דְעִמֵיה וּסְלִיק וַאֲתָא רַב
חַמְשִׁין תְלִיתָאִי וּכְרַע עַל בִּירְכּוֹהִי
לָקֳבֵיל אֵלִיָהוּ וּבְעָא מִן קֳדָמוֹהִי
וּמַלֵיל עִמֵיה נְבִיָא דַיָי תֵיקַר כְּעַן
נַפְשִׁי וְנַפְשָׁא דְעַבְדָךְ אִילֵין חַמְשִׁין
בְּעֵינָךְ: הָא נְחָתַת אֶשָׁתָא מִן
שְׁמַיָא וַאֲכָלַת יַת תְרֵין רַבָּנֵי ח
חַמְשִׁין קַדְמָאִין וְיַת חַמְשִׁין ד
דְעִמְהוֹן וּכְעַן תֵיקַר נַפְשִׁי ב
בְּעֵינָךְ: וּמַלֵיל מַלְאָכָא
דַיָי עִם אֵלִיָהוּ חוּת עִמֵיה לָא
תִידְחַל מִן קֳדָמוֹהִי וְקָם וּנְחַת
עִמֵיה לְוַת מַלְכָּא: וּמַלֵיל עִמֵיה
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ חֲלַף דִשְׁלַחְתָּא א
אִיזְגַדִין לְמִשְׁאַל בְּבַעַל זְבוּב טַעֲוַת
עֶקְרוֹן הֲלָא אֱלָהָא קַיָם דִשְׁכִינְתֵיה
שַׁרְיָא בְּיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁאַל בְּפִתְגָמֵיה
בְּכֵן עַרְסָא דִסְלִיקְתָּא תַּמָן לָא ת
תֵיחוֹת מִינֵיה אֲרֵי מֵימַת תְּמוּת:
וּמִית כְּפִתְגָמָא דַיָי דְמַלֵיל אֵלִיָהוּ
וּמְלַךְ יְהוֹרָם תְּחוֹתוֹהִי
בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לִיהוֹרָם בַּר
יְהוֹשָׁפָט מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה אֲרֵי
לָא הֲוָה לֵיהּ בַּר: וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי
אֲחַזְיָה דַעֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל
סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכָּא דְיִשְׂרָ׳:
וַהֲוָה בְּאַסָקוּת יְיָ יַת
אֵלִיָהוּ בְּעַלְעוֹלָא לְצֵית שְׁמַיָא

ה׳ למדנחאי חלוף — וַיַּעַן אֵלִיָּה וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אִם־אִישׁ
הָאֱלֹהִים אָנִי תֵּרֶד אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם
י׳רפין ב׳ — וְתֹאכַל אֹתְךָ וְאֶת־חֲמִשֶּׁיךָ וַתֵּרֶד אֵשׁ
־אֱלֹהִים מִן־הַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל אֹתוֹ
ל׳ תמנין — וְאֶת־חֲמִשָּׁיו: וַיָּשָׁב וַיִּשְׁלַח שַׂר־
ג׳ — חֲמִשִּׁים שְׁלִשִׁים וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַל וַיָּבֹא
ה׳ לברכוי — שַׂר־הַחֲמִשִּׁים הַשְּׁלִישִׁי וַיִּכְרַע עַל־
ב׳ בכה — בִּרְכָּיו לְנֶגֶד אֵלִיָּהוּ וַיִּתְחַנֵּן אֵלָיו
ל׳ ובעין — וַיְדַבֵּר אֵלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים תִּיקַר־נָא
נַפְשִׁי וְנֶפֶשׁ עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה חֲמִשִּׁים
בְּעֵינֶיךָ: הִנֵּה יָרְדָה אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם
ה׳ — וַתֹּאכַל אֶת־שְׁנֵי שָׂרֵי הַחֲמִשִּׁים
הָרִאשֹׁנִים וְאֶת־חֲמִשֵּׁיהֶם וְעַתָּה
ב׳ — תִּיקַר נַפְשִׁי בְּעֵינֶיךָ:
ל׳ — וַיְדַבֵּר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־אֵלִיָּהוּ רֵד
כ׳ר ח׳ל — אוֹתוֹ אַל־תִּירָא מִפָּנָיו וַיָּקָם וַיֵּרֶד
כ׳ר ח׳ל — אוֹתוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ: וַיְדַבֵּר אֵלָיו כֹּה־
אָמַר יְהוָה יַעַן אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ מַלְאָכִים
לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן
ד׳ ג׳ כמנין אין קמצי׳ — הֲמִבְּלִי אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל לִדְרֹשׁ
בִּדְבָרוֹ לָכֵן הַמִּטָּה אֲשֶׁר־עָלִיתָ שָּׁם
לֹא־תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי־מוֹת תָּמוּת:
וַיָּמָת כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלִיָּהוּ
וַיִּמְלֹךְ יְהוֹרָם תַּחְתָּיו
ב׳ ומ׳ל כי הוא הבכור — בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לִיהוֹרָם בֶּן־יְהוֹשָׁפָט
מֶלֶךְ יְהוּדָה כִּי לֹא־הָיָה לוֹ בֵּן: וְיֶתֶר
י׳ח ח׳ל בסיפ׳ ד׳ — דִּבְרֵי אֲחַזְיָהוּ אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵמָּה
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:
ג׳ — וַיְהִי בְּהַעֲלוֹת ב
ב׳ כתיב סמ״ך וכנין — יְהוָה אֶת־אֵלִיָּהוּ בִּסְעָרָה הַשָּׁמַיִם

המבלי ד וסימ׳ נמסר בסדר בשלח: בהעלות ג׳ וסי׳ ויהי בהעלות יי׳ את אליהו. בהעלות העולה והחלבים. בתתי אתך עיר נחרבת:

רלבג

בשנת שתים ליהור׳ בן יהושפט מלך יהודה. יש בכאן ספק חזק והוא שלא יתכן שיחיה אחזיהו עד שנת שתים ליהורם בן יהושפט וזה שכבר מלך בשנת שבע עשרה ליהושפט ולא מלך כי אם שתים שני׳ כמו שקדם וכבר מלך יהושפט עשרים וחמש שנה ולזה לא י יתכן שנאמר שהתחיל למלוך יהורם בן א אחאב בשנת שתים ליהור׳ בן יהושפט ואם אמרנו שכבר התחיל למלוך יהור׳ בן יהושפ׳ בחיי אביו מעת מות אחאב הנה לא יתכן מה שאמר ואת ה הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור שהרי החזיק בה בחייו והנה זכר במה שיבא כי ב בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל ו ויהושפט מלך י יהודה מלך יהורם בן יהושפט מלך י יהוד׳ וזה ממה שיוסיף עוד ספק על זה ועוד שאחר זה כתב כי ב בשנת אחת עשרה ל ליורם בן אחאב מלך אחזיה על יהודה י ובמקום אחר כתב כי ב בשנת שתים עשרה ליורם בן אחאב מלך אחזיה על יהודה וזה לאות כי כשיאמר ב בשנת כך למלך כך הנה פעם ירצה בו ש שעברו אותן שנים ל למלך ופעם ירצה שהמלך בשנה ההיא ויהי הרצון באמרו בשנת אחת עשר׳ ליורם בן אחאב שכבר עברו לו אחת עשר׳ שנה והיא בשנת שתים עשרה והרצון באמרו בשנת שתים עשרה הוא שכבר היה בשנה ההיא. והכר׳ בעיני כי מפני החתון שהיה ליהושפט עם אחאב היה יהושפט מולך אחר מות אחאב עם מלך ישראל כל ימיו כי היו חולקים לו כבוד בני אחאב מפני היותו זקן והתחתן באחאב ולזה תמצא שאמ׳ בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישר׳ ויהושפט מלך יהודה והרצון בו שיהושפט היה מנהיג מלכות ישראל עמו וכאילו היה יהושפט מלך ישראל גם כן והוא מבואר שהוא מחויב שיהיה פירושו כן כי אי אפשר שיהיה הרצון בו שתהיה שנת חמש ליהושפט כי שנת החמש ליהורם בן אחאב היא שנת עשרים וחמש ליהושפט אחר שכבר מלך אז יהורם בן יהושפט ובזה הדרך כאמר שעד שהתחילה השנה השנית למלכות יהורם מלך יהודה היה מלך יהודה משתתף עם יהורם בן אחאב בהנהגת המלכות כי כבר תמצא במלחמותיו שהיה יהושפט תמיד עמהם. והנה ליישב כל אלו הפסוקים ידמה בעיני שהשנה שמלך בה אחזיה היתה שמנה עשרה ליהושפט ר״ל שכבר עברו לו שבע עשרה ובמלוך יהורם עברו ליהושפט שמונה עשרה שנה והיה בשנת התשע עשרה ובשנה שעברו חמש שנים ליהורם בן אחאב מלך ישר׳ מלך יהורם בן יהושפט מלך יהודה ובזה לא יפול שום ספק כי כשעברו לאחאב ארבע שנים מלך יהושפט ונשארו לאחאב י״ח שנים מקוטעים ולזה לא עברו ליהושפט במותו כי אם י״ז שנים שלמים והיה בשנת שמנה עשרה ומלך אחזיה שתי שנים מקוטעים ומת כשהיה יהושפט בשנת התשע עשרה ואחר כן חיה יהושפט פחות משש שנים בדרך שלקח מהשנה העשרים וחמש מעט ואז עברו חמש שנים ליהורם בן אחאב והיא בשנה הששית וכשעברו לו אחת עשרה שנה והיה בשנת השתים עשרה בדרך שלקח מהשתים עשרה יותר ממה שלקח מהשנה הששית הנה כבר עברו ליורם בן יהושפט יותר משש שנים שלמים והיותר היה קצתו מהשנה הראשונה ליהורם בן יהושפט וקצתו היה מהשנה השמינית ונחשב לו זה שמנה שנים ולא היה כי אם שש שנים ויותר מעט ולפי שהשנה הראשונה ליהורם בן יהושפט לא היתה אלא זמן מועט מאד כמו שבארנו הנה לא נראה בזמן ההוא היות מלך יהודה בלתי משתתף עם מלך ישראל בהנהגת ישראל ולא הראה לו זה עד בא השנה השנית ליהורם מלך יהודה והנה בזה הדרך מתיישב כל זה בלי שום ספק: בהעלות יי׳ את אליהו בסערה השמים. אי אפשר שיובן שעלהו השמים כי לא יעלו שם אלו הגופות אבל הכונה בו בגובה האויר כאמרנו גרים גדולות וגבורות בשמים ונעבר לו ראנו בשמים והנה כנאהו רוח יי׳ במלאכות יי׳ אל מקום לא נודע עדיין והוא חי שם כמו שבארנו:

שב נא פה. חפץ היה לראותו מחמת ענוה שלא יראה בהלקחו : את אדוניך. ולא אדונינו מלמד שהיו שקולים כאליהו : ויגלום. כרכה כדי שתהא נוחה להכות בה : ויגלום. לא כריכה ממש אלא קולט שקורין קולייר בלע"ז : הקשית לשאול. אי אפשי לתת לך יותר ממה שיש לי בידי : אם תראה אותי לוקח מאתך. אז תוכל לעשות לך יותר ויותר : יהי לך כן ואם אין לא יהיה. שאין היכולת בידי : אבי

וילך אליהו. ואליהו נאמר לו ברוח נבואה כי באותו היום ילקח ולא גלה הדבר לאלישע אבל אלישע נאמר לו גם כן ברוח נבואה שהרי אמר גם אני ידעתי החשו ושאר הנביאים נאמ' להם כל שכן הוא ומה שהיו הולכי' מעבר לירדן נראה כי כן נאמר לו לאליהו בנבואה כי מעבר לירדן ילקח אולי היה הלקחו במקו' אשר נאסף משה רבינו לכבודו כי מעלתו היתה קרובה למעלת משה רבינו וכן הראה לו הכבוד בהר חורב כמו שהרא' לו למשה רבי' ושם מ' יום ומ' לילה כמו ששם משה רבינו : חי יי' וחי נפשך. מה שאמר וחי נפשך אחר שאמר חי יי' לא אמר כן אלא להגדיל כי השבועה הראשונה גדולה אלא כשבע בנפשו להראות כי גדלה נפשו בעיניו והקדים חי יי' לכבוד : בני הנביאים. כתרגומו תלמידי נביא : אשר בית אל. כמו בבית אל ומה שהיו בני הנביאי' בבית אל וביריחו כן היו בערים אחרות אלא זכר אלה לפי שהיה דרכם עליהם ומה שהיו ברוב ערי ישראל כדי להוכיח את ישראל בכל עיר ועיר ונבואתם היתה לשעה לפיכך לא נכתבה נבואתם : החשו. פי' בו שוו כמו בפתח הה"א : וכן ת' שתוקו ואדוני אבי ז"ל פירש כשמעו כשאמר הוא להם גם אני ידעתי החשו הם ולא דברו לו עוד : ויגלם. כרכה והכה בה את המים וכן בגלומי תכלת פי' כרכי בגדים : פי שנים ברוחך אלי'. פירשו רז"ל כפלים ממה שהיה באליהו והוא שהחיה שני מתים אח' בחייו ואח' במותו ולמי שאמר על רגליו עמד ולביתו לא הלך שרפא צרעת נעמן שהמצורע חשוב כמת שנ' אל נא תהי כמת ואדוני אבי ז"ל פירש פי שני' שני חלקים של שיהיה לו מרוח אליהו וכן הוא אומר פי שנים בכל אשר ימצ' לו שני חלקי' נכסיו כי הבכור נוטל שני חלקים מן הנכסים והפשוט נוטל החלק השלישי : הקשית לשאול. די היה לך בחלק אחד מרוחי או בחצי רוחי אבל פי שנים דבר קשה שאלת ואעפ"כ אם יהיה בך כח רוח שהא' שתוכל לראותי כשאלקח מאתך ידעתי כי מאת הא"ל יהיה שיהיה לך כמו ששאלת : לקח. פעל עומד מבנין שלא נזכר פעלו לפיכך הוא קמוץ : ויעל אליהו בסערה. כמו שפירשנו ופירוש השמים לענין הגוף האוירי כמו אשר תעוף בשמים ולענין הרוח השמים העליונים עם המלאכים שיכנו להם השמי' כמו הללו את יי' מן השמים ואליהו נעשה רוחני והגוף כלה באש העליוני ושב כל יסוד אל יסודו ואלישע ראה העלותו מן הארץ ובהיותו לאויר ראה דמיון רכב אש וסוסי אש שהפריד בין שניהם כלומר בראותו כי נפרד ממנו מעתה אשר הועלה וכן בגדיו כלו באש זולתי האדרת שנפלה מעליו כדי שיקחנה אלישע להכות בה המים ואם כדברי רז"ל שהיו לו כפלים ברוח ממה שהיה לאליהו תימה הוא מה צורך היה לו אדרת לחצות בה המי' והנה אפי' עם האדרת לא נחצו המים עד שאמר איה יי' אלהי אליהו ואם תאמ' לא נפלה האדרת לצורך אלישע אלא כיון שנעשה רוחני נפלה האדרת מעליו אם כן שאר בגדיו למה לא נפלו גם כן : ואלישע

בית ד' בליש' סבי' בבית וסימ' ויבא ערוב כבד · ולא נשאר איש בעי' · ויצאו בני הנביאים · עגלי הזהב אשר : הידעת ה' וסימ' כי היום יי' לוקח · וחברו דבעינא · הידעת חקות שמים · עת לדת יעלי סלע : הירדנה ד' בקריא'

וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ וֶאֱלִישָׁע מִן־הַגִּלְגָּל׃ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ אֶל־אֱלִישָׁע שֵׁב־נָא פֹה כִּי יְהוָה שְׁלָחַנִי עַד־בֵּית־אֵל וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיֵּרְדוּ בֵּית־אֵל׃ וַיֵּצְאוּ בְנֵי־הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר־בֵּית־אֵל אֶל־אֱלִישָׁע וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הֲיָדַעְתָּ כִּי הַיּוֹם יְהוָה לֹקֵחַ אֶת־אֲדֹנֶיךָ מֵעַל רֹאשֶׁךָ וַיֹּאמֶר גַּם־אֲנִי יָדַעְתִּי הֶחֱשׁוּ׃ וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלִיָּהוּ אֱלִישָׁע שֵׁב־נָא פֹה כִּי יְהוָה שְׁלָחַנִי יְרִיחוֹ וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיָּבֹאוּ יְרִיחוֹ׃ וַיִּגְּשׁוּ בְנֵי־הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר־בִּירִיחוֹ אֶל־אֱלִישָׁע וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הֲיָדַעְתָּ כִּי הַיּוֹם יְהוָה לֹקֵחַ אֶת־אֲדֹנֶיךָ מֵעַל רֹאשֶׁךָ וַיֹּאמֶר גַּם־אֲנִי יָדַעְתִּי הֶחֱשׁוּ׃ וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלִיָּהוּ שֵׁב־נָא פֹה כִּי יְהוָה שְׁלָחַנִי הַיַּרְדֵּנָה וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם׃ וַחֲמִשִּׁים אִישׁ מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים הָלְכוּ וַיַּעַמְדוּ מִנֶּגֶד מֵרָחוֹק וּשְׁנֵיהֶם עָמְדוּ עַל־הַיַּרְדֵּן׃ וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ אֶת־אַדַּרְתּוֹ וַיִּגְלֹם וַיַּכֶּה אֶת־הַמַּיִם וַיֵּחָצוּ הֵנָּה וָהֵנָּה וַיַּעַבְרוּ שְׁנֵיהֶם בֶּחָרָבָה׃ וַיְהִי כְעָבְרָם וְאֵלִיָּהוּ אָמַר אֶל־אֱלִישָׁע שְׁאַל מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ בְּטֶרֶם אֶלָּקַח מֵעִמָּךְ וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע וִיהִי־נָא פִּי־שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ אֵלָי׃ וַיֹּאמֶר הִקְשִׁיתָ לִשְׁאוֹל אִם־תִּרְאֶה אֹתִי לֻקָּח מֵאִתָּךְ יְהִי־לְךָ כֵן וְאִם־אַיִן לֹא יִהְיֶה׃ וַיְהִי הֵמָּה הֹלְכִים הָלוֹךְ וְדַבֵּר וְהִנֵּה רֶכֶב־אֵשׁ וְסוּסֵי אֵשׁ וַיַּפְרִדוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם וַיַּעַל אֵלִיָּהוּ בַּסְּעָרָה הַשָּׁמָיִם׃

וַאֲזַל אֵלִיָּהוּ וֶאֱלִישָׁע מִן גִּלְגְּלָא׃ וַאֲמַר אֵלִיָּהוּ לֶאֱלִישָׁע תּוּב כְּעַן הָכָא אֲרֵי יְיָ שַׁלְחַנִי עַד בֵּיתְאֵל וַאֲמַר אֱלִישָׁע קַיָּים הוּא יְיָ וְחֵי נַפְשָׁךְ אִם אֶשְׁבְּקִנָּךְ וּנְחַתוּ לְבֵיתְאֵל׃ וּנְפַקוּ תַּלְמִידֵי נְבִיַּיָא דִּי בְּבֵיתְאֵל לְוָת אֱלִישָׁע וַאֲמַרוּ לֵיהּ הֲיָדַעְתְּ אֲרֵי יוֹמָא דֵין יְיָ דָּבַר יָת רִבּוֹנָךְ מֵעַל רֵישָׁךְ וַאֲמַר אַף אֲנָא יָדַעְנָא שְׁתוּקוּ׃ וַאֲמַר לֵיהּ אֵלִיָּהוּ אֱלִישָׁע תּוּב כְּעַן הָכָא אֲרֵי יְיָ שַׁלְחַנִי לִירִיחוֹ וַאֲמַר קַיָּים הוּא יְיָ וְחֵי נַפְשָׁךְ אִם אֶשְׁבְּקִנָּךְ וַאֲתוֹ לִירִיחוֹ׃ וּקְרִיבוּ תַּלְמִידֵי נְבִיַּיָא דִּי בִירִיחוֹ לְוָת אֱלִישָׁע וַאֲמַרוּ לֵיהּ הֲיָדַעְתְּ אֲרֵי יוֹמָא דֵין יְיָ דָּבַר יָת רִבּוֹנָךְ מִנָּךְ וַאֲמַר אַף אֲנָא יָדַעְנָא שְׁתוּקוּ׃ וַאֲמַר לֵיהּ אֵלִיָּהוּ תּוּב כְּעַן הָכָא אֲרֵי יְיָ שַׁלְחַנִי עַד יַרְדְּנָא וַאֲמַר קַיָּים הוּא יְיָ וְחֵי נַפְשָׁךְ אִם אֶשְׁבְּקִנָּךְ וַאֲזַלוּ תַּרְוֵיהוֹן׃ וְחַמְשִׁין גַּבְרָא מִתַּלְמִידֵי נְבִיַּיָא אֲזַלוּ וְקָמוּ מִקָּבֵיל מֵרָחִיק וְתַרְוֵיהוֹן קָמוּ עַל יַרְדְּנָא׃ וּנְסֵיב אֵלִיָּהוּ יָת שׁוֹשִׁיפֵיהּ וְאַחֲזַר וּמְחָא יָת מַיָּא וְאִתְפְּלִיגוּ לְכָא וּלְכָא וַעֲבַרוּ תַּרְוֵיהוֹן בְּיַבֶּשְׁתָּא׃ וַהֲוָה כְּמֵעֲבַרְהוֹן וְאֵלִיָּהוּ אֲמַר לֶאֱלִישָׁע שְׁאַל מָה אַעְבֵּיד לָךְ עַד דְּלָא אִידַּבַּר מִלְּוָתָךְ וַאֲמַר אֱלִישָׁע וִיהֵי כְעַן עַל חַד תְּרֵין בְּרוּחַ נְבוּאָתָךְ עִמִּי׃ וַאֲמַר אַקְשֵׁיתָא לְמִשְׁאַל אִם תֶּחֱזֵי יָתִי דַּאֲנָא מִידַּבַּר מִלְּוָתָךְ יְהֵי לָךְ כֵּן וְאִם לָא לָא יְהֵי׃ וַהֲוָה עַד דְּאִינוּן אָזְלִין מֵיזַל וּמְמַלְּלִין וְהָא רְתִיכִין דְּאֶשָּׁתָא וְסוּסָוָן דְּאֶשָּׁתָא וְאַפְרִישׁוּ בֵּין תַּרְוֵיהוֹן וּסְלֵיק אֵלִיָּהוּ בְּעַלְעוֹלָא לְצֵית שְׁמַיָּא׃

וסימ' וירד הגבול הירדנה · ויבא גדעון הירדנה · ויאמר אליהו אל אלישע · וילך אתם ויבאו הירדנה : חבה' וסימ' נמסר לעיל בספר שמו' כב · לקחה וסי' נמסר בסדר בראשית :

רלב"ג

שב נא פה כי יי' שלחני עד בית אל. ראוי שתדע שלא עשה זה אליהו לתכלית שלא יאציל עליו מן הרוח אשר עליו על אלישע שהרי צוהו הש"י שימשח אלישע בן שפט לנביא תחתיו ואמנם אמר זה לו כדי שלא יחרד אלישע בהפרד אליהו ממנו אם יראה שינשא בסערה השמי' : היום יי' לוקח את אדוניך מעל ראשך. הנה באר בזה שלא נלקח אלא מעל ראשו וכן אמר אליהו לאלישע בטרם אלקח מאתך וזה יורה שלא לקחו אלהים במוחלט אבל לקחו מעם אלישע : החשו. שתקו : ויגלם. ר"ל שכבר כרך אדרתו והכה בה במי' : ויהי נא פי שנים ברוחך אלי. ר"ל במה שהאצלת מרוחך על כל בני הנביאים יהיה הנאצל לי מרוחך פי שנים על כל אחד מהם והוא מענין מה שאמר כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו : אם תראה אותי לוקח מאתך. אמר לו זה על דרך המופתים המתחדשים כאילו יאמ' שאם יראה אותו בעת הלקחו מעמו בהעלותו בסערה השמים אז יתחדש לו על צד המופת שיאצל מן הרוח אשר על אליהו מה ששאל בו מה שבקש אלישע ולא עזב אליהו אדרתו כדי שיחזיק בה אלישע ותהיה כלי מה להשלמת זה המופת הלא תראה כי אלישע היה מצוה לגחזי שיקח משענת אלישע בידו להחיו' בו בן השונמית וכן תמצא שעל צד המופת נתחדש באדרת אליהו מה שעזר אלישע בעשיית המופתים וכבר בארו זולתנו באמרו אם תראה אותי לוקח מאתך יהי לך כן באורים אחרים ואשר נחשב אנחנו הוא מה שזכרנו והוא נאות ללשון ולענין וזה כי יקשה אמרו אם תראה אותי לוקח מאתך שתשכיל מציאו' השכל הנפרד והוא שכל אליהו אחרי הפרדו מהחמר ואלו הסכימו בהכרח שיהיה זה הענין מות לאליהו וכבר בארנו שזה בלתי אפשר ויקשה אמרו אם תראה אותי לוקח מאתך ר"ל שתחקור עמי בכל הסודות אשר אתה נבוך בהם מפני ראותך שאני לוקח מאתך ולא ימצא זה לך ממני זולתי בזה העת והנה יקשה לזה שאנחנו לא מצאנו שעמדו יחד אחר כל זה מה שיתכן בו זה הענין גם לא היה מספיק זמן קצר כמו זה לזה הענין לפי מה שאחשב והנה רכב אש וסוסי אש ויפרידו בין שניהם · הנה נתחדש זה על דרך המופת לשאת אליהו אל אשר יהיה שמה רצון הש"י : אבי

אלישע ראה ־ראה העלותו מן הארץ ולא ראהו עוד כי רכב אש וסוסי אש הפרידו בין שניהם: אבי אבי כתרגומו רבי רבי וכן תלמידי הנביאים נקראו בני הנביאים: רכב ישראל ופרשיו. כתרגומו דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין: ויקרעם. לשנים קרעים מכאן סמכו רז״ל שחייב אדם לקרוע על רבו

אבי אבי. דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין: איה יי׳ אלהי אליהו. שהובטחתי שתשרה בי פי שנים ברוחו שי: אף הוא ויכה את המים. אף הוא בפ׳ ר׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי גדולה חביית אלישע כפליים כשל שיהו שבתחלה זכות שניהם ועכשיו זכותו יחידי: פן נשאו רוח יי׳. אומר אמש אמרו לו הידעת כי היום יי׳ לוקח את אדוניך ועכשיו נעלם מהם היכן הוא מלמד מיום שנגנז אליהו הלכה ונסתלקה רוח הקדש מן הנביאים ושוב לא היתה רוח הקדש מרובה בישראל: עד בוש. כתבוים מהם שלא יאמרו אינו רוצה להקביל פני רבו לפי שנטל גדולתו אינו רוצה שישוב כל זה ראיתי בתוספתא דסוטה: והמים רעים. ומחמת המי׳ הארץ משכלת את יושביה לקבר׳ אם כן מהו ומושב העיר הטוב מכאן אמרו חן המקו׳ על יושביו: אל מוצא המי׳. שהיו נובעי׳ משם: ושלך שם מלח. והלא מלח דבר המקלקל את המי׳ הוא אלא נס בתוך נס: ונערים

וירם ח׳ בקריא׳ וסימ׳ ויעשו כן משה ואהרן. וירם משה את ידו׳ וירם הטבח את השוק והאליה. וירבעם בן נבט אפרתי הוה׳ וירם אדרת אליהו. וירם קרן לעמו ואשמע את האיש. וירם יאשיהו לבני: נחה ג׳ מלעיל וסימ׳ נחה ארם על אפרים. נחה שקטה כל הארץ. נחה רוח אליהו על אלישע. וחד ונחה עליו

וֶאֱלִישָׁע רֹאֶה וְהוּא מְצַעֵק אָבִי אָבִי
רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו וְלֹא רָאָהוּ עוֹד
וַיַּחֲזֵק בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם
ה׳ קְרָעִים: וַיָּרֶם אֶת־אַדֶּרֶת אֵלִיָּהוּ
אֲשֶׁר נָפְלָה מֵעָלָיו וַיָּשָׁב וַיַּעֲמֹד עַל־
שְׂפַת הַיַּרְדֵּן: וַיִּקַּח אֶת־אַדֶּרֶת
י׳ אֵלִיָּהוּ אֲשֶׁר־נָפְלָה מֵעָלָיו וַיַּכֶּה אֶת־
הַמַּיִם וַיֹּאמַר אַיֵּה יְהוָה אֱלֹהֵי אֵלִיָּהוּ
י׳ ב׳ אַף הוּא וַיַּכֶּה אֶת־הַמַּיִם וַיֵּחָצוּ הֵנָּה
ל׳ וחס׳ וָהֵנָּה וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע: וַיִּרְאֻהוּ בְנֵי־
הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר־בִּירִיחוֹ מִנֶּגֶד וַיֹּאמְרוּ
ג׳ מלעיל׳ ל׳ נָחָה רוּחַ אֵלִיָּהוּ עַל־אֱלִישָׁע וַיָּבֹאוּ
לִקְרָאתוֹ וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אָרְצָה:
וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִנֵּה־נָא יֵשׁ־אֶת־
עֲבָדֶיךָ חֲמִשִּׁים אֲנָשִׁים בְּנֵי־חַיִל
ג׳ יֵלְכוּ נָא וִיבַקְשׁוּ אֶת־אֲדֹנֶיךָ פֶּן־
נ׳ ג׳ נְשָׂאוֹ רוּחַ יְהוָה וַיַּשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד
הגאיות הֶהָרִים אוֹ בְּאַחַת הַגֵּיאָוֹת וַיֹּאמֶר לֹא
ק׳ ב׳ ל׳ ב׳ תִשְׁלָחוּ: וַיִּפְצְרוּ־בוֹ עַד־בֹּשׁ וַיֹּאמֶר
חס׳ שְׁלָחוּ וַיִּשְׁלְחוּ חֲמִשִּׁים אִישׁ וַיְבַקְשׁוּ
ד׳ ל׳ וחס׳ שְׁלשָׁה־יָמִים וְלֹא מְצָאֻהוּ: וַיָּשֻׁבוּ
אֵלָיו וְהוּא יֹשֵׁב בִּירִיחוֹ וַיֹּאמֶר
ג׳ נ׳ חס׳ בסיפ׳ וח׳ מל׳ בסיפ׳ אֲלֵהֶם הֲלוֹא־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם
אַל־תֵּלֵכוּ:
וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל־אֱלִישָׁע
הִנֵּה־נָא מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב כַּאֲשֶׁר
אֲדֹנִי רֹאֶה וְהַמַּיִם רָעִים וְהָאָרֶץ
ל׳ ל׳ מְשַׁכָּלֶת: וַיֹּאמֶר קְחוּ־לִי צְלֹחִית
חֲדָשָׁה וְשִׂימוּ שָׁם מֶלַח וַיִּקְחוּ אֵלָיו:
וַיֵּצֵא אֶל־מוֹצָא הַמַּיִם וַיַּשְׁלֶךְ־
שָׁם מֶלַח וַיֹּאמֶר כֹּה־אָמַר יְהוָה

וֶאֱלִישָׁע חָזֵי וְהוּא מְצַוַח רִבִּי רִבִּי
דְטַב לְהוֹן לְיִשְׂרָאֵל בִּצְלוֹתֵיהּ ם
מֵרְתִיכִין וּפָרְשִׁין וְלָא חֲזָהִי עוֹד
וְאַתְקַף בִּלְבוּשֵׁיהּ וּסְדִיקִינוּן ל
לִתְרֵין סְדִיקִין: וַאֲרִים יַת
שׁוֹשִׁיפָא דְאֵלִיָהוּ דִי נְפַלַת מִינֵיהּ
וְתָב וְקָם עַל כֵּיף יַרְדְנָא: וּנְסִיב
יַת שׁוֹשִׁיפָא דְאֵלִיָהוּ דִנְפַלַת מִינֵיהּ
וּמְחָא יַת מַיָא וַאֲמַר קַבִּיל בָּעוּתִי
יְיָ אֱלָהֵיהּ דְאֵלִיָהוּ אַף הוּא וּמְחָא
יַת מַיָא וְאִתְפְּלִיגוּ לְכָא וּלְכָא
וַעֲבַר אֱלִישָׁע: וַחֲזוֹהִי תַּלְמִידֵי
נְבִיַיָא דִבְרִיחוֹ מִקָבִיל וַאֲמָרוּ נָחַת
רוּחֵיהּ דְאֵלִיָהוּ עַל אֱלִישָׁע וְאָתוֹ
לְקַדָמוּתֵיהּ וּסְגִידוּ לֵיהּ עַל אַרְעָא:
וַאֲמָרוּ לֵיהּ הָא כְעַן אִית עִם
עַבְדָךְ חַמְשִׁין גַבְרִין בְּנֵי חֵילָא ו
יְזִלוּן כְעַן וְיִבְעוּן יַת רִבּוֹנָךְ דִילְמָא
נַטְלֵיהּ רוּחַ מִן קֳדָם יְיָ וּרְמֵהִי בְּחַד
מִן טוּרַיָא אוֹ בְחַד מִן חֵילַיָא וַאֲמַר
לָא תִשְׁלְחוּן: וְאַתְקִיפוּ בֵיהּ עַד
סַגְיָא וַאֲמַר שְׁלָחוּ וּשְׁלָחוּ חַמְשִׁין
גַבְרָא וּבְעוֹ תְּלָתָא יוֹמִין וְלָא
אַשְׁכְּחוּהִי: וְתָבוּ לְוָתֵיהּ וְהוּא
יָתִיב בִּירִיחוֹ וַאֲמַר לְהוֹן הֲלָא ו
אֲמָרִית לְכוֹן לָא תֵיזְלוּן:
וַאֲמָרוּ אֱנָשֵׁי קַרְתָּא
לֶאֱלִישָׁע הָא כְעַן מוֹתַב קַרְתָּא
שַׁפִּיר כְּמָא דְרִבּוֹנִי חָזֵי וּמַיָא בִּישִׁין
וְאַרְעָא מְתַכְּלָא: וַאֲמַר אַיְתוֹ
לִי צְלוֹחִיתָא חַדְתָּא וְשַׁווּ תַמָן ם
מִלְחָא וְאַיְתִיאוּ לְוָתֵיהּ:
וּנְפַק לְמַפְּקָנָא מַיָא וּרְמָא תַמָן
מִלְחָא וַאֲמַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ א

רוה יי׳: נשאו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויבאו כל איש אשר נשאו לבו. לקרבה אל המלאכה לעשות אתה. פן נשאו רוח יי׳: שלשה ימים ד׳ דסמי׳ בקריאה וסימ׳ ויתנו לו פלח דבלה. לכו עוד שלשה ימים דמלכים. ויבקשו שלשה ימים דאליהו. ויהי יונה במעי הדג:

שלמדו חכמה ואותו הקרע אינו מתאחה לעולם לפי שנאמר ל לשנים ממשמע שנאמר ויקרעם איני יודע שהוא לשני׳ אם כן מה ת״ל לשנים שיראה בהן הקרע לעולם: איה יי׳ אלהי אליהו. ת׳י כן ואמר קביל בעותי יי׳ אלהיה ד דאליהו ולפי פשוטו איה הוא שאינו מראה כח האות לי כמו שעשה לאליהו בחצות המים: אף הוא ויכה את המים. אף הוא כשעשה לו נס והכה המי׳ פעם שנית אחר שאמר איה יי׳ אלהי ו ונחצו הנה והנה וי״מ אף הוא על אליהו שבא כמו שהיה רואני ו והכה את המים ויחצו ויעבר א אלישע׳ ובדרש אף הוא מלמד שנעשו נסים לאלישע בקריעת הירדן יותר מאליהו שבפעם ר ראשונה היתה זכות שניהם ע עומדת ופעם שניה של אלישע היתה זכות צדיק אחד עומדת וכן הוא אומר ויהי נא פי שנים ברוחך אלי מכאן אתה דורש שמנה מופתים באליהו שש עשר באלישע: נחה רוח אליהו. כיון שראוהו שחצה המים ועבר הירדן ידעו כי נחה עליו רוח א אליהו: חמשים בני חיל. למה היו צריכי׳ בני חיל וכי היה להם לעשות מלחמה אלא פירוש בני חיל בני כח שהיה להם כח ל ללכת הנה והנ׳ במעט זמן ואיך אמרו לו שיבקשוהו והלא הם א אמרו לו כי היום יי׳ לוקח אדוניך מעל ראשיך אלא חשבו שמא לא עלה השמים אלא נשאו רוח יי׳ והפרידו מבני אדם כמו שראו שנפרד מבני אדם מ׳ יום ומ׳ לילה ואולי פעמי׳ רבו׳ היה לו זה שהיה נפרד מבני אדם ולא היו מוצאים אותו שהרי עובדיה אמר לו ורוח יי׳ ישאך על אשר לא אדע: ויפצרו בו. הרבו לו דברים עד ששמע אליהם: עד בוש. עד אשר בושש הרבה מלומר להם שישלחו ותרגום עד סגיא: הנה נא מושב העיר טוב. עד עתה לא ראינו כי יריחו היו בה מים רעים ולא שהיתה העיר מ משכלת שאם כן לא היו חומדים אותה ולא היו עוברים על החרם לבנות אותה ואליהו נ״כ היאך לא רפא אותה ואם היתה משכלת מכמה שנים שישבו בה היו מניחים אותה ולא היו יושבין בה אלא נראה שמקרוב היה זה הרע למים מרעת יושבי בה ומפני רוע המים היתה גם כן הארץ משכלת שהיו האנשים שותים המים והיו מתים ברוב ובדרש אמר יריחו היתה משכלת ומקולקלת על שם שארדה יהושע ובא שיהו והוסיף לקללה ע״י מעשה של היאל כשמתו בניו והלכו שניהם הוא ואחאב ובקרוהו וכל הענין נזכר למעלה ובדברי רז״ל מושב העיר טוב והמים רעים והארץ משכלת מאי טיבותיה אמר רבי יוחנן חן מקום על יושביו: מלח. נס בתוך נס היה כי המלח עושה המים רעים וכן ויורהו יי׳ עץ אמרו עץ מר היה ונס בתוך נס היה: אל מוצא המים. אל מקור המים המקום שהיו המים יוצאים ממנו: רפאתי

רלבג

אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. הנה כמו שהתלמידים נקראים בנים כמו בני הנביאי׳ כן הרב יקרא אב כי הוא המוליד שכל ה התלמיד וקראו רכב ישראל ופרשיו כאילו יאמר שהוא התוקף ו והחוזק של ישראל ב במלחמ׳ ולזה הו׳ הרכ׳ והפרשים אשר בהם יגברו במלחמה: אף הוא ויכה את המים ו ויחצו הנה והנה. ר״ל אף הוא כאשר הכה את המים הנה נחצו תכף הנה והנה. ואחשב כי לא הכה אותם אלא פעם אחת ובפעם ההיא אמ׳ איה אלהי אליהו וספר ה הכתו׳ שגם שיהו הגיע לזאת המעלה שהגיע אליהו והוא שכאשר הכה את המים נחצו הנה והנה: נחה רוח אליהו על אלישע. ר״ל שכבר האצילו מרוחו מה שימשך ממנו שיעשה אלישע בדמיון המופתים שעשה שיהו ולזה חלקו לו כבוד רב והשתחוו לו ארצה: וישליכהו באחת ההרים או באחת הגאיות. ר״ל להתחבא שם כי היה רגיל אליהו בכך כמו שאמר עובדיה ורוח יי׳ ישאך אל אשר לא אדע: ויפצרו בו עד בוש. ר״ל הרבו כל כך דברים עד שהיה לו בושת מלחלוק תמיד על דבריהם ולזה אמר להם שלחו מצד המוסר להניחם לעשות רצונם אך דבריו היו באופן שכשאמרו שלחו היה ראוי שיובן ממנו שלא ישלחו מצד דבורו כי פעמים יש הן שהוא כלאו ולזה אמר הלא אמרתי אליכם אל תלכו כי ידע אלישע שלא יראה לאדם אליהו בזה העת כי הסתירו יי׳: והמים רעים והארץ משכלת. מפני שאמר אחר זה רפאתי למים האלה ולא יהיה משם עוד מות ומשכלת ידענו כי הארץ משכלת מצד המים שהיו רעים. והנה אע״פ שקלל יהושע מי שיבנה הנה לא מנע האנשים משבת בה אחר שתבנה שאם היה כן לא היו הנביאים יושבים שם והנה הרצון בזה הנה מושב העיר טוב כאשר אדני רואה ולזה אין אויר העיר סבה אל שתהיה הארץ משכלת אך באמת המים הרעים ומזה הנזכר קרה לארץ שתהיה משכלת. והנה

ונערים · קטנים המנוערין מן המצות: עלה קרח עלה · מכאן שהקרחת עלינו את המקום שעד עכשיו היינו משתכרין להביא מים מתוק׳ מרחוק ומתפרנסין בכך ומשהמתיק אלו אבדו פרנסתן מפורש בסוטה: ויראם · ראה שאין בהם ולא בזרעם לחלוחית של טובה: ויהורם בן אחאב · אף פרשה זו בשביל להגיד כח של מישע מלך מואב ש שנעשה על ידי אלישע ככתבה כאן שמנה ב באליהו שמנה ניסים ובאלישע שש עשרה לקיים פי שנים ברוחך אלי וכתבן כולם זו בצד זו כל שנעשה על ידי אלישע וכתב׳ כאן זו בצד זו כך ראיתי בשלשים ושתים מדות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי וחציית ירדן של אלישע כ כשתים דשל אליהו: רק לא כאביו וכאמו · שהוסיף את הבעל ל להכעיס: רק בחטאו׳ ירבעם · דבק וכן כל מלכי ישראל מדאגה שלא תשוב ה הממלכה לבית דוד אם יעלו לרגל לכך עבדו את העגלים: נוקד · מרי גיתי: אילים צמר · דיכרין דרעיא עם צמרם:
דרך

רפאתי · בחירק הפ״א כבעלי הה״א: ומשכלת · ולא תהיה הארץ משכלת כי מן המים היה בה השכול: וירפו המים · נעלמה האל״ף והיה כבעלי הה״א: ונערים קטנים · כי יש גדולים ויקראו נערים ואמר כי אלה הנערים היו קטנים וכן ונער קטן עמו ורז״ל דרשו נערים שהיו מנוערים מן המצו׳ קטנים שהיו מקטני אמנה: ויתקלסו בו · לעגו בו ובזוהו בדבריה׳ שהיו אומרי׳ לו בעלותו בדרך עלה קרח עלה קרח וקרח היה אלישע · ובדרש קרח אתה שהקרחת עלינו את המקום: ויראם ויקללם · ונחלקו רז״ל בזה כי קשה אליהם היאך גרם מיתה עליהם על דבר זה מהם אמרו על שם שבזוהו נתן עיניו בהם ונענשו כמו שאמרו כל מקום שנתנו עיניהם חכמים או מיתה או עוני ומהם אמרו ראה שכלם נתעברו אמותיהם ביום הכפורי׳ כלומר ראה כי מעבירה באו וראויין היו למיתה ולכך ה הפקירו עצמם לבזותו ולכך קללם ולא מפני שבזוהו ומהם אמרו בלורית ראה להם כגוים ומהם אמרו שלא ראה בהם ל לחלוחית מצוה ולא עתיד׳ להיות לא בהם ולא בזרעם לפיכך א ארדם לבלקם מן העולם ואמרו כי נענש על דבר זה שגרם מיתה לאלה הנערים ואמרו שלשה חלאי׳ חלה אלישע אחד על שגרה דובים בתינוקו׳ ואחד על שדחפו לגחזי בשתי ידיו ואחד אשר מת בו וסמכו זה לפסוק שא״מ ואלישע חלה את חליו אשר ימו׳ בו חלה הנה אחד חליו שני אשר ימות בו שלישי: שתים דובים · נקבות היו ואות׳ הרבוי בשם כמו גמלים מניקות ובדברי רבותי׳ ז״ל מהם אמרו כי מעש׳ נס היה כי באותו יער לא היו רגילים חיות רעות ומהם אמרו נס בתוך נס היה כי לא היה שם לא יער ולא דובי׳ ואמרו בשביל ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק מלך מ מואב הוקשו מישרא׳ ארבעים ושנים ילדים: ויסר את מצבת הבעל · אבל האשרה לא הסיר מפני אמו שהיתה עובדת ע״ז שהרי נביאי האשרה היו אוכלי שלחנה אבל הוא לא עבד הבעל והאשרה אלא העגלים שעשה ירבעם: היה נוקד · כתרגומו מרי גיתי וקרא בעל המקנה נוקד שהצאן נקודים ברוב והיה מנהגו שהיה משיב מנחה למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אים צמר כלומר עם צמרם שלא היה נגוזם ולא את׳ הכתוב אם היה משיב לו מנחה זו בכל שנה או לזמן אחר ידוע ביניה׳: ויהי כמות אחאב · בכ״ף וכאשר מת אחאב פשע מלך מואב ב באחזיהו בנו כמו שכתו׳ למעלה וכן ביורם אחיו ולא השיב לו ד מנחה:
רדך

למים ה׳ דגשים בקריא׳ וסי׳ ויצמא שם העם למים · רפאתי למים האלה · הוי כל צמא · תאדיריהם שלחו צעיריהם · לא רעב ללחם ולא צמא למים · חד בין מים למים: ומשם ט׳ בקריא׳ וסימ׳ ונהר יוצא מעדן

רפאתי למים האלה לא־יהיה משם ל׳ וכתי׳ א׳ · ה׳ דגשי׳
עוד מות ומשכלת: וירפו המים עד ל׳
היום הזה כדבר אלישע אשר דבר:
ויעל משם בית־
אל והוא עלה בדרך ונערים קטנים
יצאו מן־העיר ויתקלסו־בו ויאמרו ל׳
לו עלה קרח עלה קרח: ויפן אחריו
ויראם ויקללם בשם יהוה ותצאנה ל׳ · ל׳ · ל׳
שתים דבים מן־היער ותבקענה ל׳ · ל׳
מהם ארבעים ושני ילדים: וילך
משם אל־הר הכרמל ומשם שב א׳
ג שמרון: ויהורם בן־
אחאב מלך על־ישראל בשמרון ב
בשנת שמנה עשרה ליהושפט מלך
יהודה וימלך שתים־עשרה שנה:
ויעשה הרע בעיני יהוה רק לא ר׳ · נ׳
כאביו וכאמו ויסר את־מצבת הבעל ב מיתו
אשר עשה אביו: רק בחטאות
ירבעם בן־נבט אשר־החטיא את־
ישראל דבק לא־סר ממנה: ב׳ ויש
ומישע מלך־מואב אוהב׳ · ל׳ וחד
היה נקד והשיב למלך־ישראל מאה חיסע ל׳ וחס׳
־אלף כרים ומאה אלף אילים צמר: ל׳ וכתי׳ ר״ס
ויהי כמות אחאב ויפשע מלך־מואב ג׳ וסי׳ כל
במלך ישראל: ויצא המלך יהורם האדם · אחאב ·
ביום ההוא משמרון ויפקד את־ כן מות זה ·
כל־ישראל: וילך וישלח אל־ ג׳ פסוקי׳
יהושפט מלך־יהודה לאמר מלך ומתחלפין ברשיין
מואב פשע בי התלך אתי אל־
מואב למלחמה ויאמר אעלה
כמוני כמוך כעמי כעמך כסוסי כ ל׳
כסוסיך: ויאמר אי־זה הדרך נעלה

אסיתי למי האילין ולא יהי מתמן
עוד מותא ומתכלא: ואתסיאו
מיא עד יומא הדין כפתגמא ד
דאלישע דמליל:
וסליק מתמן לביתאל והוא סליק
באורחא וינקין זעירין נפקו מן
קרתא ואתלעבו ביה ואמרו ליה
סק קרחא סק קרחא: ואתפני
לאחורוהי וחזינון ולטינון בשמא
דיי ונפקו תרתין דובין מן חורשא
ובזעא מנהון ארבעין ותרין ינקין
: ואזל מתמן לטור כרמלא ומתמן
תב לשומרון:
ויהורם בר אחאב מלך על ישראל
בשמרון בשנת תמני עסרי ל
ליהושפט מלכא שבטא דבית
יהודה ומלך תרתא עסרי שנין:
ועבד דביש קדם יי לחוד לא
כאבוהי וכאמיה ואעדי ית קמת
בעלא דעבד אבוהי: לחוד בחובי
ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל
אתרעי לא סטא מינה:
ומישע מלכא דמואב הוה מרי
גיתין ומתיב תוקרבא למלכא
דישראל שנא בשנא מאה אלפין
תורין דפטימא ומאה אלפין ד
דיכרין דרעיא: והות כד מית
אחאב ומריד מלכ׳ דמואב במלכא
דישראל: ונפק מלכא יהורם
ביומא ההוא משמרון ומנאית כל
ישראל: ואזל ושלח לות יהושפט
מלכא דבית יהודה למימר מלכא
דמואב מריד בי התיזיל עמי לות
מואב בקרבא ואמר איסק אנא
כותך עמי כעמך סוסי כסוסך:
ואמר באידא אורחא נסק

להשקות את הגן · על בן קרא שמה בבל · ומשם בארה והיא הבאר · משם יקבצך יי׳ אלהיך ומשם יקחך · ומשם עבר קדמה מזרחה · ומשם עבר את בני עמון · ומשם שב שמרון · ומשם לא תאכל · וחברו: במות ג׳ בקריאה וסי׳ אם כמות כל האדם ימותון אלה · ויהי כמות אחאב · במות זה בן כות זה ורוח · אנ״ך: התלך אתי חד מן ג׳ פסוקים דמיין ומתחלפין ב׳ במלכים וחד בדברי הימים קדמא ויאמר אל יהושפט התלך אתי למלחמה רמת גלעד ויאמ׳ יהושפט כמוני כמוך · תניינ׳ וילך וישלח אל יהושפט התלך אתי אל מואב למלחמ׳ ויאמר אעלה כמוני כמוך · תליתא ויאמ׳ אחאב מלך ישר׳ אל יהושפט מלך יהודה התלך עמי רמת גלעד ויאמר לו כמוני כמוך וכעמך עמי במלחמה · כתראה בדברי הימים:

רלבג

והנה רפא אלישע המי׳ ההם על דרך המופת בהשליכו אל מוצא ה המים מלח מהמלח ששמו בצלוחית חדשה ואחשוב שכבר בחר אלישע שתהיה ה הצלוחית חדשה כדי שלא יחשבו שיהיה ת מבושל בה דבר ימסך המלח כחו ויהיה לו רושם על דרך ה הרפואה בתקון המי׳ אך בחר לתקנם במה שאין בו רושם לתקונם כי אנחנו רואי׳ שהמי׳ המלוחים הם רעים ל לשתייה עם שאי׳ א אפשר במעט מלח שיתן רושם במוצא מים אשר לא יכזבו מימיו אם לא היה זה על דרך המופת: ויתקלסו בו · ר״ל לעגו בו ובזוהו: ויפן אחריו ויראם · הנה לא קללם עד שראה אותם וידע וראה על דרך נבואה שהם ראויים לקללה מצד רוע מעשיהם: ויהורם בן אחאב מלך על ישראל בשומרון בשנת שמנה עשרה ליהושפט · זה יורה שאחזיה לא מלך שתי שנים שלמות אך היו מקוטעות והנה בארנו במה שקדם איך יתישב כל זה החשבון בלי שום ספק: רק לא היה כאביו וכאמו · ר״ל שהוא דבק לבד בחטאת ירבעם ועזב חטאת אחאב ואיזבל · והנה הסיר מצבת הבעל שעשה אביו אך לא הסיר האשרה שעשתה אמו כי לא יכול לפי שהיא היתה בחיים עדיין: היה נוקד · ר״ל בעל מקנה והיה עושה מס למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר ר״ל בעלי צמר ולא גזוזים: ויאמר

ויאמר דרך מדבר אדום: וילך מלך
ישראל ומלך יהודה ומלך אדום
ויסבו דרך שבעת ימים ולא היה
מים למחנה ולבהמה אשר ברגליהם
: ויאמר מלך ישראל אהה כי קרא
יהוה לשלשת המלכים האלה לתת
אותם ביד מואב: ויאמר יהושפט
האין פה נביא ליהוה ונדרשה את
יהוה מאותו ויען אחד מעבדי מלך
ישראל ויאמר פה אלישע בן שפט
אשר יצק מים על ידי אליהו:
ויאמר יהושפט יש אותו דבר יהוה
וירדו אליו מלך ישראל ויהושפט
ומלך אדום: ויאמר אלישע אל
מלך ישראל מה לי ולך לך אל
נביאי אביך ואל נביאי אמך ויאמר
לו מלך ישראל אל כי קרא יהוה
לשלשת המלכים האלה לתת אותם
ביד מואב: ויאמר אלישע חי יהוה
צבאות אשר עמדתי לפניו כי לולי
פני יהושפט מלך יהודה אני נשא
אם אביט אליך ואם אראך: ועתה
קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי
עליו יד יהוה: ויאמר כה אמר יהוה
עשה הנחל הזה גבים גבים: כי כה
אמר יהוה לא תראו רוח ולא תראו
גשם והנחל ההוא ימלא מים ו
ושתיתם אתם ומקניכם ובהמתכם:
ונקל זאת בעיני יהוה ונתן את
מואב בידכם: והכיתם כל עיר
מבצר וכל עיר מבחור וכל עץ טוב
תפילו וכל מעיני מים תסתמו וכל
החלקה הטובה תכאבו באבנים:

ואמר אורח מדברא דאדום:
ואזל מלכא דישראל ומלכא שבטא
דבית יהודה ומלכא דאדום ואסחרו
מהלך שבעא יומין ולא הוה מיא
למשריתא ולבעירא דעמהון: ואמר
מלכא דישראל ווי ארי זמין יי לתלתא
מלכיא האילין לממסר יתהון בידא
דמואב: ואמר יהושפט הלית כא
נביא דיי ונשאל ית פתגמא דיי מיניה
ואתיב חד מעבדי מלכא דישראל ואמר
הכא אלישע בר שפט דשמיש ית
אליהו: ואמר יהושפט אית עמיה
פתגמא דיי ונחתו לותיה מלכא דישראל
ויהושפט ומלכא דאדום: ואמר אלישע
למלכא דישראל מה לי ולך איזיל לות
נביי אבוך ולות נביי אימך ואמר
ליה מלכא דישראל בבעו לא תידכר
חובין רשעתא ההיא בעי עלנא
רחמין ארי זמין יי לתלתא מלכיא
האילין למימסר יתהון ביד מואבאי:
ואמר אלישע קיים הוא יי צבאות
דמשמשנא קדמוהי ארי אילולא
פון אפי יהושפט מלכא שיבטא דבית
יהודה אנא נסיב אם אסתכל בך
ואם אחזינך: וכען איתו לי גברא
דידע לנגנא בכינורא והוה כד נגן
דמנגן ושריא עלוהי רוח נבואה מן
קדם יי: ואמר כידנן אמר יי יתעביד
נחלא הדין פצירין פצירין: ארי
כדנן אמר יי לא תחזון רוחא ולא
תחזון מטרא ונחלא ההוא יתמלי
מיא ותשתון אתון וגיתיכון ו
ובעירכון: וקלילא דא קדם יי
וימסר ית מואבאי בידכון:
ותמחון כל כרך תקיף וכל קירוין
כריכן וכל אילן דיאי תעקרון וכל
מבועי מיא תסתמון וכל אחסנתא
שפירתא תטומון באבניא:

דרך מדבר אדום. כי גם מלך אדום ילך עמנו: לתת אותם וגו'. שימותו בצמא: אשר יצק מים על ידי אליהו. בהר הכרמל וביציקתו נעשו הנבעותיו כמעיינות מים עד שנתמלאת התעלה ורחוי הוא לעשות לנו נס על ידו במים: אל כי קרא יי וגו'. בבעו לא תידכר חובין רשעת ההיא בעי עלנא רחמין ארי זמין יי וגו': קחו לי מנגן. מפני הכעס שנסתלק שכינה ממנו: גבים גבים. בורות מליאי מים: ונקל זאת. ועוד גם זה נקל ומועט בעיני יי והוסיף לך להפליא אתכם גם אחר ונתן את מואב בידכם: וכל עץ טוב תפילו. אע"פ שנ' לא תכרות את עצה כאן התיר לכם שהיא אומה בזויה ונקלית לפניו וכן הוא אומר לא תדרש שלומם וטובתם אלו האילנות הטובים שבהם: החלקה הטובה. שדה זרועה קומ' כגי בלע"ז: ויהי

דרך מדבר אדום. לפי שמלך אדום היה לו ללכת עמהם: לתת אותם ביד מואב. שאם לא ימצאו מים יפוצו חיילותינו אילך ואילך למצוא מים ויבואו מואב ולא נוכל להמלט מידם: פה אלישע. אלישע הלך עמהם על פי הנבואה להראותם זה הנס הגדול אולי ישוב מלך ישראל מדרכו הרעה והם לא ידעו כי הוא הולך עמהם אבל בא לו בתוך העם: אשר יצק מים. ר"ל ששרת אותו ובדברי רז"ל למה לא נאמר אלא יצק מלמד ששמוש גדול מלמוד' ובדרש אמרו עוד אשר יצק מים על ידי אליהו בהר הכרמל כשמלא המזבח והתעלה מים אלישע היה יוצק מים על ידי אליהו ונעשה נס ונעשו עשר אצבעותיו כמעינות מים עד שנתמלאת התעלה מים שנאמר ויצקו וכמו שנס נעשה גם על ידו במים לפיכך אמר אשר יצק מים ולא אמר אשר שמש או אשר למד ועוד בדרש אשר יצק מים על ידי אליהו אמרו אפילו היה מבקש מים לפניו היה נותן לו: יש אותו דבר יי'. שהרי הוא לא בא לעשות מלחמה למה בא לא בא אלא ע"י נבואה באמת יש אותו דבר יי': וירדו. ירדו ממרכבתם לכבודו לדבר עמו ולא קראו לו מיכא אצלם לפי שהיו בצרה גדולה חשו לכבוד הבורא ולכבוד נביאו: מלך ישראל ויהושפט ומלך אדום. לפי שדבר יהושפט בשמו לא נאמר בו מלך ומלך אדום הוא הנציב שהיו משימי' עליהם מלכי יהודה והוא היה להם מלך ויש בו דרש למה לא נאמר ביהושפט מלך להודיע ענותנותו של אותו צדיק שלא רצה לירד לפני הנביא בבגדי מלכות אלא כחבר הדיוט וי"א שנגזרה גזרה שיהרג עם אחאב והיה הכתוב מונה לבנו מן אותה שעה לפיכך לא נקרא מלך ובשכר שירדו לפני הנביא זכו לראות כל אלו הנסים: אל כי קרא יי'. אל תאמר עתה לנו דברי' אלו אמת הוא כי קרא יי' לשלשת המלכים הבאים הנה לתתם ביד מואב וי"ת אל לשון בקש' בבעו לא תידכר עלנ' חובי' רשעתא ההיא בעי עלנא רחמין ארי זמין יי' לתלתא מלכיא וכן תרגם אכקלו' אל נא אדוני בבעו כען רבוני: קחו לי מנגן. אמרו כי מיום שנסתלק אליהו רבו לא שרתה עליו רוח נבואה עדיין כי אבל היה ורוח הקדש אינה שורה אלא מתוך שמחה וי"א מפני הכעס שכעס עם מלך ישר' היה עצב ואמרו כל הכועס עם נבי' נבואתו מסתלקת ממנו תדע לך מאלישע שלמחנו אמר קחו לי מנגן: עשה הנחל גבים. מקור במקום צווי. גבים חפירות כמו באו על גבים ותרגום בור גובא אמר להם שיעשו הנחל חפירות חפירות שימלאהו מן המים שיבואו ותרגומו פצירין פצירין וכן תרגם אפיקיו פצירוהי: ונקל זאת בעיני יי'. נקל זאת בעיניו לעשות לכם זה הנס עד שיעשה לכם נס גדול יותר ונתן מואב בידכם: וכל עץ טוב תפילו. כי הכתוב לא אמר לא תשחית את עצה אלא כשיצורו על עיר כמו שאמר הטעם כי ממנו תאכל ואף על פי שרז"ל קבלו כי בכל מקום ובכל זמן אסור להשחית עץ מאכל פשט הכתוב הוא שלא אמר אלא בעת המצור ואפשר שהיתה מצוה לשעה כאליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחוץ בשעת איסור הבמות. ובדרש כשאמר להם הנביא וכל עץ טוב תפילו אמרו לו הרי הוא אומר לא תשחית את עצה ואתה אומ' כן אמר להם על שאר האומות נאמר זה אבל אומה זו נקלה ונבזה לפני יי' שנאמר ונקל זאת בעיני יי' ונאמר לא תדרוש שלומם וטובתם אלו אלנות טובות שלהם: תכאיבו באבנים. על דרך השאלה וכן היחיו את האבנים וירפא את מזבח יי' ההרוס ותרגמו תטומון: ויהי

רלבג

ויאמר דרך מדבר אדום. יתכן שבחר הדרך ההוא כדי שלא ירגישו והביא שם מלך יהודה עם מלך אדום כי היה תחתיו והוא הנציב ששם בו מלך יהודה: פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו. אע"פ שהיו לאליהו תלמידי' רבים הנה זכר אלישע שהיה תלמיד והיה ראוי שיקנה יותר מה משלמו' מפני ששרת את אליהו כי המשרת הוא תמיד לפני רבו ולזה יתכן שילמד יות' ולזה שפט יהושפט שיש את אלישע דבר יי' מצורף לזה כי ראה שנכשע ממקומו עם א אנשי המלחמה והע"פ שלא היה איש מלחמה ולזה ידמה שעשה זה שאם יצטרכו ישראל לדבר יי' ימצאוהו שם והנה לכבודו ירדו אליו שלשת המלכי' ולכבוד הש"י: ועתה קחו לי מנגן. ידוע כי הכעס מונע ההתבודדות לשכל בעת הגעת הנבואה מפני טרדת המחשבות אשר יהיה בהם הכעס ולפי שכעס מאד אלישע על יהורם מפני שדבק בחטאת ירבעם הוצרך לדבר ישיר כעסו וירחיב לבו ואז שרתה עליו רוח הקדש: עשה הנחל הזה גבים גבים. ר"ל שיעשו המישור הזה חפירות חפירות ובזולת רוח וגשם יעשה הש"י על דרך המופת שימלאו החפירות אשר במישור ההוא מים יספיקו להם לשתות הם ומקניהם שהביאו לאכול ממנו ובהמתם אשר ירכבו עליהם: ונקל זאת בעיני יי'. ר"ל שלא יספיק לש"י עשיית זה החסד לכם כי הוא קל בעיניו ביחס אל החסד שהוא רוצה לעשות והוא שכבר יתן את מואב בידכם: והכיתם כל עיר מבצר וגו'. ר"ל שאמ' להם במצו' הש"י שיכו כל עיר בצורה וכל עיר נבחרת ויפילו כל אילן טוב ואף על פי שהתורה אמרה לא תשחית את עצה הנה היה זה למצות הש"י לפי שעה להשחית את מואב לפי היכלת ולזה צוה גם כן לסתם להם כל מעין מים ולהכות באבנים כל חלקה טובה כדי שישחיתו תבואתה: ויהי

אותם ט' מלאים בסיפרא וסי' ונלחמה אותם במישור. אהה כי קרא יי'. אל כי קרא יי'. כי רבים אשר אתנו. גדולי העיר מגדלים אותם. בראותו אותם האכה אכה. וילך אותם שמרונה. וישב אותם בחלח. וגם ממיתים אותם: וכל עץ ח' דסמיכי בקריאה וסי' והכיתם כל עיר. והערים יהרסו. רנו שמים כי עשה יי'. ואמרת ליער הנגב. ואביאם אל הארץ:

רשי

ויהי בבקר כעלות המנחה · המים התחילו לירד מן השמים בבקר בארץ אדום וכעלו' המנחה באין שוטפין ובאין לאותו הנחל לפי שאמר לא תראו רוח לא תראו גשם במדרש רבי תנחומא : על הגבול · על הספר שקורין מרק"א : אדומים כדם · כן דרך המים כשהשמש זורחת עליהם מאדימות משנגב מרחוק והם לא ראו באותו הנחל מים מעולם לפיכך היו סבורין שהוא דם : והערים יהרוסו · היו הורסין : ישליכו איש אבנו · שהיו נוטלין האבנים מן החומות עד השאי' כל אבני הקירו' קיר לעמוד על חרשית שלהן הוא הטיט כלומר שלא היתה עוד אבן בחומה ואחרי זאת ויסבו הקלעי' ויכו את הנשאר בחלקה שלא נשברה החומה והפילוה : ויקח את בנו הבכו' · בפסיקתא דפרשת שקלים כרם שאל את עבדיו מה טיבה של אומה זו שנעשה להם נסים כאלה אמרו לו אביהם אברהם בן יחיד היה לו ואמר לו הקב"ה הקריבהו לפני ורצה והקריבו להקב"ה אמר להם אף אני בן בכור יש לי ואלך ואקריבנו לע"ז : על החומה · חסר וי"ו שהיה עובד לחמה : ויהי קצף גדו' · שנזכרו עונותיה' שאף הם עובדין לע"ז ואינן ראויין לנס :

מכשי

רדק

ויהי בבקר כעלות המנחה · כעלות בכ"ף ופירוש בבקר בעת עלות מנחת הבקר והמים האלה אפשר שהיו מגשמים שהיו רחוקים מהם בארץ אדום אבל המחנה הזה לא ראה לא רוח ולא גשם או כפרץ אחד מסגהרו' בארץ אדום ברצון הבורא ונגרו המים עד הנחל הזה · ודרש או בבקר או בעלות המנחה מהו בבקר בעלות המנחה אמר רבי תנחומא שטף של גשמי' ירד בארו' בבקר ובאו להם כעלו' המנחה : מכל חוגר חגורה · כתרגומו מכל אסירי סייפא : על הגבול · על גבול ארצם להלחם אם יבואו עליהם המלכים : דם זה · לפי שראו האדמימות ומים לא היו נובעים כי עתה באו המים שם שהרי לא היו שם מתמול שלשו' התחזק בלבם כי דם הוא וחשבו כי נפלה קטטה בין המלכי' והרגו אלו לאלו : החרב נחרבו · מענין חרב כלומ' נהרגו ביניהם החרב מבנין הופעל : ויבאו · באו כאנשים בוטחים ולא כנלחמים וישראל ואשר עמהם קמו עליהם והכום : ויכו בה · כן כתיב בבי"ת וקרי בכ"ף והכתוב לא מצאתי לו טעם אלא אם נאמר שהוי"ו תמורת אלף ויהיה כמו ויבא בה כלומר ישרא' באו בה ופי' בה בעיר כלומ' בכל עיר ועיר שהיו נסים שם להמלט שם מפני ישראל והוא במסרת והוא אחד מתרין שקורין בה וסבירין בם והאחר הוא ותירוש יכחש בה : עד השאיר אבניה בקיר חרשת · קיר חרשת שם עיר גדולה בערי מואב וזוכר אותה בכל תפלת מואב ולפי שהיתה בעלת שם זכר אותה ולא זכר הערים האחרו' שהרסו ופירו' עד השאיר הכל הרסו והפילו עד השאיר קיר חרשת לבדה שהיתה עיר בצורה וגם לא השאירו אלא אבני החומה זהו אבניה אבני העיר הזאת כי כל מה שהיה מחוץ לעיר הרסו והפילו העצים וכל האבנים היו משליכים בחלקו' הטובו' ונשארה חומת העיר הזאת : ויסבו הקלעים ויכוה · הכו בחומה עד שהרסוה ידמה כי לשאר הערים לא היו צריכים להם קלעים לא היו כובשים הערים ואחר כן היו הורסים אותם ולזאת שהית' עיר בצורה הוצרכו הקלעים והקלעים האלה לא היו קלעים ביד אלא קלעים שמשליכים אבנים גדולות בדיק וכיוצא בו שבאבן אחת משא כבד ומשליכין באותן הכלים האבן לחומה עד שישברו החומה וכן עשו לקיר חרשת והכוה וי"ת עד דלא אשתארת אבנא בקרתא דלא פגרוה ואסתחרו קלעיא ומחוהא : וירא מלך מואב · מלך מואב היה בתוך העיר הזאת כמו שאמר למעלה כי נסו מפניהם וחשבו להשגב בעיר הזאת וכראותו כי חזק ממנו דבר המלחמה הזאת לקח עמו שבע מאות איש להבקיע אל מלך אדום לצאת מן העיר כי אפשר כי מלך אדום היה קרוב לעיר יות' משני המלכים : חזק ממנו המלחמה · פירוש דבר המלחמה וחזק פועל עבר כי חציו קמץ וחציו פתח : ויקח את בנו הבכור · פי' אדוני אבי ז"ל כי בן מלך אדום הראוי למלוך תחתיו היה ברשות מלך מואב ומפני זה בא עם שני המלכי' כי חשב להוציא בעזרתם בנו מתחת יד מלך מואב וכשחשב מלך מואב להבקיע אל מלך אדום ולא יכול לקח בקצפו את בן מלך אדום והעלהו אל החומ' ושרפו לעיני אביו זהו ויעלהו עולה ששרפו כמו ששורפין העולה : ויהי קצף גדול על ישראל · ממלך אדום כי חשב כי בעזרתם יוציא בנו מתחת יד מלך מואב וזהו שאמר הכתוב על שרפו את עצמות מלך אדום לשיד ורבי אחי ר' משה ז"ל פי' כי כאשר חשב להבקיע מלך מואב אל מלך אדו' אז לקח בנו באות' המלחמה חטפו מהם והעלהו על החומ' ושרפו לעיני אביו ויהיה קצף גדול על ישרא' ממלך אדו' שלא עזרהו להצילו מידם · ובדרש ויעלהו עולה שאל מלך מואב מפני מה אומה זו ראויה לנסים האלה אמרו לו אברה' אביהם העלה את בנו עולה אמר להם אף אני אעשה כן והעלה את בנו עולה וחלקו בדבר זה מהם אמרו לשם שמים העלה אותו וזהו שאמר ויהי קצף גדול על ישראל שנתקצף הקדוש ברוך הוא עליהם כי מלך מואב לא חמל על בנו כשחשב לעשות בו רצון האל וישר' היו מקניטים אותו בכל יום והוא חשב לעשו' רצון האל ואינו כמו שאמרו אשר לא צויתי זה יפתח שהעלה את בתו ולא עלתה על לבי זה מישע מלך מואב שהעלה את בנו מהם אמרו כי לע"ז העלה ומפני זה חסר וי"ו החמה כי היה עובד לחמה והעלה את בנו לחמה ומה שאמר ויהי קצף גדול שנזכרו עונותיהן של ישרא' באותה שעה שגם הם היו שורפים את בניהם לע"ז ולאשרה ואמר הכתוב וכמשפטי הגוים לא עשיתם ואמרו רז"ל כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלי' שבהם עשיתם :

זרחה ד' בקריאה וסי' אם זרחה השמש עליו דמים לו · וישכימו בבקר והשמש זרחה שמש זרחה ונודד דנחום · והצרעת זרחה במצחו · וחד וזרחה לכם יראי שמי : מעין ד' פתחין בקריאה וסי' אל מעין מי נפתוח · ותברו

וַיְהִי בַבֹּקֶר כַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וְהִנֵּה־
מַיִם בָּאִים מִדֶּרֶךְ אֱדוֹם וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ
אֶת־הַמָּיִם׃ וְכָל־מוֹאָב שָׁמְעוּ כִּי־
עָלוּ הַמְּלָכִים לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּצָּעֲקוּ
מִכֹּל חֹגֵר חֲגֹרָה וָמָעְלָה וַיַּעַמְדוּ עַל־
הַגְּבוּל׃ וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהַשֶּׁמֶשׁ
זָרְחָה עַל־הַמָּיִם וַיִּרְאוּ מוֹאָב מִנֶּגֶד
אֶת־הַמַּיִם אֲדֻמִּים כַּדָּם׃ וַיֹּאמְרוּ
דָּם זֶה הָחֳרֵב נֶחֶרְבוּ הַמְּלָכִים וַיַּכּוּ
אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְעַתָּה לַשָּׁלָל מוֹאָב׃
וַיָּבֹאוּ אֶל־מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיָּקֻמוּ
יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּ אֶת־מוֹאָב וַיָּנֻסוּ מִפְּנֵיהֶם
וַיַּכּוּ־בָהּ וְהַכּוֹת אֶת־מוֹאָב׃ וְהֶעָרִים
יַהֲרֹסוּ וְכָל־חֶלְקָה טוֹבָה יַשְׁלִיכוּ
אִישׁ־אַבְנוֹ וּמִלְאוּהָ וְכָל־מַעְיַן־מַיִם
יִסְתֹּמוּ וְכָל־עֵץ־טוֹב יַפִּילוּ עַד־ ה
הִשְׁאִיר אֲבָנֶיהָ בַּקִּיר חֲרָשֶׂת וַיָּסֹבּוּ
הַקַּלָּעִים וַיַּכּוּהָ׃ וַיַּרְא מֶלֶךְ מוֹאָב כִּי
חָזַק מִמֶּנּוּ הַמִּלְחָמָה וַיִּקַּח אוֹתוֹ ש
שְׁבַע־מֵאוֹת אִישׁ שֹׁלֵף חֶרֶב לְהַבְקִיעַ
אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם וְלֹא יָכֹלוּ׃ וַיִּקַּח אֶת־
בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר־יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו ו
וַיַּעֲלֵהוּ עֹלָה עַל־הַחֹמָה וַיְהִי קֶצֶף־
גָּדוֹל עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ מֵעָלָיו ו

ז' · ל' · נ' · ב' חס' יתיר לב · נ' · ר' י' · ל' · ל' · ל' · ויימ' ק' · ל' ר' · ה' כבי' וכל וכל וכל · ל' · ל' · ה' ר' מל' ד' בסיפ' · ל' · ג' · כל כי' חס' במ"ב

בה ב' סבירין בם וסי' ותירו"ש יכחש בה ורין כיון חחרא מחא

וַהֲוָה בְצַפְרָא כְּמִיסַּק מִנְחָתָא וְהָא מַיָּא אָתַן מֵאוֹרַח אֱדוֹם וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא יַת מַיָּא׃ וְכָל מוֹאֲבָאֵי שְׁמָעוּ אֲרֵי סְלִיקוּ מַלְכַיָּא לְאַגָּחָא קְרָבָא בְּהוֹן וְאִתְכְּנִישׁוּ מִכֹּל אֲסִירֵי סַיְפָא וּלְעֵילָא וְקָמוּ עַל תְּחוּמָא׃ וְאַקְדִּימוּ בְצַפְרָא וְשִׁמְשָׁא נְחַרַת עַל מַיָּא וַחֲזוֹ מוֹאֲבָאֵי מְקָבֵיל יַת מַיָּא סוּמְקִין כִּדְמָא׃ וַאֲמַרוּ דַּם דֵּין אִתְגָּרָאָה אִתְגָּרִיאוּ מַלְכַיָּא וּקְטָלוּ גְּבַר יַת חַבְרֵיהּ וּכְעַן פּוּקוּ לְבִזַּתָא מוֹאֲבָאֵי׃ וַאֲתוֹ לְמַשְׁרִיתָא דְיִשְׂרָאֵל וְקָמוּ יִשְׂרָאֵל וּמְחוֹ יַת מוֹאֲבָאֵי וְאַפְּכוּ מִן קֳדָמֵיהוֹן וּמְחוֹ בְהוֹן וּקְטָלוּ יַת מוֹאֲבָאֵי׃ וְקִרְוַיָּא פַּגָּרוּ וְכָל אַחְסַנְתָּא שַׁפִּירָא רְמוֹ גְּבַר אַבְנֵיהּ וּמְלוֹהָא וְכָל מַבּוּעֵי מַיָּא סְתָמוּ וְכָל אִילָן דְּיָאֵי עֲקָרוּ עַד דְּלָא אִשְׁתָּאֲרַת אַבְנָא בְקַרְתָּא דְּלָא פַּגָּרוּהָא וְאִסְתְּחַרוּ קַלָּעַיָּא וּמְחוּהָא׃ וַחֲזָא מַלְכָּא דְמוֹאָב אֲרֵי תְקִיפוּ מִינֵיהּ עָבְדֵי קְרָבָא וּדְבַר עִמֵּיהּ שְׁבַע מְאָה גַּבְרָא שָׁלְפֵי סַיְפָא לְאַפְנָאָה לְוָת מַלְכָּא דֶאֱדוֹם וְלָא יְכִילוּ׃ וּנְסִיב יַת בְּרֵיהּ בּוּכְרָא דַּעֲתִיד דְּיִמְלוֹךְ תְּחוֹתוֹהִי וְאַסְקֵיהּ עֲלָתָא עַל שׁוּרָא וַהֲוָה רְגַז רַב עַל יִשְׂרָאֵל וְאִסְתַּלָּקוּ מִינֵיהּ

דדברי הימים · וכל מעין מים יסתמו · מעין גנים באר מים חיים ונוזלים · וה' מעין קמיצין וסי' נמסר בסדר שמיני : חוק הפתחין בקריא' וסימ' נמסר בסדר מקץ : ולא יכלו ג' וסי' ויעשו כן החרטומים · להבקיע אל מלך אדום ויחתרו האנשים להשיב :

רלבג

ויהי בבקר כעלות המנחה · לפי שלא יתכן שיהיו דברי המלכי' לאלישע בלילה ולא כוון ג"כ שאמר שהמתינו לשתות עד למחרת היום ההוא שבאו שם מים מדרך אדום שנה הנראה בעיני בזה שהרצון באמרו ויהי בבקר שזה הרע שאמר לעשות למואב היה בבקר שאחר היום ההוא כמו שיבאר אחר זה אך יעור באו המים שם כתקיים תכף בעת אשר יעלו בו מנחת ערב והוא תמיד שלבין הערבים והוא שכבר הביא השי"ת מדרך אדום מים כמלאה הארץ מהם : מכל חוגר חגורה ומעלה · ר"ל כל מי שראוי לחגור חגורה להלחם ומי שלמעלה מהם כלם נצעקו ויעמדו אצל גבול ארצם לשמור שלא יכנסו בה אויביהם : ויאמרו דם זה וגו' · לפי שלא היה מנהג המישור ההוא להיות בו מים חשבו שיהיו דם ולא נתנו לבם הכאת השמש במים : החרב נחרבו · ר"ל הכו זה את זה בחרב והרגו זה את זה : ויבאו אל מחנה ישראל · הנה ספר השי' שבאו כלם שם לא כדרך האנשים היוצאים למלחמה אך כדרך האנשים היוצאי' לשלל ולזה הכום ישראל בקלות : ויכו בה והכות את מואב · הנה הכתו' ויבו בבי"ת וקרי ויכו בכ"ף והכוונה בהם שכבר הכום במחנה ההוא שבאו שם והוא מחנה ישראל ובא בלשון נקבה על דרך אם תחנה עלי מחנה ואחר זה השלימו להכות את מואב במקומותיהם : והערים יהרסו · עד השאיר אבניה בקיר חרשת · ר"ל שבעיר ההיא לבדה השאיר אבניה כי היא היתה חזקה מאד וכבר היו סובבים הקלעים ומכים אותם והנ' היה שם מלך מואב וכראותו כי חזק ממנו דבר המלחמ' לקח אתו שבע מאו' איש שולף חרב להבקיע אל מלך אדום ולא יכולו אז לקח במחנה מלך אדום בנו הבכור של מלך אדום אשר ימלוך תחתיו והעלהו עולה על החומה ר"ל ששרף אותו כאמרו על שרפו את עצמות מלך אדום לשיד · והנה

רדק

וישבו לארץ. כל אחד מהמלכים שב לארצו. ובדרש באותה שעה ירדו שונאיהם של ישראל למדרגה התחתונה : וישבו. כתיב חסר כלומר ישבו לארץ כמו וישבו אתו לארץ : ואשה אחת. אמרו שהיתה אשת עובדיה : עבדך אישי מת. ית עבדך עובדי׳ בעלי מית ואת ידעת ארי עבדך הוה דחיל מן קד׳ יי׳ כד קטילת איזבל רשיעת׳ וגו׳ כבעמוד ובתרגום של ת

רשי

מנשי בני הנביאי׳. אשת עובדיה היתה כל בני הנביאים שבמקר׳ תרגומו תלמידי נביאי : והנושה. הוא יהורם בן אחאב שהיה מלווהו ברבית מה שזן את הנביאים בימי אביו במדרש רבי תנחומא לכך נאמר ויך את יהורם בין זרועיו שפשטו ליטול רבית : אסוך שמן. כדי סיכת שמן והאלף בתיבה מן היסוד כמו אלף של אחוותי באזניכם

אישי ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא : רקים ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ כהגלות נגלות. אנשים רקים בני. כלים רקים אל תמעיטי : מגישים ג׳ בקריאה וסי׳ מגשים מנחה ועבדים את שלמה. והוא מוצקת. מגישים על מזבחי לחם

ויישבו לארץ : ואשה ד
אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל
אלישע לאמר עבדך אישי מת ואתה
ידעת כי עבדך היה ירא את יהוה
והנשה בא לקחת את שני ילדי לו
לעבדים : ויאמר אליה אלישע מה
אעשה לך הגידי לי מה יש לכי
בבית ותאמר אין לשפחתך כל בבית
כי אם אסוך שמן : ויאמר לכי
שאלי לך כלים מן החוץ מאת כל
שכניכי כלים רקים אל תמעיטי :
ובאת וסגרת הדלת בעדך ובעד
בניך ויצקת על כל הכלים האלה
והמלא תסיעי : ותלך מאתו ותסגר
הדלת בעדה ובעד בניה הם מגשים
אליה והיא מיצקת : ויהי כמלאת
הכלים ותאמר אל בנה הגישה אלי
עוד כלי ויאמר אליה אין עוד כלי
ויעמד השמן : ותבא ותגד לאיש
האלהים ויאמר לכי מכרי את
השמן ושלמי את נשיכי ואת בניכי
תחיי בנותר : ויהי היום
ויעבר אלישע אל שונם ושם אשה
גדולה ותחזק בו לאכל לחם ויהי
מדי עברו יסר שמה לאכל לחם :

ל׳ בׄג · ח׳ · ל׳ · לך ק׳ · ל׳ · שכניך נ׳ ק׳ חס ח׳ · ל׳ וא׳ ומלא ברכת ויי׳ נ׳ · מוצקת נ׳ ק׳ ב׳ חס וא׳ מל · ל׳ בתרי ליש׳ · נשיך ובניך ק׳ ק׳ · ל׳ יתיה את כס ג׳ חס׳

ותבו לארעא :
ואתתא חדא מנשי תלמידי נביאיא
מצווחא קדם אלישע למימר עבדך
עובדיה בעלי מית ואת ידעת ארי
עבדך הוה דחיל מן קדם יי כד
קטילת איזבל ית נביאיא דיי דבר
מנהון מאה גברין ואטמרינון
חמשין חמשין גברא במערתא
והוה יזיף ומוכיל להון בדיל דלא
לאוכלא יתהון מניכסוהי דאחאב
מן קדם דאינון אונסא וכען רשיעא
אתא למדבר ית תרין בניי ליה
לעבדין : ואמר לה אלישע מה
אעביד ליך חוי לי מא אית ליך
בביתא ואמרת לית לאמתך כל
מדעם בביתא אלהן מנא דמשח :
ואמ׳ אזילי שאילי ליך מנין מן ברא
מן כל שבביכי מנין ריקנין לא
תזעירין : ותהכין ותגיפין דשא
באפיך ובאפי בנך ותריקין על
כל מניא האילין ומנא דאיתמלי
תסלקין : ואזלת מלותיה ואגפת
דשא באפהא ובאפי בנהא אינון
מקרבין לה מניא והיא מריקא
משחא : והוה כמישלם מניא
ואמרת לברה קריב לי עוד מנא
ואמר לה לית עוד מנא ופסק
משחא : ואתת וחויאת לנביא דיי
ואמ׳ איזילי זביני ית משחא ושלמי
למרי חובתיך ואת ובנייך תתפרנסין מדישתאר : והוה יומא ועבר אלישע
לשונם ותמן אתתא דחלת חטאין ואתקיפת ביה למיכל לחמא והוה בזמן מעידוהי
מתפני לתמן למיכל לחמא :

מגואל ואמרתם. מנטים דשלמה חס׳ : יסור ז׳ חסרים בליש׳ סורה בקריאה וסימ׳ ויאמר משה אסורה נא ואראה. בטבעות הארון. ידך לא אסרות. לבו סרו רדו מתוך עמלקי. יסר שמה לאכל לחם. מי פתי יסר הנה. וחברו. ולא תסרו ימין ושמאל דואתהנן :

רשי

של אחוותי באזניכם והאלף של אבחת חרב : וסגרת הדלת. כבוד הנס הוא לבא בהצנע : והמלא תסיעי. מלפניך ותתני כלי אחר במקומו למלאותו ובלוחית השמן אל תזוזי ממקומו לפי שהקב״ה עושהו כמעין ואי דרך של מעי׳ לזוז ממקומו מדרש אגדה שמעתי : הם מגישים אליה. הכלים : ויעמד השמן. מלבא עוד וי״א בבר הוקיר שער השמן : ותבוא ותגד וגו׳. באת ליטול עצה אם למכור אם להמתי׳ עד שיוקיר עוד אמר לה לכי מכרי כי יש די לכל נשייך ולחיי את ובניך בנותר עד שיחיו המתים : ושם אשה גדולה. חשובה וראיתי בפרקים דר׳ אליעזר אחותה של אבישג השונמית היתה : והיה מדי עברו. באותה העיר יסור אל ביתה לאכול לחם : יסור. לשון הווה היה סר שם : הנה

לכי ב׳ כתי׳ כן קוזי לכי רעיתי תמי׳ דסכל

רדק

תוספתא עוד מאתן ושתין ו וחמשא זמנין בוחית אתת עובדי׳ כהאי גוונא ולא הוה משגח ולא ידע מה למעבד עד דאזלא לבי קבריה ובואה דחלא דיי׳ דחלא דיי׳ ואשתמע לה קלא מביני מ מיתיא מאן הדי׳ דחלא דיי׳ דקא בעית ארבעה איקרו דחלא דיי׳ אברהם ויוסף ואיוב ועובדיה אותיבה ואמרה לא בעינא אלא האי דכתי׳ ביה דחלא דיי׳ לחדא וכד אודעוה קבריה הוה קא מ מתפלשת בקבריה וקא בואה ואמרה מרי מרי היכא רוחצניך לי בשעתא די דמכתא ודמותא כד אמרית לך למאן את שביק לי וית תרין בני ואתיבתני דרבון דעלמא רחצן לי ואמרת לי שבוק יתמך ואנא אקיימינון וארמלתך עלי תתרחץ וכדו לא נהשכח מ משזיב ויתמי כמי בואי ואמרי קבלן אבא קבלן אבא אתיב ע עובדיה ואמ׳ לה זילי לגבי אלישע בפורתא דמשחא דאשתאר ב גביך ולברכיך ביה דאנא כי אטמרתינהו למאה נביאיא ו וזנתיהו במערתא בלחמ׳ ובמיא לא איטפיין בוציניה דמשחא מיניהו לא ביממא ולא בליליא לידכר ליה נבייא מילי דידי ל לקודשא בריך הוא וישלים לכו מאן דאוזפיניה דהכי את׳ קרא דמוזיף למרי׳ עלמא יי׳ כל מאן דרחי׳ על עניא ועל מסכינ׳ ובבן אזלת ואודעתיה לאלישע כולי האי : והנשה בא לקחת. בדרש מי היה זה זה יהורם בן אחאב עובדיה קיים כספו לא נתן בנשך ויהורם שנתן ברבית אמר לו הקדוש ברוך הוא עד עכשיו הו׳ חי יבוא יהוא ויהרגהו שנאמר בנשך נתן ותרבית לקח לא יחיה וכתיב ויהוא מלא ידו בקשת ויך את יהורם בין ז זרועותיו ויצא החצי מלבו מלבו על שהקשה לבו ופשט זרועותיו ליטול רבית : מה יש לכי. כתיב לכי ויקרי לך וכן שכניכי נשיכי ובניכי כתובין ביו״ד באחרונה כמו הסולח לכל עוניכי תחלואיכי חייכי והקרי אחר הרוב : אסוך שמן. לגין שיש בו שמן והאלף נוספת והוא מן סוך לא סכתי לפי שסכין ממנו נקרא כן : והמלא תסיעי. כתרגומו תסלקי כלומ׳ שתסלקי אותו ממקומו ושימי כלי הריק תחתיו וכן לכל כלי וכלי ובאמרו לה והמלא תסיעי הודיעה שלא תזוז היא ממקומה והאסוך בידה כי מעשה נס לא יהיה אלא במקום שהתחיל בו : מיצקת. כתו׳ ביו״ד על דרך הכתובין ביו״ד מבנין הפעיל מאין תמורה כמו מטיבים את לבם וקרי בוי״ו על דרך הרוב בבנין הפעיל מנחי הפ״א שמומרת בהם היו״ד בוי״ו : ויהי כמלאת הכלים. באגר׳ ובתרגום של תוספתא והוה כמשלם מניא ואמרת לברה קריב לי עוד מאני תבירי דחספא דמאן דינזר על מאנין ריקנין דימלון יגזר על מאני תבירי ויתקנון והוא לקיט מאני שבירי ומשוי חד על חד ומתחברי במימרא דיי׳ קודשא בריך הוא ועמודא דמישחא טייף על כולהון עד דשלימו כל פסקי מאנייא אמר ברא לית עוד מנא ושמע עמודא דמישחא ופסק : ושלמי את נשיך. ושלמי למרי חובותיך ובתוספתא וכד אתרחיש לה ההוא ניסא אמר׳ ליה לנביא דיי׳ אית עלי עשור מהאי מישחא או לא אמר לה בעליך זן נביא דיי׳ במילתא דליכא עליה עשורא ואף את לית על משחך עשור דמן ניסא הוא הדרה ואמר׳ ליה מה נעביד מבני דאחאב או שמעי עלי ואנסי לי מתיב ואמר לה דסגר פומ׳ דכלבי דמצרים ועתיד למיסגר פום אריותא דדניאל ישמטם עינוהי דבני אחאב ויסגר אדניהון דלא לבאשו לך יהבית אוריתא ותושבחת׳ ואזלת : אשה גדולה. חשובה בעלת נכסי׳ ובעלת השם. ובדרש כי אחותה של אבישג השונמית היתה אמו של עדוא הנביא וי״ת דחלת חטאין : הנה

רלבג

והנה הביא זה הענין קצף גדול על ישראל ר״ל שכעסו מאד על ש שקרה זה המקל׳ הרע למלך אדו׳ שבא לעזור להם או יהיה הרצון שהיה למלך אדום קצף גדול בעבור ישר׳ כי בסבתם קרה לו זה : ואשה אחת מנשי בני הנביאים׳ ידוע כי בני הנביאים היו כלם ירא׳ים יי׳ ולזה אמרה כי עבדך היה ירא את יי׳ ולא היה עובד ע״ז ואמרה זה כי רוב ישרא׳ עובדי׳ ע״ז אז : כי אם אסוך שמן. הנה אסוך הו׳ כלי קטן ישימו בו שמן לסוך והנה היה זה המופ׳ שבהריק הכלי הזה היה כל האויר הנכנס שם מתהפך לשמן בדרך ההפך המט׳ לנחם היה זה המופת בפעם אחת לבד ולזה צוה אותה שתשא תחלה כלים רקים מאת כל שכניה כל מה שאפשר לה כדי שיהיה לה מהשמן שיעור רב והיא היתה מיצקת על הכלי ובהיותו מלא בניה מקימים הכלי המלא ושמי׳ הכלי הריק באופן שביציקה אחת נמלאו כל הכלים זה אחר זה : ותבא ותגד לאיש האלהים. הנה לא רצתה לעשות מזה השמן דבר אם לא בעצת הנביא כי לא היתה יודעת מה רצון הנבי׳ בזה : ושלמי את נשייך. ר״ל פרעי את חובך כטעם לוה רשע ולא ישלם : ושם אשה גדולה. ר״ל אשה חשובה ונכבדת : ותחזק בו לאכל לחם. אחשב שהשתדלה בכל עוז שיאכל לחם אז בבית ושיבא שם בכל עת שיהיה בעיר שונם ואחשו׳ שלא נתפרסם לה עדיין מעלת אלישע אך היה דרכ׳ להביא לביתה מה שתוכל מהאורחים הבאים בעיר וזה כי זה היה בתחלת ענין אלישע לפי מה שירא׳ה מהזמן שהיה זה קודם מה שאמר אלישע מחר סאה סלת בשקל וסאתים שעורי׳ בשקל בשער שומרון וזה שכבר בנתה העליה אח׳ זה ולקץ שנה מעת בא שם אלישע ילדה בן וגדל הבן ההוא עד שכבר יצא אל הקוצרי׳ ואמר לאביו ראשי ראשי ואת זה אמ׳ לה שתצא לגור באשר תגור כי קרא יי׳ לרעב וגם בא אל הארץ שבע שני׳ ואחר שבע שנים סר הרעב וכשתחקור בזה תמצא שזה היה אצל תחלת נביאת נבואת אלישע ולזה אינו מן הפלא אם לא היה מפורסם לה שיהיה נביא ויתכן שחקרה מענייניו כשראתה עברו אצלה תמיד מפני ראותה כל מנהגיו בתכלית מהשלמות ואז נתבאר לה שהוא איש אלהים קדוש : נעמה

ח׳ פסוקים שמה שמה וסימ׳ הנה נא העיר הזאת קרובה לנוס שמה · בהר המלט שמה כי לא אוכל · ויסר אל העליה וישכב שמה · מקום המשפט שמה הרשע · שמה חבלתך אמך שמה : מה ונח כ״ד פתחין וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא :

וַתֹּאמֶר אֶל־אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי
אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ [ו׳ רפי׳]
תָּמִיד: נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה
וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא
וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה [ז׳ חס׳]
: וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיָּסַר אֶל־
הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה: וַיֹּאמֶר אֶל־
גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת
וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד לְפָנָיו: וַיֹּאמֶר
לוֹ אֱמָר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חָרַדְתְּ אֵלֵינוּ
אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מֶה לַעֲשׂוֹת [ל״ר סגול]
לָךְ הֲיֵשׁ לְדַבֶּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־
שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי
יֹשָׁבֶת: וַיֹּאמֶר וּמֶה לַעֲשׂוֹת לָהּ [ב׳ תיאן]
וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי אֲבָל בֵּן אֵין־לָהּ וְאִישָׁהּ
זָקֵן: וַיֹּאמֶר קְרָא־לָהּ וַיִּקְרָא־לָהּ
וַתַּעֲמֹד בַּפָּתַח: וַיֹּאמֶר לַמּוֹעֵד [ל׳ תיין]
הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּי חֹבֶקֶת בֵּן וַתֹּאמֶר [את כ״כ ק׳]
אַל־אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל־תְּכַזֵּב
בְּשִׁפְחָתֶךָ: וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד
בֵּן לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר
אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע: וַיִּגְדַּל הַיָּלֶד וַיְהִי
הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו אֶל־הַקֹּצְרִים: [ל׳]
וַיֹּאמֶר אֶל־אָבִיו רֹאשִׁי רֹאשִׁי וַיֹּאמֶר [ל׳ רפי׳]
אֶל־הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ: וַיִּשָּׂאֵהוּ [ב׳ בתיקך]
וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־בִּרְכֶּיהָ
עַד־הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת: וַתַּעַל וַתַּשְׁכִּבֵהוּ [ב׳ חד חס׳ וחד מל׳]
עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתִּסְגֹּר
בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא: וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ
וַתֹּאמֶר שִׁלְחָה נָא לִי אֶחָד מִן־ [ו׳ · ל׳]
הַנְּעָרִים וְאַחַת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה
עַד־אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה:

וַאֲמַרַת לְבַעֲלַהּ הָא כְעַן יְדַעְנָא אֲרֵי נְבִיָּא דַייָ קַדִּישָׁא הוּא מִתְפְּנֵי לְוָתַנָא תְּדִירָא: נַעְבֵּיד כְּעַן עִלִּית כַּתְלָא זְעֵירָא וּנְתַקֵּן לֵיהּ תַּמָּן אֲתַר עַרְסָא וּפָתוֹרָא וְכוּרְסַיָא וּמְנַרְתָּא וִיהֵי בְּמֵיתוֹהִי לְוָתָנָא יִתְפְּנֵי לְתַמָּן: וַהֲוָה יוֹמָא וְעַל לְתַמָּן וְזָר לְעִילִּיתָא וּשְׁכִיב תַּמָּן: וַאֲמַר לְגֵחֲזִי עוּלֵימֵיהּ קְרֵי לְשׁוּנַמִּיתָא הָדָא וּקְרָא לַהּ וְקָמַת קֳדָמוֹהִי: וַאֲמַר לֵיהּ אֵימַר כְּעַן לַהּ הָא עֲסַקְתְּ לַנָא יַת כָּל עִסְקָא הָדֵין מָה לְמֶעְבַּד לִיךְ הַפִּתְגָּם אִית לִיךְ לְמַלָּלָא עִם מַלְכָּא אוֹ עִם רַב חֵילָא וַאֲמַרַת בְּגוֹ עִסְקֵי עַמִּי אֲנָא מְסוֹבְרָא: וַאֲמַר וּמָה לְמֶעְבַּד לַהּ וַאֲמַר גֵּחֲזִי בְּקוּשְׁטָא בַּר לֵית לַהּ וּבַעְלַהּ סִיב: וַאֲמַר קְרֵי לַהּ וּקְרָא לַהּ וְקָמַת בְּתַרְעָא: וַאֲמַר לְזִמְנָא הָדֵין כְּעִדָּן דְּאַתּוּן קַיָּימִין תְּהֵא מְחַבְּקָא בְרָא וַאֲמַרַת בְּבָעוּ רִבּוֹנִי נְבִיָּא דַייָ לָא יִתְכַּדִּיב פִּתְגָּמָךְ בְּאַמְתָךְ: וְעַדִּיאַת אִתְּתָא וִילֵידַת בַּר לְזִמְנָא הָדֵין כְּעִדָּן דְּהִיא קַיָּימָא דִּי מַלִּיל עִמַּהּ אֱלִישָׁע: וּרְבָא רַבְיָא וַהֲוָה יוֹמָא וּנְפַק לְוַת אֲבוּהִי לְוַת חֲצוֹדַיָא: וַאֲמַר לַאֲבוּהִי רֵישִׁי רֵישִׁי וַאֲמַר לְעוּלֵימָא סַבְהִי אוֹבְלֵיהּ לְאִמֵּיהּ: וְנַסְבֵיהּ וְאוֹבְלֵיהּ לְאִמֵּיהּ וִיתִיב עַל בִּרְכָּהָא עַד עִידָּן טִהֲרָא וּמִית: וּסְלֵיקַת וְאַשְׁכִּיבְתֵּיהּ עַל עַרְסָא דִּנְבִיָּא דַייָ וַאֲגָפַת בְּאַפּוֹהִי וּנְפַקַת: וּקְרַת לְבַעֲלַהּ וַאֲמַרַת שְׁדַר כְּעַן לִי חַד מִן עוּלֵימַיָא וַחֲדָא מִן אַתְנַיָא וְאֶתְמְטֵי לְוַת נְבִיָּא דַייָ וְאֵתוּב:

רשי

הנה נא ידעתי · שלא ראתה זבוב על שולחנו וקרי על סדינו : ויהי היום · ויהי יום אחד : חרדת אלינו · בשבילנו : את כל החרדה הזאת · לשום לבך את העסק הזה כמו וחרד על דברי זהיר על הדבר שיהא עמוי ונותנו אל לבו : מה לעשות לך · מה את צריכה שנעשה לך שבשבילו עסקת כל זה : בתוך עמי · בתוך קרובי אין אדם מזיקני איני צריכה למלך ולא לשר הצבא : ויאמ׳ · אלישע לגחזי : ומה לעשו׳ לה · בגד הטובה הזאת : למוע׳ הזה כעת חיה · כמו שאת קיימת היום ולשלו׳ כך תהי קיימת למועד הזה וחובקת בן : אל תכזב · אל תראני דבר שיפסוק ים בורך לבקש רחמי׳ ויתן לי בן אך בבקש׳ ממך אל תתן לי אלא בן של קיימא : אל תכזב · כמו לא יכזבו מימיו : כעת חיה · כעת הזאת שהיתה בחיים ובשלום ולכך נקוד כעת : ראשי ראשי · הנני חולה בראשי : ויאמ׳ · אביו אל אחד מן הנערי׳ שאהו אל אמו : כהג

חרדת ב׳ בכל נפל ויאמר אליהם ראובן

רדק

הנה נא ידעתי · כי היה ידוע אלישע בישראל כי איש אלהים הוא וקדוש ואף על פי שאמרה נא איננו אומר כי עתה ידעה ולא קודם זה אלא מלת נא ר״ל עתה צריך לנו לעשות לו דבר כיון שהוא רגיל אצלינו ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא וצריך שנעשה לו כבוד ונייחד לו מקום בבתינו וכמוהו הנה נא העיר הזאת קרובה איננו אומר כי עתה תהיה קרובה ולא קודם זה אלא עתה צריך אני להמלט בה כיון שהיא קרובה ורבו׳ ז״ל דקדקו מלת נא ר״ל שעתה ידעה כי קדוש הוא ולא קודם זה ואמרו מנא ידע׳ ואמרו שלא ראתה לו קרי במטתו : עלית קיר · עלייה בנויה בקירות אבנים או לבנים לא במספס : חרדת אלינו · לשון תנועה והשתדלות על הדבר וכן ויחרדו זקני העי׳ לקראתו יחרדו כצפור ממצרי׳ ובענין זה ת״י הא עסקת לנא ית כל עסקא הדא : היש לדבר לך · ר״ל שידבר בעבורה אם תצטרך והיא השיבה בתוך עמי אנכי יושבת כלומר בתוך עמי ומשפחתי והם ידברו ב בעבורי אם אצטרך ואמ׳ אלישע לגיחזי כי היה הלכ׳ מלפניו ואמ׳ שענתה לו לפיכך שאל אלישע לגיחזי : ומה לעשות · כלומר במה נוכל לגמלה טובה לטובה שעשתה עמנו אמר גיחזי אבל בן אין לה כלומר לזה ששאלת איננה צריכ׳ ולא לשום דבר אבל לזה הדבר צריכ׳ כי בן אין לה : והאשה זקן · כלומ׳ אם תאמ׳ אין לה עתה יהיה לה בן לזמן שיבא אישה זקן ולא ידע יום מותו כי קרוב לפרקו הוא ואם תוכל ש שיהיה לה בן ממנו זו תהיה לה טוב׳ גדולה ות״י בתוך עמי אנכי יושבת בגו עסקי עמי אנא מ מסוברא : קרא לה · כי כבר הלכה מלפניו : ויאמר למועד הזה · אפשר שאמר לו באותה העת בנבואה או אמ׳ מלבו ובטח באל ית׳ שיקיי׳ דברו כמו שכתוב באדם הצדיק ותגזר אומר ויקם לך וכן כתיב בשמואל הנבי׳ ולא הפיל מכל דבריו ארצה וכן אמ׳ בדרש רצון יראיו יעשה עשה הקדוש ברוך הוא רצונו של נ נביא והרתה וילדה : כעת חיה · למועד הזה כעת שתהיה ראויה שתהיה יולדת לשבעה חדשים או לתשעה והיולדת תקרא חיה בדברי רז״ל והחיה תנעול את הסנדל : חובקת בן · שתטלי אותו בחיקך : אל אדוני · אמרה שני פעמי׳ אל לחזק הדבר לבקש ממנו שלא יכזב בה שיהיה הדבר על כל פנים אחר שיחל אותה עליו ושיהיה בן של קיימא כי מה יועיל לה אם לא יהיה בן של קיימא ופי׳ אל תכזב בשפחתך כמו אשר לא יכזבו מימיו ות״י אדוני בבעו רבוני ותרגם אל תכזב לא יתכדיב פתגמך באמתך : כעת חיה · כעדן דהיא קימא : ראשי ראשי · היה לו כאב הראש ודרך הכואבים או הכוהים לכפול דבריהם וכן מעי מעי אוחילה : אתי

רלבג

נעשה נא עלית קיר קטנ׳ · אחשוב שהקיר בענה היתה כמשכת העלייה כמו הענין ב בבנין הכפה קרוצ״א בלע״ז : ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא ל ומנורה · ר״ל כי לתעלתו אין ראוי ש שישתמשו בני הבית עמו ולא להשתמש ב בכלים שהוא ישתמש בהם ולזה רצת׳ שיהיה לו שם כלי תשמישו מיוחדים לה : ויאמר לו אמור נא אליה · הנה לא רצה אלישע לדבר עם האשה אב לא כשהביאו לזה ה הכרח ואלו הדברים הספיק שיאמרם לה גחזי ולזה לא קרא לה גחזי שתעמד בפתח כי לא היה רצון אישע לדבר עמה אבל עמדה בחוץ לפני גחזי והיה גחזי בחוץ קרו׳ לאישע או היה סמוך לפתח העליה : הנה חרדת אלינו את כל החרדה הזאת · ר״ל הנה פחדת שלא תוכלי לנו לעשות הראוי מהכבוד כל הפחד הזה עד שהביאך זה לעשות כל מה שעשית לי מהכבוד : מה לעשות לך · להטיב גמול על הטובה הזאת היש לדבר בעבורך אל המלך או אל שר הצבא ואדבר אליהם בעבורך ותאמר בתוך עמי ומשפחתי אנכי יושבת ולזה אין לי עסק עם אחד יצטרך לי בעבורו לדבר אל המלך או אל שר הצבא : ויאמר אלישע לגחזי ומה לעשות לה מהטובות לתת גמול על זה · ויאמר גחזי באמת בן אין לה והאשה זקן ולזה איננו מוכן מאד אל ההולדה עם שמגדה אפשר גם כן שימנע פרי בטן להיותה עקרה : ויקרא לה ותעמד בפתח · הנה זה המאמר מפני שהוא נבואה רצה אישע בעצמו לאמרו לה : כעת חיה · ר״ל כעת הזה העומד וקרא העת ההוא חיה להיות זה החלק מהזמן לבדו נמצא כי הזמן החולף כבר נעדר והעתיד עדיין לא נכנס במציאות וכבר בארנו זה בפרשת וירא אליו באור שלם : אל אדני איש האלהים אל תכזב בשפחתך · ר״ל שהיא אומרת זה דרך בקשה לא יהיה זה אדני לא תכזב בשפחתך בעבור שפתחך להביא לי טובה שאיכה טובה אם לא יתקיים הילד כי אלישע לא הבטיחה שיחיה כמו שהיה נראה מבקשת גחזי שאמר אבל בן אין לה וזהו גם כן מה שזכרה אחר זה שאמרה לו לא תשלה אותי ר״ל אל תתן לי טובה שלא תהיה לי אלא לתת לי שלוה להניח לי מעוצם תשוקתי אל שיהיה לי בן כי איננו חפצה בזה מזה הצד אם לא יתקיים הילד : ראשי ראשי · התרעם הילד לאביו שכבר היה כואב לו ראשו ולזה אמר למשרתו שהיה שם שישא הנער אל אמו : ותשכיבהו על מטת איש האלהים · חשבה שבזכות הנביא יחיה הילד יותר כשמר שם : היום

רדק

אתי· כתיב ביו״ד וכן הולכתי כתיב ביו״ד כמו שמצאנו יודין נוספות כמו אהבתי לדוש מלאתי משפט והקרי הולך אחר הרוב: לא חדש ולא שבת· למדו רז״ל מזה כי חייב אדם להקביל פני רבו בשבת וברגל שכאמר לא חדש ולא שבת מכלל דבחדש ושבת היה לה ללכת אין ואדני אבי ז״ל פירש לא עבר לא חדש ולא שבת שראית אותו מה לך ללכת אליו עתה: ותאמר שלום· לא רצתה לגלות לאדם עד שתראה הנביא: נהג ולך· י״מ כי היא היתה רוכבת ואמרה לנער שינהג הבהמה כלומר שיכה האתון במתג למהר ללכת· ופי׳ אל תעצור לי לרכוב אל תעצור האתון ללכת בנחת בעבור רכיבתי אלא אם אומר לך כהג לך בנחת וי״מ כי היתה הולכת ברגל במר נפשה ואמרה לנער שינהג האתון וילך לו אחרי האתון ולא יעצור ה האתון כדי שתרכב היא אם לא תאמר לו ועל הדרך הזה ת״י לא שתרגם אל תעצור על האשה שתרגם לא תדחוק עלי למירכב אילהן כד אימר לך: להדפה· בעבור כבודה שלא תשק רגלי הנביא או לכבוד הנביא שלא תחזק ברגליו: העלים ממני· עד עתה כי באותה שעה שנפלה לרגליו כאמר לו בנבואה: לא תשלה אותי· כמו שאמרה אל תכזב בשפחתיך ותשלה כמו תשגה תרגום שגגה שלו כלומר שלא תטעה אותי ומה לי לבן אם לא יחיה ות״י הלא אמרית לך אם מתיהיב לי בר קיים אם לא לא תנסים יתי: חגור מתניך· אמר לו זה לפי שילך במהר׳ בזריזו׳: כי תמצא איש לא תברכנו· זה אמר לו כדי שלא יתעכב בדרך ותהיה כוונתו בשליחותו ולא יפנ׳ לבו לדבר אחר לא במעשה ולא בדבור· ובדרש שהיה כשחוק בעיניו וכל האדם שהיה פוגע בו היה אומר לו התאמן שהמטה הזה מחיה את המת לפיכך לא עלתה בידו: ואין קול· לענות: ואין קשב· לשמוע כי אילו היה שומע ולא היה יכול לענות היה מתנועע או רומז בעיניו או בידיו אבל זה לא היה בו לא זה ולא זה: לא הקיץ הנער· שמאכו הקיצה למת כמו הקיצו ורננו שוכני עפר והסברא אשר א אמרנו בילד שהחיה אליהו היא הסברא עצמ׳ בזה הנער שהחיה אלישע ומצאנו לו סמך בדברי רבותינו ז״ל ששאלו בן השונמית מהו שיטמא והיתה התשוב׳ מת מטמא ואינו מטמא חי: וישם פיו על פיו· כמו שפירשנו באליהו שאמר ויתמודד על הנער והכל לכוין לשון התפילה על מי ם שמתפלל עליו כמו שאמ׳ ביצחק לנוכח אשתו ואפשר גם כן להנשים על הנער לחממו בחום הטבעי היוצא מפיו ומעיניו כי רוב הנשים נעשים עם מעט תחבולה מדרך העולם: ויגהר

רשי

נהג ולך· מהר: אל תעצר לי· אל תעכב על ידי את הרכיבה: ותאמר שלום· הרי זה מקרא קצר שהרי היה לו לכתוב וישאל לה ותאמר שלום: הלא אמרתי לך· אל תכזב בשפחתך: לא תשלה· לא תשגה אותי על דבר טעות: לא תברכנו· ולא תשאל לשלום וכל זה שלא ירבה דברים וישאלוהו להיכן אתה הולך והוא אומר להחיות את המת ואין זה כ כבוד הנס להתהלל בו מי שבא על ידו והוא לא עשה כן אלא לכל ששאלו הוא אומר דבי שלחני להחיו׳ את המתי: ויגהר

את ה׳ כתיב אתי וקרינן את וסימ׳ קומי נא והשתנית· חבקת בן· מדוע אתי הולכת אליו היום· ואלישע דבר אל האשה· יען אכלת אדם אתי· וא׳ ואתי שדוד מה תעשי: עתה ג״רפ בסיפר׳ וסימ׳ עתה רוץ נא לקראתה· עתה הבבל עדי יי׳· עתה הנה בטחת: חגור ד׳ וסימ׳ נמסר בשמואל חלק ב׳ סימן כ׳: ולך ה׳

ואמר מא דין את אזלת לותיה
יומא דין לא ירח ולא שבתא ואמ
שלם: וזריזת אתנא ואמרת
לעולימהא דבר ואיזיל לא תדחוק
עלי למרכב אלהן כד אימר לך:
ואזלת ואתת לות נביא דיי לטור
כרמלא והוה כד חזא נביא דיי
יתה מקביל ואמר לגחזי עולימיה
הא שונמית דיכי: כען רהוט
כען לקדמותה ואמר לה השלם
ליך השלם לבעליך השלם לרביי
ואמרת שלם: ואתת לות נביא
דיי לטורא ואתקיפת בריגלוהי
וקריב גחזי למידחה ואמר נביא
דיי שבוק מינה ארי נפשה מרירא
לה ומן קדם יי אתכסא מני ולא
אתחוא לי: ואמרת השאילית
ברא מן רבוני הלא אמרית לך
אם מתיהיב לי בר קיים אם לא
לא תנסיס יתי: ואמר לגחזי זריז
חרצך וסב חוטרי בידך ותיזיל
ארי תשכח גבר לא תשאל בשלמי
וארי ישאל בשלמך גברא לא
תתיבניה ותשוי חוטרי על אפי
רביא: ואמרת אמיה דרביא קיים
הוא יי וחי נפשך אם אשבקינך
וקם ואזל בתרהא: וגחזי עבר
קדמיהון ושוי ית חוטרא על אפי
רביא ולית קל ולית דמאית ותב
לקדמותיה וחוי ליה למימר לא
אתער רביא: ואתא אלישע לבית
והא רביא מית רמי על ערסיה:
ועל ואגף דשא באפי תרויהון
וצלי קדם יי: וסליק ושכיב על
רביא ושוי פומיה על פומיה ו
ועיטוהי על עינוהי וידוהי על ידוהי

ויאמר מדוע אתי הלכתי אליו היום
לא חדש ולא שבת ותאמר שלום:
ותחבש האתון ותאמר אל נערה
נהג ולך אל תעצר לי לרכב כי אם
אמרתי לך: ותלך ותבא אל איש
האלהים אל הר הכרמל ויהי כראות
איש האלהים אתה מנגד ויאמר
אל גיחזי נערו הנה השונמית הלז:
עתה רוץ נא לקראתה ואמר לה
השלום לך השלום לאישך השלום
לילד ותאמר שלום: ותבא אל
איש האלהים אל ההר ותחזק ב
ברגליו ויגש גיחזי להדפה ויאמר
איש האלהים הרפה לה כי נפשה
מרה לה ויהוה העלים ממני ולא
הגיד לי: ותאמר השאלתי בן מאת
אדני הלוא אמרתי לא תשלה אתי:
ויאמר לגיחזי חגור מתניך וקח מ
משענתי בידך ולך כי תמצא איש
לא תברכנו וכי יברכך איש לא
תעננו ושמת משענתי על פני ה
הנער: ותאמר אם הנער חי יהוה
וחי נפשך אם אעזבך ויקם וילך
אחריה: וגחזי עבר לפניהם וישם
את המשענת על פני הנער ואין
קול ואין קשב וישב לקראתו ויגד
לו לאמר לא הקיץ הנער: ויבא
אלישע הביתה והנה הנער מת
משכב על מטתו: ויבא ויסגר הדלת
בעד שניהם ויתפלל אל יהוה:
ויעל וישכב על הילד וישם פיו על
פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפו

אתי· הולכת ק׳ ק׳

ג״ל בכיפ׳ הנה בטחת המכלעדי ירדן

ל׳ חס׳

ינ פסו׳ ואין ואין

כפיו ק׳

וס׳ הנה רבקה לפניך· למה אמרת אחתי· ותאמר אל נערה נהג ולך· וקח משענתי בידך· קחנה בידך ולך: גחזי ד׳ חס יו״ד בקריאה וס׳ וגחזי עבר לפניהם וישם את המשענת· מאן גחזי· והמלך מדבר אל גחזי· ודבתריה ויה׳ הוא מספר למלך:

רלבג

היו לא חדש ולא שבת· ידמה שבימים האלו היו באי׳ לפני הגדולים לשמוע דבריהם והם יורו אותם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון: ותחבוש האתון· ר״ל שכאשר חבשה האתון על יד משרתה אמרה לו ש שינהג האתון וילך ל לפניה ולא יעכור ב בעבור האתון מללכת כדי שתרכב על ה האתון אם לא תאמר לו שתרכ׳ לרכוב בעבו׳ העיפו׳: הנה השונמית הלז· ר״ל הנה זאת שאנו רואים היא ה השונמית: ותאמר שלו· לא רצת׳ לפתוח פיה לרע: ותחזק ברגליו· להשתחוות לו ולהתחנן לפניו בעד בנה והנה נגש גחזי לדחותה ולהסיר׳ שלא תגע לפני הנביא כל זה שהנגע או אולי עשה זה לכבוד אלישע כי יודע שאין רצונו ש שתתקרב אליו אשה כל כך: חגור מתניך· וקח משענתי בידך· צוהו לחגור מתניו כדי שיוכל לרוץ יותר כי החגורה תמנע תנועת האברים הפנימיים ולזאת הסבה גם כן מנעו שלא יברך איש מהאנשים שימצא ב בדרכו גם לא יענה למברכי׳ אותו כדי שלא יעכב בדרך וידמ׳ שלא נשמר גחזי מכל מה שאמ׳ לו אלישע ולזה לא הועיל כששם מטה אלישע על פני הנער וידמה גם כן שלא היה גחזי ראוי שיעשה זה הענין על ידו וזה יתבאר ממה שחטא בו בדבר נעמן: ואין קול ואין קשב· ר״ל שלא היה מדבר ולא שומע כשידברו אליו: ויסגור הדלת בעד שניהם· ר״ל שלא היו בבית כי אם שניהם כי לא רצה שיהיה שם שום אדם כדי שתהיה שם תפלתו יותר שלימה וכדי שלא יראה אדם מה שיעשה: וישם פיו על פיו· כאילו רצה שישפע חיות לנשמ׳ מאברי אלישע והנה עשה זה אחר התפלה: ויגהר עליו· ר״ל ששב להתפלל אחר זה והיה הולך בבית לבו וכוונתו בתפלה היה נמשך לו תנועת רגליו ללכת כמו שימשך מתנועת קול השיר התנועה במחול וזה מבואר מן החוש במי שיחשב מחשבות יתנועע כפעמו בהם פעם כה ופעם כה שהוא יתנועע ללכת במהירו׳ בעת חשבו המחשבו׳ וזכר שאחר התפלה היה עולה וכורע על הילד· והנה

ויגהר עליו תי' ואלהית עלוהי הוא לשון שיפות ויש דוגמתו בברייתא דר' אליעזר ובספרי ומנחם פתר ויגהר פתרון המלה כפי ענינה כשנטה עליו : ויזורר · כתרגומו : שפות הסיר · הושיבה על הכירה : נזיד · תבשיל : לבני הנביאים · לתלמידי נביאה : ללקט אורות · ברגיר שקורין אורוגא שמאיר את העינים ויש פותרין אורות ירקות כמו כחם כח עלי אורי :
וימצא גפן שדה · גופנא בחקלא : וילקט ממנו פקועות שדה · במחו ממנו פקועות שדה הוא בלוייץ בל' שם המות ובשם ר' מנחם שמעתי וילקט לבד ממנו בלעדיו פ פקועו' שדה : ויפלח · ויבקע : מבעל שלישה · שם מדינה ויונתן תירגם מארע דרומא : בגל · לשון מיסור והרב במקרא : לחם בכורים · בפסח שהתבואה מבכרת : בצקלונו · בלבושיה : לעם · לתלמידי' שהיה זן : מה אתן זה · כל לחם ולחם : ונעמן שר צבא · כיסי' שנשעו על ידי אלישע מסדר והולך : תשועה לארם · הוא משך בקשת ל לתומו והרג את א אחאב : יכהו

מחכו
ה' סבירין
מחכה וסי'
אברים
בעירא
דיפתת ולקט
בארחא
באוריית'

השנמית ג' חס ו' בקריא' וסימ' יתן את אבישג השנמית · ושל אחריו · ויקרא אל גחזי ויאמר : שאי ח' בקריא' וסימ' נמסר בישעיה סימן מ"ט גבי ריש פרשתא דותאמר ציון עזבני יי' : ותשא יד וסימ' ותשא את קולה ותבך · ותשא רבקה את · ותשא אשת אדניו · ותשא כל העדה ויתנו · ותשא את בנה ותצא · ותשא מרום עיניך ·

וַיִּגְהַר עָלָיו וַיָּחָם בְּשַׂר הַיָּלֶד : וַיָּשָׁב ל'
וַיֵּלֶךְ בַּבַּיִת אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה וַיַּעַל ל' דכות'
וַיִּגְהַר עָלָיו וַיְזוֹרֵר הַנַּעַר עַד־שֶׁבַע ג' · ל'
פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנַּעַר אֶת־עֵינָיו :
וַיִּקְרָא אֶל־גֵּיחֲזִי וַיֹּאמֶר קְרָא אֶל־
הַשֻּׁנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָאֶהָ וַתָּבוֹא אֵלָיו ג' חס ו"ו
וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנֵךְ : וַתָּבֹא וַתִּפֹּל עַל־
רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת־
בְּנָהּ וַתֵּצֵא : וֶאֱלִישָׁע
שָׁב הַגִּלְגָּלָה וְהָרָעָב בָּאָרֶץ וּבְנֵי ה ו' · ל'
הַנְּבִיאִים יֹשְׁבִים לְפָנָיו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ
שְׁפֹת הַסִּיר הַגְּדוֹלָה וּבַשֵּׁל נָזִיד לִבְנֵי ג' וחס' · ל'
הַנְּבִיאִים : וַיֵּצֵא אֶחָד אֶל־הַשָּׂדֶה ל' אית בהם ו' אל
לְלַקֵּט אֹרֹת וַיִּמְצָא גֶּפֶן שָׂדֶה וַיְלַקֵּט ב' · ב' כיתל'
מִמֶּנּוּ פַּקֻּעֹת שָׂדֶה מְלֹא בִגְדוֹ וַיָּבֹא ל' וחס'
וַיְפַלַּח אֶל־סִיר הַנָּזִיד כִּי־לֹא יָדָעוּ : ל'
וַיִּצְקוּ לַאֲנָשִׁים לֶאֱכוֹל וַיְהִי כְּאָכְלָם ל' · ג' מל' · ל'
מֵהַנָּזִיד וְהֵמָּה צָעָקוּ וַיֹּאמְרוּ מָוֶת ל' · ל' מלעיל
בַּסִּיר אִישׁ הָאֱלֹהִים וְלֹא יָכְלוּ לֶאֱכֹל
: וַיֹּאמֶר וּקְחוּ־קֶמַח וַיַּשְׁלֵךְ אֶל־הַסִּיר ל'
וַיֹּאמֶר צַק לָעָם וְיֹאכֵלוּ וְלֹא הָיָה דָּבָר ל' · ג' רכין
רָע בַּסִּיר : וְאִישׁ בָּא
מִבַּעַל שָׁלִשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים ג' חס'
לֶחֶם בִּכּוּרִים עֶשְׂרִים־לֶחֶם שְׂעֹרִים
וְכַרְמֶל בְּצִקְלֹנוֹ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם ו ב' · ל' וחס'
וְיֹאכֵלוּ : וַיֹּאמֶר מְשָׁרְתוֹ מָה אֶתֵּן ג' רפין
זֶה לִפְנֵי מֵאָה אִישׁ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם
וְיֹאכֵלוּ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אָכֹל ו ג' רפין
וְהוֹתֵר : וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיּוֹתִרוּ ג' · ב' חס' יור כתר'
כִּדְבַר יְהוָה :
ה וְנַעֲמָן שַׂר־צְבָא מֶלֶךְ־
אֲרָם הָיָה אִישׁ גָּדוֹל לִפְנֵי אֲדֹנָיו
וּנְשֻׂא פָנִים כִּי־בוֹ נָתַן־יְהוָה תְּשׁוּעָה ד' ל' חס'
לַאֲרָם וְהָאִישׁ הָיָה גִּבּוֹר חַיִל מְצֹרָע :

וְאִלְהֵית עֲלוֹהִי וְחַם בִּסְרֵיהּ ד
דְרַבְיָא : וְתָב וְהַלֵּיךְ בְּבֵיתָא זִימְנָא
חֲדָא לְכָא וְזִימְנָא חֲדָא לְכָא וּסְלֵיק
וְאִלְהֵית עֲלוֹהִי וְאִתְמוֹרַק עַל רַבְיָא
עַד שְׁבַע זִמְנִין וּפְקַח רַבְיָא יָת
עֵינוֹהִי : וּקְרָא לְגֵחֲזִי וַאֲמַר קְרֵי
לְשׁוּנַמִיתָא הָדָא וּקְרָא לַהּ וַאֲתַת
לִקְדָמוֹהִי וַאֲמַר סָבִי בְרִיךְ : וַאֲתַת
וּנְפַלַת קֳדָם רִיגְלוֹהִי וּסְגִידַת עַל
אַרְעָא וּנְסִיבַת יַת בְּרַהּ וּנְפַקַת :
וֶאֱלִישָׁע תָב לְגִילְגָלָא
וְכַפְנָא בְּאַרְעָא וְתַלְמִידֵי נְבִיַיָא
יָתְבִין קֳדָמוֹהִי וַאֲמַר לְעוּלֵימֵיהּ
תְּפֵי דוּדָא רַבָּא וּבַשֵּׁיל תַּבְשִׁילָא
לְתַלְמִידֵי נְבִיַיָא : וּנְפַק חַד לְחַקְלָא
לְלַקָטָא יָרוֹקִין וְאַשְׁכַּח גוּפְנָא
בְּחַקְלָא וְלַקִיט מִינֵיהּ פִּיקְעֵי ח
חַקְלָא מְלֵי לְבוּשֵׁיהּ וַאֲתָא וּפְרַס
וּרְמָא לְדוּדָא דְתַבְשִׁילָא אֲרֵי לָא
יְדָעוּ : וְאָרִיקוּ לְגַבְרַיָא לְמֵיכַל
וַהֲוָה בְּמֵיכַלְהוֹן מִתַּבְשִׁילָא וְאִינוּן
צְוָוחוּ וַאֲמָרוּ מוֹתָא בְּדוּדָא נְבִיַיָא
דַיְיָ וְלָא יְכִילוּ לְמֵיכַל : וַאֲמַר אַיְתָא
קִימְחָא וּרְמוֹ לְדוּדָא וַאֲמַר אָרִיק
לְעַמָא וְיֵיכְלוּן וְלָא הֲוָה מִדַּעַם
בִּישׁ בְּדוּדָא :
וְגַבְרָא אֲתָא מֵאֲרַע דָרוֹמָא וְאַיְתִי
לִנְבִיָא דַיְיָ לְחֵם בִּכּוּרִין עַסְרִין ט
טוּלְמִין דִלְחֵם סְעוֹרִין וּפֵירוּכַן ב
בִּלְבוּשֵׁיהּ וַאֲמַר הַב לְעַמָא וְיֵיכְלוּן :
וַאֲמַר מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ מָה אֶתֵּן דֵין קֳדָם
מְאָה גַבְרָא וַאֲמַר הַב לְעַמָא וְיֵיכְלוּן
אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ יֵיכְלוּן וְיוֹתְרוּן :
וִיהַב קֳדָמֵיהוֹן וַאֲכָלוּ וְאוֹתִירוּ ב
כְּפִתְגָמָא דַיְיָ :
וְנַעֲמָן רַב חֵילָא דְמַלְכָּא
דַאֲרָם הֲוָה גְבַר רַב קֳדָם רִבּוֹנֵיהּ
וּנְסִיב אַפִּין אֲרֵי עַל יְדֵיהּ עֲבַד יְיָ
נִצְחָנָא לֶאֱנָשׁ אֲרָם וְגַבְרָא הֲוָה
גְבַר חֵילָא וְהוּא לְקֵי בִּסְגִירוּתָא :

וחבירו · וישלח תבנית יד · ותשא אתי רוח · הרים רעשו מפנו · ותשא בריתי עלי פיך · ותשא ותבא העיר · ותשא חן וחסד לפניו · ותשא חסד לפניו ויבהל : ויאכלו ג' רפין בקריא' וסימ' ויאמר וקחו קמח וישלך אל הסיר · ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש · ויאמר משרתו מה אתן זה לפני מאה איש : והותר ג' בקריא' וסימ' והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אתה · והותר עד לרוב · כי כה אמר יי' אכול והותר : ונשא ד' בקריא' ג' מלאים וסימ' ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול · שר חמשים ונשוא פנים · זקן ונשוא פנים · ונשוא פנים ישב בה · וא נשוא עון · נעמן חס' :

ויגהר עליו · התכפל והשתטח עליו כמו ויגהר ארצה אבל זה תי' ואלהית עלוהי : וישב וילך בבית אחת הנה ואחת הנה · וישב לארץ להתפלל כי כבר עלה על המטה אשר הנער שם ושכב עליו והתכפל עליו עד שחם בשרו ואחר כך שב לארץ והתפלל והתכפל עוד ומה שהלך אחת הנה ואחת הנה לכוין לבו יותר וכן אמר דוד אתהלך בתום לבבי בקרב ביתי : ויזורר הנער · כתרגום ותרגום עטישותיו תהל אור : זרירוהי : ותנא' · מעלית שיסע : שפות הסיר · ערוך כלומר שים אותה על השפתים : נזיד · תבשיל כמו ויזד יעקב נזיד : ללקט אורות · ללקט ירקות לאכול ות"י ללקטא ירוקין וכן כי טל אורות טלך טל הראוי ל לירקות ובדברי רז"ל מאי אורות תנא משמיה דר' מאיר זה ברגיר אמר רבי יוחנן למה נקרא שמו אורות שמאירו' את העיני' והוא הנקרא אירוג"א בלע"ז והעלי' ינא ללקט לא הזרע : וימצא גפן שדה · ת"י ואשכח גפנא בחקלא ולקיט מיניה פיקעי חקלא ות"י גפן כמשמעו ומפרשים פקועות פטריות הידוע בדברי רבו' ז"ל וגדלו הפטריו' ההם אצל הגפן ומצאנו בפי' הגאונים ז"ל פקועות שדה כעין אבטיחים קטני' והם מרים ועושין מזרע שלהם שמן הוא שאמרו רז"ל בשמן פקועות והוא הנקרא בלשון ישמעאל חנדל אם כן לזה הפירות י ירצה לומר גפן שדה שהקנה ההוא שגדלין בו אלה הפקועות הוא כעין גפן ונקרא גפן שדה : וילקט ממנו · כמצא גפן זכר ונקבה ברוב וזכר כמו זה שאמ' ממנו וכן גפן בוקק ובעל המסר' חשבו עם השטה שקורין ממנו וסברין ממנה : ויפלח · כמו ויבקעון כפלח הרמון כמו פולח ובוקע בארץ : כי לא ידעו · שהם מרים : ויצקו לאנשים · היו"ד מעמדת בגעיא לחסרון היו"ד פ"א הפעל מהמכת' וענינו שיצקו התבשיל בקערו' לאנשים לאכול : כאכלם · בכף : מות בסיר · לפי שהיו מרים : וקחו קמח · הוי"ו כאותן הווי"ן שכתבנו שהם בראש ענין ואינ' לתוספת ענין כמו ויטא אברהם את עיניו והדומים לו או תור' מלה כסתרת עמו ופי' לכו וקחו : וישלך אל הסיר · והלא כבר יצקו התבשיל בקערו' לא כראה שצוה להחזיר התבשיל בסיר ואחר כך השליך הקמח בסיר שלא תצטרך לתת הקמח בכל קערה וקערה : מבעל שלישה · שם מקו' הנזכר בספר שמואל ויעבר בארץ ש שלים' ות"י זה וזה ארע דרומא : לחם בכורים · מן השעורים הראשונים שקצרו כי זמן קציר שעורים היה : וכרמל בצקלונו · בקליפתו כתרגומו ופירוכן ב בלבושיה : כי בו · כתרגומו ארי על ידיה עבד יי' נצחנ' לאנש ארם · ובדרש היה מושך את הקשת לתומו והרג את אחאב ועוד בדרש בשעה שנגלה חסד עם יעקב כמו שכתוב ויאסוף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה אמ' להם הקדוש ברוך הוא גמלתם חסד עם יעקב אני אתן שכרכם לבניכם בשביל שלא יהיה שכר לרשעים בעולם הבא שנאמר כי בו נתן יי' תשועה לארם : גבור חיל מצורע · כי היה גבור חיל והיה מצורע :

רלבג

והנה זרר הנער אחר זה ר"ל שנתעטש וכן עשה אלישע כסדר הזה להתפלל ולכרוע על הילד להתמודד עליו עד שעשה זה שבע פעמי' ואז פקח הילד את עיניו ונשלמה לו התחייה : שפות הסיר הגדולה · ר"ל הכן הסיר הגדולה לבשל בה תבשיל ובשל בה תבשיל לבני הנביאים והם תלמידי הנביאי' : ללקט אורות · ר"ל ללקט ירקות : וימצא גפן שדה וילקט ממנו פקועות שדה · פירשו קצת המפרשים שהם קשואין מרי' קוגות"רום בלע"ז והם בתכלית הרוע והסכנה לאוכל מהם וקצתם פירשו שהם הנקראים ק קולוקונטי"דא והם גם כן כמו סם המות : ויפלח אל סיר הנזיד · ר"ל שכרת העשבי' ההם ושמם בסיר הנזיד כי לא ידעו שיהיה בלתי נאות למזון : ויצקו לאנשים לאכל · ר"ל שיצקו מהסיר אל הקערה וכאשר אכלו ממנו צעקו שיש שם המות בסיר ועל צד המופת צוה הנביא שיקחו קמח וישליכו אל הסיר וכאשר עשו זה נרפא הנזיד ולא היה דבר רע בסיר : לחם בכורים · הוא מקציר השעורים כי הם נקצרים ראשונה : וכרמל בצקלונו · אחשוב שכבר היו קולין השעורים ואחר כך שוברין אותם והיו קוצרי' אותם לחלקים גדולי' והוא הנקרא כרמל ואמ' שהוא בצקלונו ר"ל בכלי שהיה לו לשאת בו אלו הדברים : כי בו נתן יי' תשועה לארם · ידמה שהתשועה הזאת היא הריגת אחאב שנכנס שני פעמים והנה התשועה היא כי בלי מתכוין משך בקשת לתמו והמית אחאב : ואדם

כערה

באו גדודים· כשהולכין מאה או מאתים מעכו״ם לשלול כאשר ימצאו הוא קרוי גדוד: נערה קטנה· ריבה קטנה מעיר נענן: ותהי לפני· והות משמשא קדם איתת נעמן: אחלי אדני לפני הנביא· לשון ויחל משה בקשות כל המתפללי׳ עליו יהיו שיבא הנם לפני הנביא: אחלי שוהידנ״ט בלע״ז כלומר זו היא בקשה שהוא צריך לה: ויבא ויגד לאדניו· למלך ארם: ויקח בידו· מנחה לנביא: וששת אלפים זהב· זהובים: לאמר ועתה כבוא הספר הזה וגו׳· הספר אמ׳ לו ועתה כבוא הספר הזה וגו׳· אסיפה במצורע היא לשון רפואתו כי בהתרפאותו הוא נאסף אל תוך בני אדם ובחוליו שכל בדילין הימינו: האלהים אני· ה״א נקוד פתח ללמד שהוא בלשון תימה: מתאנה· מבקש תואנה להתגרות בי· מתאנה· לשון עלילות: הנה אמרתי· סבור הייתי שיצא הנביא וידבר עמי ויראה את החולי והניף ידו אל מקום הצרעת: אבי· כמו אדוני: הלא תעש׳· וכ״ש שתעשהו אפילו אמר לך דבר טורח: ואף כי· קל וחומר שאמר לך דבר קל רחץ וטהר:
ברכה

רדק

נערה קטנה· מן השבי ששבו היתה זאת הנערה ואמר קטנה כי יש נער׳ גדולה ובדברי רבותי׳ ז״ל קרי לה נערה וקרי לה קטנה אלא קטנה היתה והיתה ממקום ששמו נענן: ותהי לפני· היתה משמשת לפניה: אחלי אדוני· תחנו׳ אדוני ובקשותיו יהיו לפני הנביא אשר בשמרון: אז יאסוף אותו מצרעתו· כי הבורא ית׳ עושה נסים על ידו ואחלי שם בפלס אשרי ות״י טובי רבוני: יאסוף אותו מצרעתו· כתרגומו יסי יתיה מסגירותיה ונקראת רפואת הצרעת אסיפה מפני ש שהמצורע ישב בדד ובהרפאו יאסף בין בני אדם: ויבא ויגד· נעמן הגיד למלך ארם אדוניו דברי הנערה אשר ספרה לו אשתו: וששת אלפי׳ זהב· כתרגו׳ ושיתא אלפין דינרין דדהב: ויבא הספר אל מלך ישר׳ לאמ׳· הביא הספר של מלך ישר׳ ודברי הספר היו ועתה כבוא הספר הזה אליך היו בתחילת הספר דברים אחרים אלא שדברים הצריכין ספר הכתוב: האלהים אני· ולא נתן אל לבו דבר הנבי׳ אע״פי שהיה יודע כי הקב״ה ברוך הוא עושה נסי׳ על ידו כי בוש לבא לפניו ולאמר לו להתחנן לאל ב בעבורו לפי שהוא לא היה שומע אליו להניח עבודת העגלים: מתאנה הוא לי· מתעולל עלי עלילות ומבקש ממני דבר שלא אוכל לעשותו כדי שילחם עמי כי בשלום היה אז עמו: בסוסו· כן כתיב וקרי בסוסיו לשון רבים הכתו׳ אומר על עצמו שהיה הוא רוכב בסוסו והקרי הוא על ה הבאים עמו: והניף ידו אל המקום· ת״י וירים ידיה על אתר בית מחתא ויתסי סגירותיה ופי׳ ואסף המצורע בשר המצורע כלומר מקום הצרעת: אבנה ופרפר· כתוב בב״ית וקרי במ״ם והיה הנהר נקרא אבנה ואמנה עם ב״ית ועם מ״ם: הלא ארחץ בהם וטהרתי· אם בטבילה אטהר ארחץ בהם ואטה׳ ואדוני אבי ז״ל פיר׳ הלא בכל יום אני רוחץ: וטהרתי· בתמיה וכי אני טהור בעבור זה וכן פירש ר׳ יונ׳ המדקדק: אבי· כמו אדוני ות״י מרי וכן אבי ראה גם ר ראה: דבר גדול אליך· אם דבר גדול דבר אליך הנביא ל לעשות כדי שתרפא הלא תעשה כל שכן שדבר קטן דבר אליך שים לך לעשותו שאמר לך רחץ וטהר ות״י אילו פתגמא רבא נבייא מליל עמך: וטהרתי· ת״י ואתסי ר״ל כי רפואתו היא טהרתו:
ברכה

גברתה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ותקל גברתה בעיניה· ותאמר אל גברתה אחלי אדני· כעיני שפחה אל יד גברתה· ושפחה כי תירש גברתה· וחד כשפחה כגברתה: ולהחיות ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ולהחיות לכם לפליטה גדולה· האלהים אני להמית ולהחיות· ולהחיות לב נדכאים: וידע ג׳ וסימ׳ כי יש נביא בישראל· ישלם אליו וידע·

וַאֲרָם יָצְאוּ גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה וַתְּהִי לִפְנֵי אֵשֶׁת
נַעֲמָן׃ וַתֹּאמֶר אֶל גְּבִרְתָּהּ אַחֲלֵי אֲדֹנִי
לִפְנֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן אָז יֶאֱסֹף
אֹתוֹ מִצָּרַעְתּוֹ׃ וַיָּבֹא וַיַּגֵּד לַאדֹנָיו
לֵאמֹר כָּזֹאת וְכָזֹאת דִּבְּרָה הַנַּעֲרָה
אֲשֶׁר מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־
אֲרָם לֶךְ־בֹּא וְאֶשְׁלְחָה סֵפֶר אֶל־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ עֶשֶׂר כִּכְּרֵי־
כֶסֶף וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים זָהָב וְעֶשֶׂר
חֲלִיפוֹת בְּגָדִים׃ וַיָּבֵא הַסֵּפֶר אֶל־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר וְעַתָּה כְּבוֹא הַסֵּפֶר הַזֶּה
אֵלֶיךָ הִנֵּה שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ אֶת־נַעֲמָן
עַבְדִּי וַאֲסַפְתּוֹ מִצָּרַעְתּוֹ׃ וַיְהִי כִּקְרֹא
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַסֵּפֶר וַיִּקְרַע בְּגָדָיו
וַיֹּאמֶר הַאֱלֹהִים אָנִי לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת
כִּי־זֶה שֹׁלֵחַ אֵלַי לֶאֱסֹף אִישׁ
מִצָּרַעְתּוֹ כִּי אַךְ־דְּעוּ־נָא וּרְאוּ כִּי־
מִתְאַנֶּה הוּא לִי׃ וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ
אֱלִישָׁע אִישׁ־הָאֱלֹהִים כִּי־קָרַע מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּגָדָיו וַיִּשְׁלַח אֶל־הַמֶּלֶךְ
לֵאמֹר לָמָּה קָרַעְתָּ בְּגָדֶיךָ יָבֹא־נָא
אֵלַי וְיֵדַע כִּי יֵשׁ נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל׃
וַיָּבֹא נַעֲמָן בסוסו וּבְרִכְבּוֹ וַיַּעֲמֹד
פֶּתַח־הַבַּיִת לֶאֱלִישָׁע׃ וַיִּשְׁלַח אֵלָיו
אֱלִישָׁע מַלְאָךְ לֵאמֹר הָלוֹךְ וְרָחַצְתָּ
שֶׁבַע־פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן וְיָשֹׁב בְּשָׂרְךָ
לְךָ וּטְהָר׃ וַיִּקְצֹף נַעֲמָן וַיֵּלַךְ וַיֹּאמֶר
הִנֵּה אָמַרְתִּי אֵלַי יֵצֵא יָצוֹא וְעָמַד וְקָרָא
בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהָיו וְהֵנִיף יָדוֹ אֶל־
הַמָּקוֹם וְאָסַף הַמְּצֹרָע׃ הֲלֹא טוֹב
אבנה וּפַרְפַּר נַהֲרוֹת דַּמֶּשֶׂק מִכֹּל
מֵימֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא־אֶרְחַץ בָּהֶם
וְטָהָרְתִּי וַיִּפֶן וַיֵּלֶךְ בְּחֵמָה׃ וַיִּגְּשׁוּ
עֲבָדָיו וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ אָבִי דָּבָר
גָּדוֹל הַנָּבִיא דִּבֶּר אֵלֶיךָ הֲלוֹא תַעֲשֶׂה
וְאַף כִּי־אָמַר אֵלֶיךָ רְחַץ וּטְהָר׃

ואנש ארם נפקו במשרין ושבו
מארעא דישראל עולמתא זעירתא
והות משמשא קדם אתת נעמן׃
ואמרת למרתה טובי רבוני אם יזיל
לקדם נביא די בשמרון בכן יסי
יתיה מסגירותיה׃ ואתא וחוי
לרבוניה למימר כדין וכדין מלילת
עולימתא די מארעא דישראל׃
ואמר מלכא דארם איתא איזיל
ואשדר אגרתא לות מלכא דישר׳
ואזל ונסיב בידיה עסר ככרין ד
דכסף ושיתא אלפין דינרין דדהב
ועסרא איצטלוון דלבושא׃ ואיתי
אגרתא למלכא דישראל למימר
וכן כתיב בה וכען כמיתי אגרתא
הדא לותך הא שדרית לך ית
נעמן עבדי ותסיניה מסגירותיה׃
והוה כד קרא מלכא דישראל ית
אגרתא ובזע ית לבושוהי ואמר
הצרוך אית בי מן קדם יי למקטל
ולאחאה ארי דין שלח לי לאסאה
גברא מסגירותיה ארי ברם דעו
כען וחזו ארי תוסקפא דין בעי
לאתגראה בי׃ והוה כד שמע
אלישע נביא דיי ארי בזע מלכא
דישראל ית לבושוהי ושלח לות
מלכא למימר למא בזעתא לבושך
ייתי כען לותי וידע דאית נביא
בישראל׃ ואתא נעמן בסוסוהי
וברתיכוהי וקם בתרע ביתא ל
דאלישע׃ ושלח לותיה אלישע
איזגדא למימר איזיל וטבול שבע
זמנין בירדנא ויתוב בסרך לך ו
ואיתסי׃ ורגיז נעמן ואזל ואמר
הא הויתי אמר דלותי יפוק מיפק
ויקום ויצלי בשמא דיי אלהיה
וירים ידיה על אתר בית מחתא
ויתסי סגירותא׃ הלא טבין
אמנה ופרפר נהרי דמשק מכל
מי ארעא דישראל הלא אטבול
בהון ואתסי ואתפני ואזל ברגז׃
וקריבו עבדוהי ומלילו עמיה ו
ואמרו מרי אילו פתגמא רבא
נבייא מליל עמך הלא תעביד ואף אילהין דאמר לך טבול ואתסי׃

ישקלני במאזני צדק· וסימ׳ בלשון ארמי מתקלא דנביאה שלים: אמנה ג׳ וסימ׳ הלא טוב אמנה ופרפר· תשורי מראש אמנה· וככל זאת אנחנו כרתים· וחד ואמנה על המשררים: נהרות ג׳ בקריאה וסימ׳ הלא טוב אמנה ופרפר· הכבשת נהרות איתן· על נהרות בבל שם ישבנו: וטהר ג׳ וקמצין וסימ׳ וישלח אליו אלישע מלאך· ויגשו עבדיו וידברו· ויאחז צדיק דרכו· וא׳ טהר לבחן שפתיו:

רלבג

וארם יצאו גדודים· ר״ל שמבני ארם יצאו גדודים: נערה קטנ׳· הנה יקרא נער הקטן אמר בשמואל והנער נער ולא היו לו כי אם שתי שנים ולזה אמר ונער קטן נוהג בם ולזאת הסבה גם כן בזה המקום נערה ק קטנה: ותהי לפני אשת נעמן· ר״ל לשרתה: אחלי אדני לפני הנביא וגו׳· ר״ל אם תהיינה תחנו׳ אדני ובקשותיו לפני הנביא אשר בשומרון אז י יאסוף אותו מצרעתו: ויבא ויגד לאדניו· ר״ל שנעמן בא והגיד זה לאדניו למלך ארם: ואספתו מצרעתו· ר״ל שתרפאהו מצרעתו ונקרא הרפואה מהצרעת אסיפה כי הצרעת תעש׳ מהאחד רבים כי מפני התגברות החום העפושי יחלש מאד החום הטבעי ש הקושר איברי הב״א ומשי׳ אותם אחד ולזה תמצא במצורע שכבר יפלו אבריו ולזה אמר בזה המקום ברפואת המצורע וישב בשרך לך וטהר כי המצורע אין בשרו לו כמו ש שזכרנו כי אין בו ה הדבר שקושר בשרו בו: כי מתאנה הוא לי· ר״ל מבקש תאנה כדי שילחם עמי: והניף ידו אל המקום· ר״ל ש׳ המקו׳ אשר הוא עובד השם: הלא ארחץ בהם וטהרתי· ר״ל הלא אני רוחץ בהם תמיד ואם טהרתי מצרעתי מפני רחיצתי בהם: אבי דבר גדול הנביא דבר אליך· ר״ל אילו דבר אליך הנביא לעשו׳ דבר גדול הלא תעשה כדי שתרפא אף כי אמר שיך שתרפא בדבר קל כזה והוא הרחיצה בירדן שבע פעמים שים לך לעשות דבריו:
קח

האלהים כל ה״א תמוהת [illegible] כשאחריו כתיבה [illegible] ול׳ דגו׳ פתח

ברכה · מנחת שלום של הקבלת פנים ששואל תלמיד או עבד בשלום הרב שלוד בלע״ז : אם אקח · שרמי עבודה זרה מעורבין בו : ולא · לשון בקשה לשון הלואי : יותן נא · מאדמה זו מארץ ישראל שהיא קדושה משא שני פרדים ואשכנה לעירי ואעשה אותה מזבח : בית רמון · שם עבודה זרה : והשתחויתי · על כרחי כששוחה ארוני והוא נשען על ידי : כברת ארץ · שם מדה של קרקע כמו במדי כרס ארפינט בלע״ז : מומה · חסר אל״ף לפי שהית׳ לקיחה זו לו למום : ויפל · ואיתרכין : הואל · השבע שתלך : בשני חריטים · מיני בגדים וסודרי׳ כמו המטפחו׳ והחריטים כך חברו מנחם אבל יונתן תרג׳ יתה פילדיסין ואת ש מבספר ישעיה תרגם מחכיא והפותרים אומרים בשני חריטין בשני כיסין ארוכים כרידיים : אל שני נעריו · של נעמן : וישאו לפניו · לפני גחזי : ויבא אל העופל · תרגם יונת׳ לאתר כסי : ויקח מידם · מיד שני נערי נעמן : וישלח

ברכה · מנחה וכן קח נא את ברכתי : אשר עמדתי לפניו · שאני רגיל לעמוד ולהתפלל לפניו ולעבדו בלבי ובשבועה זו למד מרבו אליהו · ויש מפר׳ אשר עמדתי לפניו על אליהו חי יי׳ וחי אליהו אשר עמדתי לפניו : ולא יתן נא לעבדך · שאלה וכן ולא ילך אתכו אמכון אחי : אדמה · לעשות מזבח בארצו וכי לא היה יכול הוא לקחתה בלא רשות אלא אמר שלא יעשה המזבח ליי׳ בגזלה אם לא מרצון הנביא והמלך : בהשתחויתי · מלעי׳ בשני פשטין והוא שם יאמר ממנו השתחויה ובמשנה שלש עשרה השתחויות היו במקדש : יסלח יי׳ לעבדך · נא כתיב ולא קרי כמו כן יסלח יי׳ לעבדך והכתוב רוצה לומר מעתה יסלח יי׳ לעבדך כלומר שאל מאל שיסלח לו : כברת ארץ · הוא שיעור מיל : ויאמר גחזי · ויאמר בלבו : ככרים כסף · השוא אשר בכף הוא שינן השמיכות : בשני חריטים · קשר בשני כיסים ויונתן תרגם פלדיסין וכן תרגם סדינים פ פלדיסין : אל העופל · מקום גבוה שבו היה בית כמו עופל ובחן ש שהוא מקום גבוה ויונתן תרגם לאתר כסי תרגם אותו מן ע עפולי׳ שפירושו תחתיות שהוא מקום נסתר : ויפקד

ועתה ואהה י״ת בטעם תברין וסימ׳ נמסר בסדר בהעלתך : ויפצר ד׳ וסימ׳ ויפצר בו ויקח · ויפצר בם מאד · ויפצר בו לקחת · ויפצר בו חתנו · וכל ויפצרו דכוו׳ כמ״א ויפרצו בו עבדיו : רמן ט׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר תצוה : כברת ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויחי : חשך ז׳ וסימ׳ נמסר בספר שמואל חלק א׳ סוף סימן כ״ה :

וַיֵּרֶד וַיִּטְבֹּל בַּיַּרְדֵּן שֶׁבַע פְּעָמִים
כִּדְבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיָּשָׁב בְּשָׂרוֹ
כִּבְשַׂר נַעַר קָטֹן וַיִּטְהָר׃ וַיָּשָׁב אֶל־ ב׳ אחיכו
אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא וְכָל־מַחֲנֵהוּ וַיָּבֹא ל׳
וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי
כִּי אֵין אֱלֹהִים בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי אִם־ ל׳
בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה קַח־נָא בְרָכָה מֵאֵת לא בטע׳
עַבְדֶּךָ׃ וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־
עָמַדְתִּי לְפָנָיו אִם־אֶקָּח וַיִּפְצַר־בּוֹ ל׳ וא׳ ואם אקח · ד׳ כ׳
לָקַחַת וַיְמָאֵן׃ וַיֹּאמֶר נַעֲמָן וָלֹא יֻתַּן־
נָא לְעַבְדְּךָ מַשָּׂא צֶמֶד־פְּרָדִים
אֲדָמָה כִּי לוֹא־יַעֲשֶׂה עוֹד עַבְדְּךָ עֹלָה יא׳ ה׳ מ״ל בכיפ׳
וָזֶבַח לֵאלֹהִים אֲחֵרִים כִּי אִם־לַיהוָה ל׳
לַדָּבָר הַזֶּה יִסְלַח יְהוָה לְעַבְדֶּךָ בְּבוֹא ט׳ מ״ל
אֲדֹנִי בֵית־רִמּוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֺת שָׁמָּה
וְהוּא נִשְׁעָן עַל־יָדִי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי בֵּית
רִמֹּן בְּהִשְׁתַּחֲוָיָתִי בֵּית רִמֹּן יִסְלַח־ ט׳ חס׳ בליש׳
נָא־יְהוָה לְעַבְדְּךָ בַּדָּבָר הַזֶּה׃ וַיֹּאמֶר נא כתי׳ ולא קרי
לוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרַת ואיכון ח׳ · ג׳
אָרֶץ׃ וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי
נַעַר אֱלִישָׁע אִישׁ־הָאֱלֹהִים הִנֵּה
חָשַׂךְ אֲדֹנִי אֶת־נַעֲמָן הָאֲרַמִּי הַזֶּה ז׳
מִקַּחַת מִיָּדוֹ אֵת אֲשֶׁר־הֵבִיא חַי־יְהוָה ג׳
כִּי־אִם־רַצְתִּי אַחֲרָיו וְלָקַחְתִּי מֵאִתּוֹ
מְאוּמָה׃ וַיִּרְדֹּף גֵּיחֲזִי אַחֲרֵי נַעֲמָן
וַיִּרְאֶה נַעֲמָן רָץ אַחֲרָיו וַיִּפֹּל מֵעַל ח׳
הַמֶּרְכָּבָה לִקְרָאתוֹ וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם
וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם אֲדֹנִי שִׁלְּחַנִי לֵאמֹר
הִנֵּה עַתָּה זֶה בָּאוּ אֵלַי שְׁנֵי־נְעָרִים
מֵהַר אֶפְרַיִם מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים תְּנָה־
נָּא לָהֶם כִּכַּר־כֶּסֶף וּשְׁתֵּי חֲלִפוֹת ג׳ חס׳ יוד
בְּגָדִים׃ וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֵל קַח ד׳
כִּכָּרָיִם וַיִּפְרָץ־בּוֹ וַיָּצַר כִּכְּרַיִם ג׳
כֶּסֶף בִּשְׁנֵי חֲרִטִים וּשְׁתֵּי חֲלִפוֹת ל׳ · ג׳ חס׳ יוד
בְּגָדִים וַיִּתֵּן אֶל־שְׁנֵי נְעָרָיו וַיִּשְׂאוּ ג׳
לְפָנָיו׃ וַיָּבֹא אֶל־הָעֹפֶל וַיִּקַּח מִיָּדָם ל׳

ונחת וטבל בירדנא שבע זימנין כפתגמא נבייא דיי ותב בסריה כבסר יניק זעיר ואתסי : ותב לות נבייא דיי הוא וכל משריתיה ואתא וקם קדמוהי ואמר הא כען ידעית ארי לית אלהא קיים בכל ארעא אלהין בישראל וכען קביל כען תיקרובתא מן עבדך : ואמר קיים הוא יי די משמשנא קדמוהי אם אקביל ואתקיף ביה לקבלא ולא אבא : ואמר נעמן ולא איתיהיב כען לעבדך טעון זוג כודנון מעפר ארמתא ארי לא יעביד עוד עבדך עלתא ודבח לטעות עממיא אלהן לשמא דיי : לפתגמא הדין ישבוק יי לעבדך במיעל רבוני לבית רמון למסגד תמן והוא סמיך על ידי ואסגוד בית רמון במיסגדי בית רמון ישבוק יי לעבדך בפתגמא הדין : ואמר ליה איזיל לשלם ואזל מלותיה כרוב ארעא :

ואמר גחזי תלמידא דאלישע נבייא דיי הא מנע רבוני ית נעמן ארמאה הדין מלקבלא מניה ית דאיתי קיים הוא יי אלהן ארהוט בתרוהי ואיסב מיניה מדעם : ורדף גחזי בתר נעמן וחזא נעמן גברא רהיט בתרוהי ואיתרכין מן רתיכא לקדמותיה ואמר השלם : ואמר שלם רבוני שלחני למימר הא כען דין אתו לותי תרין עולימין מטורא דבית אפרים מתלמידי נבייא הב כען להון ככר דכספא ותרין איצטלין דלבושא : ואמר נעמן שריסב תרתין ככרין ואתקיף ביה וצר תרתי ככרין דכסף בתרי פילדסין ותרין איצטלון דלבושין ויהב לתרין עולימוהי ונסיבו קדמוהי : ועל לאתר כסי ונסיב מידהון

רלבג

קח נא ברכה מאת עבדך · רוצה לומר מנחה : ולא יותן נא לעבדך צמד פרדים אדמה · רוצה לומר כיון זה אחר שאין ר רצונך לקחת גמול על זה שעשית לי מן הטו׳ אך אשא ממך שתתן לי דרך אוכל לעבוד בו השם יתבר׳ שעשה לי זאת הטובה ולזה שאל מאלישע שיתן לו תכיתו מה שיוכל ל לשאת שני פרדים מאדמה לבנות ב בה מזבח ליי׳ כי לא יעבוד עוד אלהים א אחרים כי אם השם יתברך לבדו ובקש לאלישע שיתפלל לש׳ שיסלח לו לדבר הזה והוא השתחויתו בית רמון אשר הו׳ מוכרח בה מפני היות ארוניו נשען עליו בבאו בית רמון להשתחוות : ויאמר לו לך לשלום · קבר הכינו אך המובן מזה שנתן לו בקשתו במה שבקש לו לעבוד את השם יתבר׳ : וילך מאתו כברת ארץ · היא הארץ הנעברת אשר סביב העיר והרצון בו שלא הרחיק מן העיר כי לא היה בינו ובין העיר כי אם שדות העיר וכרמיה וגניה : ויצר ככרים כסף בשני חריטים · רוצה לומ׳ שצרר שני ככרים של כסף בשני חריטים או בשתי אמתחות : ויבא אל העופל ויקח מידם · הנה העופל הוא מקום גבוה והיה שם בית חזק ולזה שם כספו שם כדי שיהיה יותר נסתר : ויפקד

ויראה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ויבט הפלשתי ויראה את דוד · וירדף גחזי אחרי נעמן · ויראה ולא יעשה כהן · ויראה וישב מכל פשעיו · ויראה את בניו ואת בני בניו דאיוב ויראה כתיב חס׳ ח׳ : הואל ד׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בספר שפטים סימן י״ט : ויצר ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויצר אתו בחרט ויעשהו עגל מסכה · ויצר את שני העמודים · ככרים כסף · וכל ויצר עליה דכוו׳ :

ויפקד בבית׃ הפקיד הכסף והבגדים שם שרצה להעלים מאלישע וזה לשון בבית פקדון מן הקל׃ מאן גחזי׃ כן כתיב בלא יוד מאין ושניהם ענין אחד כי מאן כמו אן הלכתם אנה ואנה אילך ואילך׃ לא לבי הלך׳ בתמיה כלומר כי לבי ומחשבתי היה עמך בלכתך וידעתי מה שהלכת ועשית׃ העת׳ פתח הה"א והיא לתמיה כלומר אם עת שהלכת לקחת לא ידעתי׃ וזתים וכרמי׳ כתרגו׳ וחשיבתא בלבך למקני זיתין וכרמין ועאן ותורין וגו׳ כלומר חשבת מן הכסף לקנות לך כל זה׃ וצרעת נעמן׳ הוי"ו כמו הווי"ן הנוספים שפירשנו או יהיה דבר נסתר עמו ופירושו הכסף כתון לך והצרעת׃ ובזרעך לעולם׳ לא אמר בכל הבנים שיצאו ממנו עד עולם אלא באותן בנים שהיו לו שתדבק הצרעת בו ובהם לעולם שלא ירפאו ממנה ואם גחזי חטא בניו מה חטאו אלא תלמוד שבניו ידעו בדבר וכבר הרחבנו בזה הענין בספר שמואל בקללה שקלל דוד ליואב׃ צר ממנו׳ שהיו יושבים שם ברוחק כל כך היו רבים התלמידים ואמרו רז"ל כי כאשר נגרש גחזי מלפני אלישע אז רבו התלמידים כי גחזי היה רע להם והיו רבים יראים לבא לפני אלישע מפני רעת גחזי שהיה דוחה אותם וכשנפרד גחזי ממנו רבו התלמידים עד שצר המקום להם שהיו יושבים בו מתחלה׃ ואת הברזל נפל אל המים׳ אין מלת את נופלת על הפועל כאשר חשבו רבי׳ ופירו׳ ואת הברזל ועם הברזל הקורה עם הברזל נפל במים׃ והוא שאול׳ אם היה שלי לא הייתי חושש כל כך אלא שאלתיו ועלי לשלמו׃ ויקצב עץ׳ למה לא השליך שם עץ שהיה יד הברזל מתחילה למה הוצרך לקצוב עץ ונרא׳ כי הנסי׳ בדבר חדש יעשו וכן בצלוחית חדשה׃ ויקצוב עץ להיותו יד הברזל שנפל ונכנס העץ בעין הברזל שנכנס בו היד וצף הברזל עם ידו לפיכך אמר ויקצב שפירושו כריתת העץ במדה שצריך כמו מדה אחת וקצב אחת׃ ויצף׳ פועל עומד אשר הציף את מי ים סוף פועל יוצא ויש לפרש ויצף פועל יוצא כלו׳ הנביא הציפו׃ אל מקום פלני אלמני תחנתי׳ כתרגומו לאתר כסי וטמיר יהי בית משרי׃ נחתים׳ מן הנחת יי׳ גבוריך ותרגו׳ וירד ונחת ופי׳ יורדי׳ וחונים שם ואמ׳ נחתים כי במקום מורד חנו להסתר שם ודגש תי"ו נחתי׳ מקו׳ הנח בפרידו׳ ו"ת נחתי׳ כמן׃

וישלח את האנשים׃ שלא יראה אותם אלישע׃ העת לקחת את הכסף׃ להתעשר ולקחת ממנו בגדים וזתים וגו׳׃ ויאמרו בני הנביאים׃ כיון שנטעו לו מסדר והולך רבותינו אמרו מכאן שהיה גחזי דוחה התלמידים מלפניו וכשנטרד באו תלמידים רבים ונדחק המקום מהם׃ הואל׳ התרצה׃ ואת הברזל׳ הכסורת׃ והוא שאול׃ שאלתיו ואין לי ממה לשלם׃ ויצף׳ צף על המים׃ פלוני אלמוני׳ כסי וטמיר פלוני לשון כי יפלא יתכסי אלמוני מבלי שם שלא היה רוצה להתגלו׳׃ תחנתי׳ שם אחנ׳ ואארוב את מלך ישראל או את גדודיו העוברי׳ לשלול בארצו דרך אותו המקום׃ מעבר המקום הזה׳ מלכת שם׃ נחיתים׳ חונים׃ וישלח

לקראתך ד׳ בקרי׳ וסי׳ וגם הנה הוא יוצ׳ לקראתך וראך׳ פן בחרב אצא לקראתך׳ כאשר הפך איש מעל׳ על כן יצאתי לקראתך לשחר׃ ולקחת ד׳ בקרי׳ וסי׳ בלשון ארמי יברוחי דיוסף לבושין דרעוא׳ ופי׳ בסדר ויצא׃ פלוני אלמוני ג׳ בקרי׳ ואת הנערי׳ יודעתי׳ אל מקום פלוני אלמוני תחנתי׳ ויאמ׳ סורה שבה פה פלוני אלמוני׃

וּפַקִּיד בְּבֵיתָא וְשַׁלַּח יַת גַּבְרַיָּא
וַאֲזָלוּ׃ וְהוּא אֲתָא וְקָם קֳדָם
רִבּוֹנֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ אֱלִישָׁע מְנַן אַתְּ
אָתֵי גֵּחֲזִי וַאֲמַר לָא אֲזַל עַבְדָּךְ
לְכָא וּלְכָא׃ וַאֲמַר לֵיהּ בְּרוּחַ
נְבוּאָה אִתְחֲוָא לִי כַּד אִתְהֲפִיךְ
גַּבְרָא מֵעַל רְתִיכֵיהּ לְקַדָּמוּתָךְ
הַשַּׁעְתָּא הִיא לָךְ דְּנַסֵּיבְתָּא כַּסְפָּא
וְנַסֵּיבְתָּא לְבוּשַׁיָּא וַחֲשִׁיבְתָּא
בְּלִבָּךְ לְמִקְנֵי זֵיתִין וְכַרְמִין וְעָאן
וְתוֹרִין וְעַבְדִּין וְאַמְהָן׃ וּסְגִירוּת
נַעֲמָן תִּדְבַּק בָּךְ וּבִבְנָךְ לְעָלַם
וּנְפַק מִן קֳדָמוֹהִי חִוָּור כְּתַלְגָּא׃
וַאֲמָרוּ תַּלְמִידֵי נְבִיַּיָא
לֶאֱלִישָׁע הָא כְעַן אַתְרָא דִּי
אֲנַחְנָא יָתְבִין תַּמָּן קֳדָמָךְ עַק לָנָא׃
נֵיזִיל כְּעַן עַד יַרְדְּנָא וְנִיסַּב מִתַּמָּן
גְּבַר כְּשׁוּרָא חֲדָא וְנַעְבֵּיד לָנָא
תַּמָּן אַתְרָא לְמֵתַב תַּמָּן וַאֲמַר
אִיזִילוּ׃ וַאֲמַר חַד שְׁרֵי כְעַן וַאֲזֵיל
עִם עַבְדָּךְ וַאֲמַר אֲנָא אֵיזִיל׃ וַאֲזַל
עִמְּהוֹן וַאֲתוֹ לְיַרְדְּנָא וּקְצוֹ אָעַיָּא׃
וַהֲוָה חַד מְחֵי בְּשָׁרִיתָא וְאִשְׁתְּלִיף
בַּרְזְלָא וּנְפַל לְמַיָּא וּצְוַח וַאֲמַר
בְּבָעוּ רִבּוֹנִי וְהוּא מְשְׁאַל
שְׁאִילְתֵּיהּ׃ וַאֲמַר נְבִיָּא דַּייָ אָן
נְפַל וְאַחֲזְיֵהּ יַת אַתְרָא וּקְץ אָעָא
וּרְמָא לְתַמָּן וּקְפָא בַּרְזְלָא׃ וַאֲמַר
טוֹל לָךְ וְאוֹשֵׁיט יְדֵיהּ וּנְסַבֵיהּ׃
וּמַלְכָּא דַאֲרָם
הֲוָה מְגִיחַ קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל וְאִתְמְלִיךְ
בְּעַבְדוֹהִי לְמֵימַר לַאֲתַר כְּסֵי
וְטָמִיר יְהֵי בֵּית מִשְׁרִי׃ וּשְׁלַח
נְבִיָּא דַייָ לְוָת מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל
לְמֵימַר אִסְתַּמַּר מִלְּמֶעְבַּר אַתְרָא
הָדֵין אֲרֵי תַמָּן אֱנָשׁ אֲרָם כְּמַן׃

וַיִּפְקֹד בַּבָּיִת וַיְשַׁלַּח אֶת־הָאֲנָשִׁים וַיֵּלֵכוּ
׃ וְהוּא־בָא וַיַּעֲמֹד אֶל־אֲדֹנָיו וַיֹּאמֶר
אֵלָיו אֱלִישָׁע מֵאַן גֵּחֲזִי וַיֹּאמֶר לֹא־
הָלַךְ עַבְדְּךָ אָנֶה וָאָנָה׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו
לֹא־לִבִּי הָלַךְ כַּאֲשֶׁר הָפַךְ־אִישׁ מֵעַל
מֶרְכַּבְתּוֹ לִקְרָאתֶךָ הַעֵת לָקַחַת אֶת־
הַכֶּסֶף וְלָקַחַת בְּגָדִים וְזֵיתִים וּכְרָמִים
וְצֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת׃
וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק־בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ
לְעוֹלָם וַיֵּצֵא מִלְּפָנָיו מְצֹרָע כַּשָּׁלֶג׃
וַיֹּאמְרוּ בְנֵי־ ו
הַנְּבִיאִים אֶל־אֱלִישָׁע הִנֵּה־נָא
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים שָׁם
לְפָנֶיךָ צַר מִמֶּנּוּ׃ נֵלְכָה־נָּא עַד־
הַיַּרְדֵּן וְנִקְחָה מִשָּׁם אִישׁ קוֹרָה אֶחָת
וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שָׁם מָקוֹם לָשֶׁבֶת שָׁם
וַיֹּאמֶר לֵכוּ׃ וַיֹּאמֶר הָאֶחָד הוֹאֶל נָא
וְלֵךְ אֶת־עֲבָדֶיךָ וַיֹּאמֶר אֲנִי אֵלֵךְ׃
וַיֵּלֶךְ אִתָּם וַיָּבֹאוּ הַיַּרְדֵּנָה וַיִּגְזְרוּ
הָעֵצִים׃ וַיְהִי הָאֶחָד מַפִּיל הַקּוֹרָה
וְאֶת־הַבַּרְזֶל נָפַל אֶל־הַמָּיִם וַיִּצְעַק
וַיֹּאמֶר אֲהָהּ אֲדֹנִי וְהוּא שָׁאוּל׃
וַיֹּאמֶר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אָנָה נָפָל
וַיַּרְאֵהוּ אֶת־הַמָּקוֹם וַיִּקְצָב־עֵץ
וַיַּשְׁלֶךְ־שָׁמָּה וַיָּצֶף הַבַּרְזֶל׃ וַיֹּאמֶר
הָרֶם לָךְ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֵהוּ׃
וּמֶלֶךְ אֲרָם
הָיָה נִלְחָם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּוָּעַץ אֶל־
עֲבָדָיו לֵאמֹר אֶל־מְקוֹם פְּלֹנִי אַלְמֹנִי
תַּחֲנֹתִי׃ וַיִּשְׁלַח אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִשָּׁמֶר מֵעֲבֹר
הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־שָׁם אֲרָם נְחִתִּים׃

חיתים ומחיים ד׳ רבין וסי׳ ימרוחין דיוסף לבושי׳ רדעוא

ומרעת ל׳ ויד ויד מרעת ויד ד׳ נרעת מוצא

שאול ב׳ כל הימים אשר היה וכל שושגבי דכו׳

רלבג

ויפקד בבית׳ אחשוב שהרצון בזה שסבר מנה בהיותו בבית סך המטבעשים באלו ה החריטים כאשר תאמר סך הדינרין או ה הסעלים או המעות או יהיה מענין פקדון ואם הוא מהקל והרצון בו שהפקידו בביתו או יהיה מענין פקידות והרצון בו שמנה שם איש או אנשים יקנו לו בכסף ההוא בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות ולזה אמר לו אלישע העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות׃ מאן גחזי׳ כתוב וקרי מאין והרצון בו מאין בא ואפשר כי אם לא היה משקר לו היה לוקח בחטא שחטא דרך אחרת כאשר תאמ׳ שיטיב לו מה שלקח באופן שיתבאר לנעמן שלא היה מאלישע הדבר הזה אך גחזי עשאו מעצמו אך מפני שכחש לו והוסיף בעונו לקח ממנו זאת הנקמה׃ לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו וגו׳ ר"ל לא הלך ממני לבי שיעלם ממני מה שעשית כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך והוא נעמן כי בודאי אני יודע כל זה ולזה נתן עונשו על זה שתדבק בו צרעת נעמן ובזרעו לעולם ר"ל כל ימיהם או עד היובל על דרך ועבדו לעולם׃ צר ממנו׳ ר"ל דחוק ממנו ודומה כי מפני זה סמך זה לדבר גחזי להעיר כי לרוע תכונת גחזי לא היו התלמידים רבים מאד אך כאשר נפרד גחזי מאלישע אז רבו התלמידים׃ ונעשה לנו שם מקום לשבת שם׳ ר"ל שיבנו מהקורות האלו בית או אהל בשיעשו מקצתם עמודים או יבנו הכותלים מאבן ויקרו הבית באלו הקורות׃ הואל נא ולך את עבדיך׳ אמר זה כדי שיהיה להם לעזר במתחדש להם שם׃ ויהי האחד מפיל את הקורה והברזל נפל את המי׳ ר"ל שבעת הכותו בגרזן להפיל הקורה נשל הברזל מיד הגרזן ונפל במי הירדן וצעק ואמ׳ אהה אדני זה הגרזן לא היה שלי אך שאלתיהו מאח׳׃ ויקצב עץ וישלך שמה ויצף הברזל׳ ר"ל שסבר חתך ותקנו במדה שיוכל להכנס בנקב הברזל ויהיה לו כמו יד והנה היה המופת הזה שכאשר השליכו שמה נכנס בנקב הברזל ונתקיים בו הברזל ולפי שסבר הופרס בדבר המופתים מצד העיון ומצד דברי רז"ל כמו שבארנו בששי מספר מלחמות יי׳ שלא יתחדש בהם דבר חדש כאילו תאמר עליית הברזל למעלה במים והוא ברזל או רדת העץ למטה במים והוא עץ בלתי ראוי שיצלול במים והנה הרצון באמרו וישלך שמה שסבר השליך שם העץ בכח כדי שירד מפני זאת התנועה ההכרחית והנה היה העץ בשיעור שהיה יכול לנכות קלותו כבדות הברזל ויציפהו עמו על המים ולזה הוצרך שיהיה העץ גדול ולא הספיק לו גודל יד הברזל להשליכו שם וחתך מפני זה עץ גדול אך המופת היה כמו שזכרנו היותו נכנס בנקב הברזל בהשליכו אותו במי׳׃ אל מקו׳ פלוני אלמוני תחנותי׳ ר"ל שסבר היה חונה במקו׳ נעלם כדי שלא ישמר מלך ישר׳ מעבר שם ויקחהו והנה פלוני מענין פלוי שהוא דבר מכוסה ונעלם ואלמוני הוא ג"כ מענין ההסתר וההעלם והוא כנגזר מהאלמות כאלו יאמ׳ שלא ידובר בזה כלל כדי שלא יודע לאיש או אפשר על זה הענין בעצמו כי אלף אלמוני בזה המקום ישמש במקום עי"ן כמו עלמוני והוא ענין נעלם וכזה מצאנו הורות שמוש האותיות מזה הצד על זה הדרך׃ השמר מעבור המקום הזה כי שם ארם נחתים׳ ר"ל שתשמור מעבור במקום ההוא כי שם ארם נחתים שהיה בו מלך ארם ועבדיו כי שם ארם יורדים במורד אשר שם להחבא שלא תשמר מהם והנה באור נחתים יורדים וחונים תרגום וירד ונחת או יהיה מענין נחת ובמרה התי"ו במלת מחתך והרצון בו שהם עומדי׳ שם בנחת בדרך שיעלם היותם שם וכן היה שולח לו אלישע בכל מקום שהיו נסתרי׳ שם מלך ארם ועבדיו לתפשו ולבחון אם היה דבר הנביא אמת שלח שם מלך ישר׳ אל המקום ההוא אשר הזהירו מעבור שם ומצא אמתות דברי הנביא תמיד לא פעם א׳ לבד ולא ב׳ פעמים לבד אך בחן זה פעמים רבות בדרך שנודע למלך ארם כי מלך ישר׳ היה יודע המקומו׳ אשר יתחבא שם׃

ויסער

רשי

וישלח מלך ישראל · היה שולח ורואה אם אמת הוא : והזהירו · שהזהירו איש האלהי' מעבור שם : לא אחת ולא שתי' · עשה לו כך כי פעמי' רבות : על הדבר הזה : מי הוא המגלה סודו : איכה · היכן הוא : אשר אתנו · בעזרתנו : ויאמר הך נא וגו'. על הקללה לא הזכיר את השם אבל על הפקיחה הזכיר את השם על שתיהן על של כפר ועל של גדוד : סנורים · אולי של שממון רואה ואינו יודע מה הוא רואה : ולא זו העיר · שהנביא בתוכה ואמת אמר להם שכבר יצא מתוכה : האשר שבית וגו' · וכי דרכך להרוג אותם שאתה מביא שבייה ומשבית אותם : ויכרה · לשון תיקון סעודה : הדבונים

רדק

והזהירה · בה"א כמו אהלה : ונשמר שם · ונשמר משם כמו שהיה מזהירו הנביא : לא אחת ולא שתים · לא פעם אחת לבדה ולא שתים לבדו אלא פעמים רבות וכמוהו והוא איש אחד לא גוע בעונו שפירושו לא גוע לבדו : ויסער · היה מסתער על זה הדבר מי היה מגלה מסתריו : איכה הוא · כמו אכה הוא וכן בענין אכה איכה תרעה אלא שהוא קמוץ וזה בחולם : סביבות אלישע · והלא אלישע בעיר היה והסוסי' ורכב אש חוץ לעיר בהר אלא הראה לו לנער כן שהיו סביבות אלישע והראה לו הא' כן לחזק לבו שלא יפחד : כבואם · בכף : כראותו : בכף : האשר שבית' · מה דין יש לך בהם שתכה אותם וכי אתה שבית אותם בחרבך ובקשתך : ויכרה להם · תקן להם מאכל גדול וכן יכרו עליו חברי' אלא כי ויכרה יוצא לשלישי ויכרו יוצא לשני : ולא יספו עוד · אינו אומר עוד לעולם שהרי אומר ויהי אחרי כן ויקבוץ בן הדד אלא פירו' עוד באותו הזמן וכן ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו וכאמר בירמיה וחיל פרעה יוצא ממצרי' וישמעו הכשדים וכן לא תוסיפו עוד לעלות וכן ועמלו לא יזכר עוד רוצה לומר כל זמן שהיה בו :

רלם ·

מסרה

הלוא י"ו מלאים בסי' וסימ' נמסר לעיל בספרא חלק א' סימן כ"ב : אחד כה פתחין וסימ' ויכלו המים · והעלהו שם · כמעט שכב · ואחד עשר כוכבים · ואת אחד עשר ילדיו · שכם אחד · אל אחד מבניו · את אחד מהם · אחד עשר יום · ומת אחד מהם · והאיש מיכה · ותאבדנה האתונות · ויאמר דוד אל

וישלח מלך ישראל אל המקום אשר אמר לו איש האלהים והזהירה ונשמר שם לא אחת ולא שתים : ויסער לב מלך ארם על הדבר הזה ויקרא אל עבדיו ויאמר אליהם הלוא תגידו לי מי משלנו אל מלך ישראל : ויאמר אחד מעבדיו לוא אדני המלך כי אלישע הנביא אשר בישראל יגיד למלך ישראל את הדברים אשר תדבר בחדר משכבך : ויאמר לכו וראו איכה הוא ואשלח ואקחהו ויגד לו לאמר הנה בדתן : וישלח שמה סוסים ורכב וחיל כבד ויבאו לילה ויקפו על העיר : וישכם משרת איש האלהים לקום ויצא והנה חיל סובב את העיר וסוס ורכב ויאמר נערו אליו אהה אדני איכה נעשה : ויאמר אל תירא כי רבים אשר אתנו מאשר אותם : ויתפלל אלישע ויאמר יהוה פקח נא את עיניו ויראה ויפקח יהוה את עיני הנער וירא והנה ההר מלא סוסים ורכב אש סביבת אלישע : וירדו אליו ויתפלל אלישע אל יהוה ויאמר הך נא את הגוי הזה בסנורים ויכם בסנורים כדבר אלישע : ויאמר אלהם אלישע לא זה הדרך ולא זה העיר לכו אחרי ואוליכה אתכם אל האיש אשר תבקשון וילך אותם שמרונה : ויהי כבאם שמרון ויאמר אלישע יהוה פקח את עיני אלה ויראו ויפקח יהוה את עיניהם ויראו והנה בתוך שמרון : ויאמר מלך ישראל אל אלישע כראתו אותם האכה אכה אבי : ויאמר לא תכה האשר שבית בחרבך ובקשתך אתה מכה שים לחם ומים לפניהם ויאכלו וישתו וילכו אל אדניהם : ויכרה להם כרה גדולה ויאכלו וישתו וישלחם וילכו אל אדניהם ולא יספו עוד גדודי ארם לבוא בארץ ישראל :

ושלח מלכא דישראל לאתרא די אמר ליה נביא דיי ואזהריה ואסתמר תמן לא חדא זמנא ולא תרתין זמנין : ואסתער לבא דמלכא דארם על פתגמא הדין וקרא לעבדוהי ואמר להון הלא תחוון לי מאן מדילנא גלי רזי למלכא דישראל : ואמר חד מעבדוהי לא רבוני מלכא ארי אלישע נביא די בישראל יחוי למלכא דישראל ית פתגמיא די תמליל באידרון בית משכבך : ואמ' איזילו וחזו איכא הו' ואשלח ואידבריניה ואתחואליה למימר הא בדותן : ושלח תמן סוסון ורתיכין ומשירין סגיאין ואתו בליליא ואקיפו על קרתא ואקדים משומשניה דנביא דיי למיקם ונפק והא משירין אקיפא ית קרתא סוסון ורתיכין ואמר עולימיה ליה בבעו רבוני איכדין נעביד : ואמר לא תדחל ארי סגיאין דעמנא מדעמהון : וצלי אלישע ואמר יי גלי כען ית עינוהי ויחזי וגלא יי ית עיני רביא וחזא והא טורא מלי סוסון ורתיכין דאשתא סחרנות אלישע : ונחתו לותיה וצלי אלישע קדם יי ואמר מחיכען ית עמא הדין בשבריריא ומחנון בשבריריא כפתגמא דאלישע : ואמר להון אלישע לא דין אורחא ולא דא קרתא איתו בתרי ואוביל יתכון לות גברא די אתון בען ואוביל יתהון לשמרון : והוה כמיעלהון לשמרון ואמר אלישע יי גלי ית עיני אילין ויחזון וגלא יי ית עיניהון וחזו והא בגו שמרון : ואמר מלכא דישראל לאלישע כד חזא יתהון האיקטול איקטול רבי : ואמר לא תקטול הא דשבית בחרבך ובקשתך את קטיל שוי לחמא ומיא קדמיהון ויכלון וישתון ויזלון לרבוניהון : ואתקין להון שירו רבא ואכלו ושתיאו ושלחינון ואזלו לות רבוניהון ולא אוסיפו עוד משירית ארם למיעל בתחום ארעא דישראל :

רלבג

ויסער לב מלך ארם · רוצה לומ' אחזהו סער ומבוכה על זה הענין לחשבו כי במסתריו איש יגלה סתריו למלך ישראל : איכה הוא · איך הוא והרצון בו אם הוא בעיר בצורה וחיל רב עמו או איך הוא ענינו כי לפי מה שהוא בו אתחכם להבי' עליו חיל לתפשו · והנה החיל שם בלילה כדי שלא ישמע דבר זה אלישע ויקבוץ אנשים יותר עמו : סוסי' ורכב אש סביבו' אלישע · הנה אף ע"פ שלא נעזר אלישע בהם היה תועלת להראותם לנערו לשמרו מהפחד כדי שלא יצעק מפני הפחד ויהיה זה סבה שיתפחדו בני העיר כלם ויעזר פחדם אל מה שהיו רוצי' לעשות כי אז יכירו כי אלישע שם : וירדו אליו ויתפלל אלישע · ר"ל כי בעת שהיו יורדים אל אלישע לתפשו התפלל אלישע אל יי' שיכה אותם בסנורים בדרך שלא יראו היטב ובזה האופן נדמה להם שהעיר שהלכו שם לא היתה העיר שהיו מבקשים והיה אפשר זה לפי מחשבתם כי בליל' הלכו שם ויתכן שבבאם לאלישע שאו לו האם העיר שהם בה היא דותן וענה לא כי טעיתם בדרך ולא זו העיר אשר אלישע בה כי כבר הלך לעיר אחרת או הרצון בו ולא זו העיר היא דותן והביאור הראשון הוא יותר נכון : האשר שבית בחרבך ובקשתך אתה מכה · ר"ל הנה אלו שביתי והבאתי בכח גבורת השם יתברך ולמה תכה אותם האם תכה האנשים אשר תנהג בשבי בחרבך ובקשתך אין זה ראוי וכל שכן שאין ראוי זה באשר שבה אותם השם : ויכרה להם כרה גדולה · ר"ל שעשה להם סעודה גדולה : ולא יספו עוד גדודי ארם · ר"ל שלא יספו עוד לבא שם בזה האופן שהיו באים בתחילה בהעלם כי יראו מזה שראו מהסבות אך כשרצו להלחם בישראל אסף מלך ארם כל מחנהו ולא שלח שם כמו שהיה שולח בתחלה : ויעל

מסרה

אבנר · אחד הרקי' עד אחד לא נעדר · בכל אשר התהלכתי · וחברו שפטי דד"ה · כנפש אחד · יהי נא דבריך · ויאמ' אח' מעבדיו · ואיך תשיב את פני · וחברו · הנדברים בך · ולנשיא מזה · ושר מלכות פרס : זה י' ח' כתיב ה' וקרינן ו' וב' כתיב וי"ו וסימ' ל לשחוק אמרתי מהולל · אין טוב באדם שיאכל ושתה · וגם זה רעה חולה הכל עמת שבא · גם כל האדם אשר נתן לו האלהים עשר · כל זה נסיתי בחכמה · גם זה ראיתי חכמה תחת השמש · ויאמר להם אלישע לא זה הדרך תנינא דפסו' · וידבר אלי זה הלשכה · ישובו לא על הו · אם ישמרו בניך בריתי · ב' בתראי כתיב זו בו"ן : ויראו ג' בקריא' וסימ' פקח את עיני אלה ויראו · יראו צדיקים ויראו · ויראו שנאי ויבשו : מכה ה' בסגול בקריאה וסימ' בלשון תרגום ע עבראה בחוטרא לא תלקי ע עממין בעברה " מחי · ופירוש' נמסר בסדר שמות : ולא יספו ד' בקריא' וסימ' ולא יספו עוד ל להלחם · ולא יספו לשאת ראשם · ויתקע יואב בשופר · ולא יספו עוד גדודי ארם :

רדק

ראש חמור. כשמעו כי הבהמות הטמאות והשקצים היו אוכלים מפני הרעב וכן ת"י רישא דחמרא ו"ת כמו מעשר החמר והוא רחוק: חריונים. כן כתיב וקרי דביונים ופי' צואת יונים והכתוב אומר מה שיוצא מחור היונים והקרי לשון כקיים יותר מה שזב מן היונים ותרגום זוב רוב וכת"י רז"ל מפקת יוניא והיו מבערי' אם בצואת היונים כי לא היו להם ע עצים כי מפני המצור לא היו יכולים לצאת מן העיר לחטוב עצי ביער ורא"א ז"ל פי' דביוני' מה שבזפק היונ' שהיונ' היו יוצאים ואוכלים התבואה ונכנסים לעיר והיו אנשי העיר לוקחים מה ש שבזפק היונים ואוכלים כי מפני המצור היה הרעב: ותחביא את בנה. שתאכלנו לבד' או רחמה עליו להחיותו: מבית. מבפנים: אם יעמוד ראש אלישע. שהיה עליו לבקש רחמי' ואיננו מבקש: וישלח איש. המלך שלח איש מלפניו להסיר את ראש אלישע: בטרם. חס' וי"ו והיא יתיר' במלת והוא אמר וכן ענין הפסו' המלך שלח איש מלפניו לאלישע ובטרם יבא המלאך אליו הוא אמר אל הזקנים כי המלך שולח איש ל להסיר את ראשו כי נאמר לו ב ברוח הנבואה: הראית'. ברגש הלמ"ד וכן הראית' אשר בחר בו יי': בן המרצח. בן אחאב שרצח נבות כן הוא רוצה לרצחני: הלא קול. תשמעו קול רגלי אדוניו שיבא אחריו: ויאמר המלך הבא אחרי המלאך אמר הנה זאת הרעה מאת יי' עד ש שאוכלות הנשים בשר בניהם: מה אוחיל ליי' עוד. כלומר מה אקוה ליי' עוד ומה אקוה לו מה שיצילני אחרי זאת הרעה ויונתן תרגם מה אצלי תרגם אוחיל כמו אחלה: אשר למלך נשען על ידו. דרך קצרה ופי' השליש אשר למלך שהיה נשען על ידו:

ארובות

רשי

הדביונים. זבל הזב מן היונים שהושיעה המלך. כסבור שטואלת מזונות: ותחביא את בנה. מתרוצה לאוכלו לבד': וירא העם. דרך הקרע את השק תחת בגדיו: אם יעמד ראש אלישע. שהיכולת בידו לבקש רחמים: וישלח איש מלפניו. המלך שלח להורגו ובטרם יבא אותו המלאך אל אלישע והוא נגלה לו ברוח הקדש ואמר אל הזקנים והנה ה המלאך יורד אליו ו והמלך אחריו: ויאמ' המלך הנה זאת הרע' מאת יי'. זאת אחת מן הקללות שקלל על ידי משה ואכלת פרי בטנך במצור ובמצוק וגו': מה אוחיל ליי' עוד. להוסי' לא יועיל:

והרבעה

חמן ג' בקריא' וסימ' המן העץ. המן הסלע הזה. המן הגרן: מלפניו ח' וסימ' וצרעת נעמן תדבק. ואלישע ישב בביתו. והלו מלפניו כל הארץ דדה. והאלהים עשה שיראו. אשר יראו מלפניו. אם על המלך טוב יצא. ואת פתשגן כתב הדת. הזרעות השטף ישטפו מלפניו וישברו:

וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיִּקְבֹּץ בֶּן־הֲדַד מֶלֶךְ־
אֲרָם אֶת־כָּל־מַחֲנֵהוּ וַיַּעַל וַיָּצַר עַל־
שֹׁמְרוֹן׃ וַיְהִי רָעָב גָּדוֹל בְּשֹׁמְרוֹן
וְהִנֵּה צָרִים עָלֶיהָ עַד הֱיוֹת רֹאשׁ־
חֲמוֹר בִּשְׁמֹנִים כֶּסֶף וְרֹבַע הַקַּב
חַרְיוֹנִים בַּחֲמִשָּׁה־כָסֶף׃ וַיְהִי מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל עֹבֵר עַל־הַחֹמָה וְאִשָּׁה צָעֲקָה
אֵלָיו לֵאמֹר הוֹשִׁיעָה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃
וַיֹּאמֶר אַל־יוֹשִׁעֵךְ יְהוָה מֵאַיִן
אוֹשִׁיעֵךְ הֲמִן־הַגֹּרֶן אוֹ מִן־הַיָּקֶב׃
וַיֹּאמֶר־לָהּ הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ וַתֹּאמֶר
הָאִשָּׁה הַזֹּאת אָמְרָה אֵלַי תְּנִי אֶת־
בְּנֵךְ וְנֹאכְלֶנּוּ הַיּוֹם וְאֶת־בְּנִי נֹאכַל
מָחָר׃ וַנְּבַשֵּׁל אֶת־בְּנִי וַנֹּאכְלֵהוּ
וָאֹמַר אֵלֶיהָ בַּיּוֹם הָאַחֵר תְּנִי אֶת־בְּנֵךְ
וְנֹאכְלֶנּוּ וַתַּחְבִּא אֶת־בְּנָהּ׃ וַיְהִי
כִשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת־דִּבְרֵי הָאִשָּׁה
וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וְהוּא עֹבֵר עַל־
הַחֹמָה וַיַּרְא הָעָם וְהִנֵּה הַשַּׂק עַל־
בְּשָׂרוֹ מִבָּיִת׃ וַיֹּאמֶר כֹּה־יַעֲשֶׂה־
לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יֹסִף אִם־יַעֲמֹד רֹאשׁ
אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט עָלָיו הַיּוֹם׃
וֶאֱלִישָׁע יֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ וְהַזְּקֵנִים יֹשְׁבִים
אִתּוֹ וַיִּשְׁלַח אִישׁ מִלְּפָנָיו בְּטֶרֶם
יָבֹא הַמַּלְאָךְ אֵלָיו וְהוּא אָמַר אֶל־
הַזְּקֵנִים הַרְאִיתֶם כִּי־שָׁלַח בֶּן־
הַמְרַצֵּחַ הַזֶּה לְהָסִיר אֶת־רֹאשִׁי רְאוּ
כְּבֹא הַמַּלְאָךְ סִגְרוּ הַדֶּלֶת וּלְחַצְתֶּם
אֹתוֹ בַּדֶּלֶת הֲלוֹא קוֹל רַגְלֵי אֲדֹנָיו
אַחֲרָיו׃ עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר עִמָּם וְהִנֵּה
הַמַּלְאָךְ יֹרֵד אֵלָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־זֹאת
הָרָעָה מֵאֵת יְהוָה מָה־אוֹחִיל לַיהוָה
עוֹד׃ וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע ז
שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה כֹּה אָמַר יְהוָה כָּעֵת
מָחָר סְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל וְסָאתַיִם
שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל בְּשַׁעַר שֹׁמְרוֹן׃
וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר־לַמֶּלֶךְ נִשְׁעָן
עַל־יָדוֹ אֶת־אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמַר

וַהֲוָה בָּתַר כֵּן וּכְנַשׁ בַּר הֲדַד
מַלְכָּא דַאֲרָם יָת כָּל מַשִׁרְיָתֵיהּ
וּסְלֵיק וְצַר עַל שֹׁמְרוֹן׃ וַהֲוָה
כַּפְנָא רַבָּא בְּשֹׁמְרוֹן וְהָא צַיְירִין
עֲלַהּ עַד דַּהֲוָה רֵישָׁא דַחֲמָרָא
מִזְדַּבַּן בִּתְמָנַן כְּסַף וְרִיבְעַת קַבָּא
דְזֶבֶל מַפְּקַת יוֹנַיָּא בְּחַמְשָׁא סִלְעִין
דִּכְסַף׃ וַהֲוָה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל עָבַר
עַל שׁוּרָא וְאִתְּתָא קָבְלָא קֳדָמוֹהִי
לְמֵימַר פְּרִיק רִבּוֹנִי מַלְכָּא׃ וַאֲמַר
לָא יִפְרְקִנִּיךְ יְיָ מְנָן אִפְרְקִנִּיךְ
הֲמִן אִדְּרָא אוֹ מִן מַעְצַרְתָּא׃
וַאֲמַר לַהּ מַלְכָּא מָה לִיךְ וַאֲמַרַת
אִתְּתָא הָדָא אֲמָרַת לִי הָבִי יָת
בְּרִיךְ וְנֵיכְלִינֵיהּ יוֹמָא דֵין וְיָת בְּרִי
נֵיכוּל מְחַר׃ וּבַשֵּׁילְנָא יָת בְּרִי
וַאֲכַלְנוּהִי וַאֲמָרֵית לַהּ בְּיוֹמָא
אוֹחֲרָנָא הָבִי יָת בְּרִיךְ וְנֵיכְלִינֵיהּ
וְאַטְמַרַת יָת בְּרַהּ׃ וַהֲוָה כַּד שְׁמַע
מַלְכָּא יָת פִּתְגָּמֵי אִתְּתָא וּבְזַע יָת
לְבוּשׁוֹהִי וְהוּא עָבַר עַל שׁוּרָא
וַחֲזָא עַמָּא וְהָא סַקָּא אֲסִיר עַל
בִּסְרֵיהּ מִלְּגָיו׃ וַאֲמַר כְּדֵין יַעְבֵּיד
לִי יְיָ וּכְדֵין יוֹסִיף אִם יִתְקַיַּים רֵישָׁא
דֶאֱלִישָׁע בַּר שָׁפָט עֲלוֹהִי יוֹמָא
דֵין׃ וֶאֱלִישָׁע יָתֵיב בְּבֵיתֵיהּ וְסָבַיָּא
יָתְבִין עִמֵּיהּ וּשְׁלַח גַּבְרָא קֳדָמוֹהִי
עַד לָא יֵיתֵי אִיזְגַּדָּא לְוָתֵיהּ וְהוּא
אֲמַר לְסָבַיָּא הַחֲזֵיתוּן אֲרֵי שְׁלַח
בַּר קְטוֹלָא הָדֵין לְאַעְדָּאָה יָת
רֵישִׁי חֲזוֹ כְּמֵיתֵי אִיזְגַּדָּא אֲחוּדוּ
דַשָּׁא וּתְדַחֲקוּן יָתֵיהּ בְּדַשָּׁא הֲלָא
קָל רִיגְלֵי רִבּוֹנֵיהּ בַּתְרוֹהִי׃ עַד
דְּהוּא מְמַלֵּיל עִמְּהוֹן וְהָא אִיזְגַּדָּא
נָחֵית לְוָתֵיהּ וַאֲמַר הָא דָא בִישְׁתָא
מִן קֳדָם יְיָ מָה אֲצַלֵּי קֳדָם יְיָ עוֹד׃
וַאֲמַר אֱלִישָׁע קַבִּילוּ
פִּתְגָּמָא דַייָ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ כְּעִדָּנָא
הָדֵין מְחַר סָאתָא סוּלְתָּא בְּסִלְעָא
וְסָאתָן סְעוֹרִין בְּסִלְעָא בִּתְרַע
דְשׁוֹמְרוֹן׃ וַאֲתֵיב גַּבְרָא דְמַלְכָּא
דְסָמֵיךְ עַל יְדוֹהִי יָת נְבִיַּיָא דַייָ וַאֲמַר

רלבג

ויעל ויצר על שמרון. ר"ל שבנה עליה מצור בדרך שלא יוכל איש לצאת מן העיר וידמ' שכבר שם במצור גם כן עירו' רבות מישרא' והיו משחיתים יבול כל האר' בדרך שהיה הרעב כבר באר' וזהו מה שאמר אלישע ל לשונמית כי קרא יי' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים ואפשר שנתקבצו ברעב שבות אחרות כאלו תאמר חסרון התבואות וידמה שזמן המצור ארך מאד ולזה הגיע הענין בשמרון מחוזק הרעב שהיה שם ראש חמור שוה שמני' כסף והיו אוכלים אותו מפני הרעב כי התור' אמרה וחי בהם ולא שימות בהם: ורובע הקב חריונים. פי' בו צואת יונים כי היא יוצאת מחוריהם וכמוהו לאכול את חוריהם ולא אשער מה היה השתמשותם ברעב בצואת יונים ואפש' כי לרוב השחתם האויבים יבול הארץ היו גרגירי הזרעים נמצאים מאד בחוץ והיו היונים אוכלים מהם לשובע ומרוב אכלם מהם היו נמצאי' מהזרעי' ההם קצת בצואתם כי לא יוכלו לעכל כל הכמות ההוא: אל יושיעך יי'. ר"ל הנה יי' הוא אשר איננו מושיעך כי הוא הביא לנו הרעב החזק הזה אבל אני אין לי אפס במה שלא אושיעך: המן הגורן או מן היקב. והנה אמר זה לפי שלא היו יכולים לאסוף להם תבואת גרן ותבואת יקב: ותחביא את בנה. ר"ל למלטו שלא יאכלוהו כי אולי תהיה לה הצלה ממקום אחר: אם יעמוד ראש אלישע בן שפט עליו היום. ידמה כי אלישע בהוכיחו אותו אמר לו שיהיה רעב ולא הגיד לו שיהיה שבע שנים לבד כמו שאמר אליהו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי ולא הגיד לו גם כן שיסור בשנה השלישית ולזה כעס המלך עליו ואמר להמיתו מפני ראותו כי כבר הגיע מחוזק הרעב אל שהיו אוכלים בשר בניהם: בן המרצח הזה. קרא בן אחאב בן המרצח כי הוא השכים בהריגת נבות ובהריגת נביאי יי' על יד איזבל: והנה המלאך יורד אליו ויאמר הנה זאת הרעה מאת יי' מה אוחיל ליי' עוד. ידמה שהמלאך היורד אליו אמר לאלישע כי הוא בא להרגו על דבר הרעב במצות המלך ואמר לו אלישע כי לא זו הדרך להמלט מהרעב אלא עד שיתפללו לש"י וענה המלאך כי אחר שזאת הרעה מאת יי' לשוא יתפלל אליו עוד ויחשב כי התפלה לבד תועיל להציל מהרע שיעשהו אחר לא מהרעה שיעשה הש"י בעצמה ולזה ענה אלישע כי השם יצילם מהרע ההוא עד שבעת מחר ימכר בשער שמרון סאה סולת בשקל וסאתים שעורים בשקל ואפשר שיהיה הרצון בזה שכבר אמר המלך שבא להמית אלישע כמו מתחרט על שבא להרגו הנה זאת הרעה באה לנו מאת יי' על חטאינו מה אחטא עוד ואקנה לעצמי חיל וכרה על הכרה הזאת בעבור שיכעס עלי השם והוא מענין מעי מעי אוחילה: השליש אשר למלך נשען על ידו. רוצה לומר בעת שהיה המלך נשען על ידו בדרך שמשמע המלך דבריו כאמרו מכחיש כנבואת אלישע שזה לא יהיה כמו שלא יתכן שיעשה השם ארובות בשמים:

וארבעה

רשי

והארבעה אנשים. גחזי ובניו: פתח השער. כמו שנאמר בדד ישב מחוץ למחנה מושבו: השמיע אל מחנה ארם. כדמה להם כאילו שומעין: ומצאנו עון. מתחייבין אנו למלכות: כאשר המה. כמו שהיו מלאים מתחלתם לא הוציאו מה שבתוכם: כי רעבים אנחנו. ותאבים לבאת אל השלל ואל המזון: אשר

רדק

ארובות בשמים. להמטיר או בדרך הפלגה להוריד חטים ושעורי׳ על דרך ירידת המן ותרגם יונתן אילו יי׳ פתח כוין ומחית טובא מן שמיא: הנכה. בה״א כמו הנכבת עמכה והדומי׳ להם: וארבעה אנשי׳. ארז״ל כי אלה הארבעה היו גחזי וג׳ בניו: פתח השער. כמו שדרך המצורעי׳ להיות חוץ לעיר כמו שכתו׳ מחוץ למחנה מושבו: עד מתנו. עד אשר מתנו: ונפלה. כמו אל הכשדי׳ אתה נופל: השמיע את מחנה ארם. לפיכך באו המצורעי׳ באותו לילה כי אם כמו מאתמול ביום ההוא היו רואים ישר׳ וכן אומר ויקומו בנשף תכף כששמעו הקול נכנס פחד גדול בלבם ונסו: וינוסו אל נפשם. להציל נפשם לא חסו על הממון ואפילו הסוסי׳ לא אסרו לרכוב עליהם: לא כן. לא טוב כתרגומו לא כשר מה דאנחנא עבדין: מחשים. שותקים מלבשר: וחכינו עד אור הבקר: אם נחכה עד אור הבקר מלבשר ת מצאנו עון בזה: עון. מלא בשני וו״ן: אל שוער העיר ויגידו להם. שוער דרך כלל כמו ויולד ביתו הם יאכלו בלחמו או פירו׳ קרא שוער אחד מן השוערים וקמו כולם והגידו להם זה ה הדבר: הסוס אסור והחמור אסור. דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמור ופירושו שהיו אסורי׳ על אבוסיהם: ויקרא השוערים. שוער העיר קרא אל שוערי בית המלך והם הגידו בית המלך פ פנימה: להחבה. בה״א: בהשדה. כתו׳ בה״א הידיעה כמשפ׳ כמו להגדור אשר בא עליו והדומים לו וקרי בשדה בלא ה״א הידיעה כמנהג ברוב המקו׳: ככל

רלבג

והארבעה אנשים היו מצורעי׳ פתח השער. לפי שהיו מוכרחים לעמוד מחוץ למחנה והיה שם מקום להם תוך שער העיר סמוך לפתח השער: ויקומו וינוסו בנשף. רוצה לומר כי בלילה שמעו הקולות אשר השמיע השם יתברך על דרך המופת ובלילה ההוא כשו תכף ומרוב פחד׳ עזבו סוסיה׳ וחמוריה׳ וברחו ברגליהם: לא כן אנחנו עושים. ר״ל אין אנחנו עושי׳ דבר ראוי היום הזה הוא יום ראוי לבשר ואם אנחנו שותקי׳ וממתינ׳ עד אור הבקר ידעו זה ישראל וימצאנו ע עונש על אשר לא ב בשרנו הבשור׳ הזאת והנה אז היה עדיין לילה: ויקרא השוערי׳. רוצה לומר ששוער העיר קרא השוערים אשר שומרים שער ה המלך: הנה

עשה גב״ פתחין וסימ׳ ועשה חסד לאלפים. עשה משפט יתום׳ והוה כי המצאון אתו. ויען השליש אשר. וחכרו ויען השליש את איש האלהים. למען ירשו את. מה תחשבון אל יי׳. הנני עשה את כל. שאלו מיי׳ מטר׳ ועשותם רשעים. והיו לי אמר יי׳ ליום. וימלך דוד על כל. מגדיל ישועות מלכו. דום ליי׳

הנה יהוה עשה ארבות בשמים היהיה הדבר הזה ויאמר הנכה ראה בעיניך ומשם לא תאכל׃
וארבעה אנשים היו מצרעים פתח השער ויאמרו איש אל רעהו מה אנחנו ישבים פה עד מתנו׃ אם אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר ומתנו שם ואם ישבנו פה ומתנו ועתה לכו ונפלה אל מחנה ארם אם יחינו נחיה ואם ימיתנו ומתנו׃ ויקמו בנשף לבוא אל מחנה ארם ויבאו עד קצה מחנה ארם והנה אין שם איש׃ ואדני השמיע את מחנה ארם קול רכב וקול סוס קול חיל גדול ויאמרו איש אל אחיו הנה שכר עלינו מלך ישראל את מלכי החתים ואת מלכי מצרים לבוא עלינו׃ ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את אהליהם ואת סוסיהם ואת חמריהם המחנה כאשר היא וינסו אל נפשם׃ ויבאו המצרעים האלה עד קצה המחנה ויבאו אל אהל אחד ויאכלו וישתו וישאו משם כסף וזהב ובגדים וילכו ויטמנו וישבו ויבאו אל אהל אחר וישאו משם וילכו ויטמנו׃ ויאמרו איש אל רעהו לא כן אנחנו עשים היום הזה יום בשרה הוא ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר ומצאנו עוון ועתה לכו ונבאה ונגידה בית המלך׃ ויבאו ויקראו אל שער העיר ויגידו להם לאמר באנו אל מחנה ארם והנה אין שם איש וקול אדם כי אם הסוס אסור והחמור אסור ואהלים כאשר המה׃ ויקרא השערים ויגידו בית המלך פנימה׃ ויקם המלך לילה ויאמר אל עבדיו אגידה נא לכם את אשר עשו לנו ארם ידעו כי רעבים אנחנו ויצאו מן המחנה להחבה בהשדה לאמר כי יצאו מן העיר ונתפשם חיים ואל העיר נבא׃

אילו יי׳ פתח כוין ומחית טובא מן שמיא היהי פתגמא הדין ואמר הא את חזי בעינך ומתמן לא תיכול׃
וארבעה גברין הוו סגירין יתבין במעלנא דתרעא ואמרו גבר לחבריה מה אנחנא יתבין כא עד דנמות׃ אם נימר ניעול לקרתא וכפנא בקרתא ונמות תמן ואם ניתיב הכא ונמות וכען איתו ונשתמע למשירית ארם אם יחוננא וניחי ואם יקטלוננא ונתקטיל׃ וקמו בקבלא למיעל למשירית ארם ואתו עד סיפי משרית ארם והא לית תמן אנש׃ ומן קדם יי׳ אשתמע למשרית ארם קל רתיכין וקל סוסון קל משירין סגיאן ואמרו גבר לחבריה הא אגר עלנא מלכא דישראל ית מלכי חתאי וית מלכי מצראי למיתי עלנא׃ וקמו וערקו בקבלא ושבקו ית משכניהון וית סוסותהון וית חמריהון במשריתא כמא דהיא וערקו לשיזבא נפשהון׃ ואתו סגיריא האילין עד סייפי משריתא ועלו למשכנא חד ואכלו ושתיאו ונסיבו מתמן כספא ודהב ולבושין ואזלו ואטמרו ותבו ועלו למשכנא אוחרנא ונסיבו מתמן ואזלו ואטמרו׃ ואמרו גבר לחבריה לא כשר מה דאנחנא עבדין יומא הדין יום בסורא הוא ואילו אנחנא שתקין ומורכין עד ניהור צפרא ויערעיננא חובא וכען איתו ונתמטי ונחוי בית מלכא׃ ואתו וקרו לנטרי תרע קרתא וחויאו להון למימר אתינא למשרית ארם והא לית תמן גבר וקל אנש אלהן סוסון אסירין וחמרין אסירין ומשכנין כמא דאינון׃ וקרא נטרי תרעא וחויאו בית מלכא לגיו׃ וקם מלכא בליליא ואמר לעבדוהי אחוי כען לכון ית דעבדו לנא אנש ארם ידעין ארי כפנין אנחנא ונפקו מן משריתא לאטמרא בחקלא למימר אם יפקון מן קרתא וניחודונון כד חיין ולקרתא ניעול׃

מסרה
והתחולל לו. שכחו אל מושיע. עושה מלאכיו רוחות. עשה משפט לעשוקים. עשה שמים וארץ. אשר חטא עשה רע. והסגנים לא ידעו אנה. הבונים בחומה והנשאים. ואשלחה אליהם מלאכים. וכל העושה דכו׳ פתחין בט״א וסימ׳ וימרד בו׳ לשלח מלאכיו: החתים ה׳ בקרי׳ וסי׳ נמסר בספר שפטים סימן א׳: וינוסו ד׳ מלאים בקריא׳ וסי׳ ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את. ובני עמון ראו דדברי הימים. ושלפניו ויגש יואב. וינוסו בני ישראל מפני יהודה דדברי הימים: בשרה ג׳ חס׳ בקרי׳ וסי׳ ולבה אין בשרה.
אשר חשב לתתי לו בשרה. היום הזה יום בשרה הוא׃ עוון ד׳ מלאים בלישנהון בקריאה וסימנהון העבר נא את עוון עבדיך דדברי הימים. עד אור הבקר ומצאנו עוון׳ הן בעוון חוללתי ובחטא. עוונותיו ילכדונו את הרשע׃ פנימה ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמיני ובסיפר חלק א׳ סימן ו׳׃

רדק

ככל המון ישראל אשר נשארו בה. כתב ההמון על הידיעה בסמיכות כמו העם המלחמה הארון הברית והדומים להם וקרי בלא ה״א הידיעה כמנהג ברוב ופי׳ הפסוק כן הוא הנם ככל המון ישראל פירוש הסוסים כחושים ורעים ככל המון ישראל שנשארו בשמרון שהם כחושים מהרעב ואם תאמר היאך לא נשארו כי אם חמשה סוסים בשמרון הנם ככל המון ישראל אשר תמו כמו שתמו האנשים כן תמו הסוסים כן פירש אדוני אבי ז״ל ויונתן תרגם ואם יבדון הא אינון ככל המונא דישראל דספו׃ ככל המון ישראל. בכ״ף׃ ויקחו שני רכב סוסים. והלא אמר חמשת סוסים והיאך אמר שלא לקחו אלא שנים כי פירוש שני רכב סוסים שנים סוסים ורוכבים עליהם ות״י תרין רכבי סוסוון אלא מן החמשה שאמרו בחרו השני׳ הטובי׳ שבהם׃ בהחפזם. הכתוב הוא עם ה״א ויהיה מבנין נפעל אם הה״א נקודה בצרי והקרי הוא בלא ה״א מן הקל׃ ויהי כדבר. לפי שאמר כאשר דבר איש האלהים ספר היאך היו הדברים אע״פ שכבר כתב למעלה השיב עוד הדברים הנה על המעשה׃ אתי וביתך. היו״ד בכתב נוספת כמו ידין רבות כמו שכתב׳ למעלה׃ שבע שנים. בדברי רז״ל אותן שבע שני׳ אכלו שנה ראשונה מה שבבתי׳ שנית מה שבשדות שלישי׳ בשר בהמה טהורה רביעית בשר בהמה טמאה חמשית בשר שקצים ורמשים ששית בשר בניהם ובנותיהם שביעי׳ בשר זרועותיה׳ לקיים מה שנא׳ איש בשר זרועו יאכלו׃ לצעוק אל המלך. יש מרז״ל שלמדו מזה הפסוק כי יש חזקה לבורח כיון שהיתה צריכ׳ למלך להחזיר השדה והתבואות משע ניגנה כי אותם שהחזיקו היו להם דין חזקה׃ אל ביתה ואל שדה. כמו על וכמוהו רבים אל במקום על וכן הוא הבא אחר זה צעקה אל המלך על ביתה ועל שדה׃ שרים

רשי

אשר נשארו בה. בתוך העיר שלא מתו ברעב׃ הנם ככל המון ישראל אשר נשארו בה׳ אם יאמרו מסוכנים הם שלא יהרגם ארם הרי הנם בעיר הזאת בסכנת הרעב כשאר כל המון ישראל אשר נשאר בה ואם ימותו הנם ככל המון ישראל אשר תמו ברעב׃ בחפזם. במהרם לנוס׃ אשר נשען על ידו. אתמול כשבא לבית אלישע ואלישע דבר אל האשה זה שבע שני׳ כי קרא יי׳ לרעב. הוא הרעב אשר היה בימי יואל בן פתואל׃ אל ביתה ואל שדה. שהחזיקו בה גזלנים׃ ויבא

ויקחו ז׳ רפין בקרי׳ וסי׳ ויקחו לי תרומה מאת כל איש. בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש. ואתה תצוה את בני ישראל. וחברו צו את בני ישראל. ויקחו אליך פרה אדמה תמימה. ויקחו נא חמשה מן הסוסים׃ והנה כל ה׳ דסמי׳ וסי׳ מדוע גנבוך אחינו. והנה כל הדרך מלאה בגדים. והנה כל הנשים. והנה כל הב׳. ההדסים׃

ויען אחד מעבדיו ויאמר ויקחו־נא
חמשה מן הסוסים הנשארים
המון ק׳ אשר נשארו בה הנם ככל ההמון
ישראל אשר נשארו בה הנם ככל־
המון ישראל אשר־תמו ונשלחה
ד׳ רכין ונראה׃ ויקחו שני רכב סוסים
וישלח המלך אחרי מחנה־ארם
לאמר לכו וראו׃ וילכו אחריהם
ה׳ עד־הירדן והנה כל־הדרך מלאה
בגדים וכלים אשר־השליכו ארם
בחפזם ק׳ ר׳ חס׳ בהחפזם וישבו המלאכים ויגדו
למלך׃ ויצא העם ויבזו את מחנה
ו׳ זוגין מתחלפין ארם ויהי סאה־סלת בשקל וסאתים
שערים בשקל כדבר יהוה׃ והמלך
הפקיד את־השליש אשר־נשען על־
ל׳ וחס׳ ידו על־השער וירמסהו העם
בשער וימת כאשר דבר איש
האלהים אשר דבר ברדת המלך
ד׳ אליו׃ ויהי כדבר איש האלהים אל־
ל׳ נעכין המלך לאמר סאתים שערים בשקל
ל׳ וסאה־סלת בשקל יהיה כעת מחר
בשער שמרון׃ ויען השליש את־
ד׳ ל׳ איש האלהים ויאמר והנה יהוה עשה
ג׳ ארבות בשמים היהיה כדבר הזה
ח׳ ויאמר הנך ראה בעיניך ומשם לא
ה׳ תאכל׃ ויהי־לו כן וירמסו אתו העם
בשער וימת׃
ח ואלישע דבר אל־האשה אשר־
את ק׳ החיה את־בנה לאמר קומי ולכי אתי
וביתך וגורי באשר תגורי כי־קרא
ל׳ בכיפל יהוה לרעב וגם־בא אל־הארץ שבע
שנים׃ ותקם האשה ותעש כדבר
איש האלהים ותלך היא וביתה
ותגר בארץ־פלשתים שבע שנים׃
ה׳ ויהי מקצה שבע שנים ותשב
האשה מארץ פלשתים ותצא
ל׳ וחס׳ ל׳ ל׳ לצעק אל־המלך אל־ביתה ואל־
ר׳ חס׳ שדה׃ והמלך מדבר אל־גחזי נער
ל׳ איש האלהים לאמר ספרה־נא לי את
כל־הגדלות אשר־עשה אלישע׃

תרגום

ואתיב חד מעבדוהי ואמ׳ וידברון כען חמשא מן סוסותא מן שארא דאשתארו בה הא אינון ככל המונא דישראל דאשתארו בה אם יבדון הא אינון ככל המונא דישראל דספו ונשלח ונחזי׃ ודברו תרין רכבי סוסין ושלח מלכא בתר משרית ארם למימר איזילו וחזו׃ ואזלו בתריהון עד ירדנא והא כל אורחא מליא לבושין ומנין דרמו אינש ארם באיתבעותהון למיערק ותבו איזגדיא וחויאו למלכא׃ ונפק עמא ובזו ית משרית ארם והוה סאה סולת בסלעא וסאתן סערין בסלעא כפתגמא דיי׃ ומלכא מני ית גברא דסמיך על ידוהי על תרעא ודשוהי עמא בתרעא ומית כמא דמליל נביא דיי דמליל כד נחת מלכא לותיה׃ והוה כד מליל נביא דיי עם מלכא למימר סאתן סערין בסילעא וסאה סולתא בסילעא יהי כעידנא הדין מחר בתרעא דשמרון׃ ואתיב גברא ית נביא דיי ואמר ואילו יי פתח כוין ומחית טובא מן שמיא היהי כפתגמא הדין ואמר הא את חזי בעינך ומתמן לא תיכול׃ והוה ליה כן ודשו יתיה עמא בתרעא ומית׃

ואלישע מליל עם איתתא דאחיי ית ברה למימר קומי ואיזילי את ואנש ביתך ודיירי באתר דכשר למידר ארי זמין יי כפנא ואף עתיד למיתי על ארעא שבע שנין׃ וקמת איתתא ועבדת כפיתגמא דנביא דיי ואזלת היא ואנש ביתה ואיתותבת בארעא פלשתאי שבע שנין׃ והות מסוף שבע שנין ותבת איתתא מארעא פלשתאי ונפקת למיקבל קדם מלכא על ביתה ועל חקלה׃ ומלכא מליל עם גחזי תלמידא דנביא דיי למימר אשתעי כען לי ית כל רברבתא דעבד אלישע׃

רלבג

הנם ככל המון ישר׳. הנה ההמון כתוב והמון קרי והכל ענין אחד והרצון בכתוב ההמון המון ישראל כמו והנבואה עודד הנביא והרצון בזה אם ימלטו הנם ככל המון יש אשר נשארו בה בעיר ואין בזה נזק ואם יספדו הנם ככל המון ישרא׳ אשר תמו ולא יוכר ההפסד הזה ביחס אל כל מה שנפסד מפני הרעב והנה לא הסכימו ל לשלוח כי אם שני רכב סוסים כי די בהם לעמוד על אמתת זה׃ אשר השליכו ארם בחפזם. ר״ל מפני היותם נחפזי׳ ללכת׃ והמלך הפקיד את השליש. ר״ל שכבר הפקידו לאנשים ש שישמרוהו שם באופן שבעבור העם שם ירמסוהו בעבור מה שדבר כנגד הנביא׃ ותבא לצעק אל המלך אל ביתה ואל שדה. ר״ל שהחזיקו בהם אנשי׳ והיתה מבקשת קרקעותיה ופירותיה מיום נסעה׃ וישאל

על׳ ית כסו׳ על על ותלת ביניתון

ויאמר ג׳ פסוקים ויאמר ויאמר

ג׳ פסוקים ויאמר ויאמר קדמא כפתח ובתרא בסגול וסימ׳ ויוסף עוד לדבר. ויען השליש. וחברו׃ אתיה כתיב יו״ד וסימ׳ נמסר לעיל בסיפר׳ חלק ב׳ סימן ד׳׃ ויהי מקצה ה׳ וסי׳ שלשה ימים ויעברו. אחר אשר כרתו. ויהי מקצה עשרים שנה דמלכים. ותשב האשה מארץ פלשתים. שבעת ימים ויהי דבר׃ גחזי ד׳ חס׳ וס׳ לעיל בסיפרא חלק ב׳ סימן ד׳׃

ויבא אלישע דמשק. להחזיר את גחזי בתשובה: חיה תחיה. כלפי חזאל אמר שיהיה תחת בן הדד למלכות: ויעמד את פניו. פנים של צער שהיה מבקש לבכות העמידם שלא יבכה בימי חזאל ויסם לבו לעמוד ולהתאפק: עד בוש. כמו עד בושם ולא יכול להתאפק ויבך: תרטש. לשון ביקוע המעים ואב לכולן וקשתות נערים תרטשנה: והרותיהם. מעוברות שלהם: המכבר. ת"י גונבא וכן ותכסהו בשמיכה תרג' בגונבא והוא בגד: ויפרש על פניו. להצטנן: ובשנת

סריס אחד. כתרגו' גוזה חד והוא סריס כשמשמעו שכרתו ביציו ואעפ שהמעשה הזה אסור בישראל היו להם למלכי ישראל סריסים שהיו לוקחים אותם מן הגוים או שהיו סריסים מחמת חולי והם בבתי המלכים כדי לעמוד בפני הנשים כמו שכתוב סריס המלך שומר הנשים: מיום עזבה. מקור העי"ן נקרא בקמץ חטף והה"א רפה ומשפטה במפיק:

לאשה ה' בקריאה וסי' מה זאת עשית. ויאמר הכהן לאשה יתן. ותישר בעיני שמשון. וישלח דוד וידבר לאשה. וישאל המלך לאשה: חזהאל ה' מלאים כהא במצעות תיבותא בקריאה וסימ' ויאמר המלך אל

ויהי הוא מספר למלך את אשר החיה את המת והנה האשה אשר החיה את בנה צעקת אל המלך על ביתה ועל שדה ויאמר גחזי אדני המלך זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע: וישאל המלך לאשה ותספר לו ויתן לה המלך סריס אחד לאמר השיב את כל אשר לה ואת כל תבואת השדה מיום עזבה את הארץ ועד עתה: ויבא אלישע דמשק ובן הדד מלך ארם חלה ויגד לו לאמר בא איש האלהים עד הנה: ויאמר המלך אל חזהאל קח בידך מנחה ולך לקראת איש האלהים ודרשת את יהוה מאותו לאמר האחיה מחלי זה: וילך חזאל לקראתו ויקח מנחה בידו וכל טוב דמשק משא ארבעים גמל ויבא ויעמד לפניו ויאמר בנך בן הדד מלך ארם שלחני אליך לאמר האחיה מחלי זה: ויאמר אליו אלישע לך אמר לא חיה תחיה והראני יהוה כי מות ימות: ויעמד את פניו וישם עד בש ויבך איש האלהים: ויאמר חזאל מדוע אדני בכה ויאמר כי ידעתי את אשר תעשה לבני ישראל רעה מבצריהם תשלח באש ובחריהם בחרב תהרג ועלליהם תרטש והרתיהם תבקע: ויאמר חזהאל כי מה עבדך הכלב כי יעשה הדבר הגדול הזה ויאמר אלישע הראני יהוה אתך מלך על ארם: וילך מאת אלישע ויבא אל אדניו ויאמר לו מה אמר לך אלישע ויאמר אמר לי חיה תחיה: ויהי ממחרת ויקח המכבר ויטבל במים ויפרש על פניו וימת וימלך חזהאל תחתיו:

והוה הוא משתעי למלכא ית דאחיי ית מיתא והא איתתא דאחיי ית ברה קבלא קדם מלכא על ביתה ועל חקלה ואמר גחזי רבוני מלכא דא איתתא ודין ברה דאחיי אלישע: ושאיל מלכא לאיתתא ואשתעיאת ליה ומני לה מלכא גואזה חד למימר אתיב ית כל דלה וית כל עללת חקלה מיומא דשבקת ית ארעא ועד כען: ואתא אלישע דמשק ובר הדד מלכא דארם מרע ואתחוא ליה למימר אתא נביא דיי עד הלכא: ואמר מלכא לחזאל סב בידך תקרובתא ואיזיל לקדמות נביא דיי למימר ותתבע ית פתגמא דיי מיניה למימר האיחי ממרע דין: ואזל חזאל לקדמותיה ונסיב תקרובתא בידיה וכל טוב דמשק טעון ארבעין גמלין ואתא וקם קדמוהי ואמר ברך בר הדד מלכא דארם שלחני לותך למימר האיחי ממרעי דין: ואמר ליה אלישע איזיל אימר ליה מיחא תיחי ואחזינני יי ארי ממת ימות: ואסחר ית אפוהי ואוריך עד סגי ובכא נביא דיי: ואמר חזאל מא דין רבוני בכי ואמר ארי ידענא ית דתעביד לבני ישראל בישא כרכיהון תוקיד בנורא ועולימיהון בחרבא תקטיל ועולימהון תטרף ומעדיתהון תבזע: ואמר חזאל ארי מה עבדך כלבא ארי יעביד פתגמא רבא הדין ואמר אלישע אחזייני יי יתך מלכא על ארם: ואזל מלות אלישע ואתא לות רבוניה ואמר ליה מה אמר לך אלישע ואמר אמר לי מיחא תיחי: והוה ביומא דבתרוהי ונסיב גונבא וטבל במיא ופרס על אפוהי ומית ומלך חזאל תחתוהי:

ויבא אלישע דמשק. לשוח את חזאל כדבר יי' אשר דבר לאליהו כמו שפיר' למעלה. ובדרש כי גחזי הלך לדמשק ואם הלך שם אומ' אני כי הלך לענין שייטיב לו בעבור שנדבק בו צרעתו בקללת אלישע והם אמרו כי יצא מן הדת והלך שם אלישע כדי להחזירו בתשובה ולא רצה אמר לו כך מקובל אני ממך כל החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה ומה עשה שהחטיא את הרבים יש מהם אמרו אבן שואבת תלה לחטאת ירבעם והעמידה בין שמים לארץ ויש מהם אמרו שם חקק לה בפיה והיתה מכרזת ואומרת אנכי ולא יהיה לך: וכל טוב דמש'. על דרך הפלגת הרבוי כמו וכל טוב אדניו בידו וכל הארץ באו מצרימה והדומ' להם. ובדרש וכי כל טוב דמש' היה נושא ארבעים גמל אלא ללמדך שהיתה בידו אבן טובה שהיתה ראויה ליתן בדמיה כל טוב דמשק: אמ' לא חיה תחיה. כתוב באל"ף לפי שדעתו שלא יחיה וקרי לו בוי"ו כי אמר לו שיחיה: והראני יי' כי מות ימות. כלומר מן החולי יחיה אם לא ימות אבל הראני יי' כי ימיתהו ולפי' כשאמ' אלישע לחזאל כי יהיה מלך על ארם אמר לו והראני יי' כי מות ימות הבין חזאל כי רצה לומר לו שהוא ימיתהו אף שלא אמר לו בפירוש: ויעמד את פניו וישם עד בוש. פירו' העמיד פניו לצד אחר שלא יראהו חזאל ושם ידיו על פניו עד זמן שהיה מתאפק מלבכות ולא יכול ויבך ות"י ואסחר ית אפוהי ואוריך עד סגי ובכא נביא דיי' ובוש פעל עבר מבנין הע"ין בשקל הבקר אור ובושם משה פעל עבר מן המרובע בשקל כונן: ועולליהם תרטש. ענין הפלת העוללי' על הקרקע או בקירות דרך אכזריות ות"י תטרף דומה למה שאמרו רז"ל או שטרפה בכותל: והרותיהם תבקע. הנשים ההרות וכן ת"י ומעדיתהון תבזע וזה מדרך אכזריות: ויקח את המכבר ויטבל במים. הוא הכר כמו כביר העזים וטבלהו במי' ופרשו על פניו והיה אומ' לו כי לרפואה היה עושה לו הדבר ההוא והוא היה עושה לחנקו ולהמיתו: ובשנת

רלבג

וישאל המלך לאשה ותספר לו. ר"ל שכבר שאל לה זה הענין שספר גחזי שעשה אלישע מהגדולות ותספ' לו שהענין הוא כן: ויתן לה המלך סריס אחד. ר"ל שר אחד וצוהו שישיב לה את כל אשר לה מהקרקעות ואת כל תבואות השדה מיום עזבה את האר' ואולם מהבית לא צוה לתת לה שכירות וזאת קצת ראיה שהדר בחצר חברו שלא מדעתו אינו חייב להעלות לו שכר: וכל טוב דמש' משא ארבעים גמל. והנה אחשוב שזאת היא המנחה שלקח בידו ר"ל תחת רשותו ותהיה זו וכל טוב כפ"א רפה בלשון ישמעא' ר"ל שהיא ללא ענין והרצון בו כל טוב דמשק: לך אמור לו חיה תחיה. ר"ל שכבר הראהו הש"י כי מות ימות אך כדי שלא יאמרו כי מהפחד מת אמר לו חיה תחיה וזה דבר ראוי לנביאים כי בזה יתאמת יותר אמתות נבואתם: ויעמד את פניו. ר"ל שכבר התאפק להעמיד פניו שלא יבכה ושם ידיו על פניו שלא יראהו חזאל בוכה ולא יכול להתאפק מלבכות: מבצריה' תשלח באש. רוצה לומר הערים הבצורות אשר להם: ועולליהם תרטש. אחשוב שהרצון בזה שיהיה סבה שיהיו נטושי' ונעזבי' כשיהרג אבותיהם ואמותיהם: והרותיהם תבקע. רוצה לומר הנשים ההרות וזה דרך אכזריות או יהיה הרצון בהרותיהם המגדלים החזקים הבצורים ובנויים בהרים וענין בקוע הוא בקוע חומותיהם וכמוהו על בקעם את הרות הגלעד והנה זה הפירוש השני הוא היותר נכון לפי מה שאחשוב: הראני יי' אותך מלך על ארם. הנה זאת היא משיחת חזאל למלך שאמר השם יתברך לאליהו: ויהי ממחרת ויקח המכבר ויטבל במים ויפרש על פניו וימת. אחשוב כי המכבר הוא הנקרא כ"ו אלה בלע"ז והנה טבל אותו במים קרים כי שיה מתרעש בן הדד מתגבורת החום הנכרי ועשה זה להשקיט החום ההוא וזה עזר למהר המות ומלך חזאל תחתיו כמו שאמר לו אלישע: ובשנת

חזהאל קח בידך מנחה. ויאמר חזהאל כי מה עבדך. וימלך חזהאל. להלחמו את חזהאל דמלכים. וחברו דדברי הימים: ויעמד ד' וסי' ויעמד אתם סביבות האהל. ויעמד את פניו. רוח סערה. אחרים תחתם. וכל דברי הימים דכוו' במ"ז וסי' שטן לישראל. ויעמד לפני מזבח דשלמה. ודכתריה כי עשה שלמה כיור. ויצא הרוח. ויעמד יהושפט בקהל. ורוח אלהים לבשה את. המלך על עמדו:

רדק

ובשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישר' ויהושפט · חמש שזכר עומד במקום ב' ופי' חמש ליהושפט ומאימתי מונה לו ליהושפט אלו ה' שנים ממלחמת רמות גלעד כן פירש בעל סדר עולם כי במלחמת רמות גלעד היה ראוי יהושפט שיהרג שהלך לעזור לרשע וכשזעק תלו לו שבע שנים ולסוף ה' שנים מאותה שנה שהיו ה' שנים ליורם בן אחאב וחזר יהושפט ממלחמת עמון ומואב והר שעיר עם מלך ישראל מאחר שהרגו אותם באו והמליכו את יורם בן יהושפט על יהודה ומלך שתי שני' בחיי אביו ומה שאמ' למעלה וימלוך יהורם בשנת שתי' ליהורם בן יהושפט שידמה כי יהורם בן יהושפט מלך קודם יהורם בן אחאב שתי שני' הנה כי מלך יהורם בחיי יהושפט אביו שבעה שנים לא המליכו אז אלא כיון שהיה ראוי יהושפט ליהרג מנה מאותה שנה המלכות לבנו אבל לא המליכו אלא שתי שנים בחיין ואני תמה מדבריו שהוא אומר כי במלחמת רמות גלעד נגזר עליו הגזרה ומאותה שנה מנה המלכות לבנו שבע שנים והנה בשנת חמש ליורם בן אחאב שלמו אותם שבע שנים שהרי אחזיהו בן אחאב מלך שנתים ואיך היה שנה חמשית לגזרה ליורם זה לא יתכן ואיך המליכו שתי שנים בחייו והלא כשהיו ליורם חמש שנים ממלכותו מת יהושפט כי לא חיה אחר אחאב שבע שנים ועוד איך את' מאחר שהרגו עמון ומואב והר שעיר בחזרתן באו והמליכו את יהורם בן יהושפט ואותה מלחמה לא ראינו שהיה עם מלך ישר' ועוד כי אותה מלחמה היתה בימי אחזיהו בן אחאב ושריו' לא מלך יהורם בן אחאב עד מות א אחזיהו אחיו כי כן מצאנו בדברי הימים שאחרי המלחמה הזאת התחבר יהושפט עם א אחזיהו בן אחאב לעשות אניות אלא פי' ויהושפט ומת יהושפט כי בשנת ה' ליורם מת יהושפט ומלך יהורם בנו שנית כי כבר מלך בחיי אביו שבע שנים כמו שפירש' ועתה כשמת אביו מלך מלכות שלמה בלא מערער כי הרג את אחיו והתחזק במלוכה כמו שכתוב בדברי הימים ואם חסרה מלת ומת אין תמה בזה כי הענין מובן מהפסוק וכמוהו רבים במקרא חסירי מלה לפי שיובן ענינה מהכתוב ודומה לזה נגיד חסר תבונות ורב מעשקות שונא בצע יאריך ימים שחסר ימות פירוש נגיד שהוא חסר תבונות ורב מעשקות ימות אבל נגיד שהוא שונא בצע יאריך ימים כן בזה הפסוק אחרי שזכר כי בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך יהורם בן יהושפט מובן מהפסוק כי מת יהושפט כי אותה שנה מת ולפיכך אמר ויהושפט כאילו אמר ומת יהושפט ושמנה שנים מלך יהורם בן יהושפט : שנה · כתי' ושנים קרי : לתת לו ניר · כמו נר בדרי על דרך ערכתי נר למשיחי ויונתן תרגם מלכו וכן תרגם אונקלוס ונירם ומלכו : בימיו פשע · כי תחת מלכי יהודה היו היום הזה ולא היה בהם מלך אלא מלכי יהודה היו נותני' עליהם נציב והוא היה להם מלך ומפני עונות יהורם פשעו מתחת ידו : צעירה · עיר מאדום ועבר שם יהורם להלחם עם מלך אדום : ויהי הוא קם לילה · פירוש כשהלך יורם צעירה יצא לו חיל אדום וחנו אלה נוכח אלה עד למחר שילחמו אלה עם אלה וכאשר היה בלילה קם יורם עם מחנהו והכה במחנה אדום כל אותם שהיו סובבים אליו והכה שרי הרכב וכשהרגישו היו מבוהלים מחנה אדום כי בפתאום נפלו עליהם ונס עם אדום הנשארים איש לאהליו ואמר אחר כך ויפשע כלומר עם כל זה שעשה יורם לאדום מרדו עוד כל הימים מתחת יד יהודה ואדוני אבי ז"ל פירש ויהי הוא קם לילה על מלך אדום שהכה את אדום הסובב למלך ישראל כלומר שהיו בעזרתו שלא מרדו עדיין כי היו באדום עדיין שלא מרדו וקם מלך אדום והכה אותם ואת שרי הרכב אשר ליורם : וינס העם · ישראל נסו לאהליהם ואתרו לישראל אשר בעריס פשע אדום מתחת יד יהודה : הסוביב · ביו"ד המשך שלא כמנהג עם הברי וכמוהו הקיף את העיר ובעל כנפים יגיד דבר והוליד און : אז תפשע לבנה · אם לבנה זו היא לאדום למה אמר ויפשע הלא כבר אמר ויפשע אדום ואפשר כי היתה לבנה זו סמוכה לארץ ישראל יותר משאר ארץ אדום וכשפשע אדום זאת לא מרדה עדיין ואחרי המלחמה הזאת מרדה לפיכך אמר בעת ההיא ורש"י ז"ל כתב כי על לבנה שהיא לישראל אמר שמרדה כשמרד אדום מרדה גם היא במלך וזה הפירוש רחוק בעיני : בעיר דוד · אבל לא עם המלכים וכן כתב בדברי הימי' ולא בקברות המלכים : בשנת שתים עשרה · ויהורם אביו מלך בשנת חמש ליורם בן אחאב ומלך שמנה שנים הנה י"ג לא שלמה שנת י"ג לפיכך לא מנאה לו וכן תמצא בכל המספרים כמו שכתבנו :

רשי

ובשנת חמש וגו' · יהושפט המליך את יורם בחייו שתי שני' כשחזרו מן המלחמה שנלחמו במלך מואב כך שנויה בסדר עולם בשנת חמש ליהורם ויהושפט לשנת חמשית שנגזרה גזרה על יהושפט ליהרג ברמות גלעד אלא שתלה לו בשביל שזעק שבע שנים : ניר · ממשלה : וימליכו עליהם מלך · ומימי דוד לא היה להם מלך כמו שנא' ומלך אין באדום ויפס ב באדום נציבים שמנה מלכים מלכו באדום לפני מלוך מלך לישר' המנויי' בספר בראשי' כנגדו מלכו לישראל שמנ' מלכי' איש בושת ודוד ושלמה ורחבעם ואבים ואסא ויהושפ' ויהורם ולא היה מלך לאדום ומה שכתוב למעלה שהלך מלך א אדום עם יהורם בן א אחאב ועם יהושפט למלחמ' על מלך מואב לא מלך גמור היה אל נציב שאף הוא היה ק קרוי מלך וכמו שנא' ומלך אין באדום נצב מלך הנצב היה להם במקום מלך : הסובב אליו · הסמוכים אל הספר : ותפשע לבנה · מרדו יושבי לבנה ומרדו במלך ואיני יודע מאי זו אומה היו שהרי לבנה מארץ יש' היא ואומר אני שהיו משבט יהודה ומרדו במלך : ויקבר עם אבותיו בעיר דוד · ובדברי הימים אומר בעיר דוד ולא בקברו' המלכים : ואלישע

• ובשנת ט' ר"פ וסימ' נמסר לעיל בסיפרא חלק א' ריש סימן ט"ו : יורם י"א חד חס' וסימני' תע' דשמואל · וירכב יזאא ב' בפסוק · ויתקשר ב' בפסו' · אחת עשרה · יהושבע בת המלך דמלכים · וירם בנו · ואחיו · גם

ט' ר"פ · יא וּבִשְׁנַת חָמֵשׁ לְיוֹרָם בֶּן־
אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ
ט' נסים יְהוּדָה מָלַךְ יְהוֹרָם בֶּן־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ
ז' יְהוּדָה: בֶּן־שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה הָיָה
שנים ק' בְמָלְכוֹ וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם:
ה' קרי' תם ולא כתי' וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
עָשׂוּ בֵּית אַחְאָב כִּי בַּת־אַחְאָב הָיְתָה
לּוֹ לְאִשָּׁה וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה:
וְלֹא־אָבָה יְהוָה לְהַשְׁחִית אֶת־יְהוּדָה
לְמַעַן דָּוִד עַבְדּוֹ כַּאֲשֶׁר אָמַר־לוֹ
ח' לָתֵת לוֹ נִיר לְבָנָיו כָּל־הַיָּמִים: בְּיָמָיו
ה' חס' פָּשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד־יְהוּדָה וַיַּמְלִכוּ
ל"ז עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ: וַיַּעֲבֹר יוֹרָם צָעִירָה וְכָל־
הָרֶכֶב עִמּוֹ וַיְהִי־הוּא קָם לַיְלָה וַיַּכֶּה
ג' חס' ול"כ · ג' אֶת־אֱדוֹם הַסֹּבֵיב אֵלָיו וְאֵת שָׂרֵי
הָרֶכֶב וַיָּנָס הָעָם לְאֹהָלָיו: וַיִּפְשַׁע
אֱדוֹם מִתַּחַת יַד־יְהוּדָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה
אָז תִּפְשַׁע לִבְנָה בָּעֵת הַהִיא: וְיֶתֶר
ל"ז דִּבְרֵי יוֹרָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם
ח"ל כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
ל"ז לְמַלְכֵי יְהוּדָה: וַיִּשְׁכַּב יוֹרָם עִם־
אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד
וַיִּמְלֹךְ אֲחַזְיָהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו:
בִּשְׁנַת שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ
ג' מעין אֲחַזְיָהוּ בֶן־יְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה:

ט' ר"פ · יא וּבִשְׁנַת חֲמֵשׁ לְיוֹרָם בַּר
אַחְאָב מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט
ט' נסים מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מְלַךְ
יְהוֹרָם בַּר יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה:
ז' בַּר תְּלָתִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין הֲוָה כַּד
שנים ק' מְלַךְ וְתַמְנֵי שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם:
ה' קרי' תם ולא כתי' וַאֲזַל בְּאוֹרַח מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא
דַעֲבָדוּ בֵּית אַחְאָב אֲרֵי בַּת אַחְאָב
הֲוַת לֵיהּ לְאִתּוּ וַעֲבַד דְבִישׁ קֳדָם
יְיָ: וְלָא הֲוָה רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְחַבָּלָא
יַת דְבֵית יְהוּדָה בְּדִיל דָוִד עַבְדֵיהּ
ח' כְּמָא דַאֲמַר לֵיהּ לְמִתַּן לֵיהּ מַלְכוּ
וְלִבְנוֹהִי כָּל יוֹמַיָא: בְּיוֹמוֹהִי מְרָדוּ
ה' חס' אֱדוֹמָאֵי מִתְּחוֹת יַד אֱנָשׁ יְהוּדָה
ל"ז וְאַמְלִיכוּ עֲלֵיהוֹן מַלְכָּא: וַעֲבַר
יוֹרָם לְצָעִיר וְכָל רְתִיכַיָא עִמֵּיהּ
ג' חס' ול"כ · ג' וַהֲוָה הוּא קָם בְּלֵילְיָא וּמְחָא יַת
אֱנָשׁ אֱדוֹם דְמַקְפִין לֵיהּ וְיַת רַבָּנֵי
רְתִיכַיָא וְאַפֵּךְ עַמָא לְקִרְוְוהִי:
וּמְרָדוּ אֱדוֹמָאֵי מִתְּחוֹת יַד אֱנָשׁ
יְהוּדָה עַד יוֹמָא הָדֵין בְּכֵן מְרָדוּ
יָתְבֵי לִבְנָה בְּעִדָנָא הַהִיא: וּשְׁאָר
ל"ז פִּתְגָמֵי יוֹרָם וְכָל דַעֲבַד הֲלָא אִינוּן
ח"ל כְּתִיבִין עַל סִפְרָא פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא
ל"ז לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה: וּשְׁכִיב יוֹרָם
עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר עִם א
אֲבָהָתוֹהִי בְּקַרְתָּא דְדָוִד וּמְלַךְ
אֲחַזְיָהוּ בְרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי: בִּשְׁנַת
תַּרְתָּ עַסְרֵי שְׁנִין לְיוֹרָם בַּר אַחְאָב
מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל מְלַךְ אֲחַזְיָה בַּר
ג' מעין יְהוֹרָם מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה:

בעצתם · תבוסת קדם דפסוק · ומן ויקח המכבר עד ואלישע הנביא דכו' יורם בב"ג יהורם וסימ' מלך יהורם · מלך אותיהו בן יהורם · ואחזיהו בן יהורם מלך · ירם בנו חס' :

רלבג

ובשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישרא' · כבר בארנו זה במה שקדם והרצון בו שכאשר עברו חמש שנים ליורם בן אחאב עם יהושפ' מלך יהוד' שהיה משתתף עמו ב בהנהגת מלכות ישראל אז מלך יהורם בן יהושפט מלך יהודה : כי בת אחאב היתה לו לאשה · והנה במה שאחר זה קראה בת עמרי ואחשוב כי היתה בת אחאב אך פעם יחסה אל אביה ופעם אל אבי אביה : לתת לו ניר לבניו כל הימים · רוצה לומר שיתן מלכות לבניו כל הימים : בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה · ר"ל כי בימי יורם פשע אדום מתחת יד יהודה ומרדו בהם והמליכו עליהם מלך והעבירו הנציב ששם עליהם מלך יהודה · והנה עבר יורם צעירה וכל הרכב עמו להלחם עם אדום המורד בו והנה לא מרדו כולם בו אך קצתם הלכו בעזרתו כדי להלחם עם המורדים בו מהאדומיים וכשהיה זה שהיה משתדל יהורם להלחם עם אדום המורד בו הנה קם אדום המורד לילה והכה את אדום הסובב אליו להלחם עמו והם אשר באו לעזור את יהורם מלך יהודה והכה בלילה שרי הרכב אשר ליורם וינוסו עם ישראל לאוהליו וגם אז מרדה עיר לבנה בישראל : בן עשרים :

בן עשרים ושתים · ובדברי הימים בן ארבעים ושתים שנה אחזיהו במלכו היאך היה זה ועוד כי כל ימי אביו לא היו אלא ארבעים שנה שכן כתוב בן ל"ב שנה במלכו ושמנה שנים מלך הרי ארבעים איך היה הוא בן ארבעים ושתים במלכו זה לא יתכן ואמר בסדר עולם כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו כנזרה גזרה זו על מלכות בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן היה שמת אחזיהו מלך יהודה עם מלך ישראל שהרגם יהוא ועתליהו אם אחזיהו מלך יהודה ראתה כי מת בנה ותאבד כל זרע המלוכה ולפיכך מנה מ"ב מיום שנגזרה הגזרה ובשנת אחד ושלשים לאסא כשהיא שנאת' בשנת שלשים ואחת לאסא מלך עמרי על ישראל והלא קודם לכן ארבעים ושתים שנה מלך אלא ר"ל מלך מלכות שלמה על ישראל שנתחתן עם אסא ונתעלה והרגו לתבני ומלך על ישראל ומשנת ל"א לאסא עד שמת אחזיהו מלך יהודה מ"ב שנים כיצד תשע שנים לאסא וכ"ה ליהושפט הרי ל"ד ושמנה שנים ליהורם הרי מ"ב והו רחוק מאד מדרך הפשט והפירוש הנכון כי יהורם חיה יותר מארבעים שנה ולא מנה תימי מלכותו אלא שמנה שנים שמלך בחזקתו אבל מעת שנפל ביד הערבים ונפל גם כן בחליו לא מנו לו ימי מלכותו והשלימו והמליכו אחזיהו בחייו מעת ש שנפל אביו והלך בלא חמדה והיו עשרים שנה וכשהמליכו אחזיהו בחיי אביו היה בן עשרי' ושתים שנה כמו שאמ' הנה ומה שאמר ושנה אחת מלך בירושלם אחר מות אביו אבל בחיי אביו מלך עשרים שנה וכשמת אביו היה בן מ"ב שנה והמליכוהו פעם אחרת ולא מלך אחר מיתת אביו אלא שנה אחת : ושם אמו עתליהו בת עמרי · ולמעלה אמר כי יהורם אביו בת אחאב היתה לו לאשה כאמר כי בת אחאב היתה ואמ' בת עמרי כי בני בנים הרי הם כבנים וכן ותבואנה אל רעואל שהיה אבי אביהן וכן זרובבל בן שאלתיאל והוא היה בן פדיה שהיה בן שאלתיאל ורבים ככה ומה שאמר כי חתן בית אחאב והוא היה בן חתן בית אחאב הוא גם כן חתן להם כלומר כי ע"י חיתון היתה קרובתו עמהם : מן המכים · שם כמו מן המכות ויאמר האחר מכה בסגול על משקל מטה וכן אמר התרגום מן מחתא : אשר יכוהו · כמו הכוהו עתיד במקום עבר וכמוהו רבים : לאחד מבני הנביאים · אמרו כי יונה בן אמתי היה : חגור מתניך · אמר לו זה כדי שילך במהרה וישוב במהרה בעבור שאין יהורם שהלך ל להתרפא ביזרעאל וכן אמר ונסת ולא תחכה : ויקח פך שמן · ולמה בזה למשחו והלא אין מושחין מלכי ישראל אמרו רז"ל מפני מחלוקתו של יורם בן אחאב וזה השמן לא היה שמן המשחה כי לא היו מושחין בו אלא מלכי בית דוד אלא שמן אפרסמון היה ואמרו שאול ויהוא נמשחו בפך לא נמשכה מלכותן דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן : ולך רמות גלעד · והלא רמות גלעד היתה ביד מלך ארם ואחאב שהלך לקחת אותה מידו מת במלחמה ההיא ולא ראינו אחר כן שלקחה מלך ישראל מידו ואת"ה במחנה היו ישראל לפני רמות גלעד שהיו חונים לקחתה ומלך ארם היה בעיר וישראל בחוץ ושם הוכה מלך ישראל והלך לו להרפא ביזרעאל והניח מחנהו שם ואמר אלישע לזה הנביא שילך שם למחנה ישראל שהיה ברמות גלעד וימשח שם את יהוא זה לא יתכן כי ידמה כי בתוך העיר היו ישראל שהרי אמר והבאת אותו חדר בחדר ואומר ויבא הביתה ואומר אל גרם המעלות ואומר אל יבא פליט מן העיר ללכת לגיד ביזרעאל מכל אלו הפסוקים נראה כי ישראל היו בעיר וארם מבחוץ אם כן כאמר מלך ישראל לקחת מיד מלך ארם או יהואחז או יהורם וחזאל בא אחר כן להלחם בה והלך שם מלך ישראל עם מחנהו : ובאת שמה · תלוקה המלה בטעמה : חדר בחדר · חדר לפנים מחדר : אל ישראל · כמו על ישראל : ולא תחכה · שיאמר לך דבר אלא מיד תצא : וילך הנער הנביא · אמר בתחלה הנער ואחר כך פירש איזה נער ואמר הנער הנביא ולדעת יונתן הנער הוא סמוך אל הנביא כאילו אמר נער הנביא שתרגם תלמידא דנביא :

חתן ד' בקריא' וסימ' ותקח צפרה צר ותכרת את · וירף ממנו אז אמרה · ויאמרו פלשתים מי עשה זאת · וילך בדרך בית אחאב · וחד ויחתן המלך וסר אל משמעתך : לאחד ולאחד ז' בקריא' וסימ' בתת לאחד מהם מבשר בניו אשר · ואלישע הנביא קרא · ויקרא דוד לאחד מהנערים · והיה ביום ההוא יחבט יי' ·

בֶּן־עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה אֲחַזְיָהוּ
בְמָלְכוֹ וְשָׁנָה אַחַת מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם
וְשֵׁם אִמּוֹ עֲתַלְיָהוּ בַּת־עָמְרִי מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל׃ וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ בֵּית אַחְאָב
וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּבֵית אַחְאָב
כִּי חֲתַן בֵּית־אַחְאָב הוּא׃ וַיֵּלֶךְ ו'
אֶת־יוֹרָם בֶּן־אַחְאָב לַמִּלְחָמָה עִם־
חֲזָאֵל מֶלֶךְ־אֲרָם בְּרָמֹת גִּלְעָד וַיַּכּוּ כלהין ל"ב במ"ה
אֲרַמִּים אֶת־יוֹרָם׃ וַיָּשָׁב יוֹרָם
הַמֶּלֶךְ לְהִתְרַפֵּא בְיִזְרְעֶאל מִן־הַמַּכִּים
אֲשֶׁר יַכֻּהוּ אֲרַמִּים בָּרָמָה בְּהִלָּחֲמוֹ
אֶת־חֲזָהאֵל מֶלֶךְ אֲרָם וַאֲחַזְיָהוּ בֶן־ ה' ל"ב יתירין ה'
יְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה יָרַד לִרְאוֹת אֶת־
יוֹרָם בֶּן־אַחְאָב בְּיִזְרְעֶאל כִּי־חֹלֶה ה'
הוּא׃
ט וֶאֱלִישָׁע הַנָּבִיא קָרָא לְאַחַד מִבְּנֵי ז' כתח
הַנְּבִיאִים וַיֹּאמֶר לוֹ חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח ל' · ית
פַּךְ הַשֶּׁמֶן הַזֶּה בְּיָדֶךָ וְלֵךְ רָמֹת גִּלְעָד
׃ וּבָאתָ שָׁמָּה וּרְאֵה־שָׁם יֵהוּא בֶן־
יְהוֹשָׁפָט בֶּן־נִמְשִׁי וּבָאתָ וַהֲקֵמֹתוֹ ב'
מִתּוֹךְ אֶחָיו וְהֵבֵיאתָ אֹתוֹ חֶדֶר בְּחָדֶר ב' מל' סת עלתיך
׃ וְלָקַחְתָּ פַךְ־הַשֶּׁמֶן וְיָצַקְתָּ עַל־
רֹאשׁוֹ וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר יְהוָה
מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ אֶל־יִשְׂרָאֵל וּפָתַחְתָּ ג' בסיפ'
הַדֶּלֶת וְנַסְתָּה וְלֹא תְחַכֶּה׃ וַיֵּלֶךְ ל' ומל'
הַנַּעַר הַנַּעַר הַנָּבִיא רָמֹת גִּלְעָד׃ ל'
וַיָּבֹא וְהִנֵּה שָׂרֵי הַחַיִל יֹשְׁבִים וַיֹּאמֶר
דָּבָר לִי אֵלֶיךָ הַשָּׂר וַיֹּאמֶר יֵהוּא אֶל־ ג'
מִי מִכֻּלָּנוּ וַיֹּאמֶר אֵלֶיךָ הַשָּׂר׃

בר עשרין ותרתין שנין אחזיה כד
מלך ושתא חדא מלך בירושלם
ושום אימיה עתליה בת עמרי
מלכא דישראל : ואזל באורח
בית אחאב ועבד דביש קדם יי
בבית אחאב ארי חתנא דבית
אחאב הוא : ואזל עם יורם בר
אחאב לאגחא קרבא עם חזאל
מלכא דארם ברמות גלעד ומחו
אנש ארם ית יורם : ותב יורם
מלכא לאתסאה ביזרעל מן מחתא
דמחוהי אנש ארם ברמתא כד
אגיח קרבא עם חזאל מלכא דארם
ואחזיה בר יהורם מלכא שבטא
דבית יהודה נחת למסער ית יורם
בר אחאב ביזרעאל ארי מרע הוא
: ואלישע נביא
קרא לחד מתלמידי נביא ואמר
ליה זריז חרצך ונסיב מנא דמשחא
הדין בידך ואיזיל לרמות גלעד :
ותהך לתמן ותחזי תמן ית יהוא
בר יהושפט בר נמשי ותהך ו
ותקימיניה מגו אחוהי ותעיל יתיה
תוון בגו תוון : ותיסב מנא
דמשחא ותריק על רישיה ותימר
כדנן אמר יי משחתך למהוי מלכא
על ישראל ותיפתח דשא ותעירוק
ולא תסכי : ואזל עולימא תלמידא
דנביא לרמות גלעד : ואתא והא
רבני חילא יתבין ואמר פתגם אית
לי למללא עמך רבא ואמר יהוא
מן מכולנא ואמר עימך רבא :

וכי יתן מתנה מנחלתו · לאחד קראתי טעם ולאחד קראתי תבליס ב' בו : חגר ד' בקריא' וסימ' נכסר בשמואל חלק ב' סימן כ' : ה' פסוק' אית בהון שמה שם וסימ' עלת תמיד לדרתיכם · ובאת שמה וראה שם יהוא · ויצו מלך אשור לאמר · שמה קנה קפוד · ויבאו אלה הכתובים בשמות · וחלופי' ו' פסו' שם שבה וסימ' נמסר בריש סדר ראה :

רשי

ואלישע הנביא קרא וגו' · באותו הפרק שהיה יהורם חולה ביזרעאל : חגור מתניך · כל חגורת מתנים לשון זירוז גבור' הוא לפי שהוא שולחו ל לדבר הסכנה : לאחד מבני הנביאים · יונה בן אמיתי היה : הנער הנביא · נערו של אלישע הנביא כך תירגם י יונתן ואזל עולימא תלמידא דנביא :

אתם

רלבג

בן עשרים ושתים שנה אחזיהו במלכו · והנה בד"ה אמר בן ארבעים ושתים שנה והנה מה שמנ' בדברי הימים איננו ללידת אחזיה אך לעת ב צמיחת מלכות עמרי אשר בעבור היותו מ מזרעו קרה לו שנהרג עם מלך ישראל וזה שאחר שלשים ואחת שנה לאסא מלך עמרי על כל ישראל ואחר זה מלך שש שנים ואחאב בנו עשרים ושתים ו ואחזיה שנתים ויורם היה בשנת שתי' עשרה הרי ארבעים ושתים שנה שעמדה מלכות עמרי : ושם אמו עתליהו בת עמרי · הנה היא אשר זכר כי היא בת אחאב : ויכו ארמים את יורם · הנה סבב הש"י שברמות גלעד כפלו אחאב ויורם בנו כי יורם הלך להלחם ברמות גלעד ושם הוכה וזה היה כלי אל שהיה יכול יהוא להמיתו : ויאמר לו חגור מתניך · כוונו לחגור מתניו כדי שיוכל לרוץ : ולך רמות גלעד · ידמה שלקחוה מיד מלך ארם אחרי מות אחאב או בעת מות אחאב כי לא הבליחו ישר' במלחמה אלא שסבר מת אחאב והנה היה בזה העת חיל ישראל שם : והבאת אותו חדר בחדר · כוונו זה כדי שלא ישמע אדם דבריו : ונסת ולא תחכה · ר"ל שלא תמתין לנום אבל תנוס תכף השלימך הדברים והנה קצר בכאן ולא זכר הדברים שאמר אלישע שיאמר ליהוא אך מדבריו ליהוא למדנו שסבר כוונו שיגע לומר אותן הדברים : ויאמר

וכאן ב' תר ספ' ויתר לפ לשכנו ידרשו

אל

אל ראשו · אל עם יי׳ : אל ישראל · כמו על : ודמי כל עבדי יי׳ · וכבות בכללם : משתין בקיר ועצור ועזוב · פירשנו אותם למעלה : ואין קבר · כי כשהלכו לקברה לא מצאו בה אלא הגלגלת וכפות הידים ולא קברו העצמות : ויאמר לו השלום · הגדול שבשרים שאל ממנו השלום : המשוגע הזה · היו קוראים לנביא משוגע לפי

אתם ידעתם את האיש · אתם מכירים את האיש שהוא משוגע ויאמרו שקר אתה אומר מעלים אתה מה שאמר לך : אל גרם המעלות · על דרג · שעיא כמין מעלות עשויות למול שעות היום לדעת על כל שעה ושעה כשהצל יורד שעה אחת · גרם יקר״ן בלע״ז לשון פגם והגרמה שבהילכות שחיטה מן הלשון הזה הוא ששוחט והולך ויורד וכראה כמין גבשושית למעלה : אם יש · את נפשכם שאמלוך : מן העיר · מן רמות גלעד : לגיד · כמו להגיד : שפעת · גדוד : את

והביתה המלרע ג׳ חס׳ וב׳ מלאים בהא בתרא וסימ׳ והכית את כל זכורה · והכית את מדין · והכית את ארם באפק חסרים · את עמלק · את בית אחאב אדניך ב׳ בהראי מל׳ : ויאמר י״ב סבירין דאמרו וסימ׳ נמסר בסדר כטות וגם בספר שפטים סימן י״א : יורם י״א וכו׳ נמסר לעיל בסיפרא סימן ח׳ : אל יצא ג׳ וסי׳ אל

ויקם ויבא הביתה ויצק השמן אל־
ראשו ויאמר לו כה־אמר יהוה אלהי
ישראל משחתיך למלך אל־עם
יהוה אל־ישראל : והכיתה את־
בית אחאב אדניך ונקמתי דמי
עבדי הנביאים ודמי כל־עבדי יהוה
מיד איזבל : ואבד כל־בית אחאב
והכרתי לאחאב משתין בקיר ועצור
ועזוב בישראל : ונתתי את־בית
אחאב כבית ירבעם בן־נבט וכבית
בעשא בן־אחיה : ואת־איזבל
יאכלו הכלבים בחלק יזרעאל ואין
קבר ויפתח הדלת וינס : ויהוא
יצא אל־עבדי אדניו ויאמר לו
השלום מדוע בא־המשגע הזה
אליך ויאמר אליהם אתם ידעתם
את־האיש ואת־שיחו : ויאמרו
שקר הגד־נא לנו ויאמר כזאת
וכזאת אמר אלי לאמר כה אמר יהוה
משחתיך למלך אל־ישראל :
וימהרו ויקחו איש בגדו וישימו
תחתיו אל־גרם המעלות ויתקעו
בשופר ויאמרו מלך יהוא :
ויתקשר יהוא בן־יהושפט בן־נמשי
אל־יורם ויורם היה שמר ברמת
גלעד הוא וכל־ישראל מפני חזאל
מלך ארם : וישב יהורם המלך
להתרפא ביזרעאל מן־המכים אשר
יכהו ארמים בהלחמו את־חזאל
מלך ארם ויאמר יהוא אם־יש
נפשכם אל־יצא פליט מן־העיר
ללכת לגיד ביזרעאל : וירכב
יהוא וילך יזרעאלה כי יורם שכב
שמה ואחזיה מלך יהודה ירד לראות
את־יורם : והצפה עמד על־
המגדל ביזרעאל וירא את־שפעת
יהוא בבאו ויאמר שפעת אני ראה
ויאמר יהורם קח רכב ושלח
לקראתם ויאמר השלום :
וילך רכב הסוס לקראתו ויאמר כה־
אמר המלך השלום ויאמר יהוא

ט׳ ב׳ יהיו תמים · ל׳ בסיפ׳ · ח׳ בטע׳ מלרע · ג׳ · ל׳ · ב׳ יתר ח׳ל · י״ב סבירין ויאמרו · ג׳ רפו׳ · ב׳ · ג׳ בסיפ׳ · ח׳ בסיפ׳ · ל׳ · ל׳ · ל״ג חסרות בכנון לו בכבי׳ · נ׳ · להגיד ק׳ · ל׳ · ל״ · ל׳ זמני׳ · ו׳ רכית

וקם ועל לביתא ואריק משחא על
רישיה ואמר ליה כדנן אמר יי
אלהא דישראל משחתך למהוי
מלכא על עמא דיי על ישראל :
ותימחי ית בית אחאב ריבונך
ואתפרע פורענות דם עבדי נביא
ודמי כל עבדיא דיי מידא דאיזבל
: וייבד כל בית אחאב ואשיצי
לאחאב ידע מדע ואחיד ושביק
בישראל : ואתן ית בית אחאב
כבית ירבעם בר נבט וכבית בעשא
בר אחיה : וית איזבל ייכלון
כלביא באחסנת יזרעאל ולית
דקביר ופתח דשא וערק : ויהוא
נפק לות עבדי רבוניה ואמר ליה
השלם מה דין אתא שטיא הדין
לותך ואמר להון אתון ידעתון
ית גברא וית שועיתיה : ואמרו
שקרא את אמר חוי כען לנא ואמר
כדין וכדין אמר לי למימר כדנן
אמר יי משחתך למיהוי מלכא על
ישראל : ואוחיאו ונסיבו גבר
לבושיה ושויאו תחותוהי לדרג
שעיא ותקעו בשופר ואמרו מלך
יהוא : ומריד יהוא בר יהושפט
בר נמשי על יורם ויורם הוה נטיר
ברמות גלעד הוא וכל ישראל מן
קדם חזאל מלכא דארם : ותב
יהורם מלכא לאיתסאה ביזרעאל
מן מחתא דמחוהי אנש ארם כד
אגיח קרבא עם חזאל מלכא
דארם ואמר יהוא אם רעוא נ
נפשכון לא יפוק משיזבא מן קרתא
למיזל לחואה ביזרעאל : ורכב
יהוא ואזל ליזרעאל ארי יורם
שכיב תמן ואחזיה מלכא שיבטא
דבית יהודה נחת למסעד ית יורם
: וסכואה קאים על מגדלא
ביזרעאל וחזא ית משירית יהוא
במיתוהי ואמר משירית אנא חזי
ואמר יהורם דבר רכבא ושלח
לקדמותהון ויימר השלם : ואזל
רכיב סוסיא לקדמותיה ואמר
כדנן אמר מלכא השלם ואמר יהוא

שפעמים בעת הנבואה היה מ
מתנהג כמו המשוגע ושיצא מ
מדעתו כמו שאמר ויפשט גם
הוא בגדיו לפי שיש להם בטול
ההרגשות והכחות הנפשיות ובני
ישראל הרעים שהיה דעתם ולבם
אחר הבעל היו קוראים לנביא
יי׳ משוגע דרך בזיון : אתם
ידעתם · אתם ידעתם את האיש
ואת דבריו כי אני כי לא ידעתי מה
דבריו ולא אמר לי דבר עיקר :
שקר · כי אתה מעלים ממנו מה
שאמר לך ודבר סוד אמר לך :
אל גרם המעלות · אל המעלה
העליונה שבמעלות ויונתן תרגם
על דרג שעיא והוא אבן ש
שמשמנין אותה לדעת השעות :
ויתקשר · המרד יקרא קשר
לפי שהמרד הוא בהתקשר זה
עם זה להיות בלב אחד ובהסכמה
אחת : ויורם היה שומר · עתה
ספר היאך היה הקשר חזק כי
אם היה יורם שם לא היה הקשר
אז כי היו שרי החיל אשר שם
יראים מיורם ולא היו מסכימים
עם יהוא למרוד בו אלא שיורם
שהיה שם ברמות גלעד שומר
העיר מפני חזאל היה מקרהו
שהוכה שם והוצרך לו לשוב
להתרפא ביזרעאל ובין כך בא
הנביא אל יהוא ומשחו והתקשרו
עמו שרי החיל אשר שם : מן
המכים : שם כמו מן המכות
יאמר האחד מכה בסגול וכן
אמר התרגו׳ מן מחאתא : אשר
יכוהו · כמו הכוהו עתיד במקו׳
עבר וכמוהו רבים : אם יש
נפשכם · אם רצונכם אתי
להמליכני כאשר אתם מראים
עזרוני בזה הדבר שלא יצא ש
פליט מן העיר ללכת לגיד ב
ביזרעאל ליהורם כי טוב הוא
שנבא עליו פתאום ולא ישמר
ממנו : לגיד · כן כתיב וקרי
להגיד ושניהם נכונים כי משאנו
המקור בחסרון הה״א רבים
כמו לשמיע בקול תודה שהוא
כמו להשמיע לראותכם כמו
להראותכם והדומים להם :
את שפעת יהוא · רבוי עם שהיה
בא עם יהוא וכן שפעת גמלים
שפע ימים יינקו : שפעת אני
רואה · התי״ו כמו הה״א כי אינו
סמוך וכמוהו חכמת ודעת
אם אתן שנת לעיני כשמחת
בקציר והדומה לו שכתבנו
בספר מכלל : רכב · משרת
רוכב הסוס יקרא רכב ועתה
רכב על סוס ארוציו ללכת ל
לקראת יהוא : שר

רלבג

ויאמר לו השלום · ר״ל שכבר אמ׳ לו זה אחד מהשרים אשר שם ו וחקר עמו אם הדבר מדבר אליו הוא שלום או הפך כי רגילי׳ היו הנביאים ליעד רע ל לישראל והנה קראו הנביא משוגע לפי שמרוב התבודדות שכלם בשם׳ היו שוגים בשאר הענינים : אתם ידעתם את האיש ואת שיחו : ר״ל אתם מכירי׳ את האיש ואת דבריו שאין בהם ממש ולזה אין לכם לחקור על דבריו כי לא אמר דבר שיהיה לו מורש :
ויאמרו שקר הגד נא לנו · ר״ל הנה דבריך הם שקר הגד נא לנו מה אמר לך כי דבר סוד אמר אליך :
וימהרו ויקחו איש בגדו · ר״ל שכל אחד מהשרים אשר שם לקח בגדו ושמהו תחת יהוא לעשם המעלות אשר העלוהו שם כדי שיהיה גבוה מאד על כלם כמשפט המלך :
ויתקשר יהוא בן יהושפט · רוצה לומר שהתקשר עם השרים אשר שם כנגד יורם וזכר כי סבת זה הקשר היה היות יורם מוכה ברמות גלעד כי לולי זה כבר היה שות׳ ברמות גלעד וכל ישר׳ מפני חזאל שהיה רוצה לכבוש רמות גלעד ומפני יראת השרים ממנו לא היה אפשר אז כל זה אך קרה שהוכה שם והוכרח מפני זה ללכת ב ביזרעאל וזה ממה שהיטיב הדרך אל זה הקשר : אם יש נפשכם · ר״ל אם רצונכם להחזיק ב בקשר הזה לא יצא שום אדם מן העיר שיוכל להגיד זה ב ביזרעאל כי זה יהיה סבה אל שתחזק יורם לנגדי ולא נוכל לעמו׳ הדרוס ממנו : וירא את שפעת יהוא · ר״ל שפע עם שהיה בא עם יהוא : קח רכב ושלח לקראתם · ר״ל רוכב סוס :

יצא איש ממקמו · אל יצא פליט מן העיר · באו הכום איש אל יצא : ויאמר ו׳ בקריא׳ וסימ׳ ושלח לקראת ויאמר השלום · אף יחם ויאמר האח · ויאמר הצילני כי אלי אתה · תשוע ויאמר הנני · הי׳ הרבה לא לו · ויאמר אדם אך פרי לצדיק :

ולשלום ג' בקריאה וסימ' מה לך ולשלום סב אל אחרי · וחברו · למרבה המשרה ולשלום אין קץ : סב
ו' בקריא' וחס' וסימ' נמסר בסדר דברים : ולא שב ה' בקריא' וסימ' וילך בדרך אחר דמלכים · בא המלאך
עד הם · וחברו' ואתה כי הזהרתה רשע · וחברו: וימצאהו ג' בקריא' וחס' וסי' וימצאהו המרים בקשת ·

מה לך ולשלום סב אל אחרי ויגד
הצפה לאמר בא המלאך עד הם
ולא שב : וישלח רכב סוס שני
ויבא אלהם ויאמר כה אמר המלך
שלום ויאמר יהוא מה לך ולשלום
סב אל אחרי : ויגד הצפה לאמר
בא עד אליהם ולא שב והמנהג
כמנהג יהוא בן נמשי כי בשגעון
ינהג : ויאמר יהורם אסר ויאסר
רכבו ויצא יהורם מלך ישראל
ואחזיהו מלך יהודה איש ברכבו
ויצאו לקראת יהוא וימצאהו
בחלקת נבות היזרעאלי : ויהי
כראות יהורם את יהוא ויאמר
השלום יהוא ויאמר מה השלום עד
זנוני איזבל אמך וכשפיה הרבים :
ויהפך יהורם ידיו וינס ויאמר אל
אחזיהו מרמה אחזיה : ויהוא מלא
ידו בקשת ויך את יהורם בין זרעיו
ויצא החצי מלבו ויכרע ברכבו :
ויאמר אל בדקר שלשה שא
השלכהו בחלקת שדה נבות
היזרעאלי כי זכר אני ואתה את
רכבים צמדים אחרי אחאב אביו
ויהוה נשא עליו את המשא הזה :
אם לא את דמי נבות ואת דמי
בניו ראיתי אמש נאם יהוה ושלמתי
לך בחלקה הזאת נאם יהוה ועתה
שא השלכהו בחלקה כדבר יהוה :
ואחזיה מלך יהודה ראה וינס דרך
בית הגן וירדף אחריו יהוא ויאמר
גם אתו הכהו אל המרכבה במעלה
גור אשר את יבלעם וינס מגדו
וימת שם : וירכבו אתו עבדיו
ירושלמה ויקברו אתו בקברתו עם
אבתיו בעיר דוד :

מה לך ולשלם אסתחר לאחורי
וחוי סכואה למימר אתא איזגדא
עד לותהון ולא תב : ושלח רכיב
סוסיא תנינא ואתא לותהון ואמר
כידנן אמר מלכא השלם ואמר
יהוא מה לך ולשלם אסתחר
לאחוריי : וחוי סכואה למימר
אתא עד לותהון ולא תב ודברא
כדברא דיהוא בר נמשי ארי בניח
מדבר : ואמר יהורם איזדרז
וטקיס רתיכיה ונפק יהורם מלכא
דישראל ואחזיה מלכא שבטא
דבית יהודה גבר ברתיכיה ונפקו
לקדמות יהוא ואשכחוהי באחסנת
חקל נבות יזרעאלה : והוה כד
חזא יהורם ית יהוא ואמר השלם
יהוא ואמר מה השלם עד טעות
איזבל אמך וחרשאה סגיאין :
ואתחזר יהורם לאחורוהי ואפך
ואמר לאחזיה ניכלא אחזיה :
ויהוא מלא ידיה בקשתא ומחא
ית יהורם בין דרעוהי ונפק גירא
מלביה וכרע ברתיכיה : ואמר
לבדקר גבריה סב רמיהי באחסנת
חקל נבות יזרעאלא ארי דכיר
אנא ואת כד הוינא רכיבין זוגא
חד אזלין בתר אחאב אבוהי ומן
קדם יי אתנטל עלוהי ית מטל
נבואתא הדין : אם לא ית דמי
נבות וית דמי בנוהי גלן קדמי
בקריב אמר יי ואשלם לך ב
באחסנתא הדא אמר יי וכען סב
רמיהי באחסנתא כפתגמא דיי :
ואחזיה מלכא שיבטא דבית יהודה
חזא ואפך באורח בית גינניא ורדף
בתרוהי יהוא ואמר אף יתיה מ
מחוהי ברתיכא במסקנא דגור
דעם יבלעם ואפיך למגדו ומית
תמן : ואחיתו יתיה עבדוהי
לירושלם וקברו יתיה בקבורתיה
עם אבהתוהי בקרתא דדוד :

רשי

את רוכבים צמדים · את אשר אני ואתה הייתו רוכבים צמדים אחר אחאב ביום שהרג את נבות : ויי' נשא עליו · ביד אליהו הנביא המשא הזה ואנחנו שמענו : הכהו אל המרכבה וגו' · ובדברי הימים הוא אומר ויבקש את אחזיהו וילכדהו והוא מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא יש ליישב המקראות ויכם דרך הגן מיזרעאל לשומרון וירדף אחריו יהוא אך יש גימגום בדבר שהרי לא היתה ממשלת יהוא ב בשומרון עד יום ה המחרת כמו שמפורש בענין ויכתב יהוא ספרים וישלח שומרון וגו' ורבותינו פירשו באגדת חלק והוא מ מתחבא בשמרון ש שהיה קודר אזכרות וכותב ע"ז תחתיהם ולפי דבריהם יש לומר שאין החבאה זו מפני יהוא אלא כך פירושו ויבקש את אחזיהו ו וילכדהו כשהיה נס דרך גן והוא היה מ מרשיע לעשו' מתחלה שהיה בא לשומרון ומתחבא מפני שרי יהוד' לעשות התועבה הזאת לפי שיושבי שומרון עובדי ע"ז היו ויביאוהו אל יהוא אנשי יהוא שרדפו אחריו ויאמר הכהו אל ה המרכב' : במעלה גור · שם הביאוהו אליו : ויכם מגדו · מוכה בניכליות : ובפנת

רדק

עד הם · הראשון כן והשני עד אליהם שלא כמנהג כי המנהג עדיהם מלה אחת ועד אליהם היא תוספת ביאור כי היה מספיק אם יאמר אליהם או עדיהם לבדו : והמנהג כמנהג יהוא · מנהג הרכב כמנהג יהוא שהוא נוהג רכבו בשגעון ות"י בשגעון ינהג בניח ידבר : השלום עד זנוני · מה ענין השלום שיגיע עד זנוני אמך לא יהיה לה ולך שלום :

ויהפוך יהורם ידיו · האוחזת ברסן הפכה להסב פניו ולנוס : מלא ידו בקשת · משך הקשת בכל כחו : שלישה · בה"א במקום ו"ו כמו אהלה : כי זכור אני ואתה · זכור היום שאני ואתה הייתו רוכבי' יחדיו מחוברי' כלומ' שהיו רוכבי' שניהם ברכב אחד או שניהם זה אצל זה ביחד וזהו צמדים כמו צמד בקר ומלת את ר"ל עם כלומ' אני עמך ואתה עמי הייתו רוכבי' צמדי' ות"י ארי דכיר אנא ואת כד הוינא רכיבין זוגא חד אזלין : ויי' נשא עליו · ומן קדם יי' אתנטל עלוהי ית מטל נבואתא הדין : את דמי נבו' ואת דמי בניו · נחלקו רז"ל בדבר זה יש שאומרי' בניו נהרגו עמו ויש אמרו בנים העתידים לצאת ממנו ואא"ז ז"ל פי' ואת דמי בניו שגזל מהם נחלתם : ראיתי אמש · ת"י גלן קדמי בקריב וי"ל אמש כמשמעו הלילה שעבר ונאמ' לאליהו ממחרת שמת נבות הנבואה הזאת כי ביום שמת נבות שלחו אל איזבל ולא ירד לכרם לרשתו עד למחרתו הנבואה באה אל אחאב בו ביום שהיה אחאב בכרם ואמר לו ראיתי הלילה דמי נבות ודמי בניו על דרך קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה : ויכם דרך בית הגן · ובדברי הימים הוא אומ' והוא מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא וימיתוהו נראה כי בדרך הכוהו כמו שאמ' להם הכוהו אל המרכבה והם הורו לו חצים והכוהו והוא נס מוכה אל מגדו וימת שם ולא מת ממש אלא נשתתק מחמת המכות כמו שאומר בנבל וימת לבו ב בקרבו ולא מת ממש עד עשרה ימים וכן פירושו וימת שם ש שנשתתק ואח' כן נשאוהו עבדיו להחבא בשמרון מפני יהוא ועבדי יהוא שרדפו אחריו ומצאוהו מתחבא בשמרון הביאוהו אל יהוא ביזרעאל והמיתוהו שם כי עדיין לא מת ומה שאמר שם ויקברוהו כי אמרו בן יהושפט הוא לא שקברוהו שם אלא ש שנתנוהו לקבורה והניחו אותו שיוליכוהו עבדיו לירושלם כמו שאמר הנה וירכיבו אותו עבדיו ירושלימה ויקברו אותו בקבורתו וגו' : במעלה גור · לא אמר להם שיכוהו במעלה גור אלא אמר לעבדיו שהיו רודפים הכוהו אל המרכבה והם לא השיגוהו כי הוא היה נס על המרכבה ולא הסיגוהו עד מעלה גור שהשיגוהו בחצים שמה והוא נס עם כל זה עד מגידו וזהו שאמר ויכוהו במעלה גור אשר את יבלעם והפסוק חסר במלת ויכוהו ולפי שאמר הכוהו סמך על המבין וכמוהו הרבה במקרא : ובפנת

רלבג

מה לך ולשלום סוב אחרי · עשה זאת כדי שלא ידע המלך דבר בזה כדי שיתכן לו יותר להמיתו : והמנהג כמנהג יהוא · ר"ל מנהג המלך אשר היה רוכב בו והוא היה נוהג מנהג יהוא כי יהוא רכבו ב בשגעון בזולת ישוב : ויהפך יהורם ידו וינס · ר"ל שכבר היה נס לשוב ליזרעאל אך מהר יהוא וירה לו חץ הכהו מאחוריו בין זרועיו ויצא מלבו ומת לשעתו וכרע ברכבו ואמר יהוא לבדקר שהיה השליש שלו ש שישא נבלת יורם ו וישליכהו בחלקת שדה נבות היזרעאלי ר"ל במקו' אשר שופך דם נבות : אני ואתה את רוכבים צמדים אחרי אחאב אביו · ר"ל שאני ואתה היינו יחד את רוכבים אחרים מחוברים והולכים אחרי אחאב אביו : אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש · אמר דמי בניו העתידים לצאת ממנו כמו שבארנו במה שקדם ואמ' שיהו לו בדבר יי' שכבר ראה בלילה שעבר קודם מצאו אותו דמי נבות שהומת בעבור שלא רצה למכור כרמו או להחליפו : ואחזיהו מלך יהודה ראה וינס · ספר בד"ה שכבר היה אחזיהו מתחבא בשמרון ויביאוהו אל יהוא ואולם קבר בזה המקום והנה כשהביאוהו אל יהוא אמר להם שיכוהו אל המרכבה בחצים והנה אמר להם זה בהיותו בעליית גור אשר את יבלעם ושם הכוהו בחצים ונס מוכה אל מגדו וימת שם והנה זכה לקבורה מפני היותו בן יהושפט אשר דרש את יי' בכל לבו כמו שנזכר בספר ד"ה : ותשם

וחברו דו"ה · וימצאהו בחלקת נבות היזרעאלי : השלום ד' דגש' וסי' תרמו נאות השלום · והיתה לי לשם ששון · ויהי כראות יהורם · ביזרע השלום הגפן : אחזיה ז' וסימ' נמסר לעיל בסי' בחלק א' סוף סימן כ"ב : השלכהו י"ג חס' בליש' וסימ' במסר' רבת' :

ובשנת אחת עשרה· ולמעלה אמר בשנת שתים עשרה ולפי החשבון הוא בשנת י"ב. כמו שכתב' אלא שב' שנים היו בהם מקוטעות ומה שאומר זה הנה אף על פי שאמר למעלה תחלת מלכותו וסופה עתה בעת מותו ספר ב"כ מלכותו להודיע כי בעונו קצרו ימי מלכותו ומת ולא מלך אחר אביו אלא שנה אחת: ותשם בפוך עיניה· ותשם פוך בעיניה וכמוהו שלחו באש מקדשך שלחו אש במקדשך או פי' ותשם ותתקן בפוך עיניה והפוך הוא הכחול: ותיטיב את ראשה· ותתקן כלומר קשטה את עצמה כדי שתמצא חן בעיניו ולא יהרגנה: זמרי הרג אדוניו· לפי שהרג זמרי את אלה בן בעשא אדוניו ויהוא גם כן הרג אדוניו לפיכך קראו אותו כן: מי אתי· מי עם בעזרתי: שמטוה· הפילוה מן החלון לארץ וכתוב בו"ו שהוא כנוי לזכר והקרי בקמץ הה"א לנקבה והו"ו נוספת והכתב יש בו דרש רמז לנבות שכותה לשמוט אותו ולסלקו כן בזה הוא לשמטה כי דין סקילה היה לה כי מיתה בנפלה ורמסוה: ויז מדמה· בחיר"ק הי"ור משבין הקל וכתב זה לגלות משפט הא' ברשעה הזאת כי היה דמה כראה ימים בקיר: וירמסנה· יהוא רמסה בסוסו: כי בת מלך היא· ואף על פי שהיתה ממלכי אומות העולם צריך לנהוג כבוד בכל ככבד באמתו מדרך המוסר ולא תלה בכבוד בעלה לפי ש שהיא גרמה מיתתו ואבדון מ מלכותו: כי אם הגלגלת. כי שאר כל הגוף אכלו הכלבי' ולא מצאו בה כי אם הגלגלת ו והרגלים וכפות הידים ושבו והגידו ליהוא ולא קברו משנה דבר כיון שהיה רוב גופה נאכל כמו שאמר הנביא ואין קובר· ודרש למה נשאר בה הגלגלת והרגלי' וכפות הידים שלא אכלו הכלבים לזכות שהיתה מרקדת לפני הכלות נשארו בה הרגלים ולפי שהיתה מטפחת לפניהם נשארו בה כפות הידים ולפי שהיתה מכשכשת בראשה ל לפניהן נשאר בה הגלגלת ולדעת הדרש הנשאר בה קברו ומה שאמר ואין קובר כי קודם שיבואו לקבר' נאכל רוב גופה: בחלק יזרעאל. כי החלק הזה היה פתוח אל כרם נבות כמו שאמ' הכתוב כי הכרם היה אצל היכל אחאב: והיית' הכתוב הוא בלא ה"א כמו ועשת את התבואה והקרי בה"א על הרוב: כדומן· כתרגומו כזבל דמבדר על אפי חקלא: אל שרי יזרעאל· שרי יזרעאל היו אז בשמרון אולי הלכו שם כששמעו המרד להתיעץ שם לפי ששמרון היתה עיר המלוכה: ואל האומנים אחאב. האומנים בני אחאב כמו שאמר גדולי העיר מגדלים אותם: והלחמו· לנשותם כתב להם כן: את

ובשנת אחת עשרה ליורם בן אחאב מלך אחזיה· ולמעלה הוא אומ' בשנת שתים עשרה ועל כורחי' יהורם אביו לא מת אלא בשנת שתים עשרה ליורם שהרי בשנת חמש ליורם מלך ושמונה שנים מלך ומהו שאמר כאן בשנת אחת עשרה אומר אני שמלך בחיי אביו שנה לפי שהיה נגוף בתחלואים רעים כמה שנאמר בדברי הימים ואחרי כל זאת נגפו יי' לחלי לאין מ מרפא ויהי מימים ל לימים יצאו מעיו עם חליו וגו' וימליכו יושבי ירושלם את אחזיהו כאן הוא אומר בן ע עשרים ושתים שנה אחזיהו במלכו ובדברי הימים בן א ארבעים ושתים שנה היה במלכו וכל ימי יהורם אביו ארבעים שנה היו ולא יותר שנ' בן שלשים ושתים שנה במלכו ושמונה שנה מלך והיאך איפשר לבן להיו' גדול מאביו שתי שנים שא עשרים שנה לפי שנולד שהם שתי שני' קודם שנולד אביו נגזרה גזרה זו מיום שנשא אסא את בת עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזרה על בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן הוא אומר ומאלהים היתה תבוסת אחזיהו לבא אל יהורם וגו' כך שנויה בסדר עולם ובתוספתא דסוטה אך בכל המקרא לא מצינו שנשא יהושפט את בת עמרי אך מ מצאתי ויתחתן ל לאחאב ושמא זו היא אחותו שנשא ובשנת שלשים ואחת לאסא נשאה שנאמר בשנת שלשים ואחת לאסא מלך עמרי ושנינו ב בסדר עולם שמלך מלכות שלימה שהרי שש שנים קודם לכן מלך על חצי העם ו וכשנכנס' אסא את בתו ליהושפט כשעלה ע עמרי והרגו את תבני צא וחשוב משנת ש שלשים ואחת לאסא

כל לישן הזאה על במ"ר אל וס' והזה אל הבית שבע פעמים· והזה אל נכח פני אהל מועד· ויז מדמה אל הקיר ב' בפסו': מדמה ו' בקריאה וסימ' נמסר בויקרא: והיתה ג' בטעמ' בנביאים וסימ' והיתה הפצירה· והיתה נבלת איזבל· והיתה חבל הים:

ובשנת חדא עשרי שנין ליורם בר אחאב מלך אחזיה על דבית יהודה: ואתא יהוא ליזרעאל ואיזבל שמעת וכחלת בצריד עינהא ותקינת ית רישה ואסתכיאת מן חרכא: ויהוא על בתרעא ואמרת השלם זמרי קטיל רבוניה: וזקף אפוהי לחרכא ואמר מן הכא מן ואסתכיאו לותיה תרין תלת גוזאין: ואמר מגרוה ומגרוה ונדא מדמה על כותלא ועל סוסותא ודשוהא: ועל ואכל ושתי ואמר סעדו כען ית ארורתא הדא וקברוהא ארי בת מלכא היא: ואזלו למקברה ולא אשכחו בה אילהין גולגלתא וריגלייא ופיסת ידה: ותבו וחויאו ליה ואמר פתגמא דייהוא דמליל ביד עבדיה אליה דמן תשוב למימר באחסנת יזרעאל יכלון כלביא ית בסרא דאיזבל: ותהי נבילתא דאיזבל כזבל מבדר על אפי חקלא באחסנת יזרעאל דלא יימרון דא איזבל: ולאחאב שבעין בנין בשמרון וכתב יהוא איגרן ושדר לשמרון לרברבי יזרעאל סביא ולתורבניא דאחאב למימר: וכען כמיתא אגרתא הדין לותכון ועמכון בני רבונכון ועמכון רתיכין וסוסון וקרוין כריכן ומאני זינא: ותיחזון דתקין ודכשר מבני רבונכון ותשוון על כורסי מלכותא דאבוהי ותגיחון קרב על בית רבונכון:

ט' נ"פ וּבִשְׁנַת אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה
ז' לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מָלַךְ אֲחַזְיָה עַל־
ז' מ"ל בסל' יְהוּדָה: וַיָּבוֹא יֵהוּא יִזְרְעֶאלָה
ח' וְאִיזֶבֶל שָׁמְעָה וַתָּשֶׂם בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ
ל' וַתֵּיטֶב אֶת־רֹאשָׁהּ וַתַּשְׁקֵף בְּעַד
הַחַלּוֹן: וְיֵהוּא בָּא בַשָּׁעַר וַתֹּאמֶר
הֲשָׁלוֹם זִמְרִי הֹרֵג אֲדֹנָיו: וַיִּשָּׂא
ל' פָנָיו אֶל־הַחַלּוֹן וַיֹּאמֶר מִי אִתִּי מִי
וַיַּשְׁקִיפוּ אֵלָיו שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה סָרִיסִים:
ל' שמטוה· ל' וַיֹּאמֶר שִׁמְטֻהוּ וַיִּשְׁמְטוּהָ וַיִּז
ק' ל' ל' מִדָּמָהּ אֶל־הַקִּיר וְאֶל־הַסּוּסִים
ל' וַיִּרְמְסֶנָּה: וַיָּבֹא וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיֹּאמֶר
ל' ותר' ארורה פִּקְדוּ־נָא אֶת־הָאֲרוּרָה הַזֹּאת
ג' וְקִבְרוּהָ כִּי בַת־מֶלֶךְ הִיא: וַיֵּלְכוּ
לְקָבְרָהּ וְלֹא־מָצְאוּ בָהּ כִּי אִם־
ל' ותר' ותלים ג' הַגֻּלְגֹּלֶת וְהָרַגְלַיִם וְכַפּוֹת הַיָּדָיִם:
וַיָּשֻׁבוּ וַיַּגִּידוּ לוֹ וַיֹּאמֶר דְּבַר־יְהוָה
הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ אֵלִיָּהוּ
הַתִּשְׁבִּי לֵאמֹר בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל יֹאכְלוּ
והיתה ק' הַכְּלָבִים אֶת־בְּשַׂר אִיזָבֶל: וְהָיְתָ
ג' בטע' ל' נִבְלַת אִיזֶבֶל כְּדֹמֶן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה
בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל אֲשֶׁר לֹא־יֹאמְרוּ זֹאת
ל' אִיזָבֶל: וּלְאַחְאָב
שִׁבְעִים בָּנִים בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּכְתֹּב יֵהוּא
סְפָרִים וַיִּשְׁלַח שֹׁמְרוֹן אֶל־שָׂרֵי
ל' ותס' יִזְרְעֶאל הַזְּקֵנִים וְאֶל־הָאֹמְנִים אַחְאָב
ו' חס' לֵאמֹר: וְעַתָּה כְּבֹא הַסֵּפֶר
ג' הַזֶּה אֲלֵיכֶם וְאִתְּכֶם בְּנֵי אֲדֹנֵיכֶם
ג' וְאִתְּכֶם הָרֶכֶב וְהַסּוּסִים וְעִיר מִבְצָר
ל' ו' וְהַנָּשֶׁק: וּרְאִיתֶם הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר
מִבְּנֵי אֲדֹנֵיכֶם וְשַׂמְתֶּם עַל־כִּסֵּא
ל' אָבִיו וְהִלָּחֲמוּ עַל־בֵּית אֲדֹנֵיכֶם:

עד מות אחזיהו ותמצאם ארבעים ושתים: ותיטב את ראשה· ותקינת ית רישה כדי שתהא לחן בעיני יהוא וישאנה: ותאמר השלום· תרצה להיות עמי בשלום: זמרי הרג אדוניו· אם הרגת את אדוניך אין זה דבר חדש שהרי זמרי גם הוא הרג את אלה בן בעשא: מי אתי· מי בכם לעזרתי: שמטוה· מן החלון ארצה: הגלגלת והרגלים· אמרו רבותינו שהיתה מרקדת לפני חתנים בידיה וברגליה ומכשכשת בראשה: כדומן· תרגומו כזבל: ואל האומנים אחאב· אומני את בניו: ואתכם הרכב והסוסים· וים בכם כח להלחם: שני

רלבג

ותשם בפוך עיניה· ר"ל שכבר קשטה את עצמה ושמה פוך בעיניה להיטיב ראותם אולי עשתה כדי שתשא חן בעיניו ויחמול עליה ולא יהרגנה או עשת זה להחזיק המלוכה עדיין והוא יותר נכון ולזה אמרה בגאוה ליהוא השלום זמרי הורג אדוניו: שמטוהו· כתו' שמטוה קרי והכתו' שב אל גוף איזבל כאילו יאמר שמטו גופה כדי שיפילוהו לארץ וזהו סקילה כמו שסוקל נבות כי הסקילה היא אם בשליכת אבנים על הנסקל או בירידת הנסקל על האבן כאמרו כי סקול יסקל או ירה יירה והנה היה זה מדה כנגד מדה: וירמסנ'· רמס אותה יהוא אחרי נפלה להמיתה בשלמות ולקיים מה שנ' והיתה נבלת איזבל כדמן על פני השדה: בחלק יזרעא· ידמה שנכרם נבות נפלה ושם אכלו בשרה הכלבי' כי אצל בית אחאב היה כרם נבות והנסק· ר"ל כלי המלחמ': וישלח

רשי

שני המלכי'. יורם ואחזיהו: ובני המלך שבעי' איש את גדולי העיר וגו'. כל זה כתב בספר ולאי יודע שבנותם שבעים איש והעם גדולי העיר המגדלי' אותם: בדודים. סירות: חמרים. דגורין מוכצ"ילש בלע"ז: צדיקי' אתם. כולכם בעיניכם ומחזיקים אותי בחזקת רשע על שהרגתי את המלך ועתה ראו הנה אני קשרתי על אדני והרגתיהו את כל אלה מי הכה אני לא הרגתים אך מאלה תדעו איפה כי גזרת המלך היה עליהם והורגם צדיק הוא ומקיים את מצות המקום: בית עקד הרועים. בית כנישת רעיא. עקד לשון קשר מקום אסיפת רועים: ובני הגבירה. איזבל: ויאמר אליו יהוא היש את לבבך ישר. ושלם מה שאני עושה כאשר לבבי שלם עם לבבך: ויאמ' יונדב יש ויש תנ' את ידך. ואחוז בה והעלני אליך אל המרכבה: בעקבה

רדק

את ראשי אנשי בני אדוניכם. בני הוא פי' אנשי כי אם היה אומר אנשי אדוניכם היו סבורים כי על כל אנשי ביתו את' אע"פ שאינם בניו לפי' את' בני אדוניכם: ובני המלך. לא היה זה בספר אלא ספור הכתוב הוא שמספר כי בני המלך שצוה יהוא להביא את ראשיהם היו שבעים איש עם גדולי העיר שהיו מגדלי' אותם: בדודים. בסלים וכן ת"י בסליא וכמוהו שני דודאי תאנים הדוד האחד: שני צבורים. כמו גלי' לפי שהם כאספים יחד כמו גל אבנים לפיכך נקראו צבורים מן ויצבור יוסף. אם יצבר בעפר כסף ות"י דגורין כמו שתרג' אנקלוס חמרים חמרים: צדיקים אתם. אינכם חייבים בדם שאם האנשים תאמרו כי אני עשיתי רע וקשרתי על אדוני והרגתיהו אלה לא הכיתי אני אלא גדולי העיר הכו אותם ולא רצו להלחם עליהם תוכלו להכיר ולדעת כי מיי' יצא הדבר ואני ואתם צדיקים בדם כל בית אחאב: ומיודעיו. קרוביו כמו ולנעמי מודע לאישה ות"י וקריבוהי: וכהניו. כהני במות ות"י וחברוהי: בית עקד הרועי'. ת"י בית כנישת רעיא וכתב אא"ז ז"ל כי נקרא כן לפי שהיו הרועים גוזזים שם את צאנם ובעת הגזיזה קושרי' אותם ברגליהם מקום העקדה: מצא את אחי אחזיהו. בני אחי אחזיהו כמו שאומר בדברי הימים וימצא את שרי יהודה ואת בני אחי אחזיהו ובן אחיו קורא אחיו כמו ואת לוט אחיו: לשלום בני המלך ובני הגבירה. בני אחאב ובני איזבל ומה שאמר ובני הגבירה אחר שאמר לשלום בני המלך לפי שהכבוד היה תלוי בה שאף בחיי אחאב היתה היא גבירה ואחאב היה נשמע אליה ועושה על פיה ולא ידעו ענין זה המרד ושהומתה איזבל ושהומת אחזיהו לפיכך לא כשו מיהוא אבל שמעו כי מת יהורם ברמות גלעד לפיכך אמרו לשלום בני המלך וכן את' שם בדברי הימים משרתים לאחזיהו שהיו באים לעבודת אחזיהו לעזור לבית אחאב כמו שהיה הוא עמה': תפשו' חיים. ומה שצוה כן ובלבבו להרגם כמו שאמר וישחטם להגדיל הנקמה שלא ימיתום דרך מלחמה: ויברכהו. נתן לו שלום: ויאמר יהונדב יש ויש תנה את ידך. יהונדב אמר יש ויש כפל לחזק כי ישר לבבו ואחר כן אמר לו יהוא תנה את ידך להעלותו למרכבה עמו או פירושו ויש תשובת יהוא דרך שאלה כלומ' כן הוא כמו שאתה אומר כי יש לבבך עם לבבי א"כ תנה ידך ויתן ידו ויעלהו אליו אל המרכבה: שי

ואשר על העיר חד מן י"ו פסו' בטעם פזר גדול וגלגל וסי' במס' רבת': מדבר ג' וסי' שקר תרחק. ויקש דבר איש יהודה. דעו אפוא כי לא יפל: לשלום ב' וסי' יואב. ויהוא מצא: וישחטום ב' וסי' אל בור עקד. הכהנים:

וַיִּרְאוּ מְאֹד מְאֹד וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה שְׁנֵי הַמְּלָכִים לֹא עָמְדוּ לְפָנָיו וְאֵיךְ נַעֲמֹד אֲנָחְנוּ׃ וַיִּשְׁלַח אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וַאֲשֶׁר עַל הָעִיר וְהַזְּקֵנִים וְהָאֹמְנִים אֶל יֵהוּא לֵאמֹר עֲבָדֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכֹל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֵינוּ נַעֲשֶׂה לֹא נַמְלִיךְ אִישׁ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה׃ וַיִּכְתֹּב אֲלֵיהֶם סֵפֶר שֵׁנִית לֵאמֹר אִם לִי אַתֶּם וּלְקֹלִי אַתֶּם שֹׁמְעִים קְחוּ אֶת רָאשֵׁי אַנְשֵׁי בְנֵי אֲדֹנֵיכֶם וּבֹאוּ אֵלַי כָּעֵת מָחָר יִזְרְעֶאלָה וּבְנֵי הַמֶּלֶךְ שִׁבְעִים אִישׁ אֶת גְּדֹלֵי הָעִיר מְגַדְּלִים אוֹתָם׃ וַיְהִי כְּבֹא הַסֵּפֶר אֲלֵיהֶם וַיִּקְחוּ אֶת בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁחֲטוּ שִׁבְעִים אִישׁ וַיָּשִׂימוּ אֶת רָאשֵׁיהֶם בַּדּוּדִים וַיִּשְׁלְחוּ אֵלָיו יִזְרְעֶאלָה׃ וַיָּבֹא הַמַּלְאָךְ וַיַּגֶּד לוֹ לֵאמֹר הֵבִיאוּ רָאשֵׁי בְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר שִׂימוּ אֹתָם שְׁנֵי צִבֻּרִים פֶּתַח הַשַּׁעַר עַד הַבֹּקֶר׃ וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֹד וַיֹּאמֶר אֶל כָּל הָעָם צַדִּקִים אַתֶּם הִנֵּה אֲנִי קָשַׁרְתִּי עַל אֲדֹנִי וָאֶהְרְגֵהוּ וּמִי הִכָּה אֶת כָּל אֵלֶּה׃ דְּעוּ אֵפוֹא כִּי לֹא יִפֹּל מִדְּבַר יְהוָה אַרְצָה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עַל בֵּית אַחְאָב וַיהוָה עָשָׂה אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עַבְדּוֹ אֵלִיָּהוּ׃ וַיַּךְ יֵהוּא אֵת כָּל הַנִּשְׁאָרִים לְבֵית אַחְאָב בְּיִזְרְעֶאל וְכָל גְּדֹלָיו וּמְיֻדָּעָיו וְכֹהֲנָיו עַד בִּלְתִּי הִשְׁאִיר לוֹ שָׂרִיד׃ וַיָּקָם וַיָּבֹא וַיֵּלֶךְ שֹׁמְרוֹן הוּא בֵּית עֵקֶד הָרֹעִים בַּדָּרֶךְ׃ וְיֵהוּא מָצָא אֶת אֲחֵי אֲחַזְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר מִי אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ אֲחֵי אֲחַזְיָהוּ אֲנַחְנוּ וַנֵּרֶד לִשְׁלוֹם בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּבְנֵי הַגְּבִירָה׃ וַיֹּאמֶר תִּפְשׂוּם חַיִּים וַיִּתְפְּשׂוּם חַיִּים וַיִּשְׁחָטוּם אֶל בּוֹר בֵּית עֵקֶד אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם אִישׁ וְלֹא הִשְׁאִיר אִישׁ מֵהֶם׃ וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת יְהוֹנָדָב בֶּן רֵכָב לִקְרָאתוֹ וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲיֵשׁ אֶת לְבָבְךָ יָשָׁר כַּאֲשֶׁר לְבָבִי עִם לְבָבֶךָ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָדָב יֵשׁ וָיֵשׁ תְּנָה אֶת יָדֶךָ וַיִּתֵּן יָדוֹ וַיַּעֲלֵהוּ אֵלָיו אֶל הַמֶּרְכָּבָה׃

וּדְחִילוּ לַחֲדָא לַחֲדָא וַאֲמַרוּ הָא תְּרֵין מַלְכַיָא לָא יְכִילוּ לְמֵיקַם קֳדָמוֹהִי וְאֵיכְדֵין נְקוּם אֲנַחְנָא׃ וּשְׁלַח דִּמְמַנָא עַל בֵּיתָא וְדִימְמַנָא עַל קַרְתָּא וְסָבַיָא וְתוּרְבְּיָנַיָא לְוַת יֵהוּא לְמֵימַר עַבְדָךְ אֲנַחְנָא וְכָל דְּתֵימַר לָנָא נַעֲבֵיד לָא נַמְלֵיךְ גְּבַר דְּתַקִין בְּעֵינָךְ עֵיבִיד׃ וּכְתַב לְהוֹן אִגַּרְתָּא תִּנְיָנוּת לְמֵימַר אִם דִּילִי אַתּוּן וּמִנִּי אַתּוּן מְקַבְּלִין סָבוּ יַת רֵישֵׁי גַּבְרֵי בְּנֵי רִבּוֹנְכוֹן וְתֵיתוֹן לְוָתִי כְּעִידָנָא הָדֵין מְחַר לְיִזְרְעֶאל וּבְנֵי מַלְכָּא שַׁבְעִין גַּבְרָא יַת רַבְרְבֵי קַרְתָּא מְרַבַּן יָתְהוֹן׃ וַהֲוָה כְּמֵיתֵי אִגַּרְתָּא לְוָתְהוֹן וּדְבַרוּ יַת בְּנֵי מַלְכָּא וּנְכִיסוּ שַׁבְעִין גַּבְרָא וְשַׁוִּיאוּ יַת רֵישֵׁיהוֹן בְּסַלַּיָא וְשַׁדַּרִינוּן לְוָתֵיהּ לְיִזְרְעֶאל׃ וַאֲתָא אִיזְגַּדָא וְחַוִּי לֵיהּ לְמֵימַר אַיְתִיאוּ רֵישֵׁי בְּנֵי מַלְכָּא וַאֲמַר שַׁוּוּ יָתְהוֹן תְּרֵין דְּגוּרִין בְּמַעֲלָנָא דְּתַרְעָא עַד צַפְרָא׃ וַהֲוָה בְצַפְרָא וּנְפַק וְקָם וַאֲמַר לְכָל עַמָּא זַכָּאִין אַתּוּן הָא אֲנָא מְרָדִית עַל רִבּוֹנִי וְקַטַלְתֵּיהּ וּמַן קְטַל יַת כָּל אִילֵין׃ דְּעוּ כְעַן אֲרֵי לָא יִבְטֵל מִפִּתְגָמָא דַּיְיָ דְּמַלִּיל יְיָ עַל בֵּית אַחְאָב וַייָ קַיֵּים יַת דְּמַלִּיל בְּיַד עַבְדֵּיהּ אֵלִיָּהוּ׃ וּמְחָא יֵהוּא יַת כָּל דְּאִשְׁתְּאָרוּ לְבֵית אַחְאָב בְּיִזְרְעֶאל וְכָל רַבְרְבוֹהִי וְקָרִיבוֹהִי וְחַבְרוֹהִי עַד דְּלָא אִשְׁתְּאַר לֵיהּ מְשֵׁיזֵיב׃ וְקָם וַאֲתָא וַאֲזַל לְשׁוֹמְרוֹן הוּא בֵּית כְּנִישַׁת רַעֲיָא בְּאוֹרְחָא׃ וְיֵהוּא אַשְׁכַּח יַת אֲחֵי אֲחַזְיָה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה וַאֲמַר מַן אַתּוּן וַאֲמַרוּ אֲחֵי אֲחַזְיָה אֲנַחְנָא וּנְחַתְנָא לְמִשְׁאַל שְׁלָם בְּנֵי מַלְכָּא וּבְנֵי מַלְכְּתָא׃ וַאֲמַר אוֹחֲדִינוּן כַּד חַיִּין וַאֲחַדִינוּן כַּד חַיִּין וּנְכִיסוּנוּן לְגוֹ בֵּית כְּנִשְׁתָּא אַרְבְּעִין וּתְרֵין גַּבְרָא וְלָא אִשְׁתְּאַר אֱנָשׁ מִנְּהוֹן׃ וַאֲזַל מִתַּמָּן וְאַשְׁכַּח יַת יְהוֹנָדָב בַּר רֵכָב לְקַדָּמוּתֵיהּ וּבָרְכֵיהּ וּשְׁאִיל בִּשְׁלָמֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ הַאִית לִבָּךְ כָּשַׁר כְּמָא דְּלִבִּי עִם לִבָּךְ וַאֲמַר יְהוֹנָדָב אִית וְאִית הַב יָת יְדָךְ וִיהַב יְדֵיהּ וְאַסְקֵיהּ לְוָתֵיהּ לִרְתִיכָא׃

רלבג

וישלח אשר על הבית. ר"ל שכבר שלח הממונ' על בית אחאב והממונה על עיר שמרון וזקני העיר והאומנים ומגדלים בני אחאב שהיו גדולי העיר כמו שנזכר אחר זה שהם עבדיו וכל אשר יאמר להם יעשו: וישימו את ראשיהם בדודים. ר"ל בסלים כדי שיראום האנשים: שימו אותם שני צבורים. הם כמו חמרים ר"ל שיעשו שני גלים מאלו הראשים והנה באו בעור לילה להעלים הענין מההמון: וכהניו. הם כהני הבמות: ויקם ויבא וילך שומרון. ר"ל שכבר קם יהוא ובא לביתו לקחת הרכב והלך לשמרון ובדרכו הנה בהיותו בית עקד הרועים הוא הבית שהיו הרועים גוזזים שם את הצאן ולזה היו עוקדין אותם שם הנה מצא יהוא את אחי אחזיהו מלך יהודה ר"ל בני אחי אחזיהו כי כבר מתו אחיו כמו שנזכר בספר ד"ה: וישחטם אל בור בית עקד. הנה היה בור בבית ההוא שהיה בית עקד הרועים ושם שמום אחר שהרגום: איש

רדק

עד השמידו. בחליק השא כי כן יבוא המקור פעמים: בעקבה. כתרגו' בחכמה וכן ויעקבני: קדשו עצרה. זמנו עצרה שיהיו נעצרים כל העם לפני הבעל: לאשר על המלתחה. ת"י לדממנא על קומטריא פי' גנזי הבגדים וכן בדברי רז"ל קומטרי דספרי פי' גנזי הספרים: כפסו תחת כפסו. כפס השומר תחת כפס הנמלט: וישליכו. הוא ע"ד דרך הרחבת הלשון מרוב חפזם ומהירותם אותם לשלחם לעיר בית הבעל לנתוץ את המצבות: ויוציאו. הראשון מצבות לשון רבים והשני מצבת לשון יחיד: וישרפוה. כל אחת מן המצבות: למחראות. כתיב וקרי למוצאות ושניהם ענין אחד אלא שהקרי לשון נקיה יותר והענין שהיו נפנין שם: אשר בית אל. כמו בבית אל וכן הנמצא בית ה': ויאמר ה' אל יהוא. ע"י נביא ובסדר עולם מי אמר לו יונה בן אמתי: בני

רשי

בעקבה. במרמה לשון ויעקבני: קדשו עצרה. הכריזו אסיפה להיות נעצרים לבית הבעל: על המלתחה. לדממנא על קומטריא הרגזים וקופסאות שכורכין ונוכזין בתוכן תכשיטי עובדי הבעל: כפשו תחת כפשו. כפש השומר תחת הנפש הנמלט: וישליכו. ורמו רהטיא וגבריא קטילין השליכו חללי את עובדי הבעל: למחראות. לשון בית הכסא וכן לאכול את חוריהם: רק חטאי ירבעם וגו'. מדאגה שלא תשוב הממלכה לבית דוד כמו שנתיירא ירבעם: ויאמר ה' אל יהוא. ביד יונה: בני

ב' פסו' בטעין בענין וסי' ויך יהוא את כל הנשארים לבית אחאב ביזרעאל. ויבא שמרון ויך את כל הנשארים לאחאב בשמרון: ד' פסוקי' בקריאה אית בהון כל כל וכל כל וכל כל וסימ' כל החיה כל הרמש וכל העוף. ועתה כל נביאי הבעל. וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל. כל קבל דנא בה זמנא: הוצא ה' בקריא' וסי' הוצא

ויאמר לכה אתי וראה בקנאתי ליהוה וירכבו אתו ברכבו:
ב' ככו' חטעי' בענין ה' בטעם בסיפ' ויבא שמרון ויך את־כל־הנשארים לאחאב בשמרון עד־השמדו כדבר יהוה אשר דבר אל־אליהו:
ויקבץ יהוא את־כל־
ג' חס' בסיפ' העם ויאמר אלהם אחאב עבד את־הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה:
ד' כסו' כל כל וכל כל ועתה כל־נביאי הבעל כל־עבדיו וכל־כהניו קראו אלי איש אל־יפקד כי זבח גדול לי לבעל כל אשר־יפקד
ל' לא יחיה ויהוא עשה בעקבה למען האביד את־עבדי הבעל: ויאמר
ל' יהוא קדשו עצרה לבעל ויקראו:
וישלח יהוא בכל־ישראל ויבאו
ד' כל־עבדי הבעל ולא־נשאר איש אשר לא־בא ויבאו בית הבעל
ו' צ' וימלא בית־הבעל פה לפה: ויאמר
ל' ת' ל' לאשר על־המלתחה הוצא לבוש
מל' ג' חס' לכל עבדי הבעל ויצא להם המלבוש:
ויבא יהוא ויהונדב בן־רכב בית הבעל ויאמר לעבדי הבעל חפשו וראו פן־יש־פה עמכם מעבדי יהוה כי אם־עבדי הבעל לבדם: ויבאו
ב' נסאת תת לעשות זבחים ועלות ויהוא שם־לו בחוץ שמנים איש ויאמר האיש אשר־ימלט מן־האנשים אשר אני מביא על־ידיכם נפשו תחת נפשו:
ט' נטע' בסיפ' ויהי ככלתו לעשות העלה ויאמר
ל' יהוא לרצים ולשלשים באו הכום
ג' איש אל־יצא ויכום לפי־חרב וישלכו הרצים והשלשים וילכו
ל' חס' ויחס' עד־עיר בית־הבעל: ויצאו את־
ג' מצבות בית־הבעל וישרפוה:
ב' פתח ויתצו את מצבת הבעל ויתצו את־
למוצאות ק' בית הבעל וישמהו למחראות עד־
מיודע היום: וישמד יהוא את־הבעל מישראל: רק חטאי ירבעם בן־נבט אשר החטיא את־ישראל לא־סר יהוא מאחריהם עגלי הזהב אשר
ל' ר' בית־אל ואשר בדן:
ויאמר יהוה אל־יהוא יען
ג' אשר־הטיבת לעשות הישר בעיני
ג' ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב

ואמר איתא עמי וחזי בקינאתי דאנא מקני קדם יי ואחיתו יתיה ברתיכיה: ואתא לשמרון ומחא ית כל דאשתארו לאחאב בשמרון עד דישיציה כפתגמא דיי דמליל עם אליהו:
וכנש יהוא ית כל עמא ואמר להון אחאב פלח ית בעלא זעיר יהוא יפלחיניה סגי: וכען כל נביי בעלא וכל פלחוהי וכל כומרוהי זמינו לי אנש לא ישגי ארי דבח רב לי לבעלא כל דישגי לא יתקיים ויהוא עבד בחוכמא בדיל לאבדא ית פלחי בעלא:
ואמר יהוא זמינו כנישתא לבעלא וזמינו: ושלח יהוא בכל ישראל ואתו כל פלחי בעלא ולא אשתאר אינש דלא אתא ועלו לבית בעלא ואתמלי בית בעלא ספא בספא: ואמר לדממנא על קומטריא אפיק לבושא לכל פלחי בעלא ואפיק להון לבושא: ואתא יהוא ויהונדב בר רכב לבית בעלא ואמר לפלחי בעלא בלושו וחזו דילמא אית כא עמכון מעבדיא דיי אלהין פלחי בעלא בלחודיהון:
ואתו למעבד ניכסת קודשין ועלון ויהוא מני ליה בברא תמנין גברא ואמר גברא דישתיזיב מן גבריא דאנא מעיל על ידיכון נ נפשיה חלף נפשיה: והוה כד שיצי למעבד עלתא ואמר יהוא לרהטיא ולגבריא עולו מחונון אינש לא יפוק ומחונון לפתגם דחרב ורמו רהטיא וגבריא קטילי ואזלו עד קרית בית בעלא:
ואפיקו ית קמת בית בעלא ואוקידוהא: ותרעו ית קמת בעלא ותרעו ית בית בעלא ושויוהא לבית מפקת אנשא עד יומא דין: ושיצי יהוא ית בעלא מישראל: לחוד בחובי ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל לא סטא יהוא מבתריהון אישתעביד לעגלי דהבא די בביתאל ודי בדן:
ואמר יי ליהוא חלף דאתקנתא למעבד דכשר קדמי ככל דברעותי עבדת לבית אחאב

רלבג

הכתוב ב' חס' וב' חס' בלשון

איש אל יפקד. ר"ל שלא יחסר איש שלא יהיו כלם שם: עשה בעקבה. ר"ל במרמה: קדשו עצרה לבעל. זמנו וקראו יום שתהיו נעצרי' בו כלכם לבעל: ויאמר לאשר על המלתחה. הוא הממונה על אוצר בגדי הכומרי' ועובדי הבעל: וישליכו הרצים והשלישים. ר"ל שכבר השליכו הרצים והשלישים נבלת ה ההרוגים מבית הבעל בעת הכותם אותם: למחראות. ר"ל לבתי כסאות להפנות שם לבזות העו"ז: ויאמר ה' אל יהוא. אמר לו זה על יד נביא כי לא היה יהוא נביא:

בימים

ימלט
ינ וכי' תכש לגברא דשבא נביא וצדיקיא המא וערק דכשט ירא באתא חכימא' ושקרת נמיכל

וישלכו
בולהון חס' במ"ר וכל כתו' מל' במ"א חס' וישלכו את תורתך

מסרה

מן המקום. הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה. המה מטיבים את לכם. הוצא את בנך וימות. ויאמר לאשר על המלתחה. וחד והוצא את עמי בני ישר': אל יצא ג' בקריא' וסי' אל יצא איש ממקומו. אל יצא פליט מן העיר. באו הכום איש אל יצא: עד היום ט' מיחדין וסים' מצויין במסר' רבתא דאסדרנא בריש סיפרא בערך עוד: בית ד' דסבירא ובבית וסי' נמסר לעיל בספר' חלק ב' סימ' ב': בלבבי ג' בקריאה וסי' והקימתי לי כהן נאמן. ככל אשר בלבבי עשיה דיהוא. עד אנה אשית עצות:

רשי

בני רבעים. ארבעה דורות תחת שהשמדת את בית אחאב שמלכו ארבעה דורות עמרי ואחאב ואחזיה ויהורם: לקצות. כמו קצתי בחיי: בחדר המטות. בעליית בית קדשי הקדשים כמה שהוא אומר ויהי אתה בבית ה׳ מתחבא וגו׳ עליו אמר דוד כי יצפנני בסוכה יסתירני בסתר אהלו וקורא אותה חדר המטות על שם בין שדי ילין וזהו שיסד ר׳ אליעזר כפץ חדר המטות חורבן ביתך יכפר עליהם: לכרי. שרי המאות לגבורים ושרי המאות לרצים ולשון כרי שלא אמר לכרים שם דבר של קבוצת הגבורים ב ברכ״ר בלע״ז: ויכרות להם ברית. שיהא בעזרתו להמליך את בן המלך: השלישית

רדק

בני רבעים. כמו בנים רביעים יהואחז יהואש ירבעם זכריה ואמרו בזכות שהשחית בית אחאב שמלכו ארבעה דורות עמרי אחאב אחזיהו יהורם מלכו מבניו ארבעה דורות ויהוא בער הבעל ולא בער העגלים כי אותם כעסו לשם יי׳ ואף על פי כן היה חטא גדול כמו שכתוב לא תעשון אתי וגו׳: לקצות בישרא׳. להכרית כמו מקצה רגלים חמס שותה: וראתה כי מת בנה. כתוב בו״ו וקרי בלא ו״ו והענין אחד: ותאבד. ובמקומו בדברי הימים ותדבר ובימ׳ תאבד דוברי כזב: הממלכה. פי׳ ממלכות יהודה וכן אומר בדברי הימים: הממותים. כתיב וקרי המומתי׳ והענין אח׳ אלא שהכתו׳ הוא תואר כמו ממותי חללים והקרי הוא מהפעלים מבנין הפעיל: בחדר המטות. חסר ועניכו ותסתירהו ואת מניקתו בחדר המטו׳ וכת״י ואטמרת יתיה וית מניקתיה ב באידרון בית ערסת׳ וכן בדברי הימים ותתן אותו ואת מניקתו בחדר המטות ואמר אחר כך ויסתירו אותו ר״ל היא הסתירה אותו לשעה ומכאן והילך ה הסתירו אותו ג״כ היודעים שלא גלו הדבר לעתליה כל שש השני׳ ופי׳ בחדר המטות החדר שהיה בעזרת הלוים או הכהנים ובדברי רז״ל בחדר המטו׳ בתלים ר׳ ישמעאל אומר בעליות בימות החמה שהיו שוכבי׳ שם הכהני׳ והלוי׳ ויש בו דרש בית המקדש קורא חדר המטות על שם בין שדי ילין ועוד כתיב אף ערשינו רעננה: שרי המאיות. כתוב ביו״ד וקרי בלא יו״ד המאות וכן כלם אסר בפרש׳ זאת עד ויכרת יהוידע כן כתוב וכן קרי והכתו׳ הוא בהראות היו״ד למ״ד הפועל הנסתרת מתלת מאה כי הה״א במקום לנקבה וה״א השרש כ כעלמת ואלה שרי המאות כהני׳ ולוים היו כי רבים היו כי דוד מנה מן הלוים ארבעת אלפים שוערי׳ וארבעת אלפים משוררים ומהללים: לכרי ולרצים. כמו לכרים וכמוהו הרודד עמי תחתי כמו עמים והדומי׳ להם שכתבנו בספר מכלל ות״י לכרי לגבריא ופי׳ לקח שרי המאו׳ אשר בלוים וקרא ג״כ לשרים ולרצים לשרים להתיעץ עמהם וכן אומ׳ בדברי הימים וראשי האבות לישראל וקרא לרצים גם כן להכינם למשמרת המלך: וירא אותם. מבנין הפעיל בתשלומו ויראה בפתח היו״ד: באי

ערער ה׳ חס׳ וסימ׳ ולאשר בערער · ויעברו את הירדן בשמואל · מן הירדן מזרח השמש דמלכים · עזובות ערי ערער · ובלע בן עזז · וכל אוריתא דכוו חס׳: עתליה ז׳ וסי׳ ועתליה אם אחזיהו דמלכים · ועתליה

10:30 בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל: ויהוא לא שמר ללכת בתורת יהוה אלהי ישראל בכל לבבו לא סר מעל חטאות ירבעם אשר החטיא את ישראל: בימים ההם החל יהוה לקצות בישראל ויכם חזאל בכל גבול ישראל: מן הירדן מזרח השמש את כל ארץ הגלעד הגדי והראובני והמנשי מערער אשר על נחל ארנן והגלעד והבשן: ויתר דברי יהוא וכל אשר עשה וכל גבורתו הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל: וישכב יהוא עם אבתיו ויקברו אתו בשמרון וימלך יהואחז בנו תחתיו: והימים אשר מלך יהוא על ישראל עשרים ושמנה שנה בשמרון:

11 ועתליה אם אחזיהו וראתה כי מת בנה ותקם ותאבד את כל זרע הממלכה: ותקח יהושבע בת המלך יורם אחות אחזיהו את יואש בן אחזיה ותגנב אתו מתוך בני המלך הממותתים אתו ואת מנקתו בחדר המטות ויסתרו אתו מפני עתליהו ולא הומת: ויהי אתה בית יהוה מתחבא שש שנים ועתליה מלכת על הארץ:

ובשנה השביעית שלח יהוידע ויקח את שרי המאיות לכרי ולרצים ויבא אתם אליו בית יהוה ויכרת להם ברית וישבע אתם בבית יהוה וירא אתם את בן המלך:

בנין רביעין יתבון לך על כורסי מלכותא דישראל: ויהוא לא נטר למהך באוריתא דיי׳ אלהא דישראל בכל לביה לא סטא מעל חובי ירבעם דחייב ית ישראל: ביומיא האינון שרי רוגזא דיי׳ למיתקף בישראל ומחנון חזאל בכל תחום ארעא דישראל: מן ירדנא מדנח שמשא ית כל ארעא גלעד שבטא גד ושבטא ראובן ושבטא דמנשה מערוער דעל כיף נחלא דארנון וארעא גלעד ומתנן: ושאר פיתגמי יהוא וכל דעבד וגבורתיה הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל: ושכב יהוא עם אבהתוהי וקברו יתיה בשמרון ומלך יהואחז בריה תחותוהי: ויומיא דמלך יהוא על ישראל עסרין ותמני שנין בשמרון

ועתליה אמיה דאחזיה חזת ארי מית ברה וקמת ואבידת ית כל זרעא דמלכותא: ונסיבת יהושבע בת מלכא יורם אחתיה דאחזיה ית יואש בר אחזיה וגנבת יתיה מגו בני מלכא דמתקטלין ואיטמרת יתיה וית מיניקתיה באידרון בית ערסתא ואטמרו יתיה מן קדם עתליה ולא איתקטיל: והוה עמה בבית מקדשא דיי׳ מיטמר שית שנין ועתליה מלכת על ארעא:

ובשתא שביעתא שלח יהוידע ודבר ית רבני מאותא לגבריא ולרהטיא ואעיל יתהון לותיה לבית מקדשא דיי׳ וגזר להון קיים ואומי יתהון בבית מקדשא דיי׳ ואחזי יתהון ית בר מלכא:

רלבג

בימים ההם החל ה׳ לקצות בישרא׳. הנה מזה המקום יתבאר לך מזה שהיה יהוא מבית אחאב היה כ נמלט מחרב חזאל כי בימי בית אחאב לא שלטה חרבו בישראל אך בימי יהוא התחיל הש״י לקצוץ ולהכרית בישראל על יד חזאל והנה קצה וקצץ הם שני שרשים בענין א

11 אחד: ועתליהו אם אחזיהו ראתה כי מ מת בנה. הנה זה היה מאת הש״י לכלות הזרע הבא מאת בית אחאב כי הנותר שלא המית יהוא המיתה עתליה עד שנס יואש בן בנה הונרכה יהושבע בת המלך יורם למלטו ו ולהסתירו מפני ע עתליהו שלא תמיתהו ולזה גנבה אותו ואת מיניקתו בחדר ה המטות שהיו שם ו והסתירו אותו הוא ו ומניקתו מפני עתליהו ולא הומת והנה הסתיר׳ אותם יהושבע בבית ה׳ כי שם היתה יושבת כי בעלה היה כהן גדול והנה החביאתם שם שנים ואז היתה עתליהו מ מולכת על הארץ: שלח יהוידע ויקח את שרי המאות לכרי ולרצים. הרצון באמרו לכרי לכרים והרצון בו לשרים והם ראשי האבות לישראל כמו שנזכר בספר ד״ה והנה הרצון בזה שכבר לקח יהוידע שרי המאות לכהנים וללויים ושלח בידם לראשי אבות ישראל ולרצים שיבאו אליו והנה הביא אותם אליו בית ה׳ וכרת להם ברית עם ה׳ ועם המלך כמו שנזכר אחר זה שלא יגלה אותם והשביע אותם בשם ה׳ לעשות תכונתו להקים את בית המלך על כסא אביו ואחר זה הראה אותם את בן המלך והוא יואש: ויצו

מלכת על הארץ דמלכים · וחברו דדברי הימים · ותשמע עתליה דמלכים · ותקרע עתליה את בגדיה דמלכים · ושמשרי ושחריה ועתליה · ומבני עילם ישעיה · ושארא עתליה: ג׳ זוגין קדמ׳ ש״ן ותנינא ז״ן וסימ׳ שלח ובשנה חשביעית שלח יהוידע · התחזק ובשנה השביעית התחזק · שכחתני אמרה לאל סלעי · זנחתני כי אלהי מעוזי · אשמרה עזי אליך אשמרה · אזמרה עזי אליך אזמרה · וחזליפ יהוז ג׳ זוגין קדמא ז״ן תנינא ש״ן וסימ׳ נמסר בשמואל חלק ב׳:

רדק

באי השבת ושמרי משמרת. שיתעסקו בעבודתם וישמרו משמרת הבית ופירו׳ באי השבת כי משמרות קבועות היו בכהנים ובלוים מימי דוד ושמואל שתקנו אותם והיה משמר אחד עובד השבוע ויוצא בשבת אחר הקרבת המוספין ונכנס המשמר האחר ואמר להם יהוידע שישמרו המלך ויהיה השלישית מן השומרים מן באי השבת ושתי הידות כל יוצאי השבת כי יוצאי השבת יותר פנויים מן באי השבת שעל באי השבת עבודת השבוע ויהיה השלישית בבית המלך השלישית בשער סור והשלישית בשער א אחר הרצים · ולא חלק איזו שלישית יהיה כאן ואיזו שלישית יהיה כאן אלא שיחלקו באי ה השבת עם יוצאי השבת לשלשה חלקים ויהיו על השלש מקומות הנזכרים ויהיו מוכנים לשמור הנכנסים והיוצאים שלא יבואו עוזרי עתליהו להמית המלך: בשער סור. ובדברי הימי׳ בשער היסוד ות״י בתרע גבריא ויש נסחאו׳ בתרע כטוריא ובדברי רז״ל שהוא שער המזרחי ושבע שמות נקראו לו שע׳ סור שמשם היו טמאים פורשים הה״ד סורו טמא קראו למו שער היסוד ששם היו מיסדים את ההלכה שער חרסית שהיה מכוון כנגד זריחת החמה הה״ד האו׳ לחרס ולא יזרח שער האיתון שהוא משמש כניס׳ ויציאה שער התוך שהוא ממוצא בין שני שערים שער חדש ששם חדשו סופרים את ההלכה שער עליון שהוא למעלה מעזרת ישראל: בשער אחר הרצים · ת״י בתרעא דבתרוהי תרע רהטיא ובדברי הימים לשוערי הספי׳ והוא שער שהיה לדרום העזרה ועליו נאמ׳ בדברי הימים בית האספים ומה שכנהו בשער הרצי׳ לפי שהיו רצי המלך שם: מסח · פי׳ משמרת מסח שתשמרו משח והיא הכתיבה וההריסה כמו ונסחתם מעל האדמה ובמקום הזה הוא הריסת ה המשמרה על דרך פן יהרסו לעלות אל יי והזהירם שיהיו בשמירה כאחד זה אצל זה שלא יפרד אחד מסדר המשמרה ללכת אל מקו׳ אחר או יהיה מסח מן הסית הדעת שישמרו שלא יסיחו דעתם לענין אחר אלא דעתם יהיה למשמרת לשמור את המלך: אל המלך · בעבור המלך: והבא אל השדרות · כתרגו׳ ודיעול לגו מן סדריא כלומ׳ אדם אחד שיכנס תוך סדר משמרותיכם יומת ובדברי הימים והבא אל הבית יומת ואחד הוא כי כל הבית היה משמרתם כמו שאמ׳ מכתף הבית הימנית עד כתף הבית השמאלית למזבח ולבית: ויקחו איש את אנשיו · כל אחד משרי המאות לקח אנשיו עמו: את החנית · שם כלל כי לא נתן להם חנית אחד לבד אא ר״ל החניתים וכן אומר בדברי הימים את החניתים ואת המגנות ואת השלטים ופירו׳ השלטים ברמות מגינים וכן כל שלטי הגבורים: אשר למלך דוד · שהיה לוקח דוד במלחמות היה מקדים כמו שלטי הזהב אשר לקח מהדר עזר וזולתו והיו נתונים לאוצרות בית יי: את הנזר ואת העדות · בגדי מלכות מן ועדית עדי עדות בשקל גאות ות״י ית כלילא וית סהדותא ובדברי רז״ל כי זה הנזר היה עדות למלכי בית דוד מי שראוי למלכות הולמתו ומי שאינו ראוי למלכות אינה הולמתו ואדניהו בקש להלמו ולא הולמתו: וימשחוהו יהוידע ובניו · וכן כתו׳ בדברי הימים וימשחוהו יהוידע ובניו ומפני מה משחוהו והלא אין מושחין מלך בן מלך מפני מחלוקתו של עתליהו כמו שמשחו שלמה מפני מחלוקתו של אדניהו: יחי המלך · ת״י יצלח מלכא: את קול הרצין העם · חסר הכסמך ומספטו הרצי׳ רצי העם כמו שינים כסף אמרים המת או הוא כמו הפוך כמו שהוא אומר בדברי הימים את קול העם הרצים או יהיה קול עומד במקום שנים ופירום את קול הרצים ואת קול העם ונ״ון הרצין במקום מ״ם וכן לקץ הימין כמו הימים ופי׳ קול הרצין קול השמחה שהיו שמחים והיו אומרים יחי המלך ובדברי הימים את קול העם הרצים ומהללים את המלך ות״י את קול הרצים העם ית קל דרקדנין עמא פירו׳ שהיו מרקדין ומטפחין כמו שאמר ויכו כף: עומד

ובבאו ג׳ וסי׳ והיו את המלך בצאתו · ומהאלהים היתה תכוסת · ובבאי נבעתי: ויוצא ד׳ וחס׳ יוד וסי׳ נמסר בסר׳ ואהתנן: וכל עם ז׳ וסי׳ בלשון ארמי יהושע סלק לגלגלא וסרים מלכא וחבא חברא · ופי׳ ביהושע סי׳ ח׳:

וּפַקֵּידִינוּן לְמֵימַר דֵּין פִּתְגָּמָא
דְּתַעַבְדוּן תִּלְתָּא מִנְּכוֹן עָלֵי שַׁבְּתָא
וְנָטְרֵי מַטְּרַת בֵּית מַלְכָּא׃ וְתִלְתָּא
בִּתְרַע גַּבְרַיָּא וְתִלְתָּא בִּתְרָעָא
דְּבַתְרוֹהִי תְּרַע רָהֲטַיָּא וְתִטְּרוּן
יַת מַטְּרַת בֵּיתָא מִרְאַשְׁתְּלֵי׃
וּתְרֵין חוּלָקִין בְּכוֹן כָּל נָפְקֵי שַׁבְּתָא
וְתִיטְּרוּן יַת מַטְּרַת בֵּית מַקְדְּשָׁא
דַּייָ עַל מַלְכָּא׃ וְתַקְפּוּן עַל
מַלְכָּא סְחוֹר סְחוֹר גְּבַר וְזֵינֵיהּ בִּ
בִידֵיהּ וּדְיֵיעוֹל לְגוֹ מִן סִדְרַיָּא יִתְקְטִיל
וַהֲווֹ עִם מַלְכָּא בְּמִפְּקֵיהּ וּבְמֵיעָלֵיהּ׃
וַעֲבַדוּ רַבָּנֵי מָאוָתָא כְּכֹל
דְּפַקֵּיד יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא וּדְבַרוּ גְּבַר
יַת גַּבְרוֹהִי עָלֵי שַׁבְּתָא עִם נָפְקֵי
שַׁבְּתָא וַאֲתוֹ לְוָת יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא׃
וִיהַב יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא לְרַבָּנֵי מָאוָתָא
יַת מוּרְנִיתָא וְיַת שִׁלְטַיָּא דִּי לְמַלְכָּא
דָוִד דִּי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ׃ וְקָמוּ
רָהֲטַיָּא גְּבַר וְזֵינֵיהּ בִּידֵיהּ מֵעִיבַר
בֵּיתָא מִימִינָא עַד עִיבַר בֵּיתָא
מִסְמָלָא לְמַדְבְּחָא וּלְבֵית כַּפּוּרֵי
עַל מַלְכָּא סְחוֹר סְחוֹר׃ וְאַפֵּיק
יַת בַּר מַלְכָּא וִיהַב עֲלוֹהִי יַת כְּלִילָא
וְיַת סַהֲדוּתָא וְאַמְלִיכוּ יָתֵיהּ
וּמְשַׁחוּהִי וְטַפַּחוּ יַד וַאֲמַרוּ יִצְלַח
מַלְכָּא׃ וּשְׁמַעַת
עֲתַלְיָה יַת קָל דְּרַקְדָּנִין עַמָּא וַאֲתַת
לְוָת עַמָּא לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ׃

ר׳ יד וַיְצַוֵּם לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן
הַשְּׁלִשִׁית מִכֶּם בָּאֵי הַשַּׁבָּת וְשֹׁמְרֵי
מִשְׁמֶרֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ וְהַשְּׁלִשִׁית
ל׳ בְּשַׁעַר סוּר וְהַשְּׁלִשִׁית בַּשַּׁעַר אַחַר
הָרָצִים וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת
ל׳ מַסָּח׃ וּשְׁתֵּי הַיָּדוֹת בָּכֶם כֹּל יֹצְאֵי
הַשַּׁבָּת וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת בֵּית־
ל׳ ה׳ יְהוָה אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ וְהִקַּפְתֶּם עַל־
הַמֶּלֶךְ סָבִיב אִישׁ וְכֵלָיו בְּיָדוֹ וְהַבָּא
ו אֶל־הַשְּׂדֵרוֹת יוּמָת וִהְיוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ
ג׳ המאות ק׳ בְּצֵאתוֹ וּבְבֹאוֹ׃ וַיַּעֲשׂוּ שָׂרֵי הַמֵּאיוֹת
כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיִּקְחוּ
אִישׁ אֶת־אֲנָשָׁיו בָּאֵי הַשַּׁבָּת עִם
יֹצְאֵי הַשַּׁבָּת וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹיָדָע
המאות ק׳ הַכֹּהֵן׃ וַיִּתֵּן הַכֹּהֵן לְשָׂרֵי הַמֵּאיוֹת
אֶת־הַחֲנִית וְאֶת־הַשְּׁלָטִים אֲשֶׁר
גא לַמֶּלֶךְ דָּוִד אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה׃
וַיַּעַמְדוּ הָרָצִים אִישׁ וְכֵלָיו בְּיָדוֹ
מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית עַד־כֶּתֶף הַבַּיִת
ח הַשְּׂמָאלִית לַמִּזְבֵּחַ וְלַבָּיִת עַל־הַמֶּלֶךְ
ד׳ סָבִיב׃ וַיּוֹצִא אֶת־בֶּן־הַמֶּלֶךְ וַיִּתֵּן
ג׳ ה׳ אל עָלָיו אֶת־הַנֵּזֶר וְאֶת־הָעֵדוּת וַיַּמְלִכוּ
ל׳ זקף קמץ וכל אסף רכו׳ אֹתוֹ וַיִּמְשָׁחֻהוּ וַיַּכּוּ־כָף וַיֹּאמְרוּ יְחִי
הַמֶּלֶךְ׃
ל׳ וַתִּשְׁמַע עֲתַלְיָה אֶת־קוֹל הָרָצִין
הָעָם וַתָּבֹא אֶל־הָעָם בֵּית יְהוָה׃

רשי

השלישית מכם באי השבת · המשמרות היו מתחדשות ובאות בשבת משמרות כהונה ולויה אחת נכנסת ואחת יוצאה וצוה את המשמ׳ הנכנס להתחלק לשלשה חלקים השלישית בבית המלך לשמור שלא יעמוד איש על המלך להורגו והשלישית בשער סור הוא שער המזרחי שבעזרה שער הסררה והשלישית בשער הרצים אף הוא משערי העזרה ויונתן תרגם בתרעא דבתרוהי תרע ר רהטיא ושער הרצים דרך שם באין מבית המלך לבית המקדש כמה שכ׳ בסוף הענין ואותו שער העזרה שב אחריו שער הרצים קראו בדברי הימי׳ שער הספים: ושמרתם את משמרת הבית מסח · שמיר זו נוה על החלק הראשון שאמר עליו ושמרו את משמרת בית המלך מסח שמרוהו מאד שלא תסיחו דעתכם לפון כואם שלא יבא יהוש בדבר ומ״ס של מסח מן היסוד: ושתי הידות בכם · שאמרתי שיהו בשער סור ובשער ה הרצים ועמהם כל יוצאי השבת כל אנשי משמר היוצא: ושמרתם את משמרת בית יי׳ אל המלך · שלא יבואהו נזק מתוך בית יי ולא הוצרך לכל זאת אלא שבת ר ראשונה של שהומתה עתליה וברחו עוזרים מן העיר: והבא אל השדרות · אים נכרי שיבא לתוך המחנה הקרוי שדרות והוא מקום מבוא המלך מביתו לבית יי׳ ולא ידעתי מהו לשון שדרו׳ ות״י סידריא: את הנזר ואת העדו׳ · ספר התורה כמו שכתוב והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו ורבותנו אמרו הנזר הוא העדות שכל הראוי למלכות הולמתו ושאינו ראוי למלכות אינה הולמתו: העמוד

רלבג

ויצום לאמ׳ זה הדבר אשר תעשון השלישית · השלישית מהאנשי׳ אשר צוה יהוידע לשמירת המלך הם מבאי השבת והם המשמר הנכנס לכהנים וללויים והשאר יתעדלו בעבודת בית המקדש וכבר זכר אחר זה כי שתי הידות ההם הם כל יוצאי השבת והם משמר היוצא ולזה יהיו השלישית מהם חצי באי השבת כי כל יוצאי השבת הם שתי הידות והנה באר כי השלישית ישמרו משמרת בית המלך שלא יכנס שם אדם יוכל להזיק למלך והשלישית יעמדו בשער סור והוא השער המזרחי שהיו טמאים בלתי יכולים להכנס שם ולזה היה נקרא שער סור כטעם סורו טמא ובד״ה נקרא שער היסוד כי הוא היסוד הראשון מהקדושה והשלישית בשער שהוא אחר הרצים והנה תשמרו את משמרת הבית בית מסח והוא המקום שפרצו בבית בני עתליה המרשעת כמו שזכר בספר ד״ה ואולם שתי הידות באלו השלשה חלקים שזכר הם כל יוצאי השבת ושמרו את משמרת בית יי׳ בעבור המלך שלא יבזק על צד עוזרי עתליהו והקפת׳ אצל המלך סביב איש כלי מלחמתו בידו והנכנס מהזרים אל הסדרים והמערכות שיהיו מסדרים שומרי המלך יומת כדי לשמור המלך תכלית השמירה ואלו השומרים יהיו את המלך בצאתו ובבאו כדי שלא יקרהו נזק: ויקחו איש את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת · והנה לקחו מבאי השבת מחציתם לזאת השמירה וכל יוצאי השבת כמו שקדם והנה לא הצריך יהוידע המשמרות האחרות לזאת השמירה: ויתן הכהן לשרי המאות את החנית ואת השלטים אשר למלך דוד · ר״ל שהקדים אותם המלך דוד: על המלך סביב · ר״ל אצל המלך סביב: את הנזר ואת העדות · ר״ל הכתר והחשוב שנתן אצלו התורה שנק׳ את עדות שיקרא בה כל ימי חייו והיתה עמו כמו שנזכר בתורה: וימשחוהו · מפני מחלקת עתליה הוצרכו למשחו מצורף לזה שלא היה מפורסם מאד שיהיה בן המלך׳: את קול הרצין העם · ר״ל קול הרצים וקול העם: עומד

רשי

העמוד · הוא מעמד המלך בבית יי': קשר קשר · מרד מרד יש כאן: הוציאו אותה · מבית המקדש לשדרות והביאו אותה דרך בית השדרות לבית המלך ואל תניחוה לבאת דרך מובא העזרה אל העיר פן תמצא עוזרים מתחברים אליה: והבא אחריה · במחרתה: המת בחרב · להמית בחרב: וישימו לה ידים · מקום איסטנגא בלעז: בין יי' ובין המלך ובין העם · שיהו המלך והעם אחרי יי' ואחר כך בין המלך ובין העם שיהו עבדי' למלך: פקדות · ממונים לשמור במקו' משמרתם כהילכתן כי עתליה בטלה את סדר משמרות הבית ויבאו דרך שער ה הרצים אל בית המלך: כל ימיו אשר הורהו יהוידע · אבל משמת יהוידע אז באו שרי יהודה להשתחו' למלך ועשאוהו אלוה אמרו לו הנכנס לבית קדשי הקדשים שעה אחת מסוכן למות ואתה נכנסת בו שש שנים כדי אתה להיות א אלוה אז שמע המלך אליהם כדברי הימים: כסף

שבע עם ז' וכו' יהושע כלו' לגלגלא יסרם אלכא ותתא תברא

רדק

עומד על העמוד · פי' סמוך לעמוד וכן וזבחת עליו סמוך לו ועליו מטה מנשה סמוך לו ות"י קאים על אסטוונא ופי' סטיו שהוא ספסל שיושבי' בו השרים הגדולים ולדעתו יהיה פי' עמוד שהיה באותו הסטיו מקום נכבד לעמוד שם המלך לפיכך נקרא עמוד וכן אומר בדברי הימים על עמדו כלו' מקום הראוי לו לעמוד בו: הוציאו אותה אל מבית לשדרות · הוציאו אותה מבית יי' ותצא דרך מקום השדרות שהיא ת מערכת השומרים ואם יצא איש אחריה לעזרתה המיתוהו בחרב: המת · מקור: וישימו לה ידים · נתנו לה מקום שתצא באותו הדרך אשר מבית יי' לבית המלך והוא דרך מבוא הסוסים לבית ושם המיתוה: בין יי' ובין המלך · מתחלה כרת ברית בין יי' והמלך והעם שיהיו כלם ל לעבודת יי' ולהסיר הבעל' ואחר כך כרת ברית בין המלך והעם: ואת מתן · כהן הבעל היה שמו מתן: וישם הכהן פקדות · ת"י ומני כהנא מטרות ר"ל המשמרות אשר היו מתוקנות מתחילה כן הושיבם עתה כי נרא' כי מפני שהיו עובדי' הבעל המלכים אשר היו לפני זה לא נשאר דבר בבית יי' על מכונו ועל סדורו וכן כתו' בדברי הימי' וישם יהוידע פקדו' בית יי' ביד הכהנים הלוים אשר חלק דוד על בית יי' להעלות עולות וגו': בית מלך · כן כתיב וקרי המלך ואחד הוא אלא שבכתוב חסרון הידיעה: כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן · לא כל ימיו כי אחרי מות יהוידע עשה הרע בעיני יי' כמו שכתוב בדברי הימים אלא פי' כל הימים אשר הורהו יהוידע הכהן כלומר כל זמן שיהוידע היה חי וכן כתוב בדברי הימים כל ימי יהוידע הכהן: כל

סימן מלכים ותקרא קשר · דברי הימים ותאמר קשר קשר · ואפס והקרא אל אשה ותאמר שלחה: וישמו ד' חס' וסים' וישמו אבנים גדולות · וישמו את ארון יי' אל האבן הגדולה · וישמו לה ידים דעתליה: ויבואו ג' מלאים וסים' ויבואו דרך שער הרצים · ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה · ויבואו פנימה אל המלך חזקיהו:

וַתֵּרֶא וְהִנֵּה הַמֶּלֶךְ עֹמֵד עַל־הָעַמּוּד כַּמִּשְׁפָּט וְהַשָּׂרִים וְהַחֲצֹצְרוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וְכָל־עַם הָאָרֶץ שָׂמֵחַ וְתֹקֵעַ בַּחֲצֹצְרוֹת וַתִּקְרַע עֲתַלְיָה אֶת־בְּגָדֶיהָ וַתִּקְרָא קֶשֶׁר קָשֶׁר׃ וַיְצַו יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת פְּקֻדֵי הַחַיִל וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הוֹצִיאוּ אֹתָהּ אֶל־מִבֵּית לַשְּׂדֵרֹת וְהַבָּא אַחֲרֶיהָ הָמֵת בֶּחָרֶב כִּי אָמַר הַכֹּהֵן אַל־תּוּמַת בֵּית יְהוָה׃ וַיָּשִׂמוּ לָהּ יָדַיִם וַתָּבוֹא דֶּרֶךְ־מְבוֹא הַסּוּסִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַתּוּמַת שָׁם׃ וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע אֶת־הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם׃ וַיָּבֹאוּ כָל־עַם הָאָרֶץ בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ אֶת־מִזְבְּחֹתָו וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב וְאֵת מַתָּן כֹּהֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹּת עַל־בֵּית יְהוָה׃ וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הַכָּרִי וְאֶת־הָרָצִים וְאֵת כָּל־עַם הָאָרֶץ וַיֹּרִידוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבוֹאוּ דֶּרֶךְ־שַׁעַר הָרָצִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסֵּא הַמְּלָכִים׃ וַיִּשְׂמַח כָּל־עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקָטָה וְאֶת־עֲתַלְיָהוּ הֵמִיתוּ בַחֶרֶב בֵּית־מֶלֶךְ׃

יב
בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ בְּמָלְכוֹ׃ בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְיֵהוּא מָלַךְ יְהוֹאָשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם אִמּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר שָׁבַע׃ וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל־יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן׃ רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים

תרגום

וַחֲזַת וְהָא מַלְכָּא קָאִים עַל אִסְטְוָונָא כְּהִילְכְתָא וְרַבְרְבַיָא עִמֵיהּ וַחֲצוֹצְרָתָא קֳדָם מַלְכָּא וְכָל עַמָא דְאַרְעָא חָדַן וְתָקְעִין בַּחֲצוֹצְרָתָא וּבְזַעַת עֲתַלְיָה יָת לְבוּשָׁהָא וּקְרַת מֵירְדָא מֵירְדָא׃ וּפַקִיד יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא יָת רַבָּנֵי מָאוָתָא דִמְמַנַן עַל חֵילָא וַאֲמַר לְהוֹן אַפִּיקוּ יָתַהּ לְגָיו מִן סִידְרַיָא וּדְיֵיעוֹל בַּתְרָהָא יִתְקְטֵל בְּחַרְבָּא אֲרֵי אָמַר כַּהֲנָא לָא תִיתְקְטֵל בְּבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ׃ וְשַׁוִיאוּ לַהּ אַתְרָא וְעָלַת בְּאוֹרַח מַעֲלָנָא דְסוּסַיָא לְבֵית מַלְכָּא וְאִתְקְטִילַת תַּמָן׃ וּגְזַר יְהוֹיָדָע יָת קְיָמָא בֵּין מֵימְרָא דַיְיָ וּבֵין מַלְכָּא וּבֵין עַמָא לְמֶהֱוֵי לְעַם מְשַׁמֵישׁ קֳדָם יְיָ בֵּין מַלְכָּא וּבֵין עַמָא׃ וְעָלוּ כָּל עַמָא דְאַרְעָא לְבֵית בַּעֲלָא וְסַתְרוּהִי וְיָת אֵיגוֹרוֹהִי וְיָת צַלְמוֹהִי תְּבִירוּ יָאוּת וְיָת מַתָּן כּוּמְרָיָא דְבַעֲלָא קְטָלוּ קֳדָם אֵיגוֹרַיָא וּמַנִי כַּהֲנָא מַטְרָאן עַל בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ׃ וּדְבַר יָת רַבָּנֵי מָאוָתָא וְיָת גִּבָּרַיָא וְיָת רְהָטַיָא וְיָת כָּל עַמָא דְאַרְעָא וְאַחִיתוּ יָת מַלְכָּא מִבֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ וְעָלוּ בְּאוֹרַח תְּרַע רְהָטַיָא דְבֵית מַלְכָּא וִיתֵיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכַיָא׃ וַחֲדִי כָּל עַמָא דְאַרְעָא וְקַרְתָּא שְׁדוֹכַת וְיָת עֲתַלְיָה קְטָלוּ בְּחַרְבָּא בֵּית מַלְכָּא׃

בַּר שְׁבַע שְׁנִין יְהוֹאָשׁ כַּד מְלַךְ׃ בִּשְׁנַת שְׁבַע לְיֵהוּא מְלַךְ יְהוֹאָשׁ וְאַרְבְּעִין שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִמֵיהּ צִבְיָה מִבְּאֵר שָׁבַע׃ וַעֲבַד יְהוֹאָשׁ דְכָשַׁר קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמוֹהִי כְּמָא דְאַלְפֵיהּ יְהוֹיָדָע כַּהֲנָא׃ לְחוֹד בָּמָתָא לָא עֲדָאָה כְּעַן עַמָא מְדַבְּחִין וּמַסְקִין בּוּסְמִין עַל בָּמָתָא׃ וַאֲמַר יְהוֹאָשׁ לְכַהֲנַיָא

רלבג

שומר על העמוד · ר"ל אצל העמוד: הוציאו אותה אל מבית ל לשדרות · ר"ל הוציאו אותה בדרך שתהיה תמיד מבפני' לסדרים ולמערכות השומרים את המלך כדי שלא תמלט ותנוס: והבא אחריה המת בחרב · ר"ל הנמשך אחריה לבא עמה תמיתו ב בחרב כדי שלא י יאספו אליה ותתחזק מעט והנה שמו לה מקו' לנוס אשר בחרו ולזה באה דרך כניסת הסוסים בית המלך ושם לא היתה יכולה לנטות אנה ואנה ו והרגוה שם כי לא רצה הכהן שתומת בית יי': ויכרות יהוידע את הברית · הנה ראשונה כרת ברית בין יי' ובין המלך והעם שיהיו לעם יי' ואחר כן כרת ברית בין המלך ובין העם שהוא יהיה להם למלך והם יהיו לו לעם: ואת מתן כהן הבעל · אחשוב שהרגון בזה שהכתנים לכהן לבעל והם שאר הכהנים שהיו שם עובדים עמו הרגום כלם לפני המזבחות: וישם הכהן פקדות על בית יי' · ר"ל שמנה שם ממנים ופקידות כדי שיהיו מסודר בתכלית הסדור והנה מענין אלו הממנים העמדת המשמרות על ענינם הראשון: ויבאו דרך שער הרצים · ידמה שזה השער היה נקרא כך מימי רחבעם כי אז עשה רחבעם מגנים והפקידם אל תא הרצים: כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן · מגיד שכל מה שהיה מימיו אשר הורהו יהוידע הכהן עשה הישר בעיני יי' אך אחרי מות יהוידע לא עשה הישר בעיני יי' כמו שנזכר בספר ד"ה: כל

כָּל כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־יוּבָא בֵית־
יְהוָה כֶּסֶף עוֹבֵר אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת
עֶרְכּוֹ כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֶב־
אִישׁ לְהָבִיא בֵּית יְהוָה׃ יִקְחוּ לָהֶם־
הַכֹּהֲנִים אִישׁ מֵאֵת מַכָּרוֹ וְהֵם יְחַזְּקוּ
אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא
שָׁם בָּדֶק׃ וַיְהִי בִּשְׁנַת
עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ
לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת׃
וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן
וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ אֵינְכֶם
מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת וְעַתָּה אַל־
תִּקְחוּ־כֶסֶף מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם כִּי־לְבֶדֶק
הַבַּיִת תִּתְּנֻהוּ׃ וַיֵּאֹתוּ הַכֹּהֲנִים
לְבִלְתִּי קְחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם
וּלְבִלְתִּי חַזֵּק אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת׃
וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב
חֹר בְּדַלְתּוֹ וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ
בַּיָּמִין בְּבוֹא־אִישׁ בֵּית יְהוָה וְנָתְנוּ־
שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף אֶת־כָּל־
הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה׃
וַיְהִי כִּרְאוֹתָם כִּי־רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן
וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
וַיָּצֻרוּ וַיִּמְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא
בֵית־יְהוָה׃ וְנָתְנוּ אֶת־
הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן עַל־יַד עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה

כל כסף קודשיא דמתעל
לבית מקדשא דיי כסף תיקליא
דעבד על מיניין גיבריא כסף פורקן
נפשתא דמתן גבר פורקן נפשיה
אף כל כסף דמתנדב גבר בליביה
לאיתאה לבית מקדשא דיי׃
יסבון להון כהניא גבר מן מכריה
ואינון יתקפון ית בידקא דביתא
לכל אתר די ישתכח תמן בידקא׃
והוה בשנת עסרין
ותלת שנין למלכא יהואש לא
תקיפו כהניא ית בידקא דביתא׃
וקרא מלכא יהואש ליהוידע כהנא
ולכהניא ואמר להון מא דין
ליתכון מתקפין ית בידקא דביתא
וכען לא תסבון כספא מן מכריכון
ארי לבידקא דביתא תתנוניה׃
ואיתפסו כהניא בדיל דלא למיסב
כספא מן עמא ובדיל דלא לתקפא
ית בידקא דביתא׃ ונסיב יהוידע
כהנא ארונא חד ונקב חורא
בדשיה ויהב יתיה בסטר מדבחא
מימינא במיעל גברא לבית מקדשא
דיי ויהבון תמן כהניא אמרכליא
ית כל כספא דמיתעל לבית
מקדשא דיי׃ והוה כד חזו ארי
סגי כספא בארונא וסליק ספרא
דמלכא וכהנא רבא וצרו ומנו
ית כספא דאשתכח בית
מקדשא דיי׃ ויהבין ית
כספא דמתקס על ידי עבדי עיבידא

יובא ה' ומ"ל בקריאה וסימ' וכל חטאת אשר יובא בדמה · במים יובא וטמא עד הערב · אשר יובא בית יי' כסף עובר · בכף אשם וכסף חטאות לא יובא · כסף מרקע מתרשיש יובא וזהב : ערכו ג' בקריאה וסי' והבאת את השלחן וערכת את ערכו · איש כסף נפשות ערכו · ודבר גבורות וחין ערכו · אנ"ך :

חזקו ד' דגשים בקריאה וסי' לבא חמש שבעים בני ירבעל · לא חזקו הכהנים את בדק הבית · חזקו פניהם מסלע · וכל סביבתיה' חזקו בידיהם : ולכהני' ה' בקריא' וסי' ויקרא המלך יהואש ליהוידע הכהן ולכהנים · ולכהנים הלוים לא יכרת איש · ואחר הבינו להם ולכהנים ב' בפסוק · והסגנים לא ידעו אנה הלכתי :

רשי

כסף עובר איש כסף נפשו' ערכו · שני כספים יש כאן כסף עובר הוא כסף השקלי' שבכל שנה הנאמר בו כל העובר על הפקודים ואיש שיתנדב ערכך נפשות האומר ערכי עלי : כל כסף אשר יעלה וגו' · כגון האומר הרי עלי מנה לבדק הבית : יקחו להם הכהנים · יהיה שלהם והם יקבלו עליהם לחזק את בדק הבית משלהם : מאת מכרו · מאת מכירו הרגיל אצלו : בדק · בקיעה וסדק החומה : ועתה אל תקחו כסף · עוד ואל תחזקו הבית משלכם : כי לבדק הבית תתנוהו · אם יפחות יפחות ואם יותיר יותיר : מימין כבא איש · מימין ביאת הנכנסים : אצל המזבח · בעזרה : שומרי הסף · שיפי העזרה הממונים על מפתחות העזר' שהרי תירגמו יונתן אמרכליא והאמרכל' שבעה היו לשבעה שערי העזר' בתוספתא דשקלי' : ויהי · מיום ליום בראותם כי רב הכסף : ויעל סופר המלך וגו' ונתנו את הכסף המתוכן · היו נותנין אותו הכסף המנוי לאח' שהוציאוהו מן הארון ושקלוהו ומנאוהו היו נותנין אותו על ידי הגזברין הממונים על עושי המלאכה : המתוכן · לשון מניין כמו ותוכן לבנים תתנו :

המופקדים

רדק

כל כסף הקדשים · אומר בדברי הימים ויהי אחרי כן היה עם לב יואש לחדש את בית יי' כי היה צריך חזוק כי שם אומר הטעם כי עתליהו המרשעת ובניה פרצו את בית האלהים לפיכך היה צריך חזוק כי לולי זה היה עדיין קיים הבנין כי מיום שנבנה הבית עד שבדקו יואש לא היה אלא מאה וחמשים וחמש שנה ובנין חזק כאותו בנין היה עומד יותר ויותר לולא שפרצוהו עתליהו ובניה ובניה הם שהיו לה מאיש אחר ולפי שעשו בו פריצות שם יואש על לבו לתקנם והיה צריך לקבץ קדשי ישראל שיקדישו שקלים או קדשי נדבות וההקדשו' שהיו בבית יי' אומר בדברי הימים כי עתליהו ובניה עשו אותם לבעלים הרוב ומה שנשאר לא רצה יהואש להוציאו בבנין כדי שלא ישאר אוצר יי' ריק וחשב שיעשו מקדשי החוץ ואמר לכהנים שיקבצו כל כסף המובא בית יי' וגם הכריז על השקלים שיביאו אותם כמו שאומר בדברי הימים ויתנו קול ביהודה ובירושלם להביא בית יי' משאת משה עבד האלהים ומשאת משה הוא כסף שקלים קראו משאת על שם כי תשא את ראש בני ישרא' ושלשה כספים זכר הנה כסף עובר הוא מחצי' השקל כמו שנ' כל העובר על הפקודי' איש כסף נפשות ערכו הוא האומר ערכי עלי או ערך פלוני עלי כל כסף אשר יעלה על לב איש הוא המתנדב לבדק הבית ות"י הפסו' כל כסף קודשיא דמיתעל לבית מקדשא דיי' וגו' כבעמוד ואם תאמר כיון שנתנו השקלים לבדק הבית ממה היה להם התמידים באותה שנה שהיו לוקחין אותן בכל שנה מתרומת השקלים ונראה כי נתרשלו מלהביא אותה תרומה אותן השנים שמלכה עתליהו והיה לבם ועבודתם לבעלים ולא לבית ה' ולא היו מעלים עולות תמיד כמו שאומ' בדברי הימים ויהיו מעלים עולות תמיד בבית יי' כל ימי יהוידע נראה כי קודם לכן לא היו מעלים תמיד ומפני זה הוצרך יהואש להחזיר' ולהעביר קול ולהביא משאת יי' והטובים שבהם שבו ליי' בכל לבם הביאו מה שהם חייבין מהשני' שעברו והספיק לזה ולזה : איש מאת מכרו · כל איש ואיש מאת הכהנים יקח הכסף מאת ישראל המכיר אותו והרגיל אצלו שנותן לו מתנותיו ויקחו הכהנים מעט מעט כמו שבא לידם ויהיה עליהם לחזק את בדק הבית פירו' בדק הבית מקום השבר וההריסה ונקרא בדק לפי שצריך לבדקו ולעמוד עליו מה יצטרך : מדוע אינכם מחזקים · נראה שהיו הכהנים שומרים עד שיהיה הכסף רב בידם ואחר יחזקו את בדק הבית והמלך חשד אותם שהיו לוקחים הכסף לעצמם לפיכך את' להם שלא יקחו הכסף לעצמם אלא מיד שיבא לידם יתנוהו לבדק הבית : ויאתו הכהנים · בזה ויטב בעיניהם שלא יקחוהו כלל כדי שלא יהיו נחשדים בזה הדבר וכיון שלא יקחו הם לא יהיה מוטל עליהם לחזק את הבית וזהו שאמר לבלתי חזק את בדק הבית לפיכך לקח יהוידע הארון ונתנו במבוא הבית שישימו אותו הכהנים שם תכף שיבא לידם : ארון אחד · ארון איש אחד : בימין · כתי' מימין קרי והוא אחד בענין : שומר הסף · שומרי כלי הבית וסף הוא שם כלל לכלי השרת ות"י אמרכליא והם הגזברים הגדולים אשר ממונים אחרים תחתיהם כמו שתרגם אנקלוס ונשיא נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן ואמרכליא דממנא על רברבי ליואי : ויהי כראותם · יום יום כשהיו רואים שהארון מלא היו מערים אותו ומשיבים אותו למקומו וכן כתוב בדברי הימים ויערו את הארון וישאוהו וישיבוהו אל מקומו כה עשו ליום ביום : ויצורו וימנו · היו מונין תחילה ואחר כך היו משימין אותו בצרורות הכסף שהיה מטבע צרור לבדו ואשר לא היה מטבע צרור לבדו והיו נותנין הכסף המתוכן והוא שהיה עשוי מטבע היו נותנין אותו על ידי עושי המלאכה והיו מוציאין אותו לחרשים ואשר לא היה מטבע היו עושין אותו מטבע או צורפין אותו במטבע כי בהוצאה לא יוציא אדם אלא המטבע לשכר האומנין ולקנות עצים ואבנים ופי' המתוכן מתוקן בצורה שהיה נשלם בצורתו ותבניתו ויש לפרש ויצורו מענין צורה כי הכסף שלא היה מטבע עשו אותו מטבע : על ידי · כן כתיב וקרי ידי ואחד הוא בענין :

הפקדים

רלבג

כל כסף הקדשי' אשר יובא בית יי' · הוא מחצית השקל לכל אחד ואחד שהיה משאת משה עבד האלהים על ישראל במדבר כמו שנזכר בספר ד"ה : כסף עובר · הוא הכסף שאינו מוגבל בכל שנה ושנה כמו ההקדשות והערכין שיהיה נודר איש כסף נפשות ערכו וכל כסף אשר יעלה על לב איש להביא בית יי' והם הנדרים או זה נדרים שיהיו ומכללם ההקדשות שהם לבדק הבית : מאת מכרו · ר"ל מאת מיודעו : לכל אשר ימצא שם בדק · ר"ל לכל דבר שיצטרכו לחזק הבית ולבדקו אם יחסר דבר מהראוי לו : כי לבדק הבית תתנוהו · ר"ל שתשימו הכסף ההוא במקום מוכן בו לבדק הבית : ויאותו הכהנים · ר"ל שהם לא רצו לקבל עליהם חזוק בדק הבית ויקבלו על זה הכסף מאת מכריהם אך היה נאות בעיניהם שלא יקחו הכסף ולא יהיה עליהם לחזק את בדק הבית : ויקב חור בדלתו · הנה דרך החור היו משליכין שם הכסף והיה בדלת שהיא מכסה הארון כדי שלא יוכל אחד לקחת ממנו בזולת פתיחת הארון : שומרי הסף · הם שומרי כלי בית המקדש : ויצורו וימנו את הכסף · כבר נתבאר בספר ד"ה שכאשר היה הארון מלא היו מערים אותו ואחר כך היו נושאים אותו ומשיבים אותו אל מקומו ובזה המקום באר שאחר שערו את הארון היו משימים את הכסף בצרורות והיו מונים : ונתנו את הכסף המתוכן · ר"ל הכסף הנמנה מענין מתכונת הלבנים והיו

רשי

המופקדים. הממונים: ויוציאוהו. לשון הוצאה לשכור חרשי העץ והבונים הם האמרכלין חורשי האבן שחבירהם עושים על פיהם ראשי האומנות: ולגודרי. בוני החומה תלמידי האדרכלין: ולחוצבי האבן. מן ההר: ספות כסף. מזמרות והם כלי שיר: ולא יחשבו את האנשי'. לא היו האמרכלין באים לחשבון עם האנשי' הגזברין אשר יתנו האמרכלין את הכסף תמיד על ידם לתתו לעושי המלאכה לפי שלא היו חשודין בעיניהם כי באמונה הם עושי': כסף אשם וכסף חטאות. המפרים מעות לחטאתו ולאשמו ולקח את הבהמה ונותרו מן המעות לא יובא בית יי' לבדק הבית לכהנים יהיה והם לוקחין מהם עולות קיץ למזבח הבשר ל לעולה והעורות שלהם כך שנינו בתמורה זה מדרש דרש יהוידע הכהן כל הבא ממותר חטאת וממותר אשם ילקח בהן עולות: אז יעלה חזאל. אחר מות יהוידע ועשה יואש את עצמו אלוה: בית מלוא. באותו מקום מלוא שם מקום: סלא. שם מקום: ויוזכר

רדק

הפקדים. כן כתיב וקרי המופקדים והכתוב הוא תואר כמו חכם חכמים והקרי הוא מהפעלים ואחד הוא: לחרשי העץ. הם כורתי העצים בלבנון ועושין אותם במקצועות: ולבונים. שבונים העצים בבית: ולגדרים. הבונים קירות האבנים: ולחוצבי האבן. שחוצבין האבנים בהר: ולקנות עצים ואבני מחצב. היו להם פוסלים בלבנון ובהר והיו קונין גם כן מאחרים שהיו להם עצים כרותי' ואבני מחצב כלומ' אבנות חצובות מחצב שם בשקל משען וי"ת ולבונים ולאדרכליא והם אומני האבן הגדולים אשר ת תחתיהם אומנין אחרים ותרגם ולגודרי' ולארגובליא הם אומני האבן הגדולים בוני הקירות: אך לא יעשה בית יי' ספות כסף. ובדברי הימים אומר ויעשו כלים לבית יי' כלי שרת ורז"ל הקשו אלה הפסוקי' ותרצו כאן שגבו והותירו כאן שגבו ולא ה הותירו וזהו שאמר וככלותם הביאו לפני המלך ויהוידע כי לפני כלות המלאכ' לא היו עושי' כלים כמו שאומר הנה אך לא יעשה בית יי' ספו' כסף כי לעושי המלאכה יתנוהו שעדיין לא כ נעשתה המלאכה אך כאשר כ נעשתה המלאכה כמו שאומר שם ויעמידו בית האלהים על מתכונתו וגו' וככלותם עשו הנותר כלי שרת: ולא יחשבו את האנשים. מכאן אר"ל שאין מחשבין עם גבאי צדקה כי כ כשממנין אנשים על הצדקה אנשים כאותן ממנין ואין מ מחשבין עמהם שאין חושדין בכשרים: כי באמונה הם עושים. ידועים היו כי אנשים כאמנים היו: כסף אשם. פיר' רז"ל המפרישים מעות לחטאתו או ל לאשמו ולקח הבהמ' לחטאת או לאשם והותיר מן המעו' המותר לא יובא בית יי' לבדק הבית אלא לכהנים יהיה אותו הכסף והם לוקחים מהם עולו' לקיץ המזבח ואמרו זה מדרש דרש יהוידע הכהן אשם הוא ליי' אשם הוא לכהן להביא כל דבר הבא מ ממותר חטאת ואשם ילקח ב בדמיו עולות הבשר ליי' ועורות לכהנים: אז יעלה חזאל. בדברי הימים כתו' כי אחרי מות יהוידע עשה יואש הרע בעיני יי' וגם הרגו זכריה בנו במצות המלך לפי שהיה מוכיחם ו ולתקופת השנה עלה עליו חיל ארם וגו' ושתי מלחמות היו וזו המלחמה שאמר הנה היתה ראשונה ובאמרו אז יעלה חזאל פי' כשעשה הרע בעיני יי' אחרי מות יהוידע והביא עליהם האל מלך ארם ונלחם על גת ולכדה והיא היתה למלכי יהודה כי דוד לקחה מיד פלשתים: וישם חזאל פניו לעלות לירושלם. ולא עלה כי יהואש לקח קדשי בית יי' הכסף והזהב הנמצא באוצרות בית יי' ואע"פ שאמר כל הזהב לא ר"ל כלו אלא רובו שהרי בימי אמציה בנו לקח יהואש מלך ישראל הכסף והזהב הנמצאים בבית יי' ובאוצרות המלך אלא הרוב לקח ושלח לחזאל: ויעל מעל ירושלם. כלומר נמנע מלעלות ירושלם ואחר כך כשהרגו זכריה שהיה מוכיחם לתקופת השנה עלה חיל ארם ויבואו אל יהודה וירושלם והשחיתו כל השרים ורבים מהעם ואת יואש עשו שפטים ועזבו אותו בתחלואים רבים ואז קשרו עליו עבדיו והרגוהו בעון שהרג זכריה כמו שאומ' שם בדמי בני יהוידע: בית מלוא היורד סלא. בית מלוא שם מקום וסלא שם מקום ובאמרו היורד סלא נראה כי בית מלוא אחר היה ובדברי הימים אמר ויהרגוהו על מטתו וכן היה כי במלחמה הוכה כמו שאומ' שם ואת יואש עשו שפטי' ובלכתם ממנו כי עזבו אותו בתחלואים רבים וגו' וכשאוהו במטה להוליכו לירושלם ובדרך הרגוהו עבדיו על מטתו: ויוזכר

כלי ז' דמטעי' דסבי' כלי בקריאה וסי' במסרה רבתא: כלי זהב ג' וסי' נמסר במטות: חטאות ג' מלאי' בקריאה וסי' כסף אשם וכסף חטאות. כמה לי עונות. לקדשים ולחטאות: ובית המלך ג' בקריאה וסי' ויקח יהואש מלך יהודה. שמעו זאת הכהנים. ויצא אסא כסף וזהב מאצרות בית יי' דדברי הימים:

הַפְּקֻדִים בֵּית יְהוָה וַיּוֹצִיאֻהוּ לְחָרָשֵׁי הָעֵץ וְלַבֹּנִים הָעֹשִׂים בֵּית יְהוָה: וְלַגֹּדְרִים וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק בֵּית־יְהוָה וּלְכֹל אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחָזְקָה: אַךְ לֹא יֵעָשֶׂה בֵּית יְהוָה סִפּוֹת כֶּסֶף מְזַמְּרוֹת מִזְרָקוֹת חֲצֹצְרוֹת כָּל־כְּלִי זָהָב וּכְלִי־כָסֶף מִן־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה: כִּי־לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ בוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה: וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים: כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא בֵּית יְהוָה לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ: אָז יַעֲלֶה חֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם וַיִּלָּחֶם עַל־גַּת וַיִּלְכְּדָהּ וַיָּשֶׂם חֲזָאֵל פָּנָיו לַעֲלוֹת עַל־יְרוּשָׁלָםִ: וַיִּקַּח יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֵת כָּל־הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־הִקְדִּישׁוּ יְהוֹשָׁפָט וִיהוֹרָם וַאֲחַזְיָהוּ אֲבֹתָיו מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת־קֳדָשָׁיו וְאֵת כָּל־הַזָּהָב הַנִּמְצָא בְּאֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וּבֵית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח לַחֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם וַיַּעַל מֵעַל יְרוּשָׁלָםִ: וְיֶתֶר דִּבְרֵי יוֹאָשׁ וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה: וַיָּקֻמוּ עֲבָדָיו וַיִּקְשְׁרוּ־קָשֶׁר וַיַּכּוּ אֶת־יוֹאָשׁ בֵּית מִלֹּא הַיֹּרֵד סִלָּא:

די ממנן על בית מקדשא דיי ומפקין לנגריא אעיא ולארדיכליא דעבדין בית מקדשא דיי: ולארגובליא ולפסלי אבניא ולמזבן אעין ואבנין פסילן לתקפא ית בדקא בית מקדשא דיי ולכל דיפוק על ביתא לתקפותיה: ברם לא מתעביד בית מקדשא דיי קולין דכסף מזמריא ומני מזרקי חצוצרתא כל מאני דדהבא ומאני כספא מן כספא דמתעל לבית מקדשא דיי: ארי לעברי עיבידתא יהבין ליה ומתקפין ביה ית בית מקדשא דיי: ולא מחשבין עם גבריא די יהבין ית כספא על ידיהון למתן לעברי עיבידתא ארי בהמנותא אינון עבדין: כסף אשמא וכסף חטותא לא מיתעל לבית מקדשא דיי לכהניא יהבין ליה: בכין סליק חזאל מלכא דארם ואגיח קרבא על גת וכבשה ושוי חזאל אפוהי למיסק לירושלם: ונסיב יהואש מלכא דבית יהודה ית כל קודשיא דאקדישו יהושפט ויהורם ואחזיהו אבהתוהי מלכא דבית יהודה וית קודשוהי וית כל דהבא דאשתכח באוצרי בית מקדשא דיי ובית גנזי מלכא ושדר לחזאל מלכא דארם ואסתלק מעל ירושלם: ושאר פתגמי יואש וכל דעבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה: וקמו עבדוהי ומרדו מרדא ומחו ית יואש בית מילו דנחית לסילא:

כסף אשם יב כתו' דמיין כריס

רלבג

והיו נותנים אותו על ידי עושי המלאכה ה הממונים בית יי' והם יוציאו את הכסף ל לחרשי העץ והם ה האומנים הכורתים העצים בתמונ' שירצו ולבונים הבית והם העושים בית יי' כמו ההיכל והדביר ולגודרי' והם העושים הקירות והגדר לחצר הגדולה והעזרה ולחוצבי האבן הם החוצבים אותם מן המחצב ואע"פ שהיו צריכים חרשי עץ וחוצבי אבן הנה היו צריכים לקנות העצי' כרותים ואבני מחצב נחצבים או בלתי נחצבים: אך לא יעשה בית יי' ספות כסף. הם כלים לקבל הדם או יין הנסכים ומה שידמה להם: מזמרות. הם כלי זמר: מזרקות. בג"ם בלע"ז: חצוצרות. הם היו נעשות לתקוע על הזבחי' כמו שזכרה התורה ואמר שלא יעשה מזה הכסף אלו הכלים וזולתם אבל יתנוהו לעושי המלאכה לחזק את בית יי' ואולם התבאר בספר ד"ה שאחר שחזקו את בית יי' אם הותיר היו עושין מהנשאר כלי שרת ולא היו מסכימין לעשות מהכסף כלי שרת אם לא כשאר אחר חזוק הבית: ולא יחשבו את האנשים. ר"ל שהאנשים הנותנים הכסף לעושי המלאכה לא יחשבו עמהם אם נתנוהו כולו לעושי המלאכה אם לא כי בודאי באמונה הם עושים כי הקדש מבדל בדילי אינשי מיניה: כסף אשם וכסף חטאות. ר"ל שהאנשים המפרישים מעות לאשם או לחטאת והותירו הנה המותר לא יובא בית יי' לחזק הבית אך יהיה לכהנים והנה היה הדין שיקנו מהם חטאות או אשמות וימכרו לצרכי חטאות ואשם אך תקנו חכמים שיהיה המותר לעולות הבשר ליי' והעור לכהנים: אז יעלה חזאל מלך ארם. הנה זאת המלחמה היא זולת המלחמ' הנזכרת בספר ד"ה כי בזאת המלחמה לא עלה לירושלם ובמלחמה הנזכרת שם בא אל יהודה וירושלם וידמה שבתחלת הענין כשעשה יואש הרע בעיני יי' אחרי מות יהוידע הכהן היתה זאת המלחמ' והמלחמ' הנזכרת בספר ד"ה היתה לתקופת השנה אחר שהרג זכריה בן יהוידע ואמ' שם כי אז עזבוהו חיל ארם במחלוי' גדולים ואז התקשרו עליו עבדיו והכוהו על מטתו ומת והנה זכר בזה המקום שכבר היה אז יואש בעיר שמה בית מלוא ולפי שהיה שם בית מלוא אחר זולת זה זכר שזה היה יורד אל סלא והנה

רדק

יוזכר. בכ״ף ובה״א ויהוזבד בבי״ת ובד״לת והרבה כמצא בספרי הזה בסמות בני אדם ובדברי הימים בן שמעת העמונית ויהוזבד בן שמרית המואבית ויש בו דרש למה פירש שם אמותם ללמדך שנפרע ממנו הקב״ה על ידי אנשי׳ כיוצא בו את יבואו עמוני׳ ומואבי׳ כפויי טובה שכפו בטובתו של אברהם אביהם שעשה ללוט שנלחם עם המלכי׳ להצילו והם שכרו את בלעם לקלל את בניו ויפרע מיואש שכפה בטובתו של יהוידע הכהן והרג את זכריהו בנו: בעיר דוד. ובדברי הימים ולא קברוהו בקברות המלכים כי שרי יהודה שחזקו את ידו ופתו אותו לעשות הרעות שעשה מתו במלחמה כמו שאומר שם והכירו העם כי מאת יי׳ היה כל זה שלקח נקמה מן השרים ומן יואש על הרעות שעשו לעבוד ע״ז ולהרוג זכריה ולפי׳ עשו לו העם זה הבזיון ולא נתנוהו שיקברוהו בקברות המלכים:

ויוזכר בר שמעת ויהוזבד בר שמר עבדוהי מחוהי וקטלוהי וקברו יתיה עם אבהתוהי בקרתא דדוד ומלך אמציה בריה תחותוהי:

ט ויוזכר בן־שמעת ויהוזבד בן־שמרי עבדיו הכהו וימת ויקברו אתו עם־אבתיו בעיר דוד וימלך אמציה בנו תחתיו:

רשי

ויוזכר בן שמעת ויהוזבד בן שמר. כתוב בדברי הימי׳ שמעת העמונית ויהוזבד בן שמרית המואבית ולמה פירשו הכתוב ללמדך שנפרע ממנו הקב״ה על ידי אנשים כיוצא בו יבאו עמוני׳ ומואבי׳ כפויי טובה שכפו בטובתו של אברה׳ אביהו שעשה ללוט שנלחם עם המלכי׳ להצילו והם שכרו את בלעם לקלל את בניו ויפרע מיואש שכפס בטובתו של יהוידע והרג את זכריהו בנו כמו שמפורש בדברי הימים ומדרש זה ב בספרי: ויתן

רלבג

והנה היה שם מושכב על מטתו מפני המכו׳ שהכוהו חיל ארם וזכר שכבר קברו אותו עם אבותיו בעיר דוד וזה ממה שלמדנו ממנו שלא קברוהו עם אבותיו בקברו׳ המלכים וכן באר זה בדברי הימים וזכר שכבר מלך אמציה בנו תחתיו הנה זה באור מה שראינו לבארו בזאת הפרשה שהגבלנו ביאורה בזה המקום. ואולם התועלות המגיעים ממנה:

הא׳ והוא כולל הרבה מדברי אלו הספורים הוא להודיע כי ההליכה בדרכי יי׳ ימשכו הטובות וההפך למי שסר מאחרי הש״י ולזה ספר כי יהושפט עשה הישר בעיני יי׳ ובאר יותר הקדש אשר נשאר בימי אסא אביו ונמשכו לו מההשגחות והטובות והוא שלא מרדו בו האדומיים ומרדו תכף אחרי מותו ומה שקרה לו מהפחד והרע היה בהתחברו לרשע מבד הרשע ולזה היו עליו אימות מות במלחמת רמות גלעד ונשברו אניותיו בהתחברו עם מלך ישרא׳ והתחתנו בו ולזאת הסבה גם כן ספר שאחזיהו בן אחאב מפני הפליגו לעשות הרע בעיני יי׳ ככל חטא אחאב פשע מואב בו אחרי מות אחאב ונפל בעד השבכה בעלייתו אשר בשמרון וחלה מפני זה חליו אשר מת בו מפני שהיה דורש בבעל זבוב אלהי עקרון היחיה מחולי זה והלך בלא חמדה כי לא נשאר לו בן שימלוך תחתיו ולזה גם כן ספר מהנערים הקטנים שהיו מורפים הנביא שכבר נענשו על זה במיצאו שני דובים מן היער ובקעו מהם ארבעים ושנים ולזה גם כן תמצא כי יהורם בן אחאב לא הפליג ברע כמו שהפליגו בו אביו ואמו והסיר את מצבת הבעל ואע״פ שדבק בחטאת ירבעם הנה מפני מה שמיעט מן הרע נתן הש״י שכרו שהאריך לו זמן הפורענות עד שתים עשרה שנה ולא תמצא כן בבית ירבעם ובבית בעשא גם הצליח במלחמת מואב ושמרו הש״י מיד ארם במקומות אשר נחבאו שם לתפשו והיה זה פעמים רבות על יד נביא הש״י ולזה ספר גם כן בגחזי כי בעבור שחלל כבוד הש״י לקחת כסף על המופת אשר עשה לנעמן ובעבור שלא הודה הענין לאלישע הנה נענש בצרעת נעמן ובזרעו לעולם ולקיים זאת הפנה שזכרנו ספר גם כן חוזק הרעב שהיה בימי יהורם עד שאכלו בשר בניהם ועם כל זה לא שב מחטאת ירבעם אשר דבק בהם אבל היה מפליג יותר ברע שהיה מבזם להמית נביא יי׳ על דבר זה הרעב ולזה גם כן ספר המשח חזאל למלך על ארם אשר היה לקוץ מכאיב לישראל בעבור עוברם את ברית הש״י כמו שאמ׳ הש״י לאליהו וספר עם זה שכבר הודיע לו אלישע הרע שיעשה לישרא׳ כי זה ממה שהייסירו יותר לעשות להם אלו הרעות ולזאת הסבה גם כן ספר שיהורם בן יהושפט הלך בדרך בית אחאב ולזה נמשך לו מהרע שמרדו אדום בו ומרדה עיר לבנה וזכר בדברי הימים שכבר נהרגו בניו על יד הערבים לא נשאר לו זולת אחזיה בנו הקטן וזה היה בגמולו הראוי לו על המיתו אחיו כמו שנזכר שם ובסוף הענין נגפו יי׳ במעט עד יצאו מעיו עם חליו וספר גם כן שאחזיהו בנו הלך בדרך בית אחאב ולזה נהרג עם בית אחאב ולא מלך כי אם כמו שנה ולזאת הסבה זכר איך סבב הש״י אשר לו נתכנו עלילות שיבא לבית אחאב ולאיזבל כדבר יי׳ אשר דבר על דבר חטאתיהם אשר הפליגו בהם והנה סבב הש״י שנלחם יורם עם חזאל ברמות גלעד והכוהו ארמים והלך מפני זה להתרפאת ביזרעא׳ ואנשי החיל נשארו ברמות גלעד לשמור העיר מפני חיל הארמים והיה זה סבה אל שיתכן יותר שימשח הנביא את יהוא על ישראל ושיתקשר יהוא כנגד המלך וסבב הש״י כשראה הצופה שפעת יהוא ששלח שם המלך רכב אחד וכן שני וכן שלישי עד שיהיה זה סבה אל שיבאו יהורם ואחזיהו לקראת יהוא ומצאוהו אצל חלקת נבות ומת שם יהורם כדבר יי׳ גם הרג אחזיהו ובני אחיו שהיו ארבעים ושנים והיה זה סבה אל שיראו ממנו הזקנים והאומני׳ את בני המלך אשר בשמרון ושלחו לו ראשי בני אדוניהם בדודי׳ גם נהרגה איזבל ואכלו הכלבי׳ את בשרה בחלק יזרעאל עד שכבר השמיד יהוא כל בית אחאב וכל גדוליו ומיודעיו וכהניו עד בלי השאיר לו שריד ואחרי כן השמיד כל נביאי הבעל וכל עובדיו וכל כהניו ולזה גם כן ספר שעתליה הרגה כל זרע המלוכה כי מבית אחאב היו וגם היא נהרגה בסוף באמצעות הסבות הראויות על ידי יהוידע ולזאת הסבה גם כן ספר כי מפני שעשה יהוא רצון הש״י באחאב נתן הש״י שכרו שיהיו לו בנים רבעים על כסא ישראל ולזאת הסבה זכר כי מפני שלא שמר יהוא ללכת בתורת יי׳ אלהי ישראל והלך בדרך ירבעם הנה התחיל הש״י אז להכרית את ישראל על יד חזאל ולזה גם כן תמצא כי יואש בכל עת שהלך אחר הש״י כמו שהורהו יהוידע הכהן לא קרה לו רק טוב ואחר שעשה הרע בעיני יי׳ הגיע לו מן הרעות הרבה ולעמתו עד שכבר השפילוהו ארמים בתחלואים רבים וקשרו עליו עבדיו והרגוהו:

הב׳ והוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם לברוח מחברת רשעים ולזה ספר שלא השכים יהושפט שילכו עבדי אחזיהו עם עבדיו באניות כי כבר קרה לו מחברתו נזק כמו שאמר הנביא ליהושפט לפי מה שנזכר בד״ה:

הג׳ הוא להודיע איך היה חומל הש״י על ישראל מפני השגחתו על האבות ולזה תמצא שכאשר ראה הש״י עוצם סור ישראל מעליו עד שכבר היו דורשים מאלהי׳ העמים אשר המה הבל ידיעת הדברים העתידים ועזבו את יי׳ ונביאיו לזה רצה הש״י שיבא אליהו להגיד למלאכי מלך שמרון כי בעבור שדרש בבעל זבוב אלהי עקרון שיחיה מחליו ועזב נביאי יי׳ הנה לא ירד מהמטה אשר עלה שם כי מות ימות ולזאת הסבה גם כן סבב שיראו ישראל את יי׳ במה שאמר אליהו לשר החמשים וחמשיו כשחשב לתפשו בכח למיעוט האמנתו בש״י ובנביאיו אם איש אלהים אני תרד אש מן השמים ותאכל אותך ואת חמשיך והיה לו כן ולשר החמשים השני עד שבא השלישי והכיר לנביא מעלתו והתחנן לו שתיקר נפשו ונפש עבדיו אלה בעיניו ולפי שכבר הגיע מזה זה התועלת אשר היה ראוי שיהיה זה כלי אל שישובו ישראל לטוב הנה תמצא ביהורם בן אחאב שעשה זה הענין בו רושם עד שמעט הרבה מהחטאים שהיה חוטא בהם אחאב:

הד׳ הוא להודיע שראוי לכל אדם שיהיה מפחד ממה שראוי שיפחד ממנו ולא יסמוך על הכח הלא תראה כי נגש הנביא אליהו עם עוצם מעלתו בחרום המופתים היה ירא מלבוא למלך אחזיה ליעד לו זה הייעוד הרע עד שהבטיחו הש״י שלא יירא מפניו:

הה׳ הוא להודיע עוצם מעלת אליהו והפלא שהיה בענינו והוא שכבר העלה אותו הש״י בסערה גבוה מאד עד שנעלם מכל אדם והסתירהו הש״י מבני אדם עד עת קץ כי לו נגזר ארך חיים נפלא על דרך המופת והראיה שלא מת בהעלותו השמים אחר זה בא מכתב אליהו ליורם בן יהושפט אשר הורה בלי ספק היותו אז חי כמו שבארנו במה שקדם:

הו׳ הוא להודיע כי לא יעשה יי׳ דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים ולזה תמצא שהדברים העתידים ידעו לנביאים קודם חדושם ואע״פ שיהיה חדושם על דרך המופת הלא תראה כי הלקח אליהו מעל ראש אלישע ביום ההוא היה ידוע לבני הנביאים אשר בבית אל וביריחו ולאלישע אע״פ שהיה חדושו על דרך המופת וכן גם כן תמצא שהודיע הש״י לאברהם את דבר המופתים אשר יעשה בהוציאו זרעו מעבדותם ולזה אמ׳ וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי כי אלו המופתי׳ היו כלי אל שיאמין אברהם בירושת הארץ כמו שבארנו שם:

הז׳ הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי להקדים לאדם הידיעה בדבר מצער שיקרה לו ממנו בהגעתו לא שיקדים להצטער קודם זה אלא אם יגיע מההודעה תועלת מה ולזה תמצא כי מפני שלא היה מצער אליהו שיגיע תועלת לאלישע מהודעתו אותו כי יי׳ לוקח אותו מעמו היה מעלים ממנו זה לצערו שכבר יצטער מאד אלישע מזה וכאשר ראה שהגיע העת שלא יכול להעלים הענין ממנו מפני עוצם דבקות אלישע בחברתו עד שלא רצה להפרד ממנו כלל רצה לתת לו מה שישאל כדי שיסור צערו בהפרדו ממנו לפי מה שאפשר והנה נתן לו הנביא שאלתו על דרך המופת בשבקש מהש״י שיהיה לאלישע כן והוא שיהיה לו ברוחו פי שנים על כל בני הנביאים אשר למדו לפניו והנה מה שנתן לו תהלות בזה שאם יראה אותו לוקח מאתו יהי לו כן אינו שיהיה זה הענין סבה אל היות כח״אל מן הרוח אשר עליו לאלישע זה השיעור הנפלא אבל היה זה אות לו בהגיעו שכבר נתנה לו התכנה ששאל מאליהו וזה ממה שהיה ראוי שישמח בו אחר הפרד אליהו ממנו ואחשב כי אליהו היה יודע שלא יעזוב אלישע חברתו אבל עשה זה לנסות לבבו אם רב חשקו כל כך בהשגת השלמות שלא יתרצה בשום פנים להניח אליהו וכזה תמצא שעשה אליהו לאלישע בתחלה כשהשליך אדרתו עליו והיה אלישע רוצה לידבק בו תכף הנה אמר לו אליהו לבחון ענינו לך שוב כי מה עשיתי לך ומפני ראותו רב חשקו בחברת אליהו נודע לו שכבר השיג מחכמתו יותר הרבה ממה שהשיגו ממנה שאר תלמידיו:

הח׳ הוא במדות והוא להודיע שראוי לאדם שיחשק מאד בחברת הטובים הלא תראה המעלה שזכה בה אלישע מפני חשקו בחברת אליהו זה החשק הנפלא עד שלא רצה להפרד ממנו כלל עד שלקחו יי׳ מאתו:

הט׳ הוא להודיע ענין הנפלאות העצומות שבאו בזה הספור כי באמונת הנפלאות יתקיימו הפנות התוריות ולזה ספר שכבר הכה אליהו באדרתו מי הירדן ונחצו הנה והנה ושכבר עשה זה גם כן אלישע ולזה גם כן ספר שכבר רפא אלישע מי יריחו שהיו רעים וממיתים בשטם במקום המוצא מעט מלח אשר לא היה בטבע המלח שיתקן המים אבל הוא מקלקל אותם ולזה ג״כ ספר שתכף שקלל אלישע הנערים הקטנים שחרפו אותו יצאו שנים דובים מן היער ובקעו מהנערי׳ ההם ארבעי׳ ושנים וזה עשאו אישע לתועלת שיכירו ישרא׳ זה וישובו אל יי׳ כי רובם היו עובדי׳ ע״ז בזמנו ולזאת הסבה גם כן ספר המופת שעשה אלישע כשלא היה מים למלחמת המלכי׳ והיו ירא׳ שימותו בצמא ובאו להם המים על דרך המופת שעשה אישע שבאו מים כמלא מהם הנחל ההוא מזולת שיראו רוח וגשם ולא גשם יתחדשו ממנו כמו שיעד להם והיה מעשם המופת בזה שהיה כלי להפיל מלך מואב ביד המלכי׳ ההם בזה האופן הנפלא שזכר וזה שהם ראו מנגד את המי׳ אדומי׳ כדם וחשבו שהחרב נחרבו המלכים:

המלכי׳ ויבאו כדמות אנשי׳ הולכי׳ לקחת שלל והיה זה סבה ש׳ שנעשה למואב כל הרע הנפלא שייעד אלישע ולזה ג״כ זכר מופת השמן שלא היה עם אלישע אבל כל עוד שהיתה האשה מיצקת היה מתחדש על דרך מופת שמן באסוך ההוא עד שמלאת כל הכלי׳ שיכלה לקבץ אליה ולזה ג״כ זכר המופת שעשה לשונמית שלא היה לה בן והיה אישה זקן והיה מפני זה יותר רחוק שתתעבר והנה אלישע כשידע יעד אותה בזה הטוב שבעת חיה היא חובקת בן על צד השבת הגמול לה על הטוב שהטיבה לו והיה לה בן ולזה ספר שהוא החיה בנה אחר שמת ולזה ג״כ ספר שהסיר שהיה בו מות מפני פקועו׳ השד׳ ששמו בו והנה עשה אלישע על דרך המופת שהסיר הרע ממנו בהשליכו קמח אל הסיר אשר אין לו רושם בהסרת זה הרוע ולזה ספר שהלח׳ שהיה מעט מאד לתת לפני מאה איש אכלו ושבעו ממנו והותירו כמו שייעד אלישע להם ולזה ספר מה שרפא צרעת נעמן במאמ׳ לו שירחץ במי הירדן שבע פעמים ותשוב בשרו אליו וטהר והיה לו כן ולזאת הסבה ג״כ ספר שדבקה צרעת נעמן בגחזי ובבניו תכף שקללהו הנביא בזאת הקללה ולזה ג״כ ספר שהברזל שנפל מן העץ תוך הירדן הנה חתך אלישע עץ בצורת יד הגרזן במקום שנכנס שם ותכף שהשליך אלישע העץ אל המים נכנס על דרך המופת בנקב הברזל והציף הברזל על המים ולזה ג״כ ספר מה שהראה אלישע לנערו סוסי אש ורכב אש ומה שהכה בסנורים על דרך המופת הגוי כלו הבא אליו עד שהוליכם תוך שומרון והם לא הרגישו ולזה ג״כ ספר מה שהשמיע הש״י את מחנה ארם על דרך המופת קול רכב קול סוס קול חיל כבד בדרך שנסו כלם ברגליהם ועזבו כל המחנה כאשר הוא והיה זה סבה שיהיה סאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל בשער שומרון בעת שייעד להם אלישע ונתקיים גם כן מה שאמר לשליש אשר המלך נשען על ידו שכבר יראה בעיניו ומשם לא יאכל:

הי׳ הוא להודיע שאין תלמידי חכמים הולכים בלא דברי תורה וחכמה ולזה אמר ויהי הם הולכים הלוך ודבר כי בודאי לא היו דבריה׳ דברי הבאי אבל מרוב תשוקת אלישע ללמד מאליהו היו מדברי׳ בסודות התורה והחכמה והנבואה:

היא הוא להודיע כי חייב אדם לקרוע על רבו כשמת הלא תראה כי אלישע קרע בגדיו בהלקח אליהו מאתו ואע״פ שלא מת כי היה ענינו לו כאלו מת שלא יכול להשיג ממנו אחר זה שום דבר חכמה:

היב הוא להודיע שהקורע בגדיו על אבל רבו אינו מאחה לעולם ש׳ ויחזק בבגדיו ויקרעם לשני׳ קרעים ולא היה צריך לומר לשנים קרעים אחר שאמר ויקרעם כי לכל הפחות יהיו שנים קרעים אך הרצון בו שתמיד הם נראים שנים קרעים:

היג הוא להודיע שהוא ראוי שלא לומר את שאינו נשמע ולזה תמצא כי בני הנביאים כאשר שאלו את אלישע אם ישלחו חמשים איש בני חיל לבקש את אליהו אולי נשאו רוח יי׳ היה המענה ממנו שלא ישלחו וכאשר הפצירו בו מאד והכיר שאין רעתם להמנע מזה לא רצה לחלוק על כונתם ואמ׳ להם שישלחו בעבור׳ שהיו יכולים להכיר ממנה שאין רעתו שישלחו והיה להם בה התנצלות גם כן שלא עשו כנגד מצות הנביא ולזה אמר להם בסוף הלא אמרתי לכם אל תלכו:

היד הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לבזות החכמים והשלמים הלא תראה מה שקרה לנערים שבזו את אלישע שמתו מהם ארבעים ושנים:

הטו הוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיתדבק לחכמים וישרתם כי בשירותו אותם ילמד הרבה מחכמתם מפני היותו תמיד אצלם וישמע כל דבריהם ולזה ספר כי כאשר שאל יהושפט הים פה נביא ליי׳ ענוהו פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו ללמד כי מפני שירות אותו ושמשו היה ראוי שיקנה מהשלמות אשר לאליהו הרבה ולזה ענה יהושפט גם כן יש אותו דבר יי׳:

היו הוא להודיע שכם תשוקת הנביאים להוכיח החוטאים כראוי עד שכבר תמצא שאע״פ שחלק מן הכבוד הרבה מלך ישראל לאלישע עד שכבר ירדו אליו מלך ישראל ויהושפט ומלך אדום ולא הסכימו לשלח לקרוא לו הנה עם כל זה ענהו הנביא קשה ואמ׳ לו שילך אל נביאי הבעל והאשרה ולא ישאל ממנו דבר אחר שכבר סר מאחרי יי׳ ללכת בחטאת ירבעם וכל זה היה מהנביא להועיל ליהורם שאם ישוב אל יי׳ אולי ינחם יי׳ על הרעה אשר דבר לעשות לו וכאשר ראה שלא היה אז את תוכחת כי הם בסכנה עצומה הראה לו שהוא מואס אותו מפני רוע מעשיו ואמר כי לולי פני יהושפט הוא נושא לא יביט אליו ולא יראנו אך לכבוד יהושפט שעשה הישר בעיני יי׳ יעשה שאלתו וזה כלו להועיל ליהורם כמו שזכרנו:

היז הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לכל שלם שימאס הרעים ויסור מחברתם ומהבטת ראיית פניהם פן ימשכוהו לרוע דרכיהם ולזה אמ׳ לולי פני יהושפט אני נושא אם אביט אליך ואם אראך:

היח הוא במדות והוא להודיע שראוי להרחיק מדת הכעס כי הכעס מכבה אור השכל הלא תראה כי מפני כעס אלישע על מלך ישראל לא שרתה עליו שכינה עד שהסיר הכעס בנגון המנגן לפניו:

היט הוא להודיע כי הנביאים אף על פי שהם שליטו׳ בעשיית הש״י המופתי׳ על ידם לא ישתדלו להיטיב בזה האופן כי אם לטובים ולזה תמצא שהאשה שצעקה לפניו כי הנושה בא לקחת את שני ילדיה לו לעבדים אמרה לו שכבר ידע כי אבי הילדים היה ירא את יי׳ כי אם היה מאשר סרו מאחר יי׳ לא היה מתעורר אלישע להיטיב לה בזה האופן הנפלא:

הכ׳ הוא במדות והוא להודיע שמדת הנדיבות היא משובחת הלא תראה מה שקרה לשונמית מפני נדיבותה שהחזיקה באלישע לאכל לחם ושאלה ממנו שיסור שמה תמיד מדי עברו ואחרי שנתבאר לה שהוא איש אלהים קדוש חלקה לו מהכבוד יותר כראוי לו כי זה היה סבה אל שיהיה לה בן והחיהו אלישע ושלא ימותו ברעב כי הודיע לה שכבר קרא הש״י אל הרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים ולזה נתן לה עצה שתלך לגור באשר יאות לה לגור שם עד עבור הרעב:

הכא להודיע שהוא ראוי למקבל שישתדל לשלם גמול ראוי למיטיב ולזה תמצא שספר שכבר חקר אלישע מה לעשות לשונמית מן הטובה על מה שהיטיבה לו ולרצותו להשיב לה הגמול גדול שאל מה לעשות לה והשתדל על כל פנים לעשות לה דבר גדול יהיה לה גמול גדול וראוי על הטוב שהטיבה לו:

הכב הוא להודיע שאין ראוי לשלם לדבר עם האשה אם לא יביאהו לזה הכרח אבל ראוי להתרחק ממנה לפי מה שאפשר ולזה ספר שכאשר רצה אלישע לדעת אי זה גמול יתכן לו להשיב לה לא דבר אליה הוא בעצמו אבל אמר לגחזי שיקרא לה והוא יאמר אליה אלה הדברים עד אשר ראה אלישע שלא היה לו דרך להשיב לה גמול אם לא בדרך המופת אז קרא לה ועמדה בפתח כדי שתשמע ייעוד הנביא מפי הנביא:

הכג הוא להודיע שאין התכלית בבנים שישמח אדם בהם בחייו אבל הוא לקיום המין שישאר לאדם בהם זכר ולזה ספר שכבר אמרה השונמית לאלישע כשייעד לה שעל דרך המופת תהיה חובקת בן כעת חיה שלא יכזב בה לתת לה טוב שאינו טוב כי אם לא יחיה אין לה חפץ בזה הטוב להשלות אותה ר״ל לתת לה שלוה בראותה שיש לה בן ולזה אמרה לו הלא אמרתי לא תשלה אותי:

הכד הוא להודיע כי המועדים והימים טובים מכוונים לעבוד בהם הש״י ולהשתדל בהשגת קנין השלמות לפי היכלת ולזה ספר שכבר אמ׳ אישה לשונמית מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת למדנו בזה שבכמו אלו הימים ראוי ללכת אל החכמים ללמוד מהם:

הכה הוא להודיע שהצריך לדבר הצלת נפש ראוי שיתעסק בו במהירות כפלא לפי מה שאפשר ולזה ספר דבר מהירו׳ השונמית ללכת לאלישע וגם התנפלה בפניו והחזיקה ברגליו כדי שידרש הנביא לבקשתה ולא רצתה להגיד לו בברור על מה באה לכבוד הנביא כי ידעה שהוא ידע זה בראותו אותה וגם לא הסתפקה במה שאמר הנביא לגחזי כי יראה שמא אינו ראוי שיעשה זה על ידו ולזה נשבעה שלא תעזבהו כי רצתה לשלם לבנה ההצלה בלי שום ספק:

הכו הוא להודיע שאין ראוי שיפתח אדם פיו לרע הלא תראה מה שספר מהשונמית שאמרה לאישה שלום כששאל לה על מה ועל מה היא הולכת וכזה אמרה לגחזי:

הכז הוא להודיע שראוי לנביאים לפרסם עוצם גבורת הש״י לגויי הארצות לעשות להם מופת אף על פי שאינם ראויים לו ולזה תמצא שכבר התעורר אלישע לרפאת נעמן מצרעתו למען ידע כי יש נביא בישראל כי בזה תועלת להיישירם לעבודת הש״י וכן תמצאנו זה התועלת בברור בתפלת שלמה כמו שבארנו שם:

הכח הוא להודיע שאין ראוי לנביא לקחת שכר על מה שיעשהו מן המופתי׳ כי בזה יבא להאמי׳ כי הוא הפועל בזה המופת ויסור מפני זה התועלת אשר נתחדש בעבורו והוא שיכירו מעלת הש״י וגבורתו וישובו לאמונתו ולזה תמצא שלא רצה אלישע לקחת מנחה מנעמן אחר שרפא אותו מצרעתו וגם קלל גחזי כשקבל ממנו כסף על זה והנה תמצא כי מפני שראה נעמן שלא רצה אלישע לקבל דבר מנעמן על זה להור׳ שלא היה הוא הפועל בזה אך הש״י התקרב נעמן שלא יעבוד כי אם ליי׳:

הכט הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיכפור העון אך יהיה מודה ועוזב ולזה תמצא שלא קלל אלישע גחזי בראותו אותו אע״פ שהוא יודע שעשה זה החטא אך קללו אחר שכפר עונו ולולי כפירתו העון היה אפשר שיקח אלישע לתקן את אשר עותו:

הל׳ במדות והוא להודיע שהוא ראוי שכאשר נפלו קצת אויבי האומה בידם שייטיבו להם כדי שיהיו בשלום עמהם בראותם שבעת נפלם בידם חמלו עליהם והיטיבו להם וכ״ש שראוי לעשות זה בהיות אויבי האומה יותר חזקים מהם:

הלא הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה מכחיש ובלתי מאמין מה שייעדו הנביאים הלא תראה מה שקרה לשליש מפני היותו מרחיק שיהיה מה שאמר אלישע לסוב למחרת היום ההוא שאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל בשער שומרון והוא שכבר ראה זה בעיניו ומשם לא אכל כמו שאמר הנביא לו וזה היה ענשו הראוי לו שהוא ראה אמות דברי הנבואה ההיא ולא נהנה בטוב שהגיע ממנה:

הלב הוא במשפטי׳ התוריים והוא להודיע שהדר בחצר חברו שלא מדעתו אינו חייב להעלות לו שכר ולזה תמצא במה שספר שצעקה השונמית אל המלך על ביתה ועל שדה שהיו מחזיקי׳ בהם אנשים שכבר צוה המלך להשיב לה את כל אשר לה ואת כל תבואות השדה מיום עזבה את הארץ ולא אמ׳ להשיב לה שכירות ביתה:

הלג הוא להודיע שאין ראוי גם לנביא לסמוך על הנס ולזה צוה אלישע לנביא שיביא חדר בחדר יהוא בן יהושפט בן נמשי למשחו למלך על ישרא׳ כדי שלא יודע סודו פן יהרגנו מלך ישרא׳ וכן תמצא שעשה אחיה לירבעם ושמוא׳ הנביא לדוד ר״ל שלקחו להם דרך כדי להעלי׳ סודם ועניינם:

הלד הוא להודיע שאין עושין שררה בממון באחד לבד ולזה תמצא שכאשר היה הכסף בארון לחזק את בדק הבית שמוהו שם הכהני׳ שומרי הסף לא אחד לבד גם בהוציאם הכסף מהארון היה שם סופר המלך והכהן הגדול לא אחד לבד גם בתתם הכסף אחר זה נתנוהו על ידי עושי המלאכה והם הוציאוהו יחד לא אחד לבד:

הלה הוא ללמד שהדברים העצמיים בבית המקדש ראוי שיקדמו לדברי׳ המשרתים להם לפי שהם מכוונים בעצמם ובזה היסרה לעמוד על סודו׳ המציאות ולזה ספר שבדק הבית היה קודם עשיית הכלים המשרתים שאינם מכוונים בעצמם כמו הספות והמזמרות והמזרקים והחצוצרות ומה שידמה להם מכלי הכסף והזהב:

הלו הוא להודיע שאין מחשבין עם הממונים על ההקדשות והדומה להם כי באמונה הם עושים להיות דבר ההקדש חמור להם ולזה אמר ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים וכן הענין בגבאי צדקה לפי מה שאחשב:

הלז הוא להודיע שמותר חטאת לחטאת ומותר אשם לאשם שאם היה מותרם לאי זה דבר שירצו הבעלי׳ לא היה לכהנים וכבר אמר כסף אשם וכסף חטאת לא יובא בית יי׳ לכהנים יהיו ולמדנו מאמרו לכהנים יהיו שדיני אלו הכספים מתחלף ולזה לא יתערבו זה עם זה אמנם יהיה בשיהיה מותר אשם לאשם ומותר חטאת לחטאת כמו שיראה חיובו מצד עצם הענין: בשכת

ויתן מושיע. את יואש בן יהואחז שנאמר בו שלש פעמים תכה את ארם: בשנת שלשים ושבע וגו'. מקרא זה מוכחש מפני ב' דרכין ולא מצאתי לו מתיקן שהיה לו לומר שלשים ותשע שהרי עמד אביו בשנת עשרים ושלש ליואש ומלך שבע עשרה שנה נמצא שמת בשנת שלשים ותשע ליואש ועוד הוא אומר למטה בענין בשנת שתים ליואש בן יהואחז מלך ישראל מלך אמציה בן יואש מלך יהודה נמצא שעמד יואש בן יהואחז בשנת ארבעים של יואש שהיא שנה אחרונה לו ובשנה שנייה ליואש בן יהואחז מלך אמציה ואף כי תאמר שמלך אמציה בשנת מות אביו וקראה הכתוב שנת שתים ליואש למדת שלא מלך יואש מלך ישרא' עד שנת שלשים ותשע של יואש מלך יהודה וירבעם ישב על כסאו בגו היה ויש לתמוה למה כתבו כאן שני מקראות הללו שהרי עוד לפניו הוא מספר והולך כדברי יהואש וחוזר וכותב ויתר דברי יהואש וגו' וישכב יהואש עם אבותיו וגו' ואומר אני שלא כתבו אלא להפסיק שלא לסמוך מיתת אלישע למקרא שלפ"ז לומר ויעש הרע וגו' ואלישע חלה וגו': פתח

חטאת ו' חס' וסימ' נמסר בסדר נשא: ויחל ד' בקריא' וסימ' ויחל משה את פני. ויחל איש האלהים. ויחל יהואחז את פני יי' דמלכים. ההמת המיתהו: כתמל ה' בקריא' וחס' וסימ' וירא יעקב את פני לבן. ראה אנכי את פני אביכן. לא תאספון לתת תבן לעם. ויכו שטרי בני ישראל. על כל גדותיו. אך רחוק

יג בשנת עשרים ושלש שנה ליואש בן אחזיהו מלך יהודה מלך יהואחז בן יהוא על ישראל בשמרון שבע עשרה שנה: ויעש הרע בעיני יהוה וילך אחר חטאת ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל לא סר ממנה: ויחר אף יהוה בישראל ויתנם ביד חזאל מלך ארם וביד בן הדד בן חזאל כל הימים: ויחל יהואחז את פני יהוה וישמע אליו יהוה כי ראה את לחץ ישראל כי לחץ אתם מלך ארם: ויתן יהוה לישראל מושיע ויצאו מתחת יד ארם וישבו בני ישראל באהליהם כתמול שלשום: אך לא סרו מחטאת בית ירבעם אשר החטי את ישראל בה הלך וגם האשרה עמדה בשמרון: כי לא השאיר ליהואחז עם כי אם חמשים פרשים ועשרה רכב ועשרת אלפים רגלי כי אבדם מלך ארם וישמם כעפר לדש: ויתר דברי יהואחז וכל אשר עשה וגבורתו הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל: וישכב יהואחז עם אבתיו ויקברהו בשמרון וימלך יואש בנו תחתיו:

בשנת שלשים ושבע שנה ליואש מלך יהודה מלך יהואש בן יהואחז על ישראל בשמרון שש עשרה שנה: ויעשה הרע בעיני יהוה לא סר מכל חטאות ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל בה הלך:

בשנת עסרין ותלת שנין ליואש בר אחזיה מלכא שיבטא דבית יהודה מלך יהואחז בר יהוא על ישראל בשמרון שבע עסרי שנין: ועבד דביש קדם יי ואזל בתר חובי ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל לא סטא מנהון: ותקיף רוגזא דיי בישראל ומסרינון ביד חזאל מלכא דארם וביד בר הדד בר חזאל כל יומיא: וצלי יהואחז קדם יי וקביל צלותיה יי ארי גלי קדמוהי דוחקא דישראל ארי דחק יתהון מלכא דארם: ויהב יי לישראל פריק ונפקו מתחות יד אנש ארם ויתיבו בני ישראל בקירויהון כמאתמלי ומדקמוהי: ברם לא סטו מחובי ירבעם דחייב ית ישראל בהון אזול ואף אשרתא קמת בשמרון: ארי לא אשאר ליהואחז עם אלהין חמשין פרשין ועסר רתיכין ועסרא אלפין גבר ריגלין ארי אבידינון מלכא דארם ושוינון כעפרא לדייש: ושאר פתגמי יהואחז וכל דעבד וגבורתיה הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכא ישראל: ושכיב יהואחז עם אבהתוהי וקברוהי בשמרון ומלך יואש בריה תחותוהי: בשנת תלתין ושבע שנין ליואש מלך שיבטא דבית יהודה מלך יהואש בר יהואחז על ישראל בשמרון שית עסרי שנין: ועבד דביש קדם יי לא סטא מכל חובי ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל בהון אזל:

רדק

בשנת עשרים ושלש. היה לו לומר בשנת עשרים ואחת שהרי בשנת שבע ליהוא מלך יהואש וכ"ז ואחת הרי כ"ח וכ"ח שנה מלך יהוא אב' בנו מלך בשנת כ"ח ליואש מלך יהודה. נאמר כי מה שאמר בשנת שבע ליהוא מלך יהואש ר"ל בתחלת שבע ובשנת כ"ג ליואש ר"ל בתחילת כ"ג: ויתן יי' לישראל מושיע. הוא יהואש בן יהואחז כי כל ימי יהואחז לחץ אותם מלך ארם: אשר החטי את ישראל בה הלך. חסר אלף וכמוהו ויי' חפץ דכאו החלי: גם האשרה. כי לא כרת אותה יהוא אלא הבעלים הוא שהשמיד: כי לא השאיר ליהואחז. אינו טעם לדבק אליו אלא למה שאמר למעלה כי לחץ אותם מלך ארם: בשנת שלשים ושבע. היה לו לומ' בשנת שלשים ותשע שהרי בתחילת שנת עשרי' ושלש ליהואש מלך יהודה מלך יהואחז בן יהוא ומלך שבע עשר' שנה הנה כלו לו י"ז בשנת תשעה ושלשי' ליואש מלך יהודה ונראה כי מלך יהואש בחיי יהואחז אביו שני שנים ותהו שאמר ויתן יי' לישראל מושיע והמושיע הוא יהואש ואחרי שחלה יהואחז את פני יי' ואמר וישמע אליו יי' היאך ידע ששמע אליו יי' אם לא החלה התשועה בימיו אלא מלמד שהחלה התשועה בימיו אך לא על ידו אלא ע"י בנו ואולי על ידי נביא המליכו בחייו שאמר לו כי על ידי בנו תהיה התשועה ובעבור שיראה תחלת הישועה המליכו בחייו: ויתר

רלבג

בשנת עשרים ושלש שנה ליואש עד סוף הספר: בשנת עשרים ושלש. ידוע כי שש שנים נחבא יואש ושו השש שנים מלך יהוא קודם מלוך יואש ולזה יתבאר כי בראש שנת עשרים ושלש ליואש מלך אחזיהו: ויחל יהואחז את פני יי'. אף על פי שלא היה יהואחז ראוי שתשמע תפלתו הנה שמע הש"י אליו מפני ראותו את לחץ ישר' שלחץ אותם מלך ארם כי לולי שמעו תפלתו היו כלים עשרת השבטי' ותופר ברית הש"י עם השבטי' בעבור האבות ואולם אמרנו בריתו עם השבטים כי כבר התבאר בתורה שלא יכלה אחד מהם כמו שבארנו שם ואחשוב כי שמע הש"י תפלתו לשמור ישראל שלא יכר להם חזאל בזה האופן הכפלא שהיה משחית בהם והיה זה בחייו אך עם כל זה לחץ אותם כל ימי חייו כמו שנזכר אחר זה והקים להם מושיע מידו אחרי מות יהואחז והוא יואש בנו כמו שנזכר אחר זה ואחר סרו מתחת יד ארם וישבו ישרא' באהליהם כתמול שלשום אך לא סרו ישרא' מחטאת בית ירבעם וגם הלך יהואחז וגם האשרה עמדה עדיין בשמרון שלא בער אותן יהואחז והנה עם כל זה שמע יי' תפלת יהואחז להקל מהלחץ אשר היה לוחץ אותם חזאל בימיו ולתת לישראל אחרי יהואחז מושיע מיד מלך ארם והוא יואש מפני שברוב הלחץ שהיה לוחץ אותם חזאל היו ישרא' כלים בקלות כמו שזכרנו והוכרך הש"י בעבור בריתו עם האבות שירחם עליהם כמו שנזכר אחר זה וזה כי לא השאיר חזאל ליהואחז עם כי אם חמשים פרשים ועשרה רכב ועשרת אלפים איש רגלי כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש: בשנת שלשים ושבע שנה. כבר קדם כי בהיות יואש מלך יהודה בראש שנת עשרים ושלש למלכו אז מלך יהואחז והוא מלך שבע עשרה שנה מקוטעים משתיקצותיהן והם יתכן שיהיו בפחות משש עשרה שנה ולזה יתחייב שכבר אמרו בשנת שלשים ושבע שנה אחר עבור ליואש שלשים ושבע שנה והיתה שנת שלשי' ושמנה לו בלתי שלימה וזה יתכן שיהיה פחות משש עשרה שנה מעט ודמה שהתחלת שנת מלכי בית יהוא היא זולת התחלת שנת מלכי בית דוד ובזה האופן היתה השנה ראשונה ליהואחז קטועה וגם האחרונה ובזה יתישר זה המספר וכבר בארנו במה שקדם שלפעמים ירצה בזה שהשנים עברו שלמות למלכותו ולפעמים ירצה שהוא בזאת השנה: אבי

מכל חטאת ב' בסיפר' דירבעם בן יואש ודין

יהיה בניכם וביניו. כי אם אשה עצרה לנו. וישבו בני ישראל באהליהם: שלשם כל נביאים מלאים במ"ד חסרים וסימ' בשמואל ב' סימן ג' וכל אוריתא דכו' במ"ב מלאים וסי' וירא יעקב את פני. פן ירדף: הלוא י"ז מלאים בסיפ' וסימ' נמסר לעיל בסיפ' חלק א' סימן כ"ב: ויעשה ד' וסימ' נמס' בסיפ' חלק א' סימן י"ג: סימן יהואחז אחר חטאת. יהוא בן נמשי. מנחם בן גדי לא סר מעל חטאת. פקח לא סר מן חטאת. יהואש בן יהואחז. ירבעם בן יואש מכל חטאת ושארא מחטאות:

רשי

פתח החלון קדמה · מול ארץ ארם שהם במזרח כמה שנאמר ארם מקדם : ירה ויור · שדי ושדא : ויאמר חץ תשועה וגו׳ · אלישע את׳ החץ הזה יהיה סימן תשועה לישראל : באפק · שם העיר : ויאמר להכות חמש או שש פעמים · היה לך אז אם כן עשית הכית את ארם חמש או שש פעמים שהרי לסימן תשועה הרכבתי ידיך על הקשת : יבאו בארץ · היו רגילין לבא ולשלול בארץ : בא שנה · במיעל שתא בתשובת השנה בעוד הארץ מליאה דשאים וים מאכל לבהמתם דרך חיילות לבאת : ויקרא

רדק

ויתר דברי יואש · למה הזכיר הנה סוף מלכות יואש והלא עתיד לזכור עדיין את אשר עשה ואחר כן ויתר דברי יהואש אלא סמך תחלת מלכות בנו לתחלת מלכותו ואמר וירבעם ישב על כסאו להודיע כי בימיו המליכו כמו שמלך הוא בחיי אביו אולי הרגים בבנים אחרים שהיו לו שיחלקו עליו לפיכך טרם מותו הושיבו על כסאו וזהו שאמר ירבעם ישב על כסאו ולא אמר וימלוך ירבעם בנו תחתיו כמו שאמר בשאר המלכים אלא כיון שאמר בלשון זה נראה כי בנו ישב על כסאו לפני מותו ובסדר עולם אומר ירבעם מלך בחיי אביו שנה שנ׳ וירבעם ישב על כסאו : ואלישע חלה · כבר כתבנו למעלה מה שדרשו ב בפסוק זה כי שלשה חלא׳ חלה אלישע ומזה החולי השלישי מת : וידיו על ידי המלך · לחזק לבו להאמין בסימן החצים : ויאמר פתח החלון · כבר אמר לו טרם שירכיב ידו על הקשת או אמר פתח לאחד מן העומדים שם : קדמה · לפי שארם היה למזרח ארץ ישראל כמו שכתוב ארם מקדם והחץ הראשון הוא שירה דרך החלון אבל האחרי׳ הכה בהם בארץ ואמר אלישע בהורותו החץ זה החץ יהיה ת תשועה שיושיע ישר׳ ובאיזה שם יפול החץ שתהיה תשועה ממנו לישראל בארם יפול החץ זהו שאמר חץ תשועה ליי׳ וחץ ת תשועה בארם : באפק עד כלה · אפק הוא מערי יהודה ואף על פי שהיה גם כן אפק בנחלת בני אשר זה היה לבני יהודה כמו שפיר׳ למעלה בדבר אחאב והוא המקום שנלחמו בו ישראל עם מלך ארם בימי אחאב והכו בני ישראל את ארם מאה אלף רגלי ביום אחד ונאמר לאלישע בנבואה כי באותו מקום שהיתה אז התשועה תהיה עוד התשועה לישראל במלחמות ארם ואמר לו אלישע עד כלה כי כן נאמר לו בנבואה אם יורה המלך ה החצים פעמים רבות והיה סבור אלישע כי לא יעמוד מלירות החצים עד שיאמר לו עמוד ומפני זה קצף עליו אישע כאמר עמד : להכות חמש · אם עלת בלבך להכות חמש או שש פעמי׳ אז הכית ארם עד כלה : וימת אלישע · בסדר עולם היא שנה עשירית ליואש מכאן אתה מ מחשב כמה שנים פרנס אלישע לישראל משנת י״ט ליהושפט עד עכשיו יותר מששים שנה ולא ידעתי מאין היה לו כי בשנה העשירית ליואש מת אבל נראה כי בתחילת מלכותו מת כי אז התחילה התשועה שהרימעת שחלה יהואחז אבינ את פני יי׳ שמע יי׳ את תפלתו : וגדודי מואב · כיון שמת אלישע התחיל הפורענות לבא התחילו גדודי מואב לבא שעל ידו נושעו ישראל מיד מואב ועשו ישראל בהם רעה גדולה כמו שכתוב למעלה ומשמת הוא התחילו לבא בארץ : בא שנה · כתרגו׳ במיעל שתא ואפשר שתהיה האלף תמורת הה״א הנקבה והוא כמו בה שנה כלומר באותה שנה עצמה שמת אלישע באו גדודי מואב בארץ וכמוהו על כן גבהא קומתו באלף במקום הה״א הנקבה וכן נה ברוב גלוליו בה״א במקום אלף : וישליכו את האיש · מרוב חפזם מפחד הגדוד השליכוהו בקבר אליש ע כלומר במערת אלישע שנקבר בה ולא היה להם אלא לפתוח פי המערה ולהשליכו בתוכה והיה קל להם לעשות זה מלחפור קבר לאיש ופירוש ויהי הם קוברים איש רוצים לקברו מתעסקים בקבורתו וכיון שפתחו פי המערה השליכוהו שם ונתגלגל האיש עד שנגע בעצמות אלישע וזהו וילך ויגע האיש בעצמות אלישע : ויחי

פתח ד בקריא׳ וסימ׳ ויאמר פתח החלון קדמה · פתח לבנון דלתיך · פתח פיך לאלם · פתח פיך שפט צדק : והכית ה׳ מלרע וסימ׳ נמסר בסדר שפטים ובשמואל חלק א׳ סימן ט״ו ולעיל בספר׳ חלק ב׳ סימ׳ ט׳ : כלה י׳ בליש׳ וסימ׳ אקים אל עלי · והכית את ארם באפק · אז הכית את ארם · וישליכו לארון · ונכלות כל זאת · מקרב חיקך כלה · כלה בחמה ב׳ בו · הלא תאנף בנו עד כלה · לכלא דפשע בתרא כתיב א׳ :

ויתר דברי יואש וכל אשר עשה וגבורתו אשר נלחם עם אמציה מלך יהודה הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל : וישכב יואש עם אבתיו וירבעם ישב על כסאו ויקבר יואש בשמרון עם מלכי ישראל :
ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו וירד אליו יואש מלך ישראל ויבך על פניו ויאמר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו : ויאמר לו אלישע קח קשת וחצים ויקח אליו קשת וחצים : ויאמר למלך ישראל הרכב ידך על הקשת וירכב ידו וישם אלישע ידיו על ידי המלך :
ויאמר פתח החלון קדמה ויפתח ויאמר אלישע ירה ויור ויאמר חץ תשועה ליהוה וחץ תשועה בארם והכית את ארם באפק עד כלה :
ויאמר קח החצים ויקח ויאמר למלך ישראל הך ארצה ויך שלש פעמים ויעמד : ויקצף עליו איש האלהים ויאמר להכות חמש או שש פעמים אז הכית את ארם עד כלה ועתה שלש פעמים תכה את ארם :
וימת אלישע ויקברהו וגדודי מואב יבאו בארץ בא שנה :
ויהי הם קברים איש והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע וילך ויגע האיש בעצמות אלישע

ושאר פתגמי יואש וכל דעבד וגבורתיה דאגיח עם אמציה מלכא שיבטא דבית יהודה הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי ישראל : ושכיב יואש עם אבהתוהי וירבעם יתיב על כורסיה ואתקבר יואש בשמרון עם מלכי ישראל :
ואלישע מרע ית מרעיה דימות ביה ונחת לותיה יואש מלכא דישראל ובכא על אפוהי ואמר רבי רבי דטב ליה לישראל בצלותי מרתיכין ומפרשין : ואמר ליה אלישע סב קשתא וגירריא ונסיב לותיה קשתא וגירריא : ואמר למלכא דישראל אחית ידך על קשתא ואחית ידיה ושוי אלישע ידוהי על ידי מלכא : ואמר פתח כוון למדינחא ופתח ואמר אלישע שדי ושדא ואמר הדין גירא יתעביד לנא פורקנא מן קדם יי׳ והדין גירא יתעביד לנא נצחנא באינש ארם ותמחי ית אנש ארם באפק עד דישתיצון : ואמר סב גירריא ונסיב ואמר למלכא דישראל מחי לארעא ומחא תלת זמנין ופסק : ורגיז עלוהי נביא דיי׳ ואמר הוה חזי לך למחי חמש או שית זימנין בכין פון מחיתא ית אנש ארם עד שיצויתא וכען תלת זימנין תמחי ית אנש ארם :
ומית אלישע וקברוהי ומשיריית מואב עלת בארעא במיעל שתא : והוה עד דאינון קברין גברא והא חזו ית משיריתא ורמו ית גברא בקברא דאלישע ואזל וקריב גברא בגרמי דאלישע

רלבג

אבי אבי רכב ישראל ופרשיו · כי הוא גבורת ישרא׳ וכחם בו ינצחו מלחמותיהם בעצותיו שיתן להם בדבר יי׳ : וישם אלישע ידיו על ידי המלך · להעיר כי ידיו תהיינה ב במלחמותיו על דרך המופת וההשגחה הפרטית בעבור ש הנביא והנה היו אלו המופתים אחר מותו כמו שנמשך מופת המן גם אחרי מות משה וכמו שהחיה הש״י האיש שנגע ב בעצמות אלישע בעבור כבודו אחר מותו : ויאמר פתח החלון קדמה · הנה היה זה רמז להכאת ארם כי הם היו מזרחיי׳ להם : ויאמר אלישע ירה ויור ויאמר חץ תשועה ליי׳ · העיר אותו כי בכחו זה שקנה מידי אלישע ינצח במלחמת ארם וזה החץ שירה עתה הוא סימן לזה ואמ׳ שיכם באפק עד כלה הנה באר שתהיה המלחמה ב באפק כי משם יתכן לו יותר לנצחם וכבר זכרנו שהש״י כשיעשה המופתים יעשה באופן אשר בו יהיה בהם יותר מעט מן הזרות : הך ארצה · הנה היו שם חצים רבים וחשב הנביא שיכה בכלם לארץ כיון שאמר לו קח החצים ומפני זה אמר לו שיכה את ארם באפק עד כלה אך יואש הכה שלש פעמים ועמד מלהכות עוד וקצף עליו איש האלהים כי הוא מיעט הטובה שהיה נותן לו על ארם : וגדודי מואב יבאו בארץ בא שנה · הנה בא באלף כמו בה בה״א בחלוף ה״א באלף כי הם מתחלפות או יהיה הרצון בזה שבא אלישע אל קבר זה שנה ועם כל זה נעשה זה המופת לכבוד אלישע שלא יקבר רשע אצל צדיק והנה זכר שתכף שקברו אלישע התחילו גדודי מואב לבא בארץ להצר לישראל כי בימי אלישע ככנעו כמו שקדם : ויחי

והכית ה׳ בטעם מלרע

רדק

ויחי ויקם על רגליו. מרז"ל כי חיה והוליד בנים והטעם שחיה לקיים ברכת אליהו
שנתן לו פי שנים ברוחו ואליהו החיה מת אחד והוא החיה שנים אחד בחייו בן
השונמית ואחר במותו זה האיש ואמרו כי הוליד בן והאיש הזה היה שלום בן
תקות והוא מגדולי הדור והיה עושה צדקו' בכל יום ומה צדקות היה עושה היה
ממלא את החמת מים והיה ו
יושב על פתח העיר וכל אדם
שהיה בא מן הדרך היה משקה
אותו ומשיב את נפשו ובזכות
הצדקות שעשה שרתה רוח ה
הקדש על אשתו שנ' אל חולדה
הנביאה אשת שלום בן תקות
וכשמת גמלו כל ישרא' עמו חסד
ויצאו עמו לקברו וראו הגדוד
והשליכו האיש בקבר אלישע ויגע
בעצמות אלישע וחיה ואחרי כן
הוליד את חנמאל שנאמר הנה
חנמאל בן שלום דודך וכן אמר
בתרגומו של תוספתא דין הוא
שלום בן תקות והוליד ית חנמאל
בתריה ויש אמרו שלא חיה
אלא שלא יקבר עם אלישע הצדיק
והאיש הזה היה רשע והקב"ה אל
תאסוף עם חטאי' נפשי וצדיקו
ויקם על רגליו על רגליו עמד
ואל ביתו לא הלך אם כן לא חיה
אלא כדי שלא יהיה נקבר אצל
אלישע וכאשר יצא מן המערה
מת ונקבר במקום אחר וברכת
פי שנים נתקיימה כשריפא צ
צרעת נעמן כי המצורע חשוב
כמת: בשנת שתים ליואש בן
יהואחז. כיצד בשנת תשעה
ושלשים ליואש מלך יהודה מת
אחזיהו ומלך יואש בנו ואף על
פי שמלך בחיי אביו כמו ש
שפירשנו אחר מיתת אביו מונה
לו עתה המלוכה הנה תשעה
ושלשים ושנת הארבעים שמת
יואש מלך יהודה ומלך אמציה
בנו באותה שנה הנה בשנת ש
שתים ליואש מלך ישראל מלך
אמציהו: לא יומתו אבות על
בנים: כי משמעות הכתוב כן
הוא כמו שאמ' איש בחטאו יומת
אלא שרבותינו ז"ל קבלו כי בכלל
לאו זה עדות הקרובים כמו
שתרגם אנקלוס על פום בנין
ועל פום אבהון אבל עיקר
האזהרה הוא שלא יומתו האבו'
בעון הבנים והבנים בעון אבות
כמו שהביא ראיה הנה מן
הפסוק: ימות. כתיב וקרי
יומת והענין אחד: בגי המלח.
כתוב וקרי גי מלח והענין אחד
: עשרת אלפים. זכר המוכים
בגי מלח ולא זכר השאר שאומר
בדברי הימים עוד עשרת אלפים
שבו חיים ויביאום לראש הסלע
וישליכום מראש הסלע וכלם
הבקעו: ותפש את הסלע
במלחמה. ת"י וכבש ית כרכא
בקרבא המצודה היתה בסלע:
יקתאל. אחר שלקח המצודה
שנה את שמה וקרא את שמה
יקתאל על ענין ידוע אצלם:
לכה נתראה פנים. פי' למלחמה
והענין שרצה להלחם עמו אומ'
בדברי הימים כי בלכת אמציהו להלחם באדום שכר מישרא' מאה אלף גבור שילכו עמו והכיחם במצות הנביא ואמר להם שילכו למקומם וחרה
אפם ופשטו בערי יהודה והכו מהם ג' אלפים ובזו בזה רבה ומפני זה רצה להלחם אמציה עם מלך ישראל: החוח אשר בלבנון. משלו
משל זה וקרא מלך יהודה חוח וקרא עצמו ארז ומשל תנה את בתך לבני כלומ' אפי' רצה להתחבר עמו דרך שלום היה נבזה בעיניו להתחבר
עמו כ"ש דרך מלחמה:

רשי

ויקרא את שמה יקתאל. שהיתה לו לקיהוי סיכים כמו שכתוב בדברי הימים ובשוב
אמציה מהכות את אדום ויבא את אלהי בני שעיר להם וישתחוה להם
והוכיחו הנביא ואמר לו ידעתי כי יעץ י"י אלהיך להשחיתך ומה היא העצה שהשיאו
להתגרות במלך ישראל: אז שלח אמציה מלאכים וגו'. נתראה פנים במלחמה:

ויעקב י"ד בקריא' וסימ' במסר' רבת': עד עתה ד' בקריא' וסימ' נמסר בסדר ראה ובשמואל ב' סימן י"ט:
יואש י"ו בספרא וסי' במס' רבת'. וכל הריסר ושפטים ודברי הימים דכו' יואש ושארא יהואש: ואת בני י'
דסמ' בקריאה וסי' נמסר בריש סדר וישב: בגי ט' כתיב י"ד וסי' נמסר ביהושע סי' י"ת: אמציה ט' בקריא' וסימ'

תרגום

וחייא וקם על רגלוהי:
וחזאל מלכא דארם דחק ית
ישראל כל יומי יהואחז: ורחם יי
עליהון ורחם עליהון ואיתפני
במימריה לאוטבא להון בדיל
קימיה דעם אברהם יצחק ויעקב
ולא אבה לחבלותהון ולא אגלינון
מארע בית שכינתיה עד כען:
ומית חזאל מלכא דארם ומלך
בר הדד בריה תחותוהי: ותב
יהואש בר יהואחז ונסיב ית קרויא
מיד בר הדד בר חזאל די נסיב מן
יהואחז אבוהי בקרבא תלת זמנין
מחהי יואש ואתיב ית קרוי ישראל
בשנת תרתין ליואש בר יהואחז
מלכא דישראל מלך אמציה בר
יואש מלכא שבטא דבית יהודה:
בר עסרין וחמש שנין הוה כד
מלך ועסרין ותשע שנין מלך ב
בירושלם ושום אימיה יהועדן מן
ירושלם: ועבד דכשר קדם יי
לחוד לא כדוד אבוהי ככל דעבד
יואש אבוהי עבד: לחוד במתא
לא עמרא עד כען עמא מדבחין
ומסקין בוסמין על במתא: והוה
כד תקיפת מלכותא בידיה וקטל
ית עבדוהי די קטלו ית מלכא
אבוהי: וית בני קטליא לא קטל
כמא דכתיב בספר אוריתא דמשה
דפקיד יי למימר לא יומתון אבהן
על פום בנין ובנין לא יומתון על
פום אבהן אלהין אנש בחובי ימות:
הוא מחא ית אנש אדום בגי מלח
עסרא אלפין וכבש ית כרכא
בקרבא וקרא ית שמה יקתאל
עד יומא הדין:
בכן שלח אמציה איזגדין
לות יהואש בר יהואחז בר יהוא
מלכא דישראל למימר אתא נקביל
אפין בקרבא: ושלח יהואש
מלכא דישראל לות אמציה
מלכא שבטא דבית יהודה למימר

מקרא

ויחי ויקם על רגליו:
וחזאל מלך ארם לחץ את ישראל
ל כל ימי יהואחז: ויחן יהוה אתם
ל וירחמם ויפן אליהם למען בריתו
ג' לך ואסכת יד את אברהם יצחק ויעקב ולא אבה
ל השחיתם ולא השליכם מעל פניו
ר עד עתה: וימת חזאל מלך ארם
וימלך בן הדד בנו תחתיו: וישב
כל סיפר' יהואש כתי' יואש יהואש בן יהואחז ויקח את הערים
מיד בן הדד בן חזאל אשר לקח
מיד יהואחז אביו במלחמה שלש
כה פעמים הכהו יואש וישב את ערי
ישראל: בשנת שתים יד
ר ליואש בן יואחז מלך ישראל מלך
יו בסיפ' אמציהו בן יואש מלך יהודה:
ז בן עשרים וחמש שנה היה במלכו
ועשרים ותשע שנה מלך בירושלם
יהועדן ק' ושם אמו יהועדין מן ירושלם:
ויעש הישר בעיני יהוה רק לא כדוד
ז' ו ל דכמ' אביו ככל אשר עשה יואש אביו
עשה: רק הבמות לא סרו
עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות:
ויהי כאשר חזקה הממלכה בידו
ויך את עבדיו המכים את המלך
י' דכמ' אביו: ואת בני המכים לא המית
ג' ככתוב בספר תורת משה אשר
ב' צוה יהוה לאמר לא יומתו אבות
על בנים ובנים לא יומתו על אבות
יומת ק' כי אם איש בחטאו ימות: הוא
ט' כתי' יוד מלח ק' הכה את אדום בגיא המלח עשרת
אלפים ותפש את הסלע במלחמה
ג' אבן העזר ל' ויקרא את שמה יקתאל עד היום
ט' הזה: אז שלח אמציה
מלאכים אל יהואש בן יהואחז בן
ב' יהוא מלך ישראל לאמר לכה נתראה
פנים: וישלח יהואש מלך ישראל
אל אמציהו מלך יהודה לאמר

ויוזבד בן שמעת דמלכים. אז שלח אמציה. בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם. ויתר דברי יואש דאשר
נלחם. וישלח אמציה כהן ביתאל. ויאמר אמציה אל עמוס. ויען עמוס ויאמר אל אמציה. ומשובב
וימלך יושה בן אמציה. בן חשביה בן אמציה בן חלקיה:

רלבג

ויחי ויקם על רגליו. ירצה בזה שחיה תחיה שלימה עד ש שכבר קם על רגליו לא כמו שהיה הענין בבן השונמית שהיתה תחייתו מעט מעט אך זה שב תקף לכחו ל לעמוד על רגליו או אפשר שיהיה הרצון בזה שכבר חיה לקום על רגליו לא ללכת לביתו לענינו הראשון אך היה זה להוציאו מהקבר ההוא לכבוד אלישע: לחץ את ישר' בימי יהואחז. ידמה שתכף שמת סר לחצו מישרא' והנה הושיעם י"י על יד יואש שהכה ארם במלחמה שלש פעמים והשיב לישרא' את עריהם שלקחו ארם מהם במלחמה ולא ידענו מתי היה זה אם בראשית ת מלכות יואש או אחר שמלך זמן מה וידמה ממה שכתוב פה כי אחר שמת יהואחז סר לחץ ארם מישראל לגמרי כי לא אבה ה השם השחיתם כמו שזכר ולזה לא היה זמן הלחץ כי אם כל ימי יהואחז אך אחר מות חזאל ומלך בן הדד היתה התשועה שהשיב יואש ממלך ארם את כל ערי ישר' אשר לקחו ממנו ב במלחמה: ואת בני המכים לא המית כ ככתוב בספר תורת משה. זה לאות כי כונת הכתוב באמרו לא יומתו אבו' על בנים ובני' לא יומתו על אבות שלא יומתו האבות בחטא הבנים ולא יומתו הבנים בחטא אבותיהם: לכה נתראה פנים. ר"ל התראות הפנים ב במלחמה:

רשי

החוח אשר בלבנון. שכם בן חמור: שלח אל הארז. יעקב: ותעבור חית השדה. בני יעקב באו על החללי׳ אף כאן אתה בא להתמשל לי ומשל בזיון הו׳ שדימהו לחוח ואת עצמו לארז: ותעב׳ חית השד׳ אשר בלבנון ותרמס וגו׳. לפי שכתגאית אף אתה ירמסוך גדודי חיילותי: ואת בני התערובות. בני השרים שהיו כתוכים בבי׳ המלך לעירבון שלא ימרדו אבותם בו וכן ת״י בני רברביא: ויחי אמציה וגו׳. כל חמש עשרה שנה מלך עזיה בנו בחייו שכן כתוב בדברי הימים ומעת אשר סר אמציה מאחרי יי׳ ויקשרו עליו וגו׳ משמשמעו מה שאמר הנביא כי יעץ יי׳ להשחיתך: וינס לכישה. שם היה כל ט״ו שנה אחרי ששכב המלך עם אבותיו אחרי מות אמצ׳ אביו מכא׳ אתה למד שמלך עוזיה בימי אביו ומכל מקום לא כתנה אלא בידו עד לאחר מות אביו שאם לא מלך בחיי אביו למה לו לומ׳ אחרי שכב המלך עם אבותיו וכשאתה מונה ימי הבית על פי שנות המלכים אף אינך מחשב ט״ו שנים הללו שכתנים לאמציה ולעזיה תמצא שעמד ארבע מאות ועשרים וחמש: הוא

רדק

בבית שמש אשר ליהוד׳. ולמה אמר אשר ליהודה כי ידוע כי בית שמש ליהודה אלא להודיע כי בגבול בני יהודה בא מלך ישראל להלחם עמו: וינגף יהודה. בעון שהביא מלך יהודה אלהי בני שעיר ולפניהם ישתחוה כמו שאומר בדברי הימים לפיכך אמר להשחיתו: בשער אפרים. שער היה בירושלם שהיה נקרא שער אפרים שהיה פתוח נוכח גבול אפרים ודרך אותו השער היו נכנסים בני אפרים בבואם לירושלם: עד שער הפנה. הוא שער הפנים ונקרא כן לפי שהיה שם פנת החומה: הנמצאים בית יי׳: כמו בבית יי׳ וכמוהו רבים: ואת בני התערובות: בני השרים שמשימין ערבים למלך שלא ימרדו בו ות״י בני רברביא: וישב שומרונה. אומר בסדר עולם בו בפרק מת יהואש מלך ישראל ובא לו אמציה לירושלם ואמת הוא כי מלך ישראל מת בשנת ארבעה עשר לאמציה לפי חשבון השנים אבל לא נתברר לנו בכמה שנים לאמציהו היתה מלחמת אדום ומלחמת ישראל: חמש עשרה שנה. זה החשבון ישר כי אמציהו מלך בשנת שתי׳ ליואש ויואש מלך חמשה עשר שנה נמצא כי ארבעה עשר שנה מלך יואש בפני אמציהו ואמציה מלך כ״ט הנה כי ט״ו שנה חיה אמציהו אחרי יואש: על הסוסי׳: על רכב משנה סוסים: הוא

לאהלו ב׳ חס׳ וסי׳ ויקחו את אבשלום וישלכו אתו ביער. וינגף יהודה לפני ישראל דמלכים. וחברו דד״ה
לאהליו כתיב: שמרונה ג׳ וסי׳ וילך מלך ישראל. ויולך אתם שמרונה. ואת בני התערובות: ומתהו ז׳ וסי׳

החוח אשר בלבנון שלח אל הארז אשר בלבנון לאמר תנה את בתך לבני לאשה ותעבר חית השדה אשר בלבנון ותרמס את החוח: הכה הכית את אדום ונשאך לבך הכבד ושב בביתך ולמה תתגרה ברעה ונפלתה אתה ויהודה עמך: ולא שמע אמציהו ויעל יהואש מלך ישראל ויתראו פנים הוא ואמציהו מלך יהודה בבית שמש אשר ליהודה: וינגף יהודה לפני ישראל וינסו איש לאהלו: ואת אמציהו מלך יהודה בן יהואש בן אחזיהו תפש יהואש מלך ישראל בבית שמש ויבאו ירושלם ויפרץ בחומת ירושלם בשער אפרים עד שער הפנה ארבע מאות אמה: ולקח את כל הזהב והכסף ואת כל הכלים הנמצאים בית יהוה ובאוצרות בית המלך ואת בני התערבות וישב שמרונה: ויתר דברי יהואש אשר עשה וגבורתו ואשר נלחם עם אמציהו מלך יהודה הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל: וישכב יהואש עם אבתיו ויקבר בשמרון עם מלכי ישראל וימלך ירבעם בנו תחתיו: ויחי אמציהו בן יואש מלך יהודה אחרי מות יהואש בן יהואחז מלך ישראל חמש עשרה שנה: ויתר דברי אמציהו הלא הם כתבים על ספר דברי הימים למלכי יהודה: ויקשרו עליו קשר בירושלם וינס לכישה וישלחו אחריו לכישה וימתהו שם: וישאו אתו על הסוסים ויקבר בירושלם עם אבתיו בעיר דוד:

חוחא די בליבנן שלח לארזא די בליבנן למימר הב ית ברתך לברי לאיתו ועברת חיות ברא די בליבנן ודשת ית חוחא: מימחא מחיתא ית אנש אדום וראים עלך לבך אתיקר ותיב בביתך ולמא את מיתגרי בבישתא ותתקטיל את ודבית יהודה עמך: ולא קביל אמציהו וסליק יהואש מלכא דישראל ואקבילו אפיהון בקרבא הוא ואמציה מלך שיבטא דבית יהודה בבית שמש די לשיבטא יהודה: ואתברו אינש יהודה קדם ישראל ואפכו גבר לקירווהי: וית אמציה מלכא שיבטא דבית יהודה בר יהואש בר אחזיה אחד יהואש מלכא דישראל בבית שמש ואתו לירושלם ופרץ בשורא דירושלם בתרע שיבטא אפרים עד תרע זויתא ארבע מאה אמין: ונסיב ית כל דהבא וכספא וית כל מניא דאשתכחו בית מקדשא דיי׳ ובגינזי בית מלכא וית בני רברביא ותב לשמרון: ושאר פתגמי יהואש די עבד וגבורתיה ודאגיח עם אמציה מלך שיבטא דבית יהודה הלא אינון כתיבין על ספר פיתגמי יומיא למלכי ישראל: ושכיב יהואש עם אבהתוהי ואתקבר בשמרון עם מלכי ישראל ומלך ירבעם בריה תחותוהי: וחיא אמציהו בר יואש מלכא שיבטא דבית יהודה בתר דמית יהואש בר יהואחז מלכא דישראל חמש עשרי שנין: ושאר פתגמי אמציה הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכיא דבית יהודה: ומרדו עלוהי מירדא בירושלם ואפך ללכיש ושלחו בתרוהי ללכיש וקטלוהי תמן: ונטלו יתיה על סוסותא ואתקבר בירושלם עם אבהתוהי בקרתא דדוד:

ויכו את אבשלום. ויכהו וימתהו דאישבשת. ויקשרו עליו דאמציה. ויבאהו אל יהוא דדה. ויקשרו
דאמציה דד״ה. ויקשרו דאמון דד״ה. דנביא׳ וימתהו כתי׳ חסר דחסר. דכתובי׳ וימיתהו כתיב חס׳ ו״ו:

רלבג

החוח אשר בלבנון. קרא עצמו ארז וקרא מלך יהוד׳ חוח על כד הבוז ואמר ממשל שאפילו שאל ממנו להתחבר עמו כדי שיהיה שלום ביניהם אע״כ יהיה דבר זה בבזה בעיניו נמאס ומהפלגת הבוז תעבור חית השדה אשר בלבנון ותרמוס את החוח כל שכן כשירצ׳ להלחם עמו והנה היה מבזה אותו כל כך מפני היותו מזרע אחזיהו אשר היה מבי׳ אחאב שהרגוהו אבותיו והרגו כל בית אחאב ולזאת הסבה תמצא בזה המקום כשנכנסהו יואש שיחס אותו אל אחזיה ותהו אמרו ואת אמציהו מלך יהודה בן יהואש בן אחזיהו תפש יהואש מלך ישראל עם שזה היתה שבתכנחו אותו כי הוא הלך בדרך אחזיהו וגם יואש אביו אחרי מות יהוידע וכבר ספר בד״ה כי אמציה הביא אלהי בני שעיר ולפניהם ישתחוה ובשבת זה החטא נפל ביד יואש הוא ויהודה עמו: הכבד ושב בביתך. הוא מענין הכבוד וכאילו יאמר שכבודו יהיה שישב בביתו כי ישיגהו קלון מזאת המלחמה: בבית שמש אשר ליהודה. הנה מרוב בטחון יואש לנצח מלך יהודה הלך אליו להלחם בארצו ולזה ספר כי בבית שמש אשר ליהודה היתה המלחמה: בשער אפרים עד שער הפנה. ידמה שהיה שם שער היה נכנס בו שבט אפרים בבאם לירושלם ושער הפנה היה שער אשר הוא סמוך לבית יי׳ והוא נקרא שער הפנה כי הוא היה פנה והיסוד לקדושת ישראל: ואת בני התערובות. הם בני השרים שהם לערבות למלך שלא ימרדו בו אבותיהם והנה זכר כי חיה אמציה אחרי יואש ט״ו שנה כאילו זכר להעיר כי מפני שכתגאה כל כך יואש ואמר לאמציה ונפלת אתה ויהודה עמך הנה הוא מתקודם אמציה חמש עשר׳ שנה והנה היה כן כי כבר מלך יואש קודם אמציה שתי שנ׳ וי״ד שנה מלך בימיו ונשארו לאמציה ט״ו שנה: בשנת

רדק

הוא בנה את אילת· ובדברי הימים את אילות ואחד הוא והיתה למלך ארום
כמו שכתוב בתורה מאת אחינו בני שעיר מאילת ומעציון גבר וכן אמר בדברי
הימים אז הלך שלמה לעציון גבר ואל אילות על שפת הים בארץ אדום ואכשר
כי דוד לקחה ממלך אדום כי מושל היה בכל ארץ אדום כמו שאומר וישם דוד
באדום נציבים ובימי יהורם בן
יהושפט פשע אדום מתחת יד
יהודה ואילות שלקחה דוד ה
השיבוה אליהם ועתה כשמלך
עזיהו לקח אילת מתלך אדום
וישיבה ליהודה ועזיה בנה אותה
אחר שהשיב ליהודה כי לא בנה
אותה והיא ביד אדום אלא לאח'
שלקחה מידי אדום ואפשר ם
שהרסו חומותיה בעת הכבוש
עד שהוצרך לבנותה וכמו ו"ו זה
הן אתה קצפת ונחטא אחר ם
שחטאנו קצפת ובאמרו אחרי
שכב המלך עם אבותיו נראה כי
קודם שמת אביו מלך שאם לא
כן לא הוצרך לומר אחרי שכב
המלך ומתי היה אלא אחרי מות
אביו אלא קודם מלך כיון שנס
אביו מירושלם מפני הקושרים
עליו ולא ידענו מתי הוא זה ם
שקשרו עליו ונס לכישה והנה כ
נראה מהפסוקים כי תכף שנס
שם שלחו אחריו והמיתוהו שם
ונשאוהו לירושלם וקברוהו ו
והמליכו את בנו ואפשר כי וישלח
אחריו שאמר לא היה תכף שהיה
בלכיש אלא לאחר זמן ולדברי
בעל סדר עולם נראה כי בשובו
ממלחמת אדום ונלחם עם ישרא'
קשרו עליו עבדיו ומקרא ת
מסייעו בדברי הימים ומעת אשר
סר אמציה מאחרי יי' ויקשרו עליו
קשר וגו' ובשובו ממלחמת אדום
הוא שסר מאחרי יי' שהביא אלהי
שעיר ובעל סדר עולם אמר כי ב
בשנת שלש עשרה לאמציהו עשה
מלחמת אדום ואם כן הוא ב
כשובו מן המלחמה אחרי ם
שנלחם עם ישראל קשרו עליו
עבדיו והמיתוהו כל זה היה בשנ'
שלש עשרה לאמציהו או בשנת
ארבעה עשר והנה כשאמרו משני

הוא השיב · מיד מלכי ארם : יונה בן אמתי · הוא שמשח את יהוא הוא שאמ' לו בני
רביעים ישבו לך אבל רבותינו דקדקו ויהי דבר יי' אל יונה שנית ולא שלישית לפי
שתבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב והוקשה להם זה המקרא ותרצוהו כדבר יי'
אשר דבר ביד יונה לניכוה ונהפכה גזרת רעה לטובה כך נהפך לישראל בימי
ירבעם בן יואש מרעה
שהיה בה אשר אברם
מלך ארם וישימם כ
כעפר לדוש ועכשיו כ
נהפך להם לטובה :
מורה מאד · מיגר
מאד קונטר"אום בל'
כמו אם ימרה את פיך
ממרים הייתם ותהיינה
מורת רוח ויש פותרים
מורה מאד ירוד מאד
לשון ירה בים :
בשנת

וימלכו ה' חס' בליש' וסימ' לעיל בסיפ' חלק א' סימ' י"ו : מרה ה' חס' וסימ' מול הגלגל אצל אלני מרה ·
בננו זה סורר ומרה · כי ראה יי' את עני ישראל · אל תהיו כאבתם · כרה כאצבעהיו : ואין עוזר ו' בקריאה
וסימ' כי ראה יי' את עני ישראל · ואביט ואין עוזר · כי יציל אביון משוע · ויכנע בעמל לבם · ויטע

וַיִּקְחוּ כָּל־עַם יְהוּדָה אֶת־עֲזַרְיָה
וְהוּא בֶּן־שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיַּמְלִכוּ
אֹתוֹ תַּחַת אָבִיו אֲמַצְיָהוּ׃ הוּא בָּנָה
אֶת־אֵילַת וַיְשִׁבֶהָ לִיהוּדָה אַחֲרֵי
שְׁכַב־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו׃
בִּשְׁנַת חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לַאֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ
יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
בְּשֹׁמְרוֹן אַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה׃
וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא סָר מִכָּל־
חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא
אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ הוּא הֵשִׁיב אֶת־גְּבוּל
יִשְׂרָאֵל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־יָם הָעֲרָבָה
כִּדְבַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי
הַנָּבִיא אֲשֶׁר מִגַּת הַחֵפֶר׃ כִּי־
רָאָה יְהוָה אֶת־עֳנִי יִשְׂרָאֵל מֹרֶה
מְאֹד וְאֶפֶס עָצוּר וְאֶפֶס עָזוּב וְאֵין
עֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל׃ וְלֹא־דִבֶּר יְהוָה
לִמְחוֹת אֶת־שֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת
הַשָּׁמָיִם וַיּוֹשִׁיעֵם בְּיַד יָרָבְעָם בֶּן־
יוֹאָשׁ׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי יָרָבְעָם וְכָל־
אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר־נִלְחַם

ה' חס'
ל' חר חס' ויתר מ"ל
יונסיכ' וכל קרי' דכוו
ל' כסיכ' דיהואש בן יהואחז
ידין
ל'
ל'
ה' חס'
ל' · ו'
חל'
ל' וחר למחות
מלכין · ד'
ר' בטע' בקיפ'
ל' זקף קמץ

וְדַבָּרוּ כָּל עַמָּא דִיהוּדָה יַת עֲזַרְיָה
וְהוּא בַּר שִׁית עַסְרֵי שְׁנִין וְאַמְלִיכוּ
יָתֵיהּ תְּחוֹת אֲבוּהִי אֲמַצְיָהוּ׃
הוּא בְנָה יַת אֵילַת וַאֲתִיבָהּ לְבֵית
יְהוּדָה בָּתַר דִּשְׁכִיב מַלְכָּא עִם
אֲבָהָתוֹהִי׃
בִּשְׁנַת חֲמֵשׁ עַסְרֵי שְׁנִין לַאֲמַצְיָה
בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה מְלַךְ יָרָבְעָם בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן אַרְבְּעִין וַחֲדָא
שְׁנִין׃ וַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לָא
סְטָא מִכָּל חוֹבֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט
דְּחַיֵּיב יַת יִשְׂרָאֵל׃ הוּא אֲתִיב יַת
תְּחוּם יִשְׂרָאֵל מִמֵּעֲלָנָא דַחֲמָת עַד
יַמָּא דְמֵישְׁרָא כְּמָא דְמַלֵּיל יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל דִּי מַלֵּיל בְּיַד עַבְדֵּיהּ יוֹנָה
בַּר אֲמִתַּי נְבִיָּא דִּי מִגַּת חֵפֶר׃
אֲרֵי גְלֵי קֳדָם יְיָ שִׁעְבּוּדָא דְיִשְׂרָאֵל
תַּקִּיף לַחֲדָא וְאִינוּן מְטַלְטְלִין ו
וּשְׁבִיקִין וְלֵית דְּסָעִיד לְיִשְׂרָאֵל׃
וְלָא הֲוָה רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְמִמְחֵי יַת
שְׁמָא דְיִשְׂרָאֵל מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא
וּפָרְקִינוּן עַל יְדֵי יָרָבְעָם בַּר י
יוֹאָשׁ׃ וּשְׁאַר פִּתְגָּמֵי יָרָבְעָם
וְכָל דַּעֲבַד וּגְבוּרְתֵּיהּ דְּאַגִּיחַ ו

אהלי אפדנו · זכרה ירושלם ימי : ויושיעם ד' ג' מלאים וא' חס' וסימ' את עתניאל בן קנז · ויושיעם ביד
ירבעם בן יואש · ויושיעם למען שמו · ויושיעם מיד שונא ויגאלם :

רלבג

בשנת חמש עשר' שנה
לאמציהו · זה מבואר
כי כבר מלך י"ד שנה
כשמת יואש מלך י
ישראל : כי ראה את
עני ישרא' מורה מאד ·
ר"ל אף על פי שהיה ת
מורה מאד את פי ה
השם ית' במה שעזבו
את בריתו : ואפס
עצור ואפס עזוב ביש'
· ר"ל ששרו קניניהם
העצורי' בבית והעזוב'
בשדה : בשנת

מלכותו י"ו שנה או ט"ו שנה כי הכתוב אומר כי עשרים ותשעה שנה מלך בירושלם והילך היה זה ובסדר עולם אומר גם כן מה תלמוד לומר אחרי שכב המלך עם אבתיו אלא
שמלך בחיי אביו ולא פירש כמה ועוד אמר בו טעם אחר מה יהורם ואחזיהו ויואש מתו מיתת תחלואים ע"י אחרים אף אמציהו מת מיתת תחלואים ע"י אחרים לפיכך אמר
אחרי שכב המלך עם אבותיו מת כמות אבותיו ור"שי ז"ל כתב כי אותן חמשה עשר שנה לאמציהו משקשרו עליו קשר ומלך עוזיהו ואמציה ישב בלכיש כל אותן חמשה עשר
שנה ועוזיהו בנו מלך ולא נראה כן לפי הפסוקים כי הכתוב אומר כי אחר שנקבר אמציהו לקחו כל עם יהודה את עוזיהו בנו וימליכו אותו תחת אביו והוא בן י"ו שנה והילך
מלך חמשה עשר שנה בחיי אביו ואם יאמר כי ויקחו כל עם יהודה את עוזיהו כשקשרו על אמציהו ונס לכישה אז המליכו בנו ואז היה בן י"ו שנה לא נראה כן לא במלכי' ולא
בדברי הימים כי אחר מיתת אביו אומר שהמליכוהו ועוד היאך אומר הכתוב על אמציהו כי תשעה ועשרים מלך והוא לא מלך אלא י"ד שנה ואם היה מתחבא בלכיש חמשה
עשר שנה מה מלכות היה זה ועוד כי לבנו איננו מונה אלא שתים וחמשים שנה והם אחר מות אביו כי כן כתוב כי בן ששה עשר היה במלכו ונ"ב שנה מלך ואותן ט"ו שנה אם
תמנה אותן לבנו הרי מלך ס"ז והראיה שהוא מביא מהימים שעמד הבית איננה ראיה כי שני חשבונות תמצא בימי הבית כי אם תמנה מתחלת בנין הבית עד שלם ליהויקים
תמצא עליו כבוכר כבר תמצא ארבע מאות ועשר ושלשה חדשים ואם תמנה עד שחרב הבית תמכל וכל ב"ה שנה לצדקיהו תמצא ארבע מאות ותשע וששה חדשים ועוד לדבריו כי
היה הקשר ט"ו שנה והוא עומד בלכיש היאך היה זה והכתוב אומר כי בנוסו ללכיש שלחו אחריו והמיתוהו שם ואם אחר ט"ו שנה היה לא היה אומר וישלחו אחריו כי אחריו
נראה מיד אחר שנס שם שלחו אחריו · אך הנראה בזה כי מלחמת אמציהו עם אדום ועם ישראל היתה עד ארבעה עשר לאמציהו כי מארבעה עשר והילך לא יכול להיות
כי בשנת ארבעה עשר לאמציהו מת מלך ישראל ואם תרצה לומר כי בשנת שלש עשרה לאמציה היתה המלחמה כמו שאומר בסדר עולם אבל הקשר שקשרו עליו לא היה
אלא סמוך למיתתו ומה שאמר בדברי הימים ומעת אשר סר אמציהו מאחרי יי' ויקשרו עליו רוצה לומר מעת אשר סר מאחרי יי' החלה הרעה לבא עליו שהרי נגף במלחמת
ישראל ועוד בכל יום ויום עניינו היה ברע עד סוף ימיו שקשרו עליו עבדיו וזאת קשה מכלם שנס מפניהם לכישה וישלחו אחריו והמיתוהו שם והכתוב קצר וסיפר הרעה
האחרונה כי כן דרך הכתוב בהרבה מקומות ומה שאמר אחרי שכב המלך עם אבותיו לומר כי תכף שמת אביו החלה ההצלחה לבא כמו שהיה הפכה בחיי אביו כמו
שאומר בדברי הימים ובימי דרשו את יי' הצליחו האלהים ותחילת הצלחתו הוא שהשיב אילת ליהודה : הוא השיב את גבול ישראל · והנה יואש אביו השיב ערי ישראל
אלא שיואש השיב אותם הערים שלקח מלך ארם וירבעם בנו השיב מלבא חמת עד ים הערבה מיד מלכי הגוים שלקחו אותם ולא ראינו ביד מי היו ויש מחלוקת בדברי
ר"זל בזה יש מי שאומר מה שכבש יהושע כבש זה ויש מי שאומר יותר ממה שכבש יהושע כבש זה ולפנינו ראינו כי גבול לבא חמתויש והערבה הוא מארץ הכבשת בין משה
ויהושע ועוד הכתוב אומר השיב מלמד שכבר היתה כבשת : אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי · לא נכתבה נבואה זו ויש בדבר זה מחלוקת בדברי ר"זל שהם אמרו
יונה תבע כבוד הבן ולא כבוד האב ר"ל חשש לכבוד ישראל לפיכך ברח חוצה לארץ שאינה מקום נבואה כדי שלא ישלחהו האל לנינוה שידע שיהיו קרובי תשובה ויהיה בזה
עונש לישראל ולא חשש לכבוד האל מה נאמר בו ויהי דבר יי' אל יונה בן אמתי שנית שנית דבר עמו ולא שלישית והקשו והא כתיב אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא
ותרצו על עסקי נינוה לא דבר אלא פעם שנית ולא שלישית ומהם אמרו לא דבר עמו לא בנינוה ולא בדבר אחר אלא פעם שנית ומה שאמר אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי
ר"ל כמו שנתהפך להם בנינוה מרעה לטובה כך בימי ירבעם נהפך להם מרעה לטובה : כי ראה יי' · לא בשביל תשובה שעשו אלא שריחם עליהם כי ראה עונים : מרה מאד ·
משתנה ומתחלף מרעה אל רעה וי"ת שעבודא דישראל תקיף לחדא : ואפס

רש"י

בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם וגו'. אי אפשר לו' כן והלא עוזיה וירבע' מלכו כאחת כמו שפירשתי בסמוך אלא מה תלמוד לומר בשנת כ"ז לירבעם מלך עזריה שמלך מלכות מנוגעת שמרדו שנתנגע בשנת כ"ז למלכותו: וינגע ה' את המלך. מפורש בדברי הימים שנכנס להיכל להקטיר על מזבח הקטורת: בבית החפשית. עשה לו בית בבית הקברות כמה דאת אמר במתים חפשי בתלמו' ירושלמי: בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו מלך יהודה מלך זכריהו. אף מכאן יש ללמוד שמלך עזרי' משמת יואש מלך ישראל ט"ו שנה בחיי אמציה אביו שאם לא עמד עד שמת אביו כמנין שלא עמד עד בשנת ט"ו לירבעם בן יואש וירבעם מלך ארבעים ואחת כמנא שמת ירבעם בשנת כ"ז לעוזיה והיאך הוא או' בשנת ל"ח אלא ע"כ עוזיה וירבעם מלכו כאחת שא' שירבע' מלך בחיי אביו יהואש שלש שנים לכך הוא אומר וירבעם ישב על כסאו שישב כבר ועוזיה עמד משמת יואש וימלך ירבעם מלכות שלימה ובסדר עולם ראיתי שירבעם מלך בחיי אביו שנה ואיני יודע אם שיבוש הסופרים הוא שאיני יכול ליישב בשנ' שלשים ושמונה לעזריה מלך זכריה אלא בענין זה: ויכהו

רד"ק

ואשר השיב. דמשק וחמת לארם היו אם כן איך אמר השיב כאמר כי דוד המלך כבשם בארם והכה בהם מכה גדולה עד שהיו לו עבדים ושם נציבים בדמשק וגם בחמת אף על פי שלא נראה זה בכתוב כי בחמת שם נציבים נרא' כי בחמת היתה המלחמה ואם דמשק לקח כל שכן חמת ואומר ותהי ארם עבדים לדוד וזה שאמ' ליהודה כי מלך ישראל לקחם והשיבם ליהודה כי להם היה המשפט כיון שדוד לקחם ומה שאמר בישראל לומר אף על פי שהוא היה מלך ישראל והשיבם למלך יהודה לא הקפיד בזה כיון שהשיבם בישראל: בשנת עשרי' ושבע. והלא בשנת י"ד שנה לירבעם מלך עזריה שהרי מלך ירבע' בשנת ט"ו לאמציהו ומלכות אמציהו כ"ט נמצא כי בשנת י"ד לירבעם מת אמציהו ומלך עזריה אלא פי' עשרים ושבע לירבעם בסוף מלכותו שהוא י"ד שנה לתחלת מלכותו מלך עזרי' כי מ"א מלך ירבעם וי"ד וכ"ז הרי מ"א ובסדר עולם בשנת עשרים ושבע לירבעם מלך ישראל מלך עזריה וגו' וכי אפשר לומר כן והלא ירבעם ועזריה מלכו כאחת אלא שמלך מלוכה מנוגעת פי' וכן היו כ"ז הו כ"ו לעצמו אם מלכו כאחת כלומר שתחלת מלכותם היתה בזמן אחד ומכאן ואילך מלך מלכות מנוגעת א"כ חצי מלכותם מלכות מנוגעת ואם כן לדבריו למה אמר בשנת עשרים ושבע לירבעם היה לו לומר בשנת כ"ז למלכו מלך מלכות מנוגעת למה תלה הדב' במלכו' ירבע' ובדברי רז"ל ג"כ יותם לא היה לעוזיהו אלא בימי חליו שהרי בן כ"ה שנה היה במלכו כשמ' אביו הנה שנה אחת היה לו לעוזיהו כשנצטרע כשנולד יותם אם כן שימש מטתו בימי חליו ולמדו מזה כי מותר למצורע לשמש מטתו בימי חליו ומה שאמר הכתוב וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים בימי ספרו הוא הנה הסכימה דעתם כדעת בעל סדר עולם כי ירבעם ועזיהו מלכו כאחת ולא ידעתי מאין היה להם זה ולא יתכן זה לפי הפסוקים אם לא מלך עזיהו בימי אמציהו אביו י"ד שנה וכבר התבנו למעלה כי לא ירא' זה לפי הפסוקים שאפי' שנה אחת מלך בחייו: וינגע ה' את המלך. בדברי הימים אומר למה נגעו לפי שנכנס להיכל להקטיר קטרת וזדונו כי למשה רמז בזה הדבר וזהו שאמר במחלוקת קרח כאשר דבר ה' ביד משה לו כשלקתה יד משה בצרעת רמז לו כי כל החולק על הכהונה ילקה בצרעת לפיכך לקה עוזיהו בצרעת: וישב בבית החפשית. אמרו רז"ל כי המלכות היא עבודה שהרי צריך לשאת כל משא העם עליו ולשמוע אליהם ולשפוט משפטיהם בין ברצונו בין שלא ברצונו אם כן המלכות היא עבדות וכשנצטרע עוזיהו וישב לו בבית אחר לבדו הנה הוא חפשי מן העבודה שהיה בה לפיכך נקראת הבית בית החפשית ועוד אמרו שעש' לו בית בבית הקברות כד"א במתים חפשי ות"י ויתב מברא לירושלם: שופט את עם הארץ. לדבריהו כל הימי' שאביו היה מצורע הוא היה שופט את עם הארץ וכן הוא משמעו' הכתוב ולדברי רז"ל כי בשנת שנצטרע נולד ולא שפט את עם הארץ אלא אחר שגדל והיה בן דעת וקודם לכן היו הזקנים והשרים שופטים את עם הארץ: בשנת ל' ושמנה שנה לעזריהו. אם כדברי רז"ל שעזיהו וירבעם מלכו כאחת היה לו לומר בשנת ארבעים ואחת לעזריהו מלך זכריהו בן ירבע' אלא שנ"את לדעתם כי זכריהו מלך בחיי אביו ג' שנים וזה לא מצאנו בכתו' וגם בעל סדר עולם לא דבר בזה דבר ואותם ג' שנים מנה אותם לזכריהו וגם לדבריהו יתירים י"א שנה וכאמר כי אותם י"א שנה מלך זכריהו בימי אביו ולא ידענו למה אלא כן נראה לפי החשבון: קבלעם

מסורה

וכריה כל קריאה בן כמ"ב זכריהו וסי' בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו. ואעידה לי עדים נאמנים. וכל דברי הימים דכוו' במ"ז וסי' שם בחלק א' סימן ט': בבית ה' זוגין מן ב' חד בית וחד בבית וסי' נמסר בירמיה סימן

מקרא

ל ואשר השיב את־דמשק ואת־חמת
ליהודה בישראל הלא־הם כתובים
על־ספר דברי הימים למלכי י
ישראל: וישכב ירבעם עם־אבתיו
(כל קריא' כן בנ"כ זכריהו) עם מלכי ישראל וימלך זכריה בנו
טו תחתיו: בשנת עשרים
ושבע שנה לירבעם מלך ישראל
פ' מלך עזריה בן־אמציה מלך יהודה:
ז' בן־שש עשרה שנה היה במלכו
וחמשים ושתים שנה מלך בירושלם
ל ושם אמו יכליהו מירושלם: ויעש
הישר בעיני יהוה ככל אשר־עשה
אמציהו אביו: רק הבמות לא־סרו
עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות
(ב' את כרעה) : וינגע יהוה את־המלך ויהי מצרע
(ל' חס' וג' תס' כלים' ה' זוגין) עד־יום מתו וישב בבית החפשית
ויותם בן־המלך על־הבית שפט את
(ז"ג כטע' בקיפ') עם הארץ: ויתר דברי עזריהו וכל־
אשר עשה הלא־הם כתובים על־
ספר דברי הימים למלכי יהודה:
וישכב עזריה עם־אבתיו ויקברו
אתו עם־אבתיו בעיר דוד וימלך
יותם בנו תחתיו: בשנת
(ד' בכנ') שלשים ושמנה שנה לעזריהו מלך
(ב' בכני' ואעירה לי וכל ד"ה רכו' בנ"ז) יהודה מלך זכריהו בן־ירבעם על־
ישראל בשמרון ששה חדשים:
ויעש הרע בעיני יהוה כאשר עשו
אבתיו לא סר מחטאות ירבעם בן־
נבט אשר החטיא את־ישראל:

תרגום

ל ודאתיב ית דמשק וית חמת לדבית
יהודה בישראל הלא אינון כתיבין
על ספר פתגמי יומיא למלכי
ישראל: ושכיב ירבעם עם
אבהתוהי עם מלכי ישראל ומלך
זכריה בריה תחותוהי:
בשנת עשרין ושבע
שנין לירבעם מלכא דישראל מלך
פ' עזריה בר אמציה מלכא שיבטא
ז' דבית יהודה: בר שית עסרי
שנין הוה כד מלך וחמשין ו
ל ותרתין שנין מלך בירושלם ושום
אמיה יכליה מירושלם: ועבד
דכשר קדם יי ככל דעבד אמציה
אבוהי: לחוד במתא לא עטרא
עוד כען מדבחין ומסקין בוסמא
על במתא: ואיתי יי מכתש על
מלכא והוה סגיר עד יום מותיה
ויתיב בר מן ירושלם ויותם בר
מלכא ממנא על ביתא דאין ית
עמא דארעא: ושאר פתגמי
עזריה וכל די עבד הלא אינון
כתיבין על ספר פתגמי יומיא ל
למלכי דבית יהודה: ושכיב
עזריה עם אבהתוהי וקברו יתיה
עם אבהתוהי בקרתא דדוד ומלך
יותם בריה תחותוהי:
בשנת תלתין ותמני
שנין לעזריה מלכא שיבטא דבית
יהודה מלך זכריה בר ירבעם על
ישראל בשמרון שיתא ירחין:
ועבד דביש קדם יי כמא דעבדו
אבהתוהי לא סטא מחובי ירבעם
בר נבט דחייב ית ישראל:

מסורה

לז": עזריהו ד' בנביאים וסי' ואלה השרים אשר. ועזריהו בן נתן. ויתר דברי עזריהו. בשנת שלשים ושמנה. ומן וע.ריהו בן עודד דדברי הימים עד ס"ף ספרא דכו' במ"א ולו אחים קדמא דפסו':

רלב"ג

בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם מלך ישראל מלך עזריה: ידוע כי כשמת אמציה מלך ירבע' ט"ו שנה ולזה יתבא' שכב' מלך עזרי' בשנת י"ו למלכו' ירבעם והנראה בעיני שהוא מונה כ"ז שנה שהיו עתידי' לבא ואחר יכלה מלכות בית יהוא וזה כי ירבעם מלך אחר זה כ"ו שנה ובנו מלך ששה חדשים והם כ"ז שנה מקוטעין: וינגע ה' את המלך ויהי מצורע. כבר באר בד"ה כי זה קרה לו מפני חשבו להקטיר במזבח הקטור' והנה היה אז יותם בן המלך שופט את עם הארץ בחיי אביו ומהעת שהיה מצורע ישב בבית החפשית לפי שהיה צריך לישב בדד מחוץ למחנה והיתה נקראת בית המצורע בית החפשי' לפי שהמצורע אין לו עסק עם בני אדם והו' מפני זה חפשי מהעסקים והמלאכות: בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו מלך יהודה. לפי שכבר מלך ירבעם בחייו עשרים ושש שנה הנה יהיה זה בשנת כ"ז לעזריה ולזה ידמה שמלך עזריה בחיי אביו י"א שנה כי קשרו עליו קשר בירושלם מעת סר מאחרי ה' וינס לכיש ואז המליכו כל עם יהודה את עזריה ומלך בחיי אביו י"א שנה והעד הנאמן על זה הוא אמרו הוא בנה את אילת וישיבה ליהודה אחרי שכב המלך עם אבותיו וזה לעדות קצת כי מלך בחיי אביו והיה בן שש עשרה שנה כשהמליכוהו בחיי אביו: ואת

ויִמיתהו ח׳ מל׳ וסי׳ נמסר לעיל בסי׳ חלק א׳ סימן י״ג ׃ שלום ג׳ מל׳ בנביאי׳ וסימ׳ שלום בן יבש מלך ר״פ · ויעל
מנחם בן גדי · ויתר דברי שלום · וכל כתובי׳ דכוו׳ מלאים במ״ו חס׳ וסי׳ שלם בנו רחבעם · לשלם הקרחי ·
ויחזקיהו בן שלם · אשת שלם בן תקוה · השערים בני שלם תנינא דעזרא · שלם וטלם ואורי ׃ ההרותיה
ה׳ מלין כתרי טעמי פי׳ הטפחא לא ישרתנה מירכא כתיבתה כי אם בה׳ מקומות וסימ׳ כה״מג תלוש ופירו׳ בסדר

ויקשר עליו שלם בן יבש ויכהו
ח׳ מל׳ קבל עם וימיתהו וימלך תחתיו ׃
ה׳ בנבי׳ ויתר דברי זכריה הנם כתובים על
ספר דברי הימים למלכי ישראל ׃
הוא דבר יהוה אשר דבר אל יהוא
ל׳ ית׳ חס׳ · ל׳ לאמר בני רבעים ישבו לך על
כסא ישראל ויהי כן ׃
ג׳ מל׳ בנבי׳ ו׳ חס׳ ל׳ שלום בן יבש מלך בשנת שלשים
ותשע שנה לעזיה מלך יהודה
ב׳ ונכתה וימלך ירח ימים בשמרון ׃ ויעל
מנחם בן גדי מתרצה ויבא שמרון
ג׳ מל׳ ויך את שלום בן יבש בשמרון
ח׳ מל׳ וימיתהו וימלך תחתיו ׃ ויתר דברי
ל׳ שלום וקשרו אשר קשר הנם
כתובים על ספר דברי הימים
למלכי ישראל ׃
אז יכה מנחם את תפסח ואת כל
ג׳ ומל׳ אשר בה ואת גבוליה מתרצה כי
ה׳ בטע׳ מה״מג ת׳ לוש סימן לא פתח ויך את כל ההרותיה בקע ׃
בשנת שלשים ותשע
שנה לעזריה מלך יהודה מלך מנחם
בן גדי על ישראל עשר שנים
בשמרון ׃ ויעש הרע בעיני יהוה
ל׳ לא סר מעל חטאות ירבעם בן נבט
אשר החטיא את ישראל כל ימיו ׃
בא פול מלך אשור על הארץ ויתן
ל׳ מנחם לפול אלף ככר כסף להיות
ידיו אתו להחזיק הממלכה בידו ׃
י״ג חס׳ ויצא מנחם את הכסף על ישראל
ה׳ כתח׳ על כל גבורי החיל לתת למלך
אשור חמשים שקלים כסף לאיש
ג׳ אחד וישב מלך אשור ולא עמד שם
י״ג בטע׳ תבי׳ בסיפ׳ בארץ ׃ ויתר דברי מנחם וכל אשר
י״ו מל׳ בכיפ׳ עשה הלוא הם כתובים על ספר
דברי הימים למלכי ישראל ׃
וישכב מנחם עם אבתיו וימלך
פקחיה בנו תחתיו ׃
ל׳ בשנת חמשים שנה לעזריה מלך
יהודה מלך פקחיה בן מנחם על
ישראל בשמרון שנתים ׃ ויעש הרע
כ׳ מל׳ מל׳ כמ״ג חס׳ בעיני יהוה לא סר מחטאות
ירבעם בן נבט אשר החטיא את
ישראל ׃ ויקשר עליו פקח
ל׳ בכתיב׳ סה כתי׳ בן רמליהו שלישו ויכהו בשמרון

ומרד עלוהי שלום בר יבש
ח׳ מל׳ ומחהי קדם עמא וקטליה ומלך
ה׳ בנבי׳ תחותוהי ׃ ושאר פתגמי זכריה
הא אינון כתיבין על ספרא פתגמי
יומיא למלכי ישראל ׃ הוא
פיתגמא דיי די מליל עם יהוא
ל׳ ית׳ חס׳ · ל׳ למימר בנין רביעאין יתבון לך
על כורסי מלכותא דישראל והוה
ג׳ מל׳ בנבי׳ ו׳ חס׳ ל׳ כן ׃ שלום בר יבש
מלך בשנת תלתין ותשע שנין
לעזריה מלכא שיבטא דבית
ב׳ ונכתה יהודה ומלך ירח יומין בשמרון ׃
וסליק מנחם בר גדי מתרצה
ג׳ מל׳ ואתא לשמרון ומחא ית שלום
ח׳ מל׳ בר יבש בשמרון וקטליה ומלך
ל׳ תחותוהי ׃ ושאר פתגמי שלום
ומירדיה די מרד הא אינון כתיבין
על ספרי פתגמי יומיא למלכי
ישראל ׃ בכין מחא
ג׳ ומל׳ מנחם ית תפסח וית כל די בה
וית תחומהא מתרצה ארי לא
ה׳ בטע׳ מה״מג ת׳ לוש סימן פתחת תרעהא לאשלמא ומחה
וית כל מעדיההא בזע ׃
בשנת תלתין ותשע שנין
לעזריה מלך שיבטא דבית יהודה
מלך מנחם בר גדי על ישראל
ל׳ עסר שנין בשמרון ׃ ועבד דביש
קדם יי לא סטא מעל חובי ירבעם
בר נבט דחייב ית ישראל כל
ל׳ יומוהי ׃ אתא פול מלכא דאתור
על ארעא ויהב מנחם לפול אלף
ככרין דכסף לאשלמא ידוהי ע
י״ג חס׳ עימיה לאתקפא מלכותא בידיה ׃
ה׳ כתח׳ ורמא מנחם ית כספא על ישראל
ועל כל גבורי חילא למתן למלכא
ג׳ דאתור חמשין סלעין דכסף ל
לגברא חד ותב מלכא דאתור ולא
י״ג בטע׳ תבי׳ בסיפ׳ אנזיק תמן בארעא ׃ ושאר
י״ו מל׳ בכיפ׳ פתגמי מנחם וכל די עבד הלא
אינון כתיבין על ספר פתגמי יומי
למלכי ישראל ׃ ושכיב מנחם
עם אבהתוהי ומלך פקחיה בריה
ל׳ תחותוהי ׃ בשנת
חמשין שנין לעזריה מלכ׳ שיבטא
דבית יהודה מלך פקחיה בר
מנחם על ישראל בשמרון תרתין
כ׳ מל׳ מל׳ כמ״ג חס׳ שנין ׃ ועבד דביש קדם יי לא
סטא מחובי ירבעם בר נבט דחייב
ית ישראל ׃ ומרד עלוהי פקח בר
ל׳ בכתיב׳ סה כתי׳ רמליהו גיבריה ומחהי בשמרון

רדק

קבל עם · שתי מלות והוא כמו נגד העם תרגום נגד קבל ות״י קדם עמא ׃ הוא דבר יי׳ אשר דבר · מלת הוא טעמו למעלה וימיתהו וימלך תחתיו כאשר ד דבר יי׳ וכיון שמלך רב או מעט כבר נתקיים דבר יי׳ והוסבה המלוכה לאחרים כי הם היו ר רשעים כלם ואילו היה טובים ארכה מלכותם עוד וכבר היתה מלכותם ראויה להפסק קודם זה מפני עונותם ולא מלך ז זכריה אותם ששה חדשים אלא לקיים דבר יי׳ בעבור שידעו העם כי אמת דבר הנביא ליהוא בשם יי׳ כשאמר לו בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל ׃ את תפסח ואת כל אשר בה · תפסח לא היתה מארץ ישראל אלא מעבר הנהר מארם וכן כתוב כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה ונראה כי היתה לגבול ארץ ישראל נכח תרצה ותרצה היתה מארץ ישר׳ מקומו של מנחם ומנח׳ בא להלח׳ על תפסה וקרא לשלום אליה להיותה לו למס ולא פתח לו עם העיר וזהו שאמר כי לא פתח ויך והכה אותה ואת כל גבוליה מתרצה כלומ׳ מגבול תרצה ואילך כל הנמצא בכל ג גבוליה הכה ועוד כי כל ההרות שבה בקע דרך נקמה ובזיון ׃ ההרותיה · שתי ידיעות כמו בתוך האהלי ׃ ולא עמד שם בארץ · לא נתעכב שם אלא שב לו לארצו כיון שקבל הכסף ולא שמרם מאויב אחר וי״ת ולא אנזיק תמן בארעא ׃ בארמון

רשי

ויכהו קבל עם · ומחהי קדם עמא לעיני העם ׃ ויהי כן · לא שהיה כדי מלכותו ליתמסך כל כך אלא לקיים דבר מלך שנאמ׳ בו כן יהיה דברי אשר יצא מפי וגו׳ ׃ כי לא פתח · שר העיר לא פתח לו את העיר לקבלו למלך ע עליהם ׃ ההרותיה · את הנשים הרות שבה בקע׳ שליטו · גבור שלו ׃ את

עם י״ת תמן וכל אסף ותקף דכו׳

רלבג

ואת גבוליה מתרצ׳ כי לא פתח · ידמה שתפסח לא היתה מ מארץ ישראל וקרא לה מנחם לשלום ולא הסכימה להשלי׳ עמו ולא פתח׳ לו ולזה הכה אותה ואת כל אשר בה ואת גבוליה הם׳ מחוץ לעיר מתרצה ואילך וגם כל המגדלים ה החזקים הבנוי׳ בהר׳ אשר בה בקע ׃
בארמון

אמר ׃ י״ח פסוקים על על ומלה במצעו׳ וסימ׳ ישרצו המים שרץ נפש · או מצא אבדה · צו את אהרן · והכה
לקחו את אשר עשה מיכה · ויסיפו בני ישר׳ דויחזק יי׳ את עגלון · ויאמר לבי וישלח אתה · ותקם חנה אחרי
אכלה בשלה · לא טוב הדבר הזה · ועתה בה תאמר לעבדי לדוד דשמואל · ויוצא מנחם את הכסף ·
והמלך הפקיד את השליש · ערות על יאור · על כן על בחוריו · ואמרת׳ על מה · גבה לבך ביפיך · לא לנו יי׳ ·
רגה בית המן · הדבר אשר היה אל ירמיהו ׃

רשי

את ארגוב ואת האריה · כל ארגוב לשון פלטין החשובין וכל טרכונין בלשון ארמי פלטין החשובין למלכות · בארמון הגדול אשר אצל הארגוב והאריה יש לומר שהיה אריה של זהב עומד באותו ארמון : בשנת עשרי' ליותם · היה לו לומר בשנת ארבע לאחז שהרי כל ימי מלכות יותם שש עשרה שנה אלא לפי שהיה אחז רשע רצה הכתוב ל למנותם ליותם בקבר ולא לאחז בחיים כך הי' בסד' עולם : בימים ההם · בסוף ימיו של יותם : להשליח · לגרות : ויגלה

רדק

בארמון בית מלך · כן כת' וקרי המלך והענין אחד : את ארגב ואת האריה · עם ארגב ועם האריה ושני גבורי' היו שמם כך ועמהם בא ועם חמשים מבני גלעדים וימיתהו : בשנת עשרי' ליותם · והיאך היה זה והלא יותם לא מלך אלא י"ו והיאך מונה לו עשרים ועשרים של פקח שלמו בשנת ד' לאחז אם כן היה לו לומר בשנת ד' לאחז ואומר בסדר עולם וכי אפשר לו' כן אלא שהיתה גזיר' גזורה בימי יותם · דבר אחר שרצה הכתוב למנות ליותם בקבר ולא לאחז בחיים : בשנת שתים לפקח · בתחילת שתים ופקח מלך בשנת חמשים ושתים לעזריה ועזריה מת בסוף נ"ב לו ומלך יותם הנה בשנת שתים לפקח מלך יותם : הו' בנה את שער בית יי' העליון · השער הזה היה בין בית יי' ובין בית המלך כמו שראינו בדב' יואש ויורידו את המלך מבית יי' ויבואו דרך שער הרצי' בית המלך ומה שאמר כי הוא בנה אותו הוסיף בו בניין או כפל ובנהו שהרי ש שלמה בנה שער בין ביתו ובית יי' כמו שאמ' ועולתו אשר יעלה בית יי' : בימים ההם החל יי'. אחר שמת יותם : את

רלבג

בארמון בית המלך את ארגב ואת האריה · אחשוב שארגוב קרא הממונה על כל חבל ארגב והאריה קרא גבור אחר יקראוהו אריה על צד ההשאלה לרוב גבורתו · והנה קם עליו פקח עם שני אלו השרים והיו עמו גם כן חמשים איש מ מבני גלעדים כי לבני גלעד היה חבל ארגב לפי מה שאחשוב : ויקח את עיון ואת אבל בית מעכה ואת ינוח ואת קדש : הנה זה היה לפי מה שאחשוב מה שזכר בספ' ד"ה כי תגלת פלאסר מלך א אשור הגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט ה המנשי ויביאם לחלח וחבור והרא ונהר גוזן ולפי שאלו המריכו היו מארץ אשור אמר בזה המקום ויגלם אשורה : בשנת שתים לפקח בן רמליהו מלך י ישראל מלך יותם · ר"ל בראש השנ' השנית כי בראש שנת חמשים ושנים לעזריה מלך פקח ומת עזריה ב בשנה ההיא : בימים ההם החל יי' להשליח ביהוד' רצין · ר"ל לגרות ביהודה או לשלח וזה היה אחרי מות יותם כי בימי אחז נתחברו אלה המלכים על י ירושלם מפני רוב ח חטאי אחז כמו ש שנתבאר בספר ד"ה והם הכו בה מכה ג גדולה ואחר זה היו צרים על ירושלם ולא יכלו להלחם כי חמל הש"י על יהוד' ולא אמר להשחיתו : ויכשל

אשורה ו' וקמצין בקריאה וסי' וישבנו מחוילה עד שור אשר · בימי פקח מלך ישראל בא תגלת פלאסר · ויגל מלך אשור את ישראל · עד אשר הסיר · בשנת התשיעית להושע · תהיה מסלה : והיה במלכו ז' וסי' יהורם בן יהושפט דמלכים · אמציהו בן יואש · עזריה בן אמציה · יותם · חזקיהו · בלא חמדה ·

בארמון בית־ מלך את־ארגב ואת־
האריה ועמו חמשים איש מבני
גלעדים וימתהו וימלך תחתיו :
ויתר דברי פקחיה וכל־אשר עשה
הנם כתובים על־ספר דברי הימים
למלכי ישראל :
בשנת חמשים ושתים שנה לעזריה
מלך יהודה מלך פקח בן־רמליהו
על־ישראל בשמרון עשרים שנה :
ויעש הרע בעיני יהוה לא סר מן־
חטאות ירבעם בן־נבט אשר החטיא
את־ישראל : בימי פקח מלך־
ישראל בא תגלת פלאסר מלך
אשור ויקח את־עיון ואת־אבל בית־
מעכה ואת־ינוח ואת־קדש ואת־
חצור ואת־הגלעד ואת־הגלילה כל
ארץ נפתלי ויגלם אשורה : ויקשר־
קשר הושע בן־אלה על־פקח בן־
רמליהו ויכהו וימיתהו וימלך
תחתיו בשנת עשרים ליותם בן־
עזיה : ויתר דברי־פקח וכל־אשר
עשה הנם כתובים על־ספר דברי
הימים למלכי ישראל :
בשנת שתים לפקח בן־
רמליהו מלך ישראל מלך יותם בן־
עזיהו מלך יהודה : בן־עשרים
וחמש שנה היה במלכו ושש עשרה
שנה מלך בירושלם ושם אמו
ירושא בת־צדוק : ויעש הישר
בעיני יהוה ככל אשר־עשה עזיהו
אביו עשה : רק הבמות לא סרו
עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות
הוא בנה את־שער בית־יהוה
העליון : ויתר דברי יותם וכל־
אשר עשה הלוא־הם כתובים על־
ספר דברי הימים למלכי יהודה :
בימים ההם החל
יהוה להשליח ביהודה רצין מלך
ארם ואת פקח בן־רמליהו : וישכב
יותם עם אבתיו ויקבר עם־אבתיו
בעיר דוד אביו וימלך אחז בנו
תחתיו : בשנת שבע־
עשרה שנה לפקח בן־רמליהו מלך
אחז בן־יותם מלך יהודה :

באידרון בית מלכא ית ארגוב וית
אריא ועימיה חמשין גברא מבני
גלעדאי וקטליה ומלך תחותוהי :
ושאר פתגמי פקחיה וכל די עבד
הא אינון כתיבין על ספרא
פתגמי יומיא למלכי ישראל :
בשנת חמשין
ותרתין שנין לעזריה מלכא שיבטא
דבית יהודה מלך פקח בר רמליהו
על ישראל בשמרון עסרין שנין :
ועבד דביש קדם יי' לא סטא מן
חובי ירבעם בר נבט דחייב ית
ישראל : ביומי פקח מלכא
דישראל אתא תגלת פלאסר
מלכא דאתור ושבא ית עיון וית
אבל בית מעכה וית ינוח וית קדש
וית חצור וית גלעדה וית גלילא
כל ארעא שיבט נפתלי ואגלינון
לאתור : ומריד מירדא הושע
בר אלה על פקח בר רמליהו
ומחהי וקטליה ומלך תחותוהי
בשנת עסרין ליותם בר עזיה :
ושאר פתגמי פקח וכל די עבד הא
אינון כתיבי' על ספר פתגמי יומיא
למלכי ישראל : בשנת
תרתין לפקח בר רמליהו מלכא
דישראל מלך יותם בר עזיה
מלכא שיבטא דבית יהודה :
בר עשרין וחמש שנין הוה כד
מלך ושית עשרי שנין מלך
בירושלם ושום אמיה ירושא בת
צדוק : ועבד דכשר קדם יי'
ככל דעבד עזיה אבוהי עבד :
לחוד במתאלא עטרא עוד כען
עמא מדבחין ומסקין בוסמיא על
במתא הוא בנא ית תרע בית
מקדשא דיי' עלאה : ושאר
פיתגמי יותם וכל די עבד הלא
אינון כתיבין על ספר פיתגמי יומי'
למלכי דבית יהודה :
ביומיא האינון שרי יי'
לגראה בדבית יהודה רצין מלכא
דארם וית פקח בר רמליה :
ושכיב יותם עם אבהתוהי
ואתקבר עם אבהתוהי בקרתא
דדוד אבוהי ומלך אחז בריה
תחותוהי : בשנת שבע
עסרי שנין לפקח בר רמליה מלך
אחז בר יותם מלך דבית יהודה :

מסרה

יותם תניינא דדברי הימים :
אשר עשהו' וסי' עמרי ·
אחזיהו · יהואש · יותם · אחז ·
אמון : בעיר דוד ד' בסי'
דסמיכי וסי' וישכב שלמה ·
וישכב אסא · וישכב יהושפט ·
וישכב יותם :

ויגלה קירה · את העם אשר בה הגלה למדינה ששמה קיר : עד בא · לפני בא המלך מדמשק : ואת מזבח הנחשת ויקרב וגו' · אי אפשר לומר מזבח הנחשת שעשה משה שהרי נגנז ואי אפשר לומר מזבח אבנים שעשה שלמה וקראו בדברי הימים מזבח הנחשת שהרי אי אפשר לקרבו מזוית לזוית אלא אם הורסו והרי שכינו אם שירדה בימי שלמה לא נסתלקה מעל המזבח עד שבא מנשה וסילקה שהוא הרס את המזבח כמו שמצינו באגדת חלק אין לי לפרש מזבח זה אלא בכיורות ומכונות של נחשת שהיו ערכי מזבח והיו אצל המזבח הקדש וכשעשה אחז את המזבח לע"ז סילק את הכיור והקריבו לצד אחר מאת פני הבית שלא להפסיק בין המזבח שעשה ובין בית יי' ויתן אותו אצל מזבח הקדש בצפו' ומצינו שפירשו רבותינו דוגמתו במס' סב' ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת מי היה אמר להם התחילו ממקו' שאומרין שירה לפני הרי כאן לכלי שיר של נחשת קראו מזבח : לבקר

רדק

את אילת לארם · שכבר לקחה עזריה מלך יהודה : וינשל את היהודים מאילות · זהו אילת כי כן היתה נקראת אילת ואילות וכן בדברי הימים אילות ופירוש וינשל כמו ונשל גוים רבי' מפניך ענין גירושין ושילוח : וארמים באו אילות · כתיב ארמים לפי שמלך ארם לקחה ועל ידו ישבו הארומים וקרי אדמים בר"ל תכי לבני אדום היתה כמו שפירשנו למעלה : הקומים עלי · תואר בפלס טובים : ויגלה קירה · העם אשר בה הגלה אל קיר וקיר היתה מאשור הוא שאומר עמוס הנביא יגלו עם ארם קירה אמר יי' : ויקרב המלך על המזבח · פועל יוצא וזה לבדו מן הקל יוצא ר"ל הקריב על המזבח קרבנותיו והעלה עולותיו או יהיה ויקרב פועל עומד כמשפטו ויהיה על המזבח כמו אל המזבח קרב הו' בעצמו אל המזבח והעלה עליו : ואת המזבח הנחשת אשר לפני יי' · כמוך עם ה"א הידיעה וכמוהו הממלכות כנען והוא המזבח שעשה שלמה כמו שפירשתי בבנין הבית אמר שזה המזבח נתן אותו עם המזב' אשר לפני יי' ופירוש ויקרב מאת פני הבית הקריב זה המזבח ממזבח הנחשת שהיה בעזרה את פני הבית הקריב זה יותר לצד הבית ונתן אותו בין המזב' ובין בית יי' על ירך המזבח לצד צפון :
ויצוהו

תעבות ט' כתיב כן בליש' בקריאה וסי' וילך בדרך מלכי ישראל דאחז למלכים · וילך בדרכי דאחז דדברי הימים · גם כל שרי הכהנים · יען אשר עשה מנשה · ויסר יאשיהו את כל · הנשוב להפר מצותיך · ואשלח אליכם דירמיה · ויתר דברי יהויקים ותעבותיו · כתעבותיהם לכנעני : כל אילין קדמאי העבות כתיבן חס' ו'

בר עשרין שנין אחז כד מלך ושית עסרי שנין מלך בירושלם ולא עבד דכשר קדם יי אלהיה כדוד אבוהי : ואזל באורח מלכי ישראל ואף ית בריה אעבר בנורא כתועבות עממיא דתריך יי יתהון מן קדם בני ישראל : ודבח ואסיק בוסמין על במתא ועל רמתא ותחות כל אילן עבוף : בכין סליק רצין מלכא דארם ופקח בר רמליה מלכא דישראל לירושלם לאגחא קרבא וצרו על אחז ולא יכילו לאגחא :
בעידנא ההיא אתיב רצין מלכא דארם ית אילת לארם ותריך ית יהודאי מאילת וארמאי אתו לאילת ויתיבו תמן עד יומא הדין : ושלח אחז איזגדין לות תגלת פלסר מלכא דאתור למימר עבדך וברך אנא סק ופרוקני מיד מלכא דארם ומיד מלכא דישראל דקמו עלי : ונסיב אחז ית כספא וית דהבא דאשתכח בבית מקדשא דיי ובאוצרי בית מלכא ושדר למלכא דאתור שוחדא : וקביל מיניה מלכא דאתור וסליק מלכא דאתור על דמשק ואחדה ואגלי עמא די בה לקירינא וית רצין קטל : ואזל מלכא אחז לקדמות תגלת פלאסר מלכא דאתור לדומשק וחזא ית מדבחא די בדמשק ושדר מלכא אחז לות אוריה כהנא ית דמות מדבחא וית תיקוסיה לכל עובדוהי : ובנא אוריה כהנא ית מדבחא ככל דשלח מלכא אחז מדמשק כן עבד אוריה כהנא עד דאתא מלכא אחז מדמשק : ואתא מלכא מדמשק וחזא מלכא ית מדבחא וקריב מלכא על מדבחא ואסיק עלוהי : ואסיק ית עלתיה וית מנחתיה ונסיך ית נסכיה וזרק ית דם נכסת קודשיא די ליה על מדבחא : וית מדבחא דנחשא די קדם יי וקריב מן קדם ביתא מבין מדבחא ומבין בית מקדשא דיי ויהב יתיה על שידא דמדבחא צפונא :

בן עשרים שנה אחז במלכו ושש עשרה שנה מלך בירושלם ולא עשה הישר בעיני יהוה אלהיו כדוד אביו : וילך בדרך מלכי ישראל וגם את בנו העביר באש כתעבות הגוים אשר הוריש יהוה אתם מפני בני ישראל : ויזבח ויקטר בבמות ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן : אז יעלה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל ירושלם למלחמה ויצרו על אחז ולא יכלו להלחם : בעת ההיא השיב רצין מלך ארם את אילת לארם וינשל את היהודים מאילות וארומים באו אילת וישבו שם עד היום הזה : וישלח אחז מלאכים אל תגלת פלסר מלך אשור לאמר עבדך ובנך אני עלה והושעני מכף מלך ארם ומכף מלך ישראל הקומים עלי : ויקח אחז את הכסף ואת הזהב הנמצא בית יהוה ובאצרות בית המלך וישלח למלך אשור שחד : וישמע אליו מלך אשור ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין המית : וילך המלך אחז לקראת תגלת פלאסר מלך אשור דומשק וירא את המזבח אשר בדמשק וישלח המלך אחז אל אוריה הכהן את דמות המזבח ואת תבניתו לכל מעשהו : ויבן אוריה הכהן את המזבח ככל אשר שלח המלך אחז מדמשק כן עשה אוריה הכהן עד בוא המלך אחז מדמשק : ויבא המלך מדמשק וירא המלך את המזבח ויקרב המלך על המזבח ויעל עליו : ויקטר את עלתו ואת מנחתו ויסך את נסכו ויזרק את דם השלמים אשר לו על המזבח : ואת המזבח הנחשת אשר לפני יהוה ויקרב מאת פני הבית מבין המזבח ומבין בית יהוה ויתן אתו על ירך המזבח צפונה :

רלבג

ויכשל את היהודים מאילות · ר"ל שגבר השליכם וגרשם משם והוא אילת שבנה עזריה כמו שקדם : הקומים עלי · ר"ל הקמים עלי : ויגלה קירה · ר"ל שהגלה העם אשר בדמשק אל קיר : ויבן אוריה הכהן · ר"ל ויבנה אוריה הכהן את המזבח בעוד שהי' בא המלך אחז מדמשק עד שכאשר בא מצאו בנוי : ואת מזבח הנחשת אשר לפני יי' · ר"ל שזה המזבח שבנה אוריה היה בחצר הכהנים עם מזבח הנחשת אשר לפני יי' שבנה שלמה והיה זה המזבח השני יותר קרוב אל פני ההיכל כשו היה מבין המזבח ומבין בית השם אלא שלא היה מכוון לפני הבית אבל אצל ירך המזבח צפונה היה ואפשר ששמהו לפאת צפון להיותם עובדים לצבא השמי' והכוכבים הצפוניים הם היותר חזקים בפעולותיהם בזה העולם לפי מה שסדר הש"י מעניינם ולזה תמצא פעל הששם יותר חזק במזלות הצפוניים :
והנה

מסרה
קדמ' וב' מל' דמל' וסי' הכה בכפך · בתעבות הגוים דמנשה בדברי הימים · ושארא תועבת כתיב חס' ו' בתרא : י"ו מלין בקריאה דלא מפק' א' ולית להון זוג וסי' שלתך יתן את שלתך אשר שאלת · חטאים לי"י לאכל על הדם · ותזרני חיל למלחמה דשמואל · להשו' גלים נציב דספרא · וירפו המים עד היום הזה · פלאסר וישלח אחאז מלאכים · פלנסר יער אלהי ישראל · מלו ברב דכלתך מלו · נשו לשוא עריך · ונשו את כלמתם · משתו יגורו אלים · הסורים כי מבית הסורי · השפות את שער הגיא החזיק · קרוא אני קרוא לה · שרית כל אלה אנשי מלחמה בד"ה · קראים משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו קראים : מאת פני ה' בקרי' וסי' מאת פני יצחק אביו · ויגרש אתם מאת פני פרעה · קרבו שאו את אחיכם מאת פני הבית · ויצא השטן מאת פני יי' :

לבקר. לפריקים לכשיעלה בלבו לבקרו: את המסגרות המכונות. היו כבלאות שהמכונות עשויות עליהם כמו שנאמר וזה מעשה המכונות מסגרות להם: מוסך השבת. נגה אהל עשוי לצל לשבת תחתיו בעזרה ביום השבת: ואת מבוא בית המלך. שהיה בא בו מביתו לבית יי׳ דרך החוץ הסב אותו במקום הכנע מפני המלך אשור שלא יחמוד אותם הכלים וגם את המבוא הסב שמא יצטרך להחבא ויברח בהכנע: בשנת שתי׳ עשרה לאחז וגו׳. אי אפשר לומר שמלך הושע בשנת י״ב לאחז שהרי בשנת ד׳ לאחז הרג את פקח ומלך תחתיו וכשתברוך בשנות פקח תמצא כן וגם אי אפש׳ לומ׳ שלא מלך אלא תשע שנים שהרי מלך משנת ארבע לאחז עד שנת שש לחזקיהו שנלכדה שומרון הרי יותר משש עשר שנה ומה תלמוד לומר ט׳ שנים משמרד במלך אשור כך שנויה בסדר עולם ואי אפשר לומר שבשנת י״ב לאחז התחיל למרוד שאם כן תמצא את שני מרדו חמש שנים בימי אחז ושש שנים בימי חזקיהו הרי אחת עשרה וכאן הוא אומר תשע לא הוזכר שנת שתי׳ עשר׳ לאחז אלא לענין מקרא של אחריו עליו עלה שלמנאסר וגו׳ שבשנת

ויצוהו המלך אחז. כתוב בוי״ו וקרי בלא וי״ו והכתוב הוא כמו ותראהו את הילד וענין אחד הוא הכתוב והקרי: על המזבח הגדול. זהו המזבח שעשה ואמר שיהיה הוא עקר ומזבח יי׳ טפל לו וזהו שאמר יהיה לי לבקר כלומר לפעמים כשארצה לבקרו ולהעלות עליו: את המסגרות המכונות. סמוך עם ה״א הידיעה כמו המזבח הנחשת ופירו׳ קצץ המסגרות המכונות שהיו סוגרות הכיורות בתוכן וקצץ אותן מסגרות והסיר הכיורות וכן הים הוריד מעל הבק׳ הנחש׳ ונתן אותו על מרצפת אבנים וכן הכיור נתן על מרצפת אבנים ובאמרו את הכיור הוא שם כלל כי עשרה כיורות היו ואחר שאמר המסגרות המכונות ידענו כי על הכיורו׳ אמ׳ כן כי אם אמ׳ על כיור אחד לבדו לא היה אומ׳ המכונו׳ כי אם המכונה וכל זה שעשה לא עשה אלא דרך בזיון והכעסה כמו שעשה מן המזבח נ״כ וכמו שכבה את הנרות וכמו שסגר דלתות בית יי׳ כדי שלא יכנס שם אדם להקריב ועשה מזבח׳ בכל פנה בירושלם כמו שאומר בד״ה ומתחלה שם המזבח שעשה לפני מזבח יי׳ ועשה אותו עקר ומזבח יי׳ טפל לו וכאשר הכעיס עוד השחית כלי בית האלהים וסגר הדלתות שלא יכנס אדם שם: אשר תחתיה. זכר הים בלשון נקבה ובשאר מקומו׳ לשון זכר: מרצפת אבנים. כמו רצפת בהט ושש וקרק׳ ההיכל לא היה מרצפ׳ אבנים כי אם מצופה זהב היה מרוקע על נסרים של ארז אלא מרצפת אבנים ר״ל שהוא עשה להם מרצפות אבנים במקום המכונות: ואת מיסך השבת׳. כתיב בו״ו וקרי בוי״ו ואחד הוא ושרשו יסך מענין סכך שנים פרשו׳ וענין אח׳ וית טיקוס שבתא ובמקצת נסחאו׳ ית טקס מרבחא דשבת׳ וענינו בנין שעשו לאנשי המשמר לחסות תחתיו ובשמכו אותו לשבת נראה כי למשמר היוצ׳ עשו אותו שהיה יוצא בשבת והיו פנוים מן העבודה מאותו היום והיו יושבין שם עד פנות היום שהיו הולכים להם ולא אמר מה עשה בו אבל נראה שסתר אותו מלעיל והה״א נוספת כה״א השערה החדרה: את מבוא המלך החיצונה. והוא סמוך למה שאמר שהוריד הכיור והים כן הוריד זה המסך וסתר אותו: והוא כמו החצון והיסב מבוא ביתו שהיה מחוץ הסב אותו בית יי׳ ולא היו נכנסין בו אלא דרך בית יי׳ להסגב בו מפני מלך אשור: בשנת שתים עשרה. והלא מלך בשנת ארבע לאחז לפי החשבון כמו שכתבנו למעלה ואמר בסדר עולם שני׳ למרדו אבל הוא מלך משנת ארבע לאחז עד שנת שש לחזקיהו ובשנת י״ב לאחז שהיא שנת שמנה להושע מרד במלך אשור ומשנה שמרד בה עד סוף מלכותו ט׳ שנים: רק לא כמלכי ישרא׳ אשר היו לפניו. אמרו שהעביר כל אותן פרדסאות שהושיב ירבעם בן נבט על התחומין שלא לעלות ירושלם ואמר כי בט״ו באב ביטל אותן פרדסאות לפיכך היו ישראל עושין י״ט בט״ו באב: ויעל

לבקר ב׳ בקריא׳ וסימ׳ ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר. ואחר נדרים לבקר: וכל דם ד׳ בקריאה וסי׳ חקת עולם לדרתיכם בכל משבתיכם. וכל דם לא תאכלו בכל משבותיכם. ויצו המלך אחז ב׳ בפסוק:

ויצוהו המלך אחז את־אוריה הכהן לאמר על המזבח הגדול הקטר את־עלת־הבקר ואת־מנחת הערב ואת־עלת המלך ואת־מנחתו ואת עלת כל־עם הארץ ומנחתם ונסכיהם וכל־דם עלה וכל־דם־זבח עליו תזרק ומזבח הנחשת יהיה־לי לבקר: ויעש אוריה הכהן ככל אשר־צוה המלך אחז: ויקצץ המלך אחז את־המסגרות המכנות ויסר מעליהם ואת־הכיר ואת־הים הורד מעל הבקר הנחשת אשר תחתיה ויתן אתו על מרצפת אבנים: ואת־מיסך השבת אשר־בנו בבית ואת־מבוא המלך החיצונה הסב בית יהוה מפני מלך אשור: ויתר דברי אחז אשר עשה הלוא־הם כתובים על־ספר דברי הימים למלכי יהודה: וישכב אחז עם־אבתיו ויקבר עם־אבתיו בעיר דוד וימלך חזקיהו בנו תחתיו:

יז בשנת שתים עשרה לאחז מלך יהודה מלך הושע בן־אלה בשמרון על־ישראל תשע שנים: ויעש הרע בעיני יהוה רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו:

ויצוה ק׳ ב׳. ל׳. ל׳ רכתי׳. ב׳ חסר עשה חסה. את. ב׳ חס׳ בכבי׳ ק׳ ל׳ כל. ל׳ מיסך ק׳ ל׳. ל׳ מלעי׳. יג בטע׳ בסיפ׳. ל׳.

ופקיד מלכא אחז ית אוריה כהנא למימר על מדבחא רבא אסיק ית עלת צפרא וית מנחת רמשא וית עלת מלכא וית מנחתיה וית עלת כל עמא דארעא ומנחתהון ונסכיהון וכל דם עלתא וכל דם ניכסת קודשיא עלוהי תזרוק ומדבחא דנחשא יהי לי לבקרא: ועבד אוריה כהנא ככל דפקיד מלכא אחז: וקציץ מלכא אחז ית גרנפי בסיסיא ואעדי מנהון ית כיורא וית ימא אחית מעל תוריא דנחשא דתחותוהי ויהב יתיה על רצפת אבניא: וית טיקוס שבתא די בנו בביתא וית מעלנא דמלכא בראה אסחר לבית מקדשא דיי מן קדם מלכא דאתור: ושאר פתגמי אחז דעבד הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכיא דבית יהוד׳: ושכיב אחז עם אבהתוהי ואתקבר עם אבהתוהי בקרתא דדוד ומלך חזקיה בריה תחותוהי:

בשנת תרתי עסרי לאחז מלך שבטא דבית יהודה מלך הושע בר אלה בשמרון על ישראל תשע שנין: ועבד דביש קדם יי לחוד לא כמלכי ישראל דהוו קדמוהי:

שתים עשרה לאחז עלה סנחריב על הושע והגלה לאותן שבעבר הירדן וכך שנינו בסדר עולם ומקרא כתוב בדברי הימים ויער אלהי ישרא׳ את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולא פירש באיזה זמן וכאן פירש שבשנת י״ב לאחז היה שלש גליות גלו עשר׳ השבטים בשנת עשרי׳ לפקח כמו שכתוב למעלה ויך את מלך אשור את עיון ואת דן ואת ארץ נפתלי ויגלם אשורה וזה היה שנת הארבע לאחז שהיה שמונה שנים ובא עליהם שנת י״ב לאחז והגלה לראובני ולגדי וכשראה הושע בן אלה מרד בו ושלח מלאכים אל סוא מלך מצרים שהיה שמונה שנים ובא וצר על שומרון ונלכדה לקץ שלש שנים וגלו כולן וזהו שנאמר כעת הראשון שהיקל ארצה זבולון ארצה נפתלי והקל את בשנייה שלא הגלה אלא שני השבטים אבל האחרון הכביד טיאטא את הכל כזה שהוא מכבד את הבית ומכל מקו׳ לפי החשבון שכתב כאן את מניין שני מרדו תשע שנים לא מרד בו עד שנת י״ד לאחז שהרי אחז מלך שש עשרה שלש שנים של אחז היה המרד ושש שנים בימי חזקיהו: רק לא כמלכי ישראל. שביטל פרדסיאות שישבו מימי ירבעם על הדרכים לשמור שלא יעלו ישראל לרגל וזה בטלן לפי שנלקחו עגלי הזהב כבר בשתי גליות בגלות ראשונה ויך את עיון ואת דן הגלה עגל ובשנייה כשגלו ראובן וגד נטל עגל שבבית אל לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יובל ולפי שבטלו פרדסיאות והם נמנעו מלעלות לרגל לפיכך נחתם גזר דינם לגלות בימיו שעד עכשיו תלו הקלקלה במלכיהם ועתה לא היה במי לתלות וזהו שאמ׳ הושע בן בארי כי עתה הזנית אפרים נטמא ישראל עתה נגלית רעתכם: בשנה

רלבג

והנה קרא אחז המזבח ההוא אשר בנה מזבח הגדול כי אולי היה יותר גדול השיעור או מפני שהיה אצל מחשבתו יותר נכבד: ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר. ר״ל כי לפעמים ארצה לראותו ולבקרו להעלות עליו: את המסגרות המכונות. ר״ל המסגרות מסגרות המכונות והנה הסיר מהם את הכיור ועמד הכיור בזולת כנו וכן עשה לכל הכיורות אשר שם והים הסיר מעל שנים העשר הבקר אשר תחתיו ונתן אותו על רצפת אבנים: ואת מוסך השבת אשר בנו בבית. היה כמו אהל לעמוד שם משמר היוצא עד הערב: ואת מבוא המלך החיצונה הסב בית יי׳. הנה מפני יראתו ממלך אשור סתם מבוא ביתו מחוץ והיו נכנסין בבית המלך דרך בית יי׳: ויקבר עם אבותיו בעיר דוד. באר בספר ד״ה כי לא הביאוהו לקברי מלכי בית ישראל: בשנת שתים עשרה לאחז. ידענו כי הושע מלך עד שנת שש לחזקיה והיא שנת ט׳ להושע כמו שנזכר במה שאחר זה ולפי שכבר ידענו כי אחז מלך בשנת י״ז לפקח הנה כתבאר כי אחז מלך י״ד שנה לבד קודם שימלוך הושע ולזה צריכים לומר כי אחר עבור י״ב שנה לאחז והיה אחז בשנת הי״ג כי לא נשארו לו כי אם ב׳ שני׳ אז מלך הושע. אך קודם זה היה עבד מלך אשור ולא נחשב למלך כי אם כמו כציב ששמהו מלך אשור ומרד בו כמו שנזכר ואחר זה נמשך במלכותו במרדו תשע שנים: ויעברהו

בסבת התשיעי · למרדו על הושע · ויגל את ישראל · ויגלה את ישראל וזה שער כל תיבה שפעל שלה בה"א כגון פנה בנה גלה זנה רבה כשבא לתת ברא"ש התיבה וי"ו יו"ד אם המלה מוסבת על הפועל תהא היו"ד נקוד' בחירק כגון ויבן שם מזבח ויפן וירד משה ויגל יהוד' מעל אדמתו ותלך ותזן גם היא וירב העם ויעצמו מאד ואם הוא מדבר בלשון מפעיל תהא היו"ד נקודה בסגול כגון ויפן זנב אל זנב ויגל ישר' את אשורה ויזן את יהודה וירב בבת יהודה תאניה: ויחפאו · בדאו פתרונו לפי ענינו: עד עיר מבצר · כמו מקטן ועד גדול: ממגדל נוצרים · שאינו עשוי אלא להעמיד צופה לנצור בכל בית גבוה העמידו עבודה זרה: ויעד יי' · התרה בהם: נביאו כל חוזה · נביאו כל חזון ים חוזה שהוא שם דבר כמו ועם שהוא עשינו חוזה: שנים

אל סוא ל' ומשמש א"ב אל וסים אל אדם ל' אל ארבע ל' אל אצרותיה ל' אל בנו ל' אל בנים ל' אל בחוריה ל' אל גג ל' אל הצאן ל' אל המנחה ל' אל המלאכה ל' אל אדון ל' אל אדום ל' אל בנתיו ל' אל בני ל' אל בגד ל' אל גבוריה ל' אל דבר ל' אל הבתים ל' אל המשכן ל'

רדק

ויעל מלך אשור בכל הארץ · פי' וילכדה ואחר כך עלה שמרון וצר עליה: ומלכי ישראל אשר עשו · פי' ובחקות מלכי ישראל אשר עשו: ויחפאו בני ישר' דברי' אשר לא כן על יי' אלהיהם · בדברי רז"ל מה אמרו אמרו העמוד הזה אינו רואה ואינו שומע והוא לשון ויחפאו שהסתירו הידיעה מהבורא כמו שאמ' יחזקאל הנביא שהיו אומרי' אין יי' רואה אותנו עזב יי' את הארץ וכן אמ' ישעיהו ויאמרו מי רואנו ומי יודענו ובא אלף ויחפאו תמור ה"א למ"ד הפעל מן חפה עצי ברושים כי ענין אחד ושרש אחד הם: אשר לא כן · אשר לא טוב: ממגדל נוצרים עד עיר מבצר · ממגדל שעומדים בו השומרי' ות"י ממגדל תקיף עד קרוין כריכן: ויעד יי' · מבנין הפעיל מכחי העי"ן ענינו ההתראה על ידי עדים וכן העד העיד בנו האיש העדותי בכם היום: ביד כל נביאו כל חוזה · כתו' בוי"ו ר"ל ביד כל מי שהיה נביאו לא נביאי השקר וקרי נביאי והו' כמו נביאים וכן חלוני שקופים כמו חלונים אכסי מחוקה כמו אכסים וענינו שהעיד בהם ביד כל חוזה ונביא. ובדרש ביד כל נביאו כמה נביאים העדותי בהם אחד בשחרית ואחר בין הערבי' כמו שאו כתיב: ויתמכרו

עֲלָיו עָלָה שַׁלְמַנְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיְהִי־לוֹ הוֹשֵׁעַ עֶבֶד וַיָּשֶׁב לוֹ מִנְחָה׃ וַיִּמְצָא מֶלֶךְ־אַשּׁוּר בְּהוֹשֵׁעַ קֶשֶׁר אֲשֶׁר שָׁלַח מַלְאָכִים אֶל־סוֹא מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְלֹא־הֶעֱלָה מִנְחָה לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר כְּשָׁנָה בְשָׁנָה וַיַּעַצְרֵהוּ מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיַּאַסְרֵהוּ בֵּית כֶּלֶא׃ וַיַּעַל מֶלֶךְ־אַשּׁוּר בְּכָל־הָאָרֶץ וַיַּעַל שֹׁמְרוֹן וַיָּצַר עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ שָׁנִים׃ בִּשְׁנַת הַתְּשִׁיעִית לְהוֹשֵׁעַ לָכַד מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־שֹׁמְרוֹן וַיֶּגֶל אֶת־יִשְׂרָאֵל אַשּׁוּרָה וַיֹּשֶׁב אֹתָם בַּחְלַח וּבְחָבוֹר נְהַר גּוֹזָן וְעָרֵי מָדָי׃ וַיְהִי כִּי־חָטְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַיהוָה אֱלֹהֵיהֶם הַמַּעֲלֶה אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִתַּחַת יַד פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם וַיִּירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ וַיֵּלְכוּ בְּחֻקּוֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָשׂוּ׃ וַיְחַפְּאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל דְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא־כֵן עַל־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּבְנוּ לָהֶם בָּמוֹת בְּכָל־עָרֵיהֶם מִמִּגְדַּל נוֹצְרִים עַד־עִיר מִבְצָר׃ וַיַּצִּבוּ לָהֶם מַצֵּבוֹת וַאֲשֵׁרִים עַל כָּל־גִּבְעָה גְבֹהָה וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃ וַיְקַטְּרוּ־שָׁם בְּכָל־בָּמוֹת כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־הֶגְלָה יְהוָה מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲשׂוּ דְּבָרִים רָעִים לְהַכְעִיס אֶת־יְהוָה׃ וַיַּעַבְדוּ הַגִּלֻּלִים אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם לֹא תַעֲשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ וַיָּעַד יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וּבִיהוּדָה בְּיַד כָּל־נביאו כָּל־חֹזֶה לֵאמֹר שֻׁבוּ מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וְשִׁמְרוּ מִצְוֺתַי חֻקּוֹתַי כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־אֲבֹתֵיכֶם וַאֲשֶׁר שָׁלַחְתִּי אֲלֵיכֶם בְּיַד עֲבָדַי הַנְּבִיאִים׃ וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם כְּעֹרֶף אֲבוֹתָם אֲשֶׁר לֹא הֶאֱמִינוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃

עלוהי סליק שלמנאסר מלכא דאתור והוה ליה הושע עבדא ואתיב ליה תקרובתא: ואשכח מלכא דאתור בהושע מרדא דישלח איזגדין לות סוא מלכא דמצרים ולא אסיק תיקרובתא למלכא דאתור כשנא בשנא ואחדיה מלכא דאתור ואסריה בבית אסירי: וסליק מלכא דאתור בכל ארעא וסליק לשמרון וצר עלה תלת שנין: בשתא תשיעתא להושע כבש מלכא דאתור ית שמרון ואגלי ית ישראל לאתור ואותיב יתהון בחלת ובחבור נהר גוזן וקירוי מדי: והוה כד חבו בני ישראל קדם יי אלההון דאסיק יתהון מארעא דמצרים מתחות יד פרעה מלכא דמצרים ודחילו טעות עממיא: ואזלו בגזירת עממיא דתריך יי מן קדם בני ישראל ומלכי ישראל דעבדו: ואמרו בני ישראל מילין דלא כשרין קדם יי אלההון ובנו להון במן בכל קירויהון ממגדל תקיף עד קירוין כריכן: ואקימו להון קמן ואשירין על כל רמא מנטלא ותחות כל אילן עבוף: ואסיקו בוסמין תמן על כל במתא כעממיא דאגלי יי מן קדמיהון ועבדו קדמוהי פיתגמין בישין לארגזא קדם יי: ופלחו ית בעליא די אמר יי להון לא תעבדון ית פתגמא הדין: ואסהיד יי בישראל וביהודה ביד כל ספר כל מילף למימר תובו מאורחתכון בישתא וטרו פיקודי וקיימי ככל אורייתא דפקידית ית אבהתכון ודשלחית לותכון ביד עבדי נביא: ולא קבילו ואקשיאו ית קדלהון כקדלא דאבהתהון דלא הימינו במימרא דיי אלההון:

רלבג

ויעצרהו מלך אשור ויאסרהו בית כלא · אחשוב שהיה זה אחר עבור תשע שני' להושע כי כבר עלה מלך אשור שמרון ויצר עלי' ובסוף הענין לכד שומרון ואז עצר הושע ועצרהו בבית כלא: ומלכי ישראל אשר עשו ר"ל ובחקות מלכי ישר' אשר עשו כמו ירבעם בן נבט וחבריו כי כבר הלכו ישר' בחקותיהם ועזבו את ברית יי': ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על יי' אלהיהם · הנה ויחפאו הוא מענין חפוי וכסוי והרצון בו שהם שמו נעלם ומכוסה נגד יי' דברים אשר אינם כן ר"ל שאינם נעלמים ממנו והמשל שהם חשבו שאין הש"י מבין אל מעשיהם ושהוא עוזב את הארץ ולזה היו עובדים לצבא השמים והיו עושין הפעלות המגונות ההם כמו שקד' מעניני' עד שכבר בנו במות בכל עריהם מהקטן עד הגדול והנה הקטן הו' מגדל נוצרים ר"ל מגדל שומרים שכאשר יהיו לאדם שדות רבות וכרמים זה אחר זה יבנה מגדל בתוכם לשמור פירותיהם ולאכר' שם וגם במגדל ההוא בנו במה ולא הספיק להם זה אבל מחוץ לעיר הציבו להם מצבות ואשרים על כל גבע' גבוהה ותחת כל עץ רענ' וזה כלו בהפך כוונת התורה שצותה לעבו' הש"י לבדו ובמקו' אחד לבד אחר הבנות בית המקדש: כגוים אשר הגלה יי' מפניהם · ר"ל שלא נתנו אל לבם שאלו הפעלות המגונו' לא הועילו לגוים אשר הגלה יי' מפניהם אך היו סבה שהקיאה אותם הארץ: ויעד יי' בישראל וביהודה ביד כל נביאו כל חוזה · ר"ל ביד כל נביאים וכל חוזה ודמה שהחוזה הוא יותר שלם מהנביא כי הנביא יקרא נביא אפילו בא אליו דבר יי' בחלום כאמרו אם יהיה נביאכם יי' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ואולם החוזה יקרא אשר יבא אליו דבר יי' במראה והוא למעלה מהחלו': כערף אבותם אשר לא האמינו ביי' אלהיה' · התמילם לתי שהיה מאבותם שלא האמינו ביי' אלהיהם ולא הסכימו להאמין בו מפני דברי הנביאים: ויאמסו

אל המלחמה ל' אל זקני ל' אל טוב ל' אל כסא ל' אל משטר ל' אל סואל אל עגלה ל' אל צאנו ל' אל ראשי ל' אל שמים ל' אל תורת ל': כגוים ג' דגשים בקריאה וסי' כגוים אשר יי' מאביד מפניכם · כגוים אשר הגלה יי' · והעלה על רוחכם: וביהודה ה' בקריאה וסימני' וביהודה הירדן מזרח שמש · ויעד יי' בישראל וביהודה · עד השליכו אותם מעל פניו דירמיה · והיה כל סיר בירושלם וביהודה קדש · לכו דרשו את יי' בעדי · וחד בירושלם ויהודה כי על אף יי' היתה בירושלם ויהודה: שבו ה' חס' בנביאים ובכתובים וסי' נמסר בסדר ואתחנן · וכל אורייתא דכוו' חס' במ"ג מלאים וסי' נמסר בסדר ואתחנן: מצותי חקתי ג' בקריאה וסימ' עקב אשר שמע אברהם בקולי · אם שוב תשובון דסיפרא · ויעד יי' בישראל וביהודה ביד כל:

ויתאסו את חקיו ואת בריתו׳ זה כלו עדות כי הם עשו מה שזכר השי״ת שאם יעמודו יביא עליהם אלו הקללות שבאו עליהם ולסוף הענין ישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה ולזה זכר גם כן שהם עזבו כל מצות י״י כמו שזכר שם באותם הקללות: ואת עדותיו אשר העיד בם. הנה קרא עדות מה שהיה בתורה על דרך העדות להעיד כפלאו השם ית׳ לישראל כמו פסח וסוכות שהם עדות על יציאת מצרים וקדושת בכור בהמה טהורה ופדיון בכור אדם ופטר חמור שהם עדות למכת בכורות וקרא עדות גם כן מה שהעיד בהם השי״ת בתורה את השמים ואת הארץ שאם יעברו על בריתו יבאו להם אלו הקללות עד השמידו אותם וקרא עדות גם כן מה שבא בתורה מהספורים אשר הם עדות על מי שיעבור על רצ׳ השם

עדותיו ה׳ מפקין וי״ו בליש׳ וסימ׳ נמסר בספר׳ חלק א׳ ריש סימן ב׳ : אשירה ג׳ מ׳ל בליש׳ וסימ׳ ואשירדם תגדעון. ויעשו אשירה וישתחוו לכל צבא׳ ונתשתי אשיריך : וידא ד׳ קריאן ה׳ ולא כתיב וסימ׳ העיר ויהי ישעיהו דמלכים. וידא כי קרע ישראל. אני אם טוב ואם רע בקול י״י. והחפנס גם בני נף

ויתאסו את חקיו ואת בריתו אשר ה׳. ל
כרת את אבותם ואת עדותיו אשר ה׳ מפקין וי״ו
העיד בם וילכו אחרי ההבל ויהבלו ל׳ זקף קמץ
ואחרי הגוים אשר סביבתם אשר ג׳ חד מ׳ל
צוה יהוה אתם לבלתי עשות כהם : ל
ויעזבו את כל מצות יהוה אלהיהם ג׳ תל׳ך
ויעשו להם מסכה שנים עגלים סבי׳ ק׳
ויעשו אשירה וישתחוו לכל צבא ג׳ מ׳ל בליש׳
השמים ויעבדו את הבעל : ויעבירו ד׳ חד חס׳
את בניהם ואת בנותיהם באש
ויקסמו קסמים וינחשו ויתמכרו ל׳. ל׳. ל
לעשות הרע בעיני יהוה להכעיסו :
ויתאנף יהוה מאד בישראל ויסרם
מעל פניו לא נשאר רק שבט יהודה
לבדו : גם יהודה לא שמר את ל׳ לס נסב׳
מצות יהוה אלהיהם וילכו בחקות
ישראל אשר עשו : וימאס יהוה
בכל זרע ישראל ויענם ויתנם ביד
שסים עד אשר השליכם מפניו :
כי קרע ישראל מעל בית דוד
וימליכו את ירבעם בן נבט וידא וידח ק׳
ירבעם את ישראל מאחרי יהוה
והחטיאם חטאה גדולה : וילכו
בני ישראל בכל חטאות ירבעם ה׳ חס׳ בן נבט
אשר עשה לא סרו ממנה : עד
אשר הסיר יהוה את ישראל מעל
פניו כאשר דבר ביד כל עבדיו ל׳ ה
הנביאים ויגל ישראל מעל אדמתו ד׳
אשורה עד היום הזה : ו׳
ויבא מלך אשור מבבל ומכותה י״א
ומעוא ומחמת וספרוים וישב בערי ל׳ כתיב א׳ י׳ מלעיל ד׳ חס׳
שמרון תחת בני ישראל וירשו את
שמרון וישבו בעריה : ויהי בתחלת ו׳
שבתם שם לא יראו את יהוה
וישלח יהוה בהם את האריות ל׳ כ׳
ויהיו הרגים בהם : ויאמרו למלך ל
אשור לאמר הגוים אשר הגלית
ותושב בערי שמרון לא ידעו את ל׳ ומ׳ל
משפט אלהי הארץ וישלח בם כ׳ כ
את האריות והנם ממיתים ג׳ א׳ חס׳ וב׳ מ׳ל ט׳ מ׳ל
אותם כאשר אינם ידעים
את משפט אלהי הארץ :

וקצו בקימוהי ובגזירתיה דיגזר
עם אבהתהון ובסהדוותיה ד
דאסהיד בהון וטעו בתר טעוותא
והוו לל מא ובתר עממיא די ב
בסחרניהון די פקיד יי יתהון בדיל
דלא למעבד כוותהון : ושבקו
ית כל פקודיא דיי אלההון ועבדו
להון מתכא תרין עיגלין ועבדו
אשרתא וסגידו לכל חילי שמיא
ופלחו ית בעלא : ואעברו ית
בניהון וית בנתהון בנורא וקסמו
קסמין ונחישו וחשיבו למיעבד
דביש קדם יי לארגזא קדמוהי :
והוה רגז מן קדם יי לחדא בישר
ואגלינון מארעא בית שכינתיה
לא אשתאר לחוד שבטא דבית
יהודה בלחודוהי : אף דבית
יהודה לא נטרו ית פקודיא דיי
אלההון ואזלו בגזירת ישראל
דעבדו : וקץ יי בכל זרעא
דישראל ועניונון ומסרינון ביד ב
בזוזין עד דאגלינון מאתר בית
שכינתיה : ארי אתפליגו בית
ישראל על דבית יהודה ואמליכו
ית ירבעם בר נבט ואטעי ירבעם
ית ישראל מבתר פולחנא דיי
וחייבינון חובא רבא : ואזלו
בני ישר׳ בכל חובי ירבעם דעבד
לא סטו מינה : עד דאגלי יי ית
ישראל מארעא בית שכינתיה
כמא דמליל ביד כל עבדוהי נביא
וגלו ישרא מעל ארעהון לאתור
עד יומא הדין :
ואיתי מלכא דאתור מבבל ומכות
ומעוא ומחמת ומספרוים ואותיב
בקירוי שמרון חלף בני ישראל
וירית ית שמרון ויתיבו בקרוהא :
והוה בשריות למיתבהון תמן לא
הוו דחלין מן קדם יי וגרי יי בהון
ית אריותא והוו קטלין בהון :
ואמרו למלכא דאתור למימר
עממיא דאגליתא ואותיבת בקרוי
שמרון לא הוו ידעין ית דין אלהא
דארעא וגרי בהון ית אריותא והא
אינון מקטלין יתהון בדלית אינון
ידעין ית דין אלהא דארעא :

ית׳ בזה האופן יעכם עוכם כפלא והנה רבו הספורים בתורה ה המעידים על זה ומי שיקיים׳ ישלם לו גמול טוב והם עזבו כל זה אם כורע להם שלמותו וטובו והלכו אחרי ה ההבל והיה הע״ז ועשו גם כן פעולות הם ה הבלים : ויקסמו קסמים וינחשו. ר״ל שהם עשו פעלות ל להוריד להם רוחניות הכוכבי׳ לפי מחשבתם והיו בזה האופן ה המגונה מגיעים להם כח קסם וכן היו מ מנחשים בגוים והיו מ מסתפקים באלו ה ההורשות ועתידות ה החלומות והמגונות ב בתכלית והיו עוזבים ההודעו׳ השלמו׳ שהיו מגיעים להם על ידי כ נביא : ויענם ויתנם ביד שוסים. זכר זה כי כבר עשה השי״ת ב בהדרגה כמו שזכר בתור׳ והוא שכבר ענה ישראל ברעב ובמה ש שידמה לו ואחר זה כ נתנם ביד אויבים היו שוללים אותם ואחר זה השליכם מעל פניו ו והגלה אותם אל ארץ אחרת: וימליכו את ירבעם בן נבט. אמר זה כי ישרא׳ המליכוהו מעצמם אף על פי ש שכבר ייעד השי״ת על יד נביאו הנה נבחר זה אז מעצמם לא על ידי נביא ואולם בעת ההו׳ נהפך לבב ירבע׳ לרע ולא היו שואלים פי נ נביא לא היה בוחר בו כמו שמצאנו בשאול ש אף על פי שנמשח ל למלך אמ׳ השי״ת לשמוא׳ כי מאס כי המליכו כ״ש בזה שלא נמשח : וידא ירבעם את ישרא׳. וידא כתוב וידח קרי והכתוב הוא מענין ידו גורל והרצון בו וישליך וכן כונת הקרי משכ״מ לזה הענין כי ההדחה מתיחסת מאד אל ה ההשלכה : ויבא מלך אשור מבבל. ר״ל שהבי׳ אנשי׳ מכל אלו המקומו׳ להושיב בערי שמרון אם הגלה משם ישר׳ : אחר

וישרם ואחס׳ ויסרם יד מעליו לא נמסר ל׳ חס׳

ומספרוים א׳

רדק

ויתמכרו. כבר פירשנו בפסוק יען התמכרך לי: רק שבט יהודה לבדו. ושבט בנימין טפל לו ונכלל עמו: וידא. כן כתיב וקרי וידח והכתיב פי׳ מן המגרים ליום רע שהוציאם מגדיכם ופי׳ הרחיק מאחרי י״י אתיסר והקרי ידוע׳ ויושב בערי שמרון. ולא אמר בשמרון ובערי׳ וכן אמ׳ וירשו את שמרון וישבו בעריה כי שמרון החריבה מלך אשור עד היסוד כמו שניבא עליה מיכ׳ המורשתי ושמתי שמרון לעי ה השדה למטעי כרם: אשר הגליתי. הניעותי וטלטלתי כי פעמים יאמר לשון גלות זולת ה השבי וכן ויגלה מנחת: אחר

רשי

שני עגלים. בבית אל ובדן: את הבעל. ע״ז ששמה בעל: ויתמכרו. מכרו עצמן לכך וקירים מעל פניו. שגלו עם הושע בן אלה: ויגל ישראל. זה נקוד בחירק שהוא לשון גלה ואינו ל לשון הגלה: לא יראו את י״י. אף על פי שהגוים עובדי ע״ז הם יראים מפניו וקרו לי׳ אלהא דאלהים כענין שנאמר ושמי כ נורא בגוים ואלו לא יראוהו כי יאמרו אילו היתה בו יראה לא נתן עמו לגלות: אחר

מסרה

ותחפנס. חצר ק׳ וידח ק׳ אנחנו ק׳ ובתחפנחס ק׳: בתחלת ו׳ בקריא׳ וסי׳ והם המתו בימי קציר תחלת כתי״ב. ויהי בתחלת שבתם שם. בתחלת עלו׳ הלקש. באו בית לחם בתחלת קציר שערים. בתחלת תחנוניך יצא דבר. בתחלת מלכותו בתכו שטנה על: ממיתים ג׳ חד חס׳ וב׳ מ׳ל וסימ׳ וישלח בם את האריות. אך ידע תדעו כי אם ממתים אתם אתי. והקרב לשחת נפשו וחיתו לממיתים. ידע תדעו חס׳ :

אחר מהכהנים · שהם מורי התורה: איך ייראו את יי׳ · הורה אותם שאף על פי שהם עובדים אים אלהיו יהיה לבם לאל כי ישראל אף על פי שהיו עובדים העגלים לא היו עושים אלא להיותם אמצעיים בינם ובין האל כי כן היתה דעת האומות בזמן ההוא שעל כל פנים היה צריך אמצעי להתקרב אליו ולעבדו וישראל טעו אחרי דעות האומות אם כן מה בין ישראל ובין האומות יש א אומרי׳ כי האומות כשהיו עובדי׳ אים את אלהיו החכמים שבהם היו יודעים כי הצלמים לא יועילו אלא להיותם אמצעיים ולעבדם והעבודה ההיא אמרו כי תיסר בעיני האלהים אבל המון העם לא היה להם לב וסברה כי הם על הנעבד והיו חושבים כי הוא המטיב והמריע וישראל לא כן אלא כלם היו יודעים מירושת א אבות כי האל יתברך הוא אלהי האלהים אלא שהיו טועים אחרי דעות האומות לפי שהיו נבדלים מכל שאר האומות וכשהיו רואים ההצלח׳ לאומו׳ העולם היו סבורי׳ כי שהיה האמצעיי׳ היו גורמי׳ להם ההצלחה ההיא והיו אומרי׳ איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם אעשה כן גם אני כמו שאמ׳ אחז כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני והפי׳ הרשעים שבהם היו דורשים את יי׳ כי ירבעם אמר אל כא את פני יי׳ אלהיך כי כוונתו כי הוא ה המטיב והמריע ולא אמר כי י יבושת ידו היה מקרה וכשחלה בנו שלא אשתו לדרוש את יי׳ מ מאחיה השלוני ואחאב נשכם עם אליהו בדבר נביאי הבעל וחרד לדבר הנביא שאמר לו והיתה כ כפסך תחת נפשו ומנבואת אליהו חרד וקרע את בגדיו וגם ושכב בשק ויהורם אמר כי קרא יי׳ ל לשלשת המלכים האלה לתת א אותם ביד מואב ויראת השם זאת היתה בלבם כי מאת האל י יתברך הטוב והרע אף על פי שהיו בהם קצת כופרים שהיו אומרים לא ייטיב יי׳ ולא ירע והיו אומרים מי רואנו ומי יודענו אותם היו מעטים ודעת אחר׳ היתה בלבם והיו אומרים בסתר כמו שאמר ויחפאו בני ישראל ואותם היו מאמינים שהטוב והרע אינו בכוונת מכוין לא באל ולא באחד מן הנעבדים אבל המאמינים בע״ז והעובדים אותה היו רבים ואותם היתה דעתם לאל יתברך אלא שהיו עובדים על ידי אמצעי ויראת אלהים זאת לא היתה אתם כי האל צוה אותם לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב ר״ל שתחשבו שיהיו אמצעיים ביני וביניכם ובזה היו טועים והולכים בחקות הגוים בדברים אחרים רבים שמכעס האל יתברך לפיכך הקיאה אותם הארץ כמו שאמר להם יי׳ יתברך ולא תלכו בחקות הגוים ולא תקיא הארץ אתכם ומפני מה היו נענשים הגוים האלה אשר באו בשמרון ולא היו נענשים בארצם כי ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות ולא תסבול הארץ התועבות ההם כמו שאמר הכתוב אלהי נכר הארץ לפיכך אמר ויורם את משפט אלהי הארץ וכאמר כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם · וזה הכהן הבא להורות אלה הגוים בשמרון אם יאמר להם שלא יהיו עובדים עבודה זרה כלל לא היו מאמינים כי הוא דבר שגדלו בו כל האומות מקדם והוא אצלם כמו מושכל ראשון אך אמר להם שיהיו עובדים את אלהיהם כמו שהיו עובדים ובלבד שתהא כוונת האל בלבם כי אלה האלהים לא ירעו ולא ייטיבו כי אם ברצון האל אלא שעובדים אותם להיותם אמצעיים בינם ובין הבורא והורה אותם גם כן שישמרו מהתועבות הגדולות בטומאת הגוף כמשכב זכור ומשכב בהמה ומשכב הקרובות כמו שאמר הכתוב כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ וזהו את משפט אלהי הארץ וזהו יראת יי׳ שירא ממנו ויתנו לו הכח כי הוא אל על כל אלהים ויזהרו מהטמאות האלה בעבור יראתו והזהרתו שלא יעשו בארץ ההיא יותר משאר הארצות: אשר עשו השומרונים · זה ישראל שהיו בשמרון ובאותם בתי הבמות שעשו הם הניחו אלה הגוי׳ אלהיהם גוי גוי בעריהם אשר היו יושבים שם היה עושה כל אחד בעירו בארץ ישראל כמנהגם בארצם: את סכות בנות: כן היה שם ע״ז שהיו עובדים בארצם ודאינו כי שם ע״ז של בבל היה שמה בל כמו שאמר הכתוב כרע בל קורס נבו זה היה בימי נבוכד נצר כמו שאמר הכתוב בל כשם אלהיה אבל בימי מלך אשור היה ע״ז שלהם סכות בנות ודברי רבותינו ז״ל סכות בנות זה תרנגולת כלומ׳ דמות תרנגולת היו עובדים והיה שמה סכות בנות וכמו שקורין לתרנגול סכוי כן היו קורין לתרנגולת סכות ובנות פי׳ עם אפרוחיה: נרגל · זה תרנגולת הבר וירושלמי את נרגל רגליה דיקיב ורגליה דיוסף: אשימא · ברחא קרחא והוא התיש וקראו אשימא לפי שאין לו צמר והוא כמו שומם ובירושלמי אשימא אימרא כמה דתימא באיל האשם: נבחז · בזיין ויש ספרים כתוב בנ״ון ואינו כי אם בזיין וטעות הוא בספרים ופירוש נבחז הוא כלב והיא מלה מורכבת נובח חז נובח מן לא יוכלו לנבוח חז לשון מראה שמראה שיניו: תרתק · פירש בו צורת חמור: לאדרמלך וענמלך · אדרמלך הוא הפרד וקרא כן דאדר ליה למריה בטועניה פי׳ שנושא לרבו כל משאותיו · אדר כמו דרי טוענא · ענמלך זה הסוס דעני ליה למריה בקרבא ובירושלמי אדרמלך וענמלך זה טווס ופסיוני וטווס הוא הנקרא בלשון לע״ז פ״און וידוע הוא ופסיוני הוא סלו ותרגום שלו ויבא שלו שאילו ביסרא ואייתו פסיונין: ויהיו עושים להם · הכהנים היו עושים להם עבודתם וקרבנותיהם בבמות: כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם · כמשפט ישראל שגלו משמרון כן היו עושים אלה הגוים שהיו יראים את יי׳ ועובדים אלהים אחרי׳ כמו שפיר׳ או יהיה פירושו כמשפט הגוים גויי ארצותם אשר באו משם ויהיה טעמו אל אלהיהם היו עובדים לא אל יי׳ היו יראים כלומר כן היו עושים ועובדים אלהיהם כמו שהיה משפטם בארצם: עד

אשר עשו השומרונים · ישראל בעודם שם: גוי גוי אלהיו · אומה ואומה ע״ז שהיו עובדים בארצם אף כאן עשו כן כל גוי בעיר אשר הושיבם סנחריב שם בערי ישראל: סכות בנות · דמות תרנגולת עם אפרוחיה: נרגל · דמות תרנגול: אשימא · דמו׳ תיש וכן קרויין בלשון כל אומה ואומה וכן פירשו רבותינו בסנהדרין: נבחז · דמות כלב: תרתק · דמות חמור: אדרמלך · דמות פרד: ענמלך · דמות סוס: כמשפט הגוים אשר הגלו אות משם · אותן עבודות זרות שעובדים הגוים אשר הגלן כ סנחריב ואוכלוסין את אילו משם היו אלו ע עובדין כאן: אינם

ואנשי ד׳ ר״פ בקריאה וס׳ ואנשי סדום רעים וחטאים · ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה · ואנשי בבל עשו · ואנשי תמיד יבדילו עברים: והעוים ד׳ ב׳ ר״פ וב׳ באמצע א פסו׳ וס׳ והעוים הישבים בחצרים עד עזה · והעקרוני והעוים · והעוים והפרזי · והעוים עשו נבחז: בבשפט ז׳ רפין ה׳ פתחין וב׳ קמצין וסימ׳ ואם לבנו

ופקיד מלכא דאתור למימר א
אובילו לתמן חד מכהניא ד
דאגליתינון מתמן ויזלון ויתבון
תמן וילפון ית דין אלהא דארעא
: ואתא חד מכהניא דאתגליאו
משמרון ויתיב בביתאל והוה ם
מליף יתהון אכדין יהון דחלין מן קדם
יי׳ : והוו עבדין עמא עמא טעותיהון
ואחיתו בבתא דעבדו שמרונאי
עמא עמא בקירויהון דאינון י
יתבין תמן : ואנשי בבל עבדו
ית סכות בנות ואנשי כות עבדו
ית נרגל ואינשי חמת עבדו ית
אשימא : ועואי עבדו נבחז
וית תרתק ואינש ספרוים מוקדין
ית בניהון בנורא לאדרמלך ו
וענמלך טעות ספרוים : והוו
דחלין מן קדם יי׳ ועבדו להון ם
מקצתהון כומרי בבתא והוו ע
עבדין להון בבית בבתא : מן
קדם יי׳ הוו דחלין וית טעותהון
הוו פלחין כנימוסי עממיא ד
דאגליאו יתהון מתמן :

27 וַיְצַו מֶלֶךְ־אַשּׁוּר לֵאמֹר הֹלִיכוּ שָׁמָּה אֶחָד מֵהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הִגְלִיתֶם מִשָּׁם וְיֵלְכוּ וְיֵשְׁבוּ שָׁם וְיֹרֵם אֶת־מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ׃
28 וַיָּבֹא אֶחָד מֵהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הִגְלוּ מִשֹּׁמְרוֹן וַיֵּשֶׁב בְּבֵית אֵל וַיְהִי מוֹרֶה אֹתָם אֵיךְ יִירְאוּ אֶת־יְהוָה׃
29 וַיִּהְיוּ עֹשִׂים גּוֹי גּוֹי אֱלֹהָיו וַיַּנִּיחוּ בְּבֵית הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עָשׂוּ הַשֹּׁמְרֹנִים גּוֹי גּוֹי בְּעָרֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם יֹשְׁבִים שָׁם׃
30 וְאַנְשֵׁי בָבֶל עָשׂוּ אֶת־סֻכּוֹת בְּנוֹת וְאַנְשֵׁי־כוּת עָשׂוּ אֶת־נֵרְגַל וְאַנְשֵׁי חֲמָת עָשׂוּ אֶת־אֲשִׁימָא׃
31 וְהָעַוִּים עָשׂוּ נִבְחַז וְאֶת־תַּרְתָּק וְהַסְפַרְוִים שֹׂרְפִים אֶת־בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ לְאַדְרַמֶּלֶךְ וַעֲנַמֶּלֶךְ אֱלֹהֵ סְפַרְוָיִם׃
32 וַיִּהְיוּ יְרֵאִים אֶת־יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מִקְצוֹתָם כֹּהֲנֵי בָמוֹת וַיִּהְיוּ עֹשִׂים לָהֶם בְּבֵית הַבָּמוֹת׃
33 אֶת־יְהוָה הָיוּ יְרֵאִים וְאֶת־אֱלֹהֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים כְּמִשְׁפַּט הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הִגְלוּ אֹתָם מִשָּׁם׃

ל׳ · ד׳ · ל׳ חס׳ · ל׳ · ר״פ · ל׳ · ל׳ · ר׳ · ל׳ ז״ן רפתי ל׳ · ל׳ · אלהי · ספרוים · ג׳ · ל׳ · ז׳ רפין ה׳ פת׳ וב׳ קמץ

רלבג

אחר מהכהנים אשר הגליתם משם · ידמה כי קצת כהני יי׳ היו שם במגרשיהם והוא היה מורה הגוים האלו איך יתנהגו לפי משפטי התורה והם עושים עם זה גוי גוי אלהיו בערי שומרון והניחו הע״ז שלהם בבית הבמות אשר עשו השמרונים ויהיו יריאים את יי׳ ועשו להם מקצתם כהני במות כמו שעשה ירבעם והזניח הכהנים מן הכהונה וידמה כי באלו הבמות היו מקריבים לשם יתעלה כמו שהיה הענין קודם אסור הבמות : כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם · ר״ל שהם היו גם כן עובדים לשם יתעלה ועובדים עבודה זרה ולזה אמר להם אליהו עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעפים אם יי׳ הוא האלהים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו : עד

יעדנה כמשפט הבנות · כמשפט צידנים יושב ובוטח · את יי׳ היו יראים · ויעשו את חג הסכות · ויעמד כמשפט דויד אביו · פנה אלי וחנני כמשפט · ולכל העלות עולות · ב׳ בתראי קבצין :

אינם יראים את יי׳ · יראה שלימה כמשפט ישראל ואף על פי שנתגיירו מיראת האריות אין יראתם את יי׳ יראה שלימה כמו שמפרש והולך שאינם עוסקים בתורה ובמצות אשר צוה יי׳ את בני יעקב ואינם עושים כחוקותם וכמשפטם שהיה עליהם לעשות משנתגיירו אלא כמו שהורם הכהן שהיה מן השומרונים שהיו עובדים ע״ז:

עד היום הזה · לפירוש הראשון יהיה פי׳ עד היום הזה הם עושים על ישראל פי׳ ישראל אשר גלו לא שבו בגלותם מן דרכם הרעה ועד היום הזה עושים במקום אשר גלו שם כמשפטים הראשונים שהיו עושים בשמרון אינם יראים את יי׳ שלא לעבוד ע״ז כי גם שם עובדים ע״ז בגלותם ולא יראו את יי׳ כי היראה היא לעבוד את יי׳ לבדו:

ויצום ד׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר וארא : ואת החקים ד׳ בקריאה וסי׳ והיתה עמו וקרא בו כל ימי חיו · ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים · חבול חבלנו לך · ואת החקי׳ ואת המשפטים והתורה והמצוה דספר׳:

עַד הַיּוֹם הַזֶּה הֵם עֹשִׂים כַּמִּשְׁפָּטִים
הָרִאשֹׁנִים אֵינָם יְרֵאִים אֶת־יְהוָה
וְאֵינָם עֹשִׂים כְּחֻקֹּתָם וּכְמִשְׁפָּטָם
וְכַתּוֹרָה וְכַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר־שָׂם שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל׃
וַיִּכְרֹת יְהוָה אִתָּם בְּרִית וַיְצַוֵּם לֵאמֹר
לֹא תִירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא־
תִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם וְלֹא תַעַבְדוּם וְלֹא
תִזְבְּחוּ לָהֶם׃ כִּי אִם־אֶת־יְהוָה
אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה אֹתוֹ תִירָאוּ
וְלוֹ תִשְׁתַּחֲווּ וְלוֹ תִזְבָּחוּ׃ וְאֶת־
הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרָה
וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַב לָכֶם תִּשְׁמְרוּן
לַעֲשׂוֹת כָּל־הַיָּמִים וְלֹא תִירְאוּ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ וְהַבְּרִית אֲשֶׁר־
כָּרַתִּי אִתְּכֶם לֹא תִשְׁכָּחוּ וְלֹא תִירְאוּ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ כִּי אִם־אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם תִּירָאוּ וְהוּא יַצִּיל אֶתְכֶם
מִיַּד כָּל־אֹיְבֵיכֶם׃ וְלֹא שָׁמֵעוּ כִּי
אִם־כְּמִשְׁפָּטָם הָרִאשׁוֹן הֵם עֹשִׂים׃
וַיִּהְיוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְרֵאִים אֶת־יְהוָה
וְאֶת־פְּסִילֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים גַּם־
בְּנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ
אֲבֹתָם הֵם עֹשִׂים עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
וַיְהִי בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ
יח לְהוֹשֵׁעַ בֶּן־אֵלָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ
חִזְקִיָּה בֶן־אָחָז מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ בֶּן־
עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ
וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ
וְשֵׁם אִמּוֹ אֲבִי בַּת־זְכַרְיָה׃
וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־
עָשָׂה דָּוִד אָבִיו׃ הוּא הֵסִיר אֶת־
הַבָּמוֹת וְשִׁבַּר אֶת־הַמַּצֵּבֹת וְכָרַת
אֶת־הָאֲשֵׁרָה וְכִתַּת נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת
אֲשֶׁר־עָשָׂה מֹשֶׁה כִּי עַד־הַיָּמִים
הָהֵמָּה הָיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מְקַטְּרִים
לוֹ וַיִּקְרָא־לוֹ נְחֻשְׁתָּן׃

עַד יוֹמָא הָדֵין אִינוּן עָבְדִין בְּנִימוֹסֵי קַדְמָאֵי לֵיתֵיהוֹן דָּחֲלִין מִן קֳדָם יְיָ וְלֵיתְהוֹן עָבְדִין בִּגְזֵירָתְהוֹן וּכְדִתְחֲזֵי לְהוֹן וּכְאוֹרָיְתָא וּכְתַפְקֵידְתָּא דְּפַקִּיד יְיָ יָת בְּנֵי יַעֲקֹב דְּשַׁוִּי שְׁמֵיהּ יִשְׂרָאֵל׃ וּגְזַר יְיָ עִמְּהוֹן קְיָם וּפַקְּדִינוּן לְמֵימַר לָא תִדְחֲלוּן לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וְלָא תִסְגְּדוּן לְהוֹן וְלָא תִפְלְחוּנוּן וְלָא תְדַבְּחוּן לְהוֹן׃ אֱלָהֵין קֳדָם יְיָ דְּאַסֵּיק יַתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּחֵיל רַב וּבִדְרַע מְרָמַם יָתֵיהּ תִּדְחֲלוּן וְקֳדָמוֹהִי תִסְגְּדוּן וְעַל מַדְבְּחֵיהּ תְּדַבְּחוּן׃ וְיָת קְיָמַיָּא וְיָת דִּינַיָּא וְאוֹרָיְתָא וְתַפְקֵידְתָּא דִּכְתַב לְכוֹן תִּטְּרוּן לְמֶעְבַּד כָּל יוֹמַיָּא וְלָא תִדְחֲלוּן לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא׃ וּקְיָמָא דִּגְזָרִית עִמְּכוֹן לָא תִתְנְשׁוּן וְלָא תִדַּחֲלוּן לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא׃ אֱלָהֵין מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן תִּדְחֲלוּן וְהוּא יְשֵׁיזֵיב יַתְכוֹן מִיַּד כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן׃ וְלָא קַבִּילוּ אֱלָהֵין בְּנִימוֹסֵיהוֹן קַדְמָאֵי אִינוּן עָבְדִין׃ וַהֲווֹ עַמְמַיָּא הָאִלֵּין דָּחֲלִין מִן קֳדָם יְיָ וְיָת צַלְמָנֵיהוֹן הֲווֹ פָּלְחִין אַף בְּנֵיהוֹן וּבְנֵי בְנֵיהוֹן כְּמָא דַּעֲבָדוּ אֲבָהָתְהוֹן אִינוּן עָבְדִין עַד יוֹמָא הָדֵין׃

וַהֲוָה בִּשְׁנַת תְּלָת לְהוֹשֵׁעַ בַּר אֵלָה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל מְלַךְ חִזְקִיָּה בַּר אָחָז מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה׃ בַּר עַסְרִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין הֲוָה כַּד מְלַךְ וְעַסְרִין וּתְשַׁע שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֶם וְשׁוּם אִמֵּיהּ אֲבִי בַּת זְכַרְיָה׃ וַעֲבַד דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ כְּכֹל דַּעֲבַד דָּוִד אֲבוּהִי׃ הוּא אַעְדִּי יָת בָּמָתָא וְתַבַּר יָת קָמָתָא וְקַצִּיץ יָת אֲשֵׁירָתָא וּפַסִּיק יָת חִוְיָא דִנְחָשָׁא דַּעֲבַד מֹשֶׁה אֲרֵי עַד יוֹמַיָּא הָאִינוּן הֲווֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַסְּקִין בּוּסְמִין לֵיהּ וַהֲווֹ קָרַן לֵיהּ נְחוּשְׁתָּן׃

ויכרת אותם ברית׳ כשנתן להם תור׳ בהר סיני: בשנת שלש׳ למרדו של הושע: ויקר׳ לו נחושתן · לשון בזיון כלומר מה צורך בזה אינו אלא כחש כ נחשת: ישכיל

רלבג

עד היום הזה הם עושים כמשפטים ה הראשונים · ר״ל הנשארים הם ישראל כי לא הגלו כלים כמו שיראה מהספור אשר בענין חזקיה ששלח למה שנשאר שם: תשמרון לעשות כל הימים · זה לאות שהתורה נתנה לעשות מצותיה כל הימים לא שתשתנ׳ באחרת כמו שחשבו אנשים חלילה חלילה: ולא שמעו כי אם כמשפט׳ הראשון הם עושי׳ · ר״ל כי ישרא׳ לא שמעו לסור מעבודה זרה ולזה מצא שם יאשיה כהני הבמות: ויהיו הגוי׳ האלה יראים את יי׳ · ירמה שאמר שלא שמעו אלו הגוים לקול הכהן אך ה הרכיבו בין שתי ה האמונות ולזה הוא מבואר שלא היו יראי׳ את יי׳ שאם היו יראים את יי׳ לא היו עובדים עבודה זרה ולזה לא כחשבו לגרים אמתיים כי הגרים האמתיים הם כמו ישראלים כי הם לא קבלו עליהם לקיים התורה אך עם עבודת אלהיהם ולזה הם מסוללים מיראת הש״י ומהיות במדרגת ישראל כי הישרא׳ אף על פי שחוטא זכו לו אבותיו ש שיהיה מיש׳ אך הגר לא יהיה גר אם לא יקבל עליו כל מצות התורה כי ה התורה הזאת בלתי מ קבלת תוספת וגרעון כמו שנזכר במקומות מהתורה: ויעש הישׁ׳ בעיני יי׳ ככל אשר עשה דוד אביו · הנה בזה הוסיף על דוד כי הוא לא חטא אך עשה תמיד הישר בעיני יי׳ ודוד חטא על דבר אוריה: הוא הסיר את הבמות · הם שנעשו להקריב בהם לש״י אשר לא סרו בימי מלכי יהוד׳ הראשונ׳: ושבר המצבות · כי התורה אמר׳ לא תקים לך מצבה ואע״פ שהיא לש״ש כשהיתה לשם ע״ז כמו שאחשוב שהיה הענין באלו המצבות: היו בני ישראל מקטרים לו · הנה חשבו שתהיה לזאת הצורה מדרגה אלהית מפני שעשאה משה והיה כל הנשוך וראה אותו וחי והנה קרא לו חזקי׳ נחשתן ר״ל נחשת שלהן כאילו יאמר שאין לזאת הצורה כח כי אם מה שיש מהכח לנחשת: בכל

כמו שאמר להם יהושע ועתה יראו את יי׳ ועבדו אותו בתמים ובאמת והסירו את אלהים אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים וכן אמר להם שמואל אך יראו את יי׳ ועבדתם אותו באמת ואינם עושים בחקותם ו וכמשפטם רק כחקות הגוים ו וכמשפטיהם ואינם עושי׳ כתורה וכמצוה אש׳ צוה יי׳ את בני יעקב ומה שאומר אשר שם שמו ישרא׳ כי אז כשאמר יעקב לבניו הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם אז נראה אליו יי׳ ואמ׳ לו ישראל יהיה שמך ולפי׳ אחרון יהיה פי׳ אינם יראים את יי׳ על הגוי׳ אעפ״י שאמ׳ את יי׳ היו יראים לא היו יראו׳ את יי׳ בלב שלם כי אם מפחד האריו׳ לפי׳ קראו אותם גרי אריו׳ ואמ׳ כמשפטים הראשונים היו עושים פי׳ כמשפטים הראשונים שהיו עושים בארצם כן היו עושים ולא היו עושים כחקותם וכמשפטם וכתורה אשר צוה יי׳ שהיה ע עליהם לקבל הכל כיון שנתגיירו ולא קבלו והיה להם לקבל ה התורה כתורה וכמצוה אש׳ צוה יי׳ את בני יעקב וכל הענין וכיון שראו הגוי׳ האלה כי ישר׳ גלו משם לפי שלא עשו כתור׳ וכמצוה אשר צוה יי׳ אות׳ היה להם ללמו׳ ולעשו׳ כתורה וכמצוה ולא עשו כן והפי הראשון נכון בעיני: כי אם כמשפטם הראשון · לא שמעו נביאים המוכיחים אותם והם עושים אחר התוכחה כמו לפני התוכחה: ויהי בשנת שלש להושע בן אלה · שנת שלש למרדו כמו שפירשנו: וכתת נחש הנחשת · יש מרז״ל שאמרו שוחק וזורה לרוח כי היה אסור בהנאה ויש אמרו כי לא היה אסיר בהנאה כי משה רבינו ע״ה מש׳ ועשה אותו מכ׳ עשה לך שרף משלך שהעובדים אותו לא היו יכולים לאוסרו כי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו וברין הוא כמי ר דכתותי לא הוה צריך אלא כיון דחזא חזקיה דקא טעו ישראל ב בתריה עמד וכתתו: כי עד הימי׳ ההמה היו בני ישראל מקטירים לו · מעת שהרעו מלכי יהודה וטעו ישרא׳ אח׳ ע״ז עד הימי׳ ההמה שמלך חזקיהו היו בני ישראל מ מקטרי׳ לו כיון שמצאו כתו׳ וראה אותו וחי היו חושבים כי טוב הוא להיות אמצעי ולעבוד אותו והיה מונח מימות משה זה הנחש ל לזכרון הנס כמו צנצנת המן ואסא ויהושפט שלא בערוהו כאשר בערו שאר הע״ז מפני שלא מצאו כשמלכו שהיו עובדין ומקטרי׳ לזה הנחש והיו מניחי׳ אותו לזכרון הנס וחזקיהו ראה לבער אותו כשביער הע״ז כי בימי אביו היו עובדים לו כמו לע״ז אע״פ שהטובים היו זוכרי׳ בו הנס אמר טוב לבער אותו וישכח הנס מלהניחו ויטעו בני ישרא׳ היום או מחר אחריו ורבו׳ ז״ל אמרו אפשר בא אסא ולא בערו בא יהושפט ולא בערו והלא כל ע״ז שבארץ יהודה אסא ויהושפט ביערום אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו: ויקרא לו נחשתן · דרך בזיון כלומר אינו אלא נחשת מה כח יש בו להרע ולהטיב בעת שכתתו קרא לו כן אמ׳ להם לישר׳ איך יעלה בלב אדם כי זה יועיל כי אינו אלא נחשת ותוספת הנ״ון להקטינו כיו״ד האמינון וי״ו נ״ון אישון שבתון וי״ת והוו קרן ליה נחושתן כלומר ישראל שהיו עובדים אותו היו קורין אותו נחשתן:
ואשר

ואשר היו לפניו · ר"ל חוץ מדוד ושלמה אבל באשר מלכי יהודה אשר היו לפניו אע"פ שהיו בהם מלכים טובים והם אסא ויהושפט ויהואש כל ימי יהוידע ועזיהו ויותם לא היה בהם מעשה הישר בעיני יי' כמוהו שהרי אמר עליו ככל אשר עשה דוד אביו : ישכיל . יצליח : וימרוד במלך אשור · לפי שאחז אביו היה עובדו אמר כי מרד בו ולא עבדו שבטח באל לבדו : ממגדל נוצרים עד עיר מבצר · ממגדל שעומדים בו השומרי' ות"י ממגדל תקוף עד קרוין כריכן · מקצה שלש שנים · מתחלת שנה שלישית וכמוהו מקץ שבע שנים תשלחו איש את עבדו וכן מקץ שבע שנים תעשה שמטה להשמטת קרקע ולשלוח עבדים כי הוא עלה בשנה הרביעית לחזקיהו היא שנת שביעית להושע ולכדה בשנת שש לחזקיהו היא שנת תשע להושע אין כאן כי אם שתי שנים והוא מקצה שלש אב"ל פירושו מתחלת שלש וי"א מסוף תלת שנין וא"ל לדעתו בשנה ה הרביעית ובשנה השביעית ר"ל ב בתחלת השנה הרביעי' והשביעי' : ויגל מלך אשור · תבניין הפעיל כי הוא כלו בשגול ובתשלומו ו ויגלהו : ויתפשם · מה שאמר בדברי הימים ויאמר לבקעם אין פירוש יאמר לבקעם ובקעם וכן להרגו בערמה והרגו לשכב את בת יעקב ושכב כי יתחל לזנות וזנתה והרומה להם : וישלח חזקיה · אחר שתפש ערי יהודה הבצורות ושם פניו ירושלם כמו שאומר בדברי הימים ופנה ל למלחמה על ירושלם שלח לו ח חזקיה אל לכיש שהיה שם מלך אשור והיא מערי יהודה ושלח לו חטאתי שוב מעלי כלומר חטאתי שמרדתי בך ולא עבדתיך שוב מעלי ואת אשר תגזור עלי אתן ושב לו בפעם ההי' אחר שנתן לו מה שהטיל עליו שלש מאות ככר כסף ושלשים ככר זהב לאח' זמן שב לו לארץ יהודה לאחר שפסק מלתת לו שנה בשנה מה שהטיל עליו כמו שאמ' לו רבשקה על מי בטחת כי מרדת בי ובא עד לכיש ומשם שלח מלאכיו עם קצת ח חיילותיו לירושלם ורב' מה שדבר ולא קבלו אותן הדברים ושב לו רבשקה עם חיילותיו ואמ' כי אז השלימו עמו שבנ' וסיעתו ועליהם נאמר לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר ומצאו רב שקה כי נסע מלכים ובא ונלחם על לבנה ושם באה לו שמועה כי תרהקה מלך כוש יצא להלחם עמו ונסע משם ומשם שלח מ מלאכים אל חזקיהו פעם שנייה והפקידו כי בשובו ממלחמת כוש יבא עם חיילותיו על ירוש' והלך לו ונלחם על כוש ומלך מצרים ועם כל השבי ההוא בא לו ירושלם וחנה על העיר ובלילה ההוא יצא מלאך יי' והכה במחנ' אשור ויצאו ישר' ובזזו כל הבזה ההיא ועל זה אמר נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך וכן נאמר יגיע מ מצרים וסחר כוש וסבאים א אנשי מדה עליך יעברו ולך יהיו וגו' ואותם שנצלו מן המלחמה שבו לדת ישראל כמו שאמר אך בך אל ואין עוד אפס אלהים ועליהם נאמר והיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות ליי' צבאות וכל אותה הפרש' בארתי כל העניין הזה כאחד לפי שאינו מבואר

והיה יי' ו' וסימ' נמסר בזכריה סימן י"ד : וילכדה ה' בקריאה וסי' וילכו בני מכיר בן מנשה · הארב קם מהרה · ויעבר יהושע דמלכיש · ויעל יהושע מעגלונה · וילכדה מקצה שלש · ב' מנהון חס' קדמא ובתרא : לכישה

ביהוה אלהי ישראל בטח ואחריו
לא היה כמהו בכל מלכי יהודה
ואשר היו לפניו : וידבק ביהוה לא
סר מאחריו וישמר מצותיו אשר
צוה יהוה את משה : והיה יהוה
עמו בכל אשר יצא ישכיל וימרד
במלך אשור ולא עבדו : הוא הכה
את פלשתים עד עזה ואת גבוליה
ממגדל נוצרים עד עיר מבצר :
ויהי בשנה הרביעית למלך חזקיהו
היא השנה השביעית להושע בן
אלה מלך ישראל עלה שלמנאסר
מלך אשור על שמרון ויצר עליה :
וילכדה מקצה שלש שנים בשנת
שש לחזקיה היא שנת תשע להושע
מלך ישראל נלכדה שמרון : ויגל
מלך אשור את ישראל אשורה
וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי
מדי : על אשר לא שמעו בקול
יהוה אלהיהם ויעברו את בריתו
את כל אשר צוה משה עבד יהוה
ולא שמעו ולא עשו :
ובארבע עשרה שנה למלך
חזקיהו עלה סנחריב מלך אשור
על כל ערי יהודה הבצרות ויתפשם
: וישלח חזקיה מלך יהודה
אל מלך אשור לכישה לאמר
חטאתי שוב מעלי את אשר תתן
עלי אשא וישם מלך אשור על
חזקיה מלך יהודה שלש מאות ככר
כסף ושלשים ככר זהב : ויתן
חזקיה את כל הכסף הנמצא בית
יהוה ובאוצרות בית המלך :
בעת ההיא קצץ חזקיה את
דלתות היכל יהוה ואת האמנות
אשר צפה חזקיה מלך יהודה ויתנם
למלך אשור :

במימרא דיי אלהא דישראל
אתרחיץ ובתרוהי לא הוה כותיה
בכל מלכיא דבית יהודה ודהוו
קדמוהי : ואדבק בדחלתא
דיי לא סטא מבתר פולחניה ונטר
פקודוהי דפקיד יי ית משה :
והוה מימרא דיי בסעדיה בכל
אתר דנפיק מצלח ומריד במלכא
דאתור ולא פלחיה : הוא קטל
ית פלשתאי עד עזה וית תחומהא
ממגדל תקוף עד קרוין כריכן :
והוה בשתא
רביעיתא למלכא חזקיה היא
שתא שביעיתא להושע בר אלה
מלכא דישראל סליק שלמנאסר
מלכא דאתור על שמרון וצר ע
עלה : וכבשוהא מסוף תלת
שנין בשנת שית לחזקיה היא
שנת תשע להושע מלכא דישראל
אתכבישת שמרון : ואגלי
מלכא דאתור ית ישראל לאתור
ואשרינון בחלח ובחבור נהר גוזן
וקרוי מדי : על דלא קבילו
למימר דיי אלההון ועברו ית קיימית
ית כל דפקיד משה עבדא דיי ולא
קבילו למימריה ולא עבדו ר
רעותיה : ובארבע
עשרי שנין למלכא חזקיה סליק
סנחריב מלכא דאתור על כל ק
קרויא דבית יהודה כריכתא ו
ואחדינון : ושלח חזקיה מלכא
שבטא דבית יהודה לות מלכא
דאתור ללכיש למימר חבית א
אסתלק מיני ית דתרמי עלי אקבל
ורמא מלכא דאתור על חזקיה
מלכא שבטא דבית יהודה תלת
מאה ככרין דכסף ותלתין ככרין
דדהבא : ויהב חזקיה ית כל
כספא דאשתכח בית מקדשא דיי
ובגנזי בית מלכא :
בעידנא ההיא קליף חזקיה ית
דשי היכלא דיי וית סקופיא דחפי
חזקיה מלכא שיבטא דבית יהודה
ויהבינון למלכא דאתור :

רשי

ישכיל . יצליח : קצץ · את הדלתות שהיו של זהב : ואת האומנו' · תירגם יונתן וית סקופיא איסקופו' : את

רלבג

בכל מלכי יהודה ואש' היו לפניו · הנה הו"ן אשר במלת ואשר ש מוסכת הב"ית אשר במלת בכל והרצון בו בכל מלכי יהודה ו ובאש' היו לפניו ואולם אמ' זה כי אפי' דוד לא היה כמוהו כי הו' חטא וזה לא חטא אך עשה הישר בעיני יי' :
וידבק ביי' לא סר מאחריו · הנה הדבקו' ביי' הוא ההטבה וההליכה בדרכיו ו ואמרו לא סר מאחריו מעיד שלא חטא בדבר : והיה יי' עמו · זה היה מהשי' גמול לו על ישרו : בכל אשר יצא ישכיל · ר"ל בכל אש' יצא יצליח : וימרוד במלך אשור ולא עבדו · לפי שאביו אחז עשה עצמו עבד לו כאמרו עבדך ובנך הכי זכר כי הוא מרד בנבוכד נצר ועניין ה המרד הוא שלא עבדו : ממגדל נוצרי' עד עיר מבצר · ר"ל שלא נשאר בהם מקו' שלא הוכה מקטו' ועד גדול והיות' קטן הו' מגדל הנוצרי' ר"ל השומרים שעושין מחוץ לעיר לשמור פ פירות השדה והכרמי' אשר סביבו : קצץ חזקיה את דלתו' היכל יי' · ר"ל לקחת מהם הזהב אש' הם מצופות ממנו : ואת האומנות · הם עמודים מצופים זהב או אסקופו' השער התחתונות והעליונות : בתעלת

ז' בקריאה וסי' ויעבר יהושע ב' בפסוק · ויקשרו עליו קשר דאמציה ב' בפסו' · וישלח חזקיה מלך יהודה אל מלך אשור דמלכים · ומעת אשר סר אמציהו ב' בפסו' :

כלו במקום אחד לא בזה הספר ולא בישעיה ולא בדברי הימים : את אשר תתן עלי אשא · העונש אשר תתן עלי אשא אסבול אותו ואשלמנו : קצץ חזקיהו את דלתות ההיכל · קלף הזהב מעליהם כי הדלתות היו מצופות זהב והזהב הוא שלקח וכ"תי קליף : ואת האומנות · ת"י וית סקופיא ותרגם את מפתן הבית סקוף בית מקדשא והאסקופות האלה אשר צפה חזקיהו זהב אפשר כי הזהב אשר עליהם מבנין שלמה הוסר או נפסד וחזקיה צפה אותו זהב ועתה כשנצטרך לזהב לתת למלך אשור קלף אותו הזהב : את

רשי

את תרתן ואת רב סריס · למדנו בסדר עולם שלא באו שלשתם יחד אלא רב שקה לבדו כמו שכתוב בספר ישעיה ותרתן ורב סריס באו בשליחות שנייה כשבאת לו שמועה על תרהקה מלך כוש וישמע וישלח מלאכים אל חזקיהו וגו׳: בתעלה · פוש״ד בל׳ בריכה שעושין לביברי דגים: שדה כובס · שדה שהכובסין שוטחין בו בגדים וכן תירגם יונתן חקל משטח קצריא: המזכיר · איזה משפט בא לפני המלך ראשון שיפסקנו ראשון: אמרת אך דבר שפתי׳ וגו׳ · אמרת עד הנה אעבוד למלך אשור אך דבר שפתים היה כל זמן שלא יצא ממקומו לבא עליך לא הוצרכת לעצה וגבורה אבל עכשיו שבא צריך עצה וגבור׳ אתה צריך למלחמה הזאת עתה אמור על מי בטחת: ובא בכפו · כשאדם נסמך על משענת קנה רצוץ שנשבר בידו באין ראשי הקרומיות ונוקבין את כפו: הלא הוא אשר הסיר חזקיהו וגו׳ · יש ללמוד מכאן דרב שקה ישר׳ משומד היה שהיה מודה שהקב״ה אלוה אלא מרצונו לעבודה זרה: התערב

רדק

את תרתן ואת רב סריס ואת רב שקה · ובישעיה אמר רב שקה לבדו נראה כי הוא היה עיקר השליחות והשנים טפלים לו וכן נראה הוא גם כן רב שקה הוא היה המדבר ובסדר עולם הוא אומר כי רב שקה לבדו בא בשליחות ראשונה כמו שאומ׳ בישעיה ותרתן ורב סריס בא בשליחות שניה ומה שזכר הנה תרתן ורב סריס לפי שגם הם היו שלוחים אבל לא בפעם הזאת אלא בשליחו׳ שנייה כשמצאו רב שקה נלחם על לבנ׳ ולבנה היא מארץ ישראל כמו שאמר במלכי כנען מלך לבנה אחד ואמרו רז״ל כי רב שקה ישראל משומד היה ואם אמרו מפני שהיה מדבר יהודית הרבה בני אדם ימצאו מדברים בלשון עם אחר והנה אליקים ושבנא ויואח היו מכירים בלשון ארמי אולי שקבלה היתה בידם: בחיל כבד · בחיל עם כבד: בתעלת הבריכה העליונה · הבריכה היא חריץ בנוי באבנים ובסיד ומתכנסין שם מי גשמים או מושכין שם מים מן המעין ובבריכה הזאת היו מכונסין המים ויש בבריכה הזאת נקב ויסתמו אותו עד זמן שירצו להוצי׳ מים מן הבריכה והתעלה היא חפירה סמוכה לבריכה ומוציאי׳ מים מן הבריכה לתעלה בזמן שירצו להשקות או לכבס בגדים: אשר במסלת שדה כובס · המסלה היא הדרך מתקנים אותה באבנים כדי שיוכלו ללכת בה בימות הגשמים ועיקר הלשון הוא לשון הרמה מענין סלו לרוכב בערבו׳ שעניינו רוממו והמקום הזה היה בזה השדה והוא מורס ומתוקן באבנים ועל המקום הזה היו עומדים מכבסי הבגדים במי התעלה ובשדה היו שוטחים הבגדים לשמש וכ״תי שדה כובס חקל משטח קצריא: ויקראו אל המלך · קראו לאשר על החומה או לאשר מצאו בשדה כובס שיאמרו למלך שיצא לדבר עמהם ויצאו אליהם במצו׳ המלך אליקים ושבנא ויואח: אליקים בן חלקיהו אשר על הבית · וכן אמר בישעיה בזאת הפרשה אבל בפרשה שלאחריה על שבנא כאמר לך בא אל הסוכן הזה על שבנא אשר על הבית ובא עליו שיהדפנו מהשררה שהיה בה שהיה על הבית ויתננה לאליקים בן חלקיהו ולא נוכל לומר כי קודם המעשה הזה מרד שבנא ונתנו שררתו לאליקים ומפני זה אמר אליקי׳ אשר על הבית כי או היו המלאכים הראשונים אשר באו ממלך אשור לירושלם ושבנא יצא אליהם עם אליקים ואמרו לרבשקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו וכאמר ויבא אליקים ושבנא הסופר ויואח קרועי בגדים נראה כי עדיין לא מרד אלא בסוף רב שקה אומר שמרד ובסד׳ עולם אומר כשהלך לכוש שטף שבנא וסיעתו והלך לכוש ובדברי רז״ל כשבא סנחריב וצר על ירושלם כתב שבנא כת׳ והשליכו עם החץ שירד למחנה אשור והיה כתוב בו שבנא וסיעתו השלימו חזקיהו וסיעתו לא השלימו וכאשר יצא עם סיעתו בא גבריאל וסגר דלתות העיר בפני סיעתו כשבא אצל סנחריב אמ׳ לו היכן סיעתך אמר להם חזרו בהם נקבוהו בעקביו ותלאוהו בזנבי הסוסים והיו מגררים אותו על הקוצים ועל הברקונים וזה איננו כדבר בעל סדר עולם שאמ׳ שטף שבנא וסיעתו ואפשר כי קודם לכן מרד מעת שבא מלך אשור על ערי יהודה אבל בסתר ולא היה מראה עצמו וכן במעשה הזה שבא קרוע בגדים היה מרא׳ הוא עצמו עצב ולבו לא נכון והנבי׳ גלה דעתו לחזקיהו והורידו מפקידותו ונשאר סופר והפקיד אליקים על הבית: אמרת אך דבר שפתים · חשבת להנצל בדבר שפתים כלומר בתפלה אין זה כי אם עצה וגבורה צריך אדם למלחמה כך פירש ארוני אבי ז״ל והחכם רבי אברהם ב״ע פי׳ אמרת לאנשיך כי יש לך עצה וגבורה ואינו רק דבר שפתים והטעם כי גבורתך הו׳ בדבור לבד וי״ת ברם במלל סיפוון במילך וגבורא אעביד קרבא: כי מרדת בי · שלא נתן מה שהטיל עליו שנה בשנה: הרצוץ · שהוא רצוץ בראשו ואותם קסמין נכנסין בכף האדם בהשען עליו: הלא הוא אשר הסיר · כלו׳ כשהסיר חזקיהו ונתץ המזבחות לא עשה כי אם לכבודו ולהנאתו כדי שיבואו כלם לירושלם כי המזבחות בכל מקום לשם יי׳ היו וחזקיהו הסירם ונתצן איך תחשבו כי יי׳ יעזור אותו ואיך תבטחו עליו: ליהודה ולירושלם · כתרגומו לאנש יהודה וליתבי ירושלם: התערב

אליהם כו״ל מלאים בספרא ב״מ י״ג חס׳ וסי׳ נמסר בריש ספרא סי׳ י״ג: סימן מלכים אברת ישעיה אמרתי ואפ״ס ויקרא אבימלך ליצחק ויאמר אך הנה אשתך היא: תאמרון ט׳ בקריא׳ וסימ׳ כה תאמרון לאדני לעשו ·

וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־תַּרְתָּן וְאֶת־רַב־סָרִיס וְאֶת־רַבְשָׁקֵה מִן־לָכִישׁ אֶל־הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ בְּחֵיל כָּבֵד יְרוּשָׁלִָם וַיַּעֲלוּ וַיָּבֹאוּ יְרוּשָׁלִַם וַיַּעֲלוּ וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ בִּתְעָלַת הַבְּרֵכָה הָעֶלְיוֹנָה אֲשֶׁר בִּמְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס׃ וַיִּקְרְאוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת וְשֶׁבְנָה הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַבְשָׁקֵה אִמְרוּ־נָא אֶל־חִזְקִיָּהוּ כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר מָה הַבִּטָּחוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר בָּטָחְתָּ׃ אָמַרְתָּ אַךְ־דְּבַר־שְׂפָתַיִם עֵצָה וּגְבוּרָה לַמִּלְחָמָה עַתָּה עַל־מִי בָטַחְתָּ כִּי מָרַדְתָּ בִּי׃ עַתָּה הִנֵּה בָטַחְתָּ לְּךָ עַל־מִשְׁעֶנֶת הַקָּנֶה הָרָצוּץ הַזֶּה עַל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִסָּמֵךְ אִישׁ עָלָיו וּבָא בְכַפּוֹ וּנְקָבָהּ כֵּן פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְכָל־הַבֹּטְחִים עָלָיו׃ וְכִי־תֹאמְרוּן אֵלַי אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בָּטָחְנוּ הֲלוֹא־הוּא אֲשֶׁר הֵסִיר חִזְקִיָּהוּ אֶת־בָּמֹתָיו וְאֶת־מִזְבְּחֹתָיו וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה וְלִירוּשָׁלִַם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה תִּשְׁתַּחֲווּ בִּירוּשָׁלִָם׃

ושלח מלכא דאתור ית תרתן וית רב סריס וית רבשקה מן לכיש לות מלכא חזקיה במשירין סגיאן לירושלם וסליקו ואתו לירושלם וסליקו ואתו וקמו במזיקת בריכת עיליתא די בכביש חקל משטח קצריא: וקרו למלכא ונפק לותהון אליקים בר חלקיה דממנא על ביתא ושבנה ספרא ויואח בר אסף דממנא על דוכרניא: ואמר להון רב שקה אמרו כען לחזקיה כדנן אמר מלכא רבתא מלכא דאתור מה רוחצנא הדין דאתרחיצתא: אמרת ברם במלל סיפוון במילך וגבורא אעביד קרב כען על מן אתרחיצתא ארי מרידתא בי: כען הא אתרחיצתא לך על סמיך קניא רעיעא הדין על מצרים דאם יסתמיך גברא עלוהי ויעול בידיה ויבזעיניה כן פרעה מלכא דמצרים לכל דמתרחצין עלוהי: וארי תימרון לי על מימרא דיי אלהנא אתרחיצנא הלא הוא דאעדי חזקיה ית במתוהי וית מדבחוהי ואמר לאנש יהודה וליתבי ירושלם קדם מדבחא הדין תסגדון בירושלם:

ויאמרו למלאכים הבאים · וכי תאמרון אלי דספרא · ויאמר להם ישעיה דסיפרא. וחברו ויאמר אליה׳ ישעיה דישעיה · כה תאמרון אל חזקיהו · לא תאמרון קשר · ויאמר אליהם ירמיהו · כה תאמרון אל חזקיהו דד״ח:

רלבג

בתעלת הברכ׳ העליונה · הברכה הוא חריץ בנוי עוברים בו מים והיה אצל המים תעלה ר״ל חפירה רחבה יתפשטו בו: במסלת שדה כובס · היא הדרך הבא לשדה הכובסים אשר שם ישטחו בגדיהם אחר שכבסו אותם: ויקראו אל המלך · ר״ל קראו שיצא אליהם המלך: ויאמר להם רב שקה · אף על פי שבאו אחרים עמו והם תרתן ורב סריס לא דבר אלו הדברים כי אם רב שקה ולזה לא זכר זולתו בזה השליחות בספר ישעיה וידמה כי אחר שנתן חזקיה את כל הכסף הנמצא באוצרות יי׳ ובאוצרות המלך למלך אשור שב למרוד בו ולא נתן לו מדי שנה בשנה זה המס הכבד ששם עליו: מה הבטחון הזה אשר בטחת · כי מרדת בי ולא קימת מה שאמרת לי בהיותי נלחם עמך את אשר תתן עלי אשא: אמרת אך דבר שפתים הוא עצה וגבורה · שיתגבר האדם בו למלחמה ר״ל שבדברי שפתיו יסיר מעליו הנלחם עמו כמו שעשית את׳ ממני ואחר זה יתחזק ויתגבר בעוזריו לעמוד כנגד מי שהיה נלחם עמו עתה על מי בטחת שיעזרך כי מרדת בי ולפי שחשב מלך אשור כי חשב חזקיה במרדו בו על מלך מצרים שיעזרהו במלחמה אמר אליו הנה בטחת על משענת חלוש כמו משענת הקנה הרצוץ כי לא די שלא אפשר לאדם להשען בו אבל לא יזיק לעצמו בהשענו בו כי יהקנה הרצוץ יכנס בכפו ונקבה כי כן פרעה מלך מצרים לכל הבוטחים עליו וכי תאמרון אלי אל יי׳ אלהינו בטחנו שיצילנו הלא הוא אשר הסיר חזקיהו את במותיו ואת מזבחותיו אשר היו מקריבים בהם ליי׳ ויאמר ליהודה ולירושלם לפני המזבח הזה לבד תשתחוו ואיך יעזרהו והוא עשה כנגדו להשחית במותיו ומזבחותיו: ועתה

התערב נא · התפאר עליו בזה בעירבון על מנת אם תוכל ליתן לך רכבים על אלפים סוסים: התערב · ג"ר בלעז: ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדני · שהרי כל הקטן שבהם שר על אלפים הוא ואתה איך משיב לאלפים אלו · אמרו מכאן על ראשי גייסות מאה ושמונים וחמשה אלף שנפלו עם סנחריב שהקטן שבהם שר על אלפים היה שמעו: המבלעדי יי' · וכי שלא ברשות באתי כבר כתיבה ישעיה בימי אחז אביך יביא יי' עליך ועל עמך גוי מרחוק וגו' את מלך אשור: והשחיתה · את זו הוסיף משלו: כי שומעים אנחנו · אנו בקי פליטין ומכירין בלשון ארמי ובשאר לשונות ואל תדבר אלינו יהודית שכל העם מכירין בו ואין אנו רוצין שישמעו: לאכול את צואתם · ברעב המצור: חוריהם · רעי היוצא דרך חור פי טבעת ורבותינו פירשו לכנותם לשון כאה צואתם: מימי שיניהם · צואה לחה שיוצאה דרך כרכשא דקיימא אתלת שני או לשון גלל שבא על ידי לעיכת השינים: עשו אתי ברכה · שאילת שלום כמו ויברך יעקב את פרעה: אל ארץ כארצכם · כן דרכו להעביר את האומות ממדינה למדינה היה לו לומר אל ארץ טובה משלכם שהרי לפתותם בא אלא שידע שיכירו שדבריו שקר: ארץ דגן ותירוש · זו אפריקי: הכע

רדק

התערב נא · הכנס עמי בערבון בזה הדבר אם תוכל לעשותו: רוכבים עליהם · רכבים שיהיו פרשים: המבלעדי יי' · להפחיד אמר כן או פירושו אחר שכל הארצות נתן יי' בידי וגם כל ארץ ישראל הוא אמר אלי עלה אל הארץ והשחיתה ואם רב שקה היה ישראל מסומד אמר זה לפי שישעיה נבא ואמר הנני מעלה את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וגו': כי שומעים אנחנו · מבינים ומכירים בלשון ארמית: העל אדניך · כמו האל וכן הוא בישעיה וכן על האנשים כמו אל ולאליקים אמר שהוא הגדול וכן הוא אומר ויאמ' אליקים וגו': חריהם · כן כתיב וקרי צואת' וענין אחר הו' והקרי הוא לשון נקיה: שיניה' · כן כתיב וקרי מימי רגליהם והכתוב הוא רמז לתחתוניות וכן בדברי רז"ל המקנח בדבר שהאור שולט בו שיניו נושרות וענין לאכול את צואתם שחושבין להיות במצור עד שיאכלו צואתם וכן הוסיף יונתן בציירא עמכון: ברכה · ר"ל פשרה ושלום וכ"תי שלמא: איש מי בורו · הבורות שהם חוצה לעיר בגגות: עד בואי ולקחתי אתכם · כי כן עשה בכל הגוים אשר כבש היה מגלה אותם מארצם ומשכן אחרים תחתיהם כדי שיהיו כלם נכבשי' תחתיו וכן עשה יוסף במצרים ואת העם העביר אותו לערים: ארץ לחם וכרמים · אמר זה אחר שאמר ארץ דגן ותירוש כי אפש' שהדגן והתירוש יבואו לה מעיירות אחרות לרוב כמו שאמר בצור לפיכ' אמר ארץ לחם וכרמים כי הארץ היא עושה לחם ויש בה כרמים וכ"תי ארע' חקלין וכרמין ארע' דזיתה' עבדין משחא והיא עבדא דבש: כי יסית אתכ' · הדגש תמור' הכת כויסתדוד וכן בדגש הסיתוך: ויכלו לך: הכע

יהודית ז בקריאה וסימ' ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה · ויאמר אליקים בן חלקיהו דמלכים · ויעמד רב שקה ויקרא בקול גדול דמלכים · ויקראו בקול גדול יהודית דדברי הימים · ויעמד רב שקה דישעיה · ויאמר אליקים ושבנא דישעיה · וכניהם חצי מדבר דעזרא: על האנשים ה' בקריאה וסימני תכבד העבודה על האנשים · ויאמר אליהם רב שקה העל אדניך דמלכים · וחברו דישעיה · והקפאם על שטריהם · וילכו ויגידו לדוד: וחיו ח' וסימ' במסרה רבתא:

ועתה התערב נא את אדני את מלך אשור ואתנה לך אלפים סוסים אם תוכל לתת לך רכבים עליהם: ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדני הקטנים ותבטח לך על מצרים לרכב ולפרשים: עתה המבלעדי יהוה עליתי על המקום הזה להשחתו יהוה אמר אלי עלה על הארץ הזאת והשחיתה: ויאמר אליקים בן חלקיהו ושבנה ויואח אל רבשקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי שמעים אנחנו ואל תדבר עמנו יהודית באזני העם אשר על החמה: ויאמר אליהם רבשקה העל אדניך ואליך שלחני אדני לדבר את הדברים האלה הלא על האנשים הישבים על החמה לאכל את חריהם ולשתות את שיניהם עמכם: ויעמד רבשקה ויקרא בקול גדול יהודית וידבר ויאמר שמעו דבר המלך הגדול מלך אשור: כה אמר המלך אל ישיא לכם חזקיהו כי לא יוכל להציל אתכם מידו: ואל יבטח אתכם חזקיהו אל יהוה לאמר הצל יצילנו יהוה ולא תנתן את העיר הזאת ביד מלך אשור: אל תשמעו אל חזקיהו כי כה אמר מלך אשור עשו אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו ושתו איש מי ברו: עד באי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם ארץ דגן ותירוש ארץ לחם וכרמים ארץ זית יצהר ודבש וחיו ולא תמתו ואל תשמעו אל חזקיהו כי יסית אתכם לאמר יהוה יצילנו: ההצל הצילו אלהי הגוים איש את ארצו מיד מלך אשור:

וכען אתערב כען עם רבוני עם מלכא דאתור ואתן לך תרין אלפין סוסון אם תיכול למנאה לך רכבין עליהון: ואיכדין את מדמי לאתבא ית אפי חד משלטוני עבדי רבוני זעיריא ואתרחיצת לך על מצראי לרתיכין ולפרשין: כען הבר ממימרא דיי סליקית על אתרא הדין לחבלותה ייי אמר ליסק לאתרא הדין ותחבליניה: ואמר אליקים בר חלקיה ושבנה ויואח לרב שקה מליל כען עם עבדך ארמית ארי שמעין אנחנא ולא תמליל עמנא יהודית קדם עמא דעל שורא: ואמר להון רב שקה העל רבונך ועלך שלחני רבוני למללא ית כל פתגמיא האילין הלא על גבריא דיתבין על שורא למיכל ית מפקתהון ולמשתי ית מימי ריגליהון בציירא עמכון: וקם רב שקה וקרא בקל רב יהודית ומליל ואמר שמעו פתגמא דמלכא דרבתנא מלכא דאתור: כדנן אמר מלכא לא יטעי יתכון חזקיה ארי לא יכול לשיזבא יתכון מן ידיה: ולא ירחיץ יתכון חזקיה על מימרא דיי למימר שיזבא ישיזבננא יי ולא תתמסר קרתא הדא ביד מלכא דאתור: לא תקבלון מן חזקיה ארי כדנן אמר מלכא דאתור עיבידו עימי שלמא ופוקו לותי ואכלו גבר פירי גופניה וגבר פירי תינוהי ושתו גבר מי גוביה: עד מיתא ואדבר יתכון לארעא טבא בארעכון ארעא עבור ותמר ארעא חקלין וכרמין ארעא דזיתהא עבדין משחא והיא עבדא דבש ותיחון ולא תמותון ולא תקבלון מן חזקיה ארי יטעי יתכון למימר יי ישיזבננא: השיזבא שיזבא דחלת עממיא גבר ית ארעיה מיד מלכא דאתור:

רלבג

ועתה התערב נא הרמי את מלך אשור · ר"ל תן לו ערבון שלא תמרוד בו ותהיה לו למס ואתנה לך אלפי' סוסים אם תוכל לתת לך אנשים רכבים עליהם והנה אמר זה על דרך הבוז והלעג כאילו אמ' שלא ימצאו לחזקיה אלפים אנשי' ראויים לרכוב על סוסים: ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדני הקטנים · כל זה אמ' לירא אותם ולבהלם כאילו יאמר שמלך אשור הו' באופן מהגודל שאין ראוי לחזקי' להשיב פני פחת א' שהו' מעבדיו הקטני' גם כי אחד מעבדיו הקטנים גדול מאד עד שאין ראוי להשיב פניו ולבטוח על מצרים לרכב ולפרשי' שיעזרהו במלחמה כנגד מלך אשור: עתה המבלעדי יי' · אמר זה כאילו יאמר איך תבטח על יי' שיצילך והוא אמר אלי שאעלה על הארץ הזאת להשחיתה: באזני העם אשר על החומה · אמרו זה כי לא היו רוצים שישמע אלו הדברים העם אשר על החומה כדי שלא ירפו ידיהם משמירת החומה: העל אדניך ואליך · ר"ל האם בעבור אדניך ובעבורך שלחני מלך אשור: לאכול את צואתם ולשתות את מימי רגליהם עמכם · כאילו אמר שאם ישמרו את החומה שלא יכבשו חיל מלך אשור הנה יבנה עליה מלך אשור מצור עד שמרוב הרעב יאכלו צואתם וישתו מי רגליהם והוא הסתן: עשו אתי ברכה וצאו אלי · ר"ל אם תהיו אתי להשלים עמי ולבאת אלי עשו ברכה כי אז תוכלו לעבוד האדמה ולאכול פריה: ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם · ר"ל והבאתי אתכם אל ארץ טובה כמו ארצכם ואמר זה להם לבאר שלא יזוקו אם יגלה אותם לארץ אחרת כמו שעשה מעשרת שבטים והנה היה מנהג מלכי אשור להגלות האומות בזה הדרך כדי שלא יוכלו למרוד בו ולזה היה מרחיק אותם מעוזריהם והיה מקרב אותם אליו ואל עמו:

איה אלהי חמת וארפד איה אלהי
ספרוים הנע ועוה כי הצילו את
שמרון מידי: מי בכל אלהי
הארצות אשר הצילו את ארצם
מידי כי יציל יהוה את ירושלם
מידי: והחרישו העם ולא ענו אתו
דבר כי מצות המלך היא לאמר לא
תענהו: ויבא אליקים בן חלקיה
אשר על הבית ושבנא הספר ויואח
בן אסף המזכיר אל חזקיהו קרועי
בגדים ויגדו לו את דברי רבשקה:
ויהי כשמע המלך חזקיהו ויקרע את
בגדיו ויתכס בשק ויבא בית יהוה:
וישלח את אליקים אשר על
הבית ושבנא הספר ואת זקני
הכהנים מתכסים בשקים אל
ישעיהו הנביא בן אמוץ: ויאמרו
אליו כה אמר חזקיהו יום צרה
ותוכחה ונאצה היום הזה כי באו
בנים עד משבר וכח אין ללדה:
אולי ישמע יהוה אלהיך את כל
דברי רבשקה אשר שלחו מלך
אשור אדניו לחרף אלהים
חי והוכיח בדברים אשר שמע
יהוה אלהיך ונשאת תפלה
בעד השארית הנמצאה: ויבאו
עבדי המלך חזקיהו אל ישעיהו:
ויאמר להם ישעיהו כה תאמרון
אל אדניכם כה אמר יהוה אל
תירא מפני הדברים אשר שמעת
אשר גדפו נערי מלך אשור אתי:
הנני נתן בו רוח ושמע שמועה
ושב לארצו והפלתיו בחרב
בארצו: וישב רבשקה וימצא
את מלך אשור נלחם על לבנה
כי שמע כי נסע מלכיש:

אן דחלת חמת וארפד ואן דחלת
כפרוים הלא טלטילינון ואגליאינון
ארי שיזבו ית שמרון מן ידי:
מן בכל דחלת מדינתא דשיזבו ית
ארעהון מן ידי ארי ישיזיב יי ית
ירושלם מן ידי: ושתיקו עמא ולא
אתיבו יתיה פתגמא ארי תפקידת
מלכא היא למימר לא תתיבוניה:
ואתא אליקים בר חלקיהו דממנא
על ביתא ושבנא ספרא ויואח בר
אסף דממנא על דכרניא לות חזקיהו
מבזעין לבושיהון וחויאו ליה ית
פתגמי רבשקה: והוה כד שמע
מלכא חזקיה ובזע ית לבושוהי
ואתכסי בסק ועל לבית מקדשא
דיי: ושלח ית אליקים די ממנא
על ביתא ושבנא ספרא וסבי
כהניא כד מכסן סקיא לות ישעיה
נביא בר אמוץ: ואמרו ליה
כדנן אמר חזקיהו יום עקא
ותיסודין וניאוצא יומא הדין ארי
אקיפתנא עקא כאתתא דיתבא
על מתברא וחיל לית לה למילד:
מאם שמיע קדם יי אלהך ית כל
פתגמי רב שקה דשלחיה מלכא
דאתור רבוניה לחסדא עמא דיי
קיימא ויעביד פורענותא על כל
פתגמיא דשמיע קדמוהי יי אלהך
ותתחנן בצלו על שארא הדין ד
דאישתאר: ואתו עבדי מלכא
חזקיה לות ישעיה: ואמר להון
ישעיה כדנן תימרון לרבונכון כ
כדנן אמר יי לא תירחל מן קדם
פתגמיא דשמעת דחסידו עולימי
מלכא דאתור קדמי: הא אנא
יהיב ביה רוחא וישמע בסור ויתוב
לארעיה ואעיליניה בחרבא ב
בארעיה: ותב רב שקה ואשכח
ית מלכא דאתור מגיח קרבא על
לבנה ארי שמע ארי נטל מלכיש:

מגידו ד׳ חס׳ בקריא׳ וסימ׳ דברי רב שקה דספרא. על אדות הבאר אשר חפרו. עוד יוסף חי. ויבאו המלאכים. וכל שפטים ושמואל דכוו׳ במ״ב מ״ל וסימ׳ ויגידו לאנשי יבש. ויגידו לשאול לאמר הנה העם:

ואת זקני ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויאמר חושי אל צדוק. מתכסים בשקים. וחברו דישעיה: גדפו ג׳ וסימ׳ אשר גדפו נערי מלך אשור דספרא. וחברו דישעיה. עוד זאת גדפו אוהי אבתיכם:

רשי

הנע ועוה. אותם מלך אשור החריבם והגלם: כי הצילו את שמרון. והשומרוני׳ היו עובדין את אלהי ארם שהיו שכיניהם: קרועי בגדי׳. על ששמעו גדופי השם: ותוכחה. שהרשעי׳ מתווכחים ומראין פנים לדבריהם לאמור לנו הכח והגבורה: בנים. ישר׳ עד משבר. עד כרה הדומה לאשה יושבת על משבר ואין בה כח לילד: משבר. שם מושב אשה הכורעת לילד: והוכיח. אשפר״וביר בל׳ הראה פנים לדבריו שהצליח בכל אשר ה הלך: ושמע שמועה. ויעלה מעליכם ושב ל לארצו ולא מחמת ה השמועה אלא לאחר זמן ישוב לארצו בבש׳ פנים והפלתיו שם ב בחרב ומה היא ה השמועה וישמע אל תרהקה שמע שיצא תרהקה להלחם ועלה מעל ירושלם והלך ל לכוש ונלחם עם ת תרהקה ופוט ומצרים שעמו ונצחם ונטל חמדת אוצרותיה׳ ובא לירושלם ונפל שם הו׳ יש שאמר ישעיה יגיע ו מצרים וסחר כוש ע עליך יעבורו וגו׳: ויסב

רדק

הנע ועוה. שמות מדינות או שמות אלהים אחרים ולדעת יונתן פירושו הניע ועוה אותם מארצם שתרגם הלא טלטילינון ואגליאינון: כי הצילו את שמרון מידי. בתמיה וכי יי׳ אלהיכם שאתם בוטחים בו הצילו את שמרון מידי שתחשבו שיציל את ירושלם מידי וכן הוא אומר בישעיה: וכי יצילו. בוי״ו שירמה ענין תמיהה וי״ת וכי הצילו העגלים את שמרון מ מידי: קרועי בגדים. רז״ל פי׳ כי בעבור ששמעו ברכ׳ השם קרעו בגדיהם ושמכו מזה הפסוק כי כל השומע ברכת יי׳ חייב לקרוע ואותו קרע אינו מתאחה לעולם ואינו חייב לקרוע אלא אם כן ש שומע הגדוף מישר׳ והם שקרעו ששמעו מרבשקה לפי שקבלה היתה בידם כי רב שקה ישראל משומד היה ומה חירוף אמר רב שקה שקרעו בגדיהם כששמעו שאמר מי בכל אלהי הארצו׳ אש׳ הצילו את ארצם מידי כי יציל יי׳ את ירושלם מידי אין לך גידוף גדול מזה שהשוה בורא הכל ל לאלהי עץ ואבן והסיר היכולת מהבורא וכן האל ית׳ חשב לו ד דבריו לחירוף וגידוף ואמ׳ עליו את מי חרפת וגדפת ואמר ביד מלאכיך חרפ׳ את יי׳: ויקרע את בגדיו. על מה שהגידו לו שחירף וגידף רבשקה יי׳ יתברך שמו: ויתכס בשק. לענו׳ עצמו שירחם האל עליו ועל העם: יום צרה ותוכחה ונאצה. תוכח׳ שרבשקה הוכיחנו בדברי הפחד וחיזופין או פירוש שהאל מוכיח אותנו על עונותינו. ונאצה שנאץ רב שקה האל וי״ת יום עקא ותיסודין וניאוצא: באו בנים עד משבר. המשיל הצרה לאשה אשר י יאחזוה חבליה ובא הבן עד ה המשבר והוא הרחם מקו׳ יציאת הולד כי אז חבליה יותר קשים כ כשהולד קרוב לצאת ואם אין כח ליולדה לחזק עצמה להוליד הולד הנה הי׳ בחוזק חבליה בלי תקוה למנוחה כן הצרה גדולה עלינו ואין לנו כח לצאת ממנה אם לא יעזרנו האל: ללידה. שם תואר וי״ת הפסו׳ כן ארי אקיפתנ׳ עקא כאיתת׳ דיתבא על מתברא וחיל לית לה למילד: לחרף אלהים חי. כמו שאומר כי יציל את ירושלם מידי וי״ת לחסדא ע עמא דיי׳ קיימא: והוכיח בדברי׳. רבשקה הוכיח בדברי גידופין או פי׳ האל יוכיח בדברים אשר שמעוכן ת״י ויעביד פורענות׳ על כל פתגמיא דשמעין קדמוהי: נערי. עבדי כי המשר׳ יקרא נער והם רב שקה וחביריו: נותן בו רוח. רצון: ושמע שמועה. זהו שש׳ שמלך כוש יצא להלח׳ אתו: ושב לארצו. כי מלך כוש יצא לארץ מלך אשור להלחם בארצו בעוד שהיה מלך אשור בארץ ישראל ואני אתן בו רוח שישוב לארצו להלחם עם מלך כוש ויניח מלחמת העיר הזאת ואחר כך אפילנו בחרב בארצו וזה היה אחר ששב ממלחמת כוש לירושלם ונגף מחנהו על ידי המלאך ושב לארצו ושם נפל בחרב כמו שכתוב אבל נבואת המגפה לא אמר להם ישעיהו בפירוש ואין לשאול טעם למעשי האל ית׳ כי יי׳ נורא עלילות למה לא נגפו אז אלא עד שהלך להלח׳ עם מלך כוש ואחר כך שב לירושלם והטעם הנראה לנו בזה כדי שיהיה להם לישראל בזת כוש ומצרים ועוד שיראו כוש ומצרים הנפלאות שעשה לאוהביו ולדורשי שמו כי מלך אשור נכה אותם וכל הארצו׳ ככם ובירושלם נגף בלא חרב ובלא חנית והא׳ נתן בלב מלך אשור להביא חיל מלך כוש ומצרים לירושלם עמו להפחיד יושבי ירושלם עוד: אין

רלבג

חמת ארפד ספרוים הנע ועוה. הם שמות מדינו׳ ויעיד על זה מה שאמר אחר זה ומלך לעיר ספרוים הנע ו ועוה: כי הצילו את שומרון מידי. הנה קצר בזה המאמר ב בהתחלתו קצר הנשוא ובסופו קצר הנושא והרצון בו איה אלהי חמת וארפד האם ה הצילו חמת וארפד מ מידי איה אלהי ספרוים הנע ועוה האם הצילו אלו המדינות מידי איה אלהי שומרון כי הצילו את שומרון מידי והנה הקים ודמה הש״י לאו האלילים אשר הם הבל ואי׳ בם מועיל ועל זה קרעו בגדיהם ה השומעים דבריו מפני מה שחרף וגדף רב שקה הש״י והמלך קרע בגדיו ונתכסה בבגדי שק לצער עצמו כדי ש שירחם הש״י עליו ובא בית יי׳ להתפלל שם: יום צרה ותוכח׳ ונאצה היום הזה. ר״ל שהוא יום צרה חזקה מפני מה שנזם מלך אשור להשחית את ירו׳ עד שמרוב הצרות הנה המעוברות הכורעות לילד אין להן כח ללידה ואעפ״י שבאו בנים עד משבר והוא המקום מהרחם שיהיה בו הולד בעת יציאתו וניחו מרחם והוא גם כן יום תוכחה ונאצה כי הוכיח רב שקה בדברי נאצה וחרוף וגדוף שהש״י לא יציל את ירושלם מיד מלך אשור וזהו אמרו אחר זה והוכיח בדברים אשר שמע יי׳ אלהיך: נערי מלך אשור. עבדי מלך אשור ומשרתיו: הנני נותן בו רוח. ר״ל רצון: ושמע שמועה ושב לארצו. הנה השמועה היתה ששמע על תרהקה מלך כוש שיצא אליו להלחם אתו ואולי הניעו הש״י משם כדי שיצאו מהמצור בזמן ההוא וישימו לעיר מה שיצטרך להם מהמזון מחוץ ואח׳ זה ישוב לארצו אח׳ היות המגפה בחילו ושם בארצו יפול בחרב כי בניו יהרגוהו והנה רב שקה שב אל אדוניו אחרי עמותו שליחותו ומצא מלך אשור נלחם אל לבנה שהיתה מישראל כי שם בא אליו מלך כוש להלחם עמו ותשם שמלך אשור אל המצור שבר בו על ירושלם ושלח מלאכים אל חזקיהו לאמר כמו הדברים הראשונים ודמה ממה שנאמר אחר זה שהם היו המלאכים הראשונים ושרבשקה אמר הדברים האלו: ויפרשהו

ויפרשהו · ר״ל הספר שהיה בו אלו החרופי׳ והגדופין כי הם נשאו ספרים על זה ממלך אשור ועוד דברו בפיהם אלו החירופין ולזה אמ׳ אחר זה את דברי סנחריב אשר שלחו לחרף אלהים חיים ׃ ויתפלל חזקיהו · רוצה לומר ה׳ אלהי ישראל אשר השגחתו דבקה בהם ושכינתו נגלה ונראה על דרך המופת במקום הכרובים בקדש הקדשי׳ כמו שנתפרסם זה מספורי התורה ונתבאר גם כן במה שספור בענייני שלמה וזה לאות כי הש״י השגחתו דבקה בישר׳ אתה הוא המנהיג לבדך לכל ממלכות הארץ כי אתה שליט להשפיל מלכים ולהקימם ואם אין להם משפט מתערכת הכוכבים לפי שאתה מושל על הכוכבים ועל הטבע השופע מהם כי אתה עשית את השמים ואת הארץ ׃ וידעו כל ממלכו׳ האר׳ כי אתה אלהי׳ לבדך · ר״ל שראוי לך לעשו׳ זה כדי שלא יתחלל שמך ואם אין ישראל ראוי׳ שתעשה להם כן ׃ בזה לך לעגה לך · ר״ל שהי׳ מבזה ומלעגת על דבריך ואינה יראה מהם כי מהש״י יהיה ע עזרה בסוף כמו ש שבאר ולזה גם הניעה ראש אחריך וזה אמר להודיע שאינה צריכה שתירא מאלו הדברים אע״פ שכבר היו ישרא׳ מתפחדים מאד מהם כמו שקדם ׃ ותשא מרום עיניך על קדוש ישראל · ר״ל הנה הגדלת לעשו׳ מאד עד שהשיאך גודל לבבך לחרף ולגדף מי שהוא בתכלית הרוממו׳ והו׳ קדוש ישראל · הנה ביד מלאכיך חרפ׳ ה׳ ואמרת כי בגבורתך ורב רכב׳ עלית לכבוש מרום הרים והם ה המקומות החזקים ה הבנויים בהרים ׃ ירכתי לבנון · הם קצו׳ יער הלבנון וכל זה ת משל לארץ ישר׳ שהיא גבוהה מכל הארצות והיה מתפא׳ על שכבש רוב ארץ ישראל ולזה אמר ירכתי כי ירושלם היתה באמצ׳ ולא כבש אותה והנה התפאר שיכרות קומת ארזים אשר באמצע היער ו ובמקום הגבוה יותר ממנו והנה קרא ארזי׳ וברושי׳ המלכי׳ והשרי׳ או העירו׳ יותר חזקות ׃ ואבואה

תאמרון ט׳ נמסר לעיל בהאי ענינא ׃ אבותי ז׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בסיפרא דא חלק א׳ סי׳ כ״א ׃ עדן ג׳ פתחין וסימ׳ ההצילו אתם אלהי הגוים · וחברו דישעיה · ושברתי בריח דמשק והכרתי · וא׳ ועדן חרן ומלכה ׃ איו ה׳ בליש׳ וסימ׳ בלשון תרגום בנתיהון דמלכיא כהגלגלין ונהתין ומיתין · ופ׳ נמסר בסדר שמות ׃

וַיִּשְׁמַע אֶל־תִּרְהָקָה מֶלֶךְ־כּוּשׁ
לֵאמֹר הִנֵּה יָצָא לְהִלָּחֵם אִתָּךְ וַיָּשָׁב
וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר׃
כֹּה תֹאמְרוּן אֶל־חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה
לֵאמֹר אַל־יַשִּׁאֲךָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה
בֹּטֵחַ בּוֹ לֵאמֹר לֹא תִנָּתֵן יְרוּשָׁלִַם
בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ הִנֵּה אַתָּה שָׁמַעְתָּ
אֵת אֲשֶׁר עָשׂוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר לְכָל־
הָאֲרָצוֹת לְהַחֲרִימָם וְאַתָּה תִּנָּצֵל׃
הַהִצִּילוּ אֹתָם אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
שִׁחֲתוּ אֲבוֹתַי אֶת־גּוֹזָן וְאֶת־חָרָן
וְרֶצֶף וּבְנֵי־עֶדֶן אֲשֶׁר בִּתְלַאשָּׂר׃
אַיּוֹ מֶלֶךְ־חֲמָת וּמֶלֶךְ אַרְפָּד וּמֶלֶךְ
לָעִיר סְפַרְוָיִם הֵנַע וְעִוָּה׃ וַיִּקַּח
חִזְקִיָּהוּ אֶת־הַסְּפָרִים מִיַּד הַמַּלְאָכִים
וַיִּקְרָאֵם וַיַּעַל בֵּית יְהוָה וַיִּפְרְשֵׂהוּ
חִזְקִיָּהוּ לִפְנֵי יְהוָה׃
וַיִּתְפַּלֵּל חִזְקִיָּהוּ לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים
אַתָּה־הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכֹל
מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־
הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ׃ הַטֵּה יְהוָה׀
אָזְנְךָ וּשְׁמָע פְּקַח יְהוָה עֵינֶיךָ וּרְאֵה
וּשְׁמַע אֵת דִּבְרֵי סַנְחֵרִיב אֲשֶׁר
שְׁלָחוֹ לְחָרֵף אֱלֹהִים חָי׃ אָמְנָם
יְהוָה הֶחֱרִיבוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר אֶת־
הַגּוֹיִם וְאֶת־אַרְצָם׃ וְנָתְנוּ אֶת־
אֱלֹהֵיהֶם בָּאֵשׁ כִּי לֹא אֱלֹהִים הֵמָּה
כִּי אִם־מַעֲשֵׂה יְדֵי־אָדָם עֵץ וָאֶבֶן
וַיְאַבְּדוּם׃ וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
הוֹשִׁיעֵנוּ נָא מִיָּדוֹ וְיֵדְעוּ כָּל־מַמְלְכוֹת
הָאָרֶץ כִּי אַתָּה יְהוָה אֱלֹהִים לְבַדֶּךָ׃
וַיִּשְׁלַח יְשַׁעְיָהוּ בֶן־
אָמוֹץ אֶל־חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־אָמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִתְפַּלַּלְתָּ
אֵלַי אֶל־סַנְחֵרִב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
שָׁמָעְתִּי׃ זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה
עָלָיו בָּזָה לְךָ לָעֲגָה לְךָ בְּתוּלַת בַּת־
צִיּוֹן אַחֲרֶיךָ רֹאשׁ הֵנִיעָה בַּת יְרוּשָׁלִָם
אֶת־מִי חֵרַפְתָּ וְגִדַּפְתָּ וְעַל־מִי
הֲרִימוֹתָ קּוֹל וַתִּשָּׂא מָרוֹם עֵינֶיךָ עַל־
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ בְּיַד מַלְאָכֶיךָ חֵרַפְתָּ
אֲדֹנָי וַתֹּאמֶר בְּרֹכֶב רִכְבִּי אֲנִי
עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים יַרְכְּתֵי לְבָנוֹן

ל׳ וחד על תירהקה דישעיה · ס׳ · ל׳ וחב׳ · ב׳ וחל · ז׳ חל · ד׳ · ל׳ ומכו׳ אית אלהי חמת · ב״ה כתת · ד׳ חס׳ בכיב׳ · י״ג · ח׳ קמץ · ג׳ · ג׳ ג׳ · יה · ה׳ כתו׳ כן בכביא׳ · ב״ר מידין · ל׳ חס׳ · ג׳ · ח׳ ג׳ · כ׳ ג׳ · ג׳ ב׳ ולא טעי · קל׳ ברכב ח׳

וּשְׁמַע עַל תִּירְהָקָא מַלְכָּא דְכוּשׁ
לְמֵימַר הָא נְפַק לְאַגָּחָא קְרָבָא
עִמָּךְ וְתָב וּשְׁלַח אִיזְגַּדִּין לְוַת ח
חִזְקִיָּה לְמֵימַר׃ כִּדְנַן תֵּימְרוּן
לְחִזְקִיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה לְמֵימַר לָא יַטְעֵינָךְ אֱלָהָךְ
דְּאַתְּ רָחִיץ בֵּיהּ לְמֵימַר לָא תִתְמְסַר
יְרוּשְׁלֶם בְּיַד מַלְכָּא דְאַתּוּר׃
הָא אַתְּ שְׁמַעְתָּא יַת דַּעֲבָדוּ מַלְכָּא
דְאַתּוּר לְכָל מְדִינָתָא לְגַמָּרוּתְהוֹן
וְאַתְּ מְרַמֵּי לְאִשְׁתֵּיזָבָא׃ הֲשֵׁיזָבָא
יַתְהוֹן דַּחֲלַת עַמְמַיָּא דְּחַבִּילוּ
אֲבָהָתַי יַת גּוֹזָן וְיַת חָרָן וְרֶצֶף וּבְנֵי
עֶדֶן דְּבִיתְלַסַּר׃ אָן מַלְכָּא דַחֲמַת
וּמַלְכָּא דְאַרְפַּד וּמַלְכָּא דִּלְקַרְתָּא
סְפַרְוָיִם הָא טַלְטִילִינוּן וְאַגְלִיאוֹנוּן
׃ וּנְסֵיב חִזְקִיָּה יַת אִיגַּרְתָּא מִיַּד
אִיזְגַּדַּיָּא וְקָרִינוּן וּסְלִיק לְבֵית ס
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וּפַרְסִינוּן חִזְקִיָּה קֳדָם
יְיָ׃ וְצַלִּי חִזְקִיָּהוּ
קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל
דִּשְׁכִינְתֵּיהּ שַׁרְיָא עֵיל מִן כְּרוּבַיָּא
אַתְּ הוּא יְיָ וְלֵית בַּר מִינָךְ לְכֹל ס
מַלְכְּוָת אַרְעָא אַתְּ עֲבַדְתָּא יַת ש
שְׁמַיָּא וְיַת אַרְעָא׃ גְּלֵי קֳדָמָךְ יְיָ
וְדִין וּשְׁמִיעַ קֳדָמָךְ יְיָ וְאִתְפְּרַע ו
וַעֲבֵיד פּוּרְעָנוּתָא עַל כָּל פִּתְגָּמֵי
דְסַנְחֵרִיב דִּשְׁלָחֵיהּ לְחַסָּרָא עַמָּא
דַיְיָ קַיָּמָא׃ בְּקוּשְׁטָא יְיָ אַחֲרִיבוּ
מַלְכֵי אַתּוּר יַת עַמְמַיָּא וְיַת אַרְעֲהוֹן׃
וּמוֹקְדִין יַת טַעֲוָתְהוֹן בְּנוּרָא אֲרֵי
לָא טַעֲוָן דְּאִית בְּהוֹן צְרוֹךְ אִינוּן
אֱלָהִין עוֹבַד יְדֵי אֱנָשָׁא אָעָא וְאַבְנָא
וְאַבְדוּנוּן׃ וּכְעַן יְיָ אֱלָהָנָא
פְּרוֹקְנָא כְּעַן מִן יְדֵיהּ וְיִדְּעוּן כָּל
מַלְכְּוָת אַרְעָא אֲרֵי אַתְּ יְיָ אֱלֹהִים
לֵית בַּר מִינָךְ׃
וּשְׁלַח יְשַׁעְיָה בַּר אָמוֹץ לְוַת חִזְקִיָּה
לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא ד
דְיִשְׂרָאֵל דְּבָעִיתָא מִן קֳדָמַי עַל
סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאַתּוּר שְׁמִיעַ ק
קֳדָמַי׃ דֵּין פִּתְגָּמָא דִי גְזַר
יְיָ עֲלוֹהִי מְבַסְרָא לָךְ מְעִיקָא עֲלָךְ
מַלְכוּת כְּנִישְׁתָּא דְצִיּוֹן בָּתְרָךְ ר
רֵישֵׁיהוֹן מְנִידִין עַמָּא דִירוּשְׁלֶם
׃ יַת מַן חֲסֵידְתָּא וְעַל מַן
אִיתְרַבְרַבְתָּא וְקָדָם מַן אֲרֵימְתָּא
קָלָא וּזְקַפְתָּא לְרוּמָא עֵינָךְ אֲמַרְתָּ
מִלִּין דְּלָא כַשְׁרִין קֳדָם קַדִּישָׁא
דְיִשְׂרָאֵל׃ בְּיַד אִיזְגַּדָּךְ חֲסֵידְתָּא
עַמָּא דַיְיָ וַאֲמַרְתְּ בִּסְגִיאוּת רְתִיכַי
אֲנָא סְלֵקִית לְתְקוֹף כְּרַכֵּהוֹן אַף אֲחוֹד בֵּית מַקְדְּשֵׁיהוֹן

רדק

איו מלך חמת · על האלהים אמר אשר לא יוכלו להציל ארצו׳ עובדיהם וגם המלכים איה הם שלא עמדו לפני כלם ואמר עם ספרוים לעיר שהיתה גדולה מכלם ׃ ויפרשהו · את מהספרי׳ או כל א׳ מהם ואדוני אבי ז״ל פי׳ ויפרשהו על הספ׳ שבו היה גדוף האלהים ׃ אשר שלחו · שלח המדבר החירוף ׃ אל סנחריב · בעבור סנחריב ׃ בזה לך · פועל עבר מנחי הע״ין והוא מלרע שלא כמנהג ברוב ׃ בתולת בת ציון · מלכות כנישתא דציון ׃ בת ירושלם · עמא דירושלם ופירוש בתולה כבתולה שלא נכבשה וכן בכל מקום שזוכר בתולה על עם ועל עדה זהו ענינו ׃ על קדוש ישראל · כמו אל קדוש וכן כתוב בישעיה ׃ מרום הרים · ארץ ישר׳ שהיא גבוהה מכל הארצות והמשילה ללבנון לפי שהלבנון הוא יער עבים בארץ ישר׳ כקרא כן ולפי שהמשיל גדולי ישראל שריו וגבוריו לברושים וארזים ה המשיל הארץ ללבנון ר״ל עליתי על הארץ וכבשתי אותה ועתה אבא לירושלם ולפי שהיא טובה ונכבדת מכל הארץ קראה מלון קיצו יער כרמלו כי הכרמל הוא טוב מן היער וכי הכרמל הוא מקום זרע ואילני פירות ויער ל לבנון הן אילני סרק ומה שקראה מלון בעבור בית המקדש שבה שהוא משכן הא׳ ומלונו ובישעיה מרום קיצו והענין אחד כי בית המקדש במקום גבוה בהר ה המוריה ומה שאמר קצו כאילו ה היתה ירושלם קץ כל ארץ ישר׳ לפי שכבש כל ארץ ישראל זולתי ירושלם כלומר מלון קצו שאין לו עוד על דרך ובא עד קצו ואין ע עוזר לו ות״י אסליקו׳ לתקוף כרכיהו׳ וגו׳ ובדברי רז״ל כתיב מלון קצו וכתיב מרום קצו אמר אותו רשע בתחלה אחריב דירה של מטה ואח׳ כך אחריב דירה של מעלה ׃

מכחור

מסרה

ושמע ה׳ זקפין קמצין וסימ׳ נמסר בסדר בלק ׃ ואת ארצם ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ אמנם יי׳ ה החריבו דמלכים · וחברו דישעיה · ואת כל המלכים האלה ואת ארצם דיהושע ׃ יי׳ אלהים ח׳ כתו׳ כן בנביאים וסי׳ במס׳ רבת׳ ׃ בזה ח׳ בקריא׳ וסי׳ במסר׳ רבתא ׃ ותשא י״ד בקריאה וסימני׳ נמסר בסיפרא דא חלק כ׳ סימן ד׳ ׃

אית ה׳ וכו׳ בנתיהון דמלכיא מתגלגלין ונהתין ומיתין

רשי

ויסב וישלח מלאכים · להודיעו שאינו שב ל לארצו אלא להלחם עם כוש ולחזור כאן ׃ עדן · שם מדינ׳ ׃ הנע ועוה · אותן מלך אשור ׃ אמנ׳ · אמת הוא שהחריבו מלכי אשור את הגוים ונתנו את אלהיה׳ באש ׃ מרום הרים · הר הבית ׃ ירכתי לבנון · בית המקדש שמלבין עונות ׃ ואכרית

רשי

ואכרות קומת ארזיו · לא אשוב עד שאחריבנו : קצו · סופו : יער כרמילו · מליאת ארצו ויופי הדרו : אני קרתי ושתיתי מים זרים · כלומ׳ התחלתי בכל מעט ונמרתי כזה הכורה בור ומוצא מים זרים ושותה מים כושבים קורא זרי׳ לפי שעד הנה לא הכירו בהם : ואחריב בכף פעמי · אם כרתי על עיר הבוטח בנהרותיה הבאתי עלי׳ גייסו׳ רבים שהוכיתו יאוריה בשתיית ושתי׳ בהמתם ומרפס ר רגליה׳ : ואחריב · לשו׳ הוה כן דרכי תמיד : הלא שמעת למרחוק · למה תתפאר ותתגדל בזאת לא שלך היא כי שמעת למרחוק על ידי הנביאים שגזרתי על האומות להביא עליהם כענין שנאמר הוי אשור שבט אפי : למימי קדם · משנברא העולם עלת׳ במחשבה של׳ כי ערוך מאתמול תפתה גם היא למלך הוכן זה סנחריב ש שנשרף באש גהנם כענין שנאמר נאם ה׳ אשר אור לו בציון : עתה הביאותיה · וזהו הכח שבידך : ותהי · ביאתה של גזרתי להשאו׳ ערים בצורות להיות לגלים נצים לגלי אדמה שצומחין בהן ירקות שאתה מ מחריבן כגזרתי : ויושביה׳ קצרי יד · הם שאני התשתי את כחן לפניך ואין הגבורה שלך אין אתה גיבור אבל הם חלשי׳ : להשאו׳ · לשון שאייה בלמוד : חציר גגות · המאהר לייבש : ושדפה לפני קמה · כשבלי׳ השדופו׳ בטרם יתקשו לבא לידי קמה : ושבתך ובאתך ובואך · תירגם יונתן ומיתבך בעיצא ומיפקך לאגחא קרב׳ ומיתך לארעא דישראל גלי קדמי מאתיכהייתה : ואת התרגזך אלי · ואת אשר סופך להתגאות ולהתעורר אלי ברוגז ורעם · אסטר״מיר בלעז : ושאננך · כמו ושאונך : חחי · כמין סיר הוא שמושכין בו בהמה שעסקיה רעים כמו ששמים כל בעלי השיר יוצאים בשיר : ומתגי · תירגם יונתן זמם והוא של ברזל ותוחבין אותו בנחירי האשקא ומשכת בו לפי שעסקיה רעים והוא שמשכו והכאקה בחטם : וזה

רדק

מבחור · בחולם ובישעיה מבחר בפתח והענין אחד : אני קרתי · באתי עד המקום כלומר חפשתי אחר מקור המים כי לא היו מספיקין לי מרוב חיילותי המי׳ הנמצאים על הארץ וזהו שאמר ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור וקראם זרים לפי שלא היו ידועים ונראים לבני אדם ועל הדרך הזה ת״י הפסוק אנא הויתי חפר גובין ונו׳ כבעמוד וים מפרשי׳ יאורי מצור כמו מצרים לפי שהוא נהר גדול אמ׳ כן על דרך הפלגה : הלא שמעת למרחוק · אמ׳ לו הקב״ה הלא שמעת מזמן רחוק הגזרה שגזרתי על האומות להחריבם אותה הגזרה עתה הביאותיה ששמלכו מלכי אשור הבאתי ה הגזר׳ על ידם ועל ידך על האומו׳ ועל ישר׳ אני הוא שגזרתי שיהיו ערים בצורות לגלים נצים ויהיו יושבי הערים קצרי יד ויהיו כ כעשב השדה וירק דשא וכיותר חלוש מהם והוא חציר גג׳ שלא היה כח ביושבי הערים להלחם כנגדך והכל היה מאתי ואני ג גזרתי ואמרתי ע״י נביאי טרם שהיתה הגזר׳ ואיך תתפאר על מה שעשיתי אני וכן אמר עליו הנביא ז״ל היתפאר הגרזן על ה החוצב בו ות״ת כן הלא שמעת מלקדמין ונו׳ כבעמוד וא״א ז״ל פי׳ כן אותה עשיתי ירושלם וכן אמר ויוצרה מרחוק לא ראיתם אמר כי מימים קדמונים אני ע עשיתיה ועתה הביאותיה ב בתמיה אמר הביאותיה עתה ש שתהי להשות גלים נצים ערים ושיהיו יושביהן קצרי יד ואתו ובטו ושיהיו כעשב השדה : להשות · פרשו שאה ומשפטו בתשלומו להשאות כמו שכתוב בישעיה ובשתנו תנועות הלמ״ד והה״א מפני חסרות האל״ף : גלים נצים ערים בצורו׳ · להשות ערים בצורו׳ להיות גלים נצים ופי׳ נצי׳ חריבים מן עריך תציתה : ושדפה לפני קמה · העשב שהכה השדפון טרם היותו קמה כלומ׳ שלא הספיק להיותה קמה ולהיות נגמר בשולו והוכה בשדפון ובישעיה ושדמה במ״ם והוא כמו בפ״א כי המ״ם והפ״א ממוצא אחד : ושבתך וצאתך ובאך · שבתך בארצך וצאתך מארצך ובואך הנה הכל גלוי וידוע לפני : ואת התרגזך אלי · ג״כ ידעתי שהקצפת אלי ודברת בי כדבר באלהי עץ ואבן וי״ת שבתך ומתבך בעיצה : ושאננך · כמו ושאנך · וכפל הנו״ן להפלגת השאון כן כתבו רבי יונה וכן הו׳ דעתי ודעת יונת׳ שתרגם ואיתרגשותך סלקת לקדמי וים לפרשו כמשמעו בעבו׳ כי התרגזו היה בעבור שהיה שלו שקט ושאנן : ושמתי חחי באפך · הוא הברזל כמין מחט וראשו כפוף כוקב אף הדג ולחיו ומעלין אותו מן המים וכן ובחוח תקוב לחיו ונתתי חחים בלחייך : ומתגי בשפתיך · המתג הוא הברזל שמשימין בפה הבהמה להנהיגה וכ״תי וזמם בספוותך ותרגם ורסן מתעה וזמם דטעי ר״ל אני אראה לך שאתה ברשותי ואנהוג אותך למקום שארצה כמו שמנהיג האדם הבהמה ומושכה למקום שירצה וכמו שהדייג מושך הדג אליו מן המי׳ בחכבולה : בדרך אשר בא בה · כמו אשר תבא בה כי עתה ע״י מלאכי׳ שלח הדברי׳ והוא הלך להלחם עם מלך כוש ואז אחר המלחמה שב לירושלם ועל אותו הדרך אמ׳ שעתיד לשוב ולבוא לירושלם כי באותו הדרך שיבא ישוב לארצו אחר שינגף מחנהו : וזה

למרחוק ח׳ בקריא׳ וסימ׳ ותדבר גם אל בית עבדך דשמואל · וחברו דדה״ · והקול נשמע עד למרחוק · הלא שמעת עד למרחוק דסיפר׳ · וחברו דישעיה · ויצא שמו · אשא דעי למרחוק · משם חפר אכל : ותחו

ב׳ ב׳ ומ׳ וְאֶכְרֹת קוֹמַת אֲרָזָיו מִבְחוֹר בְּרֹשָׁיו
ד׳ קצו וְאָבוֹאָה מְלוֹן קִצֹּה יַעַר כַּרְמִלּוֹ : אֲנִי
ב׳ קַרְתִּי וְשָׁתִיתִי מַיִם זָרִים וְאַחְרִב בְּכַף
פְּעָמַי כֹּל יְאֹרֵי מָצוֹר : הֲלֹא שָׁמַעְתָּ
ח׳ ב׳ למימיכם יר לְמֵרָחוֹק אֹתָהּ עָשִׂיתִי לְמִימֵי קֶדֶם
וִיצַרְתִּיהָ עַתָּה הֲבֵיאתִיהָ וּתְהִי ל
ל׳ יסעית להשאות ב׳ לַהְשׁוֹת גַּלִּים נִצִּים עָרִים בְּצֻרוֹת :
ב׳ ב׳ וְיֹשְׁבֵיהֶן קִצְרֵי יָד חַתּוּ וַיֵּבֹשׁוּ הָיוּ
עֵשֶׂב שָׂדֶה וִירַק דֶּשֶׁא חֲצִיר גַּגּוֹת
ל׳ וּשְׁדֵפָה לִפְנֵי קָמָה : וְשִׁבְתְּךָ וְצֵאתְךָ
ד׳ וּבֹאֲךָ יָדָעְתִּי וְאֵת הִתְרַגֶּזְךָ אֵלָי : יַעַן
ד׳ הִתְרַגֶּזְךָ אֵלַי וְשַׁאֲנַנְךָ עָלָה בְאָזְנָי
ל׳ ב׳ וְשַׂמְתִּי חַחִי בְּאַפֶּךָ וּמִתְגִּי בִּשְׂפָתֶיךָ
ב׳ וַהֲשִׁבֹתִיךָ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר בָּאתָ בָּהּ :

וְאֶקְטוֹל שְׁפַר גִּבָּרֵיהוֹן מִבְחַר שִׁילְטוֹנֵיהוֹן וְאַכְבֵּישׁ קִירְיַת תּוּקְפֵיהוֹן וְאֵישֵׁיצֵי סַגִּי מַשְׁרְיָתְהוֹן : אֲנָא הֲוֵיתִי חָפִיר גּוּבִין וְשָׁתֵי מַיִין נוּכְרָאִין וְטָפָחִית בְּפַרְסַת רִיגְלֵי עַמָּא דְעִמִּי כָּל מֵי נַהֲרִין עֲמִיקִין : הֲלָא שְׁמַעְתָּא מִלְּקַדְמִין מַה דַּעֲבַדִית לְפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם הֲלָא עַל דְּשַׁלִּיט בְּהוֹן וְאַף עֲלָךְ אִתְנַבִּיאוּ נְבִיֵּי יִשְׂרָאֵל וְלָא תַבְתָּא וְדָא חֲזָיָא קֳדָמַי מִיּוֹמֵי קֶדֶם לְמֶעְבַּד לָךְ אַף אַתְקֵינְתָּא כְּעַן אַיְתִיתַהּ וְדָא הֲוַת לָךְ לְתַקְלָא עַל דַּהֲוָאָה קֳדָמָךְ כְּאִתְרְגוֹשַׁת גַּלִּין דִּישְׁתּוּ קִירְוִין כְּרִיכָן : וְיָתְבֵיהוֹן אִתְקְצַר חֵילֵיהוֹן אִתְבָּרוּ וּבְהִיתוּ הֲווֹ כְּעֲשַׂב חַקְלָא וְכִירוֹק דִּיתְאָה כְּעֲשַׂב אַגְרַיָּא דִישְׁלוֹק עַד דְּלָא מְטָא לְמֶהֱוֵי שׁוּבְלִין : וּמֵתָבָךְ בְּעֵיצָא וּמִיפְּקָךְ לְאַגָּחָא קְרָבָא וּמֵתָךְ לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל גְּלֵי קֳדָמַי וְיָת דְּאַרְגֵּזְתָּא קֳדָמַי גְּלֵי : חֲלַף דְּאַרְגֵּיזְתָּא עַל מֵימְרִי וְאִיתְרְגוֹשׁוּתָךְ סְלֵקַת לִקְדָמַי וַאֲשַׁוֵּי שֵׁירִין בְּלִיסָתָךְ וּזְמָם בְּסִפְוָתָךְ וַאֲתִיבִנָּךְ בְּאוֹרְחָא דְּאָתֵיתָא בָהּ :

יד רפין בקריאה וסי׳ נמסר בספרא דא חלק א׳ סימן י״ח : והשיבתיך ג׳ וסי׳ והנה אנכי עמך ושמרתיך · יען התרגזך דמלכי׳ · וחברו דישעיה : ההרגזך ד׳ וסי׳ ואת התרגזך אלי · ודבתריה יען התרגזך · וחביר׳ דישעיה :

רלבג

ואבואה מלון קצו · ובישעיה כתוב מרום קצו והנה קרא מלון קצו בית המקדש כי הוא קץ וסוף המעלות והרוממות אשר בארץ ישראל ורצה לומ׳ שסבר יחריב בית המקדש ואחר כך יחריב יער המישור אשר לפניו אשר מגדל פירות וכמו׳ לרוב והם בני ירושלם : אני קרתי ושתיתי מים זרים · ר״ל לא היה פלא אם שתיתי מים המוכנים לשתותם אבל אני חפרתי והוצאתי מים זרים אשר לא עלה על לב אים יוכל לשתות משם מים וזה משל למקומות שחשב שהיו כלם חזקי׳ שלא עלה בלב אים שיוכל לכבשם ובכף פעמי לבד בלי שתעדלו׳ את החרבתי ויבשתי כל היאורים אשר בערי המצור והם הערים החזקים שלא יתכן לכבשם כי אם בבניית המצור עליהם ואפשר שיאמר אומר שסבר אמר אני קרתי ושתיתי בעבו׳ חזקיה שסתם המעינות כמו שנזכר בספר ד״ה והבאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשוב : הלא שמעת למרחוק אותה עשיתי · ר״ל על מה תתפאר על הנלחותיך במלחמות הלא שמעת כי למרחוק הודעתי אלו הדברי׳ מהנלחותיך על כל הגוי׳ על ידי עבדי הנביאים וזה לאות כי אותה עשיתי כמו שאמר ישעיה מי פעל ועשה קורא הדורות מראש ר״ל שמי שיקרא הדורות מראש ויודע מה שעתיד להיות הוא מחויב שיהיה הוא הפועל כי לולי זה איך יתכן שידע הוא מה שיעשה זולתו האלהים אם היה הזולת ההוא משרת אותו בזה ויהיה הפועל מסודר מהמודיע זה טרם היותו לא מהמשרת כי איכנו שראשון בזה וכבר הארכנו המאמר בזה בראשון מספר מלחמות ה׳ ובספר ישעיה : למימי קדם ויצרתיה · ר״ל כי למימי קדם חשבתיה וצייתיה והוא מענין ויצורי כצל כלם והנה עתה הבאתיה בימי מלכי אשור ותהי זאת המחשבה שחשבתי ועשיתי אותה להשאות ולהחריב עד שיהיו ערים בצורות לגלים חרבים ועשיתי יושבי הערים קצרי יד כאילו אין להם כח חתו ובשו כי נהיו לשמ׳ כרגעמה שלא חשבו זה מלפנים הנה לא היה להם כח להלחם כאילו הם עשב שדה וירק דשא שאיננו זז ממקומו כשיכרתו אותו וכמו חציר הגגות שהוא יותר נקל להכרת וכמו העשב השדוף טרם הגיעו להיות קמה : ושבתך וצאתך ובאך ידעתי · ר״ל שבתך בארצך וצאתך למלחמה ובאך לעיירות שלכדת הכל ידעתי טרם היותו וגם ידעתי התרגזך אלי · רוצה לומר שיותך מראה עצמך אלי נורא מאד עד שחשבת שלא אוכל לך ואני צריך לירא ממך ולפי שסבר עלה באזני התרגזך אלי והיה סבת זה היותך שלו ושאנן ולזה יחסת לעצמך אלו ההצלחו׳ לא לי הנה אראה לך שאני האדון והמנהיג ואתה העבד ולזה אשים חחי באפך והוא הברזל שילכדו בו הדגים ואשים בשפתיך המתג שמשימין בשפתי הבהמות להנהיגם באשר ירצו והשיבותיך בדרך אשר באת בה · ירמה שאחר הלחמו עם מלך כוש שב אל ירושלם ושם נגף ה׳ את כל חילו : וזה

רדק

וזה לך האות · אמ' לחזקיה זה שאמרתי לך בנבואה הראשונה ושמע שמועה ושב לארצו וכן עשה שהרי ראית ששלח מלאכיו ושב לארצו להלח' עם מלך כוש ובזה האות שנתאמת אלך דברי תדע כי גם נבואה זאת תהיה אמת בזה לך לענה לך בתולת בת ציון לא יבא מלך אשור אל העיר הזאת שיכבוש אותה ועוד אני אומר שתאכלו השנה ספיח כי אותה השנה לא זרעו מפני חיל מלך אשור ואכלו הספיחים אם כן מה אמר להם הנביא כי יודעים היו שיאכלו הספיחי' אחר שלא זרעו לא היה להם קציר אחר אלא אמר להם הנביא שיתברך להם התבואה שבשדות ויספיקו להם אותם הספיחים כל השנה ההיא ובשנה השנית גם כן לא תצטרכו לזרוע כי תאכלו הסחיש והוא היוצא מהנופל מהספיח ובשנה הג' תזרעו ממותר הסחיש על אכלכ' ותקצרו בשלום כי לא יהיה לכם פחד מאויב ותטעו כרמים ותאכלו פרים בהשקט ובבטחה ובסדר עולם באחד עשר ביובל עלה סנחריב בשנה הרביעית בשבוע וכן הוא אומר אכול השנה ספיח שעלה בפרס הפסח ולא יכלו לזרוע ואכלו הספיחים ובשנה השנית סחיש שנגרעו לגיונות את האילנות ובשנה השלישית זרעו תלמוד שלא נשתייר בשבוע אלא שנה אחת: שרש למטה · ת' כאילן די משלח שורשוהי לרע ומרים נופיה לעילא : כן תצא שארית · יפקון שאר צדיקייא ושיזבת מקיימי אורייתא מטורא דציון : קנאת יי' צבאות · קרי ולא כתיב שקנא האל לשמו לפי שחירף וגדף מלך אשור ביד מלאכיו ות' בתימרא דיי' צבאות תתעביד דא : לא יבא אל העיר הזאת · שיכבשנה כי אל העיר בא עם מחנהו מחוץ לירושלם ושם נגף מחנהו או פי' לא יבא לא יכנס תוך העיר וכן תרגם יונתן לא ייעול לקרתא הדא : לא יקדמנה מגן · חסר בי"ת השמוש במגן כי בעלי המגינים באים ראשונ' אל העיר כשנלחמים עליה וכת' לא יקדמנה בתריסין : ולא ישפוך עליה סוללה · כתרגומו ולא יצבר עלה מלייתא ומלייתא הוא תל עפר מדברי רבותינו ז"ל מוליא בנא והוא שצוברין עפר לעשות תל ולהגביה כנגד חומת העיר ללכוד העיר וכן אמר ויצבור עפר וילכדה : ויהי בלילה ההוא · היום שחזר מלך אשור על ירושלם עם מחנהו ועם כל השבי באותה הלילה יצא מלאך יי' והכה במחנה אשור ורבותינו ז"ל אמרו כי ליל פסח היה ועוד אמרו כי לפני תפלתו של סנחריב חלה חזקיה ויום שלישי לחליו היתה תפלתו של סנחריב ואותה הלילה אמרו ישראל שירה שנאמר השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ואמרו מאה ושמנים אלף שהכה במחנה אשור כולם היו קושרים כתרים בראשיהם וכדבריהם נראה בדברי הימים שנא' ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור וכן מה שנאמ' בישעיה במשמניו רזון ואמרו כי מכתם היתה שריפת נשמה וגוף קיים שנ' ותחת כבודו יקד יקוד כלומר תחת הלבוש שהוא כבודו של אדם כשרפת בני אהרן שנאמר וישאום בכתנותם : וישב בנינוה · שלא יצא במלחמ' עוד : בניו · קרי ולא כתיב : הכוהו בחרב · באגדה סנחריב שאל את חכמיו כאשר הכה המלאך מחנהו מה זכות של אומה זו שאלהיהם נלחם להם אמרו לו אברהם אביהם העלה את בנו עולה אמר אף אני אעלה את שני בני לאלהי כששמעו בניו הכוהו בחרב בעוד שהיה משתחוה : כי

רשי

וזה לך האות · לחזקיה אמר הנביא וזה שאמרתי לך שסנחריב יפול כאן יהי לך לאות אף לימים הבאי' שאתם יראים למות ברעב לפי שסנחריב החריב את הארץ וגדע את האילנות : אכול השנה ספיח · בשנה הזאת יצמחו לכם צמחי' ותפרנסו מהם : סחיש · גדועי אילנות שיצמחו וכשתראו את דברי קיים במפלת האוכלוסי' יהי' לך לאות שאף הבטח' זו תתקיים : קנאת יי' צבאו' · שיקנא לכבודו ולשמו ולא שיש זכות בידכם כי הרבה הרשיע אחז אביך : לא יקדמנה · לא יערך לפניה מגן : סוללה · צבור אדמה להגביה תל לעמוד עליו להלחם על העיר ועל שם שהוא כובשו וחובטו בעצי' ומקבות כדי שיהא כרוש וכבוש בחוזק קורהו סוללה לשו' סולו סולו המסילה : ויהי בלילה ההוא · כששב סנחריב מעל כוש ובא עד נוב שהיא סמוכ' לירושלם מאה ושמנים וחמשה אלף כולם ראשי גייסות: וישב בנינוה · היא ראש לארץ אשור : בית נסרוך אלהיו · נסר מתיבתו של נח : הכוהו בחרב · שמש אותו שאמר לשוחטם לפניו אם יצילוהו שלא יהרגוהו שרי האלהו' שמתו בניהם על ידו : בימים ההם · שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב : חלה חזקיהו · ויום שלישי כשעלה בית יי' יום מפלת של סנחרי' ויו' טוב של פסח היה : כי

אכולי' מ"ל וסימ' נמסר בסדר שמיני : צבאות חד מן י' מלין דקריא' ולא כתבן וסימ' נמסר כריש סדר אלה הדברים : שמונים ו' מ"ל וסימ' נמסר בסדר בראשית ובספר שפטים סימן ד' : אררט ד' בקריאה ג' קמץ

וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת אָכוֹל הַשָּׁנָה סָפִיחַ
וּבַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית סָחִישׁ וּבַשָּׁנָה
הַשְּׁלִישִׁית זִרְעוּ וְקִצְרוּ וְנִטְעוּ
כְרָמִים וְאִכְלוּ פִרְיָם: וְיָסְפָה פְּלֵיטַת
בֵּית־יְהוּדָה הַנִּשְׁאָרָה שֹׁרֶשׁ לְמָטָּה
וְעָשָׂה פְרִי לְמָעְלָה: כִּי מִירוּשָׁלִַם
תֵּצֵא שְׁאֵרִית וּפְלֵיטָה מֵהַר צִיּוֹן
קִנְאַת יְהוָה תַּעֲשֶׂה־זֹּאת:
לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־
מֶלֶךְ אַשּׁוּר לֹא יָבֹא אֶל־הָעִיר הַזֹּאת
וְלֹא־יוֹרֶה שָׁם חֵץ וְלֹא־יְקַדְּמֶנָּה מָגֵן
וְלֹא־יִשְׁפֹּךְ עָלֶיהָ סֹלְלָה: בַּדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר־יָבֹא בָּהּ יָשׁוּב וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת
לֹא יָבֹא נְאֻם־יְהוָה: וְגַנּוֹתִי אֶל־הָעִיר
הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ לְמַעֲנִי וּלְמַעַן דָּוִד
עַבְדִּי: וַיְהִי
בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ יְהוָה וַיַּךְ
בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה
אָלֶף וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם
פְּגָרִים מֵתִים: וַיִּסַּע וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב
סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר וַיֵּשֶׁב בְּנִינְוֵה:
וַיְהִי הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית נִסְרֹךְ אֱלֹהָיו
וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר הִכֻּהוּ בַחֶרֶב
וְהֵמָּה נִמְלְטוּ אֶרֶץ אֲרָרָט וַיִּמְלֹךְ
אֵסַר־חַדֹּן בְּנוֹ תַּחְתָּיו:
בַּיָּמִים הָהֵם חָלָה חִזְקִיָּהוּ לָמוּת וַיָּבֹא ד
אֵלָיו יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ הַנָּבִיא
וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה צַו לְבֵיתֶךָ

וְדֵין לָךְ אָתָא אֵיכוֹל בְּשַׁתָּא חֲדָא
כָתִין וּבְשַׁתָּא תִנְיֵנוּתָא כַּתְכְתִין
וּבְשַׁתָּא תְלִיתָאָה זְרוּעוּ וַחֲצוּדוּ
וְצוּבוּ כַרְמִין וְאֵיכוּלוּ אִיבְּהוֹן:
וְיוֹסְפָן מְשֵׁיזְבַיָּא דְבֵית יְהוּדָה
דְאִשְׁתְּאַרוּ כְּאִילָן דִי מְשַׁלַּח ש
שׁוֹרְשׁוֹהִי לְרַע וּמְרִים נוֹפֵיהּ
לְעֵילָא: אֲרֵי מִירוּשְׁלֶם יִפְקוּן
שְׁאַר צַדִּיקַיָּא וְשֵׁיזְבַת מְקַיְּימֵי
אוֹרַיְתָא מִטּוּרָא דְצִיּוֹן בְּמֵימְרָא
דַיְיָ צְבָאוֹת תִּתְעֲבִיד דָּא:
בְּכֵין כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ לְמַלְכָּא דְאַתּוּר לָא יֵעוּל לְקַרְתָּא
הָדָא וְלָא יַקְשֵׁית תַּמָּן גִּיר וְלָא
יַקְדְּמִינָהּ בִּתְרֵיסִין וְלָא יִצְבַּר עֲלַהּ
מַלְיָיתָא: בְּאוֹרְחָא דְאָתָא בַהּ יְתוּב
וּלְקַרְתָּא הָדָא לָא יֵעוּל אֲמַר יְיָ:
וְאָגֵין עַל קַרְתָּא הָדָא לְמִפְרְקַהּ
בְּדִיל מֵימְרִי וּבְדִיל דָּוִד עַבְדִּי:
וַהֲוָה בְּלֵילְיָא הַהוּא
וּנְפַק מַלְאֲכָא דַיְיָ וּקְטַל בְּמַשְׁרְיַת
אֲתוּרָאָה מְאָה וְתַמְנַן וַחֲמְשָׁא
אַלְפִין וְאַקְדִּימוּ בְצַפְרָא וְהָא
כוּלְּהוֹן פַּגְרִין מֵתִין: וּנְטַל וַאֲזַל
וְתָב סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאַתּוּר וִיתֵיב
בְּנִינְוֵה: וַהֲוָה הוּא סָגִיד בֵּית נִסְרוֹךְ
טַעֲוָתֵיהּ וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר ב
בְּנוֹהִי קַטְלוּהִי בְּחַרְבָּא וְאִינוּן
אִשְׁתֵּיזְבוּ לְאַרְעָא קַרְדוּ וּמְלַךְ
אֵסַרְחַדּוֹן בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי:
בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן מְרַע חִזְקִיָּהוּ
לִימְמַת וַאֲתָא לְוָתֵיהּ יְשַׁעְיָה בַּר
אָמוֹץ נְבִיָּא וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן א
אֲמַר יְיָ פַּקֵּיד עַל אֱינַשׁ בֵּיתָךְ

וא' פתוח וסימ' ותנח התבה בחדש השביעי · והמה נמלטו ארץ אררט · והכהו דישעיה · הליק ג' קמצין : וחד פתח במלכות אררט :

רלבג

וזה לך האות אכול השנה ספיח · אמר זה לפי שלא היה בלי פחד עדיין אף על פי שימותו חיל מלך אשור כי אולי ישוב עליהם עם חיל אחר ולזה אמר הנביא לחזקיה וזה הדבר אשר תראה מסנחריב שישוב בדרך אשר בא בה ולא יבא על ירושלם יהיה לך אות על יעוד אחר [illegible] והוא השנה הזאת תאכלו הספיחים אשר בשדות בחוץ ולא יהיה בחוץ אויב שימנע אתכם מזה ויתברכו הספיחים באופן שיספיקו כל השנה : ובשנה השנית תאכלו סחיש · והם הספיחי' הצומחים מהנופל מהספיחים הראשונים ודומה שאותה שנה היתה שנת השמטה שאם לא היה כן מה זה שלא זרעו ולא יקצרו : ויספה פליטת בית יהודה הנשארה · מתלך אשור ומלכי ישראל ורצין מלך ארם לעשות שרש למטה ותתחזק באופן שתעשה פרי למעלה : כי מירושלם תצא פליטה ושארית ופליטה מהר ציון · עשה זה הש' לקנאתו על החירופין שחרף אותו מלך אשור ולא מפני זכות ישראל ראויין לזה הנס : לא יקדמנה מגן · לפי שההורסים החומות מקדימי' לפניהם מגן והם באים תחתיו והורסים החומה בכשיל וכלפות אמר שלא יקדמנה מגן ולא ישפוך עליה סוללה להפיל החומה והוא כלי שמשליכין בו אבנים גדולות מאד להפיל החומה בחוזק או ירצה באמרו ולא יקדמנה מגן לא יקדמנה איש מגן ויהיה חסר הנושא כאמרו ותאכלו בריאה שהכונה בו ותאכלו מה בריאה : וגנותי · הוא מענין מגן : לפנינ

ולמען דוד עבדי · ר"ל למען כבוד שמי ובעבור בריתי עם דוד עבדי שאם ימרו בניו את מצותי לא תסור המלכות מהם : ויהי בלילה ההוא · ר"ל בליל היום ההוא שאמר בו ישעיה אלו הדברים והנה אם כן אחרם אחר שסב סנחריב על ירושלם במצור כמו שפירשנו : וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים · [illegible] והנה הנשארי' היו מעטים . כמו שזכר ישעיה בספרו והנה פגרי' מתים הם גופים מתי' כי הגוף החי יקרא [illegible] בימים ההם חלה חזקיה למות · אחשוב כי אחר הספור הקודם היה זה ולא [illegible] ירושלם :

כי מת אתה. בעולם הזה: ולא תחיה. לעולם הבא משום דלא עסקת בפריה ורביה כדאיתא בברכות: לא יצא את החצר וגו'. מיהר הקב"ה להודיעו רפואתו בטרם יצא קול הבריה בעיר שנקנסה עליו מיתה כדאיתא בירושלמי: ומכף מלך אשור אצילך. למדנו שלפני מפלתו של סנחריב חלה: דבילת תאני'. כשהם לחין קרויין תאנים וכשנדרסת בעיגול קרויין דבלה:

כימת אתה ולא תחיה. לא תרפא מחולי זה כי מתוך זה החולי תמות וכת' ולא תיחי מתרעך ורז"ל אמרו כי מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא מאי טעמא דלא עסקת בפריה ורביה ואמת הוא כי בניו נולדו אחר חוליו שכ' בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו: אל הקיר. כדי לכוון לבו בתפלה כי היה תמיה בלבו למה

והטוב ד' בקריאה וסימ' ועשית הישר והטוב בעיני יי'. דישעיה. כפי עליון לא תצא הרעות והטוב: וגדלתיו והוספתי. הגדלתי והוספתי חכמה. והוספתי על ימיך. אנא יי' זכר נא את אשר התהלכתי. וחברו והוספתי ד' ב' מלעיל וב' מלרע וא' מנהון חס' וסימני' והוספתי על כל תהלתך. ב' בתראי מלעיל.

כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא תִחְיֶה: וַיַּסֵּב אֶת־
פָּנָיו אֶל־הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה
לֵאמֹר: אָנָּה יְהוָה זְכָר־נָא אֵת אֲשֶׁר ל' כתי' ה"א לשון בעות'
הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנֶיךָ בֶּאֱמֶת וּבְלֵבָב ש
שָׁלֵם וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי וַיֵּבְךְּ
חִזְקִיָּהוּ בְּכִי גָדוֹל:
וַיְהִי יְשַׁעְיָהוּ לֹא יָצָא הָעִיר הַתִּיכֹנָה חצר ק'
וּדְבַר־יְהוָה הָיָה אֵלָיו לֵאמֹר: שׁוּב
וְאָמַרְתָּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ נְגִיד־עַמִּי כֹּה־
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי דָּוִד אָבִיךָ שָׁמַעְתִּי
אֶת־תְּפִלָּתֶךָ רָאִיתִי אֶת־דִּמְעָתֶךָ
הִנְנִי רֹפֶא לָךְ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי תַּעֲלֶה ג'
בֵּית יְהוָה: וְהֹסַפְתִּי עַל־יָמֶיךָ חֲמֵשׁ ר"ג תלגש וב' חלעי
עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּמִכַּף מֶלֶךְ־אַשּׁוּר א ול' חס'
אַצִּילְךָ וְאֵת הָעִיר הַזֹּאת וְגַנּוֹתִי עַל־ ח'
הָעִיר הַזֹּאת לְמַעֲנִי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי
: וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ קְחוּ דְּבֶלֶת תְּאֵנִים ל'
וַיִּקְחוּ וַיָּשִׂימוּ עַל־הַשְּׁחִין וַיֶּחִי:
וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְשַׁעְיָהוּ מָה אוֹת
כִּי־יִרְפָּא יְהוָה לִי וְעָלִיתִי בַּיּוֹם ה ג'
הַשְּׁלִישִׁי בֵּית יְהוָה: וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ
זֶה־לְּךָ הָאוֹת מֵאֵת יְהוָה כִּי יַעֲשֶׂה
יְהוָה אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֵּר הָלַךְ הַצֵּל
עֶשֶׂר מַעֲלוֹת אִם־יָשׁוּב עֶשֶׂר מַעֲלוֹת ב'
: וַיֹּאמֶר יְחִזְקִיָּהוּ נָקֵל לַצֵּל לִנְטוֹת ג' ככני'
עֶשֶׂר מַעֲלוֹת לֹא כִּי יָשׁוּב הַצֵּל א
אֲחֹרַנִּית עֶשֶׂר מַעֲלוֹת: וַיִּקְרָא יְשַׁעְיָהוּ
הַנָּבִיא אֶל־יְהוָה וַיָּשֶׁב אֶת־הַצֵּל כ"ה

אֲרֵי מָאִית אַתְּ וְלָא תֵיחֵי מִמַּרְעָךְ: וְאַסְחַר יַת אַפּוֹהִי לְכוֹתַל בֵּית מַקְדְּשָׁא וְצַלִּי קֳדָם יְיָ לְמֵימַר: קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אִידְּכַר כְּעַן יַת דִּפְלַחִית קֳדָמָךְ בִּקְשׁוֹט וּבְלֵבָב שְׁלִים וּדְתַקִּין קֳדָמָךְ עֲבָדִית וּבְכָא חִזְקִיָּה בִּכְיָא סַגִּיאָה: וַהֲוָה יְשַׁעְיָה לָא נְפַק לְדַרְתָּא מְצִיעָאָה וּפִתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הֲוָה עִמֵּיהּ לְמֵימַר: תּוּב וְתֵימַר לְחִזְקִיָּה מַלְכָּא דְעַמִּי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהֵיהּ דְּדָוִד אֲבוּךְ שְׁמִיעַ קֳדָמַי צְלוֹתָךְ גְּלִיָא קֳדָמַי דִּמְעָתָךְ הָא אֲנָא מַסֵּי לָךְ בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה תִּיסַק לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ: וְאוֹסִיף עַל יוֹמָךְ חֲמֵשׁ עַסְרֵי שְׁנִין וּמִיַּד מַלְכָּא דְאַתּוּר אֲשֵׁיזְבִינָךְ וְיַת קַרְתָּא הָדָא וְאָגֵין עַל קַרְתָּא הָדָא בְּדִיל מֵימְרִי וּבְדִיל דָּוִד עַבְדִּי: וַאֲמַר יְשַׁעְיָהוּ יִסְבוּן דְּבֵלַת תֵּינִין וּנְסִיבוּ וְשַׁוִּיאוּ עַל שִׁיחֲנָא וְאִתְּסִי: וַאֲמַר חִזְקִיָּהוּ לִישַׁעְיָהוּ מָא אָתְ אֲרֵי יַסֵּי יְיָ לִי וְאֵיסַק בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ: וַאֲמַר יְשַׁעְיָה דֵּין לָךְ אָתָא מִן קֳדָם יְיָ אֲרֵי יַעְבֵּיד יְיָ יַת פִּתְגָמָא דְמַלֵּיל הַיְהַךְ טוּלָא עֲסַר שָׁעִין אִם יְתוּב עֲסַר שָׁעִין: וַאֲמַר חִזְקִיָּה קְלִילָא דָא דִּיהַךְ טוּלָא עֲסַר שָׁעִין בְּרַם נִיסָּא יְתוּב טוּלָא לַאֲחוֹרוֹהִי עֲסַר שָׁעִין: וְצַלִּי יְשַׁעְיָה נְבִיָּא קֳדָם יְיָ וְאָתֵיב יַת טוּלָא

וימים חס': ירפא ג' וסי' כי גדול כים שברך. ומחץ מכתו ירפא. כי ירפא יי' לי ועליתי: יחזקיהו ג' וסי' נמסר בריש ישעיה: אחרנית ז' בקריא' וסי' ויקח שם ויפת את השמלה ב' בפסוק. ויהי בהזכירו את ארון האלהי'. ואתה הסבות את לבם. ויאמ' יחזקיהו נקל. ויקרא ישעיהו הנביא אל יי' דמלכי'. והנני משיב את צל:

היה האל מקצר ימיו שהרי לא היה אלא בן לט' שנים כשחלה חלי זה ות"י אל הקיר לכותל בית מקדשא: התהלכתי לפניך. זה עבודת הלב ואחר כך זכר המעשה: והטוב בעיניך עשיתי. כמו שהעיד עליו הכתוב ויעש הישר בעיני יי' ככל אשר עשה דוד אביו ואומר וישמור מצותיו אשר צוה יי' את משה. ובדרש והטוב בעיניך עשיתי שגנז ספר רפואות שעשה שלמה והיו העם בוטחים בו ולא היו דורשים את יי' בלבם: לא יצא העיר התיכנ'. העי' כתי' וחצר קרי ובדברי רז"ל כתיב העיר וקרינן חצר מכאן שהסרטויא של מלכים כעיירות בינוניות ובמקום אחר אמר ב בירושלם כתוב העיר לומ' מהר הקב"ה להודיעו רפואתו בטרם יצא קול הברה בעיר שנקנסה עליו מיתה: והוספתי על ימיך. שהיו קצובים לך ובזה מחלוקת בדברי רז"ל י"א משלו הוסיפו לו כי ימיו הקצובים היו יותר ולעונם עון היו מחסרין לו ויש אומרים תוספת עשו לו על הקצובים לו ובספר שמו' בפסוק כי אם יי' יגפנו פירשנו זה ה הענין: ומכף מלך אשור אצילך. זה ראיה כי קודם מ מפלתו של סנחריב חלה חזקיה: דבלת תאנים. כדברי רז"ל והלא אם אתה נותן בשר על ת תאנים על הבשר מיד הבשר מ מתחבל אלא נס בתוך נס כיוצא בו' ויורהו יי' עץ עץ מר היה כך הוא דרכו של הקדוש ברוך הוא במר הוא ממתיק את המר: מה אות. שאל אות לפי שאמר לו הגזרה כפולה כי מת אתה ולא תחיה חשב כי מה שאמר לו י ישעיה הנני רופא לך לא אמר אלא לנחמו לפי שראה אותו ש שבכ' בכי גדול ואף על פי שראה שנתרפא השחין לא חשב ש שנתרפא עד שיתחזק ויוכל ל לעלות בית יי' כי אפשר שישוב השחין עדיין או שלא סר החולי ממנו: הלך הצל. כמו ילך שאל

קרויין דבלה: ויתרחו. יחליקוה להדביקה על השחין ונס בתוך נס שהרי אף בשר חי שאתה כ נותן עליו דבלה כסרח והקב"ה נותן דבר ה המחבל לתוך דבר ש שנתחבל ומתרפא: הלך הצל עשר מעלות אם ישוב עשר מעלות. הרי זה מקרא קצר כבר ירד הצל למעלות העשויות לשעות היום כמו אורלוג"א בלע"ז שעושין המינים לבחון שעות היום חפץ אתה שימתין ממקום שהוא שם כדי מהלך עשר שעות או ישוב ל למעלה עשר מעלות ויהא כר' כאילו הוא שחרית: ויאמר חזקיהו נקל לצל ל לנטו' עשר מעלו'. דבר קל הוא לנטו' במקומו ונוטה ועומד עשר מ מעלו' אינו דבר הניכר כל כך לא כי אלא ישוב הצל ויהיה הדבר ניכ' שראו שפנה היום ל לערו' וחזר להיו' בקר: אמר

רלבג

קחו דבלת תאנים. ידועכי הש"י כשיעשה מופת ישתמש להם קצת סבות כשאפשר זה ש שיהיה בהם יותר מעט מהזרות אבל הטבע ולזה צוה לקחת דבלת תאנים כי אע"פ שאין בו כח לעשות זה הכה בו קצת מבוא ב ברפואת המורסות ו ובבשולם: ויאמר חזקיהו אל ישעיהו מה אות כי ירפא יי לי. ראוי שתדע שלא היה זה מיעוט אמונה לחזקיהו אם בקש לו באיזה אות יבחר אם ילך הצל לפנים עשר מעלות ברגע אחד או ישוב אחורנית
אות בזה וזה שכבר הודיעו ישעיהו כי גזירת הש"י היתה שימות ועתה כשהסכים עשר מעלות ואמר חזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות כי הגלגל במרוצתו יהיה
להוסיף על ימיו חמש עשרה שנה אולי היה תנאי ר"ל אם יהיה חזקיהו באופן נקל האות שימהר מרוצתו יותר ממנהגו אבל האות יהיה יותר חזק אם ישוב
מהשלימות שיתכן שידבק בו כמו ההשגחה ולזה לא היה סומך בזה חזקיהו אם אחורנית ממהלכו: במעלות
לא שיתן לו אות שבזולת תנאי נתן לו השם ית' זאת המתנה: הלך הצל עשר מעלות אם ישוב עשר מעלות. ר"ל אם ישוב ללכת עשר מעלות אחרות בדרך שיהיו עשרים מעלות: ויאמר חזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות. הנה זה הפסוק קשה מאד בפירושו וזה כי הוא ידוע כי נטיית הצל תהיה מצד תנועת השמש ולפי תנועת השמש מעט מעט יטה הצל מעט מעט וזה מבואר בעצמו ובהיו' הענין כן מה זה שאמר חזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות איך חשב חזקיה נקל מה שהוא מהמופת נפלא מאד לא ראינו כמוהו בביאור אפי' למשה אשר לא קם כמוהו לכל האותו' והמופתים אשר עשה כי המופתים ההם היו לשנות סדר אלו הדברים השפלים והוא יותר נפלא לאין שיעור מה שישתנה בו סדר הגרמים העליונים ובהיות הענין כן הנה יהיה זה המאמר מחזקיה בתכלית הסכלות ואיך ראוי שנחשוב זה עליו עם שלמותו הנראה מדבריו ואם אמרנו שלא היה זה המופת בתנועת השמש בעצמה יקשה מה שאמר בספר ד"ה על מליצי שרי בבל שבאו לדרוש המופת אשר היה בארץ כי ידמה מזה המקום שזה המופת היה על דבר חליו לפי שבזה המקום אמר כי שמעו כי חלה חזקיהו והגראה בעיני מפני כל זה שזה המופת היה בצל לא בשמש בעצמו וכבר ידעת כי העננים המתנועעים יקחו השמש יביאו לפעמים כיוון השמש בזולת מקומו הראוי לו וזה כבר נמצא בחום הרבה ולפי שראה חזקיה מתנועת הרוח אז וקצת אידים שהיו תחת השמש שיקל להם בתנועתם המהירה להשיב הצל עשר מעלות כי באותו צד היתה תנועתם בקש שימשיך שיהיה הענין בהפך זה כדי שיוכר לו מופת השם ית' והנה התפלל הנביא אל הש"י ושב הצל אחורנית עשר מעלות כמו ששאל חזקיה וזה המופת יתכן שנהיה בשחרם הש"י על דרך המופת אידים מתנועעים לצד ההוא וגרשם בהם כיוון השמש והביאוהו בתנועתם במהירות נפלא אל המקום ההוא שר
שכבר היה זה תכף: במעלות

רדק

במעלו' אשר ירדה. אשר ירדה השמש והלך הצל עשר מעלו' ושבהשמש אחורנית והיה הצל במעלה הראשונה: במעלות אחז. כי הוא בנה אותם המעלות. ובדר' אשר ירדה במעלות אחז כי במות אחז קבר היום ונטה הצל עשר מעלות וירדה השמש עשר מעלו' טרם זמנו כדי שלא יספדוהו לפי שהיה רשע ואותם עשר מעלות שירדה לאחז חזרה אחורנית לחזקיה לאות וי"ת וצלי ישעיה נביאה קדם יי' ואתיב ית טולא בצורת אבן שעיא די נחתת ב במסקנ' דאחז שמשא לאחורוהי עשר שעין ר"ל במעלות הית' אבן מסומנת לדעת שעות היום:

בראדך. ובישעיה מרודך כתי' במ"ס ואחד הוא כי הם משוכה אחר ובלאדן הוא שם כנוי כסמך לאביו שהיה שמו בלאדן אחר מלך אסרחדון כי סנחריב מלך בבל היה וכן בימי מנשה כאמר בדברי הימים ויבא עליה' את שרי הצבא אשר למלך א אשור וגו' ויוליכם בבלה:

כי שמע כי חלה. לא היה עקר שליחותו על חליו אלא על המופת שנעשה לו על חליו וכן הוא ב בדברי הימים לדרוש המופת אשר היה בארץ: וישמע עליהם. כמו אליהם ועל כמו אל ורבים כמוהו כמו וילך שקל' הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ומה שאמר וישמע כראה שהם בקשו ממנו להראותם נכתה ושמע שיהם ועמ' כן וכ"תי וקביל מנהון וכישעיה וישמח עליהם:

את כל בית נכתה. כל בית חמדתו כלומ' כל הדברים שהיו לו ואח' כך פרט מה הם הדברי' הנחמדים וכן נכאת וצרי ולוט דבר נחמד ובדברי רז"ל מאי בית נכותה מהם אמרו אשתו היתה משקה להם ומהם אמרו זין או כלי זין הראה להם ומהם אמרו בית גנזיו הראה להם:

שמן הטוב. זה שמן אפרסמון שלא היה בכל העולם אלא ביריחו ואמרו כי לפיכך נקרא יריחו והיה רע בעיני יי' כי הראה להם בית נכתה כי כתגאה בבא אליו השלוחי' מארץ רחוקה וכי היה מצליח בכל דרכיו וכן אומר ב בדברי הימים כי גבה לבו ואמר בשלוחים האלה שבאו לכבודו והיה לו לומר שבאו לכבוד האל כי לדרוש המופת באו וכן אומר בדברי הימים וכן במליצי שרי בבל המשולחים עליו לדרוש המופת אשר היה בארץ עזבו האלהים לנסותו לדעת כל אשר בלבבו:

אשר תוליד יקחו. יקח כ"תי וקרי יקחו ואמרו זה דניאל חנניה מישאל ועזריה:

והיו סריסי'. מחלוקת בדברי רז"ל מהם אמרו סריסי' ממש ומהם אמרו שנסתרסה ע"ז בימיהם כלומר שהכירו הכל שאין בה ממש וי"ת רברבין כמו שריס ועל דניאל חנניה מישאל ועזריה אמר שהם היו בהיכלי מלך בבל וכאמר עליהם מבני יהודה והם היו מזרע המלוכה כי כן את' נבוכד נצר לבקש מזרע המלו' ומן הפרתמים:

רשי

אשר ירדה במעלו' אחז. יום שמת אחז נתקצר היום ומיהר הצל לירד עשר מעלות כדי שלא יהא נספד ואותן עשר שעות חזרו עכשיו לחזקיהו: כי שמע כי חלה. ועד אותו היום לא היה אדם חולה וחיה והיאך שמע למוד היה לאכול בשלש שעו' ביום וישן עד תשע כיון שחזר גלגל חמה לחזקיהו כיעור בתשע שעו' ונמצא שהוא שחרית בקש להרוג את עבדיו אמר אתם הנחתם אותי לישן יום ולילה אמרו גלגל חמה חזר אמר להם מי החזירו אמרו לו אלהיו של חזקיהו כ כדאיתא בפסיקתא: בית נכתה. בית גנזי בשמיו כמו נכות וצרי ולוט: ואת השמן הטוב. יש פותרין שמן המשחה ויש פ פותרים שמן א אפרסמון שהוא מצוי בארץ ישראל שנאמר ביחזקאל יהוד' וישרא' יהיו רוכליך בחיטי מ מנית ופנג. וראיתי בספר יוסיפון פנג הוא אפרסמון וגדל ביריחו ועל שם הריח נקרא ירחו: לא היה דבר. את הארון והלוחות וספר התור': מארץ רחוקה באו. זה אחד משלשה שבדקן הקב"ה ומצאן עשוי של מימי רגלים קין ג וחזקיהו ובלעם קין לא ידעתי השומר אחי אכני היה לו לומר ר רבונו של עולם הלא כל הנסתרות גלויות לך כדאית' בתנחומא בלעם שאמ' לו המקום מי האנשים האלה עמך היה לו לומר יי' אלהים אתה ידעת כמו שאמר יחזקאל והוא השיב בגאוה בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי הרבה מבקשים יש לי חזקיהו היה לו להשיב לישעיה אתה נביאו של מקום ואתה שואל אלי התחיל מ מתגאה ואומר מארץ רחוקה באו אלי לכך נענש ועל ששמח עליהם והאכילם על שולחנו: לא יות' דבר. מדה כנגד מדה לא היה דבר: ומבניך. חנניה מיש' ועזרי': טוב:

וסמע דישעיהו ויעירת ואל"ם סחעה ותשחח ניין

מסורה

וישמע עליהם כל לשון שמיעה אל בס"ה יב על וסי' ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום · וישמע על תרהקה דישעיה. וישמע עליהם חזקיהו דמלכים. דרשו מעל ספר. הזכירו לגוים בירמיה. כהקיר בור מימיה כן הקרת' אל תשמעו על דברי הנביאים. לשמוע על דברי עבדי הנביאים. ולבית הרכבים אמר ירמיהו·

תרגום

בְּצוּרַת אֶבֶן שַׁעַיָא דְנַחֲתַת בְּמַסְקָנָא דְאָחָז שִׁמְשָׁא לַאֲחוֹרוֹהִי עֲסַר שָׁעִין׃ בְּעִידָנָא הַהוּא שְׁלַח בְּרוֹדַךְ בַּלְאֲדָן בַּר בַּלְאֲדָן מַלְכָּא דְבָבֶל אִיגְרָן וְקוּרְבָּנִין לְוַת חִזְקִיָה אֲרֵי שְׁמַע אֲרֵי אִתְמְרַע חִזְקִיָה׃ וְקַבִּיל מִנְהוֹן חִזְקִיָה וְאַחֲזֵינוּן יָת כָּל בֵּית גִּנְזוֹהִי יָת כַּסְפָּא וְיָת דַהֲבָא וְיָת בּוּסְמַנַיָא וְיָת מִשְׁחָא טָבָא וְיָת בֵּית מָנוֹהִי וְיָת כָּל דְאִשְׁתְּכַח בְּגִנְזוֹהִי לָא הֲוָה מִדַעַם דְלָא אַחֲזֵינוּן חִזְקִיָה בְּבֵיתֵיהּ וּבְכָל שׁוּלְטָנֵיהּ׃ וַאֲתָא יְשַׁעְיָה נְבִיָא לְוַת מַלְכָּא חִזְקִיָה וַאֲמַר לֵיהּ מָה אֲמַרוּ לָךְ גֻּבְרַיָא הָאִילֵין וּמְנָן אֲתוֹ לְוָתָךְ וַאֲמַר חִזְקִיָה מֵאַרְעָא רְחִיקָא אֲתוֹ לְוָתִי מִבָּבֶל׃ וַאֲמַר מָה חֲזוֹ בְּבֵיתָךְ וַאֲמַר חִזְקִיָה יָת כָּל דִי בְּבֵיתִי חֲזוֹ לָא הֲוָה מִדַעַם דִי לָא אַחֲזֵיתִינוּן בְּגִנְזָי׃ וַאֲמַר יְשַׁעְיָהוּ לְחִזְקִיָה קַבֵּיל פִּתְגָמָא דַיָי׃ הָא יוֹמַיָא אָתָן וְיִתְנְטֵיל כָּל דִי בְּבֵיתָךְ דִגְנָזוּ אֲבָהָתָךְ עַד יוֹמָא הָדֵין וִיתוּב לְבָבֶל לָא יִשְׁתְּאַר מִדַעַם אֲמַר יְיָ׃ וּמִבְּנָךְ דִי יִפְּקוּן מִינָךְ דְתוֹלִיד יִדַבַּר וִיהוֹן רַבְרְבִין בְּהֵיכְלָא דְמַלְכָּא דְבָבֶל׃

מקרא

בַּמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרְדָה בְּמַעֲלוֹת אָחָז אֲחֹרַנִּית עֶשֶׂר מַעֲלוֹת׃ (כ׳ י״ב)

בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח בְּרֹאדַךְ בַּלְאֲדָן בֶּן־בַּלְאֲדָן מֶלֶךְ־בָּבֶל סְפָרִים וּמִנְחָה אֶל־חִזְקִיָּהוּ כִּי שָׁמַע כִּי חָלָה חִזְקִיָּהוּ׃ (ל׳ ויתיר א׳)

וַיִּשְׁמַע עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיַּרְאֵם אֶת־כָּל־בֵּית נְכֹתֹה אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַבְּשָׂמִים וְאֵת שֶׁמֶן הַטּוֹב וְאֵת בֵּית כֵּלָיו וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר נִמְצָא בְּאוֹצְרֹתָיו לֹא־הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא־הֶרְאָם חִזְקִיָּהוּ בְּבֵיתוֹ וּבְכָל־מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ (נכותו ק׳) (ל׳ כתי׳ ק׳)

וַיָּבֹא יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מָה אָמְרוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּמֵאַיִן יָבֹאוּ אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ מִבָּבֶל׃ (ה׳)

וַיֹּאמֶר מָה רָאוּ בְּבֵיתֶךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵיתִי רָאוּ לֹא־הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא־הִרְאִיתִם בְּאֹצְרֹתָי׃ (ב׳ יתיר א׳ דישעיה א׳ ל׳ חס׳)

וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה׃

הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְנִשָּׂא כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵיתֶךָ וַאֲשֶׁר אָצְרוּ אֲבֹתֶיךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה בָּבֶלָה לֹא־יִוָּתֵר דָּבָר אָמַר יְהוָה׃ (י״ג) (ל״ט)

וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקָּח וְהָיוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל׃ (ב׳) (יקחו ק׳)

מסורה

שאונס בארץ. השמיעו עליך בקולם. השמיעו על ארמנות באשדוד. ואת זעקתם שמעת על׃ ואת שמן ז' בקריאה וסי' נמסר בסדר כי תשא׃ ומאין ה' בקריאה וסי' נמסר ביהושע סימן ט׳׃ באצרתי ג' חס' בקריא' וסי' הלוא הוא כמוס עמדי חתום. לא היה דבר אשר לא הראיתם׳ וחברו דישעיה׃

רלבג

במעלות אחז אחורנית. יתכן שבנה אחז אלו המעלות בבית המלכות. והנה שמע מלך בבל כי חלה חזקיהו ולזה שלח מלאכיו שם וצוה אותם גם כן שידרשו המופת אשר היה בארץ אז מחיל סנחריב שמתו כלם בזולת יד אדם אך הכם מלאך יי' ולזה אמר גם כן אשר היה בארץ ואם היה זה שב אל המופת מהשמש הנה לא היה בארץ לבד אך בכל העולם: בעת ההיא שלח בראדך בלאדן. ראוי שתדע כי אע"פ שהיה סנחריב מושל בבבל כמו שיראה ממה שאמר במה שקדם ויבא מלך אשור מבבל הנה היה שם מלך והיה תחת סנחריב והיה נותן לו מס שנה בשנה כי כן היה מנהגו עם כל המלכי' שהיה כובש אותם והנה לפי דעתי נמשכה המלו' למלכי אשור עד שבא נבוכד נצר מלך בבל והחזיק במלכות הזה ונמשך המלכות לו ולבנו ולבן בנו עד שבעים שנה׃ ספרים ומנחה אל חזקיהו. כבר ספר בספר ד"ה כי רבים היו מביאים מנחה ליי' בירושלם ומגדנות לחזקיה והיה זה כן מפני מה ששמעו מהמופת שעשה יי' בחיל מלך אשור אז ידעו כל ממלכו' הארץ כי יי' הוא האלהים ולזה ספר זה עם אחר ספור זה המופת אשר עשה יי' בחיל מלך אשור׃ וישמע אליהם חזקיהו. ר"ל שכבר שמע בעבורם מה שבקשו ממנו והגיד להם כל אשר שאלו והראם את כל בית נכתה הנה הוא קבוץ על חמודותיו ואחר זה פרט מה שהיה שם והוא כסף וזהב ובשמים ושמן הטוב והוא שמן אפרסמון שלא היה נמצא כי אם בארצו ובמקו' אחד ממנו לבד והוא נקרא בס"י בלש׳׃ ואת בית כליו ואת כל אשר נמצא באוצרותיו. יתכן שהראה אותם גם כן הדברים החמודים שהיו לו בממשלתו והנה היה רע בעיני יי' אשר עשה כי גבה לבו על הש"י כי הם באו לדרוש את המופת לכבוד הש"י ולא היה ראוי לחזקיה להגדיל עצמו בזה אבל היה ראוי שיתן הגדולה והכבוד לש"י ויראה להם גדולת הש"י כי על זה באו ולזה גבה אותו בספר ד"ה על זה כי הוא לא השיב לש"י מהכבוד על זה המופת שעשה לו שהוסיף על ימיו מה שהוא ראוי אבל גבה לבו ולזה היה עליו קצף ועל יהודה וירושלם והנה הקצף היה מה שאמר לו ישעיה הנביא על זה׃ אשר יצאו ממך אשר תוליד. זה לאות שלא היו בנים לחזקיה בעת זאת הנבואה אך אחר שלש שני' הוליד מנש' שמלך אחריו והנה אמ' ומבניך על זרעו ואם הוא רחוק כי כל זרע אד' יקראו בניו אפי' לאלף דור כמו שנקרא אנחנו היום בני ישראל׃

אשר

הלוא יז מל בסיפ' וסימ' נמסר בסיפרא דא חלק ב' סימ' כב: העירה ט' וסימ' ויקרעו שמלתם ויעמס. וירע העם ויתקעו בשפרות. ונס אל אחת. ויהונתן ואחימעץ. ואת קומי לבי לביתך. וישלח מלאכים אל אחאב. ויבא את המים. ובני עמון ראו דדה. העירה והקיצה: וידבר יי' ז' בטעם דרגא תביר וסימ' אני יי' דבר אל פרעה מלך. זאת החיה אשר תאכלו. אליכם מתוך האש. כי אתם עברים את הירדן. צו את בני ישראל

רשי

טוב דבר יי'. מאחר שבימי יהיה שלום: ואשר עשה את הברכ' וגו' בדברי הימים: ביד עבדיו הנביאים. נחום וחבקוק ולפי שהיה מנשה רשע לא נקרא על שמו לפרש שבימיו היה: תצלנה. לשון מצלתי׳ טינטי״ר בלע״ז: משקולת

רלבג

אשר כל שומעיו תצלנה שתי אזניו. ר״ל שמרוב התרועה וההפעלות שיקרה לו מזאת השמועה הרעה ידמה לו שיהיה קול הברה באזניו: ובטיתי

ויאמר חזקיהו אל ישעיהו טוב דבר
יהוה אשר דברת ויאמר הלוא אם
שלום ואמת יהיה בימי: ויתר דברי
חזקיהו וכל גבורתו ואשר עשה את
הברכה ואת התעלה ויבא את
המים העירה הלוא הם כתובים על
ספר דברי הימים למלכי יהודה:
כא וישכב חזקיהו עם אבתיו וימלך
מנשה בנו תחתיו: בן
שתים עשרה שנה מנשה במלכו
וחמשים וחמש שנה מלך בירושלם
ושם אמו חפצי בה: ויעש הרע
בעיני יהוה כתועבת הגוים אשר
הוריש יהוה מפני בני ישראל:
וישב ויבן את הבמות אשר אבד
חזקיהו אביו ויקם מזבחות לבעל
ויעש אשרה כאשר עשה אחאב
מלך ישראל וישתחו לכל צבא
השמים ויעבד אתם: ובנה מזבחת
בבית יהוה אשר אמר יהוה בירושלם
אשים את שמי: ויבן מזבחות
לכל צבא השמים בשתי חצרות
בית יהוה: והעביר את בנו באש
ועונן ונחש ועשה אוב וידענים
הרבה לעשות הרע בעיני יהוה
להכעיס: וישם את פסל האשרה
אשר עשה בבית אשר אמר יהוה
אל דוד ואל שלמה בנו בבית הזה
ובירושלם אשר בחרתי מכל שבטי
ישראל אשים את שמי לעולם:
ולא אסיף להניד רגל ישראל מן
האדמה אשר נתתי לאבותם רק אם
ישמרו לעשות ככל אשר צויתים
ולכל התורה אשר צוה אתם עבדי
משה: ולא שמעו ויתעם מנשה
לעשות את הרע מן הגוים אשר
השמיד יהוה מפני בני ישראל:
וידבר יהוה ביד עבדיו
הנביאים לאמר: יען אשר עשה
מנשה מלך יהודה התעבות האלה
הרע מכל אשר עשו האמרי אשר
לפניו ויחטא גם את יהודה
בגלוליו: לכן כה
אמר יהוה אלהי ישראל הנני מביא
רעה על ירושלם ויהודה אשר כל שמעיו תצלנה שתי אזניו:

יו חס' בסיפ' ה' כטע' בסיפ' · ל' ל' · ט' יו חס' בסיפ' · ב' כי לך יקרא · ל' ושכר כריתיה ב' · ב' חס' ובעכיין וכל אוריו' כו' חס' · ל' דסמי' · ל' · ד' י' ו' כ' · ב' · ז' כטע' · ט' כתי' כן בליש' ד' · ל' חס' ור' חס' בליש' ג' רכתי' · ב' שמעה ק' · עבדי משה ב' לא כן עבדי וא' עבדי ב משה

ואמר חזקיה לישעיה תקין פתגמא דיי דמלילתא ואמר הלא אם שלם וקשוט יהי ביומי: ושאר פתגמי חזקיה וכל גבורתיה ודעבד ית בריכתא וית מזיקתא ואיתי ית מיא לקרתא הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי דבית יהודה: ושכיב חזקיהו עם אבהתוהי ומלך מנשה בריה תחותוהי: בר תרתא עסרי שנין מנשה כד מלך וחמשין וחמש שנין מלך בירושלם ושום אמיה חפצי בה: ועבד דביש קדם יי כתועבות עממיא דתריך יי מן קדם בני ישראל: ותב ובנא ית במתא דאביד חזקיה אבוהי ואקים איגורין לבעלא ועבד אשירתא כמא דעבד אחאב מלכא דישראל וסגיד לכל חילי שמיא ופלח יתהון: ובנא איגורין בבית מקדשא דיי דאמר יי בירושלם אשרי ית שכינתי: ובנא איגורין לכל חילי שמיא בתרתין דרתא בית מקדשא דיי: ואעבר ית בריה בנורא ועני ונחיש ועבד בידין וזכורו אסגי למעבד דביש קדם יי לארגזא קדמוהי: ושוי ית צלם אשירתא דעבד בביתא דאמר יי לדוד ולשלמה בריה בביתא הדין ובירושלם דאיתרעתי מכל שיבטיא דישראל אשרי ית שכינתי לעלם: ולא אוסיף לטלטלא ית ישראל מן ארעא דיהבית לאבהתהון לחוד אם יטרון למעבד ככל תפקדתא דפקידתינון ולכל אוריתא דפקיד יתהון עבדי משה: ולא קבילו ואטעינון מנשה למיעבד ית דביש מן עממיא דשיצי יי מן קדם בני ישראל: ומליל יי ביד עבדוהי נבייא למימר: חלף דעבד מנשה מלכא שיבטא דבית יהודה ית תועבתא האילין אבאיש מכל דעבדו אמוראי דקדמוהי וחייב אף ית דבית יהודה בפולחן טעותיה: בכין כדנן אמר יי אלהא דישראל הא אנא מייתי בישתא על ירושלם ויהודה דכל דישמעינה יצלן תרתין אודנוהי:

רדק

כאשר עשה אחאב. כי הוא התחיל לעשות אשרה במלכי ישראל כי אשר שמלך אחאב לא ראינו לאחד מן המלכים שעשו אשרה לא שהיו הולכי' בחטאת ירבעם: לעשות הרע בעיני יי' להכעיסו. אמר שסלק הארון העליונה שהיתה במזבח מעת שירד' אש בימי שלמה עמד הוא וסלקה וזה המעש' היה להכעיס: ולא אוסיף להניד. אמר אוסיף כי כשהיו חוטאים היה משליט בהם אויביהם והיו מנידי' ומגלי' אותם מארצם אף על פי שלא גלו גלות שלמה לפני דוד: וידבר יי' ביד עבדיו הנביאים. בסדר עולם יואל נחום וחבקוק נתנבאו בימי מנשה ולפי שלא היה מנשה כשר לא נקראו על שמו: כל שמעיו. כתי' וקרי שמעה והקרי בעבור כי רעה לשון נקב' והכתו' על הענין: תצלנה שתי אזניו. פרשו בלל מבנין נפעל מפעלי הכפל מענין לקול צללו שפתי והוא ענין תנודת הרעשה ט טנדינ״ט בלע״ז: את

ונתנו ללוים. ביד עבדיו הנביאים. אל מנשה ואל עמו: הרע ד' בקריא' וסימ' ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע. יען אשר עשה מנשה מלך יהודה. הרימה פעמיך למשואות. ויי' ענה בי ושדי הרע לי. ושב והרע לכם:

וכטיתי על ירושלם וגו׳ · ר״ל שתכתן ביד אויב כמו שנתנה שומרון ביד מלך אשור ׃ ואת משקולת בית אחאב · הוא אבן העופרת שבונים בו ואמר זה על דר׳ המשל לענין חורבן בית אחאב והכלותו וכן אמר שיכלו מירושלם יושביו ׃ ומחיתי · והכיתי ׃ כאשר ימחה את הצלחת · ר״ל כמו שיכה איש את הקערה מלאה תבשיל שבהכותו אותה תתהפך על פניה ולא ישאר בקערה דבר מהתבשיל שיהיה בה ׃ ונטשתי את שארית נחלתי · הנה קרא מלכות יהודה שארית נחלתו כי הוא לבדו נשאר מנחלת הש״י שהוא עם ישראל כי השאר הגלה מלך אשור ׃ וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד · ידמה שהוא היה הורג כל מי שלא הסכים לעבוד ע״ז והנביאים המוכיחי׳ אותם כמו שעשת׳ איזבל שהרגה את נביאי י״י ׃ ויעזוב את י״י אלהי אבותיו ולא הלך בדרך י״י · ר״ל שסבר כפרד מכל וכל מדרך י״י ׃ וילך בכל דרך דוד אביו ולא סר ימין ושמאל · ר״ל אף על פי שסלח׳ לו חולדה הנביאה יען רך לבבך ותכנע מפני י״י הנה הרצון בזה שחטא יאשיה קודם זה אך הרצון בו שבעת שמעו את הרע הזאת אשר נגזרה מאת י״י על ירושלם השתדל על כל פנים לתקן את אשר עותוהו הראשונים כי קודם זה לא היה יודע הרע שנגזר עליהם אך היה עושה הישר בעיני י״י וזה לא היה מספיק לו להשי׳ חרון אף י״י ממנו אבל היה ראוי שיוסיף לו דבקות בש״י שדרך שיהיה מ מושגח השגחה ימלטו בה מזה הרע הנגזר מאת הש״י ולזה תמצא שהשתדל יאשיה כ להשיב ישר׳ לעם לי״י כדי שיסור מהם זה הרע ולבער בשלמות את כל הנעשה לע״ז ׃ ויתם

ועד היום הזה ג׳ דסמיכי וסימ׳ בכל המעשים אשר עשו מיום · כי לא ישבתי בבית דשמואל · יען אשר עשו את הרע · וכל ירמיהו דכוו׳ בב״ד עד היום הזה וסימ׳ למן היום אשר יצאו אבתיכם · אשר שמת אותות ומופתים · הוקם את דברי יהונדב · לא דכאו עד היום הזה ׃ עזא ג׳ כתיב א׳ בנביאים וסימ׳ ועזא ואחיו

רדק

את קו שומרון · קו החרבן על דרך ונטיתי עליה קו תהו ואבני בהו וכן ת״י ואיגור על ירושלם ית חוט חורבן שמרון וית מ מתקולת ברות בית אחאב ׃ ומחיתי · ענין קינוח ׃ הצלחת · הקערה ׃ כאשר ימחה · חסר איש וכן כאשר ישבור כלי היוצר כאשר ישבור איש ׃ מחה · פי׳ כאשר ימחה האדם את הצלחת שמחה אותה ואח״כ הפכה על פניה כי כן דרך המקנח הקערה שהופך אותה אחר כך על פניה כדי שלא תתטנף כן ימחה י ירושלם וינקה אותה מאנשיה ואחר כך יחריבנה ׃ חרבה מאד · יש מרז״ל שדרשו בו שהרג ישעיהו ׃ ויתם

וְאֵיגוּד עַל יְרוּשְׁלֵם יַת חוּט חוּרְבַּן שׁוֹמְרוֹן וְיַת מַתְקוֹלֶת צָרוּת בֵּית אַחְאָב וְאֵימְחֵי יַת יְרוּשְׁלֵם כְּמָא דְמִתְמַחֲיָא צְלוּחִיתָא יַת מְחַיָא וּמִתְהַפְּכָא עַל אַפָּהָא ׃ וְאֶרְטוֹשׁ יַת שְׁאָרָא דְאַחְסַנְתִּי וְאֶמְסְרִינוּן בְּיַד בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וִיהוֹן לְבַז וְלִיתְּבַר לְכָל סַנְאֵיהוֹן ׃ חֲלָף דַעֲבָדוּ יַת דְבִישׁ קֳדָמַי וַהֲווֹ מַרְגְזִין קֳדָמַי מִן יוֹמָא דִנְפַקוּ אֲבָהַתְהוֹן מִמִצְרַיִם וְעַד יוֹמָא הָדֵין ׃ וְאַף דַם זַכַּאי דַאֲשַׁד מְנַשֶׁה סַגִי לַחֲדָא עַד דִי מְלָא יַת יְרוּשְׁלֵם סִיפָא בְּסִיפָא בַּר מֵחוֹבוֹהִי דְחַיֵיב יַת דְבֵית יְהוּדָה לְמֶעְבַּד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ ׃ וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי מְנַשֶׁה וְכָל דַעֲבַד וְחוֹבוֹהִי דְחָב הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה ׃ וּשְׁכִיב מְנַשֶׁה עִם אֲבָהָתוֹהִי וְאִתְקְבַר בְּגַן בֵּיתֵיהּ בְּגַן עֻזָא וּמְלַךְ אָמוֹן בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי ׃ בַּר עַסְרִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין אָמוֹן כַּד מְלַךְ וְתַרְתֵּין שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִימֵיהּ מְשׁוּלֶמֶת בַּת חָרוּץ מִן יָטְבָה ׃ וַעֲבַד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ כְּמָא דַעֲבַד מְנַשֶׁה אֲבוּהִי ׃ וַאֲזַל בְּכָל אוֹרְחָא דַהֲלִיךְ אֲבוּהִי וּפְלַח יַת טַעֲוָתָא דִפְלַח אֲבוּהִי וּסְגִיד לְהוֹן ׃ וּשְׁבַק יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתוֹהִי וְלָא הַלִיךְ בְּאוֹרְחָא דְתַקְנָא קֳדָם יְיָ ׃ וּמְרָדוּ עַבְדֵי אָמוֹן עֲלוֹהִי וְקַטְלוּ יַת מַלְכָּא בְּבֵיתֵיהּ ׃ וּקְטַל עַמָא דְאַרְעָא יַת כָּל דִמְרָדוּ עַל מַלְכָּא אָמוֹן וְאַמְלִיכוּ עַמָא דְאַרְעָא יַת יֹאשִׁיָה בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי ׃ וּשְׁאַר פִּתְגָמֵי אָמוֹן וְכָל דַעֲבַד הֲלָא אִינוּן כְּתִיבִין עַל סְפַר פִּתְגָמֵי יוֹמַיָא לְמַלְכֵי דְבֵית יְהוּדָה ׃ וּקְבַר יָתֵיהּ בִּקְבוּרְתֵּיהּ בְּגִינַת עֻזָא וּמְלַךְ יֹאשִׁיָה בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי ׃ בַּר תַּמְנֵי שְׁנִין יֹאשִׁיָה כַּד מְלַךְ וּתְלָתִין וַחֲדָא שְׁנִין מְלַךְ בִּירוּשְׁלֵם וְשׁוּם אִימֵיהּ יְדִידָה בַּת עֲדָיָה מִבָּצְקַת ׃ וַעֲבַד דְכָשַׁר קֳדָם יְיָ וַאֲזַל בְּכָל אוֹרַח דָוִד אֲבוּהִי וְלָא סְטָא לְיַמִינָא וְלִסְמָלָא ׃

וְנָטִיתִי עַל־יְרוּשָׁלִַם אֵת קָו שֹׁמְרוֹן וְאֶת־מִשְׁקֹלֶת בֵּית אַחְאָב וּמָחִיתִי אֶת־יְרוּשָׁלִַם כַּאֲשֶׁר־יִמְחֶה אֶת־הַצַּלַּחַת מָחָה וְהָפַךְ עַל־פָּנֶיהָ ׃ וְנָטַשְׁתִּי אֵת שְׁאֵרִית נַחֲלָתִי וּנְתַתִּים בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וְהָיוּ לְבַז וְלִמְשִׁסָּה לְכָל־אֹיְבֵיהֶם ׃ יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינַי וַיִּהְיוּ מַכְעִסִים אֹתִי מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצְאוּ אֲבוֹתָם מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה ׃ וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר־מִלֵּא אֶת־יְרוּשָׁלִַם פֶּה לָפֶה לְבַד מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יְהוּדָה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה ׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי מְנַשֶּׁה וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה ׃ וַיִּשְׁכַּב מְנַשֶּׁה עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּגַן־בֵּיתוֹ בְּגַן־עֻזָּא וַיִּמְלֹךְ אָמוֹן בְּנוֹ תַּחְתָּיו ׃

בֶּן־עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה אָמוֹן בְּמָלְכוֹ וּשְׁתַּיִם שָׁנִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ מְשֻׁלֶּמֶת בַּת־חָרוּץ מִן־יָטְבָה ׃ וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה אָבִיו ׃ וַיֵּלֶךְ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־הָלַךְ אָבִיו וַיַּעֲבֹד אֶת־הַגִּלֻּלִים אֲשֶׁר עָבַד אָבִיו וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם ׃ וַיַּעֲזֹב אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו וְלֹא הָלַךְ בְּדֶרֶךְ יְהוָה ׃ וַיִּקְשְׁרוּ עַבְדֵי־אָמוֹן עָלָיו וַיָּמִיתוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ ׃ וַיַּךְ עַם־הָאָרֶץ אֵת כָּל־הַקֹּשְׁרִים עַל־הַמֶּלֶךְ אָמוֹן וַיַּמְלִיכוּ עַם־הָאָרֶץ אֶת־יֹאשִׁיָּהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו ׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי אָמוֹן אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה ׃ וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בִּקְבֻרָתוֹ בְּגַן־עֻזָּא וַיִּמְלֹךְ יֹאשִׁיָּהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו ׃

כב בֶּן־שְׁמֹנֶה שָׁנָה יֹאשִׁיָּהוּ בְמָלְכוֹ וּשְׁלֹשִׁים וְאַחַת שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ יְדִידָה בַת־עֲדָיָה מִבָּצְקַת ׃ וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ דָּוִד אָבִיו וְלֹא־סָר יָמִין וּשְׂמֹאול ׃

רשי

משקולת ׃ הוא חוט שהבונים חומה קושרין בו עופרת לכוין בו את החומה ׃ ימחה את הצלחת · יקנח את הקערה ׃ ספר

בני אבינדב דשמואל · ויקבר בגן ביתו · ויקבר אתו בקברתו · וכל כתובין דכוו׳ בב״א עוזה אלהים זו פעלת לנו ׃ ולא הלך ג׳ וסימ׳ כפעם בפעם לקראת נחשים · יהושפט עשר אניות · ויעזב את י״י אלהי אבתיו דאמון ׃ ולא סר ד׳ בקריאה וסימ׳ אשר עשה דוד · ויעש הישר דיאשיהו דמלכים · וחברו דד״ה · וילך בדרך אסא אביו ׃

ויתם את הכסף. ויפלים כלומר ישלים לגבותו: ויתנוהו לעושי המלאכה. כי היה צריך הבית חזוק ובניין לפי שנהרס מימי יהואש שחזק בדק הבית עד היום ההוא שהיו רל״ד שנה ובסדר עולם מאתים ושמנה עשרה: שומרי הסף. שומרי כלי בית המקדש ות״י אמרכליא והם הנזכרי׳ וכבר פירשנו כל הענין הזה בבדק יהואש: ויתנה. כתיב וקרי ויתנוהו הכתוב אומר על חלקיהו וה״א הכנוי על המעבה והקרי ויתנוהו על שומרי הסף שיתנוהו הכסף והה״א וי״ו הכנוי על הכסף: המופקדים בית יי׳. כמו בבית: על שפן הסופר. כמו אל שפן וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו: ספר התורה מצאתי בבית יי׳. דרשו כי אחז שרף את התורה והטמינו משם ספר תורה אחד והטמינוהו תחת הנדבך ועכשיו מצא חלקיה ספר התורה הזה ורחוק הוא זה שחזקיהו שבא אחריו שרבץ תורה בישראל איך לא הוציאו וכמה ספרי תורה הניח חזקיהו במותו אלא מנשה מלך זמן רב שהרי מלך נ״ה שנה ועשה הרע בעיני יי׳ כתועבות הגוים ובנה מזבחות לע״ז בבית יי׳ והוא שהניח התורה מיושר ואין פונה אליה כי כלם היו פונים אל אלהי׳ אחרים ואל חקות הגוים ובנ״ה שנה נשתכחה התורה ועכשיו כאשר צוה יאשיהו לחפש בית יי׳ לכל אשר ימצא שם בדק ולהוציא הכסף המובא בית יי׳ והיה חלקיהו מחפש בבית יי׳ ובבית קדש הקדשים ובדבור מצא ספר תורה שהיה מונח במקומו אצל הארון וכן הוא אומר בדברי הימים ובהוציאם את הכסף המובא בית יי׳ מצא חלקיהו הכהן את ספר תורת יי׳ ופתח וקראו ונתנו אל סופר המלך שיביאהו אל המלך שיקרא בו ויראה איך שכחו התורה המונעת כל המעשים הרעים שהיו עושים בישראל ואם תאמר והרי מנשה עשה תשובה כמו שכתו׳ בדברי הימי׳ כשהגלו אותו שרי מלך אשור והוליכוהו בבל את׳ ובהצר לו חלה את פני יי׳ ויכנע מאד ויתפלל אליו ויעתר לו וישיבהו ירושלם וידע מנשה כי יי׳ הוא האלהים ואמר שהסיר את אלהי הנכר ואת הסמל מבית יי׳ ויאמר ליהודה לעבוד את יי׳ אם כן היאך לא החזיר את התורה ליושנה ולא קרא בה ואיך היה אצל חלקיה ואצל אחרים חדוש דברי התורה אפשר כי הגלות שגלה מנש׳ היה בזקנותו ואחר שעשה תשובה לא האריך ימים כל כך אלא שידע ושמע כי ע״ז רע בעיני יי׳ כמו שהעידו בו הנביאי׳ בעודו ברשעו והע״ז בער כשעשה תשובה ולא נתן אל לבו לחפש ספר התור׳ ויאשיהו היה קטן בימי מנשה בן שש שני׳ ולא למד תור׳ עדיין ואמון אביו היה רשע ואחז בדרכי אביו הרעים שגדל בהם ובשוב מנש׳ מרשעו לא הכין הוא את לבבו כמו שכתו׳ ולא נכנע מלפני יי׳ כהכנע מנשה אביו ומפני זה היה חדוש אצלם ספר התור׳ אבל למה שמצינו בסדר עולם ובדברי רז״ל כי בשנת כ״ב למנשה גלה ואחר כך עשה תשובה וסמכו זה למה שכתוב ויעש אשרה כאשר עשה אחאב וכמה מלך אחאב כ״ב ר״ל לומר כי מנש׳ הרע כאחאב ואחאב עשה הרע כ״ב שנה כל ימי מלכותו ומנשה עשה הרע ג״כ כ״ב שנה הנה ל״ג שנים היה מנשה בתשובה והוא רחוק ואיך היה זה שעמד ל״ג שנים בתשובה רוב ימי מלכותו ולא דרש ספר התורה זה רחוק מאד: ויהי כשמוע המלך. אמרו כי מצאו הספר נגלל בפר׳ תוכחות יולך יי׳ אותך ואת מלכך וגו׳ כי שם כרמז ענין גלות שמרון וגלו׳ יהודה עם מלך יהודה כמו שבארנו שם ואולם חלקיה קרא זה אל שפן לסבב שיקראהו שפן אל המלך ויקח עצה להסיר ממנו זה הרע לפי מה שאפשר: ואת עכבור. ובדברי הימים ואת עבדון ושני שמות היו לו וכמוהו רבים: נצתה בנו. נדלקה בנו כמו הנני מצית בך אש תדליק: על דברי הספר. כמו אל:

בשי״ן כתיב יו״ד בקריאה וסימ׳ במסר׳ רבה׳: מיכיה ג׳ וסימ׳ ויצו המלך את חלקיה דמלכים׳ ומבני הכהנים עחצצרות׳ והכהנים אליקים מעשיה מינימין. וחד מיכיהו וסימ׳ שלוש שנים מלך בירושלם ושם אמו דד״ה. וא׳ ולמכיהו וסימ׳ ובשנת שלוש למלכו שלח לשריו דד״ה: על דברי׳ בקריא׳ וסימ׳ במסר׳ רבת׳:

וַיְהִי בִּשְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אֶת־שָׁפָן
בֶּן־אֲצַלְיָהוּ בֶן־מְשֻׁלָּם הַסֹּפֵר בֵּית
יְהוָה לֵאמֹר: עֲלֵה אֶל־חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן ר׳
הַגָּדוֹל וְיַתֵּם אֶת הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית ל׳
יְהוָה אֲשֶׁר אָסְפוּ שֹׁמְרֵי הַסַּף מֵאֵת
הָעָם: וְיִתְּנֻה עַל־יַד עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה ויתנהו ק׳
הַמֻּפְקָדִים בְּבֵית יְהוָה וְיִתְּנוּ אֹתוֹ בית׳ ג׳ רפין ק׳
לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה
לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת: לֶחָרָשִׁים
וְלַבֹּנִים וְלַגֹּדְרִים וְלִקְנוֹת עֵצִים ת׳ חס׳ בליש׳
וְאַבְנֵי מַחְצֵב לְחַזֵּק אֶת־הַבָּיִת: אַךְ
לֹא־יֵחָשֵׁב אִתָּם הַכֶּסֶף הַנִּתָּן עַל־יָדָם לו׳ ל׳
כִּי בֶאֱמוּנָה הֵם עֹשִׂים: וַיֹּאמֶר
חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עַל־שָׁפָן הַסֹּפֵר ר׳ ל׳
סֵפֶר הַתּוֹרָה מָצָאתִי בְּבֵית יְהוָה וַיִּתֵּן ט״ל
חִלְקִיָּה אֶת־הַסֵּפֶר אֶל־שָׁפָן וַיִּקְרָאֵהוּ ׳
: וַיָּבֹא שָׁפָן הַסֹּפֵר אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיָּשֶׁב כ״ח
אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר וַיֹּאמֶר הִתִּיכוּ עֲבָדֶיךָ
אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בַבַּיִת וַיִּתְּנֻהוּ עַל ל׳ חד מ״ל
־יַד עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַמֻּפְקָדִים בֵּית
יְהוָה: וַיַּגֵּד שָׁפָן הַסֹּפֵר לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר
סֵפֶר נָתַן לִי חִלְקִיָּה הַכֹּהֵן וַיִּקְרָאֵהוּ ר׳ בסיפ׳
שָׁפָן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ
אֶת־דִּבְרֵי סֵפֶר הַתּוֹרָה וַיִּקְרַע אֶת־
בְּגָדָיו: וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־חִלְקִיָּה ר׳ בסיפ׳
הַכֹּהֵן וְאֶת־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן וְאֶת־
עַכְבּוֹר בֶּן־מִיכָיָה וְאֵת שָׁפָן הַסֹּפֵר ג׳
וְאֵת עֲשָׂיָה עֶבֶד־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר: לְכוּ
דִרְשׁוּ אֶת־יְהוָה בַּעֲדִי וּבְעַד־הָעָם
וּבְעַד כָּל־יְהוּדָה עַל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר י׳ וכל ד״ה דכו׳ במ״א
הַנִּמְצָא הַזֶּה כִּי־גְדוֹלָה חֲמַת יְהוָה
אֲשֶׁר־הִיא נִצְּתָה בָנוּ עַל אֲשֶׁר לֹא־
שָׁמְעוּ אֲבֹתֵינוּ עַל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר
הַזֶּה לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב עָלֵינוּ:

וַהֲוָת בִּתְמְנֵי עַסְרֵי שְׁנִין לְמַלְכָּא יֹאשִׁיָּהוּ שְׁלַח מַלְכָּא יָת שָׁפָן בַּר אֲצַלְיָה בַּר מְשׁוּלָּם סַפְרָא לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיָי לְמֵימַר: סַק לְוָת חִלְקִיָּה כַּהֲנָא רַבָּא וְיַטְקִים יַת כַּסְפָּא דְאִיתַּעַל בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיָי דִיכְנָשׁוּ אֲמַרְכְּלַיָא מִן עַמָּא: וְיִתְּנוּנֵיהּ עַל יְדֵי עָבְדֵי עִיבִידְתָּא דִמְמַנַן בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיָי וְיִתְּנוּן יָתֵיהּ לְעָבְדֵי עִיבִידְתָּא דִבְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיָי לְתַקָּפָא יַת בִּידְקָא דְבֵיתָא: לְנַגָּרַיָּא וּלְאַרְדִיכְלַיָא וּלְאַרְגוּבְלַיָא וּלְמִזְבַּן אָעִין וְאַבְנִין פְּסִילָן לְתַקָּפָא יַת בֵּיתָא: בְּרַם לָא מִיתְחַשַּׁב עִמְּהוֹן כַּסְפָּא דְמִתְיְהַב עַל יְדֵיהוֹן אֲרֵי בְהֵימְנוּתָא אִינוּן עָבְדִין: וַאֲמַר חִלְקִיָּה כַּהֲנָא רַבָּא לְשָׁפָן סַפְרָא סִפְרָא דְאוֹרַיְתָא אַשְׁכָּחִית בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיָי וִיהַב חִלְקִיָּה יַת סִיפְרָא לְשָׁפָן וְקַרְהִי: וַאֲתָא שָׁפָן סַפְרָא לְמַלְכָּא וַאֲתֵיב יַת מַלְכָּא פִּתְגָמָא וַאֲמַר טְקִיסוּ עַבְדָךְ יַת כַּסְפָּא דְאִשְׁתְּכַח בְּבֵיתָא וִיהָבוּהִי עַל יְדֵי עָבְדֵי עִיבִידְתָּא דִמְמַנַן בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיָי: וְחַוִּי שָׁפָן סַפְרָא לְמַלְכָּא לְמֵימַר סִיפְרָא יְהַב לִי חִלְקִיָּה כַּהֲנָא וְקַרְהִי שָׁפָן קֳדָם מַלְכָּא: וַהֲוָת כַּד שְׁמַע מַלְכָּא יָת פִּתְגָמֵי סִפְרָא דְאוֹרַיְתָא וּבְזַע יַת לְבוּשׁוֹהִי: וּפַקִּיד מַלְכָּא יַת חִלְקִיָּה כַּהֲנָא וְיַת אֲחִיקָם בַּר שָׁפָן וְיַת עַכְבּוֹר בַּר מִיכָיָה וְיַת שָׁפָן סַפְרָא וְיַת עֲשָׂיָה עַבְדָּא דְמַלְכָּא לְמֵימַר: אִיזִילוּ תְּבָעוּ מִן קֳדָם יְיָ עֲלַי וְעַל עַמָּא וְעַל כָּל דְבֵית יְהוּדָה עַל פִּתְגָמֵי סִיפְרָא דְאִישְׁתְּכַח הָדֵין אֲרֵי סַגִּיאָה חֵימְתָא דַיָי דְהִיא דְלִיקַת בָּנָא עַל דְלָא קַבִּילוּ אֲבָהָתָנָא לְפִתְגָמֵי סִיפְרָא הָדֵין לְמֶעְבַּד כְּכָל דִכְתִיב עֲלָנָא:

רשי

ספר התורה מצאתי. טמון תחת הנדבך שהטמינוהו שם כשסרף אחז את התורה: דרשו את יי׳ בעדי. ראה כתו׳ יולך יי׳ אותך ואת מלכך: אל

רלבג

ויתם את הכסף המובא בית יי׳. ידמה שיהיה הכסף נתן בארון כמו שהיה הענין בימי יהואש המלך ושם זכר דומה למה שזכר בזה המקום והנה אמרו ויתם את הכסף ר״ל ויכלה וזה יהיה בשערו את הארון אשר אספו בו את הכסף שומרי כלי בית המקדש והמונים הכסף ההוא יתנוהו מנוי על ידי עושי המלאכ׳ הממונים בבית יי׳ לחזקו והם הכהן הגדול וסופר המלך ומהכסף ההוא יפרעו שכירותם לאומנין העושים המלאכה בבית יי׳ לחזק את בדק הבית ר״ל מה שראוי שיבדק לתקון מפני הראותו בלתי חזק והאומנים הם חרשי העץ והבוני׳ הקירות והתקרה והגודרים הם הגודרים גדר סביב חצר הכהנים וזולתו ומהכסף ההוא היו גם כן קונים עצים ואבני מחצב ולא יחשב את עושי המלאכ׳ הממוני׳ בבית יי׳ הכסף כי באמונ׳ הם עושי׳ וכבר בארנו הסבה בזה בענין יואש ושם בארנו התועלות המגיעות מזה הספור אשר נכתב שם ולזה לא כשוב לשנותם בזה המקום: ויאמר חלקיהו הכהן הגדול על שפן הסופר. הנה זכר כי הכהן הגדול היה ראש על שפן הסופר בזה המנוי שהיו עושים אותו שניהם ולזה יחס יאשיה הפעל כלו בהוצאת הכסף לכהן הגדול ולזה אמר ויתם את הכסף אע״פ ששניהם היו שם: ויתנוהו על ידי עושי המלאכה. והנה לא זכר למי אמר זה כי נשען במה שזכר שפן הסופר ועוד שכבר אמ׳ אחר זה ויתן חלקיה את הספר אל שפן: התיכו עבדיך את הכסף. אין הרצון בו שהתיכוהו באש אך הרצון בו מענין כלוי כטעם ותתך חמתי: ויהי כשמע המלך את דברי ספר התור׳ ויקרע את בגדיו. יתכן שראה התוכחות והנמשך לאם שבמשנה תורה כי שם נרמז ענין גלו׳ שומרון וגלות יהוד׳ עם מלך יהודה כמו שבארנו שם ואולי חלקיה קרא זה אל שפן לסבב שיקראהו שפן אל המלך ויקח עצה להסיר ממנו זה הרע לפי מה שאפשר: נצתה בנו. ר״ל נבערה בנו: והיא

רד״ק

אל חולדה הנביאה. אמרו בדרש כי מתנבי נביא של רחב היתה ולמה הלכו אל חולדה ולא הלכו אל ירמיה יש מרבו׳ ז״ל שאמרו מפני שהנשים רחמניות ומהם אמרו כי ירמיה לא היה שם כי הלך להחזיר עשרת השבטי׳ ואמרו כי ירמיה היה אז נביא שהרי תחלת נבואתו היתה בי״ג שנה ליאשיה וזה הענין היה בשנת י״ח אלא שלא היה שם בירושלם אז כשמצאו התורה אולי היה בענתות או במקום אח׳ וחולדה היתה יושבת בירושלם לפיכך שלחו אליה ואמרו רבו׳ ז״ל כי שלשה נביאים שנתנבאו בימי יאשיהו והם ירמיה וצפניהו וחולדה כי ירמיהו היה מתנבא בשוקים וצפניה בבתי כנסיות וחולד׳ אל הנשים: בן חרחס. בס״ך: במשנה. כתרגו׳ בבית אולפנא: אשר קרא מלך יהודה. שוה לקראם כאילו קראם וכן ויבן שלמה את הבית והדומים להם וכן הוא בדברי הימי׳ אשר קרא לפני מלך יהוד׳ ובדב׳ רז״ל אשר קרא מלך יהודה וכי מלך יהוד׳ קראם והלא שפן קראם אלא מכאן לשומע כעונה: אספך. בחרק בשקל אויבך ויבא גם כן בסגול על משקל אערך בבטן: על אבותיך. כמו אל: ונאספת אל קברותיך בשלום. והלא כתיב ויורו המורי׳ למלך יאשיהו ומהו בשלום שלא חרב בית המקדש בימיו וכן הוא מפרש והולך ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא אל המקו׳ הזה: קברותיך. ר״ל קברות אבותיך: והכהנים והנביאים. ת״י וכהניא וספריא תרגם הנביאים סופרי׳ כלומ׳ תלמידים לפי שלא היו שם נביאי׳ אחרים שהרי המלך שלח אל חולד׳ מלמד שלא היו שם נביאי׳ אחרים וכן תרגם שופט ונביא דיין וסופר ונוכל לפרש נביאים כמשמעו כי ירמיה וצפניה בן כושי היו נביאים בזמן ההוא ואוריהו בן שמעיהו אפשר שהיה נביא גם כן בזמן ההוא ולא היו בירושלם בעת שמצא חלקיה הכהן את ספר התורה ועתה כאשר שלח המלך לאסף איש יהודה באו גם כן הנביאים לירושלם: על העמוד. כתרגומו על אסטוונא וכבר פי׳ למעלה בדבר יהואש ובדברי הימי׳ ויעמוד המלך על עמדו כלומר במקום שהיה רגיל לעמוד שם: עדותיו. בהנעת הוי״ו: ויעמד כל העם בברית. עמדו והתחזקו בפיהם ובלבם בברית וכן היעמוד לבך אם תחזקנ׳ ידיך ות״י וקבילו כל עמא עליהון קיימא: ואת כהני המשנ׳. שהיו שניים לכהן גדול ות״י וית סגן כהניא:

שומרי

רש״י

אל חולדה. אמרו רבותינו לפי שהאשה מרחמת מן האיש לכך לא שלח אל ירמיהו ויש שאומרי׳ ירמיהו לא היה שם שהלך להחזיר עשרת השבטים: במשנה. בבית אולפנא ויש שפותרין במשנה חוץ לחומה בין שתי החומות שהוא משנה לעיר: ונאספת אל קברותיך בשלום. ומהו השלום ולא תראינה עיניך בחורבן הבית: על העמוד. מקום מעמד המלך בבית המקדש: ואת כהני המשנה. שגני כהונה שהם שניים לכהנים גדולים:

שומרי

כה תאמרו ו׳ ליוסף אנא שא נא. ויאמר שאול כה תאמרו לדוד. ואל מלך יהודה השלח דמלכים. וחברו דד״ה. כה תאמרו איש אל רעהו דירמיה. וצרית אתם אל אדניהם. והבאתי אתכם אל. השלח אתכם אלי דירמיה: ויאספו י׳ פתחין וסי׳ נמסר בסדר שמות: באזניהם ה׳ בקריא׳ וסי׳ ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר:

תרגום

ואזל חלקיה כהנא ואחיקם ועכבור
ושפן ועשיה לות חולדה נבייתא
אתת שלום בר תקוה בר חרחס
נטר לבושי והיא יתבא בירושלם
בבית אולפנא ומלילו עימיה:
ואמרת להון כידנן אמר יי אלהא
דישראל אמרו לגברא דשלח
יתכון לותי: כידנן אמר יי הא אנא
מיתי בישתא על אתרא הדין ועל
יתבוהי ית כל פתגמי סיפרא דקרא
מלכא שבטא דבית יהודה: חלף
דשבקו פולחני ואסיקו בוסמין
לטעות עממיא בדיל לארגזא
קדמי בכל עובדי ידיהון וידלק
רוגזי באתרא הדין ולא יטפי:
ולמלכא שיבטא דבית יהודה דשלח
יתכון למתבע אולפן מן קדם יי
כדנן תימרון ליה כידנן אמר יי
אלהא דישראל פתגמא די שמעתא:
חלף דרעו לבך ואתכנעת מן קדם
יי במשמעך דגזרית על אתרא הדין
ועל יתבוהי למהוי לצדו וללוטא
ובזעתא ית לבושך ובכיתא קדמי
ואף קדמי שמיע אמר יי: בכן הא
אנא כניש לך לות אבהתך
ותתכניש לקברך בשלם ולא
יחזין עינך בכל בישתא די אנא
מייתי על אתרא הדין ואתיבו ית
מלכא פיתגמא: ושלח מלכא
וכנשו לותיה כל סבי יהודה
וירושלם: וסליק מלכא לבית
מקדשא דיי וכל אנש יהודה ויתבי
ירושלם עמי וכהניא וספריא וכל
עמא למזעירא ועד רבא וקרא
קדמיהון ית כל פתגמי ספרא
דקיימא דאשתכח בבית מקדשא
דיי: וקם מלכא על אסטוונא
וגזר ית קיימא קדם יי למהך
בתר פולחנא דיי ולמטר פקודוהי
וית סהידותוהי וית קיימוהי בכל
לבא ובכל נפש לקיימא ית
פתגמי קיימא הדין דכתיבין על
ספרא הדין וקבילו כל עמא
עליהון קיימא: ופקיד מלכא ית
חלקיהו כהנא רבא וית סגן כהניא

מקרא

וילך חלקיהו הכהן ואחיקם ועכבור
ושפן ועשיה אל־חלדה הנביאה
ה׳ חס׳ ל׳ אשת שלם בן־תקוה בן־חרחס
שמר הבגדים והיא ישבת בירושלם
ל׳ בנביא׳ במשנה וידברו אליה: ותאמר
כ״ר אליהם כה־אמר יהוה אלהי ישראל
אמרו לאיש אשר־שלח אתכם אלי:
ל׳ דסמי׳ כה אמר יהוה הנני מביא רעה אל־
המקום הזה ועל־ישביו את כל־
דברי הספר אשר קרא מלך יהודה:
תחת אשר עזבוני ויקטרו לאלהים
וכתי׳ כן אחרים למען הכעיסני בכל מעשה
ידיהם ונצתה חמתי במקום הזה
ולא תכבה: ואל־מלך יהודה השלח
ו׳ אתכם לדרש את־יהוה כה תאמרו
כ״ר אליו כה־אמר יהוה אלהי ישראל
הדברים אשר שמעת: יען רך־
ב׳ חסרו דד״ה לבבך ותכנע מפני יהוה בשמעך
אשר דברתי על־המקום הזה ועל־
ישביו להיות לשמה ולקללה ותקרע
ה׳ את־בגדיך ותבכה לפני וגם אנכי
נ׳ וחס׳ שמעתי נאם־יהוה: לכן הנני אספך
ב׳ י׳ נ׳ ב׳ על־אבתיך ונאספת אל־קברתיך
א׳ מל׳ וא׳ חס׳ בשלום ולא־תראינה עיניך בכל
הרעה אשר־אני מביא על־המקום
ב׳ מתכן מל׳ הזה וישבו את־המלך דבר: וישלח כג
המלך ויאספו אליו כל־זקני יהודה
וירושלם: ויעל המלך בית־יהוה
וכל־איש יהודה וכל־ישבי ירושלם
ל׳ זה״ אתו והכהנים והנביאים וכל־העם
למקטן ועד־גדול ויקרא באזניהם
את־כל־דברי ספר הברית הנמצא
ל״ב בבית יהוה: ויעמד המלך על־
זה כסו׳ את ואת ואת העמוד ויכרת את־הברית לפני
יהוה ללכת אחר יהוה ולשמר
ה׳ מצותיו ואת־עדותיו ואת־חקתיו
בכל־לב ובכל־נפש להקים את־
ו׳ חס׳ דברי הברית הזאת הכתבים על־
הספר הזה ויעמד כל־העם
ה׳ דגש בברית: ויצו המלך את־חלקיהו
ד׳ דסמי׳ ל׳ הכהן הגדול ואת־כהני המשנה

רלב״ג

והיא יושבת בירושלם במשנה. תרגם יונתן במשנ׳ בבית המדרש: לכן הנני אוסיפך אל אבותיך. ר״ל שבמותו יהיה נקבר אצל אבותיו ולא תהיה הרע׳ בימיו ידמ׳ שהיו ביש׳ אז נביאי׳ זולת חולדה אך שלח אליה מפני היותה קרוב׳ לו כי היית׳ אז בירושלם: ויעמוד המלך על העמוד. ידמה שבנו שם עמוד והיה בו המלך בעת קראו את התורה כמו שנזכר בפרשת הקהל: ואת כהני המשנה. הם הכהני׳ השני׳ לו כמו סגן הכהני׳ והנמשכ׳ לו לפי מדרגותיה׳ על הסדר:

בשדמות

ויאספו
י׳ כתיבין וכי׳ ש...
שלחו ושלהו פ...
דמלכא ולאחיהון ...
וכנשא

ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם. וישכם אבימלך בבקר ויקרא לכל עבדיו. בבוא כל ישראל לראות את פני. הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם. ויעל המלך בית יי׳ דמלכים. וחברו דד״ה. שב נא וקראנה באזנינו: בברית ה׳ דגש וסי׳ נמסר בסיפרא דא חלק א׳ סימן כ׳:

202

רש"י

שומרי הסף. אמרכלים הממונים על כל בורכי הבית ומפתחות העזרה בידם: בשדמות קדרון. במישר קדרון: ונשא את עפרם בית אל. אל מקום טמא אשר טמא שם את המזבח שעשה ירבעם ושרף עליו את כהני הבמות: ויקטר בבמות. ואותן שקטרו בבמות בערי יהודה: את בתי הקדשים. בתי הזמה: אורגות שם בתים. יריעות: לא יעלו. הכהני' שקטרו בבמו' לע"ז לא יעלו עוד לשרת ש מזבח יי': כי אם אכלו מצו'. כלומ' כי אם בדבר זה לא יצאו מכהונתם שמותרין לאכול בקדשי' הרי הם כבעלי מומין חולקין ואוכלין אבל לא מקריבין: אכלו מצות. מנחות והוא הדין לכל הקדשים: את

רד"ק

שמרי הסף. פירשנוהו: להוציא מהיכל יי'. והלא מנשה הוציא הכל כשעשה תשובה כמו שאומר בדברי הימים ויסר את אלהי הנכר ואת הסמל מבית יי' וגו' אלא שאמון החזירם שם ובשנת שתים עשרה למלכו החל לטהר ולהעביר את הסקוצים כמו שאומר בדברי הימים אבל לא כלה עד שנת שמנ' עשר' אחר שמצא הספר כמו שאמר הנה:

תשא י"ו וסימ' נמסר בסדר אחרי מות ובריש ספרא דא סימן ח': ויצא י"ג חס' וסי' נמסר בסדר קרח: לעפר ג' וסימ' נמסר בסדר עקב: בגי ט' כתיב יוד וסי' נמסר ביהושע סימן י"ח:

ואת־שמרי הסף להוציא מהיכל יהוה את כל־הכלים העשוים לבעל ולאשרה ולכל צבא השמים וישרפם מחוץ לירושלם בשדמות קדרון ונשא את־עפרם בית־אל: והשבית את־הכמרים אשר נתנו מלכי יהודה ויקטר בבמות בערי יהודה ומסבי ירושלם ואת־המקטרים לבעל לשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים: ויצא את־האשרה מבית יהוה מחוץ לירושלם אל־נחל קדרון וישרף אתה בנחל קדרון וידק לעפר וישלך את־עפרה על־קבר בני העם: ויתץ את־בתי הקדשים אשר בבית יהוה אשר הנשים ארגות שם בתים לאשרה: ויבא את־כל־הכהנים מערי יהודה ויטמא את־הבמות אשר קטרו־שמה הכהנים מגבע עד־באר שבע ונתץ את־במות השערים אשר־פתח שער יהושע שר־העיר אשר־על־שמאול איש בשער העיר: אך לא יעלו כהני הבמות אל־מזבח יהוה בירושלם כי אם־אכלו מצות בתוך אחיהם: וטמא את־התפת אשר בגי בני־הנם לבלתי להעביר איש את־בנו ואת־בתו באש למלך:

וית אמרכליא לאפקא מהיכלא דיי ית כל מניא דעבידין לבעלא ולאשרתא ולכל חילי שמיא ואוקדינון מבר לירושלם במישר קדרון ואוביל ית עפרהון לביתאל: ובטיל ית כומריא די הבו מלכיא דבית יהודה ואסיקו בוסמין על במתא בקרויא דבית יהודה ובסחרני ירושלם וית דאסיקו בוסמין לבעלא ולשמשא ולסהרא ולמזלתא ולכל חילי שמיא: ואפיק ית אשירתא מבית מקדשא דיי מברא לירושלם למישר קדרון ואוקיד יתה בנחלא דקדרון ואדקה לעפרא ורמא ית עפרה לקברי גליא: ותרע ית בתי הקדיש טעותא די בבית מקדשא דיי די נשיא מייתין תמן מכולין לאשירתא: ואיתי ית כל כומריא מקרויא דבית יהודה וסאיב ית במתא דאסיקו בוסמין תמן כומריא מגבע עד באר שבע ותרע ית במת תרעיא די קדם תרע יהושע רב קרתא די על שמאלא גברא במיעליה תרע קרתא: ברם לא סלקין כהניא כומרי במתא לרבחא על מרבחא דיי בירושלם אלהן אכלי פטיר בגו אחיהון: וסאיב ית תופת די בחילת בר הינם בדיל דלא לאעברא גבר ית בריה וית ברתיה בנורא למולך:

רד"ק

בשדמות קדרון. כתרגומו במישר קדרון: ונשא את עפרם ביתאל. כי שם היה עקר הע"ז שהיה שם העגל וטמא אותו המקום שהיה בו העגל והמזבח ונשא עפר שריפת הבעל והאשירה וכליהם ששרף בירושלם בשדמות קדרון נשא את עפרם שם: והשבית את הכמרי'. הכהנים העובדי' לפני הבעל נקראין כמרי' וכן תרגם הכהני' שהם עובדי ע"ז כומריא ומה שאמר שם הכמרים עם הכהנים ושניהם עובדי ע"ז אלא שמשתנין בלבושיהם כי הכמרי' הם לובשים שחורי' לפי' נקראו כמרי' מענין עורנו כתנור נכמרו ואומר כי הכמרים האלה נתנו אותם מלכי יהודה לזו העבודה ויאשיהו בטל הע"ז ובטל העובדים מעבודתם והחזירם למוטב: ויקטר בבמות. ויקטר כל אחד מהמלכים וכת"י ואסיקו בוסמין על במתא: ומסבי. כמו ובמסיבי: ואת המקטרי'. פירוש והשבית ג"כ את המקטרי' לבעל לשמש ולירח: על קבר בני העם. העם שהיו עובדי' להם בחייהם השליך עפר השריפה על קבריהם לבזותם כלומר ראו מה שהייתם עובדי' בחייכם כדי שיוכרו החיים וכן אומר בדברי הימי' ויזרק על פני הקברים הזובחים להם והוא קבר הנסמך קברי הזובחי' להם כמו העם המלחמה ות"י לקברי גליא וגליא שם ע"ז וכן בדברי רבותינו ז"ל בית גליא קורין לא בית כריא: ויתץ את בתי הקדשי'. ת"י ית בתי הקדיש טעוותא והענין מורה עליו אשר הנשים אורגות שם בתי' לאשרה אבל וגם קדש יהיה בארץ ויעבר את הקדשים מן הארץ תרגם כמשמעו נפקת ברא כי אם היה הקדשים זה ענין זמה מה ענין בבית יי' אבל האשרה שעשה מנשה בבית יי' עשה שם בתים לכבו' שיארגו יריעות לכבוד האשרה: בתים לאשרה. יריעות היו אורגו' שם והיריעות היו בתים לאשרה כמו בתים לבדים אפשר שהיו אותן יריעות תלויות סביב האשרה והיה לאשרה בית ומקו' ות"י די נשיא מייתין תמן מכולין לאשרת' ופי' בעל הערוך כמו מכילתא שהם מדות: ויבא את כל הכהנים. שה הכהנים היו מזרע אהרן ותרגם אותם יונתן כומריא לפי שנעשו כומרי' לע"ז והביא אותם לירושלם והחזירם בתשובה: ויטמא. שם אותם מקום טומאה להשליך שם נבלות וכל טומאה להרחיק הע"ז מלב העם: אשר פתח שער'. כמו ואשר פתח השער וכמוהו שמש ירח ופי' כתץ את במות השערי' גהבמה אשר היתה פתח שער יהושע שר העיר ג"כ כתץ אולי היתה גדולה משאר הבמות לפיכך זכר אותה לבדה: אשר על שמאל איש בשער העיר. כלומר הבא איש בשער העיר היתה זאת הבמה לשמאלו וכן ת"י במיעליה תרע קרתא: כי אם אכלו מצות. פירשו רבותינו ז"ל הרי הם כבעלי מומין חולקין ואוכלין אבל לא מקרבין ומה שאומר מצות פירוש מנחות שהיו באפות מצות והוא הדין לכל הקדשים: וטמא את התופת. שם מקום שהיו מעבירין שם בניהם למולך היה שם המקום תופת ואמרו כי נקרא כן כי היו מרקדים ומכי' בתופים בשעת העבודה כדי שלא ישמע האב צעקת בנו כשהיו מעבירין אותו באש וינהם לבו עליו ויקחהו מידם והמקו' הזה היה גיא שהיה לאדם הנקרא הנם ונקרא גי הנם וגי בן הנם והכתוב בזה בני הנם והקרי בן הנם כי לבני הנם היה זה הגיא או לאחד מהם וטמא יאשיהו אותו המקום כלומ' שם אותו מקום טומאה להשליך שם נבלו' וכל טומאה שלא יעלה עוד על לב איש להעביר עוד את בנו ואת בתו באש למולך ומעשה המולך פירשו בדרש אמרו רז"ל אף על פי שהיו כל בתי ע"ז בירושלם המולך היה חוץ לירושלם והיה עשוי צלם חלול נתון לפני' משבעה קנקלי' וכל מי שמקריב סלת פותחין לו אחד מהם תורין ובני יונה פותחין לו שנים כבש פותחין לו ג' איל פותחין לו ד' עגל פותחין לו ה' שור פותחין לו ששה וכן מי שהיה מקריב בנו פותחין לו שבעה והיו פניו של עגל וידיו פשוטות כאדם שפותח ידיו לקבל מחבירו והיו מסיקין אותו באש והכומרי' נוטלין את התינוק ונותנין תוך ידיו של מולך והתינוק מוציא נפשו ולמה נקרא תפת והנם תפת שהיו מנהמין בתופים שלא ישמע אביו קול הנער וירחם עליו ויחזור בו הנם שהיה התינוק מנהם וקול נהמותיו עולה ידבר אחר הנם שהיו הכומרים אומרים הנה לך יערב לך יתבכם לך: ויטבת

רלב"ג

בשדמות קדרון. הוא כמו נחל קדרון והוא מישור שהיה בו: והשבית את הכמרי'. ר"ל שבטל והשבית את הכמרי' מקטר כל אחד מהם בבמות בערי יהוד' ובמסבי ירושלם והשבית גם כן המקטרי' לבעל ולשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים ודמה שכבר החזירם למוטב ובטל העבודה ההיא שהיו עושים לע"ז: וישלך את עפרה על קבר בני העם. ר"ל על קבר העם שהיו עובדי' ע"ז ומזה המקו' למדנו שקבר אסור בהנאה שאם היה מותר בהנאה היה לו להשמר מזה שמא יהנו בקברי העם ונמצאו נהנין מע"ז: ויתוץ את בתי הקדשי' אשר בבית יי'. אפשר כי עם החזקם בפעולות המגונות ההם החזיקו בזמה ובתועבות שהיו עושים שאר הגוים וידמה כי מעבודת קצת האשרות היה שיהיו שם מוכנים למשגל מגונה והנשים היו אורגות שם בתים בעבור האשרה והיו עושים יריעות יהיו מחיצ' ובית לבאים לעבוד האשרה הפעולה המגונה וכבר זכר הרב המורה קצת מאותם המשגלים המגונים שהיו מנהג הקדומים מעובדי ע"ז להתנהג בהם: ויבא את כל הכהנים מערי יהודה. כבר בא"ר בספר יחזקאל כי הכהנים בני צדוק הם אשר לא עברו ע"ז אך שאר הכהני' חטאו בחטאת בני יהודה והנה טמא את הבמו' בששם בהם דבר טומאה: אך לא יעלו כהני הבמות. ר"ל שהכהנים שעברו ע"ז לא יעלו אל מזבח יי' בירושלם להקריב אשה ליי' אך יאכלו במצות המנחות חלקם ובמה שידמה להם עם אחיהם כאילו הם בעלי מומין: וטמא את התופת. הנה עשו שם בנין כדי להעביר בנו ובתו באש למולך והיה אש מכאן ואש מכאן והכומרים מעבירים אותו בין שני האשים: ויטבת

וישבת את הסוסים. ובטל גם כן זה המעשה שהיו עושים מלכי יהוד' שהיו עובדי' לשמש ונתנו שם סוסים שהיו מוכנים לזאת העבודה שהיו רוכבי' עליהם והולכים לקראת השמש בבקר בזרחה והיו הולכים לקראתו ממקום שהיה מבוא בית יי' עד לשכת נתן מלך וזהו שאמ' מבוא בית יי' אל לשכת נתן מלך ובוא הוא שם כמו מבוא וכ"ת ממעלנא דבית מקדשא דיי': ללשכת נתן מלך הסרים. כמשמעו וכ"ת גוזא וכבר פירשנו זה הענין בפסוק ויתן לה המלך סרים אחד: אשר בפרורים. פירוש מגרשי הערים ותרגום ירעשו מגרשות יזועון פרוריא ובדברי רז"ל בכל וכל פרוראה ונתן מלך זה היה פקיד על מגרשי העיר: מרכבות השמש. מרכבות הסוסים שהיו הולכים בהם לקראת השמש: הגג עלית אחז. חסר הסמך הגג גג עלית אחז וכן הארון הברית הארון ארון הברית וסמך גג העליה לאחז אולי הוא בנה אותו לזאת העבודה: וירץ משם. מן הקל והוא פעל יוצא כלומר הריצם משם ויש לפרשו ענין שבר וכתיתה כמו כי בך ארוץ גדוד לדעת רבי' ואפשר שיהיה פרשו רצץ ויהיו לו חברים רבי' בענינו ות"י ופליגון מתמן רז"ל ביערם משם ב"א וארחיק מתמן: להר המשחית. הר הזתים ונקרא הר המשחה ולגנאי מפני הע"ז שהיו שם קראו הר המשחית וכן תרג' יונתן לטור זיתיא: אשר בנה שלמה. והיאך לא ביערו אותם אסא ויהושפט שביערו כל עבוד' זרה אשר היתה בארץ ישראל לפניהם עבודה זרה בערו אבל הבמות לא בערו כי היו אז מקריבים עליהם לאל כי בכלם נאמר והבמו' לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרי' בבמו' ויאשיהו נתץ גם כן הבמות כיון שנעשו מתחלה לע"ז או כדי שלא יקריבו עליהם אפילו לשם שמים שכיון שהיה בית המקדש קיים אסורות היו הבמו' לפיכך כתוב עליו לא היה לפניו מלך אשר שב אל יי' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו כי המלכי' אשר היו לפניו לא הסירו הבמות אף על פי שהיו מלכים טובים: עצמות אדם. עצמות עובדי עבודה זרה שהיה מוציא אותם מקבריהם ונותנם במקום האשרות והמצבות לבזיון ושרפם שם: מה הציון הלז. נראה כי הנבי' הזקן צוה לבניו שיעשו על הקבר ציון גדול שיהא ניכר בין הקברי' האחרי' כי ידע כי יתקיי' נבואת הנביא כמו שאמר כי היה יהיה הדבר והנביא אמ' מה שיעשה יאשיהו שיוצי' העצמו' מקבריה' וישרפו אותם לפיכך צוה להם שיהיה ציון אותו הקבר ניכר בין האחרים כי עצמות נביא האמת ירע שלא יוציאו מקברו לפיכ' שא' יאשיהו מה הציון הלז. ובדרש ראה שסדרו אחד עלו בו חרולים וקמשונים וסדרו אחד עלו בו הדסים ועשבי בשמים לפיכך תמה ושאל מה הציון הלז והיה זה כי צדיק ורשע היו נקברים בו נביא אמת ונביא השקר: ויאמרו אליו אנשי העיר. קבלה היתה בידם כי מעת שנקבר שם הנביא עד הזמן ההוא יותר משלש מאות וחמשים שנה אלא קבלה היתה בידם בן מפי אב: הקבר איש האלהים. חסר הסמך הקבר קבר איש האלהים וכן הארון הברית: על המזבח בית אל. בא בה"א הידיעה עם הסמוך שלא כמנהג וכמוהו הלשכות הקדש הייד הארג והדומים להם שכתבנו בספר מכלול:

את הסוסים. אותם המשתחוו' לחמה היו להם סוסים מוכני' לצאת לקראת החמה בבקר: התופת. הוא המולך ועל שם שהיו הכומרים מקישים בתופים שלא ישמע האב את נהמת הבן כשהוא נכוה בידי הצלם קראוהו תופת: נתן מלך. כך שמו: אשר בפרורים. לא ידעתי מה הם: וירץ משם. ויבערם משם: להר המשחית. הר הזיתים הוא הר המשח' וכיון שהזכיר את שמו על ידי ע"ז מינה שמו לגנאי: מה הציון הלז. ראה קבר שסדרו אחד עלו קמשונים וחרולים וסדרו אחד הדסים ובשמים ותמה עליו ואמר מה זה קבר איש האלהים ונביא השקר שצוה לבניו שיקברוהו אצלו: אשר

מרכבות ד' ג' מלאים וא' חס' בקריאה וסי' מרכבת פרעה וחילו ירה בים חס'. מרכבות השמש שרף. שמה מרכבות כבודך' מרכבות עמינדב: בבית אל' ד' בקריאה וסי' ויתירו בית יוסף בביתאל. וגם את המזבח אשר בביתאל: וגם את כל בתי הבמות. ויבא אחד מהכהנים. ומן ויבן ירבעם את שכם עד אחד הדבר והלא שב ירבעם דכו' בביתאל בב"א ביתאל והנה איש אלהים בא מיהודה:

וַיַּשְׁבֵּת אֶת־הַסּוּסִים אֲשֶׁר נָתְנוּ מַלְכֵי יְהוּדָה לַשֶּׁמֶשׁ מִבֹּא בֵית־יְהוָה אֶל־לִשְׁכַּת נְתַן־מֶלֶךְ הַסָּרִיס אֲשֶׁר בַּפַּרְוָרִים וְאֶת־מַרְכְּבוֹת הַשֶּׁמֶשׁ שָׂרַף בָּאֵשׁ׃ וְאֶת־הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר עַל־הַגָּג עֲלִיַּת אָחָז אֲשֶׁר־עָשׂוּ מַלְכֵי־יְהוּדָה וְאֶת־הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה מְנַשֶּׁה בִּשְׁתֵּי חַצְרוֹת בֵּית־יְהוָה נָתַץ הַמֶּלֶךְ וַיָּרָץ מִשָּׁם וְהִשְׁלִיךְ אֶת־עֲפָרָם אֶל־נַחַל קִדְרוֹן׃ וְאֶת־הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר מִימִין לְהַר־הַמַּשְׁחִית אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל לְעַשְׁתֹּרֶת שִׁקֻּץ צִידֹנִים וְלִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מוֹאָב וּלְמִלְכֹּם תּוֹעֲבַת בְּנֵי־עַמּוֹן טִמֵּא הַמֶּלֶךְ׃ וְשִׁבַּר אֶת־הַמַּצֵּבוֹת וַיִּכְרֹת אֶת־הָאֲשֵׁרִים וַיְמַלֵּא אֶת־מְקוֹמָם עַצְמוֹת אָדָם׃ וְגַם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בְּבֵית־אֵל הַבָּמָה אֲשֶׁר עָשָׂה יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל גַּם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא וְאֶת־הַבָּמָה נָתָץ וַיִּשְׂרֹף אֶת־הַבָּמָה הֵדַק לְעָפָר וְשָׂרַף אֲשֵׁרָה׃ וַיִּפֶן יֹאשִׁיָּהוּ וַיַּרְא אֶת־הַקְּבָרִים אֲשֶׁר־שָׁם בָּהָר וַיִּשְׁלַח וַיִּקַּח אֶת־הָעֲצָמוֹת מִן־הַקְּבָרִים וַיִּשְׂרֹף עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיְטַמְּאֵהוּ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר קָרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ וַיֹּאמֶר מָה הַצִּיּוּן הַלָּז אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַנְשֵׁי הָעִיר הַקֶּבֶר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּא מִיהוּדָה וַיִּקְרָא אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עַל הַמִּזְבַּח בֵּית־אֵל׃ וַיֹּאמֶר הַנִּיחוּ לוֹ אִישׁ אַל־יָנַע עַצְמֹתָיו

ובטל ית סוסותא די הבו מלכיא דבית יהודה לשמשא ממעלנא דבית מקדשא דיי' ללשכת נתן מלך גוזאה דבפרוורי' וית רתיכי שמשא אוקיד בנורא: וית אגוריא די על איגר עילית אחז דעבדו מלכיא דבית יהודה וית אגוריא דעבד מנשה בתרתין דרת בית מקדשא דיי' תרע מלכא וארחיק מתמן ורמא ית עפרהון לנחלא דקדרון: וית במתא די על אפי ירושלם דמדרום לטור זיתיא די בנא שלמה מלכא דישראל לעשתורת שקוץ צדונאי ולכמוש שקוץ מואבאי ולמלכום רחוק בני עמון סאיב מלכא: ותבר ית קמתא וקץ ית אשירתא ומלא ית אתרהון גרמי אנשא: ואף ית איגורא די בביתאל במתא דעבד ירבעם בר נבט דחייב ית ישראל אף ית איגורא ההיא וית במתא תרע ואוקיד ית במתא אדקה לעפרא ואוקיד אשירתא: ואתפני יאשיהו וחזא ית קבריא דתמן בטורא ושלח ונסיב ית גרמיא מן קבריא ואוקיד על אגוריא וסאביה כפתגמא דיי' דמליל נביא דיי' דאתנבי ית פתגמיא האילין: ואמר מה ציונא הדין די אנא חזי ואמרו ליה אנשי קרתא קברא דנביא דיי' דאתא משיבטא יהודה ואתנבי ית פתגמיא האילין דעבדתא על אגוריא בביתאל: ואמר שבוקו ליה אנש לא יניד גרמוהי

רלבג

וישבת את הסוסים. הנה מלכי יהוד' נתנו לשמש סוסי' מיוחדים שהיו רוכבים בהם מ ממבוא בית יי' אל ל לשכת נתן מלך שהיה המלך להיו' סר על המגרשים ודמה שבשלב' ההיא היו עושים דבר מה לשמש והנה הם היו הולכי' מבית יי' לפאת המזרח אל הלשכה ההיא להשתחוו' לשמש הפך מה שכוונה ה התורה ולזה סדרה שיהיה קדש הקדשים לפאת מערב כמו ב שבארנו בבאורנו ל לדברי התורה: ואת מרכבות השמש שרף באש. ר"ל המרכבות אשר לסוסי' הנזכרי': אל נחל קדרון. מישור קדרון: אשר בנה שלמה מלך ישראל. כבר בארנו במה ט שקדם שלא בנה אותם שלמה אך העלים ע עיניו מכמותיו שבנו ב הבמו' ההו ולזה יחס הכתו' בנייתם אל שלמה: וימלא את מקומם עצמות אדם. לטמאת אותם ודמה שמעצמות עובדי ע"ז עשה זה: ויקח את העצמו' מן הקברים. זה לאות שלא היה משים שם רק עצמות החטאים ולזה לא הסכים לשרוף עליהם עצמות איש האלהים ומלטו עצמותיו עצמות הנביא אשר בא משומרון ולולי זה כבר היו עצמותיו נשרפים כי היה מנביאי ע"ז: מה הציון הלז. הנה בנו בנין על קבר איש האלהים להכירו והבנין ההוא נקרא ציון ושאל יאשיהו מה הציון הלז: ויגבה

ויגלטו

רשי

אשר בערי שומרון · שהיה יאשיהו מלך על כל ישראל מה שחזרו מעשרת השבטים על ידי ירמיהו : לא נעשה כפסח הזה · לא נתקבצו רוב עם בכל פסח כמו שנקבצו בזה : מימי השופטים · מימי שמואל כתוב בדברי הימים לפי שאף שמואל החזיר ישראל למוטב וקבצם המצפתה · דבר אחר לא נעשה כפסח הזה לי"י בירושלם אבל משמלכו מלכי ישראל ומלכי יהודה לא עשו פסח כל ישראל בירושלם לפי שנחלקה המלכות לשנים מירבעם והיו הולכי' לעגל שבבית אל ובדן עד עכשו שגלו עשר' השבטי' והחזירן ירמיהו ומלך עליהם יאשיהו ובאו כלם לירושלם : תרפים · צלמים שמדברים על ידי כשפים והעושה אותן צריך לכוין שעה אחת ושנה אחת ראויה לכך : וימשחו

רדק

וימלטו · כי בקבר אחד היו עצמותיו אבל עצמות הנביא אשר בא משמרון הוא הנביא הזקן נביא השקר ובב"א היה יושב אז אבל משמרון בא שם כמו שפירשנו למעלה במקומו : אשר בערי שמרון · והלא הכותיים היו יושבים בשמרון וישראל גלו מהם אלא הבמות היו עדיין קיימים · וגם שארית נשארה בארץ אחר גלות ישר' מפוזרים בארץ זעיר שם זעיר שם והיו עובדים ע"ז עדיין כמו שאמר ויזבח את כל כהני הבמות אשר שם וכן אמ' בדברי הימים כי מאפרי' וממנשה היה שם שארית בימי יאשיהו וכן בימי חזקיהו היה שארית בארץ מזבולון ומאשר וממשעון ומאפרים ומנשה ורבותי' ז"ל אמרו כי ירמיהו החזיר מעשר' השבטי' ומלך עליהם יאשיהו : כי לא נעשה כפסח הזה · תכלית הספור הוא זה כי מלת כי נותן טעם למה שקדם וכן כי נתן יי' בידינו את כל הארץ ר"ל כי עשו הפסח כמו שצוה אותם יאשיהו והתקבצו כלם לירושלם וארך הספור ההוא כמו שכתו' בדברי הימים וסוף הספור כי לא נעשה כפסח הזה : מימי השופטים · ובדברי הימים כתיב מימי שמואל הנביא וזמן אחד הוא כי שמואל מימי השופטי' היה ובימיו החלה המלוכה בישראל ומה שאמ' כי לא נעשה כפסח הזה שהיו כל ישרא' בלב אחד לעבוד את יי' וכן אמר שמואל וינהו כל בית ישרא' אחרי יי' ואמר ויסירו בני ישראל את הבעלים ואת העשתרות ויעבדו את יי' לבדו וגם פסח שעשה חזקיהו רבים מישראל שלא היו שם ולא עוד אלא שהיו מלעיגים ברצים שהיה שולח חזקיהו ואף אות' שהיו בירושלם רבי' היו טמאי' ואכלו את הפסח בטומאה : ואת התרפי' · כתרגו' צלמניא והם צלמי' עשוים לדעת העתידות וכבר פירשנוהו עוד בספר שמואל : אשר שב אל יי' · שחזר לדברי תורה ועשה ככל הכתוב בה והסיר הבמות לא השאיר אחד ולא הקריבו בימיו כי אם בבית המקדש לבדו והמלכים אשר לפניו אף על פי שהיו בהם טובים לא הסירו הבמות כמו שאומר עוד העם מזבחים ומקטרי' בבמות ונמצא באסא דברי' אשר לא כן שנשען על מלך ארם והוציא כסף וזהב מאוצרות בית יי' ושלח לו וכאמר וגם בחליו לא דרש את יי' ויהושפט גם כן היה עוזר למלכי ישראל הרשעים ונתחתן עמהם וחזקיה ג"כ כאמ' עליו ולא כגמול עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף ועל יהודה ועל ירושלם אבל יאשיהו כאמ' עליו ככל תורת משה ויש מחלוקת בזה בדברי רז"ל מהם אמרו כי יאשיהו חטא שלא עשה תשובה גדולה אשר שב אל יי' וגו' ומהם אמרו שלא חטא אלא מה אני מקיים אשר שב אל יי' שכל דין שדן מבן שמנה ועד י"ח החזירו להם שלא תאמר נטל מזה ונתן לזה תלמוד לומ' ובכל מאודו שהחזיר להם משלו :

פרעה

נעשה ח' קמצין בקריאה וסי' וכל המנחה אשר תאפה בתנור · ויאמר אם אסור יאסרוני בשנים · ושנים עשר אריים · וחברו דדברי הימים · ולא נעשה פסח כמהו דדברי הימים · כי אם בשמונה עשרה שנה למלך יאשיהו ·

וימלטו עצמתיו את עצמות הנביא אשר בא משמרון : וגם את כל בתי הבמות אשר בערי שמרון אשר עשו מלכי ישראל להכעיס הסיר יאשיהו ויעש להם ככל המעשים אשר עשה בבית אל : ויזבח את כל כהני הבמות אשר שם על המזבחות וישרף את עצמות אדם עליהם וישב ירושלם : ויצו המלך את כל העם לאמר עשו פסח ליהוה אלהיכם ככתוב על ספר הברית הזה : כי לא נעשה כפסח הזה מימי השפטים אשר שפטו את ישראל וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה : כי אם בשמנה עשרה שנה למלך יאשיהו נעשה הפסח הזה ליהוה בירושלם : וגם את האבות ואת הידענים ואת התרפים ואת הגללים ואת כל השקצים אשר נראו בארץ יהודה ובירושלם בער יאשיהו למען הקים את דברי התורה הכתבים על הספר אשר מצא חלקיהו הכהן בית יהוה : וכמהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל יהוה בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאדו ככל תורת משה ואחריו לא קם כמהו : אך לא שב יהוה מחרון אפו הגדול אשר חרה אפו ביהודה על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה : ויאמר יהוה גם את יהודה אסיר מעל פני כאשר הסרתי את ישראל ומאסתי את העיר הזאת אשר בחרתי את ירושלם ואת הבית אשר אמרתי יהיה שמי שם :

ושיזיבו גרמוהי עם גרמי נביא שקרא דאתא משמרון : ואף ית כל בתי במתא די בקרוי שמרון די עבדו מלכי ישראל לארגזא פלי יאשיהו ועבד להון ככל עיבידא דעבד בביתאל : ונכיס ית כל כומרי במתא די תמן על אגוריא ואוקיד ית גרמי אנשא עליהון ותב לירושלם : ופקיד מלכא ית כל עמא למימר עיבידו פסחא קדם יי אלהכון כמא דכתיב על ספרא דקיימא הדין : ארי לא אתעביד כפסחא הדין מיומי נגידיא דדנו ית ישראל וכל יומי מלכי ישראל ומלכיא דבית יהודה : אלהן בתמני עסרי שנין למלכא יאשיהו אתעבד פסחא הדין קדם יי בירושלם : ואף ית בידין וית זכורו וית צלמניא וית טעותא וית כל שקוציא דאתחזיאו בארעא דבית יהודה ובירושלם פלי יאשיה בדיל לקיימא ית פתגמי אוריתא דכתיבין על ספרא דאשכח חלקיה כהנא בבית מקדשא דיי : וכותיה לא הוה קדמוהי מלכא דתב לפולחנא דיי בכל לביה ובכל נפשיה ובכל נכסוהי ככל אוריתא דמשה ובתרוהי לא קם כותיה : ברם לא תב יי מתקוף רוגזיה רבא דתקף רוגזיה בדבית יהודה על כל ארגזותא די ארגיז קדמוהי מנשה : ואמר יי אף ית דבית יהודה אגלי מארע בית שכנתי כמא דאגליתי ית ישראל וארחיק ית קרתא הדא דאתרעיתי בירושלם ובביתא דאמרית יהי שמי תמן :

כי לא נעשה כפסח הזה · בשמונה עשרה שנה דד"ה · וכל חמש מגלות דכוו' נעשה במ"ב נעשה וסי' תורי זהב נעשה לך · אחות לנו קטנה ושדים אין · וסים תורתא דאחתי : ובירושלם כ"א בקריאה וסים' במסרה רבתא :

רלבג

ויזבח את כל כהני הבמות אשר שם על המזבחות · ידמה שעדי' נשארו שם קצת ישר' כמו שנזכר אחר זה ועדין היו מחזיקי' ברשעתם והיו שם כהני במות ויאשיה זבח אותם אצל המזבחות ושרף על המזבחות עצמו' אדם : וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל יי' וגו' · עד שכבר היה מבזה כל הדברים זולת השם ית' ובכל הקניני' היה בז לרוב חשקו לעבוד הש"י ית' הרצון שלא יהיה יאשיהו בתחלת ענינו טוב עם הש"י כי כבר נזכר בדברי הימי' כי מקטנותו החל לעבוד השם ית' אך לא בער בשלמות האלילים מתחלת מלכותו והיו חוטאי' עדיין ישר' בהם ומפני ראותו הכתוב בספר התורה שיבא מהרע למי שלא יקיים את התור' ויעבור על ברית הש"י התעורר בכל עוז להשיב ישר' לעבודתו ובער האלילים שעשו ישראל מכל ארץ ישר' כדי שיגור זכר ע"ז מישראל ולא יוסיפו לחטוא עוד : כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים · ר"ל מימי סוף השופטים שהוא שמואל כי בחייו שבו גם כן כל ישרא' אל יי' ובימי שאול ודוד היו בישראל במות בהפך כונת התורה אף על פי שהיו מותרות ובימי שלמה נשארו גם כן הבמות ונעשו במות לע"ז ובימי חזקיהו לא שבו גם כן כל ישר' אל יי' אך קצת ישראל היו מלעיגים לדברי חזקיהו אך בימי יאשיהו בזאת הסבה שבו כל ישראל אל יי' והנה זכר הפסח הנעשה אז לפי שמתנאי הפסח שלא יאכל ממנו ישראל משומד ודימה כי בזאת הסבה לבד היה לב כל ישראל לש"י אך אחר זה חטאו בסתר גם בימי יאשיהו ולזה אמר כי אם בשמנה עשרה שנה למלך יאשיהו נעשה הפסח הזה ליי' והנה לזאת הסבה לא שב הש"י מחרון אפו הגדול כמו שספר כי בלי ספק אם היו ישרא' שבים ליי' בכל נפשם היתה ההשגחה ההיא דבקה בהם וישוב חרון יי' מהם ולזה אמר אך לא שב יי' מחרון אפו הגדו' ולזאת הסבה ג"כ מת יאשיהו בעון העם כי הוא חשב שיהיו כל ישר' הולכי' אחר מצות הש"י ויהיו ראוי' מפני זה שידבקו בהם כל הברכות הכתובות בתורה אשר כתו' בהם וחרב לא תעבור בארצכם אפי' חרב של שלום ובחטא העם מת ונענשו בספר מהם מי שהיו בגלו בנוים ועליו קינן ירמיהו כמו שכתו' בספר הקינות לפי מה שזכר בד"ה ממנו ואמרו רבותינו ז"ל שמה שכתוב שם מזה הוא אמרו רוח אפינו משיח יי' נלכד בשחיתותם וגו' וזה מסכים למה שאמרנו :

ויקח

פרעה נכה. כתרגומו פרעה חגירא שהיה נכה רגליו: וילך המלך יאשיהו לקראתו. להלחם אתו לפי שהיה עובר בגבולו בכרכמיש על פרת והוא היה הולך להלחם על מלך אשור שכבש כרכמיש ממלך פרס ושלח לו מה לי ולך מלך ישראל לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי כמו שכתוב בדברי הימים ולא שמע אל דברי פרעה נכה ואמרו רבותינו ז"ל מאי דרש יאשיהו וחרב לא תעבור בארצכם אפילו חרב של שלום כיון שהיו עושין רצונו של מקום והוא לא היה יודע שכל דורו עובדי ע"ז היו אלא שהיו עושין בסתר שהרי בימי יאשיהו היה ירמיהו מוכיח כי מספר עריך היו אלהיך יהודה: וימיתהו במגדו כראותו אותו. בבקעת מגדו היתה המלחמה כמו שאומר בדברי הימים ופי' כראותו אותו כשראה אותו שרצונו להלחם ע עמו שהתרה בו וראה אותו לבוש כלי מלחמה כמו שאומר בדברי הימים כי להלחם בו התחפש ונענש יאשיהו לפי שלא שמע יאשיהו אליו כי מפי אלהים היה אומ' לו כמו שאומר בדברי הימי' ולא שמע אל דבר נכה כי י ירמיהו התנבא בזה וכן אמרו רז"ל כי אלהים האמור ביאשיהו קדש ומהם אמרו כי חדל לך מאלהים אשר עמי ע"ז ובעבור פרעה שם נלחם בכרכמיש על פרת לקח הש"י נקמת יאשיהו ממנו שכר שם ימים רבים עד השנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו ובא עליו נבוכ' נצר והוא שהתנבא ירמיהו למצרי' על חיל פרעה נכה מלך מצרי' אשר היה על נהר פרת בכרכמיש אשר ה הכה נבוכד נצר מלך בבל וגו' ואומר והיה היום ההוא לי"י צבאות יום נקמה להנקם מצריו היא נקמת המלך יאשיהו: בקבורתו. בקברות המלכים כמו שאו' בדברי הימים בקברות אבותיו ומה שאומר בקבורתו אפשר שהוא כרה לו קבורה ב בחייו: וימשחו אותו. מפני מה משחו אותו והלא אין מושחין מלך בן מלך ולא משחו שלמה אלא מפני מחלוקתו של אדוניהו ואת יהואש מפני מחלוקתו של עתליה ויהואחז גם כן משחו מפני מחלוקתו של יהויקי' שהיה גדול ממנו שתי שנים ומשחו יהואחז אף ע"פ שהיה קטן ממנו מפני שהיה ממלא מקום אבותיו ויהויקים לא היה ממלא מקום אבותיו כך פירשו רבותינו ז"ל ויהויקים שהיה גדול מיהואחז שתי שנים ראו מהפסוקים ש שנאמ' בן עשרים ושלש יהואחז במלכו וכתיב בן עשרים וחמש יהויקים במלכו ולא מלך יהואחז אלא ששה חדשים והנה מנאנו בדברי הימי' ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים ה השלישי צדקיהו הרביעי שלום והנה לא נזכר שם יהואחז והם אמרו כי יוחנן הוא יהואחז וקראו בכור שהיה בכור למלכות ושלו' הוא צדקיהו ואמ' השלישי צדקיהו שהיה שלישי לבני יאשיהו ואמר עליו הרביעי שלום שהיה רביעי למלכות יאשיהו וקראו שלום שבימיו שלמה מלכות בית דוד בימיו ואני פירשתי בדברי הימי' כי שלום הוא יהויכין ונזכרו בן תחת בן בסדר הבנים רבו' כמוהו בספר והחכם רבי אברהם ב"ע כתב כי יוחנן היה בכור ולא מלך ושלום הוא יהואחז והנה יהואחז היה במות אביו בן כ"ג וצדקיה שהיה גדול ממנו בן כ"ד ויהויקים בן כ"ה והנה במלוך צדקיה לפי זה החשבון היה בן ל"ה והכתוב אומר בן כ"א צדקיהו במלכו אלא שהמליכו יאשיהו אביו בחיו שלש שנים לפני מותו וכשמת יאשיה לא רצו העם במלכותו והמליכו את יהואחז שהוא שלום וזהו שאומר ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אותו וימליכו אותו תחת אביו נראה כי בחזקה המליכוהו והביא ראיה ממה שכתוב בירמיה בראשית ממלכת יהויקים וגו' ואמר עשה לך מוסרות ומוטות וגו' ביד המלאכים הבאים ירושלם אל צדקיהו מלך יהודה והיאך היה צדקיהו מלך בראשית ממלכת יהויקים אלא שהיה נודע בגוים כי יאשיה המליך צדקיהו בחייו אלא שלא רצו בו עם הארץ אחרי מות אביו ואכתבנו כפרש זה הענין בספר ירמיה בע"ה: ויאסרהו פרעה נכה. נראה כי יהואחז במלכו חשב לנקום נקמת אביו מפרעה נכה והלך ופשט בארץ מצרים והכה בהם מכה גדולה ובשובו פגע בו פרעה בארץ חמת ולכדו ואסרו וזהו שאמר יחזקאל וילמד לטרוף טרף אדם אכל כי מה ענין ויאסרהו מבלי שיקדם לו ענין שנלחם עמו או עלה על ארצו והלא פרעה התנצל ליאשיהו ואמר לו לא עליך אתה היום אלא שכן נראה הענין כמו שפירשנו ומשל יחזקאל מורה עליו: במלך בירושלם. כן כתיב רוצה לו' בעוד מלכו בירושלם מעט הזמן הזה לקחו וקרי ממלוך שהסירו מהמלוכה לפי שהחל להלחם עמו והוא לא פשע במיתת אביו לפי דעתו כי הוא לא היה בא להלחם עמו ואע"פכ לקח הש' ית' נקמתו ממנו כמו שכת' והמליך פרע' נכה את אחיו כדי שיהיה לו עבד וידע כי מידו הוא מולך: וככר זהב. כמשמעו ככר א' זהב ות' וככרי דהבא ר"ל ככרים ולא זכר כמה: ויסב את שמו יהויקי'. הטעם כדי שידמה שברשותו הוא והמלוכה לו מאתו כי השם לא מאסו: אך העריך. כתרגו' ברם רמא מגביתא על עמא דארעא: איש כערכו. גבר כד חזי כל א' כמו שהיה ראוי לתת לו לפי ממונו: נגש את הכסף ואת הזהב את עם הארץ. נגש את עם הארץ לתת את הכסף ואת הזהב:

וימלך ה' בקריאה וסימ' וימלך את שלמה· את מתניה דדו· וימלך פרעה נכה את יהויקים· ולתשוב' חשנה שלח· מלך מצרים את אליקים אחיו דדברי הימים:

ג' בטע' יתיר בסיפ' ויתר דברי יאשיהו וכל אשר עשה
הלא הם כתובים על ספר דברי
הימים למלכי יהודה: בימיו עלה
פרעה נכה מלך מצרים על מלך
אשור על נהר פרת וילך המלך
ה' מל' יאשיהו לקראתו וימיתהו במגדו
ל' מל' כראתו אתו: וירכבהו עבדיו מת
ממגדו ויבאהו ירושלם ויקברהו
בקברתו ויקח עם הארץ את
יהואחז בן יאשיהו וימשחו אתו
כול מל' כוה' חס וימליכו אתו תחת אביו:
בן עשרים ושלש שנה יהואחז
במלכו ושלשה חדשים מלך ב
בירושלם ושם אמו חמוטל בת
ירמיהו מלבנה: ויעש הרע בעיני
יהוה ככל אשר עשו אבתיו:
ויאסרהו פרעה נכה ברבלה בארץ
ממלך ק' ל' חמת במלך בירושלם ויתן ענש
על הארץ מאה ככר כסף וככר זהב
: וימלך פרעה נכה את אליקים בן
יאשיהו תחת יאשיהו אביו ויסב
את שמו יהויקים ואת יהואחז לקח
ויבא מצרים וימת שם: והכסף
והזהב נתן יהויקים לפרעה אך
העריך את הארץ לתת את הכסף
ל' ותר כערכו ל' על פי פרעה איש כערכו נגש את
הכסף ואת הזהב את עם הארץ
לתת לפרעה נכה: בן
עשרים וחמש שנה יהויקים במלכו
ואחת עשרה שנה מלך בירושלם

ושאר פתגמי יאשיהו וכל די
עבד הלא אינון כתיבין על ספר
פתגמי יומין למלכיא דבית יהודה
: ביומוהי סליק פרעה חגירא
מלכא דמצרים על מלכא דאתור
על נהר פרת ואזל מלכא יאשיהו
לקדמותיה וקטליה במגדו כד
חזא יתיה: ואחתוהי עבדוהי כד
מית ממגדו ואיתיאוהי לירושלם
וקברוהי בקבורתיה ודבר עמא
דארעא ית יהואחז בר יאשיהו
ומשחו יתיה ואמליכו יתיה תחות
אבוהי: בר עסרין
ותלת שנין יהואחז כד מלך ו
ותלתא ירחין מלך בירושלם
ושום אמיה חמוטל בת ירמיה
מן לבנה: ועבד דביש קדם יי
ככל דעבדו אבהתוהי: ואסריה
פרעה חגירא ברבלת בארעא
דחמת מלמימלך בירושלם ורמא
מגביתא על עמא דארעא מאה
ככרי כספא וככרא דדהבא:
ואמליך פרעה חגירא ית אליקים
בר יאשיהו תחות יאשיהו אבוהי
ושוי ית שמיה יהויקים וית יהואחז
דבר ואתא למצרים ומית תמן:
וכספא ודהבא יהב יהויקים
לפרעה ברם רמא מגביתא על
עמא דארעא למתן ית כספא על
מימרא דפרעה גבר כד חזי טקים
ית כספא וית דדהבא מן עמא
דארעא למתן לפרעה חגירא:
בר עסרין
וחמש שנין יהויקים כד מלך
וחדא עסרי שנין מלך בירושלם

רשי

וימשחו. לא היה צריך משיחה אלא מפני ש שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו שתי שנים כמו שכתוב בענין: איש כערכו. כפי עשרו: על פי

מלותו ל' חס וא' מל' כי אין השני

רלבג

ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו ו וימשחו אותו. ידמה שמשחו אותו מפני המחלקת שהיתה בין האחי' וירדתה מפני זה כי הוא לא היה י יהואחז הבכור וכבר יתבאר זה ממה שזכר כי בן עשרים ושלש שנה יהואחז במלכו ולא מלך כי אם שלשה חדשים ומלך אחריו יהויקי' והיה בן עשרי' וחמש שנה יהויקים במלכו וזה לאות ש שכבר היה גדול ממנו כמו שתי שנים וכבר נמנו בספר ד"ה בני יאשיהו ואמר שם כי הבכור יוחנן השני י יהויקים השלישי צ צדקיהו הרביעי שלום וכבר באר ר' אברהם בן עזרא ע"ה כי שלום הוא יהואחז כי כתוב בירמיהו כי כה אמר י"י אל שלום בן יאשיהו מלך יהודה המולך תחת יאשיהו אביו א אשר יצא מן המקום הזה לא ישוב עוד ו והנה אחריו מלך י יהויקי' ובנו ואחריהם מלך צדקיה ולא מלך יוחנן ואם הוא הבכור מלך בבל המליך הישר בעיניו ואמנם הנה זכר בספר ד"ה כי הבכור יוחנן לפי מה שאחשוב להודיע שכבר עשו ישראל שלא כהוגן בהמליכם הקטן מהבנים אך המליכוהו בהיותו נמשך לפעולות המגונות אשר היו פניהם מועדות אליהם ולזה נמשך אליהם מהרע מה שנמשך כי אולי היה יוחנן אוחז מעשה יאשיהו אביו: ככל אשר עשו אבותיו. ר"ל אבותיו אשר עשו הרע בעיני י"י כמו אחז ומנשה והדומים להם: ויתן ענש על הארץ. ר"ל שיתנו זה הממון מדי שנה בשנה והוא המליך להם את אליקים: ולא

זבידה

זבידה · כתוב ביו״ד וקרי זבודה בוי״ו עם הדגש׃ אבותיו · אמון ומנשה ׃ ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים · הנה מצאנו כי נבוכד נצר מלך בשנה הרביעית ליהויקים כי כן
כתיב בירמיהו הדבר אשר היה אל ירמיהו על כל עם יהודה בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכד נצר מלך בבל ובדניאל אומר
בשנת שלש למלכות יהויקי׳ בא נבוכד נצר וגו׳ ויתן יי׳ בידו את יהויקי׳ מלך יהודה ומקצת כלי בית האלהים ויביאם ארץ שנער והנה אמר כי יהויקים הגלה בבל וכן אומר
בדברי הימים להוליכו בבלה וירמיה נתנבא עליו סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם נראה כי בדרך מת ואמר כי בשנת שלש למלכות יהויקים שהמליכו פרעה נכה

וישלח כ״ב בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר נח׃ כדבר יי׳ ד׳ בטעמא בסיפרא וסימ׳ ביד עבדו אחיה השילני · ביד יהושע בן נון · אשר דבר אל אליהו · ביד עבדיו הנביאים׃ דם הנקי ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ ובערת דם הנקי

רשי

על פי ה׳ היתה · כל הרעה הבאה ביהודה על ידי הגדודים האלה׃ וישכב יהויקים · לא על מטתו כי אסרו נבוכד נצר בנחושתים להוליכו בבלה והיו מגררין אותו ומת בידם כמו שנאמר קבורת חמור יקבר סחוב והשלך ובדברי הימים כתיב שאסרו נבוכד נצר להוליכו בבלה׃ לצאת מארצו · לעזור ליהויקים ׃ כי לקח מלך בבל וגו׳ · שהכהו במלחמה בשנ׳ הרביעית ליהויקים בכרכמיש על נהר פרת ככתוב בספר ירמיה׃ ויבא

עיה ה׳ מכו לאית בהון חטייה ועטייה

רלבג

ולא אבה יי׳ לסלוח · ר״ל כי אף ע״פ שעשה מנשה תשוב׳ לא אבה הש״י לסלוח שפיכתו הדם הנקי וידמה שבכלל עבדי יי׳ אשר הרג היה ישעיה בן אמוץ על אשר היה מוכיח אותו וכן אמרו ר״זל כי מנשה הרג ישעיהו ׃ ולא הוסיף עוד מלך מצרי׳ לצאת מארצו · אמר זה להעיר כי לקח השם יתברך נקמת יאשיהו ממנו שהרגו בעלותו להלחם על נהר פרת׃ ויבא

וְשֵׁם אִמּוֹ זְבִידָּה בַת־פְּדָיָה מִן־רוּמָה׃ (זבידה ק׳)
וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־
כד עָשׂוּ אֲבֹתָיו׃ בְּיָמָיו עָלָה נְבֻכַדְנֶאצַּר (כל סיפר׳ חס׳ ב׳ מ״א)
מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְהִי־לוֹ יְהוֹיָקִים עֶבֶד
שָׁלֹשׁ שָׁנִים וַיָּשָׁב וַיִּמְרָד־בּוֹ׃ וַיְשַׁלַּח (כ״ב)
יְהוָה בּוֹ אֶת־גְּדוּדֵי כַשְׂדִּים וְאֶת־
גְּדוּדֵי אֲרָם וְאֵת גְּדוּדֵי מוֹאָב וְאֵת
גְּדוּדֵי בְנֵי־עַמּוֹן וַיְשַׁלְּחֵם בִּיהוּדָה
לְהַאֲבִידוֹ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר (ד׳ בטע׳ בסיפ׳)
בְּיַד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים׃ אַךְ עַל־פִּי
יְהוָה הָיְתָה בִּיהוּדָה לְהָסִיר מֵעַל
פָּנָיו בְּחַטֹּאת מְנַשֶּׁה כְּכֹל אֲשֶׁר (ו׳ חס׳)
עָשָׂה׃ וְגַם דַּם־הַנָּקִי אֲשֶׁר שָׁפָךְ (ג׳ · ב׳ זקפין קמצין)
וַיְמַלֵּא אֶת־יְרוּשָׁלִַם דָּם נָקִי וְלֹא־אָבָה
יְהוָה לִסְלֹחַ׃ וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹיָקִים (ב׳ חד חס׳ וחד מ״ל כי ירבה לסלוח)
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃
וַיִּשְׁכַּב יְהוֹיָקִים עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ
יְהוֹיָכִין בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ וְלֹא־הֹסִיף עוֹד (ל׳ · ל׳ כ״כ)
מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָצֵאת מֵאַרְצוֹ כִּי־לָקַח
מֶלֶךְ בָּבֶל מִנַּחַל מִצְרַיִם עַד־נְהַר־פְּרָת (ל׳)
כֹּל אֲשֶׁר הָיְתָה לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם׃
בֶּן־שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה
שָׁנָה יְהוֹיָכִין בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה ח
חֳדָשִׁים מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ
נְחֻשְׁתָּא בַת־אֶלְנָתָן מִירוּשָׁלִָם׃ (ל׳)
וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־
עָשָׂה אָבִיו׃ בָּעֵת הַהִיא עָלָה עַבְדֵי (עלו ק׳)
נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלִָם וַתָּבֹא
הָעִיר בַּמָּצוֹר׃ וַיָּבֹא נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־
בָּבֶל עַל־הָעִיר וַעֲבָדָיו צָרִים עָלֶיהָ׃ (ה׳)

ושום אימיה זבודה בת פדיה מן
רומה ׃ ועבד דביש קדם יי ככל
דעבדו אבהתוהי ׃ ביומוהי סליק
נבוכד נאצר מלכא דבבל והות
ליה יהויקים עבדא תלת שנין
ותב ומריד ביה ׃ וגרי יי ביה ית
משרית כסדאי וית משרית ארם
וית משרית מואב וית משרית
בני עמון וגרינון בדבית יהודה
לאובדיהון כפתגמא דיי די מליל
ביד עבדוהי נביא ׃ ברם על
דארגיזו קדם יי הות דא בדבית
יהודה לאגליותהון מארעא בית
שכינתיה בחובי מנשה ככל דעבד
׃ ואף דם זכאי דאשד ומליא ית
ירושלם חובת דם זכאי הות רעוא
קדם יי דלא למישבק ׃ ושאר
פתגמי יהויקים וכל די עבד הלא
אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא
למלכי דבית יהודה ׃ ושכיב
יהויקים עם אבהתוהי ומלך י
יהויכין בריה תחותוהי ׃ ולא
אוסיף עוד מלכא דמצרים למיפק
מארעיה ארי נסיב מלכא דבבל
מנחל מצרים עד נהר פרת כל
דהוה למלכא דמצרים ׃ בר תמני
עסרי שנין יהויכין כד מלך ותלתא
ירחין מלך בירושלם ושום אימיה
נחושתא בת אלנתן מירושלם ׃ ועבד
דביש קדם יי ככל דעבד אבוהי ׃
בעידנא ההוא סליקו עבדי
נבוכד נאצר מלכא דבבל ל
לירושלם ועלת קרתא בצירא ׃
ואתא נבוכד נאצר מלכא דבבל
על קרתא ועבדוהי צירין עלה ׃

וכסוף ג׳ שנים ליהויקים בתחלת שנה רביעית לו התנבא ירמיהו שיבא נבוכ׳ נצר על ירושלם ובא בשנה ההיא ויצר עליה ולכדה ולקח את יהויקים והוליכו בבל כמו שאומר בספר דניאל והשיבו לירושלם ועמד בירושלם שלש שנים באמונתו עם מלך בבל ומרד בו וזהו שאמ׳ ויהי לו יהויקי׳ עבד שלש שנים וישב וימרד בו וזהו שאמר וישב כי כבר לקחו והוליכו בבל ואחר כך שב ומרד בו הנה היו לו ממלכותו ז׳ שנים או יותר כי לא ידענו כמה היה בבבל טרם שובו לירושלם כי אם נאמ׳ כי בשנ׳ ההיא שהוליכו בבל השיבו לירושלם ועמד שלש שנים באמונתו ומרד הנה עברו שבע שנים ממלכותו ונשארו ד׳ שנים ממלכותו אם כן לא באו גדודי כשדים לירושלם עד סוף ארבע שנים או ועמד במרדו ד׳ שנים ושבע שעברו הרי י״א שנה שמלך יהויקי׳ ואם נאמר שהיה שם בבבל יותר נוכל לומר כי עד ד׳ שנים היה שם ובשובו לירוש׳ עברו ח׳ שנים ממלכותו ונשארו שלש שנים ממלכותו ואותן שלש עמד באמונתו עם מלך בבל והיה לו עבד ובסוף שלש שנים שהיא שנת י״א לו מרדו ובאו גדודי כשדים ולכדוהו וסחבו אותו ובדרך מת ולא נקבר והית׳ נבלתו מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה ובסדר עולם אומר וכן בדברי רבותינו ז״ל כי בשנה הראשונה שמלך נבוכד נצר כבש נינוה שנייה כבש יהויקים והיא השנה החמישית ליהויקי׳ והיה לו עבד ועמד שלש שנים שהרי שמנה שנים שמלך ארבע קודם מלכות נבוכד נצר ושנה שכבשו בידו ושלש שנים שהיה לו עבד הרי שמנה שנים שמרד בו ולסוף ג׳ שנים למרדו בא נבוכ׳ נצר וכבשו פעם שנייה וזהו שאומר בדניאל בשנת שלש הרי י״א ליהויקים ושמנה למלכו׳ נבוכד נצר ואותה שנה שמינית המליך יהויכין ומלך ג׳ חדשים והגלהו עם החרש והמסגר וזהו שאמ׳ גלו בשנת שבע גלו בשמנ׳ בשבע לכבוש יהויקים שהיא שמנה למלכות נבוכד נצר שהרי שנה א׳ מלך קודם כבוש יהויקי׳ ׃ ואת גדודי ארם ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון · כלם

מישראל · וגם דם הנקי אשר שפך · ועל דם הנקי לשפוך ועל העשק׃ מנחל ד׳ בקריא׳ וסי׳ ונקח בעת ההוא את הארץ · ואלה מלכי הארץ אשר הכו בני ישראל · ולא הוסיף עוד מלך מצרים · מנחל בדרך ישתה׃ י״ד מלין כתיב ה׳ בסוף תיבותא וקרינן ו׳ וסימ׳ יקרחה לא יקרחה קרחה בראשם · שפכה ידינו לא שפכה את הדם הזה · נשברה אניות בעציון גבר · עלה בעת ההיא עלה עבדי נבכד נצר · נצתה עריו נצתה מבלי יושב · היה צאן אבדות היה עמי · נושבה כי כה אמר יי׳ על בית מלך יהודה גלעד · יזנה ואבד לכלה נאופים · יהיה ועשיתי אתם לגוי אחד · שממה וידעת כי אני שמעתי · שפכה ואני כמעט נטיו רגלי · חמרמרה פני חמרמרה מני בכי · עודינה הכלינה עינינו אל · שלה ומני שם טעם די כל עם׃

בא במלחמות נבוכד נצר הרשע שנתן יי׳ בלבם לבא להאבידו לפי שעשה הרע בעיני יי׳ וזהו שאמר וישלח יי׳ בו ולא אבה הש׳ יתברך להאריך לו עוד לפיכך אמר וישלח יי׳ בו׃
אך על פי יי׳ היתה ביהודה · כלומר קודם מלכות יהויקים היתה הגזירה על פי יי׳ שדבר ביד עבדיו הנביאים בחטאת מנשה כי לולי חטאתיו שרבו היה סולח לחטאות הבאים
אחריו אך בחטאתיו נגזרה הגזירה להחריב ירושלם ׃ למלכי יהודה · ושם כתוב בפתס ותועבותיו אשר עשה והנמצא עליו הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה ואם
אמר על זה הספר אין כאן כתוב דבר ממעשיו אלא בפתס ויעש הרע והנראה כי על ספר ירמיהו אמר כי שם מספר תועבותיו בפרשת הוי בונה ביתו ׃ וישכב יהויקים
עם אבותיו · רוצה לומר שמת אבל לא נקבר עם אבותיו שהרי לא נקבר כלל כמו שכתוב אלא בא על דרך ויאסף אל עמיו ׃ ולא הוסיף עוד מלך מצרים · פירוש באותו הזמן
עד שמלך צדקיהו ואז יצא כמו שכתוב בירמיהו וימלך מלך צדקיהו וגו׳ וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדים הצרים על ירושלם את שמעם ויעלו מעל ירושלם וכמוהו
ולא יספו עוד גדודי ארם לבא בארץ ישראל ר״ל בזמן ההוא אבל אחר כך באו כמו שכתוב ׃ בן שמנה עשרה שנה יהויכין במלכו · ובדברי הימים בן שמנה שנים יהויכין
במלכו ושלשה חדשים ועשרת ימים מלך בירושלם אפשר כי יהויקים אביו המליכו בשנה ראשונה שמלך הוא שימלוך תחתיו אחר מותו אולי היו לו בנים אחרי׳ ועוד כי ראה
במלכותם תלויה ביד אחרים לא ידע אם ישירוהו מהמלוכה כמו שעשו לאחיו והמליך בנו יהויכין שימלוך תחתיו אחריו והיה אז יהויכין בן שמנה שנים ועתה כשמת אביו
ומלך הוא היה בן י״ח שנה ומלך ג׳ חדשים ולא חשש כאן לכתוב עשרה ימים היתירים ובסדר עולם י״ח של מלך נבוכד נצר שמנה משנתחתם גזר דין לגלות ׃ בעת ההיא ·
כמו שאמר בדברי הימי׳ ולתשובת השנה שלח המלך ׃ עלו עבדי נבוכד נצר · כתיב עלה וקרי עלו כי הוא עלה אחר כן ומצאם צרים על העיר וקרי עלו כי עבדיו עלו בתחלה ׃

ויבא

רדק

ויצא יהויכי'. יצא אל מלך בבל שעשה בו רצונו והוא לקחו ולמה העבירו מהמלוכה אמרו חשב מלך בבל שיהיה מורד יהויכין כמו שהיה אביו מורד אמר מכלבא בישא גורא טבא לא כפיק לפיכך העבירו והמליך דודו תחתיו: שריו וסריסיו. ת"י רברבנוהי וגברוהי: בשנת שמנה למלכו. בתחילת ח' שהרי יהויקים מלך י"א שנה ונבוכד נצר מלך בשנה הרביעי' ליהויקים ואם היה בסוף ח' היה י"ב אלא כך פירו' בתחלת שמנה וכן בירמיה אומ' וזה העם אשר הגלה נבוכד נצר בשנת ז' סוף ז' ותחלתח' והרבה פיר' כזה בזה הספר ולדברי בעל סדר עולם שנת ז' לכיבוש יהויקים היא שנת שמנ' לנבוכד נצר: גבורי החיל עשרת אלפים גולה. כתי' עשרה ועשרת קרי ואחד הוא ואמר עוד ואת כל אנשי החיל ז' אלפים ובירמיה אומ' בשנת שבע יהודי' שלשת אלפים עשרים ושלשה היאך הוא זה החשבון הראשון שהוא עשרת אלפי' הוא כלל לכל ופרט אחר כן ז' אלפי' והם משבי בנימן ומשאר שבטים ופרט עוד בירמיה ג' אלפים והם אנשים מקובצים שהיו משבי יהודה כמו שאמר יהודים והכל י' אלפים וכ"ג הוא מספר מועט ולא חשם לספרו עם י' אלפים זה הוא גלות שגלה עם יהויכין ובספר ירמיה אומר מה שגלו בגלות צדקיהו שהוא שנת י"ח לנבוכד נצר והיו בשמ' מאות ולב"ו ואחר החורבן שנת כ"ג לנבוכד נצר היו הגולים תשמ"ה אות' שהיו בעמון ומואב ואמר גולה כמו גולים והוא דרך כלל בלשון יחיד ולדעת יונתן הוא שם שתרגם בגלותא: וכל החרש והמסגר. ת"י אומניא ותרעיא: ואת אילי הארץ. אלה חורי יהוד' ובנימין עליה' הכתוב אומר כתאני' הטובות האלה וגו': הוליך גולה. בגולה והוא שם בשקל שואה וכן כל גולה: והחרש והמסגר אלף. אלה אינם בכלל הי' אלפים שזכר במספר של מעלה ובסדר עולם הוא אומר ומתוכן החרש והמסגר אלף היו כלומר שמכלל העשרת אלפים היו ואין דרך המקרא לכלול מספר ואח' כן לפרטו אם לא לחדש על ענין הראשון ואכ"ה לבד אלה הראשונים היו: הכל גבורים עושי מלאכה. בסדר עולם וכי מה גבורה הם עושים בני אדם ההולכים בגולה ומה מלחמ' עושין בני אדם האסורים בזיקים הנתונים בשלשלאות של ברזל אלא גבורים בגבורה של תורה וכן הוא אומר גבורי כח עושי דברו עושי מלחמה עושין מלחמת' של תורה וכן הוא אומ' על כן יאמר בספר מלחמות יי'. חרש אחד מדבר והכל שותקין: מסגר שהכל יושבין לפניו ולמדין ממנו לקיים מה שנ' ופתח ואין סוגר וסגר ואין פותח: ויסב את שמו צדקיהו. הטעם פי' למעלה ומה שסבה כל כך שמו וקראו צדקיהו אומ' בדרש אמ' לו יהי' מצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי: בן עשרי' ואחת שנה צדקיהו. היאך הוא זה והלא בן ל"ה שנה היה לפי חשבו' של אחיו שהרי הבן השלישי ליאשיהו היה ויהויקים שהיה גדול ממנו כאמ' בו בן כ"ה שנה יהויקים במלכו וי"א שנה מלך הרי ל"ו לצדקיהו וכבר כתבנו למעלה לדעת החכם ראב"ע כי הוא אומר שמלך ג' שנים בחיי אביו ואז היה בן כ"ה וכל זה היה צריך לדעתו שאמר כי שלום הוא יהואחז והוא היה הקטן שבבני יאשיהו וכתיב בן שלשה ועשרים במלכו אבל לדברי רז"ל שאמרו כי שלום הוא צדקיהו אין כאן קושיא כלל כי צדקיהו היה הקטן שבבני יאשיהו והיה במות אביו בן עשר שנים ועתה כשמלך בן אחד ועשרים שאחריו הוא שזכר שני בנים בסדר והאחד איכנו ולפירושנו כי שלום הוא יהויכין הנה צדקיהו היה הקטן שבבני יאשיהו ואין צריך כאן תיקון: כי על אף יי'. הוא טעם למה שאמר אחר כן וימרוד האל יתברך שם בלבו שימרוד במלך בבל כדי שימצא מלך בבל טענה להחריב הכל: היתה בירושלם. הפלטה הנשארה היתה בירושלם על אפו ועל חמתו בעבור המעשים הרעים שהיו עושים: בשנת התשיעית למלכו. למלכות צדקיהו והיא שנת שבעה עשר לנבוכד נצר: ויבנו עליה דייק. הוא מגדל עץ שבונין נגד העיר לכבשה:

רשי

ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל. לעשות לו כרצונו ולא למלחמה: החרש והמסגר. ת"י אומניא ותרעיא ורבותינו אמרו חכמים גדולים בתורה שכשאחד פותח הכל שותקין כמו שכתו' החרישו אלי איים. מסגר. הכל יושבין לפניו ולמדין הימנו כמו שנאמר ופתח ואין סוגר וסגר ואין פותח: ואת אילי הארץ: אלו חורי יהודה ובנימן וצדיקי' היו עליהם הכתו' אומ' כתאנים הטובות כן אכיר את גלות יהודה: שבע' אלפים. ולמעלה הוא אומר י' אלפים בא הכתו' השלישי והכריע בספר ירמיה זה העם אשר הגלה נבוכ' נצר בשנ' שבע יהודי' שלש' אלפים אמור מעתה ג' אלפי' היו משבט יהודה וז' אלפי' מבנימן ומשאר שבטים ואף בסדר עולם למדנו כן: ויסב את שמו צדקיהו. יה יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי: כי אף על יי' היתה וגו' לפיכ' וימרד צדקיהו במלך בבל נתן הקב"ה בלבו למרוד בו כדי שיגלה: בשנת התשיעית למלכו. של צדקיהו: דיק. כרקום ת"י: דיק

ובירושלם ה' וסימ' נמסר לעיל בחלק ב' סימן י"ז: סימן מלכים ויחן עליה ירמיה קדמא ויצרו עליה תניינא ויחנו עליה. מלכים בתשעה לחדש ר"פ. ירמיה בחדש השביעי ר"פ:

ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל הוא ואמו ועבדיו ושריו וסריסיו ויקח אתו מלך בבל בשנת שמנה למלכו: ויוצא משם את כל אוצרות בית יהוה ואוצרות בית המלך ויקצץ את כל כלי הזהב אשר עשה שלמה מלך ישראל בהיכל יהוה כאשר דבר יהוה: והגלה את כל ירושלם ואת כל השרים ואת כל גבורי החיל עשרה אלפים גולה וכל החרש והמסגר לא נשאר זולת דלת עם הארץ: ויגל את יהויכין בבלה ואת אם המלך ואת נשי המלך ואת סריסיו ואת אולי הארץ הוליך גולה מירושלם בבלה: ואת כל אנשי החיל שבעת אלפים והחרש והמסגר אלף הכל גבורים עשי מלחמה ויביאם מלך בבל גולה בבלה: וימלך מלך בבל את מתניה דדו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו: בן עשרים ואחת שנה צדקיהו במלכו ואחת עשרה שנה מלך בירושלם ושם אמו חמיטל בת ירמיהו מלבנה: ויעש הרע בעיני יהוה ככל אשר עשה יהויקים: כי על אף יהוה היתה בירושלם וביהודה עד השלכו אתם מעל פניו וימרד צדקיהו במלך בבל:

כה ויהי בשנת התשיעית למלכו בחדש העשירי בעשור לחדש בא נבכדנאצר מלך בבל הוא וכל חילו על ירושלם ויחן עליה ויבנו עליה דיק סביב: ותבא העיר במצור עד עשתי עשרה שנה למלך צדקיהו:

ונפק יהויכין מלכא שבטא דבית יהודה על מלכא דבבל הוא ואמיה ועבדוהי ורברבוהי וגברוהי ודבר יתיה מלכא דבבל בשנת תמני למלכיה: ואפיק מתמן ית כל אוצרי בית מקדשא דיי ית אוצרי בית מלכא וקציץ ית כל מני דהבא דעבד שלמה מלכא דישראל בהיכלא דיי כמא דימליל יי: ואגלי ית כל ירושלם וית כל רברביא וית כל גברי חילא עסרא אלפין בגלותא וכל אומניא ותרעיא לא אישתאר אלהין חשיכי עמא דארעא: ואגלי ית יהויכין לבבל וית אמא דמלכא וית נשי דמלכא וית רברבנוהי וית רברבי ארעא אוביל בגלותא מירושלם לבבל: וית כל גברי חילא שבעא אלפין אומניא ותרעיא אלפין כולהון גברין גברי עבדי קרבא ואיתינון מלכא דבבל בגלותא לבבל: ואמליך מלכא דבבל ית מתניה אח אבוהי תחותוהי ושוי ית שמיה צדקיה: בר עסרין וחדא שנין צדקיהו כד מלך וחדא עסרי שנין מלך בירושלם ושום אמיה חמוטל בת ירמיהו מן לבנה: ועבד דביש קדם יי ככל דעבד יהויקים: ארי על דארגיזו קדם יי הות בירושלם וביהודה עד דאגלי יתהון מארעא בית שכינתיה ומריד צדקיהו במלכא דבבל: והוה בשתא תשיעיתא למלכיה בירחא עשיראה בעשרא לירחא אתא נבוכד נצר מלכא דבבל הוא וכל משריתיה על ירושלם ושרא עלה ובנו עלה כרקום סחור סחור: ועלת קרתא בצירא עד חדא עשרי שנין למלכא צדקיהו:

רלבג

ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל. ר"ל שיצא במאמר מלך בבל כשמעו שהוא בא שם להשלי' עמו ולשים צוארו תחת עולו והנה לא רצה להשלים עמו אך הגלה אותו אל בבל הו' ואמו ועבדיו ושריו וסריסיו בשנת שמנה למלכות נבוכד נצר מלך בבל שעברו לו ז' שנים שלמות: וכל החרש והמסגר. הם האומנים והשוערים ושומרי החומ' וסוגרי' פתחיה: ואת אולי הארץ. ר"ל שרי הארץ: ואת כל אנשי החיל שבעת אלפים. והנה אמר למעלה י' אלפים ובספר ירמיה אמר שבשנת שבע למלכות נבוכ' נצר הגלה יהודי' שלשת אלפים ועשרים ושלשה וידמה שמה שאמר בספר ירמיה בשנת שבע ר"ל שעברו לנבוכד נצר ז' שנים ולזה אמר בזה המקו' בשנת ח' ואולם מספר הגבורים ידמה כמו שפי' רבינו דוד קמחי כי בתחלה ספר כל גבורי החיל הגולים מיהודה ובנימן ואחר כן פרט בזה המקו' הגבורי' שהיו משבט בנימן ובספר ירמיה פרט הגבורי' שהיו משבט יהודה ולזה קראם יהודים: כי על אף יי' היתה בירושלם וביהודה עד השליכו אותם מעל פניו. ר"ל כי מוקשי העם וכעס הש"י עליה' כהיה שימליכו עליהם אלו הרעים ולזה גם כן היתה הסבה שמרד צדקיהו במלך בבל כי לולי מרדו לא נחרבה ירושלם ולא גלו מעל אדמתם כמו שהיה אומר לו ירמיהו: ויבנו עליה דיק סביב. הוא מגדל שבונין סביב העיר לכבשה: בתשעה

בתשעה

רשי

דרך שער בין החומותים • מערה הולכת מביתו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המערה והקב"ה זימן צבי הולך על גג המערה חוץ לעיר ורדפו כשדים אחר הצבי וכשהגיעו לפתח המערה בערבות יריחו ראוהו ולכדוהו הוא שאמר יחזקאל ופרשתי רשתי עליו ונתפש במצודתי: וידבר אתו משפט • נתווכח עמו על השבועה: ואת כל בית גדול • בתי כנסיות שמגדלין בהן תורה ותפלה ובתי המדרשים: ואת הנופלים • שנשמעו לקול נבוכדנצר ויצאו אליו מן העיר כמו בלכתו אל בקלג כפלו עליו ממכם וגו': וליוגבים • חופרי הארץ לשון יקבים שהם חפורים בקרקע:

רלבג

בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר • הנה לא באר באי זה חדש ואולם בספר ירמיה באר שזה היה בחדש הרביעי בתשעה לחד': ותבקע העיר • ר"ל על ידי חיל כשדים: וכל אנשי המלחמ' הלילה • ר"ל יברחו הלילה לפי שראו כי חיל כשדים נכנסו לעיר: דרך שער בין החומותים • ר"ל שיצאו דרך שהיה בין שתי חומות כדי שלא ירגישו כשדי' ולא ירגישו בהם: אשר על גן המלך • ר"ל אצל גן המלך: וילך דרך הערבה • ר"ל כי המלך הלך דרך המדבר שלא ירגישו בו כשדי': וידברו אתו משפט • אמ' לו משפט המורד והעובר על שבועתו ולזה הרג בניו ועור עיני צדקיהו ואסרהו בנחשתי' ונתנהו בבית האסורי' עד יום מותו כמו שנז' בספר ירמיה: ובחדש החמשי בשבעה לחדש • וכבר אמר בספר ירמיה בעשור לחדש ויראה שהתחלת החרבן היה בשבעה לחדש כי אז נכנסו בירושלם וסוף החורבן היה בעשור לחדש כי אז נשרף בית המקדש: ואת כל בית גדול • ר"ל ואת כל בית איש גדול: חסר רב טבחים • ר"ל חסר את רב טבחים: לכורמים וליוגבים • רוצה לומר לעבוד השדות והכרמים: ואת עמודי הנחשת אשר בית יי' • וכבר התבאר בענין צורת אלו הכלים בזכרון בניית שלמה בית המקדש ומשם ילקח ביאור כל מה שזכר בזה המקום מאלו הכלים: מריה

רדק

בתשעה לחדש • ולא זכר באיזה חדש ובספר ירמיה אמר בחדש הרביעי בתשעה לחדש: ותבקע העיר • בקעו הכשדי' חומת העיר וכיון שראו אנשי המלחמה אשר בעיר כי בקעו העיר ברחו בלילה ההוא וזהו שאמר וכל אנשי המלחמה הלילה רוצה לו' ברחו בלילה ההוא וכן אמר בספר ירמיה וכל אנשי המלחמה ברחו ויצאו מן העיר לילה: דרך שער בין החומותים אשר על גן המלך • יצאו דרך השער שהיה בין שתי החומו' בסתר שלא ירגישו בהם הכשדים: וילך דרך הערבה • וילך צדקיהו ואשר יצאו עמו • ובדרש בין החומותים מערה היתה מבית צדקיהו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המער' והקב"ה זמן צבי שהלך על גג המערה ורדפו כשדים אחר הצבי וכשהגיעו לפת המערה בערבות יריחו היה צדקיהו יוצא וראוהו ולכדוהו הוא שאמר יחזקאל ופרשתי רשתי עליו ונתפש במצודתי: אל מלך בבל רבלתה • והרי נבוכ' נצר בא לירושלם כמו שכתו' בא נבוכד נצר מלך בבל וכל חילו על ירושלם אלא שארכו ימי המצור כמו שאומר והלך לו נבוכד נצר בארץ חמת רבלתה והניח חילו במצור וכשכבשו ירושלם היה הוא ברבלת' והעלו את צדקיהו אליו • ובדרש לא עלה נבוכד נצר לירוש' אלא מה שאומ' בא נבוכד נצר נבוזר אדן הוא שעלה ודמות דיוקנו של נבוכד נצר היתה חקוקה לו במרכבתו והיתה אימתו מוטלת עליו כאילו הוא עומד לפניו כמו שאומר בספר ירמיה עמד בפני מלך בבל לירושלם: וידברו אתו משפט • הוכיחו על שמרד בו ועבר על שבועתו כמו שכתו' וגם במלך נבוכד נצר מרד אשר השביעו באלהים: בשבע' לחדש • ובירמיה כתוב בעשור לחדש פי' רז"ל בשבע' בו נכנסו גוים להיכל ואכלו ושתו וקלקלו בו שמיני ותשיעי ובתשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך עד סוף עשירי: היא שנת י"ט למלך נבוכד נצר • וכן כתוב בירמיה ובזה הפסוק היא שנת י"ט אבל בסוף אמר בשנת י"ח לנבוכד נצר הגלה מירוש' נפש ח' מאות כמו שפי' בנ' ובא' סוף ז' ותחלת ח' וכן הוא שנת י"ח בסוף י"ח והתחלת י"ט ורז"ל אמרו גלו בי"ט גלו בי"ח ותשבון א' הוא שא י"ט למלכות נבוכד נצר וי"ח לכבוש יהויקי' שהיה בשנ' שניה לנבוכ' נצר: ואת כל בית גדו' • כל בית אדם גדול ר"ל בתי הגדולים וכן ת"י בתי רברביא: אשר רב הטבחים • חסר עם רב הטבחי' וכן כתוב בירמיה אשר את רב טבחי': ואת הנופלי' • חסר נפלו • שיצאו אליו קודם כבוש העיר ומסרו עצמ' אליו כמו אל הכשדי' אתה נופל ות"י וית שמועיא דאשתמעו כלו' שמסרו ע' משמעתו על המלך בבל • סמוך הא הידיעה כמו הארון הברית: לכורמי' וליוגבים • כורמי' עובדי הכרמים יוגבים עובדי השדות וכן ת"י למהוי מפלחין בכרמין ובחקלין וכתוב ולגבים בלא יוד פ"א הפועל ודברי רבותינו ז"ל תני רב יוסף לכורמים אלו מלקטי אפרסמון מעין גדי עד רמתא וליוגבים אלו צידי חלזון מסולמא דצור עד חיפה:

ותבקע ד' וסי' נמס' בסדר קרח ובמלכי' א' סי' א': אל גן כל לשון גן אל במ"ג על וסימ' אשר על גן המלך
ובשדים • וחברו דסוף ירמיה • ועל גגהו יונקתו: ירחו ל' בספרא וישגו אתו בערבות ירחו • וכל יהושע
ומלכים יריחו במ"ם דין' וכל אוריתא דכות' ירחו וכל שאר קריאה יריחו וסימ' ושכן חדרים חומש ריסקרא די

בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בָּעִיר
וְלֹא־הָיָה לֶחֶם לְעַם הָאָרֶץ׃ וַתִּבָּקַע
הָעִיר וְכָל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַלַּיְלָה
דֶּרֶךְ שַׁעַר בֵּין הַחֹמֹתַיִם אֲשֶׁר עַל־גַּן
הַמֶּלֶךְ וְכַשְׂדִּים עַל־הָעִיר סָבִיב וַיֵּלֶךְ
דֶּרֶךְ הָעֲרָבָה׃ וַיִּרְדְּפוּ חֵיל־כַּשְׂדִּים
אַחַר הַמֶּלֶךְ וַיַּשִּׂגוּ אֹתוֹ בְּעַרְבוֹת יְרֵחוֹ
וְכָל־חֵילוֹ נָפֹצוּ מֵעָלָיו׃ וַיִּתְפְּשׂוּ אֶת־
הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל
רִבְלָתָה וַיְדַבְּרוּ אִתּוֹ מִשְׁפָּט׃ וְאֶת־
בְּנֵי צִדְקִיָּהוּ שָׁחֲטוּ לְעֵינָיו וְאֶת־עֵינֵי
צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר וַיַּאַסְרֵהוּ בַנְחֻשְׁתַּיִם
וַיְבִאֵהוּ בָּבֶל׃ וּבַחֹדֶשׁ
הַחֲמִישִׁי בְּשִׁבְעָה לַחֹדֶשׁ הִיא שְׁנַת
תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ נְבֻכַדְ־
נֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב־
טַבָּחִים עֶבֶד מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלָםִ׃
וַיִּשְׂרֹף אֶת־בֵּית־יְהוָה וְאֶת־בֵּית
הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־בָּתֵּי יְרוּשָׁלַםִ וְאֶת־
כָּל־בֵּית גָּדוֹל שָׂרַף בָּאֵשׁ׃ וְאֶת־
חוֹמֹת יְרוּשָׁלַםִ סָבִיב נָתְצוּ כָּל־חֵיל
כַּשְׂדִּים אֲשֶׁר רַב־טַבָּחִים׃ וְאֵת יֶתֶר
הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בָּעִיר וְאֶת־הַנֹּפְלִים
אֲשֶׁר נָפְלוּ עַל־הַמֶּלֶךְ בָּבֶל וְאֵת יֶתֶר
הֶהָמוֹן הֶגְלָה נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים׃
וּמִדַּלַּת הָאָרֶץ הִשְׁאִיר רַב־טַבָּחִים
לְכֹרְמִים וּלְגֹבִים׃ וְאֶת־עַמּוּדֵי
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר בֵּית־יְהוָה וְאֶת־
הַמְּכֹנוֹת וְאֶת־יָם הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר בְּבֵית־
יְהוָה שִׁבְּרוּ כַשְׂדִּים וַיִּשְׂאוּ אֶת־
נְחֻשְׁתָּם בָּבֶלָה׃ וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־
הַיָּעִים וְאֶת־הַמְזַמְּרוֹת וְאֶת־
הַכַּפּוֹת וְאֵת כָּל־כְּלֵי הַנְּחֹשֶׁת
אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־בָם לָקָחוּ׃ וְאֶת־
הַמַּחְתּוֹת וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת אֲשֶׁר
זָהָב זָהָב וַאֲשֶׁר־כֶּסֶף כָּסֶף לָקַח רַב־
טַבָּחִים׃ הָעַמּוּדִים שְׁנַיִם הַיָּם
הָאֶחָד וְהַמְּכֹנוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה שְׁלֹמֹה
לְבֵית יְהוָה לֹא־הָיָה מִשְׁקָל לִנְחֹשֶׁת

בְּתִשְׁעָא לְיַרְחָא וּתְקֵיף
כַּפְנָא בְּקַרְתָּא וְלָא הֲוָת מֵיכַל
לְעַמָּא דְאַרְעָא׃ וְאִתְרַעַת קַרְתָּא
וְכָל גַּבְרֵי עַבְדֵי קְרָבָא בְּלֵילְיָא
בְּאוֹרַח תַּרְעָא בֵּין שׁוּרַיָּא דִּי עַל
גִּינְּתָא דְמַלְכָּא וְכַסְדָּאֵי שָׁרַן עַל
קַרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר וַאֲזַל בְּאוֹרַח
מֵישְׁרָא׃ וּרְדָפוּ מַשְׁרִית כַּסְדָּאֵי
בָּתַר מַלְכָּא וְאַדְבִּיקוּ יָתֵיהּ
בְּמֵישְׁרֵי יְרֵחוֹ וְכָל מַשְׁרִיתֵיהּ
אִתְבַּדָּרַת מִנֵּיהּ׃ וַאֲחָדוּ יַת מַלְכָּא
וְאַסִּיקוּ יָתֵיהּ לְוָת מַלְכָּא דְבָבֶל
לְרִבְלָת וּמַלִּילוּ עִמֵּיהּ פִּתְגָמֵי
דִינִין׃ וְיַת בְּנוֹהִי דְצִדְקִיָּהוּ נְכִיסוּ
לְעֵינוֹהִי וְיַת עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עַוַּר
וְאַסְרֵיהּ בְּשִׁילְשְׁלָן דִּנְחָשׁ וְאוֹבְלֵיהּ
לְבָבֶל׃ וּבְיַרְחָא
חֲמִישָׁאָה בְּשִׁבְעָא לְיַרְחָא הִיא
שְׁנַת תְּשַׁע עַסְרֵי שְׁנִין לְמַלְכָּא
נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל אֲתָא
נְבוּזַרְאֲדָן רַב קְטוֹלַיָּא עַבְדָּא
דְמַלְכָּא דְבָבֶל לִירוּשְׁלֶם׃ וְאוֹקֵיד יַת
מַקְדְּשָׁא דַייָ וְיַת בֵּית מַלְכָּא וְיַת כָּל
בָּתֵּי יְרוּשְׁלֶם וְיַת כָּל בָּתֵּי רַבְרְבַיָּא
אוֹקֵיד בְּנוּרָא׃ וְיַת שׁוּרֵי יְרוּשְׁלֶם
סְחוֹר סְחוֹר תָּרַעוּ כָּל מַשְׁרִית
כַּסְדָּאֵי דְּעִם רַב קְטוֹלַיָּא׃ וְיַת שְׁאַר
עַמָּא דְאִשְׁתְּאַרוּ בְקַרְתָּא וְיַת שְׁמִיעַיָּא
דְאִשְׁתְּמָעוּ עַל מַלְכָּא דְבָבֶל וְיַת
שְׁאַר הֲמוֹנָא אַגְלֵי נְבוּזַרְאֲדָן רַב
קְטוֹלַיָּא׃ וּמְחַשִּׁיכֵי עַמָּא דְאַרְעָא
אַשְׁאַר רַב קְטוֹלַיָּא לְמֶהֱוֵי מַפְלְחִין
בְּחַקְלִין וּבְכַרְמִין׃ וְיַת עַמּוּדֵי נְחָשָׁא
דִּי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ וְיַת בְּסִיסַיָּא וְיַת
יַמָּא דִנְחָשָׁא דִּי בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ
תְּבָרוּ כַסְדָּאֵי וְאוֹבִילוּ יַת נַחֲשֵׁיהוֹן
לְבָבֶל׃ וְיַת דּוּדַיָּא וְיַת מַגְרוֹפְיָתָא
וְיַת מְזַמְּרַיָּא וְיַת בָּזִיכַיָּא וְיַת כָּל מָנֵי
נְחָשָׁא דַהֲווֹ מְשַׁמְּשִׁין בְּהוֹן נְסִיבוּ׃
וְיַת מַחְתְּיָתָא וְיַת מִזְרְקַיָּא דִּי דַהֲבָא
דַהֲבָא וְדִי כַסְפָּא כַּסְפָּא נְסִיב רַב
קְטוֹלַיָּא׃ עַמּוּדַיָּא תְּרֵין וְיַמָּא חַד
וּבְסִיסַיָּא דַעֲבַד שְׁלֹמֹה לְבֵית מַקְדְּשָׁא
דַייָ לָא הֲוָה מַתְקַל לִנְחָשְׁתְּהוֹן

וכלהון כתיבן ו' בסוף תיבותא במ"א יריחה כתיב וסימ' בימיו בנה חיאל • וכל יהושע חס' יוד במ"א ובית חגלה ועמק: ואת בני י' דסמיכי בקריאה וס מ' נמסר בריש סדר וישב: לעיניו ה' בקריא' וסימ' ושרף את הפרה לעיניו • ותלך תמר בית אמנון אחיה • ואת בני צדקיה שחטו לעיניו דמלכים • וחביריהם דירמיה קדמא ותנינא: ובחדש ה' ר"פ בקריאה וסימ' נמסר בסדר פנחס: ואת כל בית ט' דסמיכי בקריאה וסימ' כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל • ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו • ואת כל בית אביך תאספי אליך הביתה • ואת אחימלך • וישמח עליהם חזקיהו דישעיה • וישרף את בית יי' ואת בית המלך דסיפרא • וחברו דירמי' תנינא • כי כאשר ידבק האזור תנינא דפסוק • ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חבצניה ואת אחיו ואת כל:

כהן הראש. כהן גדול שהוא ראש לשאר הכהנים׃ כהן המשנה. שני לכהן גדול והוא הסגן וכן תרגם יונתן סגן כהניא׃ שומרי הסף. שומרי כלי בית המקדש׃ ומן העיר לקח. לפי שאלו שזכר היו מבית המקדש אמר ומן העיר לקח׃ סריס אחד. סריס מהם כתרגומו גוזא׃ וחמשה אנשים מראי פני המלך. ובירמיהו אומר שבעה אנשים מראי פני המלך השנים לא היו גדולים כמו החמשה לפיכך לא מנאן כאן ובדברי רבותינו ז"ל כתוב אחד אומר חמשה וכתוב אחד אומר שבעה להביא שני ם סופרי הדיינין׃ המצביא את עם הארץ. שעל פיו היו יוצאים העם לצבא׃ בנטרים

וקומת הכותרת שלש אמות. ובתחלת הספר הוא אומ' חמש אמות ושם יישבתי את המקראות׃ ושבכה. קויי"פא בלע"ז כמין כובע׃ וכאלה רימונים׃ הסופר שר הצבא. שהיה יודע מנין כל עיר ועיר כמה אנשים מוציאה לצבא׃ כל שרי החיילים. שיצאו מן העיר להחבא במצודות ובטיכרים׃ נפא

כל הכלים האלה ד' דסמיכי וסי' ככר זהב טהור יעשה אתה. העמודים שנים דמלכים. וחברו דירמיה' לא נחקר דדברי הימים. ושארא את כל הכלים האלה׃ ויולך ד' ג' מל' וא' חס' וסי' ויולך יי' את הים ברוח קדים. ויולך אתם שמרונה. על מלך בבל דמלכים. אל מלך בבל דירמיה׃ ויגל ד' וסי' ויגל יהודה מעל אדמתו.

רלבג

שריה כהן הראש. הוא כהן גדול׃ ואת צפניה כהן משנה. הוא סגן הכהנים׃ ואת שלשה שומרי הסף. הם שומרי בית המקד'׃ ואת הסופר שר הצבא. רוצה לומ' ואת הסופר שהיה ם סופר שר הצבא והנה שר הצבא הוא המצביא את כל עם הארץ על פי הסופר׃ ויולך אותם על מלך בבל. רוצה לומ' אל מלך בבל׃ כי יראו מפני כשדים. על ם שהומתו הכשדים שהיו עם גדליה והומת גדליה אשר מנה אותו מלך בבל על שארית הגולה׃ ויהי

כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה׃ שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה
אַמָּה קוֹמַת הָעַמּוּד הָאֶחָד וְכֹתֶרֶת
עָלָיו נְחֹשֶׁת וְקוֹמַת הַכֹּתֶרֶת שָׁלֹשׁ
אַמָּה וּשְׂבָכָה וְרִמֹּנִים עַל־הַכֹּתֶרֶת
סָבִיב הַכֹּל נְחֹשֶׁת וְכָאֵלֶּה לַעַמּוּד
הַשֵּׁנִי עַל־הַשְּׂבָכָה׃ וַיִּקַּח רַב־טַבָּחִים
אֶת־שְׂרָיָה כֹּהֵן הָרֹאשׁ וְאֶת־צְפַנְיָהוּ
כֹּהֵן מִשְׁנֶה וְאֶת־שְׁלֹשֶׁת שֹׁמְרֵי הַסַּף׃
וּמִן־הָעִיר לָקַח סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר־הוּא
פָקִיד עַל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַחֲמִשָּׁה
אֲנָשִׁים מֵרֹאֵי פְנֵי־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר
נִמְצְאוּ בָעִיר וְאֵת הַסֹּפֵר שַׂר הַצָּבָא
הַמַּצְבִּא אֶת־עַם הָאָרֶץ וְשִׁשִּׁים אִישׁ
מֵעַם הָאָרֶץ הַנִּמְצְאִים בָּעִיר׃ וַיִּקַּח
אֹתָם נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים וַיֹּלֶךְ
אֹתָם עַל־מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה׃ וַיַּךְ
אֹתָם מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְמִיתֵם בְּרִבְלָה
בְּאֶרֶץ חֲמָת וַיִּגֶל יְהוּדָה מֵעַל אַדְמָתוֹ
׃ וְהָעָם הַנִּשְׁאָר בְּאֶרֶץ יְהוּדָה אֲשֶׁר
הִשְׁאִיר נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל ו
וַיַּפְקֵד עֲלֵיהֶם אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם
בֶּן־שָׁפָן׃ וַיִּשְׁמְעוּ כָל־
שָׂרֵי הַחֲיָלִים הֵמָּה וְהָאֲנָשִׁים כִּי־
הִפְקִיד מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־גְּדַלְיָהוּ וַיָּבֹאוּ
אֶל־גְּדַלְיָהוּ הַמִּצְפָּה וְיִשְׁמָעֵאל בֶּן־
נְתַנְיָה וְיוֹחָנָן בֶּן־קָרֵחַ וּשְׂרָיָה בֶן־
תַּנְחֻמֶת הַנְּטֹפָתִי וְיַאֲזַנְיָהוּ בֶּן־ ה
הַמַּעֲכָתִי הֵמָּה וְאַנְשֵׁיהֶם׃ וַיִּשָּׁבַע
לָהֶם גְּדַלְיָהוּ וּלְאַנְשֵׁיהֶם וַיֹּאמֶר
לָהֶם אַל־תִּירְאוּ מֵעַבְדֵי הַכַּשְׂדִּים
שְׁבוּ בָאָרֶץ וְעִבְדוּ אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל
וְיִטַב לָכֶם׃ וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי בָּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה בֶּן־
אֱלִישָׁמָע מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וַעֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־גְּדַלְיָהוּ וַיָּמֹת
וְאֶת־הַיְּהוּדִים וְאֶת־הַכַּשְׂדִּים אֲשֶׁר־
הָיוּ אִתּוֹ בַּמִּצְפָּה׃ וַיָּקֻמוּ כָל־הָעָם
מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וְשָׂרֵי הַחֲיָלִים וַיָּבֹאוּ
מִצְרָיִם כִּי־יָרְאוּ מִפְּנֵי כַשְׂדִּים׃

דכל מניא האילין׃ תמני עסרי
אמין רומיה דעמודא חד וקרונתהון
עלוהי דנחשא ורומא דקרונתהון
תלת אמין וסריגתא ורמוניא על
קרונתהון סחור סחור כולא נחש
וכאילין לעמודא תנינא על
סריגתא׃ ודבר רב קטוליא ית
שריה כהנא רבא וית צפניה סגן
כהניא וית תלתא אמרכליא׃ ומן
קרתא דבר גוזא חד דהוא ממנא
על גברי עבדי קרבא וחמשין
גברין דחזן אפי מלכא דאשתכחו
בקרתא וית ספרא רב חילא
דכנוש ית עמא דארעא ושיתין
גברא מעמא דארעא דאשתכחו
בקרתא׃ ודבר יתהון נבוזר אדן
רב קטוליא ואוביל יתהון לות
מלכא דבבל לריבלת׃ ומחא
יתהון מלכא דבבל וקטלינון
ברבלה בארעא דחמת וגלו דבית
יהודה מעל ארעהון׃ ועמא
דאשתאר בארעא דבית יהודה
דאשאר נבוכדנאצר מלכא דבבל
ומני עליהון ית גדליה בר אחיקם
בר שפן׃ ושמעו כל
רבני חילותא אינון וגבריהון ארי
מני עליהון מלכא דבבל ית גדליה
ואתו לות גדליה למצפיא ו
וישמעאל בר נתניה ויוחנן בר
קרח ושריה בר תנחומת ד
דמנטופא ויאזניה בר מעכת
אינון וגבריהון וקיים להון גדליה
ולגבריהון ואמר להון לא תדחלון
מעבדי כסדאי תיבו בארעא ופלחו
ית מלכא דבבל וייטב לכון׃
והוה בירחא
שביעאה אתא ישמעאל בר
נתניה בר אלישמע מזרעא
דמלכותא ועסרא גברין עימיה
ומחו ית גדליה ומית וית יהודאי
וית כסדאי דהוו עימיה במצפיא׃
וקמו כל עמא מזעירא ועד רבא
ורבני חילותא ואתו למצרים ארי
דחילו מן קדם כסדאי׃

וחברו דסוף ירמיה. ויגל השארית דד"ה. ויגל אזנם למוסר. וא' ויגל בלחץ אזנם וא' יגל יבול ביתו׃ ייטב ג' חס' יו"ד בליש' בקריא' וסי' ועשית לו כאשר יטב בעיניך. קום אכול לחם ויטב לבך דאחאב. ועבדו את מלך בבל׃ מזרע המלוכה ד' בליש' בקריאה וסי' ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה דמלכים. וחברו דירמיה. ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית. ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו דריש דניאל׃ ואת הכשדים ג' וסי' בא ישמעאל בן נתניה דמלכים. ואת כל היהודים דירמיה. וגני טסב את כלי המלחמה׃

רשי

בשנת אויל מרודך · שמת נבוכד נצר ומלך אויל מרודך תחתיו בעשרים ושבעה לחדש ובספר ירמיה הוא אומ' בעשרי' וחמשה אלא בעשרי' וחמשה ומת נבוכד נצר ונקבר בעשרים וחמשה בעשרים ושבעה הוציאו אויל מרודך מקברו וגררו בשביל לבטל גזירותיו לקיים מה שנאמר ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב וגו': וידבר אתו טובות · דברי ניחומים:

סליק ספר מלכים

רדק

בעשרים ושבעה לחדש נשא אויל מרודך · שמת נבוכד נצר ומלך אויל מרודך ב ובירמיה אומר בעשרים וחמשה · פירשו רז"ל בכ"ה מת נבוכד נצר בכ"ו נקבר · בכ"ז הוציאו אויל מרודך בנו מקברו כי פחד שמא ישוב עדיין כמו שעשה אחר שנטרד ודר עם החיות והמית בן אחר שהמליכו תחתיו ובקשת הנשיאות ברדם כתו אויל מרודך הוא שהמליכו תחתיו וכששב נבוכד נצר ומצאו על כסאו נתנו בבי' האסורי' ועכשיו פחד אויל מרודך אולי ישוב ויהרגהו והוציאוהו מקברו לראות אם מת בלא ספק לקיים עליו מה שכתוב ואתה השלכת מקברך כנצ' נתעב: ושנא · בא"ף במקום ה"א ושל ירמיהו כתיב בה"א: לפניו · לא לפניו ועל שולחנו שהרי אומ' וארוחת תמיד נתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו: כל ימי חייו · ימי חייו של יהויכין ובדברי רז"ל רב ולוי חד אמר ימי חייו של אויל מרודך וחד אמר ימי חייו של יהויכין ומסתברא כמאן דאמר ימי חייו של יהויכין שכשהקדוש ברוך הוא נותן שלוה לצדיקים אינו נוטלה מהם אלא הולכת עמהם לגן עדן:

כשלם ספר מלכים

ח"ו ד' חסרים וסימניהן ואבשלום לקח ויצב לו בחיו · וארחתו ארחת תמיד דמלכים · ושנה את בגדי כלאו דירמיה · טוב אשר יפה לאכול ולשתות:

וַיְהִי֩ בִשְׁלֹשִׁ֨ים וָשֶׁ֜בַע שָׁנָ֗ה
לְגָלוּת֙ יְהֽוֹיָכִ֣ין מֶֽלֶךְ־יְהוּדָ֔ה בִּשְׁנֵ֤ים
עָשָׂר֙ חֹ֔דֶשׁ בְּעֶשְׂרִ֥ים וְשִׁבְעָ֖ה לַחֹ֑דֶשׁ
כ״ז נָשָׂ֡א אֱוִ֣יל מְרֹדַךְ֩ מֶ֨לֶךְ בָּבֶ֜ל בִּשְׁנַ֣ת
מָלְכ֗וֹ אֶת־רֹ֛אשׁ יְהוֹיָכִ֥ין מֶֽלֶךְ־יְהוּדָ֖ה
כ״ח מִבֵּ֥ית כֶּֽלֶא׃ וַיְדַבֵּ֥ר אִתּ֖וֹ טֹב֑וֹת
כ״ט וַיִּתֵּן֙ אֶת־כִּסְא֔וֹ מֵעַ֗ל כִּסֵּ֧א הַמְּלָכִ֛ים
אֲשֶׁ֥ר אִתּ֖וֹ בְּבָבֶֽל׃ וְשִׁנָּ֕א אֵ֖ת ח׳ · ב׳ חד כתי׳ א׳ וחד כתי׳ ה׳
בִּגְדֵ֣י כִלְא֑וֹ וְאָכַ֨ל לֶ֧חֶם תָּמִ֛יד לְפָנָ֖יו
ל כָּל־יְמֵ֥י חַיָּֽיו׃ וַאֲרֻחָת֗וֹ אֲרֻחַ֨ת תָּמִ֤יד
נִתְּנָה־לּוֹ֙ מֵאֵ֣ת הַמֶּ֔לֶךְ דְּבַר־י֖וֹם
בְּיוֹמ֑וֹ כֹּ֖ל יְמֵ֥י חַיָּֽו׃

וַהֲוָה בִּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין לְגָלוּת יְהוֹיָכִין מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בִּתְרֵי עֲשַׂר יַרְחִין בְּעַשְׂרִין וְשִׁבְעָא לְיַרְחָא רַבִּי אֱוִיל מְרוֹדַךְ מַלְכָּא דְבָבֶל בִּשְׁנַת מִימְלְכֵיהּ יַת רֵישׁ יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה מִבֵּית אֲסִירֵי׃ וּמַלִּיל עִמֵּיהּ פִּתְגָּמִין תַּקְנִין וִיהַב יַת כּוּרְסֵיהּ עֵיל מִן כּוּרְסֵי מַלְכַיָּא דִי עִמֵּיהּ בְּבָבֶל׃ וְשַׁנִּי יַת לְבוּשֵׁי אֵיסוּרֵיהּ וַאֲכִיל לַחְמָא תְּדִירָא קֳדָמוֹהִי כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי׃ וְשֵׁירוּתֵיהּ שֵׁירוּת תְּדִירָא מִתְיַהֲבָא לֵיהּ מִן קֳדָם מַלְכָּא פִּתְגָּם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי׃

סכום פסוקי דספר מלכים אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה
וסי' אהלד וסדריו לה"ה וחציו ויקבץ מלך ישראל
את הנביאים:

רלבג

ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין · לפי שאז היתה השנה הראשונ' למלכות אויל מרודך וכבר היה ג גלות יהויכין בשנה ח השמינית לנבוכד נצר למרנו שנבוכד נצר מלך מ"ד שנה · והנה אמר פה בכ"ז לחדש ובספר ירמיה בעשרי' וחמש' ודמה כי בכ"ה לחר' היה זה המעשה ולא כשלם עד עשרים ושבעה לחדש והנה אמרו רבו' ז"ל כי אויל מרודך רצה לבסות א אם מת אביו קודם ש שימלוך כי היה ירא ממנו מאד ולזה השליכו מקברו לדעת אם הוא מת כמו שכתוב ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב ולמנם היה ירא אויל מרודך ממנו כי כשנטרד נבוכד נצר והוסר ממנו שבלו המליכו אויל מרודך כי כן היה ראוי בלי ספק וכאשר שב לדעתו ומבאו מולך שמהו בית האסורין ואולי קבלה היתה בידם: ואכל לחם תמיד לפניו · אחשוב כי הוא היה מאוכלי שולחנו ועם כל זה היה שולח לו ארוחה ומשאת לפרנס בני ביתו ואפשר שהוא לא היה מאוכלי שולחנו ואמר שהוא אוכל לחם תמיד לפניו כי אכלו היה בביתו או סמוך לו: כל ימי חייו · אפשר שישב אל יהויכין ואפשר שישב אל אויל מרודך ואין לנו הכרע בזה ואין אצלינו ספורים מדברי אויל מרודך ומקרהו בחייו שנוכל לעמוד בבירור על זה מהם · הנה זה הוא מה שראינו שיצטרך אל ביאור בזאת הפרשה שהגבלנו באורה בזה המקום ·

ואולם התועלות המגיעות מאלו הספורים הנה הם אלו ·

הראשון לבאר מדרך העדות שהש"י משגיח על אישי המין האנושי לענוש הרשעים על רשעם ולגמול טוב לצדיקים על צדקם ולזה ספר כי מפני שעשה יהואחז בן יהוא הרע בעיני יי' חרה אף יי' בישראל ונתנם ביד חזאל מלך ארם וביד בן הדד שלא השאיר חזאל ליהואחז כי אם חמשים פרשים ועשרה רכב ועשרת אלפים רגלי ולזה גם כן ספר כי ההצלחה שהיתה ליואש בן יהואחז על מלך ארם לא היתה כי אם מפני ברית הש"י עם האבות בזולת זה תופר בריתו עם האבות כמו שזכרנו בביאורינו בזה המקום עם מה שעזר בזה אלישע על דרך המופת במה שצוה ליואש לקחת קשת וחצים כי מההשגחה הדבקה לנביא נמשכה אז ההשגחה לישראל בתפלתו ולזה גם כן ספר כי תקף שמת אלישע פשטו גדודי מואב על ארץ ישראל כי בזכותו היו נצולים מזה בחייו ולזה גם כן ספר כי אמציה בעשותו הישר בעיני יי' הצליח במלחמה והכה את אדום בגיא מלח עשרת אלפים ומן אז עבד לאלהי אדום והשתחוה להם וקטר להם נפל ביד אויביו הוא ויהודה עמו וקשרו עליו קשר בירושלם והמיתוהו ולזה גם כן ספר שההצלחה שהיתה לירבעם בן יואש מלך ישראל היתה בעבור ברית השם עם האבות שלא ימחה שם ישראל מתחת השמים ולזה ג"כ ספר כי עוזיה נצטרע מפני החטא שעשה בבטחו אל המזבח להקטיר כמו שנזכר בד"ה ובראשונה כאשר עשה הישר בעיני יי' הצליח במלחמות מאד ובכל ענייניו כמו שנזכר בד"ה ולזה גם כן ספר שזכריהו בן ירבעם לא מלך כי אם ששה חדשים ונהרג מפני עשותו הרע בעיני יי' ומפני חטאת אבותיו ולא המית אבותיו בזה האופן כי דבר יי' היה שיהיו ליהוא בנים רבעים על כסא ישראל ולזה נ"כ ספר כי מנחם בן גדי מפני עשותו הרע בעיני יי' קשר עליו פקח בן רמליהו והרגו ולזה גם כן ספר כי פקח מפני עשותו הרע בעיני יי' בא עליו מלך אשור ולקח הרבה מעריו והגלה יושביהם לאשור ומפני זה גם כן קשר עליו הושע בן אלה והרגו ולזה גם כן ספר כי מפני שעשה יותם הישר בעיני יי' שכבש אבותיו קודם שישליח יי' ביהודה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו וזה היה בעבור חטא העם כי עם יהודה היו משחיתים כמו שנזכר בספר ד"ה ולזה ג"כ ספר פה ובד"ה כי מפני שעשה אחז הרע בעיני יי' והפליג בזה הנה בא עליו רע נפלא על יד רצין ופקח וזולתם כמו שנזכר בספר ד"ה ולזה ג"כ ספר כי מפני שעשה הושע בן אלה את הרע בעיני יי' ומפני החטאים שעקרו עליהם מלכי ישראל בכללם הנה בא קץ הכרתת ישרא' מעל אדמתם ולזה עלה עליו מלך אשור ובאחרית הדבר לכד שמרון ויגל את ישרא' אשורה וזכר אחר זה כי זה היה מפני החטאים הנפלאים שהתמידו בהם כל המלכים והעם וזה שהם מאסו את ברית השם ית' וכל עדותיו אשר העיד בם ועזבו כל מצותיו ולא אבו שמוע לדברי הנביאים המוכיחים אותם ולזה היה תכליתם לזה הרע הנפלא כמו שיעדה התורה ולזה גם כן ספר שהש"י שלח האריות להמית העם אשר הביא מלך אשור בעם שמרון עד התקרבו לעבודת השם קצת התקרבות ולזה ג"כ ספר כי מפני שהפליג חזקיה לעשות הישר בעיני יי' וביער מן הארץ כל מה שיש בו רושם להסיר ישראל מאחרי יי' הצליח הצלחות רבות ועשה לו הש"י מופתים נפלאים והטיבו לו בזה שהוא יצא מעבודת מלך אשור והכה את הפלשתי' מכה רבה ונמלט משנחריב מלך אשור שהיה מולך בכל הממלכות בזה האופן הנפלא שנזכר בזה הספור והוסיף הש"י על ימיו ט"ו שנה ורפאו מחליו הנכבד בקלות רב עד שביום השלישי עלה בבית יי' ולזאת הסבה ספר כי מפני שכתן חזקיהו כבוד לעצמו במה שהראה למלאכי מלך בבל מכבוד עשרו ולא נתן הכבוד לש"י לפרסם להם גדולות הש"י מצד המופת שהיה בארץ אשר באו לדרוש עליו כמו שנזכר בספר ד"ה הנה היה קצף יי' עליו אלא שלא היה הרע בימיו מפני התהלכו את הש"י תמיד רק בזה הדבר לבד חטא ולזה ג"כ ספר כי מפני שחטא מנשה זה החטא הנפלא בע"ז ושפיכות דמים נגזר על מלכות יהודה לגלות מעל האדמה אשר נתן להם יי' כמו שגלו עשרת השבטים והנה ספר בד"ה שכבר עשה מנשה תשובה אחרי נתנו יי' ביד מלך אשור ואסר אותו ושמהו בבית כלא ולזה לא נהיה הרע בימיו והאריך ימים על ממלכתו אך אמון בנו שהלך בדרכיו הרעים הלך בלא חמדה ולא מלך כי אם שתי שנים וקשרו עליו והכוהו והמיתוהו כאילו היה זה להשגחת הש"י על יהוד' ובכיוון שלא יכשלו בחטאיו ולזה גם כן ספר כי יאשיה מפני שעשה הישר בעיני יי' השגיח בו הש"י שלא היה הרע שנגזר על יהודה וירושלם בימיו אך נהיה בימי בניו וכבר מת על ידי פרעה נכה בעבור אשמת ישראל ולזה גם כן ספר מה שקרה מהרע לבני יאשיהו כלם מפני עשייתם הרע בעיני יי' עד שכבר השליך הש"י בחטאיהם יהודה ובנימין מעל פניו והחריב ירושלם ובית המקדש יהי רצון שיבנה במהרה בימינו:

השני הוא להודיע שאף על פי שישרא' חוטאים לש"י הנה תדבק ההשגחה בהם מצד האבות הקדושים באופן שלא ישמידם ולזה ספר כי מפני ראות הש"י את לחץ ישראל על יד חזאל שהיה בשיעור שיכלם לולי יי' שהיה להם כי לא השאיר ליהואחז עם כי אם מתי מספר הנה חנן הש"י אותם ורחמם ופנה אליהם למען בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב והציל אותם מכף חזאל ובזה נתבאר כי כמו שההשגחה הכוללת תמשך מהאב לזרעו זמן ארוך כן הענין בהשגחה הפרטית אבל היא יותר אמתית בזה ולזה נתבאר מן התורה שלא יכלה שבט מן השבטים:

השלישי לפרסם דבר המופתים המתחדשים על יד הנביא כי באמונתם קיום מצות התורה ולזה זכר ענין הנבואה וההצלחה שנתחדשה ליואש עם הקשת ומספר החצים שירה אז כן היה מספר המלחמות שהצליח בם והכה את ארם ובאר לו הנביא שאם היה מכה מהחצים בארץ פעמים יותר היה מכה ארם פעמים יותר כאילו התבאר מזה שההצלחה שפעה לו על דרך מופת מהנביא מפני שומו ידיו על ידיו בהכאות ההם שהיה משל להכאתו ארם ולזה ג"כ ספר שהאיש שקברו בנגעו בעצמות אלישע חיה וקם על רגליו בעבור כבוד אלישע והנה זה המופת היה נפלא מאד ולזה גם כן ספר מה שנגע הש"י המלך עוזיהו בצרעת בעלותו על המזבח להקטיר

ולזה

זה נ״כ ספר מה שמלא השי״ת אחרית לאמית השמרונים עד שהסכימו לעבוד את יי׳ באופן תה והתקרבו קירוב מה לעבודתו ולזה נ״כ ספר המופת הנפלא שעשה השי״ת בנגפו חיל מלך אשור שהיה מתפאר על השי״ת עד שבלילה ההוא מת חיל מלך אשור על יד מלאך יי׳ והוא שב לארצו ושם סבב השי״ת שהכוהו בניו בחרב והרגוהו כמו שייעד על יד נביאו ולזה נ״כ ספר מה שרפא השי״ת על דרך המופת את חזקיה מחליו אשר היה ראוי שימות בו ועניין המופת שעם׳ בהשבתו הצל אחורנית י׳ מעלו׃

הרביעי הוא לפרסם קיום ייעודי השם ית׳ על יד נביאיו ולזה ספר הרע שעשה חזאל לישראל כמו שייעד השי״ת לאליהו וזכר אלישע זה הייעוד לחזאל בעת שלא היה מלך ונתבאר מזה הספור ש״ן היה העניין בסוף כמו שייעד אלישע ולזה זכר נ״כ שכבר ייעד אלישע שלשה פעמים יכה יהואש את ארם ושכן היה העניין בסוף ולזה זכר גם כן מירבעם בן יואש שהוא השיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה כמו שייעד הנביא יונה ולזה גם כן ספר שהיו ליהוא בנים רבעים על כסא ישראל כמו שייעד לו השי״ת על יד נביאו וספר נ״כ רוב הרשעת שבאו לישראל שכבר ייעד אותם אחיה לאשת ירבעם באמרו והכה יי׳ את ישראל כאשר ינוד הקנה במים ונתש את ישראל מעל האדמה הטובה ונתבאר גם כן מזה הספור שסבת ראובן והנטפלים אליו גלו ראשונה ואל זה רמז בתורה באמרו יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר כמו שביארנו שם ולזה נ״כ זכר שכבר הסיר השי״ת את ישראל מעל פניו כאשר דבר ביד כל עבדיו הנביאים ולזה נ״כ זכר שכבר ייעד השי״ת בסנחריב שכבר ישמע שמועה ושב לארצו ויפול בחרב בארצו ושלא יבא אל ירושלם ולא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפוך עליה סוללה וכן היה העניין בסוף ולזה נ״כ זכר שכבר ייעד הנביא שירפא יי׳ לחזקיה ויוסיף על ימיו ט״ו שנה וכן היה ולזה נ״כ זכר שכבר ייעד ישעיה לחזקיה הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתו ואשר אצרו אבותיו בבל ומבניו אשר יוליד יהיו סריסי׳ בהיכל מלך בבל וכן היה העניין בסוף ולזה נ״כ זכר מה שדבר השי״ת ביד עבדיו הנביאים על חטאת מנשה שיביא מן הרעה על יהודה וירושלם מה שנתאמת בזה הספור שכבר באה להם הרעה ההיא ולזה נ״כ ספר שכבר עשה יאשיה מה שייעד הנביא אשר בא מיהודה שכבר ישרף יאשיהו על המזבח ההוא עצמות אדם׃

החמשי הוא להודיע שאין ראוי שיתחבר הרשע עם הצדיק אפילו אחר המות ולזה ספר שכאשר קברו איש בקבר אלישע הנה תכף שנגע בעצמותיו חיה וקם על רגליו כי לא רצה השי״ת שיהיה רשע נקבר אצל צדיק׃

הששי הוא להודיע שאין ראוי לענוש הבני׳ על חטא האבו׳ ולא האבות על הבנים ולזה ספר שבני המכי׳ לא המית ככתוב בספר תורת משה לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על האבות׃

השביעי הוא להודיע שאין ראוי שיתגאה האדם בדבר המלחמה ויעורר מד״ן מפני ראותו שכבר הצליח במלחמה מה כי כבר אפשר שינוצח במלחמה הזאת אף על פי שכבר הצליח במלחמה האחרת ולזה ספר כי אמציה שעורר מדנים ליהואש מפני מה שראה מהצלחתו על האדומים במלחמה נפל בידו הוא ויהוד׳ עמו ולזאת הסבה נ״כ ספר עניין הגאוה שאמ׳ יהואש לאמציה שכבר אמר לו שיפול הוא ויהודה עמו ונמשך לו מזה שכבר חיה אמציה אחר יהואש חמש עשרה שנה׃

השמיני הוא להודיע שאין ראוי להתחרות במצליח דרכו ולזה ספר מה שקרה מהרע לישרא׳ בעבור שמרדו מלכיהם במלכי׳ המצליחים אשר היו מתנים מס להם כי זה היה סבת החורבן והגלות ולזה ספר שכבר מנא מלך אשור בהושע קשר ולזה בא על שמרון והגלה ישראל מעל אדמתם ולזאת הסבה גם כן זכר כי חזקיה בראותו כי מלך אשור תפש כל הערים הבצורות אשר ליהודה נכנע אליו ועבדו וזהו אמרו חטאתי שוב מעלי את אשר תתן עלי אשא ולזה נ״כ ספר כי כבר היו ישראל בסכנה גדולה בימי חזקיה מלך יהודה מפני מרדו במלך אשור לולי יי׳ שהיה לו ולזאת הסבה גם כן זכר מרד יהויקים בנבוכד נצר שהיה סבה אל שהגלה שם כל ביתו ובנו יהויכין ועמו גלו היותר נכבדים שבירוש׳ ולזאת הסבה נ״כ זכר מרד צדקיה במלך בבל שהיה סבה לחורבן ירושלם ולגלות יהוד׳ מעל אדמתו ולזאת הסבה נ״כ זכר כי יהויכי׳ מפני שמי׳ בואו תחת עול מלך בבל היית׳ לו נפשו לשלל ותמנו לבד כשארו בני׳ לבית יאשיהו והנה היה זרובבל בן שאלתיאל מזרעו כמו שנזכר בספר ד״ה ואחרי מות נבוכד נצ׳ נשא אויל מרודך את ראש יהויכין והוציאהו מבית כלא ונתן כסאו מעל כסא המלכים אשר אתו בבבל׃

התשיעי הוא להודיע כי זה הרע הנפלא שהביא השי״ת על עשרת השבטים לא הביאו עליהם כי אם אחרי הפליגם בעשיית הרע מאד עד שכבר מאסו כל מצות השי״ת ועדותיו ועזבום ועבדו אלהי׳ אחרי׳ בכל מקומותיה׳ ועשו פעולו׳ היותר מגונו׳ והיותר רעות שיוכלו לעשות ולא קבלו מוסר מדב״י השי״ת על יד נביאיו שהעיד בהם כל הרע שהיה בא עליהם קודם בואו מפני עזבם ברית השי״ת והיה זה סבה שמאס השי״ת בכל זרע ישראל ויענה אותם במיני ענויים כמו הרעב ומה שדומה לו ואחר זה נתנם ביד שוסים ובוזזים אותם ולבסוף השליכם מעל פניו כמו שנזכר בקללות הכתובות בתורה׃

העשירי הוא להודיע כי מה שימשך ממנו רע אף ע״פ שכוון לתכלית טוב ראוי להרחיקו ולזה ע״פ שסודר ענינו על יד השלם שבאנשים וכל שכן כשהיה מביא לעבוד עבודה זרה הלא תראה כי נחש הנחשת שנעשה במצות השם יתברך על יד משה רבינו להציל הנשוכים כשיראו אותו כתת אותו חזקיהו בראותו שהיו ישראל טועים אחריו׃

האחד עשר הוא להודיע שהוא ראוי שיקרע האד׳ בגדיו בשמעו חלול השם הנכבד ולזה ספר שקרעו בגדיה׳ שומעי׳ גדופי וגדופין מפי רב שקה וגם חזקיה קרע בגדיו כששמע זה מפי שלוחיו ששלח שם אל רב שקה׃

השנים עשר הוא להודיע כי אחת מן התחבולות הטובות למלחמ׳ הוא להפחיד אנשי המלחמה ולזה אמר רב שקה כי ארניו שלחו בעבור האנשים אשר על החומה ליראם ולבהלם׃

השלשה עשר הוא להודיע שהמלך ימשול בעם בהטבתו להם כי בזה ימשך דבוקם אליו וזהו אמרו עשו אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו׃

הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיענה על הדברים שיאמרו לו בעתות הרעה והצרה אך ישבע בחרפה אולי יתעשת האלהים לו וירחמהו ויצילהו מהצרה ההיא ולזה ספר שלא ענו העם דבר לרב שקה כי מצות המלך היא לאמר לא תענוהו׃

החמשה עשר הוא להודיע כי לעתות בצרה ראוי שיכנע האדם לפני השי״ת ויתפלל אליו כדי שירחמהו ויראה בעניו ולזה ספר שכבר התפלל המלך בשק והתפלל לפני השי״ת ובקש מישעיה שישא תפלה בעד השארית הנמצאה ולזאת הסבה גם כן ספר שכבר נכנע יאשיה לפני השם יתברך וקרע את בגדיו ובכה לפניו על דבר הרע המוכן לבא אליו ועל עמו מאת יי׳ על חטאת אבותיו׃

הששה עשר הוא להודיע כי היות השם יתברך מגיד מראשית אחרית הוא מופת על שהוא פועל הדברים כי לולי זה לא יתכן שיודיע אותם טרם היותם כי איך ידע הוא מה שיפעלהו זולתו׃

השבעה עשר הוא להודיע כי מהשגחת השי״ת בצדיקים ימשך לרחות מעליהם הרע שכבר התחיל לבא כאמרו הן יקטלני לו איחל ולזה ספר שאף ע״פ שכבר נגזר על חזקיה שימות מאותו החולי הנה שמע השם יתברך תפלתו ורפא אותו והאריך ימיו חמש עשרה שנה ולזאת הסבה גם כן ספר שאף על פי שכבר היה נגזר שיבא הרע בימי יאשיהו הנה נעתר לו השם יתברך והיה שלום ואמת בימיו׃

השמנה עשר הוא להודיע כי כשנגזר שימשך רעה מחטאי׳ מה הנה ראוי לנקות מהחטאים ההם כדי שיסור הרע ההוא ולזה תמצא כי כשידע יאשיהו שהאריך השי״ת את הרע עד אחר מותו מפני הכנעו לפניו רצה לנקות ישראל מהחטא ההוא והעמיד כל העם בברית עם השם ית׳ ובער כל האלילים והמזבחות והבמות ומשמשיהם והשבית את הכומרים וזבח כל כהני הבמות אבל המזבחות לא השאיר לע״ז שום זכר בישראל ובארצם והנה היה כלי כל זה להסיר הרע לגמרי מישרא׳ כי הייעודים הרעים יסורו בסור החטאים אשר בעבורם היו אף ישראל חטאו אז כמו שנזכר הנביא שהיה מוכיח אותם בימי יאשיהו ולזה לא נמשך מזה התכלית שכוון אליו יאשיהו׃

התשעה עשר הוא להודיע שכהן שעבד עבודה זרה הוא פסול לעבודה אך הוא אוכל בקדשים עם אחיו הכהנים וזהו אמרו אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח יי׳ בירושלם כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם׃

נשלם ספר מלכים

Revisus, et ubi necesse erat fuit correctus. a me fr[atr]e Michaele Ang[el]o de Arcana
loco notarij assumpto presente R. P. fr[atr]e Vicentio de Matelica pred.